

K. B Ū G A

RINKTINIAI
RAŠTAI

III
TOMAS

K. B Ū G A

RINKTINIAI
RAŠTAI

TRYŠ
TOMAI

VALSTYBINĖ
POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS * 1961

Sudarė Z. ZINKEVIČIUS

PRATARMĖ

Šiame tome spausdinami prof. K. Būgos darbai, parašyti 1923–1924 metais. Išimtį sudaro straipsnis „Vietų vardai – istorijos šaltinis“, kuris, nors paskelbtas 1922 m., tačiau savo tematika artimai susijęs su šiame tome spausdinamais darbais. Straipsnis „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“, kuriam medžiagą Būga surinko dar 1916–1918 m., išspausdintas antrajame tome. Šiame tome taip pat spausdinami aštuoni nebaigti darbai (kai kuriuos iš jų Būga, galimas daiktas, bus pradėjęs rašyti dar prieš 1923 metus), taip pat 95 laiškai kalbos klausimais, rašyti 22 asmenims 1908–1923 m. Priede pateikiama spausdintų Būgos raštų bibliografija (joje taip pat nurodomos Būgos darbų recenzijos), išlikusių rankraščių aprašymas, literatūros apie Būgą sąrašas ir išsamios viso „Rinktinių raštų“ tritomio tematinės ir žodžių rodyklės.

Sutrumpinimų sąrašas yra pirmajame tome (p. 611–643).

Potamologijos straipsniai „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“, „Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje“, „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje“ ir kt. traktuotini kaip Būgos sukurta hipotezė apie lietuvių įsikūrimą šių dienų sodybose.

K. Būgos raštų spausdinimas yra labai sunkus ir sudėtingas darbas. „Rinktinių raštų“ sudarytojas ir leidykla jaučia pareigą padėkoti ypač daug darbo įdėjusiems Valst. K. Poželos vardo spaustuvės darbuotojams drg. drg. B. Margevičienei, S. Jakubauskui, E. Požėrai ir leidyklos korektorėms drg. drg. I. Burnelytei, A. Šulgaitei, E. Vaitkūnienei. Dėkojame taip pat ir visiems kitiems spaustuvės darbuotojams, vienu ar kitu būdu prisidėjusiems prie nepaprastai sunkaus K. Būgos raštų išleidimo.

Z. Zinkevičius

XXXII. LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS

IVADAS

III **Kaip aš tapau žodyno rengėju?** Kadangi šisai mano amatas — žodyno rengimas — glaudžiai yra susijęs su mano gyvata, tai tariusi būsiant mielam skaitytojui pravartu susipažinti su kai-kuriais mano gyvatos duomenimis. Pasaulio šviesą pirmą kartą išvydau 1879 metų spalio 25 (sen. kal.) dieną Pažiegėje (Dusetų par., Zarasų aps.). Lementoriaus skaityti išmokau iš tėvo. Su maldų knygomis ir Šiaulėniškiu seneliu praverčiu dvi žiemi: vieną gale Žiegėlio (ežero) pas Ropolį (v. š. *Rāpāl'is*), antrą — pas dėdę Mekušką Mižiūškėse, motynos tėviškėje (Jūžintų par.). 1890—1891 metų žiemą nuveža mane tėvas Dusetų valsčiaus mokyklon pramokti rusiškai, kur tuomet lietuviškai nė žodžio nevalia būdavo ištarti. 1891 metų rudenį tėvas nugabena mane drauge su dviem mano pusbroliais Zarasuosna apskrities mokyklon, kur išbūvu 1 klasėje iki 1892 metų gegužės mėnesiui. 1892 metų liepos mėnesio paskutinėmis dienomis nuveža mane drauge su mano pusbroliais (tėtų vaikais) Petrapilin ir atiduoda globoti vienam giminaičiui, pas ponus tarnaujančiam vežėju (kūrmonu). Tokiais žygiais nesibaisi prastuolėlis nemokytas sodietis, mano tėvas, be to — nepasituris, nes jį džiugina viena mintis — išvysti savo sūnelį kunigu, kuris ne tiktai tėvus senatvėje priglaus, bet ir visus namus sušėlps. Tėvas nešykšti sūnaus mokslui paskutinio skatiko. Mokslo metams Petrapilyje man išlaidų susidarydavo gyvais pinigais 150 rublių, kuriuos sukrapštyti būdavo tėvui gana sunku, nes iš ūkio tuomet tiekės pelno negaudavo. Dažnai tekdavo tėvui net ir skolintis mano mokslui. Petrapilyje nuo 1892 metų rudens iki 1895 m. pavasario išeinu visą šv. Stanislovo bažnyčios mokyklą (Трехклассное Уездное училище имени Сестрженцевича).

Kadangi kunigų seminarijon trijų klasių nepriimdavo, tai buvo nutarta išeiti keturias klases. Tokiuo būdu patekau šv. Kotrynos 4 klasių mokyklon, kurią baigę turėjo tuomet teisę stoti seminarijon.

1897 metais pavasarį pabaigiu 4 klases, o rudenį jau įstoju Petrapilio kunigų seminarijon, iš kurios po metų (1898 m. rugsėjo mėn.) išstoju, tuo užsitraukdamas ant savęs tėvų ir visos giminės rūstybę. Nuo 1898 metų spalio mėnesio pirmųjų dienų tenka man pradėti savarankiškas gyvenimas. Vieno seminarijos draugo teikiamas, patenku pas kunigą Bernotą Mosarin (Vilniaus vyskupijoje), kur per 1898—1899 metų žiemą prirengiu du jo brolvaikiu (irgi Bernotą) į Petrapilio šv. Kotrynos mokyklą. Abudu Bernočiuku (Antanas ir Juozas) išlaiko egzaminus. Kunigas paveda man juodu globoti. Nuo 1899 m. rudens vėl grįžtu Petrapilin, nusišamdam du kambariu, kuriuose ir įsikuriu su savo mokiniais Bernočiukais. Tų-pačių metų lapkričio ar gruodžio mėnesyje, mokyklos draugų rekomenduojamas, patenku užu kyšį (pašto ženklelių rinkinį iš 1000 su viršum gana retų ženklelių) tarnautoju meteorologijos observatorijon (Главная Николаевская Физическая Обсерватория), kurioje ištarnavęs beveik ketveris metus, 1903 m. rugsėjo 20 dienoje išstoju tolimesniam mokslui. Mat, kiti mano prieteliai, prof. kun. A. Dambrauskas, prof. kun. P. Būčys, kun. J. Tumas (Vaišgantas), buvo aptikę, kad man rūpima kalbos dalykų, kad jais manęs net ir sergama. Tumas tai galėjo lengvai patirti iš mano jam rašytų laiškų ir iš vieno-kito straipsnio, nusiųsto jam kaippo „Tėvynės Sargo“ redaktoriui. Dambrauskas ir Būčys galėjo tą mano ypatybę pastebėti iš manęs paties ir iš pašnekusių su profesorium (tuomet privatdocentu) E. Volteriu ir Jaunium, iš kurių su pirmuoju teko man pirmą kartą susipažinti 1900 ar 1901 metų pradžioje, o su antruoju — 1902 metų pavasarį.

Pritilpti prie Jauniaus buvo nelengva. Iš pradžią mane nevisuomet įsileisdavo. Bet kai arčiaus jis mane pažino, įeiti pas jį buvo nebesunku. Nuo 1902 metų rudens tapau dažnas Jauniaus svečias ir nenustojau juo buvęs net iki jo mirimo dienos (1908 m. vasario 25 d.). Prieigą į Jaunių yra man palengvinę akademikai P. Fortunatovas ir A. Šachmatovas, kurie, sukurstyti prof. E. Volterio, buvo paskyrę mane Jauniaus sekretorium. Jie tikėjosi išgausią per mane spaudai Jauniaus kalbos mokslo raštus, ypač lietuvių kalbos gramatiką ir šnektų aprašymą. Iš to sekretoriavimo akademija gavo mąža naudės. Visa nauda teko man. Kaip sunku buvo ką spaudai iš Jauniaus išgauti, gali parodyti jo gramatikos spaudimo eiga: nuo

1903 m. iki 1908 m. vasario, vadinasi, per penkeris metus, tesuspėjo jis perveizdėti tiktai pirmuosius 48 puslapius!

1903 m. rugsėjo 20 dieną išstojęs iš observatorijos, baigdamas amžiaus 24 metus, stvėriausi už mokslo, pasiryžęs prisiruošti matūrai, kad galėčiau, įstojęs universitan, atsidėti vienam kalbės mokslui. Matūros egzaminus (iš 8 klasių gimnazijos) gavau laikyti eksternu 1905 m. (nuo IV.25 iki V.30) prie Petrapilio V gimnazijos.

Rudenį 1905 metuose įstoju Petrapilio universitan filologijos skyriun (славяно-русское отделение), kurį pabaigiu vos tik 1911 m. Universite ilgiau tenka pasėdėti, nes nuo mokslo daug mane sutrukdo tariamųjų mokslo raštų rengimas. Mat, 1905 metų gegužės mėnesyje iš spaustuvės atsiimu pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, nes jai tuomet nebuvo dar surasta leidėjo. 1907 m. balandžio 5 d. savo nelaimei pradedu spausdinti anuos „studijus“, o 1908 m. kovo mėnesyje gaunu jau iš spaustuvės gatavus. Del antrosios „Aistiškų studijų“ dalies tenka veltui pasidaruoti 1906–1907 mokslo metais.

1911 m. palieka mane universite rengtis akademiškajam gyvenimui prie lyginamosios kalbų mokslo katedros, kuri tuomet buvo prof. Jono Bodučno Kurtenės (Baudouin de Courtenay) žinioje. 1914 m. nuo sausio 1 dienos komandieruoja mane užsienin dvejiems metams tolimesnėms mokslo studijoms, kurios tuoju pačioje pradžioje turėjo nutrūkti del didžiojo pasaulio karo. 1914 m. liepos mėnesio pradžioje, tarsi nujausdamas karą, už 3–4 dienų prieš sienos uždarymą sugrįžtu iš Karaliaučiaus. Del karo nutrūksta mano užsienio studijos ir ilgam laikui sutrunka magisterio egzaminai, kuriuos tepabaigiu vos tik 1916 m. pavasarį. Tuoju po egzaminų gaunu teisę būti Petrapilio universito privatdocentu. Nuo 1916 m. liepos mėn. 1 dienos nuskiria mane Permės kuriamajan universitan privatdocentu, o paskui nuo 1917 m. pakelia mane ekstraordinario profesoriaus pareigoms eiti. Iš Permės universito sugrįžtu Lietuvon 1920 metais rugpjūčio pabaigoje (apie 27 d.).

Nuo pirmųjų mokyklos dienų priderėjau prie susipratėlių lietuvių skaičiaus. Jau ketvirtojoje klasėje ir seminarijoje (1896–1898 m.) bebūdamas, nebekartą gaudavau susikirsti del tautystės su mokslo draugais lėnkais. Su lietuviškais raštais, tuomet draudžiamais, teko susipažinti seminarijoje per katedros zakrastijoną Juozą Zauką, kuris zakrastijoje tarp bažnyčios drabužių ir indų laikė lietuviškų laikraščių ir knygų sandėlėlį. Iš mokyklos parvažiuodamas vasarai namo, niekieno neraginamas jau rankiojau dainas, mįsles ir prie-

žodžius. 1897—1899 metais jau turėjau susirašęs iš įvairių rinkinių gerą krūvą dainų ir mįslių su priežodžiais, kurių dalis buvo iš liaudies lūpų. Seminarijoje 1898 m. teko susipažinti su tik-ką išėjusiais iš spaudos pirmuoju Juškevičiaus žodyno sąsiuvinio ir Jauniaus gramatika (hektografuota). Abudu tuodu raštu bus nemaža paveikusių mano sielai.

Nuo 1899 m. rudens patampu Petrapilio viešojo knygyno beveik kasdieninis skaitytojas. Čia susipažįstu su knygyno valdininku S. Baltramaičiu, per kurį kartais gaunu jo atsakymu parsinešti ir namo vieną-kitą knygą. Knygyne susipažįstu su visais dainų ir pasakų rinkiniais, su žodynais, gramatikomis ir su kai-kuriais Daukanto, Valančiausko, Ivinskio raštais. Iš Kuršaičio žodyno ir gramatikos ir Baranausko „Ostlitauische Texte“ patiriu, kad lietuvių kalbės skiriama dvejopa priegaidė. Observatorijoje, nutraukdamas po kokį pusvalandį ar valandą nuo tarnybos darbo, 1900—1901 metais išmokstu priegaidės žymėti. Tasai mokslas nėra buvęs man lengvas, nes tuomet nebuvo kam mane pamokyti. Vienatįjas priegaidės mokytojas man tebuvo Kuršaičio žodynas. Gyvu žodžiu nebuvo kam mane pamokyti, nes tuomet dar Jauniaus nepažinau.

Jaunių išvysti pirmą kartą man tenka, rodosi, 1901 metais per vieną Petrapilio lietuvių susišelpimo draugijos vakarą, kurioje ir man yra tekę pasidaruoti keleris metus sekretorium ir suflorium. Arčiau susieiti su Jaunium tegau nu vos po kelių mėnesių po pirmosios pažinties 1902 m. pavasarį (tuojau po velykų).

Kada pasidariau beveik kasdieninis Jauniaus svečias, jau buvau tūrįs prisirankiojęs nebemąža medžiagos žodynui. 1901 metų lapkričio mėnesyje tenka man parvažiuoti tėviškėn kareiviavimo priedermės atlikti po kelių metų nebuvimo (1898 m.) ir parsivežti daug naujos medžiagos. Tuomet Dusetų ir Jūžintų parapijoje surenku apie 150 dainų, 10—12 pasakų, kelias dešimtis mįslių ir retesnių žodžių.

Pradėdamas vaikščioti pas Jaunių, aš jau turiu geroką pluoštą medžiagos lietuvių kalbos šnektoms ir žodynui. Šnektoms ir žodynui medžiagos man prisirinko iš savo draugų. Žodynui medžiagos jau 1902 metų birželyje turiu ben kelis sąsiuvinius, iš kurių vasarą žodžius nurašau abėcėliškai storon knygon. Tuo laiku man buvo
V galva pramušta Daukanto raštais, kurie visadaugiausia yra man davę retų ir negirdėtų žodžių. Daukanto žodžių reikšmės ir prasmės, kurios dažnai negalėdavau suvokti, vaikyti padeda man žemaičiai draugai (dr. D. Bukantas, Gurauskas ir kt.).

Nuo 1902 m. gegužės—birželio mėnesio daug Daukanto žodžių man paaiškina Jaunius. Tais-pačiais metais pradedu žodyno medžiagą rašyti nebe sąsiuviniais, bet **kortelėmis**. Visupirmiausia kortelėmis buvo nurašyti Daukanto „Lietuvos istorijos“ (I, II, Plymouth, Pa 1893, 1897) ir „Giwatų Didųjų Karwaidu“ (1846) žodžiai. Taip-pat ir visa žodyno medžiaga, kurios nemaža parsinešdavau po kiekvieno apsilankymo nuo Jauniaus, tuojau atsidurdavo kortelėse.

Pradėdamas dirbti su Jauniumi, iš-pat pradžių tikslai du tikslu teturėjau: 1) praplėsti savo žinias lietuvių kalbos, šnektų ir žodyno srityje, 2) atlikti prof. E. Volterio sukurstytų akademikų P. Fortunatovo ir A. Šachmatovo man pavestąjį darbą—išgauti iš Jauniaus spaudai jo gramatiką ir lietuvių kalbos šnektų aprašymą. Antrasis tikslas dalinai tepasisekė įvykinti. Pirmajam tikslui buvo daug padaryta, nes Jaunius buvo atvėręs prieš mane visą savo žinyną, kuriame iš pradžių daug-ko nesupratau.

Jauniaus mokslas, kurį man jis buvo atskleidęs visoje platumoje, pasirodė man esąs labai įdomus ir slaptingas, išaiškinąs net tamsiausiąsias kalbės raidos ir kilmės slaptis. Labiausia visa tai buvo slaptinga man—kalbės mokslo naujokui. Visos tos lyginamojo kalbų mokslo slaptys ilgam buvo mane sužavėję. Matydamas Jaunių nebepajėgsiant žavimųjų kalbos slapčių paskėlbti spaudoje dėl valios susilpnėjimo ir nebegalėsiant jį pasaulio kalbininkų tariamųjų klaidų atitaisyti, rýžausi pats surašyti visą Jauniaus mokslą, kurį man buvo jis atviromis išdėstęs apie lietuvių, latvių ir prūsų kalbas ir visų tų trijų kalbų motyną-kalbą, vadinamąją áisčių prokalbę.

Nustebkite, Lietuva ir kaimynų šalys! Pasaulio kalbininkus imasi pamokyti pirmojo kurso studentėlis—Kazys Būgiōkas! Jisai 1905 metais surašo pirmąją dalį „Aistiškų studijų“, o 1906 m. gegužės mėnesyje jau neša spaustuvėn, iš kurios betgi tuojau (V.21) atsiima dėl lėšų stokos. 1908 m. kovo mėnesyje „Aistiški studijai“ pasirodo veltui pasaulyje, nes jie nebesugrąžina nėvieno kalbininko iš tariamojo šunkelio į tiesos kelią. Tikslai pats studijų autorius po pusantrų metų iškrypsta iš „tiesos kelio į šunkelį“ ir apie tą įvykį praneša 1909 m. lapkričio mėnesyje (Bg¹⁰ 58) kalbininkams „Aistiškų studijų“ kritikoje.

Taiigi, „Aistiškų studijų“ (Bg¹⁰ 58, 214) esama nevykusio, kiau-rai klaidingo rašto, kuris tiek gero tėra padaręs, kad mane yra privertęs atidėti beveik visas savo jėgas vienam lietuvių kalbos žodynui.

Kad aš nuo 1909 metų rudens labiau esu atsidėjęs žodynui, tai tam bus kalta mano „Aistiškų studijų“ nelaimė drauge su prof. Jono Endzelyno dėl tos nelaimės laišku prof. E. Volteriui, kuriame Endzelynas, pagyręs mano žinių gausumą ir darbštumą, pataria per Volterį mesti man Jauniaus sapnus ir sunaudoti savo žinias žodynui. Endzelyno žodžiai giliai man įsmigo širdin ir dar šandie tebesmygso.

Beveik vienam žodynui atsidedu 1912 metais, kai gaunu iš Mokslo Akademijos suredaguoti ir išleisti II tomą Juškevičiaus žodyno (*K-*, *L-*). Pirmasis lankas buvo gatavas 1913 m. vasaryje (II.16). Iki 1915 m. spalio 28 dienos II tomo buvo surinkti korektūroje 222 psl. (iki žodžio *krėtalas*). Kad II tomo neteko man pabaigti, tai čia akademiko Fortunatovo kalčia, be kurio parašo negalima buvo spausti net ir gatavų korektūros lankų. Parašą išgauti iš Fortunatovo buvo nepigu.

Juškevičiaus žodyną beredaguodamas ir bespausdindamas, daug laimėjau žodynui iš savo talkininkų, kuriems buvo siuntinėjami korektūros lapai, o kartais net ir rankraščio sąsiuviniai. Iš talkininkų, kurie daug medžiagos yra man suteikę bespausdinant Juškevičiaus žodyną, turiu paminėti kun. Peliką Sragį, Antaną Vireliūną, Joną Murką, Joną Jablonskį, Stają Naginską, J. Šveistį, J. Elisoną, kun. Jazdauską ir d.kt.

Tarp 1905–1913 metų nemaža medžiagos žodynui esu surinkęs savo kelionėse po Lietuvą. Šiek-tiek medžiagos gaudavau ir Vilniuje, kur tekdavo ilgiau vasarą pagyventi, arba per Mokslo Draugijos susirinkimus, kur susidurdavau su įvairių Lietuvos kampy atstovais. Šituo metu būsiu nemąža susirašęs ir iš prof. J. Jablonskio, Dr. J. Šlapelio, kanaun. J. Laukaičio. Kan. Tumas-Vaišgantas yra mano korespondentas kalbos dalykams nuo 1902 iki 1913 m.

1914 metais žodynas daug laimi ypač XVI–XVIII amžiaus kalbai Karaliaučiuje, kur man tenka dirbti beveik keturis mėnesius universito knygyne. Daug žodynui primėškerioju 1916–1919 metais, būdamas Permės universito profesorium ir turėdamas daug atliekamo laiko.

VI Kad visa mano žodyno medžiaga, sverianti keturis pūdus, pateko Lietuvon, už tai reikia pasakyti dėkui taikos delegacijai, sutikusiai parvežti žodyno skrynias kaipo delegacijos turtą.

1920 m. rudenį švietimo ministeris mane, vos tik sugrįžusį iš Rusijos, atsikviečia Kaunan prie Knygų Leidimo Ko-

misijos ir paveda suorganizuoti lietuvių kalbos žodyno leidimą. Kadangi man pasirodė maža būsią mano surinktosios medžiagos žodynui, tai aš pasiūliau pasamdyti kelis raštininkus, kurie, mano nurodyti, toliau rankiotų žodžius ir sakinius žodynui.

1921 metais buvo žodyno darbui pasamdytos net keturios rašytojos, savo gyvenime ne tiktai nedirbusios panašaus darbo, bet ir žodyno kaip gyvos dar nemačiusios. Pasijutau laimingesnis ben dviem iš keturių tuojau nusikratęs — mažiau, mat, liko pykės ir nervų gadinimo. Bet ir likusiomis raštininkėmis nekiek džiaugiaus, nes jos tetiko vienam tik nurašomajam darbui. 1922—1923 metais buvau gavęs vadinamąjį padėjėją, kurį dukart teko mainyti. Padėjėjai, tiesa, nemąža yra man padėję žodyno darbo dirbti, bet aš iš jų buvau taręs susilauksiąs daugiau. Nuo 1923 m. rugsėjo mėnesio belikau vienas, jei neskaitysime kun. Pelikso Sragio, dirbančio žodynui Plungėje.

Dabar žodynui medžiagos laiškeliiais turiu apie 14—17 pūdų¹, iš kurių 10—13 pūdų surinkta jau Kaune nuo 1921 iki 1923 metų gruodžio 1 dienai. Del medžiagos svorio nereikėtų nusigąsti, nes joje yra ben keli pūdai dubletų: mat, tam-pačiam žodžiui ir sakinii tenka dažnai parašyti ben keli laiškeliiai.

Žodyno medžiagos, skaitant ją laiškeliiais, bus maždaug apie 600 tūkstančių laiškelių, iš kurių 60 tūkstančių nuo St. Dabušio ir 17 tūkstančių nuo A. Vireliūno nupirkta valdžios pinigais.

1921—1923 metais esu gavęs žodynui medžiagos iš šių asmenų: 1) prof. Jono Jablonskio (nurašyta apie 10 tūkstančių kortelių), 2) Panevėžio vyrų ir moterų gimnazijos mokinių (per mokytojus M. Grigonį ir J. Elisoną), 3) kun. D. Tuskenio, 4) mokyt. A. Giedraičio, 5) St. Češūno iš Stuorių (Anykščių vls.), 6) mokyt. A. Klumbio iš Švėkšnos, 7) Marijampolės Rygiškių Jono Gimnazijos VI klasės mokinio A. Kirtiklio ir kitų jo draugų (K. Botyrius, J. Dabulevičius, A. Galinis, Kl. Kačergius, J. Liutkevičius, A. Mėšlius, A. Pauliukonis, Z. Staugaitytė, P. Šolys), 8) studentų P. Butėno, J. Bukotos, E. Viskantos, A. Salio, 9) St. Dabušio, 10) P. Mor kūno. Visi kiti žodyno talkininkai, kurie bus arba yra suteikę nemažiau kaip šimtą tokių žodžių su sakiniais, kurių žodyno rengėjas dar neturi įsiregistravęs, bus surašyti vėliau I tomo pabaigoje tam tikran sąrašan.

¹ Pirmajan žodyno sąsiuvinin suėjo puspenkto kilo (4500 gramų) laiškelių.

Žodynas senai man rūpi, bet jo spausdinti dabar vis dar nemaniau, tardamos esant jį ir nepilną, ir netobulą. Kad aš žodyną sutikau išleisti pasaulio šviesėn tokį, kokis jis šandie yra, tai čia kalta mūsų visuomenė ir valdžia, ypač paskutinė, kuri senai mane nenustoją raginusi per švietimo ministerį greičiau pradėti spaudimo darbą.

Čia turiu tarti savo ir kitų kalbininkų vardu dėkui mūsų vyriausybei — įstatymų leidžiamajai (seimui) ir įstatymų vykdomajai (ministerių kabinetui), — kuri šitam kultūros ir mokslo darbui nepašyktėjo didelių išlaidų. Dėkui ir visiems žodyno talkininkams!

Žodyno sandaras nėra labai turtingas, nes jį sudaro ne tiktai ne visi lietuvių kalbos žodžiai, kuriuos šandie vartoja šnekamoji ir rašomoji kalba, bet net ir tie nevisi, kurie iki šiai dienai yra patekę mūsų raštuosna, Šiam mano žodynui pritinkamesnis būtų ne žodyno, bet žodyno medžiagos vardas. Mano žodynas nėra net sistemingai darytas, nes visa jo medžiaga rinkta priešokiais, atsitiktinai. Nemanydamas tuojau spausdinti surinktosios žodyno medžiagos, nebuvau net pasidirbęs žodynui plano. Visas darbas — atsitiktinis, o todėl — ir turįs daug spragų ir trūkumų.

Be gyvosios, šnekamosios kalbos žodžių, mano žodyne rasis visų spausdintųjų (išėmus Haack'o) ir kai-kurių rankraštinių žodynų žodžiai. Žodynui tekę yra pasinaudoti ir kai-kuriais XVI—XVIII amžių raštais, taip-pat dainų, pasakų ir kitų liaudies kūrinių rinkiniais. Daug žodynui yra laimėta iš Daukanto ir Valančiausko raštų. Bet visi raštai, iš kurių buvo rinkta medžiaga žodynui, nėra kaip reikiant išnaudoti. Sistemingai žodyno darbą dirbdamas, dar ir aš pats iš visų anų raštų galėčiau antra-tiek medžiagos prisimeškerioti.

VII Turiu čia skaitytojui pasisakyti, kad daug labai svarbių raštų liko mano žodynui nesuvartota, nes aš jų Kaune nieku būdu negalėjau sau įsigyti. Čia galiu iš nesuvartotųjų¹ paminėti šiuos veikalus: 1) A. Juškevičiaus Svotbinė rėda, 2) Jurksaičio Litauische Märchen und Erzählungen, 3) Leskien und Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen, 4) Valančiausko Žemaičių vyskūpystė 1848 m., 5) Ivinskio kalendoriai, 6) Basanavičiaus Lietuviškos pasakos įvairios, 7) Mittheilungen der Litauischen literarischen Gesell-

¹ Ir iš šitų raštų esu vieną-kitą žodį pasižymėjęs Permėje, bet be sakinio. Sakinį galėčiau dar ir dabar įtraukti žodyną, kad žemiau paminėtieji raštai būtų mano rankose. Gal kas teiktųsi paminėtuosius raštus man nebrangiai parduoti?

schaft, 8) Schleicher Lituanica, 9) Valančiaus Žiwataj szwentuju, 10) 1605 m. „Katechizm Ledesmy“ (Kraków 1890), 11) Lalis lietuv.-angl. žodynas.

Žodyno turiniu eina visi, be jokio skirto, lietuvių kalbos žodžiai. Čia randa sau vietos ne tiktai bendriniai (appellativa) — *akis, alūs, akmuo...*, bet ir tikriniai (nomina propria) vardai — *Abrutis, Agūka, Alantas, Alsėdžiai...* Žodynas visai nežiūri to, ar žodis kilimo lietuviškas, ar svetimas, nes jam visi žodžiai lygūs. Todel neradau reikalo išmesti iš žodyno tokių žodžių, kaip antai: *ąbroz(d)as, ągrozdas, ąkselis (akselys)...*, nes jie tėra vienatinis šaltinis kalbės ir kultūros istoriiai (Bg¹⁰ IV, V, 60—76). Tiktai prie kiekvieno svetimos kilmės žodžio pažymėjau raide (l., g.) ar keilomis raidėmis (vok., sl.) tą kalbą, iš kurios lietuviai yra gavę aną žodį.

Rāšmenis žodynui vartuju ben keleriopus. Pamatinį žodį spausdinu juoduuoju korpu, jei dėl savo lyties ar rašybos nėra man įtartinas. Abejotamąjį arba įtartinąjį patatinį žodį paprastai spausdinu juoduuoju petitu. Be to, petitą vartuju pastaboms ir visiems tekstams, kurie paduodami yra originalo rašyba, jei ji skiriasi nuo šiandieninės. Pamatiniams žodžiams, net ir tiems, kurių rašomoji kalba nepažįsta, visuomet suteikiu rašomosios kalbės lytį. Sakinius, kuriuos žodyne rašau vietos šnektą, paprastai spausdinu korpo kursyvu.

To žodžio, kuriam turi giminaičių latvių arba prūsų kalba, sakinių gale įrašau mūsų žodžio atatikmenis iš latvių (**La., la.**) arba prūsų (**Pr., pr.**) kalbos.

Kito žodžio strāipsniui, jo gale, pridedu ir vadinamąją žodžio etimologiją (žr. Bg¹⁰ 268). Po žodžiui ETIM. įrašytieji svetimųjų kalbų žodžiai turi rodyti, kad mūsų žodžio esama kilimo sūvo, kad jo turima giminaičių ir tarp kitų indoeuropiečių giminės kalbų.

Kadangi etimologijos ir pastabų skyriuje tenka man dažnai susidurti su įvairiomis lietuvių giminės ir su tolimesnėmis kalbomis, tai žodyno įvade pravartu yra, be kirčio ir priegaidės, paliesti dar ir visą lietuvių tautės giminę ir jos ryšius su indoeuropiečiais. Visa tai, žinoma, teks aprašyti trumpais bruožais.

Rašybą vartuju tokią, kurią esame nustatę dar 1911—1913 metais vartoti mokslo rāštuose su prof. Jonu Endzelynu (tuomet Charkove, o šiandie Rygoje gyvenančiu). Šitą rašybą, be manės ir Endzelyno, šiandie jau vartoja profesoriai Jūrgis Gerūlis (vokiškai jis rašosi Georg Gerullis), R. Trautmann'as ir kt.

Žodyno rašyba nuo 1913 m. paskelbtosios straipsnyje „Del mūsų rašybos“ (Draugija, XIX tomas, Nr. 76, p. 350—374 ir atskirai, kaip „Rašybos mažmožiai“, Kaunas, 1913, 27 p.) tesiskiria vienu tik mažmožiu: šandie rašau *vėsdamas*, *mėsdamas* (ne *z!*).

Kur žodis turi būti rašomas vienu ar dviem žodžiais, man nėra dar visai aišku. Šitokiais atvejais laikausi savo šaltinių rašybos. *Visugeriausią*, *kuopikčiausią*, *pergerą*, *nebeğerą* linkęs esmi rašyti vienu žodžiu, nes to, rodosi, reikalauja ir patsai žodžio ištartimas.

Du žodžiu brūkšneliu irgi, gali būti, nevisai taip jungiu, kaip kiti (*kai-kas*, *bet-kam*).

Skiriamųjų ženklų dėlioti aš nemoku, todėl skaitytojas lai ir nemano mokytiis jų iš žodyno.

Mano kalboje, kurią skaitytojas turi šitame įvade ir kituose mano raštuose, tegu niekas neieško tobulumo, gražumo ir sklandumo, nes čia viso to neras. Kalbos aš dar tobulai nemoku, stėngiuos pramokti. Duok dieve, kad nors senatvėje išmokčiau! Manau nebūsiant man gėdos, kad mokydamos dar neišmokau, nes gėda tėra tik tam, kuris nemokėdamas ir nesimokydamas tariasi mokąs.

Žodžių aiškinamoji kalba mano žodyne nėra viena. Čia skaitytojas ras vieną žodį paaiškiną lietuviškai, kitą — vokiškai, trečią — rusiškai arba lenkiškai, ketvirtą — lotyniškai arba dar kitaip kaip. Kalbų mišinio („Babelio“) išvengti aš negalėjau del laiko stokos. Kiaurai išvesti per visą žodyną vieną-kurią kalbą, žinoma, būtų buvę galima ir net geistina, bet tiktai — bėda su tuo, kad šis darbas reikalingas yra daug laiko. Taigi, norėdamas paskubinti žodyno rašymą ir spaudimą, turėjau palikti žodžiams paaiškinti tą kalbą, kurią radau šaltiniuose.

Kaune, 1923 m. gruodžio 5 d.

Prof. Kazimieras Būga

Kirtis ir priegaidė. 1. Jei žodyje yra du arba daugiau skiemėnų, tai mes juos ne visus ištariame vienodu balso tvirčiu: vienas skiemuo visuomet esti kiek tvirtesniu, labiau pakeltu balsu tariamas. Balso pakėlimą viename žodžio skiemėnų priimta vadinti kirčiu.

Žodžio *ragas* ir *ragana* balsio *a* tvirtis nėra vienodas visuose skiemenyse. Abiejų žodžių visutvirčiausias skiemuo yra *ra*. Visi kiti skiemens (*gas, ga, na*) yra ištariami daug silpnesniu, ne taip pakeltu, balsu, kaip skiemuo *ra*. Tvirtesniu balsu ištariamą žodžio skiemėnį vadiname kirčiuojamu, kirčiuotu.

Rašomoji lietuvių kalba kiekvienam ne vieno skiemens žodžiui teturi tik tai vieną kirtį. Kirčiui žymėti galime sunaudoti taško (·) ženklą. Galime rašyti, pvz.: *maža'sis, sau'sas, var'gas, gar'bana, ša'kos, aki's, a'kys...*

2. Kiekvienas žodžio, noris jis būtų ir vieno skiemeňs, skiemuo, kurio sudėtine dalim eina ilgas oalsis arba dvibalsis, gali turėti tam tikrą muzikos elementą, tam tikrą gaidą. Imkime pavyzdžiui žodį *vėgėlė*, kurio kirtis stovi galiniame skiemenyje (*lė*). Ir prieškirтинiai skiemens *vė, gė* turi tokią-pat gaidą, kaip ir kirčiuotasis skiemuo *lė*, tik tai silpnesniu, ne tiek pakeltu, balsu ištariamą. Šitą, su muzika, su žodžio gaida, susijusį elementą vadiname priegaide.

3. Kalbos priegaidė nėra vienoda. Mūsų rašomoji kalba pažįsta dvejopą priegaidę.

Vėgėlės vienaskaitos vardininko skiemuo *vė* savo priegaide skiriasi nuo to-paties *vė* daugiskaitos vardininko lytyje *vėgėlės*. Pirmajame *vė* balsio *ė* balsas, pradžioje būdamas silpnas, juo tolyn kildamas, eina tvirtyn arba augstyn. Antrojo *vė* balsis *ė* pačioje savo pradžioje yra tvirtas. bet šis tvirtumas antrojoje balsio dalyje ne kyla

augštn, kaip vardininko lytyje *vėgėl'ė*, bet staiga krinta žemyn. Pirmojo *vė* priegaidė kyla augštn. Antrojo *vė* priegaidė, priešingai, krinta žemyn.

4. Kylančiąją (steigend, *восходящее*) priegaidę Jaunius ir visi po jam lietuviškai rašiusieji vadina tvirtagalė. Krintančiai (fallend, *нисходящее*) priegaidėi Jaunius yra praminęs tvirtapradės priegaidės vardą. Šitam priegaidės dvejojumui reikšti šandie kalbų mokslas vartoja du ženklus: riestinį (*circumflexus*) ir dešininį (*acutus*).

Su šitiem dviem priegaidės ženklam šitaip atrodo anuodu *vėgėlės* pavyzdžiu: *vėgėl'ė*, bet *vė'gėlės*.

Lyčių *kel'mui* ir *kelma'i* skiemens priegaidės atžvilgiu irgi nėra vienodi: *kėl'mui*, bet *kėlma'i*.

Visos mūsų abiejų pavyzdžių lytys, be vadinamojo žodžio kirčio, kuris kiekviename žodyje tėra vienas rašomojoje kalboje, turi dar kiekviename, net ir kirčiuotajame, skiemenyje savo priegaidę.

5. Žodyne, gramatikoje ir kituose kalbos dalykų raštuose priimta yra žymėti riestiniu ir dešiminiu ženklų ne visų žodžio skiemenų priegaidė, bet tik vieno, kirčiuotojo. Todel aniedvi gruti mūsų pavyzdžių paprastai tėra rašomi šitaip: *vėgėlė* || *vėgėlės*, *kėlmui* || *kelma'i*.

6. Šandie nėra nė reikalo priegaidės ženklai dėti nekirčiuotuose skiemenyse, nes ir taip, be ženklo, priegaidė yra aiški.

Šandie lietuvių kalboje visi ilgieji skiemens prieš kirtį tegali būti tiktai **tvirtagaliai**, pvz.: *grūda'i*, bet *grū'das*; *plauka'i*, bet *plau'kas*; *širdi's*, bet *štr'dis*.

Po kirčio stovį ilgieji skiemens visuomet esti **tvirtapradžiai**, pvz.: *pér'plaukėm*, bet *plau'kėm*.

7. Prieškirtinė priegaidė aiškiai girdėti visoje Lietuvoje (*vėgėl'ė*), bet pokirtinė (*vė'gėlėi*) priegaidė aiškiai tebėra girdima vien tik XX žemaičių tarmėje. Šiaurės rytiečių augštaičių šnektose (pvz., Dusetos, Panevėžys, Šiauliai) po kirčio skiemenų tvirtapradumo nebegalima atskirti nuo tvirtagalumo dėl veikiančio tenai nekirčiuotųjų skiemenų trumpėjimo.

8. Del tos priežasties, kad mes nepažymime nekirčiuotųjų skiemenų priegaidės, priegaidės riestinis ir dešininis ženklai mums eina dar ir antrą pareigą — priegaidės ženklas atstoja ir ilgųjų skiemenų **kirčio** ženklą.

9. Trumpųjų skiemenų kirčiui žymėti kalbininkai vartoja kairinį (*gravis*) ženklą, pvz.: *balà*, *balàs*, *galùs*, *katès*, *akis*, *šis*, *tàs*, *tù...*

Ypatingos priegaidės, kurią galima būtų pavadinti tvirtagale (augštin kylančia) arba tvirtaprade (žemyn krintančia), trumpieji žodžio skiemenys, net ir po kirčiu būdami, rašomojoje kalboje nerodo.

Del kirčio ir priegaidės man žodyno įvade visai netektų kalbėti, kad šiam kalbos mokslo skyriui būtų jau išleistas tam tikras vadovėlis.

10. Kiekvienas ne vieno skiemenis žodis turi kirtį.

Ilgojo skiemenis kirtis turi dvejopą priegaidę (Intonation): tvirtagėlę (augštin kylančią, steigend, *восходящее*) ir tvirtapradę (žemyn krintančią, fallend, *нисходящее*).

11. Tvirtagėlę kirčiuotųjų skiemenų priegaidę žymime riestiniu (circumflexus) ženklu, pvz.:

laikas, maĩšas, maĩnas, saĩtas, raĩstas, maĩstas, paĩkas, kaĩsti, baĩgti, svaĩgti, gaĩšti, klaĩkti, kraĩtis, raĩštis, ragaĩšis, skaĩto, kaĩšo, laĩžo, kraĩpo, baĩdo, staĩpo, aĩžo...

greĩtas, kreĩvas, sveĩkas, veĩkalas, reĩkalas, veĩkti, teĩsti, veĩsti, steĩgti, kreĩpti, speĩsti, keĩsti, keĩpti, kleĩpti, geĩbti, šeĩva (trina), meĩlūs (žmonės), peĩlis, eĩlę, teĩsūs (žmonės)...

mũlas, tuĩnas, kuĩnas, luĩnas, luitas, skuĩsti, puĩšinas, kuĩlį, kuĩstis (kuĩčiasi)...

aũlas, aũtas, laũkas, saũsas, raũkas, plaũtai, skaũsmas, graũsmas, plaũtis, plaũkti, raũkti, šaũkti, kaũkti, maũkti, gaũsti, daũžti, maũsti, glaũsti, baũsti, klaũpti, raũsti, kaũlyti, klaũso...

liaũkos, šliaũžti, čiaũžti, pliaũpti, siaũbti, skĩaũtere, skiaũščias, skliaũtai, skliaũsti, džiaũgtis, kiaũlė, kiaũšis...

aĩkštas, laĩkas, kaĩdis (šuns kaĩdis ilgai negija), daĩgu, be raĩkos, laĩdo (3 pers. praes.), raĩda, aĩka, sukaĩka, laĩkūs (medžiai), kaĩtrios (moters), raĩto (medžius)...

meĩkas, peĩktas, sakrameĩtas, leĩta, leĩkti, skeĩdo, žeĩngti, reĩngti, seĩka, teĩka, reĩka, deĩngti, keĩčia keĩtė, meĩčia meĩtė, reĩčia reĩtė...

giĩklas, tiĩklas, riĩkti, liĩkti, žiĩgsnis, kiĩta (3 praes.), miĩta, pliĩka, kriĩta, atmiĩti, žibiĩtas, keliĩtas, deviĩtas...

uĩgurį (pagauti), ruĩka (3 praes.), buĩka, tuĩka, pabuĩda, smuĩka, sluĩkius „tinginys“, suĩkūs (darbai)...

kaĩpas, žaĩbas, straĩpas, taĩpa (3 praes.), šlaĩpa, prikaĩpa, klaĩpia (balą), raĩbūs (arkliai), kraĩto...

teĩpti, kreĩnta, treĩpti, at-, pra-žeĩmbti, šeĩpa (3 praes.), at-,

*pri-keŋpa, sveŋbti (dantį sveŋbia), reŋti...
iŋti, tiŋpti (ištiŋpo „pasidarė ilgas“), atšiŋpa (3 praes.), liŋpa,
kiŋba, skriŋba, riŋbas, kliŋpti...*

*guŋbas, kuŋpas, truŋpas, suskuŋba (3 praes., suskubti), kluŋpa,
apšluŋba, nuguŋba, kruŋplį (nusimušti)...
alga (moka), balsas, baldas, staldas, valdo, kalba (3 praes.), šaltis,
valkų (medį), talga (telkia, kviečia), małga, valsčius, skalbti, nusi-
kalsti, palvas, skalsti (duona), smałsti (moterį), spalva...*

*skelsti, elgtis, melsti, delsti, gelsta (3 praes.), telpa, šelpti, telžti
„šlapinti, mingere“, telkti, žvelgti, velka...
tilpti, tilžti, vilkti žvilgis, milžis, pilvas, vilki (3 praes.), šilkas,
vilkas, milžinas, Tilžė, apžilpti, silkė, švilpti...*

*pulkas, tulžį, kulnas (kulnį), stulpas, gulbė, mulvinas, čiulpti,
kiuldinti...*

*ařdas, vařdas, sařtas, kařtas, vařtai, vařgas, gařsas, kařštis, tařpti,
dařžas, mařčių, skařdo (3 praes.), žařgo, vařto, ařdo, bařsto, kařpo,
vařpo, vařpas, gařdas...*

XXI *veřkti, teřsti, meřga, veřsti, skeřsti, geřbti, keřpa, peřka, teřškia,
pleřpti, skveřbti, steřblę, veřpti, žeřgti, keřpti, keřta...*

*tiřpti, viřbalas, piřti (kurti), miřti, kiřpti, užmiřsti, giřdi (3 praes.),
viřsti, diřžas, tiřstas, piřstas, niřsti, niřsti, kiřsti, piřkti, žviřgėdas...
kuřčias, tuřgas, puřkšti, uřgti (uřkti), puřsti, kuřsti, skuřdas, guř-
bas, puřvas, tuřlyti, puřpti, muřkso (3 praes.), puřpso, smuřtas,
tuřsinti...*

*diėvas, šiėnas, pliėnas, siėtas „saėtas“, liėpti, liėsti, tiėsti, kiėsti
„keėsti“, riėkti, piėsti, kniėbti, žiėbti, miėlės, riėsti, skiėtas, išsiėpti,
žiėma, diėna, griėbti...*

*kuolas, juokas, ruošti, tuokti, kruopos (žem. kruopai), sriuobalas,
tuopo (3 praes., tuopyti žem.), „taupo“, Skuodas (miestelio vardas)...
sodas, otas „камбала, rhombus maximus“, kōpos, pōnas, kōšė „kaua“,
rōdas, lōtai (arba lōtos), žōlę, džiōvą (gauti), vōgti, dvōkti, smōgti,
mōžis, grōžis...*

*mėta „мята“, mėsa, rėkti, lėkti, dvėsti, grėsti, (s)kėsti, (s)plėsti,
krėsti, drėbti, vėžę, vėlę, gėlę, mėtis, dėgis...*

*dýkas, žýdas, nýkti, klykti, pýktis, lýkis, plýšį, rýšį, sýkis, krýtis
„kritimas“, brýdis, lýna (3 praes.), rýna, gyvatýnė...*

*rūkti, dūkti, plūkti, siūlę, kūlę (baigia kultį), drūtis, rūgštis „rūgš-
tumas“, dūris, dūrinti, kiūtinti, rūpi, žūna (3 praes.), kliūna...
rąstas, grąžtas, drąsų (vyra), grąžo (3 praes.), tąso, skąra, bąla,
šąla...*

kęsti, skęsti, męsti, tęsti, gęsta (3 praes.), *kęra, dręsa* „drįsta“...
drįsti, lįsti, tįsti „darytis ilgam“ (nosis *ištįso*), *skęla* (3 praes.), *šęla*,
dęla, bęra, įra, lęja, ręja...

siųsti, atsidūsta (-*dūsa* ir Kp su naujai įvestu *n*: *atsiduńsa*),
skųra (3 praes.), *kiųra, būva, žųva, griųva*...

12. Tvirtapradę kirčiuotųjų skiemenų priegaidę žymime *d e š i n i n i u* (acutus) ženklų, pvz.:

ai bė, dai ktas, kái lis, báimė, káirinti, brai džioti¹, láipioti, páikioti, ráičioti, ráišioti, drai kiotis¹, táikinti, láidyti, ráižyti, brai žyti, láistyti, skáidyti, páikinti, daigas, žáislas, žáisti, káišti „skusti“, *láimė, láisvė... éižėti, tréikėti, kréitėti, péikėtis, kéikti, kléisti, léisti, téisinti, svéikinti, méilintis¹, méilė, véikiai* (ateis), *mainéiva, Karéiva* (pavardė), *Mazéika* (pavardė)...

iti, gùiti, gùirė „tokia žuvis“, *màistyti, lùina, kùila, rùišis... dugti, šauti, rauti, klàusti, mauti, gràusti, ráugas, káulas, láužas, dáužėti, ráugėti, saugau, káustyti, šaudyti, maudyti*...

šliaužioti, džiauti, čiaupti, bjaurioti, kiadulioti, čiaudėti, kliautis, kiadūšas, kiadūtas...

lángas, ánkštis, kándu, ántis, pántis, lándžioti, lánkioti, slánkioti, ránkioti, mánkyti...

lénkqs, ménkė (tokia žuvis), *skéndėti, spéndžiu, sténgiu, ténkintis... línkterėti, skinti, kabinti, vingis, lingė* „kartis lopšiui pakabinti“, *kinka, trinka*...

lúnkas, rúngas, lúnginti, stúngis...

ámžius, lámdyti, grámdyti, pakrámta (toks žmogus)...

vémti, témti, žémbėti, rémbėti, kémpėti, grémžti, lémtas...

kimti, limti, kimšterėti, kimšt! (ištiktukas), *krimst! klímst! rimti, rímtas*...

kúmštė, rúmtas „rimtas“, *rumbėti, grumdyti, stumdyti*...

díkanas, kálnas, málka, gálva, málti, kálti, sálti, šálti, bálti, válgyti, skáldyti, šáldyti, sáldyti, válkioti², báltas, váltis, žálti, pálšas, tálžyti...

élnis (élnias), délna (dėlnas), véltnias, mėlžu, kélti, skélti, gėlbėti, skėldėti, vélti, skėlbt, pélké, žėlti, gėlti, tėlžti „smarkiai mesti“,

švebėda „šveplys“...

XXII *iltis, pilnas, vilna, skilti, pilti, šilti, gilti, žilti, nutilti, vilti, kibilda, miltai, tiltas, kilpa, milžti, gildyti, šildyti, pildyti, vilgyti, tildyti, skiltis, dilgsi* (3 praes.), *žvilgsi*...

¹ Pajūrio žemaičiai (Slnt) ištaria *brai džioti, drai kioties, méilintis* (bet *mėilauti*).

² Žem. ir *valkioti* Slnt.

kūlti, pūlti, dūlkė, dūlka (3 praes.), tūlpinti, mūlkiš, būlvė, tūlkaš „vertėjas“, kūlšis(-šė), sūltys...
árklas, árklį, árti, dárbas, sárgas, kárpa, várpa, várna, šárka, márška, tárpas, kárti, bárti, skárti, bárška (3 praes.), társka, kárštas, márgas, šármas, spárdyti, mártauju „tebesmi marti, dar neturiu vaikų“...
érdėti, mérdėti, skérdėti, vértėti, kérpė, gérvė, vérti, šėrti, mér-gauju „dar tebesmi merga, netekėjusi“, šérpeta, gėrti, įtérfti, tvérti, gvérti, dvérti, kevérza, kumpérza, érza (3 praes.), šérdį, nérti, vérdū...

irklas, irti, girti, tirti, apžirti, skirti, virti, spirti, mirštu, tūrpsi (3 praes.), mirksi, virpa (3 praes.), smirda (smirdi), širdį, dirbti, virkauti...

ūrbini, kūrė, dūrti, dūrstyti, kūrti, skūrti, kūrtas, mūrdyti, spūrdą (3 praes.), sūrginti, šiūrpa(-is, -ė), kiūrti...

iena, teskau, telektį, liepa, siena, mėlai, plėnas, viėnas, kietas, rietai, siėtas „sijojamas įnagis“, skieisti, liėti, grėžti, neužsiviežti, gieda giesmę, piėmeni, liėmeni, skiemeni, siekti, diegti, stiegti (striegti stogą), pliekti, sviegti (svieisti), triėsti, prieš liėti, siėla, viėsulai, kamienai, kiaulienė, karalienė...

uodas, uoksas, uosti, skuosti, pluoštas, ruožtas, suolas, šuolis, suodys (suodžiai), gruodas, puolu, juodas, juosta, važiuoti, kamuoti, luobas (luoba), stuomenis (acc. pl.), duoti, luošas, kuolinga, liuoksi (3 praes.), striuoksi...

oras, ropė, sopa (3 praes.), storas, klėti, lėti, stėti, atsiknėti, plėti, lopyti, moksas, moku, plonas, drėžti, krėpti, nuslopsti „nugulti“, drėbė, kėpti, grėbti, apžiekti, sijoti, ropoti, be sėties, kėpėčios, mólis, tóšis...
ėsti, bėgti, mėgti, rėžti, brėžti, grėbti, plėsti, mėžti, vėžį (paga-vo), vėgėlė, skėliau, kėliau, vėliau, vėriau, gėriau, vėmiau, dėti, sėti, ekėti, ekėčios, vėžėčios, kerėpla, vėpla, rėkauti, rėka, mėtyti, vėtyti...

yla, yriau, skýriau, pýliau, skýniau, mýniau, pýniau, lýgus, plýšti, skýsti, skýstas, sakýti, badýti, dýgti, stýgti, plýnas, karklýnas, purvýnas, šýpa „šipata“...

ūdra (ūdras), lūpa, krūpteletė, trūkti, lūžti, grūdas, grūsti, plūsti, rūgštūs (kopūstai), mūsų, jūsų, pūliai, pūdyti, sūdyti, pūti, būti, žūti, kliūti, išsrūti, siūti, griūti, klūpoti, sūpoti, žiūrau, kiūtau, rūšis, lūšis...

spąstai, žąslai, kąsti...

at-si-, įsi-rėžti (rėžtis), pėslas „penimė kiaušė“, spėsti, sprėsti...
tįsta (tino, tinti), pažįstu, spįsta K (spindo, spįsti)...
skųsti...

13. Balsiai *a, e, i, u* kilimo yra trumpi, iš kurių rašomojoje kalboje po kirčiu, ne žodžio gale, tegali pailgėti tiktai *a* ir *e*.

Balsiai *i* ir *u* rašomojoje kalboje visuomet palieka trumpi.

Ilgieji *a* ir *e* gali turėti dvejopą priegaidę: tvirtagailę, t. y. *ā, ē*, atdarame skiemenyje (ne dvibalsyje), ir tvirtapradę, t. y. *á, é*, uždaramę skiemenyje (dvibalsyje); pvz.: *gālas, māžas, rāštas, gēlia, gēras, tēpa* : *mālka, šárka, gēlti, élnis*.

Kadangi rašomojoje kalboje balsiai *i* ir *u* palieka trumpi net ir tvirtapradės priegaidės skiemenyje (dvibalsy), tai dėl tos priežasties kalbininkai greta su *ál, él, ár, ér...* terašo tiktai *íl, úl, ír, úr...*, o ne *il...* : *píla* ir *pílti, kùlia* ir *kùlti, spíria* ir *spírui, dùria* ir *dùrti...*

14. Rašomosios kalbės garsus *ā || á, ē || é, i, u* daugumą lietuvių kalbos šnektų ištaria visus vienodai: *a, e, i* ir *u* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet tenai (šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šnektose) pusilgiai. Pvz., dusetiškiei sako: *kārā, māla, vērā, škīrā, dūrā* ir *kárt* „karti“, *mál't, vértt, škírtt, dútt* (arba *dúr-tę* : -ę pusilgis), o alsėdiškiai, salantiškiai ir kiti žemaičiai — *rāša* „rašo“, *vėdę* „vėdė“, *lėpa* „lipo“, *lōpa* „lūpo“ ir *kárte* „karti“, *málte, vértę, škérte, dórtę*. Dusetiškių ir žemaičių pavyzdžiuose balsiai *a, e, i, u* su abiem priegaidėm yra **pusilgiai** (mittelzeitig, полудолгий).

XXIII

Pietiečių dzūkų (Seinai, Leipalingis, Merkinė) *i* ir *u* po kirčiu atdarame skiemenyje lieka trumpi (*visas, lūpa*), bet uždaramę tvirtapradės priegaidės skiemenyje jie pavirsta **ilga**is : *gýrnos* „girnós“, *pýlnas* „pilnas“, *kúrc(ie)* „kūrti“, *búrnū* „būrna“.

Taigi, rašomosios kalbės žodžių *wilna* ir *kūrtas* trumpuosius *i* ir *u* lietuviai ištaria trejopai: 1) trumpai (vakariečiai augštaičiai: Ilguva, Naumiestis — Šakių aps., Tilžė...), 2) pusiau ilgai (šiaurės rytiečiai augštaičiai: Dusetos, Linkmenes, Tverėčius, Kupiškis, Šiauliai..., žemaičiai: Kvėdarna, Plungė, Salantai...), 3) ilgai (pietų rytiečiai augštaičiai: Alytus, Seinai..., kai-kurie vakariečiai, rytiečių kaimynai: Bartninkai...).

15. Rašomojoje kalboje, su kuria sutinka ir pietų rytiečiai (Seinai, Merkinė...), balsiai *a* ir *e* ne žodžio gale, būdami po kirčiu, kartais palieka **trumpi**, pvz.: *kàsti* (*kàsime, kàskime, kàs-damas*), *ràsti, kàpsi* (3 praes.), *kàranduoti, mèsti, nèšti, vèsti, mào, tàvo, sàvo, gerèsnis, nèvedu, àtvedu, pàvedu...* Visų kitų lietuvių kalbės šnektų atstovai (šiaurės rytiečiai augštaičiai, visi žemaičiai) ištaria *a* ir *e* po kirčiu, ne žodžio gale, visuomet kaip **pusilgius** :

kāsti(e)..., *māno...*, *gerēsniis...* Pastarųjų lietuvių tos-pačios padėties ir *i* su *u* yra **pusilgiai**: *vīsas* (žem. *vīsas* Kv, Erž, *vēsos* Als, Slnt...), *gūdas* (žem. *gūda* „gūda“ Kv, Erž, *gōda* Als, Slnt).

16. Rašomosios kalbės balsiai yra dvejopo ilgio: 1) vieni balsiai yra visuomet ilgi, net ir kirčio neturėdami: *o, é, y, ū, q, e, i, u*, 2) kiti, neturėdami kirčio, visuomet esti trumpi: *a, e*, 3) treči, tiek būdami po kirčiu, tiek jo neturėdami, teesti vien tik trumpi: *i, u*.

Balsiai *a* ir *e*, būdami po kirčiu ne žodžio gale, gali pavirsti ilgais: *mažās* (acc. pl.), bet *māžas* (nom. sing.), kur *ā* yra ilgas, t. y. *ā*.

17. Kitos šnektos, kaip esame jau matę, be trumpųjų (*kās, vēs, kris, mūs*) ir ilgųjų (*apklōtas* partic., *apklōtas* subst.), turi dar **pusilgių** arba vidutinio ilgumo balsių: šiaurės rytiečių — *kāla* || *kāltas, vēlanas* „velenas“ || *vēltas, žilas* || *žīl't(ē)*, *dūrā* || *dūrtas* Ds, žemaičių — *kāla* „kalė“ || *kālte* (Als, Slnt, *kālti* Kv, Erž, Kuršėnai), *vēlat* „veliate“ || *vēlte, žēla* (*žila* Kv, Erž) „žilo“ || *žēlte* (*žilti*), *dōrat* (*durat*) „duriate“ || *dōrte* (*durti*).

18. Rašomosios kalbės lyčių *māžas* ir *pēšas* (3 praes.) balsiai *ā* ir *ē* nėra to-paties ilgio su šiaurės rytiečių augštaičių ir žemaičių balsiais *ā* ir *ē*: *māžas* (*māžos*) ir *pēšas*. Pirmuoju du *ā* ir *ē* yra ilgu, o pastaruoju du pusilgiu. Bet šio netikslumo šandie mes negalime išvengti dėl tam tikrų raidžių stokos mūsų spaustuvėje.

Taip-pat rašomosios kalbės balsiai *á* ir *é* nėra lygūs su šiaurės rytiečių ir žemaičių balsiais *á* ir *é*: *kālti, kárti, nérti, vérti*. Rašomosios kalbės balsiai *á* ir *é* yra ilgi, o šiaurės rytiečių augštaičių ir visų žemaičių šiuodu balsiu tėra tiktai **pusilgiu**.

19. Ilgieji žodžių skėmens, būdami po kirčiu, visose lietuvių kalbės šnektose turi dvejopą priegaidę. Jei kirčių priegaidės mes nežymėtumbime, tai dažnai būtų rašte ir spaudoje sunku suvaidinti vienodai rašomų žodžių reikšmė, kas matyti kad ir iš šių pavyzdžių:

kvailą (*kvailą* žmogų < *kvailas* adj. : *kvailą* < *kvaila* subst. „kvailas žmogus“), paiso (miežiūs *paíso* „kulia“ : jis niėko *ne-paíso* „nežiūri, не обращает внимания“), kleivą (*kleivą* adj. : *klėivą* subst. < *klėiva* „klišis“, teisė (*teisė* 3 praet. : *tėisė* „Recht, право“), veikus, veikią (*veikus, veikią* part. : *vėikus, vėikią* adj.), augštas (*aūgštas* sub. : *augštas* adj.), auklė (*aūklė* „aūtas“ : *auklė* „vaikų augintoja, auklėtoja“), aušti (*aūšta* „švinta, rytas darosi“ : viralas *aušta*), plaukti (žmogūs peř ūpę

plaūkia : rugiai jāu *plāukia* „īgauna varpas“), *plautas* (aldijās *plaūtas*, āvilio *plaūtas* sub. : *plāutas* part.), *antis* (*añtis* „užāñtis“ : *ántis* „toks paukštis“), *lenkē* (*leñkē* 3 praet. : *lénkē* „īlinkusi vieta“), *ginti* (*giñti* galvijūs laukañ : *gñti* šālī nuō priešininkų), *minti* (*miñti* mīslē : *mñti* linūs), *balnas* (*bañnas* árkliui dēdamas : *bálnas* jāutis), *kaltas* (*kañtas* adj. : *káltas* sub. „долото, Meissel“), *karšti* (vilnas *kañsti* : žmogūs prādeda *kársti* „senėti“), *kartis* (árklio *kañtis*, žirnių *kañtis* „korzec“ : *kártis* „šatra“), *skardas* (*skañdas* „áidas, эхо“ : *skárdas* „жестъ, Blech“), *varną* (*vañną* < *vañnas* : *várną* < *várna*), *merkti* (linūs *meñkia* : akį *mérkia*), *vertas* (trijų skatklų *veñtas* : *vértas* part.), *girdo* (šito *giñdo* toli pasiekta < *giñdas* „слух, пашкалас“ : árklus *giñdo* 3 praes.), *skirtas* (*skiñtas* sub. „skirtumas“ : *skirtas* part.), *miršta* (jls viską užmiñsta : *miršta* žmónēs), *kurpē* (ką jls tenai peñ diēną *kuñpē*? 3 praet. : *kūrpē* „avalynēs, autūvo vardas“), *kietis* (*kiētis* „kietūmas“ : *kietis* „žolēs vardas“), *liepē* (*liēpē* 3 praet. : *liepē* Dsn „ліпа, липа“), *mielas* (*miēlas* „гипс“ : *mielas* adj.), *sietas* (*siētas* „saitas karvei rišti“ : *sietas* „miltams sijoti įnagis“), *juodu* (*juōdu* abūdu būvo atējusiu : *júodu* nom. du. iš *júodo* adj.), *juosta* (véidas *juōsta*, pajuōdo : *júosta* susijúosti), *klotas* (*klōtas*, ap-, pa-, in-*klōtas* sub. : *klōtas*... part.), *košē* (*kōšē* „toks valgis“ : *kōšē* 3 praet.), *kotas* (*kōtas* „l. kat, būdelis“ : *kótas* „ручка“), *lopo* (*lōpo* gen. sing. sub. : *lōpo* 3 praet.), *rodo* (*rōdo* gen. sing. adj. : *ródo* 3 praes.), *stotas* (*stōtas* sub. „lytis“ : *stótas* part.), *mėtos* (*mētos* nom. pl. sub. : *mėtos* 3 praes.), *pagrėbstai* (*pagrēbstai* nom. pl. sub. : *pagrēbstai* 2 sing. praes.), *pasėdo* (añt vėžimo *pasēdo* atsisėdo : *pasēdo* 3 praet.), *pasėstas* (*pasēstas* „vėžimo sėdimoji lenta, pagalvis“ : *pasēstas* part.), *sēja* (mūsų kaimýnai *sēja* jāu baigia sėti : *sēja* part.), *spėtas* (*spētas*, *atspētas* sub. „atspėjamas laikas“ : *spētas* part.), *vėlės* (*vēlēs* nom. pl. „numirėlių dvasios“ : *vēlēs* 3 praet.), *gyvis* (*gỹvis* „gyvūmas“ : *gỹvis* „gyvas daiktas“; kās tō *gỹvio gỹvis!*), *pūsi* (*pūsi* „vėja leisi“ : *pūsi* „imsi pūti“ 2 sing. fut.), *siūlės* (*siūlēs* nom. pl. sub. : *siūlēs* 3 praet.), *sūdyti* (*sūdyti* „судить, teisti“ : *sūdyti* „dėti druskos“), *sūris* (*sūris* „sūrumas“; *sūris* „сыр“ : kās tō *sūrio sūris!*).

20. Dažnai tos-pačios šaknies žodžiai gauna ne vienodos priegaidės kirtį. Priegaidės kaità, kurią lengvai gali pastebėti tos-pačios

šaknies žodžiuose kiekvienas klausios ausies lietūvis, skaitytojui bus matoma iš šių pavyzdžių:

braido || *bráidžioja*¹; *draiko* || *dráikiojas*¹; *lašvas* || *láisvė* (*láiksvė*);
paikas || *páikinti*, *páikioti*; *šaiposi* || *pašáipa* „šipata“; *kéikti* ||
keiksmas; *meilūs* || *mélė*, *méilintis*¹; *sveikas* || *svėikinti*; *tėisūs*, *tėisti*
|| *tėisinti*, *tėisė*; *daūg* || *dáuginti*¹; *daūžti* || *dáužėti*; *gráusti* || *graūsma*;
sáulė || *pasaūliui*; *tráukti* || *traūko* žolė; *šienáuti* || *šienaūtė*; *pagáuti* ||
pagaūtė; *daņgų* || *padángės*, *dángos*; *kándu* || *kañdis*; *leñda*, *lañdo* ||
lándžioti; *lángas* || *laņgius*; *leñkti*, *liñkti* || *lénkė*, *linkis*; *skeñdo* ||
skéndėti; *skùndžiu* || *skuñdas*; *reñti* || *rimti*, *rimtas*; *krañto* || *pa-krañ-ta*,
krinst! (išstiktukas); *kałtas* || *káltinti*; *šaltas* || *šaltis*; *baltas* || *bal-tis*;
kalba || *kálbinti*¹; *šilti* || *šiltas*; *švilpti* || *švilptauti*, *švilpa*; *vilkas* ||
vilkė; *márgas* || *mařguoja*; *mařčia* || *mártauja* „dar tebėra marti,
dar nėra susilaukusi vaikų“; *vařgas* || *várginti*; *gėrvė* || *geřvinas*;
meřga || *mėrgauja* „dar tebėra merga, netekėjusi“; *veřsti* || *vėrtėti*;
keřta || *kértėti*; *skeřdžia* || *skėrdėti*; *miřti* || *mįřta*, *mėrdėti*; *biřti* ||
biřbauti; *tiřpti* || *tįrpsi*; *pienas* || *piėnė*², *piėnius*; *gėdu* || *giėdalas*
(ž.); *triėdžiu* || *triėdalas* (ž.); *juodas* || *juōduoti*, *juōsti* (vėidas pa-
juōdo); *juōsti* || *diržū* *juōsi*; *važiūoti* || *važiūotė*; *džiōvė* 3 praes. ||
gāvo džiōvę; *klóti* || *pātalais klōji* „guli užsiklōjęs“ (*apklōtas*
„apsikloti drobulė“); *lōpau* || *lōpas*; *mōku* || *mōkestys*; *nešiōti* ||
nešiōtė; *sostas* || *pasōstė* Kv; *ōras*, *ārti* || *ōrę* (baigiam ārti); *mālti* ||
mōlę *mālti*; *kūlę* *jaū iškūlė*; *brėžiu brėžį*; *ēda ēdį*; *eik pagrėbsių*
grėbstyti; *klėtis* || *paklėtė* (*kálnas* || *pakálnė*)³; *mėlynas* || *mėlynuoja*;
pėdą || *pėdinti*; *rėkia* || *rėkauja*; *rėžiu rėžį*; *sėju sėją*; *vėjas* || *pa-*
vėjui; *vėpla* || *vėplinti*; *brýdoti* || *brýdis*, *brýdę*; *klýkti* || *klýkis* „toks
paukštis (súopis, liņgė)“, *klýkauti*; *išvýsti*, *išvýdo* || *pavýdas*;
drútas || *drūtis* „drūtumas“; *dūriau* || *dūris*, *dūrinti*; *kiūtoti* || *kiū-*
tinti; *lūžti* || *lūžis*, *lūžą* (lūžà); *plūsti*, *plūdo* || *plūdys* (*plūdės*);
rūpi, *rūpestis* || *rūpinti*; *siūlas* || *siūlės*; *šūkis* || *šūkauti*; *drąsūs* ||
*drąsinti*¹.

21. Kirčiuotųjų skiemenų ilgujų balsių ir dvibalsių dvejopą priegaidę dar tebeskiria visos lietuvių kalbės šnėktos. Bet tasai priegaidės skyrimas nėra visame lietuvių kalbės plote vienodas.

¹ Pajūriškai žemaičiai (Slnt) ištaria *braižžioti*, *draikioties*, *meilinties*, *daūginti*, *kalbinti*, *drąsinti*.

² *pienė* Snt.

³ *paklėtis* (instr. sing. *pāklėčiu* = v. š. *pākliē'q*), *pakálnė* Slnt.

Augštaičių tarmė priegaidė mąža kuo skiriasi nuo rašomosios kalbės priegaidės. Ir tie žemaičiai, kurie susiduria su vakariečiais augštaičiais (pvz., Eržvilkas, Kuršėnai), priegaidę ištaria augštaitiškai.

Ne augštaičių pasienio žemaičių (pvz., Alsėdžiai, Piūngė, Salantai...) abi priegaidės rūši augštaičio ausiai atrodo tvirta pradi.

Augštaičių tvirtagalę priegaidę Žemaičiuose atstoja **kriñtančioji**¹ (fallend, нисходящая), o tvirtapradę — **sprógstančioji**, arba **lūžtančioji** (laužtinė, прерывистая, gestossen), kada ilgojo balsio arba dvibalsio viduryje nutrūksta, nulūžta balsas dėl balsąskylės (голосовая щель) užsidarymo.

22. Žemaičių abidvi priegaidės rūši, man rodosi, bevėik niekuo nesiskiria nuo Válmieros ir Smiltėnės apylinkės latvių priegaidės (kaip ją yra aprašę prof. J. Endzėlynas ir prof. P. Šmitas), latviškai vadinamos krituoša (fallend) ir grūsta, arba laužta (gestossen).

Žemaičių priegaidėi žymėti galėtų tikt latvių kalbininkų vartojamieji ženklai. Žemaičių šnektos pavyzdžiai galima būtų šitaip rašyti: *lāuks* „laukas“, *vāks* „vaikas“, *pēil'is* „peilis“, *vērk* „veřkia“, *pērkte* „pirkti“ || *lauk* „láukia“, *dāks* „dáuikas“, *vērtē* „vėrti“, *mēršto* „mīrštu“, *dōrtē* „dūrti“.

Žodyne žemaičių priegaidėi žymėti aš, bijodamas nutolti nuo rašomosios kalbės, vartuju tuos pačius ženklus, kaip ir augštaičių tarmei. Todėl paminėtuosius pavyzdžius aš rašau šitaip: *lāuks*, *pēilis*, *vērk*, *pērkte* (*pīrkti*) || *lauk*, *dāks*, *vėrtē*, *mēršto*, *dōrtē*.

XXV **Kirčio kilnojimas arba jo šokinėjimas.** 23. Linksniuojamųjų ir asmenuojamųjų žodžių kirtis nėra pastovus daiktas: dažnai jis nušoka nuo galūnės ant šaknies, dažnai žodžio šaknies kirtis atsидuria žodžio galūnėje.

Mūsų rašomoji kalba turi visą eilę žodžių, kurių kirtis visose kaitymo lytyse palieka šaknyje. Kita vėl žodžių eilė, skaičium didesnė, kaitymo lytyse turi nepastovų, kilnojamą kirtį.

Kirčio vietos pastovumo ir nepastovumo dėsnius kelia aikštėn mūsų kalbos gramatika. Aš čia tųjų dėsnių manau nė neliesti, tardamos, kad pradžiai bus gana tedavus tikrai kirčio pastovumo ir jo stumdymo kelis pavyzdžius pačiame linksniavime.

¹ [Naujausi tyrinėjimai rodo, kad žemaičių tvirtagalė (tęstinė) priegaidė nėra kriñtančioji (taigi ne lygi latvių krituošai), bet kylančioji. Būgą greičiausiai bus suklaidinęs balso spūdzio koncentravimas ant tvirtagalių dvibalsių pirmojo sando. — Z.Z.].

24. Pirmasis linksniavimas

Kamienagalis -a-

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis

Vienāskaita

1. Vardiniūkas	výras	piřštas	kélmas	diévas
2. Kilminiūkas	výro	piřšto	kélmo	diévo
3. Naudiniūkas	výrui	piřštui	kélmui	diévoi
4. Galiniūkas	výrą	piřštą	kélma	diéva
5. Šauksmininkas	výre ¹	piřšte (piřšė)	kélme	diéve (dievė)
6. Įnagininkas	výru	piřščių	kélmu	dievų
7. Viētiniūkas	výre	piřšė	kélmė ²	dievė

Daugiskaita

1. Vardiniūkas ir šauksmininkas	výrai	piřštai	kelmai	dievai
2. Kilminiūkas	výrų	piřštų	kelmų	dievų
3. Naudiniūkas	výrams	piřštams	kelmams	dievams
4. Galiniūkas	výrus	piřštus	kelmus	dievus
5. Įnagininkas	výrais	piřštais	kelmais	dievais
6. Viētiniūkas	výruose	piřštuose	kelmuose	dievuose

Dvīskaita

1. Vard., gal., šauk.	dū výru	dū piřščių	dū kélmu	dū dievų
2. Naudiniūkas	dviem výram	dviem piřštam	dviem kelmám	dviem dievám
3. Įnagininkas	dviem výram	dviem piřštam	dviem kelmaĩ	dviem dievaĩ

¹ Stud. A. Salys tvirtina, kad salantiškiuose šauksmininkas esąs *vėlne* (v. š. *vėlnė*), *výre*, kas sutinka su latvių kalbos šauksmininko lytimis *tēvs*, *mātis*, *brālī*, *jāni* (Endzelin LGr. § 17i, S. 31).

² *Kélme*, *lānge*, *āžuole*, *kāmine*, *kūbile* (rūgsta) ištaria šiaurės vakariečiai žemaičiai, pvz. Slnt. Pietų rytiečių žemaičių atstovs Jaunius (Kv) greta su lytimis *kélme* ir *lānge* ištardavo *pušynė*, *eglynė* (pl. *pušynaĩ*, *eglynaĩ*). Iš Kuršaičio žinome, kad Tilžės apylinkėje sakoma *kélme*, *lānge*. Šitie duomens rodo, kad lietuviai vienaskaitos vardininkui senovėje yra turėję dvejopą kirtį: augštaičiai žodžio galūnėje, o žemaičiai – šaknyje. Vadinas, vietininko kirtis žemaičių tarmėje yra atstumtinis. Pažemaitės vakariečiai (Tilžė) sako *kélme*, *lānge* del žemaičių įtakos.

Del vietininko kirtio rašo man kun. P. Sragys (1923 m. XI. 21.): „Klausiamieji žodžiai mano tarmėje turi šiuos kirtius: *dārbe*, *kélme*, *krėsle*, *lānge*, *mėšle*, *stóge*, *rāuge*, *súole* (nom. pl. *súolai*), *stete* (sietas sįjojimams), *vėdare*, *āžuole*, *ōbuole* (ž. *vūobule*), *jōvule*, *kātīle*, *reikale*, *vākare*, *kūbile* (ž. *kūbēle*), bet *kaminė*. Toks yra čia mūsų vietininkas. *Kaminė*, *kiminė* (vard. *kāmens*, *kēmēns*, dg. *kāmenā*, *kēmēnā*, *kāmenūm*, *kēmēnūm*). Taigi, man rodosi, vietininkas yra *kaminė*, *kiminė* delto, kad vard. yra trumpas kirtis ir dg. yra *kaminaĩ*, *kiminaĩ*; bet *čiūkuras* (*čiūķōrs*) yra *čiūkure*, man rodosi, delto, kad dg. yra *čiūkurai*. – Mes sakome *pušynaĩ*, *karklynaĩ*, *kūlynaĩ*, viet. *pušynė*, *karklynė*, bet *kūlynė*“.

Liūksnlai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis

Vienāskaita

1. Vardiniūkas	vėjas, žirnis	tėlias ¹ , vėšis	vėlnias, ožys	svėčias ² , piršlys
2. Kilminiūkas	vėjo, žirnio	tėlio, vėšio	vėlnio, ožio	svėčio, piršlio
3. Naudiniūkas	vėjui, žirniui	tėliui, vėšiui	vėlniui, ožiui	svėčiui, piršliui
4. Galiniūkas	vėją, žirni	tėlią, vėšį	vėlnią, ožį	svėčią, piršlį
5. Šauksmininkas	vėje ³ , žirni	telė ³ , vėšė	vėlnė ³ , ožė	svetė ³ , piršlė
6. Įnagininkas	vėju, žirniu	teliu, vėšiu	vėlniu, ožiu	svėčiu, piršliu
7. Viėtininkas	vėje ⁴ , žirnyje	telė ⁴ , vėšyje	, ožyje	, piršlyje

Daugiskaita

1. Vardiniūkas ir šauksmininkas	vėjai, žirniai	tėliai, vėšiai	velniai, ožiai	svėčiai, piršliai
2. Kilminiūkas	vėju, žirnių	tėlių, vėšių	velnių, ožių	svėčių, piršlių
3. Naudiniūkas	vėjams, žirniams	tėliams, vėšiams	velniams, ožiams	svėčiams, piršliams
4. Galiniūkas	vėjus, žirnius	teliūs, vėšiūs	vėlnius, ožius	svėčius, piršliūs
5. Įnagininkas	vėjais, žirniais	tėliais, vėšiais	velniais, ožiais	svėčiais, piršliais
6. Viėtininkas	vėjuose, žirniuose	tėliuose, vėšiuose	velniuose, ožiuose	svėčiuose, piršliuose

Dvīskaita

1. Vard., gal., šauk.	dū vėju, žirniu	teliu, vėšiu	vėlniu, ožiu	svėčiu, piršliu
2. Naudiniūkas	dviem vėjam, žirniam	tėliam, vėšiam	velniām, ožiām	svėčiām, piršliām
3. Įnagininkas	dviem vėjam, žirniam	tėliam, vėšiam	velniām, ožiām	svėčiām, piršliām

¹ Dievėniškio ir Ciskodo lietuviai sako *tėlis*. Vakariečių augštaičių ir žemaičių lytims *mėdis*, *jautis* Rytų Lietuvoje atliepia *mėdžias*, *jautias*.

² *Svėčias* žemaitiškai yra ištariamas ir *svetys*. Žem. ir Kuršaičio *ėlnis* daug-kur (Ds, Nm) yra *ėlnias*.

³ Šauksmininką *vėje*, *telė*, *vėlnė* esu girdėjęs tarp dusetiškių ir linkmeniškų.

⁴ *Vėje* (v. š. *vėji*) dar šiandien tebesako Ds, Lnk. *Medė* (v. š. *medį*) greta su vard. *mėdžas*, „mėdžias“ sako Dsn.

25. Antrasis linksniavimas

Kamienagalis -o-, -īo- (vard. -īa ir -ī), -(l)ē

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis

Vienaskaita

1. Vardiniškas	<i>lėpa, kója, gėrvė</i>	<i>rankà, dvasià, kiaulė</i>	<i>galvà, giesmė</i>	<i>žiemà, valdžią, marti.</i> <i>siulė</i>
2. Kilminiškas	<i>lėpos, kójos, gėrvės</i>	<i>rañkos, dvāsios, kiaulės</i>	<i>galvòs, giesmės</i>	<i>žiemòs, valdžios, marčios,</i> <i>siulės</i>
3. Naudiniškas	<i>lėpai, kójai, gėrvei</i>	<i>rañkai, dvāsiai, kiaulei</i>	<i>gálvai, giesmei</i>	<i>žiėmai, valdžiai, marčiai,</i> <i>siūlei</i>
4. Galiniškas	<i>lėpa, kója, gėrvė</i>	<i>rañka, dvāsia, kiaulė</i>	<i>gálva, giesmė</i>	<i>žiėma, valdžia, marčia,</i> <i>siūlė</i>
5. Šauksmininkas	<i>lėpa, kója, gėrvė¹</i>	<i>rañka, dvāsia, kiaulė¹</i>	<i>gálva, giesmė¹</i>	<i>žiėma, valdžia, marčia,</i> <i>siūlė¹</i>
6. Įnagininkas	<i>lėpa, kója, gėrve</i>	<i>rankà, dvasià, kiaulė</i>	<i>gálva, giesme</i>	<i>žiemà, valdžią, marčią,</i> <i>siulė</i>
7. Viėtininkas	<i>lėpoje, kójoje, gėrvėje</i>	<i>rañkoje, dvāsioje, kiaulėje</i>	<i>galvoje, giesmėje</i>	<i>žiemoje, valdžioje.</i> <i>marčioje. siulėje</i>

¹ Žemničiai ir Pažemaitės vakariečiai augštaičiai (Tilžės apylinkė) šauksmininko vietoje vartoja vardininką, sakydami: *gėrvė, rankà, dvasià, kiaulė, galvà, giesmė, žiemà, valdžią, marti, siulė*.

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis	Tvirtapradė šaknis	Tvirtagalė šaknis

Daugiskaita

1. Vard., šauksm.	<i>liepos, kójos, gėrvės</i>	<i>rañkos, dvāsios, kiaulės</i>	<i>gálvos, giesmės</i>	<i>žiėmos, valdžios, marčios, siūlės</i>
2. Kilminiškas	<i>liepų, kójų, gėrvių</i>	<i>rañkų, dvąsių, kiaulių</i>	<i>galvų, giesmių</i>	<i>žiemų, valdžių, marčių, siūlių</i>
3. Naudiniškas	<i>liepoms, kójoms, gėrvėms</i>	<i>rañkoms, dvąsioms, kiaulėms</i>	<i>galvoms, giesmėms</i>	<i>žiemoms, valdžioms, marčioms, siulėms</i>
4. Galiniškas	<i>liepas, kójas, gėrves</i>	<i>rankās, dvasiās, kiaulės</i>	<i>gálvas, giesmes</i>	<i>žiemās, valdžias, marčias, siulės</i>
5. Įnagininkas	<i>liepomis, kójomis, gėrvėmis</i>	<i>rañkomis, dvąsiomis, kiaulėmis</i>	<i>galvomis, giesmėmis</i>	<i>žiemomis, valdžiomis, marčiomis, siulėmis</i>
6. Viėtininkas	<i>liepose, kójose, gėrvėse</i>	<i>rañkose, dvąsiose, kiaulėse</i>	<i>galvosė, giesmėsė</i>	<i>žiemosė, valdžiosė, marčiosė, siulėsė</i>

Dviskaita

1. Vard., gal., šauk.	<i>dvi liepi, kóji, gėrvi</i>	<i>ranki, dvasi, kiauli</i>	<i>gálvi, giesmi</i>	<i>žiemì, valdì, marti, siūli</i>
2. Naudiniškas	<i>dvėm liepom, kójom, gėrvėm</i>	<i>rañkom, dvąsiom, kiaulėm</i>	<i>galvóm, giesmėm</i>	<i>žiemóm, valdžiom, marčiom, siulėm</i>
3. Įnagininkas	<i>dviėm liepom, kójom, gėrvėm</i>	<i>rañkom, dvąsiom, kiaulėm</i>	<i>galvóm, giesmėm</i>	<i>žiemóm, valdžiom, marčiom, siulėm</i>

26. Trečiasis linksniavimas

Kamienagalis -i-

Linksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė

Vienaskaita

1. Vardiniškas	<i>tóšis</i>	<i>anglis¹</i>	<i>širdis</i>	<i>pirtis</i>
2. Kilminiškas	<i>tóšies</i>	<i>añglies</i>	<i>širdiės</i>	<i>pirtiės</i>
3. Naudiniškas	<i>tóšiai²</i>	<i>añgliai</i>	<i>širdžiai</i>	<i>pirtičiai</i>
4. Galiniškas	<i>tóši</i>	<i>añgli</i>	<i>širdi</i>	<i>pirti</i>
5. Šauksmininkas	<i>tóšie</i>	<i>añglie</i>	<i>širdiē</i>	<i>pirtiē</i>
6. Įnagininkas	<i>tóšimi³</i>	<i>añglimi</i>	<i>širdimi</i>	<i>pirtimi</i>
7. Viėtininkas	<i>tóšyje</i>	<i>añglyje</i>	<i>širdyje</i>	<i>pirtyje</i>

Daugiskaita

1. Vard., šauk.	<i>tóšys</i>	<i>añglys</i>	<i>širdys</i>	<i>pirtys</i>
2. Kilminiškas	<i>tóšių</i>	<i>añglių</i>	<i>širdžių⁴</i>	<i>pirtių</i>
3. Naudiniškas	<i>tóšims</i>	<i>añglims</i>	<i>širdims</i>	<i>pirtims</i>
4. Galiniškas	<i>tóšis</i>	<i>anglis</i>	<i>širdis</i>	<i>pirtis</i>
5. Įnagininkas	<i>tóšimis</i>	<i>añglimis</i>	<i>širdimis</i>	<i>pirtimis</i>
6. Viėtininkas	<i>tóšyse⁵</i>	<i>añglyse</i>	<i>širdyse</i>	<i>pirtyse</i>

Dviskaita

1. Vard., gal., šauk.	<i>dvi tóši</i>	<i>angli</i>	<i>širdi</i>	<i>pirti</i>
2. Naudiniškas	<i>dviem tóšim</i>	<i>añglim</i>	<i>širdim</i>	<i>pirtim</i>
3. Įnagininkas	<i>dviem tóšim</i>	<i>añglim</i>	<i>širdim</i>	<i>pirtim</i>

¹ Vardininkas *anglis* yra neiškus man naujadaras lyties *añgliš* vietoje. Rytiečiai augštaičiai ištaria *likstis* „ýda“, *slstis* „внд, pozór“, kurių vietoje vakariečiai ištartų *likstis* (*liksties*), *slstis* (*slsties*). Slaviškos kilmės žodis *smertis*, -ties ir vakariečių augštaičių šnektose nevirsta lytim **smertis*. Žemaičiai sako *anglis*, -iės, daugiskaitos kilm. *añglių* Kv (Jn). Slnt (senoji karta).

² Senąją naudinininko galūnę iki šiai dienai yra išlaikę žemaičiai ir kai kurie pietų rytiečiai augštaičiai: žem. *tóšie*, *añglie*, *širdie*, *pirtie*, r. a. (pvz., Punia. Jeznas) *tóši*, *úsmi*, *širdi*, *pirti*.

³ Galūnę -ni šiandien beveik visoje Lietuvoje atstoja -a (seniau -án): *tóšia*, *angliā*, *širdžia*, *pirtiā*.

⁴ *Širdžių* vietoje kai-kur dar tebesako senoviškai *širdų*.

⁵ -yse vietoje kai-kurie vakariniai augštaičiai saką -ise *Trisė* ir *akisė* esmi girdėjęs Naumiesčio (Šakių aps.) apylinkėje.

27. Ketvirtasis linksniavimas

Kamienagalis -u-, -ju-

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė

Vienaskaita

1. Vardiniūkas	¹	<i>tuŕgus, puōdžius</i>	<i>sūnūs</i>	<i>viršūs, sodžiūs²</i>
2. Kilminiūkas		<i>tuŕgaus, puōdžiaus</i>	<i>sūnaūs</i>	<i>viršaūs, sodžiaūs</i>
3. Naudiniūkas		<i>tuŕgui, puōdžiui</i>	<i>sūnui</i>	<i>viršui, sōdžiui</i>
4. Galiniūkas		<i>tuŕgų, puōdžių</i>	<i>sūnų</i>	<i>viršų, sōdžių</i>
5. Šaūksmininkas		<i>tuŕgau, puōdžiau</i>	<i>sūnaū</i>	<i>viršaū, sodžiaū</i>
6. Įnagininkas		<i>tuŕgumi, puōdžiumi</i>	<i>sūnumi</i>	<i>viršumi, sodžiumi</i>
7. Viētininkas		<i>tuŕguje³, puōdžiuje</i>	<i>sūnujē</i>	<i>viršujē, sodžiujē</i>

¹ Daiktavardžiui pavyzdžio neturiu. Iš būdvardžių kirčio reikalui tikrų būdvardžiai *lygus, aiškus*, kurie senovėje buvo linksniuojami šitaip: *lygus, lygaus, *lygumi(ui)*; naujadaras *lygiam(ui)*: *lygiam' jaw' DP 363₁₂, smārkiām' 361₂₉*, *lygų, lygumi* (DPo 108₃₀, 201₁₄, 227₃₀). *lygume (aiškume... regėime DP 596₆, bragume dāiktę DPo 262₁₀, wēikume DP 582₃₃)*; *lygūs, lygų* (*brāguū DPo 246₂₃*), *lygumus* (iūmus *tāmfumus DPo 209₁₀, šwiefšūmus* daiktamus DPo 299₂₇ || *teisiēmus 5₃₁*), *lygus DPo 95₁₅, 130₃₇, 127₄ (bragus 52₃₈, 139₄)*, *lygumis 37₁₃ (tākumis balšais 15₆, šwēlnūmis žōdžeis DP 302₄₀)*, **lygūse (priēšūse daiktūse DPo 254₁₇ || brāgiūse 59₈, šwēlniūse 363₂)*.

² Įstaria *sodžius* pietiečiai dzūkai (Seinai, Merkinė, Leipalingis).

³ Kuršaitis rašo -ūje, o Jablonskis -uje. Iš šnekamosios kalbos man. tėra pažįstamos lytys *tuŕgui* (rašome *tuŕguj*), *viršui*. Žemaičiai čia sako *tuŕguo* (v. š. *tūrgū, tōrgou*), *viršū*.

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė

Daugiskaita

1. Vard., šauk.		<i>tuḡūs¹</i>	<i>sūnūs</i>	<i>viršūs</i>	kaip <i>piršliai</i>
2. Kilminiūkas		<i>tuḡų</i>	<i>sūnų</i>	<i>viršų</i>	
3. Naudiniūkas		<i>tuḡums</i>	<i>sūnūms</i>	<i>viršūms</i>	
4. Galiniūkas		<i>tuḡūs</i>	<i>sūnus</i>	<i>viršūs</i>	
6. Įnagininkas		<i>tuḡumis</i>	<i>sūnumis</i>	<i>viršumis</i>	
7. Vičtininkas		<i>tuḡuose</i>	<i>sūnuosė</i>	<i>viršuosė</i>	

Dviskaita

1. Vard., gal., šauk.		<i>tuḡų</i>	<i>sūnu</i>	<i>viršų</i>
2. Naudiniūkas		<i>tuḡum</i>	<i>sūnūm</i>	<i>viršūm</i>
3. Įnagininkas		<i>tuḡum</i>	<i>sūnumi</i>	<i>viršumi</i>

¹ *Puodžius* senųjų daugiskaitos lyčių šandie nebeturi. Lyčių *puodžiūs*, *puodžium(u)s*, *puodžiumis*, *puodžiūse* šandie jau net ir rašomoji kalba nebepažįsta, jų vietoje vartodama naujadarus *puodžiai*, *puodžiams*, *puodžiais*, *puodžiuose*. *Tuḡuose*, *sūnuosė*, *viršuosė* yra irgi naujadarai senesniųjų lyčių *tuḡūse*, *sūnūsė*, *viršūsė* vietoje. Dusetiškiuose senesnėji karta dar ir šandie tebesako *polūs*, *pētūs* „pietūsė“ < **pelūsi* < **pelūsēn*. *Tuḡai*, *sūnai*, *viršai* Slnt. *Saulė* jau *pietūsė* Nm.

28. Penktasis linksniavimas

Senovės kamienagalis — priebalsis (-n-, -r-, -s-)

Liūksniai	Pirmykštis šaknies kirtis		Pirmykštis galūnės kirtis	
	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė	Tvirtapradė priegaidė	Tvirtagalė priegaidė

Vienaskaita

1. Vardiniūkas	<i>mėnuo</i>	¹	<i>piemuō</i>	<i>tešmuō, sesuō</i>
2. Kilminiūkas	<i>mėnesio (-ies²)</i>		<i>piemeñs³</i>	<i>tešmeñs, sesėš</i>
3. Naudiniūkas	<i>mėnesiui (ž. -ie³)</i>		<i>piemeniui</i>	<i>tėšmeniui, sėseriai</i>
4. Galiniūkas	<i>mėnesį</i>		<i>piemenį</i>	<i>tėšmenį, sėserį</i>
5. Šauksmininkas	<i>mėnesi</i>		<i>piemeniē</i>	<i>tešmeniē, seseriē</i>
6. Įnagininkas	<i>mėnesių⁴</i>		<i>piemeniu</i>	<i>tėšmeniu, sėseria</i>
7. Viėtininkas	<i>mėnesyje</i>		<i>piemenyje</i>	<i>tešmenyje, seseryjė</i>

¹ Tvirtagalės priegaidės šakniniam kirčiui galėtų pavyzdžiu tiktį dusetiškių *akmuo*. XVI amžiuje Daukša irgi sakė *akmuo*. Daukša jį linksniuoja šitaip: *akmenes* (gen. sing.), *akmeni* (dat. sing.), *akmeni, akmenimi; akmenes* (nom. pl.), *akmenių, akmenimus, akmenis, akmenimis*. Visur kitur *akmen(e)s* (gen. sing.) vietoje šiandie besako *akmuō*. Daukšos žodį *vānduo* (iš čia dusetiškių *ūndo, ūnda*; galiniai -o, -a yra pusilgiai) beveik visi lietuviai pavertė *vandenimi*: *vanduō*.

² Galūnė -o iš pirmojo linksniavimo. -s sutrumpėjusi iš -es. Prienų, Punios apylinkėje sėniai dar ir šiandie tebesaką *funės, žqsės*.

³ Priebalsinių kamienų linksniavime naudininko galūnė yra dvejopa: augštaičių -i (tām šūni, žqsi, dañti, plemeni, dūkte-ri), žemaičių -ie (tām šūnie...). Šiandie galūnė -i tebėra gyva Prienų, Punios, Jezno apylinkėje.

⁴ Įnagininko senoji galūnė -mi retai kur bėra girdėti. *Mėnes-i-mi, piemenimi, seserimi*... turi i iš III linksniavimo. Senovėje turėjo būti sakoma **mėnes-mi, *piemen-mi*... Dar ir šiandie Kvėdarnoje tebesaką *vōndāmi* adv. „vandens keliu“ < **vānden-mi*.

Līkksnīai	Pirmykštis šaknīs kirtis		Pirmykštis galūnēs kirtis	
	Tvirtapradē priegaidē	Tvrtagalē priegaidē	Tvirtapradē priegaidē	Tvrtagalē priegaidē

Daugiskaita

1. Vard., šauk.	<i>mēnesiai</i> (ž. -ys)		<i>piemens</i>	<i>tēšmens, sēšers</i>
2. Kilminiņkas	<i>mēnesiū</i> (ž. -siū)		<i>piemeniū</i>	<i>tešmeniū, seseriū</i>
3. Naudiniņkas	<i>mēnesiams</i> (ž. -ims)		<i>piemenims</i>	<i>tešmenims, seserims</i>
4. Galiniņkas	<i>mēnesius</i> (ž. -sis)		<i>piemenis</i>	<i>tēšmenis, sēšeris</i>
5. Īnagininkas	<i>mēnesiais</i>		<i>piemenimis</i>	<i>tešmenimis, seserimis</i>
6. Viētiniņkas	<i>mēnesiuose</i>		<i>piemenysē¹</i>	<i>tešmenysē, seserysē</i>

Dvīskaita

1. Vard., gal., šauk.	<i>mēnesiu</i>		<i>piemeniu</i>	<i>tēšmeniu, sēšeri</i>
2. Naudiniņkas	<i>mēnesiam</i>		<i>piemenim</i>	<i>tešmenim, seserim</i>
3. Īnagininkas	<i>mēnesiam</i>		<i>piemenim</i>	<i>tešmenim, seserim</i>

¹ Žemaitiškai ir *piemeniysē, tešmeniysē, mēnesiysē* (v. š. *pēimēniūs*) SInt.

29. Lietuvių kalbės giminaitės kalbos rodo, kad senovėje vieniems žodžiams dėta kirtis ant šaknies, o kitiems — ant galūnės. Kalbėsime pavyzdžiais. Sanskrito (senovės indų) kalboje greta su šakninio kirčio žodžiais, pvz., *bhāgas* „davėjas; dalis, laimikis“, *vārṇa-s* „spalva, dažas“, *dāmas* „namas“, *pātram* „indas“, *dātram* „pjautuvas, dalgis“, *dānam* „dovana, lot. donum“, *ācṭā* „kumelė, ašva“, *ūrṇā* „vilna“ yra ir galūninio kirčio žodžių, pvz., *dēvās* „dievas“, *lōkās* „pleinė, laukas“, *usrās* „bulius“, *yugām* „jungas“, *parṇām* „sparnas“, *grīvā* „sprandas“. Tiedvi kirčio rūši matome ir graikų kalboje tebegyvuojanti: *δῶμος*, *οἶκος* „namas“, *φόρος* „pelnas, sámbarvė“, *πέμπτος* „penktas“, *λύκος* „vilkas“, *τόξον* „šaujamas lankas“, *δῶρον* „dovana“, *πέδον* „asla, žemė“, *οἶμη* „daina“, *κοίτη* „migis“, *οἶκη* „tėisė“, *μέρα* „metas“, *θηλυς* „moteriškas“ stovi greta su galūninio kirčio žodžiais *θεός* „dievas“, *φορός* „nešas, našus“, *κοντός* „kartis, smaigas“, *πλωτός* „plaukiąs“, *βλωμός* „kašnis duonos“, *ζυγόν* „jungas“, *τομή* „piūvis“, *φυγή* „lot. fuga, bėgimas“, *ἀλγή* „alga“, *θεά* „deivė“, *πλατός* „platus“. Graikų kalbės grūtėms *λύκος* || *θεός*, *δῶρον* || *ζυγόν*, *οἶμη* || *τομή* rusų kalboje atliepia grūtės *волк*, kilm. *вólка* (*толк*, *тóлка*; *смог*, *смóга*; *миг*, *мíга*) || *стол*, *столá* (*кол*, *колá*; *тρυδ*, *тρυδá*; *плод*, *плóдá*), *мýсо*, *мéло*, *жáло*, *пóле*, *мóре*, *зóлото*, *сéно*, *дéрево* || *целó*, *помелó*, *жер(е)лó*, *долотó*, *веретенó*, *лúна* || *женá*...

30. Indoeuropiečių šeimės kalbos senovėje bus turėjusios dvejopą kirtį: vienuose žodžiuose šakninį, kituose — galūninį. Tai išvadai pritaria ne tik tai čia aikštėn iškeltieji sanskrito, graikų ir rusų kalbės duomens, bet ir senoji germanų kalba, kuri šandie laisvo kirčio nebeturi.

Senovės germanų kirčiui susekti tinka ide. prokalbės garsai *k*, *t*, *p*, *s*, kurie jų prokalbėje, prieš kirtį stovėdami, virsdavo skardžiais priebalsiais *g*, *d*, *b*, *z*, o po kirčio — kimiais priebalsiais *h*, *f*, *s*. Žodžio kirčio dvejopumą rodo šios gotų kalbos žodžių grūtės: *maurfr* „Mord“ || *fōdr* „makštys“ iš ide. prolytės **m₂r₁trōm* || *pōtro₁m*, *airfa* „Erde, žemė“ || *fiuda* „tauta“ < ide. **er₁tā* || *teut₁ā*, *frafi* „protas“ || *fiubi* „vagystė“ < ide. **pro₁tiom* || **teupiō₁m*, *brōhar* „brolis“ || *fadar* „tėvas“ < ide. **bhrā₁tēr(-ōr)* || *pātēr*.

31. Lietuvių tolimesnieji giminaičiai rodo, kad senovėje lietuviai vienų žodžių visoms lytims bus dėję kirtį šaknyje, kitų — galūnėje. Žilojoje senovėje lietuviai bus sakę, pvz.: **dieva₁s*, *dieuā₁*, *dievuō₁i*, *dieva₁n*, *dievuō₁*, *dieven₁*, bet *ra₁tas*, *ra₁tā*, *ra₁tuoi*, *ra₁tan*, *ra₁tuo*, *ra₁ten*. Tam pritaria ne tik tai sanskrito žodžiai *dēvās* ir

ráthas (vok. *Rad* „ratas“ rodo irgi šakninį kirtį), bet ir pačių lietuvių daugiskaitos lytys: *dievāi*, *dievūi*, *dievāms*, *dievāis*, *dievuosė*, bet *rātai*, *rātu*... Iš čia matome, kad „dievo“ linksniavime turi visi vienaskaitos (del įnagininko *dievū* teks kalbėti žemiau) linksniai atstumtinį, atkeltnį kirtį.

32. Kirčio atštūmimas nėra perdaug senas: jis tėra vienu tikrai lietuvių padaras, nes jo latviai dar nepažįsta. Kirtis nuo galūnės tebebuvo neatstumtas ant šaknies dar tuo metu, kai buvo pradėta darytis tam tikri viėtininkai (locativus) su pasturdėliais *-pi* ir *-na* (senoviškai *-nā* su tvirtaprade priegaide). *Dievōpi* (šiandie *dievōp*) „pas dievą“, *galanā* (šiandie *galan*) „į galą“ greta su lytimis *prōtopi* (dabar *prōtop*), *rātana* (dabar *rātan* įsukti) atsirado dar tuomet, kai tebebuvo dar sakoma *dievā*, bet *ra-tā*, *prā-tā*, *galan* (acc. sing.), bet *ra-tan* (plg. įvardžius *katrō*, *anō*; *katrā*, *anā*, bet *šito*, *šitā*).

Kad senovės latviai prieš šių dienų kirčio išigalėjimą nėra stumdžioję kirčio nuo galūnės ant šaknies, dar ir šiandie teberodo latviškieji lietuvių tvirtapradės (gestossen) priegaidės atstovai.

33. Lietuvių tvirtapradę priegaidę latvių kalboje atstoja dvejopa priegaidė: tęsiamoji (tęstinė, la. stiepta, gedehnt, длительная) ir lūžtamoji (laužtinė, la. laužta, grūsta, gestossen, прерывистая).

Tęsiamąją priegaidę šiandie turi tie žodžiai, kuriems senovėje latviai, jau lietuvių-latvių prokalbei suskilus dviem atskiom tarmėm (lietuvių tarmė ir latvių tarmė), dėdavo kirtį ant „akūtinės“ šaknies: *dūmi* „dūmai“, *krūms* || lie. *krūmai*, *kaūls* || lie. *kāulai*, *kuŕis* || *kūrtai*, *mīlti* „miltai“, *piēns* || žuviēs *pienai*, *sāni* „šonai“, *uīls* || *ūltai*, *vīrs* || *vūrai*, *vējš* || *vėjai*; *brālis* „brōlis“, *kuŕmis* „kūrmis“, *ziŕnis* „žirnis“, *zviŕbulis* „žvirblis“, *bāba* „bōba“, *deīna* „dēlna“, *duōna* „dūona“, *ciīpa* „kilpa“, *jūra* „jūra“, *kāja* „kōja“, *liēpa* „liēpa“, *stiŕna* „stirna“, *vārna* „vārna“, *vētra* „vētra“; *dzērvē* „gėrvė“, *kuŕpe* „kūrpė“, *rikste* „rýkštė“, *saūle* „sāulė“, *zīle* „žýlė“, *kārts* „kārtis“, *tāss* „tōsis“...

Lūžtamąją priegaidę šiandie turi tie žodžiai, kurie latvių prokalbėje yra dar tebeturėję kirtį žodžio galūnėje, o žodžio šaknyje „akūtinę“ priegaidę. Žodį *kēlmas* latviai prokalbės gadinėje bus dar tebetarę *kēlma's*, o kiek vėlėliau — *cēlma's* (ar dar *kēlma's*), dar vėliau — *cēlmas* ir, pagaliau, *cēlms* (rašome *cēlms*).

Latvių prokalbėje šioms žodžiams kirtis dar tebedėta žodžio galūnėn: *darbs* || lie. *darbaĩ*, *diēgs* „siūlas“ || *diegaĩ*, *dīegus*, *graūds* || *grūdaĩ*, *kāts* || *kotaĩ*, *krēsls* || *krēsłai*, *luōgs* || *langaĩ*, *mēsli* „mēsłai“, *āra* „oriē“ || *ōras*, *pēc* < *pēdis* „paskui = pēdais“ || *pēdas* „г. фут, след“, *plauks*

„kúokštas“ || *plaukaĩ, raũgs* || *raugaĩ* (meĩkti), *saĩgs* || *sargaĩ, sėks* || *šėkaĩ, uóds* || *uodaĩ, zuóds* || *žandaĩ, ziĩgs* || *žirgaĩ, žirgus, vėdars* || *vėdaraĩ; ázis* „oĩžs“, *vėzis* „vėĩžs“, *zaltis* „žaltys“; *galva* „galvą“, *natĩda* || *naudà, dávana* „dovanà“, *pėda* „pėdà“, *škiėdra* || *skiedrà* (*skiedrą*), *zaĩna* „žarnà“; la. r. *dzĩsme* < **dziėsme* || *giesmė; ábels* „obelis“, *šiĩds* „širdis“; *liėtus* „lietũs“.

34. Kirčiui, kuris yra buvęs latvių prokalbėje „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose, nustatyti nebeužtenka vienõs šiandieninės latvių kalbõs liudijimo: mat, ji šiandie nebeatskiria savo priegaide šakninio kirčio nuo galūninio.

„Akūtinės“ šaknies grutėms *piėns* || *viėns, brālĩs* || *ázis, vėtra* || *škiėdra* „cirkumflekcinės“ šaknies žodžiuose šiandie latvių kalba nebeturi lygmeĩs (Aequivalent), nes iš abiejų (prieškirtinės ir pokirtinės) priegaidės rĩšių tepasidarė tiktai viena – krintanti (fallend, нисходящая, la. krituoša). Senovės dvejojo kirčio lytims **žiėmā*, **diėnā* (galūninis kirtis) || **raĩ·kā, viė·tā* (šakninis kirtis) šiandie latvių kalboje atliepia vienodo kirčio ir priegaidės lytys *ziema, diena* ir *rũoka, vieta*.

35. Ištyrę senovės galūninio kirčio daiktavardžius, pastebime, kad šiandie lietuviai tam tikruose linksniuose jau nebededa kirčio galūnėje.

Pirmykščio galūninio kirčio daiktavardžiai šiandie turi atstumtą kirtį į šaknį šiose lytyse: 1) visų penkių linksniavimų: a) vienaskaitos galininkė: *ąžuolą, reĩkalą; dóvaną, ávižą...*, b) vienaskaitos naudininke: *kāmuoliui, gėgužei...*, c) vienaskaitos įnagininke, jei galūne eina ne *-miĩ* *ąžuolu, glĩmine, vóveria* (bet *voverimi*), d) dviskaitos vardininke, šauksmininke ir galininke: *vóveri, ąžuolu, gėgužĩ...*, 2) vienaskaitos kilmininke su galūne *-(ĩ)o*: *kātino, kósulio, uĩgurio...*, 3) daugiskaitos vardininke su galūne *-si*: *dóvanos, gėgužės, óbelys, lietũs, dũkteres, píemenes...*, 4) pirmojo linksniavimo, kurio kamienas baigiasi balsiu *-a-*, vienaskaitos vardininke: *ąžuolas, reĩkalas*.

Visų kitų linksniavimo lyčių senovės galūninis kirtis tebėra senojoje savo vietoje, t. y. galūnėje: 1) antrojo, trečiojo, ketvirtojo ir penktojo linksniavimo vienaskaitos vardininke ir kilmininke: *dovanà, dovanõs, gegužė* (*-ė̃s*), *obelĩs* (*-iė̃s*), *sũnũs* (*-aũs*), *sesuõ* (*seseĩs, senoviškai seserė̃s*), 2) vienaskaitos įnagininke su galūne *-mi*: *obelimi* (*obelimiĩ*), *lietumi, seserimi* (bet su *sėseria!*), 3) vienaskaitos vietininke: *vakarė Nm* (*reikalė, katilė, kaminė, langė, darbė Ds, Nm*), *dovanojė, avižojė...*, 4) visų linksniavimų dviskaitos naudininke ir įnagininke: *ąžuolám* || *ąžuolām...*, 5) pirmojo linksniavimo visuose dau-

giskaitos linksniuose be galininko: *ažuolaĩ, katinaĩ, ažuolũ...*, 6) visų linksniavimų daugiskaitos kilmininke, naudininke, įnagininke ir vietininke: *katinũ, dovanũ, kamuoliams, marčioms, gegužėms, obelims, pelėms, obuoliams, obelims, pietumis, ažuoluosė, pelūsė...*

36. Šauksmininkas su kirčio stumdymu lietuvių kalbos istorijoje nėra turėjęs jokio reikalo, nes lietuviai šauksmininko lytims *diėve* (*dievė*), *telė* Ds, *tarnė* DPo 297₉; *bróli, gaidỹ; meĩga, pėle, širdiė, sũnaũ* kirtį turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės suskilimo gaidynės.

Pajūrio žemaičių šauksmininkas šiek-tiek skiriasi nuo kitų lietuvių šauksmininko ne tiktai kirčiu, bet ir priegaide. Stud. A. Salio liudijimu, salantiškai šauksmininką ištaria šitaip: I. 1) *mėšle*, 2) *saĩge*. *Saĩge, vaĩge*, kame žib žiedas? 3) *tėve*, 4) *vėlne*. Ne, *vėlne*, ko lendi į akis! 5) *žĩrge*, 6) *žĩoge*. *Žĩoge, žĩoge*. duok taboko, jei neduosi — suksiu galvą, mesiu į karklyną; II. 1) *biėse*. *Biėse*, ar tu dar nežinai! 2) *sviėte*. *Sviėte* tu mano... 3) *vỹre*. *Brač, vỹre*, nieko nepadarysi, 4) *žeĩte*, 5) *kelme*; III. 1) *bálvõne* (du kirčiu!). *Bálvõne*, tu *bálvõne*! 2) *bàravỹke*, 3) *pulkauniĩke* (v. š. *pũlkāunĩn'ke*), 4) *nėvydõne*, 5) *ũrėde*; IV. 1) *avinė* (v. š. *āvenė: ėk tō āvenė!*), 2) *bitinė, kirminė, katinė, ubagė, vabalė, žąsinė* (v. š. *bētenė, ķermenė, kātēnė, ōbagė, vābalė, žōsenė*), 3) *pėrkũne* (du kirčiu!); V. 1) *briedi*, 2) *bróli*, 3) *jáuri*. *čũlė, čũlė, jáufĩ, begiėdĩ!* VI. 1) *bàlaĩdi: bàlõndĩ, kō ten besõvũokĩ!* 2) *benāgi*, 3) *malāgi*, 4) *begėdi*, 5) *gỹvoli*, 6) *šĩkšnõspaĩni*; VII. 1) *bóba*, 2) *stėrva*, 3) *lėrva*, 4) *várna*, 5) *pelėda*, 6) *rāgana*, 7) *āšaka*, 8) *kumėlė*, 9) *melāgė*, 10) *pũsmergė*.

37. Kirčio atstūmimo priežastis nuo galūnės ant šaknies šandie man dar tebėra neaiški. Ir kitos senosios gaidynės kalbos, kaip ir šių dienų lietuvių kalba, nemėgsta tam tikrose linksniavimo lytyse kirčio dėti žodžio gale. Jos taip daro ne visuose linksniavimuose, bet tik viename penktajame.

Graikų kalboje kirčio stumdymas aiškiai matyti iš šių lyčių: *πός* (dor. *πός*), *ποδός*, *πόδα*, *πόδες*, *ποδών*, *πο(σ)σί*. Tą-pat rodo ir sanskritas: *pād, padás, pā'dam, pā'das, padām, patsú*. Graikų kalbos lytims *χόνες* || *χωνών* šandie Rytų Lietuvoje atliepia lytys *šūnes* || *šunỹ*.

Lietuvių kalbės kirtis, kurį ji rodo savo lytimis *dũkteris* (acc. pl.) ir *dukterỹ*, niekuo nesiskiria nuo graikų kalbės kirčio, kurį turi lytys *θυγας* || *θυγατρων, θυδρας* (*θυερας*) || *δυδρων*.

„Šunį“ lietuviai šitaip senoviškai tebelinksniuoja: *šuo, šunės, šuni* (r. a., *šunie ž.*), *šunĩ, šunes, šunỹ*, kas sutinka su graikų kalbos

lytimis *κῶν, κυνός* [skr. *ḥúnē* greta su lytimis *mātrē* „μητρί“, *divē*], *κῶνα, κῶνες, κυνῶν*. Sutinka ir daugiskaitos galininko lytis *šunis* su graikų kalbos lytimi *κύνας*, nes lietuviškoji lytis kilusi yra iš senėlesnės lyties **šunis*, ką rodo daugiskaitos galininkai *širdis, ūbelis*.

38. Daugiskaitos galininko lyčių *dūķteris, ūbelis, širdis, šunis* < **šūnīs* sutarimas su graikų kalbos galininkais *θύγατρες* (|| *θυγατρῶν*), *κύνες, πόδες* tėra tiksliai tariamas, nes lietuviai šitiems žodžiams kirtį yra dėję ant šaknies tiksliai šiandieninės kirčio sistemos atsiradimo gadynėje. Prieš tą gadynę lietuviai tebėra dar sakę **dūķterīs, *ābelīs, *širdīs, *šunis*, ką dar ir šandie teberodo vietininkas (illativus) su pasturdėliu *-na* (< **nā* su „akūtu“): *dūķterys-na* (plg. sakinį „*dantysna* nežūri“), *obelysna, širdysna, šunysna*.

Lytytys *duris* || *dūrys-na* greta su lytimis *dantis* || *dantysna*, rodo, kad prieš šiandieninės kirčio sistemos nusistojimą daugiskaitos galininko kirtis dar tebėra buvęs laisvas: **dūris*, bet **dantīs*.

39. Lietuvių kalba penktojo linksniavimo dg. galininkui senovėje yra turėjusi laisvą kirtį kaip ir sanskritas: *ukṣh-ās* „jaučius (neišgrąžintus)“ || *ḥún-as* „šunis“ (gr. *κύνας*), *durās* ir *dūras* „duris“ (gr. *θύραξ* = *θύρας-δε*), *usrās* „aušras“, *mātr-ś* „motynas“ || *svás-ś* „sėseris“, *māsās* „mėnesis“ (|| gr. *μήνας*), *padās* || gr. *πόδας* „kojas“, *datās* || gr. *δόντας* „dantis“, *rā-jas* „rėgės“, *su-kṛtas* „gerai darančius“ || *satās* „esančius“ (|| gr. *ὄντας*)...

40. Su graikų ir sanskrito kalbos (*κύνα* || *ḥvānam* „šuni“, *mā-sam* || *μήνα* „mensem, mėnesį“, *πόδ- || pā-dam* „koją“, *δόντα* || *dāntam* „dantį“) liudijimu, kad penktojo linksniavimo vienaskaitos galininkas būtų kirtį turėjęs visur šaknyje, nesutinka lietuvių kalba, kurios duomens rodo kirtį buvus laisvą.

Kad prieš šiandieninės kirčio sistemos atsiradimą buvo sakoma **dantiñ* „dañtį, oδόντα“, **žansiñ* „žąsį, χήνα“, dar ir šandie teberodo vienaskaitos vietininkas su galūne *-na*: *dantiñā* (šandie *dantiñ*), *žansiñā* > *žąsiñ* greta su trečiojo linksniavimo lytimis *ūgnis* (senosios kartos dusetiškai ir XVI amžiaus Daukša: *ūgnis, ūgnies*...).

Taigi, priebalsinių kamienų linksniavimo galininkas niekuo nėra prisidėjęs prie kirčio atstūmimo nuo galūnės į šaknį žodžiuose: *diēva* < **dievañ*, *kātinga* < **katinañ*...

41. Kirčio stumdymo pavyzdys, kurį lietuviai turi paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės penktojo linksniavimo daugiskaitos vardininkui ir kilmininkui, galėjo prisidėti ir į kitų linksniavimų dg. vardininko kirtį. Lyčių *šūnes* || *šuni* pavyzdžiu lengva buvo

atsirasti del lyčių *mergū, sūnū, peliū, šaliū* vardininko lytims *mešgos, sūnūs, pėlės, šālys*.

42. Vienaskaitos įnagininkas (ne su galūne *-mi!*), dviskaitos vardininkas-šauksmininkas-galininkas ir daugiskaitos galininkas, kaip esame augščiau matę, prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą yra kirtį turėję žodžio šaknyje.

Šių trijų linksnių senojoje vietoje tebeturi kirtį dviskiemeniai tvirtapradžio („akūtinio“) šaknies ilgio žodžiai ir tri- bei daug-skiemeniai žodžiai, kurių kirtis nestovi antrame nuo galo skiemenyje. Pavyzdžiai: 1) vien. įnag.: *ąžuolu, kāmuoliu, kėlmu, vėžiu; dōvana, āviža, gālva, gimine, giesme, širdžia* (bet *širdimi!*); 2) dviskaitos vard., šauksm., gal.: *ąžuolu, kātinu, kėlmu, kāmuoliu, vėžiu; dōvani, āviži, gālvi, gimini, giesmi*; 3) dg. gal.: *ąžuolus, kātinus, kėlmus, kāmuolius, vėžius; dōvanas, āvižas, gimines, giesmes...*

43. Jei žodžio šaknis kilimo yra trumpa arba tvirtagalės („cirkumflectinės“) priegaidės, tai visuose trise linksniuose toksai žodis gauna kirtį galūnėje, nes lietuvių kalbės dėsniu tvirtapradžio („akūtinio“) ilgio galūnė nutraukia kirtį nuo šaknies ant savęs, jei antrasis nuo galo skienuo yra kirčiuotas ir, be to, trumpas arba tvirtagalės („cirkumflectinio“) ilgio).

Pirštū (2 linksniu) || *pirštūs, rankà* || *ranki* || *rankàs, senė* || *seni* || *senės* turi kirtį galūnėje del jos „akūtinumo“ (tvirtapradumo): **pīř-š-tuo* || **pīř-štuos*, **rañ-kán* || *rañ-kie* || *rañ-kās*, **se-nén* || **se-nie* || **se-nės*. Kad šių linksnių galūnė yra buvusi „akūtinė“ (šiandie būtų lietuviams „tvirtapradė“), sutartinai rodo ir lietuvių, ir latvių kalbos duomenis: būdvardžio lytis — *gerū* < **gerúo* || *gerúo-ju* < **gerúo-júo*, *gerà* < **gerán* || *gerà-ja* < **gerán-ján*, *didė* < **didén* || **didė-ja* < **dī-dén-ján*, *geri* < **gerie* (nom. du.) || *gerie-ji* < **gerie-jie*, *didì* < **didie* || *didieji* (nom. pl.), *gerūs* < **gerúos* || *gerúos-ius* < **gerúos-júos*, *geràs* < **geràs* || *gerósias* Ds, Kv < **geràs-jās*, *didės* < **didės* || *didėsias* Ds < **didės-jās*; latvių vienaskiemeniai įvardžiai: *tuõ, šuõ* (Bielenstein LSpr. II 86, 91, Endzelin LGr. § 363, S. 387), *tuõs, šuõs, tās, šās* (šs).

44. Kirčio šokinėjimas, kaip matome iš išnagrinėtųjų trijų linksnių, tarp kitų priežastų, gali priderėti nuo galūnės priegaidės. „Akūtinė“ galūnė lietuvių kalboje nutraukia kirtį ant savęs nuo trumpojo arba „cirkumflectinio“ šaknies balsio (resp. dvibalsio). Linksniavime, be paminėtųjų trijų linksnių, „akūtinė“ priegaidė turi dar vienaskaitos vardininko galūnė *-a* < *-ā* ir *-i* < *ī*: *algà,*

marti, š, jī. Vardininko galūnei -ā ir -ī rodo „akūtą“ ne tiksliai lietuvių kalbos, bet ir latvių bei graikų kalbės duomenis: la. *tā* „tą“, š. „ši“, gr. *θεῖα*, ἀλφῆ greta su „cirkumfleksu“ kilmininko galūnėje: la. *tās* „tūs“, šas „šiūs“, gr. *θεῖας*, ἀλφῆς.

Rankà (|| *rañkos* gen. sing.) ir *santì* Dk (|| *ēsqs*) kirtį turi naują, atsiradusį lietuvių kalboje dar nesenai.

45. Kirčio nutraukimas ant „akūtinės“ galūnės nuo trumpojo ir „cirkumflekcinio“ šakninio skiemens dviskiemeniuose žodžiuose, man rodos, bus lietuvių kalboje teatsiradęs tiksliai tuomet, kai jų kalboje senasis „akūtas“ buvo jau pavirtęs šiandienykšte „tvirtaprade“ priegaide, o „cirkumfleksas“ – „tvirtagale“.

Latvių ir prūsų kalba sutartinai rodo, kad senasis „akūtas“ yra buvęs kilančios (steigend, *восходящее*), o „cirkumfleksas“ – krintančios (fallend, *нисходящее*) priegaidės.

Su latviais ir prūsais sutinka ir graikai, nes ir jų *α* yra buvęs kilas, t. y. turįs kirtį ant *u* (*u*), o *αῦ* – kriūtas, t. y. turįs kirtį ant *α*. Graikai „akūtinį“ balsį *α* ištardavę kaip *aā*, o „cirkumflekcinį“ *ᾱ* – kaip *āa*: *θεᾱ* || *θεᾱς* = *the-aā* || *the-āas* (būtų lietuviškai -ā||-ās).

Kolei lietuvių kalboje galinis „akūtinis“ -ā ir -ī tebebuvo -aā, -iī, tolei ir sakoma tebebuvo dar *rañ'kaā* ir *sān'tiī*, nes tuomet dar nesusisiekė galinio ir jo kaimyno skiemenis kirčiai. Bet kai lietuvių kalboje „akūtas“ išsigimė šiandienine „tvirtagale“ priegaide, tuomet ir lytys *rañ'kaā* ir *sān'tiī* buvo jau ištariamoms kaip *rañ'kāa* ir *sān'tiīi*. Pastarieji dvi lyti negalėjo kalboje išlikti dėl kirčių susidūrimo, dėl to jiedvi lietuviai pradėjo tarti *rankāa*, *santiū*, bet *rañkaās*.

46. „Akūto“ ir „cirkumflekso“ išsigimimas nėra labai senas. Senuosiuose latviškos ir rusiškos kilmės žodžiuose tiedvi priegaidės XXXIII rūši atstoja lietuvių tvirtapradė (akūtą) ir tvirtagalė (cirkumfleksą) priegaidė, pvz.: *cýrulis* (Ciskodo par. lietūvinkai, netoli nuo Rėzytės) < la. *cīrulis*, *Rėzytė* < la. **Rėzīte*, *lyksė*, *lỹkstę* < la. *lĩkste* „lingstis“, *Āukē* „Kuršo miesto vardas“ < la. *Aūce*, *Póvilas* || la. *Pāvils* < sen. rus. **Pāvolb* = sirb. *Pāvao*, *stórasta* || la. *stārasta* < rus., *kúrtas* || la. *kuřts* (plg. sirb. *hr̃t*), *iũlķas* || la. *tulķs* < s. rus. *rũlķo*, bet *šĩlķas*, *tuřgus* iš s. rus. *šĩlķo*, *tũrgo* (ĩ, ũ = o, o su trumpu kirčiu; plg. la. *vĩlķs* = lie. **vĩlķas*, iš ko paskui *vĩlķas*).

47. *Póvilas*, *cirkva* (< s. rus. *цѣрк[ъ]вѣ*) „церковь“ ir *bažny-*

čia || la. *baznīca* rodo, kad rusų dar ir XII amžiuje tebeskirta „akūtinė“ priegaidė nuo „cirkumflekcinės“¹.

48. Rusai šiandie ištaria *коробья* ir *судья*, bet lietuvių kalbos liudijimu jie dar nesenai bus tarę **кóробья* ir **сýдья*. **Кóробья*, kai ją krieivai dar tebeištardavo *kořbbjā* (*b=i*), patekusi lietuvių kalbon, pavirto *kařbija*. *Сýдья* (*sū'djā*) lietuviams pavirto lytim **sū'diā*, iš kurios paskui atsirado *sūddā > sūdžiā*, kilm. *sūddžios*.

Šiuodu pavyzdžiu rodo, kad dar XII amžiuje, „jerų“ nykimo gaidynėje, rusų tebeskirta abidvi priegaidės rūši: **ko'rob'jā* (IX amžiuje dar *kořbbjā* ar *kār-, kar-*) ir *sū'djā*. Be to, *коробья* „krobia“ ir *судья* „sėdzia“ rodo, kad net XII–XIII amžiuje rusų (kriėvų) kalboje dar tebeveikta Sosiuro (de Saussure) dėsnio, kuris reikalauja nuo „cirkumflekcinės“ šaknies nukelti kirtį ant „akūtinės“ galūnės.

Taigi, XII–XIII amžiuje rusų kalbos žodis *судья* yra turėjęs galinį *a* ne tiktai ilgą, bet ir „akūtinės“ priegaidės.

49. Kad tuo metu rusų kalboje vardininko galūnės *-a* tebebūta ilgōs, rodo jos nesumišimas su daiktinės gimties vardininko galūne *-o*. Kad net XII–XIII amžiuje lietuviai vienaškaitos vardininke dar tebeištardavo **algā* „algā“, tai rodo rusiškos kilmės žodžiai *kūila* < *кыла* „кыла“, *stóраста* < *староста*, *lyčýna*, *grōmata*, *grēdā*, *mētā*, *mūkā*... greta su lytimis *mūilas* < *мыло*, *muītas* < *мыто*, *výnas* < *вино*, *dývas* < *диво*, *čūīdas* < *чудо*, *bliūdas* < *блюдо*, *bog-nas* < *багно*, *zerkolas* < *зеркало*, *černýlas* (*kodýlas*) < *чернило* (*ка-дило*), *čerēslas* < *чересло*, *viēdras* < *въдро*, *lyčius* D (*lycius* K) < *лицо*, *pētnas* SzD < *пятно*, *pývas* K < *пиво*, *pōsmas* < *пасмо*, *pūtylas* SzD < *путьило*, *stodas* < *стадо*, *vāiskas* Ds < *войско*, *valāknas* < *волоknó*.

Jei tuomet lietuvių kalboje jau būtų buvę ištariama, kaip ir šiandie, *dienā*, *algā*, *mergā*, *rankā*, tai rusų kalbos žodžius *мыло*, *мыто*, *блюдо*... šiandie mes ištarytumbime **muilā*, **muītā*, *bliūdā*, kaip kad ištariame XIV–XV amžiaus lenkiškus žodžius *pekłā* (< *pieklo*), *prawā* (< *prawo*), *łokamstwā* (< *łakomstwo*) arba rusišką žodį *mēsā* (*мясо*).

¹ XIV–XV amžiaus asmens vardai (LT II 19, 26, 28, 29, 35, 37) *Любартъ* (1350 m.), *Скирикгаило* (1387 m.), *Миникгаило* (1388 m.), *Якгаило*, *Викгаило* (1398 m.), *Швитрикгаило* (1403–24 m.), *Вазкгаило* (1450 m.) rodo, kad pusėje XIV amžiaus „akūtas“ jau tarta kaip ir šiandie „tvirtapradžiškai“: *-bārtas* (plg. pavardę *Kybārtas*), *-gāila* su „tvirtapradžiu“ *ā* dvibalsyje *ār, āi*. Galinis *-o* (*Скирикгаило*...) ar tik nerodo, kad XIV amžiuje buvo jau ištariama *Skirigāila*, o nebe **gāilā*?

Kad *mėsà* bus daug vėliau įėjusi lietuvių kalbon nei *muilas*, *muītas*..., rodo žemaičiai savo lytim *māsà*. Jei *mėsà* būtų *muīlo* gadynės skolinys, tuomet žemaičiai ją ištartų **miesà*, kaip kad jie ištaro muīlo gadynės skolinį *pēmē* (v. š. *piētmīē* Slnt, perdirbta iš lyties *pēinas* SzD < *пямно*), *rėdyti* (v. š. *riedytē* Slnt, Als) < *рядуму*.

Taip-pat, kaip *māsq* (*ā* — tvirtagalis), žemaičiai ištaria ir žodį *pēinyčia* || ž. *pātničē* < *пятница*.

50. Kad žemaičių nesenai tebeskirta galiniame žodžio skiemenyje trumpieji balsiai nuo „akūtinųjų ilgųjų“, tai dar ir šandie teberodo, pvz., tokios žodžių grutės, kaip kad šitos: *pirmà* nom. sing. f. || *pirmū* adv. „primo“ < *pirmà* (su proklizies kirčiu) iš *pirma* (*pirma* visų bėga Ds; *pirmà* mănę [gen. sing.] Ds) nom. sing. neutr., kur *-a* iš ide. *-od*; *valnà* nom. sing. f. || *válnu*, *neválnu* „neválna“ adv. (= nom. sing. neutr.); *visàs* acc. pl. f. || *vīsus* nom. sing. m. „visas“, bet *bāsās-is* || *bāsus* „bāsas“; *kartīs* (*t* — minkštas, *i* — siauras) acc. pl. || *kārtis* arba *kārtes* (*t* — kietas, *i* — platus) nom. sing., *akīs* acc. pl. || *aki's* (*akēs*) nom. sing.; *bról'is* (*ó* čia = *uo*, dvibalsis) nom. sing., *bról'ī* voc. sing. (*l'* — minkštas, *i* — siauras) || *šali's* (*šalēs*) nom. sing., *žali'* (*žalē*) nom. pl. „žali“; *šis* (*šēs*; *š* — kietas, *i* — platus) nom. sing. m. = la. *šis* || *ši* nom. sing. f. (*š* — minkštas, *i* — siauras) = la. *ši*, *marfi* (*t* — minkštas, *i* — siauras) || *pikti'* (*pektē*) nom. pl. m. (*t* — kietas, *i* — platus); *vārna* acc. sing. || *vārnu* inst. sing. < **vār-nā* (< **vārnaq*: *-q* — nosinis ilgas garsas < *-ā*) acc. sing. || **vārna* instr. sing. (*-a* iš nosinio trumpo *-q*, kilusio iš „akūtinio“ *-án* [< *-ān* su „akūtu“]); *kálnus* acc. pl. (*u* — siauras) || *bálnus* (*jáuftis*; *u* — platus) arba *bálnos* „bálnas“.

XXXIV

51. Taigi, ilgieji „akūtinės“ priegaidės galiniai skiemens bus pradėję trumpėti dar nesenai, nes tik lietuvių kalbai suskilus dviem — augštaičių ir žemaičių — tarmėm.

Rusiškos kilmės žodžiai rodo, kad „akūtinųjų“ galūnės skiemenų tebebūta ilgų dar iki XIII amžiaus pradžiai. Galinių „akūtinųjų“ balsių rusų kalboje pradėta trumpėti ne anksčiau kaip prieš 1150 metus.

Tuo metu, kai rusų kalbos įtaka latvių kalbai jau buvo įsigalėjusi (XI–XII amžiuje, gal, net ir apie pusę X amž.), latviai jau sakė *alga*, *diena*... (lietuviai tuomet dar tebesakė *algā*, *dienā*), ką rodo rusiškos kilmės žodžiai *bl'uođa* < *блюдо*, *muīta* < *мыто*, *pāsmā* < *пасмо*, *dīva* „Ungeheuer, Meerwunder“ < *dušo* Lange

(RKr XVI 26, Rukiavos l. c. 236, 263 ir Nycos BW 26028,5 *dīvi* yra skolinys iš lietuvių kalbos: *dīvai*).

Veiksmazodžio kirtis. 52. Iš daiktavardžių linksniavimo esame patyrę, kad galūninio kirčio žodžiai vieni neperkelia kirčio ant „akūtinės“ šaknies del galūnės „akūtinumo“, kiti — perkelia. Vardininkas **gálv-ā* ir vietininkas **ánžúolė'n* nėra pavirtę lytimis **gál-vā* ir **án-žúolén*, bet palikę kirtį senojoje vietoje. Del to šiandie ir sakome *galvā* ir *qžuolė*, bet ne **gálva*, *qžuole*.

Lyčių *galvā* ir *qžuolė* pėdomis neseka tokios-pat sudėties ir padėties lytys *gálva*, *dóvana*, *qžuolu* (instr. sing.), *gálvi*, *dóvani*, *qžuolu* (nom., acc. du.), *gálvas*, *dóvanas*, *qžuolus*... Čia, matyti, turima darbo su kirčio atstūmimu, nepriderančiu nuo galūnės priegaidės, nes tokį-pat kirčio atstūmimą pažįsta ir „cirkumflekcinė“ galūnės priegaidė (*diēvq* užuot **dievq̃*, *gálvai* < **galvāi*...).

Kad šitų linksnių įsigyta atstumtinis kirtis ne indoeuropiečių prokalbės suskilimo metu, bet visai nesenai, nes tik po lietuvių — latvių prokalbės suskilimui, galime tai numanyti kad ir iš lyčių: *galvós-na*, *dovanósna*, *qžuolúosna* greta su galininku *gálvas*, *dóvanas*, *qžuolus*. Vadinasi, galininkui kirtis teperkelta iš galūnės į šaknį tikrai tada, kai buvo lietuviai susilipdę savotišką „illatīvą“.

Iš lyčių *rañkos-na*, *lāpuosna* matyti, kad iš galininko **gálvās* (> *gálvas*), **ánžuoloūs* (> *qžuolus*) būtų išriedėjusios illatīvui lytys ne *galvósna*, *qžuolúosna*, bet **gálvosna* (cf. *rópėsna*), **qžuoluosna*.

53. Veiksmazodžio kirčio šokinėjimui tesie pavyzdžiu esamojo laiko asmenavimas:

<i>tikiū</i>	<i>tiki</i>	<i>tiki,</i>	<i>tikime</i>	<i>tikite</i>
<i>turiū</i>	<i>turi</i>	<i>tūri,</i>	<i>tūrime</i>	<i>tūrite</i>
arba <i>sėdžiu</i>	<i>sėdi</i>	<i>sėdi,</i>	<i>sėdime</i>	<i>sėdite</i> .

Tikiū ir *turiū*, gavę neigiamąjį žodelytį arba priešdėlį (*pa-*, *iš-*, *ne-...*), skiriasi nuo vienas antro savo kirčiu:

<i>nètikiu</i>	<i>nètiki</i>	<i>nètiki,</i>	<i>nètikime</i>	<i>nètikite</i>
<i>neturiū</i>	<i>neturi</i>	<i>netūri,</i>	<i>netūrime</i>	<i>netūrite</i> .

54. Asmenavimo lyčių *nètikiu*, *nètiki* santykis su *neturiū*, *neturi* yra lygiai toksai-pat, kaip ir linksniavime tarp lyčių *kātinu* (instr. sing., nom. acc. du.), *kātinus*, *vālanda* (instr. sing.), *vālandi* (nom. acc. du.), *vālandas* (acc. pl.) ir *pentinū*, *pentinūs*, *nežadžiā*, *nežadī*, *nežadžiās*.

Kātinus ir *nežadžiās* lietuviai prieš šiandieninės kirčio sistėmos išriedėjimą, kaip jau žinome, yra tarę **katinuo's* ir *neža'dās*. Va-

dinasi, *kātino* senovėje būta „oksitono“, o *nežādžios* (*nežadžid* DPo 158₁₈, 159₂₁, *ne žadžia* DP 461₄₀, 462₁₈, *nežādžią* DP 318₂₇, *nežādžei* DPo 159₁₆, „nebyliui“) — „paroksitono“.

55. Iš to, ką esmė pasakę, išeina, kad *tikiū* || *nėtikiū* būta „oksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *šilū* (pl. *šilai*) || *pinigu* (pl. *pinigai*), o *turiū* || *neturiū* — „paroksitono“, kaip ir daiktavardžio lyčių *ratū* (pl. *rātai*) || *pentinū* (pl. *pentinai*).

Šitą mūsų išvadą patvirtina ne tiktai linksniavimo lyčių panašybė kirčio atžvilgiu, bet ir to paties veiksmazodžio kitos lytys. Veiksmazodžio *tikiū* ir *turiū* dalyvis (part. praes. act.) rodo, kad mūsų išvada dėl jų kirčio yra tikra.

56. Kadangi aš pats dalyvių kirčiui neesmi ištikimas šaltinis (mano šnekta dalyvio su galūne -qs kaip dalyvio jau nebevartoja), tai pavyzdžių aš teimsiu vien tik iš XVI amžiaus Daukšos kalbės.

Iš *tikiū* dalyvis yra *tikšs*, *tikinti*, o iš *turiū* — *tūris*, *tūrinti*: *nė tiki* DPo 117₁₅, 307₃₃, 322₂₆ — *ižtikifis* 224₁₄, *tikinczēm* 128₁₇, *tikincziūių* 263₁₀, *netikintiēmus* 257₁₀, *ne būk' nētikincziū* 267₁₉; *ne turiū* 170₂₈ — *tūris* (*i = ė*) 251₁₆, 254₃₆, *ne tūris* 41₂₃, *tūrinti* 347₃, *i ė ne tūrinti* (acc. sing.) 227₃, *tūrį* 43₁₀, 110₄, 182₁₈, 277₂₈. Duse-tiškai irgi daukšišškai tebeištaria: *nėtikiū* (*ne-čia* pusilgis), bet *neturiū*.

XXXV 57. Šiandienis esamojo laiko (veikiamosios rūšies) dalyvių kirtis, kaip esame aptikę beieškodami veiksmazodžių *tikiū* ir *turiū* tiesioginei nuosakai (modus indicativus) senojo kirčio vietos, gali mums padėti susekti ir senesnįjį tiesioginės nuosakos kirtį. Tam reikalui aš čia duosiu žiupsnį mēdžiagos iš Daukšos rāštų.

I. Esamojo laiko kamienas baigiasi priebalsiu

1) dēdąs, dēdanti: *padēdanti* DPo 157₁₈, *nufidēdancziū* 295₁₁, *nufidēdancziūs* 287₃₂ || *padēst* DK 30₂₃, DPo 273₂₂, *pridēst* 161₃₂, *nufidēst* DK 24₃₂ (*nusidēst* Ld 65₁₈), *nufidēstis* DPo 287₃₅, *nudēstis* 296₂₉, *nufidēmē* 225₄, *pradēmē* 334₂₉ (*dēmē* Ld 85₉), 2) duodąs, duodanti (dūodanti): *dūdāfis* DPo 192₁₁, *pafsidūdās* 277₁₉, 3) ējas (iš kur: *ējinti* J s.v. *eiti*, *išėjinti* J s.v. *išėiti*) užuot *(j) ēs, entl, gen. sing. eñčios: *ēnczem* DPo 291₃₆, dat. sing., aniem' dwiem' *ēncziām'* 268₁₉, dat. du., minią *praēncziā* 138₂₂, *atāncziūs* 23₇, *atāncziūs* 38₄, gen. sing. || *prieitis* 269₂₄, 301₂₂, *prieimē* 52₁₆ (2 ×), 116₂₅ „prieiname“, 4) ēsas užuot *sāš, santl: *ēšqs* DPo 337₃₃ (*ēsus* Ld 30₈), *ēšqti* 344₁, *šantii* 333₂₆, *wifsur sācziofios* 121₃₅, *wifsurāncziofios* 191₁₇, *sāncziōšios* 186₉, gen. sing., *sānczem* 270₃₂, *sāncziām'* 100₁, *sāncziū* DK 40₁₄, 5) *niēžanti ausls: *niēžanczes* aufis DPo 277₁₅ || *niēžti* 3 praes. (*niēžēti*) Ds, 6) sērgas: *ērgq* DPo 238₁₈ || *sērgti* 3 praes.

II. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -a-

A. 1) degās: *de^agancziós* DK 50₃₀ || *nèdēga*, 2) drēsās „drīstās”: *nēlreša* DPo 212₂₇, 3) ēdās: *edās* DPo 259₂₄, 4) nešās: *atnešās* DPo 350₁₃, 5) sergās: *se^argās* DK 44₁₀, *se^argās* 45₃₂, *fergā* 48₃₃ || *āpserga* K (|| *apserga* Ds), 6) velkās: *āpweika* DPo 194₁₄, *nūwēika* 9₇, 194₁₄ || *nūwēik* 9₁₂, 7) derās: *dērās* DK 25₉, *derās* DPo 338₂₇, *de^arā* DK 23_{18,19}, *ne^a de^arās* DK 44₉, *nederā* DPo 212₃₂, 329₃₂, *priderās* DK 39₂, DPo 218₂₅, 301₂₆, *priderās* 76₁, *pride^aracziōp^a* DK 44₂₆, *ne^a priderā* DK 60₂, *fuderacziēis* DPo 152₁₇, *ne fufiderā* 256₂₂ || *pridera* 8) kalbās: *kalbās* ir dāras DPo 163₁₀ (*kalbūs* Ld 59₂₀), *bekalbanczēm* 211₂₁, dat. sing., *lēkalbant* 250₃₁ || *Nē kalbu* 266₉, *nē kalbu* 297₁₈, *nē kalba* 184₃₄, *nē^akalba* 290₃₃ (*kalbū* 291₂₁) || *nekalbū* Ds (naujādaras!), 9) žibās: *žibātimē* DPo 343₁₄ loc. sing. || *nēžiba*.

B. I šaknī īterptas n: 1) geñdās: *pagēndaffis* DPo 13₁₆ || *pageñda*, 2) miñtās: *nemintas* DPo 17₆, *nemintā* 174₂₃ || *išmiñta* (*išmito*), 3) pakāñkās: *pakāñkās* DPo 320₁₄, *pakāñkās* 241₃₄ || *pakāñka* DK 14₆ „pakañka“, *pakāñks* DK 49₁₇, 4) pateñkās: *patēkās* DPo 297₇, *ne patēkā* 136₁, 315₁₆, *ne patēkancziñiu* 294₁₄ || *patēñka* (*patēko*), 5) señkās: *prifēka* DPo 168₁, 3 praes., 6) žūñvās: *prāžūwa* DPo 206₇, 3 praes.

C. -sta-: 1) mīrštās: *mīrštās* DPo 139₃₂, 184₁₂, 351₅, *mīrštānti* 198₂₃, *mīrštāncziāmē* 86₃₆, *mīrštā* 214₂₁, 2) rimstās: *nurimstāncziomis* DPo 330₁₉, 3) trōkštās: *trōkštās* DPo 221₄.

III. Esamojo laiko kamienas baigiasi -ja-

1) daūžias: *pradaūžia* DPo 295₁₆, *pradaūžiū* Ds, 2) geřbias: *pagērbia* DPo 233₄, *pāgerbe* 255₁₁, 3) geĩdžias: *gēydžiaie* DPo 71₃₀ || *ne gēĩdze* 268₂₉, *gēĩdze^ami* DK 50₃, *Ne^a gēĩzdami* 26₃₃, *Ne^a gēĩzdami* 27₃₂, 4) giĩmdžianti: *gĩmdžiantĩiū* žmona DPo 15₁₄ (|| *gĩmdžiantĩi* 51₃₀ < *pagĩmdĩ*) || *gĩmdžia* 279₁₃, *gĩmdžē* 125₁₆, *pagĩmde* DK 26₁₅, 3 praet. (*gĩmdžyti*), 5) keliās: *prākelencziū* DPo 120₁₆ instr. sing. || *prākele* 120₂₂ „prākelia“, 6) keñčias: *nukēncze* DPo 277₂₁, 3 praes., 7) ėĩdžias: *atlaĩsiū* DK 18₈, 3 cond., 8) leñkias: *pralākia* DPo 42₁₄ „praleñkia“, 9) peĩkias: *ne pēikia* DPo 233₁₁, 3 praes., 10) reĩkia nom. pl.: *rēikia* DK 41₂₈, DPo 306₆, 331₁₇ || *ne rēikia* 298₁₀, *bē rēikemieĩi* 220₁₂, *ieĩ rēiktū* 279₃₃, 3 cond. (ir naujadaras: *reiktū* 111₁₅, 180₁₂), 11) remiās: *pāremia* DPo 184₅, *pāremia* 187₆, *nūremia* 135₁₈, 12) siekias: *prifēktu* DK 25₁₄, 3 cond., 13) siuñčias: *ne siunczia* DPo 290₃₁, *parfsiunczia* 368₁₃, *nē siunczeu* 326₃₃, 14) skiriās: *pāskiriu* DK 22₁₃, 15) siēgias: *užflēgtū* DK 53₁₂, 3 cond., 16) smeĩkias: *nufmēlkia* DPo 114₃₃, *nufmēlkia* 366₃₄, *nūsmelke* 132₂₆, 3 praet., 17) smeřkias: *pāsmērkia* DPo 237₇, 287₃₁, *pāsmērkia* 301₃₅, *pāsmērke* 246₁₆, 3 praet., 18) šveñčias: *pašwēncze* DPo 352₁₇, *pašwēnczia* 345₂₉, 19) šēĩpiās: *pašēlpia* DPo 332₄, *pašēlpie* 165₂₄, 20) tārĩas: *netāriqñ* DPo 329₃₁, *ne tāriqñ* 329₁₇ — *nē tare* 301₆ (|| *ne rābe* 301₇), 3 praet., 21) vagiās: *pāwageme* DPo 169₈ l pl. praes., 22) veĩkias: *nūwēikēncziū* DPo 126₄ instr. sing., 23) veřkias: *be wērkias* DPo 284₁₆, *wērkēncziump^a* 233₉, 24) viliās: *apwilās* DPo 347₂₃ (*wila* 191₂₂, 3 praes.),

25) žeidžias: pažėidžeczių DPo 16₆ || pažėidzia 244₂₇, pažėidže 277₂₀, pažėidžės 294₂₈ — pažėidžieu 144₆, pažėideme 43₈, 26) žėngias: nužėgentiū DPo 184₂₉ || prazėgia 177₁₄, DK 24₂₃.

Liáuėjās: ne palėuiencziōfiofp' maldofp' DPo 293₂₅. Rįjas: nopriās DPo 277₂₅, ugnis prarįntiū 37₃₂.

Būsimojo laiko dalyviai (part. fut. act.) visuomet turi kirtį šaknyje, pvz.: mīrsias: mīrsiāncziām' žmōguy DPo 86₂₀. Tam priitaria ir būsimojo laiko tiesioginė nuosaka (indicativus): r. a. par-eisiū || eisiū: aš eifiū DPo 346₃₇, nužėgfiū 347₁, inteyksiū Ld 30₁₉.

IV. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -i-

1) gailis: gailintiēmufiems DPo 357₁₈ || ne pafsigāli 219₂₃, ne gailis 52₁₃ 3 praes., 2) gālis: gālis DPo 79₂, 145₂₇, 253₁₈, 320₃₅, gālis 25₂₄, 66₃₃, 87₃₁, wifsagālis 335₁₃, wiffagālis 278₃₆, wifsagālini 347₁ nom. sing. f., wiffogālis DK 54₁₀, ne^a gālini atlākt 51₁₃, negālinzių DPo 322₁₇ || ne gāli 118₁, 270₂₇, 307₂₂, 334₆ = negāli || pagāli Ds, 3) gardis (pa-): pāgardi DPo 368₁₃, 4) girdis: iis kaip' ne girdis... notšāko DPo 157₁ || ne girdi 268₂₈ = negirdi Ds, 5) gūlis: gūlis DPo 247₄ nom. sing. || negūli, išgūli Ds, 6) lydis: prāli di DPo 231₂₇ 3 praes. || palydi Ds, 7) lytis: atlāko, pāli di DPo 254₇, pālitis 270₄, 8) mylis: mīlis DPo 314₂₇, mīlinczem 246₂₇ dat. sing., mīli 21₁₃ nom. pl. || mīlu 50₁₀, 312₁₉, t. y. mīliu (ne mīli 312₁₀), kur šiandie žiemų rytiečiai (An, Ds) sako myliū (mīli 3 pers.), 9) minis: nē mini DPo 319₁₅, nēmini 157₃₄, 255₃₁, Nēmini 246₃₁, pāmīni 110₂₉, 10) nōris: nōris DPo 175₄, Prašik' manē ko nōris 313₆, nōrinti 347₁₃ nom. sing. f., 11) regis: regintiēmus DPo 302₃₃ || kas nē regi 292₂₅, nē regis (3 praes.) ēffas 232₁₀, tu to nēregi 339₀, nē regies 232₁₆ (2 sing. refl.), regimāimē 179₂₈ loc. sing., 12) sēdis: sēdis DPo 304₂₀, sēdis 4₂₈, 216₂₈, bēšelis 91₂₈, bēšēdinti 239₁₈ nom. sing. f., sēlinczem' 266₁, sēlintiēmus 168₃, sēdintiēmus 166₃; galūnės kirtį rodo: sezdamies 170₁₂ nom. pl., sedės (= sēdēs iš *sēdēsī < *sēdēsī-sie) biōio iump' 182₀, 13) smirdis: smirdincziūs DPo 194₁, 14) stebis: bēstebis DPo 69₃ nom. pl., be stebintiēmus 257₁₉ || pāstebi 3 praes., 15) stovis: stōwinczių DPo 230₂₃, stōwincziū 210₂₈, 16) tikis: nēiki (žr. a.), 17) vėizdis: be wēizdinti DPo 239₁₉ nom. sing. f. || wēizdi 286₃₅, 287₃₆, wēizdi 47₃, wēizdi DK 24₂₇, ne^a wēizdzū DK 55₂₃, t. y. nevēizdzū, 18) žvilgis: pāzwilgi DPo 216₁₁ 3 praes., pažwilgēkig' 216₁₄.

V. Esamojo laiko kamienas baigiasi balsiu -o-

1) dāras: dāras DPo 163₁₀, dāras 306₃₀, 310₂₉, dāraq 229₂₇, 311₁, dāraq DK 33₉ || nedāro, 2) gānas: išgānas DPo 350₁₅, 3) giūdanti: gimlantiū DPo 51₃₀, 4) kāras: kāraczēm DK 43₁₂, iam' kāraczem DPo 142₆, 5) laizdas: wēzimē laizdanczeme liepšnomis DPo 313₄, liepšnōi' laizdanczioe 361₂₉, liepšnomis laizdancziomis 363₃, ugnia laizdaq liežūwiei 331₃₁, žalcei laizdaqie DP 454₃₁, 6) mānas: neyszmanu sākos Ld

30₅, kaip *primānu* 30₂₃ nom. pl., 7) *privālas*: *ne priwālas* DPo 320₁₄,
8) *sākās*: *pafisākafis* DPo 163₃₂, *pafisāqantiemus* 357₁₉.

58. Žemaičių tarmė dalyvių kirčių beveik niekuo nesiskiria nuo Daukšos ir Kuršaičio kirčio. Žemaičių dalyviams mēdžiagos duoda Daukanto ir Valančiausko raštai. Kuršaičio dalyviai išrinkti iš „Deutsch-litauisches Wörterbuch“.

I. 1) *dedanti* K *Eierlegend* (vištos *dedančios* Ds gen. sing.): *padedans* V¹¹ 97₁₀, 267₂₈, 288₁₅, *prasidedous* D¹⁷ 120₃₁, *padedou* D⁵ 89₃₀ < *padedā*, bet Daukšos *padēdās* || *padēsti*; *padedās* bus naujadaras pagal naujosios gdynės lytį *pādēda* (užuot *padēsti*), 2) *duodās* K *ergiebig, gewinnbringend*: *duodans* V⁹ 15, *atsiduodans* V¹¹ 114₆, *pasiduodans* 203₁₉, 3) *ēsās* KGr § 1106: *essós* D⁵ 7₃, 74₁, 80₆, 89₂₄, 94₂₈, 113₁₈, 119₇, *esus* V¹¹ 23₁₀, 93₂₃ = *esus* Kv, *ēsos* Rt, Als, Slut, *ēsančios* Ds gen. sing.

Lyčių *ėjās* (*eīnas* || *eimi*), *liėkās* (*pasiliėkās* K stāt), *miėgās* (Sch 162, K scheinbar) vietoje žemaičiai, nusižiūrėję į 3 asmens lytis *eīt* < *eīti*, *liėkti* < *liėkti*, *miėgti* < *miėgti*, lyčių *mēt* < *mēta*, *keīt* < *keīta* pavyzdžiu sako *eītas* || *paeīt* „paeina“, *liėktas* || *paliėkti* „palička“, *miėgtas* || *nemiėgt* „nemiėga“: *ejios* D⁵ 9, *bejios* 187₁₆, *paeitūs* D¹ abiens, *atliėktūs* V¹¹ 294₁₃, irą žynus yr ne *miektus* ŽCh 67 (budyn waykieli *myiktanti* 40).

II. A. a: 1) *bėgās* K *fliegen, fliegend*, *bėganti* Fluss: *bebiegās* V¹³ II 240, 2) *degās* K *Feuereifer*, *deganti* Brandkugel, *Feuereifer*, *degā* Brennstoff: *degans* V¹¹ 129₂₂, 288₁, *degous* D¹ ardens, *degū* Dsn < *degā* „kāršta“ (šiūdžiei *degū*), 3) *dirbās* (*dirbanti* K Arbeitsbiene): *dirbans* V¹³ II 96, *dirbous* D⁵ 38₁₅, 4) *kalās*: *kalous* D¹⁰ 44₈, 5) *atmīnās*: *atmīnous* D⁵ 69₉, D¹ memor, 6) *mušās*: *ózmuszou* D⁵ 138₂₃, 7) *nešās* K *Fruchtbaum, welcher*, *nešanti* Fluss, Pfründe: *atneszans* V¹¹ 268₂₅, *neszans* V¹³ II 74, 8) *sekās* (*pasekās*: K nächstfolgend): *sekans* V¹¹ 97₁₃, *sekous* D⁵ 4₂, 9) *stumās* (plg. *stūma* Ds, jei ne užuot *stumiās* || *stūmia* K, Nm): *atstumās* V¹¹ 54₆, 10) *sukās* KGr § 1118: *sūkous*, *sūkou* D¹⁷ 22, 11) *tekās* K *fliegend*, *tekanti* Bergquell: *isztekans* V¹¹ 192₂₂, 12) *tepās*: *patepans* V¹ 91, 13) *vedās* K *practisch*: *iwedans* V⁷ 41, *wedous* D⁵ 84₁, *wedou* 60₂₃ < *vedā*.

b) 1. *gemās*: *giemans* V³ 284, *prisigemanti* K Erbkrankheit, erblich, 2) *genās* „gīnās“: nebut kas *gienās* V¹¹ 242₂₈, 3) *jemās* (*prīmās* K gastfrei): *jemans* V⁷ 32, *ózemous* D⁵ 25₃₄, 4) *kertās*: *kértou* D⁵ 120₆, 5) *lendās* K *schleichend*: *lendous* D⁵ 131₁, 6) *perkās* K *Scheinkauf*: *perkans* V⁹ 48, 7) *sergās* K *angeblich, einbilden*, Fieberkranke, geistkrank, sagen, schlafsuchtig: *sergans* V⁷ 42 (V¹¹ 278₈), *sergous* D³ aeger (D⁵ 66₄).

c) 1. *blizgās* K *glänzend*: *blisgous* D¹ splendidus, 2) *derās*: *derans* V¹¹ 63₆, *nepriderou* D¹⁰ 245₁₇, 3) *drebbās*: *drebous* D¹ trepidus, 4) *gebās*: *giebās* V¹¹ 294₁, *negiebas* 293₂₃, *sugiebas* V⁷ 79, *pagebous* D¹ ars (D¹⁰ 56₅), *sūgebous* D¹ gnavus, peritus, 5) *kalbās* K wahrhaft: *kalbans* V⁹ 15, 31, *kalbous* D⁵ 4₁, 6) *ketās* K Annahme: *kietas* V¹¹ 45₇, 294₁₇, *ketous* D¹⁰ 240₆, 7) *krutās*: *krūtous* D¹ trepidus, 8) *kušās*: *kuszans* V³ 284, 9) *mokās* K *Baukünstler, beredt, Dichter*,

flügge, Schnellschreiber : *mokans* V⁹ 11, V⁷ 12, 10) pleškāš : *ipleszkas* V¹¹ 293₂₃, 11) skambāš (-ā K harmonisch greta su *skambas* K klangvoll, volltönend) : *skambans* V⁷ 96, 12) virpāš : *wīrpous* D¹ trepidus, 13) žadāš (pa- Sch 346₄) : *žadans* V⁹ 49, *žadous* D¹ pollicens, *iszszadans* V¹¹ 19₆, 14) žibāš K blank, glänzend, Folie : *žibous* D¹ nitidus, D¹⁰ 195₁.

d) 1. bengāš „baigāš“ : *nepasibengous* D⁵ 89₁₁, 2) draudāš „draudziāš“ : *draudans* V¹¹ 253₁₉, 3) dvokāš „dvōkiāš“ : *dwokans* V² 388, *dwokas* V¹¹ 279, 4) geidāš < *geidziāš* K ehrbegierig, ruhmbe-gierig : *geidous* D¹⁰ 13₁₆, 5) gerāš „geriāš“ : *gērouš* D⁵ 183₂₆, *negierans* V⁷ 64, 98, 6) grumzdāš, bet brūzdāš : *grumsdus* D¹⁰ 118₁₆, *brus-dous* 248₁, 7) jautāš (*nesijaūciāš* K freudetrunken) : *jautans* V¹¹ 53₂₄, 8) kelāš (*napakelianti* K Unduldsamkeit) : *kēlouš* D⁵ 69₁₉, *pakielas* V¹¹ 43₂₈, 9) kentāš (*pakeñciāš* K langmütig) : *neužkiētas* V¹⁸ 70, 10) kleidāš „kleidziāš“ : *nekleidous* D¹⁰ 242₁₄, *iszklejdas* V, 11) klūkāš „klūkiāš“ : *klukous* D¹ orans, 12) kulāš „kuliāš“ : *kōlou* D⁵ 216₆, 13) laukāš „lāukiāš“ : *laukans* V⁹ 44, *laukous* D¹⁰ 23₁₉, 14) leidāš (*atsilėdžianti* K Unver-söhnlichkeit) : *aplejdans* V¹¹ 218₁₉, *atlejdās* V² 102, 15) lekāš < *lekiāš* K denken, fliegen : *lekous* D¹⁷ 38₅, *belekous* D⁵ 252₁₅, 16) liepāš „liē-piāš“ : *lijpans* V¹¹ 253₂₀, *lējpous* D⁵ 119₂₈, 17) mēgāš „mēgiāš“ : *mie-gous* D¹ amans, 18) meldāš „meldziāš“ : *meldans* V² 341, *meldous* D¹ orans, 19) skelbāš „skēlbāš“ : *apskielbq* V¹³ II 261, 20) slepāš „slepiāš“ : *slepqs* V¹¹ 313, *užslepq* V¹³ II 261, 21) stengāš „stēngiāš“ : *nebstengas* V¹¹ 253₁₂, 22) šaukāš „šaukiāš K himmelschreiend“ : *iszaukans* V⁷ 21, *neiszaukans* 41, 23) švietāš „šviēciāš K glänzend“ : *szwijtans* V¹¹ 130₁₄, *apszwietans* V² 262, 24) traukāš „traukiāš K Zugvogel“ : *traukou* D¹⁰ 242₁₄, 25) vagāš „vagiāš“ : *wagans* V⁹ 48, 26) veikāš „veikiāš“ : *nenuweikous* D¹⁰ 200₁₇, 27) verkāš „verkiāš K erkünsteln, Spiegelfechtere“ : *werkous* D¹ flens, D¹⁰ 63₁₅, 28) žengāš „žēngiāš“ : *nuzengas* V¹¹ 281₂₀, *neparžengas* 43₂₇.

e) 1. linkāš „liñkiāš“ (*linkēti*) : *linkous* D¹⁰ 82₄, 2) regāš „regis K schend“ : *neregans* V⁷ 46, 3) sēdāš „sēdiš Dk“ (*sēdiš* K Arrestant) : *siedans* V⁷ 89₁₀, 4) tikāš „tikis Dk, K gläubig“ : *tikans* V¹³ II 152, *isztikans* V⁹ 49, 5) spindāš „spindiš“ : *spindous* D¹ nitidus, splendi-dus, 6) veizāš „veizdiš“ : *newejzans* V¹¹ 293₁₂, 7) žydāš „žydiš“ : *ži-dous* D¹ florens.

B. 1) miñtāš : *nemintōš* D⁵ 228₁₅, *nemintō* 170₁₄, 228₃₁, *nemintū* D¹⁰ 18₇, 2) muñkāš : *munkū* D¹⁰ 20₁₄, 3) suprañtāš : *suprantus* V¹¹ 91₃, 4) teñkāš : *patenkus* V¹¹ 223₄, 5) tiñkāš K anwendbar, befähigen, fähig, geschicht, Reisewetter, *patiñkas* K beliebt, *pritiñkas* K an-gemessen : *tinkus* V¹¹ 210₂₆, 304₂₈, *pasitinkūs* D¹ obvius.

C. Veiksmazodžio šaknis praplatinta skiemeniu -na-. 1) bliau-nāš : *blaunous* D¹ flens, 2) būnāš : *bunus* V⁹ 140, 3) džiūnāš : *džiun-us* V¹¹ 311₄, iki nudžiūnōš D⁵ 21₂₃, 4) gaunāš K Erbe greta su lytim *gāunanti* K Erbtochter : *gaunou* D⁵ 215₁₃, 5) pūnāš (ir *pūvas* K verwaschlich) : *punus* V¹¹ 272₂₇. *Etnas* K Fehlschuss, Reconvalescent.

D. 1) ālk-stāš : *alkstus* V¹¹ 278₉, 2) džiūstāš K darrsüchtig : *džiustus* V¹¹ 320₁₆, 3) gaištāš : *sugajstus* V¹¹ 294₄, 4) grįžtāš : *grįž-*

tūs D¹ rediens, *ugrisztus* V¹¹ 86₁₀, 5) klýstąs: *klistus* V³ 40, 6) kilstąs „kīląs“: *kēlstūs* D¹⁰ 4₁₁, *kēlstū* D¹⁷ 9₁₂, 7) mlrštąs: *mīrsztūs* D¹ moriens, D¹⁷ 8₂₉, *numīrsztus* V¹¹ 159, 258, 8) pažįstąs K bibelfest: *pažįstus* V¹¹ 13, *nepažįstūs* D¹⁰ 32₉, 9) pýkstąs K böse: *pikstus* V¹¹ 294₁₂, 10) rūkstąs: *rūkštūs* D¹ fumans, 11) svirstąs „svįrsąs“: *swīrstus* V¹¹ 209₂₁, 12) trókštąs K blutdurstig: *troksztus* V¹¹ 103₂₃, 165₁, 13) vaįgstąs K arm: *newargstós* D⁵ 68₂₄, 14) výstąs: *wīstus* V¹¹ 92₇.

III. 1) dāras K fassen, *padārąs* K belebend: *darus* V¹¹ 66₈, 209₁₉, 225₇, 294₁₂, *darūs* D¹⁰ 50₁₃, 53₅, nežinos ką daru V¹⁸ 63, 2) ieškąs K Abenteurer, stellen: *jeszkus* V¹¹ 74₁, 92₁₇, 3) kýbąs: *kībūs* D¹ pendens, 4) kląksąs (ž. *kląksus*: *ā* – pusilgis): *bekląksūs* D¹ exanimatus, 5) klaųsąs K folgsam, fügsam: *klausós* D⁵ 121₂₇, 6) mąnąs: *iszmanus* V¹¹ 14₂₁, *imanó* D⁵ 226₂₅, 7) pildąs (cf. *gydąs* K Arzt, praktisch): *pildus* V¹¹ 19₄, 8) rąšąs: *raszós* D⁵ 86₂₀, 9) rėdąs: *riedus* V¹¹ 209₁₉, 10) ródąs: *rodós* D⁵ 7₁₇, 174₁₉, 11) sąkąs: *sakus* V¹¹ 219₁₈, 12) skaítąs: *skajtus* D⁵ 29₂₉, 13) taįsąs: *tąįsqs*, *tąįsonfi* SInt || refl. *tąįsqs*, *tąįsonfis*: *tąįsans* mirti V¹¹ 61₁₉, 14) taųkąs: *taukszós* D¹ patens, 15) taųpąs: *taupós* D⁵ 227₁₄, 16) žinąs K bibelfest, dafür: *žinūs* D¹ conscius, *žinus* V¹¹ 14₂₀, *žinūs* D⁵ 53₆, *nežinūs* D¹ nescius.

59. Tų esamojo laiko kamienų, kurie rašomojoje kalboje baigiasi balsiu -i (*sėdi*, *sėdime*, *sėdite*) arba minkštu priebalsiu + a (*kėlia*, *kėliame*, *kėliate*, *šviėčia* < **šviēla* < **šviētią*), bevėik visi veiksmazodžiai žemaičių tarmėje yra pavirtę šiandien -a- galūnės (kietas priebalsis + a) kamienais: *sied* (< *sėdi*), iš kur naujas vienaskaitos 1 asmuo *siedu* „sėdžiu“; *vėrt* (< **vērtē* < **vērtiē* < **vērtią*), iš kur *vertū* „verčiū“. Galūnės -ja- (balsis + j + a: *jója*, *ekėja*...) veiksmazodžiai ir šiandie tebėra to-paties kamieno del j: *žalouis* D⁵ 104₂₉, *saugoji* 60₂₄, *kariaujis* D¹⁰ 60₈, *kariaui* 50₈, *giwois* D¹ vivens, V¹¹ 73₂₈, *moiois* D¹ minitans, *stokois* D¹ egens, *gielbieis* ir *izluosuois* V¹¹ 288₁₆.

60. *Sėdįs* Dk (arba *sėdįs* K) ir *šviėčiąs* rūšies dalyviai žemaičių tarmėje yra gana reti. Iš Daukanto ir Valančiausko rąštų turiu pasižymėjęs šiuos pavyzdžius:

A. kamienagalis -i: 1) *norys* D⁵ 61₂₂, 103₃₀, *noris* 30₈, 33₈, *nori nenori* D¹⁰ 20₁₇ = *núoris* SInt < *nóris*, 2) *regys* D⁵ 98₃₂, *regis* 29₃₁ greta su naujadaru *neregąs* V⁷ 46, 3) *galys* D¹⁷ 37₁₈, *galis* D⁵ 66₉, D¹⁰ 51₁₅, D¹⁷ 114₂, *galis* už *gaļi* D¹⁰ 232₂₂, *gali* 58₁₈ = *gāl'is*, *gāl'i* < *gālīš*, *gālī*, 4) *linkis* D¹⁰ 61₁₄ greta su naujadaru *linkous* D¹⁰ 82₄, 5) *tūrys* D¹ natus, *tóris* D⁵ 20₈ = *tōris* SInt, *tūris* Als (ū – pusilgis ir siauras, ankštas) < *tūrīs*, 6) *bewįjszis* D¹⁰ 46₁₆, *vėįšis* SInt < *viēšis*.

B. kamienagalis „minkštas priebalsis + a“: a) esamasis laikas: 1) *kientis* V¹¹ 162 greta su naujadaru *neužkiętas* V¹⁸ 70; ž. *kēntis* < **keñtians* „keñčias“, 2) *reiki* D⁵ 18₃₀, 92₁₈, 98₅, D¹⁰ 24₈, 39₁₆, *nereiki* D⁵ 116₂₂, D¹⁰ 22₁₃ = *rēki* (-i siauras) < **rēkian*; del vardininko (*tōrįs* < *tūrīs* || *vėiķis* < *vėiķiys*) prie lyties *rēķent* žemaičiai pasako ir analogiškai

rēķint : *rejkent* D⁵ 171₃₂ || *rejkint* 128₂₀, 3) *beweikis* D¹⁰ 247₂₃, *vēikis* < *vēikis*;

b) būsimasis laiks: 1) *būsis* D⁵ 199₈, D¹⁰ 66₉, *būsi* 20₈, 41₁₁ = *būšis*, *būši* Slnt < *būsiqs*, *būsiq*, 2) *gimsys* D¹ nasciturus, 3) *mīrsis* D⁵ 118₂₀, 179₂₆, 4) *sūksis*, *sūksenti* D¹⁷ 22. Greta su lytimis *gywensentys* D⁵ 35₁₈, 176₁₉, *rodisenti* 108₅, *pateksenti* 108₃, *twersenti* 108₂, *newyhsentius* 140₅, sako žemaičiai analogiškai *nōris* (: *nōriņte* „nōrinčio“ = *gīwēnsšs* : x; x = *gīwēnsšintē* Slnt) ir: *lajkisintis* D¹⁰ 212₅, *darisintis* 144₁₄, *tedarisintis* 4₉, *rasintes* 1₃, *rasintys* D⁵ 109₆.

Prierašas prie §§ 59, 60. Žemaičių tarmėje *-ja(s)* iš senėlesnio *-jan(s)* (su trumpuoju *a* = ide. *o*) randame pavirtusį balsiu *-i* (*-ji*) jau 1547 metų katakizme: a) *kraugi* Mž 25₁₁, tikra *kiely* 10₁₁, *kalawygi* 32₇, *fuwertagi* 21₃, 68₈, *atpirktagi* bei *išganitagi* 39₉, acc. sing. < ž. *kraūji*, *kēli*. . . (*-i* siauras) = a. *kraūjq*, *kēliq*, b) *Kierschtauisfis*. *Atlqkqfis* Mž 20₁₁ (|| *kauienziofius* 58₁₈ acc. pl.) = ž. *kerštaujis* (*-i* siauras), kuri lytis niekuo nesiskiria nuo *i*-kamienio dalyvio *nōris* < *nōris* (*ne narijs* Mž 29₁₄ || *galint-ims* Mž 65₁₂). Senovės junginys *-jān* (su „cirkumflectiniu“ *ā*) 1547 metų katakizmo šnekte dar tebėra *-(j)ē*, iš ko šandie žemaičiai turi *(j)i* (*-i* platus) arba *-(j)ē*: (dwaše) *šwentāie* Mž 29₃, 71₁₂, *šwentāie* 22₅, 24₂₃, t. y. *šwentanje* (acc. sing.), traicze *wenatige* 71₁₃, *trete* 20₁₂, 21₁₅ < *trēte* (acc. sing. f. || *trēti* acc. sing. m.: *t* prieš siaurąjį *i* minkštas) = ž. *trēte* m. || *trēti* f. Slnt.

XXXVIII

Galinis *-ja*, jei jis nėra dar išnykęs (Tas *kraus* Mž 56₁₂ < *kraūjas*, *wes* 62₂₁ < *vėjas*, *makitos* 16₁₇ < *mōkytojas*, *iščgielbetas* 75₈ < *išgēlbētojas*, *apgintas* 60₅ < *-ojas*), 1547 m. katakizmo šnekte virsta junginiu *-je*: *Tretes* fraipštis 21₈, *naujes* testamentas 27₁, *faldziaufes*, *miliaufes* 74₁₁ (*teifiaufefis* 25₂₂), *dabaiefy* 34₁₅. Vardininkas *kraugis* Mž 25₁₇ (= *kraūjis*) yra naujadaras lyties *kraus* 56₁₂ vietoje.

Galūnės *-jan* (ide. *-jom*) vietoje turima *-(j)y* (iš senėlesnės *-jī*) ir rytiečių augštaičių šnektose, kuriose laukiama yra galūnė *-jū* (iš senėlesnės *-ja*) XVI amžiaus žemaičių lytims *saldžiauses* nom. sing. || *saldžiāusi* acc. sing. m., *mōkytojes* || *mōkytoji* (*-i* siauras) XVII amžiaus žieminėje (šiaurinėje) rytiečių augštaičių šnekte atliepia *saldziāusias* || *saldziāusy*, *mōkytojas* || *mōkytojy*, kas matyti iš Širvydo raštų, pvz.: *šwynciaufi* PS I 45₂₈, 86₄, *didziaufi* ir *aukščiaufi* gierimu 64₃₂, *aukščiaufi* 46₂₃ (|| *Aukščiaufias* 46₂₈, *didziaufias* 119₁₉ nom. sing.), akmeni *kiečiaufi* 155₂₆; tikru *waldziotori* dawe 57₇, Diewu *fuwertoi* 66₈.

Ar nebus tik senovėje buvęs toks linksniavimas: *mēdžias* || *mēdį*, *jāučias* || *jāuti*, *artojas* || *artoji*? Iš tokio linksniavimo lengva būtų su-

prasti, kodel Lietuvos rytuose sakoma yra *mėdžias, jáučias, artójas, švenčiausias*, o Lietuvos vakaruose — *mėdis, jáutis, artójis, švenčiausis*.

61. Veikiamajo dalyvio kirtis esamajame laike pridera nuo topaties laiko tiesioginės nuosakos (modus indicativus). Jei dviskiemėnė tiesioginės nuosakos trečiojo asmenis lytis, gavusi priešdėlį *ap-, at-, i-, iš-, nu-, pa-, par-, pra-, pri-, su-, už-, be-* arba neigiamąją dalelytę *ne-*, turi kirtį ant priešdėlio arba dalelytės, tai esamojo laiko veikiamasis dalyvis kirčiuoja galinį skiemenį. Kai trečiasis tiesioginės nuosakos asmuo kirčiuoja ne priešdėlį arba neigiamąją dalelytę, bet veiksmazodžio šaknį, tai tuomet dalyvis turi kirtį šaknyje. Tai matyti iš šių pavyzdžių:

átveda, nùneša, sùriša, nèsuka || *vedąs, nešąs, rišąs, sukąs*; *ápserga, sùkalba, pridera* || *sergąs, kalbąs, derąs*; *paliēka, užmiēga* || *liēkas, miēgas*; *nepàslenska, nùperka* || *slenkąs, perkąs*; *pateńka, pageńda, nusmuńka, sutińka* || *pateńkas, geńdas, smuńkas, tińkas*; *išvirsta, primirksta, nepýksta* || *virstąs, mirkstąs, pýkstąs*; *padáro, išáko, neraiko* || *dárąs, sákas, raikąs*; *úžkelia, pàremia, àpvilia* || *keliąs, remiąs, viliąs*; *išigeĩdžia, nekeńčia, neveķkia, apsiaũčia* || *geĩdžia, keńcias, veķias, siaũcias*; *nėtiki, nėmini, pàstebi* || *tikįs, minįs, stebįs*; *negáli, neturi, neguli* || *gálįs, tūrįs, gūlįs*; *negaili, negirdi* || *gailįs, girdįs*; *pàlydi Dk, pàlyti Dk, pàžvilgi Dk* || *lydįs, lytįs, žvilgįs*.

62. Trečiojo asmens lytis *sleńka* || *teńka, tiki* || *turi, lýdi* || *girdi ir lėsame* || *ėsame* ir kirčiu ir priegaide šandie viena nuo kitos nebesiskiria. Šitų lyčių dalyviai skiriasi vienas nuo kito kirčiu: *slenkąs* || *teńkas, tikįs* || *tūrįs, lydįs* || *girdįs, lesąs* || *ėsas*. Tatai rodo, kad šandienykščias kirtis išigyta dalyvių dar tuomet, kai esamojo laiko tiesioginė nuosaka turėjo ne toje vietoje kirtį, kur šandie kad turi.

Slenkąs, tikįs, lydįs ir *lesąs* bus dar tuomet atsiradę, kai lyčių *sleńka, tiki, lýdi* ir *lėsa* vietoje dar tebebuvo sakoma **slenkà, *tiki, *lĩdi* ir **lesà*.

63. Iš esamojo laiko dalyvių patiriame, kad senovėje, prieš šiandienykščios veiksmazodžio kirčio sistėmos išriedėjimą, veiksmazodžio kamieno būta kirčio atžvilgiu dvejopo: šakninio kirčio ir galūninio kirčio kamienas, t. y.:

teńka-, tu-ri-, gĩr-di-, e-sa- || *sleńka-, tiki-, lĩdi-, lesa-*.

64. Esamojo laiko kamienų turėta dvejopas kirtis ne tiktai dalyvių darymo metu, bet ir veiksmazodinių tiesioginės nuosakos lyčių suaugimo metu vienan žodin su priešdėliais ir neigiamąja

dalelyte. Šakninio kirčio kamienai ir suaugę su priešdėliais paliko, kaip ir buvę, to-paties kirčio.

Galūninio kirčio kamienai, suaugę su priešdėliais arba su *ne-*, perkelia kirtį ant priešdėlio ir *ne-* tuo metu, kai lietuvių kalboje ateina šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimo gadynė.

65. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos nusistojimą lietuviai bus asmenavę veiksmažodžius *tenkù* || *slenkù* šitaip:

teñkuo || *slenkuó*
teñkie || *slenkié*
teñka || *slenkà*
teñkamē || *slenkamē*
teñkatē || *slenkatē* ir
nuó teñkuo || *nuó slenkuó* ir t. t.

XXXIX

Paskui ateina tasai metas, kuriame proklitikos (savo kirčio netūrį žodžiai) pradeda trumpinti „akūtinio“ ilgio balsius. Tuomet ir mūsų priešdėlis-proklitika *nuó* pavirsta *nu*. Šiuodu veiksmažodžiu tuo metu lietuviai asmenuoja šitai kaip:

nu teñkuo || *nu slenkuó*, *nu teñkie* || *nu slenkié*...

Paskui to susilaukiame gadynės, kurioje veiksmažodžio priešdėliai suauga vienan kūnan su patim veiksmažodžiu. Tuomet lietuviai (augštaičiai) asmenuoja šitaip:

nuteñkuo || *nuslenkuó*, *nuteñkie* || *nuslenkié*, *nuteñka* || *nuslenkà*, *nuteñkamē* || *nuslenkamē*, *nuteñkatē* || *nuslenkatē*.

Toliau ateina gadynė, kurioje lietuviai lytis *katinuó*, *dievàs*, *gīvà* (nom. sing. n.) pradeda tarti kaipo *ka'tinuó* (šiandie *kātinu*), *diēvas*, *gýva*. Toje gadynėje mūsų abudu veiksmažodžiu įgauna šitokį asmenavimą:

nuteñkuo || *nūslenkuo*, *nuteñkie* || *nūslenkie*, *nuteñka* || *nūslenka*, *nuteñkamē* || *nūslenkamē*, *nuteñkatē* || *nūslenkatē*.

Paskui ateina tasai metas, kuriame lietuvių kalboje „akūtinio“ ilgio galūnė pradeda traukti ant savęs kirtį nuo gretiminio šaknies skiemečs, jei tas skiemuo yra trumpas arba turi „cirkumflekcinį“ ilgį. Kadangi galūnė *-uo* ir *-ie* yra kilimo „akūtinė“ (*vedúo-si*, *vedte-si*; cf. *teikiù* DPo 228₁ „teikiù táu“, aš *norefiùgu* 62₃₀, *e'sfiégu* tu 31₂₇, *nóriegu* 332₁₈), tai ir mūsų abudu veiksmažodžiu tuo metu turėjo būti asmenuojamu šitaip:

nutenkuó || *nūslenkuo*, *nutenkié* || *nūslenkie*, *nuteñka* || *nūslenka*, *nuteñkamē* || *nūslenkamē*, *nuteñkatē* || *nūslenkatē*.

Ir pagaliaus, nuo XIII amžiaus pradžios, lietuviai, sutrumpinę „akūtinio“ ilgio galūnes, ima asmenuoti šiandienykščiomis lytimis: *nutenkù || nùslenku, nutenki || nùslenki, nuteñka || nùslenka, nuteñkame || nùslenkame, nuteñkate || nùslenkate*.

66. Kai lietuvių tebebuvo sveikas *padēsti, nedēsti*, tuomet ir dalyvį jie ištarydavo *dēdąs*. Įsigalėjus lyčiai *pàdeda, nēdeda*, lietuviai ima tarti *dedąs*.

Tas-pats Daukša, kuris dar tebesako *dēdąs || padēsti*, jau sako *duodąs*, kas rodo, kad veiksmazodžio *dúomi* „duodu“ senovėje turėta kirtis galūnėje.

67. Iš Daukšos dalyvių susekame, kad seniau, dar prieš šiandienykščios kirčio sistėmos nusistojimą lietuvių veiksmazodyje, veiksmazodžių *demì* ir *dúomi* turėta kirtis ne tenai, kur kad šian-die turi:

de'mie || duom'ie, t. y. *dēmie || duomíe*.

Daukšos *edąs* irgi rodo, kad ir *ēmi* esama kilusio iš senėlesnės lyties **ēmíe*. Lyčių **ēmíe, *duomíe* senumui pritaria ir slavėnai: sirb. (ekaviškai) *jémo, dámo* = ukr. *imó, damó*.

Daukšos *ēsąs* (*santì*, gen. sing. *sañčios*; dat. sing. m. *sañčiam*) ir *liēkąs* rodo, kad *esmi* ir *liekmi* (3 praes. *ēsti, liēkti*) esama kilusių iš senėlesnės lyties **ēsmie* ir **liēkmie*.

68. Tiesioginės nuosakos esamojo laiko lytys *vedù, vedì; keliù, keli; tikiù, tiki; sakaù, sakaì* prieš šiandienykščios veiksmazodinio kirčio sistėmos išriedėjimą yra buvusios *vėduo, vėdie; kėl'uo, kėlie; tik'uo, tikie; sākāuo, sākāie*, kas matyti iš lyčių *vėdame, vėdate; kē-liame, kēliate; tikime, tikite; sākome, sākote*. Jei šitų veiksmazodžių kamieno kirtis tuomet būtų dar tebebuves kamieno galūnėje (*vedà-, kėl'à-, tikl-, sak'à-*), tai lyčių *vėdame, vėdate...* vietoje šandie besakytumbime **vedamè, *vedatè...*

Lytis **vedúo* bus pavirtusi lytim *vėduo* (ką rodo *vėdame, vė-date*) daug vėlesnėje gadinėje, kaip kad lytis *ne vedúo* yra pavirtusi lytim *nėveduo > nėvedu*.

Taigi, iš čia matyti, kad kirčio atstūma nėra vienõs ir tos-pa-čios gadinės padaras.

69. Lietuvių senesnieji *vedúo, vedíe, vedà, vedamē, vedatē*, kuriuos rodo šiandienykščiai *nėvedu, nėvedi, nėveda, nėvedam(e), nėvedat(e)*, savo kirčiu sutinka su rusų kalbos lytimis *ведý, ведѹуть, ведѣм*, ukr. *ведемо́, ведеме́*, sirb. *ведѣм, ведѣш, ведѣ, ведемо, ведете*.

Kitos kalbos šitos rūšies veiksmazodžiams rodo šakninį kirtį: skr. *bhárati*, gr. *φέρω* „nešu“ || rus. *берѣм*.

4₂₉, 3) panókamas: *nepanókamoy'* 66₁, 4) pažįstamas: *pažįstama* 299₃₃ (nom. sing.), *pažįstamieii* 238₂₈, *pažįstamu* 90₂₈ (gen. pl.), 5) mirš-tama nom. sing. f.: *nūdemes mirštamós* DP 358₁₆ (*mirštamós* DK 59₁₇, gen. sing. — spaudos klaida).

75. Iš Daukšos pavyzdžių matyti, kad neveikiamojo dalyvio kirčio glaudžiai esama susijusio su tiesioginės nuosakos kirčiu. Lengviau kirtis duodasi suvaikyti iš sudėtinių tiesioginės nuosakos lyčių, pvz.:

nėveda || *nėvedamas, nevedamà; nètiki, pàtiki* || *pàtikimas, patikimà*
žmonà; pàkelia || *keliamà kàrvė,*
atlièka || *atlièkama kàrvė; nekeñčia* || *nekeñčiama žmonà; nutièsia* ||
tièsiama dróbė.

Šnekamojoje kalboje šitie mūsų dalyviai, gal, yra kiek ir kitaip kirčiuojami, nes žmogui išklysti iš vagos nėra sunku.

76. Rusų kalbos veiksmažodis *у-уеуб, у-уеи* (1 sing. *ууѣ*) || *уекаѣ* drauge su lietuvių *ieškau* || *ieškóti* rodo, kad esamojo laiko kamienas kartais gali skirtis kirčiu nuo bendraties ir kitų laikų kirčio: *eiskjē-* (*у-уеи*) || *eiskā-* (praes.): *eiskā-* (*ieškóju, ieškósiu, ieškóti*). Bet paprastai šitą kamienų kirčio skištą kalbos gyvenimas išlygina.

Rytiečiai augštaičiai *ieškóti* vietoje šiandie besako *ieškoti(e)* : *ieβkor'* DP 472₂₁. Latviai sako *ieškāt* „galvą ieškoti, lausen“ senėlesnės lyties **ieškāt* (= *ieškóti*) vietoje del išnykusios esamojo laiko lyties **iešku* = lie. *ieškau*. Tokie-pat naujadarai bus ir la. *mièkāt* (prie lie. *niekóti*) < praes. *mièku* < **niekau, stāvēt* (prie lie. *stovėti*) < *stāvim, mīlēt* (prie lie. *mylėti*) < *mīlim, rūpēt* „rūpėti“ < *rūp(i)*; lie. *rūpi* turi naują priegaidę).

77. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžiai šiandie lietuvių kalboje vieną kirtį betūri, būtent — šakninį. Latvių priegaidė rodo, kad ir „akūtinųjų“ veiksmažodžių seniau turėta dvejopas kirtis: vienu veiksmažodžių — šakninis, o kitų — galūninis kirtis.

Galūninio kirčio veiksmažodžiai šiandie turi latvių kalboje lūžtamąją priegaidę, o šakninio — tęsiamąją.

Kirčio dvejopumas matyti iš šių kelių pavyzdžių:

grūt, pūt || *būt, žūt; rīt* || *līt; rāt* || *stāt; pl'aūt, kraūt* || *bl'aūt, raūt;*
snaist || *aūst; vērt* || *speft; maīt* || *saīt; trūkt* || *tūkt; nākt* || *sākt; mūt*
(minu) || *pīt (pinu).*

78. „Akūtinės“ šaknies veiksmažodžių senąjį kirtį galime patirti ne tik iš esamojo laiko veikiamojo dalyvio (*augās, dirbās, šokās* || *pūolās, kāndās* K, *sēdīs, stovīs* Dk), bet ir iš išvestinių

daiktavardžių su galūne *-imas*. Kadangi šitie daiktavardžiai daromi
XLI yra iš būtojo laiko kamieno, tai ir kirtis, kurį randame daiktavar-
dyje su galūne *-imas*, laikytinas tėra kirčiu tiktai paminėtojo laiko
kamienui, bet ne visoms veiksmažodžio lytims.

79. Žiemų rytiečiai augštaičiai iš *būrimo* || *audimo* dviejų krūvų
žodžių šandie yra apibendrinę antrąją, sakydami *dėjimas*, *būrimas*,
kūlimas ir tenai, kur dar jų protėviai yra sakę *dėjimas*, *būrimas*,
kūlimas.

80. Daiktavardžiams su galūne *-imas* duoda medžiagos Kuršai-
čio lie.-vok. žodynas (ir R, M).

I. -imas be kirčio: *blióvimas* bläken, blöcken, Geblöcke, Gebrüll; *bó-
jimas* (*at-*) Betracht, Rücksicht, fragen (ir M II 36, 203); *brivóimas* drän-
gen, Gedränge, *pa-* verdrängen, *prist-* aufdrängen; *bárimas* losen, vorwitzig;
dėjimas auslegen, Eierlegen, Grundlage, nachstellen, setzen; *dūmimas* bla-
sen, *pri-* anwehen, *sudūmimas* (ir R II 62 = M II 35) Anschlag, Rat;
dūrimas bohren, Reiz, stechen, Stichwunde, stossen; *gėlimas* Gicht,
fahren, reissen, Schmerz, *gėlims* Beingicht, Beinenstich, Fussgicht,
Podagra; *gėrimas* abstehen, ausarten, auszapfen, beschlagen, Arznei-
trank, Brustthee, Getränk, Trank, sauer; *gýnimas* wehren, *ap-* Gegen-
stand; *gýrimas* anpreisen, beloben, Geschrei, loben, preisen, rühmen;
góbimas (*ap-*) einhüllen; *grivóimas* brüllen, Donner, Gedonner, Kano-
nendonner, rollen; *grūmimas* kämpfen, ringen, *ýrimas* rudern, nusi-
fortrudern; *kėlimas* anstellen, aufführen, aufheben, aufwiegeln, brunsten,
erheben, heben, stürmen; *kórimas* henken, *už-* aufbürden, aufdringen,
hängen, *nusi-* entschlagen; *króvimas* (*su-*) sammeln; *kūlimas* dreschen, Ha-
gelschlag, klopfen, schlagen; *kūrimas* aufbauen, Bau, bauen, gründen, heizen;
lėmimas bescheiden, beschliessen, entscheiden, vorsehen; *lióvimas* (*pa-*)
aufhören; *lójimas* bellen, Hundegebell, klaffen, Gebelle, Geklaffe (ir R
II 60 = M II 80); *mėrkimas* winken, *pa-* Wink, *pri-* blinzeln, *susi-* Au-
gensprache; *mýnimas* Balz, Fusstritt, hecken, treten, Tritt; *mójimas* win-
ken, *pa-* Geberde; *móvimas* streifen, ziehen, *nu-* abziehen, *už-* stecken;
nėrimas (*išsi-*) abwerfen, *pa-* tauchen; *pýlimas* Aufwurf, ausbrechen,
Damm, füllen, giessen, *nachgiessen*, Schanze, schütten, Wagenburg;
pýnimas flechten, Gewinde, winden; *pjovóimas* beissen, gebrauchen, gra-
ben, Leibschneiden, mähen, sägen, schneiden; *plójimas* backen, klat-
schen; *plóvimas* abspülen, baden, bespülen, Goldwäsche, spülen; *púo-
limas* Fall, fallen, senken, sinken, Sturz; *róvimas* raufen, *iš-* ausreissen;
sėjimas Acker, Aussaat, gedeihen, pflanzen, Saat, säen; *sėmimas* schöp-
fen, *pa-* ausschöpfen; *skėlimas* schleissen, spalten; *skýlimas* (*i-*) anschla-
gen; *skýrimas* beteiligen, Ehescheidung, Nachwahl, Sektirer, scheiden,
teilen, Vorwahl, Wahl; *spėjimas* (*at-*) Freistunde, *į-* aufrücken, *pa-*
nachkommen; *spjovóimas* anspeien, ausspeien, Blutauswurf, Blutspeien,
speien; *spýrimas* ausschlagen, anstossen, schlagen, stossen; *stojimas*
(*ap-*) umgeben (ir M II 47), *at-* abtreten, abweichen, Hintritt; *stūmi-
mas* abstossen, drängen, rücken, schieben, stossen; *šėrimas* ätzen, ernäh-
ren, Futtergeld, hegen, nähren, Stallfütterung, verpflegen; *šidušimas*

II. -imas su kirčiu: *auidimas* aufbäumen, aufbreiten, Futterleinwand, Gewebe, weben, wirken; *augimas* anschwellen, Aufnahme, aufwachsen, Bartwuchs, erheben, Haarwuchs, schwellen, vergrössern, wachsen, *aušimas* (at-) auskühlen; *bėgimas* auffahren, ausreissen, befahren, berennen, bluten, ergiessen, fahren, fliehen, rennen, Rennbahn, steuern, strömen; *brenāimas* (iš-) Reife; *brėškimas* grauen; *brindimas* aufquellen; *būgimas* (pa-) stutzen; *čiuopimas* anfühlen, antasten, fühlen, greifen; *diegimas* Augenstechen, stechen; *dygimas* aufgehen, aufkeimen, aufspriessen, keimen; *dirbimas* arbeiten, handtieren, wirken; *dirgimas* (su-) verstimmen; *dulkimas* (su-) aufbrausen, aufsprudeln; *džiūvimas* schwinden, nu- abtrocknen, aufdrehen; *ėdimas* ätzen, beissen, fressen, greifen, zehren; *gnybimas* kneifen, Kniff; *griežimas* Zähnkirschen; *griūčimas* stossen, *pagrūdimas* erschüttern, rühren, *nugrūdimas* abstampfen, su- stampfen; *guočimas* (pasi-) be- schwehren, ap- bedauern; *jungimas* (iš-) abspannen, pri- anspannen; *juosimas* (ap-) umgürten, pasi- aufgürten; *keikimas* Anathema, ausstossen, Bann, Fluch (bet R I 58 *kėikimas*); *klyčimas* (pa-) verirren; *kopimas* steigen, nu- absteigen, už- aufsteigen; *košimas* abseihen, seigen (bet M II 98 *kóšiuwės*); *laukimas* abwarten, Anstand, ersehnen, erwarten, harren, lauern, spannen, warten (ir M II 504 *láuikimas*); *leidimas* Aderlass, bestimmen, Blutlassen, fliessen, fügen, senken, treiben (ir *at-leidimas* M I 145, II 9, iš- R II 43 = M II 58, nusi- R I 97, pasi- M II 414); *lydimas* Weidewald; *lygimas* (pri-) gleichen; *mėgimas* (pa-) ansprechen, Willkür; *mėžimas* (iš-) ausmisten; *milžimas* (iš-) ausmelken; *mokimas* (iš-) auslernen, erlernen, lernen; *nokimas* (ap-) anlaufen, iš- Reife, nu- ausreifen; *plėšimas* aufakern, aufpflügen, Beute, Freibeuterei, reissen, Strassenraub, ziehen; *plieki- mas* prügeln; *plyšimas* aufbersten, aufreissen, bersten, reissen, spalten, springen; *plūdimas* baden, Blutergiessen, ergiessen, triefen; *reškimas* (ap-) Apokalypse, iš- aufdecken, verraten (ir *apreškimas* R I 7, 121, II 272 = M, apsi- R II 127, M); *rėžimas* geifern, graben, ritzen, schneiden, at- aufreissen; *rūgimas* gähren, *atsi-* aufsteigen, Rülps; *silpimas* (pa-) erschaffen; *skiedimas* (pra-) verdünnen; *skuncimas* Anklage, ap- verklagen; *slėgimas* (ap-) bedecken; *slydimas* ausgleiten, gleiten; *smaugimas* würgen (ir *smāugimas* M I 249), pa- erdrosseln; *smaucimas* schlafen, schlummern; *snūdimas* (pri-) einschlafen; *spaudimas* bedrängen, drängen, Gegendruck, Händedruck, Herzdrücken, kneipen, pressen (ir *spāudimas* M I 252, su- II 301, *prispaudim's* 73); *sprendimas* spannen (ir *sprėndimas* R II 331 = M II 443); *spriaudimas* bedrängen drängen; *sprūčimas* gleiten; *sprogimas* aufspriessen, ausschlagen; *sriegimas* decken, ap- bedachen; *šokimas* aufsprudeln, Ballet, Hexentanz, hüpfen, Reihen,

schnellen, setzen, springen, tanzen; *traukimas* Abzug, bewegen, Glockengeläute, krampfartig, Reiz, rücken, spienen, ziehen (ir *traukimas* R II 30, *at-* 7, *su-* 96, 331, *išsi-* 50); *trėškimas* aufspritzen, pressen, spritzen; *tryškimas* aufspritzen, spritzen; *troškimas* Blutdurst, Durst, Grausamkeit, heftig, streben, trachten (ir *troškimas* R I 163), *trūkimas* bersten, brechen, reißen, springen, zerreißen; *uodimas* wittern, *nu-* riechen, *su-* auswittern; *vėsimas* (*at-*) auskühlen; *vydimas* (*iš-*) ausspähen, gewahren, wahrnehmen; *virpimas* (*pa-*) entfallen; *vytimas* (*pa-*) abweilen, verwelken; *vokimas* (*su-*) ausfinden, ausspüren; *žaidimas* Ballspiel, Gesellschaftsspiel, Kartenspiel, Lautenspiel, Spiel, spielen; *žydimas* (*pra-*) aufblühen, erblühen; *žindimas* saugen, *nu-* ausmergeln.

III. **-imas** su dvejopu kirčiu: *alkimas* K || *išalkimas* R II 212a; *brėžimas* graben, kratzen, ritzen, *ap-* bekratzen || *išbrėžimas* ausgraben; *drožimas* Bildschnitzerei, schnitzen || *apdrėžimas* beschneiden, *iš-* ausschneiden; *grėbimas* harken || *sugrėbimas* aufschnappen, erhaschen, haschen, verhaften; *griaužimas* Genage, nagen || *griaužimas* fressen; *jojimas* reiten, Wettrennen || *jójimas* (ir M II 392) bereiten, Ritt, *pra-* aufreiten; *kandimas* ätzen, beizen, brennen || *kándimas* ätzen, beissen, *ikándimas* R II 14 b; *klojimas* Boden, Diele, Tenne, *klójimas* (actus), *klojimas* (concr.) aufbreiten || *klójimas* decken, pflastern, *pa-* spannen, *ap-* räfel; *laužimas* Brecheisen, brechen, Eidbruch, Friedenbruch, Steinbruch || *laužimas* Bruch, Bundbrüchigkeit (ir R I 75 = M I 144, *nu-* R II 4, *pra-* R II 19); *liejimas* (*pra-*) Allgemeinheit, vergiessen (*lėjimas* Ds) || *lėjimas* giessen, schütten, *ap-* ausspritzen; *lūžimas* aufbrechen, *iš-* ausbrechen || *lūžimas* brechen, Bruch; *reižimas* (*iš-*) spreiten || *iširėžimas* brüsten; *sėdimas* (*nu-*) absitzen, absteigen, *už-* aufsteigen || *atsisėdims* ansiedeln; *siekimas* reichen, *pri-* schwören; || *pristekimas* beschwören; *skelbimas* (*ap-*) verleumden || *apskėlbimas* anschwärzen, begeistern, *iš-* ausbringen; *spėndimas* Lerchenfang || *spėndimas* Dohnenfang; *vėngimas* fliehen, *iš-* vermeiden || *vėngimas* (ir R I 176, II 323) scheuen, *iš-* ausweichen, entgehen, entweichen; *vožimas* (*už-*) aufdecken, aufstülpen, stürzen || *vožimas* decken; *žvėngimas* wiehern || *žvėngimas* anwiehern¹.

81. Ir XVI amžiaus rytietis augštaitis Daukša *-imų* turi dvi rūši, kaip ir Kuršaitis. Pavyzdžiui tesie šie *-imai*:

I. **-imas** su šakniniu kirčiu: 1) *bódimas* (*nu-*): *nubódimas* DPo 240₂, 2) *oójimas* (*at-*): *nobójimas* 114₂₀, 3) *dėjimas*: *nufidėjimas* 207₂₃, 263₂₄, 287₂₅, 321₂₆, *-mo* 216₉, 299₂₁, *-mą* 241₁₇, *Nusidėjimas* Ld 84₂, *padėjimo* DK 42₁₆, *padėjimu* DPo 298₁₀ (gen. pl.), *tami sudėjimi* Ld 37₂₂ || *dėjimas* Ds: *nufsideimú* DPo 19₂₈, *nufsideime* 332₁₁ (loc. sing.), *nufsideimús* DK 42₄, *nufsideimús* DPo 332₂₈ su *padeimú* 335₈, 4) *kėikimas* (*pra-*): *prakeikimą* DPo 242₁₈, *prakiėykimo* Ld 32₈, 5) *kėlimas*: *kėlimas* DPo 165₁₄, 240₃₇, 246₄, 248₁₈, 251₃₄, 261₃, 6. 23, 281₂₃, *-o* 240₂₈, 242₃₈, 243₇, 252₂₀, 258₁₈, 259₄, 261₅, 262₃₄, *kėlimo* 248₁₃, 250₂₄, 261₁₈, *kėlimą* DK 9₁, DPo 246₁, 8. 7, 248₁₈, 25, 249₃, 14, 250₅, 251₃₀, 34

¹) Galūnė *-imas* turį daiktavardžiai iš lie.-vok. Kuršaičio žodyno buvo išrinkti ir tam tikran straiptnain sudėti jau 1914 m. III. 23.

252₂, 10, 257₃₃, 259₁₄, 261₁₄, 20, 28, 263₂, 10, -mui 259₁₃, -mu 258₈, -me 278₁₂ (loc. sing.), *kiėlimų* Ld 37₁₁ (acc. sing.), *prakėlimą* DPo 223₃₃, *prikelimo* 245₂₈ (*kelimą* 249₈ gali būti ir spaudos klaida), 6) *kūlimas*: *kūlimop* DPo 214₈, 7) *lėdimas*: *pasfilaidimaij* DPo 215₃₁, || *leidimas*: *nulaidimū* DPo 16₂₉, fu... *nufilaidimū* 203₁₄, 8) *liėvimas*: *palėwimo* 30₂₈, 9) *mėgimas*: *памėgimo* 140₃₂ (cf. *eimi ių pamėgintų* 365₃), 10) *plėšimas*: *nuplėšimūse* 250₁₃, 11) *siekimas*: *siėkimas* Ld 66₅, 17, 12) *slėgimas*: *Prislėgimas* DK 34₁₃.

II. **-imas** su galūniniu kirčiu: 1) *bėgimas*: *pabėgimū* DPo 276₃₆ (*pabėgimą* 276₃₁!), 2) *pradurimo* 267₁₃, rodosi, spaudos klaida *pradūrimo* vietoje, 3) *junkimas* (pa-): *paiūkimūs* 145₃₂, 157₃₁, 4) *klydimas* (pa-): *paklidimė* 160₃₃, 186₁₉ (loc. sing.), *paklidimūs* 117₃₅, 316₁₂, 5) *liejimas*: ju *pralieimū* 192₁, 6) *smirdimas* (pa-): *pa-smirdimūs* 242₃₁. Žodžio *patosimas* (*patofsimų* DP 307₂₃) nežinoma yra balsio o priegaidė.

82. „Trumpšios“ ir „cirkumflekcinės“ šaknies daiktavardžiai ir Daukšos šnekte turi kirtį paprastai ant galūnės **-imas**, pvz.: *krimtimū* DPo 136₃₃ (instr. sing.), *mirimo* 213₂₅, *mirimū* 351₂₀, *numirimė* 278₁₂ (loc. sing.), *numirimū* 243₁, 274₂₂, *neįzagimė* 278₁₀, *ne prieikimūs* 201₁₂, *Nufsiminimas* DK 34₁, *nutrėkimū* 114₃₅, *nužėgimū* įawūiu 249₁, *pagėdimū* 114₃₅, *papratinūs* 9₁₄, *paslepimūs* 165₁₀, *pašwėtimė* 351₁₈, *patėkimū* 232₂₃, *patepimū* 340₄, *patepimūs* 239₂₀, 245₄, *pawėržimū* DK 27₁₈, *pažeidimū* 169₉, 350₂₇, *pražėgimūs* 16₂₇, *pribuwinū* 64₃₄, *prieimė* 53₂, *priemimė* 351₁₈, *prilietimė* 202₈, *prilietimūs* 157₂₉, *primitimū* 246₂₂.

83. Kai kuriems **-imams**, nors jų šaknis yra trumpa arba „cirkumflekcinė“, Daukša deda šakninį kirtį, pvz.: 1) *jaūtimas* (pa-): *paieutimo* DPo 174₃₃, *paiautimai* 351₂₄, *paiautimai* 356₁₄, *paiautimus* 77₂₄, 272₃₃, *paiautimus* 54₁₄, *paiautimais* 151₁₃, *paiautimūse* 351₂₈, *paiautimų* 244₃, 31 || *pajautimas*: per *paiautimūs* 268₂₇ (*paiautimą* 316₂₁, *paiautimū* 268₂₅). 2) *praūsimas*: *nupraūfimo* ir atlaidimo 228₁₂, 3) *pūvimas*: *supūwimo* 338₂₈, 4) *žūvimas*: *pražūwimo* 7₃₂, 10₂₄. Galėtų būti ne spaudos klaida ir *pageřbimas* su *pasmeřkimu*: *pagėrbimas* 293₄ || *pagerbimą* 356₃₅, *-imė* 125₂₉, *-imū* 53₁₇, 360₂₄, *-mūs* 115₂₄; *pasnėrkimo* 319₂₈ || *pasmerkimū* 352₂₈, *pasmerkimė* 322₃₁.

84. Daukšos *supūwimo* ir *pražūwimo* galimumą greta su *pribuwinū* patvirtina ir Kuršaičio bei Ruigio (R II 190b) *nusidāvimas*.

Pribuvinimas : *supūwimas* = la. *būt* : *pūt*.

Paklydimas : *palėvimas* = la. *klīst* : *l'āūt*.

85. *Pasmeřkia*, *smeřkias*; *pageřbia*, *geřbias*; *nupraūsia*, *praūsiaš* rodo, kad XVI amžiaus rytiečių augštaičių šnektose randamieji daiktavardžiai *pasmeřkimas*, *pageřbimas* ir *nupraūsimas* nėra jokie naujadarai, bet žilosios senovės liekana. Vadinas, ir trumpšios, ir „cirkumflekcinės“ šaknies veiksmažodžiai, kaip ir „akūtinės“ šaknies veiksmažodžiai (la. *klīst*, *bēgt*, *smīrst* : *l'āūt*, *dēties*, *kūlt* =

klydimas, bėgimas, pasmirdimas : palióvimas, nusidėjimas, kúlimas), kirčio atžvilgiu bus buvę dvejopi: vieni kirčiavę šaknį, o kiti — galūnę.

XLIII

83. Trumposios ir cirkumfлектinės šaknies veiksmažodžiuose šakninio kirčio būrį senai jau yra nusmelkęs galūninio kirčio būrys, gali būti, dėl to, kad prieškirtinė priegaidė gavo sumišti abiejų rūšių veiksmažodžiuose tuomet, kai „akūtinio“ ilgio galūnė pradėjo traukti ant savęs senovinį šaknies kirtį nuo trumposios ir cirkumfлектinės šaknies.

Ir *praũsĩuo* ir *žvilgiũo*; *turĩuo* ir *tikiũo*, atsiradus Sosiuro-Fortunatovo dėsniui, turėjo pavirsti lytimis *prausiũo* ir *žvilgiũo*, *turiũo* ir *tikiũo*, iš kurių šandie turime *prausiũ* (*nuprausiũ*) ir *žvilgiũ* (*pàžvilgi* 3 praes. Dk), *turiũ* (*neturi* 3 praes.) ir *tikiũ* (*nėtiki*).

Visai priegaidės skirtas turėjo dingti, kai lyčių *prausiũo*, *praũsia* ir *žvilgiũo*, *žvilgi* vietoje įsigalėjo šiandieninės lytys *prausiũ*, *praũsia* ir *žvilgiũ*, *žvilgi*, kuriose ir kirčio, ir priegaidės atžvilgiu nebėra jokio skirto. Šiuo atveju jokio skirto neberodo ir latvių kalbos priegaidė: *rũokas* „raũkos“ (gen. sing.) || *lũocĩt* „lankyti“.

87. „Akūtinės“ šaknies žodžiuose, kurie kirtį turi galūnėje, šandie prieškirtinės priegaidės nebeatskiriame nuo „cirkumfлектinių“ šaknių priegaidės, kurią šaknis įgauna stovėdama prieš kirtį.

Bėgimas ir *lėkimas* šandie balsio *é* priegaidė niekuo nesiskiria, nors kilimo pirmasis *é* yra iš *ē*, o antrasis — iš *ě*. Priegaidės atžvilgiu šandie abu *é* yra kilančiu arba tvirtagaliu, tarsi, juodu abudu būtų kilusiu iš „cirkumfлектinio“ *é*. Bet tasai prieškirtinių cirkumfлектinio ir akūtinio ilgio balsių ir dvibalsių sumišimas nėra senas.

Latviai prieškirtinį cirkumfleksą dar ir šandie tebeskia nuo prieškirtinio akūto: *ālgā* < *algā*, bet *gālvā* < *gālvā*.

Jei žilojoje senovėje būtų lietuviai ištare **gālvān* (acc. sing.) ir **bėguo* „la. bėgu, rus. бегы“, tai šandie būtų sakoma **gālvā*, **bėgũ* (**bėga*), bet nieku būdu ne *gālvā*, *bėgu*. Vadinas, dar nesena bus lietuviai tebeskyrę prieškirtinio skiemeis dvejopą priegaidę: *kaľvān* „kalvā“, bet *gālvān* „gālvā“.

88. Slavėnų prokalbėje prieškirtinio „akūto“, kaip ir šandienykščioje lietuvių kalboje, būta pavirtusio „cirkumfleksu“. Iš to suprantama, kodėl rusai sako *зѡлову*, o sirbai *glāvu*, kur reikėtų sakyti, lietuvių ir latvių kalbos liudijimu, **zѡlovu* (cf. *ворѡна* = *vārna*) ir **glāvu*.

89. Kolei galūninio kirčio veiksmazodžiai tebebuvo dar atskirti nuo šakninio kirčio veiksmazodžių ne tiktai kirčiu, bet, gal, dar ir priegaide (la. *aūgu*, *bėgu* || *snaūžu*, *drāžu*, *nāku*), tolei lengva buvo nesuklysti darantis esamojo laiko dalyvį (*jojāš* || *sējāš*) arba daiktavardį su galūne *-imas* (*jojīmas* || *sējīmas*).

Visokiems naujadarams pasidaro atviras kelias tuomet, kai tiesioginė nuosaka esamojo laiko visoms lytims apibendrina šakninį kirtį, t. y. kai lyčių *tikļu'o* ir *tūrīuo*, *jāju'o* ir *sėjuo* vietoje lietuviai pradeda taryti *tikľuo* ir *tūrīuo*, *jājuo* ir *sėjuo*.

Tikľuo ir *tūrīuo*, senajam „akūtui“ išsigimus šiandienykščia tvirtaprade priegaide, toliau turi pavirsti lytimis *tī'kūo* ir *tūrīuo* > *tikūo* ir *tūrūo*, iš ko šandie turime lytis *tikiū* ir *turiū*.

Iš *jājuo* (seniau *jājuo*) ir *sėjuo* išrieda šiandienykščios lytys *jōju* ir *sēju*, nes galūnės „akūtas“ (*-uo*) nenutraukia nuo „akūtinės“ šaknies kirčio.

90. Kai lietuviai pradeda nebeskirti kirčiu *jōju* nuo *sēju*, tuomet jiems pasidaro nebeaišku, kodėl reikėtų sakyti *jojīmas* greta su *sėjimu*.

Tai-pat lietuviui pasidaro nebesuprantama, kodėl greta su *remiū* ir *prausiū*, kurie kirčiu visai nesiskiria, reikėtų ištaryti *rēmi-mas*, bet *praūsimas*.

Kirčio dvejopumui išnykus veiksmazodyje, ima jis nykti ir išvestiniuose daiktavardžiuose su galūne *-imas*. Vienos šnėktos visiems *-imams* apibendrina *jojimo*, *bėgimo* kirtį (Ds, Kp, Lnm), o kitos (v. a, ž.) kiekvienam „akūtinės“ šaknies *-imui* suvartoja abudu kirčiu.

Šakninį kirtį vakariniai augštaičiai (K) ir žemaičiai deda tiems *-imams*, kuriais išreiškiamas yra veiksmas (actus, actio). Daiktiniai *-imai* (concretum) gauna galūninį kirtį. Pvz.: *klōjimas* (actus) || *klojimas* (concr.) K¹ s. v. *aufbreiten*, *gėrimas* „potatio“ (abstractum) || *gėrimas* „potus“ (concretum) Jn (Kv, Rt), *plėšimas* (actio) || *plėšimas* (concr.) „нобы, плѣшынс“ J I 712.

91. Žemaičių *klāusimą* (|| *klausimą*) žiemų rytiečiai (Ds, Kp) ir kai-kurie vakariniai augštaičiai (K, Nm, Vl) ištaria *klāusymas*.

Jablonskio liudijimu (J I 711), saką ir *gėrymas*, *pýnymas*, *grėndymas* Nm, Vl. *Grėndymą* (v. š. *gránjimas* „ток, Dresch-tenne“) esu girdėjęs pietiniuose Dzūkuose (Mrk, Sn), *skýrymą* „пробор“ — nuo Slavikų apylinkės žmogaus. Tenai-pat, sako, ištaria ir žodžius *skýnymas*, *pýlymas*.

Dusetiškiei ištaria *pylýmās, pūdýmās, sūrýmās* „sólýmās“ (*stūrýmās* Jnš, Kp), *kūlýmās* „skalbinių ryšys, уколотень“ || *kūlýmās* Kp || *kūlumas* Škn.

92. Senojo veiksmazodžio kirčio padeda mums ieškoti ne tiktai daiktavardžiai su galūne *-imas*, bet ir *-tuvas*, *-tuvė* ir *-tuvis*.

XLIV Dusetiškiei sako *kūltuvas, pjautuvas, skiltuvas* greta su žodžiais *leistuvas, slėgtuvai, lietuvai*. Iš šitų dusetiškių daiktavardžių dar ir šandie tebėra matyti, kad bendraties *kūlti, pjauti, skilti*, kuri dabar kirčiu nebesiskiria nuo *léisti, slėgti, lieti*, mūsų daiktavardžių atsiradimo gadynėje dar tebesiskirta kirčiu, vadinasi, vienur tuomet sakyta *kūl'ti* (ir *kūl'tie*), *pjaú'ti, skíl'ti*, o kitur — *leisti (leistiė), slėgti, lieti*.

93. Bendraties kirčio dvejopumui pritaria ne tiktai *kūltuvas* || *leistuvas*, bet ir latviai, sakydami *kult, pl'aūt, škil* greta su *laist, slēgt, liēt*.

94. Trumposios ir „cirkumflectinės“ šaknies mūsų daiktavardžiai paprastai turi kirtį šaknyje, pvz.: 1) *muštuvai* Ds, K, 2) *raktuvas* „virbalas pyпкиui rakti Kv, kuodeliui prisegti Als“, 3) *rištuvas* „pakelė, Knieband“ R, Klp, 4) *šiktuvas* „kas dažnai šika“ Kp, *išiktuvas* J, 5) *auštuvas* „avalynė, obyвь“ Ds, Kp, 6) *gimtuvé* „gimtinė“ Vvr. *gimtuvas* J, 7) *iviltuvas* J, 8) *kirptuvas* K¹ II 146, Plk, Sb, Vb, 9) *karštuvai* Ds, 10) *lenktuvas* „laftis“ Ds, Kp, 11) *melstuvas* Ds, Kp, 12) *nepaituvas* „kas nepacina, nepasiveika“ Kp, 13) *pabaigtuvas* K, 14) *pareituvas* Kv, Slnt „domicilium hominis mendicis, opificis, raro illuc redeuntis“ Jn, 15) *pavogtuvai* „Diebsloch“ R, 16) *praustuvé* DvJ, Erž, 17) *prikaistuvais* K, 18) *riestuvas* Ds, K, Kv, 19) *skerštuvas* vL, 20) *skriestuvas* K, 21) *srėbtuvai* „snukis“ (gausi per *srėbtuvas*), 22) *sugultuvas* Pl, 23) *vilktuvas* „kailiavilkis“ Kp, 24) *žertuvė* „žarneta, kur žarijas, pelenus sūžeria“ Ds.

95. „Akūtinės“ šaknies *-tu(i)ai, -tuvės* yra kirčiuojami dvejai:

I. šakninį kirtį turi šie daiktavardžiai: 1) *dūmtuvė* > *dūmtuvė* Kp „dumplės“, 2) *kāltuvė*: Daug matęs, visur buvęs: ir *kāltuvėj* ir *māltuvėj* ir su boboms pirty Škn (Dr. Spudulys), 3) *kārtuvas* vL, *pakārtuvė* vaikas „padauža, nosėca“ Kp, Ln, Lnk, 4) *kūltuvas* Ds, Kp, 5) *kūrtuvas* Uš „įkurtuvas“, 6) *māltuvė*, 7) *mintuvai* Kv: *Mintuvai-trintuvai* — α.δ.terų darbas, 8) *pjautuvas* Ds, Dvd, Kp, Jnš, 9) *skiltuvas* Ds, Kp, 10) *šiātuvas* Bg⁶ 28, 11) *intuvai* „dalgiai tinti (plakti) įnagai“ Rt, Slnt;

II. galūninį kirtį (ant *tū-*) deda lietuviai šiems daiktavardžiams: 1) *bliautuvė* Sl „kas vis bliauja, rėkia“, 2) *dētuvai* J, *pradētuvės* „Antrittschmaus“ K¹ I 86. 3) *dirbtuvas* (arklys) „darbinis“ ZmB, 4) *drožtuvas* R, Pl, K, 5) *ėstuvas* „kas daug ėda“ Kp, 6) *griežtuvas* K (Katýčiai), J, 7) *grūštuvas* K, 8) *įkurtuvas* J, 9) *keltuvas* Nm || *keltuvų* rŷts Škn || ž. *kāltuvės* Tv, 10) *koštuvas* Erž, Kv, Nm, Škn, Vl, *koštuvais* Ds, Jž, Kp, Nm, Rm || ž. *kōštuvais* Als, Slnt || *koštuovys, koštuvio* Kv, Škn, 11) *lauktuvas* Nm, 12) *laužtuvas* „Nusspicker“ R, *laužtuvai* R „Bracke“, K, 13) *leistu-*

vas Ds, Kp, Kv, *paleistūvas* || -vis, *išleistūvės* J, Nm, 14) *lietūvai* Ds, J, Kv, 15) *mintūvai* Ož¹ 23, Nm, PnmŽ, Rgš, Škn || *mintuvai*, *mintuvas* K, Erž, Rm, Sl, 16) *nuđuotūvės* DP 281₃₁, 304₅₀, *suđuotūvės* K, 17) *pragertūvės*, *sugertūvės*, J⁶ 9, 18) *rytūvas* „kas daug rija“ Kp, 19) *slėgtūvai* Ds, 20) *trauktūvas* П „pocięgiel“ (szewiecki), *įtrauktūvės* J || *trauktuvas* K (Katyčiai) „Lichtziehform“, 21) *vytūvai* Ds || *vytuvai* K.

95. Daiktavardžių kirčio dvejojimas pridera nuo senovinio bendratis kirčio. I būrio daiktavardžių (§ 95) pamate glūdo šakninio kirčio bendratis.

Šakninį kirtį teberodo I būrio latvių kalbos bendratis su šaknies tęsiamąja priegaide: *kalt*, *kārt*, *kult*, *kuft*, *maft*, *mīt*, *pl' aūt*, *šķilt*, *šaūt*. Vien tiktai pirmajam ir vienuoliktajam I būrio pavyzdžiui nerandu lygmeis: *dūmti* „pūsti“ ir *tinti* „kalti, plakti“ =sirr. -*dūti* (>*nāduti*, *nādmēm*) „pūsti“ ir l. *ciac*, *tnę* „kirsti“. *Dūmtuvė* ir *tintuvai* rodo, kad latviai ištarytų, jei šiuodu žodžiu turėtų, **duūt* (cf. *stuūt*, *skuūt*) ir **tūt* (cf. *mīt*, *šķīt*).

97. Šiems II būrio daiktavardžiams (§ 95) latviai rodo bendratį turėjus kirtį galūnėje (-*tī* arba -*tiē* dat. sing.; cf. a. šūni: ž. šūnie „šuniui“): *bl' aūt*, *dēt* (|| *dēties*), *ēst*, *griēzt*, *grūst*, *celt*, *lauzt*, *laist*, *liēt*, *duōt*, *dzeft*, *slēgt*, *vīt*. Dirbti latviams šandie nebepažįstamas, nes jo vietoje turi įsigiję naują žodį iš gudų (kriėvų), būtent — *strādāt* =rus. (naugard.) *срада́мь* „dirbti“. Iš daiktavardžio *dafts* galima spėti, kad latviai bus sakę **dirbt*.

Išimtį sudaro šių veiksmazodžių bendratis, kuri, latvių kalbos liudijimu, yra turėjusi kirtį veiksmazodžio šaknyje: *drāzt*, *kuft*, *kāst*, *mīt*, *rīt*, *traukt*. Ir čia, gal, išimties nerastumbime, kad būtų visos Lietuvės duomens surinkti.

Šakninį kirtį rodo šnektose ir tik-ką paminėtųjų veiksmazodžių išvestiniai daiktavardžiai: *kūrtuvės* Uš || *įkurtūvės*, *kōštuoj* Kv, Škn || *koštūvis*, *mintuvas* Ds || *mintūvai*, *trauktuvas* (Katyčiuose) || *trauktūvas*. Šnektose, gal, susivoktų ir **drōžtuvas*.

98. *Drōžia*, *kōšia*, *trāukia* rūšies veiksmazodžiai, latvių kalbos liudijimu, rodo dveją kirtį: a) šakninį: *snaūst*, *drāzt*, *kāst*, *traukt*, ir b) galūninį: *plaūst*, *graūst*, *graūzt*, *lauzt*, *spraūst*.

99. Prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos (sistėmos) nusistojimą kirtis nėra buvęs visoms veiksmazodžio lytims vienodas. Tojo vienodumo negali rodyti ir latviai su grute *snaūst*, *snaūžu* || *plaūst*, *plaūžu* „plāudžiu“, nes jie bus dar senovėje iš dviejų kirčių (šakninio ir galūninio) apibendrinę vieną kurį visoms veiksmazodžio lytims.

100. Veiksmazodžio lyčių kirčio nevienodumą gali dar ir šian-
die kiekvienas pastebėti kad ir šiose lytyse: *nėvedu* < pralie. **veduō*
(>*vedāš*), *nėvedė* < pralie. **vedē* (galūnės kirtis), bet *vėdės*, *nevėdės*
(šaknies kirtis); *nūvestas*, *nuvėsdamas* Nm, Išl, Ds arba *nūvesda-*
mas (cf. *nūmirdamas* DPo 8₃₄, *pālikdamas* 140₃, 203₂₇, 244, *pālik-*
damas 150₃, 196₁₀, 254₃₁, *pātekdamas* 41₂, *ne^a pāžeizdamas* DK 60₇;
keldamiēs DPo 170₁₂, *klauzdamiēs* 337₂₈; *Ne^a gēizdami* DK 26₃₃,
XLV *Ne^a gēizdami* 27₃₂, *Pradēdami* DPo 341₂₂, *ne palāudami* bāraš 119₂₆,
plēšdami 310₃₅), *nevēsīu* (v. a.) arba *nevesīu* (r. a.), *vēsīas* (part.
fut.); *nesāko* (*sākas*), *nesākē* || *nēsekē*.

101. „Cirkumflekcinės“ šaknies veiksmazodžiai esamojo laiko
tiesioginei nuosakai ir dalyviui turi kirtį šaknyje: *pagērbia* || *gērbīas*,
nuplaukia || *plaukiās*, *apsiaūčia* || *siaūciās*, *nemēldžia* || *mēldžiās*.

Tie-patys veiksmazodžiai būtojo laiko tiesioginei nuosakai rodo
galūninį kirtį: *pāgerbē* < **pagerbē* (dalyvis rodo šakninį kirtį: *pa-*
gērbēs), *nūplaukē*, *āpsiautē*.

Jei taip-pat bus buvę ir su „akūtinės“ šaknies veiksmazodžiais,
tai pasidarys mums aišku, kodėl latviai šandie sako *snaūst* greta
su *plaūst*.

102. *Pageŕbia* || *pāgerbē* rūšies veiksmazodžiai mums rodo, kad ir
latvių senėliau tarta *snaūž* || **snaūde* ir **plauž* || *plaude*.

Tą priegaidės dvejopumą latviai tolei pakenčia, kolei jų kalboje
kirtis dar tebėra laisvas, t. y. kolei dar tebeištariama *snaū(d)ža* ||
snaūdē, *plau(d)ža* || *plaudē*.

Kai latviai visur pradėjo kirčiuoti pirmąjį žodžio skiemenį, tai
tuomet lengva pasidarė iš dviejų priegaidžių, kuriedvi seniau te-
priderėjo vien tik nuo kirčio, apibendrinti vieną visoms veiksmazo-
džio lytims.

103. Šiandienykščia bendratis turį šakninį kirtį, kas matyti iš
lyčių *nevēsti* || *nevēstie* (Sn, Mrk, v. š. *nevēscie*, *nevēstē* Ds), *patikti*
|| *patiktie*. Šakninį kirtį rodo ir kiti naudininkai, pvz.: *māni* (Ds
senoji karta) || ž. *mūnie* „man, lot. mihi“, *žāsi* Pn, Prn || ž. *žāsie*.

Ar kirtį naudininkui lietuviai visuomet yra dėlioję šaknyje, iš
vienos lietuvių kalbos duomenų nėra dar man aišku.

Nevēsti gali turėti kirtį neatkeltinį. Tiktai kirtis būtų atkeltas
nuo galūnės dar prieš priešdėlių ir nėigiamojo žodelio suaugimą
vienaš kūnan su veiksmazodžiu. Vadinas, **vesti* (*vestiē*) būtų
pavirtęs *vēsti(e)* prieš tą gadinę, kurioje dar tebebuvo sakoma *ne*
vēsti(e) dviem žodžiais.

Jei bendraties kirtis būtų buvęs atstumtas tuo patim metu, kaip ir lytyje *vėdē* < **vedē* || *nėvedē* < **nevedē*, tai šandie sakytumbime **nėvesti(e)*.

104. *Nėvedē* rodo, kad bendraties kirtis (*nevėsti*) yra seniau atstumtas kaip būtojo laiko tiesioginėje nuosakoje.

Kad bendraties kirčio esama atstumtinio, dar ir šandie teberodo pietiniai vakariečiai (K, Nm) ir rytiečiai (irgi pietiniai: Lp, Mrk, Sn, Išl) augštaičiai balsio *e* (*vėsti*, *nėsti*) ir *a* (*kàsti*, *kàstie*, *kàšč*, *kàście*) trumpumu.

Bendračiai galinį kirtį rodo ir slavėnai: rus. *нечмú*, *вечмú* = **neštiē*, **vestiē* > *něštie*, *věsie*.

105. Senovės lietuviai prieš šiandienykščios kirčio sántvarkos išriedėjimą bus šitaip kirčiavę veiksmazodžio *snausti* || *plausti* (= la. *snaūst* || *plaūst*) lytis:

snaū'dja *plaū'dja* (3 praes.), *snaū'dja-nt-s* *plaū'djants* (part.) || *snaūd'ē*, *plaūd'ē* (3 praet.), *snaūsti* (*snaūstiē*), *plaūsti* (*plaūstiē*).

Visoms šitos rūšies veiksmazodžiams apibendrinus šakninį kirtį, sunku buvo lietuviui neišklysti darantis išvestinį daiktavardį su galūne *-imas* arba *-tuvas* (*-tuvis*, *-tuvė*).

106. Šakninio kirčio daiktavardžiai su galūnėmis *-tuvas*, *-tuvis*, *-tuvė* del kai kurių linksnių dviprasumo gali gauti ir galūninį kirtį, pvz.: 1) *mintuvaĩ* < *mintuvus* (žr. a.), 2) *vytuvaĩ* < *výtuvus* K, 3) *koštuvỹs* < *kóštuvio*, *-vį*... Kv, Škn, 4) *dumtuvė* < *dùmtuvę* Ds, 5) *keltuvė* < *kéltuvę* K, Erž, Lnk, 6) *kultuvė* < *kùltuvę* Ds, Erž, Kp, 7) *maluvė* Kp < *máltuvę*, 8) *milžtuvė* < *milžtuvę* K, Dvd, Erž, Jž, 9) *sėtuvė* < *sėtuvę* K, Škn = ž. *sėtūvė* Slnt.

107. Šakninį kirtį rodo ir kai kurie cirkumflekcinės šaknies daiktavardžiai, pvz.: *beřtuvę* (sù *beřtuve*), *braũktuvę*, *gimřtuvę*, *praũstuvę*, *siaũstuvę*, *veřstuvę*.

Vardininkas *bertuvė* yra naujadaras senėlesnės lyties **beřtuvė* vietoje.

Bertuvė Kv, П „opalka“, *braukřtuvė* Ds, Katýčiai (K), *gimřtuvė* K, *praustuvė* DP 255, Ds (|| *praustiũvės* П), *siaustuvė* Ds „spragi-lo keltuvė“, *veřstuvė* Slnt, A, П.

108. Dusetiškių *laidytiũvė* „milžtuvė“ (|| *laidýtuvė* Dsn, Lnk) galėtų rodyti, kad šiandienykščios bendraties *laidytie* „milži“ senovėje turėta kirtis galūnėje: **laiditiē*, kas būtų latviškai **laĩdĩt*; cf. *graĩžĩt*, *laĩžĩt*, *plũbĩt*, *slũbĩt*, *spaidĩt*, *svaidĩt*.

Šitos rūšies veiksmazodžių bendratis kartais latvių kalboje gausna ir tęsiamąją priegaidę, kas rodo kirtį buvus šaknyje; pvz.: *graĩžĩt*.

Šakninis kirtis lauktinas yra esamajam laikui: *gráižo* = la. *graž-*za (*gráižqs*) || *nelaiko*, *laĩks*.

Galūninį kirtį, latvių kalbos liudijimu, bus turėjusi bendratis ir iš jos kamieno vedamosios lytys: la. *graižīt*, *graižišu*.

XLVI

Kirčio srities naujadarai. 109. Šiandie mūsų kalboje dažnai žodžiai turi kirtį ne tenai, kur jo senovėje būta.

Su kirčio nevieta esame jau susidūrę, kalbėdami apie išveiksmažodinius daiktavardžius su galūnėmis *-imas*, *-tuvas* (*-tuvis*, *-tuvė*).

110. *Bėgimo*, *augimo*, *jojimo*, *klėjimo* vietoje šiandie augštaitis tilžėnas ir kiekvienas žemaitis gali pasakyti ir *bėgimą*, *augimą*, *jojimą*, *klėjimą* tuomet, kai šiais žodžiais yra išreiškiamas patsai veiksmas.

Bėgimas, *augimas*, *jojimas*, *klėjimas* atsiranda *kūlimo*, *dėjimo*, *sėjimo*, *skýnimo*, *mýnimo*, *skýrimo* pavyzdžiu gana vėlai, nes latviams jau atsiskyrus nuo lietuvių, o lietuviams veiksmazodžio galūninį kirtį atstūmus šaknin, t. y. pradėjus greta su *sēju* tarti ir *jóju* (senovėje dar tebebuvo **jājúo*).

Kiti lietuviai (Ds, Kp, Lnkm) *bėgimo*, *jojimo* pavyzdžiu visai nustoja *kūlimo*, *sėjimo* rūšies daiktavardžių, dėdami kirtį visiems *-imams* galūnėje.

111. Kirčio naujadarais turi eiti ir *kultuvė*, *praustuvė*, *mintuvai* arba *mintūvai*, *įkurtūvės*. Senovėje, kai dar veiksmazodžio kirtis tebebuvo laisvas, šiuos žodžius lietuviai turėjo ištarti **kùltuvė*, **praùstuvė*, *mintuvai*, **įkùrtuvės*.

112. Kirčio srities naujadarais šiandie lietuvių kalba kribždėte kribžda.

Naujadarams atsidaro plačiausias kelias nuo tos gadinės, kurioje galūninio kirčio (*δξύτονα*) veiksmazodžiai patampa šaknikirtiniais (*παροξύτονα*), t. y. tuomet, kai lietuviai *bėguo*, *auguo*, *jājuo* vietoje pradeda tarti *bėguo*, *auguo*, *jājuo*, ką šiandie ištaria *bėgu*, *augu*, *jóju*. Dar labiau paplatėja kelias tada, kai prieškirtinė „akūtinė“ ir „cirkumflectinė“ priegaidė sumišta vienoje mūsų „tvirtagalėje“ priegaidėje, t. y. tuomet, kai lietuviams ir *galvā* (acc. *gálvą*), ir *kalvā* (acc. *kalvą*) pavirsta tos pačios priegaidės lytimis — *galvā* ir *kalvā*, ko senovėje nėra buvę.

113. Kirčio analogijai padeda įsigalėti varduose (sub., adj., num., pron.) galūninio kirčio atstūmimas šaknin tam tikruose linksniuose. Be to, kirčio analogijai praskina kelią ir Sosiuro-Fortunatovo dėsniis, kuris reikalauja, kad „akūtinės“ priegaidės galūnė

nutrauktų ant savęs kirtį nuo gretiminio trumpo ar „cirkumflek-
tinio“ skiemens.

Del Sosiuro-Fortunatovo dėsnių *tu'ruo* ir *tiku'o* turi pavirsti šiandienykščiomis lytimis *turiu* ir *tikiu* (3 praes. *turi* || *tiki*).

Prie esamojo laiko lyties *tikiu* iš senų senovės lietuviai sako *nètikiu*, *pàtikiu*, bet *neturiu*, *paturiu* (Ds, Dk). Bet šandie dauguma lietuvių jau beįstaria naujoviškai *nèturiu*, *nùturiu*, *pàturiu*, kas, žinoma, kirčio atžvilgiu yra naujadaras.

Tikiu : *nètikiu* = *turiu* : *x*; *x* = *nèturiu*.

Toksai-pat analogijos padaras yra ir *apgali* K, *išgali* J senėlesnės lyties *apgāli* (*pagāli*, *negāli*), *išgāli* (Ds) vietoje.

114. Tam tikrose linksniavimo lytyse kirčio perkėlimas nuo galūnės ant šaknies dažnai gali pasidaryti priežasčia kirčio analogiškam padėjimui ne toje vietoje, kur jam reikėtų stovėti tuose linksniuose, kuriuose kirtis iš senosios vietos nėra judinamas.

Del galininko *žárną* ir *bùrną*, kilusio iš **žarnañ*, **burnañ*, kai-kurie lietuviai daro ir vardininką *žárna* K, *bùrna* V, ŽCh (Krt), kas, žinoma, tėra naujosios gadinės analogiškas padaras lyties *žarnà* (= la. *zařna*) ir *burnà* (Dk) vietoje.

Liėpa, *lūpa* : *liėpa* || la. *liēpa*, rus. *lína*, *lūpa* || la. *lūpa* = *žárną*, *bùrną* : *x*; *x* = *žárna*, *bùrna*.

115. Latviai savo lūžtamąja priegaide rodo šiems žodžiams galūninį kirtį šiandienykščio šakninio vietoje: I. 1) *oda* < *odą* < nom. **odà* = la. *ada*, 2) *gýsla* || la. *dzisla*, 3) *lóva* || *láva* (nors latvių *láva* < *lāvā* del rus. *ássa* gali ir nerodyti lietuvių *lovą* esant iš **lovōs*; cf. sl. *grīvā* „apúsa“, la. *grīva* : skr. *grīvā*), 4) *málka* || *maľka*, 5) *siėna* || *siēna*, 6) *smilga* || *smilga* (= *smilgà* Dsn), 7) *úoga* || *uōga*, 8) *vinķšna* || *vīksna*;

II. 1) *kiáunė* || *caúne* (= *kiaunē* Sn), 2) *néndrė* || *niédre* (= **nendrē* > *jendrē* Sn > *indrē* Lnm);

III. 1) *péntis* || *piėts* (= *pentis* Jn); IV. 1) *briedis* || *bríedis*, 2) *šuo-lis* || *suólis* (= *šuolýs* K), 3) *úosis* || *uósis*.

116. Latviai savo tęsiamąja priegaide rodo šakninį kirtį šiems žodžiams, kurie šandie rašomoje kalboje ir šnektose turi galūninį kirtį:

sėkla || la. *sēkla* (= *sēkla* Dk), *beržai* || *bērzi* (= *béržai* Ds), *ėrai* || *jėri*, *tėvai* || *tėvi* (= *tėvai* Dn, Ds, Dk).

117. Šnektų *klėtis* (*klėtį*) An, Dbk, Ds || la. *klėts*, *rykštė* Sik || *rīkste*, *kurmýs* Bg¹ 174 || *kuřmis* yra visai neseni naujadarai.

LVII 118. *Smilgā* Dsn, *kiaunē* Sn, *pentis* Kv (Jn), kaip rodo latvių *smilga*, *caune*, *piēts*, galininke turėtų turėti tvirtapradę priegaidę, bet iš tikrųjų turi tvirtagalę: *smilgā* Dsn, *kiaunē* Sn, *peñtī* Kv.

Visos trys galininko lytys yra naujosios gadinės padaras, kursai tegalėjo atsirasti tik tai tuomet, kai lietuviai nustojo skyrę senąjį prieškirčinį „akūtą“ nuo „cirkumflekso“.

119. *Raiškos* rūšies (*rankā* || gen. sing. *raiškos*) daiktavardžiai skaičium smarkiai mažėja, pereidami *algōs* (gr. ἀλγή, θελ) būriū.

Rytiečių augštaičių kilmininkūs (gen. sing.) *dēšros*, *āslos*, *kāktos*, *brāstos*, *mēškos* šandie vakariečiai paprastai ištaria jau *dešrōs*, *aslōs*, *kaktōs*, *brastōs*, *meškōs*.

120. Visudaugiausia kirtis yra nukentėjęs *a-* ir *o-* kamieno būdvardžiuose.

Latvių kalba „akūtinēs“ šaknies būdvardžiams rodo senovei dvejetainį kirtį: vieniems — šakninį, o kitiems — galūninį, pvz.:

I. *balts*, *caūrs*, *ilgs*, *kārs*, *liēls*, *liēss*, *pilns*, *rāms*, *šķists* „чистый“, *tīrs*;

II. *aūgst*, *ciēts*, *drēgns*, *dziūs*, *īss* (*īkss*), *jaūns*, *kařsts*, *nuōgs*, *sājš*, *šķists*, *tiēvs*, *vājš*.

121. Jei senasis kirtis būtų iki šiai dienai išbuvēs sveikas, tai šandie lietuviai greta su lytimis *bāltas*, *kiāuras*..., *aūgřtas*, *kietas* (nom. sing. m.)... sakytų *bālta*, *kiāura* (nom. sing. f.)..., bet *aūgřtā*, *kietā*...

Bālta dienā, *kiāura* naktis, kun. P. Sragio liudijimu, tebesaką Mōsėdžio, Salantų apylinkės žemaičiai (senoji karta). Tenai-pat rebeistarių ir prieveiksnius (adv.) *bāltai*, *kiāurai*.

Visi kiti lietuviai šandie visur yra apibendrinę II būdvardžių būrį, t. y. kuris kirtį turi galūnėje: *baltā*, *kiaurā*; *baltai*, *kiaurai* (adv.).

122. „Akūtinēs“ šaknies būdvardžių kirčio jau XVI amžiuje būta apibendrinto, kas matyti iš Daukšos rāštų. Bet kirčio apibendrinimo tuomet dar ne visur įsigalėta, nes kai kur dar tebeglūdi ir senoji lytis su šakniniu kirčiu, pvz.: 1) *āłkanam* DPo 10₁, *āłkanieii* 364₂₂, 2) *ūgnis āmžinoi* 14₉, *āmžinos garbės* 43₃₁ (gen. sing.), *āmžinu* 305₂₁, *āmžinai* 106₂₀ (adv.), 3) *āukřinam* 112₇, 4) *ižūlų* dāiktų 39₉, 5) *miēloi* 5₂, ant' *miēlos* mōtinos 235₃₂, *miēlořios* 204₂₁ (gen. sing.), *miēliei* 74₂₉, 125₂₀, 145₂₁, 364₁₄, *miēlai* 212₁₉, *miēlay* 60₉ (adv.), 6) *rāyřieii* 25₃₀, *rāřieii* 28₁₈ (|| *raiřieii* 28₉), *rāiřus* 48₂₅, 365₇, *rāyřus* 79₃₂ (acc. pl.), 7) *Biķřti* 170₆ (nom. pl.), 8) *tāli* 98₂₁, 127₂₆, 240₂₈, *tāli* 28₉, 255₂₈, 260₂₃, *tāliemus* 71₁₆, 119₁₇, 238₁₅, *tāliemus* 224₁₇, *tālais* 130₁₈, 214₃₃, 267₂₆, 352₂₉, *tāłomis* 218₉, *tāłufe* 187₁, *tāłofe* 179₁₆, 247₂₅, 352₃₃; *tāłus* 140₃₄, 239₃₁,

353₉, *itilas* 131₁₂ (acc. pl.), 9) *wálna* 165₂₈ (nom. sing.), *wálnays* 83₁₀, *wálnais* 115₂₀, *wálnai* 212₂₅, 36 (adv.).

123. Seniau turėta dvejopas kirtis ne tiktai „akūtinės“, bet ir „cirkumflekcinės“ trumposios šaknies būdvardžių. Tai rodo Daukšos lytys: 1) *izg' ántros* Baliés DPo 13₂₂, 34₁₀, 133₂₅, 138₃₀, 184₂₀, 192₁₂, 314₁₂, 358₃₀, 361₉, 362₁₂, *izg' ántros* Baliés 170₅, *iz ántros* Baliés 362₈, *ant ántros* wiėtos 367₁₆, *ántros* daliés 206₁₉, *ántram* 88₂₈ (dat. sing.): *qnrú* kartú 49₄, 338₂₂ (instr. sing.), *qnrús* mėtus 38₃₁, 2) *bėłtrai* 321₃₃ adv., kam pritaria vediniai *bėłtrinkais* 177₄₂, 185₁₀, 190₂₀, 254₂₄, *lėłrumo* 66₂₄, *bėłrumą* 264₄, *bėłrumu* 178₁ (instr. sing.), 3) *gátawi* 87₁₃, 112₁₀, 200₂₇, *gátawi* 148₂₅, 227₁₇, 4) *grėiczeus* 111₅, 228₂, 350₂₃, *grėiczeus* 149₂₉, *grėicziaus* 76₁₄, *grėiczeus* 130₂₆, 148₂₀, *grėiczeus* 20₂₃, *grėitai* 365₆ (adv.), 5) *lėgwieus* 311₂₄, *lėgawai* 123₉ adv., 6) *páf-taroi* 198₅, 7) *šwėntop'* 35₃₃, *šwėntuių* 85₁₆, *šwėntuių* 103₂₃, *šwėntúše iúše* 315₂₅, *šwėnciaufiqii* 79₃₁.

124. Daukšos rāštuose randame pėdsakų, kad XVI amžiuje ir Lietuvos rytuose dar nebūta galutinai sumišusių šakninio kirčio būdvardžių su galūniniais. Tų pėdsakų teberandame net ir šandie: *pusañtros* dienōs || nuō *antrōs* dienōs Ds, *pikćiau* žydo Ds, *pěscia* (nom. sing, f.), *pěsciam* (dat. sing.) Ds.

125. Išbūdvardiniai vediniai, nors patys būdvardžiai XVI amžiuje nebe labai beatskiria senovės šakninio kirčio nuo galūninio, dar XVI amžiuje apygeriai tebeskiria kirčio dvejopumą. Daukša dar tebesako *grýnumas*, *pílnumas*, *beñdrumas*, *kreivumas*, bet *jaunūmas*, *nuogūmas*, *gerūmas*, *senūmas*.

Šandie visi lietuviai (su mažomis išimtimis) besako ir *grynūmas*, *pílnumas*, *bendrūmas*, *kreivumas*.

Dusetiškiuose senoviškai tebėra ištariamasi vienas tiktai *lygumas*.

126. Daukšos XVI amžiuje pažinta šie *lygumo* rūšies išbūdvardiniai daiktavardžiai: 1) *amžinumas* DPo 18₂₄, 66₂₄, 174₃₈, 289₁₅, 2) *beñdrumas* 66₂₄, 178₁, 264₄, 3) *brū'kanumas* „трезвость, Nüchternheit?“ : *brū'kanai* adv. 9₂₈, 323₁₉, 4) *dva'runas* (hibr.) 367₁₂, 5) *grýnumas* 57₄, 71₂₆, 86₁₃, 196₂₈, 235₁₉, 323₂₆, 360₁₅, 361₁₁, 362₇ || *grynūmas* 235₂₇, 258₄, 6) *ižálu-mas* 164₁₁ < *ižálas*, *ižála* (nom. sing.), 7) *kálumas* 247₁₁ greta su naujadaru *nekalūmas* 163₅, 171₃₀ < *nekalítam* dat. sing. 233₃₀ lyties **nukalítam(ui)* vietoje, 8) *kreivumas* 90₁₈, 116₁₀, 144₅, 152₃₅, 161₂₂, 164₁₀, 228₈ || *kreivūmas* 13₂₁, 171₂₂, 9) *kániškumas* 154₂₇, 10) *lėtumas* 163₄; *dúona lėtá* 351₂₇ (instr. sing.), 11) *mėilingumas* 153₂₈, 154₃, 319₂₄ : *mėilingas* 164₁₈, 293₇, 310₂₀, 12) *meñkumas* 131₂₃, 265₂₆ : *meñkiemus* pinigāmus DP 330₂₇ greta su naujadarais — *menkaĩ* adv. DPo 215₃₆, *menkōs* del' priežastiēs DP 293₂₉, 13) *mie'runas* (hibr.) DPo 131₃₄, 14) *niėkumas* 57₆ : *niėkam* dat. sing. 154₂₆, 196₁₇, 250₁₇, 304₂₉, 329₃₂, 368₁, *niėkur* 178₃₄, 196₃₀, 197₂, 344₇, 368₃, *niėkada* 5₂₃, 254₁₅, *niėkad* 121₁₂, 135₁₄ (2 ×), 15) *no'bažnumas* 91₁₂, 211₃₆, 246₆ : *no'bažnai* adv. 142₁₈, 318₂₁, *no'bažnių* 91₃₀, 16) *paĩtumas* 203₃₁ : *avis paikćias* 327₈, 17) *pílnumas* 333₂₈ ir naujadaras *pílñumas* 286₂₂ < *pílñá* 52₃₃, 232₁₆, *pílñđii*

356₅, *pilnai* adv. 27₂₉, 18) *plākumas* (hibr.) 68₈ || *plakūmas* 282₂₀, 19) *tobulumas* 103₂₄, 193₂₄ : naujadarai *tobulà* 313₃₃ nom. sing. f., *tobu'at* adv. 66₁₅, 76₁₇, *tobuliaūs* 176₁₉, 20) *tólumas* 52₄, 89₁₂, kaip rodo la. *tá's* „tó'as, tó'imas“, gali būti ir naujadaras: *toliaūs* DPo 61₂₈, 63₈, 316₂, 318₂₇, 21) *idūmas* 192₃₂, 204₁₀, 333₁₄, 342₆, 22) *válnumas* 195₂₂, 367₃₂ : *válnai* adv. 212₂₅, 38 || *válnūmas* 40₂₃, 23) *vērtumas* 32₁₀, 215₁ greta su naujadaru *vertūmas* 33₂, 157₉, 197₂₅, 304₃₄, 314₁₃ : *never'tas* 35₂₈, 47₁₈, 48₂₁, 106₂, 107₄, 240₈ < pralie. *never'tas* || *nēvertas* 93₂₃, 101₁₇, 105₁₄, 187₁₅, 233₃₃ (acc. pl. *vertūs* 36₂₀, 40₂₂, 261₃₀) < pralie. *neverta's*; *vērtas* kilimo gali būti ir vokiškas žodis: *sva. werd*, got. *wairps* „würdig, wert“ < ide. **wēř-to-s* : anám *prā-ver*; ir mūn *praverētum* kailiniaiš apsilvīkus Sint; *prāver* kaip šunie dešrā D³ 43, *prāver* arba prider — *convenit* D¹⁷ 120; *praverūs* — idoneus 39: anám yrá *praverū* ir kailiniaiš Sint || man *pra-verčia* Ds — *prodest*, ž. *prāver*: ir man *berno pravarai* Γ, 24) *viēžlyvumas* (hibr.) 236₃₀.

127. Nuogūmo pavyzdžių Daukšos postilėje yra kirčiuojami šie būdvardiniai vediniai: 1) *aklūmas* 143₂₄, 2) *apskritūmas* 120₁, 347₂, 368₉, 3) *aštrūmas* 30₂₆, 40₂, 53, 57₈ : *aštrais* 207₁₄, 4) *čystūmas* (hibr.) 47₃₈, 328₃₄, 5) *gerūmas* 102₂₈, 128₁₂, 129₃₁, 131₁, 197₃, 277₂₄, 321₈, 330₂₇ : *geriaūs* 8₁₈, 65₁₃, 311₂₅, 32₁, 159₈, *gerėsnis* 317₁₀, *geridusias* 330₁₈ || *gėriūmas* 21₁, 52₃₈, kas gali būti ir naujadaras, 6) *ilgūmas* 165₁₁ : *ilgiaūs* 21₃₀ — naujadarai del la. *ilgs*, 7) *išdrikūmas* 195₆, 8) *ištisūmas* 286₂₂, 9) *jaunūmas* 90₂₀, 130₂₀, 248₂₄ : *tiē jaunēji* 317₃₇, la. *jaūns*, 10) *kietūmas* 237₁₈ : la. *ciēts*, 11) *kumpūmas* 44₂₉, 12) *labūmas* 68₁₉, 184₂₈ : *labjaūs* 30₂, 122₆, 310₂₆, 322₁ (|| *lābiaus* 46₁₀, jei nėra klaida), *labai* adv. 6₂₀, 30, 308₃₇, 13) *linksmūmas* 141₁₀, 181₄, 283₁₁, 297₇ (2 ×), 364₂₆ : *linksmjaūs* 357₁₃, 14) *mažūmas* 112₂₃, 133₁₃ : *mažiaūs* 132₄, *mažėsnis* 318₄ || *māžiaufios* 76₁₉ (gen. sing.) gali būti spaudos klaida, 15) *nuogūmas* 27₃₃, 237₈ : la. *nuōgs*, 16) *palaidūmas* 195₈, 17) *pigūmas* 294₃₀, 321₁₃ : *pigiaūs* 143₃, *pigai* adv. 9₇, 29₂₄, 317₃, 321₂₃, 18) *piktūmas* 63₁₉, 73₁₃, 172₃₈, 194₃₄, 205₁₀, 311₁₅ : *pikčiaūs* 212₃₄ || *pikčiau* esu girdėjęs duse-tiškiuose, 19) *serūmas* 172₂₂, 20) *silpnūmas* 68₄, 200₁₃, 28, 201₂, 292₂₅, 333₇, 352₂₂, 21) *tikrūmas* 30₂₂, 68₂, 72₂₈, 307₂₀, 21, 351₃₄ : *tikricūs* 29₁₈, 30₁₃, 270₁₃, *tikrai* adv. 6₈, 12₂₃, 16₂₅, 113₁₉, 313₂₄, 356₆ || *tikrai* Dsn, O 20, Nm, Sn, Sch 140, 157, 174, 176, 177, 178, 179, 198, 212, 213, 224, 236, iš ko matome, kad *tikrūmo* esama naujadaras, 22) *vienūmas* 188₆, kaip ir *vienam* 247₅, yra naujadaras, kam pritaria ne tik la. *viēns*, bet ir Daukšos *vienciūp* 125₂₃, 289₃₀ (3 ×), 366₁₈ (*vienām* dat. sing. 30₁₈, 78₃₂, 79₁₈, 338₃₇, 341₁).

128. Kirčio naujadarais kribžda ne tiktai nelyginamojo (*pilnām, baltām, menkām*, dat. sing. < **pilnamui...*), bet ir augštesniojo (comp.), ir augščiausiojo (superlat.) laipsnio būdvardžiai.

XVI amžiuje Daukša dar tebesako *výresnis, výriausias*, kur šiandie, gal, visi lietuviai ištaria *vyrėsnis (-ėsnis), vyriausias (-sis)*.

Štai keli būdvardžių laipsniavimo pavyzdžiai iš Daukšos postilės su senoviniu šaknies kirčiu: 1) *grēčiaus* 20₂₃, 76₁₄, 111₅, 130₂₄, 148₃₀, 149₂₀, 228₂₁, 350₂₃, 2) *mteliaus* 124₆, 311₂₄, *mteliausiasis* 318₁₀, 3) *pirmjaus* 155₂₆, 172₂₄, 183₁₆, 185₂₇, 188₈, 190₃₀, 192₂₆, 193₁, 8, 200₁₁, 201₁₂, 307₁₄, 341₂₇, 346₂, 22 || *pirmjaūs* 42₁₃, 226₂₀, 242₂₇, 4) *výriausias* 32₂₆, 5)

bjauresnis 122₂₅, 6) *brangiaus* 52₂₅, *brangesnis* 152₂₃, 262₈, *brangiausias* 181₉, 197₁₃, 203₃₁, 204₂₈, 350₂₈, 7) *dargesnis* 122₂₅ : *dargius* 23₁₅, 250₁₇, 259₁₈ acc. pl., 8) *dosniaus* 193₁₃, 9) *drąsiaus* 41₁₁, 61₁₃, 214₃, 331₃₁, 10) *gan'džiaus* 42₂₄, 125₂₉, 132₄, 147₂₂, 159₉, 212₁₂, 326₃₀, 11) *gašiaus* 48₁₁, 52₂₅, 193₁₃, 325₁₅, 12) *lai'mesnis* 352₄, 13) *skaisčiausias* 214₂, 14) *smarķkesnis* 214₆, 360₁₁, 15) *smūlkesnis* 122₁₂, 16) *stro'pesnis* 348₃₁, 17) *suñkiaus* 53₆, 154₂₄, 162₁₉, 206₂₂, *suñkesnis* 15₂₅, 18) *vařgesn* n. 266₂₁, 19) *mieliausias* 156₂₃, 199₃₁, 20) *baĩsesnis* 14₁₀.

129. Būdvardžių, kurių kamienas baigiasi balsiu *-u-*, nelyginamasis laipsnis irgi turi kirčio naujienų, kurių senovėje nėra dar buvę.

Greta su „akūtinės“ šaknies būdvardžiais *lygus*, *lygi* || *saldūs*, *saldī* (acc. *sáldų*, *sáldžią*) senovėje dusetiškai turėjo sakyti ir *baĩsus*, *baĩsi*, *baĩsu* || *platūs*, *plati*, *platū*. Šiandie dusetiškai pirmąją grūtę (*lygus* || *saldūs*) dar senoviškai tebeištaria, o antrosios grūtės pirmąjį narį yra jau sulyginę su antruoju nariu (*platūs*, *platū*), sakydami irgi *baĩsūs*, *baĩsū*.

130. Vardininko lytims *baĩsus* ir *baĩsu* lengva buvo pasekti *plataūs* linksniavimą tuomet, kai lietuvių kalboje pradėjo „akūtinio“ ilgio galūnė traukti ant savęs kirtį nuo trumpėsios ir „cirkumflekstinės“ šaknies, t. y. kai **baĩst* (nom. sing. f.) pavirto lytim **baĩst*, iš kurios šiandie turime lytį *baĩst*.

Sosiuro-Fortunatovo dėsniu atsiradusi *baĩst* niekuo nesiskiria nuo senovinio oksitono *plati*. Jei *plati* turi greta savęs vyriškosios gimties vardininkui lytį *platūs*, o daiktinės gimties tam-pačiam linksniui lytį *piatū*, tai kodėl ir *baĩst* negalėtų turėti greta savęs lyčių *baĩsūs*, *baĩsū*?

Plati turi kilmininkui lytį *placiūs*. Kodėl *baĩst* negalėtų *baĩsios* vietoje kilmininkui pavartoti lyties *baĩsiūs*?

Plati : *platūs*, *platū* = *baĩsi* : *x*; *x* = *baĩsūs*, *baĩsū*. *Plati* : *placiūs* (gen.) = *baĩst*; *x*; *x* = *baĩsiūs*.

Iš čia matome, kaip lengva atsirasti senovės lyčių *baĩsus*, *baĩsu* (nom.), *baĩsios* (gen. sing.) vietoje naujadarams *baĩsūs*, *baĩsū*, *baĩsiūs*.

XLIX

131. XVI amžiaus Daukšos kalba dar tebeturi šakninį kirtį šiems trumpėsios ir „cirkumflekstinės“ šaknies būdvardžiams: 1) *baĩsus* 18₉, 169₁₂, 350₁₄, *baĩsu* n. 214₁₂, *baĩsaus* 25₁₀, 128₂₈, 240₇, *baĩsios* 232₁₄ (gen. sing.), *baĩsumi* 128₂₂, 219₉, 226₁₈ || *baĩsi* 14₉, del kurios lyties atsiranda naujadarai *baĩsū* 50₁₄, 177₁₈, 233₃₃ nom. sing. (m.), *baĩsū* n. 224₃₁, *baĩsūs* 11₅, *baĩsiūs* 194₂₅ > *baĩsumas* 164₁₉, 201₂₈, 29, 244₆ laukiamojo **baĩsumo* vietoje || *baĩsiai* adv. 34₃₃, 52₃₁, 53₅, 10₃₁, 243₂, *baĩsiaus* 133₃₁, 2) *baĩžus* is 17₂₈, *baĩžios* 13₁₂ (gen. sing.), 3) *bjaũrus* > *bidurumis* 76₇ > *bjaũrumas* 130₃, 243₂₀, *bjaũriai* adv. 227₂₂ : *bjaũri*, iš kur naujadarai — *bjaũrūs* 338₂₈, *bjaũriai* adv. 317₂₀, *bjaũrūmas* 16₁₃, 46₂₂, 47₃₇, 75₂₄, 130₁₂, 192₂₈, 270₁₆, 4) *būdrus* > *būdrumi* 51₁ : *būdrumas* 205₃₇, 5) *būklus* > kitais *būkleis*

būdaīs 338₆ : būklumas 85₂₆, 218₃₀, 335₁₈, 6) *daīūs* : *daīlaus* 77₉, 131₂₀, 7) *drāšūs* 109₁₀, *drāšūsīs* 215₁₅ (*drāšūs* 303₃₇ acc. pl.) : *drāšiai* adv. 40₃₇, 112₃₄, 218₃₂, 248₃₁, 305₁₃, *drāšiaūs* 41₁₁, 61₁₃, 214₃₃, 331₃₁, *drāšumas* 115₉, 197₂₇, 314₂₄, 316₃₀, 8) *grāūdūs* 215₂₀ (širdimī *graudžīd* 216₁₆) : *grāūdžiai* adv. 216₁₃, *grāūdumas* 19₁₈, 218₂₄, 242₂₉, 332₆ || *graudūmas* 43₆, 104₁₃, 160₁₃, 9) *grūbūs* : *grūbumi* ir *agbtū* kēlū 124₇, 10) *kaītrūs* 130₁, 5, 156₂₀, 175₁₂, *kaītrumis* 323₁₈, *kaītriai* adv. 15₂₃, 277₂₀, 354₂₃, *kaītrumas* 15₁₂, 22, 131₃₄, 175₁₈, 196₆, 214₂₄, 231₂₂, 237₂₃, 244₂₁, 284₃₂, 323₂₈, 351₃ || *kanītrūmq* 102₂₀, 23, 254₁₇, 11) *lāpus* (ar *lēpus*?) : *lāpumas* 22₃₅, 57₁₀, 66₇, 98₁₈, 149₂₀, 154₂₅, 305₉ || *lapūmas* 29₆, 57₁₄, 58₃₄, 12) *paktūsūs* 92₆, 148₇, 173₂₃, 318₁₇ -*numī* 139₃₁, 247₂₉, 351₄, -*numīs* 92₂₃, 272₁₉ : *paktūsūmas* 237₃₇ || *paktūsūmas* 29₁₉, 56₃, 131₃₄, 149₂₀, 196₂₄, 201₉, 237₂₃, 244₂₀, 323₂₇, 329₁, 351₃, 368₆, 13) *pavōdūs* 225₉, 14) *pavōju* n. 188₁₀, 11, 12 : *pavōjumas* 248₈, 273₁₇, 18 || *naujadaras pavōju* n. 52₁₄, 15) *pūtūs* 225₉, -*uose* 363₂ : *pūtūmas* 106₃, 235₂₄, 25, 367₆, 16) *skētrūs* : *skētriai* adv. 150₂₇, *skētrumas* 22₇, 17) *smārkūs* 114₁₉, 135₃₄, 169₁₂, *smārkūmas* 160₁₁, 229₁, *smārkūsp* 214₅, -*kios* gen. sing. f. 6₁₂, -*kumi* 87₁₁, 225₁₉, 232₈, 254₇, -*kiū* 72₃₂, -*kiomis* 129₂ (: *smārkīds* acc. pl. 171₃₅, 227₃₅, 231₆) : *smārkiai* adv. 90₉, 97₁₆, 117₁₄, 139₆, 194₃₂, 197₉, 208₂₃, 329₂₈, *smārkiaūs* 145₂₇, *smārkēsni* 360₁₁, *smārkūmas* 160₆, 243₂₃, 18) *suīkūs* 18₁₉, 310₂₂, 29, *suīku* 89₄, 5, 133₂₈, 145₁₁, 174₂₄ n., -*kaus* 110₅, 241₁₇, -*kios* 131₁₈, 216₆ gen. sing., -*kumi* 254₇, -*kiū* 228₆, -*kiose* 361₁₇ (: *sunkīd* instr. sing. 204₁₄, *sunkīds* acc. pl. 361₂₉, 364₁₉) : *suīkiai* adv. 27₂₇, 52₃₈, 100₂₀, 153₇, 161₂₃, 219₁₂, *suīkīaūs* 53₈, 154₂₄, 162₁₉, 206₂₂, *suīkūmas* 103₃, 192₂₆, 195₅, 196₉, 199₂₆, 202₂₁, 232₂, 243₂₀, 254₂₂ || *naujadarai* : *sunkīds* 175₂₂, *sunkīūmp(i)* *kanīciūmp(i)* 243₂₀, *sunkiaūs* 160₁₈, 215₃₃, 324₁₇; *sunkūmas* 65₁, 284₃₀, 19) *švelnūs* 175₂₀ ; *švelniuose* ir *pūtluose rūbuose* 363₂ || *švelniūs* 31₁₈, 20) *taīmprūs* : *taīmpriai* adv. 234₂₉, 21) *teīsus* 7₂₂, 10₂₂, 15₂₁, 164₉, 238₁₇, 239₈, 287₁₀, *teīsu* n. 126₃₀, *teīsaus* 59₂₇, 131₄, 135₃₇, 165₁₀, 220₁₉, 223₂₇, 364₂₁, 367₁₁, -*sumi* 115₃₀, 225₁₉, 228₂₂ : *teīsiai* adv. 7₂₆, 9₂₃, 124₆, 214₁₉, 224₂₀, 323₂₆ || *naujadarai* : *teīsiaūs* 15₁₂, *teīsiūmas* 40₃₇, 142₂₃, 163₆, 22) *vaīrgūs* 215₂₀, 348₁₃, *vaīgu* n. 162₃₁, 167₃₈, 168₁, 2, 261₃₅, 301₂₁, -*gaus* 127₁₇, 246₂₈, -*gio*, 287₆ gen. sing. : *vaīgiai* adv. 115₈, 137₂₈, *vaīgumas* 55₃₀, 89₁₂, 188₁₃, 340₂₄ || *vargūmas* 247₂, 365₁₃.

132. Daukšos liudijimu, šie trumpėsios ir cirkumflekcinės šaknies būdvardžiai bus turėję jo laikais galūninį kirtį: 1) *gardūs* : *gardžiai* adv. 147₁₈ (: brangias ir *gardžids* 48₂₉ acc. pl. greta su lytim *gárdžius* 277₁₆, kas galėtų būti kitos šnektos lytim. Daukšos postilė yra kelių žmonių vertimas) : *gardūmas* 180₂₇, 351₂₆, 352₁₂, 22 || *gaīdu* n. 10₁₇, 286₂₀, bus *naujadaras* : *gardūs*, *gārdū*, *gardžiai* Ds || la. *gaīds*, 2) *gilūs* 105₁₁ : *giliai* adv. 136₃, *gilūmas* 22₂₈, 206₂₁, 218₃₂, 321₄, 3) *gražūs* 320₃₀ : *gražiai* adv. 52₂₄, 127₂₅ || *grāžumo* 227₈ ar nėra tik spaudos klaida? 4) *kartūs* : -*ūsis* 237₁₀, -*iaūs* 242₂₇ : *karčiai* adv. 165₈, 211₂₇, 216₆, *kartiūmas* 165₈, 9, 201₂₄, 236₅, 242₃₁, 243₁₂, 315₁₉ : *kārtū* Ds., 5) *mandagūs* : *mandagiai* adv. 270₁₈, 343₈, 6) *piğūs* 93₇, 7) *platūs* : *plataūs* 362₁₄, -*tumi* 124₇, 359₂, *plāčiū* 43₃₆ : *plāčiai* adv. 116₃, 126₁₅, 197₉, 355₁₀, *plāčiaūs* 183₂₂, 319₂₇, 325₂₉, 8) *privatūs* 33₁₈, 133₁₀, -*tū* n. 37₃₁, 63₃₂, 258₃₁, 261₂₄, 311₂₉, 334₂₁ : *privatūmas* 258₄, 338₃₂, 9) *slapūs* 5₂₉, 10) *stipūs* 14₃₀, 11) *stiprūs* : *stipriūs* 153₂₄, 155₁₃, -*riais* 162₁₁, *stipriai* ad.

235₂₀, kas gali būti naujadaras lyties *stipriai* 158₁ victoje: *stiprei* 167₂₁, *stipriei* 237₁₆, *stiprei* 157₁, 11, 158₁₂, 162₃₂, 169₂₃, 185₁₆, 218₂, 225₂₂, 247₁, 288₉, 291₁₃, t. y. *stipriai* adv.; *stipriaiūs* 151₉, 304₀, *stipriūmas* 30₁₉, 32₁₀, 33₆, 17, 134₁₆, 202₁₄, 231₂₂, 244₂₁, 331₃₄ — irgi naujadarai, 12) *šviesūs* 82₃, 93₇, 123₂, 183₁₈, 188₂₃, 196₆, 260₃₀, 343₃₄, 362₃₁, *-saus* 89₁₈, 168₂₉, *šviesūmus* daiktamus 299₂₇, *-siai* 287₇ (: *šviesūs* acc. pl. 186₁₉, 308₃₅): *šviesiai* adv. 146₈, 174₃₁, 185₆, 186₂₅, 207₁₇, 249₁₃, 323₂₁, 331₃₃, 337₁₆, 342₂₄, 343₂₁, 367₁₈, 368₁₆, *šviesiaiūs* 181₂, 300₅, 338₂₃, 345₉, *šviesūmas* 54₁, 58₁₉, 63₁₈, 282₂₁, 303₂₇, 323₂₄, 328₂₀, 333₁₅, 13) *tiesūs* 241₂₅, 287₆, *-ūsis* 36₉, (: *tiesūs* acc. pl. 43₂₆): *tiesiai* adv. 179₃₅, *tiesūmas* 140₅, 14) *žymūs* 253₁₅.

133. Daukšos prieveiksmis *stipriai* rodo, kad *stiprūs* gali būti kilęs iš senėlesnės lyties *stiprus* (*stipru* n. || *stipri* f.).

Taipąja ir Daukšos *garbūs* 242₁₀, 293₁₀, 294₁₈ gali būti kilęs iš *garbaus*, kam pritaria Daukšos prieveiksmis *garbiai* 176₁₁.

Kuršaičio *pigu* (n.) ir *pigiai* (adv.) rodo, kad ir Daukšos *pigūs* gali būti naujadaras iš *pigaus* del vardininko *pigi* (nom. sing. f.).

134. „Akūtinės“ šaknies *u*-kamieno būdvardžiai Daukšos kalboje, rodosi, geriau yra išlaikę senovės kirtį už „cirkumflektnės“ šaknies būdvardžius.

Daukšos *παροξύτων*: 1) *aiškus* 337₂, *aiški* 120₂₂, 121₁₇, 331₁₆ : *aiškiai* adv. 121₁₅, 212₁₄, 224₂₈, 319₁₅, 337₁₆, 344₂₃, 2) *brangūs* 111₃₂, 253₁₅, *-usis* 59₄, 180₁₆, *brangi* 350₁₁ (: *brangūs* acc. pl. 52₃₆, 139₄): *brangiai* adv. 147₁₈, 251₃₃, 322₄, *brangiaus* 52₂₅, *-giausias* nom. sing. 191₁₃, 350₂₈, *brangumas* 182₃₁, 320₂₁, 3) *dōsnus*, *-numi* 115₁₉ : *dōsniai* adv. 170₃, *dōsnumas* 238₁, 355₂₅, 4) *lygus* 61₆, 67₂₆, 318₄, *-gi* nom. sing. f. 114₁₁, 127₃₁, 286₇, 347₁₉, *-gios* gen. sing. 110₃, 347₃₁, *-gumi* 108₃₀, 201₁₄, 227₃₀, 331₁₀, 347₂₇, *-giomis* 220₂₅ : *lygiai* adv. 135₁₈, 160₁₉, 295₁₅, 337₉, 347₃₀, 5) *opus* 194₂₉, Ds, 6) *patogūs* 48₁₂, 49₃₁, 79₁₁, *-gi* 113₃, 28 nom. sing. f., *-gu* n. 203₁₆, 340₂₉, *-gumis* 92₂₆ : *patogiai* adv. 123₃₆, 124₂₂, 317₁₁, 336₃₂, *patogumas* 82₂₁, 234₃₀, 240₃₄, 325₉, 7) *priešūs* 184₂₀, *-šaus* 237₂₀ (: *priešūs* acc. pl. 311₂₄, 359₃₆): *priešinykas* 183₁₅, 8) *raiškus* : *raiškiai* adv. 62₂₁, 9) *rōmus* 4₂₉, 6₁₈, 7₃₇, 8₁₄, 10₂₁, 25, 213₁₄, 277₁₉, *-numi* 115₁₈, *-munis* 277₂₂, 323₁₈ : *rōmumas* 15₂₄, 117₁₇, 131₂₄, 231₂₂, 244₃₀, 323₂₆ || *romūmas* 195₂₂, 10) *rūstus* 225₈ : *rūstumas* 8₃₂, 131₃, 135₃₄, *rūstybė*... *girtybė* 154₂₈, 11) *skāistus* : *skāistumas* 227₃, *skāisčiausiasis* 214₂, 12) *skyrus* 276₂₈, 282₃₁ gali būti = *skýrus*, 13) *smūlkus* Ds : *smūlkesnis* 122₁₂, 14) *švānkus* : *švānkiai* adv. 269₃₃, 15) *tāmsus* Ds : *-saus* 47₂₇, *-sumus* dat. pl. 209₁₀ (jei acc. pl. *tāmsiāšes* 47₁₆ yra spaudos klaida) : *tāmsuma* 57₁₀, *tāmsumas* m. 68₁₈, 230₂₀, 246₂₂, 323₁₁, 33, 330₂, 331₁₅, 16) *tānkus* : *tānkiai* adv. 58₁₂, 109₄, 336₅, 17) *vėikus* 44₃, 102₂₉, *-ki* 199₁ nom. sing. f., *-kaus* 280₁₈, *vėikios* širdės 253₃, *vėikumi* išvažiavimu 314₁₄ : *vėikiai* adv. 98₃₀, 119₃, 32, 123₁₈, 174₂₃ || naujadaras — *veikiaūs* 154₃₆, 157₂₈, 174₂₆, 176₁₇, 216₂, 219₆.

Daukšos *ῥεξύτων*: 1) *dargūs* 262₂₅, *-ūsis* 74₅, *-giōs* 52₂₇, *-giū* 214₉ (: *dārgius* 23₁₅, 250₁₇, 259₁₈, *dārgias* 141₂₁ acc. pl.) : *dargūmas* 154₁₀, 159₂₈, 194₃₄, 283₁₀, 304₃₃, 314₁₂ || *dārgumis* skrepliais 226₃₅, *dārgesnė* 122₂₅; viena iš dviejų lyčių (*dargūs* || *dārgus*) turi būti naujadaras, 2) *mielaširdūs* 142₁₀, 155₂₄, 165₁₈ : *mielaširdūmas* 129₃₁, 156₃, 165₃₄, 197₈, 219₃, 361₃₅ || *mielaširdumas*

329₂ — naujadaras, 3) *nuoširdūs: nuoširdžiai* adv. 144₆, 154₃₄, 158_{1, 12}, 4) *riebūs: kálno riebaus* ir *gáušaus* DP 595₃₁ : *riebūnas* DPo 180₃₀ : *riebų, riebiai* (v. š. *řěbjeř*) Ds, 5) *saldūs, sáldų* Ds : *saldū* n. 17₃, *saldumas* 46₇, 180₃₁, 332₁₆, 356₉, 6) *troškūs: troškumas* 150₇₉, 154₆, 282₄.

135. Šių Daukšos būdvardžių nėra man žinoma šakninė priegaidė:

1) *gan'dūs: gañlžiaūs* 42₂₄..., 2) *gau'sūs* 231₈, 196₂₃, 197₂₃ : *gau'siai* adv. 46₂₃, 157₁₈, 204₂₃, 252₃₀, *gau'siaūs* 48₁₁, 52₂₅, 193₁₂, 325₁₈, *gau'sumas* 244₇, 360₈, 3) *lai'mūs: nelai'maus* 115₆, 206₂₀, *lai'mios* 54₂₇ gen. sing., -*numi* 118₅, 266₁₀, 364₁₁, *neláimięi...* *fúnys* 131₁₇; lytys tóii *laimi...* žmoná 155₁₈, *laimiēi* 265_{12, 13} tarsi rodo buvus *laimus* nom. sing. m.; *neláimięi* 131₁₇ rodo vardininką *neláimus* || *ne laimifis žmōgau* 130₃₁, 4) *mal'o'nūs* 51_{2, 30}, -*usis* 130₆, -*numi* 228₃₆, 332₂₅ : *mal'o'niai* adv. 129₂₂, *mal'o'numas* 15₂₄, 5) *mei'lūs* 45₂₄, -*laus* 50₁₁, -*lumi* 131₁₆, -*lumis* 73₃₁ : *mei'liai* adv. 277₃₆, *mei'lumas* 71₂₅, 80₁₄, 365₂₄, 366₂₄, 6) *mei'laširdūs* 164₃₁ : *ju* didžiū *mēilařbirdumu* 128₂₃, 7) *no'rus: no'riai* adv. 79₃₇, 137₂₂, *no'rumas* 294₂, 8) *pado'rus* 95_{13, 21}, 169₂₀, -*raus* 78₁, 179_{10, 75}, -*rios* 96_{3, 8} gen. sing., -*rumi* 213₁₀ : *pado'riai* adv. 169₃₇, 9) *pavai'skus: pawáifkumo* 268₅, 282₂₁, 10) *so'pus* 237₇, 11) *stam'bus: Stam'biai* adv. 150₂₈, *stam'bumas* 163₃, 200₂₇; *stambūs, stam'ų* Ds „stangus“, 12) *stro'pus: strōpefneis* 348₃₁, *strōpumo* 88₉ || *stropų-jų* 340₂₇, 13) *bailūs: izg' bailų* 308₃₆, 14) *sargūs: sargiai* adv. 267₂₇, 15) *tingūs: tingiōs širdiēs* 251₁₂, 16) *vēlū* n. 126₃₄ : *!a. vēls* „vēlūs“.

133. Kirčio srityje, kaip rodo aikštėn iškeltieji kalbės duomenys, šiandienykščia lietuvių kalba daug kuo skiriasi nuo senovės kalbos. Dažnai šandie lietuviai deda kirtį nebe tame žodžio skiemenyje, kuriame yra dėję ne tikrai XVI amžiuje, bet net ir XIX amžiaus pradžioje.

Mūsų metu kirčiui ir priegaidei kisti daug padeda rašomoji kalba, kuri per laikraščius ir knygas paskubina ir pagilina šnekamosios kalbos iškrypimus kirčio ir priegaidės srityje.

Laikraščių ir knygų kalboje lietuviui dažnai tenka susidurti su negirdėtu jam žodžiu. Negirdėtąjį žodį nevisuomet skaitytojas pataiso teisingai ištarti sau ir kitiems.

Neteisingai ištartas žodis gali įvairiais keliais patekti liaudin.

137. Iš laikraščių ir knygų patekę inteligentų kalbon žodžiai *audra, lėšos, lėšų, oda, lietūvis, lārvis, rūšis, liaudis, vardininkas* (nom.), *valdininkas, kalbininkas, karininkas, atstovas*, kurių jie nėra girdėję šnekamojoje kalboje, jų lūpose pavirsta žodžiais *audrà, -ōs, aūdrą, lēšos, lēšų, odà, -ōs, ōdą, lietuvys* (nes jų šnekoje *lietūvininkas*), *larvys, rūšis, -iēs, rūšį, liaudis, -iēs, liaūdį, vardininkas, valdininkas, kalbininkas, kārvininkas, ārstovas*.

Iš šitų pavyzdžių matyti, kad žmonėse esama palinkimo šakninį kirtį paprastai versti **galūniniu**, o tvirtapradę priegaidę — **tvirtagale**.

Ir *atstovas* su *valdininku* irgi pridera galūninio kirčio žodžių būriui, nes jų daugiskaitos vardininkas turi kirtį ant galūnės *-ai* : *atstovai*, *valdininkai*.

138. Su šituo žmonių palinkimu, žinoma, kalbiniškai kariauja, nes jie čia randa iškrypimą iš senųjų lietuvių kalbės vėžių, kurias yra pravažinėjusi amžiais kalbės gyvata.

Kalbiniškai reikalauja, kad visi lietuviai sakytų *audra*, *lėšos*, *lėšų*, *oda*, *lietūvis*, *lātvis*, *rūšis*, *liūdis*, nes taip šiuos žodžius ištaria tie lietuviai, kurių šnekta šiuos žodžius pažįsta iš senų senovės.

Vardiniškai, *valdiniškai*, *kalbiniškai*, *kariniškai* ir *atstovui* kirtis dėtinas yra galūnėje *-iniškas* ir *-ovas*, nes to reikalauja kitų žodžių analogija.

Vardiniškas : *vardai* = *kariniškas* : *karai* (*kārias*, pl. *kariai* Dk) = *darbiniškas*, *laukiniškas* : *darbai*, *laukai*.

Valdiniškas : *valdžią*, *-iūs* = *kalbiniškas* : *kalbą*, *-ūs* = *merginiškas*, *smaliniškas* : *mergą*, *-ūs*, *smalą*, *-ūs*.

Atstovas : *atstoti* = *žinovas* : *žinoti*; cf. *vadovas*, *palydovas*, *ganovas*, *gėrōvas*.

Išėjimas kalbininkams kirčio ir priegaidės reikalui. 139. Lietuvis inteligentas savo kalboje šandie vartoja daug tokių žodžių, kurių jo tėvas-motyna nėra dar vartoję. Tų žodžių nepažįsta net ir inteligento kaimynai sodiečiai, kurie dar patys neskaito laikraščių ir knygų arba kitų skaitomi neklauso.

Iš aikraščių ir knygų kalbės per inteligentus patenka liūdies kalbon aišė negirdėtų, iš svetur atėjusių žodžių. Rašomajai kalbai, o iš jos per inteligentus ir liūdies kalbai, daug duoda retų ir negirdėtų žodžių ne tiktai įvairios šiandienykščios lietuvių kalbės šnėktos, bet ir senoji mūsų kalba (XVI—XVIII amžių) savo pamink'ais.

LI Tokiuo būdu šnėktūs žodžiai patampa rašomosios kalbės turtu. Per rašomąją kalbą tie žodžiai pasidaro inteligentų šnekamōsios kaltōs sude-damąja dalim. Iše inteligentų kalbos dalį šitų žodžių pasisavina ir liūdies šnekamoji kalba.

Šandie rasime ir liūdies kalboje žodžių, kurie mūsų atminime įvesti buvo rašomojon kalbon iš žodynų, Daukšos, Daukanto raštų arba iš bet kurios šnėktūs.

Iš rašomosios kalbos šiuos žodžius šandie jau pažįsta ir kaimo skaitančioji jaunuomenė: *aukà* (Mit VI 70, ČLXXIX § 280), *lėšti* kortoms (l. c. 71, 9, 10), *aūkuras*, *kareivis*, *siela*, *draugijà*, *šautuvas*, *kràutuvi*, *saldainis*...

140. Kalbiniškas, iš svetur atvažiavęs lietuvių kalbos tirtų, išgirdęs lietuvių inteligentą ištariant *kilmę*, *sielą* (nom. *sielà*, šn. *siela*), *Palānga*, *Tūžė*, *pāskelbė*, *nūsprendė*, tegu nemano tūrįs čia reikalo su tikraisiais, iš senovės paveldėtais, kalbos duomenimis. Žodžių „metrikai“ kalbininkui parodytų,

kad gimtojoje šalyje šitie mūsų žodžiai yra nuo senų senovės ištariaimi: *kilmė, kilmė, siela, Palangà, Pālanga, Tilžė, paskēlbē, nusprēndē*.

Taigi, jei kalbininkas nori šiandien iš šnekamosios kalbės, kurioje jau žymu rašomosios kalbės įtaka, prisirinkti tikrų kalbos duomenų, tai jis turi gerai būti susipažinęs su žodžių geografija ir istorija.

Kalbininkui, išgirdusiam Utenos-Tauragnų apylinkėje *auką* ir *lōšti* kortom (Mit VI 70, 71), praverėtų atsiminti iš žodžių geografijos, kad Katlėriai randasi užu *aukos* ir kortų *lošimo* ribos. Be to, kalbininkui būtų pravartu žinoti, kad *auka* yra Daukanto darbo žodis (Bg⁶ 19–21).

Girdėdamas *aido* vietoje ištariant *aĩdą*, kalbininkas turi sužinoti, iš kur tarėjas pažįsta *aidą*: iš raštų, ar iš savo gimtojo krašto šnektos? Jei pažintis eina iš raštų arba iš inteligentų kalbos, tai kalbininkas negai pasikiiauti *aišo* priegaidė, nes kiekvieno žodžio, su kuriuo inteligentai susipažįsta iš raštų kalbos, tvirtapradė priegaidė paprastai virsta tvirtagale. Jei pasirodytų, kad *aĩlo* su tvirtagale priegaidė esama iš senų senovės piliečio aname krašte, tai tuomet tektų kalbininkui pripažinti *aidui* dvejopą priegaidę: *aidas* || *aĩlas*. Bet kai man tvirtina mokiniai, kad saką *aĩdą* Dusetų par. gyventojai, tai aš tuo sakymu netikiu, nes mano augimo metu šio žodžio dar nebuvo buvę visoje toje apylinkėje. Šiandie man *aidas* tebėra dar įtariamasis žodis dėl savo priegaidės, nes su tvirtagale priegaidė gyvojoje liaudies kalboje niekur nėra dar girdėtas.

141. Dvejopos priegaidės žodžių pasitaiko ne tikrai dirbtinėje inteligentų kalboje, bet kartais ir liaudies kalboje.

Dáikto vietoje ciekasai ištaria *daĩktas* (Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Tverčėčius).

Vakarų Lietuvės *laĩšku* (K, Kv, Nm), su kuriuo sutinka priegaidė ir prūsų *lāiskas*, Rytuose atliepia *lāiskas* Ds, Kp.

Lietuvių *bėrną* latviai ištaria tarsi būtų lietuviškai **bėrnas* > la. *bērnas*.

Latviai ištaria mūsų *laũką* tarsi jis būtų **lāukas* > la. *laũks*.

Pastarieji kalbos duomens (*dáiktas* || *daĩktas*...) nėra lygūs su grute *aidas* || *aĩlas*, nes antrėsios grūtės antrasis narys nėra gyvosios liaudies kalbos duomuō.

Naujosios gadynės kirčio atstūmimas nuo galūnės.

142. Rašomosios kalbės žodžiams *ausis*, *akis* (*eketis*); *algà*, *alkanà*, *šakà*; *kartūs*, *platūs*; *katinaĩ*, *žąsinaĩ*, *virbalaĩ*; *kratinỹs*, *tinginỹs* ne visi lietuviai toje-pačioje vietoje deda kirtį. Žiemiių lietuviai, kurie šiandie susisiečia savo žemėmis su lātviais, nemėgsta kirčio galiniame žodžio skiemenyje.

Žiemiių rytuose kirtį pradeda stumti nuo galūnės ant šaknies jau kupiškėnai. Rokiškėnai ir svėdasiškiai, kurie gyvena nuo Kupiškio labiau į rytus ir pietus, dar tebeištaria senoviškai žodžius *ausis* || *akis*...

Kupiškėnai, papiličėčiai (Ppl) ir biržėnai sako *au-šis* || *akis*, *al-ga* || *šakà*, *kar-tūs* || *platūs*. Taip-pat, sako, ištarią ir baisogāliai su tytuvėniškiais.

Eržvilke, Žviņgiuose ir Kvėdarnoje kirtis tebėra savo vietoje.

Panevėžyje ir Joniškioje (Joniškėlyje) kirtį nuo galūnės nu-
traukia ne tiktai ilgasis, bet ir trumpasis šaknies skiemuo: *au'sbs*,
ākbs, *akēbs* Pnv || *au'ss*, *ākš*, *akēš* Dvd, *al'gō*, *al'kanō*, *šākō* || *al'g*,
al'kan, *šāk*; *kar'ūs*, *plārūs* || *kar'us*, *plātus*; *kafēnē*, *žoš'ņnē*, *vēr'balē*
(-ē pusilgis) || *kafōnē*, *žoš'ņnē*, *vōr'balē*; *krafēhōs*, *fēngēhōs* || *krafōhōs*,
fōngōhōs.

Jōniškyje (r. a.) ir Gruzdziosė (v. a.) mūsų žodžius ištaria
kaipo *au'sis*, *ākis*; *al'ga*, *al'kana*, *šaka*; *kar'tus*, *plātus*; *kātinai*,
ža'sinai, *vīr'balai*.

Žemaičiai, kurie gyvena į žiemius nuo Ežvilko, Žvingių ir
Kvėdarnos, galūnės trumpąjį ir „cirkumflekcinės“ priegaidės kirtį
kelia pirmąjį žodžio skiemeniū: *ark'l'is*, *pu'dega*.

„Akūtinės“ priegaidės kirtis ir žemaičių šnektose palieka galū-
nėje: *buváu*, *buvá* „tū buvai“.

143. Žemaičių kirčio kėlimas nėra lygus su augštaičių kėlimu.
Žemaičiai, be naujojo atkeltinio kirčio, tebeįstaria ir senąjį galūnės
kirtį, kuris betgi yra silpnesnis už naująjį.

Taigi, mūsų anuos pavyzdžius žemaičiai (Als, Rt, Slnt) ištaria
šitaip: *au'sēs*, *ākēs*; *al'gā*, *al'kanā*, *šākā*; *plārōs*; *kātenā*, *žq'senā*
(*žq'n'senā*), *vēr'balā*.

144. Atstumtinio kirčio **priegaidė** ilgio atžvilgiu gali būti tre-
jopa: trumpa (a. *šākō*, *šāk* r ž. *šākā*), ilga (a. *au'sis*, *au'sbs*, *au'ss* :
ž. *au'sēs*) arba pusilgė (a. *ko'tū* Jnš). Trumposios priegaidės atspal-
vių (Nuance) mano ausis negirdi. Ilgoji ir pusilgė priegaidė yra
dvejopa: tvirtapradė (*lōpau*, *ilgas* r. a.) arba tvirtagalė (*lōpas*,
šilas r. a.).

LII **145.** Prieškirtinė ilgųjų skiemenų priegaidė (§ 6) tegali būti
tiktai tvirtagalė: *gal'va*, *aūs*.

Senoji tvirtagalė priegaidė gerai ausiai nėra sunku atskirti nuo
naujosios – atstumtinės. Rytų Lietuvoje, pvz., Kūpiškyje, Bėržyse
ir Panevėžyje, atstumtinė priegaidė yra daug lygesnė už senąją, kurios
balsas eina tarsi vilnydamas arba šuokdamas.

Žodį *au'sis* „ausis“ aš rašau *aūs* (Kupiškiui tikriausiai būtų
oūs arba *āūs*), atskirdamas jį nuo būsimąjo laiko 3 asmeis
aūs ir vienaskaitos galininko *aūš* „aūš“. Su tokiuo-pat priegai-
dės ženklu rašytini yra ir šie žodžiai: *gal'va*, *run'ka* „ranka“,
kar'tus.

146. Lygiai kylančią priegaidę greta su vilnijančia arba šuoko-
jančia turi ir dusėtiškiai, nes ir jų šnektose tam tikrose sąlygose

ausis gali būti ištarta ir kaipo *aūsis*. Tai pasitaiko sakinyje tuomet, kai susiduria žodžio galo kirtis su žodžio pradžiūs kirčiu.

Sakinį *lietūs sūmušę rugius* dusetiškai paprastai ištaria *liētus sūmušę rugūs*. Tokią-pat priegaidę turi žodis *liētus* ir kai jam padeda kirtį galūnėje, t. y. ir *lietūs* dusetiškiuose yra *liētūs*.

147. Kupiškėnų žodžius *aūsis* „ausis“ || *ausės* „ausiės“ (-ės pusilgis) Panevėžyje ištaria *aūšbs* || *aūšs* : *aūšb* „aūši“. Pirmuoju du *au* (*aū* ir *aū*) yra ilgu, o antrasis *au* – pusilgis.

Trejoją *au* pažįsta ir dusetiškai su kupiškėnais: *aūšu*, *aūši* || *aūs* || *aūšis* (3 fut. refl.) Kp : *aūšū*, *aūši* || *aūs* || *aūšis* Ds.

148. Žemaičių naujoji atstumtinė priegaidė klaūšiai ausiai irgi nesunku atskirti nuo senosios „cirkumflectinės“ priegaidės, kurią ištariant balsas krinta žemyn. Žemaičių krintančiosios priegaidės rūšį mano ausis gali suvaikyti retoje (lėtoje) kalboje.

Žemaičiai, kiek aš galiu pasikliauti savo ausim, ilgojo skiemens atstumtinį kirtį ištaria dvejopai: *āusēs* ir *āusēs*. Senąjį kirtį žemaičiai taria dar kitaip: *āušl* „aūši“, *āušis* „aūsys“. Dvibalsiai *āu* ir *āu* ilgio atžvilgiu yra vienodo ilgumo ir ilgesni už *au*, nes *ā* ir *ā* yra pusilgiai, o *ā* – trumpas.

149. Balsius *a*, *e*, *i*, *u*, kurie, būdami po kirčiu, žemaičių ir rytiečių augštaičių (žieminių) šnektose pavirsta pusilgiais balsiais, po atstumtinių kirčiu lietuviai ištaria trumpai: *a*. *šākō*, *šnēkō*, *l'ēgō* (Pnv), *l'ōg* Dvd, *gōdu* || ž. *šākà*, *šnēkò* „šnekū“, *lēgà*, *gòdū* Skd, *gùdīn* Mžk.

Balsio trumpis rodo, kad kirčio esama čia atstumto visai nesena. Vadinasi, *šākō* || *šākà* yra atsiradusi jau tuo metu, kai galiniškas **šakān* buvo jau pavirtęs šiandienykščia lytim *šākq*. Jei kirčio atstūmimo gadynėje būtų tebebuvę dar **šākq* (arba **šākān*), tai ir vardiniškas **šāka* šiandie būtų ištiriamas **šāka*.

Taigi, iš lyčių *šāko* || *šāka* „šākq“ matome, kad vardininko *šākō* || *šākà*, kilmininko *šākas* (Pnv), *šākos* Dvd || *šākuōs*... dar neseniai tebebūta ištariamo *šākà*, *šākōs*...

150. Žemaičių šnektose ir po senuoju kirčiu balsiai *a*, *e*, *i*, *u* (*māžqs*, *vēžat*, *vīsqs* arba *vēsqs*, *dūgnys* arba *dōgnqs*) gali palikti trumpi: *màžāšis*, *vēžām* „vėžame“, *vāsarā* „vasarai“ || *vāsara* (nom., acc., instr. sing.), *pēnou* „pėnui“ || *pēna* (gen., acc., sing. || *pēnc* „pėnas“), *pepērāms* „piprams“ || *pepēra* (gen., acc. sing. || *pepērs* nom. sing.), *dōgnou* „dūgnui“ || *dōgna* (gen., acc. sing.).

Senieji à (plà·tėšīs „platūsīs“), è (gė·rāšīs), i (tėkrāšīs) ir ù (sėktāšīs) priegaide, rodosi, skiriasi nuo atstumtinio kirčio balsių à (plà·fi „plati“), è (gė·rà), i (tėkrà) ir ù (sėktà).

Žemaičiai prieveiksnius dābar „dār“ ir dabār „dař“, теперь“ ištaria dā·bār ir dà·bār Als, Pln, Slnt. Mano ausiai pirmojo žodžio à atrodo man tūris trumpą lauztinę, o antrojo à — žemyn krintančią priegaidę.

151. Žemaičių priegaidėi tirti vienos mano ausies neužtenka. Žemaičių priegaidės prigimtis galutinai paaiškės, kai patys žemaičiai stversis jos tirti.

* *

*

„Kirčio ir priegaidės mokslas“ šandie dar negali būti tobulas, nes mums trūksta paprasčiausių žinių šiam mokslui. Tą žinių trūkumą pastebės kiekvienas atidėsnis skaitytojas iš šio mano tyrimo. Mums trūksta žinių dalyvių kirčiui. Beveik nieko neturime mėdžiagos būdvardžių, prieveiksnių (tikrai || tikrai, saldžiaī || saldžiai), daiktavardžių (su galūnėmis -imas, -umas, -ininkas, -tuvas, -tuvis, -tuvė...) kirčio geografijai. Šandie dar neesame patyrę, kuriose parapijose yra sakoma aūsis, al'ga, baīsus greta su lytimis akis, rasd, gražūs. Taipja nežinome, kur Lietuvoje ištaria žmonės kařenē || kařē-ne || kafōne || kàtinai || kà·tėnā „katinaī“, rašō, rašē || rašo, raše || rašau, rašei || rašdu, rašái...

Jei visi, kuriems teks skaityti šitas mano „kirčio ir priegaidės mokslas“, atsiųstų man trūkstančių žinių arba pataisymų, tai jis žymiai patobulėtų ir, gal, ne vienōs klaidōs, kuri turėjo atsirasti dėl duomenų stokōs, būtų tuo išvėngta.

Kalbiniškai padarytų daug gėra, jei, pastebėję kur klaidą ar trūkumą, praneštų jie man, kad aš, leisdamas šį mokslą atskira knygele (vadovėliu universito studentams), galėčiau pataisyti ir papildyti.

Kaune, 1923 m. lapkričio 14 d. — gruodžio 28 d.

LIII LIETUVIŲ TAUTA IR KALBA BEI JOS ARTIMIEJI GIMINAIČIAI

1. Lietuviai

Tautės vardas. 1. Vieną Baltijos rytinio pajūrio tautų jos artimieji kaimynai vadina vardu *лутаны* (gudai, lenkai ir rusai), *лутаны* (rusai), *Litauer* (vokiečiai) ir *leiši* (vienaskaitos vardininkas *leitis*; latviai). Pati tauta vadina save *lietuviais*, arba *lietuvininkais* (*lietuvinykais*).

2. Lietuvų tautos vakarinė dalis, praradusi ilgaiui lietuvių vardą, šiandie besivadina *žemaičiais*. Iš istorijos dokumentų žinome, kad dar XV amžiuje žemaičių tebenešiota lietuvių vardas, kas aiškiai matyti iš 1420 m. (III. 11) Vytauto laiško į karalių Zigmantą (Codex epist. Vitoldi 466—9), kuriame tarp ko kito yra įrašyti šie paminėtini žodžiai:

Sentenciastis enim et pronunciatistis in terra Samaytarum, que est hereditas et patrimonium nostrum ex legitima attavorum et avorum nostrorum successione, quam et nunc possidemus, qui etiam est et semper fuit unum et idem cum terra Lithwaniae, nam unum ydeoma et uni homines. Sed quod terrā Samaytarum est terra inferior ad terram Lythwanie, ideo Szomoyth vocatur, quod in lythwanico terra inferior interpretatur. Samoyte vero Lythwaniam appellant Auxstote (=ž. *aukštaitė*, *aukštaitėi*=r. k. *aužštaičiai*), quod est terra superior respecta terre Samaytarum. Samagitte quoque homines se **Lythwanos** ab antiquis temporibus et nunquam Samaytas appellant, et propter talem ydemptitatem in titulo nostro nos de Samagicia non scribimus, quia totum unum est, terra una et homines uni.

3. Keturioliktojo amžiaus istorijos šaltiniai rodo, kad tiek Augštosios, tiek Žemėsios Lietuvės gyventojų vadintasi *lietuviais*:

Letwini de Stripeyke, Opythen, Wezewilte, de Austeyten volebant se a Lethowia transferre 1356—9 m. Sc II 78, contra Letwinos in terram **Austheithen**... ad terram Nerghe... aliud vadum... circa Nerge (=Neris, Neris ūpė) usque Valkenberge (=Vilk[a]mergė „Вилкомир“)... ad terram Seymen 1373 m. l. c. 104.

Lethowini de **Samethia** 1315 m. l. c. 181; Lethowini de **Samethia** cum exercitu suo expugnaverunt civitatem Memelam 1323 m. l. c. 187; contra Letwinos in **Sameythen** ad curiam Gedeghinnen, que nunc Bussike dicitur 1348 m. l. c. 75.

4. *Augštaičio* ir *žemaičio* vardą lietuviai praminė ne tautystei (Nationalitätsbezeichnung), ne kilmei išreikšti, bet gyvenamojo ploto prigimčiai (Wohnsitzbezeichnung) pažymėti. Tautystės ir augštaičiai, ir žemaičiai, kam pritaria net ir XIII–XV amžiaus istorijos šaltiniai, yra lietuviai.

Vieną lietuvių dalį daro *augštaičiai*, kitą — *žemaičiai* jų šalies prigimtis.

Augstumės gyventojai (Vilniaus—Vilkamergės—Zarasų apylinkė) įgauna XIII amžiuje *augštaičių* vardą, o žemumės gyventojai (Nevėžio upynas net iki Dubysai ir Ventai vakaruose, žiemuose beveik iki Mūšai) tuo-pat metu tampa pavadinti *žemaičiai*.

5. *Žemaičio* vardas iškyla aikštėn vos tik po 1250 metų.

Ходиша Литва вся и Жемонть вся на Нѣмцѣ к Рѣзи 1286 г. (Ипатьевская летопись² 896).

Die Lettowen alzuhant,	
Die Sameiten sint genant,	Sameiten unde Kûren
Quamen vor Dobenen stoltz,	Wâren bôse nâketûren
Als von eime armbruste ein holtz.	Bie Goldingen und zûr Mimele
Alnpeke Reimchronik (um 1290 J.)	

v. 5445-8.

v. 6787-9.

6. Iš istorijos žinome, kad ir augštaičiai, ir žemaičiai yra to-paties molio lietuviai, nes jų abiejų yra ta-pati kalba ir tie-patys žmonės, Vytauto žodžiais betariant—*unum idiōma et uni homines*.

Istorijos liudijimą patvirtina ir lietuvių kalbos mokslas.

Lietuvių kalbos skilimas. 7. Visi lietuviai, nežiūrėdami to, kad ir mėgsta jie vienas kitą pajuokti dėl jų skirtinos šnektos, visaip išsipravardžiuoti leisio, gudo, kăpso, dařtininko, ciekso, dzūko ir kitomis pravardėmis, nusijaučia eşą vienos tautės vaikai. Kiekvienas lietuvis, kuriam šiuo ar tuo reikalu tenka susidurti su toliau gyvenančiais savo tautos broliais, šiaip-taip gali susikalbėti, vienas-kitą suprasti, nors kartais pasitaiko žodžių ir nesuprantamų. Bet tos nesuprantamybės nėra tokios dažnos; dėl jų iki šiolei dar nėra atsivėrusi bedugnė tarp vieno ar kito lietuvių kalbos ploto. Šiandie dar nėra lietuvių kalbės plôte tokios šnektôs, dėl kurios tektų kalbiniñkui suabejoti, kur ją priskirti—prie lietuvių ar latvių arba prūsų kalbôs.

8. Lietuvių kalba, kaip ir visos kitos pasaulio kalbos, nėra visur vienoda, nes žodžius lietuviai nevienodai ištaria.

Knygose ir laikraščiuose rašome *vilkas*, *krėslas*, *siena*, *duona*, *ropė*, bet šnekamojoje liaudies kalboje girdime ištariant: *vilks* Nm, Sn, Dsn, *vilks* Erž, Krš (*v* kietas), *vilks*, Kv, *vēlks* (ī, ē pusilgiai), *vēlks* Pnv, *vōlks* Jnšk; *krėsła*: Nm (Ds *e* truputį platesnis už Nm), *krėslas* Dsn (platus *ē*), *krāslas* Kp, *krēslos* Pnv, *krieslas* Kv, *krieslos* Als, Slnt; *šiena* Nm, *šiena* Ds (*e* platus), *šienō* Pnv, *šina* Erž, Kv, *sėina* Als, Rt, Slnt (*s* kietas); *dūona* Nm, *dūana* arba *dūāna* Ds, Kp, *dūna* Erž, Kv, *dūna* Als, Rt, Slnt, *rōpė* SN, *rōpi* Slv, *rūopi* Kv, *rūope* Slnt, *rōpā* Kp, *rāpē* arba *rāpē* Ds...

Šių kelių pavyzdžių užtenka pasidaryti išvadai, kad retas žodis rasis, kurį visi lietuviai ištartų vienodai.

Kiekvienas kraštas skiriasi ne tiktai būdu, papročiais, bet ir kalba, nes kiekvieno krašto lietuvis vis kitaip „nusuodka“ (Daukanto terminas) žodį, kitaip jį ištaria. Vieno krašto lietuviai nuo kito skiriasi savo šnekėjimu, savo šnektą.

9. Lietuviai gyvena ne viename krašte, ne viename kampe. Kiekviename kampe rasime lietuvių kalbės atskirą šnėktą, atskirą suoką.

Kalbės mokslas begalę šnektų (suokų), kad jos pasidarytų lengvesnės tirti, suskirsto didesniais šnektų būriais, šnektų įvairumoje ieškodamas visam būriui vienodumo kalbos reiškiniuose.

Visas lietuvių kalbės šnektas kalbiniškai skirsto dviem dideliais būriais. Vieną šnektų būrį jie vadina žemaičių tarmė. Kitam, daug didesniai šnektų būriui, duoda augštaičių tarmės vardą.

10. Lietuvių kalbės suskilimui dviem skiltim pradžia yra davusi menka priežastis — garso *a* ištartimas po senovės priebalsiui *j* (*i*). Augštaičių tarmės lietuviai garsų junginį *ja* ir toliau nenustoja, kaip ir senovėje, tarę. Žemaičių tarmės lietuviai prasižiša pro augštaičius tuo, kad junginį *ja* pradeda tarti kaip *je*.

Augštaitis Širvydas (1629 m. PS) tebetaria *a* po *j* (šiandie *j*, suminkštinęs priebalsį, gali būti ir nebeištariamas) šiose lytyse: 1) vienaskaitos vardininkė: *kalawiias* 69₄, *nauias* 71₁₂, *nufideieias* 65₂₃, *medžias žalas* ir *šlapias* 61₂₇, *gražiaufias* 72₃₃, *šwynčiaufias* 42₁₈, *kielas* 51₄, *telas* 34₂₄, *warias* 53₄, *kokias* 49₂₀, 54₁₈, *wifokias* kunas 54₈, 2) *iam* 36₃₁ (dat. sing.), *iami* 49₂₁, *kuriami* 50₆, *šwiefiam* 41₁₆ (loc. sing.), 3) esamasis laikas: *kauliia* ir *zauniiia* 38₁₂, *kauiafi* 48₂₇, 56₁₁, *nešioia* 34₁₅, *apwila* 52₃₀, *atadingia* 38₁₅, *akis atmerkia*

39₃, *giriāsi* 39₁₆, *išreyβkia* 38₁₄, *klaufiasi* 38₆, *klaufiamas* 36₈, 37₁₂, 30, *reykia* 36₃, 40₁₂, 42₁, *reykiamu* 35₃₆, *tariafi* 51₄, *weykiamē* 38₉.

Rytiečiai augštaičiai daug-kur dar ir šandie tebeįstaria *naūjas*, *jām*, *jañ* < **jami*, *kēlia* (3 praes.), *arkliām* „arkliams“ (pvz., Ds).

11. Širvydas, kuris *a* po *j* paprastai neverčia balsiu *e*, prieš *i* jau įstaria *je*, pvz.: 1) vienaskaitos naudininke: *kuriey* 72₃₂, *Tokiey* 77₁₃, 2) dg. vardininke: *weiey* 34_{15,19}, *karieyweiey* 60₁₂, 77₂₇, *kieliey* 54₇, 3) prievėiksmiuose: *drufiey* 34₂₇ „drąsiai“, 4) būtojo laiko vien. 2 asmuo: *iždeiey* 42₁₉, 5) dg. įnagininkas: *Ju ieys* 55₁₆, *wadžiotowieys* 38₂₅, *kurieys* 42₁₇.

Kad čia garso *e* vietoje dar neseniai būta *a*, rodo priebalsio „minkštumas“ prieš *e*: *kuriey*, *drufiey*, t. y. *kurēi*, *drūšei*. Jei augštaičiai būtų sakę **kurēi* tuo-patim metu kaip ir **va'ryas*, tai Širvydo laikų rytiečiai augštaičiai būtų tarę **kurēi* (so *r* kietu), nes tuomet *j* prieš *e* po priebalsio visad iškrisdavo. Plg. tos pat galdynės lytis **matjei* || **matjau*, vėliau pavirtusias lytimis **matei* || **matjaū* (> **mafaū*), ir pagaliaus — *matei* || *mačiaū*.

Taigi, augštaičiai ir tenai, kur šandie po *j* įstaria *e*, bus dar neseniai tebeturėję *a*. Jei tuo metu, kai garsų junginiai *tja*, *dja* tebebuvo sveiki, junginiai *tjai*, *djai* būtų buvę įstariami *tjei*, *djei*, tai šandie augštaičiai greta su *čē* (*ča*), *žē* (*ža*, *d'že* || *d'ža*) įstarytų ne *čēi*, *žēi* (*d'žēi*), bet **tei*, **dei*.

12. Senovės garsų junginio *tja*, *dja* vietoje Širvydas rašo *čia*, *džia* (*džia*): 1) *gieydzia* 59₆, 84_{15,20}, „geidžia“ 3 praes. (*gieydziumciu* 60₁₃), *ižwerčia* 77₂₆, *pawerčia* 64₂₀, *iaučiafi* 83₃₂, *kinčia* 49₅, 52₂, *leydzias* 55₁, *apleydzia* 84₁₀, *Apleydziafi* 46₂₉, *meldžias* 84₉, *meldžiafi* 86₁₄, *pašipučia* 39₁₁, *rodžia* 41_{29,30}, 42_{10,16} „ródžia Ds“ (*ródo* Nm), LV *fiaučia* 47₂₀, 55₃, *siuncia* 55₂₃, *skundžias* 83₁₈, *žieydzia* 62_{8,20}, 2) *iaučias* „woł“ SzD 402, *medžias* „drzewo“ SzD 47, 3) *medžiaga* „mėdžiaga“ SzD 93 s. v. *klepki*, 4) *ieβkunciam* „ieškančiam(ui)“ 79₂₁ dat. sing., *Jam pačiam* 75₁, *βaukiunciam* 60₇, *wiruy prifiweyzdinciam* 49₂₄.

Senovės garsų junginys *tjai*, *djai* kalbos gyvenimo eigoje pereiginiais junginiais *tjai*, *djai* > *tai*, *dai* > *čai* arba *čai*, *žai* arba *žai* augštaičių tarmėje pavirsta junginiu *čēi*, *žēi* (vienose) arba *čēi*, *žēi* kitose šnektose.

Širvydas, būdamas *č* || *ž* šnektų būrio atstovas, junginio *čēi*, *žēi* vietoje rašo *čiey*, *džiey* arba *džiey*: 1) *plačiey* 58₁₈, *ipačiey* 36₃, *skaudžiey* 34₂₇, *didžiey* 36₃ adv., 2) *swečiey* 82₂₀ nom. pl. = *svečēi* (Dūkštas, Sālakas, Rimšė, Gryvā, Ciskodas, Švenčionys, Tverėčius...) „svečiai“.

(su — kieti), 3) *pačiey* 71₈, iki *pačiey* smerti 51₁₈ dat. sing., po iu *waldziey* essu 55₁₂ = *pācei*, *val'žei* l. c., 4) su *puncicys* 55₂₇, *sutin-kuńcieys* 53₁₅, *zodzieys* 54₂₃ = *pūnceis* (ú — pusilgis), *žāžeis* l. c.

13. Žemaičių tarmės d'ydysis atskyris nuo augštaičių tarmės yra garsų junginio *ja* ištarmė. Augštaičiai ir toliau palieka prie senosios ištarmės. Žemaičio ištarme *j* paveikia asimiluojamai *i* balsį *a* ir perdirba jį garsu *ā* ir, pagaliaus, *e*.

Junginio *je* sveiko išlikimas pridera nuo kaimyno. Paskui balsio stovis *j* prieš *e* išlieka sveikas, popriebalsinis (post consonantes) *j* visuomet prieš *e* iškrinta.

14. Prieš lietuvių kalbos suskilimą dviem tarmėm augštaičių ir žemaičių protėviai bus dar tebesakę, pvz.:

**treťjas* „trečias“, **treťjamuoi* „trečiam“, **svetjai* „svečiai“, **svetjamus* „svečiams“, **medjai* „mėdžiai“, **medjamus* „mėdžiams“, **medjagā* „mėdžiaga“, **vertja* „verčia“, **leidja* „lėdžia“.

Šitaip ir toliau ištariamai tepalieka mūsų žodžiai tiksliai augštaičių tarmėje. Žemaičiai tuo-patim metu pradeda tarti **treťjes*, **treťjemuoi*, **svetjei*, **svetjemus*, **medjei*, **medjemus*, **medjegā*, **vertje*, **leidje*. Lietuvių kalbos dėsniais *j* prieš *e* turi būtinai iškristi, jei *j* stovi paskui priebalsio; plg. augštaičių vienaskaitos šauksmininką *svetė* (miėlas *svetė*) greta su vardininku *svėčias*: **svetjė* || **svetjas*.

Priebalsiui *j* iškritus, žemaičiai turėjo pradėti tarti šitaip:

trėtes (tebebūta sveiko dar XVI amžiuje: *trėtes* straipstis 1547 m. Mž 21₈), iš ko šandie *trėts*, *trėtėm*, *svetėi*, *mėdei* Erž arba *svetė*, *mėdė* Kv, *svėtė*, *mėdė* Slnt (*ē*, *ē* ilgi, platūs), *svetėms*, *mėdėms*, *mėdėga* > *mėdiga* Kv, *mėdėga* Slnt, **verte*, **leide* > *vėrt*, *lėid* (> *lėd* Slnt).

15. Balsio *a* pavirtimas balsiu *e* po *j* yra padaręs didžiausias pervartas žemaičių veiksmažodžiui. -*ja* kamieno veiksmažodžiai del trečiojo asmenis mūsų gadinės žemaičių tarmėje bevėik visi patapo -*a* kamieno veiksmažodžiais.

Augštaičių tarmės lytims (3 praes. indic.) *bėria*, *kėlia*, *vėmia*, *lėkia*, *gėidžia*, *jaučia*, *keñčia*, *spėndžia* žemaičių tarmėje šandie atliepia lytys *bér*, *kél* (l kietas), *vém*, *lėk*, *gėid*, *jaut*, *kėnt*, *spėnd*.

Seniau žemaičiai greta su trečiuoju asmenim *bér*..., *jaut*... yra dar sakę ir *berem*, *jautem* (l pl.), *berū*, *jaučū* (*jaučū*). Plg. Mažvydo 1547 metų lytis *gieid* 29₁₀, 74₁₇, *iaut* 70₃, *neapkiemt* 20₁₃, 52₁₅, *atleid* 60₃, *spėnd* 52₁₆ greta su mes *atleidem* 23₁₄, 52₃, *gieidem* 52₄ || *gieidenczius* 54₂₀ (acc. pl. f.), Mus *kientenczius* 61₄, *Kleidenczius* kieliap priwersk 56₈, *Meldenczius* 67₁₄, *Bindenczius* 57₂₀.

Šiandie žemaičiai greta su *bér, jāut...* besako *berù, kelù, jautù, spėndu*, nors dar atmenamai tebesakydavo *beriu, keliu, jaučiu (jaučiu), spėndžiu (spėnžu)*.

Kad žemaičiai *beriu, keliu* vietoje šiandie besako tiktai *berù, kelù*, tai tam kaltas balsio *a* pavirtimas po *j* garsu *e*, nes trečiojo asmens lytis *berja, kelja*, del pavirtimo lytimis *berje, kelje* nebetekę *j*, turėjo išlaikyti nesuminkštėjusius šaknies galo priebalsius. Iš lyčių *bere, kele* (3 pers. praes.), nukritus galūnės trumpiesiems balsiams (jų jau nebeturi pirmasis žemaičių raštas — 1547 m. Mažvydo katakizmas), yra kilę šiandieninės lytys *bér, kél* Als, Pln, Slnt, kurios niekuo nesiskiria nuo 3 asmens lyčių *bár, kál, tēp, vėd, skūt, mēt...*

Jei 3 asmenys *bár, kál, tēp, vėd, skūt, mēt* pirmuoju asmenim yra *barù, kalù, tēpù, vėdù, skutù, meitù*, tai kodel negalėtų atsirasti žemaičių tarmėje prie *bér, kél, vém, lėk, gėid, jāut, kėnt, spėnd* naujadaro pirmojo asmens *berù, kelù, vemù, lekù, geidù, jautù, kentù, spėndu*?

16. Ne iš kiekvieno *ja* žemaičių tarmėje pasidaro *je*. Garsas *a* ir po *j* nepavirsta balsiu *e* prieš *u* ir *v*, nes pastaruoju du garsu veikia asimiluojamai *i* *a*. Ir rytiečiai augštaičiai, kurie senovės junginį *jai* šiandie ištaria kaipo *jei*, junginių *jau* ir *jav* balsio *a* neperdirba garsu *e*. Tam pavyzdžių gali duoti kad ir Širvydo šnektas LVI (PS I): *tečiau* 87₂₁, *fukalbeiau* 92₁₇, *šwiešiaus* ir *tobulaus* 87₂₁, *la-biaus* 88₁₈, be *škayčiaus* 92₁₈, *šwenciufias* 95₉, *iaučiafi* 102₂₁, *fiaučia* 112₁, išlepi waykay *fiaust lauiafi* 101₁₅; *deiarwo* 56₈, *iaways* 44₁₀, *iawus* 109₂₃, *klawas* „klon“ SzD 94.

Liáunas, dejāvā, siđūčia sako ir dusetišksiai. *Kliāvo* ir *jāvo* balsi *a* šiandie dusetišksiai ištaria kaipo „platų“ *e*.

Žemaičiai, kaip ir augštaičiai, turėjo balsį išlaikyti *a* sveiką po *j* prieš *u* ir *v*. Žilšios senovės žodžius **platjaus* ir **baūdjavā* šiandie abiejų tarmių atstovai ištaria vienodai: *plačauš* ir *baūžava* (a., ž.) arba *plačauš* ir *baūžava*.

17. Šiaurės vakariečių žemaičių *plataus* (Slnt) yra naujosios gadynės padaras, kuriam pasidaryti bus padėjusios tokios grutės, kaip *kantrius* || *kantrus*, *trankiaus* || *trankus*, *šwiesiaus* || *šwiesus*. Iš pastarųjų grūčių vakariečiui žemaičiui bus pasirodę, kad augštesniojo laipsnio prieveiksmis tesiskiria nuo būdvardžio vardininko tiktai priebalsio „minkštumu“ (*r* || *r*, *k* || *k*, *s* || *s*). Vakariečio žemaičio galvoje susidarius lygčiai „*šwiesus* : *šwiesauš* = *platus* : *x*“, lengva buvo jam

prieiti prie klaidingos išvados, kad *plataūs* augštesniojo laipsnio prieveiksmis ir esąs *plataus*.

Pastaroji lytis nėra sena, nes jos dar neturi 1787 m. suprasliškis „Žiwatas“ (ŽCh); plg.: *dydziawse* 121, *greyćiawsey* 3, *szwęćiawse* 130.

18. Žemaičių tarmėje po *j* vien tiktai trumpasis *a* senovėje tepavirsdavo balsiu *e*. Ilgasis *ā* ir žemaičių, ir augštaičių tarmėje palikdavo senovėje sveikas. Del tos priežasties ir žemaičiai, ir augštaičiai senovės lytis *staijā*, *valdjā* (nom. sing.), *stajās*, *valdijās* (gen. sing., nom. pl.) šandie turėtų ištarti su *č* (*é*) ir *š* (*š*): augštaičių *stačiā*, *valdžiā*, *stačios*, *valdžios* || *stāčios*, *valdžios* arba (Dūkštas, Tverėčius, Seinai...) *stačā*, *valjā*, *stačās*, *valjās* (Dūkštas, Tverėčius) || *stāčās*, *valjās*; *stačōs*, *valjōs* || *stāčos*, *valjōs*, žemaičių *stačē*, *valjē*, *stačuōs*, *valjuōs* Erž, Kv || *stāčes* l. c., *valjės* Erž, *vālžes* Kv.

Šandie galinio *-ā* vietoje po *j* žemaičių tarmėje randame *e* (šnektose prie šakninio kirčio ir *i* arba *ę*). Tuo metu, kai **pēstjamu(o)i* virto lytim **pēstjemu(o)i* > **pēstemui* (iš ko šandie *piestem*), po *j* dar tebebuvo sveikas *ā*. Bet aš čia kalbu ne apie šakninį *-jā*, kurio vietoje šandie žemaičiai turi dvibalsį *juo* (iš *jo*). Klaipėdiškių žemaičių *jā* iš *jā*: *jātę* „joti“ || *júoti* Erž, Kv, *júotę* Als, Pln, Slnt.

19. Galūninį „akūtinį“ *-jā* žemaičiai senovėje dar mokėjo atskirti nuo trumpojo *-ja*. Tų dviejų *-ja* skyrimas aiškiai matyti iš žemaičio Mažvydo 1547 metų katakizmo. Jis greta su lytimis *Tretes* straipstis 21₈, *teifiaufes* liudimas 25₂₂, *faldziaufes* pane Jėjau, *miliaufes* pane Dewe 74₁₁, *dabaiefy* 34₁₅ || *gieid* 29₁₀, 74₁₇ < **geide* (3 praes.; *-e* iš *-je* < *-ja* teberodo l pl. ind. *gieidem* 52₄, „geidžiamė“ ir part. *gieide-nczias* 54₂₀ „geidžiančias“) rašo *walia* 23₉, 51₇ (|| loc. sing. *walio* 12₁₂ arba *walia* 67₄), *Duscha* 44₄ „dūšiā“ (nom. sing.), *Treczia* dalis 17₁₅, 23₁, *Duschias* iu įjr kunus šweikink, Cziefi šmertis *ias* paštuprink 57₂₃, Atmušchk iu štelas *deganczias*, Mus nošuditi *gieidenczias* 54₁₉, Be šchito makšla šmanes regit *kleidenczias* Ir deiwiu šchimta (iei tatai nemaš) *turinczias* 10₁₅ (acc. pl.).

Iš Mažvydo lyties *gieidenczias* 54₂₀ aiškiai matyti, kad žemaičių *j* nykimo gadynėje dar tebeskirta *ia* nuo galūninio „akūtinio“ *jā*. Žemaičiai, prolytę **geidjantjās* senovėje pradėję tarti **geidjentjās*, nebegalėjo sustoti pusiaukelėje, bet pradėtuoju keliu turėjo eiti toliau, t. y. pradėti tarti *geidentjās*, paskui *geidentjās* (*j* suminkš-

tino t!)>*geidentās*. Toliau, kaip rodo ir kitų pasaulio kalbų istorija, *t* turi pavirsti sudėtinio garsu *tš* (*ć*) arba *tš* (*ć*).

20. Mažvydo *trečà* (nom. sing. f.) ir *geidentas* (acc. pl.) rodo, kad dabartinės vakariečių žemaičių lytys *trėte* ir **gēidentēs* yra naujosios gadynės naujadarai. Naujadarui atsirasti buvo nesunku, nes abiejų žodžių linksniavime yra buvę ir lyčių be *č*.

Balsis *ā* po *j* tepalikdavo sveikas tiktai atdaruose skiemenyse. Junginys *jā* uždaramė skiemenyje dar senovėje turėjo sutrumpėti. To trumpėjimo prasidėta dar prieš *t*, *d* pavirtimą garsais *č* (*ć*), *š* (*ś*).

Iš prolyčių **tretjān* (acc. sing. f.) ir **geidjantjāi* šandie žemaičiai turi *trėte*, *geidentei* Erž arba *trėtę*, *gēidentē* Als, Slnt. Šiandieninių lyčių raida (Entwicklung) busėjusi iš pamatinės prolytės šiais laipsniais: *tre'tę*, *gei'dentē* < **treden*, **geidentei* < **tretjen*, **geidjenjen* < **tretjan*, **geidjenjan* < **tretjān*, **geidjantjān*.

21. Kad XVI amžiuje *jāi* ir *jān* buvo jau pavirtę dvibalsiais *jei* ir *jen*, rodo 1547 metų Mažvydo katakizmas: ušu *ię* 33₁₃ = užu *iēn* „jā“, *kurę* 17_{14, 18}, 72₂ = *kurēn* „kurią“, *dusche* 77₁₂ „dūšią“, Dok mums *šine* 53₅ „žinią“, Prišč tawa *wale* 51₁₀ „vąlią“ (|| Buk tawa *walia* 51₇ „valią“), *Schwęntąie Bašniyczie* apgink 55₁₉ = LVII *šweñtanje* „šveñtąja“, *trete* diena iſch nomirušiu kieliefe 21₁₅, ig (= iſg) *trete* ir kietwirta *eyle* 10₁₂ < *trėte* „trėčią“, *pate* nota 68₄ „pāčią“, *neturinte* 33₁₈ „netūrinčią“, *palikšmintalei* 67₂₂ „palinksmintojai“, *geidentei* 57₁₀ „geidžiančiai“ (dat. sing.), *szadeiei* 65₁₁ „žadėjai“ (3 praet.).

Įnagininko galūnė *-jān* Mažvydo katakizme atstoja *-(j)e* arba *-i*: Ju *tikraie* ſawa ſheimina 30₁₂ = *tikrānje* „tikrąja“, Ju nota *ſenage* 40₆ „senąja“. wenu balſu ir *ſchirde* 43₄ „širdžia“ || Viſa *ſchyrdy* tur tą dawa ſady milety 8₁₇, *ſchirdi* 48₁₄ = *širdi* Kv, *šęrdę* Als, Pln, Slnt „širdžia“, *ſtipri* wera tikieti 25₁₅, tikra ir *ſtipri* wiera tik 27₁₅, Ramdyk tawa rānka *ſtipry* Stawinczius priſch tawa ſadij 56₇ = *ſtipri* < **ſtiprē* < **ſtiprēn* < **ſtiprjān* „stiprią“.

Iš dviejų lyčių — *ſchirde* (= *šrde*) ir *ſchirdi* (= *širdi*) — viena tegali būti gimtosios Mažvydo šnektos atšvaitas. Prie Mažvydo šnektos labiau pritinka *ſchirdi*. Lytį *ſchirde* aš linkęs esmi laikyti Mažvydo padaru iš žemaitiškos lyties *širdi* Kv ir augštaitiškos *širže* < *širdžia*. Augštaičių tarmės įtaką gali kiekvienas pastebėti ne tiktai vėlybesniuose Mažvydo raštuose, bet ir ankstyviausiąjame — 1547 metų katekizme, pvz.: *Treczas* 19₁ || *tretes* 21₈ arba *trets*

(wes 62₂₁ „vėjas“, makitos 16₁₇ „mókytojas“, Tas kraus 56₁₂ „kraūjas“), gieidza 29₉ (|| gieid 29₁₀ žem.)...

Taigi, jau XVI amžiuje -je iš senovės junginio -jān vakarinėse žemaičių tarmės šnektose būta jau pavirtusio balsiu -i kaip ir šian-die: *stipri*, *schirdi*.

Tuo-pat metu būta jau pavirtusio ir -e, kilusio iš senovės ga-lūnės -ēn, pvz.: *stany* 18₈ „stone“, *wisamy* 30₁₀ loc. sing., *βadegi* 31₁₀ „ž. žodėje“, *tapagaliaufiagi Galwagi* 24₉ „galvo-jė“, Metufu ijr *dienagi* 79₂₈ „dienoje“.

Mažvydo ir -e iš „akūtinio“ -ē irgi jau būta pavirtusio bal-siu -i: *tarnai... esti* 32₁₈ „estė“ (< *estē).

22. Žemaičių tarmės dėsniais taisyklingai išriedėjusioji iš *dj* ir *tj* priebalsių *d* || *đ* (*ḡ*) ir *t* || *č* (*č*) kaita teišlieka sveika tikrai Že-maičių Rytuose. Rytų Žemaičiuose dar ir šandie galima išgirsti tebelinksniuojant šitaipos: *pai*, *pačuōs* Kv, Šv arba *pačuōs* End, Vvr (dalis Gargždų, beveik visa Rietavo ir dalis Tvėrų parapijos), *pātē* arba *pāiā* (galinis *ę*, *ā* yra tvirtapradis), *pāti* (i platus, *t* kietas) arba *pāiē*, *pai* Kv arba *pātē*, *pačuō* arba *pačuōs*;

trēc < **tret(e)s* || *trētēsis* „trečiasis“, *trēcē* Kv, Šv arba *trēcē* End, Vvr, *trēči* Kv, Šv arba *trēci* End, Vvr || *trēcūoji* arba *trēcūoje*, *trētēm*, *trētē* (*trēiā*) dat. sing. f., *trēti* End, Vvr (-i siauras, *t* minkštas) acc. sing. m., *trēti* Kv arba *trētē* acc. sing. f. || *trētēnję* End arba *trētējē* Lž, *trēcū* || *trēcūjojo* Mž arba *trēcō*, *trētē* arba *trētē* instr. sing. f. || *trētēnję* arba *trētējē*, *trētēijē*, *trētēm*, *trēcūō* arba *trēcūōs*;

mēdis, *mēži(e)* arba *mēžē*, *mēdi*, *mēžū* arba *mēžou* || *mēžou*, *mēžū* || *mēžō*, *mēdie* || *mēdie* (loc. sing.); daugiskaita: *mēdei* Erž || *mēdē*, *mēdē*, *mēžu* || *mēžu*, *mēdems* || *mēdēms*, *mēžūs* || *mēžūs*, *mēdeis* Erž || *mēdēs*, *mēdēs*, *mēžūnsi* Kv || *mēžūnsē* End.

Tokio margumyno ne labai kalbà pakenčia. Vakariečiai žemai-čiai, kurie arčiau gyvena prie jūros, šito marginio vietoje šandie turi išlygintą linksniavimą, įvedus *č* ir *ḡ* garsų vietoje iš kaimynų linksnių *t* ir *d*. Šandie, pvz., Palangos, Salantų, Lenkimų, Kař-tenos... žemaičiai senovės lytis *pačuōs* (gen. sing.), *pačuō*, *trēcūō* (loc. sing.), *trēcē* (nom. sing. f.), *trēcē*, *mēžē* (gen. sing.), *mēžū* (dat. sing.), *mēžō*, *trēcō* (inst. sing. m.), *mēžu*, *trēcūn* (*m*) (gen. pl.), *mēžūs*, *trēcūs*, *mēžūse*, *trēcūse* ištaria, apibendrinę *č* ir *ḡ* vietoje iš kitų linksnių *t* ir *d*, *pačuōs*, *pačuō*, *trēcūō*, **trēte* (šandie, rodosi, sako *trēti*, kas yra naujadaras iš *plāfi*, *plāfuōs* linksniavimo), *trēte*,

mēde, mēdōu, mēdō, trētō, mēdu, trētūm (trētū), mēdus, trētus, mēdūse, trētūse.

Pajūriškių žemaičių *mačau* „mačiaū“ ir *vedau* yra naujadaras iš senėlesnės lyties *mačau* ir *vežau*. Tokį-pat naujadarą pažįsta ir pietų rytiečių augštaičių dzūkiskosios šnėktos. Kur žiemių (šiaurės) dzūkai (Tverėčius, Kałtanėnai) tebesako *mačau*, *vežau* (au panėši į *au*), ten šiandie pietų dzūkai (Merkinė, Seinai) besako *mafoū*, *vedoū* del draugų *mafei vedei* ir kt...

23. Pajūriškių žemaičių *t* ir *d*, kuriam Žemaičių rytuose atliepia *č* (*ć*) ir *ǯ* (*ǰ*), nėra pirmykščias garsas, nepatekęs „asibilacijos“ veiksmui. Ir Salantų, Darbėnų, Lenkimų... apylinkės žemaičiai ištaria *č* ir *ǯ* tokiuose žodžiuose, kurių linksniavime nėra buvę nė vienos lyties su *t* ir *d* arba kurių tėra buvusi vienai-viena lytis, pvz.: *dabārčōu* „dabařčiui“, *pakārčōu* „pakařčiui“ adv., *týčūomīs* (*fičūoms* Slnt)¹ „týčiomis“. Plg. Daukanto rāštų lytis: *bīcziołautīs* D⁵ 237₂₈, *tecziaus* 58₉, 72₁₇, 77₃₈, *kajlīnoucze* 67₁₆ nom. pl. || *poudzius* 228₁₉ acc. pl., *sukczius* D¹⁰ 191₁₉, *miecziołi* D⁵ 95₄, *wadziodamas* 69₁₇, *waksciołi* 20₂₉, *goudziołi* D¹⁰ 127₂₁, 177₁₇, galybę *auksciausę* D⁵ 6₂₉, *auksciausis* kunegs D¹⁰ 145₂₇, *tycziomīs* D⁵ 79₁₇, *ticzioms* 78₁₈, *baudziawomis* 199₁₁, 235₂₈, 241₂₇...

LVIII

24. Riba, atskirianti augštaičius nuo žemaičių, prasideda nuo Latvijos sienos ties Vegerių miesteliu ir eina per Kruopių, pro Šiaulių šalį, per Bubius stačiai ant Rasėinių. Iš ten riba pasisuka į pietų vakarus ant Tauragės link, Mazėsios Lietuvės pusėje iki Nemuno upės, toliaus panemuniais iki Baltijos jūros. Nuo tos ribos į rytus ir pietus visi kalba augštaitiškai, į vakarus ir žiemius — žemaitiškai.

25. Žemaičių tarmės šnektas skirstome dviem krūvėm, išeidami iš to, kaip kurie žemaičiai ištaria rašomosios kalbos dvibalsius *ie* ir *uo*. Pietų rytuose gyvenę žemaičiai dvibalsius *ie* ir *uo* ištaria vienabalsiškai kaip ilguosius *i* ir *ū*: *śólsc* „sviestas“ ir *dūna* „duona“. Žiemų vakariniai žemaičiai, kaip ir augštaičiai, šituodu dvibalsiu ištaria dvibalsiškai, t. y. kaip *ei* ir *ou*: *swēisc* ir *dōuna*. Dvibalsio pirmoji dalis *e* ir *o* yra „siauri“ balsiai *e*, *o*, panąšūs į „plačiuosius“ *i* ir *u*.

¹ Žiemų vakariečiai žemaičiai nepakenčia greta dviejų ilgų skiemenų, iš kurių vienas sutrumpėja. Kvėdarniškių ir erzvilkiečių (pietų rytiečių žemaičių) žodžius *mūotyna*, *týčiuoms*, *valdymiers* ištaria salantiškai ir mosėdiškai *mūotina*, *tičioms*, *valdimiers* (*t*, *d* minkšti, *i* siauras).

26. Padėjus šnektų skirstymo tam tikrais būriais pamatu lietuvių prokalbės (žodžio galo) junginius *tjau* || *djau*, *tjā* || *djā* (ne dvibalsiuose!), *tjō* (arba *tjuo*) || *djō* (arba *djuo*), teks žemaičių tarmė suskirstyti trimis šnektų būriais:

1) žemaičiai, ištaria *čau* || *šau*, *čiu* || *šuo* (žodžio gale be kirčio: *če* > *či* > *čė* || *še* > *ši* > *šė*), *čū* arba *čou* || *šū* arba *šou* (žodžio gale be kirčio: *ču* > *čo* || *šu* > *šo*): *mačau* || *vešau* Kv, Rt (didėji parapijos dalis), Tv (pusė par.), Vks, Tl, Sd, *trėčiuoję* || *prašuōs* (*trėče*), *dō jaučo* || *mežō*;

2) žemaičiai, ištaria *čau* || *šau*, *čiu* || *šuo*, *čou* || *šou*: *kračau* || *gūšau* „gúodžiau“, *pāčuōs* || *vāšjuōs* || „valdžiōs“, *dō svėčo* || *mėžo* — Veiviržėnų ir Endriejavo parapijose, taip pat ir tose Rietavo ir Gargždų par. dalyse, kurios susisiečia sienomis su pirmom dviem parapijom;

3) žemaičiai, kurie žodžio gale paprastai ištaria *tau* || *daυ*, *tuo* || *duo*, *tau* || *dou*: *mačau* || *vešau*, *pātuōs* || *prāduōs* (gen. sing.), *dō jaučo* || *mėžō* — Darbėnų, Salantų, Lenkimų, Kaštenos parapijose.

27. Pietų rytičiai žemaičiai gyvena į pietų rytus nuo ribos, kuri eina nuo Vokios sienos per Švėkšnos, Kvėdarnos, Varnių, Raudėnų miestelius net iki Vegerių — Tauragės bruožo (linijos). *Svīsts* ir *dūna* ištaria Eišvilko, Vidūklės, Nemākščių, Skaudvilės, Batakių, Pāgramančio, Žviņgių, Vainūto, Pajūrio, Tenenių, Švėkšnos, Kvėdarnos, Laūkuvos, Šilalės, Kaltinėnų, Krāžių, Kelmės, Varnių, Pavandenės, Užvenčio, Týtuvėnų (Týtevėnų), Šaukėnų, Kūrtuvėnų, Kuršėnų... parapijų žemaičiai. Klaipėdos krašte sako *svīsts* ir *dūna* Katýčių (vok. Koadjuthen) apylinkėje.

28. Žiemų vakaričiai žemaičiai, kurie ištaria *svėīsts* ir *dōuna*, gyvena į žiemų vakarus nuo paminėtojo Švėkšnos — Raudėnų bruožo — Kruopių, Papilės, Akmėnės, Raudėnų, Tryškių, Vieksnių, Laižuvos, Mažeikių, Lučkės, Kantaūčių, Tvėrų, Rietavo, Veiviržėnų, Gargždų, Kulių, Plūngės, Alsėdžių, Sedos, Pikelių, Židikų, Ylakių, Skuodo, Lenkimų, Darbėnų, Mósėdžio, Šāčių, Plātelių, Salantų, Kretingos, Palangos, Kaštenos ir kitose parapijose. Sako, *svėīst*-ininkų ir *dōun*-ininkų esą nemāža ir Klaipėdos srityje.

29. Del senovės žodžio *svetjas* lietuviai suskilo dviem tarmėm: žemaičiai pradėjo tarti *svetjes*, o augštaičiai nenustojo senoviškai tarę. Ta mažytė atmaina padarė tai, kad šiaudie žemaičiai ištaria

svēts (< XVI amžiaus **svetes*; plg. Mažvydo 1547 m. lytį *Tretes* [traipstis 21_g]), o augštaičiai *svēčias* arba *svēcijas*.

30. Augštaičių tarmė turi devynias galybes šnektų, kurias galima suskirstyti tam tikrais šnektų būriais. Del priebalsio *l* ištaramo prieš *e* ir *ė* augštaičius skirsto vakariečiais ir rytiečiais.

Vakariečiai augštaičiai skiemenų *le*, *lė* priebalsį *l* (palatalis) ištaria „minkštai“: *l'ėkia* || *l'ėk*, *l'ėkė* || *l'ėke* arba *l'ėki*. Rytiečių augštaičių ištarme *l* prieš *e* || *ė* pavirsta „kietuoju“ (velaris) *l*: *lėka* Jž || *lāka* Ds, *lėkė* Ds, Jž, *lėkė* Sn || *lākė* Kp.

31. Riba, atskirianti vakariečius augštaičius nuo rytiečių, prasidėjusi prie Vokios sienos, Vištyčio ir Vižainio parapijų tarpe, eina maždaug pro Kalvariją, Žuvinto ežerą, Iesišos upe iki Nemuno, Nemunu iki Nevėžio žiočių, Nevėžiu iki Šušvės žiočių, Šušvės upe iki Beržės žiočių, Beržės upe, toliau pro Radviliškį, Šiaulius, Jėniškį ir Kriukus iki Latvijos sienos. Į vakarus nuo šitos ribos gyvena vakariečiai augštaičiai, kurių vakariniai pakraščiai susiduria su žemaičiais. Į rytus nuo Vištyčio—Kriukų ribos gyvena rytiečiai augštaičiai.

LIX

32. Augštaičių šnektas kiti galėtų ir kitaip skaidyti. Vakariečių, paėmę skirstymo pagrindų galinio skiemens balsių ilgį, gausime dvi dali: žiemų vakariečius ir pietų vakariečius, tarp kurių siena eina maždaug Nemuno upe (žieminiai vakariečiai kairiuoju Nemuno pakraščiu siekia iki Slavikų). Pietų vakariečių žodžio galo ilgieji [ir, paprastai, trumpieji] balsiai lieka sveiki net ir kirčio neturėdami: *gāno*, *rūgo*, *vėdė*, *tėvą*, *saulę*, *ākį*, *sūnų* || *výru*; [*nėša*, *rūpi* 3 praes.]. Žiemų vakariečiai ilguosius žodžio galo balsius trumpina: *gāna* || *gānu*, *rūga* || *rūgu*, *vėde* || *vėdi*, *tėva*, *saulė*, *āki*, *sūnu* || *výru*; [*nėš*, *rūp*].

33. Mūsų rašomoji kalba yra augštaitiška. Jos pamate tūno augštaičių tarmės vakarinė patarmė, tikriausiai bus pasakius, pietinė jos dalis, kuri iki šiolei tebėra išlaikiusi žodžio galo sveikus senovės garsus ir kirtį senojoje savo vietoje.

34. Rytiečiams augštaičiams skirstyti tam tikrais šnektų būriais galėtų tiktį garsai *č* || *ǯ*, *q*, *ę*, dvibalsiai *an*, *en*, *am*, *em*. Vieni rytiečiai ištaria, pvz.: *čà* „čià“, *apačà* || *praǯà*, *ǯaũksmas* „džiaũgsmas“ Ds, o kiti — *čà*, *apačà* || *praǯà*, *ǯaũksmas* Dūkštas, Rimšė, Gaidė, Gryvė, Čiskodas (čieksai); Tverėčius, Švenčionys, Adutiškis, Merkinė, Seinai (dzūkai)...

Dzūkai ir *t* || *d'* (*t*, *d* prieš *i*, *ī*, *ie*) verčia garsais *č* || *ǯ*: *čikras*

Dsn || *ākras* Mrk, *ģiēvas*, bet *tīšc* (*t* kietas) Dsn || *tjšc* Mrk < *tēs-ti(e)*, *púodi* Dsn (*d* kietas) || *púodi* Mrk „puode“ < **puoden*.

35. Senovės nosinius *a* ir *ę* rytiečiai augštaičiai ištaria: 1) kaip *ā* ir *ē*¹: *šāsi* „žāsi“, *ģēst* „gēsta“ Jnš, Rd, Krk, 2) kaip *ō* ir *ē*: *šōlō* „šāla“, *brēžla* „brēžlė“ Smlg, Pmp, Jnšk, 3) kaip *ū* ir *ī*: *šūla* „šāla“ Ds, Kp, Dsn, Mrk, Sn, *tīša* (*tjšia*) „tęsia“ Ds, Kp || *tjša* Dsn, *tjša* Mrk, Sn.

Dvibalsį *an* rytiečiai ištaria labai įvairiai: a) *an*: *rankā*, *tānkus* Mrk, Sn, Jnš, Rd, Krk, b) *on*: *roņķo* „raņķa“, *lōņģos* Pnv, Jnšk, ŽmB || *lāņģos* LnkV, Šd (greta su lytimi *roņķo*), c) *un*: *runkā*, *lūngas* Ds, Dsn, Kp, Rk, Ob, Gryva, Rmš.

Kitais atžvilgiais (pvz., kirčio atstūmimas nuo galūnės, žodžio pradžios balsio *e* likimas, balsių kiekio ir kokio kitimas) skirstydami rytiečių augštaičių šnektas, gautumbime kitokį šitos patarmės šnektų vaizdą.

2. Latviai

36. Augštaičiai ir žemaičiai yra vienos kalbės dvi tarmi. Lātvių kalbės randa kalbininkai tris tarmes: 1) tómininkų (vakariečių), 2) viduriečių ir 3) augštaičių (rytiečių) tarmė. Kaip tómininkai yra latvių kalbai tarmė, arba žemaičiai irgi tarmė lietuvių kalbos atžvilgiu, taip lygiai ir lietuvių kalba drauge su latvių kalba yra kitos kalbės, kuria šandie nėvienas žmogus nebešneka, dvi tarmi.

37. Lietuvių ir latvių kalba yra išriedėjusi iš labai artimų viena kitai tarmių. Latvių tarmė bus buvusi ne daugiau nutolusi nuo lietuvių tarmės, kaip kad šandie yra atsitraukusi žemaičių tarmė nuo augštaičių.

Latvių tarmė drauge su lietuvių tarme, kuriedvi abidvi ilgainiui patapo atskiromis kalbomis, yra bendrėsios lietuvių-latvių kalbos, arba prókalbės, skilimo padaras.

Prokalbės suskilimui užteko kelių menkų priežastų.

Lietuvių-latvių prokalbės suskilimui dviem tarmėm pradžią bus davusi priebalsių *k* ir *g* ištarmė prieš *i*, *ī*, *j*, *e*, *ē* ir junginių *uj*, *dj* likimas.

38. Latvių tarmė priebalsius *k*, *g* pradeda tarti minkštai, t. y. kaip *k̃*, *g̃*. Lietuvių protėviai ir toliau nenustoja tarę *kelja's*, *kepō*, *gér-vē*, *gerjō* su kietais *k*, *g*, o latvių protėviai ima čia tarti *k̃*, *g̃*. Jei ir lietuviai būtų drauge su latviais tuo-pat metu pradėję tarti

¹ Daukšos šnekteje buvo ištariama irgi *ā*, *ē* arba „nosiniai“ *a*, *e*.

k, *g*, tai šiaudie būty ištariama nebe *kėlias*, *kepù*, *gėrvė*, *geriù*, bet *čėlias* (*cėlias*)...

39. *Svetjas* ir *medjas* (r. a. *mėdžias*, *mėdzias*) tebebuvo sveikas ne tiktai lietuvių prokalbėje, bet, net ir tai prokalbei suskilus žemaičių ir augštaičių tarmėmis, ilgai dar tebesilaikė. Garsų junginiai *tj*, *dj* bus buvę sveiki net iki XII amžiaus pradžiai. Tatai galima matyti iš rusiškos kilmės žodžių *sūdžià* ir *kūčios*: rus. *судья* ir *кутья*.

Kad lietuvių dar atminamai tebetarta, jei ne *sūdją*, *kūtją* (augštaičių) arba *kūtją* (žemaičių), tai bent *sūdā*, *kūtā*, rodo lietuvių kalbos šnėktos savo lytimis: *sūjā* (gen. *sūjās*), *kūcās* (gen. *kūcū*) ir *kūcā* — ciėksų (Dkšt, Rimšė, Gryvā, Ciskodas) ir dzūkų (Ad, Tvr, Mrk, Sn) šnektose; žemaičių šnektose: *sūjė*, *kūčes* Erž, Kv || *sūje* (gen. *sūjes*), *kūčes* End, Vvr || *sūde* (gen. *sūdes*), *kūtes* (gen. *kūtū*) Ms, SInt.

LX 40. Jeigu tuo-patim metu, kai Lietuvon iš krieivų žemės atėjo *sūdją* ir *kūtją*, būty latviai tebeturėję *dj*, *tj* arba net ir *d*, *t*, tai šiaudie jie ištarytų **sūožis* „судья“ ir **kūši* „кутья“, bet nieku būdu ne *suogis* ir *kūki* RKr XV 14, 81 „Weizen und Erbsen zusammengekocht, *kūku* vakars — Weihnachtabend, da man ein solches Gerücht zu essen pflegt“ Stender Lett. Lexikon I 120 (*kūku* paduse BW 32226,1, *kūku* katlis 33257, *kūku* katlu... atnesam 33291, svėtku vakarā... nedeve *kūku* ēst 33322, *kūku* vakarā 33505 || *kūka* vakarā 21 094 var.) arba *kuoķas* (iš čia la. r. *kuoķas* „apgrūsti mieži“ BW 33420 Lubānā), *kuoķes* „miežu grūdenes, Gerstengraupe, Graupe“ U II: Пшеница варенā сырць *кутйя* прята заключает жылы печенныя и желтость наводить (Прохладный вертоградъ XVII amžiaus rankraštis. Журнал Мин. Народн. Просв. XLIII 1913 Январь стр. 118), gud. *куцця* „кутья, сочиво; сочельник“ (Як наіеуся *куцци*, дак ня магу ни сапци, ни хrapци, ни да дому да жуонки Марыси зайсьци) Сборн. отд. русск. яз. и слов. Ак. Н. LXXXII Nr. 5, 179, Шейн Матер. I 1, 37; 2, 514, III 32, 113, Никифоровский Очерки 21, Federowski Lud białor. I 156.

Vadinasi, X amžiuje garsų junginio *tj*, *dj* (arba net ir *t*, *d*) latvių jau nebeturėta, nes tų junginių būta jau pavirtusių jei dar ne šiandienykščiais garsais *š*, *ž* (*svešs* „svečias“, *mežs* „medžias“), tai bent *č*, *đ* (*dž*).

Straupės ir Lėdurgos (Rygos aps.) apylinkė latvių pasiekta jau su garsais (*t*)/*š*, (*d*)/*ž*, ką rodo ežero ir upės vardas *Aģe* LV I 48,

114, kilusis iš somiškos prolytės **Adja* (> vok. *Adje*, *Adjamünde*; iš čia, gal, ir la. vietovardis *Aijaži* < som. **Ajjaž* < **Adjaž* || **Adja*).

41. Lātgalon ir Vidžemēn latvių ateita tuo metu, kai *k* ir *g* jų kalboje dar tebebuvo sveiki. Ir tiktai čia pagyvenus, pavirto senovės vietų vardai *K'ēses*, *K'esveine*, *Pedege* šiandienykščiomis lytimis *Cēsis*, *Cesveine*, *Pededze* TŽ I 388/9.

42. Latviai šandie lietuvų kalbos garsus *š* ir *ž* ištaria, kaip ir slavėnai, kaipo *s* ir *z*: *siŕds* „širdis“, *siens* „šienas“, *ziŕgs* „žirgas“, *ziema* „žiema“.

Latvių garsai *š* ir *ž* kilimo yra nauji: iš — a) *sj* : *šāurs* „siauras“, *šūt* „siūti“, b) pralatiško *sj*, *zj*, iš senėlesnio *šj*, *žj*: *šāūt* „šauti“ < **šjaūt* tie || lie. *šiātuvas*, *šiaulys*; *žaiūnas* „žiaunos“, c) *tj*, *dj*: *svešs* „svečias“, *žaiūt* „džiauti“.

Garsus *š* ir *ž* latviai pradeda tarti kaipo *s* ir *z* gana vėlai, nes tik po įsikūrimui Latgaloje. Latviai bus įtraukę Lātgalon iš Vilniaus žemės (TŽ I 377) maždaug tarp 550 — 700 (650?) m. e. metų.

43. Lietuvių ir latvių tautas dabartinėsna jų sodybosna atvaro slavėnų sąjūdis, kuris istorijai tampa pažįstamas nuo VI amžiaus pradžios (527 m.).

Paskui latvius lietuviai, užėmę sėlių žemę, atseka ir Latgalon (TŽ II 14 — 20), kur nemaža jų saujelė įsikuria ilgam. Čia tuomet Lātgalos lietūvininkai susipažįsta su Vidžemės miesto vardu *Kēses* (Kėsu) — la. *Cēsis* (*Cēsu*)⁸ „vok. Wenden“ Bg¹⁰ 271. Tuomet jie susipažįsta ir su *Rēzýtės* miestu: la. r. *Rēzekne* (*Rēsne*), rus. на замьку *Резуцы* 1563 m. LieM (РИБ XXX 648). Bet *Rēzýtės* miesto tuomet (VI — VII amžiuje) latviškai tebebūta dar vadinamo *Rēžītės* vardu. Kaip *Kēsu* (rus. *Кюсб*, l. *Kies*) vardą turi senoji Lietuvos valstybės raštinė iš Latgalos lietūvininkų, taip lygiai ir **Rēžýčios* vardą bus toji raštinė gavusi iš tų-pačių Latgalos lietūvininkų, kurie turėjo tarti *Rēžýčia* (iš čia rus. *Ржещина*, l. *Rzeżyca*), nes to kampo lietūvininkai yra ciekasai, t. y. ištaria *čā* „čia“, *marti* || *marčās* „marčiōs“. **Rēžýčia* yra mażybinė lytis iš **Rēžōs*; plg. lytis *žalkýčia* An, *Lingýčia* Ds „Liñgės duktė“: la. *Rēza* LV I 48, 96, 109, *Rēzas* 64 — g. v.

Naujinio (vok. Dünaburg) apskrities miestelio vardas *Унсвалда* (l. *Ušwālda*) tegali būti tiktai lietuviškas, t. y. *Ušwālda*, nes patys vietos latviai šį miestelį vadina *Izvolds* (šn. *iz-* atstoja *už-* „už-“). *Ušwāldos* vardo lietuviškumą rodo priešdėlis *už-* „ž. ant-“, kuriam

latvių kalboje atliepia *uz-* ir šnektose *iz-* (*iz-gōju* „uzgāju“) BW 3944,10,11). Užvaldoje turėjo įsikurti lietuvininkai dar tuomet, kai patys latviai *Izvaldo* vietoje dar tebeišvardavo **Užvalda*. Kad nesena dar tebegyventa Užvaldos valsčiuje lietuvių, rodo šio valsčiaus vietų vardai: *Сувейзды* < r. a. *Suvaizdos*, *Валейни* < r. a. *Valainiai* ir visa eilė vietovardžių su galūne *-iški(-ēs)*: *Сувейздишки*, *Козлишки*, *Пузанишки*, *Убодишки* (*ð = g?*), *Баранишки*, *Нитишки*, *Романишки*, *Кропишки*, *Гайлишки*, *Бушанишки*, *Рейнишки*, *Бренцелишки*, *Викишки*, *Қозулишки*, *Кручинишки* (Список населенных мест Витебской губернии. Витебск 1906).

44. Dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* pavirtimas nosiniais vienąbalsiais *o*, *e*, *i*, *u* irgi pridera prie seniausiųjų latvių kalbos ypatybių. Pasaulio kalbų istorija rodo, kad nosinių balsių amžius nėra ilgas. Paprastai nosiniai balsiai pavirsta grynaisiais balsiais. Latviai *o*, *e*, *i*, *u* vėikia paverčia grynaisiais balsiais *ō*, *ē*, *ī*, *ū*, iš kurių pirmuoju du ilgainiui išvirsta dvibalsiais *uo*, *ie*.

LXI Lietuvių-latvių prokalbės viena dalis, iš kurios ilgainiui išrieda latvių kalba, pradeda tarti žodžius *lañka's*, *leñkja*, *liñksta*, *liñka's* kaipo *lōka's* (per pėreiginį laipsnį **loñkas*; plg. žem. *lōnks* || *drōšē* „drąsiai“ MŽ), *lēka*, *līksta*, *lūka's*. Iš pastarųjų lyčių pereinėmis lytimis *lōka's*, *lēka*, *līksta*, *lūka's* pavirsta šiandienykščiomis lytimis *lūoks*, *liec*, *līkst*, *lūks*.

Vidžemēn latvių įeita dar su „nosiniais“ balsiais *o*, *e*, *i*, *u*, jei ne su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un*. Tatai rodo Rygōs vardas — *Ringā*, kuriuo tą miestą vadina žemaičiai. *Ringā* (acc. *Riņga*) rodo, kad la. *Rīga* bus buvusi kitą kartą ištariama latviškai *Riņgā*. Su *Riņgōs* vardu žemaičiai bus susipažinę nuo žiemgalių ar kuščių.

45. Visos kalbės ypatybės, dėl kurių šandien visadaugiausia yra nutolusi latvių kalba nuo lietuvių kalbos, nėra tokios jau senos, kaip kitam kad gali pasirodyti.

Latvių įsikurta Latgaloje (apie 600 metus) ir Vidžemėje (apie 700 m. e. metus) dar tuo metu, kai latvių kalboje tebebuvo sveiki *š* ir *ž*, dvibalsiai *an*, *en*, *in*, *un* ir *k* su *g*. Tiktai garsų junginio *tj*, *dj* likimui spręsti neturime mēdžiagos, kuri būtų senesnė už 1000 metus. Tuomet bent būta jau (*t*)*š*, (*d*)*ž* (plg. tai, kas pasakyta dėl žodžio *sūogis*, *kuoki* || *kūki*).

46. Latvių kalba, imant ją istoriškai, skiriasi nuo lietuvių kalbos ne daugiau kaip žemaičių tarmė nuo augštaičių. Tų skirtenybių tiek maža, o bendrenybių — devynios galybės!

Latvių ir lietuvių kalbės bendrenybės rodo, kad šių abiejų kalbų būta dar nesenai viena kalba su dviem labai artimom tarmėm.

Kad latvių kalbos senovėje būta tos-pačios su lietuvių kalba, net ir nekalbiniškas gali pastebėti iš latvių kalbos gramatikos ir žodyno. Latvių kalbos linksniavimas ir asmenavimas maža-kuo tesiskiria nuo lietuvių, pvz.:

Vienaskaita	Vard.	<i>vīrs</i>	<i>svešs</i>	<i>brālis</i>	<i>rūoka</i>		
	Kilm.	<i>vīra</i>	<i>sveša</i>	<i>brāl'a</i>	<i>rūokas</i>		
	Naud.	<i>vīram</i>	<i>svešam</i>	<i>brāl'im(-am)</i>	<i>rūokai (-ki)</i>		
	Gal.	<i>vīru</i>	<i>svešu</i>	<i>brāli</i>	<i>rūoku</i>		
	Īnag.	<i>vīru</i>	<i>svešu</i>	<i>brāli</i>	<i>rūoku</i>		
	Viet.	<i>vīrā</i>	<i>svešā</i>	<i>brālī</i>	<i>rūokā</i>		
	Šauk.	<i>vīr(s)</i>		<i>brālī</i>	<i>*rūok</i>		
Vienaskaita	Vard.	<i>kāja</i>		<i>saūle</i>	<i>siŕds</i>		
	Kilm.	<i>kājas</i>		<i>saūles</i>	<i>siŕds (siŕdis)</i>		
	Naud.	<i>kājai (-ji)</i>		<i>saūlei (-lī)</i>	<i>siŕdi (j)</i>		
	Gal.	<i>kāju</i>		<i>saūli</i>	<i>siŕdi</i>		
	Īnag.	<i>kāju</i>		<i>saūli</i>	<i>siŕdi</i>		
	Viet.	<i>kājā</i>		<i>saūlē</i>	<i>siŕdī</i>		
	Šauk.	<i>*kāj</i>		<i>*saul</i>			
Vienaskaita		{	1	asmuo	<i>esmu</i>	<i>metu metuōs</i>	<i>daru</i>
			2	„	<i>esi</i>	<i>meti metiēs</i>	<i>dari</i>
			3	„	<i>ir(a)</i>	<i>met metas</i>	<i>dara</i>
Daugiskaita		{	1	„	<i>esam</i>	<i>metam metamiēs</i>	<i>darām</i>
			2	„	<i>esat</i>	<i>metat metatiēs</i>	<i>darāt</i>
			3	„	<i>ir(a)</i>	<i>met metas</i>	<i>dara</i>

Net ir latvių kalbos tekstas nėra labai sunkus suprasti švie-suoliui lietuviui. Pavyzdžiui tesie šios kelios eilutės:

<i>Dziēsmas dēl', labi l'āudis,</i>	<i>Zīemu gāju, ne vasaru,</i>
<i>iēnaiđiņa neceliēt!</i>	<i>Baltas mēltas lūkuōtiēs:</i>
<i>Dziēsmu dziēdu, kāda bija,</i>	<i>Kurā mēlta zīemu balta,</i>
<i>Ne tā mana padarīta</i> BW 957.	<i>Tā vasaru juo baltdāka</i> BW 11 439,1.
<i>Vediēt mani kur vezdami,</i>	<i>Tāutiēts mani mazu hēma (jēma),</i>
<i>Caūr silīnu nevediēt!</i>	<i>Dzīrds liēlu aūdzināt;</i>
<i>Smiltis manas kājas graūza,</i>	<i>Vairāk resnu briēdināja,</i>
<i>Skujas bira vaiņagā</i> BW 18272.	<i>Nekā liēlu aūdzināja</i> BW 21 498,3.

47. Iš viso ko matome, kad lietuvių ir latvių kalbos tarp savęs yra tikros **sėšers**, vienės motynos kalbės duktės.

Tai motynai kalbai, kurios dukterimis yra lietuvių ir latvių kalba, geresnio vardo už dvilypį **lietuvių-latvių prókalbė** neturime.

3. Prūsai

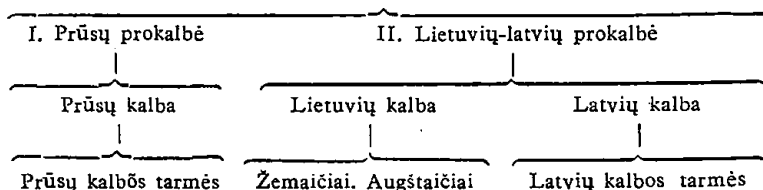
48. Prūsų kalba lietuvių ir latvių kalbai nėra tikroji sesuo, nes prūsų kalba yra prūsų prokalbės tikroji duktė. Lietuvių-latvių prokalbė ir prūsų prokalbė yra tarp savęs tikrosios **sėšers**, šiandienykščiems latviams ir lietuviams tėtos. Šitų dviejų tetų motyną mes vadiname **áisčių** prokalbe.

LXII Vadinasi, ir lietuvių, ir latvių, ir prūsų kalba kilimo yra áistiška. Áisčių tautės, áisčių giminės šakelėmis pasirodo beesą lietuviai, latviai ir prūsai.

49. Áistiškųjų kalbų tyrimas rodo, kad áisčių bendrosios kalbės, vadinamosios prokalbės, visupirma suskilta dviem tarmėm — lietuvių-latvių prokalbe ir prūsų prokalbe.

Aisčių giminės narių plokštelė

Aisčių prokalbė

50. Áisčių prokalbės suskilmą dviem skiltim—prūsų ir lietuvių-latvių tarmėm—turime nukelti net į senąją erą, vėliausia IV—III amžium prieš m. e.

Pirmajame—antrajame m. e. amžiuje prūsus jau pažįsta Roma suskilusius atskiromis kiltimis, besivadinančius tam tikrais kilties vardais, būtent—*áisčiais* (Tacito—*Aestii*), *galindais* ir *sūdaïs* (*sūdūviais*, Ptolemajaus—Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί).

Prūsų kalbės gotiškiosios kilmės žodžiai rodo, kad prūsų su gotais prie Vyslos žiočių ir Aismarių (Frisches Haff) susidurta ne vėliau kaip III amžiuje prieš m. e. (Bg¹⁰ 75).

Kada prūsų pirmą kartą įkelta koja naujojon savo tėvynėn, to mes nežinome. Bet kad jų tenai jau gyventa III amžiuje prieš m. e., patiriame iš gotų kalbos pėdsakų, palikusių prūsų kalbos žodyne.

51. Prūsų tėvynė, kaip ir lietuvių bei latvių, nėra Baltijos pajūris. Vietų vardų studijos rodo, kad aiškių protėvynė ieškotina yra šiandienykštėje Gudo žemėje (Белопысь), į rytus nuo Vilniaus.

Gudo žemės upėvardžiai (TŽ I 1—44, II 114) rodo, kad lietuvių ir latvių protėvių prieš jų išsikūrimą šių dienų Lietuvoje ir Latvijoje gyventa Dniepro (su Sožim) ir Berezinos augštupyje. Iš tenai lietuvių ir latvių ištumia VI amžiuje slavėnai, kurie tuomet pat laiku pasirodo ne tiktai vakarinėje ir pietinėje, bet ir šiaurės rytinėje Europos dalyje.

Prūsų protėvynė ieškotina yra greta su lietuvių-latvių protėvynė, t. y. į vakarus nuo pastarosios. Berezinos ir Dniepro (su Sožim) augštupys senovėje pridera lietuvių-latvių protėviams, o Nemuno ir Neries augštupys—prūsų protėviams.

52. Kadangi prūsų kalba seniau yra patapusi atskira kalba nekaip lietuvių ir latvių, tai ji dėl to ir turi būti ben-kiek tolimesnė abiem-dviem pastarojom kalbom, kuriedvi tėra patapusi atskirom kalbom, gal, neanksčiau kaip VII m. e. amžiuje, kai latviai ištraukė anapus Dauguvos Latgalon.

Kad prūsų kalba yra daug tolimesnė lietuvių kalbai kaip latvių kalba, gali kiekvienas lengvai įsitikinti kad ir iš šių prūsų kalbos tekstų:

Staey deffimpts Pallapsaey. Pirmots. Tou ni tur kittans deiwans curryetwey. Anters. Tou ni tur sten emnen twayse deywas nienbaenden westwey. Tirtis. Tou tur stan lankinan deynan fwyntintwey. Ketwirtz. Tou tur twayen thawan bhae mutien smunintwey. Pyienkts. Tou ni tur gallintwey. Ufts. Tou ni tur salobisquan limtwey. Septmas. Tou ni tur ranktwey. Afmus. Tou ni tur red-di weydikaufnan waytiaton preyken twayien tauwyschen. Newyntz. Tou ni tur pallapsitwey twayfis tauwyschis butten. Deffympts. Tou ni tur pallapsitwey twayfis tauwyschies gennan, waykan, mergwan, pecku, adder ka tanaeffen heft. 1545 m. II katakizmas.

Stas Swints Cristiāniskas Druwis... As druwē en Deirwan Tāwan Wissemusgingin kas ast teikūns Dangan bhe semmien. Bhe en Jefūm Christum fwaian ainan Soūnon noufon Rikijan kas pagauts ast esse Swintan Noseilien Gemmons esse stan Jumprawan Marian Stīnons po Pontio Pilato Skrifits Aulauns bhe enkopts Semmailifons prei Pickullien En tīrtan deinan etškūns esse galan Unsaigūbons no Dangan Sīdons prei tickrōmien Deiwās steife wissemusgingin Tawas isquendau tāns pergūbons wijrjt prei ligint stans gijwans bhe aulaufins. As Druwē ēnstan Swintan Noseilien

ainan Swintan Christiāniskan kīrkin Stan perōniskan Swintan
etwerpsennian steife grijkan etškīnfan menfas bhe ainan prābut-
fskan gijwan. Amen. 1561 metų katakizmas.

Sta Thawe nufon. Thawe nufon kas ihu asse an-dangon.
Swintints wirft twais emmens. Pergeis twais laeims. Twais quaits
audasseifin na femmey key an-dangon. Nufan deininan geittin
dais numons schin-deinan. Bha atwerpeis noumans nufon aufschaut-
ins kay mas atwerpimay nufon aufschautnikamans. Bha ny wedais
mans en-perbandan. Sclait isrankeis mans affa wargan. Amen.
1545 metų I katakizmas.

53. Prūsų kalba skiriasi nuo lietuvių ir latvių kalbos šiomis
savybėmis:

1) prūsų kalboje išlikusį sveiką dvibalsį *ei* lietuviai su latviais
tam tikrose sąlygose paverčia nauju dvibalsiu *ie*: pr. *deinan* || *die-
nà*, la. *dienas*; pr. *deiws* || *diėvas*, la. *dievs*; pr. *prei* || *priė*, la. *prie-di*
„priedai“; pr. *tennei* (nom. pl. || *tenna-ns* acc. pl.) „jie“ || *aniė*, la.
tiė. Plg. lietuvių grutes *diėvas* || *deivė* (seniau ir *deivystė*, *deivaitis*),
piētūs || *peitvys*, *prietas* || *preikālas*;

2) lietuvių ir latvių sveikus išlikusius senovės balsius *ā* ir *ō*
prūsai nebeskiria, nes abudu garsu jie ištaria kaip *ō* (rašo *o*, *oa*)
arba *ā*: pr. III *dāt* ir (po)*stāt* || *dúoti*, *stóti*, la. *duót*, *stát*; pr.
Voc. *brote* (III brāti) ir *woassis*, *glossis* || *broterēlis*, *brólis*, la. *brālis*
ir *uosis*, *ghuos(n)is*, la. *uosis*; pr. Voc. *mothe* (*muttin* I, *mutien* II,
mūti III) || *mótė*, la. *māte*;

3) prūsų kalba kai-kur ir morfologijoje prasikiša pro lietuvių
ir latvių kalbą: a) pr. *deiwas* (gen. sing.) || *diėvo*, la. *dieva*; b) pr.
mais, *twais*, *swais* || *mānas*, *tāvas*, *sāvas*, la. *mans*, *tavs*, *savs*; c) pr.
tebbei, *sebbei* || *tāu*, *sāu* (sen., *tāvi*, *sāvi*), la. dial. *tau*, *sau*; d) pr.
dāuns || *dāvęs*, *dėvęs*, la. *devis* ir kt;

4) žodyne irgi prūsai daug-kur skiriasi nuo lietuvių ir latvių,
pvz.: *anctan* || *sviēsts*, la. *sviēsts*; *bītas* „vakaro“ || *vākaras*, la. *va-
kars*; *dadan* || *pīenas*, la. *piēns*; *kalis* || *šāmas*, la. *sams*; *kelan* || *rātas*,
la. *rats*; *kērdan* || *laīkas*, la. *laiks*; *pintis* || *kēlias*, la. *cel'š*; *panno*
(*pannu-staclan*) || *ugnīs*, la. *uguns*; *wupyan* || *debesis*, la. *debess* ir kt.

54. Ne viso prūsų žemės ploto kalba yra buvusi vienoda.
Prūsų kalbos paminkluose, kuriuos sudaro trys katakizmai (1545 m.
du ir 1561 m. vienas katakizmas) ir du žodynėliai (XIV—XV am-
žiaus Elbingos ir XVI amžiaus Grunau'o žodynas), galime įžiūrėti
ben dvi tarmi. Prie kalbos paminklų priskaitę dar ir senosios
prūsų žemės vietovardžius (J. Gerulio išleistus) su asmėnvardžiais

(R. Trautmann'o leidžiamais), gausime tų dviejų tarmių visą eilę šnektų.

55. Prūsų kalbės suskilimas dviem tarmėm pridera nuo balsio *ē* ištariimo. Pietiečių prūsų tarmėje balsio *ē* būta plataus, t. y. *ē* (*ā*), o žiemiečių (šiauriečių)—siauro, t. y. *ē*. Platųjį *ē* Elbingos žodynas kartais parašo junginiu *ea: geasnis* „Schnepe“ || la. *dzēsnis* „schwarzer Storch, Reiher“, *peadey* „Socken, pėdėliai“ || *pēda*, la. *pēda* „Fusssohle“.

Pietiečiai prūsai (Tacito *Aestii* = *āisciai*) gotų kalbos siaurąjį *ē* verčia balsiu *ī*, kuris yra buvęs daug artimesnis gotiškajam *ē* nei prūsų platusis *ē* (*ā*). Todel ir nenuostabu, kad gotų kalbos žodžius **glēsaz* „gintāras“ ir **ēlā* „yla“ pietiečiai prūsai, visuartinieji gotų kaimynai, ištaria **glīsas* (ir vėliau) **glīsis* ir *ilā* (ir vėliau *ilō* = pr. Voc. *ylo* „Ahle“) Bg¹⁰ 256–7. *Glīsis* ir *ilā* iš pietų Prūsų patenka žiemų Prūsuošna, o iš čia prekybos keliu pasiekia Lietuvą ir Latviją: la. *glīsis*, *ilīns*, lie. *yła*.

Žiemiečių prūsų tarmėje *ē* vienur ir toliau palieka siauras, o kitur, perdaug susiaurėjęs, išvirsta garsu *ī*.

Garsas *ī* iš *ē* yra žiemų rytiečių ypatybė, kuri visuanksčiausia atsiranda Vėluvos apylinkėje: 1258 m. *Per-nen* || *Per-nyn* G¹ „už **Nēnos* upės esąs“, 1326 m. *Wilaw* Sc I 93. XVI amžiuje *ī* iš *ē* iš rytų bus pasistūmęs ir į Sėmbos (lot. *Sambia*, *Sambia*, vok. *Samland*) rytus. Sėmbos rytine šnehta yra rašyti 1545 m. II katakizmas ir 1561 m. III katakizmas, kurie visur balsio *ē* vietoje turi *ī*, pvz.: II *ydieyti* = III *ideiti*. Pirmasis 1545 m. katakizmas bus rašytas viena vakarinės Sėmbos šnektų, nes ten *ē* niekur nėra dar net ir 1545 metuose pavirtęs balsiu *ī*, kas matyti iš šių katakizmo žodžių: *turretwey* 5₃, *Stenuns* 5₂₉, *lesuns* 5₃₁, *grecon* 7₁, *grekun* 7₂₀, *bietis eden* 7₁₈, *betten eden* 7₂₄, *cdeitte* 7₂₁, *palletan* 7₂₈ = III kat. *turrītwēi*, *Stīnons*, *-līfons*, *grikan*, *bītas*, *īdin*, *ideiti*.

56. Žodžio gale, ne po kirčiu, ir pirmojo katakizmo, kaip ir II bei III kat., šnektose *-ē* virstama balsiu *-ī*, kas matyti iš veiksmažodžio lyties *ymmi-ts jmmitz* „ėmė“ < **i-mē + t(a)s*. Daugiskaitos 2 asmenis galūnė *-ty*, *-ti* visų trijų katakizmų šnektose gali būti kilusi iš prolytės *-tē* (lie. *vėdė-tė-si*).

Antrojo katakizmo lytis *ymmeits ymmeyts* „ėmė“ rodo, kad galinio *ē* jau būta pavirtusio balsiu *ī* dar prieš senojo *ī* sudvibalsėjimą (diphthongisatio), kuriam pavyzdžiu gali būti žodžiai II *wey-dikausnan* = III *wijdikausnan*, II *crixteits* = I, II *crixtitis* „krikštytas“.

II *reykeis* greta su lytim *rykyes* = III *rikijs* (nom. sing.), *rikijan* (acc. sing.) „viešpatis, Heer“.

LXIV 57. Profesorius N. van Wijk'o (Altpreussische Studien. Haag 1918, 18) spėmuo (Vermutung), kad galinio *-ē* visų trijų katakizmų šnektose po kirčiu liekama *-ē*, o be kirčio pavirstama *-i* (= *-ī*), rodosi, sutinka su kalbos duomenimis:

per-bānda, kūra : maitā, billā-ts = per-lānki, per-traūki : budē, weddē = mūti, perōni : femmē.

58. XVI amžiaus žiemiečių prūsų tarmėje balsis *ā* atstoja du lietuvių kalbos garsų — *o* (la. *ā*) ir *uo*. Nors šitą *ā* 1545—1561 metuose pažįsta visos trys šnektos (I, II ir III kat.), bet jis kili-mo yra naujas, nes jo vietoje XIII, XIV ir XV amžiaus pradžioje žiemiečių prūsų tarmės šnektos dar tebeturi *ō*, ką pirštu prikišamai rodo Sėmbos žemės vietovardžiai (G²), pvz.: *Auctowangos, Grindos* (nom. pl. f.), *Byoten, Beyoten* || lie. *Bijotai, Dywone-lauken, Soke* 1258, *Schokym* 1299, *Scoken* terra 1326 m. „vok. Schaaken“, *Wobsdis* 1331 m. „eyn luchs“ || *opšrūs*, la. *āpsis* (*āpša*) „бapcyk“, *Wosenbirgo, Wosispile* || *ožjys*, la. *āzis, Kopte* (*Kupte*), *Aucopte, Auctacops, Paymecopo, Pillecop* || *kōpos, Komayn* „šiantie vok. Cumch-nen“, *Laypo* < *Leipō* „liepa“, *Motern, Pobeti* 1258 m. greta su 1320 m. *Pubethyn*, 1325 m. *Puwunden* || *pō*.

Ir be XIII—XV amžiaus vietų vardų liudijimo galima būtų priėti prie išvados, kad XVI amžiaus Sėmbos žemės šnektose bal-sio *ā* išriedėta iš senėlesnio *ō*. Kad sembiečiai prūsai būtų netu-rėję balsio *ō*, tai iš balsio *ā* nieku būdu negalėjęs būtų išriedėti balsis *ū* garsų junginiuose *pā, bā, vā, mā, kā, gā*: *fupūni* „Frau“ || lie. *žiūpōnē* (1.), *poglabū* „herzte, pamylāvo“ || la. *glabāt, gallū* „gal-va“, *widdewu* „вдова“, *deiūwūtai* „deivōtai“ adv., *mūti* „motyna“, *mukint* „mokinti“, *laikūt, lāiku* „laiko“, *perōnisku* „bendra“ (nom. sing. f.), *mergu* „merga“.

59. Visi trys katakizmai su *ū* iš *ō* turi dar kartais greta ir *ō*: *po* „pō“ I, II, III (*pōstan* 61₁₆, *pō* Dangan 67₁₂, *pōmien* 79₃₆), I *perroniskon*, II *perronisquan*, III *perōniskan* „Gemeinde“, I *encops*, II *enquopizt*, III *enkopts* (3×) „pākastas, palāidotas, begraben“ < **eñ-kōpti(a)-s* (*en-* su „akūtu“).

Prūsų šakniai *kōp-* lietuvių kalboje gali atliepti *kop-* arba *kuop-*: ž. *kōpti* (*Užkōpk* ugnį pelenais, kad aūnglys neišplėnėtų! Ms, SInt) || r. a. *kuōpti* „lāidoti“ (numlėlį *kuōpia, pakuōpcie* Dsn). Žiemų prūsai su dalyviu **eñ-kōpts* rodo, kad po *k* balsio *ō* visupirma

pradėta virsti balsiu *ū* kirčiuojamame skiemenyje. Iš bendraties *laikūt* galėjo gauti *ū* ir esamojo laiko lytis **lāiko : lāiku* (4×).

Polinka „palička“ drauge su lytim *enterpo* „duoda naudōs“ (plg. lytis *lāiku*, *perbānda*) rodo, kad ir po *p* tiksliai kirčiuojamojo *ō* tevirstama balsiu *ū*: *pūdauns* „nešęs“ || *pīdai* „neša“, *supūni* „žiūpōnė“.

60. Pirmojo katakizmo šnekteje *ō* virtimas balsiu *ū* dar nėra buvęs galutinai išvestas: 1545 m. I katakizmo autoriaus vienamečiai tebebus dar sakę greta su naujuoju *ū* ir senąjį *ō*: *somonentwey* = II *smunintwey*, III *smūnint* „geřbti, t. y. žmōninti“, *gōbuns* greta ir *pergubuns* || ž. *gobinti* Voc. || a. *gabēnti* „nešti“, *wissemokin* „visagalintį“, *taykowuns* = III *teikūuns* (*teikū*), *patickots* II „pagauts, pradėtas“, *koděsnimma* = II *kuděsnammi* „so oft = *kuō* (dažnai)“.

61. Visose šnektose tasai *ō* nepavirsta balsiu *ū*, kuris stovi prieš arba po *n* ir prieš *m*: *no* < **nō* (lie. *-nā* < **nā*: *kanā lēndi?* Zt, *dangunā* < **danguñ* acc. + *nā*) greta su *nā* || I, II, III *perōni-* „bendras“, III *tickrōma-* „teisus, gerecht“.

Gennāmans „žmonōms“ turi *ā* užuot *ō* iš kitų linksnių, kuriuose tekaitaliojasi *ā* tiksliai su *a*, bet niekad su *ō*. *Rāms* ir *tāns* turi ne *ō* dėl to, kad abiejų žodžių *ā* yra kilimo iš trumpojo *a*: *ra'm(a)-s*, *ta'n(a)-s*.

Garsų junginio *ām* išvirtimą junginiu *ōm* rodo ir sūdūvių (sūdū), arba jotvingų, tarmė: 1248 m. asmeñis vardas *Скомондъ* IL 799 = 1326 m. *Scumandus* Bg¹⁰ 78 iš sūd. lyties **Skōmand(a)s* || ž. *Skomantai*. Tą-pat rodytų ir 1255 m. sūdaviškas asmėnvardis *Komamъ* IL 828¹³, jei jis būtų vestinas iš lyties **Kōmāi(a)s*, o ne **Kamāi(a)s* (|| pr.-vok. 1353 m. *Camynen* „Komienen Kr. Rōssel“ G¹): 1384 m. Sėmbos vietovardis *Komayn* „šiandie vok. *Cumehnen*“ G² || la. *kāmēt* „hungern“ (skr. *kāma-s* „geismas“, trak. *καμολης*, *προσφιλης*, *mylimas*, draugiškas“ Kretschmer Einleit. 239).

62. Pirmojo katakizmo šnekteje galinio siaurojo *ō*, neturint jam kirčio, pavirsta plačiuoju *ō*, iš kurio vėliau išriedėta balsio *ā*. Šito *ā* vietoje II ir III-ojo katakizmo abidvi šnekti turi *-u*, t. y. *ū*. Laukiamosios raidės *-u* vietoje randame *-a* šituose pirmojo katakizmo žodžiuose: *dinkowats* (z 2×) bha *limatx*, *Stasma* iš *stasma*, kuriems atliepia II *dinkautx* bhe *lymucz*, *Staesmu* *istesmu* ir III katakizmo lytis *dīnkauts* bhe *līmauts*, (skaityk *līmuts*; au įtrauktas iš kaimyno žodžio *dīnkauts*, kilusio iš lyties *dīnka(w)ū-ts* < **dīnka-vōts*), *stesmu* iš *stesmu*.

63.¹ Visos trys žiemiečių prūsų tarmės šnėktos senėlesnį *ō*, kilusį iš aisčių prokalbės dviejų garsų *ā* ir *ō*, prieš šešioliktą amžių bus tarusios dvejopai — plačiai, kaip *ō*, ir siaurai, kaip *ō̃* po lūpinių (*p, b, v, m*), gomurinių (*k, g*) ir prieš *m, n*.

Siaurojo *ō̃* turėta būti irgi dvejopo, iš kurių vieno būta labai siauro, nes jis vėliau pavišsta balsiu *ū*.

64. Pietiečių prūsų šnektose *ō* būta plataus, t. y. *ō*, ką rodo jo nepavirtimas garsu *ū*. Elbingos žodynėlio šnekta, kuria yra šnekėję Pamedės prūsai, arba pamedžionys (G¹ 272—4), ištaria *ō* plačiai, ką rodo šio garso rašymas raidžių junginiu *oa*: *boadis* „dūris“, *doacke* „varnėnas“, *coaris* „šallinė“, *loase* „apklėtas“, *moazo* „teta“ || *mōša*, la. *māsa*, *noatis* „notrė“, *poalis* „balandis“, *poaris* „Maulwurfsgrille“, *soakis* „žiogas“, *soalis* „žolė“, *woapis* „dažas, ban“, *ploaste* „paklėdė“.

Pamedžionų šnektos *ō* arba *ā̃*, kam tarsi pritaria rašyba *oa*, gali būti kilęs ne tik iš senėlesnio *ō*, bet ir iš *ā̃*. III katakizmo šnektose dvibalsis *a* pailgėja po „cirkumflectiniu“ kirčiu, pvz.: *lāiku* „laiko“ || ž. *lāika*, *āusins* „ausis“ (acc. pl.) || ž. *āusj*, *ālgas* „algos“ (gen. sing.) || ž. *ālgā*, *rānkan* „raňka“, *mārtin* „marčia“ || ž. *mārtę* Slnt.

Ir šitas dvibalsinis *ā̃* Elbingos šnektose gali pavirsti balsiu *ō*, kurio vietoje rašoma yra *o* ir *oa*: *ycroy* „kojų ikrai“, *clattoy* „Klette“ (nom. pl.) < **ikrāi* (|| lie. *galai*), *caymoys* „Achsel“, *ennoys* „drugys“, *cariawoytis* „Heerschau“ || *waiitiāt* „kalbėti“ || *spoayno* „putos“ greta su sutrumpėjusiu dvibalsiu *āi* > *ā̃* lytyse *moafis* „miežis“ (|| la. *māize* „duona“), *moasis* „dumplės, mexi“ (= *maišas* < ž. *māšas* Kv arba *māišos* Slnt), *roaban* „raibas“ < *rāiban*; *scolwo* „skala“ (|| *skēlti* = *kalvā* : *kēlti*), *solthe* „ragaišis“, *wolti* „vārpa“ < **vālti* (l. *włóc*, rus. *бóломь* || lie. *vāltis* „Haferrispe“), *woltis* „Unterarm“ || *woaltis* „Elle, uolektis“ < **āltis* < **ālk-tis* || la. *ēlks*, lie. *alkūnė*, sl. *olkōtō* „локоть“, *doalgis* „daľgis“ = ž. *dālgis*; *dongo* „Refe, l. daga“ < **dāngō* || kurš. *daňga* „kampas“ || *droanse* „griežėlė“, *soanxti* „kibirkštis“ (|| isl. *sangur* „angebrannt“ Zupitza Guttur. 205, Fick III⁴ 429); *som-pisinis* „sąmalinė duona“, *api-sorx* „Eisvogel“ (|| *sarke* „šarka“, *bordus* „barzda“, *gorme* „karštis“ Bg¹⁰ 186, *passortis* „žarstėklis“ < **pa-zārtis*, *scordo* „Schwarte“ < **skārdō* (: sl. *skora* = lie. *karda* : sl. *kora*, lie. *karna*), *smorde* „rhamnus frangula, Stinkbaum“, *tula-wortes* „karvės knygos, Mannigfalt“ <

¹[§§ 63-218 buvo išspausdinti antrajame žodyno sąsiuvinyje, pasirodžiusiame jau po K. Būgos mirties. -Z. Z.].

-vārtēs (*vartýti*), *wormyan* „raudonas“ < *vārmja-* (prG *warmun*, skaityk *warmien*) || *moargis* „l. morg“ < **mārga-*.

65. Tokį-pat pailgėjimą Elbingos žodynėlio šnekteje rodo ir dvibalsiai su pirmuoju sandū *e*, pvz.: *geauris* „Wasserrabe“ < *gēur-*, *mealde* „žaibas“, *sealmeno* „volungė“ (|| *želtas* „gelsvas“ Biržų ap. dainose), *greanste* „grįžtis,-ies“, *teansis* „Deichsel“ < *tēnsa-*(*tēsti*), *seamis* „ОЗИМОЕ, Winterkorn“ < **zē(i)mis*.

66. Dvibalsio pirmasis sąždas (Komponent) *a* prūsų kalbos šnektose palieka trumpas, jei jis stovi po „akūtiniiu“ kirčiu arba be kirčio, todėl Elbingos žodynėlis rašo šiuose žodžiuose *a* (ne *o*, *oa*):

A) dvibalsis po „akūtiniiu“ kirčiu: *braydis* „brėdis“ < **breidis* arba (kaip rodo la. *briēdis*) **breidī's* (pr. Voc. *re* > *ra!*), *laipio* „lāipta“, *slayx* „sliekas“ < **slaikis* < **sleika's* (pr. Voc. *le* > *la!*); *salmis* || *šālmas*; *antis* „āntis“, *panto* „pāntis“ < *pañtō*; *artwēs* || *irti* (*irklas*), *sarke* „šārka“, *sarwis* „šārvas“, *warne* *buca-warne* „vārna“;

B) dvibalsis prieš kirtį: *dantis* „dantis“, *wanso* „wasy“, *fansy* „žasis“ < *zansī* (cf. *marti*, *pati*), *warto* „вотра“ (nom. pl. n.), *lapiwarto*.

67. Senovės „oksitonai“ (gr. *θεός*, lie. *galaĩ*) prūsų kalboje dvibalsio pirmąjį sandą palieka trumpą net ir tuose linksniuose, kurie kirtį nuo galūnės yra perstūmę ant šaknies dvibalsio (Trautmann Altpr. Sprachd. 189). Todėl galima suprasti šių Elbingos žodynėlio lyčių balsį *a* laukiamojo *o* arba *oa* vietoje: *balgnan* || *balnai*, *dalptan* „kāltas“ || *долотó*, *scaytan* „штт, scūtum“ || *sva. scīts*, s. isl. *skíð* „Scheit Holz“ < ide. **ske-to'm*, *laygnan* „veidas“ < **laiknan* < **leikna'n* (*la* < *le*) || rus. *луцó*, *snaygis* „sniegas“ < **snaiga's*, *ansis* „ąsa, vąšas“ < **ansa's*, *aysmis* „iešmas“ < **aisma's* < **eišma's* (pr. Voc. *e* > *a-*), *warnis*, *colwarnis* < *varna's* || *varnai*. Išimtį sudarytų Elbingos žodynėlio žodžiai *caymis*, *playnis* (< **pleinas*: pr. Voc. *la* iš *le*), *granstis*, *lanctis*, *carbīo*, *fardis*, jei jie būtų lygiai lygūs mūsų žodžiams **kāimas* (jį rodo pr. III *kāimaluke* „lanko, kiemañ nueina, sucht heim“; pr. Voc. *caymis* gali būti ir = lie. *kāimas* ir la. **kāims*, kurį rodo buvus žodis *kāimīns* „kaimynas“), *pliēnas* || *pliēninis* (adj.) „стальной“ Mrc, *grāžtas* || pl. *grążtai*, *lañktis*, *kařbija*, *žařdis* (ir Jn *žardys*).

68. „Cirkumfлектinės“ šaknies „paroksitoniniai“ žodžiai *doalgis* „daľgis“, *dongo* < **dañgā* rodo, kad *playnis*, *granstis*, *lanctis*, *carbīo*, *fardis* tegali eiti tiktai „oksitoniniais“ žodžiais (*vaikaĩ*, *dievaĩ*...).

69. „Cirkumflectinis“ dvibalsis *au* balsio *a* Elbingos žodynėlio šnekoje, rodosi, balsiu *ā* neverčia. Tam reikalui ištikimos medžiagos nė neturime, nes *cawx* || *kaũkas*, *ausnis* (skaitau ne **ausins* del lyties *agnis* [ne *agins*!]: *gn* iš *kn*, kaip matyti iš žodžių *sagnis* || *šaknis*, *laygnan* < **leiknan* || *luuço*, *nognan* „óda, Leder“ || gr. *νάκος*), *tauris* || *Taurāpilis* Bg⁶ 43 gali būti senovės „oksitonais“. *Saule* ir *crausy* turi turėti *au* (ne *ou*, *oau*) del dvibalsio „akūtumo“: *saülē* = lie. *sáulē*, la. *saũle*, *kraūsī* (gen. sing. *kraūsīās*, kam pritaria daugiskaitos vardininkas *crausios*) = lie. *kr(i)áušē*.

70. Elbingos žodynėlio vienaskaitos vardininkai *spoayno*, *scolwo*, *scordo*, *dongo* ir *wolti* (jei ji nėra kaip ir *mary* „Haff“ = lot. *mare* daiktinės — neutrum — gimties vardas), *soanxti* rodo, kad „cirkumflectinės“ šaknies *παροξύτων* ū pamedžionų šnekoje nepavirsta *ὀξύτων* ais, kaip lietuvių kalboje. Vadinas, galūnės „akūtiniai“ balsiai *-ā* ir *-ī* prūsų kalboje nenutraukia ant savęs kirčio nuo „cirkumflectinės“ arba trumpos šaknies.

Pamedės prūsai, kaip ir senovės latviai, paroksitoniniuose žodžiuose „cirkumflectinio“ kirčio nenustumia nuo šaknies ant „akūtinės“ galūnės, bet ji senoviškai tebeištaria, sakydami: *spā'inō*, *skā'lvō*, *skā'rdō*, *dā'ngō* (cf. lie. *rankà*, gen. sing. *rañkos*) ir *vā'ltū*, *sā'nkstī* (cf. s. lie. *santī* „ėšanti“, gen. sing. *sañčios*).

Vienos rusų kalbės lyties *nъ'na* neužtenka išvadai, kad ir prūsai savojo žodžio dvibalsyje *ai* > *oay* būtų tarę „akūtą“. Sanskrito žodis *phēna-s* „puta“ rodo, kad prūsų žodžio turima „cirkumflectinis“ *ai*. Slavėnai žodyje *nъ'na* turi „akūtinį“ *ai*, kuris kilimo yra naujas, kaip ir žodžiuose *ворона* greta su lytim *ворон*. Taigi, pr. Voc. *spoayno* lietuviškai šiandie būtų ištariama **spainà*, gen. sing. **spainos*.

71. Elbingos žodynėlio ypatybė dvibalsį *ān* (= ž. *ān*, a. *añ*) tarti kaipo *ān* (*droanse* „Schnarrwachtel“) teatsikartoja vienoje tiktai pamedžionų žemėje, iš kurios turime asmenvardį *Moante* (Kammeramt Pr.-Mark) G¹ 273 greta prie Sėmbos žemės asmenvardžio **Mant(a)s*, išlikusio 1331 m. kalno varde *Mante-garbs* G¹, PN.

Prūsų žemė. 72. XIII amžiuje Prūsų žemės siena kryžiuočiai vakaruose laiko Vyslos upę, o rytuose ir žiemiuose — Nemuno upę. Pietūse Prūsai susiduria su Lėnkais. Štai kaip kryžiuočių kronikininkas Dusburgas aprašo Prūsų sieną:

Terra Prussie pro terminis suis, infra quos constituta est, habet Wiselam (= *Výsla*), mare salsum (= *Baltijos jūra*), Memelam (= *Nėmunas*), terram Russie, ducatum Masovie et ducatum Dobrinensem. Wisela est

aqua fluens de Cracovia in terram Pomeranie, circa castrum Danzke intrans mare, dividens Poloniam et Pomeraniam a Prussia. Memela etiam est fluens aqua, descendens de regno Russie circa castrum et civitatem Memelburgk (= *Klaipėda*) intrans mare, ipsam Russiam, Lethowiam et Curoniam (= *Kuřšas*) dividens etiam a Prussia Sc I 50 — 1.

73. Šito žemės ploto prūsai, kaip esame augščiau matę, kalba dviem tarmėm — *ĕ*- tarme ir *ē* (vėliau *ī*) tarme. *ĕ*- arba žieminės (šiaurinės) tarmės iš rąstų mes pažįstame tris šnektas (I, II ir III kat.). Pietinės arba *ē* (*ā*)- tarmės iš rąstų tėra mums pažįstama viena tiktai pamedžionų šneкта. Kitos prūsų kalbės šnektos galės išeiti aikštėn, kai bus žmoniškai ištirti Prūsų vietovardžiai ir asmėnvardžiai.

74. Prūsų tautà, kaip ir kiekviena kita, yra sudaryta ben iš kelių kilčių. Kiltis nuo kilties paprastai skiriasi ne tiktai papročiais, bet ir šneкта.

Prūsų tautės kiltis ir tų kilčių tikrinius vardus aikštėn yra iškėles Dusbargas, kuris šitaipos rašo:

Terra Prussie in XI partes dividitur. Prima fuit Colmensis et Lubovia, que ante introitum fratrum domus Theutonice quasi fuerat desolata. Secunda Pomesania, in qua Pomesani. Tercia Pogesania, in qua Pogesani. Quarta Warmia, in qua Warmienses. Quinta Nattangia, in qua Nattangi. Sexta Sambia, in qua Sambite. Septima Nadrowia, in qua Nadrowite. Octava Scalowia, in qua Scalowite. Nona Sudowia, in qua Sudowite. Decima Galindia, in qua Galindite. Undecima Bartha et Plicka Bartha, que nunc major et minor Bartha dicitur, in qua Barthi vel Barthenses habitabant. Vix aliqua istarum nacionum fuit, que non haberet ad bellum duo milia virorum equitum et multa milia pugnatorum. Sambia opulenta et populosa potuit habere IV milia equitum et XL milia pugnatorum. Sudowite generosi, sicut nobilitate morum alios precedebant, ita divitiis et potencia excedebant. Habebant enim sex milia equitum et quasi innumerabilem multitudinem aliorum pugnatorum. Quelibet istarum gencium habebat multa castra et firma, de quibus tediosum esset per singula enarrare Sc I 51—2.

75. Kulmo (terra Culmensis, Culmerland) sritį Dusburgo gadyneje valdo lenkai, kas matyti iš šio liudijimo (Działyński Lites I 197): quod quidam legatus de latere missus erat in Prussiam a domino nostro papa, et cum veniret de Romana curia et esset in terra Prussia, et incepit ire et incedere sicut legatus factus in provincia, ubi deputatus est, sed cum fuisset sibi dictum, quod dicta terra Culmensis esset de regno Polonie et infra ipsum regnum, deposuit insignia sua et exivit terram Culmensem, et transtulit se ultra flumen Ossa ad terram Prussie, ad quam erat missus sicut legatus de latere, et ibi resumpsit insignia sua, et cepit exercere legacionem suam sicut legatus deputatus et missus in Prussiam Sc I 51². Cf. Dr. O. Schlüter Wald, Sumpff und

Siedelungsland in Altpreussen vor der Ordenszeit. Halle a. S. 1921, S. 21, 31.

LXVII

Pats Kulmo (lot. *Culmen*, *Colmen*) vardas kilimo yra lenkiškas, nes lėnkai šį miestą (vok. die Stadt *Kulm*) ir sritį (civitas *Colmensis* > terra *Colmensis*) vadina *Chelmno*, kas yra vienōs kilmės su miesto vardu *Chelm* || rus. *Холм* = sl. *xōlmъ* < germ. **xulmaz* „kalva, Holm“.

76. Liubavo (Lubovia) srities vardas, kaip ir Kulmo, yra irgi lenkiškas: *Lubów*, *Lubowo* || rus. *Любово*. Sako, kad Kulmo ir Liubavo stityse visuomet gyvenę lėnkai (Zeufs Deutschen und Nachb.² 676*). Kad 1303 metuose Liubavo srities būta lenkiškos, rodo šie Dusburgo žodžiai: quinquaginta viri de Lethowia latrunculi intraverunt terram Lubowie, qui premiserunt virum unum scientem linguam Polonicam, ut statum terre diligencius exploraret Sc I 169. Długo-šui Prūsų ir Lenkų sieną daro Osos upė: Ossa dividens Polonorum terras a Prutenorum I 13; Pruthenorum regio Polonorum regioni confrontata a flumine Ossa, qui et ipse in Wislam decidit terrasque Polonorum a Pruthenis disternat I 118. Be to plg. ką sako kiti šaltiniai dėl Osos: Ossae superius usque in Prussiam..., per ascensum Osaе usque ad terminos Prussiae..., ab eo loco ubi Drewentza egreditur terminos Prussiae.

Liubavo srities žiemuose 1303 m. (Osterodės aps.) gyvenus prūsų¹ rodo vietos vardas *Sassen-pile*, kurį jau 1338 m. vokiečiai yra išsivertę vardu *Hasenberg* G¹, o lėnkai (SG V 391, X 330) *Zajączkowo*. Iš čia patiriame, kad ir Liubavo srities prūsų turėta žodžiai *sasnis* „kiškis“ ir *pils* „pilis“.

77. Iš senovės šios sritys (terrae) yra prūsiškos: 1) lot. *Pomesania*—žemės plotas tarp Vyslos, Nogato su Elbingos upe, Osos ir Zirgūnos (1290 m. *Sirgun* = dabar vok. *Sorgefluss* G¹) arba Serijos upės, įtekančios Drūsens ežeran (vok. *Drausensee*), 2) *Pogesania*—Aismarių (das *Frische Haff*) pamarys tarp Drūsens ežero, Serijos (Paserio, vok. *Passarge*) ir Drivančios upių, 3) *Warmia*—Paaismarije tarp „Pogesanijos“, „Galindijos“ ir „Natangijos“ sričių, 4) *Nattangia*—nuo žeminio Aismarių pamario Prėgliaus pietiniu paupiu net iki Alnos (vok. *Alle*) upei, 5) *Sambia*—tarp Deimenos, Prėgliaus upių ir jūrių-marių, 6) *Nadrowia*—nuo Kuščių marių į rytus augštutinio Prėgliaus paupiu net iki Gilijos ir Osos upių šiaurėje

¹ ... nur das Kulmerland polnisch, die L ö b a u aber um die Zeit des Auftretens der Ritter rein preussisch war O. Schlüter l. c. 43. Kulmo srityje Šliūteris temini vieną tiktai prūsišką vietovardį —*Kaucke* (dabar vok. *Herrmannsruhe*) l. c. 34.

ir Guldapės upės pietūse, 7) Scalowia—Nemuno žemupyje, tarp Nadruvos ir Kuššo: Theodoricus... venit navigio ad terram Scalowitarum, que sita est in utroque litore Memele, et accedens improvise ad castrum, situm tunc in eo loco, ubi nunc est castrum Raganita (= *Ragaine*), inceptit ipsum impugnare Sc I 133, 8) Sudowia—buvusi Suvalkų gubernija ir gretimoji Rytų Prūsų dalis (į rytus nuo didžiųjų Mozūrų ežerų); vakaruose sienaėjusi su galindų žeme Luko (l. Łek, gen. Elka < *Łka) upe, o rytuose—Nemunu, 9) Galindia—pietūse susiduria su Mazovija, vakaruose eina net iki Alnos upei, kur susisiečia su „Pogesanija“, rytuose sienaėjusi Luko upe su Sūduva; nuo Nadruvos galindų žemę skyrusi Guldapės upė, 10) Barta—rytiniame Alnos paupyje, į pietus net iki galindų žemei.

Tiksliau pažymėtas Prūsų sritis rasite žemėlapyje, kurį vėliau žadu pridėti prie pirmojo žodyno tomo¹.

78. Dusburgo sričių ir prūsų tautės kilių vardai lietuviškai turėtų būti šitaip vadinami:

1) **Pamedė** || pr. *Po-medjan* „Pagirys“: pr. *po* „põ, unter“ + *median* || p. dz. *mějās*, la. *mežs* „giria, Wald“. Pamedės gyventojus lėnkai bus senovėje vadinę *poñe(d)zañe* pl. (*poñeżañin* sing.), t. y. **pamedjānes* (su tokia-pat galūne kaip ir žodžiuose l. *mieszczanie* || *мещане* „miesto gyventojai“ < **maist-jāñ-es*, l. *grodzanie* „pilies gyventojai“ || *горожане* < *gardjāñ-es*, *рушане* „жителі города Русь“). Kryžiuočių lūpose lėnkų vardas *pomie(d)zanie* turėjo pavirsti lytimis *Pomizania* (1231 m.), *Pomesania* (1247 m.), *Pomezania* (1249), *Pomesan* (1299) G¹, PN. Krikščionių ir miesčionių pavyzdžiu *Pamedės* gyventojus lietuviškai galima būtų vadinti *pamedžionimis*; *pamedžionys* (senoviškai -*nes*), *pamedžionų*. Lietuviškiau bus pamedžionis vadinti *pamedėnais* arba *pamediečiais*.

2) **Pagudė** || pr. *Po-gudjan* n. arba *Pagudinē* (sc. *zemē*) „Pakrūmė“: pr. *po-*, *pa-* „põ, unter“ + *gudē* (*gudde*) „krūmas, Busch“. Srities vardo susekti padeda „Translatio et miracula sanctae Barbarae“ (Sc II 404), kur skaitome: Ab Elbingo igitur satis in bona distancia in litore maris recentis et prope oceanum in terra Warmiensi castrum Balga nomine edificarunt, quod prius Honede appellabatur. De Balga vero castro terras Warmiensem, Waywensem, Natangiensem, *Pagudinensem*

¹ [Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraštyne (KB—IX) yra permatomame popieriuje Būgos padaryta M. Toepeno žemėlapijo kopija, kurioje, be kitų pakeitimų (pvz., sulietuvinta dalis vietovardžių), Būga sužymėjo Prūsų genčių ribas. Tur būt, tai ir bus žadamojo žemėlapijo pradinis variantas. Jis pateikiamas toliau—Z.Z.J.]

et provincias Barthen maiorem et minorem ad unitatem fidei compulerunt, construentes etiam in eisdem terris castra in Natangia Cruceburg et Barthensteyn, in Barthen autem castrum nomine Wiseburg. Terra *Pagudin-*
 -ensis rodo, kad srities dėvėta vardas *Pa-gudinė*, kas yra vedinys iš lyties *Pagudian*, *Pogudian*, kuri 1231 m. šaltinyje „Liber censuum
 LXVIII Daniae“ (Sc I 737) įrašyta sudarkyta lytim *Peragodia*: Hec sunt nomina terrarum Pruzie: Pomizania, Lanlania (skaityk LanJania = dabar vok. *Lenzen* Kr. Elbing G¹ 82), Ermelandia, Notangia, Barcia, *Peragodia*, Nadraua, Galindo, Syllonis in Zudua, Littonia. Hec sunt terre ex una parte fluvii, qui vocatur Lipz (=der Pregel). Ex altera parte eiusdem: Zambia, Scalewo, Lammato, Curlandia, Semigallia. *Pagudės* gyventojai senovės jėnkams yra *Pogžžanė* < **Pa-gud-iān-es*. Kai garsą *ž* (iš *u*) lenkai pradėjo tarti kaipo *e* (*sen* = *сѣнѣ* = gr. *ὑπνος* < ide. **supnos*), tuomet turėjo atsirasti lytis *Pogežžanė* ir vėliau (*smu||cha* < *sōna*) — *Pogzanie*. Šaltinių vardai 1287 m. *Pogusania* (forum *Pogusanie* ad fluvium Drywantze vulgariter nominatum in illo loco, ubi quondam pons Nasgitrin fuerat—Krickhausen'o apylinkėje PN), 1310 m. *Pogozania*, 1315 m. *Pogyzonia*, 1331 m. *Pogzania*, *Pogosania*, 1326 m. *Pogesania*, 1346 m. *Pogazania* kilę yra iš lenkiškojo srities gyventojų vardo *Pogžžanė*, *Pog(e)zanie* „pagudėnai“.

3) **Vārmė** || pr. *Vārme* „Raudonė“: pr. Voc. *wormyan*, prG *warmun* (skaityk *warmien*) „raudonas, rot“ < *vārmiā-n* n. Būdvardžio šaknies „cirkumflectumą“ (lietuviškai būtų **vārmias* „rot“; del galūnės plg. *žalia*) rodo ne tiksliai Elbingos žodynėlio lytis, bet ir srities vardo rašyba su *or*: 1262 m. *Worme-land* G¹ greta su 1388 m. *Warmeland* PN, 1249 m. *Warmia* „Ermiland“; plg. dar 1419 m. dviejų miestų vardą *Wormen* (|| 1423 m. *Warmen*). *Vārmės* vardą, be prūsų, pažįsta dar ir senovės kuršiai: latviškojoje Kuršo dalyje turime miesto vardą *Vārme* „vok. *Wormen*“ (šiandie ištaria *Vārme* Endzelin Lett. Gram. 858, iš kur vietos gyventojai vadinasi la. *Vārminieki* BW 12684,4), o žemaitiškojoje senojo Kuršo dalyje — upės vardą *Varmė* (= Ventės deš. intakas, Vaiguvo ir Užvenčio ap.). *Vārmės* prūsus galėtumbime vadinti *varmičiais* arba *varmėnais*.

4) **Nótanga** || pr. *Nōtangō* (pietūse) arba *Nātangō* (žiemiuose). Be to, yra buvusi šnektose ir lytis pr. *Nōtungō*. Šaltiniai mūsų sritį vadina šitaip: 1231 m. *Notangia*, 1249 m. *Natania*, 1263/5 m. *Natangen*, 1284 m. *Notungia*, *Natangia*, 1326 m. *Natangia* G¹. Be šalies vardo, būta dar ir *Vārmės* srityje 1341 m. dvaro, vardu *Natangyn* PN. *Nōtangos* vardas gali būti vienos kilmės su Sūdovės lietuvių žodžiu *nōtung-aris* Nm „grėva, griozdiškas žmogus, plumper Mensch“ (del galūnės plg. žodžius *vėp-aris* „vėpla“, la. *klīv-aris*

„klyvis“)¹. Nótangos gyventojus galime vadinti *nótangēnais* (cf. Jūžintų par. sodžiaus vardą *Pilkėnai*).

5) **Sém̃ba** || pr. *Seimbō* ir (vėliau *se* pavirtus junginiu *sa*) *Sam̃bō* — šalies vardas: *sém̃bai* || pr. *seimbai*, *saimbai* — šalies gyventojų vardas, kurį jau 1073 m. Brėmų Adomas lotyniškai vadina *sembi*: Illae autem insulae, quae Sclavis adjacent, insigniores accepimus esse tres. Quarum... Tertia est illa, que *Semland* dicitur, contigua Ruzzis et Polanis; hanc inhabitant *Sembi* vel *Pruzzii*, homines humanissimi (Monum. hist. Germ. IX 374, TŽ II 2). Šaltiniai šią Prūsų sritį vadina: 1224 m. *Samblandia*, 1231 m. *Zambia*, 1238 m. *Samia*, 1242 m. *Samlandia*, 1246 m. *Sambia*. Varmės srityje būta 1357 m. prūsų, vardu Gunther *Sambe* (vok.). Nuo asmeis vardo *Sambo* (< *Sémbas*) turime kaimo vardą *Sambalauks* > 1390 m. vok. *Sambelauken* „dabar Samlack Kr. Rössel“. *Sembo* vardą aš kildinu iš nebevertojamo žodžio *se-mbas* „saviškis, Sippenangehöriger, socius“, su kuriuo rišu slavėnų žodį *sebrō* „t. p.“: rus. *сѣбръ*, s. sirb. *себрѣ* „laisvas ūkininkas“. Vardo pirmąsias šaltinis yra įvardis *se-* || *sē-* „savas, save, savęs“ greta su *swe-* || *swē-*, iš kurio turime keletą tautovardžių, pvz.: lot. *Sabīni*, *Sabelli*, germ. *Swēba-* „lot. Svėbi, vok. Schwaben“, s. isl. *Suīar* (lot. Tacito *Sviones*) „švedai“. Ide. *sēbho-* „savas, savybė“ bus greta turėjusi ir lytį su įterptu *n*: *sē-n-bho-*, iš ko lietuvių kalboje būtų išriedėjęs žodis **sémbas*.

6) **Nadravà** || pr. *Nadravō*, kurios šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. *Nadrawia*, 1321 m. *Nadrúa* PN, 1326 m. *Nadrowen*, *Nadrowia* G¹. Kilties vardas *nadrūvis*, pr. *nadravis* eina XIV amžiuje ir asmens vardu: *Nadraw* — varmėnas, *Nadrauwe*, *Nadrue* — *se-mbas* PN. Semboje 1468 m. mini šaltiniai kaimo vardą *Nadraw* „šiandie vok. Nadrau Kr. Fischhausen“. 1411/9 m. mini ir Osterodės apylinkėje kaimą, vardu *Nadraw* „šiandie vok. irgi Nadrau“. Srities vardo kilmė nėra aiški, nes ji gali būti dvejopa: a) *na-druvis* arba *nadruviās* „pasikliaujamas, vilties žmogus“: *nadruw-īsnan* „viltį, Hoffnung“ < *na* „ašt“ + *druwīt* „tikėti“ || gr. *δρῶν* „drūtas, tvirtas“, sl. *sr̥-dorvō* (rus. *здоровіи*, l. *zdrawy*) „sveikas“, b) *Na-dravō* „Ant-dravė“: pr. *na* „ant“ + **dravis* f. „dravis, борть“ > pr. Voc. *drawine* „Beute, Waldbienenstock“ Bg¹⁰ 45–47; *dra-viēs* pagrindine reikšme yra buvusi „medis“, „pušis“: skr. *dāru* „medis“, gr. *δῶρον* „medis, žaiga, durtuvas“, *δρῦς* „medis, ažuolas“, got. *triu* (< *drewo-*), sl. *derwo* (rus. *депесо*, l. *drzewo*, s. bulg.

¹ Prof. J. Gerulis (1924 m. sausio 1 dienos laiške) mano, kad *nótun-garis* būsiąs vokiškas žodis: *Natanger*, vž. *nā⁰tanger*.

дрво) „medis“, vva. zirwe „pinus cembra“, lie. *derwà*, la. *dařva* „smalingo medžio skala, smala“. Pirmoji etimologija turi atkristi, nes prūsiškame šalies varde *Nadravō* prieš *v* pamatinis balsis yra *a*. *Drova* „Scham, Scheu“ (*drōvisi, drovėtis*) su prūsų kalbos žodžiu *Nadravō* vargu yra riština. *Nadruvōs* gyventojus lietuviškai turime vadinti *nadrūviais* (cf. *lietūvis, linkūvis, šedūvis*).

7) **Skalvā** — šalies vardas: *skal̃viai* — šalies gyventojai. Šaltiniai šalies vardą rašo šitaip: 1231 m. *Scalewo* „das Land Schalauen“ Sc I 737, 1326 m. *Scalowia* Sc I 51, 134, *Scalowen* 346, *Schalouwerlant* 489, Land zu *Schalow* 492, *Schalowe* 639, terra *Schalwen-sis* II 524, terra *Schalwera*, terra *Schalwischcensis* 549, *Schalwenlant* 709. *Skal̃vių* naujokynus galime rasti šiuose vietų varduose: a) 1359 m. *Schalwzyn*, 1430 m. *Schalwyn* — Kammeramt Wartenburg, b) 1470 m. *Schalwen* — šandie vok. *Schallwen* Kr. Wehlau, c) 1363/4 m. eo tempore Kynstud (= Kęstutis) ordinaverat 150 Lithwanos de villa Scholowen Sc II 548, Von Sabalost (= Заболоть) hat man czwu myle bis czu *Skalewo*, do wonen ouch die Schalwen, die czu Rangnith (= Ragainė) gefangen, von eyme dorffe czu dem andern als rum weg; abir do ist eyn fließ und heist Pellessa, und ist nicht breit; sie meinen, das is gebrucket sye. Von *Skalewo* vort hat man czwu cleyne myllen bis czu Radun (= Ródūnia > rus. Радыня, ir atgal naujai iš rusų kalbos pasiskolintas vardas *Ródūnia*), do czwuschen allis schone gut rum lant wol besetzt Sc II 703. Trečiąją vietovę 1387 m. gromata (A. Соболевский и С. Пташицкий Снимки грамот XIV века. С. Петербург 1903, Nr. 14) vadina *Сколва*: по *Сколву*, город Радыня. 1387 metų *Сколва* rodo, kad vokiškųjų šaltinių srities vardas *Scalewo*, *Scalowia*, *Schalow*... skaitytinas yra lietuviškai *Skalvā*, o prūsiškai *Skalvō*, nes lytį **Skālva* 1387 m. gromata būtų parašiusi **Скалва* (cf. Bg⁴ II 19). Kad, lietuviams jau įsikūrus Ragainės ir Tilžės apylinkėje, tarp lietuvių čia dar tebegyventa ir skalvių, rodo vietovardžiai *Skalvė* (G¹ 159 ištaria *Skalvė*) Bs⁷ 183, *Paskalviai* ties Rambynu Kl^v 2, Bs⁷ 183 (G¹ 159 ištaria *Paskalviai*), *Skalv-kalnis* Bs⁷ 183, 184.

8) **Sūdūvā** || pr. *Sūdavō* — šalies vardas: *sūdūvis* arba *sūdās* (pl. *sūdai*) — šalies gyventojų vardas. Šalies vardą šaltiniai rašo: 1231 m. *Zudua* Sc I 737, 1326 m. *Sudowia* 51, *Sudowen* 346, *Sudowin* 383, *Sudowin* 472. Tautovardį *sūdūvį* (pr. *sūdavin* acc. sing.) randame ir kitose Prūsų srityse: 1) 1317 m. Conradus dictus *Sudowe* — varmėnas PN, 2) 1345 m. Cunico *Sudow*, 1363 m. Kuneko *Sudow* de Seburg (Zeitschrift für die Gesch. und Altertums-kunde Ermlands. XVIII [Braunsberg 1912] 373 Anm. 2), 3)

1352 m. Luprecht *Sudowin* — sembas (bajoras, kuris kilimo buvęs sūduvis) PN. Turime ir vietų vardų, kurie yra praminti nuo asmenvardžio (seniau — tautovardžio): a) 1301 m. Catcze *sudowite*... in villa *Sudowe* (Preuss. Urk. II 486); kad šio vardo balsis *u* yra ilgas, rodo 1515 m. lytis *Saudaw* G² 113 = šiandie vok. Sudau (Gut bei Schaaken PN) Kr. Königsberg, b) 1348 m. *Sudcw* G¹ 175 = šiandie Petersdorf Kr. Wehlau, c) 1353 m. *Sudowiten*, *Sudowitae* — Sembos srities vietovardis G² 113, d) *Sudcwskie* — wieś i folw., pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny, odległe od Suwalk 37 w. SG XI 549, Vo 10 (lietuviškai šiandie vadiną *Sudauskai*, kas yra lenkiška vardo ištarmė). 1375 sūduvių išeivių gyventa ir Lietuvoje, Trākų apylinkėje: ultra Tracken 1 miliare vastant cum festinatione, proceduntque contra *Pawunden* (=sūduviškai *Pa-vundenē* „ž. Pāvandēnē“: pr. Voc. *wundan*, prG *wunda*, III *unds* „vanduo“), ubi per diem et noctem *Sudowenses* (es sind Kolonisten aus Sudauen gemeint) igne et interfectione vexabantur, intransque villam magnam Symliken (= Samiliškės)... festinant in Willam (= Vilnius) Sc II 579. Sūduvius kai-kurie šaltiniai vadina ir trumpesniu *sūdo* vardu: 1420 m. III. II terra *Sudorum* sive Gettarum, quae mediat inter terram Lithwaniam et Prussiam, 1420 m. II. 4 Per terram vocatam Suderland alias Jettuen, 1422 m. (Monumenta medii aevi hist. VI 573) terram *Sudorum* et Jatuitarum, quod idem est (cf. Vo 4—6), Sudlant und Schalwenlant Sc II 709.

9) **Galinda** || pr. *Galindō* (>1231 m. *Galindo* Sc I 737) — šalies vardas: *galindai* — šalies gyventojų vardas = *Prūsa* Bg¹⁰ 207 — šalies vardas: *prūsas*, *prūsai* — šalies gyventojų vardas = kurš.-la. *Kursa* „Kurland“: *kursi* „Kuršo gyventojai, kušiai, kušininkai“. Istorijos dokumentai šalies vardą rašo: 1231 m. *Galindo*, 1326 m. *Galindia* Sc I 51. Lytis 1253 m. *Galanda*, 1268 m. *Galandia* ir 1254 m. *Golenz* kryžiuočiai bus užrašę ne iš prūsų, bet iš mozūrų lūpų: pr. *Galindā* > *Gol'qda* arba *Gol'enda* (*Gal-* vokiečiai bus apibendrinę iš prūsiškosios vardo lyties) ir *Gol'ej* (cf. rus. *Голядь*). *Galindo* tautovardį pažįsta ir vietų vardai: a) 1331 m. *Galynde* — girios vardas Sembos srityje ties Kampainiu „vok. Compehnen“ G², b) 1348 m. *Galinden* — šiandien vok. Gallinden Kr. Mohrunen G¹, c) apie 1400 m. *Galinden* — šiandien vok. Gallingen Kr. Pr.-Eylau, d) 1345 m. *Galindien* G¹, d) apie 1420 m. *Galinczeschobe* — Ortelsburgo ežeras G¹. *Galindo* vardą kildinu nuo *gālo* „край“: *galindas* yra rus. *украинец* „(prūsų žemės) gale gyvenęs“. Smolensko žemėje gyvenusi lietuviškos ar latviškos kilmės tauta, rusiškai vadinama *Голядь* IL 151, žinoma, bus buvę irgi *galindai* „die am Ende wohnenden“ (G¹ 35), bet tiktai kiti.

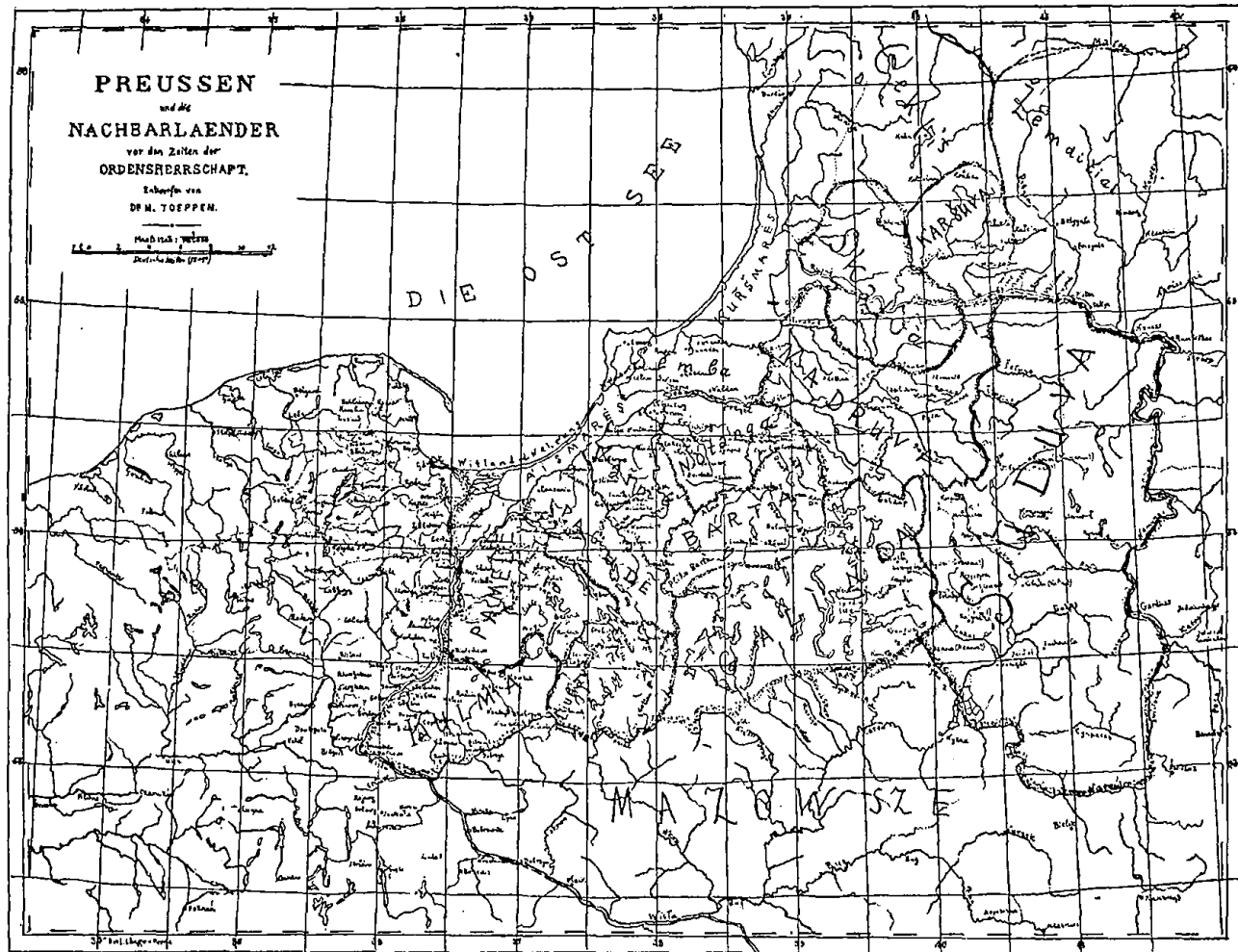
LXX 10) **Bárta** || pr. *Barīā* — šalies vardas : *bártas* (*bártai*) — šalies gyventojų vardas, kam pritaria rusiškoji vardo lytis *борту* (ir *бортове*): 1252 m. Проукомъ и *Бортомъ* IL 813₅, 1277 m. поидоша к Городноу (= Gardinas)... Проуци же и *Бортове* (*Бортеве*) выѣхавше из города IL 877₁₅. Šitą Prūsų sritį šaltiniai vadina : 1231 m. *Barcia* Sc I 737, 1251, 1326 m. *Bartha* G¹, Sc I 52, 1326 m. *Barten*. Dusburgas skiria dvi Barti — major et minor *Bartha*, kurią prūsiškai vadiną *Plica Bartha* Sc I 52 (cf. 346), t. y. *plikō Bartā*: 1310 m. *Plekebart* G¹ 124 = šandie vok. *Bleichenbart* (Dorf bei Kiwitten PN, Kr. Heilsberg). Tautovardis *bartas* gali būti ir asmenvardžiu (*Bartho* G¹ 17), ir vietovardžiu: a) 1333 m. *Barten* — šandie vok. *Barten* Kr. Wehlau, b) 1507 m. *Barthen* — šandie vok. *Barthen* Kr. Rastenberg, c) 1353 m. *Barthenroben* — šandie *Battatron* Kr. Heilsberg = pr. *barton* (*un*; gen. pl.) *trōbōs* „bártų trōbos“, d) 1411/19 m. *Barthaym* — šandie *Barthamm* Kr. Elbing. *Bárto* vardas gali būti tos-pačios kilmės su Kuršo upėvardžiu *Bártuva* (lie. Ms) = la. *Bārtava*. Šalies ir upės vardo reikšmė nėra dar susekta. Lenkiškas žodis *barć* (rus. *борть* „dravis, drevė“), žinoma, *Bártos* vardui išaiškinti netinka G¹ 17.

79. Be šitų 10 sričių, būta Prūsuoje ir daugiau.

Tarp Liubavo ir Galindos šaltiniai mini dar ir sritį, vardu *Sasna* (*Sasińska* albo *Saska* ziemia SG X 330), kurios ribose dabar randasi Neidenburgo ir Osterodės apskritys. *Sasnōs* vardą šaltiniai rašo: 1263 m. *Sassin* „das Land Sassen zwischen Drewenz und Grabitz“ PN, 1268 m. *Soysim*. *Sasnōs* gyventoją prūsai bus vadinę vardu *sa'snis*, kam lietuvių kalboje turėtų atliepti dvejopa lytis — *sāsniš* arba *sāsnaš*, iš kur kilęs yra 1282 m. varmeno vardas *Sassin*: -*sn* vokiečiai, numetę galūnę -*is* (< -*is* arba -*as*), verčia junginiu -*sin*, -*sen* (plg. *Cawen*, *Kawin* Sc II 831 < **Kaun* < *Kaūnas*).

Sasnos (šalies) ir *Sasn(i)o* (gyventojų) vardo reikšmę išaiškina mums 1303 m. srities pilies vardas *Sassenpile*, kurį 1338 m. dokumentas išvertęs yra vokiškai žodžiu *Hasenberg*, kuris dar ir šandie tebegyvuojąs dvaro varde „Gut Hasenberg Kr. Osterode“ PN, G¹. Taigi, tautovardis *sasnis* arba *sasnas* reiškia „kiškį, vok. *Hase*“. Lėnkai šitą pilį šandie vadina *Zajaczkowo* SG X 330. Be to, iš Elbingos žodyno žinome, kad prūsai kiškį yra vadinę vardu *sasnis*, kuris yra vienos giminės su vokišku kiškio vardu *Hase* (sva. *haso*) ir sanskritišku *çaçā-s*.

Sūdūvės srities *Sasnā* (upė) ir *Sasnavā* (miestelis Vo 174), kurioje šandie gyvena lietuviai, laikytinos yra prūsiškais vardais.

80. Prūsų žemė (terra Prussiae Dusb. III 2,3), *Prūsiskō tautā* (pr. III en *Prūsiskan tautan* „im Land zu Preussen“), yra buvusi sudėtinė žemė iš ištisės eilės sričių (Dusburgo partes), sudėtinė tauta iš keliolikos kilčių (Dusburgo nationes). *Prūso* vardas yra toksai-pat sudėtinis (Gesamtname) tautovardis, kaip ir senovės graikų Ἑλληνες, kuriuo iš pat pradžią tebuvę vadinami tiktai vieno Tesalijos (Θεσσαλία) kampo gyventojai, — kampo, nešiojusio senovėje vardą Ἑλλάς.

Kuriai prūsų tautos kilčiai yra iš pat pradžių priderėjęs *prūso* vardas, rodosi, galima bus suvaikyti iš istorijos šaltinių. Ipatijaus kronika rašo, kad 1277/8 m. kryžiuočiai поидоша к Городноу ir kad prieš juos iš Gardino miesto *Проуци* же и Бортове выѣхавше из города (IL 877₁₅). Ta pati kronika praneša, kad 1276 m. придоша *Проуци* ко Троиценеви и[зъ] своен земли неволею передъ нѣмци. он же прия ѣ к собѣ и посади часть их в Городнѣ а часть ихъ посади вовъ Слонимѣ (IL 874). Вє to, tenai-pat skaitome 1252 m. *Проусомъ* и Бортомъ 813₅.

Iš Ipatijaus kronikos matyti, kad *bártai* nėra *prūsai*. Kas yra buvę tie 1276 metų *prūsai* (*Проуци*), paaiškina mums Dusburgo kronika, kuri lygiai tą patį atsitikimą šitaip aprašo: Eodem anno, tempore autumnii fratres iterum armata manu intraverunt predictam terram Pogesanie, et vastata iterum incendio et rapina, captis et occisis omnibus, preter paucos, qui cum familia sua versus Lethowiam ad territorium castris Garte (= Gardinas) secesserunt, ipsam in solitudinem redegerunt Sc I 136 (cf. 494). Anno domini MCCLXXXIV idem magister... congregavit validum exercitum, et cum Scumando ductore processit contra castrum Gartham (= Gardinas)... In hoc territorio fuit occisus quidam Barthensis, qui fugerat de Pogesania Sc I 147... quidam Barthenses, qui ultimo de Pogesania fugerant... Sed duo Barthenses scilicet Numo et Dersko post hujusmodi depredacionem factam in territorio Garthe secuti fuerunt exercitum, et ad petitionem ipsorum omnes Barthenses fratrum gratiam invenerunt et uxores ipsorum, et liberi sunt eis restituti... Dicti ergo Numo et Dersko habita gracia fratrum occurrerunt exercitui Lethowinorum predicto, et postquam expediverunt compatriotas suos, quid actum esset de castro et territorio Garthe, et quomodo essent fratrum gratie restituti, occiderunt Lethowinos et spoliū secum duxerunt in Pogesaniā et habitabant ibi, sicut prius Sc I 148.

Sudėję Ipatijaus ir Dusburgo kronikos liudijimą krūvon, gausime išvadą, kad *prūsai* yra Pagudės (pr. *Pogudjan*) srities gyventojai, kitaip sakant — *pagudėnai* (lenk.-lot. *pogesani*).

LXXI Taigi, *prūso* vardo atsirasta pietinėje šalies dalyje, pasienyje su lenkais, kurie pirmieji iškelia jį aikštėn.

81. Pirmą kartą *prūso* vardas patenka istorijos šaltiniuose 999 metuose: Canaparii Vita S. Adalberti Episcopi cap. 27 — an *Pruzzorum* fines adiret... *Pruzziae* deos et idola; Brunonis Vita S. Adalberti cap. 24 — *Pruzzorum* terris; Miracula S. Adalberti martyris — Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis... venit in Sambiam terram *Prusciae*.

1073 m. ir Brėmų Adomas bus jau girdėjęs *prūso* vardą, nes jis sako: Semland... hanc inhabitant Sembi vel *Pruzzi* IV 18. Vadinas, jau X — XI amžiuje kaimynai lenkai, o per juos ir germanai, *prūso* vardą bus praplėtę visos šalies gyventojams. XVI amžiuje jau ir sėmbai save vadina *prūsais*: 1561 m. Stas Likuts Catechismus D. M. L. Mixkai bhe *Prūsiskai*... en *Prūsiskan* tautan „Der Kleine Catechismus Doktor Martin Luthers Deutsch und Preussisch... im Land zu Preussen“.

82. *Prūso* vardas nėra senas. Vargu jis siekia toliau kaip IX — X amžiaus. Jei su *prūso* vardu būtų lenkai susipažinę VI — VIII amžiuje, tai šandie jie ištarytų ne *Prusy*, bet **Prysy*.

83. Iš prūsų tautos kilčių istorijon pirma kitų patenka *aisčiai*, *galindai* ir *sūdai* (*sūduviai*).

Aisčių vardą pirmasis iškelia aikštėn I amžiaus romėnų istorininkas Tacitas (54 — 117 m. e. m.) savo „Germanijoje“, kuri esanti parašyta 98 m. e. metais.

Galindų ir *sūdų* vardą jau yra girdėjęs II amžiaus geografą Ptolemajus (miręs 178 m. e. m.), kuris mums praneša, kad *ὕπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδαις* gyveną *Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί* III 5, 9. Iš to — paties Ptolemajaus patiriame, kad galindų ir sūdų (*sūdynų*) II amžiuje jau gyventa Baltijos pajūryje žemutiniu Vyslos paupiu.

Galindų ir sūdų kaimynais Ptolemajus laiko slavėnus (*venedus*), gotus (*gudus*, *guthones*) ir suomius: *κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγισται· οἱ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κολπον...* *Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐιστούλαν πεταμὸν ὑπὸ τοῦς Οὐενέδαις, Γύθωνες, εἷτα Φίνναι, εἷτα Σούλωνες...* *Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοῦς Οὐενέδαις πάλιν Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί καὶ Σταυανοί μεχρὶ τῶν Ἀλαυνῶν* III 5.

Tenai — pat mini slavėnus, gotus ir suomius I amžiuje Tacitas (*Germania* 43, 46): *trans Lygios Gothones regnantur XLIII; Veneti¹... quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrocinii pererrant XLVI.*

¹ *Venetai* (lot. *Veneti*, gr. *οὐενέδαι*) yra slavėnai: s. isl. *vinþr*, s. ang. *vinedas*, *veonodas*, sva. *Winida*, vok. *Weiden* „slavėnai“, suom. *Venäjä* arba *Venäi*, gen. sing. *Venään* < **Venäden* „Rusija“.

Aisčiai. 84. Tacitas (Germania XLV) apie aisčius štai ką praneša:

Ergo jam dextro Suebici maris litore *Aestiorum* gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. Matrem deum venerantur. Insigne superstitionis formas aprorum gestant: id pro armis omniumque tutela securum deae cultorem etiam inter hostes praestat. Rarus ferri, frequens fustium usus. Frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. Sed et mare scrutantur, ac soli omnium succinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt.

85. Tacito *aisčius* istorijos šaltiniai pažįsta net iki IX amžiaus pabaigai.

VI amžiuje Baltijos pajūryje prie Vyslos aisčius randa Kasiodoras ir Jordanis.

V amžiaus pabaigoje ar VI pradžioje Paáismario gyventojai buvę nuleidę pasiuntinius į vandalų karalių Teodoriką, kad nugabentų jam dovanoms gintarų. Karalius už tas dovanas jiems atsidėkodamas rašo laišką, kurį mums išlaikęs yra jo sekretorius Kasiodoras (miręs 562 m.). Laiško antrašė skaitome: *Haestis* Theodoricus rex. Tuos aisčius (*aesti*) laiške karalius vadina tauta, kuri gyvenanti jurių-marių pakraštyje (in oceani litoribus constituti). Tos jūrės-marios tegali būti tikrai Baltija.

Tiksliau aisčių sodybas nustatyti padeda Jordanis (miręs 552 m.), iš kurio patiriame, kad Vyslos tarpužiotyje gyvenama vidivarijų, o už jų tuoju — vadinasi, dešinuojų Vyslos pakraščiu — aisčių: Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani item *Aesti* tenent, pacatum hominum genus omnino (Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis. Cap. V). *Aestorum* quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germanici insident, idem ipse Hermanaricus prudentia ac virtute subegit. XXIII.

IX amžiuje tenai-pat aisčius dar teberanda Einhardas (844 m. Vita Caroli Magni XII) ir Vulfstanas (prieš 900 m.), kurie mums praneša, kad... Sinus quidam ab occidentali Oceano orientem versus porrigitur... Hunc multae circumse'ent nationes, Dani siqu dem ac Suesones, quos Nortmannos vocamus... At litus australe Slavi et *Aisti* et aliae diversae incolunt nationes (Mon. Germaniae historica. Scriptorum tomus II. Hannoverae 1829, p. 449; A. Mierzyński Mythologiae Lituanicae Monumenta I 7).

LXXII

Vulfstanas pasakojo, kad išvažiavęs iš Haetum'o (Hydaby, šandie vok. Schleswig) ir po septynių dienų ir naktų pasiekęs Truso'ą (vok. Drausensee), plaukdamas visą kelią buriniu laivu. Slavėnų žemė (Weonodland „Wendenland“) gulėjo man po dešinei rankai, o po kairei buvo Langaland'as, Laaland'as, Falster'is ir Scôn'as (vok. Schonen). Ir visos šitos šalys

pridera prie Danijos. Toliau buvo mums po kairei Burgendaland'as (vok. Bornholm), kuris turi savą karalių. Toliau už Burgendaland'o buvo mums žemės, kurios vadinasi: Blekinga, Meorė ir Eowland'as (vok. Oeland) ir Gotlandas—(visos) po kairei; ir šitos žemės pridera prie Švedų (Swēon). Ir slavėnų žemė (Weonodland) visą kelią buvo man po dešinei net iki Wislemudai (vok. Weichselmünde). Vysla (Wisle) yra labai plati upė, tekanti tarp Witland'o (= Kōpu, vok. Nehrung) ir Weonodland'o. Tasai Witland'as pridera prie *aisčių* (to *Estum*). Vysla atplaukia iš Weonodland'o ir įteka į Aismares (in *Estmere*). Aismarės (se *Estmere* = vok. das frische Haff) turi pločio mažiausia 15 (angliškų) mylių. Toliau teka Ilfing'as (vok. Fluss Elbing) iš rytų pusės į *aisčių* marias (in *Estmere*) iš tų marių (ištekėdamas), ant kurių kranto stovi Truso'as. Ir susibėga į *aisčių* marias—Ilfingas nuo rytų iš *aisčių* žemės (of *Eastlande*) ir Vysla nuo pietų iš vconodų (slavėnų) žemės. Ir paskui Vysla atima Ilfingo upei vardą ir iš anų marių teka vakarų ir žiemų link į marias. Del to ir vadiną tai Wislemuda. *Aisčių* žemė yra labai didelė ir ten yra daug miestų, ir kiekvienas miestas turi savo karalių; ir ten yra daug medaus ir žuvų. Karalius ir turtingieji žmonės geria kumelės pieną; neturtingieji ir vergai geria midų. Tarp savęs dažnai kariauja. Alaus *aisčiai* (mit *Estum*) nedaro, bet midaus tenai iki soti (Wulfstan's Reisebericht über Preussen = Sc I 732—3, R. C. Boer Festschrift V. Thomsen. Leipzig 1912 S. 56—58).

Aisčių vardą dar pamini ir XI amžiuje Brėmų Adomas (1073 m.), kurio betgi negalima priskaityti, nes jo žinia atkartota iš Einhardo TŽ II 2⁶.

86. Vulfstano marias „*Estmere*“ lietuviai dar neseniai vadinė (gal ir šandie dar tebevadina) *Aismarėmis* N 13, t. y. *aismarėmis*, *aisčių măriomis*.

Jei *Estmere* yra *ais(t)marės*, tai Vulfstano *estai* (to *Estum*, mid *Estum*, *Eastum* = IX amžiaus Einhardo vardui *Aisti*) turi būti *aisčiai*.

Vulfstano *aisčius* visi laiko *prūsais*. Del vardo tapatybės tenka ir VI (Cassiodorus, Jordanis), ir I (Tacitus) amžiaus *aisčius* paskelbti irgi *prūsais*.

87. *Aisčių* vardui išnykus, IX amžiuje jo vietoje tuojau atsiranda jo ištūmėjas *prūsai*.

Abudu kilties vardu — *áistis* (Tacito *Aestii* > *Aestiorum* gentes; kitų šaltinių lot. *Aesti* rodo buvus lytį ir *aistas*, pl. *aistai*) ir *prūsas* — yra atsiradusiu Vyslos žemupyje ties *Ais(t)marėmis* (das frische Haff).

Ipatijaus kronikos Πρϋςν yra pagudėnai (pogesani), Drūsens paežerės (IX amžiaus Truso, dabar vok. Drausen) kaimynai.

88. *Aisčių*, slavėnų (Οὐεγέδν Ptol., *Veneri* Tac.) ir gotų (Γούθωνες, *Gothones*) netolimais kaimynais I—II m. e. amžiuose Tacitas ir Ptolemajus laiko suomius (*Fenni* Tac., Φίννοι Ptol.).

Slavėnai, gotai ir áisčiai (ir Ptolemajaus Γαλίνδοι καὶ Σουδινοί) tuomet randasi greta vienas-kito žemutiniame Pavyslyje ir pajūryje. Čia netoliese turėjo gyventi ir suomių protėviai.

I—II m. e. amžiuje suomių sodybos galėjo eiti Baltijos pajūriu maždaug nuo Nemuno upės iki Suomių marioms.

89. Gudais lietuviai vadina slavėnus. Pats *gudo* vardas kilimo yra gotiškas. Senovėje gotai save vadinę *gudais*: **ghudas* (*ghudos*) „Gote“ Bg¹⁰ 67. Bet *gudais* aisčiai bus vadinę ir tuos Pavyslio slavėnus, kurie buvo patekę gudų „gotų“ valdžion. Tokiuo būdu bus atsiradęs lietuvių *gudas* — „Weissrusse“ (белорусь), „Pole“ Bg¹⁰ 75.

IX—X amžiuje *rusai* (suom. *ruotsi*, šn. *ruossi*) dar tebebuvo švedai, o šandie *rusais* jau bevadiname tuos slavėnus, kurie anuomet buvo patekę švedų-rusų valdžion.

Gudo ir *ruso* vardai šiandieninę reikšmę yra įgavę vienodais keliais. Tais pačiais keliais yra ėjęs ir *aisčių* vardas.

Senovės *aisčiai* yra buvę prūsai, o viduramžio s. isl. *Eistr* (pl. *Eistir*) < **aistis* ir šiandienykščiai vok. *Esten* (Alnpecke Reimchronik — *Eisten*) yra suomių giminaičiai. IX amžiaus *Eastland*'as (Vulfstano) tebėra dar Prūsai, o šiandienykščias *Estland* (s. isl. *Eistland*) yra jau igaunių (ėstų) žemė, suomiškai vadinama *Vironmaa*.

Aisčių vardą bus perkėlę germanai ant aisčių (prūsų) valdžioje gyvenančių pietinių suomių, šandie latviškai vadinamų *igauniais*, suomiškai *virolaiset*.

Aisčio vardo keliauta ne iš žiemii (suom. *Vironmaa*, la. *Igauni*, vok. *Estland* = s. isl. *Eistland*, *eistr*) į pietus, bet iš pietų (nuo Vyslos žiočių — Tacito *aestii* < **aistjai*) į žiemius.

Galindai. 90. II amžiaus galindus istorijos šaltiniai pažįsta dar ir XIV amžiuje. Iš 1326, 1331/5 ir kitų XIV amžiaus dokumentų, kurių šią valandą, rašydamas šį tyrimėlį, neturiu po ranka (imu iš SG II 474—6), patiriame, kad galindų tuomet gyventa šiandienykščiuose Rytų Prūsuoje ten, kur šiandien gyvena mozūrai ir vadinamieji „warmiacy“ (Vařmės lėnkai).

LXXIII 91. XIV amžiuje Galindos plótą dariusios šios šiandienykščios apskritys: Allenšteino, Uñguros (Angerburg), Guldāpės (daľis), Margrabavo, Luko (Lyck), Leco (Lötzen), Jonburgo, Ortelsburgo ir Zenzburgo apskritys.

Pietūse su Lėnkais rība ėjusi šiomis vietomis: Primo ubi Lika (l. Elk) influit in Bebram (l. Biebrza), ab inde directe trans Gumore (G¹ 47 skaito Gumove; pewnie struga przy wsi Kubra i mieście Radziło-

wie SG II 474) ad eum locum, ubi fluvius Scarde (l. Skroda) habet ortum; eundem fluvium Scarde ad eum locum descendendo, ubi fluvius Lubano dictus influit Pissam, a Lubano usque ad vadum antiquum trans fluvium Ditwo (l. Skwa³, a vado dicti fluvii Ditwo usque ad alium antiquum vadum trans fluvium dictum Rusow (l. Rozoga?), deinde ad fluvium dictum Malien (l. Omulew), ubi fluvius Luco (struga z pod wsi Luka?) influit; deinde directe ad paludem Ligopanie ad aliam paludem Russe et hanc paludem Russe ad fluvium Nartze (l. Orzyc), ubi propinquius attingit, inde Nartzin ascendendo ad paludem Nannye, ubi idem fluvius habet ortum; deinde directe procedendo per paludem usque ad fossata et ab his ad aquam Nidam, ubi ex alia parte influit fluvius Wisseko (l. Wysoka); deinde aquam Nide descendendo ad eum locum, ubi eadem Nide influit aquam Wikere et ulterius eandem Wikeram descendendo ad fluvium Otatz, ubi influit in Wickeram et inde usque ad lacum Brentzk dictum procedendo;

Do die Biber entspringet, die Bieber nider bis ein flis, das do ynfluszt das heisset Mete, dann das Wasser nider, do das Wasser Lycke ynfelt, und nider das Wasser, do ynfellet das Wasser Wuyse (Быза, iŝ kur miesto vardas Быза), die Wuyse ufwartz, bis dasz ein Wasser gefelt, das heisset Comeron (rzeka przy wsi Kubra?), das Wasser ufwartz, bis da es entspringt, dann bis do der Skardo fallet in die Fisse, die Lubenno ufwartz, und do sie entspringt uf dem hollen wege, den man pflegt czu fahren aus Galinden hin kegen Rusen; dann uf den walt Inacus dann oben die Damerownitte, die do heisset Malsowangus, zu dem waldt Huke, uf das flis Malie ufwartz bis czu der heiden, die do heisset Lamasila zu den Pribroden kegen der Naritzen ufwartz bis das wasser Raducken darinne felt. Be to, te dar paminėti esą: Senena, Nidda, Wiseka, Wikker (upės), Grobiskien (šilas ir upė), Kuckulen (laukas).

Vakaruose Galindos siena ėjusi net už Alnos upės, kur ji susisiekusi su Pagudės sritim.

Žiemiuose Galindos žemės siena su Barta ėjusi šia riba (1326 m.): Anzuheben von dem walt Kunie bei dem See Resow (= Rehsauer See Kr. Angerburg G¹) durch den walt Kirne bis czu Wopelaukin (= Wopelauken Kr. Rastenburg G¹) bis auf den walt Bosin (= Bosemb Kr. Sensburg G¹) also das velt Monelaukin (= dabar Munlack netoli nuo Rastenburgo) gar bynnen bliben bis in den walt Tauro (= bei Thurwangen) bis in den See Kirsno.

Toliau žiemiuose Galindos siena su Nadruvės sritimi ėjusi Guldapės upe.

Rytuose Galindą skyrusi nuo Sūdovės Luko (l. Elk) upė. Kad Luko upė tikrai bus dariusi Sūdovos ir Galindos sieną, rodo netoli nuo ios (i rytus) esąs ežeras, vardu l. *Skomękie jezioro*, vok. *Skomantner* See, kuris tegalėjo priderėti Sūdovės žemei, nes jis yra pramintas sūdų narsaus vado *Skómanto* (*Skómando*) vardu. Šioje paežerėje, mat, Skómantas turėjęs pilį.

92. Del galindų tautystės, rodosi, šandie niekas nebeabejoja, nes visi moksliñčiai laiko juos prūsais. Net ir tie išrašai, kuriuos čia turime išsirašę, rodo, kad galindai tautystės yra prūsai.

Galindos vietovardžių *Kirsno*, *Malso-wangus* ir *Ligo-panie* réikšmę tegalime susekti tiktai iš prūsų kalbos žodyno: *kirsnan* „juodas“, *wangus* „lydimas, vok. (ostpreuss.) Damerau“, *pannean* „bala, pelkė“ (skaityk *panjan*).

Iš vietovardžių *Lubano*, *Ditwo*, *Luco*, *Skardo*, *Tauro*, *Kirsno* ir *Wopelaukin*, *Monelakin* matyti, kad galindų šnektoje sėmbų šnektos garsui *ā* (la.=*ā*, lie. *o*) atliepiama balsio *o*.

1343 metų šaltinis Arečio (l. Orzyc) upės brastą vadina vardu *Singurbrast* in Pruthenico vadum, quod in Polonico Sgersk (Furt im Gebiete Neidenburg Preuss. Urk. I 224), kuris rodo, kad galindų turėta, kaip ir kitų prūsų tautės kilčių, žodžiai *funguris* „Stieglitz“ (skaitau *z* del latviško žodžio *žīgurs* BW 12 933,1 „Sperling U“) ir **brastō* „brastà“. Lėnkai su savo *Zgiersku* rodo, kad galindai *Zingurbrastį* senovėje bus vadinę *Zigur-brasčiu*. Mat, lenkų *Zgiersk*’as tegali būti kilęs iš pralėnkiskos lyties **Zbgōr-bsko* : pr. *Zigur*-||lie. *Žigur-aitis*—1572 m. Kretingos ap. pavardė In 166 (|| *Žigas*—Linkmenų par., *Žigė*—Kamajū par. pavardė).

Iš miško vardo *Kirne* (Wald) ir *Lamasila* (Heide) patiriame, kad galindų drauge su kitomis prūsų kiltimis turėta žodžiai *kirno* „krūmas, Strauch“ ir *sylo* „Heide“ (|| *Lamaī*—Kybartų ap. kaimas).

93. Kad Galindos srityje prūsų¹ jau gyventa Romos imperatorių (dar stabmeldžių) metu, rodo tos gadynės Romos pinigai, kurių esą nemąža rasta šitoje žemės srityje.

LXXIV Gotų, kai jie dar tebegyveno Pavyslyje, turėta pažintis su galindais. Tą rodo vestgotų nusinėstasis Ispanijon *Galindo* asmenvardis Bg²⁰ 74.

Sūdai. 94. Galindų kaimynus Ptolemajus (miręs 178 m. e. m.) vadina *sūdynais* (Σουδινοί). Tuo-patim vardu Ptolemajus vadina dar ir kitą, keltiškos kilmės, tautelę, gyvenusią pietinėje Sudėtų pakalnėje (Σοδόητα ὄρη „Erzgebirge“ R. Much Deutsche Stammeskunde³ 56, 110). Keltiškieji Σουδινοί savo galūne *-ino-* prilygsta

¹ N. Aoberg’as (Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Leipzig 1919), gali būti, del kultūros augštumo Galindos žemės gyventojus laiko nežinoma germanų giminės tauta. Bet iš kur Aobergas ir kiti proistorininkai žino, kad prūsai tautų kraustymosi metu kultūriškai stovėjo daug žemiau už rytinius germanus?

kitus keltų giminės tautovardžius, pvz.: *Cotini* (Κοτινοί), *Taurini* (Ταυρινοί), *᾽Ωττινοί*, *Tricastini* (Τρικαστινοί).

Del kalnų vardo Γαβροῦλα ὄλη (Böhmerwald), praminto nuo keltiško „ožio“ vardo *gabro-* (s. air. *gabor* „caper“, kimr. *gafr*, bret. *gavr*, gal. *Gabro-magus* — vietovardis: umbr. *habina* „agnas“), ir jos kaimynas Σούδητς galėtų turėti vardą iš tos-pačios srities: mat, prie „óziakalnio Rdm par.“ (Hircanum nemus) visai pritinka „kiaūliakalnis“. R. Much'as (J. Hoops Reallexikon der germ. Altertumskunde IV 204) mano, kad keltai kiaulei vadinti vartoję išvestinį iš *sū-*, *su-* (lot. *sūs*, gr. ὤς) vardą *sūd-* arba *sud-*, kurio pėdsakus įsiai randa žodžiuose norv. *syta* „Sau“, vok. (ob.-pfälz.) *Sutz* „Mutterschwein“.

Pasudėčio *sūdynai*, arba *sudynai*, kurių vardą lietuviai galėtų šiandie išsiversti žodžiu *kiaūlininkai* „kiaulių veisėjai, laikytojai“ arba *šernininkai* „šernių medžiotojai“, gali ir kitokios kilmės būti su Panemunio *sūdais*. Panemunio *sūdas* „sudovita, Sudauer“ gali būti kildinamas ir iš ide. būdvardžio **sūdhō's* „sāvas, eigen“: skr. *svadhā* „Eigenart, Gewohnheit, Sitte, Heimstätte“, lot. *sodālis* < **swedhālis* „Gefährte, Tischgenosse“ || got. *swēs*, sva. *swās* „savas, eigen“, s. isl. *sváðs* „lieb, traur“ iš ide. **swēdh-so-s* arba **swēdh-to-s*, gr. ἥθος „Sitte, savybė“ (|| ἔθος „Sitte, Gewohnheit“), lot. *svē-sco*, *svē-vi*, *svē-tum* „gewohnt werden=sich zu eigen machen, nach seiner Art leben“.

Silpnasis laipsnis iš *swē-dh'o* turi būti *sūdh-o-s* „savas“: iš *swe-dhō's* (>skr. *svadhā*, lot. *sodā-lis*) tebutų tiktai *sudo-s*; plg. grūtę *swe-bho's* (*swobho's*) || *subho's* „sāvas“: l. *świeboda* (*swoboda*) „lāisvė, t. y. priderėjimas prie *savos* giminės“ || pr. *suba-* (*sup*, *subban*) „savas, eigen“ (čia pridera ir germ. tautovardis *Svēba-* „Svēbi, Schwaben“).

Būdvardis, virsdamas daiktavardžiu, paprastai pakeičia galūnės kirtį šakniniu, todėl *sūdhō's* „savas“ turi pavirsti lytim *sūdhos* „savas žmogus, saviškis“, kurią šiandie lietuviai linksniuotų šitaip: *sūdas*, daugiskaita *sūdai*; plg. šias žodžių grutes: gr. φόρος „tragend“ || φόρος „Beitrag“, ποτός „getrunken“ || πότος „Trunk“, λευκός „weiss“ || λευκος „asmens vardas“, skr. *kṛ-ṣṇaḥ* „schwarze Antilope“ || *kṛṣṇāḥ* „schwarz“, *rūdhiram* „kraujas“ || *rudhirāḥ* „raudonas“.

95. *Sūdyno* vardo galūnė galėtų būti ir neprūsiška. *Sūdo* vardas galėjo pasiekti Romą per tokiuos tarpininkus, kurių kalboje tautovardžiai dažnai daromi yra su galūne *-īno*. Tokiais tarpininkais galėjo būti slavėnai (cf. *qgər-inō* „węgrzyn“ || pl. *qgore*, *litv-*

-inō, gēt-inō || pl. gēte, obērinō || pl. obēre „Avari“), germanai (Χαρινοί, Σιδινοί, Φαρδοινοί, *Charini*) ir keltai (*Coīni*, *Tricastīni*).

Sūdyno galūnės nepateisina nei prūsų *seimīns* „šeimyna“, nei lietuvių *kaimynas* „vėcinus“ drauge su *mōtyna* ir *leniyna*.

Ptolemajaus *sūdynus* (Σουδινοί) mes vadinsime *sūdais*, t. y. tuo vardu, kuriuo vadina Výtautas Didysis (lot. *Sudi*, terra *Sudorum*). Šaltinių lytis *Sudowe*, *Sudaw* G¹ 175 rodo, kad *sūdo* vietoje sakytą ir *sūduvis* (pr. *sūda'vis*). Pastarasis vardas yra išvestinis iš srities vardo *Sūduvā* (pr. *Sūdavō*).

96. Iš 1420 ir 1422 m. dokumentų patiriame, kad *sūdu* nešiotą dar ir kitas vardas: *terram vocatam Suderlant alias Jetuen*; *terram Sudorum et Jatuiiarum*, quod idem est.

Jetuen ir *Jatuiti* yra ta-pati tauta, kurią lenkai vadina *jaćwingowie* (lot. *Jaczwingi*, *Jaczwingorum natio*), o rusai — *ятвяги* (senoviškai *ятвѣзъ*, pl. *ятвязи*). Rusų kronika pirmą kartą mūsų tautą mini 983 metuose: Иде Володімиръ на *Ятвягы* и взя землю ихъ ІІ 69.

97. Iš Mindaugo 1259 m. rašto sužinome, kad *sūdu* žemė vadinta dar ir trečiu vardu: *Denowe* tota, quam etiam quidam *Jetwofen* vocant (Bunge Urk. I Nr. 342, S. 437).

Trečiąją *sūdu* žemės vardą pažįsta ir „Лѣтописецъ великого князѣства Литовьского и Жомойцьского“. Tenai skaitome štai ką:

Роман вродил пять сынов: старши Наримонтъ, другый Домон(т), трети Голша, четвертый Кгедрус, пятый Дройдень. И вмерши Роману начнет княжити сынъ его старший Наримонтъ и вчинитъ городъ Керновъ и знесе с Новагородка столец до Кернова...

Тройдень мешкал при брате своемъ великомъ князи Наримонте. И довѣдался князь великій Наримонтъ, иж мешкають мужики на пущи Дойнова Ятвеж (Ятвезъ 383 стр.), а пана над собою не мають. И пошол на них. И они не противячися поддалися и поклонилися ему. И он оставши имъ господаремъ и взявши ихъ дал брату своему Тройденю за вѣтъ. И князь великій Тройдень наидеть гору красну и хорошу над рекою Боброю и тамъ зарубить город и назоветь его Райгород, и прозовется великим княземъ Ятвезскимъ и Дойновским. И будучи ему тамъ на том княженьи великіи вальки чинил с Ляхи и з Русью и з Мазовышаны и завѣжды зыскивал (Полное собрание русских летописей. Том XVII. С.-Петербург 1907, стр. 237; plg. 253, 307, 368).

Šalies vardas *Denowe* ir *Дойнова* prūsiškai reikėtų vadinti *Dainavō*. Tie lietuviai, kuriems teko susidurti su *sūdais*, *Dainavōs* vardą šiąndie ištaria *Dzinavā*. Zietelos (Slānymo aps.) par. gudai vieną sodžių vadina vardu *Ятвезъ* (e iš *я* be kirčio), kuris vietos

lietuviams yra *Dainavà*. Tasai duomuõ patvirtina, kad *Dainavõs* esama tos-pačiõs tautõs, kaip ir anos, kurià gudai vadina *ятвязь* (vèliau *ятвезь*).

98. Ið to, kà esame iki ðiolei pasakę, prieiname prie iðvados, kad *sūdu* (Ptolemajaus *Σουδοίνοι*), *jótvingų* (del vardo lyties bus žemiau; žr. §§ 120—123) ir *Dainuvõs* (pr. *Dainavõ*) vardais senovėje vadinta viena ir ta-pati tauta.

99. Apie jótvingų kalbą ðtai kà rašo Dlugoðas (apie 1470 m.) ir Miechovita:

Est autem Jaczwingorum natio versus aquilonarem plagam, Masoviae, Russiae et Lithuaniae terris conterminans, sita, cum Pruthenica et Lithuanica lingua magna ex parte habens similitudinem et intelligentiam, populos habens immanes et bellicosos, et tam laudis memoriaeque avidos, ut decem ex illis cum centum hostibus decernerent, ea sola spe illectos, quod post mortem et casum, scirent suorum carminibus de fortibus factis se laudandos. Quae res illis in eam pernitiem versa, cum pauci a multis facile superarentur, ut sensim natio ipsa fere universa cladium interiret exterminio, nemine illorum aut iniquam detrectante pugnam, aut pugna conserta fugere perseverante... Eo uno praelio omnis fere gens, omnisque natio Jaczwingorum adeo deleta et extincta est, ut caeteris, et his quidem paucis et agrestibus, aut valitudinariis, aut in ditionem Boleslai concedentibus, aut Lithuanis se coniugentibus, hactenus ne nomen quidem Jaczwingorum extet. Terra eorum omni et pecore, quo plurimum abundabant, caeteraque eorum supellectili Boleslaus Pudicus et eius exercitus potitus, omnes baptismum suscipere et fidem Christianam profiteri iussit... (Joannis Dlugossii seu Longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae libri XII. Ad veterrimorum librorum manuscriptorum fidem recensuit, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli. Cura et impensis Alexandri Przezdziecki. Cracoviae. 1873, tomus II, p. 389—90, Liber VII, annus 1264).

Gens autem Jathwingorum (Jacwingorum) natione, lingua, ritu, religione et moribus magnam habebat cum Lithuanis, Pruthenis et Samagitis conformitatem, cultui idolorum et ipsa dedita, principalis cuius et metropolis erat arx et civitas Drohiczin (l. c. I, p. 496 = Liber IV, annus 1112).

Jaczwingi autem fuerunt populi feroces, in finibus Lithuaniae, juxta Masoviam commanentes, hii in bellando non referebant pedem quin vincerent aut vincerentur. Hac de causa pauci supersunt nostris temporibus (1516 metuose): sparsim inter Lithuanos commorantes et proprium linguagium loquentes. Lithuani item et Samogitae proprium linguagium sortiti sunt, aliud a Jaczwingis. Quemadmodum et Loriham etiam appropriatum linguagium loquuntur a praefatis gentibus distinctum, hii habitant in Livonia et confiniis ejus. Quattuor ergo gentes: Pruteni, Jaczwiagi, Lithuani cum Samagitis, et Lotihali habent propria linguagia, valde in paucis consonantia et convenientia. Mathias

Miechovita (miręs 1523 m.) A. Sjögren Über die Wohnsitze und die Verhältnisse der Jatwägen. St. Petersburg 1858 p. 167.

Linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Jaczwingorum, ut horum, qui circa castrum Drohiczin inhabitant, et pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum et Samagitharum. Tertium Prutenicum¹. Quartum in Lothwa, seu Lothihola, id est Livonia, circa fluvium Dzwina, et Rigam civitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi currens et qui vagus est per illas terras l. c. 168.

Jazuingi... inter Poloniam quidem, Russiam atque Prussiam medii in extrema ora Lituaniae habitasse, et acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur, donec a vicinis attriti, et ad extremum deleti sunt. Quanquam feruntur adhuc tenues quaedam eorum reliquiae superesse in Lituania et Russia diversa prorsus a Slavis et Lituanis lingua utentes. Kromer's (miręs 1589 m.) Sjögren 167.

100. Iš rusų kronikos patiriame, kad 1264 m. jótvingų gyventa ir Poliašėje (l. Podlasze, Podlesie)²: 6772 (=1264). Въ сіе лѣто Болеславъ Стыдливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ (Полное собр. рус. лет. II 343, Sjögren 169).

Poliašės jótvingus lénkų kronikininkai Kadlubkas, Boguchvalas ir Vincentas vadina lotyniškai *Pollexiani*, kuriuos pažįsta ir kiti šaltiniai (Preuss. Urkundenbuch I 226, 240).

LXXVI Magistri Vincentii Episcopi Cracoviensis Chronica Polonorum (edidit Alexander ex comitibus Przezdziecki. Cracoviae 1862) štai ką rašo apie Poliašės jótvingus (p. 201—3):

Sunt autem pollexiani getharum vel prussorum genus, gens atrocissima, omni ferarum inmanitate truculentior, propter vastissimas solitudinum intracapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibilis palustria. Horum quia latrunculos quidam Ruthenorum drogiciensis princeps fovere clanculo consueverat, primos indignacionis excipit aculeos... Est enim omnium getharum communis dementia exutas corporibus animas, nascituris

¹ Joh. Długosz Hist. Polon. ed. Herbult Dobromilski 1615, I p. 113: unius et moris et linguae cognationisque Prutheni et Lithuani Samogitaeque fuisse dinoscuntur.

² Kronika Polska Marcina Bielskiego. Nowe przez Joach. Bielskiego syną iego wydána. Cum Gratia & Priuilegio S. R. M. W Krakowie, w Drukarni Jákubá Sibeneycherá. Roku Páńskiego 1597 p. 184: Bolesław... wciągnął na Podlász... gdzie Jácwingowie na ten czas mieszkáli (1264 m.); p. 112: O Jážygach ábo Jácwingach. ...Ci ludzie iednegoż ięzyka y národu byli z Litwą, z Prusy, y Połowcy. A tu na Podlász mieszkalí: która kráiná ábo od lásow gęstych, ábo też stąd iest názwana, iż iest Láchom ábo Polsce przyległa. Drohiczyn to było główne miasto ich... y przetosz wyginęli od nászych, przez częste walki... Mogło ich co ieszcze w Litwie zostąć, zwłaszcza około Nowgrodá, bo też to ich miásto przed tym było.

denuo infundi corporibus; quasdam etiam brutorum assumptione corporum brutescere; quos instantis quoque facti subtilitas a brutorum ruditate non secernit.

101. Iš viduramžių rašytojų tiek tėra aišku, kad jótvingų būta aisčių giminės nario. Iš tų rašytojų nematyti, ar jótvingai yra kalbėję atskira kalba, ar viena kurių trijų kalbų (lietuvių, latvių ir prūsų) tarme. Tiksliai iš magistro Vincento žodžių galima pasidaryti išvadą, kad Podliašės (s. rus. *Поляше) jótvingai, būdami „prussorum genus“, tegalėjo kalbėti tiksliai prūsų kalbės tarme.

102. Jótvingų-sūdų kalbės klausymui spręsti daug gali padėti žemiau aprašomas įvykis.

1283 metuose ordinas 1600 jotvingų, kuriuos Dusburgas vadina sūdais (sudovitae Sc I 145), išgabena iš Suvalkų žemės ir įkurdina juos žemių vakarinėje Sėmbos srities dalyje (Voigt Gesch. Preussens III 398 a, IV 595), kurią vokiečiai nuo sūdūvių vardo pramena „Sudauischer Winkel“.

Kaip šitie Suvalkų žemės sūdūviai yra kalbėję, mums pasako 1545 metų prūsiškasis katakizmas, kuriame skaitome, kad

Die Sudawen aber wiewol jhre rede etwas nyderiger wissen sich doch jnn diese preussnische sprach: wie sie alhie jm Catechismo gedruckt ist: auch wol zuschicken und vernemen alle wort.

Taigi, iš 1545 m. katakizmo patiriame, kad nors sūdų-jótvingų tarmės šiek tiek ir skiriamasi nuo sėmbų tarmės, kuri čia pavadinta prūsų kalba (Preussnische Sprache), bet jų ji suprantama: net ir prūsų kalbės žodynas nesudaręs jiems sunkenybių. Katakizmo liudijimu, sūdai yra tokie pat prūsai, kaip ir „Preussen umb Welau, die jhre accent etwas nach dem Littauischen lenken“ arba nótangai (uff Natangen).

103. Kad sūdų, arba sūdūvių, kalbos esama kilimo prūsiškos, rodo tai ne tiksliai 1545 m. katakizmas, bet ir tų pačių metų Meletijaus (Meletius Archipresbyter Ecclesiae Liccensis in Prussia) raštas apie „Von den Sudauitern, die jetzt Sudauen heissen, auf Samland und ihrem Bockheiligen und Ceremonien“ (Erleutertes Preussen V 701 sq.). Iš Meletijaus rašto čia tegaliu sunaudoti tiksliai tiek, kiek randu medžiagos Becenbergerio straipsnyje BB II (1878) 135–141.

Kad sūdūviai-jótvingai yra kilimo prūsai, rodo šie Meletijaus rašto žodžiai:

1) *Ockopirmus* — Gott des Himmels und der Erde: pr. *ucka* „visu“ (*ucka lāngiwiskai* „prasčiausiai, aufs einfältigste“), pr. *pirmas* „pirmas“ Bg¹⁰ 133;

2) *Awschawis* — der Gott der gebrechlichen, kranken und Gesunden, „Aesculapius“ Bg¹⁰ 76, *Awtrympus* — der Gott des Meers und der grossen See Bg¹⁰ 24 : pr. *au-* „nu-“ (*au-dāst sien* „nu-siduoda“, *au-mūsnan* „nuprausimą“);

3) *Peckols* — der Gott der Höllen und Finsterniss, „Pluto“ Bg¹⁰ 25 = pr. III *pickūls* „velnias“ (*būtų lietuviškai pikūlas*);

4) „...so nemen sie ihre Freunde, und führen die Braut zum Feuer, da spricht sie dann: O ho ho Moi mile swente *Pannike*, das ist so viel: O mein liebes heiliges Feuerlein...“ (plg. Karaliaučiaus universito Msc. 68, fol. 501)“: *panike* yra šauksmininkas iš vardininko *pani'kan* „Feuerlein, ugnelė“. Tai yra mažybinė lytis iš pagrindinės **panu* (pr. Voc. *panno* „Feuer, ugnis“) Bg¹⁰ 133;

5) „ein jeglicher trincket dem todten zu und spricht: *Kailefs noussen gingis*, [das ist], Ich trincke dir zu unser freundt...“ (Msc. 68, fol. 504; kiti rankraščiai rašą: *Kails naussen gnigethe*, *Kayles mause gygynethe*, *Kailes nanse geigete*) : pr. **kails*, *kailis* „sveikas“ (iš kur *kailūstiskun* „sveikata“, *noūsen* (*noūson*) „mūsų“, *ginnis* „Freunde, geitys“ (*gignis* skaitytinas yra kaip *gīnis*: *gn* reiškia *n*); *gnigethe* yra sugadintas iš mažybinės lyties *gignethe*, t.y. **gīnē'te* voc. iš nom. sing. *gīnē't(a)s* = *gini'tas* (del mažybinės galūnės -*ita-s* plg. Sūduvės žemės ežero ir miestelio vardą *Alvitas*; -*ita* rodo ir vokiškoji Prūsų žemės vietovardžių ištarmė, pvz. *Tilsit*, *Ragnit*, *Cremitten*...);

LXXVII 6) „darnach legen sie die Leiche auf einen Wagen, die Freunde reiten umher mit ausgezogenen Messern, und streichen in die Luft, und schreien mit heller Stimme: *Geygey begeyte Pockolle*, [das ist Msc. 68] *lauft, lauft ihr Teufel*“ (Var.: *Beigeite beigeite puckolle* Msc. 68, *Beigeite*, *begeyte peckolle*, *Geygeythe begoythe peckelle*; *Geygeythe*, *Begaythe*, *Pekelle*; *Begayte*, *Pokulle*; *geigete*, *beigeite Packolle* BB II 138) : pr. **bēgeite* (cf. *edeitte* „esset, valgykite!“);

7) „und wenn die Mahlzeit entschieden ist, und das tuch aufgehoben, so danken sie dem, der das jährliche Gedächtnis gehalten hat, und heben an zu saufen, *Kayles*, *postkayles* eins *perian-dros* (var.: *Kails poskails* ains *par antres*, *Kailes puškailes* ains *Petan-tros*; Msc. 68: *Poß Kayleß kayles* eines *peranteres*; Grunau Preuss. Chron. II 4: „und dornoch truncken *poskeiles* von methe“): pr.

**kail(i)s* „sveikas“, *ains* „vienas“, *per* „per“, *antris* (> *anters*, *antars*) „antras“. *Pōs-kail(i)s* būtų „pa sveikas“: *Kakarýkuo pà kakarýkuo*, vis tą-patį gied Kv, Eik gulti, rytó būs *Kāzi pà Kāzi!* Kv. Šitais dviem pavyzdžiais žemaičiai, man rodos, pasakytų ir «sveikas pà sveikas¹ geria vyrai». Sūdūviai šitoki posakį bus tarę *kailės pōs kailės*. Šitą sūdūvių *pōs* „pō, pà“ turime žemaičių žodyje *pos-nagà* (gen. sing. *posnāgos*) Kv, Slnt „racica D², kopyto bydlat Π, V“: 1. *paz-nogiec* „nagas“ (1. *paz-dzior*, *pazdzierze* „spaliai“).

104. Sūdų šnekta skiriasi nuo visų trijų katakizmų šnektos tuo, kad pastarosios šnektos balsį *ā* (I, II *shawan*, III *Tāwan* „tėvą“) sūdai verčia balsiu *o*, kaip ir Elbingos žodynėlio šnekta.

Balsio *ā* vietoje Meletijaus raštas rodo *o* šiems žodžiams:

1) „Kelleweste *Perioth* (var. *periothe*), das ist der Treiber (= Wagentreiber) ist kommen“ = pr. *kela-vezē* „ratavežys, Wagentreiber“ (*kelan* „ratas“ > pl. **kelō* „ratai, Wagen“) *perjōt(i)* „fāhrt her“ || sūd. **jōt* „fahren, važiuoti“: 1. *jadę* (del *d* plg. *vér-du*, sl. *idq* „einu“);

2) „setzen ihr einen Kranz auf, mit einem weissen Tuch benehet, das heissen sie *Abklopte* (var. *Abglopte*, *abgloypte*)“ = *ab-glōbiē* (-e gali būti ir vokiška galūnė: **abglōbīs* < **abglābtas*): pr. *ab-* (*eb-*) „ap-“ (pr. Voc. *ab-stocle* „puodo dangtis“), pr. *glāb-* „dengti“ (pr. III *poglabū* „hertzte“, lie. *apglōbti*).

105. Del dvibalsio *āi* (= lie. *ai*) pavirtimo dvibalsiu *ōi* arba *āi* sūdų šnekta sutinka su Elbingos žodynėlio šnekta: *Bardoayts* „Pollux“ arba *Gardoayths* „Schiffgott“ Bg¹⁰ 77. *Pusch kayts* turi *ai*, gal būti, del to, kad kirtis stovi žodžio šaknyje, t. y. *Pu'sch kayts* (qui sacris arboribus et lucis praeest. Is sub sambuco domicilium habere creditur) = **Pūsk-ait(a)s* arba **Pūskaitis*.

106. Asmens vardas *Preisinges* Bg¹⁰ 78 rodo, kad sūdų sakyta ne *priešingas*, kaip kad ištaria lietuviai, bet *preisingis* „widenspenstig“ (|| pr. III *prēisicks* „priešas, Feind“). Iš *Preisingio* vardo patiriame, kad sūdai, kaip ir visi kiti prūsai, dvibalsį *ei* palieka sveiką.

Sūdūvės lietuvių vietovardis *Léipal-ingis*, kuris kilimo yra stūdiškas, rodo, kad *liepos* vietoje sūdai bus tarę *leipō*. Kad *Léipalingiui* vardą būtų praminę lietuviai, tai jie šiandie ištarytų **Liepalingis*: *Liepal-ótas* — Glūšnaraiščio dalis (tankus miškas), panemunėj, apie Diržus (Léipalingio par. Db), kaimas netoli Prienų (12 varstų) || *Pūš-al-otas* — miestelio vardas (: *pušis* „Kiefer“).

¹ Salantiškiai sako: Tiktai pro tas duris *táuks pà táukš...*, Juōdu priē stālo susisēdusiu — *sveiks pà sveiks* (v. š. *svāks pà svāks*) Slnt.

107. Léipalingio parapijos ežero vardas *Azāgis* (< *Ezēgis*) rodo, kad sūdai-jótvingai, kaip ir visi kiti prūsai, bus garso *ž* vietoje tarę *z*: lie. *ežegỹs* „pužas, pūgžlys“ = pr. Voc. *affegis* „Barsch“ Bg¹⁰ 78.

Leipalingio netolimas kaimynas *Bérznykas* — Seinų aps. miestelis — del *z* tegali būti tiktai sūdiškas vardas: pr. *berse* „beržas“.

Kad sūdai lietuvių kalbės garso *ž* vietoje yra tarę *z*, rodo ne tiktai šiandienykščiai Sūduvės žemės vietovardžiai, bet ir XIII amžiaus vardai, kurių mums duoda Ipatijaus kronika. Štai tie vardai:

1) 1227 m. Стегоутови *Зѣбр-овици* IL 751 iš nom. sing. *Зебрѣ* = jotv. *zebris* (*zebras*; prieš *i* < *a* iš *a* priebalsiai lieka kieti) = lie. *žēbras* „margu snukiu“, *Žebrỹs* — pavardė;

2) 1273 m. взяша *Злиноу* IL 870, 1251 m. *Злиньци* l. c. 810 „жители Злины“, 1256 m. горды *Ятвязѣ* и *Злиньци* и Крисменцѣ и Покѣнцѣ l. c. 833: *Syllonis* in *Zudua* Sc I 737, *Sudowiae* territorium dictum *Silia* Sc I 143 = jotv. *Zilīnō* Bg¹⁰ 13 arba *Zileinō*: rus. *Злина* < sen. rus. *Зьлина*.

Gardino gubernijos upėvardis *Зельва* — Nemuno intakas, kurį Ipatijaus kronika vadina *Зелева*, laikytinas yra jótvingišku vardu, kuriam lietuvių kalboje atliepia *Želva* (Vilkamergės ap. upėvardis) = jotv. *Zelvō*.

LXXVIII **108.** Jótvingiškų vardų randame ne tiktai į vakarus, bet net ir į rytus nuo Nemuno. Vilniaus žemėje turime jótvingiškos kilmės vietovardžių Alytaus apskrityje, pvz.: *Jėznas* TŽ II 97, *Nedingė* (dz. *Nedzingė*), *Pilvingis*, *Kačingė* (sūdo asmėnvardis *Catcze* Preuss. Urk. II 486).

109. Ipatijaus kronika ir šiandienykščiai Sūduvės (buv. Suvalkų gub.) žemės vietovardžiai pirštu prikišamai teberodo, kad jótvingai-sūdai garso *ž* vietoje, kaip ir visi kiti prūsai, ištardavo *z*. Garso *z* analogija veda mus prie išvados, kad sūdai ir *š* vietoje bus tarę *s*: *Preisingis* „priėšingas“.

Sūdai-jótvingai, kaip ir visi kiti prūsai drauge su latviais, turi ir *š* su *ž*. Bet šitie *š* ir *ž* kilimo yra nauji, nes jie yra atsiradę vėliau, — tik seniesiems *š*, *ž* pavirtus garsais *s*, *z*. Naujieji *š*, *ž* yra kilę iš junginio *sj* (*s* gali būti lygus lietuvių ir *s*, ir *š*), *zj*.

Ipatijaus kronika rodo *š* ir *ž* šiems vardams:

1) 1273 m. kunigaikščio vardas *Шюпна* IL 870₂₅ < **Sjūrpō* = lie. *šiūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79. Šiūrpos kunigaikščio pilies vardas dar ir šandie tebėra gyvas Jeleniavo valsčiaus sodžiaus varde l. *Szurpily* Vo 2 < jotv. *Šur(pa)-pils*;

2) 1227 m. Монѣдоуничю (= *Mandūno sūnui*) Шоупрову IL 751 dat. sing. iš nom. sing. Шупрѣ < jotv. *Šutrās* < **Šjutra-s*. Iš čia Sūduvōs žemės lietuviai turi sodžiaus vardą *Šutrónis* (nom. *Šutrónys*, gen. *Šutroniū*) — ties Stirtų ežeru, Leipalingio apylinkėje) Vo 60 : lie. **siūt-ra-s* „pasiutęs, szalieniec“ (cf. *gūd-ras*, *tik-ras*, *mītras*...);

3) 1251 m. Жаку плѣня IL 812 iš nom. sing. Жака = jotv. *Žōkō* < **Ziākā* = lie. **Žioka* (1555 m. земля Мица Жакайтя In 17). Жака yra tas-pats vardas, kaip ir Sėmbos vietovardis vok. *Schaaken* (1258 m. *Soke*, 1299 *Schokum* G² 109), t. y. *Žākō* arba *Žōkō*.

110. Ir kitiems Sūduvōs vietovardžiams, be paminėtosios *Žiokos*, randame bendravardžių kitose Prūsų žemės srityse, pvz.:

1) 1259 m. *Dernen* „l. Dziarn-owo“ Bg¹⁰ 79 = Sėmbos 1257 m. vietovardis *Derne* G² 27;

2) *Kirsnā* — Šešupės deš. intakas, Sūduvōs upė, iš kur 1283 m. territorium *Kirsnovia* Sc I 145 = pr. *Kirsno* — Galindos ežeras, *Kirsn-appe* G¹ 64 || pr. *kirsnan* „juodas“;

3) XV amž. *Gaila* „l. Biała“ — kaimas ties Olecku = pr. *Gailan* (sc. ezeran), iš kur 1311/5 m. *Gailen*, 1312 m. *Gayle* — Gehl-see Kr. Mohrunen, *Gayl* Kr. Braunsberg G¹ 35 || pr. *gaylis* „weiss, l. bialy“. Iš Suvalkų žemės prie pr. *gailo* „balto“ pridera Seirijų valsčiaus ežero vardas *Gáiliekas* Bg¹⁰ 78.

111. Iš *Kirsnōs* ir *Gáilieko* sužinome, kad Suvalkų žemėje gyvenusių prieš lietuvius sūdų-jotvingų „juodo“ ir „balto“ vietoje sakyta *kiřsnas* ir *gáilas*.

112. Vietų vardai rodo, kad jótvingų kalboje būta *ē* siauro, kas matyti iš balsio *ē* pavirtimo ilguoju *ī*, pvz.:

1) 1256 m. *Крисменцъ* IL 833 — **Крисменос* srities gyventojai: 1259 m. *Cresmen* Preuss. Urk. II 69, 70, 1280 m. territorium Sudowiae dictum *Crasima* Sc I 142, t. y. jotv. *Krēs-mō*, gen. *Krēs-men-es* arba nom. sing. **Krēs-menā* : *krēs-*, *kres-* „sėsti, sėdėti“ Bg¹⁰ 140;

2) *Mētō* — Beбros upės intakas (pietūse nuo Augustavo), lenkiškai šandie vadinamas *Netta*, kurią 1402 m. dokumentas vadina *Mete* Sc II 692 = *Muta* 1559 m. (Бобра рѣка, до рѣчки Муты, повстала зъ озера Мицка < jotv. *Mūtiskan* azaran > озеро Мутьско) Bg¹⁰ 80, 1516 m. на реце на Мете до Прусь едучи ЛиeМ (РИБ XX 1165), на Мѣте l. c. (leidėjo čia pasakyta: Здесь ѣ переправлено из и), по сю сторону Меты XV amž. l. c. XXVII 114;

3) Sudowiae territorium dictum *Meruniska* 1274 m. Sc I 139 = 1559 m. *Мирунишки* Bg¹⁰ 80: А уверхъ рѣки Мнты д миля до озера Мицка (по Augustavo miestui). А Мицкомъ озером миля до рѣчки Пруски (i NW nuo Augustavo), которая повстала зъ Нѣмецкое стороны. А отъ Пруски миля до вочисча Превнишокъ (= Preyviski Festschrift Ad. Bezzenberger 49, 1256 m. вси рекомъй Привниша IL 832 < jotv. *Preiviskio* nom. pl. n., kа rodo lytis на Правнишихъ IL 834, t. y. Привнишихъ loc. pl.: 1393 m. *Pr ei w u s*, des comturs dyner czu Rangnit Sc II 673, t. y. *prūsas* skaļvis < *Preiva-* (kamienas): lie. *Priev-ēlis* — Trumpāliū sodžiaus pavardē Uš par.), дѣлечи пущи короля его милости съ княжатемъ Прускимъ: держачи Перстунскую по правѣ, а княжати Пруского по лѣвѣ. А отъ Превнишокъ двѣ мили до вочисча Конопного (dabar l. wieś Konopki, gm. Wólka, pow. Suwalski Vo 16). А отъ Конопного двѣ мили до селисча *Мирунушокъ* (vok. *dabar Mierunskien*). А отъ Мирунушокъ д миля до рѣчки Переросли. А рѣчкою Перерослюю двѣ мили до озера Зусна... А отъ озера Зусна (wieś Zusno, Zusenka, gm. Czostków Vo 20) поперекъ полторы мили до рѣчки Блинды, которая повстала съ Нѣмецкое стороны и въ Нѣмецкую пошло (Ревизия пущ и переходовъ звериныхъ... составленная... Воловичемъ в 1559 г. Вильна 1867, стр. 50).

Sūduvos sričių vardus *Кутенов* Sc I 138 ir *Pokima* 140 del Ipatijaus kronikos lyties *Покънцъ* (1256 m. IL 833) „Kalboje ir senovėje“ (I 80) esmi vedęs iš senėlesnių lyčių *Kēmenavō* ir *Pō-kētō*. Lytis *Покънцъ* gali būti kildinama ne tiktai iš prolytės **Покъм-ыци*, bet lygiai ir iš **Покъмыци*. Pastaroji lytis rodytų, kad jotvingų srities vardo būta ištariamo *Kimenavō* ir *Pō-kimō*: *Kimēnai* — Utenos par. sodžius.

113. Nadruvōs *Vēluwā* (vok. *Wehlau*) Dusburgas (1326 m.) yra girdejęs ištariant rytiečius prūsus *Vilavō*: Eodem anno (= 1255)... Nadrowitae, Scalowitae et Sudowitae gentes vicinae indignatae ex hoc, quod Sambitae se fidei et fratribus subdidissent... terram Sambiae rapina et incendio transiverunt, captis hominibus pluribus et occisis, et dum recederent, placuit eis, ut castrum Wilow aedificarent, ne improvisus et facilis aditus in terram Nadrowiae pateret amodo fratribus et Sambitis Sc I 93.

1256 m. Sūduvōs *Krīm(en)ō* (iš čia *Крисменцъ* IL 833) ir Nadruvōs bei Sėmbos pasienio *Vilavō* rodo, kad garso *ē* pradėta virsti balsiu *i* visupirma šiaurės rytiniame Prūsų žemės kampe. Šita *ē* > *i* vilnis, kuri XIII amžiuje tesiūbuoja tiktai tarp Suvalkų ir Vėluvos, iki XVI amžiaus pradžiai atvilnija net iki Karaliaučiai.

114. Jótvingų-sūdų kalbos liekanos. A. Asmėnvardžiai:

1) *Abdangen* Festschrift Ad. Bezzenberger 46 = pr. *Abdanx* Festschrift Ad. Bezzenberger 46 < pr. *Ab-dang(a)-s*: *Podange* — sembiškio prūsio vardas (*Podangen* — Gut bei Liebstadt) PN, G¹ 111, *Padange* — 1276 m. pagudėnas Sc I 255 < *Pō-dang(a)s*: prūsio vardas *Au-dange* Festschrift Ad. Bezzenberger 46: pr. *po-dingan* „Gefallen“.

2) *Анкадъ* 1256 m. IL 932₇, Sjögren 186 < *ān-kādas* arba *ōn-kōdas*, lietuviškai būtu **Añkotas* Bg¹⁰ 79. Del galūnės plg. 1216 m. pagudėno prūso vardą *Warpoda* PU I 7, Latgalos vietovardį *Cyskōds* < aist. **Kiškāda-s*, iš kur 1595 m. kražiškio žemaičio vardas *Кушкод-аѹмучъ* In 525.

3) *Борутъ* 1248 m. IL 799₂₄ < *Barutis* = pr. *Barutis*, iš kur vietovardis *Barute* — 1242 m. Pamedės kaimas PN, G¹ 17, PU II 394 = lie. *Barūtis* — Rietavo ap. pavardė Акты Вил. арх. Ком. XXV 517/8.

4) *Dirkor* Festschrift Ad. Bezzenberger 47 < *Dirkōtas* (plg. prūso vardą *Byot* || lie. *Bijotai* — kaimo vardas LT I 225) arba *Dirkutis* (*u = y* arba *o*): pr. *Dirke* — Sėmbos vėtingo vardas PU II 449 (PN 1299 m.) = lie. *Dirkė* — Panevėžio, Naujamiesčio, Smilgių par. pavardė Pan || *Dirketos* — Lieplaukio par. kalno ir sodės vardas Vš I 45.

5) *Galms* 1285 m. Sudowitis scilicet Scumant et tribus filiis eius sic dictis Rukals, Gedetes, *Galms* ac ipsorum veris heredibus villam, quae vocatur Steynio... inter villam Drogowitgen... pratum... Penkowieo nominatum... campum... Labalaucs PU II 297/8. *Galms* < aist. *Gālma-s*: pr. 1424 m. *Galmen* „Kammeramt Bordehnen Kr. Pr.-Holland“ G¹ 35 (Gut bei Mühlhausen PN): kurš. 1291 m. *Galmene* — Pilsotos srities pilis ir kalnas BG 254, PU II 359, 360: la. *pa-galms* „Hofraum, atšleimas“ Bg¹⁰ 79.

6) *Gedetes* 1285 m. PU II 297, *Gedēte* Sc I 510, *Jedetis* Sc I 145 < *Gedētas* = pr. *Gedethe* Festschrift Ad. Bezzenberger 47, *Gedete* PU II 448 || 1528 m. Иванъ Хвать з *Кгедѣтоуинъ* (= **Gedētainys* nom. pl.) самъ. Рудомин. бояринъ РИБ XXXIII 43: *Ged-dičiai* — Šakynos par. sodžius Vš II 7, pr. **Gedaitiai* > vok. *Gedaiten* „Dorf, Kr. Allenstein“ PN. Del galūnės plg. upės vardą *Šukėtas* — Nemuno intakas ties Žem. Panemune; *Šukėtai* — Griškabūdžio vls. kaimas.

7) *Юндилъ* 1256 m. IL 835₁, Sjögren 187 = панъ *Юнѣдило* 1503 m. РИБ XXVII 856, панъ Миколай *Юньдилъ* 1538 m. l. c. XXX 17, Станиславъ *Юндилъ* 1567 m. Lydōs aps. l. c. XXXIII 756, Панъ Миколай Павловичъ *Юндилъ* з ымѣння своего з Бусежы въ повѣте Слонимскомъ кони два а з Пелесы въ повѣте Лидскомъ конь РИБ XXXIII 496 (cf. XXX 418) < *Juñdilas* — Kvėdarnos par. pavardė (> *Jundilai* — Slavikų par. kaimas; falso Vo 276) || *Juñd alas* — Kantaūčių par. pavardė (> *Jundalai* — Šačių par. soda Vš I 52) Bg¹⁰ 79 || *Juñdulas* — Plūngės par. pavardė (Vin-

deikiuose): *Jund-eika* > XV amž. Юндеіко у Жомойти РИБ XXVII 53 : pr. *Junde* — Sėmbos srities vėtingas PU II 449. Del galūnės plg. pavardę *Vaid-ilas* (Šmn., Jnšk. par., iš kur sodžiaus vardas *Vaidilaĩ* — 1) Žvingių par. Vė I 60, 2) Grinkiškio par. Vė II 29).

8) 1285 m. *Kantigirde* et suis filiis cum Zwinnienen et suo fratri... contulimus campum Powunden (Gut im Kr. Pr. Holland) PU II 302 (450/1), 1280 m. *Cantegerde* Sc I 143 (cf I 256, 509) <*Kanti-girdas*: pr. 1329 m. *Kanthe* — pagudėno pavardė Festschrift Ad. Bezzenberger 47, iš kur vietovardis *Kanthen* — 1) Kr. Pr. Holland, 2) Kr. Mohrunen (l. *Katki*), 3) Kr. Allenstein, 4) bei Laptau (Samland) G¹ 56, PN: *Kant-eikiai* — Akmenės vls. soda KosL 161b, *Kant-ėniai* — Telšių par. soda Vė I 45. -*girdas*: pr. *Tuli-gird(a)-s* > 1313 m. *Tulegerde* — varmėno vardas PN (1360 m. *Tuli-gede* PN — sembas), pr. *Mante-girde* || *Girde-mante* Altpr. Monatsschr. XV (1878) 579 : 1285 m. Scalowita dictus *Girdilo* Sc I 148 = lie. *Girdilà*.

9) *Katcze* = pr. *Katcze* Festschrift Ad. Bezzenberger 47 <*Kat-(a)s* arba *Kat-sis*, nom. pl. *Katsiai* > *Katsai* > *Kacai* (plg. vietovardį *Genčiai* Krtm aps.): *Kačingė* — Merkinės par. sodžius || 1245 m. *Kath* „Katzen Kr. Heilsberg“: pr. *catto* „katė“.

LXXX 10) *Komat* 1255 m. IL 828₁₃, Princeps *Comath*, tunc major inter duces (Jaczwingorum) 1264 Długosz (Sjögren 185), 1264 Tandem *Comat* princeps Jazuaditarum in bello per Cracoviensem exercitum occiditur Sc I 767 <*Kōmāt(a)-s* iš aist. prolytės **Kāmāts*: la. *kāmēt* „hungern“ (žr. a. § 61). Prolytės *Kōmāts* arba *Kōmōts* reikalauja šiandienykštis vietovardis *Kumat* — uroczysko w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej, o pół mili od Brańska, śród błot przy zejściu się Bronki z Nurem, na gruncie folwarku rządowego Kiersznówka (= jotv. *Kirsnō*, *Kirsnavō!*); mogiła (hordyszcze), w której po zaciętej obronie zginął na czele Jaćwingów wódz ich *Kumat*, w walce z hufcami ks. mazowieckich i krzyżaków 24 czerwca 1264 r. Przy rozkopywaniu w 1829 r. znaleziono popielnicę. Czyt. Wspomnienia z Podlasia o uroczysku historycznym zwanem *Kumat*, przez Wiktora hr. z Tęczyna Ossolińskiego. Biblioteka Warsz. 1848, IV 405, SG IV 870.

11) *Kudare* de Sudowia Sc I 139 : pr. *Ku-drawe*, *Ko-glande* E. Lewy Die altpreuss. Personennamen I 51 (plg. l. c. 57: *Quei-lang* || *Ko-lange*, *Quei-dange*, *Quei-rams*) <aist. *kō*. -*dar(a)-s*: pr. *Prei-dar*, *San-dar* Festschrift Ad. Bezzenberger 47.

12) *Meinuso* Grunau PN <*Meinūzō* (lie. *lam-ūža* „Schlampe“ RFV LXXI 464, la. *utūzis* „utėlius“) arba *Meinuzis*: pr. *Meynote*

PU II 449 = kurš. 1310 m. *Meinates* BG 290, 327: lie. *Meinius* — Tilžės aps. pavardė G¹ 97.

13) *Melins* arba *Melnis* G¹ 97, Festschrift Ad. Bezzenberger 47: pr. 1374/9 *Meladen* — vietovardis (dabar vok. *Mehleden* Kr. Gerdauen), pr. asmenvardis *Meleycke* Festschrift Ad. Bezzenberger 47, *Mēlidas* (i gali būti ir iš y) — bala ties Sitkūnais Pšl ap., *Mēlidai* — Šil par. sd. Vš II 21, *Мелиды* XVI amž. S: *mēlas* „mėlynas, blau“.

14) Kunigaikštis *Минтеля* 1273 m. IL 870₂₅, Sjögren 313: pr. 1393/1407 m. *Myntewayen* — pievos vardas (dabar *Mintwiese* Kr. Gerdauen) < *Mintija-vajōs* || *Mintijō* — asmens vardas (iš čia dim. *Min-tiaijai* — vietovardis > 1278 m. *Mintieyten*, *Myntegeiten* G¹ 99) = lie. *Minčia* — Tauragnų par. girios vardas (*Minčios* girià) = kurš. *Mintija* > 1310 m. *Minte* de Gevefen BG 290: pr. *Mintete* — skalvių vado vardas Sc III 576, pr. asmenvardis *Mintucze* Festschrift Ad. Bezzenberger 47. Del galūnės plg. prūso vardą *Dargelo* Festschrift Ad. Bezzenberger 47.

15) *Монѣдоуничио* Шоутрови dat. sing. 1227 m. IL 751 — tėvavardis iš rus. lyties *Монѣдунъ* < *Mandūn(a)-s*: pr. 1280 m. asmenvardis *Mandio*, 1302 m. Sembos kaimo vardas *Manditen* || la. *Muode* — muižės vardas BG 183.

16) *Mosodins* arba *Molodins* Festschrift Ad. Bezzenberger 47. Nėra žinios, kaip skaitytinas yra vardas.

17) Kunigaikštis *Моудѣйко* 1273 m. IL 870, Sjögren 313, jei jo vardas nėra surusintas iš lyties *Mandeikos* (**Монѣйко*) Bg¹⁰ 79, gali būti skaitytinas *Mudeikō* = lie. **Mudėika*: pr. 1339 m. *Mude-garben* = 1402 m. *Modegarben* G¹ 102, 1426 m. *Modien* „dabar vok. Moddien Kr. Pr.-Eylau“ < *Mudīns*: pr. *Mode* — skalvio vardas Sc II 680, pr. asmenvardis *Modoth* G¹ 110.

18) *Muntigin* 1280 m. (im Felde „Dymsteines“) PU II 301, Sc I 258 < *Muntigin(a)s* = pr. 1336 m. vietovardis *Muntigin* „Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“: pr. asmenvardis *Munte* G¹ 102, 1289 m. *Munthe-mil* PN: pr. asmenvardis *Tawte-gynne* || *Gyn-thaute* Altpreuss. Monatsschr. XV (1878) 579.

19) *Небѣста* gen. sing. 1251 m. IL 810₂₂, Sjögren 176 < **Ne-b(i)lāst(a)s* arba (?) *Nebēst(a)s* (plg. Labanoro par. ežero vardą *Lamēstas*): pr. asmenvardis *Byot* G¹ 20 || **Bijā-sta-s*.

20) *Небра* язви чetyрми ранамк 1227 m. IL 751 iš vard. *Неборъ* = jotv. *Ne-bar(a)-s* (|| lie. *Vīs-baras*, *Daū[g]-baras*). Rusams pasirodė, kad *Небор* yra linksniuojamas kaip ir jų žodis *оухор*, kilm. *оухра*.

21) Kunigaikštis *Печмун* 1273 m. IL 870₂₈, Sjögren 313 < *Pestilō* = lie. **Pestilā*; pr. *Pest-intā* — balos vardas > 1316 m. *Pestinte* „Bruch, Kammeramt Morainen Kr. Stuhm“ G¹ 121: lie. *Pesčiaiā* (šn. *Pè-stē*) — Salantų par. soda Vš I 41: žiemgal. 1272 m. vietovardis *Pestene* BG 115, 139. Del galūnės plg. prūso vardą *Canil* ir pr. vietovardį *Canils* arba *Kantels* G¹ 56.

22) *Powile* 1317 m. (var. *Pywile* Festschrift Ad. Bezzenberger 48), jei nėra jis *Póvilas* „Paul“ (cf. G¹ 133), gali būti *Pō + vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Po-dange* || *Ab-danx* || *Audange*, *Po-mauda* NTh 137 || *Mawde* G¹ 95, *Po-wida* pogesanus 1274 m. Sc I 136, sembas *Powyde* 1360 m. PN (lie. *Povyđai* — Tytuvėnų par. soda Vš II 4), *Po-bilte* 1394 m. — skalvio (?) vardas < *Pō-vilt(a)-s*. *-vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Prey-wil* G¹ 134, *Tawte-wille* 1360 m. = sembas PN.

23) 1295 m. *Preisinges* Sudowitae et suis heredibus... in campo Stantow PU II 402 = pr. **preisingis* „priešingas“ (pr. III *nigīdings* „negėdingas“, *niseilewingis* „unfleissig“, *druwingin* „tikintį“), Sémbos prūso vardas *Nautinge* (1307 m.) PN, PU II 456, jotv.-lie. *Léi-pal-ingis* — miestelio vardas (Лейпунь).

24) *Prodwele* 1280 m. PU II 301 begu nėra skaitytinas *Prōt-vil(a)s*? Festschrift Ad. Bezzenberger 48: pr. III *prātin* „Rat, patarimas“, asmenvardis 1339 m. *Pansdo-prote* — bártas (*Ponsdouprote*, *Posdrau-pote*, t. y. *Po[n]sdau-prote*) PN. *-vil(a)-s*: pr. asmenvardis *Wisse-wel* Festschrift Ad. Bezzenberger 48, *Wissewille* G¹ 204.

LXXXI

25) *Rukals* — filius Scumanti 1285 m. PU II 297: *Rukys* Birštono par. pavardė, *Rukaī* — Mosėdžio par. soda Vš I 41, *Rukėliai* — Rokiškio par. sodžius, *Rukūža* — Panevėžio par. pavardė, 1390 m. žemaičio vardas *Ruckunde* Codex Vitoldi 23, t. y. *Rukūnda(s)*: pr. *Ruckelkaym*, *Rockelkaym* G¹ 145.

26) *Quidam nobilis de Sudowia dictus Russigenus* 1280 m Sc I 141 < *Ruseinis* (*Russieinis* PN) = pr. vietovardis 1419 m. *Rossigeyn*, 1411/9 m. *Russien* „dabar vok. Roschenen Kr. Friedland“ Festschrift Ad. Bezzenberger 48, G¹ 147 = lie. *Rusėiniai* — Jėsvainių vls. sodžius || *Rūsinas* — Veivlržėnų par. pavardė. Ilgą ū rodo Sūdovės vietovardis (dvarelis, netoli — 6 varstai — nuo Merklinės, Liškiavos par.) *Rūsingė* Db (cf. la. *Rūsiñi* TŽ I 390).

27) *Schare* 1280 m. PU II 301 < *Skaris*: *Skariai* — Joniškio par. sodžius Vš II 8 < **Skarys* (pavardė) || *Skarà* (gen. sing. *Skāros*) — Mosėdžio, Papilės par. pavardė, *Skarėlis* — Ds par. pavardė.

28) *Скомонѣ* 1248 m. IL 799_{23, 25}, Sjögren 185, 324, *Scumandus* Sc I 127, 142, *Scumand* PU II 69, *Scumant* 1285 m. PU

II 297 < jotv. *Skōmant(a)s* arba *Skōmand(a)s* : *Skōmantas* — Veiviržėnų par. pavardė, *Skomantai* — Švėkšnos par. soda Bg¹⁰ 78, pr. 1396 m. asmenvardis *Scomantin* PN, l. *Skomętno* — Prūsų Mozūrų vietovardis (Kętrzyński O ludności 452, 504), *Skomantėliai* (ž. -ėl'ā) — Rietavo par. soda Vš I 58 || pr. 1272 m. varmėnų vadas *Scumo* Sc I 118 < aist. **Skāmā*. -*mant(a)-s* : pr. *Wisse-mante* Festschrift Ad. Bezenberger 48 = *Висимонтъ* у Попортъск. вол. XV amž. РИБ XXVII 120 < *Visi-mantas* || pr. asmenvardis *Manto* G¹ 94. -*mand(a)-s* : pr. asmenvardis *Monti-mand* (Lewy) || 1591 m. *Czapos Dawmondis* (= *Daumañdis*), siolo Silany, nazywające Skorze (Kelmės ap.) In 385, jei nėra tik skaitytinas kaip *Daumañdis* (— Šipylių par. pavardė || *Daugmañdžiai* — Šakynos par. soda Vš II 7) || *Мондейко* из братомъ з Кгирдемъ XV amž. РИБ XXVII 103 (cf. In 279), *Mandeikiai* — Šakynos par. soda Vš II 7 (|| *Mandeikis* — Gruzdžių par. pavardė).

29) *Scurdo capitaneus alterius partis Sudowiae... cum suis hominibus versus terram Lethowiae est profectus* 1283 m. Sc I 146 (cf. I 510) = lie. **Skurda* || *Skurdėlis* — Kvėdarnos par., *Skurdėnis* — Velykių par. pavardė Pan (> *Skurdėniai* — Ramygalos par. sodžius Vš II 11) = pr. 1395 m. skalvio vardas *Scurdenne* Sc II 675 || *Daū-skurdas* — Žarėnų (Telš. aps.) par. pavardė.

30) *Стегоутови* Збровичю 1227 m. IL 751 iš vard. *Стегумъ* < *Stegut(a)s* : *Stegėliškė* — Kvėdarnos par. bala, *Stegvilas* Kv — pavardė, *Stegvilai* Kv — soda (1528 m. *Стегвилъ* Коркозовичъ. Велена РИБ XXXIII 203) || Юрисъ *Стекойловичъ* Поюре 1528 m. l. c. 217 < *Stegāila*, Бортко *Стегиновичъ* Крожи l. c. 226 < *Ste(gi)-ginas*. Greta su *Stegvilais* turime ir *Steigvilius* (Pašvitinio par. sodžius Vš II 9) || *Steigvila* — pavardė.

31) *Стѣкинѣ* 1255 m. IL 827₂₂, Sjögren 184, 187, *Стекинѣ* gen. sing. IL 827, домъ *Стекинтѣ* 1256 m. IL 834₂₁, в домоу *Стѣкинѣ*, *Стѣкинѣ* 828₉, 10₉, 10₉ < *Stekint(a)-s* < *Steg(i)-kintas* Bg¹⁰ 79 : jotv. *Stegutas* + pr. 1373 m. *Dau-kinte* Sc II 573 (= ž. *Daukiñtis* Ms, Žd, Žr par. pavardė), 1357 m. *Wisse-kint* — Sembos šventosios girios vardas G¹ 204.

32) Kunigaikštis *Шюгна* 1273 m. IL 870₂₅, Sjögren 313 = lie. *šiūrpa* „pasišiaušėlis“ Bg¹⁰ 79 (žr. a. § 109).

33) Монѣдоуничию *Шоутрови* 1227 m. IL 751 < *Šutris* (kamienas *Šutra-*) = lie. **šiūtras* „pasiutėlis“ (žr. a. § 109) || la. *šausi* „pliekti, mušti = susiausti“ (*šaus* kungi vecus vīrus ar ābel'a rīkstītēm BW 22118).

34) *Tholeike* 1280 m. PU II 301 = *Tolēkis* — Kvėdarnos par. pavardė (*Tolēkiškis* — Šiaulėnų ap. sodžius) || *Toljys* — Kvėdarnos par. pavardė (: pr. asmenvardis *Tole* Festschrift Ad. Bezzenberger 48), *Toliūšis* — Tauragės par. pavardė : pr. 1369 m. vietovardis *Tol-lauken* alias „Breitenveld“ — dabar vok. *Tollack* (Dorf bei Allenstein) PN.

35) magister... intravit Sudoviae territorium dictum Siliam... occidentes quendam nobilem dictum *Wadole* capitaneum ibidem 1280 m. Sc I 143 = pr. Voc. *wadule* „Pflugbaum“ || *vedū*, *vādas*.

36) *Wailubo* (Grunau) Festschrift Ad. Bezzenberger 48: *Na-lubo*, filius Scldonis de Quedenow Sc I 105 || *San-lobe* — 1374 m. var-mėnas PN || *Lube* (= ž. *Lubys* — Slnt par. pavardė) — prūso vardas G¹ 91 (>1346 m. *Lobe-kayme* — kaimo vardas): *Vail(i)-lubā* (?) || lie. *Vailionis*, *-ies* — Lėipalingio par. pavardė.

37) *Wilito* (Grunau) Festschrift Ad. Bezzenberger 48: pr. asmen-vardis *Wilitike* G¹ 202 || 1522 m. Южно Вилтейк-овичъ, бояринъ Жижморскій РИБ XX 1541.

LXXXII 38) Стегоутови Зѣбровичю 1227 m. IL 751 < jotv. *Ze'bris* (kamienas *Zebra*-) arba *Zebrī's* (kamienas *Zebrija*-): lie. *žėbras* „smul-kiai margas“ Bg¹⁰ 78 > *Žebrys* — Subačiaus-Kupiškio ap. pavardė > *Žebriai* — Kelmės par. soda Vš I 56 (žr. a. § 107).

39) *Zohe* Festschrift Ad. Bezzenberger 48 — sugadintas vardas.

40) cum *Zwinnienen* et suo fratri 1285 m. PU II 302 < *Zvin-ar Svin*? Bg¹⁰ 79.

B. Vietovardžiai:

1) ко вси рекомѣй *Болдикища* 1256 m. IL 832₁₁, Sjögren 186, 189 < jotv. *Baldikiskja*- (kamienas; *ik* gali būti ir *ik*: pr. III *brat-rikai* „broleliai“): pr. ežero vardas *Baldainis* G¹ 15 (*Baldein* 1595 m. Arm des Spirdingsees PN), pr. 1284 m. Varmės srities lauko var-das *Baldingis* (bei Tromp Kr. Braunsberg) G¹, PN || 1578/9 m. *Болдѣ* — Karklėnų vls. upė S, 1598 m. *Болд-yne* — Kražių vls. lankų (prie upės) vardas S < *Bald(up)ė*, *Baldukas* (l. *Balduk* SG XV 73) — Švenčionių aps. ežeras || la. *Balduone* — upės vardas Konv. vārdn. 1702 (BG 154), *Baldun-ezers* LV 46, *Balduones* 10, 72, *Bal-duons* 48, *Balduonis* 109, *Balduoņi* 35 — g. v.: *Bal'dikis* — Telšių-Žarėnų par. pavardė Db, *Baldāiniai* — Tytuvėnų par. soda, *Balde-niškis* — Pušaloto par. vs. || la. *Baldis* — Raunos vls. vs. (P. Šmits).

2) *Боруля* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 187, 189, 324 < *Būrel'ā*. Būtų galima prolytė ir *Būrėlė*, jei jotvingų tarmėje būtų buvęs *ē* platus. Kalbės duomens jótvingų tarmei rodo siaurą *ē* (žr. a. § 112). Del galūnės *-el'ā* (prie lie. *-elė*) plg. latvių kalbos grutę *bierzta'ā*

(Cīrava)|| *birztele* „ž. biržtvālē, -ēlē“ (Endzelin Lett. Gr. S. 254) ir la. *miegal'a, snaudal'a* greta su lie. lytimis *miegālē, snaudālē*. Jotv. *Būrel'ā*: pr. varmēno 1363 m. vards *Buri'is* Festschrift Ad. Bezzenberger 48, PN, 1323 m. vietovardis (im Mehlsackschen) *Burin(en)'is* PN|| *Būriai* — Kelmės par. soda Vš I 56.

3) 1259 m. Nomina autem terrarum haec sunt: *Denowe* tota, quam etiam quidam *Jetwefen* vocant, exceptis quibusdam terrulis, scil. *Sentane, Dernen et Cresmen*, et villa, quae *Gubiniten* dicitur, cum tribus villis in *Welzowe* PU II 70 (Bunge Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I S. 437), Sjögren 165/6, 249—252 = rus. *Дойнова* (žr. a. § 97) <jotv. *Dainavō* = lie. (iš jotvingų tarmės paskolytas vardas) *Dainavā* — 1) Žalsių, Žiežmarių ap. sodžius (dvaras: з Шнлянъ... съ Попортъ... з Дойновы... зъ Стравеникъ 1567 m. РИБ XXXIII 447), 2) Eišiškių (Lydōs aps.) par. kiemas 1910 m. „Vilties“ Nr. 136, 3) Šalčininkų par. kiemas 1911 m. „Vilties“ Nr. 95, 4) Kalesninkų (Lydos aps.) par. sodžius, 5) Ródūnios par. sodžius, 6) Zietelos (Slānymo aps., Gardino gub.) par. sodžius, kurį gudai vadina *Jácviš* (sen. *Ямаяшъ*) = *Dojnowo* — folwerk dóbr Dojlidy, pow. białostocki SG XV 423|| *Dajnowa* — tak pod Reszlem zowią pruską rzekę Deime SG I 893. Šutronių sodžiaūs (Léipalingio par.) miško vardas *Dainamiškis* galėtų būti kilęs iš senėlesnės lyties *Dainava-miškis* (Leipalingio par. dzūkai *dainōs* vietoje tesako tikrai *giesmę*), jei tam neprieštarautų Šventazerio par. balos vardas *Daina-balē*. 1340 m. Prūsų žemės ežero (ir lauko) vardas *Denow* (See und Feld bei Rastenburg PN), iš kurio išteka upė, vardu *Dena* PN, gali būti kilę iš prūsiškų lyčių *Dainavō* ir *Dainō*, kurioms pritaria šiandienykščia vokiečių ištarmė — *Deinowa-See* G¹ 27 ir *Dein* (Fluss) PN. *Dainuwa* (pr. *Dainavō*) ir *Daina*, būdamos tekančių vandenų vardais, kilmės atžvilgiu rištinės yra su latvių veiksmazodžiu *deju, diēt* „šokti, pašuokomis bėgti“, iš kurio vestini yra ir šie upėvardžiai: 1) *Deimenā* K, *Deimenis* N — Deimefluss, Name des Pregelarmes zwischen Tapiau und Labiau K (*Pa-deimenis* — Name eines Gutes, Paddeim N), kuri yra kilusi iš prūsiškos lyties *Deimō* (*mā>mō>mō>mū:mūti* <pr. Voc. *mothe* „mótyna“) = aist. *Deimā* (lie. *Deimos* miestas J³ 1174,13, vok. 1400 m. *Deim*, 1450 m. *Deyme* G¹ 26). Pr. *Deimō* lietuviams pavirto lytim *Deimuō, Dei-menį*. Prie *Deimenōs* (nom. sing. *Deimen-ā*) atsiradimo galėjo prisidėti kiti upėvardžiai su galūne *-enā* (*Šeimenā, Lomenā, Utenā*). Ne *-en-* kamieną rodo ir prūsų **Deim-laukis* > vok. *Deimlacken* (wies Jakunowo, pow. Angerburg Kętrzyński O ludności 537);

2) *Deinupio* upelį rodo Veiverių vls. (Vo 166) kaimo vardas *Pa-deinupės*; *Dein-* del balsio *ei* būtų jotvingiškas vardas; *Diēninykas* (v. š. *Dēinēnīks*) — Bártuvos intakas ties Nevočiais (Mosėdžio par.); 3) *Dysnā* — Dauguvės intakas, kuris išteka iš ežero, vardu *Dysnāi* (Zarasų aps., Dūkšto ap.).

Šalies vardas *Dainuvā* (pr. *Dainavō*), kaip rodo to-paties vardo upė ir ežeras, yra pramintas ne nuo jos gyventojų dainavimo, bet nuo gyventojų gyvenimo *Dainuvės* paupiais.

4) *Dernen* 1259 m. PU II 69, 70, Sjögren 252 <jotv. *Derna-n* n. = pr. *Dernan* > vok. *Derne* — Sembos vietovardis Sc I 289, PU II 6, PN. Jotvingų vietovardį *Dernan* šandie mozūrai ištaria *Dziarn-owo* (ties Luku „vok. Lyck“) Bg¹⁰ 79.

5) *Dopa* 1256 m. IL 834₂₀, Sjögren 187, 189 yra tas-pats kaimas, kaip ir l. *Dora* — Augustavo aps., Ščebros-Olšankos vls. Vo 88 (6) <jotv. *Darā* Bg¹⁰ 80: pr. asmenvardis *Dar-oth* G¹ 26.

LXXXIII

Drohyczyn — caput Pollexianorum Festschrift Ad. Bezzenberger 48, kurį rusai vadina *Дрозоуичинъ*, veikiausia bus kilimo slaviškas vietovardis: l. *drogi*, rus. *дрогоуѣ* (= la. *dārgs*) „brangus“. Šito vietovardžio pagrindinė (praslaviška) lytis yra buvusi **Dargūkīnas* arba **Dargūkeinas* Bg¹⁰ 80.

6) *Gaila* XV amž. — kaimas ties Olecku, kurį mazūrai vadina *Biala*: 1311/5 m. *Gailen* — ežero vardas (dabar *Gehl-See* Kr. Mohrun-gen) <*gailan* (sc. ezeran): 1312 m. *Gayle* — dabar *Gayl* Kr. Braunsberg || pr. Voc. *gaylīs* „baltas“.

7) *Gubiniten* 1259 m. PU II 69–72 <*Gūbiniūjai* nom. pl. <*Gōb-* = aist. *gāb-* (lie. *Gobė* — Jūžintų par. pavardė, *Góbužas* — Vyžuonų par. pavardė, pr. *Gobis* — 1260 m. Pamedės dvaro vardas PN): pr. vietovardis 1411/9 m. *Gubithen* „dabar Gubitten Kr. Mohrun-gen“, 1400 m. *Gube-lauken* „dabar Gablauken Kr. Mohrun-gen“, 1405–17 m. *Gobayn* || *Gubaynn* „dabar Gubehnen Kr. Wehlau“, pr. asmenvardis *Gubicke* PU II 449 <pr. *gōb-* (iš aist. *gāb-*) >*gūb-*, pr. III *pergūbons* „parėjęs“.

8) magister et plures fratres cum mille et quingentis equitibus intraverunt terram Sudoviae, et territorium, quod dicitur *Kymenow*, depopulati sunt 1274 m. Sc I 138, 1283 m. castrenses de *Kymenovia* l. c. 145 <*Kimenavō* (žr. a. § 112).

9) 1283 anno frater Fridericus... cum C viris equitibus de castro Brandenburgk processit contra Sudoviam, et dum accepto magno spolio in territorio *Kirsnoviae* rediret, hostes sequentes, ipsum cum XXX viris interfecerunt Sc I 145, *Kirsnouwin* Sc I

509, t. v. Sūduvōs žemės sritis pagal *Kirsnōs* upę || *Kirsnā* — Šešūpės deš. intakas = *Kirsnā* — Nebenflüsschen der Deime N: pr. ežero vardas *Kirsnō* (žr. a. § 91) || pr. Voc. *kirsnan* „juodas“.

10) *Комана* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 189 < jotv. *Kōmāṛā*: *Kōmāt(a)s* — asmenvardis (žr. a. § 114, 10): ? *Kuomishēs* — Ažuožerįų sodžiaus (Anykščių par.) pelkių vardas (jose auga gailių, mėlynųjų; niekuomet neišdžiūsta).

11) на селѣ *Корковицкихъ* 1256 m. IL 834₂₂, Sjögren 187/9, 190, 324 < jotv. asmenvardis *Karkis* || Sémbos srities asmenvardis *Ne-karkis* PU II 116: *Karkiškiai* — Būblelių vls. (Nm aps.) kaimas (cf. Vo 250), 1261 m. pr. vietovardis *Kark-ainis* „dabar vok. Korkehnen Kr. Fischhausen“, 1341 m. ežero vardas *Karke* arba 1389 m. *Korkyn* < pr. *kārk(i)a-* (kamienas, pr. *ār* = lie. *aĩ*!): lie. *Kārk-aĩ-iš-kės* — Uspalių par. sodžius Bg¹⁰ 80.

12) горды Ятвязѣ, и Злиньци, и Крисменцѣ, и Покѣницѣ 1256 m. IL 833, Sjögren 189, 252, 324, 1259 m. *Cresmen* PU II 70, 1280 anno ...magister... intravit territorium Sudovie dictum *Crasimam*... Habitationem etiam illius potentis viri Scumandī, capitanei dicti territorij, redegit in favillam Sc I 142 < jotv. *Krēsmenō* (žr. a. § 112).

13) рѣкою *Лѣкъ* (var. *Лоукъ* X, П) 1251 m. IL 813 — Bebroš (Бобр) intakas < jotv. *Luk(a)-s* > s. l. *Lēk* > l. *Łek*, gen. sing. *Łka*; iš kur dabar *Elk* Bg⁵ LXXII 187; pr. *Luko* — Nebenfluss der Omuleff XIV amž. PN: *Lukoja* — Kelmės, Krėžių par. upė (iš kur sodžs vardas ž. *Pālūkōjis*), *Lukōjus* — Linkmenų par. ežeras || *Lukainis* (ar *ū*?) — strumyk pod Borstejgami, wpada do Reszkiety KosL 156b || *Lūknas* — Vyžuonų, Labanoro par. ežeras: *Luchan(isch)* — ežero vardas ties Nikolaikomis (Prūsų Mozūruose) 1595 m. PN || *Luknojai* — Dorf bei Labiau N 374 (Aš esmi iš *Luknojų* į Žargilės nutekėjusi už Juknio 95): *luknė* „Mummel“ N (ar *ū*? cf. *lūgnas* „nymphaea, grzybienie“ Slnt).

14) Sudovie territorium dictum *Meruniska* Sc I 139, iš kur šiandie l. *Mieruniszki* (T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn Gramatyka języka polskiego. W Krakowie 1923 p. 432, Kętrzyński O ludności 506), vok. *Mierunskēn*: 1559 m. *Мируниску* (žr. a. § 112) < jotv. *Mērūniskīa-* (kamienas): pr. asmenvardis *Mērūn(a)-s* > 1360 m. *Merune* (sémbas), 1319 m. *Meruno* (varmėnas), 1349 m. *Merun* Nakie (bartėnas), iš kur vietovardis 1353 m. *Merunen* „dabar Gr.-Maraunen Kr. Allenstein“, 1443 m. *Merownen* „dabar Maraunen Kr. Heilsberg“ G¹ 98. Del galūnės

plg. pr. 1409 m. vietovardį *Jawnenisken* G¹ 51 < pr. *Jaunen-iskīa-* (kamienas).

15) uf dy *Mete* 1402 m. Sc II 692 = 1559 m. рѣчка *Muta* повстала зъ озера Мицка (žr. a. § 112) < jotv. *Mēiā*.

рѣкою *Олего*, до рѣки *Олга* 1251 m. IL 812 — dabar vok. *Lega-Fluss* ties Olecku¹. Šis upėvardis, kaip rodo Smolensko gub.

LXXXIV *Ольга* ir Silezijos *Ol(d)za*, yra kilimo slaviškas: *Olbǫ* || *Olbga* greta su lytim *Olbja* (del *g* || *ǫ* plg. rusų kalbos žodžius *нельга* || *нельзя*, *стега* || s. hulg. *stǫdza* „takas“) Bg¹⁰ 80.

16) И приѣхав же ко вси рекомѣи Болдикища, посла Лва с братом. Левъ же, тихо объехав село, исѣче все, одного же приведе. Король же оупроси его; ономоу же рекъшоу, яко во вси рекомѣи Привища, собралися соуть Ятвязи... Одиному же Ятвяжину гонъзновшоу изъ вѣсцѣ *Ольдикищѣ*, онѣм же вороужившимся стрѣтоша стрѣлци конецъ вси рекомѣи Привища, и возгнаша и 1256 m. IL 832. *Ольдикища* (nom. pl.) skaitytina yra *Ольдик-ища*: *ы* yra rašybos klaida raidės *о* vietoje. *Ольдикища* jotvingiškai galėjo būti vadinama *Aldīk-iskīa-* (|| *Aldōnas* — pavardė Bg¹¹). *Valdīkiskiū* vietoje rusai būtų parašę *Вольдикища*.

17) marscalcus terrae Prussiae... intravit terrae Sudoviae territorium dictum *Pokimat* 1279 m. Sc I 140, zu *Pokimen* in daz gebit Sc I 500, *Покѣницъ* 1256 m. IL 833 — *Pokimos* srities gyventojai < s. rus. *Покѣм-ѣци*. *Покѣма* tebūtų galima tikrai tuomet, jei rusai su šios srities vardu būtų susipažinę dar prieš „jerio“ (6) pavirtimą balsiu *e*, t. y. prieš pirmąją pusę XII amžiaus. XIII amžiuje iš *Pokimos* rusai būtų pasidarę nebe **Покѣм’а*, bet **Поким’а*. XIII amžiaus *Покѣма*, kurią rodo srities gyventojų vardas *Покѣницъ*, tegalėjo atsirasti tikrai iš jotv. lyties *Pōkēmō*. Dusburgo *Pokima* būtų skaitytina *Pōkīmō* < *Pōkēmō* = aist. *Pā-kēmā*.

¹ Die *Lega* (=1251 m. *Олего*) fließt durch den grossen und kleinen Oletzkoer-See, geht unterhalb Lgen in den grossen Selmentsee, fließt bei Makosiejen unter dem Namen Malkiehnfluss aus demselben ab und fällt in den mit dem Rajgradsee in Verbindung stehenden Statzer See. Aus dem Rajgradsee abfließend, vereinigt sich dann die Lega in Polen unter dem Namen Jegrzna im Nettabruche mit dem Lyckflusse (=1251 m. *Лькъ*, *Лукъ*) und fließt mit diesem dem Bobr zu. Der Lyckfluss dagegen kommt als Haasznerfluss aus dem gleichnamigen See, durchfließt den Laszmiadensee und den Lyckersee und geht dann an Ostrokollen und Prostken vorbei nach Polen. Joh. Sembrzycki Altpr. Monatsschr. XXVIII (1891) 83.

18) ставши же на *Правищихъ* на ночь 1256 m. IL 834, jei nēra skaitymo klaida lyties *Привища* vietoje l. c. 832 (= *Preivisklai*), tai = jotv. *Prāv-isklāi*: pr. vietovardis *Prawaynitegen, Prowenithen, Pruwenithen* || *Prawanythe* G¹ 134 < pr. *Prāvain-īlāi* || *Prōvai-nīlāi*: la. *prāws* „gross, ansehnlich“.

19) во вси рекомѣи *Привища*, конѣць вси рекомѣи *Привища* 1256 m. IL 832 < jotv. *Preiv-isklāi* > 1422 m. *Preywisci, Prewoysci, Preywiski* Festschrift Ad. Bezzenberger 49 = 1559 m. *Превишки* (žr. a. § 112): Dis sint die nachtleger czwischen der Meete (= Мита-Nettafluss) und Leczen. Das erste of dem Wedem (=dabar vok. Widminnen) von Letzen III myle, und do let man eyn futer; das andir of dem Sonewide (dabar der grosse Sawindasee) III cleyne mylen; dritte czu Licke (=l. Łek, vok. Lyck) II myle, do let man ouch eyn futir; das vierde of dem Swansee IV myle, do pfleg man ouch eyn futer czu losen; das vumfte czu *Prywiske* (=l. **Przywizski* < jotv. *Preivisklāi*) III mylen; das VI-te of der Mete IV mylen; so sal man ouch eyn futir losen, das leczte: von der Mete uf die Vse IV myle. Von der Vse IV myle ins lant, wo man sich den hinkeren wil, und ouch, ab man die nacht rythen wil, so hat man VIII myle von der Memil czu Waysilischen (=Vosyliškės) in des koninges hoff adir czu Astrynen (=Острина) und trift volle lant. Wer aber das man das heer in dry teylen wolde, so mochte das dritte teil czu Sawalche rythen adir wo man hin wil, wen die lant sind vol Sc II 702 (apie 1385 m.).

Preiviskiai ieškotini yra prie sienos ribos, kuri eina nuo Rai-
grodo ežero ant Mērūniškių link: 1422 m. „a flumine Lyk... lacus Grey-
wo (=Граево) et Toczyloth (=Точилово)... usque ad lacum, qui dicitur
Rogors (=Rogord=Райгородъ)... ab illo lacu directo tramite per desertum
usque ad quandam aream Preywesti (skaityk *Preywiski*) et ab illa area
continuando iter directum usque ad aream Mermiski (sk. *Meruniski*), et
a Mermiski eundo directe usque ad lacum, qui vocatur Dwystytz (=Ви-
шчю еžерас) Bunge Liv-, Est- und Curländ. Urkundenbuch V 880, Vo 5
(предисл.).

20) Данило король повелѣ воевати землю Ятвяжскую, и домѣ
Стѣкинтовъ весь погубленъ бысть, еже и донынѣ пусто стоитъ.
Данилу же королеви, идущу ему по езеру (=Raigrodo ežera)
и видѣ при березѣ гору красну и градъ бывши на ней преже
именемъ *Rau* 1255 m. IL 828, Sjögren 184/5; 1402 m. Primo
IV mile bis czu *Rogarden*, von dannen V myle uf dy Mete, do
mus man brucken IV zeile bruch und flyes, und das flys Alsar-
be II ruten czu brucken, und vort an eyn flyes, das heist Yostre,
eyn zeil czu brucken; und vordan czwuschen der Wilkus (=Вол-
куш) und der Beber (=Бобр, l. Biebrza—Narvies intakas)
VI myle nachtleger Sc II 692, *Райгородъ* Bg¹⁰ 81. Miestas turi

vardą nuo ežero, kurį jotvingai senovėje bus vadinę *Rāja-s* (iš čia rus. *Паў*) > *Rōjis*. *Rogarden* rodo, kad miesto vardą l. *Rajgród*, rus. *Паизгородъ* jotvingai ištardavo *Rōgards*. -*gard(a)s* rodo, kad *Rōjo* paežerės miestui vardą yra davę slavėnai, kurie nuo VI—VII amžiaus pradeda brautis prūsų tautės žemėn ir tenai kurtis. Patys prūsai jotvingai *Rōjo* pilį (miestą) būtų praminę *Rō(ja)pilio* vardu, lygiai kaip jie yra davę *Šiurpos* kunigaikščio piliai vardą *Šurpils* (žr. a. § 109). Ežero vardas *Paū* < jotv. *Rōjis* = lie. **Rūojas* nėra atskirtinas nuo upės vardo la. *Ruoja* Bg⁵ LXXIII 339, Bg¹⁰ 81: pr. vietovardis *Rogys*, *Royenn*, *Roigen* (dabar vok. *Royen*) < pr. *Rōjis* (kamienas *Rōja*-). Sudėtim upėvardis *Ruoja* niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų: *Krūoja*, *Srūoja*, *Šūoja*...

21) зажгоша Таисевиче и Боуряля и Раумоче и Комата и Дора и града плѣныхоуть 1256 m. IL 834: jotv. **Rāimōčān* n. < **Rāimōt-sja-n* || asmenvardis **Rāimōt-s(a)-s* = lie. **Raīmočas* (č < t-š; cf. *vařg-šas*, **giñt-šas* > *giñčas* || *giñtyti* Dk, *Gėčas* — pavardė < *Gėd-šas* || *Ged-minas*) : **Raimotas* (cf. pr. asmenvardį *Bijōts* || lie. *Bijotai* — vietovardis, lie. *Šaukotas*, *Baidotai*) || *raimas* „rainas, rai-bas“.

LXXXV 22) *Sentane* 1259 m. PU II 70 < jotv. *Seniān(i)a-* (kamienas): pr. asmenvardis *Santon* (|| *Santele* PU II 483), vietovardis *Santoniten* G¹ 151 || *Santune* — 1360 m. sembas, *Santhune* — 1384 m. varmėnas PN : *Santeinei* (*Zanteinei*) — Tilžės par. kiemas Kl^v 55 „vok. Santeinen“, ką Jrk rašo „iš *Senteinu*“ Bs⁷ 42 (Nr. 6). Skelvės srities vietovardis, man rodos, skaitytinas yra *Sentainiai* arba *Sentainys* (nom. pl.; cf. *Smurgainys*: з *Сморкзойнь* въ повѣте Ошменскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 439; 1653 m. *Kiedaynise* Vo¹ 62₂₆ = *Kėdāinys* < nom. pl. *Kėdāinys*, kurių vietoje šandie paprastai teištaria *Kėdāiniai*). Sūduvės *Sentane* ir Skelvės *Sentainys* būtų rištini su lie. veiksmazodžiu *sintėti* (ašis *siñt* „sunkiai kvėpuoja, alsuoja“ Vn, ligà *įsinėš* DPo 110₃₁), jei jų s nėra skaitytinas z = lie. ž.

23) *Taucevuče* 1256 m. IL 834₁₉, Sjögren 187 bus rusai savaip (-*евучи*) perdirbę jotvingų vietovardį **Tāisevī-tjai*: pr. asmenvardis *Taysoth* — 1317 m. varmėnas, *Theysote* — 1296 m. sembas PN. Del galūnės -*ev-* plg. šiuos prūsų kalbos žodžius: *gland-ew-ingei* „drašiai, su pasitikėjimu“, *seil-ew-ings* „stropus“, *weijs-ew-ingi* „vaisingi“, *mukin-ewis* „pamókas“ > *mukinn-ew-ingins* „mokytojus“. Jotv. *Tāis-*evis** būtų „taišas“, „taisytojas“ || pr. III *teisi* „Ehre“, *teisīngi* „vertai“, *niteisīw-ingins* „pasileidusius, unzüchtig“.

24) territorium, quod dicitur Kymenow... Sequenti die dum exercitus fratrum redeundo venisset ad silvam, quae dicitur *Winse*, Sudovitae... secuti sunt eos, quos fratres cum suis viriliter invadentes, occisis multis et letaliter vulneratis, usque ad terrae ipsorum introitum fugaverunt Sc I 138. Silva dicta *Wint* (1317 m. Sc I 184), kuri radosi anapus Nemuno Veliuonos apylinkėje (ad campum Calsen, ad castrum Junigedam Sc I 184 : 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, *Wentis* genannt Bunge Liv-, Est-, Kurl. Urk. V 160, Nr. 2089), neturi nieko bendro su silva, quae dicitur *Winse*, nes pastaroji radosi Mozūrose Olecko apskirtyje: vok. *Wensöwen* (Gut im Kreise Oletzko), kur 1562 m. (Kętrzyński O ludn. 516) dar tebebuvasi giria, vardu *Wensowa*. Pastarąjį vardą, jei jis nėra lenkiškas (*Wiązowo*), būtų jótvingai vadinę *Venzavō* = kurš.-la. *Veñzava* — Ventspilės par. dvaras BG 195, 198.

25) ходивъше же и взяша *Злиноу*. Ятвязем же собравшимся и не смѣша битися с ними 1273 m. IL 870, *Злинос* gyventojai — *Злиньци* 1256 m. IL 833, Eo tempore (= 1280 m.)... frater Conradus de Tirbergk cum ...maximo exercitu intravit Sudoviae territorium dictum *Siliam* Sc I 143, gebit zu *Silien* Sc I 505, Haec sunt nomina terrarum Prusiae: Pomizania... Galindo, *Syllonis* in Zudua 1202—59 m. Sc I 737 = jotv. *Zilijā*, *Zilinā* arba *Zileinā* (lyties *Syllonis* raidė o yra skaitymo klaida vietoje e < ei < ei). Šitą vietovę šiandien lenkai vadina *Żyliny* — 1) Kukavo (Suvalkų aps.) vls. sodžius prie Ščebros (Щеберка) upės Vo 28, 2) Ščebros-Olsankos (Augustavo aps.) vls. sodžius. Vo 88.

26) Посла к нему [=Самовиту во Мазовші] Данило и Василко, рекша емоу... „изиди з нами на Ятвезѣ“... и сняшася во Дорогычинѣ и поидоша. И преидоша болота (Bebros upės balos tarp Narvies ir Goniondzo ir Luko žemupio balos beveik iki Mėtos žemupiui) и наидоша на страну ихъ (= jótvingų). Не стерпѣвшимъ же Ляхом, зажгоша ихъ первоюю весь, тѣмъ бо зло створиша и знаменье имъ подаша... И воеваша ѣ до вечера и плѣнъ великъ приемше. Вечероу же бывшоу приѣхаша *Злиньци* (= l. *Żyliny* i pietus nuo Servų ežero Augustavo aps.) и собрався вся земля Ятвеская... каза Данило сосѣдати воємъ своимъ. Всѣдше же, поидоше же и оумякчиша сердца Ятвязьмъ, оузрѣвшы крѣпость Роускоюю и Лядскоюю. Идоущимъ же имъ и плѣнящимъ и жгоущимъ землю ихъ. Прешедшимъ же имъ рѣкою Олегъ (kuri teka pro Olecko miestą), хотѣвшимъ имъ стати

въ тѣсныхъ мѣстѣхъ. Оузрѣвъ же князь Данило, воспивъ и рече имъ... крестияномъ пространство есть крѣпость, поганымъ же есть тѣснота... и проиде Жакоу плѣняя, и прииде на чиста мѣста, сташа станомъ. Ятвеземъ же одинаково нападающимъ на нѣ, и гнаша Роусъ и Ляховѣ по нимъ и мнози князи ятвязьсци изъбѣени быша. И гнаша ѣ до рѣки Олга и преста брань 1251 m. IL 812, Sjögren 180/1. Жака = jotv. *Žākō*, lietuviškai būtu **Žioka* (arba **Žiuoka*) = pr. *Sėmbos* srities vietovardis 1258 m. *Soke*, 1299 m. *Schokym* „šiandie vok. Schaaken“ G¹ 167 (žr. a. § 109). Žygio aprašymas rodo, kad *Žākos* reikia ieškoti žemės plote, kuris yra į vakarus nuo Olego upės (dabar vok. Legafloss) tarp Olecko (Margrabavo) ir Luko (l. Łek, vok. Lyck).

LXXXVI 115. Sūdų-jotvingų kalbai tirti nemāža duotų medžiagos ir šiandienyksiāi Sūdovōs vietovardžiai. Šiandie Sūdovoje gyvena lietuvių, lenkų, gudų ir vokiečių. Ne visus senōsios Sūdovos vietovardžius naujieji gyventojai yra savaip perdirbę. Kitas senasis vardas galėjo išlikti sveikas ir svetimose lūpose.

Lietuviai iš senųjų Sūdovos vietovardžių dar ir šiandie tebevardina prūsiškai, pvz., *Kiřsną*, *Azāgį*, *Lėipalingį* ir kitus (žr. a. §§ 107, 110).

Lenkiškuose Sūdovos vietų varduose *Dora*, *Žyliny*, *Mieruniszki*, *Szurpily*, *Serwy* (<jotv. *Sirva* „ėirvas“) kalbiniākas net ir po 7 amžių dar gali suvaikyti sūdų-jotvingų kalbōs garsus ir žodžio lytis.

116. Atsisveikindamas su sūdų-jotvingų kalbōs liekanomis, neiškenčiu nejdėjęs dar vieno išrašo, kuris patvirtina mūsų nuomonę apie Sūdovōs arba Jōtvos srities gyventojų kalbōs prūsiškumą. Be to, šis išrašas padaugina mūsiškį sūdų-jotvingų tarmės žodynėlį dar vicnu žodžiu, būtent *gintaru*, kurį randame ten lotyniškai parašytą *gentarum*. Sūdai gintarą bus tarę *gentaran* (nom. sing. n.). To žodžio balsis *e* yra *ę* iš *i*. Vadinasi, *gentarum* prūsiškai skaitytinas yra *gintaran*.

Iš Poliandro laiško, kurį jis esąs račęs iš Karaliaučiaus į Leipcigą 1535 metuose savo draugui mokytojui Kasp. Borner'ui, tegaliu išrašyti tiktai šiuos žodžius (tiek tų išrašų tecsmi pasidaręs dar prieš 1908 m.):

...Sed finem faciam, ubi tantum de Sudinorum moribus pauca coronidis loco adiecero. Sunt autem indigenae, quorum pauci admodum germanicam linguam novere, sed suam quandam linguam habent barbaram, qua etiam reliquum fere Prutenorum vulgus utitur. Pertinaciter semper studuit haec gens maiorum suorum vestitum, ritus et cultus servare, nec iunxerunt cum finitimis Prutenis matrimo-

nia, nec quenquam suorum mendicare permiserunt; in aures gestaverunt, nempe annulos, ex quibus minutae nola seu tintinnabula dependerent, omnia ex aurichalco fabrefacta. Haec autem ipsorum ornamenta, quemadmodum et panis et vestes eorum omnes, non importabantur aliunde, sed ab artificibus domesticis inter ipsos concianabantur; apud quos et cinguli ex ferro deargentato in usu fuere. Haec, inquam, et alia id genus multa pertinaciter servaverunt illi, donec cum vicinis Prutenis tandem ab annis viginti, instantibus praefectis, coniugia cotrahere coacti sunt. Hic etiam factum est, ut ab antiquis ritibus suis paulatim recesserint: aegre tamen adhuc a prisca sua idololatria et avitis superstitionibus abstinere, neque ex animo vel papae prius paruerunt, ut nunc evangelio assentiuntur plerique eorum, sed veteres suorum cultus tacitis suffragiis probare non desinunt.

Haec solida testimonia sunt senis cuiusdam minime vani hominis, qui supra quadraginta annos inter Sudinos versatus est, et talia plerumque, quae etiam lippis et tonsoribus hic omnibus nota sunt, exteris vero gentibus parum comperta, nec a scriptoribus, quod sciam, exacte prodita. S. D. G. (Publicationen aus den K. Preussischen Staatsarchiven. 44 Bd. Leipzig 1890, S. 336, Nr. 1015. Metai 1535. — Rankraštis nebeišlikės. Pirmą kartą buvęs paskelbtas rašte „Caroli Henrici Rappolt De origine succini in litore Sambiensi meditatio epistolaris. Regiomonti 1737. 4°. Vėliau buvęs šis laiškas įdėtas Rost'o rašte — Memoria Jo. Poliandri. Lips. 1808 p. 30 sqq.).

Galū, kad čia nutrūksta mano išrašai. Tėra išlikę kitos Poandro laiško dalies vertimas, iš kurio patiriame štai ką: „Sėmba, kuriai pridera pirmoji vieta tarp Prūsų žemės sričių, tyso nuo Karaliaučių apriečiančios Prėgliaus upės iki jūrai. Tenai pajūryje gyvena sūdai (lot. sudini), kurių pajūrio šalis, nutisusi per 6 ar 7 lmylias, dėvi Sūdovos (lot. Sudauia) vardą. Šitą Sūdovą Plinijus teisingai vadinęs Austravija. Beveik pusėje jos kyšo jūron įsikišęs pussalis, kurį jūrininkai vadina Pruster-Ort (vokiškai), kurio ilgis siekia 1½ mylios, o plotis apie 1 mylią... Šią šalį vadina (sc. vokiečiai) «Sudawen». Ji yra 5—6 mylių atstumoje nuo Karaliaučiaus. Sūdovos žemėje yra daugiau ne 32 kaimai, kurių gyventojai jau nuo senų laikų visu pajūriu gauda gintarą, kurį jie savo protėvių kalba vadina *gintaran* (lot. gentarum)“.

117. Sūdų *gintarą* pamini dar ir A. Aurifabras 1551 m.:

Cap. I. Die Sudawen heissen den Börnstein in jrer sprach *Gentarn*, wie etliche meinen daher, das er seinen ursprung aus dem erdreich sol haben, deñ es laut fast, als sprech einer verkürztet im Latin *genitum terra*. Wiewol es mir nicht ubel gefiele, und es der wahrheit gantz gemes, jdoch acht ichs vor unmöglich in so trefflicher zurrüttung und enderung der sprachen, ursprung dieser namen aus dem Latin anzuzeigen, so gar bey fremden nationibus, und in Lateinischer sprach nicht erfarnen, anfenglich erwachsen.

Wo der Börnstein gefalle, und wie jnen die Sudawen schepffen. Cap. II. ...In diesem weiten umbkreis, ist Sudawē im Hertzogthum Preussen, auf Samland ein ort ungeferlich dreier Deutscher meilen lang. Wir aber der meiste Börnstein geschepfet und gelesen vom newen Königspergischen Tieff anzuheben bis ans Bruster ort, und forder nach dem Krantzkrüge, innerhalb zehen meilen so man gerade zu uber land zeucht... Im mehrgenannten Sudawischen strande sind vornehmlich sieben wicken, da die stürm nach gelegenheit einschlagen, auch den Börnstein auftreiben, und thut dis ein Wind nicht alleinc. Daher wissen die Sudawē sobald ein sturm entstehet, was ortes sie sich vorfügen, uñ sind XX Sudawische dörrfer, die den Börnstein schepfen, one die, so von Samland und aus dem Schokische dazu verordnen sind. Denn auff dem Strande vom alten Tieff bis an die Krecke (wie es namen hat) treibet den Börnstein der Westwind und Hochwest. Von der Krecke bis unter Nodums, der Sud und Sude-west. Unter Lasnicken bis in die Kuthe, Hochwest. In der Kuthe, Sud uñ Sudewest. Unter Palmenig und den a) gemeinen Strand nach dem b) fliesse [b) Ist ein klein bechlin... *Lesse* genennet], West und Hochwest. In der Ampe Sudewest. Unter Thirskim Sudewest nicht off, und folget also das Bruster Ort... Zu Kraxpellē (= pr. Kraks-pils), unter Palmenig, in der Ampe, und Bruster ort, schepfen die Sudawen den Bornstein gentzlich jrer Kleider entblösset (*Succini historia*. Ein kurtzer: gründlicher Bericht, woher der Agtstein oder Börnstein ursprünglich komme, das er kein Baumhartz sey, sonder ein geschlecht des Bergwachs, und wie man jnen manigfaltiglich in artz-neien möge gebrauchen. Durch Andream Aurifabrum Vratisla-viensem, Medicum. Königsberg in Preussen. 1551. Gedruckt durch Hans Lufft. 25. Marcij. 4°).

LXXXVII

Sūdų-jotvingų žemė. 118. Ordinas su Sūduva kariavęs nuo 1277 iki 1283 metų. Sūduvos žemės ordino kronikininkas Dusbargas pažįsta šias sritis (territoria), jo vadinamas lotyniškais vardais *Kymenow* (*Kymenovia*), *Meruniska*, *Pokima*, *Crasima*, *Silia* ir *Kirs-novia*. Iš Ipatijaus kronikos, kuri mums aprašo rusų ir lenkų 1251–1273 m. karo žygius, sužinome, kad (горды Ятвязѣ:) *Злиньци*, *Крисменць* и *Покльньць* yra *Злинос*, *Крисменос* ir *Покль-mos* srities gyventojai.

Iš XIII amžiaus sričių vardų šiandie tegaliu surasti žemėlapyje tiksliai *Mėrūniškė*, *Žilyną* ir *Kirsną*. *Žilyna* (l. *Żyliny*), kaip ir jos kaimynė *Dara* (l. *Dora*), yra Augustavo, o *Kirsna*—Kalvarijos apylinkėje. Taigi, abidvi sriti pridera buvusiosiai Suvalkų gubernijai.

Vokios pusėje Sūduvai XIII amžiuje, be abejoj, pridera Olecko (Margrabavo) ir Luko (vok. Lyck) apylinkė.

119. Kaip toli sūdų-jotvingų gyventa prieš XIII amžių Lom-žos ir Gardino gubernijoje, tegalės parodyti tiksliai būsimosios šių

kraštų žemės vardyno studijos. Iš rusų ir lenkų kronikų tiek tėra aišku, kad Poliasėje dar tebegyventa 1264 m. ir jotvingų: Въ сѣлѣто Болеславъ Стыдливый, король Польскій, до основанія искорени съ Подляша Ятвяговъ Sjögren 9 (169). Lenkų Podliasės (1255, 1257 m. dokumentai rašo lot. *Pollexia* PU I 226, 240) apskritin priderėję 1578 m. šie miestai, kurių vardus rašau lenkiškai: Bielsk, Narew, Knyszyn, Augustów, Kleszczele, Suraz, Tykocin, Goniądz, Rajgród, Drohiczyn, Mokobody, Węgrów, Mordy, Sokołów, Mędzylesie, Ciechanowiec, Siemiatycze, Wysokie (Litewskie), Mielnik ir Łosice.

Kad XII amžiuje jotvingų dar tebegyventa bent vakarinėje Podliasės dalyje, matyti iš to vardo, kuriuo vadina ano laiko lenkų istorininkai jotvingus: lot. *Pollexiani* yra Polesės (Poliasės) gyventojai, rusiškai sakant, *польшане* (cf. gud. *польшук* „полеха“). O tie *Pollexiani*, kaip žinome iš Kadlubko kronikos (apie 1220 m.), yra prūsų tautės kiltis: sunt autem Pollexiani Getharum seu Prusorum genus Sc I 755.

Antrasis sūdų kilties vardas (*Ятвязи, Јетуен, Getae*). 120. Rusų kronika pirmą kartą sūdus mini 983 m., vadindama juos vardu *Ятвязы* (acc. pl.) IL 69. *Ятвяг*’o varde Ipatijaus kronika raidės *я* vietoje dažnai rašo ir *е*, *ѣ*: *Ятвъзъ* IL 721 (1205 m.), на *Ятвъзъ* 776 (1235 m.), 810 (1251 m.), земля *Ятвѣская* 810, *Ятвѣзем* 812. *Ятвѣзъ* rašo ir lietuvių kronika. Čia raidė *е* (*ѣ*) yra jaunesnė ir kilusi iš *я*, kuri pati atstoja dar senesnę „nosinį“ garsą *ā* (*ę*).

Gudų kalboje iš *я* teisrieda *е* (senovėje *ѣ*) tikrai tuomet, kai *я* neturi kirčio. Nekerčiuotojo *я* pavirtimą garsu *е* gudų kalbai rodo ir lietuvių kronika (Полное собр. рус. лет. XVII том): княже 228₂, 229₁₅, 240₁₀, с которым жо княжетем 228₆ || княжа 229₄₃, 242, того княжати 229₁₉, 20, ходечи 228₁₄, видечи 259, не хотечи 264, седечи 277, пустошечи 280, знаме (великое) 265, 282₅, *Ятвѣзскимъ* 283₁, рѣку *Светую* 242₂₈, *втегнули* 257, князь

¹ межн Шчутина и *Ятвѣзка*, займаючи *Ятвѣзко* къ Городно 1566 m. РИБ XXX 887, съ Поломки, *Ятвѣзка*, Андрѣвичъ въ повѣстѣ Волковыскомъ 1567 m. l. c. XXXIII 437, Войшнару у Волковыску. . . у *Ятвѣзкомъ*. . . Свирпля, а Мопейка. Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 41. *Jatwież* — 1) Wielka i Mała, dwie wsi, pow. białostocki, gm. Jaświly [cf. lie. *Josvilai*], 2) os. i folw., pow. słonimski, gm. Kossów, 3) ws. os., urocz. i folw., pow. słonimski, gm. Zdzieciół [lietuviai vadiną šią vietovę *Dainavā*], 4) os. i chutor, pow. słonimski, gm. Pacowszczyzna, 5) ws. i folw., pow. słonimski, gm. Biskupica SG XV 2, 13. *Jatwiesk* — 1) os. i folw., gm. Kamionka, pow. gro-

Резанский 260, Светослав 271—3, в (тых) пьнезех 280₁, в, в
двадцети тысячах 280₂.

Kad šitas *e* < я skaitytinas yra *ь*, rodo gudiškos kilmės lietuvių
žodžiai *põmietis* „пáмьятъ“, *prisiega* „г. при·сяга“, *prietelius* „г. при·
ятель“.

Vardo rašyba rodo, kad tautóvardžiui *ямъязъ* gudai yra kirtį
dėję žodžio pradžioje: *я·мъязъ*. Lėnkai šitą prūsų tautės kiltį ne·
senai dar vadinę vardu *jaćwingowie* (Kronika Polska Marcina Biel·
skiego, W Krakowie 1597 p. 184). Sustatę greta abidvi slaviškieji
sūdų vardo lyti—*я·мъязъ*||*jaćwing*—patiriame, kad šito tautovar·
džio esama kilusio iš senėlesnės prūsiškos lyties *jǣtwings* (šiaurės
vakariečių šnektose) arba *jǣtwings* (rytiečių ir pietiečių šnektose).

LXXXVIII 121. *Jǣtwingas* yra išvestinis žodis iš pagrindinio **Jǣtva*=pr.
(sūdų šnektose) *Jǣtwǣ*. Tuo vardu sūdai senovėje bus vadinę savo
šali. **Jǣtwos* šalis gavo sau vardą nuo **Jǣtwos* upės, kurios pa·
kraščiuose bus gyvenę pirmieji jǣtvingai. Kuriame žemės plote ieš·
kotina yra pirmoji *Jǣtwos* upė, šandie vargu kas begalės pasakyti,
nes amžių bėgyje, slavėnų stumiami, jǣtvingai, keldamies naujos·
na vietosna, bus su savim nešęsi toliau ir *Jǣtwos* upės vardą.

Kad *Jǣtwos* upės kitą kartą tikrai tekėta per jǣtvingų žemę,
rodo šis 1516 metų LieM'os išrašas: противъ Шейбакова (Lydōs
aps.) двора, на речце на Ямѡи РИБ XX 414. Upėvardį *Ямѡа*
LieM rašo lenkiškai, nes iš jǣtvingų kaimynų vieni tiktai lėnkai
Jǣtwos vietoje teištaria *Jatfa*.

Gudų *Ямѡа*, kurią lenkai ištaria *Jatfa* (cf. *tfūi* „twój“ Gram.
jęz. polsk. Kraków 1923 p. 425, *tfōi*a 476), yra vestina iš aistiškos
lyties **Jǣtwā* (>lie. **Jǣtva*).

122. *Jǣtwos* upės vardas nėra atskirtinas nuo šių upėvardžių:
1) *Jotijā* (iš čia kaimo vardas *Jotiškiai*)—Šešupės deš. intakas Plóks·
čių-Slavikų ap. (cf. Vo 244, SG III 606, XI 617, 910), 2) *Jotūlė*—
Nemuno intakas po Kriūkais (prieš Serėdžių), Ilguvės par. (iš čia
kaimo vardas *Pajotuliai* Vo 248): kurš.-la. *Jātalas* nuovadiņš BW
32430 var. „vok. Jahteln im Kirchspiel Goldingen BG 212“:
sirr. *jāto* „Herde, Zug (von Tieren, Vögeln)“, rus. *я·мѡо* „Zug,
Schwarm Fische“ Bg⁵ LXX 253, LXXII 189||skr. *yātām* „Gang,

dzieński, 2) dobra, pow. wołkowyski, gm. Świsłocz l. c. *Jaczwiegi* 1565 m. —
wieś, pow. bobrecki, nad rzeką Bóbrką SG XV 624. — Kaip šaltiniai rašo
vardą *Ямъязъ* žr. Preuss. Urkundenbuch I 166, II 15, 17, 21, 24, 192,
196, 198—200.

Weg, Fahrt“ (: *yāti* „geht, fährt“ = jotv. *per-jot* „parvažiuoja“ žr. a. § 104).

123. *Jótvos* ir *jótvingo* vardą gudai senovėje rašydavo *Ятва* ir *Ятвазъ*, bet ištarydavo *Jā'tva* ir *jā'tvōg* arba *Jētva* ir *jētōg*. Tokį raidės *я* ištirimą rodo gudiškos kilmės žodžiai, pvz.: *prajēvas* „stebuklinga apraiška“ < *проява*, *kōšē* < *каша*, *ragāžē* < *рогожа*, *pardōžē* < *продажа*, *kočēlas* < **качало* Bg⁶ 10.

Del šitokio raidės *я* ištirimą darosi suprantama, kodėl vokiečiai vardus *Ятвезъ* (< *Ятвазъ*), *Ятва* parašo *Jetwes* arba *Getwes*: van Garthen bis off das flies Pueyra (= *Пыра*)... III myle weg... van Pueyra bis off das flys *Yethwes* (= *Ятвезъ*) IV mile... van *Yethwes* bis czu Rosseneke Kymantendorff II myle... bis czu *Getwese* (= *Ятвезъ*) czu dem flysze Sc II 707, contra infideles in Galandia, *Getvesia*, Letowia 1268 m. PU II 196, terras Galandie et *Getuesie* 199, terram vocatam Suderland alias *Jetuen* 1420 m.

124. 1420 m. lytis *Jetuen* atstoja gudų kalbos lytį *Jā'tvą* arba *Ятвą*. O kadangi lytis *Gettae* (: terra Sudorum sive *Gettarum* 1420 m. Cod. epist. Vitoldi p. 468) nėra nieku būdu atskirtina nuo lyties *Jetuen* (: terram vocatam Suderlant alias *Jetuen* 1420 m. Festschrift Ad. Bezzenberger 44, 50), tai ir *Geto* varde slepiasi ta pati *Jotva*: raidė *g* tuomet buvo vartojama ir garsui *j* žymėti.

Jótvai lengva buvo pavirsti *getais* (Γέται, *Getae*) del gudiškos vardo ištarmės ir del viduramžių papročio *j* vietoje rašyti raidę *g*: 1259 m. *Jatwesen* || *Getwese* Sc II 707.

125. *Jótvos* vardu, tiktai perdirbtu *Getais* del viduramžių mados (dabarties tautų vardus būtinai surišti su senovės tautovardžiais), senieji (1110—1296 m.) lenkų kronikininkai vadina bendrai visus prūsus, o kartais—net ir lietuvius. Tai rodo šie išrašai: Boleslaus Crispus (c. 1161 an.) ad depopulandas terrarum Prussorum [*Getarum* Kadlubkas apie 1220 m., *Getarum* id est Prussorum Dzierzwa apie 1296 m.] provincias animum suum bellicose convertit Sc I 753 (Boguchwał, miręs 1253 m.); *Getheseu* Prussi l. c. 754; Pollexiani *Getharum* seu Prussorum genus [Kadl. sub anno 1191]; Grimo, quomodo Cazimirus *Gethas* vicinos Poloniae superavit, quibus superatis contra Pollexianos processit (l. c., ed. Lipsiae 1712 t. II 800); *Gethas* id est *Letwanos* (Chronicon polonosilesiacum, apie 1278 m. Monum. Germ. hist. XVIII 558).

126. Lenkų kronikininkų dėka atsiradusieji *Jótvos* žemėje Padunojo *gėtai* (Γέται) véikiai pasiilgsta savo kaimynų *dakų* (Δάκωι, *Δακωί*, lot. *Dāci*), kuriuos jiems tuoju ir parkeldina senovės atgarsio ieškotojai dabartyje: (Meczzlaus) vires instaurat, quatuor mariti-

morum acies, totidem Geticas, nec non Dacorum ac Ruthenorum larga adsciscens suffragia. : ut antiquam invidiae sitim cruore Polonorum expleant. . . Dacosque, Gethas — seu Pruthenos et Ruthenos sibi in auxilium contra Kazimirum invocavit Sc I 741.

127. Pavirtus prūsams arba Jótvos žemės gyventojams gėtais ir patapus jų kaimynams dakaīs, nebesunku buvo nusikraustyti Baltijos pajūrin ir senovės masagėtams (Μασσαγέται): Inter Livoniam et Prusiam parvam terram esse ferunt unius ferme diei latam itinere quam Massagetae [= Samagitae = Žemaičiai] colunt. . . Redeunti ex Livonia in Germaniam per littus Balthei maris post Massagetas Prutheni sese obiciunt, qui ripas utrasque Wiscele amnis accolunt Sc IV 231 (Aeneas Sylvius 1405, mir. 1464 m.).

128. XII—XIII amžiaus lenkų istorininkų tautovardis *Getae* yra *Getuae*, kuris prarado *u(v)* del vardo sugretinimo su Padunojo gėtais (Γέται, lot. *Getae*). Prūsų *Getae* < *Getuae* yra 1420 m. **Jetvai* (*Jetuen*), kurių vardas XII—XIII amžiuje buvo atsiradęs iš *Jótvos* „Jótvos“ gudų (gali būti, ir lėnkų) lūpose. Vadinas, prūsiškiai *gėtai* gavo sau vardą nuo *Jótvos*. Pati *Jótva* bus buvusi senovėje upė, o kiek vėliau ir šalies, per kurią tekėjo Jótvos upė, vardas.

LXXXIX

129. *Jótvos* šalies, dar seniau — Jótvos paupio gyventojai save vadino *jótvingais*. Lietūviai jótvingus būtų praminę *jótviais* arba *jótvais*. Tą rodo šie vardai: **Latva* „l. Lotwa“ || *lātwis* „Latvos šalies (Latvos paupio) gyventojas“, *Kuřšas* „Kurland“ || *kuřšis*, bet *Prūsas* „šalies vardas“ || *prūsas* „Prūsos gyventojas“.

130. Augščiau (§ 114B,3) esame radę, kad ir *Dainuvōs* (pr. *Dainavō*) srities vardo, kurioje irgi gyventa jótvingų, esama upėvardžio.

Jei *Jótvos* ir *Dainuvōs* žemė yra gavusi sau vardą nuo upių, tai kodel ir *Sūda* arba *Sūduvā* „Suderland, Sudland“ negalėtų būti praminta irgi nuo upės vardo? *Sūduoniā* teka per Sūduvos žemę. Ji yra šešupės kair. intakas, įtekąs ties Liudvinavu (ilgio 10 varstų SG XI 553, Vo 118; iš kur kaimo vardai *Pā-sūduonis* arba *Pa-sūduonys* Vo 118, 130, 212).

1924 m. II. 17.

4. Kuršiai

131. Kuršių tautos vardą pirmieji iškelia aikštėn švedai. Rimbertas Ansgario (mir. 865 m.) gyvenime aprašo mums švedų karo žygį, kurį jie buvo 853 metais atlikę Kuršo žemėn. Štai ką rašo Rimbertas:

Gens enim quaedam longe ab eis posita, vocata Cori, Sueonum principatui olim subiecta fuerat; sed iam tunc diu erat, quod rebellan-

do eis subici dedignabantur. Denique Dani hoc scientes, tempore supra dicto, quo dominus episcopus iam in partes Sueonum advenerat, navium congregata multitudine, ad eandem perrexerunt patriam, volentes et bona eorum diripere et sibi eos subiugare. Regnum vero ipsum quinque habebat civitates. Populi itaque inibi manentes, cognito eorum adventu conglobati in unum, coepere viriliter resistere et sua defendere. Dataque sibi victoria, medietate populi Danorum caede prostrata, medias quoque naves eorum diripuerunt, auro et argento spoliisque multis ab eis acceptis. Quod audiens praedictus rex Olef populusque Sueonum, volentes sibi nomen acquirere, quod facere possent quae Dani non fecerint, et quia sibi etiam antea subiecti fuerant, innumerabili congregato exercitu, illas adierunt partes. Et primo quidem improvise ad quandam urbem regni ipsorum vocatam Seeburg (= Liepāja?), in qua erant septem milia pugnatorum, devenientes, penitus illam devastando et spoliando succenderunt. Exinde confortati animo, dimissis navibus, iter quinque dierum arripientes, ad aliam urbem ipsorum, quae Apulia (= *Apuōlē*, šn. *Apōule* — Skuōdo ap.) dicebatur, effere corde properabant. Erant autem in ea urbe quindecim milia hominum bellatorum. Cum itaque illo advenissent, conclusis ipsis in civitate, isti a foris urbem debellare, illi de intus coepere viriliter repugnare; illi intrinsecus defendebant, isti exterius impingebant. Sicque transierunt dies octo, ut omni die a mane usque ad vesperam dimicantes bello instarent, et multi hinc et inde caderent, neutra tamen pars victoriam obtineret: cum ecce nono die populus Sueonum diutina caede fatigatus coepit angustari, et timido corde expavescens, hoc solum cogitare, quomodo inde evaderent. „Hic“, inquit, „non proficimus, et naves nostrae longius absunt“. Nam quinque dierum, ut praediximus, iter erat ad portum, in quo naves eorum stabant. Cum ergo, quid sibi esset agendum, nimium turbati omnimodis nescirent, quaerendum sortibus statuerunt, utrum dii eorum eis vellent auxiliari, ut vel victoriam caperent vel vivi inde evaderent. Missis itaque sortibus, neminem deorum, qui eis subsidio esse vellet, repperire potuerunt. Quod cum denunciaretur in populo, ululatus et gemitus immensus exortus est in castris, omnisque virtus ab eis recessit. „Quid“, inquit, „infelices acturi sumus? Dii recesserunt a nobis, et nullus eorum adiutor est nostri. Quo fugiemus? Ecce naves nostrae longius sunt positae, fugientibusque nobis, isti insequentes ad internationem nos delebunt. Quae ergo nobis erit spes?“ Cum itaque in tanta essent angustia positi, quidam negotiatorum, memores doctrinae et institutionis domni episcopi, suggerere eis coeperunt: „Deus“, inquit, „christianorum multotiens ad se clamantibus auxiliatur et potentissimus est in adjuvando. Quaeramus, an ille nobiscum esse velit, et vota ei placita libenti animo spondamus“. Omnium itaque rogatu supplicii missa est sors, et inventum, quod Christus eis vellet auxiliari. Quod cum publice denunciatum cunctis innotuisset, omnia corda ita subito roborata sunt, ut confestim ad urbem expugnandam intrepidi vellent accedere. „Quid“, inquit, „nunc nobis formidandum quidve pavendum est? Christus est nobiscum; pugnemus et viriliter agamus, nihil nobis obstare poterit. Nec

deerit nobis certa victoria, quia potentissimum deorum nostri adiutorem habemus“. Conglobati ergo omnes, laeto et forti animo ad debellandam profecti sunt urbem. Cumque in circuitu astantes pugnam inire vellent, ab his qui intrinsecus erant postulatam est, ut copia eis daretur loquendi. Quod cum rex Sueonum annuisset, illi subsecuti sunt: „Nobis iam pax magis quam pugna placet, et foedus vobiscum inire cupimus. Et primo quidem quicquid ex spoliis Danorum praeterito anno in auro et armis acquisivimus, vobis pro munere foederis damus. Deinde pro unoquoque hominum in hac urbe constitutorum dimidiam libram argenti offerimus, et insuper census, quem antea solebamus, vobis persolvimus, et datis obsidibus, abhinc subiecti et obaudientis, sicuti antea fuimus, vestro imperio esse volumus“. Cum haec itaque oblata fuerint, necdum tamen animi iuvenum sedari poterant, verum alacriores facti et absque metu imperterriti pugnare tantum desiderantes, armis se urbem et omnia quae haberent vastaturos ipsosque captivos abducturos dicebant. Rex vero et principes saniori consilio dexteris ab eis accipientes, foedus inierunt, et thesauris innumerabilibus atque obsidibus 30 sibi collatis, cum gaudio ad sua reversi sunt. Denique pace inter eos foederata, statim Sueones Christi domini nostri omnipotentiam collaudantes eiusque magnificentiam viribus totis, quod vere magnus super omnes deos esset, praedicantes, quid ipsi, per quem tantam obtinuissent victoriam, vovere deberent, sollicitè quaerere coeperunt. Unde a christianis edocti negotiatoribus, qui simul aderant, Christo domino placitum devoverunt ieiunium, ita ut ad sua reversi, postquam domi septem dies essent, alios septem omnes pariter a carne abstinere, sed et post hoc quadraginta diebus evolutis, ipsi quoque unanimes conventionē quadraginta sequentes similiter a carne abstinentiam agerent. Quod et factum est; omnesque qui ibi affuerant hoc statutum libenti perfecerunt animo. Multi etiam post haec reverentia et amore Christi apud eos ieiuniis, quae christiani observabant, insistere et elemosinis, quia hoc Christo gratum didicere, quoslibet pauperes adiuvere coeperunt. Sicque favore omnium praedictus Erimburtus sacerdos libere apud eos quae Dei sunt agere, et cunctis Christi potentiam laudantibus, religionis divinae in illis partibus devotio augmentum sui ab eo tempore sine ullius contradictione coepit habere. Vita Anskarii auctore Rimberto. Accedit vita Rimberti. Recensuit G. Waitz. Hannoverae 1884, p. 60—63 (Cap. 30)¹.

Iš Rimberto patiriame, kad jo metu kuršių tautōs jau gyventa Liepojos-Skuodo apylinkėje. Kad kuršių jau įsikurta pajūryje dar prieš 853 metus, rodo Rimberto žodelis *olim* „senaī, schon lange, seit lenger Zeit“: Gens... vocata Cori, Sueonum principatui *olim* subiecta fuerat.

¹ Rimberto ištraukos vertimą duoda A. Vireliūnas 1923 m. „Švietimo darbe“ (749—751) ir E. Volteris (Vo³ 29—32).

XI amžiuje apie Kuršo žemę Brėmų Adomas (1073 m.) šitaip rašo:

Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua ditione, aliquas etiam Sclavi tenent... Wendila... Morse... Thud... Funi... Moyland, Imbra, Falstra, Laland, Langland... Haec quindecim insulae Danorum regnum aspiciunt, omnesque iam christianitatis titulo decoratae sunt. Sunt et aliae interius, quae subiacent imperio Sueonum; quarum vel maxima est illa, quae Curland dicitur; iter habet octo dierum; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus atque nigromanticis omnes domus plenae sunt, [qui etiam vestitu monachico induti sunt]. A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii Cori nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt. M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont. Liber IV (Descriptio insularum aquilonis) 16 (Cap. 223).

Kuršo žemės XI amžiuje būta ne visai mažos, nes jos sienai apeiti aplinkui reikią aštuonių dienų kelio. Bet kurioje rytinio Baltijos pajūrio vietoje buvo toji nevisamažė Kuršo žemė, mums to aiškiai nepasako nei Rimbertas, nei Adomas. Iš Dusburgo (1326 m.) patiriame, kad pietūse Kuršo žemė vokiečių įsikūrimo metu (apie 1200 m.) siekusi net iki Nemuno upei: Memela... est fluens aqua... Russiam, Lethowiam et Curoniam dividens etiam a Prussia Sc I 51.

132. XIII–XIV amžiaus Kuršo žemei galime apibrėžti ne tikrai apytiksles ribas, bet ir suskirstyti tą žemę sritimis. Kadangi XIII amžiaus dokumentai duoda mums medžiagos ne tikrai Kuršo žemėrašai (geografijai), bet ir kuršių kalbai, tai, manau, būsiant ne pro šalį ir čia kelis tų dokumentų paskelbti.

I. 1253 m. Kuršo žemės žieminių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, quibus praesens scriptum fuerit praesentatum, frater Henricus ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod, cum ex privilegiis domini papae nobis competeret tertia pars totius Curoniae, et dilectis in Christo fratribus hospitalis sanctae Mariae domus Theutonicae duae partes, convenientibus nobis in Riga, praesente venerabili patre nostro H., episcopo Osiliae, et aliis viris discretis infrascriptis, divisionem terrarum inhabitatarum fecimus in hunc modum, videlicet quod de terra, quae V r e d e c u r o n i a dicitur, in partem nostram cessit: Arevale, Popen, Topen (Copen), Vietsede, Puse, Ugale, Amulle, Vede, Anse, Matre, Moden, Cersangere, Danseweten, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae W y n d a dicitur, in partem nostram cessit: Norme ab utraque parte fluvii Winde,

Cervi gal, Laydze, Rapaden, Venese (Vense), ab opposito Goldinghen, Sirien, Terewenden, Apussen, Cisse, Edvale, cum omnibus pertinentiis eorundem. De terra autem, quae Bandowe dicitur, in partem nostram cessit: Amboten, Calten, Baten, Warve (Waruwe), Elkene, Assiten, Rese, Cepse, Padoren, Celde, Lene, Nedighen (Nedingen), cum omnibus terris et solitudinibus eorundem, quas coluerunt unco vel falce, qui vikcete dicitur, praeter terras, quae Ceclis et Duizare dicuntur, Perbona, Calvin (Kalven), Apussen, Asenputten, Zameren (Zameyten), Scherenden (Zerenden), cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae Bihavelanc dicitur, in partem nostram cessit: Razge et Barta ex illa parte aquae versus Wartan (Warthayen), Percunencalve (Percunecalwe), Duvenekke (Duvenelliken), Prusse, Karkele, Sintere (Zyntere), Salene, Sacke, cum omnibus pertinentiis eorundem. Praeterea in partem fratrum essit de terra, quae Vrededcuronia dicitur: Rende (Rennen), Walgele, Cabele, Pedewale, Zabele, Candowe, Mattecul, Wane, Pure, Tuckemen, cum terris desertis inter Candowe et Semigalliam; item Assen (Ansen), Ladze, Uge, Talsen, villa Husman, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra vero, quae Windae dicitur, in partem fratrum cessit: Sagere ex utraque parte Windae, ambo Lessede, Hasowe, Ambele, Sarneke, Vrien, Lanze ex utraque parte Windae, Wense ex illa parte Windae, ubi situm est Goldinghen, Uderen (Uderenne), Targele, cum omnibus pertinentiis eorundem. In terra quoque, quae Bandowe dicitur, in partem fratrum cessit Walreten (Walteyten), Sargamiten, Wepele, Lippeten (Lippayten), Libben (Lippen), Scrunden, Irien, Turlowe, Alswanghen, Arsen, Assen, Jerusalem, Arolde (Aralden), Ardon (Arden), cum omnibus pertinentiis eorundem. Homines vero illi, qui attinebant Iacobo Sagittario et Santike et Weyssen, pertinebunt ad Scrunden, cum hereditate eorum, quorum hereditas sita est in castellaturis Dzerbiten et Mesoten dictis, quodquod vero residui fuerit super hereditatem, nobiscum dividetur. Item Pakkare, Nitten, Steden (Scheden), Payulden, Wyllegale, Eze, Keweale (Kewalen), Cormelele (Kormalen), Kemele (Kemaen), Ywande, Tygwe, Carilanken, stagnum Nabba, et circa ipsum sectio feni ad Goldinghen pertinent. Haec Mamecuten (Mamestuten) villa, quae dicitur Swelgo-de, ambo Welse, cum omnibus pertinentiis eorundem. Item in terra, quae Bihavelanc dicitur, in partem fratrum cessit Warta (Warthayen), Deceten (Todayten), Unseten (Unsele), Ylse, Lypa, cum omnibus terris et solitudinibus, quas coluerunt unco eorum et falce, quae vikcete dicitur, praeter terram, quae dicitur Devzare (Dovzare). Item Gameyten (Gaveyssen), Warva (Waruwen), Donen, Pene, Octo, Zilse (Zelzen), Lindale, Troyst, Irwaden (Iewaden), Byrsegalcwe (Birsegalwe), Gerwe (Serwe), Boynseme (Boyensemme), Drage (Droghen), Crote, Aparate (Appreten), Ylmede, Duppele (Dupplen); item Crobyn (Grobin), Neres (Nerks), Strutte, Telse, Aystere, Virgenare, Riwa, Medce (Medze), Medda, villa, quae dicitur Lyva, cum omnibus pertinentiis eorundem. Sciendum praeterea, quod tria stagna in Vrededcuronia, videlicet Canygerwe, Angere et Husman, et sectio feni in terris Edvale, lapidiscinae apparentes et non apparentes per totam Curoniam nobis et

fratribus communes erunt. Si autem fontes salis, vel auri, vel argenti, cuprum, plumbum, vel stannum, sive ferrum inventum fuerit, illius erit, sub cuius dominio reperitur. Rivus vero sub Crobyn, qui defluit in stagnum, pertinet ad ipsum castrum. Item stagnum et Lyva usque ad mare erunt communia et expedita, ita quod nullus faciat in Lyva gurgustia, nisi de communi consensu. Sed homines nostri debent nobis decimam, et homines fratrum sibi; de graminibus et pratis circumiacentibus fratres duas partes et nos tertiam percipiemus. Stagnum in Dovzare, quod dicitur sanctum, manet indivisum. Stagnum dictum Dorben erit commune nobis et fratribus et Curonibus, qui ius hactenus habuerunt. In Pewe et Adze et eorum attinentiis nos habebimus unam partem et fratres duas partes obtinebunt. Rivi, qui de stagnis currunt, sunt Curonum, qui ius hactenus habuerunt in eis, salvo iure dominorum, per quorum terram decurrunt. Universi et Curones a sua haereditate tam in agris, quam in praedictis piscariis, et in silvis non sanctis et in arboribus melligeris nullatenus excludantur, salvo iure dominorum, sub quorum dominio praedicta bona continentur. Acta sunt haec anno Domini MCCLIII, II nonas Aprilis. Liv. Urkundenbuch I 322—327, Nr. CCXLVIII (14 amžiaus nuorašas).

II. 1253 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Universis Christi fidelibus, ad quos praesens scriptum pervenerit, frater H(enricus), ordinis fratrum minorum, Dei gratia Curoniensis episcopus, salutem in filio Dei vivi. Noverit universitas vestra, quod nos terras incultas nondum divisas in Curonia dividendas cum dilectis in Christo, magistro et fratribus domus Theutonicorum, videlicet Ceclis Dovzare, Megowe, Pilsaten, et terram, quae est inter Scrunden et Semigalliam, in tres partes divisimus in hunc modum. Haec est prima pars de Ceclis: Garde, Embare, Pomenie, Zegere, Grumste (BG: Grunste), Newarie, Vitwizen (BG: Vitwiten), Duzone, Alyseyde, Leypiasseme, Pretzitwe, Eycayswe, Cartine, Sare, Garisda, Pregetwe. De Dovzare: Birstele, Patteycias, Peynis, Trecne (Treove). De Megowe: Palange, Maytinele (Maycinele), Kaukis (Caucas), Dwiristis, Dupie. De Pilsaten: Mutene, Akitte (Akutte). De terra inter Scrunden et Semigalliam: Weybene, Wanderen, Newaren, Labbar, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: terra Twartikini. Haec est prima pars. Gandingen, Appule, Schoden, Sansugale, Vieswe (Vreswe), Pytwe, Nedinge (Nederinge), Letzime, Retowe, Amelinge. De Dovsare: Empliten, Rutzowe, Popissen, Warze, Virga. De Megowe: Nebarge, Lasdine, Aggemine. De Pilsaten: Calaten. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Salden, Ulliwa, Anzina, Celme, cum omnibus pertinentiis eorum. De castellatura Poys: Negelite. Haec est secunda pars. Ilze, Appusse, Zesele, Maysedis, Lobe, Nateye, Calneseme (cod. Pop. Calveseme), Birsine, Grese, Vesete, Spermes, Dobe, Pylene, Nemtene (BG: Remtene), Zelecoten, Zelende, Seculmzeme, Nebrungis (BG: Bebrungis). De Dovzare: Loke, Pretzele, Damis. De Megowe:

Matwa, Gourene, cum omnibus pertinentiis eorum. De Pilsaten: Sarde cum suis pertinentiis, exceptis pratis, uno, quod dicitur Drivene, et alio prato, quod situm est iuxta Miniam (Nimiam), secus viam, quae ducit ad Sarde. Garde (Bz = vok. grade) ad manum sinistram, et excepta silva, quae ad eadem via se ad latus dextrum extendit, usque ad locum, ubi Minia (Nimia) et Memela confluunt, quae remanent indivisa. De terra inter Scrunden et Semigalliam: Sacsile, Crewems (BG: Grewems), Meddenmes, cum omnibus pertinentiis eorundem. De castellatura Poys: Suntelite, Lassiten. Haec est tertia pars. Insuper omnia stagna praedictarum terrarum et flumen, quod Minia dicitur, remanent indivisa. Danga vero, a Memela usque ad castellum Mutine manet indivisa, reliqui vero rivuli praedictarum terrarum sunt dominorum, per quorum terram decurrunt. Praeterea sciendum, quod nos supradicta promissimus bona fide magistro et fratribus memoratis, quod usque ad festum Michaelis proximo instans unam eligemus partium praedictarum, nisi legitimo impedimento fuerimus impediti; si autem nos contigerit transfretare vel alias legitime impediri, tunc vices nostras alicui discerto commitemus, ut loco nostri unam partium eligat praedictarum, et quamcumque partem ille elegerit, ratum habebimus et litteris roborabimus, vel idem, cui vices nostras super praedicta electione commiserimus, roborabit. Si vero in distinctionibus terminorum inter terras et terras, castellaturas et castellaturas, orta fuerit dissensio, per seniores et discretiores terrarum earundem, ubi sitae fuerint, terminentur, et si praedicti seniores de praedictis terris dubitaverint vel concordare non potuerint, terram, de qua lis est, fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam, quam voluerimus, eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Infeodati vero in terra Ceclis, in cuius partem ceciderint, sub illius dominio remanebunt. De terra vero, quae Dugenekes dicitur, usque ad fluvium Bartwam, cum suis pertinentiis, ex omni parte sic inter nos extitit ordinatum, quod eandem terram fratres dividant in tres partes, de quibus nos unam eligemus, reliquae duae fratribus remanebunt. Piscationes in praedicto fluvio contiguae terrae memoratae, et strata nostris hominibus et fratrum erunt communes, et si pons fuerit construendus vel emendandus, cum nostris hominibus et fratrum emendabitur et construatur. Praeterea ubicunque contigerit homines fratrum in nostris piscationibus piscari, decimam dabunt nobis et idem nostri homines fratribus e converso, ita quod nullus a sua hereditate in praedictis piscationibus excludatur. Acta sunt haec in Goldinghen, anno Domini MCCLIII, nonas Aprilis, praesentibus et mediantibus fratre Thoma, ordinis fratrum minorum, E. praeposito nostro, fratribus ordinis Theutonicorum, fratre Th. in Velyn, F. in Wenden, G. in Segewalde, H. in Goldinghen, B. in Memelborgh et aliis quam pluribus. In cuius rei testimonium praesentem litteram sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum anno die praescriptis. Liv. Urkundenbuch I 327—329 (XIV amžiaus nuorašas).

III. 1291 m. Kuršo žemės pietinių sričių dalybos:

Divisio terrarum inter episcopum Curoniensem et suos canonicos facta et terminata.

Frater Gotfridus commendator in Memela et frater Thitmarus ibidem advocatus omnibus presens scriptum visuris et audituris salutem in filio dei vivi. Noverint universi presentem literam inspecturi, quod nos ad petitionem domini Emundi Curoniensis ecclesiae episcopi et magistri nostri fratris Halt preceptum assumptis nobis fratribus nostris Theutonicis [cum] nobis in Memela commorantibus infeudatis ab ecclesia Curoniensi et Curonibus, quibus terrarum constabat distinctio, terras episcopatui pertinentes scilicet terram, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, Ceclis, Dontzare (B: Donzare), Megowe et Pilsaten divisimus equaliter in tres partes, quarum due partes cedent episcopo et tertia pars ad canonicos suos pertinebit. In terra, que Bihavelant (B: Bihavelanc) dicitur, hec est prima pars: Duvenelken (B: Duvenelicken) et Prusse cum omnibus pertinentiis suis; secunda pars est: Sintre (B: Gunte), Sacke, Carkele et Bartha cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Razge (A pataisyta iš Rarge. B: Ratzge), Ave-se, Gultowe (A korektūra iš Gustowe) et Percunecalve scilicet insula in Lyva (B: Liva) sita cum omnibus pertinentiis earundem. In terra, que Ceklis (B: Ceclis) dicitur, hec est prima pars: Ylre (B: Ikre), Calveseme, Remtene (B: Remcene), Zelende, Zelekoten, Zekuliseme (B: Zeculyseme) et Bebrungis. Hec est secunda pars: Appusse, Natagie, Lobe, Vesete, Spermes (B: Spernes) et Pilene cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Maisedis (B: Maysedis), Dobe, Zesele (B: Zeseles), Grese, Birsene cum omnibus pertinentiis eorundem. In terris, que Donzare et Megowe dicuntur, hec est prima pars: Gaurenen, Velimen (B: Velunen), VIII uncii in Arapilten, qui dati sunt a fratribus episcopatui in restauram molendini fratrum de Memela, et medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele) cum pertinentiis suis. Hec est secunda pars: Alia medietas agrorum in Pretzele (B: Prezele), Matura et Waste cum pertinentiis suis. Hec est tertia pars: Loke (B: Lobe) et Dames cum omnibus pertinentiis suis. In terra, que Pilsaten dicitur, hec est prima pars: A mansis civitatis via, que itur de castro Poys ad castrum Sarden, ab illa parte Pelliten (B: Pellicen) ad arbores cruce signatas iuxta viam et ad alia signa ibi facta, ab his signis directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen, et ad alia signa posita ibidem; ab his signis directe per sylvam ad arbores cruce signatas Lassiten non longe a via, qua itur Octen (B: Oclen) de Lassiten et sic ulterius in rivum de Sarden. Hec est secunda pars: Via, qua itur de Poys Sarden, usque ad signa facta super rivum, qui vocatur Cretone; ab his signis directe ascendendo ad montem de Octen (B: Oclen). Hec est tertia pars: Via, qua itur de Poys Sarden, ultra rivum de Sarden usque ad lignum sanctum, quod vocatur Ouse warpe, et ab hoc sancto ligno usque ad pedem montis dicti Galmenen (B: Galmene) et sic redeundo in rivum de Sarden. Iste sunt partes de terris prescriptis, que cesserunt Curoniensis ecclesie canonicis

In terra, que dicitur Bihavelant (B: Bihavelanc), Razge, Avese, Gultowe (B: Gulcowe) et Percuncalve cum omnibus pertinentiis eorundem; in terra, que Ceclis dicitur, Maysedis, Dobe, Zesele, Grese et Birsene cum omnibus pertinentiis suis; in terris, que Donzare et Megowe dicuntur, Loke et Dames cum pertinentiis suis; in terra, que Pilsaten dicitur, pars vicinior castro Poys, que se extendit a mansis civitatis, via, qua itur Sarden, ab illa parte Pelliren (B: Pellicen) usque ad arbores cruce signatas et ad alia signa facta ibidem iuxta viam, ab his directe ascendendo ad arborem cruce signatam iuxta viam, qua itur Octen (B: Oclen), et ad alia signa posita ibidem, ab his signis directe per sylvam Lassiten ad arbores cruce signatas non longe a via, qua itur versus Octen de Lassiten, et sic ulterius in rivum de Sarden aliis duabus partibus de dictis terris domino episcopo reservatis. Quicquid de castellatura Creten episcopatu cedet, manet indivisum; tertia pars civitatis in Memela indivisa; rivus de Sarden ponendi molendina vel gurgustia facienda manet indivisus; magna sylva de Octen erit communis domino episcopo et hominibus suis, canonicis et hominibus eorum ligna secare et venari. Si dominus episcopus faciet in suis duabus partibus agros, et canonici in sua parte tertia, quantos possunt. Quicquid est ab illa parte montis et castri dicti Galmene usque ad Meniam (B: Memelam), quod episcopatu cedet, manet indivisum. Terra, que vocatur Samentin (A<Samenan, B: Lamenan), quantum ad episcopatum spectat, manet domino episcopo et canonicis indivisa. Et hec divisio et ordinatio rata et firma permaneat, presentem literam sigillis nostris et sigillo civitatis fecimus communiri. Huic divisioni et ordinationi nostre presentes fuerunt hi, quorum nomina sunt subscripta, videlicet fratres nostri marscalcus, camerarius et seniores, consules civitatis, vassali prefate Curoniensis ecclesie Adolfus, Herwicus, Florekinus, Conradus et Curones quam plures. Acta sunt hec in Memelborg anno MCCXCI VIII Idus Januarii. PU II 357—361 (Du XVI amžiaus nūorašu: A ir B).

Kuršo žemē. 133. Iš 1253 m. Kuršo dalybų rašto patiriame, kad Kuršo žemės būta suskėdusios devyniomis sritimis, kurių vardus šitaip yra surašęs dalybų aktas: 1. *Vredecuronia*, 2. *Winda*, 3. *Bandowe*, 4. *Bihavelanc*, 5. *Dowzare*, 6. *terra inter Scrunden et Semigalliam*, 7. *Ceclis*, 8. *Megowe*, 9. *Pilsaten*.

1231 m. dokumento vardas *Wannenia* BG 179, 420, sako, apimęs tą pačią sritį, kaip ir 1253 m. *Vredecuronia*.

Vanenės sritis, arba *Vredecuronia*, apima visą Abuvos upyną, kitaip sakant—visą pajūrį nuo Lielupės žiočių (išskirtinai) iki Nabos upei (Lyserort). Vanenės sritį XIII amžiuje dariusios šios šiandienykšios parapijos: Tukumo (visa), Kánduvos (visa), Sabilos (visa), Vařmės (dalis), Tālsų (visa), Arluvos (visa), Dūndangos (visa) ir Piltenės (dalis) parapija.

Ventos (vok. *Winda*) sritį sudaro *Ventos* žemupys augštyklinkui net iki Žlėkų (la. *Zlēkas*, vok. *Schlehk*) miesteliui ir Užiavos žemupys su Užiavos dešiniais intakais, t. y. šiandienykščios Ventspilės (vok. *Windau*) ir Piltenės (dalinai) parapijos.

XCIII

Banduvos sritis apimanti visą tą žemės plotą, kuriame šandie yra Kučdingos (beveik visa, išėmus Pa-abuvį), Vařmės, Saldaūs (dalis, kuri prie Ventos upės šlija), Embūtės (visa), Valtaičių (visa; vok. *Neuhausen*), Ožputės (rytinė pusė), Sakos (dalis) ir Alšvangos (visa) parapijos.

Pāmario (vž. *Bihavelanc* < *bi* „nahe bei“, *have, hab* „Haff“, *lanc* „lang, lāngs, entlang“) sritis gavo sau vardą nuo Liepėjos ežero, kurį kuršiai bus senovėje vadinę taipą *mariomis* „Haff“, kaip ir jo šiaurinį kaimyną. Liepėjos ežero šiaurinis kaimynas dar ir šandie tebeturi antroje vardo dalyje *maria*s: *Tuosmare* BW 9593 „vok. *Tosmarsee*“, t. y. *Tuosos*, arba *Tuosų*, „marios“ || die beke *Marra* vlut in die Ryva 1338 m. BG 446 < kurš. *Mařa*. Pāmario sritį Bylenšteinas norėjo praminti **Ezertuve* del jos ežerutumo: joje, mat, tỹvuliuoja keturi dideli Liepėjos, Tuosmarės, Telšių (vok. *Telssen*) ir Durbės ežerai. *Ezertuvę* Bylenšteinas su Berkholcu pasidaro iš *Esestuos*, kurią mini 1230 m. šaltinis: *Lammekinus rex et pagani de Curonia, de terris Esestua*, scilicet *Durpis et Saggar* BG 419. Iš *Esestvos* (ar *Es-*) pasidaryti *Ezer(u)vos* neleidžia kalba, nes iš žodžių *ezers* „ežeras, See“ ir *tuvs* (la.) „artimas, nahe“ kuršiai, kaip ir latviai, negalėję būtų nusilipyti **Ezertuves*; plg. la. žodžius *paežā* „paežyje“ BW 27691 arba *ežmala* U, *pakraste* 11835 „pakraštys“, lie. *pajūris* arba la. *jūrmala*.

Pāmario sritin įeina šiandienykščių Sakos (vok. *Sackenhhausen*; beveik visa), Ožputės (dalis), Durbės (visa) ir Gruobyno (dalis) parapijų plotas.

Duvzarės (lietuviškai būtų *Dvi-žarė*) sritis sau vardą bus gavusi nuo **Duvzario* ežero. *Duv-zaris* būtų lietuviškai „dvižaris Jnš = dvišakis (ežeras)“ del savo dvišakumo: kurš.-la. *dui* „du“ BW 49, 259 var... < *duji* BW 29942 (Nica) < **duvi*, „la. divi“ (|| *duvėjāds* „zwiefältig“ BW 365—V 447—Jaunmuiža; del *v>j* plg. prieveiksmį kurš.-la. *tuju* BW 10889, 13239, 14163 var., 18134, 21365 var. = la. *uvu* „arti“) + *zars* „šaka, Ast, Zweig“ = Žiėmgalos lie. *žāras* „šaka, Zacken, Zinken“ (šakių *žarai* Jnš). *Duvzario* ežeru (*Stagnum in Duvzare, quod dicitur sanctum* || Die helige see to *Dovzare*), kaip matyti iš 1253 m. akto (Liv. Urkundenbuch I 325—6, Nr. 248), negalima laikyti nei Liepėjos, nei Durbės ežero: stag-

num et *Lyva* usque ad mare... stagnum dictum *Dorben* (=kurš.-la. *Duōrbe*). Belieka pripažinti *Duvzariu Papos* ežerą (vok. Papensee).

Duvzarės sritin šiandien įeina iš latvių pusės Grobino parapijos pietinė dalis ir visa Graņzdo parapija, o iš žemaičių pusės — kairiasis Šventosios upės pakraštys.

Skrūndos-Žiemgalos sritis ieškotina yra tarp Ventos ir vakarinės Žiemgalos dalies (Duobienės srities — lot. Dubene). Tai sričiai bus priderėjusi dalis šiandienyščios Skrundos ir visa Saldaūs (Frauenburg) ir Didėsios Ežerės apylinkė. Žiemiuose siena busėjusi maždaug iki Varnei ir Skėdai (la. Škēde „vok. Scheden“), o pietūse iki Žemaičių žemei.

Keklio (*Keklys*, kurš. *Ceklis*) srityje šandie gyvena žemaičiai. Kuršo siena su lietuviais XIII amžiuje busėjusi maždaug Ventos upe. Varduva ir Virvyčia — kairieji Ventos intakai, — Minija su visais savo intakais, Jūros augštupys, Šventosios (Palangos) kairieji intakai ir Bártuvos augštupys sudaro Keklio sritį.

Mėguvos (Megowe) sritisėjusi siaura juosta nuo Palangos bevėik net iki Klaipėdai. Žiemiuose siena siekusi Šventosios, o rytuose Kaštenos.

Pilsoto (kurš.-la. *pilsāts* „miestas“) sritis buvusi nedidelė, nes ją tedariusi Klaipėdos miesto apylinkė.

Kuršių kalba. 134. Kad Kuršo žemėje kalbama kuršiškai (*up Cursch*), pirmą kartą išgirstame iš 1338 m. rugsėjo 8 dienos dokumento: „uf eine siip, die hetet Agmennewalke (1551 m. nuorašas: Ackmenewalcke) *up Cursch* und vlutit in die Alouste“ Liv. Urkundenbuch II 316, Nr. 783 = BG 446 (298). Iš to matome, kad kuršių kalbės būta kilimo aistiškos: *akmuō* || la. *akmens* „Stein“, *valkā* || *valks* „Regenbach“.

Apie kuršių kalbą senovės rašytojai maža turi žinių. Keleivis G. de Lannoy'is sakosi, kad jis, keliaudamas 1413 m. iš Liepojos į Rygą (pro Gruobyną, Kuldingą ir Kánduvą), pervažiavęs per žiemgalių, kuřšių ir lybių kaimus. Kiekviena tų tautų tūrinti savą kalbą: de le Live en Correlant m'en alay a Righe en Liufiant, par plusieurs villes, chasteaux et commanderies, aussi appartenans aux seigneurs de Liufiant; et premier par Gurbín, qui est chastel; puis par *Guldinghe*, qui est ville fermee; par Cando chastel, et autres villes et chasteaux ou pais de Correlant et de Samette appartenans aux seigneurs de Liufiant et par plusieurs villaiges des Zamegalz, des Corres et des Lives, lesquelz ont chascun ung langaige a par eulz Sc III 446. Čia kuršių kalba aiškiai yra atskirta ir nuo lybių, ir nuo žiemgalių kalbos.

Apie kuršių kalbą yra girdėję šie XVI amžiaus rašytojai:

Albertas Krantz'as (miręs 1517 m.): Nunc Livones, Estonnes, Letti, *Curoni* nihil habent in lingua commune. Illae enim quatuor Livoniam tenent linguae per rura. Wandalia lib. VI, cap. 9.

XCIV

Chronicon Carionis: Aesthionum etiam nomen reliquum est in Livonia. Linguam enim, qua utuntur qui circa Refaliam habitant longo ambitu, aesthonicam vocant, quae prorsus est diversa a Livoniorum patria lingua itemque *Curetum* (=kuršių kalba) et tertia, quam Walachorum et Lituanorum novi in Livonia coloni latino vocabulo, sed corrupto nominant die *lettische Sprach*. Discrepant enim et inter se hae linguae et ab heneta atque germanica, ut nulli alteros sua lingua loquentes intelligant. Witteberge 1572, f. p. 304.

Kronikininkas Baltazaras Russow'as 1577 m. sako, kad Kuršo taūtos (Völker) vartoja (gebruken) kuršių ir lybių kalbas (F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben S. XLVIII).

Pagalios M. Brandis 1600 m. rašo: das Kurländische Fürstenthum hat unter den Bauern eine eigene Sprache, die doch etlichermaassen der lettischen sich vergleichet (prie tam jis buvo jau paminėjęs Kuršo žemėje lybių kalbą) Wiedemann l. c. XLIX. Iš Brandžio žodžių matyti, kad kuršių kalbės būta giminišs, bet ne tolygios su latvių kalba.

A. Bureus'o (1631 m.), I. Scott'o (1639 m.) ir P. Einhorn'o (1649 m.) laikais kuršiai jau kalbėję latviškai (Wiedemann l. c. XLIX), vadinasi, iki XVII amžiaus pradžiai kuršiai bus suspėję išvirsti latviais (žiemiuose) ir lietuviais (pietūsė). Dar ir šandie sulatvėjusieji Kōpų (Nehrung) kuršiai tebesivadina latviškai *kursinieki* (Bz Ueber die Sprache der preussischen Letten 135), o lietuviškai *kuřšiai*.

135. Vydemanas, Bylenšteinas ir Trusmanas kuršius laiko lybiais, t. y. suomių ir estų (lgaunių) giminaičiais. Pirmutinis kuršius paskelbia atskira aistiškos kilmės kalba 1911 m. profesorius Jonas Endzelynas (Dzimtenes Vēstnesis 1911 Nr. 43). Kuršiai Endzelynui yra, jo žodžiais sakant, „ein baltischer Stamm, der einen Uebergangsdialekt zwischen dem Lettischen und Litauischen gesprochen hat und nachher sich den Letten und Litauern assimiliert hat“ (Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische Forschungen. 1912. Band XII, 59–72). Savo radiinį tuojau Endzelynas praneša man, kuo sukursto ir mane griebtis kuršių kalbės liekanų tirti.

136. Kuršių kalbą atskiria nuo latvių kalbės priebalsio *n* išlikimas dvibalsiuose. Minkštųjų *k* ir *g* pavirtimas afrikatomis *c* ir

dz kuršius artina prie latvių. *Gintāra* latviai ištaria *dzītars* (P. Krumberg), o kuršiai—*dziñtars* arba *dziñters*, iš kur 1253 m. vietovardis *Sintere*=šilandie *Dzintere* BG 218 || 1338 m. die beke *Zynthere* || lie. *Gintarà*—Šaltuonės deš. intakas SG II 573, XI 774>*Гин-мора* (Rasėinių vls.) S.

Kuršių kalbą gražiai apibūdina ne tikai 1253 m. vietovardis *Sintere* BG 426 (1338 m. *Zyntere* BG 446), bet ir 1422 m. upėvardis *Sentace* (-*cis*?) : van dar vortan up de beke *Sentatze*, dar komt twe beken tosamende BG 452. Iš pirmojo vietovardžio patiriame, kad kuršių, kaip ir latvių, kalboje minkštojo *g* virstama afrikata *dz*. Antrasis vietovardis rodo, kad ir minkštąjį *k* kuršiai yra tarę drauge su latviais kaipo *c*. Drauge abudu vietovardžiu rodo, kad kuršių, kaip ir lietuvių, kalboje priebalsio *n* išliekama sveiko.

137. Senovės šaltiniai kuršių kalbai rodo dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* šiems vietų vardams:

1) 1231, 1252/3 m. *Bandowe*—Kuršo srities vardas BG 179, 200, 420, 426 : jotv. *Band*—ežero vardas>1. *Pobondzie* Vo 12 || pr. 1249 m. in *Bandadis* (Das Gebiet von Zinten, wo *Banditten* und *Bantlaucken* bei *Domlitten* lagen) PU I 163;

2) 1422 m. dat bruk *Bente-purge* BG 452 : lie.-rus. Бент... у Стравникох (Докум. Моск. Арх. Мин. Юст. I 18) +kurš. -*purja*- (kamienas) „la. purvs, bala, pelkė“ <**purvja*-;

3) 1245 m. *Donedange* BG 423, 188>la. *Duñda(n)ga*: kurš.-la. *duoñi* „Typha L.“ (Äzpute, Liepāja) RKr III 73, BW 13273,1, 14209, 21331, 21341 +kurš.-la. *dañga* „Ecke, kampas“ BGr I 52, 144, BW 13276, 14609,1, 16787, 16876, 18899, 19041, 19794, 21130, 21631, 23433,2, 31135, 31551; -*danga* randame ir kituose latviškosios Kuršo dalies vietovardžiuose, pvz.: *Kaz-danga*—Ožputės aps., *Uor-danga*—Gruobyno aps., *Stakal-danga*—ties Ožpute;

4) 1245 m. *Goldingen* BG 423, 305, 211—vokiečių perdirbtas vardas (*Gold* „auksas“) iš kurš. *Kuldinga* > la. *Kulđiga* BW 2062, 4573,1, 4574,1, 8355, 12214, 12459,2, 20752,2 >ž. *Kulđinga* SInt, A 1885 306 (:дорога идетъ съ Куршъ, зъ местечка *Кульдинского* 1589 m. S 155 < *Кульдинга*) : *Kuld-ūnai*—Pabiržės par. sodžius, 1594 m. pavardė *Kuld-ik-aitis* In 486; del galūnės plg. žemaitiškosios Kuršo dalies vietovardžius *Krėtinga* (senųjų žmonių ištariamu; jaunoji karta ppr. teištaria *Kretingà*, v. š. *Krė-tiŋgà*), *Gařidinga*;

5) 1422 m. de brugge *Grynde* BG 452 : pr. 1261 m. in terra *Labigow* in villa, quae *Grindos* (Das heutige Gut *Gründen* im

Kreise Labiau) dicitur PU II 121 = 1300 m. in villa *Grindes* PU II 463 (cf. Sc II 681) || lie. r. *grindā*=la. *grida* „Diele(nbrett)“, tiltu *grīžu* BW 9023 (akmiņiem tilti *grīsti* BW 15915) = lie. tiltā *grindžiū*, la. r. *greidu* čel'u Kurm 31 „gacē“ <*grīdu*;

XCV 6) 1253 m. *Ywande* BG 427, 209 : apie 1384 m. *Ywayde*—Sūdovs upē Sc II 684, 1304 m. pr. upēvardis *Iwanthi* „Bach bei Rawusen Kr. Braunsberg“ || 1331 m. pr. *Iwo-garge*, *Iwegarge* „Huwinboum“ G¹ (: lie. *yvas* „Uhu“, pr. *garian* „Baum“; del galūnēs plg. latvišķosios Kuršo dalies vietovardī *Nīgr-anda* (Ožputēs aps.; ž. *Njgronc* Ms, Slnt : pr. *Nigra*—upēvardis NTh) : lie. *Kruv-anda*—Čekiškių ap. upēvardis || *val-andā*;

7) 1422 m. up de heide to *Krunkle* BG 452=la. *krūkle* BW 24480 „viburnum opulus (Endzelīns); sambucus ebulus U; rhamnus frangula U“ <aist. **kruŋ-klē*;

8) 1290 m. *Lancseden* BG 441, 199>la. *Lank-sēži* : kurš. -la. *laņka* „feuchte Wiese“ BW 28653 : 1253 m. kurš. vietovardis *Kari-lanken* BG 210<*Kario* (pavardē) *lanka*;

9) 1253 m. *Lindale* BG 221 : pr. 1362 m. *Linde-lawke* „Linglack Kr. Rössel“, 1255 m. *Linde-medie*—gīrios vardas <pr. *lindan* „dauba, Tal“ G¹ 89;

10) 1253 m. *Palange* BG 246>*Palangā*; antra *Palanga* esanti latvišķojoje Kuršo dalyje ties Kazdanga (Ožputēs aps.: vok. *Polangen*); del galūnēs plg. Kuršo upēvardī vok. *Otange* BG 226 : *Vir-āng-upis*—Slavikų, Plókščių par. upė TŽ II 97 || *Vir-intā*—Šventišios (Neries intako) kair. intakas, cf. SG XI 689;

11) 1338 m. zu dem bruche, dat is zuschen den dorpen *Pundiken* und *Pa-pundiken* BG 446 : 1282 m. pr. varmēno vardas *Pundiko* PN || *Pundjys*—Tverēcīaus par. pavardē, *Pundžiai*—Šiluvos par. soda Vš I 58 || *Pundurjys*—Papilio par. pavardē (sēliškos kilmės)>la. r. nu Korsowas uz *Punduru* (kurš.-vok. Tukumo aps. g. v. *Pundern*)¹ pusi (1912 m. „Drywa“);

12) 1253 m. *Scrunden* BG 206>la. *Skrūnda* : lie.-lenk. *Skrundy*—Švenčionių aps. sodžius (Kamojų par.), lie. (ar jotv.)-lenk. *Skrundzie*—sodžius prie Ščaros upės į pietų vakarus nuo Zietelos ir į žiemų vakarus nuo Slānymo (gm. Kozłowszczyzna SG X 719) || 1593 m. *Скрудайны*—Pavandenės vls. soda S;

13) 1386 m. *Stembre* BG 450 „Stembern, Beihof zu Bächhof-Sackenhausen“ : *stembras*=la. *stlebrs* „Stengel“;

¹ La. vietovardis *Punduri* del *n* turi būti sēliškas.

14) *Pa-stenden* BG 187—prie *Steñdės* upės netoli nuo Talsų;
15) 1230 m. *Aliswangis*, 1253 m. *Alswanghen* BG 206, 284, 1350 m. *Ewangen* l. c. 219=kurš. *Als-vanga* (>la. *Alsunga*), *ie(va)-vanga* : kurš.-la. *Vandzene*—Talsų aps. g. v. || pr.-lie. *vanga* Br „Acker“;

16) 1253 m. *Wenfe* BG 195, 198>la. *Veñžava*.

138. Minkštojo *g* pavirtimą afrikata *dz* senajai kuršių kalbai rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai:

1) 1253 m. *Ase*, 1259 m. *Adze* BG 207>la. *Adze*;

2) *Zegere* BG 239, 203>ž. *Gegrėnai*—miestelis prie Varduovos;

3) *Celde* BG 203>la. *Dzelde* : kurš.-lie. *Gėldėnai*—Platelių par. soda || 1320 m. pr. vietovardis *Gelditen* „bei Schwenkitten Kr. Heilsberg“ G¹ 39;

4) *Sintere* BG 218 > la. *Dzintere* : *Gintarà*—Raseinių par. upė;

5) *Sirien* BG 196 < kurš. *Dzirĩa* arba šn. *Zirĩa* (BG 284)>la. *Dzire* : *Girià*—vienasėdžio vardas (už 21 varsto nuo Vilniaus) SG II 572, *Girėlė*—Jūzintų par. vs.;

6) *Eze* BG 209>la. *Ėdze*;

7) *Ylse* BG 220>vok. (<lie.) *Ilgė*;

8) *Ladze* BG 186 : la. *Lagata*—pieva su miškeliu RKr IV 111;

9) *Laydze* BG 195 : *Laigiai*—Endriejavo par. soda (*Lajgie*—jezioro blisko Andrzejewa, źródło Wiewirzy SG V 577), *Laigyčiai*—Kirchdorf Legitten bei Labiau N 351 || 1310 m. pr. kalno vardas *Layge-garbes* G¹ 80;

10) *Lanze* BG 198>la. *Landze* : pr. *Lang-ainis*>1388 m. *Langeyn* G¹ 82;

11) *Medze* BG 224 „vok. Medjen“ || *Megowe* 245 : la. *Mėdzuõle* (*Mėdzaule*, *Mėdzūla*) „vok. Meselau“, lie. *Mėgė*—zamczysko w Pojeziorach KosL 116b;

12) *Radze* BG 216=la. *radzes* „Kalksteine“.

Kad minkštojo *k* vietoje senovės kuršiai ištarydavo *c*, rodo šie XIII amžiaus vietovardžiai:

1) *Cersangere* BG 183<kurš. *Cėrs-angure* : kurš. *cėrsa-* „trans, über“ (>kurš.-la. *Cėrs-upe*—Piltėnės ap. g. v.) Bg¹ 146, Bg⁵ LXX 103+kurš.-la. *Eñgure* „Angerbach, -see“ || 1353 m. una dimidietas gurgustii (Aalwehr) *anguillaris*, in *Angerbeke* locati Liv. Urkundenbuch II 577 Nr. 949, vadinasi, *Eñgurės* upės esama *Uñguros* „Aalfluss“;

2) *Zerenden* BG 239, 479 > la. *Cerenda* Konv. vārdn. 88 : *Kerēžiai* — Pāpilēs (ar Akmenēs) par. soda; del galūnēs plg. žodžius *gelēndu* Mrj || *galāndu* „wetze, schärfe“, la. *galuōda* „Wetzstein“ : kurš. **Dzelenda* > 1253 m. *Zelende* BG 238, kurią vietovę šiaandie žemaičiai vadiną *Gelindēnais* (Alsėdžių par. soda Vš I 47);

3) *Zilden* BG 211 > la. *Cilde* : *Kilda* Smilgių par. pavardė, *Kildišas* — Pušaloto, Naujamiesčio par. pavardė, *Kildonys* — Troškūnų par. sodžius Vš II 22;

4) *Pretzele* BG 230 : la. *Priėkule*;

5) *Rutzove* BG 231 > la. *Rucava* = lie. *Rūkiava*;

6) *Sentatze* BG 452 : *santakys*.

139. Garso *ǰ* (*dz*) vietoje Kuršo žemės aktai rašo ne tik *dz* (*Adze*, *Dzerbiten*, *Ladze*, *Laydze*, *Medze*, *Radze*), bet ir *z*, *s* arba *c* (*Asen*, *Zegere*, *Celde* *Zelde*, *Zerwe* *Serwe*, *Sintere*, *Sirien*, *Eze*, *Ylse*, *Lanze*). Aktų raidės *z*, *s*, *c*, kurias randame rašant latvių afrikatos *ǰ* (*dz*) vietoje (= lie. *ǵ*), galėtų reikšti ir *z*. Vadinas, tuomet tektų mums pripažinti XIII amžiaus kuršių kalbės šnektoms afrikatos *ǰ* pavirtimą paprastu pučiamuoju (spirans) *z*. Garso *z* iš *ǰ* (< *ǵ*) buvimui kuršių kalboje pritaria dabartinės Kuršo žemės latvių kalbės šnėktos (Endzelin Finn.-ugr. Forsch. XII 65¹).

XCVI 140. Senojo Kuršo vietovardžiai *Dzintere* ir *Sentace* rodo, kuri vieta kuršių kalbai pridera aisčių giminėje.

Garsai *c* ir *dz* kuršius artina prie latvių, o dvibalsiai *in*, *en* — prie lietuvių ir prūsų. Vadinas, geografiškai kuršių užimama vieta tarp prūsų-lietuvių ir latvių. Kuršius artina geografiškai prie prūsų ne tiek dvibalsinio *n* išlikimas, kiek priešdėlis *sen-*: *Sen-tace* „santakys“ || lie. *są-matas*, la. *suo-masta* „Kummetschnur“ < *san-* || pr. III *sēnku* „su kuo“.

Švėkšnos apylinkės žodis *ab-lingà* „aplinkà, Gegend“ (*à-bl'ingīs* Šateikių ap. pavardė), kuris kilimo yra kuršiškas, rodo, kad lietuvių ir latvių kalbos priešdėliui *ap-* (lie. *aplišk* = la. *aplik* „herum, rund umher“) kuršių kalboje atliepiama *ab-* kaip ir prūsų kalboje: *eb-immai* „àpima“ || *ab-fignātai* „gesegnet“, *ab-stocle* „puodo dangtelis“.

Lydimos (arba lauko) vardas *vanga* (*Als-vanga*, *Ie[va]-vanga* || *Vanga* Ožp. aps. BW I p. 189, *Vandz-ene* RKr XVII 59) kuršius riša irgi su prūsais: pr. Voc. *wangus* „Damerau“, 1419 m. *Abs-wangen* (|| *abse* „Espe, drebulė“, *Alex-wangen*, 1331 m. *Aucto-wangos* (|| *aukta-* „augštas“), 1419 m. *Calt-wange*, *Kynne-wangen*, 1341 m.

Per-wangen, 1419 m. *Ruwe-wange* || 1240 m. *Wangen* — Prūsų žemės vietovardžiai.

„Rato“ vardas irgi riša kuršius su prūsais: pr. Voc. *kelan* „Rad“ (s. isl. *huel* „t. p.“) = kurš. **cel(a)*-s. Kuršių senąjį „rato“ vardą išlaikė iki šiolei Kuršo latviai, senojo Kuršo gyventojų asimiluotojai, dviračių varde: *du-celis* „divraši“ Miež s. v. *kalmogai*, *duceles* „zweirädriger Wagen“ (Sackenhhausen und weiter südwärts am Strande), *di-cele* (Nieder-Bartau) Endzelin BB XXVII 325, *diceles* „der zweirädrige Wagen“ U s. v. *Wagen*, Karre (um Libau), *vi-cele* BW 17863,1 Sasmaka (atbrauca rūnelis ar *vicelēm* BW 34609 Gruobyno aps., pārvedu karpītes ar *vicelēm* 26390 Kabilē), Dund. RKr XVII 63 iš **dvi-celes* lýbių lūpose.

141. Dar viena kalbės ypatybė artina kuršius su prūsais: *tj* nepavirtimas afrikata *č* arba *ć*. Afrikatos *č* vietoje latviai šandie ištaria š: **vertjuo* > lie. *verčù* || *verčù* = la. *vēršu* : pr. III *wertenimai* „siekiame, schwören“ < **vértija*- (cf. pr. III *gēide* „láuikia“ < **geždja* = lie. *geįdžia*; pr. Voc. *medione* „Jagd“ = lie. *medžiōnē*).

Šie XIII amžiaus Kuršo žemės vietovardžiai rodo *tj* arba *t* tenai, kur latviai šandie ištarytų š: 1. *Appreten* BG 223 > la. *Apriķi*; 2. *Jameiten* BG 205 > la. *Jamaiķi*; 3. *Lippayten* BG 206 > la. *Lipaiķi*; 4. *Todayten* BG 220 > la. *Tadaiķi*; 5. *Walteyten* BG 205 > la. *Valtaiķi* BGr I 321; 6. *Strutte* BG 224 > vok. *Strohken* (tai rodo kurš.-la. lytį *Struķi*). Kuršių *tj* > *t* latviai yra pavertę garsu *ķ*, nes pastarieji, kai jie kūrėsi Kurše, bus jau turėję š (arba *č*) iš *tj*.

142. Kuršiškos kilmės žodžiuose latviai *tj* > *t* ir *dj* > *d* vietoje šandie ištaria *ķ* ir *ģ*, pvz.:

1) *Āzviķi* (*Aizviķi* E. Brastiņš Latvijas pilskalni I 72) : 1253 m. *Witwiten* BG 428/9, 240,56 || *Vyčius* — Iesios intakas Garliavos ap. (= *Wyte* Sc II 685 > *Pavytē* — kaimo vardas Panemunės par. Vo 184, 190);

2) *at-veņketu* BW 27300,2 var. (Cīrava) „atbīdītu, atstumtu, atspertu“ iš **-veņkāt* < kurš. *venlāt* < *veniāt* „lenkti“ : la. *vietēt* „plakti, mušti“ < aist. **veniē* „rykštē, Rute = lanksti (sc. šaka, vy-tis)“, vok. *winden*;

3) *Gaiķi* RKr XVI 70 : pr. *Gaitis* — Kirpainių (Sembos srities) ap. laukas PN || 3... *Кзойтенишокъ въ повѣте Лидскомъ* 1567 m. РИБ XXXIII 457 < *Gaiten-iškės*;

4) *Kal'ķi* — muizė ties Dundanga = 1290 m. *Calten* BG 190, Brastiņš 24 < kurš. *Kalījai* = *Kalčiai* — a) Veiviržėnų par. soda VŠ I 54, b) Troškūnų par. vienasėdis VŠ II 22 || *Kaltēs* — Ylakių par.

soda Vš I 52, la. (<kurš.) *Kalte* (1253 m. *Calten*) — Vainiaudos ap. dvarelis BG 202 || pr. *Calt-vange* G¹ 54;

5) *Medaiķi* (rašo ir *Mad-* 32) — Rendos ap. g. v. Brastinš 32, 132 <kurš. *-aitļai*;

6) *nesāķis* „nesātnis, Unmässiger“ Dundanga RKr XVII 40 <kurš. gen. sing. *nesātija* || tie *nesāņķi* „besočiai“ Rāva BW 1476,1 <kurš. *nesantjai*;

7) *Raki* — g. v. BW 12094¹ (V 576) *Raņķi* <kurš. *Ratļai* = *Račai* — Žemalės par. soda Vš I 53, Gruzdžių par. II 7 || *Rāt-kalnis* — Kalťinėnų par. kalnas;

8) *Raņķi* — g. v. BGr I 333, BW 5684, 5429 var., 11913 var., 11782 (E. Blese) <kurš. *Rantjai* : *Rant-inēļiai* — Baisogalos par. sodžius Vš II 3, pr. in campo *Rantowe* „Dorf bei Pobethen im Samland“ 1297 m. PU II 427, PN;

9) *sarkis* BGr I 260 „saītis, saītas arklys“ <kurš. *sartis*, gen. *sarfa* <*sartiņa*;

10) *Satiķi* BW 7928¹ (V 553) Kabila <kurš. *Satiņjai* arba *Satiņai* || 1439 m. Kuršo „eyn brok *Sate-purwe*“ BG 455 : *Šatā* — Šačių par. upė Vš I 52 (dopływ Bartawy, przepływa pod wsią Łukonajcie, Szarki i mkiem Szaty SG XI 806), *Szatawa* — lewy dopływ Łuby pod Szkudami SG V 370, XI 807, I 112, *Šateikis* In 304 — Mosėdžio par. pavardė > *Šateikiai* — bažnytkiemis Vš I 51, BG 239, *Šateimiai* — Surviliškio (Kauno aps.) dvaras 1909 m. „Viltis“ Nr. 58 (p. 3 st. 2), *Šātės* — miestelis prie Šatos upės Vš I 52 : pr. 1398 m. *Satho* — Sembos pieva G¹ 152;

11) *sliķis* „kópėčios“ Dundanga Bz Lett. Dial. 175 <kurš. *sli-tis*, kilm. *sliť(i)a* : la. *slita* BW 27660 „pašlitinė, gulstinė tvora“, lie. XCVII *šlitės* Br „kopėčios, Leiter“ BGLS 330;

12) *vērķis* „verstuvė“ Vald s. v. *бороздуло* <kurš. *vertis*, kilm. *vert'(i)a*;

13) *Plaģi* (*Plaģu māja*) netoli nuo Dundangos (Brastinš 24) <kurš. *Plag(i)ai* : *Plādē* — Kupiškio par. pavardė, *Pladiškės* — Ušpalių par. sodžius Vš II 25;

14) *Pluģi* — g. v., kurią dažnai apsemą tvanai BGr I 182 <kurš. *Plud'(i)ai* : la. *plūdi* U „plūdi, tvanai“;

15) *skaugis* skauda BW 9143 Kabila, *skaugam* 121¹ (I 806 Sas-maka) „pavyduoklis pavydėjo“, iš kur ž. *skāugis* Šts <kurš. *skāu-dis*, kilm. *skāud'(i)a*;

16) *sprunģis* (|| *sprund-elis*) arba *spruģis* „sprūnklas, sprūdūklas“ <kurš. kilm. *spru(n)d(i)a*;

17) *veņģukājis* „venterkājis, šleivakojis“ BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps. <kurš. *vend(i)a-* : *ven-d-* „lenkti“ || kurš.-la. *vandāties* „plandāties, gruožāties=lankstykitēs“ BW 1491,4 var.

Vietovardī la. *Lekši* (nuo Cyravos ī vak., Ožputēs aps.) vokiečiai ištaria *Lexten*. Pastaroji lytis rodo, kad kuršiai yra tarę *Lekst'(i)ai* : *Lekstys*, *Lekstūis*—Židikų par. pavardė.

La. *gaugties* „sich ergötzen, džiaūgtis“ U kuršių (ir sėlių) kalbai rodytų *dj* (ir *tj*) nepavirtimą afrikata *ǰ* (*č*). Vadinas, kuršiai (ir sėliai, žr. ž.) savo kalboje bus tebetarę *daugties* <*djaugties* dar tuo metu, kai latviai jau ištardavo *žaūt* „džiauti“ <**ǰaūti*.

143. Senojo Kuršo (XIII—XV amžių) žemė kribždėte kribžda vietovardžiais su dvibalsiais *an*, *en*, *in*, *un*. Kad Kuršo žemė būtų buvusi latviška, tai tuomet visi tie vietovardžiai būtų neturėję *n*, nes latvių kalboje dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* vietoje dar prieš XIII amžių jau buvo atsiradę *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: kurš. *lanka* || la. *lūoks* „lankas“, kurš. *lenkt* || la. *liekt* „lenkti“, kurš. *dziņtars* || la. *dzītars* „gintaras“, kurš. *krunkle* || la. *krūkle* „putinas ar šalteknis (toks medis)“.

Kuršo žemėje latviai bus įsikūrę tuomet, kai latvių kalboje senieji dvibalsiai *an*, *en*, *in*, *un* buvo jau nebetekę priebalsio *n*, t. y. kai latviai jau ištarydavo, kaip ir šandie, *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: *lūoks* „lankas“, *liekt* „lenkti“, *lūkt* „linkti“, *lūks* „lunkas“. Jei latviai būtų įsikūrę Kurše dar tuomet (prieš 1000 m. e. m.), kai latviai tebeištarydavo *lankas*, *lenktie*, *linktie*, *lunkas*, tai šandie Kuršo žemės vietovardžius *Lanka*, *Veñta*, *Dziņtere*, *Skrūnda* latviai ištarytų **Luo-ka*, **Vieta*, **Dzitere*, **Skrūda*.

144. Latviškojoje Kuršo dalyje šiems vietų vardams latviai yra išlaikę kuršių kalbės dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* sveikus:

1) vok. *Aland*, l. *Alant* SG—Liepojos ežero intakas Gruobyno ap. <kurš. *Alanta(s)* Bg¹¹ 50=žemaitiškosios Kuršo dalies upėvardžiui *Alantui* (nom. sing., v. š. *à lōnc*);

2) *Alšunga* (la.) <kurš. *Alš-vanga* Endzelin Lett. Gram. 98;

3) *Ance* RKr XVII 39, BG 182, 258, *Ancimieki* BW 12878,1, *Ancenieki* 20957,3 (Dundanga);

4) *Andume* netoli Stendės ir Talsų Konv. vārdn. 113, 1144;

5) *Anstr-upes* ciems netoli Dundangos Konv. vārd. 719, BG 189, 286, 344 <*Anstr-upe* (Konv. vārd. 718 rašo *Au!*)—Luonastės intakas=1290 m. *Ancetr-abe* BG 440, 228 <-*ape* „upė“?

6) vok. *Baland-en* netoli Alšvangos Ožp. ap. || la. *baluōdis* „balandis“;

- 7) *Blendene* U ī vak. nuo *Valta ičiū* (Neuhausen) : *Bleñdžiava* — *Sālanto intakas*;
- 8) *Blintene* — *Ožputės* aps. U, Konv. vārd. 388, BW 20405, *Blinenieki* BW 12852, 26142, -*ieces* 15642;
- 9) *Ceņkuri Ežērės* ap. || la. *ciekurs* BW 3389, U „*kankórēzis*“;
- 10) *Cerenda* Konv. v. 88, -*de* netoli *Kuldingos* BG 266/7, 205;
- 11) *Cikanti* netoli nuo *Kanduvos* (Brastiņš Latvijas pilskalni I 43) arba *Cikantes* kalns Jelg. RKR II 19;
- 12) *Danga* BW 16194 var. *Kanduva*, *Daņgas* BGr I 328 (E.Blese);
- 13) vok. *Danswitten* „Beigut von Pussen“ *Ventspilēs* aps. = 1253 m. *Dansew-eten* BG 183, 426 < *Dan(d)z-ew-it(a)s* (|| *Alv-itas* : pr. III *mukin-ewis* „lehrhaftig“, *powarg-ew-ingiskan* „jammervoll“);
- 14) *Dincis* — pavardė Bz Preuss. Letten 146;
- 15) *Dundanga* Std 379, II 746, BW 12442,7, *Duñdaņga* BGr I 321, šian die ppr. *Duñdaga* = 1245 m. *Done-dange* BG 423, 188 „*duoņu daņga*“;
- 16) *Dzintere* BG 282 : 1338 m. die beke *Zynthere* Liv. Urkundenbuch II 316, BG 480;
- 17) *Embuote* (vietējie saka *Embute*) Konv. v. 1144, *Embuote* Std 379, II 746, *Eñbūte* Endzelin Lett. Gr. 851 = žem. *ėmbūte* Slnt < kurš. *Em-bō(u)te* = 1253 m. *Amboten* BG 202;
- 18) *Eņgure* „*Anger*“ Std 379, II 746, Konv. v. 846, BG 183, 188, 286;
- 19) *Grā-daņga* (K. Pētersons);
- 20) *Grenči* ant *Abuvos* kranto, *Tukumo* aps.;
- 21) vok. *Iblang-en* Ožp. aps. netoli nuo *Valtaičiū*;
- 22) *Inta* muiža „*Klein Bunthof* od. *Klein-Durben*“ U;
- 23) *Ivande* BW 498, 4708 (I 945), 11782,2, BG 266, 209, Konv. v. 161, *ivandnieces* BW 247;
- 24) *Kaņdava* BGr I 320, BW 9631,11, 13258, 13268, 14216, 17137, 20867, 22359; 33610,1, BG 185, 259 ;
- 25) *Kandel'i* U ties *Valtaičiais*;
- 26) 1422 m. *Kandamer* Vytzen sture BG 453;
- 27) *Kaz-danga* Konv. v. 397, 1657;
- 28) *Klences* muiža tarp *Kuršyčių* ir *Saldaus*;
- 29) žem. *Kuldinga* Slnt < kurš. *Kuldinga* (sulatvėjusi lytis *Kul-dīga* BW 9887, 12214, 19399, BG 211, 306, 423 „*Goldingen*“;
- 30) *Kunde* netoli *Kuldingos* BG 266;
- 31) *Landze* BG 198, 309, *Ventspilēs* vls. Konv. v. 983;
- 32) vok. *Landsinne* ī pietus nuo *Pundurės*;

- 33) *Lanka* — a) Papos ežero intakas Gruob. aps., b) upė ties Embūte (P. Šmits Etn. rakstu kr. I 17);
- 34) *Lank-sēži* BG 286, 199 (3 atskiros vietovės);
- 35) *Lenši* Kuld. aps. „Dienas Lapas“ etn. pielikums 1891 p. 90;
- 36) *Liņkuli* BGr I 326;
- 37) *Nīgraņde* (E. Blese), *Nīgrandnieki* BW 12866,3 var., 13091, lie. *Nýgrandas* (v. š. *Nýgranc* Ms): *nīgra* „dzedra“ BW 17621,1 (Kuldinga);
- 38) *Palanga* netoli nuo Lipaičių ir Ožputės;
- 39) *Pa-stende* U prie Stendės upės BG 187, *Pastendnieki* BW 11782 var.;
- 40) *Penderi* BW 29467 (kur? gal ne Kurše?);
- 41) *Pluņki* Upės muižės vls. RKr XVI 69;
- 42) *Pundere* U į pietus nuo Tukumo < **Punduri*;
- 43) *Raņki* BGr I 333, E. Blese, RKr XVI 74;
- 44) *Renda* BW I 192, V 494 (3840), BG 184, 259, *Rende* „Rönnen“ Std 380, BW V 636 (22458), *Rendu* puiši BW 12727,14, *Rendinieki* 10456, 12727,14, 13088, 30157;
- 45) *Rinda* RKr XVII 39, *Rinde* „Angermünde“ BG 286;
- 46) *Rindzele* U Talsų aps., Engurės ap. Konv. v. 846;
- 47) *Runda* BW 2258,3 var. Saldus;
- 48) vok. *Sante* BG 259, 260 ar *Zante* Konv. v. 1;
- 49) vok. *Semben* tarp jūros ir Užiavos, nuo Žlėkų į vakarus;
- 50) *Skrūnda* E. Blese, BW 12969, 13229, 17118, 22458, 31463, RKr XVI 99;
- 51) *Spundiņi* (māju vārds) BW 607 Skruna;
- 52) *Stakal-danga*;
- 53) *Standze* U;
- 54) vok. *Stembern*, 1386 m. *Stembre* BG 450 || la. *stiebrs* „Halm“;
- 55) *Steņde* (upė) Kon. v. 718, *Stendnieki* BW 10147, 12840,2, 12877,2;
- 56) *Strunga* Jānis BW 20809¹ Gruob. aps.;
- 57) vok. *Vec-Sumber* „Bauerhof im Dondangenschen Strand-dorf Pittragen“ = lyb. Toirisch BG 288 < kurš. *Sunbr(a)* i;
- 58) *Sventaja* U (ar -āja?) — Šventosios upė ties Palanga BG 380³, Konv. v. 1123;
- 59) *Svente* — dvi vietovi prie Abuvos upės BG 344;
- 60) *Tantal'u* mąjas Užiavos vls. RKr XVI 70;
- 61) *Tingere* U ant Ruojos kranto, Talsų aps., *Tingernieki* BW 20949 var. < kurš. *Tingure*;

- 62) vok. *Trenzen* netoli nuo Vanės Talsų aps.;
 63) *Uūd-upe* BGr I 326;
 64) *Urdanga* (v. š. *Uordanga*) netoli nuo Priekulės BG 253;
 65) *Vanga* BW I 189 Ožp. aps. Konv. v. 1657;
 66) *Vandzene* Talsų aps. Konv. v. 1011, RKr XVII 59;
 67) *Veñta* — upėvardis BGr I 61, 147, BW 11359, 14101, 15073, 18448, 25917,4, 30368,2, 3, 11, 14, 31024,2, *Vente* 12029, Std 356, *Ventinieki* BW 21114, 30023, *Ventspils* 13186,9 (*Ventspilēi* 12214) || *Wentainen* Bz Preuss. Letten 139;
 68) *Venzava* (*Vendzava* U) netoli Piltenės BG 195, 198;
 69) *Zentene* Talsų aps. U, Konv. v. 287 ar *Sentene* Konv. v. 1000; la. *Zeñtelis* — kuršiška pavardė.

145. Žemės vardynas pirštu prikišamai rodo, kad dvibalsiuose *an, en, in, un* kuršių kalbės neišmetama priebalsio *n*. Tuo kuršių kalba prasikiša pro latvių kalbą. Ir latvių kalboje dvibalsinis *n* lieka sveikas, kada jis kilimo esti iš senėlesnio *m*: *Ranka* „östlich von Neu-Pebalg gelegene Privatgut *Ramkau*, mit schönem Burgberg der Sitz jenes *Rameke* (1223 m. Hein. XVIII 3, XVII 2, XIX 3)“ BG 470, 81, *Rancēnieši* BW 9662,4, 12854 — Rankos gyventojai.

Senasis junginys *nē, ng* latvių kalboje netenka *n*: *lūoku, lūocīt* = *lankaū, lankyti*, *luōgs* = *lāngas, luodžīgs* „luokans, biegsam“ BW 1711,1 var. Priebalsio *n*, kuris yra kilęs iš senėlesnio *m*, latviai dvibalsyje prieš *k, g* neišmeta Iz XV,2 203 (Endzelīns).

Dvibalsinis *m* latvių kalboje palieka kas buvęs: *simts, dzimt* || *dzēmdēt* „gimdyti“, *kriñslis* „kremslė“, *gremzt* „grėmžti“. Tasai *m*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*, latvių kalboje sveikas neišlieka: *tūopu* „tampū“, *zūobs* || *žam̃bas, sīlebrī* „Binsen“ || ž. *steñbrai, lipu* „limpū“, *klūpu* „klumpū“.

Latvių kalba, kad ji būtų išlikusi iki šiai dienai gryna ir nesusimšusi su kitomis kalbomis, šandie po balsių *a, e, i, u* neturėtų junginių *nd, nt, ns, nš, nz, nž*: *ñed* „leñda“ BW 12678, *uotenis* U „vántinis (beržas)“, *kuōst* „kásti“, *kuōšu* „kásiu“, *ruozīties* „rąžytis“, *luožāt* „lándžioti“.

Dvibalsinis *n* prieš *d, t, s, š, z, ž*, jei po *n* nėra iškritęs balsis, šiandienykščioje latvių kalboje tegali būti tiktai svetimos kilmės žodžiuose. Vadinasi, visus tuos žodžius su *n* latviai bus gavę iš savo kaimynų, kurių kalboje *n* išlieka sveikas ir dvibalsiuose. Vieną dalį šitų žodžių su *n* latviai yra gavę iš somų (*andrus* || est. *andur*, gen. sing. *andru* „Schiffskiel“), vokiečių (*kliñts* || vž. *klint*)

ir lietuvių (*kinkīt*: mežkungs kėviť *nuokinkėjis* BW 30566), o kitą — iš kuršių ir sėlių kalbos.

146. Čia dedu žodžių sąrašą su *nd*, *nt*, *ns*, *nš*, *nz*, *nž*, kuriame didėji dalis žodžių yra pažįstama senojoje Kuršo žemėje. Šin sąrašas, žinoma, bus pakliuvęs vienas-kitas žodis ir nekuršiškas. Kuris sąrašo žodis kilimo yra kuršiškas, kuris sėliškas, tepaaiškės artimoje ateityje, kai visiems žodžiams bus nustatyta jų geografija. Mano sąrašas nėra pilnas, nes jam daryti 1912–1920 m. trūko man latvių kalbos šaltinių, kuriais ir šandie negaliu pasigirti, nes neturiu nei Magazin'o, nei BGr, nei Lerchio-Puškaitčio pasakų rinkinio ir kt.

XCIX

1) *andrināt* BW 9506 var. Dundanga: ? *añdra*, *andrus* „Schiffskiel“ <lyb. *andər*;

2) *balanda* BW 2393,2 var. Alsunga, Miež, *balandes* BW 32289 Skruna, 1. c. var. Kuldigos aps., Std 15, 394 „atriplex hortense“ U s. v. *Melde*, *balandinas* BW 34715 Kursiši, *-dites* 32289,1 Alsunga || la. *baluoda*, *baluōdene* ME. Vidžemėn *balandinas* BW 3240,2 (Carnikava, Rygos aps., Gaujos upės žiotyse) bus nunešę kuršiai dar prieš 1248 metus, kuriais jau randame tarp lybių begyvenant ir kuršių. Krimuldos apylinkėje 1248 m. randame „kuršių kiemą“, lybiškai pavadintą vardu *Cursicule* BG 55;

3) kuršių kalbai rodo *balandį* Kuršo vietovardis vok. *Baland-en* ir lybių žodis *palāndaks* „balandis“ ME 260, IF XXXIII 102;

4) *bañda* BGr I 391, 146, BW 3000, 14726,1 var., 21503¹ (V 632), 31108, 31109, RKr XVI 150, ME, *bandinieks* BW 3683, 29777 var. || lie. *bándė* (v. š. *būndā*) Kp „ragaišio kepalėlis, булка“;

5) *beñdrs* ME (>*bendars* U) „la. biedrs“, cimdu ar... *bendru* RKr XVI 99 Rañki, *bendrība* „Gesellschaft“, *bendrīgs* „gesellig“ 1. c. 11 (Elvers);

6) *blanda* „valketa“ Miež 33, U s. v. *Herumtreiber*, ME || la. *bluoda* „kas blandosi=gėdisi“;

7) *blandīties* „schweifen“ Std, BGr I 144, 402, U, BW 29509 var., 16089,1 (V 603) ir ne Kurše BW 22973, 29414;

8) *blandīties* „plandīties, plātīties, gruožīties“ BW 11341 var., 13126,1 var. ir ne Kurše BW 13490 var. Vel'ki „Hohenbergen“, Kėsų aps.;

9) *blendēt*, *ap-* „besehen“ U || *blēnst* (>*eñ* BGr I 58, U), *blēñst* BGr I 58 „sehen“, Std 25, Kuo tu *blendi* „skaties“? Druva 1912 p. 909 (Kazdanga), kā pūce *blēnst* „wie eine Eule erblin-

den“ Std II 225, utes *blenda* (var. *lūkā*, *skatās*) cepurē BW 9912, 11 Nīca, *blenzdamies* BW 6057, 13355, 1, 22249;

10) *blenze* „Backenstreich“ U (Elvers) || la. *blīēzt* „hauen“ ME;

11) *blenzis* U < **blendzis* „Kurzsichtiger, Gluper“: vok. *blinken*, *blank*, pr. Voc. *blingis* „Bleie, Blicke“ (žuvis);

12) *blenža* Miež s. v. *blendai* (rašo *blenše*, kaip ir *raša* s. v. *brandis*: š=ž) „okrasa mačzna“ < *blenst* Miež 33 „blęsti, maišyti mil-tų vandenin“;

13) *blinda* „ein Unstätischer, der nirgends Stich hält“ RKr XVI 25 (Lange > Std, U) || *blanda*;

14) *blunderēt*, *-durēt* „bummeln, taumeln, hin und her laufen“ U (ne Kurše) || *blandities*;

15) kurš. **brunse* iš prakurš. **bruńše* > lie. *brunšis* arba *b'ruńšē* K „Plötze“ = pr. Voc. *brunse* „leuciscus rutilus“; lyb. *bruńś* „Wem-galle“ yra skolinys iš prakuršiškos lyties *bruńše* arba *bruńśis* f.;

16) *censle* (*cense*, *cenksle*, *cenkste*) U „die Sehne unter der Knie-beugung“ || *cinksla* „t. p.“: la. *cīkstalas* „gyslos = išspirgos“;

17) *censt* „die Sehnen anstrecken“ Std I 369 (Lange), *centsties* (*centšuos*, *censuos*) „sich anstrengen, sich bestreben, sich sehnen“ U, BGr I 61, 151: *censeles* „sehnichtes Wesen“ Std I 369 (Lange), *centīgs* Vald „петивый, ревностный“ || *censle*;

18) *sīva*, *centra* meitiņa BW 12314 var. Sasmaka „centīga?“;

19) *dandal'aties* BGr I 397, *-lāties* U „über Gräfte mühsam fahren“: iet *dandiski* vien U, *dunduliūoti* „išeiti, išbrazdėti“ Slnt;

20) *danska* „Morast“ Std I 34, II 418 (Lange) < **danc-ka* || *danga* „kelio duobė, klanas“;

21) *dantals* „resna nūja“ U s. v. *Knüppel*;

22) *ši devanta* vasariņa BW 12586, 8 Sasmaka, pate gāju... *devantā* nuovadā 18108 var. Dundanga; Endzelyno liudijimu, dar ir šiandie dundangiškiai latviai tebesaką *sept,ntēs*, *ast,ntēs* ir *dev,ntēs*: *-antēs* < *-ntēis* iš *-intais*, *-untais* BB XXVII 329, IF XXXIII 97;

23) *dindal'i*, *dundal'i* tie jauni vīri BW 25666 Sasmaka : ? *din-dos* „kołowrotek“ KosL 37a, 212a (Skuodas);

24) *dundal'uot* „tuntul'uot, gaišti, медлить“ BW 25666 Sasmaka;

25) *duñduris* „овод, слепень“ BG I 68, *duñdurs* „sierszeń“ Kurm. Gal *зворапопоевуха* ir latvių kalboje išlaiko *n* sveiką?

26) *dzintars* BW 21285, 22350, 22610, 3, 27421, 28389, 34008, 1, *dzintara zeme* RKr XVI 162 (Raņķi), *-ru zeme* l. c. 95 (Rucava), *dzintarzeme* BW 27416 var.; *dzinters* Std I 52 (Lange), II 122 (Elvers), Vald, BW 13246, 1, 13282, 7, 27421 var., 28389 var.,

dzinteris BW 13282,5 var., 9 arba *zintars* U s. v. *Bernstein*: „Von allen Variationen wird *dzītars* wohl immer die richtige sein“ Wellig Beitr. 35 (vgl. 109); ne Kuršo *dzintars* BW 5831 var. (*Lubāna*), IF XXXIII 98;

27) *endas* „rogių balžienos“ U: *uodne* „rogių balžiena“ U < **andinē*;

28) *gandrs* (Vald: *-ris*, *-ra*) „gañdras, Storch“ U;

29) *glendi* „raugl! besieh!“ BW 27409,1 var. *Cirava*, *gleñst* „blenst“ (*eñ* gali būti iš *ēn*) *Druva* 1912 p. 909 *Kazdanga*: sl. *ględiq* „гляжу“;

30) *grandīt* Miež 76, BGr I 52 „Gepolter machen“ Std I 76, II 278 (Lange), „stürzen“ II 575 (Lange), *nuograndīt* „abschmei-chen hastig mit Poltern; abwerfen, mit Gewalt und Poltern“ II 17, 23 (Lange)=lie. *grándyti* „скребать“ || *grėndžiu*, *grėsti*;

31) *grundāt* „szturchać“ Miež s. v. *grundyti*;

32) *grundulis* „Erdkloss“ U, „činkurs, Hümpel“ BW 1513 var. (*Kabile*), 3 (*Raňki*, RKr XVI 231): *škibi*, *greizi*, *grundulaiñi* („höckerig, knorrig“ IF XXXIII 99) *mana tėva uozuoliñi* BW 30379 *Alsunga*;

33) *gundīt* U, *-dēt* Miež „gūndyti“;

34) *iegansts* „Ursache“ Bz Lett. Dial. 170 *Dundanga* > ne Kurše IF XXXIII 100 (*Berzaune*);

35) Ir mums vācu *ikspendel'i* (?), *zemnieku tutentiñi* BW 19371 *Kabile*;

36) *iñdeve* „nāves zāle, Gift“ RKr XVI 12 (*Elvers* > Std I 89, II 289, Vald „liga“ s. v. *язза*, „Seuche, Krankheit“ Bz Lett. Dial. 170 *Dundanga*, U, *Voi tev pats indeve* ir atnesis? Wellig Beitr. 49, *Puisitīm viena mēle, trejdeviņa indevīte* BW 12415,9 var. C *Ožputē* „ýda, jėibė, порок, недостаток?“, *Trīs mazas indevītes* BW 35104 *Kabile*, l. c. var. *Alsunga*; *indevīgs* „giftig“ Std II 289 (*Elvers*) || *indīva* „kritama sērga, fallende Sucht“ Std I 89, II 230, 576 (< *Elvers*, RKr XVI 13): lie. *indėvė* „Gift“ Bg¹⁰ 263;

37) *jentere* U (*Rinde*)=la. *ietere* „vyro brolio pati“ BW 23678 var., 23699, *iętal'a* RKr XVI 172;

38) *klenderēt* „herumschlendern, valkiotis“ Std I 110 (Lange), BGr I 145, 173, 411, 462, BW 20196, l. c. 1, 2, 21467 || *klundurēt* BGr I 411, BW 31477 var. „t. p.“, *sa-klunderēt* „sastaigāt“ RKr XVII 49, *klundur-kāja* BW 15594, *-kājis* 12102, 12388, l. c. 1, BGr I 176, 462, *klunderkājis* 14517,7;

39) *krañts* „Ufer“ Druva 1912 p. 393 (Azviki, Gramzda, Kaļēti; *krañte* l. c. 909 Kazdanga), Miež s. v. *kriaušē*, Vald, *krañsā* būt U s. v. *bergen*, upe plūst par *krañtu* pār U s. v. *übergehen*, pilli *krañti* ievas zied RKr XVI 77 (Raņķi), *krañtas* pl. „Dünen-vorsprünge“ Bz Preuss. Letten 151=ž. *krānta* Kv, Slnt;

40) *landāt* „lāndžioti“ U s. v. *luodāt*;

41) *lender-kāja* „klundurkāja, Schiefbeiniger“ BW 14517,8 Kandava || žiemgal.-la. (<kurš., jei ne vok. kilmēs žodis; plg. *vanderēt* 16056) || *linder-kājis* BW 12102 var. : *lenter-kājis* (var. *veņģu-kājis*, *telderkāja*) nuo pakal'as *lenterēja* BW 14517, 5, 6;

42) *lente* „Brett“ Std I 141 (Tāmi), *lentas* tārps Vald s. v. *мотылицник*;

43) *Puisis*, blinda, rudzuos *lida* BW 511 Džūkste; *lida* perdirbta iš *linda*;

44) *meñte* „mentūris“ BGr I 59, 147, 407, *mentra* U; lyb. *māndrōks* „menturis“ iš kuršių kalbos;

45) *min-stināt* „miñti, klausinēti“ BW 14590 Duobele (Žiemgala) < kurš., *minstīties* U „nachdenken, um sich zu erinnern“;

46) *mintuot* U : *mituot* „tauschen, handeln“;

47) *mundrs* „munter, wachsam“ BG I 151, 400, U, vajaga *mundru* suņu RKr XVI 71 (Raņķi), *mundri...* kājas aut BW 32202 Rāva : *mudrs*, *mudīgs* „munter“;

48) *negants* „ruchlos“ Std II 486, „schändlich“ 499, U s. v. *abscheulich*, *affrōs*, Miež s. v. *bjaurus*, „nikns“ Vald s. v. *япотный, ярый*, *negantīgi* mo^acīt Jelg. RKr II 148 Kandava : Kurmino (11 s. v. *brzydko*) *negantīgi* gali būti sēlišķas žodis;

49) *nesaņķis* „nesātis“ Vald s. v. *жора, жрун*, BW 1476,1 Rāva < kurš. *nesantfa-* (kamienas);

50) *panskaras* „alte Lumpen“ BGr I 147;

51) *pants* „Glied, Reihe“ Std II 292, Miež s. v. *krumplys*, *narys*, „Reihe Soldaten“ RKr XVI 37 (Lange), *panta* Std, sāpes visuos *pantuos* U s. v. *Glied*, *pañts* „ein gewisser Bestandteil des Pfluges“ Endz. (Sackenhhausen); Lubonos *pants* BW 19489 „Glied“ turētū būti sēlišķas žodis || *penterēt* „sarežģīt, nelādžīgi strādāt, arī pl'āpāt“ Lenši (Kuld. aps.) „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 90; Sinuolēn (Valkos aps.) *penterēju* (vīzītes) BW 6867 bus nunešē sēliai;

52) *pendere* „der Laff vom Kalbe“ Std I 193, *penderis* „Bauch“ U;

53) tautu meita *pintainīte* BW 22846 Gruobyņo aps. || *pintains* „der schlecht lettisch spricht“ RKr XVI 38 (Lange) || *piņtikis* „Laffe“ BGr I 64, 145, „Laff, Rotzlöffel“ Std I 195, „feige Memme“ II 234, „Lumpenkerl“ 399, „Hunsfott“ 339, „Laff“ 376, kuo tas *pintikis* pruoť „er ist der Sache nicht gewachsen“ 490, „lepere“ BW 13557,1 Gruob. aps. (cf. VI 157, 162, 164);

54) *planda* BW 23583 Alsunga, Rāva, Kuldinga, Ventspīle „var. kārta, пола“ : *plandu*, *plandīt* „breit machen“ BGr I 432, BW 34487, *plaņdīties* Druva 1912 p. 909 (Kazdanga), BGr I 213/4, BW 1491, 1513, 7918 (ir V 537), 11341, 13126 var., 13490 (ir V 589), 14700¹, 20071¹, 1; 33605,1 (V 697), 34487, RKr XVI 66, 76, 84, 231, *Plaņdāties*, mēl'i svārki, nu jums val'a *plaņdīties* RKr XVI 231 „sich breit machen, sich bauschen“ IF XXXIII 99 || ruokas gāja *plindu plandu* (interj.; cf. *plīsku plas-ku* BW 23623,2, *briku braku* 19575, 21613 var., 31971, *lin-ku lanku* 23568,10 var.) gar manām stērbulēm BW 12616,3 Alsunga;

55) *planstīties* U „blāndīties, umherirren“;

56) Daugaviņa nepanese, *aiz-pl'undina* jūriņa BW 33625,10 Bārtava : sva. *fliozzan* „fliessen“ < ide. *pleud-* || la. *pludēt* „oben-auf schwimmen“;

57) *plūndur(i)s* „Bummeler, Liederlicher“ Rucava (RKr XVI 217), BW 10569 var., l. c. 12 var.; Dzērājām, *plunduram* tāl'u auga ligaviņa BW 12409,2 (Nitaure, Rygos aps.) dainuoja Vidzemēs latviai, tarp kurių dar ir šandie tebešą žymūs kuršių kalbos pēd-sakai (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5): ž. *plūduņgē* „plūškē, vizgē, patāuška, wietrzna dziewczyna“ Als, Ms, Slnt, *pludžia* (ar ū?) „Schwätzer“ R II 321, *plūduriuoti* „willenlos auf stehendem Wasser umherschwimmen“ : la. *plāust* „kund machen, unter den Leuten verbreiten“ = *plāusti* Ds „spülen“;

58) *pundīši* „Schrot“ Std II 161 (Lange);

59) mazs *pundurs* meitu BW 267,1 „Büschel, Haufe“, *pundurs* „dicker Wanst“ Std II 177, „krūpis“ U s. v. *Zwerg*, *punduris* „krūpis“ U s. v. *Pygmāe*, „karzel“ Miež 145, Vald s. v. *капа-пузук, карлик, крохотка, пыжук*, puišeli *punduri!* BW 12904 Nīca, puiši *pundurīši* 10569 (ir V 563), 12628, RKr XVI 240, es maza *pundurīte* RKr XVI 140, puku *pundurīts* BW 267,3 (I 816) Blīdiene; anapus Kuršo sienos *pundurītis* BW 32308 (Se-ce), 615,1 : mazs *puduris* meitu BW 267 „būrys, krūva“ (cf. 4360, 22418 var.), *pudra* U „Haufe“;

60) *punte* „Knast, Gewächs an Bäumen“ RKr XVI 39 (Lange), BGr I 145, 261, Miež s. v. *išdribēlis* : la. *pūte* „Blase“ BW 901¹,1 (I 860);

CI 61) *randēt* Dundanga = *rantēt* l. c. „rantyti“ Bz Lett. Dial. 174 (ka *rants* „rantis“, ta redzs Dund. Jelg. RKr II 159), *randīt* U „zerstückeln, zerhauen“ || lie. *rāndas* „rumbas“ : *ransts* „pants, прясло, Fach“ Dund. RKr XVII 62 s. v. *valst(a)s* : *rantā* „ruobs, izcirtums“ Vald s. v. *выруб*, lyb. *atrānta* „Kerbe am Ende des Krummholzes“ <kurš. IF XXXIII 102 : *rañtainš* Āzviķi, Gramzda, Kalēti Druva 1912 p. 393, Kazdanga l. c. 909, *rantaiņa* lapiņa BW 10621,1 var., 10337,2 var. (V 561), -na lapiņa 10621=*ruorāta* lapiņa 10621,1, caur *rantainu* uozuoliņu 9668,4 (V 552) : *rantīt* (*añ* BGr, U *iš ān*) „hauen, rantyti“ BGr I 55, 145, 431=la. r. *ruorīt* U (Šaūkas) : *renst* „rēsti“ Puope Bz Lett. Dial. 174 || *rentiņi* U „Brunnenhölzer=rentinys“; la. *rūota* „Schmuck, gražins, pāpuošas“ <**rantā* „išrantytas daiktas, išrašytas> gražus daiktas“;

62) *riņda* „Reihe“ BGr I 64, 147, BW 9476,2, 9627,2 var., 9666, 14962, 18450, 18466,1, 18471,1, 20926, 28887, 29120, 29214, 29221 (*rinde* loc. sing. 28887 var.)=sirb. *rěda* „ряд“ : *rindāj* „eina eilēmīs“ BW 16518, l. c. 1, 28888, 28914;

63) *šķindama*, *rindama* 1459 Dunalka, l. c. var. *Cirava*;

64) *rinduksis* (Lange) <lyb. *rīndeks* „t. p.“;

65) *rintinieks* „Schwarzkünstler“ Std I 265 (Lange) : lie. r. *rinta* „aiškios, retos kalbōs žmogus“ Uš;

66) lie. *jam besirunzojant* (besiūbuojant), *vās parunzā* „vos paeina“ Priekulē LF 166 <kurš. *runzār*;

67) *skandināt* „erschallen lassen“ BGr I 213, 424, U, BW 12526 (Žiemgala), *skandēt* „schallen lassen“ U, BGr I 55, 213, 410, *skandeklis* U s. v. *Klingelzug*, *Schelle*, RKr XVI 103 (Pērkuone);

68) *sklaņda* „miets, kārts“ Vald s. v. *жердь, ивняк, тычина, шест*, „die dünne, in Zäunen“ U s. v. *Stange*, Pērkuone RKr XVI 169, *sklaņdas* „Stangenzaun“ Std I 270, II 556 (Lange), BGr I 55, „žurbul'i, žagari sētai“ U s. v. *Barriere*, *Gestänge*, *Zaunholz*, RKr XVI 156, 169, Kazdanga (Druva 1912 p. 909), BW 19788, 21973,5, *sklaņdu* žuōgs Std I 270, II 556 (Lange), U s. v. *Geschräge*, ar *sklaņdām* aptaisīt U s. v. *einzäunen*, *sklaņdu* raūsis „vīl'u rausis“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 52=ž. *sklaņdas* „tvoros tveriamoji kartis“, pl. *sklandai* Slnt : *ap-sklandīt* U, *apsklandēt* Auce U „mit Stangenzaun umgeben“, U s. v. *pferchen*, -uot U s. v. *einzäunen*=ž. *apsklanduoti* „sklandaīs aptverti“ Slnt : *nuosklande*

„abschägig, da der Schlitten leicht umschlägt“ RKr XVI 15 (Elvers > Std I 270, II 17) = lie. *núosklanda* „rogių nuvažinėtas griovio krantas, kur rōgēs slysta į griovį“ Škn, Slnť;

69) *skrañda* „alter zerrissener Lumpen, Plunder, pl. Bettelrock“ Std I 271, BGr I 145, 407, BW 12279, 20477 Sasmaka; iš Kuršo *skrañda* nukeliauja į Žiemgalą (BW 13071 Ūziñi Duobelēs aps., 29407,10 Liel-Platuone) ir į Vidžemę (BW 9534 Aluoja, 9535 Siñuole, 9542, 14298 Nitaure, 19709 var. Annas muiža Rygos aps.) = lie. *skrānda* Nm „kailiniai“, *skrañdas* „apskaldyta pliauska, diržinga, neskali“ Jnš : la. *nuo-skrañdis* Rucava RKr XVI 168 > Žiemgaloje *nuoskrandis* kažuociñš BW 29407,2 „nuoplīsis“ Zal’ā muiža (Duobelēs aps.), *nuoskrandis* kažuocelis l. c. 4 var. (Liel-Platuone) : *nuoskrandēts* kumeliñš BW 14493 Stende „nuskreñdēs žirgelis“ = *nuoskrendis* kumeliñš 19071 Vec-Sieksāti;

70) *skundēt* „missgönnen, schmähen“ Std I 273, „brummen aus Missgunst“ II 159, U s. v. *murren*, BG I 70, 443, „kurnēt, murdēt“ RKr XVI 16 (Elvers), XIV 84 (Glück); šį žodį pažįstą ir anapus Kuršo IF XXXIII 100 (Naukschen);

71) *slender-kājis* „klunderkājis“ BW 12102 Alsunga : *slunderkājis* 14517,12 l. c., 12388,1 var. Čirava || *slenderēt* „(k)lenderēt, schlendern“ 29506,1;

72) *spanda* „das Strickwerk, womit man den Pflug spannet, und darin der Pflugköcher oder Pflugstürze eingespannt wird“ Std I 283, BGr I 56, U, „gredzens nuo klūgām“ II 457 Pflugverbindung der Femern mit der Gabel, Astru stīgu *spandu* griežu BW 30258 || *astra stīgas pañķes* sēju l. c. var. < kurš. *(s)*pañt(i)as* „pañčios“ || *zelta stīgas pandi* griezu l. c. var. Krimulda; Neretū, Sunoksties latviai *spandas* BW 30260 galējo gauti iš sēlių kalbos: *spandags* „Böttcherzange, damit die Bänder aufgezozen werden, oder Zwickeisen derselben“ Std I 284, Miež s. v. *spenda*, stīpas ar *spandagu* uzspiest Std II 55 : lie. *spėndžiu*, *spėndau* || *at-spen-deris* BW 14517,7 (*at-spen-deris* RKr XVI 238 Rañķi) Čirava, *atspeñģeris* l. c. 9 Kuldīga, -rs l. c. 1 Uošeniki (*ñģ* iš kurš. **spendu* „spėndžiu“) = *atstepenis* l. c. 6, *atstībēns* l. c. 12 = lie. *spandā*, *spānda* Ds, *spānda* Lnkms „podpora“;

73) *spandas* „grosse Steerschuppen, oder anderer grossen Fische“ RKr XVI 42 (Lange > Std I 284) : la. *spuōdrs* „glänzend“;

74) *spindele* „kleine Herbstbremse“ Std I 287, 391, II 155, BGr I 65, 146, 412, *spindelēt* „brausen, summen, wie die

Bremsen im Fliegen“ Std II 154, 577, bites *spindelē* II 141 : *spinzele* „eine Art kleiner Wespen, die die Pferde stechen“ I 391, 287, II 155, „dundurs“ Miež s. v. *vapsa* < *spindzele* Vald s. v. *oca*, BW 34151 : lie. spiņg *spingūtē*;

75) *spranda* U, *spraņds* Miež s. v. *sprāndas*, U s. v. *Nacken*, *sprandis* „Haken oder Wirbel im Genick“ Std I 289 (Elvers), II 277, 428, BGr I 146 (Lange) || *spraņts* U s. v. *Genick*, *Nacken*, uotram saduot pa *spraņtu* U s. v. *Nacken* : la. *spruosts* „spāstas, Schlagbaum, Vogelbauer“ || *sprīest* „sprēsti, spannen“;

76) *sprundels* || *sprundzels* „hölzerne Kurbel, Knebel“ Std I 291 (Lange), „Knebel“ II 358 šn. iš lyties *sprundelis* || *sprundzelis* CII U : la. *sprūdzenis* U, BW 9762 var.) „sprudūklas, sprūnkliis“ : la. *spruņģis*, *spruģis* U „sprudūkliis“ < kurš. *spru(n)da-* (kamienas);

77) *stindīgs* „faul“ U : lie. *standūs* „stangus, nelankstus“ Sml;

78) tādu *sundu* (var. lempi) vadājuot BW 25681 Zlēkas;

79) *suņķis* „mittelgrosses Schwein, meičiukas“ Bārtuva U < kurš. *sunfa-* (kamienas) : *suķis* „Halbschwein“ Kuld. aps. (K. Pētersons) < kurš. *sufa-*;

80) upe nese visus *šandrus* BW 8990,1 Bārtuva < ž. *šaņdrai* „vandens šanašos, šiaudų, kaķklų, medžių galai, vandens sunešti ir palikę lankose po tvanui“ Erž, Krtv || *šundrai* „sąšlavos, šiukšlės“ LF 185 (Priekulės ap.);

81) *škindele* „škēpele, škēmele, škidele, škembele, škerbala, Splitter“ BW 26295,2 (Ventas krastuos Leišmalē). Tā žodī vartoja ir ne Kuršo latviai (BW 10557 Gulbenē, 22478,1 var. Bauskēs aps., *škindala* 26296,13 Grünwald Bauskēs aps.) : *škindala* BW 19577 Dunalka || *at-škenst* „verenden“ Gruobynas IF XXXIII 100;

82) *škindama*, *rindama* BW 1459 Dunalka;

83) *škindeklis* RKr XVI 246 (Raņķi), Miež s. v. *skambalas*, Vald s. v. *брыкушка, буценчик, премышка, škiņdēt* „klingen“ BGr I 65, 440, Miež s. v. *tarškēti*, Vald s. v. *звенеть*, RKr XVI 230 (Raņķi), BW 428,9, 5653, 6107, 6291 var., 1. c. 2, 8620 var., 1. c. 1 var., 11782,1, 13454,5, 13519, 13543,3,5, 18225, 18988, 19060, 21191, 24032, 24048, 24208 var., 1. c. 1, 26338,1, 27945,3, 29135, 1. c. 1, 1 var., 2; 31034,1, 31923, *nuoškindēt* 13647, 1. c. 1, 8605 var., 1 var., 14379, 1. c. 3, 27630, 30568, 1. c. 1 (> Ziemgalos la. *škindēt* BW 31936, 32258,3 Kalna muiža); Rytų Latvės (ėrgl'i, Alūksne, Bērzaune) *škiņdēt* IF XXXIII 100 ir *škindināt* BW 5005,3 (Pilkalnis „Schlossberg“) teks laikyti sėliškos kilmės

žodžiais; *škindināt* „skandināt“ U s. v. *schellen*, BGr I 424, RKr XVI 183 (Raņķi), Vald s. v. *бренчатъ*, BW 428,9, 5802, 8620 var., 8680, 13519, 14186, 19393, 23177,6, 24337, 29792,4, 30055, *sašķindina* 31841;

84) *Nemāk svešl'audis pātarus skaitīt, kā veci nabagi nuo-terēja* BW 16307 || *nuotantarāja* l. c. var. || *nuotunturēja* l. c. var., 19171 : ? *tenderēt* „klundurēt, apklencēt, šlubúoti“ BW 31477 var. Alsunga : Žiemgalos la. (Liel-Platuone) *tantarkājis* „klundurkājis“ 21017 var.;

85) *tilandi* „Bretter, welche die Diele des Bootes bilden“ U, *tilandes* „laivas ribas“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 121;

86) *tintelēt* „einmummeln in viele Kleider“ Std I 322, BGr I 146, 214, 485 : *tuntelēt* „einmummeln“ Std I 332, BGr I 412, Wellig Beitr. 126, *satuntulēt* „sasegt, saģērbt“ U s. v. *vermummen*, BW 856, 856,1 : *sa-tenterēt* U „verfitzen“ || *Tuntal'a*, *tuntal'a* vakara māsa: visu vakar *tuntal'uo* (BW 16939 Talsi; 856,1 V 458 Usma) gar vienu galvu BW 21081,2; Rytų Latvijos *tuntulīte* BW 21485 (Tirza) : kurš.-la. (Durzupe) *tundulis* 21401,1 „Zauderer“ || ne Kuršo *tuntulis* „pubulis, pumpucis, bumbulis“ BW 25314,1 var. Suntaži, l. c. 12 Lizums : la. *tinu*, *tīt* „winden, flechten“;

87) *untums* U „ūpas“, *uñtumaĩņš* „nückisch“ Āzupe RKr XVII 60;

88) *vañdīt* „aufheben machen“ RKr XVI 18 (Elvers), „durcheinander werfen“ Std I 346, „kramen“ II 365, „hin und her wenden“ BGr I 57, U s. v. *herumwühlen*, „шарить“ Miež 243, „jaukt, vērst, gruožīt, mudžināt, karpīt, meklēt“ Vald s. v. *барабовууѣ, воровууѣ, коновууѣ, шаруѣ*, RKr XVII 33 (Raņķi) „vartýti“, *vandīties* „kulties“ U s. v. *herumfahren*, bl'uodinu *vandīt* vanda BW 19354, svešl'audis skutulu *vandīt* vanda 34863,1, Latīte pa bl'uodu *vandās* 34863 Bldiene, *vandāties* „plandāties, gruožāties!“ 1491,4 var., kuo gar mani *vandījies* „denkuojies, dangejies, luocījies“? 10071,3 var. Kabile; *izvandīt* „izrak(šņ)āt“ U s. v. *auswühlen*, BW 19337, 20376, 25433,1 (>34938 Džūkste ir Nauksene IF XXXIII 101), tas... miežu lauku... ar arklu *izvandīja* 2249,2; ēdi, NN, *pavandīdama* 19277,1 = ēdati, panāksni, *pa-vañkedami* 19277 Dundanga (|| *atveñketu* „atbīdītu“ 27300,2 var.) < kurš. -*van-t'āt*, -*uot* „lankstyti, vartyti“; *pievandīt* „pieraust“ U s. v. *anwühlen*; *uzvandīt* „uzrakt“ Vald s. v. *взрыхѣ* : *veñgukājis* BW 14517,1 Uošenieki Kuld. aps. < kurš. *vend(i)a-kājis* „lenterkājis, klunder-

kājis“ = *venter-kājis* 14517,9 Kuldīga, RKr XVI 238 (Raņķi) „šleivakojis“ : aist. *ven-t-*, *ven-d-*, *ven-g-*, *ven-k-* „lenkti, linkti || sukti, vyti, pinti“ Bg¹⁰ 299;

89) *vandul'i* „ein gewisses Kraut, so die Letten zu grün Kohl gebrauchen sollen“ Std I 346 (Lange), 400, „Schellkraut“ 400, II 767 arba *vardul'i* (Lange) „Schellkraut“ Std I 346, II 767, *vanduls* „tūkumu, tūsku zāle“ Vald s. v. *uucmomea*; *vardul'i* beg nēra rašybos arba skaitymo klaida žodžio *vandul'i* vietoje?

90) *vendīgs* (Lange) „smieklīgs, schnakisch“ Std I 356, II 518 „possierlich“ II 461, *vandīga* lieta „schnurrisch Ding“ (Lange) I 356, gal, sēlišķas žodis, kaip ir *vendīgs* (var. *ērmiġs*) uozoliņš BW 34066,2, 5 var. Sēlpils, l. c. 21 Krustpils, U;

91) *veñteris* „Setznetz, -korb“ Std I 356 (Lange), BGr I 61, 142, 148, U s. v. *Bunge*, *Reuse*, *Senkgarn*, *Setznetz*, RKr XIV 98 (Grück); *venterī* pazīsta ir ne Kuršo latviai BW 3690,2, 30757; *venter-kājis* „lenktakojis, šleivakojis“ ir lie. *vēnteris* „Reuse“ gavo vārdu nuo „lenkimo“, „lankstymo“ (sl. *śolpćiti* „sulankýti = surišti, suvienyti“) Bg¹⁰ 299 : la. *vietēt* „prügeln“ ir sēlišķos kilmēs la. r. (Alūksne) *ventēt* „pliekti, mušti“ < la. **viēte* ir sēl. **veñte* (cf. FBR III 66) „vytis“ iš šaknies *ven-t-* „lenkti, linkti || vyti, pinti“ (cf. Endzelīns KZ LII 111); Sēlos latvių *venteris* BW 30436 (Taurkalne) ir *unteris* 30436,1 (Sērene), kuriuo pravardžiuoja šunį, irgi, gal, čia pridera;

CIII

92) ar dekiem, *vindelēm* (vok. *Windel*?) 35530,4 Striķi, Saldus : lai *vinduo* (var. *vil'nuo*) Daugaviņa. Tec, upīte, *nevinduo* BW 366,2 var. Kuld. aps. „nevingiuok?“;

93) *vindulis* „gelāuterter Honig“ Std I 362 (Lange);

94) *vinstēties* „ringen, einander überholen wollen“ U (Zemīte), t. y. „stengtis nurāngti“ : *ven-t/d-* „rangyti, lankstyti“ = kurš.-la. *minstīties* „nachdenken, um sich zu erinnern“ : lie. *miñti* = la. *tis-tit* : *tinu*, *tīt* „winden“;

95) *zintēt* U s. v. *zaubern*, Vald s. v. *болхосамъ, гадамъ, ап-зintēt* „apburt“ U s. v. *antun*, *bezaubern*, *piezintēt* U s. v. *anzaubern*, *zintēšana* U s. v. *Zauberei*, *zintinieks* „Wahrsager“ RKr XVI 17 (Elvers), Std II 678, U, tas ir *zintinieks* „er kann mehr als Brod essen“ Std II 158, *zintenieki* (var. *burvi*), zavētnieki tautu dēla vedējiņi BW 16072,1 var. Krūte, *zintnieks* Vald s. v. *болхъ, гадальщик*;

96) *zuñts* „virca, žuñpis (<vok. Sumpf), die Jauche, das Mistwasser“ Sasmaka RKr XVII 65;

97) Jānis brauca... *zvīndēdams* „šķindēdams“ BW 33002 var. Skruna : *zvandzināt* 14213, 27909,2 var. Kandava || sl. *zvbnēti* „звенеть“.

147. Dvibalsiņ priebalsis *n* prieš *k* || *c* (<*k*), *g* || *ǵ* (<*ǵ*) latviņ kalboje išnyksta: *liekt* „leŋkti“ || *liecu* „lenkiū“, *spiegt* „speŋgti“ || *spiedzu* „spengiū“. Tos-pačios padēties *n* palieka sveikas ir latviņ kalboje, kada jis yra kilęs iš senēlesnio *m* (Endzelīns Iz XV, 2 203/4).

Visi tie aistiškos kilmēs žodžiai, kuriuose ir latviņ kalboje tebēra išlikęs sveikas dvibalsio pirmýkštis priebalsis *n* (ne iš *m*!) prieš *k* (*c*), *g* (*ǵ*), yra nelatviški. Tuos žodžius latviai bus išigiję po X amžiui iš savo giminaičių, kurių kalboje dar ir po 900 metų dvibalsinis *n* tebebuvo sveikas. Be lietuvii, latviam bus suteikę žodžių su dvibalsiniu *n* kuršių ir sēlių kalba. Latviam, mat, teko suasimiluoti didžiąją senovės Kuršo ir Sēlos dalį.

Kuriuos *nk(c)* ir *ng* (*dz*) junginio žodžius latviai yra gavę iš kuršių, kuriuos vėl — iš sēlių kalbos, šiandie dar negali tikrai atsakyti latvių kalbos tyrējas, nes jam trūksta žinių žodžių geografijai nustatyti. Mano sąrašė, kurį čia del žodyno darbo skubės turiu žymiai sutrumpinti, rasis žodžių, kuriuos bus latviai gavę, be kuršių, dar ir iš sēlių su lietuviais.

1) *añčiši*² „agrimonia eupatorium“¹ U s. v. *Odermennig*, ME : kurš.-lie. *ankà* „Schlinge“ (jei šis augmuo yra tąsrus, lankus, ilgas);

2) *anksters* „kūtars“ U s. v. *Engerling*, Made, ME : *uodze* || *ūdze* „angis“ Bg¹⁰ 267, 195;

3) *bañga* „vilnis“ BGr I 144, Auce U, Miež s. v. *vilnis*, Vald s. v. *волна*, *bañgas* „Meeresbrandung“ Std I 16 (*bangās* tikt), II 153, BW 2675,7, 13415 var., 30740¹ (V 684), 30777, 30865, 30891, 31003,3 (: Žiemgaloje BW 30814 Duobelės aps.), jūfa nāca *bangādama* BW 13415,1 Dunalka, *piebangāt* Vald s. v. *снучумб*; *bangulis* „bangū dievaitis“ BW 30873 var.; *bañgains* „wellenförmig, geäpfelt (vom Pferde)“ ME, BW 14611,3, 3 var., 32931,4 var., RKr XVI 112 „spañgaĩnš, pangaiĩnš“ IF XXXIII 100, 96 : *vilñiem* auga mieži, rudzi, *buogām* bēri kumeliñi BW 1185 Kandava < **bangomis* || lie. *prā-bangas* Kv „Uebermass“, ligà *ibiñgo* Slnt „idi-dėjo“;

¹[Po žodžių, paimtų iš tarmių, kuriose skirtumas tarp laužtinės ir krituošos resp. stieptos ir krituošos priegaidžių yra išnykęs, viršuje rašomas mažas skaitmuo 2, pvz., *añčiši*². — Z. Z.].

4) *bañkste* ME Ōžputē, *banksti* (Elvers rašo *bauksti* RKr XVI 16, 10) „Kreuzbänder, die das Sparrwerk zusammenhalten“, „Sparrengebinde, Türbänder“ Lange (RKr XVI 24);

5) *blankstīt* „abschreiten, auf die Seite gehen“ Std I 24, II 17 (< Elvers > RKr XVI 16, 11), BGr I 144, 402, *blañkstīties*² Druva 1912 p. 393 (Āzviki, Gramzda, Kalēti), *blañkstīties* l. c. 909 (Kazdanga), BW 21205 Cīrava || ir už Kuršo IF XXXIII 100 (Erlaa, Lubei): *blankstīt* „undeutlich sehen“ Dundanga ME || *nuo-blenkt* „gewahr werden, erblicken“ IF XXXIII 97, *nuo-bleñkst*, *-blañkst* „nuoblenst“ Dundanga RKr XVI 40 : *blañda* || *bluoda* „kas ī akis gēdisi pažiūrēti“, lie. *blañdas* „snaudulys, kai akys ima blandytis“;

6) *blezdelinga* „blezdingā“ Bz Preuss. Letten 144, *bezdeliņa* Kazdanga (Druva 1912 p. 909), Austrums X 1, 130, U s. v. *Mauerschwalbe*, *Schwalbe*, ME : *bezdelīga* „Schwalbe“;

7) *ap-bruncētas* drānas „zerkodderte Kleider“ Ezere U, š. v. ž. *brūncinti* Slnt || *brūcinti* Sd „abreiben, wund reiben“ : *nuobrucis* „abgekoddert“ ME 78; čia, gal, pridera ir la. *brunkas* BW 13139,1 (Wohlfahrt Valkos aps.), *bruñči* „Weiberrock, Unterrock (*brunciši* BW 33602,1 Lielvārde); das feine Ueberbleibsel vom Strauch“ U;

8) *cūkas ceñkle* BW 32233,1 Sasmaka „var. *cūkas kāja*“ || *kenkles* 9610,2 Rudbārži < lie. *keñklēs* || *plikas cencel-iņas* „kiškos“ dem. 7811 Dundanga : *cenceres* „Beine“ U (kurš.) || *cenkste* „Sehne unter der Kniebeugung“ Std I 369 (Lange) || *cinkslis* „kenklē“ U : aist. *ken-k-* greta su *ken-s*(š?) ir *ken-t-*, la. (<kurš.) *censt* „die Sehnen anstrecken“ Std I 369 (Lange), *cisties*, *uz-* „wohin streben, trachten, sich befleissigen, emsig sein“ l. c., *uz-cūiņs* „bestrebt, fleissig, beflissen, emsig“ l. c. (Lange) <*kint-*, *cīkstēties* || *cīnīties* „ringen, sich bemühen“ < *kin-k-* || *kin-*;

9) *cīnkstēt* „kunkstēt“ U s. v. *quarren*, *quengeln* = *cīkstēt* „t. p.“;

10) *dañcis* Kazdanga (Druva 1912 p. 909) „Krummholz“ U (Ežērē) IF XXXIII 97: Divi jauni tēva dēli pret manim *dankuojās* BW 15029,1 Blidiene „luocijās, liguojās, sich bemühen um, sich anschmeicheln“, *deñkuotiēs* „t. p.“ Dundanga IF XXXIII 97, *denkas-tes* padevis „untertänigst gegrüsst“ Bārtava Bz Pr. Letten 22 || Ko gar mani *dangejies* BW 10071,3 var. „var. *denkuojies*, *luocijies*“ Blidenie (*ge šn. iš gā arba guo*): *dañga* BGr I 52, 144, Druva 1912 p. 909 (Kazdanga), „Winkel“ Tāmi Std I 34, Bz Pr. Letten 145, „Ecke“ BGr, Vald s. v. *kym*, *угол*, RKr XVI 115 (Rañki), BW 1469, 7918,1 var., 9939,1, 13250,36, 13276, 14609,1, 16787, 16876, 18899,

19041 var., 19794, l. c. 1, 20161 var., 20983¹ (V 629), 21130, 21631, 22792 var., 23433 var., l. c. 2, 31135, 31551, 34826, 35686, l. c. 1, *daŋga* „Radfelge“ IF XXXIII 97 (Ežērē), *danga* „weiches, morastiges, ausgefahrenes, ausgetretenes Land“ Wellig Beitr. 27, gaŋa *danga*, gaŋas *dangas* vējš „Südwestwind“ Nīca U, 1253 m. pietinio Kuršo upēvardis *Danga* „Akmena“, *sa-dangāti* sūdi BGr II 396 „suminti, sutrypti“, *daŋdzis* „Radfelge“ (lyb. *daŋdz* < kurš.), *daŋdzis* Kazdanga Druva 1912 909, *dandžu* ritens „luoku ritens, Rad aus einem Stücke“ U, ar tiem *dandžu* (var. tāšu, darvas, kluča) zābakiem BW 7292,2 Dundaga : sasalu, *sadiŋgu* (*sadiŋgu*² Raŋki RKr XVI 113) gaidīdams BW 18509,1 Jaunmuiža Kuld. aps., *sadiŋdzis*² — salicis (viena teicēja *sadiŋgu* vietā teica *sadiŋgu* RKr XVI 113²); kurš. *den-g-*, *den-k-* „leŋkti“;

11) *dencis* „ein kleiner, derber Junge“ U, *deŋkts* „stark“ Bārtava U, Druva 1912 393 (Azvīki, Gramzda, Kalēti), tas nu gan ir viens *denkts* puisis „stalts, lepnis“ „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 91 Blīdiene Kuld. aps. || tad tas ir *dents* (= lepnis, augstprātīgs cilvēks), nemaz negrib ar citiem satīkties l. c. 153 Sprīngi : rus. *дѣлнѣть* „stark werden“, *дѣлнѣй* „stark“ Endzeļins IF XXXIII 98; čia, gal, pridera ir *daŋcis* „lankas, kampas“ su visa paderme;

12) *duncans* Dundanga „pakal'a, задница“ RKr XVII 49 s. v. *repis* = *duncens* „Lärm-, Händlermacher“ U : *dūkt* „brausen“ || *dunksts* „stryk“ Miež s. v. *dunksis*, *dunkšket* Miež s. v. *dūnkstelēti*;

13) *duncis* „mazu putniņu bars“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 105;

14) *duŋcis* „Dolch“ Abuvos paupiais BB XVII 285, U s. v. *Dolch*, BW 34969 var. Rāva; *duncj* pažišta ir anapus senojo Kuršo sienos: *duncis* BW 34347 Lielvārde, 35439 Lindes Birzgale Naujarygio aps., 35454 Alūksne Valkos aps., 35634 Ūziņi Mint. aps., *dunčelis* „tutens“ 32218,3 Mint. aps. = *dūcis* 35454 var. Kursiši, Bērzaune, l. c. 2 Trikāta, l. c. 3 Jaun-Ruoze Verovos aps., IF XXXIII 100;

15) *dunc-ka* „Faustschlag“ BW 23121,1 (V 639) Kabile, 23384 var. Jaunmuiža Kuld. aps., l. c. 2 var. Dzērve, Dunalka Ožp. aps. < *duncis* „dūris, duka, baušķis“ 23384,2 var. Cīrava. *Duncj* pažišta ir anapus Kuršo (BW 23384 var. Švitinē Bauskēs aps.) : *dunka* „duka“ BW 22111,2 Lazduona — sēlišķas žodis; *duŋkis* „duncis, Faustschlag“ BW 23225,1, 23384,4 Bauskēs

aps. — lietuviškas žodis; visas *dunckas* vira grib BW 7317,1 (V 532) Kabilė;

16) *dungans* U = *dunkans* BW 13045 (kur?) = *dūkans* „Schweisfuchs, dunkelfarbig“ BW 14611,2 var., 15905,12, 19736, 32080, r. *dyukons* „cisawy“ Kurm 17, „gniady“ 34, *dėukan-bārs* kumelenš BW 30101,3 : sva. *tougan*, *dougan* „dunkel, finster“ Fick III⁴ 208;

17) Augu liela, neizaugu, atmetuos *dunkurī...*, *dunkurim* BW 5331,1 (V 510) Skrunda = *dumpurim* l. c. var., *dumpur-iši* 9763,1 Cīrava „var. sprungul'i, punduri, sprūdzeņi, strumpul'i, dumburīši“ : *dunckas* „pumpučiaī, mažos, bet storos“ BW 7317,1 (V 532);

18) *dvinga* „Dunst“ U, Wellig Beitr. 146, 164 (kur?), *dviņģis* „der Dunst, z. B. von einem neuen Ofen“ l. c. 36 (del *g* < lie.);

19) Upe tek *indzēdama*, Daugaviņa stenēdama BW 31023 var. (kur) „var. dimdēdama, dunēdama, skanēdama, ducēdama, senēdama“ || *ingulis* „nemierīgs, draiskīgs bērns“ Austrums XIV, 1 409: *igt* „verdriesslich, mürrisch sein; winseln, klagen“ < aist. *ing-*;

20) *jendziņš* „niecīgs cilvēciņš, nabadziņš“ U s. v. *Wicht*;

21) *kañcināt* BGr I 145, „einen ausforschen, ausfragen“ Tāmi Std I 100, „verfängliche Fragen vorlegen“ Tāmi Lange (RKr XVI 31), *nuo-kañcināt* „nuovilcināt, nuotarpināt, verzögern“ Sasmaka RKr XVII 41; Berzaunēs *kancināt* „ausforschen“ IF XXXIII 100 bus sēlišķos kilmēs žodis = š. v. ž. *kánkinti* „kaninti, dręczyć, nękać“ || *kanēti* „kándēti, быть изъедаему молью“ J s. v., *iškanējės* J;

22) *sa-kankalāties* < kurš.: *sa-kin̄kelēties* < lie. „sich verbinden, verknoten“ BGr II 397;

23) *kañkari* „skarmalai“ BGr I 147, BW 15629 Cīrava, *kan-karas* 19152,1 var. Ožp.-Kuld. aps., tādi *kankar-lakas* 12644,1 Meženieki „vazākliši, vāketos“; *kankarus* pažišta ir anapus Kuršo (BW 19152,1 Annas muiža Rygos aps., 16902 Skursteņi Mint. aps., Smiltene Kēsų aps.) : *kakari* „skarmalai“ > r. *kokori* (N. Rancans Kas nutyka Liurdā 174) || *kaikaris* „driskius, skarmalius“ U : astuoņi *kenkari* atkenkarāja BW 16273 Blidiene „8 skarmāliai atskarmaliāvo“, Nesēdi, māsīņa, *kenkaru* pulkā, tur tevi *ken-karas* apkenkarās 16345 Skrunda, *kenkaraiņš* 14419, 23510, l. c. 1 var. „pluskatains, zerlumpt“; žodžiai su *k* yra kilimo lietuviški ||

la. < kurš. *cencers* „ein alter Baumstumpf; ein harter Erdklumpen“ U;

24) *klencēt* „klubežuot“ BGr I 145, 410, U s. v. *humpeln*, *apklencēt* BW 31477 var. Kabile „herumhumpeln um“ : š. v. ž. *klénkti* „greitai eiti“ J, *klañkini* Slnt, *klañkinēti* || *kluñkinēti* J „valkinētis“;

CV 25) *klince* „Hopfensack“ Lange (> Std I 111, II 336, RKr XVI 31), *klince* i. q. *kluncis* „kein eigentlicher Hopfensack, sondern ein ungeschikter dikter Mensch“ Wellig Beitr. 57;

26) *klincis* „Missgeburt“ Lange (Std I 111, RKr XVI 31, BGr I 145) : Šādi tādi *klinklāviņi* izdzer manu alutiņu BW 28833, 28834, l. c. var., RKr XVII 36 (Rañki), *klink-[k]ājiši* 28833 var., *-jiņi* 28834 var., *klinklaveji* 28834, l „var. krinkariņi, šlūbiai?“ || *klencēt* „humpeln“;

27) *kluncis* BGr I 145 „ein Mensch, wie ein Klotz“ Std I 111, „dicker Mensch, Hinkende“ U : *klungāt* „umherirren“ U || *klundurkāja* BW 15594 Ventspils „Schiefbeiniger“;

28) *křaukl'i kracināja* BW 20462 var. Bārtava || *křaukl'i křandzināja* 20462, l (Leišmales Ventas krasti) : *křaukl'i kracināja* 31560 || k. *křadzināja* 33673 „*kracināja* 11950, 20462“; lyb. *kronk* „Kolkrabe“ iš kurš.;

29) *krancis* „vecs vājš zirgs“ U s. v. *Gurre*, *Mähre*, „ein altes mageres Tier“ Auce U;

30) *křencumi* Auce U = *křecumi* „išspirgos, Grieben“;

31) *křeñklis* Līves Bērze RKr XVII 28, *křeñkls* Duobeles, *křeñklītis* Auce „Hemdchen“ U < kurš. : *křekls* „Hemd“ BW 1114, l; 1117; kuršiai ir kituose žodžiuose, kurių šaknis kitose aisčių giminės kalbose neturi *n*, įtēpia *n*, kartais net ir skolytiniam žodyje, pvz.: *bazninca* (š. v. ž. *bažninčia* Slnt) Zemīte Bz Lett. Dial. 157, Āzupe RKr XVII 54 s. v. *suñķet*, Pērbuone Ožp. aps. Druva 1912 909 < *baznīca* (> *bazancē* loc. sing. BW 13250, 35 Dundanga);

32) *kungurē* „uz muguru, kupalāču“ U s. v. *huckepack* || *kungulis* „Erdkloss“ : lie. *kaugurys* „Hügel“;

33) *langadža* (var. *lambedžu* Ance) luogi BW 20366, l Dundaga „var. ērbēgu, kambara, kembriķena“ < nom. sing. *langadzis* : ? *lāngas* „Fenster“;

34) *lañka* „Bachwiese“ BGr I 54, 127, 146 U s. v. *Nehrung*, *Niederung*, *Wiese*, „pieva“ Miež s. v. *lanka*, „niedrige, wässerige Wiese“ Std I 133, „Wasserland“ Lange RKr XVI 33, BW 655

Kabile, 5791 var. Padure, l. c. 4 Vec-Sieksāti, 12783 Rāva, 28191 Kuldīgas Kalnmuiža, 28653 Liel-Krūte, l. c. var. Bārtava, Tilzes lankas „die Tilsiter Niederungen“ U (D.-lett. Wb. 544) || *Lancenieku ciems* (Džūkstes pag.) RKr IV 102 : *luokans* „biegsam“ BW 1711, 22762,1, 2 var.;

35) *laņktes* „luoki, tītavas“ U s. v. *Garnhaspel, Haspel*; Gramzda Druva 1912 393, *laņktis* Āzvīki, Kalēti l. c. : *luoki* „Handhaspel“;

36) *iz-lencēt* „izstaigāt“ BW 1303 Kabile : *lenkt* „auflauern, nachspüren“ Std I 140, II 426, BGr I 126, 145, 349, „lankyti, навещать, посещать“ BW 607 Skrunda, 1608,1 Kandava, 1608¹ (V 467) Jaunmuiža, 11985, 12785 Alsunga, RKr XVI 128 Raņķi, vilk māt jērs *lenc* „gūsta“ BW 23566,4 Rinda, vilks tamēr *lence*, kamēr tuo suņu *salence* Lange (Std II 69 *auf-lauen*), *aplenkt* BGr I 59, 364 „aufpassen, ein Wild einkreisen“ Std I 140, II 70, „erschleichen“ II 220, „umbeugen“ II 610, U s. v. *bekreisen, blockieren, einkreisen, umkreisen*, „ap-, užeiti, rasti“ BW 13389 Bārtava, l. c. var. Nīca (RKr XVI 89), Rucava (l. c. 112), Gramzda, 14200 Kabile, 30335,2 Cīrava, FBR III 93 Jaunpils, *neaplencams* U s. v. *absolut, unumgänglich*; lai izlūkus *ielenktu* RKr XVI 252 (Pērkuone); *salenkt* „belauren“ Std II 118, *ūzlenct*, *ūzlenkt* „beaufsichtigen, auspassen, aufmerken“ Azupe RKr XVII 61;

37) *lendze* „Schleife, Schlinge“ Bz Pr. Letten 152 : *luodzīgs* „luokans“ BW 1711,1 var.;

38) *lenkām, aplenkām* uziet „beschleichen“ Std I 141, II 125;

39) *sa-lenkstuotu* gruožu nēma BW 3095 var. „savīstītu, saluocītu“ Sarkanmuiža : lie. **lenkčiuoti*;

40) *dzipari un lince* RKr XVI 105 Raņķi;

41) *upes liņcis* Nīca (K. Pētersons) = lie. *līnkis* Ds : la. *līcis* „vingis“;

42) *liņguoti* „sich wiegen“ BGr I 393, dēlu māte *arlinguoja* BW 23547 Alsunga, *apliņguot* „aplenkt“ U s. v. *einkreisen*, ME : *kēvīt(e)* mana *lingažiņa* BW 27151 Cīrava : Puisi, puisi, *lingu lāci*! BW 10071,4 var., 12913 Pienava Mint. aps. : *Parādiēs tu, saulīt, kuru vidu tu liņguoji* BW 12204;

43) *linkainis* „slēšu audekla drāna“ Ventspils RKr XVI 106, *linkāja* U „ein langes Weiberkopftuch“;

44) *linku* lanku zakīts lēca... tā *linkāja* dēlu māte BW 23568,10 var. Džūkste Mint. aps., *linka* lanka... *linkuoja* l. c.

Iecuve Baŭskēs aps. (Žiemgala) < kurš. : *līcenis* „lenkenā, ein krummes Schneidemesser“ U;

45) *aplīnk* Miež s. v. *apsuku*, *aplīnku* „ar līkumu“ U s. v. *krumm* (taisni vai *aplīnku* BW III 398), *aplīnkām* „visapkārt“ Vald s. v. *экpyз*, U s. v. *krumm*, *aplīnkus* Miež s. v. *aplīnk* : la. r. *apl'eik* kolnu lynus sēju BW 28375,7; kuršiai yra sakę *ablīnk*;

46) *luncināt* BGr I 145, 176, 425 „kustināt“ BW 19300 Dzirciems, 31044 var. Sluokas pag., 31420,1 K'ēči (Fossenbergs) Rygos aps. : *lunkans* BGr I 69, 147 „luokans“ ir anapus Kuršo || *lunkan-kājis* BW 14517,11 Blīdiene || lie. *lūnkausē* kiaulē „nulinku-siomis ausimis“ Kv, Slnt : la. *luñk* < kurš. **luñka* „Buch“ Finn.-ugr. Forsch. XII 69 (Felixberg), *lunken* „eine Art Teichen“ Bz Pr. Letten 153, pr.Voc. *lunkis* „Winkel“;

47) *meñca* „Dorsch“ Std I 161 (Elvers), 389, II 180, Miež s. v. *menkios*, Vald s. v. *habaza*, RKr IX 93 „gadus morrhua, Dorsch“, BW 2708,1 (V 482) Skrunda, 30775,1 Alsunga || *meñce* BGr I 59, 147, BW 30775,1 var. Sakaleja || *meñcis* U s. v. *Dorsch*, BW 30775,2 Padure, 30810 Nīca, 30851 Cīrava || *mencu* rinda 18450, 18471,1, suns vāra *mencīti* 33500 Sasmaka, *menču* gen. pl. 30837,1 Kābile, 30853 Ventspils : *mendzu* muca 22252 Nīca = lie. *mēngē* J „šlēdz malēnka“;

CVI 48) *mencis* „ein Mensch, dem sich nichts fördert“ Kursīši U, „palaidnīgs, laisks cilvēks“ Kuldīga „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 106;

49) Puišēl, tev ir *mendzu* mēle, tu māk meitas vilināt BW 12429,1 Nīca : kas tā *mendža* tāda māte 34825 Rāva : lie. *man-gā* J „koketka“, *manginti* Slnt „varginti“;

50) *pancele* U, *panc-ka* „Pfütze“ Lange BGr I 145, *pañčka* „pel'kis“ Miež s. v. *latakas*, *pañčka* „dūksts, palte“ BW 10987 Lielvārde Rygos aps. || *pence* „Pfütze“ BGr I 291 : skr. *pañka-m* „purvas“;

51) *pangaiņš* (var. *spangaiņš* „geapfelt“ IF XXXIII 100) mans kumeliņis BW 13898 Kābile, ž. *spangulūotas* kankolūotas Slnt : *puoguma*, *puogs* baluodis U s. v. *Ringeltaube* „lie. keršulis“;

52) *peringa* vista BW 3000,1 Kābile, *peringa* „perēja vista, cā-l'u māte“ U s. v. *Bruthenne*, *Gluckhenne* = *perīga* vista BW 19193,1 Cesveine, l. c. 3 Blīdiene „klukstuoša vista“;

53) *pinkstēt* BGr I 145, 440, U = *pīkstēt* U, BW 23359¹ (V 640) „pfeifen wie eine Maus“, *pinkša* „brēķis, zurzis, rau-

dulis“ U s. v. *Pfeifsack*, *pinkš(k)ēt* U s. v. *weinen* (wie ein Kind)= *pīkšēt* U;

54) *plankaiņš* „ābuolaiņš, raibs“ Vald s. v. *нелесоватый, негуй*, *plankums* „raibums“ l. c. s. v. *пятно, рябость*, Miež s. v. *piegma*, „Flecken“ U || *planstīties* U „blandīties“ : *blankains* „fleckig“ U, *blankums* „plankums“ ME, *blankstīt* „undeutlich sehen“ Dund. || lie. *blaņkti* Nm „blykšti, бледнеть“;

55) *plaņki* Kazdanga Druva 1912 909, sienu sagrābt *plankuos* „das Heu dichter zusammenharken, so lange es noch nicht ganz trocken ist“ U: zemes malkas *pluoci* „Torflager“ U;

56) *pluncināt* „pešti, raufen“ Miež s. v. *driksti, pluncis* „driska“ Miež s. v. *driskis* : *plūkt* „pflücken, raufen“=ž. *plūnkti*;

57) *plunkšķināt* Vald s. v. *плескать*, *pl'uncis* U s. v. *Mistpfütze*, *pl'uņdzināt* „izlaisīt“ Dund. RKr XVII 47: *plauķšķināt* Vald s. v. *плескать*;

58) *puncis* „Dickbauch“ Miež s. v. *išdribēlis* || *pukuls* „kesulas“ : *punduris* BW 12866,1 var., 12904 „t. p.“;

59) *raņkains* „gestreift“ Ežērē IF XXXIII 99, FBR III 44 Briņki Ožp. aps., *rankaiņa* jeb *stripaina* vāvere Vald s. v. *бурпундук*, *rankaiņas* lapas BW 10337,9 var. Cirava, Kandava, 10337,10 var. Skrunda (10337,2 var. V 561 Jaunmuiža) „var. rantaiņas, burteinas, ruobaiņas“, uodzes, zalkši *rankaiņiem* kakliņiem (radziņiem l. c. var. Kandava) BW 25794,2 Kabile || *ranka* „striņa“ Vald s. v. *полоса*, „vīte“ l. c. *плеть (плетка)*, „cīpara“ l. c. *песика* (=svērē, сурепица);

60) *reņgul'i* Āzvīki, Gramzda, Kalēti (Druva 1912 393), Kazdanga l. c. 909 (kā reiškia?);

61) *Ringu, ringu* balta ķēve pa atmatu vazājās. Tā *ringāja* Blintenieces Gudenieku nuovadā BW 15642 Alsunga : Šuju kreklū... brālītīm *rīdzes* dzinu, tautietīm izrakstīju... šuvu *rīdzēdama* BW 7384 var. < **ringē* „peltakys“ || la. *Rīga*=ž. *Ringā*;

62) *rink* naudu Rucava RKr XVI 147 „reņķa“, jei nēra lietuviškos kilmēs žodis;

63) jaunas *slences (slenzes)* likt „Schlitten versohlen“ Std II 514, jei nēra tikt spaudos klaida lyties *sleezes* vietoje: *slieces* „Schlittensohlen“ l. c., BW 15952, 31723 || *slīņks* „faul, trāge“ BGr I 65, FBR III 44, 86 : *slīkt* „sich neigen“ || bite druvu *nesluokāja* „neslīdēja“ BW 6511 var.: *atsluņcētiēs* „herhinken“ Auce U, ME, lie. *sluņkius* „Schleicher“;

64) *spanga* „Schuppe“ BGr I 461, *spandas* auch *spangas* „grosse Schuppen von grossen Fischen“ Lange Std I 284, *spangas* „braunas“ l. c. II 241, 525, 565, *līdedziņa zelt-spang-iņa* „var. zeltzvīgnite, auksažvīnē lydeka“ BW 30807,6 Kuldīga: *spuoguo* „glänzen, blank sein“ U || *spīganis* „Irrlicht“, *spīgul'uo* „schimmern, glänzen, funkeln“ U: lie. *spīngis* Kv „spīndis, Lichtung, Durchhau“, *spaņgas* „aklas“ Mrj, Nm, *spungalēti* „šwidrzyć, łyskać“ Δ 59b (un gali būti iš an) || vva. *vanke, vunke* „kibirkštis“ Fick III⁴ 227, s. ang. *spincan* „Funken sprühen“ Zupitza Gutt. 162;

65) *spaņgaņš* Kazdanga Druva 1912 909, „ābuolains“ BW 14611,4 var., „gēāpfelt“ IF XXXIII 100, *bēris... spangainis* BW 14611,1 Rāva, 4 Allaži, 4 var. Raibenieki, Grauzdupe, Kuldīga, Ēduole (Rucava RKr XVI 111), *spangaiņš* kumeliņš BW 13898 var. Kabile, 32931 Dzirciems, 4 var. Rudbārži, 5 var. Ventspils, 7 var. Dundanga, 33654,2 Bārtava, ar *spangainu* kumeliņu 32931,5 Sarkanmuiža, 6 Sasmaka, ripaiņi, *spangaiņi* dvieļi 25470 Alsunga, ar *spangnem* kumelem 14510,2 Dund. < **spangainiem* || *spangulainš* kumeliņš 32931,7 Uokte (= *spuogul'ains* U „glänzend“) || *spangumains* kumeliņš 32931 var. Sasmaka, Talsi < **spangums* „laukums, Flecken“ (= lie. *spangūmas* „aklumas“) || *spanguotis* (sc. kumeliņš) BW 14611,1 var. Cīrava: *speng-* „spindēti, švitēti“. *Spangaini* kumeli randame ir anapus Kuršo (32931,2 var. Vec-Piebalga, 4 var. Cirsti Kēsu aps.);

66) *spangali* „Steinmoosbeeren“ Lange Std I 284, 399, II 761 (BGr I 146) || *spengals* „Sandbeere, arbutus uva ursi; rubus saxatilis“ U, „miltenes, smiltenes“ U s. v. *Mehlbeere*, *spenguole* „dzērvene“ U s. v. *Kransbeere* || lie. *spaņguolē* „Moosbeere, vaccinium oxycoccus“: la. (<kurš.) *spengulaini* kumeliņi BW 32931,4 var. Liel-Krūte „fleckig“ || lie. *spungē* „ein kleines Fleckchen“ Bg¹ 113 < *speng-* „spindēti“; *spangu* (zīl'u RKr XVI 201) vaiņags BW 166,1 var. (I 807), 6143,6 var., 6214,3, 7108,1, 8491 var., 8590, 8918, 9312,1, 10527, 24585 var., 24642, 24739,12 var., *spangaiņš* vaiņags RKr XVI 106, 183, *spanguots* vaiņags BW 25047, kaip rodo Mancelio žodžiai «wainax, mit Spangen, ar Spangham» RKr XVI 95, yra vokiškos kilmės žodis (cf. P. Šmits RKr XIV 7): vaiņadziņu man nuopirka bāleniņš sīku *spangu*, *spuoža* vafa BW 28896,10 Alsunga;

67) *sprungulis* „Hülse von Hederich u., das Grobe, Unreine im Korn, it. klein rund Hölzlein“ Std I 291, BW 1513,2 Alsunga, Ēduole, 9848 Usma, „spaišs, spēle“ U s. v. *Klemme*, BGr I

147, *sprunguls* BW 16823 Rāva, 29357 var. Kuld. Kalnmuiža, Ēduole „strumpuls“ U s. v. *Reitel*, Vald s. v. *клян, стяз* || *sprungs* U s. v. *Reitel* (ar *sprungu* sagriezt U s. v. *reiteln*) || *sprundzels* „Knebel“ Lange Std I 291, II 358 : *sprūdzenis* BW 9762 var. Sunāksts, *sprūdzinis* l. c. 2 Nereta „sprungulis“ || surinkęs visokių pagalių, medžių, kelmų, *sprungulių* LT I 10 Nr. 7 (Šil aps.): *sasprengti* Nīca (K. Pētersons) „suveržti“, kārti *pār-sprengti* „pérkišti“ Kursiši (t. p.) < aist. *spren-g-* || *spren-d-* „spręsti“;

68) *sprunkstes* „pirkstes“ Miež s. v. *pirkšnis: sprukstis* „t. p.“ BGr II 4;

69) *streñdzele* „vecas saites, gruožas, strika gabals“ Sasmaka RKr XVII 54;

70) Man atjāja tautu dēls strupu *strunku* kumeliņu BW 17174, I Raņki: lie. *strūkas* „trumpas“;

71) *stungars* karājās BW 34721 Ventspils, *stunguri* U „stabaraī, straņpai“ : lie. *stūguras* „stuburas“;

72) *šķiñdzināt* „klingeln“ Ance FUF XII 70 ir anapus Kuršo (IF XXXIII 100 Naukschen): *šķindēt, skandēt* || *skanēt* „tönen, klingen“;

73) *teñcināt* „loben“ BGr I 61, 426, „mit vielen Worten danken“ Tāmi Std I 318, Duobeles, Auce U, BW 9335, 13, 33406 Slampe Tuk. aps., 11130 Kuldinga, 11575 Sarkanmuiža, 15545 Kabile (22 023, I V 634), Rucava RKr XVI 190, *iz-teñcināt* „girti“ BW 7544, I (V 534) Raņki, *pa-* 15038, 8 Vērgale, 17889, 26 var. Kruote, 35 400 Rāva || šuo vasaru bāliņami par *patenci* (= už dėkui) vien dzīvuojū 3572 Kandava : *tincināt* „izklaustīt, izvaicāt, pārklausnāt“ U s. v. *inquirieren, vernehmen*; Latgalon *tencināju* BW 22903 (Lubāna) bus nunešē sēliai. Nuo *teñcināt* „kā teikti > girti“ nēra atskirtina ir la. *teñka* „Geschwätz; Schwätzer“. *Tenk-* : *teikt* „sagen, erzählen, rühmen, preisen“ = lie. *beñgti* : *beĩgti* Sn;

74) *tvañks*² „Gestank“ Sasmaka, Dundanga RKr XVII 60: *tvaiñks* U „Dunst, Schwüle“ || *tviñkt*², *tviñcināt*² „sāpēt“ Sasm., Dund. RKr XVII 60; Rukiavos *tviñkt* „rietēt“ RKr XVI 117 del priegaidēs yra lietuviškas žodis || la. *twiikt* „Schwüle fühlen, vor Hitze schmachten, dursten“;

75) *vanki* „Klapholz“ Lange Std. I 346, „Stücke Holz, Brot (Kuršas)“ U, „behauene eichene Balken“ (Kuoknese Naujarygio aps.), *vancis* „der Balken zum Auffinden des Ankers“;

76) *veñdzele*² „Quappe“ Azupe RKr XVII 63 : *vēdzele* „vēgēlē“;

77) *vengeri* (ne *g* U) „Ranken, Krautstengel“ Puze U, tomu šnekoje iš lyties *venguri*; Tautas krāpšu tiltu taisa nuo apeñu *vengrūtēm* BW 13640 var. Renda < **vengre* „virkščia, Stengel“ || *vīksnītēm* 13640,3 Jaun-Auce < *vīgsne(a)* = aist. *ving-sn-* : la. *vīgrie-ži* „vengrykščiai, spiraea ulmaria“ Bg¹⁰ 300 < *vin-g-* „lenkti, linkti“, lie. *vingris* „linkis, Krümmung“ Jnš || la. *Uogre* — Dauguvos deš. intakas < **vangrē* „vingriais tekanti upė“;

78) *viñgal'i* „susivijusios šieno kuokštelės“ Dund. RKr XVII 64: *ven-g-* „leñkti“ > sl. *sólčiti*, suvyti“;

79) *viñgrs* Āzviki, Grāmzda, Kalēti Druva 1912 393, „frisch, hurtig“ Elvers Std. I 362, II 254, BGr I 146, Miež s. v. *vikrus*, FBR III 45, *vingrināt* „erfrischen“ U, „miesu izluocīt“ U s. v. *turnen*, *vingruot* „miesu izluocīt“ U s. v. *turnen*, FBR III 66 Sausnēja (< sēl.); *viñgrums* Kazdanga Druva 1912 909, „Hurtigkeit, Geschicklichkeit (= lankstūmas)“ U, „augums, Wuchs“ Ožputē U, „Lebendigkeit“ U s. v. : lie. *vinkrus* Miež s. v. *vikrus* „zwinny, zřeczny“, *vinklūs* Slnt „t. p.“;

80) *vingulis* „geläuterter Honig, tīrs medus“ Elvers RKr XVI 18, Std I 362 arba *vindulis* „t. p.“ Lange Std I 362;

81) *vinkal'āt* „die Zeit verträdeln“ Ēduole U, *vinkl'uoities* „nachlässig sein, Verzögerungen suchen“ Std I 362, Duobeļe U : *ven-k-* || *ven-t-*, *ven-g-* || *ven-d-* „lenkti, linkti = vengti“ Bg¹⁰ 73²;

82) *zvandzināt* BW 14213 : *zvadzināt* 14996 „schellen, tönen machen“ || lie. gelžiniūs *žvāngindamas* D¹³ 508, Slnt;

83) *zviñgel-malka* = *sa-zvinguse*, samirkuse malka Dund. RKr XVII 66 : lie. *žviñga* linai J s. v. *atsiklojēti*, *ižvīgē* linai J s. v. *dasigulēti*, *ižvīgti* J „spaliui neatšokti, įdirgti“.

148. Latvių kalboje dvibalsiai *am*, *em*, *im*, *um* priebalsio *m* nepraranda prieš *t*, *d*, *s*, *z*, *š*, *ž*. Šitie patys dvibalsiai prieš *p* ir *b* vienuose žodžiuose išlaiko *m* sveiką, o kituose išnyksta, pvz.: *rimba* „eine runde Scheibe“ = lie. *rimba* „apsirembęs žmogus, tinginys, t. y. rimbū sukertamas“ Bg¹⁰ 88 || *remėsas* „dailidė, Zimmermann“ l. c. 278, bet la. *zūobs* „dantis“ = lie. *žam̃bas* Bg¹⁰ 88.

Junginių *-mp-*, *-mb-* likimo dvejopumas pridera nuo priebalsio *m* kilmės. Tikrai to *m* latviai tenustoja dvibalsiuose prieš *p*, *b*, kuris kilęs yra iš senėlesnio *n*. *Žam̃bo* priebalsis *m*, kaip rodo latvių *zūobs*, dar atmenamai tebėra buvęs *n*: pra.-la. **žam̃bas* || germ. **knabils* „Knebel“.

Latvių kalboje šandie yra geroka krūva žodžių su junginiais *-mp-*, *-mb-*, kurių tarpe randa kalbiniškai tūlą žodį ir su *m* iš se-

nėlesnio *n*. Aistiškos kilmės žodžių su junginiu *-mp-* arba *-mb-*, kurio priebalsis *m* atstoja senėlesnį *n* ir kuris latvių kalboje išliko sveikas, latviams bus suteikę ne tik tai lietuviai, bet ir kuršiai su sėliais. Kurie latvių kalbos žodžiai laikytini yra kuršiškais, kurie — sėliškais, galutinai tepaaiškės tik tai tuomet, kai būsime suskę kiekvieno žodžio vartojimo sritį arba žodžio geografiją.

149. *-mp-* arba *-mb-* junginio žodžių sąrašas teko žymiai sutrumpinti dėl žodyno spaudos pagreitinimo. Ir sutrumpintan sąrašą galėjo patekti vienas kitas žodis ir su tikruoju *m*.

1) *Brumbetes* „betonica officinalis“ U, „rupetes, drupetnes, sārmenes“ U s. v. *Zehrkrout*; ME 340 laiko vokišku žodžiu;

2) *bumbulaiñi*, grumbulaiñi tautu dėla kumeliñi BW 17160 (Ventos paupiai prie Lietuvos) : anapus Kuršo *bumbuls* BW 25314,5, 28928 „pumputys“;

3) *buñplis*² arba *duñpis*² U s. v. *Rohrdommel* : lie. *baublỹs*;

4) *cimpuriši* „dzįpariñi“ BW 7121 var. Rāva = la. *cīpari* „t. p.“ ME : *dzįpari* „gefārbtes, bunte wollenes Garn“ || lie. *gemparas* „sruoga (gijos), l. talka“ B;

5) *drumpačas* „drupata“ BW 19055 Alsunga;

6) *drumpetnes* „betonica officinalis“ Lange U : *drupetnes* U s. v. *Zehrkrout*;

7) *duñbrs* BGr I 68, 146, 267, „morastig; Morast“ BW 15905,8, 9,10 Skrunda, Kabile, Kuldīga, *dumbru* purvs 16121,1 Ruokaiši, *dumbra* zeme 9763,2 var., 15905,8, *dumbraina* zeme 9736 var., *dumbrājs* 21260,1,6 (Bauskės aps.) : *dubras* zemes arājiñš BW 14425,4 var. Bg⁵ LXX 106, *dubl'i* BW 18771 „duñblas, Schlamm“; *dumbri* zirgi BW 15905,10 Kabile, 11 Ruokaiši „dumi l. c. 11 var.“ galėtų būti kilę ne tik tai iš prolytės **dum-ra-*, bet ir **du-n-b-ra-* „dumblinas = juodas“ : s. air. *dub* „juodas“, gr. τυφλός „aklas“;

8) *duñpis* BGr I 68, 146 „naids, vaidi“ (*duñpi* celt, turēt, darīt) BW 189 var., 445, l. c. 1 (ir I 832), l. c. 4 (anapus Kuršo: 445,5 Linde, l. c. 6 Suodu Seseve, l. c. 7 Džūkste), 14609,1, 17823, 20805, 26319,1, 34463, l. c. 1, RKr XVI 239 > Kuršo žem. *dumpys* pl. „chaos“ D², „warcholstwo“ Vkš, kōrs szilimō pasaulē sōtwirtino arba sōkrekinō išz *dumpiū*; nesgi pirmō *dumpys*, beje amžina mīgla pasaulē wįjtoie wieszpatawusi D⁵ 82₁₄;

9) *duñpuris* RKr XVI 230 „du(n)kuris, sprungulis, sprūdzenis, strumpulis, stumburs = mažo augumo, pastōras, pumputys“ BW

5331,1 var. (V 510), 9763,1 || *dumburis* 9763,9 : *dupuris* 5320, 5331,1 „t. p.“;

10) *bumbulaiņi*, *grumbulaiņi* tautu dēla kumeliņi BW 17160 (Ventas krasti Leišmalē); anapus Kuršo *grumbulaiņš* (cel'š) BW 20073,1 var. (Kastrāne Rygos aps.) : *grubulaiņš* cel'š 20073 var.; ž. *grūbužiai* „grūdai, grumstai“ Slnt;

11) gar (pa) mālu *guņbu* „bedri“ BW 20196,5 var. Ēduole, RKr XVI 128 (Raņķi) : *gubt* „einsinken, sich senken, zusammenfallen“;

12) *pempuc-īte* BW 21213 Jaunmuiža „pumpuťš, žemo āgu-mo“ || *pumpurīte* „t. p.“ 5331 || *pempe* „stimburys“ U = *piēpe* „kempinē“;

13) *ruņpača* Āzviki, Gramzda, Kalēti Druva 1912 393, Kazdanga l. c. 909, *Pumpača*, *rumpača* galdiņa galā; sīkvērpis, plānvērpis aizkrāsnē BW 7016 Ēduole „stórverpa, kas storai arba rupiai (la. *rupjš* „grob“) verpia“, Es atradu sav' pāditi *rumpačš* ietistitu 1809 Uošenieki „rupaus, storo audeklo vystyklusose“, pakulu *rumpačas* 25266,2 Sakalejas Apriki. *Ruņpača* del žodžių *rem-pučiši* (Lestene Tuk. aps.) arba *rempulīši* (Džūkste Mint., Slampe Tuk. aps.) BW 12866 „var. mazi resni, mazi dumpņi, punduri = pumpučiai“ reikėtų atskirti nuo *rupaūs* (la. *rupjš* „grob“) IF XXXIII 99; *rump* || *remp-* (*rempans* „kurz und dick“ U) gali turėti ir šakninį m: *remesis* „dailidė“ || lie. r. *ramyti* „rantyti“, *rámdas* „randas, rumbas“ : la. r. *rumpes* „faldy“ Kurm 29 s. v. *faldųjė*; *sa-rempėjis* uozuoliņis BW 13041,13 var. (Grünwald Bauskės aps.) „satrūdėjis, satrapėjis, sadruvėjis, izvecėjis“ del lyties *sarepėjis* uozuoliņš 13041,12 ir *izrēpēš* l. c. 10 var. „izburbėjis, sapraulėjis, iztrenėjis“ vestinas yra iš pralatviškos šaknies *rep-* su ģtarpu n, t. y. *re-n-p-* : *sar-ept* BW 1787,4 „zur Heilung bewachsen“;

14) *stمبرis* „Halm, Rohr“ BGr I 203, 266 : *stiebris* BW 35258, r. *stibrys* „sit, sitowie“ Kurm 195;

15) *struņpāt* „lēkāt“ RKr XVI 151 (Raņķi), *strump* mani jēriņi; es pate *strumpāju* „lāigau“ BW 33466, *strump...* *strumpēšu* l. c. var. (Jaunmuiža, Strīki un Saldus, Blīdiene, Kabile) : *struoņit* „lāigyti“ U < *stramp-*;

16) *strumpuls* BW 29357 Sasmaka, *strumpals* 9763,3 Kalnamuiža Mint. aps., *strumpulis* 9763,7 Kruote : *strūpulis* 9762 var. Lielvārde „sprunguls, sprūdzenis, strungulis, dumpuris, stumburs“ < *stru-n-p-* || *strūpene* „schlanker Prügel; Hirtenrute“ : *strupuls* BW

9762 (|| *strupuňgis* 9763 var. bus sėliškas žodis, jei *ňg* yra iš *nd* < *ndi*, arba lietuviškas, jei *ňg* iš *ng*) „strumpuls“; ž. *striubuňgalis* „trumpas ir drūktas“ Slnt;

17) *stumbrs* U s. v. *Auerochs*, *Ur*, *stumbris* FBR III 44 Briňki Ožp. aps.; *stumbrinti!* BW 30493 Kandava : *stūbrs* U s. v. *Ur* „stumbras“;

18) *sumbrs* „Aurochs“ Lange (Lith. RKr XVI 43), Std I 303, II 80, BGr I 71, 141, 326, Miež s. v. *sumbras*, *sumbris* Vald s. v. *зүбр*, *sumbra* rags „Kuhhorn zum Blasen“ Lange Std. II 370 : *sūbrs* „Auerochse“ BGr I 146, 329, *sūbrīti!* BW 30493 var., *Sūbru* muiža (Gaiku pag.) RKr XVI 70. Latvių kalba rodo, kad *stumbro* vardo esama kilusio iš *prolytės s(t)u-n-bra(-rja-)*;

19) *trumpēt* „das Ende eines Baumes abhauen“ U, BGr I 71, 146 : *strupēt* „t. p.“;

CIX 20) *vaľbuľe* Azupe RKr XVII 62, BW 11290 Kursiři, 28876 var. Bramberga Mint. aps., *vambale* 27130,2 Sātiņi, *vambulīte* 1162,1 Dzirciems, *vambulis* BGr I 146 : *vabuole* BW 18476 var., 2 var., 27259, 28925, *vabale* 18455 „vābalas, der Käfer“.

150. Latvių kalbos tarmėmokslis (dialectologia) rodo, kad vakarinės (pajūrio) Vidžemės latvių kalbės tarmė turi nemāža bendro su Kuršo (rietumu Kurzemes) tarme: ir Kuršo, ir vakarinės Vidžemės latviai sako, pvz. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5–7): *sniēgt, iēt, jeľmt; pēic*, valsčīų (parapijų) gyventojams vadinti vartojama galūnė *-ieki*, išlaiko sveiką senąjį *ī* (*jūŗa*). Visų kitų latvių kalboje šitiems mūsų duomenims atliepia: *sniēgt, iēt, jeľmt, pēc, -ieŗi* arba *-ēni, r*.

Tas vakarinės Vidžemės tarmės bendrybės su Kuršo tarme prof. Endzelynas išaiškina tautinio abiejų šalių pagrindo vienodumu: ir Kurše, ir vakarinėje Vidžemėje prieš šitų šalių sulatvėjimą bus gyvenę tarp lybių ir kuŗšių.

Iš Latgalos ir rytinės Vidžemės prasistūmę latviai į pajūrį vakarinėje Vidžemėje susiduria su kuŗšiais ir pramokusiais kuŗšiškai lybiais. Vakarinės Vidžemės sulatvėję kuŗšiai ir apkuršėję lybiai ne tuoju praranda visas kuŗšių kalbos ypatybes, iš kurių nevieną net iki šiai dienai išlaiko ir naujai pramoktoje (latviškoje) kalboje.

Dvibalsinis *n*, kuriuo kribždėte kribžda tikrasis Kuršas, nėra svetimas ir vakarinės Vidžemės vietų vardynui, pvz.: *Sveņtes* kalns, *Slankaiņi* (vs.), *Uŗvangas* (pieva) Ikšķilēs valsčīuje, *Tencis* (laukas) Inčukalno vls., *Zeņgulis* (vs.) Lēdurgos vls., *Veņtas* (vs.) Siguldos vls. (Endzelīns Fil. biedr. raksti III 5¹; cf. Būga TŽ I

385). Šitie vietų vardai rodo, kad vakarinei Vidžemei dvibalsinio *n* platintojais yra buvę kuršiai.

Iš vakarinės Vidžemės žodžiams su dvibalsiais *an, en, in, un* nesunku buvo nukeliauti ne tiktai rytinèn Vidžemèn, bet ir Latgalon.

Be to, šitiems nosiniams dvibalsiams turime ir kitą šaltinį, būtent — sėlių kalbą. Sėliai, užėmus lietuviams jų žemę, iškilo per Dauguvą rytinèn Vidžemèn ir Latgalon, kur ir sumišta su latviais. Nevieną savo kalbos ypatybę sėliai, ir latviais išvirtę, išlaiko iki šiai dienai. Prie tų ypatybių pridera ir dvibalsių *an, en, in, un* išlikimas.

Taigi, ne kiekvienas dvibalsinis *n*, kurį turi aistiškos kilmės latviškas žodis, kilimo yra kuršiškas arba lietuviškas, nes jis gali būti ir sėliškas. Sėliškuosius žodžius teismoksime skirti nuo kuršiškųjų tiktai tuomet, kai susirinksime medžiagos kiekvieno žodžio geografijai. Ir mano sąrašė tūlas žodis su dvibalsiniu (tautosyllabico) *n*, kad aš turėčiau daugiau žinių žodžių geografijai, pasirodytų esąs ne kuršiškas, bet sėliškas.

151. Ir lietuvių, ir latvių tauta yra sudėtinės taūtos. Lietuvių tauta yra tikrųjų senovės lietuvių mišalas su dalimi su-lietuvėjusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir prūsų (skalvių, jótvingų).

Toksai-pat mišalas yra latvių tauta. Latvių tautą sudaro tikrieji senovės latviai ir dalis sulatvėjusių sėlių, žiemgalių, kuršių ir beveik visa lýbių tauta Bg¹⁰ VI, VII.

Jei tauta yra mišalas, tai ir jos kalba negali būti gryna, nemišyta. Ir lietuviai, ir latviai, būdami kelių tautų mišinys, negalėjo išlaikyti savo kalboje to grynumo, kuris yra buvęs latvių ir lietuvių tarmėse prieš jų išibrovimą į sėlių, kuršių, žiemgalių, prūsų ir sómų (lybių protėvių) žemę. Sėliai, kuršiai, žiemgaliai, išvirtę lietuviais arba latviais, prūsų dalis (skalviai, jótvingai) — lietuviais ir sómų dalis (lýbiai) — latviais, žinoma, net ir visai to nenorėdami, įneša ne vieną savo kalbės ypatybę ir naujai išmoktojon kalbon.

Esu tikras, kad žodžių geografija parodys ir lietuvių, ir latvių kalbės žodžiams nevienodus vartojimo plotus. Vienų žodžių vartojimo plotas neišeis iš senosios Sėlos ribų, kitų vėl žodžių — iš Žiemgalos arba Kuršo ribų.

Eina tam tikrais plótais ne tiktai žodyno, bet ir garsómokslio (Lautlehre) ypatybės. Žodyno ypatybėms pavyzdžiu gali būti *zuñkis* || *kĩškis*, *kũlis* || *akmuõ* (*ākmuo*), la. *dañga* || *kakts* „kampas“, *dižs* ||

liēls „didis“. Garsómokslo ypatybēms pavyzdžiu galime paimti štai ką: *lietūvis* || *l'ētūvīs* (*ē*, *ū*, *ī* — pusilgiai garsai), *ākmēnī* || *ākmi-nī*, *laiko* || *lāika*, *la. pēc* || *peic* „paskui“, *cirvis* || *cier(v)is* „kirvis“. Ir *zuikio*, ir *kiškio* žodžiai turi tam tikrą vartojimo plotą. Taip pat ir lytims *ākmēnī* || *ākmiņī* galime aprēžti tikras ribas, iš kurių vienose teatsikartos tiktai junginys *en*, o kitose — tiktai *in*. Kadangi lietuvių kalbos plote *in* (arba *en*) teatsikartoja vien tiktai senajame Kurše, tai šita ypatybė del jos geografijos tenka paskelbti kuršių kalbos ypatybę Bg¹¹ 41 s. v. *Akmena*. *Zuikis* (*zuikys*, *zūikio* Nm, *zūikis* Ož, v. š. *zūikis*) del jo geografijos turi būti kuršiškas žodis (Endzelins IF XXXIII 103): **zuojekas* || sl. *zajęcb* „Hase“.

CX 152. Latvių kalbos žodžių geografija tūlam žodžiui rodo jo vartojimo plotu senąjį Kuršą arba artimas jam sritis. Del žodžių geografijos tektų mums šie Kuršo latvių žodžiai laikyti kuršių kalbos palikimu:

1) *az* praep. „la. aiz“ BW 318,2 (V 446), 8603, 2 (V 543) Raņki, 1376 var. Blidiene, 6905,2 (V 528), 13434 (V 588) Kabile, 11040,2 var., 13454,1 var., 21634 Dunalka, 18184 var., 23734 var. Cīrava, 2097,2 Tuosmare, 23302, 30832 Rāva, 24930¹ (V 649) Skrunda, ME 233; *az-* praef. (*azkrāsne* BW 7918,1 V 537, 23375,1 V 640, 23420 V 641 Skrunda, *azduore* 23375,1 var. V 640 Skrunda); *az-* praef. + verbum BW 556,11, 15796, 17373,2, 26705,2, 27438,4 Rāva, 718,2 var., 8341 Kuld. Kalnmuiža, 4369,1 Tuosmare, 6884 Cīrava, 7448 Sarkanmuiža, 18195,1 var. Blidiene, 20870 (V 628) Skrunda, 25860,8 Dundanga, 27457 (V 663), 29515,1 (V 676) Kabile, 29435,1 Dunalka, 30894,10 Aistara, Dzirciems Jelg. RKr II 155: *āz* praep. BW 977,2, 5779,3, 12060,1, 19570 Dunalka, 2803,2 var., 3238, 9344 var., 11280, 13591, 15564,1, 19245,4, 23734, 28988 var., 29077, 31727 Rāva, 2568 var., 2803,2 var., 3239, 4890 var., 8603,11 var., 13434,3 var. Ēduole, 2803,4 var., 3239,1, 11417,4, 30440,1 Nīca, 8603 var., 9556, 13434, 19957 var. Kuld. Kalnmuiža, 14447 Skrunda, 19242,1, 22367 Gruob. aps., 20125 Alsunga, *āz*² BGr I 100, II 289, RKr XVI 112, 119, 124 (Rucava), 85, 139, 142 (Raņki), *āz* var*^{tu} Jelg. RKr II 147 (Blidiene); *āz-* praef. + subst. BW 1525 Cīrava, 2737,2 var., 21604,1, 23550 Kuld. Kalnmuiža, 3313,1 var. Ruokaiši, 6766,1 Nīca, 16879,5 Rāva, 18860 var. Dunalka, 19853,1 Skrunda, 34238 var. Lutriņi, 35254,1 Gruob. aps., RKr XVI 118, 141 Rucava, *āzgādība*² Auce „Vorsorge“ U s. v. *aizgādība*, *āzvakar* Dundanga, Puze, Puzenieki, Kuldīga, Blidiene Bz Lett. Dial. 165;

āz- praef. + verbum BW 16,3, 415,5 var., 428,10 var., 430, 1489, 5190,1, 6333, 6407,1, 15564,1; 15796, 1. c. 1, 18879,1, 23088 var., 23845, 24855, 25794 var., 25809, 26598, 29231,4 Rāva, 94,1 (V 442) Jaunmuiža, 206,12, 718,2 var., 6355 var., 9391, 10802, 19213 Dunalka, 398, 7194,3, RKr XVII 36 Nīca, BW 428,10 var., 17717 var., Jelg. RKr II 150 Vecpile, BW 598,1 var., 1472, 1525 Cīrava, 909 var., 9347, 10293,1 var., 19097,4, 20877,1, 25478 var., 25931, 25950,2, 30299,2 Kuld. Kalnmuiža, 2105,7 var. Gavieze, 2568 var., 10035,2 var., 17049,2, 17717 var., 20933, 23093, 23285,1, 26652 var., 27956, 34206, Jelg. RKr II 151 Ēduole, BW 6355,1 var. (V 521), 13183 (V 587), 17372 var., 34588,1 var. Kabile, 10152, 11648 Tuosmare, 14932 Pliķu ciems, 17717 var., 20877 var., 35199,4 var. Kursiši, 19249 Raibenieki, 25300,1, RKr XVI 74, 77 Raņķi, BW 25556 Sātiņi, 25860,8 Dundanga, 26342 var. Ridel'u pagasts, 28324, 29216,2 Gruob. aps., 35170,1 Renda, RKr XVI 96, 117, 122, 176 Rucava, 1. c. 122 Užava, *āzies*² Puze (Bz Lett. Dial. 59), *āzdarāt* „zumachen“ Pervelka Bz (Bulletin de l'Acad... de St.-Petersbourg. Nouvelle Série IV (XXXVI) 469); vietovardžiai: *Āzpute* „Hasenpot“ Std I 379, U || *Azpute* BW 14517, 6 Tuosmare, 35218,1 Nīca (ir sulatvējusi lytis *Aizpute* BW 13186,3, 14517,9, 30821, *Aizputnieks* 14517,1,8, 12) = lie. *Ōžputē* (v. š. *Vuošputē* Slt); *Āzupe* U, Vald. 428, 440; *Āzvīki*; vok. *Adsirn* < *ā(z)-dzire* „Aizdzire U 359“;

2) *bērze* „Birke“ (*bērzu* kuoks Std II 144) Std I 20, 392, U s. v. *Birke*, IF XXXIII 103, BW 1271,1,2, 4572,1, 9289,1 var., 9778 var., 17706,4 var., 24368,9 var., 30651 var. Dundanga (*bērž* bierz gen. pl. 13250,35), 2771,1, 6586,1, 9778,2 var., 17706,8 var., 24368,6 var., 25935,1, 29873,1 var. Ventspils, 14991,1 Ārlava, RKr XVI 255 Užava (*bēržu* gen. pl. 1. c., BW 9778,3 var., 12756,2 var. Ugāle); Sasmakos smidra *bērza* (nom. sing.) BW 12343,3 del lyties *bēržu* (siekst) BW 7009,1 (gen. pl.) skaitytina yra smidrę *bēržę*; čia -ę galėtų būti kilęs iš senėlesnio -a (*bērza* Elvers, BB XXVIII 260, 264, FBR II 69 Sveiciems „Neu-Salis“), jei kuršių kalbės geografijos padėtis tarp aisčių giminės kitų narių nerodytų galūnės -e kuršių kalbai. Mat, kuršių kalba geografiškai stovi arčiau prie prūsų, kaip lietuvių ir latvių kalbos: kuršių *bērze* — prūsų *berse* || lietuvių *bėržas* — latvių *bērzs* < **bėržas*;

3) *blakām* BGr II 276, RKr XVI 107 (Rucava), 230 (Raņķi), BW 582,3 Kabile, 3625 Liel-Ezere, 8373 Liel-Nikrāce 11442 Kuld.

aps., l. c. 2, 12496,1 var. Blidiene, 18525 Ēduole, 18988 Jaunmuiža, 19018 Dundanga, 19987 Allaži, sēd *blakāmi* 11442,1 Āzpute, *blaku* 3625 var. Sunāksts-Nereta (Sēlos zemē!), 8373 var. Priekule, *blakus* 13036 Dund., 19987 var. Valtaiķi > vakarinēje Vidzemēje (jāsim... visi) *blakus* BW 13419 var. (Kastrāne), *blakus* (jāja) 19018,1 (Fossenbergs), *blakā* vedu 16584,1 var. Jaunmuiža „līdzā, drauge, nebeneinander, zur Seite“, *blakūm* U s. v. *neben*, *ieblakām* „līdzās, nebenbei“ RKr XVI 86 Raņķi, BW 13704 Allaži, 13705 var. Sarkanmuiža, 15921 Dund., 17732 Jaunmuiža, jājat brāl'i *pablakām* RKr XVI 258 Raņķi, jājat, tautas, *pablakum* BW 13419,2 var. Raņķi : ž. susēdo *pāblaka* (v. š. *pāblakø*) Povilaičio vaikai V¹ 37₁₀ (cf. 57₁₇, 82₁₃, 89₁₇) < kurš.;

- CXI 4) lyb. *boug* „brüllen“ iš kurš. **baug-ti* „baubti, la. baūfāt“;
 5) lyb. *būs* „Uhu“ = la. *būsis* „ūpis“ U s. v. *Uhu*, RKr VIII 88 < kurš.;

6) ž. *kērē* „Teil des Spinnrads, ropūtē“ LF 123 < kurš. = la. *cēre*² „Kehrsel“ U s. v. *Rocken* (Vainiaudos la. *cērve* ME 378 yra „hypernormalismus“ lyties *cēre* vietoje) < kurš. < lyb. : suom. *kehrä* „varpstē“, *kehrätä* „verpti“;

7) ž. *kikstys* pl. „die Ruten, Scheren, Querhölzer, welche die Hauptpfähle des Lachswehrs verbinden“ LF 124 < kurš. = la. *cikstu* (šautru) dambis U s. v. *Knüppeldamm*, *cikstes* ME 380;

8) *daņga* „Ecke, Winkel“ (žr. a. § 147,10) < kurš. : pr. *Voc. lunkis* : lie. *kaņpas* : la. *kakts* „Winkel, Ecke“;

9) *dižs* „dīdis“ BW 278,2 (V 446) Bases, 1221 Dundanga, 1573 Rāva, 1579 Liel-Nikrāce, Valtaiķi, 1637 Nīca, 3292 Ēduole, 1485¹ (V 466) Usma, 3739,1 (V 493) Allaži, 5116,1 (V 508) Kuldīga, 6515 Renda, 8405 Raibenieki, 11139 Cīrava, 14879 Sarkanmuiža, 16417 Irji, Jaunmuiža, Raņķi, 27270 Ventpils, 27325 Ugāle, 30738 Zlēkas, 30817 Sakaleja, 31189,1 Rudbārži, 31200 Kabīle, 33109,1 Talsi, 33292,1 Alsunga, 33603 Vērgale, 33627,9 Bārtava, 34385 Skrunda, 34532 Padure, 35610 Uošenieki, RKr XVI 95 Rucava < kurš. **diđ(i)as*, vok. *Dischebach* — Irvos upēs intakas Ventspilio aps. || la. *liēls* „didis“; Stukmanių (BW 31200,1), Piebalgos 31527 ir Lubono 34531 *dižs* geografiškai turētų būti sēliškas žodis;

10) *depe* „krupis, die Kröte“ U, *depis* U s. v. *Lork*, Es atradu tuo Kārļīti grāvī *depi* dīrājuot BW 20777,2 var. Raibenieki (Amt Durben);

11) lyb. *derk* „Bachstelze“ < kurš. (cf. rus. *беркачъ* „Schnarrwachtel, Wachtelkönig, griežēlš“) || lie. *kīelē* — la. *ciēlava* „Bachstelze“;

12) *dradži* U „grumslas, Ueberbleibsel von geschmolzenem Fette“, Vald. s. v. *выварки, вытопки* : pr. Voc. *dragios* „miešs, Hefen“;

13) bites *dravēt* U s. v. *zeideln*, salst ruociņas *dravējuot* BW 30352,2 Renda, l. c. var. Alsunga, Liel-Ezere, Kuld. Kalnmuīža, Raņķi, Kabile = ž. medū *drevēti* „подрезывать ульи“ Mk¹ 9, vienā antriems kraštūs tēriņo (Slnt) ir *drevējo* D (Mit III 266);

14) *drūks* „resns, stiprs, zaļuoksnis, plecīgs“ U s. v. *gedrungen, stammhaft* = ž. *drūktas* < kurš. = pr. *drūkta-* „fest“ : lie. *drūtas* be *k*;

15) *duōņa* Briņķi Ožp. aps. FBR III 43, *duōņa* „meldas“ Rucava RKR XVI 198, *duōnis* „Schilf“ Kandava IF XXXIII 103, BW 13273,1 Ēduole, 15143,1 var. Liel-Ezere, 21331,1 (V 630) Lutrīni, 21341 Āzpute, 21331 var. Valtaiķi, Durzupe, Dundanga, Bliedene, *duonītis* 9970 Kruote, l. c. var. Vērgale, Rāva, Cīrava, Āzpute (-išu 12057,4 var.), Lestene, 14209 Usma, *duōņi* „meldi“ U s. v. *Binse, Schilf*, „Typha L“ RKR III 73 (Āzpute, Liepāja), BW 1862, l. c. 2 Sasmaka, 1862 var. Renda, 23336,2 Džūkste : ž. *duonis* „Binse“ Krtng LF 108 < kurš.; rytinēs Latvōs *duonis* BW 21331 (Stukmaņi, L'audiuna; l. c. var. Rosenbeck Valm. aps., Kryžbaroko ap., Lubōnas) del žodžio geografijos turētų būti sēliškas žodis; *dūnis* BW 21331 var. (Suntažu draudze vakarinēje Vidzemēje) arba *dūns* (tomiškai l. c. Ēduole), *dūņi*² „Binsen“ BGr I 68, II 35, *dūņi* Elvers RKR XVI 10, Std I 394, II 144. Latviai *dūņi* bus pasidarē iš kuršiškos lyties *dūnīs*, taisyklingai kilusios iš *duonio* su epentezimi;

16) *dzēse, dzēs(n)is* „der Storch (bei den Wentineeken); der Reiher“ U, *dzēstrs* „Storch“ U, *dzēse*² Briņķi Ožp. aps. FBR III 45, Vald s. v. *цапля* : pr. Voc. *geasnis* „Schnepfe“;

17) *dzieva* „dzīve“ BW 17283,4 Virga, 23964 var. Gruob. aps., vērgu *dzīeva* 10487, 15132 Rāva, vērgu *dzīeve* 31275 var. (kur?); *dzīevinieks* (Unterland) „ruokas puisis“ U s. v. *Handlanger; dzīevāt* BW 96,2 (I 804), 3709,1, 5672, 6511,2 var., 6599,1, 6694,3, 9412, 9463, 14204 var., 15349 var., 17283,3, 17734,4 var., 18178 var., 18377, 21714, 23019, 22767,4, 23816,1 var., 24037,2, 24536,1, 25790, 26293 var., 26867,5, 27581,1 var., 28933, 31110, 31598 var. Rāva, 2661 var. Tuosmare, 3095 var., 3735, 16590 var.,

17706,8 var. Cīrava, 3817, 8450 var., 12285,19 var., 17706,10 var., 18166,4 var., 21649,2 var., 21902,5, 31149,1, 31255 var. Dunalka, 4484,4 var. Tāšu Padure, 9176 Vecpils, 11100 Kalnamuiža Mint. aps., 12285,11 var., 17909,1 var., 21901,1 var. Nīca, 14785,1 Stru(o)ki, 17734,3 Gavieze, 17734,3 var. Meženieki, 17734,4 var., 21706 var., 31598 var. Priekule, 17737, 17888,3, 26314, 26262,1, 27409,1 Gruob. aps., 32055,1 Aistara, Jelg. RKr II 152 Liel-Krūte, U (tāmi), es darba *nedzievāju* BW 1309 Rucava „aš darbo nēdirbau“; *iz-dzievāt* BW 31577 Rāva, *nuo-dzievāt* 25295 var., 31972 var. Rāva, 26262,1 Gruob. aps., 35395 Nīca, *pie-dzievāt* 15443 Rāva; darba *dzievāniece* 22598 Nīca (ar *a* = *ā*?) „darbo dirbēja“; *dzievāšana* BW 206,12, 10206, 17725 var., 28421,2 Dunalka, 206,13, 383,2, 6407,1, 16890 var., 18377 Rāva, 16967,8 Aistara, 25802,1 Priekule, 25803,3 var., 25808,3 var. Cīrava, 25808,2 var., 28421,2 Nīca, 25885,1 Liel-Krūte, RKr XVI 96 Rucava, *dzievuot* BW 8910, 17730 var., 18752,2 var., 25300,1 var., 26293 var., 27677 var. Cīrava, 21902,5 Dunalka, 26314,2 Nīca, „arbeiten“ Kopu kuršiai Bz Pr. Letten 146, RKr XVI 167, 175, 177, 259 Rucava (*nedzievava* 168, *dzievavusi* 259), tu *dzievavi* „darīji“ BW 16755 Nīca; *dzievuošana* BW 206,9 (I 811) Virga, RKr XVI 92, 156 Bārtava || būsi... dārba *nedzievusi* BW 34373 Nīca „būsi darbo nēdirbusi“, kuo tas... esu *dzievis* Bz Pr. Letten 16 Bārtava „kā tas ēšā dirbēs“;

18) *dziņa* „giria“ (||la. *mežs*), iš kur tomiškai loc. sing. *dziņę* BW 4214 Kabile; dem. loc. sing. *dziriņa* 11979,2, 33627,7 Kabile, 14212,3 Kandava, *dziriņę* 11979,2 var., 14212,3 var., 33627 var. Kabile; Kuršo vietovardžiai: *Dziņas* „vok. Dzirren“ Talsu aps. netoli nuo Zemītės; vok. *Dsirgen* <kurš. *Dzirjas* Ožputės aps. netoli nuo Botės; Mel(n)-*dzire* „vok. Meldsern“ Ožputės aps. i žiemų rytus nuo Botės „vok. Bahten“; *Dzir-ciems* „vok. Selgerben“ U, Jelg. RKr II 157, loc. sing. *Dzirciemēi* BW 9589 var., 9591, *Dzireciem* Std I 379 „Selgerben“;

19) *ērcis* „Wachholder“ KZ XLIV 59 (*ērča* pazari BW 6621,8 var. Ēduole, *ērča* bikses 30562,4 var. Ventspils, *ērču* ziedi 4566 var. Cīrava, *ērču* krūms 23168 var., 35515 Alsunga, 23336,1 var. Cīrava) arba v. š. *ēcis* U Ventspils, RKr XVI 222 Užava, BW 29229 var. Sasmaka, l. c. 7 Ugāle; *ērcejiņas* BW 30628,1 Liel-Krūte || *ērcetis* 15686,1 Vērgale, 16243, 30628 var. Liel-Krūte, 21306, 30628 var. Rāva, 21306,1 Dunalka, 30628 Raibenieki, l. c. var. Cīrava : *ērcašas* nom. pl. 30628,2 Meženieki : *ērciūs* 23062 Cīrava, tei maizīte

kā ērciņas 9730,1 Tāšu Padure, ērciņu žuogi 16243 var. Cīrava : ērcietis 30628 var. Gaviezi, Talsi, ērciešu pazares 6621,9 var. Talsi; ērc-et- || at- || it- || iet-is nēra aiškus savo galūne. Gal Kuršo šnektose nebegalima suvaikyti nepradinio skiemeņš balsiņ? Lietuvių *ērškečio* (Kurše) || *erškėčio* (Sēloje, Ds) pavyzdžiu kuršių žodis būtų kildintinas iš prolytės **érketis*. Nepradinio skiemeņš balsius Kuršo latviai, rodosi, neaiškiai teskiria; cf.: *zuveitiņas* BW 15615,4 Liegi || *zuviitiņas* 15615,5 Cīrava; *avetiņa* 6806 var. Bārtava, 7562,1 V.-Siekšāti || *avitiņa* 6806 var. Bīdiene, 7562,3 Vērgale, V 238 Nr. 5 Skrunda, *avitiņa* V 238 Nr. 6 Nīca (= *avetiņa* Nīca FBR II 16) || *avatiņa* 6806 var. Āzupe;

20) *neērts* Vald s. v. *mechylū, ērtus* šūt zābacinus BW 32137,2 Dunalka, *ērtns* „ērds“ Miež s. v. *erdvus* : ž. *eřtas* „erdvas“ Slt;

21) *greizns* IF XXXIII 103 „līks, schief“ BW 12333 Krūte, 18899 Alsunga, 12333, 21230,2, 30569, 30871,1 var. Cīrava, 21427 Vērgale || *greinis* 11308 var. Raņķi || *greilis* 11308 var. Garlene, 17997 Kandava „kluinis, kleinis, krēbs, ein Schiefbeiniger“, Vai, greizaju cilvēciņ, kuo vez mani *greil'uojes*? „žvairūoji“ BW 9082 Kabile : pr. III *grēiwa-kaulin* „šonkauli“ < **grēiwa-* „kreivas“ Bg⁵ LXVI 236;

22) lyb. *gōdint* „kūtinti, kitzeln“ Thomsen BFB 264 (lyb. *o* iš *u*: *sōv* = suom. *suvi*, lyb. *tōrg* = suom. *turku*) iš kurš. *gudint(i)* [|| lie. *kūtinti*, la. *kutināt*] : sl. *gōdelъ* „Kitzel“, kaš. *gedlec* „kitzeln“ Bg⁵ LXX 251;

23) *kadega* gen. sing., *kadegam* dat. sing. BW 34130 Vērgale, *kadaga* kafuote RKr XVI 263 Rucava; *kadedzīni* (nom. pl. BW 3707,1 var. Nīca) rodo, kad *kadēguos* BW 12825 var. vietoje reikā skaityti *kadeguos* (Nīca; Krūtēs *kadeg-īši* BW 3707 del *g* būtu lietuviškas žodis) : pr. Voc. *kadegis* „Wachholder, kadagys“;

24) *kaikars* U s. v. *Stumper*, *kaikaris* U s. v. *Schindmähre*, trīs tautu *kaikari* BW 18926, 20856 Alsunga, *kaikaru* draudze 18927 Skrunda, *kaikaru* pulks 19167 Alsunga, *kaikara*² „pluškis“ RKr XVI 116 Raņķi, *kaikaras* māsīņas panāksti BW 20434 Ēduole : ž. *kaikaras* „slinkis, šlaistas, valketa“ Yl < kurš.;

25) *kamiesis* „petys, Schulter“ BW 12138 Rāva, 19536, 22744,2 Alsunga, 19693,1 Kuld. Kalnmuiža, 19693,2 Cīrava, 20505 Bīdiene, *kamiēsis*² FBR III 45 Briņķi; *kamesziei* „barka“ Miež 105 skaitytini yra *kamieszei* „barki“ < sen. kurš. **kamiešis* „petys“; pr. Voc. *caymoys* „Achsel“ nēra aiškus savo balsiais; lauktina lytis *cammeys* < **kameis(i)s*;

26) *kāpa* „Dūne“ BGr I 53, 132, U s. v. *Dūne*, jūras *kāpa* BW 30706, 30737, 1, 2 Alsunga, 30817 Sakaleja, jūrjas *kāpa* 30706, 1 Nica, tomiškai *kāpes* < *kāpas* pl. „Dünen“ (cf. *runa* < *runā*) BGr I 99, jūras *kāpas* BW 30956 Ēduole, 33742, 2 Ventspils, *kāpu* mala 30774, 2 Dundanga, 1. c. var. Ārlava, smilkšu *kāpas* 9736 var. Alsunga, jūras *kāpe* 27560, 3 var. Alsunga (jūras *kāpe* 1. c. Stukmaņi — sēliškas žodis) : lie. *kōpos* „die Sanddünen der Kurischen Nehrung“ KGr 179, *kōpu* kālnas „Sandhügel“ K¹ s. v. *Dūne* < kurš. : *kāpele* BW 31198 Alsunga „krūva“ || ž. *kapiū* (v. š. *kāpō*), *kopiū* (v. š. *kuōpō*), *kōpti* „kaupti, žerti“ Als, Ms;

27) *katrs* (v. š. *katers* Iz VIII, 1 59) „ikviens, ikkurš, каждый“ BW 3457/8, 3466, 3868, 3903, 4501, 1, 5779, 3, 6516, 22440, 24171, 1, 25119 = ž. *katrās* „ein jeder, kiekvienas“ Klp, Slnt, *katrās* sāu gyvēna KosL 92b;

28) *Kōpu* kuršiai (> lie.) sako *kēkuše*, *cēkuše* LF pl. „Tannenzapfen, la. ciēkurs“ < kurš. **kiekūšis* (senovēje) > *ciekuzis* : *ciekauzis* Kabile ME 392 || *ciekuzis* Vald s. v. *уууука* || *ciekuozis* Ožputē ME 392;

29) lyb. *kill* „Grünspecht, krākē“ iš senovės kuršių žodžio *gīlna* > *dzilna* Thomsen BFB 173, Endzelīns IF XXXIII 102; lyb. *palāndaks* „Taube, la. baluōdis“ irgi bus kuršiškas žodis;

30) *Klaipēde* „die Stadt Memel, wohin die Kurschen Bauern viel Verkehr haben“ Std I 380, II 747, *Klaipēda* BW 33627, 9 Bārtava = ž. *Klaipēda* < kurš. : *klāips* „kepalas“ + *ēdu* „ēdu“;

31) lyb. *klūk* „Schwan, gulbis“ < kurš. : *klūicens* U „dzērve, Kranich“ būtų kuršiškas žodis < **klūic-in(a)s* < **klūk-inas*;

32) *knusis* „knaūsis, knisis, Staubmücke“ Auce U s. v. *knislis*, BW 29284, 4 var. Dzērve, Cīrava Ožputēs aps. (ir Latvių Rytuose — 1. c. Gulbere, Cesveine Kēsų aps., Uope Valkos aps.; 31795, 4 Tirza Valkos aps. — galėtų būti *knusis* sēlių kalbos liekana), v. š. **knūsis* > ž. *knūsis* „mažasis uodas“ LF 127, Geitl 92, D¹¹ I 14 (*knūseliai*) arba *knūsis* „t. p.“ Yl, Slnt || la. *knausūoties* „kasytis“ BW 29284, 4 var. Bg⁶ LXVI 222;

33) *kūliens* „krūms, Busch“ BW 19951, 2 Kuld. Kalnmuiža (Es piedzēris... iedur gālu *kūlienē* „var. krūminā“), 27995, 3 (V 666) Kursiši : *kūlīnas* „krūmas iš vieno kelmo išaugęs“ Jnš, Škn || ž. *kūlis* „akmuo“;

34) *kumbris* „kupra, Buckel“ BW 14432 Lestene Tukumo aps., 20172 Garlene Talsų aps., U Ēduole = lie. *kuñbris* „Schiffsrippe“

K¹ II 154, *kumbrjys* „Knieholz zu Kähnen“ Rg, „pochyłość“ Grk || *kuṁburas* „byropok“ Škn (čia, gal, pridera ir š. r. *kumburjys* „kam-pas, la. kakts, kurš. daŕga, pr. lunkis, Ecke, Winkel“ < sėl. : la. r. *ar kumburym*, kuprots, natajsnys, Kurm 63 s. v. *kulowaty*) : lie. *kaūbrė, kūbris* J „kupra“, ž. *kūbūrė* || *kaūbūrė* „холм, byrop“ J;

35) *kumpa* „pumpa, kupris, Buckel“ BW 20258 Kandava, l. c. 1 Ėduole, l. c. 10 Dundanga, l. c. 11 Kalnamuiža Mint. aps.; *kumps* adj. „kuṁpas, la. liks“ BW 2686,6 Kuld. Kalnuiža, l. c. 14 Sātiņi, 7474,1 Nīca, 13079 Dundanga, 20372 Rāva, 21213,1, 24144, 34236 Alsunga, 23316,2, 28040 var. Cīrava, 23316 Blīdiene, l. c. var. K'erkliņi, Vec-Zvārde, l. c. 4 Strīki, l. c. 4 var. Kuldīga, Saldus, Ciecere, 25965,4, RKr XVI 156 Bārtava, RKr XVI 239 Raņki; *pakumps* Vald s. v. *супыловатый*; *kuṁpis*² „Buckel“ BGr I 132, 147, BW 20258 var. Vec-Zvārde; *kuṁpis* (*kuṁpelis*) „duncis“ RKr XVI 155 Nīca, „ein kurzes starkes Messer“ U s. v. *Messer*, „liks nazis“ Vald s. v. *кочыт*, BW 18943 (Ventas krastuos Leišmalė), *kumps* „Dolch, kurzes Schwert oder Opfermesser“ Krūte, Tadaiki (Magazin XIV,1 187); *kump-mugure* „kumpanugārė“ BW 2686, 5 Nīca, Alsunga, l. c. 13 Ventas krastuos Leišmalė; *kumpys* „krumm“ Bz Lett. Dial. 172 Dundanga; *kuṁpt*² „krumm, buckelig werden“ BGr I 377, *sakumpt* „verschrumpfen, zusammenwachsen“ Std. I 123 (cf. RKr XVI 15 Elvers, Std. II 97), (krupis)... *sakumpušu* (muguriņu) BW 2329 Durzupe, l. c. 1 Sasmaka, l. c. 2 Apšupe Duobelės aps., 13088 Renda, 20105 Stende, *sakumpis*, salicis 34236 Alsunga, 34897 Rāva;

36) *lamata* „Mausefalle“ Elvers Std. II 229, 408, Lange RKr XVI 33, žurku (lāču) *lamata* BW 1525,2 Nīca, 19089 Ėduole, 24133,6 Kruote, l. c. 6 var. Cīrava, 25794 var. Sakaleja, 25852 Strīki, l. c. 1 Blīdiene : lie. *lamatai* „Mäuse-, Wiesel-falle“ LF 133 < kurš.;

37) *lēpė* „Seerose, Mummel“ Klp, Prk ap. LF 135 < kurš. *lēpe* : la. *lēpu* (< *lēpju*) *lapa* (Smiltene-Rauna);

38) *lipū* „Licht anzünden“ BGr I 402 Nīca, „ein Licht an-brennen“ Lange Std. I 145, RKr XVI 34, skalū *lipādama* BW 9335,6 Gavieze (Jelg. RKr II 152), 10212 Rāva, *aiz-lipīju* (var. *pielaidu*, *piebirkstīju*) *uguntiņu* BW 23221,4 Priekule, *ie-lipa* mā-mīna div vaska sveces 33595,5 Nīca, *ie-sa-lipu* (var. *ielipīju*) garu skalū 26961 var. Raibenieki, bērza skalū *ielipīju* 26936 Cīrava : lie. *pa-lipai* „šakaliai, inkurai“ DPo, „podpalki“ Miež || *liepsnā* „Flamme“ Bg⁵ LXV 317;

39) *mēl's* adj. „mēlynas, la. zils“ RKr XVII 27, XVI 224 (Raņķi), 181 (Užava), BW 1411, 22454 Sarkanmuiža, 1491 var. Liel-Ezere, 2718 Skrunda, 2718,1, 4123, 28026 Ventspils, 2718,1 var. (V 482) Bases, 4642,1 Kandava, 5640 var., 8938 Dundanga, 5640,1 Uošenieki, Raņķi, 15312 Rinde, 25564 Puope, 28083 Allaži : *mēle* „isatis tinctoria (bot.)“, Waid“ RKr IX 30, lie. *mēlis*, -ies, f. „mēlynai nudažytas siūlas“ J;

CXIV 40) *muiži* U „mēsli“ Bārtava, *muižl'i* „mēsli, Feglis, Kehrlicht“ Nīca (Etnogr. ziņas per latviešiem. „Dienas Lapas“ pielikums. Rīgā 1891 p. 138) <kurš., iš prakurš. lyties **muož(l)iai* : la. *mēžu*, *mēzt* „mēžti, ausmisten“;

41) lyb. *nugār* „nugara“ — kuršišķas žodis (|| la. *mugura* „Rücken“);

42) *muovads* „pagasts“ BG 299, BGr I 199, II 36, „Landgut (muiža), mit Einschluss der Bauernländereien“ U s. v. *Gut*, BW 129, 814 Skrunda, 247, 267,1, 814,5 Ēduole, 251 Kruote, Cīrava (814,3), Uošenieki, Saldus (251,5), 251,1 Īle, 251,3 Blīdiene, 251,6 Liel-Ezere, 267,3, 458 Kandava, 385,1 Pienava, 509 Alsunga, 814,1 Ciecere, 814,4 Raņķi, 815,1 Nīca, 823 Dundanga...;

43) *pilsāts* in Kurl., *pilsēts* in Livl. „Stadt“ U, Std I 195, II 554, RKr XIV 75 (Glück), BGr I 454, II 302, U s. v. *Belagerungsstand, bestürmen, Bundesfestung, nahe, Stadt*, „Mitau“ Duobebe BG 250, Bz Preuss. Letten 15,22 Bārtava, BW 33624 Kabile, 35451 Rāva, Jelgaviņa, maza *pilsāts* 13270 Kabile; *pilsātmeks* „ein Städter“ BW 14517,7 Cīrava, *Pilsātnieku* meitas 883 Kuldīga;

44) lyb. *plakā* „Wanze, blāké“ IF XXXIII 103 <kurš. || la. *blakts* (i-) „Wanze“ Bg¹⁰ 269;

45) *plāns* „la. kluōns, kuls“ U s. v. *Tenne*, Bz Preuss. Letten 156 „Tenne“ = lie. *plonas* (v. š. *planas* Br BGLS 315) „Tenne, klūonas“ <kurš. = pr. Voc. *plonis* „Tenne“; Kuršo latviams yra gerai pažįstamas *plāns* (FBR III 44 Briņķi Ožp. aps.) ir „aslos“ réikšme, pvz., BW 1288, 1391,1, 1490/2/3/9, 1508/9, 1513,1, 1601, 5285, 8677, 9335,6, 10488, 10553,8,9, 14000,1,10,11, 14125/6, 14597, 14623,3, 14840, 15365, 15986, 16237,3, 16980,1,2, 17801, 20494, 20572, 20880,11,12, 21075, 21599, 22237, 24056 var., 24077, 24090, 24134, 24194/9, 31602, 35703; tie žodžiai esą iš vok. *Plan* „freier, ebener Platz“ G;

46) *plankums* „Flecken“ U Zemīte = lie. *plankumas* „eine Lichtung im Walde; ein Fleck (räumlich)“ PrL LF 155 <kurš.;

47) *pliks* „kaīls“ BW 978 Nīca, 1058 Cīrava, 7643 Kazdanga, 24443,2 Alsunga, 24982 Sātiņi, l. c. 3 Dundanga, 34765 Ventspils, 35451 Rāva, 35644 Blīdiene; anapus Kuršo latviai *plikų* bus gavę iš suasimilėjusių kuršių arba sėlių, pvz.: BW 7728 Asūne, 15194 Bīksere Kēsų aps., l. c. var. Stukmaņi, Cesveine, Vijciems Valkos aps., 24390, 35446,1 Bērzaune, 25219 Lazduone, l. c. 1 Liezere, 34789 Jaun-Ruoze Verovos aps., l. c. var. Lubāna, 36716 Luode Kēsų aps., 35451,1 Suodu Seseve Mint. aps., 35492 Rundāle Bauskēs aps.;

48) *riņda* „Reihe“ (žr. a. § 146,62) = lie. *rinda* „Linie, Reihe“ Priekulēs ap. LF 164, D<kurš.;

49) *sāts* „sēta; in mehreren Gegenden Kurlands, z. B. Edwahlen, Sackenhausen, alte Gesindestellen“ U, *pil-sāts* „miestas, t. y. pilies aptvaras, kurš.-la. pils sāts“; Kuršo vietovardžiai: *Sātenieces* „Sotinių valsčiaus gyventojcs“ BW 318,9 var. Sātiņi; *Sāte* ant Abuvos kranto, Tukumo aps.; *Siek-sāni* Ožputēs aps., netoli nuo Valtaičių (Neuhausen) > *Sieksātnieki* BW 12684,1; vok. *Krus-saten* Gruobyno aps. į žiemų rytus nuo Tadaičių; vok. *Porm-sahten* „Rumul'a muiža“ ties Priekule, Ožputēs aps.; vok. *Worm-sahten* Ožp. aps. į rytus nuo Embūtēs : ž. *Lam-sočiai* (v. š. *Lam-psātei* Bz Bulletin de l'Acad... de St.-Petersbourg. IV [XXXVI] 492) — Kretingalės par. soda, vok. *Lampsahnten* BG 248, 279; antrus *Lam-sočius* randa S 172 Gandingos (Plūngės ap.) valsčiuje 1585/8 m. sodos varde *Ломсам-ууку*; Veiviržėnų valsčiaus sodos vardas *Lam-sodis* Vš I 54 yra žemaičių perdirbtas iš senėlesnės vardo lyties **Lamsotis* : kuršių žodį *sāt(a)s* žemaičiai pakeitė savo žodžiu *sodā* „Dorf, kaimas“;

50) *sebs* „spāt Lith.“ Std I 254, „la. vėls“ U s. v. *spāt* (*sebs* laiks), *sebs* vakars BW 437 var., 10676,1 Dundanga, 437,4 var. (I 831) Sasmaka, 10303 Ance, 30796,5 Ventspils, l. c. 6 Rinde, par tuo *sebu* gulumīnu RKr XVI 217 Rucava; *sebāks* U s. v. *nachherig*, *sebāku* adv. „vėliau“ RKr XVI 116, 152 Rucava; *sebi* adv. „vėlai“ BW 451,1 var. Kabile, 513 Irji Kuld. aps., 5667,1 (V 514) Jaunmuiža Kuld. aps., 26505 Dundanga (Bz Lett. Dial. 58 *seb*), 28902,3 var. Abavas muiža Tukumo aps., 29961 Ridel'i Talsų aps.; *apsebināties* U s. v. *verspāten* (*sich*), *pasebināt* „verspāten“ Std I 254; *sebu* „spāt Lith.“ Std I 254, Miež s. v. *vēlai*, BGr II 273, RKr XVI 95 (Rucava), 104 (Bārtava, BW 16015,1), 203 (Raņķi), BW 425,1, 6818, 14545 var., 15592,7, 31184 Rāva, 425,1, 4720 Vecpils, 425,5 var. Ventas krastuos Leišmalē, Dundanga, 425,8

var. Kabile (425,5 – I 829), Raņķi, 425,12 var. Ēduole, 1. c., 14545 var., 16207, 26961 var. Dunalka, 425,3 (V 449), 14297, 30396 Jaunmuiža, 451, 2672 Liel-Ezere, 451 var. Skrunda (6818,1 – V 527), Gaiki, Sātiņi, 553,1 Talsi, 2357,3 Vērgale, 5826,1 (V 515) Višiņki, 9640 var., 26505,1 var. Vec-Zvārde, 13276,1, 30124¹ (V 680) Uokte, 13988,2 Uošenieki, 15774 var. Rudbārži, 15785 var. CXV Kandava, 16204 Alsunga, 26505,1 var. Sasmaka, 26805,2 Irji, 27531, 31255,4 Kazdanga, 30195¹,4 var. (V 681) Ciecere, 30796,4 Blīdiene Tukumo aps. (13245,6 Naudīte Mint. aps., 33697,1 Kalnamuiža Mint. aps.; pastarosios trīs vietas yra vakarinėje Žiēmgaloje), 30796,8 var. Bīksti, 31152,4 Gavieze; *sebulis* „vēlybas svečias“ BW 16204 Alsunga, 21036 Blīdiene; līdz *sebumam* „iki vēlūmo“ RKr XVI 107 Rucava. Burtieku paežerēn žodī *sebu* (BW 5826, 16208,3 var. Ate „Ottenhof“, Valmieros aps.) bus nuneš sēliai, kurių pēdsakai dar ir šandie tebēra žymu valsčiaus ir muizės varde *Sēl'i* „vok. Sehlen“ (Sēliu valsčiaus *Paņtene* LV 105 galētu būti sēlišķas vardas; sēliški bus, gal, ir šie Sēliu muizės kaimynai: *Zaņda*, *Rāntiņš*, *Tūnte* l. c.). Vietalvos Uodzienoje (Kēsu aps.) *sebu* irgi yra sēliškas žodis;

51) *sedole*, *sedols* „segliņi, sedliņi“ U s. v. *Spillbaum*, *sedohle* Kurl. „sedliņi“ U skaitytina yra *sedole* < *sedula* = lie. *sedulā*;

52) *sklābiņu* „im Galopp“ Lange Std. I 270, Dundanga U (|| la. *aulekām*, *auleku* ME 223 || lie. *šūoliais*, *šūoliu*), *iesklābiņ* BW 13988,5 Ārlava, rikšu, *pasklābiņ* 24314 Engure, l. c. 2 Durzupe, rikšus, *pasklābiņus* 24314,3 var. Sasmaka, rikšu, *pus-sklābiņu* 13502 Ventspils, 18966,2 Dzirciems, Tingere (-*ņus* 18966 ten-pat);

53) *sklaidis* „glatt (vom Eise)“ U < kurš. || la. *slaidis* BW 13610, 15930; *sklaidis* „Herumtreiber, Taugenichts“ U; *sklidēt* U s. v. *rutschen*, *schleudern*, *schlüpfen*, *schurren* || la. *slidēt* U, *slidēt* RKr XV 94 : 3 praes. *sklid* „slýsta“ BW 1153 (V 462, RKr XVI 108) Raņķi, 1523, 14622 var. Cīrava, 8760 Alsunga, 14623,3 Uošenieki Kuld. aps., 19490 Ruokaiši Ožp. aps., 21605 var. Kuldīga, 23001,1 Dunalka, 30316 var. Kabile arba *sklid* 1523,1 Gramzda un Smaiži, 14623,3 var., 19490 Ruokaiši, RKr XVII 42 Āzupe, *skliduošs* ezeriņš BW 13611 var. Alsunga, l. c. 1 Zlēkas, *Sklidu*, *sklidu*, pādīte, nuo manu ruoku! 1529,1 var. Gavieze „sklidil“; *iesklidēt* BW 1249 Cīrava, RKr XVI 263 Rucava, kājiņa *pasklidēja* BW 29799 var. Bārtava, Cīrava, Renda, l. c. 1 var. Padure, l. c. 5 var. Liel-Ezere, l. c. 8 var. Sarkanmuiža || kājiņa *pasklidēja* 29799 var. Jaunmuiža, l. c. 8 var. Nica „kojelē paslydėjo“, *sklidains* BW 1356

var. Alsunga, *sklidaiņš* ezeriņš 23621 (V 642) Skrunda, RKr XVI 177, 226 Raņķi || *sklidens* „slidens“ Kazdanga Ūzp. aps. Druva 1912 909, BW 1356 Rāva, 13606 Ventspils, 15695,4 Ventas kras-tuos Leišmalē, 23621,1 Nīca, l. c. 3 var. Jaunmuiža, Sātiņi, l. c. 4 Kruote, RKr XIV 84 (Glück) || *sklidans* BW 13605,4 Dundan-ga || *sklids* „slidens“ U s. v. *schlüpferig*, *sklida* laipa BW 31294 Kandava, *sklidas* kurpes 16970,11 Cīrava, 23001 Alsunga, RKr XVI 263 Rucava, pa *skliduoju* (*sklidaju* 13605 var. Raibenieki, 14609,1 Tuosmare) ezeriņu BW 2387 (I 914) Bārtava, *sklidināt* BW 8478 Ciecere, 23621,1 Nīca, l. c. 2 var. Raibenieki, Gramz-da, l. c. 3 var. Liel-Ezere, Jaunmuiža, l. c. 4 Kruote, *sklidināt* 23621 var. Ugāle;

54) *sklauci* „einen Klotz schief abhauen“ Puõpe (= *slaupt* Mintauja) Bz Lett. Dial. 175 skaitytinās yra *sklauci*: lie. *skliaūsti* „t. p.“. Jei lietuvių *slidūs* kilęs yra iš senėlesnės prolytės **skli-daus*, tai tuomet *skliausti* teks laikyti kuršišku arba sėlišku žodžiu;

55) *sklejens* Elvers Std. I 270, *nuosklejens* Elvers (RKr XVI 15, Std I 270) „abschlägig, schief“ : *sklijš* (*sklihyšch* Elvers RKr XVI 16) „abschüssig, schlüpfrig, da man leicht fallen kann“ Std I 270 = la. *sljīš* „glatt, schlüpfrig“ U. Čia, gal, pridera ir la. *sle-ja* „der Strich, den der Pflug macht, Ackergewende, Wagenleise; gerade Linie“, *sleja* „Zeile“ Std I 275?

56) dravenieki *sknabatainu* dravu dūra BW 30329 (kur? Sēlo-je ar Kuršē?) „skārbalainu (Kabile), skabardainu (Krūte) dravi dūra“, *sknabats* „ein Splitter“ Puze (Kuršas) U, „ein kleiner Kna-be = *knabacis* <(s)knab-“ Kuoknese U (čia iš Sēlos atneštas). Žo-džio pradžioje ir junginio *skn-*, kaip ir *skl-*, išliekama sveiko kur-šių (ir sėlių) kalboje;

57) *smilkts* arba *smilkte* „la. smilts, lie. smiltis“ RKr XVI 182 Rucava, XVII 51 Āzupe, BW 269,2 (I 816) Rinde, 269,9 (I 816), 4707,32132 Dundanga, 1043,1 Ugāle, 5256,2 var. Ventas krastuos Leiš-malē, 8990 var. Blidiene, 9736 var. Alsunga, Rāva, Kuldīga, 10408 var. Kazdanga, 18576 Liel-Krūte, 24314,2 Durzupe, 27305, 27332,1 Sasmaka, 27371, 27558 var., 27623 Renda, 27439 (RKr XV 266), 27519,1, 27558,2, 27648,1 Raņķi, 27506, 27558,1 var. Kabile, 27509 Cīrava, 27558 Rudbārži, 27566 Ēduole, 27648,1 (V 664) Bases, 27722 Sarkanmuiža, 27808 Gavieze, 30894,10, 32190,1, 34047 Ais-tara, 31933,12 Bārtava, 34039,4 Ventspils, 34042 Dunalka; *smilkte-nā* loc. sing. BW 7216,1 Cīrava (ir *-nai* 27433), 27474,2 Kabile, *-nē* (ar *-ne*) loc. sing. 11449,2 (V 571) Raņķi, 27325 Ugāle,

27375. Kabile, 27476,3 Čirava || *smilkvienai* loc. sing. Jelg. RKr II 150 Vecpile, RKr XVI 84 Raņķi, BW 7216,1 var. Rāva, 1043,2, 27476,5 var. Padure, 27476 var. Dunalka, Čirava, *-iene* loc. sing. 27325,1 var. Kalteni, Kolkas rags Talsu aps., *-ienā* 27449 var. Jaunmuiža, 27453 Gavieze, 27476 var. Kabile. Smilkti randame ir anapus Kuršo. Rytų Latvės *smilkis* bus sēliškos kilmės žodis: BW 1043,3, 18239 var., 27365 var. Sēlpils „Selburg“, 18238 var. Sauka Alūkstos aps., 18272 var. Nereta || anapus Sēlos: 2819¹ (V 930) Jāsmuiža Naujinio aps., 5180, 18272,2 Pilda Ludzos aps., 8340 Liezere, 8626,1 Sausnēja, Vietalva, 18238,1 Jēkabstale, 18239,2, 27654,3 Līvāni Naujinio aps., 18239 var. Ērgļi, Krustpils, 18272 var. Lielvārde, Stukmeņi, Kuokneses draudze, 27319,1 Līksna, 27428 Bikšere (Libien) Kēsu aps. ir kt.; *smilkis* Kurm s. v. *piasek*. Iš *smilties* matyti, kad ir kuršių, ir sėlių kalboje *k* neiškrintama po *l* prieš *t*;

58) *spaille* „Spatium zwischen den Heuschwaden; der Strich des Mähers“ Std I 283, U s. v. *Mahd*, *Schwaden*, Miež s. v. *pradalgē*, Jelg. RKr II 153 Gavieze (BW 12120,10), 154 Kuld. Kalnmuiža, RKr XVI 92 Bārtava, 143 Raņķi (BW 12120,1), BW 2483,2 var. (I 917) Ventas krastuos Leišmalē, 10205, 12120,9 Kabile, 12120,3 var. Jaunmuiža, Sasmaka (28618,4 var.), 12120,10 var. Krūte, 12120,2 (V 576) Allaži, 20797,2 var. Dzirciems, 22627 Nīca, 28618 Blidiene, 28670 Iģene, 28671,1 Rudbārži, 28671,1 var. Kuld. aps., Kalnamuiža Mint. aps., 33764 Čirava, U Zemīte, *spaille* FBR III 44 Briņķi Ožp. aps. || *spailis* „Strich, abgemähter, zwischen den Heuschwaden“ Std II 571;

59) *spaille*, nakts *spaille* „kleines Lachsnetz“ Lange Std I 283, *spaille*² „tīkls, besonders bei Meerfischern“ U s. v. *Netz* <kurš. **spailis* <*spal'i* pl. „Setznetz“ U s. v. *spailis*;

60) *spīles* „niedres“ RKr XVII 54 = lie. *spylos* pl. „das Schilf auf dem Dache“ Krtng par. LF 174, „Rohr zum Dachdecken, arundo phragmites“ Klp Mit II 136 <kurš.;

61) *svēpi* U <*sveipi* BGr I 151 „kvēpes, Russ im Schornstein“ || *svēpēt* „Rauch machen“ BGr I 151. *Kvēpēt* vietoje ir sėlių taryta *svēpēt*. Tai rodo senosios Sėlos lietuvių išvestinis veiksmazodis *svėpuoti* (v. š. *svėpuoti*) „kvėpuoti, alsuoti“ Tvr;

62) *strigts* „Köder“ U s. v. *Aasung*, *Köder*, „barība, ēda, kuo liek uz makšķeru ākiem“ Nīca, *strigti* uzlikt U s. v. *ködern* = ž. *strigtas* „maita, Aas“ Bg¹ 107, Slnt || *striēgalas* „Köder“ Dravernai LF, *an(t)-*, *pa-*, *uz-striegti* „(den Köder an den Angelhaken) stek-

ken“ l. c. 178 = la. *striegt* „ēdu uz āki maukt“ Nīca „Dienas Lapas“ etn. piel. 1891 p. 121 <kurš.;

63) *šķērle* „lauska, suķe“ U s. v. *Scherbe*, *šķērle* „skabarga“ U s. v. *Splitter*, *šķērlās* sacirst, *šķērlāt* U s. v. *splittern* = lie. *skerla* „drzazga, drewicņko“ D², *skerlos* Klp „Steinstücke, Steinscherben“ Geitl 108, *skerloti* „in Scherben zerbrechen“ (kardas ant galwomis twyskieja, ragotines paszkieja *skierlodamas* D¹³ 704);

64) Gudrajam, *taprajam* pie bajāra lab dzīvuot BW 31255,1 var. Vērgale „var. prāvajam, labajam, mākūšam“ <kurš. *tapra-* adj. „prāvs, labs“ : sl. *dobro* „gut, tüchtig“; cf. la. *dveš* || *tveš* „keucht“ U s. v. *tuost*, kašub. *kēlp* || ž. *gulbis* „Schwan“, la. r. *gōrnis* „czapla, ardea“ Kurm 19 || *kārnis* „Fischreiher“ U. Iš *tapro* Kuršo latviai turi ir vedinių: *taprinieks* (v. š. *taparnīks*; cf. *stipars* < **stipra-s*, *sīksan* < *sīksna* BGr I 101) „der Zeuge; der Bürge“ U Dundanga, Durbe (ir kitur), *taprināt* „Zeugnis geben“ U Dund.;

65) *tuojū* „alsobald“ Tāmi Std I 323 (U) = lie. *tuo-jauš*; la. *teju* BW 13381 = *te jau* 582,3 var. Liel-Ezere;

66) (ratu) *ule* „la. ruṃba, lie. stebulē, ступица“ RKr XVII 37 Raņķi, BW 16390 Cīrava, 19200 Puope, 20770, 35400 Rāva, 20771 Dunalka, 35537 Ēduole, *ula* „ruṃba“ U s. v. *Nabe* (*ulas* kuoks, *ulas* gredzens), Eit, *ulas*, iekšā, kuo valstāties? BW 20772 Alsunga;

67) *valks* BGr I 56 westkurl. „ein Regenbach“ (= *strauts* semgal. und ostlett.) BG 298, „strauts, upīte“ Vald s. v. *pyučēd*, „žiogis, upelis“ BW 9516 Kuld. Kalnmuīža, l. c. var. Ēduole, Dzil'as upes, stragni *valki* 17533 var. Dundanga, Mazs, mazs, *valciņš* pirtiņes gale; tur teku ik rītus ūdeni smelt 1153,2 Sasmaka, 1338 m. «siip, die hetet *Lepe walk*» netoli Lipaičių (Kuld. aps.) <kurš. *Liepu valks* „Lindenbach“ BG 299;

68) lyb. *vāgāl* „Quappe“ <s. kurš.: la. *vēdzele* „vēgēlē“;

69) «Der alte Preuss sagt wirdas, der Cur *werdas*, der Littau *wardas*» Matthäus Prätorius' *Deliciae Prussicae*... herausgegeben von Dr. William Pierson. Berlin 1871 S. 124;

70) *vezele* „vācele, pintinė“ Sasmaka RKr XVII 63 = ž. *vežėlė* „vogōnas“ Bg¹ 66. Latgalos latvių *vezele* „vōčel'e“ Kurm 142 „plotka“ del žodžio geografijos turėtų būti sėliškas žodis || *vezis* „ein Hühnerkorb, zugedeckter Korb“ (in Livl. nicht bek.!) U;

71) Dzel'žu kārtis, vara *virbe* „virve“ BW 1861 Kuldīga. Kuršo š. v. ž(emaičiai) dar nesenai bus tebeturėję **virbē*, ką rodo ŽCh: *wyrbgalej* rākas... rysza 171, *wyrbgalus*, idant... surysztumete 135. Kuršius *virbe* riša su prūsais, kurie irgi tarę *wirbe* „Seil“.

Vadinasi, senovėje kuršių gyventa žemės plote, ištisusiame tarp prūsų (*wirbe*) ir lietuvių-latvių (*virvė*) žemės;

CXVII

72) *zalktis* „la. zaltis, lie. žaltys“ BGr I 56, 214, U s. v. *Schlange*, BW 2686, 10 Ugāle, 25794, 2 Kabile, l. c. var. Kandava, 31737 Jaunmuiža Kuld. aps., l. c. l Rāva, l. c. l var. Cīrava, l. c. 2 Priekule, 34060 Skrunda, l. c. var. Liel-Ezere, l. c. l Rinde, 34105 Zūras, FBR III 94 Jaunpils, l. c. 47 Briņķi;

73) *zavēt* „burt“ Elvers RKR XVI 17, l. c. III 71 Dundanga, „hexen, zaubern“ Std I 239, II 326, 716, (im Libauschen) U, Vald s. v. *чароуамь, апзавēt* „apburt, behexen, bezaubern“ Elvers RKR XVI 10, Std II 115, 139; *zavatnieks* (ne s-l) „Hexenmeister, Zauberer“ Std I 239, II 326, 716 (U), *buoři* (burvi vien), *zavatnieki* BW 16072 Skrunda, 20742 Jaunmuiža, 20743 Alsunga; *zavekle* „fliegende Zauberin“ Elvers RKR XVI 17, *zavetnieks* „burvis, Zauberer“ Elvers l. c., 179 Raņķi, III 71 Dundanga, BW 16072, l Rāva, l. c. l var. Krūte, Alsunga, Cīrava = š. v. ž. *žavēti* „kerēti, czarować“ Yl, V, D, *žavētēs* „czary“ D² || *žavatis* f. „toks keiksmo žodis“ Yl, *žavētnīkas* „Zauberer“ D⁵ 117₂₄, 151₁₀, D¹³ 13;

74) *žuōgs*² „sēta, lie. tvora“ U s. v. *Zaun*, *žuogu* pinu BW 13239 Kuld. Kalnmuiza, 21973 Zentene, Kruote, Dzirciems, Krūte, Rāva, Virga, Kandava, Džūkste, Priekule, Sieksāti, Jaunmuiža (ir anapus Kuršo: Kuoknese, Kēsų aps. Meirēni, Biksere turi *žuogā* iš Sēlos žemės) = ž. *žiugas* (*žiugas* „plot z chróstu“ I KosL 33b, *žiūgas* A 1885 278 Miglovara) arba *džiūogas*, pl. *džiugai* (v. š. *juks* Kv) „abies eversa; saepes ex ramosis eversis arboribus facta“, *džiūgas* (v. š. *ū < uo*) „taškas (tvora)“ KosL 99b, *džiūga* „iš senovės suvirtęs miškas“ Šv (Švėkšnoje *ū* iš *uo*). Prie *žiūgo* giminės, gal, pridera ir Sēlos lietuvių veiksmazodis *žiūgoti* „шарить“ Tvr;

75) lyb. *grul* „Schmerle“ BG 265.

153. Kuršo latvių žodynas šiek-tiek skiriasi nuo Latgalos latvių žodyno. Tasai žodyno skiřtas pridera nuo senojo Kuršo gyventojų kalbos. Kuršiai, ir latviškai pradėję kalbėti, ne iš karto susipažįsta su latvių kalbos žodynu. Sulatvėjusieji kuršiai latvių kalbos žodynan įneša nemaža ir senosios savo kalbos žodžių, iš kurių kiti išlieka gyvi net iki šiai dienai.

Kuršo latvių tarmėje dar ir šandie tebėra žymu kuršių kalbos pėdsakai ne tiktai žodyne, bet ir garsomoksyje (fonetica). Kiekviena tauta, kuriai tenka mokytis svetimos kalbos, svetimosios kalbos garsus paprastai pritaikina prie savosios kalbos garsų. Nieko nėra

nuostabaus, kad ir kuršiai latvių kalbos garsus bus nepataikę kaip reikiant ištarti latviškai. Neviena kuršiška garsų tarimo ypatybė bus išlikusi iki šiai dienai sulatvėjusių kuršių tarmėje.

154. Kuršo latvių ypatybė versti galūnės balsį *-a* garsu *-e* yra paveldėta iš senovės kuršių kalbos. Balsio *-a* vartimui garsu *-e* (*-ę?*) galūnėje pavyzdžiu gali būti šios lytys:

I. kamėnagalis *-ā* per *-a* virsta *-e*:

1) *bařzde*² „bārzda“ Pervelka Bz;

2) *cielave* „ciēlava“ BW 11365 Rinde;

3) *gudre, viene, uotre* Jelg. RKr II 149 Kandava;

4) *ieve* „iēva“ BW 25503 Kandava;

5) *ierkle* BW 30819 Sakaleja, *ierkles* nom. pl. 30761, 2 l. c., 30761 var. Zlēkas, acc. pl. 30692, 1 Sakaleja = *irkla* „irklas“ 26495, 1;

6) *Klaipēde* Lange RKr XVI 31, Std II 747 = lie. *Klaipēda*;

7) *lagzde* „lagzda“. Tai rodo gen. pl. *lagžu* krūmiņš BW 29316 Ugāle;

8) *laives* gen. sing. 30784, 1 var. Kuldīga;

9) *lapse* „lapsa“ IF XXX 103, BW 2665 (I 923), 11502, 23 var. Bārtava, 11499, 2 var. Cīrava, Kuld. Kalnmuiža, 11502, 22 Nīca, 30505, 1 Rāva, *lapsi* instr. sing. 11499, 1 Tuosmare, *lapses* gen. sing. 16177, 2 var. Rāva, RKr XVI 88 Nīca, nom. pl. BW 2685, 2 (I 924) Bārtava;

10) *lūses* (gen. sing.) nagi RKr XVI 88, 104 Nīca: *lūsa* P. Šmits;

11) *meite* „meita“ BW 30847 Zūras;

12) *siekste* „siēksta“ BW 13154, 2 (V 586) Nīkrāce, *siekste siekti* nepacēla 8491, 2 (V 541) Skrunda;

13) *apeņa spuordze* 19748 Rāva „*spurga“; ar vilas *spruodzi* 25439, 1, *spruodžu* gen. pl. 18906, 21591 Kābile, 21590, 2 var. Jaunmuiža, 1. c. 3 var. Kuld. aps. < *spruodze* „spruoga“;

14) *vaine* „vāina“ 5722 var. Dūre;

15) *vārne* „vārna“ 10910 var. Kandava;

16) *valade* „valuoda“ 10082, 7 var. Rinde;

17) *Vente* „Windau“ Std I 356, *Ventes* kārklī BW 12029 Ventspils;

18) *vilne* 31003, 1 Kuld. aps., 1. c. 3 var. Alsunga = *vilna* „banga“ 31003, 1 var. Kuldīga, 1. c. 3 var. Alsunga;

19) *zarne* „zařna“ Std II 173, taukas *zarnes* nom. pl. l. c.;

20) *māsiņe* „māsiņa“ BW 21401,1 Durzupe;

II. *silde* „silda“ 3 praes. BW 30713 Rinde; *jems mani līdzē* „līdzā“ 33605,6 Kuld. Kalnmuiža; *auge* „aūga“... *lēje* „lēja“ 3 praet. 33748,1 Kandava;

III. *-ei(s)* iš *-ai(s)*:

1) *svēteis* „svētais“, *mīl'eis* „mīl'ais“ šiaurēs vakarinēje Kuršo daļje ī šiaurē nuo Tukumo Iz VIII,1 58;

2) *sārkaneis* ābuoliš RKr XVI 79 Raņķi;

3) dat. sing.: *cūkei* rāgi, *vistei* pupi BW 26028,7 var. Dundanga, *kazei* „kazai“ 11217,2 var. Kandava; *manei* māmīnei 22291,1 Sasmaka; *māsei* 13628,6 Sasm., 13717 var. Kandava, 24738 var. Uokte, *ieviņei*... *sieviņei* 27108 Uokte Talsu aps. Naudininko galūņē *-ei* BW rašo ir *-e*. Šito *-e* kokis ir kiekis man nežinomas.

CXVIII Dat. sing.: *bitite* 30343,2 var. Kuld. Kalnmuiža; *bluse* 2724,1 (V 482) Kabile, 2728,4 Lutriņi Kuld. aps.; *gājuše* 23557 Kabile; *māmiņe* 94,2 (V 442) Kab.; (*mane*) *māsiņe* 17960,2 var., 27094 Sarkanmuiža, 17960,4 var. Dundanga; *mārše* 24738,4 var. Kab.; *māse* 18883 var. Dund., 24738 var. Dzirciems, Igēne; tai *māte* 23160,1 (V 639) Alsunga, 23350,1 (V 640) Kab.; tai *paše* 12442,1 (V 580) Bases Ožp. aps.; man *viene* 2036,2 (V 471) Bases; *viste*... *cūke* 26028,1 (V 655) Kab.;

4) loc. sing.: *laukei* 22357 Rinde; *puorei* 12255 var. Kuldīga, 23341,1 Grauzdupe; *tūrumei* 12255 var. Kuld.; tai *sētei* 18619 Rinde. Vietininko galūne dažņiau eina *-e*: *kāļē*, *ruokē*, *iūfē* Staldz. RKr XVI 132; circenis iekuoda *kreise ciske* BW 24106¹ (V 644) Kabile; *ēniņe* 18021,1 var. Rinde; *gāliņe* 5750 Rinde; *iekše* 18806 Durzupe; *istabe* 13212 Kandava, 18360,4 Rinde, t. c. 4 var. Kuld. Kalnmuiža, 18806 Durzupe, 18880, 23256 Dzirciems, 18883 var. Uokte, 19091 Alsunga, 24322,9 Igēne, *silte istabe* 24738 var. Dzirciems, Igēne, Uokte; *viene* svārku *kabate* 12707 var. Kabile (cf. 19184,3 Usma); *Kuldīge* 2107,4; *liepe* 24622 Ārlava, 28907,1 (V 673) Lutriņi Kuld. aps.; *mugure* 17873 Garlene, RKr XVI 194 Ventspils, 25262 Uokte; *pakaļ'e* 18015 Renda; *mane priekše* 19739 var. Ēduole; *tīre* rudzu *rije* 18588 Kabile; *ruoke* 13595,36 Sasmaka; *Venie* Jelg. RKr II 153 Sarkanmuiža, *gale* „galā“ BW 14506 Stende; *louke* 8938,1 Sarkanmuiža, *lauke* 12311 Sasmaka, 12778,1 var. Ārlava, 29457 Garlene; *puore* „purvā“ 23341 Alsunga; *sīle* 12496,2 var. Sasmaka, 18272,1 Kandava, 18341,1 Dundanga, 22370,3

Rinde, 23557 Kabile; *vakare* 12343 var. Kuld. Kalnmuiža, 28902,1 var. Dzirciems, Igene, Kandava;

IV. -es iš -ās (loc. pl.): *tautiņes* BW 18080 Ārlava, *vedības* „vedībās“ 28627,1 var. Durzupe, *vises mājes* Dundanga Iz VIII, 1 37¹.

155. Ne žodžio pradžios skiemenų trumpėjimą Kuršo latviai bus paveldėję irgi iš kuršių kalbos. Visų balsių vietoje latviai ne žodžio pradžioje paprastai deda garsą *a* arba *e* (platuji).

1) *ī*, *i* vietoje: *gaidedams* BW 12430 Sasmaka; *skaitedem* „skaitīdams“, *mēredem* 21409 Sarkanmuiža, ar *l'aud^ams* ienaide (Rinda);

2) *ie* vietoje: *cēltes* „celties“ inf., *cēļes* „celies“ imper. Zūras, Puope, Rinde, Ance, Dundanga Iz VIII, 1 36;

3) *ā* vietoje: *tapenet* „tapināti“ BW 12408 Sarkanmuiža; *garis uzauge...* *staige* (< *staigā*) suol's *skaitedem*, *augamiņ mēredem* BW 21409 Sarkanmuiža; *vises mājes* „visās mājās“ loc. pl. Dundanga (taipaja ir: *guovēs*, *abēs acēs*) Iz VIII, 1 37¹;

4) *uo* vietoje: *lūke* „lūkuo“ BW 12408 Sarkanmuiža, es *augu kalpenem* „kalpuonēm“ 17850 Zlēkas; ar *maganu*, ar *ābalu* 21032,4 Sarkanmuiža, *mageniņ* „maguoniņa“ FBR II 18 Staldzene, *uozel muce* l. c., *kāpast* l. c., *vītals* BW 1050,3 var. l. c., *vītal* „vītuo-la“ gen. sing. 8825 Ārlava, *gazare* „garuozu“ acc. sing. 5265,2 Rinde; *cel'es* „cel'uos“ loc. pl. 15062,18 Ārlava, *nabages* „nabaguos“ 12144 var. l. c.;

5) *u* vietoje: *ceper* gen. sing., *ceperei* loc. sing. BW 12123,1 Dundanga; *dzegez's* nom. pl. Dund. Bz Lett. Dial. 58, *kaudzi ēda ēdamai* „ēdumā“ BW 29644 Cīrava, *vezamiņ* acc. sing. 29758 Sarkanmuiža; *pakals* „pakulas“, *pakliņs cel'* tek 7011,4 Zūras, als puis, *sarge sav mugeriņ* „muguriņu“ 19514 Sasmaka;

6) *e* atstoja senovės *a*: *gaigels* BW 11125,1 Sarkanmuiža, ar *uguņ pagelit* 18262 Ārlava.

156. Kuršo latviai dvibalsių *ir*, *ur* vietoje šandie ištaria *ier*, *uor*. Ir šitą kalbos ypatybę latviai yra gavę sulatvėjimo keliu iš senovės kuršių kalbos.

1) *ier* < *ir*: *ziergu pierkt* BW 29795 Aistara, 33633 Nīca; *ziergu* gen. pl. 17121 Alsunga; *bierstala* 13575,3 Cīrava, 10605 Rāva; *siermi ziergi* 29947,2 Cīrava, l. c. 3 Kuld. Kalnmuiža; 15172 var. Rāva; *pierku* 13296 Dunalka; *stiēran* (über **stiērņ* aus *stiērna* Endzelīns BB XXVII 329) Dundanga, *stiernas* gal'a BW 19434,2 Talsi; *piertenieks* 11649 var. Ēduole; *bierze* 13575 Kabile, *sierdis*, *piertis* nom., gen. sing. Kabile BB XXVII 317; *ciertu* BW 14011

var. Kuld. Kalnmuiža, 14899 Raņķi, 11526 var. Skrunda; *dziernu* 17342 Nīca, 13420 Padure; *ierbe* 26551,12 Nīca, 11111,9 Rāva; *pierns* 11518 Rāva; *šķierba* 19443,2 var. Rudbārži; *šķierstīdams* 13413,1 Saldus; *bierdināt* 13906,2 Skrunda; *Vierga* 2705,3, 10694,1 var.;

2) *uor* < *ur*: *Kuorsu* meitas BW 13242,1 Cīrava, *kuorpes* 24128 Ēduole, Jelg. RKr II 151 Kabile, *kuormis* RKr XVI 126 Raņķi, *muordu* pina BW 34633,3 Rāva, villas *guorste* 34825 Rāva (*Ilgurstis* „Knucken Flachs“, *gurstis* sagriezt Std II 359, *guḱste*² U s. v. *Knocke*), *puornas* raut 6497 Ugāle. Daugiau pavyzdžių nebeduodu, nes jų kiekvienas ir pats lengvai gali susirasti kiek norėdamas „Latvių dainose“.

CXIX Dvibalsių *ir*, *ur* išvirtimas junginiais *ier*, *uor* yra ėjęs šiais laipsniais: *ēr*, *ōr* < *er*, *or* < *ir*, *ur*. Kuršių kalboje dvibalsių *ar*, *er*, *ir*, *ur* balsiai bus buvę ilgi, turėdami bet-kokią priegaidę. Tą kuršių kalbos ypatybę dar ir šandie teberodo sultatvėjusieji kuršiai, ištardami ne tiktai *vārna* ir *bērze*, kaip ir tikrieji latviai, bet ir *dārben* „dařbiem“ Ventspils BB XXVII 315² ir *vērgi* „veřgi“. Kuršių kalboje *i* ir *u* būta plataus, atviro. Tasai atvirumas privedė jų balsį *i* prie *e*, *u* prie *o*. *Stīrna* ir *kuīpe* del balsių *i* ir *u* atvirumo kuršių lūpose pavirsta iš pat pradžių lytim **stērna* ir **kōrpe*. Vėliau, kai kirtis peršoka pirmojon dvibalsio dalin, tuodu mūsų žodeliu kuršiai pradeda tarti *stērna* ir *kōrpe*. Iš pradžių dvibalsio *ēr* ir *ōr* balsiai *e*, *o*, gal, palieka dar trumpi. Ilgainiui ir *e*, *o* dvibalsyje po kirčiu turi pailgėti. Pailgėjęliai *e*, *o* su laiku išvirsta dvibalsiais *ie*, *uo*.

Dvibalsių *ir*, *ur* balsiai *i*, *u* šandie esą ilgi Rūkiavoje (la. Rucava), Dūrbėje, Leityšniekuose (Bz Sprache d. preuss. Letten 115, 117) ir kitur (Endzelin Lett. Gram. § 65 S. 103): *zīrgs*, *mīrt*, *īrbe*, *iekūrt*, *kūrlis* BB XXVII 272/3, *cīrvelis* RKr XVI 198, *džīrnu* gen. pl. l. c. 258, 259 Rucava.

Dvibalsių *ir*, *ur* virtimas dvibalsiais *er* (arba *ēr*), *or* (arba *ōr*) kuršių kalboje jau pažįstamas XIII amžiuje. Tai rodo kad ir šie ano laiko vietovardžiai: *Cervical* „vok. Zirkaln, la. Cierkal'ī“ BG 195, *Kormele* (*Kormalen*) „vok. Kūrmalen“ BG 209, *Dorben* „vok. Durben“ 219.

157. Pietų rytinės Vidžemės vietovardžius *Vestiena*, *Vējava*, *Vērene*, *Viesiena* ir *Vietalva* vokiečiai ištaria su *F-*, t. y. *Festen*, *Fehgen*, *Fehren*, *Fehsen* ir *Fehteln*. Kuršo vietovardžiuose priebalsio *V-* vietoje vokiečiai netaria *f-*, pvz.: *Venta* > *Windau* (jau

1230 m. dokumentas rašo *Winda*), *Venzava* > *Wensau* (1253 m. *Vense*), *Velze* > *Welsen* (1253 m. *Welse*), *Virga* > *Wirgen* (1253 m. *Virga*). Prof. J. Endzelynas (Ko mums māca Latvijas vietu vārdi par *v* izrunu? Fil. biedr. raksti II 7, 8) iš to fakto, kad latgāļu zemēs vietovardžiuose vokiečiai garso *v* vietoje ištaria *f*, o kuršių zemēs vietų varduose — *w*, daro išvadą, kad kuršių kalbās garso *v* būta nevienodo su latvių kalbos priebalsiu *v*. Vokiečiai su savo *f* rodo, kad latvių garso *v* XIII amžijue būta pučiamo (spirans) priebalsio. Kuršiai tuo-patim metu priebalsio *v* vietoje bus tarę neskiemeninį (unsilbisch) *u* arba *g*. Vadinasi, XIII amžiaus kuršių kalboje *v* bus buvēs pusbalsis (semivocalis), o latvių — priebalsis (consonans).

Kuršių kalbās garso *v* pusbalsumas išaiškina mums *v* iškritimā po *r*, *l* ir tarpu balsių (vocalis + *v* + vocalis). Garso *v* kritimā, kurį labai gerai pažīsta Kuršo latvių šnēktos, latviai bus pavēl-dēje iš senovēs kuršių kalbos.

I. -*rv*- virsta -*r*-:

1) *buori* „burvji“ BW 16072 Skrunda, l. c. 1 Rāva, 20742 Jaunmuiža, *buori* RKr XVI 179 Raņķi;

2) *cieris* „cirvis“ RKr XVI 193 Ventspils, tov nav *ciera* BW 22214 Kuld. Kalnmuīža, *cieri* acc. sing. 21711,1 Skrunda, RKr XVI 193 Ventspils, *cieritis* BW 2686,6 Kuld. Kalnmuīža || ar malkas *kīreli* aptašināta 24814 Nīca < lie.;

3) *dāra* „dařva“ RKr XVI 125 Raņķi, *dāras* cepurēm BW 20397,4 Ķirava, *dāre* loc. sing. 19373 Alsunga, *dāra* rīkle 872 (kur?), *dāra* rīkle 872,1 Lestene;

4) *duores* „durvis“ BW 3727 Kuld. Kalnmuīža, RKr XVI 84, 139 Raņķi, klētes *duoris* BW 18011,2 Rāva;

5) *puora dzēre* „dzērve“ 3117,3 var. Raņķi (*dzērva* RKr XV 236), Skrunda, 9008 var. Alsunga, *puorei* (loc. sing.) *dzēre* 3117,1 var. (V 487) Raņķi, *Dzērenieki* 10260 Ķirava „Dzērves puīši 10257“; *dzērenes* „dzērvenes (tokios uogos)“ 9842,1 (V 555) Raņķi;

6) *Iere* (loc. sing.) ...Ierupīte 14962 Rinde, *ierinieki* RKr XVI 237 Raņķi, BW 12094¹ (V 576), *Ierās* loc. pl. l. c. < *Irva* „vok. Irben“ (< lyb. *irva*, *ira*=est. *hiřv* „stirna“, suom. *hirvi* „briedis“);

7) *puors* „pūrvs“ BW 31719 Kābile, *puora* zāle RKr XVI 223 Raņķi, *puoru* brida BW 18803,13 Aistara, *puorā* 26817,1 Puzēnieki, *puori* 25957,1 Skrunda;

8) *spāri*, *spāres* „Bremsen“ Std II 155, *spāre* FBR III 44 Briņki Ožp. aps., mušas... *spāres* „spārvos“ BW 16889,1 Dundanga;

9) *viere* 1937,5 var. Kuld. Kalnmuīža, 30819 Sakaleja < *viervē* 30795 Ćirava (*Dzērenieki* 10260 rodo, kad Ćiravos dainās *viervē* yra rašytojo, o ne vietas šnektos lytis).

II. -lv- virsta -l-:

1) *cilēkam* BW 27738,2 (V 665) Skrunda, *cilēciņš* 22046,1 Gruob. aps., l. c. 2 Alsunga, 33076 Kabile, RKr XVI 240 Raņķi;

2) *gāla* anstatt *galva* „der Kopf“ ist Tahmisch Std I 64, U, RKr XVI 127, 180 Raņķi, BW 4614 var., 6042,4, 25011,2 var. Rāva, 20239, 25011,2 var. Ēduole, 24738,4 var. Dunalka, Kabile, 27339 Padure, 35544 Skrunda, FBR III 45 Briņki, *gālas* gen. sing. 5345 var., 16693,1, 24742 var. Kuld. Kalnmuīža, 5866,3 var. Rudbārži, 19693,2 var., 24742 var. Rāva, 24242,4 Kabile, RKr XVI 86 Raņķi, *gālu* acc. sing. BW 10650, 19289 var. Dunalka, 13591 Rāva, 14108 (RKr XVI 70, 74), 28110,5 var. Raņķi, 14129,1 var., 28110 var. Kabile, 16925 Virga, 19298 var. Padure, 19289 var., CXX 24708,7, 31518, 35645,1 Skrunda, 19298 var. Alsunga, 19951,2, 33605,6 Kuld. Kalnmuīža, 24619 Renda, 25175, 28110 var. Ēduole, 25319,4 Sakalejas Apriķi, 28110 var. Sakaleja, 28110,3 Sasmaka, 31851 Ćirava; *gālu* instr. sing. 446,3 Aistara, 24803,1 Rāva, 31247,1 (V 686) Skrunda; *gālā* loc. sing. 24669 Skrunda, *gālai* loc. sing. 24538 var. Lieģi; *gāl* „gaļva“ Saldus, Klāņi = *gāle* Kandava, Valgāle, Puzenieki Bz Lett. Dial. 152, *gāle* BW 24738 var., 28876,1 Uokte, *gāles* auts 5866,2 Alsunga, 24242,4 var. Ēduole, *gāli* acc. sing. 5894 var., 5895, 10650,1, 24585 var. Ēduole, 20717 Alsunga, *gāle* loc. sing. 24711 var. Sasmaka; *gāliņa* 13644 Aistara, 16925¹ Raņķi, 16929 Zlēkas, 17173,2 Grauzdupe, *gāliņa* 166,1 var. (I 807) Tuosmare, 985, 4181 var. Dunalka, 28354,1 Nīca;

3) *pagālis* „pagalvis“ 22126 Rāva, 24955,1 Alsunga, 25012 Talsi, l. c. var. Ārlava, *pagāls* 25012,1 Sasmaka, *pagāle* loc. sing. 408,2 var. Ventspils, Kuldīga, 408,3 var. Kuld. Kalnmuīža, 408,1 (V 448) Raņķi, *pagālei* loc. sing. 408,8 Dunalka, *pagālī* 408,3 var. Skrunda, l. c. 1 var. (V 448) Kabile;

4) *pāls*, *pālais* „lie. paļvas“ U s. v. *isabellfarben*;

5) *spurgālis* RKr XVII 54 Talsi < **spur(a)-galvis*;

6) *zuosu škilis* „škilvis“ BW 19368 var. Sarkanmuīža;

7) *zal'gālīši* „*zal'galvīši“ 28280 var. Krūte.

III. -v- iškritimas tarpu balsių:

1) *guōi*² „gūōvi“ Nīgranda Iz VIII,1 75, *guōīm* dat. pl. Smārde BB XXVII 326;

2) *izdeibas* „izdevības“ BW 32529,1 var. Lipaiki;

3) *jaunoite* „jaunuvīte“ 23263, 23472 Rudbārži (*o < u*);

4) *paguusi* „paguvusi“ Rucava BB XXVII 326;

5) *sapuusi* „sapuvusi“ BW 20462 var. Bārtava;

6) *suans*, pl. *suan* Piltene < *suvans* „suvēns, Ferkel“ Dzīfas (Sirgen), Venzava, Zūras Iz VIII,1 75. Toliau iš *su-ano* atsiran-
da vienaskiemēnē lytis *suōns* (Zlēkas) arba *suōns* (Sārname), pl. *sūn*;

7) lai *šua* (< *šuva*) pati BW 1803 Valtaiki, *šueja* „šuvēja“
U s. v. Nāhterin;

8) *zues* „zuves“ Nīgranda BB XXVII 326, *zuu* „zuvu“ gen.
pl. Rucava Iz VIII,1 75, *zuītiņa* < **zuviitiņa* Priekule, Vērga-
le l. c.

158. Tarpbalsiniam *v* iškritis, jo vieton paprastai Kuršo latviai
īspraudžia *j*. Tai rodo šie pavyzdžiai:

1) *ājs* „avis“ nom. pl. Dundanga Iz VIII,1 75, *ajas* „avis“
BW 5652 var., 20445 var. Dund., *aju* stals 1874,1 l. c., buč, *ajiņ*
sīkspruodžiņ! 27681 l. c.;

2) kājas es *ap-āju* „apāvu“ 16978,13 Nīca;

3) *at-deju* „atdevu“ RKr XVI 93 Rucava;

4) *duj* BW 481,2 var. Reņģu muiža Tukumo aps., 716 Kaz-
dangā, BB XXVII 324 < *duji* BW 29942 Nīca, abi *duji* 2258 var.
Kuldīga (*abadui* „beide“ Nīca, Krūte BB XXVII 325⁴), *duju* gen.
pl. Rucava (RKr XVI 168), Gavieze Iz VIII,1 72,75, BW 17689,
28354,1 var. Nīca, 18485 Sātiņi, *mūduju* „mūdvieju“ Rucava BB
XXVII 326, *dujus* acc. pl. BW 16584,3 var. Sātiņi, 18014 var.
Alsunga, *dujuom* dat. sing. Leitīšnieki BB XXVII 326, *dujiem* l. c.
Priekule, BW 34141 Skrunda, RKr XVI 133 Rucava, Iz VIII,1
72,75 Gavieze, *dujām* RKr XVI 257 Raņķi, l. c. 107 Rucava, BW
14271 Renda, BB XXVII 322³ Ezere, l. c. 326 Duřbe, nuo *du-
jāme* raibul'ām BW 716 Kazdanga, *dujuos* loc. pl. BB XXVII 326
Saka, Iz VIII 75 Gavieze, Rucava; *dujatā* „zu zweien“ Gramz-
da > *duita* Kalēti, *dujād* Sārname || *duvējād* Alsunga BB XXVII
326, *duvējāds* RKr XVI 76 Raņķi, BW 365,1 (V 447) Kuld. Jaun-
muiža, *duvejāds* „дворякий“ Alsunga, Eņbūte Iz VIII,1 76;

5) *guoj*^{*} „guove“ Lub-Ezere BB XXVII 327, *guōjs*² „guovis“
nom. pl. Dundanga Iz VIII,1 75, *guojes* BW 4247, 10569,2 var.,
28988 var., 29315 Sasmaka, 31622 Dund., ālavu *guoju* acc. sing.

19008,1 var. Dund., simtam nāk *guojus*, vēršus¹ gen. pl. 4881 Rinda;

6) es... *kaju* „kavu“ RKr XVI 182 Rucava;

7) *nuo-žujusi* BW 13717 var. Alsunga, Kandava; tev rijiņa pus-
-žujuse 31598,1 Alsunga;

8) *pamuja* „pamuve“ Nīca RKr XVI 101, Rūjiņa U;

9) *pujuse* „puvusi“ BW 19283 var. Jaunmuiža, *nuopujušas*
31175 var. Raņķi, *sapujušas* 18775 var. Dundanga;

10) *stāju* „stāvu“ Rucava RKr XVI 94;

11) *šuju* „šuvu“ BW 7386,2 var. (V 533) Jaunmuiža, 7389,1
Raņķi RKr XVI 140, *šuja* „šuva“ BW 1805 Alsunga, 5707,1 var.
Aizupe, Kandava, Raņķi RKr XVI 74, *šujat!* BW 23819 Dūre,
piešujam 20509,1 Ēduole;

12) *tuju* „arti“ BW 10889 Ēduole, 10682,2 (V 564) Jaunmuiža,
13239 Kuld. Kalnmuiza, 14163 var. Ģirava, 18134 Kabile, 21365 var.
Sasmaka < *tuvu* 22412 Priekule, 22385 Dzirciems, Tingere, 22386
Mežuotne, 22410 Meirēni Kēsū aps. (v. š. *tyvu* 22413,1 var.,
tūlu 22415, *tūli* 22413,1; l, t. y. l, iš v); *tuji* „tuvu“ 12409,10 var.
Eņgure, *tuj* Tāmi Iz VIII,1 75, BB XXVII 324, *tujējs* „tuvējis“
Āzupe RKr XVII 59;

13) *zuye* īvande < *zuve* arba *zuvis* Kabile, *zūs* Gramzda < *zuvs*
BB XXVII 324, *zuj* arba *zuj* „zuvu“ gen. pl. Dundanga, Puze,
Ārlava Iz VIII,1 75.

159. Šnektose del *v* kaitaliojimos su *j* tarpu balsiū (*šuvu* || *šujn*
„siuvū“, *guoves* || *guojes* „kārvēs“) gali kartais atsirasti senėlesnio *j*
vietoje naujadaras *v*. Žodį *dzija* „gija“ daug kas rašo *dzive* arba
dziva: *dzives* gen. sing. BW 1171 Ēduole, 35152,2 var. Rāva, acc.
CXXI pl. 16534,1 Rāva, nom. pl. RKr XVII 32* Raņķi, *dzivi* vērpt BW
731 Gruob. aps. (Tuosmare, Nīca), 8402,3 Gavieze, l. c. 4 var.
Bārtava, Kazdanga, Rāva, *dzivas* tīt 4384,7 var., 6991,3 Dundaga,
dzivitiņa 21450 Kruote, l. c. 1 Virga. Ar čia *dzive* nēra tikrai ra-
šoma lytis šnekamōsios *dzija* (v. š. *dzije*) vietoje?

160. Kuršo latviū šnektose išrieda epentezė iš kuršiū kalbōs
ypatybės minkštinti priebalsius prieš *i*, *j* ir *e*. Priebalsiū minkš-
tėjimą dar ir šiandie tebepažįstą Kuršo latviai (Endzelins BB
XXVII 315²): *nāc* *ēst* Zlēkas, *pazudaš* „pazudusi“, *māt* „māte“,
dzēgaš „dzeguze“, *vālaš* „vāluodze“ Dzifas (Sirgen), te *paš*, *sačes*

¹ Daugiskaitos kilmininko galūnė -us pažįsta ir kitur Kuršo žemėje: vie-
ne *dēls* (<* *dēlus*) māmīne dat. sing. BW 19048 Dundanga, braucat *maikšus*
eglienai 19782 Vērgale.

nom. sing. „locutus“, *nāž* „nazi“ acc. sing. Piltene, *ačs* „acis“ nom. pl., *loufinas* (loc. pl.), *gađijas* Zūras, *nenuosūtę* 3 praet., *dār-bēm* dat. pl. Užava, *vālaiž* „vāluodze“, *balaiđs* „baluōdis“ Užava, *vārf* „vārti“ Puope.

Ilgainiui minkštieji priebalsiai pradeda asimiluojamai veikti savo kaimynā balsj. Šituo veiksmu balsis pavirsta dvibalsiu.

I. *ai* (*aʲ*), *aʲ*:

1) *balaiđs* „baluōdis“ Užava BB XXVII 315²;

2) veciem *cigaiņiem* BW 20884 Ēduole, *cigaiņs* 28262,1 var. Ventspils; Turku *čigaiņiem* 20271 Sasmaka, *čigaiņ* meitiņ RKR XVI 132 Staldz.;

3) *gluodaiņiņu* (var. zalkšu luoks) gruoža BW 34105 Zūras;

4) *kaižak* „kažuoks“ Ugāle Bz Lett Dial. 151;

5) kur tu *maʲn* redzē? Staldz. RKR XVI 97, *maʲni* guldņej l. c. 192;

6) *naʲzs paʲlik* „nazis palika“ Sarkanmuižas pag. (Staldz.) l. c. 132;

7) *paīrit* Nordwestkurland Bz Lett. Dial. 100 ff. (BG 293), Saka l. c. 112, U s. v. *üermorgen*, BW 2021,2 Skrunda, 12638 var. Sasmaka, 25083 Sakalejas Apriki Ožp. aps.; FBR III 44 Briņki < *paīritu* „parītu“ U s. v. *üermorgen*. Mūsų žodj kuršiai bus nunešę ir į vakarinę Vidžemę: *paīritā* BW 1872¹ (V 896) Riktere (Sigsgund) Rygos aps.;

8) *paʲlika* groʲzidams Užava, Ventspils, Staldzene RKR XVI 67;

9) *paʲte* „pati“ Ventspils l. c. XVII 26;

10) melni *spaīņi* „spaīņi“ BW 17932 var. Ance < vok. *Spann* „kibiras“;

11) *vālaiž* „vāluodze“ Užava BB XXVII 315²;

12) *vārf* „vārti“ Puope l. c.

II. *ei* (*eʲ*):

1) *ecešām* „ecēšām“ BW 15705,16 Rudbārži. Iš čia matyti, kad dar nesenai tebebūta š minkšto;

2) *eidans* „ēdiens“ Dundanga, *ēdanas* Ārlava Bz Lett. Dial. 151, *eidan* acc. Dund. l. c. 55, *eidęns* l. c. 100, Iz VIII,1 58, *eid* 2 sing. imperat. Ēduole l. c. 33 (inf. *ęst* < **estu* sup.), *eids* „ēdis“ Dzirciems Jelg. RKR II 155, es *eid* BW 4446,2 var., *eid* 3 pers. 19190,1 Ārlava, l'audis *eida* < **ēidę* 1470 Renda, *eidmans* „ēdminis“ Valgale Bz. Lett. Dial. 151, *eidanę* „ēdināja“ BW 4446,2 var. Dundanga;

3) *leicans* Dund., *leicanos* Ārl. Bz Lett. Dial. 151, *leicens* „lēciens“ Iz VIII,1 58;

4) *leidzirkne* BW 21871,6 var. (kur?): *lēdzirknīte* 32392, *lēdzeksnīte* l. c. var. „lie. lēgersta“;

5) *izgudreimi* tautas nāca 14675 Nīca;

6) *kleipe* loc. sing. 4446,2 var. Ārlava, 17952 Dund. „klēpī“;

7) siekiem naudu *meiruodami* „mēridami“ 30703,11 Bīldiene;

8) *meielis* „mētelis“ 33852,1 var. Kābile, l. c. 4 var. Kandava, 33682,7 var. Ģirava, 33973 var. Zlēkas, caur... *meial* „mētelī“ 33981,1 Rinda;

9) *pēc* „pēc“ Nurmuiža Bz Lett. Dial. 104, Dzirciems Jelg. RKr II 155, BW 7426, 24739,1 Rinde, 8438 Sasmaka < *pēc* < *pēdis* (*vis-pēdis* BW 18867 var. Nīca), *peicak* „pēcāk“ 14628 Dzirciems; *kāpēc* FBR III 45 Briņķi; *peide* vasariņ „pēdēja“ 27305 Sasmaka;

10) *reitiņi* „Tormenti“ Elvers RKr XVI 16, Std I 223, 398, II 768 || *reiji* Std, *reļi* Rauna, *retiņi* Wellig Beitr. 99;

11) es *seid* „ich sitze“ Valgale Bz Lett. Dial. 137, 3 praes. Felixberg Iz VIII,1 33, BW 3704, 9223,5 var., 21369 var., 25273 var. Sasmaka, 21365 var. Ārlava, 2 sing. imperat. 1429 var. Renda, Iz VIII,1 33 Felixberg, *seiz* „sēž, sēdi“ 3 praes. 2206,3 Ridei, 6100,3 var. Dzirciems, *seide* „sēdēja“ 1083,2 (I 873) Sasmaka, liek man *seidet*, es *neseidu*... kuo *seidešu* 14677 Renda, *neseide* „nēsēdēju“ 21365 var. Ārlava, l. c. 1 Sasmaka; *apseiduos* Ārlava, *apseides* l sing. praet. Sasmaka 18875 var., *iesēides* „iesēduos“ 17875,13 Ārlava, *nuoseidet* Jelg. RKr II 155 Dzirciems;

12) *svēipi* „Russ“ BGr I 73 < *svēipi* = *svēpi* U „kvēpes“.

III. *ui*:

1) *at-buīlēt*² „stumpf machen“ Kandava ME 151 < *buīl* - < *buoīl* -; *ai-buolēt* „stumpf hauen“ ME;

2) *gruži* „mēsli“ < *gruži* BW 26244,1 var. Priekule;

3) *guidr* vaer'd „gudri vārdi“ Užava, Ventspils, Staldzene RKr XVI 67;

4) *klūcens* Lange „Kranich“ Std I 111, 387 :lyb. *klūk* „Schwan, gulbē“ < kurš.;

5) uz *pušiti* dalijām BW 16527,1 Kursiši;

6) *suķis* „suvēns“ U s. v. *Ferkel*, *suķis* (K. Pētersons), *suķens* BW 2887,1 Vērgale < *sukis* U „Halbschwein“, *pus-sukis* BW 20879, 29137 var. Priekule, 34380 var. Kābile, *sukēns* „čūcis“ 28838,1 Kursiši < kurš. *sufa* - < **suija* -;

7) *sun* rūnej „*sunī* rūnīja“ Staldzene ties Ventspiliu RKr XVI 132.

161. Epentezē, be Kuršo latviu, pažišta ir Klaipēdos-Priekulēs apylinkēs žemaičiai (Mit II 36, KZ XLIV 311). Ir latviai, ir žemaičiai šią kalbos apraišką bus gavę iš kuršių.

Epentezē rodo šie žodžiai:

1) *knūsis* „Staubmücke“ D¹¹ I 14, Mit I 80 (Klp), LF 127, *knūšis* Yl, Slnt < kurš. = la.-kurš. *knūsis* BW 29284,4 var., 31795,4 || *knaūsis* „Staubfliege, Staubmücke“ 29284,4, 30498,3,4, 34747; ž. *kušis* „mažasis uodas“ Kv, Als, Slnt < *kušis* < kurš. = pr. Voc. *cussis* „Mücke“ || š. v. ž. *kūsiyis*¹ Klp „sich reiben (wenn es juckt), sich schubben“ < kurš. *kūšī-* || *kūšulas* „kušis, мовка“ Erž : skr. *kūšati*, *kūšāti* „reisst, zerrt“ Bg⁵ LXVI 223;

2) *nūmirulis* „Epilepsie“ LF 147 = *nūomirulis* K¹ s. v. *Epilepsie*;

3) *puikys* „Kaulbarsch“ Frischbier Preuss. Sprichwörter² 292 (Mit II 36), Lpn 99, „jazgarz“ KosL 152a (ž.) < kurš. IF XXXIII 120 = ž. *puokys* Rt, *puokis* (v. š. *pōukis*) Ms, Slnt „perca cernua“;

4) *pasi-pūšes* „pasišveitęs“ LF 160 < *pūši* 2 sing. praes. „pūošī“;

5) *rūinis* „Seehund“ LF 166 < kurš. = *rūonis* (v. š. *rōunīs*) Krtm, Plng = la. *ruōnis* „julga“ U s. v. *Seehund*;

6) *stuigis* „der Stoss am Wagen“ LF 178 = la. *stuigi* „die Stützen, welche das am Lande auf Rollen stehende Boot halten“ Bēgure Bz Lett. Dial. 176 < sen. kurš. **studai*.

162. Kuršo latviai drauge su Kōpų (Nehrung) latviais garso *ǝ* (*dz*) vietoje kartais ištaria *z*. Ir šią kalbos ypatybę latviams bus suteikę sultatvėjusieji kuršiai. XIII amžiaus Kuršo žemės vardynas rodo, kad kai kuriose kuršių kalbos šnektose senėlesnio *dz* vietoje jau ir tuomet tarta *z* (žr. a. § 139).

Kuršo latviai šių žodžių garsą *ǝ* (*dz* iš *ǝ*) ištaria *z*:

1) *ierzekls* Ėduole U „ingérklis“ < **ie-zērklis* = *iedzērklis*;

2) *zelt*, *zaldīt* (lyties **galdīt* vietoje), *sazaldīt* U s. v. *versengen* (von Nessel), nâtres *zel'* oder *dzel'* „die Nessel brennt“ U s. v. *Nessel*; nâtre muti *zeldināja* BW 14675,1 Krûte, cf. 6633 Padure, 6647 Āzpute, l. c. var. Dûre, Ruokaiši, 21745 Râva, [apzeldinât ME 137 Bīrži < sēl.], nâtrite, *nezilini!* 9369 Ėduole, *zilinât* „gēlti“ 21821 Kuldīga, 21745,1 (V 633) Talsi, *zēlums* U s. v. *Stich* „gēlimas“ Ds;

¹ *Kūšiotis* „kasytis“ Slnt.

3) *zeltēt*, nuo- „gelb färben“ Std II 273, *zeltēns*, *zeltāns* „gelb“ 273, 294, *zeltums* oder *dzeltēnums* pautā „Dotter“ 180, pauta, uolas *dzeltums* 226; Palsmanēs (Valkos aps.) *zeltes* „dzeltēs, gelšos“ (žolē) BW 7142 var. del žodžio geografijos veikiau bus sėliškos, nekaip kuršiškos kilmės žodis;

4) *ziedi* U = *dziedi* BW 19944 „sijas“ Rudbārži. Ar čia *z* ne = aist. ž?

5) *zievu* „ich wohne“ Pilkupas < *dzievu*, *zēfti* „dzeft“ l. c. Bz;

6) mes *zirdime* „giirdime“ Praetorius (ed. Pierson) 124;

7) vok. *Sirgen* (la. *Zires* muiža U) netoli nuo Užiavos upės, į vakarus nuo Piltenės, Ventsp. aps. < kurš. *Zirja* < *žirja* „girià“;

8) *zītars* „dzītars, Bernstein“ BGr I 65 (> Rauna FBR III 72).

163. Kuršo latvių kalbos tarmė rodo, kad senovės kuršių kai kuriose šnektose jau nebeskirta *z* (= lie. *ž*) nuo *ɟ* (= lie. *g*). Kuršiai, kalbėdami latviškai ir nenorėdami pasirodyti nemokšais, dažnai ištardavo *ɟ* (*dz*) tenai, kur latviai sakydavo *z* (= lie. *ž*). Kuršiui čia būdavo lengva suklysti, nes jis savo kalboje senąjį *dz* (*ɟ*) ištardavo kaip ir *z*, t. y. abudu garsu vienodai, t. y. kaipo *z*. Kuršiui, kuris nebeskiria *zintaro* „gintaro“ nuo *zidro* „žydro“, sunku yra besuvalkyti, kuriuose jo kalbos žodžiuose *z* kalbant latviškai reikėtų pakeisti latvišku garsu *dz*, kur vėl tą-patį *z* palikti neliestą. Kuršis, pastebėjęs, kad jo žodžius *zansis*, *pazinti*, *zerti* „gerti“ latvis ištaria *zišos(i)s*, *pazīt*, *dzeft*, lengvai gali *zintarą* paversti *zītaru* (iš tikrųjų turėtų būti *dzītars*), o *zīdrą*... *dzīdru* „žydrū“.

Kur Kuršo latviai garso *z* (= lie. *ž*) vietoje turi *dz*, tenai visur kalti yra senovės kuršiai, kurie nesugebėjo tiksliai sulatvinti savo kalbos žodžių. Šisai *dz* iš *z* yra „hypernormalismus“.

164. *Z* vietoje randame *dz* šiuose žodžiuose:

1) *aiz-mildze* < *aizmilze* U s. v. *Nagelgeschwür*: lie. *užmilžti* „la. aizmilt, eiternd anschwellen“ J s. v. *gebenē*;

2) *dzēlēt* Lange „zerkauen“ Std II 721, gewöhnlicher *zelēt* „besabeln“ Wellig Beitr. 34 = ž. *želėti* „palengva kąnoti be dantų“ Kv, Slnt, J s. v. *čiauroti*;

3) sarti *dzīdris* ābuoliņš BW 23027 var. Dundanga, *dzīdri* (parašyta: *dzidri*) bēri kumeliņi 29793,1 var.: ž. *žydras*, *žydra* f. „caeruleus“ Rt, Ms, „hellblau“ Kl, Prk;

4) *dziřkles* Us. v. *Schafschere*, *Schere*, Miež s. v. *žirklēš*, Vald s. v. *ножницы*, BW 2206,3 (V 475) Kabile, 5313,1 var. Renda 8515,3 var. Kazdanga, FBR III 93 Jaunpils, l. c. 45 Briņki, kurš. la. =

la. r. *ziřkles* Bz Lett Dial. 77, BGr I 65, 108, II 406; Žiemgalos latviai sakā irgi *dzirkles* BW 30794 var. Liel-Platuone;

5) *dzirneklis* (*zirnaksliis* Lange) „ziřnēklis, Spinne“ Std II 550, *dziřnāķlis* Briņķi Ožp. aps. FBR III 43, *zirnēklis* wāre vielleicht besser zu halten, als *dzirneklis* Wellig Beitr. 35. Žiemgalos latviai ištariā *dzirnaksliis* (ar -nā?) BW 21974,1 Džūkste;

6) *dzuoss*² „zūoss“ Sveiciems (Neu-Salis) FBR III 72, Iz VIII, 1 19. Kadangi vakarinēs Vidžemēs kolonizacija yra ėjusi iš Kuršo, tai *zuosis* tegalėjo pavirsti *dzuosim* tiktai sulatvėjusio kuršio lūpose. Plg. Salacēs žodi *nepadziķst* „tu nepazīsti“ BW 12979,1 var. Rūjeniečiai, Salacēs artimieji kaimynai, *z* vietoje ištariā *dz* FBR III 48;

CXXIII

7) *vidzēt* „mirdzēt“ Sasmaka RKr XVII 63, *vidz* „kvit, zvēruo“ BW 33816,2 Sasmaka, kas spīdēja, kas *vidzēja* 32720,1 (V 693) Kursiši, *vidzu vidz* ezeriņš 6206 Sasmaka = *vizēt* 33817 Ćirava, „flittern“ Std. *Vērdzeles* „vērzeles, Pferdesielen, Geschirr“ BW 27416 var. (Zelgauska Kēsų aps.) del žodžio geografijos be nebus tik sėlišķos kilmės žodis?

Dzirklių rūšies „hypernormalismus“ yra ir: *džegus* „žegus, žagus, lie. žagulys“ BW 12598 Liel-Ezere (Kuld. aps.), Stūru muiža (Tuk. aps.); *Džūkste*² (Žiemgalos vietovardis) „vok. Siuxt“ (< *Džūkstes* upe — Lielupės kair. intakas Konv. vārdn. 335, 2099) > *Džūkstenieki* BW 12850 || la. *žūt* „dziūti“, *žaūt* „dziāuti“.

165. Visā Ćia aikštēn išķeltoji mēdžiaga verĆia kalbiniņķā pasķēlbtī XIII amžiaus žieminė Kuršo dalī, kurioje šiandie gyvena latviai, ne latvių, bet kuršių tautōs žeme.

Žieminiai kuršiai išvirsta latviais dar prieš 1631 metus (žr. a. § 134). Kuršiai vargu bus pradėję latvėti prieš XIII amžių. Kuršių kalbos žodyne, su kuriuo susipažino latviai jau įsikūrę Kurše, nėra tokių žodžių, kurie rodytų pralatvišķą gadynę, t. y. jau tada latviai senovės žodžius *raņķā*, *peņķieī*, *viņķšnā* ir *luņķa* (neutrum) jau ištarydavo naujoviškai *rūoka*, *pieci*, *vīksna* ir *lūks*.

Žieminės Kuršo dalies, kuri šiandie yra latviška, XIII amžiuje dar tebebūta kuršišķos. Tuo-patim metu ir pietinė Kuršo dalis, kurioje šiandie begyvena žemaičiai, nebus dar buvusi visai lietuviška, nes dar Ćia tuomet tarp ateivių mažumos tebegyventa daugumoje senųjų kuršių.

166. Apsidirbę su latvišķąja Kuršo dalimi, imsime ieškoti kuršių kalbos liekanų žemaitišķojoje Kuršo dalyje. Visupirma gausime susipažinti su XIII amžiaus pietinės žemaitišķosios Kuršo dalies

vietovardžiais. Jie padės mums suvaikyti kuršių kalbos ypatybes ir sutapatinti su šiandienyksišiais Žemaičių vietovardžiais.

Duvzarės srities vietovardžiai:

1) 1253 m. *Empilten* arba 1291 m. *Ampillen* Liv. Urkundenbuch I 673 = ž. *Ipiltis* „Импилты“ (Senoji ir Naujoji Įpiltis) į pietų rytus nuo Rūkiavos (la. Rucava). 1253 m. vietovardžiai *Damis*, *Treckne*, *Ruizowe*, *Papissen* ir *Virga* (= ž. *Virga*, v. š. *Vėrga* Slnt) pridera latviškojon Kuršo dalin. Vietovardžiams *Loke*¹ (var. *Lobe*), *Pretzele*, *Birstele*², *Patteycias* (var. *Pacleten*, *Pacleitias*), *Peynis* ir *Warze* nėra suradę lygmenų nei Bylenšteinas BG 230, nei aš.

Keklio (kurš. *Ceklis*) srities vietovardžiai:

2) *Ilze* = ? *Ilgis* – Platelių ir Telšių ap. ežerai;

3) *Appusse* = Опусяны – село Вешвянской вол. S;

4) *Zesele* = *Gesalai* „Гесуляны“ – Ylakių par. soda Vš I 52 < kurš. [D] *Zesalai*;

5) *Maysedis* = *Mósėdis* – miestelis prie Bártuvos upės, į pietus nuo Skuodo;

6) *Lobe* – *Luobà* (v. š. *Lōubà*) – Bártuvos upės intakas, iš kur *Лубы* (= *Luobà* Slnt) – в Грустях S, *Лубяны* – имение в Грустенской вол. S;

7) *Nateye* (1291 m. *Natagie*) < kurš. **Nāteja* = ž. *Nōtė* – Salanto intakas < **Nāiā*, *Notėnai* – miestelis, į pietus nuo Skuodo, 1589 m. *Натенайте* – село в им. Гравжах, Крож. вол. S, 1595 m. *Натены* – село в Гинтилиш. вол. S, 1575 m. *Натяны* – Kražių vls. dvaras prie upelio (**Nočios*??) S || la. *Nār-enieki* BW 12825,4 var. *Ēduole*;

8) *Calnefeme* = ?;

9) *Birfine* = *Biržinėnai* – prie Virvyčios upės, tarp Luokės ir Viešvėnų;

10) *Grefe* = ž. *Grėžė* (v. š. *Grėižė*), la. *Griēze* „vok. Grössen“ prie Varduvo ir Ventos santakio, Židikių vls.;

11) *Vesete* = *Viešėtė* (v. š. *Veišėtė* Slnt) – Tirkšlių par. upė, Ventos intakas Vš I 50;

12) *Spermes* (var. *Spernes*) = ?;

13) *Dobe(n)*³ = *Duobėnai* (v. š. *Dūbienā*) – tarp Virvyčios ir Ventos, į šiaurės vakarus nuo Luokės;

¹ Salantų apylinkėje yra *Lūko* (nom. sing. Lūkas) pavardė (A. Salys).

² La. *Birstele* – Vartojos upės kair. intakas, kuris teka nuo Priekulės pro Treknius, Gramzdą ir Kalėtą (A. Salys).

³ Yra Liepojos apylinkėje *Dubinų* (v. š. *Dōbēnā* žem.) karčema (A. Salys).

14) *Pilene* = ?;

15) *Remiene* = *Reimē* (v. š. *Rēmtē*) – Videikių sodos ežeras Plungės ap.;

16) *Zelecoten* = ?;

17) *Zelende* = *Gelindėnai* – Alsėdžių par. soda VŠ I 47 < kurš. [D]*Zelenda* = ž. **Gelenda* > 1586 m. По-геленда – нива урочищем в Гонипрове, Крож. вол. S;

18) *Zekulmfeme* (1291 m. *Zeculefeme*) = ?;

19) *Bebrungis* = *Babrūngas* – Minijos intakas Plungės par.;

20) *Garde* = *Gárdė* – Sedos par. soda prie Varduvos upės arba BG 238) „Žem. Kalvarija“, kurią seniau vadinę *Gardais*. Treti *Gardai* „Горды“ esą Gargždų valsčiuje, o ketvirti – ant Dubysos, nuo Kelmės į žiemius;

21) *Embare* = *Imbarė* – prie Bleiūdžiovos upės, į pietus nuo Salantų;

22) *Pomenie* = *Поминие* (*Paminijės* – Rietavo par.; VŠ I 58 -jos) – 6 vietovės prie Minijos upės, į vakarus nuo Žarėnų, o į žiemius nuo Rietavo;

23) *Zegere* = *Gegrėnai* – bažnytkiemis, į vakarus nuo Žem. Kalvarijos VŠ I 47 < kurš. [D]*Zegre*; del vardo galūnės plg. vietovardį *Plūngė* = 1589 m. Плу́нкияны S < **Plūngėnai*;

24) *Grunste* (var. *Grumste*) = *Grūstė* – Sedos ap. soda (Грусте – имение в Грустен. вол., над реч. Бродомем 1578 m. S) < kurš. *Grunste*;

CXXIV

25) *Newarie* = *Nevarėnai* – miestelis, tarp Telšių ir Tirkšlių;

26) *Vitwiten* (*Vicwiten*) = la. *Vitvite* – Graiždo par. upė BG 240 yra latviškojoje Kuršo dalyje;

27) *Duzene* = ?;

28) *Aliseiden* = *Alsėdžiai* – miestelis prie Srúojos upės, į šiaurės vakarus nuo Telšių;

29) *Leypiaseme* – *Lieplaukė* – Telšių ap. miestelis || *Lieplaukis* – Plungės par. soda VŠ I 43;

30) *Pretzitwe* = ?;

31) *Eykaswe* (var. *Eycayswe*, *Ekaswe*) = ?;

32) *Cartine* = *Kařtena* (v. š. *Kārtēna*) – miestelis Alanto ir Minijos santakyje;

33) *Sare* = *Žarėnai* – miestelis prie Žarnos (acc. sing. *Žarņa*) upės (Minijos intakas), tarp Telšių ir Tvėrų. Antrieji *Žarėnai* stovi prie Žarės upės, tarp Papilės ir Šakynos. Šeduvos par. (Brija-

galės sodžiaus lauke) esanti kita *Žarė* (— gili loma su šulneliu viduryje) Pan;

34) *Gar(i)sda* = *Gargždaĩ*, *Gárgždus* — miestelis prie *Gárgžd-upio*, įtekančio *Minijon* iš kairės šalies, į rytus nuo *Klaipėdos*. XIII amžiaus *Garsda* galėjo būti ir kitais *Gargždaĩs*: *Gargždaĩ* — Tirkšlių par. Vš I 49, *Gārgždē* arba *Gargždēlē* — Salantų par. koplyčia ir soda (lygumoje, žvirgždyne) Sr, 1. *Gorgžd-upie* — okolica, gm. *Dorbiany*, pow. *telszewski* SG XV 524, *Горждыне* — *Žarėnų* (Telšių ap.) vls. vėjinis malūnas || ž. *gargždas* „zvirždas, Kies“, la. *gargzda* „grauer sandiger Boden“ Bg¹ 134, Bg⁵ LXV 310, LXX 251, 1584 — 99 m. *Гаргзде* под липою — нива урочищем в им. *Лабунове*, *Корклян*. вол. S;

35) *Pregtwe* = ?;

36) *Gandingen* = *Gādingā* (v. š. *Gōn'dīngā*) — *Plūngės* par. soda;

37) *Appule* (853 m. *Apulia*) = *Apuōlē* (v. š. *Apōule*) — *Skuodo* par. soda ir dvaras;

38) *Scoden* (var. *Schoden*) = *Skuōdas* (v. š. *Skōuc*) — miestelis prie *Bartuvos* upės, la. *Skuode* „*Schoden in Litauen*“ Std I 381, II 747, BW 20364 arba *Skuoda* 20364,4 (*Nīca*);

39) *Sansugale* = *Žasūgala* — kalnas tarp *Viržuvėnų* (l. *Janopol*) ir *Lučkės* (l. *Łukniki*) Jn, *Жонсугаласъ* — 2 селения (prie *Virvyčios* upės) *Ворненской* вол.;

40) *Vieswe* (skaityk *Weswe*) = *Viešvėnai*¹ — miestelis, tarp *Telšių* ir *Žarėnų*;

41) *Pyitwe* (*Pyitwe*) = l. *Pejtwi* — *Babrungo* intakas, *Plūngės* p. < š. v. ž. *Peitvė*; *Путвейнай* — село *Жомойтских каноников*, в *Гондынг*. вол., подле им. *Явойшишек* 1584 m. S;

42) *Nedinge* = *Meding-ėnai* — miestelis prie *Minijos*, tarp *Žarėnų* ir *Rietavo*;

43) *Letzime* = *Lekėmė* — *Plūngės* par. dvarelis ir keli vienasėdžiai Vš I 43, 1589 m. *Лекимяны* S < ž. **Lekimėnai* < kurš. *Lecime*. XIII amžiaus *Letzime* negali būti mūsų *Lenkėmais* (prie *Šventosios*, netoli *Skuodo*) BG 243, nes kuršių kalboje dvibalsis *en* nėra virtęs junginiu *ie*;

44) *Retuwe* (*Retowe*) = 1575 m. *Петово* — miestelis prie *Jūros* upės < ž. **Rietuva* < kurš. *Rietāvas* yra skolinys iš lenk. *Retowo*, su kuria lytim žemaičiams tekdavo dažnai susidurti kunigaikščio *Oginskio* raštinėje. *Rietāvo* vardą seniau žemaičiai ištardavo *Rietuva*;

45) *Amelinge* Bg¹¹ 73 < kurš. *Amelinga* = ?

¹ Yra ir *Viešvės* upelis (P. Genys iš *Telšių*).

Mėgavos srities vietovardžiai:

46) *Matwa* (1291 m. *Matuwa*) = ?;

47) *Govrene* (1291 m. *Gaurene*) = ?;

48) *Palange* = *Palangà* „vok. Polangen“;

49) *Maytinite* = ?;

50) *Caucas* (var. *Kaukis*) = ?;

51) *Dwiristis* (1258 m. *Duwirstene*) = ?;

52) *Dupie* = ?;

53) *Nebarge* = ?;

54) *Lasdine* (*Laxdine*) = *Lazdin-iňkai* – Darbėnų par. soda;

55) *Aggemine* = *Akmenà* (ž. *Akminà*) – pro Kretingą tekanti upė, kurios žemupį vokiečiai vadina „Dange“;

56) *Cretyn* (*Kretene*) = *Krėvinga*.

Pilsoto srities vietovardžiai:

57) *Mutene*, *Mutina* = ?;

58) *Akitte* = vok. *Ekitten* (lie. *Ekečiai*, v. š. **Eketā*) – Klaipėdos vls. dvaras;

59) *Calaten* = vok. *Kollaten* – dvaras už 8–10 varstų nuo Klaipėdos į žiemius, lie. **Kaločiai* (?);

60) *Sarde* = vok. *Sarden* – soda už 7 varstų į pietų rytus nuo Klaipėdos, lie. **Žardė*;

61) *Octen* 1291 m. = ?;

62) *Drivene* (pratum) = ?;

63) castellatura *Poys* = vok. *Pöszen* – Klaipėdos valsčiaus soda;

64) terra *Twertikini* = ?;

65) *Negelite* = ?;

66) *Suntelite* (*Suttelite*) = ?;

67) *Lassiten* = ?;

68) Danga arba *Minie* (upė) = *Minija*;

69) *Galmene* 1291 m. (castrum, mons) = ?;

70) *Pelliten* (*Pellicen*) = ?;

71) *Memele* (upė) = *Nėmunas*.

167. Ir pietinio Kuršo vietovardžiai kuršių kalbai rodo tas pačias kalbos savybes, su kuriomis jau esame susidūrę žieminiam Kurše. Pietų *Zelende* BG 238 (prakurš. **Gelende* > ž. *Gelind-ėnai*) garsų likimu niekuo nesiskiria nuo žemių Kuršo *Sentacēs* (1422 m. *Sentatze* BG 452) žr. a. § 136, 140.

Ir pietiniai, ir žieminiai kuršiai XIII amžiuje minkštuosius *k* ir *g* jau ištaria *c*, (*d*) *z*. Ir abeji kuršiai, kaip prūsai ir lietuviai, dvibalsiuose *n* išlaiko sveiką: *Sansugale* BG 243 „Žasūgala“, *Em-*

bare 239 „Imbarč“ || pr. *en-*, la. *ie-* < **en-*, *Empilten* 231 „İpiltis“ < kurš. *Empilts* || *en-* „į“.

Pietiniam Kuršui *c* iš *k* rodo šiuodu vietovardžiu: *Pretziuwe* BG 241 < *Prick-*, *Letzime* 243 „ž. Lekėmė“ || XVI amž. *Лекиманы*.

Minkštojo *g* vietoje pietiniam Kuršui rodo (*d*)*z* šie vardai: *Zesete* BG 235 „Gesalai“, *Zelende* 238 „Gelindėnai“, *Zegere* 239 „Gegrėnai“.

CXXV 163. *Lekėmė* „kurš. *Lecime*“, *Rūkiava* „la. < kurš. *Rucava* (1253 m. *Rutzowe* BG 231)“ ir *Gegrėnai* „kurš. (*D*) *Zegre*“ rodo, kad pirmųjų žemaičių išibrauta Kuršo žemėn dar tuo metu, kai patys kuršiai XIII amžiaus garsų *c* ir (*d*)*z* vietoje dar tebeištarydavo vienodai su lietuviais *k* ir *g*. Vadinasi, žemaičių Kurše įsikurta dar tuomet, kai Lecimės, Rūcavos ir Džegrės kuršiai dar tebeištarydavo *Lekēmē*, *Rūkavā* ir *gēgrē*.

169. XIII amžiuje kuršiai bus jau tarę *z*, *s* senovės garsų *ž*, *š* vietoje. Tai rodo ne tiktai šiandienykštė Kuršo latvių tarmė su kuršiškos kilmės žodžiais, bet ir Kuršo žemaičiai. Žemaičių *peizoni* „keĩnoti, oczernić, wypeckać; klėisti, marnować“ || la. *ap-peizēt* „schädigen, abschlagen“, *at-peizēt* „verzehren“ ME, *zuĩdoti* „galabyti, žudyti“ ir *runzoti* „siũruoti, linguoti“ Prk (LF 166) rodo, kad kuršių garsas *ž* pradėta tarti kaipo *z* jau žemaičiams įsikūrus Kurše.

Viešėtė (1253 m. *Vesete* BG 237), *Viešvėnai* „1253 m. *Vieswe* 243“, *Griežė* „*Grefe* 236 = la. *Grieze*“, *Žarėnai* „*Sare* 241“ ir *Žasūgala* „*Sansugale* 243“ rodo, kad žemaičių visos šios vietos patsiektą jau keli šimtai metų prieš XIII amžių. Labai senai bus žemaičiai susipažinę ir su žieminio Kuršo *Ązputės* „Hasenpot“ miestu, nes XIII amžiaus pažintim šiandie žemaičiai neištarytų *Ožputė* (v. š. *Vuošputė*). *Šāčių* (nom. *Šātės*) miestelio vardą drauge su *Šātės* upe laikome kuršišku del žieminio Kuršo balos vardo *Sate*: 1439 m. „eyn brok *Sate-purwe*“ BG 455.

Kuršo žemės vietų vardai rodo, kad lietuvių kūrimosi pradžia siekia dar tos gadynės, kada kuršiai, kaip ir lietuviai, dar tebeištarydavo ne tiktai *k*, *g* (*Rūkiava*, *Gegrėnai*), bet ir *š*, *ž* (*Šātės*, *Ožputė*). Visus šituos garsus senoviškai bus tebetarę kuršiai savo įsikūrimo metu, kada juos slavėnų stumiami lietuviai atvarė į Baltijos pajūrį. Tai bus atsitikę VI–IX amžiaus tarpe. 853 metais švedai randa kuršius jau Liepėjos–Skuodo (*Apuolē*) apylinkėje.

170. Kuršių kalboje priebalsiai *š*, *ž* pradeda virsti garsais *s*, *z* tuomet, kai senovės sómų (lýbių protėvių) dalis jau suspėjo sukur-

šėti. Kuršėdami lybiai įneša nesenai išmoktūn kalbūn vieną-antrą lybių garsyno savybę. Kuršių kalbos garsus *š*, *ž* lybiai turi ištarti *s*, *z* dėl to, kad jų kalbai pirmieji garsai yra visai svetimi.

Iš „Aisčių praeities vietų vardų šviesoje“ (Kaunas 1924 p. 10, 17) patiriame, kad XIII amžiaus garsus *s*, *z* ne tikai kuščiai, bet ir sėliai, žiemgaliai ir latviai (latgaliai) dar tebeištarydavo senoviš-kai, t. y. kaip *š*, *ž*, VI—VIII amžiuose. Tais amžiais jie ir bus įsikūrę tose žemėse, kur juos randa IX—XIII amžių būtovė (istorija).

171. VI amžiuje visi rytiečiai aisčiai (lietuviai, latviai, žiemga-liai, sėliai ir kuršiai) sujunda, nes juos tuomet išjudina slavėnai, pradėję spiesti iš savo tėvynės — iš anapus Pripeties — pagal Dniep-rą, Sožį ir Berezina, kurių pakraščiais tuomet gyveno lietuviai. Lietuviai buvo VI amžiuje ir šandie tebėra ryčiausi iš visų rytie-čių aisčių.

Užpriečio slavėnai įsigrūda augštutinio Padnieprio, Pasožio ir Paberezinio Lietuvūn ir tuo priverčia lietuvius pasitraukti vakarų linkui. Slavėnų stumiami, lietuviai traukdamies priverčia vieną paskui kitą pasitraukti vakarinius lietuvių kaimynus. Lietuviams lipa ant kojų slavėnai. Lietuviai savo žaru stumia latvius (latgaliūs) su žiemgaliais. Latviai ir žiemgaliai, kuriuos varo iš rytų pusės slavėnų pašonėn baksnojami lietuviai, išjudina sėlius ir kuršiūs.

Anuomet prasidėjusios tautų stumdynės vargu bus trukusios vėliau kaip iki 700 m. 853 metais Rimbertas, rašydamas apie Lie-pojos ir Skuodo apylinkės kuršius, nebeatmena jų atėjimo, nes kuršiai bus čia įsikūrę bent už 150 — 200 metų prieš Rimbertą. 853 m. švedai kariavę kuršius, kurie jau senai (Rimbertas loty-niškai sako *olim*) esą nustoję švedų valdžios klaušę.

Slavėnų išjudintieji lietuviai, traukdami vakarų linkui, priverčia latgalius (pietūse) ir žiemgaliūs (žiemiuose) ištraukti iš Vilniaus žemės anon pusėn Dauguvos. Lietuviai, užėmę pietų rytinę sėlių žemės dalį, toliau nuseka paskui kuršius net iki Palangos ir Klaipėdos apylinkėi.

Visa tai turėjo įvykti dar prieš 700 metus. Tuomet dar ir lat-viai, žiemgaliai, sėliai ir kuršiai bus dar tebeturėję *c*, *dx*, *s*, *z* vie-toje senuosius garsus *ћ*, *г*, *ш*, *ж*, kurie dar ir šandie tebėra sveiki ir gyvi lietuvių kalboje.

172. Iš rytiečių aisčių šandie, kaip ir XIII amžiuje, *š*, *ž* vie-toje teturi *s*, *z* tiktai tie, kuriems teko sumišti su sómiais (lýbių, éstų, súomių protėviais). Lātgalos, Žiēmgalos ir Kuščo žemės var-dyne dar šandie nėra sunku rasti somiškos kilmės vietóvardžių.

Somiškų vardų senovėje bus turėjusi ir Sėla, nors aš, suomių kalbos nemokėdamas, neesmu nėvieno sumeškeriojęs.

CXXVI

Senuosius *š*, *ž* latgaliai (lātviai), žiemgāļi, sēļi ir kušļi ima tarti naujoviškai *s*, *z*, kai jų kalbomis išmoksta kalbėti sōmai. Sōmams suaistėti nereikėjo ilgo laiko: užteko trijų-keturių kartų. Aistėjimą sōmams palengvino rytiečių aisčių (latgalių, žiemgalių, sėlių, kuršių) įsibrovimas somų žemėn ir aisčių įsikūrimas sąmišriui su sōmais.

Prūsai irgi *š*, *ž* vietoje ištaria *s*, *z*. Šitokio ištartimo kaltiniškais galėtų būti irgi senovės sōmai, kuriuos prūsų (I amž. *Aestii*, II amž. Ἰαλλυδοὶ καὶ Σουδινοί) kaimynais vadina Romos būtovininkai (istorininkai): *Fenni*, Φίννοι. Be to, čia galėjo prisidėti slavėnai ir germanai, kurie senovėje irgi nėra turėję garsų *š*, *ž*.

Taigi, garso *š*, *ž* likimas, kurį yra turėjusi latvių, žiemgalių, sėlių ir kuršių kalba, rodo, kad Kuršo žemėn pirmųjų lietuvių įtraukta bevėik vienu laiku su kuršiais, t. y. dar apie 700 metus. Iš pradžią Kurše lietuvių būta nedaug. Daugumės net apie 1250 metus lietuvių dar neturėta žemaitiškajame Kurše. Augštutiniai Pavenčiai (iki Virvėčios upei), Minijos ir Akmenos (vok. Dange) paupiai XIII amžiuje tebėra laikomi kuršių nuosavybe. Jei šis žemės plotas XIII, kaip XV–XVI amžiuose, jau būtų buvęs žemaitiškas, tai tuomet jį šaltiniai būtų vadinę žemaitišku. Vadinasi, XIII amžiuje tenai gyventa kuršių daugiau, negu žemaičių, todėl kaimynai daugumės vardu ir visą šią šalį vadina Kuršu (Kurland).

173. Kiek toli prieš XIII amžių žemaitiškojo Kuršo rytinės sienos siekta užu Ventės ir Jūros upių, tai tegalėsime patirti iš žemės vardyno.

Visas šiandienykštis Žemaičių plotas, net iki Nemunui ir Dubysai, dėl vietų vardų tenka paskelbti Kuršo žeme, kurion lietuviai bus pradėję brautis VI–VII amžiuje.

Žemaičių žemės vardyne yra nemąža kuršiškos kilmės vietovardžių. Kuršiškais yra laikytini tie Žemaičių vietovardžiai, kuriems bendravarđžių turi latviškasis arba žieminis Kušas. Tų vardų, kurie yra bendri abiem Kušam, kuršiškumu mes galime visai pasikliauti, jei jų, be to, dar nepažįsta nei tikroji Lietuva, nei tikroji Latvā (Lātgaļa). Ir tie vardai, kurių turi vienas kuris arba abudu Kuršu drauge ir dar Sėlos žemė, yra laikytini irgi kuršiškais: sėliai, mat kalbės atžvilgiu bevėik niekuo nesiskiria nuo kuršių.

174. Šie Žemaičių vietovardžiai dėl jų geografijos laikytini yra kuršiškais:

1) *Ālantas* — Mīnijos kair. intakas Kuliņ par. = la. *Alanta* — Liepojos ežero intakas Gruobyno aps. || *Alantiā* „Олонта“ — Nevēžio intakas Panevēžio aps. (Sēlos upē!); *Alanga* — Jūros deš. intakas, ī žiemius nuo Tauragēs (del galūnēs plg. irgi Kuršo vietovardī *Pal-angā*) || la. *Aluosta* (1338 m. *Alouste*, 1350 m. *Allauxte* Liv. Urkundenbuch II 316, 454) — Durbēs upēs intakas BG 226;

2) 1253 m. *Appusse* — Keklio (kurš. Ceklis) srities vietovardis BG 235 = 1578 m. *Опусяны* — село в Вешвянской вол. S < lie. *Apus-ēnai* = 1253 m. *Appussen* — Ēduolēs par. BG 197 (Ventos „Winda“ srityje), — Valtaičių par. vietovardis (Banduvos srityje) 204 < kurš. *Apuse*: 1575 m. *Опусина* — Vidūklēs vls. upē (Kuršo žemėje) S;

3) 1595 m. *Arg-oītmu* — нивка в Пошолтоне (Rasēinių ap.), возле нивы Жармантишки S < lie. **Argaičiai*: la. *Ardze* — g. v. U (kur?); *Arga* (> *Argininkai* — Tilžēs par., *Argelotai* — Gastų par. kiemas) — Gastų par. (Pakalnēs aps.) upē — dēl vārdo geografijos (Skalvoje!) galētu būti prūsiškas vardas (1352 m. *Argel-inken* G¹);

4) *Aschpurwen* < lie. **Až-* ar **Ož-purviai* „Už-purviai“ — Priekulēs par. (Klaipēdos aps.) kiemas ir dvaras, ī pietų vakarus nuo Aisēnų BG 279, Kl^v 25 = *Aspurwe* (vok.) — g. v. ī žiemius nuo Pikelių, latvių pusėje < la. *Az-* ar *āz-purvi*. Žemaitiškai Kuršo daliai *až-* ar *ož-* „ažu-, už-, за“ rodo dar šie vietovardžiai: *Asch-palten* (*Ašpalčiai* Kl^v) — Lapynų par. (Pakalnēs aps.) kiemas, ī vakarus nuo Kaukēnų; 1593 m. *Аж-ликни*, 1599 m. Дегенишкя *Ажликни* = *Ужликни* „užlieknis“ — грунт в Тельшевской вол. S, *užliēknis* (v. š. *ūžlėiknis*) — Plungēs ap. ir Mosėdžio par. sodos; 1593 m. *Аж-пелись*, 1599 m. *Ажпели* = *Ужпеле* — имение в Тверской вол. S || *Пелось*, *Пелась*, *Пелы* — Tvėrų vls. soda S < *Pelā* (upėvardis); 1599 m. *Ож-лубы* — село в Грустенской вол., между рр. Лубою и Сортись S = *Ужлубы* „Užluobis“; 1328 m. effluit ipsa *Menia* (= *Minija*) de lacu *Hasenplute* dicto Liv. Urkundenbuch II 228 — vokiečių sugadintas kurš. vardas **āz-pluote* „soda užu *Pluoto ežero“ : *Pluotinėlis* — Žarėnų par. ežeras Vš I 50 (*Plutinālis* Jn, *Plautinūks* arba *Plutinālis* Db, *Plaitinālis* Sr¹), XVI amž. *Плутини(сь)* — село, поле в Жоранской вол. S. 1328 m. *Hasenplute* < *āzpluote* niekuo nesiskiria pirmąja dalim nuo 1253 m. Kuršo vietovardžio *Hasenputten* < kurš. *Āzpute* „Ožputė“ BG 204. Kuršių žodylyje *āz-* „ažu-, už-“ vokiečiai tarėsi radę „kiškį“ *Hase: Hasen-fuss...*

5) *Dōmija* (v. š. *Duōmeje* Slnt) — Vārduvos deš. intakas, Sedōs par. Vē I 49, SG VII 264, XII 949, *Domēnai* — Sedos par. soda: 1253 m. *Damis* — Privatgut Dahmen im Kirchspiel Gramsden BG 230, la. *Dāmis* TŽ I 385 || pr. 1331 m. *Dome* G¹;

6) *Demeniai* — Skaistgirio (Pakalnės aps.) par. kiemas Kl^vz : *Demene* — Kālkūonės ap. (Alūkstōs aps.) miestelis — Sēlos vietovardis;

7) 1253 m. *Dupie* — Keklio srities vietovardis BG 247: 1253 m. *Duppele* — Pamario (Bihavelanc) srities vietovardis BG 223 > la. *Dupele* — Durbės par. muiželė, Cīravas *Dupele* U;

8) *Dūrbinis* (A. Salys, *Dūrbinas* M. Barkus, *Durbinas* SG II 229, VI 168) — Telšių ežero (Māstis) upelis: la. *Durba* — ties Tukumu U, *Duorbe* „Durben“ Std I 379, *Duřbes* ezeriņš BW 30696 var. = 1338 m. See *Durben* BG 446, 1350 m. de *Durbenbeke* 448, 219, 281, 1260 m. in terra Curoniensi in campo juxta fluvium *Durbin* Sc I 97 || *Duorbila* — g. v. BW 18714 Kabilė: pr. 1340 m. *Durbin*, 1405 m. *Durbeniken* G¹ < *Durbinīkai*;

9) 1591 m. *Гоѣт-ишки* — grunt на границе им. Рубежойте, в Вешвянской вол. S, *Гоѣт-упе* — окол., ус. и фольв. Plungės ap. (Бернатовской вол.): la. *Gaiķi* U < kurš. *Gaifa-*: pr. *Gaitiss* NTh „Name eines Ackerstückes“;

10) *Gargždaī*, *Gārgždus* (kitus bendravardžius žr. a. § 166,34): la. *Gārzde* U Piltenės ap. < kurš.;

11) *Gaiřė* — miestelis Batakių ap., Židikių ap. dvaras, 1253 m. *Gourene* (1291 m. *Gaurene*) — Mėguvos srities vietovardis BG 246 = la. *Gaure* — Rukiavos par. vietovė; XVI amž. *Гаврели*, *Гаврены*, *Гагры* — имение в Тельш. вол., в поле Пивянах, возле речки Вардовы S;

12) *Gēld-ēnai* — Plātelīų par. soda Vē I 51, Bg⁵ LXVII 250, XVI amž. *Гелды* — господар. село в Потумшев. вол. S: la. *Dzelde* — Embūtės ap. muižė (cf. BG 203);

13) *Größen* (vok. < *Griežė*) — Priekulės par. kiemas, *Griežpēlķiai* G — Lauksargių (Tilžės aps.) par. kiemas, *Größupp* — Priekulės ap. upė, *Griežīškės* — Šakynos par. sodžius Vē II 7: *Griežė*, la. *Grieze* „vok. Grösen“ — prie Ventos, netoli Vārduvos santakio (Keklio srityje): Sēlos upėvardis *Grieža* — Anykščių par. Vē II 20, KosL 135b;

14) *Kalčia* — Apsės intakas Truikinių ap. < kurš. **Kal't'a* = la. *Kal'k-ūpe* — upė ties Kal'ku muiža ties Dundanga = 1290 m. *Calten* BG 190, Brastinš 24 (76);

15) *Kisė* — Jūros deš. intakas, Žviūgių par. Vš I 60, *Kis-upė* — Minijos intakas Klaip. aps. (*Kisiniai* — Dvilių par. kiemas Kl^v2): 1253 m. *Cisse* — Ventos „Winda“ srities vietovardis BG 197 || la. *cisas* „langes, besonders in alten Flussbetten wachsendes Gras“;

16) *Kivỹliai* — a) Skuodo vls., b) Akmėnės vls. (prie Egluonos upės, į rytus nuo Laižuvos), c) ties Vainutu (Sařtininkų vls.) = *Kivỹliai* — Pășvitinio vls. sodžius (Žiėmgaloje) = *Čivỹliai* — Jũžintų par. sodžius (Sėloje) < sėl. **čivĩl'a-*, iš kur Sėlos lietuviai turĩ paukštelio vardą *čivỹlis* PnmR (*čivylėlis* tánkiam krũme gieda J³ 13,5). Kuršo lietuviai yra turėję **kivỹlĩ*, ką rodo Alšvangos latvių skolinys *kivelis* < **kivĩlis* < -ĩtis: K'izu, kizu, *kivel'am* (var. *cĩrul'am*, *pĩlenĩn*), strautā dzert nedrĩkstēja BW 2605,1. Molėtų par. *Čivỹliai* rodo, kad dar nesenaĩ sėlių tebegyventa ir į pietų rytus nuo Anykščių ir Utenos, kurias vietoves dar Mindaugas tebeskyrė prie sėlių žemės. Kuršo žemėje *kivylĩ* rodo dar šiuodu XVI amžiaus vietovardžiu: *Кивил-ишкѹ* — урочище в Погирждуте, Корклян. вол. S, *Кивил-уписѹ* — ручей в им. Гаврах, Тельшев. вол., возле урочища Лекнас, Привартес S;

17) *Klābai* — a) Kvėdarnos par. soda Vš I 59 (*Klābų* pėlkė l. c. Jn), b) Kařtinėnų par. soda : vok. *Klabe* < kurš. *Klaba-* — g. v. netoli nuo Raudės muižės (Latvoje), į žiemĩų rytus nuo Truikių || la. *Klabji* (māja) RKr IV 100;

18) *Luobā* (v. š. *Louba*) — Bártuvos deš. intakas; Sedos par. dvaras (netoli nuo *Grũstės*) Vš I 48, 53, SG I 112, V 370, BG 230, 235 : la *Luobe* — g. v. į žiemius nuo Pikelių už Dzirjos (vok. Dsirgen) || *Luōbe* — Dauguvōs intakas Lielvardės vls. LV 115, Konv. vārdn. 2425;

19) *Luōkė* (v. š. *Lōukė*) = 1575 m. *Лукнику* S < s. kurš. **Luō-kinĩkai* — miestelis nuo Telšių pietų rytuose, netoli Virvỹčios upės: 1280 m. *Loken* — Banduvos srities vietovardis Liv. Urkundenbuch I 582, BG 212 = 1253 m. *Loke* (jei nėra *Lobe*) — Duvzarės srities vietovardis BG 230 < kurš. *Luoke* : -ke iš -ka < aist. **Lōkā*. Del -e iš -a žr. a. § 154;

20) *Mĩlžuv-ėnai* — Krāžių vls. soda ir dvaras, 1585 m. *Мул-жуваны* S : la. *Milzava* — Valgalės upės intakas (V. teka Abuvon) Brastińš 36 || *milzis* „mĩlžinas“, *milzt* „pusti, tvinkti“, lie. skaudulỹs *mėlžas* „das Geschwür eitert, gewinnt Eiter, wird davon gelb“ K¹ I 531, „narywa“ A, Slnt (inf. *mĩlztis*);

CXXVIII 21) *Nevarėnai* — Telšių par. miestelis Vš I 45, 52, 1253 m.

Newarie BG 240 : 1253 m. *Neware(n)* — vietovardis (in terra inter Scrunden et Semigalliam) BG 233;

22) *Nida* „vok. Nidden“ — Kōpų bažnytkiemis Bz Die Kur. Nehrung 50 = la. *Nida(-e)* — kiemo ir balų vardas Rukiavos par. Prūsų žemės upėvardis *Nyda* (1343 m.), *Neyde* (1420 m.) „Neide-Fluss Kr. Neidenburg“ G¹ skiriasi balsiu nuo Kuršo *Nidos*. Prūsų upėvardį lėnkai ištaria *Nida*. L. *Nida* bus kilusi iš prūsiškos prolytės **Neidā*. Tam pritaria Sėmbos upėvardis *Neyden* (1439 m.) G¹ 108 ir kiemo vardas *Neydowe* (1332 m.) G² 74 „vok. Needau“: *Niedt-See* in der Ambotenschen Parochie BG 204 < kurš. **Nied-imis*. Keltų žemės upėvardis *Nida* — a) Fl. j. Nidda, Nbf. des Mains, b) j. Nied, Nbf. der Saar Holder Altcelt. Sprachschatz II 746 būrų vienos kilmės su kuršių (*Nida*) ir prūsų (*Neidā*) upėvardžiais, jei visi šitie vardai tą-pat reikštų, pvz., „tėkmė“: skr. *nédati* „fließt, strömt“;

23) *Palangà* — prie Rąžės (v. š. *Rpužę*) upės miestelis BG 246 = la. *Palanga* „Polangen“ — ties Vanga, į žiemų rytus nuo Ožputės;

24) *Paur-upė* — Priekulės par. upė ties Paurais = la. *Paurupe* (ž. *Paurupē* Slnt) — Papos ežero intakas, Rukiavos par.;

25) *Priekulė*, *Prtekulė* G — Prūsų Lietuvos miestas = la. *Priékule* — Duvzarės srities miestas, Ožputės aps. BG 271;

26) 1253 m. *Remt-ene* (= ž. *Reñtė* A. Salys) — Keklio srities vietovardis BG 238: la. *Reñte*² — į žiemų rytus nuo Saldaūs;

27) iš *Rendos* pušynėlio Kl^v 294 Nr. 50, *Rinderort* Labguvės aps. (kuršių naujokynas!) = la. *Renda* „Rönnen“ BG 184, BW 3840, I (V 494);

28) *Rindė* — Rietavo par. upė Vš I 59, *Rind-upė* — Tilžės par. upė = la. *Riñda* „Angermünde“; *Rindiškiai* — Sedos par. soda Vš I 49;

29) *Stirbáičiai* (XVI amž. *Стырбаіте* S) — Platelių par. soda Vš I 51, Gaūrės par. 60, *Stirbiai* — Veiviržėnų par. soda 54 (*Stirbys*, *Stirbio* — Tvėrų par. pavardė Jn), *Stirbiškė* — Kvēdarnos par. soda 59, Jn: la. *Stirbjí* „vok. Stirben“ ties Piltene;

30) *Stragna* (vok.) — Priekulės par. kiemas = kurš. > la. *stragna* „klampynė“ || *stragni* purvi BW 17219, I var. Dundanga, es tevi *stradzinašu* strieguošai avuotai 23247;

31) *Šātės*, *Šāčių* miestelis = 1592 m. *Шату* — село в Грустен. вол. S prie upės, kurią 1593 m. šaltinis vadina *Шатысь* — река в Груст. вол., возле им. Друп. S: la. *Satiiki* U (cf. BG 453), 1439 m. ein brok *Sate-purwe* BG 455 || Sėlos upėvardis *Šetėksnā* = XIV amž. *Sattaxen* BG 451;

32) *Telšiai* (acc. *Télšius*) — 1529 m. волость Тельшии РИБ XXX 67, l. *Telszys* — strumień, prawy dopływ Tawsoi, lew. dopl. Potekli, lew. dopływu Wirwity SG XII 289, 1597 m. *Тельша* — речка в Тельшев. вол., чрез урочище в им. Герулях S, 1584 m. *Тельши* — озеро в Тельшев. вол., над ним им. Уштельше S = 1253 m. *Telse* „vok. Telssen, Privatgut nordwestlich von Grobin“ BG 224, 281 < kurš. *Telš(a)i* arba *Talš(a)i*. Gruobyno *Télšius* latviai ištaria *Tāši*. Ta ištarmė rodo, kad kušiai savo miesto vardą bus tarę *Tālš(a)i*, kaip ir žodžiuose **gālva* ir **dārva*, kurių vietoje šandie kuršių pālikuonys ištaria *gāla* (*gāle*, *gāl*) „gaiva“ ir *dāra* (*dāre*, *dār*) „daiva“. Be *Telšių* || *Talšių*, kuršiai yra turėję ir **Tālšus* (be ī!): la. *Tālsi* „vok. Talssen“ — 1253 m. *Talsen* BG 187;

33) *Tėveliai* — Šilutės (vok. Heydekrug) par. kiemas = *Tėveliai* — Mosėdžio par. soda SInt: Sėlos žemės (senovės) ežero vardas *Tėvėlia-ežeris* — duobė, kurioje kone pusę vasaros esti vandens (Ažužerių laukuose, Anykščių par.);

34) *Tirkšliai* — Mažeikių aps. miestelis VŠ I 49, vok. *Tirkslen* — Šilutės aps. kiemas: Sėlos lietuvių *Tirkšlioniai* — Šeduvos ap. dvaras. 1595 m. *Туркише* — село в Вилькийск. округе S, 1575 m. *Туркишли* — сеножать в им. Поклонях, Росен. вол., земля в им. Колнуях S, 1596 m. *Туркишлы* — им. в Гондинг. вол. S;

35) 1291 m. *Octen* — Pilsoto srities vietovardis BG 442, 252 = 1253 m. *Octo*, *Ochten* — Pamario (Bihavelanc) srities vietovardis > la. *Uokte* — Durbės par. muižė BG 221;

36) 1253 m. *Wangen* et Carsouwe terras PU I 206, 1257 m. Nomina autem terrarum hec sunt: Rasseyene... Loukovwe... Bete-galle... Ergalle (Eregalle)... Deynowe... Pameniene... Kulene... Carsowe... Crafe... Niderowe (Nederowe)... Weyzze... aliud Weyzze totum, *Wanghe* totum PU II 35, 1385 m. von deme flise Ante V mile in das lant czu Semegallen... czu Wedukkelen adir in das lant czu *Wangen* Sc II 679, 1395 m. czum walde Nemaagste... czu dem borgwalle *Wenewange* III mile... von dannen czu Stabekalmen III mile l. c. 677 < kurš. *Vanga* = la. *Vanga* — Ožputės aps. muižė BW I 189 (BG 284, 450), *Vaňdzene*² — Talsų ap. muižė || kurš. *Als-vanga* > la. *Alsunga*;

CXXIX

37) *Vārmē* — Ventos deš. intakas Vaiguvo, Užvenčio ap. (A. Saily), *Ūžvarmis* — Užvenčio ap. dvaras prie Vārmės upelio = la. *Vārme* „Wormen“ Std — Kuldingos aps. muižė || pr. *Vārmē* žr. a. § 78,3;

38) Ant *Vencze* raga LF 12, nu *Vencze-rāge* ik Klaipėdėkis 196 „die Windenburger E. ke“, *Ventės* rags Bs⁷ 383, *Ventē* „Windenburger“ – Kintų par. (Šilutės aps.) miestelis Kl^{v2} 64 = la. *Vente* „die Stadt Windau“ Std 381, kurį šiandie latviai paprastai vadina *Veitšpils*; upės vardas la. *Veñte* BW 12029 arba *Veñta* FUF XII 67 <kurš. *Venta*> lyb. *Vānta* Thomsen BFB 97, BG 194, 264 || 1610 m. *Wentain-en* – Prūsų Lietuvos vietovardis Bz Preuss. Letten 139¹; 1317 m. marscalcus... venit ad campum Calsen... transiverunt silvam, dictam *Wint*... ad castrum Junigedam Sc I 184; 1395 m. Czum erstin us von *Wentin* dem walde, und troffen die Mittow (= *Mituva* – Nemuno intakas) vor dem lande; unt vort von der Mittow I myle bis czu den IV heynen, und ist allis gut weg; und vort von den heynen I mile bis mittin ins land Pomedien, und Erogeln lyt uf die rechte hant und Rossieyn uf die linke hant. Und gingen bie sunnenschyn von dem *Wentin* bis an das land Sc II 676; XV amž. Swentove... Mittaw... die Rodan (= *Raudonės* upė) in die Memmel boben Kirmsmymmel (= *Skirsnemunė*) mee denn eyne meile weg. It dornoch so vellet yn eyn fliez das heysset Galsune czwischen dem *Wenten* und Welune (= *Veliuonā*) 709; 1416 m. der Weluna wol ein halbe meil, do etwenne Samaytischer Heiligen walt gewesen ist, *Wentis* genannt Liv. Urkundenbuch V 160, wir zihen wollen durch unser land zur Mitow (= *Mituva*) zu und vort durch Littawen... umb den *Wenten* Aussen, das uf Lettows *Wente* is genant Liv. Urkundenbuch V 172; 1415 m. silva dicta *Ventus*, quae alias sancta in paganismo vocabatur (A. Mierzyński Źródła do mytol. lit. I 70) <**Ventas*. Sėlių žemei *Ventą* rodo ne tik tai Sėlako (Zarasų aps.) par. sodžiaus vardas *Ažvūnėi* (v. š.) [<s. sėl. **až-vėniā* „esąs už **Vento* ežero“], bet ir Dysnos apskrities upėvardis *Вяма* – Dauguvos kair. intakas TŽ I 41 <sėl. *Vėnta*. Minsko apskrities upėvardis *Вяча* – Svisločės kair. intakas – irgi kilimo gali būti kuršiškai sėliškas: **Ventē* <**Ventiā* arba **Venčia* <**Ventiā*. Ašmenės apylinkės *Vent-iškės* (Galschan... *Went-ischken*... Crewe... Remigaln... Aschminen... flis Kassa... Medeniken... flis die Bene Sc II 707) bus irgi žilosios senovės kuršių-sėlių liekana, kai prieš VI amžrū čia dar tebegyveno kuršių-sėlių protėviai. Žemaičiai Kuršo didžiąją upę ištaria *Ventā*, -ōs, *Veñtą*. Priegaide žemaičių *Ventā* (*Veñtą*) skiriasi nuo latviškosios upėvardžio lyties *Veñta*. Tasai duomuō rodo, kad žemaičių *Ventā* yra jaunas skolinys. Kuršių *Venta* nėra „Великая“, „Liėlupe“ (la.), nes „didį“ kuršiai yra vadinę ne

**venta-*, bet *dida-* „dižs“ (žr. a. § 152,9). Be to, Sėlos **Ventai* (>rus. *Вяна*) del jos mažumo visai nepritinka vadintis „Didėja“ : sl. *veštj* (s. bulg. *veštiji*) „maior“ FUF XII 67, Bg⁸ 27, Bg⁵ LXXII 188, LXXV 152, TŽ I 41. Abidviejų *Vėntų* vardas del jų „vingiuotumo“ vestinas yra iš šaknies *vėnt-* „lenkti : linkti“, iš kurios turime *vėnterį* „Reuse“ Bg¹⁰ 299, Endzelins KZ LII 111;

39) *Žemālē* – miestelis ir dvaras tarp Židikų ir Tirkšlių VŠ I 53, Sr prie *Žemālupio* (l. *Žemel-upis* – lewy dopływ Szerkszni SG XIV 774), kuri 1595 m. šaltinis vadina *Жемел-яны* – село в Грыстен. вол. S<lie. **Žemelėnai*. *Žemālē* = la. **Zemale*, kurią rodo vok. *Semallen* – g. v. netoli nuo Sasmakos ir Lubezerės; la. *Zemite* – Talsų aps. mužė = 1595 m. *Жемиты* – село в Гинтялишской вол. (dabar Mósėdžio vls.) S = *Žemjė* – Lenkimų apylinkės soda (A. Salys). Žemaičių tarmės mažybinė priesaga *-alis* (*šunālis*, *daržālis*, *puodālis* = pr. Voc. *podalis* „böser = geringer, wertloser Topf“), *-alē* (*vištālē*, *Pocālē* „Pōciaus duktė“) kilimo yra kuršiška. Tą rodo *Žemālē* drauge su latviškojo Kuršo bendravardžiū *Zemale* „Semallen“. Latviškojoje Kuršo dalyje galūnę *-ale* turi ir kiti vietovardžiai, pvz.: *Nuōgale* (Ārlavos ap.), *Valgale* „Waldegahlen“ (Talsų aps.), *Vērgale*² „Wirginahlen“, vok. *Kurmtalen* = 1599 m. *Курмалишкя* – земля им. Колтеняя, в Коршов. вол. S<lie. *Kurm-al-iškē*.

175. Lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai *Kivyliai*, *Geg-rėnai*, *Šātės* ir *Žemālē* rodo, kad lietuvių Kuršo žemėje pradėta kurtis dar prakuršiškoje gadynėje, vadinasi, dar prieš garsų *c*, *ž* (*dz*>*z*), *s* ir *z* atsiradimą iš *k*, *g*, *š*, *ž*. Kai kuriuos vietovardžius lietuviai iš kuršių yra gavę naujame įvalkale. Tose vietose, kurių vardai turi naujosios kuršių kalbos įvalkalą, bus ilgiau išlaikę kuršiai savo tautystę tarp lietuvių.

Garsui *z* (= lie. *ž*) aš šiuo tarpu teturiu tik du vietovardžius:

1) *Zabikai* – Papilės par. soda VŠ II 6 (*Zabikų* pelkė – pušynas l. c. Gricius) : *žābai* „žagarai“, *Žabynė* – Užupiėčių (Anykščių par.) sodžiaus krūmėkšliai, pieva;

2) 1595 m. *Забите* – село в им. Плотелях, Плотельской вол. || 1597 m. *Жабите* (Рекетского войтовства) S<žemaičio (<kurš.) pavardės *Zabitis* Slnt, Pln, kuri yra buvusi ir Sėloje (iš čia Dusetų par. sodžiaus vardas *Zabičiūnai*).

CXXX

Garsą *s* iš *š* rodo:

1) XVI amž. *Анусинъ*, *Онусина* – Vidūklės vls. upė (подле нивы *Ант-епусино-веюсѣ*) S, *Ануси-пявнисѣ* – pieva S. l. c, *Ону-*

сяны — село в Вешенской вол. S || *Ąpušis* — ežeras netoli nuo Týtuvėnų = 1595 m. *Anyua* S;

2) *Sven'celė* „vok. Schwenzeln“ — Priekulės par. kiemas BG 279, Klv² 60 < aist. **Svenkeljē* : pr. *Svenk-it(i)ai* „vok. Schwenkitten Kr. Heilsberg“ > 1316 m. *Swenkitten* G¹ || lie. *švinkti, švankus*.

K vietoje rodo garsą *c* šiuodu Prūsų Lietuvės vietovardžiu:

1) *Ceidiškiai* — Ragainės par. kiemas : *Keidai* — Akmėnės par. soda || *Keidėnas* — upelis, tekąs per Alsėdžių miestelį į Srūojos upę (M. Barkus);

2) *Cintioniškiai* — Šilutės par. kiemas < kurš. *Cintān* = lie. **Kinčion-* : 1599 m. *Кинч-пьянись* — урочище в им. Резголях, Крож. вол. S „Kinčio pjaunis“, *Кинтянъ* калнась — урочище-поле в Ой-рагольск. поле S < **Kinčionij* kálnas.

176. *Cintioniškij* vardas rodo kuršių kalbai ne tik tai minkštojo *k* pavirtimą garsu *c*, bet ir *ti* > *t* nevirtimą garsu *č* arba *š*.

177. Ir senajai, ir naujai kuršių kalbai duotų daug mėdžiagos Žemaičių žemės vietų ir asmenų vardai, jei jie būtų surinkti. Tikrinių vardu rinkti tesukrus mūsų šviesuomenė tik tai tuomet, kai jai paaiškės to rinkimo reikalas.

Mūsų praeitis, mūsų būtovė (istorija) glaudžiai yra susijusi su kalbos vardynu. Praečiai duoda šviesos ne tik tai bendriniai (appellativa), bet ir tikriniai (propria) vardai. Kiek būtovė gauna šviesos iš vietų vardu, rodo mano „Aisčių praeitis“ (Kaunas 1924). Kad ne vietų vardai, tai dar ir šandie mokslo pasaulis nieko nežinotų apie kuršių, sėlių, žiemgalių kalbas, kurių nėra palikę jokių kalbos tekstų.

Lietuvos vietų vardai, kad šandie kalbiniškas-istorininkas turėtų juos visus savo rankoje, aiškiai pasakytų mums, kuriame šandienyščios Lietuvos plote prieš lietuvių įsikūrimą gyventa kuršių, kuriame vėl — sėlių arba žiemgalių, nes kiekviena net ir tos-pačios giminės tauta pramena savo vietoms vardus šiek tiek kitokesnius. Galūnę *-išk-* vietų vardams mėgsta lietuviai ir prūsai. XIII — XIV amžiuose ji visai nerandama Kuššo, Sėlos, Žiemgalos ir Latvės (Lātgālos) žemės vardyne. Galūnę *-ng-* vietų vardams daryti vartoja prūsai, kuršiai ir sėliai. Visos kitos aisčių giminės šakos vietovardžiams nededa galūnės *-ng-*.

Rytų Lietuvės (Vilniaus aps.) *Dubingai* — Žeimenės upės deš. intakui — vardą bus praminę ne lietuviai, bet jų pirmuonys sėliai arba kuršiai, kuriuos čia lietuviai turėjo rasti dar VI — VII amžiuje. Žemaičių žemės vietovardžiai galūnę *-ng-* bus praminti irgi

ne lietuvių, bet senųjų kuršių, kuriuos čia rado lietuviai. Taigi, šie lietuviškosios Kuršo dalies vietovardžiai kilimo yra kuršiški: *Alanga* — Tauragės vls. upelis, *Babrūngas* — Plungės par. upė, *Gandinga* — Plūngės par. soda, *Krėtinga* (jaunoji karta šiandien jau beįstaria *Kretinga*, v. š. *Krėtūngā*) miestelis, *Palangā* — Krėtingos aps. miestelis.

178. Žemaičių tarmės žodyne yra nemāža kuršiškos kilmės žodžių. Kuršiški žodžiai nesunku atskirti nuo savųjų, jei žodžiuose susiduriame su tokiais garsais, kurie kilimo yra svetimi lietuvių kalbai. Žemaičių aistiškos kilmės žodžius su garsu *z* (žr. a. § 169) arba *c* turime paskelbti kuršiškais. Garso *c* žodžiai galėtų būti ir latviški, bet kada prie *c* randame dar ir *n*, tai šie žodžiai tegali būti tikrai kuršiški.

Kuršiškos kilmės žodžiai su *c* ir su dvibalsiniu *n*:

1) *brūncinti* Slnt (veizėk kaip *nubrūncino*...) || *brūncinti* Sd = la. *brucināt* „abreiben, abtragen“ || *brunči* „Ueberbleibsel“;

2) *plūncinti* Als, Slnt „дѣргать“ || *plūcinu* „klabinu, daužiu, contundo“ D¹ : *plūnkti* „pešti“ (vanagas vištą *plūnkia*) Kv, la. *plūkt* „рвать, щипать“.

Kreñdzelioti Als „gdyra“ J, „ekėti, pjauti kaip mediniu pjūklu, ėsti, griaužti“ Slnt (Nu ta jau *kreñdzelos!*) del *dz* turėtų būti kuršiškas žodis, jei jis kilęs yra iš senėlesnės lyties **krengeliātie* || sl. *kręgъ* „кпыг, кrag“, s. isl. *hringr* „Ring“.

Kuršo vardas. 179. Apie kuršius ir jų kalbą galima būtų dar šį-tą papasakoti, bet reikia jau baigti, nes ir taip ištiso straipsnis. Prieš baigdamas neiškenčiu kelių žodžių nepridėjęs del Kuršo vardo.

Latviai Kuršo žemę ir jos gyventojus vadina: *Kursa* (im Volksliede), tahmisch *Kuorsa* U s. v. *Kurland*, *Kursas* maliñā BW 251,6 Ezere || *Kurses* putni 2560 var. Ziēkas, *Kurzemē* 30614,1,2,4,9, 30616 || *Kuorzeme* 3675 var. Kuld. Kalnmuiža, 12793 var. Ēduole < *Kuorszeme*; *kursi* „Kuršo žemės gyventojai“ : *kursu* meitas BW 13242 var. Alsunga || *kuorsu* meitas 13242,1, 13988,3 Ćirava, A, tu *kursu* puišīnu! 29592,1 Ćirava, *kuorsu* mieži, *kuorsu* rudzi 31802,4 var. Ćirava, *kuorsu* putni bruñas nesa 2493,2 (V 479) Ćirava, *kursenieks*, *kursenieks* „Kure, lettischer Bewohner der Nehrung“ Bz Preuss. Letten 43, *kursenieki* „Leute aus dem innern —“ U s. v. *Kurland*; kušio vardu vadinamos šios vietos: *Kursiets* LV 50, *Kūrsieši* 28, 40, 51, 60, 65, 75, *Kursiši* 45 (*Kūrsiēnieki* BW 12727,9 var., *Kursieši* BG 357), *Kūrsenes* LV 29, *Kūrsvieši* 80 (v. š. *Kūorsviši* Gesindenarne in Marienburg IF XXXIII 104), *Kūrsulis* 26,

Kūrsul'a puros 57 TŽ I 376, *Kursaiši* BG 29,462 „Kursiten“. Rygos apskrities *Kursiešnieku* pagastą (Krimuldos „vok. Kremon“ vls.) 1248 m. šaltinis vadina lybiškai *Cursicule* BG 55,465, FUF XII 674 = lyb. *kursi*- „kuršių“, *kūla* „sodą, Dorf“. Tai rodo, kad jau XIII amžiuje gyventa kuršių išeivių tarp lybių vakarinėje Vidžemėje.

Šalies vardą *Kūrsa* (la.) žemaičiai ištaria *Kuřšas* (v. š. *Kūršas* Kv, *Kōršos* Als, Slnt). Kuršo vardo garsas *ř* rodo, kad žemaičių su šia šalimi susipažinta dar pirmosiomis įsibrovimo dienomis; *Kuršą*, t. y. apie 700 m. e. metus. Žemaitiškoji šalies vardo lytis skiriasi ir galūne nuo latviškosios: ž. -*as* || la. -*a*. VII – VIII amžiuje kuršiai savo šalies vardą ištardavo *Kurša*, kuris vėliau išriedėjo lytim *Kursa*. Pastaroji lytis dar ir šandie tebegyvena latvių lūpose.

180. VII – VIII amžiaus *Kurša* lietuvių kalboje negalėjo patekti žodžių *algà*, *šakà*, *Lietuvà* krūvon, nes jų galūnė -*a* tuomet dar tebebuvo ilgą. *Kurša*, skirdamos nuo žodžių *algà*, *šakà* galiniu balsiu, negalėjo pereiti -*ā* (šandie -*o*) linksniaviman. *Kurša* lietuviams dėl tos priežasties turi pavirsti nauju vardininku *Kuřšas*.

Senovės rusų žodžiai *вунѣ*, *внѣдрѣ*, *чудѣ*, *дѣво*, *мыто*, *мыло* lietuvių kalbos dėsniais turi pavirsti lytimis **vūnà*, **viedrà*, **čiūda*, **dýva*, **muīta*, **muīla*, kurios betgi nesumįšta su -*ā* linksniavimo žodžiais *algà*, *šakà*, nes tuomet dar tebebuvo ištariama *algā*. Dėl tos priežasties šandie lietuviai ištaria *výnas*, *viēdras*, *čiūdas*, *dývas*, *muītas*, *muīlas*. Latviai tuomet (XI – XIII amž.) ištarydavo *alga* (su trumpu galūnės balsiu -*a*). Todėl ir iš *myto* latvių kalboje turėjo atsirasti *muīta*, o ne **muits* < **muitas*.

Taigi, ir *Kuřšas*, ir *Kūrsa* (la.) yra vienos kuršiškos lyties išriedalas, būtent – *Kurša*, kilusios iš senėlesnės lyties **Kuršā*.

181. Kuršo gyventojai vadinęsi *kuršais*. Tai rodo latvių *kursi* ir lietuvių *Kuřšas* – šakių apylinkės pavardė.

Kuršā – šalies vardas – ir *kuřšas* – šalies gyventojas – turi sau analogiją šioje vardų grūtėje: *Prūsa* – šalis || *prūsas* – tos šalies gyventojas Bg¹⁰ 207². Latviams prūsas yra *prūsis*. Kadangi *kuršo* vardas lietuviams yra dviprasmas: *Kuršas* – šalies vardas ir **kuřšas* – šalies gyventojas, tai gyventojui vadinti lietuviai sunaudoja kitą galūnę: *kuřšis* „ein Kur, ein Einwohner im Memelschen Hauptamt“ M, „Lette, Kure“ K¹ II 25, Slnt arba *kūrsininkas* Slnt, *kuršininkas* Klp (Mit I 63), Škn, D, V.

Kuřšo vardu vadinta dar neseniai ir gyventojas: *kurszas* m., -*sz* f. „kurlandczyk“ П, *kurszas* „lotysz“ П.

182. Kuršio vardu pramintos yra šios Lietuvos vietos:

1) *Kuršai* — Kelmės par. vienasėdis Vš I 55 (rus. *Куришки*; lietuviškai ar ne *Kuršiai*?);

2) 1588 m. *Куршаите* — село в Крожской вол. S;

3) *Kuršėliai* — Palkalnio par. dvaras Klv.²;

4) *Kuršėnai* — miestelis prie Ventės upės, 1575 m. *Куришаны* S;

5) *Kuršiai* — a) Siesikų vls. du dvareliu SG XV 2, 201, b) Ramygalos par. dvaras ir sodžius l. c., Vš II 11, 1567 m. сь *Куршей* Упит. пов. РИБ XXXIII 802, 1528 m. тивунъ *Куршевский* (kur?) l. c. 21, c) Užvenčio ap. (Kvólainių vls.) vienasėdis, 1590 m. *Курше* — село в Ужвент. вол. S, d) Varnių vls. soda, e) Tūtuvėnų par. soda Vš II 4, 1592 m. *Куриши* — село близь местечка Титовян S, 1583 m. *Куришо* пелькеи — поле в им. Титовянах S, f) Gižų vls. kaimas Vo 234, g) kiemas ties Kretingale, h) Ragainės par. dvaras Klv.² = *Kuršiai* G;

6) *Kuršis* — Panevėžio par. pavardė Pan, 1555 m. Станъ *Куршии* In 13, 1581 m. Gricus *Kurszisz*. In 252 (Tūtuvėnų vls.);

7) 1516 m. именье подле Троковъ, названое *Куръш-ишки* РИБ XX 917 < **Kuršiškės*;

8) *Kurš-laukiai* — vok. Kurland, Trempų par. kiemas Klv.²;

9) *Kursz-upis* — rzeka przy dobrach Bordzie par. łuknickiej SG I 309 = *Kurš-upis* išeina iš Kuršių ežero, Janapolio par., perskrodžia Pavandenio par., įpuola į Melninkų kūdrą, iš te per Kalniškių sodą jau su *Baltupio* vardu kreipiasi į žiemų ir vakarų tarpą ir įpuola į Biržulį (Draugija VII 228);

10) *Kurš-viečiai* — Lėnkviečių (Ragainės aps.) par. kiemas Klv.² = *Kurs-vieši* (v. š. *Kuorsviši*) — Mólupės valsčiaus (Valkos aps.) kiemas LV 80.

183. Kuršo žemės gyventojas latviui yra buvęs *kūrsis*. Taip verčia mus manyti *lātvio* vardas, pramintas iš šalies (senovėje upės) vardo *Latvōs* (> *Łotwa*): r. a. *lātvīs* < la. *latvis*. Galūnę -is latviams rodo dar ir šie kaimynų tautovardžiai: *sēlis* (pl. *sēl'i*) TŽ I 376, *leitis* „lietūvis“, *prūsis*. Per latvius *kūrsis* tenka ir rusams.

Rusų kronikininkas Nestoras XII amžiaus pradžioje kuršių vardą rašo *кѣрѣь*. *Кѣрѣь* yra lygus latviškam kuršių tautos vardui *kūrsis*: *ѣ* = *u*, *ѣ* = *s*, *ѣ* = *i(s)*. *Кѣрѣь* yra linksniuojamas vienodai su tautovardžiais *Русь* (= suom. *Ruotsi*), *Сумь* (= *Suomi*), *Ямь* (*Hä-mi*), *Весь*, *Водь*, *Чудь*, *Либь*, *Лопь*, *Голядь*.

184. Nestoro *Кѣрѣь* is rodo, kad jau apie 1100 metus priebalsio š vietoje latviai jau ištarydavo *s*: *kursis*.

Latviai žodį *žērbīns* „жеребий“ bus gavę iš rusų kalbos dar tuomet, kada patys rusai *жереб'о* (pl. *жерёбы* „būrtai“) vietoje dar tebeištarydavo *žerba-* (kamienas). Ostromiro 1056/7 m. evangelijos rodo, kad XI amžiuje rusai jau ištarydavo naujoviškai *жеребѣ, зородѣ, володѣти* Bg⁶ 4. Šitais sumetimais **žērbą* (>la. *žērbīns* P. Šmits, *žērbīns* U demin.) latviai turėjo gauti dar prieš X amžių Bg¹⁰ 1. Vadinas, jau apie 900 metus latvių kalboje senojo *ž* būta jau pavirtusio naujosios gadynės priebalsiu *z*.

Lietuviai *Kuršą*, kaip rodo garsas *š*, bus pasiekę bent už dviejų-trijų amžių prieš 900 metus. Švargždieji *š*, *ž* vargu bus pavirtę švilpiamaisiais *s*, *z* vėliau kaip prieš 800 metus.

185. Vakarų Europos šaltiniai kuršių tautai ir Kuršo žemei vartoja šiuos vardus: 1) 853 m. „gens... vocata *Cori*“ Vita s. Anskarii, 2) 1073 m. „maxima est illa (sc. insula), quae *Curland* dicitur“ Adamus Brem., 3) *Curones* „kuršiai“, *Curonia*, *Curlandia* „Kuršas“ Henricus de Lettis, 4) *Curi*, *Curetes* Saxo Grammaticus (XIII amž.), 5) *Curonienses*, *Curonia* Petrus de Dusburg, 6) 1413 m. *Corres*, *Correlant* Ghillebert de Lannoy BG 29, 130; cf. Zeufs Die Deutschen und die Nachbarstämme. 2. Aufl. 681.

Vokiečiai kuršius vadina *Kuren* (1296 m. Ditleb von Alnpeke) cf. *Curen*... sagen ipatei die Littauer ipaczai Praetorius 7 (ed. Pierson). Vokiečiai kuršio varde turi ilgą *ū*: 1500 m. *Cawerlant*... Leiffant Liv. Urkundenbuch 2 Abt. I 711, Leiffant... Reusen... Raussen 733... *Kaurant* 734.

853 metų lytis *Cori* ir 1413 m. *Corres* (su tuo sutinka ir vokiečių *Kohrländer* BG 29) rodo, kad žodžių *Curi*, *Curones* balsis *u* yra trumpas: lyb. *Kur-mā* „Kurland“ (ėstų *Kūra-mā* turi *ū* iš vok. *Kūrland'o*). Lotynų *Cori*||*Curi* rodo vienaskaitos vardininkui lytį *Corus*||*Curus*, kuri bus sulotynėjusi iš lybiško vardininko **kpra(s)* arba *kpra(s)*.

Kura kilusi yra iš senėlesnės lyties **kurha*, nes lybių ir ėstų kalbose po *r* *h* iškrinta: *tara*=suom. *tarha* „daržas“, est. *kura*=suom. *kurha* „kairias“, *karu*<*karhu* „lokys“, *varane*<*varhain* „anks-ti“, *pere*<*perhe* „šeimyna“, *mure*<*murhe* „liūdesys“...

Somų *kurha* yra tas pats žodis, kaip ir senovės kuršių vardas: *Kurša*—šalis, *kuršas*—tos šalies gyventojas. Somų garsas *h* kilęs yra iš senėlesnio *š*. Skoliniuose somams garsą *š*>*h* duoda aisčių kalbų garsai *š* ir *ž*, pvz.: suom. *kauha*=lie. *kaušas*, suom. *heinä* (lap. *suoidne*) = lie. *šiėnas*, suom. *halla* (lap. *suoldne*) = lie. *šalnà*, suom. *heimo*=šeimà, suom. *hihna*=šikšnà, suom. *härmä*=šarmà;

suom. *tarha* = *daŗžas*, est. *haljas* = *žālias*, suom. *hammas* (veps. *hambas*) = *žanbas*, suom. *herne* = *žirnis*, suom. *vuoli* = *ožys* T h o m s e n BFB 79, 80, B_g¹⁰ 208.

186. Rimberto (853 m.) tautóvardis *Cori* rodo, kad IX amžiuje lybiai somišką *kuršio* vardą *kurha* jau ištarydavo be *h* po *r*, t. y. *kura* (*u* platus, panašus į *o*). Garso *š* pavirtimas *h* yra labai senas, bendras visiems sómams (išskyrus lapius). IX amžiuje sómam *š* vietoje turėjo jau *h*. Lybiai tuomet ne tikrai turėjo *h*, bet jau prieš 853 metus po *r* ir *h* suspėjo prarasti. Tasai praradimas rodo, kad garso *š* senai jau būta pavirtusio garsu *h*.

Kai suomiai rusų kalbos įtakon pateko, tai jų kalboje tuomet (VIII—IX amžiuje, gal, net ir VII amžiuje) jau nebebūta garso *š*, kuriuo būtų pakeitę, jei būtų tebeturėję, rusų kalbos garsus *ш* ir *ж*. Iš to *š* šandie suomiai turėtų *h*, bet nieku būdu ne *s*, kaip iš tikrųjų kad turi: *sulku* „šilkas“ <шѣлкѣ (<шѣлкѣ) B_g¹⁰ 208, *sääli* <жалѣ> la. *žēl*, *kuoseli* <кужель, *lusikka* <лѣжка „ложка“.

Visais sumetimais dėl *š* > *h* prieiname prie išvados, kad somų tautės jau labai senai sueita į pažines su *Kuršū* ir *kuŗšiais* (su sen. kurš. *kuŗšais*). Vadinas, sómam pažino *kuršūs* ne vėliau kaip VII amžiuje.

Garso *h* (iš *š*) senumui nustatyti tikrų suomių žodis *hirsi* (kamienas *hirte*-) „sienójas“, jei jis tikrai būtų kilęs iš senovės rusų žodžio *жѣрѣ* „kártis, жердь“: suom. *hirsi* „arbor, truncus maior construendis aedificiis aptus, tignus, trabs; patibulum“, kar. *hirži*, vad. *irsi* „sija“, est. *hiŗs* (kamienas *hirde*-) „kartis, šatra“. Suomių žodis *hirsi* negali būti rusiškas, nes junginio *-ti* suomiai neverčia junginiu *-si* (*marti* > suom. *morsi-an*, *tiltas* > suom. *silta*, *nýtis* > suom. *niisi*) ne tikrai rusiškos, bet ir germaniškos kilmės žodžiuose, nors germanų įtaka suomių kalbai yra daug senesnė už slavėnų įtaką (Mikkola B_rührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen I 28—30): suom. *paltina*, *niitti*, est. *suńdima* = s. rus. **paltina* „полотно“, *humb*, **syđiti* „судить“ || suom. *tila* „locus, spatium“ = got. *til*, suom. *kattila* „katilas“ = got. *katils*.

CXXXIII

187. Somai *kuršiūs* pažįsta nuo nebeatmenamų laikų. Iš pat pradžių somai kuršių vardą ištaria *kurša*. Tasai vardas pereigine lytim *kurha* dar prieš 853 metus išvirsta lybių kalboje *kuru*. Kur iki 500 m. e. metams yra gyvenę somai ir jų kaimynai kuršiai, aiškiai rodo antrasis mano žemėlapis iš „Aisčių praeities“ (Kaunas 1924) knygių.

183. *Kuřšas* (s. *kurš.* *Kurša* > *Kursa*) sau vardą galėjo gauti nuo užmiršto žodžio **kuřšo*, reiškusio „lydimą“ arba „žemą, nuskurdusį medelį“: sl. *korsъ* (būtų lie. **kuršas*) > ukr. *kors* „lydimas, ausgerodete Striche Landes“; slov. *křš* „krūmas“, č. *hrs* „kerčėsis, Zwergbaum“, l. *karšlak* „niedriger, ästiger, so gekrümmter Baum, dass er sich nur als Brennmaterial eignet“ Berneker SEW I 670, Miklosich EW 157, Iljinskij Iz XX,3 99. Taigi, *Kuřšas* būtų „lyčimas“ (Rodeland) arba „žemų, nuskurdusių medelių, krūmų“ šalis Bg¹⁰ 209.

Literatūra. Žvaigždele (*) esmi pažymėjęs tuos veikalus, kuriais negalėjau pasinaudoti šitam kuršių straipsniui.

1. J. Endzelin Ueber die Nationalität und Sprache der Kuren. Finnisch-Ugrische Forschungen. Helsingfors 1912 Band XII S. 59—72.
2. J. Endzelin Zu den kurischen Bestandteilen des Lettischen. Indogermanische Forschungen. Strassburg 1913 Band XXXIII S. 96—104, 126/7.
3. J. Endzelins Kuršu pēdas rietumu Vidzemē. Filologu biedrības raksti. III sējums. Rīgā, 1923 p. 5—7.
4. A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. St. Petersburg, 1892 S. 175—390.
5. *K. F. Watson Darstellung der alten Einteilung von Kurland, wie die Deutschen solche voranden. Jahresverhand. d. kurl. Ges. f. Lit. u. Kunst II 281 ff.
6. *F. J. Wiedemann J. A. Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben, XIV ff.
7. *Ю. Трусман О происхождении Корси. Живая Старина III 64—90.
8. *А. Погодин Несколько слов о Куронах I. с. III 571—2.
9. K. Būga Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Su dviem žemėlapiais. Kaunas, 1924 m. p. 8—13.

1924 m. IV. 28 d.

5. Žiemgaliai

189. Istorijos šaltiniai (BG 102—167) rodo, kad į rytus nuo Kuršo žemės, pagal Lielupę (die Kurische Aa) ir jos intakus, šių dienų Dūobelės, Baūskės, Tūkumo ir dalinai Šiaulių ir Rygos apskrityje prieš lātvių ir lietūvių atsikraustymą gyventa žiemgālių tautės. Jūrą žiemgaliai siekė Sluokos apylinkėje Lielupės žiotyse, kur Indrikis Latvis 1199 metų įvykių aprašyme mini prekybos vietovę ir uostą—*portus Semigallorum* IV 6.

Žiemgālių, kaip ir kuršių, vardą iškelia aikštėn pirmieji skandinavėnai, kurie apie 870 metus kronikoje (*Annales Ryenses*) įrašę

yra šią žinią: Danų žemės išeiviai „totam Pruciam, *Semigaliam* et terram Carelorum aliasque quam plures terras subiugaverunt sibi“ BG 493, Zeufs Die Deutschen² 547. Ingvarsaga, kurioje aprašyti yra XI amžiaus pradžios įvykiai, pasakoja apie žiemgalius šiais vertimo žodžiais: „Quum cognati, Oenundus et Ingvar (miręs 1041 m.), adulti erant, natio quaedam, dicta Semigalli (šiōđ... er *Seimgaler* heita), in odium regis Olavi incurrerat, quod per aliquantum tempus tributum non pependerat; itaque rex Olavus Oenundum et Ingvarem cum tribus navibus ad exigendum tributum misit“ BG 372.

Mervaloje (Mervalla, Ytter-Sela socken, Södermanland), pietų Šveduose, yra rastas XI amžiaus akmeninis paminklas (BG 373, R. Steffen Isländsk och fornsvensk literatur² 166), kuriame įrašyti rūnomis šie žodžiai:

*Siríd lét ræisa stæn þenna at
Svæin sin bónda.
Han oft siglt
til Sæimgala
dýrum knarri
um Dómisnæs.*

Išvertus šie žodžiai reiškia: „Sigryda pastatydino šį akmenį savo vyrui Sveinui. Jis dažnai nusiirdavo *Žiēmgalon* brangum laivu aplink Domesnesą“. Domesnesas, kurį latviai vadina *Kolkas* ragu (suom. *kolkka* „kampas, kertė“), riogso žiemiuose nuo Dūndangos.

Sveino kapo paminklas rodo, kad senovės skandinavėnų turėta su rytinio Baltijos pajūrio gyventojais, mūsų atveju, su žiemgaliais, ne tik tai kruvinų susirėmimų, bet ir ramaus pobūdžio, tikrai prekybiškų sątykių.

190. Skandinavėnų šaltiniai šią mūsų tautą vadina *Seimgaler*. Indrikis Latvis (1208–1225 m.) žiemgalius vadina *Semigalli*, taip pat ir eilėtinės kronikos (Reimchronik) autorius (apie 1290 m.) — *Semegallen*. Pirmoji rusų kronika, vadinama Nestoro vardu (1056–1116 m.), mūsų žiemgalius vadina *Зимгола*. Ši kronika esanti surašyta XI amžiaus pabaigoje (tarp 1093–1095 metų). Tasai duomuo rodo, kad *Зимгола*’os vardas yra patekęs kronikon dar prieš 1093 metus. Iš tikrųjų tasai vardas bus daug senesnis, nes jis nėra atskirtinas nuo kitų Nestoro sąrašo tautovardžių, kurie savo įvairumu yra senesni už patį Nestorą. Greta su *Зимгола* Nestoras

mini ir kitu du tautovardžiu — *ямъязи* ir *голядь*, — kuriuodu negalėjo šitokios lyties įgauti 1093 metais. Su *jótvingais* ir *galindais* rusai turėjo susipažinti dar prieš 900 metus, nes tiktai tuomet dar tebetarę rusai „nosinius“ balsius. Vargu vėliau kaip su *jótvingais* ir *galindais* bus susipažinę rusai ir su lietuviais ir žiemgaliais: Nestoro *Литва* = *Lietuvà*, *Зимугола* = *Žiemýgala*.

191. Skandinavėnų *Seimgala* ir rusų *Зимугола* rodo, kad šios mūsų tautės šalis bus nešiojusi ne *Žemýgalos* (Betýgalos apylinkės sodo žemumoje), bet *Žiemýgalos* arba *Žiēmgalos* vardą: *žiemiai*, *la. ziēmei* „Nord, šiaurė“ Bg¹⁰ 84.

192. *Žiemgalos* žemė daugiau įgija rašytinių dokumentų tikrai nuo XIII amžiaus. Tie dokumentai padeda apibrėžti *Žiemgalai* apytikres ribas ir duoda mēdžiagos kalbos klausymui spręsti. Svarbiuosius dokumentų čia skelbiu.

I. 1254 m. balandžio mėn. *Žiemgalos* dalybos

Albertus, miseratione divina archiepiscopus Livoniae, Estoniae et Prutiae, ac Rigensis ecclesiae, Hermannus praepositus et capitulum Rigense, et venerabilis praeceptor Allemanniae, summi magistri domus Theutonicae in Livonia vices gerens, omnibus praesentem paginam inspecturis in Christo Jesu gaudium et salutem. Litteras domini papae, super donatione et divisione *Semigalliae* nobis datas, habito discretorum consilio concorditer obsequentes, invocata sancti spiritus gratia, oratione praemissa, per sortes in tres partes *Semigalliam* divisimus sub hac forma. Silene et Sagera cum suis terminis ad Rigensem archiepiscopum, Dubene et Sparneņę ad Rigense capitulum, Therve-thene et Dubelene ad fratres domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum, et omni iure et emolumento temporali perpetuo pertinebit, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidiocesim exerceri. Si vero aliquas haereditates in parte alicuius nostrum venales fieri contingerit, has nullus ex nobis in praedictum alterius sibi, nec emptionis aut alicuius alterius usurpationis titulo, vendicabit. Acta sunt haec anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto, mense Aprili, pontificatus nostri anno primo. Huius rei testes sunt hi, quorum sigilla inferius sunt appensa: Gerardus, comes Holsatiae, Otto miles de Barmestede, frater Albertus, guardianus fratrum minorum, frater Arnoldus, prior fratrum praedicatorum, Hermannus, praepositus Rigensis, et alii quam plures clerici et laici. Ut autem haec omnia inconvulsa permaneant et firma, praesentem paginam sigilli nostri appensione una cum sigillo magistri Everardi, praeceptoris Allemanniae, qui eo tempore vices summi magistri domus Theutonicorum gerebat in Livonia, duximus confirmandum.

Liv. Urkundenbuch I 345/6, BG 436.

II. 1272 m. spalio 7 d. Duobenės ir Sparnenės apylinkės dalybos

Johannes, Dei gratia praepositus, totumque s. Rigensis ecclesiae capitulum, frater Walterus, magister, ceterique fratres domus s. Mariae Theutonicae in Livonia, universis, praesentes litteras inspecturis, salutem in Domino cum orationibus sempiternis. Ea, quae geruntur in tempore, ut in oblivionem cum tempore non labantur, solent litterarum testimonio perhennari. Noverint igitur universi praesentium inspectores, quod nos duo castra in Semigallia, dicta Dobene et Sparnene, quae pariter habuimus cum suis atinentiis dividenda, divisimus in hunc modum, scilicet quod istae provinciae: Eglonene, Wancule, Augewa, Padaugua, Velsene, Sigemoa, Iusa, Aren, Batsenen, Babutua, Paliten, Satcigalen, Scemua (Seemua), Pelliseden, Draunen, Blidenen, singulae cum terminis suis, stagnumque de Dobenen, quod Scemovis dicitur, cum plena proprietate et omni iure ac utilitate ad castrum Dobene debeant attinere. Ad castrum vero Sparnene istae provinciae, scil. Pelkua, Zervinas, Pakarde, Rymmen, Daugules, Senmoa, Aarenen, Mimayn, Pelsua, Pestene, Wayuere, Arine, Zetzdua, Szilua, Wanpen, Cacten, Bersenene, Zedreveos, Bayena, singulaeque cum terminis suis, stagnumque prope Paliten, quod Autzis dicitur, aliudque, quod Sebrus vocatur, cum omnibus aliis stagnis et rivulis provinciarum ipsarum, quocumque nomine censeantur, similiter cum plena proprietate et omni iure et utilitate debeant pertinere...

Liv. Urkundenbuch I 545/6, BG 437.

193. Žiemgalos politikos gyvenimo Indrikis Latvis pažįsta du vidurkių (centru): *Mes(y)orhen* XXIII 3, 4, 8 (šiandie la. *Mežuotne*) ir *Theruetene* XXIII 4 (šiandie la. *Kalna mūža* „Hofzumberge“ prie *Tervetės* upės). Eilėtinė kronika mini dar kitus centrus pilis, būtent: *Doblén* 8961 (šiandie la. *Duðele*), *Sidobren* 11210 (šiandie lie. *Sidabrà* ties Jōniškiu Šiaulių aps.) ir *Racketen* 11041 arba *Ratten* 8053. Pastarąją pilį 1426 m. dokumentas vadina *Rattow-scher bergh* (ant Švėtės kalno) = šiandie lie. *Raktuvės kalnas* ties Žagarė.

194. XIII amžiaus šaltiniais (BG 102–146) Žiemgalos žemę galime suskirstyti septyniomis sritimis. Sritis šaltiniai vadina šiais lotyniškais vardais: 1. *Sillene*, 2. *Sagera*, 3. *Dobene*, 4. *Sparnene*, 5. *Thervetene*, 6. *Dubelene* ir 7. *Upemolle*.

Silenės (lietuviškai būtų „Šilinė“) sričiai, sako, priderėjusi *Mežamuižės* (vok. Grenzhof) parapija.

Zagarės sritį dariusi Žagārės apylinkė, kurioje šiandie gyvena lietuviai.

Duobenės srities ieško Duobės kalnų (vok. Dobelsberg) ir Klýkolių (Akmėnės par., netoli nuo Vegerių) apylinkėje, vadinasi, Vadaksties, Avyknės, Ežerės ir Bėrės paupiuse.

Sparnenę randa Ylės, Didėsios Aukės (áukė = la. Aūce), Oryčių (Arishof) muizės, Upės muizės (Bächhof) ir Bikstų apylinkėje.

Tervetenės sritisėjusi pagal Tervetės upę. Jai priklausiusios šios mūsų gadinės parapijos: Kalno muižė (Hofzumberge) ir Žalioji (Grünhof).

Duobelenės sritį dariusi Dúobelės (vok. Doblen) parapija.

Upmalos srities sienai nustatyti duoda medžiagos 1254 m. dokumeñtas, kuriame aprašytos yra žemės dalybos tarp arcivyskupo ir ordino. Tenai rašo:

Albertus, miseratione divina archiepiscopus Estoniae... Notum facimus universis, quod propter bonum pacis et concordiae inter nos et fratres domus Theutonicorum terram, que Opemele dicitur, cum consensu capituli Rigensis, sortibus missis, invocata sancti spiritus gratia, divisimus in tres partes. Quae terrae et possessiones archiepiscopo et quae fratribus attineant, praesenti paginae curavimus in robur perpetuum annotare.

Prima itaque pars de Opemele est ex ista parte aquae, quae dicitur Semegaller A (= *Līslupē*), versus Dunam (= *Dauguvā*) usque ad rivulum, qui Memela (= *Nēmūnas*, *Nemunēlis*) dicitur, et per ascensum illius rivuli versus Dunam usque ad terminos Medene.

Secunda pars est, quae per ascensum Memelae ex altera parte et per ascensum aquae Semegaller A inter Memelam et Semegaller A usque ad silvam, quae Vere (= la. *vēris* „gīra“ BW 10923 var., 10951, 34065 var.) dicitur, ascendendo aquam Semegaller A ex utraque parte usque ad terminos terrarum Opiten (= *Upītē* netoli nuo Panevėžio) et Saulen (= *Šiauliai*). Hae siquidem duae partes archiepiscopo et successoribus suis perpetuo pertinebunt.

Tertia pars est a silva praedicta per descensum Semegaller A usque ad finem longae insulae, quae Longum Holmen vulgariter appellatur; inter illas partes, quae sunt ex illa parte Semegaller A, est divisio a flumine Semegaller A subter silvam usque ad terram, quae Plane dicitur, quae etiam pertinet ad superiorem partem, et ab illa terra usque ad viciniorem terram cultam, et haec particula erit fratribus domus Theutonicorum, cum decimis et iure patronatus ecclesiarum et omni iure et emolumento temporali perpetuo possidenda, exceptis iuribus, quae non possunt nisi per archiepiscopum vel archidiaconum exerceri...

Liv. Urkundenbuch I 347/8, BG 430.

Pirmąją Upmalos srities dalį sudaro: Mintaujės, Salgalės, Mėžuotinės, Baūskės parapijų dalys pagal dešinąjį Lielupės ir Nemunėlio krantą, taip pat ištisos šios parapijos: (Dālbēs „vok. Dalbin-

gen“?), Iecavos (la. Iēcuve), Lamberto muižē, Cuodē, Senoji Saulē (vok. Altrahden), Barbelē (ir, gal būti, Vecmuižē „Neugut“?).

Antroji Upmalos dalis tīso: a) tarp Nemunēlio ir Mūšos ir b) kairiajame arba vakarinijame Mūšos krante, prieš Vērēs (= la. *vēre* BW 28011 var. arba *vēris* 10951 „didelē giria“) girijā, stovinčijā dešinajame Mūšos krante, ir traukiasi nuo čia abiem jos krantais net iki Upytēs ir Šiaulių srities ribai.

Iš XIII amžiaus Žiemgalos vietovių šandie pridera lietuviams *Sidabrā* (ties Joniškiu), *Žagārē* ir *Raktuvēs* kalnas (po Žagarē).

1254 m. dokumento žodžiais tenka priskirti prie Žiemgalos visas Lietuvos plotas, ištisęs tarp kairiojo Mūšos šono ir latvių sienos.

195. Žiemgālių kalba Bylenšteiniui yra latviška, nes patys žiemgaliai, kuriuos jis vadina *zemgali* „Niederletten“ (la. *zems* „niedrig“), tautystės buvę latviai: Die Hauptsache ist hier die Nationalität der alten Semgallen, von welchen die Chronisten uns berichten, und der überzeugende Beweis dafür, dass sie wirkliche Letten gewesen BG 148.

XIII amžiaus vardai rodo, kad žiemgaliai, kaip ir kuršiai su sėliais, minkštųjų *k* ir *g* vietoje yra tarę *c* ir *dz*:

k > *c*: *Batsenen* BG 137, *Satcigalen* 137, *Autzis* 140 = la. *Aūce*, lie. *āukē*;

g > *dz*: *Zervinas* 138, 437 || la. *dzērve* „gėrvė“; *Zetzedua* 139 < *Dzedziedue* || la. *dzedzieda* „abgarbeitetes Land, ungebauter Acker“, *Zedreveos* 140.

Žiemgālių kalbą atskiria nuo kuršių ir sėlių kalbės dvibalsių *an*, *en*, *in*, *un* likimas. Čia žiemgaliai drauge su latviais nebeturi *n*: *Mytowe*, *Mitowe*, *Mitovia* BG 133, 445 < **Mitauja* = lie. *Min-taujā*, *Mintaujā* „la. Jelgava“; *Blidenen* BG 138, 437 = la. *Blīdie-ne* || lie. *blindis*, *Slok* BG 476, 490 = la. *Slūoka* || lie. *slankā* „Schneffe“.

Žiemgāliai, kaip ir latviai, junginį *dj* ištaria *ž* (senoviškai *zī*): *Mesyote*, *Mezoten* BG 144 = la. *Mežuotne* < aist. **medjōta* „medžių tūris, medžiuotas“.

Žiemgalos XIII amžiaus vietovardžių galūnė *-ua* (*-oa*) skaitytina yra *-uva* arba *-uve*: *Augegua* BG 136, *Pa-daugua* 136, *Babutua* 137, *Scemua* 137 (stagnumque de Dobenen, quod Scemovis dicitur 138), *Pelkua* 138, *Senmoa* 139, *Zetzedua* 139, *Szilua* 140. Vietovardžiams vartoja galūnę *-uvē* tiek Žiemgalos lietuviai, tiek latviai: *Raktuvēs* kalnas prie Švėtės upės ties Naująja Žagare BG 111,

CXXXVI 389, A 1885 355; *Salduvės kalnas* — netoli Šiaulių, einant į Radviliškį; la. *Iščuve* „vok. Ekau“, *Viřcive* „Würzau“ = lie. *Viřčiuvis* — Joniškio, Pašvitinio par. upė V š II 8, 9, *Aldruvė* „vok. Audrau“ — Viřčiuvio intakas Bg¹¹ 52 = la. *Audruve*.

Žiemgalių kalba skiriasi nuo kuršių, sėlių ir latvių kalbos vietovardžių galūne *-uvė*: Kuršo *Abava*, *Bārtava*, Sėlos *Vārkava* (lie. < sėl., Gāršvinės-Subačiaus apylinkėje), *Duonava* (v. š. *Dūn- la.*), Latgalos *Krāslava* (v. š. *Kruoslova*), *Dāugava*. Lietuviai vietovardžiams vartoja galūnę *-uva*: *Lietuva*, *Šėduva*, *Liñkuva* (*linkūvis* — Liñkuvos par. gyventojas), *Raguva*, *Laūkuva*, *Kirtuva*...

Žiemgalos latvių *Seseve* (upės ir miesto vardas), tekėdama per lietuvių žemę, dėvi *Šeševės* vardą. Galūnę *-evė*, rodosi, turi ir vienas XIII amžiaus vietovardis, būtent: *Zedr-eveos* BG 140 < *Dz(i)edr-eves*.

196. Žiemgalos vietų vardai:

1) *Silene* BG 135, 152, 430, 109 = la. *Sila kalns* ties Mežamuiže (vok. Grenzhof);

2) 1271 m. castrum *Syrene* BG 135, 152, 436, 109 esanti = *Silene*: *dziřa* „giriā“ || *sils* „šilas“. *Syrene* gali būti skaitoma ir *Sir(i)ene* : *Sirenes* — Pamedės prūsas Sc I 121, 1279 m. *Syrien* — Gut bei Braunsberg (Kammeramt Liebstadt) PN, G¹ || lie. *Sirūtis* — pavardė;

3) *Sagera*, *Sagare* (castrum) 110 < žiemg. *Zagare* = lie. *Žagārė* — miestelis prie Švėtės (la. Švėte) upės, J³ 430,34, 1495 m. въ Жак-зопехъ РИБ XXVII 613 = la. (< lie.) *Žagare* BW 20757,6, 20800 : *žagarai* „Strauchwerk, Gesträuch“ BG 152;

4) *Racheten*, *Racken*, *Ratten* (Alnpeke) 104, 1426 m. *Rattow-scher* bergh BG 157, 389, 111 = lie. *Raktuvės* kalnas ties Naująja Žigare ant Švėtės dešiniojo kranto: *ràkti*, la. *rakt* „graben“;

5) *Doben* 476, *Dobén* BG 136, 104, 111 = la. *Duobes kalni* ties Duobės dvaru (vok. Dobelsberg) Aukės parapijoje : *duobė*, la. *duobe* „Grube“ || 1253 m. Keklio srities vietovardis *Dobe* BG 111;

6) *Eglonene* 113 = la. *Egluone* — ein Bach, der von Süden unterwärts des Gutes Waddakst in den jetzigen Grenzfluss zwischen Kurland und Litauen, die Waddakste, sich ergiesst BG 136 = lie. *Egluonā* : *ēglē*, la. *egle* „Tanne“;

7) *Wancule* 114, 136 yra somiškas vardas: lyb., est. *vana* (suom. *vanha*) „senas, alt“ + *kūla* „kiemas, Dorf“;

8) *Augegua* BG 437, *Augegoge* 435, 476 be ne **Auguve?* ar **Augu-*
jaguve? Cf. lie. *Lab-guvà* — Kvēdarnos par. soda Jn, Vš I 59 || 1261 m.
Labi-gow „Stadt Labiau“ PN;

9) *Padaugua*, *Padouge* BG 154 = *Podawgowo*, žmujdzkie *Pa-*
dauguwa, folw. nad Niewiaża, pow. Kow., o 29 w. od Kowna SG
VIII 357, Bapten... *Podawgo* Sc II 687: *Dauguvà*, la. *Dàugava* =
die Düna || žiemg. *Pa-dauguve* cf. *Pa-karde* BG 138;

10) *Velfene* BG 136, 435: la. (< kurš.) *Velze* — Banduvos sri-
ties upė BG 210, 314 (Ventōs deš. intakas Kuldingos par. SG
XIII 199), lie. *Velžis* — Panevėžio ap. sodžius Vš II 19 — Vaškų
par. pavardė Btn, *Velžiai* — Vaškų, Pasvalio ar Saločių par. sodžius
Bnt, *Velža* — Smilgių, Šeduvos par. pavardė Pan;

11) *Sigemoa*, *Segume* BG 137 — somiškas vardas? est. *sigā*, gen.
sing. *sea* „kiaulė“;

12) *Jusa* BG 137, 155 : ?

13) *Aren* 137, 154 = la. *Āre* — Gesinde unter Sturhof, südlich
von Blieden = *āre* „urbares Land“ 154, lie. *ōrē* „arimas“;

14) *Batsenen* 137: la. *Bāce* — Medēs muižės vienasēdis BG 114,
lie. *Bokiškē* — Ylakių par. vienasēdis (rus. *Bakuuku*) Vš I 52;

15) 1272 m. *Babutua* BG 437 — vielleicht identisch mit dem
Burgwall *Baboten*, den die Reimchronik (Vers 9093) zwischen Dob-
len und Goldingen nennt 137 = žiemg. *Babutuve* : la. (< žiemg.)
Babis LV I 116 arba *Babīte* — der grosse See zwischen Schlohk
und Riga; ebenso heissen mehrere kleine Seen in den Schlaguh-
nischen Wäldern (unfern Doblen), *Babīte* BG 155;

16) *Paliten* 137: *Palā* — a) Tvėrų, Kantaučių, b) Linkuvos par.
upė || la. *palas* „morastiges Seeufer“ BG 156;

17) *Satsigalen* 137, 155 = žiemg. **Saci-gala*: la. *Saka* — Dau-
guvos intakas BG 282 = lie. *Šakà* — Raseinių par. upė;

18) *Scemua* 137 (Sc- = s: *Pruscia*), stagnumque de Dobenen,
quod *Scemovis* dicitur 437, 155 = žiemg. **Zemuve*, **Zemuvis* || la.
zems, lie. *žēmas* „niedrig“;

19) *Pelliseden* 137, 154 = žiemg. *Pelī-sēdis* || 1291 m. Kuršo
vietovardis „villam *Up-seden*... usque ad montem Virgenare... in
CXXXVII Zareykenbecke“ Liv. Urkundenbuch I 677, lie. *Trāk-sēdis* — Kvē-
darnos par. soda Jn : la. *Pela* — Dauguvos intakas BG 46, lie. *Pe-*
lā — Žarėnų par. upė Vš I 50;

20) *Drauenen* 137, 154 : la. *drava* BW 15729, lie. *dravīs* „борть“ ||
la. *Draviene* — Cesvainės par. dvaras BG 476;

21) *Blidenen* 114, 154 = la. *Blidiene* KZ LII 112 – Gut im Quellgebiet der Bērze, unweit der Wasserscheide zwischen Bērze (– Aa) und Ciecere (– Windau) BG 138 : žiemg. **blīde* = lie. *blīndē*, *blindis* „salix caprea“. *Blīd-iene* rodo, kad ir kitų XIII amžiaus Žiemgalos vietovardžių galūnė -en(e) gali būti skaitoma -iene : *Dobene*, *Eglonene*, *Velfene*...

22) *Scemovis* – Duobienės ežeras BG 138 = **Zemuvis*, esąs *Saldaus* par. *Kerkliū ezars*;

23) *Sparnene* (castrum) 115, 138 – am heutigen *Spārnu ezars*, dem dreizipfeligen See unweit Ihlen 152 : la. *spārns*, lie. *spaīns* „Flügel, Zipfel“;

24) *Pelkua* 138, 156 = žiemg. *Pelkuve* : *Pēlk-upis* – a) Bārtuvos intakas Mósėdžio par., b) Papilės par. upė Vš II 7 : la. *pelce*, lie. *pēlkē* „Sumpf, Torfmoor“;

25) *Zervinas* 138, 156 : la. *dzērvē*, lie. *gėrvė* „Kranich“. Dej galūnės plg. XIII amžiaus vietovardį *Arine* 139;

26) *Pakarde* 138, 156 = *Pa- + kard-* : *Kard-upis* – lewy dopływ Berżony, prawego dopł. Niemenka, pow. Nowoaleks. SG VII 86, XIII 251;

27) *Rymmen* 138, 156 : *Rimas* – Kamajų, Ušpalių par. pavardė Pan, *Rimaša* – Vilkičiaus intakas Joniškio par.; *Rimiečio* ežeras Šveītažerio ap. Db;

28) *Daugules* 137, 156 : la. *Daugulis*, lie. *Daugūlis* – Debeikių par. pavardė || *daūg*, la. *daūdz* „viel“;

29) *Senmoa* 139, 157 – somiškas vardas? lyb. *sēn* „Pilz“, *mō* „Land, Acker“;

30) *Aarenen* 139, 156, sako, esą = *Āriši* „vok. Arishof prie Zebraus ežero“ : *Oriškė* – Krāžių par. soda Vš I 57;

31) *Mimayn* 139, 157 : *Mimāičiai* – Šakynos par. dvaras Vš II 7;

32) *Pelsua* 139, 156 : la. *Pel'si* RKr IV 108 – Naujinio, Drisos, Rėzūtės ap. sodžiai Трусман. Этимол. местн. назв. Витебской губ. 217, *Sėmbos srities* 1252 m. vietovardis *Pelse* moter G¹ 119;

33) *Pestene*, *Festene* 139, 157 : *Песма* D (Privilegia 188a) – Obelių ar Rokiškio par. upė, *Pesčiai* (v. š. *Pė'stē*) – Salantų par. soda Vš I 41, 1591 m. *Песте* – село им. Гинтелишек S;

34) *Wayvere* 139, 156 : la. *vaiveri* (-ri < -ri) „gailiai, ledum palustre“ BW 20996 Saikava (Cėsu apr.), vok. (< lie.) *Waiwern* – Gumbinės par. kiemas (PrL);

35) *Arine* 139, 156 : *Ūrupis* – Pušaloto par. upelis (griovys) A. Sabaliauskas || *oras*, *arti*;

36) *Zetzedua* 139, 157 : la. *dzedzieda* „nuora, vecaine, ungebauter Acker“ BW 3033, 4261, 4323, 28975, 30258, 35707;

37) *Szilua* 140, 156 = žiemg. *Siluve* = la. *Silavas* — g. v. BGr I 325 = lie. *Šiluva* Jn „l. Szydłowo“, 1517 m. до корчмы у Шиловскомъ мѣстечку РИБ XX 444, подле Шилова мешкають 445, 1567 m. з Шилова въ земли Жомойтской l. c. XXXIII 491, *Šiluvaičiai* — Pakalnės aps. kiemas Klv² 59 || *šilas*, la. *sils* „Heide; Heidekraut“;

38) *Wanpen* 140, 156 : la. *Vampe* — Bauskės ap. g. v. || lie. *vaipijū*, *vampātijū* „warczę“ J², *vampāzyti* Kv „latrare cum parvis intermissionibus“. La. *Vampe* gali būti ir somiškas vardas: est. *wambas*, gen. sing. *wampa* „lazda, kūoka“;

39) *Cacten* 140, 156 : la. *Kakti* — g. v. ties Bauske || la. *kakis* „Ecke, Winkel“, lie. *kaktà* „Stirn“, 1567 m. Янъ Кокта (Дирван. вол.) РИБ XXXIII 1347 < *Kaktà*; *Kaktys* — Mosėdžio par. pavardė;

40) *Berfenene* 115, 140 — steht sicher mit dem noch heute lebenden Namen des ganz Sengallen vom NW-Ende bis zur Aa durchströmenden Flusses *Bërze* in Zusammenhang, welcher seinerseits von *bërzs* „Birke“ abzuleiten ist BG 156 : *Béržēnai* — Sedos par. VŠ I 48, Gruzdžių par. sodžius VŠ II 7;

41) *Zedreveos* 140, 156 = žiemg. **Dziedreves* (cf. *Ses-eve*) || la. *dziedrs* „lazurblau“ RKR II 55, lie. *giėdras?* arba žiemg. **Dziedreves* || la. (< kurš.) *dzedra* valuoda BW 14617,1, 15150, 31248 „šalta, atšiauri kalba, barsch“;

42) *Bayena* 140, 156 : *Bajėnai* — a) vok. Bojehnen, Piktupėnų par., Tilžės aps. kiemas Klv² 26, Mit II 329, b) Jėsvainių vls. dvaras ir kaimas || *Bajėlis* — Naujamiesčio, Liñkuvos par. pavardė, 1299 m. *Bayone* — sembo vardas PU II : *bajūs* R „schrecklich“;

CXXXVIII 43) stagnumque prope Paliten, quod *Autzis* dicitur 140 — heute *Auces ezars* liegt bei Gross-Autz BG 155, 115: 1353 m. pr. *Auco* — jetzt *Augken* Kr. Wehlau G¹, *Aukul* — See, jetzt Okullsee Kr. Allenstein G¹ 13;

44) aliudque (sc. stagnum), quod *Sebrus* vocatur 140, 155 = *Zebrus ezars* — liegt zwischen Arishof, Suschenhof und Grenzhof in der Neuenburgschen Parochie: la. *zebre* || pr. Voc. *feabre* „cyprianus vimbra“ Bg¹ 66;

45) *Terueteene*, *Therwetene* 103, 116, 153, 389 — der Terpeninfluss, dessen Name so durch die Volksetymologie umgestaltet ist, entspringt bei Kuckern in Litauen, nimmt unterhalb Hofzum-

berge (la. Kalnamuiža) die *Skujene* auf und verbindet sich westlich von Mitau mit der *Svėte*. Der Burgberg („Zuckerhut“) bei Hofzumberge, am rechten Ufer der *Tėrvete*, gegenüber der Kirche, ist die Stelle des *castrum Terwetene* BG 141. *Tėrvetės* vietoje BG 153 rašo ir *Tėrvėte* (Grenzhof) arba *Tervėte* (Fockenhof). Kabilos apylinkės dainai (BW 19283, I var.) yra pažįstama *Tėrvetės* (*vė ar ve?*) mala, XVI amž. Szweta... do reki Ringi... ot *Terwety* reczki D (Privilegia 185b) || ? 1586 m. *Терв-уники* — поле в Поюрской вол., над р. Юрора S = 1599 m. *Тетырв-уники* S || *Tetirvinai* — Pasvalio par. sodžius Btn;

46) *Schenen*, *Schuwene* 141, 157, 104 = la. *Skujene* — *Tervetės* upės intakas || *skuja*, lie. *skuja* „Tannennadel“ = lie. *Skujinė* — a) Žagarės ap. upė (A. Balčiūnas), b) Jūzintų par. vienasėdis prie Audrės upės;

47) *Slackenappen* — diese Oertlichkeit muss zwischen Doblen und der litauischen Grenze liegen, ist aber noch nicht aufgefunden. Die Laute erinnern an Schlagunen, aber dieses scheint zu weit westlich (2 Meilen) von Doblen zu liegen BG 141, 104, 117, 165: 1333 m. *Slake-laux*, 1338 m. *Slaka-lauken* — Šėmbos srities vietoje G¹ 165 || *Šlakiskiai* — Pasvalio par. sodžius Vš II 14. Žiemg. *Slaka kap(a)i*;

48) *Dubelene* 117, *Doblėn(e)* 104 = la. *Duðbele* (Amt und Flecken), der Hügel an der Behrsebrücke, auf welchem der älteste Teil der Ordenburgruine steht, ist die Stelle der alten Burg *Doblėn* BG 141, 152, BW 3840, 13255, 33611, *Duobelnieki* 10324 : *duobe*, lie. *duobė* „Grube“;

49) *Upemole* 142, 152, 118 = žiemg. *Upmale(a)* = *upe* „Fluss“ + *mala* „Ufer, Rand“; lie. *lyg-malas* „lygus su kraštais“;

50) *Mertzepole* 170 = vok. *Märzen-dorf* — Gut in der Parochie Baldon, unweit der Grenze des Rigischen Stadtgebietes (= Marchia, Mark) BG 142. Vietos vardas yra somiškas, kaip ir Rygos pajūrio srities vardas *Metse-pole* BG 58 „die Gegend nach den Wäldern zu, die Waldgegend“ : lyb. *mōtsā* „Wald“, *puol'* „Seite“, *puoli* adv. „-wärts, nach“;

51) *Semigallorum flumen*, *flumen Semigalliae*, *Semigaller A* BG 142, *Seimgala* 103, 128 || in flumine *Mussa* (Henricus de Lettis XXIII 4) = la. *Liēl-upe* — vok. *Aa* (žemjynlinkui nuo Bauskės), kurios augštupį nuo Bauskės latviai vadina *Mūsa* = lie. *Mūša*, -ōs, *Mūšq*. Lietuviai pažįsta net 5 *Mūšos* upes TŽ I 17, 31. *Liēlupe* gavo vardą nuo „didumo“ : rus. *Белая* || la. *liēls* „didis, gross“;

52) *Memela* 157 — die *Memel* (= lie. *Nėmunas*, *Nemunėlis*) entspringt in Litauen, südlich von Ilzenberg (lie. *Ilžė*), fließt von Nerf (lie. *Nėretos*, *Neretū*), Gr.-Memelhof an der jetzigen Grenze von Kurland und Litauen, verbindet sich bei Bauske mit der *Mūsa* BG 142 : **nėmunas* „šilas“ Bg¹⁰ 246;

53) *Putelene* (terrula) 157 = la. *Pūtel'i* — Gesinde unter Privatgut Misshof BG 143, 120 || *pūtelis* „eine Speise von Hafermehl“ BGr I 70, 332 = Sėlos lietuvų *pūtelis* (ne **pūt*- Bg⁵ LXVI 245) „avininis, pienu įplaktas, patirštas valgis“ (Gryvā, Gaidė, Gāršvinė — Subāčius). *Putelenės* vardo *u* galėtų būti ir trumpas: ž. *pūtelis* „kalina“ A, Π, D⁵ 17, „Schneeballstrauch, viburnum opulus (wildwachsend)“ Klp (Mit II 134), Kv, Slnt || a. *pūtinās*, la. *putenes* U „t. p“;

54) aqua *Ecowe* 437 = vok. *Ekau* — entspringt im Tauerkalnschen Forst und mündet in die Aa, nördlich von Mitau BG 143 = la. *Iēcuve* Endzelin Lett. Gram. 852. Latviāi ištariā ir *Iēkeve* RKr IV 110. Šis upėvardis kilimo yra somiškas: Vidžemės *Eikazis* (pieva), *Eikaži* — g. v. TŽ I 380;

55) *Missa* 103 = la. *Misa* — Nebenfluss der *Ekau* (von Norden), an welchem Misshof liegt, entspringt in der Neugutschen Parochie und fließt zum Teil an der jetzigen livländischen Grenze entlang BG 143 : lie. *Mišė* — Vydeikių sodos ežeras, Plūngės par. > *Mišėnai* — Plūngės par. soda;

56) silva, quae *Vere* dicitur 143, 123 = la. *vėre* BW 28011 var. „grosser Wald“ Dunalka, *vėris* 10923 var. Rīgas apr., 10951 *Vestiena* || *Vėrene* „vok. Fehren“ — prie Uogrės upės BW 9763, 12, *Vėrenieši* 12752, 4;

CXXXIX 57) terra, quae *Plane* dicitur 431, 157, 123 = la. *Plāne* — Bächlein, das in die Isiltz und mit dieser gegenüber der Sallgalnschen Kirche in die Aa sich ergießt. Die Neumannsche Karte giebt ein Gütchen Planborn nordwestlich von Greiersdorf, südlich von Kauzemünde an BG 143 = lie. *Plónė* — Linkuvos par. bala Vš II 14, — Vaškų par. upelė „Draugija“ IX 299 (Degesių sodžiaus laukuose Pan — J. Dailidė) — upelis (prasideda iš Maščionmiškio, Šilios balų, kur susiduria Linkuvos, Vaškų ir Joniškių parapijos valsčiai) Btn = l. *Plonianka* — rzeczka w pow. poniewieskiem i dobleńskiem, lewy dopływ rz. Islik, stanowi część granicy gub. Kow. i Kurl. SG VIII 309, III 305 > *Plonėnas* — Vaškų vls. dvaras; netoli nuo miestelio Btn : *plónas*, la. *plāns* „flach, eben“;

58) *Babat* 143, 155, 103 = la. *Babis*, *Babītis* „Babitsee“ || pr. *Bab-ant(a)-s* — ežero vardas G¹ 18;

59) *Naba de Babath, Babates munde* = Wasserverbindung zwischen dem Babitsee und der Aa oberhalb Schlohk. Eine zweite Verbindung zwischen Babit und Aa unterhalb Schlohk ist erst in jüngerer Zeit durchgerissen BG 144: la. *Naba* — die Wasserverbindung zwischen dem Jägel- und dem Stintsee BG 40, — Grenzfluss zwischen Popen und dem Kirchspiel Windau 184; cf. 210 = la. *naba*, pr. *nabis* „bám̃ba, Nabel“ || lie. *Nabažai, Nabuiliai* — Tryškių par. dvi sodi Vš II 6 (čia prieš lietuvių bus gyvenę kuršiai arba žiemgaliai) || pr. 1366 m. *Nabote* — Sembos upelė G¹;

60) *Longus insula* 144, 124—7 esančios 3 mylių ilgos kopos tarp Babilio ežero ir Lielupės upės, kur dabar *Salos muižē* „vok. Holmhof“;

61) *Portus Semigallorum* Henr. IV 6, 1263 m. de portibus maris, quae nobis competebant duae portus, videlicet Semegaller A et Winda BG 436. Tasai uostas stovėjęs Lielupės ir Dauguvos žiotyse BG 144, 103, 127;

62) *Mesiote*¹ Henr., *Mezoten* 153, 103, 124 = žiemg. *Mežuote* (seniau *Mežuote*) > la. *Mežuotine* (> lie. *Mėžuotinė* Btn) — Gut *Mesoten* liegt oberhalb Mitau, am rechten Ufer der Aa BG 145: la. *mešs* „Wald“;

63) Mit eime schonen here vil breit | Zu Littowen man do reit | Durch velt unn uber manche bach. | Sie liden michel ungemach, | Bis das sie quamen in das lant. | Sie stiften roub und brant | Mit mancher schar vil wunneclich, | Sie herten vrilich umme sich | Das lant uf unde nider. | Kein *Soule* sie karten wider | Durch bruch und uber heide Alnpeke Livl. Reimchronik 1897—1907 v. Šita *Soule* negali būti latvių *Vec-Saule* „vok. Alt-Rahden, Gut in der Parochie Bauske“ BG 145, nes tą žygį vokiečiai yra atlikę Lietuvos žemėje. Taigi, *Soule* laikytina yra *Šiauliais*;

64) *Sydobre(n)* 104 = *Sidabrā* (v. š. *Sidabra*, acc. *Sīdabra*) — Lielupės intakas. *Sidabrōs* pilis esanti už 3 vaistų nuo Jōniškio, Vilkiāušio ir Sidabrōs santakyje, 6 mylios į pietus nuo Mintaujōs BG 145;

65) *Mytowe* Alnpeke Livl. Reimchronik 7405 v., 1305 m. castrum *Mithovia* BG 444, 1330 m. *Mitowe* 445, 1359 m. *Mitovia* BG 448 iš pradžių buvusi ties Sluoka. Iš ten 1336 metais buvusi, atkelta dabartinėn savo vieton BG 134 = žiemg. *Mītauja* = lie.

¹ 1231/2 m. *Medeiothe* BG 421 skaitytina yra **Med'ute*. Tai būtų kuršiška vardo ištarmė.

Mintaujā, Mintaujā „Mitau“ Als, Jnš, Mit I 226 (Šd), A 1884 176, 1885 356, XVI amž. „granica powietu *Mintowskoho...* z wołostiu Upitskoju“ LieM (D Privilegia 185a): 1575 *Минт-уписъ* — речка, чрез им. Подубисе и урочище Гудовщизну, в Бержан. вол. S, 1584 m. *Минта* — пустая земля близъ Крожского двора S, 1575 m. *Минтшикя* — пустовщина, принадлежащая к им. Окменам S || 1310 m. *Minte de Gavefen* — kuršio asmens vardas BG 289, 290, 1273 m. *Минтеля* — jótvingų kunigaikštis IL 870₂₅, 1419 m. *Мун-then* „jetzt Minten Kr. Friedland“ G¹ 99, pr. *Mintijei(i)* > 1278 m. *Мунтегеитен* „Feld, Gut im Samlande“ PU II 245 „jetzt *Metegethen* bei Juditten“ PN || *Minčia* — Taurāgnų par. vienasėdis ir giria, kurioje daug gūbrių (купран);

66) 1426 m. eine beke de *Platton* BG 453, de *Platone* 454 = la. *Platuone* — Nebenfluss der Aa von links 476, 389 = lie. *Platuonē* — Jonišio par. upė, prie kurios ir *Platuniai* (sodžius), XVI amž. (LieM) „Ołaj... Sidabra... *Plotonia...* do reczki Niwy (= Kivė?)“ D (Privilegia 185a) || la. *Platuoniece* BW 7315;

67) 1426 m. beke de *Wilsze* 453, *Wylize* 454 = la. *Vilce* — Fluss der bei Gemauerthof (la. Mūrmuiža) sich in die Svēte ergiesst BG 389 > *Vilceniece* BW 7167, -nieki 10861,1, 12282 = lie. *Vilkija* — Švėtės deš. intakas Skaigirio ap., tekąs pro Domeikius, Kemsius, Budraičius (Dantaitė), SG XII 91, XIII 475, XVI amž. LieM „Niwa (= Kivė?)... Kornuta... do reki *Wilkij...* Sidobry“ D;

CXL 68) beke *Kyffer* l. c. = la. *K'ive* — Nebenfluss der Wilze von der rechten Seite mit der sie bei Gemauerthof sich in die Svēte ergiesst BG 389 = lie. *Kivė* — Trūmpaičių ap. upė, XVI amž. LieM *Kiwa*, reczka D. *Kivės* vardas kilimo yra somiškas¹: lyb. *kiv*, est., suom. *kivi* „akmuo“;

69) beke *Schwete*, *Swete* l.c. = la. *Svēte* — Fluss, der westlich von Žagārē entspringt und nördlich von Mitau sich in die Aa ergiesst BG 389 = lie. *Švėtė* — Šakynos, Skaigirio, Žagarės ap. upė (35 v. ilgumo SG XII 91), *Szwetela* — strumień w pow. szawelskim, przepływa pod wsią Rukujże SG XII 91, XVI amž. LieM *Szweta* ...do reki Ringi ...ot Terwety rieczki... u Karkłupi rieczki D, 1583 *Швета* — река чр. им. Жагоры, в Биржан. вол. S, 1595 m. *Швета* — речка в им. Подубисе, чр. грунты Пашвети S : lijo lijo — ir *nušvėto* „giedra pasidarė“ Slnt;

¹ Kitus somiškos kilmės Žiemgalos vietovardžius esmi jau palietę „Tautoje ir žodyje“ (II 8–9).

70) 1259 m. ... in loco, qui Upemelle nominatur. Centum uncōs in Semigallia, in locis *Gascegole* et *Serpen* vulgariter nominatis BG 434 < *Gostegale* = lie. *Gúosta-galis* — Liñkuvos par. sodžius ir malūnas Vš II 13, Btn, Vr (*Guostigalis* — Meškerio liudijimu);

71) *Serpen* žr. a. = žiemg. *Serpa-* nėra dar surasta || *Šerpaĩ* — Rietavo par. soda Vš I 58, *Šérpaičiai* — Varnių par. soda I. c. 50, *Šérpetis* — Telšių Žarėnų ap. pavardė Db;

72) 1255 m. se to Kanierwen und neder dat water, dat dar ut vltutz, dat de *Slok* heit, an the A BG 431 = la. *Sluoka* — Schlohkbach, der aus dem Tuckumschen Kirchspiel kommt, durch den Kanjersee fließt und bei der Stadt *Schlohk* in die A mündet. Der Name ist lettisch, cf. *sluoka* „Schnepfe“, lie. *slankā* BG 476 || 1590 m. *Слонкойни* — Ariogalos vls. sodžius S.

197. Žiemgalos asmeņs vardai:

1) in Mesothē... apud Mussam... Datur pax, conceditur via, descendunt Made et Gayde (BG 158 skaito *Gayle*, var. *Gayde*) cum ceteris (Henr. de Lettis XXIII 8 = *Origines Livoniae* Riga, 1857 S. 238): *Gaidai* — Truskavos par. sodžius Vš II 11, *Gaidē* — Zarasų aps. miestelis = la. *Gaide* TŽ I 385, *Gaidėliai* — a) Dusetų par. dvaras, b) Krakių par. sodžius Vš II 29 < *Gaidėlis* — a) Biržų ir Surviliškio par. pavardė Pan, b) — Mūšos kair. intakas Pasvalio par. Pan, *Gaidinis* — Papilės aps. pavardė Db, *Gaidys* — Ušpalių, Troškūnų, Subačiaus, Mieškų (Miežiškių Panev. aps.), Kupiškio par. pavardė = 1528 m. Якубъ Кзоудуцъ... Крево РИБ XXXIII 39, *Gaidžiupis* — Subačiaus par. sodžius Pan;

2) *Made* Henr. XXIII 8: *Madelyt* — prūso vardas G¹ 93;

3) Es was ein vromer helt, hies *Schabe*, | Der riet den Seme-gallen, | Das sie den vogeten alken | En nemen keiner hande gut (Alnpeke Livl. Reimchronik 5247) = la. *Skābe* — Gesinde unter Behnen (Landschaft Sparnene), unter Turlau (Par. Goldingen) BG 158 arba **Skabe*: *Skabeikiai* — Papilės par. soda, *Skabijus* — Leliūnų par. pavardė Pan, *Skabōrai* — Tvėrų par. soda Jn, *Skabūčiai* — Kaltinėnų par. soda || *Skabuttendorf*, II mile von Sysmare Sc II 696;

4) quidam, *Westhardus* nomine, maior natu de Semigallia (Henr. IX 2), *Vester* den konic zu hus er vant (Alnpeke Livl. Reimchr. 1700), Den konic *Vesters* row sin leit 1729, BG 158 = žiemg. *Viestars* arba *Viestarts* = lie. **Vieštaras* (cf. *Vaiš-taras* Bg⁴

II 23, 24, 34, 39) arba *Vižstartas* Jn : *Vieš-tautas* — Ramygalos par. pavardė Pan, *Vieš-vilė* — PrL miestelis;

5) *Nameise* Alnpeke Livl. Reimchr. 8658—70 — Žiemgalos seniūnas = žiemg. *Nameisis* = lie. *Namešis* > XVI amž. LieM *Nomejsz* Romejkowicz D (Privilegia 187a), *Nomejsz* 194b, XV amž. *Homeiua* (gen. sing.) РИБ XXVII 116 || *Nameikis* „domesticus“ > *Nomejk* Ginejsz-ewicz D (190a), *Namikas* — Ušpalių par. pavardė, *Namišiai* (v. š. *Nañėšę*, acc. *Nāñėšš*) Saločių ap. vienasėdis Bnt || XVI amž. LieM gora *Nomgaļų* (nuo Bauskės už 2 mylių) D (184a, 195b) < *Nam-gāila* || ž. *Nuñ-gaūdis*. Del galūnės plg. pavardes: *Vilešis*, *Balešis* || *Bilešiai* — Dusetų par. sodžius.

198. Senosios Žiemgalos vietovardžiai (72) ir asmėnvardžiai (5) neduoda dar pakankamos medžiagos, iš kurios galutinai galėtumėm nustatyti vietą žiemgalių kalbai aiščių giminės kalbyne. Tikrai *Mežuote* (būtų lie. **Medžiūotė*) ir *Sluoka* (lietuviškai būtų *Slankà*) rodo, kad žiemgalių būta savo kalba artimesnių latviams, nekaip lietuviams arba kuršiams su sėliais. Latviai, kaip ir žiemgaliai, keimari *dj* ištaria *ž* (la. *mežs* = lie. *mėdžias* = pr.Voc. *median*) ir antrąją dvibalsių dalį *n* išmeta (la. *sluoka* = lie. *slankà* : pr.Voc. *slanke* „Schnepe“). To vardyno betgi neužtenka pasidaryti išvadai, kad žiemgaliai būtų kalbėję latvių kalbos tarmė.

CXLI Žiemgaliūs galutinai tegalėsime paskelbti latvių kalbos tarme arba atskira kalba tikrai tuomet, kai būsime ištyrę Žiemgalos latvių ir lietuvių šnektas ir susirinkę tų kraštų — latviškosios ir lietuviškosios dalies — vietų vardus ir juos ištyrę.

199. Vietų vardai rodo, kad pietinėje Žiemgaloje lietuvių įsikurta labai senai, t. y. dar tuomet, kada žiemgalių kalboje, kaip ir lietuvių, priebalsiai *š*, *ž*, *k* ir *g* (minkštieji) ir dvibalsis *in* dar nebuvo pavirtę priebalsiais *s*, *z*, *c*, *dz* ir balsiu *ī*. Lietuvių visa šiandienykščia Pālatve įsikurta tarp žiemgalių dar tuomet, kada patys žiemgaliai tebeištarydavo *Šeševė*, *Švētē*, *Mūšā*, *Aukē*, *Yslykis* (v. š. *jšl'ēkš*), *Vilkija*, *Vegerē* (upė), *Mintaujā*. Šiandie visus šituos vietovardžius sulatvėję žiemgaliai jau ištaria *Seseve*, *Svēte*, *Mūsa*, *Aūce*, *Īslīcis*, *Vilce*, *Vedzere* (šio vardo upė esanti Kurminės apylinkėje RKr IV 110), **Mitauja*. Jei lietuviai būtų atsidanginę Žiemgalon vos tikrai po 900 metų, tai jie anuos vietovardžius šiandie beistartų **Sesevė*, **Svētē*, **Mūsa*, **Aucē* arba **Aucē*, **Yšlyčis* arba **Yslycis*, **Vilcē*, **Vedžerē* arba **Vedzerē*, **Myitauja*, nes tuo metu žiemgaliai drauge su latviais, kuršiais ir sėliais senoj *š*, *k*, *g* vietoje jau ištarydavo *s*, *c*, *dz*.

200. Vietų vardai rodo, kad lietuvių, braujantis Žiemgalon, nesustota ties šiandienykščia Latvės siena, bet jų įsigrūsta ir ton Žiemgalos dalin, kuri šiandie yra visai latviška TŽ II 25.

Žiemgalos vietovardis *Dzirkanti* (Gesinde unter Keweln BG 109, BGr I 325) rodo, kad lietuvių Aukės apylinkėje (i žiemius nuo Vegerių) įsikurta dar prieš minkštojo *g* pavirtimą garsu *dz*. *Dzirkanti* kilę yra iš lietuviško vietovardžio *Girkantai*, praminto nuo jo įkūrėjo *Girkanto*.

Dzirkanti rodo, kad žiemgalių kalba dar prieš minkštojo *g* pavirtimą afrikata *dz* jau nebeturėjo dvibalsio *an*.

201. Žiemgaliai yra VI—VII amžiaus Vilniaus žemės išeiviai. Tai rodo vietų vardų tapatumas TŽ II 80. Mūsninkų ir Máišiagalos apylinkės *Sperà*, *Kenà* ir *Neris* atsikartoja ir Babio ežero srityje po Ryga Salos ir Pinkių valsčiuose: *Speras*, *Cenas* LV 58, TŽ I 22, *Cena*, *Cenas* tūrelis LV 54, *Neriš* — Babio ežero intakas LV 116. Nemuno *Gáują* žiemgalių protėviai irgi bus atsinešę Babio paežerėn iš Vilniaus žemės: *Gaujiu* purvs LV 55.

202. Žiemgalos vietovardis *Latvieši* (— Gesinde unweit der Behrshöfchen Kirche in der Doblenschen Parochie BG 161) rodo, kad žiemgaliai save yra griežtai skyrę nuo lāvių.

Literatūra: 1. A. Bielenstein Die Wohnsitze der Semgallen. BG 102—167, 370—373, 386—390, 476.

2. Zemgališu simtgadu ciņas par patstāvību. Rīgā, 1915. Latviešu etnografiskās biedrības izdevums Nr. 2. p. 93.

3. P. Šmits Par zemgališu un sēl'u tautību. Filologu biedrības raksti. I. sējums. Rīgā, 1921 p. 45—48.

4. K. Būga Kalba ir senovė I 84—85; Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Kaunas 1924 p. 9—12.

5. K. Būga Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje. „Tauta ir žodis“, kn. II, p. 4, 5, 8, 9, 24—27.

6. K. Būga Žiemgala. Lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas prie Nr. 103 (1604). 1924 m. gegužės 7 d.

1924.V.4.

6. Sėliai

203. Nestoras (1056—1116 m.) Dauguvos ir Nemuno upyno tautų sąrašė sėlių dar nemini: *Ятвязи*, *Литва*, *Льтѣгола*, *Зумигола*, *Кърсь* ir *Любь*. Sėlių tautos vardas iškyla aikštėn vos tik XIII amžiaus pradžioje. Indrikis Latvis (1208—1225 m.) sėlius vadiną lotyniškai *selones*, o Alnpekės eilėtinė kronika (apie 1290 m.) — vokiškai *Selen*.

Sėlos centru Indrikio laikais buvęs *castrum Selonum* (XI 6), kurio vietoje dabar riogso latvių *Sēlpilio* miestas (vok. *Selburg* — ant kairiojo Dauguvos kranto, augščiau Kuoknesės „vok. Kokenhusen“). Šitą Padauguvio sėlių pilį Indrikis vadina atvangos vieta (refugium) išeinantiems ir įeinantiems (egredientibus et ingredientibus). Tuo kronikininko pasakymu Sēlpilis išeitų Vidžemės vartais. Tenai bus buvusi žymiausioji Dauguvos perėjimo vieta, iš kurios sėliai ir lietuviai, tie ginklo beįdrai ir sąjungininkai, puldavo Vidžemę.

Paėmę Sēlpilį, 1208 m. vokiečiai pareikalauja, kad sėliai, priėmę krikštą, tuoju paliautų bendravę su lietuviais ir sulig šia diena nebeprisileistų jų prie pilies (Henr. XI 6). Šitas bendravimo duomuō drauge su kitais Indrikio aikštėn iškeltais pastebėjimais rodo mums, kad lietuvių arti gyventa nuo Sēlpilio.

Indrikis randa sėlių ir anapus Dauguvos, Kuoknesės (vok. Kokenhusen) apylinkėje, vadinasi, dešinajame tos upės šone. Tenai sėliai gyvenę sąmišriui su latviais (XI 9, XII 1, XIX 5 *cohabitantes*). Dešinuojų Padauguviu sėliai bus gyvenę tarpu latvių mažų mažiausia iki Sēlpiliui. Kai-kurie duomens rodo, kad sėlių gyventa anapus Dauguvos tarp latvių ne tikai iki Sēlpilio, bet ir toliau už jo. Indrikio posakis „*cohabitantes*“ reiškia ne žemių susijėimą sienomis, bet mišrų gyvenimą: iki pačiai Dauguvai gyvenę latgāliai, tarp kurių buvę Padauguvyje įmišę daug ir sėlių. Žieminiam Padauguvyje sėliai darę gyventojų mažumą, nes Indrikis jų vardą, minėdamas juos drauge su latviais, stato antrojon vieton, vadinasi, laiko juos mažiau reikšmingais.

Taigi, kaip augštynlinkui nuo Kuoknesės gyvena dalis sėlių ant dešinojo Dauguvos krašto sąmišriui su latviais, taip lygiai žemynlinkui nuo minėtosios Kuoknesės ir Aizkrauklės (vok. Ascheraden) gyvena lėbiai ant kairiojo tos upės krašto greta ir sąmišriui su žiemgaliais. Pólinkis ir tikyba arba geografijos padėtis ir valstybinės jėgos prievarta dažnai suriša sėlius su lietuviais. Šios priežastys atskiria sėlius nuo tokių-pat giminaičių, kaip ir lietuviai, jei dar neartimesnių, latvių ir padaro juos pastarųjų priešais (Henr. XVII 5). Ir tik prievarta vokiečių ordinas teperskiria sėlius su lietuviais ir sujungia su latviais.

Sėlių bendravimas su augštaičiais (Lettones) primena mums tokį-pat žiemgalių ir žemaičių bendravimą prie Tervetės ir Sidabros. Sēlpilis yra lietuviams Vidžemės vartai, nes čia lietuvių būriai pereina per Dauguvą, traukdami ordino žemių sarioti. Kitos tikros

ir nepavojingos pereinamos vietos, kuri būtų artimesnė už Sėlpilį prie Rygos, nėra. Be to, dar Dauguva tenai yra platesnė, Parygio žmonės (lybiai) nedraugingi lietuviams, gali pastoti kelią. Po Sėlpiliu pilies ginamiems lietuviams bepiga persikelti per Dauguvą, nes jos gyventojai sėliai yra jų sąjungininkai.

204. Eilėtinė kronika Sėlos (Selenland) sienų užkliuva net dukart. 139—146 eilėse kalbama apie tas tautas, kurios gyvenančios pagal Dauguvą nuo jos žiočių augštylinkui net iki upės versmių. Prie žiočių sėdį lybiai, o už jų — sėliai, kurie jau susiduria su gudais. Kadangi čia kronika nemini latvių, tai iš to išeitų, kad sėlių gyventa abiem Dauguvos pusėm, kaip lybių žemupyje, o gudų augštupyje. Žiemgaliams eilėtinė kronika dar neranda vietos kairiajame Dauguvos šone.

Die Dune ein wazzer ist genant,
Des vluz geet von Ruzen lant,
Dar uffe waren gesezzen
Heiden gar vormezzen,

Liwen waren sie genant.
Daz stozet an der Sēlen lant.
Daz was ein heidenschaft vil sur,
Sie waren der Ruzen nakebur.

326—379 eilėse Padauguvio tautų sienas kronika aprašo iš kito galo, pradėdama pietų rytais ir baigdama žiemų vakarais. Sėlių žemė čia susiduria sienomis su žiemgaliais ir latviais.

Littowen eine sint genant:
Die heidenschaft ist hoch gemut,
Ir her vil dicke schaden tut
An der reinen cristenheit.
Das kumt davon, ir macht ist breit.
Da bie liet ein heidenschaft,
Die hat von luten grose craft:
Semegallen sin die genant.
Die herent umme sich die lant;
Wer in ist zu masen,
Vil note sie deme icht lasen.
Selen ouch heiden sint
Und an allen tugenden blint;
Sie haben abgote vil
Und triben bosheit ane zil.
Da nach liet ein ander lant,
Die sint Letten genant:
Die heidenschaft hat spehe site.
Sie wonet note ein ander mite,
Sie buwen besunder in manchen walt.
Ir wib sint wunderlich gestalt
Und haben selzene cleit;
Sie riten, als ir vater reit.
Der selben her hat grose macht,

Wenne sie zu samene werden bracht.
Da liebt bie des meres strant
Ein gegende, heiset Kurlant;
Die ist wol vumfzig mile lanc.
Vil cleine cristen mac an irn danc
Zu deme selben lande quomen:
In werde lip und gut genomen.
Oselere das sint heiden sur,
Die sint der Kuren nakebur;
Sie sint bevlossen in dem mere.
Sie vurchten selden grose here.
Des sumers, das ist uns bekant,
Sie heren umme sich die lant,
Wa sie uf dem wasser mogen komen.
Sie haben vil manchen roub genomen
Den cristen und der heidenschaft;
Mit schiffen ist ir groste craft.
Bisten ouch heiden sint,
Die haben vil mancher muter kint:
Das kumt davon, ir lant ist breit,
Und also wite entzwei geleit,
Das ich des nicht volenden kan.
Sie haben so manchen rischen man
Und ouch besunder lande vil.

Nicht mehr ich uch der nennen wil.	Kurtzelich, des wir haben wan,
Liven die sint heiden:	Als er Kopen hat getan,
Da sal sie got von scheiden	Der mit uns her komen ist.

1226 m. dokumentai (Liv. Urkundenbuch I 92, 104, 106, 112) kalba apie Rygos priemiesčio sėlius. Tie sėliai mažumoje bus gyvenę tarp lybių kairiuoju Dauguvos pakraščiu, kuris net iki Rūmbai (Rummel — Stromschnelle bei Dalholm) tuomet priderėjęs Rygos miestui. 1256 m. dokumentas (Liv. Urkundenbuch I 373, BG 432) žieminę Sėlos sieną, einančią dešiniuoju Padauguviu, priveda iki Aizkrauklės ir Kuoknesės: terra illa, quae adiacet castro dicto Ascrad... partes, quae sunt sitae contra castrum Cocanois.

CXLIH

205. Sėlių žemei ir kalbai tirti duoda šiek tiek medžiagos XIII—XIV amžiaus dokumentai. Kai-kurie jų pravartu ir čia paskėlbt.

I. 1254 m. gegužės 19 d.

Innocentius... magistro et fratribus hosp. s. Mariae Theuton. in Livonia, salutem... Dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu, personas et hospitale vestrum... cum omnibus bonis... sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem de *Allecten, Calve, Selen, Medene, Nitczegale*, castra seu munitiones et eorum villas, nec non possessiones et alia bona vestra, sicut ea omnia iuste ac pacifice possidetis, vobis et per vos hospitali vestro auctoritate confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus Liv. Urkundenbuch I 351, BG 431.

II. 1255 m. kovo 31 d.

... habetis in Semigallia, salvo iure dictorum magistri et fratrum hospitalis sanctae Mariae Teutonicorum, Upemelle, Mertzepole, Tolewe et *Seloniae* vulgariter appelatis... BG 431, Liv. Urkundenbuch I 364.

III. 1255 m. spalio mėn.

Mindowe, Dei gratia primus rex Lettowiae... magistro et fratribus de Livonia terram, quae Selen dicitur, videlicet *Meddene, Pelone, Malesine, Thovrax*, cum suis attinentiis, duximus assignandam, perpetuo libere possidendam Liv. Urkundenbuch I 371, BG 432.

IV. 1257 m. liepos 13 d.

Alexander... magistro et fratribus... in Livonia... Exhibita siquidem nobis vestra petitio exhibebat, quod carissimus in Christo filius noster, Mindowe, rex Lettowiae illustris, terras Selen, videlicet *Meddone, Pelone, Malesine* et *Theuraxe*, cum suis pertinentiis, prout spectabat ad eum, vobis pia et provida liberalitate contulit perpetuo possidendas, prout in patentibus litteris eius, confectis exinde ac suo sigillo signatis, plenius continetur Liv. Urkundenbuch I 395, BG 433.

Mindowe, Dei gratia rex Litto-
 wiae. Universitatem vestram scire
 volumus, ad quos praesens scriptum
 pervenerit, quod nos de maturo
 consilio et consensu heredum nost-
 rorum, scilicet Replen et Gherst-
 turten, assignamus et donamus to-
 tam terram Selen et Seloniam
 dilectis magistro et fratribus Domus
 Theutonicorum per Livoniam, cum
 omnibus distinctionibus termino-
 rum et pertinentiis, sicut inferius
 patet. Primo incipiendo distinctio-
 nes inter Christianos et Selones
 ex opposito burchwalle *Nowenene*,
 descendendo *Dunam* ad medium
 torrentem versus *Romelen*, vicinum
 insulae *Dolen*; distinctiones vero al-
 terius lateris inter Selones et
 Littewinos a praedicto burch-
 walle *Nowenene* transeundo directe
 super viam *Kopwech*, eandem viam
 sequendo usque ad ripam *Lodenbeke*,
 ripam *Lodenbeke* descendendo usque
 pervenitur, ubi alio nomine voca-
 tur de *Dussethe*; praedictam *Dussethe*
 ultra sequendo in lacum, qui
 dicitur de *Sarthe*, apud lacum
Sarthe transeundo in ripam, quae
 inde affluit, quae dicitur *Swente-
 uppe*, *Swenteupam* descendendo in
 ripam *Lettowiae*, praedictam ripam
 ascendendo et persequendo in ripam
Wasseuke, ultra in ripam *Vesinthe*,
 ultra in ripam *Leuene*, praedictam
 ripam *Leuene* ultra descendendo
 in flumen, quod vocatur *Semigaller
 A*; praedictum flumen *Semigaller
 A* ultra descendendo in *Babates-
 munde*. Ceterum alia burchwalle, in
 praedictis distinctionibus et termi-
 nis situata, cum omnibus pertinen-
 tiis, sicut *Meddennen*, *Calven*, *Mal-
 laysen*, *Thowraggen*, *Uten*, *Uspal*,
 ac aliorum bonorum, in praedictis
 distinctionibus iacentium, praesen-

In nomine Domini, amen. Nos
 Mindowe, Dei gratia rex Litwino-
 rum, post susceptionem fidei catho-
 licae ac sacri baptismatis unda, inspi-
 ratione divina informati, quod inter
 omnia genera virtutum Deo accepta-
 bilius est lucrum animarum, et ne in
 errorem pristinum infidelitatis labe-
 amur, ob spem renuntiationis aeter-
 nae ac in salutem animae nostrae,
 honorabilibus et religiosiis viris, ma-
 gistro et fratribus beatae Mariae
 Domus Theuron. hosp. Ierusal in
 Livonia, dedimus et damus, bona fide
 matura deliberatione, totam terram
Zeloniae, dictam vulgariter *Zel-
 land* und *Zeln*, cum omnibus atti-
 nentiis, prout in distinctionibus li-
 mitum infra patebit. Primo incho-
 ando limites inter Christianos et
 Zelones ex opposito vallas *Novene-
 ne*, dictum vulgariter de borchwack
 (?) *Novenene*, descendendo fluvium
 dictum *Dune*, transeundo usque ad
 medium torrentem praedicti *Dune*
 usque in ripam, quae vulgariter di-
 citur *Keckow*, ex opposito *Dolen*,
 ubi praedicta ripa influit in *Dunam*.
 Limites vero alterius lacus *Dunae*
 inter Zelones et Litwinos a
 praedicto *Novenene* transeundo di-
 recte super viam, vulgariter dictam
Köpwech, eandem viam sequendo
 usque ad rivum, qui dicitur *Löden-
 becke*, rivum *Lodenbecke*, descenden-
 do quousque pervenitur, ubi alio
 nomine vocatur, scil. die *Dussethe*.
 Praedicto rivo *Dussethe* sequendo
 usque in lacum, qui dicitur die
Sarthe, circa praedictum lacum
 transeundo usque ad ripam, quae
 de lacu effluit et vulgariter dicitur
Swentoppe. Praedictam ripam *Swent-
 oppe* descendendo usque in unam
 ripam, quae dicitur de *Lettawie*; ri-
 pam *Lettowie* ascendendo usque in

tibus et futuris temporibus utantur pacifice ac quiete in perpetuum, nullo omnino hominum contradicente. In huius itaque assignationis et donationis perennem memoriam praesens privilegium, inde confectum, sigilli nostri munime fecimus roborari. Datum anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo primo, VII. idus Augusti.

Liv. Urkundenbuch I 461—4,
BG 434—5, TŽ II 20.

ripam *Waseweke*, ultra pervenitur in ripam *Wesinte*, ultra procedendo in ripam *Levene*; praedictam ripam *Levene* ultra descendendo usque ad fluvium, qui dicitur die *Semigaller A*, praedictam *Semigaller A* descendendo usque in *Babatesmunde* et omnia valla, quae dicuntur *borchwalles*, qui in distinctionibus harum limitum iacent, cum omnibus attinentiis suis, sicut *Alze*, *Medennen*, *Calven*, *Allciten*, *Mallaisen*, *Towracken*, *Utten*, *Uszpal*, et omnia alia valla, qui dicuntur *borchwalles*, et terras, qui in distinctionibus limitum iacent, ut supradictum est.

CXLIV

VI. XIV amžius (apie 1392 m.)

Haec est limitatio sive distinctio terrae *Zeloniae*. Primo recipit originem ab amne *Kusbu* apud quercum, crucibus signatum, transeundo in *Sessyten*. A *Sessyten* per directum ad aggerem *Lensen*, ultra a *Lensen* in dat eikenbrok; ab eikenbroke in *Gandnennen*, a *Gandnennen* in amnem molendinorum; ab amne molendinorum ulterius in *Vesyten*; extunc a flumine *Vesyten* superius usque in lacum *Vesyten*; ab illo lacu sive stagno usque in lacum *Sytiny* (= situm) in *Lelenheide*, extunc ab illo stagno usque ad aliud stagnum, nomine *Nertze*; a *Nertze* superius usque in *Gabayen*; a *Gabaga* usque in *Latzedzen*; a *Latzedzen* usque in originem *Eglonae* superius per directum; ab *Eglona* usque in *Waresen-Tracken*; a *Waresen-Tracken* usque i originem *Sattaxen*; a *Sattaxen* seorsum usque in *Gerre*; ex tunc amnem *Gerren* descendendo usque in *Hilgebeke*; a *Hilgebeke* seorsum usque *borchwal*, nomine *Lettow*; ab illo loco usque in stagnum *Vesytes*; a *Vesytes* amnem descendendo usque in flumen *Leuene*; ab illo per directum usque in *Pywessen*, extunc a *Pywessen* descendendo usque in *Zemegaller A*. — Terra, quae *Zelonia* nuncupatur, continet in se terrulas sequentes, videlicet: *Meddene*, *Polone*, *Maleyzine*, *Towraxe*, cum suis attinentiis Liv. Urkundenbuch III 687, BG 451.

VII. 1298 m. birželio 12 d.

Omnibus praesens scriptum cernentibus, Ericus, Dei gratia Danorum Sclavorumque rex, dux Estoniae, salutem in Domino sempiternam. Cum capitulum s. rigensis ecclesiae urgente necessitate nimia, propter iniurias enormes et gravamina plurima a Fratribus Domus theutonicae in Livonia illatas, in archiepiscopi sui enormi captivitate et detentione sacrilega, civitatis suae rigensis obsessione... a nobis postularet consilium et iuvamen, ac, ut eidem ecclesiae in his efficaciter astaremus, terras videlicet *Semigalliam*, *Nalexe* et *Therakoe*, nobis et nostris suc-

cessoribus Daciae nomine coronae libere donaverat et assignaverat, iure perpetuo possidendas,... unde nos..., plantationi novellae fidei christiana in ipsis partibus,... cupientes succurrere celerius cum effectu, promittimus firmiter, ipsi rigensi ecclesiae in auxilium homines nostros, cum armis et dextrariis ante hiemem instantem in civitatem praedictam mittere, et cum ipsis et capitaneo ac vasallis nostris omnibus in Estonia et Wironia constitutis contra Fratres praedictos et eorum fautores astare ecclesiae saepedictae... Liv. Urkundenbuch I 718, BG 457.

VIII. 1298 m. vasarą.

Quia propter pervicaces nimis paganorum insultus, quibus sequenter molestamur et devastamur in bonis et personis, adeoque terrae nostrae sunt et fuerant desolatae penitus annis pluribus et destructae, sicut in terris Semigalliae, Valez (= *Nalexe*) et Gerze (= *Gerre*) pater evidenter, et praecipue propter persecutiones enormes, quas a Fratribus Domus theutonicae in Livonia passi sumus et patimur in captivitate et defensione nostrorum praelatorum, hominum nostrorum interfectione, ac civitatis nostrae rigensis pressione... decrevimus, contra persecutiones praemissas, iniurias et pericula invocare brachium seculare... Liv. Urkundenbuch I 716, BG 458.

206. Žiemų rytų Sėlos riba senovėje, be abejo, bus buvusi Dauguva. Pirmojo XIII amžiaus ketvirčio šaltiniai (Indrikis Latvis, 1226 m. gromatos) randa sėlius Sėlpilio ir Rygos apylinkėje, t. y. kairiajame Dauguvos šone. Mindaugo 1261 m. dovanojamas Sėlos aktas patvirtina ne tikrai žiemų rytų sienos ribą, pažįstamą mums ir iš kitų šaltinių, bet taip-pat padeda aprėžti ribas ir likusiajai anų metų Sėlos žemės daliai. Mindaugo akto Sėla, žinoma, tėra tikrai senosios Sėlos dalis. Mindaugas atsisako tikrai nuo tos Sėlos dalies, kurioje gyventojų daugumą dar tuomet sudarė sėliai. Prie galutinai sulietuvėjusiųjų Sėlos sričių net ir ordinas nebesiriša.

Mindaugo 1261 m. dovanų aktas Bylenšteiniui (BG 171) atrodo labai įtariamas, nes juo, girdi, esą daug tikrėsios Lietuvos žemių priskirta Sėlai. Ir M. Skruzyčiui (Sėl'i, Kurzemes augšgala senči 1889) Sėla išeina bevėik per pusę mažesnė už šaltinių rodomąją.

Mindaugo akto liudijimu aš visai neabejoju, nes jo tikrumą patvirtina ne tikrai žemės vardynas, bet ir 1298 m. aktai, kurie lietuviškosios Sėlos dalies *Noliškį* (*Nalexe* — Utenės vls.), *Tauragnius* (*Therakse* — Utenos aps.) ir *Jerą* (*Gerre* — Svėdasų par.) priskiria prie ordino žemių.

Iš 1261 m. akto matyti, kad sėlių ir lietuvių žemių skiriamoji siena Mindaugo laikais prasideda nuo Dauguvos ties Naujiniu (senuoju Dinabarku) ir eina toliau vieškeliu (*Kopwech* „vieškelis, gošciniec“: vž. *kōp* „Kauf“) iki Lúodžio (ežero) upei; nuo čia

žemynlinkui ta pačia upe, tiktai kitu vardu vadinama, būtent — Dūseta; toliau Dusetos upe žemyn net iki Sartū (vard. *Sartaŭ*) ežerui; iš čia aplink Sartūs iki Šventosios ištakai; Šventāja iki Latuvos upei, o ja iki Vašuokai; toliau į Viešintos ir Lėvenės upę. Lėveniū ribaėjusi pavandeniui net iki Mūšai (Lielupei).

Sėlių žemę skirianti nuo latvių Dauguvos upė. Pietų rytuose Mindaugo laikų Sėlos siena Daūguva prieina iki Naujiniui. Žiemų vakaruose Dauguvos kairiuoju šonu sėliai nusistuma net iki Rūmbos kriokliui ties Dūolės sala (1226 m. šaltinio *Rumula* „heute *Rummel* — Dünastromschnelle bei der Insel Dalen“ BG I 7), kitaip sakant, iki Kekuvos (la. *K'ekava* BG 234) upei, įtekančiai Dauguvon priešais Duolės salą.

CXLV

XIII amžiuje sėlių žemės riba busėjusi maždaug pro šias vietas, kurių tuomet dar priderėta sėliams: Sālakas, Taurāgnai, Utenā, Svēdasai (gal. *Svēdasus*), Subāčius (netoli nuo Kūpiškio), Palēvenē, Pasvalīs, Salōčiai. Visose šitose vietovėse, žinoma, bus tuomet jau gyvenę nebemąža ir lietuvių, kurie betgi pačią šalį dar tebevadino *Sēla* arba *Sēluona* (iš čia šaltinių lot. vardas *Selonia*), nes senieji jos gyventojai sėliai prieš 1250 metus dar nebuvo supjęę galutinai išvirsti lietuviais.

207. Sėlių kalba, kaip ir kiekviena kita aisčių giminės šaka, nepalikusi savo vaikų vaikams rašytinių paminklų, smulkiai nepasiduoda ištiriama: mat, sėliškai šandie niekas nekalba. Bet ir su tuo būtų dar pusė bėdos, jei tik sėliai būtų mums nors šiek-tiek savo kalbės tekstų palikę. Tegu būtų jų kad ir tiek, kiek mums yra palikę prūsai. Iš tų tekstų prūsų kalbą, žinoma, mes pažįsime plačiau ir giliau, negu sėlių. Bet vistiek ką-neką galėsime patirti ir apie sėlių kalbą. Visų jos išgalių nebesuvaikysime. Tenkinkimės bent šį-tą sužinoję. Vieną-kitą mažmožį sėlių kalbai apibūdinti duoda Sėlos žemės vardai, surašytieji XIII—XIV amžiaus aktuose.

XIII amžiaus dokumentų Sėlą šandie gyvena lietuviai ir latviai: pirmieji pietus, o pastarieji žiemius. Lietuviai ir latviai vargu bus išnaikinę arba išvarę kitur visus aliאי vienam senuosius Sėlos gyventojus. Lietuvių ir latvių plita (ekspansija), privertusi žiemgalius ir kuršius sulietuvėti (pietuse) arba sulatvėti (žiemiuose), lybius sulatvėti, prūsų dalį (jótvingus, nadruviūs ir skalviūs) sulietuvėti, bus meste primetusi ir sėlių tautai vienur lietuvių, o kitur latvių kalbą. Šiandienykščiame Sėlos vardyne, kurį sudaro dabar jau latviškos ir lietuviškos Sėlos vietų vardai, bus išlikęs nevienas sėliškos kilmės vardas.

Sėlos lietuvių ir latvių žodyne rasis žodžių ir sėlišių, nes sėliai, ir pramokę lietuviškai arba latviškai, net ir stengdamies vien tik tomis kalbomis kalbėti, dažnai bus įkišę vieną-kitą ir savą žodį. Asimilėjanti tauta, pradėdama kalbėti asimiliuotojų kalba, jos dar nuodugniai neišmokusi, ir nenorėdama iš senojo savo žodyno įneša naujajan daug žodžių, tiktai jų ištarimą pritaikinus prie naujosios kalbos.

Taigi, sėlių kalbai tirti duoda medžiagos ne tiktai Sėlos žemės vietovardžiai ir asmėnvardžiai, bet ir to krašto šiandienykščių gyventojų šnėktos, tiksliau sakant, Sėlos lietuvių ir latvių žodynas. Tik, žinoma, ir lietuviai, ir latviai sėlių kalbos žodžius kiekvienas ištaria savotiškai. Iš to ištaramo tik spėjame apie sėlių tarimą.

208. XIV amžiaus (1392 m.?) akto vietovardžiai sėlių kalbą riša su kuršiais. Ir sėliai, ir kuršiai minkštojo *k* ir *g* vietoje ištaria *c* ir *dz*, kaip ir latviai su žiemgaliais, o iš dvibalsių *n* neišmeta. Latviai ir žiemgaliai to *n* jau senai nebeturi.

c < *k*: stagnum nomine *Nertze*, *Latzedzen*;

dz < *g*: *Latzedzen*;

n lieka sveikas dvibalsiuose *an*, *en*: ad aggerem *Lensen*, ab eikenbroke in *Gandennen*.

Šiedvi sėlių kalbos ypatybi patvirtina ir lietuviškosios Sėlos dalies vietų, asmenų vardai ir žodynas. Dar 1920 metais „Švietimo darbe“ (dabar Bg¹⁰ 3, 4, 13, 14; plg. FBR II 6) esmi iškėlęs, kad sėlių kalboje minkštasis *k* ištartyta kaip *č*. Tą *č* Sėlos lietuviai šian-die ištaria *č*.

209. Č yra kilimo iš minkštojo *č* šiuose vietų varduose:

1) Čedasai (acc. Čedasus) — miestelis tarp Rōkiškio ir Neretų (vok. Nerft) prie ežero, kurį rusų žemėlapiu vadina Чадочы < lie. *Čėdasas = sėl. *čėdesas: Kėdž-balė — Briagalės sodžiaus (Šėduvos par.) bala Pan, Kėdys — Panemunėlio, Šėduvos par. pavardė Pan;

2) Čičiraitis ir Čičirys — du ežerai, į rytus nuo Antazavės < sėl. čičirīs (būtų lie. *Kikirys): la. (< kurš.) Cięcere — Ventos deš. intakas arti Skrūndos || Kerės-upis — Kaniūku (Ušpalių par.) sodžiaus lauko upelis, Kiriena — Joniškio (Šiaulių aps.) par. upelis. Vandenių vardai — Ci-ciris || Cię-cere savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo vyturio vardo — vi-virsys Kv (Jn³ II 30) || vie-versys (vieversio) Dbk „Lerche“;

3) Čivyliai — Jūžintų par. sodžius, kuris gavęs yra vardą iš sėlišio žodžio *civilis (iš čia Sėlos lietuvių čivylis „Stieglitz?“);

4) Čiáunas (loc. sing. Čiaunė) – a) ežeras ties Pa-čiaunės vienasėdžiu, į pietus nuo Zadūjo ežero, Dusetų par., b) ežeras Mažionių sodžiaus apylinkėje, Jūžintų par. < sėl. *čiaun(a)s: lie. *Kiaūnas* – Linkmenų par. ežeras, iš kurio išteka *Kiaunà* – Žeimenės intakas || *kiáunė*;

5) Viñč-ežeris – Antžavės šilo ežerėlis (K. Stankevičius; ne Винчижисъ ТЖ II 21) < sėl. *Vinč-ezeris : ž. (< kurš.) *Vinkurė* – Endriejavo par. upė || la. (< kurš.) *vinkal'at* „vengti darbo“ Bg¹⁰ 73², *venk-* „lenkti, linkti“;

CXLVI

6) Мерчежерисъ – ežeras po Vėdāriais, į rytus nuo Antžavės < sėl. *Merč-ezeris = lie. *Mėrk-ežeris* – ežeras (kur?) dr. K. Jokantas, *Merkys* – Nemuno deš. intakas (iš čia *Merkinė*);

7) Pākačinės,-nių – sodžius tarp Zālvės ir Viñčežerio ežerų, į vakarus nuo Antžavės < sėl. *Pa-kač-inē-. Sodžius bus pramintas ežerėlio arba balų vardu: *Kaka- arba *Kača- < *kakja- || *Kak-upis* – dopływ z prawej strony Sauzdrawy, która do Minii wpada SG III 673, pr. *Kak-kaimis „Kackheim Kr. Gerdauen“ G¹ 53.

210. Dvibalsių *n* nekritimą sėlių kalbai rodo šie Alūkstos apskrities vietovardžiai:

1) Грендзенъ – Bebrinės vls., Грендзе – Pruodės vls., Грендзюка – Kurčių (vok. Kurzum) vls. Rusų štabo 1909 m. žemėlapyje (ряд XI, лист 5) iš Šveñtmuižės apylinkės yra įrašyti šie vietovardžiai: мз. Грензен || ф. По-грандзине || Погранезе (visos vietovės greta viena kitos). Konverzacijos vārdnīca 1116 rašo *Grendze*. Vokiečiai Alūkstos, kaip ir Tukumo, apskrities dvaro vardą rašo *Grendsen* SG II 805, BG 6, 263, 400. Tukumo apskrities vok. *Grendsen*’ą latviai vadiną *Grenči* BW II p. 1145. Ir Alūkstos vok. *Grendsen*’ė irgi bus atsiradusi iš *Grenčių*: sėl. *Grenčis* (būtų lie. **Grenkis* arba -kys)¹;

2) vok. *Swenten* (la. *Svente* U) – dvaras prie ežero, kurį Gryvės lietuviai vadina *Šventū* (v. š. – *švīntas* < *Šveñtas* Bg⁵ LXXXV 149). Šveñto ežero dvarą vietos lietuviai vadina *Šveñtmuiže* (v. š. *švīntmuižē*), plg. SG XI 633;

3) vok. *Randen* – dvaro vardas: Nehrung bis zu Memel – Kopp, *Randuvos* kalnai Q² 300 || 1388 m. *Randoin* – See, Gegend des Stromeksee Kr. Ortelsburg G¹ 138;

4) Зумбе – Gāršvinės vls. vienasėdis < sėl. *zimbl'a-* (kamienas): lie. *žėmbti* || *žėmbėti* || *žam̃bas* = la. *zūbs*;

¹ Ką latviai vadina *grendzelės* ar -ljo žodžiu: apsėjusi sivėniūna *grendzelīti* BW 20437?

5) *Зундка* — Skrudėlynės vls. g. v. : *Зунды* — Naujinio aps. g. v. (Latgaloje) < sėl. *Zundā* — (kamienas) || 1353 m. *Sund-ythen* — Prūsų žemės vietovė G¹ 176;

6) *Зинтель* — Sėlpilio vls. (Naujarygio aps.) vienasėdis < sėl. **Zintelis* = lie. *Žintelis* — pavardė (dr. K. Jokantas; kur?) || 1566 m. *Žynrys* — Krėtingos par. pavardė In 150, *Žintikas* — Panemunėlio par. pavardė Pan, dr. K. Jokantas || pr. **Zintis* < 1419 m. *Sinlien* G¹ 157.

211. Tikrinių vardų liudijimui pritaria ir bendriniai.

Sėlos lietuviai turi žodžių su č, kilusių iš sėlių kalbos garso č (= lie. č), pvz.:

1) *čivylis* „tokia paūkštė, Stieglitz?“ PnmR, iš kur eina *Čivylių* sodžiaus vardas || *Kivyliai* — lietuviškojo Kuršo keli sodžiai;

2) *plóčinis* „toks raguolis, paplótis, l. placek“ Ds < **plācinis* = la. *plācinis* „flache Kuchen“ || *plākans* U „plakans, flach“.

212. Dvibalsinį n išlaikę yra sveiką šie Sėlos lietuvių bendriniai vardai:

1) *puñdzis* „nedidelė Šventėsios žuvis, ėpus“ Uš < sėl. **pun-*zis (d čia išpraustinis: *gyviñ-t-s* > *gíviñc* „gyvenš“ 3 fut. Ds, Uš): lie. *pūžas* „ėpus“ Ds Bg¹⁰ 192, 197 || *pungžl̃ys*, *puñgžlio* „pūgžlys, pužas“ Rm;

2) *plíndza* „plikas kalnelis, ant kurio niekas neauga“ Uš < sėl. **plinza*: ž. (< kurš.?) *plink-šalaĩ* Slnt „plikšalaĩ, zamarzla gola zemia“;

3) *bíndzuolas* „šlaistas, tinginys, праздношатающийся“ Ds, Uš, *bindzinėti* „vaikštinėti be darbo, šlaistytis“ l. c., Sv < sėl. *binz-*;

4) *zín-ti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds;

5) *galándiju*, -dytie „naikinu, galą darau“ (visa išgalándijo) Kp. Pastarąjį žodį kupiškėnai ištaria su *án*, o ne su *ún*, kaip kad reiktų iš šio krašto šnektos laukti: *galúndu* peilį „galándu“, *kúndu* „kandu“. Tatoi rodo, kad Kupiškėnuose tebegyventa sėlių net ir tuo dar metu, kada savųjų žodžių dvibalsis *an* buvo jau pavirtęs dvibalsiu *un* (*luñkas* < *lañkas*, *lúngas* < *lángas*). Kad *galándiju* būtų kupiškėnams savas žodis, tai šiandie jie ištartų **galúndžiu*, -džiau, -dyti (plg. *púdziau*, *púdyti*; *mókiu*, *mókyti*) arba **galúndau*, -dyti (plg. *válgau*, -gyti, *raitau*, -tyti). Ne tiktai garsai (*an* dvibalsio *un* vietoje), bet ir pati veiksmazodžio lytis (*galánd-iju* || lie. **galúndžiu* arba **galúndau* Kp) rodo jį esant kilimo svetimą. *Galándiju* Kupiškio apylinkėje tegali būti kilimo sėliškas žodis, nes latviškas būti negali dėl *n*: la. *galuóda* „galāstuvas“ < **galandā*.

Flumen *Vesytē* (šandie jā latviai vadina *Viesīte*) ir lacus *Vesytē* (žr. a. § 205, VI) visai nerodo, kad sēliai **Viesintōs* (lie. *Viesintā*) vietoje būtu tarē **Viesīta*, nes akto statytojai vokiečiai su didžiaisais sēliu žemės vietovardžiais dar prieš Sēlos užėmimą bus jau susipažinę iš latvių arba žiemgalių lūpų. Ir *Lensen'ēs* bei *Gandenmen'ēs* vietovardžiai būtu akte įrašyti lytimis **Lesen* ir **Goddennen*, jei su šių nežymių vietelių vardais būtu vokiečiai susipažinę iš latvių ir jei, žinoma, patys latviai tiedvi vieti būtu jau pažinę nuo senų senovės.

CXLVII 213. Lietuviškosios Sēlos dalies vietovardžiai rodo, kad garso ž vietoje sēliu ištaryta z, pvz.:

1) *Zaduojas* (arba *Zaduojys* K. Stankevičius) — ežeras prie *Zaduojos* ir *Pā-zaduojes*, greta su Sartū ežeru (Dusetų par.): *Žadikė* — Šušvies deš. intakas, Pašuvio par. (l. *Žodyka* SG XII 83, XIV 813) || la. *Zads*, *Zadinš* — Smiltėnės vls. vienasėdžiai LV 83. *Zaduojo* ežeras nesiskiria savo sudėtim nuo *Karkluojos* upės Bg¹⁰ 270. Ežerui vardą bus praminę sēliai, o upei (Alanto intakui Kulių par.) — kuršiai. Tuodu vietovardžiu rodo, kad abiejų šių tautų vartota ta pati priesaga: **karkluojas*, -ja „karkluotas, karklų tūrįs“. Sēlos latviai dar ir šandie tebevartoja priesagą -uoja būdvardžiams daryti, pvz.: *Dievuojam* ligaviņa BW 15861 (Sēlpils) „*dievuotajam žmonelė“, *dūmuoja* istaba 2986, 1 var., 14594 var. (Sēlpils) „dūmuota, dūminė pirkia“, *dūnuojis* puorinš 5470,4 var. (Sēlpils) „dumblinga pelkė“;

2) *Zirnajai* (gal. *Zirnajus*) „Зерней, Жирней“ — Antāzavės par. sodžius prie ežero. Jį seniau vadinę (gal dar tebevadina) **Zirnajū*. *Зерней* rodo, kad *Zirnajai* kilę yra iš senėlesnės lyties *Zirnejai*. Rytiečiai augštaičiai tą žodžio vidurio e ištaria šandie a, jei jis negauna kirčio ir nestovi po k, g, š ir ž; pvz.: *mėnasio* „mėnesio“, *Pyvasā* || *Papyvėsiai*, *Čedasaī*, *Svėdasaī*... || *Laukesā*... Pabaisko ir Dievógarsio (l. Bogusławiszki) apylinkėje esą *Žirnajū* sodžius, dvaras, ežeras ir *Žirnajōs* upė. *Žirnajā* (iš senėlesnės lyties *Žirnejā*) — Šventōsios intakas || *Žirnajai*;

3) *Zalvas* — Tiltiškių (Sālako par.) vls. ežeras, *Zālvē* — a) ežeras ties Bradēsiais (Бредесы), Dusetų vls., b) seniau ir Antāzavės ežerą vadinę *Zālvē* (K. Stankevičius). Nuo *Zālvės* ežero bus gavusi sau vardą ir *Antā-zavē*: **Antā-zavē* < -zālvē. Latviškojoje Sēlos pusėje esanti *Zalva* arba (Konv. vārdn. 2407, BG 173) *Zalvē* (lietuviai ištaria *Zālvē* A. Sabaliauskas) — Susejōs deš. intakas SG X 219, XI 603. Upės vardą dėvi ir muižė: *Zalva* BW 6137. 10320,1, 31483, *Maz-Zalva* 30276, *Maz-Zalvieši* 12769,6, *Liel-Zal-*

vieši 12050 — Žalvos gyventojai. Žirnaijū apylinkėje esanti *Želva* — upė prie Želvos (Позельва) miestelio netoli Vilkamerių || *Želvos* — Labanoro par. ežeras TŽ I 19: Latgalos *Зонга* (ežeras), *Зелвы* (sodžius) Josmuizės apylinkėje: I. *Žalwa* — Šešuvos deš. intakas (Š. — Neris kair. intakas) Pravieniškių ap. SG XI 911, XIV 733, I. *Žolwa* — jezioro w pow. święc. pod zaśc. Jodopurwie i *Żolwy* SG XIV 828, III 596 < lie. *Žalva*; *Pa-žalvaičiai* — Panevėžio par. sodžius VŠ II 9, Pan : *žalvas* „zielonawy“ Slnt, D², P¹ 83, Vt 165, 195 || *želvys* „ein grüner Stamm“ M I 338, „ein junger Baum“ B (K¹ I 175), „jaunas, valkus medis, kurio negalima perskelti“ VI (Jn), *želvė* „ruduokė, rūdmėsė, l. rydz“ Gr (Jn) || *žalias* „grün“, *želti* ;

4) *Zarasai* arba (Jž) *Zerasai* — apskrities miestas, kurį apylinkės bajorėliai lenkiškai vadina *Jeziorosy* „Новоалександровск“. Senėlesnis šio mūsų miesto vardas yra buvęs **Azarasai* (Zarasų, Antazavės apylinkės lietuviams), **Ezarasai* (Dusetų Pažiegėje), **Ezerasai*. Miestas gavęs yra sau vardą nuo ežero, kurį apylinkės žmonės vadina *Zārasu* (žūsta *Zarasė* „žvejója“). *Zārasas* kilęs yra iš senėlesnės lyties **ēzerasas*. Priesaga *-asas* dedama ir kitiems vandenų vardams (ežerams ir upėms): *Čēdasas* — ežeras po Čedasaīs, *Svēdasas* — ežeras po Svėdasaīs. *-asas* iš senėlesnio *-eso*: *Laūkesas* — ežeras po Zarasaīs. Iš Laūkeso ežero išteka *Laukesà* — Dauguvos kair. intakas. Taigi, *Zāraso* ežero vardas yra sėliškas, seniau tartas *ezer-esas*. Tatai rodo, kad *ežero* vietoje sėlių tarta *ezer(a)s* „See, jezioro“;

5) *Ūžinas* — Šimonių girios ežeras, į rytus nuo Viešintų;

6) *Изума, Изума* — ežeras ir dvarelis Antazavės vls., tarp Aūšlo ir Avilių ežero < sėl. **izita* : pr. **iz-ingis* „Eissing-See Kr. Osterode“ G¹ 50, lie. *Yžupis* — Naujamiesčio par. upelis VŠ II 18, *Yžinas* — Vyžuonų par. ežeras VŠ II 25.

214. Sėlos lietuvių žodyne su *z* yra ne tik tai tikrinių, bet ir bendrinių žodžių, pvz.:

1) *žliaūkie* „smarkiai tekėti“ (prakaitas net *žliaūkia*) Sl: *žliaūk-tie* „t. p.“ Ds;

2) *zaūktie* „rėkti, plakač, beczeč, wyć“ Brž (KosL 59a), Ds: *zaūkia* ažūstalėj atsisėdęs visą dieną „verkia balsu“ Ds; rus. *завать, зывать*. Rusų kalbos garsui *z* lietuvių kalboje atliepia *ž*;

3) *zerl'età* „terliotojas, Sudler, Schmierer“, *zeřl'etoja* kaip nemokėdamas valgytie Ds;

4) *zinti* 3 praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds.

215. Sėliai, ž vietoje ištarydami z, turėjo ir š vietoje taryti s. Vietovardžių su s iš š lietuviškojoje Sėloje šiuo tarpu dar nerandu. Kupiškėnų bendrinis vardas *šlistis* f. (Jis tik dėl *šlisties* tedirba „bet sau, для виду“) dėl Lėno (Vadoklių par.) *šlisties* (tik *šlistį* padarė, dėl *šlisties* „для виду, на позór“) turėtų būti kilimo sėliškas. *Šlistis* negali būti lietuviškas žodis, nes š lietuvių kalboje nevirsta garsu s. Juškevičiaus žodynas (I 310 s. v. *dėmė*: dirba dėl *šlisties*) rodo, kad *šlisties*, be Kupiškio, esama pažįstamos dar ir kituose žiemų rytiečių kampuose. Būtų įdomu gauti žinių, kur šian-die Lietuvoje tebėra sakoma *šlistis* || *šlistis*.

216. Sėlių, kaip ir kuršių, kalba išlaiko dvibalsių *n* ir junginių *tj*, *dj* vietoje turi *t*, *d*, kuriems latvių ir žiemgalių kalboje atliepia š, ž, o lietuvių č arba c, dž arba dz (*svēčias* || *svēcijas*, *mēdzio* || *mēdzio*). *Apaščiā* — Nemunėlio intaką (Biržų, Súosto ap.) — 1416 m. aktas vadina *Apste*: ...Uf das wir mogen zu einer berichtung und fruntlichen einunge komen, ...so wellen wir obirgebin ein gemuret slos, genant *Altena*; ...vortme eine wuste borgsuchunge unbesatzet, genannt *Nogaylen*, in dissen nochgescrebenen grenitzen gelegen: in das erste von der *Mememunde*, die *Memen* (= Nėmunas, Nemunėlis — Mūšos intakas) das flies ufzugende, in die *Apstemunde* desselbigen flieassis *Apste* genannt, ufzugende in die *Ravemunde*, do sie in die *Apste* fellit, von der munde des flieassis *Rave* (= Rovejā, Róvejā) genant, zu richten obir zu gehende uf das *Birzenfelt* (= sėl. **Birzun laukas*, lie. dabar *Biržai*, loc. *Biržys* < s. lie. *Biržes* nom. pl.); von dem *Birzenfelde* gerichte zu gende zu dem fliesse *Smarden* (= Smardonis — siero šaltinis Biržų apylinkėje M. Ramanauskas; Aš tą svainiuką mačiau... pabalỹ kalelę kariantį, *Smardonys* [loc. pl.; o gali būti iš *uo*] žarneles raišantį NS 651, 791, 792, *Sma'rdoniai* — Pabiržės par. sodžius Vš II 17 : *Smárdonē* [o < uo] — Lėveniš šaka po Kupstais, Pūšaloto par. A. Sabaliauskas || la. *Smārda* — Kurmenės ap. upė RKr IV 110) genannt, do sie ersten entspringet, do man das spring allir richtist finden mag; die *Smarden* nedder zu gende bis in das flies *Tattale* (= *Tatalā* — Mūšos deš. intakas Vabalniūko ap. : XV amž. по реце по Муши... от Февесы до немецкое границы. *Тотальские* сеножати извекоевъ не были ни за кимъ РИБ XXVII 75) genant; die *Tattale* neder zu gende bis in das flies *Semygaler Aa* genant; die *Aa* nedder zu gende bis in die vorgenannte *Mememunde*... BG 452.

1416 m. akto *Apste* rodo XV amžiaus sėlių kalbai upėvardį **Apaste*. Toji *Apaste* seniau bus buvusi ištaroma **Apasfe* < *Apasfa* < *Apasf(i)ā*. Lietuviai *Apaščiā* yra pasiekę dar tuomet, kada patys sėliai **Apastės* vietoje tebeištarydavo **Apasf(i)ā*.

Be *Apaščiōs*, garsą *t* iš *tj* rodo ir *Subāčius* — a) Panevėžio aps. miestelis prie Viešintės upės, pietų vakaruose nuo Kupiškio, b) Alūkostos aps. miestelis, žiemų rytuose nuo Obėlių (Абели)

Antrąją Subačių vokiečiai vadina *Subbat'u*, o latviai *Subate*. Sėlpilio latvių *Subata* BW 16043 yra kilusi iš senėsnės lyties *Subate*, nes Sėlpilio apylinkės latviai šandie galūnės balsį *-e* ištaria *-a*, pvz.: *vācela* BW 2289 (Sėlpils) „vācele, vokėlė“, *bita* 6511 var., *peta* „pate“ 5723,2 (Sėlpils), *rīksta* 2093, *eglīta* 2812 var., *pata* 6608,2 var., Rīgas *pila* 6174,1 (V. Sėrene), *irba* 250,1 var. (I 813 Nereta) „irbe“.

Su vietos vardu **Subatīā* lietuviai bus susipažinę dar tuomet, kada sėliai tebeištarydavo **Subafa*. Kadangi anuomet lietuviai dar ištarydavo žodžių **staf(i)ā* „stačiā“, **žal'(i)ā* „žaliā“ galūnė-*ā* patęsdami, tai **Subafa*, turėdama galūnėje trumpą *-a*, negalėjo patekti *ā-* linksniaiviman. Del to **Subāčios* vietoje lietuviams išrieda *Subāčius*. Vardininko galūnė *-(i)a* (ne *-ā!*) po minkšto priebalsio skolinuose lietuviai paprastai pakeičia galūnė *-(i)us*: *nujō* > **lyčā* || **lyčā* > **lȳčā* || **lȳčā* > *lȳčius* K, J⁴ 30,7 arba *lȳčius* D⁵ 198₃₁, s. gud. *blahověštje* > lie. **blo(h)avištija* > *blovižščius*.

Vėrenės (vok. Fehren) apylinkėn *Subačas* LV 48 (TŽ I 386) bus su savim nusinešę kairiojo Dauguvos šono išeiviai sėliai. Dešinojo Pādauguvio latviai Sėlos išeivių įkurtąsias **Subafas* iš-pat pradžių vadina **Subakomis*, o vėliau — *Subačomis*. Vėrenės latviai č vietoje šandie ištarią *ķ*. Ir *Subačas* vėreniečiai šandie ištarytų **Subakas*, jei šitą vietovardį būtų jie dažnai girdėję iš vakariečių latvių tarmės atstovų, kaip, pvz., žodį *ķēve* „kumelė“ arba *kaķis* „katinas“. Senąją savo *čēvę* šandie vėreniečiai vadina vakarietišškai *ķēve*. Kad Vėrenės apylinkės latvių dar nesenai nustota tarius *čēve*, rodo artimosios Uodzienos (Endzelin Le. Gram. 132—3) hipernormalizmai *ķūska* „čūska“, *ķigāni* „čigāni“. Vėrenės apylinkėje, be *Subačų*, sėliškos kilmės laikytini yra šie vartovardžiai: *Spundes*, *Tentiņi*, *Grendeles* ir *Zundas* LV 49. — *Subbat-See* (— *Subockie* jezioro, par. dyneburgskiej SG XI 521) irgi bus nusineštinis vardas iš Sėlos žemės.

217. Latvių šnektos rodo, kad senovės kuršių ir sėlių kalboje būdvardžiui *liēls* (la.) vartota žodis **didjas* (lie. *didis*). Jo vietoje šandie Kuršo (žr. a. § 152,9) ir Sėlos (cf. BW 556,3 var. Sauka) latviai ištaria *dišs*, *diža*. Kuršiai ir sėliai iš-pat pradžių sakydavo *didjas vīras* ir *mazas* (prieš 900 metus *mažas*) *vīras*. Ilgainiui *didjo* pavyzdžiu abidvi mūsų kalbi priešingybę *mažą* perdirba **madīu*. Kuršių-sėlių žodį **madjas*, vėliau ištariamą *mažas*, latviai minkštąjam *d* jų kalboje pavirtus *ž* (*mežs* „medžias“ = pr. *median*), ima taryti *magis* > **magš* > **maķs* > **maķš* > **mafš* > **mač* > *mač*

(Endzelin Lett. Gr. 139) : Kuršo latvių *maģis* BW 5343 Cīrava, 5350 var. Kandava (cf. 1933 var., 2001, 2086, 2170 var., 3000 var., 3006, 4840,2 var...), *mačs* 2051 var., 2105,7 var. Sēlių *madās* „mažas“ latviams pavirsta *maģu*. Šisai *maģis* iš Sėlos (BW 5295 var., 5342 var. Sece) drauge su lietuvių išstumtaisiais sėliais patenka dešinajan Dauguvos šonan : *maģis* BW 5339,3 var. Mėdzuōla, 5342 var. Lielvārde, Stukmaņi, Mārciena, 1146,1 (I 876 Cesveine), *moģis* 5324,1 Lazduona, Endzelin Lett. Gr. 139 Bērzaune, Sāviena, *maģ* atstāja „māža paliko“ BW 4562,2 var. Kuoknese (cf. 4976,6 var. Stukmaņi).

218. Sėliai nuo latvių kalbos prasikiša junginių *ti*, *dī* ir garso *n*¹ likimu (dvibalsiuose). Tiedvi kalbos ypatybi, atskirianti sėlius nuo latvių, suriša pirmuosius su kuršiais. Kuršo ir Sėlos latvių *zalktis*, *smilkts* arba *smilkte*, drauge su Sėlos lietuvių *žalkčiū*, rodo, kad kuršių ir sėlių kalboje *-lkt-* junginio *k* neiškrita Bg¹¹ 60, TŽ II 470. Ir ši trečioji kalbos ypatybė — priebalsio *k* neiškritimas junginyje *-lkt-* — jungia sėlius irgi ne su latvių, bet su kuršių kalba.

Kad sėlių būta vienōs tautystės su kuršiais, rodo ne tiktai anos trys kalbōs ypatybės, bet ir visa eilė kitų kalbos duomenų, pvz.: Sėlos ir Kuršo vietovardžių tapatumas ir abiejų šalių šiandienykščių (lietuvių ir latvių) šnektų bendrybės.

¹ J. Endzelynei sėliai del *n* niekuo nesiskiria nuo latvių: „ka *n-* skaias liktenis sėlu dialektā ir bijis tāds pat kā istajos latviešu dialektos“ FBR IV 103.

* * *

Turimomis žiniomis, prof. K. Būgos pratarmė šiuo sąsiuvinio dar nebaigta, bet jau nebetoli galo. Rankraščių nepalikta.

Knygų Leidimo Komisija

A

1. *à* ir *ã* interj. — nustebimui, nusigandimui, spėjimui reikšti J, krypčiai (обращение) sustiprinti Sr. Jōnai, *à* Jōnai Vd, *aĩ* atėjai (atejė Pln, SInt)? Sr. *à* kàd tavè vānagas! Db. *à*, kaip šalta! J. *à*, kaip (kōks š) didelis griaūsmas! J. *à* (ir *ã* Ds, Vd), žinaū, žinaū! J. *à*, koksai tū riebūs! J. *à*, gerai, gerai! J. *à* brolaū! J. *à* vāikiai, bėgkit priē gaisro! J. Mōtin, *à* mōtin! Rmš. La. *a*, ka tevi jupis parautu! „*à* kàd tavè velniaĩ paiĩmtų!“.

2. *à* conj. — dial. iš *aĩ* ir greta su *aĩ* (plg. *i* < *iĩ*). *à* tū suprantĩ? J. *à* nóri, *aĩ* (ir *à* Srd, Vd) nè? Kv, Rt. Aš manaū, kàd tū šiaĩdien pāmokų nemōki: nū *à* nè? Pšl. *à* girdĩ? Rmš. *à* girdĩ, *kūr kumėlės* (1 kietas) *pĩrdė!* Rmš. La. *a dz-i?* „*aĩ* girdĩ?“.

1. *ã* ir (Rmš) *à* conj. adversativa dial. (Pšl, Vd) iš *õ* — veraltete Form für *õ*, und, aber N. Tėvs táu liēpē, *ã* (ž. *vuõ* < *õ* Sr) tū jō nepaklausē J. Aš sáu dirbu, *ã* tū sáu J, Vd. *ã* jisaĩ sāko (pāsakojant) Rmš. (paprastai *õ*).

Brethkūno *a* (A tatai ghie todelei iumus daris, iog nepaßift Tiewo nei manes BrP I 121_g; ir anis nuplake ußmufsch ghi, *a* ghis tretzia diena keĩsis BrP II 252_g) skaitytinas yra kaipo ilgasis *a* arba *d*, kam atliepia rašomojoje kalboje lytis *õ*.

2. *ã* — 1) ko? a? что? š; Interj. der verwunderten Frage K; служит для усиления вопроса J; 1. ha L¹. Kã tū sakai? *ã?* šl. Aĩ tū sakeĩ, *ã?* J. Aĩ neiši šaliñ, *ã?* š. — Kaip vaĩdas? — Kaip čià, — kàd jĩ šūnes, — *ã*, Jōnas Kdn. Jūrgil! — *ã?* š. 2) interj. nepatenkinimui reikšti. *ã* (ištariamās tęsiamai) aš nenóriu Rmš. La. *ã*, *à* „Ausruf der Ueberraschung, der Angst, der erfüllten Erwartung, der verdienten Zurückweisung“ ME.

aà (g. *ahà*) — наречие подтвердительное, да J; *aa*, ага, так, вот именно š. Aĩ buvai girio? — *aà*, t. y. buvaū J. Aĩ nóri vālgyti? — *Aà* š. — *Aà* kiba jis pō pūskarčio nenešiōjēs Lp. La. *aa* arba *aã* „aha! eben!“.

†**ab-praeft.** BGLS 87 *ap-*, *api-* vietoje kalba nepažįsta, nes Bretkūno *ableidz* ir Morkūno *abnegala* tėra paprastos klaidos *ap-* vietoje. Juodu abudu prieš balsius terašo *ap-*.

àba Lp arba *abà* Lp, Klvr (LT I 356), Tvr (Vo¹ 382₄₂), Vd. — arbà, oder (g. *àbo*, *abó*). *Abà* jám sakýk, *abà* šiknai, tai vis tók! Lp. *àba* jis žino (iš kuř)! Lp. *àba* sakýk, *àba* šik! Rmš. **La.** r. *aba* „oder“ (Svėtais Izidors Arajš. Rigà 1899, p. 10₃₀, Kemps Eisa Latv. vēst. 5).

ISTORIJA: XVI amž. Br (BGLS 91, Ps. 18,30). Anioliep *aba* kuriamp šwentamp MP 244₁₆; *aba* giedot *aba* širmawot MP 63₁₆. XVII amž. wáyždas *abà* Abrozās 1605 m. Ld 57; 1653 m. Vo¹ 70₈, 71₄₂; 1629 m. Ps I 7₂₈, 8₁₈, 12₁, 1668 m. Ch (Mit IV 256).

ŠNEKTOS: *abù* r. vo¹ 245₁₆, kame ù (greičiau neaiškūs garsas ь) iš a. — *Abo* KK¹ 132 (BGLS 40), jei nėra spaudos klaida, tai bus lenkiškas žodis, užmirštas autoriaus pakeisti sulietuvėjusia lytim.

abàg KK¹ 37,68 (BGLS 91) iš *aba-gi* „arbagi“.

abagaĩnas, -nà psl (J), Vd, VlkM — сострадательный, милосердный; litościwy. Búk *abagaĩnas* deĩ biednũ J.

abagainùmas — сострадание, милосердие; litość J. Jis netùri *abagainimo* Vd, VlkM.

aba-gi „arbagi“. *abagi* iBkalas redo MP 67. Plg. *àba*.

abajėntnas, -ntnà (l.) — obojętny. *Abajentnàs* spàviednes pataisýti SA 113. Skũtkai... yrà *abajentni* v³ 619.

abàjus (l.) — hoboį J.

àbalga (l. *obelga*) — забота; troska, frasurek Krtv, Rt; **abalgà** — užradimas, krzywda J; предлог, вид, pozór J. Dvãro gaspadinei yrà didė *àbalga* (rũpestis) sũ šeimýna, sũ gývoliais J. Tík *àbalgą* nóri mán užtráukti — kàd padúod ar maišą kókį, ó nežinótum, kàs teĩ ýr, ó paskuĩm aĩs gál užieškót škn. — Dėĩ abalgos „slĩsties, для виду“ Als (J). — *Abalga* jėma (ĩma) Zr.

Abalýkščiai — Pelykũ ap. sodžius TŽI 33. — Vardas tebėra reikalingas patikrinimo.

abarà, -ãros (l. *obora*) — Gehöft, Viehhof B, Gehöft M (in PL unbekannt N). Išlėisk baĩdą iš (aĩt B) *abãros* B.

abãrai (l.) — dideli dvaro tvartai. Jautėliai... pō *abarùs* šokinėį TD 69. Palši jáučiai mào tėvo *abãruose* Grl (LB 587). *Ainù in abarùs* Rmš.

ābaras (sl.) — Wirrgarn, darin sich die Fische verwirren, Stacknetz M; tokia krytis (žuvų gaudoma) Ds, (trijũ palũ — iš vienõs pũsės didelės ākys, iš kitõs ir didelės, ó vidurỹ tánkios; plonũ siũlũ mēgztas LnkI) Miež. s. v. *velké*. Sũ *ābaru* (samtukũ) gintārą...

riñkti Bs (A 1885 181). La. r. *obory* Kurm s. v. *więcierz* < *abari* nom. pl.

ETIMOLOGIJA: rus. (p., v.) *обор* — род рыболовной сети, на оборе (*apivara, pavarà*) или на вздержке. *Vadinasi, ābaras pridera prie vienos giminės su abarū ir su lie. žodžiais vāras, pavarà ir vėrti* Bg¹⁰ 298.

Abarauskaĩ, acc. -*auskus* (sl.) — Léipalingio par. sodžiūs.

abarauti, -nu, -avaũ — gaudyti žuvį ābaru Ds.

abarėlės dem. v. *abārės*. (Palši jaučiai) tėvo dvarė suvaryti, *abarėlės* (loc. p.) uždaryti j³ 1015,8.

abārės (abaris KosL 91a — chlew dworny iš lyties *abārės*) Grz, Mžk, Šil, Tt — tvartai; didelės dvaro daržinės šienui, šiaudams arba nekultiems javams krauti Pp. v. *abarà*. Žiėmai užstojus visus gyvولیus į *abarės* (tvartą) suvārė PP 13₁₅. Palėisk jaučius iš *abarių* j³ 1015,9. Štai iš Valatkiškių *abārės* jau matyti Grk.

aba-šlaitė Al v. *abū-šlaitė, ūba-šlaitė* — pečiadaņgstė.

abatas (sv.; plg. vva. *apt, abbat*) — l. opat SzD.

abatijà, -ijos — Abtei N tėra žodynų (N, K, L¹) rekonstrukcija iš lyties *abacijà, -ijos* (Abacia — *opatstwo* SzD), kuri yra skolinys iš viduramžio lot. žodžio *abbatia*, ištariamo *abbaci(j)a*. — Irgi dirbtinis (rekonstruoti-nis) žodis yra ir *abatienė* „Aebtissin“ N (K).

Abava (sv., n.: la. Abava) — Ventos dešinasis intakas. Latviškojo Kušo ūpė.

abawem (l. *abowiem*) — nes Mž 32 ^{60, 80, 15} (1547 m.).

ābazas (l. *obóz*) — rātai, Wagen Praetorius (Pierson Deliciae Prussicae 126), Feldlager, Kriegslager R, Zeug, Armee R (Jes. X 28), in PL. heute unbekannt N. Abazu apstóju — belagern R. Šaliñ trāukiuos sū *ābazu* R s. v. *aufbrechen*. Stataũ *ābazą* R. ākrūtų *ābazas* R s. v. *Flotte*. Vėsti iñg *ābazą* GN 218_{34, 37}. Pō *abāzais* (kareiviams vežti padvādos) išvārė važiuot' Rmš. Daũg *abāzų* (padvadų) važiāvo Rmš. Didelis *ābazas* (žmonių, žasų) Lnk. *Abazas* (būrỹs) vȳrų atėin škn.

ISTORIJA: XVI amž. lauke *Abaso* BrB III Mos. 8.17 (BGLS 302 s. v. *naktigultas*), *Abase* loc. v. Br (BGLS 206).

abazėlis dem. v. *ābazas* (l.) — ein kleiner Schlitten, auf welchem (im Winter) das Ende eines zu fahrenden Baumstammes ruht LF 95, nedidelės rogelės rāstams iš miško vežti; *abazėlį* pririša prie didžiųjų rōgių Op (kalaitės Lp). Dėkui ūž *abazėlį!* — atsāko, kai kās pasiūlo nepriiñtiną dāiktą Nm.

abazus (sl.) — t. p. k. ābazas Ch (1668 m.) 2 Sam. 1, 2, 3 (abazaus l. c. Mit IV 262).

ābažas (l.) — Lager R (bibl. das Heerlager, oft auch das Heer selbst K), castra D¹; būrys, bazmas Kv. Sustojusys į *ābažą* apsikasė grioviu iš vidaus pusė to griovio supylė sau augštą ęžę D⁶ 193₁₇. Anapus Berlyno... *abaže* gulėjom Klv¹ 507 (251). Stātė į *ābažą*... valgiūs v¹ 108. Vėlnias *ābažą* valdo Dn I 72. Palōčių raīdās *ābažas* Klv¹ 175 (350). Raudū, pāšėivių *ābažas* (būr̃ys) Kv.

abažininkas (-inykas D) — abažo viršininkas. Kožno tokio darbo buo antweįzōs arba pristowas, kōri paprastaj nu wardo darbo wadīno, īr tajp szījnīnikas, sakalīnikas, *Abažinikas* D⁶ 169₈.

abažūs, -žī — большой, wielki J (Psl). Aī didī kraītī aīš gāvo? — *Neabāžū* (nedīdelī) J.

ETIM.: *ābažas* „būrys, obōz“.

abdziálka (l. **obdzialka* „обделка“). Kai k̃ negeraī padāro, tai sāko: „*gāusi nōg tėvo apdziálkū*“ (-k̃) — gāusi mūšti Lp. *Abdziálka* žēmės Rmš.

abécēla — ein ABC buch, Elementarbuch; Elementarunterricht N abecadło Miež, D.

abēcēlē arba raidýnas Jb¹ 5, obiecadło SzD, abecadło L¹, Š, Ds, O 71. *Abēcēlē* dá grabōja O¹ 8. Surašiaū žodžiūs *abēcēlės* eilė Š.

abēcēlinis r. arba (v., ž.) **abēcēlinis, -nē** — abecadłowy L¹.

abēcēliškai (adv.) sudēliōti žodžiūs, t. y. abēcēlės raīdžių tvarkōs laikantis.

abēcēliškas, -ka — алфавитный. *Abēcēliškas* žodýno kortēlių dės-tymas.

ābeitas Lp = ābejetas.

ābeja n. — utrumque, beides (r.). *Abeja* (t. y. īr krikštas īr apipjāus-tymas) yr̃a žēnklu nutėsinančio tikėjimo DPo 75₃₃. Teaug *ābeja* nēt ik pjūti DPo 113₁₁. Tai *ābeja* draugė stovēt' gal' DP 509₁₀. — *Abeja*... tikrai tikėdamas meldžiū, kō mēldė lātras DK 55₁₈. ...kuī vėl *ābeja* minī, īr lāužymā..., īr vālgymā, ō kiēliko nē maž DPo 184₄. *Abeja* sudėjo viešpatis DPo 307₇. — *ābejo* prytyrė apāštalai DPo 281₂₃. Išg' *ābejo* viena (n.) padārė DPo 269₉. — Kristus... tuō *ābeju* padārė išgānymā DPo 257₃₀.

abejā, -ōs, ābejā — die Zweifelhaftigkeit, die Unentschiedenheit K. Tai dār stōv aīt *abejōs* K. Aīt *abejōs* būti — schwankend sein K¹ I 168b.

abejai adv. — beiderseits, auf beiderlei N. Kristus, sakaū, *abejai* (abejaip, īr kūnu īr siela 7b) yr̃a kentējēs BrP II 421₁₈.

abejaīp adv. Als — auf beide Art R, in beiderlei Weise K, двояко, и так и этак J, Š. Aš tai *abejaīp* moku K. Jįžė áudžia *abejaīp* — vienaīp ir antraīp J. *Abejaīp* sākoma yrā: apkiro iř apkyrėjo čian būti J.

3 **ābejas** — колебание, сомнение Š, Zweifel N, niepewność L¹. Añt *ābejo* Kv, L¹. Bė *ābejo* — owszem L¹. Añt *ābejo* būti — unentschlossen, in Zweifel sein N. Añt *ābejo*! ateis, ař neateis J. Bė *ābejo*, aš atsikėlsiu, nepramiegósiu; o jį jaunėsnė, labiau mėgsta miėgą Sr. Kai aš, tai dār sù *ābeju* (aš tai dār galėčiau iř anksti atsikėlti) Ob. Tai, be *ābejo*, añs iř eis tenai, o jaũ iš tenai, tai iř vėlnias jō nebegal sugražinti MPs. Ař jis iš tiesų ketina piřktis žėmės? Tai dār tebėr añt *ābejo* Š.

ābejas, abejà, ābeja adj. — сомнительный Š, beiderlei, beide, двоякий, тот и другой (r.). Žmonės *abejōs* lytiės DPo 190₁ (plg. dar DPo 68₂, 101₃₁). Jis... *ābejā* dáiktą vienu padārė DPo 55₉. Ištik tenai į krūviną mūšą: krito *abejōj* pūsėj svieto daugybės D¹³ 653.

ābejet n. — обое, beides. Būs *ābejet* vienu kūnu Ch 1 Mos. 2. 24 (Vo² 81).

ābejetas — beide vom Paar (lebendiger Dinge) R, oboje J, M, обое Š, beides Ls 571. Jųjų *ābejetas* vaikų (berniukas iř mergytė Š) mirė J. *Abejets* vaikų, *ābejets* (*ābejetas* Ds) arklių (eřžilas iř kumėlė Bg) R. Jáuną vỹną naujuosna iñduosna pila, tadà *ābejetas* išsilaiko (Math. IV 17) NT. Kō padaryt negál, jėig *ābejetas* nebūs vienōs iř tiesiōs vierōs DPo 97₁₂. Tūrime nuog' diėvo dūšią iř kūną, deĩ tō jam tūrime tuō *ābejetu* tarnaut DK 28₂₂. Šiañdien vėžame mėšlą vienu árkliau, o rytōj pasikinkýsime *ābejetą* (sāko, iš viso dvėjetą teturėdami arklių) Š.

abejĩ, ābejos — oboje J, обое Š, beide (nur bei Pluralsubstantiven) K. *Abejĩ* kailiniai — обе шубы Š. *Abejos* žirklys — обое ножниц Š. *Abejos* knýgos — beide Bücher K. *Abejũ* žmoniũ DPo 101₁₉. Turiũ mārškinius dvejųs, atiduosiu *ābejus* j² 959,3. Iř dabaĩ... teĩp pikrų, kaip gerų koznadiėjų... raĩdasi. Iř mūmus visiemus di-deĩ privalũ yrā *ābejus* pažinóti BrP I 161₁₈. *Abejomis* (medinėmis iř geležinėmis) ekėčiomis ekėti J. Šiañdie važiuosim į girią *abejaĩs* (abiēm porōm arklių) Op. *Abejĩ* namaĩ Š. *Abejĩ* vaikai (*abiejũ* šeimýnų vaikai, arbà vieno katrō tėvo iř dviejũ tėvų ař dviejũ mótynų vaikai) Š. *ābejos* ekėčios Š. *ābejos* piřstinės Š. Šiañdien mūsų vỹrai išėjo *abejaĩs* jáučiais (abiēm jungaĩs) artų Š. Rā-

- gana išláužē kalāitei *ābejas* paskutinēs kójas v^o 134₄ (Mrj). **La.** *abeji* „beide“: *abajū* vāgu „beide Wagen“ ME, **pr.** *abbaien*, **s.** *bulg. oboje* „beide“.
- abejīngai** adv. — равнодушно. Gál bût teip — atsākē *abejīngai* Meilāitis Jb. Nežiūrēk taip *abejīngai* ī mūs Jb⁴.
- abejīngas, -a** — равнодушный Jb⁴, sceptyczny L¹.
- abejīngūmas** — равнодушне. Tōks jō *abejīngūmas* ne visiems čia tiīka Jb⁴.
- abejōdai** adv. — obojētnie, niepewnie, двояко Miež. **La.** *abejādi* „auf beiderlei Art“.
- abejōdamas, -ma** — сомневаясь; zweifelhaft R. Nē pāts nesumānē kā tūr darýti... *Abejōdamas* nūsiuntē dū bróliu priē (ž. prý K^v) kūnigo v² 18₁₇. Stiprai tikēdams, *neabejōdams* BrP I 102₁₄. Žmonā... nužēmintai šaūkē pāskui viēšpatī, niekū *neabejōdama* DPo 155₂₂. Mótyna... vis padúost vāliai... jō... niēko *neabejōdama*, jóg tatai padarýt turējo DPo 98₃₇. Meļskimēs stiprā vierā *neabejōdami*, nēsā abejōjančiū maldōs diēvas nevēizd BrP I 103₁₈. *Abejōdami* susišneka Jes. 8, 19 (R s. v. *disputiren*).
- abejōdas, -da** — obojētny, dwojaki Miež. **La.** *abejāds* „beiderlei“.
- abejōdūmas** — obojētnošć, wātpliwość Miež.
- abejōjamas, -ma**, — niepewny SzD, J², wātpliwy SzD, L¹, problematyczny L¹, was bezweifelt wird K, сомнительный Š, Býlo, jóg yrā dáiktas *abejōjamas* DPo 256₂₅. *Neabejōjamas* išg išmintiēs mókia davādas DPo 332₈.
- abejōjas, -janti** — сомневающийся, zweifelhaft R, zweifelnd, wankelmütig N. *Abejōjasis* (or. abeiōienjis) tenētik savē kō nuog pōno gāusiantī BrP I 102₁₈ *Abejōjančiam* gerai paminēt DK 33₂₃.
- abejōjimas** — wātpliwość SzD, J, Miež, Zweifel R, Zweifel N K, wātpienie L¹, сомнение Š, nusiminimas DK 34₄. Bē *abejōjimo* — ohne Zweifel K² I 33, zwicelfrei R, BrP I 103₂, DK 18₁₉, DPo 214₅, 306₆, MP 63_{a23}. Idánt... stipriai bē *abejōjimo* tikēti galētū BrP I 39₈. Tās bē *abejōjimo* amžinaī prapulš BrP I 185₉.
- abejōkas, -ka** — 1) непостоянный, niestaly. Kuīš prižad, ō neatiťes, pašōks, ō nepadiťbs, tās *abejōkas* J (Pšl). 2) умеренный, umiarkowany. Oras *abejōkas* — nei šāltas, nei šiltas J.
- abejōnē** (ir ž. ābejōnē Sr) — wātpliwość J, L¹, сомнение Š, Ds. Eik, bē *abejōnēs* gāusi jeib kā J. Išmintingi iř sumānantys mōkytoiai... galēs, bē *abejōnēs*, mōkyti iř plātinti evanēlijā D¹³ 357₂.
- abejōpai** adv. — obojako SzD, beiderlei R, двояко J. Jls sākē *abejōpai*; gál ateis J.

abej́opas, -pa — dwojaki J, Miež, obojaki, obojętny, niepewny
Miež, zweierlei Art Mit II 128 (Rg). Skēpeta ģr *abej́opa* — rau-
dóna iř žaliā J. Potam ģra nckurie žodžei taipajeg tokeme žėnkle užfi-
laikantieji, ne ant škiįraus abejopū Lietuwnikū, bet ant gerėšno
išmanimo NT (Pratarmė p. 2).

abej́otas, -ta — obiecany. *Abej́otos* (pažadėtos) žirklēs J.

abej́oti (ir ž. *abejoti* Sr), **-ója, -ójo** — zweifeln R, zweifelhaft,
unentschlossen sein, zagen N, колебаться, сомневаться J, Š.
Abej́oju — wątpię SzD. Aš n(e)*abej́oju*, kád (jóg Š) tai (yrā Š)
tiesā K. Anys dēliai jō gėdingos smėties apiē tatai *abej́oj* BrP I
26₁₂. Kuris *abej́oja* idant išprašyt turėtū, tasāi tenetikies DPo
295₃. Jis dēl tō (arba: jis tai) *abej́ojo* iř nenorėjo viėryti K. Nė mąž
4 *neabej́ojo* DPo 98₃₄. Niėko *neabej́ojo* DPo 105₁₉. Petras pats savi-
pi *abej́ojo* NT (Ap. d. 10, 17). Kodėl *abej́ojai?* NT (Math. 14, 31).
Dabaĩ iř mēs kai kās imam *abej́oti* Jb 50. Reikia... tikėt iř nė
mąž *neabej́ot*, jóg diėvas... rėgi iř žino visūs reikalus DPo 295₇.
Tuō (tamė L¹ s. v. *podlegat*) negālima *abej́oti* — to nie podlega
wątpliwości. Jūs visi... tūrīte... *neabej́oti*, jóg kā jūs tām kūdi-
kiui darýsite... tatai jūs pačiam diėvui... darýsite 1559 m.
FCh 38₁₄ (Mž 115₄). Jaũ aš visā tuřgū susirinkaũ iř i vezimā
susidėjau, ō jis vis dá *abej́oja* aĩ važiúoti Grk.

ISTORIJA ir ŠNEKTOS: *abeiot* MP 6₂₇ (*inf.*) netik alba *abeid* W
19₁₁ (3 *praes.*) idant mes... įsįpausĩ budami ne *abeiotumbim* MP 71₆
(plg. 189 a 26, 1 *pl. cond.*). Ne idant ašch wieroye *abeyoczo* W 38₂₂
(1 s. *cond.*). *abeiotū* DPo 26₂₈ (*abėiotū* DPo 31₄, 3 *cond.*). ape tatai te
ne *abeioii* DPo 332₁₂, t. y. *teneabej́ojy* (3 opt., permiss.). Plg. r. a. *tede-
dý, tesý* „teesiė“ Ds.

abej́ótina n. — сомнительное, zweifelhaftes. Tai *abej́ótina* K. Visa
tai yrā *abej́ótina*.

abej́ótinaĩ (ir ž. *abejotinai* Sr) adv. — wątpliwie SzD, J, zu be-
zweifeln, in zweifelhafter Weise K; **neabej́ótinaĩ** — bez wątpienia,
niepochybnie, niewątpliwie SzD, ohne Zweifel N. *Neabej́ótinaĩ*
žmogaũs dārbo, ėsąs šitas akmeĩs gadýnės įrankis Vr.

abej́ótiņas, -na (ir ž. *abejotinas*, f. *abejotina* Sr) — niepewny SzD,
L¹, zweifelhaft K, сомнительный J, wątpliwy Miež, L¹; **neabe-
j́ótiņas** — niepochybny SzD. Tās pāsakojimas *abej́ótiņas* K. Jā
piřm praleĩks *neabej́ótini* žėnklaĩ DPo 21₇. Mės... primiĩsime jū-
sū sveikātomus šešis *neabej́ótinus* artikulūs DPo 341₈.

abej́otingas — сомнительный, zweifelhaft. Pasiródė túlais *neabejo-
tingais* žėnklinimais NT (Acta apost. 1, 3).

abej́ótinis — abejójamas, wątpliwy SzD.

abejotínūmas — wątpliwość L¹.

abejótojas (ir ž. abejotojas Sr, dial. abejótojis N, K, J) — wątpiciel SzD, Zweifler, сомневающийся. Tōks kaip tū *abejótojas* neleĩg-
va atveĩsti.

abejũčiai adv. — посредственно, średnio, miernie. *Abejũčiai* (neĩ ba-
gotaĩ, neĩ biednai) aĩs gỹvẽna J.

abejuĩ adv. — von beiden Seiten N.

abejuĩ adv. — nach beiden Stellen, an beiden Stellen LF 95 (PrL).

PASTABA. Kas tai būtų *abejon* LF 95? Gal ėia o atstoja q, t. y. u?
Tuomet *abejon* būtų=*abejuĩ*.

abejũnis, -nẽ — обоюдный? idant iem dar nerodĩtumes itaremũ, negeĩ-
dẽ ne (=nẽ=neĩ) kalbietĩ ne (=neĩ) regietẽis, it but ne isz Datamio
meilẽs, bet isz *abejuĩnẽs* neapikantõs wieszpatẽis tou darũs D¹⁰ 125₂₀.

abejuĩ — utrobique, auf beiden Seiten DP 626₄, MT (BGLS 269),
(и) здесь и там J, Š. E... *abejuĩ* daugiaũs vãlijo D¹⁰ 215₁₉. Be
nebũs *abejuĩ* — iĩ ėia iĩ teĩ (abiejosẽ viẽtose)? Ms. *Abejuĩ* ma-
nẽs pilna J, Vd (Sr nẽigia, kãd taip būtų sakoma). *Abejuĩ* nueĩk,
paveizdẽk J. Dvasiã š. *abejuĩ* pašelpia mũsų plakumã DPo 332₄.

†abejũs adv. — beiderseits R II 71 (M II 94, N) — yra spaudos klaida ly-
ties *abejũr* (Abbejũr, Abbyszaley, Isz abbejũ Szaliũ) vietoje, t. y. *abejuĩ*.

Abejũtai — Alizãvos par. (Vabalninko valsčiaus) sd. Kp. (Vš II 26).

abejũtas, -tẽ — sceptyk L¹, сомневающийся. Kã tokĩ *abejũtã* va-
dĩnsi, — jĩs pãts neĩžino, aĩ ateĩs Sr.v. *Abejũtas* žmogũs greĩt atsi-
maĩno, greĩt pẽrkalbãmas Sr.v. Do (dãr) aš tebẽsũ (v. š. *tabãsu*)
abejũtas (-tẽ), vadinas, do tebeabejũju Kp. Do aš *abejũtas* dũotie
Kp. — ney Aniolas, ney žmogus, kaczeĩb tas *abejũtas* buwo mieliau-
sias futwerimas io, ... negãleio izkiẽft toy lofkoj MP 84a₁₃, idante mes...
nẽ burumbim *abejũtos* wieroš MP 82a₉.

abejutẽti, -ẽja, -ẽjo — obojẽtnieć L¹.

abejutỹbẽ (-ỹbẽ) — obojẽtność, zobojẽtnienie L¹.

abejutinaĩ — pusẽtinai (pusẽ bẽdõs Ds, Lp). Pãs mũs tai dãr *abe-
jutinaĩ* (purvỹno ne daugiausia), alẽ kãd kituĩ tai lũgai stõvi Kivr.

abejũtinãs, -jutinã — pusẽtinãs. Kitĩ spãsabai (*bũdai*) yrã *abejuti-
ni* D¹⁸ 51.

abejũtingas, -ga — obojẽtny L¹.

abejũtis, -tẽ — mittelmässig, unentschieden, weder dies noch das,
wetterwendisch N, Schmeichler, Mautchenkoser, der es mit kei-
ner Partei verderben will N, Zweifler (verãchtlich oder bedau-
erlich) K (Ls 576), średni J, toks žmogus, kuris niekam tikrai ne-
tiki Škn. *Abejũtis* óras N. Gaspadõrius (*šeiminiĩkas*) — *abejũtis*,

t. y. nei dideliai blōgas, nei dideliai gēras J. Bėrnas būvo *abejūtis* — sūktas Zr.

abejūtis, -čio — Zwiedorn R II 423. Mt 63 šitą augmenį sako esant *ilex aquifolium* (bot.).

abejūtiškai adv. mittelmässig, eträglich N. Aĩ toll iš čia ĩ (v. š. *uñ*) Pānevėžį? — *Abejūtiškai* — nei (v. š. *ni*) toli nei arti Pnv. Negudrūs ėriūkaskas kaip tik priešingai elgiasi visai *abejūtiškai* (K. Jokanto Gamtomokslis).

abejūtiškas, -ka — mittelmässig, erträglich N, vidutinis. Šiėmiet *abejūtiški* linai Pnv. Čia da piřstinės visai *abejūtiškos* (dār gėros) Jnsk.

abejūtniai adv. J. v. *abejūčiai*.

abejūtnis, -nė J. v. *abejūtis*.

Abelaūkiai — Biržų par. sd. V⁸ II 17 v. š. iš senėlesnės lyties *Obel-laūkiai*. Biržėnai ištaria: *abelis*, acc. pl. *obelis*.

abelgà, -lġos (l. *obelga*) — pyktis. Aĩ nėjema, sàko, *abelgà* sù vaikais? Lnk. *Abelgà* pàjemė l. c. Užpuolė *abel'gà* Lp (čia l tebėra minkštas). Mani ima *abel'gà*, žėlius Lp. Cf. abalgà.

5 **Abėliai** — 1) Zarasų aps. mst. A 1884 358, 2) Pėndelio par. sd. V³ II 26 skaitytini yra *ābēl'ei*. Šito vardo pusilgiam ā rašomojoje kalboje atliepia o. Tai gi, reikia rašyti *Ožėliai*. *Abelis* ir *abolis* N (K) turi a lygų ā: *ābelis*, *ābōlis* — r. k. lytims *obelis*, *obuolys*.

Abelis, -lio — Abel W 54₁₉.

abelnai (g) adv. — gänzlich R, allerdings, überhaupt, ebenrecht R, allgemein; im Ganzen, in Pausch und Bogen; ganz, gänzlich, sehr, ganz und gar N, zupeľnie J. *Abelnai* tikrai — eben recht N. *Abelnai* jūods M „visai“. *Abelnai* išvālgė M. *Abelnai* gerai B^s 220 (Telš. aps.). *Abelnai* žilā galvā B^s 49₃₈ (Klv). Tūlą kaĩtą *abelnai* lŷg kraũjo įraudino Klv 186 (358). Tū, dievė... gražoji mūs *abelnai* išgaišinti K1Gb 95. *Abelnai* dovanójo J.

Abelnai pažįsta dar šie šaltiniai: D⁸ 1₂₀, 2₂₁, D¹³ 334, v¹¹ 216, v¹³ II 62, 1724 m. v^o 1 101₃₂.

abelnas, -lnà (g. обелный Bg¹⁰ 174) — zupeľny J, allgemein N (ungebr. K), ogólny, ogółowy Miež, universus D¹, *Abelnas*... tvānas Ch (Mit IV 236). *Abelnà* prasmė Miež 9. *Abelnajai* pamierikai ėsant D⁶ 13₂₈. Būsiti mán *abelnù* (eigentümlich) dáiktu BrB 2 Mos. 19,5 (BGLS 269). *Abelni* ātpuskai J.

abelnystà, -ỹstos — Eigentum BrB 2 Mos. 19,5 (LF 269).

abelnūmas — paprastumas, popolitość L¹.

Abesiniėtis, -tė (dar.) — абисинец TA IV, 11.

1. **abl** (l. *aby*) — 1) лишь бы (только), bėt (tik). *Abi* tiktaĩ būs vesėlija, visi šóksima J. Nes(i)bijók kàd (kà) nū blōga, *abl* tik rýt

būs geraī Lp. Gardū negardū, *abi* daūg l. c. Kās padārē, tās padārē, *abi* (= bēt tik) diēvas dūšīā dāvē l. c. Vaikas—kāp vaikas, *abi* akēlēs vēselos (v. š. vēsalos) l. c. 2) arbā. *Abi* šīaip, *abi* tāip padīrbk J.

2. *abi*—oče, beide v. *abū*.

abičēstī (v. š. *ābē čīēstē* Jb) Als—na dwoje, obojētnie J, «yra sakoma Gruzdiečiuose tuokart, kuomet netikima, ar kam pavyks kā-nors įvykinti ar kā įsteigti» (Albas Gedaminas). Af atsigaūs tās mēdis įdiegtas? *Abi-čēstī*, t. y. aīt ābejo (gāl atsīgāuti, gāl neatsīg'uti) J. Aničdvi gyvén *abičēstī* (nei pikrūoju, nei gerūoju) J. Kāip čīā gāli baigtis?—*Abi čēstī* Als. Eīsiu rātū paprašyti: *abičēstī*, af gāusiu, af nē Trk, Vks (arba: *abičēstī* sū gavimū). Eik, paprašyk Jōnā ī talkā! Sū Jonū *abi čēstī* Trk (V. Baliutis).

Abi čēstī yra nom. du. iš žodžio *čēstis* (g.) „счастье“.

abyčius (l. *obicie*)—обои, Tapeten. Sienas musztas *Abiczium* KG¹ 606.

abydā, -ydos (g. обидā)—krzywda, bezprawie SzD, Ueberlast R (in PL unbekannt N, lit. ungebr. K), ignominia D¹, Unfall (nepalaims) BrB I Mos. 19, 19 (BGLS 269). *Abỹdā* daraū—krzyd-dzē SzD, leid tun R. Nuliūsta išg *abỹdos* DPo 283₂. Daūgal svīete yrā *abỹdū* Kp (NS 999).

Be to, *abỹdā* pažįsta dar šie šaltiniai: XVI amž.: 1573 m. Postilė (Mit V 133), 1579 m. w 66₆, 1595 m. DK 18₇, 33₂₅, 1599 m. DPo 53₁₃, 77₃₁, 213₂₉, ..., 1600 m. MP 63₄₅; XVII amž.: 1605 m. Ld 83₄, 1629 m. PS I 6^o₉, 152₂₀, 1677 m. vo¹ 92₃₀; XVIII amž. ir vėliau: 1701 m. NT (Act. ap. 18, 14), 1816 m. GN 32b₁₃, 190₂₄, D⁴ 19 (D¹⁰ 63, D¹³ 147, 262, D⁸ 136₂₈, 150₂₂, 161₄), PP 31₈, 10°.

abydas (sl., v. *abydā*)—grosse Menge, z. B. valgių, drabūžių Klp (Mit I 64₅₈). Didelį *abydā* šilkų tavōrų ī ūžrubežī pārgabent l. c. 78.

Jacoby's kirtį *abydui* deda ant a-, kuo aš abejoju. Iš *abỹdos* atsiradusi lytis Klaipėdoje turētų būti ištariama v. š. *abyds*, gen. *abỹda*. Pastarom dviem lytim ra'omojoje kalboje alieptų * *abỹdas*, -do. Ar tiesa?

abỹdin'inkas (unbelegt)—Gewalttäter, Beleidiger (g. обидник) N. v. *abỹdninkas*.

abỹdinti, -na, -no—Ueberlast tun, zuviel tun R. v. *abỹdyti*.

abỹdytas, -ta—ukrzywdzony SzD. Je (=jėi) kas kam kou sūgawoie, o išzūkōs i tūšā pats pasirodē netejsiō, tad tas paliko to wergō, kam jis buo ōzmetūniejes netejsybē, je negalieie nu *abydytojo* issipirkti D⁸ 169₁₇. Senowie tejsybē wens āntram atūšē tokiō pragōmō: padariōs āntram išzkadā jawuse, piļwose, ar gīriese, tujau *abydytasis* nugriebe tou, kōrs jem abydā arha išzkadā buo padarēs D⁸ 176₂₆.

abỹdyti, -dija, -jo (g. обидити)—krzydżę, przebarszczam SzD, ich tue Unrecht M. Kād pōns kōkī nōrint piliōnī *abỹdijo*, šīs ne-

galėjo jō ī savo magistratą apskūsti D⁵ 242₁₂. Rūstybės prieš tuos, kuriē jī *abūdijo* (PS I 15₁₉), neparodė PS I 32₃₀.

abūdinas, -ydnā (g. обидный) — schädlich M, N; lästig; auch gross, gewaltig N.

abūdinkas (r. abūdnykas SzD) — krzywdziciel.

abl-dvi v. abūdu.

abieciavoti, -oja, -jo (l. *obicować*) — žadėti. Atsaky Szwętas, ta ir mace Diewa; Abieciawota nug aukšciause Tiewa KG¹ 515₄.

abiedā, -iēšos (g. * обѣда „piētūs“) — pirmutinis ryto valgymas Vlk. Eik guīt pō gerōs *abiēdos* Lp. *Pobiēdai* (= pō abiēdai) šaukštas nereikalingas l. c. Valkiniūko par. dzūkai valgą per dieną penkis kartus. Tuos valgymus vadiną šiais vardais: 1. abiedā, 2. pūsrytis, 3. pietai, 4. pavakarčiai ir 5. večeriā.

Gudų обѣд-а, be dzūkų, pažįsta dar ir Lātgalos lātviai: dial. *abāda* „eine aus eben geschlachtenem Schweinefleisch und Kohl bestehende Speise“, *alēlas* (dial. *abādas, obādas*) „skerstūvēs“ ME.

abiē-dvi Dvd. v. *abūdu*.

ab.ējū (ir r. abiejū) v. *abū*.

abiēm(s) v. *abū*.

abietnyčiā, -yčios (l. *obietnica*) — pažadas LT I 353 (1726—55 m.).

abijojas, -janti — abejojas: abiojenti MT (BGLS 269).

abijojimas — abejojimas: priesch abioghimus MT (BGLS 269).

abijoti — abejoti: naera ko *abioie*, iog... PM 2b = nėra kō *abejōja* (3 praes., o ne gen. sing., kaip kad yra manęs BGLS 269. Todel Bz'io žodžiui *abioias* „Zweifel“ reikia pridėti mirties ženklą †), jōg...

abijoti saką šaukėniškiai žemaičiai (Ba⁺ 299₁₂). *Abijūoti* (v. ž. *abejūote*)

Mžk.

abiju — abiejū (gen. pl.) ar abejū. Du Wiru fchicze BaŃniczon eiufiu ir meldufiūs Diewa girdim, bet ne *abiju* malda tapa ifchklauŃita BzP I 361₂ (BGLS 61.269 *abiju* kildina nuo nom. pl. *abiji* „beide“). Dievas gijmditojis Dievas gijmditas *abijusump* (= abejuosėmpi ar abiejuosėmpi?) DwaffŃie fchwentoghi Mž 325.

Kadangi ir Mažvydas, ir Bretkūnas yra žemaičiai (*žādei, žādeis, veri* „verčiai“) ir, be to, šiaurės vakariečiai žemaičiai, tai jų lyrys *abiju*, *abijusump* galėtų būti skaitomos ir kaipo *abijju* (*abejju*), *abijjusu(m)p* (*abejjusyp*). Rašomosios kalbos dvibalsis *ie* (dienā, liepa) Mažvydo ir Bretkūno šnektose turėjo būti ištariamas *ji* arba *ei*, kaip kad šandie yra ištariamas šiaurės vakariniuose Žemaičiuose. Tai, kad juodu rašo *diems, diena*, dar nerodo, kad *abiju* negalima būtų laikyti esant lytim *abiejū*. Ir Daukantas, rašydamas *dijws, čijna*, betgi terašo tiktai *dwiijū*, nes parašyti **dwiijū* bus buvę jam nepakabū.

abil (l. *abyle*) v. *abile*. *Abil* tik būtų šiėno, būs kām išpjauti Srv.

abile (l. *abylye*) — bēt (tik), лишь бы. *Imtāu, abil'e* (l. *minkštas*) *duo-
tāi* Lp. *Jis imt* (imtū), *abil'e cik jām šuvā atkišt* (atkištū) l. c.

Abilio lieknas, Ramýgalos par.

Abilitis — Suvalkų žemės upė: See, der do heist Dussen (= *Dusiā*)...

Aliten (= *Alytūs*)... und do czwisschin hat man ein flis, das heist *Abi-
litis* Sc II 697. Be nebus čia *Obelijos* apylinkės upė? Tuomet (1384 m.)
upė būtų vadinė *Obelytis* (*ābelitis*).

abi-pus (abipūs) — по обе стороны, с обеих сторон Š. *Mūsų
miestas abipus* ūpės pastatytas Jb¹ 164. **La.** *abi pus* BW 19347.

abi-pusiai N, abýpusiai Dk, abypusiai K — auf beiden Seiten, obu-
stronnie. *Abypusiai* kėlio būtų rañdas K. *Abypusiai* tvorės gūli Jb.
Peilis *abypusiai* aštrūs, skudrūs J. Yrā prisākymas... idānt *abý-
pusiai* mylėtumbitės DPo 190₃₇. *Abipusiai* tō tilto Vo¹ 288₆. Upės
krañts bañsiai status... *abypusiai* lýg ragūs iškėles stiñpso Vo¹ 294₄₂.

La. *abpuš* „zu beiden Seiten“.

abi-pusybė (r., ž. -ýbe) — (z)obopólnóść L¹.

abi-pusingas (nn.) — abipūsis, obopólny L¹.

abi-pusinis, -nė — zobopólny L¹.

abi-pūsis Miež, Ds, abypūsis J — obustronny, обоудный, по обе
стороны расположенный.

abyrai-torius, -rė J — swawolnik.

abi-rankai adv. — abiem rankom, oburącz Miež.

abi-rañkis, -kė (ir abyrañkis — *Zweihändler*, Rg Mit II 128) —
oboręczny SzD, oburęczny J, der beide Hände gleich gut ge-
brauchen kann, ambidexter N. Iš abičjų rañkų tāšo abirañkis,
t. y. sū tiesiā iř sū kairiā J.

Abisavas — Sālako par. (sėlių žemės) ežeras.

abi-šal — abipus Š. Ar yra kur toks žodis?

abýšala Psl. arba abišalė (Jnš, kur i yra i, t. y. pusilgis; *abišala* Dvd)
dial. = abýšalė.

abý-šalė — apysūkinė (per abi kepalo šali) riekė Ds, Kp, Ob, Sv,
gleñ chleba, skiba na około bochona okrojona RŽ, Brotschnitte
über beide Brotseiten Rg (Mit II 128). Įsidėjęs užañtin *abýšalę*
dúonoš, piemuō išginė galvijūs Ds, Psl. Mótėrys dúonos *abýšalių*
neišteñka O 30.

abi-šaliai (ir abyšaliai R, K) — по обе стороны, auf (zu) beiden
Seiten. *Abišaliai* āštras — obosieczny SzD. Kalaviļas *abišaliai* āšt-
ras — palasz SzD, PS I 11₁₀. *Abyšaliai* aštrūs — zweischneidig R.

abi-šalinis, -nė (ir abyšalinis K) — obostronny SzD, beiderseitig
K, indifferent, neutral, unparteiisch N.

abi-šālis, -lē (ir aby-šālis) — obojętny SzD, obustronny J, beiderseitig, was auf beiden Seiten ist N. Tās žmogūs — *abišālis*, t. y. sutiņka ir sū vienu ir sū kitu J.

abišālystē (ir aby- K) — obojętność, obostronność SzD, Gleichgültigkeit, Indifferenz N, Beiderseitigkeit K.

abišāliškas, -ka — obustronny L¹.

ābitas Rmš (l.) — habit L¹ (D¹³ 625, Pt 195, v³ 552, Žn 55,216), bjauriai pasiūtas užvalktis, papr. moteriška sukniā Sml. Jis jūoda *abitq...* dėvėjo D¹³ 163. Dėvėjo... šarvas..., aīt kurių viršum baltā *abitq* aītvilkā turėjo D⁸ 262.

abivali Als — i tak i owak J. (Be nebus tik *abi vali* nom. du?). *Abi vali* (abývali) — if šiaip ir taip, if bārē ir nēbārē už raudoną skėpetą, o už jūoda bārē J.

Del Juškevičiaus abyčesti, a byvali prof. Jb man rašo (1923 m. IX. 10 d.): «Alsėdžiuose tekdavo dažnai iš senio Būbėlės girdėti tokių pasakymų: Ar laimėsi, ar pralaimėsi? — *abi čėsti* (ir šiaip ir taip gali baigtis). Tenai „čėstis“ = mano „šėčstis“. Katraip reik pasielgti? — *abi vāli* (daryk kaip tinkamas, abejaip)».

abivātelis, -lio (l.) — obywatel. Benē patsai įsitaisēi tōkį brāvārą? — juōkēsi vīrai. — Aš negaliū, aš sodojē... bēt čia vienas *abivātelis...* vāro Ž¹ 315. **Abavātelius** Rmš.

abladnūmas — obszerność P¹ 19.

abladnūs, -nī (sl.) — obszerny P¹ 89.

ablamūkas (g.; plg. rus. облом „grėva, griōzdas“) — неуклюжий, грубый, мужик облом Ds, Dvd, Pnv, Vd, ŽmB. O tū, *ablamūkai*, sudaužēi puodynē Všk.

ablaūkas (aū daro du skiemeniu) — toks keiksmo žodis Rmš. (g. Облоух „lėkausis“).

7 **ablavā, -āvos** (g.) Ds, Rmš, **ablāvas** Dvd, Kn¹, Slnt, Škn — об-лава, Treibjagd. Pōnas *ablāvā* dāro Grl (LB 211₂₉). La. *ablava* U s. v. *Treibjagd*. Plg. 1494 m. liet. metrikos žodžius: Ауъ облавъ имъ не ходити (РИБ XXVII 546).

ablavās — ? Iš *ablava* aūšt aušrėlē Mit IV 441 (Malavėnai, Šiaul. par.).

Ablažiniai — Обложиня, Grinkiškio par. vs. Vš II 29.

abliā (l.) — Hobel, pybanok. Sutrinko... tėvėlio griūdos... *abliā* abliavōtos NS 332₄₆ (Ppl), 336, 340 (Brž).

abliavōtas, -ta — heblowany. Sūolai *abliavōti* J⁸ 87. Sutrinko... tėvėlio griūdos... brōlių *abliavōtos* NS 329 (Vb).

abliavōti, -ōja, -jo (l.) — heblować, стирать J. Čiūkš brūkš — prō augštinį skiedos skreñda. — *Abliavōja* Kp ms. (LT I 302).

abligas (l.) — oblig P. Abligus... įrašyti v¹⁸ I 17. Ima kōžnas sąvo *abligą* Ož (Bs² 179).

ablīgas v. *ablīkas* — haczyk, kruczek. Rankōvės tūr būti aīkštos, priē lētenų raīkų sū *ablīgais* užkabīnamos v² 22.

ablīkas (g. *haplik* Bg¹⁰ 120) — hafika Λ, kabinūkas, haczyk, kruczek Kv (Bg¹ 147), KG 573, Lp, Vrnj, v¹ 27₂₅. Paprastai dėvė-(ja) pilkas sermėgās, siūtas sū staciomis apkaklėmis, priešakyje bė guzikų, sū *ablīkais* sukabinamas, užpakalyje didei rukšlōtas v¹ 106₁₇. Dusetiškai, svėdasiškai ištaria *āblīkas* (l.).

ablinga — apylinkė, l. okolica Šv. Kad šis žodis kilimo būrų žemaitiškas, tai švėkšniškai šiandien jį ištarytų **aplingā* (cf. *aplinkā* „apylinkė“), nes visų lietuvių, kaip ir latvių, šnektose priešdėliu cina ne **ab** (sl. *ob-*, pr. *ab-*, *eb-immai* „apima“), bet *ap-*. Švėkšna istoriškai-geografiškai pridera senojo Kuršo pietinei daliai. Del to nebus nuostabu radus čia kuršiškos kilmės žodį. Kuršiškai-žemaitiškas žodis **ab-linga** „aplinka“ rodo mums, kad kuršių, kaip ir prūsų, kalboje priešdėliu būta **ab-**, „ap-“. Ir kitu priešdėliu — **sen-** — kuršių kalba, skirdamosi nuo lietuvių ir latvių kalbos, sutinka su prūsų kalba: kurš. *sen-tace* ar *sen-tacis* „santakys“, iš kur: „van dar vortan up de beke **Sentatze**, dar kom t we beken tosa mende“ 1422 m. BG 452. Iš *ablingos* dar patiriame, kad kuī iai užuot *linkti* yra sakę **lingti* „sich biegen“: lie. *lėngė* „ein Wieschen zwischen zweien Anbergen“ R (curonismus? = lie. *lėnkė*).

Ablinga — Endriejavo par. sodā Vš I 55.

Ablingis (v. š. *ā-bitngis* Sr, r. k. *āblingis*) — Papilės par. pavardė p².

āblis Lp, **ablīs** Dvd v. *āblius* (l.) — hebel. Jei reikalāuna *āblis*, tai nepadarysi kirviū Lp.

abliūbėlnykas (l.) — oblubiennik. Čia pamatykime didžiūs vaīgumus iš darbinėimus, kuriuōs švenčiausia mergā... su J., *abliūbėlnyku* savuoju, keītė DPo 55₃₂.

abliubeñčius Rmš (l.; ar *ū* ilgas?), -čė (KG 311) — oblubieniec. Bet Ablubieñčius Tawi Patieszije, Kad palinksminty pri tawēs skubieje KG¹ 542 (KG 474).

abliubenyčia (l.), -yčios (ar *ū?*) — oblubienica (g. облюбеница „jaunōi, nūotaka“ Зап. рyc. c. XV в. 69) DU 4, 28, KG 310, SA 188. Ateik *ablub.nicze* mana, ateik isz Libana SA 255.

abliubenỹkas (ar *ū?* lenk.) — oblubiennik. Jisai išeit išg įščios mergōs, kaip *abliubenỹkas* išg pakājaus sąvo DPo 54₂₇.

abliubinỹkas (l.; ar *ū?*) v. *abliubenỹkas*. Didėsnis svetimmoterāvimas... yrā, aplėidus diėvą ir *abliubinỹką* danguiėjį, paīmī sau kitą DPo 97₄.

āblius (l, g. *hebel*) — рубанок, Hobel J. *Abliaus* skiedų poduškėlė

v^o 314₄ (Vks). Darbiniškai sukróvė į vieną vietą... *ablius*, drožtuvus, skrostuvus v^o 242.

Āblius (l.) — Adomo sūnus (bibl. vardas) Tot¹ 85₂.

ablotas (vok. *Oblat* R s. v. *Hostie*) — Hostie, Oblate R (N, K, L¹). -lo- gali būti skaitomas ir -lio-.

ablūdnas, -ūdna (l.) — obludny. Svietis ablūdnas j^o 838b, 10. par *abludnus* apgaudiniejemus ž. (LT I 363).

ablūdnavistis, -ties (l.) — obludność DPo 131₃₂.

ablugai (sv.; ar ū?) — valkūnai (?). Eik, teĩ yrà pastatýti ablugai Rm.

Abo·kai — Абакн, Lieplaukės par. soda V^s I 45.

Abakas — Papilės par. pavardė P².

abonameñtas (sv., n.) — abonament L¹.

aboneñtas (sv., n.) — abonent, subskrybent, (laikraščio) ėmėjas, parsišiusdintojas L¹.

Abo·ros — Marcinkonių mst. laukų vardas.

abradniai adv. — 1) zbytecznie, hojnie. Kaip *abradniai* elgias, paskuõ pàts netùri, pàts pritrùks(ta) J. 2) nieskromnie (o mowie). *Abradniai* (neviẽžlybai, bjaũriai) kalba J.

abradnũs, -ni, -ãdnũ Als — 1) zbyteczny, hojny. Kuĩs plačiaĩ elgias, neskundžiamai (ž. *neskundamã*) dúoda, daũg dúoda, tàs *abradnũs* J. Aĩs yrà *abradniõs* kalbõs Tv. *Abradniõs* kalbõs žmogũs — kàd nè nuõ bjauriũ žõdžiũ nesusilaĩko SInt. 2) obszerny SInt. *Abradnũs* (erti) namaĩ J.

Abráitis — Ketũrvalakių, Naujãmiesčio, Ramygalos par. pavardė.

abrãkas (g. оброк) — 1) ž. apsuikinė duonos riekė, abyšalė Kv, Ms, skiba, kawai chleba J. *Abrãkã* pamėtęs, kėpalo neieškók Pln. Išsitràukė pyrãgo *abrãkã* Ž¹ 226. 2) Futterhaber B, Pferdefutter (glattes) R, farrago ex avena et acere Ds, Kv, Lp, obrok (dla koni) J, Miež. *Abrãkas* árkliui nesunkũs Sch 73. Baugštãm žirgui nutruĩpink *abrãkã* Sch 104. Yr... árkliãms šiẽno iĩ *abrãko* j^o 124, 4.

Abrãkã pažįsta dar šie šaltiniai: j^o 181, 14 331, 16 (j^o 106), Grl (LB 273₁₁), Oz² 242, NS 1178 (Ppl), 1053 (Brž), TD 47.

abrakėlis (ž. -ėlis) dem. v. *abrãkas*. 1) Jzm¹ 41, v^o 287 (v¹³ I 192).

8 Džiaũgsis gãvęs pyrãgo *abrakėlĩ* Ž¹ 196. Júodvarnis kas diẽnã nẽšė jam (sc. Elijõšiui) dúonos *abrakėlĩ* v¹⁰ 80. Kuĩs pavaĩgėlis, į jõ namũs atẽjęs (ž. atẽjęs), negãvo dúonos *abrakėlio* (v. š. *ab-rakėlẽ*), aĩ sãujos miltų? v¹ 44₅. *Abrakėlĩ* (v^o 287) dúonos dãvė ūbagui, piemėnei J. 2) Grl d. 5, 14, 79, 2 (LB), j⁴ 958, 8, 1017, 10, 1063, 4, Klv¹ 51 (294), NS 1000, O¹ 10, v^o 401₂₈, 438₁. Má(n) suĩku (sunkũ Ds) grýnas *abrakėlis* j^o 502, 4. Dúokit žirgui (Dúok

žirgėliui J⁴ 823,7) *abrakėlio* J⁴ 57,12, 217,9, 597,9. Žvėngia žirgėlis *abrakėlio* J⁴ 87,8. Bėrą žirgą balnójau, *abrakėliū* pašėriau J⁴ 403,1.

abrākinė — žiubčius, žibiniūkas; terba, iš kurios arklius šeria (liuōbia) abaku Ds, Jnšk, Kp, Lnkv, Pnv, Rgvl, Sml. *Abrākinę* (sc. taibą) pasiūti J. Pripilk *abrākinę* avižų Trgn.

abrakiūkas dem. v. *abrākas* (2) Kv (B_s⁴ 65).

abrazužėlis dem. v. *abrākas* (2). Meįgyt, ...dúok žirgui *abrazužėlio* J³ 564,6,7.

abrazužis dem. v. *abrākas* (2). Ką aš nežėngsiu pás stainužę? Ei, dúoda nēša *abrazužį* J⁴ 864,14. (Jautužėlius) namō parvārē, *abrazužiu* pašērē, šaltinėliū pagirdē J⁴ 419,8.

Abramiškiai — Višakio Rūdōs ap. káimas.

Abraōmas — Abraham (su *h* rašo DPo 75₂₁, Tot¹ 85, Abrahamui W 23₃₁, kur *ha* gali būti ir *hā hā=ho*).

abraškā, abraškos (sv.) — 1) tai yra tokia, kurią dėvi kaimo žmonės ant kaklo, kuri dengia visą krūtinę Nj (Vilkėlių sodžiaus A. Bagdonas). Kas tai per daiktas? 2) šunims dedamasis apinasris, kad žmonių nekandžiotų Pnv¹, odinis raištis šuniui ant kaklo Všk, ŽmB.

ābrė — platus, gilus lovys misai tekinti Jnš (B_g⁵ LXVI 234), цыльный чан Š (iš B_g); lovys kiaulienai sūdyti Škn. La. *abra, abris* „Backtrog“: air. *uibne* „kleines Trínkgefass“ <**obnio*-Petersson Zur Kenntnis der idg. Heteroklisie 33.

abrėdnai adv. — небрежно, apsilėidusiai. Aps(i)eit (3 praes.) *abrėdnai* Als (Jb).

abrėdnas, -ednā — apsilėidęs Als. v. *abradnūs*.

abre'nčė (Abrečėzy P) — Wasserschlach, utricularia (bot.). J. Šlapelio *abrenčiā* Bg¹⁰ 126 yra atstatytinė (rekonstruiert) lytis iš P. Matulionies Mt 60, 63 *abrenčios*. Pabrėžos rašyba rodo kirtį buvus ant *en*. Lyti **abrenčiā* Pabrėža būtų parašęs Abrečėze.

abrenčkāvas, -avā (l.) — obrączkowy (dukat). Tā giesmė didei patiko Motiėjui, todėl, girdi, ištraukęs *abrenčkāvą* muštini, brink! — mētē mán (v. š. *mōn* iš senėlesnės *mūn, mūnie*) aūt stālo v¹ 82₂.

abriedėlis — 1) Morchel, Pfifferling B, Krkn, Rg (Mit II 128), Vl (J) v. *briedėlis* Bg¹⁰ 123, margas (rudas), pumpuruotas, anks-tyvas grybas, kur skirpstynai jie auga, vidurvasary, nekirmija Kn¹ (*abriedėlis*). 2) toks grūžulis, gatunek kluska. Anā skaniūs *abriedėlius* išvērda (plg. J). 3) medinis indas varškei, sviestui, smetonai išidėti, vagonė Sv. Įdėjo piemeniui *abriedėlį* Kp (Vr).

ETIM.: slB. абръдъ „boletus quidam, phallus esculentus“ || обръда „locusta; еже есть оwoць дикій“ : kaš. *břód* „Obstbaum“ < **braidā*-Trautmann BSW 36.

abriedūkas v. *abriedēlis* (2) — kiulkis. Nā jaū, *abriedūku* nemóki dirbt?! Ugi paiŃk tēšlā, sukočiók ī piřšto stōrī, supjāustyk šmotēlais, ō tuōš šmoteliūs pērtrink (v. š. pārtryk) peř (v. š. pař) īšvirkščiā tārķā īř susiriēs tāu abriedūkai Grk (Stud. Iz. Jūzikis).

abrieskai (g. обръзки) — Gekrōse, потроха G, LF. **Abriežgai** — mēsgaliai, skudurai Aln, Dvd.

Abrieskai (g., l.) — l. Obrzezki, Šiaulėnų vls. sd.

abriēskas (sl.) — w parafji wiekszniań. zaczy parasol, baldachim KosL 218a.

ābrinas, pl. **abrinai** š. v. ž. (Ms, Pp, TI, Žr) — jaszczyk J, A, dėžė, vogōnė KosL 89a (v. š. *ābrėnc*), arboreum vasculum Bg⁴ LXVI 234, ascus p¹ 37,102, stačio medžio išskobtas indelis su antvožu varškei, sviestui ar smetonai įdėti škn. ākys kaip *abrinai* (drebulės medžio puodėliai sviestui) Žr. Kitām aīt pečiū (ž. aīt pečiaīs, v. š. Ńnt pētės, petės) spindinčios peřpetės, tókios didelės, kaip *abrinai* Ž¹ 24. *ābriną* sviesto arba smetono plemeniui (ž. -nie) įdeda gospadinė J. Penki vėrai gyven vieni kaip *abrinai* (viengūngiai, vienstėypiai) J.

abrinė v. *ābrinas* — medinė dėžė sviestui, griėtinei arba varškei įsidėti kelionei Inš, Žg. Vienos mōters kaip *abrinės* (viėntulės, viėngūngės) J.

abrinėlis (ž. -ėlis) dem. v. *ābrinas*. Užsitėpė sviesto iš *abrinėlio* Ž¹ 148. *Mōna abrinėl'is užbrėnka* Mžk.

ābrinis (v. š. *ābrėnis*, gen. *ābrinė* Mžk) v. *ābrinas*. Māma, įdėk mán (v. š. *mōn*) sviesto (v. š. *svėista*) ī *ābriną* Mžk.

abrinūkas Miež (r. a.) arba **abrinukas** š. v. ž. dem. v. *ābrinąs*. Išvyniōjo iš ryšėlio *abrinuką* Ž.

ābrisas (sv. : l. *obrys*, vok. *Abriss*) — Portrāt, Bildnis. Karālių *ābrisai* išpiešti Oz (Bs⁶ 196₁₈). Triobō būvo *ābrisai* kitų žėmių karālių Nm (Bs⁴ 237).

abriūsas v. *abrūsas*. ī *abriūsą* šluosčiaus Klv¹ 236 (121).

abriūsėlis dem. v. *abriūsas*. Nėškis, sėsėle, ...rankėlėj šešnėčių *abriūsėlį* Klv¹ 13 (7 Piktupėnų par.). Reiks mán daūgel dovanōti plonūjų drobėlių, margū *abriūsėlių* l. c. 215 (109 Vilkyškių par.).

9 **abriūsukas** dem. v. *abriūsas*. Aš šeštōji seųžėlė nešiaū brolyčiams... viėnōj rankėlėj pusrytūk, antrōj rankėlėj *abriūsuką* Klv¹ 14 (7).

Abrōmas (sl.: s. rus. Обрамъ, l. *Abram*)—Abraham XVI amž. (Mž 35₅, DK 49₁₅, DPo 35₁₂, 259₃₅, 336₃₇), Ch (Mit IV 242), v¹⁴ 55. Tėve *Abrōme*, susiml'k! DPo 361₁₉. Sėsis sū *Abrcmū* DPo 101₅. Iš čia turime pavardę *Abromaitis* Pnv aps. (Rm), iš kur ž. ir dial. v. a. (Jrb, Tlž) *Abromaitis* (á iš ái): Weltou dar *Abromatis* apskėlbę rasztą D⁵ 237₂₄. Žydo vardą dusetliškai ištaria *ābromas* (v. s. *ābrāmas*), kas kilimo yra lenkiškas žodis del kirčio.

Abrōmiškis—1) Ušpālių par. sd., 2) Troškūnų par. sd. Vš II 22, 3) Žiezmarių ap. sd. *Abrōmiškiai*—Anykščių par. sd. Vš II 19.

ābrozas, pl. **ābrozai** (sl.) bvL—о́браз, образ, Bild R. Gražūs *ābrozas*, mefiks gaspadōrius B (iš kur turi paėmę M, N, Sch, K). Moliavōti... *ābrozus* Kl^v 121 (58). Katalikai... bažnyčias... pūošė... sū *ābrozais* v⁹ 139.

abrōzas DP 581₃₁, 582₁₄, 583₂₉, abrōzo 582₁₂, Abrōzas 1605 m. Ld 57₁, daug abrōzu 57₆ rodo, kad greta su lytim *ābrozas* kai-kuriose šnektose sakytą ir *abrōzas*. Pastaroji lytis del kirčio turi būti kilimo lenkiška.

ISTORIJA: XVI amž.: 1579 m. w 51₆, 112₂₂, 1595 m. DK 19₂₃, 26₃₄, 1579—1590 Br (BGLS 123, 226, 298 s. v. *ligugimis*, 325 s. v. *stabas*); XVII amž.: 1605 m. Ld 57₈, 10, 1668 m. Ch (Mit IV 231).

Žodį *abrozas* (BGLS 298) Bretkūnas kartais parašo ir su *e-*: *ebrozas* (BGLS 56), tu darai Wiefchpatie ių *ębrozą* (weida, gimi) mieste papeiktą P₂ 73₂₉, wifsi, Diewai Pagoniu ira *ębrozai*, o Wiefchpats Dangu fuitwere P₂ 96₅. Del Bretkūno žodžių: *Ebrusą* BGLS 325 „abrūsą“, *aekrutai* BGLS 225, *Ekrutus* 314 „ākrūtus, l. okrēt“, *elle* BGLS 56 „l. ale“ reikia laikyti žodžio *ēbrozas* pradinį balsį *e-* antriniu, kilusiu iš senėlesnio *a-*. Ir lietuviškosios kilmės žodžiuose, jei tikėsime Becenbergeriu, kartais Bretkūnas parašo *e-* pagrindinio *a-* balsio vietoje, pvz.: *erkiaus* BGLS 56 „arkiaūs“ (arkytis), *aeklas* 272, ekliegi 56, ekliemus 72 „āklas“, *eschwų* 56 „āšvų“ (žodį *āšvā*, gen. sing. *āšvos* yra gavę lietuviai su *a-* iš *e-* iš iranėnų kalbos). Žodžio *eiliōs* vietoje Bretkūnas rašąs *ailioie* BGLS 134, pra wifšas *Ailes* 287. Visi šitie faktai be nerodo tiktai, kad Bretkūno šnektose, kurios priderėta prie šiaurės vakariečių žemaičių šnektų krūvės (*lėipa* arba *lįpa*, *dōuna* arba *dūuna*), jei žodžio pradžios balsių *a-* ir *e-* dar nebūta sumišusių, tai bent jau pradėta mišti? Tam pritartų s. v. z. *elsuoti* V (la. *elst*; plg. lie. *vaduoti* || vedū, *maiūoti* || metu), *egunā* D², *ēkl-ežeris* A₁₅ greta su būdv. *āklōs* „āklas“. Žemaičių *ēkau* „eikiva“ Knt, Kv greta su *akšyn* Kv arba *akšēn* Knt „e'k šenai“ (y, ē —pusilgiai, tvirtapradžiai balsiai), *ēgly* Kv „ēglė“ greta su lytim *aglāšaky* „ēglės šakā“ Kv rodo, kad senovėje tiktai to *e-* tevirsta balsiu *a-*, kurio niekuomet negauta kirčio. Ir mano šnektose (Pažiegė, Dusetų par.) iš *e-* teatsiranda *a-* tiktai tuomet, kai *e-* nėvienoje linksniavimo ir asmenavimo lytyje negauna kirčio: *arēl'is* (ē, ī —pusilgiai) „eršlis“, *arškētis* „erškėtis“, bet *ēžeras*, *ēglė* (—ē pusilgis, nesiauras, l—kietas; taip teištariu vienas aš su motyna; velioniēs tėvo ir kitų mūsų šeimos narių ištarmė skiriasi, nes jie sako *ēglā*: —ā

pūsilis), *érkē, éizētē, éizētē*“ (bēt aīna „eīna“, aīžilas „eīžilas“, nes tvirtagalių skiemenų *e-* negauna kirčio, mat, čia kirčiuojama yra antroji dvibalsio dalis, t. y. *i* ir *r*). Plg. dar kas pasakyta žemiau prie *al'snio*.

abrozauti, -auja, -avo—bilden R (Bilder machen B nach K), bilden, nachbilden, portraituren N (jetzt in Pr. Lit. ganz ungebräuchlich N).

ābrozdas (del *d* plg. Bg⁵ LXV 302) v. *ābrozas*—образ (икона), Bild Ds, Grī (LB 275₇), Kv; D⁵ 71₂₈ (D¹⁰ 11₂₂), V¹⁶ 9 (V⁷ 39₂₁), Gm 43, PP 69₁₇, Mit VI 72₈ (Uš), Tor¹ 13, 40, 43, J, Miež.

Pirmą kartą *abrozda* randame 1600 metuose: *abrozdas* MT 212b (plg. BGLS 269). Latgalos latviams žodį *abrozdis* „obraz“ Kurm 109 arba *obrozds* „wyobrazenie“ l. c. 250, t. y. *obrōzdis* (o iš *a*, ō iš *ā*), bus atnešę lietuviai kunigai. Plg. kas 1509 m. liet. metrikoje (РИБ XX 600) pasakyta del abrozo: образъ Паньны Матки, Рускый, на золоте, съ шахирами, зъ рубины, съ перлы, иже коштовала на двесте копъ грошей, а сто копъ широкыхъ грошей.

abrozdēlis (r., v. a.; ž. *-dēlis* Kv, Jzm 64) dem. v. *ābrozdas*.

abrozēlis (ž. *-zēlis*) dem. v. *ābrozas* Kl^v 384 (190), 484 (238).

Stov gendroželis kaip *abrozēlis* Kl^v 476 (233 Pilkalnio par.). *Abrozēlį* pamečiau UL 63. Māno vainikėlių *abrozēliai* kaisyti J⁴ 210, 13.

ābrozin'nkas—Bildhauer, Bilderschnitzer, Nachbildner N, Bilderverfertiger od. -händler K.

abrōzyti, -zija, -jo (l.)—образиц. Afz ... tawi Diewa muna yr artyma *abrozjyaw* ZCh 306₁₀. Kas do przyczyna Diewa pazgardity, Yr sunkieys griekays aną *abrozity* KQ¹ 272₂ (KQ 488₄).

Dzūkai *abrōzija, abrōzijo* vietoje šiandie besako *abrōzina, -no* (nie abrozić L^v 69, nie abrozitow 15, abrozinow 19), kas yra naujadaras kabys (3 fut.) || kabina, *-no, mýnkščys* || *mýnkščina, -no* pavyzdžiu atsiradusis. Kabys, mýnkščys, kurie niekuo nesiskiria nuo sakys || sakýcie, *laidzys* || *laidzycie*, padėję yra analogijai atlikti jos darbą ir bendraties lytyse * *kačýacie*, * *mýnkščincie*, kurios *sakýcie* (sakoū), *laidzycie* (laidou) lyčių pavyzdžiu šiandie yra jau pavirtusios lytimis *kačý(ie)*, *mýnkščýc(ie)*. Šituo analogijos keliu busėjusios ir kitos mūsų kalbės šnėktos.

Dusetiškiuose *otrazić* sulietuvėjo gavęs *api-* (praeft.): *apibrōzijo* (v. i. *apibrāžijā* arba *apibrāžijā*; galinis *-ā* pūsilis.)

abrozýtis dem. v. *ābrozas*. Stovi bernýtis kaip *abrozýtis* Kl^v 66 (31, Vilkyškių par.). Čia meilingi bernýčiai, visl kaip *abrozýčiai* l. c. 67 (31, Rg).

ābrozninkas (-nykas Dvd)—Bildhauer R II 74, abrozų pardavėjas Dvd.

abrozuoti N v. *abrozauti*.

abrūsas (sl.), pl. *abrūσαι* vL—ręcznik SzD, Miež, Handtuch R, N (in PL. allg. bekannt N), K. Dúok *abrūsa* nusišluostyt, māt

jaū nuslprausē Grk. Piršļj melāgiau, *abrūsa* gavaī, pāts gāļ ga-
vai j⁴ 811,12. Nuslprausiau ne vādeniu, nusišlūsčiau ne *abrū-*
sū (Rasā, sāulē) Oz¹ 24. Stubō (viduō Pln) *abrūsai*, (ō Pln) laukē
galai (Bālkiai) ms. (Sch 56). Senī stōvai, naūjos nýtys—grāžūs
būs *abrūsai* Lp.

ISTORIJA. XVI amž.: 1579 m. W 159₂₆ (Abrufelije), BrB Joh. 20,7
(BGLS 325 s. v. *spistas*: Ebrufa). Plg. g. ширинку albo оброуець (Зап.-
рпс. Сб. XV в. 73), Majē *abrūsy* bialōwyje (Zbiór wiad. do antropol. kr.
XVIII 224. Dysnōs aps., Vilniaus žemėje).

abrūsāvas, -avā (l.) — obrusowy. Iš *abrūsāvo* dvāro Grī (LB 160₆).
abrūsēlis (ž. -sēlis) dem. v. *abrūsas* — Handtuchlein R, ein klei-
nes Handtuch N, Taschentuch B. Jāunajai mošēlei — mārgas
abrūsēlis Vo¹ 455₁₃ (švn). Vienō rankēlē pusrytēliai, antrō rankē-
lē *abrūsēlis* j⁴ 27,3. O nē stuomenēlis, ō nei *abrūsēlis* žemužē
ritinējos j⁴ 609,5. Būs mošytēlēmīs pō plōnā *abrūsēlī* (j⁴ 532,6), ō
dieveržēliams pō plōnus marškinēliūs l. c. 386,10. Schitai jra swa-
ras tawa kuri ešmi Abrufelije palaikes 1579 m. W 159₂₆. Sū *abrūsē-*
liais langužiūs šlūostē j⁴ 844,5.

abrūsnyčia (g. *обрўсница) j — abrūsui (rañkšluosčiui) pakabinti
vagis, rēcznica.

abrūstas j v. *abrūsas*. Del -sas perdirbimo galūne -stas plg. žodžius
čestas || čėsas, zopostas.

abrūsūotas, -ta — turis abrūsā, abrūsū su-, per-rištas. Stōv bērī
žirgēliai *abrūsūoti* Kl¹ 426 (209, Katýčīų par.).

Abrūtis (cf. Abrāitis) — žemaičio pavardē In 548, Sr.

absoliucija (l.) — absolucja (absolutia 1579 m. W 16₄) — išrišimas L¹.

absolutybē — абсолютизм.

absolūtinis, -nē — абсолютный. Absolūtinis atkarpōs ilgūmas —
абсолютная длина (величина) отрезка (math.). Absolūtīnē dýdžio
reikšmē — абсолютное значение величины (math.).

absolūtīškas, -ka — absolutny L¹.

absolutizmas — absolutyzm L¹.

abstinencija — tvārdymasis.

abstrakcijā, -ļjos (sv., n.) — абстракция, atsiļā (neol.).

abū m., **abl** f. — oba SzD, oba, obie j, Miež, beide R, KGr § 1016 a.

Abū labū dygiū, kaip dāgis sū usniā Pln ptr. *Abū* labū gražiū,
kaip rōžē su jurginū l. c. *Abū* labū tōkiu: aīt vienōs šakōs pa-
kārķ, neatsisvertū l. c. *Abū* labū tōkiu — kōtas ī kōtā Miež. *Abū*
labū tōkiu: vīenas sukuņpēs, aītras suliņķēs Kl. *Abū* labū —
kišk ī maišā Pln. *Abū* vienōs momōs nevertū B. Kād kūliame,
abū kūlkiva, kād gēriame, *abū* gērkiva Pln. Pūodas kātīlā vainō-

ja, *abū* labū tókiu Als. Kātils kātilā vainó(ja), *abū* jūodu D⁴ 55. Kās jūdu *abū* priēš manē viena? Pln. *Abū* draugē tūri užlaikf pakājū DK 32₉. — Nepanēs mūdu *abū* jāunu J³ 734,5. Visi manē šlōvina, visi manē gārbina, *abū* galū plōnina, peī vidurī stōrina (Šeivā) Op ms. — *Abī* labī begēdi, veltēdi V. Rankā raīkā plāun(a), kād *abi* bālti būtu Kv. Geriaūs sāuja pakajinga, kāip *abi* ranki sū prociā LF 53. *Abī* tiēdvi daī MT 70a. — tarp tū durū eī skersaj dwī sijnī, kōrīdwi jungē *abē* szalīnē trobos sijnē (= *abi* šalīnī trobōs sienī) D⁵ 23₂₁. *Abī* kalbi (Lit. u. Deutsch) išsimokinti N. — **abiējū** Grī (LB 267), K, DPo 300₂, 343₃₄, Nm arba (r. a.) *abiejū* Ds, Ba² 5₁₄ (Kp), 105₁₂ (Sb), DPo 178₃₀, 308₂₀, 359₁. Pūodas pūodā peikia, ō *abiejū* dugnai juodi Pln. Svēcias svēcio bōdis, ō gaspadōrius *abiejū* l. c. — **Abiem** grābā padārē, *abiem* duōbē iškasē, *abū* draugē pākasē J⁴ 1048,23. Augin močiūtē dvi dukterēl... *abiem* žadējo pō trīs skrynelēs Sch 11. Tūr(i)... nelygiā alga *abiem* DPo 358₂₆. — **Abiēm** (ž. *abim*) raīkom — obu-
rācz L¹. *Abiēm* ūpatinēm š. sakrameņto (sc. priēmimas) DPo 317₁₃. La. *abu duo* ME, *abu divu* BW 31342 „abudu“, *abi* „beide“, pr. *abba i* „abu“; sl. *o'ba* „ambo“.

TARMĒMOKSLIS IR ISTORIJA. *Abūm* jūdum J³ 1114,2 (dat. du.). *Abūm* (ž.; v. š. *abōm* slat) žadējo pō vỹšniū sōdā J⁴ 930,2. — Kuomēt kumēlē *abum* (v. š. *abōm* Pln) galaīs lvgiai mātō? (Kai šika) Pln. — Augin močiūtē dvi dukrytēl... Jī, augindama iī aipindama, *abim* (v. š. *abēm* slat) sodino pō rūtū daīžā J³ 802,11. Augin tēvēlis dvi dukružēl... *abim* dukrēlim (sc. žadējo) pō dvi skrynēli plonū drobēliū J³ 828,2. Tvērķ (griēbk) *abim* raīkim (v. š. *abēm rōn'kēm*)! Als.

Potam tur *abeyumpi* (= *abiējum-pi*) atfigrefchti ir yump taip kalbeti 1579 m. W 28₂₈.

abu (t. b. *abō*; Vadokliuose kirtis ant *o* Uzi) dial. is *abā* (sl.) — arba. *Abu tō ēšeik*, *abu āš ēšeis*(b) Pl.

Del dusliju žodžio galo balsių štai ką rašo J. Koncvičius Mit II 256 (1884 m.): In den Endungen des Nom. sing. -as, -us, -a (Šeduvōs paršnektoję), des Instr. sing. -u, -a, des Nom. pl. -us, des Accus. pl. -us, -as, der ersten (-u) und der dritten Person (-a) praes. der Zeitwörter, die ihr Präsens auf -u bilden, lauten die Buchstaben -a und -u unbestimmt, annähernd wie das polnische y oder das französische e muette in einsilbigen Wörtern. So einen unbestimmten Laut können wir am besten mit den altslavischen *ъ* vergleichen, wo es in der Mitte eines Wortes als Vocal erscheint.

abū-du m., **abi-dvi** f. — alle beide R, oba, obadwa J. *Abūdu* vīena sūbine šik Sin. Kātilas pūodā (Pūodas kātilā LF 53, v, Pirtis jāujā Pln) vainōja, ō *abūdu* jūodu D. Meškā sū lōkiu — *abūdu* tōkiu Sch 89. Pilnas pūodas mēsōs, *abūdu* galū kiāuru (Pirščiū-

kās — nopeřkas) Sch 62. Piningai iř prõtas tūr dldžia galýbē, kād juõdu *abũdu* sueina i vienýbē Sim. Sēdžjo dũ bernýčiu, *abũdu* šiporýčiu Klv¹ 74 (35). Tiek vélñas, tiek bicsas — *abũdu* juõdu Sim. Mõtnai *abũdu* vaikũ pasimirē K. *Abũdu* (DPo 36₁₉) pri lýginimu rõdžia mũmus galýbē DPo 118₃₁. — Rankā raĩkā plāuja, kād *abldvi* baltos bũtũ Sim. Põvilas ... mini *abidvi* ýpatini DPo 185₂. — Iř abidvies (abydwys) šaliēs P³ 28. — Nũobrukũ pa ģemus, pērplēšk peř pũsē iř padũok *abldviem* Oz (Mit II 60).

La. *abu duo*: 1. *abačwa* „ambo“. **La. r.** *aba-divi* (v. š. *abadivi s̃vītes* N. Rancans Kas nutyka Liurdā Piterburgs 1907 p. 22, *obadivi* krũdzinĩcas S. Cunsks Latv. taut. dz. I 14): g. ободна „abudu“.

TARMĒMOKSLIS. *Abuõdu* pravadõriai lygũoja kienõ bũs viršũs Mit II 253 (šd). *Abuõdu* sũ seniukũ Gm 48. — *Abiẽdvi* šērc põ juõdbēra žlrgā Klv¹ 92. Māt, *abiẽdvi* akývos pažiũrēti, kaip gyvēna studeĩtai ko 32 || er tēde abēde princese ... sweike iř linksme Mit II 33 (Kring), kas bus v. š. ģēr *tēidē abēdē* (=tiĩdi *abidi* be v iř *tõduõ* „tuõdu“, *abõdõ* „abũdu“, kā Bz rašo *abũdu* Mit II 40) princesē (sc. tēbiēra „tebēra“) *svēiķē* ģēr linksme. — Asz kaltāi iř nekalťai sudisiu, bet diel man žinomu pri- žaszczui, noriejau *abudqms* (= *abũdums*, v. š. *abõ dõms* slnt) pirmu da- tirti v^u 223₁ || *abiẽdviejũ* K. — Tai vls mũdum *abũdum* (v. š. *abõ dõm* slnt) valũžē padārē j^r 600,8 || *Abiẽdviem* raĩkom iřĩk Nm || Sũ *abldvim* (v. š. *abõ dvēm* slnt) raĩkim ... plõdams j^r 856,7.

ETIM.: **abũo* **ũũo*=s. la. *abbu* doh RKr XIV 41, t. y. *abu duo*: 1. *oba-dwa*, rus. оба „abũ“. Ćia a- yra ide. rodomasis įvardis (pronom. demonstr.) o- (greta su e-), *-*buo*=ide. -*bhũ*, tasai-pat elementas, kaip iř skaičiaus varde gr. ἄμω, lot. *am-bo*, skr. *u-bhũu* „abũ, beide“ (u- yra rodomasis įvardis: lot. *u-ter*, sl. *u-b-torb* „antras“, av. *u'ti* „taip“).

abũ-jai, abi-jai Ds — abu, abi. Mēs *abũjai* Kp. Mēs eisim iřgert alaũs *abũjai* Grz.

abũ-jen(ai), abi-jen(ai) — abu, abi. buwo *abujen* nogets (sc. *nuogais*) Ch (v. 81). Mēs *abũjen* bũvom Vd. *Abijen* raĩkos Dvd.

abũoja n. — несочно, противно š. r. a. Ćia mán *abũoja*, nebegaliũ gy- vėnti Aln, Ds. Ģĩntautui pasidārē *abuõja*, nēt lũpos iřkrỹpo, kaip kokiũ glėiviũ palytėjus vs¹ I 185.

abũojas, -uojā, -ũoja š. r. a. — uvėrũs, nedoras, piktas šmn, pik- tas, greit susipeša Rk, противный, несочный, надоедливый, злой, нахальный š. Šuniabuřniai, linkmenĩškiai pāsakoja, bũvę tai *abuõj* žmõnēs Ģ. Jis labāi *abũojas* (дрянь) žmogũs Aln. *Abũojas* šuvā Ds, Rk, Sl. *Abũojas* iř jõ žmogũs — neiřtikimas, abejõtinas (in malam partem) Kp. *Abuõjas* žmogũs — sunkũs, bjaurũs, piktas Sl. *Abuõjā* kiaulē — bjaurĩ, piktā, įkyrĩ Sl. Niaũgi nemātote, kiek vā-

saros darbuosė poėzijos?... Nėr iř mėšlavežtyje! Jis visai nėra toksai *abuđjus* kaip miestelėnui ródos vs I 215.

ETIM.: *abū* „beide“. *Abūo-jas* būty „beiderseitig“, „ablem“ šalim noris būti geras. Kilimo žodis galėtų būti sėliškas. Plg. Sėlpilio (vok. Selburg) būdvardžius *dievuojis* „dieviškas“ Bw 15861, *dūmuojis* „dūminis“ Bw 14594 var. (dūmuoja istaba). Kad ir sulietuvėjusių sėlių kalboje būta galūnės *-uojas*, rodo Lusetų par. ežero vardas *Zađuojas* Bg¹⁰ 3,86,271, kuris kilimo negali būti lietuviškas dėl *z* (*žądas*, *Žadikė*—Fa^ušvio par. upė). Žemaiti kosios Kur'o dalies upėvardis *Karklūoja* Bg¹⁰ 270, kam priitaria ir latviškoji Kuršo dalis (Endzelin Lettische Grammatik § 136), rodo ir kūršių kalboje buvus būdvardinę galūnę *-uojas*.

abuojausia n. — самое нечеловечное. Nėr *abuojausia* kaip (v. š. kàp) mótėriškas LnkM.

abuojybė š. r. a. — противность, надоедливость, нахальство; злое противное существо, нахал š. Eik tū, *abuojybe!*—bjaurýbe! Ds, Sv. Tai *abuojybės* (sc. jáučio) skėtrūmas, neužsilėidžia iř tiek Uš.

abuojūmas š. r. a. — надоедливость, нахальство. Jis (v. š. ānas) *abuojumū* visa ima Ds.

† **aburaz**—Stacknetz R II 336—spaudos klaida *ābaro* vietoje.

abuřlyti, -lija—1) draskyti, plėšyti, ardyti Všk (v. š. *abořděl*).

2) refl.—przymilać się VI (J). Jisai *abuřdijas* su sàvo svočià J.

abūrdos, -dū—pabūklės I, ūkio padarynės Ut. Kąži (v. š. kūgi: ū pusilgis) ānas (jis) darýs, kàd *abūrdų* netūri LnkM.

abūšlaitė Dsn v. *ūbašlaitė* Bg¹⁰ 127, 181.

abuvātelis (abuvātolis Dvd; l. obywatel, обыватель)—turtingas žmogus. O, jis didelis *abuvātelis*: pinigų tūri kaip šiėno Pnv.

abvaron' kas (an gali būti=*ōn* arba *ōn*=rašom. kalbos *añ*) J s. v. *apsikabinėti* (l.)—obwarzanek, баранок. Apsikabinėjęs *abvaron' kais* J (=barōnkomis Ds: ō ilgas).

acà dz. (be nebus tik iš **ač?* v. *de*)—atstók, atsitràuk Lp.

Acacinaĩ—Ацоцыно—Pašilės (Kražių) par. dv. Vs I 56.

Acys—pavardė (dr. K. Jokantas).

acók dz.—atstók, atsitràuk v. *acà*. *Acók*, bóba, nemelāvus! TŽ I 261 Nr. 131,3 (Mrk).

āctas (l. *ocet*) Miež s. v. *uksusas* Nm, Rmš.

Actravas (A=ā)—Остров—dvaras ties Bīržų miestu.

āč—nėš, porridge, da SC 61, gib her B (N, in pr. L. unbekannt K), adhortative Interjektion BGLS 269. Tacziau ghis... kalba fu... Diewo neffibianczefseis: Acz gywenkem Rafkaschnai, kalci beturrim BrP II 237₁₈. Acz pabudawokem miasta BrB I Mos. 11,4. Atfch (gib her) man tawa Sunu BrB I Reg. 17, 19.

Ačas, Ačis (Ačys?)—Kaltinėnų par. pavardė P.

ači, ačigi — bringe her, gib her BGLS 269 v. *áč.* Aczi-m nu mana Moterį BrB 1 Mos. 29,21. Atfchigi man, manas Sunau, walgiti BrB 1 Mos. 27,25. Žemaičių tarmėje *ači* gali būti kilęs iš **ačē*.

ačià — eī čià, eī matýk, ha (als Ausdruck der Ueberraschung, Verwunderung) K¹ I 572. Kuršaičio rašyboje *aczià* gali būti vestina ir iš senėsnės lyties *ačē*, jei ji būtų kildinama iš *at+šē* „hier, lot. ce-do“. Su šituo *ačià* (*ačē*) galėtų būti vienos kilmės ir pietinių dzūkų (Lp) *acà* „atstok, atsitrauk“.

āčiū, ž. āčiuo (v. š. *àčou* Pp, Sd) — dank! (besonders in der Kindersprache gebraucht LF, Ds), спасибо, благодарю J, Miež, Š. 12 **Ačiū!** kàd táu diėvas dúotų gėrą pāčią: sū vienu dančiū iř tuō klibančiu Sl. **Ačiū** tāmstai — благодарю вас! Š. Labai būs *āčiū* — буду очень благодарен Š. Niekuomėt nesākė *āčiū* v⁹ 56. **Ačiū!** jaū pilnà dūšià (pilnas pilvas Sim) iř kišėnė V. Lengviausias iř pigiausias užmokesnis „*āčiū*“ (dėkuo ž.) Sim. **Ačiū!** — Užaugk didelis! Nm. Vyteli, sakýk dėdei *āčiū* Mžk (D. Šidlauskis rašo: *ācio*, kas bus, gal, *āčp* = r. k. **āčiu*). Už mào (v. š. *mōna*) sūgaistį šėlmis nē *āčiū* nepasākė Mžk.

ETIM.: g. *āuo* (*āciu*! — dziękuję, w mowie dziecięcej. Ust. z. Litwy. Karłowicz Słown. gwar polskich I 3) Карский Белоруссы I 144. Žodžio tėvynės (Lietuvà ar Gudo žemė?) aš neesmi dar susekęs.

ačiūlis, -lė — ačiū sakytojas, dėkavotojas. wisumetu bus duota milesta prideranczej diekawojentem arba *acziuluj* v⁹ 101.

ačiūoti, -uoja, -ačiāvo J¹ — sakyti ačiū (dažniau apie vaikus kalbant) Kp, Mžk. Porą dešimt metų atgal buvo paprotys vestuvių laiku *ačiūoti* jaunavedžių naudai. Tam tikslui, prieš išvažiuojant į šliubą, kelios moters sumeta pinigų į lėkštę ir pradeda dainuoti: „āčiui āciu, āčiui āciu“... prašydamos paeiliui iš visų vestuvių dalyvių, išskyrus jaunavedžius Grk (stud. Iz. Jūzikis).

ačpažā, -āžos (g.) Grl = sėmėnė Prn — Nativitas, Госпóженка.

Senesnis skolinys yra Lātgalos latvių *gaspāža* „Frau, Herrin“.

ačtē — neštē, porrigite, date SC 61, gebt her B, v. *áč.*

† **ad** — Prāposition und Prāfix BGLS 243, 246, 275. Visi tie pavyzdžiai, kuriuose Bz-is tariasi sumeškeriojęs *ad* (išcheit *ad* schullines: *ad=ait?*) ir *ad-*, yra paprastosios klaidos. Prieš balsius (pvz., *atait*) paprastai tėra rašomas tiktai *at-*. Spaudos ir rankos rašto klaidos nėra laikytinos drauge su žinomuoju aistista Bz-iu tikraisiais kalbės faktais (plg. dar lytį *ungnies* TŽ I 399₃₀).

ada G, BGLS 49, 269 (Br), Miež — Haut, blona. Šis Bretkūno žodis skaitytinas yra *āda* arba *āda* „óda“; plg. jo paties pėsakį apfchro *odas* 2 Mos. 25,5 „Opšr(i)o ódas“.

adalniai (sl; *del* vietoje gautas *dal* iš *daliės, dalyti*) — ОТДЕЛЬНО. *addal-* nei distincte 1600 MT (BGLS 269).

Adalpa (A = ā, l minkštas, lenk.)—Adolf Lp.

adamantas (sv.) BrB 2 Mos. 28,18—ἀδάμας, Diamant BGLS 269, PS I 155₂₄.

adamaškas (l.) v. *adamoškā*. *Adamaško* šniūraukėlė TD 19.

adamoškā, -oškos (l.)—adamaszek SzD, Damast, (nur Žem.) N. *Adamoškos* rūbas SzD. *Adamoškos* kiklikūtis Oz² 39. *Adamoškų* šniūraukėlė LB (GrI d. Nr. 8₃).

ISTORIJA. Lenkų *adamaszek* arba *adamaszka* (iš ital. *damasco* Фасмер Греко-слав. эт. III 26, Berneker SEW I 183), kaip matyti iš liet. metrikos, Lietuvoje yra jau pažįstamas nuo XV amžiaus: шуба соболья волоочная ... адамацъкою 1488 m. РИБ XXVII 508, изъ ее скры-ни адамашокъ мой выняла. Невингъне жону мою помовила адамаш-кою 1518 l. c. XX 1011.

adamoškinis, -nė—adamaszkowy. *Adamoškinė* šniūravonė Sv.

ada'nt (š. r. a. *un* šnektų krūva: *adunt* 1605 m. Ld 35_{10, 12}, 36_{2, 5}, 37₂₁, 76₂₁)—*idant*, aby SzD, *damit*, auf dass 1644 m. PS I 7₃₂, II 1. griekas ... Dieuwy ne meksta, nes ne itinka io noruy ir ažušali-
na meylų Dievo, ir todrin reykia *adunt* butu išnaykintas 1677 m. vo¹ 91₂₁.
atai! bažniciūn... unt rubu dayrofi... *adunt* iu ne šulaužitu, arba ne
pateptu rupinafi 1644 m. vo¹ 62₄.

Adašiūnas (v. š. *da* gali būti kilęs ir iš *do*)—Ramýgalos par. pavardė.

ādata ž. (Als, Jzm 95, Kv, Ms), r. (Ds, Kp, Lp, Zt; DPo 359₁₇, DP 484₁₁), v. (Oz, R II 264, Nm) arba **adata**, -oš v. dial. (K, N, Sch 55; Cappellet IF XXXI 435—*adatū*, Grk)—igla SzD, J, Nadel R, игла, шип, колочка š. Pavalkų siuvarmōji *ādata*.—**ādatos** amžius—truūpas amžius šts. Iš *ādatos* ko nė vežimas Sim. Iš *ādatos* (adatōs Sch 107) vežimą priskāldo B (bvL). Ieško kaip (kai šln) *ādatos* Op. Lōpas aūt lōpo, *ādatos* (adatōs Sch 60) nė (nei Sch 60) dūrio (Kopūstas) Kv. Siūlą iš *adatōs* išvėrti K¹ s. v. *ausfadeln*. Siuvėjas niēkad *ādatos* nepasineša Sim. Tiek tās šiau-
čius, tiek tās kriaūčius—bē *ādatos* nepasiūsi Sim. Tōs *ādatos* šiknā visāi užrūkus (užsivėlus) Op. *Adatōs* aks, ausis, subinė (bu-
lls Nm)—Nadelōhr K. Įveriu siūlą *ādatos* buliū—nawłoczę iglę SzD. pérlišt' per įkiū *ādatos* DPo 359₁₇ (plg. 18₂₃). — *ādatą* įvėrti, siūlą į *ādatą* įvėrti K (plg. Jb¹ 99). *Kāp cik jy galēs* (l kietas) *ādatū varcycie rañkon* (= siūti), *āš jū pasimsiū* (mōkyti siūti) Lp. Tėvas *ādatą* vōgē, sūnūs kumēlę Kpr. — *ēš vē'inā ādatā* (= iš vīenai *ādatai*) *ciēla vēžēma priskālda* Krt. — Momā gāli devýne-
tą vaikū *ādata* išpenčti, ō tėvas nė (nei Sch 89) šešiaīs žirgaīs vīeno B. Ghi ira wedama karaliaufpi rubais *ādata* i chrafschitais

BrB Ps. 45,15. — *Žūrėk* (ž ir r kieti) *kàp àš neiñveru* (siūlo) *ādaton* Lp. — Sėdi kaip aīt *ādatų* — siedzi jak na szpilkach L¹ s. v. *szpilka*, Ds.

13 MĪSLĖS: 1) Mažà bobūtė visą svietą apdeñgia (rėdo Sch 55) Oz¹ 9. 2) Geležinė kumėlė (kumelaitė Srv), kanapinė uodegà (-gaitė Srv). — Adatà bei siūlas Sch 55. 3) Graži panėlė visą svietą aprėdo Škn. 4) Mažà mažà bobikė (panėlė Jnš, Lž, Žg) visą svietą rėdo (aprėdo Žg, deñgia Jnš, Lž) Rs. 5) Mažà panėlė (panytė Srv) visą svietą rėžo (deñgia Srv) Pnv. 6) Mažà moterėlė visą svietą apdeñgia Lpn (Sch 55), Kpr. 7) Moterėlė vienkočlė šimtà rūbų dėvi Krp. 8) Panėlė daili smaili, nepalaižęs neikiši (Siūlą i ādatą vėrti) Pnv. 9) Plieninis kaulas, pākulų uodegà Pnv. 10) Plonà (Laibà Ds) panėlė visą svietą aprėdo K1š. **La. adata** „Nadel“, išvestinis žodis iš *adyti* „sticken“. Prūsai *adatai* yra turėję kitą vardą: *ayculo voc.*, *aygle prG* „Nadel“, kuris galėtų būti vienos kilmės su sl. *igla* „игла, igla“, jei *c* (= *k*) būtų rašybos klaida garso g vietoje.

adatėlė (ž. -ėlė, š. dz. -ėlė [v. š. *adatėlė* Tvr, r, l kieti, ē platus]), dem. v. *adata* — igielka SzD, Nadelein R II 264. Tū siūdinsi mán marškineliūs (ž.) bė siūlo, bė *adatėlės* K1p¹ 1.

adatinė v., ž., **ādatinė** r. — игольник Š, igielnica L¹ (neol.)

adatininkas — Nadler N, iglarz J.

adatinis v., ž., **ādatinis** r., -nė — igłowy Miež, igielny L¹.

adatnyčia, -ỹšios K, **adatnỹčia** Kn¹ (pusiau sl.) — Nadelbüchse K, igielnica J, Miež. **La. adatmīca** „Nadeldose“.

adatnỹkas r. — игольник, Nadeldose Ds, Rk, Sv. **ādatnykas** — игольщик Pg, Sv. Būvo atājęs žydas *ādatnykas*.

ādatninkas R II 264, **adatniñkas** K, š — игольщик, iglarz, Nadler. Tai māt, žydas *ādatninkas* būvo atējęs iř apsimainiaũ *ādatų* (Grk saką ir *adatų*) aīt skuřlių Grk. **La. adatniēks** „Nadler“.

adatótas, -ta — iglasty L¹.

† **adėjaĩ** — valasnykas (*zool. gordius aquaticus*), Haarwurm Rk (Bg¹⁰ 126) — yra mano netiksliai nugirstas žodis (v. š.) *ādėjeĩ* (*ā* pusilgis) = *ēdējaĩ*, acc. pl. *ēdėjus*.

adeptas (sv., n.) — adept (šaliniñkas, mokinyš) L¹.

ādeta (v. š. *ādeta* Als, Tl) v. *adata*. *Gėlžėis kumėlėlė, lėnū oudenėlė* (*ādeta*) Skd (J. Gadeikis).

adētīninkas Als, Tl (v. š. *adētinīnks*, tarsi žodis būtų kilęs iš lyties **udūtīninkas*) v. *adatninkas*.

adi (l. *ady* „o tai!“) šliūbas! Didžturčio sūnus su kunigo sesele! J. Dobilas.

adyčia — vingūs raštai, išsiuvos, Stickerei. Iī *adyčias* dār pridėčiau, kād neužmiřštų Ož² 43.

adỹklė — Strickzeug Mit 1 134 (Klp).

adiklėlis dem. v. *adiklis*. Pasi(j)ėmė tėrbę, sudėjo į jį šiokius tokius daikteliūs: *adiklėliūs*, vyželės Ba² 210₂ (Pg).

adiklis, -lio r. — hölzerne oder knöcherne Nadel, кочедык, подковырник J, Jb⁴, Miež, š, O¹ 105. Dirbo aldią, išėjo (v. š. *išėjā*: ē, ā pusilgiai) *adiklis* (v. š. ad'ikl'is: i, i — pusilgiai) Ds (ptr.). Sū *adikliū* lúodo vyžās Kp. **Adỹklis** (v. š. ad'ỹkəl's) Dvd. La. *adeklis* „Strickzeug“.

Priekulės žemaičių *a'dyklys* (a' — netrumpas) „Strickzeug“ LF 95 be nėra tik skaitytinas *adyklỹs*? Pastaroji lytis atatiktų la. žodį *adĩklis* „Strickzeug“.

Adiklis (ar -yk-?) — Pumpėnų, Pušaloto, Vaškų par. pavardė.

ādymas — подковыриванье, подковырка; вышиванье, штопанье, Sticken, Stickerei š, haftarstwo L¹, Sticken K.

adynā, -ỹnos (g. година Bg⁶ 12) vL — Stunde R (in PL. wenig gebräuchlich N), Zeitmoment, Zeitpunkt; in Samog. eine Stunde von 60 Minuten K, godzina J, Miež. Kelintā dabaĩ *adynā* Ds, š. Ateis tā *adynā*, kād mán reĩks numiřti J³ 5, l. búwo maž ne bešta *adinā* DPo 230₁₀. Ji priė trumpōs *adỹnos* — sagt man von einer Frau, die bald niederkommen soll N. Nuō (dial. nū Sch 246) tōs *adỹnos* Sch 246. Nereĩks žvākės uždegimo priė smeĩčio *adỹnos* Dvd. — Stovėk, bernýti, *adỹnq* Kl¹ 149 (73). Kókią *adỹnq* — bisweilen N. kelės tųieg *adinā* sugrižo ing Jerusjālem DPo 251₂₂. *Sapciñtū adžynū atvažáu* (septiñtą *adỹnq* atvažiāvo) Mrc. — Miėstas keturių *adỹnų* (в продолжении 4 часов) dėgė Slk. — Pō keturių *adỹnų* būs sveikas, rāsīt sveiką Plv. — Miegójo neatsibūdamys dvidešimtī kėturias *adynās* (v. š. à'dỹnās) D¹³ 111. užtemo jāule pufėdienoi per ižtĩfsas tris *adinās* arba wālandas DPo 239₃₉.

Senovės raįytoiai, sekdami gūdus, *adỹnq* dažnai parašo ir su h-: *hadina* 1573 m. (Mit V 51), 1579 m. W 14₃, 45₂; 1591 m. Bp I 19₁₀ (BGLS 76), 1599 m. DPo 230₃₀ (greta su *ad-* 19₂₃, 211₁₉, 230₁₉). Plg. iš liet. metrikos posakį: было съ чотыри години въ ноци 1522 m. РИБ XX 1561.

adinčėlis — ein kleiner oder lieber Klügling K.

adinčiškai adv. — klüglingsartig K.

adinčiškas, -ka — klüglingsartig K.

adinčiukas K v. *adinčėlis*.

adinčius — Klügling B, R, K, Fähnchenführer, Rädelsführer R, Aufwieglar, liederlicher Bursche N, przywódca, herszt Ak 94, ein Anstifter von liederlichen Streichen K, Attentäter Jrk¹ 128.

Tù *adinčiau!* (Ein litauisches Mädchen erklärte mir dies als „Pferdedieb“ und für eins der stärksten Schimpfwörter LF 57).

Stud. Izid. Jūzikis (iš Trakūčių kaimo, tarp Girkalnio ir Kalnų) iš savo gimtinės adinčių pažįstas net trimis reikšmėmis: *adinčius* — 1) prietaisas veršiams ar kumeliukams nuo žindimo nujunkyti, daromas iš smailių sukryžiuotų pagalėlių ar ežio (v. š. *āže*) kailio ir pririšamas prie tešmens; 2) adiklis krepšėms, pintinėms užadyti, užlopyti; 3) adatninkas, adatų pardavėjas. Trečioji reikšmė man įtartina. Taigi, *adinčius* bus sau gavęs vardą nuo *ādymo* Ak 94.

adynėlė dem. v. *adynà*. Ateis tą dieną iš *adynėlė* J⁴ 1044,4. Mės mislijom..., kàd mės užvaduosim savo gimdytoją kàs *adynėlė* iš minutėlė Sib rd. — Mokėk nešioti... šį auksėlio žiedėlį ne vienai dienai, nei (ni) *adynėlei* J⁴ 464,17. — Neisiu iš vežimėlio nors porą *adynėlių* J⁴ 620,5.

Adiniai — Одыне — Šiaulėnų par. vienasėdis.

adŷnyka-daris — zegarmistr SzD, adyninkadaris N, adyninkadaris K (Coadj.) — Urmacher.

adŷnykas r. (g. *годинник) — zegar SzD. Mūša adŷnykas — bije zegar SzD 14. Adinikas įaulinis nešiojamas SzD s. v. *kompas*. Adinikas iz įaules, šiesielu valundas rodžius SzD s. v. *slonecznik zegar*.

14 *adŷninykas* (g.) — ziegorius, Zeiger Br (BGLS 76₁₁): neturri permaniti tas hadinas kaip mufu hadininiks, alba siegarus ischtinka BrP II 282₂₅.

adŷnininkas (g.) — 1) godzinnik; Zeiger R, die Uhr N (bei Coadj. K), zegar J, 2) часовая стрелка J.

adŷninkas (g.) — godzinnik, часовая стрелка Miež.

adinys, ādinio — Stickerei K¹, haft L¹. Nuvestai *ādinu* mārškinius. Srij, Smn. *Adiniai* — išadyti drabūžiai, hafty Kn (Jn).

adŷn-vagis, -gē — hultaj, darmożjad J. Tū nè darbiniŷkas, bēt *adŷnvagis* J.

adlstar (g. адыстар, lot. *ad instar*) — точно, совершенно, точно-в-точь J, š. *Adlstar* (plg. J s. v. *ātmuša, gamas*) tōks jō būvo peilis kaip tās J (Kltu). Stōvi *adlstar* žmōgaūs šv (Viltis 1908 Nr. 114).

adita Zt (Bg¹ 99) — adata — gali būti skaitytina kaipo *adyta. La. *ādite* ME. Žemaičių *ādita* (v. š. *ādēta*) gali būti kilusi iš prolytės *ādeta*; plg. žemaičių žodžius *kūpita* (v. š. *kōpēta*), *uodigā* (v. š. *ōūdegā*, *ūdīgā*), kilusi iš *kūpetos*, *uodegōs*.

adŷtas, -ta — подковыренный (vyža), вышитый, штопанный. Do-
vanōsiu mielām šilkū skepetėlė... viūngriai apkraštūotā, rašteliū
adŷtā Klv¹ 451 (221). La. *adits*.

adýti, ādo, ādē vL — nāhen, steppen N. sticken, Figuren nāhen K; stricken LF, Mit I 134 (Klp, Prk), подковыривать, вышивать, штопать J, Š. Vyžās ādo knataīs aī viīvēmis, lúodo óda aī kái-liu Š. Sū kauliniū adikliū *adýk* (paadýk Ds, Sv) vyžās J. Anā piīštines ādo (штопает) sū viībalu J. **La. adit** „stricken“, kas yra dažninē (frequentativo-factitivum) lytis iš indoeur. šaknies *ed-* „ėdu, kandu“ Jn (Bg¹ 99) arba *edh-* „duriu“ H. Petersson Heterokl. 100 (*žglė*).

adýtinas, -na — что надо вышить Š, was zu sticken ist K. Marškiniai būvo *adýtini*.

adýtinis r., **adytinis** v. — подковыренный, вышитый Š, durch Sticken gefertigtes K. *Adýtinis* aī nertinis viībalas A 1885 322.

adýtoja — haftarka L¹, wer stickt K. **La. aditāja**.

adýtojas (arba **-jis** K) — подковыриватель, подковырщик, вышиватель, Sticker Š, haftarz L¹. **La. aditājs**.

adjutañtas (sv., n.) — adjutant L¹. Laūkis būs jō *adjutantū* Bs¹ 181 (Ož). Karāliaus *adjutañtas* Bs⁶ 221₂ (Ož).

adliuka Ds (g. **adliuka* „отливка“), **arliuka** Vd — liūikos (pýp-kio) dalis.

administrācija (sv., n.) — valdyba, užvaizda, administracija L¹, 1780 m. LT II 129.

administratývinis, -nė, -viškas, -ka — administacyjny L¹.

administrātorius (sv., n.) — valdytojas, administrator L¹.

administruoti — valdyti, užveizdėti, administrować L¹.

admirōlas (sv. = rus.) — laivyno viršininkas, admiral L¹.

admirolienė — Admiralsfrau K.

admirōliškas, -ka — admiralhmässig. Adv. *admirōliškai* K.

admirōlius (sv. = vok.) — Admiral K.

Adna — Luokės par. pavardė P¹.

ādnas, adnà (g. *hódný*) — würdig R, N, wert, tüchtig, geschickt N (in pr. Lit. unbekannt K). Atkreipk mana akis, idant ne veifdetų pamokfio niekam ne hadno BrB Ps. 119,37

Bretkūnas, sekdamas gudiškąjį ištariimą, *adno* vietoje rašo *hadnas* BGLS 76, 251, nors patys lietuviai garso h ir tuomet, kaip ir šandie, bus neištarę. Taipąja rašo ir 1573 m. postilė: *hadnas* Mit V 143.

adnýtė — godność, wartość. dukfėkis tame, kaczeib jawimp mažą *hadnistę* regi MP 167₁₈.

adnūmas — Tüchtigkeit N.

adnūs v. *ādnas*. kas *hadnus* ira BrB 2 Kor. 10,18 (BGLS 101), wifsi *nė hadnus* tapa BrB Rom. 3, 12 (BGLS 76).

adolia — toks pėrtarvės žodelis, kurį dažnai įspaudžia sakinin adutiškėnai. Tą žodį vienas adutiškėnas man 1912 m. yra paaiškinęs rusišku pėsakiau „а потом сразу“. Del tos pėrtarvės tverėciniai vadiną adutiškėnus *adōlīnykai* (v. s. *adōlīnykai*: o — vidurinis garsas tarp a ir e). Be nebus tik gudiškos kilmės: а далее (?) arba (Срезневский Матер. I 7) адали — точно так = а дели же.

Adomaičiai — Kražių par. dvaras ir soda Vė I 56.

Adomaitienė (A- = ā-) — die Ehefrau des Adomait K.

Adomaitikė — die Tochter des Adomait K.

Adomaitis (ir K *ādomaitis* — Familienname) — Akmėnės, Kaltinėnų (P²), Krekenavos, Naujamiesčio par., Padovinio vls., Ramygalos, Vadaktų par. pavardė — Adamssohn N.

Adomaitiskiai — Veliuonos vls. kaimas.

ādomas, -ma — kurį ado, haftarski L¹.

Adōmas (sv.) — Adam K, N, K. Vāikščioj *Adōmas* pō žāliā gōjū (rōjū) Kl^v 280 (150). *Adomē* visi mīršta DPo 249⁷. Gniūšija kaip *Adōmas* vōverį Sim.

MISLĖS: Kās mīrės, ō negimės? Kl^v. Kās nei tėvo, nei mōtynos niekadōs neturėjo? Kl^v. Kās pirmas iš žmoniū mīrė? Sim.

ISTORIJA: nug Adoma 1559 m. Mė 98⁷, Adomas 1579 m. w 15²⁰, Adōmas 1595 m. DK 12¹⁰, 1599 m. DPo 323³, Adōmo DPo 242⁶, 279¹⁹. Bretkūno † *Adma* „Adomo“ (BGLS 67¹⁶, 269) yra paprasta rašto klaida, o ne tariamoji Bz-io „Synkope“.

Adomaučius (sl.) — Адамович — Kupiškio par. pavardė.

Adomavà, -āvos (sl.) — Адамово — Tenenių par. dvaras Vė I 59, Pumpėnų par. sd. ir dvaras Vė II 15.

15 **Adomėlis** dem. v. *Adomas* — pavardė dr. K. Jokantas. Dū klapčiukū, dū kapčiukū, keturi *Adomėliai* (Dū kāvės ragū, dvi ausi, keturi pāpai) Ož¹ 22.

Adomėlūkas dem. v. *Adomėlis* Lp.

Adomėnas — Biržų par. pavardė.

Adomėnė (ir K *Ādomienė*) — Adomo žmona, die Frau des Adam. Grauzėlio (v. s. -žālio), Šėkio (v. s. Š kietas) *Adomienė* Lp.

Adomiškiai — 1) Akmenės vls. dvaras. 2) Žabynų par. kaimas Kl^v 24. *Adomiškiai* — Lukėjų (Šakių aps.) vls. kaimas.

Adomiškis, -kė — etwas dem Adam Angehöriges oder öfter einer von Adams Angehörigen K (Ls 303).

Adōmkiškiai — Vilkijos vls. vs. ir dvaras. Nuo pavardės *Adōmkus* (l. Adamek) v.

Adom-laukiai — Nemirskiemo par., Gumbinės aps. kaimas Kl^v 24.

Adomonis, -niēs, -ōņi — Kupiškio, Pagirio, Ramygalos, Subačiaus par. pavardė.

Adomukė dem. v. *Adōmas* Lp. — Adomūkas, Adomėlis.

Adomūlis dem. v. *Adōmas* Lp.

Adom-žentis — Mažosios Lietuvos pavardė Kl¹ 7.

Adonideras (sv.) — Adonis, -nidis (PS I 22₂₂; Adonidejo paganiško die-wayčio).

adorātorius (sv., n.) — gerbėjas, garbintojas, обожатель.

adrà (l. *odra*, g. *ajór* Сержп. 10, водрик Добр.) — корь, Masern (med.) Ds. Vaikai *adrà* (jedrà Šmn) seīga.

ādresas (sv.; ādrisas Ds, Mit VI 72₂₅ iš rus.), **adresai** — adres, Adresse L¹, Š. Adresų knyga — przewodnik adresowy L¹.

adresinis — adresowy L¹.

adresuoti (ir Ds *adrisavoti* iš rus.) — adresować L¹, Š.

Adrijōnas (l.) — Hadryan. *Adriiōnas* Pópiežius 1599 m. DPo 125₂.

adrynà, -ynos (l. *odryna*) — daržinė, šienui laikyti ir ratams sustumti pastogė Ulb.

adružnas tlōde, bes. tiefend, vom Auge N. *Adružnos* (drūžnos Nm) ākys — blōde Augen B, R.

Adulėnas — Suvainiškio par. pavardė.

Adūlis — Suvainiškio par. pavardė.

adunklė — Spund Geitl (Ls 479). Be nėra čia kokios klaidos?

Adūtiškis — Hoduciszki (з Годутишокъ 1567 m. РИБ XXXIII 449) — Švenčionių apskrities miestelis. Adūtiškio par. gyventojai — **adutiškėnai**.

Adūžė — Mädchennamen, bei Ragnit gebräuchlich N, als Demin. *Adužėlė, Adužikė, Adužytė* K.

adva (g. *одва*) — едва, kaum. A nu teišoio delei *adwa* kas mirschta BrB Rom. 5,7, *adwa* Ischgansta BrB Hiob. 21,13.

Del žodžio pradžios balsio *a*- sumišimo su *e*- Bretkūnas kartais parašo ir *edva*: *aedwa* rada deščimti... *aedwa* buwo dwideščimtis BrB Haggai 2,17.

advakātas (l.) Op — адвокат.

advakōtas (sl.) Ds — mecenas, rzecznik L¹. Pijōkas, razbáinykas ir *advakōtas* — jič visi lėgiai nuplėšia žmōgų Vlkм.

Advārda — Eduard Isl.

adventai (sv.) — Advent K, adwent L¹, Tot¹ 74. Pirmoji *adventų* nedėldienė K.

adveñtas (ir r. ādventas Ds, Kp, Š iš lenk.) — advent SzD, Advent (Zeit vor Weihnachten) R, N. Rūstā iñ apsiniāukusi kaip *adveñto* dienā Sim.

ISTORIJA: 1591 m. Br (nūg Waeliku ik Aduento vo¹ 17₄₀), 1599 m. DPo (Adwēnto 334₂₄, ik Adwēntul 334₃₀, wadinamę Adwēntū 5₁₈, tū du Adwēntū 5₃₃), 1629 m. ps 1 6₂, 53₂₄ (Aduento).

adventinis (ir r. ādventinis Ds) — adwentowy L1.

adveñtiškas — adventsmässig, Adv. adveñtiškai K.

advėrija (g. *одверья, „одверье, ободверина“) — podwój SzD, дверной косяк, Türpfosten, Türrahmen N, Miež, Š; Mit II 127 (Rg), An, Ds; Kp LT I 302, Jnš (Bs⁷ 353₇), Oz (Bs¹ 101), Mit VI 38₁₈. mumus tatay... ženklint turi... ižganitoghi mušu, kurjay tuo nekaltu krauju... ižimet reikies adwerias 1600 m. MP 149a₂. Die-was... tiemus... įjake idant ižimetu adwerias aba angas jawo krauiu Awinela l. c. 228₁₁.

Ar *advėrija* (at-dvėryja J) reiškia dar ir žmogų, kurs dūrų (vaftų) nę-
uždaro arba vāikšto atsisagstęs?

advėrja Rk v. *advėrija*.

advernaī adv. — odwrotnie, verkehrt Ls 360. Sū tuōm, iš tikro, jaū ējo (v. š. ēję) *advernaī* (v. š. *ādvērnā*) Mit I 72₅ (Klp).

Advernaī — Sintautų vls. kaimas Vo 264.

adveñnas, -rnā (l. * odwierny „odwrotny, przeciwny“; sl. *otvėrnō* „*otvėrnō*, contrarius“: обидящая отверными подобает почести XVI amž. Златоструй) — превратный, переименованный, противоположный, verkehrt Š. *Adveñnas* žmogūs Dvd. Kā jaū jīs, toks *adveñnas* (adveñnikas) padarīs, kō jaū mēs tikrai dirbdamī ne-padārēm Grk.

advernykas (l. odźwiernik) — 1) durų sargas DPo 325₈, 326₂₅. yra taššai a d w ē r n i k a s, kuris ing tą gārdą atdarit' ir ižteist' tur' DPo 326₂₆. 2) adverija, durų šulas. Jī gālvą tik kabārkšt iñ *advernỹkq*, ir sū-mušē Oz (Mit II 61). Prisirišo tą aviniūką priē *advernỹko* Šmn, Oz (Bs⁷ 300₃).

Advernis — PrL upė po Virvingiais, Plaškių par., Tilžės aps. Kliv² 68.

16 **adveñniškai** adv. — opacznie SzD, odwrotnie, nawspak, verkehrt J, K, Miež¹ 47, Š. Jīs vīską dāro *adveñniškai* — ne taip kaip kitī. Añs skaīto *adveñniškai*, t. y. pāsturą balsī ī pirmājį dēda J. *Ad-veñniškai* kalbėti K, Skp, Trk. Vokiški rūbai, *adveñniškai* šnēka (Kregždē) Jnš. O diēvas adveñniškai tām dāro PS I 28₁₇. Kād jīs taip *adveñniškai* (išvirkščiais, nesuprantamais žōdžiais) šnēka, tai negalėjau nē suprasti Grk.

adveŋniškas, -ka — opaczny SzD, odwrotny, przeciwny, verkehrt K, J, Miež, Г. *Adveŋniškas* žmogūs K, Skp. *Adveŋniška* kalbà (Ož¹ 22, Jrk¹ 18) — prideda prie tarsnių dalis: ver-, dir-, la-, ta-, da-; pvz., vertu verką versa verkai (tù kã sakai?). Piemens ir jauni išdykėliai tankiai vartoja Sasnava. Šakės dvinagės, vókiški rūbai, *adveŋniška* šnekà (Kregždė) Pnv. *Adveŋniškas* dárbas Dvd. **adverniškystė** (ir advernýbė, -ýbė Š) — opaczność SzD, Verkehrt-heit K.

adverniškumas — odwrotność, wspaczność, Verkehrttheit K, Š

adversorius (l.) — adwersarz (lot. adversarius) DPo 185₃₂, 247₁₂. Padarik tiekiai ko meile Diėwo ir ártimo nũž' tawės nori o ir patis anjai adwerforius, kurio biioieis, nemitęs girs gerumą ir meilė tawą DPo 247₁₄.

advokatas (sv.) — advokat, obrońca L¹. Prisieklusis (prisaikintasis) *advokatas* jį gýnė jyb¹ 40. Advokatų padaryti, išlėisti — wykierować na advokata. Kàs pò teismus tãsosi iĩ nesutikimũs dáugina, tàs *advokátams* kišenės prigrũda, ò sáu krepšius reĩgia Sim.

advokatáuti — advokatu verstis, advokatować L¹.

advokatýbė (geriau -ýstė) — adwokactwo L¹.

advokatinis, -atiškas — adwokacki L¹.

advokatūrà, -ũros (sv., n.) — advokatura, -actwo L¹.

advos (g. одва „едва“ Зап. рyc. сбop. XV в. 40) — vòš nevòš, menkaĩ, ledwie SzD. *adwos* kadu — ledwo kiedy 1644 m. PS II 7, *adwos* kam pažiřtamas l. c. 197, *adwas* ku dirbis nori ċielos algos 1629 m. PS I 134₃₀.

Advos kilęs yra iř *adva* = g. одва ir *vòš* „kaum“ tũdviejų lyčių surizgimo keliu.

advòžniai adv. (l. *odvažnie*) 1794 m. LT II 127.

† *adwu* — kaum BGLS 269 — yra rařymo arba skaitymo klaida lyties *adwa* vietoje.

adžgaras (l. *jazgar, jazgarz* Bg¹⁰ 132) — ёрш, acerina cernua (zool.) Š. (P. Matulionis).

adžiaĩmkai (R II 384 rařo ir Atžemkai) = Weibshemdchen B, Unterhemd der Weiber R (das Unterhemde der Weiber, d. h. der untere gròbere Teil des Hemdes, an den oben das feinere Bruststück angesteckt wird N), ein Weiberhemd ohne Aermel M.

ETIM.: l. *odziomek* (-mka), *odziemnica* „paduřkai, der untere gròbere Teil des Weiberhemdes“ < *od-* „nuo“ + *ziemia* „žemė“.

Adžiũnai — Адзюны — Žeimio (Biržų aps.) par. sodžius.

aeronauta[s] (sv., n.) — oriniĩkas, oro lakũnas, l. aeronauta L¹.

aeronautika (sv., n.) — orininkystė, žegluga napowietrzna L¹.

af- v. *ap-*. Tų žodžių, kurie svetimosiose kalbose prasideda skiemenim *af-*, reikia ieřkoti žodžių *ap-* bũryje.

àg dial. Sv, Dvd iš èg — wszak Δ (KosL 41a), a, ведь Š. Mùsēs apliņk àri'āncius iř ziřzia ziřzia: àg ir mēs āriame! V3² 15. Kastul, aī gerai vākar būvo?... — *Ag* niēko... veřta būvo pagriēšyti l. c. 108. **Agailiai** (Vr šaltinis rodo lytį *Agailės*) — Ораїлїи — Šakynos (Kruopių vls.) par. vienasėdis V3 II 7.

agař (àg aī) dial. iš eg aī (ėgi aī)? — a разбе? (ógi aī) Š. *Ag aī* táu ānas niēko nesākė? Km. *Ag aī* tū nežinójai, kād neatėjai? Š. **a'garas** J (Als) — соломїнка, ždzblo od siana (Sr sako šį žodį reikią rašyti *aīgaras*, nes taip jį ištarią salantiškai žemaičiai). Rytó nē *āgaro* (= *aīgaro* Smt) nebebūs aīt riņkos. Nē *āgaro* (= *aīgaro*) neduōs jām iš nabāš-tiko (velioniēs) palaikū.

āgaras — orzech wodny Δ, Miež, J, Wassernuss (cf. Schrader Sprachvergl. II 188, 191, 194), trapa natans (*bot.*) Brž (auga Kilūčių ežere). Aī nenóri Kilūčių *āgaro* — czy nie chcesz ptasiego mleka? Brž, RdN. Užsimānē Kilūčių *āgaro* — užsimanē brangaus, sunkiai arba ir visai negaunamo daikto Skp.

agarėlis J v. *a'garas* = *aigarėlis* (ž. -ėlis) sr. Dantis rāk (rākia) sū *agarėliu* (= *aigarėliu*).

Agariniai — Šventazerio vls. sodžiūs (cf. Vo 76).

Agarñis — 1) Dusetų, 2) Tverečiaus par. ežerai.

agarỹs, āgario — телорез, Wasseraloe, stratiotes (*bot.*) l.

Agatà, -ātos (l.) Dvd. — Agatha DPo 260₂₆. ž. Agātė V² 37.

agatas (sv., n.) — agat (*min.*) L¹.

Agātė v. *Agatà*. Kerū vēsti už pācią raudonąą grāžią *Agātę* J³ 84, 13.

Agė — Agota. *Agė* mažà kaipō ožkà J⁴ 20, 2.

Agėniškis (A-, rodosi, pusilgis) dial. iš lyties **Uogėniškis* — Papilio par. so-džiūs V3 II 26.

āgentas (sv. = rus.; seniau ageñtas Dk) — agent, emisarjusz, komisant L¹. wĩfsi wĩfsų ámžĩų žmōnes, balfú anós báugios trũbos paiũdinti... rũiau mũfsis stõtis : nę per Agentũs... bat pātis per řawé DPo 13₁.

agentijà, -ljos — agencja L¹.

agentūrà, -ũros (sv., n.) — agencja L¹.

1. **agl** dial. (Rk, Sl) iš *egi* — a, ведь Š. Kōks čià vanduō? — *Agl* bũl'bas nūsunkiau Rk.

2. **agl** J dial. iš *a(r)-gl* — aī, aīgi K (argl Ds).

Agilà, -ōs — 1) Name eines Dorfes bei Gilge K, N, Labguvos par. kaimas Klv² 24, 2) Dorf Negeln auf der Kurischen Nehrung (jetzt versandet) Mit I 15, Bs⁷ 338 (kurš. *Agila*, lie. *Agils* Bezzenberger Die Kur. Nehrung 58).

17 **Agiñčiai** — Огнїце — Bálninkų par. sodžiūs.

Agiñtai — Rumšiškių par. dvaras.

Agintas — Vainūto par. pavardė. Cf. Klv² 7.

Agio'nė — Rėkčių sodžiaus balos ir griovio (ravo) vardas, Panevėžio par. (Pinavos vls.).

agitācija (sv., n.) — agitacija L¹.

agitātorius (sv., n.) — agitator L¹.

agitúoti — judinti, kurstyti, agitować L¹.

aglā-šakė Bg¹ 118 dial. greta su eglė Kv. *āglašakė* Šmn. *āglašakė* insispýrā tarp akėčū kuōlū. Kād aždρόžou aš jóm (o pusilgis) *āglašaki!* Linūs pōmerķou (ō pusilgis) iř aplapinójou *āglašakēm* Šmn. **āglė** Sn, Tt ir **aglė** (v. š. *āgla* Pnv¹, Psl, Všk, ŽmB; *agla* JJ 29, J³ 1,5, J, Miež, DS 13) dial. v. *ēglė*.

Aglesė (Vš II 7 rašo *Aglesys*) — Papilės par. upelis. Albas Gedaminas (Kuileikiai) rašo 1923 m. IX 9 dienos laiške, kad papiliškiai ištaria *Eglesė, Eglesiai*. Kur kirtis?

Aglesiai (A- iš e-) — Эглессы (1585 m. Аглеси S) — Papilės par. dvaras Vš II 6.

agliai adv. — cierpko, opryskliwie D².

Aglýnas (1598 m. Аглинась S; A- dial. iš e-) — Vilkijos vls. balos vardas.

Aglýnė (A- dial. iš e-) — vietos vardas Šeduvos par.

aglinis dial. = eglinis. *Aglinė* smalà Lnk. *Aglinės* šakos Kn¹.

agli-sakai (v. š. *agl'isakė* ŽmB) — eglės sakai.

agli-šaka (dial. a- iš e-) — eglės šaka Š. Sulýg ruđ žodžių pasijūtęs aňt *aglišakos* besėdįs Bs¹ 75 (Sln).

agli-šakė J¹ (dial. a- iš e-) — eglės šaka Jnšk, Pnv¹, Všk, Ž. Prisi-vežiau šiemėt tokių *aglišakių* Gs. *Žaliom aglišakēm vařs* (= vartūs) *aptaiše* Dvd. *Aglišakis, -kio* Nr: atnėšk *aglišakį* Vl, Grk, Tt.

aglū v. *aglumī* (g. оглом „огулом, оптом“ Bg⁶ 12, Bg⁶ LXX 250) — in Summa M. *Aglū* pardúomi — verkaufe überhaupt, in Summa B. *Aglū*, ūzdavimū pardúodu — verkaufen in der Summe R II 366.

aglumī, agluṁ (g. оглом) — огулом, оптом, in Summa, in Bausch und Bogen N, K. Aš vežimą su šienū *aglumī* pirkaū K. Šiėnā pařdaviau *agluṁ* Smaliniňkai.

Agluonā (v. š. *Agluānō* Brž; dial. a- iš e-) — 1) upė, kuri ties Biržais įteka Biržų prūdan, 2) Eržvilko ap. upė (v. š. *Aglūnā*, nes ten saką *dūna* „duona“), 3) vok. Aglone — Priekulės par. upė Klv² (jis rašo, rodosi, klaidingai Aglone). — Pirmosios *Agluonōs* vardą randame šiame 1567 m. liet. metrikos sąrašo PAB XXXIII 441: з имѣнья з Новаро Мѣста, з Опоща, Окглона, з Козлишокъ, Федорышокъ, з Га-

нусишекъ, з Сувекъ, з Ворненъ. Antrąjį vardą XVI amžiaus šaltiniai rašo Аглона, Аглуна, Оглона, Еглуна S.

Agluonėnai — Priekulės par. kaimas (vok. Aglohnen).

Agl-upis (ar *Agl-upys*? a- dial. iš e-) — Linkuvos par. upelis vė II 14.

aglūs, -lī — cierpki, opryskliwy (žiaurus) D².

ETIM.: ž. *ogūs* „cierpki, kartus, aitrus, laiškus, gaižus“. Čia, gal, pri-
dera ir ž. *agnūs* = la. *agns* „feurig, eifrig“ || sl. *ognь* „огонь“, skr. *agnih*
„ugnis“.

āgnasas (lenk. iš lot. *agnus*, l. *agnusek* „medalik“) — medal(ik) A,
Miež, J, V¹² 82 (V⁹ 241, V¹³ II 53). Pažinaū valščiaus gálvą, nėsgi
būvo kepurėtas iř *āgnasas* dá uždėtas Vo¹ 207₄₂ (Lnm). Prič ap-
siaūsto krūtlnės pakabink *āgnasą* J.

agnavóti (hibr.) — smarkauti (ir hibr. smarkavóti) Kž. Anà tik
agnavó(ja) — priešingais žodžiais šáudo J. Cf. *agnūs*.

Agnė — Agnieška, Agnes. *Agnė* ỹr žvairà, kupróta, nevėščiau kàd
ir bagóta J⁴ 20,3.

agnesėlis (ir ž. -ėlis) dem. v. *āgnesas* — medalik, Medaillon. Giau-
de ...pri lupu ir szirdies... agnesieli Motinos Szwęcziauses Jzm¹ 76.

Agnieškà, -iėškos (l.) — Agnes Ds, Lp, J⁴ 20.

Agniėtė (sv.) — Agnes Nm. Agnyta N.

Agnytė — vok. Agnit, Lapynų par. (Pakalnės aps.) upė Kiv² 68.

agnūs — ignitus (Bg¹ 172), acer Kv; быстрый, проворный, бодрый,
живой Sr; wielki, urodziwy A, diktas Mit I 386 (Grz, Ls. 357)
energisch Vn. *Agnūs* výras. bóway... at sópikyma agnós P³ 6. *Agni*
mergà, kàrvė. *Agnūs* nesiunčiamas eina J. Atkilnas vyriškis *agnū¹*
káulų, t. y. pečiūkas J. *āgnos úýrs, à'gni múotrėška* Slnt.

ETIM.: = la. *agns* „feurig, brünstig, eifrig, energisch“ ME || lie. *ag-*
lūs, ogūs „aitrus, ranzig, fade“, sl. *ognь*, skr. *agnih* „ugnis“.

Agoriai — vok. Plimballen, Malviško par., Pilkalnio aps. kaimas Kiv² 25.

Agotà, -òtos (l.) — Agatha J¹ 20, Bs¹ 130 (Sln), O 54, SA 425.
Kірvis kірvis lopetà, gūli bālon (bāloje) *Agotà* Lp. Atėjo pilsotas,
vadino *Agotą* mldaus gért. Neіsu, bijaūsi vingōs. — Nė? Eіsiv
(v. š. aіsiv) prō giřdà, prō mātà, prō kliūbų vartūs (= Mūsė ir
úodas) Oz¹ 24₂.

¹ Daugiskaitos kilminiūko lytis *agnū* drauge su Juškevičiaus (Alb) lytim
agnóji rodo, kad *agnauš* atsirasta š. v. ž. šnektose iš senėlesnės vienāskai-
tos vardininko (nom. sing.) lyties *āgnas* m., *à'gnà* f. Nom. sing. *āgnas*,
pavirtęs lytim **āgnos* (š. v. ž. *dōgnos* „dūgnas“), pateko būdvar-
džio *brōngos* m., *brōngi* f. (brāngus, -gi) analogijon, kurios veiksmū
ir *à'gnà* turėjo išvirsti lytim *à'gni*. Lytis *à'gni*, pasekusi lyčių *sā·lā||sā·l-*
dōs analogija, toliau turėjo ir lytį *āgnos* (= raš. kalbōs lyčiai *āgnas*)
perdirbti lytim *à'gnos*, t. y. raš. kalbos lytim *agnūs*.

agrādnykas (l. *ogrodnik*) — садовник, sōdininkas NS 574, 867 (Ppl, Vb), Vo¹ 363_{13, 14} (Ds), Dvd.

agrāris, -rē, agrarinis (sv., n.) — аграрный. *Agrārē, agrarinē* žemės reforma — žemės ūkio pertvarkymas Db.

18 **āgrasas, pl. -sai** (sv.) — agrest, ribes, uva crispa P².

agrastā, -āstos Op, **āgrasta** Jz, Lp (l. *agrest*) — ягода крыжовника (sing.); крыжовник (pl.) Miež. *Agrastų krūmai* Op.

agrāstas arba (P²) **āgrastas, pl. -tai** (l.) — agrest, ribes, uva crispa L¹, Š. Dūria, skaūda, o vis nōri. — *Agrāstai* Pnv. Yrā kēlets kelmū *agrustų* Sz III 8.

DIJALEKTOLOGIJA: ikrīta i *agranstus* Ba² 281₈ (Šlv). Čia *agrāstas* bus išriedėjęs iš senėlesnės lyties **agrāstas* (rašom. kalboje būtų *agrōstas*; del *ā=ō* plg. lytis *agrōsai* Mit II 339, *āgrāzdas* „āgrozdas“ Ds). Kad ilgojo *ā* prieš *s* viřstama „nosiniu“ *a* (a) Žemaičiuose ir Pažemaitijoje, tai matyti iš šių skolinių: *māstis* „mašć (g. масць)“ || *mostis* ir *nōpstis*, *-ties* || *nōpostis* „napašć (g. напасць)“.

agrastinis, -nē — agrestowy Miež.

āgrazdas Jnš (sv.) — agrest, крыжовник.

āgresta (l.) — agrest. *Pārsvaden parnāuji ū kitās vītās āgrestas ir kitās ūgas* Ba² 302₁₃ (Lkv).

āgrestas ir (Dvd, ŽmB) **agrēstas** (l.) — agrest, ribes grossularia.

Agrestai yrā aš(v)óklių veislės D¹⁸ 116. Patvoriais *āgrestų* ir avičių virbūnas Ž¹ 191.

agrōdnykas (l. *agrodnik*) — садовник LB 221₂ (Gr1).

agronōmas (sv., n.) — agronom L¹.

agronomijā, -ljos (sv., n.) — agronomja L¹.

agrōsas PrL (sv.) — erškėtuogė, Stachelbeere, ribes grossularia LF, Mit II 138, 339.

āgrozdas (sv.) — agrest Ds, Kp, Š. Sodėliuose daūgalis serbeftų, *agrozdų* (rodosi, ir *āgrozdų* Ds), aviečių Ba² 63₄ (Žb).

āgrūzdas, agrūzdaī (sv.) Kv — ribes grossularia seu ribes uva crispa (bot.), крыжовник.

“ Mūsų augmenīs vardo (agrasas || agrōsas, agrastais, agrestais, agrazdas || āgrozdas, āgrūzdas) tėvas esąs italų kallōs žodis *agresto* (prov. *agras*) „unreife Traube; Saft davon“. Lietuviams vardą drauge su patim augmenim bus atnešę kaimynai (germanai ir slavėnai): vok. dial. *agress*, l. *agrest*, ukr. *āgrus*, g. *āgrust* „Stachelbeere, крыжовник“.

Agūika dem. v. *Agota* Ulb. Galūnē -ūika vartoja ne tiktai žmonių (*Aniūika, Joniūika, Mariūika, Pranūika*), bet ir karvių vardams (*žaliūika, margūika, keršiūika, laukūika, juodiūika, gniediūika*). Ulbinuose saką ir *Agulė* (l kietas), *Pranulė, gniediulė, keršulė*.

agūlniai adv. (l. *ogólnie*) — bendrai Ds. Šituo laukū visi *agūlniai* naudojas Kp.

Šitą žodį yra pasiskoliję ir latgaliečiai latviai: Mežu pūordūt *gulnā* „огульно, оглом“ RKr XV 115 (Alūksnē).

aguonā, -uōnos vL (ir Lp *aguōna*?) — makówka, glowica, kapite-la SzD (*aguōnos* pl. — mak SzD), Mohn, als einzelne Pflanze (Sing.), Koll. Plur. K; der Mohnkopf, der Turmknopf, das Korn an der Flinte (Sing.), der Mohn, die Mohnkörner, die Mohnpflanze (Plur.) N (R), Knopf an der Kirchenfahne R II 228. Žė-mė kai(p) *aguonā* — weiches, mildes Land N, K. Laukinė *aguonā* — papaver dubium. Pribrindusi *aguonā* švakėja J. — *Aguōnos* galvā — makówka SzD. Smūlkus kaip *aguōnos* grūdas V. Didū-mo sulýg *aguōnos* grūdu Š. — Mergiōtės kaip *aguōnos*! Atn. — Aĩ girdėjai aĩ regėjai, kaip *aguonās* sėja? Jb 234. Joũ cik kàp *aguōnas* sėja (s kietas) — taip veikia Lp. — *Aguōnų* galvā — der Mohnkopf N. a g u n u galwikes... ramin skausma Žn 11. Daũg *aguōnų* priválgius ima miėgas Ds.

MISLĖS: Aĩt laũko kuolėlis, aĩt tũ kuolėlio dvarėlis, taĩm dva-rėlė (ž.) šiĩmĩs panėlių LF 44 (Šilutė). Augštā lazdelė, didelė gal-vėlė Pnv. Dýgau, dýgusi iĩ užaugau; áugusi mėrgavau, mėrgavu-si mártavau, mártavusi bóba tapiaũ, bóba tãpusi akis gavaũ, per (= *pro*) tās akis patĩ išlindaũ Sch 55 (Praetorius). Kād jaunā (aš mažā Vks) buvaũ, rozė žydėjau; kai(p) pasenaũ, akis įgijaũ (iga-vaũ Vks); prõ tās akis (iĩ Vks) pati išlindaũ Sch 55. Kai(p) jau-nā buvaũ, kaip rõžė žydėjau; kai pasenaũ, pati prõ sãvo akis iš-lindaũ Srv. Kaip jaunā buvaũ, aklā buvaũ; kaip pasenaũ, akis įgijaũ; peĩ (= *prõ*) tās akis patĩ išlindaũ Vrb. Mažā klėtėlė, (vi-sā Sch 55) skatikėlių dengtā B.

ETIM. Latviai *aguonā* vadina *maguōne* arba *maguona* BW 5392, 4637 var., 1 var., 18888, 28358 ir *magūne* (ryt. *mogiūne* BW 12076,1). Prieku-liškių *ma'gūnė* ir klaipėdiškių *ma'guonės* „aguōnos“ LF 138 yra latviškos kilmės žodžiai. Lietuvių *aguonā* irgi turi būti skolinys iš tokios kalbos, kurioje **magōnā* (la. *maguona*) galėjo netekti žodžio pradžioje garso *m*. **(M)agōnā* gomuriniu garsu *g* primena sva. žodį *mago* „aguona“, kuris turi greta savęs ir lytį *maho*. Germaniškasis *aguonos* vardas *ma-han-* || *magan-*, kilusis iš senėlesnės prolytės *makon-*, pridera prie vienos giminės su šiais *aguonos* vardais: gr. μάκων (dor. μάκων), sl. makb „mak“, pr. moke „Mohn“. *Aguonos* vardo (*māk-* || *mak-*) ėviškė dar nėra surasta. Bet tiek jau žinome, kad visų indoeuropiečių *aguonos* vardas yra skolytinis.

Aguonā, -uōnos — Panevėžio par. pavardė.

agúona-pienis — sutrintų agúonų (Lp; visur kitur *aguônų*) pienas (vándeniu atmicštos agúonos) Lp. Pasilikit, vaikai, dúonos sù *agúonapieniu*. Aš *agúonapienio* nenóriu, mán dúokit gožių.

agúnas — Knauf, kurį yra atstatęs (rekonstravęs) BGLS 269 iš acc. pl. agúnus (búfzes) BrB 2 Mos. 26, 32, šiandie tebėra dar įtartinas žodis, nes Bz-io skaitymas gali būti klaidingas: rankraštyje, mat, nevisuomet lengva atskirti a nuo u. N 2 šiam reikalui irgi nėra autoritas.

19 **aguonėlė** (ir ž. -ėlė) vL dem. v. *aguonà* — maczek, ein kleiner Mohn; to's karvės vardas Skd; toks žašlas šokis Op, TŽ I 102 (KosL). Laukinė aguonėlė — maczek L¹. *Aguonėlės* mažosios (Agóuncelys maazosys) — papaver rhoeas p^a. Kád jūs pàemėt mūsų motynėlę, tai tiek kaip išròvėt iš darželio *aguonėlę* Sib rd. Vaikai, einam pažaišt *aguonėlės!* Op (Šiteip sėja, dá iř vė kaip [2 kartu], — teip teip *aguonėlę* sėja...). Augo káime mergužėlė kaip daržely *aguonėlė* Op.

aguon-galvė — der Mohnkopf; doch lieber aguonų galvą K.

aguonyčia (Γ rašo agoniczia, bet Γ rašyboje o paprastai atstoja uo) — kel-tuvos vaikymasis. O, gal, linkmeniškių žodis skaitytinas *agonyčia* — su tru m-pu o? Tuomet būtų kilęs iš lenk. žodžio **ogonica* (plg. *ogonic* „aplenkti, обогнать“).

aguonienà, -nòs, -ieną (Bg¹⁰ 122) vL — laukas ar daržas, kur nuvalyta aguonos, маковище, Mohnacker.

aguonýnas — место засеянное маком J.

aguoninis (ir r. aguoninis Ds) — makowy SzD, J, Miež, L¹, von Mohn bereitet N, K, zum Mohn gehörig N. *Aguoninis* pyragas K, Nm.

Aguo'nis, -nio — Огоне — Liubavo valsciaus sodžius.

aguonkėlė ž. (hibr.) — darželio, laukinė aguona, nevalgoma Žr.

Aguonójai (v. š. *Aganóje*) — Pakodžiupių (Panevėžio par.) sodžiaus ganykla. Агонон (= *Aguonójai*) — лесной грунт в поле Мейлиш-ках, Тондяг. вол. XVI—XVII amž. S.

aguonójas (ir -ójis J) — vienas aguonos stiebas; ppr. pl. *aguonó-jai* Ds, K, LnkM — Mohnstroh, Mohnstoppeln. *Aguonojai, -ójus* Kv.

aguon-pienis — sutrintų aguonų pienas. Parsinėšk (At-) aguonų iř padaryk *aguonpienio* priė kisiėliaus Op.

Aguon-pievė — girių pievos vardas (Gudelių II vls.).

agurys, áгурio š — чортов опех, Wassernuss. Tą žodį Šlapelis yra gavęs per mane nuo Jauniaus. Pósakį „Ar nenóri Kilūčių *agurių*?“ Jaunius mán sakėsi girdėjęs nuo biržėnų. Kadangi šiandie biržėnai tesako *ágaras*, tai tuo būdu negali būti *agurys* Biržų par. žodis. Gal kur kitur, ne Biržyse, „ágaro“ vietoje sako *agurys* (agarys)?

Agurkaī — Огурки — Punsko par. (Krosnavės vls.) sodžius (plg. Vo 32).

agurka-nōsis, -sē — kieno nosis kaip agurkas. Koksai čianai svainis, koksai ne svainiukas? — Striukabukabuŋnis, *agurkanōsis* NS 648 (Ppl). Kokiā marti, kokiā ne martėlė! — Striukabukabuŋnė, bukanōsė, *agurkanōsė* NS 688 (Brž).

aguřkas bVL (1.) — ogōrek SzD, J, Miež, Gurke B, Q, R, N, Kūrbis K, N, Cucumis sativus (*bot.*). Didžysis *aguřkas* — Kūrbis R. Saldūsis *aguřkas* — Melone R. Botāgo *aguřkas* — kilpa Lp. Eg-lės (v. š. āglās) *aguřkas* — kankorėžis Kp. *Avā Jūlkos parūkoū, tai kàp aguřkas pýlnas* Lp. Arklys prėdės (nušėrtas ISI) kaip *aguřkas* Lp. — *Aguřko* pavidalo — ogōrczasty L¹. *Aguřko* nōsis NS 690 (Ppl). *Aguřko* nosėlė J⁴ 404, 11. — Kād *aguřkai* geriaū (v. š. *geroū*) megztūs, reikia įmesti (v. š. *inmėscie*) aūt kėlio rāstą pāntį (v. š. *pānci*); teįpgi į *agurkūs* primėto ēglių būžių Gur (būrtas). Kād *aguřkai* geraī mėgztų, reikia sodinant mėtyti pāncių mazgūs Mrj (burtas). *Aguřkai* susiklesčia — ranken sich M. — *Aguřkų* dařžas LB 266₂₄ (GrI). — *Atėi* (atėjo), *D-ienės agurkūs nulamatōj(o)*... Lp. Kās tūs *agurkūs* augino? Gm 27.

MISLĖS: Bažnyčia bė dūrų, bė langų — pilnā žmonių Aln. Bė dūrų, bė langų, pilnā bažnyčia žmonių Sml. Grīgas Grīgūlis, miškė atsigūlęs, lāpā pasiklōjēs lapū užsiklōjēs Pnv. Kukūtis pažemūtis, sūkė lizdā tarp lāpų, sudėjo kiaušinį šimtatrīnį Pnv. **La. agurķis, guřķis**, „Gurke“.

ISTORIJA. *Agurkų* BrB 4 Mos. 11,5 (BGLS 313 s. v. *peponas*) 1579—1590 m. Kad XVI amžiuje Lietuvoje jau sodinta *aguřkų*, rodo ne tik tai Bretkūnas, bet ir LieM, kur 1521 m. dokumente (PIB XX 1523) skaitome: пять грядъ огу рковъ. *Aguřko* vardą lietuviai drauge su latgaliečiais latviais (*agurks* „ogōrek“ Kurm 120) ir gudais (огурок „огурец“: В агурках сяни нахта быу Добров. 522. Писар выпну с паукварты, агурком закуси и давай писаць Сер ж п у т. 81) yragavę iš lenkų. Vokiečių (dial.) *agurke* „Gurke“ esąs skolinys iš l. *ogurek* (ogōrek). Lėnkai ir kiti slavėnai (rus. огурец, sirb. *žorak*) su agurkū gavę susipažinti per nežinomus tarpininkus iš vidurinių amžių graikų; plg. jų žodį *ἀγρόπι(ο)ν* „Wassermelone“.

agurkauti — ieškoti agurkų. *Iž Dziēsalio aic iņ Vīlkanastrus agurkāuc!* — agurkų skinti, vōgti Lp.

agurkėlis dem. v. *aguřkas*. Jėigu eglių (v. š. āgl'u) daūg yrā *agurkėlių*, tai geri mėtai būs miėzių Pmp (burtas). Pās močiūtė āugau, *agurkėlius* vālgiau J⁴ 734,2.

Agurklinė (ar -ŷnė?) — Krekenavos par. vietos vardas (kur?).

agurkyně — vieta, kur auga daug agurkų. Aš papúolau pačion
agurkynén šmn.

agurkinis (ir r. aguřkinis Ds) — ogórczany, ogórkowy Miež, L¹.
Aguřkiné rěčkà Ds.

aguřkiškas, -ka — gurken- oder kúrbisartig; Adv. *aguřkiškai* K.
Aguřkiška nosis.

Aguřkiškė — 1) Veiverių, 2) Tamošbūdžio (Vo 258) vls. kaimai.

aguřklas Kv, Grz, škn v. *aguřkas*. Kaip gyvą gimusi dár nebu-
vaũ válgiusi *aguřklų* sù medumi J s. v. *gývas*.

Aguřkas I priedo yra gavęs iš *gúrklio*. Taip bent yra man paaiškinęs
Jauniaus nabāštikas.

agurklė (gal -uř- š?) — огуречник, borrago officinalis (*bot.*) Mt (P).

agurkuótas — kuriame yra ar buvo agurkų. Agurkuótas iřdas Dvd.

agurotis Mt (I) — дыня, cucumis melo (*bot.*). Vardas — dirbtinis, L. Ivins-
kio pramanytas.

Agūžė dem. v. *Agotà* -- ein Mädchenname, häufig um Ragnit N,
K. *Agulė, -tė* žmB.

- 20 **ahà** Vd, žmB (ir kartais *ahā!* Kv, «ubi h est spirans laryngalis „tō-
nend“» Jn — jė, nùje Kv, LB 260₂₅, 175₃₇, 176₆ : *āhà*), Bs⁷ 247₃,
Bs⁴ 89, (Šiaulių aps.), patvirtinamasis žodelis, rus. да. Jič dabař
pasimislijo: *Ahà*, tai dėl tō neit, kàd mēs visi trys užsisėdom,
tùrim tikt pō vieną užsisėst Sch 191₁₁.

ETIM. Del garso h, kurio lietuviai paprastai visai nē neištaria, pa-
tvirtinamasis jaustukas (interjectio) turi kilimo būti svetimas. Jis yra gu-
diškas: arà (междом. подтверждающее) — да так Носов. = ukrain. arà —
a! вот как Гринчénко словáрь I 3, aга — да Труды Моск. диалектол.
Ком. II 87 (Дорогобуж. у. Смол. губ.), *ahà* — tak J. Czeczot Piosnki 70
(powogr. pow. Miń. губ.).

Kvėdarniškių žemaičių «*hā* „heus“, ubi, est spiritus lenis (= arab.
hamza), h spiritus asper» Jn irgi turi būti gudiškas žodis. — Kitų lietu-
vių *ah* bus kilęs irgi iš *ahà*.

1. **ái** (ir *ai* K, Jn) — ach! SzD, oj, ach! Miež, L¹, J, ach wehe! R,
1) vor dem Vocativ in der Anrede, besonders in der Poesie,
entsprechend etwa dem Griechischen ᾗ, 2) Ausruf des
Schmerzes, der Klage N. *Ai* man (ištaria kaipo vieną žodį Jn : *ai-
mán*) — wehe mir (wird dann auch, mit Verlust der Bedeutung
des Pronomen *mán*, als eine einfache Interjektion behandelt N)
K. *ai*, kàd sópa! Ds, Š. *ai*, skaũda J. *ai*, bėdà! J. *ai* pùlsi, *ai*
gáusi! J. *ai* mánas dievė! N. *ai*, mánas dievėli!.. manė... pa-
viliójo J³ 613,3. Jis nei *ai* nesākė K² I 46. Šis plākamas nē *ai*
nepasākė, ō palėistas sàvo dárba dirbo V⁹ 56. Mōmule, *ai* mō-

mule, eik šenai (šenai = v. š. *šinai*)! Lp. Tėvai (v. š. tėvu), *ai* tėvai! eik pietui! Lp. *ai* joms!.. visos jau pakačiu išgašo D⁸ 3.
La. *ai*, *ai* = gr. *ai*, vok. *ei* : suom. *ai*!

2. **ái** dial. iš *jéi* (per pereiginį laipsnį **éi*) — если, wenn. *ai* neišpuolė, tai rąsimi Kė.

-**ai** particula emphatica postpositiva Bg¹ 43, Bg⁸ 18: tas-*ai*, an(a)s-*ai*, r. a. baltas-*ai* „baltasis“, ž. sākai „sāko“ < *sāka+ai. **La.** *tad-ai* „tik pat, i tad vėl“ BW 17951,1, 25436,10 var. Pastūrdėlis -*ai* be-gu nėra tik rodomasis įvardis ide. **oi*-, iš kur skr. ay-ām „šitas“?

ai-ai-ái! (ištaria: *ajajai* Ds) — aĩ, ach! *ai-ai-ai*, kaip negražū! Š.

Aibariškiai (*ai-* dial. iš *ei-*) — Айборишки — Radviliškio (Šiaulių aps.) par. sodžius Vė II 4.

aibě (v. š. *oibā* Kp) — Unmenge, yma, tьma, большое множество Bg¹ 85, Kpr, Prn. *aibě* paūkščių Ds, Kp, Vžns. Klūonuose kokiā. *aibě* peliū! Op. *aiběs* Palangojė žuvičs, bėt visos mėnkės! Sim. Svieto daugybė būvo, o labiausia žydu, kuriē *aiběm(is)* sus(i)dā-rę vaikštīnėjo Ba² 70₃₂ (Žb).

ETIM.: *eiti*, jei *aiběs* senėlesnė reikšmė būtų buvusi *eilā*, *eilē* „Reihe“.
Plg. dar žodį *aimė*.

aibis, -**bio** v. *aibě* — čma, gwar, tłum Miež. J. Stasiukaitis rašo (1923 IX 8), kad *aiбі* saką Pagirio par. (Išlaužuose).

Aibokas — Surviliškio par. pavardė.

aibumas — das Wässern B. *Aibumas* burnōj — das Wässern im Munde B (M; bei Ragnit unbekannt N).

ETIM.: **sva.** *aipar* „acerbus, amarus“ Fick III⁴ 3 s. v. *aibra*.

Aibutis (*ai-* gali būti kilęs ir iš *ei-*) — Švenčionių apskrities ežero vardas SG VIII 532.

Aibutónys, -**oniū** (v. š. -*tónē*; V. Póžela ištaria *Jebutónē*) — Эйбу-таны, Rozalimo par. sodžius.

aičiojimas — planctus D¹, jęczenie P, Wehklage Geitl. Bajsus tinaj buwa nupūlis Križokū, ajčiojimaij, dejawimaij su nugastiū paskyda wi-sami kraszti, kur wen krikscionys gywena D¹³ 611.

Aičionys (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Skapiškio par. sodžiaus vardas.
aičioti — охать J, Š, ŽmB, Trk, jęczyć D², wehklagen Geitl. Čiā typsau nelaiminga ir *aičioju* (ajtioju V) Mit III 106 (= Vo¹ 238₄₃). *Kā ēl dābar aičioji?* Pnv¹. Urvė palieges gūli, skausmū *aičioja* Jb³ 31. Visvaldis antrāpus Dauguvōs vez(d)ėdamas ī gaisrā sāv-o pilies *aičiojo* D¹³ 220. Kálnas, ūdrótas būdamas, dideliai *ai-čiojo* PP 55₅. Woz gilmiej pakalnes aj aj steniedamas ir ajti odamas sapt atsikielau V⁷ 31₂₀. musū Dījwaj netór ajtiotī, bet jouktijs D⁶ 176₁₅.

Kaip tikta! jaunoji pamatė svečius i kiemą įjójant pradėjo *aičio-
ti* (ajioti V) ir miau miau miauzgėti V⁷ 66₂₅.

ETIM.: **ai-ti* „vae tibi!“ sakyti. Plg. *áiman* „vae mihi“ || *áimanúoti*.
aič-varas Geitl, J, JJ 40, Bsg, Mk¹ 6, Rm, Sml, Šd (KosL 210b) v.
ai(i)varas. aičvaras, kai pilnas, mėlynas, o kai dýkas, šviesūs
smeŋga (lėkia) J. Seniaū, sāko, kiti žmónės turėdavę *aičvarus*,
kuriē arkliaūs āvižas vōgdavę Dvd. *aičvarą* tik sū kačėrga tegalė-
davę užmūšti Dvd.

1. **aidà** (g.; plg. rus. айда, айда — понудительный окрик, повели-
тельное: иди, идем, пошол!) interj. Čiulkinį grūda, žiūrėkit —
aidà, aidà!.. Ž¹ 149. Užsėdęs aūt žirgėlio — *aida, aidà!* NS 699
(Ppl). **La. aidu** „heisa“.

2. **aidà** — эхо, Widerhall. Gvėn bė kūno, kaľb bė liežūvio, niėks
jī (jō Ds) nemāto, bėt kōžnas giŗdi. — *Aidà* (Echo) Oz¹ 19.

aidamākas (sv.) — kvaišas, neišmanėlis Všk, netikęs žmogus, kuris
visur plaunasi, visur lenda Pp. *Paláuķ tō āidamakę, āš táu pa-
rúodišo puō pėivas gaňýtę* Mžk. Anóks čia výras, tik *aidamākas*
(v. š. *āi-damāks* Trk) — išdýkęs, pasilėidęs.

aidamōkas (l.-g.) — hajdamak Oz² 181, žebrokas, tvirtas ubagas,
kuris gali gerai įeiti, su armonika Kn¹.

21 **aidas** Js — Echo, Wiederschall (bei Ragnit unbekannt N) B, R
(M), шум, эхо Js, отголосок, эхо VI (J). Vaikāi *aidą* kėlia Js.
Girioj atsilėpia *aidas* A 1884 306. Gvėna bė kūno, kaľba bė
liežūvio, nėvėnas (niėkas jō Jrg 1098) nemāto, bėt visi (kiekvė-
nas Jrg) giŗdi. — *aidas* Sim.

aidėti, áida, -dėjo Sv, Všk, **aidėti** Js (*éidēt* Nm) — гудеть, зву-
чать, звенеть, widerhallen; шуметь. Skaĩba *áida* (J³ 842,19) jōs
alasuzėlis, kaip auksėlio varpėlis J³ 217,4, J⁴ 180,6. Skaĩba *áida*
padkavėlės (pentinėliai J³ 842,19) pō žirgėlio kojuzėlėms (kojuzė-
lių J³ 842,19) J³ 810,12. Kād ėjaū peŗ dvārą, peŗ misingės tiltė-
lį, ūi, skaĩba *áida* áukso pentinai priē jūkto čebatėlių J⁴ 19,8.
O kaip važiāvom peŗ močiūtės laũką, skaĩba *áida* (plg. dar
J⁴ 494,1, 515,2) jutrynėlės, auksėlio raktėliai J⁴ 925,5. Giriā nėt
áida (taip výrai tē rėkē) Js. Vaikai, *nedáidėkit!* Js.

Aidikonis, -niės, -óni (*Ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Antašavos, Pa-
nevėžio par. pavardė.

áidymas — хлопанье, Getōse K.

aidinti — kirinti, ėrzinti, reizen BGLS 269. *Aidino* žmōnes — pėr-
kalbėjo pulką BrB Marc. 15,11. Jėi tavė *aidin* (kibin, rāgin) pō-
nas prýš (ž.) manė BrB I Sam. 26,19.

aidiš (g., l. *hajdy-ž!*) ī miška! „пошли!“ Bz⁴ 122₁₂ (Vl).

aidyti, -do, -dė — widerschallen M (N), ein Echo geben (veralt.) K¹. *áidė šilas nuš žás'ų* — der Wald hallte wider von den Spielen M (N).

áidyti, -do, -dė — 1) стучать, хлопать, Getöse machen K. *Kám áidai duris!* 2) laiptoti, karstytis (v. š. *óidyť* Sv). *Jódo, áido kaip mąžas vaikas pō tvoràs, pō medžiūs. Nedidyk pō medžiūs Sv.*

aidoti, -oja, -jo — 1) eiti áidui, garsui, ertönen Geitl, Du I 348, II 364. *Kuř žódžiai tŷli, tenai darbŷ gařsas áidoja* D¹³ 545. *Gařsas... áidojo iř plėtės* (sc. plito) ī visàs pusės l. c. 572. *Jō bařsas nevėltui áidojo pasáulėje* l. c. 594. 2) mažą vaiką supant lopšy liūliuoti „aida, aida, aidada“ Škn (ar -uoti?).

Aīdrigas (sv.?) — Upytės par. dvarponio pavardė.

Aidukai (v. š. *ādukā*) — Švėkšnos vls. soda.

aidukas (l.) — hajduk. **Aidukas** — Dūkšto, Kupiškio, Linkmenų, Pušaloto, Smilgių, Subačiaus, Viešintų par. pavardė. Cf. Klv² 7.

Aidùkiai — Эйдуки — Šakynos par. sodžius VŠ II 7.

Aidukynė — Pamargių kaimo pieva (Jeveravo vls., Mrj aps.). *Aidukinė* (o gal *-ynė?*) — Marcinkonių par. miško vardas L. Gira.

Aidùkis (v. š. *ād-*) — Švėkšnos vls. pavardė.

Aidžiónys, -džionių — sodžiaus vardas (kur?) dr. K. Jokantas.

aigara Als (J) v. *a'garas*.

aīgaras Sint v. *a'garas*.

aīgastis, -ties (dial. *ai-* iš *ei-*) J, Ds v. *eīgastis*.

Aigeniškis (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Žiežmarių ap. sodžius.

Aigirdas (*ai-* dial. iš *ei-*) — Raguvėlės par. pavardė.

aīgis (dial. *ai-* = *ei-*) — ход, Gang. Tikrasis kultūros *aīgis* A 1884 10 (Dr. J. Šliūpas).

Aigys (*ai-* gali būti iš *ei-*) — Raguvos par. pavardė.

aīgystė Dsn (*ai-* iš *ei-*) — походка, Gangart.

áikčioti, -ja, -jo — „tuokart, kad dantis sopa ar dyguliai remia žmogų, sakyti *ai*“ Pp (Albas Gedaminas). Tamōšius tik *áikčioja*, visàs pabālo Vo¹ 219, (Aišbė). Kō *áikčioji* lýg bóba vaiką penč-dama! Škn.

áiklintis VI (J) — piešićić się.

aīklūs J¹, **aīklų** Mrk, VI (*ai-* iš *ei-*) — ходкий, быстрый, leicht gehend š, kurs įeina, gali daug eiti VI, kurs nenustovi vietoje, neramus Dks (A. Kirtiklis), „tai gyvulys, kuris neėda ant vietos, bet vis eina ir eina iškadon“ Pp (A. Gedaminas). *Aīklūs* arklŷ nerařida žolės Dks. Aš nustovėjau sàvo *aīkliàs* kojelės FM 6. Ištempė bajō-

ras miklią kilpinėlę, įdėjo *aiklų* drožtelį, kàd nušautų nužudytų
krankluotį kranklėlį š. *Išėjo bernėlis... švyo žirgėlio, aikloūs ristė-
lio, muštravocie* TŽ I 255 Nr. 110. Māno brolėlio šimtas žirgėlių,
keturi šimtai *aiklių* kojėlių l. c. 155 Nr. 3. Tėvūli... imk...
aiklias strielbelas l. c. 170 Nr. 45.

aiksėti, áiksi, aiksėjo (v. s. *óiksi, aikšél* Sv), **áiksėti** Kn¹ — ахать,
áičioti. Kò tù čià *aiksėjį*? — aūt vaiko užriūka, baūdžia Kn. Kà(d)
tù *aiksētum* pò ledù kójas pakisęs! Rmš.

áikstis, -ties f. — paroksyzm, popad D² v. *áikštis*.

aikstyti, -sto, -stė — sich sehnen nach etwas (N, K). Aiks-
tau ko B.

aikš r. (*ai-* iš *ei-*) — eik šė. *Aikš* geriau pàs manė! Šil, Žmb.

Aikščiai (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Эйские — Vilkijos vls. vie-
nasėdis.

aikšmė, aikšmę Dsn = aikštė.

aikštas — ūpas, karštis Šv.

aikštė, áikštė (Bg¹⁰ 122) r. — поляна (в лесу); незанятое, пустое
место (площадь) Jb⁴, открытое место Miež, š, polana L¹, lichte
Stelle im Walde, offener Platz; propatulum Jn. Vienaĩ dide-
liaĩ miškė, aūt *aikštės* (r. k. *aikštėjė*), netoli nuò viėškelio stóvi
trys krýžiai Ba² 99₃₁ (Krnė). Eĩna, išeĩna viskas *aikštėn* (наружу)
Jb⁴. Iĩ tã dalýkã kėlė, iškėlė *aikštėn* (предали огласке, сделали
общенизвестным) Jb⁴. *Aikštėn* iškilti — wynurzyć się L¹. Saulėlė
22 ... úogas ... iš po lapėlių *aikštėn* vadina Ba² 433₁₀₂. Įschweikite
ie įsch Namų ant Dimsties (aikschtena, ant aischtes — Vorplatz oder
Hofraum des Hauses Ls 553, Hof BGLS 270) BrB 2 Reg. 11,15. Pa-
likti *aikštėjė* — оставить на виду, в открытом месте Sim. Cf.
l. *aikštūs*.

Aikštė — Valmonių sodžiaus bala (Pušaloto par.).

áikštis, -ties f. — страсть J; szal, kaprys SInt. *áikštis* užėjo
(ž. antėjo) iĩ turėjo išsinórauti J.

aikštis, -tiės (aikštis DP 379₄₅) — toks oras (saurà, giedrà, Dürre,
heiteres, schönes Wetter?). tokia aikštis DP 542b. lietus, áikštis,
dãrganos ir lačiai DP 520₄₅.

áikštytis, -tijas, -jos ž. — galuotis, jáudytis, kultis, шалить тол-
кая друг друга Šv, капризничать, Kaprizen zeigen, Launen
haben SInt. Kò jũs čià *áikštijatės* (kúliatės stumdydamies)? Šv.
Kò *áikštijys* (ž.; a. būtų *-jies*)? — czego kaprysisz się Sr. La.
aikštitiės, -stuos „schreien, lärmen“ ME.

1. **aikštūs, aikštų** Dsn — przestronny, obszerny, eben, weit, geräumig Miež, открытый. Nešniučkšk *ī aikščią* viėtą TS¹ 73 (vš). *Aikščiōj* viėtoj Kp.

2. **aikštūs, aikštų** (ai- gali būti ir iš ei-) — „tai žmogus, kuris toli gali pėsčias vaikščioti“ (A. Gedaminas). *Aikštūs* arklỹs — kuriám nei botągo nereikia, kuris mósterėjus botagų tuōj bėga kiek gāli, bljo botągo, nerambūs (priešingai) Lp. Nei vieno *aikštaūs* arklio neturėjau savo gyvenime Lp. *Aikščios* tėvo kumėlės Lp. *Aikštūs* arklỹs keliōnėje greičiaū pailsta nei rambūs Lp.

aiktais (Ajgtájs J) — áitais, niėkais, padaūkais, wniwecz. Jō bitys *aiktais* išėjo. Visà jōsios naudà *aiktais* (=áitais Av) išėjo. **áiktelėti** Vlk_m, Všk, **áiktelti** Dkš, **áikterėti** Kn¹, **áikterti** IŠl — ахнуть, staiga ái riktelti. *áiktelėjo* iř nutilo, tur būt, negyvai nudūrė, užmūšo Škn.

† **aikūs** — айуъ B_s (A 1885 109). Pramanytinis žodis, kuriuo B_s nori įrodyti, kad graikų garsui ω lietuvių kalboje gali atliepti ir dvibalsis ai.

aikvójimas dial. v. *eikvójimas* — трата, мотание, Verschwendung Š.

aikvóti r. (ir **áikvoti** Krt) dial. iš *eikvóti* — тратить, мотать, расточать, verschwenden Š, verderben, vernichten Geitl. *Aikvók aikvók* tėvo pàliką tuřtą, žiūrėsime ař ilgám pakáks Š. Pinigus *aikvóti* — léisti, mėtyti Ds, Rm.

aikvótojas dial. v. *eikvótojas* — расточитель, мот, Verschwender Š.

ailà, -òs, ailà ž. — 1) ряд, очередь Kv (Bg¹ 81, 85, Bg⁶ 32), Gr. Stók *ī ailą* (v. š. āla) Lkv. Vienō *ailō* stóvi visi kareiviai J. Lašinių páltys *ailōms* sukabintos svirnė kýbojo Gm 52. Linūs skleisk *ailomis* aňt píevos, aňt kraikōs J. 2) zmiana odzienia; garnitur J. Vieną *ailą* drabūžių (parėdų J) tūri pasisiūvēs. Anà žadėjo mán dvi *aili* drabūžių dúoti J.

Kvėdarniškių žemaičių *ailà* (v. š. ālā) gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *eilā*. Taip manyti verčia jų šnektos lytys *ncādamas* Ba² 323, „nueidamas“, *banā-ās* 323₂₃, „bene-eis“; plg. dar: *āsat* Ba² 319₂₄, „esate“, *asū* 320₅, „esu“. La. r. *aila* BW 24840,4 ir *aile* „eilė“ drauge su norvegų žodžiu *eil* (iš germ. prolytės *ailō* Fick III⁴ 27) „längliche Furche, Rinne“ rodo, kad ž. *ailā* gali būti kilusi ir ne iš *eilōs*. Vadinas, *ailā* galėtų būti vedama ne tiktai iš ide. prolytės *eilā* (ž. eilā; la. iela), bet ir iš *oīlā* (la. *aila*, norv. *eil*).

ailā-daris, -rė dial. v. *eilādaris* — porządkujący J.

ailė — Pricke, eine Art Stange zur Stütze des Netzes LF 95, Ls 275. La. *aile, ailis* „persėdos, tinklo žalga“ || ž. *ailis* „kuoka, clava“, *ielektis* „arklo iena, Femerstange am Pflug“ Bg⁶ LXVI

237: **la. aīre** „alvytė“. **Est. ael** „ein 4 Fuss langes Seitenholz am Netze, um es ausgebreitet zu halten“ yra aistiškos kilmės skolinys.

ailė, ailė (*ai-* galėtų būti ir iš *ei-*) — eilė, ряд, очередь. Pirmaghi aile schita yra BrP II 90₉. Schitoie aileie... Angelai tris daiktus veik 1. c. 90₉. Schoie pirmoie Aileie Angelai košna šmogu moka, idant newienas neušmirschtu schos malones 1. c. 90₁₇. Schicze Angelai, kaip pirmoje aileie, tris daiktus weika 1. c. 91₁₁. nu mes isch schos [Euan] gelios ailemis paweifdekim BrP I 219₂₀. *Ailā* (r. k. eilė) *mólkū sugrūvo* Kp (V. Kavaliūnas). *Npšepořka mššeno kōř ailēm* (1 kietas) sėj Dvd.

Greta su *ailėjė* Bretkūnas yra sakęs ir *ailiojė*: Kaczei trumpa ira giešme Angelu, ir tris tiktai ira toje aile s, tacziau daug, o ipatei tris daiktai košnoi *ailioie* uffilaika. Angelai košnoi *ailioie* meldeffi (3 praes.), mokin ir prarakauia alba pranefch didzus daiktus BrP II 90. Tiedvi vietininko (loc. s.) lyti rodo, kad Bretkūno šnektroje kamienai -ē buvo jau pradėję mišti su kamienais -īā (dvasiā, giriā, mārios). **La. aile, aila** „eilė“ ME.

ailiā, -ōs, ailiā r. (v. š. *aīl* Dvd) dial. v. *eilā* — ряд, очередь, Reihe Dsn, Kp, Lp, Lnk, Mrj, O¹ 33, Vd. Atais iř tūu *ailiā* Ds. Iřkit šiaudus iš *ailiōs* Ds. Pirmōs *ailiōs* sīlkės negārdžios Kp. *dūpē aīlos žmōnu būva prē spavednūčos* Dvd.

ailinis dial. v. *eilinis* — рядовой, szeregowy. *Ailinis* kareivis J. Vaikai seiga *ailnēm(is)* Ds.

ailiōti, -ōja, -jo dial. v. *eilōti* — dėti eilėmis Ds, Lp. Pėdus *ailiōjam*.

āilis, -io — 1) kuoka, дубина (палка), clava (Bg¹ 81, 85, 100, Bg⁵ LXVI 237, Bg⁶ 31). Paimsiu āš tūu *āilē* iř dūosiu peř (ž. pař) stāibj Kv. 2) podwoje drzwi Miež.

ETIM.: = **la. aīlis** „eine Stange unter einem Heuhaufen“ || **lie. telek(š)is** „arklo iena, Femerstange am Pflug“ : **la. aīre** „alvytė, žalga“ : **č. oje** „vaīras, Steuerruder“ E. Lidén Stud. 63.

ailuōti dial. v. *eiluōti* — dėti eilėmis. *Ailuō(ja)* linūs Tv, Vrnj. Pėdus štalpniai *ailuōk* J. óbuolius sū pelaīs *ailuōk* žiēmai (aīt žiemōs J).

23 **ailuōtis** dial. v. *eiluōtis* — iš eilės, paeiliui dirbti, robić po koleji J. Gaspadoriui reikia *ailuōtis*, t. y. iš ailōs dirbti visūs dārbus. **Ail-upis** (ar Ailupys? *Ai-* gali būti iš *ei-*) — Ajłupa — lewy dopływ rz. Wilii (= Neris, Neriēs), uchodzi poniżej Bujwidz sg I 24, XIII 471 (Konst hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 281).

ailus — scharf, ātzend Mit I 386 (Ls 468). Dr. J. Šliūpas sakosi tą žodį esąs girdėjęs iš dusetiškių. Man tai išgirsti dar nėra tekę.

aimán (š. r. a. aimán), **ái man** (ž. aīman Kv Bg¹ 74)! — niestetyl SzD, wehe! N, увы, rope мне J (PšI), š. *Aimán* tōs dienōs — wehe des Tages N. Šiēmet už linūs brangiaū gāusime. — *Aimán* (bene gauk)! Sv,

áimana — оханье; rope, бедствие, Aechzen, Weherufen; Jammer, Elend š. Pasipylė klebōno ilgà širdiēs *áimana* deī kunigū vařžymo V¹ I 199. Bevėlijo dabař skurdžiausius pasiskundimūs, gailingiausias *áimanas*, aštriausius išmėtinėjimus iř prikaišiojimus, — bėt tik ne tã kãpo tyla l. c. 25. amžinas *áimana* — vis aimanuojas žmogūs ŽmB. **La.** *aīmanas* pl. „Jammergeschrei, Wehklage“.

áimanas — biada (vae) SzD v. *áimana*. *Aīmanas*, tieg, kuriē ankstī kėliatės PS II 88. Krito aūt jū ilgos, netuřtas, neramūmas, baimė iř kitī visokie *áimanaī* Ba. Skaūsmais širdis miřta, *aimanaīs* valyvā Ba² 424₇.

aimanāvimas — lament L¹ v. *áimana*. Čiā vienu *aimanāvimu* niēko nepadarysi.

Aimañčiai — Tytuvėnų par. sodā.

áimanēs (*áimanēs* DP 381₃₆) — увы мне, vae mihi = **ái manēs!**

Dwasia tiefōs... mēūt' ir wilt' ne gāli: kaip' tos paklūdusios Dwāfios: kurių *áimanēs*, teip' nū išėjo daug' ant' pařaulo DP 232₁₂ (DPo 307₂₃).

áimanoti Kn¹ v. *aimanuoti*.

Aimantai — Эймонты (dial. ai- iš ei-) — Eržvilko par. káima.

aimanuoti Pnv¹ — aimán (οἰμω) šaukti, οἰμώζειν, wehklagen, jammer, ropeвать, biadować J, L¹, Miež, š, N (K). Jis vis siaūbdamos *aimanuója* (dejúoja) J (PšI). Dejúoja svainiūkas (martėlė NS 708), *aimanuója* NS 651 (Brž), 708 (Ppl). Gálvą šukúoja ir *aimanuója*: nēr mán motūtės NS 1151 (Vb). Sigūtė taip ráuda, taip *aimanuója*, kād ródos širdis plýšta Vo² 132₈ (Mrj). *Aimanuója* motynytė, kād jōs juodā dukterytė Pnd. Nors ir guřbas jī kamúoja, bėt tuōm ne teip *aimanuója* Vo¹ 208₄₅ (Lnm). Karaliūnas nuėjės vėl veřkia *aimanuója* apkabines árkliui sprándą MPs. Ligónis vis viduriaīs *aimanāvo* Jb³ 13 (ŠjI, Rd). Jōnas jókia madā nesutiko iř *aimanāvo* pabėgusios pačios MPs. Viena neláime prispáustam nepridera veřkti iř *aimanuoti* Sim. Kai bažnyčiai reikia dúoti, tai jūs mókat *aimanuoti* Vo¹ 207₁₃ (Lnm).

Širvydo Aymanoiu SzD „biadam“ gali bėti skaitomas ir kaipo *aimanuója*, nes jo rařyboje o kartais atstoja dvibalsj uo. Kuršaičio ir Nesselmano *aimanóti* gali ir ne bėti latvių žodžio *aīmandt* „wehklagen“ lygmuo, nes jų o gali bėti=uo.

áimata Sr (Š rašo áimatas) — шалость, проказа, mutwilliger Streich.

Žmónės iř kùnigus apgaudinédama, visókių jì áimatų pridirbo.

áimatninkas, -kė — чудак, dziwak J, kas áimatojasi.

áimatotis, -ojas, -jos — dziwaczić się Sr.

aimė dial. v. *eimė* — пойдем, wollen wir gehen, eamus LB (Grl d. Nr. 101_{9,13}, Grl ps.) 184₇, 189₄, 194₃₃, 230₂₂, 236₃₂, Oz² 211₈.

áimė — áibė, multitudo Rd, тьма, бесчисленное множество Mk¹ 8, zahllose Menge Geitl (Mk) = Ls 275. *Aimė* paũkščių, *áimė* pelių Rd.

aimėsnis (-ėsnis š. r. a., ž., kur *e* pusilgis) — vortrefflicher B, geresnis, mandagesnis, besser R II 66 (M, N, K). buwo aimėsnis DP 593₁₀. Tvirtėsnì iř *aimėsnì* bũvo nekaipõ kitì jaunikáičiai SH 60. *Aimėsnì* čėsai — trübselige Zeiten B (N).

ai'miaus — labiaũs, паче, mehr, noch mehr (plg. Geitl). *áimeus* arba *áibiũs* DP 384₃₃. ių bažníczia ne ėšt' nauia: bet' senėũsia, ir *áimieus*¹ anóii kurių W. Christus fundawóio DPo 120₃₈.

aimonas (sv.; cf. l. *haman*) — velnias. *Aimonas* i pėklą žmõgų nujójo Sml.

Aimùliškis — Эймулишки (Ai- dial = ei-) — Smilgių par. sodžius. **aimumas** velinų Dk — ? Geitl.

aimus — 1) pięknej postaci, mówi się tylko o człowieku SH 73 (schöne Gestalt, Form habend BB III 62, Ls 429). Bũvo Juozapas *aimus* iř gražáũs véido SH 16. 2) умеренный, mässig Š. A. ... buwo ...stropũs, kantrũs, dosnus ir *aimus* newen giwenimì, bet ir mĩtimì D¹⁰ 56₁₀.

ETIM.: *áimė* „áibė, daugybė“ || *ėiti*, la. *iēt* arba *iēt* „gehen“.

Aimùtiškė (Ai- is ei-) — Эймутишки — Sėredžiaus par. dvarelis.

ainė (neol.) — потомок (женский).

ainybė (-ybė ir -ystė) — potomność, potomstwo L¹. Ligì tolimų *ainybė*s laikų — w potomne czasy L¹.

Ainikiaĩ (ai- is ei-) — Эйники — Kelmės par. dvaras.

24 **Aininga** — pasakų panaitė Bs¹ 32.

áiniolas J⁵ 25, Als (M. Barkus) — ániolas. Dem. *ainiolė*lis (ž. -ėlis Als) J³ 1507,19.

¹ Daukša spaudos klaidų sąrašė *áimieus* vietoje liepia skaityti *áimieus*. Tai rodo, kad Daukšos postlė yra ne vieno, bet kelių žmonių vertimas. Draugo vertėjo *áimieus* bũta Daukšai nepažįstamo žodžio.

Ai'miaus priegaidė nežinoma. Tą žodį Daukšos draugas galėjo ištarti *áimiaus* (cf. *áimė*) arba *aĩmiais*. Šiandien mes abidvi lyti beištartumime *aimiaũs*. Daukšos *ai'miaus* rodo, kad pagrindinis būdvardis XVI amžiaus rytiečių šnektose yra buvęs *áimios*, t. y. *ai'mus*, kas gali bũti skaitomas kaip *áimus* (*áimi t.*) ir *aĩmus* (*aimi t.*, *aĩmios* gen. s.).

ainis, -nio (neol.) — ПОТОМОК (L^1 rašo *ainys* — potomek). Ši žodį turime iš dr. J. Bs: *ainei*, *aisiulei* — posteritas, Nachkommenschaft, potomstwo A 1885 382. *Aini* Basanavičiui bus pagimdęs Bretkūno **at-ainis** „atėiva, Fremdling“ BGLS 273.

Ainōriai (*Ai-* iš **ei-**) — 1) Pāpilio par. sodžius ir dvaras, 2) Nemunaičio par. sodžius.

Ainōris (*-rīs* Кр; *ai-* iš **ei-**) — Эйнар — Kupiškio, Papilio par. pavardė. Iš *Ainōris* būtų pōnas nelabai pagirtas Krs d. Cf. Каць Айнар-овичъ, бояринъ Немонойтскій Любавскій Лит.-рус. сейм 437.

Ainōšius SA 390 arba Einōšius SA 381.

ainuoti — wymawiać *ai* zamiast *ā* J. Jis *ainuōja*, tai yrà kalba „vairka“, ō nē „vākā“.

āipinti — 1) баловать, piešcić, duoti saldumynų. Močiūte m̃ano... aūt kō manē auginaĩ, aūt kō manē *āipinaĩ*? j³ 699,5. Motynėlē mūs augino aūt s̃avo rankėlių, motynėlē mūs *āipino* aūt s̃avo kelėlių j³ 223. Augin tėvėlis dū sūnytelėliū... jis augindamas iĩ *āipindamas* abiem sodino pō vỹkšnių sōd̃a j³ 802,2. *R̃aĩks dō kai-kadū maduĩt̃ pa oĩ pĩĩt̃, t̃aĩ dō labjōũ pripr̃as ṽaĩkas* Кр. *K̃om̃ oĩ pĩ-nĩ ṽaĩkus?* Кр. 2) Refl. — баловаться, нежиться, piešcić się J(VI). Ṽaĩkas *āipinas* — lēpinas, išdỹksta J. P̃as matę āugau, p̃as sēña *āipinaus* j⁴ 1018,1.

aipti, -psta, -po — баловаться, swawolić J.

Aĩptų (g.) žėmė Vd — g. Aģipt (Aģipt), Египет.

airai dial. sutrumpėję iš lyties *ajeraĩ*. Píevos(e), paliūnēm(is) *airai* žaliuōja, vėjo papūsti ūžia, linguōja Ba² 431₂₃.

airė — irklas, vairas Bg¹⁰ 126, o ne „būrės“ — žagiel, napyc Miež.

ETIM. = **la. aĩre, aĩris** „Ruder = Stange“ || ž. *ailis* „kuoka, lazda“ Bg⁶ LXVI 237. Miežinio žodis gali būti ir skolinys iš latvių kalbos. Germanai vairą, irklą vadina vardu *airō* (s. isl., s. ang. *ār*, ang. *oar* „Ruder“ IF XVIII 250, Lidén Stud. 65), iš kur esąs kilęs sómiškasis irklo vardas (suom. *airo*, est. *aer*). Kadangi pagrindinė *airės* reikšmė yra ne irklas, bet „kartis“, „žalga“, „alvytė“, tai *airė* gali būti ir ne skolinys iš germanų kalbos (per sómus?). Vairo indoeuropiečiai galėjo nepažinti. Kad jie ir karties (žalgōs) būrų nepažinę, tuo nenorėčiau tikėti.

E. Lidén'as (Stud. zur al. und vgl. Sprachgeschichte 60—65, Bg¹ 89) randa, kad senovės lietuviai *tenai* turėję dar ir kitą vardą — **āisa* (**iesā*), kurį iki šiai dienai teišlaikę sómai ir mardviai: **suom., vad. aisa, est. ais, veps. aiš, mdE. ašeja, ažia, mdM. ažia** „iena, Femerstange“. Cf. slov. *oje*, gen. *ojese* „iena“, gr. οἴον, οἶαž „irklas“, skr. *īṣā* „iena“.

Airė — 1594 m. Ойра S — Šiluvōs (Šidlavo) par. upelis ṽs I 58.

1599 m. Аеръ s yra atsiradusi iš *Aĩp; cf. вѣтер iš вѣтръ. Todel Аеръ neturi nieko bendro su *ājeru* G¹ 8 s. v. *Ager*.

Airijà, -ljos — airių (yrių) žemė, Irland.

Airimas (*ai-* dial. iš *ei-*) — pavardė. Айримъ XVI amž. D, Юшко Ойрым-овичъ 1528 m. Vidūklės vls. J. B. Opis. pow. Ross. 179.

Airiógala v. Ariógala (dial. Ar- iš Er-) — Эйрагола — miestelis tarp Raseinių ir Kauno.

XVI amžiaus šaltiniai vadina Ойракола, Орякола : ойра- iš оря- (= lie. *arió-*) epentezės keliu. XIV amžiuje *Ariógala* dar tebebuvo vadinama *Eriógala* (Eragelen, Erogeln se, LT II 32).

Kad kai-kurie lietuviai *Ariógalos* vietoje šandie ištaria *Airiógala*, tai tam kalta mūsų valsčiaus raštinė (Эйрагола) ir klebonija, kuri neseniai tenustojo lenkiškai kalbėjusi.

1. **airis** (sv.) — įris, Airijos (Yrijos) gyventojas, Irländer.

2. **airis** (ajris „ajer, tatarek“ Δ) Кр, Skp v. *ājeras*.

áisčiai — lietuvių, latvių ir prūsų protėviai, kuriuos Vokios kalbiniškai paprastai vadina „báltais“ (Balten), Vorfahren der Litaauer, Letten und Preussen. Pirmas apie *disčius* (Aestiorum gentes) ima kalbėti Tacitas (98 m. e. m.).

ETIM. Drauge su K. Jauniumi aš *disčio* (nom. s. *distis*, nom. pl. *disčiai*) vardą kildinu iš tos-pat šaknies, iš kurios kilę yra la. *istnieki* „tikrieji giminaičiai, Blutsverwandten“ bw 8489, 27430: la. *ista* mātē bw 145, 996,1 (: oppos. *sueša* mātē) „tikra motyna“ bg LXX 252, sl. *istr* „tikras“. Taigi, *disčiai*, jei jų vardo kilmė būtų maniškė, būtų „tikrieji“, „ближние“, „krewni“, „Verwandten“.

Aisė — Veiviržėnų par. upė vs I 54, Priekulės par. upė Kiv² 68 (XIV amž. *Ayse* Sc II 667, 1595 m. *Eisse*).

Aisėnai — 1) Ойсяны — Veiviržėnų par. soda vs I 54, Jn, 2) Priekulės par. dvaras Kiv² 26.

Aisetà (v. s. Aisatà, Aisatū āžeras) — Labanóro (Kuktiškių) apylinkės ežeras, kurį XVI amžiaus šaltinis vadina Ойцета (drauge su ežerais Мальгясто, Воднно, Богдысь, Ешедыньсь. Опись VI 86). Rytiečių šnektose *Ais-* gali būti kilęs iš senėlesnio *Eis-* (rusai tą ežerą vadina Эйсята).

aisiai adv. v. *aisūs* — rzewnie SzD. Tàvo panytėlė augštajam svirnėly, užsirėmus aūt kraitėlio, *aisiai* gailiai veikia NS 357₄ (Ppl). Tè mào dukrėlė, atsisėdus už stalėlio, *aisiai* gailiai veikia NS 368₁₆ (plg. 1055₉). Tàvo vainikėlis, tàvo žaliuonėlis, nūjemamas nuò galvėlės *aisiai* gailiai veikė NS 544 (Brž).

aislūs, aislų dial. v. *eislūs* — mėgstas eiti, geras eiti. *Aislì* kàrvė, kurlì vis eina iř eina Rdd.

Aismarės (iš senėlesnės lyties *dist-marės* „áisčių mārios“ Bg¹⁰ 237, 256) — das Frische Haff (Other und Wulfstan, zwei Seefahrer unter Alfred dem Grossen, nennen das Frische Haff das Est-meer, also: das Meer der Aestier N).

áismenioti (v. š. *óišméñōt* Sl) — охать, горевать; jammern; ne la-bai aimanuoti (žodžiais) š.

25 **aismenúoti** (v. š. *aismanúot* šmn) v. *dismenioti*. Kõ tũ *aismenúoji?* **Aistà, -òs, Aistà** (*ai-* gali būti ir iš *ei-*) — Raūsvės intakas, kuris te-ka per Ožkabalių pievas ir pro Bařtininkus Bs.

aistas (rus. аист) Mk — Storch (ajstas za Kownem KosL 151a).

aistė. aistie, arba deja (interjectio) D¹⁷ 7.

áisterėjimas — staigus sušukimas *ai* D¹⁷ 9.

áistis, -ščio v. *áisčiai*.

áistiškas — айстийский (балтийский), aistisch (baltisch). Lietuvių, lãtvių ir prūsų kalbàs lingvistos (kalbiniškai) vadina *áistiškomis*. *áistiškųjų* kalbų lýginamoji gramãtika ródó, kãd, bẽ lietuvių, lãt-vių ir prūsų, *áistiškai* kalbẽta dár ir kitų tautėlių, būtent: kuř-šių, sėlių, žiemgãlių ir jotvingų.

Aistiškiai — 1. Ejsciszki — Vařtkabalių vls. (Gražiškių par.) kaimas (prie *Aistòs* upės).

aistra Als — áikštis, ūpas, страсть, страстность, Leidenschaft J, afekt, namiėtność, pasja, zapal L¹. Jáms užėjo (ž. antėjo) *aistra*.

aistrai (vok.) — aūstrai, Oesterreicher. Mũdu jójau (jójova) i *aistrų* žẽmę J³ 1159.

aistriai adv. v. *aistrus* — namiėtnie L¹.

ai'stryti, -rija, -jo — degti aistra, mieć namiėtność J.

aistrumas J — страстность, Leidenschaftlichkeit.

aistrus — страстный, leidenschaftlich J, namiėtny L¹.

ETIM.: skr. *éřati* „ieřko“, *éřá-h* „geismas“ || lie. *ieřkau* „suche“: gr. οἶστρος „siustas; sparva“ Fick KZ XLIII 136, v. Osten-Sacken IF XXIII 376.

aisúoti — aisum balsu šaukti; kūvėkćioti, rufen (vom klagenden Ru-fen der Eule) š. *Aisúoja* (Aysuota SzD — spaudos klaida) pelėda, apúokas — huczy sowa SzD 72.

aisùs — rzewny SzD, kartus, gailus š, bitter, dann auch traurig, kláglich N (K, Ls 597).

ETIM.: la. *aisu, aist* „dantis iššiėpti, oskãliti zuby“: „Kartumã“ lie-tuviai veda nuo *kirtimo*, o vokiečiai (bitter) nuo kandimo (*beissen*). Tai-gi, šaknies *eis-*, iš kurios turime *aĩsų*, pagrindinė reikėmė galėjo būti „at-skirti = atskelti || atkirsti“.

Aiššikės, -kių (*Aĩ-* iš *ei-*) — Эйшишки — Vilniaus žemės miestelis.

aiškėsnis, -nė — deutlicher N.

aiškėti, -ėja (ir *aĩški*), **-ėja** — яснеть, становиться ясным, klar, deutlich werden š. Šiañdie jaũ nebevienà mūsų senóvės tamsu-mà kai-kám prãdeda *aiškėti*.

aiškieiai adv. v. *aiškus* — jasno SzD, deutlich, ausdrücklich, klärlieh, vernehmlich, verständlich R, wyraźnie, jasno, jawnie Miež, J. Kalbėk *aiškieiai* K² I 29. *Aiškieiai* mātomas — oczywisty L¹. *Aiškieiai* pasakýta teisýbė nēprietelius dāro Sim. Tū grýbų vardū āš *aiškieiai* (точно) nežinaū Žr. Aš, tieg, visadōs mōkiaiu *aiškieiai* (DPo 98²⁴, 224²⁸) sinagōgoje DPo 212¹⁴. Gėdėjos ertėš *aiškieiai* iř šviesiaī mōkytis nuog viešpatiēš DPo 337¹⁸. *Aiškieiai* rāšo Ciprijōnas DPo 272¹⁷.

aiškia-kalbīs, -bė — ясноречивый, der deutlich sprechende Kp, Š. Jō visi vaikai — *aiškiakalbiai*.

aiškiaregýbė (-ýbė) — jasnowidzenie L¹.

aiškia-regýs, -gė — jasnowidz L¹.

aiškiaū Tot¹ 25, **aiškiaūs** ž. — яснее. *Aiškiaū(s)* sakýk J.

aiškýbė (r. a., ž. -ýbė) — zasność SzD, ясная, очевидная вещь; аксиома, klare Sache Š.

aiškýn eiti — deutlicher werden K.

aiškinimas — объяснение, комментарий, Erklärung Š, L¹.

aiškiñtelis, -lė dem. v. *aiškus* — recht deutlich K (Ls 585).

aiškinti — объяснять, выяснять, толковать, erklären, erläutern Š, L¹.

aiškintojas, -ja — объяснитель, Erklärer Š, L¹. Sapnū *aiškintojas* — snowieszczek L¹.

aiškókas, -ka (ir -okā Š) — довольно (слишком) ясный, ziemlich (zu) deutlich K, Š.

aišku n. — jasna rzecz jest SzD 74, ясно, очевидно, внятно, klar, deutlich Š, es ist bekannt, steht fest N. Dabaī jaū viskas *aišku* pasidāre. *Aišku* kaip diēnā.

aiškumà, -ōs, aiškumà Bg¹⁰ 132 — ясное место, deutliche Stelle Š.

aiškūmas — ясность, очевидность, Deutlichkeit M, N, K, Š, L¹.

Aiškūnas (ar Ei-?) — Mosėdžio par. upė Vė I 41.

aiškus bvL — jawny, zacny, znakomity SzD, deutlich, klar (áβkus R I 49, II 99, 224: á dial. iš ái) K, ясный, очевидный, внятный Š, Miež, J, L¹, wyraźny, jawny SH 73, candidus, praeclarus D¹. *aiškus* (áβkus) balsas — helle Stimme R. *Aiškūsis* balsas LB 14 (Vilkyšk.). *aiškus* rāštas Š. *Aiškus* dangūs. Šiañdie *aiški* dienà (debesų kadà nērà). Tikėjimas... ne teip *aiškus* būvo DPo 337². *aiški* rankà — ясный почерк Š. iBeiga žmoniūmp'... yra iβtikimie-mus áiβki (plg. DPo 120²², 121¹⁷) DPo 331¹⁸. ászkus (= *aiškūs*) Žodžei R II 45. *aiškiais* žōdžiais — ausdrücklich N. Jis tūr *aiškiais* žōdžiais

atsiprašyti K¹ I 453a. Abi pusė sustojo į *aiškią* mūšą D⁸ 279. Juos žemaičiai *aiškioje* mūšoje pergalėjo D⁸ 572.

ISTORIJA: aiškume (=šiane *aiškime*) ir šwiefume regėjime 1599 m. DP 596. nūg tų haiβkių nūdemių DP 314₁₁.

26 ETIM.: sl. *jěsnŏ* „ясный, jasny, aiškus“ (*oiskno-) || *jěskrŏ* „l. jaskry, jaskrawy“, g. *jāškorka* „kibirkštis“ (*oisk-ro-) || *jōskra* „искра, skra“ (*išk-rā*) Berneker SEW I 276, 433, H. Petersson Ar. u. arm. Stud. 54. Čia, gal, pridera ir s. rus. *искрь* „arti, ties“, *искрини* „artimas giminaitis“ ir la. *ists* „истый, tikras“, *īstniēki* „artimieji, tikrieji giminaičiai, Verwandten“. „Artimumo“ (= giminumo) reikšmė galėjo išsirutuoti iš pagrindinės „aiškumo“, „šviesumo“ reikšmės. „Aiškus“ tegali būti tiksliai „artimas (близкий)“ daiktas. Plg. sl. *blizb* „arti“, s. rus. *близокъ* „giminaitis“, išriedėjusius iš „švietimo“, aiškumo pagrindinės reikšmės: s. isl. *blíkia* „šviesti, blizgėti“, sva. *blic* „žaižas“.

Taigi, pasirodo, jog vienos kilmės esama ir *aiškaus*, ir *aišio*: ide. **ojə-s-k-* || *ojə-s-t-* „aiškus=artimas“: *oj(ə)-s-* || *ej(e)-s-* „švitėti, šviesti“ || lie. *iesmė* „Menge Holz, die erforderlich ist, den Ofen einmal zu heizen“ Bg⁵ LXVII 238.

Aišparas — Biržų par. pavardė.

aitais v. *aiktais*. *aitais* (v. š. *aites*) išėjo tuštai, pinigai Av, Pnv¹. *Jūs ūitais aīna* Pl.

aitas (v. š. *aitas*) — vaikštikas, padauža Kp. Kuř tū tokį *aitą* prisiprašysi į (v. š. uñ) darbą Vr.

aiti dial. (r. a.) v. **eiti**. *Aic* „eiti“ (inf.) Kabėliai (netoli nuo Marcinonių), *aicie* (inf.) Ad, Sn; par tu ugni rejs ayt DU 14 (Debeikių ap.). *Aivà* (1 du.) nėšt Oz¹ 14. *an* (v. š. iš *eina*) maršėlka prō dūrelės JJ 21. *ai* (= ējo) Al'enà vandenėlio TŽ I 185 Nr 80₁. *Iš giros išjōjou, sūulė oukšcioū āj o* l. c. 148 Nr. 9.

aiti-varas r. — *aitvaras*, домово́й, летучий змей, приносящий и уносящий сокровища, Alp Š, Ds (LT II 5, BB III 63), O 29 (O¹ 80). *aitivaras* ataneša mėsos, miltų; pėnimas kiaušiniene, kurią jāuJon nūneša žmōnės Sl. *aitivaras* pādange driūkūoja Š. Napalys... *aitivaru* nusisukė į Vydmantus Vž¹ II 68. Lāksto kaip *aitivaras* Ds, Sv, Š. Ajėg (dial. iš ō, ē jegū) tavi *aitivaras* nešiōja Pnm. *aitivaras nāša grūdus* Pl. Anās žmogūs nusipīrko Rygōj *aitivarą* Pl. *aitivaru* (dat. s.) būtau dāvis (dāvēs) Vlk. isz aytiwaru, burtiniku juokiasi O 28. Lākia kaip *aitivaras* — kiedy kto konno leci mōwią w Oniksztach KosL 180b. Gwiazdy spadające co przebiegają większą przestrzeń (mōwił Onufry Baranowski) nazywają *aitivaras* l. c., *aitivaras* Dsn.

ETIM.: *aiti-* „klėtis, Vorratshaus“ + *-varas* „sargas, prievaizdas, Huter“ || suom. *aitta* „Vorratshaus“, kas esąs aistiškosios kilmės (*aitrā*)

žodis = sl. *jātu* (lenk., ček. *jata*) „Hütte, Bude“ + ide. *woro-s* „sargas“ (gr. kupr. *Δυρα-Ρορός* „durų sargas, Türhüter“, *οικουρός* „namo sargas“) || la. *verhuos, vērties* „sehen, schauen“ Bw 23619. Taip mūsų žodį aiškina E. Lidén'as MO V (1911) 200. Kiti aiškinimai (H. Güntert Kalypso 245³; skr. *éta-* „schimmernd, schillernd, bunt“) nėra tokie priimtini kaip kad Lidén'iškis.

aitivieras — aitivaras. Tai *dicivieras* (v. š.) tās Sužiedėlių Juozas! Ulb.

Ulbinų *dicivieras* yra perdirbtas iš *dicivaro* ir lenkiško skolinio **acviera* (l. *ocwiara* „obluda, widziadlo“ iš sl. **o-tvērā*). Lenkų *atwor* „latawiec mityczny, noszący pieniądze“ yra skolinys iš lietuvių kalbės: *atvaras* dial. v. *aitvaras*.

aitrā, aītros — 1) zapal, Eifer, Leidenschaft, heftige Begierde Ls 438, D¹¹ I 47, II 67, 413, «sakoma **aitra** tuokart, kada kiauclė nori entrio (kuilio)» A. Gedaminas. Tą patį *aitrā...* pakliūvo į Lietuvą V¹³ I 96. Tas rupinimos Popiežiaus, tas jo brukimas naujėkriksztii ir minawotą užtarimą Arce-Wiskupa, ir ta ajtra Wokytii su kuri ejo krikstyti Pagonū ir Padauguwi... uždegia szirdi Kristijona D¹³ 346 (Geitl 76). Senoja *ajtra* ir narsybe buwa jau nugurusi, swietas rados trapus ir bugus, nebdresas beginioti sawa lūsybės už kurę tiek krauja buwa pagožis D¹³ 673. Sūnaū, juobā mán tiñk(a) nusižēminimas iř kantrībē neklotysē (neklotiesi) nekaī didē linksmībē iř *aitrā* lāimē(je) V¹¹ 259₁₄. Toli (tolij, t. y. ž. *tolijē*) yrā nuō manēs... teip stipri mēilē, teip didē *aitrā* V¹¹ 315₂₈. Jiē (sc. vilktakai) visadōs vilkais nebūdavē, bēt užeidavus toki *aitrā*, tai palikdavē vilkū, daugiausia vėl žmogū būdavē Bs¹ 191 (Sln). Užėjo *aitrā* tai meřgai, kaip mūsų kiauclēi (sako apie mergele, kuri perdaug trakioja su bernais) Škn. — Atgaivink dūšiā... idānt iš linksmōs *aītros* (aitras) Tavip (Tawiep) panértų V¹¹ 199₉. Tas garsas nugandino wisus krikscionys, kurie rūmi nusiminusis, wieni palikusis (palikinis) namus, walstius, tiewiszkēs ir turtus, kiti senus tiewus ir motinas, kiti žmonas su mažajs wajkajs, muko it aitrās apnikti i žiamę szwentą tinaj ļaukti Iszganitojāus Wieszpacies atejnantio i Juzupata pakalnē D¹³ 168. Tokiojē rūstojē dienō visuř reikėjo tamprībēs iř *aītros* D⁵ 238₁₁. Ljtuweij... iszūzūsis lapumusi, nebrōrieiē ne (=neī) dwasēs tamprybēs ne (=neī) ajtrōs lousybēs D⁵ 236₂₇. — Tū trimijtiū (t. y. trimtų) bašōs yra graudej maonōs, daugiaus rustas nekajp linksmas, kēlous (t. y. keliās) kļausantims ajtra iř gajlesj D⁵ 69₁₉. Wieszpats noriedamas dar gieresnei paroditi Nabuchodonozoruj galibē sawa, dalejda ant jo tokiē ajtrā, jogei iszbiegēs isz numu sawa, šlapsties po miszkus ir žoli mita it jautis V¹⁰ 104. — Wokytii meldzionys Krīstionīszkos tķybōs ajtrō (ž. aitrō, raš. k. *aitrā* instr. s.) pasimetī norieie... Žāmajtiū... ļobī iř žiamē pasawintū D⁵ 195₁₂. anpu iř pirmouji ajtrū paweik D¹⁰ 121⁴. ligi aitrū tolesnē kariawo D¹⁰ 169₆. su wissū didiausi ajtrū iszkelawo D¹⁰ 90₁₉. Popiezius

patsaj sù didesni ajtrù skatina krikscionys szelpti Križokus D¹³ 386. Trókštu... idánt padarytumi manè draugù... su *airà* Tavè mýlinčiu V¹¹ 316₂₁. Patio muszòs aitro (=aitroje)... parwerčs wiliczi pakrito D¹⁰ 149₁₂. 2) kartumas, горечь, Bitterkeit. Turiù dël tavęs *aitrą* širdyje (ž. širdė) Kl. *Šviežàsè mąds* (ā- trumpas; medūs) *iòk aitar* (r. aitrù instr. sing.) *pašėdúad* Dvd.

ETIM.: *aitrùs* „ranzig, herb“.

Aitrà, Aitros — Nemuno Jūros kairiasis intakas Bg⁵ LXX 188 (SG I 24, III 628, Vš I 59) Jn (Kv, Rt).

Gudo žemės upėvardis Ятра—Molčadies (Молчадь) kairiasis intakas (Minsko ir Gardino gub.)—gali būti kilimo aistiškas, t. y. lygus žemaičių upėvardžiui *Aitrà*=aist. **Ai-trā* TŽ I 5,26. Tikrinis vardas *Aitrà* nėra atskirtinas nuo bendrinio *aitras*, *aitrā* „горький“ (: горѣти „degti“), kurio pagrindinė reikšmė bus buvusi „dagūs“ (|| dègti „brennen“), „вспыльчивый“ (|| пылать „lichterloh brennen“). Iš „dagumo“ ir „вспыльчивости“ lengvai išrieda „greitumo“, „staigumo“ reikšmė. Taigi, *Aitrà* yra tai „*Greitupis“, „Быстрица“.

27

Aitrālė žem. dem. v. *Aitrà*. Pod mlynkiem Gosztowta ruczaik plynie Ūnguris (= *Ungurys*), a pod mlynkiem między Twerami i Tawrowem Ajtrālė (= *Aitrālė*) KosL 117b. — *Aitrālės* vardu, rodosi, čia pavadintas Aitros augštupys.

aitras v. *aitrùs* —cierpki, jelki. walgimas... yra gardus, šaldus, kitiems kartus, aytras KK² 104 (BGLS 101, 270).

aitrėsniai adv. v. *aitrėsnis*. Lietūviai išsisklaidę kėkėmis juõ *aitrėsniai* sariójo, juõ toľėsniai būvo įsigrūdę D¹¹ II 251. Kad jis aitresney skotoies i karę rengtėis, Kartagionys su Rimionimis suderieję D¹⁰ 211₁₆.

aitrėsnis, -nė comp. v. *aitrùs* —kaitresnis, mehr Hitze gebend. Beržinė (sc. málka), sāko, šiltėsnė, *aitrėsnė* (v. š. aitrāsė) Lp.

aītriai adv. v. *aitrus* —z zapalem, eifrig. *Aītriai* dirbti — greitai iř gerai Jb (ž.). Dieľ Diewa... wadinu jus ir teľkù... jùskėties drąsej kardù, aľzauket Diewuj ajtrej ir atmonyket netikielems už apiűktą jo wardą D¹³ 377.

aītrišiaiai adv. (sup.) v. *aitrus*. iř tokė... saujele diko (=tróško, geľdė) kou ajtriausė grumtėis D¹⁰ 9₁₆.

aitrýbė (ž., r., -ýbė v.) —cierpkóść SzD (Strengė, Herbheit N).

aitrýn eiti — делаться горьче J.

aītru, aitrù n. v. *aitrùs*. *Aitrù* válgyti J. Mán *aitrù* burnojė Š. *Mán palika aītar* (r. k. aītru, aitrù) gál gārkľes Dvd.

aitrùmas — 1) jelkość, cierpkóść Miež, L¹, uszczypliwość, zgorzknialość L¹, Bitterkeit im Munde K. Svľesto *aitrùmas*. 2) вспыльчивость, азарт.

aitrūs, aitrų — 1) cierpki SzD, L¹, Miež, jelki J, Miež, herbe, strenger v. Geschmack; auch geil, galstrig, von verdorbenem Speck N, bitter und brennend im Munde und im Halse K (in poln. Lit.), Ls 440, прогорьклый, терпкий, вяжущий Š, Ds, drętki, uszczypliwy, zgorzkniały L¹. *Aitrūs* (v. š. *aitars všk*) svies-tas Ds, Grk, Kp, Lp, Pnv¹. *Aitrūs* obuolys (kaĩ dār nenunokęs) Sl. *Aitrūs* sūris Kn¹, Isl. *Mārių vánduo* (v. š. *úndā*) taip sūrys kàd nēt *aitrūs* Uš. Alūnas gīžūs arbà *aitrūs* Škn. Medūs *aitrūs* vālgyti (v. š. *māds āitars vālgēt* Dvd). *Aitrūs* žmogūs (kàd jaũ kã sakys — tik turėkis; prieš liežūvio) = v. š. *aitars žmogūs* (kà jo kō sakōs — tēk torėkēs; prieš ležūvę) Dvd. *Aitrūs* vanduo kaip šarmas Dkš. Šiēmet (v. š. *šāmet*) medūs, tēl žinēi *aitrūs* Aln. *Aitri* dúona Isl, Pl, Trk. *Aitri* arbatà Op. *Aitri* (горькая) dalėlė varguolei teĩka. Žirniniai blėnai *aitrūs* Lnk. *Aitrūs* vikaĩ Pl. *Aitrūs* lašiniai — Speck, geiles R II 332, — süchtiges Speck M II 463. *Aitrūs* batviniai (negárdūs, kiek-tiek vālgant jiē ēda) Aln, Gs. Liēkars-tos *aitrios* Uš. 2) greitas, vikrus Jb (ž.), dagus, вспыльчивый, горячий; hitzig, heftig Mit I 386; kaitrūs, Hitze gebend Lp. Sumanūs, *aitrūs* tėvynininkas A 1885 260. Lātviai yrā visunar-siāusi žmōnēs, *aitrūs* stabmeldžiai (ajtri stabmeldej) D¹³ 82. Pa-skýrē jiēms... vȳrā, *aitrų* (ajtri) diēvmeldj D¹³ 165. Beržinė málka *aitri* — daũg dúoda kaitrōs.

ETIM.: ide. *ejā|ə-, o|ā|ə-, ej-|oj-* „degti = švitėti“, iš kur lietuvių *ėiškus* || *aiškus* „klar, ясный“, *iesmė* || *aisūs*. Prie *aitraūs* giminės pridera ir ide. būdvardis **oiro-s*, iš kurio kilę yra žodžiai: s. bulg. ярь „aitrūs“, rus. ярый „karštas, greitas, staigus, degas, švitas, baltas“, sorb. jary „kartus“.

aitvaras (v. š. *oitvaras* Kp, Sv) Aln, Gs, Kn¹, Krp, Krs, Mžk, Pg, Pp, Tt v. *aitivaras, eitvaras* — 1) latawiec (incubus) SzD, Miež, J, Alf B, Q, 1. der Alf, 2. der Maar in den Haaren R (dial. ir *aitvaras* — Haarzotten, Mähre, Mahrzopf eines Menschen R II 187, 250), der Alp, der fliegende Drache, der nach dem Volksglauben Schätze bringt, den Pferden die Haare zusammendrehet usw. (nicht der Maar, der die Schlafenden drückt) N, der fliegende Alp K¹ I 47b, der Kobold, Spuckgeist K¹ I 697b, lar pecuniam, afferens Jn, Vo² 84, (Kp), Ls 177, LT II 5, Bg¹ 84, śmigus (myth.) L¹, co po powietrzu ognisty lata KosL 151c, 180b. *aitvaras* jō plāukus sužindo, suvėlē — der Maar (Alp N, K) hat ihm die Haare zusammengezogen R. *aitvaras* jam visās gėrýbes sūneša N. *aitvaras* driēkiasi (leci jakby susy dajac, w Poniewieżyku

KosL 180b); kàd sù pinigàis, tai ugningas J. Lāksto kaip (li SInt) *aitvaras* D⁷ 165, Tv. Eina išsiskėtęs kai *aitvaras* VI. Galàbs-tykes (ž.) it *aitvaras* SInt. Kò taip lakstai kaip *aitvaras*? Ž¹ 150. Nėša kai *aitvaras* (dial. átvvars) Sch 107. *aitvaras* pinigų prinešė VI. *aitvaras* nėša žmogui pinigų Bs² 130 (Ldv), *aitvaras*, kai nėša pinigų, išródo néi ugninė kačérga Bs¹ 127 (Ož). Kai tik vākars, tai, žiūrėk, aīt Brāžio klėties iř nusilėidžia *aitvaras* iř pràdėda vémti i klėtį pinigų arbà varškės Grk. Aĩ tavė *aitvaras* (v. š. *aitvaras* Isl, Lp iš senėlesnės lyties **aitvaras*, *aitivaras*) pò visùs laukùs nešiòjo? (bàra vaikà, kuĩs nevàido namų, neklĩvã namiė, ò pò laukùs švaistos) Lp. Aĩ *aitvars* čià tavė (v. š. *tàvĩ*) àtnešė? Mžk. Aš *aitvaro* neturiù, kàd pinigų prinėštų šmn. Eina kaip *aitvaras* (kaip vėsulã) pò laukùs Srj. Tàs žmogùs—didelis *aitvaras*, t. y. kuĩs nenustóvi ramùs, vis blãškosi, skuĩsta SInt. *aitvaras* žmonėms tuĩtų nėnėša SInt (tám ėšas *kaũkas* Bg). asz pats su sawa akimis regiejau: ajtwarą belekanti ir pinigų degantius v¹² 81. 2) воздушный змей (игрушка) š, der fliegende Drache, ein Kinderspielzeug K¹ I 304a. Vaikai *aitvarą* lėidžia Jb⁴.

28

ISTORIJA: Taffai Diews wyfas ßmanes nar didei mileti || Dagaus karaliste dawanai nar dawanati. || **Aithwars** ir deiwes to negal padariti, || Beth ing peklas ugni weikiaus gal iřtumti 1547 m. Mž 10₅. Sunt qui Percuno vota faciant, quibusdam ob rem frumentariam *Laucofargus*, et propter pecuariam *Semepates* colitur. Qui ad malas artes adiungunt animum, **Eithuaro**s et *Caucos* Deos profitentur suos l. c. 5. **Aitwaros** est incubus, qui post sepes habitat. id enim verbum ipsum significat XVI amž. Joh. Lasicius LT II 5. Pameškigi miela Lietuwa melftišfi kaukus, **Aitwara**, Szemepaczius alba kitas Deiwes ir numirusius ųhwentũsius, da meifkifi wieno Dievo, Tiewo muřu Wiefchpaties Jėsaus Kristaus, tas gal ir nor gelbeti ßmones, ing jawe tikinczes wiřřofu daiktøfu 1591 m. BrP I 101.

† Aitworas KIL 4 (Alf), 24 (Drache), C 73 (Alp Incubus) bus skaitymo klaida iš senėlesnio rankraščio, kuris yra buvęs šaltiniu KIL ir C žodynams.

Plocko gub. lenkų *atwor* „łatawiec mityczny, noszący pieniądze“ (Prace filolog. I 220, 720) yra skolinys iš lie. žodžio *aitvaras* (dial.) „aitvaras“.

Ait-vilai (ai- iš ei-)—Эйтвили—Pašuřvio par. sodžius „Viltis“ 1907 № 28.

Aivė Vr (ai gali būti ir iš ei-)—Gelāzių par. pavardė.

Aivėniai (ai- gali būti ir iš ei-)—Эйвени—Dusetų par. sodžius.

Aivieksta (n. v. = la)—Dauguvòs dešinasis intakas, vok. Ewst, lenk. Ewikszta. Latviai jà vadina *Aivieksta* BW 31033,1, Konv. vārdn. 48, Dzimt. Vēstn. 1912 № 95 (P. Šmits), ryt. (dial.) *Oivieksta* Jelg. rakstu

kr. II 129, *Aiviekste* Izgl. Min. Mēnešr. 1920 № 8 p. 170 (J. Endzelīns)
|| 1338 m. dokumento vardas *Eweste* (Bielenstein Grenzen 97) be nero-
do, kad latviņ greta su *Aivieksta* sakyta ir **Ieviesta*. Dainos vardo *Ivai-*
šte BW 31033,1 (Aivieksta) santykis su kitais vardo variantais nēra dar
nustatytas (i- trumpas ar ilgās?).

Aizkrāuklē (n. v.=la.)—Vidžemēs miesto vardas, vok. Ascheraden,
la. *Aizkraukle* BW 10145,1, 28661, BG 44.

aiža—трещина, расщелина Mk¹ 9 (Miež), ledo lytis, atskilusi nuo
kito ledo, arba svogūno rudoji lupena Pp (ižā Grz). La. *aīza*,
aīza, *aiža* „Riss, Spalte“ || lie. *ižėti*, *aižyti*.

aižena—atāižējusi, atsilūpusi pluta Jnš.

aiženotis, -ojas, -jos—трескаться, лопаться. Tāšomas (tašytas J)
āžuolas *neaižēnosis*, kād pašviņks pō tōšia peļ vāsara, t. y. ne-
sprogīnēs, neplēišēs J.

aižēti, -ēja (Sint; čia *ai-*, rodosi, ne iš *ei-*; r. *ai-* iš *ei-*) v. *aižėti*
—1) трескаться, zerplatzen, bersten š. Lentā *aižēti* prāded aīt
saulēs J. Neišdžiūvēs mōlio pēčius *aižē(ja)* J. 2) лупиться,
сходить (о коже, коже), łuszczyc się. Ligōnies kūnas pradējo
aižēti J, Sr.

aižydinti caus. v. *aižyti*—aushülsen lassen K. *Aižydink* tū žirnius
nevāļēs ī pastōģi J.

aižymas—das Hülsen, Lüften K, Ds.

Aižinas—Gelažiu par. pavardē.

aižyti, *aīžo*, *aižē* frequ. v. *ižėti*, *ižti*—1) łuszczyc J, Miež, aus-
hülsen, auslüften; von Hülsen oder Schoten befreien K, лу-
щить; разможжать š. Pupās, žirnius *aižaiū* (ž. *aižāu* Als, Kv,
Sint), ō riešutus gvildaū J. ānkštis (žirnius) *aižiaiū* (ž. *aižiāu*) Jb¹
88. Pupās *aīžo*, riešutus gvaļbo škn. Širdj... peļļiais *aīžo* O¹ 33.
2) Refl.—łuszczyc się, łupać się, rozpadać się Miež, sich oder
für sich hülsen K. Žirniai *aīžos* Ds, *aīžosi* K—die Erbsen
lüften sich. Vaikas žirnių *aīžosi*—der Knabe lüftet sich Erbsen
K. Vaikai aīžo žirnius; visi jē *aīžosi* kās sāu š.

aižytojas (ir -jis K), f. -ja—der Hülser, Lüfter K.

ajajaī (ir *ajajai* Ds, Rmš)=ai ai ai (ai). Aš tōks žmogūs, kād
atidūosiu paskutiniūs mārškinius!—*Ajajaī!* (=oje Rmš) Db. Aī
galēsi tū mán ištaisyti?—*Ajajaī!* (kodeļ nē!—ištaisyti) Db.

ajaū (ā jaū =ō jaū)—вот уж, вот еще (что)! das fehlt noch!
was nicht noch! (*ējāu* Ds: ē- pusilgis iš ē: ē jaū).—Čiko!—su-
šuko mōtyna. —Vaiko sūpti!—*Ajaū!* Eisiu prič papuniūko... Ž¹ 257.

— *A-jaũ*, dēde, kād nētiķi, žydiškai pasibāžysiu l. c. 19. *Ajaũ*, iĩ tũ, kaimýne, sũ sãvo liežuviũ LzP¹ 344.

ajē, ajē-gi! — ái (aĩ)! ax l ax же! *Ajē!* kãs čia pasidãrē! Ds. *Ajēgi* gražumēlis! Ds.

ajējam (*ojējam* Kp) = ajē (ojē) jam — ax, axти! вот уж подлинно! *Ajējam* gi kokiã graži titē! Š.

ājeras, pl. **-rai** Ds ir **ajeraĩ** (l. *ajer*) — анр, ajer, tatarak, acorus calamus (*bot.*) P¹ 110 (P²), Geitl, J, Miež, L¹, Pt 199, TŽ I 354 (ž.). *Ajeraĩ* áuga priē kũdrũ J. Šilkũ kãsos, vandenỹ pančēkos. — *ājeras* Ds, Pnv (ms.).

ETIM. Lénkũ žodis *ajer* kilimo esãs turkiškai-totoriškai (osman. *ager*, kas esãs kilęs iš gr. žodžio *ἀγορος* Фасмер Греко-слав. этимол. III 26, Prace filol. I 462), kam tarsi pritaria ir antrasis jo vardas — *tatarak*, *tatar-skis* ziele. Tam tikrã ajerũ rũšĩ rytiečiai augštaičiai vadina ir *kalavijais* (plg. vok. *Schwertlilie*).

Ajerýnē — Dovydũ (Joniškėlio par.) sodžiaus lankelės vardas.

ajeti (ajáti J) = *ajē ti „táu“ — ax l axти! *Aje-ti* tũ mãnol! sãko nusigaĩdēs J.

ājieras (l. *ajer*) Erž (ž. *ājiers*), pl. **ajieraĩ** Als, Tl, Trk v. *ājeras*. Dvibalsĩ rodo ir tverēčiniũ dzũkũ *ōrielis* arba *ōlieris* (v. š. āriel'is, āl'iefis).

ajoti (ar čia o ar uo?) — dem Kinde etwas vorsingen Geitl (Klp).

Kilimo gali būti ir latviškai žodis : la. *ajāt* „wiegen, lullen, das Wiegenlied singen“.

Ajūtis — Papilio par. pavardė.

Ajūtiškis — Kvetkũ vls. vienasėdis.

- 29 **āk!** (sl.) arba *āk* (LB 164₈, 331 Grt) — och SzD, L¹, ach! R, J, N, L¹, Dn VII 143, Klv¹ 3 (2), 34 (17), 262 (141), 344 (173), LT I 362, Bs⁴ 10₃₆, 313₈, Vo¹ 351₁ (Sv). *Āk*, má! (*mán*) R II 13 (Ach), 270 (O). *Āk* kãd, *āk* jėib — ach! dass R. *Āk* beĩ! — ei doch! R. *Āk* bėdã! — Au weh! R (2 Reg. 6,5). *Āk* mãn biednãm! — wehe mir Armen! N. *āk* aš biednãsis! K. *Āk* mãnõ bėdã! — o meines Elend! R. *Āk* manė biėdnã — O me miserum! SC 94. *Āk*, dievė dúok! — O wollte Gott! R. *Āk!* nemislijau, kãd būtų dešimtã adynã. J. *Āk* jėib tául — ach wolle doch! N. *Āk*, dievė padėk iĩ dúok geraĩ laimėti B. *Āk* kãd jũs srãigiai suėstũ Sim. *Āk* idant ir iškirfti butu tie, kurie jums nepakajũ daro NT (Paul. 5,12). *āk* jaũ žmõgus kãd neturĩ kuĩ pasikãrt! Op. *āk* (ведь), brãtuliũ, tũ žinaĩ Lp.

ISTORIJA. Senieji raštai *āk* vietoje paprastai terãšo *ach*: 1) 1547 m. kat.: Ach Diewe neapleĩfk muũ Mz 54₂₁, Ach Diewe duok tims kantru-ma 58₁, Ach wešchpate mus neapleĩfk 55₈, 2) 1579 m. W: Ach ir baeda ant yuffu kakla amšĩnai 2₁₁, 3) 1580 m. Br Ps. 6,2: Ach Wiefchpate

nemikarok narse tawa vo¹ 471₇; BrP I 199₁₉ (1591 m.): Ach Pone Diwee schitaipo tas pawargulis badu tur apalpti ir prapulti, 4) 1653 m. KK¹ 65 (BGLS 207). *Ach* rašo ir vėliau, pvz., 2Ch 233₁₃, DU 3. Tokia rašyba rodo, kad anų rašytojų jautukas *āk* laikyta svetimu žodžiu (sl., vok. *ach!*).

akācija (sv., n.) — vлкмедис, žirnamedis, akacija (*bot.*) L¹.

akadēmija (sv.) — akademja L¹. Drukōrniōy Acadēmios 1605 m. Ld 29₁₄, t. y. *akadēmijos*.

akadēmikas (sv., n.) — akademik L¹.

akadēmiškas — akademicki L¹.

akaitė (v. a. dial., ž. *akaitė: á iš ái*) dem. v. *akis* Ls 574. Kriūt ašai, ėlės má(n) iš *akaičių* J³ 613,4.

akaleikā, -eikos (l. **okolejka* „kolejka“) — eilė, kaleinā (sl.) Lp, Rmš.

Kām *akal'eikā* važiuoc? Iš *akal'eikos* (a'kaleinōs Rmš) vāro Lp.

akalēpa (sv., n.) — ἀκαλέφη. *Akalēfos* (vert.) — Acalephae, акалефы, Lappen- oder Schirmquallen El.

Akālīca (g. околица) — Marcinkonių sodžiaus dalis. **akalicā, -lcos** (l.) — bajorų gyvenamas sodžius Sml.

Akalicos (l.) — Panevėžio ap. (kur?) sodžius.

akālyčia (g.) — околица (огороженное поселение) Ulb.

akaličnastis (l.), **-ties** f. (ir **-tė:** aplinkibes arba akaličznastes SA 72) — okoliczność.

akaliōnija (l. **okolonja* „kolonja“) — vienasėdis Rmš. **Akaliōnija** — Vieksnių par. maža sodikė.

akamōnas (sl.) — ekonom (dial. *okonom* Bielsk. pow. Grodź. g. Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907 I 118) Bs⁶ 179₄ (Ož), Bs¹ 135, Ož² 79, Bs⁷ 104₂₃ (Klvr), 284₂₃. Trys palaidūnai sudrāskė sajōnā... Eičiau į dvārą pās *akamōnq:* — Daryk má(n), daryk má(n) blōžniškā prōvā J³ 871,5. Būvo Pagerniavoį labai bjaurūs *akamōnas* Bs⁶ 80₁₃ (Ož).

Lenkų žodį *okonom* gūdai paprastai ištaria окамѡн (Шейн Матер. II 384), акамѡн (Маѣнтками роццзилн камысары да акамѡны Сержпут. 49), *akomon* (J. Czeczot Piosnki X). Lenkų bei gudų *okonom* || *okomon* tam tikrais keliais yra atėję iš graikų žemės (οικονομος). Cf. Фасмер Греко-слав. эт. III 67. **akamānas** — ekonom Rmš.

Ākanas — Kašsokiškio par. pavardė.

akarót (vok.) — akkurat. Užėjo viena (sc. vilklėnė), *akarót* jaunikiūs savo bežindant Sch 165.

1. **ākas** (vok.) — 1) Hacke N, K, įrankis bulbėms kaupti Vn. 2) sek-luma (?). Jūrių *ākas* arba kilpa A 1885 111.

2. **ākas** — екстѣ, Wuhne, Oeffnung im Eise zum Wasserschöpfen (nur Žem.) N, Bz (Mit I 45).

ETIM.: la. *aka* „šulinys, Brunnen“ = gr. ὀπή „Oeffnung, Loch“ BB XXVII 174 || *akis* „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ || *eketē* Bg¹⁰ 218.

akatã, -ātos (l.) — ochota ŽCh achata 326₄, yfz... achatas 331₁₀, ju achatu 242₂, ju dydy achatu 5, Su akatu 316₂₁.

akātas (sv.) — Achatstein R (Exod. 28, 19).

akatl̃yvas, -yvā (l.) — ochotliwy BS 21, 67.

akatnykas (l.) — ochotnik. achatnikus sunskiet 1794 m. LT II 128.

akavitā, -itos (sl.) — l. okowita, g. акавита (lot. *aqua vitae*), сивуха Db.

akceñtas (sv., n.) — kiñtis, ударение, akcent L¹.

akcentāvimas — kirčiāvimas, akcentowanie L¹.

akcentolōgija (sv., n.) — akcento mokslas, kirčių ir priegaidės mokslas.

akcentuoti — kirčiuoti, pabrėžti, akcentować, kreskować L¹.

akcieruoti (vok.) — exercieren (von den militärischen Uebungen gebr.) K.

akcieruoti (vok.) — exercieren LF (PrL).

ākcija (sv., n.) — veiksmas, veikmė, kova, akcja L¹.

akcijoniērius (sv., n.) — akcjonarjusz L¹.

akcizninkas Slnt (-nykas Ds, Rmš) v. *akčýžninkas*.

akcvieras, aksvieras (vok.) — Exekutor (scherzhaft von einem Bettler gesagt) LF (PrL).

akčýžė (vok.) — Akzise B, N, K² II 96 (K, K¹ I 37b rašo *akčýžia*), áncdėlis, riñkliava, muītas, l. akcyza L¹.

akčýžininkas — Akzisėeinnehmer N, K, akcyznik L¹.

akčýžiuoti — versteuern K, Nm, Slnt.

ākčýžius (v. š. *ākčýžys* Slnt) v. *akčýžė*.

akčýžninkas v. *akčýžininkas*. Kaip teñ būvo sù taīs *akčýžninkais*? Ž¹ 324.

akēcĩa Jž, akēcĩa, -čiōs, -ēcĩa Ds (v. š. *akēcà, -cās, -kēcū* Dsn)

30 dial. (**a-** iš **e-**) v. *ekēcĩa* — бопона, die Egge. Ekėja paprastai dvejomis ekēciomis. Šiaurės rytiečiai vienerias tų ekēcių dažnai pavadina *akēcĩa*. — Išīfs kaip *akēcĩa* Jž. Anōs šaliēs svočiā sēdi (dial. sēdžia) kài *akēcĩa* NS 727 (Ppl).

Akečiai (*a-* gali būti iš *e*; ke ar kė?) — Šeduvos par. girios vardas.

Akēciai (*a-* gali būti iš **e-**) — Акеце — Zyplių vls. (į žiemius nuo Lukšių) kaimas.

akēcios, -čių Jž, Vrb arba **akēcių** Ds, Dsn, Sn (dial.) v. *ekēcios* — brona SzD, J, Miež, Š. Eina kaip *akēcios* (negreitai) Lp. Akėja

kaip *akėčios* — negražiai, vės pasivilkdamas, váikščioja (sėniai dažniausia) Lp. Sėdi kaip šuō (šuvà Jz) aīt *akėčių* Jz, Vrb. *Akėčių* vežėčių pasistojęs óbuolius raškiaū š. Pasislėpė kaip lāpė pō *akėčiomis* Sim. Kās nenuriėta (nenuslrita Micž — slavizmas) nuō káлно? — *Akėčios* Ds.

akėč-kuolis, -lio — ekėčių kuolelis, зyb обороны Miež, Krnč, Rmš. **akėč-virbalis, -lio** Plv (v. š. akėcvirbalis Iši) v. *akėčkuolis*. Kvai-lys džiaūgias *akėčvirbaliu*, kād gėras iėšmas jām būsiaš briedžiui kėpti Jb³ 83.

akėjà, -ėjōs ir **-ėjōs** dial. (r. a.) v. *ekējà* — ekėjimas. Tokià tàvo *akėjà*, tai geriaū būtų (š. r. a. būtų) būvę visiškai neakėjus š Atàjo *akėjōs* mėtas Ds.

akėjamas dial. v. *ekėjamas* — kurį ekėja; kuriuo ekėja. *Akėjamas* botāgas Ds. Mėškos (gen. s.) už gėro *akėjamo* vařsto palėkėta Ba² 69₆ (Žb). Kuř nudėjot ariamūosius, *akėjamuosius* pāvalkus? Jb¹ 121.

akėjimas dial. (r. a.) v. *ekėjimas* — бороньба, das Eggen Miež, J. **Akeláitis** — Marijampolės ap. pavardė. Lenkiškai jį seniau rašydavo Akielewicz.

akėlė dem. v. *akis* — oczko SzD, Aeuglein R, N, oczko L¹, яче́йка. Iř vienà *akėlė* miėgo nóri Sim. Brangūs mào áukso žiedėlis: dū šimtėliai už áukso žiedą, trėčias šimtėlis už dėimanto *akėlė* Mrj d. Tàvo veidėliai — kaip obuolėliai, tàvo *akėlės* — kaip vosilkėlės J⁴ 931,6. Vėžėli, šė iř táu *akėlės*! Jb³ 48. Mūdvis mēilė nērà slėptà pō žmonių *akėlių* Klv¹ 34 (18). *Dangoūs soulālė pō mào akėlėm* TŽ I 232 Nr. 47₈. Kā beveiki? — ógi, padirbtiesiems *akėlės* spáudau! Kv (Jn pósakį „akėlės spáudyti“ yra paáiskinęs žodžiais „ultimum manum adjicere“ Viltis 1908 Nr. 80). Kuř žengsnėlį jáunas žengiaū, tē (v. š. tỹ) pāskui jáuną mergužėlės *akėlėm(s)* vadžiojo Mrk d. Koriai pilni medaūs *akėlių* š. Pilnos medaūs korių *akėlės* SInt.

Akėlė — Menčtrakio kaimo ežerėlis (Mikališkio vls., Marj. aps.).

akėlinis ir r. a. **akėlinis, -nė** — очковатый, mit Augen versehen. *Akėlinės* nýtys Sv, š.

Akėlis — Marijampolės ap. pavardė.

akė-mirksnis — akymirksnis, Augenblick. akiemirkšnij BzB Luc. 4,5 (BGLS 270). Bretkūno *ie* gali reikšti ir ilgąjį *i*, t. y. y.

akėnti (akėnt Rmš, v. š. paprastai akėf Jz, Pn) dial. (p. r. a.) v. *akėti* — eggen Geitl. Žēmė *akėna*.

akertis, -iės, ākertį (a- iš e-) Rk v. *aketė*.

Ākes — Geištārū sodžiaus balos (Slabadōs — Мирослав — valsčius) vardas.

akētas, -ta — oczkowaty J, akýtas, porōs, löcherig Mit I 386 (Grz), Slnt. Šešnýta *akēta* skepečiūkē J. *Akēta* būlvē Vl.

aketē Kn¹, Pg, Vlk^m (Vl sakā *akētē* Jn; *aketā*, acc. *āketi* Kp, Vr, *akertā*, *ēkerfī* Kp (dr. K. Jokantas), *akēfē* Dvd, Všk) dial. v. *eketē* — пропыбъ, Wake, Wuhne J, Š, Tot 115. Kuō (r. kō) nesu-šalaū aīt *aketēs* skalbdamā žlūgtā J. Maišos it šūdas pō *aketē* Žp. *Akaiān yliūdo* Pl. Uždeņgk *aketē* kād nepripustýtū! Dks. *sámdams vónēn sāugokēs kà ē āketē nēemarmēiēm* Dvd.

1. **akēti, -ēja, -jo** — 1) akýti, löchericht, porōs werden. *Akēja*, jaū išakējēs pyrāgas. 2) Refl. — akýti; podnosić się (o cieście) J. Sūris *akējas*, išsiakējas Kv.

2. **akēti** dial. (r.) v. *ekēti* — bronuojē SzD, боронить, eggen Miež, J, Š. Vilkū neārsi, lókiu *neakēsi* Sim. *Akēti* diřvā J.

akētīnirkas dial. v. *ekētīninkas* — broniārz Miež.

āketis, -ties Lnk^m, **aketis** (v. š. *akētis*, gen. *akētes*, acc. *āketi* Pnv¹, *akēfš* Dvd; a- dial. iš e-) f. — пропыбъ, Wake KosL 133a. Įsigrūdo (v. š. incgrūdā) *āketin* Lnk^m.

akētýs Tt v. *āketis*. Įsmukaū ī *āketi* Tt.

akčtojas (a- dial. iš e-) v. *ekčtojas* — bronownik SzD, боронильщик, Egger J, Miež. Prāstas iš tavčs *akčtojas* Ds.

akēt-virbalis, -lio (a- dial. iš e-) v. *ekčtvirbalis* (ž. *ekčtvirbālis*) — бороний зуб, Eggenzahn Miež, Vl, LF (Pilkalnis).

akl-brakštas r. a., **aký-brakštas** ž. — выговор, нагоняй, Verweis, Ausputzer. Tiktaī *akibrakštā* gāvo Skp. *Akýbrakštā* gāvo — nema-lonūmā, gēdā Tv. Nelīsk kuī nereik, — gāusi *akýbrakštā* Sim.

aký-brėkšma ž. v. *akibrakštas*. gawo gērā *akibriekszmā* D⁷166.

akl-brįkštas v. *akibrėkšma*. *Dōvā mōnī klėbōnas akībriekštū* (acc. s.) *gērū!* — skūndžiasi davatkā (sugėdino) Kp (*inžōdīs ařba akībriekštas*, akýkaištis dr. K. Jokantas).

aký-brokšma ž. v. *akýbrėkšma*. Gavaū *akýbrokšmā* — manē sugėdino, я получил нос Skd. *Akýbrokšmā* turėjau Žr.

aký-brokštas ž. (Kv, Slnt), **akibrokštas** J s. v. *brokšmas, brokšti, gēia* — wstyd J, obelga, wstyd w oczach zadany KosL 212a, выговор, нагоняй, нахлобучка, головомойка Jn, Š. Didelī aīs (jis J) mūnie (manej J) *akýbrokštā* padārē. Gāvo gērā *akýbrokštā* PŽ 15. Gāvo *akibrokštā* — gēdā, nemalonūmā Kp (Vr). Galėjau gāuti *akýbrokštā* V⁸ 59. *Žmuōgōu gērāu gīvām y žēnię spsmėktę nekuō tuōki akýbruošksta tōrietę* Slnt.

aki-brūkšta — szramy pod okiem Miež. v. *akýbrokštas*. Gāvo gērą *akibrūkštą* Miež — ВЫГОВОР.

aký-bruokštas (v. š. *akýbrpuškš* Als, TI) v. *akýbrokštas*. Padārē *akýbruokštą* — поставил в неловкое положение (M. Barkus).

aki-cukras — toks akių vaistas LT II 5 (Ds, Jž), zincum sulfuricum (*med.*) Š (kurs visai be reikalo akicukrą perdirbo akisukru!), сернокислый цинк An.

akičnai adv. v. *akičnas*. Añs *akičnai* sāko tiēšą J.

aklčnas, -ičnā (hibr.) -- augenscheinlich Mit I 386 (LS 360), oczywisty, prawdomówny VI (J). Kuřs ģ akis sāko, tās *akičnas* J. *Akičnas* žmogus — gyvas, mandagus Trk (V. Baliutis).

† **akidinis** (skaitymo klaida vietoje *akminis*, t. y. *ākmenis* acc. pl.) iš svilksnių it krūšą ģ pilį tērē D^{II} II 48.

akýdinti caus. v. *akýti* — lasse porös werden oder machen K. Kám *akýdini* tēšlą?

aki-dvakas v. *avidvakas* Kp. Kās negreit pamāto, tāi ģ *akidvakas*. Kļojimē šakēs, kļtuva negreit pamāto *akidvakas*.

Akičs pjaunis (XVI amž. Акесь певниъ S) — pievos vards Vidūk-lēs apylinkēje (в селе Шунолавах).

aki-gývas prigē. es — so betrunken, dass man von seinem Sinnen nichts weiss N, K.

akļjimas — akių ģgavimas, das Poröswerden K.

akl-kaistas — gēda, стыд, срам, Schande. *Akikaisto* turējau paskui ūž tokġ rāštą Š.

akl-kaistis, -ščio (ir *aký-* J) v. *akikaistas*. Jām padārē *akikaisti* (gēda) Srv. *akýkaisti* turējau kaġp manē lōjojo J.

aký-kaištis v. *akibrikštas*.

akikē dem. v. *akis* — Aeuglein, Zelle in der Wabe Geitl. tas skyles asz wis akikes wadisiu SB 14.

akl-kraštis, -ščio (neol.) — кругозор, горизонт, Gesichtskreis, Horizont Š.

akýlai adv. v. *akýlas* — behutsam, vorsichtig R II 58, 154, aufmerksam K. Rūpinkitēs *akýlai*, kād užārdami laūķā daūģ visóķio sāu išbēřtumbit vasarójo Dn. Īřģi manē aņt tō *akýlai* liēpē dabóti Dn. Pfi gāisra rēķ *akýlā sāugotē daktus* SInt.

Akilaitis (ar -ky-?) — Vadaktų par. pavardē.

aký-landa — landūnas, natrēt L¹.

Akilas (rašo ir *Achilas*; sv., n.) — graikų epo asmens vardas 'Αχιλλεύς, Ахилл.

akýlas, -la — vorsichtig, klug, verschlagen, spitzfindig, Augen habender (klug) R, Augen habend, dann vorsichtig, behutsam; auch

umsichtig, erfahren N, aufmerksam K, прозорливый, дальновидный Jb⁴, J, Miež, kurs veikiai pastebi, pamato (mažą, nežymų daiktą) Ilg, baczny, przenikliwy, przezorny, uważny L¹, gerų akių Kv. *Akylas* niekuomèt negaišta D (Sch 73, Sim). *Akyls* iř storauns gaspadorius niekadōs negaišt PP 13₁₂. *Akylas* (Kl¹ 804) plikis nevėiz i turtungus, bėt dār i (i dār V) plikesnius Sim (PŽ 5). Laūkas *akylas*, miškas (krūmas Sim) ausylas Jn, Sr. Kōks tū *akylas!* (pasakýta vaikui, rādusiam mēšluosē peilī) Ilg. Kaip žiūrai, tū *akylas* výras! (toli matai) Op. Gražūs mào bernēlis... nežinaũ..., ař artojęlis, ař kirtikēlis... ař *akylas* bajorēlis Kl¹ 27 (14 Lauksargių par.). *Akylas* žmogūs, kuřs ākį mētēs pamāto iř žino kās yrā, kās dēdas stubō Sr (J). *Akylas* daūg žino, mōka rāsto. *Akylas* liūdinykas DP 593, (plg. dar 559₃₀, akili nom. pl. 414₃₀, t. y. *akýli*). *Akyls vėskōn ēř lāika numāta ēř vė'sūs sāvā rēkalus pñ tuō pñtā'ikēn* Slnt. — *Akyla* mergā — ein Mädchen, das alle Arbeiten gut versteht N. O mergýte, būk *akyla*; šļ rūdenį gausi výrą J³ 488,1. „Laimėjai, kād tū tókia *akyla* (akylā Bs)“, pratarē Laūmēs Mit II 61 (Ož). — Kaip stōsi priēš (ž. prýš) *akylą* sūdzia... , kuriō dovenomis negāl papiřkti? V¹¹ 65₁₆. *Akylām kōn pažintę pžtēnk fik ākis ontmētos* Slnt. Žmonēs pātys *neakýli* niēko negalēs nuveikti D¹³ 598. Nēr *akylų* žmonių D⁵ 12, (Pratarmē).

Akylas savo sudētim̃ visai nesiskiria nuo būdvardžio *ausý-las* „qui est acri auditu“ Jn. Abiejų žodžių pirmieji dali drauge su Jauniumi laikytini yra dviskaitos vardiniūkais (nom. du. neutr.) **akl* „dvi akį“, **ausl* „dvi ausi“ = sl. *oči*, *uši*. Priesaga *-la-*, *-lā* būtų ta pati, kaip ir graikų kalbos žodžiuose αἴτη-λός „tylius“ || αἴτή „tylėjimas“, ἀπατή-λός „apgaulingas“ || ἀπάτη „apgaulė“.

akylýbē (-ýbē) — прозорливость, наблюдательность.

Akilienis (ar -ky-?) — Panevėžio par. pavardė.

akylýn eiti — aufmerkamer werden K. *mītrōs vāks* (ā — ilgas) *kazdēina akīl'ýn ēt* Slnt. *Pagadīnc vāks kōu akīl'ýn, tōu adbol'ýn ēt* Slnt.

akýlintis — daryti save akylą, akylēsni. tur saw wissus pragumus *akylintēis* D¹⁵ IX. Teñ visi tamsuōliai: netūri mergēlē kamē *akýlintis*. O mào (v. š. *mōna*) susiēdas iř teñ tečiaū sugebėjo prasiakýlinti Slnt.

akiliōriai dial. v. *akuliōriai* J.

akylókai adv. v. *akylókas*.

akylókas, -ka — ziemlich aufmerksam K.

32 **akylumas** — Vorsicht, Behutsamkeit, Klugheit N, Aufmerksamkeit K, przezorność Miež, L¹, baczność L¹. *Akylumas* par kōrį žmōgōs

pažystaj ne tik taj dorybę, bet dar žino kokieis pragumais doró tapti D⁴ 19. Vis dár pilyse (ž. pilėse) piningų būvo iř *akylumas* turėjos D⁵ 243₃. Nu to lajko medauniczes ir gaspadas piliese kluwo žydams i na-gą ir tajp akylumas butinaj óžgeso, o pates pilės i sodas pawirto D⁵ 243₂₆. Žmónės būvusys ankštomis akimis, pupnősiai, žandaís iš-šokusiais, platveidžiai, bė kókio *akylumo* D⁵ 3₂₁. Ir taip žemai-čiai paliko nuó tólimojo svieto iř *akylumo* atskiesti sù vienomis sàvo meškomis iř briedžiais... girėse begyvėnantys D⁵ 228₁₂. Taj miłas skajtytojau, jej esi auksztaj mokytas wiras, atminis, jog man nebuwa nè galės, nej walės, nejgi didela akyluma, nerugok ant manės nerasdamas cze nej pragmatinės, nej sinkroninės Letuwių istorijos, tik-taj trumpą apraszimą jų wejkaltų be iszguldyma jų prižastių D¹³ 5. Džiaūg-siuos, jei tã mào knygėlė (ž. kningėlė)... uždėgs teisybės iř tėvainės malonę bei *akylumą* praplātins D (Vo¹ 180₄₀). Daugybė tařp pačių lietuvių prekyba veitės iř tuomì koki-toki *akylumą* sàvo tautojė antturėjo D⁵ 236₁₀. Jezau! dalejsk man tawiep (sc. tavip, tavimp) atilsieti juoba... ne kajp wisokiemis moksli ir akiłumi, ne kajp wisokiusi turtusi ir pramoniusi V¹¹ 167₆.

akylus, -li v. *akylas* — behutsam, scharfsinnig R.

aki-mirka Jb¹ 107, Š, **akýmirka** Bs¹ 71, L¹ s. v. *mig, moment, okamgnienie* — миг, мгновение, Augenblick J. Visùs dárbus i *aki-mirką* Laumė pabaigė Mit II 60 (Bs¹ 107=Ož). Riestauodėgiai ant *akýmirkos* (slavizmas; *akýmirka* instr. s.) iškasė didelę duobę Bs¹ 71 (Ož). *Akimirkoj* nebūvo jō matyt Bs² 71. Viena *akimirka*... pō šaltai žiėmai sukilo vėl žolės... pievos sužýdo KO 19. Duok mán *akimirkai* (на минутку) peilio!

akýmirkas, -ka adj. — мгновенный, momentalny L¹.

aki-mirkslas v. *akimirka*. *Akimirkslu* (мгновенно) nubėgau Pnm.

aký-mirksmu adv. Als — в миг, мгновено. *Akýmirksmu* (Sr mano reikią skaityti -sniu) prapúolė jls, (nė) nepamačiaũ J. *Akýmirksmu* užsidegė vi-sà káima J.

aký-mirksnis, -nio Als, Kv, Nm, **akimirksnis** Š — миг, мгновение, Augenblick. *Akýmirksnio* greitumù išpildė jls sàvo pasižadėjimą Op. Vėnu *akýmirksniu* tai padarýsiu (kaip bėregi) Lp. Pelė vėnu *aký-mirksniu* pasikavója (r. k. pasislepia) Dks. Tàs *akýmirksnė* (žem. loc. s. = *akýmirksnyje* a.) paviřto gandrù (ir: i gañdrą — slavizmas Ba² 338₁₃) Vvr. Supúolė visos žiurkės sù visaís sàvo vaikaís ir *akýmirks-ny* prasigráužė MPs. (Vėino) *akýmėrkšnų vėškas bėva padarýc* Sint. *Akýmirksniu* visà sodà subėgo priė gaisro Sr. Nė *akýmirksnio* ne-atsitráuė áuklė nuó vaikų Sr. *Akýmirksni* tepadirbėjęs gávo di-delį užmokėsnį (ž.) Sr.

akl-mirkta (ar -kla?) v. *akymirkšnīs*. Atminīmas tēvū tā *aklmirkta* manē prablaivē LzP² 77.

aki-mójis, akymójis, -jo v. *akimirkta*. Vienu *akymóju* tāi padariaū š. v. ž. *akymójē* (ž.; akimojyje D¹¹ II 232) nuō visū pūsių gudūs āpsiautē D¹³ 114. Tamē *akymójē* (ž.) Rimgaudas gulē sū visā sāvo sīena aīt vókyčiū (ž.) D¹³ 324. Teip jis deszimtwiriū wīresnybę kiykwieno ukie idiejēs, sawo akimojū wīs waldē D¹⁰ 50₂₁.

akymóju adv. (instr. sing.) v. *akimójis* — im Augenblick, im Hui R, augenblicklich K, akiū móju Kv (Jn), na rzut oka, gdzie oczy poniosą J. Eik *akymóju* peī laukūs stāčiai, kuī ākys mója, žiūri J.

akyna (o gal *akina*?) VI (J) = род лесной ягоды Bg¹⁰ 126.

akinemirkt Slnt (dial. iš akiā [akiū, akimī] nemirkt) — w oka mgnieniu J (Als), im Augenblick. *Akinemirkt* atsirādo iššluotā seklyčiā J. *Perkū'nū ūrēnķos ķēla gāisrōs, ēr a ķ ē n e m ē r k t ō'gnēs ō'žie-mē trīs trūobešus* Slnt. Pirmuosius (v. š. *pernūšus*) šūvūs išgiīdē, *akinemirkt* visi būvo kójose (v. š. kúojiese) Sr. *Vē'lkou gē'ruo so-ķāukōs vē'sē šō'nis akēnemērkt nōmēi pasprōka* Slnt. *Akinemirkt* visi iš trobōs išbēgo Sr.

akingas, -ga (r. a. *akingā*) — oczasty, widoczny Miež, прозорливый, проникательный, дальновидный, scharfsichtig Š. **La. acīgs** „geweckt, aufmerksam“.

akiniai, ākinius (neol.) — очки, Brille Š, okulary L¹. Kienō *akiniai* raudōni, tām visas svietas (pasāulis) raudōnas Sim. Pritiņka kaip kātiniui *akiniai* Sim. *Akiniū* dirbējas — okularnik L¹.

ākinimas - 1) образование. Vaikū *ākinimas* (v. š. ā'ķenēms) yrā tēvū priedermē (v. š. pīdermiē) Slnt. 2) akių darymas. Skalbinū *ākinimu* užslijsima mōtriškosios (v. š. mūo'trēškuōšēs) Slnt.

aknis, -nē — oczny SzD, Miež, J, L¹, die Augen betreffend N, K, zu den Augen gehörig; mit Augen versehen K, глазной Š, oczkowy J. *Aknis* stiklas — Augenglas K. *Akinē* dantis — Augenzahn K. Dañtys *akiniai* — Hauzähne Mit I 386. Nýtis *akinē* Mit I 386 (Grz). *Akinēs* nýtys, t. y. dirbtos sū akimis, nē narinēs J. Dañtį *akinį* arbā ltinį (r.; žem. ltūnį: 2 kirčiu) jėi ištrauksi, tuō akls sugēs J. *A ķ ē ŋ i d ō ŋ t i s o m a ŋ i ŋ g ā r ē ķ t r ā u k t ē, k ā d n e a p j ē k t ē* Slnt. *ā ķ ē ŋ ō s t ā l d ō ŋ k f o ā p d ē ŋ e s t ā l a* Slnt.

akinys, ākinio (neol.) — окуляр в телескопе.

akiniuotas, -ta (neol.) adj. — su akiniais, в очках.

akiniuotis, -tē (neol.) subst. — очковый, Brillen-. Indijoje ēsā *akiniuōčiū* gyvāčiū, o Aprikoje (Afrikoje) — raguōčiū.

33 **ākinti** — 1) делать зрячим, очковатым, wieder sehend machen; обращать внимание, Aufmerksamkeit richten š.[...]à'kēn tievos vāka, kād nedūtoties abgāunams Snt. Mergēļē ākēn, ešākēna rāišti (padārē akēta) Snt. 2) ослеплять, blenden, blind machen J. Nēgēras vāistas (nēgēros liēkarstos J), dēdamas priē akiķ, tuō tik ākina. 3) упрекать в глаза порокам, vorwerfen J. Šeiminiņkas (gaspadōrius J) ākina bērna. Kaī pradējo tēvas jī ākinti (v. š. ākyti — barti ī akis), tāi tāip išākino, kād jau tās nē akiķ ne(be)turējo kuī dēti, už tāt iř gyvuliķ daugiaū ne(be)lēido ī pievā Grk. 4) Refl. — Augen bekommen, von Gewächsen N (in pr. Lit. unbekannt K).

ākintojas, -ja — 1) упрекатель; обращающий внимание. Aī nemā-tēt, atsirādo čia mūsū ākintojas! š. 2) akiķ (skylučiū) daryto-jas. ākintojas (v. š. ā'kintuos), ākintoja užsiĵema ākinimu Snt.

aki-plēša Кр, Ilg, Mrj, J s. v. *gvaltplēša*, **akýplēša** J, L¹ s. v. *impertinent* — okodzior, drapiežny J, глазобивец, неслух, сор-виголова, головорез, нахал, Zudringlicher, Frecher š, нахал Jb⁴. Jūs(u) vaikas kōks pasidārē *akiplēša*! Op. Jau jīs tōks *akiplēša* Mrj. Brōlis... būvo tās *akiplēša* Jb² 18. Vālio(je) augintas vaikas tāpo *akiplēša* J. Tās a k ý · p l ē š a k ó n k ē n m o ņ i b e p ā l i ũ o v a s Snt. Jō vaikai tokiē *akiplēšos*, kād neduok tū pōne š.

akiplēšāuti (neol.)? — нахалить, нахальничать, zudringlich, frech sein š.

akiplēšybē (-ybē) — нахальство, Frechheit š.

akiplēšiškas, -ka — нахальный, zudringlich, frech. Atbildējo... dū valdininkū... Veidaī išpuīte, ākys... *akiplēšiškos* Vs¹ I 185.

akiplēšumas v. *akiplēšybē* š.

aki-plotas, akýplotas — глазомер, (na) chybił trafil. *Akýplotu*, akiķ plōtu — na ošlep, na šlepo L¹. Eik *akýplotu* (kuī ākys mātō!) J. *Akýplotu* (aīnt akýploto J — slavizmas) niūniūoja (dial. š. r. a. *nī-nūoji, nēnūoje*), kadā neateina dainā kaīp reīkia J.

aki-ratis (neol.) v. *akikraštis* — горизонт Jb⁴. *Akīratyje* iř giriū būvo matyti. Jō *akīratis* ne didžiausias.

akis, akiēs, ākī vL — oko SzD, J, Miež. 1. das Auge, 2. das Loch vom Springbrunnen, 3. ein Auge im Drillich R, Netzloch R II 266, 1. das Auge; dann 2. das Nadelöhr, 3. eine Masche im Netz, im Strumpf, im Drillich, 4. Quelle im Brunnen, 5. Auge, Knospe am Baume N, die Zelle im Bienenkorbe, das

durch mehrere Maschen (mazgai) gebildete Loch des Netzes LF, глаз, око; очко, петля, ячейка Š. Pl. **ākys**, **akių** — Angesicht, Antlitz, Spiegel am Pfauenschwanz R, obliczność (oczy) SzD. Versmēs (vandeņš K¹) *akis* — Quelle R, K¹. Šaltinio *akis* — Brunnenader (Quelle) R. *Akis* graībo, širdis nepriima Sch 73. Dúotas duotám: *akis* ūž āķī, daņtis ūž daņtī, nosis ūž nōsī Sim. Iī vienā *akis* tuī mīēgo turēti Sch 73. Kalbēk *akis* ī āķī, ō nē ūž akių! Db. Kās teī duņkso (glūdi)? Tūr būt žiburēlis žiba. Bēt žiba, tai žiba, kaip vilko *akis* (labai māžas) Dkš. Pavēdus: *akis* ī āķī, nosis ī nōsī Sim. Pilnas kaip *akis* Ds, Lp. turi dabar *akis* ing *aki* iſwiſt futweregħi 1600 m. MP 189₅. Kōrio, tiñklo *akis* Ds. Šaltinio *akis* Nm. **Akis** — окно в болоте, liūno, balos kiaurumėlė (*akivaras* Ds), pilna vandens Dsn, PnmR, Rm, Trs. — **Akiēs** bālymas, baltinys — бельмо, das Weisse im Auge K. Akiēs duobē — глазница. Akiēs mātas (neol.?) — глазомер. Akiēs vyzdys (vȳzdžius K) — der Augapfel R, die Augenpupille K. Akiēs (Akių K) vōkas (vōkos R) — powieka SzD, Augenlid R, K. Akiēs apskritinys, óbuolas — Augapfel K. Akiēs trāškanos — der Augeneiter K. Akiēs sōpė — боль глаза Š, Ds. Akiēs mirksnis — der Augenblick R, K. *Akiēs* mirksniu iī vėl pribūvo Kp. Karalaitė *akiēs* mirksniu liko sveikā MPs. Vaīnas vaīnui (Vārna vārnai Sim) *akiēs* nekiīs D⁴ 51, PŽ 49, Sim (nēkerta Sch 102). **Aīt** *akiēs* trāškana (trāiškana J) Sr. Tāvo sesuō gyvai ī tavē panaši, kaip iš *akiēs* trauktā Dl. Visi tāmstos vaikai kaip iš *akiēs* traukti: tāmsta, ō tāmsta Dl. Jōnas ī tėvā kaip iš *akiēs* ištāuktas — Jan podobniutki do ojca Г. Mān nereikia kreidōs, āš iš *akiēs* (na глаз, na глазомер) nukiřpsiu (gēras siuvējas) Lp. Rēžiau iš *akiēs* (kaip *akis* mān rōdē) Jb¹ 168. — **āķī** nulēisti — eine Masche am Strumpfe fallen lassen K. Iššiko viļkas āšakā aīt raudōno kēlmo, tās kēlmas kaip viřto, šuniui *āķī* išķiřto Lp. Miškañi, būdavo, eini — tai nēt *āķī* vēria (taiپ gražū) Ba¹ 20. Skūpūs greičiau *āķī* iš kāktos padovanōs nei kokī-nor dāiktā Lp. Užsikrėčiau *āķī*! — Duōs pōnas tēķī! Lp. Kās gāli šauti nāktī, ō kād taip ī *āķī* Sim (dār gāli patāikyti ī *āķī*). Netūr nei (nē Ds, Kv) ī *āķī* kā įkrist Sch 107 (B). Norēdamas (Jėi nōri Sim), kād táu gālvā išsukūotu, spjāuk kitām ī *āķī* Jb³ 45, Sim. — Viena *akiā* (akimi, akiñ) žābalas (āklas) Ds. Pamātė didelį vyrā viena *akiā* (v. š. *vėino āķē*) Pln¹ 799. Vagzālas (didelis) — kaip *akiā* meti (v. š. kàp *akū* meci), kaip *akiā* užmesti (окинуть взором) Lp. Sū viena *akiā* (v. š. *akē*) LB 233 (Grī) — Nedōras (Blōgas Krp)

34 kaimýnas (kaip Plv, Sim) krislas (spālis Plv) **akyjē** Krp, Plv, Sim. Kumpellis akiy — kącik w oku SzD, t. y. *akýj* Ds. — Jám Anē krito **akiñ** (jls išiziūrējo, įsimylējo Anē) Lp. Tāmsu, nōr pirštū **akiñ** dūrķ Ds. Nelipk kitām aīt galvōs — diēvas dufs **akiñ** Psl. Kād vaikas užsikrečia āķī, tai pāima už voko iř sāko: «Iš māno akiēs vilko **akiñ**, iš māno akiēs vilko **akiñ**, ir t. t. Tfu, tfu, tfu» Gur. — Laumēs paliktāsis vaikas, sāko, užaugęs meņkas, māžas, kaip kūpstas, plaukūotas, sū baisiai didelēm **akiml** Ož (instr. du., bet šiandie eina daugiskaitos įnagininku — instr. plur.). **Akim** regius — oczwisty SzD. Pō **akiñ** — jawnie SzD. Mōčēkos duktē būvo dviēm **akiñ** MPa. Aiszkēsņę dar atmajņą musū krasztī regam szenden sawēm akēm D⁵ 5₂ (Pratarmē). Raszūniks sawēm akīm (=saviñ **akiñ**) regieies D⁵ 36₃₀. (Kriřtus) gera walanda pas iřs ir po iu akim paffiliekt BrP I 22₂. anis pakiele iem ņtuki ņuwies... ir kori medaus. Ir ghis emes walge po iu akim l. c. 30₁₂. Pharifeuřchai... bei didei mokiti buwa, bei po akim ņwieto grařei elgei l. c. 56₁₉. Janas kařani řaka ape atēuři ir nu po akim řanti Mařřiořchu Kriřtu l. c. 37₃₀. Bei nuředawe iam beředent řu ieis uřbu řtala, eme ghis dūna, deķawoia, lauře, ir dawē iemus. Tada iu akis arřiwere, ir pařinna ghi, O ghis praģařřcha nūģ iu akim BrP II 404₂₀ (BGLS 148 lyř **akim** laķko dwiskaitos ablatyvu). řenis Simeonas... Bařniczoie po akima didzio ņwieto ape... Marios Suneli kalbeia BrP II 116₁₀ (BGLS 149). teřip' dirbt' už akių, kaip' ir po akim' DK 26₂₉. yřřipařųnt' po **akimi** kūnigo l. c. 22. Piřōtas... iřpařino po wiřřų akim' teiřibē DPo 228₁₀. kuris iau řenēi prařtōio awis... ir po wiřko akim' pabēģo DPo 275₂₀. po wiřřų akim' iřpařinos eřřas Sunumi Diēwo DPo 218₁₁. — Silpnos (blōģos K) **ākys** — schwache Augen. Šviēřios **ākys** — helle Augen K. Sūrio (kēģo K) **ākys**, skylūtēs — die Poren im Kāse. **ākys** āřaromis āpteka — die Augen füllen sich mit Tränen K. **ākys** mařķsta — es wird bunt um die Augen K. Nuō dūmų mán **ākys** apmařķo. **ākys** jām pasrūvo (sc. kraujū) iř pýķčio Š. Teñ baisū važiūoti — kiāuros **ākys** (týrulių véřsmēs, kuriōs niekuomēt neužřřla)... užpustýta, gall dār įřmūkti Pš. Tiņķlo **ākys** — oka w sieci SzD. Tēķa **ākys** — zacieķajā oczy SzD. **ākys** baisiniņķēs, raņķos darbiniņķēs Jnř, Slu. **ākys** graiřbo, řirdis nepřlima Sch 73 (nepřijema Sim, ř.). **ākys** i aķls, vařtai i vartūs Sch 73 (B). **ākys** iřřiso bevéřzdint (ř. bevéřzant D) Sch 107 (Jb² 42), bežiūřint Slu. **ākys** kaĩ řiburiai, řrēņų nevaldo Slu. **ākys** nōri miēģo, řirdēlē ragařřio Jb³ 91 (Sl). **ākys** plāčios, aūřys řāčios, daūřys kaip varģōnai (Zuikio daina). Akmeņs kōjos, mēdžių liemuō, řtķlo **ākys**, řiaudřķ kepūrē. — Trobā LF 46 (PrL). „Ař parařýsu“. Kīts atsāķo: „rařýtojo iř **ākys**“, t. y. pāts tķķrāřis (iř visķo matýti, kād neparařýsi) Kv. Barzdēlē kaip

Jėzaus, o *ākys* kaip vėlnio Db. Begėdžio *ākys* subinėjė nesvīla (ž. nėsvel Sim). Dū durūkai, dū stumbrūkai, šėšios *ākys*, trys šiklės. — Norāgai sū jaučiaais iř sū vȳru Sch 62. Gėros (Šviėšios Sim) *ākys* dūmų nebijo D (Sch 73), Ds, Sim, Sln, VI (sāko-ma apiė begėdį žmōgų, kuris akysė užsigina kā pāts pasāķes). Girgždȳnė (Švelpynės), pādarynė (padarynės), trys sūbinės, (o) šėšios (v. š. šėšes) *ākys*. — Žāgrė sū jaučiaais beī artōju LF 46. Įeinant *ākys* svīla (svėl Sim, kaista Sln), išėinant pakāušis B (Sch 73), Sim, Sln. Iř *ākys* ištȳso bevėizdint Sim, belāukiant Db. Išmōks kād iř *ākys* iššōks — Not lehrt beten M II 322. Kā *ākys* māto, tō pilvas nōri Žp. Kād āš sušvīpsiu, tai tū iř *ākys* aīt kāktos iššōks Ba^a 222₃₁ (Jsv). Kaip mergā buvaū, tai mėrgavau; kaip marčiā buvaū, tai mārtavau; o kaip pasenaū, tai *ākys* išliīdo. — Aguonā Nm. Kėturios *ākys* daugiaū māto nei vienā Sim. Kō *ākys* nusi-gāsta, raīkos padāro Tr. Kuī mēla, teī iř *ākys* šk. Nuō baltā-kės (сивуха) — bāltos *ākys* Nm. Nei māno *ākys* māto, nei širdis braško (?? Kas tai *braško*?) Kpr. Ožkōs *ākys* šienė. — Šākė Sch 65. Svėčias ī vldų (trōbā Sim, Žr), (svėčio Sim) *ākys* aīt lentȳnos Jb¹ 164. Tai iř *ākys*, kaip tabōkos bākis! Sim. Tamsojė raīdasi aūsȳs, o šviesojė *ākys* Sim. Tōs pāčios *ākys* veīkia, tōs pāčios juōkias Sim. ūkininko *ākys* gȳvolį pēni Sim. Vālgȳk, kād nēt pilvas plȳstų (v. š. plyštȳ), dirbk, nēt *ākys* lȳstų (v. š. lȳstȳ) Aln. Šėšiū dešimtȳ šėšiū grōjant reīkia *ākys* skaitȳti š. *ākys* (v. š. ākes) juōkias, širdis (v. š. širdzis) veīkia Lp. Kād *ākys* (v. š. ākes) neregėtų (v. š. neraģėtȳ), pilvas nenorėtų Lp. Nōr. tāvo ākes nūžvelgia, reikėj(o) sakȳf: „neraģėu!“ (= neregėjau) Lp. — Akiū žolė — jaskōlcze ziele, Chelidonia (*bot.*) SzD. Akiū lėlė — der Augapfel, die Pupille K. Akiū družnūmas — das Triefen der Augen K. Akiū mōjus — Augenblick K. Akiū gȳdytojas — okulista L¹. Akiū krislas — pruszyna oka Miež. Akiū mirksnis — mrōg oczy Miež. Akiū vȳzȳs (ž.) — зрачок (la. acu raugs. Fal-so Miež). Akiū aīt jō negāli pakėlti B (N). Akiū pasiklāusk D⁴ 55 (D⁵ 70₃₀), PŽ 5, Sim (iř atrāsi Sln, Sr). Bėga kaip akiū išim-tas Slv. Eīk akiū šviesumū, nōsies tiesumū Sim. Eina akiū plōtu (куда глаза глядят) Lp. Jisai dāro tik dēl akiū plōto (tik dēl kitȳ, kād jī matȳtȳ kitȳ) Op. Gāl akiū pabōj(o) mūs(u) šitiė (v. š. šiciei) pařšai, kād skuřsta Lp. Gražus — akiū tārpe (taīř akiū B) nōsis Sim. Ji trumpȳ akiū (kurzsichtig, близорукȳ) būvo Jb³ 20 (Jb¹ 231). Nemuīlyk akiū! Sim. Liaviūkas taīř įgrasino šūnį, kād nerādus nēt akiū liėpė neparōdyti MPs. Reikė akiū neturėti

ūž tō kélmo išteketi O¹ 58. Sarmatā akiŭ negraūzia Lp. Viso
 svlto beveřkdamas akiŭ nustosi Sim. Visŭ veřksi, akiŭ neteksi
 Mrj. Aš peř visā nāktj nei *akiŭ* (nē blúosto Ds) nesudėjau K.
 Añt akiŭ matýt, kās per viens yrā B (Sch 73). Añt akiŭ pažinti
 N. Añt akiŭ pažiūrējš (žiūrējš Lpn) sveikātos klāusk B (Sch 73,
 pasiklausinēk Lpn, neklāusk Miež, Sim). Turēk añt akiŭ — miej
 na widoku Γ (slavizmas?). Iki akiŭ prisigēres — toll und voll ge-
 sossen N. iš akiŭ ī akis — persönlich N. Eik mán iš akiŭ K.
 iš akiŭ matýti, kās jis peř paūkštis Š. Eik šaliñ, ō žižilpos išlēks
 iš akiŭ Sim. Kād pareģėjai, radaī, tai dař jaū tū jo nebepaléisk
 (v. š. nepaláisk) iš akiŭ Lp. Tās būvo iš akiŭ išluptas ī tėvā...
 suvisū ī anā atsigilmēs Ba² 381, (Lž). Nuō (Iř nuō) akiŭ matýti,
 kās peř paūkštis Miež, Sim. cik piktafis nuog akio mano MP 239a₁₀.
 Pō akiŭ — vor Augen N. Pō žmoniŭ akiŭ — in anderer Leute
 Beisein. Pō akiŭ sūktis K. Pō akiŭ (ī akis) steliuoti kā — Jeman-
 den zu sich kommen lassen N. Pō akiŭ gēras — Augendiener
 N. Daūg yrā tokiŭ, kuř sūkas pō akiŭ Db. Pō māno akiŭ (mā-
 no akysė) — przedemną L¹. Pō visŭ akiŭ koravóju — exempla-
 risch strafen R. Jis stóvi mán pō akiŭ K² I 50. Pō māno
 akiŭ jis dirba K² I 44. Taiپ atsitiko pō māno akiŭ (māno
 akysė, mán bemātant) Jb¹ 172. Priē akiŭ — kaip šilkas, ūž
 akiŭ — kaip vilkas Sim. ūž akiŭ — pozaoczy, zaocznie L¹.
 ūž akiŭ dāromas, padarýtas — zaoczny L¹. ūž akiŭ lójate, ī
 akis niēko nesākote Jb¹ 176. Netikėtai pamātē ūž akiŭ iř ūžpa-
 kalyje daugybę užarų Ba² 334, (Šv). — Báimė tūri plačias akis
 Sim. Nebūk perdrāsūs, akis atidėgsi; nebūk perlėtas, daliēs ne-
 teksi Sch 73. Į tą dalỹką labiausiai atkreipk akis (обрати внима-
 ние) Db. Teisýbė akis bādo Sim. Dýgau; dýgusi iř užaugau;
 āugusi mērgavau, mērgavusi märtavau, märtavusi bóba tapiaū;
 bóba tāpusi akis gavaū, peř (=prō) tās akis patī išlindaū. —
 Aguonā Sch 55. Svetimī dūmai (didžiaū Sim) akis grāužia (griau-
 žia Sim, šil) Jb¹ 135. Įdūrusi akis ī pēčiū, tỹliai prabilo LzP.
 Džiaūgias įgilęs kaip varlė (ž. varlė) akis Sim. Kai pasenaū, akis
 įgijaū, prō tās akis patī išlindaū Jb¹ 174. Kiaulės akis ėmēs
 bet-kuř įlenda Sim. Pakōl duris atdarýs, dūmai akis išbadýs Sim.
 Nebūk perdrāsūs, akis išdėgsi; nebūk perlėtas, daliēs neteksi Sim.
 Staigā šókęs akis išsidūrsi (ž. išdūrsys D) Sch 73. Pakōl sáulė
 patekēs, rasā iř akis išės Sim. Kōl(ei) táu šviesi sáulė užtekēs,
 gaill rasā akis išės Ba² 26₂₃ (Čedasai). Diēnā iř nāktj išplėrēs
 akis. — Lángas (Ateitis 1912 Nr. 12 p. 78). Išplėsk akis, sutráuk

pečiūs, praléisk manē prō pyragūs LF 51 (Prk). Vēizdi akls iš-
plēšes, kaip driēžas ī gēgužē. Akls išplēšes (v. š. išplēšis, bet pl.
išplēšī; / kietas) eina Lp. Reikia žiūrėti išplėšus (вытаращив) akls
Lp. Nebūk perdrąsūs, akls išpliksi Rz. Stóvi išvērtēs akls (nustē-
bēs) An. Jls paskuī mán tik akls kamšys īr kamšys (v. š. kam-
šis) už tē áuksiną Lp. Genys ī uodegā kāla, várna akls lūpa
MPs. Kā daugiau sū juō darýsi, negl akls iš kāktos lūpsi (v. š.
lupsi) Ds. Akls pabáltinēs šoka ī slēnā LF 53. Akls nuléisti K.
Pakláusk akls, tai pasakis (v. š. [S1] lyties *pasakýs* victoje) = apsi-
žiūrēk gerai Š. Pastātē (выпучил) akls An. Akls pakéliti K. Ne-
ganā gérti, reikia īr akls pavérti (? nesuprantu Bg) Sim. Akls
praveiz(d)ėjau beláukdamas Kv. Vaikēli, nežiūrēk ī knygas taip
daug patámsėje, akls pražiūrési Op. Imdamas tūri sákalo akls,
atadúodamas šuniēs Sim. Vienas nóri, kád būt (būtū) diēnā,
kltas nóri, kád būt naktis, ō trēčias sáko, aī diēnā aī naktis
mán vls akls sópa. — Lóva, dūrys īr lāngas Sn. Kád nóri būt
gerā patī, gerā gaspadinē, gerā mótyna, tai turēk kēturias akls —
īr priēšais īr užpakaly žiūrēk VI. Tās žmogūs šuniēs akls
tūri Miež. Sálulē sávo eilē būs, ō mūms žēmē akls užgriūs Sim.
užaklint dabar iki gali akls iu MP 235₂₆. Mergýtē... gromatēlē skaītē,
labai graūdžiai vejkē, ášarēlēms akls mejkē Klv¹ 97 (46 Lazdynų
par.). Akls vežžia, nóriu miēgo, bēt negaliū užmīgt Op. ī akls —
w oczy L¹. ī akls eiti — vor die Augen treten N. ī akls sakaū —
vorwerfen R (Syr. 25, 24). Pāts ī akls — persōnlich R. ī akls
paveiz(d)ējes (pažiūrējes PŽ 17), sveikātos nekláusk Sim. ī akls
šiaip, už akiū (ūžpakalyje Sch 73) kitaip Sim. Dúonā drūskā ēsk,
teisýbē ī akls rēžk Rz (vertimas iš rus. k.). Kās jáunas būdamas
pōnui diēvui ī akls spjōvē, īr pasēnēs neliaūs Sim. Kās jaunystēj
pōnui diēvui ī akls spjōvē, tās jám pareit aīt senū diēnū īr nór jī
glēbī laikyti Sch 82. Kōlei tūrime grýnā sážinē, tōlei tiesā mūms
nēduria ī akls Sim. Leīda ī akls kaip eīžilas putódamas Sim.
Mēsā nasruosē, šiknā naguosē, ākys ī akls. — Kad mótyna kū-
dikī žindo Sch 62. Mōčeka ī akls nesilēido Sigūtēs Vo^a 131,
(Mrj). Neknīsk ī akls (nemelúok, kito kvailiū nestatýk) Jnš. Ne-
līsk ī akls! (ī manē pātī) Lp. Nepūsk miglā (?) ī akls Sim. Pa-
žiūrējes ī akls, nekláusk sveikātos Op. Spigina ī akls kaip bala-
mūtas snaudāliui Sim. Stó(vi) patī plikā, tūr(i) mārškinius aīty(je)
īr visfems ī akls žiūr(i). — Liámpa LF 45. Aīns tūr **peī** akls
dárbo — er hat sehr viel Arbeit LF 95. per akls Heretikai blūzniē,
kad' blio... DPo 275₁₆. Aš tō dárbo **peī** akls (be gālo daug) turiū

Lp, Ds. Kād tū teip pār (ž.) akis (нагло) malūoji, āš tāu kiteip padarýsiu D¹⁴. Kaip šlapiu peī akis Sim. Nōrint šūn peī akis smōgk, niēko n(e)atbōs B (Sch 98). Ašaros prō akis išbēgo Jb¹ 74. Kād jaunā buvaū, rožē žydējau; kaip pasenaū, akis igijaū, prō tās akis pati išlindaū. — Aguonā Sch 55. — Akims gēda, bēt širdžiai (v. š. širdē: i pusilgis) sveik Brž. Keliās mergelēš mylēti — akims dangūs, kišēnei čýšcius, ō dūšēlei prāgaras Sim. — **Akimis...** veīkia DpO 205₁₂. Akimis (v. š. *akēmis* Slat, *akēmis* Als, Sd) peīkia, bēt (alē Sim) širdžia teīkia. Akimis žmōgų prarýtų Op. Akimis žiūrēk, ō rañkoms vālios neduok Pp (vertimas iš rus. k.?). Añtrā kařtā dāvē (sc. rāgana) tris pundeliūs linų iī išsiuntē sāvō dūkterį sū trimīs akimīs MPs. Čiā žmōnēs labai sērga akimis š. Kā sāvō akimis mataū, tai iī viēriju (tikiū) B (Sch 73). Kaip gegužē sū užrištomis akimis (v. š. akēmīs V) išsiskýrē (ž. išskýrēs, V iszkire sau) výrą PŽ. Kō akimis nepriveiz(d)ēsi, tā kišenē užmokēsi Sim. Išmintingas ūkininkas daugiau padarýs sū akimis kaip prāstas darbiniñkas sū rañkomis Sim. Laūks sū akim (r.), miškas sū ausim Sln. Sāvō akimis matýdamas gāl iī tikēti Sim. Spjáudo iī akimis mergās gáudo Op. Tiñklā mēzga mažomis akimis mažai žūviai gáudyti, didelēmīs — didēsnei š. Žiūri išplēstomis akimis. mužu waikelej ir šcheimina tulas kartu, netiktai drugiu apšerg, bet ir kittomis... liggomis... kits negal, koiomis, kits rankomis, kits akimis prapūl BrP I 476₂₁. Anis... tik ghi iřchgalėiufi Welina, pekla ir Smerti, bei iřch tiefos giwan (sc. giwā, t. y. *gýwā*) Jantl ir po iū akimis ušu Jtala sedinti BrP I 27₁₉. — **Akysē** (v. š. akýsa) āniolas, už akių vėlnias Lp. Akysē kaip brólis, už akių kaip vėlnias Op. Akysē jls brólis, už akių brudėsnis už vėlnia Op. Akysē laižo, už akių braižo Jnšk. [...] Akysē piestū (š. r. piēsto) šóksta (šóka Ds), už akių varlės nepaveja Kpr. Jaunā, graži, akysē užaugusi Ž. Nei (nē Ds, Kv) akysē (v. š. akýsa Lp, akýs Ds, kur y tebėra pilno ilgumo) tokiō neregėjau. Sāugotis anų akysē (v. š. akiesi, t. y. akēsē) visumažiāusio pikto Jzm 86. Mán akysē (v. š. akýs) tavaruoja — es flimmert mir vor den Augen Ds, Vžns. Kō lendl akýse (v. š. akýsa, kuri lytis čia atstoja lytį *akýsna*, *ī akis*)? Lp. Giltinē (smērtis Vžns) nežiūri nei akýs (= akýsna, Lp. akýse), nei dantýs Vžns. — **Akýsna** — i akis, w oczy L¹. Akýsna nēša Zs (Viltis 1908 Nr. 13). Nelįsk akýsna-n! Lnm.

MISLĖS. Dū bróliu peī kelėlį niēkad nesimāto — ākys Oz¹ 19. Dvi mažl pupelį visą sviētą apsēja LF 44. Dviēm pūpom visūs

laukus apsėja Ds. Dvi seseli (sesuti) peř kalnėli nesus(i)ėina
bvL (Sch 55). Dvi žvaigždėl (-dėlės Pnv), kuř panóri (pamisi-
lija), teñ nueina.

GRAMATIKOS LYČIŲ ISTORIJA IR TARMĖMOKSLIS. 1. ž.
v. ž. ištaria: *ākės* (*ākis*) nom. s. || *ākis* nom. pl. (a pusilgis, i siau-
ras) || *ākis* acc. pl. (k minkštas); *ākėis* gen. s., *āki* acc. s., *ākėi*
(*ākij*) dat. s. = *ākie*, *ākė* instr. s., nom. (acc.) du.

2. Dat. s.: *āki* (ākmeni, ānti) Jeznė = *āki* DP 286₄₉, *āki* tawai DP
519₄₄. Pritiko kaip kumstis priė *ākie* Sim (v. ž. *pri* *ākėi* Pln, Krt).

3. Loc. s.: ž. *akė(jė)*, *akė* (v. ž. *akiė* Kv, *ākė* Als, Pln, Slnt).

4. dwi šwiefi *aki* pařtate DP 610₅₃.

5. Nom. pl.: *ākis* DPo 215₅, 237₁₇, 252₃₂, 274₂, DP 568₄₆ arba *ākis*
DP 619₄₂ skaitytinos yra kaipo *ākys*, kurios lyties vietoje Širvydas rašo
akiis PS II 199, nes jo rařyboje dvilypėmis (keimarinėmis) balsių rai-
dėmis yra pařymimas balsių ilgis. Kad Daukšos rařyboje raidė *i* atstoja
ne tiktai *in* (surikimas DPo 212₆) ir *i* (ipainioio DPo 219₁₇, iřtot' 240₁₈),
bet ir *y*, t. y. ilgajį *i*, rodo kad ir šitie, mano išrankiotieji iš pirmojo
postilės sąsiuvinio, pavyzdžiai: 1) drin' 76₂₆, 87₁₄, 109₁₇, drin' to 103₃₃,
drin' 130₂₃₋₂₆, 184₃₂, drin' to 136₂₆, todrin' 71₁₁, todrin' 71₁₀, 81₁₈,
86₁₀₋₂₅, 172₃₄, 191₃₀, to drin' 199₃₃, todrin' 71₆, todrin' 71₈, Todrin' 142₃₃
(greta su todrinag' 99₇: kodrinag' 86₂), kodrinag' 99₆, 2) ne iřganis 65₂₂,
iřmanis 174₁₃ 3 fut., 3) tiginis 154₂₉ „tinginys“, 4) tė paširgi 143₂₄, plg.
teduodų, *tebegų* Ds 3 opt., 5) biėntis 172₆ nom. s. fem., t. y. *bijanty-*
s(i), 6) igis 19₃₆ 3 fut. = ygys (*igys*): igijė 133₂₁ 3 praes., kę Daukša,
žinoma, yra taręs *ygyjė* (*igijė*), 7) gimiai 22₂₃ „gymiai“, 8) tokfai iřgas-
tis 12₃₅, iřgaszcio 12₂₇, iřgascio 13₃₂, iřgascio 14₂₀, iřgasciop' 22₁₁, iřgasti
14₇ (du kartu; acc. s.), tokie iřgasciai 22₁₉ = r. dial. *yřgastis*, -*šcio*, 9) pa-
wideimusea 9₂₁, 10) knygos 24₃ nom. pl., iudaknigei 82₃₂, 11) cįřstume
89₃₃, 12) rįkaus 6₃₆, 13) tįcio 41₆, 14) žimių 83₂₄, 15) ipaczey 87₂₄, ipati
73₂₂, ipatinei 189₂₀, 16) įra 14₂₀, 61₆, ir' 11₃₃, 17) artimibę 21₆, rūřtįbę 131₃,
teifįbes 66₃₃, 18) Bažnįcia 5₁₁, 114₁₂₋₃₆, Bažnįczios 91₂₄, 110₃₈, 119₁₃,
bažnįczioi' 186₂₉, bažnįczion' 91₁₉, pėtnįczia 147₁₃, pėtnįczioi' 176₁₃,
petnįczioi 150₁₀, winįczoie 128₁₅, 19) darbinįkus 128₇, muytinįka 72₃₁,
paldienįka 147₁₃, pąřnįkas 146₃₁, 148₈, pąřnįkas 147₃₁, pąřnįko 147₃,
150₇, pąřnįka 147₂₁, 166₂₃, pąřnįka 189₂₈ (-ka 152₃₁), pąřnįkia 147₁₅,
pąřnįkai 147₁₄, pąřnįkų 29₄, pąřnįkufe 190₁₀ = r. *pąřnykas* (iš s. gud.
постникъ), pąřnįkaut' 147₂₃ (-t 150₁), pąřnįkaut' 149₃₃, pąřnįkaudamas 147₂₆,
pąřnįkawo 150₁, razbainįku 117₃₄, řkolinįkus 147₃₀, wietinįka 119₂₂ = r.
więtynykas, 20) bąđkįbczio 8₂₄, 21) iřtātįmą 39₁₆, kę Daukša, žinoma,
iřtardavo *yřtātįmā* (iřtātįmā), iřgāņimas 133₂₀, -mą 136₂₇, yřmāņi-
mė 93₁, sākįmą 147₃, fākįmais 5₄, 22) gilņiu 135₁₆ „gilņn“, piktįniu 39₁₉,
23) Deywįřtę 86₁₉, karalįřtos 39₅, Pōpieczįřtoi 29₃, 24) křaufit 91₂₀, -t'
133₃₁, 25) iřganįtoies 81₁₇, wāřřtįtoies 164₂₂, 26) iřtatįtas 97₃₀, kę Daukša,
žinoma, iřtardavo *yřtatįtas*: pařtatįtą 82₈, 27) darįtų 116₁₁, mokįtus 88₃₄
3 cond. = r. *mōkytūs(i)*. Visi šitie pavyzdžiai verčia mus raidė *i* ir
daugiskaitos vardininke (nom. pl.) skaityti kaipo *y* (ilgajį *i*): āņis 58₂₂.

85₁₅, ánis 82₂₇, 124₃, 137₂₃, 164₁₄, 176_{19, 21}, átjkalūnis 62₁₄, át- 149₁₈, 172₁₉, 174₃₄, áwš 200₁, krikščionis 154₈, 162₃₅, 166₁₆, 172₃₀, 183₃₂, 187₂₆, 190₁₂, pālikūnis 75₂₀, 128₃₅, pa- 128₂₆, 149₉, pātis 27₁₅, 29₂₆, 49₁₁, 59₂₉, 82₁, 83₂₁, 115₂₃, 121₂₈, 122₁₃, 157₂₉, 191_{2, 27}, pātis 25₁₁, 27₇, 116₁₂, 29₂, 117₁₁, 119₂₇, 120₂₇, 122₄, 124_{13, 34}, 146₁₇, 154₃₄, 157₁₉, 170₈, 174₃, 178₇, 179₅, 191₂₃, Slawionis 124₃₅, Īirdis 22₂₁, trīs 78₃₃, 79₉, 96₁, 119₃, 188₂₄, tūkstantis 74₇, winis 151₁₇.

37 6. Nom. pl. Lyties ākys vietoje šnektose dar sako ir: ākies Ad, Dsn (plg. Bg³ 21,53) || ākes Lp, kur galūnē -es yra gauta iš daugiskaitos vardininko *aūses* (gen. pl. *ausū*, bet *akiū*). Priežodžio «ākēs kāp šākēs» (Vilkanastrai, Lėipalingio par.) lytis *ākēs* galėjo atsirasti dėl lyties *šākēs*.

7. Dat. pl.: akimus DP 561_{10, 12}. iie ne tikėjo akimus įvōmus DPo 263₁₇.

8. Loc. pl.: akisā DP 613₃₀, kas gali būti lygu p. dz. lyčiai *akysa* Lp, Mrk, kuri yra kilusi iš senėlesnės lyties *akysē*. Galūnė -se tebe-rodo dar Širvydas, pvz.: juose PS I 65₁₅, 74₂₉, tuose 71₂₀, wifjuose 74₁₈, Ŗwyntuose 74_{16, 18}, giešmese 72₂₈, wifokioje milifotos dowanoje 74₅₁, nufideimuose 65₁₅. Taigi, lytis *akysē* (v. š. *akysa*) nėra lygi lyčiai *akysē* v. (*akēsē* ž.) = š. r. *akysi* An, Kp (senosios kartos kalboje; šandie besako *akys*, kur y tebėra visai ilgas), nes tuomet Širvydas būtų parašęs *juofi...; plg. jo lytis tami 67₉, 73₄ „tamē“, pragari 68₂₃, 75₂₇, kuriami 74₈, niekami 73₇. Vadinas, rašomosios kalbos lytis *akysē* kilusi yra iš prolytės **akīsēn*. — Greta su **akise* || **akīsēn* (*akisēn*) būta dar lyčių ir *akisū* ž. ir *akysū* (š. r. a.): Nestovėk *akisū* Jn. buk *akisu* (plg. V⁵ 25, V⁸ 179₃) Diewa musu užtaritoju V⁸ 291 (plg. V⁷ 43, V¹² 20, 43, 61, 73, 90, 102, 125, 151, 164, 237). wis taj wisumet stou *akisu* V⁸ 9. *akisu* pona pinigus užmokiesi V¹² 45. tōr sawa akysō P³ 19. noriedamas Jezufas *akysu* (= *akisū*, nes y atstoja *ī* arba *ē*) ju yfznikty, pradijeje anoms teyp kalbiety; cykiete milas Seferis ŽCh 265₁₃. Potam *akysu* ju yfznika 272₁₃. Mandribe Ŗwietyfzka ... moka tun Regulu: giwenty Ŗu gieru gieray, o Ŗu pyktu pyktaj... wyrŖzu (= š. v. ž. *viršū* arba *veršū*) dieł giedas paščiway, *akiysu* negiedingay 319₁₄. — Kā čā stāvi *akisū* (= *akysū*)? Lnk. Mānā *akīsū* pāvāgē — w mojej obecności Γ (*ā*, *ē* pusilgiai). Tverčėiniai džūkai lyties *akysū* vietoje sako *akysui* (su -i iš vienaskaitos vietininko *akj*, sūlēj, diŖvoj — v. š. *džiŖvāi*, *pėčiun*).

9. Einamasis vidaus viėtininkas (jb¹ 18 § 29), kurį suomių gramatikos pavyzdžių galime praminti vardu *illativus* (plur.): *akysna* (nėša smėl) — B rnaa, in die Augen. Šitas linksnis šandie, kur jis dar tebegyvuoja, bevėik visur yra perdirtas: Neljšk *akysna-n* (*duntysna-n* *nežiūfi*) Lnk. || *akysu-n* Dsn (čia -n paimtas iš vienaskaitos lyčių: *akiñ*, *galañ*, *rañkon*, *sūlēn*, *pėčiun*).

ETIM. = la. *acs* „Auge; offene, Wasser enthaltende Gruft im Morast“ (*acis* nom., gen. s. BB XXVII 318 Kabilėje), pr. *ackis* „akys“: sl. *oči* nom. du., gr. *ὄcus* < *okje „akys“, lot. *oculus*, arm. *akn*, skr. *ākṣi*, sl. *oko* (gen. s. *očes*), toch. A *ak* (du. *aśān*), B *eśane* „akis“ Schrader Reallexikon² I 635. Prie *akiš* giminės pridera ir *eketē*

„Wake, Wuhne“ Bg¹⁰ 218. Be *eketšs*, ide. šaknī *ekw* (greta su *okw*) rodo ir keltų kalba: air. *en-ech*, bret. *en-ep* „veidas“ M. van Blankenstein Unters. 18.

Akis — 1) Tālokių sodžiaus ežerėlis be dugno, Slabados vls., 2) Latvijos ežeras, kuris randasi tarp Šventosios ir Bārtuvos upių Lnk (Sr; A. Sutkevičius vadina *Akys*; plur. ar sing.?), 3) Praniūkų sodžiaus lauko bala, baisiai gili, nedidelė, sunkiai prieinama, nes labai klampi; jos vanduo labai šaltas, Gelvonų ap. **Ākys, Akiū** — Rūdos (kur ji?) ap. raistas.

aký-skauda ž. Sr, **aký-skaudis, -džio** J (Als) — akių skaudėjimas, ból oczu. Toks mētas kād visuī *akýskaudis*, t. y. visiems akis skāūda J.

akl-sopas r. — akių sopėjimas; metas, kada akis sopa J s. v. *ančkrytis*, Pnm, Vd, глазная болезнь, Augenkrankheit.

aký-sopis, -pio v. *akisopas* J (Psl). *Akýsopis* užpūolė. *Akýsopis* kánkina Sr. Pušalotėnai, gal, ištaria *akšsopis* (į pusilgis iš senėlesnio i trumpo)?

akl-sopstas Ds v. *akisopas* — akių sōpstas LT II 5.

akl-soptas š. v. *akisopas*.

aký-šveitė P (neol.?) — очанка, švietnik, euphrasia (*bot.*) Mt.

akýtai adv. v. *akýtas*. *Akýtai* išadýta skēpeta (skepetà K.).

akýtas, -ta a. (ir ž. *akėtas* Sr) — Augen habend, dann löcherig, porōs N, mit Augen (Löchern) versehen, von klar ausgenähten Zeugen, ohne Steigerung K, Ls 562, dziurkowaty, purchaty L¹, очковатый, пористый, скважистый š, J. Káilis yrà *akýtas* D¹⁸ 13. Laūkas *akýtas* (nēs jamē visa matýti), miškas ausýtas Kp, šmn. *Akýtas* žmogūs — žvalūs (gerai visa māto) Skp. Bet-kās (by-kās J) išbadýtas yrà *akýtas*, pvz., pōpiera, tārka, sam-tėlis, kūnas J. Trinýtis iī šešnýtis audimas (áudeklas Sr) yrà *akýtas* J. Kai tešlā aī dúona išakija, tai ēsti *akýta* š.

akýtė dem. v. *akis*. Miežinio žodis *akytė* v. aketė „пропыль“ begu nėra tik skaitytinas *akitā* (*akēfē*), kas būtų lygu lytims *akētē* arba *akeitē*?

akýti, akija, -jo a. (ir ž. *akėti, -ėja* Sr) — 1) porōs werden, eig. Augen bekommen K, dziurawieć J, делаться очковатым, пористым š. Lēdas *akija* nuō sáulės J. Tašlā *akija* Ds. 2) Refl. — oczkowacieć (ciasto). Dúona kildamā *akijas* (akija Ds) kaip sniēgas nuō sáulės J.

ākyti, -ija, -jo — gderać w oczy wyrzucając wady J. ūktveris *ākijo* bérnā kōl išākijo (išvāksijo, išbarē).

akýtis — Bezeichnung eines bestimmt gemusterten Gewebes LF, oder *lamstýtis* — mit verschobenen kleinen Quadraten Mit I 129 Klp.

akytūmas — пористость, скважность, Porosität Š, dziurkowatość, purchatość L¹.

akýt-žemis, -mio — dirvų kalniukai, kur smagiai juoda žemė, lyg anglies (aṅlio Кр) gabalėliai sumišę su žvyriu Кр.

akiū·kliai — końskie okulary (žeby nie straszly się konie) Mc.

akiū·klis, -lio — sietelis, pratemptas per sulenktą ratu tošį ar luobą, dedamas ant veido, kad bitys neįkástų į burną. *Aidañ prę bętu pšidad a kū·kəl* Dvd.

38 **akių-moja** — Augenblick Klv. Jiėdvi... ýpačiai paskujóji, *akiųmojoj* tėvo balso paklūsus, kėdelius palėido Bs^a 57 (Kraupiško par.).

akiūotas Š v. akýtas. La. acuóts „porös“.

akiūoti — čiėpyti (l. szczepić), pfropfen (Bäume) Op. Jaū laikas at-ėjo *akiūoti* laukinėš grūšaitės, obelaitės.

akyvaĩ adv. v. *akývas* — otwarcie J, neugierig J^b 8 (Ls 353). *Akyvaĩ* (ĩ aks) sākė jām J.

aký-vaizda ž. Als, Kv, SInt, aki-vaizda Jb⁴ — вид, видное место, присутствие, Gesichtskreis, Anwesenheit Š, Geitl, publika D², obecność, oblicze L¹. *Akývaizdoje* — obec, wobec L¹. Nestovėk pačio-jė *akývaizdoje* (aki- Jb⁴). Jis tai padārė mào *akývaizdoje* — на моих глазах, в моем присутствии Š. Visų tautų *akývaizdoje* Jn. Mótynos *akývaizdoje* dāvė peř aūsį V. Ėsam diėvo *akývaizdo(je)* Jzm¹ 14. Viėšpats ių *akývaizdo(je)* gausiūs dārė stebuklūs V⁹ 11. Nerōnas... geidė dār didžiūotis Rymionų *akývaizdoje* įvairiā gražýbe iř tuřtais D¹³ 29. Kitlems (ž. ki-tims) *akývaizdoj* gálvas nurañtė D¹³ 627. noutaka dawę rąką jaunikiou, kōrsaj jė *akywajsdōie* pabuczawo iř žįjduš sókįjtę D⁸ 51₃₁. Pasekieie girtį iř it but to nenumanantys parsakjitusys *akywajsdō* dekreta, išz apmaudo nerasdamiš nōmusi sauso medio i swirtį pakorę D⁸ 59₃₀.

akývaizdas v. akývaizda — widok, widne miejsce, obecność J. Atimk óbuolius (óbalius J, ž. óbūlus Sr) iš *akývaizdo* (iš akių). Į pātį *akývaizdą* padėk sūda, kepūrę. Kō atsistójai į *akývaizdą*. Jis *akývaizde* mūšė vaglių J. sōgrieszity akiwayzdy Wieszpattyis P³ 20.

akyvaizdūs, -dī, -vaizdų — publicus D¹, naoczny L¹.

aki-varas, pl. -rai Š, akivaraĩ Ds — balos, liūno atvira akis (mažutė), bet labai gili ir pilna vandens, окошко в болоте или тряси-не, Loch im Moorgrunde Š, r. a. (Aln, An, Kriaūnos, Кр, Uš, Vžns).

Neik liūnañ, įsmūksi (r. a. insmuksi Ds, Sl) *aklvaran* š. Pilnà balà *akivarų* š.

ETIM.: *akis* + *vėrti* „öffnen=stechen“ || *atāvaras* Ds „offenes Wasserloch im Moorgrunde“, l. *otwór* „skylė“.

akivarūotas, -ta — pilnas akivarų (akių) LT II 5. *Akivarūotas* liūnas Ds.

akývas, -yvà — dworny, curiosus SzD, Augen habend, dann neugierig N, oczywisty, otwarcie mówiący J (VI), žvitrūs, žvalūs, kuris gerai mato Kp. Kuřs ĩ akis pasàko tiēsà, tàs *akývas* J.

aki-veizda r. v. *akývaizda* Miež. *Akiveizdoje* — wobec, przed obliczem Miež.

aký-veizdas v. *akiveizda*. Smūtnas tàs būvo *akýveizdas* Gm 42.

Buwa taj diena szwenta... sauly par diena žeme rajtidamos, jau wakarop lajstis pradieje, ir apszwisdama kalnus, myszkus ir łankas, łabaj gražu dare akiweizda: o Dangus nors taj rudenop buwa, wienok ... buwa skajdrus Gm 57.

akvybė r. — dworność, curiositas, periergia SzD (N — Neugier).

akvyčnai (be nē *akivičnai*?) adv. v. *akvyčnas* (hibr.) — oczywisty J. *Akvyčnai* (akysė, pėf akis) pàvogė pėilį.

akivyštai adv. v. *akivyštas*. Kabeliai tai visi *akivyštai* mētė akiñ ĩr suprànta, viskà mato Pnv (A. Koncė ĩš Rėklių).

akivyštas, -ystà — любознательный, wissbegierig Krk (š), oczywisty (sakà Svėdasiškiuose gudokšliai). *Akivyštà* mergaitė š.

ETIM.: *akis* + *iš-vysti* (išvėdo) „pamatyti“. Veikiausia *akivyštas* bus perdirbtas ĩš lenkų kalbės žodžio *oczywisty* „augenscheinlich“, įvedus jam garso ė vietoje ĩš *akiės k*. Taip bent Trautmann's (Altpreuss. Sprachd. 298) aiškina prūsų kalbos žodžius *akiwijsti* arba *ackiwijstu* adv. *ackewijstin* adj. „öffentlich“.

akivizdnai (ar *akvy-*?) adv. v. *akivizdnas* — oczywisty J. *Akivizdnai* datyriau, kàd pýpkė škàdija, bō jaũ spjàudau sũ kraujais J.

Ši žodi bus lietuviai persidirbė ĩš l. *oczywis(t)ny*. O, gal, patys lenkai yra turėję lyti* *oczywizdny*, kuri galėjo atsirasti surizgimo keliu ĩš lyčių *oczywistny* + *oczywidny*?

akl-žada r. (ž. būti *aký-*) — tiēsmukas, mōviący w brew, w oczy. Aš neesmũ tōks *aklžada*, kàd kalbėčiau tuō ĩ akis jōs blogūs dárbus J. Caro valdžia būvo paprātusi pastūmėti veikėją nuō savęs tōl-tōl ĩ šiaurę kaipō sàvo *aklžadą* Vž¹ I 103.

akl-žaga (aký- L¹) — įžūlus žmogus, zuchwalec.

akl-žara — kas tiesiai ĩ akis viskà pasako, tiesiog ĩ akis žėria Nj.

Kōks ĩš *aklžara* — nesisarmātija prieš akių sakýti Pnv.

aki-žaras — žmogus, kuris į akis tiesą žeria. Tòks iš jò *akižaras* (v. š. *akí-*: i pusilgis): *kā tiktai žino, tuoj(aū) ir drėbia* (v. š. *drēbjē*) *tiesiai akys* (akysna) Кр. Iš kuī tū tòks *akižaras*? Jnš. Aš dá nemačiaū tokiò *akižaro* Jnš.

aki-žarsta — žmogus, kurs į akis žeria tiesą ir tuo kitam gėdą padaro Vd.

Ākla-ežeris — Šunskų ap. buvusiojo ežero vardas (J. Giraitis).

aklai adv. v. *āklas* — blindlings N, šlepo, naošlep Miež, плотно, наглухо, герметически. Atvėrė akis *aklai* užgimusio NT (Joh. 9,32). Taip potám keli iš jų, *aklai* prisimaūkė, būriškai bei kiauliškai tuò pràdėda zaūnyt Dn. Užsiklòjo *aklai* (kād nē óras neprieitų) Slb, Smn. Akli yra, iog' aklái drąskoš tarp' erškecziu, kurėis žėidžia ir krúwina dūbią ДРo 143₁₀. *Aklai* (герметически) užtaisyti (V. Póžela iš Joniškių ap.). Užkask (būbių duòbė) *aklai* (наглухо)! Db.

† **aklāitis, -čio J** (VI) — juodasis, velnias. Kād tavė aklāitis pagautų (ž. pagautum J). Šitas žodis yra nesupratimo padaras iš *āklatis* (v. *āklatis*).

39 **Akla-puòdžiai** (1585 m. Аклаподе S) — Krākių par. dvarelis VŠ II 29.

Ākla-raistis, -čio — Dievógarsio (Bogusławiszki) par. raistas.

āklas, aklà, ākla — šlepy SzD, Miež, J, Srv, blind R, N, K (Ls 467), apjākēs, caecus D¹, слепой; закрытый, глухой, темный; незабелённый Š, ukryty, pokryty czemkolwiek J. *āklas* esmī — nepriregiu, nemataū, blind sein R. Apjankū, *āklas* pastòju (pastówju R II 78) — blind werden. Nē *āklas*, kaip *āklas* — ošlep, instar caeci SzD. Viena akimi *āklas* K² I 10. *āklas* ēžeras J — užaugęs liūnaīs. *āklas* lāngas J — поддельное окно (pāpieštas). *āklas* lietūvininkas — ein Stocklitauer N. *āklas* mēdžias — глухой (дремучий) лес Bg¹⁰ 260. *Aklà* naktis Kv — stockfinster. *Aklà* putrà Kv — juodà, bē pīeno ir užtrino (prādaro). *Aklà* siena (bē lango) Kv. *Aklà* trobà — ein Haus ohne Fenstern B (M). *āklas* vókietis B (Sch 113) — der dumme Deutsche M II 468, ein Stockdeutscher, der nur Deutsch versteht N. *āklas* akių nepaslēpsi B — wer den Schaden hat, darf für den Spott nicht sorgen R III 86. *āklas* āklą netoli (ž. netoliē) tevės (tenuvės Jb¹ 12, 138) Jnš, Sim, Sr. *āklas* āklą vadžioj(a) B. *āklas* aklām kēlią (v. š. kēl'i) nedaūg teparòdys Sln. *āklas* āklą kēlio klāusias Š. Er gal aklas aklam keli roditi? er ne abudu ing dūbe impola? BrP I 245. *āklas* bādas dúonai ēsant — es ist noch keine Hungersnot solange man Brot hat M I 3 (iš B, žr. Sch 75). *āklas* (v. š. āklos) būdamas kitām kēlio (v. š. kēle) neparòdysi Pln. *āklas* kai vištà Op. *āklas*

nėregi vadžioja Sim. Dirbi kaip *āklas* vókiētis Sim. Graĩbos it *āklas* tamsojė Sim. Kaip *āklas* āklą vės, (tai Miež) abù (abùdu Miež) ĩ duobė ĩkrls Miež, Sim. Kaip *āklas* (aklòs D) pò glrią kláidžioja (klájdio D) D³ 41. Kaip vės *āklas* āklą? D (Sch 73). Kò *āklas* veĩktų, kàd kėlią matýtų Erž, Mrj. Kuĩ eĩs *āklas* būdams Sln. Nórĩs ĩř *āklas*, kàs jò peĩ kāklas Sim. (Kàs tai peĩ kāklas, tĩk bėdà kàd *āklas* Sim). Gál tũ *āklas*, kàd nemataĩ kuĩ kāklas Š. Ar nufsĩdėio... ąnšái áklas... iog' iam' tėpaieg Diėw.šką gārbe dāre DPo 355. Katrās arklỹs taĩp mātò ĩš prỹšakio kaip ĩř ĩš ūžpakalio?—*āklas* Jrg 739.—Yrà aĩt svĩeto teisýbė, alė kàd *aklā* Sln. Šarka bė uodegòs, kuĩčias kiėmas, *aklā* trobà Sch 97 (B). Šòko pelėda *aklā* ĩř raišà Sch 18.—*Aklám* ĩř puĩvas áuksu ródos Sim. *Aklám* kėlio neparódysi Db. *Aklám* nereĩkia vėĩdrodžio Sim (zelkoro PŽ 5). *Aklám* visuĩ blòga (blogaĩ Sln). Kàs gėro *aklám* ĩš zelkoro? PŽ. Senám girtám juókis, *aklám* raišám nesi-juók Sim.—Kaĩp *āklai* vištai grúdas Rz, Sim.—*Aklũ* stũmiasi (stũmjaĩ M I 3—sie stossen sich wie blind) viėnas viėnā B.—Bė šunĩės namaĩ kurtĩ, ō bė mažũ vaikũ *aklĩ* Žp. *Aklĩ* namaĩ bė šunĩės, kurtĩ bė gaidžio Š.—*aklũ* apžiebimas DPo 338. —*Aklāsis* vaĩnas—der Nachtrabe N. piktaĩs áklafis (= *āklasis*)... pašáulis DPo 320. *Aklóji* žarnà—kaĩnica L¹, viėnuogalė Šd. Tė tavė (sc. našlũžĩ) sodĩfs nuò *āklojo* kuinėlio j^a (Jb). *akliėii* rėgi DPo 28. *akliėy* rėgi 25₃₀.

Daukšos *āklumas* DP 485₁₁ rodo, kad senovėje būdvardžio *āklas* būta βαρύτονον'ò, kam pritaria jo paties dat. s. *āklam'* DP 283₁₆, t. y. *āklam*. Daukšos vardą dėvi visa postilė, bet ĩš jos teksto matyti, kad postilė nėra viėno žmogaus darbas, nes joje yra ne viėnos šnektòs lyčių ir žodžių. Vienas Daukšos vertėjų yra taręs *āklam*, bet kitas—kitos rytiečių šnektos atstòvas—*aklũ* (aklũ DPo 338). 'Οξύτονον'as *aklũ* Daukšos postilėn yra patekęs ĩš tos rytiečių augštaičių šnektos, kuri jau ir XVI amžiuje, kaip ir šiandie, būdvardžių teturėjo viėnā tiktai rũšĩ—δξύτονον'inė: *gerám*, *bal-tám*, *antrám* (dat. s.). Daukšos postilėje turime ir kitos rytiečių augštaičių šnektòs atstòvą, kurio šnekteje XVI amžiuje dar tebebuvo gyvi senovės βαρύτονον'iniai būdvardžiai, pvz.: ántram DPo 88₂₆ (dat. s.), miėliei 74₂₀, 125₂₀, 145₂₁, 364₁₄, tũlais 130₁₈, 214₂₃, 267₂₆, 352₂₈. *Āklas* drauge su *mĩelu* (sĩrb. *mĩo*, *mĩla*, *mĩlo*) ir *ĩdlũ* „multus“, kurie šiandie eina „oksitonais“ (*aklám*, *mielám*, *tũlám* dat. s.), dar XVI amžiuje kai-kuriose Rytų Lietuvos šnektose tebebuvo „baritonai“: *āklam*, *mielam* ir *ĩdlam*. Pastarąją būdvardžių rũšĩ lietuviai yra paveldėję ĩš ide. prokalbės. Priesagos -lo-||-lā-βαρύτονον'ĩ rodo ne tiktai lietuvių, bet ir slavėnų kalbų faktai, pvz., rusų целый, тєплый, вялый, милый, наглый, смуглый, спелый, зрелый, тухлый (тохлый), тяглый, дохлый. Rusų kalba δξύτονον'ĩ rodo, pvz., šiems būdvardžiams dalyviams: жилой, гнилой, былой, пропалой (палой), удалой. ĩš

šitų pavyzdžių matyti, kad būdvardis tuomet turi kirtį galūnėje (mūsų atsitikimu priesagoje *-lo-*, *-lā-*), kuomet pats veiksmažodis, iš kurio daromas yra būdvardis, iš prokalbės gadynės yra buvęs „oksitonas“, t. y. yra turėjęs kirtiuotą ne šaknį, bet galūnę. Latvių veiksmažodis *dzt* „sa-
-жить“, *būt* „быть“, *duoti* „дать“ rodo, kad išvestiniai jo būdvardžiai turi turėti kirtį galūnėje, nes paties veiksmažodžio kirtis randasi irgi galūnėje: ide. dial. *gʷite-t* || *gʷilo-s*, *bhūte-t* || *bhūlo-s*, *dōte-t* || *dōlo-s*. Iš tokių veiksmažodžių, kaip kad latvių *pūt*, *rāt*, *rīt*, *sēt*, *snaust*, *spēt*, žinoma, šiaurės rytiečiai indoeuropiečiai, darydamies būdvardžius, tegalėjo padėti kirtį tiktai šaknyje, nes joje turėjo ir patsai veiksmažodis. Todel rusai sako: спелый (успела) || la. *spēt*, одёла nom. s. fem. || la. *dētiš* „деться“ (lie. *nusidėjimas*), bet жилов || la. *dzīt*, была || la. *būt*. Aklas yra buvęs „baritonas“ del paties veiksmažodžio *akti* „baritonumo“, ką iki šiai dienai teberodo dalyvis *aškas*, f. *aškanti*. Senieji „oksintoniniai“ veiksmažodžiai šandie dalyvio vienaskaitos vardininke (nom. s. m., f.) turi kirtį galūnėje, pvz.: *ēdās*, *ēdanti* || la. *ēst*, *bēgās* || la. *bēzt*, *jojās* || la. *jāt*, *sēdās* || la. *sēt*. Senovės baritoninių veiksmažodžių dalyvis dar ir šandie tebeturi kirtį žodžio šaknyje, pvz.: *rimstas* || la. *riṁ-*, *rijas* || la. *rīt*, *spējās* || la. *spēt*, *šildas* || la. *šildīt*.

ETIM. = la. *akls* „blind“, kas yra būdvardis (slavėnų kalboje ir dalyvis — part. praet. act.) iš veiksmažodžio *akti* „blind werden, слепнуть“ Bg¹⁰ 268. Tą pačią priesagą turime ir kituose būdvardžiuose, pvz.: *dāglas*, *dāglas* (la. *deglā* cūka Bw 17668 var., *daglā* cūka l. c.) „weiss und schwarz gefleckt“ || *dēgti*, *tālas* „daug kās, multus“ || sl. *tyti* „l. tyč, didėti, storėti“, *kūšlas* „silpnų akių, žąbalas“ (la. *kusls* „zart, klein“) || la. *kust* „silpti, tirpti“.

Aklas Ažarėlis (v. š.; r kietas) dial. v. *Aklāsis Ežerēlis* — Seinų par. ežeras (neprieinamas, aplinkui liūnas, samanotas).

āklatis, -ties f. — šlepota SzD, Blindheit Q. Kād tavē *āklatis* — dass dich der Teufel B (M I 3). Iť kurī *āklati* — und dergleichen lahme Possen R I 4 (M). Kokīg (= *koky-gi*) tatāi *aklātis*, didefne neg' Pāhonių DP^o 110₁₇. Kokig' tatāi *āklātis* ir pāikumas DP 582₂₂. ingimta *aklātis* KK³ 224. nūg' *āklātis* pajwēikino DP 523₁₇. del *Aklātis* KK³ 129 (plg. BGLS 270). apziēbk *āklātī*.. žibēlimu DK 50₂₁. dide *āklātī* DP 409₃₈.

Žodynų velnio vardas *Aklatis* „Teufel“ (M I 3, N, K) yra nesupratimo padaras. Keiksme „kād tavē *āklātis*!“ žodis *āklatis* reiškia ne „velnią“, „Teufel“, bet „aklumą“, „Blindheit“. Kuršaičio nesuprastas *† aklātis* Juškevičiui (o iš Juškevičiaus ir Šlapeliui) pavirto net *† aklāičiu*. Taigi, velnias *† aklātis* > *† aklāitis* yra ne kalbos faktas, bet žodyno rašytojų pramonė.

āklē K, Jrb, **aklē** J, Gl — 1) Wespe B (M II 538 „grosse Bremse“), kleīne, schwärzliche, fliegenartige, sogenannte blinde (āklas) Bremse N, K (Ls 282), слепень = žabalis Ds. *āklēs*, vāpsos, biřbdamos lakió(ja) J³ 219,28. Peř glrią bevažiūojant kād užpūolē *āklēs*, tai kumēlē manē nasrais paņšē Gl. Nubaidýk, nukrapštyk tās

aklės nuõ kumėlės Jrb vls. (Lukšiū káimas). 2) toks moteriškas, kuris gerai neapsižiūri, lyg kad, rodos, neprimato Gl, Jrb, слепая, die Blinde. Tāi jau *aklė*: spitríõja, krapliõja, tarýtum bė akiū. Eik jau, eik, *akle*, dár, mât, tũ kã pamatýsi! 3) *aklė* — глухая крапива (la. *aklā* nâtre), die taube Nessel, galeopsis (bot.; plg. Mt). La. *akles* „Taubnesseln“.

† *aklepinimas* — Antwort BGLS 83₁₃, 270 — yra spaudos klaida lyties *atlepinimas* (= *atliepinimas*) vietoje.

Ākl-ežeris (v. š. *āklažerīs* Ds, -fis Rm, Krkn, -žeris Mrk; *ēkl-ežētis* Als su dviem kirčiam) — tikrinis ežero vardas: 1) Duse-
nų par., 2) Ramýgalos, 3) Krekenavos par., 4) Subártonių so-
džiaus lauکه, Merkinės par., 5) Alsėdžių parapijoje (liūnais ap-
augęs, paslėptas ežeras, giliai vanduo esąs tyras).

ākliai (ir *āklės* R) — (herba) B, Dannettel R, galeopsis Tetrahit.
P. La. *akli* „Taubnesseln“.

aklyba J (Pšl) v. *aklybė*. La. *aklība* „Blindheit“.

aklybė K, Nm, **aklybė** ž. — Blindheit N, K, šlepotà J, Miež, L¹, ošlepienie, ослепление L¹, š. Prekýbos nustójus *aklybė* (sc. rañ-
dasi Lietuvojė) D⁸ 12, (Pratarmė). Tàvo akims linkėju (ž.; linkiũ
a.) amžinõs *aklybės* PP 38₂₈. Meĩskitės už anũ, kãd pažintų sã-
vo *aklybė*, kãd nerũstintų... diẽvo Sz II 33.

akli-gýv(a)s pasigėręs — besoffen K¹ I 220 v. *akigývas*. Kaipgi iš tikrųjų
yra? *Aki-gývas* ar *akli-gývas*? Esã sakoma: iki *akių* prisigėręs — toll und
voll gesoffen N ir *aklinai* pasigėręs.

Aklikas — Marcinkonių par. ežeras (nedidelis, bet labai gilus, ku-
riame net žvejoti esã negalima).

aklyn eiti — blinder werden K.

aklinai — bis zum Blindwerden N, K, šlepo, naošlep Miež, на-глу-
хо, плотно, герметически J, szczelnie L¹. *Aklinai* girtas — voll
und toll B, R II 353. *Aklinai* pasigėręs (apsigėręs — bis zum
Blindwerden besoffen M I 3) K¹ I 220. *Aklinai* prisigėrti K —
наклокаться. Varteliũs *aklinai* užkãlk, kãd niẽkas nevãikščiutų
J. *Aklinai* užsiũti, užmėgzti K. Jis ūpę tiĩklais *aklinai* užspėn-
dė K. *Aklinai* āklas — ganz blind Mit I 386. Užkãlk, uždaryk
aklinai Nm. Dũrys *aklinai* uždarytos Kp, LzP^a 118. Visuomėt
reik *aklinai* uždeĩgus virti Žn 4. Langaĩ *aklinai* užkaltĩ, nei
žiẽmã nei vãsarã neatdãromi Vs.

aklinai N (*aklinai* K) — eine nicht brennende Nesselgattung, taube Nessel:
N. Be nẽra šis žodis skaitytinas *akliniai*? Plg. žodžius *saldiniai*, *rũgštiniai*
(obuoliai).

āklinas, aklinà — szczelny (sandarùs) L¹, глухой, плотно закрытый Š.

aklinčius — aklas žmogus Kⁿ¹. Vái jūs *aklinčiai!* TŽ I 239 Nr. 65₁₁ (Pr1).

† **Aklinė** baczka N (Aklinnė Miež II 469) — Biertonne yra spaudos klaida rankraštinės lyties Allinnė vietoje (v. *alinė*).

aklinėjimas — tarsi aklo vaikštinėjimas ir ieškojimas.

aklinėti — žabalinėti Ds, Sl, taumeln, weil man nicht sehen kann, von Betrunkenen; blinde Kuh spielen N, blind umherirren K² II 196, ходить как слепому, шарить J, Š. Aklas *aklinė(ja)* iř niėko nesugraibo J. *Aklinėja* žmónės patámsyje pō gatvės Š. Niėko šviėsy nepasidaraĩ, taĩ paskuĩ tũ čià (v. š. *čà*) *aklinėk* patámsy! IŠl.

aklinėtojas (-jis K), **-ja** — wer wie blind umhergeht K.

āklinimas — Augenblendung R, Blendung N, das Blenden; das Blindumhergehen K.

aklinis, -nė — blind, von blossen Scheinöffnungen wie z. B. von einem bloss gemalten Fenster (aklinis lągas) K, глухой, слепой Š, ślepy J. *Aklinis lągas* K — blindes Fenster K¹ I 246 (parašytas sienoje Jn, nupieštas). *Aklinis* rąktas — bė šerdiės, skylūtės Kv. *Aklinis* sklāstis — neatdāromas J. *Aklinė* kamarà — bė lągo iř dūrų, kuri būdavusi prie senovės klėčių Kv (Viltis 1908 Nr. 82). *Aklinė* žarnà — dugnōlius, vienūogalė žarnà Š. *Akliniai* akiniai (akuliōriai škn) — nuō dūlkių. *Akliniai* trobōs galaĩ — kiauraĩ nudengtėji Erž. *Aklinės* piřstinės — nepirštūotosios (pig. J, Š).

- 41 **Aklinis** — Kūrtuvėnų par. ežeras Vė II 10. Lenk. Oklin — jezioro gm. Kuków Vo 30, lenk. Oklinek — Vižainio vls. ežeras (wieś Okliny) Vo 8 bus kilę iš lietuviškų vardų *Aklinis*, *Aklinūkas* (ežerai) ir *Akliniai* (so-džius).

aklinėtelis, -lė — staarblind KIL, der arme Blinde (mitleidig) N, recht blind K, совершенно слепой J.

āklinti — 1) tr. blenden R (N), blind machen K, oślepiac, ślepić J, Miež, L¹, делать слепым, ослеплять; считать, называть слепым Š. Tũ manės (manė) *neāklink*, aš ne āklas, aš mataũ J. 2) intr. blind umhergehen K, иди ошупью, о слепом (*ōklintė*) Š. Iř *āklins* daĩ mán peĩ laukũs lýg aklỹs. La. *aklinat* „blenden“.

āklintojas (-jis K), **-ja** — wer blendet.

aklinūmas — sandarūmas, glaudūmas, szczelność L¹.

āklis ž., Btg, Lp, Š, aklỹs L¹, J. — 1) слепец, слепыш, Blinder Š, ślepiec L¹. Eik jaũ, eik, *aklỹ*, dār, māt, tũ kã pamatýsi Gl, Jrb.

2) слепень, *tabanus bovinus* (zool.). *ākliai* — tabanidae Bl. Bim-balai ir *ākliai* Vt 98, Snt. *ākliai*, aklūkai árklus kapója vāsa-rā Lp. *Akliai* užpuola (užpūnia) aūt jaučių beāriant J. 3) *āklis* — слепая крапива (la. *aklā* nātre) Miež, galeopsis (bot.) P, Tv, Žr. *ākliai* — die Dannessel, eine der Form nach nesselartige nicht brennende, aber wohlriechende Pflanze K. La. *aklis* „der Blinde, kleine Bremse“.

aklystā, -ỹstos — слепота J, Blindheit. Taip kuns muſu ghrekais megsta: Apiakints ghreku aklįsta 1570 Mž 452_g. žina tatay... Die-was, iai toi aklįstoy nepaklįji 1600 m. MP 105a_g.

aklỹstē v. aklystā — Blindheit N, K. Stebūklinga *aklỹstē* DK 45_{2g}. Veĩksmas dāro tūk *aklỹstę* J. Tobiošiu... Ponas aklįste... iškrot teykies MP 68a₂₁. Teypag... tu padarik toy aklįstey MP 105a₁₈.

āklus, -lē — spitrius, spangys, šlepuch J. Eik tū, *ākliau*, aūt tū nematai.

aklókai adv. v. *aklókas* K, J.

aklókas — ziemlich blind K, šlepowaty J. La. *aklós* „aklesnis“.

aklumā, -mōs, āklumā — слепое, глухое место, слепая точка, blinder Fleck š.

aklūmas — Blindheit R, N, K, šlepość, šlepota Miež, ciemnota, zaślepienie L¹. Jėi nóf iš tiesōs sugrįžl .. tegidārai tatai, kā tās āklas dārē. Tepažįst piĩm *aklūmā* DPo 143₂₄. La. *aklums* „Blindheit“.

ISTORIJA. *Aklūmas* drauge su lytim *aklām* del kirčio yra naujadarai, nes jų vietoje senėliau tebebūvo dar sakoma *āklumas* ir *āklam*: *āklumas* DP 485₁₁, *āklummas* R s. v. *Blindheit*.

aklungỹs, -gē J (VI) — слепыш, слепоня, šlepucha.

aklúoti Sr (aklóti J) — robić jak ślepy. áudžiu marginiūs, *aklúoju*.

Aklūšiai — Оклуше — Žemaitkiemio (ar Aluntos) vls. sodžius, einant į Vidėniškes, tarp valdžios miškų Btn.

aklūtis — глухая крапива (зеленчук), galeobdolon (bot.) P¹ 111.

Matulioniēs (Mt, iš čia ir š) † *akluotis* yra atsiradęs iš Pabrėžos lyties *Aklūtis*, kurio Mt nemokėjo atversti rašomosios kalbos lytim. Pabrėžos rašyboje dvilypiai balsiai vartojami kirčiui pažymėti.

Akmenā, -nōs, ākmenā — 1) vok. Dange, Kuršo marių upė, pratekanti pro Kretingą ir Klaipėdą (1253 m. dokumentė ši upė vadinama yra Aggemine BG 247, t. y. *Akmīnā*; šandie kretin-giškiai ištaria *Akmenā*), 2) Jūros kairiasis intakas, 3) Šaltuonės dešinasis intakas, 4) Miltuvos dešinasis intakas, 5) Dabikinės deš. intakas, 6) Žižmos (Ventos kairiojo intako) deš. intakas, 7) Súosos intakas Kp ap.; išteka iš Akmėnių sodžiaus galā-

laukēs (vasarā išdziūsta), iŭteka i Sūosa ties Radziūnais Palēve-
nēs parapijoje (v. š. *Akmanā*). Žem. *Akminā* (arba *Akmena*) П,
KosL 23b, 27a, SG VII 424, XI 774. *Akmenā* vs I 56, 61, TŽ I 16.
Wiena karta Kretingoj rudinies lajki ejau liptu pagal par... *Akmeną* v¹² 33.

ISTORIJA. *Akmenōs* pavirtimas *Akminā* žemaičių tarmėje, jei 1253 m.
šaltinio Aggemine nėra kuršiškas vardas, būtų įvykęs dar prieš
XIII amžių. Kad *Akminā* yra kilusi iš *Akmenōs*, dar ir šandie tebe-
rodo miestelio vardas *Akmēnė*. Be to, plg. žemaičių žodį *pelinā* Kv,
pēlinā Als, Rt, SInt greta su žodžiu *ušpeiēnī* = augšt. *pelenai* || už-
pelenė. Iš šių pavyzdžių matyti, kad žemaičių tarmėje pavirsta
junginių *in* tikrai to *en* (+ balsis), kuriame e būta nekirčiuoto. Že-
maičių tarmės ypatybė versti nekirčiuotąjį *en* (+ balsis) junginiu
in (v. š. *in*, *en*), man rodos, bus ne atsinešta i Kuřsą, bet naujai
Kuršė įgyta iš vietos gyventojų kuřšių. Tą ypatybę pažįsta ne tikrai lie-
tuviškoji Kuršo dalis (Žemaičiai), bet ir latviškoji dalis. Ir senojo Kuršo
latviai akmeņs vietoje šandie ištaria *akmins*; *akmiņa* gen. s. BW 17850
(Zlēkas), 13273,1 (Ēduolē), 15383,1 (Raņķi), l. c. 9 (Ciēcere). 15564,9
var. (Liel-Krūte), *akminim* dat. s. 12764 var. (Jaunmuiža, Ciecere, Biksti,
Blidene, Lestene), l. c. 4 var. (Kandava), l. c. 5 var. (Alsunga, Smu-
kas), l. c. 12 (Jaunmuiža) arba *akmiņam* 12764,7 (Ventspils), l. c. 11
(Kuldīga), *akmini* acc. s. 13041,15 (Ridelī, Talsu aps.), ar *akmini* 15564
(Bārtava), *akmiņi* n. pl. 18033 var. (Puõpe), *akmiņu* gen. pl. 15939 var.
(Kabile), 15940 (Ugāle). Iš Bretkūno matyti, kad šiaurės vakariečių že-
maičių patarmėje jau XVI amžiuje nekirčiuotojo *en* (+ balsis) būta
pavirtusio junginiu *in*, pvz.: akminio BGLS 130₁₃, šeminies 130₁₆, Sma-
ginais 100₃₄, wandinio 61₃₈, Wandiniop 243₂₄, wandinije 134₁ (apat.),
wandinems 110₈, Wandiniams 142₂₅; Pellinai 206₁ (apat.), paelinus 21₃₅,
pēlinofu 62₁, thīnai 58₁ (tinai BrP II 150₃), BrP II 347₁, BrP I 157₁₆,
320₁₆, 346₁, 492₃.

Pirmosios Akmenōs (žem. *Akminā*) vardas kilimo gali būti ir kur-
šiškas, nes ir kuřšiai *akmenī* yra vadinę tuo-patim vardu kaip ir žemai-
čiai: eup eine stip, die hetet Agmennewalke (in dem Transsumpt
von 1551 J.: Ackmene walcke) up Cursch und vlutit in die Alouste
(=kurš. *Alou[k]sta* = la. šandie *Aluokstaję*) 1338 m. BG 446, 480, 298 =
akmenu (*akmiņu*) *valks* „Akmenupis“.

Akmenā (v. š. *Akmanā*) ar **Akmēnė** (v. š. *Akmānā*)? — Pāpilio
par. vienasėdis.

Akmenāičiai (ž. *Akminātā*) — Kuršėnų par. soda vs II 5.

42 **akmenāitis** (v. š. *akmenātis* — Steinlein R, N) dem. v. *akmuō*. Žmo-
gūs peř girią jodamas... pamātė... baltą kiřmėlę, ō brangiāusių
akmenāičių (v. š. -āčiu) vainiką aīt jōs būožės beblizgantį v^o
295₂₄ (Galbrasčiai).

ākmenas LB 196, 209 (Gri) dial. v. *akmuō* — kamien; pud, waga
40 funtów J. Atsisėdo aīt *ākmeno* Sz I 42 (II 5, LB 179, 209).

Sākaši pakēlčos lāva ākņano (= ākmenā LB 158, 181, 209), *kād galēčos apglēbči* šd (Mit II 257). Sū juōm šnekēk iř raņkoj *ākmenā* turēk Žp. Deivjstē ...*ākmenui*... priljginta NT (Act. apost. 17,29). Sū tuōm *ākmenu* LB 209 (Grī). Trjīs *akmenāi* miltq J. Abūdu kaip *akmenāi* nuriedējo ī vāndenī Sz I 35. Tās vjškūpas žiūri, kās tai jyr. Vaziūoja toliaūs, privažiāvo krjžiū — tās taņas ī krjžiū *akmenaīs* Bs¹ 55₁₇ (Ož).

Garliavoje vardininko *ākmenas* vietoje tebēš dar sakoma ir senoviškai **akmuō** LB 158. Akmenj bus perdirbēs *ākmenu* daugiskaitos kilminiņkas *akmeniū*, kuris kai-kuriems lietuviams pasirodē ēšas vienodas su kilmininkais *pragarū* (nom. s. *prāgaras*), *patatū* (pāmatas), *padarū* (pādaras)...

akmēnē Pnv — каменка, *saxicola oenanthe* (zool.) El, Vd.

Akmēnē — 1) Окмяны, miestelis ī šiaurē nuo Papilēs; plg. v⁷ 110₁₀, Bg¹⁰ 124, 246, 2) Krekenavos par. sodžius Vš II 12, 3) Subačiaus par. sodžius, 4) Salamiesčio par. vienasėdis. Акмене (= *Akmēnē*) — 5) нива (dirva) в Қрож. в., урочищем в Қевнарах, близъ реч. Шоркведи 1596 m., 6) нива в поле Рощах, им. Липнион, Велен. в., возле реч. Гайсмильгис 1599 m. S.

Akmenėliai — Linkuvos (Pakruojo) ap. dvaras.

akmenėlis (ž. akminėlis) dem. v. *akmuō* — kamyczek mały SzD, Steinlein R, Steinchen, auch Kern an Baumfrüchten N (R II 222). Brangūs(is) akmenėlis — Edelstein R. *Pamuštīnē čery'la...* y'ra tep-pāf mušam'č, fiktjē uñ.rāta brēžos y'ra dēdams (dādams) *akmēnėlis*, uñ katrā dēd (dādč) gaidēli, vienu galū stekinfi žjēnē rafi šd (Mit II 252). Māno širdėlē kaip *akmenėlis* J⁴ 1004,2. Kād aš jōjau kelužėliū, tuō lygiūoju vieškelėliū, kād palūpsčiau *akmenėli*, ugnėlē žērējo Op d. Vaipjkis, nabagėle, prikāndusi *akmenėli* D (Sch 90). Kād jis... *akmenėliū*... gulėtu TŽ I 158 Nr. 12₁₃ (Vlk). Aš tavē parvēsiu kltā rudenėli, kād žydēs, kād kles-tēs balti *akmenėliai* Jb¹ 137. Klōja našlē patalėli ...penkiū *akmenėliū* J⁴ 647,3. Pō kalnėli vāikščiodama *akmenėlius* rāičiojau Jb¹ 146. tyi Tris Karaley... Mariey teypog... downas dawe... perlus yr akmynelus (š. v. ž. *akminėlus*) bragius ŽCh 36₁₃. Kinkyk, tarnē, bėrus žirgus, mēs vaziūosim ī bažnyciā pajūrėlėms-pamarėlėms, taīs pilkaišiais *akmenėliais* Klv¹ 4 (3 Žydkiemis). **La. akminelis** (pāniekinamas žodis).

Akmenėnai (у Окъменянех Докум. Москов. Архива Мин. Юстиции I 59; kur?).

akmenėti — каменеть, versteinern J, Š. *Akmenėja* širdis.

akmen-grāužis — akmenų skaldytojas (išgręžia skylę, deda ī ją parako ir sprogina) Akn.

Akmėniai (ir Akmeniai Bsg, Krk) — 1) Týtuvėnų par. soda Vė II 4, 2) Krāžių par. soda: **Akminiai** Vė I 57, 3) Kupiškio vls. sodžius Vė II 20 (Subačiaus?) B_s² 148, 4) Pandėlio par. sodžius Vė II 26, 5) Palėvenės par. sodžius, 6) Gelėžių par. sodžius, 7) Šventazerio ap. sodžius, 8) Bėrnyko vls. sodžius Vo 48, 9) Baisogalos par. sodžius, 10) Krakių ap. sodžius, 11) Vėiguvos ap. dvaras. Акмены — урочище имени Полян, в Велен. вол. 1598 m. s. Agmen 1396 m. — Suvalkų žemės ežeras = lenk. Okmin — Paulaukos vls. ežeras Vo 12, Agmen — Nebenfluss der Inster 1595 m. PN. Ežero vardą lietuviai galėjo vadinti *Akmenas*, o upės — *Akmenà*.

akmenia-laužys, -žė (Akmenetaužis) — lomikamien, saxifragus SzD. **La. Akmenlauzis** LV 15 (TŽ I 378₂₈) — vietovardis.

akmenyčiai, -yčios (hibr.) — 1) plytiniai, akmeniniai namai, kamienica SzD, 2) bei Pillkallen — ein Schleifsteintrog, in welchem der Schleifstein beim Schleifen gedreht wird K, 3) bei Tilsit — ein Steinhaufen K.

akmenỹkas (r.) v. *akmen-iniňkas* — kamiennik, lapidarius, lapicida SzD.

Akmenýnai — Kalvarijos (Suvalkų žemė) vls. sodžius.

akmenýnas, pl. -ýnai K² II 62 — Steinhaufen N, K (Ls 409), каменник, множество, масса камней J, Š, akmenų kraunamoji vieta Sr. Karpātų kalnuosė (r. kálnuose An, Ds, Š) daũg pilkuoja *akmenýnų* Š.

Akmenýnas (Акменинась 1599 m. s) — Pavandenės vls. dirvos vardas.

Akmeninė — 1) Papilės ap. pieva, 2) Žvirblių (Margų) sodžiaus pieva, Jėzno vls. (Alytaus aps.), 3) Leipalingio par. bala (kur?), 4) Seirijų par. sala (kur?).

akmenỹnė — steiniger Acker; auch Steinhaufen N, steiniges Land K, место усеянное камнями (поле, луг, дорога) J, Š, žemė, kurioje daug smulkių akmenų Rk, dirva, kurioje daug akmenų Lnk. Kąsi čia aũgs tokiojė *akmenỹnėje!* Š.

Akmenỹnė — 1) Rozalimo par. sodžius, 2) Vabalninko ap. kalnas, 3) Meilionių sodžiaus (Pašvitinio vls.) lauko dalis, 4) Stačiūnų sodžiaus (Pušaloto par.) pieva, 5) v. š. *Akminỹnė* — Gruzdžių ap. upelis.

43 **Akmenỹnės** — Kaulinių sodžiaus (Rd vls.) ne visai žema vieta, akmeniauta, tokie krūmai Bm.

akmeningas, -ga (ir r. -ingà Bg¹⁰ 120, Š) — kamienisty SzD, J, Miež, L¹, Š, skamialy SzD, steinicht, kiesicht R, steinern, steinig N, voll Steine K (Ls 526). Čià laūkas *akmeningas* J. *Akmeninga* dirvà K. Uolinga arbà *akmeninga* dirvà DPo 136₁. Artès *akmeninga* širdis jaū būty? MP 188a 27. Tàs... sugàvęs juòs... sukul's aīt stipriòsios *akmeningos* uolòs 1598 m. Kat. (Vo¹ 54_{aa}). Jchitokes šmones priligin... Kristus... sek lai, kuri pūla ant ūlos, tatai est ant šemes labai *akmeningos* BrP II 248₃. Kálnai *akmeningi* — kamienne góry SzD. Būvo (bū) tenai *akmeningi* rýkai DPo 94₂. kurie atmayne tas *akmeningas* širdis MP 101_{6,9}.

akmeninyčia v. *akmenyčia* — steinernes Gebäude N.

akmeniniškas — Steinmetz, Steinhauer N, oder überhaupt Jmd., der sich mit Steinen berufsmässig beschäftigt K, каменщик, каменотес.

1. **akmeninis** adj. — kamienny SzD, J, Miež, L¹, steinern N, K, den Stein betreffend N. Kirvėlis *akmeninis* J. *Akmeninis* būtas K. Kiáuėnė *akmeninė* — der Steinmarder N. Brėlis *akmeninis* — der Steinadler N. *Akmeninis* iūdas L¹. Rūpi mán... *akmeninis* til-tėlis TŽ I 239 Nr. 67₂ (Pr). *Akmeninis* aličjus — nafta L¹. Júodas kalpòkas, vyno smòkas, *akmeninė* širdis. — Vỹšnios ūoga Jrg 930 (Sch 68), Rz. Visamė Žemaičių pašalyjė (paszalie) *akmeninio* gruñto ničkame nėrà rañdama D² 3₂₂ (Prat.).

2. **akmeninis** — каменщик, Steinhauer Pl.

akmenintis — zu Stein werden, versteinern N. Man tėra pažįstamas tiktai *akmenėi*. Akmenijuofi, akmeninuofi, in akmeni pagrižtu — kamienieję SzD.

Ākmenio salà — Smarliūnų sodžiaus (Veisiejų vls.) balos sala, kurioje rogo akmuo.

Akmėnis — Vabalninko par. sodžius Vš II 16.

Akmenys — Virbalio ap. pavardė.

ākmeniškas — steinig N, steinmässig (ungebr.) K.

Akmeniškiai — Taujėnų vls. vienasėdis.

Akmenýtės (v. š. -jýtės) — Svydėnių sodžiaus (Kupiškio par.) krūmai.

akmenytis, -nijas, -jos v. *akmenintis* SzD (N, K).

akmeniukas dem. v. *akmuš*. Mėlynasis *akmeniukas* (ž. akminiukas Žn 6).

akmeniúotas v. *akmeniúotas*. Yrà... ažū raistėlio kitas status kálnas... labai *akmeniúotas* Ba² 66₂₂ (Žb). La. *akmeñuòts* „steinig, steinern“.

akmen'-kalis — Steinhauer, каменотес. Visą laiką buvau *akmen'-kalis* = kryžius — paminklūs kalaū Krtn. La. *akmenkalis* „Steinhauer“.

Akmenōs kálnas — Kaltinēnų par. Jn. Акменось ланка 1590 m. (= *Akmenōs lankà*) — сеножать (на 8 воз. сена) в им. Пошилях, Қоршов. вол., «концом лежит у реку Акмену, где речка упадывает, прозываемая Балаупис» S.

Akmensklinė (hibr.) — Žarėnų par. sodelė (6 kiemai: Drūktėnis, Strikauskis, Domėika, Čiuldys, Vytartas, Gendvilas) Vg I 50, Db. **Akmenskis** (hibr.) — Panevėžio ap. pavardė.

akmenūkas dem. v. *akmuō* — gar kleines Steinlein R. Kāt paraidzinėrū visi ėrūkai, piemuōi ižginis priranka *akmenūkū* ciek, klek yrā ėrūkų iř parnėšis namō pākasa pō slankščū Gur (būrtas).

akmenūotas, -ta — steinicht, felsicht R, steinig N (ungebr. K, Ls 560), усеянный камнями Š, J, kamienisty Miež. *Akmenūotas* šunkelis — wertep L¹. Kėlias *akmenūotas* J. Dirvā *akmenūota* J. Tiltagalių laukai *akmenūoti* Krs. *Akmenūoti* (v. ž. *akmanūatūs*) laukėliai iř kelmūotos pievėlės NS 769 (Kp).

Akmenūotoja (Акменутоя XVI—XVII amž. — урочище в им. Бержах, Повонден. вол. S).

akmenūoti — каменовать, побивать камнями J.

Akmen-upis — wpada do rz. Dabikinia pod Okmianami ze strony północnej KosL 161b. Sako, tą upę vadina ir *Akmenā* (?).

akmen-vežiai rātai (tām tikr), žmónės Btn.

ākminas Jnš, Grz v. *akmuō*. Pař darbūmeti iř *ākmins* aīt viētas nepastōv iř tās jūd Sln. Sū juō kalbėk iř *ākmina* (acc. s.) raīko turėk Sln. Pař šėnakt tūri iškāst aīt kálna lābai gilu šūlni, pri-vežt *ākminū*, iř taīs *ākminais* išmūryt šalis Mit I 367 (Grz).

Akmino i Joniškio, Žagārės, Gruzdzijų apylinkės lietuviai be nebus tik turį, kaip ir žemaičiai, iš senojo * (prieš „n+balsis“)? Nekirčiuotasis *in*, kuris žemaičių ir kuršių kalboje yra atsiradęs iš senėlesnio *en*, gali ir nebūti silpnasis laipsnis ir Žiemýgalos (Žiėmgalos) lietuvių šnektose. Žiemýgalos (Зимигола) lietuviai upatybę versti junginį „en+balsis“ junginiu *in* galėjo gauti arba iš savo kaimynų žemaičių, arba senovės žiemgalių, jei pastarųjų kalboje, žinoma, akmeis vietoje buvo ištariama *akmins* (plg. la. *Akmin-dziras* — Beihof von Kursteten BG 109 „Steinwald“).

akminėlis dem. v. *ākminas* (Žiemýgalos lietuvių šnektose). Aīt viētas bebūdams iř *akminėlis* apžel' Sln. Duok diėve, kād iř aīt *akminėle* tokiē augtų Sln.

āk-mirkis, -kio — Augenblick BGLS 270. mes košna diena bei ak-
mirki keliauiem smercziop BrP I 293₁₇. wargai... mus košna diena
ir akmirki (plg. BrP I 285₁₂, 440₆; 221₁₂) šlogin da špaudz BrP I
360₁₂. košnam Szmogui Welinas arcziaus ira kiek akmirki, nei jupicze
alba marškinei BrP I 437₂₆.

akmistrinē (l. ochmistrzyni, g. ОХМИСТРЫНЯ Шейн Матер. II 160,
Карский Белор. I 162: Охмистру королевое Марцышу шуба лисья
XV amž. LieM РИБ XXVII 205 || vok. Hofmeister) — ключница,
Hofmeisterin LB 255₁₆₋₂₃ (GrI). Išnỹko už dūrų, iš-už kurių
pasigirdo garsūs čečėnimos sù **akmistrinē** V§ I 199.

- 44 **akmuo, -meiš** ir (Ds, Dk) **ākmuo -- 1)** kamien SzD, Miež, J,
Stein R, K (allgemein bekannt, bei Memel aber ungebräuchlich,
vgl. kūlis N), Ls 417. *Akmeiš* metimas — Steinwurf R. *Akmenų*
uolà — Steinkluft R. *Akmenų* skaldytojas, tašytojas. *Akmuo*, pa-
léistas (léistas J) iš metỹklės, žiřgždamas (?) lėkia. Atiduos kàd
akmuo žaliuos PŽ. Iř *akmuo* vietoje bebūdamos apkėrpėja Sim.
Laikui sleĩkant iř *akmuo* sù ākmeniu susirieta Sim. Sutiĩka kai
(kaip PŽ) *akmuo* sù kirviu B (Sch 73). Žmogùs — ne *akmuo*, ne-
vālgęs nebùs Sim. — **Ākmeiš** kójos, mēdžio liemuo, stiklo ākys,
šiaudų kepūrė. — Nāmas Skd. Jis *ākmeiš* (R II s. v. *steinern*)
širdį tūri Jb^I 232. Kàd iř *ākmeiš* širdis būtu, iř teip nuog
smarkybės džiūtų KG^I 223. Kàd malūnė aĩt *ākmeiš* kvietužėliai
geltonuos, tadà mūdu sù berneliu vieškelėliu važiuosiv J⁴ 822,5
Sienos nepalaižysi, *ākmeiš* nepagriāuši Sim. Angels ant akmenis
šodoje 1570 m. Mž 277₁₄. — Diėwas... wādenis izg' ākmenes iřwede
DPo 351₃₃. tikiu turėtumbei turėti ākmenes širdį DPo 205₆. Nėmini
ākmenės didžio DPo 246₃₁. ant' akmenes didžio DPo 248₁₀. ant' āk-
menes DPo 135₁₄. t. y. ākmenes. — Nebùs pāliktas akmuo aĩt **ak-
meniēs** NT (Marc. 13,1). Aĩt *akmeniēs* LB 188 (GrI). nie akmi-
nies ant akminių Jerolimoj nebliksant v⁹ 240. ner akmenies DPo 15₁₇.
ākmenies širdis... įmakšintuos krauiū... turėio plāišet' DPo 240₂₁. —
ghis Angelams... priřake... Idant anis tawe ant rankų neschoťu, Iř tu
koię tawa ne iřchiktumbei **akmenieřp** BrB Ps. 91₁₂. — **ākmenio** plaūk-
ti neišmókysi Lp. *ākmenio* nērà aĩt laũko iř galvōn suduoti
Vžns. nepalix tawieje akmens ant akmenia 1579 m w 107₃₁. iz ākme-
nio. 1599 m. DPo 45₃₈. brāgaus ākmenio DPo 79₉. izkaũ unt akmenio
(Ps I 25₂₄) — rysuję co SzD. akmenia Ch (Esther I 6 = V^o 89). — Ātsikān-
do it daĩgis i **ākmenį** Sim. Čionai tegāusi *ākmenį* daĩtie (ž.) iš-
mūšties (ž.) Sim. (Sù juo Tr) kalbėk, iř *ākmenį* raĩkoje turėk D
(Sch 73), Sim. Sù tokiuō žmoguĩ kalbėk, tai tik *ākmenį* raĩkoj tu-
rėk š. i *ākmenį* sumūšti — Jmd. so schlagen, dass er wie ein Stein
liegen bleibt N. Rāsi *ākmenį* gālvai pramūšti Op M. yřà palāi-

dotas... Padauguvyję iř *ākmeni* (akmini D) rōdo sū pārašu, kursai aīt jō grabū (ž.) būvo D¹³ 620₂. — Aī jām aī *ākmeniui* Sch 107 (aī nēbyliui — vīs-tiek-pāt Sim). — *ākmen* dat. s. (iř dīever, sēser, šūn) Nm. — prieg *akmeni* dat. s. 1644 m. ps II 1, 1690 m. Ev 45. Trecze diena ape aufschra, Gulint akmeniy (= *ākmeni*) ant graba, kelefi Kristus be warga 1570 m. Mz 277₈. — *akmenie*, alba schiekfchtai dat. s. 1600 m. MT 69b = ž. *ākmenie* (v. š. *ākmini* Kv, Brž, *ākmenēi* Als, SInt). — Kitimūs yra *ākmenimi* (= *ākmenimi*) pažaidōs DPo 78. grābą... užrišt' *ākmenimi* DPo 242₃₈. *ākmenimi* pawirtufios širdes (gen. s.) DPo 135₃₈. — Aš jām sū dūona metū, ō jis mán sū *ākmeniu* atsváido Sim. Gyvėna (nesutiņka Sim), kaip kiřvis sū *ākmeniu* Jb¹ 174. Jėi jis i tave *ākmeniu* mēs, tai tū i jē dūona Op. Iš gerōs širdiēs iř *ākmeniu* mētes neužgáusi Kpr. Viena sýk árdamas památē sėdint žmōgų aīt akmeņis, ō pō tuōm *ākmeniu* būvo skárbas pākastas Oz¹ 16₂₇. ános... nodbāideš... nei grabu... nei *ākmeniu* DPo 246₂₂. Tiemuŕg' Wießpats... east *ākmeniu* DPo 30₄. — Tam *ākmenỹ* LB 196 (GrI). pažaidotas yrá... nauaimė grabė, *ākmenie* izkál-tame DPo 242₁₂, t. y. *ākmenyje*, iš ko šiandie dusetiškiuose *ākmenyj*. — Paláuiki tū, *ākmeni*... ugniē... vādenil LB 131 (GrI). — Perkūnas... kaip pradēs padángėse *ākmenis* léistie, vīs viena pāliai kitā, tai nēt žarijos ritasi (sc. riēta), kaip *ākmenis* susitreñkia Oz¹ 8₄. — *ākmenes* plėišėjo KIG 73. Tiē *ākmenes* Ds, Dsn, PS II 15, I 145₄. *ākmenes* tie 1690 m. Ev 44. tarik idánt *ākmenes*... dūomis taptū DPo 144₁₈. Liēpk, idánt tiē *ākmenes* dūona pavirštū MP 107₂₄. pātis *ākmenes* įmįktintis galētū DPo 59₂₉. — Atduōs kād *ākmenys* (akminys) žaliuōs D⁴ 53. *ākmenys*, krisdamys i pilį, griōvė namūs D¹³ 231. Užmokēs, paláuik, kād *ākmenys* viršum vandeņs plaūks Sim. Veizdėk, kokiē tai *ākmenys* NT (Marc. 13,1). — Tiē *akmeniai* LB 249 (GrI). — Kitūs išsiuntė... i Egiptā *akmenų* kálti v¹ 189. Čia būvo pastatýtas *akmenų* (каменный) stulpas Db. Žirnių prisiválges, *akmenų* aīt prisikróves, kalbėk sū juom B (Sch 113). Jójau peř miestėlį, peř *akmenų* brukėlį j² 993,3. Šiaudų dirvā, *akmenų* sėkla, gyvi daiktai dýgsta. — Lįzdas, kiaušiniai iř vištūkai Oz¹ 23₁₁. Kuřšininkai, griáudamos i pilį, nuō vỹlyčių iř *akmenų* (akminų) daňgstės skydū D¹³ 225. — pájkui to mētes *akmenump* DPo 174₃₄, t. y. *akmenump(i)*. Šoko *akmenump* ps II 15. — *Akmenių* LB 249 (GrI), PS I 72₄, 131₃₀. Łankas iz muro, iz *akmeniu* — frambuga SzD II Twora iz *akmenu* — plot kamienny SzD. Iš *akmenių* KG 180. Jemey fudus... iz *akmeniu* brungiu ps I 17₁₃. — Láidė i pilį vỹlyčias iř *ākmenis* (akminys) D¹³ 227. Dėjom

klaimui pāmatūs, *ākmenis* rāičiojom O¹ 24, *ākmenis* čsti PS II 16. — paskajte už dievus... didžius *akmenius* V^o 8₃. — nor *ākmenimis* užmūšt' DPo 171₂₆. *akmenimis* 1570 m. Mž 474₅, 1600 m. MP 64a₄, 1644 m. PS II 15. Grindžiu kielu *akmenimis* — brukuję SzD. **Akmenimis** Iija — kamienny deszcz pada SzD 82. — Ėjaū... **akmeniais** LB 42 (Vilkyškiai). 2) вес для некоторых товаров. *Akmuo* sviesto — Achtel Butter K¹. *Akmuo* (30 svārų) rugių Šiauliuosė — 1 r. 3 kap. A 1883 217.

Prekių svėrimą *akmenimi* jau pažįsta LieM: котель меденый въ четыри камѣни безъ полдесята воска 1510 m. РИБ XX 23. Перьцу камень 1516 m. l. c. 874. дали ми есте зъ доброе воли камень перьцу а два буньты шабрану 1511 m. l. c. 691.

45 MĪSLĒS. Kās vandenijē iļ aīt laūko vienu vardu? Jrg 1090. Kō vējas nepāneša? — *Akmeņs*.

ISTORIJA ir TARMĒMOKSLIS. 1. *ākmū* DPo 116₃₀, 135₁₉, 215₂₄, 247₄, 7, 9, 13, 20, 27, 36, DP 467₅₁ = *ākmuo* Ds. Rgš (Jb), Trg sakā *akmuo* || *ēkmenī* greta su lytim *ešis* „ašis“ (Rgš). *Akmuo* Punsko, Smalėnu, Leipalingio apylinkėje. Raikia patrynė kārpos *ākmeniu* iš-po lašų, iļ rūš *akmuo*, kārpatvažiūoja žydas, indėc jō vežiman, tai žydas iļ nusvėš kārpaš Gur. Žem. *akmūn* (TŽ I 354₆, I² XV 26) yra kilęs iš lyties *akmū* (p. r. ž. = *ākmū* š. v. ž.). Nosinis *ūn* čia yra atsiradęs dar nesena, t. y. jau pietų rytiečių žemaičių patarmėje pavirtus dvibalsiui *uo* (dūona, pūodas) vienaškaitos naudiniūkas (dat. s.) *žmuoḡun* = *žmuoḡū* Kv = *žmuoḡou* Als, Rt, Sint „žmōguo, žmōgui“.

2. Gen. s. *ākmenes* (iļ brāgaus *ākmenes* DP 573₄₀) arba *akmenės* (taip, sako, tebeištarianti Marijampolės apylinkės senoji karta) žemaičių tarmėje randame sutrumpintą lytimi *akmeņs* (Kada Jchefchis Kodzus *akmenis*, Werte winan pilnus wandens Mž 224₉) jau 1566 m. giesmėse. XVI amžiuje ir kitos naujosios lytis ima jau reikštis, pvz., ant *akmenia* 1579 m. w 107₃₁, t. y. *ākmenio*; *akmenieš* - p 1580 m. BrB Ps. 91₁₂.

3. Vien. įnagininkas (instr. s.) *ākmenimi* (*ākmeņnimi* DP 3₁₈, *ākmenimi* praminr' 468₉) arba *akmenimi*, kad ir siekia savo senatve net ir XVI amžiaus, nėra tai aistiškosios senovės veldėmė. Aisčiai senovėje turėjo sakyti **a-kmen-mi*. Šiandie žemaičiai beištarytų *akmėņni* (*akmāņni*; plg. *uḡn-dāmi* „водным путем“ Rt): O atstojys nu anu teyp tolyi, kaypo *akmeni* galiuot prymesty... meldies ZCh 158₁₉. *akmeni* mušitumi buty ZCh 331₁₉.

4. Daug. vardininkas *ākmenes* (giwičiai *ākmeņes* DP 573₃₂, tiė *ākmenes* 575₄₅) dar ir šiandie tebėra Rytų Lietuvoje (*Dsn*, *Lukm*). Senoji karta dar ir dusetiškiuose (*ākmenes*), ušpalėnuose (*ākmanas*), kupiškėnuose (*ōkmanas*) ir kitur tebevartoja žilosios senovės galūnė.

5. Daug. kilmininko senoji lytis *ākmenų* (*ākmeņų* DPo 622₁₆, *ākmenu* DPo 241₈, 259₂₀, *akmenu* 1600 m. MT 22a, PS II 150) arba *akmeņų* dar šiandie plačiai tebėra Lietuvoje pažįstama: J 58, 163a, 407a, LB 14, 56 (Vil-

kyšk.), 265 (Grī), Ch 103, Nm, ākmenų Ds, žem. akminų Gm 101, I¹ 92, v⁷ 101²⁷, 30, Als, Kv, Slat.

6. Daug. įnagininką senovėje aiščiau turėjo ištaryti *a^hkmen-mis. Iš to šiandie žemaičiai beturėtų lyti *akmėnūs* (*akmānūs*) greta su *akmīnīmīs* (akmenimis užmušty ZCh 135): akmemis užmušty ZCh 102, 106, 122 (3 kart.), akmemis ne užmuštum 117, Nu užmušima akmemis 122, miečioty purways yr akmemis 172. Lyti *akmėmis* „akmenimis“ XVI amžiuje yra vartoję žemaitis Bretkūnas: akmemis 4 Mos. 14, 10 (BGLS 141_g). Bretkūnas savo lytimis wandemi BGLS 125_g ir wandeimi BGLS 125_g, 10, 13 rodo, kad jo šnektejo tas žodis buvo ištariamas *vāndēmi*, iš ko šiandie rietaviškiai turi prieveiksmį (adverbium) *vōndēmi*.

ETIM. = la. *akmens* (akmuons); kurš. *akmin-* (žr. ž. žodį *Akmenā*) „Stein“. Prūsai akmeniui turėję kitą vardą: *staba-* (kamienas), nom. s. *stabis*. Arijai akmenį vadina *ašman-*: skr. *dāṣman-* (vard. *dāṣmā*), avest., s. pers. *asman-* „Stein“. Graikams ἀκμων pavirto preikalū „Amboss“ (O. Schrader Sprachvergl. u. Urg. II³ 17), nes juo senovėje, be abejo, yra buvęs paprastasis lauko *akmuo*. Aiščiau *akmens* vardą, kaip rodo arijų kalba, šiandie turėtų ištarti **ašmuō*, la. **asmens*. Del garso *k* mūsų *akmuō* tenka laikyti neaištiškosios kilmės žodžiu. Prūsai su savo *stabu* (*stabis* „Stein“) rodo, kad su *akmenimis*, tikrai ne laukiniais, bet kaip su senovės įnagiais ir papuošalais, susipažinta lietuvių-latvių-kuršių jau prūsams patekus į kitą kultūros centrą. Lietuvių-latvių-kuršių prokalbės gadynėje akmeninių dirbinių prekyba, kaip rodo patsai vardas, bus ėjusi iš vakarų arba pietų vakarų Europos, t. y. iš ten, kur buvo sakoma *akmen-*, o ne *ašman-*, kaip kad buvo ištariama Rytuose. *Akmuō* yra senosios indoeuropiečių kultūros žodis. Del to nė nėra ko mums nustebti, kad dalis aiščių drauge su patim daiktu yra pasiskolijusi ir jo vardą.

akmuōtas v. akmenūotas. gruntas... neakmuōtas ir neszaknietas D³ 18. dirvas akmuōtas D⁷ 45 = dirvos *akmuōtos* nom. pl.

Aknystā — 1) Окниста — Rōkiškio aps. miestelis. Aknystōs ėžeras (ūž Rōkiškio). Važiūoja Aknystōn, prō *Aknystā* Pnm. 2) Šventosios kair. intakas, Debeikių par., teka pro *Aknystōs* dvārą (plg. SG VII 426).

āknos, -nų dial. v. *ēknos* Ds (duserišksiai sako abejaip) = *jėknos, -nų* Jž, Kp, Rk — печень, wātroba. Kād tāvo *āknos* suvirtų! J. La. *eknas* (*aknas*) „kēpens“ Bg¹⁰ 149, *jeknas* ME s. v. *akna*.

akompanijameñtas (sv., n.) — akompanjament L¹.

akompanijūoti — pritarti, akompanjować L¹.

akōrdas (sv., n.) — sutarimas, akord L¹.

akra'm (g.: окомъ хоромъ 1514 m. РИБ XX 93, а окомъ того внненъ дѣсятъ копъ грошей 147, l. *okrom* „prócъ, oprócъ, wyjąwszy“) — tylko co; oprócъ J. *Akra'm* savo lauką apsikrutėti — tik tiek tegaliū, o ė keliōnę nebēr kadā važiūoti. Ligōnis ničko nevál-

go, *akra'm* pieno, biškēļi kisičliaus. *Akra'm* pōnas vadinas, ō nič-ko netūri. Aš ničko nēgeriu, *akra'm* tik arbātos J s. v. *gērti*. nog wisu miadziu, *akram* wieno Lv 29.

ākrantas (l. *okrēt*) Grī (v. š. ākruntš Vlkm, ākrontš Pnv¹), **akrañ-tas** Kp (ir vietas šnektos čia *añ* laukiamojo *uñ* vietoje Vr¹) — laivas LB 331. Aluntojē sakā *ākruntš: važāvām Amērikān ākruntšis* (čia *um* gali būti kilēs iš senēlesnio *am*).

ākrentas, pl. **akrentai** (l. *okrēt*) LB 163₃₇, 215₁₅, 217₈ (Grī), kas š. r. a. šnektose pavirto lytim *ākrintas* (Ppl, Vb, plg. Vo¹ 344₂₁, v. š. *ākronts* Dvd, Všk). *Pař mārš tōk akroñtēs teplaūka* Dvd.

akrentēlis dem. v. *ākrentas*. Peř jūres-mariās, peř Nemunēlius at-važiūoj *akrentēlis* NS 988 (Vo¹ 344₂₁).

Akričmīai (g.: *Achriem* — Ефрем = Охремъ XIV amž. Акты южн. и зап. России I 2 Nr. 2) — Salako par. sodžius.

46 **akrobātas** (sv., n.) — virvēšoka, mietelnik L¹.

ākrotas Kn¹, Pg (sl.) — laivas, Schiff. Akrotas iszplaukie už juriu mariu Tot 139. nusišamde akrota 69. pripilde (jewajs) akrotus 81. akrotas susikule Tot¹ 29. Tōkj didelē *ākrotą* (Gs o gali būti ir iš *uo*) mačiaū Gs. Kiti šaltiniai rašo *akruotas*: *akruotą* skandina B¹ 65₅ (Ož), garinis *akrūtas* LF 112, *akrūtai* 118, nepamatys... laivo ar *akrūto*. Pamatē vieną *akrūtą* A 1885 327, *akrūtus* skandīti 331. Janulaitis (Mit IV 505 Malavėnų dai-nosė) rašo *akroūlis*. Totoraitis (Totōrius = Tot, Tot¹) garso o su *uo* nepaīnioja. Senovės kriėvų (кривичи) kalbos lytj *окрутъ (sen. *gkrōrō*) augštaičiai šiandie ištarytų **akruotas*. Iš kur galėjęs būtų atsirasti Totoraičio (Sintautų—Lukšių apylinkėje) *akrotas*? Be nebus tik školinsys iš tokios šnektos, kurioje o sumišo su *uo* viename garse *uo* (pvz., Rasėinių—Girkalnio—Kalnų apylinkėje)? V. Baliučio liudijimu (1923 m. IX. 6 dienės laiške), Tirkšlių, Sedos par. žemaičiai sakā *à'krūc*, t. y. *ākruotas*.

ākrūtas, pl. **-tai** (g. *окрутъ iš l. *okrēt*) — Schiff R, N (zieml. veraltet K¹ II 154a), *okrēt* J, Bg¹ 9, 150, Bg¹⁰ 121, 215. *ākrūtu* bėgmi, eiml — ich schiffe R. *ākrūtu* lėidžiuos, bėgu M II 57. Tasai mōk *ākrūtu* bėgti Kl¹ 136 (332, Sch 9 = Piktupėnų par.). Tris kartūs sū manīm *ākrūtas* sudūžo NT (Pov. II Gr. Korint. 11,25). Didelis *ākrūtas* daūg pākelia žmonīų iř kraustulių Dkš. *Leipūojēs ūsc* (= ūostas) *pēlnc à'krūtu* Mžk. — Akruatas ant wandens wilniu bieg 1579 m. w 138₂₀. Ghi jra kaip prekija akruatas, kurfai jō penukščla iřch tola atgaben w 144₁₇. Tris kartus judaušime akruta įkendieyau w 66₂₇. Daug Akrutu, Lobio ir žmoniū prapūl BrPII. Pōwiłas ākrute (ākrutę 187₂₂) ēmgs dūną pałaimino ir ļauze DPo 184. wirefnieii krikščionīs turėdawo Sakramėntą ākrutūše DPo 187₂₂. sudāužimui ākruto DP 523₁₂.

Dar ir kiti šaltiniai pažįsta *ākrūtą*, pvz.: GN 228b₉₀, Kl^v 34 (17 Rusnė: didysis *akrūtėli*), NS 987 (*akrūtėlis* Slm), Jrk¹ 51, Bs¹ 186 (Ož), Bs² 172 (Pnv aps.), Mit VI 84 (Padubysys), SA 296, 327.

ISTORIJA. Mūsų raštai *ākrūtą* pažįsta nuo 1579 m. Garsai (*ū*) rodo jį esant senesnį nei XVI amžius. Dar senesnis būtų *ākruotas* (prieš XI amž.). Visai nesenai bus lietuviai susipažinę iš lenkų su *ākrentu* (š. r. a. dial. *ākrintas*) „okret“. Senesnįjį „ē“, o žemaičiai verčia dvi-balsiu *un*: *munkā*, gen. s. *muňkos*, „męka“ || a. *mūkd*, *mūkos* (g.). Su *munkā* žemaičiai gavo susipažinti iš lenko misijonieriaus tuojuo po 1415 m.

Ir *ākrūtą*, ir *ākruotą* lietuviai tegalėjo gauti iš gudų. O gudai, kaip rodo *ākrūto* kirtis, savąjį **ōkrūt*’ą turėjo gauti iš lenkų: *okret* „Schiff“ = *sirb*. *ōkrut* „dolium“ („geflochtenes Gefäss“), sl. *o-krp’rō* || l. *krzet* „Wendung“, *kręcić* „drehen“, lie. *krañtas* (ž. *kránta*) „steiles Ufer, кротоў бераг“.

akrūtas (sv.) N, K, J (Ba² 83₉), **āk rūtas** ž. (Ms, Sint a- trumpas del kaimyno skiemeñs ilgumo) — Rekrut, рекрут, новобранец. Kaip (lųg) kōks *akrūtas* K. Gaudyti... *akrūtus* J s. v. *gaudiklis*. Žičmai atėjus (ž. atėjus) iř įkišo manė į *āk rūtus* V (Mit III 108, į *akrūtus* J³ 1067,3). Žydu *akrūtus* ima J³ 121,1. Cf. Bg¹⁰ 121.

akrutesnis (be nėra rašto klaida lyties *akrutnesnis* vietoje?) comp. v. *akrutnas*. piktesnis ir *akrutesnis* buva nei io Ponas BrB 2 Macc. 5, 22 (BGLS 270).

āk rūtininkas — Schiffer, Schiffsherr N, zur Schiffsmannschaft gehörig K² II 62. Kaip kōks *āk rūtininks* — wie ein Schiffer K.

akrūtnas, -utnā (l. *okrutny*, iš kur g. *окроутно* „okrutnie, без милосердия“ Зап. рус. сборн. XV в. 69, постать *окрутная* 1629 r. „Диалогъ смерти“ Iz XVII, I 270) Br (BGLS 270), Ož² 407, SA 579, KG 110, 149, LT II 128 (1794 m. Arsiš.). O Kaypo afz *akrutna* Motina bucio, kada Blagaflawęcwa Sunuy eytaćiem ant križiaws dućio ŽCh 141. iaw pryfartyna ćiefas mukas io *akrutnos* 143.

āk rūtninkas — Schiffer, Schiffsherr, Schiffsmann R v. *āk rūtininkas*.

†**akřakiti** Mž 10₂₅ — antworten — yra aiřki spaudos klaida lyties atřakiti „at-sakýti“ vietoje. Vėltui tą klaidą drauge su aiřkiomis kitomis (pvz.: idank, takai „tatai“...) stengiasi apginti BGLS 83₉, 270.

ākselis K (N), J, L¹, **akselýs** Grk, Nm, Op (vok. *Häcksel*) — sieczka. Peilis *ākseliui* pjauti — sieczkarnik L¹. *ākselį* pjauti K. La. *akseli* „t. p.“ ME.

āksel-liodė (vok.) — Häcksellade K (N).

ākselninkas — Häckelschneider N.

āksel-peilis, -lio — Häckselmesser R (M, N, K).

aksijomā, -ōmos (sv., n.: gr. ἀξιωμα) — tikrybė, aiřki tiesa, aksjomat, pownik L¹.

aksivieruoti K v. *akskivieruoti*.

akskivieras (vok.)—Exekution K. Kā peī *akskivierq* priveīsti.

akskivieruoti (vok.) — exequieren, mit Exekution heimsuchen K.

aksolotlis (sv., n.)—аксолотль, das Axolotl, Siredon pisciformis (zool.) El.

aksomas (sv.) Kv, Nm (Š rašo *aksomas*)—бархат, aksamit, der Sammet J s. v. *juodaunyčia*, L¹, Mit I 222 (Šd), Jrk¹ 104. *Aksomo* žiponėlis Oz² 142. Jāsūs... parlėido tarnėlį... Parlėido iī peñktą juodamė *aksome*: Apsireñgki, mīela meīga, važiuosi pās pōnā J³ 648,6. Brangūs *aksomo* pātiesalas Db. Šiō rýto martaitė, *aksomo* kepuraitė.—Rasā Jrg 111. Iš *aksomų* išvilkta SA 595. Jau išprapuolė *aksomai* J I 617. Atjójo penktāsīs juoduosė *aksomuos* J³ 882,7. Būvo tāt mišinys čekasų, *aksomų*, peřkelių Ž¹ 34.

ETIM. *Aksomo* (la. *sañts*, *sañts* „Samt“ iš vvž. *sammet*) vardo pirmutinis baltinis esąs graikų žodis *ἔξ-μ-ι-τ-ο-ν* „šešnytis“ (iš čia vidurinių amžių lot. *examitum*, *xamitum*, s. pranc. *samit*, vva. *samīt*, *samāt*) Vasmer Iz XII,2 219.

akso minis (r. -óminis), -nė — aksamitny L¹, бархатный. Šalbierekėlė *akso minė* J⁴ 310,10. Kelinėlės *akso minės* J⁴ 407,5.

47 **akso mintas** (sv.; l. *aksamint*) v. *aksomas*. žmonės io Bičkūse, akšó-mint ūšę, zlatagłowŭše ir gwalŭše brągiŭše ieško 1599 m. DPo 59. Ghis eīt wiřtiklořna řuwiřits kaip kokřai prařtas kudikelis, ne ing řchil-kus alba akřaminta (= aksāminta, t. y. *akso mintą*), kaip kiti karalius řwierto paũnk: ira řawa dabar řimuřius bernelius iwiřiti BrP II 60.

akso mitas (l. *aksamit*)—Sammet R, Mit I 129. Axomits tawa ir řchilkař, řtařbus řchens ir wiřtiklai 1566 m. Mž 186. ateit řefus Křistus řchũ kartu ing řerusalem... nelepei, neapgrařntas Aukřu, řidabru, akřomitu 1591 m. BrP I 345. ghis ne apřidaridawa, kaip wergas kokřai, trinice, ne kaip laukiniķs řermega koke prařta, ne kaipo baioras, kaip mieřczonis, alba kunigaikřtis kokřai akřamitũ BrP I 194.

ISTORIJA. Su *akso mitu* lietuviai turėjo susipažinti dar prieš XVI amžių iš lenkų, nes gudiškosios kilmės žodis turėtų kitoki kirtį: g. аксамит „бархат“ (Носович), rus. dial. оксамит „examitum“ Фасмер Греко-слав. эт. III 27, II 219 (=gr. ἔξ-μ-ι-τ-ο-ν), аґсамитомъ и златоглавомъ обивати 1629 г. „Диалогъ смерти“ Iz XVII, I 272. XV amžiuje (1488 m.) *akso mitą* jau mini LieM (РИБ XXVII 508): шуба соболья волоочная аксамитомъ.

Aksomitas — Rokiškio par. pavardė.

akso mitė — tokia gėlė (žolėnas) Psl.

Akstinaĩ — Šiluvės (l. Szydłów) par. vienasėdis Vž I 58.

ākstinas, pl. **akstinaī** — bodziec SzD, Miež, L¹, ošciēn SzD, L¹, poganiacz, kōtōrym woļy poganiajā SzD 266, der Stachel im Stock der Pflūger R, ein Dorn, ein Stachel, bes. die scharfe eiserne Spitze am Ochsenstecken, den die Pflūger gebrauchen; dann auch die ersten Stacheln oder Federansätze der Vōgel N, K (Ls 400), tarī, ošc Miež, пенек пера, заноза, шип J, kolec, ošc, pobudka, podnieta L¹, остен, бодало, ость; побуждение Š, kuo jaučiū kulkšnis bado, kad greičiau eitū ardami Ms. Kās ī kōjā leīda, stāgaras arbā akmeniūkas, būs *ākstinas* J. aštroš biauribes kuno daygie *akstinas* — ostry bodziec sprošnei cielesnošī bod PS II 11. Erškē-čio *ākstinas* Tot 95. Atplaūkia dyglē, aīt *ākstino* ātneša žledā B¹ 85 (Ož). Vargū (trūdna B) priēš *ākstina* spārdyti B (spārdytis Miež). Sunkū būs tāu priēš *ākstina* spārdyti NT (Acta apost. 9,5). Aštrūs *akstinaī* MT 135a (Vydūnas — tilžēnas — ištaria *ākstinaī*). Žasiūko *akstinaī* dīgsta J. *Akstinaī* likē nuō dalgio aīt pievos, rugienōš, t. y. ražai J. *ākstinus* gāuti — Federn bekommen N(K).

ETIM. = la. *akstins* „Stachel“ ME = sl. *ostbro* „stimulus, aculeus“ (s. bulg. *ошнѣръ*, sirb. *ostan*, l. *ošciēn*), kas yra išvestinis žodis iš *akstis* (žr. šž.).

Akstinas (v. š. *ākscinas*) — Raūdamoniū sodžiaus (Merkinės par.) pavardė.

akstinyčia (hibr.) — kozica (styk), ralla, fustis bifurcus, vel praeferratus purgando vomeri SzD, Ochsenstachel R.

akstinuotas, -ta — kolācy SzD, stachelicht, dornicht R, остриѣтый Š. Anōš šaliēš svočiā ...visā *akstinuota*, visā dagiliuota NS 727 (Ppl). Suvalgē svotēliai šeriūotā kiaulē... ir žasinēlī *akstinuota* NS 816.

akstis, -tiēs f. v. *akštis* — oszczepek D², lancea D¹, ein Stöckchen, auf welches Fische zum Räuchern aufgespiesst werden N, K (bei Coadj. [=Katýčiai], sonst *ižšmas*), kartikē ant užlū (skersinē); ant akstiēs sukabina kelis mėsgalius ir deda jā ant užlū Ms, ость, рожон, вертел, Stachel, Räucherspiess Š, Kv, Šts. Aīt *akstiēs* mėšā (v. š. *māsa*) sūver SInt. Dār būvo aīt tuō mietū arbā *aksciā* (akstī), aīt kuriā ir vāšas (ouszós) kýbojo, pasieti keli svārai ledinēs drūskos aīt šniūreliū D⁶ 21₁₇. Vaitiēkų... žynys... *aksciā* (akstī) pėrmovē D⁶ 209₁₂. Atrādo džiūvusiā mėšā nuō *akstiū* (ir *akstiū* SInt!) numāustytā V⁶ 20. Svaidē iš tōlo *akstis* D¹³ 134. Visi tiē kambariaī... būvo lubōti, aīt tomis lubomis viškos, kamē laikē džiūvusiā mėšā aīt *akstimis* suvėrtā žiēmā ir vāsarā D⁶ 23₁₀. It artiē susirēmus kibo ī brūkliūs..., aīt gālo pūolē aīt

nėprieteliaus su akmeniniais kičviais arba, aiškėsniai sākant, su kūjais ir kalavijais bėi *akštims*, kurių galuose taip-pat būvo įtaisyti āstrūs ākmenys iėčių viėtoje. Tėkias *akštis* dėvėjo dār 10 āmžiuje D⁶ 209. Pirmā svilksnimis ir vėlyčiomis šaudžiusys, paskui *akštims* ir strėpais svaidžiusys D⁶ 247₃₃. Daugėbes vėkiečių vėlyčiomis ir *akštims* paklėjo D¹³ 212.

ETIM.=sl. *ostb* (rus. остъ, l. ośc) „Spitze, Granne, Fischgabel“ is senesnės lyties **ak-sti-s* (kamienas *ak-st-i-* ir *ak-st-*, plg. ž. *akstų* Slnt). Šakninė *akstiės* dalį randame žodžiuose: 1) *akūotas*, la. *akuōts* „Achel, Granne“, pr. *ackons* „Granne“ (būtų lietuviškai **akuonis*, -iės arba **akanas*: got. *ahana* „Spreu“; suom. *akana* „pelūs“, sako, esąs germaniškosios kilmės žodis) Bg⁶ LXV 305, 2) la. *aksts* (ide. **ok-sto-s*) arba *akts* (ide. **ok-to-s*) „greitas, skudrus, vikrus“; del reikšmės išraidos plg. žodį *skudrūs* „āstrus : greitas“, 3) *ekēčios*, la. *ecēšas*, pr. *aketes*, lot. *occa*, kimr. *ocet*, sva. *egida*, gr. *ēgēlē* „Egge“. Vadinasi, *ekēčiomis* senovės indoeuropiečiai bus praminę „badiklį“, „duriklį“. Tam pritaria ir slaviškasis ekēčių vardas *bornā* (rus. бopна, l. brona, ček. brána) „Egge“: lot. *forāre* „bohren“, *ferīre* „stechen“, s. isl. *beria* „schlagen“. Ide. lytis **ok-st(-i)-s* lietuvių kalboje turėjo pavirsti *akštimi* (Bg¹⁰ 161, 251). Kad šiandie dažniau yra sakoma *akštis*, tam kalta yra, žinoma, analogija. Analogijai leūgva buvo veikti tuomet, kai dar tebebuvo sveikas ir gyvas veiksmazodis **akiū*, *akti* „durti, badyti“, o daiktavardžių priesaga tebebuvo laikoma tiktai -*sti-* (*skil-stis*, *dim-stis*, *šli-stis* || šliėti, pāšlitas), bet ne -*šti-* (*rakštis*, *vālkštis*, *likštis*).

ākš J (Als) — kiedyž (bo). *ākš* vis mōteriškos nebūs sugāišusios, t. y. vis negalūoja, vis seīga.

ak-šē Sn (v. š. akšỹ) — eik šenaī. *Akšỹ*, mergėla! Vlk (TŽ I 167 Nr. 40₃).

48 **ākšelis** (vok.) — Häcksel LF. La. *akšel'i* „t. p.“ ME.

akšėlis (vok. : vva. *ackes*, ax „Axt“) — Barte Br. Ir ųakapoia wiřsas io Lentjnas kirweis (akřcheleis) ir kugieis BrB p₃ 74,6.

ak-šėn (v. š. *akšėn* arba *akšijn*) ž. — eik šenaī. Tai *akšėn* ir veizdėk, aŗ āš nebūčiau tėvo sūnūs? Mit II 41 (Dargužiai).

akšėnkit (v. š. akšjnket Kv, akšėnket Als) — eikite šen, šičia. *Akšėnkit* vėrail J.

akštėlis dem. v. *akštis* — Stachel, spitzige Stange Geitl (SB 67).

ākštinas v. *ākstinas*. Trudna taw prieř akřtiną řpardit 1653 m. KK³ 22.

akštis, -tiės f. Vks, J v. *akštis* Bg⁶ LXV 305. Juškevičiaus „akštis (už-ėja)“ nieko bendro neturi su *akštimi*, nes ji skaitytina yra āktis (v. š. *āktis* || -es), t. y. *aiktis* : Didelė jām *aiktis* užėjo aŗit dārbo.

āk-řvita (neol.) — euphrasia (bot.) P¹ 111. Cf. *akls* + *řvitėti*, *řvitėti*.

aktà, àktos (l.) — akt V³ 110. Par ką Dieva garbinami? — Par...
atūžnas, maldas, aktas Jzm 66.

àktainė (hbr.) v. *àktainis*. Ródės, jóg viso miško *àktainės* aūt jò
grūva Ž¹ 244.

àktainis, -nio (hbr.; vok. *Achtel*) — Achtel R, ein Achtel, als
Massbestimmung, z. B. beim Holzverkauf N, K (Ls 416), сажень
дров J, Kv, Miež, KosL 92b, ošmina, w Plotelskiej, Sałantowskiej, 20
garncy zamiast jak u nas pur, i ziemię tam nazywają àktainiais (kiek
àktainių išėja, tiek iř moka) KosL 161b, pur J. *àktainis* málkos —
Achtel Holz B. Kráuju málkas i krūva, i *àktaini* R s. v. *Holz auf-
sehen*. Girai rūgstant *àktainyje* (aktajniej' — toks indas) D¹⁸ 116. Pò
àktaini javū nuò kiekvieno (kožno) žaĩbio jiems kàs mētą dúoti
D¹³ 261. wissus tejp jawajs buo apdowinoies, iog alwienam ukiejou
septinę aktaine (= *àktainiai*) purù teko D¹⁰ 229g. Trỹs *àktainiai* kvie-
čiū J. Lygi dalį dajlidawo sau patys nómù baĩdus, beje: kubelus, bo-
sus, werpelės, aktajnius, legerės, rakandas, pintinės, kórwiuss, rietius,
kreteľus D⁶ 71g.

aktaras (l. aktor SzD). Weykieias komedyioy, weykus (= veikias) ku
komedyioy, aktaras SzD l.

àktas, pl. *àktai* (sv.) — akt, akta L¹, ML¹ 128, Tot¹ 63, 245. Eivà i
kanceliarijā — parašysim *àkti* Bs¹ 121 (Ož).

aktava v. *aktová* — (nur bei den kathol. Žem.) die Oktave, der achte Tag
nach einem Feste N. Be ne *aktāva*, *aktāva*, t. y. *aktova*?

àktendėlis (vok. dial.: Achtenteil B=Msc. 127 fol. 10a) — ein Achtel
(Gefäss) als Buttermass K. *Aktendėlis* sviesto B. *àktendėlis* (oder
auch: bačkėlė) pỹvo — eine Achtel (nämlich einer Tonne) Bier
K¹ I 39.

Del *àktendėlio* niekus rašo Bg¹ 110 (sekdamas Jaunių).

àkti, aĩka, àko — ślepnać J, Miež, L¹, akis prarasti arba jas įgauti,
erblinden, blind werden; (wieder) Augen bekommen, eine au-
genartige Oeffnung bekommen oder verlieren, слепнуть, терять
зрение, терять отверстие, закупориваться; прозревать, получать
отверстие Š. Jaũ mào aĩks *aĩka* — слепнут J. *ėžeras aĩka* J.
àklas buvęs iš mažumės dabaĩ *ėmė àkti* (стал прозревать) Š.

ETIM.: *akis* „Auge“. Vadinas, *àkti* yra išvardinis (denominat.) veik-
mažodis, kaip ir šie: *plĩkti* (pliũka) || *plĩkas*, *slĩpti* || *slĩpias*, *bũkti* (buĩ-
ka) || *bũkas*.

aktĩngai adv. v. *aktĩngas*. Taĩp, kariáuți iř mės tebekariáujsame,
bèt jau — *nebeaktĩngai* jb⁴.

aktĩngas (sv., neol.) — darblĩngas, активный, деятельный. Māža čia
dejũoti, reĩkia iř užuõjautos *aktĩngos* jb⁴.

akingùmas — активность. Kókie *akingùmo* iš jò dabaĩ nemàto-me jò⁴.

aktinijos (sv., n.) — актинии, Seerosen, actinaria (zool.) El.

āk-tįsis (aktinsis I, KosL, P, āktįsis Kv) — paskudnik w oku, morbus in oculis equorum P, katarakta na końskim oku KosL 212a, paskudnik I² (Geitl), powłoka oka J, Bg¹⁰ 123. Cf. *akis* + *tįs-ti*, *tįsti*.

āktorė a., **aktōrė** ž. (sv., n.) — veikėja, l. aktorka L¹.

āktoriškas — aktorski L¹.

āktorius (sv., n.) — veikėjas, l. aktor L¹.

aktovà, -ōvos (l.) — oktawa świętego jakiego SzD, v³ 682 (V¹³ II 216), SA 16, D¹³ 357₁₁. Beržinė święto Bożego Ciała alias *Aktovà* KosL 236a (Ušpāliai). Czetwergé po aktōwai Sekmines Dp^o 357₃.

aktuališkas (sv., n.) — aktualny L¹. Teikiamesnis esąs aktualūs, -li: reikalai būvę *aktuālius*.

akūla (sv.: rus. акула) — ryklis, l. haja (zool.) L¹.

akuliōrai (l. *okulary* : lot. *ocularis* „akinis“) — akiniai, очки, Brille Š¹ 7, Bs⁴ 261₄₁, 311₃₂ (Jž). Užsidėk *akuliōrais* Ds. Šitokiais *akuliōrais* tai būt gėra linai braūktie Ds (Viltis 1908 Nr. 90).

Akuliōrai — Akmenių sodžiaus (Kučiūnų vls., Seinų aps.) pieva.

akuliōriai v. *akuliōrai* — okulary J, Miež, Bs⁸ 52₂₄ (Brt), Bs³ 91 (Srd). Iř skliōrius nedirb *akuliorius* Sim.

Be lietuvių, *akuliōrius* iš lenkų yra pasiskoliję ir gudai: окуляры (Карский Белоруссы I 156, Шейн Матер. II 209, Добровольский Слов. 528: Дед забыу свои вокуляры). O 36 (O 109: Kita — niedaug ku ti tarius Gawo nōsiey okulōrius) akuliōrių vietoje ištaria *okuliōriai*.

Akūočiai (v. š. Akūočiai) — Metelių vls. sodžius (plg. Vo 52).

- 49 1. **akūotas**, pl. -tai ž. (Kv), K¹ II 199 (K² II 62), Op ir **akuotai** R II 334, Ds, Lp, Rdd, Š — ość u kłosa SzD, J, Miež, Gerstenspreu R, die Haaren oder Hacheln an den Gerstensähren, die scharfen Aehrenspitzen, dann auch wohl Gerstenspreu N, Granne K (Ls 578), crista P¹ 76. Mičžio *akūotas*. Šėšuras... pasišiaušęs kai *akūotas* Nm d. *Akūotas* bė grūdo KK³ 212. Akiñ įkrito *akūotas* Ds. Išsiviriau kōšės iš mičžio *akūoto* Š. Šiafdien, krāudamas į šallę miežiūs, prilindaū *akūotų* Nm.

ETIM. = la. *akuōts*, *akuōts* „Granne“. Prūsiškasis akuoto vardas tesiskiria viena tiktaĩ galūne: *ackons*, kas būtų lietuviškai veikiausia **akuonis* (plg. žodžius *geluonis*, *gyvuonis*, *plrmuonis*). Akuoto varde formantą -n-, be prūsų, rodo dar ir germanai: got. *ahana*, sva. *agana* „Spreu“. Akuoto varde, be t ir n, randame ir kitų formantų: a) -s-: got. *ahs* „Achre“ — lot. *acus*, *aceris* „Granne, Spreu“, b) -l-: sva. *ahhil* „Achel, Granne“. Akuoto giminės narys yra ir *ak-stls* (*akštis*) = sl. *ostb* „akūotas“. *Akūo-*

-tas yra išvestinis žodis iš šiandie nebevartojamo **āko:* *akūotas* || **ākas* „aštruma, Spitze“, *plaukūo-tas* || *plāukas*, *gaurūotas* || *gaūras*, *ragūotas* || *rāgas*...

2. akūotas, -ta adj. — dygūs, ošcisty (aristis armatus, pennatus) SzD, hackelig, grannig. *Akūotas* peilis — aštriais ašmenimis šv. Vārpa *neakūota* — kļos niceościsty, bē akūoto SzD 94.

ākuotas Grk (v. š. ākurās Vd), pl. **akuotai** Kn v. 1 *akūotas*. Miėžio *ākuotas*. Šimet nepaisijom miėžių, tai vienì *akuotai*: arkliai užsprimęsta iř pažandis gāvo Grk.

akuotė — 1) raudā, kuojā, leuciscus rutilus (zool.) El. 2) ? įkrito akiñ *akuotė* Pl (Pr. Gerūlis).

akuotėlis dem. v. 1 *akūotas* K. Miežėlio grūdėlis bē *akuotėlio* J³ 966,16.

akūoti (vok.) — hacken N, K, kaūpti, okopywać J. Roputės (būlbes J, erčiukus N) *akūoti* K. Seniaūs roputės akais *akūodavo* (v. š. akūdava) Vn.

akuotūotas, -ta — остистый, grannig, hachelig N, J, Miež, š. *Akuotūotas* miėžio grūdas Ds (Miež). Miėžio vārpa *akuotūota* VI (N, J). Kviečiai kai-kadā ēsti labai *akuotūoti* Kp. La. *akuōtuōts* „akuōtains, hachelig, stachelig“.

akurāt (g. akypār, l. *akurat*, lot. *accurate*) — точь в точь Gm 29, Bs⁷ 318₂₇ (šlv), Bs⁴ 279₁₄ (Jž). Kaip sakiau, taip *akurāt* iř yrā Db.

akuratybė — stropumas, akuratność L¹.

akurātiškas — stropus, teisingas, akuratinys L¹. Be nebūtų geriau sakyti *akurātūs*, -ātų (sv., neol.)?

akurātnas ir (Sml) -atnūs (sl.) — akuratinys (lot. *accuratus*). *Akurātnas* vagis Bs⁴ 292₂₉ (Jž). Moteriškė *akurātnā*, mōka nutylėti (v. š. nucylēc), nukęsti (v. š. nukỹsc) Lp.

akuratniai adv. (sl.) — akuratinie Ž¹ 98.

akušerijā, -ljos (sv., n.) — akuszerstwo, położnictwo L¹.

akušérka (l.) — akuszerka Bs² 146 (Nm).

akušičrė (sv., n.) — akuszerka L¹.

akušierystė (-ỹbė L¹) — akuszerstwo.

akušieriškas — akuszerski L¹.

akušičrius (sv., n.) — akuszer L¹.

akuta — Augentrost N, euphrasia officinalis (Hagen Preussens Flora 1818 J. = P²). Q (= Msc. 83 p. 53 ir Msc. 84 p. 38) rašo «Augentrost *Akuža* ea. Rusai šitą āugmenį vadina очанка, глазница. Ir lietuviai āugmeniui vardą praminę yra nuo akiės. Del vardo galūnės aš dar neesmi tikras (*akūtė? akūžė?*).

akūtē dem. v. *akis* Miež. *Akutēs* darýti — skiēpyti, oczkować L¹.
Jōs *akūtēs* kaip žiburėliai Op. *Kàp incišòko, incismāgino, tai kàp sėdòs* (s kietas) *vėla* (v kietas) *mókycis — vaikas nēt akūtēm jima* Lp.
Akūtis (Окутись у Лепунехъ XV amž. РИБ XXVII 37) — XV amžiaus Léipalingio pavardė.

akūžē dem. v. *akis*. Mūsų sesūžės jūdods *akūžēs* J³ 687,12.

akvačiai Kp, Pnv¹ adv. v. *akvatūs* Bs⁴ 293₁₅ (Jž), NS 1085,1. Pānos ... *akvačiai* eina už bandiniņko NS 1388,4 (Ppl).

akvačiaiū(s) comp. v. *akvatūs*. Geraī pamylēti, talkiniņkai *akvačiaiū* dīrba š.

akvatā, -ātos (g.) — ochota SzD, J, Heiterkeit, Munterkeit, Lust zur Sache, Žem. N (K), охота, желание Bs⁴ 187₂₀, 313₁₅ (Jž), Bs⁴ 73₁₈ (Br), Oz² 313, LF 4, NS 1006, 1032 (Ppl), 460 (Vb), Bs² 104 (Sv). Jūsų *akvatā* daūg jū parāgino GN 265b₂. Neturiū šiaūdien *akvātos* mokytiš š. *Akvātą* turėjo SP 15. Dúok diēve sveikātą, aūt mergū *akvātą* š. tūrim ... *akvātą* (akwotu = v. š. akvōtū) DU 35. Šū *akvatā* (akwatu) — ochotnie SzD.

ISTORIJA ir KILMĖ. *Akvātą* jau pažįsta XVI amžiaus rašytojai: Bretkūnas (Schirdies achwatas BGLS 77₂₀) ir Daukša (akwātą DP 574₂₉). *Akvātos* motyna yra ne rusų ir lėnkų žodis охота (Ls 260), bet gudų охвѣта: охвѣта XIV amž. Срезневский Матер. II 837 (неохвѣтнѣ l. c. 404), охвѣта Шейн Матер. I,1 69 (Мин. г. Горец. у.), 276 (Гродн. г. Волков. у.), I,2 188 (Мин. уезд), III 269 (Слуц. у.), Сборн. отд. р. яз. и сл. Ак. Н. LXXV Nr. 5, 45 (Новогр. у.), ахвѣта Сборн. отд. р. яз. и сл. Акад. Н. LXXVII Nr. 3, 57 (Мин. у.), LXXXII Nr. 5, 12, 166, LXXXIX Nr. 1, 16 (Слуц. у.), LXXXII Nr. 5, 121 (Мозыр. у.), LXXV Nr. 5, 57 (Лепельск. у.), LXXXII Nr. 8, 15 (Вилейск. у., м. Илия), *achwota* Feder. I 10, 274 Nr. 1401, *achwōta* l. c. I 79. Gudų žodį охвѣта, kurį A. Brückner'is KZ XLV 25 stato vienōn draugēn su žodžiais l. *wochwy* „lustig, frisch“, s. č. *ochviti se* „eifern“, be lietuvių, yra dar pasiskoliję ir Lātgālos lātviai: *okwota* — ochota Kurm 111, *bez okwotas* — nieochotnie l. c. 96.

akvatingas — lūstern (achwatingas Br BGLS 77₂₀, kur wo yra skaitymo klaida užuot wa).

akvātytis, -tijas (g.) — иметь охоту, желание. Labiaūs *akvātysis* LT I 418 (Ba).

50 **akvātnas, -atnā** (g. охотно Зап. рус. сборн. XV в. 46) — охотный. Jōs lābē *akvātōns* (= *akvātnas*) *važiūof* Vžk. Bretkūno (BGLS 77₂₁) *achwotnas* skaitytinas yra *achwatnas*, t. y. *akvātnas*.

akvātniai (achwatnei Br, kur BGLS 77₂₁ užuot wa skaito klaidin-gai wo) adv. (g.) — ochotnie.

akvātnykas Ds, Kp, **akvatnŷkas** Pnv¹ (g. ОХВОТНИК Шейн Матер, II 99,403/4) — ochotnik Bs⁶ 267, (Ož).

akvatūs, -tū, -ātū (hibr.) — ochotny, alacris SzD (Ls 260), ochoczy J, munter, willig N. *Jounimas akvatūs uñ čiuzinėjimos* Ba² 43, (An). Berniukėliai žėnytis *akvātūs* J³ 6,1.

ál' — да, ja Vd = ále Lp (sl.). Kàs padārė, aĩ Antānas? *Al'*, Antānas! Kàs čia (v. š. čl) būs, grėblŷs? — *ál'!*

alabāstras (sv., n.) — alabaster L¹.

Āladauka (g. Holodouka) — Nočios (nuo Varėnos 13 v. į pietus) par. dvaras.

aladžios (g. оладья iš gr. ἐλάδεια) — pączek, globuli in oleo cocti, massa frixa oleo imbuta SzD. Aladžis Miež be nėra skaitymo klaida lyties *aladžios* vietoje? Širvydo rašyboje aladžios gali būti skaitomos ir *alodžios*.

Alajà (v. š. iš *Alejōs, *Elejōs; plg. 1a. Eleja — Virčiuvio intakas) — Subačiaus par. bala ir ežeras.

alamusyna (ar aliamuzyna) — Almosen (vok.) N.

Alanga — Jūros dešinasis intakas SG I 25, III 628, iš kur Tauragės vls. sodos vardas lenk. Alangi (kaip vadina vietos žmonės?) SG XV 23. **La. aluōgs** „versmė, akivaras“ : *Aluōdzene* (v. š. Olū) — Mólupės (Valko aps.) vls. gyvenama vieta LV 80 : *Alūdzės* — Kėčų (Rygos aps.) vls. g. v. LV 46.

Ālantas (v. š. à'lōnc) — Minijos kairiasis intakas, kuris išteka iš baloto miško už 5 varstų nuo Kulių miestelio (NO) ir įteka ties Kařtena Minijon SG VII 525, Vš I 43. **La. *Alants** (kuršių kalbos vardas), iš kur lenk. (vok.) *Alant* — Liepojos ežero intakas, ištekęs iš Telsių ežero (vok. Telsen, į šiaurę nuo Gruobyno miesto). Latgaliečių *aluots* „versmė“, jei jis nėra išriedėjęs iš lyties *avuotis* TŽ I 14. galėtų būti tas pats žodis su upės vardu *Alantu*.

alarmuoti (sv., n.) — trukšmą kelti, ramumo neduoti, alarmować L¹.

ālasas (sl. : g. hóllos, l. halas) — Melodie, Stimme im Singen R, Klang, Schall M, Geschrei (Hálasas) R, halas, echo, glos J (VI), clamor D, šmn. Jō ālasas kai vargōnai M I 4. Tōks ālasas, tařsi šimtās kiaūlių, dvī bōbi iř žŷdas Sim. Jai nuō vaikŷ. ālaso (rėksmo) pradėjo gálvą sopėti Ds. O kã aš dainuosiū, ālaso neturiū J³ 606,2. Anojē gērą ālasą tūri dainuoti J. ālasu žaidžiu, bařsa rangau — kolorieren mit der Stimme R II 92.

ISTORIJA. Raštuose ālasas atsiranda XVIII amžiuje (Dn VIII 66; cėl ālaso mēlo): Tuw čieju neprietelus dušiu... šu dydziu įzturmu yr aĩa šu užgiedintas y Pekla biega 1787 m. ŽCh 242.

alasavóti (sl.) — hałasować J, clamo D, šūkauti Ds. pradeje ala-sawotie ir szumitie Sz I 10.

alasėlis dem. v. *ālasas*. O aūt jōs balsėlio, aūt jōs *alasėlio* būtu mūsų (māno 788,14, 865,15) dukrėlė J⁴ 787,13, mūsų sesėlė 815,15. 953,6. Alė nuō balsėlio, gražaūs *alasėlio* būtu māno dukrėlė, būtu māno jaunōji Kl¹ 50. Šaukit gegūtė iš vyšnėlės, tegul jī čiōnai nekukūoja, nē *alasėlio* (Ož² 102) nevadziōja Ož³ 68. Tū, lakštute,... gražiai sodė čiulbėjai, *alasėlį* taisydama TŽ I 213 Nr. 31² (Mrc). Nežvėngk, māno žirgėli, pō maniūm juodbėrėli, kād aš išgiřsčiau savo mergėlės gaįsūjį *alasėlį* J⁴ 361,5.

Ālasis arba Lāsis Slnt — šunies vardas. Cf. *ālasas*.

alāsyti, -sija (g. *hološić*) — голосить. Pradėjo šūmyti, *alāsyti* Ž¹ 9.

alasužėlis dem. v. *ālasas*. Skaūmba-aida jōs *alasužėlis* kaip auk-sėlio (cidābro J³ 582,8) varpėlis J⁴ 180,6.

alatā (g. rolóta) — pijak J (Als), nuskuręs, suvargęs žmogus Klm, rodą išvedas, maloniai šnekas žmogus (linksma, šnekus) Šv. Jis nekeñčia Kazimiero del tō, kād ne tōks *alatā*, kaip jīs Ž¹ 6. *Alatā* alėte nusialėjo, almės stikliūką išgėrė iř pagerėjo Klm. A, tai teñ tikrā *alatā* (бедность)! Kn¹.

alatavóti (g.) — robić burdy po pijanemu J (Als).

alātyti (g.) — šūkauti, hałasować J. Girtas *alātija*.

Ālaukstas (n. v. = la. Alaūksts) — Vidžemės ežeras, iš kurio pradžią ima Gāujos (vok. Lifländische Aa) upė TŽ I 385.

Alaunė (ar *-nia?*) — Smilgių par. griovio vardas.

Alauniā, -aūnios (g.) — Daūgailių par. pavardė, rusiškai rašoma Голонья. Antāzavės parapijoje esanti pavardė *Alaunis* (kur kirtis?).

Alaušā — Užpalių par. upė VŠ II 25 ir sodžius prie Alaušo ežero K. Jokantas Bg⁵ LXVI 241.

Alaušai — ežeras po Bálninkais (lenk. Bolniki SG I 33) TŽ I 19. *Alaušų* ežeras Vlk¹.

Ālaušas (eina *Alaušaņ*) — ežeras 1) po Sudeikių ir 2) po Svėdasų miesteliais TŽ I 19. Sudeikių ežerą vadina (pvz., Dapkus, Pliu-pelis, VŠ II 25) ir *Alaušašs* (plur. tantum).

Ušpalėnas P. Gureckas rašo man 1923 m. IX. 10 dienos laiške, kad *alaušai* esąs ne tiktai tikrinis, bet ir bendrinis vardas, nes ušpalėnai saką: Prilėjai (r. k. prilicėjai) *ālaušus*; aūt laukų *alaušai* stōvi vāndenio. **ālavas** (g. олово) — Zinn Bg⁶ 4¹, Š¹ 64, Bs⁴ 311 (Jž). Neja ghifsai per ie trauks... A l l a w a, idant ghi apleįsta butų BrB Jes. 34,11 (BGLS 270 „Richtblei“). Apleiu a l a w u, wařku — oblewam co ołowem. woskiem SzD 199.

- 51 ISTORIJA. Be Bretkūno, ir kiti XVI amžiaus šaltiniai, pvz., LieM, pažįsta : и серебро и олово и воски, посулы себе беручи, за границу пропускаль 1507 m. РИБ XX 557, олова пять пудовъ 1516 m. I. c. 1155. Gudai naugį vadina dvejopai : во́лово п. Шейн Матер. II 168 (Мин. г., с. Цитва) ir оловъ m. 1588 m. Карский К истории 34. Kitų šaltinių *álvas* „cinas, Zinn“ kilimo nėra gudiškas žodis.

alavėlis dem v. *álavas*. 1) Pàs mūs kalnėliai *alavėlio*, o smiltynėliai sidabrėlio Mrc (TŽ I 203 Nr. 11₂). 2) Bleistift, ołowek. *Alavėlis* skubriai brąižo pōpierą KO 31.

alavijas (sl.; plg. l. *aleweja*, la. *álavejs* iš vvž. *alowē*) — алой, аloe (bot.) Mt.

alavinis, -nė — оловянный, zinnern Ds, Lnkм. Kuť tiej(ei) kalnėliai *alaviniai* (TD 1: *aloviniai* begu nebus tik spaudos klaida?), o smiltynėliai sidabriniai? Mrc (TŽ I 203 Nr. 11₂).

Alaviniškiai — Оловенишки, Vidūklės par. vienasėdis.

alb (l.) v. *alba*. Įchitai alb antai Br (BGLS 71₆).

alba (l. *albo* „arbà“, iš kur g. альбо Зап. рус. сб. XV в. 10,11₂₁, „Диалогъ о смерти“ 1629 г. Iz XVII,1 274₁₉) — oder R, N, entweder R (jetzt ungebräuchlich K). Be gierefni czia dewa žadziu šmanes makinti Nent afchtra fuda alba narfa dewa tureti Mž 12₈ (plg. 24_{2,19}, 342₈ 495_{3,9}). Be to, *alba* vartoja dar ir šie senovės raštai: 1559 m. FCh 33₂, 1578 m. Vo¹ 97₂₇, 1579 m. W 1₄, 14₂₆, 1580 m. Vo¹ 473₁₆ (Br — BGLS 162₄, Vo¹ 20_{27,43}), 1599 m. DPo 34₃, 1653 m. Vo¹ 67₄, 1673 m. SC 71 (BGLS 91₂).

alba (l., iš kur g. альба „подризник“ Носсович — alba L¹. Duse-tiškiei ištaria *āl'bà, ál'bà (ól'ba, gen. ol'bos* Kp), kam rašomojoje kalboje atlieptų *olbà*.

Albáičiai — Vaiguvos par. sodžius.

Albáitis — Pajevonio vls. pavardė. Albá(i)tienė — Ragainės aps. Bs⁷ 94.

Albas (sv.) — Mannsname (bei Donalitus) K.

albatrōsas (sv., n.) — Albatros, diomedea exulans (zool.) El.

al'bicais — na wszystkie strony J (Vi). A'l'bicais eina balsas kaip dainuoja grįždamos iš baūdžiavos mefgos.

Albiciškiai — Kavarsko par. sodžius Vž II 23.

Albinà (l.) — moters vardas (l. Albina) Lp.

Albinas (l.) — vyro vardas (l. Albin) Ds, Lp.

† albo BrP I 63₁₄ (BGLS 40₆), MT 2×(BGLS 270) yra paprasta spaudos klaida lyties *alba* vietoje, nes ir Br, ir MT visur kitur tērāšo tikėtai *alba* (plg. BGLS 61₄, 22, 26, 66₇, MT XVII₁₉, XVIII₈, XIX₂₀, XXIII₂₀, XXIV₂₁ ir kt).

albrimas (l. *olbrzym*) -- milžinas. Dowids Albryma parwajewoje,

O Laws Danielaus bijoje KG¹ 643 (KG 531).

albūmas (sv., n.; / kietas) — album, imionnik L¹.

alcavóti (l. minkštas J) — trwonić J (VI) arba alciavóti Sln. Jis *al'cavójo*, kól išal'cavójo visūs sàvo turtūs J. *Alciavój* ir *alciavój* pō svietą Sln.

Alcis (sv.) — pavardė K. Jokantas (kur?).

aldà — hulatyka J (VI), halas Šv. trumpą gaudimą linksmo bałso mes wadīnam ligszioł audó arba *aldó* D¹ VII.

alda! interj. Šitas užsilipęs aň(t) kàpo iř kràpšto, ó aňs mīslīo, kàd kērdžius àtginė galvijūs, sàko : dá ingriauš, įis rikterėjo : „atprūč!“; ó šits aň kàpo ėmė baūbt iř kàst. — „Nūgi, kiba ta- vė čià negeràsis àtnešė! da ingriàusi, šė — *alda!*“ Ož (Bs⁴ 258¹⁴).

alda kampėly — im jeder Ecke (P. Kriaučiūnas) BB XXV 74.

Alda — moters vardas. Aš pamačiaū tris mergelės levendrų daržė- ly : vienà būvo *Alda*, antrà būvo Milda, ó ši trečià jauniàusio- ji būvo mào mīela J³ 882,2. *Alda* be nebus tik mažybinė lytis iš gudiško vardo Алдоня „Евдокия“ Добров. Смол. обл. словарь 207, Алдо- нья Шахматов Лекции II 735, Алдотья Iz XVII, I 241 „Евдохия“?.

alda-dràkas — ? *Aldadràkà* šóka (sako, kai be jokios tvarkos šóka) Pp.

alda-drikas LT II 5 — hulaka J(VI), keikiamas žodis, kurio reikš- mē nebežinoma Kp. Et, tóks (iš jō) *aldadrikas!* Vr.

aldadrulka (sv.) — toks drabužis. Merginos pėrsignybusios, pōniš- komis *aldadrulkomis* užsimētusios LzP¹ 428.

Aldakimas (g. Алдаким Iz XVII, I 241, Олдаким „Евдохия“ Шах- матов Лекции II 735) — Pašilės par. pavardė KosL 87b.

aldarija — izbà wielka, świetlica J.

al-daris Miež v. *alūdaris*. La. *aldaris* „Brauer“.

aldauniūkas — hulaka J (VI).

aldavóti (hibr.) — hulać J, schwadronnieren, lārmen, šaukoti LF, hałasować Šv. Aŗgi tū ilgai *aldavósi* čià, aŗ neeisi namóliai? J.

aldesys, áldesio — гул, гам Kv, Plng.

aldėti, álda — hałasować Kv. *Aldėti* drauge su *aldà* gali būti kilimo gudiški žodžiai : rus. голдеть „šaukoti“, голдà „šauksmas, klyksmas“?

aldijà, -jōs, áldijà — 1) pėrgas, челнок Š, душерыбка, vieno medžio laivelis, iš šonų su plautais Atn, Ds, Km, LnkM, Sv, Uš, Všk (v. š. *aldėj*, loc. s. *aldėjō* Dvd, *áldijō*, loc. s. *áldijō* Pnv¹, *áljijà* Ad, Dsn). *Aldijà* vilniomis uždengė DPo 107₂₅. (plg. 107₂₅: 108₇, DP 289₃₈, 291₄₇, 347₁₂, 379₂₀, 612₈, II, 16). *Aldijà* kiaurà — vánduo

(v. š. *undo* : -o pusilgis) suñkias šmn. Vaikas iš *aldijōs* išvirto iš prigėrė (v. š. *pfīgērā*) šmn. Sū *aldija* pař ùpę pėrplaukiau šmn. 2) izba wielka J (Klt), KosL 40a (Šilalės par.), didelė šalta troba Als, Tl (gen. s. *aldejes* M. Barkus). Tókia *aldijà* kaimyno rúme J. *Kāp àš tuokės āldejes ir išil'd'isq* Als, Tl.

Rytiečių augštaičių *aldijà* gali būti kilusi ir iš senėlesnės lyties *eldijà*. Tiktai žemaičių ir Daukšos *aldijà* (10×) tegalėtų rodyti senovės a-, jei tas žodis Daukšos kalboje nebūtų esąs skolinys iš šnektų su a- iš e-.

Aldijėlės — Panevėžio ap. balų vardas.

52 **aldymiris** — *szum, zgiek* J (Als). Jauniškė šokinėja, galúojas, aldymirius dāro J. SInt (A. Salys) saką *aldýmeris*.

aldynė (v. š. *aldynę* Yl) — 1) laivas, корабль. Trobà kaip *aldynė* Yl. 2) laivynas, Flotte. Atlėido savo *aldynę* sū kareiviais D¹³ 273.

aldinti — wypędzać J v. *aldyti*.

aldyti — быстро гнать Bg⁵ LXVI 241 (Yl, Krt). Añs *aldo*, išaldė šunį laikan iš trobės.

ETIM.: la. *alduot* „zielos umherirren“, gr. *ἀλύνω* „varau“, *ἐλθεῖν* „eiti“.

Aldonas — Pagirio par. pavardė.

aldoti, -oja — hałasować, šaukoti Yl. *Aldo(ja)* it Šleinius pō grybūs Pln. Ciesorius norįs taip *aldojo* pō svietañt Jogailos (Jaugaliaus), vienók širdingai sū juoml norėjo susitāikinti D¹¹ II 267₁₅. musū wiraj szįjnā piaudamis audio arba aido D¹ VII.

ETIM.: *aldėti* „родеть“. Del žodžio sudarymo plg. *šaukoti* || *šaukti*, la. *braukāti* || *brāukti*...

aldra — procella, буря Bg¹ 144, slota J (Vl), trzpiot, fircyk Miež, Windhose, Gaukelei, Komödiantentum Geit, áudra (vėjas, lietus, ledai, sniegas...) Nr (kur Jb sakosi girdėjęs ištariant *aldr*, acc. *aldro*, t. y. *aldrà, áldrą*). *aldra* — kād pūsto arba lįja sū vėju J. Iš tókios *aldros*... visos jūrės-mārios sujūdo (susijūdino A 1885 326). Vaikai pō tróbą pūgās iš *aldras* veřčia (v. š. vėrt Kv, Rt). Aldras wert — do góry nogami przewracają wszystko (swawoląc), može od wyrazu audra „burza“ KosL 112a. Neveřskit *aldros!* — не уапп-те! Gs. Kād pakėlė jiems *aldrą* — išpėrė kailį Tt. Kās čià peř *aldros* — triukšmas? Tt.

ETIM.: *aldra* vargu yra atskirtina nuo *audros*. Savāime garsų junginiai *ldr* || *udr* tarp savęs nesikaitalioja (*kaldra, įaudros* „šlapios, balotos vietos“). Del to *audra* turėjo gauti l iš kito artimos reikšmės žodžio: *aidu, aldėti* „родеть“, la. *aldaris* „Unruhiger, Alberner“, *alds* „Wind-beutel“.

Aldrà (ir Audrà), **-rōs, Aldra** — Sartfj ežeran itekanti upė (Kamajfj ir Jūžintfj parapijoje).

aldramākas — swawolnik J. Šis žodis yra *aidamāko* ir *aldros* padaras. **aldras** v. *aldra* — zbyteczna swawola J. Aldrus (= *aldras* Kv) veřsti.

aldravoti (hibr.) — 1) zbytecznie swawolić J, valkiotis per naktris Kp, halb angetrunken sich karsch machen, bramarbassieren, šaukoti, lermuoti LF. 2) marnować J.

aldrija — przestrzeń, wielki obszar J. Kàs tókia aldriją (didį dařžą) užtveřs! Cf. *aldijà* 2.

aldrūnė (neol., aldruuny P) — aldrovanda (*bot.*).

Aldruvė (v. š. *aldruvė*, acc. *aldruvę*) arba Aldruvys Vs II 8 (v. š. *aldruvys*, gen. *aldruvā* Vidginiai) — Joniškio par. upė (vok. Audrau), Viřčiuvio intakas.

Aldruvė bus kilusi iš senėlesnės lyties *Audruvė* dviejų u iřkitimo (dissimilatio) keliu.

āldušio spenys v. *kaūkaspenis* Km.

alė (l.) vL, **āle** GrI, **āle** Dks. — aber R, N, K, ale, lecz J, bet Miež, oho (interj. admir.) R. *āle* bėt GrI (LB 176₂₈, 181₃₁, 184₂₃, ale bet Bs⁶ 53₁₀, al'ė bėt Ds). Aš tau tai liepiaū, *alė* tū neklausesi K. Nė slisties nėra tikro vyno, *alė* vis vanduō J. Ai žinaū, žinaū, *alė* nesakaū, kuī āug māno mergūžė, kuī āusti plonas drobužės J⁴ 330,1 (plg. 157,1). Apynėlis māžas, *alė* labai gražus J³ 1,1. Ėjaū vandenėlio, *alė* bėt ne vienā J³ 40,1. Kād tū iř bāltas, kād iř raudonas, kād iř skāistūs veidėliai, *alė* rūsti širdėlė J⁴ 47,5. Diėve duok sunkius metūs, *āle* iřkadā manės! Dks (Šis posakis primetamas prabangiam gyvenimui A. Kirtiklis). Kād duosiu — lėisiu sāvo jāunā dūkrėlę, *alė* nišnėsit iš svirnėlio skrynėlių, māno dūkros kraitėlių J⁴ 581,5. Matyt nemātė, *alė* suprāto aīt jūodbėrio žirgėlio Kl^v 107 (51). Mūdu tānkiai veřksva, *alė* retai dainuosva Kl^v 121 (326). Iř bitės piktos, *alė* sāldų mėdų nėša Db. O, meřgos, tai meřgos, *alė* pāpai, tai pāpai! Op. Aī tū jī pažįsti? — *Alė* kuī čia nepažinsi — pažįstu! Ds. Sužadino visūs, *alė* (v. š. *alī* Kv) jā būvo nebė laikas (v. š. nāb lāks) Kv. Dėl kliuvimo kliūvo, *alė* ne teip baisiai v^o 169. Bėt pagōnys ne vien jō neklaūsė, *alė* dār supykę pradėjo aīt jō svāidyti sū akmenimis v^o 47.

ISTORIJA, ETIM. ir DIJAL. 1547 m. Mž 8, (Makfla fchito tewai iufu trakřdawa tureti. Ale to negaleia ne wenu budu gauti), 1591 Br (Vo¹ 20₂). — L. *ale*, g. *alė* „но, же“ Feder. I 59¹, Сборм. Ак. Н. LXXVII, 3 88 (але Зап. р.с. Сб. XV в. 9. 10, LieM 1484 m. РИБ XXVII 402₂), ukr. *alė* „aber“ iš sl. *a* (= lie. *o*) + *le* (plg. l. *by-le*. luž. *pak-le*

„aber“, *jak-le* „erst“). — Ryt. aug. ištaria *al'ā* (*al'ę*) su minkštu *i* (aliā Tvr Vo¹ 376₂₅, 377₃₁, alia Jž Bs⁴ 210₁₀, Sv Bs² 104, Lv 29), kas rodo esant žodį nelietuviškos kilmės. Tose ryt. augštaičių šnektose, kuriose *ę* (*ia*) po minkštųjų priebalsių virsta garsu *i*, *al'ę* ištaria *ali* (Ppl NS 1225, Vb Bs² 11 Nr. 10, 162₁ Nartel. Bs⁷ 209₁). Žemaičių tar-mėje ne vieno skiemešs žodžiuose *e* virsta garsu *ę* arba *i* (ali Kv, àlę, àlė Rt, Als, Slnť; plg. Vo¹ 317₂₈, 319₂₄ [Kv], 322₉ [Endr], LT I 50 Nr. 82 [D], I 362). Bv 83₂₈, 84₁₃, 91 *alac* priešais Gauthior'o tvirtinimą turi ne *i*, bet *i'*, t. y. „minkštąjį“ *i*: *al'ā*, *al'ę*.

āle (l. *ale* „tak! no tak! a tak! wlaśnie“) — ja (M. D. Litv.) R, ny dal Lp, Zs (rytiečiai ištaria *i'*, t. y. minkštai).

Alėba (*i'* ar *i?*) — Pušaloto par. pavardė.

alebārda (sv., n.) — halabarda L¹, vok. Hellebarde.

alebárdininkas (sv., n.) — halabardnik L¹.

Alėckas — die Stadt Oletzko oder Markgrabowa N (Alėcka K).

† **alegė** — дубровник, ožanka, teucium (*bot.*) Mt yra Matulioniės skai-tymo arba spaudos klaida *algės* vietoje.

alegorijà, -ijos (sv., n.) — alegorja L¹.

alegōriškas (ir L¹ alegorinis) — alegoryczny.

53 **aleikus** (l.) — olejek (gen. olejku). ricinawa alejkaus Žn 27. Apliek anūs *aleikumi* SA 159. Jugatawio aleikus (aleykus 1660—3 m. Ch Mit IV 268) ir patepimūs DPo 239₂₀.

Daušos Aliekumi DPo 51₁₅ ir aliekus 137₁₄ (acc. pl.), rodosi, yra spaudos klaidos lyčių *aleikumi*, *aleikus* vietoje. **Alėika** Slnť.

alėjà, -ėjos (sv., n) — alea L¹, nusodintas medžiais takas (gātvė), аллея.

Alėja Vž I 54 — Upės dešinasis intakas, kuris teka Raseinių apy-linkėje SG I 27 = XVI amž. Олея, Алея — Raseinių, Viduklės vls. upė S 211—2, Алее, Алиесь певнись — pievos S 3,4.

Žemaičių *Alėja* ir augštaičių ryt. *Alejà* (v. š. *Alajà*) nėra atskirtina nuo latvių upėvardžio *Eleja* — Viřčiuvio intako. Upėvardžio kilmės ieškok augščiau prie *Alangos*, *Alanto* : šaknis ide. el-, ol- „tekėti. bėgti“ Bg⁴ LXVI 241. Cf. 3 *alėti*.

Alėjaĩ Vž I 53 — Raseinių par. kaimas ir koplyčia = Олен XVI amž. S.

Aleknà, -ėknos (g. Олехно 1492 m. Карский К истории 62) — Kupiškio, Pašušvio, Salako par. pavardė (i minkštas ir rytiečių šnektose).

Aleknáičiai — 1) Joniškio par. sodžius Vž II 8, 2) Lygumų par. sodžius.

Alekniškės — 1) Kapčiamiesčio vls. sodžius (saką ir *-kiai*), 2) Dai-navos sodžiaus (Kaniavos vls.) laukai.

Alėkniškis — Dievógarsio (l. Bogusławiszki) ap. dvaras.

Aleknónys, -onių — Simno par. sodžius Db, Vo 148.

Aleksà, -ēksos (g. Алѣкса Сержпут. 37, Олькса Новг. I лет. син. сп. 1162 г.) — Plókščių par. (Rūdžių k.), Padovinio (Daukšių k.) valsčiaus pavardė. Dusetiškių krikšto vardas *Āleksa* (I minkštast). **Alėk-sius** — Als par. pavardė.

Aleksándra (g. Александра Добров. Смол. обл. слов., XV amž. Олек-сандро РИБ XXVII 483) — krikšto vardas Ds, Šd (Mit I 26).

Aleksandrai — Raseinių par. kaima Vš I 53.

Aleksandrāvas (l.) — Liubavo vls. dvaras, Kidulių vls. kaimas (žmonės paprastai vadina *Kėpšgirių*), Kulių par. dvaras Vš I 43.

Aleksandravėlė — Obelių apylinkės miestelis.

Aleksandrija (l.) — Šiaulių vls. dvaras.

Alekséndra ž. v. *Aleksandra* D⁶ 249₃₀ (D¹⁰ 164₁₇), V⁹ 174 (V¹³ II 23, 113, Mit III 115).

Aleksandrava (v. š. Al'eksindrav) — Pasvalio par. sodžius.

Aleksiai — Alsėdžių par. soda Vš I 47.

Aleksičius (g. Олексѣй Зап. рус. Сб. XV в. 17₂₁, XIII в. Соболевский Лекции⁴ 72) — krikšto vardas; Panemunėlio par. pavardė.

Aleksy'nas — Padovinio vls. (Plynių kaimo) pavardė.

Aleksiūnas — Panemunėlio, Panevėžio, Ramygalos, Troškūnų par. pavardė.

Aleksótas — Kauno priemiestis (Garliavos vls.) Vš II 27.

Aleksónai (J. Zad. rašo: Alekšionai) — Varnių par. dvarelis Vš I 50.

aleliuja (l.) — hallelujah! Alleluja mes gidokiem, yr Szwęta Jona szłowinkiem KG¹ 453 (KG 414), du metú apwáikšczioieme... nóbážnu-me Dwáfijs ir Alleluioie DPo 333₂₅.

Alėliūnas — Joniškėlio, Ramygalos, Subačiaus, Vadoklių par. pavardė.

alėlius dem. v. *alūs*, saldį aleliu stato ant statų D⁷ 157.

Alenà, -ėnos (g. Олѣна Карский К истории 182, Обзор 44, Соболевский Лекции⁴ 81) — krikšto vardas lot. Helena (gr. Ἑλένη) Ba⁴ 49, Mit IV 171, LT I 24 Nr. 30, B³ 89₁₉, Vo¹ 212₁₂. Rytiečiai augš. ištaria I minkštai.

alendra (sv.) — cylinder J. Šila alendra nuò lėmos.

Alėndrai (l. Holendry) — Gollandija V¹³ II 244.

Alėniškis — Šiaulių vls. dvaras (A. Murzaitė, -kiai V. Kivylytė. Kaipgi iš tikrųjų?).

aleravóti (l.) — halerować, żyć ścięgiem J.

āleris (haleris L¹, sv., n.) — l. halerz, vok. Heller (pinigas).

Alešiūnas — Kupiškio par. pavardė Pan (K. Jokantas rašo *Aliašiūnas*).

1. **alėti, āli** — 1) ubywać. *Alėte* išalėjo (išėjo) alūs J (PSI). 2) biednieć, żyć biednie, skuřsti. Kaip jūs gyvėnate? — E, tik *ālime* J. Žmónys *alėte* nusialės peř ariėlką J. *Ali* žėmė, nebáuga miėžiai.

ETIM.: *alėti* gali būti skolinys iš g. голѣць „arm werden“.

2. alėti, āla — ala-là-là šaukti, rékti Lp. *Nealėkit*, vaikiai! Kō jūs ālat (rėkaujate)? Lp. Kās tenai āla (v. ž. ōla; pusilgis o)? Sv.
3. alėti, -ėja — būti vandenim plaujamam. *Võñdva* (arba *võñdov*) *nõalēja žemėsšnis laūks* — nutelkšojo, prigrirdė Dvd.

algà, -òs, algà vL. — zaplata, zasluga SzD, Besoldung, Bestallung, Lohn, Sold R, Lohn, Sold N, Lohn K (Ls 213), жалованье J, Miež, š. *Algà mėnesinē* — miesięczny obrok SzD 149. *Algà mėtinē* — jurgielt SzD. *Algà* už pranešimą, peļnas už naujieną 2. Sam. IV 10 — Botenlohn R. *Algà* pagal peļną Sch 74 (B). Kóks dárbas, tókia *algà* B, J. Tās vienā *algà* — das ist einerlei Klp (Mit I 68), Jnš. *Alga* Grieko ira Smertis BrP I 412. *Algà* darbinikamus vzturēta DK 34₁₄. *algà*... est zadēta DPo 19₃₃. — *Algòs* derētas — um Lohn gedungen N. Jls *algòs* už dárba prāšo Ks I 20. Vargdiēnis... eļģēs geraī... Pāēmē *algòs* trīs skatikūs Bs³ 30₁₈ (Srd). Tiktai tika *algos*, ieib ta atimtu ir iļch tos penetunse BrP I 58₁₁. drin'... *algòs* DPo 124₁₀. Wiltis iszganima ir *algos* antrami gywenimi uždegia szirdi Kristijona D¹³ 345. — Darbūs (darbštūs Sim) kād iļ māžā gāuna *algā*, teip-pāt (tiek-pāt Sim) priválgo D (Sch 76). Visiems žvērimis iļ paūkščiams siūlojo didē *algā*, kuŗš anā pagēlbētū, iļ gerklēs kaulā išiņtū PP 18₂₈. Pavadintinis (padiēnis Ds „Tage-lohner“) gāuna ūzmokesnī, ō samdytinis (mētams pasamdytasis darbinīķkas) — *algā* Kv. Janas Szidus ira mokinnens, Jog... košna *alga* atgausenti, kaip scheme swiete budams bus giwenens BrP I 241₂₄. Iļch Ichu šodziu... girdim, ichi gera mokitoghi... ušū šawa geradeghiste pikta *alga* (plg. BrP II 208₁₇, 375₁₉) ir biauŗu smerti schicze ant šemes gawuši BrP I 243₂₁. wadink darbinīķū ir atdūk iiemus *algā* DPo 127₁ (plg. 19₃₀, 127₃₄, 217₆). wērtā *algā* už dárbus imame DPo 230₁₃. iļ... ēme iz to pašāulo, idānt tū grēiczeus paginētū wārgā... ir dūtū *algā* kāntrumo DPo 361₃. Wadink darbiniku ir ataduok iiemus *algu* PS I 130₂₈. Nes jey mījlite tūs, kurie mījl jus, kokiagi *algā* turite? NT Matth. V, 46. — Jls jēms dāvē dideles *algās* Sch 213. — Telinkšminis šwētas : neš ārtinas pagālēimo *algó* šp' DPo 66₂₇. — *Algōn* derētas — um Lohn gedungen N.

Širvydo *alda* „Lohn“ (maži budami didžias *aldas* nupelne PS I 129₂₂), kurią Becenbergeris (LF 95) paskelbęs yra *algòs* aūtrininke, tėra paprastoji spaudos klaidà *algòs* vietoje.

ETIM.: *elgnis* „betteln, sich betrachten“ Bg¹⁰ 225.

Alga Kl^{v2} 68 — vok. Algefluss, upė, kuri įteka į Kuršių Marias (Kurisches Haff) greta su Nemunu (nuo N-o į vakarus) SG I 31. Plg. žemiau upėvardį *Algupys*.

Alga — moters krikšto vardas. Giñki, *A'lga*, kiaulės, giñk, sesėle, kiaulės į žalią pūdymėlį! J³ 546,1.

- Algos* vardas kilimo yra gudiškas: Алг-ут-ка, Алгиния „Евгения“ (Орлов. руб.) РФВ LXXI 350, Алгинья Соболевский Лекции⁴ 124. Dusetiškių *Algenià*, -ėnios (l kietas!) rodo, kad senovės gudų inteligentų liūdies vardas Оуґе́нна „Евґе́нла“ ištaryta *Olge'nià* (LT II 41,42).
- algamistrà, -istros** (l. **organistra* „organistrz“) — organista. *Algamistrà* sugrąžija Mit V 277 (Malavėnai, Šiaulių par.).
- alganistrà, -istros** (l. *organistra* + *organistrz*) — Organist. Mañd-ras *alganistrà*, kuris mokėjo vargonùs dirbt Ba² 123₂ (Rz).
- algàuti** — служить, dienen. Pėrkrikštai, pagai prisiėgà *algàujà* V. Kristijanui, tūri dār *algàuti* kryžėiviams D¹¹ I 265. Jūsokitės drėšiai kàrdà, *algàukit* diėvui àitriai iř atmōnykit netikėliams už àpjuoktą jō vàrdà iř gėlbėkit krikščionis iš jū nagū! D¹³ 377.
- Algaviškiiai** — Kaukėnų (Pakalnės aps.) par. kiemas Kl^v2.
- algavóti** v. *apalgavóti* (hibr.) — opiekować się, pamiętać o czyjich potrzebach J.
- a'lgė** — teucrium (bot.) P¹ 111 (P⁴).
- álgebra** (l minkštas; sv., n.) — алгебра (math.).
- Algė-brastis** — Salantų par. vietóvardis (upė?).
- álgebriskai** adv. v. *álgebriskas*. Sprėndžia uždavini *álgebriskai*.
- álgebriskas** — алгебраический. *Algebriskieji* aritmėtikos, geometrijos uždaviniai.
- algerka** Кр ir *algierkà, -iėrkos* (l. *węgiełka* „куртка“) — vatinis moteriškas patrupas drabužis.
- Panevėžio mokiniai rašo : 10 *algerka* (Panevėžio, Krekenavos, Subāčiaus ir Žemaitkiemio par. po 1, Smilgių, Šeduvos ir Velžio vls. po 2 korteli), 57 *algierka* (Alizavos par., Bauskės aps., Biržų, Karsokiškio, Kupreliškių, Miežiškių, Paystrio, Papilio, Raguvėlės par., Rokiškio ap. — Tribučiškiiai, Troškūnų, Vabalniūko, Vaškų par., Velžio vls. po 1, Pasvalio, Pumpėnų, Salamiesčio, Šeduvos par. po 2, Subāčiaus par. po 3 korteles, Joniškėlio ir Naujamiesčio par. po 5, Pušaloto par. 6, Panevėžio par. 7 ir Smilgių par. 9 korteles), 1 *alegerka* (Vilkmergės aps. E. Deveikytė), 1 *alegierka* (Velžio vls. O. Aleknaitė) ir 1 *afigierka* (Smilgių par. A. Venskūnas). *Algėrkos* lyčiai pritaria kupiėkėnų (stud. Karazijà) *uñgėrka* ir dusetiškių *iñgėrka* arba *l'iñgėrka*. Stud. Janeliūnas (Panevėžio par., Pažalvaiai) ištaria *al'giėrkò* (iė lygiai tęsiamas, pavно-восходящее), kilm. *al'giėrkas* (iė vingiuotai tęsiamas), kas rašomojoje kalboje būnų *algicrkà, -iėrkos*.
- Algetiškis** (a- iš -e) — Panemūnio (Rokiškio aps.) par. dvaras, kurį ponai vadina I. Konstantynowo. Cf. *elgeta*.
- algierkà** Pg (v. š. al'giėrk Dvd) v. *algerka*. Siūsiuos *algieėrkà* (angiėėrkà) Pl.
- algierkikė** dem. v. *algierkà*. *Algierkikė* apsivilkusi Tt.
- Algi-mantas** — kunigaikščio vardas LT II 42, IF XXVI 330.

Algi-minas — senovės bajoro vardas LT II 40,44. ad curiam Algeminnen in terra Arvisten, ubi Algeminne, magnus satrapa, suam habitationem elegit 1371 Sc II 99.

alginiñkas (r. algiñkai SzD — jurgieltnik) — Lohnarbeiter N, наёмник. Kalėdų antradien visi *alginiñkai* mėta ūkininką Krėvė. La. *aldzinižks* „Lohndiener“, pr. *deinā-algenikamans* „padie-niams“.

Alginionys, -nių — Gervėčių par. sodžius Vr.

a'lginti — zwolywać pastuchów J.

Algirdas — kunigaikščio vardas IF XXVI 330. приведоша собѣ из Литвы князя Олгерда, Гедиминова сына Новгор. 1 лет. 1342 г. (стр. 341₂₀), Алгердъ 1345 г. (стр. 345₂₄), Алкердъ 1359 г. Карский К истории 180, Олькѣрта gen. s. 1350 г. Пташ. и Собол. № 46, князь Дмитрии Ольгердовичъ 1388 г. Головацкий № 23, Владимира Олькгердовича 1446 г. 1. c. Nr. 51, Швитриканло Олькирьдовичъ 1403 1. c. 25, Се я, княгиня Ольгирдовая Оульяния Грам. 1377 г. Срезневский Мат. I 1278. Vārmos zemėje būta prūso, vardu **Algardas* (1400 m. žaltinis rašo *Algarde* PN), kurio vardu Prūsuoje buvo vadinamas ir Lietuvos kunigaikštis: *Algard* et *Kynstud* 1345 an. Sc II 508, filius *Algardi* 1381 an. 1. c. 607.

Algirdāvas (hibr.) — 1. Olgierdowo, Naujamiesčio par. dvaras Pan.

Algis (ar *Algys*? Bg² 28) — angelus est summorum deorum Johan. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum 1580 an. (Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literarischen Gessellschaft XIV, 1 Mitau 1868, S. 88).

55 **algōčius** — stipendiarius D¹, wyrobnik Miež. Añt tō sāmbrūdzdžio *algōčiai* ĩnešē žiburį D¹³ 522. Daugýbē... diduomēnēs sēkē jā iki Vilniaus kaipō jōs *algōčiai*, kitī kaipō siuntiniai D¹¹ II 381. gaspadoriōs... nepawes ugnį saugotī kōkēm snudiuj aļgocziuj D²⁰ 5. io aļgocze buwo didē mokitī D¹⁰ 242, wergaj ir aļgoczej D¹⁰ 23₁₁. Nutraukimas algōs aļgōczems, szejminaj ir darbīnykams D⁴ 18. La. *ālgācis*, *ālgādzis* „Tagelöhner“ be nēra tik atsiradēs iš nom. pl. *ālgāči*, paskolyto iš lie. lyties *algōčiai*?

† *Algotis* N(K, Ls 578) „Lohnarbeiter, Tagelöhner“ yra klaidingai Neselmano atstatyta lytis užuot *algōčius* iš daugiskaitos lyčių (pvz.. Daukanto aļgoczems).

1. **algōti, -ōja** — lohnen, belohnen (eine Mühe) N, давать жалованье Miež. La. *ālgātiēš* „tagelöhnern“.
2. **algōti, -ōja** ir (Dk) *āлга* — 1) heissen, nennen BGLS 270, LF 96. Geiti, vadinti, šaukti Bg¹ 184, Bg² 29, напевая созывать в кучу, поючи перекликаться (о пастухах) Vo² 65, Vn, Kv („vociferari, clamitare“ Jn). tū tawē darāu ir tū tawē āigu DP 467₅₁. pafāulu cžē ālga žmōnes DPo 65, kuri rāstas ālga lāuzimu dūnos DPo 255₁₅. wa-

dina arba alga DP 219₁₁ (= DPo 290₁₀, plg. DPo 305₂₂, DP 171₁₃, 230₃₄, alga DK 28₂₅, DP 343₃₇, DPo 342₁₈, alga DP 435, 506₅). Kámug' álgame Diewá Tėwu? DK 16₂₀. Ius álgate mané Mistrú ir Wiešpatimi DPo 182₁₀. Ius mané álgate Mistrú DP 365₁₈. Apaštalas Kriksčionis algoia šwiešibj swieto PS I 13₃₂. Kas efsi? kapp tawi algoia? PS I 37₁₃. Werks ir raudos Kriksčionis, kurie... ghi lšwadziotoiu... algoia KK³ 5 (Vo¹ 66₆ 3 praet.). nefschwentieghi numirufcis šanareis ira algoiemi MT 97b (BGLS 270). bus wadintas, arba algótas Icfuah DPo 78₃₀. kuris... gerái mókia, tafsai bus algótas didžiūu karalištei dągaus DPo 172₁₈. prietelumis Diėwu tur' bŭt' algóti DP 343₃₁. kunigaikštis Tyro didinos Diewu fawi algodamas (= algódamas DP 70₂₅, 271₂₁): Diewas aš efmi PS I 24₁₇. Diewá Tėwu... Algódami... minime^a io mēilę DK 16₂₁. numireleis algót' DP 343₃₇. bieis... idant' tawēs ...Pópiezniku... Minikú... ne algótu DPo 247₂₀. 2) Refl. — vadintis. iej nētikitę... kodrinag álgatefi krikščionimis? DPo 137. karalište wadinafi dowana ir tay tiefa, bet draugie algoiafi ir algu PS I 134. algoiafi žirgays PS II 151. Dawidas buwo lābay šwyntu, a tečiau algoiasi šunim PS I 39. O dabókiš iog ne^a algóios balšu šaukencziu, bet' balšu šaukenczio DPo 34₆ (Geitl 76).

alg̃tis (a iš e) v. *alg̃tis*. Žmogūks... gývulius mylėjo, pādarynę čēdijo, tēp *alg̃s* geraī kaip tikt galėjo Bs³ 30₁₈ (Srd).

Alg-upys — Striūnos, kuri teka Nevėžin, kairiasis intakas KosL 238a, SG I 33, XI 420.

ETIM: *Alga* — upėvardis (žr. a.) || *alg̃ti* „vociferari, clamitare“. Nuo „rėksmo“ ir „šauksmo“ gauna sau vardą ir kitos upės, pvz.: *Girstupys* — Nemuno dešiniasis intakas po Kaunu || *giřdas* „слух, молва“ (*gařsas* „звук, эхо, весть“), rus. Кричка, Кричалка, Кричука Маштакoв Список рек Днепр. басс. 10, 229, 163, *Kroklys* — Nekačios upės intakas KosL 125c. Kitokią kilmę paduoda Bg⁵ LXXII 201 (lot. *alga* „Meergras, Seetang“, norv. *ulka* „Schleim, Schlamm“ E. Lidén Stud. zu aind. 30).

aliabāstras (l.; nl. ž.) — alabastr SzD (R). Priejo jop moteriszkie turinti inda alabastro brangios mostes, ir iszlejo ant galvos jo sedinczio už stało GN Matth. XXVI 7.

aliái š, Ds, Vd, **aliái** Jb (J 683 s. v. *jiek*) — až do, co do J (Kltu), еже-, каждый. *Aliái* — vienas — все до одного Uzl (plg. : *gražiái* — *grazūs* Uzl). *Aliái* mētai — ежегодно š, Ds. *Aliái* rýtas — каждое утро š, Ds. *Aliái* paskutinį grūdą sūlesė vištos J. *Aliái* galiautinio visūs pōnas išvārė dvāran J. *Aliái* viena gývolį pažįstu J. *Aliái* vieno visl išvaziāvo J. *Aliái* viena išvārė laukañ J. Pētras išdabójo *aliái* žmogų Г. *Aliái* žmogūs tūri sàvo būdą Г. Surašýti *aliái* žodį (ol'oi, ol'eī žōd'ēl'i Kp Vr). Jiē kiekvienas (*aliái* vienas) dabař taip sāko Jb¹ 49. Vīsa nēšē: *aliái* daiktēlį Ds. Pāršai suriņko visās būl'vas: *aliái* viena Ds. Išieškojau *aliái* kamburēly ādatos iř niēkur neradaū Ds. Visās, *aliái* vienas (sc. ei-

lēs), rašā ū Db. *Aliāi* dāiktui gālas ēsti BB XXV 74. Išvārē visūs *aliāi* viēnā — всех до одного Ds.

Issipazīnimas žmogāus atieydie nos 1605 m. Ld 86₂₄ (Vo¹ 60₂₀) yra spaudōs klaidā užuot alieydie nos, t. y. aliāi die nōs.

ETIM. : s. air. *uile* „ganz, jeder, all“ (iš senovės kamieno *oljo-*), got. *alls*, vok. *all* „all, jeder, ganz“.

Aliai (ar *Oliai*?) — Utenos par. sodžius.

allanderis (sv.) — голландец. Lijtuwos ukēs rieda... leido... gintarus, spinius, pelnus ir lajwams medigā i Ingliū Ir Alanderiū žiamę. o nu tinaj gabino sau skaninius ir gražinius D⁵ 232₉₆.

alldē — пивная лавка Š.

Aliegonys, -nių Kruonio ap. sodžius „Viltis“ 1909 Nr. 108.

aliejā, -iėjōs (l.) — аллея, Allee. Gražiai mātēs (sc. būvo matyti) ...gilūs šlaito prōtarpis i plāustā iř liepų *aliejā* V³¹ II 9.

alieja-daris — olejnik SzD, iš kur turi pasidarēs N žodj *aliēj-daris* „Oelbereiter, Oelschläger“ (ungebr., dafūr lieber: kuřs aliėjaus dāro, aliėjaus darýtojis K).

aliejngas — olejowaty, oleosus, oleaceus SzD, ölig N, oleisty J, Miež, oblitý w olej J, ölhaltig (ungebr.) K.

aliejinyčia (g. алéйница „маслобойка, хата, в которой бьют постное масло“ Добров.) — Oelmühle R (N), Oelbehälter K, olejarnia Miež.

aliejininkas (r. aliějinykas — olejnik SzD) — Oelbereiter N, K, Oelschläger N, Oelhändler K, olejnik, olejkarz L¹.

aliejinis Ds, *aliejnis* — olejowy, olearis SzD, L¹, von Oel od. zum Oel gehörig K, N, olejny J, Miež, L¹, olejowy L¹. *Aliejinė* palmē — olejowiec L¹. *Aliejinis* valgis — Oelspeise K. *Aliejinis* rýkas — Oelgefäß K.

aliej-malūnis, -io — Oelmühle K.

aliejnyčia v. *aliejinyčia* — olejarnia J.

56 *aliejninkas* v. *aliejininkas* — Oelschläger R, olejnik wyrabiający olej, lub handlujący nim J, olejarz Miež.

aliej-trėškė — Oelpresse R (N, K).

Aliejūnai — Salako par. sodžius.

aliejūnas (neol.?) — toks žibalas. *Aliejūnas* tesižibina jāujose A 1883 264 (P. Lipštas).

aliejuotas — ölig N, K, voll Oel N, mit Oel beschmutzt K, olejowaty J, Miež, L¹, oleisty L¹. *Aliējuotas* iūdas.

aliejuoti — salben BGLS 270, olejkować L¹. nūg aliciūtui Mis-jcholniku PM 15.

aliejuotumas — Oeligkeit K.

aliėjus vL. (g. Олей „ἄλιον“ Карский К истории 182, Олѣи А. Шахматов Исслед. о яз. Новгор. грам. XIII и XIV вв. 219, у Олею варыщи Шейн Мат. II 606) — olej SzD, J, Miež, Oel, Baumöl R, Oel KIL, N, K, oleum KIGr 69, масло (растительное), елей Š. *alieius* ir kodila RM 24b. *Aliėjaus* spaudyklà — olejarnia L¹. Kiek Wieszpatiy mana Škeli? Ghis biloia, schimta baczkū *alieiaus* 1579 m. W 106₂₇ (plg. 112₆, 157₁₇, DPo 110₃₆, BrP I 319₁₄ = v¹ 25₂₀). Anis jufsirenk delei Ruggiū ir Alea us BrB Hos. VII 5. Aliėiū... užpilai ant žaizdū 1595 m. DK 45₂₃. brągu alieiu gaufei laiftidama DPo 51₁₁, kursai ici dūst Ruggius, Jauną winą ir Aleū BrB Hos. II 3. tepij aleijumi galwa 1570 m. Mž 534₆. Tu nepatepei alieyumi (aleyumi 32₄, 51₂₁) galwos 1579 m. W 146₁. tēmėldiš... tepdami iū alieiumi DPo 110₃₆. Patepimas alieiumi — alejkowanie SzD. Pateptas alieium — olejowany SzD. Sū *alieju* ūgnies neužgesysi PŽ 42. pripilti su alieju didi katila v⁹ 34. Wis-kupas... nauji karalū aliejū patepia D¹³ 486. Visókių *aliėjų* iř žolių įduot Sch 221. Įsākė vyskūpams švęsti aliejūs didžiamėje (didemij) ketvergė V¹³ 142.

Aliėnykai (-ikai Vž I 19) — Anykščių par. sodžius.

ālieras Vd, **ārielas** Mrk (sl) — l. ajer, аир, acorus calamus (bot.).

La. āleri.

alierýnas Lp, **arielinė** (sc. balà) Mrk — alierių bala.

alierýs, ālierio (v. š. *āliero* Lp) Sn v. *ālieras*. Mės duoną, blynus kėpam aūt *alierių* (nė aūt lākštų).

alierkà, -řkos v. *arielkà* (g.) — Branntwein (veralt.) K¹.

aligātorius (sv., n.) — Alligator mississippiensis, кайман (zool.) El.

ālijimas — hasanie Δ 41a.

alijōšius (l. *elijasz*) — сабур, Aloe (bot.) Ds.

Alijōš-pievė — Vabalniņko par. pieva (mok. Paliulis).

aliksnia-budė — toks grybas (budis), iš kurio pienas teka, ольховик (?) Ds (Bg⁵ LXVII 234).

aliksnia-uogė Uš — tokia uogų rūšis.

aliksnia-vabolis, -io — toks vabalas Ds (Sadūnai).

aliksnyñė Uš v. *alksnýnė*.

aliksniñis Ds, Uš v. *alksninis*. Išsipjovė gėrą *aliksniñę* lāzdą Ba² 209₃₀ (Pagirio par.).

aliksniš, -io Aln, Ds, Jž, Km (Bg⁶ 17,50, Bg¹ 51, 118), Uš, Nj, Ut, Kp (Mit VI 1 S. CCXVII), Pmp, Slm, Pnv¹, Brž (P. Jakubėnas) = alksnis. Dirvonas *aliksniais* būvo apāuges; dabař tuōs *aliksnius* iškapōjo Rk. Šiemėt aūt *aliksnių* labai daūg žirginų Pnv².

aliksnyťė — alksnyñė. Visos kārvēs suliñdo *aliksnyťėn* Pnv².

Alimas — Plungės par. pavardė (A. Salys).

alīnē — Biertonne (M II 469 *Aklinnē* — spaudos klaida užuot *Allinnē*);

пивная лавка Š, Ds.

alinyčią, -yčios Miež v. *alīnē*.

aliniūkas — piwnicy, piwowar Miež, любитель пива; сиделец в пивной лавке Š.

alīnis, -nē — piwny, пивной J, Miež, Š, Ds. *Alinis* pūodas.

ālinti v. *ālyti* — 1) mėczyć, nękać J, ciemiężyć L¹, истощать, заглушать Š. 2) Repl. — mozolić się, nadrywać się L¹.

ālintojas — ciemiężca L¹.

Alionys — Širvintų ap. sodžius (Vilniaus žemėje), *Alionių* ežeras — Šešuolių ap. Vr.

aliōs (v. š. *āl'os*), **āl'** v. *alē. āl'os ęt tāva sptanūms teip padarýť* Dvd.

alióti — šauksmu varyti, uiti Sv, medžioklėje kiškius baidyti Vsk.

Visą ūlyčią jį *aliódavo* už iškādų dārymą Sv. Píemenes vilką *aliója*, nualiójo Sv. Žąsis *aliója*! kai arti — aliá! aliá!, o kai toli, tai — aliái! aliái! (v. š. *al'oi: o pūsilgis*) Vr. Vaiká, *nealiókit* staĩ-kaus: daugiaũ nebeatskris Uš.

Aliōzius, Alýzius — Aloysius (krikšto vardas) Nm.

Ališaũckas (jis pats rašosi -skas; sl.) — 1. Olszewski — Krekenavos, Smilgių, Surviliškio, Veiverių par. pavardė.

allšius (g. голыш як бич, гуляка як собака Шейн Мат. II 475,

У гэтаго галыша толькі ццело да душа Сборн. Ак. Н. LXXXII, 5 169) — plikšis, бедняк Lnkм (Bg⁶ 12), iš kur kilusi yra *Ališiaus* pavardė Bs¹ 171, (Ož).

Ališkiai — Beržkalnių par. dvaras ir kiemas, Įsruties aps. Kliv².

Alytā, -ýtos — Ožkabalių kaimo pavardė Bs² 14.

1. **ālyti, ālija** — hasać Δ 41a.

2. **ālyti, ālija** (g. голиць „приводить в нищету“) — nękać, mėczyć robotą i zdzierstwem J (Pšl). Tās pōnas *ālijo*, kōl paālijo (sužūdē) visai sāvo žmōnis J.

Alytiškē, Žalióji — giria tarp Krosnos, Liudvinavo ir Padovinio valsčių.

57 **Alytūs, -aūs, -ýtų** — Олита (1387 m. SP Nr. 14; 1557 m. зъ Олиты РИБ XXX 563), miestelio vardas. Graži kàp *Alytaūs* mergà — t. y. negraži Mrk.

aliūi (v. *alióti*), aliūi, o lāpinas žąsį iĩ besinešąs Vš raštai VI 41.

Aliūkas — Vadoklių par. pavardė Pan.

aliūoti — Hallo schreien J (K). Ar *aliūoti* K?

Aliušaitis — pavardė, iš kur 1578 m. pievos vardas Люшантя лавке S 4, t. y. Aliušaičio (-fa) laukė (loc. s).

Aliūšis — Skapiškio par. pavardė.

alyvā, -ỹvos (sl.: г. оли'ва, али'ва — постное и дерев. масло Добров., l. *oliwa*) — 1) oliwa (drzewo, sok) SzD, Oel R, Oelbaum N, die Frucht des Oelbaumes K, oliwa (drzewo, owoc, sok) J, Miež, Ds, Lp, деревянное, оливковое масло; маслина, оливковое дерево Š. **Alỹvos mēdis** — Oelbaum R (Job. XV 33). karwelicia... fugarizta škrinion su žalu šakiely aliwos medžio PS I 151₂. Waykay tawa, kaip jaunos aržoteles aliwos (atžales aliwos 1600 m. Vo¹ 470₂₃), aplinkuy stala 1653 m. Vo¹ 68₁₄. Tawa mote hukie tawa, Kaip Medvinis bus waifinga: Ir italiep tawa waikelei: Kaip aliwas jcepepei 1570 m. Mž 386₇. atāio... kálnop' aliwų DPo 4₂₄. Ju... aliwų šakomis DPo 176₁₀. *Alỹvų kálnas* R. *Alỹvų mēdis* R. *Alỹvų šakėlė* (šakà SA 327) R. 2) Holunderbaum K, bez L¹, сирень, бузина Š, syringa vulgaris, sambucus ebulus (*bot.*) Mt. Jáunas bernėlis... pririšo bėrą žirgėlį prieš *alỹvos* šakėlės J³ 681,4, J⁴ 450,7. Veikė mergėlė baltos *alỹvos* šakėlės J⁴ 268,5. *Alỹvų* sodėlis NS 539 (Vb).

alỹvas v. *alyvā* — масло Kt 27 (аливсь), spanischer Flieder (syringa vulgaris) K¹ 445a, сирень, бузина J (VI), V. *Alỹvas graudūs* Kl^v 187 (93 Rusnies par.), 450 (220 Piktupėnų par.). *Alỹvo daržėlis* Bs⁴ 26₃₄ (Telš. aps.). *Alỹvo mēdis* ŽCh 113₄, Kl^p (Geitl 19). Jis pririšo bėrą žirgėlį prieš *alỹvo* šakėlės Kl^v 378 (186 Krtng par.). Iis... gėdėš... wainiką iš dwijū aliwo šakeliū nupintą... algėš wieto gawo D¹⁰ 76₈. *Alỹvai*... plačiū lapū lapójo LF 14 (Šilmeiziai). O tiē *alỹvai*, o tiē žalėjie, plačiaiis lāpais lapāvo Kl^v 187 (93). Žyd... *alỹvai* l. c. 249 (131 Saugai).

alyvėlė dem. v. *alyvā*. Añt tėvėlio didžio dvāro *alyvėlė* žydi. *Alyvėlės* jūdodas vūogos žemyn šakās leñkia Oz² 39₁. Tā *alyvėlė*, žalias medėlis, baltais žiedais žydėjo. Tiejie žiedėliai, tiejie baltėjie, vėdė jūdodas uogelės J³ 681,10.

alyvėlis dem. v. *alỹvas*. Tās *alyvėlis* žalias medėlis J. Liūd' iř daržē *alyvėlis*, liūd' iř jō šakėlės Kl^v 518 (257 Tilžės par.).

alỹvynas — 1) oliwny sad SzD, Olivenwald, Olivengebüsch N, K, las oliwny J. 2) бузинник, бозняк, Hollunderstrauch.

alỹvininkas — Oelpresser N, wer seinem Beruf nach mit Oelbäumen umgeht, etwa ein Olivengärtner K.

alỹvinis r., (Ds, Lp) *alỹvinis* v., ž. — 1) oliwny SzD, Miež, L¹, was vom Oelbaum gemacht ist N, zur Frucht des Oelbaums gehörig K. *Alỹvinė* (alyvinė SInt) obelīs (jōs ēsti giēdrūs, geltōni, dideli obuoliai) Ds, Jnš. Kākinas *alỹviniū* vainikū D¹⁰ 72₆. 2) bzowy L¹.

alýv-kodis — kodis alyvai pilti K. † Alyw kodzius N yra klaidin-
gai atstatyta lytis.

alýv-kragis, -io — Oelkrug R (N, K), kragas alyvai pilti.

† alyw-stonis, -io Oelkrug R yra rankraščio skaitymo klaida užuot
alyw-zbonis.

alýv-uogė — Olive, Oelbeere R.

alyvūžė dem. v. *alyvā*. Põ tėvo lāngu, stiklo langāičiu, *alyvūžė*
žydėjo Kl^v 101 (317).

alyvūžis v. *alývas*. Põ tėvužėlio stiklo langeliū *alyvūžis* žydėjo.

Põ alyvēliū, põ šimtšakėliū, dvi seseli stovėjo J³ 574,1.

alýv-zbonis, -io — Oelkrug N, zbonas alyvai laikyti.

Alýzas Sml, **Alýzius** Nm, **Aliōzas** Lp (sv.) — Aloysius (krikšto
vardas).

Alizavā, -āvos (sv.) — Kupišchio par. bažnytkiemis Vr.

Alizōs kálnas — Gaigalių sodžiaus lauke, Kp par.

Aližbūtė dem. — Elisabeth (krikšto vardas) NS 539 (Vb). **Alžbie-
tūka** Lp.

1. **alkā, -ōs, alķā** — balokšmis A 1884 12 (J. Šliūpas), пруд, Teich
Rs. Sýkj manė miėgtantį dū vėlniu sugreibusiu tempė į *alkā*
aīt nuskandinimo (sc. *nuskandinti*) A 1885 85. Varýk árklus į
alkā; atvėsk árklus iš *alkōs* Rs. Cf. *alksna*.

2. **alkā** — Aika, miejsce ofiar J (VI, ž., Als), kurhan L¹. *Alkos* (*Al-
kōs* Sr) kálnas J, KosL 134 (Viešvėnai).

alka — lalka, baiwan J. Bobėlka išsipūderėjusi kaip *alka* pūkšo,
stóvi dūryse (plg. J I 634a).

Alkā, -ōs Skp — 1) Alsėdžių par. soda V⁸ I 47. 2) Švėkšnos par.
pieva, 3) Skapiškio par. sala KosL 180a = Mituvōs ežero sala prie
pat Skapiškio (P. Ruseckas), 4) ežeras po Dubingiais (Олка...
дл. до 20 в., шир. 1 в. Семенов Слов. III 619, Olka — jez. w gm.
Giedrojcie, pod mkiem Dubinki SG VII 484), 5) Erkšvos sodos
kálnas (Ylakių par.) TŽ I 372. XVI amž. Vidūklės vls. pievos vardas
Алкое, Алкаи S yra loc. s. *Alkojė* (v. ž. -ji).

Alka-giris, -io (Алкагирисъ 1588 m. S) — Šaukoto dvaro žemė
(Tandžiogalos vls.).

alkai — kapų kálnai, milžinų kapai Miež.

Alkaī — Alsėdžių par. soda (M. Barkus).

Alkáitis — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^v 2.

Alka-kálnis — kálnas miške netoli nuo Linkmenų. *Alkakálnis*
mės eidavom uogauf.

58 **Alkālės** — Pabiržulių dirvos tarp Biržulio ir Alkos kalno KosL 125a.

álkanas, -na Dk, R (N), K, **alkanà** Ds, Lp, Š—glodny SzD, J, Miež, L¹, ungegessen (ohngegessen), nüchtern R, N, K (hungrig Ls 384), голодный Ds, Š. Aš dár *alkanas* K. Aš užsiviežiu bilė-kaip vālgyti *álkanas*, bō tvirtōs širdiēs J. *álkanas* buwáu ir dāwete mañ ēst DPo 48₃₅. *álkanas* žmogūs; *alkanà* dienà Jb. *Alkanas* iř peř laūkà, ō grýnas nei peř sleĩkstį (v. š. *slaĩkscĩ*) Lp. *Alkans* páreisi pař laūkà, ō plĩkas nē Srd. *Alkanas* viĩkas eĩti (eĩna Miež) viešėti ĩ sodàs (iř ĩ sodžiūs Miež) PŽ 5. Iř šykštũmo iř *álkans* Jzm 23. Miēsto žvirblis iř *nedłkanas* ĉirkšćioja (ĉeřškia Sim) PŽ 30.—Sótus *álkano* (v. š. *alkana* B) nepažįsta (neiřmāno Sim, neužjaũčia Žp) B (Sch 96), PŽ 41. — *Alkaną* papeⁿet DK 33₁₇ (plg. Jb¹ 40). Táu, žmogaũ, miels diēvs daugĩř daugiaũs dovanōjo. | O tũ dár niũrni, kàd kařtais *álkaną* diēnà, | Ař skũpũs ĉēsũs suláuķes, šiũpinį grámđai Dn. Kařtais trōpijas suláuķt iř *álkaną* diēnà Dn. Garbēs trořkimas řaĩtyje suřildo, *álkaną* pasōtina iř paĩlsusį sustĩprina Sim. — Kuřđamas *álk a n a m* ¹ dũnos DPo 10₁. *Alkanám* iř juodà dúona skanĩ D (Sch 79, gardĩ Nj). *Alkanám* sausà dúona už mēdų skanēsne PŽ 5. *Alkanám* iř dirsinē dúona už mēdų saldēsne Sim. *Alkanám* vis dúona rūpi Sr. Sótus *alkanám* nepagōdo Lp. — iqs. . . ēlgetos, ūbagai, ligōnįs, *álk a n i e i i*, pawārgelei, paniėkintieii, priielieřti žmōnes, lĩnkřmĩnkites! DPo 364₁₁. — Neⁿ nōriu ių *álk a n ū* (DP 309₁₁) paĩaiř DK 49₂₂. **La. alkanas** „hungrig, gierig“ : pr. *alkĩns* „nüchtern“.

alkanũmas Ds, Lp, **álkanumas** Dk—glodnoř Miež, голод. недоедание, жадность Š. *Alkanũmas!*—řunį gývą prarýtų (r. -ytũ) Pšl. pařōtin' *álk a n u m à* DK 49₃₀.

Alka-ragis, -io—Ūsių ežero gana didelis pussalis, miřku apaugęs (ties Kũpriaĩs, Linkmenũ par.) Bg⁶ 42.

Aĩka-raistis, -ĉio—raistas ties Aĩkakalniu netoli nuo Linkmenų.

alkaroⁿas (1.; 1 mĩkřtas Dk)—alkoran. tatai iĩmus Machomētas įřake Alkaronę DPo 123₂₆.

1. **aĩkas—1)** biržis, biržtva, поща, Hain Vvr Bg⁶ 21, 42. Karāliřkoje girioje raĩdasi mēdžiais apāugusi kalvūtē tařp plýnios iř sliũgýnų, řiaĩdie dá vadinama alkēlis, t. y. mažasis *alkas* Vo¹ 294₂₆ (Galbrasćiai). qnt kaĩnajs, kōrius wadĩno . . . *alk o* kaĩnajs D⁶ 114₂₈. gaius [kaip ghe wadina *alk u s*] 1573 m. Postilē (Mit V 150). gārřina. . . mēdžiūs, *alk ū s*. Mēdeinēs 1595 m. DK 24₂₅. 2) baĩwan, идол Miež. 3) *alkas* arba, kaip řiandien vadina, dvaras D¹¹ I 324. *alkų* arba dvarų I 40, 449, 450, II 65, *alkus* I 460.

Glosē *alkas*, -a, adj., pochyly, potoczysty, spadzysty, np. *alkas lau- kas* v. *alkas kalnas* w Erżwiłku KosL 151c, 180b gali bũti ir darytinē.

ETIM.: *elkas* „šilas“ Bg⁶ 21, la. *elks* „Götze, кумир“, got. *alhs*, s. ang. *calh* „Tempel“. Alkaragis, -raistis rodo, kad *alko* senovėje būta „*ερχόμενος*“, kas šiandien atsilieptų daugiskaitoje, nes būtų sakoma *alkai*, *alų*, *alkams*... „Baritonumui“ pritaria ir germanų kalba.

2. **alkas** (g. *holk* „голк, zgiełk, Schall, Lärm“) – skardas, Echo Grv (M. Petrauskas).

alkas (g.) R II 280 (Cant. I 11) – Pockeln, Puckeln (= Buckel, Knopf Ls 175), **alka** (g. *halka* „Kugel, Turm-, Stockknopf“, l. *galka*) BrB 2 Reg. XXV 17 – Knauf. Ju jidabrinais *alkais* „Puckel“ Br (BGLS 76₂).

Alkas – 1) Salantų par. vs. V⁸ I 41 ir (A. Salys) kalnas, 2) Rietavo par. soda V⁸ I 58 (*Elkas* Vr), 3) Labardžių vls. (Rietavo par.) biržtva Vo^a 66, 4) Alsėdžių par. kalnas (M. Barkus), 5) Tiltagalių sodžiaus (5 v. nuo geležinkelio stoties Subačiaus) senieji kapai Vo^a 66, 6) Alkas – około wiorstowej długości w Czechoskach KosL 180b, 7) Saugų (Šilutės aps.) par. kiemas (vok. Alk) Klv². 8) Алкасъ 1585 m. s – augštas kalnas Krąžių vls.; 1588. 1593 m. s – Pavandenės vls. laukas, 9) Алкоса 1598 m., Алкуа-ся 1584 m. s – Vilkijos vls. dirvos, t. y. *Alkuosa, Alkuasg* (loc. pl.). Pr. Alkayne 1312 m. „Alkehnen, Kr. Fischhausen“ G¹. **alkatis**, -ies f. – Hunger B (N). Ejch... buwau... daugibeie budeghimu, alkati je ir troščkuli je 1579 m. W 67₁. Cf. la. *alkat-igs* „gierig, lüstern, ungenügsam“.

Alka-upė (XVI-XVII amž. Alkayne s) – Vidūklės vls. dirvų (prie upės?) vardas.

alkauti J^a 91.

Alkā-vietė – mišku apaugusis kalnelis netoli Visdievų sodžiaus (Obėlių par.).

alkenýba J (r. a.) v. *alkenýbė*.

alkenýbė – Hungersnot Miež (Ls 382, bei Ragnit unbekannt N, in SL. in Gebrauch K), laknienie, glód J. Sáugok, diėvai, nuð tokiðs *alkenýbės*, kokią aš turėjau J.

alkėti, -ėja Kv – laknąc J, fame premi (verbum durat.) Jn. *alkės* badgalčiai neatšeriami J.

alkierėlis dem. v. *alkierius*. Nusieičiau *alkierėlin*, pažiūrėčiau zerkolėlin, ar ėr véido skaistumėlis J^a 853,5.

alkierius (1.) – Erker R (N, K), alkierz J, L¹, Vo^a 117 (Šv), Kv. I saulietekį buo *alkierius* arba swetio trōba, kōrsaj ōziemę pussę trobos galūtūnēs sijnōs ir tōriejē du stiklo lāngu D⁵ 23₃. Rume po *alkieriaus* ir trobos lāngajs... buo... ōztwerta... dajlejs žiōgrelejs D⁵ 28₂. Petronele gražej apsidartusi iszeje isz *alkieriaus* ir sijos gret Kaziuka swete V⁷ 96₁₇. Eis Daniula į *alkierių* matēs pažiūrėti J^a 1014,19. Tėklė įsivedė

manė į *alkierių* Ž¹ 3. Kuř tiė *alkieriai*, kuř tiė augštiejei, kuř
aš jaunà stovėjau? Oz² 6.

59 **alkierūžis** dem. v. *alkierius*. Augštiejie kalnėliai — tai mào vis
mūrūžiai, geltóni žilvičiai — tai mào *alkierūžiai* J² 836.6.

alkimas — ĩaknienie SzD, Miež, das Hungern N, K, голодание Š, Ds.

Alkimas (ar -umas? ШИМЪКО АЛКИМЪ 1528 m. — Kauno gyventojas
РИБ XXXIII 66).

Alkynėliai — vok. Elkinehlen — Trempų (Darkiemio aps.) par. kie-
mas Klv².

alkinimas — das Hungernmachen K, морение голодом Ds, пост
Dk. Christus... mūmus žibina šwiefeis pawaizdais... užgirdamas...
grūnumą, rōmumą, kāntrumą, paklufnūmą, maldąs, alkinimus DPo
9₃₃, dārbus mielaširdus DPo 323₂₇.

alkinimasis — добровольное голодание, говение, морение Š. apė
alkinim ūs (acc. pl.) ir apė galėiimaši DP 586₁₃.

alkinti K, r. a., **alkinti** ž. — 1) hungern lassen N, hungern ma-
chen K, gļodzić J, Miež, L¹, не давать есть, заставлять голо-
дать, морить голодом Š. Alkinū — facio, ut quis famelicus ma-
neat, cibum non do Kv (Jn). Geraĩ aš jĩ *alkinau* J. 2) Refl. sich
hungrig machen K, добровольно голодать Š; поститься, говеть
Š, DK 37₃₃. alkinos kėtures dēšimtis dienų DPo 144₁₇. Jei patis
wiėnas pĩlwas nufidėio, tad' patis wiėnas tė alkiniš DPo 147₃₂. te
alkinieš rakā nūg' piktų darbų DPo 147₃₆. Bažnīczia mūmus šiā diė-
nā dēst' po akimis Christų W. giroie alkinatĩs ir sutĩkatĩs ju wėlinu
DPo 145₆.

alkintojas Š, -jis K — wer hungern macht K, моритель (голодом) Š.

alkis Rk, Vks — ĩaknienie SzD, J (Ls 289), gļód L¹, išalkimas Rk, ал-
kanie, чувство голода, аппетит Š. Péreina *alkis* iř nebenóri Ės-
ti J. *Alkis* didina (padidina Ms) prđtą PP 40₈. *Alkis* iř nuō-
gis skātins jĩ diėnā iř nāktĩ kltą dārbą suñkiai dirbti D¹³ 4.
Kàs rugpjūtĩ ieško pavėsio, tās prikentės žiėmā *alkio* PŽ 29. tejp
auginti wakaj nu mažū dijnū, ir paaugusis paskou alk ĩ kientietĩ, wargā
wargtĩ spejgoutĩ ar gĩjdrotĩ par niekā sau tōrieiē D⁵ 49₆. swiets...
nougĩ, alkĩ ir wargā... atentie sau regieiē D⁵ 238₁₆. O kad jau alky
parmete, seniuks wiel pradieje kalbiety Gm 22₇. Kaĩp jaũ *alkĩ* užme-
tė, pradėjo šnekučiuoti Ž¹¹. Visĩ išmlrė badū arba *alkiū* Ba²
262₂₀ (Šil).

alkys — milžinas, der Riese Grv (M. Petrauskas „Viltis“ 1914 Nr. 60)?

Alkiškė (v. ĩ. al-ķėškė Mžk) — Akmenės vls. bažnytkiemis. **Alkiš-
kės** — Trākų aps. sodžius „Viltis“ 1908 Nr. 99.

Alkius — Gĩrios balos ir pievos po Kálbutiškėmis (Dusetų par.).

Ālko kálnas — 1) grove atskirtas nuo Didžiojo Šilo, Lembo gan-
nyklų dalies (v. š. ālka kálns Kv), 2) *Ālka kálns* — blisko jeziora
Glud's, między dworem a miasteczkiem Powondeniem KosL 173a,
3) *Ālka kálns* na NO od Kalwaryi na wiorstę KosL 135a, 4) *Ал-
ка калнасъ* S — Kražių vls. 1584—99 m. ir Pavandenės vls.
XVI amž., 5) 1595 m. *Алко калъне* S loc. sing. — Vilkijos vls.
Plg. Bg⁶ 20.

Ālko pjaūnis: 1593 m. *Алка пявнисъ* S — Pavandenės vls. miškas.

Ālko sodā (v. š. ālka suōda Jn) — Rietavo par. kaima prie Jūros
upės Bg⁶ 20.

alkōlis (rašo ir: alkoholis, L¹ -lius; sv., n.) — alkohol. Nerāsime
draugų *alkōlio* garė Sim.

† **alkonas** Br (BGLS 60₉) — *hungrig* — yra skaitymo arba rašymo klaida *al-
kano* vietoje.

Ālkos (v. š. Ālkas) **kaktā** — góra w Płukściu Gudowskiego KosL
113a. Ālkas (v. š.) kaktā jest nad Jurą w par. Chwiejd. i gdzieś
w okolicach Auksztagiri KosL 144a.

Ālkos kálnas (Ālkōs Sr [Ālko A. Salys] kálnas Slnt) — 1) Laukžė-
mės par. (A. Sutkevičius), 2) Ylakių par. Vė I 53, Erkšvos sodės
lauke TŽ I 372, 3) Kulių par. Vė I 43, Jn, 4) Kaltinėnų par. Jn.
Na WS od pyli Medwajgalis jest góra Ālka s kálns KosL 184a.
5) Ālka s kálns na O od Janopola KosL 125a.

Ālkōs sodā Sr, **Ālka s A. Salys** — Salantų par. káima = 1597 m.
Алхи S.

alksnā, -ōs, ālksnā Grk — pėlkėtas alksnynas Grk, alksnynas, olsz-
niak J(VI) — kur suaugę į vieną vietą daug didelių alksnių,
alksnių krūmas VėR. Ten lapės didėsės (tos tamsiosios) vaikus
peri — mat po *alksnās* urvai apie šaknis darosi VėR; **ālksna**
Als (Jb) — pieva, kur buvę alksniai. *Alksna*, kuř ālksniai áu-
ga J (Pėlkė, kuř ālksniai áuga, — *alksna* J¹). Mūsų laukė didelės
ālksnos Als. La. *alksna* (r. *olksna* Kurm s. v. *olsza* „Erlengebüsch“).

ālksna — pieva lomoje Kv, Lache BGLS 270 (Br, Ls 369). Šįmet
išdžiūvo iš Ūdros (nom. propr.) *ālksna* Mžk. Ant antras (sc. Scha-
lies) ira Ālkfnos ir Kalnai BrB I Macc. IX 45. La. *alksna* „moras-
rige Stelle, bes. im Walde“.

ETIM. Lėkno, raisto „Morast“ reikšmė galėjo išriedėti ir iš *alksnyno*
„Erlenwald, Erlengebüsch“ reikšmės. Jei *ālksna* neturėtų nieko bendro
su žodžiu *alksnā* „Erlengebüsch“, tai ji tuomet būtų gretintina su upių
vardais *Alantas, Alanga, Alaušā, Elmė*, kilusiais iš šaknies *el-, ol-* „tekėti,
bėgti“ arba (Lidén Stud. 30) *el, ol-* „feucht, wässerig, schleimig“.

Alksna — upelis K. Jokantas (kur?). **La. Alksna** — Cesvainės (Kėsu aps.) vls. pieva LV 9.

alksnaitė — оленьяк J. Kuř daũg alksniũkų daiktė, tė *alksnaitė* J. **La. *alksnaite** „Erlenwald“ (plg. bėrzaite BW 15449,3 var. „Birkenwald“).

Alksnaitis (v. š. -aitis) — Prũsų Lietuvos pavardė Kl^v2.

Aĩksnas, Alksnėlis — 1) du ežeru už 3 v. nuo Linkmenų ties Aĩt-alksnės sodžiumi: Ольксно, озеро... р. Дисна 1517 м. РИБ XX 977. 2) Olksna — jez. na pld. od mka Rymszany (= Rimšė), 2¹/₂ w. dł. około 1 w. szer., łączy się strugami z jez. Łunajtis SG VII 521. 3) **Aĩksnas** — ežero vardas prie Daugilio dvaro, Ušpalių par. (P. Gureckas).

- 60 **Aĩksnė** (al- iš el-. **Eĩksnė** sako Plv) — 1) l. Olksnia — Šešupės kair. intakas, 7 v. ilgio SG VII 486, XI 915, išteka iš Pažerių ežero, bėga pro Alksnėnų bažnytkaimį ir dvarą Op, 2) vok. Ellern — muižė netoli Aknystos miestelio Tėvynės Sargas 1918 Nr. 16 (D. Dumbė).

alksnėlis dem. v. *aĩksnis* — olszynka L¹.

Alksnėnai (El- sako Plv) — 1) Pažerių vls. dvaras ir bažnytkaimis Op, Vo 208, 2) Vilkaviškio vls. kaimas Db, Vo 238. Abi vietovi prie Alksnės (Эльксна Vo 238) upės. 3) Plungės vls. soda.

Alksnėnas — Panevėžio par. pavardė.

Aĩksnia-balė — Giraitėlių sodžiaus (Lazdijų vls.) bala. **Alksniba-lė** — paliai Kudrėnėlių (Seirijų vls.) laukus, Cijūniškės miškė, bala Db.

Aĩksnia-kiemis — Эльскнекеми, Prienų par. sodžius. **Aĩksnia-muižė** — vok. Ellern (Onuškėnai).

Alksnėnai — Kalvarijos (Suv.) ap. sodžius Db.

alksnėnas Als, Sn, Tt, Vd — olszniak J, Miež, Erlenwald. *Alksny-nė* (ir *ankslynė* Lp) árklus gāno Ds.

Alksnėnas — Čivonių sodžiaus ganykla (Veisiejų vls.). XVI — XVII amž. Алкснина S (gen. s.) — Viduklės vls. dirvos vardas.

Alksnėnė — Олышина Vo 236, Bartininkų vls. sodžius su koplyčia Bs.

alksnėnė J — место поросшее ольхой š, Brž.

Alksnėnė — 1) Dūdosa par. upė (Olyšancka) P. Čiaglys (?), 2) Lydos aps. miestelis (l. Holszany) P. Čiaglys (?), 3) Aleknaičių sodžiaus (Lygumų par.) ganyklos.

alksninis (ir r. *alksninis* Š) — olchowy J, Miež, L¹, ž. *Alksninis* vabalēlis El (a. žiūkas Kš) — lampyris splendidula.

Alksninis — Pakuonio vls. pievos vardas (nuo Patamulšio dvaro 1¹/₂ v. į vasaros vakarus) K. Rukas.

Alksniniškė (St. Butkus; -iniškiai Vš II 9) — Kūrtuvėnų par. keltas vienkiemis.

Alksnio Kėlmas, iš kur 1599 m. Альксне (ž. *alksnę*) келмасть S — сеножать в им. Поводокстах, Крож. вол.

Alksnio Kėjos, iš kur XVI — XVII amž. Алкснекоясть S — Viduklės vls. pieva (v. селе Шунолаваках).

alksnis r. a. (Dsn, Gs, Jnšk, Kn¹, Kp Vr, Pg, Pl, Ppl, Sn, Šjl, Vlk^m), v. a. (Grk, Grz, Tt), ž. (Kv, Mžk, Rt, Trk, v. š. *alksnis* Als, Krtⁿ, Ms, Pln, Sint, alksnis A, P⁴, V), *alksnys* Bg¹ 51 — olsza SzD, D², olcha A, II, J, Miež, L¹, Erle (in Žem., auch schon im Memelschen) N v. ełksnis. *Alksnis* pakeičia daug vandens Dks. Ką tū mán ródai aūt alksnio (v. š. alksne) grūšniās Sn. *Alksnio* málkų prisikirtaū šmn. Jaū mán truūpa (trumpa V), kaip alksnio kylį pradėjo nēprieteliai kálti PŽ 17. Aūt alksnio neródyk obuolių Žg. appinej alksniū ir karklū szakosí wydamijs paundinejs issiswars-ri D³ 13. Nuō *Alksnių* piřstai parūdo Tt. Sudróžk *alksnių* žievių Mžk. *Alksniai* áuga álksnoje, pėlkėje J.

† Alksnis „olsza“ SzD, † Alksninas „olszyna“ SzD yra pataisytinai lytimis Alksnis, Alksninas, nes šk žodžio viduryje po priebalsio lietuvių kalboje turi pavirsti junginiu ks: viskėti || vskst! Bg¹⁰ 161.

R. a. (pietinių) *alksnis* (Grī, Brt, Klvr) gali būti kilęs ir iš senėlesnės lyties *elksnis* (R, K, Alv, Nm, Piv, Mit VI 1, CCXVII). Tverėčinių dzūkų *alksnis*, kaip rodo Širvydo šnektos *alksnis*, kurio *al-* ne iš *el-*, ir Dusėtų-Biržų-Pumpėnų-Panevėžio *aliksnis* turi *a-* ne iš *e-*. Taip manyti verčia žodžio *alksnis* || *elksnis* geografiija. Šiaurinėje Lietuvos dalyje (visa Pālatve) senovėje buvo sakoma *alksnis*, o pietinėje — *elksnis*. Šiaurės rytams XVII amžiuje *alksnį* su *a-* rodo Širvydas, o šiaurės vakarams — visi žemaičiai sutartinai ir šiaurės vakariečiai Gruzdių apylinkės augštaičiai (*alksnis*, bet *ekėti*, *ēglē*, *erškētis*, *erēlis*). Lietuviškasis šiaurės vakarų *alksnio* plotas geografiškai susisiečia su latviškuoju vakariniu *alksnio* plotu. Abudu tuodu plotu randasi senovės Kuršo žemėje. *Alksnio* plotas nepasibaigia Latvijoje Kuršo žeme, bet jis persikelia ir senovės Žiēmgalos (Semgallen, Зимнола) žemēn (Bw 9778, 13737, 14197, Paulsgnade, Jelgava, Ūsiņi, Vilce, Švitene, Schörstādt). Latviškosios Žiēmgalos *alksnis* rodo, kad ir lietuviškosios Žiēmgalos *alksnis* (Jas, Šjl, Zs, Laks) geografiškai imant turi senovės *a-*, o ne naujai kilusį iš *e-*. Latviškosios Sēlos (lot. Selonia, vok. Selen) dalyje (Bw 21706 var., Dzērve, Susēja, Digaļa, Sauka, Sēlpils), kaip ir Vidžemėje, Tolovoje ir Latgaloje, latviai sako *elksnis*. Lietuviškojoje Sēlos dalyje (Dūsetos, Ušpāļi, Kamajai, Panemunēlis, Biržai,

Pumpėnai, Panevėžys) sako *aliksniis*. Į rytus ir pietų rytus nuo XIII amžiaus Sėlos gyveną lietuviai sako *alksnis* (Tverėčius, Linkmenes), lygiai kaip ir XVIII amžiaus Vilniaus apylinkės lietuvius Širvydas. Ir šiaurės rytinė *alksnio* sritis senovėje priderėjo nuo Sėlos žemės, ką rodo sėlių kalbos įtaka. Sėlos latviai drauge su senojo Kuršo latviais žaltį vadina *zalktis*, lygiai kaip ir smiltis — *smilktis* (BW 1043,3, 18272 var., 18238 var., 18238,1 Šilpils, Nereta, Sauka, Zasa, Alūkštos aps.). Sako *žalktis* (Dusetos Bg⁵ LXV 306, Utena, Anykščiai, plg. Geitl 42***, Vilkamergė Geitl 122) arba *žalktys*, *žalkčio* (senoji kupiškėnų karta) ne tikrai XIII amžiaus Sėloje gyveną lietuviai, bet ir anapus Sėlos sienos, į rytus ir pietų rytus nuo jos, — *žalktis* (v. š. *žal'kčis* Tverėčiaus par.). *Žalktį* pažįsta ir Širvydo bevardis kaimynas 1605 m. katekizmo vertėjas: mēldžia ugni, Giwatės, žalkcius (išspausdinta: zalkeius!), žeminas, Deywes, Perkunas, medzius, eikus 65. St. Pūpalaigio liudijimu, *žalktį* (n. s. *žalktys*) pažįstą ir Žalčių apylinkėje, jo gimtinėje. *Zalktis*, kaip rodo garsas *k*, šiaurės rytinėje Lietuvoje tegali būti tikrai sėlių kalbos liekana, nes savas žodis būtų šiandie ištariamas *žaltys*, *žaltio* = la. *zaltis*: mat, lietuviai drauge su latviais *k* po *l* prieš priebalsį išmeta, kur sėliai (žiemgaliai) ir kuršiai jį palieka, pvz., sėlių-la., kuršių-la. *smilktis* „smiltys“: Sėlos lietuvių (lietuviškas kilimo žodis) *smėlta* Dn, Kp.

61 Latviškosios Sėlos dalies *alksnis*, kaip rodo Širvydo *alksnis* ir lietuviškosios Sėlos dalies *žalktis* drauge su 1605 m. katekizmo lytim *žalkcius* (ė užuot ė sako ciekasai — Šilakas-Linkmenes-Gryvā ir dzūkai), yra kilimo latviškas, atneštas Sėlon iš Latgalos. Senovėje *žalkčio* || *zalkša* sritis ėjo greta su *alksnio* || *alksna* sritimi. Taigi, žodžių geografija rodo, kad ir latviškosios dalies Sėlos žemės sėliai yra senovėje sakę *alksnis*, kaip ir pietinės dalies Sėlos žemės sėliai, lietuviais išvirtusieji kad sako *alksnis*.

Kuršo, Žiemgalos ir Sėlos žemių *alksnis* || *alksnis* šiose šalyse galėjo atsirasti ir iš senėlesnės lyties *alksnis* || *alksnis*. Tikrai lietuviai šiosna žėmėsna bus atėję dar tuo metu, kai savojoje kalboje žodžio pradžiōs *e-* dar niekur nevirto garsu *a-*. Žodžio pradžiōs balsis *e-* virto *a-* Kuršo žemėje jau XIII amžiuje. Įpiltį (nom. s. Įpiltis) 1253 metų dokumentas vadina *Empiltēn* (BG 428. 430. 231), o 1290 m. — jau *Ampiltēn* (l. c. 440, 231): kurš. *Em-pilt(i)s* > *Am-pilt(i)s*, kur *em-* iš *en-* = pr. *ēn-*, la. *ie-*, „į-“ + *pilt(i)s* yra vienos kilmės; su Kuršo miesto vardu la. *Piltene*. Su tuo patim priešdėliu, kaip *Em-pilt(i)s*, yra padarytas Salantų par. sodōs vardas *Imbarē* (gal. Imbarę), kurį 1253 m. šaltinis rašo *Embare* (BG 428, 429. 239). *Em-* „į-“ turi ir šiandienykštis Kuršo miesto vardas la. *Em-būte* (Endzelin Lett. Gram. 851) „Amboten“, kurį jau 1253 m. šaltinis (BG 426, 202) vadina *Amboten*. Tatai rodytų, kad Embūrės apylinkėje bent puse amžiaus ankstėliau būtų pradėjęs *e-* virsti *a-*, nekaip Įpiltiēs (seniau Impiltiēs) ir Imbarės apylinkėje. 1253 m. šaltinio Kuršo žemės vietovardžiai *Angere* (BG 427, 148) ir *Akitte* (l. c. 428 252) šiandie yra ištariami su *e-*: la. *Eñgure* ir vok. *Ekiten* (žemaitiškasis vardas man nėra tikrai žinomas: *Ekitis* — Akmenos intakas Klaipėdos aps. Bg⁷ 164₄₀. 165₆, prie Ekitės 165₂, per Ekitės tiltelį 165₂₃. t. y. *Ekities*, kuri lytis būtų

žemaičių tarmėje kilusi iš senėlesnės *Eketies*¹: *ēketis*, *-ies* Ds „Wuhne“ || la. *akate* „eine mit Wasser gefüllte Grube im Morast“).

Taigi, iš to, ką esame pasakę apie *e*-virtimą garsu *a*-, išsina, kad *alksnis* Kuršo žemėje dar XIII amžiuje galėjo išriedėti iš senėlesnės lyties *elksnis* Del sėlių kalbos artumo su kuršių kalba reikia manyti, kad sėlių *alksnis*, kuris šandie tebegyvena sulietuvėjusioje Sėlos dalyje ir visoje rytinės Lietuvos šiaurėje, bus kilęs irgi iš senėlesnio *elksnio*.

Alksnis — Šeduvos par. pavardė.

alksni-šakė — alksnio šaka Jnšk.

alksnỹtė Kp, Pnv (ir Jb rašo *-ỹtė* Btg, Nr) — olszniaak młody J, Grk, alksnių krūmai, alksnių krūmų miškelis Uzl. Klškis bėga peť *alksnỹtę* J. Vaziāvo tarp *alksnỹtės* ir diŗvų Nr. Galvijūs gāno *alksnỹtėje* (v. š. *al'kšnỹtāi*) Pl. alksnitė (v. š. *-itę*, acc. pl. *-ēfs*) Sml (St. Naginskas).

Alksnytė: 1599 m. Алксните — Piepālių sodžiaus (Vilkijos vls.) dirva S.

Alksniupiai (v. š. Al'kšnipe) — Šeduvos (Rozalimo) ap. sodžius (į šiaurę nuo Šeduvos P. Pabillonis), l. Alksnupie SG XV 23.

Alksniupis (v. š. Al'kšniþs) — 1) Šeduvos ap. upelis, kuris vasarą paprastai išdžiūsta, 2) alksnyno vardas Joniškėlio apylinkėje.

Alksnos — 1) Pašiaušės par. pelkė, 2) na NO od Kalwaryi na wiorstę jest równina łączna zwana **Alksnos** (Alksnas) KosL 135a = *Alksnos* M. Barkus.

alksnótas — olszniaak J s. v. *apuśótas*, Kv, iš kur 1595 m. loc. s. Алксноте — Šunkepių dvaro (Raseinių vls.) pieva S.

Alksnų kálnas — Kaľtinėnų par. Jn.

¹ Nekirčiuotojo *e* virtimą garsu *i* pietiniame Kurše, be *Eketies* (upės vardas: *Ekēšiai* — dvaro vardas, kurį aš randu Kálvaičio parašyme Ekē-
ozei KV³ 32, vietos šnekta tariant *Ekē'tē*), rodo 1253 m. šaltinio dar šiuodu
vardu: Aggemine (BG 428, 430, 247) „Akmenā“ ir Cartine, Kartine (l. c.
428, 429, 241) „Kařtena“ = 1584 m. Кортены, Кортяны s. Žemaičių tarmė
ypatybė versti nekirčiuotąjį *e* garsu *i* (*e* arba *i*) yra gavusi iš kuršių kalbos,
kuria dar tebekalbėjo XVI amžiuje dalis sužemaitėjusio Kuršo gyventojų,
apie kuriuos 1578 m. gromatoje (vo¹ 98) pasakyta: Mes priegtam iřch-
tirem iog daug Kurřchu ir Lietuwniku mufu řcha walf-hoziaus Ra-
gaines ir Tilřes didi Deiwiu alba řtabu garbinaghima dara. Kad žemai-
čiai žodžius piemenį, kùpetą. uodegą šandie iřtaria *plemini* (*pēimeņi* ||
pīmini), *kùpita* (*kūpeta* || *kupita*), *uodigą* (*ouđegą* || *ūdigą*), tai čia bus
kalta kuršių kalbos įtaka, pasireiškusi kuršiams išvirtus žemaičiais. Ši
įtaka jau matoma XVI amžiuje žemaičio Bretkūno šnekteje, pvz.: gennī-
tįs B GLS 284 „generys“, kalbījis 61₃₀ „kalbesys“, thīnai 58₇, 259₃₇ „tenai“.
řchitīnai 329 „šītenai“, Pellīnai 206₃₇, akminio 130₁₃, wandinio 61₃₈.

Alksn-upė — 1) Joniškėlio par. upė vs II 13, 2) Prūsų Lietuvos (Lazdynų par.) upė (vok. Alksnupp) Kl^{v2}.

Alksnupėnai — Prūsų Lietuvos kaimas B^{s7} 338.

Alksn-upiai — 1) Surviliškio par. vienasėdis, 2) Smilgių par. sodžius.

Ālksnupis (v. š. *ālksnupis*, gen. *ālksnoppē*) — Tūlnikių sodės lauko mažas upelis, Mažeikių vls.

Alkšiūnai: 1595 m. Аלקшионы — Žarėnų (Medingėnų) vls. dvaras S.

† **alkštytis** — шалить, дурачиться, albern sein, Murwillen treiben Š — yra paprasta spaudos klaida **āikštytis** vietoje. Skepetžliui, besialkštijanti (= **besiāikštijanti!**), nustumus, geltonos kšos blýkčiojo prikaišytos žalvarinių špilkų LzP (Š).

alkti, -ksta, -ko — laknė SzD, ich leide Hunger R, hungern N, K, laknač J, Miež, L¹, glōdnieč Miež, L¹, chciwie żadać J, алкать, голодать, хотеть есть Š, Ds, Kp. Aš *ālkstu* duonos, pagālbos K. Palāiminti, kuriē *ālksta* iř trōkšta teisýbēs (Jb¹ 50, 182), nēs jiē būs pasōtinti DK 33₆. Palāiminti kuriē nū *ālkstata*, nes' būsiēt pajfōtinti DPo 362₁₁. Ius alkstāt ir trokštat Suffimilimo Mž 139₁. Kristus... trōžko āiko DPo 265₃₂. Iisai āiko, idānt tu gerāutumbei DPo 322₇. Sztay tarnay mano ir wierni mano walgis, o ius newierni alkstite giers o ius trokšite MP 125₃₄. Jūk iř jiē kasmēt, mūs atlankýt sukeliāvē, kūdā vīs iř *ālkstantį* pavāsari rañda Dn. Tuštū žr mūsų pilvēliai, šaltį keñčiam *alkdami* Kl^{v1} 174 (349). **La.** *ālkt* „dürsten, schmachten, verlangen, sich sehnen“, **pr.** alkĩns „nüchtern“, **sl.** *ōlkati* (**s. bulg.** лакати, **l.** *laknač*) „essen wollen, hungern“, **sva.** *ilgi* „Hunger“.

† **alktis** (alkuis, ižalkimas — glōd SzD) — Hunger (N. K iř SzD) yra spaudos klaida užuot **alkis**.

62 **alkūmas** — Appetit Šjl. Kād nors kiek galēčiau vālgyti — neturiū *alkūmo* nėkōkio.

alkūnė — 1) lokieč SzD (rēki J, Miež, L¹), Ellenbogen R, N, K, локоть Š, ž., **aukūnė** Ds, Km. Nelōpēs *alkūnēs* nepardūosi mīlo (mīla) D (Sch 74, Sim, Miež). Į *alkūnę* (alkuny) užgāvo ŽCh 332. Suleñkite rañką peř *alkūnę* (в локте) Db. Atsiraitēs rankōves iki *alkūnių* (alkunū M I 226). *Alkūnēs* prakiūro berāšant Š. Ėmēs vaikēlį... aūt *alkūnių* (alkunū)... tārē jiems NT 75 (Marc. IX 36). Pō *alkūnėmis*... priegalvēlius padēdinēia DPo 290₇. Būk atsargēsnis sū sāvo *alkūnēm(is)* Kp. *Alkūnēm(is)* jīs tāką skirias Š. 2) die Ecke, Biegung einer Strasse, eines Flusses K, угол, сгиб, колено Š. ūpēs *alkūnē* — Arm eines Flusses R, Lp. Eīk tāmsta tiēsiai peř pievas, tai atsimēs didelē *alkūnē* kēlio Š. **La.** *r. elkūne* (*alkūnie* „lokieč“ Kurm, a- iř e-) BŪ 21111,2, **la.** v.

ēlkuōnis (|| *ēlks*, -a) „Ellenbogen“, pr. *alkunis* „Ellenbogen“: sl. *olǫtob* (s. bulg. лакътъ, rus. локоть, l. *lokiet*) „Elle, Ellenbogen“. *Alkūnēs* giminės narys yra ir *uolektis*, la. *uðlektis* „Elle“.

Alkūnė – Marcinkonių par. miškas (L. Gira).

alkūn-kaulis, -io – локтевая кость Db, Pnd, Kp.

Ālk-upis, -io – 1) Salanto upės intakas; teka per Salantų dvaro laukus Sr, 2) Laukžemės par. upėlis Ad. Sutkevičius, 3) Kvėdarnos par. soda Jn, Vž I 59, SG XV 23 ir upė Vž I 59, 4) Papilės par. upė Vž II 7. *Alkupys* – Apytalaukio par. upė Vž II 28. *Alkupis* – Miežiškių (Mieškų) par. upelis. *Alkupis* – dwór gm. Rossienie SG XV 23. *Alkupis* SG I 19, 33, 52, XV 23, XII 949 – 1) Minijos kair. intakas, 2) Ašvos, kuri įteka Veiviržan, kair. intakas, 3) Obelies, kuri teka Nevėžin, kair. intakas, 4) Srūojos kair. intakas. *Alkupys* – 1½ varsto ilgumo upelis, Dubýsos intakas (pagal Raseinius) iš dešinės pusės, ties Naviņiņų kaimu.

Alkus – upelio vardas K. Jokantas (kur?).

† **alkutis** – Hungersnot R II 212 (M II 282, N, K, Ls 575) yra spaudos klaida užuot *alkatis*.

almaīs – z ochotą, skwapliwie J (VI). *Almaīs* púola vaikāi praūstis prieš pūsryčius J. O, kād eina vanduo – *almaīs* (v. š. *ālmās*), urmulāis (jēi smaīkiai bēga īf staigā kriīta) Trk.

almanākas (sv., n., rašo ir: -āchas) – noworocznik L¹.

almē (a- iš e-) – ropa z ust trupa J (VI). *Almēs* – die aus dem toten Körper fliessende Materie B. Iš numirėlio burnos pati dāvė vųrui *almēs*, kād ne(be)gértų degtinės J.

Almē (A- iš e-: Elmē Vž II 20) – Ельма (Гелма Опись док. VI 233), Šventosios kair. intakas Anykščių par. Vr. La. *Ālmji* – Sen. Píebalgos (Kėsų aps.) vls. g. v. LV 24, *Elmāni*, Krauj-*-elmji* – Dzelzavos (Kėsų aps.) vls. g. v. LV 10.

Ālmenas (A- iš e-?) – Linkmenų par. ežeras.

almens, -nų B (kitu rašalu ištaisyta *almēs*) – die aus dem toten Körper fliessende Materie (N iš B). *Almens* bēga B. Skylės išdūrstytk, kād *ālmenys* (púliai, taniai J, v. š. strizānei Lp) iš skaūdulio ištekėtų J s. v. *išdūrstyti*.

almėti (a- gali būti ir iš e-) – ropieć J (VI), sączyć się, cieć powoli, przeciekać Δ 41a, be nustojimo bėgti, tekėti Vb (J. Petrūtis), sunktis, tekėti Sr. Neį tō tē (v. š. *ti*) tekėjimo bāčkos, alē bēt (v. š. *bāt*) va *ālma-ālma*, žirza-žirza Kp („Viltis“ 1908 Nr. 101). Prō utarus (r. k. grāižtvas) sūrymas *ālma* šma. Neuž-

gýdoma žaizdà *ālma* ir *ālma* (bēga ir bēga pūliai arbà kitókis skystimas) Dkš. Iš žaizdōs matērija *ālma* Vsr. Skystimas iš bōso *ālma* Vsr. *Ālma* taniai, kàd užsiviētrijsa isikirtūmas J. Sakai iš mēdžiu *almējo* (=salvējo Lp, kur *sal-* gali būti ir iš *sel-*) Š.

ETIM.: *el-m-* „tekėti“. Šią šaknį rodo mūsų žodžiai *almėti*, *almaš* „berom, tekinomis“, *almė* (*Elmė*), *almen(e)s*, *Almenas*. Ją randame ir kitų indoeuropiečių upėvardžiuose: trak. *Almus*, iš kur bulg. Ломъ, lot. *Alma* – Etrūrijos upė, *Almo* – Tiberio intakas (Ct. Младенов Спис. на Бълг. Акад. на наукитъ XVI 88) KZ XXXIX 262. Šaknis *el-m-* (*ol-m-*) yra išvestinė iš šaknies *el-* (*ol-*) „течь (идти, бежать) : плыть : делать так, чтобы текло = лить“ Bg⁶ LXVI 241, iš kurios yra gavę sau vardą šie aisčių žemės upėvardžiai: *Alnà*, *Alona*, *la*. *Ala*, *Alēja* || *la*. *Eleja*, *Aluotà*, *Alaušà*, *Ālantas* (Būgos Roczn. Slaw. VI 6, 37), *Ālovė*.

almýderis SInt, **armýderis** Kv, Lp (-delis Srij) – harmider, rozruch J. Teñ didelis *armýderis*.

Alminas – Papilės ap. pavardė Db, iš kur (hibr.) *Almin-aūskis* – Švėkšnos vls. pavardė. Ar nebus tik kilęs iš **Algmino* (sen. *Algi-minas*)?

Almis (-ys?) – Pavandenės par. pavardė p² 135a.

almistras (sv.) – álmonas, Milchhofmann N (K).

almistrienė – almonienė N.

álmonas (vok.) – Hofmann bei der Pacht R, Hofmann, Pachtmann B (N, K). Ir kaip kiaulės *álmono* – tik gėda sakýti – kiauliškas dainas dainuot ir žviēgt užsimānē Dn.

álmonienė – die Frau des Hofmanns N (K).

almonija (sv.) – pacht J (J rašo l'). Visàs kārves į *almoniją* išdavė.

almuō, -meñs – pūliai J (paprastai pl. t., a-, rodosi, iš e-). *Almuō* iš voties kaip vanduō *ālma* J.

Almuonė (vok. Almonis) – Prūsų Lietuvos upė ties Kraupišku Klv², Bs⁷ 340. Pr. Elmone 1325 m., Iilmune 1332 m. – jetzt Elm-Fluss Kr. Heilsberg; Almoyn 1397 m., Almoy 1400 m. – jetzt Allmoyener See Kr. Rössel.

63 **almū'zas** (vok.; N rašo almusas) – Almosen N (K, ungebr.; dafür gew. ubagŭ dalis).

almužnà, -užnos (i. **almužna* „jalmužna“, č. *almužna* „Almo-sen“, vok. 1510 m. sulche *almusen* LEK. Urk. II Abt. 3 Bd. Nr. 739, S. 529) – Almosen N, Š¹ 59, GN 8a, 159b₃₆, GrI (LB 242₃₆ 331), Mit V 177 (Ruboken Kr. Heydekrug), Tot¹ 203, Bs² 174 (Telš. aps.), Žn 47, 134, V¹¹ 57. Ubagas prāšo *almužnos* Srd (Bs² 30, Nr 37), Ds (plg. Jž Bs⁴ 192₃₂). *Almužnà* dúoda Oz (Bs⁶ 194₁₇).

Alnà, -ōs, Alnà – Kučiūnų par. upė (g. > i. Hoīna, Holanka), ant kurios randasi Alnŭ dvaras (*Alnai*), už l v. į vakarus nuo

Kučiūnų Bg, Db, Vo 48. Pr. Alna 1251 m. — 1) die Alle (Nebenfluss des Pregel), 2) 1362 m. See bei Gutstadt. Prūsų Alną lenkai vadina *Lana* TŽ I 28, kas rodo prūsišką vardą turėjus akūtuotinį skiemenį *al-*: *d'lnā*. Pietinių dzūkų, kurie šandie gyvena jotvingų (sūdų) žemėje, *Alnā* yra jotvingiškosios kilmės žodis. Kad *Alnā* būtų savas žodis, tuomet jį šandie ištartų **dlna*. Jotvingai, kaip ir kiti prūsai, mūsų *dl-* ištardavo *al-*. Taigi, jotvingų-prūsų žodį *Alnā* Sūdovės žemėn atėjusieji lietuviai turėjo ištarti **Alna > Alnā, Alna*. Žodžio kilmė neaiški: 1) *el-, ol-* „tekėti“, *Elmē, Alona, la. Eleja* — upėvardžiai Bg⁶ LXVI 241, 2) pr. *alns* „Tier“ G¹ 9, 3) *el-, ol-, „lenkti“* Lidén Arm. Stud. 128, iš kur sl. *olnita* „Wange“ (rus. ланита).

Alnas — nemažas ežeras Kučiūnų apylinkėje (Seinų aps.).

álné J³ 268,7 (*a-* iš *e-*) v. *álné* — Hirschkuh, žania Δ 41a.

álnis, -io Grk, VI (*a-* iš *e-*) — jelen J, Δ 41a. *álnio* ragėlis J³ 132,5.

álnio galvą su puikiais ragaš J.

Alnis (v. ž. ál'nis) — Labanoro par. ežeras.

Aln-upis — išbėga iš Pagirgždūčio pelkių Varnių par., kreipdamos rytų link pereina Užgirio dvarą ir įpuola į Grabės upelę Draugija VII 228 (Pavandenės par.).

alodė (s. gud. *ola dīā* „оладья“) — Fladen, Kuchen. allodes — (nėraugintus) karwuius (plane) BrB III Mos. 2,4, allodu (= ž. alo-dų gen. pl.), allodes — planiu, plane l. c. 24,5 (BGLS 270).

Aloė Ps XLV. 9 (sv.) — Aloe R.

Alona (Jn girdėjęs ištariant -óna) — Pénuvaros (Pérnaravos) par. upė Jn, rzeka wpadająca do Niewiaży, płynie przez par. Jaswojską, Łabunowską, nad nią wieś Szarawas KosL 217b, Bg⁶ LXVI 241.

alóti, -ója (ar alió-, aliúo-?) — hallo schreiben N. Aló dā mi (= *aliódami* Ds, Kp, Sv) baído vilką Dn IV 94.

alovas (jei *o* tikras, tai = l. *olów*) — Zinn Mlt IV 179 (Ašmenos aps.). TD „kalneliai alovinai“ 1 (3 kartus, Mrk), jei čia nebūtų spaudos klaida, rodytų buvus žodį *ālovas* ir Merkinėje.

Ālovė (Mrc, Db, Sužiedėlis) — Олава, Vilniaus žemės (Trākų aps.) miestelis : 3 Оловы 1567 г. РИБ XXXIII 665, з ыменья Олава l. c. 667. Olawa - 1) jez., 2) dopływ prawy Niemna przy folw. i wsi t. n., pow. trocki, par. Olita. Długość około 9 w. SG VII 521. Pr. Alowe 1355 — See bei Parkitten, Kr. Heilsberg. La.-vok. Alau — Zufluss der Berse BG 117, SG I 25, jei šis vardas skaitytinas yra *Ālāve* (Konv. vārdn. 31 rašo *ālave*, su *ā* iš žodžio *ālave, ālava* „яловица, gelte Kuh“). Poltavos gub. upėvardis Олава — Sulos dešiniasis intakas (Маштаков Список рек Днепров. басс. 59) — rodo, kad *Alovės* vardo jau būta pažįstamo indoeuropiečių prokalbės sušikimo gadynėje. ETIM.: žr. *almēti*.

alpabėtas (sv., n.; / kietas; rašo alfabetas) — alfabet L¹. **Alpabėtiškas** — alfabetyczny L¹.

alpaliuoti — mager sein Geitl. Plg. *alpuliuoti*.

Alpeikis — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^{v2}.

álpėjimas — обморок, состояние обморока Kv, Šv.

Alpeniškis: 1578, 1593 m. Альпенишки — Juodkėnų kaimo vietovardis (Raseinių vls.) S.

Álpės (Álpės, -ių; sv., n.) — Альпы (kalnai).

álpėti, -ėja Als, Kv, Šv, **élpėti** SInt (A. Salys) — alpti J, быть в состоянии обморока, находиться в обмороке Š, sich in Ohnmacht befinden, ohnmächtig sein. Kõ čia *álpėji* — nėdvesi. Biškį įsidūrė ir *álpėja*.

alpmas — das Verschmachten N, K, mdlenie Miež, L¹, обморок Š. *Alpmai* gi šiafdien bažnyčioj žmonij! jau keliñtą išneša prò duris meñk begývą! Š.

álpinis r. (Db), **alpinis** (sv., n.) — alpejski L¹.

alpinti caus. v. *álpiti* — verschmachten machen K, umartwiał ciało J, лишить чувств, усыплять || приводить в чувство Š. *Alpinti* piľvą J. Priėš didelę operaciją daktarai ligonį *alpina* kloropórmu arba éteru, apalpinę pjáusto, paskui ligonis patsai atsigeivė (Bg, atsigavina Š), nebereikia jò *alpinti* (= gaivinti) Š.

alpnas — schwach, ohnmächtig N (K, Ls 355), склонный к обмороку J. *Alpnas* žmogus.

alpnūmas — Schwäche, Ohnmacht N, склонность к обмороку Š.

Alpro'zė (Alproozy: ne !!) — rhododendron (bot.) P² 18.

álpiti, -psta, -po — mir ist übel, wehe, falle in Ohnmacht, schmachten, verschmachten R, N, K, mdleć J, Miež, лишаться чувств, падать в обморок Š, Ds. Gálvą skaūst(i) (Galvą svaigsta Sim), *álpsta* dūšià (dūšià *álpsta* Sim), duris mataū, õ (bėt Sim) negaliū išeiti (Bálkiai) B (Sch 56), Sim. *Álpsta* mergėlės širdėlė J⁴ 616,5. Širdis *álpsta*, lūpos džiūsta, ašarėlėmis žėmė plūsta J⁴ 616,6. Nuõg kraujų širdis *álpsta* Jb. Kàd jì klaūpė priė altōriaus, mào širdis *álpō* Kl^{p1} 110. Izmaelius ištróškęs *álpiti* pradėjo V¹⁰ 28. pradėjo... báitaut ir álpit DPo 198₂₂. Girioj *álpstus* (= ž. *álpstos* „álpstas“) waikelis SA 353. álpstąj atgeiwint DK 51₁₄. Kàžin, aĩ čia mirštami (mirštami Db), aĩ tik *alpstami* nuõdai? Š.

ETIM.: la. *elpe* „Luftschöpfen“, *alpa* „*Atemzug = Weile“. Pamatinė reikšmė „pūsti“, „dvėsti“ Bg¹⁰ 226.

alptinaĩ adv. — zum Verschmachten K, до потери сознания, bis zur Ohnmacht Š. Berniūkštis *alptinaĩ* prisirūkė tabòkos Š.

alpulys, alpulio — 1) zemdlenie J, omdlalość L¹, дурнота, слабость (Ls 485), вялость Š, Magerkeit Geitl (I). Kāžin kas manē tāip ūmai pāēmē *alpulys* — arī ne ligā kokiā sunki būs priki-busi Š. 2) ļarwo mdlejący J. *Alpulys* greitai apāl̄psta.

alpuliuoti — mdleć, stābieć J, чувствовать слабость, недомогать (mirēsiuoti) Š. Pradējo *alpuliuoti* V.

alpūmas — mđlość L¹. Ima manē *alpūmas*.

alpus — mđly L¹, silpnas.

alsā, -ōs, alsā — Müdigkeit K, N (Ls 207), усталость. *Alsā* jām kaipi(r) nē kām kō būdavo A 1885 314. Nealsūs, bē *alsōs* — niespracowany SzD.

Alsā, -ōs, Alsā — Mituvos dešinasis intakas Raseinių aps. SG VI 512, VII 494, VŠ I 55 (Stakių par. „Vilniaus Žinios“ 1906 Nr. 203). Alsos upelis Raseiniu paviečio. Szimkaicziu valsčiaus, netoli Rupeikiu kaimos A 1884 191 (Gužutis). Olsa — 1) prawy dopływ Mitwy w pow. rossieńskim, wypływa na pld. -wsch. od mka Girtakol, 2) prawy dopływ Świętej, 3) prawy (XI 911: lewy) dopływ Szeszuwy, lew. dopł. Jury SG VII 494. Алса, Олса 1575—1599 S — Raseinių-Viduklės-Nemākščių apylinkės upė. Олсоць Ланкеле 1599 m. S — сеножать в поле Конопинах (Viduklės vls.) возле речки Олсы и сеножати Гедвилойте = *Alsōs Lankėlė. La. Als-upes* — Bučauskos vls. (Kėsu aps.) vienasėdis (māja) LV 8.

Alsaitis : 1) Янь Алсайтис 1583 m. Акты Вил. археогр. Ком. XIV 268. 2) Олсайтис, Олсойть 1583—1599 m. S. — Viduklės ap. upelė.

Alsakis (del vardo sudėties žr. TŽ I 43): Olsoki — jez. przy wsi, folw. i zaśc. t. n., gm. Troki, o 5 w. od Trok SG VII 494, Olsoki — wś gm. Troki SG I 356.

Alsakio vietoje randame ir *Alšakį*: Alszakis — struga, lewy dopływ Olsy, która do Mitwy z prawej strony wpada SG I 31. Alszakis — lewy dopływ Olsy, prawego dopływu Świętej SG VII 494. Argi tikrai yra du atskiru vardu — Alsakis || Alšakis? — Stud. Izid. Juzikis (nuo Girkalnio-Kalnujų) rašo: „girdėjau tariant *Alšakis*: išrodo *Alsōs šakā* = *Alšakis*“.

alsas (ir sl *ilsas*) — утомление J, усталость. Turēsi *also* kōl išridinsi ākmenį J.

Alsatā, -ōs, Alsatā — Nemunėlio intakas, kuris išteka iš *Alsatōs* (Ольсета XVI amž. Опись VI 229, 279) ežero. Yra čia dvaras ir malūnas *Alsatōs* vardu tarp Kamajų, Rokiškio ir Panemunėlio. Rytiečių augštaičių *Alsatā* yra kilusi iš senėlesnės lyties *Alsetā* Bg¹ LXXV 142: mat, jų šnektose nekirčiuotasis *e* ne po *k, g, j, š, ž* pavirto *a*, pvz.: *mėnasį* „mėnesį“ Ds, Km, Sn, Lp, *Pyvasā* — upėvardis

(|| sodžiaus vardas *Papyučiai*) Ps, Pmp, Vb, *Svėdasai* greta su upėvardžiu *Laukesė*.

alsāvimas — тяжёлое дыхание š.

Alsė Jn — Švėkšnos par. upė.

Alsėdžiai (v. š. *Al'siēdē*) — Ольсяды (1589 m. S), Telšių aps. miestelis, kurį 1253 m. šaltinis (BG 428—9, 241) vadina Alisceden, Alizeyde. *Alsėdžių* ežeras — Lieplaukės par. Vš I 45. *Alsėdžių* (Alsiediū D¹³ 9) kalnėliai J³ 398,1.

XIII amžiaus vardas *Alisėdei* arba (su kuršiška epentezimu) *Alisėdei* yra ne žemaitiškas, bet kuršiškas. Ta vietovė radosi Kuřšo (Curonia, Kurland) žemės srityje, kuršiškai vadinamoje vardu *Ceklis* (lietuviškai būtų *Keklys*). *-sėdei* arba vienaskaitos *-sėdis* yra pažįstamas ne tik tai žemaitiškajai (*Trāk-sėdis* Kv, *Trak-sėdžiai* Bs⁷ 275 — Lauksargių par., *Mósėdis*, *Mėd-sėdžiai* — Židikų par.), bet ir larviškajai Kuršo daliai: Leseden, Lessede 1253 m. BG 426—7, 197, 285, Lancseden 1290 m. „la. Lankseži“ l. c. 441, 199, 286, Upseden 1291, Uppe-sede 1310 m. l. c. 443—4, 227, 282 „la. Upsėži“, villa Usme-sede 1290 m. l. c. 441, 187 prie Usmos ežero.

alsėika — dusulingas žmogus, sunkiai alsuojąs žmogus Klm (B. Kuodaitis). Jis ilgai nebepatėks — matai kád tikras *alsėika*.

Alsėika (v. š. *-ęka*) — žemaičio pavardė.

Alsėikos (v. š. *-ękas*) — Švėkšnos vls. soda ir dvaras Klumbys.

alsėjimas — sintėjimas, расположение духа. Toj' pusiej' taj audraj wertant, Tautwila nu antros pusios su Kalawijonimis ir kitajs meldzionimis traukia i tolimesnę Lietuvą, tada, kad Mindowęs kariauna sū wisū iszblaszkyta, jo pilys wienas suardytyas, kitas sū žiami suligintas, wisa uke bajsej bajsesnej nuteriotas, dar kiti alsiejimaj radusis Guduse didesnej ji gandina, Swiatopelkas paskūjis jo prietelus nu Popiežiaus sudraustas twilojo, wienū žodžiū wisur rodies paskutine, Mindowe nebnumanydymas kaip sawi beginioti ir kur bedingti tolesnej; tokemi suspaudimi ryžos pakajaus nu Kalawijonū lugoti D¹³ 482.

Alsėnai — Švėkšnos par. soda ties Prūsų siena Jn. Olsiany — jez. w pow. święciańskim SG VII 494. „Er vur zu Alsen in das lant“ (L. Meyer Livländische Reimchronik. Paderborn 1876, S. 42, vers. 1805) galėtų būti *Alsėnais*, jei kitas rankraštis užuot Alsen nerašytų *Nalsen*. Ir to paties rankraščio kitose vietose esą rašoma irgi *Nalsen*: Hin zu Nalsen in das lant 3319 v., durch Nalsen 3325.

Alsetà v. *Alsatà*.

alsėti (ir *ėlsėti* Slat, Trk) — kūpuoti, svėpūoti. Žmogūs bėgo bėgo — sustojęs *alsėjo alsėjo* Trk.

alsiai K adv. v. *alsūs*. *Nealsiai* — bez spracowania SzD 10. O kaip parjójau pàs tėvužėlį, šaūniai bārės tėvėlis, *alsiai* žvėngė žirgėlis J⁴ 36,12. Iš privažiavaū mąrgą dvarėlį, — tai *alsiai* žvėngė

85 bėri žirgėliai J⁴ 632,6. Žirgužėli, mąno juodbėrėli, kō taip gār-
siai nusižvėngei, kō taip *alsiai* atsidusai žaliojė girėlė? J⁴ 153,2,
504,4. Parbėga žirgėlis *alsiai* žvėngdamas, išeina sesėlė graūdžiai
verkdama J³ 1133,5. Ei, žirgai, žirgai, žirgytūži, kō *alsiai* žvėngi
pās stainūžę? J⁴ 864,13. Ei tū žirgėli, pariestsprandėli, kām
teip *alsiai* nusižvėngei? Kl^v 182 (90 Rukai). Parbėgo žirgs aūt
dvāro, sėd brolýčiai už stālo, tai *alsiai* žvėngė bėrs žirgužėlis,
graūdžiai vėrkė brolėliai Kl^v 480 (235 Katyčiai). *Alsiai* (утом-
ительно) dīrbo Db.

Alsiai — 1) Akmėnės par. soda KosL 161b, Db, A. Svažas; 2) Ža-
gārės vls. sodžius A. Žiegaitė, Vž II 7.

alsinimas — das Müdemachen K.

alsinti (ir SI ilsinti) caus. v. *ilsti* — trudžę kogo SzD, müde ma-
chen R, N, K, утомлять J. *Nealsink* arklīų ilgai važiuodamas
bė jókio ātilsio J. *Alsinu* āš jįjį priė akmenų vařtymo J. Tōks
švarūmas manė (grāmbuolį) baisiai *alsina* Db. Būvo táu (sc. ber-
nužėli) nelankyti (sc. manės, mergėlės), žirgėlio *nealsinti*, būvo
jōti, bernėli, táu į kitą kiemėlį J⁴ 316,4.

alsintojas (-jis K) — wer müde macht.

Ālsionys (Ālsioniai) ir Ālsionėliai (v. ž. -nėl'ei, kur e ne iš ēi) —
Adutiškio par. du sodžiu.

Alsys, Āsio Jokantas — Papilės (Db, P¹ 132) ir Viečkinių par. pavardė.

alsyti, also (plg.: Paaljaũ — müde machen R II 259) — alsinti J.

alsu K, alsu Ss n. v. alsūs. Bėgk, bėgk, žirgėli, pariestsprandėli (ž.
-ėlis, a. -ėlis)! Kām *alsiai* nusižvėngei? Aĩ táu ỹr suĩku (ir r. sunkũ
Ds), aĩ táu ỹr *alsu*? Kl^v 183 (91 Katyčiai). Siuñtė manė anytėlė
į kamārą rugių mált: rugiai šlapī, gīrnos suĩkios — *alsu* yrā vie-
nai mált Kl^v 407 (200 Rukai). O kād išeitų mūd̄vies sesýtė, kād
jī mán duotų lābą rytėlį! Žodūką sākė, aĩtrą ištārė: tai *alsu*-gai-
lu mán ỹr brolýčio Kl^v 477 (234 Rukai).

alsūmas — die Eigenschaft des Müdemachens K, утомительность Š.

Alsuo'dis, -džio — Labanóro par. ežeras, nuo kurio kilęs yra
vienasėdžio vardas *Pālsuodė*. Del vardo galūnės plg. Kuršo žemės
vietovardį la. *Vainuoda* (vok. Wainoden; v. ž. la. *Vaiñ-* iš senėlesnio
Vaiñ-), kurį žemaičiai (Yl, Ms, Skd, Šts) ištaria *Vainiauda* (A. Salys).
Cf. La. *Alsava* — upė LV 116.

alsuoti — тяжело дышать J, Š, kvėpuoti Kv, дышать Kr 22, smar-
kiai priiisus dūksuoti, ilia ducere Jb, schwer und tief atmen,
keuchen. Pailšę nuō greito ėjimo *alsuoja* (suĩkiai dūsuoja), ma-
tai, tūri siñti J. Ligónis ramiai *alsuoja* LzP¹ 461. *Alsuoja* miřda-

mas žmogus J. Greitai šilsta iš suñkiai *alsuoja* Vt 111. Žiatuntis dajktaj ne tur plaucziu ir ne alsuj KosL 15a. Užilšęs šuo zuikį begiñdamas (v. š. ba-) *alsuoja* (lekiuoja; v. š. a'sou) Als. Tánkiai *alsuoja* iš virpa drugio krėčiamas Vt 74. Kõ *alsuoj*i kaip varlė peĩ tvorą šókusi? Kv. *Alsuoja* (elsuo V, alsou D' 166) kaip róną (Bg¹⁰ 123) pjáudamas Sim. *Alsuoja* (yctae Jb) širdis Nm. Añt vienõs (sc. šakõs) kukavaũ, añt antrõs *alsavaũ*, nuõ trečiõs uog-
gas rinkaũ J³ 1250. Arklyš *alsavo* nuvařges Vo¹ 296₁₀ (Galbrasčiai, Ragaĩnės aps.). Raibà gegėlė... tõlei *alsavo*, kõl iškukávo dũkrėlė Nm d. Suñkiai *alsuojas* — zdysały L¹. dar alsuojentę nunesze i kalini V⁹ 162.

alsùs, alsų — ermüdend K, N (Ls 260), nužacy, mozołny L¹, утомительный, скоро устающий, легко утомляющийся š. *Alsùs* dárbas Db. *Nealsùs* — niespracowany SzD. Aĩ àš táu sunkùs, aĩ táu *alsùs*? Nm d.

Alsutuva — Meškuičių ap. miškas.

Alšakis Grk, Kln v. *Alsakis*.

alščiukas Lk, **álštikas** Lp, Sml (l. halsztuk, alsztuk iš vok. Halstuch), *alstrikas* Slnt — kaklaryšis.

Alšė — Olsza SG VII 507, Jėzno par. upė.

Alšėnai — Олышаны, Garliavos par. dvaras.

Alšynė (ag -lnė?) — Biržų par. vienasėdis Vš II 17 (Ольшине).

Alš(i)nykas (r. a.): зъ Дявилтова (=Dėltuva), Понырѣ, Рѣши, съ Олпникѣ, съ Винца, з Орливкишокѣ, въ повѣте Виленскомѣ 1567 г. РИБ XXXIII 493.

Alšvanga (v. š. *álšonga*: v išnykti turėjo prieš *φ=u*: *õnta* „vánta“, *õšps* „vąšas“) — vok. Alschwangen, Kuršo žemės miestas, į šiaurę nuo Ūžputės (vok. Hasenpot), o į vakarus nuo Kūldingos (vok. Goldingen). *Alšõnguõ kõnėgáwa mõna diēde* Mžk.

Lėtviai Alšvangą šiandie vadina **Alsunga**, kuris vardas yra išriedėjęs iš senėlesnės lyties **Als-vanga*. Pastarajai lyčiai pritaria XIII—XIV amž. šaltiniai, rašydami: 1230 m. Aliswanges BG 419, 178, 284, 1253 m. Aliswangenhen l. c. 427, 1338 m. «die beke Aliswangenhe» l. c. 447. Žemaičių *Alšvanga* rodo, kad kuršiškasis vietovės vardas *Alšvanga* (iš čia **la**. *Alsunga*) nėra kilęs iš **alskvangos* „alksnių trakas (lydimas, laukas)“: **pr.** al(i)sk-ande „alksnis“, **pr.** wangus „lydimas; trakas“, **lie.-pr.** *vanga* Br „dirva“. *Alksnis* nesiduoda surišti su vietovardžio pirmąja dalimi *alš-*|| **la**. *alš-* del priebalsių (ks: š) ir priegaidės nesutikimo. Ką kuršių kalboje yra reikšęs žodis *álšas* (ál'ia), šiandie mes dar nežinome: tik tiek tėra aišku, kad ne „alksnį“. *Alš-vangą* žemaičiai pažįsta dar iš tos gadynės (prieš XIII amžiaus pradžią), kai patys kuřšiai vietoje **Alšvanga* dar tebeištarydavo ***Alšvanga**. Kad žemaičiai Kuršą jau pažįsta nuo senų laikų, be kito ko, rodo dar šiuodu

vietovardžiu: *Ōžputė* (v. š. *uóšputę*) = kurš. *Āzpute* „la. Aizpute“, *Rūkiava* = kurš. *Rucava*. Ir Žiemgalą žemaičiai pažįsta nuo nebeatmenamų laikų, ką rodo žemaičiai, ištardami Žiemgalos miesto vardą *Aūce* (la.) kai-po *Āukė* (v. š. *aukę* Mžk).

altanà, -ānos (sv., n.; ištark / kietai, kaip lenkišką *ł*) — palapinė, l. *altana* L¹.

66 **altarācija** (l.) — alteracija Kv.

altarijā, -ljos Pnv, **altārija** Ds (l. *altarja*) — altarija, altaristos namai (kaip ir jo klebonijā).

altaristā, -istos (l. *oltarzysta*, g. алтарист) — altarysta Ds. Tąn wajką pramokie truputi raszta Paļangos altarista kunigas Jonas Baužinskis V⁷ 57. Sumą ļajkie klebonas... Pamoksļā sakie Altarista..., kurio ilga nosis, o galva giera V⁷ 39₂₈.

āltas (sv., n.; / ištark kietai) — alt (muz.) L¹. Žem. *āltas* (v. š. *ālc* Slt, Tl), r. a. *ōltas* (v. š. *āltas, āltas* Ds) yra lenkiškos kilmės žodžiai.

alternatyvā, -ỹvos (sv., n.) — alternatyva L¹.

āltinis r., **altinis** v., ž. (sv., n.) — altowy. *Altinė* vijolė — altówka L¹.

† **altoras** Br (BGLS 101₂₈, 206₃₀: naughi Altora l x) yra rašybos arba skaitymo klaida, nes Bretkūno šnektose, kaip ir kitur, buvo sakoma *altōr(i)us*: ant Pono Altoriaus BGLS 206₃₈.

altorēlis dem. v. *altōrius* — oltarzyk (maldu knygelė) L¹. Jau (O J⁴ 151,10) mąno vainikėlių *altorēliai* kaišyti J⁴ 23,18, 151,10. Aš palaidosiu mergytę savo, aš palaidosiu jaunąją savo margoj bažnytelėj pō aukso *altorēliais* Kl^v 130 (62). *Altorelius* (ir *altori-kūs* Ds, Kp, Rk) apliņk bažnyčią nēšą Lp.

altorjja v¹³ II 116, 139 v. *altarijā*.

altorinis ir r. (Ds, Lp) **altōrinis** — zum Altar gehōrig K. *Altorinis* dėkis.

altoristā, -istos (l. *oltarzysta*: тотъ Олтариста 1517 г. РИБ XX 441, мы пытали того Олтариста князя [= kūnigo] Щеануса l. c.) v¹³ II 25, 67, 139 — altarysta.

altōriškas — altarmässig K.

altōrius vL (sl.: l. *oltarz* || на олтарь 1517 м. LieM РИБ XX 441, по-сполоу волтаря Зап. рус. Сб. XV в. 46) — oltarz SzD, Altar (sonst diēvstalis) R, N, K. Nešiójamasis *altōrius* — portatyl do mszy (plg. SzD 277). Žvirbliai... dūž *altōrius* lizdūs nēša PŽ 51. Eina kūnigs priē *altōrius* J⁴ 599,6. Reīks vinčiavot, priē *altōrius* stót Kl^v 206 (105). Kaip išėdo į kariētą, gražl jį mergėlė; kaip pristōjo priē *altōrius*, gražl jumprovėlė J⁴ 971,4. Kōl kūnigas priē (v. š. prē) *altōrius*, tai šveñtas, ō atsitrāukė nuō (v. š. nō) *altōrius* — ģr tōks pāt žmogūs Sln. kas altoriui tarnāuie, izg'

altoreus... tur' turēt pēna DPo 278_g. Īlēisk kiaūlē ī bažnīcīā (v. š. *bažņnīcē*), ģlps īf aīt *altoriū* (ž. instr. s.) Sim. **La. altāris** (r. oltors „oltarz“ Kurm, pī oltora BW 6622,2), **pr. altari** „Altar“.

ISTORIJA ir ŠNEKTOS. 1547 Mz (šwetaštespi altoriaus 28₁₀, Ape... Sakramenta altariaus 25₁₀), 1579 w (Sacramentas Altoriaus 18₁₀), 1595 DK altore^{us} 30₃₂ (altoreu^{sp}... prieit 1599 DPo 49₁₄), 1590 Bp I (BGLS 206₃₆ : ant Pono Altoriaus, kur šchwenta Ugnis ir Pellinai buwa Makk. II 13,8), 1629 ps I 17₁, 18₂, 94₁₀, 95₁₀ altariaus, 1787 ZCh 3_g pry altoriaws klawpufis... Diewa prafie. Sukietėjusj r rodo: 1579 w 36_g Altoraus, 1605 Ld 78₁₇ altoraus, 1668 Ch (Mit IV 244) Altoraus, 1701 NT 380₁₃ niekas ne tarnawo Altorui, altoraus LF 21 (Kloschen), po altorum TD 4 (pas altorų l. c. 61). Janiškiečiai (stud. P. Butėnas) sako *altōrs*, gen. *altōros* (-os iš -ous, senėlesnio -aus) ir *altōra* (-a iš -ā = r. k. -o), kas yra naujadaras (*sūrs*, gen. *sūra* = r. k. sūris, sūrio).

alūčius N, Sch dem. v. *aliūs*. Atvažiuoja meškà sū *alūčiaus* bačkà J⁴ 905,1. Tai mūms, svōtai, tai giliūkas: tai mūmis, tai mūmis īf *alūčiaus* yrà J⁴ 529,6. Mergužēle, lelijēle, nesidūok pērkalbēti, nedūok žiedo, nei vainiko, nei meilių žodēlių! Dūok *alūčiaus*, dūok midūčiaus, tegū jōs, nenakvōs! J⁴ 55,3. *Alūčiaus* negāvē J³ 1267,2. Susēdo svetūkų penkiōlika... išgērē *alūčiaus* dū bėrainius Klv¹ 281 (151 Lazdynai). *Alūčium* lijo, midūčium snigo J³ 1363,2.

alū-daris — piwovar SzD, J, Kv, Braukūfen K (in SL. gebr. K), kubel do robienia piwa J, пивоварный (adj.), пивовар Š. *Alūdaris* kātilas — Braukessel R (N). Kūbilas *alūdaris* — Bierkūfen, Braukiefen R (N). *Alūdaris* kūbilas, *alūdarē* trikōjē Š. *Alūdaris* brāvaras — пивоваренный завод Š. Gēras iš jō *alūdaris*, mōka gārdų alūtj padarjti Š. **Alūdarē** — tam tikras namas, kur alų daro Pnd, Kk. **La. aldaris** „Brauer“.

alūdē — 1) пореб, piwnica Mk¹ 6, J. Pelūdē, kuī pelūs, ō *alūdē* (ir *alauniā* Pnd, Svn, *alaūnē* Rgl), kuī āļų laiko sukōštā bāčkose J. 2) Biertonne R, M, K, пивная бочка J (Bierfass Ls 281). Aprūko *alūdē* — opukla sēj beczułka SzD 228. Medžiaga unt druſkiniu, unt aludziū szD s. v. *klepki*. 3) пивная лавка, Bierstube Š.

alūdinē — пивная лавка Uš.

alūdinis r. — пивной, zum Bier gehörig Š. Atnēšk, Petriūk, *alūdinē* rēčkā, kuī salýklā meñčia Kp. Mūsų kaimoje užāugo tōkie didelē bastūčiai, jōgei iš vienōs galvōs šimtā *alūdinių* kubilų mōters prigrāižo LP.

alūdis, -dē — пивной, zum Bier gehörig. *Alūdē* bačkà — Biertonne B, Ds, Vd. *Alūdē* rēčkà — kuř alūs dāromas, sūpiliamas Ds, Vd. *Alūdē* gēlda — kuř ālų dāro J. *Alūdis* (sc. iñdas Bg) — piwne naczyńie Δ 41a.

alūkas N dem. v. *alūs*. Bevālgant žvirblųtį, betrāškinant, išmaukē *alūko* dvi pūsbačkī Sch 17.

Alūkēnai — Олукияны, Traupio par. vs. Vr.

Alūksnē (n. v. = la. *Alūksne*) — 1) Rytinės Vidžemės miestelis (vok. Marienburg), 2) Pededzės upės intakas tenai-pat TŽ I 33, 385.

Alūkstā, -ōs, Alūkstā — latviškosios Sēlos dalies miestelis (vok.

Illuxt) TŽ I 385. S. la. *Alūksa* „Alūksne, Marienburg“, ką rodo pliskuvėnų skolytinis šios vietovės vardas Олыста TŽ I 33 || la. *Alaūksis* — Piebalgos apylinkės ežeras || kurš.-la. *Aluokste* (*Aluoksne* SG II' 228) — ein nicht unbedeutender Fluss, der bei Sackenhof mit der Durbe sich vereinigt BG 226. Pastarosios upės vardą šaltiniai rašo: 1230 m. *Alostanotachos* BG 419, 226, 1338 m. *Alouste* l. c. 446, *Aloiste* l. c. 447, 1350 m. an de beke *Alauxte* l. c. 448, 312. La. *Aluoksn-ite* — Aiviekstos (vok. Ewst) kairiasis intakas, ilgio 23 v. (Konverz. vārduca 49), kuri dar 1460 m. tebebuvo vadinama *Alūksa* (ein beke, Alluxten genome Livländ. Güterkunden I 357); *Aluokšna* kalns LV 48 (Lēdurgos vls., Rygos aps.).

Trečią *Alūkstā* (vok. *Alukst*) randame Bauskės apskrityje prie Yslykio (*Yslykis* = la. *īslāis*) upės.

Alūkstā (taip ištardavo mano tėvas Bg) kupiškėnai ištarią *Alukštā* (važiavoja *Alukštōn* Vr).

alūlis dem. v. *alūs*. Aš *alūlio* nei burnōn nējėmiau Vln. ž. d. (Jb).

Kād (sc. būrtį) midūlio, kād saldaūs, kād *alūlio*, kād gardaūs...

Lp d. Liñksta tavo galvėlē tēp kàp aguonēlē nōg girtūjų *alūlių*, nōg saldūjų midūlių TŽ I 181 Nr. 72, (Vlk).

alumīnis, -io (sv., n.; aliuminijus — glin L¹) — Aluminium, алюминий, глиний.

alūnas (l. *alun*) — Alaun R, N, alun J, Miež, L¹, квасцы Ds, Pt 200, Zn 22. La. *alūns* „Alaun“ Stender Wb. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, 473, *aluōns* RKr XV 71.

Alunčiai — Vilkamergės aps. dvaras „Viltis“ 1911 Nr. 87.

alūningas — aluniasty Miež.

alūninis r., alūninis — alunowy Miež.

Aluntā, -ōs, Āluntā Uzl, Btn — 1) Ованта, Utenōs (seniau Vilkamergės) aps. miestelis ir dvaras A 1884 358. 2) dešinasis Šventosios (ar Virintōs) intakas tenai-pat, kurį dažnai vadina ir *Aluntēlē* (v. ž. *Aluntēlā*). Ованта negalėjo kilti iš Alantōs, o *Aluntā* lengvai galėjo šito kampo kalboje išriedėti iš *Avantōs*, nes čia senovės jun-

giniui *van* dažnai atliepia *lun*, pvz.: *lumzdēlys* „vamzdelis“, *lūšas* „vāšas“ (sen. **vañšas*) TŽ I 14). *Aluntā*=*Avantā* „Owanta“ būtų vienšs kilmės su la. šaltinio vardu *avuōtis*.

Vadoklių par. upėvardis *Aluntā* (Vš II 23 rašo *Alanta*), kaip ir Ramýgalos par. sodžiaus vardas *Aluntā* (Vš II 11 *Alantā*), kurį rusiškai vadina Олонта, gali būti kilęs iš senėlesnio vardo *Alantā* (v. *Alantas*). Velžio valsčiuje *Aluntā*, -ōs (v. š. *Alōñrō*, gen. *Alōñtas*) įteka Nevėžin. Rusai pastarąją upę vadino Олонта.

Āluntys, -nčiū (nom. pl. **Āluntys** Užl; Vš II 22 rašo *Alantis*)—Vadoklių par. sodžius.

alūnūotas—*alunowaty* Miež.

Aluoja (n. v. = la. *Aluoja* LV 109)—Vidžemės (Válmieros aps.) muizė ir bažnytkiemis.

Aluošā, -ōs—Лова, Ašmenōs intakas, bėga per Astravo (Островец) ir Gervėčių miestelį.

ETIM.: *Aluošā* (žr. šž.) || *el-*, *ol-* „tekėti; tilžti“. Šaknies priedurą -*f*- (ide. *kē* „palatali“) rodo ne tiksliai *Aluošā*, *Aluošā* ir *Alšē*, bet ir gudiškasis balos (pelkės) vardas: алёс „топь, зыбкое место, болото“ Карский Белоруссы I 127, „мокрое место“ (Косюг алёс. Пореч. у.) Добров. 7: пацяһнетца у алёс (с. Лучицы Мозыр. у.) Сержп. 5, Нема́ як бэ’нни вадзэ́ и пашла́ ена́ на бера́нн, зата́пила алёс и по́ле (Б. Рожин Слуц. у.) Серж. 13 || алсе „болото среди леса, заваленное деревом“ Нос. || алъсá-вина „болотистое место, пересекаемое ручьем“ (Бельск. у.) Добров. 8.

Gudiškasis žodis yra kilęs iš ide. prolytės **ōliḱos* m., **ōliḱom* n., kam lietuvių kalboje šandie atlieptų lytis **uolišas*.

alúotas—turis alaus. O teñ mēs rāsim *alúotą* stālą LB 51 (Jb).

alúoti (ar *aliuoti*, *aloti*, *alioti*?)—hallo rufen K. Cf. *alióti*.

alúoti—wymawiać i zamiast i j (VI). Pinčiūkai *aluoja*, t. y. sākko „kalbėti“, „mergėlė“, ō nē „kal’bėti“, „mergėl’ė“ J.

alúotis—уговаться пивом, einander mit Bier traktieren. Dabař darbýmetē: kviečiaĩ vėžti, vasarójus pjauti—nērā kadā *alúotis* š.

Aluotis Sv (*Aluōtē* Vš II 24)—1. Olotka SG VII 525, Svėdasų par. upė Bg⁶ LXVI 241.

Āluotos, Aluotū (*ālōtās*—mano tėvo, o *ālātās*—mano sesers ištari-mu Bg. Mano tėvo *q̄* iš *uo*: *ūžq̄las* „žžuolas“, *dōs* „duōs“. Jaunes-nėji karta pusilgio garso *q̄* vietoje šandie ištaria pusilgi *ā*: *ūšālas*, *dās*)—Олаты (съ Олатъ въ повѣте Упицкомъ 1567 m. LieM РИБ XXXIII 494), Svėdasų par. sodžius ir valsčiaus raštinė Vš II 24.

La. Aluot-enes—Lozbergio vls. (Valkos aps.) pievos LV 78.

alupkā, -ūpkos (l. gen. s. *olufka*, nom. pl. *olufki*) Š¹ 73, Ds, Gž (ir *alavėlis* Gž), **alúopka** (v. š. *alūpka* Sint)—ołowek (Bleistift).

alūs vL—piwo SzD, J, Miež, Weissbier B, Littauisch Bier, bleich; aber Pywas heisset Schwarzbier R, schwaches Bier, so die Lit-

tauer sich selbst brauen M, eine eigentümliche Art Bier, welches die Litauischen Bauern zu festlichen Gelegenheiten sich selbst brauen; es wird aus einem von Gerste und Hopfen zu gleichen Teilen gemischten Malze, welches sehr wenig gedarrt wird, gebraut; es hat eine gelbliche, meist unreine Farbe, und einen süsslichen Geschmack, berauscht aber leicht N, ein bierähnliches Nationalgetränk der Litauer K² II 106 (Ls 239, Lpn 89). Apmušojės *alūs* B (M). Apvalūs *alūs* — geht leicht herunter B. Bangūs *alūs* — widerliches Bier B (K). Blōgas (silpnas K, leñgvas, miėrnas, skýstas B) *alūs* — schwaches B. Čýstas *alūs* — klares B. Drútas *alūs* — starkes Bier R. Girtūs *alūs* — berauschendes B. *Alūs* kaĩ meñtalas — trübes B. Kirpterėjės *alūs* — etwas härtlich, saures B (R). Leñgvas *alūs* — leichtes B. Macnūs *alūs* — starkes Bier K. Mielĩų papjáutas *alūs* — schaliges B. Nenusidávės (nenu-siteĩkės K, nenutiķės SInt) *alūs* — missratenes B. Miėrnas *alūs* — mittelmässiges B (geringes K). Nusiriņkės *alūs* — klares B (M). Nustelbės (nustelbės J, nustaĩbės Kp, Pnv) *alūs* — schaliges B. Nuvėšės *alūs* J. Prástas *alūs* — piwsko L¹. Ragúotas *alūs* — man will es nicht anzapfen, hält damit zurück B (M). Ramūs *alūs* — das Bier hält einen auf B. Skýstas *alūs* — dünnes B. Smagūs, skanūs *alūs* — wohlgeschmeckendes B. *Alūs* šnekūs — macht beredt B. Šviėzias *alūs* — frisches B. Tráĩšus *alūs* — lieblich, dessen Schaum raspelt B. *Alų* daraũ — Bier brauen B, R, Ds. *Alų* kóšiu — Bier fassen R, Ds. *Alų* pàkeliu — ich vertrage Bier M. Druñščiasi *alūs* SzD 22. Nusistóvi *alūs* SzD 44. *Alūs* pėreit manė — ich bin betrunken M I 4. *Alūs* dũksta, ō girtas padũkės J. *Alūs* bė apynĩų, sviestas bė drũskos, žirgas bė uodegōs, žmogūs bė dorýbės — niėkam nėdera PŽ 5. *als* bė *prōtos*, *dūon* bė *płōtos*, *gráž mergáitę* bė *vainika* (vỹnas, komũnija, kũnigas) Lnkv. *Alūs* dābar nepaveĩks, biškeliũko mĩdaus reĩks Sim. *Alūs* gėrti nesveĩka Nm. *Alūs* manėš nepriveĩks (nepaveĩks D), degtinėlės dābar reĩks Sim (mán dār mĩdaus reĩks Sch 74). *Alūs* ne vanduo, kũnigas ne piemuō Pln, Žp (ō pōnas ne piemuō Sim). *Alūs* ne vanduo, (ō Sim) kũnigai ne piemens B (piemenys D⁴ 51, M I 4, Sim). *Alūs* ne vanduo (unduo V), ožkà ne gývolis (galvijas Š), mōtriška (mergà Š) ne šeimýna PŽ 5. Gerà girà — gėrk pàts, blōgas *alūs* — dúok mán Sn. Iĩ gėlės žledas iĩ *alūs* pagaliaũ išsi-kvepia Jb¹ 92. Šáltas miėgas, kàd *alūs* kũbile rũgsta B (Sch 89). Tàs jō *alūs*, kaĩp kumėlės mĩžalai Op. Žmogūs bė dorōs, kaĩp *alūs* bė apvynĩų, niėkam netiĩka Sim. — *Alaũs* (alumi) pasigėrti

K² I 28. Gāvēs *alaūs*, užsigeisi iř midaūs Sim. Kād anksčiaū būčiau žinojęs tókį svėčią atvažiuosiant, būčiau neiškeitęs *alaūs* nepasidāręs Jb¹ 140. Mán (v. š. má) nereiks *alaūs* darýt Nm d. Nuō *alaūs* gálvą skaūs Sim, Psl. Nuō *alaūs* piľvą skaūst, nuō medaūs dár labiaūs, nuō brangvỹno būs geriaūs Sch 45 (Lazdėnai). Nuō *alaūs* piľvą skaūst, nuō brangvỹno pasigaūs l. c. (Kakšiai). Nuō *alaūs* galvą svaigsta, nuō degtinės dá labiaūs Sim. Tóks tókį pažino iř aīt *alaūs* pavadino PŽ 47. — Kàs *āľų* gėria, šimťą mėtų tvėria J. Nėškit *āľų* aīt stālo Klv¹ 306 (161 Saugai). Peř *āľų* pėrsokęs (pėrėjęs) B (Sch 107). Suuodžia *āľų* B. Šalts miėgas *āľų* jaūčiant — man kann nicht schlafen, wenn man noch Bier vorrätig hat B (M I 4—5). Šiańdien *āľų* gėrsim, rytó iškeľiausim i Vengrųjų žėmę Sch 13. Šiľťą *āľų* gér (= bāras) Sn. Tėvėlis *āľų* dārė Ns 62 (Ppl). Tlč tỹloms, laikýk *āľų* krikštýnoms B (Sch 74). Viľkas *āľų* dārė, žvirblis misą maišė, gegužėlė — nabagėlė apvyniř pritaísė J⁴ 904,3. Visas sviets *āľų* dāro, tik keturi kiemaĩ nedāro (Kadagỹs, ėglė, pušis, ėglius) B (Sch 58) ms. — Senovės čėsuos *aluĩ* lynójo, miduĩ miglójo (myglójo Klv), meduĩ šarmójo Klv¹ 356 (176 Šilėnai). — *Alaũ!* — aš nuō tavęs pabalaũ Psl, Sim. *Alaũ*, alũti, māno meilũti! Kōl tavė gėrsiu, tōlei nesĩgriu Klv¹ 356 (176). — **Alūs-midus** (ir ž. midus Sr): Dúok, močiũte, *alaūs-midaus*, nedúok, močiũte, vainikėlio! Kaĩ padúosi vainikėľi, reiks išdúoti manė jáuną J⁴ 78,13. Dúok, močiũte, *alaūs-midaus*, nedúok māno vainikėlio J⁴ 474,8. Reiks svečiáms *alaūs-midaus*, žirgėliams abrakėlio J⁴ 958,7. *Āľų-midų* gėriau, prō ląngą žiūrėjau J⁴ 597,7. Už stālo sėdėjau (Už stalėlio sėdėdamas J⁴ 230,4, Klv¹ 102 [49]), *āľų-midų* gėriau J⁴ 64,15, Klv¹ 201 (101). Baltramiėjus stirtas stātė, iř sustātė tris stirtá(i)tes: pĩrmą stĩrtą čýstai sėklai, ō šią aĩtrą báltai dúonai, ō šią trėčią *āľui-midui* Klv¹ 4 (3 Žydkiemis).

MISLĖ: Aĩt geltono vandeĩs báltos gulbės plaũkia (*Alūs rĩgdamas*) LF 44.

ISTORIJA: 1599 m. DPo 191₃₃ — kur ner' wĩno... pėrlaidžia áľų ir midų. La. *alus* „Bier“, pr. *alu* „Met“: s. bulg. олъ „sicera“ (вина и олоу не имать пити), slov. *ol* „Bier“, s. isl. *ol*, s. ang. *ealu*, suom. *olut* „Bier“. Aisčiai, slavėnai ir suomiai su *alaūs* vardu drauge su jo darymu bus susipažinę iš senovės germanų Bg¹⁰ 64, 66. *Alaūs* vardas neskolytinis būti negali, nes prokalbės gadynėje, kada indoeuropiečiai visi dar tebegyveno krũvoje ir tebekalbėjo viena kalba, žinoma, jau suskilusia atskiromis tarmėmis, dar negalėjo būti *alaus*. Gėrimų atsiranda ne prokalbės, bet daug vėlesnėje gadynėje. Vienos tautos gėrimų vardai pa-

prastai nesutinka su kitos tautos vardais, pvz., vok. *Bier* (s. ang. *beer*), sl. *pivo*, s. gal. *xoūpu* (air. *cuirm*), air. *lind*, lot. *cervisia*, illyr. *sabaja*, *camum*, skr. *sūrā* (avest. *hurā*). Ben kelių tautų gėrimo vardai tesutinka tarp savęs tikrai tuomet, kai jie yra pasklidę iš vieno centro prekybos ir tautų bendravimo keliais, vadinasi, kai tie vardai yra skolytiniai žodžiai: arab.-aithiop. *wain*, hebr. *jajin* < **wain*, arm. *gini* < **voiniō*-, gr. *οἶνος*, alb. *vēne* < **vainā*, lot. *vinum*, got. *wein*, sl. *vino*, s. air. *fin*, lie. *vynas*, suom. *viina*. Kultūros istorijos atžvilgiu niekam nėra leistina drauge su Šraderiu (Reallex. I² 142) ir Trautmanu BSW 7 laikyti *alų* indoeuropiečių arba tariamosios aisčių-slavėnų prokalbės padaru.

alutėlis dem. v. *alūtis*. Atnešk gardaūs *alutėlio* iš baltojo pyragėlio J⁴ 697,13. Galė laūko karčemėlė. Tenai gėrė gėrėjėliai. Vienas gėrė *alutėlį*, — tās pragėrė kepurėlę J³ 851,3.

alutynas — iškilmingas alaus pavadinimas Rk (St. Naginskas). Gėrkim *alutyno*. Atsisėsim už karklyno, atsigėrsim *alutyno*. La. *alutins* „alutis“.

alutinis adj. — пивной J. *Alutinė* stiklinė.

- 69 **alūtis** dem. v. *alūs* — Bierlein R, piwko L¹. *Alūtis* dundūlis, arielkà šnekulė J. *Alūtis* šnekūtis — dās Bier macht beredte Leute B (M I 5, Sch 74). Pagirdysiu sàvo žirgužėlį, pagirdysiu sàvo juodbėrėlį, nei *alučiū*, nei midučiū, čystū vandenėliū J⁴ 502,7. *Alučių* gėrė, manė užgėrė, — aš tariaū, privotojo J⁴ 1047,4. Gėriau *alutį*, saldų midutį, pėr kiaurą naktį ik pusrytūžio J⁴ 1066,1. Gėrsim *alutį* iš midų J³ 2,7. Į vieną rągą *alutį* dariaū, į antrą rągą midutį miešiaū J⁴ 829,5. Einū pėr kiemėlį, minū į takėlį, aš tē randū motynėlę daūgel neatspėjant: *alutį* bedarant, midutį bekošiant; ō iš mào motynėlė beveřkianti J⁴ 942,9. Kām tiē pūrai, mičžiai? — *Alūčiui* taisyti Klp¹ 99. *Alūti* geltonāsīs, midutī raudonāsīs! J⁴ 638,1. La. *alutis* BW 19528.

Alūtis — 1572 m. Kretingōs par. pavardė Акты Вил. арх. ком. XIV 165, Pavandenės par. pavardė P² 134.

Aluzas (ar -ūzas?) — Pavandenės ir Tverų par. pavardė P² 135, 137b.

alužė (be nē alūžė? hibr.: alus + vok. *Bierhaus*, vvž. *brū-hūs* > la. *trūzis*) — piwnica, piwiarnia Miež.

alūžis dem. v. *alūs* — piwsko Miež.

alūžnā, -ūžnos (sv.) ž. — jałmužna J, I¹ 183, Almosen, милостыня Kv, Ms, Slnt, D (Mit III 280), V³ 494, 673₂, V¹⁶ 31, V₇ 47₁₉, J³ 332,62, ML¹ 128, Sln (Bs⁷ 27), ŽCh 8, 22, SA 506. alūžna... nebus ózmirsza D⁴ 27. eyta Patsay Diewas bařonis koiomis, teyp tolymu yr afzriu kielu, alūžnas prafidamas ŽCh 53₄₁. tawa wira ... dusze ... nieka noug tawies nerejkatauje, kajp tiktaj małdu, ... alūžnas, ir ku

daugiausę geru darbu Gm 104₁₃. *Alūžnos* apšciai gáunu J³ 84,10. Añt tiltu (ž., instr. s.) sėdėdamas iř *alūžnos* išsăukdamas J³ 169,1. Svietas króvė *alūžnàs* D¹³ 409. Didės *alūžnàs* neturtingiems dā-re V⁹ 30.

alūžninkas I³ 1864 31b₁₃ — alūžnos rinkėjas.

alvaras — der Langbaum am Leiterwagen, gew. peřvaras N.

álvas Bg⁶ 4₁ — Zinn B, Q, plumbum album, олово. alwo wirwę 1590 m. BrB Amos. 7. 8 (BGLS 270). álwu (instr. s.) yr wařkú láia 1595 m. DK 24₂₈.

La. *alvs* BW 370, 371,2, 372, 373, 398 (*olvs* RKR XVII 91) arba *álva* BW 370 var., 371,3, 398,1 „Zinn“ Stender Wb. I 5, Bielenstein Lett. Spr. I 51, RKR XVII 71 (plg. vietovardį *Alvas kruogus* BW 12911, 3), pr. alwis „Blei“: sl. *o'lovo* (sirb. *đlovo* „Blei“, č. *olovo*, rus. олово „Zinn“). Rus. лoвь „Zinn“ (Voronežo gub.), kaip ir Sievsko (Orlo gub.) лoвян-ный „оловянный“ greta prie lyties во́лово, žinoma, visai nerodo slaviškos prolytės **olvь* (Torbiörnsson LM I 65, Trautmann BSW 7), nes jis kilęs yra iš lyties **оловь* = l. *oldw*, gen. *olowi*. Jei metalui vardas būtų duotas nuo jo spalvės, tai tuomet jis būtų gretintinas su šiais žodžiais: sva. *elo* „lohbraun, gelb“ (vva. *el elwes*, kamienas *elwo*): lot. *al-bus*, gr. ἄλ-φός „baltas“: air. *luaide* „Blei“ (kelt. **lou-dīā*). *El(ə)wo* — *ol(ə)wo*: (*e)lowo* — (iš čia keltiškasis „švino“ vardas **lou-dīā*, iš kur paskolytas yra vva. *lōt*, s. ang. *lēad*) „baltas, balsvas, pilkšvas“ Persson Beitr. I 302, Lidén Stud. 60. Kad *álvo* (ide. **olwo* —) vardo kilmė ir būtų tikra, tai dar ir tuomet būtų nelėistina tvirtinti, kad metalo vardas nėra skolytinis. Iš indeeropiečių prokalbės aiščiau *álvo* negalėjo paveldėti, nes tuomet dar tebebuvo akmeňs (neolito) gadyne ir dar nemokėjo kalti nė vieno metalo TŽ I 407. Kas aisčius yra suvedęs į pažinę su *álvu*, šian-die dar nėra žiniós. Tiek težinome, kad slavėnų *olovo* aisčių kalboje ne-būtų pavirtęs *álvu*.

Свинец, Blei, plumbum nigrum — švlnas.

álvasas (l. **alves* = aloes, g. *alijō's*; ĩ Merkinėje yra ĩ', t. y. minkš-tas) — aloe (bot.) Mrk.

álvė (vok. *Halbe*, iš kur l. *halwa* „pót kwarty“) K, Sch, **álvė** Brž — Halben (ein Halbstof) als Mass von Flüssigkeiten K, N, flaszka czworokątna, kwartowa, kubek polewany J (VI). Stúo-pa — dvi *álvi* J. *álvė* bė ąsės mėdui, smalčiui įsidėti J. Nėrà ariėlkos *álvės* J³ 17,5. Mės visi ėjom į kařdemą iř pradėjom gért vis viėną *álvę* pagal kitą Sch 246. Statýk *álvę* midučio J³ 144,2. *álvę* brangvýno išgérti K. Tókios-pát *álvės* kaip krúzai J.

alvėlė dem. v. *álvé*. O tū, musėle, viľko pusėle, tū — didė gaspa-dinė: tū išgaišinaĩ, tū išnaikinaĩ iš *alvėlės* ariėlką J³ 892,7.

alwenikas — nalewka do rak SzD 165, Giesskanne.

† **alwiemas** BGLS 92₁₃ (BrP II 230₁; ir gawa alwiemas pa grafchei) yra spaudos klaida, o ne Bz-io tariamoji „teilweise Assimilation“, užuot

alwienas: ir cme alwienas pa grafchei BrP II 230₄. Alwienas patinelis kurfai pirma ušgem, tur buti Ponui Ŗwentas walintas BrP II 216₁₀. Ir kaip Mofeschus pakele Ŗalti pufczaie, taip tur buti pakeltas Sunus Ŗmogaus. Idant alwienas kurfai ing ghi tik neprabutu BrP I 174₁₇.

alvienas adj. = **aliái vienas** — ein jeder, jeglicher (alwiens) B, R (in SL. gebr. K), jeglicher Q (Alwieks Q² — nurašytojo klaida), alles R, kiekvienas, kas—vienas R. *Alvtenas* tókiu būdù apsisávinęs nabáštiko dáiktais (daktas) grįžo namò (numei) D (Vo³ 129₃₃). Alwiens kerŖchts tur palaubima 1566 Mž 216₆. Pò tris grivinas gávome *alvtenas* — ternas marcas accepimus singuli KIGr 75. Aristidį paskirę spręistį kįk alwiens uké tūr mantòs szilti diei pastrunijemo laiwinęs D¹⁰ 33. Krùvino *alvtenas* báidos, píeningą (píeningą ž.) kiekviens laižo B (Sch 85), R III 72 — die Menschen gehen lieber mit glücklichen Leuten um, als mit Elenden. dūket... alwienam ká Ŗkelat 1579 W 23₈. buket... padūti alwienam ŖmogįŖch—kui ĮŖtatimui l. c. 23₁₈.

alvinė Trg v. *álvé* J, cininė (!) Miež. Sėdas trýs výrai... bė pířš—tinių iř didžiausiuose spėiguose (ž. spėgūse) ... sù *alvinė* šnòp—so kešėnė(je) Ba² 331₂₆ (Šv).

Alvitas — Олвита, Vilkaviškio aps. dvaras ir bažnytkiemis. Nusi—eįsiu į *Alvitą* J³ 221₂. Iš *Alvito* parsirito, iš Virbálio parsivā—rė Op. *Alvito Ėžeras*: Olwita — jezioro... leży w zlewíe rzeki Szyrwinty z prawego brzegu SG VII 519, XI 616. Žmonės kalba, kad *Alvito* ežere paskendęs didysis varpas, todėl dabar bažny—čioj skambiną „skendaū brolaū!“ ir tuo metu vandenį girdėti varpo garsas (R. Sabaitė). *Alvito* ežero būta ne vieno. Antrą *Alvitą* XV amžiaus (1498 m.) dokumeintas rodo buvus šių dienų Vidžemėje Bérzaunės (Bérzuonos) apylinkėje (Kėsu — vok. Wenden — apskrityje): „pagiste tor Sorrou... see, genomēt tor Alwiten... in deme kerspēl tor Berson“ Livländische Güterurkunden Riga 1908 I 630 S (Nr. 670). Iš čia g. v. la. *Alviši* LV 33 || la. *Viet—alva*. Cf. *Aluoša*.

alvýtė — vytis, вица, лоза, Weidenrute Jz. Kai *alvýtė* (siėlių riša—móji vytis) nutrūksta, visi (siėlio) mēdžiai pasípilia Klt, Lnk. *Alvýtėmis* kuolūs riša tvòrą tverdamì Nm. *Alvýtėm(is)* riša lotás į grebėstą Lnk.

ETIM.: elvédė Miež (ar *ve?*), la. elvede (ar *vē?*) „alvýtė“ || pr. aloade „sukaviėlas“. *Alvýtė*, kaip ir *žilvitis* (žil—, žilv— „žalias, gels—vas“ + *vitis* „вица“ || sl. *vrōla* > rus. берна „salix pentandra“), yra sudurtinis žodis: *alva*— arba *elva*— „gelsvas, žalsvas“ (sva. *elo*, *vva*. *el elwes* „gelb“) + *vytis* „Weidenrute“.

alvytė (alwiity P) — helvella (toks grybas) P² 18 (P¹ 111).

alvytėlė Grī d. 6 (LB) dem. v. *alvytė* v. *alvė*. *Alvytėlė* stikliukėlių (bonkužėlę J³ 968,2) pasiritus plāka (bāra 968,2) J³ 559,3. Bonkužėlė tārė, *alvytėlę* bārė:— O tū, *alvytėlė*, kiauravidurėlė, išviliōjei tū iš manės paskutinį lāšą J³ 968,3.

alvýtės, -čių—die beiden birkenen Seitenstangen einer hölzernen Schaukel, die oben in Schlingen gedreht auf ein Querholz gestreift und unten durch ein Sitzbrett mit einander verbunden werden. Die ganze Schaukel heisst sūpuōklė N.

alvýtos, -tų—Seitenstangen der Schaukel K, Mit II 128 (Ls 573), sūpyklos Erž.

Alzbietà, -iētos (sv.)—Elisabeth (krikšto vardas). *Alzbiēta* sėse, Alzbietýt sesiūl, kai tū pās močiūlę aukseliū dýgai NS 24 (Ppl).

Alzbiētiškis (a- iš e-)—Эльзецин, Kvietišchio vls. dvarelis. Plg. Vo 172.

āldokas (ar -uokas? vž. *halsdōk*)—Halstuch R II 189, kaklāryšis, kaklinėlis R. **La.** *alzdūōgs* „Halstuch“: **I.** (*h*)*alsztuk*.

Alzė (a- iš e-)—Elzbietà (**Alžbietà** Lp). *Alzė* didelīai meilinga, anā yrà iř gailinga J⁴ 20,10.

Alžutėnai—Taurāgnų (Utenōs aps.) vls. sodžius (K. Jokantas).

am! interj.—хвать! (ртом, зубами). Viľkai! viľkai! ō kām gi tū kiaūlės paršėli nūnešei! Māno gerklė nē gražtū gręžtā, nē kaltu kaltā—*am!*—iř pāgriebė paskutinį paršą iř nubėgo miškañ LP 6. Šuvà iš pasaltį pribėgęs tik *am* pakinklin iř įkāndo š. *Am* cūkrų iř prarijo š. *Am-am* šuo mėsą iř suėdė š. *Am*—iř nurijo Lp. **La.** *am!*—lautnachahmendes Wort für „essen“ in der Kindersprache: **rus.** *am!* g. *ham!*

ām! interj., kuria išreiškiamas yra šunies lojimas Ds, Kp, Pnv.

Amala (arba Amālė Vš II 10)—Omoła, rzeka przy dworze Omołe, pow. szawelski, o 2 w. od mka Kroże SG VII 531. Antrą Amalą (Pakaunės žmonės ją dabar vadina Amálka Vr < l. Omołka) randame ties Amalių sodžium Rumšiškių par.

amalai—amarai, sausiai, tirkšliai, Aphidae (*zool.*) El.

1. **āmalas**—Mispel KIL, B (bei Ragnit unbekannt N), Mistel C, Vogelleim C, Q, jemiōla J, Jžd 37 b, Miež, L¹, viscum album (*bot.*) P¹ 111. **Amalai**—Spreu R (dichte Aeste auf einer Eiche oder Linde M), Mispel (Mistel) R, K¹ (Ls 472), viscum album Mit III 252, P² (Aamala n. pl.), D¹¹ I 82, II 308. Ažuolo (Aužolo) *āmalas*—Eichen Mispel M II 144. Amals rošnie w Szwekszniańskich na klonach i lipach, a czasem na jabłoniach KosL 134a. Teip žalias iř gražūs kaip *āmalas* KosL 106a. *Amalai* aīt beržų āuga, tokl gražūs, žall, lapūkai stamañtūs Lp. Aīt tūlos

senos liėpos ąuga *amalai* J. Tórieiusis dar óz szwėntus tułus medius, beje: ouzoułus, liėpas ir tus kuriusi amalai; augusis D⁶ 110₁₁. Mūs iš *amalių* niėko nedáro, tik tróbą iškaišo Lp. La. *amuols* = lie. *āmuolas* Rmš || la. *āmuls* RKr XVI 23 (Lange) : pr. *emelno* || lie. *emalas* SzD : slov. *omēla* „omēla“, l. *jemiola* (iš prolytės **emelā*), sirb. *imela* (iš prolytės ide. **emelā*). Žemaičiai āmalus paprastai vadiną *laūmės šliota* Jn.

2. *āmalas* — 1) Mehltau R (Jes. XVIII 4), miodowa rosa, mellis ros, melligo П. Amalas w Worniach, āmaras w Żorańskiej — pada na bydło, pszczoły i wszelkie rośliny. Kiedy kėoro roku jest jego obficie, wtedy spodziewają się obficie miodu, dla pszczoł jest bardzo porządany, ponieważ rośliny naciągają (įsiger, pritrąuk) słodyczy z powietrza i obficie dostarczają pszczołom. Na bydło kiedy pada, bydło zdycha i zaraza stąd. Na rośliny padanie omaru bywa niekiedy na dobro, a niekiedy na złe... Na trawy padając czasem krowy albo zdychają albo na języki chorują. Amals kaip gyvsakiai glitūs (jak terpentyna). Amals pada czasem niewyraźnie, tylko na wodach postrzegac jakby deszczyk drobny spadał w czasie wypogodzonym (kaip lašniūkai aūt vandeis blik, blik, blik). Na zboże pada i szkodzi labiausiai tuóčės kąd žyd javai vėdij labai iř neužder povisám; nevėdij kąd lytūs nupláuun tuoj nukritus āmalui, arba mlgas (n. pl.) dldelės užstój KosL 106a. 2) tokie vabaliukai, kurių paprastai atsiranda ant javų po rūdo, po (3) āmalo Jnš, тля (l. mszyca) š. Kąd *āmalas* javūs užpuola, tai reikia atnėsti nuó (nōg) krýžkelės žėmių iř užbėrti aūt tų javų, tai *āmalas* tuojaūs prapulš Pnv (P. Juzulėnas). Javūs užpuolė *āmalas* Op. Dobilų plótus išėdė *amalai* Op. *āmalas* žirnius užpuolė š. 3) sucha błyskawica nazwana rdzą kŻ, rūdas Ds, запница (be perkūnijos žiebai), Wetterleuchten Jž, Sl, Sv, Dvd. Konė visūs žirnius *āmalas* (žaibaĩ bė griaustinio) nugadino Dvd. *āmalas* žiedus gadina Sv. *āmalą* krėčia Jž, Sl = rūdą krėčia Ds (Vilniškiai lėnkai sáko: *rdza trzęsi* „rdzė trzęsi“) — šiltą vāsaros náktį bė griauismo žaibuoja, žirnius, bėlbes gadina, tám tikrais vobuoliūkais, *āmalu* vadinamais, aplėidžia š.

Ar 2 *āmalas* yra su 1 *āmalu* giminė, sunku kas tikra atsakyti. 2 *āmalu*, rodos, nereikėtų skirti nuo *āmaro*.

Amalas — Surviliškio par. pavardė Pan.

Amaliai — 1) Kuršėnų par. soda, dvaras ir geležinkelio stotis Vė II 5, 2) Rumšiškių par. sodžius Vė II 27, Kmn. Abudu vietovar-

džiu pramintu nuo upių vardo **Amala**, kuris yra dviem atskirom ir tolimom upėm bendras.

Mižiškiškai stori vadiną **Amālė** (D. Šidlauskis). *Amālės* girio liūob būti daūg vilkū.

Amalija (sv.) — vok. Amalienhof, Šėduvos, Rozalimo ap. dvaras. **āmalioti** — болтать J (VI, Psl), niekus tauzyti Sts. Neklausyk ką žmonys *āmalioja* J. Apgrabaīs kalba aīs, t. y. *āmalioja* J I 35a. Mān *āmaliojo*, kād... Slnt. *āmalioja* nė pāts nežino ką Slnt. Cf. *āmelėti*.

† **āmalis**, **-lo** — Mispeln auf einer Eiche, Linde u. R I 5 (M I 5, II 343, N, P^a, Mt, S) yra spaudos klaida užuot *ā m a l a s* = **āmalas** Bg¹⁰ 124.

amaluškā, **-ūškos** (sl.: l. *jemioluszka*) — paukštelė, vyšnias gadinanti Rmš.

Amalvā, **-ōs**, **Āmalvā** — Dóvinės intakas Daukšių (Marijampolės aps.) par. SG XI 617, A. Vokietaitis. M. Bagdonas ir LT I 177 upę vadina *Amalvė*. 1384 m. šaltinis mūsų vardą rašo: das flis Molwat Sc II 689 das felt Molwat l. c. 697. Molwat'a bus netekusi pradinio A- prūso lūpose del jų žodžio **molvē* „mulvė, Morast, Schlamm“ (iš čia pr. vietovardis 1423 m. Molw-iten Kr. Pr.-Eylau).

Āmalvas — Daukšių par. ežeras ir palios A. Kirtiklis. Amalwa — jezioro gm. Podawinie, w pow. Kalwar. SG I 33, XI 616.

Amalviškiiai — Padovinio vls. kaimas.

amānyti, **-nija** (g. гаманіць „говорить громко, шуметь“ Добров.: Гóман „шум, говор“) — šnekėti Grv.

amarai — aphidae, растительные вши, Blattläuse (zool.) El, amalai, saūšiai El.

amarañtas (sv., n.) — amarant L¹, kazōkas L¹.

āmaras — 1) Honigtau B, Miež, N, K, Mehltau R, N, K (Ls 446), miodownica J (VI). *āmaro* aī medaūs rasōs D³ 35. *āmaras* kriñta iš óro, iš debesų, vārpų akúotai sugliñta J. *āmaras* sugadino šīmet bŭlves aīt daržo J. *āmaras* aīt javų užpúola K. *āmaras* užpúolė daržovės, vāismedžius Š. *āmaras* — miodowa rosa. Iszejn isz wundenun, isz upiu, ežerun migla tokia yr paskuj krynt unt žolu yr medžiu gadindama juos, diel to szalip upiu ta liga tankiausej mato-ma KosL 238a. 2) Brand KIL (bot. uredo), kŭlės KIL, ржавчина (bot. puccinia) Mt. 3) rūdas Ds, зарница, vibrierende Luft A 1885 278 (Miglovara), Wetterleuchten. *āmaras* nukāndo (v. š. būl'bas, javūs) Lp, Rmš. 4) tie vabaliukai, kurių atsiranda po āmarui (āmalui) „rūdui“. Kadangi to amaro esti daug, tai jo vardu (**āmaras**) dažnai žmonės išreiškia „didelę daugybę“. Užeis *āmaras* kirmėliū Tot 85. Pilnos mēdžių viršūnės vārnų kaip *āmaro*,

tur būt būs lytaūs Op. uogų kaip *amaro* — visà žėmė lėg mārška (instr. s.) nuklotà Krv. Vaikų kaip (kàp Lp) *amaro!* Ds, Lp; čýstas *amarýnas* Lp. 5) manna D¹. 6) барбарис, berberis vulgaris (bot.) Mt.

Amaro negalima versti drauge su dr. J. Šlapeliu žodžiais *кошмар*, *Alpdrücken*, nes žemiau duodamajame sakinyje *amaras* tėra „v. baliukai“, kurių paprastai privįsta po amarui „rūdui“: Jis priveisė visojė šalyjė nesuskaitomą daugybę visókių valdiniáukų, idánt jiė kaip *amaras* laikýtų žmónes slogojė š.

ETIM. Jei *amaro* pirmutinė reikšmė būtų „rūdis“ (*rūdas*, *L. rdza* „Wetterleuchten“), tai jis būtų vienós kilmės su s. ang. žodžiais *dm* (germ. *ēma* Fick Wb. III⁴ 16) „Rost“, *dmig* „rostig, entzündet“, *dmian* „rosten“.

Āmaras — Sasnavos (Marijampolės aps.) vls. pravardė.

Amarin-(ė, as?) : *Amaryna*, jezioro w pow. trockim SG XV 24.

Amarukas — Krekenavos par. pavardė Pan.

amarúotas — покрытый медвяною росой J. *Amarúoti* šįmet rugiai.

āmas — 1)? *Amas* āmą, ō pātį āmą visi šūnys lója — der Kuckuk ruft seinen eigenen Namen aus; zieh dich selbst bei der Nase B¹ 12a (N). *Ams* aūt āma, šūva pāti āma Sin. 2) печь, сознание, Bewusstsein, žadas š. Lėg visi išmirė arbà nustóję āmo, neįstėngia nė žódžio taĩti š. Paláuk, áš tau atiĩsiu āmq! (taip pasakiusi motyna sūnui, kuris ją buvo įpykinęs savo didžiu plepumu) Kidoliškiiai (už 5 varstų į vasaros vakarus nuo Marijampolės). Kiba (r. k. tur būt) āmq kàs átėmė, kád nepášneki? Dks. Čys-tai (r. k. visái) bė āmo Dks. Tarýtum jām kàs āmq užėmė Rmš. 3) ? Nėr tō nāmo, kád (kuĩ Žp) nebūtų (nebūtų Lp) āmo Vo¹ 452₄₃ (Suvalkų aps.), Lp.

ETIM.: 2) *āmas* gali būti gretinamas su *āmalioti*.

Amatà, -ōs, Āmatą (v. š. *Amàt, -atos*) — kairiasis Lėvenš intakas; išteka iš Eimūliškio sodžiaus Barsukynės balų ir teka siauru grioviu, bet kuo toliau teka, vis eina platyn ir galų gale pasiekia platumo iki dviejų sieksnių, o gilumo vieno sieksnio, įteka prabėgus 11 varstų ties Dykonių sodžium (Naujadvario dvairu A. Blynaitė, E. Repėytė) Lėveniñ. Kriaušių neturi. Dugnas dumbluotas Pan (I. Barisas). **La. Amata** -- Gáujos kairiasis intakas LV 114, SG I 34, II 500 (Kėšų, Skujenės apylinkėje): **pr. *Ametā** (1370/74 Ome y t e, 1398 A m e t — jetzt Omet-Fluss bei Gerdaunen: O- yra mozūriška ištarmė).

Pušaloto par. upėvardis *A m a t à*, jei galima būtų pasikliauti žemėlapiu rašymu *Omera* (I. Omieta), būtų kilęs iš senėlesnės lyties ***Ametà**:

rytiečių augštaičių tarmėje nekirčiuotasis žodžio vidurio *e* ne po *k, g, ž*,
ž virsta *a* (plg. Pšl mėnas).

āmatas (vok.), pl. **amatai** (**ām-** Dvd, Jnš) — занятие, ремесло Mk¹ 8, rzemiosło J, Miež, L¹, profesja L¹, kunszt Miež, Handwerk, Kunst Geitl (Ls 568). Iš aš mokyšiuosi *āmato* Jb¹ 63. *āmato* draugijà — цех. Atidavė vokiečiams prekybą iš *āmatą* D¹³ 187. Jei mokėdamas vieną *āmatą* menkai gyvensi, išmokes dėšimtį iš švarką mainysi (v. š. mainynsi) Sim. Giminės... savo *āmatu* iš prekyba suriņkusios viso svieto turtus D⁸ 3. Devyni *āmatai* (*amatai* Dvd, Pnv¹, v. š. *amàtę*), dešimtas bādas Jnš, Sln, Sim. **La. amats** „Handwerk, Amt, Beruf, Zunft, Gewerbe“ iš **vvž. ammet, amet** „(zunftiges) Handwerk“, iš kur ir **est. ammet** „amatas“.

āmatininkas, amatiniņkas — Handwerker Geitl, rzemieślnik, prof-esjonista L¹. Liēpē *āmatininkams* nulieti āugštą iš plātų sūdą Ba² 101₂ (Krnč).

āmatninkas (-ykas Dvd, Jnš) arba (Als, Sln, Šv) **amatniņkas** — ремесленник Mk¹ 8, J, Miež, Jnš, SA 143, художник, мастер Mk¹ 8. Gėrą *amatniņką* nuō dārbo pažįnsi Sim. Amatninkaj ir sumdininkaj kumet stoges kalti kriwidōs artima? Jzm 99. **La. amat-niņks** „Handwerker“.

amatninkāuti — ремесленничать, заниматься ремеслом, ein Handwerk treiben Š.

amatninkāvimas — занятие ремеслом, ремесленничество, Treiben eines Handwerks Š.

amātoriškas — amatorski L¹, mėgėjų...

amātorius (sv., n.) — amator L¹, mėgėjas.

āmatotis (la.) — бездельничать, заниматься пустяками. Dārbo nē-turi, tik *āmatojas* Jnš. **La. amatāt(iēs)** „sich mit einem Hand-werk beschäftigen“.

āmatuotis — kokiuo amatu verstis. Žmogūs peřka, pardūoda — *āmatuojas* Trk. Tās žmogūs yrà paprātēs *āmatuotis* — visókius dārbus mōka dirbti, pataisyti Škn.

amavóti (hibr.) — bawić Kp. Plg. *āmelėti*.

amazōnė (sv., n.) — amazonka L¹.

† **amazui** — Stich B¹ 12a (N, K). Rankraštis z nuo ž neskiria. Aš buvau tą žodį paskaitęs a ma žui. Abiem lytiū (z||ž) žodis negalimas. B bus ne-gerai išskaitęs žodį senesniam žodyno rankraštyje.

1. **ambà**, dat. s. **aĩbai** (v. š. āmbā Prk) — Amme GGA 1885 985. **La. aĩba** (*aĩma, eĩba*) „žindyvė“ iš vok. *Amme*.

2. **ambà** (l. *haŋba*) — nešlōvē, gēda. Apšaugok mus nūgi ghrieku, Giedas, Hanbos, Ugnis, Mara, Wocziu, Ligu, ir nūg wiŋfa pikta 1570 m. Mž 592.

āmbai (ar -os?) — приди́рка, Hāndel (kablys). Kiṁba kāip kibis, reik nereik — *āmbų* ieško, kād sū anuōm mūštųs aī rīstųs Škn. ieško tik *āmbų* kāip pijōks pō kruogā apīvarus pasilēidēs (kād tik kās primintų) Sln. Gaspadinē tā rýtā aīt jōs barantýs, ieškanti *āmbų* Sln (Bs¹ 128), Jnš.

Ambaliai — vok. Antballen, Name eines Dorfes (die oberhalb des Bruches wohnen) N 318 (Malviško vls. Kl^v 36).

ambarėlis (sv.) — imbryk do kawy j (Als). Sū *ambarėliū* vērda kāvą.

ambasadā, -ādos (sv., n.) — ambasada L¹, atstovybė.

ambasādorius (sv., n.) — ambasador L¹, valstybės pasiuntinys, atstovas.

† **ambowata** BrB Tob. 3,7 — ambijama Bz 270 yra perrašymo klaida (o...o užuot a...o) užuot ambawota : **ambavóti** (l. **haŋbowac*) — schmähen.

ambelis (vok. arba la.) — das gewöhnliche Beil Geitl (Klp). La. **aṁbelis** „kleines Beil“ ME iš vok. *Handbeil*.

Nevokiškos kilmės turėtų būti senovės kuršių vietovardis *Ambele* (1253 m. BG 427, 198, žemutiniame Paventy), turįs sau bendravardį Latgaloje: *Ambel'-muiža* (Drywa) || *Ambelieši* LV 98.

ambicijā, -ljos Dk (l.), **-lcija** L¹ (sv., n.) — ambicja L¹. Ju kokea ambiciā DPo 270₁₄. *Ambicijos* pilnas — ambitny L¹.

aṁbyti, -bija (l. *haŋbić*, g. гѣмбиць) — schelten N, verhöhnen Bz. Košna diena hanbiy (hambija 1573 m. Mit V 51) mane neprietelei mana: apijogdami mane prišč mane prieŋeke 1570 m. Mž 473. **ambija** a įkandina 1573 m. Mit V 151. *Hambia* ghi teipaieg ir Szelnerei BrP II 390, (BGLS 76).

ambonā, -ōnos (l. *ambona*, g. амбона: 1280 г. Новгород. Кормч. ОМ ѡбонѣ) — проповедническая кафедра J² 1488,6. Antanas... ant Ambonas žodžius Dieva saki KG¹ 466 (KG 404).

ambonija Lp (Ds o pusilgis) Š¹ 10 v. *ambonā*. reik tiktaj imti i szirdi parsergieima Wiskupa atsiunsta sawa awielems gromatoj, kuren skajtiem po du kartu isz ambonijos Sz III 13.

Ambras — Prūsų Lietuvos pavardė Kl^v 2.

Ambrasai (sv.) — Griškabūdžio (Šakių aps.) vls. kaimas.

Ambrasaitis — Daukšių vls. pavardė Bs² 77 Nr. 30.

Ambraškā (g. *Омброжка dem. „Ambrosius“) — Krekenavos par. pavardė Pan.

Ambrazaitis — Pašušvio, Gižų par. pavardė.

Ambraziėjus (sl.) — 1) Ambrosius (krikšto vardas), 2) Marijam-polės ap. pavardė. Daukšos Ambraziėjus DPo 146₁₂ gali būti skaitomas kaipo **Ambraziėjus** (ir Sint).

Ambraziūnas — Biržų par. pavardė Pan.

Ambraziūnai — Krakių par. vienasėdis Vš II 29, J. Giknys.

- 73 **aĩbryti, -ija** B — schelten, barti, kolyti, lojoti Q, belfern R (vervina, losnója R), fortgesetzt ohne sichtliche Ursache bellen K¹ 688, докучливо лаять, таякать Š. *Aĩbrija* šuo M. Šūnys peĩ naktĩ *aĩbrijo* K¹ 203a. Šiteip *aĩbrija* aĩt mūsų A 1883 121. Ateĩna (sc. rāgana) tiesiok aĩt Baltraus ir *aĩbrijaĩ* „jaũ dabaĩ tũ neliksi gývas... niekadėjau!“ Bs² 43 (Paberžupiai, Nm par.). Aĩ tũ nenuĩsi... čia *neaĩbrijus* Bs⁶ 93 (Ož). Neganà, kàd aĩt mào kėlių gũli, bėt dàr *aĩbrĩna* (bet aĩmbrysiu, aĩmbrytie!) kaip šuo (lója, plėpa) Db.

Ambrozas (sv.) — Ramygalos par. pavardė Pan.

Ambroziėjus (sl.) — krikšto vardas DPo 187₂₂, D¹³ 109 rašo **-žiejus**.

Ambrūtis — pavardė K. Jokantas (kur?).

Ámbuotė (v. š. ámbuotė Mžk iš la.) — Kuršo miestelis, vok. Amboten. Sako, šandie latviai šią vietovę vadina *Eĩbũte*.

ámburgos (iš *ánt-burgų) — ištryškęs ant ledo ir sušalęs vanduo. Lėdas *ámburgomis* apėjo Sint.

Ámburkas (vok.) — Vókios miestas (vok. Hamburg).

amė (r. a. iš *emė < eimė) — eamus, поѣдемте! Kn, Op, eĩnam! *Amė (amėte) linkcynėsun!* Tvr. *Amė ġiron riešutáu!* Sn. *Amė namõ!* Lp.

amėbà, -ėbos (sv., n.: gr. ἀμοιβάς) — ameba, das Wechseltierchen, Amoeba proteus (zool.) El.

āmelėti (v. š. āmalāf) — meiliai pratarti, maloniai pakalbinti Uš, jaukinti, pratinti Vžns. *āmelėdama* prisiprātino ĩ savė mergiõte. *Paāmelėk* (приласкай, приголубь) ir pripràs! Uš.

Amėlija Db, **Amėlija** Sint (sv.) — krikšto vardas (Amalia).

Amelinga — senovės Kuršo (terra Ceclis) gyvenamoji vieta, paminėta drauge su Rietavu (Retowe), 1253 šaltinyje rašoma Amelingė BG 428, 430, 244. Pr. *Ameling(a)-s (-gis)* — 1) See bei Kleeberg Kr. Allenstein, iš kur 1350 m. Ammelingen, 1359 m. Ammelink (lytys 1352 m. Amelung ir 1595 m. Amlank įrašytos *mozūry* ištarme: u, q); 2) See bei Langgut Kr. Osterode, iš kur 1438 m. Omeling (O- iš Aatsirado mozūro lūpose).

Upės vardas *Amel-inga* yra vienõs giminės su upėvardžiais *Amala*, *Amalvā*, *Amatā* (sen. Ametā).

āmen (sv.) — Amen R, K. *Amen* (āmcn Ds) kūkf, daržai smūkf, rūpių rūf, maišai krūf NS 1408 (Vb).

Ameniai (ar ne klaida vietoje Akmeniai?) — Molėtų par. sodžius.

ameriai (Ammerel Prov. XXVIII 3 greta su lytim Emmerai) — Mehltau R II 254 v. *āmaras*.

1. **Amėrika** (sv.) — pasaulio dalies vardas D^s 242, 235₂₀, Vo¹ 332, (Jn^s), Bs² 123 Nr. 54 (Vb), 240, Tot 139. Iť žemaičiai pasiūto bėgti į *Amėriką* it žydai į Jeruzalimą Sim. *Amėrikos*... žmonės V⁹ 301. Iť *Amėrikoje* yra lietūvių Jb¹ 230.

ISTORIJA: 1599 m. Amerikoi DPo 21₁₁, Amerikoie 125₈.

2. **Amėrika** (sv.) — 1) Žemaičių Kalvarijos soda V^s I 47, 2) v. š. *Ainērpk* — Vienžindžių (Joniškėlio vls.) sodžiaus galulaukė Btn. 3) Salantų priemiesčio karčema. **La. Amerika** — g. v. LV 101.

Amėrikas Nm, **Mėrikas** Gž (sv.) v. *Amėrika*. Nuėjo į *Amėriko* žemę Ba² 236₁₂ (VI).

ameriės — Vergelter, Amerijimas — Vergeltung B¹ 12a reikia skaityti amierijės, Amierijimas. Pastarieji dvi lyti būtų atsiradusi iš *atmie-rijas* „odmierzający“, *atmie-rijimas* „odmierzanie“ (I.).

amerikinis, amėrikiškas — американский. *Amerikinės* ekėčios Jb¹ 210. *Amėrikiškas* dárbas.

amerikōnas (sl.) — amerykanin Tot 140, Nm.

amerikōntas Sv, **amerikañtas** SInt v. *amerikōnas*. „Šimto tūkstančių vėrtas“, anót *amerikōntų* V^s I II 103.

Ameřkė Lp v. *Amėrika*. Parai iš *Ameřkės*, nuvei *Ameřkėn* Lp.

Amersinas (?) : Amersin — jezioro przy zaśc. Szakima, gm. Giedrojcie, pow. wileński SG XI 770.

Ametà (senovėje; šandie Amatà) iš kur l. Omieta — lewy dopływ Ławeny, prawego dopływu Muszy, przepływa pod mkiem Puszołaty SG VII 530, V 610.

ametistas (sv.) — Ametist (brangus akmenėlis) R, L¹.

amigdalà, -ālos (sv.: gr. ἀμυγδάλη) — Mandel BGLS 270. rada ghis lafdą... Amigdalas nefchancen BrB IV Mos. 17,8.

āmilas (sv., n.: gr. ἀμυλον) — крахмал, Stärke, amyllum Bg¹⁰ 126.

Amilija Ds, Gž (**Milė** Gž), **Amilià, -iōs, Amilią** Lp — krikšto vardas (lot. Aemilia < gr. Αιμιλια).

† **amižinas** (amišina prapūlima Br BGLS 68₁₁), † **amužinas** (isch... amušinu wargu BrP II 72₁₆ BGLS 68₂₂) yra rašybos arba spaudos klaida, kuri pavirsta tikruoju kalbos faktu Becenbergeriui BGLS 270, tebekartojamu iki šiai dienelei (N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923, 82). Ir Bretkūnas, kaip rodo jo raštai, teištardavo **āmžinas**; amšins BrP II 71, amšinas (75₂₈) ischga-

nīmas 75₂₅, 76₂₂, amβina linksmibe 75₂₇ nom. s., amβina acc. s. 72₄, 73_{16,19}; 75₂₂, 77₆, amβino 69₇, 72₂₃, 76₂₂, 75₂, amβinai (74₂₃, 77₂₄) prapulti 73₁₅, 74₆.

amnestijā, -ļjos (sv., n.: ἀμνηστία „neatminīmas“), **amnistija** (rus.) — amnestja L¹, амнистия, visuotinas baasmēs atleidīmas (dovanojīmas) prasikaltēliams.

amonijākas (sv., n.) — amonjak L¹.

aīpalas (iš senēlesnēs lyties *aīnt-palas) — Aufwasser KIL, B, Q, auf dem Eise R II 40 (bei Ragnit unbekannt N), Ls 172, Bz (Nidden), durch den Frost über die Eisoberfläche getriebenes und wieder gefrorenes Wasser K, наледь J (VI), VāR, burbulas, iš po ledo arba iš puodo kīļas Kn¹, vanduo, ištryškęs ant ledo Gz. Šiaīdie niēko negaliū, nēs pās manē aīpalas (кризис) Kn (Borkys). Kād dāvē, nēt aīpaias ējo Rgš. Aī vērda? — Aīpalas eina! Nm (Pr. Mašiōtas).

ampaliūoti J (Š skaito -lūoti) — вытекая разливаясь и замерзая J. Liūnas ampaliūoja žiēmā J. Aīpaluoja — pūodas bēga Kn¹. **āmpilas** Sr (iš *ant-pilo) — kāupas, насп, верх, Haufen Š, J. Sū ampilaīs grūdus atduōs J.

ampiteatras (rašo amfi- L¹; sv., n.) — amfiteatr.

Ampolē — Tytuvēnų par. g. v. Vā II 4.

āmprusnis (< *ant-prusnis), **-nio** — poprzecznik u uzdy. āmprusnį atsūk iř pažabōk ārkļi J. Brizgilui reik dēti naūjā āmprusnį SInt.

ampulē (sv., n.: lot.ampulla) — ampuļka L¹.

aīrija (la. aīrija, āmrija) — прожора (prāgaras Ds, LnkM), Viel-frass. Rīja kaip aīrija Btn (Butkūnai, Palatvėjē).

amsēti, āmsi — рамкать, loti am am. āmsi šuvā Op.

† **Amstis** (Skēto Amstis M I 243 „in Kammrohr“) N, K yra spaudos klaida užuot Struftis; Stuftis f. — ein bastener Halm im Siebe R (Bg¹⁰ 287).

Amšiējus — Leipalingio par. pavardē Db. **La. Amši** vv. IM 1920 II 66? LV 78, Aīšinš — g. v. LV 69.

āmt! (v. š. āmc Lp) interj. — ham! J.

āmtelēti, -lia — рамкнуть. Šuō pribēgēs tīk āmtelējo, īkāndo ī pa-kinkj iř nubēgo Op.

āmtērējīmas (ir K aīm-) — vieno āmt sulojīmas.

āmtērēti (ir K aīmtērēti), **-ria** — mucken B, einmalig „ham“ auf-bellen K, рамкнуть J.

āmtmonas (vok.) — Amtmann, Beamter R (Gen. XL, 2), N, K. ran-dauninkas, nūomininkas J⁴ 996. Mūsų pōns āmtmons... žīno Klv¹ 11 (277). Augino močiūtē trīs jāunas dūkreļēs... Vīnā dā-

vē vartui, arīņā obelvartui, ō šīā trēčīā dūkružēlē ūž *āmimona* vaiko J⁴ 996,2. Špilmonai špieliāvo, ō *āmimonai* šōko J⁴ 996,3.
La. *Añmanis* — g. v. LV 48.

āmstrotas (vok.) — Amtsrat K.

amunīcija (sv., n.) — 1. amunīcija L¹, šaudomosios reikmēnēs.

āmuleti v. *āmēlēti*. Galvījas *āmulejamas* (v. š. -lājamas) greit priprañta Rk.

āmuolas Rmš — omēla, viscum album (*bot.*). **La.** *amuols* „Mistel“.

Cf. 1 *āmalas*. **La.** *Amuoli* — g. v. LV 35, 54, *Amuolu* pl'ava LV 53 „Dobilū pieva“, *Amuoliñš* — g. v. LV 61.

† **amzdis** J — vañzdis, † **amzdyti** J — vañzdyti. Čia amzd- yra nesampročio padaras iš ž. lyties *ōmzdis* Als (o yra nosinis garsas), kilusios iš senėlesnės lyties *vōmzdis* = *vañzdis* Grk, Žv.

amžēlis dem. v. *āmžius*. Geriaū prieš kalnēlį vandenēlį nēstie, nei kàp sus(i)mylējus bernēlis pamēstie. Vādenī nēšanf galiū atsilsētie, nei pēr visas *amžēlis* vīenas kito gailētis TŽ I 168 Nr. 40 (Vlk). Pēr visā *amžēlī* šviesesnēs dienōs nemačiaū — visi tik manē pastūmdēle vadīno Op. Visā *amžēlī* žmogūs vaigēs, vargē iš nūmirē š.

amžēlius v. *amžēlis*. nebmatīswos par wissā amžēliu D⁷ 39.

āmžia v. *āmžias*. nuog amžios 1598 m. Kat. 112, ant amžios 114 (amžia 130). Nūg amžīōs ne girdēta NT (Joh. 9,32). ateifencioj' amžioj NT (Luc. 18,30).

āmžias, pl. *āmžiai* — Ewigkeit K (KIG 423, 431), lange Zeitdauer K. Žmogaūš *āmžias* — die Lebensdauer eines Menschen K. ilgas *āmžias* — langes Leben K. Šīs *āmžias* — die Zeit auf Erden, dem Jenseits (añs amžias), der Zeit nach dem Tode entgegengesetzt K. ašmame *āmžia* kurfai yr amžias kūno ižg numirusiu kelimo... bus mušimp' padarītas tobulai... dwašīškas appiauftimas DPo 76₁₈. Šmogus kaip ir niekas yra, jo amšas (chiefas) nueit kaip šchešchielis BpB³ 144,4. wīšfas amžias DP 493₄₈. mūšų wīšfas amžias DP 580₄₀. — Kas wīšfa yra prieš tas šio amžio (amšio BpP I 151₈, amšo BpP I 179₂₅) šektās DPo 270₂₀. — Kās pērkels mūs ī anā *āmžiq*? — Smeītis Klv. Hēretikai... bē wēliia wīšfā amžią pūtošē... užtrūkt' DPo 107₇. per wīšfā amžią DPo 244₃₄ (236₁₉). tie... wertī ira, idant apturetū anā amžią NT (Luc. 20,35). — ne bus jam atšēsta, ney šemē, ney aname amžē NT (Math. 12,32). mūšų amžē DPo 115₁₂ (cf. DP 303₂₇, 339₄₈). wīšfōkeme amžē DPo 124₂₈. — kas yra wīšfā giwatā... anóp' amžioj' prīlīginta? DPo 284₁₅. — amžių *āmžiai* (āmžiniejie *āmžiai*) — die Ewigkeit K. — Iš *āmžių*, iš *āmžių amžių* — von Ewigkeit her K. ju kurio ikki amšiu amšo busim BpP I 416₂₈. Pēř *āmžius* — die Ewigkeit hindurch K. šiuše amžiuše... rēgime... šektas DPo 310₁₈. Pr. amfin „Volk, tau-

tā" acc. sing., kas yra naujādaras užuot *amfian (cf. garrin||g'arian „medi“, geitin||geitien „duonā“). Mūsų žodis prūsų kalboje, kaip ir aisčių prokalbėje, buvęs daiktinės gimtys (neutrum): *amžīa-n n. (Endzelins RFV LXXVI 308).

amžiáuti — žyc dlugi czas J, wiekować J, L¹. Tiek mėtų amžidu-te išamžiavaū J.

amžybė — вечность. Per tawę efme futverti tikra amšibe. Per tawę efme atpirkti dide malone — Per te sumus creati vera aeternitas. Per te sumus redempti summa tu charitas 1570 m. Mž 327.

ámžina n. — вечное v. amžinas. Kõ neregime, tatai ūr amžina DPo 362₁₈.

amžinaī DK 6₂₈, DPo 18₁₈, 118₁₅, 130₂₄, 281₂₀, DP 350₁₉, 353₂₄, 354₃₀, vL, **ámžinaī** DP 518₃₈, 565_{3,4} adv. v. amžinas — wiecznie SzD (Umžinay), J, Miež, L¹, ewig(lich), für und für R, вечно, постоянно, навсегда; совершенно š. Amžinū amžinaī — ewig R. amžiū amžinaī MP 82a, 22; 146, 15. Amžinaī patėkti — ewig dauern K. Tai amžinaī nenusiduōs K² I 27. Užmigo amžinaī (na veki) ligonis Db. Tū gal amžinaī aīt tōs krāsės sėdēt Sch 217. Aš tō senėlio, tur būt, amžinaī neužmiřšiu: būdavo, ateis vakaraīs, tai pāsakos pāsakos, žiūrėk, jau vidurnaktis — gaidžiaī gieda Db. Žinaī, iš tavęs išeina amžinas melāgius: meluōji iř meluōji amžinaī, niekuomėt nesakaī teisībės Db. Ak, ponužėl, meldžiū, — ožkā drebėdama tārė: aš amžinaī dār tau nebjaurinau vādeni (vādenio) tavo Dn. Žiūrėk, kād aš tavęs amžinaī (niekuomėt) čionaī nematýčiau Op. Jīs čiā mán amžinaī (visuomėt) páiniojas iř páiniojas pō kójų. Darbúokis kaip amžinaī gyvėnsias, ō elgkis iř rytó miřsias Sim. Sūgriebė amžinaī (совершенно, visai) pėrsigandusį vaikiną už ausiēs VR. Jīs tavė sugūbys amžinaī An. Viskas žuvo amžinaī (безвозвратно) Db. Amžinaī māno nebemókama siūti (оказывается, я совершенно не умею более шить, окончательно забыл) š, Ds. fūnys... turėio ūt amžinaī pašmerk-ti DPo 106₃₀. Bwentiēii... giwēs amžinaī su Wiešpatimi DPo 240₃₈. amžinaī welť iř waldžioiē iř tāiso DK 13₂₂. smerties neregies amšinaī W 78₁₈ (1579 m.). kas iřchentes, bus amšinaī (cf. BrP I 21₁₁, 40₁₄, 48₂₀) iřchganitas BrP I 131₁₇.

ámžinas, -na ir **amžinà** f. — wieczny SzD (Umžinas), J, Miež, L¹, wieczysty, wiekuisty Miež, L¹, wiekopomny, nieprzeżyty, odwieczny, przedwiekowy L¹, ewig R, N, K (Ls 400). Diēvas amžins — Gott ist ewig K. Diēvas amžinas gaspadōrius Žp. amžinas výrs — ein steinalter Mann N. amžinas neprieteliūs (nēprieteliūs Nm) — ein Todfeind N. Seniaū, kai dār sū būrėmis pláu-

kiojo, šiokią naktį — *amžiną* pražūtis Db (ž.). Su taviū gyvėnt — *amžiną* prapultis Op. Amžinū *amžiną* gyvatą — das ewige Leben N. *amžina* diena (instr. ar nom.) nenorėjo Slv. *amžiną* padaryti — uwiecznić L¹. Kąp aš *amžino* miėgo migsu (mišsiau) Lp. Ir pannos czistos krutis Schwenta piana dūsti Diewui a m β i n a m u i Mž 191. Amžini amžiai — die Ewigkeit N. Amžinasis, -nóji ir amžinasis, -noji K — der Ewige N. Kō váikščioji peř dienas iř naktis kaip *amžinasis* žydas? Nm. *Kāp amžinasis žyc kelau* LF 51 (Prk). amžinafis (cf. DPo 320₁₂), funus DPo 65₂₆. zōdis anšay amžinafis DPo 65₂₄. Tėwē amžinafis! DK 48₃₄. *amžinoji* gyvatą K³ § 626. a m β i n a g h i giwata MT XV. giwata amžinoi DP 596₃₄. anā ūgnis amžinoi DPo 14₈. iβmonia... amžinoi DPo 221₁₆. prafcha... tawa a m β i n o f e s malones W 33₂₃. nutęfinimu i m ž i n ū i u... eřmē dowanōti DPo 268₄. giwata amžinaie eřmē dowanōti DPo 268₅. ju giwatā amžinaie DPo 281₁₅. a m β i n a m e i e (= *amžinamē-je*) abciojme MT 88b. Amžinieji amžiai — amžių amžis, die Ewigkeit R. Añt amžių amžinūjų (eccl.) — na wieki wieków J (Dabar kunigai liepia sakyti: peř amžių amžius Š). daugint anas kanczes amžinafes DPo 117₃. ing mukas a m β i n a f e s MT 252a.

KIRTIS. Kad mūsų būdvardžio turėta nekilnojamas kirtis, matyti iš: Kas yra giwata amžina? DK 14₁₃. kanczōs amžinos DPo 13₃₄. mirties amžinos DK 5₂₆. iβwęgt'... amžinos... kanczios DPo 18₃₀. nų eit musūmp' karālus amžinos garbės DPo 43₃₁. amžinų kanczių DK 14₁₆. ant' amžių amžinų DPo 306₂₁, DP 555₁₃ (amžinu DPo 333₂₂). ju liepñomis amžinomis DPo 18₁₁. unt amžiu amžinu Ld 87₉. iszduotas ant amžinas (= *amžinos* gen. sing.) ugnės peklas SA 606. — Kirčio nuo šaknies perkėlimą į galūnę jau pažįsta ir XVI amžiaus šnektos, kas matyti iš Daugios postilės vertėjų kaibos: giwātos amžinos DPo 166₂₉, 224₁₈. amžinos (DPo 244₃₈), prapultiēs DPo 219₉. kara-līstes amžinos DPo 61₈. mirimas... yra kelas amžinos p ir palāimintosp' giwātořp' DPo 111₃₃. pařtprinti eřmē giwātořp amžinos p' DP 242₅. sutękig... D'ēwe... idānt' su tawimi įeirtū anōn' giwāton' amžinōn' DPo 241₃. Daukšos lyts amžinuojū ir amžinasias kirčio vietos nustatyti nepadedą: ne mīrs mirimu anū amžinūiu DPo 174₃₂. kanczes amžinafes DP 526₄₈.

DIJAL. Dusetiškiei ir kupiškėnai turėtų ištaryti *ūmžus* (cf. Umžis „wiek, wieczność“ SzD), *ūmžinas*, bet iš tikrųjų ištaro: *amžus*, *amžinas* Ds, *omžus*, *omžinas* Kp. Dusetiškiams pritaria ir 1605 m. Ld su savo „unt amžiu amžinu“ 87₉. Šiaurės rytiečių augštaičių *amžius* yra skolinys iš rašomosios kalbos.

amžinastis, -ties f. (hibr.? cf. вечности) — Ewigkeit Ls 579, вечность. Greit važiuōs į *amžinastį* (= mīrs) Op. Laikas bėga, mirtis gēna, baisi *amžinastis* lāukia Sim.

amžinātīlsj — amžina ātīlsj. Geraī māno tėvas, *amžinātīlsj*, sakýdavo (ž. liúob sakýs): Kiaúlių negāņes, kūnigu nebúsi Jb¹ 137. Sukalbėsim dabaŗ trīs sveikamārijas iŗ tŗek kaŗtų *amžinātīlsj* Vlkv.

amžinavimas — ewige Dauer, Ewigkeit N.

amžiniāusiai (adv.) pakyrėjo — labai nusibodo Šts.

amžinauti — вековать Mieŗ (amžinaĩ patėkti K). Umžinauiu — wiczeŗ, wiecznie trwam SzD (iŗ kur turi N, K, Mieŗ).

amžinýbė (ir r., ž. -ýbė) — wieczność, odwieczność L¹, вечность Š.

ámžininkas (ir -nykas r.) m., -kė f. — to paties amžiaus; современник Š; ровесник, Altersgenosse. wissas māna (= ž. mōna < mūno) amžinikes wissas só wýrĩszkėjs D⁷ 108.

amžinumà, -mōs, ámžinumą — вечность Š.

amžinūmas ir (Dk) **ámžinumas** — wiekuistość L¹, вечность, Ewigkeit Š. Pasáulio *amžinūmas* Db. ámžinumas DP 218₂₉ (DPo 289₁₆), ámžinumo DP 526₁₄₇, DPo 66₂₃, ámžinumą DP 472₂₅, ámžinumea DPo 18₇, ámžinumea 18₂₄ (2×voc.).

amžinuoti — ewig wāhren BGLS 270. Kurio joŗtas amžinuoia KK¹ 136.

ámžis, -io v. *ámžias* — wiek SzD (Umžis, cf. PS II 123), J, wieczność SzD, Lebenszeit, eines Menschen Alter, hundert Jahr R, век, возраст, вечность Š, столетие. ámžių *ámžis* — Ewigkeit R. Sėnas *ámžis* (umžys SzD) — starożyność SzD (hohes Alter N). Mūsų *ámžis* nè bè gālo Dn. Jaunystà nóksta, ō *ámžis* dīla J. *ámžis* ne eft tėip patógus DK 3₇. Aŗ padōras kavalieŗius, mán *ámžis* bè rėdos J⁴ 630,1. Akys tikt raĩbsta nuō ŗvitrinėjančių šiō *ámžio* niėkniekių Mit I 70 (Klp). Pirm umžio (PS II 126) effus — przedwieczny SzD. amži (v. š. *ómžę* „ámžio“) gali daug pikta nukientieje v¹³ I 244. Vieni negyvi gulėjo, kiti *ámžį* baigė Nm d. Duōs jūms ilgą *ámžį* Tot¹ 124. Nė sáulės *ámžį* gyvėnsi PŽ 33. Linksmi pabaigė sàvo *ámžį* Ba² 119₂₇ (Rz). *Par ōiso ámži* Šd (Mit I 26; *ámžį* Klp Mit I 63). Aŗ sàvo mergužėlė peŗ *ámžį* mylėsiu J⁴ 823,9. par kiaura (wisą 138) sawa amži v⁹ 281₂. nor siki amžije — choŗ raz w życiu MG 129. Amžini *ámžiai*, ámžių *ámžiai* (Syr. XVIII, 8) — Ewigkeit R. Nuō *ámžių* — von Gott Ps 41,14 (R). *ámžių* diėnai (= *ámžiui* diėnai tvėrs SInt) užtėks rūoplio kultuvėŗ (kultuvė J). ámžių *ámžiais* būs J. Peŗ *ámžius* — für ewig, für die Ewigkeit N.

Šių XVI amžiaus lyčių nėra žinomas nom. sing.: Tektai wena laŗka Diewa ŗtipri bus ant ambiu amβa Mz 63₂. tawa nės ira karalįsta ir ŗtibribe ir garba ant amβu amβa FCh 36₂. ant amβu w 7₁₁, 21₂₁.

ámžis, -ies f. v. *amži(a)s* — Lebenszeit, Zeitalter Ls 236 (BGLS 97). už Amžies KK¹ 106. ant kožnos amžies KK³ 148. anoy amžij 81. toy amžija 143. Bagoczems bišs amžišs liepk NT (1 Timoth. 6, 17). ing miera tobulos amžišs NT (Ephes. 4, 13). nūg bišs dabar ēfančios amžišs NT (Gal. 1, 4).

amžiūoti — ewig wahren BGLS 270. Nes' žino žmogu čion' ne amžiūoianti: Bat kaypo žole trumpay žaluoianti 1653 m. Vo¹ 79²⁴.

ámžius v. *amži(a)s* — век, вечность Miež, š, возраст š, столетие. *ámžius* gaišina (naikina Sim) gražybę V. Dienà mào — *ámžius* mào PŽ 12. ilgas *ámžius* daūg vaŗgų (ž.) dāro PŽ 18. Lēkia *ámžius* laiko sparnaš Krt. *Mišlinu, tū turi èà pànū, al'è kàd joū jēi amžus!* (nenaginga, tinginē, neapžiūro, neapliūbia) Lp. Nē mārių širdis, nē saulės *ámžius* Sim. Žmogaūs *ámžius* kaip vanduo (nepajunti kaip prabėga) Erž. — It baravýkas aūt *ámžiaus* gālo, kadà patēko aūt klebōno stālo Sim. Kād *ámžiaus* netēksi, prōto įgýsi Sim (Miež). Kuriō *ámžiaus* (kakoro beka, vospacra?) žmogūs? š. Nauji mētai nevėltui (ne weltuo) atėjo: tāvo *ámžiaus* metūs pridėjo PŽ 30. Pasiaugėjus (sc. karalāičiui) apič penkiōlikos mēŗų *ámžiaus*, susiŗgo karālius mirtičs ligà MPs. *Puōnc, ņmžaus jau nebjauna, ēš muōksla... žēnuoję vėina karal'ystę* Tl (Ba² 356₃₁). Skaĩtom *ámžiaus* metūs iš vėido V. Sū sūbine vėno *ámžiaus* esū (Antwort auf die neugierige Frage, wie alt man ist) LF 52. Aūs (= įls)... už pasākymą turēs (ž. turēs) *ámžiaus* nustōti Vdk (Ba² 295₂₇). Tarp tū stabū wens buwes pawiedōs i amžiaus wirą D⁵ 94. Wokietj atejusis i Žamajtiū krasztą pradio 13 amžiaus rado... 2037 czerūs D⁵ 4₆ (Pratarne). išmintingiašnio amžiaus MP 60₂₁. — Saulės *ámžių* įiems vėrgausit D¹³ 506. Ne saulės *ámžių* gyvėnsi SInt. kōžnos sawo nupelnō ir ōzdarbi kaknos, swetimo negejdę, miniedamis ne saulės amžiū gywensentys D⁵ 35₁₅. — Derēs, nē *ámžiui* (v. š. *ņmžou*) Skd. Jūs, vaikai, kaip norēsit, taip galēsit gyvėnt, ō mūs *ámžiui* (tėvai sāko) tū gėrybių užtēks Op. Tveiš visām *ámžiui* — ilg vākarō Sim. — Jāunas *ámžium*, bēt sēnas protū. — Wijnas... atmajnas... yra tokēs, kōrēs žmōgōs pats sawo amžiouie gal regiet D⁵ 1₉ (Pratarne). je žmōna sawa wirą kėrnoiysi, tad pirmō sō riksztiemis jē plakusis, je amžiouie budama tou dariusi, tad tokę ugnie sōdegīnusi D⁵ 176₁. — *ámžių amžiai* — wieczystość L¹. *Amžių amžiai* neišdildys tōs juodōsios dēmės, kurią šiańdien tū esi padāŗęs Op. *amžiai* krāunas, tolýn trāukias, atgaliō ne(be)grįžta Ba² 451, 87. — Dviējų *ámžių* negyvėnsme SIn. Kaip «aūt *ámžių*», teip iŗ «sudiēu»! SIn. Ne išzengamis pōszynaj, eglynaj, beržynaj, oužoulynaj nu amžiū amžejys sōaugi niōksoiē D⁵ 12₃₁. — Stuobriāi, sieksniais, drūti, *ámžiais* iŗetējē... parejōs kyšējē Ba¹ 212.

amžnai dial. iš amžinaĩ adv. Deĩ jō nusidėjimų *amžnai* prapūlt turėjom Dn.

XVI amžiaus lytys be *i* laikytinos yra paprastomis spaudos klaidomis: butų *amβnai* prapūle BrP I 111₁₄, *amβnai* MT XVI = *amβinai* 43a, *amβnogh i* Bašnicza 44a. Ir Br, ir MT visur kitur šitame žodyje neįsmeta balsio *i*.

1. **aĩ** praep. Pšl (J) dial. (v. š. *oĩ* Pšl, *uĩ* Ds, Kp) v. ĭ — по направлению к. Jis nuėjo *aĩ* tą pusę J. Parodyk mums kelūžį *aĩ* didžiojo dvarėlio Nm. d.

2. **aĩ** dial. iš **aĩt** praep. 1) cum gen. Jám belándžiojant kopūsto lāpas *aĩ* uodegōs gālo užkrito Mit II 51 (Galbrasčiai). *Aĩ* jōs raĩnkų Grl (LB 161). *Aĩ* ugnėlės... rankelės sušĩlki Mrk. d. Kiaūlei paĩšai nemĩela, kai piĩvas *aĩ* ūgnės svėla Lp. Šitas šuvā vis gūli *aĩ* tāko Ds. *Aĩ* atšlaimo (sako ir: *Atšlaimė*) būvo Ds. *Aĩ* tōs viētos (dažniau sako: Tojē viētoje) nuō senōvės čėsų jonĩnių diēną švenčia Vo¹ 294₄₂. *Aĩ* gatavōs krūvōs iĩ vištā mōka gaspadiniāuf Lp. Išeĩk, tėvūli, *aĩ* dvāro, priiĩmk talkėlę nuog bāro Vo¹ 457₂₆ (Kaniava). *Aĩ* tėvo dvāro sáulė tekėjo Žž (Vo¹ 458₂₆). Váikščioja *aĩ* piĩštų (на пальцах = patỹlomis) Op. Parsivāre (sc. peĩ licitācijā) *aĩ* trijų rūblių Lp. Slūgų *aĩ* (slavizmas) slūgų tūri Plv. Daktarų *aĩ* (sl.) daktarų prikvietē Plv. Duřnā *aĩ* juōko pažĩnsi Lp. Jĩ... būvo *aĩ* knygų mokĩnta Vo¹ 302₃₅ (Grl). Laĩko árklĩus *aĩ* (v. š. *uĩ*; polonizmas) stōnios „na stajni“ (bet: Laĩko árklĩus *gurbē* „tvárte“) Ds. Turėk *aĩ* akių — miej na widoku Г. Aguōnų suvālgēm anuōčės *aĩ* (около) gōrčiaus Ds. Dirba žēmę *aĩ* pusēs (исполу, наполь) Ds. Gerā kárvē *aĩ* (slavizmas?) piēno Ds. *Aĩ* kėlio (на дороге; r. k. *kėliui*, *keliōnet*) dúosi sūriūkā įsidēt Plv. *Aĩ* smetčio (при смерти) tā merginā būvo Plv. Iĩmk pinigus nuōg vėlmiō... iĩ statyk *aĩ* sāvo vāřdo (slav.; r. k. *sāvo vardū*) bažnyčia Ds (Vo¹ 373₉). Gėrk *aĩ* pōno, *aĩ* poniōs J. Einū *aĩ* pōno sūolsėdžio J. 2) cum instr. (ž.). Myrus wiruy, žmona žielawodama (raudodama) io turieiy wyina dyina ir nakti on grabu arba kapas (= *kapais*) wĩa guliety D^s 115. 3) **aĩ** — **liĩkai** — по направлению к. *Aĩ* namų *liĩkai* važiuok J.

an interj. v. *anā* — oto, tam J, вон, вон где š. *An* (antaĩ, aurē) kur (v. š. *ĩnkur!* Ds) tāvo kárvē! J.

anā interj. (nom. sing. n.: Ana — ono, illud SzD 226) — вон где, siehe da J, š, LB 177_{17, 19, 20, 196₂₈, 218₃₀, 222₁₄} (Grl), Tot 27. *Anā*, kuř mūsų arkliāi J (ir: *anākur!*). Liēpē karālius eiti (v. š. aĩt), *anā*, ĭ tókiā žēmę, nuō tókiō káлно parnešti dū žiedu B^s

130₇₇ (plg. 161₂, 191₁₉). Vái kuř jīs?—Ogi, *anà*, pō kélmu gūli Bs¹ 31 (plg. 88, 171). Kā veiksi sū trimis kviečio grūdaīs? Gall, *anà*, iīm̃t iř kōkį pūskartį Bs¹ 42. *Anà*, kaip ūbelys žiedaīs apkēpe! Dks. *Anà*, *ragėc girà* (= girià)! *Anà*, eina! Lp. Cf. *anàs*.

anā-dien adv. v. *anañdien* — neulich, jüngst N. *Anūdzien* (v. ž.) tai iř tai būvo Lp.

anai adv. — zaś Δ 41a.

anaip adv. v. *anaipō* — auf jene Weise N, in jener Weise K, owak L¹, в тот способ, вот тем способом š. *Anaip* nemokėjau padaryti j¹ 158. *Anaip* būty geriaū būvę dirbti, ne šitaip, ō šišiaip (наоборот) apvertus dār būty geriaū išėję š. Ir Maria Magdalena, *anaip* (kaip jakita ira) tekedama išchkaka Simonop Petrop ir kitop Apaschtalop BrP II 399₂₃.

anaipō adv. — owak (anuō būdū) SzD. cze paties šmogaus kaltibe ira, iog *anaipo* kenczia BrP II 190₁₂. Todelei kiek kartu išchwisti šolele lauko *anaipo* išchgrašinta ir Diewo išchrašchita, tada atmink bei tikek Diewa ir tawe norinti (eipo denkti ir apdariti, ieib šalcziu neprapultumbei BrP I 400₂₃. Idant šmogus regedams paties Diewo Sunu, delei šwetimo grieko *anaiipo* išchšpelūta dumotu ape baifibe Grieku BrP I 480₁.

anaip-tōl L¹, š. **anaip-toli** B, J adv. — bynajmniej L¹, ничуть, вообще, durchaus nicht, keineswegs š. *Anaip-toli* neseinija — kommt nicht bei jenem B (R II 71). *Anaip-toli* dá nē Tot 31. *Anaip toli* nēgeria jīs kād pasigértų J. *Anaiptōl* aš nenorėjau tavęs nukriaūsti š.

anākart adv. — anā kartą, jenes Mal N, K, j¹ 223.

Anakinoiu — onaczę. Agere, facere SzD 226 (N, K) — skaitytinas yra *anokinoju* || **anōks** (Onaki. Illius modi. *Anokfay* SzD 226).

analitiškas — analityczny, rozbirowy (išdėstomas) L¹.

anālizė (-zas L¹ s. v. *analiza*; sv. n.: gr. ἀνάλυσις) — анализ. *Anālizės* keliū — аналитическим способом.

anāliziškai adv., **anāliziškas** adj. Sprėndžia ūždavinį *anāliziškai* — решает задачу аналитическим методом (*math.*). *Anāliziškas* mētodas.

analizúoti (sv., n.) — analizować L¹.

analogijà, -ljos (sv., n.: gr. ἀναλογία; sekdami lėnkus ir rusus, ištariame analōgija, analōgija) — analogja L¹.

analōgiškas L¹ (būty geriau: analogūs, acc. analōgų) — analogiczny L¹.

anañ-čės (anānčės J) adv. = anā čėsą — *anañdienais*. *Anañčės* aīs jī sūmušę J.

anañdai Kp adv. — kiedys, ongi J. Jīs *anañdai* (*anuñdai* Kp) būvo atėjęs J.

anañ-die adv. v. *anañdien*. *anuñde būvo mīēšlī* Rm (-ē, -o pusilgiai).

anañ-diej Bg¹⁰ 123 adv. v. *anañdien* — недавно, третьего или четвертого дня, наднях, neulich Š.

anañ-dien adv. — anā diēnā, наmedни J, Kv, Rt.

anañ-dienai adv. Kv, Rt v. *anañdien*. Neatmynu, kas anādeynay prasziem (=prāšē-m „prāšē manē, manēs“) ka pririediczio (=prīēkčiau) berna D¹⁴ 19. Anon diēnay prasžey kad pririediczio berna D¹⁴ 20.

anañ-dienais J v. *anañdienai*. *Anañdienais* buvaū pās jūsu J.

anañ-dies (v. š. anuñdēs) v. *anañdie*. *Anañdies* būvo pās mūs atēšes žydas Vd.

ananōsas (sv.) — ananas (*bot.*) L¹.

anā-pus praep. (v. š. *anūpus* Ds, Sl; u pusilgis) — anā pusē (instr. s.), jenseit(s) R, K, z tamtej strony J, Miež. Jis gyvēna *anāpus* ūpēs K. *Anāpus* ūpēs (J) kitadōs giriā didžiausia āugo Jb¹ 164. Māno brōlis *anāpus* rubēžiaus gyvēna K² I 26. Jiem tikt kelis žingsniūs *anāpus* tilto nuėjus iř apsidairius, tilts būvo prapuoļes Sch 171. *Anāpus* ēžero iļē bañdā gānē Jb¹ 164. *Anāpus* Prūsų sienos lietūviai pirmā būvo baīšiai vōkietinami Jb¹ 164. *Anāpus* ūpēs, tiēs mūsų bažnyčia, kupli graži liepa āugo Jb¹ 175. Atējo i *anāpus* ūpēs V. Paūkščiai lēkia i *anāpus* jūros kraštūs Db. iř *anāpus* miško vānagas pakilo Jb¹ 168. Iř *anāpus* ūpēs žmē kās rēkauti, bēt iř šiōs pūsēs (iř šiāpus) mēs niēkas neatsākēm Jb¹ 168. *Anāpus* grābo Slnt. *Anōpōs ōpēs* Slnt. anūpūs—trans D¹⁷ 113 b. anupōs Nemuno D⁷ X.

ana-pusiaī v. *anāpus* Sch 253.

anarkijā, -ijos (sv. n.: gr. ἀναρχία; rašo paprastai anarchija L¹) — anarchja.

78 **anarkistā, -istos** (sv., n.; ppr. rašo: anarchistas L¹) — anarchista.

anárkiškas (ppr. rašo: anárchiškas L¹) — anarchiczny.

anarkizmas (ppr. rašo: anarchizmas L¹) — anarchizm.

ānas, anā š. r. a. — jis, OH Miež, Ds, Dsn, Lnkm, aūs ž. (žr. šž.).

Dēlkō ānas neateitī šeñ Zs. ānas jāko jānti Pōpiežiu Dpō 271₂₅. Tas meatas... tōdrin' eafst iřtatitas, idānt... ānas dwāfiškai mufump' ataitū Dpō 11₁₂. ānas (30₉, 41₂) padāre Dungu Ld 40₁₇. gieyde anis 30₉. ānis tūri 60₁₂. ānis gārbino Diēwu 60₁₆. tū prakeikta grieka anis dāra w 5₁₃. anis yaucz uř dufchias yuffu w 22₂₅. ir ānis tūri Wicřpaty dāguie DK 26₃₁. ape kā ānīs (273₁₅) kelū eidami kalbēio Dpō 252₂₃. paiūkęs būwo Stōrafta žmonēmus iřlāiřt' wiēnā kālini kurio norētū ānis 222₁₄. ānis tāre 216₂₇. iūřēmp' būwo giwatā tikróii, o ānīs nieko ape iā ne žinóio 58₂. ānīs ne kaławiiū, bet' tiektāi makřtimis řwāito ir karēuia 124₂. Eřch anus (ios) judauřijū, nei anis atfigins, anis tur pulti po mana koiu BrB² 18₃₇. Ir anis niekadai nemelawa, Togidel

ir nu newilioj БР I 9₁₂. Klaus iūs ape kaktus a n i s kalba, ir wel kodelei a n i s teipo smutni ira 22₁₃. a n i s sinna ios didei nuffiminu-
sius 28₁. Kai norės avėlės gėrt', atkiņš butelkėlę, i (iř) ānos nu-
veis iñ ūpę i (iř) atsigeřs Dsn (Vo¹ 380₂₇).

Trečiojo asmeņs įvardžio Rytų Lietuvoje (senovėje — ir Žemaičiuose)
yra du kamienų: ana- (nom. s. ānas, anā, bet jō, jās, jān... nom. pl. f.
ānos) ir ani- (nom. pl. m. ānys, bet jū, juōs, jān...). Tverėčiniai dzūkai
ir adutiškėnai, kurie rašomosios kalbės lyčių piftys, ākys (nom. pl.) vie-
toje sako pirties (v. š. *pirties*), ākies, lyties ānys vietoje ištaria ānies;
cf. Vo¹ 376_{18, 22}, 379₆. Žem. āmie „jie, oni“ (v. š. *ānēi*), bet aniē „boh
te“ (v. š. *ānēi*) Sln.

ETIM. = sl. *ono*, *ona*, *ono* „oh, jis“, skr., av. *ana-* „jis“ || gr. *ὤν*
„užvakarykštė diena“ Trautmann BSW 8.

anās, anā pron. — jener R, N, tamten, ów Miež, tot, boh tot š
(š. r. a.). Anās (*euph.*) — velnias švn. Šis laiko ragūs, anās kārve
mėlžia Sim. atáis a n ā s didįs pearsėkioiimas DPo 21₂₈. unt szyto
swieto, e unt a n ó Ld 36₃. — Anā diēvs iškel, šį pažėmin B. Dúok
mán anā, šito nenóriu Jb¹ 48. Vaziúodamas kiškį anā diėną ma-
čiaū Jb¹ 230. — Bróliui parjójus, jį viską gāli išpāsakotie anām
Vo² 133₄. ir täre a n ā m u i (= anāmui J s. v. *cicyba*): kėlkis DPo 437₂.
Vėlnias paklūsęs pāsėmė kuōlo gālį iř tik smėgt! mėškai į pa-
šonį. Anā tik drykt! Čiūpt vėlnią tarp letenų, ō dabař kuř bū-
si? Vėlnias šaukė viena valią iř plėšės iř tik kaip anāi iš nagų
išsprūdęs atbėgo pās žmōgų visas krūvins Mit I 85 (Galbrasčiai).
Christus a n ā i mėrgai kurią būwo atgėds liėpe dūt' ēst' DPo 259₁₆. —
Anuō būdū — onak, owak SzD (N). Anuō dáiktu — tamtėdy SzD.
A n u o šalu, wietu — onėdy SzD. Anuō keliū — tamtėdy L¹. Šnėka
sū anuō sviėtu Sln. Ař tū durnā, ař tū kvailā, kā sū anuōm
veĩksi? J⁴ 247,4. — nūdeme, jei ne sugrįš, ne bus iėmus atleĩstā, nei
tamė nei a n a m ē pašauliė DPo 316₁₄. anoiigi (= š. r. a. *anoji gi*)
waľundoy 1690 m. Ev. 17. — a n ó n' (= anōn Ds) giwāton' amžinōn'
DPo 241₃. — atgrĩžo a n ó p DPo 263₁₄. — žodzey aniē (= aniē Ds) ku-
riuos biķo Ld 30₁₈. Didžios Lietuwos Lietuwnikai jāko: Giria | stow
ore; bet Karāliķkos Pruffos Lietuwnikai kalba: Pufcia | stow laukė
Matth. III, l. XII, 46, 47. Anie kalba: Daifilėist biauřijbes. Nečijf-
tatā darijt. Sziē jāko: Pėřzengt wenčiawonijstę Matth. V, 28. Apreiķk.
Jono II, 22. Anie — Pašlavinimas, Bławint. Szie — žėgnonc. Rimion.
XV, 29. žėgnoti, kuris paškutinis žodis taczaus tuloře wietoře šio pėr-
guldimo turėjo wietā dūti a n a m žodžiui, Bławinti NT (Pratarme 2). —
anuōs dū Grl (LB 183). pawārgėjis žmōgau, nuwĩķ... seņnūsius a n ō s
rubūs DPo 9₁₃. Tureķig fawi už niekā a n u s bāľsus iř a n u s staugi-
mus biauřius wiķa..., kurie tawe noretu adbaydit nuog... aweliu MP
182₃. mini mūmus a n ā s kārštas maľdās DPo 5₁₇. — a n i e m u s šodzems
noru stiprei tiketi W 39₇. ž. *anims* (cf. J³ 1511,7). Kaip ir Anioľas

anomis moteriškiems (dat. pl.) tus žodžius grabiep io fakie MP 104a₁₉. — *Anais* čėsais (тогда, в ту попу Db) jau būvo pėržydėję liepūkai Lp. — *Anuōdu, aniēdvi* — jene beide R, K. Pāskui *aniēdu* parėjo aīt piēt Kn¹. an ū du mokitiniu sugrīzo DPo 258₁₄. Jėsus... dūnā ir anie dwi žuwi daliio fėdintiems DPo 168₉. Ne fėkaitome idānt' tai butų padārę aniem' dwiem' latram' DPo 231₁₈. Cf. *ānas*.

anasai, anoji (iš kur Ds, Š anó) š. r. a. = *ansaī* v. a., ž. v. *anās* J, Š. Bar' kadā kāntrumas io iłgomis ir didemis; piktībemis žmoniu ešf pāzeifstas; tad anafsaī didis rómumas ir mašnumas pawiršta tū ing' didėšnę rustibę ir kėrbtą DPo 15₂₃. Kiškėlis (Kiškis Jb¹ 48) sāko: „Alenýte, neik! Šito(ji) ūpė kraujū vėrda, anó (anó Jb¹ 48) pėnu. tēka“ Š.

Anāsīs N (Š), man rodos, yra Neselmano pramanyta lytis.

anāsgī — onžė SzD (N turi ir lytį anāsgu „jener, ebenjener“). būwo tieg'... piemėnis anamėg' (= *anaming*) kraštę budrį DPo 58₁₇.

anas-iā-g(i) m., ano-jā-g(i) f. — *anasai, anāsgī*. wišsi kiti bažnīczios nōbažnumai anofie g' (gen. s.) dienōs... Christufo kanciof'p' priėitis DPo 356₃₄.

Įvardžio pasturdėlis -ja yra tasai-pat kaip ir dusetiškių žodžiuose: vis *tas-iā* (m.), vis *to-jā* (f.), vis *ta-jā* (n.) „всє право, alles eins“; *teipa-ja* „taip-pat, также“. Šisai -ja ne nebus tik kilimo santykinis (relativum) įvardis ide. **jo-*: skr. *yaḥ, yā, yād*, fr. *io*, gr. *ōs, ō, ē* „qui“? Tą patį įvardį turime įvardžiutiniuose būdvardžiuose: *sausās-is* = sl. *suxo-jb*, š. r. a. *saušō-ja* = sl. *suxa'-ja*.

anā-syk adv. — jensmal (anā sýki) K, в тот раз, тогда Š, Jb¹ 223.

Anāsyk būvo jau tau sakýta.

anās-kat — da, der da N 185, adv. demonstrandi — siehe jener B¹ 13a,

añs-kat BGLS 175, 176.

Įvardžio pasturdėliu čia eina *ka-t*; cf. *tas-ka-jau, ta-ka-jau* N 91 „tasiaū, tajaū, ebenderselbe“. Bretkūno lyties *añs-kat* (Anfkat ateia Sunamitiene II reg. 4, 25) vietoje šiandie žemaičiai saką *añs-ga, añs-ga-tės* „sieh dort!“. Iš čia matome, kad pasturdėlio senovėje būta dvejojo: -ka ir -ga. Pasturdėlio -ka giminaičiai yra šie: š. r. a. *dūo-ka-gi* „dūo-ki-gi, gieb doch“, rus. *поди-ко* „komm her“, мнє-ко „mānienā D“, s. bulg. *не-къ-ли* „negu, nekaip“ Bg¹ LXXI 51.

79

anā-šal praep. — jenseit R (N, ungebr. K), z tamtej strony J = anā šaliā (šalimi). Eik *anāšal* ūpės J (Jb¹ 164). *Anāšal* miēsto yrā gražūs miškas Jb¹ 164. Daugia β noniu feke ghi... išch anafchal Jordano BrP II 293₂₀. pėrfiire anaβa' Muriū NT (Mirc. V, 1). ir jus nuwefu anaβa' Babilono NT (Acta apost. VII, 43).

anā-šalia praep. v. *anāšal* BGLS 71₃₁, 270 = anā šaliā (šalimi). kur-sai ira anafchale Jordana BrB I Mos. 50, 10. anapus (anafchalia) Jordana BrB Josua 9, 1.

anašalinis, -nė — jenseitig R (N, K).

anatōmija (sv., n.) — anatomja L¹.

anatōmiškas — anatomiczny L¹.

anaurè adv. — kiedys J (Als), anuo metu; ВОН ТАМ Š, vè kur (toliau) Кр. *Anaurè* buvaũ atėjęs pàs júsų J. *Anaurè* (v. š. anauri) buvo gražiũ dienũ Pšv. Cf. *anà*, *aurè*.

a'nbočius (be nėra skaitytina *ambočius*?) — pradiad J (Als). Tėvo tėvas būs (ž. būs Als) bōčius, o bōčiaus tėvas — a'nbočius J. Cf. *aūt* + *bōčius*.

Āncas (vok.) — männlicher Vorname, Hans K, N. Cf. *Jōnas*.

Anciškiei — Анцишки — Ramygalos ap. bažnytkiemis.

Anciūškos (c gali būti = r. š. o) — Kalesninkų par. sodžius.

añckinas (vok. **Hänschen* „Hähnchen am Fass“; per latvius?) — «tokia tulikė, kaip gniaužtas ilgumo, kaip kokia medinė taurė, išgręžta vidury, su cvikiu užkišta». Bė *añckino* bėga plačiai, negėrai, i grąižtus, patekliui — kliū-kliū-kliū! išlāisto plačiai, nebejbėga i viēdrą škn.

anč- praef. ž. — a. už- (*ūž-*; š. r. a. dial. *uš-*, *ūs-* Ds, SzD) Bg¹⁰ 122, 126, употребляется вместо *ant-* около Пушолат и Қолтынан J.

ānč-burga — aĩpalas, gefrorenes Aufwasser auf dem Eise J (Š). Vandeis virulys kildamas iš pō lēdo skliñda, šāla, iř pasidāro *ānčburga*. *ānčburgos* slidžios iř nuošliaūnios J. Vanduō būrga iš eketiēs iř dāro *ānčburgas* J s. v. *burgēti*.

anč-būti — slūžyc nad termin. Tūr *ančbūti* nedēlmetį šeimynykštis (šeimyninkštis J) aĩt paviržio J.

anč-daūžti — uderzac, nabijać. Vilnis *ančdaūžia* (ančlieja) luōtą J.

ānč-dēlis, -lio — налог, пошлина, Zoll, Steuer S, haracz L¹.

anč-dētas — ančpilas, naddatek J.

anč-dēti, aĩcdeda, ančdējo ž. = a. uždēti. Ryto mētą Abrōmas pabalnōjo āsilą, *ančdējo* nāštą mēdžių V¹⁰ 28. O kada nupine... karuna ysz crfzkieciu, gwalu ant Szwētos Galwos ant tē dieje apwylykij pyrmu baltu rubu ZCh 196₁₈.

anč-dōtalas J v. *ančdētas*. Cf. *dōtalas*.

ančeis (be nebus tik *ančes*? v. *anaĩcēs*) — onegu czasu J.

anč-ejimas ž. = a. užėjimas. liuosi ira nu klausima Misziu s. szwentomis dienomis... dabojentis numus arba giwolus nu wagių, razbajniku arba ant szejima neprietelu Jzm 145.

Ančerys — Grinkišio par. pavardė.

anč-ežys Кр, Š = ant-ežys Кр, Ds — antvalnys Š, panúovolis, возвышенная полоса луга при самой ниве Š.

anč-gėrti, aĩčgeria, ančgėrė ž. = a. užgėrti — выпить чьё-нибудь здоровье (обращаясь к нему же, с тем, чтобы и он сейчас же

затем выпил), Jemandem zutrinken, jemandes Wohl trinken J, Š. *Ančgérk* sù stuobrinè! J. *Ančgériau* mergėlę skáisčiai raudóną Vo¹ 314₁₀. Prašom gérti i Jóną. — Aš jau i jį *ančgériau* Š. Prašai manè, rāgini gérti. Kaipgi aš gėrsiu, kàd támsta mán *neančgėrei* Š.

anč-gimlmas ž. = a. užgimlmas. Siėdiena teypag įzwęte antz gymmas Sunaws Diewa, potam bufey antz gymmas yfz anos žiwata ŽCh 17_{11, 12}.

anč-giñti, ančgena, -ginė ž. = a. užgiñti Inš — нагнать, загнать на верх J, Š. Šuō kātę *añčginė* (užvijo Nm, ušvijo Ds) aīt stógo.

anč-grauža — martwaka J 356.

anč-gułti, ančgula, -lė ž. = a. užgułti — налечь, лечь на что-ни-будь J (Š).

Ānčia — 1) Šešuviės dešinasis intakas Erižvilko, Batakių, Krā-zių apylinkėje VŠ I 56, 57, SG I 34, XII 911. in deme walde ist eyne heyde I mile breit und heist Ylgasil (= *Īlgasilis*), und wen man die III mile geritten hat, so kumit man auf die Santacka, do die Anta (= *Ānčia*) und die Sassow (= *Šešuvis*) invallen... in das land czu Crasyen (= *Krāžiai*)... das land Weducklen (= *Vidūžlė*)... das land Caltenenen (= *Kalūnėnai*) 1393 m. Sc II 674. von deme flise Ante V mile in das lant czu Semegallen (= *Žemýgala?*)... czu Wedukkelen... in das land czu Wangen 1385 m. Sc II 679. 2) v. Š. *Ānča* (*Ānca*) — Léipalingio apylinkės upė Db, Vo 8. Dese wege wil Merune vuren von Metin bis ken Marken. Das erste vlies, do her anhebet, heiset die Ansee (= *Ānčia*. l. Czarna Hancza — Nemuno kairiasis intakas), von dannen bis an das flies Maro (= **Marā*, l. Marycha) I mile; von der Maro bis an die Cleyne Ansee (= *Ānčia*, l. Biāla Hancza) I mile; von dannen ist gut weg, heide und truge. bis czu Marken (= *Merkinė*) 1385 m. Sc II 691. Rusiškíejí XVI amžiaus šaltiniai šitą upę vadina Анча (Акты изд. Вилен. арх. ком. XIV 393, XVII 24). — Veisiejų ežerą sako, irgi vadiną *Ānčia*.

ETIM. Upėvardžiai *Žqsa* — Lėvenš intakas (Joniskėlio par.), *Var-na* — 1) Užvenčio vls. upelis (Акты Вилен. арх. Ком. XIV 501), 2) Vilniaus ap. upelis SG XIII 13, *Gėrvė* — Apaščioš intakas (Biržų ap.) rodo kad ir *Ančios* upė galėtų būti viena *, „paukštupių“ (*Pauksztupis* — двор, pow. kowieński, gm. Eleonorów SG XV, 2 435, rus. Птичь — Pripetis kairiasis intakas): *antīs* „Bute, утка“. Vardo sudarymu *Ānčia* niekuo nesisikiria nuo upėvardžių *Žqsa* ir *Vilka* (VŠ I 50, Bs² 197) sudarymo: **antī-ā* (kamienas *anti-*: gen. pl. *ančių*), **žans-ā* (kamienas *žqs-*: gen. pl. *žqs-ių*), **vilka + ā* (kamienas *vilka-*: dat. pl. *vilkā-ms*). Уча — Птичь (Птичь) dešinasis intakas (Minsko gub.) — gali būti kildinama iš prolytės **antīā* (plg. Milano apylinkės upėvardį *Anza*, kilusį iš senėlesnės lyties *Ania* A. Holder Altcelt. Sprachschatz III 633), kuri ki-

limo galėtų būti áistiška TŽ I 29. Taigi, *Ančia* gali būti vienods kilmės su upėvardžiu *Ant-upis* Krtv.

ančiã-gonis, -nė — kas *antis gano*, утиный пастух Š.

ánčiakis J, Sml (v. š. ónček;s Pnv¹), **ančiakys, ánčiakio** Ds, Š — бровь, Augenbraue (supercilium) = ž. *ánt-akis* Kv. *ánčiakio* nebebūs Ds. Būvo gerà próga dėbteletí iš pō nuleistų *ančiakių* į širmutę, kaip ir jis, smulkutę pōnią V¹ I 23. Raũko *ánčia-kius* — piktas Š. Mergaitė juodaís *ančiakiais* (чернобровая) Š.

Iš šito žodžio matyti, kad greta su *anta-* (*Antã-kalnis, Antã-žiegė...*) lietuvių turima ir antras praef. *anti-*: **ánti* + *akis* > **ántiakis* > **ánt-akis* > *ánčakis*.

ančia-snāpis (neol.) — утконос, Schnabeltier, ornithorynchus paradoxus (zool.) El.

Ánčios kálnas, Ančios mēdė : Анчес-калнась 1590 m. S — Kražių vls., Аптчась меде 1597 m. S — Pašilės (Kražių vls.) dvaro pievų vardas (въ Великомъ лѣсѣ), prie *Ančios* upės.

ančióva (sv. n.: ital. dial. *anciova*, portug. *anchova*, pranc. *anchois*) — анчоус (iš kur El turi pasidaręs *ančiausą*), der Anchovis, die Sardelle, engraulis encrasicholus (zool.).

† **anczyta** — Bräutigams Mutter KIL 19b (B,N,K) — yra senėlesnio rankraščio skaitymo klaida lyties *annyta* vietoje. Cf. *anyta*.

ančiũkas dem. v. *ántis* — kaczę Miež, L¹, утѣнок Š, Ds, Sn. Tvenkinyje nardė, tuškę tamsiaplaukiai *ančiũkai*, aít krańto žolėje čiaũžiojo geltóni žasiũkai Pr. Mašiótas.

Ančiũnai — Biržų ap. sodžius.

ančius v. *ańtis*. Mergà nuogà, marškiniai ūž *ančiaus*. — Žvākė Oz¹ 28.

Ańč-kalnis — miškelis, pakili vieta, bulvės į rūsius tenai deda (Rudžionių sodžiaus lauke, Vaškų par.) Bn.

ánč-karpas Š — запрыбка, насечка, Anhau, Einschnitt. Rugiūs gavaũ *ánčkarpu* pjauti — kád nupjautųjų várpos viřstų aít nenu-pjautųjų Kv. Cf. *ánč-kirpti*.

anč-kėlti Kv, Rt = a. užkėlti Bg¹ 115.

ánč-klotis — užklojimas. Aít pōduškų *ánčkločių* krezūs dėd Škn. Cf. *ánčklóti*.

ánč-krytis Škn — запаса J, Pest Geitl, напасть Š. Ligų *ánčkrytis* — kád ipuola (ipúnla J) šiltinės, kařščiai, raupai, tymai, akýsopas. Peř *ánčkryti* V⁶ 46. Cf. *ánčkristi*.

ánč-laidmu adv. — нарочно напуская, absichtlich hinauflassend J (Š). *ánčlaidmu* užlėidai žasís aít pasėtų dirvų J. Cf *ánčlėisti*.

Anč-laukys — Bartininkų vls. kaimas.

anč-lieti ž. = ž. r. a. dial. **ušľetie** Ds — nalać J. Vilnis *ančľieja* (ančdaũžia) luõta J.

anč-lipti ž. = a. užľipti. Añs *ančľipo* mún aňt kójos Kv.

anč-máuti v. *antmáuti* ž. J = a. užmáuti (ušmáutie Ds).

anč-mèsti, añčmeta, -tè ž. = ž. antmèsti = a. užmèsti — набросить.

ánč-metinè ž. (v. ž. ónčmetęne) — pestis, morbus inmissus I² (Geitl).

ánč-mètis — užmačia, напасть, зараза J, š. Jijè tũri *ánčmètį* (mè-ta bėda) aňt výro, kàd jã sumũšes iř jì del tũ serganti J.

ánč-motinè — зараза. *ánčmotinè* užpũolè aňt gývolių J.

ánč-motis — зараза, сообщение болезни. *ánčmotis* yrà užmestà lig-gà: kàd sėilių arbà skuřľi nuõ ligónies ĩmeta, nũneša iř visi sũ-serga, niezũ atsirařida — tai bũs *ánčmotis* J.

anč-pėdinti — наследовать, beerben J (š). Añs *ančpėdino* (užęjo) aňt išmirũlių (ž.) naudõs.

ánč-pidis (be nebus tiktai ánčpylis?) — antpilas, kaupas, nadsyp J. Pažy-ćiok rugiũ pũrã, àš rũdenį sũ *ánčpidžiu* (*ánčpyliu*?) atidũosiu, t. y. dár keliũs gorćiũs pridėsiu viršaũs J.

ánč-pilas — nadsyp J (Als). **Ančpilaĩ** pl. t. — присоп; проценты натурою Kv. Sũ *ánčpilu* atduõs grũdus J. Už tāt àš anám da-viaũ pũrã kviećiũ sũ gerũ *ánčpilu* (kaupũ Ds) Užv. Cf. *ančpilti* ž.

ánč-pirštės — pušnių šikšnos dalis, kuri yra *ant pirštų*, l. kapki Kv.

anč-pũlti ž. = a. užpũlti. Mes ant juu uumai a nc z p u l s e m MR 26.

ánč-puolis ž. = a. ũžpuolis — нападение, напасть, внезапное забо-левание, Anfall, Ueberfall, Uebel, Unheil, Erkrankung J, š. Kàd užpũola (užpũnla) staigĩ ligà, bũs *ánčpuolis*.

ánč-rũga — aňpalas, наледь J.

ančrũgõtas — покрытый наледицею. *Ančrũgõtas* (-ũtas J) lėdas — kuřs ánčrũgomis apęjes.

anč-tėpti, añčtepa, -pè ž. = a. užtėpti — намазать, bestreichen J (š). Aňt dũonos jãm (jãmui J) *ančtėpk* sviesto.

anč-tiestũvè — покрывало, Decke J. *Ančtiestũvè* yrà plati drobũlè sũ kutaĩs (spurgaĩs š) J. Cf. *ančtięsti*.

anč-tikti, -tiňka, -tiko — enträtseln, erraten Geitl, угадать. Dene-wezus... par Dwase S. a nc z t i k a V⁹ 48. Aš *ančtiksiu* Ž¹ 201. Aĩ negãlit... *ančtikti*? Klp (Mit I 72). Kaĩp gãľiva *ančtikti*, kuriãm vaikui kóks tiňka ãmatas? V⁶ 3. Numãnè visũs vėjus, mokėjo *ančtikti*, kuomèt bũs áudra V⁶ 91.

ánč-traukas — покрышка, верх шубы, Ueberzug eines Pelzes J. Kailiniũ *ánčtraukas*. Cf. *ančtraukti*.

81 **ánč-tupas**¹ — oženiony na dom J (ūžkurŷs), надомник, Ehemann, der sich in seiner Frau Hause ansiedelt Š.

anč-tupýti, -tupo, -pè ž. = a. užtupýti — oženić na dom J, ūžkuriomis išléisti Š. Anà (ji) žad savo sūnų *ančtupýti* aīt tėvūnaitės kokiōs J.

ánč-valkalas ž. = a. ūžvalkalas — наволочка, Ueberzug eines Kissens J (Š).

ánč-valkas — nawłoczka П, Vn. Cf. *ančvilkti*.

ánč-valkis, -kio Kv v. *ánčvalka(la)s*.

ánč-vilkalas v. *ánčvalkalas*. Jaunāmartē... priegalvius apvaikstē savaīs *ančvilkalaīs* V³ I II 156 (cf. I 232).

ánč-vožas J v. *ánčvožas*.

añdai K, **andai** (v. š. undai) Ds, Kp, **andái** Kv, SInt — onegda SzD, olim SC 65, jenesmal, unlängst, nächstens R, N, K, Miež, намедни, недавно, несколько дней тому назад, neulich J, Š, nudius tertius Jn (Kv). *Andai* buvaū pàs tavè J (VI). *añdai* būvo apiē tai parašýta laikraštyje Š. *añdai* atlèkè spiēčius bičių iř susimetè pō mēdžio šakà Dkš. Ai nežinaī, kaip *añdai* aš tavo tėvą korójau? Dn. Aš tavè vōs pėrgalėjau *añdai* Sch 240. *andái* iř aš pasibaisėjau Ž¹ 3 (cf. 325). on dā didè buwo garbinamas D¹⁰.

ETIM. Drauge su rus. оногда, оногда, l. *onedý, onegdaj*, č. *onda, one(h)dá* „ономедни, neulich“ ir lie. *andai* yra vestinas iš rodomojo įvardžio *anàs* „jener“. Sudėtim̃ *andai* (II anàs) prilygsta šiuos išvardinius prieveiksnius (adv.): *kadaĩ* „wenn“ || *kàs, šiadaĩ, tadaĩ* „denn und wenn“ R I 149 || šis, tās. Š. r. a. (dial.) *undai* Ds, Kp (Unday SzD) rodo, kad tarp *n* ir *d* balsio *a* neiškrista, nes iš prolytės **ana-dai* Dusetų. Kūpiškio ir Širvydo šnektoje būtų išriedėjusi lytis ne *undai*, bet **andai*; cf. *laukañ* (*loukañ*) < **laukana*.

andáinykščias Ds, Kp adj. — onegdajszy Δ 57b, N. *Dō aš tau aš undóiniškščū* (ką buvai andai, anañdai padaręs) *ñadavanósu* Kp (Viltis 1908 Nr. 107).

andáinykštis, -tè — onegdajszy SzD (Undaynikštis), J, Miež, L¹, nedawny SzD, jensmalig B (K), was von damals, von jüngst her ist N, vormalig Ls 584, бывший, случившийся несколько дней тому назад, недавний, damalig Š, vorgestrig Jn (Kv). *andáinykštis* dárbas.

† **andáiriksztis** — vormalig Mit I 386 (Ls 584) — yra skaitymo (ir spaudos) klaida vietoje *andáinikszti s*. Panašių klaidų (Mit I 358–392) yra aibė, pvz.: *neparkészdawa* 358, „parnėsdavo“, *parpila* 359₁₀, „parpiln(a)“, *pádrunoką grąsą* 359, „padrūtoką garsą“, *suklína...* *kudikélis* 360,

¹ [Žodyno dalis nuo *ánč-tupas* iki *angà* buvo išspausdinta antrajame sąsiuvinyje, pasirodžiusiame jau po Būgos mirties, 1925 m. — Z. Z.]

„sukliko“, kępszui 360₁₁, „kipšui“, gar greit 361₃, „gan“, kærtų 361₃, „kař-
 tą“, ji pasisáke žinaut 362₇, „žinant(i)“, mau 364_{12, 14}, 375₃, 378₇,
 382_{5, 6, 11}, 383₁, „man“, án 366₇, „ein(a)“, máta skawéle 366₉, „skarčle“,
 užlępa 366₉, „užlipo“, juso gėriau 367₆, „juo geriaũ“, iszsirėnkti 367₇,
 „išsiriũkti“, pawálgęsgi 367₈, „paválgęsgi“, szũlnies 367₁₇, „šũlne = šul-
 nio“, szwilpėne 368₁, „švilpėnė“, sę or tę 369₁₀, „iř“, buklėbe 370₃,
 „buklybė“, kod 372₃, „kád“, Tą dārže 372_{2, 12}, „daržą“, Pribist 373₇,
 „prilėist(i)“, nugolábit 375₁₇, „nugalábyt(i)“, spārweilius 375₂₄, „sparnelius“,
 bėmbt 375₃₆, „bĩmbt(i)“, ked 376_{2, 3, 4, 10, 11, 12}, 377_{2, 5, 8, 9, 11}, 378_{2, 4, 5, 8, 9},
 379_{5, 7, 10, 12}, 380_{2, 3}, 381_{3, 9}, 382_{8, 12}, 383₅, 385_{1, 4, 8}, „kad“, puđót 376₉,
 „putót(i)“, lėnktelėje 376₁₃, „linktelėjo“, wietojo 377₂, „vietoje“, taw į
 378₅, „tavi“, supiuti 378₁, „supinti“, wėndas, bet driuntas 378₂, „?, bet
 driũktas“, sũwerže jam žaploms žándus 379₅, „s. j. žasloms (žáslomis)
 ž.“, stábtelije 379₆, „stábtelėjo“, smorkũmą 379₉, kámbore 379₁₂, or 380₆,
 „ar“, opjaululáms 380₁₂, „sp-“, sekls 381₃, „sėnis“, neróde 381₁₅, „nerá-
 de“, parmęszt 382₅, griauistikis 383₉, „griauistinis“, pillos 384₂, „pilv(a)s“,
 tuwi 385₉, „tuoj(aũ)“, wagašsis 385₂, „ragašis“, swetsziũ buwa par pilu
 386₇, „piln(a)“, klewóje 386₈, „uliavóje“, wisakó par pilu turėjau 386₁₀,
 „piln(a)“, atraklus 386₉, „atkaklũs“, nuobrankinis 387₇, uona 390 s. v.
 saldaruksztis „uoga“.

andarōkas bvL, **anderēkas** Dsn, **inderōkas** Btg (indarōkas J) —
 юбка, Unterrock J, š. *andarōkas* pažỹciotas, sajonėlis kitōs dúo-
 tas J⁴ 718,16. *andarōkas* prietrumpỹs Mjr. Ją laiko už *andarōko*,
 ō tój mergà átsegė *andarōką* iř patį — bėgt nō (v. š.) tĩ kapiniũ
 Oz (Bs⁷ 263). Iš tō didelio striōko prisi-ē išsinėrt iš *andarōko* Op.
l'ēd nel'ēd paspējā inšākē sāvā grīčēlēn; bāba jāũ būvā nutveruīt
āž undarākā Jž (Bs⁷ 343₁₁). Tiē kriauciũkai... bekirpdami... su-
 siaũrino žiurstužėlį, patruĩpino *andarōką* J³ 852,6. *Pamātē — ad-
 bėga pānėičũkas. Pakėlę undarākũ iř sākā: «ař tāvā ažgijā? mā-
 nā sanėi ažgijā»* Ds (Bs⁷ 368₁₇). Segėjo tuđ bikiũ *andarokũ* (v. š.
undarākũ Jž) Bs⁴ 254,37. O mergũžė, kol' nešóki, ař táu vėlnias
andarokė (ž. š. *undaróki*)? Pl. Augštỹn žiurstus pasiraĩtė, *anda-
 rokũs* pasikaĩšė J³ 107,3.

Šiandie *andarōko*, sekdami Jaunių (Bg¹ 132), mes nebegretiname su
 sanskrito kalbos būdvardžiu *adharāc-* „žemyn palinkęs, palenktas“, nes
 nieku būdu nebegalime atplėsti *andarōko* nuo vokiečių *Unterrock'o*. Vo-
 kiečių žodis lėnkų kalboje pavirto lytim *andarak*, *inderak*. L. *andarak'as*
 yra mūsų *andarōko* ir gudų андарак'o tėvas: андарак — шерстяная юбка
 домашнего приготовления III e й н Мат. I 2, II 158, III 8. Сборн. Акад.
 H. LXXXII, 5 161, LXXXIX, 1 49, Fedorowski I 152, 204, ukr. анда-
 рак „sijonas“. La. *liñdraki* „sijonas, Weiberrock“ irgi vokiškas žodis
 (vvž. *lynrock*).

Andarōkinė — taip vadinasi vieta prie Mūšos ties Ruopo dvaru.

Andarōkinės tiltas — per Mūšą, važiuojant vieškeliu iš Joniškėlio į Linkuvos-Vaškų vieškelį Btn.

andauba — купырь, *anthriscus (silvestris; bot.)* P¹ 112 (P²). P. Matulioniūs *andaula* Mt 8, 63 yra skaitymo klaida. *Андовоя* 1597 m. S — Nevardėnų dvaro (Pavandenės vls.) dirvos vardas — loc. s. *Andauboje*.

Andė (l. *Ándzia*) — Mädchenname, Antonie N (ungebr. K).

añdeliavoti (hibr.) — handeln Slnt.

añdelis (vok.) — Handel. Dabai nebėra nėkokių *añdelio* Slnt.

andėrė (v. š. uñdėrė Vd) — plačių plėšų ketvirtuota krautė Uzl.

82 **anderėkas** v. *andarōkas*.

anderià, -ėrios (v. š. underà Uš, inderià Š) — iš šiaudų su plūšomis arba vytelėmis nupintas indas grūdams ar bulbėms pilstyti Š. Tetulė sudėjo žasiukus *andėrion* An.

anderōkas (undcarokas) — spódnica Δ.

an'dien adv. — neulich, jūngst N, ономедни. Būvo *andien* jįjė pàs mumis atėjusi J. Cf. *añdai*.

andýkštis — andáinykštis, vormalig Mit I 386. Sviestávičius ėmė... kalbėti, ō Gintautas *andýkščiū* pamėgimū klausyti V¹ I 94.

andinárninkas (sv.) — l. ordynarczyk, kùmetis Db.

andliavóti (l.) v. *angliavóti* — handlować. Handthieren — Kupciáuju, Werčios, H a n d l a w ó j u R.

añdlius (l.) v. *añglius* — handel (vok.), prekyba. koking jaw handlų padarėi D¹o 141₄.

andras (Andrós P², andrus P¹ 111) — zostera (*bot.*) P², водоросль (?).

Andrašiūnai — 1) Jonišchio (Šiaulių aps.) vls. sodžius V¹ II 8 (kiti rašo Andrešiūnai), 2) Videniškių (Uñturkės) ap. sodžius.

Andreliūnas — Naujamiesčio par. pavardė.

Andriejāvas (l.) — Šiaulių vls. dvaras.

Andriėjus (sl.: Ондрей XV amž. Карский K истор. 62, Аньдрей XIII amž.

Соболевский Лекции⁴ 72) — krikšto vardas 1579 m. W 76₃₁, 1599 m. D¹o 166₃, GN 14b₃, Tot¹ 75. Cf. *Endriėjus*.

Andrijōnas (l. *Hadrjan*, n iš *Andriaus*) — Pelutėlių (Veliuonos vls.) pavardė.

An'drikis — pavardė (K. Jokantas) (kur?). **La.** Andričėni LV 14, Añdričėni 41, 50, 54, Añdričėns 26 — g. v. Cf. *Andriėjus*.

Andrikonis, -niės, -óni — Anykščių par. pavardė.

Andrióniškis (v. š. Un-, ppr. In-) — Anykščių apylinkės miestelis V¹ II 20.

Andrišiūnas (v. š. ondrėšūns, endrėšūns Inšk, -riš-, -rėš- iš senėlesnio -riuš-) — Krekenavos, Panevėžio, Šeduvos par. pavardė.

Andriukáitis (v. š. Andrukáicis Mrc) — pavardė (kur?) (K. Jokantas).

Andriūnai — Baisogalos par. sodžius V¹ II 3.

- Añdrius** (v. s. Uñd'fus, Iñdfus Ds) Klvr (LT I 356), Ož (Bs¹ 38)
v. *Eñdrius* — Andriejus.
- Andriūšis** (v. s. Andrūšis Lp) — Virbalio ap. pavardė.
- Andriūš-pievė** — Garliaucgirės (Garliavos vls.) pieva.
- Andrūniškė** — Kriūkų (Šakių aps.) vls. kaimas Stp.
- Andr-upis** — Rokiškio vls. vienasėdis SG XV 27. **La.** r. *Onārupene, -pine* (Drywa) — l. Andreпно, Rėzytės aps. bažnytkiemis (SG I 35 tvirtina, kad šią vietą latviai vadiną *An d r y u p n a*). — Lātgalos latvių vietovardis *Andr-up-ine* nėra latviškas, nes tuomet būtų ištariamasis **Uodr-* (r. *Ūdr-*). Lātgalon *Andrupi* bus iš sėlių žemės nusinešę lietuviai arba sėliai.
Vidžemės upėvardis *Andr-upe* LV 114 ir g. v. *Añdrupji* LV 29, 103 be nerodo, kad ir Sėlos, ir Latgalos *Andr-upis* yra *Andriaus, Andriėjaus* upė?
- Andrušaičiai** — Raseinių par. soda Vž I 54.
- Anduliai** — vok. Kaulen-Görge, Kretingalės par. kiemas Klvr².
- Anduobys** — Prūsų Lietuvos pavardė Klvr².
- Andužis, Andūlis** — Prūsų Lietuvos pavardė Klvr². **La.** *Andul'i* LV 7, *Andul'ėni* 11 — g. v.
- Andziūlis** — Pabardiškių (Padovinio vls.) kaimo pavardė. **La.** *Andzul'i* — g. v. LV 20, 27, 28.
- Andziūlis** — Krekenavos par. pavardė.
- Andžiūnai** — Kruonio ap. sodžius.
- anė** (hibr.: l. *ani*) — nė, nei. Duñnius užsižiūrėjęs iñg kortàs *anė* nepamātė Bs⁷ 247_g. *anė* girdėt nenorėjo Bs⁴ 235₂ (cf. 273₁₁, Jž, LT I 356).
- Ānė** K, J, **Anė** Lp — Mäddchennname, Anna N = Onà. Dem. *Anikė, Anýtė, Aniūtė, Anūtė* Ds, *Anūžė* K (J).
- aneĩ** (hibr.: l. *ani*) Ba¹ 48, 174, Vo¹ 399₃₉, Bs² 107 (Sv) v. *anė*. Antà mārių mėlynų trys kazokai kortavój(o), *aneĩ* vienas nekalbėj(o) TD 17₃. Svetimōj šalytėlėj už jáuno bernužėlio nežinaũ kėlio *aneĩ* takėlio ĩ (v. s. uñ) sàvo motynėlę NS 915,7 (Ppl). *Dā heišpǝ- vǝjau a nei prada'gēl'ā, ir atānešē mān pušrūl'ēl'ā* Ds (Vo¹ 360₂₈).
- aneip** Slnt v. *anaip* — auf jene Weise BGLS 56, 270. Tirkės Bau tiki Dievui ir Kristui del tawa grieku didzu *anneip* kenteiufi ir numi-rufi BrP II 68₂₅.
- anegdōtas** (sv., n.) — l. anegdota (cf. L¹).
- Anėlė** dem. v. *Anė*. Anýt, *Anėle*, žabók žirgėlį, aš jósiu priė mer-gýčių Klvr¹ 129 (61, Tilžės par.).
- Anėliškė** — Gaurės par. soda Vž I 60.
- Anetava** (-nie-?) — Анитово — Raguvės vls. (Vadoklių par. Vž II 22).
- Anetėkai** — Indrioniškio vls. sodžius.

angà, aňgos ž. (Als, Kv, Slnt) ir **angôs** K² II 79 — wejście SzD 394 (unga), L¹, drzwi SzD, Haustür, Tür R, die Türöffnung, der Eingang (nie der Türflügel); dann auch das Ofenloch, die Brunnenöffnung, das Flugloch der Bienen; die Mündung eines kleineren Flusses (nach Kelch K); die Oeffnung einer Röhre u. s. w. N, отверстие (двери, окна) J, вход, проход Jb⁴, porta D¹, D¹⁷ 25 (onga). Šulinio *angà* — Brunnenloch Gen. XXIX, 3 (R). Atdarà *angà stóvi* J. *angà* iki gál (gáli Lp, Mrc) atvértà (atvertà Ds) B. aš ešfmi a g á awiū DPo 325₁₁. Priē *angôs* (pri angos I¹ 13) anà J. Už *angôs* — vor der Türe KIL 101b (N). Kaip jį priē tōs *aňgos* priėjo, tai nebylūs sušūko didžiū balsū Sch 196₂₁. Akmeni nūg a n g o s graba Atrita Angelas Mž 277₈. Kasg' mūmus¹ ákmenį atris nūg' a g o s grabo? DPo 246₃₂. Par penkys ar szeszys sįksnius nu dīdiosēs ang ô s buo parwarine sįjna D⁵ 19₂₅. Prō *aňgą* išēiti — zur Tür hinaingehen K. Dūrys užveria *aňgą* J. Įeit suolsėdis pro *aňgą* J³ 1488,9 (Bg¹⁰ 98). Jai reikėjo prō aňkštą *aňgą* ... į tą málkų krūvą įlįst Sch 196₂₀. Ap-sverti nuō (nū B) dūmų, alpsta dūšià, mato *aňgą*, negál išēit. — Dūrys B (Sch 57). Bet iey ghie nūg musu geiftu idant aniems pas a n g á Bašniczas alba Bašniczoye šegnone dūtimbim... tatai kalti esme padariti W 25₂₀. piemū... įėjo pro a n g á (pro a g á 325) ing' gárdą DPo 276₇. Kėlewezys pawezēs po trobos a n g á martę, pats nuszoko nu ratū Ir imokēs i trobą paszoko ant kiedalę abrusó apdenktą D⁵ 56₁₄. Bangà (ливень) po-pat *angà*, ō debesis sáujo(je) J I 191. iįfjai yra tačė a g á DPo 326₆. Jis stóvi pačiō *angō* J. priritę ákmeni didi a g o f p' (=aňgos-pi) kársto... atštōio DPo 239₁₈. užritęs didį akmenį a n g ô f p grabo nuėjo šalin NT Matth. XXVII, 60. — Daūg *aňgų* pažįstas — ein Erd-dieb M (N). Pilālę ... sudėgino, ō Pálackas sàvo *angàs* įlems atdārē D¹³ 136. imfit krauią ano ... Awinelio... izimefit adweriofe... o kur butu a n g o f e išlakita rašta krauiū ... Diewas ... namus tuos... už-łakit teykies MP 206₃₄.

ETIM. *Aňgos* vardu vadiname tam tikrą „skylę“ (rus. отверстие, l. ot-wór), kurią paprastai kalba pramena nuo „plėšimo“, „drėskimo“, pvz.: slov. *dera*, skr. *dara-* „Loch“ || sl. *derg*, *derati*, gr. *δέρω*, lie. *dirū*, ž. *derū*) „ėngiu, schinde“. Iš šaknies *der-* lietuviai turi *āt-darą* „отворенный, offen“, *at-daryti* „отворить, öffnen“. Senovės lietuviams *at(a)-daryti* buvo tolygus su veiksmazodžiais „atlupti“, „atplėšti“, „atdirti“. Lupimo, plėšimo, dyrimo bendravafdis (Synonym) yra *engimas* : *ėngti* „драть, schinden“. *Angà* || *ėngti* savo sudarymu nesiskiria nuo šių grūčių: *brandà* || brėsti, *brankà* || brinkti.

¹ [Šioje vietoje (vidury sakinio!) baigiamas antrasis sąsiuvinis, išleistas po Būgos mirties 1925 m. Toliau tekstas spausdinamas iš rankraščio, saugomo Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 344a).—Z. Z.]

angādyti J v. *angadyti*

† **angalai** Br (BGLS 54₁₅, 270) yra paprastoji rašybos klaida vietoje *Angelai* BrP I 9_{10,13}.

angartas (sv.) — ringartas (l. *ryngort*), siodeľko u uprzęzy J.

aŋga-žolės — tokia girios žolė Lp. Kārvės tešmuo sutinęs — reikia *aŋgažolių*. Parūkųk *aŋgažolėmis* tēšmenį — atslūgs.

Aŋgė — Simno apylinkės ežeras A. Kirtiklis, Vo 72 (SG I 53, XV 50 rašo *Auga!*).

ängelas Š (sv., n.) — anioš L¹, **angelas** (sv.) 1547 Mž 74₁, 1573 Mit V 141, 1579 W 20_{2,19}, 50₆, 1595 DK 19₁₂, 58₂₂, 1605 Ld 56₇, 86₁₈, 1701 NT (Matth. XI, 10). Lėkiaū kaip *ängelas*, pūoliau kaip *vėlnias*. — Sniėgas iř lytūs B. Kās visūs myľi, aūt niėko nepýksta, dangaūs *ängelui* prilýgsta Sim. Angelai DPo 18₂₂, 24₂, 259₃₁.

angel'čikas (l.) — angielczyk. Pópieżeus minichai... *Angélczykus* izg' Páhonių krikščionimis padāre DPo 124₂₈.

angėlė dem. v. *angà* — durėlės, Tūrlein R. nežinofj, kada ana... *angiała* kuri ir atidarita linkfmibiump... tawi užrakinta bus MP 262₂₄.

àngeliškas — anieliski L¹. *Angelißkog'* yrá tikrái giwatá mergāwimas DP 600₁₉, išmintiės... *angelißkós* DPo 348₂₀. giwatą tikrái *Angélißką* weade ant to pafaulo DPo 30₃₅.

angérka (v. š. *uŋgérka* Kp) v. *algérka* (sv.) — moteriškas vatinis drabužis be apykaklės Ds (čia sako ir : *ingérka*, *lingérka*), Km, Kp, Sl, Šmn.

an-gérti ž. iš *angérti* = a. užgérti. Kieluses jaunajė (dat. s.) pirszlys *angierę* jaunusius D⁵ 57₁₁. Wyiszes tep dyde oźlaiky iog tas szejmynikas ne millieiy sawa swety, ie ansai pawaiszyntas galieiy dar keltiyis nu... stała : Kaipogi tokiemy atsyemy idant szejmynikas ne taptum oźgiedintas lyipi kyik winam numyszkiuy sweti *ongerty*, kursai nu kyik wina turieiy pagerty D⁸ 85.

angi (l. *ongi*) adv. v. *aŋgis* — andai, ономедни, neulich. Pōnas *angi* sāvo žmōgų atēmės (ž.) prieš sāvęs J.

angia-žolė — ужовник, ophiolossus (*bot.*) Mt (Š).

àngielas (sv.) K, **aŋgielas** Sch 253, Dn X 252, pl. **angielai** K² II 60, K³ § 556 — Engel R, N.

angielýstė — anielstwo. Rāštas lýgin *angielýstei* užsilaikančias mergýstėj Kl^v 19 (38).

àngieliškas K — englisch R, N, K, engelmässig K.

angierka (ir Trs *ingierka*) v. *angérka* — vatinis moteriškas drabužis be apykaklės Pnv, Sb.

anglkas VI = engikas — Kas éngia (*ángia* VI).

l. **aŋginas**, pl. *anginaĩ* K² II 60 — Otter (zool. *vipera*) R, Schlange B, eine grosse giftige Schlange K¹ II 157 (Ls 404), *anguis* Kv (in

conviciis adhibetur Jn). Be angina paſeidima Iſch muſu ateia krauia—sine serpentis vulnere... MŽ 196₁₁.

2. **aŕginas** (neol.)—aŕgos ſargas, odŕzwiernik. Ligĩ dali pilęs wirs... tóricię ſau pripadietoji wiressniji Anginó vadĩnama, kórs aŕgas pilęs ſaugoię D⁵ 205₃₀.

angýnas, pl. -nai—das Natternest K² II 62.

Anginę—vok. Neu-Lappöhnen, Aulavėnų (Įsrutięs aps.) par. kiemas Klv².

Aŕginykai—Krókialaukio par. (Simno vls.) ſodŕzius prie Aŕgęs ežero Db, Vo 148, A. Kunca.

aŕgininkas (-nykas D) v. 2 **aŕginas**. Anginykas, Kursaj pilęs angą ſaugoja D¹³ 59—worotny l. c. 60₁.

anglnis—gyvątinis (Ds), gadzinowy L¹.

Angiriai (1583 m. Оугрии S)—Jósvainių vls. ſodŕzius Jn. Cf. aŕt + girià.

angis, -ięs, **aŕgi** v. a.—Natter, Otter, Scorpion B, Schlangenotter R, die Schlange, bes. eine kleine Kupferfarbige Gattung, auch wohl die Blindschleiche N, K (Ls 236, M), vipera berus (zool.) El, gadzina, žmija L¹, Tot 37=gyvātė r. a. Angis manė įgėlė (įkando) K¹ II 157. Angis nūvedė įĩ į ūrvą Ož (Bs¹ 76₂). àtlėkė lekiančioji angis, sàko: „netrūbyk, nės kaip sulėks visó-kios kiřmėlės, tai tavė sudraskýs“ Ož (Bs¹ 148₃₆). Angiės žolė—Spitzwegerich, Schlangenkraut N. Angi es liebuwij tur gaila, Anta keikijma įmaila MŽ 40₁. Angies nūdai ira po įu lupu BrB² 140,3. Galėtų įis paūtą (sc. kiaušini) pō angim̃ paiĩti B (Sch 110). Aŕgys iš visų pusių atslĩńko gėlbėt Vo¹ 295₂, (Galbrasčiai). Angių vėislė—Ottergezucht R. Aš čià mačiaũ baisingą bedūgnį dėgantį. Čià būvo žmonių iĩ angių iĩ žalčių Sch 173₂₂. Jus angiu gimine (BrP I 240₁₃), kas pamoke ius kaip išchwenkti narfa Diewo BrP II 37₁₄. Gimine angis, kaipo kalbėt galite gerus dáiktus? NT Matth. XII 34. La. r. ūdzs BW 31347, 1 var. iš senėlesnės lyties ūdzs „angis“, pr. angis „Schlange“ || la. ūdze „angis“ Bg¹⁰ 267 iš *ungies: sl. gžb (rus. уж, 1. waz), lot. anguis, ſva. unc „angis“, air. esc-ung „ungurys“ (t. y. „balos angis“) || pr. angurgis (aist. *angurjas, iš kur suom. ankerias), lie. ungurýs, sl. ggořb (1. węgorz, rus. угорь) „Aal, t. y. angies pavidalo žuvis“ Bg¹⁰ 265.

aŕgis (1. ongiš; v. š. ōngis SInt)—ehemals Geitl, НЕКОГДА Sr. aŕgis kad pas mus dar tebibuvo neišszengamas... gĩres, tad ir apineį augo tinaj nedijgami D³ V. wisi wienų kalbų aŕgis kalbantis D¹³ 45. Kit wis angis wadinos Žiamgalejs D¹³ 552. nu tokios jos kalbos gal kožnós ajszkėj numanyti, jog aŕgis (cf. D⁵ 12₂₀, 108₁₀, 109₁₄, 117₂₀, 119₂, 120₀, 137₀, 235₁₄, 250₁₀) yra tóriejusi ſawą ipatingą dkybą, riedą, wyresnybę iř dídoumenę D⁵ 7₁₀ (Prat.). Óngis Letuwos tauta rubeža-

wo... nu pījū sō Mozurajs, Lankajs īr Gudajs D⁵ 12₁. szios dījnos
gīriū īr pījwū wījtoie ąngis gīrres trakszoie, o tarp jū jau wersmie-
tas kīrbas bōrgieje, jau ežēraj tywulawo D⁵ 12₂.

anglā-dagis — anglių degėjas, угольщик J.

ānglas m., **-lė** f. (sv. n.) — англичанин, Engländer J (Š).

añglė (v. š. uñgla, -lės) — žarija Brž, anglis. Pajuodo kaip *añglė*
iř sėdōms aīt viėtos sustyro SzD I 42.

anglėti, -ėja — virsti anglim, sich verkohlen Š.

anglia-degys, aņgliadegio — угольщик, Kohlenbrenner Š. *Unglė-*
degis (v. š.) — Petriškių (Krinčino par.) sodžiaus liekno vardas.

Англио-деги — Karšuvos (Skaudvilės ap.) vls. dvarelis 1593 m. S.

aņglia-duobė (Š anglia-duobė, -degtė del kirčio abejotina) — уголь-
ня, Kohlenbrennerei.

anglia-kasys, aņgliakasio — углекоп, Kohlengnräber Š.

anglia-rūgštė L¹, **anglirūgštė** Jb⁴, **aņglies rūgštis** Jb⁴ (neol.) —
węglan L¹, угольная кислота, углекислота (chem.) Š.

angliaūnas (l.) — handlowny. *Angliaūnas* miėstas J.

angliauti, anglinėti — искать угля, sich um Kohlen bemühen Š.

anglia-vandenis (neol.) — углевод, Kohlenhydrat Š.

angliavoti (l.) — handlować J, prekiauti. Kas tai B ir Q **anglawoti**
„hinter dem Berge halten“ N, K?

anglijà Kv — juodos dažyvės gijoms Jn, Ms, indigofera (bot.)
P¹ 112.

Anglija (sv.; Ānglija šiandie; Anglijà, -ijos XVI amž.) — Англия,
England DPo 117_{14,16}. Anglios žiame V⁹ 135. i Unglė 89.

anglikas (l.) — англик. Teipogi iř *angliko* Ispanijoje nebliko.

anglikonas (sv.) Žn 86 v. *anglikas*.

anglynė Š, L¹ (neol.?), **anglinė** Š — węglarnia L¹, Kohlenbren-
nerei Š.

anglinyčia (hibr.) — Kohlenpfanne N, węglarnia J.

Aņglinykai — 1) Biržų par. sodžius, 2) Kruonio ap. (Stākliškių
vls.) sodžius.

aņglininkas Bg¹⁰ 121, **angliniūkas** K — 1) węglarz SzD (Unglini-
kas), Kohlenbrenner R, K, N, Köhler N, K, Kohlenhändler K,
węglarz J. 2) węglarnia J, Kohlenraum, Kohlenbehälter Š.

1. **anglinis** ir (Ds) **aņglinis** — węglowy L¹, iš anglies.

2. **anglinis** Jb, **āngliškas** (paprastai) — английский, englisch. *Angl-*
nds prėkės, gėlumbės Jb¹ 210.

aņglinti — anglim tepti, марать, чернить углём, mit Kohle be-
schmutzen Š.

angliočius (hibr.) — handlarz J.

anglis f., aŋglies Bg¹⁰ 121 (**aŋglių** Grl LB 187), **angliēs** K, ž., **aŋglis, -io** š.r.a. (Brž, Ds, Km, Kp, Žsl) — wagi bez ognia SzD (**Unglis**), carbo SC 26, eine glühende Kohle R, Kohle N, K (Ls 470). Akmeiš **anglis** — Steinkohle B. Juodà **anglis** R II 228. Júo-
das kaip **aŋglis** Ds, š. Nukrapštyk knato **aŋgli** Lp. Sù **anglià**
piěšk J. **Angliù** rašyti š. **Angliù** pavešti — zwęglić L¹. Těvo pi-
nigai nesuskaĩtomi, mótynos skrynià nepakeliamà, brólio žirgas
neužturimas, sesės kāsos nesùpinamos. — **Aŋgliai** (aŋglys Grl LB
239), pėčius, dūmai iř liepsnà Psl ms. **Anglių** dėgti K¹ I 698.
Iš gerų **aŋglių** paliėka geri pelenai J. Paimk **aŋglių** iř pakurk
prōsą Op. Žvėjas visad gàuna nors aĩt **anglių** uždėti, ō medžio-
tojas nevisuomėt Sim. Mókyk sàvo (tàvo B) vaikùs **anglis** krimšt,
šakalius šikt B (Sch 101). Dàvė... miltus iř **anglis** (unglis) V⁹ 234.
Anglimis kūrėnti K¹ I 698. La. ùogle, pr. **anglis** = sl. **ęgłb** (l. **wę-
giel**, rus. **уголb**) || skr. **āṅgāra-**, pers. **angišt** „anglis, Kohle“.

Kupiškėno A. Vireliūno (iš Vėžionių) **ūnglis** (Bg¹⁰ 201) yra labai abc-
jotinas žodis, nes jo vietoje kiti kupiškėnai ir jų kaimynai (Karazijà, Pu-
rėnas — Purėnas, Čiurlỹs, Just. Jankevičius...) teĩštaria **uŋglis**.

āngliškas š v. 2 **anglinis**.

Angliškiai — Gižų vls. káimas Vo 232.

angliúotas — zwęglony. **Angliúotas** mēdis J.

angliúoti š v. **aŋglinti** — węglić L¹.

1. **aŋglius** — Köhler, Kohlenbrenner N, K (Ls 325), węglarz J.

2. **aŋglius** (l. **hangiel** „handel“) — prekyba, Handel J.

Anglonija (sv.; ar -lio-?) — Anglija, England. Parbėg laivėlis iš
Anglonijos sù rūtoms, lelijėlėms Kl^v 71 (33, Kl^p).

aŋ-gryčis — aũgštas, чердак. Užlipo aĩt **aŋgryčio** Srv. Mūsų pie-
muō gūli **aŋgryčy** Srv. Nuiĩk nuō **aŋgryčio** mėsą Pan (Pocūnėlių
par.). Cf. **aĩt + gryčiai**.

āngstyti, -sto, -stė frqu. v. **ēngti** — dirti kailį J.

aŋg-tarpis, -lo Jn — aĩgos tarpas, przestrzeń miēdzy uszakami
(u drzwi, u okien) J.

āngti VI (a- iš e-) = **ēngti** ž. 1) **lupti**, dirti, obdzierać J. Jls nuāngė
tavė, ō tū **āngi** kitą J. Tās pōns **āngė** sàvo žmōnis — paskutinį
prĩgalvį atimĩdavo, lūpo smaĩkiai J. Skūrą prisimýnės **āngia** VI
(Jb). 2) Refl. — zdzierać się wzajemnie J. Mūdu **āngēmės** — lūpom
grebežiūs kits nuō kito J.

aŋ-gu conj. — ar, arbà, oder BGSL 264, 270. del apfczistijma... lepia
pinningus... doti ufz funų aŋgu dukterį awinelį ...ir waikà karwelìa
aŋgu Kurklį ufz greką 1573 m. postilė Vo¹ 252₃₆. prĩsakam drutai, idant
ne wienas šwetimu Bašniczu ne ušėitufe, narint tai butu mušu aŋgu

fwetime walfschczui 1578 m. Vo¹ 100₁₄. Narim teipajeg, ieib ant be weikiausia Bašniczas višitawatas angu per Biskupa atlankitas butu l. c. 100₁₄. angu ing kurio Warda ius tatau padaret Br (BGLS 264). Narint siedziu angu kieliuosi, tu šinnai, Tu permanai mana dumas iſch tolo BrB² 139,2. **Pr.** an-ga „aĩ“: lot., got. an „aĩ“?, gr. žv „jei“ + -gu (lie. ar-gu, tū-gu esi? „ar tu esi?“), -ga (ž. tās-ga, šis-ga). **An-gud-būklis**: Ангудбуклись — Žemýgalos dvaro dirva (в Любшенском поле) 1594 m. s.

an-gulas ž. — užgulimas, naleganie, wymaganie przy pracy. Nemieruotas jō angulas priē dārbo J (Als).

an-gulnis, -nē (ž. du kirčiu) — настойчивый, nalegajęcy, wymagajęcy. An-gulinis gaspadōrius, kušs godūs aĩt dārbo, darbininkūs prižiūri J. Aniē nean-gulniai aĩt dārbo — nespāudzia šeimynos J.

angūmas v. angūs — lenistwo L¹.

Anguolis: Ангольс — нива в поле Сенкишках (Veliuonōs vls.), возле ручья Никис 1597 m. s.

angūs, angū adj. — ленивый, неповоротливый Jn¹ 129, piger Jn (Kv, Rt). Pasēnterėjo vaĩkis iſ paliko angūs vēsti Ž¹ 201.

Jauniaus angūs, kurį žemaičiai ištaria ongūs Kv arba ongos Rt, gali būti ir nėsamas kalbos žodis, nes kvėdarniškių žemaičių ongūs gali būti kilęs ir iš senėlesnės lyties vangūs. Žemaičiai prieš o paprastai išmeta v: ōnta < vānta, ōmzdīs < vāmzdis.

Anguškis (?) : Онушки — Leipalingio vls. ežeras Vo 82.

angūtė dem. v. angà. Bličių angūtė — Bienenloch K.

anì conj. (g. anì, l. ani) — nē, nei, nawet nie J, ani Grl. — und nicht, noch auch LB 267_o, ani LT I 353, II 130, SA 590, KG 345, DU 20. Aĩs anì mĩslijo apiē tavē J. Kād nus(i)tiko, tai nustiko, nereikia anì (=nē) skatiko Aln. O ni má reikia timpēlēs, anì tào palšū jautēliū J³ 886,5. Netūr tėvėlio, anì motynēlēs J⁴ 366,1. Nepaiĩsi diēvo sūdo, anì kōžno žmogaūs būdo J³ 9,1. Anì rāsti, anì pamēsti Nj. Anì tō dvāro, anì tō pōno Srd (Bs² 95). La. r. nawa ani dzideru, ani wotiu (N. Rancans Kas nutyka Liurdā. Piterburgs 1907 p. 175).

An idan t J yra skaitytinas ani dant.

Anià, -iōs Lp — Onà.

aniēdvi v. anàs — one обе, obiedwie, jene beide K, J, Š. Klp su anidēm Mit II 72 be nēra aniēd(v)iem?

aniek adv. — столько, anà kiek. Antek tū vūry! — vienì vaikpalaičiai Jb¹ 158. Antek daviaū, iſ nebturì J. Antek tū čià sūbloškei pēdū! Jb¹ 158. Antek čià rāstū, žmoniū! J.

anieka adv. v. antek (anàs). Anteka būvo šiēno rūdenì, ō nū nebērà J. Anteka jì tūrì piningū, ō dār guódžias, dār nōri J.

ānielas (l.) — anioļ SzD (PS I 27₄, 37₁₂; 1653 m. Vo¹ 81₂₂, 85₄₀; Ch Mit IV 268), Lv 17, 37, **anielaī** Mrc (Mit VI 67₇). Anielas sárgas — anioļ stróž SzD.

anie-mēt, aniēmet (v. š. *añēmēt, añēmet* Ds) adv. — aniē mētai (anaīs mētais), в тот год, несколько лет тому назад, jenes Jahr. *Aniemēt* čia žirniai neužderėjo, o šiemēt, žiūrėk, net iš dišvos viřsta š.

Aniké dem. v. *Ané, Onà* — Aennchen N, K, Anusia J.

Anykščiai, -ýkščius — Utenōs aps. miestelis prie Šventōsios ir Anykštōs upių (Оникишти prieš 1597 m. РИБ XXVII 7). *Anykščiū* šilėlis — žiemos vakaruose nuo miestelio pagal Kurklių kelią. Kasmėtai *Anýkščius* miško kuóptų varė Ba¹ 336. *Anykščiuosė* vāsarą silsėdamas nuó mókslų 1858 m. parašiaū Šilėlio pírmąją pūšę Ba³ III. Kurklių píevos, Ukmergės žėmė, *Anykščiū* meīgos, Kavársko vỹžos (sc. ger), grāžūs daiktaī) Aln.

Anykštà, -ōs, -ýkštą — Šventōsios kair. intakas SG VII 535, XI 869, Vř I 20, kuris iřteka iš Rubikių ežero (seniau jį vadinė *Anýkščiu*), įteka Šventojon ties Anykščių miesteliu; ilgio turi apie 10 — 13 varstų; labai vingiuota Pan.

anykštėnas — Anykščių apylinkės žmogus Jb¹ 201. *Anykštėnų* tar-mė Ba³ II.

Anýkštis — 1) seniau taip vadinė Rubikių sodžiaus ežerą, iš kurio iřteka Šventōsios kair. intakas — *Anykštà*. Bevelėdama (vienà mo-teriškė) sūdavė sū kultuve sau nýkštį... iř surėko: „ái nýkšti!“... Ir prāminė ežerą „Ai nýkštis“ arba „*Anýkštis*“ Bs⁷ 377 (Jž par.). 2) Žiezmārių — Vievio apylinkės ežeras (*Anýkščiai* Kmn). 3) Samiliškių vls. ežeras, už 10 varstų nuo Eiřiškių (l. Onikszyt) SG IV 403.

ETIM. Čia, gal, pridera ir la. *Aniñupe* LV 114 — upės vardas, *Aniñs* 62, *Aniñi* 80, 106, *Anñtes* 106, *Anñtenes* 66, *Anñši* 50 — g. v., kurie vardai vargu beg yra riřtini su krikšto vardu *Añna* „Ona“ (LV 67, *Añnas* muīža 9, 14, 40..., *Anñis* 86 *Aññėni* 45, 59). Argi ežero ir upės vardas būtų prāmintas nuo žodžio pr. a n e „senelė, Grossmutter“, lie. *anýta* „vyro (paties) motyna“?

Anilionis, -iēs, -liónį (v. š. iš *Aniulioniēs*) — Vaškų par. pavardė Pan.

anį-met Isl = aniē mētai Lp adv. v. *aniemēt*.

āniolas bvL (l.; g. *áněl, ányял* Шейн Матер. II 362, 341, *анѣль* Зап. рyc. сб. XV в. 43) — anioļ Miež, š (D, V). Lekiaū kāip *āniolas*, o nupúoliau kāip vélñas Sim. Māžas kāip (v. š. kàp)

púola, *āniolas* pāduškā pādeda, ō kaip sēnas (v. š. sānas) púola, vélņas — ākmenī Lp. Kād pamačīaū iš tólo, maniaū rēģis *āniola* Sim. Kād žmoniū teismai būtū diēvo teismais, tai daūg *aniolū* būtū pragarē, ō daūg velniū dangujē Sim.

ISTORIJA IR TARMĒM. 1547 m. anialai Mž 63, 1580 m. Anialui BGLS 183₃₁ (Br), 1600 m. *Aniolas* Vo¹ 469₁₂, 1677 m. *Aniolas* Vo¹ 92₃₈, 1787 m. *Aniols* ŽCh 4, 11, 43.

aniolēlis dem. v. *āniolas*. Pasižiūrēčīau véido skaistūmo, kaip *aniolēlio* mielo linksmūmo NS 1038 (Vb).

ānioliškas adj. — anieliski Miež. Tāvo gyvēnimas — *ānioliškas*.

anis m., anój f. — anās, БОИ ТОТ Lp. *Anj* (v. š.) četveīgū būvom abūdu sū sūnuū miēstan Mrc.

any'sas (sv.; s beg nēra = z?) — Anies (im Memelschen) N, das einzelne Anieskörnchen K. **Anysai** — Anies B¹.

āniškas adj. — toks kaip anō J.

Āniškis — Ūdrijos vls. dvaras prie ežero, kurį šīandī vadīna irģi *Aniškio* ežeru (ОНИШКИ Vo 122). Dvaras yra pramin-tas nuo ežero vardo, šīandī jau užmiršto : **Ānis* ar **Anas* (cf. *Anýkštis*).

anyta — 1) Mannes Mutter KIL, R(M), Bräutigams Mutter Q, die Schwiegermutter der Braut oder Ehefrau, des Mannes Mutter in ihrem Verhältnisse zu seiner Frau N, K, R, свек-ровъ, świekra J, Miež, L¹, Š, vjro mótyna Jb⁴, J³ 19,3. *Anýta* anúoja mařcią J. *Anýta* — vélńio pramanýta Ds. *Anýta* sušildys kójas — rankelēs J⁴ 962,5, Sch 33, Kl¹ 401 (197). Siuñtē *anyta* jáuną martēlē... linēliū ravēt Vo¹ 434₂₈. Žiókīt, žiotēlēs, káp *anyta* añ martēlēs! Gur. — Kād išeitū brolēlis, išsinēstū kardēlī, ō kād iškiřstū māno (v. š. *myna*) varģēlī iš *anytos* vartēliū Sch 23. Neturiū valēlēs *anytos* bárti NS 606 (Brž). *Anytos* šil-domas aš nesušīlsiu Kl¹ 401 (197). *Anytos* laukū važiāvom... šalimis jójo vis dieverēliai Sch 22. — Rāsi *anytą* nepérmanytą (NS 606 Brž) iř mošytēlēs nenuleñkīamas J⁴ 624,8. Rāsi *anytą* ne motynēlē iř šešurēlī ne tėvužēlī J⁴ 624,10. Labāi rūsčią *anytą* gavaū Sch 23. Kišk *anytą* ūž pēčīaus! NS 351 (Ppl). — Bijo māno motūtē *anyta* būti... Nebijók, motūte, *anyta* būti!... Visf žmoniū močiulēs *anyta* būvo NS 362 (Ppl). 2) Schwester des Mannes, so genannt von dessen junger Frau LF (ar tikrai taip?). 3) Schwiegertochter, marti Ch (Ruth 1, 22 Vo³ 96, Ls 573)? Naomi ir Ruth Moabite, anita jos. 4) motynos sesuo? funaus funus tenewedie anjtas alba motinas Jefferies MT 223a.

ETIM.: pr. a n c „senelė, Grossmutter“ || sva. *ana* „senelė, prosc-
nelė“, lot. *anus* „sena moteris, senutė“, sva. *ano* „senelis, prosenelis“,
gr. ἀνὴρ μητρὸς ἢ πατρὸς μήτηρ Hes. „motynos arba tėvo motyna“ ŠvD
1922 Nr. 3—6 p. 274—8.

anytėlė dem. v. *anyta*. Siuntė manė *anytėlė* žiemūžės šėko, vasa-
rūžės sniego Sch 19. Ničkins šešurėlis, ničkins *anytėlė*, apkalbės
iř mošytėlės J⁴ 678,8. *Anytėlė* nėdevė parnešiotti vainikėlio NS
351, (Ppl).—Pās sàvo *anytėlės*, pās bėrno motynėlės, usnelė
riečiaũ, dagiũ dagėjau, dilgėlužė smirdėjau J³ 584,6.—Táu gėro
nedarýsiu... darýsiu *anytėlei*, bernūžio motynėlei J⁴ 578,7. Dūk-
ružėle mào, baltà lelijėle, neduok vālios *anytėlei* skrynėlių
vózytie! Vlkv d.—Sunkũ bũti pās *anytėlė* Jb¹ 28. Marti mūšė
anytėlė NS 1391 (Brž). Vāžiũosiv dvaružėlin pās sėnā *anytėlė* J³
806,10. O, dievũliau, kaip āš čia prigũsiu? *Anytėlė*, ne močiũtė
ràsiu J⁴ 1036,12.

Aniũika (v. š. *Anũika* Lp), Aniukà, -õs, Aniũkà Žsl. dem. v. *Anė*.

Aniũkštis—Baguslaviškio (Dievõgarsio) par. pavardė.

Aniũlis—Laukuvos par. pavardė P², Kařtenos par. pavardė Sr.

Cf. la. *Anulis*—g. v. LV 94, 108.

Aniũnai—1) Kupiškio par. sodžius Vř II 20, 2) Linkuvos vls.
sodžius.

āniuolas (l.), pl. **aniuolai** Grl (LB 172₂₇, 233₃)—aniol, Engel LB
170₂₇, 233₃, Šl, Grž (Bs⁶ 169₂₄), Kt (Bs⁶ 4₆), Bs⁷ 282₂₄ (Lankupėnai,
Vlkv aps.), Ož (Bs¹ 21, 57, Ož² 77), Srd (Bs⁷ 13₂₈, Bs² 33), Sln (Bs⁷
25₃₁, LT I 62), Jž (Bs⁴ 233₃₈, 294₄, 308₉). Mergũžė, kād āniuolo
širdį turėčiau, amžinaĩ tavė mylėčiau Op. O kād tavė *aniuo-
lai!* Sln.

āniuoliřkas adj. v. *āniuolas*. Kād iř *āniuoliřką* širdį turėtum, jis
tavė tuõ sàvo piktumũ pravirkdys Vlkv.

aniuoliũkas dem. v. *āniuolas*. Jũs tās vaĩkas toks gražũs, kaip
aniuoliũkas Op.

Aniũtė dem. v. *Anė* Brž (Ba² 90).

anyžas (sv.: l. *anyž*) ppr. **anyžai**—Anis N, pimpinella anisum
Mit II 140, Jn (Kv), Žn 27.

anyžiai—Anis R (K), Šl, anyž L¹. Beda jums..., kurie duodate
deszimetinę isz miėtru ir isz anižiu GN 386 (Matth. XXIII 23).

La. *aniži* Std I 393 (vok.): gr. ἀνίσον „Anis“.

aĩka v. *ākti*.

anka (Ak 49 rařo *ankà*—oko u sieci)—die Schlinge, in der
die Segelstange hāngt N, ũberhaupt eine Schlinge od. Schleife,
welche sich beim Binden eines Bandes, einer Schnur etc. bil-

det K, Schlinge in einem zum Hängen dienenden Strick LF, das eigentliche Netztuch am Kurrennetz LF, Lv 213.

ETIM.: gr. ὄγκη γωνία, μέγας Hes. || ὄγκος m. „kablys, vašas“, lot. *uncus* „lenktas, kablys“, skr. *anḱā-ḥ* „kablys, įlinkimas“ (|| *dñcati* „lenkia“): lot. *ancus* „kreivaranakis“, gr. ἄγκυλος „kreivas“: sl. *gkoti* „vašas, inkaras“ Bg¹ 108, Berneker SEW I 267.

an-kabinti ž. = a. užkabinti (uš- Ds : *ušeina*). *katītas ankabin-tas* walgiou wirtī D⁵ 21₁₈.

añ-kaklė — Belästigung, Beschwerung, Aufhalsung K. Visū keliū ganā daūg *añkaklės* turėjau Sch 158. Vaikai padāro jām daūg *añkaklės* K.

án-kaklis, -lio — 1) ошейник. Šūnie antrišo *ánkaklį* (v. š. *ónkak-l'í*) Als, 2) naszyjnik, ozdoba na szyję J, 3) тягость, хлопоты, неприятность. Jiē *ánkaklį* (klāpatą) tūri sū ponū J. Antsikóriau *ánkaklį* (nāštą) ž.

an-ka'lnė¹ *Anka'lnėmis* lāpė bėgió lódama J³ 219,36.

ankalnėlis dem. v. *ankalnis*. *Ankalnėliais* váikščiódama... nesu-láukiau sávo jáuno jaunikáičio J⁴ 915,2.

Añkalniai — Ilguvōs ap. kaimas.

anka'lnis, -nio — 1) v. *ankalnė*, 2) góral, mieszkaniac gór J.

Ankalniškiai — Plóckščių ap. kaimas Vr.

ankara (sv.) — achtel piwa, dwunastogarcowy П.

1. **añkaras** (sv.: vok. *Anker*, l. *ankier*) — боченок J. **La.** *eñkurs* „t. p.“ BW 9423,6, 19724, 32781¹ (V 693), VI 163, **ž.** *unkurỹs* Sr.

2. **añkaras** (vok. *Anker* > l. *ankra*) — 1) якорь, Anker Grl (LB 201_g), 2) Klammer, Haken l. c. 331.

ankarėlis dem. v. 1 *añkaras*. Jis *ankarėlį* alaūs átvežė J.

an-karỹs — kūzāvas, iñkilas, Waldbienenstock J.

Ankė (vok.) dem. v. *Anė* — Aennchen N.

ankerỹs (J s. v. *onkeris* — zrosėle žiarne) — sudygęs rugys. Dúona iš *ankerių* Als (Jb).

án-kišenis, -nio (hibr.) — nakieszonek, lampas na kieszeni J.

an-klodė — užklōdė, l. kōldra Pnv (Pan).

ankmenys : unkmenys — akmenys Pmp (Pan — Nurkaitė).

Añkodas — 1256 m. jótvingo vardas, kurį rašo IL 832, Анкадъ : Ан- yra *ān-* (lie. *añ-*), nes skiemenis *añ-* (= lie. *án-*) vietoje IL būtų parašiusi *Онкадъ. Vardo galūnė *-āda-s* : la. r. *Ciskōds* —

¹ [Rankraštyje po žodžio *an-ka'lnė* palikta tūščia vieta, tur būt, žodžio reikšmei įrašyti. — Z. Z.].

Latgalos miestelis, 1216 m. Prutenus, qui olim dicebatur War-poda Preuss. Urk. I 7, lie. Čiulodai—Kupiškio par. sodžius V² II 20, Bg¹⁰ 79.

ankonlškis—kilęs iš Ankonos miesto. Jeronims Ankoniszkis, Baltramiejus Bariszkis, Kotrina Kwintiszki V² 5.

Ān-koptis, -čio (v. š. *ōnkuoptis*; ne Unkoptis TŽ I 122)—Endriejavo par. soda (J. Balsevičius).

an-krantis, -čio—nadbrzeże. *Ankrančiu* tvorà užtvėrta J. Eik *ankrančiais!* J.

ankrantūžis dem. v. *ankrantis*. Sutikaū glrios šucėlį *ankrantūžiais* atėinant J³ 985,5. Pamačiaū savo mergužėlę *ankrantūžiais* váikš-čiojant J⁴ 1075,5.

ankrytas¹ V¹² II 195—Anfall (der Pest) Ls 165.

ān-krytis (v. š. *ōnkrytis* Sr, instr. s. *ōnkrytō*)—ligos, nelaimės užkritis, užpuolimas Bg¹⁰ 26, choroba oczu J.

Anksa (Onksa P²)—Pavandenės par. pavardė. **La. Añksis**—g. v. LV 88, 108.

anksčiaū r., **-čiaūs** (unkščiaūs—raniej SzD)—früher N, K, раньше š. Kuris *anksčiaū* atsikėlė?

anksčiausia r. adv., **-siai** N, K—am frühensten N, K.

ankslýnas—alksnýnas, Erlen-busch,-wald Lp, Zs.

ankslinis adj.—alksninis. Perlojōs bernėliai—mandri raiteliai... jū... *anksliniai* balnėliai Prl d. (TŽ I 259 Nr 123).

añkslis Lp, **ankslýs** Zs (Bg¹ 51)—alksnis, Erle.

anksta (ąksta P²)—draba (*bot.*) P¹ 112.

ankstáiniais adv.—рано, früh Sr. *Ankstáiniais* atėjaū J, Bg⁶ 18. **Pr. angstainai** adv. „morgens“.

1. **añkstas** sub.—рань Bg⁶ 17, frühe Morgen. Iš *añksto*—früh R, früh morgens N, von frühe an N, K, zawczasu, bezeiten š. Niėkada iš *añksto* negali žinoti, kās rytój būs Db. Iš *añksto* atėjo priė (ž., v. š. *prī*) mūdums Sr. Užmoka nuomą kās pūsmetį iš *añksto*. Malda iš Angsto DK 57₁₃ (Ls 558). izg ágsto... mēldžēs DPo 142₁₈. Reikė iš *añksto* tatai (šituo) pasirūpinti, dabař nebė mētas š. Užsimánė eiti nuō *añksto* medžioti Ba² 265, (Rd). Šįryt bitės ėjo, **prō añksta** Ds. Wiefchpatie ankstie ifchklaufiki balsa ma-na: pro anksta pagatawifju mane tawęspi irgi laukfju 1570 m. Mž 511₂.

2. **añkstas** adj.—ранний, früh(zeitig). Nuō *añksto* rýto ligi naktėlės áugo-žaliávo mào rūtėlės NS 1296 (Kp d.). **Ankstàsis, -stóji**—der frühe aufsteht N.

¹ [Prieš šį žodį pieštuku parašytas klaustukas.—Z. Z.].

ETIM.: got. *ūhteigs* „zeitig“, *ūhtwō* f., sva. *uohta*, s. isl. *ötta* „Morgendämmerung“ Zupitza Gutt. 142 : skr. *aktū-l* „šviesa, spindulys“ Brugmann Grdr. II, 1^a 435, Hirt Ablaut 630 (|| *nakts*). Skr. *āñjasā* adv. (instr.s.) „greitaja, staiga, schnell, plötzlich, eig. glatt“ (: *āñjas*-n. „tepalas, unguentum“) Bz GGA 1896 962 (Trautmann Wb. 9) čia priderėtų, jei daukšiškė mūsų žodžio rašyba (*iš aňgsto*) būtų tikra ir, be to, pati *nakts* būtų kilusi iš ide. prolytės **nog^v-t-s* (>nokvts): *eng^v-* (>*eng^v-* || *neg^v-*) „tepti“. Taigi, *nakts* ir *aňkstas* būtų „teptas“ (sc. laikas), ir per tat „tamsus“.

ankstėinai Kv, **ankstėinai** (v. ž. *ankstė'nās* Kv) — рано, de multo mane Bg⁶ 17. Rýto mėtą *ankstėinai* pašókęs, Guľbas stāčiai nudrōžē pās Keselienēs vaikų mōkytojo Jurgio Ž¹ 311. *Onkstė'nās* bōva — labāi anksti Ž. Pintine neszina, skubinose ritmetejs *ankstėnajs* I¹ 9. *Ankstėinai* (ankstėnajs) atsibāldē svečiai J I 145. Šeimýna šiaňdien *ankstėinai* (ankstiēnajs J I 19; falso Bg⁶ 18) parėjo nuō dārbo J. Pr. *angsteina* adv. „morgens“.

ankstėliai (raniutko) kėltis, vėlėliai gultis Ktv¹ d. 335 (Vr).

ankstėliaū — немного раньше Š. Reikē táu ateiti *ankstėliaū* Ds.

ankstėti, -ėja — wstawać wcześniej J, rano robić coś kolwiek, etwas früh tun Š. Aī anksti keli tū? Kās čia *ankstēs*! J.

anksti adv. — poranu, rano SzD (unksti SzD, PS II 88, Ev. 63, unksty Ld 86₁₂, *unksti* Ds), frühe R, N, K, frühzeitig R (Angsti), frühmorgens, frühe im Jahr N, wcześniej J, Miež, L¹, SH 10. *Anksti* kėlti K. *Anksti* rýtą — porankiem L¹. *Anksti* ganà — frühe genug N. Rytó *anksti* — jutro rano L¹. Labāi *anksti* — raniutko L¹. *Anksti*-vėlai — frühe und spät N. *Anksti* pabalnōsi, vėlai teišjōsi Miež. *Anksti* balnōjo, vėlai išjōjo Jnš (LF 50). Kōks paūkštis rytmetý anksti rýkau-(ja), tą diēnā visos kātēs pjáu(ja) Sch 92. *Anksti* rýtą rytūžį saulėlē tekėjo Dn. Dār peranksti (peř *anksti*) — es ist noch zu frühe N. *anksti*... atėio grābop' DPo 245₆. *anksti* (anksti 216₂₁, agsti rīto DK 22₁₇, angsti 58₁₉) atėidawo iop DPo 109₃₀. pėkis kartūs ĩpaczei išėio *anksti* 128₆.

Anksti iš **ankstie* || *ankstiē*, kas yra vienaskaitos vietininkas iš *aňksto* „Frühe“. Del „cirkumflekcinės“ priegaidės pavirtimo prieveiksmiuose (adverbia) „akūtine“ plg. tai, ką esmi parašęs TŽ I 433.

ankstýbai adv. — anksti K, wcześniej Miež. Šikšniniukas karbačiukas mokiņs tavē dirbti, žaliā bėržo rykštužėlē *ankstýbai* pribūdins Klv¹ 222 (113, Katýčiai).

ankstybā — исповедь. Ankstýboji (sc. mišiā) — die Frühmette M, N, K, **ankstybóji** Kv — confessio peccatorum Jn. *Ankstybōs* eiti (Als, J) ĩ bažnyčia — eiti spāviedies J. Eina davātkos, eina mer-

gaitēs *ankstybās*, nēs šiaņdien būs daūg kunigū Ž¹ 313. *Ankstybōsios* eiti — išpažinties Kv (Viltis 1908 Nr.82).

ankstýbas, -ba K, -bà Sr — frühe, frühzeitig R, N (am Tage sowohl als im Jahre N), von einer frühen Art K, frühzeitig Mit I 386, ранний J, Miež, Š (Ls 592). *Ankstýbas* svēčias nenakvója (neilgai viēši Db) Mit III 541 (Visbarynai). Šīmet mūsu *ankstýbas* vasarójus (anksti priējo) Op. *Ankstýbas* pavāsarīs Nm, Op. *Ankstýbs*, ō negývs; tuōj turēts peř tvōrā šoka B¹ 13 (Kād nustīpusī jāunā ērytī peř tvōrā pērmet Sch 57). *Ankstýbs* stýps, vēlybs pýps (<pýpsi) Jnš. *Ankstýbā* dār valandā V⁹ 18, Nm. *Ankstýbos* ropūtēs K. J1 (obelis) vēdē labai *ankstýbus* ōbuolius Nm. — *Ankstýbāsis* (-ýbāsis K, -ýbāsis ž.) būrnā šlūosto, vēlybāsis akis krāpšto Sim (vēlybāsis — akis Miež, ... šlūosto Sch 76). *Ankstýbāsis* dantis rakinēja (rāk J, t. y. rākia), vēlybāsis akis krapštīnēja Pln (Jb¹ 36, krāpšto J, vēlybāsis žiōvauja Sch 76). *Ankstýbāsis* nepýpcioja Sch 74. *Ankstýbōji* augyvē — Frühmutter, die zu bald nach der Hochzeit geboren hat N. Vārna *ankstýbōji* dantis, vēlybōji akis krāpšto D⁴ 50 (PŽ 49). *Ankstýbōji* vārna dantis (dañtī Miež, Sch, rakinēja Jb¹), (ō Miež) vēlybōji (vārna Jb¹) ākī (Miež, Sch, akis Jb¹, krapštīnēja Miež, Jb¹ 37). *Ankstýbōji* vārna snāpā, vēlybōji dār akeleš teb(e)krāpšto Sim. *Ankstýbieji* (Sr, -bi J) ja-vāi kařtais geresni, kařtais prastesni (blogesni J). *Ankstýbosios* mīšios Op. Iš *ankstýbūjū* grūdaī, iš vēlybūjū pelaī Sim.

ankstýbē — die frühe Zeit R, N, die Frühe K, wczesność Miež.

ankstýbiaū adv. — wcześnziej Miež.

ankstýbis, -bē — ankstýbasis. Pasisējau *ankstýbiū* žirniū Nm.

ankstýbōkas adj. — zawczesny, przedwczesny Miež.

ankstýbumas — Frühzeitigkeit K, (za)wczesność Miež.

anksty dintis — vengti, šalintis. patis neprietelej anksty dintes nu muszōs regiedamis tejp mažā kariaunā regantes grumtīs D¹⁰ 9.

añkstie (v. š. ðn'kstēi Ms, SInt : ankstie I¹ 68, I² XI 45a₃₉, SA¹ 156, 587, ankstie V¹¹ 94, ŽCh 186, anksty SA¹ 343₂₃, ŽCh 138, 186, anks-tij D⁷ 135, D¹² 38, ankstej Jzm 89, ðnkstēi Ba² 358₂₈) ž. = ankstl. *Añks-rie* kēlēš negraudēnsys (2 sing. fut.) Sim. *Añkstie* sēdamas devýnis metūs išgrājysi, ō dešimťą pragrājysi Sim. Sēdamas taikyķ laikā — nei par *añkstie* nei par vėlai Sim. Kās nōri gauruōtā ganýklā (Kv, v. š. gan[ñkla Sim) turēti iř gražiūs gyvōlius laikyti, tūri vėlai pavāsarī išgiñti, ō rūdenī *añkstie* pargiñti Sim. Kās *añkstie* váikščio(ja), tās gerai nešio(ja) PŽ 22. Parvažiaváu lig ne-

išaušus, ar nè *añkstie* Als. Tekinēli!... Kodēl tū neglēdi *añkstie* rytēlī? Klp¹ 3. Kās pabūdins *añkstie* rytēlī? D⁷ 5. Pakirdēs *añkstie* kēlēs V⁹ 196. Dūk man iſchgirſti angſtie ſuffſimilima tawa, nēs ingi tawe nūſitikeijau 1570 m. Mž 479₁₃. Wiefſchpatie ankſtie iſchklauijiki balſa mana 510₁₇. reik ankstii (= *ankstī*) keltiis MR 9.

ankstinās I — rankiem TŽ I 345 be nēra skaitytinās ankstýná(i)s, kas būtu iš prolytēs **ankstienais** (v. ankstéinais)?

añkstinti — 1) делать раньше, чем следует, zufrüh etwas tun J, Š, спешить, уходить (о часах), vorgehen Š. Kām taip *añkstini* sēti žirnius, ūgnī kūrti? J. Māno laikrodīs *añkstina*, ō tāmstos vēlina Š. 2) refl. — sich früh aufmachen, früh aufstehn N, wczesnić się, śpieszyć się Miež, wczesnie wstawać J. Kō taip *añkstiniēs* (Ds) — anksti keli? J.

ankstī-ryčiai — išaušriai, rytas L¹ s. v. *zaranek*.

ankstiros N — ankštirai.

ankstirótas — finnis N.

ankstytiis D¹¹ II 74, 299 — zaudern Geitl 76 (ongstaus — abhorreo D¹ 1), ryžósys ant ko norint nepesnoies, neanksties, bet atlikdawo ir dirbo nuwejktnaj D⁵ 35₁₀. Temistokles nukélawęs į Lacedemoną anksties wiesnibė waidintėis D¹⁰ 23₁₈. Kieynonoris rekalajs skotodamos neanksties D¹⁰ 244₄. tasaj rodidamas sawa klauti ir bendrybą neanksties jo lankyti D¹³ 620. nerejk ilgaj ankstiteis D¹⁸ 59. ne rejk sū tūmi ankstiteis ir lauktī lig suloms sūluant arba sukuszant D¹⁸ 30. nebibuwa ko benajryties ir beankstyties suwienawimū tūdums zokanums D¹³ 399. Wissados io kalpaj sū piningū sunkomis paskou io wajkscioiē, idant galietum kiykwieną rekalauientį tujeau sūszelpitī, idant ankstidamōs nero-ditumes sziksztauis D¹⁰ 47₁₀.

ankstývas, -yvā JJ 36, VI (J), Ls 353 — porankowy SzD (unkſtiwas), ranny SzD, J, L¹, Š, wczesny, zawczesny, rychty L¹. *Ankstývas* vasarójus Ds, Kp. *Ankstývā* paukštēlē danteliūs krāpšto Nj. *Anks-tyvā* (ankstývóji Š — ankstī kēlusi) varnēlē danteliūs, danteliūs, *vēlyvā* (vēlyvóji Š, varnēlē Dkš) akelēs, akelēs (sc. krāpštosi) Dkš, Š. ankſtywā ir wielybā lytu 1666 m. KIGb 128. *Ankstývōi* rugiai Ds, Kp. *Ankstývōi* žirniai, vēlyvl linaī J. Unkſtiwos maidos — jutrznia SzD. *Ankstývosios* mišios — jutrznia, prymarja L¹. Váikščiojo šešurēlis pabarēmi, parugēmi, prašinējo saulēlēs bē kepūrēs, bē kepūrēlēs: — Vai, saulēle motūle, rytúose *ankstývúose* (v. š. ankscyvuosa)! Dār māno martēlē nenuiſo, nenuvařgo TŽ I 216 Nr. 38 (Mrc d.).

ankstývė — крупка, mazka, wiosnówka, draba verna (bot.) Mt (P).

ankstývis, -vė — ankstývāsīs. *Ankstýviai* žirniai Ds. Pasisėjau *ankstývių* žirnių Kp.

ankstokaĩ adv. — etwas frühe R, ziemlich frühe N, K, слишком рано, рановато Š. *Ankstokaĩ* atsikėlėme, būtume galėję dār pamiegoti Š. **ankstókas, -okà** — zaranny, wczesny Miež, Ds. *Ankstóka* (n.) dá miėžiai sėĩ : rugiai tebėr bembly Kr.

ankstumas — die früh Zeit R, N, die Frühzeit K, раннее время J, Miež, rychłość L¹. Koks čià be *ankstumas*, kàd jaũ saulė tēka Š, Ds.

ankstūs adj. — früh Mit I 386, ранний J, Miež, Š, Sr, zaranny L¹. *Ankstūs* čėsas — Frühzeit B. Labai *ankstūs* — raniutki L¹. Kàs iš tō *ankstaũs* kėlimo, kàd nėrà diėvo padėjimo PŽ 23. Augin manė motynėlė. . . *ankstaũs* rýto kėlėjėlė J³ 833,2. Nō *ankstaũs* rýto lig naktytālās áugo-žaliávo mǎno rūtālās Bgl. Kuĩgi rėdaĩsi, kuĩgi taisaĩsi, jaunóji mergýte, šĩ *anksty* rýtą? Kl^v 173 (85 Gilijos par.). *Ankstyjĩ* rytėlĩ pribūdinau J. Kėlk *ankstyjĩ* rytėlĩ nutekėjus J. *Anksčios* ávižos — anksti sėtos Ž.

ankstutėlis r. — labai ankstus L¹ s.v. *raniutki*.

ánkščia — pożyczana, mutuum, commodatum SzD (unkščia), Ls 544, reikalas, pryvolė KIL s.v. *Gewerb*, geliehenes Geld N. Unt unkščios paduodus — pożyczalnik SzD. Unkščiu imtas — pożyczalny, pożyczony SzD. Unkščiu duomi, unkščiu imu — pożyczam SzD. Unkščiu (= *ánkščia* instr. s.) — pożyczkiem SzD. *ánkščia* (= *ánkščia* instr. s.) dúftę DP 284₁₆, *ánkščiomis* dúkite 284₁₉, dúkite *ánkščiomis* 494₄₁, iĩfĩfai múmus... iĩ *ánkščiomis* dáwe 242₁ (= DPo 320₃₄).

ánkščia — ankšta vieta. Čià ne *ánkščia* (J I 20 iš šio žodžio yra pasidaręs veiksmazodĩ † *ankšti*!) skryniai padėti.

ánkščiai adv. v. *ankštūs* — ciasno, ściśle SzD (unkščiey). Diėvo malónė tekėjo upėliais iĩ *ánkščiai* raĩgės žemũčiais slėnėliais Bg² 458₂₆. *Ánkščiai* (L¹ rašo angščiai; geriau bus: *glauďžiai*) sũglaustas — zwarty L¹.

ánkščia-imỹs, ánkščiaimio — pożyczalnik, co u kogo pożyczasz D (unkščiaimis).

ánkščiojimas — Jammer BGLS 270. *Ankščeczoghimas* ir beda mane fugawa (uėelija) BrB² Ps. 119 (XVIII, 7). Apėmufes mane buwa wirwes Źmerties, ir wargai peklos mane uőpũle buwa, EŹch ataijau ing *ankščeczoghima* ir reka (EŹch tapau *ankščeczoghime* ir rekaie) BrB² Ps. 116,3.

ánkščioti — ánkščia, ánkščiomis dúoti, leihen N. *ágŹciokim* DP 287₂₄.

ánkščioti — sich ängstigen, sich sehen BGLS 270. Togidel *ankščeczoiam* (duŹauiam, gieldzam) muŹu namu BrB² Kor. 5, 2. anis *ankščeczios* kaip gimdanti BrB Jes. 13, 8. Ik kolei rupinŹiuos duŹchoie mana ir *ankščeczioŹiuos* Źchirdija? BrB² Ps. 13, 2. kurius antra karta *ankščeczadams* pagimdau BrB Gal. 4, 19.

ankščiotis — стесняться, kępować się, ženować się: *Ankščiotis iš-tarti tięsą iš gędos (kād blogai padārē) J.*

ánkščiuotas — voll Hülsen K, Ls 560, strączasty J, L¹. Šįmet *ánkščiuoti* žirniai J.

ankšlapūtė (ąkszlapuuty P² 19b) — arbutus, miltinė a — uva ursi (*bot.*).

ankšta — die Enge, das Gedränge N.

aňkšta n. v. *aňkštas* — ciasno Miež, L¹. Mūsų trobųj *aňkšta* viętos š.

ankštaį adv. — enge R, K, BGLS, ciasno Miež, ściśle L¹. twirtai ir angščhtai BrB Hiob. 41, 6 (BGLS 86₁₈).

ankštainis — ankštinis, спручковый. Iš grūdų *ankštainių* (TS¹ rašo ang-) vartojami... yrà vikiai, pupėlės, žirniai TS¹ 51.

Ankštakiai (v. š. *ąňkštakā*) — Kretingos par. sodà prie Tęžės upės.

ankšt-akis, -akys — ankštomis akimis, schmaläugig. Tįjankšztakėj arba platburnej išzgrudę išz uksinių pamarių tus Getus D⁶ 3₂₈.

ánkštara — robak pod skurą bydlęt П, KosL 128a, Kv; siliqua P¹ 98, ppr. **ánkštaros, -rų** Ms, Sint — inkšturai, węgry D², Bg¹ 100 (-ras J yra irgi pl.). *ánkštara* vadina dęžělės pavidalo sausvaisį, kurisai tūri viduję pęrtvarą iš išnókęs atsidāro tuō būdū, kād abį jō skiltys atplýšta nuō pęrtvaro Db (V. Vilkaitis).

ETIM: < ide. *on(ə)g^w(h)-s-torā* : germ. *angra-z* m. „Kornwurm“ (sva. *angar*, vok. *Engerling*) = sl. *ęgro* > l. *wągr*, *więgier* „inkštiras“: lie. *angis*, lot. *anguis* || lie. *ungurys* || pr. *angurgis* || kurš. *enguris* (iš kur kurš.-la. upės ir ežero vardas *Eņgure* BG 188) „Aal, angięs pavidalo žuvis“ Bg¹⁰ 194, 267.

ánkštaringas adj. — siliquosus P¹ 117.

aňkštas adj. — eng R, N, K (Ls 559), techный Š, ciasny J, tūrįs mąža érdvės. *Aňkštas* drabųžis Dkš. Kėlias iš dangaus karalystę *aňkštas* Tot¹ 259. Jōjo apsiaūstas *aňkštas* J. Peř kuriųs (sc. tyrus) vienas *aňkštas* kelālis tebūvo D¹³ 130. tas Swiets.. eft tau labai mašas, Kaip lopischelis *ankšt*as 1566 m. Mž 186₈ (kf=kšč=kš, kaip ir Bretkūno: *ankftofų* kalnojų BGLS 81₃). *Unkšt*a wieta fienoy SzD s. v. *macloch*. Aūt dukšlių (erdvų) rūbų negalėsi *aňkšto* apsiaūsto užsivilkti Š. Zbonas... *unkfzt*o kaklo SzD s. v. *bania*. Eiti išg daųgų nenór *ankšt*ų kelių KG 574. žmónes... wáikšczioie... grúbumi ir aęštú kęlu DPo 124₇. Kodrin' tū aęštú iu teip labái bięurimes? DPo 362₁₆. *Ankšti* bātai J. Mán peř kęltį (krąjų Rám) veřzia (kóją): *ankšti* čebātai Op. *Aňkštos* kailinių rankovės Dkš. *Aňkštos* mārios — Sund R. *Ankštās* akis įgāvo D⁵ 6₁₈ (Pratarmė). Žmónės būvusys *ankštomis* akimis D⁵ 3₁₉.

ETIM. Dk, L, Vš ir kiti rašo *aňgštą* su g, rįsdami šį būdvardį su veiksmazodžiu *ęngti* „lupti, dirti“. Paprastai *ankštą* kildina iš prolytės

**anštas* ir veda vienon draugēn su šiais žodžiais: lot. *angustus*, sva. *engi*, skr. *qhūh*, sl. *qzəkə* „узкий, wązki“ V. Jagić Arch II 398, Bg¹ 99 ir kt. Ir man atrodo, kad *añkštas* bus kilęs iš **ang-sto* (*gs* > *ks* virsta *kš*): *angd* „отверстие, praengta skylė“ || **ang-stas* > *añgštas* „esąs, stovįs toje vietoje, kur gali nusiengti, t. y. тесный, eng“¹. Suom. *ahdas*, lpN. *ades* „eng“ esąs kilęs iš aist. būdvardžio *añkštas* Thomsen Berör. 158, Wiklund Entwurf einer urlapp. Lautlehre I 42.

ankštė — Bedrängnis KK¹ 76 (BGLS 100_g), Ls 282.

ankšterai — węgry, węgry SzD (unkszteray), Ls 162. Añt kárvės nūgaros susimeta kaĩtais pō kēletą dešimtų *ankšterų* Vt 99. La. (< kurš.) *anksteri* „Maden, Larven unter der Haut des Rindviehs sich entwickelnde; Engerlinge“.

ánkštėtas — voll Schoten R, voll Hülsen N, K, Ls 562. *ánkštėti* žirniai R, Snt.

ankštėti, -ėja — 1) суживаться J, š, становиться теснее š, ankštyn eiti. Gerklė prādeda *ankštėti* ir nebegaliu (negaliu J) nurýti. 2) refl. стесняться. Anà prāded *ankštėtis* J.

ánkštėti, -ėja — стручиться, Schoten bekommen, ansetzen J (š). *ánkštėje* (daug tūri *ánkščių*) žirniai šįmet, várpėje mičžiai, váltėjusios ávižos, grūdėje griškai, pupėjusios pūpos, žolėjusios pėvos J.

ankštýbė — die Enge (als Eigenschaft K), Engheit N, теснота Miež, š. Unkštibe kielu — ciešā SzD=r. kelių *ankštýbė*.

ankštīmā — ciašnina J, теснина, ущелье. Kēlias... būvo *ankštīmā* D¹⁰ 121₂₁. Pérplaukė peř jūros *añkštīmā* V⁹ 197 (=sásiaurį Ds). *Ankštīmojė* taip dviėjų skaĩdžių atradaū tą árklį bestóvintį skersai kēlio V⁶ 22. Kēlia... užtaškāvo ... gĩrios *ankštīmojė* D (Mit III 268). Užleĩkēs seklimōs *ankštīmōj* vienus nukāvo, kitūs sugāvo D¹³ 246. Kalnų viršūnės iř visos *añkštīmos* būvo vókiečių užgulti (cf. V⁹ 82). pasistiprinusis kiba i parsigāndusius wokitius, iszsimusze isz *ankstzim* u ir butinaj pargalieje neprietelius V⁹ 82₁₄. tñkiaus kajp sakiau po kēlės tukstāntēs tegrumies dieľ *ankstzim* ū ir gĩriū D⁵ 190₂₁. Termopiliū¹ [i *ankstzimas* tarp Tessalijos ir Akajos D¹⁰ 19₂₁] *ankstzimās* ūsstōti ir warwarrū tolaus neblejstū D¹⁰ 19₄.

ankštyn eiti — enger werden K. Lāpės ūrvas gilyn eina *ankštyn* š.

ánkštingas — стручистый Miež, schoten-, hülsenreich. Vėliaū sėti netoki *ánkštingi* (v. š. *ánkščiñgi*, sc. žirniai) Lp.

ankštinis ž., v. a., **ánkštinis r.** — стручковый Miež, š, łupinowy L¹. *ánkštiniai* augalai — Hülsenpflanzen š. *Ankštinės* žolės — Hülsenkraut K.

añkštinti — 1) ścieśniam SzD (unkštinu: f<β=š), zacieśniam SzD (unuštinu: u<k), enge machen, einengen, verengen N, ścieśniać,

zwežac J, Miež, Sr. Aš benóriu *añkštinti* sprągą J. 2) refl. cтeч-
наться, kępowac się. Jis *neañkštindamos* (ne ankština n t e j s) nę
kokiomis šnekomis gālįs (gal J) provótis, tiesótis J.

ankštirā -- węgier (na grzbiecie bydłęcia) J. **ánkštios** pl. R —
ankštirai.

ánkštiras — Finne im Gesicht R (Ankštiras: y=žem. y<i), Ede-
linge, Würme unter der Haut des Rindviehes R (Ankštiras).
Ankštirai N, K — Angerling Q², Finnen auf dem Gesichte; die
Glimmer, kleine Schwülste auf dem Rücken des Rindviehes im
Sommer, darinnen Würme wachsen R, N, K, Angerlinge, Ge-
schwüre M II 28, Maden Ls 162, 165.

ankštirúotas — finnisg R, voller Engerlinge K.

ánkštis, -ties f. — strąk SzD (unkštys), J, Miež, L¹, š. Schote R, N,
K (Ls 162), Hülse bei Bohnen, Wicken, Linsen K¹ I 660, legu-
men P¹ 98. Žirnių *ánkštis* K. Tutis (ar ū?) tėvs, o pampalā
mótė, pabirniai vaikai (Žiedai, *ánkštis*, žirniai) B (Sch 68). Ma-
čiaū, kai ĩ vieną puse *ánkštis* mūsų žirnių penki výrai įsisėdę
važiavo aūt vandeis Sch 137¹, *ánkštis* pavidalo — strąkowaty L¹.
Žirnių *ánkštys* tåbaluoja kaip ėglės kankorėžiai J. Šimet grāžios
žirnių, pūpų *ánkštys* J. Žirnius iš *ánkščių* išaižyti N. *ánkštis*
(žirnius) aižiaū Jb¹ 88.

ETIM.: *añkštas* „eng, тесный“. Del žodžio sudėties plg. grutę *rūgš-
tis* (*rūgštį* Ds, LnkM) „Säure“ || *rūgštas* K, *rūgštis* „sauer“, *sótis, -ies*
„Satttheit, Sättigung“ || *sótus* Ds, *sótus* Slnt, *sotus* (n. *sōtu* K) K „satt“.
Taigi, *ánkštis* yra *ángštis* < **ang-stis* „ankšta makštis=angėlė (pra-
engta skylutė), kurioje randasi sėklos“.

añkštis, -ščio — теснота, тесность, Enge, Gedränge š, ściskanie J.
Jis turi didį širdiės (aūt širdiės didį J) *añkštį* (rūpą).

ánkštytas v. *ánkštėtas*. Žirniai... išaugo... iř *ánkštyti* be gālo būvo
Ba² 138, (Klōvainiai).

ankštyti, -što — łuskać, łuszczyć (groch) J.

ankštokai adv. — ziemlich enge K.

ankštókas, -okà — ziemlich enge K, ciasnowaty, nieco zaobcisly
Miež.

ánkšt-pipiris, -rio Grl — makštūnis pipiras Ds, турецкий перец,
papryka L¹.

ánkštuotas — mit Schoten versehen N. Jāvas *ánkštuotas* — Hülsen-
frucht M II 281. *ánkštuoti* javai N.

ankštū n. v. *ánkštūs* — тесно. Vienām *ankštū*, dvilēm gerai, trims
perliūosa (Paslaptis) Ar. Sū tiek šeimynos šitōj trobōj būs *ankštū*
(v. š. uñkštu) gyvėnti šmn.

ankštumā, aňkštumā — eine enge Stelle K, теснота, теснина J, Š, SInt, Vvr. Deī *ankštumōs* negāl (pa)būti J. Lāpēs ūrvas gīlŷn eina ankštŷn, pačiōj *ankštumōj* šuō (šuvā) lŷsdamas gāli įkliūti Š. Kād *ankštumō* būtumei, seniai būtumei miręs J.

ankštūmas — die Engigkeit R, die Enge als Eigenschaft K, теснота, теснотность Š, ciasność Miež, L¹, ścisłość L¹. Toks *ankštūmas* bažnyčioj ir toks troškūmas, kād žmónės alpsta Š. Tai *ankštūmas*, nė įlŷst negaliū! Pnv.

ankštuonis, -ies — lánkuonis(ies), spiečiui ieškanti naujo gyvenimo bitė, Spürbiene, suchende Biene. Ape aňgsztounys, ouksus arba sakarus ir ikičius. Angsz tounes yra darbinikes bŷttes spŷjtlaus, kórios jeau kėlles dienas pirm to, kad jŷ aulys spŷjsti nor, wŷs aplinkuj įakio žwalgydamos, idant sawo spŷjtui gera gywenimā įisidabotu. Dieito jos wŷssas skyles beį kámpus išzweįzies ir dieł to aňgsztounes wadinas D⁶ 18 atskaida (kurioje šį žodį D pakartojęs net 5 kartus. A. Leskien IF XXXII 206). La. *uoksts* „t. p.; Schnüffler“, kas rodytų veiksmazodį la. *uokšti* „schnüffeln, spüren“ neturint nieko bendro su *uđsti* „riechen, wittern, schnuppern“ = lie. *uostyti*. Daukanto *ankštounes* gali būti kilusi ne tikrai iš *ankštuonies*, bet ir iš *vankštuonies*: *van-k-* arba *van-g-* būtų tos-pačiōs giminės drauge su slavėnų žodžiais *vonĭa, vono* „kvapas, smarvė“: pr. *wins* „oras, Luft“, winna „oraũ, heraus“ || sl. *vono* „hinäus, von“, *voně* „oriě, drausen“.

ankštūs adj. v. *aňkštas* — ciasny, wąski SzD (unkštus), ścisły SzD (Ankštus), obcisty L¹ (L¹ rašo aňgštus), тесный Miež, Кр. Šitas būrnosas mán *ankštūs*, ō juđ negaliū vilkėti: pažastis spáudžia, guzikai nesuteŷka Šmn.

ankū v. *ąkti*.

án-kunigis, -gio — dziekan, благочинный J.

ankurŷs, aňkurio (ir *unkurŷs* Sr) v. *aňkaras* — ankier, baryka J, ankieriek A.

anòdija (sv.) — anodyna J (ἀνωδύων).

anojė K, **anóji** — вон та (же) v. *anàs, an(a)saĩ*.

anókiás J, **anókis** arba (p. dz.) **anokis** v. *anoks*.

anóks, -kia ž., **anòks, -okià** K, Š — in jener Weise beschaffen K, вот какой, такой как тот J, Š, owaki L¹, solcher BGLS 270 (Br). *Anóks* didis iř gudrūs būvo, ō dāvės apsigáuti J. *Anòks* čià darbininkas, — tik lóvoj tvarsýtis! Jb¹ 48. *Anòks* ne griėkas vŷrui gėra daryti Ž¹ 112. *Anókia* ne láimė, — rėkė Maĩcė Ž¹ 216. *Anókia* čià ne naujėna pāsakoti, — užsišóko patl Ž¹ 309. *Anokĩ* (tokĩ, kaip anàs) prisiauglėk beĩt viėnā (árklĩ) iř neberekės nuolāt deįjūoti Jb¹ 48. kodelei... Penkias Tūkstantis wiru... anaki didi keli... įeke ira BrP II 308₁₇. patfai Dievas, Šemes ir Dangaus daritoias,

annaki didi ir schwenta pafla fiunte panofpi 335₂₂. Bet Praraka anoki alba Sapninika nušawinket todel iog ghis ius nūgi Dicwo... atpulti mokina BrP I 310₁₀. Kokiems šmoniems schitaffai ušgimimas Kristaus pirmiausei per annoki didi pafla apreikšchtas ira BrP II 80₁₉. Tū tinginỹ, svetimtyka! — bārė skrūzdėlės jūdovarnĩ. *Anokiōs jūš* čia darbinĩkės (=darbinĩkių būta)! — juōkės jūdovarnis š. *Anokiē* ne dỹvai (=dỹvų būta)! š. Todelei mokinkimes per sches kalėdas, Kristu mumus šmoniems gimusi, ne Angelams ir šmoniu bei ne šawes delei anakius wargus regeiussi BrP II 72₇. Schita pamoksla afchiumus... noreiau fakiti. Idant gerai Binnotumbit, kas kartais anakius didzius schturmus ir šuiudinimus ant Juriu alba mariu ir ant šemes pakel BrP II 204₄. *Anokiōse* skrỹniose piningai sudėti (Ds, ž.; sudėti Nm) J. — *Anokie* (loc. s.) spėiguotie — когда столь холодно; в такую, как тогдашняя, стужу Jn² 37.

ETIM.: *anās* „jener“ || sl. *onakъ* „l. onaki, von jener Art“: sl. *onъ* „jener; er“.

anoksaĩ — onaki SzD, die Bestimmtheitsform von anōks K.

ano'kšias — anōkias J.

anokū n. — klaikū, жутко, страшно, angst und bange Lnk. Nāk-tĩ vienāmui *anokū* (anākū) Γ.

anokūs (anākus) vėžys — uodegōj ākys! (sāko tai išjuokdami kokĩ nōrints nedrūtą, silpną žmōgų) Γ.

Anōpolis (1.) — Annopol — 1) Gelgaudiškio vls. dvarelis Stp, 2) Krekenavos par. dvarelis Vš II 12. Dusetų par. dvarelĩ (palivārkas Ds) 1. *Annopol* lietuviai ištaria *Anāpolis* (v. š. *Anāpālis*).

ano-pus praep. — jenseits, по ту сторону. Jiē *anopus* ūpės gyvėna Jb¹ 164. *annopus* Jordano 1734 m. BGSL 105₃.

anō-ros (< *-roz) Lp — anō rōzo (sl.), anō kaĩto, anuōkart.

Anōšius (1.) — Kristaus istorijos asmuo (Ἰωάννης) v² 145, v¹⁴ 160, DPo 37₆, 38₃₃. priešakiey Wiešpaties... Anno Biūs, Kayphošius, Hērodas DPo 73₇.

anót (>r. a. *anōt*, kur *ō* = Ds *ā* yra pusilgis; ž. *nót* Jn) — wie (cum genit.) R, auf jene Art, ebenso wie N, gemäss N, K, entsprechend K, podług J, š, L¹, wedle, według L¹. *Anót* tėvo — wie der Vater (zu sagen pflegte) R. *Anót* jō žōdžio R II 277 (N). *Anót* senūjų žōdžio (bētariant J) — nach dem alten Sprichworte R II 334. *Anōt* (r.) senūjų kalbōs: tā tiktaĩ žinom, kā atāmenam Ba² 38₂₀ (An). *Anotō* (v. š. *anātā* < *anāt tā* „anót tō“: ā, ž — pusilgiai), kaip tās sāko Ds. Daĩtys jūk, *anót* tō, sukrōšusių mėtų Dn. Tai toksai bjaurybė, *anōt* Jōno, vėřta būvo višiskai užmūšti š. Jis vis-delho, *anót* (anōte, nō) jō bētariant, eis šunų ganýti Jb¹ 165. Jis, *anót* tėvo, kvailas peĩ visą pilvą

jb¹ 164. Reikėjo „pačiupinėti“, anót mótynos, ir ne(be)būtų liñ-
dęs jb³ 77. Piningai – viltis, anót Pypkos Jono bétariant Sim.
anóte v. **anót**. **Anóte tėvo** – wie der Vater zu sagen pflegte K.

ETIM.: *anàs* „jener“ > *anó-t(e)* „auf jene Art = *anuō* (sc. būdu)“: 1598 m. *ne-te* Bg⁶ 18 „nėt“. Arba *anóte* gali būti įnagininkas (instr. s.) iš daiktavardžio **anóté* „anasai, anoksai būdas“. **Visótés* buvimą rodo jos vediniai: Bažničia jo Wijsfotena KK³ 132, Bažnįczios fawós wijsfótines DP 282₈ (wysotymys – pospolity, powszechny SH 82, t. y. *visotimis*), wijsotinay KK³ 227 adv., wijsotinas (MT 18b, 43b, 52a, 73a, 167a, 246a) pritirimas MT 3a, wijsótinis prišákimas DP 528₂₈, wijsfótinio 599₄₇. Greta su **visóte* būra ir **visúotés*: *visuotinà* adv. (-sū- Kv, -sū- Rt) „visi nuo daikto, vse поголовно“, *wis-soutinis* wardas (commune) D¹⁷ 9.

anótiškai adv. – kaip an(a)saī. Añs dirba *anótiškai* J.

an-pùlti (ar tik nesako žemaičiai *am-*, *om-*?) ž. = a. užpùlti. o n-
p u l t ū staigū – adorior D¹.

añs, **anà** v. *anàs* – ille SC 35, jener R, K, ów J, L¹, on J, tot.

Tàs dirba, kaip ir *añs* J. *Anà* išaudė plónas drobelės bė skičto, bė nýčių, bė muštuvėlių. *Añs* (Ba² 295₂₁) nudėvėjo plónas drobelės bė kúno, bė dūšios, bė sveikatėlės j⁴ 203,5,6. Tàs klause viēl: «kur jūs ētat?» ir *āns* sākė: «ar aš patēksy, ar nēpatēksy, jūs mán negėlbiēset». ir kaip *āns* nuējė pñ kñtė, ir negaliējė šertę: šimel'is kánda ir spýrę Mit II 29 (Dargužiai). «Kàs tàs par kalbà», klause *añs* apliñk stáunanciūsios Mit I 65₁₄ (Klp). Džiaūgias *añs* (v. š. *ōnc*) Ba² 301₁ (Lkv). Mes tikim iĵ wenagi Die-wa... Jag a n s muſſu tewu ſtaia 1547 m. Mž 68. a n s daguieſis artó-ies DPo 134₁₇. kad tiktay ſukterefim iop, tada a n s mus wiſad... patieſit teikſis MP 73₉₀. a n s patſay kiētieie dieſ muſu ŽCh 41₁₈. u n t s duos mokſta 38₂₂. – *Anà* (= jì) patì sù rankelè... būvo įbrėzus Mit I 66₈ (Klp). – Tai *anō* žāgrė ųr – das ist sein Gewerbe BGLS 52. Tuōm aš dūmójau nū *anō* (= jō) atsikrapštýti Mit I 67₈ (Klp). Kaip mañteliu apsisiautė, niēks *anō* nemātė II 40₈ (Dargužiai). – Nesitánkina (nesitánkina J) jōs vaikai, ō *anōs* sėk ir yrà kasmēt J. *Anōs* gáida – gerà J. Lai *anā* velniai sùlaka Sim. Tai sesėlės vainikėlis, kuř aš *anā* pakavósiu? j³ 485,7. *Anā* (= jì) sàko viē-šint J. – Dēl tókio natléistino napsiveizėjimo aš *anám* (= jám) èsu užteigęs Mit I 68₈ (Klp). Sutiko... ùbagā, ródė *anám* ir klause, kuř *anā* padėti Ba² 301₂ (Lkv). – Kàs *anaī* (= jaī) pasidā-rė? Kv, Rt. Dár *anaī* yrà trýs dūkterys, taip-pāt jáunos kaip ir aš MPs. – Ař tū akių neturėjai, kàd sù *anuō* suderėjai? V. – *Dà-bār jāu à n ė i* (= aniē) *māta*, *kāt ċē anims nebūs ġē'rā* Pln¹ 799. Tu pirm beme ſutwieri: ir darbas rānku tawa eſti dangus. Anie pra-

Bus, bet tu bufi, anie wiſſi kaip gelumbe pafens 1570 m. Mž 476.
 — Ir pamielawa an us, ir rankas ſawa uſchdeia ant iu bei Begnoia
 an us 1559 m. Mž 97_{5,8}. Ir ſiunte an us po wiſſa ſwieta Chrikſtiti wiſſo-
 kias žmones 1570 m. Mž 302₇. mokik an us (14_{2,3}) plateſnia ir dideſnia
 iſchguldima W 4_{2,2}. Kriſtus idant ta pikta duma iſch iu ſchirdies iſchim-
 tu ir an us priweſtu tiketi... bila BrP I 37₈. — Anie mus ne taip
 dabar netikintimus del dzaufmo ir beſſiſtebintimus bila iumpi Je-
 ſus BrP I 38₁. Anie ms tikint iog reg ſmogu ne dwaſe... roda ie-
 mus... ronas BrP I 37₁₂. Bet iey ghie nūg muſu geiſtu idant anie ms
 pas aſga Baſniczas... Begnone dūtumbim, uſ yūs melſtumbim ir an us
 ſuwenczawotumbim, tatai kalti eſme padariti W 25₂₀. — garbe tatai
 an ſum p buwa W 27₈. — Iſ tārpo *aniēdvies* iſaūga ſtēbas p¹ 42.

† **ans** szēpes Mit II 31₈ (Dargužiai) yra klaida, pareinanti nuo neteisingo
 žodžių suskirstymo sakinyje: ėk *an* (<ant) šėpės „ėik *ant* šėpies“. Bet
 ir *an* gali būti Becenbergerio klausos klaida *in* vietoje: ėk *int* vāndēns
 31₉ (32₁₃), padidėję *int* bālķe er (iF) 30₁₃, *int* k'ēlķ 38₁₂ || *inē* tā vāikē 39₁₃,
inē vāndēns 40₁.

An-sabinis, -nio — Zyplių vls. kaimas Vr (Vo 270 : Сабине 267).

ansai (<anasai Ds), **anōji** — ille SC 35, jener R, N, Bestimmtheits-
 form von ańs, anā — jener K, ów, on J (Psl). Pirslio patl klau-
 sinėjo: kàs bařzdą sudrāskē? *Ansai* piršlỹs, gēras žmogūs, pāčiai
 nesisākē j⁴ 552,6. Kàs pramýnē takūžį peř burnōtų daržūžį?
Ansai ſelmis bernūžis, mergūžę lankýdamas j³ 676,2. Antai an ſai
 nar gimditi piktibe Mž 517₇. tu eſſi an ſa y, kuriſáy turéio atéyt DPo
 27₃₅. An ſai búwo žmū lobingas, o ſiſai grinas élgeta 360₂. Kaiphó-
 bius búwo an ſa i, kuris búwo dāwēs rōdā Židamus 210₁₃. Negi iſma-
 nikim idant an ſa y... karalus... noproſnay tatay padare MP 64₂₇.

Įvardžių galūnė **-ai** (*anas-ai, kuris-ai*), kaip ir būdvardžių **-is** (*gerās-
 is* || *gēras-is*), kilimo yra senovės rodomasis įvardis: skr. *ay-ām* „dieser,
 dieser hier“, *lot., got. is* „er“. *-ai* iš ide. *oi-* „šitas, tas, jis“: s. *lot.
 oi-no-s* „ūnus“ = skr. *ēna-* „is“, gr. *oi-(F)oi-* „allein, solus“.

ansai-gi — ebenjener N = anasaigi Ds.

Ansas (vok.; ppr. *Ancas*, t. y. *Ān-t-sas*) — Hans N, K, Johann R II
 216. Iš Becenbergerio (Mit II) rašybos matyti, kad Dargužių (Krtng ap.)
 sodōs šnektroje esama sakoma nom. s. *Ansqs*: Ānses 30₈, 31₁₂, 33_{1,3} || Ān-
 sas 30-33 || Ānsus 32₈, 33₈. Taigi, trimis raidėmis — e, a, u — esama reiſ-
 kiamo vieno kalbos garso *o*. Dvibalsio *ou* vietoje Bz-io girdėta *u* ir *oi*:
Anšou (ž.) dat. s. „Anšui“, ką Bz-is rašo Ansu 30_{8,11}, 31₈ || Ansoi 30₁₆,
 32₈. Ilgojo *o* vietoje Bz-is rašo *ā* su „nosinumo“ ženklų: t^o pirm^oūi
 (acc. s. f.) 31₈, ž^osu 46₈ = t^o pirm^ooje, ž^osū. Spėju aš tokią ištarmę tu-
 rint Dargužiuose iš Kretingės ir Palangės žemaičių tarimo. Lytis „t^o
 trėtįjė“ 31₈ (acc. s. f.) skaitytina yra t^o trėt^o t^oje. Iš tų kelių pavyzdžių matyti,
 kad Mžsios Lietuvos šnektų prigimties negalime suskirti iš Bz-io užrašų.

an-sėsti ž. = a. užsėsti. Kumėlė... *ansėdus* trāška j³ 984,9.

aĩsga adv. — BOT, TAM J, anà kur. *Aĩsga* iĩ aĩs gál búti priẽ pō-
nų J. *Aĩsga*, kàd veizdėtum rýžt mėno J s. v. *kàd*. Cf. *šĩsga*,
tàsga.

aĩsgatės v. *aĩsga*. *Aĩsgatės* iĩ nemàto J. *Aĩsgatės* padėtas tàs
dàiktas. Cf. *šĩsgatės*, *tàsgatės*.

an-si-dribti J (ž.) v. *antsidribti*.

An-sieniai (v. š. *onseinē*) — Gintiliškės par. soda.

an-si-grũsti ž. = a. užsigrũsti. *ansigrudę* (3 praet.) tĩnaj kĩtas
tautas D⁵ 3₁₇.

an-si-klàusti ž. — klausinėjimu ieškoti. mergvajkių paklausais tarp jų
ne *ansiklausi* D⁵ 65₁₀.

an-si-màuti ž. = a. užsimàuti. i karę tiktaj traukdam's ar wijszietĩ jo-
dam's sòpagus te *ansimowę* D⁵ 39₆.

an-si-mėsti (v. š. *onsemēstę*; ē pusilgis) ž. = a. užsimėsti. Dieĩtogi drou-
sey ir narsej senyiei Letuwej Žiamaitej stoily numu sawa ginty prisz
sawa neprietelius Krykszczionis, kuryi *onsymety* liczinu wieras no-
riely iems brangy iu lousiby iszplieszty ir sawa tykieima *ontmesty*
D⁵ 185.

an-si-riėsti, -sĩriečia, -tė ž. = a. už-si-riėsti — nawinàc się. Aĩt
liežũvio *ansiriēs* táu gylvàtė J.

an-si-siaũsti ž. = a. už-si-siaũsti — powlec się, okryc się odzieżà
wierzchnià J.

an-si-teiràuti ž. — teiraudamos rasti. asz cze tiktaj truputį tegalieiau
paminawotĩ ape senowęs Lėtuwiũ piningus, kóriũs szenden paklausajs
nebgaĩ *ansiterauti* D⁵ 252₂₁.

an-si-vóžti ž. = a. už-si-vóžti. Kožnós wiriszkas i kiltà mĩlinę ser-
miegà... isĩmowęs, udrinĩ ar barsiòkĩnĩ kėpòrĩ *ansiožęs* (v. š. *onše-
vuožęs*)... gĩrie ar dĩrwo brusdę D⁵ 39₆.

an-srėbti ž. = a. už-srėbti. skoba pótra, kóri sòpĩlta kòbeli rugo, pawal-
giós kĩttũ walgiũ, kožnós jos po sòmtĩ *ansriebę* diel pasĩstiprinimo
D⁵ 41₁₇.

ans-jen — ānas, jīs. Diewas... atwede jos (= juòs) Adomop dabotis,
kaypo *ansjen* pramintu wisokià gĩaĩncià duszà Ch Gen. 2, 19 (Vo³ 81).
pòtė (= pũolė) and Adomo giĩlus sapnas, ir miegojo *ansjen* l. c. 21.
eme... isz ano waysiaus ir walge, dawe teypag wiruy... ir walgie *ans-
jen* l. c. 3, 6 (Vo³ 82). Ir ižgirdo *ansjen* (nom. pl.) baĩsà l. c. 8.
tare Naomi dwejetuy aniciu sawo... ó kad ana pabuciawo jas, tada pa-
kiele anos baĩsà sawo ir werkie: Ir tare *anosjen* jey: Tykrey sugry-
szyme Ch Ruth 1, 10 (Vo³ 96₄).

Anskáitis (hibr.) — Daukšĩų (Pãdovinio vls., Mrj. aps.) kaimo pa-
vardė Kir.

án-skalas — накладка из стали. *ánskalą* iš plĩčno (arbà iš dalgio)
aĩt kĩrvio anskėlk J.

añskinas v. *añckinas*. Kliukėdamas bėga alūs iš bāčkos, kād iš-trāukia cvikį iš *añskiną* Škn.

Anskys (vok.)—Hänschen, krikšto vardas ir pavardė Klv (Anskis N). **La.** *Añskas*—g. v. LV 40, 87.

an-s-laidmu adv.—leistinaĩ, napustem, umyslnie napuszczajac J (VI). **Anslaidmu** gývolius léidžia aĩt pasėtų (v. a.; pasėtų Ds, ž.) rugių J.

an-slėgti ž. = a. už-slėgti. Algoviczej Kunegaiksztej... ieiusis i gyry, par kuren Letuwems reikiėy griszty, wysus medžius augusius ont keliu papiausty, tep jog wysumažiausiu užgawymu Latuwos karius keliu eiton-tius onsliegtum, o lykusiusius patis nukautum D⁸ 273.

án-snygis (*óntśńǵis* Słnt), **-gio** Als (falso J †ansniegis)—trop na sniegu. *ánsnygiu* sùseka vāgį J.

an-statyti ž. = a. užstatyti. Sudegus kunouy pelenus i kuly inda supilusis i žiamy palaydoių, on kurios wyrshu supily kalna ir atmynymouy dar medy staba su powiziu nabasztyka onstaty D⁸ 221.

án-stolis,-lio Als—darbininkų priėvaiz(d)as, dozorca. *ánstolis* priė darbinińkų vėizdi, kād aniė dirbtų J. Už dārbā *ánstoliai* sù bizūnū mokėjo V.

an-striegti ž.—den Köder auf den Angelhaken stecken BGLS (Dravernai).

an-sūkúoti (be ne—suokúoti? Cf. *saukúoti*)—basować J.

anš (begu nėra tiktai negerai nugirsta *anč*?) praep.—aĩt BGLS. Kėik *anš* (<*ānč*>) šākelė pā (o, gal=*puō*?) ġegužėlė kās rytėl'i kukāva Mit II 47 (Dargužiai). Vai er eždýga žāls ōžquľėl'is *anš* dēvyńū šākėl'u l. c.

án-šalas (ir *ānčalas*<*ānt-šalas*)—įšalusi žemė, zamróz J.

anštikti (<*anč-tikti: *čt-* virsta *št*; cf. sl. *čto*>rus. *što*)—erraten BGLS. onsztikū, nuczioupū—deprehendo D¹. Aftimosios mōters... kuri gāvo nužleibtī, iš tōlo kītai mōjo sū rankā, jóg iš tų šiaudų nebūs grūdų. Vienók *nean(t)štiko* Ž¹ 165¹.

* * *

Tekstas pirmojo žodyno sąsiuvinio viršeliuose (tas pat „Lietuva“, 1924.IV.10):

ŽODYNO REIKALU

Žodynas eis sąsiuviniais, po 80 puslapių. 9–10 sąsiuvinių sudarys tomą. Pirmuoju du sąsiuviniai bus storesni, nes juosna, be žodyno 80 puslapių, įeina dar ir „įvado“ po kelis lankus.

¹ [Šioje vietoje žodyno tekstas nutrūksta. Daugiau rankraščio Būga nėra palikęs.—Z. Z.].

Be leidžiamojo žodyno rengiu dar ir kitą, kelis kartus mažesnę, kuriame tebus palikti vien tik tie žodžiai, kurie tėra vartojami arba vartotini rašomojoje kalboje. Prie rašomosios kalbės žodyno tariusi tegalėsias pritilpti vos tik po trejų metų.

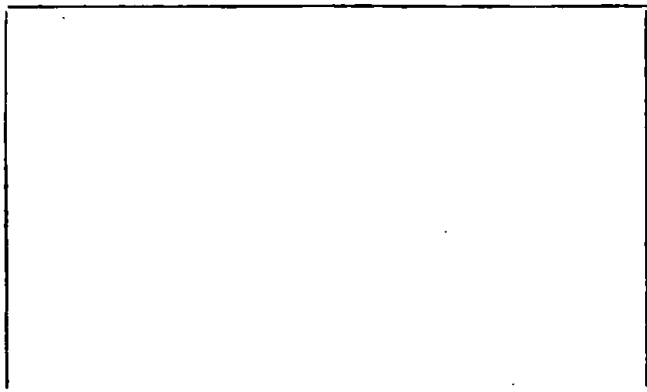
* * *

Gero ir tobulo žodyno parašyti vienas žmogus negali. Žodyno darbas, mat, reikalingas yra talkininkų. Juo daugiau bus gerų ir atsidavusių darbui talkininkų, juo bus turtingesnis ir tobulesnis žodynas.

Šiame žodyno sąsiuvinyje, be abejo, kiekvienas atidus skaitytojas ras nemąžą trūkumų ir klaidų. Gali pasirodyti, kad čia trūkstama ne vieno žodžio, kad kito žodžio esama netikusiai paaikškinto arba parašyto. Be to, bevėik kiekvienam žodžiui liaudies kalboje talkininkai galės sumedžioti daugiau sakinių. Juo daugiau žodis turi sakinių, juo jis yra brangesnis žodynui. Geistina būtų, kad žodyne plikų žodžių, vadinasi, neturinčių sakinių, visai nė nepasirodytų. Todel kviečiu visus lietuvių kalbės dalykų mėgėjus siųsti man kuodaugiausia žodyno medžiagos, kuri bus sunaudota tolimesniuose šito žodyno sąsiuvinuose ir mažajame (rašomosios kalbės) žodyne. Tų žodžių, kurie jau išspausdinti, medžiaga irgi nežus, nes ji bus įdėta papildomajam toman, kuris bus atiduotas spausti išleidus visą žodyną.

Kas riūktina yra žodynui, bus aišku talkininkui ir be paaikškinimo iš mano žodyno. Čia turiu pasakyti kelis žodžius dėl žodyno medžiagos rašymo. Kiekvienas žodis ar sakinyš rašomas yra tam tikro didumo laiškėlin (kortelėn). Laiškelyje pažymima yra žodžio geografija (parapija, kurioje žodis arba sakinyš yra girdėtas). Laiškėlį pasirašo žodžio padavėjas — žodyno talkininkas.

Štai tojo laiškėlio, kuriuo turėtų naudotis žodyno talkininkai, pavyzdys:

Kaip yra užpildomi šitokie laiškėliai, bus nuomanū iš šių pavyzdžių:

1. Lauktūvės — laukiamoji dovana. Aną zuikį radau ragašį kepanč, tai atėmęs *lauktuvių* parvežiau. Daukšių ap. — A. Kirtiklis [Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos mokinys].

2. **Būklūs**—prityręs, daugely vietų buvęs. Jis—žmogus *būklūs*. Javaro vls., Mrj aps.—J. Dabulevičius [Mrj Ryg. Jono gimn. mokinys].
3. **Žvangas** [priegaidė? *K. Bg.*]—aklas, spangas. Arklys *žvangas*. Važi- niškių kaimas, Gudelių II vls., Mrj aps.—A. Galinis [Mrj R. J. g. mok.].
4. **Sūduoniā**—Liudvinavo vls. (Mrj aps.) upelis. Zuz. Staugaitytė [Mrj R. J. g. mokinė].—A. Kirtiklis rašo *Suduo'nė*. Kaipgi iš tik- rūjų? *K. Bg.*
5. **Grūnės**—Tursučių (Šunskų vls., Mrj aps.) kaimo lankos. Kl. Ka- čergius [Mrj R. J. g. mokinys].
6. **Mišė** (v. š. Mėšė)—Vydeikių sodės ežeras, Plungės par.—K. Ol- šauskis [Plungės gimn. mokinys.—Gauta per P. Sragį, *K. Bg.*].
7. **Spalvė**—upelis, tekas iš Jonelaičių ežero į Dubysą, Kūrtuvėnų par. St. Butkus.
8. **Duoga**—lėtas, neskubus, sunkus ėjime žmogus. Et, iš ja toks *duoga* let paīna, nieka nekalba. Rėkliai, Panevėžio par. A. Koncė (Pan. gimn. mokinys).
9. **Grāmas**—gromulys. Karvė *gramą* (v. š. gromū : o pusilgis) pa- metė—nebegromuliuoja. Anykščių par. (Stuoriai)—B. Češūnas.
10. **Guotas** (priegaidė? *K. Bg.*)—būrys. Atplaukia visas *guotas* žuvų Ateina visas *guotas* jaunimo. Rušnėškių par.—S. Zareckas.
11. **Žerbuvā**—ežerėlis prie Augštiekių sodės, Tūtuvėnų par.—J. Gečas.
12. **Taūsalas**—Telšių par. ežeras. M. Barkus.
13. **Motas**—katras apie merginas sukasi. Utena.—Pr. Morkūnas.
14. **Lygudai**—Gruzdžių vls. kaimas. J. Laurinaitis.
15. **Lūngė**—peccopa. Joniškio par. A. Varnas.
16. **Šetėkšnis**—ežero vardas, varsto į visus kraštus didumo, trikampy tarp Dauliūnų, Samėnių ir Raugų kaimų. Dabar vadinamas „Samė- nių ežeras“. Vanduo tyras, be liūnų, su atabradais.—**Šetėkšrėlis**— ežerėlis, kuris randasi Dauliūnų (Jūžintų par.) lauke, vadinamas „bedugniu“. Pusvarsčio didumo išilgai. Dumbingas, liūnai iš pa- kraščių, nėra atabradų. Dugnas nepasiekiamas. Su eldijoms gaudo karosas. J. O. Širvydas (amerikietis).

Žodyno laiškeliams mēdžiagos duoda ne tik tai liūdies, bet ir rāstų kalba. Panašiai rašomi yra laiškėliai ir iš rašytinių kalbos paminklų, pvz.:

1. **Žiaurūs**—skardūs: par didej auksztą ir žiaurį kalną rōppōtī i auksztibes. Daukanto Būdas 92₁₈.
2. **Žarėnas**—? krumus ir žarynus skėn, kōrius skynimus paprastaj lydėmais wadėn. Daukanto Būdas 76₇.
3. **Spėiguotie** (ž., adv.)—kada esti spėiguota. Ugnīs mus szēldo žiema ir spejgoutij bej dziowen szlapjurguij atėjōs. Daukanto „Ugnės- Kningėlė“ 3₈.
4. **Viduōjis**, —jė adj.—внутренний. Ne porieti paguodas nie nu jokie sutwierima, ira taj žėnkias didžios czistibes ir widuojes wilties. Valančiausko „Tamosziaus isz Kempis Apej sekima Jezaus“ 90₁₈.

5. Užgėrti — ž. anөгerti. Pasakyki, brolutėli, į ką aš užgersiu? — Užgerk į matušę. Šiauliečių daina. Lietuvių Tauta III 411, Nr. 1 (M. Slančiauskas).

6. Mėdžias — giria, miškas. Kąp aima mėdžian, namóp daĩros; kąp aima iš medžio, daĩros mėdžian. — Kirvis po juostu. Lazūnų par. Lietuvių Tauta III 462.

Šitaip surašytą žodyno medžiagą prašau siųsti man šiuo adresu: Kaunas, Vilniaus gātvė, Nr. 2, profesoriui K. Būgai.

Talkininkų vardai, kurie žodynui bus suteikę ne mažiau kaip šimtą laiškelių su trūkstančiais mano rinkiniui sakiniiais arba žodžiais, bus įrašyti tam tikran sąrašan, kuris bus pridėtas prie žodyno.

Kad šin mano balsai teatsisauktų vienai tiktai vienas nuošimtėlis skaitytojų, tai ir tuo aš būčiau patėnkintas, nes gaučiau viršaus dvidešimtį naujų talkininkų.

Žodynas ši tą laimėtų ir iš mūsų mokyklų, jei jų mokytojai mokėtų pritraukti prie žodyno darbo mokinius. Kad ir iš mokinių galima nemāža laimėti žodynui, pirštu prikišamai rodo Panevėžio gimnazijų mokiniai ir mokinės. Duok dieve, kad ir kitų gimnazijų mokiniai ir mokinės sektų panevėziečių pavyzdį!

Ir kitų gimnazijų ir įvairių mokyklų mokiniai ir mokinės, be abejo, mielai sektų panevėziečius, kad būtų kas juos parāginas. Paraginti galėtų mokytojai.

K. Būga

K a u n e, 1924 m. sausio 15 d.

XXXIII. KELI STRAIPSNIAI „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNO“ REIKALU

1. Žodyno redaktoriaus pranešimas

[Lietuva 1923 m. Nr. 22]

Lietuvių kalbos žodyno visi laukia išsižioję. Ne vienas, gal, ir pyksta, kam Būga iki šiolei jo neleidžias. Senai būčiau jį išleidęs, kad būtų jau buvęs atliktas visas prirengiamasis darbas. Tojo darbo negaliu pavadinti prirengtu net ir dabar, nes jam trūko ir tebetrūks-ta kvalifikuotų darbininkų. Šiandie iš jų redakcijoje beliko pats vienas redaktorius su vienai viena raštininke (T. Sakalauskaite) ir dar P. Sragys, dirbąs žodyno darbą Plungėje (Žemaičiuose). Visi kiti kvalifikuotiniai darbininkai (S. Dabušis — visai ir J. Bukota — tam kartui) išlakstė. Tos dėliai priežasties Naujųjų Metų naktį, kurią ilgu dienos darbu nuvarginęs, nemigos kamuojamas, lovoje prasitvarsiau, tvirtai esmi pasižadėjęs, bloškęs į šalį visus kitus darbus, išimtinai teatsidėti vienam tiktai žodynui. Ir 24 dienų praktika parodo, kad, vieną tik žodyno darbą tedirbdamas, galėsiu padirbti sulig keturiais neįpratusiais darbininkais. Vieną tik žodyno darbą tedirbdamas tokiuo pat įtempimu, kaip ir šitas 24 dienas, galėsiu iki šių metų gegužės 1 dienai pabaigtinai prirengti spaudai pirmąjį žodyno sąsiuvinį (10 spaudos lankų). Tiktai tuo metu mane valdžia ir visuomenė turėtų atleisti nuo kitų pareigų ir pasirūpinti mano mitybomis. Būdamas neaprūpintas, net ir geriausiais norais, negalėsiu ištverti tosios „lino mūkos“ (kančios), ką pirštu prikišamai rodo mano ansai „kloštoriaus“ sėdėjimas, iš kurio nieko doro nėra išėję. Mat, iš „kloštoriaus“ turėjau po mėnesio sprukti, nes alkėdamas ir badu mardėdamas šiandie net ir tikrasis „pūstelninkas“ ne ką nuveiktų.

Su savo klausytojais studentais visai nutraukti sieto nenorėčiau, sutikdamas jiems nuo žodyno darbo atimti tris valandas savaitėje. Man būtų patogiausia, kad studentai kalbininkai sutiktų mano pasiskaitų klausyti sekmadienių rytais nuo 8 iki 11 val. žodyno redakcijos bute (D. Vilniaus gatvė, 2).

Taigi, šiomet gegužės mėnesyje žūt būt pasirėngęs esmi pradėti jau spausdinti lietuvių kalbos žodyną. Tasai žodynas dar negalės duoti viso lietuvių kalbos turto, nes žodynus paprastai renka daug metų ir ne vienas žmogus. Mano žodynas bus sudėtas visas tas turtas, kurį aš pats esmi surankiojęs per dvidešimt metų ir ką esmi dar Kaune sugaudaliojęs. Patapės žodynui ir keliolika tūkstančių kortelių, kurias yra surinkę prof. J. Jablonskis ir A. Vireliūnas. Be to, žodynui bus suvartoti ir visi senieji, spaustiniai ir kai kurie rašytiniai, žodiniai.

Žodyno kortelės tepradėsiu nurašinėti spaudai į sąsiuvinius vos tik kovo mėnesyje, nes iki tam laikui praversiu su prirengiamuoju darbu — žodyno kortelių tvarkymu ir senųjų žodynų karpymu bei jų žodžių klijavimu ant kortelių. Visų senųjų spaustinių žodynų reikia turėti po tris egzemplarius, kurių vienas lieka redakcijoje sveikas, o kitu du tenka sukarpyti pažodžiui ir sukarpius suklijuoti ant kortelių. Klijavimo darbas irgi atima šiek tiek laiko. Iki šiolei sukljuodinęs esmi šiuos žodynus: 1. Kuršaičio, 2. Rygiškių Jono „Mūsų žodynelis“, 3. P. Matulionės „Žolynas“, 4. Žemaičio „Geometr. ir trig. term. rinkinys“, 5. „Zoologijos žodynelis“, 6. J. Šlapelio „Lietuvių ir rusų kalbos žodyno“ 176 psl. ir 7. Miežinio. Dabar klijuojamas Neselmano žodynas ir Juškevičiaus žodyno pirmasis sąsiuvinis (A—D). Gyvai reikia tuoju pradėti klijuoti ir Juškevičiaus žodyno antrasis sąsiuvinis (E—J), kurio dviejų egzemplarių redaktorius dar nėra sumedžiojęs. Geistina būtų, kad Juškevičiaus žodyno antrąjį sąsiuvinį (E—J) tuoju galėtų kas redakcijai parduoti arba paaukoti.

Miežinio žodyno du egzempliarai yra panevėziečių mokytojų J. Balčikonies ir kitų auka, kuriems redaktorius taria nuoširdų dėkui.

Žodynų karpymo, klijavimo ir kortelių dėstymo laiku pats redaktorius suspės išrankioti visa, kas tinka žodynui, iš Daukšos Postilės ir K. Jauniaus palaikų (Žemaičių Seminarijos knygyne). Šituo patim metu teks įkinkyti darban ir studentai kalbininkai, kuriems apmokėti turės susirasti lėšų žodyno redakcijos sąmatoje.

Šiuo pranešimu aš pasižadu visuomenei ir valdžiai nesiimti nė vieno kito darbo, neprirengęs pirma pabaigtinai spaudai žodyno rankraščio. Pasižadu nuo šios dienos neberašyti nė vieno straipsnio ir tyrinėjimo, nors jų visa eilė jau pradėta rašyti (plg. kas pasakyta „Kalbos ir senovės“ pratarinėje) ir nors nagus knieti juos pabaigti. Visupirma žodynas! Visuomenė ir valdžia turėtų tam parūpinti tokias gyvenimo sąlygas, kuriose galima būtų visa tai ištesėti. Be to, reikėtų redakcijos bute pataisyti šviesą, kad prie jos galima būtų dirbti ne tiktai naktimis (po 11 — 12 val.), bet ir vakarais, kuomet ir su šimto žvakių elektros lempa kambaryje vos begalima pažinti žmogų. Tai padaryti sunku nebūtų. Reikia tik sukabinti redakcijos vietas su Seimo vielomis, ir bus šviesu kaip dieną, nes redakcijos butas riogso Seimo kieme.

1923 m. sausio 25 d.

2. Vyrai moterys, talkon!

Žodyno reikalu

[Lietuva 1923 m. Nr. 198]

Rugsėjo 3 dienos valstybinė spaustuvė pasižadėjo surinkti lietuvių kalbos žodyno pavyzdinį puslapį. Tikrąjį žodyno rinkimo darbą spaustuvė galėsianti pradėti dar šią savaitę.

Spaudai mano ruošiamasis žodynas bus kelis kartus didesnis nei tik už Kuršaičio, bet ir Juškevičiaus žodyną. Žodyno verčia pareina ne tiek nuo jo didumo, kiek nuo jo tobulumo. Žodynui tobulinti gali padėti kiekvienas šviesuolis lietuvis, nepatingėjęs atviruku pranešti žodyno ruošėjui vieną kitą žodį, vieną kitą sakinį, nugirstą liaudies kalboje.

Žodyno darbas yra talkos darbas. Vienas žmogus negali surinkti ne tiktai visos Lietuvos, bet net ir vienos parapijos žodžių (su jų sakiniiais). Tą darbą turi dirbti šimtai darbininkų.

Nurašinėjant spaudai žodžius iš kortelių į sąsiuvinius, dažnai tenka žodyno redaktoriui susidurti su eile įvairių klausimų. Tokių žodžių, dėl kurių redaktoriui sukyla ne vienas klausimas, yra devynios galybės net ir tuose sąsiuvinuose, kuriuos dabar tuojau žadasi valstybės spaustuvė pradėti rinkti.

Žemiau dedamojo sąrašo žodžiams reikia gauti tokių žinių: 1) kaip iš tikrųjų parašytinas yra žodis (rašomąja kalba ir vietos šnektą), kuri to žodžio priegaidė (kas moka priegaides skirti) ir kur

kirtis, 2) kurioje ar kuriose parapijose tą žodį pažįsta ir tebevartoja? Kiekvienam klausiamam žodžiui reikia įrašyti bent po kelis sakinius.

Žinių norėčiau gauti tuojau, kad jas būtų dar galima suvartoti korektūroje.

Štai tie žodžiai, kuriems žodyno redaktorius lauks žinių iš mūsų šviesuolių, ypač kunigų, mokytojų ir mokinių:

abaginas, Abalykščiai (sd.), *abarės, abašlaitė (abušlaitė, ubašlaitė), abažas, abažus* (būdvardis), *abejodas, abejui ir abejun, abejūnis, abejutis* (augmens vardas), *abejuntis (-niai), abyčesti, abydas* (būrys, daugybė), *Abiezavietė (Abiera, Abiesa, Abara — „Svydenių sodžiaus pieva“ Kupiškio par.), abijoti „abejoti“, Abilio lieknas, Obelytis ar Abilytis* (upėvardis), *abyraitorius (abi-), abirankai „oburacz“, abyvali „i tak i owak“, ablandnus, iš ablava aušt aušrelė? ablinga, ablotas (-lio-), ablugai (ū?), abradnus (-nas), abraška, abrė, abrenčė, abriedėlis, abrinė, abrustas, abujai, abijai „abu, abi“, abuojas, aburdijuos (-dytis), ačia (ačė), ar nesako žemaičiai ačiu „ačiū“, ačpaža, adatninkas (-nykas, kur kirtis?), adeta (adita, -yta?) „adata“, adyčios, adinčius, adnas, adolia, adružnas, adunklė, adva (advos), advernykas, advernas, adžgaras, adžiamkai, ačaras, ačaras, ačarys, ačurys, Agionė (-nai), aglašakė (aglišaka), Aglesia ar Eglesa (upėvardis), Agluona ar Egluona (upėvardis), Agl(i)upis (-ys?), aglus, agnus (agnas), agonyčia (ar aguonyčia), Agurkinė (-ynė?), agurklas ar ogurklas? agurotis, aibis (-io ar -ies?) „aibrumas, Aičionys, aida(s), aidamokas, aidėti, aidyti, aidinti, aidoti, Aigeniškis, Aigirdas, aikčioti, aiklinti, aikšėti, aikštis, aikstyti, aikščiai, aikštas, aikštus, aiktais išeiti, aiktelėti, aikus, aila, ailė, ailis, Ailupis (-ys?), ailus (būdvardis), Aimantai ar Eimantai, dimata, dimatotis, dimė, aimus (aimesis, aimiau), aimonas, ainis, ainiolas, ainuoti, aipiti, airas (airys), airė, Airė (upėvardis), Airiogala ar Arigala, Aisė (upė), aislus, aismenioti (-nuoti), aistas, aistė, aisterėti, aistra, aistryti, aistrus, aisus Aisiškės ar -is (kur kirtis?), Aiškūnas ar Ei- (upė), Arkšva ar Er-, aitais išeiti, aitas, ait(i)varas ir (kur sako) eitvaras, aitra, aitras arba aistrus, Aivas, aiža, ajoti ar ajuoti, akas, akavita, akibrakštas (-brikštas, aky-), ak(l)igyvas, akymóju, akyna (akina), akiūkkliai, akių-moja, akvyvičnas, akivystas, akivizdnai (akvyvy-), aklinčius, aklungys, Aklušiai (-šė?), akminas, aknos (eknos, jeknos), aketė arba eketė, akram, akrotas ar akruotas, akšelis arba jekšys (-is?), akuotė, akuta, alodžios (alodės), Alaja (Aleja, Alėja ar Oleja? ežero balos ir upės vardai), Alanga, alata, Alaušas ar Alaušai (ežerai), alavijas, albicais, alc(i)avoti, Alcis (-cys?), alda, aldadriks, aldadrukla, aldijs ir eldijs, aldimiris, aldynė, aldyti (aldau, aldinu), aldramakas, aldras, aldrėja, Aldruvė ar Aldruvys (Audruvys), aldušis, Alekš(i)onai, alėti, algė, Algėbrastis, algerka (algierka), alginti, algočius, algoti, Algupis (-ys?), Aliai (ar Oliai, Holiai — sodžiaus vardas), Aliegonys, Alienykai, aliksniabudė, aliksnis, Alionys, alka, Alkagiris, Alkalės, Alkakalnis, alkas, Alkaupė, alkenyba, Alkimas, alkys (milžinas), Alko kalnas (Alkos kalnas), alkna (ir upėvardis), Alksnas, Alksnė ar Elksnė (upė), alksnis ir elksnis, alksnytė, Alkšiūnai, Alkupis, Alkus, almais pulti, almės (elmės), Almė (Elmė, Jelmė — upėvardis), almens (elmenys), almėti, Almis (-ys? pavardė), alnis (elnis), Alnupis, Alona (upė), aloti ar alioti (aluoti ar aliuoti), alovas, Alpeniškis (-iai), Alsakis ar Al-*

š(i)akis (upėvardis), *Alsa* ar *Alsė* (upė), *alseika*, *Alsiai*, *Alsvanga*, *Alsuodis*, *Alsutuva*, *Alšė* (-šia?), *Alšinė* (-ynė?), *Alš(i)nykas*, *Alūksta* ar *Alūkšta*, *Alunta* (*Alanta* dvi upės), *Aluntis*, *Aluoša* (-šia, *Baluošas* – ežero vardas), *Aluota*, *Aluzas* (ū?), *alužė* (ū?) „Bierhaus“, *alvaras*, *alvyta* (-tė), *Amala* (upė), *Amarinas* (-nė?), *amas*, *Amata* (upė; kur linksniuojant šokinėja kirtis?), *amatotis*, *amba(s)*, *ambarėlis*, *ambelis*, *amelėti* (*amalioti*), *Amelinga*, *Ameniai*, *ameriai* (*emeriai*), *amerijąs* (*amirijąs*, *atimjerijąs*?), *Amersin*(as, -is), *ampilas*.

Atsakymus ir kitokią žodyno medžiagą kviečiamieji talkininkai lai teikiasi siųsti man šiuo adresu: Kaunas, Didėji Vilniaus gatvė, Nr. 2, profesorius K. Būgai.

Kaune, 1923 m. rugsėjo 3 d.

3. Žodyno talkininkų reikalu

[Lietuva 1924 m. Nr. 84]

Pirmasis „Lietuvių kalbos žodyno“ sąsiuvinis, išeidamas į žmones, išsinešė su savim ir tam tikrą kvietimą. Raginimas ne be reikalo. Šią baltą dieną galiu jau pasidžiaugti turėdamas visą virtinę naujų talkininkų. Neiškenčiu jais viešai, visiems į akis, nepasigyręs. Štai jų sąrašas:

1. S. Guzevičius, mokyt.	iš Brazavo, Kalvarijos apyl.
2. J. Puzdešris, mokinys	„ Šakių
3. J. Bertulis, mokyt.	„ Šeirių, Židikų „
4. K. Šilinis	„ Šiaulių
5. B. Raila, mokinys	„ Panevėžio
6. A. Pavalkis, mokinys	„ Šakių
7. V. Lapinskas	„ Kuprių, Gudelių I „
8. J. Šlaustas	„ Panevėžio
9. P. Gudmonas	„ Kražių
10. K. Augulis, mokyt.	„ Radviliškio
11. J. Miliauskas	„ Rietavo
12. P. Stašys, mokyt.	„ Mūro Strėvininkų, Žiežma-
rių apyl.
13. J. Stasiukaitis, mokinys	„ Vilkmėrgės
14. J. Bajoras	„ Vilkmėrgės
15. M. Untulis, mokyt.	„ Palangos
16. A. Venclova, mokinys	„ Marijampolės
17. J. Straganskas, mokyt.	„ Jomantų, Šilalės apyl.
18. E. Šneideris, mokyt.	„ Ricielių, Liškiavos „
19. J. Baronas, mokyt.	„ Vilkmėrgės
20. J. Stankus	„ Grigališkės, Naumiesčio apyl.

21. N. Grigas	iš Panevėžio
22. K. Stankevičius	„ Kauno
23. A. Koncė, mokinys	„ Panevėžio
24. J. Tarvydas, mokinys	„ Telšių
25. J. Strimaitis	„ Marijampolės
26. A. Stabingis, mokinys	„ „
27. K. Plungė, mokyto.	„ Pakalniškių, Šeduvos apyl.
28. J. Vencius, mokyto.	„ Keturvalakių
29. K. Senkaitis, mokinys	„ Nartelio, Kvietišio apyl.
30. A. Namikas, archeologas	„ Skapiškio
31. A. Rimka	„ Kauno
32. A. Žiugžda	„ Newark N. J. Amerikoje
33. J. Taleikis	„ Klaipėdos

Tie žmonės atsiliepė, mano kviečiami: šį tą atsiuntė, ką kas galėjo. Jų prisidėjimas, žinoma, žodynui tik sveikaton eina. Didelį jiems dėkui! Lauksiu ir toliau padedamas.

Bet ar šiaip žmogus vers, ar taip, vistiek turimųjų talkininkų dar maža. Yra Lietuvos vietų, iš kurių žodynui medžiagos kaip ir neturima. Aš pats visur negaliu apteikti, visko nė nepajėgčiau sumedžioti. Tą darbą gali tik talkininkai atlikti. Ir, tikrą tiesą pasakius, žodyno darbas — būrio darbas. Vienas čia ne ką nugrobsi. Prie doro žodyno reikia ir nago prikišimo: ne vieno žmogaus, bet daugelio.

Rodos turime, dėkui dievui, kelis tūkstančius mokytojų, o mokinių ką ir pasakyti. Jiems, ne kam kitam, tas darbas turėtų rūpėti! Mokiniai dirbtų, tik reikia juos mokytojams suraginti. Visiems pavyzdžiui gali būti Panevėžio gimnazijos. Jų iki I sąsiuvinį išleidžiant atsiųsta ne mažiau kaip 15 000 kortelių. Taigi žodyno pilnumo, tobulumo dalykas yra mokytojų rankose. Teatliekie jie šventą savo pareigą!

Tuo tarpu man labiausiai trūksta talkininkų iš šių vietų ir apylinkių: 1. Klaipėdos krašto, 2. Kretingos, 3. Skuodo, 4. Mažeikių, 5. Telšių, 6. Plungės, 7. Rietavo, 8. Šiaulių, 9. Šeduvos, 10. Kėdainių, 11. Rokiškio, 12. Utenos ir 13. Vilniaus žemės.

Mažne visose minėtose vietose yra po augštesniąją arba vidurinę mokyklą. Jos turi po keliolika mokytojų. Taigi, rodos, nesunku būtų ir vienam antram talkininkui atsirasti.

Šaukiuos visų pirma mokytojus ir moksleivius dėl to, kad jiems tie dalykai artimesni, sakyčiau net velte veliasi po kojomis. Bet anaiptol tenemanai kiti, kad jie talkon neprašomi! Aš laikiu visų, skirtuvių nedarau.

Kas ir kaip žodynui rinkti, jau daug kartų rašyta, be to, dar I sąsiuvinij tie dalykai nurodyti. Ką čia žmogus be reikalo burną be-aušinsi.

Gavęs progos, noriu dar paklausti, kame Lietuvoj pažįstami, sakomi šie žodžiai:

1. *angu*, 2. *angus*, 3. *anka*, 4. *ankalnė,-is*, 5. *ankštuonis*, 6. *apgėlai*.

Man jų nei kirtis, nei reikšmė kaip reikiant nežinomi. Gal kas teiktųsi pranešti.

Surinktąją, surašytąją medžiagą prašau visus siųsti šiuo adresu: Kaunas, Vilniaus gatvė, Nr. 2, Prof. K. Būgai.

Kaune, 1924 m. balandžio 8 d.

XXXIV. VIETŲ VARDAI — ISTORIJS ŠALTINIS

[Tėvynės balsas 1922 m. Nr. 201]

Maironies sukaktuvėms pagerbti

Iš „Kalbos ir senovės“ (Kaunas 1922) pratarinės mes jau žiname, kad mūsų kalba kalbininkui istorininkui gali atstoti archyvą, kuriame istorijos dokumentus sudaro ne tikai bendriniai, bet ir tikriniai vardai. Kur kurios tautos senovėje gyventa, gali mums pasakyti žemė: reikia tik ji mokėti paklausti ir jos atsakas suprasti. Žemės atsakas painumo yra lygiai painus, kaip ir senosios Pitijos. Todėl aiškintojui reikia būti gudriam ir atsargiam. Reikalaujamo gudrumo ir atsargumo aiškintojas turi mokytis lyginamojoje gramatikoje.

Vietų vardais į mus kalba pati žemė. Jos kalbos žodžiai — tai miestų, sodžių, upių, ežerų, balų, girių, kalnų ir kt. vardai. Vietoms vardus pramena žmonės. Vienos tautos praminti žemės vietoms vardai gali patapti ir kitos tautos žemėvardžiais. Tai atsitinka, kai svetima tauta įsibrauja ne į savo žemę. Įsibrovėliai naujokai daliai vietų palieka tuos pačius vardus, kuriais rado vadinant senuosius to krašto gyventojus, daliai duoda naujus, iš kurių dažnas esti atsišėtinis iš senosios tėviškės.

Manosios Lietuvos, Latvijos, Prūsų ir Gudo žemės vietų vardų studijos yra mane privedusios prie šių išvadų: 1) lietuvių ir latvių protėvių iki VI m. e. amžiui gyventa šių dienų Gudo žemėje (Minsko, Mogiliavo, Smolensko gub.) į šiaurę nuo Pripeties pagal Bereziną, Nemuno ir Dniepro augštupį, 2) šių dienų Latvijoje prieš latvių iškeliavimą gyventa suomių (lybių ir estų protėvių) giminės, 3) prieš lietuvių įsikūrimą Utenos, Dusetų, Salako, Kupiškio, Biržų apylinkėje gyventa sėlių tautos, Linkuvos, Joniškio, Žagarės apylinkėje —

žiemgalių, Telšių, Rietavo, Skuodo, Klaipėdos apylinkėje — kuršių ir visoje Suvalkų žemėje — jotvingių, arba sūdų (sūduvių), tautos.

Iš vietų vardų, man rodos, galima bus artimoje ateityje surasti net ir tos stovynės, kuriose lietuvių ir latvių prieš patį jų įtraukimą į šių dienų sritį stovėta.

Vietų vardai (ypač upių vardai) rodo, kad latvių prieš pat įtraukimą į Latgalą ir Vidžemę gyventa rytinėje Vilniaus žemės dalyje. Latviai iš pastarosios savo stovynės, vadinasi, iš Vilniaus žemės rytų, į naująją savąją tėvynę Vidžemę ir Latgalą yra atsinešę šiuos vietų vardus : *Gauja* „Livländische Aa“ su jos kairiuoju intaku *Vija*, *Lata* (Latvijas vietu vardi. I dal'a : Vidzemes vardi. Rīgā 1922 p. 33, 34; toliau skaitmens po latviškųjų vardų reiškia šitų knygų puslapį) arba *Lapupes* 70, *Cena* 54 (*Cenas* 58, *Cenas* tirelis 54), *Lida* 90, 111 arba *Lidava* 92, *Ūla* 88 (*Ūlupji* 50, *Ūli* 59), *Pune* 53 (*Puni* 55, *Puniņi*, *Punēni* 22), *Speras* 58, *Zasna* (Rėzytės apylinkės ežeras). Visi tie vardai yra atsineštiniai. Visus juos randame Vilniaus žemės rytuose. *Gauja* su savo intaku (irgi kairiuoju!) *Vija* (nuo jos pramintas ir miesteliui vardas *Vija* — gud. *Ivje*) tebeteka Ašmenos apskrityje. *Latos* upė ir sodžių dar ir šiandien teberandame už 17 varstų nuo Ašmenos. *Kena* yra upė ir miestelis į rytus nuo Vilniaus. *Lydos* miestelis ir upė dar ir šiandien tebedėvi šį vardą nuo latvių išsikraustymo gadynės. *Ūla* atateka į Merkio upę iš Lydos apskrities. *Punios* upė įteka į Nemuną ties Punios miesteliu. *Speros* ežero, rodosi, turime ieškoti Žaslių apylinkėje. *Žasnos* sodžių, pramintą nuo upės ar ežero vardo, randame netoli nuo Ašmenos.

Kai turėsime Vilniaus žemės vardų pilną rinkinį, tuomet, reikia tikėti, rasime daugiau vardų, rodančių kitą kartą čia gyvenus latvius. Taigi, rinkim vietų vardus! Jie gyvai reikia rinkti, nes be jų mes negalėsime ištirti savo senovės.

1922 m. spalio 21 d.

XXXV. UPIŲ VARDŲ STUDIJOS IR AISČIŲ BEI SLAVĖNŲ SENOVĖ

[Tauta ir žodis I 1923 I — 44]

1 Nerašytajai tautų istorijai, vadinamajai proistorei, tirti lyginamasis kalbų mokslas turi du šaltinių, kurių vieną sudaro žmonių, antrą — žemės kalba (toponomastika). Prie žmonių kalbos pridera bendriniai vardai (nomina appellativa). Žemės kalbos skyriun eina tikriniai (nomina propria) vietų vardai, kuriais pramintos yra žmonių gyvenamos ir negyvenamos žemės paviršiaus vietos. Šalių, miestų, miestelių, sodžių, vienasėdžių, marių, upių, ežerų, balų, kalnų, laukų, miškų, salų ir kitų žemės paviršiaus vietų vardai sudaro žemės kalbą.

Kalba yra žmogaus gyvenimo nuotykių atspaudas. Kalba šių dienų kalbininkui yra archyvas, kuriame jis randa nemaža dokumentų tautų istorijai. Rašytinė istorija nieko mums negali pasakyti, kokio būta lietuvių tautos gyvenimo prieš XI m. e. amžių. Kronikos ir kiti rašytiniai istorijos šaltiniai ničnieko mums nesako apie lietuvių tautos santykius proistoriškojoje gadyneje su jos kaimynais suomiais, gotais (gudais), skandinavėnais ir slavėnais. Mūsų kalboje ir tiems santykiams nušviesti esama medžiagos.

Iš Thomsen'o rašto „Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk—lettiske) Sprog“ (København 1890) patiriame, kad lietuvių protėvių dar prieš mūsų erą būta kaimynais su suomių protėviais, ką rodo lietuviškosios kilmės žodžiai, iki šiai dienai sveiki išlikę suomių, karielių, vepsių, vadžių, estų (igáunių), lýbių, lapių, mardvos ir čeremisų (mari) kalboje. Kalba rodo, kad dar prieš Aleksandro Didžiojo gadynę (Kunik'as pas Dr. A. Bielenstein'ą Die Grenzen des lettischen Volksstammes 494) lietuvių jau nebe-

būta laukinių žmonių. Jų tuomet jau melstasi *dievui*¹, kurio tebe-
 būta dar nesuasmėnėjusiu „dangumi“, ir *perkūnui*². Tuomet jau
 gyventa dūminėje troboje ir ji vadinta *pirtim*³. Tosios pirties būta
 su *sienomis*⁴. Aplink dūminę trobą (pirtį) turėta *daržas*⁵, kurio būta
 aptvėrto *stiebais*⁶, ir tvoroje, kad nereikėtų laiptoti, laikyta *spraga*⁷.
 2 Žemės dirbimą rodo šie žodžiai: *vaga*⁸, *javai*⁹, *sėmens*¹⁰, *žirnis*¹¹, *ru-*
*gys*¹², *sóra*¹³, „npoco, Hirse“, *pelūs*¹⁴, *putrā*¹⁵ ir *talka*¹⁶. Turėjus šioki
 toki galvijų ūkį rodo žodžiai: *avinas*¹⁷, *ožys*¹⁸, *žąsis*¹⁹, *paršas*²⁰. *Vil-*
*na*²¹ rodo *avių* laikymą. Galvijų ir paukščių utėlė *vievesā*²² „Viehlaus,
 L aus der Gänse, Hühner“ rodo senovės lietuvių turėjus galvijų
 ir naminių paukščių. *Šeriu*²³ vardas rodo ir kiaulių laikymą. Kad
 galvijų ūkio būta gana augšto, rodo *piemens* vardas: suom., kar.,
 olon., veps. *paimen*, lap. *baiman* „Hirt“. Galvijai privalo žiemai
pašaro, kuriuo tuomet būta *šieno*²⁴, *pelų*²⁵, *dobilų*²⁶ ir *atolo*²⁷. Se-

¹ Suom., veps., vad. *taivas*, kar. *taivaš*, est. *taewas*, *taiwas*, lyb. *tawas* „dangus“.

² Suom. *perkele*, est. *pergel*, md. *pirgene*.

³ Suom., kar. *pirtti*, lap. *baritta*.

⁴ Suom., vad. *seinä*, kar. *šeinā*, est. *sein*, *sain*, lyb. *sāina*, lap. *saeidne*.

⁵ Suom. *tarha*, vad., est., lyb. *tara*.

⁶ Suom., vad. *seiväs*, kar. *šeivaš*, veps. *seibās*, est. *teiwas* ir *saiwas*, lyb. *taibas*.

⁷ Suom., vad. *rako*, kar. *rago*, est. *ragu* „spraga“, lap. *rātkat* „sprogti“.

⁸ Suom., vad. *vako*, kar., olon., veps. *vago*, est. *wagu*, *wago*, lyb. *vag*.

⁹ Suom., kar., olon. *jyvā*, veps. *jūvā*, est. *jūwā*.

¹⁰ Suom. *siemen*, kar. *šiemen*, veps. *sēmen*, vad. *sēmē*, est. *sēme*, *sēmen*, lyb. *siemil*, lap. *siebman*.

¹¹ Suom. *herne*, kar., olon., veps. *herneh*, vad. *erne*, est. *hernes*, lyb. *jernas*.

¹² Suom. *ruis*, veps. *rugiš*, est. *rukis*, lyb. *rūggōs*, *rūgš*.

¹³ Md. *sura*, *suro*.

¹⁴ Suom. *pelut*.

¹⁵ Suom. *putro*, *puuro*, veps., est. *puđr*.

¹⁶ Suom. *talkoo*, vad. *talko*, est. *talgu*, lyb. *talk*.

¹⁷ Suom., veps., est. *oinas*, kar. *oinaš*, lyb. *oin*.

¹⁸ Suom. *vuohi*.

¹⁹ Suom., kar. *hanhi*, veps. *hanh*, vad. *ani*, est. *hani*.

²⁰ Suom. *porsas*, veps. *porzas*, vad., est. *pōrzas*, lyb. *puōras*, md. *purhts*, *puršez*.

²¹ Suom., kar., vad. *villa*, veps. *vil*, pl. *villad*, lyb. *vīla*, est. *will*.

²² Suom. *väive*, est. *wäiw*.

²³ La. *sari* iš **sarių* = suom., kar. *harja*, est. *hari*, veps. *harj*, vad. *arja*.

²⁴ Suom., kar. *heinā*, veps. *hein*, vad. *einā*, est. *hein*, *hain*, lyb. *āina*, lap. *suoidne*.

²⁵ Suom. *pelut*.

²⁶ La. *ābulins*, pr. *wobilis* = suom. *apila*, *apilas*, lyb. *aobil*’.

²⁷ Suom. *ätelä*, vad. *ätälä*, est. *hädal*, lyb. *addöl*.

novėje nebūta lietuviams svetimos ir žvejybos. Jų tuomet gaudyta *unguriai*¹, *lašškos*² ir *vėžiai*³. Žuvims gaudyti upėse jau tuomet taisyta tam tikros užtvaros — *takišiai*⁴. Žuvims gaudyti turėta *laivas*⁵, kuriuo ne tiktai įrystytasi, bet ir *būrėmis*⁶ varytasi. Bičių laikymą rodo *vaško* vardas : suom., kar., olon., veps., vad., est. *vaša*, lyb. *vā*. Audi-mo mokėjimą rodo *nyčių* vardas : suom., vad. *niisi* (kamienas *niite*-, *niide*-), est. *nīž*. Kojoms apauti jau vartota *kurpės*⁷, kurios siūta iš *odos*⁸ ir *šikšnos*⁹. Galvą nuo šalčio ir saulės senovės lietuviai apsi-dengia *kepure*¹⁰. Žiemos šalčiuose¹¹ ant rankų užsimaudavę odos pirštines (ūšmalus), vadinamas vardu **kiūdas* (la. *cimds*)¹².

Iš paukščių ir žvėrų senovės aklojoje girioje¹³ įžymesnių būta *strazdo*¹⁴, *šarkos*¹⁵, *tetirvos*¹⁶, *taūro*¹⁷, *briedžio*¹⁸ ir *šeško*¹⁹.

- 3 Kelio žygiams atlikti vasarą tiko *ratai*²⁰, o žiemą — *ragės*²¹. Jau ir tuomet važinėta tam tikrais *keliais*²². Per neišvažiojamąsias kelio vietas (balas ir upes) tiesta *tiltai*²³. Ratai kelionei tepta *derva*²⁴.

¹ Pr. *angurjis* = suom. *ankerias*, vad., est. *angerias*, lyb. *aņgers*.

² La. *lasis* = suom., kar., olon., veps., vad. *lohi*, est., vad. *lõhi*, lap. *luossa*.

³ Est. *wāhi*, lyb. *vejōs*.

⁴ Pr. *takes*, la. *tacis* = suom. *toe*, *tokehe*-, vad., est. *tõge* „Fischwehr“.

⁵ Suom., vad. *laiva*, est. *laew*, lyb. *laoja*, lap. *laive*.

⁶ Suom., vad. *purje*, kar. *purjeh*, est. *pur'je*, lyb. *puri*, lap. *borjas*.

⁷ Suom. *kurpponen*, lyb. *kurp*.

⁸ Suom. *vuota*.

⁹ Suom. *hihna*, kar. *hihna*, est. *ihn*, md. *kšna*, *šna*.

¹⁰ Suom. *kypärä*, vad. *čūpār*, est. *kūbar*, lyb. *kūtār*, lap. *kapper*.

¹¹ *Šalna* = suom. *halla*; *šarma* = suom. *härmä*; *gruodas* = suom. *routa*.

¹² Suom., est. *kinnas*, kar. *kinnaš*, veps. *kindas*, vad. *činnas*, lyb. *kindas*, lap. *kantes* „Lederhandschuh“.

¹³ La. *mežs*, lie. r. *medžias* „Wald“ = suom. *metsä*.

¹⁴ Suom. *raistas*, est. *rāūstas*.

¹⁵ Suom., kar. *harrakka*, veps. *harak*, vad. *harakkō*, *araga*, est. *harakas*, *harak*, lyb. *arōgōs*.

¹⁶ La. *teteris*: suom. *tetri*, *tedri*, veps., est. *tedr*, lyb. *ted'rōs*.

¹⁷ Suom. *tarvas*.

¹⁸ Pr. *sirwis*: suom. *hirvi*, *hīrvas*, est. *hir'w*, lyb. *irva*, lap. *sarva*.

¹⁹ Vep. *hähk*.

²⁰ Suom. *rataat*, est. *rattad*, lyb. *rattōd* „Wagen“: suom., est. *ratas*, kar. *rataš*, lyb. *ratāš* „Rad“.

²¹ La. *regus*: suom. *reki*, kar., olon., est. *regi*, vad. *reči*, lyb. *reggōs*, *regš*, lap. *raekka* „Bauerschlitten“.

²² Suom. *keli* „via hiemalis, nivalis“.

²³ Suom. *silta*, kar. *šilda*, veps., est. *sild*, lyb. *sīlda*, lap. *saldde*.

²⁴ Suom., kar., vad. *terva*, veps. *terv*, est. *tōrw*, lyb. *tōra*, *tūra*, lap. *tar-ve*, *darvve*.

Naugiai (metalai) tuomet dar ne labai pažinta. *Kirvis*¹, *peilis*² ir *lopeta*³ galėjo būti ir negeležiniai. Tiktai vienas *skárdas* (la. *skārdš*)⁴ terodo, kad tuomet jau pažinta vienas naugių (*varis*?).

Kokių būta šeiminių⁵ santykių tarp lietuvių ir suomių tautos protėvių, rodo *marčios*⁶ vardas. Vadinasi, suomis galėjo (?) marčią vesti ir iš lietuvių tautos.

Žilojoje senovėje *šimtais*⁷ skaityti suomių išmokta nuo iranėnų (av. *satəm*, skr. *ṣatām*), o *tūkstančiais* nuo lietuvių protėvių: suom. *tuhansi*, kar., est. *tuhat*, olon. *tuhad*, veps. *tuha*, vad. *tuhatta*, md. *t'ožān*, *t'oža*, *t'ožov*.

Senovės lietuvių santykius su gotais (gudais) ir skandinavėnais, kaip juos nušviečia lietuvių, latvių ir prūsų kalba, jau yra man tekę paliesti straipsnyje „Visusenieji lietuvių santykiai su germanais“ (Švietimo darbas 1921 m. Nr. 5–6 p. 12–28). Su gotais lietuviai ir latviai tegalėjo susisiekti tiktai per prūsus. Gotai turėjo padaryti prūsų kalbai įtaką dar tuomet, kai pirmieji dar tebegyveno Vyslos žiočių apylinkėje (V–IV amžius prieš m. e. – III m. e. amžius). Manajame straipsnyje gotiškosios kilmės žodžiais pripažinti šie: 1) *alūs*, 2) *pėkus* „Vieh“, 3) *šarvas*, dg. *šarvaš*, 4) pr. *rikijs* „viešpatis“, 5) pr. *kelmis* „kepurė“, 6) pr. *ilmis* „daržinė“, 7) pr. *lapi-nis* „šaukštas“ ir 8) *mīdus*. Iš skandinavėnų kalbos vedami yra šie kultūros žodžiai: 1) *kliēpas* „didelis duonos kepalas“ Kp (la. *klāips*)⁸, 2) *kviētys* ir 3) *gātvē*⁹. Leipcoigo universito profesorius M. Vasmer'is (Šviet. darbas 1922 m. Nr. 3–6 p. 272–4) prie gotiškosios kilmės žodžių prideda dar *ýlq* (pr. *ylo*, la. *ilins* „yla“) ir vieną latviškų gintaro vardų (la. *glīsis*, *glīse* „Bernstein“).

Iš mano straipsnio „Rusiškosios kilmės lietuviškų žodžių kronologijos klausymu“ (Izv 1912 t. XVII, 1 1–16) matyti, kad lietuvių tautos santykių su rusais (kriėvais) prasidėta dar toje gadynėje, kai užuot *лѧх*, *нѧд*, *шолк*, *цѧркѧ*, *хорѧ*, *цѧпен*, *сковорода* rusai dar tę-

¹ Suom., olon., veps., est. *kirves*, kar. *kirveš*, vad. *čirves*, lyb. *kīras*.

² Md. *pejel*, *peel*.

³ Suom. *lapio*, vad. *lapja*, veps. *labid*, est. *labidas*, *lapjo*, lyb. *lābdi*.

⁴ Suom. *karta* „Eisenblech“, est. *kard*, lyb. *kārda*.

⁵ *Šeima*=suom. *heimo*, veps. *heim*, vad. *ðimo*, est. *hõim*, lyb. *aim*.

⁶ Suom. *morsian*, *morsio*, kar. *moršien*, *mōržein*, veps. *murzōin*, est. *mōr's*, lap. *moarsse* „sponsa, nova nupta“.

⁷ Suom. *sata*, md. *šada*, *šado*, zir. *šo*, votj. *šu*, vengr. *sáz*, ostj. *sāt*, *sōt*, vog. *sāt*, čer. *šūdhō*, lap. *čuōhiē*.

⁸ Šviet. darbas 1922 m. Nr. 1–2 p.27:

⁹ Šviet. darbas 1921 m. Nr 7–8 p.40–43.

4 betarė *lexo*, *pudō* (*poda*), *šilko*, *čirk(v)a*, *xortō*, *čerpō*, *skovorda*, nes tik iš pastarųjų lyčių tegalėjo atsirasti lietuvių kalboje *lénkas* (dg. *lén-kai*), *pundūs* (gal. *pūndų* žem.), *šilkas*, *cirkva*, *kūrtas*, *čėrpė*, *skavardà* (gal. *skavárdą*). Pirmosiomis lietuvių ir latvių susidūrimo su kriegiais dienomis kriegių dar tebeturėta garsai *ō* ir *ē*, kilę iš senėlesnių dvibalsių *au* ir *ei*, kuriems šiandieninėje slavėnų kalboje atliepia *u* (*опуе* „draugas“, *лунумъ* „laupyti“) ir *i* (*луна* „liepa“, *удмъ* „eiti“). Su žodžiais *kruōpos* „крупна“, la. *blūoda* „блюдо“, *pielā* „пила“, la. *svieta* „свита“, la. *krievs* „крив-ич“ lietuviai ir latviai turėjo pasižinti dar tuomet, kai patys slavėnai (krievai) dar tebetarė *krōpā*, *blōdo*, *pēlā* (Šviet. darb. 1921 Nr. 7—8 p. 135), *svēitā*, *krēvo-*. Žodžių garsai rodo, kad visi šitie žodžiai gauta iš rusų kalbos dar prieš XI amžių.

Visuseniųjų lietuvių santykių su rusais būta prekybinio pobūdžio. Prekybos keliu lietuviai pasižįsta iš rusų su šiais žodžiais: *pundūs* arba *pūndas* „40 svarų“, *birkavas* „10 pundų“, *pipiras*, *šilkas*, *stiklas*, *āsilus*, *kātilas*, *kūrtas*, *čėrpė*, *tuīgus* ir *tūlkas* „vertėjas, переводчик“. Anuomet Rusų žemės prekijai, viešėdami Lietuvoje, *tuīgūn* atveždavo lietuviams parduoti įvairių prėkių: *šilkū*, *pipirū*, kuriuos parduodami atsverdavo *pundais* ir *birkavais*, o *stiklā*, *katilus*, *čerpes*, *kurtus* ir *asilus* parduodavo padaikčiu be *mierōs*. Rusų žemės prekijai *tuīgūn* negalėjo įvažiuoti neužsimokėję *muīto*, o susišnekėti su lietuviais tegalėjo tikrai per *tūlkus*.

Rusų kalbos garsų istorija rodo, kad su prekybinio pobūdžio žodžiais lietuvių susipažinta tarp IX ir XI amžiaus¹.

Kalbos bendriniai žodžiai, kaip matome, kalbininkui yra tikri istorijos dokumentai, kurie ne vienai tautos istorijos gadynei duoda šviesos.

Tikriniai vietų vardai irgi tinka istorijos mokslui. Didžiųjų miestų ir upių vardai, pasirodo, esą labai gajūs: jų išgyvenama ne tikrai šimtai, bet ir tūkstančiai metų. Žilosios senovės miestų ir upių vardai **Kerpsos* (Dalmatijos sala = ital. *Cherso* Южнослов. фил. II 51,54), *Skardōna* (Dalmatijoje), *Albōna* (Istrijoje), *Arbos* (Dalmatijos sala), *Arsia* (Istrijos upė), *Ūtus* (Trakijos upė), *Almos* (Bulgarijos upė), *Albis* (Germanijos upė) tebėra gyvi dar ir šiandie: sirb. *Cres* (slovc. *Čres*), *Skrādīn* (kilm. *Skradīna*), *Lābīn*, *Rab*, *Raša*, bulg. *Vit* (iš sen. *Būmō*), *Lom*, č. *Labe*. Iš šitų kelių vardų matome ne tikrai jų gajumą, bet ir tai, kad ir kitos tautos ir kalbos žmonėms įsikūrus didžiuosiuose miestuose ir didžiųjų upių pakrantėse, jų vardai pa-

¹ Plg. mano straipsnį žurnale „Rocznik slawistyczny“ 1913 t. VI 35.

liekti tie patys. Slavėnai upėms *Днѣпръ* „Днепр“, *Днѣстръ* „Днестр“ ir *Dunavъ* vardus pramena ne patys. Šituos vardus jie jau randa gatavus pas tas tautas, kurios slavėnų atėjimo gadyneje (VI m. e. amžius) gyveno šiais paupiais, ir juos ima patys vartoti. Pirmuoju du vardu yra sarmatišku, t. y. iranišku: **Danaipriš* (lot., gr. *Danapris*) ir **Danaistra-* (lot. *Danaster*): av. *dānu-* „upė“, oset. *don* „vanduo“ + *Ipri-* (tikrinis upės vardas; plg. Valuinės žemės upės vardą *Ibr*) ir *Istra-* (tikrinis upės vardas = lot. *Ister*, gr. *Istros*)¹. Su Dunojaus vardu slavėnai pasižino nuo germanų, nes tik jų kalboje vardo *Dānuvius* balsis *ā* tegalėjo pavirsti garsu *ō*: sva. *Tuonouwa*. Germanų kalbos garsą *ō* slavėnų kalboje šiandie atstoja *u*: 5 *buky* „буква“ = got. *bōka* „raidė“, *plugъ* „arklas“ = germ. *plōga-*, *Pflug*“.

P. Kretschmer'io knygos „Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache“ (Göttingen 1896) ir A. Fick'o „Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands“ (Göttingen 1905) ir „Hattiden und Danubier in Griechenland. Weitere Forschungen zu den vorgriechischen Ortsnamen“ (Göttingen 1909) pirštu prikišamai mums rodo, kad lyginamosios vietų vardų studijos gali duoti daug šviesos kiekvienos šalies ar tautos proistorei.

Lietuvos, Latvijos ir Prūsų žemės vietų vardus aš renku jau nebe nuo vakar dienos, bet pasinaudoti jais teko vos tik tai 1911 metais, kai išėjo iš spaudos (IX. 16) akademiko A. Šachmatovo straipsnis „Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen“ (Archiv für slav. Phil. XXXIII 51—99). Šachmatovas savo straipsnyje norėjo įrodyti, kad dabartinėje Lietuvoje ir Gudijoje senovėje gyventa *keltų*. Garsiojo rusų kalbos žinovo tvirtinimas man pasirodė esąs negalimas, nes jam nepritaria nė vienas nei Lietuvos, nei Gudijos geografiškasis vardas. Geografiškųjų (daugiausia upių) vardų lyginamosios mano studijos, kuriomis norėta sugriauti Šachmatovo nuomonę apie keltiškąją Lietuvos žemės vardų kilmę, išvydo saulės šviesą 1913 metuose žurnale „Rocznik slawistyczny (Revue slavistique. Cracovie)“, kur joms duota vardas „Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ (p. 1—38).

Anų metų upių vardų studijos yra mane privedusios prie šių išvadų, išreikštų tokiais žodžiais:

„Die vorstehende Durchmusterung der von Schachmatov als keltisch angesprochenen Ortsnamen kann nur zu einem negativen Ergebnis führen: auf baltischem Gebiet hat es niemals

¹ A. Соболевский Archiv für slav. Phil. XXVII 243.

(p. 34) Kelten gegeben. Positiv kann aber nur die Erkenntnis sein: das heutige Weissrussland war vor der Einnahme dieses Landes durch die Dregoviči und Kriviči — **baltisch**. Diese Erkenntnis kann nach den Arbeiten von Kočubinskij, Pogodin und Karskij für allgemein anerkannt gelten. Wir sahen oben, dass westrussische Flussnamen wie *Isa* (balt. **Insā*), *Jasa* (balt. **Aisā* s. v. *Jesa*), *Jatra* (lit. *Aitrā* s. v. *Jesa*), *Lučesa* (lit. *Laukesā*), *Merečb* (lit. *Merkys* s. v. *Lučesa*), *Nemėnė* (lit. *Nėmunas*), *Ula* (balt. **Aulā*) und *V'ata* (lett. *Veīta* s. v. *Vindava*) alte baltische Namen sind. Für ein hohes Alter der Berührungen zwischen Altrussen und Litauern und Letten sprechen die folgenden lautlichen Erscheinungen in Orts- und Völkernamen: 1) balt. *au* = rus. *u* z. B. *Laukesā* = *Lučesa*, 2) balt. *k* = rus. *č* z. B. *Laukesā* = *Lučesa*, *Merkys* = *Merečb*, 3) balt. *ai* im Anlaut = rus. *ja* z. B. *Aitrā* = *Jatra*, 4) balt. *ter* = rus. *teret* z. B. *Merkys* = *Merečb*, 5) balt. Diphthonge *en*, *in* = rus. 'a (arus. *ę*) z. B. *Venta* = *Вяна*, *Galind-* (vgl. Γαλίνδου bei Ptolomaeus) = *Голядь* collect., *Jātwingas* = *Ятвягъ*, 6) balt. *u* = arus. *o* z. B. *Nėmunas* = *Nemėnė*, woher wrus. *N'óman*, gen. *N'ómna*. Rus. *i* aus balt. *in* in Flussnamen wie *Isu* (balt. *Insā* „die kurze“) und *Istra* (balt. *Instrā*) muss jünger sein als *я* (arus. *ę*) in *Голядь* und *Ятвягъ*. Zum Lautwandel *in* zu *i* vgl. finn. *Ingerä* = russ. *Ижепа* Sobolevskij РФБ LXIV 6 99, Kulbakin l. c. LX 210; aisl. *Ingvarr* (rex vocabulo *Inger* Thomsen Der Ursprung des russischen Staates 49) = russ. *Игорь* (p. 33–34)¹.

1913 metų išvados tebeturi savo galią ir šiomet, t. y. 1922 metuose. Upių vardais pasirėmęs, 1921 m. balandyje Tárpatos universito profesoriui dr. A. M. Tallgren'ui rašytame laiške taip esmi nustatę senosios Lietuvos ir Latvijos sienas:

„Dalis latvių žemės, kurią randame Dauguvos šiauriniame šone, t. y. šių dienų Vidžemė (Livland) ir Latgala, prieš latvių iškūrimą (VI m. e. amžiuje) buvo apgyventa Baltijos suomių, ką rodo geografiškieji latviškosios dalies Vidžemės ir Latgalos vardai (upių, ežerų ir gyvenamųjų vietų vardai). Iki VI amžiui Dauguvą darė siena tarp aisčių ir suomių giminės.

Gudijos (Minsko, Mogiliavo ir Smolensko gub.) upių vardai rodo, kad lietuvių bei latvių protėvynės reikia ieškoti į šiaurę nuo *Pripeties* (pagal kairiuosius jos intakus), pagal *Berezinq* ir *Dniepro* augštupį, beveik iki *Sožies* vidurupio. Smolensko gubernijos Bielo apskrityje lietuvių ir latvių tautos, kaip galima spėti iš upių vardų, susisiektą su nežinoma Baltijos suomių tauta. Sožies (sen.

¹[Citata kiek pakeista, plg. K. Būga Rinktiniai raštai I 526. — Z.Z.].

rus. *Сожь*) augštupyje lietuviai ir latviai turėjo susidurti su dabartinės Mardvos protėviais, kaip apie tai galima spręsti iš aistiškosios kilmės mardvių kalbos žodžių“.

* * *

Upių vardų lyginamosioms studijoms duoda medžiagos šie raštai: 1) *MS* = П. Л. Маштаков Список рек Днепровского бассейна. С. Петербург 1913. XVIII + 292 p. 8°.

2) *SG* = Słownik geograficzny. Warszawa.

3) *G¹* = Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis. Berlin und Leipzig 1922.

4) *BG* = A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes. St. Petersburg 1892.

5) *LV* = Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kaulinam un P. Šmitam, savācis un rediģējis J. Endzelīns. Rīga 1922.

6) *S* = Спрогис Географич. словарь древней жомойтской земли XVI столетия. Вильна 1888.

7) *Vš* = *Vaišganto Sąrašas geografiškųjų Lietuvos vardų*. Dirva-Žinynas 1904, I = Nr. X 35 —, II = Nr. XI 3 —.

8) *Vo* = Э. Вольтер Списки насел. мест. Сувалкской губ. St. Peterburg 1901.

Negalėdamas paskelbti visos potamologiškosios medžiagos, nes ji dar nėra galutinai sutvarkyta, šiandie laikau reikalinga esant supažindinti visuomenę su tomis išvadomis, kurias 1921 m. balandžio 12 dienos laiške esmi išdėstęs savo draugui, Leipcigo universito profesoriui, M. Vasmer'ui¹. Su šito laiško išvadomis pravartu būtų susipažinti ir mūsų istorininkams. Štai ką esmi Vasmeriui pranešęs:

Jau iš tos potamologiškosios medžiagos, kurią iki šiolei esmi surankiojęs, galiu drąsiai tvirtinti, kad slavėnų prokalbė yra turėjusi ne tą išvaizdą, kurią jai duoda dabarties slavistos. Praslaaviškąją būseną (состояние) turėjo išbūti ne tiktai vadinamieji „praslaavėnai“, bet ir atskirosios slavėnų giminės kalbos. Senosios aisčių žemės upių vardai rodo, kad praslaviškoji gdynė dar nebuvo pasibaigusi įsibrovimo metu į aisčių teritoriją nei krievų (кривичи), nei dregovičių, nei lenkų kalboje. Slavėnų įsibrovimo gady-

¹ [Žr. šio tomo p. 880—891. — Z.Z.].

nėje (VI m. e. amžiuje) į aisčių teritoriją krievių, dregovičių ir lenkų kalboje aistiškieji garsai 1) *k, g*, 2) *ai*, 3) *ei*, 4) *au*, 5) *ū*, 6) dvibalsiai *-ar-*, *-er-* (tarpu priebalsių), 7) dvibalsiai *ār-*, *āl-* (žodžio pradžioje), 8) dvibalsiai *en*, *in*, *an*, *un* dar galėjo pavirsti garsais 1) *č*, *ž*, 2) *ja-* (žodžio pradžioje) arba *-n-* (žodžio viduryje), 3) *i*, 4) *u*, 5) *y* (rus. *ы*), 6) rus. *-oro-*, *-ere-*, lenk. *-ro-*, 7) *ra-*, *la-*, 8) rus. *'a*, *u*. Pavyzdžiai:

1) *č* iš *k*, *ž* iš *g*: *Лучеса* — a) Dauguvos kairiasis intakas Oršos ir Vitebsko apskr., b) Miožos (Мёжа) kairiasis intakas Bielo apskr. Smol. gub., c) Chmaros dešinasis intakas (Chmara iš kairės įteka į Sožį, o Sožis iš kairės teka į Dnieprą), į pietus nuo Smolensko MS 106 = a) *Laukesà* — Dauguvos kairiasis intakas ties Gryva = b) *la. Laucesa* — Dauguvos kairiasis intakas Naujarygio (Friedrichstadt) apskr. RS VI 11; *Вежетня* — Votrios intakas Smol. gub. MS 19 iš **Въжета* = *Vaigeta*, iš kur lenk. *Wojgieta* „folw. nad bezim. potokiem, o 4 w. od Oszmiany“ SG XIII 749, XII 897 || *Vaiguvu* — Plóckščių par. upė;

2) *ja-* ir *-n-* iš *ai*: *Яса* — Leplio ežero (Vitebsko gub.) intakas = **Aisa* || *Aisė* (upė) RS VI 10; *Япра* = *Aitrà*; *Ценпа* — Naugardo (Min. gub.) apskr. dvaras 1517 m. РИБ XX 982, XXXIII 814, 818 iš *Цьнпрà* = **Kaipra* || *la. Kaipe* BG 261, pr. *Kaipi-etyu* G¹ 53;

3) *i* iš *ei* (*ie*): ;

4) *u* iš *au*: *Лучеса* = *Laukesà*; *Гуя* = *Gaujja*; *Ула* = **Aula* || *Aulė* RS VI 20; *Удра* = *Audra*;

5) *y* (rus. *ы*) iš *ū*: *Олыста* (Псков. II лет. s. a. 6792) = *la. Alūksta*; *Дрыса* = **Drūsā*, iš kur pr. *Druso* „Drausensee“;

6) *-oro-* (lenk. *-ro-*), *-ere-* iš *-ar-*, *-er-*: *Ворок* — Ušos kairiasis intakas MS 98 = **Varkas* || *la. Vārkava*; *Воролочи* — balos tarp Nemuno versmių, Ptičies ir Lošos upių Igumeno apskr. Min. g. = *Varlakiai*; lenk. *Skroda* — Lomžos gub. upė = jotv. *Skardā*; *Меречь* = *Merkjys*; *Береина* = *Béršta*;

7) *ra-*, *la-* iš *ār-*, *āl-*: lenk. *Łana* „vok. Alle“ (Prūsų žemės upė) = pr. *Alnā*; *Ладога* = **Aldagā* || suom. *aallokas* „wellenreich“ Mikkola Berühr. I 47;

8) rus. *'a*, *u* iš dvibalsių *en*, *in*, *an*, *un*: *Спягла* — Naročies upės intakas = *Spingla* (*in* iš *en*) SG VII 595 = *Spengla* — Traikų apskrities (netoli Kietaviškių) upė; *Мядел* — ežeras = **Mendelas*, ką patvirtina upės vardas *Mēndel-ica* SG X 325; *Вята* — Dauguvos kairiasis intakas Dysnos apskr. = *Venta* RS VI 28; *Уча* —

Ptičies dešinasis intakas MS 151 = *Ančia* (Žemaičių ir Suvalkų žemės upė).

Šiaurės slavėnų geografiškieji vardai *Łana* „Alna“, *Ладца* „Aldaga“, *Labe* „Albis“ savo sudarymu tolygūs yra su pietiečių slavėnų asmens vardu *Радигост*, kurį dar 584 metuose slavėnai tebeįstare *Ardigastos*.

Upės vardą *Меречь* „Merkys“ krieivai, kai jie VI amžiuje pasiekė Nemuną Gařdino apylinkėje, dar tebeįstare **Meřki(n)* arba **Meřfi(n)* „Meřkį“, iš kur paskui išriedėjo lytis **Merčb* ir pagaliau *Merečb*. VII—VIII amžiaus krieivų lytis *Merčb* niekuo nesiskiria nuo vakariečių slavėnų (palabėnų) 623 metų kunigaikščio vardo *Dervanus*; plg. tautovardžius *Drevl'ane* (tarp bodričių) ir rus. *Дерева*.

Šiaurės slavėnų vardai *Въжета* „Vaigeta“, *Цъпра* „Kaipra“ turi sau paralelę lenkiškame Karpatų varde *Bieszczady*, kilusiam iš germ. prolytės **Be-skaidaz*.

- 8 *Олыста* „Alūksta“ del garso ū pavirtimo garsu *yl* niekuo nesiskiria nuo slovenų vardo *Videm* (i iš *yl*) = *Ūdine*.

Šiaurės slavėnų *Лучеса* „Laukesa“, lenk. *Wiatrołuża* (upė Suvalkų žemės Mozūruose) „Vėtralauža“, *Луга* (suom. *Laukaa*), (къ *Липницемъ*... ручей... имя ему) *Тунегъ* (Новгор. IV лет. Петроград 1915 p. 190) „la. Taunegs“ (šiandie ryt. *Taunags*, kur *a* iš *e*) del dvibalsio *au* pavirtimo balsiu *u* turi sau analogiją germaniškosios kilmės žodžiuose *нута*, *купити*, *покупати*, *лукъ* = s. isl. *naut* „Nutzvieh“, got. *kaupōn* „kaufen“, germ. *laukaz* „Lauch“.

Šitais faktais remdamos, kalbininkas istorininkas gali drąsiai tvirtinti, kad VI amžiuje atskirose slavėnų giminės kalbose dar dvibalsio *au* nebūta monoftongu *u*. Vėlybesniojo *u* vietoje tuomet dar tebebūta dvibalsio *ou* (*au*) arba garso, artimo šitam dvibalsiui, t. y. *ō*. Buvus senovėje krieivų ir dregovičių kalboje monoftongą *ō* (iš *ou* < *au*) rodo suomių, latvių ir lietuvių kalbos faktai. Plg. suom., kar. *luota* || *блюдъ*, *kuotina* || *гумьно*, *kuota* || *кума*, la. *bl'uiōda* || *блюдо*, *duōta* || *дума*, *kažiōks* || *кожух*, *kuods* || *худ*, *luōks* || *лук* „Lauch“, l'ūoti „labai“ || *люпъ*, *uota* || *ум*, *puōsts* || *пуст*, *sūoīt* || *сулити*, *suōta* || *сума*, *kuota* || *кума*, *kāpuōsti* || *капуст*, lie. *kuočiā* || *кутя* (*tj* > *č*), *puōkas* (žem.) || *пух*, *kruōpos* || *крупа*.

Suomių, latvių ir lietuvių kalbos dvibalsis *uo* tegali būti tikrai senėlesnio monoftongo *ō* vaikas.

Indoeuropiškasis dvibalsis *ei* slavėnų prokalbėje ilgai dar yra buvęs dvibalsiu. VI amžiuje, kada krivičiai ir dregovičiai įsibrovė iš anapus Pripeties į aisčių giminės žemę, dar senasis dvibalsis *ei*

nėra buvęs vienabalsiu *i*. Slavėnų *ei* pavirto *i*, kaip ir lotynų kalboje, per laipsnį *ē*. Kad krivičių, dregovičių ir slavėnų (Naugardo *словѣне*) kalboje garso *i* vietoje seniau būta *ē*, rodo suomių, latvių ir lietuvių kalbos faktai. Plg. suom. *mielu* || *мил* (*mielas* — *meilūs*), kar. *viehkuri* || *вихрь* (*viesulas* — la. *veĩsuõls*), la. *krīevs* „русский“ || **криѡъ*, iš kur *кривичь*, *svieta* „skepeta“ || *сѡита*, lie. *pielà* || *пила* iš germ. *fēlā* (sva. *fīla* „Feile“).

Lumša, lenk. *Litwa* irgi patvirtina garso *ē* buvimą Slavėnuose: *Lētuwā*, iš kur sl. *Litōva* ir lie. *Lietuvā*. Čia *ie* iš dvibalsio *ei*, išlikusio latviškame lietūvio varde *lēitis*.

Geografiškųjų vardų (labiausia upių, ežerų) studijos duos daug šviesos ne tiktai kalbų, bet taip pat ir tautų proistorei. Vakarinės Rusijos upių vardais remdamies, kalbininkai istorininkai galės daug tiksliau, nekaip tai buvo pirma, pažymėti mums suomių, aisčių, slavėnų ir rytiečių bei šiauriečių germanų protėvynę.

Dvinos vardą slavėnai aisčių žemėn yra atsinešę iš savo protėvynės (iš anapus Pripeties). Latviai ir lietuviai *Dvinos* upę vadina *Dzuvuā* || la. *Dāugava*. Rozvadovskis RS VI 44 antrą *Dviną* (lenk. *Dźwina*) randa Lėnkuose. V ar VI amžiaus pradžioje, kai slavėnai buvo pradėję kurtis Dauguvės augštupyje, jie Daūguvą vadino ne **Dvėnā*, kaip galima būtų spėti iš suomių kalbos rusiškosios kilmės žodžio *viehkuri* „вихрь“, bet dar **Dveinā*. Lysis **Dveinā* Dauguvos augštupio (augštynlinkui nuo Vitebsko) suomių kalboje pavirto lytim **Veinā*, iš kurios lybių kalboje atsirado *Vēna* (iš čia: Livones *Veinalenses* Heinr. IX 13) ir ęstų — *Vāin* ir *Veinajōgi* „Dauguva“.

- 9 Iki rusai (slavėnai) priėjo šiaurės *Dviną*, upės vardas *Dveinā* suspėjo jau pavirsti lytim *Dvėnā*. Toji *Dvėnā* tebėra iki šiolei gyva karieliškame upės varde *Viena* „Сѣв. Двина“.

Iš upių vardų, kuriuos slavėnai yra su savim atsinešę iš protėvynės į aisčių ir suomių žemę, galima net susekti, iš kurios protėvynės vietos ateita slavėnų.

Valuinės gubernijoje yra upė, vardu *Vьlbjā* (> *Велья* Ипат. лет.² 767 s. a. 1232) ir ant jos miestas, vardu *Шюмьскъ* (Ипат. лет. 1. c.). Valuinės krieviai, atkilę Lietuvon, Neriės upę pramena *Vьlbja* (*Велья*) ir ant jos kranto įkuria sodžių (šiandie jau miestelis), vardu *Шюмьскъ* > *Шумск* (Vilniaus apskrityje). *Vьlbja* lietuvių lūpose pavirsta *Vilija*. Lietuviškoji upės vardo ištarmė paskui įsigalėjusi visai nusmelkia rusiškąją lytį *Велья* (ją vieną tepažįsta XVI — XVII amžiaus aktai) ir tampa vūraujančia. Nemuniškė *Вилия* (lyties *Велья* vietoje) ir Valuinės *Veljā* (*Велья*) mokslo raš-

tuose perdirba lytim *Вилия*. Žurnale RS VI 26 upės vardą *Вьлья* (iš kur rus. *Велья*) esmi laikęs aistiškos kilmės upėvardžiu, bet šandie to daryti nebegaliu dėl upės vardo geografijos, nes jis yra pažįstamas ir anapus Pripeties (į pietus nuo jos), kur aistiškos kilmės upėvardžių nėra. Štai *Vilijos* „Neries“ bendravarėdžiai iš anapus Pripeties: 1) *Велья* — Sniežeties dešinasis intakas (Sn. — Desnos kair. int., Orlo gub.) MS 191, 2) *Булия* — Teterovo dešinasis intakas (Kievo gub.) MS 45, 3) — Gorinios kair. intakas (Valuinės gub.) MS 162, 4) — Slučies dešinasis intakas (Sl. įteka iš dešinės į Pripetį) MS 169.

Iš slaviškosios giminės tautovardžių Vilniaus žemėje iki šiai dienai tebegyvuoja miestelių varduose *slavėnai* ir *kriėvai*: *Словѣньскѣ* (šandie *Словенск*) — Ašmenos apskrities miestelis ant Bėržiunos (Березына) upės kranto ir *Кривичи* — a) Vileikos apskrities miestelis ant Serviačies upės, b) Minsko apskrities 4 kaimai netoli nuo Vilniaus žemės sienos, c) ties Isočies upė.

Iš anapus Pripeties, t. y. iš slavėnų protėvynės, senojon aisčių žemėn slavėnai yra atsinešę, tarp kitų, šiuos vietų vardus:

Волма — Svisločies kairiasis intakas Min. gub. = ¹ lenk. *Wielma* (upė) J. Rozwadowski RS VI 48.

Илья — Neries kairiasis intakas (Vileikos ir Borisovo ap.) = *Илья* — Ušies kairiasis intakas (Ušis — Pripeties dešin. intakas Riečicos ap. Min. g. ir Radomislio ap. Kievo gub.). Vilniškė *Илья* galėtų būti ir aistiškosios kilmės (Būga RS VI 9): pr. *Ilie* „Fluss bei Ilischken Kr. Wehlau“ 1351 m. G¹ 49.

Киевец — Minsko gubernijos (ties siena su Vilniaus žeme) miestelis ant Isočies upės = *Киев* (sen. *Кыевѣ*) ant Dniepro: Russia... hujus metropolis civitas est *Cue* Izv 1906 t. XI,3 p. 35.

Лебеджода — Usos deš. intakas (Usa — Nemuno deš. int. Ašmenos apskr. netoli nuo miestelio Налибоки) = *Лебеджеда* — Ubor ties deš. intakas (Pripeties deš.) Val. g. Del galūnės plg. upės vardą *Воложода* — Pūčies kair. intakas (Pripeties kair.) Min. g., *Нежсд-ка* — Ustromo deš. int. MS 24 (Smol. gub.).

10 *Лоша* — 1) Nemuno kair. intakas Igumeno ap., 2) Moziriaus ap. upelis, 3) Slucko ap. ežeras RS VI 36 = *Лоша* — 1) Pronios intakas Riazanės gub., 2) Maksvos gub. upė.

Мьна — upė, nuo kurios vardo pramintas yra *Мѣньскѣ* (dabar *Минск*), lenk. *Miana* — Černicos deš. intakas (Plisos deš. < Dn.

¹ Po lygumo (=) ženklų padėtieji vardai yra randami anapus (į pietus nuo) Pripeties, t. y. ten, kur aisčių giminės nėra pėdsakų.

Berezinos deš.) Borisovo ap. = lenk. *Mień* — Vyslos intakas || kelt. *Moinos*.

Плиса — 1) Nemuno kair. intakas Naugardo ap., 2) Dn. Berezinos deš. int. Borisovo ap., 3) Berezinos Bbro kair. intakas Senos ap., 4) Dysnos ap. ežeras, 5) Nevelio ap. ežeras ir upelis, 6) *Плисы* — Grodoko ap. ežeras ir kaimas RS VI 17, Якоуна яша на *Плисъ* (Новгор. лет. по синодалън. списку, стр. 42) = *Плиса* kur norint anapus Pripeties, iš kur tas upėvardis VI amžiuje slavėnų nusinešta net Saksonijon: *Pleisse* „Nebenfluss der in die Elbe fliessender Saale“ iš sl. **Plisā*.

Ротница (iš kur lie. *Rātnyčia*) — Nemuno deš. intakas Gardino gub. = *Ротниц-ка* — Mogiliankos kair. intakas (Ušies kair. < Pripeties deš., Val. gub.).

Рось — Nemuno kair. intakas Gird. g. = *Рось* — Dniepro deš. intakas Kievo gub.: на оустыи *Рѣси* Ипат. лет.² 65, на *Рси* 521, во *Рси* 502, ко *Рси* 426, за *Росью* 677.

Рѣша, iš kur šiandie *Орша* — Dniepro deš. intakas Mogiliavo gub. šiaurėje ir suomių teritorijoje: ežeras *Росцо* ir *Аришо* (XVIII amžiuje погостъ *Аришъ*) ties Novorževu Pliskuvos gub. iš *Рѣшьце* ir *Рѣше*; *Ариша* — Soroties intakas Pliskuvos gub. = *Ирша* — Teterevo kair. intakas Val. ir Kievo gub., *Оршинка* — Stugnos deš. int. Kievo gub.: на *Рши* (Ипат. лет.² 156). Upėvardžiai *Рѣсь* ir *Рѣша* (iš **Ręša*) lietuvių kalboje būtų ištariami **Rušis*, -ies ir **Rušia*: ide. šaknis *ruk-*.

Сновъ — Naugardo (Min. g.) apskrities upė, зъ *Снови* 1567 м. РИБ XXXIII 820, 831, зъ *Сныви* 502 = *Сновъ* — Desnos deš. int. Černigovo gub.; *Снова* — Tuskories deš. int. Kursko gub. || грады многы по Деснѣ... Хороборъ... *Сновескъ* 1234 м. Ипат. лет.² 772, въ *Снѣви* 161.

Сула — Nemuno deš. int. Minsko ir Ašmenos ap. = *Сула* — 1) Dniepro kair. int. Poltavos gub., 2) Nemčios deš. int. (Reuto kair. < Semies kair. Kursko gub. Sudžos ap.), 3) Klevenies kair. int. (Semies deš., Kursko gub. Putivlio ap.), 4) Poprado int., 5) sen. lenk., Silezijos upė.

Свитязь — Naugardo (Min. g.) ap. ežeras = *Свитязь* Vladimirovolinsko ap. Val. g.

Уса — 1) Nemuno deš. int. Vilniaus ir Minsko gub., 2) Nemuno augštupio deš. int. Minsko apskr., 3) Dn. Berezinos deš. int. Minsko gub. = *Уса* — 1) Voronicos kair. int. (Iputies kair., Smol. gub.), 2) Sudosties deš. int. (Desnos deš., Černigovo gub.).

Уша — 1) Nemuno int. Minsko ap., 2) Nemuno kair. int. Slucko ir Naugardo ap., 3) Neries kair. int. Minsko ir Vileikos ap., 4) Olos kair. int. Minsko gub., 5) Dn. Berezinos kair. int. Igumeno ap. = *Уша* — Pripeties deš. int. Val. g., переиде рѣку *Оушою* подѣ Оушескомъ 1150 м. Ипат. лет.² 411.

- 11 *Холхло* — Ašmenos ap. miestelis, *Холхалец* — kaimas ant Berezinos intako į šiaurę nuo Borisovo Min. g. = lenk. *Chelchy* (disimiliuota iš **Chelchly*) Rytų Prūsiose Нидерле Энциклоп. слав. филол. II 49 iš sl. **Хѣлхѣло*.

Цна — 1) Ainos kair. int. Borisovo ap., 2) Pripeties kair. int. Slucko ir Pinsko ap., kaimų vardai — *Цна* ir *Зацен* į šiaurę nuo Minsko; со всехъ пашенъ Браславскихъ и Опескихъ (= Aršas — Zarasų apskrities miestelis)... за Наветомъ озеромъ... озеро на имя *Цно* из малымъ озерцомъ на имя *Цонъкомъ*... съ Снуда озера... 1500 м. РИБ XXVII 807 = *Цон* — Okos kair. int. Orlo gub., *Цна* — 1) Okos kair. int. Riazanies gub., 2) Mokšos kair. int. Tambovo gub., 3) Mstino ežero int. Tveries gub. — Upės vardo *Цна* vartojimo plotas (Orlo, Riazanies, Tambovo ir Tveries gub.) tarsi rodo mūsų vardą esant suomiškos kilmės. Jei galima būtų pasikliauti lytim *Тьсна* (A. Sobolevskij RFV LXIV 182), tai lytis *Цон* būtų naujadaras užuot **Тѣсн*. Man rodos, kad Sobolevskio šaltinio lytim *Тьсна* išreiškiama yra ne kas kita, kaip senėlesnis rusiškasis ištara *ѣна* su „minkštu“ *c*, atsiradusiu iškritus „kimišiam“ balsiui, iš *t + s*. Lytis *ѣна* galėjo išriedėti iš prolytės **Тѣснā* (Būga RS VI 45 : pr. *tusnan* „tylų, still“) arba **Тьснā*. Pastaroji lytis būtų vienės kilmės su žodžiu *мѣх*. Upės vardas **Тѣснā* arba **Тьснā* sudėtim nesiskiria nuo šių upių vardų: *Тырсна* MS 133, 136 greta su *Туроса* (1. Leplio ap. Vit. gub. upė, 2. Muchavco intakas Kobrino ap. SG XII 647), *Лисна* 1400 м. (Vit. gub. Срезневский Мат. I 821) = la. *Līksna*, *Добѣсна* MS 40 (Mogil. gub.), *Дресна* MS 28 (Smol. gub.) = la. *Driksna*.

* * *

Senajoje suomių žemėje iš slaviškų vardų, kuriuos čia yra atsi-nešę slavėnai ir krivičiai iš protėvynės, galime pažymėti du:

Моглин — kaimas į pietų vakarus nuo Pliskuvos, prie Izborsko kelio, kilęs iš prolytės **Modlin* (plg. pliskuvėnų tarmės žodžius *жерезло*; **мугло*, iš kur est. *mugl* „muilas“; **вигла*, iš kur est. *vigl* „šakės“) = lenk. *Modlin* ties Varšuva.

Пльсковъ (šiandie Псков), iš kur la. *Pliskava* = *Plbskovъ* protėvynėje, kam pritaria Silezijos miesto vardas lenk. *Pszczyna* „vok. Kreis Pless“ iš *Plbšč-ina* RS I 158.

* * *

Upės vardas *Прунеть* (e rodo senovės raštai), kuri senovėje buvusi yra aiščių ir slavėnų protėvynės siena, kilimo, rodosi, yra slaviškas. Niederlės (Slov. star. I 29¹) liudijimu, *Pripeties* vardas esąs pažįstamas senosios Čekijos topografijoje: *Pripet* cum Medvez montes duo. Del ko ir kalnas, ir upė praminti tuo patim vardu? Ar ne atsitiktinis tiktai čia vardų vienodumas? Iš veiksmažodžio *pri-pentù*, *-petaiũ*, *-pèsti* „изнуряться, уставать“ (jau *pripetaiũ* „labai priilsau, nusivariau“ Panemunėlis) vargu be gali būti vedamas upės vardas *Pripetb*. *Пу-неть* etimologiškai yra „при-ток“ (sc. Днепра), t. y. „intakas“, nes ji nėra atskirtina nuo žodžių: gr. *ποταμός* „upė“ (del sudėties plg. *ῥοχαμός* greta su *ἔρχομαι*), *πέτομαι* „lekiu“, lot. *peto* „siekiu prie ko“, *compitum* „kryžkelė, ubi viae competunt“, av. *pataiti* „puola, bėga“.

12 Iš upių vardų *Pripeties* šeimai pridera šiuodu: *Пета*: 1) Смоленскою границею ажъ до Любавичъ, отколе ся почала *Пета* (Оршанский повет) 1566 m. РИБ XXX 894, 2) до речки Керъты, мимо Войкгово ажъ до *Петы*, до Поволя, у Велю реку (Vilniaus žemėje) 1566 m. l. c. 886 iš lie. vardo *Petà*;

Петеша: именье близко Вильни на *Петешу* 1498 m. РИБ XXVII 156 = *Pietiesza* rzeka przy folw. t. n., o 16 w. od Wilna SG VIII 111 iš lie. vardo **Peteša*(?).

* * *

Kad žemės ploto į šiaurę nuo Dauguvos kitą kartą būta suomiško, rodo šie upių vardai:

Pededze (la.) — Aiviekstos deš. intakas, vok. *Peddetz* iš som. **Ped(äjä)jōgi*: suom. *petäjä* „pušis“ + *joki* „upė“. Latviškasis vardas yra perėjęs šiuos laipsnius: **Pedjōgi* > **Pedjegi* > **Pedegi* > *Pededze*.

*Raūna*¹ (la.) — Gaujos (vok. Livl. Aa) kair. intakas = *Руна* — 1) Polos intakas (ji įteka Ilmenio ežeran) Naugardo gub., 2) Vselugo ežero intakas Tveries gub. Kitaip, bet klaidingai, aiškina Būga RFV LXXV 142.

¹ *Raunos* intakai *Raunaisis* ir *Raunis* LV 114 irgi turi būti kilimo suomiški.

Laugas purvs (la.) LV 37, 57, *Laugas* (pl'ava) LV 40, *Laugas* kruogs LV 53, *Laūgas* LV 53 = rus. *Луга* — Petrapilio gub. upė, kurią 1345 m. dokumentas vadina *Lauke* TN 170 = suom. *Laukaa* — upės vardas.

Rāuza (la.) — Palsos upės intakas (la. *Paīsa* — Gaujos kair. intakas) = *Pyza* — Moskvos kair. intakas Maksvos gub., *Pyз-ка* — Vorco deš. int. (Dniepro deš.) Smol. gub. šiaurėje.

Rūja (la.) — Burtniekų ežero intakas BW 12092, 12093 = *Pyя* — Pliusos deš. intakas Gdovo ap. Petrapilio gub. Rusai su upės vardu bus susipažinę gana vėlai, t. y. balsiui *ū* pavirtus *ы*.

Virauda (la.) — Rėzūtės (la. Rėzekne) apskrities ežeras = *Вруда* iš **Vьruda* — 1) Кудеб'ės intakas Pliskuvos ap., išteka iš Ludzos ap., 2) Lugos deš. int. Jamburgo ap. Petrapilio gub.

Серем-яма — Jel'šos intakas (SG = prawy dopływ Sowszy lew. Meży), įtekąs į Miožą (Smol. gub. šiaurėje) : *Серемо* — 1) Valdajaus ap. Naug. gub. ežeras netoli nuo ežero Тихмень, 2) Остаškovo ap. Tveries gub. ežeras ties ežeru Сеперерь. Plg. suom. *sär-mä* „siena, riba“¹.

Невель, kilm. *Невля* — Vitebsko gub. miestas (ir ežeras?) = *Невль* — kaimas (Трусман Чудско-литовские элементы в Новгородских пятинах. Ревель 1898, часть I) : *Нево* — ežeras Ипат. лет.² 6 = suom. *neva* „bala“.

Умроя — Velikajos kair. intakas Vit. (Ludzos ap.) ir Pliskuvos gub. : *Utriya* — Ėstijos upė (Wesenberg).

Толд-инка — Nevelio ap. kaimas Vit. g. : som. **tild-* suomių kalbos žodyje *tillintää* „pipen, bimmeln“ (Trusmanas).

13 *Ловоть* — Pliskuvos gub. upė = *Ловоть* — Žiždros ap. Kalugos gub. upė. Galūnė *-оть* turi šie senosios suomių teritorijos upių vardai: 1) *Сопоть* — Velikajos intakas Novorževo ap. Pliskuvos gub., 2) *Логоть* — Lovoties krioklys (попор), 3) *Верготь* — Lovoties šaka Naug. gub., 4) *Неготь* — Osugos intakas Tveries gub., 5) *Юхоть* — Volgos int. Ugličiaus ap. Jaroslavlio gub.

Черность — Kunjos deš. int. Pliskuvos gub. Galūnė *-sti-* turi šie suomiškosios kilmės upių vardai: 1) *Куность* (*Кунесть*) — Biełoozero int. (Tigodos upės int.) Naug. ap.; 2) *Кересть* — Volchovo int. Naug. ap.; 3) *Шолоность* — Kovžos int. Olonco gub. : *Шелонь* — Ilmenio ež. intakas Plisk. ir Naug. gub. iš prasuom. **šelni-*

¹ Del bulg. upės vardo *Strēma* (ide. **sermā*: skr. *sarati* „teka“ Mladonov RS VIII 298) ir lenk. *Śrem* (ide. **Sermos*) RS VIII 82 ir šiaurinė *Seremiata* ir *Seremo* gali būti slaviškos kilmės vardais.

>suom. **helli-*; 4) *Ляхомь* — Kotoroslies deš. int. Kostromos ir Jarosl. gub.; 5) *Снагость* — Rilsko ap. Kursko gub. kaimas (Труды Моск. диалект. Ком. I 76) iš **Sb(ʔ)nagostb*, gali būti ir ne suomiškos kilmės (Kursko gub.). Plg. Ėstijos upių ir vietų vardus *Navast*, *Kavast*, *Hindast*, *Tarvast*, *Umalast*. — Latvių *Līlast-urga* LV 113, *Līlast-upe* 114 ir *Līlastes* ezers 116 irgi suomiški vardai. — *Полусть* — 1) Volchovo kair. int. Naug. ap., 2) Lovoties kair. int. Cholmo ap. Plisk. gub. Del galūnės plg. Ėstijos vietovardį *Halliste*.

Чунать (Семенов Георг. слов. V 718 rašo *Чучамъ*) — Miožos kair. int. Smol. gub., kur *-atb* iš *-om̃* (plg. *Лѡвѡм̃* iš *Ловѡм̃*, kaip kad rašo Ipatijaus, Naugardo ir kt. kronikos), irgi gali būti suomiškos kilmės vardas.

Царецо — Pliskuvos gub. ežeras Velikajos upės sistemoje (Семенов Георг. слов. I 413) su pliskuvėnų tarmės *c* iš *č*: **Черецо* greta su *Кересть* „Volchovo intakas“ Naug. ap. (*č* || *k* kaitaliojimos pridera nuo vardo pasiskolijimo senumo).

Цевло — Cholmo ap. Plisk. gub. ežeras ir upelis *Цевелька* iš suom. **Kaivila* : *kaivaa* „kasti“, *kaivo* „šulinys“, *kaivos* „šaltinis“ || la. *Kaive* LV 29, *Kaiva* LV 83.

Ока — Kunjos intakas Pliskuvos gub. = *Ока* — Volgos int. Išėjviai nuo volgiškės Okos paupio šitą vardą bus nusinešę net į Irkucko (*Ока* — Angaros int.), Permės ir Ufos (*Ока* — upės Ай intakas) gubernijas. *Окас* vardas kilimo gali būti ir neindoeuropiškasis (la. *aka* „šulinys“, lie. *akas* „eketė“, sl. *oko* „akis“ Būga RS VI 25). Suomių žodis *akka* „boba“ rusų lūpuose irgi būtų pavirtęs lytim *Oka*.

Серезжа — Kunjos int. Торѡпо ap. Plisk. g., *Серезж-енка* — Vėlesos int. Bielo ap. Smol. gub. SG XIII 197 = *Серезжа* — Tiošos deš. int. Žemojo Naug. gub. (Погодин Из истории слав. передв. 93 tą vardą veda iš lie. žodžio *sérġiu* „стерегу“!) = *Серижа* — Desnos kair. int. Orlo gub. MS 183 iš *Серезжа* : suom. *särki* „kuoja, rauda“, iš kur *Серегеръ* (ež.), *Сележаръ* (upė).

Шексна (*Шѡхнѡ* поместному Сбѡрн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н. т. 87 № 5 182) — Naug. gub. upė, *Шѡхѡстнѡ* (*Шохонскій*) 1432—43 m. Шахматов Курс II 532. *Шохонскій* (šiandie *Пошехонье*, *Пошехонский*) drauge su Kirilovo apskrities lytim *Шохнѡ* rodo, kad rusų kalboje dar atmenamai iš *ks* atsirasta garso *x* (plg. aor. *рѣхѡ* iš **rēksom* : *rekq*). Vadinasi, *Шохна* bus kilusi iš suom. prolytės **Šeksnā*.

Торона — Pliskuvos gub. upė, село-погост Торонацы (Cholmo ap., 35 v. nuo Torópcio Сборн. отд. р. яз. т. 73 № 5 105) iš Торона=суом. **Tarp(p)ata* : to *Tarbate* 1370 m. Русско-ливон. акты 75, civitas *Darpt* Scr. r. Pr. II 487, la. *Tērpata*. Daukanto *Tarapata* (D⁵ 239₂₅) rodo, kad ir krievių seniau „Jurjevo“ miestas vadinta *Toponoma*. Ėstijos miesto *Tartu* „Юрьев, Дерпт“ prolytė gali būti nustatyta iš lyčių *Tarbate* (1370 m.) ir rus. *Торопотцы*.

Торш-ино — kaimas į šiaurę nuo Pliskuvos — iš som. lyties **tarša* — suом. *tarha* „daržas“.

* * *

Lyginamojoje potamologijoje (рековедение) reikia taip elgtis, kaip kad elgiamasi kiekvieno kalbos lyginamajame (etimologijų) žodyne. Etimologiškajame žodyne lyginami yra žodžiai, t. y. bendriniai (appellativa) vardai, o potamologijoje turi būti lyginami upių (ežerų) vardai su upių (ežerų) vardais, t. y. tikriniai (propria) vardai. Ir tiktai tuomet, kai bus jau sugretinti tarp savęs tos pačios kilmės upėvardžiai ir nustatytas geografiškasis jų pažinimo (išplitimo, išplatės) plotas, tegausime teisę ieškoti tiriamajam upės vardui etimologijos, kuri surandama esti tikrinio upės vardo sugretinimu su bendriniais vardais. Kai dar ežero vardas *Морогу* (Кочубинский Территория 83) buvo gretinamas su lietuvių kalbos bendrinio vardu *margas* „bunt“, *Уса* l. c. 86 su *uosiu* „Esche“, *Уша* l. c. 86 su *ūžiū*, *ūžti* „brausen“ arba *aušti* „kalt werden“, o *Сережа* (Погодин Из истории слав. передвиж. 93) buvo vedama iš *sérgėti* „hüten“, tuomet dar nėra buvę lyginamosios potamologijos. Ji atsiranda tiktai nuo to laiko, kada kalbininkai pradeda lyginti upių vardus su upių vardais, pvz.: *Волма* = l. *Welma*; *Мѣна*, l. *Miana*, *Mieñ* = kelt. *Moinos* (J. Rozvadovskis); *Полома* (Полоцк) = l. *Płota* (*Płock* M. Vasmer'is); *Лучеса* = *Laukesà*, la. *Laucesa*; l. *Skroda* = jotving. *Skardā*; *Береуна* = *Béršta*; *Гуя* = *Gauja*; *Вята* = *Venta* (K. Būga).

Lyginamuoju metodu naudodamies, kalbininkai, reikia laukti, suras visą eilę upių vardų, kurie teks pripažinti esant paveldėtai iš indoeuropiečių prokalbės. Tokiais vardais, man rodos, gali būti laikomi kad ir šie: kelt. *Nāwā* Holder Altcelt. Sprachsch. II 693 = lie. *Nōva* Būga RS VI 4; kelt. *Viliā* Holder l. c. III 317 = sl. *Věltja* (r. *Велья*); lenk. *Rawa* = la. *Rāva* (plg. lie. upėvardį *Rovejā*). Rytų

Lietuvos upės vardas *Avantā*¹ irgi, rodosi, pridera prie paveldėtinių iš indoeuropiečių prokalbės upėvardžių skaičiaus; plg. lot. upės vardą *Avens* : skr. *avaiāh* „šulinys“, la. *avuoksnains* „šaltiningas, turis daug vandens“ RKr XIV 45.

* * *

Upės vardą *Горынь* (Pripeties deš. intakas), be Valuinės, pažįsta dar ir Lėnkai: *Goryń* Л. Нидерле Энциклоп. слав. фил. II 49. Ipatijaus kronika (1150 m. p. 410) mūsų upę rašo *Горыня*: перешед *Гориню* (rankraščiai X, П), kur rus. *ри* užuot *ры* kaip ir vietos varde ko *Визнь* 1252 m. l. c. 813 užuot *Визна* (Ipatijaus kronikoje jau žymu ukrainiečių tarmės upatybė, apsireiškusį balsių *ы* ir *и* sumišime). *Горыня* (Michalonis Litvani De moribus... Basileae 1615 p. 34 rašo: Titwa, Pticz, Slucz, Oressa, Stir, *Horinia*) rodo buvus slavišką prolytę **Garūnija* (*Garūnī*). Iš gotų kalbos žodžio *garunijō* „Uberschwemmung, Flut“ (M. Vasmer Озтеур. Ortsnamen 6) rusų kalboje būtų atsiradusi ne *Горыня*, bet **Горня* (senovėje **Горѣня*), nes trumpasis *и* gotų gadyneje slavėnų kalboje dar tebebuvo atskirtas nuo *ū* (iš kur rus. *ы*). Aistiškasis *ū* rusų kalboje pavirto *ы*: *Олыста* < la. *Alūksta*, городъ *Радыня* 1387 m. (SPSn Nr. 14; Vilniaus žemėje) < *Ródūnia*, *Kup* „Kuchvos intakas Ludzos ap. Vit. gub.“ < la. *Kūra* (vietos šnektą *Koura*). Aistiškąjį *и* vietų varduose rusai senovėje ištardavo kaipo *ѣ*: *Лѣжа* — Velikajos intakas Vit. gub. iš **Lǣža* < prala. **Lugja* = la. *Ludza* (upė), *Немон*, kilm. *Немна* iš **Nemōnō* = lie. *Nėmunas*.

Praslavėnų upės vardas *Garūnī* (kilm. **Garūnjās*)², nebūdama germaniškojo žodžio *ga-runja* „Flut“ vaikas, galėtų būti išvestinis žodis iš **garā* „ropa = kalnas; giria“.

Икка — 1) Pavlovkos kair. int. (Dniepro kair. int., Poltavos g.), 2) Stiries deš. int. (Pripeties deš.), 3) piet. Bugo sistėmos upė (Маштаков Изв XXII, 2 351), jei šis vardas tikrai yra germaniškas (M. Vasmer'is), artimesnė būtų žodžiui *sva. iha* f. (greta su *igo* m.) „Eibe“, kaip germ. žodžiui *aikō* „Eiche“. Aistiškosios kilmės upių varduose žodžio pradžios *ai-* rusai ištaria kaipo *ja-*: *Aitrā* >

¹ Šiandie rytiečiai ištaria *Alunta*, nes jų šnektose garsų junginys *van* gali pavirsti *lun*, ką rodo šie pavyzdžiai: *lumzdelis* „vamzdelis“, *lūšas* „vąšas“. Plg. dar latvių rytiečių žodį *olūts* „šaltinis“ = la. vak. *avuots*, kas būtų lietuviškai **avantas*.

² Del vardo sudėties plg. lenk. vietovardžius *Wędrynia* RS VIII 83, *Daŋynie* l. c. 90.

Ятра, **Aisà* > *Яса*. Kadangi gotiškosios kilmės vardai nėra jaunesni už aistiškuosius, tai ir iš lyties *aikō* šandie rusai turėtų upės vardą **Якѡа*, bet nieku būdu ne *Икѡа*. Iš germ. žodžio *īxō* (*ihō*) „Eibe“ irgi būtų atsiradusi ne *Икѡа*, bet **Ихѡа*.

Taigi, *Gorinies* ir *Ikvos* vardams negalima pripažinti germaniškos kilmės.

Upės vardas *Чечора* — 1) Sožies deš. int. (Dniepro kair., Mogil. gub.), 2) Sudosties kair. (Desnos deš. < Dniepro kair., Černigovo g.), senovės raštų rodymu, reikėtų rašyti *Чичера*: Мозырь и Чичерескѡ Ипат. лет.² 498, приде Чичьрьску 528. *Чичера* būtų indo-europiškasis upės vardas = **Keikerā*, iš kur la. *Ciecere* — Ventos deš. intakas.

Tokį pat garsų junginio *ks* pavirtimą garsu *x*, kaip ir upės varde *Шохна* < *Шексна*, turime dar vietos varde *Тихна* (Tigodos vls. kaimas Vadžių žemėje Трусман) greta su *Тиксна* — Suchonos kair. intakas Vologdos gub.

* * *

Karielos miesto rus. vardas *Олонец* yra kilęs iš senėlesnio linksniavimo **Олнец*, kilm. *Олонца*. *Олн-* rodo, kad karieliškasis miesto vardas *Aunus* „Олонец“ yra kilęs iš senėlesnės lyties **Alnus*.

Ipatijaus kronikos posakis со *Вислочьскымъ* 1256 m. p. 831 rodo, kad upės vardo *Свислочь* seniau būta ištariamo *Вислочь*. Savo sudėtim upės vardas *Висл-очь* || *Висла* niekuo nesiskiria nuo šių upių vardų: *Ислочь* || *Исла*, *Нарочь* || *Нары* (iš kur rus. sen. *Наровъ*, kilm. *Нарви*, l. *Narew*). Galūnei *-очь* lietuvių kalboje atliepia *-akis*, kurį aš randu šiuose trise varduose: 1) *Alsžakis* (= *Alsiakis*?) — lewy dopływ Olsy, prawego dopływu Świątej SG VII 494: *Alsiā* — Jezno par. upė; 2) *Merštakis* — Lielupės intakas ties Žeimeliu Mit I 229; 3) *Višakis*, *-io* — Šešupės deš. intakas.

16 Sen. rusiškasis upės vardas *Зелевя* (по *Зелеви*... Волковыескѡ Ипат. лет.² 847) „Zelwa (Gardino gub.)“ yra kilęs iš jotving. vardo **Zelvē*: lie. *Želva* — Šventosios intakas (Neries int.).

Пероша (arba *Нертка*) — Oresos kair. int. (Ptičies deš. < Pripeties kair.) Minsko gub. (Филевич История др. Руси I 129) iš *Перѣша* (su gudų kalbos upatybe — *ro* pavirtimu junginiu *ro*), kas galėjo atsirasti iš lietuviško upės vardo **Péršē* (plg. *Persėkė* — Nemuno kair. intakas Simno par., *Peršokšnā* — Labanoro par. upė) = la. *Pērse* — Dauguvos deš. intakas Vidžemėje.

Tai tiek esmi potamologijos klausimu parašęs prof. M. Vasmer'ui 1921 m. balandžio 12 dienos laiške.

* * *

Kiekvienas, kas nors paviršium pažįsta Lietuvą, bus jau pastebėjęs, kad to paties vardo vietų esama Lietuvoje bent po kelias. Kaimų vardais *Degučiai*, *Šiauliai*, *Akmėniai*, *Pačalnė*, *Antakalnis*, *Pagirys*, *Pašilė* galime užtikti visuose Lietuvos kampuose. Upių vardai *Šventoji*, *Šaltupis*, *Juodupis*, *Alksniupis*, *Vinkšnupis*, *Akmenė*, *Šakė* ir ežerų vardai *Ilgis*, *Salinis*, *Žvirgždys* irgi pažįstami ne viename kuriame Lietuvos plote. Tuo nėra ko stebėtis, nes mūsų paminėtieji vietų vardai, nors ir ne visi tebėra dar bendriniai žodžiai, tai bent išvestiniai iš bendrinių — *degutas* (*degučius*), *šiaulys* „strzelec“, *akmuo*, *kalnas*, *giria*, *šilas*, *šventas*, *juodas*, *alksnis*, *vinkšna*, *šaka*, *ilgas*, *sala*, *žvirgždas*, *pa-*, *ant(a)-*, *upė*. Kai dar tebėra gyvi bendriniai vardai, tai iš jų lengva pasidaryti ir tikrinių.

To paties vardo vietų randame Lietuvoje bent po kelias ne tikrai iš šiandie tebevartojamų bendrinių žodžių, bet ir iš tokių, kurių mūsų kalba nuo senai nebepažįsta. Upių vardams *Nėmunas*, *Siesartis*, *Krūoja*, *Žižmė* šiandie nebėra bendrinių vardų, bet tas nebuvimas visai neklūva lietuviams šitais vardais praminti dar vieną ar kitą upę. Tą patį vardą gali gauti ir kita arba bent kelios kitos upės tuomet, kai menamasis upės vardas dar tebėra bendrinis (appellativum). Tais upių (ir visais kitais vietų) vardais, kuriems kalboje nebėra bendravardžių bendrinių, gali būti pramintos kitos upės tikrai tuomet, kai dalis paupio gyventojų esti priversta išsidanginti naujosna sodybosna. Gyventojai, atsisėdę naujose sodybose, paprastai naujokyno vietas pramena senaisiais vardais, atsineštais iš pirmosios tėviškės. Tokiais atsineštiniais vardais laikytini yra, pavyzdžiui, Suvalkų žemės upių vardai *Širvintà* ir *Siesartis*. Tųjų vardų senoji tėviškė — Vilniaus žemė, kurioje iki šiai dienai tebėra gyvos *Širvintà* ir *Siesartis*.

To paties vardo upių turime visose aiščių giminės šalyse, vadinasi, Lietuvoje, Latvijoje ir Prūsiose. Iš daugybės upių bendravardžių pavyzdžiui aš imu šiuos:

Akmenė — 1) Telšių ap. ir Prūsų žemės upė, vok. Dange, 2) Jūros kairiasis intakas Raseinių ap., 3) Miltuvos deš. int. Kauno ap., 4) Dabikinės deš. int. Šiaulių ap., 5) Šaltuonės deš. int. Ras. ap., 6) Žižmos deš. int. (Žižma — Ventos kair. int.) SG VII 424,

7) Suosos int. (Suosa — Lēveņš kair. int.) Kupišķio, Palēvenēs par.,
8) lenk. *Okmin* — Pavlovkos vls. ežeras Vo 12 = *Agmen* 1396 m.
(Pierson Cod.), 9) *Agmen* 1595 m. Hennenberger 2,6 — Įstros
intakas Prūsų Lietuvoje.

17 *Aulė* — Prūsų Lietuvos upė Kl^v 68 (Labguvos ap.): la. *Aulija* —
Krósluvos apylinkės ežeras: *Aulene* BW 10258, BG 85, RS VI 20.

Gauja — Nemuno deš. int. Ašmenos ap. = la. *Gaŭja* „Livlän-
dische Aa“ RS VI 35.

Įstrà — vok. Inster, Prūsų Lietuvos upė: *Įstras* — Lēveņš deš. int.
Pasvalio par. Prūsai Įstrōs upę vadino *Instrutis* RS VI 10.

Jūra — Nemuno deš. int.: *Jūrė* — Višakio kair. int. Suvalkų žė-
mėje.

Kirsnà — 1) Šešupės deš. int. Suvalkų žemėje, 2) Deimenos
int. Prūsuoje; pr. *Kirsnā* (iš kur 1330 m. *Kirsin* „Schwarze Fliess“
ties Guttstadt'u G¹ 64), *Kirsn-appē* 1339 m. — upė Pr.-Eylau'o ap.,
lie. *Kirsn-upė* — Kraupiškio par. upė Prūsų Lietuvoje Kl^v 69, pr.
Kirsno 1336 m. — ežeras prie bartų ir galindų žemės G¹ 64.

Kisė — Žvingių par. upė Vš I 60: *Kis-upė* — Dovilų par. upė
Kl^v 69: la. *Cis-iete* — Plaužų ežero intakas LV 116.

Krúoja — Mūšos deš. int. Pakrúojo par. = la. *Kruoja* (iš kur
1338 m. šaltinio vardas *Croye* — Grenzbach zwischen Alschwangen
und Edwalen BG 477).

Kùrtuva — Dubysos deš. int. Kùrtuvėnų par. = la. *Kurtava* —
Liauduonos vls. (Kėšų ap.) ežeras LV 20.

Lāt-upis — 1) Striūnos int. Kauno ap. KosL 238, 2) Anykščių
par. upė Vš II 20 = la. *Lat-upe* — Gaujos intakas LV 114 (Ilze-
niešu *Latupe* Lejas ciema apkārtnē Izgl. Min. Mēnešr. 1920 II
69), *Lata* — kāds mazs strautiņš Vidzemē Konv. vārdn. 2192 =
lie. **Latà*, iš kur lenk. *Łota* — rzeka przy wsi t. n., pow. Oszm.,
17 w. od Oszmian SG V 740: *Latuva* — 1) Šventosios deš. intak-
as Troškūnų, Anykščių par., 2) Lēveņš intakas (įteka prie Ližų
sodžiaus) Pasvalio par. RS VI 36, RFV LXXI 467.

Laukesà — Dauguvos kair. intakas Alūkstōs (vok. Illuxt) ap. =
la. *Laucesa* — Dauguvos kair. intakas (įteka netoli nuo Naujarygio —
vok. Friedrichstadt): *Laiķesos* (Laukesų) — pelkės nuo Jurbarko
ant Tauragės link, netoli Gaūrės RS VI 11.

Mituvà — Lēveņš kair. int. Kupišķio par.: *Mituva* — Nemuno
deš. intakas.

Mūšà (-ōs, *Mūšq*) — 1) Lielupės kair. intakas (= la. *Mūsa* BG 157),
2) Eļžvilko par. upė Vš I 61, 3) Ariógalos par. upė, 4) Šventosios

deš. int. Vilkamergės ap. SG VI 816, XI 689 = 5) *Musza* — jezioro i rzeka w gm. Widze SG XIII 294, RS VI 12.

Nēmūnas — 1) Kuršo marių intakas, 2) Mūšos (Lielupės) intakas, kurį vadina ir *Nemunėliū* : *Nemunynas* — Kuršo marių intakas Gilijos par.

Palà — 1) Kantaūčių par. upė VŠ I 50, 2) Linkuvos par. upė VŠ II 14. Tvėrų par. *Palà* gali būti ta pati su Kantaūčių par. upe. Žemėlapyje šitų upių nerandu.

Pelà — Žarėnų par. upė VŠ I 50 = la. *Pela* (1226 m. dokumente os *Pelae* BG 418) — Dauguvos intakas BG 46 : *Pelesà* (šiandie dzūkai ištaria *Pelasà*) — Katros kair. int. Lydōs ap. SG IV 499, VII 935 (на реке на Пелесе 1503 m. РИБ XXVII 857) : *Pelyša* — Šventosios deš. int. (išteka iš Šimonių balų) Subačiaus, Troškūnų par. Panemunės (Pažaislio) valsčiaus upės, lenkiškai vadinamos *Peliszka* (— dopływ lewy Niemna, plynie przez obszar wsi Leonowo SG VII 936), lietuviškasis vardas šiandie man nėra dar žinomas.

Pienauja (—ōs, *Pienauja*) — Kvėdarnos par. upė : la. *Pienava* — Džiūkštės (vok. Sjuxt) par. upė BG 191, iš kur *Pienamieki* BW 11792, 11926,2 : *Pienė* — Kavarsko par. upė VŠ II 24.

Ringa — 1) Švenčionių ap. upė SG X 103, 2) Akmenos (kuri įteka į Nemuno Mituvą) kair. int. Kauno ap. SG VII 424, 3) Klaipeidos par. upė Kl^v 70, 4) „Szweta (= la. *Svėte*, lie. *Švėtė*)... do reki *Ringi*... od Terwety rieczki“ XVI (?) amž. dok. RS VI 18 = la. *Riga flumen* 1297, 1304 m. dok. BG 37, iš kur miesto vardas *Riga* (iš sen. **Rīgā*, iš kur žem. *Ringā*, —ōs, *Riņga* „Stadt Riga“): pr. *Ring-azer* 1318 m. „Ringsee bei Seeburg“ G¹ 142.

Sedōs ežeras arba *Sedula* VŠ I 49, SG X 473, iš kur miestelio vardas *Sedà* = la. *Seda* — Burtniekų ežero intakas LV 116, BG 92.

Siesartis (—iēs, *Siesartij*) — 1) Šventosios kair. int. Molėtų, Balninkų, Žemaitkiemio par., 2) Subačiaus par. upė : з Боркланъ (= Bārklainiai Ramýgalos par.) a з Онто-сесерца 1567 m. РИБ XXXIII 808, 3) Šešupės deš. int. RFV LXVII 248.

Šakà — 1) Ąšvos deš. int. (Ąšvā — Veiviržo kair. int.) Raseinių ap., 2) Šarkupio kair. int. (Š. — Šerkšnės kair. int., o Šerkšnė — Ventos kair. int.) Telšių ap., 3) Daugųvenės intakas Šeduvos par. = la. *Saka* — Dauguvos kair. int. netoli Jokūbmiesčio BG 282.

Šekštė — 1) Lėvens deš. int. Panevėžio ap., 2) Stālupėnų par. upė Kl^v 71: *Šekštys* — Bálninkų par. ežeras, plg. *Šekščiai* — 1) Kur-

šēnų par. koplyčia VŠ II 6, 2) Stačiūnų par. dvaras : la. ryt. *Saks-tagols* — Latgalos miestelis (iš **Seksta-gals*) : pr. *Saxtyn* arba *Sextin* 1352 m. — vietos vardas Lybstato apylinkėje G¹ 153.

Šešuvà — 1) Neriės kair. int. Kauno ap., 2) Jūros kair. int. (1 — 2 v. už Skaudvilės); ją vadina ir *Šešuvis*, *-iės*, 3) Kidulių vls. upė Vo 244 = la. *Sesava* — Lielupės kair. int.

Širvintà — 1) Šventosios kair. int. Vilniaus žemėje, 2) Švītinio deš. int., 3) Šešupės kair. int. = pr. *Sirvintā*, iš kur 1364 m. dokumento vardas *Sirwinthen* — Allenstein'o apylinkės upė MhW II 365, plg. G¹ 158.

Tilžė — Nemuno kair. intakas Prūsų Lietuvoje (*Tilže* Tilsa fluv. Klein Gram. 61), iš kur miesto vardas *Tilžė* „vok. Tilsit“. Šiandien *Tilžės* upę paprastai vadina *Tilžėlė* Klv² 71 arba *Tilžūtė* (Basanavičius Iš gyv. vėlių bei velnių 125, 189). Smalvės ir Drukšės (ar Drukšės? „Дрысваты“) parapijoje yra du kaimu *Tilžė* (rusai rašydavo *Тыльжа*). Latgaloje Ludzos apskrityje esąs kaimas *Tylža*. *Tilžės* upės vardas nėra atskirtinas nuo Prūsų Lietuvos upės vardo *Tilž-inta* (Viliūnų par.).

Vešetà (*-ōs*, *Vēsetā*) — 1) iš Upytės balų, kurias irgi vadina *Vešetà*, ištekanči upė, kuri, susiliejęsi su Mólaina, įteka Nevėžin, 2) Platuonos kair. int. SG XIII 246 = la. *Veseta* — Aiviekstos intakas Rytų Vidžemėje LV 115, Jelg. rakstu kr. II 23, teci, *Vesetiņ!* BW 24518,7 var.

Viešintà (*-ōs*, *Viešintā*) — Lēvens kair. int. (teka pro Subāčių) = la. *Viesīta* (Radviliškio par. lietuviai ištaria *Viēsite* < **Viesytē*; 19 Skruzītis Sēl'i 25 rašo *Viesītes sils*) — Nemunėlio (Lielupės) intakas: la. miestelio (dvaro) vardas *Viesiena* LV 32, BW 11623 var.

Vingrē (*-ra?*) — Švenčionių ap. upelis SG XIII 547: *Vingris* — Vilkės deš. int. (Vilkė — Švėtės int.) SG XIII 476, 547: *Vingr-upis* — Prūsų Lietuvos upė Klv² 72: *Wingrany* — jezioro przy wsi t. n., gm. Kadaryszki, w pow. suwalkskim SG XIII 547, t. y. **Vingrēnai* nuo ežero vardo *Vingris* (arba **Vingrīs*). Joniškėčiai žodžiu *vingris* vadina „vingį“.

Vyžuonà — 1) Šventosios kair. int. Utenos ap., iš kur miestelio vardas *Vyžuonos* (*Vyžuonū*), 2) Nemunėlio deš. int. Rokiškio ap.

Želva — upė ties Želvos (lenk. Pozelwa) miesteliu Vilkamergės apylinkėje = *Žėlvos* — Labanoro par. ežeras: *Želvų* pilis Įsruties ap. (Basanavičius Iš gyv. vėlių 201).

Žižmà — 1) Gaujos deš. int. Vilniaus ap. (въ реку Жижму, Жижмою внизъ мимо Ремезивъ и Гарманишки 1566 m. РИБ

XXX 887) SG II 501, XIV 926, 2) Ventos kair. int. Raudėnų par., 3) Trākų apskrities ežeras SG XIV 926: *Žižmai* — Pagirio par. sodžius. Tos pačios kilmės gali būti ir Káišiadorių apskrities miestelio vardas *Žiezėmāriai* „lenk. Żyżmory“.

Kad to paties vardo upių randame bent po kelias šių dienų Lietuvoje ir Latvijoje, tuo nėra ko mums daug nustepti, nes kelios upės galėjo gauti tą patį vardą dėl dviejų priežasčių: viena, dėl to, kad tikrinis vardas dar tuomet tebebuvo bendrinis, o, antra, dėl to, kad vardą galėjo dalis paupio gyventojų, iškeliaudama gyventi kitą kraštą, nusinešti iš pirmosios tėviškos. Rytų Lietuvoje pažįstami trys *Alaušo* ežerai: vienas — Bálninkų par. (*Alaušai* KosL 223a), antras — ties Sudeikiais (*Ālaušas*; sako dažniau *Alaušai*) ir trečias — prie pat Svėdasų miestelio (*Ālaušas*, eina *Alaušai*). Antruojų du *Alaušu*, man rodosi, bus atsiradusiu nuo tada, kai dalis Bálninkų paalaušės lietuvių įsikūrė naujose sodybose po Sudeikiais ir Svėdasais. Tuo pat keliu, kaip *Alaušo* vardas, galėjo būti išplatinti po Lietuvą ir *Žižmōs*, *Širvinōs*, *Šešuvōs*, *Siesartiēš* ir *Nēmuno* vardai.

Ne tiek nuostabu, kad Lietuvos, Latvijos ir Prūsų upės turi sau bendravardžių savo šalyje, kiek nuostabu, kad joms yra bendravardžių ir Gudo žemėje (Minsko, Vitebsko, Mogiliavo ir Smolensko gub.). Gudo žemės aistiškosios kilmės upių vardai mums bus tolei nuostabūs ir nesuprantami, kolei mes nepaleisime leidmės (hypothesis), kad dabartinėje Gudijoje (į šiaurę nuo Pripeties), prieš krivičių ir dregovičių įsikūrimą joje, gyventa aisčių giminės tautų.

Dabartinė lietuvių ir latvių tėvynė nėra jų protėvynė, nes dar atmenamai lietuvių ir latvių vietoje čia yra gyvenusios kitos tautos, būtent: sėliai, žiemgāliai, kuščiai, jotvingai, skalviai (visos 5 tautos — aistiškosios kilmės) ir sómai (lýbių ir čstų protėviai). Lietuviams ir latviams, prieš jų įsikūrimą šių dienų žemėje, kitos protėvynės kaip Gudija ir būti negali.

Žemiau įdedu sąrašą Gudijos upių, ežerų ir kitų vietų vardų, kuriems yra bendravardžių aisčių žemės topografijoje. Tą sąrašą esmi įdėjęs vieną kitą ir Lietuvos bei Latvijos vietovardį, kurio rusiškoji lytis (*Меркыс* „Merkys“, *Олыкста* „la. Alūksta“) rodo, kad rusų su to vardo vietomis pasižįstama nuo nebeatmenamų laikų.

* * *

Aistiškosios kilmės Gudių vietovardžiai

Literatūros ir šaltinių sutrumpinimai

- DM = Документы Московского Архива Министерства Юстиции. Москва.
- DO = В. Е. Данилевич Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. Киев 1896.
- DPr = Privilegia — Jura, immunitates et privilegia Samogetarum in unum collecta. Daukanto surinktųjų dokumentų nuorašai.
- DSS = В. Н. Добровольский Смоленский областной словарь. Смоленск 1914.
- FI = И. П. Филевич История древней Руси. I. Территория. Варшава 1896.
- HE = Henenberger Erclerung der Preuss. grössern Landtaffel. Königsberg 1595.
- IL = Ипатьевская летопись. Издание второе. СПб 1908.
- KB = Е. Ф. Карский Белоруссы. Том I: Введение в изучение языка и народной словесности. Варшава 1903.
- KL = Dr. Wojciech Kętrzyński O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich. We Lwowie 1882.
- Klv³ = V. Kalvaitis Lietuviškų vardų kėlėlė. Tilžėje 1910.
- Kna = Алфавитный список населенных мест Ковенской губернии. Ковно 1903.
- KT = А. А. Кочубинский Территория доисторической Литвы. — Журнал министерства народного просвещения. 1897. Январь, р. 60—94.
- KV = Konverzācijas vārdnīca. Rīga.
- OP = Ординация королевских пущ... составленная... в 1641 году. Вильна 1871.
- PgS = А. Л. Погодин Из истории славянских передвижений. СПб 1901.
- PN = W. Pierson Altpreuss. Namencodex. Zeitschrift für preuss. Geschichte und Landeskunde X (1873) 483 —, 618 —, 685 —.
- PU = Preuss. Urkundenbuch I, II. Königsberg 1882, 1909.
- PIB = Русская историческая библиотека. Москва.
- RP = Ревизия пущ и переходов звериных... составленная... Воловичем в 1559 году. Вильна 1867.
- Sc = Scriptores rerum Prussicarum. Leipzig 1861—1874.
- SD = А. Сапунов Река Западная Двина. Историко-географический обзор. Витебск 1893.
- SGS = П. Семенов Географическо-статистический словарь Российской империи I—V. СПб 1863.
- SPSn = А. Соболевский и С. Пташницкий Снимки грамот XIV в. СПб 1903.
- T = J. Trusmano raštai.
- TN = Ю. Ю. Трусман Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Часть первая. Пятины Водская, Деревская и Шелонская. Ревель 1897.

- 21 TP = Ю. Ю. Трусман *Этимология местных названий Псковского уезда*. Ревель 1897.
 TVt = Ю. Ю. Трусман *Этимология местных названий Витебской губернии*. Ревель 1897.
 VtS = *Список населенных мест Витебской губернии*. Витебск 1906.

* * *

Берешта — Jasos, kuri įteka Leplio ežeran, kair. intakas Boriso-vo ir Leplio apskr. DO 44, KT 83, SG I 140, SD 61 = *Beršta* — 1) Ariogalos apylinkės upelis S 22, 2) ... czerez reku Swirku do reki *Berszty*... u reku Wirszutiu DPr 184b, r. Płonian... rekoju Swirkoju... do reki *Berszty*... u reku Wirszutiu 197b : *Bérštas* — ežeras ties Bérštais Gařdino ap.: *Bérštalīs* — Linkuvos, Lauksodžio upė, kurios žemupį latviai vadina **Bērstelīs* (iš kur la. *Bērstel-nieki* BW 12727, 12866, 3 var., 20957, 4) : *Béršt-upis* — 1) Čekiškės par. upelis, 2) Pilviškių par. upė ties Berštupiais Vo 200, SG XV 114, 3) upė ties Žeimeliu SGS II 222 ir Lauksodžio dvaru SG V 609 || *Bérštas* — Ašmėniškių kaimo (Suv. Naumiesčio par.) beržynas, *Berštai* — 1) Raseinių par. dvaras Vš I 53, 2) Girkalnio par. dvaras, 3) Tryškių par. vienkiemis Kna 367, 517, SG XV 114, 4) Gardino ap. kaimas netoli nuo Marcinkonių (у *Берштахъ* ДМ I 12). XVI amžiaus dokumentuose *Bereštos* vardas yra rašomas *Береуци*, *Береуца* TVt. — *Bérštos* (*Береушта*) vardas, žinoma, nėra atskirtinas nuo slavėnų žodžio *bersta* „Birkenrinde“ (r. *berpēsta* „tošis“, l. *brzosta* „Ulmenrinde“) ir lie. *béržas* „Birke“, *biržva*, la. *birstala* „Birkengehäge“ BW 13575,1,2, 15408, bērzu *bižs* BW 31907,3, RS VI 35. — Del Orlo gub. upėvardžio *Береуцанка* (Desnos deš. int.), kitų šaltinių vadinamo ir vardu *Бересток* MS 179, ir Minsko bei Vitebsko gubernijos pasienio upė galėtų būti slaviškos kilmės; plg. dar rusiškąjį Bresto vardą *Берестье* XV amž. РИБ XXVII 97, въ *Берестьи* 1547 m. РИБ XXX 145, з *Берестья* l. c. 675. — Antrą upę, vardu *Береушта*, randame Minsko gubernijos šiaurėje, Miadelo ežero apylinkėje: *Берес-чанка* — Dniepro Berezinos kair. int. (pats pirmasis intakų) MS 95.

Болоча — 1) Svisločies kair. int., 2) antras Svisločies kair. int. kiek žemiau už pirmąjį MS 100 (Svisločis = Dn. Berezinos deš. int.) = *Bālčia* — Ežeruonės kair. int. (Ežeruonė — Jūros deš. int.) netoli nuo Šilalės KosL 213a, SG XV 72, S 16, 17. Bet *Болоча* gali būti ir slaviškos kilmės vardas (sl. *bolto* „r. болото, l. bloto“); plg. upių vardus *Болотна* MS 48, *Болотянка* MS 37, 122.

Болоновка — Druties kair. int. Mogil. g. MS 39 iš **Болона* = **Balna* || *Balnŭs* (*Bálnio*) — Dusetų par. ežeras prie Pabálnės: *Baln-upis* — Rietavo vls. upė S 16. Upėvardis *Болона* veikiausiai yra slaviškas; plg. sl. *bolna* „болона, blona“ arba l. *blonie* „pievos“.

Боловск — Ludzos ap. miestelis, kurį latviai rytiečiai vadina *Bolvi* (Drywa ir BW 20377, 1 var.) arba *Bolva* SG I 304 iš prala. **Balvā* (*Bolv-upe* nuo *Bolvas*, verstes 60 gaŭa, Pededzes pieteka KV 48, *Bālvīs* LV 27). *Balvos* upės miestą krieivai senovėje vadino *Bolv-nskъ*, iš ko pasidarė šiandieninė lytis *Боловск*. *Balvai* bendravardis Prūsų žemėje yra vietos vardas *Balw-eniken* 1419 m. G¹ 15.

Брожа — Dn. Berezinos deš. int. Bobruisko ap. MS 102, KT 86, RS VI 35, jei ji nėra skaitytina *Бража* (plg. *Браженка* — Smol. 22 gub. upė MS 116), galėtų būti vienos kilmės su Subačiaus par. upokšnio vardu *Bražiūkas* — Vašuokos int. = la. *Bražā* — vienasėdžio vardas LV 60, 61. Nuo *Bražiūko* reikia atskirti upėvardžiai: 1) *пекка*... на имя *Бряжюла* 1522 m. РИБ XX 1068 = *Bražōla* — dopływ rzeki Waka, wypływa z jeziora t. n. z pod Trok SG XII 899, *Bražōla*, jezioro obok m. Nowe Troki po lit. *Galwe*. Wody *Bražōły* spływają rzeczką *Bražōlką* do Wilii. *Bražōla*, wieś o 4 w. od Trok. Okrąg wiejski liczy wsi: *Bražōla*, *Burbiszki*, ... *Dobiły*, *Mejdany*, *Olsoki*, *Jagielszki* SG I 356; 2) *Braž-ka* — rzeka przy wsi *Smierdona*, pow. trocki, gm. *Jewie* SG X 876. Pastaruoju du vardu, kaip rodo XVI amžiaus lytis *Бряжюла*, po *r* yra turėję ne *a*, bet *é* (arba *io*): *Brēž-*.

Чана — Dn. Berezinos deš. int. Min. g. MS 97 iš senėlesnės lyties *Чена* = lie. *Кѣна* — Vilniaus apylinkės upė (= p. Вильна... Сунтоки, где *Кѣна* и Виленка реки сходятся Акты Вил. арх. Ком. XIV 449 = *Kienka* — rzeka przy wsi *Kiena*, pow. wileński, o 19 w. od Wilna SG IV 44, зъ Свиранъ, зъ Стюденишокъ, з *Кенъ*, з Древеникъ въ повѣте Виленскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 464) = la. *Cena* — Misos intakas KV 755.

Чапенка — Votrios deš. int. (Votria — Vopies deš. int.) Smol. g. MS 20 drauge su *Чепенка* — Stometies deš. int. Smol. g. MS 115, jei to vardo yra pamatinė lytis sl. *Čep-*, galėtų būti vienos kilmės su aistiškais vandenų vardais: 1) *Kempes-appē* (prūsiška ištarmė) — Merkinės apylinkės upė 1384 m. Sc II 688, *Kempe* l. c. — 683 — giria, *Kempino* — jez. w par. *Merecz* SG XI 522, *Po-kiem-pie* — rzeczka w gm. *Merecz*, pow. trocki SG VIII 539, II 930, *Po-kiem-pis* — jezioro par. *Merecz* SG XI 522, 2) pr. *Kympone* — Ortelsburgo ap. ežeras (galindų žemėje) 1420 m. G¹ 63.

Чечена — Olšankos kair. int. Smol. g. MS 30 = **Kekena*, iš kur vok. *Kecken-Jacob* — Klaipėdos par. kaimas BG 234: la. *Cece* — upelis, kuris teka giliu slėniu tarp Sėrenos ir Aizkrauklės (Skrutis Sēl'i 12): *Kekuvā* (vietos šnekta *Kēkuvō*) — senas viensėdžio vardas Grūžių par. Joniškėlio vls. = pr. *Kekavā*, iš kur vok. *Kekhowa* — galindų žemės ežeras HE: *Keklīs* — Iesiės intakas Veiverių apylinkėje = kurš. *Ceklis*, iš kur 1252 m. dokumento *Cecelis* — Kuršo žemės sritis BG 234, PU II 357–9.

Чемёсы — Polocko (Vit. g.) ap. ežeras TVt, *Czemiosy* — dobra, pow. połocki, gm. Artejkowicze SG XV 361 iš prala. **Cemesas*: lie. *Kemešys* — Linkmenų par. ežeras.

Чавенка (*Чевка*) — Basios deš. int. Mog. g. MS 121 nėra atskirtina nuo vandenų vardų šaknies *Kēv-*: *Kiewie* — jezioro blisko Wajgowa, pow. szaw. SG IV 53, *Kiewajtyś* — jez. blisko Wajgowa I. c. 52, *Kiewenis* — jez. w gm. Łabanary SG VIII 539, *Pa-kēvūkai* — Kelmės par. dvaras VŠ I 56, *Pa-kēvē* — Vaiguvo apylinkės dvaras.

Чиха — Dniepro augštupio deš. int. Smol. g. MS 16 iš aist. upėvardžio **Keisā* = la. **Ciesa*, iš kur *Cies-upė* BW 263, 6223, *Cies-(s)trautas* — Pumpėnų par. upė ir pieva VŠ II 15 (C užuot *k* iš žiemgalių kalbos). *Чуха* del Černigovo gub. upėvardžio *Чуховка* (Котвина) — Iputies deš. int. MS 136 galėtų būti ir atsineštinis iš slavėnų protėvynės vardas. *Čichos* giminaitė yra ir *Цха* (*Cxa*) — Dn. Berezinės kair. int. Min. g. MS 97 = aist. **Kisā* : *Kisē* — Žvingių par. upė VŠ I 60, *Kis-upė* — Dovilų par. upė Klv² 69, *Kisaj*, niem. *Kissain* — jezioro, pow. lecki, na półn. m. Leca SG IV 106. Upės vardas turi vardą nuo žodžio la. *ciesa* „vārputis, triticum repens“ BW 8720, 12254 var., *ciesva* „hartes Gras“ U || *cis* pl. „słoma, stramen“ Kurm 199.

Деровка — Vopies deš. int. Smol. g. MS 21 — mažybinė lytis iš *Дегова* (*Дегѡва*) = *Dėguva* — Jūros upės kair. int. Kvėdarnos par.: pr. *Degaw-it-en* 1419 m. — vietos vardas Heiligenbeilio ap. G¹ 26.

Добрелина — Svedies deš. int. (Svedis — Dn. Berezinės deš. int.) Min. g. MS 103 iš aist. **Dabrelā* : sen. la. castrum *Dabrelis* BG 51, lenk. *Dabrolis* — zaśc. gm. Gruździe, pow. szaw. SG XV 384 (= *Dabruoliai* — Gruzdžių par. pievų vardas), *Dabr-upis* — upė SG II 81. Nuo upės vardo *Добрелина*, gal. nėra atskirtina ir upė *Dobrejka* — lewy dopływ Dźwiny w pow. witebskim, wypływa z jez. *Dobryna*, płynie na pńn.-wschód na przestrzeni 6 w. i pod wsią *Dobrianką* ma ujście SG XV 417. Paskutiniai trys vardai rodo,

kad Добрелина galėjo gauti vardą ir nuo sl. žodžio *dobro* „geras“, kuris nieko bendra neturi su *Dabr-upiu* „Bebrungu = bebrų upė“.

Домажерицкое озеро — ežeras, per kurį teka Dn. Berezinos kair. intakas Sergučius (Borisovo ap.) MS 96, nieko bendra neturi su lietuvių žodžiu *ẽžeras*, nes jo vardas yra sugadintas iš lyties *Доможир-* (plg. asmens vardą *Мужи-жир*, *Жиро-слав*).

Доренка — Amutenkos (Mutenkos, kuri įteka į Dniepro kair. intaką Вязьма Smol. g.) MS 5 — mažiabinė lytis iš *Дора* = jotv. *Darā*, iš kur 1256 m. vietos vardas *Дора* IL 834₂₀ : *Dar-upis* > lenk. *Darupie* — lewy dopływ Okmiany, pr. dopł. Mitwy Niemnowej, pow. kow. SG VII 424. *Доренка* gali būti ir slaviškos kilmės vardas, plg. rus. *дор* „plėšimas, Neubruch, Rodeland“: *Dirvon-upis* — Vilkijos apylinkės upė S 95.

Дресна (*Дресенка*, *Дросна*) — Dniepro augštupio kair. int. Smol. g. MS 28, jei vardas nėra skaitytinas *Дросна*, galėtų būti kilęs iš rus. prolytės *Дръсна* = aist. **Driksnā* (iš ide. **Drisqnā*), iš kur la. *Driksne* — Lielupės šaka (la. atteka) ties Mintauja KV 659, *Drykszna*, *Drixe* — ramię kurl. Aa pod Mitawą, trzciną i sitowiem zarosle SG II 178.

Дрылка — Dvinosos kair. int. Min. g. — mažiabinė lytis iš *Дрыла* (tuo vardu yra kaimas) = aist. **Drūlā*, iš kur lie. *Drūl-upis* — Truskavos par. sodžius (nuo upės vardo) VŠ II 11, *Drūlėnai* — Kupiškio par. sodžius : pr. *Drulit* 1287, *Drulyten* 1435 m. — du vietų vardu G¹ 31.

Дросна — Dniepro augštupio kair. int. Smol. g. MS 28. Kad šis vardas nėra skaitytinas *Дресна*, rodo 1150 m. Smolensko dokumento (Срезневский Матер. I 1052) lytis село *Дросенское*. Pastaroji lytis gali atstoti senesnių laikų lytį **Дръсн-ьское*, išvestinę iš *Дръсна* = aist. **Drustnā* (lietuviškai būtų **Drusknā* > **Druksnā*) greita su la. *Drusti* (iš kur *Drustėnieši* BW 12880). Upių vardų sugretinimas atrodo man abejotinas.

Дриса — Dauguvos deš. int. Vitebsko gub. DO 36, 44, SD 33, 42, VtS 146 (реку Званой... отъ Звана отъ запада до Дрисы Ак. Зап. Р. I № 13, DO 232), jei jos vardas būtų kilęs iš *Дрыса* (krievų kalboje *ы* sumišo su *и*), tai ji = pr. *Drusa* 1243 m. Mon. hist. Warm. dipl. 20 „Drausensee“ iš **Drūsā*.

- 24 *Друя* — Dauguvos kair. intakas SD 65, KB 47 (з *Друи* въ повѣ-те Браславскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 503) = *Druoja* — vok. *Droje*, Prūsų Lietuvos upė (plg. Kl^v 68, SG II 160). *Друя* negali būti kilusi iš lyties *Дружā* (sodžiaus vardas prie Biržulio ežero Pavan-

denēs par. Vš I 51 = la. *Drujas* lāma RKr IV 107), nes tuomet būtū sakoma *Дроя (rus.) ir *Дрыя (gud.) = prarus. *Drōja.

Дыма — Dniepro kair. int. MS 7, Дымуца — Dimos deš. int. Smol. g. MS 8 iš aist. upėvardžio *Dūmā „juodas, juosvas“ (la. *dūms* BW 16471 var.) : *Dume* — rzeka w pow. Labiaw. SG V 51, prūs.-vok. *Dumen* 1367 m. — ežeras (vok. Daumen) Allenstein'o ap., *Dumine* 1266 m. — Elbingo apylinkės upė G¹ 32.

Dziarn-owo — sodžiaus vardas ties Luko (vok. Lyck, lenk. Ełk arba Łek) miestu jotvingų (sūdavių) žemėje — iš jotv. vietovardžio *Dērna-* (lietuviškai būtū **Deŕnas*), iš kur 1259 m. dokumento vardas *Dernen* PU II 60, 70. Lenkų kalboje iš *ē* prieš kietuosius dantinius priebalsius atsiranda *ia*. Vietovardį *Dērna-*, be jotvingų, pažįsta dar ir sambai (sembai): *Derne* 1257 m. PU II 6, PN. Prūsų *dērna-* (būtū lietuviškai **deŕnas*) yra vienos kilmės su slavėnų vardu *deŕnō* = r. *депен* „sedula“, sirb. *drijen*, s. lenk. *drzon* „berberis“.

Dźwiersztyny — wieś pow. szczyc. iš pr. *Zwirkst-*, iš kur 1414 m. *Swyrxten*, *Schwirgstein* KL 398.

Gardejki — wieś w pow. olsztynowskim — iš prūs. vietovardžio *Girdeikļa-* (vok. *Gyrdeiken*) KL 233, 377. Lenkų kalboje iš divalsio ir prieš kietuosius dantinius priebalsius atsiranda *ar*.

Гать — Volmos kair. int. (V. — Svisločies kair. int.) Min. g. MS 100, kaip rodo to vardo geografija (plg.: *Gač* — lewy dopływ Narewa na Mazowszu SG VI 908 ir *Гатка* — 5 atskiros upės Valuinės, Charkovo, Kievos ir Poltavos gub. MS 50, 56, 58, 59, 157), negali būti aistiškos kilmės vardas: la. *Gāte* — Lielupės intakas, kuri išteka iš Babyčio ežero LV 115, KV 274, 2408.

Гобза — 1) Kasplios deš. int. (Kasplia — Dauguvos kair. int.) Smol. g. SD 57, SGS I 646, 2) *Гобз-уца* — Velicos kair. int. (V-a — Carevičiaus kair. int., C-ius — Vopies deš. int., V-is — Dniepro deš. int.) Smol. g. MS 20 galėtų būti kilusi iš latviško upės vardo **Gabiza*: lie. *Gābižis* — Židikų par. upė || la. *Gabieži* — Kalsnavos par. gyvenamos vietos vardas LV 14 || lie. *Gabižmonas* — Ylakių par. upė Vš I 53 || pr. *Gabelin* 1388 m. — Ortelsburgo ap. ežeras G¹ 34. Upės vardas *Гобза* veikiausiai yra slaviškos kilmės: s. bulg. *гобзѣ* „gausus“ = got. *gabigs* „turtingas“. Kad upės gali gauti vardą ir nuo (vandens) „gausumo“, rodo šie vardai: *Gausantė* — Mituvos kair. int. SG II 500, VI 512, *Gausutė* — Kuršo marių intakas HE II 11.

Гольбия — ežeras, Голбейца — Dysnōs deš. int. (*Golbejca* — rze-
ka przy folw. i wsi *Golbeje*, pow. dzisieński SG II 666) iš prarus.
Golbeja = lie. *Gulbijà* (plg. upių ir ežerų vardus: *Vilkijà* — 1) Švė-
tės deš. int. Skaistgirio par., 2) Leipalingio par. ežeras, *Šunijà*, -ōs,
Šunijà — Jūros kair. int. tarp Tauragės ir Pagramančio): *Gulbinas* —
1) Paežerių vls. ežeras SG XI 616 ir upė Vo 208 (= Šešupės
kair. int. SG II 907, XI 910), 2) rucvaj įпада do rzeki Da-
bikinia pod Okmianami ze strony południowej KosL 161b : pr.
Gulbig 1391 m. — Ortelsburgo ap. ežeras G¹ 47: la. *Gulbene* — upės
vardas LV 116.

- 25 Село Горспле въ Полоц. пов. 1500 m. РИБ XXVII 801, земли
Горсплскии 1. с. 802 — gudų šnektos lytis iš prarus. *Gōrsplbskō*,
kilusio iš upės vardo *Gōrsplē-* (kamienas) = aist. **Gurs-upja-*, iš
kur vn. var. **Gurs-upis*. Upių varduose šaknies *Gurs-* nerandu.
Vardo kilmė gali būti ir neaistiška. Žr. žemiau kas pasakyta del
upės vardo *Каспля*.

Гривка — 1) Lozovkos kair. int. (L-ka — Svisločies kair. int.)
Min. g. MS 100, 2) Drisos ap. Vit. g. upė VtS 150 — mažiūbinė
lytis iš *Грива* = lie. *Gryva* — upė S 84, *Gryvā*, -ōs — miestelis Lau-
kesōs ir Dauguvos santaklyje, la. *Grīva* — 1) Tilgalės, kuri teka
Gaujon, intakas, 2) Švėtės žemupys nuo tos vietos, kur įteka Ter-
vetė KV 1121 (= ? lewy dopływ Szewety SG XII 91), Daugavas
Grīva „Dunae ostium, Dunemunde“ BG 36, *Grīvaiši* — Gesinde
unter Gross-Essern, 5 Werst nordöstlich vom Hof, an der Verei-
nigung (*grīva*) der Flüsschen Brusul und Esser BG 232, lie. *Gry-
va*, iš kur lenk. *Grywka* — rzečka przy folw. Kułakiszki, 41 w. od
Trok SG IV 869. — Upės vardas *Грива* gali būti ir slaviškos
kilmės, nes žodį *grīvā* kaipo bendrinį pažįsta ne tiksliai aisčiai,
bet ir slavėnai. Valuinės gubernijos *Гривка* — Stochodo deš. int.
(S-as — Pripeties deš. int.) MS 140 del vardo geografijos turi
būti slaviškos kilmės.

Гуя — kaimas į pietus nuo Radoškovičių Vileikos ap., Замокъ
Радощковский... на рекахъ на Гуи а на Вязыни 1549 m. ДМ I
90 = *Gujka* — prawy dopływ Moczyny, lewego dopł. Świsłoczy, pow.
miński, płn. SG VI 563 — mažiūbinė lytis iš pamatinės *Гуя* = lie.
Gauja — Nemuno deš. int. Ašmenōs ap. (въ Кговъю, Кговъю въ
Немонь 1566 m. РИБ XXX 887) = la. *Gaija* „Livländische Aa“
LV 114, BW 31033 (sen. rus. *Говья* BG 48). Latviškasis upės
vardas yra perdirbtas iš somiškojo *Kōiv* (Heinr. X 10 rašo *Coi-
wa*): suom. *koivu*, est. *kõiv*, lyb. *kōw* „beržas“.

Guja — Uñguros (vok. Angerburg) apskrities kaimas KL 528 — iš aist. upės vardo **Gōjā* (lietuviškai būtų **Gúoja*), iš kur 1416 m. šaltinio vardas vok. (iš prūs.) *Goyen* KL 528 : *Goy* 1326 — upelis ties Nordenburgu PN. Del savo sudėties upės vardas **Gúoja* niekuo nesiskiria nuo šių: *Krúoja*, *Srúoja*, *Šúoja*, *Drúoja*.

Идрия — Sebežo ap. ežeras XVI amž. TVt, upė VtS 376 = *Idryca* — dopływ rzeki Wielkiej, sieb. pow., dluga 26 w. SG III 243, *Идрица* — Sebežo ap. kaimas prie geležinkelio — vėlesnis skolinys iš aist. lyties **Indrijā*: *Идрица* — Dauguvos deš. int. SD 46, *Indryca* — prawy dopływ Dźwiny, wypływa z jez. *Indrycy* SG XV 611 arba *Индра* VtS 157, SG III 277, Двиною вниз по *Идрицу* реку 1566 m. РИБ XXX 884 : lie. *Indrajā* — upė, kuri per Paščio ežerą įteka Neries Šventojon (Dusetų par.) RS VI 17.

Ильзен-ица — Leplio ap. upė VtS 208 — iš latviško upės vardo *Ilzene* LV 74: *Ilze* LV 24,35, *Ilzīte* 13, *Ilzēni* 23,32 (du kartu), *Ilziņš* 26, *Ilziņkalns* 32: *Ilzes* un Ciriša azari (pi Aglyunas) Skolas Dorzs 207.

Иса — 1) Sebežo ap. upė VtS 373, dopływ rzeki Wielkiej, dluga 105 w. SG III 307, 2) Obolies deš. int. (ilgio 6 varstai) Gorodoko ap. SD 40, SG XV 614, 3) Ščaros deš. int. Slanimo ap. (ilgio 84 varstai) SG III 306 = aist. *Insā* „trumpa“, iš kur XVI amžiaus šaltinio upės vardas vok. *Insse* — Bach am kurischen Haff 26 PN (iš čia bažnytkiemio vardas *Isai*). Pirmieji dvi upi del vardo geografijos turi būti somiškos kilmės (KB 47, T), nes jiedvi teka per senąją sūmų tautos teritoriją: suom. (finn.) *isä* „tėvas“, est. *Isa-jõgi* — Peipaus ežero intakas RS VI 10. Kiti dvi upi, vardu *Isa*, pažįsta Okos ir Pečoros baseinai PgS 93. Gardino gub. *Иса* galėtų būti kilusi iš aist. upės vardo **Eisā* (lie. **Iesa*): lie. *Iesiā* (-iōs, *Iēsiā*) — Nemuno kair. int. netoli nuo Kauno (ilgio 37 varstai), на реце на *Есе* при месте Ковенскомъ 1500 m. РИБ XXVII 825, речкы *Есы* 826.

Исла — Ščaros deš. int. (*Уса* или *Ила* или *Исла* SGS V 356); jei tuo vardu tikrai yra vadinama Gardino gub. upė (RS VI 47), tai ji bus kilusi iš aistiško upės vardo **Eislā* = lie. *Ieslā* — Krakių par. upelis ties Paiesliu RS VI 9: *Islakis*, la. *Islicis* — Lielupės kair. int., kurio pradžia netoli Vaškų miestelio : la. *Islīna* — Tirzos int. LV 114.

Истра — 1) Sinios int. Ludzos ap., 2) Vorios kair. int. Smol. ir Kalugos g. (pradžia Gžaties ap., ilgio 30 v.) SG III 307, SGS II 370, 3) Moskvos kair. int. (pradžia Klino ap., perteka per Zve-

nigorodo ap.) SGS II 370 : отъ молюкиты прямо въ реку въ *Ис-трицю* Меж. гр. Ив. Вас. 1504 г. Срезневский Матер. II 170. Latgalos (Ludzos ap.) upės vardas *Istra* (Drywa 1911 m.), jei jo *I* yra ilgas, tai būtų kilęs iš latviškos lyties **Iestra*, kam lietuvių kalboje atlieptų **Ies(t)ra*, o prūsų — **Eistrā*. Prūsiškąjį upės vardą yra išlaikę Piktupėnų par. lietuviai: *Eisra* Kl^v 68. Gžaties ir Klino apskrities upės vardas *Исmpa*, jei jis kilimo aistiškas, tai jį bus tenai nugabenę slavėnų nuo lietuvių ir latvių protėvių atskirtieji tolimųjų rytų galindai, kuriuos XII amžiuje kronika (IL 339) randa begyvenančius Protvos augštupio pakraščiais: ко Святославу присла Юрьи, повелѣ ему Смоленскую волость воевати. И шедъ Святославъ и взя люди Голядь, верхъ Поротве и тако ополонишася дружина Святославля.

Исmpa galėtų būti kilusi ir iš prolytės **Instrā* RS VI 9, jei su tuo vardu rusai būtų susipažinę tiksliai X amžiuje.

Яса — Leplio ežero int. VtS 187, XVI amž. T, *Jasa* (Vol. Leg. t. 8, 695), *Jesa* bierze początek w gub. mohil. w pow. sieńskim SG II 357, DO 44, KT 85 iš aist. upės vardo **Aisā* : lie. *Aīsė* — Veiviržo int. Vš I 54, Kl^v 68, *Ayse* Sc II 667 : pr. *Ayssen* 1458 m. — Sambijos srities vietos vardas G¹ 8 : *Aisetiŭ* (*Oūcema* Опись VI 86) ežeras Labanoro par. = lenk. *Ejsiata* SG II 319.

Яшна — Ptičies deš. int., Igumeno ap. SG II 508, jei ji nėra kilusi iš **ячна* „miežinė“, tai galėtų būti išvestinis žodis iš aist. upės vardo **Jāsiā*, iš kur latv.-lenk. *Jasza* — jezioro w pow. dyneb. i rzeka *Jasza*, wypływająca z jeziora, płynie 17 w. i wpada z prawej strony do rzeki Dubny SG III 506. Nuo upės vardo ir dvarą latviai vadina *Jāsmuiža* (ryt. *Juos-*). Latgalos upės vardas *Jāša* kilimo gali būti ir somiškas, kam, rodosi, pritaria ežero vardo *Jaszy* (— jezioro w. pñ. -wsch. stronie pow. siebieskiego tuż przy granicy gub. pschow. SG III 509) geografija, nes Sebežo apskrities šiaurės vakarinėje dalyje nėra niekuomet latviai gyvenę.

Jatra — lewy dopływ Mołczadzi, długa około w. 20, w zach.-poł. stronie nowogród. pow. mińskiej gub. SG III 510, VI 642 (з... имѣней зъ *Ямпу* 1567 m. РИБ XXXIII 811) = lie. *Aitrā* (kilm. *Aitros*) — Jūros kair. int. RS VI 10.

- 27 **Jura** (al. Bronówka od wsi Bronów) — prawy dopływ Narwi w pow. kolneńskim (gub. łomżyńska) z dopływem Stara *Jura* (od 17 wieku znana); *Jurka* — mały dopływ Bugu w mieście Brok (gub. łomżyńska) Rozwadowski RS VI 45. Lenkų *Jura* gali būti kilusi

iš senovės jotvingių upėvardžio *Jaurā* : lie. *jaura* „bala“ (Grįžt ieškoti; veiz — besukritę į *jauras* Specht-Baranowski Lit. Mund. I 368₂₇, Kaštena). Lomžos gubernijos *Jura* gali būti ir ne aistiškas vardas; plg. *Юрка* — Černigovo gub. upė MS 205, *Юровка* — Valuinės gub. upė MS 148.

Каспля — Dauguvos kair. int. Smol. ir Vit. g. DO 44, Полоцкне... на озере на *Касплѣ*... възьмыше миръ (Син. сп. Новгород. 1-ой лет. sub anno 6706 p. 120; *Касанѣу*, *Касаницы* — рыбаки из села Каспли DSS 315) iš prarus. lyties *Касплѣ*, kuri būtų atsiradusi iš aist. **Kāsuplīē* (lietuviškai būtų **Kōs-upė*). Šaknies *Kās-* (lie. *Kos-*) upių varduose aš nerandu. *Касплѣ* kilimo gali būti ir ne aistiška.

Кип — Velikajos kair. int. Pliskuvos ap. Tą upės dalį, kuri teka per Ludzos apskritį, rytiečiai latviai vadina *Koura*, kas yra kilęs iš senėlesnės lyties *Kūra* (plg. la. *Kūriņš* LV 48), nes šio krašto šnektoje ū virsta dvibalsiu *ou*. Iš *Kūros* VI—VII amžiaus rusų kalboje turėjo atsirasti *Кырѣ*, iš ko vėliau *Кур*. Latgalos upėvardis *Kūra* turi sau bendravardį ir Lietuvoje: *Kūra* — Gruzdžių par. upė Vš II 7 (ką patvirtina ir J. Galkus): *Kūris* — Šuojos deš. int. Smilgių par.

Клетка — Semlevkos kair. int. (S-ka — Vošmos k. int., V-a — Dniepro k. int. Smol. g.) MS 10, jei jos vardas nėra vestinas iš žodžio *клетъ* „klėtis“, galėtų būti kilusi iš aistiško upės vardo **Klaitā* : pr. *Klait-uzis*, iš kur 1334 m. šaltinio ežero vardas vok. *Cloytus* (šiandie *Kleitā*) Heilsbergo ap.

Клева — Dn. Berezinės kair. int. MS 99 (важны левы доплыв Березыны днѣпроwej, ма початекъ w похуд.-wschodniej stronie pow. borysowskiego, w мочарахъ wielkichъ за wsią *Klewą* górną. Około Miłostowa przyjmuje rzeczkę *Klewicę* z pr. str. Długość przeszło 10 mil. SG IV 138 = *Клевица* MS 99) DO 44, KT 86, *Клеванская* пуща RP 1. *Клева* yra tas pats upės vardas, kaip ir lie. *Kliavā* (P. Čiaglys), lenk. *Klewa* — lewy dopływ Gawii (=Gauja) w pow. oszmiańskim SG II 501, IV 139 (II fliesse, die Jakun und die *Clewe* Sc II 706), *Klewica* — rzeka przy wsi Dorgiszki, 20 w. od Oszmiany SG II 122 || з села *Клевинова* въ повѣте Городенскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 434: *Kliavai* — Seinų par. sodžius: pr. *Clawoge* 1359 — ežero vardas (šiandie *Clawuy-see*) G¹ 65 || *kliāvas* „Ahorn“ RS VI 36. Poltavos gub. upės vardas *Клевень* (Semies deš. int. MS 225) neturi nieko bendra su *kliavū* ir upės vardu *Kliavā*, nes slavėnai *kliavā* vadina *klenъ*.

Колонка — Kamenkos deš. int. (K. — Dubnos deš. int., D. — Votrios d. int., V. — Vopies d. int., Vopis — Dniepro d. int. Smol. g.) MS 20 yra mažiškas lytis ne iš pamatinės **Колона* (lie. *Káln-upis* — Šaltuonos deš. int. Raseinių par.), bet iš *Колня* — Votrios deš. int. MS 19. Jei *Колня* yra aiškus vardas, tai jis bus kilęs iš lietuviškos lyties **Kulnė* : *Kuln-upys* Krakių par.

28 **Котайск** — kaimas netoli nuo Dokšičų Borisovo ap. iš prarus. *Котай-бскъ* : lie. *Каможа* — Švenčionių ap. upė ties Kamajaš || y *Котаяхъ* Вилен. пов. 1522 m. РИБ XX 1093 : *Камаж* — Neries intakas Čiobiškio par. (plg. *Комојск* — folw. SG XV 2,111) || *Камажай* — Rokiškio ap. miestelis : la. *Kamald-iña* — Vijos kair. int. (Vija teka Gáujon) LV 114, KV 371 : *Kamānai* — pelkės, kurių vietoje senovėje buvęs ežeras (ilgumo apie 25, platumo 4 — 5 varstus) Laižuvos, Akmenės ir Vieksnių par. : *Kamatē* arba *Kamatīs*, -iēs — Mūšos intakas Pasvalio ir Saločių par.

Короца — Brodnios deš. int., kuris įteka Dn. Berezinon Min. g. MS 97. Jei šis upės vardas nėra išvestinis iš rus. *короста*, tai jis galėtų būti kilęs iš lie. **Kārščia* (: *kārštas*) ; plg. *Bālčia* || *baltas*.

Кроман — jezioro w lasach nalibockich, z niego wypływa rzeka *Kromanica*, dopływ Niemna SG IV 693. Jei vardas aiškus, tai jis gali būti sugretintas su Galindijos ežero vardu *Cromow* (Ortelsburgo ap.) iš pr. **Kramavā*.

Lana (lenk.) = pr. *Alnā* (lietuviškai būtų **alna*) : «*Alla die All a. 15. Ein sehr krummer Strom, entspringt im Neidenburgischen Amt. in des Kirchdorffs Lana grenzen*» (Der See Ströme und Flüsse Namen... Königsberg in Preussen... 1599, p. 6), *Lana* 1387 m. KL 341. Nydos (Neidenburg) apskrityje lenkų įsikurta dar tuomet, kai jų kalboje žodžių *lani* ir *łokieć* vietoje tebesakoma buvo **alnī* ir **alkōtō*.

Lasza — lewy dopływ Sokoldy SG V 605, z *Лаши* Городен. пов. 1567 m. РИБ XXXIII 675 iš prarus. **Alšjā* (arba **Lāšjā* = la. *Lāša* LV 96) = lie. *Alšjā*, -šs — Jezno par. upė Vilniaus žemėje : *Alšynė* — Biržų par. sodžius Vš II 17.

Лба — Obšies intakas, kuris įteka iš kairės Miožon SD 55, *Лобно* — ežeras SD 34 iš prarus. **Lōbā* ir **Lōbōno* = aist. **Lubā* ir **Lubina* : la. *Lubija* — upė LV 117, BW 18084 var. (*Lubejas* — gyv. vietos vardas LV 33), *Lubas* muiža (Trikótos vls.) KV 2540, *Lubāns* — Rėzjūtės (la. Rėzekne) ap. ežeras (lacus *Lubanus* 1305 m. BG 99, caur *Lubānu* BW 10983 var., uz *Lubānu* 10635,4 var.) :

pr. *Lubenno* – Galindijos upė G¹ 91 iš aist. *Lubenā* : *Łubialis* – małe jezioro w gm. Kudrany, pow. sejn. SG XI 616, Vo 70.

Ledzinka – dopływ Mołczadki SG V 121, jej iš prarus. **Lēdā*, tai : lie. *Lēdas* – Pėrnubaros par. upė || *Lēdys* – Kałtanėnų (Švenč. ap.) par. ežeras.

Lek czyli *Elk* – vok. *Lyck* KL 448 iš jotvingiško vardo *Lukas*, iš kur sen. rus. рѣкой *Лѣкъ* 1251 m. IL 813, vok. *Luko* 1331 m. G¹ 91 : la. *Lukas* LV 24, BG 212, *Lukāns* LV 12 = pr. > vok. *Luckan-isch* „See bei Nikolaiken“ HE 2,15 (PN) : *Lukoja* – Kėlmės, Krāžių par. upė RFV LXXII 187.

Лемна – 1) Drisos ap. upė, 2) Livnos kair. int. Smol. g. MS 27, *Лемня* – Smol. gub. upė MS 7,8, *Лемница* 172, з Жоравля и з *Лемницѣ*... въ повѣте Друцкомѣ 1567 m. РИБ XXXIII 499 iš prarus. lyties *Łymbnā* (upė), *Łymbno* (ežeras) = lie. *Liminas* RS VI 11 – 1) Dusetų, 2) Salako, 3) Vadoklių, 4) Linkmenų, 5) Ignalino, 6) Žaslių par. ežerai.

Лепль (XVI amž. rašoma ir *Лупль*, kas rodo ъ T) – ežeras ties Leplio (Лепель) miestu Vit. g., з *Лепля* 1564 m. РИБ XXX 777 iš prala. lyties **Lēpia* „lukštinis“ : la. *lēpa* „Seerose, nympha“, lie. *lēpis* „calla pallustris“ RS VI 36, KT 83.

29 **Лисно** – 1) Drisos ap. ežeras VtS 170, SGS 44, 2) Sebežo ap. ežeras VtS 370, на Сомниці... по Соменьцо озера... на Оулѣ на реце... на Витебскомѣ рубежи... на Начѣ на реце... на *Лисне* езь и оустье 1400 m. Срезневский Mat. I 821, по рекамъ... на *Дисне* и на *Лисне* и на Сари 1502 m. РИБ XXVII 837, по той речыце Белійцы... отъ устья Белого озера и до озера *Листъна* 1484 m. РИБ XXVII 390 iš aist. **Līstnā* (> **Līsknā* > **Līksnā*) = la. *Līksna* (Лукснянка SD 47) – Dauguvos deš. int. || ad ripam Dune... locum *Lixten* (= la. **Līkstina*)... Rositen Sc II 108.

Łosica – dopływ Hołbicy, wpadającej do Dzisny SG III 103 iš la. **Lasa* = pr. *Lassa* 1322 m. – Sambijos upė G¹ 83 = lie. **Lašā*, iš kur *Laš-upė* – Dovilų par. upė Klv² 69.

Лоша – 1) Golišos deš. int. (G. – Pronios deš. int.) Mog. g. MS 120; 2) Moročio deš. int. (M. – Slučies deš. int., S. – Priepeties kair. int.) MS 144, jezioro na pld. krańcu pow. słuckiego, przy granicy pow. mozyrskiego, w lesistych moczarach kotliny Morocza SG V 738; 3) mała rzeczka w pow. mozyrskim, wpada do rz. Czercień (Чертень MS 153), dopływu sławnej z rybności Sławecznej SG V 738; 4) Desnos kair. int. Černigovo gub. MS 207; 5) *Лошица* – Ptičies deš. int. Mozirio ap. MS 151; 6) *Ło-*

szanka – lewy dopływ Świsłoczy (niemn.) SG V 738; 7) *Łosza* – pierwszy znaczny lewy dopływ Niemna (w 21 w. od źródeł SG VII 82), w pow. ihumieńskim; długość około 13 mil SG V 738; 8) *Ušos* (Neries kair. int.) deš. int SG XII 850; 9) *Ašmenōs* kair. int. SG V 738, VII 755, rzeka przy m-ku Gierwiaty SG II 565, rzeka przy folw. Gudzieniszki, pow. wileński SG II 905 (Отметим островки литовцев к востоку от Вильны по р. *Лоше* KB 8¹) KT 88, PgS 92, RS VI 36. Iš devynių upių vardų *Лоша* tikrai *Ašmenos* intakas turėtų būti kilimo lietuviška, nes jos pakraščiais dar ir šandie tebegyvena lietuviai. Visas kitas *Lošas* del 3 – 5 upių geografiškosios padėties (Mozirio ap. ir Černigovo gub.) reikia laikyti slaviškos kilmės vardais, atsineštais iš protėvynės; plg. sl. *lošb* „piktas, netikęs“ Berneker SEW I 734.

Łotwa – rzeczulka, prawy dopływ Turyi przy wsi *Łotwiny*, pow. ślucki, gm. teladowicka SG V 741 (dopływ Turyi, pow. ślucki, par. Kopyl SG XII 281) = *Łotwa* – jezioro przy wsi *Łotwa*, *Łotwie*, pow. wilejski, o 60 w. od Wilejki SG V 741, з *Лотвы* Ошмен. пов. 1567 m. РИБ XXX 599 iš senėlesnio rus. vardo *Лотва* RFV LXXII 188 = lie. *Latuvà* – 1) Šventosios deš. intakas Anykščių, Troškūnų par., 2) Lėvenš int. prie Ližų sodžiaus Pasvalio par., Joniškėlio par.: la. *Lata* „Charlottenberg“ LV 81, *Latas* muiža 33, *Latas* kalns 34, *Lotenieki* 71 (o iš *a*), *Latupe* 78, *Latupes* 70 (vietos šnektoje *Lot-*) ir *Lat-vasas* 83. Greta su *Lat-* būta ir gretiminės lyties *Let-*: la. *Letes* LV 19, 68, *Liel-Lerva* LV 68 (vietos šnektoje *Latva*). Šventosios intako *Latuvà*, rodosi, esama kilusio iš **Letuvà*: ripa *Lettowiae*; a Hilgebeke (=Šventoji) seorsum usque borchwal, nomine *Lettow* (= *Latuvà* – vienasėdis už 2 varstų nuo Indriónišio) 1259 m. BG 434. *Łotwa* – 1) folw. dóbr Józefowo, pow. mohylewski, 2) wieś, pow. mohylewski, gm. Tołpieniczne SG XV, 2 275 galėjo gauti vardą nuo upės ar ežero vardo *Latuvà* arba nuo tautos vardo **Lat(u)và* „lenk. *Łotwa* = lātviai“. Ir *lātwis*, ir **lētis* (*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3, 30 *Lettia* et *Livonia* Sc II 27) vardą sau galėjo gauti nuo senovės upės vardo *Lat(u)và* ir *Letė*.

Лыза – Sožies deš. int. Mog. gub. šiaurėje MS 108 iš aist. **Lūžā*: *Lūžjā*, iš kur la. ryt. *Łyžuza* – prawy dopływ Rzežycy, uchodzący w pobliżu wsi Starego Rykowa (łot. Bołtyunie) SG X 158.

Лучеса – 1) Chmorōs deš. int. (Ch. – Sožies int.), Jelnios ap. netoli sienos su Smolensko apskritim, į pietus nuo Smolensko miesto MS 106, 2) Miožos (*Мѣжа* KB I 46) kair. int. (*Mioža* –

Dauguvos kair. int.) Bielo ap., Smol. g., 3) Dauguvos kair. int., kuri ties Vitebsko miestu įteka Dauguvon (Зап. Двина) SD 58, VtS 35 Oršos ir Vitebsko ap. = *Laukesà* — Dauguvos kair. int., ilgio 22 varstai, įteka ties Gryvės miesteliu priešais Dinabarką = la. *Laucesa* — Dauguvos kair. int. Sėrenos ir Sėlpilio par., įteka netoli nuo Naujarygio (Friedrichstadt) RS VI 11.

Lža — prawy (SG XII 863; ?lewy SG V 871) dopływ rzeki Utroji, poczyną się w pow. łucyńskim niedaleko wsi Subinowo, płynie 170 w. ku płn. w gub. pskowskiej SG V 871, VtS 250 iš rus. senėlesnės lyties *Лѣжа*, kuri yra kilusi iš pralatiškių upės vardo **Lugiā* = la. *Ludza* — 1) Valkos ap. Beliavos ir Kalnciemo vls. ežeras LV 68, 75, iš kurio išteka Pededžės deš. intakas *Ludza* (KV 48 rašo *Ludze*), 2) ežeras prie Ludzos miesto (vok. Ludzen), iš kurio išteka Utrojos deš. int. *Ludza* SG III 281, V 802: *Ludzas* azars (Draugs un Trasuns Skolas Dorzs. Piterburgs 1909 p. 203): la. gyv. vietų vardai *Ludzes* LV 8, *Ludzēns* 89, *Ludzis* 83, *Ludzi* 79. Upės vardas *Ludza* gali būti vienos kilmės su lie. žodžiu *lūgnas* „vilgšnas, feucht“ Būga RFV LXXII 188: *lūgnas*, -nà Als „wilgotny“, *Lugni* šiaudai = nepárdžiūvę (Juškevičiaus žod. s. v.), RS VI 36.

Манцо MS 95 ir Манец MS 96 — Borisovo apskrities (prie Leplio ap. sienos) du ežeru, per kuriuodu teka upė Cepryč DO 44. Vardas gali būti vedamas iš senėlesnės rus. lyties *Мѣньце* ir *Мѣньць*, kam lietuvių kalboje turėtų atliepti **Munikas* = pr. *Munika-*, iš kur 1340 m. šaltinio *Munke* „See Monken-Teich bei Domnau“ G¹ 102: *Муна* — Daugėlišio (Švenčionių ap.) par. ežeras ties vienasėdžiu По-муне (= lie. **Pamunė*) netoli nuo Dysnės upės iš lie. **Munà*¹ arba **Mūnas* (: sl. *muna* „purvas“, kas būtų lie. **mauna*) RFV LXXII 193.

Мерейка — 1) Losvinos k. int. (L. — Dniepro k. int.) MS 31, 2) Merejos deš. int. MS 33, Мерей — Dniepro kair. int. Smol. g. MS 32 (Мерейка речка 1496 m. РИБ XXVII 159, со всею мерю... з Дорочайномъ 1493 m. l. c. 144, kame Мерю skaitytina yra Меррю iš Мерью), częściowo stanowi granicę między smoleńską gubernią a gub. mohilewską SG VI 259: *Miora* — rzeka w pow. święciańskim, przepływa około wsi Górze, folw. Jezioryszki (o 6 w. od Święcian) i zaśc. Kusiczki (o 9 w. od Św.) SG VI 484, III

¹ Latvių žemės gyv. vietos vardas *Muna* LV 103 (Ruozėnų vls., Valmieros ap.) gali būti somiškas: suom. *muna* „kiaušis“. Ruozėnų valsčiuje somiškos kilmės vietų vardų yra nemaža; pvz.: *Megra*, *Lagasts*, *K'esma* ir kt.

580, IV 949 iš lie. upės vardo *Merà: Miory* — jezero w pow. dzi-sieńskim, do 6 w. dług., mko i wś. *Miory* SG VI 484, *Mierzycza* — dopływ Dźwiny, płynie w gminach Druja i Leonpol, pow. dzi-sieński SG VI 356 — mażybinė lytis iš pamatinės lie. *Merà*.

- 31 **Метелка** — Psočnos deš. int. (P. — Mošnos d. i., M. — Volos-ries k. i., V. — Dniepro k. i. Smol. g.) MS 27, jei tas vardas nėra žodžio *метла* „šluota“ išvestinis, galėtų būti vienos kilmės su Su-valkų žemės ežero vardu *Meteliai*.

Miadziol — 1) ežeras, per kurį teka Dn. Berezina Borisovo ap. MS 99, 2) Vileikos ir Švenčionių ap. pasienio ežeras, *Мядел-ица* — Dn. Berezinos deš. int. Borisovo ap. MS 99, *Miadziolka* — Dysnos deš. int. (Dysna — Dauguvos kair. int.) Švenčionių, Dysnos ir Vi-leikos ap. (на озере на *Мяделе* ДМ I 18, у *Мяделе* 1545 m. ДМ I 84, з Маркова и *Мядела* 1564 m. РИБ XXX 764) KT 84. Ežero vardas *Мядел* kilęs yra iš senėlesnės lyties **Mēdelō*, kuriai lietuvių kalboje atlieptų **Mendelas: Mendel-ica* — rzeka przy wsi Saroczyno, pow. wilejski, o 62 w. od Wilejki SG X 325 iš lie. **Mendela(-lē)*. Latvijos vietovardis *Meñdes* (Kēšų vls. LV 9) vargu yra latviškas, nes latviai turėtų sakyti **Miēdes*.

Морожа — Oresos k. int. (O. — Ptičies deš. int.) Min. g. MS 151 iš aist. **Margiē* „mārgē“: *Mārgis* — ežeras už mylios nuo Trakų SG VI 113, *Mārg-upis* — Kuršėnų par. upė ir sodžius Bs¹ 33, Vš II 5, SG VI 118 : *Margē* — Šeduvos par. išdžiūvusi pelkė.

Моржовка — Did. Vopco deš. int. Smol. g. MS 27 iš prarus. *Mōrg-* : lie. *Murg-enis* (Ot Islikia reki u *Murgen* rieczku, ot *Murgenia* czerez rieczku Pianiana DPr 184b).

Можа — 1) Bereziniškio Bobro k. int. Boris. ap. MS 98, SG I 258, VI 759, 2) Moročies deš. int. Slucko ap. MS 144, SG VI 680, 759, *Можайка* — Dn. Berezinos deš. int. MS 95 (SG I 146, VI 760 rašo *Можа́нка*) Borisovo ap., *Можанка* — Dn. Berezinos kair. int. Bor. ap. MS 97 iš aist. **Mažā* „die kleine“: *Maž-upė* — Joniškėlio par. upė Mit I 226, SG VI 215, RS VI 36, KT 84, PgS 92. *Можайка* — Moskvos int. ties Možaisko miestu SG VI 760, KB 60, jei jos vardas yra aistiškas (**Mažājā* „mažoji“), Maksvos gubernijon galėjo nunešti slavėnų į rytus atstumtieji gal-indai (голядь).

Мутежер — Turjos k. int. (T. — Pripeties k. int. Min. g.) MS 152 neturi *ēžero*, nes tas vardas yra sugadintas iš *Мутижир* (plg. *Доможир*, *Жирослав*).

Мыша — Ilijos kair. int. Borisovo ap. (šiandie sako *Мыш-ица*). У новгородской волости... бобровые гоны по *Мыши* реце XV amž. ДМ I 44 (=РИБ XXVII 88) = *Mūša*, la. *Mūsa* BG 142, KV 2407 — Lielupēs (Nemunēlio) kair. int. *Мыша* gali būtī ir slaviškos kilmēs vardas: *мышь* „pelē“: *Pela* — Ančios int. Kražiu apyl. S 225.

Нача DO 44, KT 86, KB 46, PgS 92 — 1) Dn. Berezinios k. int. MS 96, pow. borysowski, gm. Łosznica SG XIV 390, 2) Beziniškio Bobro deš. int. MS 98, Borisovo ap. SG VI 852, 3) Lānies deš. int. (L. — Pripeties kair. int.) MS 144, Slucko ap. SG VI 852, V 579, 4) lewy dopływ Obszy, pow. bielski, gub. smoleńska SG VII 355, SD 55, 5) lewy dopływ Dźwiny koło wsi Ujście Nackie, pow. łepelski SG VI 853, SD 63, VtS 174, 196, *Не-начь* (plg. del *Ne-* upių vardus *Ne-vadas* || *Vadà*, *Ne-vardė* || *Varduva*, *Ne-vėžis* || *Vėžas*, *Ne-myla* || *Mylinė* RS VI 12, 13) MS 152 — 1) mała rzeczka w pow. rzeczyckim, długa 3 m., 2) mała rz. 32 w. pow. rzecz., prawy dopływ Hłyboczka, długa 8 w. SG VII 100, *Nie-nacza*, do której wpada rzeka Dranówka, pow. rzeczycki SG V 586: на Сомници... по Соменцо озеро. на Улѣ на рѣцѣ... на Витебскомъ рубежи... на *Начь* на рѣцѣ АК. 3. Р. I Nr. 14 DO 232, Ходору бобры гонити на себе на *Начи* а по Лежневцы XV amž. РИБ XXVII 27 (Vit. gub.), съ Полонки, съ Чернехова, *Начи* въ повѣте новгородскомъ 1567 г. РИБ XXXIII 492, Ясá... вытекает из болота, лежащего на границе Борисовского (Мин.) и Сеннинского (Могил.) уу., между дд. *Узнацк* и *Пере-сека* SGS V 874 iš senėlesnės rus. lyties *Вѣз-нач-ыскъ*. Gudijos *Нача* yra tas pat upės vardas, kaip ir lietuvių *Nočià* — 1) Pelesės ežero intakas, *Nočiās* par. upė SG VI 853, 2) vienasėdis Vilniaus ap., nuo Vilniaus miesto už 45 valstų SG VI 855, *Naczala* — lewy dopływ Wilii, uchodzi między Rykontką a Wombą SG VI 855, XIII 471 iš lie. **Nočėlė*: *Nacianka* — prawy dopływ Sałanty, pow. telszewski SG X 220, VI 852. *Notėnų* (BG 235) upės var-do lenk. *Nacianka* lietuviškosios ištarmės dar neesmi susekės. P. Sragys del upės vardo rašo man: „*Notėnų* žmogaus dar nesu-tikau, bet vienas mosėdiškis sakė jų upę esant *Notijà*¹, -ijos (vie-tos šnektoje *Nudėjė*, *Nuotėjės*)“. Upių vardai *Notijà* || *Nočià* nėra atskirtini nuo Siesikų par. upės vardo *Noterà* (kiti sako tą vardą ištariant *Noteris*, -ies, iš kur bažnytkiemio vardas *Pānoteris*, -io) — dopływ rzeki Łokii, prawego dopływu Wilii, pow. wilkom.

¹ Tam pritaria 1253 m. dokumento *Notėnų* vardo lytis *Noteye* BG 235.

SG VII 189, V 688. Plg. dar ežero vardą *Nótigalė* Ska-pišchio par.

Niemenek — Jelnos dvaro apylinkės upė, Lydōs ap., 25 v. nuo Lydos SG III 559 iš sen. rus. *Немѡн-ѡкѡ: Неманицынка* MS 97, *Niemanica* — lewy dopływ rzeki Schy, lewego dopł. Berezyny, w pow. borysow., dł. 8 w. i wieś *Niemonica*, gm. Łosznicka SG VII 81 iš aist. *Neman-* (iš *Nemun-* būtų rus. **Немн-ица*); plg. Vadōklių, Ramýgalos, Biržų par. pavardę *Nemānis*, iš kur *Nemaniūnas* (Павель Неманюнас 1595 m. Акты XIV 527) ir sodžiaus vardas *Nemaniūnai* (Pagirio, Razalino par.): *Nemeikšis* — Jūžintų par. pavardė RFV LXXII 196. — *Немига* — речка па Рыбном рынке в Минске KB 79, dopływ Świsłoczy, mała rzeczka w pow. mińskim SG VII 89 (na *Немизль* снопы стелють головами, молотять цѣпы харалужными. Слово о полку Игореве) kilimo yra slaviška upė, Minsko apylinkėn atsinešta iš anapus Pri-peties: *Немига* — Rosochos int. (R. — Desnos deš. int.) Černigovo gub. MS 206. — *Nēmuno* vardas gali būti vienos kilmės su Galin-dijos balos vardu pr. *Namujun* (gen. pl.) *pelkī* (ties Plocko gub. miestu Grzebsk'u) > *Namoyunpelk*, *Namuye* 1343 m. G¹ 105 = lie. **Namūjai* (plg. *Kalniūjai*, *Bebrūjai* Vš II 5).

Неропля — Druties kair. int. (D. — Dniepro deš. int. Mogil. ap.) MS 38, KB 57 galėtų būti kilusi iš aistiškos prolytės **Ner-aplė* „lie. **Ner-upė*“: lie. *Neris* — Nemuno deš. int., la. *Nerīnš* — Babio (Babyčio) ežero intakas LV 116, pr. *Neria* 1251 m. „Nehrung“ + pr. *ape* „upė“.

Нератовка — 1) Dn. Berezinos deš. int. MS 102, 2) Ptičies kair. int. MS 150 Min. g. galėtų būti aistiškos kilmės: na S. od Tubin są ruczaje *Nėrot's* i Aszutis KosL 184b.

- 33 **Оболь** DO 44 — 1) Dauguvos deš. int. SD 33, 39, VtS 83, o 19¹/₂ w. powyżej Połocka SG VII 334 = Всята ажъ по *Оболю* реку у Двину 1566 m. РИБ XXX 893, две селе, на имя *Оболе* а Зерчыничы Полоц. пов. 1503 m. РИБ XXVII 861; 2) lewy dopływ Łuczesy, lew. dopł. Dźwiny, gub. mohyl. SG VII 334, V 793, *Obolce* 1387 г. (город) = село *Обольцы* Оршан. у. Могил. (Облѣче, Оболчи, Оболчъ Воскр. лет.) = *Obelcze* Daniłowicz DO 37. Lytys *Облѣче* || *Obelcze* rodo, kad upės vardo *Оболь* esama kilusio iš senėlesnės lyties *Обълъ*: la. *Abula* — Lauberės vls. upė LV 117, *Abuls* (loc. sing. *Abulā*) — Gáujos kair. int. || *Obole* — jezioro w pow. nowoaleks. pomiędzy miasteczkami Dryświaty a Pelikany, dł. 6 w., szer. od 1¹/₂ do 1 w. SG VII 335, jei iš lie. **Abulis*. Pelykū

apylinkės ežeras *Obole* (lenk.) gali būti ir *Abali(y)s* RS VI 5, jei iš tikrųjų sodžių vietos lietuviai vadina *Abalykščiai* (Viltis 1909 Nr. 16).

Обша — Miožos kair. int. Bielo ap., Smol. g. SG VII 355, SD XIV⁹⁰ (Примеч.). Kadangi Miožos kaimynai intakai *Бережа*, *Олыша* yra medžių vardais praminti, tai ir pati *Обша* galėtų būti kilimo nuo medžio vardo: *Обша* = *āpušē* arba *apušē* „drebulė“ = lenk. (iš lie.) *Opusza* — 1) rzeczka w pow. wileńskim SG VII 569, 2) jezioro między Gawstwinia a Citowianami SG II 568, jezioro *Apusza* 1581 m. Акты XIV 249, *Apuszys* SG IX 773: *Apušota* — Vilkijos apylinkės upė S 14.

Ола — Dn. Berezinos kair. int. Bobruisko ap. SG VI 520, MS 102, RS VI 37 = la. *Ala* — Kalnciemo (Valkos ap.) valsčiaus upė LV 117: lie. ryt. *Alajà* — ežero ir balos vardas Subačiaus par. (la iš le) = žem. *Alejà* (*Олея* S 211) — Upės deš. int. Raseinių par. SG I 27, Vš I 54 || la. *Eleja* — Virčiuvio (la. Vircava) intakas (la. *Elejnieki* BW 12878,2, *Elejniece* 7315) : la. *Aluojas* muiža LV 109 (Ungurpilio vls.) : *Aluotenes* — pievų vardas LV 78 || lie. *Aluotà* (arba *Aluotē*) — upė po Aluotomis.

Олыста (Псков. II лет. 6792 m.) — Valkos ap. miestas, kurį šandie latviai vadina *Alūksne* LV 66, o vokiečiai Marienburg BG 98. Latviai Alūksnē kitą kartą yra vadinę ir *Alūkste* (13 amž. *Aluiste* BG 98). *Олыста* rodo, kad VII—VIII amžiuje latvių Alūksnės miestelis vadinta vardu *Alūkssta*, kam pritaria sėlių žemės miesto vardas *Alūkstā*, -ōs, *Alūkstā* „vok. Illuxt“. Mūsų vardo giminės nariai yra šie: *Alūksne* — Pededžės deš. int. KV 48, LV 115 || *alūksna* „klampi vieta“: *Aluokste* (1338 m. dokumento *Alouste* BG 446) — ein nicht unbedeutender Fluss, der bei Sackenhof mit der Durbe vereinigt BG 226 = *Allohksne* — dopływ Durby SG II 228 || *Aluokšņa* kalns Lēdurgos vls. Rygos ap. LV 48 : *Alaūkstis* (loc. *Alaūkstā*) — ežeras, iš kurio gauna pradžią Gáujos upė, Piebalgos apylinkėje (Kėšų ap.).

Опеца — Ptičies deš. int. Bobruisko ir Mozirio ap. MS 151, SG VII 581, KT 90, PgS 93, RS VI 25 iš aist. vardo **Aresā*: lie. **Aretas*, iš kur lenk. *Aretos* — jezioro przy zaśc. Polkonie, o 14 w. od Świecian SG VIII 713 : pr. **Areitis*, iš kur 1350 m. dokumento Galindijos upė *Aretis* = lenk. *Orzyc* — Narvies deš. int. Mozūruose SG VI 908, VII 614 iš pr. **Areitja* : pr. *Aryngine* 1400 — Osterodės ap. ežeras G¹ 11: la. *Aruona* — Aiviekstos int.

KV 49, 189, 2588, LV 115 || lie. *Āruonē* — Gryvōs par. gyv. vietos vardas (Alūkstōs ap.).

- 34 Осына DO 44, *Осыно* — Sebežo ap. Anninsko vls. ežeras VtS 368, *Осыны* — озеро около р. Нища SD 43, *Осу́н* — jezioro w pow. siebieskim, dł. do 4 w., szer. do 3 w. SG VII 749 iš latviško vardo *Asūne* (Endzelīns un Šmidts Izrunas un rakstības vadonis³ 15) = la. ryt. *Osyuns* (Drywa 1912 m.) — Dinabarko ap. miestelis || *Осунь* — Drisos ap. Zamošan. vls. upė VtS 147, Drisos ap. Pustines vls. ežeras VtS 159, *Осуница* — прав. приток Сарьянки, вытекает из оз. Б. и М. *Осуни*, которые протоком соединяются с оз. Дардою; 15 верст SD 46 : pr. *Assun* 1384/92 m. — vietos vardas (vok. Assaunen) Girduvos (Gerdaunen) ap. G¹ 12.

Осв-ница — Oresos deš. int. Babr. ap. MS 151, SG VII 743 (wieś Po-wosiejka al. *Pooświca* VIII 895), Олышанка arba *Освея* — Ulos int. Vit. g. SGS V 313, *Освей* DO 44 — Drisos ap. ežeras VtS 150, въ Полоцкомъ повете въ село на имя у *Освию* 1512 m. РИБ XX 788 iš senėlesnės rus. lyties *Osvija* = la. **Asvija* = lie. *Āsvijā* — Akmenōs int. Kaļtinēnų par. KosL 156b : *Oswa* — jezioro w pow. dyneburskim, przepływa przez nie rz. Krasławka SG VII 743 iš la. **Asva* (plg. vietos vardą *Asvenieks* LV 78) = lie. *Āsvā* (kilm. *Āšvos*) — 1) Veiviržo intakas Švėkšnos par., 2) Vadaksties kair. int. Laižuvos, Vieksnių par., 3) Von Warnestilte bis uff das vlis *Asswe* II mile. Von *Asswe* czu Crasien, do Girstawt wonet Sc II 671 = *ašvā* „klacza“ SzD 91, „kobyła“ 95, „eine Stute grosser Art“ R I 8 : pr. *Asswene* 1326 m. „Aswōne-Fluss Kr. Allenstein“, *Assuenus* 1326 m., *Asswin* 1469 m. „Nordenburger See“. Kad *Āsvā* būtų tas pat žodis kaip ir lotynų *aqua* (got. *ahwa*), tuo aš nenorėčiau tikėti H. Petersson'ui (Studien über die indogerm. Heteroklisie 197), nes indoeuropiečiai rytiečiai „vandeniui“ vadinti žodžio **akwā* nevartoja. *Āšvos* upė savo réikšme niekuo nesiskiria nuo upės vardo *Kumėlė* (*Kumela* — lewy dopływ Wyrwity SG IV 872).

Пелик MS 96, KT 83, PgS 93 — jezioro w pow. borysowskim, w okolicy lesistej, na 4 w. długie; 2¹/₂ w. szerokie, przez które przepływa rz. Berezyna; brzegi ma dość wysokie, gliniasto-piaszczyste, dno bagniste SG VII 935, *Пялики* — kaimo vardas ant Dysnos kranto netoli nuo Šarkovščiznos Dysnos ap. iš aist. *Pelika* : lie. *Pelykaĩ* — Zarasų ap. miestelis (lenk. *Pielikany*) = pr. *Peliken* 1326 m. „Feld bei Woppen Kr. Braunsberg“ G¹ 118, PN : *Pelyša* — Šventosios int. Subačiaus par.

Перелая 1387 m. SPSn 14, Мерецкое (Merkinė) волости *Перелая* XV amž. ДМ I 58 (= РИБ XXVII 115) = lie. *Perlojā* — Trāķu ap. miestelis.

Переломъ 1494 m. РИБ XXVII 549, съ *Перелома* 1557 m. РИБ XXX 563, 1567 m. l. c. XXXIII 675 = lie. *Perlamas, castrum Perlam* Sc II 596.

35 Переволока — *Zelvės* int. Gařdino gub. SG XIV 566, *Pierewołoka* — wieś, pow. słonimski, gm. Miżewicze, 27 w. od Słoniwa SG XV, 2 446, з *Переволоки* Новгород. пов. 1567 m. РИБ XXXIII 810 = lie. *Pervalkā* — žemės sąsiauris tarp Gegėliškių ir Sartų (Dusetų par.), la. (kurš.) *Pervalka* — miestelio vardas Bezzenberger Die Kur. Nehrung 60, у *Перевалце* два чоловіки Скуркинътос а Товъенис ДМ I 57, съ *Перевалки*, з Васишикоъ, з Острыны, з Мереца 1557 m. РИБ XXX 563. Su *Перевалка* rusai turėjo susipažinti vėliau kaip su *Переволока*, tai yra kai užuot **pervolčiti* buvo jau sakoma *perevoločiti*. *Pervalka* tuomet rusų kalboje turėjo būti ištariama **Первалка*, kuri lytis neilgai trukus pavojo *Перевалка*, nes pirmojoje vardo dalyje rusai išvydo savo priešdėlį *пере-* (*переход, перевод, перевал...*). Slānimo apskrities *Переволока* galėtų būti ir slaviškas vardas.

Pierszajka — mały (dł. około 2 mil) prawy dopływ Isłoczy w pow. mińskim || mko *Pierszaje* SG VIII 100, VI 466 = *Pierszaje* — pow. oszmiański SG XV, 2 446 || у Холхолской волости подле *Першаю* ДМ I 7, Копаче а Хотелишки... подле *Першаю* Кревск. вол. 1495 m. РИБ XXVII 576 iš aist. upės vardo **Piršėjā* greta su **Peršējā*, kurią turime varde *Pierszajka* (lie. *Peršėkė* ties Krókialaukiu) — lewy dopływ Niemna, pow. sejneński SG VIII 94 (długa przeszło 30 w.), wypływa z jez. *Persz* SG XI 616: la. *Pērsēja* arba *Pērse* — Dauguvos deš. int. LV 115 (*Pērsėjānas* maliņā BW 5957), *Pērse* — Amatos (Gaujos int.) int. SG I 34. **Piršēja* lygintina yra su Bálninkų par. ežero vardu *Piršėnas* (kirtis ant ir KosL 223a).

Плавия КТ 84 — ežeras, per kurį teka Sergučio upė Boris. ap. MS 95, *Плав* — Gorodoko ap. (Vit. g.) ež. del upės *Плав* MS 145 (Stvigos deš. int.) geografijos turi būti laikomi slaviškais vardais. *Plovīs* 1285 m. „Plowenz Kr. Graudenz“ G¹ 126 (*Plowis* See in Pomes. 1289 m. PN) nėra prūsiškas, bet lenkiškas vardas, būtent **Plowiadz*. *Плавия* gali būti vienos kilmės su Dusetų par. ežerų vardais *Plavys* ir *Plavėlis* (iš čia vienasėdžio vardas *Pa-plavė*) : *Plavėjai* (ar a pusilgis? kas būtų iš aist. *ā* = lie. *o*) —

Sālako par. sodžius || la. *plavināt* „wellenförmig bewegen“ KT 84, kâ gulbītis *plevināju* BW 32345 „kaip gulbelē plavjójau (Dusetos), plāukiojau“.

Плиники (t. y. *Plin-ka*) — Votrios deš. int. Smol. g. MS 19, *Плино* — Leplio ap. ežeras VtS 186, *Plino* — dobra, pow. lepelski, gm. Uszacz SG VIII 264 iš aist. **Plinā* (sc. **apiē* arba **upiē*) ir **Plīna-n* (sc. **ežera-n*) : lie. *Plýna-balē* — Antāžiegēs ir Kavōlių lauko bala (Dusetų par.), *Plýna-raistis* — Gipėnų lauko raistas (Ds), *Plýnas* — Gudelių II girios pieva (Suv.), *Plymės* — Lieplaukės par. pelkės VŠ I 45, *Plýnoja* — Vieksnių, Papilės ir Akmėnės par. pelkė.

Полова — Gorodoko ap. Vit. g. (Pataš. vls.) upė VtS 89, iš kur kaimo vardas jau XVI amž. T, *Polowja* — prawy dopływ Kaspli, gub. smol. SG VIII 730, *Polowica* — prawy dopływ Dzinny, przepływa pod wsią Klony, pow. dziś. SG VIII 729 iš aist. upės vardo **Palvā* ir **Palvijā* = la. *Palva* — Vietalvos vls. (Kėsu „vok. Wenden“ ap.) upė LV 117 : pr. vietų vardai *Palwe* 1450 m. ir *Palweniken* 1405 m. G¹ 113 : lie. *Palv-laukiai* — Labguvės ap. dvaras PN, Kl^v 49.

Ponia — prawy dopływ Berezvny dnierprowej; bierze początek w pow. wilejskim przy samej granicy pow. borysowskiego, dł. 46 w. SG VIII 765, MS 95, DO 44, KT 85 iš aist. upės vardo **Paniā* „die sumpfige“ RS VI 37 = jotving. *Paniā*, iš kur lie. **Pania* (? Ar nežino kas, kaip iš tikrųjų tą vardą ištaria lietuviai?) > lenk. *Ponie* — dopływ Kirsny SG XI 617 : pr. a campo, qui *Pani* dicitur... per ascensum fluvii dicti Seria 1267 m. PU 36 II 189, *Panyen* 1267 m. „dabar Sumpf Kr. Pr.-Holland“ G¹ 114 || pr. *pannean* „Moosbruch“, la. *pane* „Jauche, Mistwasser“ RKr XV 129 : lie. (iš jotvingų kalbos) *pania-būdė* „ilgu kotu, miško budis (grybas) su kiaušinėliais, auganti drėgnose vietose“ Lėipalingis, Seirijai.

Радуня 1487 m. SPSn Nr. 14 iš lie. *Ródūnia* (šiandie ir lietuviai ištaria *Róduinia*, kur *ui* balsio *ū* vietoje yra iš naujo paskolytas iš rus. *ui*), iš kur naujesnis rus. skolinys *Радуня* XV amž., 1557 m. РИБ XXX 563, XXXIII 785, XXVII 72, ДМ I 37, *Raduń-ka* — prawy dopływ Dzitwy, pow. lidzki SG IX 452.

Райсто — ežeras į pietus nuo Skidlio Gardino ap. = *Rojst* — jezioro w pow. sejneńskim, na obszarze dóbr Krasnogruda SG IX 700 iš lie. *Raistas*, Gardino apskrityje į pietus nuo Skidlio

ir Ežerų lietuvių sugudėta dar atmenamai. VI–VII amžiuje iš *Raisto* būtų išriedėjusi lytis **Рѣсто*.

Руба – порог, верстах в 10 выше Витебска SD 19 = la. *Rumba* „der Name einer Stromschnelle im Hauptarm der Düna etwas unterhalb Kirchholm“ BG 42, 366, BW 30790 : lie. *Rumbonyš* – miestelis prie Nemuno G¹ 146.

Рудано – Gardino apskrities bala RP 183 iš lie. *Raudónas* (sc. raistas) : *Raudón-balė* – Vabalninko par. balos ir miško vardas, *Raudona* – dopływ Niemna przy dworze Rudań, pow. Kow. SG IX 547.

Рудомка – Dniepro int. Mog. gub. MS 32, *Рудоманка* – Smol. gub. upė 20 iš rus. *Рудома* = lie. **Raudama*, iš kur *Raudam-ita* – rzeczek w pow. trockim, przepływa pod wsią Kama-ruńce SG IX 546, IV 308. Del galūnės plg. vietų vardus *Dotamā* ir *Gařdamas*. *Рудом(ан)ка* gali būti ir slaviškos kilmės žodis; plg. upių vardus *Радомка* MS 176 (lenk. *Radom'*), *Патомка* MS 100.

Rybno (lenk.) – Mozūrų vietovė = pr. *Rubins* – Galindijos ežeras XIV amž. PN iš aist. *Rūbinas*. Ežero vardas kilimo gali būti ir slaviškas (*ryba* „žuvis“ : *Žūvintas* – ežero vardas Suvalkų žemėje). Jis būtų prūsų paskolytas dar tuomet, kai patys lenkai užuot *ryba* dar tebesakė **rūbā*.

Седел-енка – Dniepro augštupio int. Smol. g. MS 4 iš aist. **Sedelā* : *Sedula* arba *Sedōs* ežeras ties Sedos miesteliu SG X 473. Del galūnės plg. upės vardą *Мядела*.

Sielihory – wieś, folw. w pow. lepel. SG XV, 2 576, 582, *Силузоръ* – XVI amž. TVt iš *Сѣлигора* iš aist. **Sēligalā* „sėlių galas“. Del dviejų l disimilacijos plg. *Лотыгора* „Лотыгола, Latgala“.

Сергуч – Dniepro Berezinos kair. int., Leplio ap. MS 95, SG X 452, DO 44 iš aist. **Sirg-antiā*? Pr. *Sirgune* „Drusos ežero intakas“ G¹ 158 čia nepridera, nes s esama = f (pr. *firgīs* „žirgas“) iš aist. ž, ką rodo lenkiškasis šios upės vardas *Dzierzgon* SG X 625 iš pralenk. **Zbřgunъ*.

Serwy – jezioro przy wsi t. n. w pow. awgust. SG X 459, Vo 44, 88 iš jotv. *Sirva-* : pr. *Sirwis* – upė G¹ 158 = lie. *Širvas* Vš II 10 : *Серва* DO 7 : *Сервей* – озеро в Перстунской пуще RP 52, *Сервей* – уроч. в Городен. пов. 173 iš jotv. **Sirvijās* || -jā.

Сервечь – 1) Neries deš. int. Viln. žemėje SG XIII 471, X 458, 2) Nemuno k. int. Naugardo ap. SG VII 83, X 458, на речѣ

37 на Сервечи 1519 m. РИБ XX 1319, рѣкы Сырвѣчь 1274 m. Ипат. лет.² 872 iš prarus. *Сырвѣчь* = prala. **Sirvinija-* : lie. *Širvintà*.

Сесва — kaimas į vakarus nuo Naugardo netoli nuo šiaurinės Gardino ap. sienos, jei jis pramintas nuo upės vardo *Сесва*, gali būti jotvingiškos kilmės : la. *Sesava* — upė BG 139, 98, BW 381,11, 19283,1 var. = lie. *Šėšuvà*.

Skomėtno „Gr. Scomanthen“ KL 452 iš *Skomętno* (sc. se-
lo) „Skomantinis“.

Скород-ка — Smol. g. upė MS 19 iš *Скорода* = lenk. *Skroda* — lewy dopływ Pisy, pow. szczuciński, kolneński SG X 717, kurios vardą 1350 m. dokumentas rašo *Scarde* Töp. 87 iš jotv. *Skardā* : *Скорода* — 1) Kraisko vls. Vileikos ap. kaimas prie kalno, 2) Drisos ap., Zabiałų par. kaimas, 3) *Скороды* — Minsko gub. į rytus nuo Iljos kaimas prie kalno = lie. **Skarda* : *Skařd-upis* — upė RFV LXXV 144, *Skařdžius* — 1) Skapiškio par. upė, 2) Salako par. ežeras.

Smolocz — rzeczka w pow. lidzkim, płynie w par. kat. Jelna; wieś o 39 w. od Lidy SG X 914 iš lie. *Smalakis*, kurį buvus rodo kaimo vardas *Smalakiai* = lenk. *Smoloki* — wieś pow. lid., gm. Myto, okr. wiejski Wawiora SG X 914. Upės vardas *Smalakis* savo sudėtim nieko nesiskiria nuo Suvalkų žemės upėvardžio *Višakis*.

Spiahlica — struga łącząca rzekę Narocz z jez. Wiszniewskim, *Spiahla* — folw. i wieś pow. święc., o 63 w. Święcian SG XI 108 iš lie. *Spingla* (arba *Spenglā*, -ōs, *Speñglā* — Kietaviškių apyl. upė), iš kur *Спунгла* — Merkio deš. int. Valkiniūko apylinkėje || *Spingla* — jez. gm. Janiszki, pow. wileński SG VII 595 : *Spiñgiai* — Kvėdarnos par. soda, pr. *Spingow* — sembų žemės vietovė G¹ 170 : *spiñgis* „girios prošvaikštė, Waldlichtung“ Kv.

Špieršt — jez. i wieś w pow. leck. KL 489 iš pr. **Spirksta-s*, iš kur 1480 m. dokumento vardas *Spirgsten* „Spiergstein“, 1507 m. *Spircks* G¹ 170, t. y. iš pr. *Spirks(t)s* : la. *Spirgus* — dvaras lzgl. Min. Mėnešr. 1920 II 71, lie. *Spirgiai* VŠ I 56/7 : la. *spirgsti* „pirkšnys, glühende Kohlen unter der Asche“ U.

Струн-ица — Volosties k. int. Smol. g. MS 20, jei jos vardas nėra kilęs iš „šašo“ vardo *cmpyn*, galėtų būti kildinama iš la. *Straupe* — Gaujos intakas BG 66, 69, 364, BW 12461,4 var.

Суя — Turovlios vls. Polocko ap. ežeras SD 63, VtS 326, *Suja* — jez. w pñn. części pow. lepelsk., za pośrednictwem rz.

Turosianki, odpływu jez. Turosa, połączone z siecią jezior SG XI 558 = la. **Suoja*, iš kur *Suojēnieši* BW 9662,5 = lie. *Šuoja* – Nevėžio deš. int. (iteka už 3 v. nuo Naujamiesčio; balų upė).

Съжь (šiantie *Сожь*) – Dniepro kair. int. MS 41, 104 galėtų būti kilimo aistiškas vardas : *Suže* – wieś gm. Gielwany, pow. wileński, *Sužany* – jez. przy folw. t. n. pow. wil., o 35 w. od Wilna SG XII 625 : la. *Suzis* – Raunos apylinkės vienasėdis, *Suši* Izgl. Min. Mėnešr. 1920 II 67, jei nėra vardas somiškos kilmės (lyb. *suž*, est. *suzi*, suom. *susi* „vilkas“ P. Šmidts Dzimt. Vėstneša 1912 g. № 95).

Свѣдь, I. *Świada* – Dn. Berezinos deš. int. Min. g. MS 103 iš aist. **Svėdā* : *Świadoście* – jez. w pow. wiłkomierskim, na ptn. od mka t. n., otoczone łąkami, 2¹/₂ w. dt., 3¹/₄ w. szer. SG XI 635, iš kur miestelio vardas *Svėdasai* (acc. *Svėdasus*) iš aist. **Svėdesa's* (ežero vardas).

- 38 **Сволна** – Drisos deš. int. Vit. g. SG XI 725, SD 43, VtS 152, DO 44 arba *Свольна* VtS 148 – išvestinė lytis iš *Своля* = lie. *Svaliā* – Lėveňš deš. int. Pāsvalio par.

Шаруты arba *Шеруты*¹ – kaimas netoli balos, kurios pakraščiu teka Verchitos upė, tarp Orša ir Babinovičiaus Mog. g. = *Sieruty* – jez. w pow. newelskim SG VII 28, X 598 iš la. **Serauksa* (sl. *kst* > *kt* > *t*) : lie. *Šeriaukštis*, -ies – Pabiržės par. upelis (Pasvaliečiai) > I. *Szerauksza* – prawy dopływ rzeki Skarocy, prawego dopływu Muszy, pow. poniew. SG XI 902, X 655, *Szerewksza* DPr 184a, съ *Помперовкшты* 1567 m. РИБ XXXIII 795. Del sudėties *Šeriaukštis* vardą galime palyginti su Gaūrės par. upėvardžiu *Lab-aūkštas*.

Szura – Usos kair. int. (Usa – Nemuno deš. int.) Ašmenos ap. SG XII 80, *Шуруца* – Golbejcios int. Dysnos ap. : *Szawry* – wieś i folw. nad rzeką t. n., pow. lidzki, gm. Raduń SG XI 815 iš lie. **Šiaura* : *Шоорынъ* – Jósvainių vls. upė S 338 : *šiauris* „acerbus“ D¹ 2.

Шышенка – Načios kair. int. Min. g. MS 144 iš *Шыша* = lie. *Šiaušė* – Dubysos kair. int. Pašiaušės par.

Шутры – Gorodoko ap. kaimas TVt : la. *šautrs* „pagalys, strypas“ BW 25853 || lie. *siaučiu*, *siaūsti*.

Szczara – lewy dopływ Niemna w gub. mińskiej i grodź., długa przeszło 300 w. SG XI 818, *Щара* RP 16, 198, до рѣкы

¹ Kadangi *Szaruty* pažįstamos yra ir Lenkuose (Sedelcų gub.), tai jų vardas negali turėti nieko bendra su *Šeriaukštim*.

Шарь 1253 м. Ипат. лет.² 819, на *Щари* РИБ XXVII 114, у *Щарю* реку 1565 м. РИБ XXX 802 || *Szczarka* — rzeka przy wsi t. n., pow. wilejski, przy b. drodze poczt z Ilji do Radoszkowic SG XI 819 iś sen. rus. *Щарья* iś aist. **Skērījā* RS VI 38 : pr. *Skarā* „der Fluss Pregel“ || sl. *skorō* „schnell“ : lie. *skērỹs* „gryllus; acridium migratorium“.

Щерсы — kaimas ant Nemuno Naugardo ap., зъ *Щеръсовъ* въ повѣте Новгород. 1567 м. РИБ XXXIII 490 iś aist. upēs vardo **Skirsā* = lie. *Skirsa* — Susejōs int. Zarasų ap. SGS IV 682, SG XI 603, X 677, VII 86.

Щервенка — Vodosos kair. int. Smol. g. MS 21 iś aist. **Skirvā*, iś kur lie. *Skirvytėlė* — Rusnies šaka (*Skirwit* SG X 678, IV 929, II 84) Basanavičius Iś gvv. vėlių 38.

Telk-owice — wieś w Pomez. iś pr. *Tulikoitė* 1294 м. KL 192, PU II 397. Sen. lenk. *Tělbk-* „pr. Tulik-“ > l. *Telk-*.

Темпа — Jasoldos kair. int. Gardino g. MS 142, SG XII 293, RP 22, 24, 25, 151 iś aist. **Timurā* RS VI 38 : la. vietóvardžiai *Timas* LV 50 || *Tīma* (pieva) LV 111. Del galūnės plg. upių vardus *Indura*, *Vinturā*.

Толоша — kaimas netoli nuo Drujos iś la. **Talša* : la. *Tāši* < **Talši* „vok. Telssen, Gut nordwestlich von Grobin“ BG 281 = *Talši* LV 97 : lie. **Telšiaĩ* = la. *Telši* LV 110.

Туя XVI амž., *Туенка* — Gorodoko ap. kaimas TVt galima būtų vesti iś aist. upėvardžio **Tūjā* (iś kur la. *Tūja* LV 65, 112, *Tūjas* 47, *Tūjāni* 8, pr. *Tuia* 1248 м. „Fluss Tiege Kr. Marienburg“ G¹ 187), jei būtų žinioje, kad čia latvių tebegyventa dar ir garsams *ū* ir *au* pavirtus rusų kalboje garsais *ы* ir *у*.

Тунька — Carevičiaus k. int. (Vopies deš. < Dniepro deš. int.) Smol. g. MS 22 iś rus. **Туня* = aist. **Taunijā* : la. *Tāuns* — Sen. Pėibalgos vls. ežeras LV 24, *Taunesāri* — Lubonos vls. vietovardis LV 19. Senovės rusų *Тунегъ* (къ Липицемъ... ручей... имя емоу *Тунегъ* Новгород. 4-ая лет. стр. 190) kilęs уга iś la. upēs vardo **Taunega* = la. r. *Taunaga* — dopływ Wiskufy pow. rzeżycki SG XII 263 (Skolas Dorzs 260).

Turya — lewy dopływ Niemna poniżej ujścia Uszy na 26 w. SG VII 82, *Turya*, rzeka... sióło Worynty... sióło Malewicze, Wierzbilowicze, Żwierble (Lydōs ap.) Акты XIV 640, Немномъ внизъ по границу Городенскую где *Турия* впадываетъ въ Немонъ 1566 м. РИБ XXX 887 iś sen. rus. *Турья* (iś kur : *Тоуриискъ* на рѣцѣ на Немнѣ Ипат. лет.² 874) = lie. *Taurijā*, iś kur lenk.

Taurya — 1) wieś nad rzeką Wileńką, o 16 w. od Wilna, 2) zaśc. o 12 w. od Wilna SG XII 265. Vardas gali būti ir slaviškos kilmės, t. y. atsineštinis, nes *Турья* pažįstama yra ir Valuinėje (MS 139).

Уча — Ptičies deš. int. (Pt. — Pripeties kair. int.) Min. g. MS 151, jei ji kilimo yra aistiška, tai gali būti kilusi iš lyčių *Āncīa* arba **Aukē* = la. *Ālce* : *Āncīa* — 1) Šešuvies deš. intakas Ežvilko, Skaudvilės, Krāžių, Pašilės par., 2) Nemuno kair. intakas Suvalkų žemėje (dzūkiskai *Āncia*) = ? kelt. *Antia* — upė Holder Altcelt. Sprach. III 633. La. *Ālce* (priegaidė iš velionies Karlio Pētersono) — Švėtės kair. intakas, ištekas iš Aucės ežero SG XII 91, KV 261, BG 156 : pr. *Aucul* — ežeras G¹ 13.

Udra — 1) lewy dopływ Ilui, lew. dopł. Wilii (właściwie wierzchowina Wiazynki) SG XII 743, III 259 (Minsko ir Vileikos ap.), 2) Kasplios deš. int. (K. — Dauguvos kair. int.) Poriečės ap. Smol. g., 3) *Удрѣ* — Nevelio ap. upė VtS 276 arba *Udroj* SG VII 28 iš aist. **Audrā* ir **Audrājā(-ajā)* : рай сосновый... межи реки Вязыни и Удры 1549 m. ДМ I 94 = lie. *Audrā* — 1) Sartū ežero intakas, kuris išteka iš Audrėlio ežero SG XII 744, 2) у Курклехъ на реце на Овдре 1495 m. РИБ XXVII 585, RS VI 38, RFV LXXII 188.

Урп — Dauguvės deš. intakas (vok. *Oger*) SD 51 iš la. *Ūogre* LV 115,30, BG 45, 183, 286, BW 7282 var., 11272 var., 25720, 30767,1 var., 30710,3, 31023 var. iš aist. **Vangrīē* „linkiuota, vingiuota upė“, *Uogrēni* LV 44, *Uogrīn* LV 24 || lie. *vingis* „linkis“ Dzimt. Vēstneša 1911 g. Nr. 227 (1912 g. Nr. 95), RS VI 19. Galimas daiktas, kad upės vardas *Angerapp* (vok.) nėra pramintas nuo *ungurio* (pr. *angurgis*), bet nuo vingiuotumo : *Wangr-apia* 1326 m. Scr. r. Pr. I 110, *Wangrappe* 1433 m. ir *Vangrappe* 1382/90 „Wangrappe, Bach bei Sobrost Kr. Gerdauen“ G¹ 195.

Ула — Dauguvos kair. intakas iš Leplio ežero SD 60, VtS 175, DO 44 = *Була* — ežeras netoli Naročies upės į rytus nuo Voistomo Vileikos ap. iš aist. **Aula* : lie. *Aulē* — Labguvės ap. upė Kliv² 68, SG V 51, la. *Aula* — Naujinio (Dünaburg) ap. ežeras SG XV 53 ir *Auleja* (*Ауля* TVt) — kaimo vardas ten pat (Drywa 1912 m.), lie. *Aulamas* — Nevėžio int. Velžio vls. (netoli nuo Panevėžio). Leplio upės *Ула* negalime kildinti iš *Ūlōs* (Meškio kair. int.), nes tuomet reiktų laukti mums lyties **Була*. Upėvardžio *Ūlā* nėsama svetimo ir latviams : *Ūla* LV 88, *Ūl-upji* LV 50.

Усполь — 1) Usviačios kair. int. Veližo ap. SG XII 841, SD 37, 2) Potašeno vls. ežeras, Gorodoko ap. VtS 89, Успол — Dau-guvos deš. int. (7 varstų ilgumo) SD 33, 39 iš sen. rus. Вѣсполь/ѣ = sen. la. *Uspalis || -as : lie. Ušpāliai — Utenės ap. mies-telis : už- || už- (Dusetiškiai sako : užėina „užėina“ ir ažėina) + pilti || pālios „didelės balos“.

Устром — Dniepro kair. int. Smol. g. MS 24 bene galima būtų kildinti iš la. austrums „rytai, Osten“? Tuomet rusiškasis 40 upės vardas būtų kilęs iš sen. rus. lyties *Устрѣмъ. Plg. Gargždų par. upės vardą Aūšrupis VŠ I 44 : aušrinis „pólnocno-wschodni (morski wiatr.)“ D².

Вама — Liutnicos deš. int. Smol. g. MS 26 iš aist. *Vāsijā : Vosinas — Dusetų par. ežeras; Vósūpis — Ūlės deš. int. Lydės ap. || Vāsaknas — Dusetų par. ež., Vasintā — Jerės intakas, išteka iš Va-sintēlio ežero Daujėčių laukuose Svėdasų par.

Вейна — 1) Dvinosos deš. int. (D. — Neries k. int.) Bori-sovo ap., 2) Dniepro kair. int. į pietus nuo Mogiliavo MS 36, Вейница — Dn. Berezinos kair. int. Borisovo ap. MS 97, на Ве́й-не Smol. g. XVI amž. РИБ XXVII 490 yra išvestinė lytis iš pamatinės s. rus. Вья (plg. Ельна MS || ель, Березна MS || Бе-реза) = lie. Vijā „rus. Ивья (iš s. rus. Вья)“ Ašmenos ap. (Ūki-ninkas 1904 p. 187) — miestelis ir Gaujos kair. intakas = la. Vija — Gaujos (Livl. Aa) kair. int. SG II 500, BG 73, KV 1015, LV 114. J. Rozvadovskio RS VI 49 Veinos aiškinimas iš suomių kal-bos nėra priimtinas. — Latvių Gaīja drauge su jos kairiuoju intaku Vija, kaip rodo tų dviejų upių bendravardžiai Gauja (āu?) ir Vijā, yra atšineštiniai vardai iš senosios latvių tėviškės, t. y. Ašmenės apylinkės.

Веленя — Carevičiaus kair. int. Smol. g. MS 22, Веленка — Polnos deš. int. Smol. g. MS 104 iš aist. *Velenijē „Vėlių upėlis“ (in der Niederung des Dorfes Vinkšnėnai im Kirchspiel Šiauliai RS VI 22) : la. Velenica — upelis RKr IV 107 || velen-iei „die abgeschiedenen Geister“ U : la. Velas — vietovardis LV 37 : lie. Veliuonā (-ōs, Veliuonq) — upė (Nemuno intakas, lenk. Wielonka SG XIII 359) ir miestas RS VI 22.

Welesa — lewy dopływ Dźwiny w gub. Smol., wypływa z błotnistego lasu w pow. bielskim w pobliżu granicy gub. twer-skiej, długa 73 w. SG XIII 197, SGS I 411, Велеса — село Бель-ского у. Добровольский Смол. обл. слов. 21 s. v. балуитча, Злелесы — Gorodoko ap. kaimas TVt iš aist. *Velesā arba

**Vēlēsā* „vēliū upelis“ : *vēlia-žolē* || *vēlē* (vēlē) „Geist, Seele eines Verstorbenen“. *Bel-eca* savo priesaga niekuo nesiskiria nuo šių upėvardžių : *Laukesā*, *Pyvesā*, *Bradesā*, *Eglesa*, *Raudesā*, *Rūdesas* (ežeras), *Velpesa* RS VI 24.

Вержа — Dniepro deš. int. Smol. g. MS 8 iš aist. **Viržīē* : *Pa-viržupē* — kaimas ties Virbalium, *Viržuonā* — Eržvilko par. upė, *Viržuva* — Virvyčios intakas ties Viržuvėnais (Anāpoliu „Janopol“) : *viržēs* „Heidekraut“ Ds.

Весня MS 144 arba *Wiesieja* — lewy dopływ Słuczy w gub. mińsk. SG XIII 422, *Becūka* — Vesijos kair. intakas MS 144 iš sen. rus. **Вѣсьня* = aist. **Vēsijā* : *Vēsa* — rzeczka idąca mimo Miksodz do Milwida jeziorka blisko Guszra kaŋna, z jeziorka dalej co wychodzi nazywa się Guszra i wpada pod Drują do Birżula KosL 136b, 139b, Draugija VII 228; *Wiesy* — jezioro pod wsią Podumble, pow. trocki SG XIII 424.

Wewa 1288 m., *Wewe* 1292 m. G¹ 206, kas yra lenkiška lytis (*ē* iš *ai*) iš pr. **Vaivā* : *Waywe* XIV amž. Scr. r. Pr. II 404, *Wozywe* 1260 m. PU II 95 „Gebiet um Mehlsack“ = la. *Vaiva* — pievų vardas LV 79, *Vàive* (*Vàives* džiūnavas LV 25) — Raunos kair. intakas (už 7 varstų į rytus nuo Kėsų RKr X 109) LV 114 (ir prof. P. Šmidts) : lie. *Vievis* — Žiežmarių apylinkės miestelis.

- 41 Вежелня — Votrios kair. int. Smol. g. MS 19 išvestinis vardas iš sen. rus. *Вѣжелна* = lie. *Vaigeta* > *Wojgieta* — folw. nad bezim. potokiem, o 4 w. od Oszmiany SG XIII 749, *Wajgieta* — osada karcz. o 3 w. od Oszmiany SG XII 897 : *Vāiguva* — Kruonio apylinkės sodžius.

Wiacza — lewy dopływ Świsłoczy w pow. mińskim, zaczyna się przy granicy pow. borisowskiego w obrębie gm. Białorucz; długa około 5 mil; *Wiacza* — wieś nad rz. t. n., o 23 w. od Mińska SG XIII 265, MS 100, DO 44, межи рекъ Цчы и Вячи Min. apyl. 1493 m. РИБ XXVII 137, село Вячи Борис. у. Шейн Матер. I 142 iš aist. **Ventiē* (-tiā) = la. *Veñte* LV 88 — Ventos upė (vok. Windau) BW 12029 = lie. *Ventė* „Windenburg“ Kl^v 64, *Ventės* ragas Basanavičius Iš gyv. vēliū 383.

Wiata — lewy dopływ Dźwiny w pow. dzisieńskim SG XIII 269, SGS I 591, TVt, з Ъкажны, съ Порогосту, зъ Вяты въ повѣсте Браславскомъ 1567 m. РИБ XXXIII 498 iš prarus. **Vēta* = aist. **Véntā*, iš kur kurš. > la. *Veñta* — upė, vokiškai vadinama *Windau* BG 194, 264, 313, BW 11359, 14101, 15073,

30368,2, 31024,2. Lietuviškasis upės vardas *Ventà* (-ōs, *Veñtą*) yra skolytinis iš kuršių kalbos. Kad vardas būtų savas, tuomet lietuviai ištartų **Vēnta*: Viduje *Ventiōs* karšos neršėjo J³ 1526,6, ejsem par *Wentą* i tievo gėntys D⁷ 74, *Wentos* paszalie 74. *Ventos* vardo popularumą rodo šie vietovardžiai : 1) la. *Veñtas* — Siguldos vls. vienasėdis LV 59, 2) *Wentainen* Bezzenberger Ueber d. Spr. d. preuss. Letten 139¹, 3) von *Wentin* dem Walde, und troffen die Mittow vor dem lande... ins land Pomedien und Erogeln... Rossieyn Scr. r. Pr. II 676, 4) Galschan... *Wentischken*... Crewe... Remigaln... Aschminen... flis Kassa... Medeniken... flis die Bene l. c. 707, 5) *Vēnt-* ežero varde, nuo kurio pramintas sodžiaus vardas *Až-vínčiai* (iš **Ažu-vėnčiai*) Salako par. Upės vardą **Vēnta* = kurš. > la. *Veñta* drauge su Endzelynu FUF XII 67 aš kildinu iš ide. būdvardžio **wen(ə)to-s* „didelis“ RFV LXXV 152, RS VI 27 : serb. *veći*, ček. *vtce* „więcej“ iš kur rus. *Вячеслав, Вятко*.

Wiatrołuža — rzeka w pow. suwał., poczyną się na wschód od wsi Kaletnik a na pld od wsi *Wiatrołuža* (gm. Hutta), płynie ku pld. pod Bobrowiskami, przepływa jez. t. n., z którego przechodzi pod wsią Piertanami do jez. Pierty, należącego do systematu jez. Wigry, zlewającego swe wody do Czarnej Hańczy; długa około 6 w. SG XIII 273, Vo 4 iš aist. upės vardo **Vētralaužā* : *Wietrolausz* — jez. w pow. trockim SG XIII 430 iš lie. *Vētralauža* „буземом“.

Wisiaty — jezioro pod zaśc. Okuliszki i wsią *Wisiaty*, pow. dzisieński SG XIII 570 gali būti kilimo iš dvejopos aistiškos prolytės : **Veisintā* arba **Veišintā* (iš kur lie. *Viešintā* = la. *Vie-sīta/e*). Šaknį *veis-* || *vis-* rodo vandenų vardai : *Veisiejus* — ežeras ties Veisiejais Suvalkų žemėje; *Wisincza* (*vis-*, *vys-* ar *weis-*?) — prawy dopływ Solczy, lew. dopływu Mereczanki SG XIII 570, XI 42.

Виства Малая — речка, течет через Городенский повет, Жорославскую волость, близ Кромьяных гор и уроч. Каневой RP 180 iš jotving. **Veistuvā* = lie. **Vieštuvā* : *Vieštové* Minijos int. Plungės par. : *Viešmuō* — teka nuo Daujėnų pro Krinčiną ir įteka į Mūšą || *Viešmenėlis* — pas Krinčiną įteka į Viešmenį.

42 **Водва** — Днепро деš. int. Smol. g. MS 25, *Wodwa* — wieś i dobra nad rz. Łochwą, pow. mohyl., gm. Tolpieczyce SG XIII 730, *Водва* — Gorodoko ir Drisos ap. kaimai TVt iš sen. rus. *Водѣва* = lie. *Vāduva* — Skapiškio par. upė VŠ II 27, ant kurios

sodžius, vardu *Vāduvos* : *Vadaktis* — Krekenavos, Naujamiesčio par. upė VŠ II 13, 18.

Volbo — jezioro w pow. połockim, jedno z szeregu jezior, dających początek rz. Drysie SG XIII 860 iš aist. *Vilba* : *Vilbėnas* — Kelmės par. upelis.

Волчеса — Sožies deš. int. Mog. g. (Čerikovo ap.) MS 118 = **Овчеса** — Bisios deš. (< Pronios kair. < Sožies deš.) int. Mog. g. (į šiaurę nuo Čausų) MS 121 iš gud. **Voŭčasa* iš sen. rus. *Волчеса* = aist. **Vilkesā*, то озле его селца Волчосы... у Кричеве 1597 m. РИБ XXVII 2, *Волчоса* ДМ I 23. **Vilkesā* turi sau vardą nuo *vilko* : *Vilkiā* — Švėtės deš. int., kurį latviai vadina *Vilce* BG 389, 453, 476, *Vilk-upis* — Židikų par. upelis.

Volkołata — wieś pow. wilejsk. SG XV, 2 700, y *Волколате* РИБ XXX 759 iš lie. **Vilkalotas* || *vilkas*. Del vardo sudėties plg. vietų vardus: *Pūšalotas*, *Liepalotai*.

Воложов-ка — Mianos deš. int. (Černicos deš., Plisos deš., Berezinos deš.) Min. g. MS 97 iš aist. **Velžuvā* = jotv. *Welzowe* PU II 69, 70: *Wolożynka* — prawy dopływ Isłoczy, lew. dopływ Berezyny Niemnowej, pow. oszm. SG XIII 912, *Воложынъ* 1483 m. РИБ XXVII 391, XXX 569 iš aist. **Velžiē* = la. *Velze* „Welsebach“ BG 210 — prawy dopływ Wenty w par. Goldingen SG XIII 199, SGS I 419, IV 288 : *Velžiai* — Šeduvos ar Vaškų par. sodžius, *Velžis* (ar *Velžys*?) — Panevėžio par. sodžius. Voločino apylinkėje dar atmenimai gyvenus lietuvių rodo sodžių vardai *Росолишки*, *Минце* (*Minčia* Tauragnų par.), *Мужейку*.

Volpa — mko przy ujściu rzeki *Wolpy* al. *Wolpianki* do Rosy, blisko lewego brzegu Niemna, o 57 w. na pld.-wsch. od Grodna SG XIII 913, зо Мьстибѣгова, зъ Зэльвы, з Волпы, з Волковыска 1557 m. РИБ XXX 563 iš aist. **Vilpā* arba **Ulpā* : la. *Vilpene* — 1) Susejės int. KV 192, 2) Abavos int. SG XIII 533 || *Vilpis* — vietos vardas LV 110 || lie. *Vilpa* — pavardė 1565 m. РИБ XXXIII 275 arba la. *Ulpe* — vietos vardas BG 233, *Ulpis* LV 26, lie. *Ulpis* — 1784 m. Rietavo par. pavardė, pr. *Ulp-itten* — Dorf bei Salfeld PN.

Ворок — Ušos kair. int. (Berezinos deš.) Min. g. MS 98, jei jis nėra mažybinė lytis iš **Вор* (plg. *Вора* MS 191, *Ворин* MS 209), gali būti kilusi iš *Varkaus* : *Warkus* — rzeczka przy wsi Karwieliszki, pow. trocki SG III 889 : *Varkūjai* — Vyžuonų par. sodžius VŠ II 25 : *Várkava* (skolinys iš sėlių ar latvių kalbos) — pakalnės vardas ties Ąsermuize Kuršo Subačiaus par. = la. **Vār-*

kava, iš kur la. r. *Vörkova* > *Vörkavli* BW 9912,10, 28664,1 : pr. *Warkiten* 1419 m. — ON. bei Brandenburg Kr. Heiligenbeil G¹ 196, *Warkeyne* 1436 m. — Gut in Samland PN.

- Воролочи — 28 varstų ilgumo bala, nepereinama, Igumėno ap., tarp Ptičies, Lošos upių ir Nemuno versmių SGS II 308 iš aist. **Várlakiai* : *varlė* „Frosch“ > *Vařl-upis* — Plūngės par. upelis, *Varlėnis* — Gipėnų sodžiaus ežeras Dusetų par., *Vařl-ežeris* — Žio-bišchio par. ežeras, *Varlėstis* — ežerėlio vardas KosL 253a. Lietuvių protėvynės upelio (paskui ir balos, per kurią teka tasai upelis) 43 vardas **Várlakis* savo sudėtim niekuo nesiskiria nuo kitų upėvardžių su galūne *-akis* : *Merštakis*, *-io* — ein Nebenfluss der kurischen Aa, an welchem der Flecken Zeimė liegt Mit I 229, *Viřakis* — Šešupės deš. int., *Alsžakis* — struga, lewy dopływ Olsy SG I 31, VII 494 || *Alšiā* — Jėžno par. upė.

Вороженка — Vopies kair. int. Smol. g. MS 23, jei ji nėra vienos kilmės su upėvardžiu *Ворожба* MS 67, 69, 217 (plg. la. *Burinieku* ezers BW 13286), gali būti kilusi iš aist. prolytės **Varžijē* = lie. *Varžė* — Prūsų Lietuvos upė Kl^v 71, pr. *Warsen* 1367 m. — See bei Johannisburg PN, G¹ 197 : *vārža*, la. *varzi* „Setzkörbe“, *varza* „Fischwehr“.

Вупенка — Sožies deš. int., *Упинька* — Vupenos kair. int. Smol. g. MS 107 gali būti kilusi iš sen. rus. lyties *Въпенька* (plg. *Вепренка* MS 106 || *Вепрь*, *Соженка* MS 107 || *Сожь*, *Еленка* MS 125 || *Ель*, *Ястребенька* MS 167), kuri gudo kalboje turėjo pavirsti lytim *Upėnka*; plg. gud. žodžius *udava* „вдова“, *иотнік* „вѣторьник“, *узаць* „взяти“ greta su *вожні* „вѣзьми“. *Upėnka* gali būti vienos kilmės su *Вонь* — Dniepro deš. int. Bielo ap. Smol. g. MS 16, SG XIII 939, kuris (plg. *Вонец* — Dniepro deš. int. MS 9) būtų kilęs iš sen. rus. lyties *Вънь*. Gudai žodį *Вънь* turėtų linksniuoti šitaip : vard. *Воръ*, kilm. *Upi*. Tokį linksniavimą kalba paprastai išlygina : kilm. *Upi*. Upės vardas *Вонь*, jei jis nėra išvestinis iš veiksmažodžio *въпiti* „вопить“, gali būti senovės lietuvių liekana : *ūpis*, *-io* DP 198₉, 199₁₇ arba žem. *upis*, kilm. *ūpies* (vietos šnekta *ūpēs*) „Fluss, upė“ Als, Slnt (tujau upelej *upimis*, pruda; ežerajs tapa D¹³ I 493).

Зелевя (по *Злеви* Ипат. лет.² 847, *Зелеве* — озеро в Переломской пуще RP 56), *Zelwa* — lewy dopływ Niemna w gub. grodz. SG XIV 566, за рекою за *Зльвею* 1503 m. РИБ XXVII 858, до устья *Зльвы* реки 1566 m. l. с. XXX 888 iš jotving. *Zelvē* : *Зельва* — Rėzytės ap. ežeras || *Золва* — Naujūnio ap. ežeras TVt :

Želva arba *Želvėlė* — upė ties Želvos miesteliu (*Želvā* — lenk. *Pozelwa* A 1884 358) Draugija № 35 p. 299 || *Желве* — ežeras Опись 6, 44, *Želvos* — Labanoro par. ežeras, *Želvai* „Saalau“ — Prūsų Lietuvos bažnytkiemis Klv² 67 (*Želvų* pilis Basanavičius Iš gyv. 201) : *žalvas* „zielonawy“, blaivai *žalvas* „seledynowy“ D² (tūr... spurganās ...*žalvaj* geltonās D³ 13) || *želvys* „ein grüner Stamm“ M I 338, „jaunis valkus medis, kurio negalima perskelti“ VI, *želvė* „ruduokė, rūdmėsė, rydz“ Gaūrė.

Zolwica — blotnista rzeczka w pow. nowoaleks., wypływa z jez. *Zolwa*, na pograniczu gub. wileńskiej i uchodzi od wschodniej strony do jez. Drywiaty SG XIV 660, II 181 iš sėliško upės vardo *Zalva* = la. (sėlių) *Zalva* (Biržėnai ištaria lie. *Zalvė*) — Susėjės deš. intakas SG XI 603, X 219, BW 10320, 1, 31483, lie. (iš sėlių kalbos) *Zálvas* — 1) Tiltiškių valsčiaus (Sālako par.) ežeras, 2) Dusetų par. ežeras ties Bradėšiais, kurį kiti vadina ir *Zálvė*. Lietuviai *Zalvą* vadina **Žalva* : *Pa-žalvaičiai* — Panevėžio par. sodžius; *Žalwa* — prawy dopływ Szeszuwki, lew. dopływu Wilii SG XI 911, XIV 733; *Zolwa* — jezioro w pow. święc. pod zaśc. Jodupurwie i Żolwy SG XIV 828, III 596.

Zora — prawy dopływ Schy (Цхи) w pow. borys., długa około 2 mil SG XIV 661, MS 97, jei nėra tai tas pats žodis su *zopa* „aušra“ (plg. Gargždų par. upės vardą *Aūšr-upis* VŠ I 44), būtų vestina iš la. **Zara* = lie. **Žarà* || *Žārē* — Šakynos par. upėlis VŠ 44 II 7, *Žarē* — gili loma su šulneliu Brijagalos sodžiaus lauke Šeduvos par. *Zoros* aistiškąja kilme aš abejoju. Be nesakytų tuomet **Zora* > **Žera*?

Жажелка — Brodnios kair. int. (Dn. Berezinos deš.) Min. g. MS 97 iš aist. **Gīgēlā* (deš galūnės plg. upėvardį *Мядела*) : *Gēgē* — Rūsnės intakas (Raštūtis; SG X 20, VII 85, III 552 rašo *Jaēge*, *Jege*; KGr 100 irgi *Jēge*), *Gēgēs* — pievos, apaugusios krūmais, alksnynais tarp Vādžgīrio, Vidūklės ir Raseinių.

Žosno — dva fo'w., pow. wilejski, o 60 i 70 w. od Wilejki SG XIV 837, зъ *Жосна* въ пов. Ошмен. 1567 m. РИБ XXXIII 530, з *Жосны* Городен. пов. I. с. 675 iš aist. **Žasnas/in* arba *Žasnā* = la. *Zasna* > la. r. *Zosna* (Dyuzgolas draudžė. Drywa 1912 m.), *Жосна* — Rėžytės ap. ežeras TVt : lie. *Žasninkai* > з *Жосникъ* Ко-вен. пов. 1567 m. РИБ XXXIII 717 : *Žaslā* — upė, išteikanti iš Žaslių ežero ir įtekanti iš dešinės į Lomenės upę (plg. SG XIV 836) : la. *Zasa* — keli vietovardžiai BW 31415, 1, LV 108, 112, *Zases* LV 61. Čia pridėra ir Zietelos par. (Slānimo ap. Gař-

dino gub.) sodžiaūs vardas *Zasėčiai*, kurio garsas *z* (garso *ž* vietoje) yra prūsiškas. Zasiėčiai *žqies* vietoje ištaria *zāsīs*. Visur kitur jie taria *ž*, pvz.: *žiba*, *živīs* „žuvis“, *ižnešu* „užnešu“. **Zasetōs* (*Жоцема* || *Зоцема* S 119) upės, rodosi, esama Veliuonos apylinkėje.

Manasis Gudo žemės upių vardų rinkinys, būdamas toli gražu nepilnas, turi 121 upėvardį, kuris kilimo gali būti aistiškas, nes jam yra bendravardžių aisčių giminės žemėse, t. y. Lietuvoje, Latvijoje ir Prūsijoje. Visi šitie vardai, kiek aš galiu spėti iš prienamos man potamologijos mėdžiagos, neturi sau bendravardžių slavėnų žemėje. Visudaugiausia aistiškosios kilmės upių vardų duoda mums Minsko ir Smolensko gubernijos: pirmoji — 41, o antroji — 38 upėvardžius. Gudiškajai Vitebsko gubernijos daliai tenka 22, Gardino — 13 ir Mogiliavo — 7 aistiškosios kilmės upėvardžiai.

Tolimesnėsios upių vardų studijos gali atrasti geroką dalį Gudo žemės upių vardų, mano laikomų kilimo aistiškais, nėsant išimtinai aistiškais, nes gali, mat, pasirodyti, kad jų esama pažįstamų ir slavėnų žemės topografijai. Kad taip gali atsitikti netolimoje ateityje, tuo aš visai neabąjoju. Gali piktumoje iš 121 vardo atsirasti 60, 70 arba net ir visas 100 vardų ne išimtinai aistiškos kilmės, bet ir tuomet, esmi tikras, vis delto liks ben keli neįtariamai del savo aistiškosios kilmės upėvardžiai. Jei iš visų vardų pasirodytų tėsą aistiškos kilmės tiktai *Лычца* ir *Нача*, tai ir jų vienų užtektų įrodyti, kad lietuvių tautės prieš atėjimą Lietuvon gyvėnta Gudo žemėje.

Lietuvių tautos protėvius kitą kartą žilojoje senovėje gyvenus labiau į rytus rodo ne tiktai *Lučesos* ir *Načos* upių vardai, bet ir aistiškosios kilmės mardvių kalbos žodžiai. Kad būtų galėję patekti mardvių kalbon mūsų žodžiai *pántis*, *peĩlis*, *perkūnas*, *sóra*, *šikšnà*, *tūkstantis*, **keřda*- (pr. *en kērdan* „zur Zeit“), **panu* (pr. *panu* „ugnis“), aisčiai turėjo būti kuomet norints mardvių kaimynais. Aisčiai mardviams tegalėjo būti kaimynais, gyvendami į rytus nuo istoriškosios savo tėvynės. Iš upių vardų matyti, kad lietuvių protėvių (áisčių) susidurta su mardvių protėviais Smolensko gubernijoje Sožies upės apylinkėje. Juo į rytus nuo Sožies aisčių vargu be gyventa. To bent nerodo upių vardai.

XXXVI. LIETUVIŲ ĮSIKŪRIMAS ŠIŲ DIENŲ LIETUVOJE¹

[Tauta ir žodis II 1924 1–27]

¹ Šių dienų Lietuva nėra lietuvių tėvynė, nes jie iki VI m. e. amžiui dar tebegyveno į rytus nuo Vilniaus ir Minsko. Tai rodo upių vardų studijos (TŽ I 1–44).

Taipąja ir Latvija nėra buvusi nuo amžių latvių žemė. Joje gyventa senovėje sómų, t. y. lýbių, éstų (igaunių) ir súomių prótėvių. Rodo tai Vldžemės, Tólovos ir Látgalos vietų vardų studijos (TŽ I 377).

Látgalon latviai bus įtraukę vos tik VI–VII m. e. amžiuje iš Vilniaus žemės (TŽ I 388).

Kas do tauta bus senovėje gyvenusi šių dienų Lietuvos žemėje, skaitytojas patirs iš šių mano bruožų.

* * *

1. Lietuvių giminę sudaro šios šakos: lātviai, kuřšiai, žiemgāļai, sēļi, prūsai ir jotvingai arba sūdaī (sūdūviai). Visą tą lietuvių giminę mokslo vyrai vadina bāltais, arba áisčiais.

Áisčių vardą pirmą kartą randame paminėtą I m. e. amžiuje (apie 97 m.) Tacito veikale „Germania“ (cap. 45): dextro Suebici maris litore *Aestiorum* gentes adluuntur.

Tacito áisčiai (lot. *aestii*) bus buvę tie prūsai, kurie mūsų erai prasidedant jau gyveno Svėbų marių pakraščiu nuo Výslos žióčių į šiaurę.

¹ Šis straipsnis spaudai buvo jau prirengtas pernai, t. y. 1922 m. vasario mėn. 21 d. Dabar, t. y. 1923 m. balandžio 6 d., ataduodamas į spaudon, priverstas buvau palikti straipsnį beveik netaisytą ir nepapildytą dėl laiko stokos. Literatūros nurodymuose „Švietimo darbo“ vietoje turėjau padėti „Kalbą ir senovę“. — Pratarmė straipsniui parašyta 1923 m. velykose.

„Frisches Haff'o“ (mare recens Scr. r. Pr. I 60, II 80) lietuviškasis vardas *Aismarės* (iš senėlesnės lyties **Aistmarės*)¹ rodo, kad aisčių gyvena į pietus nuo sėmbų, o į vakarus nuo galindų ir sūdų (sūdūvių).

Po Tacitui aisčių vardą Pavyslyje pažįsta dar senatorius Kasiodoras (523/526 m., Cassiodori senatoris Variae V 2)², Jordanis (apie 552 m., Getica V 36, XXIII 120)³, Einhardas (844 m., Vita Karoli M. 12)⁴, Vulfstanas (apie 900 m.: to *Ėstum*, se *Ėstmere*, *Eastland* Scr. r. Pr. I 733) ir Brėmų Adomas (1070 m., M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont. IV 219)⁵.

Tacitas *aisčių* vardu apima ne vieną pietinę prūsų giminę, bet ir kitas, nes jis, sakydamas (*Aestiorum*) *gentes* (pl.), o ne *gens* (sing.), pažymi tų giminių daugybę. Tacito posakis *Aestiorum gentes* savo turiniu yra tolygus su jo paties posakiais *Sitonum gentes*, *Suionum civitates*, *Lygiorum nomen in plures civitates diffusum*.

2. *Aisčių* vardas, kaip matome, senovėje nešiota pietiečių Vyslos pažiūros ir Paaismario prūsų, kurių pirmųjų susidurta su romėnais. Jų vardu Tacitas vadina ir kitus prūsus, kurių vardo tuomet (apie 97 m. e. metus) Romoje nebūta dar girdėto.

Šimtą metų vėliau rašiusis geografas Ptolemajus (miręs 178 m.) jau sužino kitų dviejų aisčių (t. y. prūsų) tautos giminių vardus, būtent: galindų ir sūdų: ὁπὸ μὲν τοὺς Οὐθενέας Γαλίνδας καὶ Σουδίνους (Ptolemaeus III 5,9).

3. Prūso (la. *prūsis*, pr. *prūsiskai* „prūsiškai“ adv.) vardas į istorijos šaltinius tepatenka vos tik X amžiaus pabaigoje: 999 metų Canaparii Vita S. Adalberti Episcopi cap. 27: ad *Pruzzorum* fines adiret... *Pruzziae* deos et idola; Brunonis Vita S. Adalb. cap. 24:

¹ *Aismares* pažįsta dar ir Vulfstanas apie 900 m.: sen. ang. *Ėstmere*.

² *Hestis* Theodoricus rex... in oceani litoribus constituti.

³ ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii resident, ex diversis nationibus adgregati; post quos ripam Oceani item *Aesti* tenent, pacatum hominum genus omnino V. — Hermanaricus... *Aestorum* quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germani insident... subegit XXIII.

⁴ Sinus quidam ab occidentali oceano orientem versus porrigitur... Hunc multae circum sedent nationes; Dani siquidem ac Sueones, quos Nortmannos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent. At litus australe Sclavi et *Aisti*, et aliae diversae incolunt nationes.

⁵ Descriptio insularum aquilonis Cap. 219, 12: Ad litus australe Sclavi, *Haisti* aliaeque diversae incolunt nationes, inter quas principuae sunt *Wetlabi* qui et *Wilzi* dicuntur. — Brėmų Adomo žinia nurašyta iš Einhardo, todėl jis negali būti laikomas aisčių vardo liudytoju XI amžiui. Adomo *Eastland* IV 224, 17 yra jau igaunių (ėstų) žemė.

Pruzzorum terris; Miracula S. Adalberti martiris: Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis... venit in Sambiam terram... *Prusciae*¹.

4. Kuřšo pamario (Kurisches Haff) gyventojų sėmbų vardas iškilja aikštėn vos tik XI amžiuje.

Pirmasis sėmbus (XIII amžiaus *sambitae* Scr. r. Pr. I 89) mini Brėmų Adomas (1070 m.), kuris rašo:

Birca est oppidum Gothorum, in medio Suevoniae positum, non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sueones habent in culru deorum, Ubsola dicto: in quo loco sinus quidam eius freti, quod Balticum vel barbarum dicitur, ad boream vergens, portum facit barbaris gentibus, quae hoc mare diffusi habitant, optabilem... Ad quam stationem, quia tutissima est in maritimis Suevoniae regionibus, solent omnes Danorum vel Nortmannorum, itaque Sclavorum ac *Semborum* naves, alique Scithiae populi pro diversis commerciorum necessitatibus sollempniter convenire I 62.

3 Illae autem insulae quae Sclavis adiacent, insigniores accepimus esse tres. Quarum... Tertia est illa, quae *Semland* dicitur, contigua Ruzzis et Polanis; hanc inhabitant *Sembi* vel *Pruzzi*, homines humanissimi, qui obviam tendunt his ad auxiliandum, qui periclitantur in mari, vel qui a pyratibus infestantur. Aurum et argentem pro minimo ducunt, pellibus habundant peregrinis, quarum odor letiferum nostro orbi propinavit superbiae venenum. Et illi quidem ut stercora haec habent ad nostram credo dampnationem, qui per fas et nefas ad vestem anhelamus marturinam, quasi ad summam beatitudinem. Itaque pro ancis indumentis, quae nos dicimus faldones, illi offerunt tam preciosos martures. Multa possent dici ex illis populis laudabilia in moribus, si haberent solam fidem Christi, cuius praedicatores immaniter persecuntur. Apud illos martyrio coronatus est illustris Boemiorum episcopus Adalbertus. Usque hodie profecto inter illos, cum cetera omnia sint communia nostris, solis prohibetur accessus lucorum et fontium, quos autumant pollui christianorum accessu. Carnes iumentorum pro cibo sumunt, quorum lacte vel cruore utuntur in potu, ita ut inebriari dicantur. Homines cerulei, facie rubea, et criniti. Praeterea inaccessi paludibus, nullum inter se dominum pati volunt IV 18... inde ad *Semland* provinciam, quam possident *Pruzzi* II 19.

5. Iki 1070 m. prūsų tautės yra patekę istorijon šie nariai: aisčiai (I m. e. amžiuje), galindai ir sūd(in)ai (II amžiuje) arba jotvingai, prūsai (X amžiuje) ir sėmbai (XI amžiuje).

XIII amžiuje tampa pažįstami ir likusieji prūsų tautos nariai (Petri de Dusburg Cronica terrae Prussiae III 3 = Scr. r. Pr. I 51): pamedžiōnys (lot. *Pomesani* iš lenk. **pomedzanie*), pagudžiōnys (lot. *Pogesani* iš lenk. **pogiedzanie*, **pogdzanie* iš senėlesnės

¹ Apie Ibrahim-ibn-Jakubo (X amžiaus) *Brus'us*, kurie, sako, esą prūsai, aš nieko negaliu pasakyti, neturėdamas paties šaltinio.

lyties **pogėdzane*), varmai, natāngai, nadrūviai, skaļviai, bārtai (rus. *борму* Ypat. kron.² 1251 m. p. 813).

6. Istorijos šaltiniai mums rodo, kad dar XIII amžiuje prūsų tautės sodybų eita visu Baltijos pajūriu, nuo Vyslos žiočių net iki Nemuno upės ties Tilže ir Ragaine (Dr. G. Heinrich Beiträge zu den Nationalitäten und Siedlungsverhältnissen von Preussisch-Litauen vor der Kolonisation pas dr. H. Mortensen¹ a „Švietimo darbe“ 1922 m. Nr. 1—2 p. 32).

7. XIII amžiuje (1253 m. dokumento liudijimu)¹ viso Baltijos pajūrio į šiaurę nuo Tilžės ir Ragainės net iki Ragaciemo (į šiaurės rytus nuo Tūkumo) priklausyta kuršių tautai. Vadinas, Klaipėdos žemės (terra Pilsaten) ir viso šiaurės vakariečių (*sēina* „siena“ ir *dūna* „duona“) žemaičių ploto (1253 metų dokumento terra Ceclis ir terra Megowe) dar XIII amžiuje priderėta aisčių giminės tautai kuršiams.

Klaipėdos, Palangos, Skuodo, Telšių, Rietavo (sen. *Rietuvōs*) apylinkėje žemaičių tarp kuršių teįsigalėta vos tik po 1253 metų.

Apie Liepėjos ir Skuodo apylinkės gyventojus kuršius pirmieji pasauliui yra pranešę skandinavėnai. Jų žinios siekia IX amžiaus.

Vita S. Anskarii² aprašo vieną karo žygį, kurį švedai yra atlikę 853 metais į Skuodo apylinkę. Tenai švedams pasisekė paimti tvirtą kuršių pilį, vardu *Apuōlē* (lot. *Apulia*, žem. *Afōlę*).

Brėmų Adomas (1070 m.) štai ką apie kuršius rašo:

Multae sunt insulae in hoc sinu, quas omnes Dani et Sueones habent in sua ditioe, aliquas etiam Sclavi tenent.

...Sunt et aliae interius. quae subiacent imperio Sueonum: quarum vel maxima est illa, quae *Curland* dicitur; iter habet octo dierum; gens crudelissima propter nimium ydolatriae cultum fugitur ab omnibus; aurum ibi plurimum, equi optimi. Divinis, auguribus atque nigromanticis omnes domus plenae sunt (qui etiam vestitu monachico induti sunt). A toto orbe ibi responsa petuntur, maxime ab Hispanis et Grecis. Hanc insulam credimus in vita sancti Ansgarii (cap. 30) *Cori* nominatam, quam tunc Sueones tributo subiecerunt (M. Adami Gesta Hammab. eccl. pont., liber IV, 16, cap. 223).

¹ A. Bielenstein Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache p. 235—254, kurį veikalą žemiau cituoju, sutrumpinęs raidėmis BG.

² Gens quaedam longe posita vocata *Cori*, Sueonum principatui olim subjecta fuerat. Plg. Zeus Die Deutschen² 681, Э. Вольтер Об этнограф. поездке по Литве и Жмуди летом 1887 года. С.-Петербург 1887 p. 29. — Kurisches Haff, kurį Dusburgas (III 210, 278) vadina *Neria Curonensis*, stagnum *Curoniense*, turi vardą nuo kuršių.

Brėmų Adomo žinią apie Kuřšo (Curland) žemės didumą pavirtina ir Dusburgo kronika (Scr. r. Pr. I 51), rodydama pietine Kuřšo siena buvus Nemuną: *Memela* (= *Nemunas*) eciam est fluens aqua, descedens de regno Russie circa castrum et civitatem *M̃emelburgk* (= *Klaipėda*) intrans mare, ipsam Russiam, Lethowiam et *Curoniam* dividens eciam a Prussia.

8. Istorijos šaltinių lotyniškasis kuršių tautos vardas *Cori* || *Curi*, kaip rodo vardo garsai, kilimo yra suomiškas, nes tiktai suomių prokalbėje *Kuřšo* vardas tegalėjo pavirsti lytim **Kurha*.

Toje suomių prokalbės tarmėje, iš kurios ilgainiui išriedėjo lybių tauta, tautovardis **kurha* turėjo pavirsti lytim *kura*, išlikusia iki šiolei lybiškajame Kuřšo žemės varde *Kur-mā* arba *Kur-mō* „Kurland“.

Kuřšo vardas per lybius patenka Skandinavijon ir čia jį įrašo istorijos dokumentuosna sulotyninę (*Curi* || *Cori*).

Iš „Kalbos ir senovės“ (I 209) mes jau žinome, kad su *Kuřšo* vardu lybių protėviams tekta susipažinti dar prieš VI m. e. amžių.

9. Istorijos šaltiniai (BG 102–167) rodo, kad į rytus nuo kuršių žemės, pagal Lielupę ir jos intakus, šių dienų Dúobelės, Baūskės, Tukumo ir dalinaį Šiaulių ir Rygos apskrityse prieš latvių ir lietuvių atsikraustymą gyventa žiemgālių tautės.

Jūrą žiemgāliai bus siekę Sluokos apylinkėje Lielupės žiotyse, kur Indrikis Latvis 1199 metuose savo kronikoje mini prekybos vietovę ir uostą — *portus Semigallorum* IV 6.

Baltijos pajūrio žiemgālių vardą pirmą kartą randame paminėta apie 870 metus kronikoje „*Annales Ryenses*“ (BG 493, *Zeus Die Deutschen*² 547), kurioje skaitome, kad Danijos išeiviai „*totam Pruciam, Semigaliam et terram Carelorum aliasque quam plures terras subjugaverunt sibi*“.

M̃ervaloje (Mervalla, Ytter-Sela socken, Södermanland), pietų Švedijoje, yra rastas X (BG 373) ar XI (R. Steffen *Isländsk och fornsvensk literatur*² 166) amžiaus akmeninis paminklas, ant kurio rūnomis parašyti šie žodžiai:

*Sirtđ lēt raeisa staein þenna at
Svaein sin bónda.
Han oft siglt
til Saeimgala
dýrum knarri*

un *Dónisnaes*, kurie vertime reiškia: „Sigryda pastatydino šį akmenį savo vyrui Sveinui. Jis dažnai nusiirdavo Žiemgalon brangiu laivu aplink Domesnesą“. Domesnesas, kurį

latviai vadina *Kolkas* (suom. *kolkka* „kampas, kertė“) rags, randasi į šiaurę nuo Dūndagos (vok. Dondangen).

Iš Mervalos antrašo patiriame, kad senovės skandinavų turėta su rytinio Baltijos pajūrio gyventojais, mūsų atveju, su žiemgāliais, 5 ne tikrai kruvinų susirėmimų¹, bet ir ramaus pobūdžio prekybiškų santykių.

10. Pirmoji rusų kronika, vadinamoji Nestoro (1056 — 1116 m.), Lietuvos ir Latvijos apylinkėje pažįsta šiuos tautovardžius: *Литва, Зимигола, Кърьс, Лѣтъгола* ir *Лубь*. Tuos pačius vardus atkartoja ir kiek vėliau rašiusieji Latvijos vokiečių ateivių kronikininkai Indrikis Latvis (1208—1225 m.) ir eilėtinės kronikos (Reimchronik) autorius (apie 1290 m.): *Lettones—Littowen, Semigalli—Semegallen, Curo-nes—Kuren, Lethi* (qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3)—*Let-ten, Livones—Liven, Selones—Sēlen*.

Šitame XI—XIII amžiaus tautų sąrašė nauji mums yra: *lietūviai* arba *lietūvininkai, lārviai* (senovėje ir — *lečiai*) arba *latgāliai* (senovėje ir — *letigaliai*), *lībīai* ir *sēlīai*.

Iš šito sąrašo *lībīai* pridera prie suomių giminės, o visos kitos likusios taūtos yra aiščių giminės nariai.

11. Nestoro kronikos tautų sąrašas, kuris tęsąs surašytas vos tik XI-ojo amžiaus pabaigoje (tarp 1093—1095 metų), iš tikrųjų yra daug senesnis nei XI amžius.

Tautovardžių garsai rodo, kad, pavyzdžiui, su *jorvīngais* ir *galīn-dais* rusų turėta susipažinti dar prieš X-ąjį amžių, nes tik tuomet rusų kalboje dar tebebuvo sveiki nosiniai garsai. Vadinasi, IX-ajame amžiuje rusai bus dar tebetarę *jarvęgō* ir *golędb*, iš ko jau apie 950 metus buvo jau taroma *ятвягъ* (dg. *ятвязи*) ir *голядь*.

Vengrų tautos vardas *ungər-* (lot. *Ungaria*) rusų kalboje pavirto lytim *угоричъ* (lenk. *węgrzyn*), dg. *угоре*. XI amžiaus lytis *угоре* „vengrai“ rodo, kad seniau tą vardą rusai yra tarę *ugōre* (*ogōre*). Su vengrais rusai turėjo susipažinti apie IX-ojo amžiaus pabaigą. Pavolgio vengrai naujojoje savo tėvynėje įsikūrę 895—896 metais. VIII amžiuje vengrai dar tebesėdėję į šiaurę nuo Azovo marių Lebedijos žemėje.

¹ Ingvario saga mini vieną karo žygį, kuris buvo atliktas XI amžiuje Žiemgalon (thiódh... er *Seimgaler* heita): Quum cognati, Oenundus et Ingvar, adulti erant, natio quaedam, dicta *Semigalli*, in odium regis Olavi incurrerat, quod per aliquantum tempus tributum non pependerit; itaque rex Olavus Oenundum et Ingvarum cum tribus navibus ad exigendum tributum misit BG 372.

12. Vengrų tautos rusiškasis vardas *уэре* rodo, kad ir aisčių giminės tautovardžiai *ямаэу* (pirmą kartą Nestoro paminėti 983 m.) ir *голядь* (1058 m.) negali būti jaunesni už 895 metus.

Lietuvos ir *Žiemygalos* (*Žiemgalos*) vardo pavirtimas lytimis *Лутѡа* ir *Зумигола*¹ turėjo įvykti dar tuomet, kai rusų protėviai žodžius *луна*, *сила* dar tebeištarydavo *lēpā* „liepa“, *sēlā* „siela“.

Лутѡа ir *Зумигола* turi būti to paties senumo, kaip ir latviškasis ruso vardas *krievs*. Tuomet rusai *križvai* savo vardą bus dar tebetarę *krēva-* (Bg¹⁰ 128, 177), kurio vietoje XI amžiuje buvo jau besakoma *крив(учь)*.

13. Iš to, kad karielai (suom. *karjalaiset*) šiaurės „Dviną“ vadina *Viena*, galime padaryti išvadą, kad dar IX–X amžiuje rusai bus upėvardį *Двина* tebeištarę *Dvēnā*.

- 6 IX amžiuje (apie 862 m.) rusus (slavėnus) istorija jau randa ties Ilmenio ežeru. Tuo pat metu, bent ne vėliau kaip X amžiuje, slavėnai bus pasiekę šiaurės „Dviną“.

Suomių kalbos rusiškosios kilmės bažnytiniai terminai *kuoma* „кыма“ ir *suovatta* „субота“ rodo, kad dar kurį tarpą net ir po krikštui, t. y. po 988 m., garso *ō* (žinoma, ir jo draugo *ē*) šiaurės Slavėnuose dar tebebūta neišvirtusio garsu *ū* (ir *i*). Vadinasi, dar ir po 988 m. šiaurės Slavėnuose tebesakyta *kōmā* ir *mēlu* (suom. *mielu*), kurių vietoje XI amžiuje (apie 1056 m.) jau buvo besakoma *kūmā* „кыма“ ir *mīlō* „мл“.

14. Iš tautų, gyvenusių į šiaurę nuo Nemuno, XII–XIII amžiuje Baltijos jūra tesiekta tikrai kuršių, žiemgalių ir lybių. Lietuvių su latviais ir sėliais tuomet dar nė vienoje vietoje nebūta prie jūros prisistūmusių.

15. Visas Baltijos pajūris nuo Lielupės žiočių net iki užu Salacuos upės žiočių XII–XIII amžiuje tebepridera dar lybiams.

Iš Indrikio Latvio kronikos patiriame, kad lybių žemė (Livonia) buvusi sudėta iš keturių sričių: 1) Livones circa (arba iuxta XI 2) Dunam habitantes IX, kitu vardu — Livones Veinalenses X 6, 2) Thoreida (la. *Turaida*), 3) Metsepole, 4) Ydumaea.

16. Pādauguvio (sen. lyb. Veinala) srityje Indrikis lybių randa Rygoje (Livones Rigenses X 8), Dūolės saloje ties Salaspiliu (Holmenses I 7), Ikšķilėje (Ykeskola I 4 „vok. Uexküll“), Lielvardėje (provincia Lenewardensis XVII 5), Aizkrauklėje (Livones de Ascherade VIII 1).

¹ Priebalsis *z* rodo, kad su *Žiemygalos* (*Žiemgalos*) vardu rusų susipažinta iš latvių arba sėlių.

Padauguvio lybių sritį dariusios šios parapijos: Dauguvės Gryvą (Dünamunde), Ryga, Odažiai (la. Ādaži), Duolė, Ikšķilė, Lielvardē, Aizkrauklē, Ruopaziai (vok. Rodenpois), Suntažiai (vok. Sunzel), Allažiai, Mōlpilis (vok. Lemberg).

Turaidos (Thoreida Heinr. I 10) sritin senovėje ėjusios šios parapijos: Krimulda (su Kizbelės „Kipsal“, Sējos „Zögenhof“, Pabažiu, Jerkilės ir Eikažiu muižėmis), Sigulda, Turaida (su Inciemo, Lédurgos, Igatešiu „vok. Idsel“ muižėmis), Pēterupē.

Metsepolės (lyb. *mōtsā* „giria“ + *puol* „šalis“) sritį sudaro šios parapijos: Pēterupės šiaurinė dalis, Līepupē (vok. Pernigel), Līмбаžiai (vok. Lemsal), Umurga, Aluoja, Salaca (vok. Salis), Mažoji Salaca (vok. Salisburg), Rūjiena, Matyšiai (vok. St. Matthiä), Dikliu (ir Burtnieku?) parapijos dalis.

Šių dienų Strāupės (vok. Roop) parapija su Umurgos parapijos Vainižiu (vok. Wainsel) muiže pridera *Idumos*¹ (*Ydumaea* Heinr.: lyb. *ida* „Nordost, Ost“ + *maa* „žemė“) sričiai.

17. XII a. žiniuose, kaip rodo Indrikio Latvio kronika (BG 74–101), lātviu (*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* X 3) žemės gulėta į šiaurę nuo Dauguvos upės. Latvių žemės tuomet buvę šios sritys: 1) *Lethigalli* circa Ymeram (šiandien Sedos upė) habitantes XI 7, 2) *Lethigalli* de Tholowa XI 7, 3) *Letti* de Autine XVI 3, 4) Rytinė rusų (krievų) pasienio sritis, kuriai Indrikis dar neturi tam tikro vardo.

7 Ymeros srities latviai gyvenę pagal Sedos upę, tekančią į Burtnieku ežerą (sen. lyb. Astijerwi). Ymeros sritis šiaurėje susisiekiama su estų žemės sritimi, Indrikio vadinama *Saccala*.

Tolovos sritis ėjusi abipus Gāujos (vok. Livl. Aa) upės, prasi-dėdama vakaruose nuo Burtnieku ežero net iki Gāujienos (vok. Adsel) ir Gulbenės (vok. Schwanenburg) parapijų sienos rytuose. Nuo Sedos upės į šiaurę Tolova ėjusi net iki estų žemės sričiai, vardu Ugaunia. Tolovos sritį dariusios šios mūsų gadynės parapijos: Trikotā (la. Trikāta), Vālmiera (vok. Wolmar), Burtnieka, Rubenē (vok. Papendorf), Ēvelē (vok. Wohlfahrt), Lugažiai (vok. Luhde), Vākus, Gāujiena (vok. Adsel), Pālsmanis (vok. Palzmar) ir Smiltēnē.

Tolovos sritis, toji mūsų gadynės Latvijos širdis (pietinė Vidžemės dalis), XII amžiuje radosi ant Gāujos krantų, Trikotės ir Vālmieros apylinkėje.

¹ Latvių *Vidzeme*, sako, esanti sulatvėjusi lybių žemės nuošauka *Idu-maa* „rytų, šiaurės rytų žemė“. **Idzeme* žodžio pradžioje priebalsį V- bū-tų gavusi iš *vidaus*. O gal *Vidzeme* (iš **Vidu-zeme*) laikytina *Idumos* ne dukterimi, bet motyna?

Tolovos žemėje, netoli nuo Idumos srities, Indrikis mini dar ir Autinės sritį, kurios šandie ieško Valmieros¹ parapioje.

Rytinę latvių žemės dalį vadina Lātgala. Jos pietinė siena eina Dauguvos upe maždaug nuo tos vietos, kur į ją įteka Persės upė (tarp Aizkrauklės ir Kuoknės). Šiaurinė siena, vakaruose prasidėjusi ties Kėsimis (vok. Wenden), eina rytų linkui maždaug pro Rāuną (vok. Ronenburg) iki Apukālnui (vok. Oppekaln) ir Lai-cenei. Rytų sieną bus dariusi Pliskuvos ir Polocko krievių žemė.

Lātgalos žemę sudaro Gaujos augštupio, Uogrės ir Aiviekstos (vok. Ewst) upių bei jų intakų sritis.

18. Pagal kairiąją Dauguvos kraštą, į pietus nuo Naujinio (vok. Dünaburg) ir Kūoknės (vok. Kokenhusen) miesto, XII–XIII amžiuje gyventa dar vieną tautos, būtent — sėlių.

Sėliams priklausyta visos šių dienų Alūkstos (vok. Illuxt), Naujarygio (vok. Friedrichstadt) ir dalies Zarasų (rus. Новоалександ-повск), Rokiškio ir Utenos apskrities (Bg¹⁰ 1–4).

Kas tokie yra buvę sėliai, galima sužinoti iš manšios „Kalbos ir senovės“ (I 85–88).

19. Sužinoję iš istorijos šaltinių (pvz., BG), kur XIII amžiuje (apie 1250 metus) gyventa kuršių (p. 175–256), žiemgalių (102–167) ir sėlių (168–174), galėsime bent daliai ir lietuvių žemės nutiesti sieną.

Ventos augštupiu apie 1250 metus eita sienos tarp lietuvių ir kuršių tautos, gyvenusios į vakarus nuo lietuvių.

8 Šiaurinė lietuvių tautos siena, skyrusi juos nuo žiemgalių, busėjusi tuomet Mūšos augštupiu (į pietus nuo Žagārės, Joniškio ir Žemio) net iki Lėvenės žiočių.

¹ Prof. P. Šmitas (Ryga, 1923 m. IV. 23 dienos laiške) dėl Autinės rašo: „Jau senasis Hūpelis Autinės ieško Rāunoje, bet ši hipotezė yra atmeta, gal būti, tikrai dėl to, kad tyrėjai iki šiolei nebuvo Raunoje aptikę piliakalnio. Rāunos „Tanyso kaln“, kuris yra vienas didžiųjų Vidžemės piliakalnių, jie nesuprantamu būdu pražiopsojo. Aš laikaisi Hūpelio hipotezės. Valmieros piliakalniai yra permaži ir pertolimi nuo Kėsų. Kėsų sodo Riečutų (Riekstu) kalnelis yra perarti nuo Kėsų (tojo „castrum antiquum“) ir, be to, labai mažas. Jau vien dėl to tenka nukreipti akį į Tanyso kalną, kuris yra didelis ir nuo jo nėra nei pertoli, nei perarti į Kėsis. Iš kronikos žodžių matyti, kad Autinė randasi netoli nuo kelio, kuris eina iš Kėsų į Trikotą, taigi ant anapus (uz ārpus) Raunos ribos. Tolovos „Be-verinā“ P. Abuls dabar randa Vijos kieme (Vijciems). Man rodos, kad Abulo hipotezė yra irgi labiau pagrįsta, negu kitos kurios“.

Lėvuō, Viešintā, Vašuoka, Latuvā (jā 1259 m. dokumentas vadina *Lettowia*) ir Šventōji, nuo Latuvōs žiočių augštynlinkui eidama, XIII amžiuje bus dariusios sieną tarp sėlių ir lietuvių tautos.

Apie lietuvių ir prūsų, lietuvių ir jotvingų sieną gausime pakalbėti šitų mūsų bruožų pabaigoje.

Tiksliai praveisti senąją lietuvių tautos sieną tegalėsime tik tai tuomet, kai ir mes būsime jau pasirašę Lietuvos istoriškąją geografiją, tokią maždaug, kaip kad ir latvių „Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. Von Dr. A. Bielenstein. St. Petersburg, 1892“.

Senajai lietuvių tautos sienai vesti daug mēdžiagos duos lyginamosios vietų vardų studijos. Jos tebus galimos tik tai tuomet, kai mes turėsime susirinkę ir atsispausdinę visus gyvenamųjų ir negyvenamųjų Lietuvos vietų vardus.

20. Kur trūksta mums rašytinių istorijos dokumentų, duodančių mēdžiagos bet kurios tautės senovinėms sodyboms susekti, tenai šandie ima jau naudotis nerašytiniais dokumentais, kuriais eina kiekvienas žemės paviršiaus vietos vardas.

21. Lyginamosios vietų vardų studijos yra jau parodžiusios, kad ne visos žemės, kur šandie gyvena latviai ir lietuviai, esama nuo senų senovės latviškos arba lietuviškos.

Kad visas Latvijos pajūris, nuo Dauguvos Gryvōs (vok. Dūnamünde) iki Ainažių (vok. Hainasch), yra buvęs lėbiškas, mes tatai žinome taipja ir iš rašytinių istorijos dokumentų, kurių trūksta latvių žemės centrui, rytams ir pietums.

22. Žiemgalių žemėje kitą kartą senovėje gyvenus sōmų giminę (lėbius) rodo šie vietų vardai:

1) *Jelgava* „Mintaujā“ (vok. Mitau) = lyb. *jālgab* „Stadt; Mitau“ Thomsen BFB 254;

2) vok. *Wolgund* — dvaro vardas ant Lielupės, į šiaurę nuo Mintaujos BG 272, *Öbelgunde* — į šiaurę nuo Duobelės: sen. lyb. *Sydegunde* Heinr. X 14 vok. „Siggund“, est. *Alistegunde*, *Lopppegunde*, *Normegunde*, *Nurmikunde*, suom. *Satakunta*, *Satagunda* BG 272;

3) *Jumala* — netoli nuo Virčiuvio: lyb. *jumal* „dievas“;

4) *Kaija* — a) į rytus nuo Sen. Aucės, b) prie Iekiavos upės, į šiaurės vakarus nuo D. Iekiavos dvaro (Gr. Ekau): suom. *kaija* (lyb. *kajāgōs*) „žuvėdra“;

5) *Kandava* — tarp Cuodės ir D. Iekiavos (į šiaurę nuo Baūskės): lyb. *kand* „kelmas“ TŽ I 378;

6) vok. *Katze-meg* — į pietus nuo paminėtosios Kandavos = est. **Katse-mägi* „sargybos kalnas“;

7) vok. *Keppur* — į šiaurę nuo Pienavos, o į pietus nuo Džiūkštės (vok. Siuxt) : suom. *käppyrä* „lenktas“;

8) *K'ika* BG 272 : lyb. *kikk* „gaidys“;

9) *Kugre* — a) tarp Švitinio ir Garuozės upės, į šiaurę nuo Sallgalės (vok. Sallgaln), b) prie Švėtės upės, į vakarus nuo N Platuonės: lyb. *kogrōs*, est. *kogr* (suom. *kouri*) „karosas, krėkė“ (tokia žuvis) Thomsen BFB 262;

10) *Luce* — prie Misos upės, į šiaurę nuo D. Iekiavos : lyb. *luts* „vėgėlė“ l. c. 267;

11) *Rūja* BG 272 = rus. (iš suomių kalbos) *Рыя* — Pliusos upės intakas Gdovo apskr. TŽ I 379;

9 12) *Selga* BG 272 : lyb. *sāalga, selga* „nugara“ Thomsen BFB 279;

13) vok. *Tukkmumete* — į šiaurės rytus nuo Mežamuižės (vok. Grenzhof) greta su *Rudmet'u* : la. *Tukums* — senovės kuršių žemės miestas, kurio vardas esąs somiškas;

14) vok. *Umul* — prie Lielupės, į šiaurės vakarus nuo Mintaujos: est. *humal* „apynys“, suom. *Humala-joki* (upės tikrinis vardas);

15) la. *K'ive* — deš. Vilkijos intakas, su kuriuo drauge ji įteka Švėtėn Latvijoje BG 389, 476, Słown. Geogr. IV 117, XIII 476; *Kž-vė* teka ir per lietuvių žemę (Joniškio par., Trūmpaičių apylinkėje): la. *K'iv-malieši* — Vidžemės vietovardis TŽ I 378 || est. *kiwi* „akmuo“.

Senosios Aucės ir Mintaujos apylinkės vietovardis *Lībietus* rodo, kad Žiēmgaloje gyventa ir lybių. Iš muižės vardo *Līvberze* (vok. *Liewen-Behrsen* „lybių arba lyvių Bėrzė“), kurio pirmojoje jalyje randame *līvī* „vok Liewe“, galime padaryti išvadą, kad *Berze* yra gavusi pažyminį *Līv-* dar tuomet, kai visas Bėrzės žemupys tebebuvo lybių (vok. Liewen) rankose.

Kad Līvberzės apylinkėje dar neseniai tebegyventa lybių, rodo šios apylinkės vietų vardai, pvz.: *Kebbe* (vardus rašau vokiškai, nes negalėjau dar patirti latviškosios ištarmės), *Kenke*, *Kicke*, *Koschken* (prie upės = **Koški* = suom. *koski* „kroklys, Wasserfall“), *Kuīwe* || est. *Kuīwa-jōgi* „der Fluss Aa“, *Mekkule* || est. *kūla* „Dorf“, *Öbelgunde* ir *Wolgund* || est. *kond* arba *kund* „Abteilung, Distrikt, Bezirk“ (plg. *jõe-kond* „Flussgebiet“, *kühl-kond* „Kirchspiel“, *woli-kond* „Macht-, Amts-Bezirk“).

23. Iš vietų vardų matyti, kad Kuršo šiaurinėje dalyje tarp kuršių XIII amžiuje gyventa ir lybių, kurių visadaugiausia būta

šiose srityse: Vredecuronia (37% lybių), Windau — 50%, Bandowe — 24%, Bihavelanc — 70% ir Duvzare — 17%.

Senovės sričių vietoje paėmę šių dienų parapijas, rasime, kad apie 1250 metus lybiškosios kilmės vietų vardų yra turėjusios šios parapijos: Tukumas ir Arlava (vok. Erwahlten) po 100%, Varmė 75%, Ventspilė (vok. Windau) 66%, Kūldinga (vok. Goldingen) 50%, Dūnda(n)ga (vok. Donjangen) 34%, Piltenė 28%, Kándava 25%, Valtāičiai (vok. Neuhausen) 20%, Gruobýnas 20%, Embūrē (ištark *émbūrē*; vok. Amboten) 20%. Lybiškosios kilmės vietovardžių Bylenšteinas sako visai neradęs XIII amžiaus dokumentuose Tālsų, Ožputės (žem. Ōž- tvirtapradis; vok. Hasenpot), Dūrbės ir Grafnzdo parapijoms.

24. Vietų vardai rodo, kad ne tik tai Vidžemėje (vok. Lievland), bet ir buvusioje Vitebsko gubernijoje, Naujinio (vok. Dünaburg), Rėzýtės (vok. Rositten, rus. Режица) ir Lūdzos (rus. Люцин) apylinkėje prieš latvių įsikūrimą gyventa sómų.

Somiški yra kilimo šie Lātgalos vietovardžiai:

1) *Pededze* (vok. *Peddetz*) — Aiviekstos (vok. *Ewst*) dešinasis intakas, kurio žemupys daro sieną tarp Ludzos ir Kėsų (vok. Wenden) apskrities (Konverz. vārdn. 775, 1161, BW 3690,2, 30381) = som. **Perjōgi* || est (vok.) *Pedja* — Emajōgi'o upės, tekančios Wirts-jarw'io ežeran, intakas : est. *pādajas, pedajas* „pušis“;

2) *Паузы* — Ludzos ap. kaimas T : *Rāuza* — Pālsos intakas Vāļkaus ap. = *Pyza* — Moskvos upės kairiysis intakas : est. *rōusk*, gen. sing. *rōuza* „kriaužgīžlė, gruodas“ (*rōuzane, rauzane, rauskane* „höckerig gefroren, rauh“);

10 3) *Лаудзаники (Лаудзено)* — Ludzos apskrities kaimas T : *Laūga* — Vidžemės ben kelios vietovės TŽ I 12 = som. *Laugaa* || suom. *Laukaa*, iš kur *Луга* — Petrapilio gub. upė, est. *Lauge* TŽ I 443;

4) *Virauda* — Rėzýtės (Режица) apskrities ežeras ir kaimas = *Вруда* iš senėlesnės lyties *Вьруда* — a) Kuodupio (Кудебь) intakas, kuris įteka Velikaion Pliskuvos apskrityje, b) Lugos dešinasis intakas Jamburgo apskrityje (Petrapilio gub.);

5) *Утроя* — Velikajos kairiysis intakas Ludzos apskrityje ir Pliskuvos gub. = *Втроя* — Narvos dešinasis intakas Petrapilio gubernijoje (M. Vasmer Arch. f. sl. Ph. XXXVIII 88);

6) *Самаголы, Сомогола* — Naujinio (Dünaburg) apskrities kaimas T, jei latgaliečiai ištaria **Sōmagols* (plg. *Sakstagola* gen sing. BW 20935 ir „Drywa“) iš prala. **Sāma-galas* „sómų (la. *sāmu*) galas“;

7) *Перновка* — Zilupio (Синяя) deš. intakas, į rytus nuo Ludzos: lyb. *Pern-jōgi* = la. Liēpupe || est. *pārns* „liepa“ TŽ I 443.

Upių vardai *Virauda* ir *Умроя* negali būti kilimo latviški del savo bendravardžių *В(ь)пыда* ir *В(ь)мроя* geografijos: Петрепилю gubernija nėra buvusi latvių tėvynė. Ir *Rāuza* (*Райзы*) su *Laūga* (iš kur *Laudzenieki*) del jų draugų *Pyza* ir *Лыза* geografijos sykiu su *Virauda* ir **Utraja* (*Умроя*) tenka laikyti kilimo somiškais vardais, nors aš jiems somiškosios etimologijos dar neturiu.

25. Iš to fakto, kad kuršių, žiemgalių ir latvių žemėje yra somiškos kilmės vietovardžių, aš darau išvadą, kad visos paminėtosios taūtos yra atajuonės, atsikrausčiusios iš kitur ir ilgai išstūmusios arba asimilavusios senuosius šitų kraštų gyventojus sōmus.

Sōmų vardu aš čia ketinu pavadinti lybių ir ēstų protėvius, kuriuos bus radę latviai, žiemgaliai ir kuršiai begyvenant dešinaja Dauguvės pakrante, o žemupyje net ir kairiaja.

Suomisais mes vadiname tą tautą, kurią vokiečiai yra praminę *finais* (*Finnen*, Tacito *Fenni*, Ptolomajaus Φίνναι).

Sōmais, kaip rodo latviškasis Ezelio salos vardas *Sāmu sala*, senovėje bus vadinti ne tiktai ēstai (la. *igauñi*), bet, reikia spėti, ir lybiai. Mat, Bėrzės upės lankas, kurios randasi į šiaurę nuo Līvberzės (vok. Lievenbehren) mužės, latviai vadina *Sāmieta* BG 161. Kadangi ta Bėrzė turi pažyminį Līv- „lybių“, tai ir pati *Sāmieta* turėtų būti naujosios *lībietės* atstovė. Vadinas, ir lybių seniau dėvėta sōmų vardas.

1508 m. dokumentas (*Livländische Güterurkunden* II 40 Nr. 66 S. 794) Rāunos (vok. Ronneburg) apylinkėje mini sōmų „pagastą“: *decem bastas in Saam* pagasta sitas.

26. Kuršiai, žiemgaliai ir latviai tose sodybose, kuriose juos randame besėdint apie 1250 metus, yra ateiviai. Atėję čia, jie bus radę visu Dauguvos dešiniuju pakraščiu (žemupyje net abipus Dauguvos) ir abipus Gāujos (livl. Aa) begyvenančius sōmus.

Pirma bus atėję nuo rytų kuršiai, paskui žiemgaliai ir pagalios sėliai ir latviai.

27. Vietų vardų lyginamosios studijos rodo, kad lietuvių atsikraustyta dabartinė tėvynė paskui sėlius ir latvius.

11 Lietuviai, būdami iš užpakalio stumiami kitų tautų (slavėnų), priversti buvo trauktis iš senųjų savo sodybų į vakarus prie Baltijos jūros.

Kadangi nemaži dabartinės Lietuvos plótai jau buvo užimti prieš lietuvių atvykimą seniau čia atsidanginusių kuršių, sėlių, iotvingų ir skalvių, tai lietuviai, slavėnų iš užpakalio stumiami, priversti buvo varu įsibrauti į senėliau įsikūrusių tautų žemę.

28. Stráipsnyje „Zarasai (Ežerėnai) ir jų įkūrėjai sėliai“ (Bg¹⁰ 1–4) esmi jau įrodę vietų vardais, kad Laukesės, Gryvės (Subačiaus—Alūkstės apskr.), Zarasų, Antazavės, Sialako ir Čedasų apylinkėje prieš lietuvių atėjimą gyventa sėlių.

Vietų vardai *Zadúojas*, *Zálvas*, *Čičirys* (ežerai), *Čedasai* ir *Zarasai* (miestai), *Lúodis* ir *Lúodykštis* (Sialako ežerai) kilimo yra sėliški. Sėliškas turi būti ir Jūžintų par. sodžiaus vardas *Čivyliai*, kurio nėra galima atskirti nuo jo giminaičio *Kivyliai* — 1) Pašvitinio par., 2) Akmenės par., 3) Skuodo par., 4) Vainuto par. (Sařtininkų vls.) kaimų (dvarų).

Čivylų vardas, kuris sėlių kalboje kilęs yra iš senėlesnės lyties *Kivyliai*, rodo, kad dar ne persena tarp lietuvių ilgai gyventa sėlių net į rytus nuo Dusetų, o į pietus nuo Rokiškio.

Šimonių girioje esąs ežeras, vardu *Užinas*, kuris dėl *z* turi būti kilimo sėliškas vardas. *Užino* vardas rodo, kad ir į pietus nuo Kupiškio, o į rytus nuo Viešintų, dar nesena tebegyventa tarp lietuvių pirmųjų šio krašto gyventojų sėlių liekanų.

29. Alūkstės apskrities lietuviškojo pasienio vietų vardai su garsais *Z-* ir *Č-* rodo, kad, lietuviams jau išbrovus sėlių žemėn, ilgai dar tarp lietuvių gyventa nesuasimilėjusių sėlių.

Kiti vietų vardai, norint jie kilimo yra sėliški, turi *Ž-* ir *K-* kaip ir tikrieji lietuviški. Šios rūšies vardai, žinoma, yra senesni už anuos. Su pastaraisiais vietovardžiais lietuviai bus susipažinę dar tuomet, kai pačių sėlių kalboje dar tebebuvo vėlybesnėsios galdnės garsų *z* ir *c* vietoje, kaip ir lietuvių kalboje, garsai *ž* ir *k* (minkštieji).

Laukesės paupiuose bus pradėję lietuviai kurtis dar tuo metu, kai patys sėliai upėvardį *Laucesa* (arba naujoviškai *Laucese* — kai riasis Dauguvės intakas Naujarygio — vok. Friedrichstadt — apskrityje) tebeįstardavo *Laukesa*. Laukesės žiotys atstu nuo Laucesos žiočių per 115 varstų. Gryviškės Laukesės sėlių dalis, įsikūrus čia lietuviams, priversta buvo ištraukti kitur.

Laucesos vardas rodo, kad Zarasų, Laucesos ir Gryvės sėlių, gyvenusių prieš lietuvių atėjimą pagal Laukesės upę, rasta sau nauja gyvenama vieta Naujarygio apskrityje Sunoksties (la. Sunākstis) miestelio apylinkėje.

Alūkstės apskrities vietovardis *Kekliškis*¹ rodo buvus lietuvių atėjimo metu šio krašto sėlių kalboje vietos vardą *Keklys*, kurio nere-

¹ Esą trys *Kekliškiai*: a) Dvieto; b) Šventmūžės ir c) Paupinės (vok. Steinsensee) valsčiuose.

12 kėtų skirti nuo XIII amžiaus Kuršo srities (terra) vardo *Ceklis* (lot. *Cecelis*). Kadangi *Keklio* vardo nėra tikrosios Lietuvos topografijoje¹, tai ir *Kekliškio* dėl to negalima laikyti atsineštiniu lietuvių vardu. *Kekliškio* varde atsineštinė tėra viena tikrai priesaga *-iškis*, su kuria vietoms vardų šandie latviai nesidaro. XIII amžiaus dokumantai rodo, kad *-iškie* vietovardžiuose būta svetimo ne tikai latviams, bet ir sėliams, žiemgaliams ir kuršiams.

Kad šandie latviai tikrosios Latvijos vietų varduose nepažįsta *-iškie*, tai tą man Rygoje yra tvirtinę 1921 m. sausyje profesoriai Jonas Endzelynas, Petras Šmitas ir docentas Ernestas Blesė.

30. Sėlių žemė šandie sėte yra nusėta *-iškie* galūnės vietovardžiais. Visadaugiausia jų turi Alūkstos apskritis.

Žemiau įdedu plokštelę (Tabelle), iš kurios matyti, kiek kuriame valsčiuje iš visų kitų vietovardžių turi galūnę *-iški*. Plokštelei medžiagą imu iš „Землевание в Курляндской губернии. Материалы по статистике земельной собственности и арендные цены. Под редакцией секретаря комитета Н. М. Степанова. Митава. Издание Курляндского Губернского Статистического Комитета. 1912. IV + 397. 8°“.

Alūkstos apskritis

Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	<i>-iškių</i> skaičius	<i>-iškių</i> % (nuo lūmės)
Skrudėlynė	62	34	54,8
* Demėnas	67	35	52,2
Pa-uplėnė (Steinsee)	44	16	36,4
* Ežerė (Боровка)	55	19	34,5
* Kurčiumas	130	42	32,3
Kalkuonė	148	46	30,8
Bebrinė	112	32	28,6
* Solanojus	154	39	25,3
Pilkalnis	79	20	25,3
* Pruodas	116	27	23,3
Dvičtas	42	9	21,4
* Bornas	72	15	20,8
Šveitmuizė	63	10	15,9
Lašai	100	14	14,0
Rubinaī	41	4	9,7
Gāršvinė	36	2	5,5
Suseja	72	1	1,4

* Tiems vietų vardams, kurių neesmi patyręs tikrosios iš-tarmės ir rašybos, pridėjau po žvaigždėlę.

¹ *Keklys* — Iesios upės intakas (Veiverių, Mauručių apylinkėje) — įotvingų (sūlių) žemėn be nebus tik atsineštas išeivių ir sėlių žemės? O gal senovės kuršiai bus čia *Kekli* palikę? Juk prieš sėlių atėjimą Alūkstos *Kek-*

Naujarygio apskritis

Valsčiaus vardas	Bendrasis victovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
*Panemūnis (Memelhof) . .	82	5	6,1
Nėretos (Nerft)	147	2	1,4
Susejā (Susseihof)	51	2	3,9
Alksniamuižė (Ellern)	61	0	0
Zasa (Weesen)	69	2	2,9
Biržai (Buschhof)	278	1	0,4

31. Vietų vardai su *-iškais* rodo, kad Alūkstos apskrityje lietuvių gyventa (gal, dar ir tebegyvena?) visu Padauguviu net iki Egluonės upės žiočių ties Dūonuvos (la. ryt. *Dūnava* „Podunaj“) miesteliu. Šito žemės ploto lietuvių tūrsumo gyventa į rytus nuo Kauno – Naujinio plento.

Naujarygio apskrityje lietuvių niekur nesiekta Dauguvos. Vietų vardų liudijimu, būta čia lietuvių labai nedaug (0,4–6,1%).

32. Tai tokių žinių teikia mums vietų vardai! Kągi šiuo reikalu sako šalies žinovai?

Iš A. Bylenšteino (BG 6) surinktų žinių matyti, kad Alūkstos apskrities šiaurinėje dalyje lietuvių dar tebegyvenama Gāršvinės (vok. Gahrssen) ir Bāltmuižės apylinkėje. Dauguma šitų gyventojų esanti katalikai. Liuterių – mažuma, kuri esanti priskirta prie Subāčiaus parapijos. Dar nesenai būdavę atsitikimų, kad šio krašto sėniai, eidami pas savo pastorių, drauge su savim vesdavęsi ir vertėją, kad galėtų susikalbėti su dvasiškuoju tėvu. Vidurinė ir jaunoji karta jau mokanti latviškai, bet namie (in den Familien) dar ir šandie tebekalbanti lietuviškai.

Nuo Baltmuižės (Baltensee) dvaro į rytus daug kur dar tebekalba lietuviškai. Tie lietuviai esą katalikai nuo ātreformatės (Gegenreformation) dienų.

Šių dvarų apylinkėje dar tebėsa lietuvių:

Schödern ¹	Ilsensee	Lautzen	Bāchhof
Rautensee	Lautzensee	Kriwinischek	Feldhof

Šio apylinkėje turėjo kurį laiką tarpą gyventi kuršiai. Sėlių ištumtieji iš čia kuršiai turėjo nusikraustyti Telšių padangėn, kurion bus nusinešę ir senąjį Paalūkstės *Keklio* (XIII amž. *Ceklis*) vardą. Lietuviškosios Sūdovos (jorvingų žemės) *Keklį* galime pripažinti kuršių tautos palaiku. Jei visa tai pasirodytų tikra tiesa, tai tuomet mes tikrai žinotume, kad žemės plotas tarp Alūkstos (šiaurėje) ir Kauno su Veiveriais (pietuse) prieš sėlių atėjimą iš rytų bus buvęs kuršių gyvenamas. *Korektūros prierasas.*

¹ Dvarų vardus rašau vokiškai, nes nei lietuviškųjų, nei latviškųjų vardų neesmi dar susekęs.

Grendsen	Meddum	Kurzum	Belmont
Steinensee ¹	Kalkunen ²	Demmen	Ilgén.

Medinõs (Meddum) dvaro lietuviai, kurie šiandis yra katalikai, dar 1787 metuose buvę liuteriai, Vilkāmiesčio (vok. Egipten, tuoju už Zarasų) kirkės parapijonys. Kadangi sunku esą įtikėti, kad Liuterio tikybos lietuviai būtų atkilę iš Lietuvos, tai juos dėl to reikia laikyti senovės gadynės vietiniais gyventojais.

Kad Alūkstos apylinkė, kuri šiandis yra katalikiška, XVI amžiuje buvusi evangeliška, drauge su kitais šaltiniais liudijąs ir jezavitas Possevin'as, kuris savo Vidžemės (nach Livland) kelionės aprašyme
14 nusiskundžiąs, jog jis Kuršo augštajame gale (im Kurischen Oberlande), skersai ir išilgai pervažiavęs, niekur neužtikęs nė vieno kataliko.

Alūkstos apskrities latviai, kurie gyvena įmišę tarpu lietuvių, Bielenstein'o nuomone, nėra senieji vietos gyventojai sėliai. Alūkstos padangės latviai esą vėlyvi ateiviai, dvarininkų čionai teatgabenti vos tik po 1850 metų. Daugiausia ateivių šitai sėlių žemės sričiai esanti davusi Naujarygio apskrities rytinė dalis (Sece, Sunokstis, Šaūkas, Alksniamuižė, Nėretos, Biržai „Buschhof“, Dugnója „Dubena“). Esą ateivių net iš Žiėmgalos (Iekiava, Misa „Misshof“, Lamberto muižė, Garuožė, Rundolė, Jaunpilis „Neuenburg“, Dūros, Uoktė) ir Vidžemės.

Bylenšteinas duoda net sąrašą dvarų, kuriame pažymi latvių ateivių senąją tėviškę, iš kurios yra atkilę sėlių žemėn. Štai tasai sąrašas:

Latviai nuo Biržų (Buschhof):

Hohenberg³, Steinberg, Schödern.

Latviai iš Vidžemės:

Alt-Grünwald, Neu-Grünwald, Charlottenberg, Rautensee.

Latviai nuo Šauko ir Alksniamuižės:

Steinensee, Lautzensee.

Latviai nuo Šauko:

Egipten (Pastorat), Demmen, Bächhof, Feldhof, Ilgen, Schönberg, Brunnen.

¹ Lietuviai, sako, vadiną *Pa-upina*.

² Lietuviškai *Kálkuonė*.

³ Dvarų vardus rašau vokiškai, nes lietuviškųjų dar neesmi sužinojęs.

Naujarygio apskrityje Bylenšteinas (BG 6) randa lietuvių (liu-
rierių) Ilžės (Ilsenberg) ir Neretų (Nerft) apylinkėje.

Čedasų, Ilžės ir Neretų apylinkės sėlių žemėje lietuvių įsikurta
dar tuomet, kai pačių sėlių kalboje *ž* ir *š* nebuvo dar pavirtę garsais
z ir *s*. Naujarygio apskrities vietovardžius *Sauka*, *Apšėrde* ir *Ilze*
čedasiškai šandie ištarią *Šaũkas*, *Apšėrdė* ir *Ilžė* (Bg¹⁰ 1).

Taigi, vietų vardų lyginamosios studijos rodo, kad Pādauguvio,
Susejės, Nemunėlio paupio ir Šventosios augštupio lietuvių gyve-
nama svetimoje žemėje. Prieš lietuvių atėjimą visame šitame žemės
pote yra gyvenę sėliai. Vienur senieji gyventojai sėliai tapo lie-
tuvių visai išstumti, kitur asimiluoti, trečior ilgai dar turėjo gyventi
samišriui su lietuviais.

33. Augščiau esame jau matę, kad lietuvių, persistūmus per sė-
lius, būta net prie Dauguvės upės prieita ties Krósluvos, Naujinio
(Dūnaburg) ir Nycgalos miestais. Priėjus Daūguvą, prie jos lietuvių
nesustota, bet persimesta jų ir dešinajan upės šónan, ką rodo
Lātgalos (buvusios Vitebsko gubernijos) vietų vardai.

Ir anapus Dauguvos, t. y. Latgaloje, pasirodo esama devynių
galybių su priesaga *-išk-* vietovardžių, kurių, reikia pastebėti, tikrieji
latviai nepažįsta.

Kiek populiari yra priesaga *-išk-* Lātgalos vietų vardyne, gali
parodyti ši plokštelė.

15

Dinabarko (Naujinio) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	<i>-iškių</i> skaičius	<i>-iškių</i> % (nuošimtis)
1	Малиновка*	137	35	25,5
2	Изабелино	162	36	22,2
3	Kāļupis (Колупь)	159	23	14,5
4	Asūnė	114	16	14,0
5	Lyksnā	122	14	11,4
6	Krósluva	214	22	10,3
7	Jósmuižė	257	26	10,1
8	Капино	210	21	10,0
9	Ужвалда	183	15	8,2
10	Вышкн	236	14	5,9
11	Vārkuva	172	6	3,5
12	Preilīai	215	8	3,7
13	Dagda	133	4	3,0
14	Krýžbarkas	279	0	
15	Lyvónai	200	0	
16	Ungurmuižė	215	0	

* Tuos tiktaĩ valsčių vardus terašau rusiškai, kurių man
nėra dar žinomas latviškasis vardas.

Rėzýtės (Режица) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Солуіоны	155	20	12,9
2	Ciskodas	45	5	11,1
3	Uozuolmuiža	55	3	5,4
4	Andrupnė	169	6	3,6
5	Kaunota	195	6	3,0
6	Sekstagal(a)s	83	2	2,4
7	Viliónai	87	2	2,3
8	Вайводовская	134	2	1,5
9	Розенмуйжа	198	3	1,5
10	Розентово	137	2	1,5
11	Стернянская	140	2	1,4
12	Varakliónai	120	1	0,8
13	Борховская	111	—	
14	Быково	47	—	
15	Голяны	112	—	
16	Driscnai	124	—	
17	Кульневская	163	—	
18	Макашанская	177	—	
19	Ружинская	59	—	

16

Drisos apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Пустынь	117	10	8,5
2	Придруйск	47	2	4,2
3	Сарьянское	98	1	1,0
4	Сушковское	162	1	0,6

Ludzos (Людзин) apskritis

	Valsčiaus vardas	Bendrasis vietovardžių skaičius	-iškių skaičius	-iškių % (nuošimtis)
1	Истра	101	3	3,0
2	Рунданы	74	2	2,7
3	Эверсмуйжа	127	1	0,8
4	Балтинова	616	4	0,6

Plokštelėms mēdžiaga paimta iš „Список населенных мест Витебской губернии. Издание Витебского Губернского Статистического Комитета и Губернской Типо-Литографии. Под редакцией члена-секретаря Губернского Статистического Комитета А. П. Сапунова. Витебск 1906“.

34. Vietų vardai su priesaga *-isk-*, kurių pilnà yra pietų rytinė dalis Latgalos, rodo, kad senovėje lietuvių, priešus jiems Dauguvą, prie jos nesustota, bet iš tikrųjų pėreita per Dauguvą ir ilgām įsikurta Latgaloje. Tam vietų vardų liudijimui pritaria ir kiti šaltiniai.

Latgaloje dar ir šandie tebegyvena lietuvių Dinabarko (BG 459) apskrities 7 kaimuose (Krósluvos par.) ir Rėzýtės (BG 13) 9 kaimuose (Ciskodo par.).

Dinabarko apskrities lietuvių mini pastorius P. Einhorn'as 1649 metų rašte „Beschreibung der lettischen Nation“ (Scr. r. Liv. II 578 = BG 390).

Kad XIII amžiuje lietuvių jau gyventa ant dešinojo Dauguvos kranto, rodo senasis (1259—61 m.) Dinabarko vardas *Nowenene* (BG 101, 172, 434), kuriam Lietuvos rusiškai rašytuose aktuose atliepia lytis *Навинь*, t. y. *Nauiñnis*¹. Vadinasi, dar prieš 1277 metus, kuriais vokiečiai yra įkūrę savo *Duneburg'a* (Reimchr. 8180, 8211) ant dešinojo Dauguvos kranto, ties šios dienos Jėzupava (Jozefowo), per dvi myli nuo dabartinio Dinabarko (važiuojant prieš vandenį), jau lietuviai bus gyvenę anapus Dauguvos ir turėję atsigynimo reikalui tvirtą pilį prie Dauguvos, vardu *Nauiñnis*.

17 Naujiñniui vardą tegalėjo praminti vieni tiktai lietuviai ateiviai, nes latviai būdvardžio *naūjas* neturi. Jei senąją Dauguvos pilį (Dūnaburg) būtų pastatę dešinojo Dauguvos kranto latviai, tai ją būtų praminę **Jauniniu*. Tuomet ir dokumente būtų įrašę **Jowenene*, o ne *Nowenene*.

35. Ciskodo parapijos lietuviai, pas kuriuos esmi aš drauge su prof. E. Volteriu viešėjęs 1911 metuose (spalio 22—24 d.), nėra naujosios gdynės ateiviai. Jie apie savo atėjimą iš užu Dauguvos šandie nebeturi jokių padavų.

Ciskodiškių lietuvių žodžiai *lykstē* „lingė“ ir *cýrulis* „vieversys“ rodo, kad lietūvnykų (jie taip save vadina; vietiniai latviai ištaria *l'itauññki*) čia įsikurta dar tuomet, kai Ciskodo apylinkės latviai šian-

¹ *Nauiñni* lotyniškai vadino *Novum castrum*: ante *Novum castrum* Letwinorum ultra Duneborch 1376 m. Scr. r. Pr. II 111.

dienykščius žodžius *l'eikšče* ir *čėirul's* dar tebeištardavo *likste* ir *čėirulis*.

Kada Latgalos šnektose yra atsiradęs dvibalsis *ei* iš *i*, sunku kas tikra pasakyti. Tiek tiktai težinome, kad XIII amžiaus dokumentai dar teberašė *i* (*Nitczęsgale* 1254 m. = šiandie *N'eicgols*, *Lixna* 1230 m. = šiandie *L'eiksna*) tenai, kur jau 1753 metuose buvo *ei* (VChr I 144).

Ciskodo lietūvininkų šnektą bevėik niekuo nesiskiria nuo Gryvės, Kálkuonės (Kalkuhnen) ir Laukesės apylinkės šnektos. Jie sako: *cià* „čia“, *svēcias* „svečias“, *marciās* „marčios“ (gen. sing.), bet *marti*, *tikras*. Rašomosios kalbos balsį *o* visuomet atstoja *ā*: *lābas* „lóbas, la. leja“, *tvārā* „tvora“, pirties *krāsniš* „krósnis“. Be to, jie sako: *dungūs* „dangus“, *pinkeli* „penkeri“, *ūžalas* (skiemėnis ža balsis *a* paliko man neaiškus: trumpas ar pusilgis?) „ąžuolas“, *trūšās* mėžia „trąšas“, *didely mėškū* „didele mešką“ (acc. sing.), *dēšara* „dešra“ (*ša* iš *še*), *kūlājei* „kūlėjai“, *pāžamiu skraidā* „pažemiu skraido“, *skrāgždē* „skrėgždė (Ds), kregždė“, *dēvē* „davė“...

„Švietimo darbe“ (1921 m. Nr. 11–12 p. 133) aš, pasitikėjęs savo atmintimi, buvau paskėlbęs visuomenei, kad Rėzeknę (la. *Rēzekne* arba *Rēsne*) Ciskodo lietuviai vadiną † *Ražytė*. Čia aš nenoromis esmi pamclavęs. Mano užrašų knygelėse (1911 m. X. 22) aiškiai stovi įrašyta: *ējā in Razytī*; *Rezykē* (jaunesniojo brolio ištariimu) arba *Rezyfē* (vyresniojo brolio ištariimu; del galinio *ē* pasakyta, kad jis esąs platus, artimas garsui *a*); *važūosu in Razytī*. Ciskodo šnektos lyčiai rašomojoje kalboje turėtų atliepti lytis *Rėzytė* (del *Rėz-* plg. la. *Rēzekne*). Ciskodo šnektose ilgieji, neturėdami kirčio, rodosi, tapo pusilgiai. Bet mano ausis nėra visuomet ir visur nugirdusi balsių pusilgumo. *Rėzytės* (vietos šnektą ištariant *Rėzifē* arba *Rāzifē* || *Rāzifē* su *ē*, *ā*, *ā* pusilgiais) varde balsio *ē* pusilgumo mano ausis del trumpo viešėjimo nėra nugirdusi. Taipia mano ausis, del laiko trumpumo nespėjusi dar apsiprasti su ciskodiškių šnektos fonetika, anuomet dar negalėjo atskirti, ar nekirčiuotieji šių žodžių balsiai yra trumpi ar pusilgiai: *ūžalas* „ąžuolas“, *rešutynas* „riešutynas“, *stajākai* „stojōkai“, *tūla* (randu parašyta ir: *tūlā*, *tūlē* = Ciskodo latvių *tūl'e* „tuolė“) *kārvē* „be ragų“, *d'enýkas* „dieniņkas (tvārtas)“, *nekācia* „niekōčia (gelda)“.

Žodžių *Rėzytė*, *cýrulis* ir *lykstē* didelį senumą rodo jų priegaidė ir kirtis. Iš šių žodžių pasirodo, kad lietuvių įsikūrimo gadynėje Latga-

¹ Šiaurės rytų augštaičiai sako *devē* „davė“ dar ir Biržyse, Tverėčiuje.

los latviai dar tebēra turēję tą pačią kirčio vietā, kaip ir lietuvių kalba. Vadinas, tuomet latvių dar tebetaryta *Rēzīte* (tašku pažymiu kirčių) ir *lĥstē*. Priegaidžių (intonationes) tuomet tebebūta ir latvių, ir lietuvių kalboje vienodų: *cýrulis* || la. *cīrulis*, *lýkstī* || la. *lĥsti* (Bg¹⁰ 254).

36. Iš *Rēzytės* vardo matyti, kad ciskodiškių lietūvininkų naujojoje tėvynėje įsikurta dar tuomet, kai patys latviai savo miestą tebevadino upės vardu: *Rēzītes upe* || *Rēzītes pils*. Vokiškasis *Rēzytės* pilies vardas *Rositten* rodo, kad XIII amžiaus pabaigoje (vokiečiai pasistatę pilį Rēzytėje 1285 m.) pilis, kaip ir upė, dar tebevadinta *Rēzīte*. Šiandienykštis latviškasis pilies vardas *Rēzekne* (sutrumpintai — *Rēsne*) kilęs yra iš senėlesnės lyties *Rēzīt-ine* || *-ene* (sc. *pils*), kuri yra būdvardis iš upės vardo *Rēzīte*. Kada Latgaloje *Rēzītės* vietoje pradėta vartoti lytis *Rēzītīlene* (iš čia šandie *Rēzekne* ir *Rēsne*), šandie aš, neturėdamas Latgalos istorijos šaltinių, dar negaliu pasakyti nieko tikro.

Su *Rēzytės* vardu lietūvininkai turėjo susipažinti dar prieš ilgojo ir pavirtimą dvibalsiu *ei*. Kad lietūvininkai būtų atsikraustę Rēzeknės apylinkėn vos tikrai apie 1753 metus¹ (VChr 144—151), tai Rēzeknę jie šandie bevardintų **Rēzēitē* arba **Rēzeitē*.

Aš linkęs esmi manyti, kad *Rēzytės* vardas nėra nei kiek jaunesnis už Latgalos lietūvininkų Dauguvos pilį *Naujīnī*, kurį jau mini 1261 (1259) metų dokumentas.

Kad lietūvininkų prieš 1200 metus jau būta įsikūrusių Latgaloje Naujinio ir Rēzytės apylinkėje, rodo dar ir *Kēsų* (vard. *Kēsys* = la. *Cēsis* „vok. Wenden“) vardas Bg¹⁰ 271.

37. Naugardo ir Pliskuvės (Псков, sen. Пльсковъ, iš kur la. *Plis-kava*) žemės istorijos faktai verčia mus manyti, kad Naujinio ir Rēzytės apylinkėje jau XII amžiuje gyventa lietūvininkų (iš čia Naugardo kronikos vardas *Литовъникъ* „Litauer“: Домантъ же рече... Лоукъ Литовнику 1266 г. Новгород. 4 лет. стр. 235, Пет-

¹ Balsis *ū* bus pavirtęs dvibalsiu Naujinio apylinkėje dar prieš 1519 metus, kas matyti iš vietovardžio *Sounaklis* (la. *sūneklis*) „samanynas, mit Moos bewachsene Stelle“: cyn gebrochte, genometh de *Sownakell* (Livländ. Güterurk. II 174 Nr. 308). Tą patį *Sounaklī* prieš 40—50 metų rēzytiškai ir naujiniškai latviai dar tebeįstarydavę *Sūnaklis*; in dat *Sunakelen* bröck 1478 m. l. c. I 488 Nr. 528. Garso *ū* išvirtimas dvibalsiu eina greta su ilgojo *ī* išvirtimu dvibalsiu. Todel *Sounaklis* duoda mums teisę ir *Rēzytės* išvirtimą Latgalos šnektose lytim *Rēzeite* laikyti ne jaunesne už 1519 metus. *Kor. prieraišas*.

поград 1915; Олгердъ... с братомъ своимъ Кестоутемъ и с мужи своими *Литовники* 1342 г. I. с. стр. 272), iš kur jų bevėik kasmet užpuldinėta pliskuvėnų ir naugardėnų žemė.

Štai ką rašo apie lietuvių užpuolius 1-oji Naugardo kronika¹:

1198 metai: преставистася у Ярослава сына 2. Изяславъ бѣше посаженъ на Лукахъ княжити и отъ Литвы оплечье Новугороду².

19 1200 metai: Ловоть възяша Литва и до Налюця...; и гнашася новгородцы по нихъ и до Църнянь и бишася съ ними.

1210 m.: Новгородцы угонивъше Литву въ Ходынищихъ избиша.

1213 m.: Изъехаша Литва безбожная Пльсковъ и пожгоша.

1217 m.: Воеваша Литва на Шелонѣ.

1223 m.: Воеваша Литва около Торопця; и гонися по нихъ Ярославъ съ новгородци до Въсвята.

1224 m.: Выѣха Федоръ посадникъ съ рушаны и бися съ Литвою.

1225 m.: Придоша Литва, повоеваша около Торожку бѣжисла, и не догоняша Тържку за 3 вѣрсты; бѣше бо ихъ 7000...; и Торопыцкую волость всю поимаша... Они же дошедъше Русы, възспятишася. Князь же Ярославъ съгони е на Въсвятѣ.

1229 m.: придоша Литва и воеваше Любне и Мореву и Серегеръ.

1234 m.: Изгониша Литва Русу оли до търгу, и сташа рушане... и отступиша на Клинь... князь же... постиже я на Дубровнѣ на селищи въ Торопычской волости, и ту ся би съ... Литвою.

1245 m.: Воеваша Литва около Торжку и Бѣжици... Погониша по нихъ... со тѣфѣричи и дмитровци... и биша я подъ Торопчемъ. И княжици ихъ въбѣгоша въ Торопецъ³... Князь погонися по нихъ съ своимъ дворомъ, и би я подъ Зижьчемъ... И срѣте иную рать у Въсвята.

Nuo antrosios pusės XIII amžiaus 1-oji Naugardo kronika nustoja minėjusi lietuvių užpuolius ant Naugardo žemės pietinių sričių,

¹ Naugardo kronikos citatos paimtos iš A. Sobolevskio straipsnio „Где жила Литва“ — Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Petersbourg. 1911. p.1051 — 1054.

² Šita žinėlė rodo, kad dar prieš 1198 m. lietuvių užpuolimų būta paprastos gyvenimo apraiškos Naugardo žemei.

³ Čia Sobolevski's deda pastabą: „Очевидно, в это время Тороп'ец принадлежал Литве“.

nuo vakarų iki rytų (net iki Toržko ir Biežicų), ant Toropčiaus ir Pliskuvos.

38. Tie lietuviai (Литва), kurių užpuolius randame aprašytus Naugardo kronikoje, turėjo gyventi XII–XIII amžiuje anapus Dauguvos upės, t. y. Latgalos latvių žemėje.

Nuo Vilniaus anuomet lietuviai vargu būtų galėję pasiekti Naugardo ir Pliskuvos žemę, nes ji nuo Vilniaus buvo atskirta Polocko kunigaikštijos, kurioje gyveno kriėvai (кривичи). Per Latgalą vilniečiams lietuviams eiti Naugardo ir Pliskuvos žemėn būtų neleidę latviai, jei dar tuomet Latgalos pietų rytinė dalis nebūtų buvusi lietuvių rankose.

Aš manau, kad tie XII–XIII amžiaus lietuvių karo žygiai, kuriuos mums piešia Naugardo kronika, yra atlikti ne Vilniaus, bet Latgalos lietuvininkų nuo Rėzytės ir Naujinio pilies.

39. Latgalos lietuvininkų užpuoliai ant Naugardo žemės turėjo paliauti nuo antrosios pusės XIII amžiaus, nes tuo metu pačiai Latgalai buvo lemta patekti kito viešpaties rankon, būtent — vokiečių ordino.

Įsigalėję vokiečiai Latgaloje vieną po kitos stato pilį : Kržžbarką (Kreuzburg) 1231 m., Dinabarką 1277 m. ir Rėzytę 1285 m.

Tvirta koja vokiečiams atsistojus Latgaloje, turėjo ateiti galas ir Latgalos lietuvininkų karo žygiams.

40. Iš Naugardo kronikos matyti, kad rusai, vydami lietuvininkus iš savo šalies, nėra toliau į pietus nusiviję, kaip tik iki Usviato miestui (с.г. Вѣвятъ, Vitebsko gub. Veližo apskr.). Ir šitas faktas rodo, kad lietuvininkų būta stipriai įsikūrusių ne tiktai Latgaloje, bet ir artimoje krievų žemėje¹, kurioje jie laikę yra tvirtą pilį (Вѣвятъ), ginančią kelią į Latgalos Lietuvą.

41. Palikę Latgalos lietuvių, dar kartą sugrįžkime prie sėlių žemės lietuvininkų.

Kur sėlių žemėje gyventa lietuvių, mes tai jau žinome iš vietų vardų. Dabar mums belieka išspręsti dar vienas klausimas, ar visas žemės plotas, kurį istorijos šaltiniai priskiria sėlių tautai, iš tikrųjų yra sėliškas, o ne lietuviškas?

¹ Vitebsko gubernijos krievų žemėje aš tepažįstu vos tik tris vietovardžius su priesaga *-iš-*, būtent: *Sėliši* (Babinicų vls. Vitebsko ap.), *Lia-diniški* (Maklakovo vls. Veližo ap.) ir *Vasiliški* (Potašo vls. Gorodoko ap.). Pirmasis vardas rodo, kad šio kaimo lietuvių būta ateivių iš sėlių žemės. *Sėlišiai* būtų Sėlos lietuviai.

Bylenšteinas (BG 171) mano, kad šaltiniai Sēlai (lot. Selonia) priskiria perdaug grynai lietuviškų sričių. Ir M. Skruzytis (Sēl'i, Kurzemes augšgala senči 1889) beveik per pusę daro mažesnę Sēlā.

1261 (1259?) metų dokumentas (BG 434) tokias Sēlos žemei veda ribas (sienas):

Primo incipiendo distinctiones inter Christianos et *Selones* ex opposito burchwalle *Nowenene*, descendendo Dunam ad medium torrentem versus *Romelem*, vicinum insulae *Dolen*; distinctiones vero alterius lateris inter *Selones* et *Littewinos* a praedicto burchwalle *Nowenene* transeundo directe super viam *Kopwech*, eandem viam sequendo usque ad ripam *Lodenbeke*, ripam *Lodenbeke* descendendo usque pervenitur, ubi alio nomine vocatur de *Dussethe*; praedictam *Dussethe* ultra sequendo in lacum, qui dicitur de *Sarthe*, apud lacum *Sarthe* transeundo in ripam, quae inde affluit, quae dicitur *Swenteuppe*, *Swenteupam* descendendo in ripam *Lettowiae*, praedictam ripam ascendendo et persequendo in ripam *Wasseuke*, ultra in ripam *Vesinthe*, ultra in ripam *Leuene*, praedictam ripam *Leuene* ultra descendendo in flumen, quod vocatur *Semigaller A*; praedictam flumen *Semigaller A* ultra descendendo in *Babatesmunde*.

Iš šito dokumento matyti, kad riba, atskirianti sėlių žemę nuo lietuvių, yraėjusi šitaip: nuo Dauguvos ties Naujinio pilim prasidėjusi, riba toliauėjusi pagal *Kop(?) -kelį* net iki *Lúodžio* (ežero) upei, iščiažemynlinkui ta pačia upe, tiktai kitu vardu vadinama, būtent — *Dūseta*, toliau *Dusetos* upe žemynlinkui net iki *Sartų* (var. *Sartaĩ*) ežerui, aplink šį ežerą net iki tai vietai, kurioje išteka iš *Sartų Šventoji*, Šventąja žemynlinkui net iki *Latuvos* upei, ja žemynlinkui iki *Vašuokai*, toliau iki *Viešintos* upei, toliau iki *Lėvenės* upei, šia upe toliau žemynlinkui net iki *Mūšos* (Lielupės) upei, Mūšos upe žemynlinkui net iki *Babotės* žiočių.

Nuo latvių sėlius skyrusi Dauguvos upė, pradedant nuo Naujinio (Dünaburg) pilies ir baigiant *Rūmba*¹ ties Dúolės sala.

Sėlos riba, kurią randame apibrėžtą 1261 m. dokumente, maža kuo skiriasi nuo XIV amžiaus dokumento ribos.

XIV amžiaus dokumentas, kurį skaitytojas ras jau paskelbtą mano „Kalboje ir senovėje“ (I 86), turi du vietu vardu, iš kurių ma-

¹ *Rūmbos* krioklį 1226 m. (III. 15) šaltinis vadina *Rumula* (heute *Rummel*, Dünaströmschnelle bei der Insel Dölben. Livländische Güterurkunden I Riga 1908 S. 7). Su *Rumulos* „*Rummel*“ vardu vokiečiai bus susipažinę iš lybių lūpų: **Rumb-ula*, lyb. *Rummul* (plg. suom. *hammas*, kilm. *hampaan* „dantis=žambas“): la. *rumba* „jede Erhöhung auf ebener Fläche; Wasserfall, Strömschnelle“ || lie. *Rūmbony*s — miestelis prie Nemuno (Gerullis Altpreuss. Ortsnamen 146, Bg¹⁰ 88).

21 tyti, kad sėlių kalbės nebūta tolygios su latvių kalba, nors jie minkštojo *k* ir *š*, *ž* vietoje drauge su latviais yra tarę *c*, *s*¹ ir *z*². Latvių kalba tuo skiriasi nuo sėlių ir kuršių, kad ji dvibalsiuose *an*, *en*, *in*, *un* nebeturi nosinio priebalsio *n*, nes šių dvibalsių vietoje šandie latviai beištaria *uo*, *ie*, *i*, *ū*, pvz.: *lūoks* „laŋkas“, *luōgs* „lān-gas“, *lēkt* „lēkti“, *līkt* „liŋkti“, *lūks* „lūnkas“.

Iš XIV amžiaus dokumento pasirodo, kad sėlių kalboje garso *n* dvibalsiuose *an*, *en*, *in*, *un* paliekama sveiko, kas matyti iš šių dviejų vietovardžių: 1) agger *Lensen*, 2) *Gandennen*. Tam liudijimui, rodos, pritaria ir šiandienykščiai Alūkstos apskrities vietų vardai, pvz.: 3) *Grendze* Bg¹⁰ 4 — dvaras (Bebrinės, Kurčiumo, Pruodo vls.) Kon-verz. vārdn. 1116 = kurš. *Grendze* — Tukumo par. dvaras Slown. geogr. II 805; 4) *Svents* — ežeras ties Švenčtmiuže (la. Svēntmiuža), plg. Slown. geogr. XI 633; 5) vok. *Randen* — dvaras : *Nehrung bis zu Memel Kopos, Randuows Kalnai* (Karaliaučiaus archyvo žodyno rankraštis Msc. 84⁴ p. 300), plg. Gerullis Altpreuss. Ortsnamen 138; 6) *Винчижисъ* (kaip ištaria vietos žmonės?)³ — ežero vardas po An-tazave (netoli nuo *Zālvo* ir *Zadūvo* ežerų) — iš sėl. **Vinc-izis* (del galūnės plg. žodį *smail-ižis*, *smail-ižā*, -*ižos* „Näscher“): žem. (< kurš.) *Vinkurē* — Endriejavo par. upė, la. (< kurš.) *vinkalāt* „vengti darbo“ Bg¹⁰ 73².

Ne tiktai Sėlos žemės vietovardžiai, bet ir bendriniai jos vardai (nomina appellativa) rodo, kad sėlių, kaip ir kuršių, kalboje prie-balsio *n* dvibalsiuose likta sveiko ir gyvo. Štai keli lietuviškosios

¹ Iš sėlių žemės toponomastikos šandie dar neturiu nė vieno vieto-vardžio su *s*, kilusiu iš *š*. Kupiškėnų bendrinis vardas *slistis*, kilm. *slisties* (Jis tik del *slisties* tedirba „rus. для виду, lie. bet sau“) del Lėno (Vadok-lių par.) *slisties* (tik *slisti* padarė; del *slisties* „для виду, na pozór“) turėtų būti kilimo sėli š k a s. *Slstis* būti lietuviška negali, nes lietuvių kalbo-je iš garso *š* nepasidaro *s*. Juškevičiaus žodynas (I 310 s. v. *dėmė*: dirba del *slsties*) rodo, kad *slsties*, be Kupiškio, esama pažįstamos dar ir kituose šiaurės rytiečių kampuose. Būtų įdomu gauti žinių, kur Lietuvoje dar te-bevartoja žodį *slstis* || *slstis*.

² Kad sėliai garso *ž* vietoje yra tarę *z*, rodo ne tiktai lietuviškosios Sėlos vietų vardai, bet ir bendriniai žodžiai, pvz.: 1) *žliauktie* „smarkiai tekėti“ (prakaitas net *žliaukia* Salų par. Galsiškiuose): lie. *žliauktie* „t. p.“ Ds; 2) *zauktie* „rėkti, plakač, beczec, wyć“ Ds, Brž (KosL 59a), *zaukia* ažu-stalėj atsisėdęs visą dieną „verkia balsu“ Ds: rus. *зывать, зывать* (rusų kalbos garsui z lietuvių kalboje atliepia ž); 3) *zerl'etoja* (=terlioja; l—minkštas) kaip nemokėdamas vālgytie Ds < sėl. **zerl-eta* „terliotojas, Sudler, Schmierer“.

³ „Lietuvių kalbos žodyne“ (p. CXLV) Būga rašo: „*Viñš-ežeris* — An-tazavės šilo ežerėlis (K. Stankevičius; ne *Винчижисъ* TŽ II 21) < sėl. **Vinc-ezeris*“. — Z.Z.].

Sėlos dalies bendriniai vardai, kurie kilimo yra nelietuviški del garso *z* (lietuviškai būtų *ž*) ir nelatviški dėl garso *n* :

1) *puñdzis* „nedidelė Šventėsios upės žuvis“ Už (rus. ёш) < sėl. **punzis* (*d* išpraustinis; plg. užpalėnų, dusetiškių žodį *gyviñ-t-s* > *gyviñc* „gyvens“) : lie. *pūžas* Ds „epw“ Bg¹⁰ 192, 197 || *pungžlīs*, *puñgžlio* „t. p.“ Rm;

2) *plñdza* „plikas kalnelis, ant kurio niekas neauga“ Už iš sėl. **plinza* : žem. (< kurš?) *plink-šalaĩ* Slnt „plikšalaĩ, zamarzla goła ziemia“;

3) *bindzuolas* „šlaistas, праздношатающийся, tinginys“ Ds, Už, *bindzinėti* l. c., Sv „vaikštinėti be darbo, šlaistytis“ < sėl. *binz-*;

4) *žin-ti* 3. praes. „negaluoja, sirginėja“ Ds;

5) *galándiju*, -dytie Kp „naikinu, galą darau“ (visa iš *galándijo*).

Pastarąjį žodį kupiškėnai ištaria su *án*, o ne su *ún*, kaip kad reikėtų šio krašto šnekoje laukti : *galúndu* peilį „galándu“, *kúndu* „kandu“.

22 Tatai rodo, kad Kupiškėnuose tebegyventa sėlių net ir tuo dar metu, kai savųjų žodžių *an* buvo jau pavirtęs dvibalsiu *un* (*luñkas* < *lañkas*, *lúngas* < *lángas*). Kad *galándiju* būtų kupiškėnams savas žodis, tai šandie jie ištarytų **galúndžiu*, -džiau, -dyti (plg. *púdziau*, *púdyti*; *mókiu*, *mókyti*) arba **galúndau*, -dyti, (plg. *válgau*, -gyti; *raitau*, -tyti). Ne tiktai garsai (*an* užuot *un*!), bet ir pati veiksmazodžio lytis (*galánd-iju* || lie. **galúndžiu* arba **galúndau* Kp) rodo mūsų veiksmazodį esant kilimo svetimą. *Galándiju* Kupiškio apylinkėje tegali būti kilimo sėliškas žodis, nes latviškas būti negali del *n*; plg. la. *galuōda* „galástuvus“ < **galandā*.

Flumen *Vesyten* (šandie latviškai *Viesīte*) ir lacus *Vesyten* (Bg¹⁰ 87) visai nerodo, kad sėliai **Viesintōs* (lie. *Viešintā*) vietoje būtų tarę *Viesīta*, nes dokumento statytojai vokiečiai su didžiaisiais sėlių žemės vietovardžiais dar prieš Sėlos užėmimą buvo jau susipažinę iš latvių lūpų. Ir vietovardžiai *Lensen*¹ bei *Gandennen* būtų pavirtę lytimis **Lesen* ir **Godennen*, jei su šitais neižymių vietelių vardais būtų vokiečiai susipažinę iš latvių ir, žinoma, jei patys latviai tiedvi vieti būtų jau pažinę nuo senų senovės.

Taigi, vokiečiams bus teikę žinių apie sėlių žemę latviai. Pirmąsias žinias apie latvių vietų vardus vokiečiai bus gavę nuo lýbių, ką bent rodo *Stráupės* (la. *Straūpe*) „vok. Roop“ vokiškasis vardas *Rope*, *Roop* (Heinr. *Ropa*, *Raupa*) = lyb. **Rōpa* iš la. *Straūpe*;

¹ Be nėra vienos kilmės su kuršių žemės (Kūldingos vls.) vietovardžiu *Lenši* („Dienas Lapas“ ent. pielikums 1891 90)? Plg. lie. žodį *lāšas* „luošas, vok. lahm“.

plg. lyb. *rōda* „suom. rauta, geležis“ greta su lytim *roudi* „geležinis“, *loul* „giesmė=suom. *laulu*“ greta su dg. *lōlōd, sōna* „pirtis=suom. *sauna*“.

42. Sėlos žemėlapis¹, kurį aš esu pasidaręs 1261 metų dokumento duomenimis, rodo, kad dokumente esama šiek tiek netikslumų ribos pravedime.

Taurąg(i)nai (Thowraggen) ir Utenà, kaip rodo ribos linija, turėtų likti Lietuvos žemei, bet iš tikrųjų tiedvi pili pridera sėliams. Tauragnūs (Theuraxe) priskiria sėlių žemei ir popiežiaus Aleksandro IV 1257 metų raštas (BG 433). Jei Taurāgnai² yra sėlių žemės dalis, tai tuo labiau ja turi būti Utenà, kuri randasi daug įžemiau nei Tauragnai.

43. XIII amžiuje pietinė sėlių žemės riba yraėjusi maždaug pro šiuos punktus, kurių tuomet dar tebepriderėta sėliams: Sālakas, Taurāgnai, Utenà, Svėdasai (gal. Svėdasus), Subāčius (netoli nuo Kūpiškio), Palėvenė, Pasvalys, Salōčiai. Šitose visose vietovėse, žinoma, jau tuomet turėjo gyventi nebemāža lietuvių, kurie pačią šalį betgi dar tebevadina *Sēla*³ (arba *Sēluona*, iš kur šalies lotyniškasis vardas *Selonia*), nes senieji jos gyventojai sėliai dar nebuvo galutinai išvirtę lietuviais.

23 Pietinėse Sėlos srityse lietuvių įsikurta dar tuomet, kai sėlių kalba maža kuo tesiskyrė nuo lietuvių kalbos. Tuomet dar ir sėliai Nemunėlio intaką (Naujarygio apskrityje) Viesintą, kurį latviai jau XIV amžiuje ištārė *Viesīta* (BG 451, Bg¹⁰ 86), tebebus vadinę vienodai su lietuviais *Viešinta*.

Viešintà yra Lėvenš upės intakas, nuo kurio vardo turime prasiiminę ir miesteliui vardą (*Viešintos*, kilm. *Viešintų*). Viešintōs paupio sėliai, kaip ir jų broliai nuo Laukesōs, įsibrovus jų žemėn lietuviams, priversti buvo išsidanginti kiton vieton. Ir, kaip rodo Viešintōs bendravardė *Viesīte* (iš senėlesnės lyties *Viesīta*), šitų sėlių nusidanginta net anapus Nemunėlio (Lielupės intakas) ir susitikta su Laukesos sėliais Laučėsōs paupiuose. Laucesa netoli Naujarygio (la. Jaūnjelgava, vok. Friedrichstadt) įteka Dauguvōs upėn.

Aknystōs⁴ paupio sėliai, lietuviams užėmus jų žemę, nusikrausto

¹ [Tarp K. Būgos palikimo kalbamojo žemėlapis nėra.—Z.Z.].

² Tauragnų apylinkėje dar nesenai tebegyvenus tarpu lietuvių ir sėlių rodo sodžiaus vardas *Sēlė* Bg¹⁰ 4, 86).

³ Del termino *Sēla* plg. šalies vardą *Prūsia* ir la. *Kursa* „Kuršas“ Bg¹⁰ 207).

⁴ Aknystà įteka Šventojon tarp Vyžuonų ir Anykščių.

Susejūs paupiņ ir te nusineša *Aknystōs* varda (tuo vardu yra ežeras ir miestelis; gal. *Aknýstq*).

Biržų (prie Apaščiods upės) sėliai del lietuvių invazijos atsiduria net netoli Dauguvōs ir iki šiai dienai išlaiko savo vardą latviškame „Buschhof“o“ pavadinime *Birži*.

Pávašuokio Subāčiaus (į pietų vakarus nuo Kupiškio) sėliai del lietuvių įsibrovimo priversti buvo atkilti į šiaurę nuo Obėlių (rus. Абелн), kur jie to paties vardo įsikūrė vietovę (lie. *Subācius*, vok. *Subbat*).

44. Ir lietuviškoji, ir latviškoji sėlių žemės dalis, kaip matome, turi daug vienodų vietovardžių. Tą faktą išaiškina sėlių tautės persidanginimas iš senųjų sodybų į naujas del lietuvių įsibrovimo jų žemėn.

45. Senosios sėlių žemės vietų vardų tolimesnės studijos, reikia spėti, ras daugiau abiem — lietuviškajai ir latviškajai — Sėlos dalim bendrų vietovardžių.

Lietuviškojoje Sėlos dalyje randame du ežeru vardu *Zálvas* (1. Salako, 2. Antāzavės par.), latviškojoje dalyje teka upė, vardu *Zalva* — Susejūs intakas. Abudu *Zálvu* del garso *z* yra daug jaunesniu už *Laūkesq* (la. *Laucesa*) ir *Viešintq* (la. *Viesīta*).

Abiejų *Zalvų* kaimynais yra *Zarasai* (senovėje *Ezerasai*, iš kur lenkiškasis *Zarasų* vardas *Jeziorosy*), *Zadúojas* ir *Zirnejai*.

Šita *z*- vardų eilė rodo, kad tarp ežerų sėlių ilgėliau išlaikytą sveika savoji tautystė. Jų tautystę *Zarasų* — Dusetų apylinkėje bus išsaugojusi pati gamta.

Taigi, del pietinės ribos, kokią sėlių žemei išveda 1261 metų dokumentas, aš neikiok neabejoju.

46. Mes jau žinome, kad viso dabartinės Lietuvos ploto, gulinčio į rytus nuo Mūšos ir Lėvenės net iki Taurėgnų ir Sālako miesteliui, prieš lietuvių atsikraustymą priderėta sėlių tautai.

Dabar teks mums išspręsti klausymas, kam yra prieš lietuvius priderėjęs dabartinis Lietuvos plotas, gulįs į vakarus nuo Mūšos ir Lėvenies upių?

Pirma žvilgtterėkime į XIII amžiaus šaltinius. Iš istorijos šaltinių patiriame, kad sėlių kaimynais vakaruose būta žiemgalių.

24 47. Politiškojo Žiēmgalos (Žiemýgalos) gyvenimo Indrikis Latvį pažįsta du centru : Mes(y) othen XXIII 3, 4, 8 (šiandie la. *Mežuótine*) ir Theruetene XXIII 4 (šiandie la. *Kaīna muīža* „Hofzumberge“ prie Tervetės upės). Rimuotinė kronika mini dar kitus centrus — pilis, būtent: Doblēn 8961 (šiandie la. *Duōbele*), Sidobren 11210 (šiandie lie. *Sidabrā* ties Joniškiu Šiaulių apskr.) ir Racketen 11041 arba

Ratten 8053, kurią pilį 1426 m. dokumentas vadina *Rattowscher bergh* (ant Švėtės kalno, kurį šandie lietuviai vadina *Raktuvės kalnas*; ties Žagarė).

Kiti XIII amžiaus dokumentai (BG 102—146) Žiėmgalos žemėje randa septynias sritis: 1. Sillene, 2. Sagera, 3. Dubene, 4. Sparnene, 5. Thervetene, 6. Dubelene ir 7. Upemolle.

Silenės (lietuviškai būrų „Šilinė“) sričiai, sako, priderėjusi Mežamuižės (vok. Grenzhof) parapija.

Žagarės sritį dariusi Žagārės apylinkė, kurioje šandie gyvena lietuviai.

Duobenės srities ieško Duobės kalnų (vok. Dobelsberg) ir Klýkolių (Akmėnės par., netoli nuo Vegerių) apylinkėje, vadinasi, Vadaksties, Avyknės, Ežėrės ir Bėržės paupiuose.

Sparnenę randa Ylės, Didžiosios Aucės, Oryšų muižės (Arishof), Upės muižės (Bächhof) ir Bikstų apylinkėje.

Tervetenės sritisėjusi pagal Tervetės upę. Jai priklausiusios šios mūsų gadinės parapijos: Kalno muižė (Hofzumberge) ir Žalioji (Grünhof).

Duobelenės sritį dariusi Dúobelės (vok. Doblen) parapija.

Upmalos srities sienai nustatyti duoda medžiagos 1254 m. dokumentas, kuriame aprašyta žemės dalyba tarp arcivyskupo ir ordino. Tenai parašyta:

Prima itaque pars de Opemele est ex ista parte aquae, quae dicitur Semegallera (= *Lielupē*), versus Dunam usque ad rivulum, qui Memela (= *Nēmunas*, *Nemunėlis*, kuris ties Bauskė įteka Mūšon-Lielupėn), et per ascensum illius rivuli versus Dunam usque ad terminos Medene.

Secunda pars est, quae per ascensum Memelae, ex altera parte et per ascensum aquae Semegallera, inter Memelam et Semegallera, usque ad silvam, quae Vere dicitur, ascendendo aquam Semegallera ex utraque parte usque ad terminos terrarum *Opiten* (= *Upytė* netoli nuo Parnėvėžio) et *Saulen* (= Šiauliai). Hae siquidem duae partes archiepiscopo et successoribus suis perpetuo pertinebunt.

Tertia pars est a silva praedicta per descensum Semegallera usque ad finem lonquae insulae, quae Longum Holmen vulgariter appellatur; inter illas partes, quae sunt ex illa parte Semegallera, est divisio a flumine Semegallera subter silvam usque ad terram, quae Plane dicitur, quae etiam pertinet ad superiorem partem, et ab illa terra usque ad viciniorem terram cultam, et haec particula erit fratribus domus Theutonorum.

Pirmąją Upmalos srities dalį sudaro tos Mintaujės, Salgalės, Mežuotnės, Bauskės parapijų dalys, kurios riogso pagal dešinąją Lielupės ir Nemunėlio krantą, taip pat ir ištisos šios parapijos: (Dálbė „vok. Dalbingen“?), Iekiava (la. Iēcuve), Lamberto muižė,

Cuodė, Senoji Saulė (vok. Altrahden), Barbelė (ir, gal būti, Vecmuižė „Neugut“?).

Antroji Upmalos dalis guli : a) tarp Nemunėlio ir Mūšos, ir b) ant kairiojo vakarinio Mūšos kranto nuo tos vietos, kuri riogso prieš girią (vardu *Vere* : la. *vēris* „grosser Wald“ U, BW 10923 var., 25 34065 var.), stovinčią ant dešinojo Mūšos kranto, ir traukiasi nuo čia abiem Mūšos krantaū net iki Upytės ir Šiaulių srities ribai.

48. Iš šiandienykščių Lietuvos vietovių XIII amžiuje priderėta žiemgaliams Sidabrės (ties Joniškiu), Žagārės ir Raktuvės kalno (po Žagarė).

Iš 1254 m. dokumento žodžių reikia priskirti prie Žiėmgalos visą tą Lietuvos plotą tarp latvių tautos sienos ir tarp viso kairiojo Mūšos šono.

Vietų vardai rodo, kad šitame senosios Žiėmgalos plote lietuvių įsikurta labai senai, t. y. dar tuomet, kai žiemgalių kalba, kaip ir lietuvių, tebeturėjo *š*, *ž*, minkštuosius *k* ir *g* ir dvibalsį *in*.

Lietuvių visa šiandienykšte Pālatve įsikurta tarp žiemgalių dar tuomet, kai pastarieji tebeišvardavo *Šeševė*, *Yslykis* (vietos šnekta *ysl'ėks*), *Švētė*, *Vegerė* (upė). Šiandie visus šituos vardus sulatvėję žiemgaliai jau ištaria *Sesevė*, *Islīcis*, *Svēte*, *Vedzere* (Kurmenės apylinkės upė RKr IV 110).

Jei lietuviai būtų atsidanginę Žiėmgalon vos tik tai apie 1200 metus, tai jie upėvardžius *Šeševė*, *Yslykis*, *Švētė* ir *Vegerė* šiandie beistartytų **Sesevė*, **Yslycis* (**Yslycis*), **Svētė* ir **Vedžerė* (**Vedzere*), nes tuo metu žiemgaliai su latviais, sėliais ir kuršiais jau senąjį *š* ir *k* (minkštąjį) buvo pavertę garsais *s* ir *c*.

Lietuvių atėjimo gadynėje į Žiėmgalą, kaip rodo lietuviškasis Žiėmgalos miesto vardas **Mitava* (XIII amžiaus dokumentas dar tebevadina *Mytowe* BG 133) „vok. Mitau, la. Jeļgava“, dar tebeturėta nosiniai dvibalsiai (*an*, *en*, *in*, *un* + consonans). Žiėmgalos lietuviai **Mitavą* dar ir šiandie tebevadina *Mintaują* (-jōs, gal. *Mintaują*). Taigi, *Mintaują* pirštu prikišamai rodo, kad prieš 1200 metus patys žiemgaliai savąjį miestą bus dar tebevadinę **Miņtava*. Del galūnių tuodu vardu gali būti palygintu su vietovardžiais : *Pienaują* (-jōs, *Pienaują*; upė) Kv, Rt || la. *Piņnava*; lie. *Vilkaują* (Suvalkų žemės upė) || pr. *Vilkavō*, iš kur vok. (1289 m.) *Wilcow* (Gerullis Altpreuss. ON 202); rus. *Бобрѣя* (upė) || *бобрѣос* (adiectivum).

49. Vietų vardai rodo, kad lietuvių, braujantis Žiėmgalon, nesustota ties šiandienykšte Latvijos siena, bet jų persimesta ir ton Žiėmgalos dalin, kuri šiandie yra latviška.

Ištikimiausias lietuviškumo rodytojas Žiemgalai, kaip ir Latgalai bei Sėlai, yra vietovardžių priesaga *-iškis*.

Latviškojoje Žiemgalos dalyje *-iškis* yra paliudytas šiems Lietuvos pasienio valsčiams: 1) Ceraukstės vls. (Bauskės ap.) : *Purviški*¹; 2) Rundolės (vok. Ruhental, Bauskės ap.) vls.: *Purviški*; 3) Vilcės (Duobelės ap.) vls.: *Grabiški* (ar *Grāb*-?); 4) Sesevės (Duobelės ap.) vls.: *Vāveriški*, *Prauliški*, *Ribiški*, *Trebiški*; 5) Elejos (Duobelės ap.) vls.: *Vinkliški*, *Ziliški*, *Juostiški*, *Kaktiški*, *Ratiški*; 6) Vadaksties (Tukūmo ap.) vls.: *Ezopuuške*, *Smymuuške*; 7) Senosios Aucės (Tukūmo ap.) vls.: *Jlenuuuku* (*Lēl*- ar *Liel*-?).

- 26 50. Be *-iškių*, turime latviškojoje Žiemgalos dalyje ir kitokių vietovardžių, dėl kurių lietuviškos kilmės negalima abejoti. Pavyzdžiui tesie šie vienasėdžių (la. mājā) vardai : *Kanteikis* (Brandenburgos vls. Duobelės ap.), *Butkūnai* (čia ir šandie dar tebegyveną lietuviai), *Vėgėlis* (ar *Vygėlis*?), *Žybartas*, *Norūnas*, *Sirmantas*, *Čiobutas*, *Švėlnia*, *Jankūnas*, *Jonaitis*, *Kryžius* (Sesevės vls. Duobelės ap.), *Žebrys*, *Kaušelis*, *Kybartas*, *Mockaitis*, *Jasaitis* (Elejos vls. Duobelės ap.), *Zemaitis* (Grynvaldės vls. Bauskės ap.), *Valdeikis*, *Varbutas*, *Dveičiai*, *Ūškūrys*, *Počiūnas*, *Stačiūnas* (Ceraukstės vls. Bauskės ap.), *Numikiai*² (čia dar ir šandie tebegyveną žemaičiai), *Butnoras* (Žvārdės vls. Kūldingos ap.), *Angi* (netoli nuo Sen. Aucės), *Nārvaiši* „Norvaišiai“ (Vadaksties vls. Tukūmo ap.) ir kt.

51. Latviški Žiemgalos vietovardžiai *Švitene* BW 14198, 1900, 1 var. ir *Žvārde* 12096, 12844 var. (J. Endzelins „Dzimtenes Vēstnesis“ 1914 Nr. 151) rodo savo garsais, kad šitų muižių ištarmė yra pasisavinta nuo vietos lietuvių. Tikrieji latviai tiedvi muiži vadina *Svitene* U (lie. *Švitinys*) ir *Zvārde*.

52. Žiemgalos vietovardis *Dzirkanti* (Gesinde unter Keweln BG 109, Bielenstein Lett. Spr. I 325) rodo, kad lietuvių Aucės apylinkėje (į žiemius nuo Vegerių ir Ringių „vok. Ringen“) įsikurta dar prieš minkštojo g pavirtimą garsu *dz*.

Dzirkanti kilę yra iš lietuviško vietovardžio *Girkantaĩ*, praminto nuo jo įkūrėjo vardo *Girkantas*.

Girkantų pavirtimas *Dzirkantais* rodo, kad ir latviškojon Žiem-

¹ Tikrosios vardu ištarmės mano šaltiniai nepaduoda. Be nesiteiktų latviai man atsiųsti latviškai surašytus visus mano čia padėtuosius vietovardžius? Tuo jie suteiktų man ištikimos medžiagos lietuvių ir latvių tautos istorijai.

² Taip vadina Laižuvos miestelio ir pačių Numikių žemaičiai. Latviai Numikius vadina *Namiki*.

galos dalin lietuvių įkelta koja dar prieš 1200 metus, t. y. dar už daugelio metų prieš vokiečių įsikūrimą Rygoje.

Lietuvių ekspansijai į sėlių, Latgalos latvių, žiemgalių ir kuršių žemę bus užkirtę kelią vokiečiai ateiviai.

53. Vietų vardų liudijimui, kad ir latviškojoje Žiemgalos dalyje jau nuo senai esama įsikūrusių lietuvių, pritaria ir kiti šaltiniai.

Paulius Einhorn'as 1649 metų rašte „Beschreibung der lettischen Nation“ (Scr. r. Liv. II 578) liudija, kad jo laikais tarp latvių gyvenę daug ir lietuvių Saldaūs ir Ežērės apylinkėje: im Frawen-Burgischen und Eserschen viel Litauer neben ihnen (= latvių) wohnen, welche zugleich Lettisch und Littauisch reden, ihren Gottesdienst aber in Lettischen Sprache verrichten.

Jei taip tebėra buvę dar pusėje XVII amžiaus, tai ir XIII amžiuje (BG 385) lietuviškasis elementas vargu galėjo būti tenai mažesnis; jis tuomet bus buvęs labiau pasistūmęs į šiaurę (plg. Skrūdondos valsčiaus vietovardį Пеньшкe, t. y. *Pieniškė*).

54. Ežērės (la. Ezere) apylinkėje (BG 386) dar ir šandie tebegyveną lietuvių Jonių (Johannishof) ir Vadakstiės dvare, vadinasi, Žiemgalos srityje, vardu Duobenė.

Egluonà, pietinis Vadaksties intakas, 1253 metų dokumento liudijimu, pridera Žiemgalai. Ji įteka Vadakstin priešais Jonių muižę (Ringių par.).

27 Jonių muižės apylinkėje 1860 metuose dar tebegyvenę senelių, kurie vien tik lietuviškai temokėję. Tikybos jie buvę liuteriai.

Vadaksties dvare rodę Bylenšteiniui seną dokumentą, kuriame buvo parašyta, kad Vadaksties ponui esą padovanota 10 „littauische Gesinde“.

1889 metuose Bylenšteiniui pasakojęs valsčiaus seniūnas, Kùkorių vienasėdžio šeimininkas, kuris apie tai girdėjęs iš savo senolio, kad Vadaksties dvaras, Bankaushof'as ir dalis Kevelės apylinkės dar tebebuvusi senolio laikais lietuviška.

Tas pats Einhorn'as, kuris 1621–1634 metais buvo Mežamuižės (Grenzhof) pastorium, liudija, kad jo gadynėje dar tebegyvenę lietuvių sūmišriui su latviais Mežamuižės ir Sesevės apylinkėje, ką patvirtina ir šiandienykščiai šio kampo vietovardžiai¹.

¹ [Straipsnis buvo išspausdintas ne visas (pabaigoje parašyta: bus daugiau). Likusios dalies rankraščio nėra. Gal čia priklauso p. 797–799 spausdinamas fragmentas, esąs Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528? – Z.Z.].

XXXVII. ŠIS-TAS IŠ LIETUVIŲ IR INDOEUROPIEČIŲ SENOVĖS

[Tauta ir žodis II 1924 98—110]

98 1. Kad latvių kalba yra giminaitė lietuvių kalbai, gali lengvai įsitikinti kiekvienas lietuvis inteligentas, skaitydamas latviškas knygas arba vartydamas latvių kalbos gramatiką ir žodyną. Jis lengvai pastebi, kad latvių kalba turi daug bendra ne viename tiktai žodyne, bet ir gramatikoje. Jis mato daug panašumo linksniavime, asmenavime ir žodžių sudėstyme sakiniams (sintaksėje). Tą-pat lietuvis arba latvis inteligentas pastebi ir senovės prūsų kalbos paminkluose. Ir prūsų kalbos esama giminaitės lietuvių ir latvių kalbai.

Lietuvių, latvių ir prūsų kalbą mes vadiname aisčių giminės kalbomis.

Iš pat pradžią senovėje aisčių vardu bus buvusi vadinama tik-tai ta prūsų tautos dalis, kurią pirmąją prie Vyslos žiočių ir Aismarių (Frisches Haff) pažino senasis pasaulis (Tacitas).

Mums aisčiai yra lietuvių, latvių ir prūsų tautos protėviai.

2. Aisčiai — ne iš kelmo išspirti. Jie turi sau giminaičių ir senojoje Europoje, ir senojoje Azijoje. Aisčių Europos ir Azijos giminaičius moksle priimta vadinti indoeuropiečiais (vok. Indogermanen). Vadinasi, aisčiai yra viena indoeuropiečių giminės šakų. Kitos šakos — šios: 1) slavėnai, kurių vaikai — lėnkai ir kašubai, išmirusieji palabėnai, sorbai, arba lužičėnai (Brandenburge ir Saksonijoje), čekai ir slovakai; sirbai (arba sirbai-chorvatai), slovencai, bulgarai; rusai su gudais ir ukrainiečiais; 2) arijai, kurių skiria dvi skilti: indai (indiečiai, jų raštų kalba sanskritu vadinama) ir iraniečiai; iraniečių kalbos — šios: avestos (zendo), persų, kurdų, afgų, balūčių, pamirėčių, osetų kalba; 3) armėniai; 4) albanai; 5) graikai; 6) italikai, kurių vaikai — lotynai, oskai, umbrai; lo-

tytų kalbos vaikai — italai, provensalai, ispanai, portugalai, prancūzai, rumūnai; 7) keltai, kurių vaikai — senovės galai, airiai (yriai), kimbrai (velsiečiai), bretonai...; 8) germanai, kurių vaikai — gotai, norvegai, yslandiečiai, danai, švedai, vokiečiai, anglai...

Indoeuropiečių giminės, be mūsų 8 šakų, būta dar ir kitų. Tos kitosios šakos šiandie dar nėra kaip reikiant ištirtos. Atskiromis šakomis skaitytinos yra tocharų (rytų ir šiaurės Turkestano srityse jų kalbai rasti raštai), trakų bei frigų, ir, gali būti, ilirų kalba.

Senovės skitų ir sarmatų pasirodė būta iraniečių.

3. Kad visos tos taūtos, kurias šiandie vadiname indoeuropiškėmis, yra kilusios iš vienos pirmąkštės tautės, rodo jų kalba. Kad žilojoje senovėje indoeuropiečių tauta yra kalbėjusi viena kalba, rodo tai indoeuropiškųjų kalbų žodynas ir gramatika.

99 Kalbininkai, belygindami vienos kalbos žodyną arba gramatiką su kitų kalbų žodynu ir gramatika, yra aptikę, kad indoeuropiškųjų kalbų žodyne ir gramatikoje esama daug bendra. Indoeuropiškųjų kalbų žodyno ir gramatikos bendrumai rodo, kad tų kalbų ilgai-niui išriedėta iš vienos kalbos, kurią kalbininkai praminė indoeuropiečių prokalbe.

4. Indoeuropiečių prokalbės suskilimo laikas šiandie dar negali būti pažymėtas metais. Tiek tikrai tezinome, kad XV amžiuje prieš m. e. indoeuropiečiai jau buvo suskilę atskiromis kalbomis.

Mažosios Azijos ántrašai rodo (Ed. Meyer Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XLII 20,25), kad arijų XV amžiuje prieš m. e. būta jau arijais ir garbinta dievai Mitras, Varunas ir Indras.

5. Arijai drauge su armeniais, senovės trakais bei frigais, albanais, slavėnais ir aisčiais sudaro rytinę indoeuropiškųjų kalbų giminės grupę, kurią paprastai vadina satėmine. Šita kalbų grupė turi sau vardą nuo iranėnų žodžio *satəm* (avestiškai), reiškiančio „šimtą“.

Vakarinę kalbų grupę, kurią sudaro graikai, italikai, keltai ir germanai, šiandie kalbininkai vadina kentumine grupe nuo lotynų kalbos žodžio *centum* (skaitomo *kentum*) „šimtas“.

Kalbas belygindami, kalbiniūkai aptiko, kad indoeuropiečių prokalbėje, prieš jos suskilimą dviem grupėm, būta dvejopo *k* ir *g* arba *gh*: vieno — minkšto (palatalis), o kito — kieto (velaris). Prokalbės gomuriniai *k* ir *g* bus buvę maždaug tokie, kaip ir lietuvių žodžiuose *kitas*, *kepti*, *girtas*, *gerti* (*k*, *g* — minkšti) ir *kalnas*, *kulnas*, *garbė*, *gurbti* (*k*, *g* — kieti).

Vakariniai indoeuropiečiai tuo prasikišo pro rytinius, kad ir minkštuosius gomurinius priebalsius pavertė kietais. Žilosios senovės būseną tėra išlaikę tikrai rytiečiai. Indoeuropiečių prokalbės žodžiuose *k₂mtóm* „šimtas“, *kúnes* „šunes“ priebalsį *k* minkštą tėra išlaikę indoeuropiečiai rytiečiai.

Kalbų istorija rodo, kad minkštasis *k* neilgai tepalieka kas buvęs. Jis per pereininius laipsnius *f* — *fš* (*č*) arba *fš* (*č*) išvirsta pučiamuoju (spirans) priebalsiu *s* arba *š*. Iš minkštojo *g* per pereininius laipsnius *d'* — *d'ž* arba *d'ž* ilgainiui išrieda garsas *z* arba *ž*; la. *zinát*, lie. *žindóti*. Pereiginį laipsnį *d'ž* yra išlaikę senovės indai (sanskritas) : *á-jñātaḥ* (skaityo *ád'žnātaḥ*) „nežinomas“ (plg. sl. *znati*).

6. XV amžiaus prieš m. e. vardai *-varzāna* (Ed. Meyer l. c. 18) ir *Mattiwaza* (l. c. 25) rodo, kad arijų kalboje jau antrame tūkstantyje metų prieš m. e. minkštojo sprogstamojo gomurinio *g* (ir *k*) būta jau pavirtusio pučiamuoju (spirans) *ž* arba (*d'*) *ž* (ir *š* arba *š*).

Arijai nėra pirmąkart Azijos gyventojai. Jie Azijon yra atėję iš pietinės Rusijos, kuri šandien laikoma yra arijų protėvyne.

Metalinio kirvio vardas (skr. *paraçúḥ*) rodo, kad arijų ateita Azijon dar tuomet, kai arijai nebuvo dar turėję išimtinai ariškų ypatybių, t. y. *s*(*š*) iš *k*, *a* iš *e*, *o*, *r* iš *l*.

Asirų-babiloniečių žodį **peleku* (paminkluose jis rašomas *pi-lakku*, sumeriškai *balag* „kirvis“), iš kurio graikai turi lytį *πέλεκυς*, pirmosiomis susidūrimo dienomis su asirais-babiloniečiais arijai irgi bus dar tarę **pelekús*. Ir kai savi žodžiai *k₂mtóm*, *k₂wō* (kilm. *kunes*) pradėjo virsti lytimis *šatám* (*šatám*), *švā* (kilm. *šunas*), tuomet turėjo ir skolytinis žodis *pelekús* pavirsti lytim *parašúš*.

100 7. Suomių-ugrų giminės kalbose randa kalbininkai ariškos kilmės žodžių, kurių garsai rodo, kad senų senovėje arijų tebeskirta garsas *a* nuo *e* ir *o* dar tuo metu, kuriuo indoeuropiečių prokalbės garsai *k* ir *g* jau buvo pavirtę garsais *š*(*š*) ir *ž* (*d'ž*).

Sanskrito žodis *paraçúḥ* mums rodo, kad arijų susidurta su Babilonu anksčiau, nei su suomių-ugrų gimine, t. y. bent už 2000 (ar 2500) metų prieš m. e. ir dar tebeturint indoeuropiečių prokalbės vokalizmą ir konsonantizmą. Ir tik Azijoje begyvenant, jų kalboje teatsirasta išimtinai ariškų ypatybių.

8. Aukso atsiradimo gadynėje ir Europoje likusių indoeuropiečių rytiečių kalboje dar tebeturėta minkštasis (*k* ir) *g*. Jų auksas tuomet vadinta žodžiais *gheltom* (iš čia la. *zeltis*), *gholtom* (iš čia sl. *zolto*, iš kur rus. *золото*, l. *zloto*) ir *gh.ltom* (iš čia germ. *gulþa-*, vok. *Gold*).

Su šiuo aukso vardu latviai, slavėnai ir germanai bus susipažinę prekybos keliu iš vieno kurio centro (arijų žemės; plg. skr. *hiraṇya-*, av. *zaranya-*, pers. *zer* „auksas“), indoeuropiečių prokalbei jau suskilus atskiromis kalbomis, bet dar tebeturint ir rytiečiams *k* ir *g* dar neišvirtusius garsais *s*(š), *z*(ž).

9. Indoeuropiečių tauta ir kalba yra akmens gadinės padaras.

Iki šiolei manoma buvo, kad indoeuropiečių susipažinta prokalbės suskilimo gadinėje su variu. Varis esąs vienatinis naugis, kurį pažinę indoeuropiečiai, ką rodąs, girdi, žodis skr. *āyas-*, av. *ayah-*, lot. *aes* (kilm. *aeris*), got. *aiz* (kilm. *aizis*, sva. *ēr*).

Vokiečiai varį vadina vardu *Kupfer*, kuris yra skolytinis žodis iš lot. *cuprum*, praminto nuo Kupro (gr. *Κύπρος*) salos. Kupro sala jau Džutmāso laikais (1515–1461 m. prieš m. e.) aprūpindavusi Aigiptą variu. Tos gadinės dokumentai Kupro salą vadina *Ajasja* (J. Pokorny KZ XLIX 128).

Kaip lot. *cuprum* turi vardą nuo Kupro salos, taip lygiai ir lot. *aes* – nuo *Ajasja* (skr. *āyas-*!), senesniojo tos-pačios salos vardo.

Taigi, indoeuropiečių susipažinta su variu ir jo vardu **aṛs* arba **ais* jau prokalbei suskilus ir jiems įsikūrus naujosiose sodybose. Prekybos keliu *Ajasios* salos varis pasiekia arijus, italikus, o per pastaruosius net ir germanus.

10. Tą gadinę, kurioje nėra dar buvę nei aisčių, nei slavėnų, nei arijų, nei kitų kurių indoeuropiškųjų tautų, bet tėra buvusi viena tikrai tauta ir viena kalba, vadiname indoeuropiečių prokalbės gadinę.

Prokalbe indoeuropiečiai yra kalbėję naujojoje akmens gadinėje. Prokalbės suskilimą tepastebime naugių gadinėje, kuriai netrukus, reikia tikėti, pasiseks suvokti ir apytikslės datos.

Indoeuropiškųjų kalbų žodyne galima rasti įnagių vardų, kurie dar ir šandie primena mums akmens gadinę. Slaviškasis peilio vardas *nožb* (< **nagja-*), iš kur turi pasiskoliję latviai sau žodį *nažis*, nėra atskirtinas nuo *titnago* vardo pr. *nagis*. Senovės vokiečių augš-taičių kalavijo arba peilio vardas *sahs* yra tas-pats žodis, kaip ir lotynų *saxum* „akmuo, uola“ (sva. *maz-sahs* „peilis“: *maz* „valgis“ + *saksa-* „saxum“). Senovės vokiečių augštaičių žodis *hamar* „kūjis, Hammer“ nėra atskirtinas nuo yslandėnų „uolos“ vardo *hamarr*.

101 11. Arijų tėvynės reikia ieškoti greta su suomių-ugrų tėvyne.

Kalba rodo, kad suomių protėvių nuo nebeatmenamų laikų būta kaimynais su arijaus. Ariškosios kilmės žodžių turi visos suomių-ugrų giminės kalbos: Baltijos pajūrio suomia (suomia, ėstai, lybiai, vepsiai, lapiai), Pavolgio suomia (mardviai, čeremisai), Permės

suomiai (zyrianai, votiakai) ir Uralo suomiai, arba ugrai (ostiakai, vogulai ir vengrai).

Ariškųjų santykių gadynėje visų suomių-ugrų tautų dar tebebūta tarp savęs kaimynais. Jeigu tuo metu ostiakai su vogulais būtų jau gyvenę anapus Uralo (Tobolsko gubernijoje), o suomiai — Suomijoje, zirianai — Viatkos, Vologdos, Archangelsko gubernijoje, tai vargu būtų tuo atveju ariški žodžiai patekę į sienomis nebesusisiekiančias kalbas.

Su arijų žodžiu *śatām* „šimtas“ turėjo suomiai-ugrai susipažinti dar tuomet, kai Baltijos pajūrio suomiai savo gyvenamojo ploto sienomis dar tebesusisiekė su Pavolgio suomiais (mardviais ir čeremisais), pastarieji — su Permės suomiais, o tie — su Uralo suomiais; plg. suom. *sata*, lap. *čuōhtē* (kilm. *čuōtē*) || md. *śada*, čer. *šūāō* || zir. *śo*, votj. *śu* || vog. *sāt*, ostj. *sāt*, vengr. *sáz* „šimtas“.

Tarp arijų ir suomių-ugrų prasidėta santykių dar tuomet, kai arijai dar tebeturėjo balsį *e*, neišvirtusį *a*. Sanskrito kalbos žodžiui *mākṣa-* „bitė“, avestos *māxši* „musia“ suomių-ugrų kalbose atliepia lytis *mekš-* su *e*, iš kur : suom. *mehiläinen*, md. *mekš*, *meš*, čer. *mūkš*, *mūxš*, vengr. *méh* „bitė“ (Wiklund MO I² 56). Sanskrito žodį *vajra-* „perkūno strėla“, avestos *vazra-* „kuoka“ suomių-ugrų kalboje atstoja lytis *vežra* (> *vežr* > *vežer*), iš kur lap. *vāčer* „kūjis“, md. *vižir* „kirvis“¹.

Kūjį vadina suomiai vardu *vasara*, ėstai *vazar* (pietiečiai *vasar*) ir lybiai *vazār*. Vokalizmas rodo, kad suomių *vasara* yra daug jaunesnis skolinys, nekaip lapių *vāčer*. Latvių *vesers* „kūjis, Schmiedehammer“ rodo, kad ir lybių bei estų protėvių, latvių išikraustymo gadynėje (VII–VIII amž.) į šių dienų Latviją, žodžio *vasara* vietoje dar tebeturėta senesnėji lytis *vesera*, kilusi iš suomių-ugrų prokalbės lyties *vežera* = lap. *vāčer*, md. *vižir*.

12. Suomių-ugrų protėvynės šandie Azijoje (Altajaus kalnuose) niekas nebeieško (Szinneyei Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft 20). Vieni mano reikiant jos ieškoti pietų rytinėje Rusijos dalyje, o kiti — viduriniame Pauraly pagal Kamos upę ir jos intakus.

Senasis arijų ir suomių-ugrų Volgos vardas mums padeda tiksliau nustatyti šitų abiejų tautų protėvynę. *Rasā* Rigvedos gadynės indams yra labai garsi upė, per kurią esą sunku persikelti. Kaip šandie rusams Volga yra močiutė (матушка), taip lygiai ir senovės

¹ Rašydamas šį straipsnį, dar nebuvau gavęs savo rankosna H. Jacobsohn'o „Arier und Ugrofinnen“ (Göttingen 1922. VIII+262 p. 8°). *Korektūros prierašas*.

indams *Rasā* yra *mātā mahī* „Rasa—didėji motyna“. Iranėnams *Rahā* (av. *Ranhā*) atrodo esanti plačiais krantais upė.

Iraniškąjį Volgos vardą *Rahā* yra mums išlaikęs geografąs Ptolemajus sugraikintoje lytyje *Rhā*, sutrauktoje iš **Ra(h)ā*.

102 Iranėnų žodis *Rahā* (iš ariškos lyties **Rasā*) Pavolgio suomių kalboje turėjo pavirsti lytim **Ravā*, iš kurios šandie turi mardviai Volgai vardą *Rava* ir *Ravo*. Mardvių protėviai, neturėdami garso *h*, lygiai kaip ir *γ* (panašus į garsą, kurį turi rusai žodyje *бога*), pakeitė jį garsu *v*, kaip ir žodyje *pavas* „dievas, laimė, dalis“, pasiskolyltame iš iranėnų kalbos žodžio *bayas* (iš kur av. *bayō*=skr. *bhāgah*).

Taigi, Ptolemajiškis Volgos vardas *Rhā* drauge su mardviškuoju *Rava*, kilusiu iš iraniškosios lyties *Rahā*, rodo, kad ir arijų pasakinė „didėji močiutė“ yra *Rasā* irgi Volga¹.

13. Tiksliai pažymėti žemėlapy arijų ir suomių-ugrų protėvynė galima bus tikrai tuomet, kai Padonio ir Pavolgio vietų vardai bus kaip reikiant ištirti. Bet ir šandie tas jau aišku, kad arijų protėvynės reikia ieškoti pietų rytinėje Rusijoje abipusiai Volgos, tai yra ten, kur Herodoto laikais dar tebegyveno iranėnai skitai.

Suomiai-ugrai turėjo būti kaimynais arijams iš šiaurės pusės.

VI m. e. amžiuje pietinėje Rusijoje, kai į ją iš Valuinės ir Lenkų atsikraustė slavėnai, jie rado čia dar tebegyvenant iranėnus (sarmatų, alanų, skitų vardais pažįstamus). Tai rodo iraniškos kilmės upių vardai: *Донъстръ*, *Донъпръ*, *Донъ*.

14. Toliau, kalba rodo, kad arijų būta ne tikrai kaimynais su suomišiais-ugrais, bet ir su slavėnais. Ne tiek tą rodo ariškos kilmės skoliniai (*бог* || md. *pavas*, iran. *bayas*; *сѣмъ* „šimtas“ || suom. *sata*, ariškai *šatam*; *монъ* || čer. *tavár*, pers. *tabar* „kirvis“; *собака* || plg. pers. *saba*, mēdiškai *spaka*), kiek kalbos apraiškų bendrumas : arijai su slavėnais verčia *s* priebalsiu *š* po *i*, *u*, *r*, *k*. Iš tojo *š* vėliau slavėnų kalboje išriedėjo garsas *x*.

Indoeuropiečių žodžiuose *trisú*, *snusā*, *wrsus* ir *rēksm* *s* pavirto *š* (iš kur slavėnų *x*) tiek slavėnų, tiek arijų kalboje: *трихъ* = skr. *trīṣu*; *снѣха* (rus. *снѣха*) = skr. *snusā*; *ѡрхъ*, *рѣхъ* (plg. skr. *áyāuk-śam* = gr. *ἔρως* iš šaknies *jeug-* „jungti“).

¹ Volgoje, senovės Rahoje, gyvenanti pasakinė (mythisch) žuvis *kara*. Ji mums primena suomių-ugrų žuvies vardą suom. *kala*, čer. *kol*, vengr. *hal* „Fisch“. Gali būti, kad senovės iranėnų pasakinės žuvies vardas yra kilimo suomiškas: *kala* (H. Jacobsohn Arier und Ugrofinnen 241). *Korektūros prierašas*.

Iš *s* turi *š* ir aisčiai tikrai po *r* ir *k*: *viršūs*, *rakštis*. Po *i* ir *u* aisčiai griežtai skiriasi nuo slavėnų ir arijų; plg. lietuvių lytis *trisù* „we trzech“, *blusà* „блoхa“, *saūsas* „cyxъ“, *viesulas* „вихъръ“.

15. Ta fonetikos ypatybė yra atsiradusi dar tuo metu, kai arijai tebebuvo kaimynais slavėnams, o slavėnai — aisčiams. Palinkimo *s* virsti garsu *š* iš pradžią atsirasta toje indoeuropiečių prokalbės dalyje, iš kurios ilgainiui išriedėjo arijai. Vilnis, kuri nešė aisčiams per slavėnus garsą *š* iš *s*, aisčių žemėje, kurios būta toliau nei slavėnų žemės, žymiai susilpnėjo ir tepajėgė užlieti tikrai *r* ir *k* sritį. Srities *i* ir *u* toji vilnis nė nepalýpstė.

16. Kalba rodo, kad arijų būta geografiškai artimesnių slavėnams, nekaip aisčiams.

Suomių-ugrų giminės daliai (Baltijos pajūrio ir Pavolgio suomiams) atskilus nuo Permės ir Uralo grupės, prasideda aisčių kalbos įtaka į pirmieji dvi suomių-ugrų giminės dali. Tai galėjo atsitikti tikrai tuomet, kai Baltijos pajūrio ir Pavolgio suomių protėviai iš pietų rytinės Rusijos pasitraukė gerokai į šiaurės vakarus ir tuo pasitraukimu galutinai geografiškai atsiskyrė nuo Permės ir Uralo suomių protėvių, palikusių dar kuriam laikui gyventi senojoje tėvynėje.

Aisčių protėviai su mardvių protėviais galėjo savo žemių sienomis susisiekti Smolensko gubernijoje Sožies paupy. Mardvių protėviai bus buvę aisčiams kaimynais iš rytų šalies.

Iš šiaurės aisčiai žemės sienomis turėjo susisiekti su Baltijos pajūrio suomiais (sómiais).

Aisčių susidurta atskirai su sómiais ir atskirai su mardvių (ir čeremisų) protėviais. Santykių su sómiais būta daug intensyvesnių nekaip su mardvių protėviais. Mardvių (ir čeremisų) kalba aistiškosios kilmės žodžių turi kelis kartus mažiau kaip somai.

Dauguma aistiškųjų mardvių (ir čeremisų) kalbos žodžių somams visai nėra pažįstama. Tai rodo, kad mardviai ir čeremisai šituos žodžius bus gavę ne per sómus, bet tiesiog iš aisčių.

Aistiškasis mardvių ir čeremisų kalbos elementas, kurio visai neturi somai (vadinasi, suomia, éstai, lybiai ir lapiai), rodo, kad kitą kartą senovėje aisčių tautės gyventa labiau į rytus, o mardvių protėvių — labiau į vakarus.

Aisčiai už kelių ar, gal, net už keliolikos amžių prieš mūsų erą turėjo būti mardvių kaimynais kame-norint į rytus nuo šių dienų Lietuvos.

Gudo žemės vietų vardų studijos rodo, kad prieš slavėnų įsikūrimą šitoje žemėje gyventa aisčių.

Vietų vardai lietuvių-latvių sodybas rytuose nuveda net iki per Smolensko guberniją tekančios Sožies upės krantų.

17. Su šiauriniais savo kaimynais somais aisčių kadai-kitkart susisiekti, kaip rodo vietų vardų studijos, Dauguvos ir Dniepro augštupyje.

Santykiai su somais bus prasidėję vis delto ne Dauguvos augštupyje, bet kur kitur. Kur jų prasidėta, man rodos, galim atsakymą išskaityti iš somiško marių ir ežero vardo : suom. *meri* „Meer“ ir *järvi* „See“.

Šiuodu vardu yra aistišku, kilusiu iš prolyčių *mari* ir *jauri* (Būgos Kalba ir senovė I 238, 240, 210); plg. lietuvių žodžius *mārios* ir *iūra* „Meer“ || *jaura* „Sumpf“. Tomis *jūrėmis*—*māriomis*, prie kurių susidurta aisčių su somais, tegali būti tiktai šių dienų Pripeties balos (Bg¹⁰ 241), kurios, dar jų pakraščiais tebegyvenant aisčiams, slavėnams, germanams, keltams ir italikams (jau indoeuropiečių prokalbei suskilus tarmėmis), pradėjo sąsėti ir virsti *balomis*, ką patvirtina sva. žodis *meri* „Sumpf“ (Feist Kultur 232, Bg¹⁰ 232, 238) ir lietuvių *jaura* „Sumpf“.

18. Suomiškasis Pripeties marių vardas *meri* ir *järvi* rodo, kad į rytus nuo tų marių senovėje gyventa sómų, kurių vieta paskui, kai sómiai buvo jau ištraukę į Padauguvį, patenka mardviams. Tuomet ir mardviai atsiduria aisčių kultūros įtakoje. Bet tos įtakos būta daug silpnesnės už įtaką į sómus.

104 19. Kad suomia-ugrai nuo senų senovės yra buvę indoeuropiečių kaimynai, rodo ne tiktai ariškos, iraniškos ir aistiškos kilmės žodžiai, suomių-ugrų kalbose randamieji, bet ir bendras abiem tom kalbų giminėm druskos vardas : suom. *suola*, md. *sal*, zir. *sol* „Salz“ || lot. *sal*, gr. *ἅλς*, sl. *solb*, la. *sāls* „Salz“. Druskos vardo geografija rodo, kad tų druskynų, iš kur *gabenta* druska, būta vakaruose.

Suomia-ugrai negalėjo druskos drauge su jos vardu (suom. *suola*) gauti iš pietų rytinės Europos, nes tūrų (stepių) gyventojai arijai, būdami galvijų veisėjais, druskos buvo nereikalingi. Del to arijai druskos vardo *sal(s)* visai nepažįsta. **Salies* vardą tepažįsta tiktai tos indoeuropiečių taūtos, kurios šiandie ir senovėje yra gyvenusios į vakarus nuo arijų, būtent: slavėnai (rus. *солъ*, l. *sol*), aisčiai (pr. *sal*, la. *sāls*), armeniai (*al*), graikai (*ἅλς*), italikai (lot. *sal*, umbr. *salu* „salem“), keltai (s. air. *salann*, kimr. *halan*) ir germanai (got. *salt*, vok. *Salz*).

Heterokliziškasis *salies* linksniavimas (J. Schmidt Pluralbild. 182, 253; H. Petersson Studien über die idg. Heteroklisie 3) rodo,

kad šito druskos vardo esama žilosios senovės liekanos. Ji turėjo būti pažįstama jau tuomet, kai visi indoeuropiečiai savo žemių sienomis dar susisiekė.

Vardas, atsiradęs viename plote, prekybos keliu turėjo patekti ir į kitų kaimynų žemes. Indoeuropiškojo (ledinės) druskos vardo *sal-* tėvynė, man rodos, yra Karpatai, iš kur jos vardas drauge su pačia preke paplito ne tik tarp indoeuropiečių, bet ir tarp jų kaimynų suomių-ugrų.

Suomiškojo žodžio balsis *uo* (*suola*) sutinka su latviškojo žodžio *sāls* (kamienas *sāli-*) balsiu *ā*; plg. suom. *tuohi* „tošis“ = la. *tāss*, suom. *vuohi* „ožys“ = la. *āzis*, suom. *vuota* „oda“ = la. *āda*. Iš baltio galima spėti, kad suomiams - ugrams Karpatų druskos bus atvežę senovės aisčių prekijai¹.

Suomių kalbos lytis *suola* gali būti aistiškosios lyties **sālan* arba **sāla* (-a iš ide. -od) (nom. sing. neutr.) vaikas (lietuviškai būtų šiandien **solas*, kilm. **solo*); plg. suom. *kela* „lanktis“ = pr. *kelan* „ratas (t. y. lankas)“, suom. *silta* „tiltas“ = aist. *tiltan* (nom. sing. neutr.)².

105 **20.** Indoeuropiškosios kilmės suomių-ugrų žodžiai, kaip matom, rodo, kad senovėje būta arijų kaimynais su visos suomių-ugrų gimi-

¹ Suom. *porsas*, md. *pur'hts*, *pyr'hts(ez)* (mokša), *pur'ts*, *pur'sez*, *purt-sos* (erzia) „paršelis, Ferkel“, zir. *porš*, *poryš*, votj. *parš*, *pariš*, vog. *pürys*, *pöres*, *pores*, ostj. *pörös*, *püröš* „kiaulė, Schwein“ irgi turi būti aistiškos kilmės žodis: lie. *paršas*, pr. *parstian* „Ferkel“ || sl. *porse* (rus. *ноporя*, l. *prosię*, sirb., bulg., č. *prase*), lot. *porcus*, air. *orc*, sva. *far(a)h*. Prekybos keliu iš aisčių žemės *paršas* per mardvius galėjo lengvai nukeliauti net pas Permės ir Uralo suomių. Kiaulių veisimo centras, kaip rodo *paršo* žodžio geografija, yra buvęs ne rytuose, bet vakaruose. Del to suomių-ugrai negalėjo gauti *paršo* iš skitų (H. Jacobsohn *Arier und Ugrofinnen* 136, 137), kurie, aiškiu Hėrodoto liudijimu, kiaulių visai nelaikė. *Paršo* ir **so-lo* (suom. *suola*...) „druskos“ tolima kelione nėra ko nustebti, nes tuodu daiktu yra labai svarbiu žmogaus gyvenime. Kiti aistiškos kilmės žodžiai Rytuose yra pasiekę mardvius ir čeremisius. Kiaulei (*paršui*) ir druskai (la. *sāls*) iš aisčių žemės jau patekus mardvių ir čeremisų žemėn, nebesunku buvo iš čia su prekijais atsidurti ir pas savo tolimesnius kaimynus. *Korektūros priedas*.

² Daiktinės gimtės (neutr.) galūnės -an (pr. *piuclan* „pūkė“, *assaran* „ežeras“) vietoje latvių ir lietuvių protėviai bus vartoję -a (iš ide -od), gavę ją per būdvardžius (*māža*, *sveika*) iš įvardžių (lot. *quod*, *illud*, *istud*, gr. *τό*). Vardininkas **tiltan* (lot. *bellum*, *bonum*, gr. *ζυρόν*) lietuvių-latvių prokalbėje buvo pavirtęs lytim **tilta* (iš čia suom. *silta*). Taip daiktinės gimtės vardininko galūnė aiškina aistiškos kilmės žodžiams, patekusiems suomių kalbon, dr. E. Nieminen'as. *Korektūros priedas* 1923.XI. 21.

nės protėviais, o aisčių — su somais ir mardvių protėviais, jau atskilusiais nuo somų.

Iš tų tautų santykių patiriame, kad aisčių žemė negalėjo sienomis susisiekti su arijų žeme, nes jų tarpe gyveno suomia-ugrai.

Tokį-pat vązdą piešia mums ir indoeuropiečių kalbų lyginamoji gramatika. Ir jos duomenimis, aisčių negalima laikyti arijų kaimynais.

Lyginamoji gramatika rodo, kad tarp aisčių ir arijų senovėje gyventa slavėnų.

21. Aisčiai, slavėnai ir arijai yra rytinės indoeuropiečių grupės nariai. Iš tų trijų rytiečių gyventa aisčių į šiaurę, o arijų į pietus (pietų rytus) nuo slavėnų.

Iš vakarinės indoeuropiečių grupės narių — germanų, keltų, italikų ir graikų, kalbos liudijimu, germanų gyventa prokalbės gadynėje į šiaurę nuo keltų, o italikų ir graikų — į pietus nuo keltų.

Kalbos ypatybės rodo, kad keltų ir italikų būta prokalbės gadynėje gana ilgai kaimynais.

Prokalbės gadynėje vakarinės grupės šiaurinio nario — germanų būta kaimynu su rytinės grupės šiauriniu nariu — aisčiais, ką rodo kai-kurios kalbės ypatybės, bendros abiem kalbom.

22. Aisčių ir slavėnų kalbės bendrenybės rodo mums, kad tų dviejų tautų būta tarp savęs kaimynais daug ilgiau, nei slavėnų su arijais. Tikrai žinome, kad arijai nebesusisiečia žemės sienomis su slavėnais nuo 2000 metų, nes istorija dalį arijų randa begyvenančią Azijoje jau XV amžiuje prieš m. e., o iš nauja jie su arijais tesusiduria vos tik VI amžiuje, kada slavėnai ištraukia iš Valuinės ir Lenkų žemės į pietinę Rusiją.

Kai arijai (iranėnų šakos pavidale) tebegyveno žemutiniame Pavolgyje, o tai turėjo būti dar prieš XV amžių prieš m. e., aisčiai su slavėnais, be abejo, bus dar tebesėdėję prie Pripeties jūrių-marių, prie kurių, kaip rodo *mārių* vardas, be rytiečių — aisčių ir slavėnų, sėdėta dar ir vakariečių indoeuropėnų — germanų, keltų ir italikų.

23. Pripeties marių pakraščiai yra penkioms indoeuropiečių giminės šakoms protėvynė. Tos marios-balos bus paskubinę indoeuropiečių prokalbės suskilimą atskiromis tarmėmis.

Kuriame žemės plote yra susidariusi indoeuropiečių tauta ir jų prokalbė, sunku ką tikra pasakyti. Bet tas man aišku ir tikra, kad indoeuropiečių prokalbei suskilti yra daug padėjusios marios, kuriomis tegali būti tikrai šių dienų Pripeties balos. Nei Baltijos,

nei Juodosios marios negali būti indoeuropiečių *mari*, nes jos nėra pavirtusios balomis (*jūra* || *jūra*).

Jei indoeuropiečiai žodžiu *mari* būtų vadinę Juodąsias marias, tai tą vardą būtų išlaikę arijai, graikai, armeniai, o ne šiaurės tautos — slavėnai, aisčiai, germanai, keltai ir italikai.

24. Indoeuropiečių prokalbė yra naujosios akmens gadynės padaras. Naugių gadynėje jau galime išžiūrėti indoeuropiečių suškilimą dviem dalim: rytine su *k*, *g(h)* ir vakarine su *k*, *g(h)* jau sukietėjusiais.

106 Prokalbės gadynėje indoeuropiečiai prie marių dar negyvena. *Marių* vardas teatsiranda tik prokalbei suskilus ir, gali būti, arijams jau ištraukus į Aziją, o graikams pakrypus pietų link.

Mari — Pripeties balų vardas — gauna „marių“ reikšmę tikrai tose kalbose, kurių protėviai yra gyvenę visu šiuo pamariu, t. y. aisčiai, slavėnai, italikai, keltai ir germanai.

Tą penkių indoeuropiečių giminės šakų *mari* ir aisčių *jauri* (ide. *auri*) kiek vėliau pasiekia somai ties aisčių teritorija ir tas marias ima vadinti aistiškais vardais *meri* ir *järvi*¹.

25. Kalba rodo, kad iš visų penkių Pamario gyventojų esama kalbiškai tarp savęs artimiausių aisčių ir slavėnų, o paskui — italikų ir keltų.

Kalbos bendrenybės rodo, kad aisčių būta kaimynais su slavėnais daug ilgiau, nei italikų su keltais.

Pripeties Pamario vietų vardai rodo, kad aisčių gyventa į šiaurės rytus, o slavėnų — į pietus nuo Pripeties upės.

Nuo tos gadynės, kai aisčiai atsидūrė vienoje, o slavėnai kitoje marių pusėje, turėjo atsirasti ir vienoje, ir kitoje kalboje nemaža skirtumų.

Aisčių žemė nuo slavėnų be nebus tik atskyrę somai, kada jie, traukdami nuo savo brolių mardvių į Pabaltę, buvo atsидūrę pas Pripeties marias?

Kurį laiko tarpą ir germanai bus buvę artimi Pamario aisčių ir slavėnų kaimynai, ką rodo, pvz., vienoda daugiskaitos naudininko galūnė: *vilkāmus* > *vilkāms* || sl. *vilkomъ* || got. *wulfam*. Galūnės -m naudininkui nėra viena kita kalba nevartoja.

¹ Be Baltijos suomių, *jaurā* (*järvi*) pažįsta dar ir Volgos suomia — mardviai (*jer'k'e*) ir čeremisai (*jär* „ežeras“). Suomių-ugrų „ežero“ vardas *järvi* gali ir neturėti nieko bendro su *jūra* ir *jaura*. Lai taria savo žodį „suomougristos“! *Korektūros prierašas*.

Iš kalbos toliau matome, kad aisčių kaimynai germanai yra buvę senovėje kaimynais su keltais, o keltai — su italikais.

Pasirodo, italikų ilgiau gyventa krūvoje su keltais, nekaip keltų su germanais.

26. Kiti kalbininkai tiki, kad kalbos bendrenybės, kurių turi gana daug aisčių ir slavėnų kalba, rodančios aisčius ir slavėnus turėjus dar ir atskirą prokalbę po indoeuropiškiosios. Tuo aš netikiu, nes nerandu nė vieno kalbos fakto, kuris būtinai verstų mus pripažinti tariamąją aisčių-slavėnų prokalbę.

Visos aisčių ir slavėnų kalbos bendrenybės terodo tikrai tiek, kad aisčių gyvenama kaimynais su slavėnais nuo nebeatmenamų laikų, t. y. nuo indoeuropiškiosios gadynės.

Kaimynų kalbos, net ir nebūdamos tarp savęs giminaitės, dažnai turi bendrų fonetikos ypatybių: mat, jos, iš vieno centro išėjusios, tarsi vilnys gali užlieti ir kaimynų kalbos visą plotą arba dalį.

Fonetikos ypatybė *rs* ir *ks* versti junginiu *rš* ir *kš*, atsiradusi viename rytiečių indoeuropėnų centre, ilgainiui įsigalėjo visame trijų artimų kaimynų plote, būtent — arijų, slavėnų ir aisčių. Bet fonetikos ypatybė tą patį *s* versti garsu *š* po balsių *i* ir *u* trečiojo kaimyno — aisčių — nebeužkliudė.

107 Junginio *rs* ir *ks* išvirtimu *rš* (*viršūs, vėršis*) ir *kš* (*mākštys, lakšta* „lakta“) kai-kurie kalbininkai nori paremti aisčių-slavėnų prokalbės buvimą. Kadangi iš *is* (*visas, viesulas*), *us* (*musia, ausis, sausas*) aisčių kalboje nepasidarė *iš*, *uš*, tai ir *rš* su *kš* negali būti stiebu ir pėstapu, remiančiu tariamąją prokalbę. Iš priebalsio *s* atsirasta *š* ne vienu aisčių ir slavėnų, bet ir arijų kalboje.

27. Kiskvienos kalbės žodis kalbininkui istorininkui yra istorijos dokumentas, duodąs šviesos senovės laikams nušviesti. Kalbos žodynas jam atstoja geriausią archyvą. Žodynas dažnai duoda daugiau istorijos žinių, nekaip kitas archyvas.

Kaip indoeuropiečių gyventa prokalbės gadynėje, t. y. maždaug bent prieš penkis tūkstančius metų pirma mūsų, šandie tegali mums pasakyti vien tik indoeuropieškųjų kalbų žodynas. Nemaža šviesos galėtų duoti ir archeologija, jei būtų jau surasta indoeuropiečių protėvynės žemė ir nusmaigyta jos riba.

Kiaušai ir kiti kaulai drauge su indų šukėmis ir įnagiais tegali parodyti tikrai kultūros laipsnį, bet ne tautystę ir kalbą. Vieni šuns kaulai, kurių ėibę randa archeologai jau akmens gadynėje, be jo vardo visai nerodo, kad šuo prokalbės gadynėje būtų jau buvęs indoeuropiečio draugas. Vien tikrai iš to, kad šunį bevėik visi indo-

europiečiai; būtent — aisčiai (*šuo, šunį*, la. *suns*, pr. *sunis*), arijai (skr. *çvā*, kilm. *çúnaḥ*, av. *spā*, kilm. *sumo*), graikai (*κύων*, kilm. *κυνός*), keltaĩ (air. *cū*, kilm. *con*, korn., bret. *ki*), germanai (got. *hunds*, vok. *Hund*) ir armeniai (*šun*), vadina tuo patim vardu, išeina, kad šunies indoeuropiečiui būta gerai pažįstamo, nes jam turėta jau vardas, būtent — *kuwōn* arba *kūwōn*, kilm. *kunés* arba *kunós* (su palataliu *k*).

Skaitvardį *šimtas* vadina bendru vardu aisčiai (*šimtas*, la. *simts*, pr. *tū-simtons* „tūkstančius“), arijai (skr. *çatām*, av. *satəm*; slavėnų *soto* — iraniškos kilmės žodis), germanai (got. *hund*, vok. *Hundert*), keltaĩ (s. air. *cét*, kimr. *cant*), italikai (lot. *centum*), graikai (*ἑκατόν*) ir tocharai (*kant*). Tasai faktas rodo, kad indoeuropiečių iki šimtui mokėta suskaityti ir jam jau turėta tam tikras vardas, būtent — *kemtióm*.

28. Šuns ir šimto pavyzdys rodo, kad šios dienės indoeuropiškųjų kalbų žodynas turi tokios mēdžiagos, kuria remdamos, kalbininkas istorininkas gali papāsakoti mums šį-tą iš indoeuropiečių kultūros istorijos.

Ar *šuns* ir *šimto* vardą indoeuropiečių protautės ainiai yra paveldėję iš dar nesuskilusios atskiromis tarmėmis prokalbės, ar jis yra jau suskilusiosios prokalbės padaras, sunku dar dabar kas tikra pasakyti. Abudu tuodu vardu galėjo atsirasti ir gadyneje, tuojau istojusioje po prokalbės suskilimui, tai yra vienalypei kalbai patapus dvilype (*centum* — *satəm*), o paskui net ir daugialype.

Kolei prokalbės tarmės susisiekė savo teritorijos ribomis, tolei galėjo žodis, atsiradęs vienoje vietoje, tarmių bendravimo keliu paplisti po visas arba dalį tarmių.

Metatų gadyneje, kaip jau esame matę kalbėdami apie žodžius la. *zēlts* || sl. *zolto* || germ. *gulfa-* ir skr. *paraçúḥ* || gr. *πέλεκυς*, indoeuropiečių jau būta suskilusių dviem tarmėm — satėmine ir kentumine.

108 Maža dar to. Satėminės tarmės nario arijų tuomet jau būta nukeliausių Azijon.

Sidabro vardą *arg-* nuo Kaukazo (*arcu*) ar Ponto tautų gauna ta dalis indoeuropiečių, kuri, suskilus prokalbei, buvo jau ištraukus iš protėvynės ir susisiekusi su tomis šalimis, t. y. arijai (skr. *rajatām*, av. *ərəzata-*), armeniai (*arcath*) ir graikai (*ἄργυρος*). Italikai (lot. *argentum*, osk. *aragetud* „argento“) ir keltaĩ (air. *argat*, kimr. *ariant*, korn. *argant*) sidabro vardą bus gavę prekybos keliu per nežinomus mums tarpininkus. Sidabro vardo *arg* paplista tarp arijų, armenių, graikų, italikų ir keltų iš vieno kultūros centro dar prieš palatalio *g* pavirtimą spirantu *z* arba afrikata *dž* arijų kalboje ir *dž* (iš kur vė-

liau c) armenių kalboje. Visų tų tautų būta tuomet Mažosios Azijos įtakoje. Toje-pat įtakoje tų tautų būta ir vario gadynėje, ką rodo jo vardas, kilusis iš senojo Kupro salos vardo *Ajasja* : skr. *ayas-*, lot. *aes*, got. *aiz*.

Germanų, kurių sidabro gadynėje priderėta nuo šiaurinio sidabro kultūros centro, kiek anksčiau, t. y. vario gadynėje, gyventa pietinio kultūros centro (Pontas) sūkuryje. Tai galėjo atsitikti tikrai dėl to, kad tuomet germanai buvo patekę keltų įtakon. Germanai *aīs'a* „varį“ iš Kupro salos galėjo gauti per artimuosius savo kaimynus keltus.

Sidabro gadynėje germanai turėjo pasitraukti nuo keltų ir patekti šiaurinio kultūros centro sūkurin.

29. Vario, sidabro ir aukso vardai rodo mums, kad ne kiekvienas žodis, kurį didesnis ar mažesnis indoeuropiečių skaičius pažįsta, yra prokalbės palaikas.

Mūsų metalų vardai, kad ir turi visas prokalbės gadynei pritingamas garsų ypatybes, vis dėlto nėra jie indoeuropiečių prokalbės padaras. Visi tie vardai tėra atsiradę vienam-kuriam kampe, kur paties metalo būta žemės viduriuose ir kur jis visupirma pradėta lieti ir kalti. Iš čia vardas drauge su preke galėjo apvažiuoti per visą apylinkę, bendraujančią su to ar kito metalo kalimo centru.

Taigi, indoeuropiečių kalbose esama žodžių, kurie, turėdami visas prokalbės garsų ypatybes, vis dėlto nėra indoeuropiečių prokalbės padaras; pvz., skr.: *paraçúh* || gr. *πέλεκυς*, la. *zēlts* || vok. *Gold*, lot. *argentum* || arm. *arcat*, av. *ərəzatat*. Tatai mums reikia atminti visuomet, kai tenka spręsti apie bet-kuri indoeuropiečių kultūros dalykėlių iš pačių žodžių, kad ir turinčių prokalbės gadynės garsų ypatybes.

Žodžio lot. *rēx* (*rēgis*) || kelt. *rīks* (air. *rí*, kilm. *rīg*) || skr. *rāj-* „karalius“ (*rāṣṭi* „yra karalius, valdo“) garsai turi visas prokalbės gadynės garsų ypatybes, betgi, nežiūrint to, perdrąsu būtų tvirtinti esant žodį **rēks* (kilm. *rēge/os*) „karalius“ indoeuropiečių prokalbės padaru. Jei germanų *rīks* yra skolinys iš keltų kalbos, tai kas gali būti tikras, kad keltų ir lotynų žodis nėra skolinys iš kurios-norint senovės laikų kaimynų kalbės?

Iš žodžio *rēg-* geografijos man tiek tėra aišku, kad po prokalbės suskilimui kurį laiką arijų geografiškai dar susisiekti su keltų bei italikų protėviais ir tuo metu, atsiradus vienur karaliaus institūtui, jo pereita drauge su vardu ir kitur pas artimuosius savo kaimynus, žemės ribomis susisiekančius.

30. Taigi, ne visi žodžiai, kuriuos vartoja ne tikrai dvī, bet ir ben kelios kalbos, yra indoeuropiečių prokalbės palikimas. Kitaip sakant, indoeuropiečių kalbose yra žodžių, darytų ne tikrai prieš prokalbės suskilimo gadinę, bet ir po jai.

Tiedvi žodžių rūši nėra lengva nuo viena kitos atskirti. Kai bus įrodyta, kad indoeuropiečių senų senovėje būta giminaičių semitams, suomiams-ugrams ar kitai kuriai kalbų grupei, tuomet galima bus tai padaryti.

Šiandie indoeuropiškųjų kalbų lyginamoji gramatika teduoda šviesos tik tai gadynei, kurioje indoeuropiečiai buvo jau suskilę atskiromis tarmėmis.

Lyginamoji gramatika turi reikalo su indoeuropiečių tautės tarmėmis, vadinasi, su jos dialektologija. Kokia yra buvusi pati indoeuropiečių tautos prokalbė dar nesuskilusi tarmėmis, ne ką tepasako indoeuropiškųjų kalbų lyginamoji gramatika.

Indoeuropiečių prokalbei duotų šviesos kita tokia-pat prokalbė, jei ji pasisektų mums surasti, pvz., semitų, suomių-ugrų prokalbėje. Tosios indoeuropiečių prokalbės, kurią mes surandame betyrinėdami jos dialektologiją, nė nepriderėtų vadinti prokalbe. Jai labiau pritiktų indoeuropiškųjų **protarmių** vardas. Pačios prokalbės ir jos tarmių su visais išgaliais negalime atstatyti (rekonstruoti).

Šių dienų lyginamoji gramatika teparodo tik tai, kas yra beįdra visoms tarmėms ir kuo kiekviena skiriasi nuo kitų.

31. Indoeuropiškųjų **protarmių** lyginamoji gramatika rodo, kad visų tarmių, kurios mums gerai pažįstamos, daiktavardžių ir būdvardžių vienaskaitos vardininkui (kamienai *o-*, *i-*, *u-*) vartota tapati galūnė, būtent *-s* : skr. *vṛkas* || lie. *vilkas* || gr. *λύκος* || lot. *lupus* || got. *wulfs*. Iš to fakto daroma yra išvada, kad ir prokalbėje, nesuskilusioje dar tarmėmis, garso *s* būta vardininko galūne. Bet įvardžiai, kurie visose pasaulio kalbose turi daug žilosios senovės žymių, rodo, kad prokalbėje vardininkas veikiausia daryta be *s*; plg. skr. *sá*, gr. *ó*, got. *sa* „der, pranc. *le*“.

Galūnės *-s* klausymas galutinai tegalima bus išspręsti tuomet, kai indoeuropiškiosios protarmės bus išvestos iš vienos bendros prokalbės. Tai bus galima tuomet, kai bus įrodyta, kad indoeuropiečių esama vienės kilmės su kita-kuria pasaulio kalbų grupe.

32. Vienų lietuvių, latvių ir prūsų kalbos duomenių neužtenka aiškių prokalbės rekonstrukcijai dar prieš jos suskilimą tarmėmis. Iš to, kad lietuviai, latviai ir prūsai vadina vienodais vardais, pvz., lokį (la. *lācis*, pr. *clokis*, *tlokis*), lubas (la. *luba*, pr. *lubbo*), perkūną

(la. *pērkūns*, pr. *percunis*), dar neišeina, kad žodžiai *lokys*, *lubos* ir *perkūnas* būtų aisčių prokalbės, dar nesuskilusios tarmėmis, padaras. Bet iš to, kad aisčiai yra giminaičiai kitoms indoeuropiečių giminės kalboms, dažnai galime pasakyti, jog tie ar kiti žodžiai arba lytis yra atsiradę dar prieš aisčių prokalbės suskilimą tarmėmis.

110 Aistiškųjų kalbų istorijoje yra buvusi tokia gdynė, kurioje dar nebuvo žymu lietuvių, latvių ir prūsų kalbos ypatybių. Ta gdynė — tai aisčių prokalbės gdynė, kuri siekia indoeuropiečių prokalbės suskilimo laikų. Kai indoeuropiečių prokalbė suskilo tarmėmis, tai tarp tų tarmių viena turėjo būti aistiška.

Aistiškajai indoeuropiečių prokalbės tarmei įgavus daugiau kalbėtojų ir jiems užėmus platesnius žemės plótus, turėjo prasidėti aisčių kalbos (prokalbės) diferencijacija, privedusi prie aisčių kalbos suskilimo dviem tarmėm — 1) lietuvių-latvių ir 2) prūsų.

33. Del to, kad aistiškosios kalbos yra išriedėjusios iš vienės indoeuropiečių prokalbės tarmių, kurių ne vienės kalba šiaandie mums pažįstama, galime dažnai pasakyti, kuris lietuvių, latvių ar prūsų kalbos žodis arba lytis yra paveldėta iš aisčių prokalbės, dar nesuskilusios tarmėmis, kuris aisčių pačių pasidarytas jau po suskilimui.

Mūsų žodžiai *diėvas*, *sūnūs*, *šlaunīs*, *rātas* nėra tarmėmis suskilusių aisčių padaras, nes tų žodžių jau būta vartojamų indoeuropiečių prokalbės suskilimo gdynėje, ką rodo: 1) s. isl. *tívar* „dievai“, air. *día* „dievas“, lot. *deus*, skr. *deváh*; 2) sl. *syno*, skr. *sūnūh* || got. *sunus*; 3) s. isl. *hlaun*, lot. *clūnis*, kimr. *clūn*, skr. *çróni* „Hüfte“.

XXXVIII. SMULKŪS STRAIPSNIAI, SPAUSDINTI „TAUTOJE IR ŽODYJE“

1. Dvina

I 92 Dauguvės upę gudai vadina *Двина*. Iš „Kalbos ir senovės“ (I dalis, Kaunas 1922) jau žinome, kad upėvardžio *Двина* slavėnų įsikūrimo gadynėje (VI m. e. amžiuje) Dauguvos augštupio pakraščiais būta ištariamo *Dveinā* (p. 128, 249) ir kad tasai vardas slavėnų atsinešta su savim iš senosios tėvynės, vadinasi, iš anapus Pripeties (p. 249). Iš senosios tėvynės upėvardį *Dveinā* (šiandie *Двина*) slavėnai yra atsinešę ne tiktai į aisčių, bet ir į germanų žemę. Aistiškoji *Двина* — tai mūsų Dauguvà, o germaniškoji — tai Poznaniaus žemės *Dźwina*. Trečia *Dvina* teka per Černigovo guberniją (П. А. Маши-таков Список рек Днепровского бассейна. С.-Петербург 1913, стр. 210).

2. Lydų kalba

Mažosios Azijos senieji lydai mūsų dr. Basanavičiui yra artimiausieji lietuvių giminaičiai. Lydų kalbos žodyno liekanas (Lietuvių tauta III 55—60) jis veltui stengiasi išaiškinti aisčių giminės kalbų žodynu.

„Kalboje ir senovėje“ (I p. IX—XI) esme jau matę, kad Basanavičiaus trakai ir frigai, nebūdami aisčiais, vadinasi, lietuvių giminaičiais, yra vis delto indoeuropiečių šeimos nariai. Apie senovės lydus net ir to negalima pasakyti. Lydai nėra net ir indoeuropiečiai. Kad lydų kalba neturi nieko bendra su lietuvių, latvių ir prūsų kalba, gali kiekvienas aiškiai išvysti, perskaitęs šį lydų kalbos tekstą (laidotuvių poėma):

1. *est mruvaad Saristrošū Šfarvad aštrkoū* || 2. *vānñas viqš areū kañaredkmš iskoš* || 3. *ačis hidad savé vratuū aršñānsrs kasnod* || 4.

kšbūtaūks atrgolū tafaaū fabaūkol || 5. *avkaē žtamēuvedmaš varedtaū sfatos* || 6. *kotaš qat hedkñad qfišad isaaūal umēod* || 7. *Saristrošū Srkastuš Katovalis šuūoš* || 8. *datrošis haūmūad his labtānal atrokl* || 9. *Šfardak Artimuū dāc qahrtaū aštrokū* || 10. *fakiñ est inal adalū aksaakmū iskod* || 11. *vāññakt esēac ifrol his fakorfid katofn* || 12. *buk mruvaaū fakmūataē viššis vaars nid kanirod* (Littmann Lydian Inscriptions 1916).

93 3. Lietuvių trobesiai S. Daukanto aprašymu

Dar ir šandie galima Lietuvoje vienur kitur užtikti senovinių trobesių, kurių gyvenimo dienos jau suskaitytos. Jie gali pražūti senumu arba gaisru. Mes privalome jau šandie pasirūpinti, kad šitie mūsų kultūros paminklai neprazūtų istorijai. O jie nebus pražuvę istorijai, kada mes visiems tiems trobesiams pasidarysime planus, fotografiškas nuotraukas (atvaizdus) ir juos su visais išgaliais ir smulkmenomis aprašysime. Aprašymo, planavimo ir fotografovimo darbą privalytų atlikti mūsų kunigai, mokytojai ir kiti sodžiaus inteligentai, turį tiesioginių ryšių su liaudimi.

Taigi, vyrai mōteres, darbañl

Manau būsimesiems trobesių tyrinėtojams būsiant ne pro šalį pasižinti su S. Daukanto aprašymu, kurį randame jo veikale „Budą Senowę — Lētuwiū Kalnienū ir Žamajtiū iszraszę Pagal Senowę Rasztiū Jokub’s Łaukys. Petropilie spaudinie pas C. Hintze. 1845“ (p 19—31)¹.

* * *

100 Dar vieną senovinį nūmą, kuris apie 1900 metus dar tebe-riogsojo sveikas Kulių parakvijoje (Žemaičiuose), mums yra aprašęs kun. J. Tumas savo straipsnyje „O dawniejszych zabudowaniach litewskich“ (Kalendarz Nadbałtycki na rok 1905). Tasai strąipsnis² reikėtų dabar iš nauja atspāusdinti „Tautoje ir Žodyje“. Kas turite tą kalendorių, teikitės jį atsiųsti redakcijai pasinaudoti.

4. Jotvingų žemės upių vardų galūnė -da

Per Gařdino guberniją teka keturios, o per Minsko (Naūgardo apskritį) dvi upi, kurių vardai baigiasi galūne -da. Tos galūnės kituose vakarinės rusų ir lėnkų žemės plotuose negirdėti. Štai tie še-

¹ [Spausdinama ištrauka iš Daukanto „Būdo“. — Z.Z.].

² Plg. kas pasakyta „Mūsų senovėje“ (I 139).

ši upėvardžiai: 1) *Голда* — Bobro intakas ties Daunorais netoli Goniondzo (Семенов Георг.-стат. слов. II 95); 2) *Гривда* — рѣка, течетъ на границѣ Бѣльской, Любиской и Переволоцкой пушчъ (Ревизия пушч... 1559 г. р. 16 — 19, 106), 1522 m. Рус. ист. библи. XX 1564. Sako, esanti dvi *Griudi*: viena — Ščaros, antra — Narevkos intakas (Фалевич Ист. др. Руси I 126); 3) *Ясолда* 1262 г. Ипат. лет.² 855, Ревизия пушч 1, 7, 22...; 4) *Newda* — Servečies kair. intakas Naugardo ap. (Słownik geogr. VII 27, IX 719), *Невдевскаго* сорочника... и на Цѣринскаго 1498 m. Рус. ист. библи. XXVII 698; 5) *Siohda* (al. *Siegda*) — Nevdos kair. intakas Naugardo ap. (Słownik geogr. VII 27, X 518); 6) *Соколда* — Sokolkos apskritys upė (Ревизия пушч 29, 31, 189 — 191, Акты изд. Вил. арх. ком. XVII 3, 144, 173), съ *Соколды* 1567 m. Рус. ист. библи. XXXIII 683, з *Соколды* 700, *Sokolda* — wieś, pow. sokólski, gm. Ostrów, o 28 w. od Sokółki (Słownik geogr. XI 26). Ir *Суколда* (: Борису Ейконтовичу земля пустая на *Суколдѣ* XV amž. Рус. ист. библи. XXVII 114) be nėra tik ta pati upė kaip ir *Соколда*?

Visuose šituose upių varduose prieš galūnę *-da*, kaip rodo priebalsio *l* kietumas (*Jasiolda*, *Sokolda*) ir balsio *e* pavirtimas garsu *o* (*Siohda*), yra išnykęs senovinės rusų kalbos garsas *ѣ*, kilusis iš pirmesnio *и*. Upėvardžių galūnėje *-ѣda* (iš *-udā*) aš norėčiau ieškoti bendrinio „upės“ vardo. Upę žodžiu **udā* bus vadinę jotvingai rytiečiai. Šita mūsų **udā* yra vienės giminės su žodžiais: skr. *udakā-m* „vanduo“ || sl. *voda*, arm. *get* (iš lyties **wedo-s*) „upė“, pr. *Afege-wad* 1319 m. „ežero vardas (= ežegių ežeras) ties Samrodt'u“ (Gerulio Altpreuss. Ortsnamen 11). Prie **udos* „upės“ giminės pridera ir mūsų *vanduō* bei latvių *ūdens* (= Valančiausko ir Daukanto šnektos žodžiui *unduo*).

101 5. Keli tautotyroso mažmožiai iš kun. A. Kosarzevskio rinkinio

Kun. Ambraziejaus Kosarzevskio, kaip rodo po jo galvos likę rankos raštai, būta didelio lietuvių tautos dalykų mėgėjo. Pasirodo, jo rinkta žodžiai, padavimai, pasakos, dainos, patarlės, mįslės, vietų ir asmens vardai. Jam rūpėta taipogi ir Lietuvos floros bei faunos. Archeologijos ir istorijos dalykų irgi nebūta jam svetimų. Kosarzevskio, vadinasi, daug pasidarbuota lietuvių tautotyroso dirvoje.

Anų laikų (1857 — 1863 m.) papratimu ir Kosarzevskis, kad ir buvo didelis lietuvių kalbos ir tautos mėgėjas, betgi rašė daugiausia

lenkiškai. Jei mes būtumėm turtingesni, tai, be abeja, jau šie tie paskelbtumėm spaudoje visus Kosarzevskio surinktuosius tautyros dalykėlius, nežiūrėdami to, kad jie rašyti lenkiškai.

Kad skaitytojas galėtų numanyti, ko verti Kosarzevskio lenkiškai rašytieji tautyros dalykėliai, neiškenčiu neįdėjęs pavyzdžiui ben kelių mažmožių¹.

367

6. Nežinomo dialektologo palaikai

Tarp kun. A. Kosarzevskio rankraščių, iš kurių kiti turi ir datą iš metų tarpo 1857–1863, yra vienas nepažįstama ranka (ne Kosarzevskio) rašytas (KosL 88a–95a), dar ir šie tie nenustojęs savo vertės lietuvių kalbos dialektologo akis. Iš to rankraščio gaudame susipažinti su dviem mūsų kalbos šnektom. Viena tų šnektų — žemaitiška, o kita — augštaitiška. Žemaitiškoji šnekt pridera šiaurės vakariečių (*dūna* „duona“, *sėina* „siena“) patarimei, o augštaitiškoji — šiaurės rytiečių.

Įdomu būtų susekti, kuriose Lietuvos parapijose surinkta tie šnektų žodžiai. Turintiems ryšių su sodžium skaitytojams nebūtų sunku suvaikyti mūsų dialektologo surinktųjų žodžių tėviškę.

Ješkokime, o rasime!².

372

7. Ylakių apylinkės šnektas

Kaip maždaug atrodo Ylakių apylinkės žemaičių šnektas, galime matyti iš Onos Ramanauskaitės (1919 m. birželio 22 d.) ir Liudos Vindašytės raštelių, kuriuos čia skelbiu [...]³.

* * *

373 Prierašas. Šiaurės vakariečiai žemaičiai, prie kurių pridera ir ylakiškiai, rašomosios kalbos dvibalsių *uo* ir *ie* vietoje turi *ou* (*o* = ankštam balsiui *o*) ir *ei* (*e* = ankštam balsiui *e*), pvz.: *Louba* „Luoba“ (upės vardas), *Skouuc* „Skuodas“ (miestelio vardas), *sėina* „siena“. Šiuodu dvibalsiu R. ir V. rašo taip: *uw*, *ov* arba *ou* (*Luvba*...) ir *ei*, *ej* (*teisiu*, iš *tolej*). Rašomosios kalbos balsiai *ē*, *o* visuose Žemaičiuose yra dvibalsiai *ie*, *uo*: *riek* „rėkia“, *nūstūok* „nustók“.

¹ [Pridėta 22 p. teksto iš KosL. — Z. Z.].

² [Pridėta 5 p. teksto. — Z. Z.]

³ [Praleidžiamas nurodytų asmenų užrašytas vienas puslapis tarminio teksto. — Z. Z.].

Šiaurės vakariečiai žemaičiai skiria *u* ir *i* : ankštą (uždarą) *u* ir *i* ir platų (atvirą) *u* ir *i*. Plačiuosius *u* ir *i* aš žymiu, sekdamas Jaunių, raidėmis *o* ir *e*. Daukantas savo raštuose platųjį *u* žymėjo raide *ó* ir *ú*. Platųjį *i* Daukanto raštuose atstoja raidės *e* ir *ī* (arba *ī*). Šitai keli pavyzdžiai platiesiems *u* ir *i* iš Daukanto raštų:

dó „dù“ D⁵ 19₁₄, 23₇, *módó* D⁵ 165₁₆ „mùdu“, *tó* D⁵ 55₁₄, 15 „tù“, *nó* 55₁₆ „nù, nūnai“, *só* 24₂₃ „sù“, *óž* 22₂₃, 25₂₇, 178₄ „ùž“, *doudó* 178₇ „duodu“, asz *grisztù* D¹⁰ 90₈ „grįžtù“, *sunkó* D⁵ 92₂₃, 155₃, *aistó* 22₃₀, 121₈, *atstù* D¹⁰ 12₆ „atstù“, *trísó* D⁵ 190₁₀ „trisù“, *keturęisù* D¹⁰ 41₂₁ „keturiesu“, tou *metù* D¹⁰ 4₉ „tuo metù“, tou *kartó* D⁵ 62₂ „tuo kartù“, *sunós* D⁵ 179₈, 224₆, *sunùs* D¹⁰ 43₁₃, 44₂ „sūnūs“, *mīdós* „mīdus“ D⁵ 230₁₆;

szīs D⁵ 161₁₀, 129₁₂, 132₁₄ „šis“, *aszīs* 181₃₄ „ašis“, *ugņēs* 72₂₅, 104₁₇, 110₁₉ „ugnis“, *abi szalinī sijnī* 19₂₆ (nom. du.), *móktī* 111₄ (infin.), *medī* 68₃₂, 209₂₂ „medžio“, *pri aulē* 181₁₀ „aulio“, *wirī* D¹⁷ 14 „vyre“ (voc. sing.).

Ankštuosius (siauruosius) *u* ir *i* (trumpus) Daukantas žymi raidėmis *u* (*ū*) ir *i* (*y*, *ī*). Pavyzdžiai:

374 *alu*, *midu* darę D⁵ 21₃₂, *alu* išzgōžę 57₁₀, *karszincziū* 179₁₇, *lytu* ar gįjdrą 31₃₀, *midu* darę 21₃₂, swiets *mēdu* gėrous 183₂₄, *saldī* *mēdu* 199₄, gér... *mēdu* 166₁₂, *ī midu* 57₆, *midū* gierusis 130₁₈, mažoujį *sunū* 144₂₄, nedorą *sunū* 176₄, par *žmogu* 64₂₆, tou *žmogu* yra Dijws lejdes 135₁₇, tokį *žmōgū* 175₂₁ (*u*-kamienių žodžių vienaskaitos galininkas — acc. sing.), tįj *sunus* 162₁₅, Didije *sunus* 179₂, *sunus* essantys 124₂₃, wieje, *lytus*, darganas kīlo 83₆ (*u*-kamienių žodžių daugiaskaitos vardininkas — nom. pl.), gīrres jus szīldę ir ...nu *biauriū* *darganū*, *lytū* ir *spejgū* bej *vietrū*... glemžę 17₁₉, *ploustū* 16₃₀, tįjk *kartu* 130₁₅, *nómu* *gaspadoriós* 130₁₉ (gen. pl.), *ežerus* 136₁₉, *nómus* 38₃₄, 44₄, 52₂₃, 53₃₄, 55₉, 12, 19, 31, *kókólus* atims 75₃, *pelinus* 147₂₇ (acc. pl.);

pati D⁵ 63₂₇, 176₁₂, *atsīsókósi* 139₂₀, *aukauinti* 140₁, dar *nebuwusi* wis atlikta 164₁₇, *paszalusj* buo 189₂₃ (nom. sing.), ar *tó nori* 38₁₇, kou *bewejki* 64₂₂, *turi* 57₂₁, *rasi* 32₉ (2 sing.), *nesgi* 10₁₁, 16, 12₈, 32₂₂, *tīmsgi* wokytems 226₂₉, *kajpogi* 17₂₀, 33₁₇, *negi* 18₃₃, 33₁₇, *irgi* 30₃₁, *nógis* „nù, nūnai“ 234₂, 237₉, par *oulekti* 21₅, *kīltj* 42₁₀, *pīlj* 196₁₃, *mąnj pati* 178₁₈, *szj akmīnj* 178₁₇, tou *akmīnj* 24₁₂, *saldj mēdu* 199₄ (acc. sing.), *mólkj* ar *tó nori* 38₁₇, douk *dijwali* 41₁₀ (voc. sing.), *toumi* 83₁₀ (instr. sing.), *pósnys* 15₁, *pószys* 13₁₄, 33, *szónys* 31₁₈, *bīrys* 133₂₄, *wīlnys* 14₁₀ (nom. sing.), *szónys* 15₅, *dó*, *trys* ir *kétórys* 23₇, *pīlys* 196₃, 197₁₀, 19, 241₁₁, *pīrys* 27₈ (acc. sing.), *aks-*

ūmis 23₁₀, 209₉, *akmīnīmīs* 23₃, 128₂₄, 148₁₈, *undinīmīs* 114₂₂, 222₃, *qnglīmīs* 61₂₂ (instr. pl.), *pas mōmīs* 56₁₂ (acc. pl.), *norys* „nōrīs, хотя“ 61₂₂, 103₃₀, *norīs* 30₆, 33₈.

Alsėdžiuose, Mósėdyje, Salantuosė ir šiandie dar tebeskiria dvejopos rūšies trumpuosius *u* ir *i*. Platųjį *u*, t. y. *o*, randame šiuose žodžiuose: *tò* „tu“, *dò* „du“, *sò* „su“, *òž* „už“, *dòduò* „duodu“, *mėdòs*¹ „midus“ (nom. sing.), *pāršòs* „pašas“, *vėšòs*¹ „visas“ (nom. sing.), *ėšòs* „ėsas“, *rāšòs* „rāšas“. Balsis *u* yra ankštas šiose lytyse: *tūs pāršus* „paršus“, *gėrus sūnus* (acc. pl.), *kārtu*, *vietru* „vėtru“, *gėriu*¹ „girių“ (gen. pl.).

Platųjį *i*, t. y. *e*, turi šie žodžiai: *šps* „šis“, *kārtēs* „kartis“ (nom. sing.), *dvē* „dvi“ (nom. du.), *sò akē* „akia“ (instr. sing.), *tuo mēdē* „medžio“ (gen. sing.), *vėdēs* „vėdės“, *vyrē* (voc. sing.), *tāmē kālne* (loc. sing.). Siaurųjį *i* turi žodžiai: *š²*, *pāti*, *mārti*, *ėšontī*, *vėdusi* (nom. sing.); *tò dēdi*, *pōti* (reflexivum: *tò dēdys*, *pōtys*, 2 sing.); *jāuti* (voc. sing.); *ārgi*, *ėrgi*; *āki*, *kēli*, *sāldi* (acc. sing.), *mōni*, *tāvi*, *sāvi* (acc. sing.), (sò) *mōnēmi*, *tāvēmi*, *sāvēmi* (instr. sing.), *ākēmis* (akiemis), (sò) *mōmīs* (instr. pl.); *nūoris*, *važiūjis* (part. praes.).

Alsėdiškiuose galūnės ankštieji balsiai *u* ir *i* regresyviškai veikia pirma jų stovinčius plačiuosius balsius *o* ir *e*. Alsėdiškis L. Norėika ištaria *pīrti* (acc. sing.), *pirtis* (acc. pl.), bet *pėrtēs* (nom. sing.), *pėrtēis* (gen. sing.), *Tubūtis* (ū pusilgis), *Tubūti* (acc. sing.), bet *Tòbòtē* (gen. sing.), *Tòbòfou* (dat. sing.), *Tòbòfo* (instr. sing.) „su Tubučiu“. Regresyvės asimilacijos veikimas žymu ir prie šakninio *e*. K. Jaūnius esąs girdėjęs Raudėnų parakvijos žemaičius tariant: *krēstis* (ė siauras), bet *krēstē* (e platus) „kresčio“. Vadinasi, prieš *i* (siaurąjį) ir *e* yra siauras, o prieš *e* (platųjį) — platus. L. Norėika ištaria: *vėdo* (e platus), *vėdi* (e siauras).

Lyčių *šps* || *š* susstatymas greta rodo, kad žemaičių garso *e* esama kilimo iš trumpojo *i*. Siaurasis *i* yra ilgojo *ī* (y) atšvaitas. Kad taip seniau būta, rodo latvių kalba savo vardininko lytimis *šs* || *š*. Taigi, lietuvių vienaskaitos vardininko galūnės *-i* esama kilusios iš *-ī* (tai yra *y*): *š* = la. *š* iš prolytės **šī* (**šy*). Žemaičių daugiskaitos galininkas (acc. pl.) *trīs* (ne **trēs!*), drauge su latviška lytim *trīs*, kilęs yra iš senėsnės prolytės **trīs*. Rašomosios kalbos *y* ir *i* žemaičių tarmėje sutrumpėję pavirto siauruoju *i*, kas matyti iš šių žodžių: *ākis* „ākys“ (nom. pl.), *āki* „āki“ (acc. sing.), *nūoris* „nōrīs“.

¹ e pusilgis.

² Prieš *e* (iš *i*) priebalsiai kieti, o prieš *i* jie visuomet esti minkšti.

Žodžiai *šės* „šis“, *kártes* „kartis (nom. sing.)“; *kárties* (gen. sing.)“, *sėnė* „seni“ (plg. *senie-jī*) rodo, kad *ę* esama kilusio iš *i*, kurio žemaičiams būta trejopo : 1) pirmykščio *i* (la. *šis*, *kārtis*), 2) antrykščio *i* iš *ie* (*seni* || *senie-jī*), 3) pradžemaitiško *ie* (*kárties* = la. *kārtis*, *ūgnies*).

Kas pasakyta del balsio *ę* kilmės, tinka ir žemaičių balsiui *o*. *Sūnos* (nom. sing.) : *sūnus* (acc. pl.).

Tokios balsių asimilacijos, kurios gražų pavyzdį turime Alsėdiškio žemaičio pavardėje *Tubūtis* (*ū* pusilgis; greta su : *Topbōtę* gen. sing. *Topbōtū* dat. sing.), kitą kartą būta visame šiaurės vakariečių žemaičių plote. Tą asimilacijos apraišką rodo veikus atskiri pastovaus vokalizmo žodeliai, t. y. nelinksniuojamieji ir neasmenuojamieji. *Tubūtis* žemaičių šnektose del lyčių *Topbōtę* (gen. sing.), *Topbōtū* (dat. sing.), *Topbōtō* (instr. sing.) pats turėjo gauti savo draugų, kurių skaičium buvo daugiau, vokalizmą. Tokiuo būdu atsirado *Topbōtis*.

Žodelį *iki* (žem. irgi iš *ikl*; senąjį **iki* žemaičiai šandie ištartų **iki*) turėtų Salantų ir Mósėdžio parakvijos žemaičiai ištarti **ęki* (plg. jų žodžius : *pęli* „pili“, *šęni* „šuni“, *moni* „muni“), bet iš tikrųjų ir jie čia ištaria *iki*. Žodelio *iki* galinio *-i* siaurumas žemaičių šnektose rodo jį kilus iš *-t* : **ikt*. Tokį pat *-t* rodo ir žemaičių *gi* (*nugi*, *argi*...).

Šiaurės vakariečių žemaičių *it* „kaip“ (ne **et*!) latvių kušininų šnektose atliepia *it*. Žemaičių *it* galima būtų vesti iš pirmalytės **it*¹, jeigu tam neprieštarautų la. *it*. Žemaičiai žodelyje *it* taria ne *ę* del to, kad po *t* dar nelabai senai išnyksta ankštojo *i*, kilusio iš *-t*. Žem. *it* = **iti* = *it*.

Žodžius *mótyna* ir *valdýmieras* Salantų par. žemaičiai (kun. P. Sragys) ištaria *múotina* ir *valdímiers*. Čia trumpėdamas *y* neišvirto plačiuoju *ę*. K. Jauniaus šnektose (Kvėdarnos par., Lembo sodà) tuodu žodžiu ištariamam esančiu : *múotyna* ir *valdýmiers*.

8. K. Būgos pastaba apie peteliškės vardus²

Estų žodžio *liblikas*, *libli(k)*, *librik* „drugys, Schmetterling“ nieku būdu nereikėtų skirti nuo jo giminės narių *libisema* „drebėti, zittern, beben“, *libletama* „lakioti, flattern“, *libl* „Fischflosse, t. y. kuo žuvis lekia (plaukia)“. *Liblikas* „drugys“ taip santykiuoja su *libisema* „drebėti“, kaip kad santykiuoja lietuvių *drugys* „Schmetter-

¹ Juškevičiaus žodyno (I 664) *yt* yra nevykusiai suliteratūrintas žemaičių *it* (**et* būtų buvęs transkrybuotas kaip *it*).

² [Priešas prie A. Seno parašytos recenzijos apie W. Oelio straipsnį išspausdintą „Romanische Forschungen“ laikraštyje. — Z.Z.].

ling || Fieber“ su šaknim *drug-* „drebėti“, iš kur rusų kalbos žodžiai *дрожь* „drebuly“, *дрожать* „drebėti“, *воздрогнуть* „sudrebėti, krūptelėti“. — Oehl'iškiu *pleštekės, leilo* ir *peteliškės* aiškinimu („Bildwort“) aš netikiu, nes aš negaliu jų atskirti nuo šių žodžių: 1) *plāstakē* SN, Šiauliai „Schmetterling“, *P(l)asztakielē* „ein Fiebervogel, sonst Drugys“ M I 114 || *plāštaka* „die flache Hand“ H 99, 2) *leilas* „schwank, schmal“ M I 140, II 428, Uš, *lēli, leilēti* „plonam, laibam darytis“ Ds, Tvr, *pa-lēlinu* „dünn machen“ M II 138, 3) *petys* „Schulter, t. y. platumas“, gr. *πετάστυμι* „plečiu“ (plg. air. *leithe* „petys“ : *lethaim* „plečiu“ Fick Vgl. Wb. II⁴ 247). — Vok. *Feifalter* ir lot. *pāpilio* „drugys“ suprantami ir be Oehl'io hipotezės apie „Bildwort“-ų sudarymą, plg. H. Güntert Kalypso (Halle a. S. 1919) 222/3.

9. Sirinčia ir Стряча

Svyrių ir Naročios ežerų srityje (pietų rytuose nuo Švenčionių) gudaĩ (senovės kriėvai) bus įsibrovę lietuvių žemėn slavėnų sąjūdžio smarkumoje, t. y. tarp 550—600 m. e. metų. Mat, tuo metu slavėnai, kuriems senojoje tėvynėje — Valuinės ir Lėnkų žemėje — buvo pasidarę perafikšta dėl didelio žmonių prieaugliaus, būdami jau ištraukę iš senosios tėvynės dar apie 500 m. e. metus, buvo jau pradėję kurtis nesenai įsigytose (okupuotose) šalyse, pvz., Balkanuose, Paelbiuose, suomių ir lietuvių žemėje.

Gudų kalbos garsų istorija rodo, kad *Spinglos* upės vardas nebegalėjo išvirsti lytim *Спягла* TŽ I 37 po 900 m. e. metų. *Стряча* — Neries deš. intakas, seniau vadinama *Стряча* (у Свири на Стрячи 1518 m. Рус. ист. библ. XX 1213), turi vardą kilimo lietuvišką: **Sirinčia* (dėl galūnės plg. upėvardį *Бусинча* — Merkio Salčios intakas), kuris krievų kalboje turėjo išvirsti lytim *Сыръча* (senovėje), *Сыряча* (XI — XII amž.), *Сряча* (XIII amž.) ir šandie *Стряча*. **Sirinčia* dar ir šandie tebėra gyva lenkiškame Stračios paupio dvaro ir sodžiaus varde *Sieręczany* (ier iš senėlesnio *ir*), iš kur rus. *Серенчаны*.

Pasirinčio miesteliui *Желядзь'iu* vardą gudaĩ bus gavę irgi iš lietuvių ne vėliau kaip 800 m. e. metuose: **Gelindis*,-ies || *Gelind-ėnai* — Alsėdžių par. sodà || pr. > vok. *Gelinden* — dvaras ties Zinten'u (Pierson).

Kaunas, 1923 m. lapkričio 8 d.

Per Gudo žemę teka trys *Lučesos* (*Лучеса*) : 1) Jelnios aps., į pietus nuo Smolensko, 2) Bielo aps., į žiemius nuo Smol., 3) ties Vitebsku (įteka Dauguvon) TŽ I 30. *Lučėsos* vardą gudai bus gavę iš aisčių, kurių vaikai šandie vadina *Laukesà* (įteka Dauguvon ties Dinabarku) arba (latviai) *Laucesa* (įteka irgi Dauguvon, ties Naujarygiu). Abidvi *Laūkesei* randasi senovės sėlių žemėje. Trečią *Laūkeseą* prieš kelis mėnesis esmi radęs po Molėtais (į pietus nuo Aluntos „Owanta“) rusų gen. štabo žemėlapyje (1908 g., ряд XII, лист 4, 3 верстн.): оз. *Лавкесы*, оз. *Лавкесаитис* (< *Laukesaitis*), 2 vienasėdžiu *Подлавкесы*. Be to, Słown. geogr. XV, 2 259 rašo: *Laukiesa* (< *Laukesà*) — zaśc., pow. wileński, gm. i dobra Malaty.

Molėtiškė *Laukesà*, kaip rodo netolimas jos kaimynas *Čivyliai* (plg. TŽ II 11) ties Žalvo ežeru, irgi bus buvusi sėlių žemės vardas. Gaūrės-Tauragės apylinkės pelkėms *Laukesių* vardą (vard. *Laūkėsos*) bus praminę kušiai (čia jie bus gyvenę prieš žemaičius), kurie kalbiškai yra labai artimi sėliams.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 10 d.

11. Утроя ir Впроя

Abudu upėvardžiu laikomu yra somiškais (TŽ I 12, II 10) ir vedamu iš senėlesnės lyties **Utroja*. Bet *Утроя* ir *Впроя* rusų kalboje lygiomis galėjo išriedėti iš prolytės **Vitroja*. Latvijos lybiškojo pajūrio (netoli nuo Salacos, vok. Salis) upėvardis *Vitr-upe* (Latvijas v. v. I 113) gali būti *Utrojos* giminaitis, sulatvėjęs iš somiško upės vardo **Vit(u)r-oja* || est. *oja* „upelė, upėsnas, valka, lūgas“. Antros *Vitrupe*s (vok. Wittrup) esama latviškojoje Žiėmgalos dalyje prie Tervetės upės, netoli nuo Žaliosios muižės (vok. Grünhof).

Kaunas, 1923 m. lapkričio 12 d.

12. Spera, Kena, Gauja ir Neris

Mūsninkų (Trākų aps.) apylinkėje stovi prie ežero sodžius, vardu *Pa-speriai* (ar -rys, -rė, -rės? lenk. *Pospierze*). Vadinas, tenai esama (ar būta) ežero, vardu *Sperà*. Netoliese nuo *Speros*, į rytus nuo Panerių Dūkšto, o į pietus nuo Máišiagalos (*Maysegal* Scr. r. Pr. II 693, *Мойшюкгола* XV amž. РИБ XXVII 121), randame didelį sodžių, vardu *Kēnos* (ar *Kenà*, *Kenai*? lenk. *Kieny*). Abudu vieto-
vardžiu turi sau bendravarđių ir Latvijoje Babytės (Babio) ežero

apylinkėje, Salos (vok. Holmhof) valsčiuje: *Speras*, *Cenas* (Latv. vietu v. I 58) TŽ I 22 ir Pinkių (vok. Pinkenhof) valsčiuje — *Cena*, *Cenas* *ārelis* (Latv. v. v. I 54) ir *Gaujiņu* purvs (l. c. 55).

Vilniaus žemės dviejų kaimynų vietovardžių atsikartojimą irgi greta vienas kito toli nuo Vilniaus Baltijos pajūry (ties Sluoka ir Ryga) tegali išaiškinti ta hipotezė, kad Parygio Salos ir Pinkių valsčiaus gyventojai (senovėje žiemgaliai, o šandie latviai) šiuodu vardu bus čia atsinešusių iš senosios savo tėvynės — Vilniaus žemės. Latvių kilmą iš Vilniaus žemės rodo ne tik tai *Speras* ir *Cenas*, bet ir seniau mano aikštėn jau iškeltieji kaimynai upėvardžiai *Gauja* ir *Vija* TŽ I 388.

Šie žodžiai buvo jau surinkti (XI.27), kai aš aptikau Babio ežero apylinkėje, be *Speros* ir *Cenos*, esant dar ir *Gaują* (*Gaujiņu* purvs) su *Neries* upe: *Neriņš* — Babio ežero intakas LV I 116. Pinkių-Salos apylinkės *Cena* (upė?), rodosi, nėra ta pati su Misos upės intaku *Cena* (Konverz. vārdnīca 755), nes Salos ir Pinkių valsčius su Misos upe nesusieina.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 11 d.

97

13. Palanga

Be Žemaičių *Palangōs*, esama dar ir latviškos. Pastaroji (vok. *Polangen*) randasi Kurše, į pietus nuo Lipaičių, o į žiemų rytus nuo Ožputės (vok. Hasenpot). Abiejų *Palangų* vardas kilimo yra kuršiškas. Vardo galūnė yra *-nga*, kaip ir kituose senojo Kuršo vietovardžiuose, pvz.: *Babrū-ngas*—Plungės par. upė (*babru-s* „бобру“), *Kretingà*, *Gāndinga* (žem. Gōndīnga), **Kūldinga* „vok. Goldingen“ (iš kur la. *Kuldīga*), *Virāng-upis* — Slavikų, Plokščių par. upė < *Virā-ngā*.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 28 d.

14. Jeznas

Pusiaukelėje tarp Kauno ir Alytaus, netoli nuo Nėmuno, prie ežero riegso *Jėzno* miestelis. Ežeras irgi, rodosi, dvi *Jėzno* vardą (Slown. geogr. III 581). *Jėznas* yra dukart, nelietuviškas vardas: 1) del garso *z*, 2) del kirčiuotojo balsio *e* trumpumo. Jeznas nėra viengūngis, nes jis turi sau bendravardį Latvijoje (Lejos vls.): *Jezene* Izgl. Min. Mēnešr. 1920 II 68. Tos pačios kilmės su *Jėznū* bus, gal, ir šie upėvardžiai: 1) *Jēžersta*¹ Vš II 14 arba *Ježestva*¹ (mokytoja

¹ Ar tikrai taip ištaria šiuos vardus vietos žmonės?

P. Čepulytė) — Linkuvos-Joniškėlio apyl., 2) *Jež-upis*¹, kurį rodo buvus sodžiaus vardas *Ježupka* Vš II 11 (Truskavos par.).

Jėzno vardas kilimo yra prūsiškas. Jį bus gavę lietuviai iš senųjų vietos gyventojų jotvingių, arba sūdūvių (sūdū). Netoliese nuo Jezno yra ir daugiau jotvingiškų vardų, pvz.: *Lėipalingis*, *Azāgis* Bg¹⁰ 78, *Zuokas* — Seirijų par. bala po Kudrėnėliais ir kt.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 12 d.

15. Dūkštas

110

Iš Sālako važiuodami Dūkstan, tuojau užu Lúodžio ežero, po kairei rankai nuo vieškelio, pravažiuojame *Dūkšto* ežerą, nuo kurio už dviejų varstų į pietus randasi Dūkšto miestelis, o už $4\frac{1}{2}$ varsto — Dūkšto (geležinkelio) stotis. Antras *Dūkštas* randasi netoli Neriės upės Vievio ir Žaslių apylinkėje. Ten esanti ir upelė, vardu *Dūkšta* — Neries deš. intakas (Słown. geogr. II 213, XIII 471, Konst. hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 215, 281). Latgalos miestelis *Dyužgols* (stow uz Raznas azara molas „Drywa“ 1912 m.), kurį lenkai ir rusai vadina *Duksztygal*, yra kilęs iš senėlesnės vardo lyties **Dū(g)ž-gals* < **Dūgž(d)gals* < **Dūkšt(i)gals*. Pastaroji vardo lytis kilimo yra lietuviška: **Dūkšti-gala*. Iš čia matome, kad Latgalos lietuviai (plg. TŽ II 14, 18, 19) Rėzytės apylinkės Rėznos (latv. ryt. Rāzna) ežerui *Dūkšto* vardą yra nusinešę iš Lietuvos. *Dūkštigala*, iš kur latgaliečių *Dyužgols*, negali būti latviškas vardas dėl garsų junginio *kšt*, kurio vietoje latviai turi sakyti *kst*: *dūksts* f. (pl. *dūkstis*) „eine morastige Stelle, Sumpf, Pfuhl“ BW 10987,1, 26355,1 var.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 9 d.

16. Sožies paupio lietuviai

114

Lietuvių-latvių senosios tėvynės rytinė siena vestina yra ne dešinuojų (TŽ I 44), bet kairiuoju Sožies paupiu, nes protėvynės sritinė įeina net ir Ostro (Остр) upė. Praplėsti protėvynės rytinę sieną verčia mane P. Maštakovo surinktieji upėvardžiai (Список рек Днепровского бассейна. СПб. 1913), kuriais čia ir naudojuosi.

Sožies upynui visugeriausias lietuviškumo rodytojas yra Chmoros upės deš. intakas *Лучеса* 106 = *Laukesà* TŽ I 30, II 34, kuri del galūnės nėra atskirtina nuo kitų dviejų tos-pačios srities vienavardžių upių, būtent: *Волчеса* — 1) Basios deš. intakas (*Овчеса* 121, t. y. gud. *Voučesa* < **Vlčesa*) ir 2) Sožies deš. int. 118.

¹ Ar tikrai taip ištaria vietos žmonės?

Pastarasis upėvardis rodo, kad, be *Laukesės*, čia lietuvių-latvių turėta dar dvi *Vilkesi*. Slavėnai upėms vardų su galūne *-esā* nesidaro. Lietuviai tų *-esų* turi devynias galybes, plg. kad ir šiuos upėvardžius: *Bredesā* — po Ušpāliais, *Ezleca* — Paplės, Šakynos apylinkėse (Спрогис), *Lankesā* — Pagirio par., *Pelesā* > r. a. *Pelasā* — Nočios apyl.

Smolensko žemėje, Sožies upyne, randame šiuos upėvardžius, kuriems yra bendravardžių ir Lietuvoje, daugiausia Vilniaus žemėje: 1) *Лучеса* = *Laukesā* (po Molėtais); 2) *Стряча* — Černicos deš. intakas (Kolpenkos kair. < Ostro kair. < Sožies kair. — *Стрячи* 116) = *Стряча* (į pietų rytus nuo Švenčionių) iš lie. upėvardžio *Sirinčia* TŽ II 28; 3) *Четовка* — Ostro kair. intakas 116 || *Четово* — ežeras, per kurį teka augštutinio Dniepro intakas Ведора 13: *Кетав-ішкės* — miestelis prie ežero netoli Žaslių || *Кетав* — 1360/4 m. prūso pavardė; 4) *Узныч* — Ostro k. int. 117, vietos šnekta iš senėlesnės lyties *Вѣз-начь* „*Ant-notis“ || *Нача* TŽ I 31 = *Nočia*; 5) *Крунка* — Sennos k. int. (Sožies k.) 119 < *Крюна* (gudų r. šandie kietas) = *Kriauna* — 1) upė po Šašuoliais, 2) po Kriaunomis (netoli Dusetų); 6) *Лямна* — Rištos (Рышта) kair. (Bāsios k.) int. 120, iš senėlesnės lyties *Лѣмна*: *Liminas* — Žaslių par. ežeras.

Kaunas, 1923 m. lapkričio 29 d.

XXXIX. RECENZIJOS, SPAUSDINTOS „TAUTOJE IR ŽODYJE“

1.

I 376 **Latvijas vietu vārdi.** I daļ'a. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Šmitam savācis un rediģējis **J. Endzelīns.** 1922. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 117 p. 8°.

Iki šiolei kalbininkai labai maža yra kreipę domės į tikrinius vardus. Jų studijoms paprastai pakakdavo vienu bendrinių vardu. Taip kalbininkai elgėsi, gal, dėl to, kad iki mūsų laikų maža buvo surinkta tikriniams vardams tirti medžiagos. Tam tikrais vietų ir asmens vardu žodynais dar ir šandie reta kuri tauta tegali pasigirti.

Lietuvos vietų ir asmens vardus maža kas ir renka, nes mūsų visuomenė dar nemato juose nors ben kiek mokslo vertės. Vietų vardu studijoms gerą pradžią šiomet yra padarę latviai. Jų pavyzdžiu reiktų ir mums sekti.

Iš Latvijos vietų vardu pirmosios dalies galima pasidaryti daug įdomių išvadų.

1. Iš vietų vardu patiriame, kad Vidžemėje tarp latvių gyventa ir kitų tautų atstovų. Ten turėta naujokynų šių tautų: 1) gudų: *Gudiņi* p. 39, 2) igauņu, arba eštų: *Igauņi* 11 (2 kartu), 13, 14, 18, 19, 32, 51, *Igaunis* 62, *Igaunīši* 75, *Igaunjēkus* 99, 3) karielių (rus. корѣла): *Karēlis* 7, 4) krievų (кривичи), arba rusų: *Krievi* 31, *Krievu kruogs* 39, *Krievu sala* 37, *Krievu kalns* 8, *Krievkalni* 14, 34, *Krievkīsis* 105, *Krievlejas* 19, *Krievrinkas* 29, *Krievupi* 56, *Mežkrievi* 10, *Krievēni* 24, 52 (-āni 21, 76), *Krievēns* 92, *Krievene* (pieva) 53, *Krievenes* 29, *Krievenieki* 91, *Krieviņš* 37, 43, 89, 91, 100, 103, *Krieviņi* 8, 19, 28, 34, 39, 44, 45, 51, 56, 60, 71, 75, 78, 81, 82, 87, 93, 109, *Krievzemnieki* 81, 5) kušīų: *Kursiets* 50, *Kūrsieši* 28, 40, 51, 60, 65, 75, *Kursīši* 45, *Kūrsenes* 29, *Kūrsvieši* 80,

Kūrsulis 26, *Kursūla purvs* 57, 6) *lībīu* : *Lībietis* 32, 47, 83, 85; *Lībieši* 9, 12, 24, 28, 29, 41, 63, 70, 87, 113, *Lībiešas* 31, *Lībiešu āre* 40 (— ciems 96, — mežs 42), *Lībāni* 25, *Lībenes* 50, *Lībes ciems* 71, *Lību kalns* 71, *Līblaiskas* 35; *Līva* 98, *Līvas* 88, *Līvu pagasts* 17, *Līvkalni* 107, *Līve* 74, *Līves* 44, 71, 78, *Līvāni* 25, *Līvene* (pieva) 53, *Līvenes* (pieva) 42, 7) *Lietuviu* : *Leitis* 101, 103, *Kūokaleitis* 32, *Bērz-leitis* 93, *Leitītis* 48, 86, *Leiši* 7, 71, *Leiša kalni* 87, *Leišjāni* 38, *Leiškālni* 93, *Leišmārti* 14, *Leišsala* 101, *Leitāni* 20, 21, 49, 50, *Leiteni* 54, *Leitene* (pieva) 58; *Lietavas* 12, *Liet(u)vietis* 44, *Lietuvieši* 73, *Lietvieši* 33, 8) *prūsū* : *Prūsis* 90, 92, 112, *Prūšu māja* 103, 9) *sēliu* : *Sēlis* 43, *Sēla purvs* 52, *Sēli* 50, 52 (šnektose *Sēli* 14, 76), *Sēlu muiža* 105, *Sēliētis* 94, *Sēlieši* 57 (šnekt. *Sēlieši* 65), *Sēles* 50, *Sēliškas* 62 (šnekt.), *Sēlnieki* 27 (šn.), *Sēl-ēki* 39, 10) *skalviu* arba *skalvūiu* (?) : *Skalavas* 49, 11) *slavēnu* (Naugardo словѣне) : *Slavieši* 45, *Slavēli* 46, *Slavēkas* 46.

Vidzemēje būta krievu ateivių net iš Pliskuvōs (Пльсковъ, šian-die Псков) : *Pliskavas* 41.

377 Iš Kuršo žemės ateivius, kurie kilimo yra nebe kužšiai, bet latviai, Vidžemės gyventojai vadina kužžemininkais : *Kurzemnieks* 39, *Kurzemnieki* 7, 8, 45.

Iš vietovardžių *Vidzemnieki* 37 ir *Vidzemnieks* 102 pasirodo, kad Rygos apskrities Byrinių valsčiaus ir Valmieros apskrities Rūjienos valsčiaus senovėje nepriderėta prie Vidžemės.

2. „Nuo V iki VIII m. e. amžiui Vidžemėje yra atrasta palyginti labai maža archeologijos dalykų. Del to reikia manyti, kad šioje gadynėje bus buvusi Vidžemė rečiau žmonių gyvenama, kaip prieš ir po šio laiko. Šios atmainos priežastim galėjo būti smarkūs karai, po kurių paprastai pasirodo badas ir marai, del kurių daug gyventojų turėjo iškelti kitur. Germanai jau du tūkstančiu metų kai spaudžia slavėnus, o šie paskutinieji savo žaru grūdasi viršun aisčių giminei, kuri del to grūdimosi traukiasi į retai gyvenamą sómų žemę. Galime sau įsivaizdinti taip atsiradus apie VIII amžių latvių protėvius Vidžemėje, kurioje jie pamaži būtų asimilavę išsklidusius maža išlavintus sómus. Ráunoje dar iki paskutinių laikų buvo išlikęs kažikoks sómų (la. *sāmu*) bažnyčios „pāgastas“, nors apie pačius sómus tenai istorija nėra palikusi nė kokio liudijimo“. Visi šie žodžiai pridera prof. Petruī Šmitui, kuris yra juos parašęs savo „Latvijas vietu vardu“ paminėjime (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1922 t. II, p. 980).

„Tēvynēs Balso“ (1922 m. X. 22) straipsnyje „Vietų vardai — istorijos šaltinis“ esmi nustatę, kad latvių tautos protėviai prieš atkilmą į Latgalą, Tolovą ir Vidžemę yra gyvenę rytinėje Vilniaus žemės dalyje.

Lātgaloje, Tolovoje ir Vidžemėje latviai turėjo rasti sōmus, t. y. lybių, estų ir suomių protėvius. Tai rodo vietų vardai. Somiškosios kilmės vietų vardų duoda Vidžemė daugiau nei Latgalą, nes Vidžemę latviai vėliau yra kolonizavę. Del to Vidžemėje ilgiau turėjo išlikti nesuasimilėję senieji jos gyventojai, o su jais drauge ir jų praminieji vietų vardai.

3. Vidžemės vietų varduose somų kalbos žinovas rastų labai daug somiškosios kilmės vardų. Bet ir nežinovui, man ding, pasirodys nevienas vardas esąs somiškas. Šiuos Vidžemės vietovardžius aš, visiškai profanas, įtariu esant somiškosios kilmės:

1) *Adzalis* 94 : vok. *Adsel* „la. Gaujiena“, kurią Naugardo kronika (1111, 1179 m.) vadina *Оуела*;

2) *Allikivi* 88 = suom. *halli-kivi* „žaliasis akmuo“;

3) *Ārnis* 97, 101, *Ārnītis* 24 : suom. *Aarnio* (pavardė), *aarnio-metsä* „девственный, первобытный лес“;

4) *Auda* (bala) 36 : *Aūdakas* 51 : *Аѡдаакса* — vadžių žemės upė T || est. *haud*, suom. *hauta* „Grube, Loch“;

5) *Eimur(i)s*, purvs 50, *Eimures* (pl'ava) 55;

6) *Inesis* (ežeras) 24 : est. *inisema* „schreien, wimmern“;

7) *Idus* 93, 98 : est. *idu* „Keim“ arba (?) *ida* „Nordost, Ost“;

8) *Jogla* 103, 109, (upė) 113 = *Jugla* 48, (upė) 115, 116, *Juglas* ezers 36 = rus. *Егла* 1582 m., *Еголское* — kaimas Naugardo žemėje (Трусман) iš som. **Jogla* : lyb. *jog* „upė“?

9) *Juōme* 61, *Juoma* pl'ava 63, *Juōmala* 101 : est. *jõm* „Strömung, Strom“;

10) *Jumalda*, upė (Alūksne) 117 : suom. *jumala* „dievas“;

11) *Jumara* 94, upė 114 : *Jumurda* 13; del galūnės plg. upėvardį *Umarā* 115;

12) *Kaiba* 48, *Kaibala* 49, *Kaibaliņa* (upė) 115, *Kaibara* (upė) 378 114, *Kaibenes* 29, *Kaibēni* 24 : lyb. *kaib*, suom. *kaipa* „gedziu, esmi pasigedęs“;

13) *Kaiva* 8, 83, *Kaive* 29 || *Kaiva* — dvaras ties Tukumu = *Koīsa* — Naugardo žemės vietovardis (Trūsman'as) : suom. *kaivo* „šulinys“;

14) *Kaija* 101, 104, 113, *Kaijas* 107 : suom. *kaija* „Möwe“ || *Kajega* 92 : lyb. *kajāgōs*, suom. *kajakka* „Möwe“;

15) *Kalameci* (-medzi) 71 : est. *kala* „Fisch“, *mets* „Wald“;

- 16) *Kaņma* 103 : est. *kamm* „Steinbutte“ arba(?) suom. *kammo* „baimė, nuogąstis“;
- 17) *Kandava* 92 (vietos vardas balose), *Kandavas* (pieva) 48 : lyb. *kand*, suom. *kanto* „Baumstumpf, keltas“;
- 18) *Kaņgars* 92, 103, *Kaņgaris* 111 || *Kangari* Ludzos apskrities kaimas (Latgaloje) : lyb. *kāngar* „kopos, Dūne“;
- 19) *Kaūža* 94, 104, *Kaužu* sala 111, *Kaūzens* 111 = rus. *Кочка* — Naugardo gub. upė iš som.;
- 20) *Karva* 66, 100 = suom. *karva* „gaurai“ (plg. Žemaičių miestelio vardą *Gaurė*);
- 21) *K'eřka* 15 = rus. *Керк-ого* — Naugardo žemės kaimas T : suom. *kerkko* „pjautuvas“;
- 22) *K'ērpa* 93, *K'ērpis* 101 : suom. *kärppä* „Wiesel“;
- 23) *K'ērza* 97 = est. *kärz* (gen. *kärzā*) „Rüssel“;
- 24) *K'egums* (kroklys) 56 : suom. *keko* „krūva, kūgis“;
- 25) *K'ėkuris* 89;
- 26) *K'eņģis* 17, 44, 83, 85, 86, 91, 94, 109, *K'eņģi* 70, 82 : est. *keng*, suom. *kenkä* „Schuh“;
- 27) *K'esa* 7;
- 28) *K'ėsas* 25, 27;
- 29) *K'esme* 103 = rus. *Кесма* — Tverės gub. kaimas iš som.;
- 30) *K'evētis* 85, *K'evēts* arba *K'evēits* 26 || *K'evji* 46, *K'eviš* 91, 103, *K'evēns* 8, *K'evieši* 45, 46, 50, *K'evēika* 91 || *K'evēli* 62, *K'everis* 69 : est. *kāwe* „rasch, munter“;
- 31) *K'ezis* 26, *K'eži* 52 : est. *kezi* „Gerste“;
- 32) *K'iřras*;
- 33) *K'iřis* 61, *K'iři* 54 : est. *kire* „rasch, eilig“;
- 34) *K'iv-malieši* 45, *K'ivimurds* 88 : est. *kiwi* „Stein“, *murđ* „Bruch“, *kiwi-murđ* „Steinbruch“ = la. *Akmeņlauzis* 15;
- 35) *Kolka* 95, 97 : lyb. *kolk*, suom. *kolka* „kampas, kertė“;
- 36) *Kūdum-muiža* 108, *Kūduma* sala 108 || *Kūdums* — Talsų apskrities (Arlavos apyl.) kiemas Kuršo žemėje;
- 37) *Kudčū* kalni 57;
- 38) *Kuņinis* 91 : est. *kuñ* (Waschholz);
- 39) *Kuřģis* 86 : est. *kur'g*, suom. *kurki* „Kranich“;
- 40) *Kūziki* 88 = est. *kūzik* „Fichtenwald“;
- 41) *Laņbaka* 94 : est. *lambak(ene)* dem. iš *lammas* „Schaf“;
- 42) *L'aņtus* 90 = suom. *lanttu* „sėtinis“;
- 43) *Laugas* purvs 37, 57, *Laugas* kaktis (giriā) 60, *Laugas* kruogs 53, *Laūgas* 53, *Laugas* (pieva) 40 = rus. *Лыга* — Petrapilio gub.

upē, kuriā 1345 metų dokumentas vadina *Lauke* (suom.): est. *lauga* „seklus, žemas“, *laugatus* „Lache, Pfütze“ ir *Laugo* — Ēstijos vietovardis;

44) *Lēmbis* 21, 84, *Lēmbji* 73, 78 : *Lembito* — tikrinis ėsto vardas Heinr. XV I = *Лембей, Лембик, Лембино, Лембит* — Naugardo žemės vietų vardai T : suom. *lempi* „meilė“, *lemmikki* „mylimasis“, *lemmitty* „mylėtinis“;

45) *Lilla* 103 : est. *lill* „Blume“;

46) *Liмба* 99, *Liмbe* 102, *Liмbji* 59, *Liмbēns* 110, *Limbu* kapi 39 : suom. *limpa* „šlubis“;

47) *Liūga* 106 : est. *liuga* „abschüssig, schräg“;

48) *Līva* 98 : est. *liiw* (gen. *liiwa*) „Sand, Kies“;

49) *Luca* 99, *Lucas* 95, *Lucas* muiža 110, *Luce* 111, *L'uca* 89 : est. *luts* „Quappe“;

50) *Lugi* 104 : *Lugav-iņi* 55?

51) *Magrijas* 12 : *Магпу* — Naugardo žemės kaimas T;

52) *Megra* 103, *Megras* (*Megru* 57) kalns 93 = *Mezpa* — vadzių kaimas Naugardo žemėje T : est. *māgr*, suom. *māyrä* „opšrus“ : *Мегра-ярва* — vadzių ežeras Naugardo žemėje T;

53) *Mude* 116 (upė), *Mudes* purvs 57 : *Mudes* pl'ava 57 = *Мда* — Peipaus ežero intakas (*Мод-ская рыба*), suom. *muta* „dumblas“;

54) *Mudamezi* „Muddomets“ 72 = est. *muda* „Kot, Schlamm“, *mets* „Wald“;

379 55) *Muna* 103, *Muni* 104 (čia, gal, ir *Mūnietis* 69, jei čia pažįsta epentezė?) : suom. *muna* „kiaušinis“;

56) *Mustis* 85, *Musti* 23, *Mustiņš* 74, *Musta-hamba* 77, *Mustakalns* 78, *Mustkalni* 92 : est. *must* „schwarz“, *hammas* (gen. *hamba*) „Zahn“;

57) *Narva* (pieva) 110, *Nārvelis* (upė) 114 = *Hapsa* — Ēstijos upė ir miestas;

58) *Nāuri* 25 : est. *nauris* (*nagr*) „Rübe“;

59) *Nuīmi* 99, *Nuīmika* 112 : est. *Nurme-mōiz* „Nurms auf Moon“ : lyb. *nurm* „dirva“, suom. *nurmi* „pieva, lanka“ || *Нурмия* — vadzių kaimas Naugardo žemėje T;

60) *Oja* 88 = est. *oja* „kleiner Bach, Pfütze“;

61) *Orava* 88 = suom. *orava* „Eichhörnchen“;

62) *Pār-upji* 107 = *Pār-urga* 59 : lyb. *par'* „āntis“, *ūrga* „kleiner Bach“, est. *urk* „Pfütze“;

63) *Paceplis* („Patsep“) 95 sulatvintas iš lyties **Paceps* : est. *pada* „Kochtopf“, *sepp* „Handwerker“;

64) *Peipas* 52, *Peipene* (giria) 78 : est. *Peipus* „Peipussee“;

- 65) *Peita* (*Peitus*) 102 : est. *peitus*, *peit* „Versteck“;
- 66) *Peiva* 90 : est. *pāew*, *pāiw*, suom. *päivä* „Tag“;
- 67) *Peñma* 48, *Peñmas* 64;
- 68) *Piladzis* 43, *Pilags* 101, *Pilagi* 113, *Pilagkalns* 93 : la. *pīladzis*, *pīlags* U, *pīlegs* BW 2077,2 (V 472 Kursiši) „šermukšnis“ iš som. || est. *pihl*, md. (mokša) *pizāl*, čer. *pizle* „Eberesche“;
- 69) *Poška* „Ruhtenberg“ 97 : est. *Porka-sār* „eine Halbinsel im Peipus“;
- 70) *Puirada* (pieva) 109, *Puirīte* (pieva) 107, jei tuodu žodžiu neturi nieko bendra su lie. žodžiu *pūiris* „verfaulter Baumklotz“ Ba¹ 202;
- 71) *Rāiskums* 101, kurio vardą senovės raštai rašo *Rascomene* ir *Rascomäggi* (Bielenstein Grenz. 67);
- 72) *Raīmas* 113 : est. *ramm* „schwach“;
- 73) *Raīna* 50 : (*Raūnis* 27) = *Руха* — 1) Polos upės intakas (teka Ilmenio ežeran) Naugardo gub., 2) Vselugo ežero intakas Tverės gub. : est. *raun* (gen. *rauna*) „Steinhaufen“;
- 74) *Rēvel'i* 76, *Rēvelītes* 87?
- 75) *Rūja* 103, *Rūjupe* 105, *Rūjas* 97 = *Руха* — Pliusos intakas Gdovo ap. Petrapilio gub.;
- 76) *Runglauzne* — *Ronga murd* 88 = est. *ronk* (gen. *ronga*) „Rabe“, *murd* „Bruch“;
- 77) *Sāris* 59, *Sāres* (pieva) 45 : *Сарь-яреа* — vadžių kaimas Naugardo žemėje T || suom. *saari* „sala“;
- 78) *Serga* (ezers) 36 : est. *sār'g*, suom. *särki* „Rotaugė“;
- 79) *Segrums* 97, 99;
- 80) *Sildu-kuri* 38 iš som. *sildan-kur(h)at* „tilto kuršiai“ : est. *sild* „Brücke“, **kura* „kuršis“;
- 81) *Sombi* 77 : est. *somp* (gen. *somba*) „Verwirrung“;
- 82) *Suda* (pieva) 60, *Sudas* purvs 52, 53, 54, *Sude* (upė) 116; *Sudal-ezers* 79, *Sudal'i* 73, *Sudal-iņa* (upė 114; del priesagos, kuri irgi somiška, plg. vietovardžius *Paistala* 94, *Vaistala* 94) = *Судола* — ingerių (Ижера) kaimas Naugardo žemėje T, *Судома* — левый приток реки Шелони;
- 83) *Sulgums* 91 : est. *sulg*, suom. *sulku* „Stauung, Damm“;
- 84) *Suzis* 26, *Suze* 50, *Suži* 78, Upes *Suži* 57, *Sužu* muiža 36 : est. *suzi* „Wolf“;
- 85) *Taīmas* 39, *Taīmi* 104, *Tam(a)maci* 78 : suom. *tamma* „ku-melė“;
- 86) *Tārants* 47;

87) *Tàrvas* 80 : *Tarvisiuge* — upė (lyb. *jog*), į šiaurę nuo Gaujos įtekanti į marias 1248 m. Bielenstein Grenz. 56 || Godofridus de *Tarwis* 1234 m. l. c. 465, est. *Tarwast* — upės vardas, *Tarwan-pāā* — miesto vardas („Hirschkopf“) : suom. *tarvas* „Hirsch, Auerochs, Stier“;

88) *Tilkainis* 100 : *Tilka* — 1) kiemas netoli Turlavos (Kuldingos apyl.), 2) kiemas netoli nuo Pampolių Bielenstein Grenz. 267, 271 || lyb. *tilk*, suom. *tilkka* „lašas“;

89) *Tildas* 56 : pra-som. *filda*, iš kur est. *sild*, suom. *silta* „tiltas“;

90) *Toñte* 97 : est. *toñt* „Hausgeist, kaūkas“;

91) *Uika* (ezers) 36;

92) *Uita* 103 : suom. *uitto* „maudykla“;

93) *Uñmur*-ezers 60;

94) *Umurg*-kalns 105;

380 95) *Usmas* 54 || *Usma* „See bei Usmaiten“ Bielenstein Grenz. 258 (J. Endzelins Izgl. Min. Mēnešr. 1921 Nr. 12 p. 1321), *Usmas* eze-riņš BW 30953,1 (stagnum, quod *Usme* dicitur 1290 m. Bielenstein Grenz. 441 || villa *Usme-seden* 1294 m. l. c. 187) : suom. *usma* „migla“;

96) *Sed-vaka* 102 : la. *Seda* — upės vardas, est. *wakk* „Distrikt“;

97) *Vana* kalns 100 : lyb. *Vane* — viršilos vardas Bielenstein Grenz. 259 : est. *wana* „alt“;

98) *Venelis* 92, 105, *Venezis* 83 : est. *vene*, *venelik* „russisch“, *venelane* „Russe“, suom. *venäläinen* „Russe“;

99) *Valgums* 85, *Valgumi* 81, *Volgumi* 72 = lyb. *vālgam*, *vālgamā* „Anfurt, Landungsplatz“, est. *walgma* „Stelle am Ufer, wo die Boote ans Land gezogen werden“, suom. *walkama* „Hafen für Boote, Hafenplatz“;

100) *Viñba* 83, 89 = lyb. *vimba*, est. *wimb*, suom. *wimpa* „Wemgalle (aus est. *wimma-kala*), Abramis vimba“;

101) *Vimmeži* 72 („Wienmets“) : est. *wina* „übler Geruch“, *mets* „Wald“.

4. Šie vietovardžiai, turį formantą -st-, man rodos, bus irgi kilimo somiški :

A) -a-st- : 1) *Dimbaste* (pieva) 111; 2) *Jonasta* gārša (giria) 100; 3) *Kanastas* 77; 4) *K'ellaste* 97; 5) *K'epasti* 15; 6) *Kublasti* (*Koblasti*) 108; 7) *Lagasts* 108, 112, (pieva) 100, *Lagasta* mežs 103, *Lagastplava* 107, *Lagaste* 113, *Lagasti* 104; 8) *Laugasti* 86 : *Lauga* 37, 57 — balų vardas = rus. *Лыжа* || suom. *Laukaa* (upėvardis); 9) *Lilasts* 100, *Lilaste* 35, (ežeras) 36, 53, *Lilast-upe* 114 (upė), *Lilast-urga* (upė) 113 : *Lilavs* 48, *Lilavas* 57; 10) *Maigastes* (pieva) 40; 11) *Màizasti* 21;

12) *Nigasti* 72 (du kartu); 13) *Pedaste* 100; 14) *Pipasti* 53; 15) *Rigasti* 58 : *Руго-арба* — vadzių ežeras Naugardo zemėje T ; 16) *Vilaste* 88;

B) -ist- : 17) *Kanista* kalns 78; 18) *K'ivisti-ene* 77 : suom. *kivi* „akmuo“; 19) *Mariste* 108 : *Marata* 108; 20) *Paniste* (giria) 75; 21) *Pūdisti* 82 : *Пудостъ* — Naugardo žemės upė; 22) *Tamisti* 88;

C) -ust- : 23) *Paīpusti* (*Paīpuži*) 92;

D) -st- : 24) *Araksti* 88; 25) *Ureikste* (Lizumo apylinkės upė) 114 : *Uraksis* 97.

Formantas -st- yra labai mėgiamas Estijos vietovardžiuose. Iš Langės žemėlapių (Liv-, Est- und Kurland) aš turiu pasižymėjęs šiuos vardus (tarp jų daug upėvardžių) : *Emmasti*, *Hindasti*, *Igasti*, *Kawasti*, *Keinasti*, *Kuivasti*, *Lilast-fer* (netoli nuo šiaurinio Peipaus kranto), *Nawwasti*, *Pigasti*, *Tarwasti*, *Terrast-fer*, *Tirmasti*, *Umalasti*; *Hallisti*, *Perristi*, *Pillisti-fer*, *Serristi*, *Töllisti* ; *Illusti*, *Irusti-fer*, *Ollusti-fer*, *Tammisti*, *Willusti*. Tą patį formantą rodo ir Naugardo žemės upėvardžiai : *Черчостъ*, *Куючостъ* (*Куючестъ*), *Керестъ*, *Шолоночостъ* (Olonco gub.), *Ляхочостъ* (Kostromos ir Jarosl. gub.), *Получостъ*, *Барвучостъ* T, *Пудочостъ* T.

5. Šie vietovardžiai, turį formantą -ž-, man rodos, kilimo bus irgi somiški:

A) -až- : 1) *Ādaži* 36; 2) *Aījaži* 48, BG 48; 3) *Aīnaži* (-īži) 88 = 1276 m. dokumente *Haynejecke* BG 60, 438; 4) *Akažu* purvs 13; 5) *Allaži* 35, BG 35; 6) *Eikazis* (pieva) 40, *Eikaži* 36, 52, BG 35 = senovėje *Jeikisile*, *Yakezel*, *Jekeselle* BG 53; 7) *Ilgazi* 71 arba (su epenteze) *Ilgaiži* 55 : est. *ilge* „garstig, boshaft“; 8) *Ispažas* 63; 9) *Jūdaži* 59, BG 35 : est. *jūdas* „Teufel“; 10) *Juraža* 97 : *Jura* 97; 11) *Kabažas* 56 : est. *kaba* „vorstehendes Ende, žaibbas“; 12) *Kadaž* BG 264 — Tukumo apskrities kiemo vardas (unter Tummen); 13) *Kainaži* 57; 14) *Kalažas* 80; 15) *Kavažu* kalns 42; 16) *K'ikažnieku* apciems 59 : est. *kikas* „Hahn“; 17) *K'ivažu* apciems 35; 18) *Kordaži* 40, BG 35; 19) *Kubažu* kalns 113, *Kubažnieku* apciems BG 51 = senovės dokumente *Cubbesele*, *Kubesille* BG 48 : lyb. *kub* (lap. *guppo*, *guba*) „krūva“, est. *kubu*, suom. *kupu* „Magen der Vögel, lie. gūžis“; 20) *Kullaži* 113, *Kullaž* BG 268 — Bauernhof unter Rokaischen (Hasenpothsche Gegend) : est. *kullas* „lieb, hold“; 21) *Kukaža* 99, 100 (-zis) : est. *kukas* „Hahn“; 22) *Kuraža* 101 : est. *kura* „link“; 23) *Limbaži* 97, BG 63 : *Limbuža* — muižė netoli nuo Talsų (Kurše) BG 259, *Limbič* — Embūtės apylinkės kaimas (Kurše) BG 269 : est. *Limmu* (*Limbus*) — kaimo vardas || *limp* (kilm. *limba*) „Hinken“; 24) *Lugaži* 79, 80, *Lugažpurvs* 79 : est. *luga*

„Schilf, Simse“; čia gal pridera ir latvių vietovardis *Ludzi* 79; 25) *Pabaži* 53, BG 35, 52; 26) *Rabaž-kalni* 107 : est. *raba* „morsch, brüchig“; 27) *Rāgaži* 24; 28) *Rankažnieki* 57; 29) *Ruōpaži* 56, *Ruōpāži* 101 = sen. *Rodenpoys* Heinr. BG 45, 35; 30) *Sapraži* 93; 31) *Suntaži* 62; 32) *Tanažu* apciems 35; 33) *Uitaži* 39; 34) *Uraņaži* 75; 35) *Vaigaži* 113; 36) *Vainažu* apciems 35; 37) *Vaņaži* 40; 38) *Verāža* 90; 39) *Viēkaži* 97; 40) *Vikaža* 102; 41) *Volgaži* 34;

B) -ež- : 42) *Kāibežēni* 44 : est. *kaeb, kaibus* „Klage“; 43) *Sebežas* 29, *Sebežnieki* 80 = *Себез* — Vitebsko gub. ežeras ir miestas : *Sebdagen, Zebbedagen* 1310 m. „Sapdegas ciems“ — Dundāngos apylīkēs kīemas (Kurše) BG 190; 44) *Venezis* 83; 45) *Vētežas* (pieva) 111 : est. *wāātima* „sich winden, sich schlingen“, *wāātis* „Gewinde“;

C) -iž- : 46) *K'irbiži* 95 : est. *kirp* (kilm. *kirbu*) „Floh“; 47) *Kuīviži* (ciems) 104 : est. *kōiw*, suom. *koivu* „Birke“, iš kur upės vardas *Coiwa* Heinr. X 10 „la. Gaūja, Livl. Aa“; 48) *Nurmiži* 53 : *Nurmi* 99 || est. *nur'm, norme* „Hochland, hohe Fläche; Feld, Acker“; 49) *Vainiži* 110; 50) *Vidriži* 64 : est. *widrik* „kleines, dünnes Gebüsch“;

D) -už- : 51) *ēkuži* 7; 52) *Kaūguži* 93, *Kauguž-kalns* 36 : *Кавзала, Кавзо-валда, Кавзю, Кавзюла* — vadzių kaimai Naugardo žemėje T || est. *kauge* „weit, fern“, *kaugus* (gen. -uze) „Weite, Entfernung“; 53) *Koltuzis* 93; 54) *Laņpuži* 104; 55) *Leņbuži* 97 : *Lembitus* — estų vado vardas Heinr. XV 1, 10, BG 287; 56) *Luguži* 76 : *Lugaži* 79, 80; 57) *Maņguži* 93 : est. *marg* „Vollmond“?; 58) *Mārkuža* 99, *Mārkuži* 72; 59) *Māskuži* 113; 60) *Muņkuži* 64; 61) *Paīpuži* 92, *Paīpuži* 95 : *Paīpusti* 92 : *Paipenieki* magš ciemiņš BW 3707,1 var.; 62) *Puņtuži* 36, *Pūntuži* 65; 63) *Raubuž-nieki* 98; 64) *Rūstuži* 112; 65) *Tiznuži* 113 bene tik = Tiesenhausen?; 66) *Tūrtuži* 76; 67) *Valguži* (-aški) 60 : est. *walgus* (gen. -uze) „Glanz, Licht, Schein“.

Šiuose varduose -ūzis veikiausia yra vokiečių žodis *hūs* „Haus“: 1) *Bānūži* 29 = „Bahnhaus“; 2) *Gruōtūži* 32 = vok. pavardei *Grothūs* „Grosshaus“; 3) *Jērūži* 22; 4) *Kalūži* 24; 5) *Lubūzis* (ežeras) 26; 6) *Magnūži* 25; 7) *Siērūži* 38; 8) *Spalūzis* 59; 9) *Stāvūži* 38; 10) *Stiēnūzis* 22, *Stīnūži* 24; 11) *Tīnūži* 40 — lybių lūpose iš *Stīnūži*; 12) *Vīpūži* 25, 31; 13) *Zilūži* 29.

Formanto -ž- vardais esama turtingos ir Naugardo žemės. Trūsmano knygoje „Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Часть первая. Пятины Водская, Деревская и Шелонская. Ревель 1898“ randame šiuos vietovardžius su formantu -ž-: *Аредезь* arba *Оредезь*, *Волдаж*, *Кербезь* (greta su *Кербикюла*), *Киложа* (prie ežero Кил), *Лагож*, *Меренеж*, *Ненежи*, *Нероуж*,

Оклиж, Перевиж, Синомаж, Совиж (; sen. est. *Sowes, Sauwes, šiandie Sauss*), Солодожа, Теребуж, Теребожа, Устеж, Хариж, Харыжь, Хотережа, Хотовижи, Чянеж.

382 Kas čia per galūnė yra buvusi, galėtų nustatyti finnistos. Vidžemės vietovardžius *Sataži* BG 465, *Pabaži* BG 52, *Suntaži* BG 45, *Limbaži* BG 63, *Vainaži* BG 70 senovės dokumentai rašo šitaip : *Suttese*le Heinr. XVI 3, BG 51, *Pabasile*, *Sundesel*, *Lemeselle*, *Waynselle*.

6. Vietos vardą *Liūbāži* (taip jį rašo prof. J. Endzelīns 1911 m. IV. 11 dienos laiške; lytį *Liūbāži* duoda ir prof. P. Šmits „Dzimtenes Vēstnesis“ 1912 Nr. 95) arba *Limbaži* BW 9729, 12911, 13087, 13286,2; 19068 latviai ištaria ir *Limbaiži* BW 895,1, t. y. su „epenteze“.

Latvių kalbos šnektų žinovas galėtų pasakyti, ar turi epentezę šie vietovardžiai: 1) *Kaiņāzis* 8 (2 vieti), 17, 83 greta su lytim *Kaiņāži* 68 ir *Kanāzis* 82, *Kanāži* 23 (kas galėtų būti *Kānadzis* 100?), 2) *Laņķaizis* 86 : *Ланка* — Naugardo žemės kiemas T, 3) *Līnaizis* (ežeras) 10.

7. Dalis Vidžemės vietų vardų, padarytų su formantu -ž-, galėtų būti kilimo ir aistiška; plg. lietuvių kalbos žodžius : *nāgažis*,-io „menkas, silpnas, mažas“ (žmogus, paršas) Als, Slnt || la. *nagaža* BW 19303, *kērežis* (medis) „kurs neauga, vis kēri“ Ms || *kerēža* „žmogus, panašus į kērę, išsiskėtęs, nešukuota gálva“ Škn, *avižā* „Hafer“, *lamūža* „Schlampe“. Del formanto -ž- žiūrėk Endzelyno Lett. Gram. § 194.

Žodžio pradžios keimariniai priebalsiai, kurių somų kalbos nepažįsta (*strāzdas* > suom. *rastas*), rodo šiuos vietų vardus esant nesomiškus : *Blākaži* 62, *Grabaži* 78 arba *Grabažas* 87, *Gribaža* 101 arba *Gribažas* 68, *Kruņpuži* 108, *Stukuža* 94. Latviškos turi būti del žodžio pradžios priebalsio ir *Galdažas* (giria) 40.

8. Šie vietovardžiai, kurie turi formantą -nd-, kilimo bus irgi somiški : A) -and- : 1) *Azanda* (upė) 114; 2) *Izandi* 16 : ? suom. *is-äntä* „šeimininkas“; 3) *Kaivand* 87 = *Kaiwando* — Ėstijos vietos vardas = suom. *kaiwanto*(-ta) „perkasas“; 4) *Kapsandas* 80; 5) *K'izandas* (pievos, giria) 98; B) -end- : 6) *Terendes* (pieva) 102. Del galūnės plg. Kuršo žemės vietos vardą *Tervende* BG 264 ir Suomų žemės *Tyrwānto* arba *Tyrwāndo* BG 264.

Vadžių žemėje Trūsmano rinkiny randu du vardu su galūne -anda- : *Муванда* ir *Суланда*.

9. Šie vietų vardai, kurių galūnėje randame formantą -ulda-, kilimo yra somiški : 1) *Ikulda* (ežeras) 106 = *Ikewalda* Heinr. XXV 3, BG 69; 2) *Sigulda* 59 = *Sygewalde* Heinr. XIV 8, šiandie vok. *Sege-*

wold BG 51; 3) *Sumulda* (bala) 31, (upē) 115: suom. *sumu* „migla“, *sume* „miglotas“. *Krimulda* 44 „vok. Kremon“ del bendrinio vardo *krimulda* BW 30658,1 (32155,1 var., 7497) ir *krimild(in)a* 7498 „eine Art Pilze“ galėtų būti ir latviškas vardas. Be to, somai būtų ištare **Rimewalda*.

10. Somiškos kilmės turėtų būti ir šie vardai: 1) *Kaipags* 96; 2) *Mārstagi* 98; 3) *Suōtags* 97: suom. *suo* „bala“, *taka-* „užpakalis“; 4) *Vitagas* 107: *Витог-уно* — Naugardo žemės kaimas T.

11. Somiški yra ir: 1) *Lañbika* 99 = *Lañmika* 97: *Ламбумова* — Naugardo žemės kaimas, *Ламбум-ское* озеро T: *Lambe* — Ožputės apylinkės kiemas BG 268, *Lambas*—Aucės apyl. kiemas BG 288: lyb. *lāmbas* „avis“; 2) *Nuñmika* 112 = suom. *nurmikko* „pievelė, veja“.

383 12. Šie galūnė **-ak-** turį vietovardžiai gali būti kilimo somiški: 1) *Ilmaki* 113: *Ilmēns* 101, *Ilmetes* 92: est. *Ilmjerw* — Vidžemės ežeras, *Илмия* — vadžių žemės ežeras T || suom. *ilma* „oras, giedra“; 2) *Imakas* 54, 107; 3) *K'ulmaki* 107; 4) *Litakas* 80; 5) *Skuōmakas* 107 (jei s- yra latvių pridėtas); 6) *Virtaka* 106.

13. Ežero vardą *jārvi* latviai ištaria, kaip rodo vietų vardai, be v: 1) *Āstere* (ežeras) 100, *Āsteri* 102 = senovės dokum. *Asti-gerwe*, *Asti-gerwe* BG 63; 2) *Kañere* = senovės dokum. *Canygerwe*, *Caneier-we* „Kangersee“ netoli Sluokos BG 188. Rusų kalboje *jārvi*'s irgi neturi v: *Илмърь* „озеро Ильмень“ (sen.), *Тыхърь* (šiandie *Тверь*).

Dar šių vardų **-eris** galėtų būti *jārvi*'s „ežeras“: 3) *Juveris* (ežeras) 11 = *Уверь* — Naugardo žemės kaimas T; 4) *Sāsēris* (ežeras) 20, *Soseris* (bala) 48; 5) *Ūbēris* (ežeras) 22; 6) *Nīzeris* (bala) 48. Kitų vardų **-eris** (**-ēris**) gali būti ir nesomiškas, pvz.: 7) *Biksēris* 23; 8) *Butlēri* 30 (vok. pavardė *Bütler*, iš kur lie. *Butlerius*); 9) *Gūlbēris* 22; 10) *Līdēris* 20; 11) *Liezēris* 18; 12) *Stāmeris* 88, *Stāmeri* 87; 13) *Zlēmeris* 87; 14) *Vaņderes* 25; 15) *Audzēres* 30; 16) *Gādzere* (giria) 74.

-zere ir **-zeris** galėtų būti ir sutrumpėjusi žodžio *ezers* lytis.

14. Upės vardą *jōgi* (lyb.; *joki* suom.) turime varduose: 1) *Laumēgis* (pieva) 108: suom. *lauma* „būrys“; 2) *Rustēgs* (ežeras) 108?

Kaimo vardą *kūla* (*kylā*) randame, tarp daugybės kitų, dar šiuose vietovardžiuose: 1) *Ikškile* 39, *Ikškule* 107 = senovės dokum. *Ykeskola*, *Ickesculle* BG 43 = lyb., est. *ūkskūla* || suom. *yksi* (kilm. *yhden*) „vienas“; 2) *Leñčkule* „vok. Lenskil“ 53; 3) *Meñkuli* 60 (*Memkulen*); 4) *Vañkuli* arba *Vaiñkuli* 96; 5) *Patkule* (*Paķilis*) 23, *Patkuli* (*Paķuli*) 107, *Paķules* 83; 6) *Jērķules* muiža 37; 7) *Señkuli* 61; 8) *Serkuls* arba *Selkuls* 110; 9) *Viķulis* 97, 10) *Paķulis* 97.

Žodį *seppä* (suom.) „kalvis, meistras“ turime vietovardžiuose *Raūdžeps* 88 ir *Retseps* 88 : lyb. *raud* (suom. *rauta*) „geležis“ ir suom. *rätti* „skarmalas“ (?).

15. Žodį *kunda* (suom. *kunta*) „Gemeinde“ turi išlaikęs iki šiolei vietovardis *Märkunda* 88, 89 : sen. dokum. *Syde-gunde* BG 45, 275.

16. Žodį *saari* „sala“ randame vietovardžiuose: 1) *Sāris* (giria) 48; 2) *Silda-sāris* (ganiavos) 48 : lyb. *sild* (suom. *silta*) „tiltas“; 3) *Piksāri* 70.

17. Žodį *ūrga* „upelis, kleiner Bach; Niederung mit fließender Wasser“ (lyb.; est. *urg*, suom. *orko* „feuchtes Tälchen“) turime šiuose vietų varduose: 1) *Juldurga* 99; 2) *K'īdurga* (upė) 114, *K'īduŕgas* 64; 3) *Laudurga* 50, *Laūdurgas* 60 : *Лавда* — vadžių žemės kaimas T : est. *laud* „drėgnas“; 4) *Lēdurga* 47; 5) *Lētura* (pieva) 100 : suom. *liete(h)* „dumblas“; 6) *Muduŕga* 47, (upė) 114, *Mudurgas* (pieva) 45 : est. *muda*, suom. *muta* „Schlamm, Kot“ = sen. rus. *Мѣда* — Pliskuvos ežero intakas; 7) *Ničurga* (pieva) 107: *Нуча* — Naugardo žemės ežeras T; 8) *Pāurga* 59; 9) *Pinurgas* 57; 10) *Sudurga* (pieva) 48, (upė) 114; 11) *Suzurgas* 47: suom. *susi* „vilkas“; 12) *Tāmurga* (pieva) 44; 13) *Titurga* (ežeras) 44; 14) *Vedamuŕgi* 107.

18. Vietovardžiai *Īpa* (bala) 72 ir *Īpis* 36 primena mums upėvardžius *Hna* ir *Hnymb* (Būga RS VI 25). Jei *Īpos* vardas somiškas, tai tuomet išeitų, kad somų giminė būtų seniau gyvenusi net ir Minsko (į šiaurę nuo Pripeties) ir Smolensko gubernijoje. Čia pat, gal, pridera ir *Hnma* — Druties baseino upė (Mogiliavo apskritis), kas būtų kilusi iš prolyties **Īputā*.

384 19. Vietovardžiai *K'āka* 83, 85, *K'āki* 25 arba *K'āki* 24 rodo, kad ir Rūkiavos (la. *Rucava*) parapijos dvaro vardas *Kiokiškė* (plg. BG 383; žemaičiai ištaria *Kiuokėškė*) kilimo turi būti somiškas (suom. *köykky-* „sulinkęs, kuprotas“). Kad *Kiokiškė* „Kronsgut Kakischken“ būtų aistiškas vardas, tai tuomet latviai sakytų **Cāka*, **Cāci*. Iš šito vardo išeitų, kad somų giminės prieš kuršių ir žemaičių atėjimą gyventa pajūriu net iki Palangai.

Netolimosios ateities vietų vardų studijos, reikia tikėti, parodys, kad somų gyventa prieš kuršių ir žemaičių atėjimą net ir Kvėdarnos apylinkėje, kur randame kaimo vardą *Leṁbas*; plg. latvių vietovardį *Leṁbis* 21, *Leṁbuži* 97 || *Lembitus* — estų vado vardas BG 287 : *Лембуй, Лембик, Лембино, Лембитъ* — Naugardo žemės kiemai T. Bet šie, kolei dar nėra ištirti Žemaičių vietų vardai, *Leṁbo* vardui didelės svarbos neduodu, nes jis gali neturėti nieko bendra su somų žemės vardais.

20. Lietuvių gyvenus tarp latvių rodo ne tik tai tokie vietovardžiai, k. a. *Leiši* arba *Lietuvieši*, bet ir žemiau surašytieji, dėl kurių lietuviškumo sunku abejoti:

1) *-eika* (pavardžių daromoji galūnė): *Remeikas* 35, 39, iš kur *Remeičėni* 24; *Rimeika* 88, *Semeikas* 87, *Truleikas* 65;

2) *Añgis* 92, *Añgi* 107;

3) *Bičul'i* 61;

4) *Daukšas* sils 26, *Daukšas* 25, *Daukšėns* 91, *Dauškeni* 21, *Dauškāni* 82, 84, *Daukšelnieks* 95;

5) *Guōgis* 9, 26, *Guōgēns* 85, 86 = lie. *Gúogis* — Dusetų par. pavardė;

6) *Jurgučī* 15 galėtų būti lietuviškos kilmės, kad tam neprieštarautų *Jurguci* 8;

7) *K'aunes* 16;

8) *Klāñgi* 32 = *Klangiaĩ* — Veliuonos par. kaimas;

9) *Kušl'a* kalns 19, *Kušl'i* 9;

10) *Miñdaūgs* 32, *Miñdaūgi*¹ 10; 11) *Mistauti* 42;

12) *Rimša* 26, 31, *Rimšas* 46;

13) *Riñgis* 26; 14) *Ruñgis* 26?;

15) *Stul'gi* 33 = *Stulgiaĩ* — Pakapės par. kaimas;

16) *Sveñtes* kalns 40 gali būti ir kuršiškas vardas;

17) *Tarvidas* 57 (i turėtų būti ilgas);

18) *Valanti* 17 : lie. *Valaňčius* (pavardė);

19) *Vārūša* 26?;

20) *Veģeris* 26, 32, *Veģeři* 87, *Veģēris* 85 = *Vegeriai*, la. *Vedzere* (upė);

21) *Vilkanči* 62 : lie. *Vilkančius* — Traupio par. pavardė (vietos šnektai ištariant *Vilkončius*);

22) *Vītauts* 108, *Vītautiene* (pieva) 90.

Upės vardas *K'ekava* 115 ir gyvenamųjų vietų vardai *K'ekava* 31, *K'ekavas* muiža 38 ir *K'ekavas* 27, 52 irgi turi būti kilimo lietuviškas : *Kekuvà* (šnekt. *Kèkəv*) — senasis vienasėdžio vardas Grūzių par. (Joniškėlio vls.). *Kekuvòs* vardas, kaip rodo Prūsų žemės ežero vardas *Keckowa* (1595 Hennenb. 2, 13, Pierson Namenkodex), yra aistiškas.

Kilimo turi būti lietuviški ir šie vietovardžiai : *Gulbiški* (-kas) 14, *Pakaviškas* 21, *Diniškas* 32, *Kališkas* 44, *N'iedriškas* arba *N'ie-*

¹ Kas būtų *Mendaugas* 19, 73?

druškas 20 ir *Sėliškas*¹ 62. Latviai galūnės *-iški*, *-iškas* saviesiems vietų vardams nevartoja.

Švedų 1690 metų katastras rodo ateivių iš Lietuvos šiose vietose : Allažiuose (2 šeimyni), Burtniekuose (1 šeim.), Duolėje (4 š.), Ergliuose (3 š.), Ikškilėje (4 š.), Kalsnavoje (5 š.), Kuoknesėje (5 š.), Limbažiuose (2 š.), Lielvardėje (4 š.), Madlienoje (16 šeim.), Molpilėje (6 š.), Matyčiuose (1 š.), Nytaurėje (2 š.), Uozuolmuižėje (1 š.), 385 Piebalgoje (4 š.), Ruopažiuose (3 š.), Salos pilyje (3 š.), Skujinėje (1 š.), Smiltinėje (2 š.), Suntažiuose (3 š.), Trikočioje (2 šeimyni) A. Švabe Latvju kultūras vēsture I 254.

21. *Vanga* (pieva) 97, *Vangas* leja (pieva) 45, Pils *vanga* (pieva) 113, *Uz-vangas* 40, *Kul'-vanga* (pieva) 113 ir *Ar-vanga* (pieva) 113 bus atneštos į Ikškilės, Krimuldos, Limbažių ir Vilkenų valsčių kuršių ateivių; plg. kurš. *Alsunga* „vok. Alschwangen“ iš **Alsyunga* Endzelin Lett. Gram. 98, *Ievanga* „Ewangen“ BG 219.

Kuršių ateivių bus Vidžemėn nusinešti šie senojo Kuršo vietovardžiai : 1) *Bārtas* iezis 63 || *Bārtava*, lie. *Bārtuva* (upė); 2) *Bāte* 58; 3) *Dāmīs* 21, 83, 85 || *Dāma* — dvaras netoli Grafiždo BG 230, *Domija* — Sedos par. upė; 4) *Durba* (pieva) 90 || *Durbes* ezeriņš BW 30395 var., lie. *Duřbinas* — Telšių ežero Masčio intakas; 5) *Luōbe* (upė) 115 || lie. *Luobā* — Bārtuvos intakas (Skuodas); 6) *Seda* 70 || žem. *Sedā* — miestelis ir ežeras; 7) *Skrūndas* 64; 8) *Talši* 97; 9) *Tausala* (kalnas) 103 || lie. *Tausalas*² — Telšių ežeras; 10) *Telši* 110 || lie. *Telšiaī* (*Tėlšius*); 11) *Vārdava* 87 || lie. *Vārduva* — Ventos intakas; 12) *Veñtas* 59, *Veñtes* 88; 13) *Viřgas* 96, *Virdzes* 13, 19.

22. Vidžemėje būta ateivių ir iš sėlių žemės. Tai rodo ne tik tai *Sēl'i*, *Sēlieši*, bet ir kiti vietovardžiai, kurie mums tėra pažįstami vien tik iš senosios sėlių žemės, kaip antai:

1) *Alūksne* 66, Dzimtenes vēstnesis 1911 g. Nr. 227 (: *alūksna* „klampi vieta“), 1912 g. Nr. 95, 1914 g. Nr. 151 „Marienburg“, BW 20946, „Pededzės intakas“ Konv. vārdn. 48 arba *Alūkste* „Marienburg“ BG 98 (plg. *Alaūksts*, *Alaūksta* ezars, iš kurio išteka *Gaiņa* „Livl. Aa“) iš senesnės lyties (prala.) *Alūkstā* (kirtis ant *-ā*, balsis *ū* tvirtapradis — gestossen; latviškai šandie būrų **Alūksta*), išlikusios pliskuvėnų varde *Олыкта* : ув *Олыкты* (Псковская II лет. под 6792 годом); sėlių žemės miesto vardą Illuxt (vok.) lietuviai vadina *Alūkstā*, *-ōs*, *Alūkstą* : la. *Aluokšna* kalns 48;

¹ *Sėliškas* yra atsinešę lietuviai iš sėlių žemės. *Sėliškių* vardu esąs kaimas ir Alūkstos (vok. Illuxt) apskrityje.

² Ar *Tausolas*? Atsišaukite, Telšių apylinkės žemaičiai!

2) *Apsas* 20, 33, *Apsi* 20 = sël. > lie. *Apsas*;

3) *Birži* 19, 28, 49 (išvestinis vardas — *Biržēni* 32 = lie. *Biržēnai* „Biržų parapijos gyventojai“) = sėlių (> latvių) *Birži* „Gross-Buschhof“ Naujarygio apskr. = sėlių (> lietuvių) *Biržai* (loc. pl. *Biržys*) iš senėlesnio linksniavimo *Biržes*, -žų (konsonantisch);

4) *Dūnte* 92, *Dūntes* 62 : *Дунтмишки* — Kalupio (Колупь) valsčiaus kaimas (Kreis Dünaburg), kaip rodo galūnė, kilimo turi būti lietuviškas vardas, persineštas per Dauguvą iš sulietuvėjusiosios sėlių žemės dalies; Alūkštės apskrityje mano šaltiniai *Dunt-’ės* neturi; vardas negali būti latviškas dėl *n*;

5) *Gaide* 94, (upė) 117, *Gaides* 72, *Gaidupe* 36, *Gaidėni* 15, 52, *Gaida* 89 (greta su *Braslava* 89!), *Gaidas* 46 : sėlių (> lie.) *Gaidė* „Гайды“ — Žirasų apskrities miestelis nepertoliausia nuo *Braslavo* (iš sen. rus. *Брячславъ*);

6) *Greste* 8, 83 : ežeras *Греще*, vienasėdis (застенок) *Погреще* ir *Погрест* (iš lenk. *Pogrzezi*) ties Zarasais iš sėlių (> lie.) lyties **Grestys* (-tis), *Pagrestys*;

7) *Kaplava* 45 = sël. *Kaplava*, iš kur vok. *Koplaw* — Alūkstos apskrities miestelis;

8) *Kuōnis* 96 : vok. *Kalkulmen* ir *Niederkulmen* — Alūkstos apskrities du miesteliu greta vienas kito, netoli Dinabarko, iš kurių pirmąjį Gryvės lietuviai vadina *Kalkuonė*, t. y. Kálno **Kuōnis* : *Kuona* — Pagirmuonio valsčiaus upė (Вольтер Списки нас. м. Сув. 386 ryб. 180), iš kur miestelio vardas *Pakuōnis*;

9) *Kūrinš* 48, *Kūrēni* 8, 24, *Kūrāni* 12 = sël. (> lie.) *Kūris* — Šuajos intakas Smilgių par.;

10) *Luōde* 26, 48, 89, 97, *Luode* 16, 26, 109, *Luodi*¹ 82, *Luōdite* 102, *Luōdēni* 24, Kuršo žemės vietovardžiai — *Luode* BG 262, 263, 264, 265 (3 vietos), 267, 268, 272, *Luodiņ* 262, 270 = sėlių (> lie.) *Lúodis*, -džio ir *Lúodykštis*, -ščio — du ežerų rytus nuo Sálako miestelio, iš kur kaimų vardai *Lúodžiai* ir *Palúodė*; senovėje Šventosios upės iki *Džseto* ežerui būta vadinamos **Lúodė* (iš kur 1259 m. dokumento vardas *Lodenbeke* BG 434 = sėliškai *Lúodene*?; plg. la. *Luoden-iete* BW 895 var., *Luoden-ieši* BW 11890,1, jei *en* nėra skaitytinas kaip *ēn*);

11) *Luōja* 98, 111, *Luōjiņa* 103, *Luōjēns* 109 (šnektiškai *Luojāni* 45) = vok. *Lojan* — kiemas netoli Iekiavos kranto (Naujarygio apskr.), t. y. *Luojāni* iš *Luōjēni*, rus. *Ляуны* — kiemas ant Nemūnėlio kranto (Latvijos pusėje), kurį Biržų ir Radviliškio parapijos

¹ Vietos vardą *Luodi* turi RKr IV 109.

lietuviai ištaria *Lūjenai* (ū pusilgis, tvirtagalis) iš senėlesnės lyties *Lūjēnai*, kas rodo Radviliškio ir Biržų apylinkės latvius lyties *Luō-jāni* vietoje ištariant **Lujāni*; ar gali ū (iš *uo*) sutrumpėti? be nebus čia įvairaus laipsnio vardai, t. y. *Luōja* ir **Luja*? Plg. vardus: *Druja* — netoli Biržulio ežero Pavandenės par. VŠ I 51 = la. *Druja* 45 (*Drujas lāma* RKr IV 107) || *Druoja* — Auluvėnų par. upė Prūsų Lietuvoje (Kalvaičio Liet. vardų klėt. 68, Słow. geogr. II 166) || la. *Druōna* 89, 97, 111 (*Druonas* sala 90 — pievos, *Druōni* 60) || la. *druvēties* „sich fürchten, scheuen“; la. *Kruja* 111, *Kruj-kalns* 64 „Alexanderhof“, *Krujiņas* 70, *Krujēla* 85 || lie. *Kruoja* — Mūšės dešinasis intakas, kurš. *Kruoja* (1338 metų dokumente: „die beke Croye scheidet die lant Alswangen und Edewalen“ BG 446, 477) || sl. *krajb* „кpaй“ ir *kravceb* „krawiec“; la. **Suja*, iš kur vietovardis *Sujēni* 31 || lie. *Šuoja* — Nevėžio dešinasis intakas || la. *Sāvas* 9, 25, *Sāviēna* 28;

12) *Rāvija* (ežeras) 9, *Rāvijš* (pieva) 69, *Rāvijas* 65, *Rāviji* 73 = sėl. (>lie.) *Rovejā* — Apaščiōs dešinasis intakas (upės pradžia Pāpilio par., įteka ties Juodėliais Biržų par. (A. Sabaliauskas ištaria *Ravejē* || pās *Rōveju*) : kurš. (la.) *Rāva* „Rawen, südlich von Zirau“ (*Rāvas* nuovads BW 11913,1), la. *Rāvas* 95, *Rāvīte* 52, *Rāv-upē* arba *Rāupe* 82, *Rāviņas* 9;

13) *Salaka* 110, *Salakas* 78, *Salaki* 78 = sėl. >lie. *Sālakas* — Zarasų apskrities miestelis;

14) *Sekšu* ezers 36 = sėl. >lie. *Šekšys* — 1) Sālako par. ežeras (iš kur kaimo vardas *Pašekšē*), 2) Kamajų (Rokiškio apskrities) par. pavardė; latvių *Sekšu* (ezers) gali būti ir *Šekščiū* ežeras = *Šekščiū* dvaras netoli nuo Šiaulių || *Šekštys* — Bálninkų par. ežeras KosL 223a, *Szekszta* — prawy dopływ Ławeny, pow. poniewieski Słown. geogr. XI 887, V 610, *Šekštēliai* — kaimas į žiemius nuo Anykščių, *Šekstinỹkai* — Pándelio par. sodžius : la. ryt. *Sakstagols* (kilm. -gola Drywa, BW 20935) — Rėzýtės (la. Rėzekne) apskrities kaimas iš aist. prolytės **Šekšta-galas* : pr. *saxsto* „šiekšta“ iš aist. prolytės **šekštā*;

15) *Suōsti* 17, 58, *Suōstiņi* 92, *Suōstes* 25, 35 = sėl. >lie. *Súostas* — miestelis į žiemius nuo Biržų, o į pietus nuo (Nemunėlio) Radviliškio || *sēdu*, *súodys*;

16) *Subačas*¹ 48 (greta su vietovardžiu *Dinaburga* 48) = sėl. >

¹ Garsas š rodo, kad sėlių žemės vardas nunešta Vidžemėn lietuvių, sėlių tautai Subačiaus apylinkė, s lietuvėjus. Senasis vardas *Subaijā* latvio lūpose būtų pavirtęs lytim **Subaša*. O, gal, pačių sėlių kalboje *ej* bus virtęs garsu *ē*?

387 lie. *Subāčius* — 1) Panevėžio apskrities miestelis, netoli nuo Kūpiškio, 2) Alūkstės apskrities miestelis, netoli nuo Obelių (vietos šnekta tariant — *ābēl'ei*), kurį latviai vadina *Subata* Endzelin Lett. Gram. 857 (iz *Subatu*, *Subatā* BW 16043) : *Subbatsee* — Subockie jezioro, par. dyneburgskiej (długie 3 w., szer. $\frac{1}{4}$ w.) Słown. geogr. XI 521;

17) *Urles* 24 : sėl. > lie. *Urliāi* (*Urliūs*) — kaimas ties Salomis (netoli nuo Kamajų, Rok. ap.), *Uryls* (ar *Urlis*?) — Suvainišio par. pavardė || *Uřlikiai* Širvintų (Vilniaus žemė) par. kaimas;

18) *Vārkhaviēši* 45 — išvestinė lytis iš pamatinės *Vārkhava* = sėl. > lie. *Vārkhava* — pakalnės vardas ties Āsermuiže Subāčiaus (dabar Latvių žemėje) par. (taip ištaria Gāršvinės „vok. Gahrssen“ lietuviai); Lātgalos latvių *Vuorkova* (taip ištaria Ciskodo par. latviai: plg. lytį *Vorkaviši* BW 9912, 10) irgi bus sėlių arba sėlių žemės lietuvių nusineštinis vardas (sen. la. *Vārkhava* = sėl. > lie. *Vārkhava*); vokiškasis *Vārkhavos* vardas *Warkhof* nėra Lātgalos *Vuorkovai* tėvas, kaip kad mano Endzelynas (Lett. Gram. 857), bet vaikas; sėlių *Vārkhava*, jei tuo vardu bus vadinę vandenys, gali būti vienos kilmės su upėvardžiu *Warkus* — rzeczka przy wsi Karwieliszki, pow. trocki Słown. geogr. III 889 || *Varkūjai* — Vyžuonų par. kaimas (ar nėra čia upės, ežero ar balos tuo vardu?);

19) *Viesītes* 10, 15, 25, 29 = sėl. > la. *Viesīte* — Nemunėlio dešinasis intakas Naujarygio ap., kurį vardą Radviliškio lietuviai ištaria *Viēšifā* (iš senėlesnės lyties *Viēšytē*) = sėl. > lie. *Viešintā* — Lėvešs kairiysis intakas (Subāčiaus par.);

20) *Zasa* 108, 112, *Zases* 61, *Zasupji* 20 = sėl. > la. *Zasas* muīžā BW 31415, 1 „vok. Weessen“, jos gyventojai *zas-iškīši* BW 28663, 28664 (Kreis Friedrichstadt) : *Žaslā* — Lomenės intakas Žaslių par. (Vilniaus žemė).

23. Žiemgalių tautos vardo Vidžemė nebepažįsta. Tai reiškia, kad, Žiemgalą ordenui nukariavus 1290 metais, beveik visi jos gyventojai tikrai buvo ištraukę į Lietuvą gyventi (Zemgaliešu simtagadu cīņas par patstāvību. Rīgā 1915, p. 87).

24. Latvių žemės srities vardas *Tolowa* BG 80 — 83, jei su tuo vardu ordenas būtų susipažinęs iš rusų (krievų), kurių valdžiai tuomet priderėjo latvių žemės Rytai, galima būtų kildinti iš latviško vardo **Tēlva*, išlikusio vietovardyje *Tēlvieši* 32 || *Talvāni* (Тальваны Т) — Latgalos kaimo vardas — iš senėlesnės lyties **Tēlvēni* : lie. **Telvā* (> *Telviškiai* — Truskavos par. kaimas Vš II

11, *Telvekai* — Eržvilko par. kaimas), iš kur kupiškėnų pavardė *Talva* (*a* iš *e*).

Latvių žodis *Tēlva* krievų lūpose prieš IX amžių turėjo pavirsti lytim **Толова*.

25. Kaimynai latvio vardo pažįsta dvi lyti : *let-* ir *lat-* :

1) *Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli* Heinr. X 3 BG 74, *Letten* (Reimchronik), *Letitia* (Urkunden) BG 150, cum aliis *Letigallis* de Tholowa Heinr. XI 7 BG 78, erant Lyvones et *Lethi* cibus et esca Lethonum Heinr. XIII 4 BG 90, Rutheni eorum (der Deutschen) tempore venerant baptizantes *Lethigallos* suos de Tolowa, sibi semper tributarios Heinr. XI 7 BG 83⁴, est. *lātlane* (kilm. *lātlaze*) „Lette“, *Lātimaa* „Lettland“;

2) lie. ryt. *lātwis*, la. *latviētis*, sen. rus. *Ломызола* iš senovinės latviškos prolytės **Latvigala* (su kietu *v* : *twy* > rus. *мѣ*).

Radviliškio parapijoje (netoli nuo Biržų) esąs kaimas, vardu (*Latvigala* ar) *Latvīgala*.

388 Ne visų latvių, kurie šandie tuo vardu vadinami, senovėje būta latviais. Šandie latvio vardą dėvi ir senovės kuřsis, žiemgālis, sēlis, ir sulatvėjęs lūbis arba sōmas. Senovėje *lātwiais* tesivadinta Tolovos (Telvōs) ir Lātgalos srities gyventojų. Latvio vardo pradžios reikia ieškoti šiandieninės Latvijos Rytuose.

Tauta dažnai sau vardą gauna nuo žemės vardo, kurioje ji gyvena, arba upės ar ežero vardo, kurių pakraščiuose bus susidaręs šioks toks politiškas ar kultūriškas centras; pvz., *Latium* > *Latīnī*, *Полота* (upė) > *Полочане*.

26. Tautos vardą *let-* (*Lette*, *letigalli*) ir *lat-* (*lātwis*, *Ломызола*) aš kildinu nuo upės vardo **Leta* ir **Lata*. Latviai sau vardą yra gavę gyvendami ne Tolovoje ir Latgaloje, bet dar seniau, t. y. prieš jų atkilimą iš Vilniaus žemės, kurioje iki šiai dienai tebėra išlikę senieji upėvardžiai *Letà* ir *Latà* : 1) *Let-anka* — prawy dopływ Wilii, uchodzi poniżej Świątej Słown geogr. V 180, XIII 471, Konst. hr. Tyszkiewicz Wilija i jej brzegi 281, Būga RFV LXXI 468; 2) *Łota* — rzeka przy wsi t. n., pow. Oszmiański, 17 w. od Oszmian Słown. geogr. V 740, Būga RFV LXXI 467. Abudu vardu iš Vilniaus žemės latviai bus nusinęę į Latgalą ir Tolovą, o iš ten ir į Vidžemę¹ : 1) *Letes* 19, 68, *Letēns* 101, *Letva* 68 (Beliavos latviai ištaria *Latva* : *a* iš *e*) prie Ludzos ežero; 2) *Lata* 81, *Latas* kalns 34, *Latas* muiža 33, *Latupe* 78 (Ilzeniešu

¹ Tikrojoje Vidžemėje, rodos, irgi yra *Letos*, *Latos* vardas.

Latupe Lejas ciema apkārtnē Izglīt. Min. Mēnešr. 1920 II 69), *Latupes* 70 (vietos šnektoje *Lot-*), *Latvasas* 83, *Latvases* 72, *Latciemieši* 63, *Latenieki* 71 (vietos šnektoje *Lot-*): *Lette*, *Latte* — ein Fluss gegen die polnische Grenze (Stender Lettisches Lexikon. Mitau 1789 p. 750, 383).

27. Tolovos (Telvōs) ir Latgalos latvius esant ateivius iš Vilniaus žemės rodo ne tiktai *Letos* ir *Latos* upėvardžiai, bet ir keli kiti, pavyzdžiui: *Gauja* — Nemuno dešinasis intakas Ašmenės apskr. su jos kairiuoju intaku *Vijà*. Šituodu vardu randame viename plote su *Leta* ir *Lata*. Kaip Vilniaus žemėje *Vija* latviams yra buvusi kairiuoju *Gaujos* intaku, taip lygiai juo tebėra ir šandie naujojoje savo tėviškėje — Tolovoje : la. *Gauja* ir jos kairiasis intakas *Vija*!

28. Vieni Tolovos ir Vidžemės vietų vardai, archeologijos nepadedami, negali mums tiksliai pasakyti, kuriame amžiuje šion sōmų žemėn yra atkeliavę latviai. Tiek tiktai žinioje, kad Tolovoje ir Vidžemėje įsikurta latvių dar tuomet, kai jų kalba beveik niekuo dar nesiskyrė nuo lietuvių kalbos.

Iš *Kėšų* vardo jau žinome (K. Būgos Kalba ir senovė I 271), kad latviai yra pasiekę Vidžemės vakarų kraštą dar tuomet, kai miesto vardą *Cēsis* (kilm. *Cēsu*) „vok. Wenden“ jie dar tebeištardavo **Kēses*, kilm. **Kēsuon* (ar **Kēsōn*). Sėlių žemės lietūvininkai, priėję Dauguvos kairiąją šoną ties Lātgala, čia nesustoja, bet persimeta anapus Dauguvos ir ima brautis pačion Lātgalon. Dalis sėlių žemės lietūvininkų pasiekia net Rēzeknē (la. *Rēzekne*), kurios vardą *Rēzýrēs* (Kalba ir senovė I 254) lytyje išlaiko iki šiai baltai dienelei. Latgalon lietūvininkai (latgaliečiai latviai vadina juos vardu *litaunīki*, o senovės krieivai pliskuvėnai *литоуники*) bus atėję dar tuomet, kai patys latviai šių dienų *Cēsis* dar tebevadino *Kēsimis*. *Kėšų* vardas iš Latgalos lietuvių kaipo *Кѣш* yra patekęs į Naugardą, Pliskuvą ir Vilnių. Lietuvos valstybės aktuose latvių *Cēsu* miestas visuomet yra rašomas *Кець*.

Vidžemės vietovardis *Cēsis* turi sau daugiau bendravardžių. Štai jie: *Cēsu* mაცაქა muiža 25, *Cēša* kalns 63, *Cēšas* 102 (dvi atskiri vietų), *Cēsainī* 14, *Cēsnieks* 48, 108, *Cēsnieki* 75, *Cēsnieku* ciems 29.

Vietovardžių kamienas *Cēs-*, kilusis iš senėlesnio *Kēs-*, Lietuvoje ir Prūsiose nerandamas. Jis kilimo, veikiausia, bus somiškas. Tam pritaria ir *Cēšų* apylinkės du vietovardžiu *K'ēsas* 25, 27, kuriuodu somiškąją ištarmę yra išlaikę iki šiolei dėl pačių somų išlikimo čia iki vėliausiosios gadynės.

29. Minkštojo *k* pavirtimą garsu *c* rodo dar: 1) *Ices* 81 greta su lytim *Iki* 12; 2) *Cesvaine* 9 arba *Cesveine* 9, BW 20949 var. „vok.

Sesswegen“ (galūnē *-ein-* rodo ir senovės rusų vardas *Чесвинъ* BG 98 ir 1318 m. šaltinio vardas *Sceswene*), *Cesvainieki* 19 : som. **Kesva* greta su **Kesma*¹, išlikusia vietos varde *K'esme* 103 = *Кесма* — Tverės gubernijos miestelis.

Kad latviai, ateidami Tolovon, dar tebeturėjo minkštąjį *g*, nepavirtusį sudėtiniu priebalsiu *dz*, rodo upės vardas *Pededze* 115 (ir kiemas 78, *Pededznieki* 79, 84 — du kiemu), kilusis iš somiško upėvardžio **Pedjōgi* „pušų upė“ (*Puš-upiai* — Žemalės par. soda VŠ I 53) : est. *Pedja* — Wir'tsjärw'io ežero intakas || est. *pedajas* (suom. *peijäjä*) „pušis“ + est. *jōgi* (suom. *joki*) „upė“.

30. Kadangi vokiškosios kilmės žodžiuose minkštieji *k* ir *g* nėra pavirtę *c* ir *dz* (*kēde* „Kette“, *kēkis* „Küche“ < vok. žem. *kāke*, *gēldēt* „gelten“, *gērēt* „gerben“), tai vokiečių įsikūrimo Latvijoje metu (XII amžiuje) latviai bus jau tarę savuosiuose žodžiuose *c*, *dz* minkštųjų *k* ir *g* vietoje. Jei tuomet latviai būtų dar tebetarę *kitas*, *kepti*, *gerti*, *gīsla*, tai šandie ir vokiečių kalbos žodžius *kēde* ir *gēldēt* ištarytų **cēde* ir **dzēldēt*, kaip kad ištaria žodžius *cits*, *cept*, *dzeift*, *dzīsla*. Vokiečių ateivių XIII amžiaus dokumentai rodo latvių kalboje tuomet jau minkštųjų *k* ir *g* vietoje buvus, kaip ir šandie, garsus *c* ir *dz*. XIII amžiaus vokiečių liudijimui pritaria ir krievų kalba, davusi latvių kalbai valgio vardą *kīselis* „кисель“, kurs nėra pavirtęs **cīseliu*.

31. Minkštieji *k* ir *g* latvių kalboje turėjo pavirsti garsais *c* ir *dz* tarp XII amžiaus ir tarp gadynės, kurioje latviai įsikūrė Vidžemėje. Archeologijos duomenys rodo, kaip apie tai rašo Rygos universito profesorius Petras Šmitas, kad latvių atsikraustyta Vidžemėn apie VIII-tąjį amžių. Tokiuo būdu išeitų, kad apie 700 m. e. metus latvių tarta žodžiai *kitas*, *kietas*, *gimti*, *gėrovė* lygiai kaip ir lietuvių, t. y. su minkštaisiais *k* ir *g*.

390 32. Iš „Latvijos vietų vardų“ I dalies sužinome, kad senovės latvių vado vardas *Russinus*² buvo ištariamasis kaip *Rūsins*. Tai rodo šių dienų vietovardžiai *Rūsiņi* 13,33, *Rūsiņa* kalns 13, *Rūsenis* 89.

33. Vietų varduose iki šiolei tebėra išlikę kai kurie tikybos ir kulto dalykų vardai, pvz.: 1) aušra: *Aūstra* 74; 2) dievas: *Dīeva-*

¹ Del galūnės kaitaliojimos plg. suomių kalbos žodžius *usma* || *usva*. „miglė“, *paarma* (est. *parm*, *paarm*) || **paarva* „oestrus bovinus“ — skolinys iš lietuvių kalbos žodžio *sparva*.

² Heinr. XII, 6: seniores de Letthis, *Russinus* de castro Sotele, Waridote de Autine, Thalibaldus de Beverin... *Russinus*, qui erat Letthorum fortissimus.

-ruoža (giria) 83, *Dļevīni* 20, 72, 104, *Nuōdievs* 98; 3) vēlē, dvasiā: *Dvēšļu* kalns 53; 4) aļkas: *Elka* kalns 31, *Elkas* kalns 30, *Elki* arba *Elkas* 11, *Elku* kalns 43, 51; 5) mēnesio sūnūs: *Mēnesdēli* 35; 6) perkūnas: *Pērkuons* 27, 88, 100, 103, *Pērkuoni* 16, 45, 74, 79, *Pērkuoni*¹ 54, 58, 107; 7) *Ragana* 102, 112; 8) *Ūsiņi* 71, *Ūsiņi* 79, *Ūsiņi* 67; 9) vilkāts: *Vilkāces* pl'ava 53.

34. Vidzemēs ir Tolovos giriose senovėje latvių turėta daug taurių ir stuņbrų. Tiedvi žvėrų rūši Latvijos giriose, sako, išnykusi dar XVI—XVII amžiuje. Taūro vardu yra latviai praminę šias vietas: *Taurs* (*Taure*) 95, *Taures* purvs 85, *Tàures* 79, *Vilk-taure* 57, *Tàurupe* 34, *Tàurupji* 14, 29, 33, *Taurenės* (pieva) 94, *Tàureņi* 15, *Tàuriņš* 37, 38, 94, *Tàuriņi* 71, 112, *Tauriši* 67, *Taurītes* 38, *Taurnieki* 75, 87.

Stuņbras iki šiai dienai tebegyvena šiuose vietų varduose: *Sūbris* 37, 85, 98, *Sūbri* 29 (*Sūbri* 37), *Sūbri* 87.

Latvių dainos tauro² nebeatmena. Stumbrą temini viena tiktai daina, kurioje pasakyta:

Nuosaucies tu, *sūbrīti*,
Nā jāj tavi medenieki;
Nā būs tavi balti ragi
Bujāram alus dzert BW 30493 (Skrūnda).

Šitos dainos pirmieji dvi eilutės Kāndavos latviai dainuoja ir šitaip:

Nuomaujies tu, *stumbrīti*,
Rītā nāks medenieki l. c. var.

Iš dainos varijanto patiriame, kad latvių stumbras vadinta ne tiktai vardu *sūbris*, bet ir *stumbris*. Pastarasis vardas kilimo turi būti kuršiškas arba lietuviškas, nes latviai senovės aisčių vardą **stuņbras* šiandie išartų **sūbris*.

35. Nors šiandie Latvijos ir Lietuvos giriose nebėra taūro ir stuņbro, bet tų žvėrų vardai ilgai patvers vietų varduose. Ir kiti žodžiai, kurių šiandie šnekamoji kalba nebevartoja, gali ilgam palikti gyvi vietų varduose. Bileso, arba šalčio, vardas *kāmis* „Hamster“, man rodos, tebekyšo vietovardžiuose *Kāneni* 11, 22 ir *Kāmieši* (-tis) 79.

¹ Kiemų vardai *Pīkuoli* 107 (arba *Pīkul'i* 108) ir *Trimpi* 107 esą įkurti 1885 metais ir jiems vardai naujai praminti iš mitologijos raštų.

² Tauro vardas be nekyšo tiktai sudarytuose dainos žodžiuose: Auru, krikui, *letauriti*, Kam guleji silienai? BW 30493 var. (Nygranda)?

36. Giriotame krašte gyvendami, latviai yra turėję įvairių giriai vardų, iš kurių *gārša*, *pīss* ir *vēris* dar ir šandie tebēra gyvas vietovardžiuose: *Pīss* (giria) 20, *Kaka-pīss* (giria) 13, *Pīsi* 55, *Pīsas* pl'ava 72; *Vēris* 82, *Vēres-mala* 20, *Vēres-malas* 20, *Uozuol-vēras* (giria) 16.

391

37. Lietuvos vietų vardai *Arió-gala* (senovėje *Eriógala* Liet. tauta II 32), *Baisógala*, *Betýgala*, *Medvėgalis*... turi tą patį *galą*, kaip ir šie Endzelyno „Latvijos vietų vardai“: *Ērgala* 19, *Ezergala* 21, *Gāršugala* 19, *Ruózgala* 22, *Stūrgala* 19; plg. Lātgālos miestelio vardą *Sakstagols* (kilm. *Sakstagola* BW 20935, Drywa — toks žurnalas) iš aist. prolytės **Šekšta-galas*, ir *Neic-galis* (Drywa) iš senėlesnės lyties *Nīcgalis* „vok. Nitzgal“.

38. Vietų varduose istorininkas gali rasti daug medžiagos kultūros istorijai. Iš Vidžemės vardų aiškiai matyti, kuo latvių verstasi, kurių amatų mokėta, kaip jų būta pasidalijusių lūomais. Kalbos istorininkas kultūros istorininkui gali nustatyti tų vardų senatvę, iš kurių vedamos yra išvados istorijos reikalui.

Latvių tautės kultūros istorijai duoda nemaža šviesos tarp daugybės dar šie, rodą žmonių veiklą (*Beschäftigung*), vardai:

1) *Ābelnieks* 98 „obelų sodintojas, veisėjas“;

2) *Ādminis* 91, 111 „odininkas, кожемяка“, *Ādmini* 7, 39, 47, 50, 59, 83, *Ādmines* 61, *Ādmināni* 20, *Ādmenis* 62, *Ādmeši* 49, 66, *Ādmani* 55;

3) *Akmeñlauzis* 15 „akmenų laužytojas“;

4) *Amatnieks* 35, 37;

5) *Arājs* 43 „artojas“;

6) *Ārzemnieks* 108 „svetimos šalies gyventojas“;

7) *Asinlaīdas* 49 „krau(ja)leidžiai“;

8) *Aūs-kalēji* 63 „aukso (pr. *ausis*) kalėjai“;

9) *Bajārs* 21, 71 „bajoras“, *Bajāri* 34, 51, 63;

10) *Baūmanis* 63 „dailidė“ = vok. *Baumann* || *Būmann*, iš kur *Būmani* 38, 49, 72, *Būmani* 54;

11) *Bedrenieks* 38 „duobių kasėjas“;

12) *Beķeris* 62, 89, *Beķeri* 79 = vok. *Bäcker*;

13) *Beñķenieki* 24 „suolų (*beñķis* „Bank“) meistras“;

14) *Biķernieks* 85 „taurių, kūpkų (vok. *Becher* > la. *biķeris*) meistras“;

15) *Bisnieks* 62, 100 „šautuvų (vok. *Büchse* > la. *bise* „Flinte“) meistras“, *Bisenieki* 72, 81;

16) *Bitnieks* 59 „bitininkas“, *Bitenieki* 46, *Bitinieki* 66;

- 17) *Bluodnieks* 40 „bliūdžius“, *Bluodnieki* 44, 54, 57, 79, *Bļuoži* 19;
- 18) *Bluōmnieks* 91 : vok.;
- 19) *Brīvzemnieks* 107 „kas turi brīvu zemi“;
- 20) *Brūmestēri* 41, *Brūvelis* 48, 54, 85, *Brūvēri* 44 „Brauer“;
- 21) *Buñdzenieks* 26, 94 „būgnininkas, Trommelschläger“, *Buñdzenieki* 53;
- 22) *Buodnieki* 73 „Krämer“;
- 23) *Buřtnieks* 96 (2 vieti), 100, 104 „būrtininkas, Zauberer“, *Buřtnieki* 37, 64, 90, *Burtnieku* kalns 108;
- 24) *Ceplenieki* 24, 28, 40 „печники“;
- 25) *Cepurnieks* 108, 112, *Cepurnieki* 19 „kepurininkai“;
- 26) *Cūcenieki* 28 „kiaūlininkas“;
- 27) *Daktīnieki* 87 „šakių (la. *dakšas*) dirbėjai“;
- 28) *Dařvenieks* 103, *Dařvenieki* 81 „dervos (deguto) degējas“;
- 29) *Dārznieks* 88 „daržininkas“;
- 30) *Dišleris* 107 „Tischler“, *Dišl'ēri* 75;
- 31) *Dravenieks* 68, *Dravnieks* 28, *Dravenieki* 24, 71, 73, 86, *Dravnieki* 84 „draviniņkai, бортники“;
- 32) *Dreīmanis* 47, 48 „Dreher“, *Dreīmaņi* 35, 37, 41, 54;
- 33) *Dūc-kalis* 107 „peilių (la. *dūcis*) kalējas“;
- 34) *Dūrēji* 53 „dūrējas (tokia gdytojų rūšis)“;
- 35) *Dzēlzs-kalis* 48, 91 „geležies kalējas“, *Dzelzskalēji* 107 (plg.: *Dzēlzavieši* 27, *Dzēlzsputrs* 27);
- 36) *Dziřkalis* 21, 61, 68, 83 „glr(n)kalis“, *Dzirkali* 20, 49, 52, *Dziřnieks* 47 „girnininkas“;
- 37) *Glāudītāji* 49 „pilvo glostytojai (la. vēdera *laidītājs* BW 18309, 20133, 20338, 20999) — tokia gdytojų rūšis“;
- 38) *Glāznieks* 35, 50, 90 „Glaser, stiklorius“, *Glāznieka* kalns 36, *Glāznieki* 20;
- 39) *Grāmatnesis* 62, 90 „laišķų arba knygų (la. *grāmata*) nešiotojas“;
- 40) *Grādēji* 40;
- 41) *Gultnieki* 54 „lovų (la. *gulta*) meistrai“;
- 42) *Iebūvnieks* 61 „imbuvys“;
- 392 43) *Iesalnieks* 109, *Iesalnieki* 89 „[salo arba salyklo] darytojai“;
- 44) *Jātnieks* 103, 106 „Reiter“, *Jātnieki* 33, 38, 46;
- 45) *Jaūnzemis* 110 „Neusass, naujokas“, *Jaūnzemnieks* 108;
- 46) *Juunīkis* 37 „Dachdecker“;

- 47) *Kalējs* „kalvis, kalējas“ 34, 37, 59, 105 (2 vieti), *Kalēji* 16, 29, 34, 39, 45, 47, 49, 55, 76, 86, 96, *Kalējkalns* 29;
- 48) *Kalpji* 24 „холопы“;
- 49) *Kalpūtēji* 37 „kāulu pūtējai“ (la. *pūtējs* „ein mit Blasen Hexerei Treibender“);
- 50) *Kalvi* 24, *Kalvi* 13, 28, 30, 33, 44 „kálviai“;
- 51) *Kaīnenieks* 74, 90, 110 „krūzius, кружечник“, *Kaīnieks* 31, 95, *Kaīnenieki* 38, 50, *Kaīnieki* 17;
- 52) *Kapenieki* 54 „могильщики“;
- 53) *Kařavirs* 70, 83 „kareivis“;
- 54) *Katlāpis* 37, 59, 112 „katilų lopytojas“, *Katlāpi* 38, 50, 52, 55, 63, 80 (*Katlāpi* 59);
- 55) *Kaūlnieks* 61 „kāulininkas“;
- 56) *K'iēģelnieks* 42, 83 „plūtnikas, Ziegelstreicher“, *K'iēģelnieki* 62, 106;
- 57) *Klētnieks* 21, 27, 52, 85, 91, 100, 108, 110 (2 vieti) „klēčių statytojas“, *Klētnieki* 25, 29, 59, 106;
- 58) *Kliēsmete* 48, 69 „Kleinschmidt“, *Kliēsmits* 110, *Kliēsmetes* 51, 64;
- 59) *Krāsnieks* 94 „krosnių krovėjas, печник“;
- 60) *Kubulnieki* 67, 68, 79 „kubiliai“;
- 61) *Kuģinieks* 100 „Schiffer“;
- 62) *Kulenieki* 73 „kulių siuvėjai“;
- 63) *Kuopmaņi* 80 „Kaufmann“;
- 64) *Kupča* „kūpčius, купец“;
- 65) *Kuřpnieks* 37, 48, 83, 87, 89, 91, 105, 107, 111 „kuřpius“, *Kurpnieki* 30, 67, 79, 112;
- 66) *Kūtnieks* 108 „кутник“ (plg. Bra 406 s. v. *Hintersass* ; *kūtenieks* Köthner);
- 67) *Laivenieki* 29, *Laiņnieki* 35 „laivininkai“;
- 68) *Laukasargs* 49;
- 69) *Lūocenieks* 82 „lankų lenkėjas“;
- 70) *Malējs* 100 „malėjas“;
- 71) *Melderis* „Müller“, *Melderī* 40, 60;
- 72) *Mērnies* 39, 59 „землемер“, *Mērnieski* 33, 80;
- 73) *Mēsnieks* 110 „мясник“ (skolinys) : *Miesnieki* 55 (savas žodis);
- 74) *Meķ-sargi* 112 „girios sargai, mēdininkai“;
- 75) *Miētnieki* 89 „(arklių) mainininkai“;

76) *Mucenieks*¹ „Böttcher“ 26, 43, 47 (2 vieti), 95, *Mucenieki* 23, 28, 33, 34, 35 (2 vieti), 43, 49, 55 (2 vieti), 57, 58, *Mucinieki* 13, 14 (2 vieti);

77) *Mūlnieki* 41 (kas tai tokie būtu? Bene baužņi, šmulņi galvijų laikytojai? la. *mūlis* „ungehörntes Stück Rindvieh“);

78) *Mūrnieks* 15, 26, 54, 82 „Maurer“, *Mūrnieki* 19, 24, 33;

79) *Namiķi* 54 „Hausknecht“;

80) *Namnieks* 108 „naminiņkas“;

81) *Pavārs* 43, 83, 98 „повар“, *Pavāri* 13, 81;

82) *Pietnieks* 9, 28 „pentinų kalējas“;

83) *Pīrtnieks* 91, 95 „pirtininkas“;

84) *Pīvāri* 32 = lie. *Pyvōrai* „пивовары“;

85) *Plūdstnieki* 53 „plūostininkai, поромщик“;

86) *Prāmnies* 26 „Prahmkerl, Fährmann“;

87) *Puōdnies* 37, 48, 59, 68, 83, 91, 99 (2 vieti), 103 „puodžius“, *Puōdnieki* 11, 33, 35, 41, 49, 67, 79, 81, 87, *Puodniek-kalns* 24;

88) *Pūtēji* 49, *Maķpūtēji* 63;

89) *Rāmnies* „Fährmann“ 44, 59, 71, 85, 94, *Rāmnieki* 53, 67, 80 (šis vārds kilēs yra iš senēlesnēs lyties *Prāmnies* lūbių lūpose);

90) *Ratnieks* „račius“ 48, 59, 64, 68, 85 (2 vieti), 107, *Ratnieki* 9 (2 vieti), 33 (2 vieti), 35, 36, 52, 53 (2 vieti), 54 (2 vieti), 58, 98, 112, *Ratenieki* 31, 71, 78, *Ratinieki* 87;

91) *Rēdnies* 59 „Riemer, шорник“;

92) *Remesi* 61 „dailidės, плотники“, *Remeši* 54;

93) *Riemeris* 48 „Riemer“, *Riemeri* 36, 62 : *Rīmeris* 110;

94) *Rijnieks* 91, 96, 109 „kluōnius“, *Rijnieki* 71, 95, 106;

95) *Ruōtkal'i* 57 „geležies (lyb. *rōd*, suom. *rauta*) kalējas“;

96) *Saktenieki* 23 „sagtiniņkai, sagčių kalējai“;

97) *Sālnies* 91 „drūskininkas“;

98) *Sēbri* (ciems) 54 „сябры, pusininkai“;

99) *Seglenieki* 49, 62 „baļņiai“;

100) *Sidrab-kalis* 112 „sidabro kalējas“;

101) *Siecenies* 86 „sieķų meistras“;

102) *Sietnieki* 33 „sietų pynėjai“;

393 : 103) *Siksnis* 63, 82 „šikšnys, сырмятник“, *Sikšņa* kruogs 50, *Sikšņi* 17, 72 (: *Siksna* 59 „šikšna“);

¹ Baķų (la. *muca*) dirbējo vardu pramintas vietas esmi išsirašęs nevisas.

- 104) *Sildedzis* 92 „šilo degintojas“, *Sildedži* 50;
 105) *Skrīveris* 96 arba *Skrīvelis* 91 „Schreiber“, *Skrīvēri* 59;
 106) *Skuōdeři* 29, 31 arba *Skruōdel'i* 97, *Skruōdelis* 108 „Schneider“ (mn u. schrōtaere);
 107) *Slakteris* 104, 108 „Schlächter“, *Slakteři* 52;
 108) *Sliseři* 51, 79 „Schlosser, слесарь“;
 109) *Vec-smirdi* 80 „смерды“;
 110) *Snikeris* „Schnitzer“ 74, 80, 83, *Snikeři* 34, 45, 51;
 111) *Spainieki* 53 „kibirų (la. *spānis*, *spānis* „Spann, Eimer“) meistrai“;
 112) *Spēlnieks* 85 „Spieler, Musikanter“;
 113) *Stabulnieks* 71 „Pfeifer“;
 114) *Stārasts* „stōrasta, староста“ 91, 92, 93, 105, *Stārasti* 36, 61, 106 (2 vieti);
 115) *Stīpnieks* 37, 61, 97, 101 „Fassbinder“, *Stīpnieki* 57, 98;
 116) *Strelcis* 72 „striēlčius, стрелец“ : *Strēlnieks* 36, *Strēlnieki* 58;
 117) *Strūdzenieki* 39 „Strusenkerl“;
 118) *Stuōpnieks* 100 „stūopininkas“;
 119) *Stūrmaņi* 58, 64 „Steuermann“ : *Stūrnieki* 75;
 120) *Sulainis* 63 „Diener“;
 121) *Svabadnieks* (*Svabenieks*) 106 „Freimann“;
 122) *Tāurnieki* 75, 87 „taurķ medžiotojai“;
 123) *Timermanis* 109 „Zimmermann“, *Timermaņi* 18, 29, 50;
 124) *Trūbāči* 33 „трубачи“;
 125) *Tulki* 49, 56 „vertėjai = sen. rus. толку“;
 126) *Uōlnieki* 95 „kiaušinių pirkėjai“;
 127) *Uōrmanis* 100 „Fuhrmann“, *Uōrmaņi* 23, 33, 58 : *Uō(r)-misteris* 90 „Fuhrmeister“;
 128) *Vagaři* 61 „dvaro urėdas, lyb. *vagaar*“;
 129) *Var-kalis* 112 „vario kalėjas“, *Vārkal'-ciems* 58, *Varkal'u kalns* 111;
 130) *Vārtnieki* 75 (2 vieti), 87 „vařtininkai“;
 131) *Vaskenieki* 81 „vaškininkai“;
 132) *Vēveris* „Weber“ 37, 70, *Vēvēri* 29, 33, 36, 50, 53;
 133) *Vēžnieks* 85 „vēžiniņkas“, *Vēžnieki* 87;
 134) *Vīrvenis* (*Virvenieks*) 68 „virvininkas“;
 135) *Zāģeris* 63, 86 „Säger“, *Zāģēri* 50, *Zāģernieki* 79;
 136) *Zalnēri* 51 „Soldner, žalniēriai“;
 137) *Zemnieki* 50, 62 „Bauer“;

138) *Zīlnieki* 62 „Wahrsager“;

139) *Zuosnieks* 86 „žāšiniņkas“;

140) *Zvanīkis* 39 „звонарь“, *Zvanītāji* 42;

141) *Zvejnieks* 9, 39, 69, 74, 84, 85, 90, 104, 105, 106 (2 vietī), 107 „žvejas, Fischer“, *Zvejnieki* 22, 24, 32, 36, 62, 83, 84.

Kiemų vardai, kuriuos latviai yra praminę nuo žmonių veislo (занятие), šitame mano sąraše nėra visi. Jų galima būtų pririnkti dar aštra tiek. Bet ir šito sąrašo užteks akylam skaitytojui, kad galėtų jis pamatyti, kiek šviesos duoda vietų vardų studijos kultūros istorijai.

Bajārs, smirds ir *kalps* rodo, kad senovės latvių tautės irgi būta suskilusios lūomais, kuriems vardai pasiskolęta iš kaimynų krieių kalbos : *бояр-инъ* (dg. *бояре*), *смърѣъ* ir *холопъ*.

Kalps iš krieių žemės turėjo ateiti Latgalon dar tuomet, kai patys krieivai žodį *холопъ* tebeištardavo *холрѣ*. Taip krieivai bus tarę dar prieš X amžių.

Taigi, kalbos istorija gali duoti šviesos ir kultūros istorijai.

39. Latvių santykiams su krieivais nušviesti duoda nemaža medžiagos ir vietų vardai. Jie patvirtina, kad krieivai santykių gadynės pradžioje nėra dar turėję balsio *u* (iš senovės dvibalsių *au*, *an*, *un*), nes jis nieku būdu nepavirtęs būtų latvių kalboje dvibalsiu *uo*. Tuomet krieivai bus dar tarę *ō*, kam pritaria ir suomių kalba. Krieivus senovėje vėlesniojo laiko garso *u* vietoje turėjus *ō* rodo ir vietovardžiai : 1) *Kažuoks* 19, 111, *Kažuoki* 9, 35, 53, 56, 73, *Kažuoksala* 30 : *кожух*, iš kur lie. *kažiūkai* (Papilys); 2) *Duōdes* 54 : *dyda*, iš kur. lie. *dūda* (greta su *daudyte* „tokia dūda“ Biržai ir la. *Daūdas* 59); 3) *Kāpuostiņi* 45 : *kanymca*; 4) *Puostažas* 82 : *nyctomъ*; 5) *Pruodi* 19 : *пруд* || l. *prūd*; 6) *Kuodal'as* 53 : *куделя* || l. *kądziel*; 7) *Truobāči* 33 : *трубачи* || l. *trębacz*; 8) *Tuoce* 20 : *муча* || l. *tęcza*.

Nosinio *ę* vietoje tuomet krieių tarta *ā* (ilgas) : 1) *Grēdas* 83 : *gręda* || l. *grzęda*; 2) *Vēteri* 15 : *вятеръ* || *Veñteris* 89.

40. Krieių garsą *u* latviai verčia dvibalsiu *ui* : *Smuika* 71, 90, 91 || *смык*.

Jei *Kabūleni* 24 kilę yra iš žodžio *кобыла*, tai jis bus senesnis, nekaip *Smuika*.

Latgalos miestelį *Alūkste* senovės pliskuvėnai ištardavę *Олыста*, kas rodo, kad apie 700 metus krieivai garso *u* vietoje tebėra dar turėję *ū*. Tos pačios gadynės, kaip *Олыста*, turėtų būti ir *Kabūl-(eni)* = *кобыл-а*.

41. La. *kuoma* BW 1283, 1291, 1299, 1325, 1378, 1423 ir suomių (ryt.) bei karielių *kuoma* (olon. *kuomu*, veps. *kōm*) „Gevatter(in)“ ro-

do, kad krievų, dar ir krikščionimis tapus, t. y. po 988 m., tebeturėta balsis *ō*, nepavirtęs garsu *ū* (*kūmas*). Žodis *кум* yra sutrumpinimo keliu kilęs iš viduramžio lotyniško vardo *cōmpater* (kirtis ant *ō*) : *kōm-*.

42. Ar po 988 metų krievų kalba bus dar turėjusi ir *ē* (iš senėlesnio dvibalsio *ei*) vėlesniosios gadinės balsio *ī* vietoje (*sylā* = *сила* || *stela*), sunku kas tikra pasakyti. To bent Smiltinės valsčiaus kiemo vardas *Iēvāns* 83 ir Lizumo *Ievāni* 79 nerodo, nes senovės krievų krikšto vardas *Иванъ* yra kilęs ne iš prolytės **ēvānъ* (su *ē* iš senėlesnio *ei*), bet iš **īvānъ*, susidariusios iš viduramžio graikų vardo *I(o)ān(n)is* (sen. *Iōānēs*). Latvių *Iēvāns* kilęs yra ne iš liaudies kalbos lyties *Иванъ*, bet iš bažnytinės ir šiaip jau inteligentų vartojamosios lyties *Ioanъ*, kuri liaudies lūpose dėl lyties *Иванъ* turėjo pavirsti *Ioванъ*. Latvio lūpose keturskiemenis *Ioванъ* turėjo pavirsti triskiemeniu *Iēvānu*, nes krievų kalbos garsą *o* latviai visuomet pavėrcia savuoju *a*, o junginio *ia*, ištariamo vienu skiemeniū, latviai neatskiria nuo diftongo *ie* (*šela* „garvė“, *iēva* „ieva“, *iēt* „eiti“).

Taigi, latvių *Iēvāns* nėra senesnis, kaip kad rodosi P. Šmitui (Izgl. Min. Mēnešr. 1922 Nr. 9 p. 980), už vietovardžius *Ivāni* 24, *Ivāni* 11, 21, 23, 30, 33 (*Ivāni* 14 — dvi vietos — be nebus tik hipernormalė lytis tikrosios *Ivāni* vietoje?).

Krievų krikštavardį *Борисъ*, kurio balsio *i* kilmė nežinoma, latviai ištaria *Barīss* 85, *Barīsi* 13, 33.

Dāniēla 8 irgi nerodo, kad senovės krievai po 988 metų būtų krikšto vardą *Дачула* dar tebetarę kaipo **Dānēlā*. Latvių asmenvardis *Dāniēla* bus kilęs iš vokiškosios lyties *Daniel*.

43. Naujosios Ráunos valsčiaus (Kėšų ap.) kiemāvardžiai *Jērīla* ir *Jērīlas* nuodievys 26 svarbūs yra senovės krievų mitologijai, nes kiemų varduose iki šiai dienai tebegyvuoja senovės dievas *Ярило*. Žodis *nuōdicys* čia bus reiškęs tą pat, ką ir vokiečių žodis *Abgott*, rusų *кумир*, *идол*. Iš to išeitų, kad senovės krievų tautos atstovų dar prieš krikštą (988 metus) gyventa po pačiomis Kėsimis (vok. Wenden) ir pėsėta Jarilos dievaičio stātulas „nuodievys, Abgott, кумир, идол“. Gyvenusieji ten krievai galėjo būti ne kas kita, kaip valdininkai (чиновники), kurie buvo pliskuvėnų ar naugardėnų pastatyti „pagastui“ (la. ryt. *pogosts* „czynsz, tributum“ Kurm 21, „dañ“ l. c. 22) rinkti nuo jų valdžioje esančių latvių. Nestoras apie kuni-gáikštienę Ольга sako, kad ji 947 metuose Mustos (*Мста*) paupio gyventojams „устави погосты и дани“. Anuos pogosty dar ir šian-die atsimens latviai : *pagasts* „l. ein herrschaftlich Gebiet. uz citu-

pagastu aiziet in ein anderes Gebiet gehen. 2. Wacke, was die Bauern ihrem Herrn als eine Gerechtigkeit geben müssen. Obl. *pagastu* nauda Gerechtigkeitgeld. Obl.“ Stender I 184; kundziņi, kad turēsi *pagastiņu*? BW 31265 (Cīrava); Kūmiņas, kūmiņas, pie *pagastiņa*! Rudeņa laiciņš, *pagasta* vajag BW 1739; Veci vīri, jauni puīši, šur nāciet *pagastā*! Še ir mazs cilvēciņš *pagastiņa* nēmājiņš BW 1740, Nu tev māsiņa *pagasta* prasa BW 25654 (120¹ a).

44. Greta *bažņīčios* (la. *baznīca*) latvių turēta dar ir *cirkava* „църква“, kurios vardas iki šiolei išlikęs yra pievų varde *Cirkavas* 78; plg. žemaičių žodį *cirkva* „церковь“ Kv, Rt.

Ir *cirkava*, ir *baznīca* yra krieviški žodžiai, patekusieji latvių kalbon dar prieš vokiečių įsikūrimą Tolovoje, kurios srities latviai tuomet jau buvę pliskuvėnų krikštyti: Alobrandus... revertitur (iš Ugau-nijos) et in via Letthgallis, circa Ymeram habitantibus, verbum Dei de suscipiendo baptismi alloquitur... At illi... cum gaudio verbum Dei recipiunt: missis tamen prius sortibus et reguisito consensu deorum suorum: An Ruthenorum de Plescekowe habentium Graecorum fidem cum aliis *Letthigallis de Tholowa*, an Latinorum et Teutonicorum debeant subire baptismum? Nam Rutheni eorum tempore venerant baptizantes *Lethigallos suos de Tholowa*, sibi semper tributarios Heinr. XI, 7 (52).

45. Vietovardis *Kulbāss* 8 nėra atskirtinas nuo dešros vardo *колбаса* || l. *kielbasa*, su kuria latviai bus susipažinę tuomet, kai patys krieviai dar tebetardavo *колбаса*. Senovės garsą *č* teberodo ir vietovardžiai *Bulvāni* 10, 30 „болван“ ir *Buřkāns* 48 „боркан“.

46. *Kažaiķs* 8 ir *Kažaucis* 71, 83 gali būti senesni žodžiai, ne-kaip *Kažuoks* 19, 111, *Kažuoki* 9, 35, 53, 56, 73 ir *Kažuoksala* 30. *Kažuōks* būtų latvių gautas iš krieių kalbos dar tuomet, kai žodį *кожух* jie tebeištardavo **kožōx*. *Кожух'o*, iš kurio lietuviai turi *kažiūkus*, senesnioji lytis *kožōx* kilusi yra iš dar senesnės lyties **kožoux* arba **kāždux* = ide. **kağiūsos* iš **kagjo-ousos* „ožkos kailio (коза, кожа) apšvalkalas (aūti, aūklė)“. Vadinasi, kriėvų įtakon latviai bus patekę dar tuo metu, kai krieiai žodžius *дыгъ, нычъ* dar tebetarydavo *drougъ* arba *drūgъ*, *pousrъ* arba *pāusrъ*.

Kad taip yra buvę pirmosiomis susidūrimo dienomis, rodo aisčių ir suomių žemės vietų vardai, patekusieji rusų kalbon, pvz.: *Лыгеса* (Kalba ir senovė I 248, 272), *Гыя* l. c. 249, *Лыгя* l. c. 249¹ = *Laukesà, Gáuja*, som. *Laugaa* (suom. *Laukaa*). Ir kai kurie bendriniai gudo (Weissrussen) kalbos žodžiai, kurie jo kalbōn yra patekę dar tuo metu, kai savuosiuose žodžiuose tebebuvo dvibalsis *au (ou)* ne-

pavirtęs vienābalsiu *ō* (iš kurio vėliau išriedėjęs yra *ū* : *puōkas* || *pūkas* „пух“), patvirtina senovės krieivus dar tebeturėjus sveikus divibalsius. Tuomet bus patekę gudo kalbon mūsų žodžiai *šlaunīs* ir *šlaūgtas* : *шлуння* (*шлунья*) pl. — задница (Рогач. у. Могил. губ. Сборн. отд. LXXXVIII, 1 12), Уси *шлўння* воук барану парвай (Добровольский Смол. слов. 1004); powogrod. *ślukto*, -a neutr. „Jestto naczynie drewniane z otworem u boku, lub spodu, do którego kładą się chusty, lub płótno niebielone, sypie się popioł, rzucają się rospalone kamienie i robi się tym sposobem ług“ J. Czczot Piosnki 96, *жлўкта* „ушат для моченья белья“ Карский Белоруссы I 137 (>укр. *жлўкто* „род кадки...“ Гринченко Словарь I 487), *жлўкта* — щелок (Рогач. у. Могил. г. Сборн. отд. LXXXVIII, 1 11), *жлўкта* — широкая лохань для стирки белья (Слущ. у. Сборн. отд. LXXXII, 5 173), баба узела *жлўкту*, паставила еѣ над пограбам, а наверх паклала дзиравую шапку (с. Лучицы Мозыр. у. Сержпутовский 111), Сор ... не выбрасывают на сметник, а складають в *жлукто* (Мозыр. у. Шейн Матер. I, 1 43), под лучинкой стоиць *жлукто* з водой (Борис. у.) I. с. II 360, *жлўкта* — 1. кадъ для бучения белья. Налей вады у *жлукту*. 2. пъяница. Етыт *жлўкта* настукауся водки спозорання. *Жлўкта* наш спить биз просыпу. *Жлукта* и *жлўкт* — кадка без дна, в которой бучат белье. Дай мне сваго *жлўкта* бяльѣ набучить. Хто *жлукта*, хто пражарѣнык, хто ганиц. *Жлўкта* — вонючая баба. Тухлитъ, як *жлукта* Севск. (Орл. губ.), *жлўкто* „бездонная кадка, в которой щелочат белье“ Преображенский Этим. слов. рус. яз. I 234 = lie. *šlaūgtas* „alūdaris kubilas“, la. ryt. *zlaugts* (U rašo klaidingai *slaukts*) „ein Geschirr mit einer Oeffnung am Boden (zum Bierbrauen z. B.)“ || *šlūgti* (*šluīga* 3 praes.) „ganz mit Wasser durchzogen werden“ ir „mit Lauge waschen“ : *šliaūgia* „smarkiai teka vanduo“.

47. *Шлунья* (collect. iš **шлунь* = *šlaunīs*) ir *жлукто* rodo, kad ir latvių *kašāiķs* gali ir nebūti naujādaras iš lyties *kažuoks* (Endzelin Lett. Gram. § 213) pasekus tų žodžių analogija, kurie iš senovės turi dvi gretimini lyti : *uo* greta su *au* (ir *ū*, *u*), pvz.: *pērkuōns* || *pērkauns* „perkūnas“, *virsuone* BW 9602 || *virsaune* 3231, 6255, 15193, 1, 15262, 31707 „viršūnė“ (*virso* 16530, 6 : *viršū* 11956, 13074, 2, 16530 „oben“), *viduo* BW 3693, 16530, 6 || *vidū* 10290, 9, 10, 11532, 15086 „mitten“.

Taigi, galimas daiktas, kad Ráunos latvių *kašāiķs* yra kilęs iš VI—VII amžiaus krieivų kalbos žodžio **kāžāuxr*, pavirtusio maždaug

apie IX amžiaus pradžią lytim *kāžōxъ*, o apie XI amžių lytim *kožūxъ*.

Del tos pat priežasties ir la. *Daūdas* 59 gali būti, kaip ir *Duōdes* 54 greta su *dūda* „Pfeife, Flöte“, kilimo irgi krieviškas žodis. Tikrai jisai būtų seniau atėjęs Latgalon, nekaip **duōda* (iš čia vietos vardas *Duōdes*) ir *dūda* (del kirčio plg. ukrain. žodį *dūda*).

Dāuda kaip muzikos įrankis vargu gali būti paveldėtinis žodis iš indoeuropiečių prokalbės, nes jie prokalbės gadynėje dar nėra buvę **dāudininkai*. Muzikos įrankiai bus atsiradę indoeuropiečių prokalbei suskilus atskiromis tarmėmis ir paskyodus gyventi į naujas sodybas.

Latvių *dāuda* (> *daūda* vietos varde *Daūdas* 59) ir lietuvių *dau-dýtė* „gatunek trąby narodowej“ (Biržai ir KosL 86a, *dauditemis* paduoduosi O¹ 46) yra žiliosios senovės (VI–VII m. e. amžius) skolinys iš krieių kalbos žodžio *dyda*, kada jie dar tebeištarė **dāūdā*.

Taigi, skoliniai rodo, kad krieių kalba tuo metu, kai pradėjo slavėnai, dregovičiai ir krieivai kurtis aisčių su suomių giminės žemėje, t. y. VI – VII m. e. amžiuje, dar tebėra turėjusi dvibalsį *āu* (*ou* ar *au*). Tasai dvibalsis, aisčių ir suomių žemėje krieivams ilgokai pagyvenus, pavirsta monoftongu *ō*, kuris po krikštui, t. y. po 988 metais, tepavirsta garsu *ū*.

48. Dvibalsį *ei* tebebuvus krieių kalboje sveiką VI–VII amžiuje rodo somiškas upės Двина „Dauguvā“ vardas *Veina* : lyb. *Vēna* (iš *Veina* : Livones *Veinal-enses* Heinr. IX 13), est. *Weina-jōgi* „Dūne“ (Būga Kalba ir senovė I 128, 249). Jis yra kilęs iš krieiviškos prolytės **Dveinā*.

Iki slavėnai priėjo prie upės Северная Двина, *Dveinā* suspėjo pavirsti lytim **Dvēna*, kuri iki šiai dienai tebegyvuoja karieliškame šios upės varde *Viena* (Būga I. c., Mikkola Berühr. 57).

49. Del „Latvijas vietu vardi“ galima būtų papasakoti daug dar įdomių dalykų. Bet tam šandie aš neturiu atliekamo laiko, nes, be to, ir taip jau išėjo perplati mano recenzija. Todel turiu čia sustoti, daug ko nepasisakęs skaitytojui. Manau, kad ir iš to, ką esmi del Vidžemės vietų vardų pasakęs, daug kam paaiškės vietų vardų mokslinės vertybės.

Vietų vardai yra kalbiniui istorininkui tikri istorijos dokumentai, daugelyje atvejų vienatįjai kultūriškojo tautos gyvenimo liudytojai.

Jei mes tikrai norime pažinti savosios tautos nerašytąją praeitį, tai turime būtinai surankioti visus vietų vardus ir išleisti juos abėcėliškai surašytame žodyne.

Iš Lietuvos vietų vardų žodyno kalbininkas istorininkas galės mums papasakoti apie tai, kas per tauta ar taūtos yra gyvenusios Lietuvoje prieš lietuvių įtraukimą į šią šalį.

Lietuvos žemės vietovardžius palyginęs su Gudo žemės vietovardžiais, kalbininkas istorininkas galės, sekdamas upių vardus, gana tiksliai nurodyti net ir tas Gudijos vietas, iš kurių yra išėję lietuviai VI—VII amžiuje į šių dienų Lietuvos žemę.

Taigi, sukrusime visi rinkti Lietuvos vietų vardų, be kurių mes negalime gerai ištirti savosios senovės!

Kaunas, 1922 m. gruodžio 23—1923 m. sausio 1 diena.

* * *

441 Kai aš rašiau Vidžemės vietų vardų studiją, buvo man aišku ir be Suomijos bei Ėstijos vietovardžių rinkinio, kad tarp latviškos kilmės vardų yra Vidžemėje ir somiškų. Tuomet man rodėsi, kad dažnam Vidžemės vietovardžiui galima bus surasti bendravardžių ir Suomijoje bei Ėstijoje, ką patvirtina tie keli vietų vardų rinkiniai, kuriuos yra man atsiuntęs Helsinkio universito prof. dr. J. J. Mikkola. Už tai jam tariau dėkui.

442 Žemiau duodu trumpą Vidžemės vietovardžių sąrašą, kuriems, apgrabomis vartydamas Mikkolos atsiųstą medžiagą, esmi suradęs bendravardžių šiose knygoose: 1) Heikki Ojansuu Suomalaista paikannimitutkimusta. I Tähänastisen tutkimuksen arvostelua (= Suomų žemės vietovardžių studijos. I. Iki šiolei padarytųjų studijų įvertinimas) Turku 1920 (cituoju: Ojansuu); 2) Aulis V. A. Kōnönen Pälkjärven paikannimet (Karielos žemės Pelkjervio apylinkės vietų vardai). Helsinki 1921 (cituoju: Kōnönen); 3) Satakunta. Kotiseututkimuksia (Satakuntos žemės gimtojo krašto studijos) III Porvoo 1914, kur yra H. Ojansuu'o vardų sąrašas iš 1469—1524 m. dokumentų (cituoju: Satakunta); 4) Vähäisiä kirjelmiä. XX. A. H. Snellman Virolaisia paikannimiä 1200—Iuvulla (Smulkūs pranešimai. XX. A. H. S-o Ėstijos 1200 m. vietovardžiai) Helsinki 1893 (cituoju: Snellman) ir 5) Vähäisiä kirjelmiä. XL. Tekla Teivaala Virolaisista paikannimista 1200—Iuvulla. Helsinki 1907 (cituoju: Teivaala).

1) *Ärnis* 97, 101 : *Ärnäs* Ojansuu 31;

2) *Audas purvus* 36, *Aūdakas* 51 : *Hauta-lampi*, -*vaara* Kōnönen, s. est. *Haudis* Snellman 19;

3) *Aūris* 104 : *Aurejārvi*, -*joki*, *Aurikon selkä*, *Auras* Ojansuu 40;

- 4) *Aūva* 47 : *Auva* Ojansuu 40, *Auvila* Kōnōnen;
- 5) *Āvikis* 60 : *Haavikko-aho* Kōnōnen;
- 6) *Elmete* 102 : s. est. *Helmet* Snellman 10;
- 7) *Ērgi* 96 : *Härkä-mäki*, -*puro* Kōnōnen;
- 8) *Ilmaki* 113 : *Ilmakka*, -*lampi*, *Ilmakan-nurmi* Kōnōnen; tos pat giminēs, gal, ir: *Ilmetes* 92 (del galūnēs plg. Suomijos vietovardžius: *Samma-tti* || *Samma*, *Alvatti* || *Alva*, *Karvatti* || *Karva*, *Lohnatti*, *Karsatti* Ojansuu 20, 198) ir *Ilmēns* 101;
- 9) *Iñmas* 35 : *Immola*, *Immosen-aho*, -*taanu* Kōnōnen;
- 10) *Indzeri* 66 be nēra vienos kilmės su upėvardžiu *Индзери* iš suomių **Ingera(a)?* || *Inkeren joki* (J. J. Mikkola Journal de la soc. finno-ougr. XXIII 23, 10);
- 11) *Inne* 105 : *Inna* Satakunta 28 (pavardė);
- 12) *Izandi* 16 : *Isäntä*, iš kur *Isännän-lahti* Kōnōnen;
- 13) *Juld-urga* 99 : **Jullo-orke* || *Jullo* Kōnōnen, la. *Jullas* 17 būtų vėlesnės gadynės žodis?
- 14) *Juweris* (ežeras) 11 ar nebus tik kilęs iš somiškos prolytės **Juv(o)-järvi* (arba **Juveri*)? : *Juvola* Kōnōnen;
- 15) *Kaibežēni* 44 : *Kaipi(a)isen-aho* Kōnōnen, s. est *Kaipiavere* Teivaala 22;
- 16) *Kakari* 54 : *Kakkara-pää* Kōnōnen (latvių vardas gali būti ir aistiškas : la. *cecers* „Krauskopf“, rus. *кокopa*);
- 17) *Kanastas* 77 : **Kanasta* (del galūnės plg. Suomijos vietovardį *Rauna-sta* greta su *Rauna* Ojansuu 186) || *Kana*, *Kanala*, *Kana(n)-mäki*, *Kanalan-mäki*, *Kana-järvi* (taip pat ir lyb.), *Kanan-saari*, *Kananoja*, *Kanansilta* Ojansuu 105/6;
- 18) *Kaňgis* 92 : *Kanki-vaara* Kōnōnen;
- 19) *Kaniņas* 16 : *Kana-suo* Kōnōnen;
- 20) *Kařna* 96 : est. *Karna* Ojansuu 113;
- 21) *Kařva* 66, 100, *Kařviňš* 100 : *Karva* Ojansuu 112, *Karvola*, *Karvonen* 31; la. *Kařvis* 44 : *Karvila* Kōnōnen;
- 22) *K'emēla* 32 (del ē plg. *Namēlis* l. c.) : *Kömölä* Kōnōnen;
- 23) *K'em̃pis* 92, *K'em̃pe* 94 : *Kempaala* Kōnōnen greta su pavarde *Kempas* Kōnōnen;
- 24) *K'enis* 104 : **Könö* || *Könölä* Kōnōnen;
- 25) *K'entu kalns* 40, *K'enteni* 42 : *Kenitā-pielessija* Kōnōnen;
- 26) *K'erka* 17, *K'erkavas* 45 : *Kerkka-vaara* Kōnōnen;
- 27) *K'etas* 11 : *Kettula* Kōnōnen, *Kettu(nen)* Ojansuu 92;
- 28) *K'iberes* 16 : *Kypärä* Kōnōnen;
- 29) *K'ika* 85 : *Kiikku-lehto* Kōnōnen;

- 30) *K'irele* (upè) 113 : est. *Kiri-wall*, *Kiri-mägi* Snellman 10;
 31) *K'ivist-ene* 77 : *Kivistö* Ojansuu 107;
 32) *Koka* 92, 109 : *Kokka-mäki* Könönen;
 33) *Kolka* 95, 97 : *Kolkka-pelto*, *-pielessija*, *Kolkkola* Könönen;
 34) *Kořba* 109, *Korbe* 99, *Kořbiñi* 92 : *Korpi-lahti*, *-nurmi*, *Korpela* Könönen;
 35) *Kordaži* 40 : *Korte-nurmi*, *-pielessija* Könönen;
 36) *Kořgeni* 104 : *Korkea-kangas*, *-niemi* Könönen;
 443 37) *Koški* 104 : est. *Koskis* Snellman 7, *Kosken-kivi* Könönen, *Koskelo* Satakunta 30, *Kosken-pää* Satakunta 31;
 38) *K'udra* 8 : *Kyyrö* (vietos varde *Kyyrön-lampi*) Könönen, jei iš **Kyörö*;
 39) *Kuja* (upè) 115, 8, 28 : *Kujola* Könönen;
 40) *K'uki* 70, 80, 95, *K'ukėgas* 16 : *Kykkä-kivi* Könönen;
 41) *K'ulmas* 14, 29 : *Kylmä-puro* Könönen;
 42) *Kuřgis* 86, 99 : *Kurki-lampi*, *-suo* Könönen;
 43) *Kūziki* 88 : *Kuusikko-rinne*, *-särkkä* Könönen || *Kuus-järvi*, *Kuusjoki* arba *Kuusio*, *Kuusniemi* Ojansuu 131;
 44) *Lağēni* 33 : *Lakea* Könönen;
 45) *Lambas degums* 36 : *Lampa-luoto* Ojansuu 135;
 46) *Laugasti* 86, *Laugas purvs* 37 : est. *Lauge* Snellman 9, *Teivaala* 28 (1200 m. *Laukotaux* iš **Lauka-tayus* Teivaala 24);
 47) *Lėdurga* 47 : **Liet(e)-orko* || *Liete*, *Liete-nurmi* Könönen;
 48) *Lēmbis* 21, 84, *Lembji* 73,78 : *Lempi-puro* Könönen || *Lempā*, *Lempo(i)*, *Lemmās*, *Lempi*, *Lemminkā*, *Lempiā*, *Lemmitty*, *Lempivaltoi* Ojansuu 49, 59, est. *Lemminge*, *Lemmäne*, *Lemmatsi* Ojansuu 48, *Lemma-kōnnu*, *Lemmiku*, *Lemme talu* Ojansuu 49;
 49) *Lepas* 96, *Lepiks* 88 : *Lepā-järvi*, *-kaivo*, *-lahti* Könönen, est. *Leppiko* Snellman 6;
 50) *L'evāni* 24, *L'avēni* 8 : *Levā-lahti* Könönen;
 51) *Liñba* 99, *Liñbe* 102 : est. *Limmu* (1200 m. *Limbus*) Snellman 16;
 52) *Loxa* 99, *Loxas* 102 : *Loso-pelto* Könönen;
 53) *Maiga-stes* (pieva) 40 : *Maikan-saari* Könönen;
 54) *Mairite* (giria) 104 : est. (1200 m.) *Mairusa* Snellman 12;
 55) *Marata*, *Mariste* 108 (plg. est. *Moriste* Snellman 12) : *Maras*, *Mara-maa*, *Maran-luoma* Ojansuu 151;
 56) *Meķe* 97, *Meķel'i* 11 : *Mōkki-lahti*, *-suo*, *-vaara* Könönen;
 57) *Mudurga* 45, 47 : **Mut(a)-orko* || *Muta-lahti*, *-suo* Könönen;

58) *Muldas* 18, 64, *Muldu purvs* 63 : *Multa-suo*, -mäki, -silta, *Multala* Kõnõnen;

59) *Paimis* 44 : *Paimen-lahti* Kõnõnen, *Paimio*, *Paimala* Ojansuu 37;

60) *Paja* 105 : *Paja-niemi*, -pelto, -ranta Kõnõnen;

61) *Peiva* 90 : *Päivän-puoli*, *Päivilä* Kõnõnen;

62) *Peñne* 96 : *Pennala*, *Pennanen* Kõnõnen;

63) *Peñtara pl'ava* 85, *Pentulis* 60 : *Penttilä*, *Penttinen* (*Penttisen-raivio*) Kõnõnen;

64) *Peřna* 88, *Pěřnes* 58, *Pěřnciems* 58 : *Perna-mäki*, *Pernaja*, *Perniä*, *Perniõ*, *Pernjoki*, est. *Pärnu* „Pernau“, lyb. *Pernjõgi* Ojansuu 173—5;

65) *Pillis* 104 : *Pilli-lahti* Kõnõnen;

66) *Piza* 99 : *Pisu* Snellman 36 (pavardë);

67) *Puñtũži* 41, 59, 60, 65 : *Puntus*, *Puntuksen-pöytä* Kõnõnen;

68) *Purgu* 103 : **Pur(o)-orko* || *Puro-nurmi*, *Puron-suu*, *Puro-la* Kõnõnen;

69) *Rabäka* 32 : *Rapakko* Kõnõnen;

70) *Randa* 104, 109 : *Ranta-joki*, *Rantala* Kõnõnen;

71) *Raudurga* 113 : **Raut(a)-orko* || *Rauta-joki* Satakunta 37;

72) *Rille* 26 : *Rillinki* Kõnõnen;

73) *Ristmeci* 104 : **Risti-mätsä* || *Risti-lahti*, *Risti-selkä*, *Ristola* Kõnõnen;

74) *Runtiņš* (upē) 115 : **Runti* (*Runnin-lähde* Kõnõnen);

75) *Sambi* 77 (šnehta sombi) : est. *Samba* Snellman 14 arba *Samma* Snellman 20, suom. *Sampu*, *Sammun-joki*, *Sammal-joki*, *Sammati* Ojansuu 198;

76) *Sita* 80, *Sitiņa* (upē) 115 : **Sitta-joki* greta su *Sitta-kiwi* Kõnõnen;

77) *Sotaga* 40, *Sotagas* (giria) 51 : *Suontaus* Kõnõnen, est. *So-entaken* (1200 m. *Sochaentakas*) Teivaala 28 „Užubalis“;

78) *Tabiņas* 12 : *Tapio*, *Tapiola* Kõnõnen;

79) *Taņmas* 39, *Taņmi* 104 : *Tamma-lähde* Kõnõnen; vietovardī *Tamisti* 88 (= suom. *Tammisto* Ojansuu 131) latviai pažīsta dar iš tos gadynēs, kada jie dar nebuvo išmoke tarti mm;

80) *Tārvas* 80 : *Tarvaala*, *Tarvainen* Kõnõnen, est. (1200 m.) *Tarva-meki* Snellman 11;

81) *Tinas-līci* 20 : *Tina-kallio* Kõnõnen;

82) *Tiurgu* 44 : **Tiitt(a)-orko* || *Tiittala* Kõnõnen;

- 83) *Ubeja* (upē) 114 iš senėlesnės lyties *Ubija* : est. *Ubja* (iš **Ubi-ja*) Snellman 18, Teivaala 33;
- 84) *Uītaži* 39, *Uita* 103 : *Uitto* Kōnōnen;
- 85) *Umuli* 92 : *Humala-puro* Kōnōnen, est. *Humala* Snellman 13;
- 86) *Urnītes* (pieva) 103, *Urniti* 104 : *Ūrna* Ojansuu 231;
- 87) *Val'gi* 15, 95 : *Valkea-järvi*, -*kallio* Kōnōnen;
- 88) *Valgumi* 72 : est. *Walgma* (1200 m. *Walghamus*) Snellman 18, suom. *Valkamo-pelto* Kōnōnen;
- 89) *Vana kalns* 100 : **Vanha-mäki* || *Vanhasen-mäki*;
- 90) *Vaŗbis* 60 : *Varpa-lahti*, -*oja*, -*raivio*, -*saari*, -*salmi* Kōnōnen,
- 444 est. *Warbjala* Snellman 6;
- 91) *K'ērpis* 101 : *Kärppä* (iš **Kähräpää*) Ojansuu 44;
- 92) *Raūna* 50 (*Raūnis* 27) : *Rauna*, *Raune*, *Raunia* Ojansuu 187.
- Reikia tikėti, kad kituose Suomijos ir Ėstijos vietovardžių rinkiniuose pasiseks surasti nemaža dar naujų bendravardžių Vidžemės vietovardžiams. Būtų geistina, kad Vidžemės vietų vardų stvertųsi studijuoti fennologai kalbininkai, kurie gerai pažįsta sŏmų ir suomių žemės toponomastiką.
- Galūnė -st- (p. 380), kurią turi 25 Vidžemės vietovardžiai, gerai pažįsta ne tiktai Ėstija, bet ir Suomija, kas matyti kad ir iš šių vietovardžių, rastų H. Ojansuu'o studijose: 1) *Tau-sti-ala* || *Tavu* Ojansuu 218; 2) *Ahaste* || *Ahja* 52; 3) *Arasti* 216; 4) *Hulvasti* 216; 5) *Hummasti* 216; 6) *Ihasti* 216; 7) *Ilmasti* 217 || *Ilma*; 8) *Kavasto* = est. *Kavastu* || *Kava*, *Kavalto* 11; 9) est. *Kemmastu* Snellman 12; 10) *Lipasti* 216; 11) *Maakasto* 148; 12) est. *Piigaste* 175; 13) *Raunasta* || *Rauna* 186; 14) *Ravasti*, *Ravasta* 186; 15) *Silvasti* 207; 16) *Taavasti* 216; 17) est. *Urwaste* Snellman 14; 18) est. *Walaste* Snellman 21; 19) *Vanhasti* 216; 20) *Viljastinen* 216; 21) *Vilvasti* 216; 22) *Airisto* || *Airi* 11; 23) *Ankelisto* 23; 24) *Hamalisto* 131; 25) *Hongisto* 131; 26) *Huovaristo* || *Huovari* 11, 125; 27) *Jāristā* || *Jārā-mäki* 97; 28) *Katajisto* 131; 29) *Kaupisto* 125; 30) *Koivisto* 131; 31) *Karista* || *Karina* 186; 32) *Koristo* 125; 33) *Kurista* 186; 34) *Kuusisto* 131; 35) *Lepistō* 131, 138; 36) *Lukkaristo* 82; 37) *Matalisto* 206; 38) *Männistō* 131; 39) *Niinisto* 131; 40) *Petäjistō* 131; 41) *Pihlajisto* 131; 42) *Putkisto* 131; 43) *Sarapisto* 131; 44) *Soinisto* || *Soini* 11, 125; 45) *Suolistō* 212; 46) *Tammisto* 131; 47) *Va(a)hteristo* 131.

Galūnė (p. 382) -nd- (la., lyb., est. = -nt- suom.) esmi pastebėjęs šiuose varduose: 1) est. *Limandu* (suom. **Lima-nto*) Ojansuu 141; 2) suom. *Muunto* (iš **Mūya-nto*) 149; 3) *Syvāntā*, *Syvāntō* 208; 4) *Tyrvāntā*, *Tyrvāntō* 118; 5) est. *Kaswando* Snellman 8. La. *Azanda*

(upė) 114 bus kilusi iš suomiškos lyties **Asa-nto*, **Asan-ta* : *Asikka-la*, *Asikainen* Kōnönen.

Upės vardas *Salaca* 113 „vok. Salis“ gali būti kilusi iš suomiškos lyties **Salatsa* || *Salo*, *Salola* Kōnönen (del galūnės plg. vietovardžius *Kaukari-tsa*, *Kauva-tsa* Ojansuu 115).

2.

397 **A Lithuanian etymological index** Based upon Brugmann's Grundriss and the etymological dictionaries of Uhlenbeck (Sanskrit), Kluge (German), Feist (Gothic), Berneker (Slavic), Walde (Latin) and Boisacq (Greek) By *Harold H. Bender*, Ph. D. Professor of Indo-Germanic Philology in Princeton University Princeton University Press Princeton London: Humphrey Milford Oxford University Press 1921. XVII + 307. 8°.

Į prof. Benderio lietuvių kalbos žodžių etimologiškas rodyklės (index) tepateko vos tik 5 ar $4\frac{1}{2}$ tūkstančio žodžių, nes tiek jų te-davė šeši kitų kalbų etimologiški žodynai. Etimologijų skaičius būtų žymiai augstyn pašokėjęs, kad Benderis savo rodyklėms būtų sėmęs mėdžiagos ir iš kitų šaltinių, pvz.: 1) P. Persson Beiträge zur indogermanischen Wortforschung. Uppsala 1912, 2) E. Zupitza Die germanischen Gutturale. Berlin 1896, 3) A. Fick Vergl. Wb. der idg. Sprachen. 4. Aufl., 3 Bde. ir kt. Ši tą nauja etym. žodynui 398 Benderis būtų radęs ir mano (Izv, RFV) bei Endzelyno raštuose, kurių jam palikta nežinomų.

Benderio rodyklės negali atstoti reikiamo mums etimologiško žodyno. Be to, rodyklėmis tegali naudotis vieni tiktai kalbininkai, ir tai ne visi, o tiktai tie, kurie turi pilną K. Brugmano Grundriss'ą ir anuos šešis etim. žodynus. Visiems kitiems, kurie savo rankose neturės ben kelių iš tų raštų, ne ką padės ir rodyklės, nes iš jų ne visuomet gali būti suvaikyta mūsų žodžio kilmė (etimologija).

Iš Benderio rodyklių, kas neturi pačių šaltinių, iš kurių sudarytos pačios rodyklės, bus neaišku, ar mūsiškiiai žodžiai *ady-nà* (sl. *godŕ*), *armideris* (gud. *harmider*), *āsilas* (vok. *Esel*), *atlagai* (sl. *logŕ*), *bāp-kas* (lot. *baca*), *balvōnas* (rus. *болван*), *barōnas* (баран), *bařšćiai* (sl. *brŕřćŕ*), *bēzas* arba *bēzdas* (sl. *bŕžŕ*), *bezmēnas* (безмен), *biłē* (sl. *le*), *birkavas* (берковец), *blŕnai* (блун), *bliūdas* (got. *biuřs*), *blōgas* (sl. *blagŕ*), *bōstras* (gud. *baster*), *brōgas* (sl. *braga*), *brūnas* (vok. *braun*), *būbnas* || *būgnas*, *būlbē* (lot. *bulbus*), *būlius* (lot. *follis*), *bur-lōkas* (бурлак), *čemeriai* (sl. *čemerŕ*), *diēdas* (sl. *dēdŕ*), *dynis* (дынѧ),

donis (sl. *danb*), *dvaras* (sl. *dvor*) ir kt. yra savi, ar svetimos kilmės žodžiai. Tam reikia būtinai skaityti rodyklėse parodytoji šaltinio vieta. Žodynas daugiau būtų laimėjęs, kad Benderis skolytinius žodžius būtų pažymėjęs tam tikru žodeliu ar tam tikra žyme. Tuo nepažymėjimu, galiu būti tikras, bus suklaidintas ne vienas kalbininkas, patinęs žvilgterėti į rodamąjį šaltinį.

Netinginiui kalbininkui Benderio rodyklės bus tikrai naudingos. Iš rodyklių jis lengvai patirs, kuriems žodžiams etimologų jau turima literatūroje etimologija ir kuriems jos dar tebetrukstama. Be to, Benderio knygos „A Lithuanian etymological index“ daugiems atstos lietuvių kalbos Kuršaičio žodyną, kurio pirkti jau nuo senai nebegalima gauti.

H. Benderio žodynui tenka prikišti tas pat, ką ir A. Leskyno gramatikai (Šviet. darbo 1921 m. Nr. 9–10 p. 126–139), t. y. žodžio klaidų atkartojimas iš senųjų žodyno šaltinių. Žodžio klaidų ataisymo mes neturime teisės reikalauti iš nelitvanistų. Litvanistai visos tos klaidos šandie jau nebesunku pataisyti. Kalbininkui nelitvanistai tos žodyno klaidos šandie dar tebėra neišvengiamos. Jų nebedarys nelitvanistos tiktai tuomet, kai bus mūsų kalbos išleistas patikrintas žodynas.

Aibę žodžio klaidų savo rodyklėse atkartoja ir H. Benderis. Čia aš iš klaidų tepažymėsiu tiktai stambiausias.

Ir Benderiui, kaip ir kitiems kalbininkams, tenka dažnai operuoti ir nėsamais žodžiais, ir nėsamomis žodžio lytimis. Prie nėsamųjų žodžių ir lyčių eilės iš Benderio žodyno pridera šie žodžiai: *anšas*, *aukšinis*, *autavas*, *bedėti*, *dievotas*, *drėkstinė*, *gesmė*, *giria* „kwas“, *griebas*, *kar(a)vojas*, *kuningas* „ksiądz“, *kucys*, *lasaša*, *lutynas*, *mėžlai* ir *mėžlynas*, *mildus* ir *mildesnis*, *mojas* „miesiac maj“, *navas* „naujas“, *pasibaudyti*, *paukštas*, *piltavas*, *požas* ir *požyti*, *raūgti*, *sidrabras*, *sėris*, *skrebiu*, *trepstu*, *trepti*, *tursas*, *ungnis*, *veržys*, *žėbiū*, *žėbti* ir *žinginis*. Visų šių žodžių vietoje reikia rašyti: *vąšas* (Kvėdarniškių žemaičių *qnšas*, kaip ir *qnta* „vánta“, yra netekęs prieš *q* prie balsio *v-l*); *augštinis* (*Aukštinis* „komin wywiedziony dla dymu, dymnik“ SzD 100 yra spaudos klaida); *autūvas*; *bedū*, *bedžiaū*, *bėsti*; *deivótas* „pobożny“¹; *drėkstinė*; *iesmė* (*Gėpnė* „ein klein Feuer, um die Flamme zu unterhalten“ M I 80 = *gėsmė* – voikiška rašyba užuot *iesmė* : *iesmė* Jnš „tiek malkų, kiek jų reikia

¹ Leipalingio parapijoje esą sakoma (St. Dabušis): Dar čia *dievótas* plentas „pavažiuojamas, nesugadintas“.

vienam kartui pečiui pakurti“, mēdžių *iesmėlė* „glėbys“ Plókščiai) Aist. stud. I 85, RFV LXVII 238; *girà*, -ōs; *grjbas* Izv XVII, 1 23–26; *karavōjus* ir *karvōjus*, -aus; *kūnigas* Šviet. darbas 1921 Nr. 5–6 22; *kuljys* (*Kūtys* R II 70 „Beutel um den Leib“ yra skaitymo klaida užuot *Kulys*); *lašišā* (*Łaśiśa* „łosoś“ SzD 135 yra spaudos klaida užuot *Łaśiśal*); *liulynas* (*Lutynas* „eine leimige Pfütze“ R I 80 yra skaitymo klaida užuot *Lulynas* „ein qvābbiger Ort, kur wissā Žiēmā ant Szaltinnio juda“ R I 80, „Quebbe“ R II 284, „Sumpf“ R II 346 : *liūla*, *liulėti* „wahać się w pow., idąc trzęść się“ KosL 48a, *Lulla* Awys Rēbumu die Schaafe quaben von Fett M I 154, t. y. *liūla*; sūla *lūl* ir tek D¹⁸ 10); *maldūs* „nabožny“ J (Ne *maldus* Diewuy „nie-nabožny“ SzD 160), *maldingas* „nabožny“ J, SzD 160 ir *maldybė* „Gottesdienst“ J (*Mildibe* „naboženstwo“ SzD 160 yra spaudos klaida užuot *Maldibel*)¹; *mōjus*, -aus; *naūjas* († *Nawas* yra Neselmano pramonė; šaltiniai ir gyvoji kalba jo nepažįsta); *pasibaūsti* (*pasibaude* Br—BGLS 311=*pasibaudėl*); *paūkštis* (-tas—Brugmano pramonė!); *piltuvas*; *pōzas* ir *pōzyti*, *pōziju* (iš gud. *paz*, *pazić*); *r(i)āugėti* (3 praes. *riāugti* SN); *sidābras* (Bretkūno *sidrabras* BGLS 322 yra rašybos klaida; kitur rašo: *sidabras* BrP II 60); *šerjys* (*Sieris* „dratwa, acia“ SzD 46 skaitytinas yra *šerys* = *Szeris* „szczecina“ SzD 360, nes Širvydo rašyboje *Sie* atstoja *še* arba *šė*)²; *skrembū*, *skrebaū*, *skrėbti* (ir *skrēba*, *skrebėti*); *trepsiū* (3 praes. senov. *trėpsi*, dabar *trėpsi*), *trepsėti* „Šviet. darbas“ 1921 Nr. 7–8 138; *tursó-miegis* „der Schlaf auf dem Bauch“ R I 165, Kp (*Tursas* „der Hintere?“ N 111 yra Neselmano pramonė; *tursuoti*, *tuřsinti* „Šv. darbas“ 1921 Nr. 7–8 34); *ugnīs* (Bretkūno gen. sing. *ungnies*³ BGLS 42 yra ra-

¹ Iš spaudos klaidos *Mildibe* „maldybė“ Neselmanas (N 379) pasidarė būdvardį *mildus*, -i „fromm, gottergeben“. Laikas būtų pramanytąjį † *mildų* ir spaudos klaidą † *mildybę* išjoti iš kalbininkų raštų. Ketvirtoji Širvydo žodyno laida (Vilniuje 1677 p. 122) užuot *mildibe* rašanti *maldibe* (W. Frhd. v. d. Osten-Sacken IF XXXIII 234). Gaila, kad Benderis Osten-Sacken'o pataisą pražiopsojo.

² Širvydo rašyboje *Sie*, *šie* atstoja *še*, *šė*: *Sieymina* „czeladź“ SzD 35, Darbinikas iz *šieyminos* „czeladnik“ 35, *Sieywa* „wątek u tkaczów“ 391 = *szeywa* „cewka nici“ 24, *Siepa* „szała“ 360, *Siepefis* „szczotka“ 362, *Siepronay* „szafran“ 360 = *šėpronai*, *Siermukšnis* „jarzębina“ 74, *Siernas* „wieprz dziki“ 397, *Sieriuosi* „linieję“ 133, *nusišieria* iupa „oblata co“ 199, *Sieszlinis* „Wniebowstąpienie Pańskie“ 401, *Sieszlas* „szosty“ 364, *šiešielis* „cień“ 29, *Siaszkas* „tchórz“ 369, *Gietra* „namiot“ 165 — spaudos klaida užuot *Sietra* = *šėtra*.

³ Tokia pat spaudos klaida ir Daukanto vienaskaitos kilmininkas *ungnēs* D⁵ 74: meldam, idant mumis... nu gelžejs ir *ungnēs* saugotumi.

šybos klaida; visur kitur Bretkūnas rašo *ugnis* arba *Ognį* — vieną kartą — IV Mos. 16,7, kur o = ρ arba atviras u); *viřžis* (*Weržys* „Strick von Bast“ R II 344 yra spaudos klaida užuot *Wiržis* „dikkes Seil“ R II 325, „Strang“ M II 459, „ein bastener Strick, Ackerstrang“ M I 331 = *viřžis* SN, Vilkių); *žėbia, žėbėti* „зобать“ ir *žvaginis* „rhinanthus, melamphyrum“ KosL 111a, П (*Zinginei* „Klappkraut“ R II 224 = *zinginnei* M I 345 yra spaudos klaida užuot *žwagginei* „Klapperkraut“ M II 299).

400

Žodžiai atis, dvetas, grainu, grait, gužietojis, ęstuba, pasmėlys, speigleis rašomosios kalbos žodyne turi būti rašomi: *otis, -ies* „rhombus maximus, Steinbutte“ (tarmiškai *ātis, vātis* LF 200 ir *vuōts*, dg. *vuōtai* Ms, Sint, t. y. *ōtas*, dg. *ōtai* : la. *āte*); *dvēitas* (tarmiškai žem. *dvēts* : *ē* iš *ēi*, kilęs iš lyties **dvējitas* „dvėjetas“ : žem. *i* iš *e*, plg. žem. *uodigā* „uodega“, *kūpita* „kupeta“); *grājinu* arba *grājiju, grājyti* (ir *grāinu, -nau, grāif* Leipalingis) „žáisti“ (sl.); *gūžėtojas; istuba* (klai-pėdiškių žemaičių *ę* visuomet iš *i*) iš kurš.-la. *istuba* (sen. rus. *учеба* „изба“); *pasmėlės, -lusi* „pajuodavęs“ (*Pasmėlys* „šmiady“, *Pasmelimas* „šmiadość“, *Pasmelinu* „šmiado czynię“ SzD 344 : *pa-smėlės* dangūs Tverečius, *pasmėlusios* ākys — miėgo nōr — Akmenė); *speiglys* (*speiglio*).

Senovės lietuvių žodis *krieno* „pretium pro sponsis“ 117, žinoma, yra ne vienaskaitos vardininkas (nom. sing.), bet kilmininkas (gen. sing.) : *krieno* (sc. pinigai) = la. *kriena* naūda „Geschenk an die Braut, Krongeld“. Žodyne reikėtų rašyti *krienas*.

Apie *krieno* pinigus, *krieno* mokesť duoda žinių „Mykolas Lietuvis“ savo rašte „Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum, Fragmina X. multiplici Historia referta. Et, Johann. Lasicii Poloni De Diis Samagitarum caetorumq. Samatarum, et falsorum Christianorum, Item De religione Armeniorum. Et de initio Regiminis Stephani Batorij. Nunc primū per l. lac. Grasserum, C. P. ex Manuscripta Authentico edita. Basileae, Apud Conradum Waldkirchium. MDC. XV“. Čia parašyta (Fragm. VII p. 28): Mercandarum sponsarum morem, qui est apud Tartaros, patet fuisse etiam apud Israelitas. Genes. 29. et l. Reg. 18. quemadmodum et in nostra olim gente soluebatur parentibus pro sponsis pretium, quod *Krieno* à Samagitis vocatur. Sed nunc mancipamur dotibus uxorum, et serui propter eas efficimur quaerentes magnificas affinitates.

Senovės lietuvių *krienas* „калым, pretium pro sponsis“ ir latvių *kriens* „ein Geschenk an die Braut, Krongeld“, sako, esą vienos giminės su žodžiais: sen. rus. *крънѹти* „pirkti“, airių *crenim* „perku“,

kimr. *prynu* „emere, redimere“, skr. *krīnāti* „jis perka“ || gr. *πράμαι* „perku“, air. *crīth* „mokestis, pirkimas“ Bezzenberger BB XII 78, XVI 238, Hirt Ablaut 356, Prellwitz EW² 384, Boisacq Dict. 813, Schrader RL¹ 109, 327, Hirt Indogerm. 673, Pedersen Vergl. Gram. I 128, Feist Kultur 277, 306, Berneker EW I 633. *Kraitis* „Brautschatz, Mitgift der Braut in Sachen“ neturi nieko bendra su *krienu* (Berneker l. c., Schrader RL¹ 110, 544, Prellwitz), nes jo pamatinė reikšmė yra buvusi ne „Kaufpreis, kaina, prėkė“, bet „Korb, pintinė“: *kraitis* „krobia; wyprawa“, *kraitėlė* „krobka“ KosL 46b (Kr. Daukšos žodynėlis), *kraitė* „pintinė, Korb“ (Atsinešė *kraitę* miltų. Pàbėrė *kraitę* rugių) Ramýgala, „siekas miltams, grūdams nešioti arba pasidėti“ Skapiškis, „šiaudinė pintinė miltams“ Kp, „kosz“ Vadókliai.

Kraitis „Aussteuer“ reikšmės išraidos (Entwicklung) atžvilgiu taip sątykiuoja su *kraičiū* „Korb“, kaip kad santykiuoja latvių *pūrs* „Aussteuer“ su lietuvių *pūru* „tam tikra senovės skrynja grūdams seikėti“ (*pūras*, dg. *pūrai* „keturi siekai“ Ds = la. *pūrs* „Lof“). Vadinasi, ir lietuvių *kraitis*, ir latvių *pūrs* „Aussteuer, приданое“ senovėje bus buvę paprastomis „skrūniomis“, „pintinėmis“, „krėžiais (Korb)“.

401 Latviai *pūra* senovėje siuvę iš *krijų*: Tie manu *pūru* šuva nuo tiem *kriju* gabaliem BW 16612 „tie manąjį kraitį siuvo iš tų *krijų* gabalų“, *krija* *pūru* šuva BW 16822 „*krijōs* kraitį siuvo“. Ir lietuviai *kraitį* senovėje turėjo siūti iš *krijų*: la. *krija* „Baumrinde“ BW 1985, 3351³, 16800, 1, 17877, 17930 = lie. *krijà*, -ōs „rėčio arba sieto lankas, Siebreif“ Als, Pikeliai, Slnt, Šakýna, sieto *krijas* „Siebreif“ Kp : Kračkubilis su apvožu apvožiamas, t. y. dangtis su *krijomis* J 101. Iš máuknos (Baumrinde) rėčio *krijàs* daro J III 19 s. v. *máukna*.

Taigi, *kraitis* „Korb : Aussteuer“ pridera prie žodžio *krijōs* giminės. *Krijà* „Siebreif = Baumrinde“ (la. *krija* „Borke“ Bielenstein Lett. Spr. I 63) nėra atskirtina nuo ukrainiečių žodžio *krij* „с краю, на краю“ (Преображенский Этим. слов. I 376 s. v. *край*), *krij*, *krej* „arti“ (G. Iljinskij RFV LXV 230) ir rus. (Jaroslavlio gub.) *krej* „ties, подле“ iš sl. *krъjbъ* „край“. Slavėnų žodis *krъjbъ* drauge su *krajъ* „край“ yra vieno kelmo su veiksmazodžiu *krojiti* „кроить“. Šaknies *krei-*, kurios vaikais turėjome pripažinti *kraitį* ir *kriją*, pamatinė reikšmė yra „skirti“, „rėžti“ : gr. *κρίνω* „skiriu = отделяю, различаю“.

Širvydo žodžiai *Trišiu* „gnoję rolą“, *Trišimas* „gnojenie roley“, *Aptrištias* „gnoisty“ SzD 61, *Trištias* „nagnojony“ 163 turi i ne iš trumpojo i, bet iš ę. Benderiui drauge su Personu (Beitr. I 454)

ir Boasaku (Dict. 943) reikėjo rašyti ne † *trisziu*, *triszti*, bet *tręšiū*, *tręšti* „Šviet. darbas“ 1921 Nr. 9–10 127.

Užuot *koliai*, *pakoliai*, *patoliai*, *šioliai* Benderiui reikėjo rašyti (*pa*)*kōlei*, (*pa*)*tōlei*, (iki) *šiōlei* „Švietimo darbas“ 1921 Nr. 9–10 127.

Ikru (gen. pl.) „der Waden“ (BGLS 286 iš Bretkūno) vietoje priderėtų rašyti *ikrai*, nes tokį vardininką buvus rodo pietiečių dzūkų (kójų) *ikrai* = la. *ikri* = pr. *ycroy* „Waden“. Čia pat pridera ir (žuvų) *ikrai* „Rogen“.

Žodžiams *klugėti*, *kupolauti*, *lulys*, *luoba*, *lutingas*, *lutis*, *palaukis*, *pasiklauti*, *ritulai*, *salubas*, *szlubas*, *uoglus*, *viluos* reikia kietojo *l* vietoje rašyti visur minkštasis, t. y. li: *kliugėti*, *kūpoliauti*, *liūlys*, *liuobà*, *liūtingas*, *liūtlis* Ds, *paliūkis*, *pasikliūti*, *rituliai* (*Rituley* „taczki“ SzD 367 : *ritūlis* Ds, SN „Scheibe“), *sqliūbas* „šlub“ (Teypag *sqlubus* wisus iztesesiu KN 98) – sulietuvinas lenkiškas žodis *šlub*, *šliūbas* „šlub“, *uoglius*, *viliuos*.

Kietojo priebalsio vietoje reikia rašyti minkštasis šiems Benderio žodyno žodžiams: *knūpszczas*, *sūboti*, *sziūba*, *szupti*, *szurksztus*, *telžu*, *žaudus* ir *žiaunė*. Visi šitie žodžiai reikia rašyti: *kniūpsčias*, *siūbuoti* Izv XVII,1 38, RFV LXVI 249, *šiūbà*, *šiūpti* (3 praes. *šiumpa*), *šurkštūs* RFV LXVII 245, *telžiū*, *žiaudūs* ir *žiaunė*.

Žodžiai *galė* ir *keltis* (*keltis* genus D¹ 18, D¹⁰ 44, *keltės* wirs buwo D¹⁰ 16 || didiōs *kiltės* gen. sing. D¹⁰ IV, *kiltės* motriszkė D⁶ 163₁₄) reikia rašyti *galià* (gen. sing. *gālios*) ir *kiltis*, *-ies* (tokiuo kirčiu Daukanto šnektoje, Skapiškyje) arba *kiltis*, *-iēs*, *kiltį* Slnt (P. Sragys).

Žodžiams *dilgėlė*, *e*, *gelė*, *lėla*, *metra*, (plaukai) *papežė*, *puvesis*, *sekmė* „pasaka“, *skeris*, *stegė*, *užtemis* ir *vedlys* trumpojo *e* vietoje reikia rašyti ilgasis, t. y.: *dilgėlė*, *dilgėlę* (plg. *uėlė*, *musėlė*, *skruzdėlė*, *kirmėlė*, *driežėlė* ir kt.); *ė* (greta su *ė-gi* Aist. stud. I 43, 61) „ō, aber“; *gėlė*, *gėlę* „viola purpurascens agrestis, carens odore“ Ds, SzD 261 „podlaszczki“ ir „kwiatek, Blume“ Seinai, Merkinė; *lėlė* „caprimulgus“ Kv, „lelek, strix aluco“ KosL 36b arba *lėlis*, *-io* „caprimulgus“ Ds, Varniai, *lėlys*, *lėlio* „toks paukštis“ Ariogala, Kp, Merkinė (RFV LXXI 56) = la. *lėlis* Krumberg „полуночник (paukštis)“; *mėtra* „pamėkla Als, widmo, Gespenst“ (sapnas ir *mėtra* DP 583, kurie rėgedami Wieszpātį po maries wayszczioiantį, tikėioš idānt' butų ęssanti *mėtra* 80₁₉ : Ans *mėtrau* aplei mergas „upatrywać“ Als); plaukaī *pa-pėžė* „papūrė“ (Mit I 70 : žasytis *papėžės* „sparnus nuleidęs“ Slnt; *pėšta*, *papė-*

žo, papėžti „rigidum fieri“ : paršėlis papėžo Kv, nupėžęs „zanędzniaty“ Als); *puvėsis,-io* „supuvęs medis, dūlia“ Tverečius; *sėkmė* (pasėk mán *sėkme!* Tverečius); *skėrỹs* „szarancza, acridium migratorium“ Slavikai arba *skėrė* RS VI 38; *stėgė* „Stichling, Stachelfisch, gasterosteus aculeatus = rōgė Ds“ arba *stėkỹs*, *stėkio* Rt (*stiekus*, gujrės, poukius ir kėtas žuwys... kėpė D⁵ 26₁₂) – germaniškiosios kilmės žodis; *ųžtėmis* ir *vėdlỹs*, *vėdljo*.

Žodžiai *dėmi* ir *jėrubė* rašytini su trumpuoju *e*: *dėmi* (3 praes. dėsti), *jerubė* „jarzābek“ J, Prienai, SN ir *jerūbė* Jnš, Skp arba *vėrūbė* Lp (slaviškiosios kilmės žodis).

Žodžiams *keliszkas*, *kemeraĩ*, *klėpas* trumpojo *e* vietoje reikia rašyti dvibalsis *ie*: *kiėliškas* „kieliszek“ Ds; *kiemeraĩ* „Alpen“ (tokia žolė)¹ || *kiemenà,-ōs*, *kiėmeną* „gatunek trawy“ Veliuonà (*Kiemenà* yra pievažolė J s. v.) || žem. *kiminaĩ* (*min* gali būti kilimo ir iš *men!*) „samanos, Moos“ || la. *ceimurs* „das isländische Moos“ RFV LXVII 236; *kliėpas* „didelis duonos kepalas“ Kp.

Lėvas (vadinasi, *lievas!*) „liūtas“ rašytinas yra *liāvas* (žem.) arba *lėvas* (ryt. aug., kur *l* yra minkštas!). Šituo *liavu*, su kurio vardu lietuviai gavo susipažinti iš slavėnų (rus. *лев*, *лева*, lenk. *lew*) po XII amžiui, dr. J. Basanavičius (Lietuvių Tauta I 1–70, 161–177, II 467–597) nori įrodyti esant lietuvius senovės trakų ir frigų giminės vaikais!

Užuot *briežti*, *priėškas*, *triekšti* reikia rašyti *brėžti* (: *brūožas*), *prėškas*, *trėkšti* (: *trāškana*).

Jau metas žinoti ir kalbininkams, ne tiktai paprastiesiems Didžiosios Lietuvos žmoneliams, kad žodžiams *dėdas*, *kamėnas*, *mėlės*, *namė*, *palėgis*, *plėkti* „mušti“, *rėklės*, *rėti*, *stėbas*, *stėbtis*, *stėgti*, *stėgius*, *stėktojis* užuot *ė* reikia rašyti dvibalsis *ie*: *diėdas* (gudiškas žodis : la. *dēdēt* „trunėti, senėti“), *kamėnas*, *miėlės*, *namiė*, *pāliegis* „sirgimas, sunki liga“ Lp, *plėkti*, *rėklės*, *rėti*, *stėbas*, *stiėbtis*, *stėgti*, *stiėgius*, *stieėjas*.

Žodžiams *auguonis* (*geluonis*, *landuonis*), *dantūotas* (paprastesnis: *dantýtas*), *gluodenà*, *grūodas*, *kamūoti*, *klūonas*, *kruopà*, *kuočià*, *kuōdas*, *pailguōtinas* Slnt, *palaiduonas*, *sriuōbti*, *stuobras*, *stuomuō* (žem. *stūmū* : *stūpmū*), *sūodis*, *šršuonas*, *uōksas*, *uolektis* Benderis be reikalo drauge su kitais kalbininkais užuot dvibalsio *uo* rašo *o*.

¹ Rodo reikiant taip rašyti senieji žodyno rankraščiai, kurie Karaliaučiaus archyve pažymėti žymėmis Msc. 83^a p. 23, Msc. 84^a p. 17, Msc. 85^a p. 73, Msc. 127 (in folio) ir Msc. 178^a.

403 Kur reikia rašyti *o*, be reikalo rašomas yra dvibalsis *uo*. Benderis klaidingai rašo *uo* šiems žodžiams: *qso'tas*, *bodētis*, *doklas* „šienui nešti arkliais šerti pintinė, tarankis“, *donis* „dañ“ (slav. žodis), *gar-banōčius*, *godētis*, *kilōti*, *namō(n)*, *nōglas* (slav. žodis), *nōterē* SN „notrē“, *škōpti* (3 praes. *škāpia* arba *škōpia*), *ūdroti*.

Traszai „puvenos“ ir *trēszi* „pūti, dulėti“ turi *a* ir *e* nenosinius (Šviet. darbas Nr. 9–10 127). Reikia rašyti: *trašai* ir *trēsta*, *trēšo*, *trēsti*. Kur reikėtų nosinės raidės, ten kartais dedama burninė: *dangujėjis*, *sámalnės*, *samiszlei*, kur reikėjo rašyti *dangujėjis*, *sámalnės*, *sámišliai*.

Sądaros vietoje dabar mes berašome *sándara*.

Žodžių *kliudyti*, *mudrūs*, *srutos* balsis *u* trumpos. Be reikalo čia Benderis rašo *ū*. Žodžiams *alūnas*, *būklas*, *drūktas*, *grūšià*, *gūnià*, gen. sing. *gūnios* (Benderis rašo: *gunē*), *krūminis* (dantis) Ds (Bend.: *krumenis*), *krūvā*, *kūpōlē*, *kūstu* „kuntu“, *atkūstu* „atkuntu“, *kūvētis* (3 praes. *kūvis*) Linkmenes, *lūgoti*, *lūkai*, *pa-spūdėti*, *pódúkra*, *rūpesnis*, *spūdinti*, *strūjus* „diedas“, *sūdrus* „дюжий, дебелий“ Benderis klaidingai rašo trumpąjį *u*.

Užuot *dustu*, *išszcos*, *klustu*, *misztu* reikia rašyti: *dustū*, *dusaū*, *dusti*; *įščios*; *klustū*, *klusau*, *klusti*; *mištū*, *mišau*, *mišti*.

Trumpojo *i* vietoje reikia rašyti ilgasis (*y*) šitiems žodžiams: *aukšlīs*, *aūkšlio*; *baugulīs*; *bildesīs* (*beldes* skaitytinas kaip *beldesys*, t. y. *bildesīs*), *braškesīs*, *gaudesīs*, *genesīs*; *būrīs*, *būrio* „Haufe“; *dieglīs*, *dieglio* Ds; *dýžti*; *geinīs*, *geinio* „dravėn kópti įnagė“ Merkinė; (*ap*)-*kyrėti*, *įkyrūs*; *klývas*; *lupýnos* Ds (slav. žodis); *patydis*; *pógymis*; *rykys*; *smélīs*, *smėlio*; *surblīs*; *svetīs*; *tāmysta*; *trypsėti*; *žvyliuoti*.

Žodžiams *galvožīs*, *gužurys*, *žarýjos* reikia rašyti užuot ilgojo *y* trumpasis *i*, t. y.: *galvóžis* J (plg. *varlóžis* Kv), *gužūtis* Girkalnis, *žarłjos* Ds, Kv, SN.

Užuot *ąpveizdas*, *ąsys*, *dūlsvas*, *stėrptis*, *žalgas* reikėtų rašyti: *ąpvaizda*, *ąpveizdas*; *asīs*, *ąsio*; *dulsvas*; *sterptis*; *žalgas* (ir *žalgà*,-*ōs*, *žalgq* Ds).

Iš kur Benderis žino, kad *kaikaras* turi *ai* tvirtagalį (*kaikaras*)? Daukantas priegaidės nežymėjo; plg. : *kaikar's*, *sarg's* tep wadinam's Satelles D¹ 35, *kajkaras* „drabant, siepacz, zbir“ D², tam nutinkant atstū timsoiė su sargti, idant io *kajkarai* negelbietum D¹⁰ 187. Daukanto rąstų išrašai rodo, kad *kaikaro* negalima versti žodžiais „Horde, Haufe“. Ylakių parakvijos žemaičiai šiandie *kaikaru* vadiną „tinginį“. Kan. J. Tumo laiške, rašytame 1904 m. V. 8 į mane, randu žemaičių posakį: Išstypės it *kaikars* „labai ilgas žmogus“.

Ką reiškia latvių tautu *kaikari* BW 18926, 20856, *kaikaru* draudze 18927, *kaikaru* pulks 19167, *kaikaras* mąšinas panāksti 20434? Brašē (680) vokiečių žodį *Stümper* „kas dirbdamas ilgai sugaišta, sugursta, кронатель“ verčia latvišku *kaikars*.

Taigi, *kaikaras*, nereikšdamas „būrio“, „krūvos“, negali turėti nieko bendra su latvišku žodžiu *cīku* „tuntais, būriais, truppweise“ (Bezenberger BB XXVII 168).

Ruigio (Ph. Ruhig Betrachtung der Littauischen Sprache... Königsberg 1745 p. 29) *Knápē* „Hanf“, kaip rodo jo paties kiti raštai (R I 54, II 190), yra spaudos klaida užuot *Kanápē*, t. y. *kanāpē*.

Žodžiams *dubrāvas*, *dūburas*, *vāgis* „kylys“, *vētušas*, *vōlas* Benderis klaidingai deda tvirtapradę priegaidę (*dubrāvas*...).

404 Tvirtapradės (gestossen) priegaidės vietoje reikia rašyti tvirtagalė (geschleift) šiems žodžiams: *avižāinis*, *barōnas*, *blāgnytis*, *blendžiūos*, *blēstis*, *buṛkšti*, *dubūrkis*, *esiūklės* (*asiūkliai* Ds, Lp), *gēris*, *gulbis* (žem.), *jaūti* Kv, Als (= la. *jaut* „maišyti tašlą“), *kōšē*, *kōtas* „l. kat“, *miētas*, *pabūklas*, *pakūr(i)*, *paklōdas*, *pasēdas*, *pūkastis*, *ruduōkē* ir *žaliuōkē*, *tiṁsras* SN ir *žinōvas*, o ne *avižāinis*, *barōnas*..., kaip kad rašo Benderis, sekdamas neištikimus savo šaltinius.

Tvirtapradę priegaidę pavirto Benderiui tvirtagale žodžiuose: *ālvas* (Daukša), *dirvōnas*, (*su*)*jāud(r)inti*, *kiāutas*, *lénkas*, dg. *lénkai*, *sietas* „Sieb“, *stāibis* „blauzda“, *sraigē* (tarm. *srāigē*), *svāinē* ir *svāinis*, *tāmsta*.

Žodžiai *apsikrutū*, *aṛdai*, *daigýti*, *dūja*, *dūodas*, *eīme*, *ēldija*, *ēsme*, *ēsva*, *gīria* „Wald“, *jūdra* „Wirbelwind, Windkreisel“, *jūpa*, *kernóti*, *kovā* „Saatkrähe“, *kūcza*, *kuiłā*, *kūłā* „kūila“, *kuopā* „Pfandgeld“, *laigōnas*, *lōpeta*, *lomā* „Ziel“, *midūs*, *motē*, *naikýti*, *nuomā* (*nuōmas*), *pajautā*, *piautūvas*, *pūota*, *rēda*, *sziūksztus*, *veltui*, *vilnōnas*, *viržys*, *výszna*, *výtis*, *žiotis* turi kirtį ne tame skiemenyje, kuriame mano esant Benderis ir jo klaidingi šaltiniai. Visi šitie žodžiai rašytini yra: *apsikrutu*; *ardai* „колосники“ Ds, Kv, SN; *daigyti* Ds (dažninė lytis iš *diegti*); *dujā*, *-ōs*; *duodās*, *duodanti*; *eimē*; *eldijā*, *-ōs*, *ēldijā*; *esmē* (*estē*), *esvā*; *giriā* (gen. sing. *gīrios*); *judrā*; *jupā* (gen. sing. *jūpos*); *kefnoti* (žem.); *kōva* (*Kowā* „eine Dohle“ M I 127 yra spaudos klaida užuot *Kōwa* = *Kōwa* „eine Dohle“ R I 66, t. y. *kōva*; paprastai sakome *kōvas*, dg. *kovai*; J³ 524,15,18 rašo irgi *kōva*); *kūčiā* (gen. sing. *kūčios*); *kūila* SN, Lp, Prienai, Šveičatazeris, Marijampolė, *kūla* „kiła“ VI, „garb u roślin“ J (Kopūstai išėji ū *kūlas* Als „i gumbus“); *kuopa* Būgos Priesaga *-ūnas* 439; *laiguonas* „szwagier“; *lopeta*, *-ōs*, *lōpetā*; *luoma* (*Loma* „das bestimmte Ziel“, *Lomā* lėmti „ein Ziel

setzen“ N 356, swetur linksmintės turėjo isz sawo *lomos* „Schicksal“, kurę Dėws būs lėmęs Mit I 65; klaipėdiškių žemaičių *o* iš *uo*; plg. la. *luōms* „kartas; valksna, valksmas“ = žem. pietų rytiečių *lūms* „dalis lauko“ KosL 36b = *luomas* : abūdų vieno *luomo* „abūdų vienodi“ Ds); *mīdus* „Met“ Ds, SN, Vadokliai (vadino *mīdaus* gért Ož, *midus* „miód pity“ A, Π, R, „mulsum“ Klein Gram. 69, Schultze Comp. 32, liepk ghiems laba kauscha... *mīddaus* ischgerti 1600 m. MP 37a, *mīdaus* kauszó neszínys D⁶ 56₂, nè *mīdaus*, nè ałaus be api-niū negal padaryti D³ V, tur *mīdaus* J³ 112,1; Kuršaitis rašė *midūs* del to, kad jam to žodžio būta nežinomo: *midūs*, wenig bekannt, Honigmeth K¹ I 657); *mótė*, gen. sing. *móter(e)s* R, DP, 1605 m. Kat. (Kuršaitis deda kirtį ne vietoje, nes jam mūsų žodžio būta iš šneka-mosios kalbos nepažįstamo: *motė* N. sing., Frau, Weib, findet sich nirgend im Gebrauch, dafür immer nur *moteriskė* KGr § 741); *náikyti* (3 praes. *náikia* Ds arba *náiko* Lp, SzD : Awinelis... *isznayko* nusideimus PS II 232, pačios tiktay nuodemes *išsnayko* ir ižgayszta 64, ne wisus iu neprietelius *ižnaykie* 7 = *išndikė* Ds, Lp) arba *naikinti*; *núoma* žem. (Als, Kv, Rt, Slnt); *pájauta* Ba¹ 193; *pjáutuvas* Ds, Kp „Sichel“; *puotà -ōs*, *puotq* Izv XVII,1 38, RFV LXVI 250; *rėdà*, gen. sing. *rėdos*; *šiukštūs* (*šiukšti* dúona „aštri, su pelumis“ Lnkml); *vėltui* (žem. *vėltuo*); *vīlnonas* Kv, SN (bet *vīlnōnis*); *vīržis* „postronek, Strang beim Anspann = straňgas Kv“ (*Wiržis* ein bastener Strick, Ackerstrang M I 331, dickes Seil R II 325, Strang M II 459, t. y. *vīržis*) ir *vīržis*, -io „wrzos, erica vulgaris“ SN arba *vīržė* Ds, Kp 405 (*Wiržei* Heydekraut M II 270, *Wiržis* wrzos, *Wiržiu* menuo wrze-sień, September SzD 404); *vyšnià*, gen. sing. *výšnios* Švietimo darbas 1921 Nr. 11—12 72; *vytis*, -iēs, *výtį* Aist. stud. I 58, 132, Izv XVII, 1 38, RFV LXVI 250; *žiótis*, -ies (*Žótis*, *tės* ein Riss, tiefe Kluft R I 189, *Žotis* biczú das Flugloch der Bienen M I 347) ir *žiótys*, *žióčių* „Rachen, Schlund, пасть“ Ds, „Mündung eines Flusses, устье“ Ds, Lp, „audeklo žiódmens“ Prienai.

Šitie mano pataisymai bus neveltui rašyti, jei jais pasinaudos ben vienas kalbininkas. Aš beveik neabejoju, kad prof. H. Benderis, būdamas darbštus kalbininkas ir, be to, didelis lietuvių kalbos mė-gėjas, suvartos manąsias pastabas ir pataisas tolimesniems savo raštams, paskirtiems lietuvių kalbos faktams nušviesti. Lietuvių kal-bos mėgėjo amerikėno H. Benderio darbštumą rodo jo straipsnių skaičius. Iš jų mano raňkosna pateko keturi lietuvių kalbos daly-kams skirti straipsniai: 1) Lithuanian *gaudonė* „horse-fly“ (Amer. Journ. of Philology, vol. XXXIX,3 p. 314), 2) Lithuanian *klonas*,

hluonas „a place where something is spread out“ (Journ. of the Amer. Orien. Soc., Vol. 40, Part V, 353), 3) On the lithuanian word-stock as indoeuropean material (Studies in honor of Maurice Bloomfield 19—34), 4) Fluctuation between *o-* and *ā-* Stems in Lithuanian (Amer. Journal of Phil., 1921. Vol. XLII, 4 p. 330—334).

H. Benderio knygos „A Lithuanian etymological index“ kalbiniškams bus gana naudingos, nes iš jų lengva bus patirti, kurių lietuvių kalbos žodžių jau turima etimologijos, kurių dar neturima. Nekalbininkams Benderio žodynas būtų naudingas tiksliai tuomet, kai jis iš „index'o“ pavirstų „a lithuanian etymological dictionary“. Galėjo išeiti didokas dictionary's net ir iš tos mēdžiagos, kuri sudarė Benderiui indeksą.

Ir po Benderio indekso dar tebelieka gyvas reikalas išleisti lietuvių kalbos etimologišką žodyną. Šiek tiek mēdžiagos etimologiškam žodynui turiu prisirankiojęs ir aš. Daugiausia mēdžiagos esu surinkęs 1916—1920 metais bėprofesoriodamas Permės universite. Dabartinėmis gyvenimo sąlygomis negalėsiu pritilti prie etimologiškojo žodyno ben per trejus metus. Be to, šiandie mes nėsame tiek reikalingi etimologiško, kiek bendrinio žodyno. Be etimologiškojo dar galima šiaip netaip verstis, be bendrinio — niekaip.

3.

Изъ историята на нѣкои по-малко извѣстни бѣлгарски думи. (Етимологични съпоставки). Отъ Ст. Младеновъ. Straipsnio atspaudas iš Bulgarijos Akademijos (отдѣленъ отпечатокъ) гаštų Списание на Бѣлгарската Академия на наукитѣ. Книга XXII стр. 227—241. Софія 1921.

Sunku dabar rasti toks kalbininkas, kuris kalbos dalykų straipsniuose nesinaudotų lietuvių kalbos faktais. Labiausia tų faktų reikalingi yra slavistos, vadinasi, slavėnų giminės kalbų tyrėjai. Mat, pasirodo, lietuvių kalbės esama giminumo atžvilgiu visuartimiausios slavėnų kalbai. Tasai kalbų artumas mums išaiškina, kodėl slavėnų kalbos tyrėjui savosios kalbos faktams nušviesti reikia siekti lietuvių kalbos faktų. Lietuvių kalbos tyrėjas dėl tos pačios priežasties turi ieškotis šviesos slavėnų giminės kalbose.

406 Gilesnis slavėnų giminės kalbų tyrimas kasdien iškelia aikštėn vis naujų ir naujų faktų, kurie ir lietuvių kalbos tyrėjui pravartū žinoti. Ne vienas žodis, kurį mes tarėme esant vienu tiksliai lietuvių turtu, paskui pasirodė turįs giminaičių ir Slavėnuose. Sofijos univer-

sito profesorius St. Mladenovas 1914 metais parodo, kad lietuvių kalbos žodžio *burnà* (-òs, *bùrnà*) „уста, Mund“ turima sau atstovas ir bulgarų žemėje: *бърна* „устьна (bulg.), Lippe“ IF XXXV 134 (kirtis ant *ъp*, kas sutinka su karteniškių žemaičių vardininku *bùrna*).

1920 metuose tas pats Mladenovas (Изъ историята 240) aptinka, kad lietuvių žodžio *žiauna* „žandas, maxilla“ SInt, D¹ 24, „Kieme“ GGA 1885 942 arba *žiaunos* „nasrai, faux“ D¹ 16, „челюсть, Kiefer; жабры, Kiemen“ Ds, Salakas, LnkM (nor praryti savo *žiaunomis* D¹⁵ 57, vārzo, vēnterio *žiaunos* Kv = ingérklis Ds „la. iedzērklis, Trichter an Fischreusen“) esama to paties žodžio, kaip ir bulgarų kalbos žodžio *жуна* (*žúna* : kirtis ant *u*) „устьна, бърна, Lippe“ = la. (zivs) *žauna* „шагла, Backe eines Fisches“ Vald, *žaūnas* pl. „Kiefer, Fischkieme“. Lie., la. ir bulg. žodis kilęs yra iš indoeuropiškos protytės *ǵeunā*. Olandų žodis *koon* ir fryzų *kon* f. „Kiefer, Kinnbacken, Wange“, kilusis iš pragermaniškos lyties *kaunō* (Fick Vgl. Wb. III⁴ 45, 561), rodo greta su lytim *ǵeunā* buvus ir *ǵounā* (lietuviškai būtų **žiauna*, la. **zaūna* ir sl. **zuna*).

Židumų vardas (sl. *žuna*, germ. *kaunō*) kilęs yra iš šaknies *ǵeu-*, *ǵou-* „kramtyti, kauen“, išlikusios žodžiuose: sl. *žujq*, *žvati* „žuję, žwać, жую“, sva. *kiuwan* (praet. *kou*) „kauen“, *kewa* „žiauna“, bulg. *žúka* „lūpa“ (būtų lie. **žiauka*), lie. *žiaukčioti* „žiovausti, gāhnen“ N, „būti verčiamam vėmti“ Ds, *žiauberoti* „gryść (jak koń), np. skorynkę chleba“ KosL 58d || rus. *жуборить, жуборить* „kauen, želėti“ RFV LXXV 156, lie. *apžiaubti* „objąć paszczą, apžioti, захватить“ J (Jis atpuolė ir *apžiaubė* vienas visą tėvo naudą).

Kad *žiauna* yra tas pats žodis kaip ir bulg. *žúna* „lūpa“, aiškstėn pirmasis iškėliau aš „Litvanikoje“, parašytoje 1910 m. gruodyje (žr. Izv XVII,1 49). Tą mano straipsnį Mladenovas bus pražiopsojęs.

Bulg. žodį *блѣскамъ* „mušu, blaškiu“ Mladenovas stato vienon draugėn su mūsų žodžiais *blaškýti*, *blaškaĩ*¹ „nublokšti rugiai“, *blōkšti*, su kuo aš nenorėčiau sutikti dėl tos priežasties, kad greta su *blašk-* || *blošk-* lietuvių kalboje nėra **blišk-*.

Bulg. *blōsk-* gali būti kilimo ir ne iš sl. **blōsk-*. Labiau panašu į tiesą, kad bulg. *blōskam* „mušu“ yra vienos giminės su lietuvių veiks-

¹ Neselmano *blēszkai* — abejotinas žodis. Jį bus N paėmęs iš Karaliaučiaus archyvo rankos rašto žodyno (Msc. 85⁴ p. 1099), vardu „Clavis Germanico-Lithvana“ (čia yra priedas: Sum Christiani Friederici Stimeri Salav. 13a. Pas. Gerwischk 1746), kur skaitome : Korn so aussgeklöff. *Bleszkai* et Blaszkai. *Bleszkai* bus skaitymo klaida užuot *Blaszkai* iš senesnio rankraščio, vokiškomis raidėmis rašyto.

mažodžiu *blūzginti* „uderzać, robić łoskot“ J (Su vadžioms tam-po, pàplak, *blūzgin*, jùdin Šakyna). Del *sk* (*šk*) kaitaliojimos su *zg* plg. *plēškēs* || *plēžgēs* „männlicher Hanf“, *lūskos* „Lumpen“, sl. *lūska* (= la. *lauska*) || lie. *lūzganos* „sriegai, Fischechuppe“ Lygumai, *lūzgis* „apdriskėlis“, sl. *luzga* „шелуха, кожура“ RFV LXV 318, LXXI 470, la: *pluskas* pl. „Lumpen“ || *pluzganas* pl. „Fasern, Schelfe, Schinn“ Bra, *viskėti* || *vizgėti*.

407 Iš tų kelių mažmožių, kuriuos turėjau paliesti del prof. St. Mladenovo straipsnio, matome, kad lietuvių kalbos tyrėjui esama naudinga sekti ir slavistų raštai, nes jie dažnai gali duoti mēdžiagos nušviesti lietuvių kalbos faktams.

Kaune, 1921 m. gruodžio mėn. 18—25 d.

4.

Prof. P. Šmidta Lekciju konspekts Ievads baltu filologijā. Izdevis F. Vitums Rīgā. 31 p. Litografiškai išleistos 1922 m. knygelės.

Trumpytis baltų (tikriau bus *aisčių*) filologijos įvadas, kurį prof. Petras Šmidtas yra skaitęs 1921 metais Rygos universite, turi šiuos skyrius: 1) žmogaus senumas archeologijos rodymu, 2) neolitas, arba naujoji akmens gadynė, 3) naujosios akmens gadynės antrasis laikotarpis, 4) raštų žinios apie senovės aisčius, 5) aisčių apylinkė (jų kaimynai), 6) aisčių suskilimas, 7) pirmosios raštų žinios po aisčių suskilimui, 8) galindai ir jotvingai, 9) kuřšiai, žiemgāliai ir sēliai, 10) lātvīų dainos kaip istorijos šaltinis.

Aisčių filologija tuomet teims klestėti, kai aisčių vaikai, iš kurių šiandie gyvi tebėra tiktai lietūviai ir lātviai, sukrus patys dirbti šio mokslo skyriaus dirvoje. Rygos ir Kauno universitų įkūrimas, rodosi, duoda prōgos ir aisčių filologijai augštyn pašokėti.

Pirmoji su rāštais iš aisčių filologijos pasirodo Latvija, nes ji ankstėliau kaip Lietuva įsikuria universitą ir daugiau turi tam darbininkų. Reikia tikėti, kad ir Lietuva neatsiliks savosios filologijos dirvoje nuo Latvijos, nes gyvas reikalas privers ir lietuvius labiau susirūpinti kalbos ir senovės dalykais.

Aisčių filologijos įvadas, kaip ir kiekvienos kitos filologijos (pvz., graikų, germanų, slavėnų) įvadas, savo turiniu gali būti įvairus. Įvade galima kalbėti ir apie aistiškųjų kalbų tyrinėjimo istoriją, ir apie aisčių gyvenamąjį plotą bei tojo ploto istorijos įvykius.

Šmidtas rašo aisčių filologijai įvadą pirmasis ir, reikia pasakyti, gana vykusiai. Vieškeliu bepiga važinėti! Bet Šmidtui tenka pirmajam praskinti skynimą ir nukloti vieškelį.

Šmidto įvado nesimu išnagrinėti viso, nes tam nėra laiko. Čia neiškenčiu nepridėjęs kelių pastabų.

Indoeuropiečiai prieš savo suskilimą tarmėmis, būdami neolito padaras, negalėjo pažinti nė vieno metalo. Ir vario vardas (p. 5) *aĩos* (skr. *dyah*) arba *ais* (lot. *aes*, got. *aiz*) nėra indoeuropiškos kilmės žodis. Jį yra arijai ir lotynai pasiskoliję iš kaimynų neindoeuropiečių kalbos, metalą pavadinusios Kupro salos senuoju vardu. XV amžiuje prieš m. e. Kupro salos, nuo kurios vardo lotynai varį vadina *cuprum* (iš čia ir vokiečių *Kupfer*), būta vadinamos *Ajasja* (J. Pokorny KZ XLIX 128).

Kad indoeuropiečiai prieš suskilimą tarmėmis, t. y. dar neolito gadynėje, būtų sėję s ó r a s, miežius, kviečius ir linus (p. 5), tuo aš labai abejoju. Kalbos duomens rodo, kad indoeuropiečių nebūta žemdirbių. Žemė dirbti jų išmokta po suskilimui ir jau arijams geografiškai atsitraukus nuo kitų indoeuropiečių.

408 Prūsų kalbos žodis *autre* „kalvė“ (plg. *wutris* „kalvis“) skaitytinas yra kaip *vutre*, t. y. *wutre*. Prūsų *wutris* yra tas pats žodis, kaip ir slavėnų *vъtrъ*. Tųdviejų žodžių kilmė nežinoma. Juodu veikiausia yra skolytiniu žodžiu iš nežinomo mums šaltinio. *Jûtryna* „нутряной замок“ (A. Meillet Bulletin de la Soc. de lingu. de Paris XXIII, 1 77) negali būti lyginama su prūsiškuoju kalvio vardu (p. 6), nes ji tėra skolinys iš senosios gudo kalbos žodžio **jûtrina* „vidurinė (sc. spyna)“; plg. rus. *нутрина* „vidurys“ || *ымроба* „vątroba“ || *ятра* pl. „viduriai“, *ятреба*.

Slavėnai žodžio **bočela* (p. 7) „bitis“ neturi. Jų **bočela*, būdama kilusi iš **bukelā*, negali būti gretinama su mūsų *bitim*.

La. *kungs* (p. 8) negali būti paveldėtas iš aisčių prokalbės, nes tuomet latviai ištartų **kunĩgs*, o lietuviai **kũningas*. *Kũnigo* vardą iš germanų kalbų yra atskirai gavę prūsai ir atskirai lietuvių bei latvių protėviai.

Tie duomens, kuriuos esmi surinkęs straipsnyje „Visusenieji lietuvių santykiai su germanais“ (Kalba ir senovė I 60–76), rodo prūsų atskilimą nuo lietuvių-latvių įvykus dar ben už kelių amžių prieš m. e., o ne mūsų eroje (p. 16), kaip kad mano Šmidtas.

Prūsų *heckers* „žirnis“ (p. 16), būdamas germaniškos kilmės žodis (vok. *Kicher* < lot. *cicer*), nerodo žirnių veisimo senumo.

Galindų suskildimo į dvi dali (p. 19, 20) vardo atsikartojimas Prūsų (vakaruose) ir Smolensko žemėje (rytuose) visai nerodo. Ir vienur, ir kitur vardas bus atsiradęs savąime: ir vieni, ir antri *galindai* yra galiniai, украинцы.

Senovės Polocko (*Paltisca* vadina jį Saxo Grammaticus) kunigaikštis rex *Vespasius* (p. 19) galėtų būti sulotynintas latviškas vardas **Viespašja-* (sį paskui pavirto š) iš **Viespa(t)sja-* „viešpats“.

Žalvario prūsiškojo vardo *laligan wargien* paminkluose nėra, todėl jo nereikėjo nė minėti (p. 25).

Kad *smirdas* (p. 26) būtų savas žodis, aš tuo negaliu įtikėti (Kalba ir senovė I 168).

Iš Šmidto įvado mes sužinome (p. 16, 17), kad Rygos pamary iki VII amžiui gyventa suomių. Didelę atmainą pamario gyvenime archeologai randą apie VIII amžių. Tuomet čia jie pastebi gyven-tojų skaičiaus padidėjimą, žemės dirbimo įvedimą, metalinių įrankių (giūklų) atsiradimą. Tuomet čia pasirodą ir gražių audimų (vilnonių, marškonių ir kanapinių). Iš to išeity, kad apie VIII amžių Latvijon būtų įsibrovusi augštesnės kultūros tauta. Toji tauta esanti latviai.

5.

Filologų biedrības raksti II. sējums. Rīgā, 1922. 4°. 60. p.

Filologų draugija tapusi įkurta 1920 m. spalio 2 d. Jos pirmi-ninku yra prof. Jonas Endzelynas (Endzelīns). 1921 m. sausio 1 d. draugija turėjusi 21 paprastą narį, tris garbės narius (prof. dr. A. Becenbergeris, prof. dr. J. Zubatys, Kr. Baronas) ir vieną narį kores-pondentą (prof. K. Būga). Filologų draugijos raštų iki šiolei (1922 m. 409 lapkričio 28 d.) yra pasirodę du sąsiuviniai. Del pirmojo sąsiuvinio esmi jau rašęs „Kalbos ir senovės“ knygoje (I 83–88). Antrajame sąsiuvinyje yra septyni straipsniai, rašyti penkių autorių, būtent: J. Endzelyno (Ką mums rodo Latvijos vietų vardai apie garso *v* iš-tarimą? Pastabos prūsų kalbai), K. Pētersono („Ketatosna lēkti“ — užgavėnių žaidimų bei dainų aprašymas), prof P. Šmidto (Meilē, piršlybos ir nekaltybē — skaistybē — dainų aprašymu), A. Abelēs (Palsmanēs šnektos garsas *o*) ir K. Lyninio (Skiemenų pailgėjimas ir sutrumpėjimas). Petersono ir Šmidto straipsniai gali būti įdomūs ir platesniajai visuomenei. Likusiaisiais straipsniais tedomės is vien tik kalbininkai ir kalbos dalykų mėgėjai.

Prof. P. Šmidtts Valuodas kl'ūdas un gřūtumi. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 31 p. 8°. 1921.

Ir latvių, kad ir seniau nusistovėta jų rašomosios kalbos, tebedaroma tos pačios klaidos, kaip ir mūsų. Šmidtui tenka čia atataisinti ne tiktai sintaksės aišbė klaidų, bet ir kalbėti del žodyno grynumo ir naujadarų taisyklingumo. Mus vargina žodyno ir sintaksės slavėnybės, o latvius, be to dar, ir germanybės.

Rašomosios kalbos „klaidos ir sunkumai“ lengva kiekvienam surasti, nes jie surašyti žodyniškai, t. y. abėcėlės eile. Žodynėliu galėtų pasinaudoti ir kalbininkai nelatviai. Čia jie rastų daug įdomių dalykų aistiškųjų kalbų lyginamosioms studijoms. Del kai kurių žodynėlio dalykų norėčiau tarti ir aš savo žodį.

Indo vardas *bānis* „der Napf“ (kur jis pažįstamas?) drauge su lietuvių *bonė* „ilgakaklis molinis indas“ yra slaviškos kilmės žodis; plg. gud., lenk. *bania* (Berneker Slav. et. Wb. I 43, Фасмер Греко-слав. этюды III 38²).

Skutuvis „Rasiermesser“ (p. 7) rodo buvus *skutù*, *skùsti* vietoje veiksmazodį **skùti* (la. *skuvu*, *skùt* „rasieren“), kurio lietuviai nebeturi.

Daga „Dolch“ yra romaniškas žodis, atneštas Latvijon vokiečių; plg. it., isp. *daga* > pranc. *dague* „Dolch“, vok. *Degen* arba *Dagen* Kluge Et. Wb. d. deutschen Spr.⁹ 87.

Dzelēt vietoje reikiant rašyti *zelēt* (p. 10) rodo ir žemaičių žodis *želėti* „kauen, sabbern“.

Ar *indeve* „nuodai“ tebėra šandie kur vartojama? Žemaičiai sako *indėvė*.

Kārba „Korb, pintinė“ (p. 15) drauge su lietuvių žodžiais *kařbas* „vytėlinė, lazdyno plėšų pintinė“ (Ramýgala) bei *krābė* „pintinė skrynelytė kamuoliukams, adatoms susidėti“ (l. c.) yra slaviškos kilmės žodžiai: *kārba* = gud. *kopóba*, *kařbas* = rus. *кóпóб*, *krābė* = lenk. *krobia*. Slavėnai savo žodį yra gavę iš germanų, o germanai — iš romanų (plg. lot. *corbis*).

Pagaidi „Zinsen“ (p. 21) vienodai praminti kaip ir lietuvių *palúkanos* : *pagaiditi* „paláukti“.

Muřit (p. 24) „umbringen, tódtén“ del *ř* turėtų būti lietuviškos kilmės žodis. Bet kas jį būtų nuneřęs net į Ráuną ir Smiltinę?

Kudls „zottig, kraus“ (p. 25) nėra teikiamas žodis kaipo slavėnybė; gud., lenk. *kudły* „Zotte“ (plg. Berneker Slav. et. Wb. I 599).

410 *Stāvi* „staklēs“ (p. 25) yra tas pats žodis su lietuvių rytiečių žodžiu *stōvai* (Prienai, Lėipalingis). Kadangi stakles ir gudai vadina vardu *cmabvi*, tai lietuvių bei latvių žodis gali būti ir skolytinis.

Sidrabs gali ir nebūti senesnis už lytį *sudrabs*. Šiaurės rytiečių dalis (Vabalniškas...) ir Klaipėdos žemės žemaičiai (Mit II 31) irgi sako *sudābras*. Balsį *u* rodo senovės bulgarų žodis *сѣребро* (AslPh I 28). Taigi, man rodos, abi lyti yra lygiai seni.

7.

A. Švabe Latvju kulturas vesture. I sējums Sabiedriskā kultura. I. daļ'a. Dzimts satversme. Rīgā 1921. VIII + 268. 8°.

Latvių kultūros istorija gali būti naudinga ir mums, nepasirašiusiems dar savosios kultūros istorijos. Senajame latvių tautos gyvenime, kaip jis Švabės aprašytas, randame daug bendrų bruožų su senovės lietuvių gyvenimu.

I dalis suskirstyta trimis dideliais skyriais: A. šeima (la. saime), B. giminė, arba kiltis (la. dzimts) ir C. valsčius (la. pagasts). Tie skyriai turi dar mažesnių skyrelių.

Veikalo kritikos mes lauksime iš istorininkų. Čia aš tepaliesiu du tik mažmožiu.

Latvių žodis *bañdas* (pl.) „das dem Knechte vom Wirte als Lohn zur Benutzung abgegebene Stück Feld oder die Aussaat darauf“, priešais Švabės (p. 53) nuomonę, neturi nieko bendra su vokiečių žodžiu *Beunde* (viduramžio vok. žem. *biwende*). Latvių *bandų* nieku būdu nėra galima atskirti nuo lietuvių rytiečių *bandōs*: *bundā* (Dusetiškiuose) „bernu (samdiniui) pasėti javai kaip priedas prie metinės algos“. Anot Jauniaus betariant, *bandā* yra „grex boum = pecus“ (žem.) arba „peculium filii familias et operarii annua mercede conducti“. Be to, rytiečiai *banda* vadina dar ir pyrago arba ragaišio kepalėlį, rus. булка, vok. Semmel. Paminėję *bandōs* reikšmę yra „Vieh“, „скот“, „pecus“ : giwen kaip *banda* bei neischmintingos kiaulės 1579 m. W 2₁, iaucziamus ir assitamus ir kitai *bāndai* 1599 m. DP 340₃₃, Daug iaunimo kaip *banda* labai piggei tapa pardūta BrP II 346, radęs... *bandos* aštuonias dešimtis, arklių šešioliką V⁶ 56, Rejkieje jau *bāndą* ar kiaules ganiti V¹² 9, Mano piemuo *bañdą* gano J³ 150,19.

Prie *bandōs* nepridera nei kiaulės, nei arkliai.

Taigi, *bandā* tėra tiktai „рогатый скот“, vokiškai sakant — „Rindvieh“ R II 292, 376, K. Iš posakio *ni enbāndan*, reiškiančio

„vėltui“, „nenaudingai“, „unnützlich“, matyti, kad ir prūsų turėta žodis **bandā* : *en-bāndan*, t. y. „į bandą (sc. einąs), zu Nutz“. Del reikšmės kaitaliojimos (*galvijas* > *naudā*) plg. *sva. nōz*, *s. isl. naut* „galvijas, Nutzvieh“ : *lie. naudā* „Nutzen“, *la. naūda* „pecunia, Geld“, *sva. nuz* „Nutzen“.

Latvių žodis *bañdas* del *n* ir priegaidės turėtų būti skolytinis iš lietuvių kalbos, nes savas būtų **bñodas*, o ne *bañdas*. Kepalą ir gūdai vadina *bōnda*, *bōndačka* „bochenek“ (Federowski Lud białor. I 280, 288, 379, II 21, Сборн. отд. р. яз. и сл. Ак. н. LXXXIX Nr. 1 17, Шейн Мар. II 398, III 67, Карский Белоруссы I 132), kas yra skolinys iš rytiečių lietuvių žodžio *bandā* „bochenek, bułka“.

411 *Bandā* „Rindvieh“ vardą sau turi nuo „rišimo“, „siejimo“ : *ide. bhendh-*, iš kur: *lie. beñdras* „Teilhaaber; adj. gemeinsam“, *la. bledrs* „Genosse, Kamerad“, *vok. binden, band, gebunden* „rišti“, *gr. πυνδερός* „pačios tėvas, uošvis, t. y. beñdras“.

Cēsis (la.), esą, buvęs senas slavėnų miestas, ką rodo slaviskasis (vendiskais) jo vardas *Кѣсь*, randamasis Naugardo kronikoje nuo 1222 metų. Patsai vardas *Кѣсь* reiškias „kiemą“ (p. 239). Kas čia pasakyta del vardo *Cēsis* || *Кѣсь* „Wenden“, yra niekų pasaka. Nė vienoje slavėnų kalboje nėra žodžio **кѣсь*, reiškiančio „kiemą“ arba „kaimą“. Be to, slavėnų kalboje žodis **кѣсь* nėra net ir galimas, nes senovės skiemuo *kē* jų kalboje pavirto *ča*. Kas yra *Kēsys* (rus. *Кѣсь*) ir latvių *Cēsis*, skaitytojas gali sužinoti iš manosios „Kalbos ir senovės“ (I 271).

8.

Docents *Ernsts Blese* ievads valodniecībā. 1922 Latvijas Augstskolas izdevums. Krājumā pie A. Gulbja Rīgā. VIII + 319 p. 8°.

Blesē įvadą skiria universito ir kitų (augštųjų) kursų studentams. Įvade jisai duoda visa tai, ko iš studentų esti paprastai reikalaujama per kvotimūsus. Blesiškis kalbų mokslo įvadas gali būti naudingas ir mūsų studentams, mokantiems latviškai. Kalbų mokslo įvadui Blesės pasinaudota visa naujaja literatūra, bet ne visur jo tenai atskirta grūdai nuo pelų.

Be reikalo Blesė tiki Šachmatovo tvirtinimui (p. 71), kad Baltijos pajūrio suomių kalbos turi pasiskoliję žodžių net iš slavėnų prokalbės. Taip pat nereikėjo Blesei (p. 115) atkartoti Šachmatovo pasakos apie dvivietę slavėnų tautos protėvynę: iš pat pradžių sla-

vėnai gyvenę Baltijos jūros pakraščiu tarp Dauguvos ir Nemuno, ir tikrai III—IV m. e. amžiuje atsidūrę prie Vyslos!

Hetitų kalbą (p. 95) buvo dar peranksti skelbti esant indoeuropišką; plg. E. Hermann KZ L 296.

9.

Lietuvių Tauta L. Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis I. Vilnius. „Žaibo“ spaustuvė. 1921. 259 p. 8°.

Beveik visą „Lietuvių tautos“ dalį užima vieno dr. Jono Basanavičiaus straipsniai: 1) Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon (p. 1—168), 2) Trakų ir lietuvių mytologijos smulkmenos (p. 169—213).

Iš pirmojo straipsnio mes sužinome, kad «būta laikų, kada visas žemės plotas, pradėjus nuo Medijos rytuose, beveik visa pietų Europa iki Atlanto vandenyno vakaruose, buvęs trakų tautų apgyventas» (p. 15). Tos trakų giminės būta labai didelės. Jos Basanavičius randa daugiau ne šimtą (viso labo 135!) įvairiais vardais tautelių. Paraidžiui surašytas tautes, kurios Basanavičiui kilimo yra trakiškos, skaitytojas gali rasti mano „Kalbos ir senovės“ prarmėje (p. VII—VIII). Ta plačioji trakų giminė esanti vienos kilmės su lietuviais, latviais ir prūsais, t. y. su tomis tautomis, kurias šiandie aš vadinu *disčiai*s, o Vokios mokslo vyrai — *baltai*s. Baltijos pajūrio aisčiai esą ateiviai iš Mažosios Azijos ir Balkanų pusalio. Dalis jų Baltijos jūrą būsianti pasiekusi dar prieš 320 metus prieš m. e. (p. 139), o kitų pajūrio aisčių atsidanginimą Lietuvon ir Latvijon galima esą surišti su romėnų karais su trakais ir dakais.

Tam, kad trakai, frigai, skitai, makedonai, lydai ar kita kuri Balkanų arba Mažosios Azijos tauta Basanavičiui galėtų pavirsti aisčiais, vadinasi, lietuviais, latviais ar prūsais, daug nereikia. Jam užtenka įrodymui vieno tikrai įsivaizdavimo, kad anų trakų, frigų... tautovardžiai, tikriniai ir kai kurie bendriniai vardai turi ben kiek panašumo, nors ir tariamojo.

Ir tarp negiminaičių kalbų galima rasti varduose ne tikrai tariamojo, bet ir tikrojo panašumo. Kadangi žmonių kalba nėra turtinga garsais ir jų kombinacijomis, tai gali pasitaikyti tokių žodžių, kurie turi vienodą arba mažą kuo tesiskiriančią garsų kombinaciją ben dviese negiminaitėse kalbose. Upės vardą labai panašiai išitaria graikai (ποταμός) ir viena Amerikos indėnų kalba (*potamac*), bet iš to panašumo vargu kas ims graikus gimininti su indėnais.

Hibrų (senovės žydų) kalbos žodžių *šēnā* „miegas“ ir *miškān* „gyvenimas“ panašumas su lenkų kalbos žodžiais *sen* „sapnas“ ir *mieszkhanie* „gyvenimas“ visai nerodo hibrų giminumo su lenkais. Kartais ir giminaitėse kalbose tos pačios reikšmės vienodai skamba žodžiai gali tarp savęs nieko bendra neturėti, būdami įvairios kilmės, pvz.: 1) lot. *mergo* ne = lie. *merkiū*, 2) rus. *nan* ne = lie. *púolė*, 3) gr. *τηλοῖ* (aiol. *τηλυι*) ne = lie. *tolie* „toli“, 4) gr. *ὄλη* ne = *šilas*, 5) gr. *θεός* ne = *dievas*.

Yra žodžių, kurie dviese giminaitėse kalbose, ir neturėdami jokio tarp savęs panašumo, betgi yra bendros kilmės. Persų žodis *xōb* (afghų *xōb*, balūčių *vāb*) „miegas“, nežiūrint garsų nepanašumo, yra vienos kilmės su žodžiais skr. *svāpna-*, lot. *somnus*, lie. *sapnas* ir lenkišku *sen*. Lenkų *sen* drauge su rusų *сон* yra tas pats žodis, kaip ir graikų *ὕπνος*. *Sen* || *сон* || *ὕπνος* kilęs yra iš indoeuropiškos prolytės *supnos*. Slavėnų kalbose *pn* pavirsta *n* (plg. lenk. *sa-snać* || *spać*).

Taigi, kad žodis, vienodai ištiriamas dviese kalbose, būtų giminaitis, neužtenka vieno garsų panašumo. Žodžio giminumui reikia, kad jis abiejose lyginamosiose kalbose būtų tos pačios kilmės. Rusų žodis *nan* todėl nėra giminaitis lietuvių žodžiui *púolė*, kad juodu abu yra įvairios kilmės: rusų žodis prieš *l* yra turėjęs priebalsį *d* (*наданъ*, lenk. *padł, padać*), kurio niekuomet nėra buvę žodyje *púolu*.

Basanavičiui nereikia net žodžių skambėjimo visiško vienodumo, jam kartais užtenka ben kelių garsų (čia tikriausiai bus pasakius — raidžių) panašumo. Pavyzdžiui tesie: *batai* arba *čebatai* || gr. *ἐμβαΐδες* 43, *lanka* || gr. *ἄλγος* 43, *aras* (*erelīs*) || maked. *παράος* 92, *giedrā* || maked. *ἀδραιά* 86, *dūkra* „duktė“ || maked. *ἀκρέα* 86, *aklas* || gr. *ἀλαός* 67, *kreivās* || gr. *βαίβος* 43, *stinta* arba *sykis* || pamp. *ἰόνδην* 63, *gastū* || gr. *ἀγαθός* 67, *dailu* || gr. *αἶλα* 67, 413 *tuojau* || gr. *ἐνδύο* 89, *miškas* || trak. *τομος* 96, *verių* arba *tverių* || trak. *βερία* „miestas“ 97, *viryta* (šnektose *virinta* vietoje!) || trak. *βεῦτον* 97, *pirmas* || skit. *ἄριμα* 117, *spaudžiu* || gr. *πίεζω* 42, *metas* || gr. *ἔτος* 39, *vėdaras* || gr. *ἥπαρ* 39, 42, *mūšis* || gr. *μάχη* 39, *žiūtrau* || gr. *ὄρεω* 40, *saldū* || gr. *ἄδω* 40, *panā* arba *poniā* || gr. *βανά* „gynė“ 41, *puodas* || gr. *πίθος* 41, *vėl* || gr. *πάλιν* 41, *virvė* || gr. *μερμς* 41, *kepurė* || gr. *κεφαλή* 41, *vienas* || gr. *εἷς, ἐνός* ir t. t.!

Basanavičius šitokių kalbų lyginimo metodu vargu be galėjo prieiti prie kitokių išvadų, kaip kad visos senosios Europos ir Azijos taūtos, kurių kalbės paminklai teišliko glosėse, yra lietuvių protė-

viai. Graikai, indai ir iranėnai irgi būtų pavirtę lietuviais, jei po jų galvai nelikę būtų jokių literatūros paminklų. Tie graikai, kurie po savo galvai nepaliko literatūros veikalų, o vien tik didesnę ar mažesnę žodžių sąrašą, visi pavirto trakais, arba lietuviais. Del to Basanavičius trakais lietuviais yra padaręs Pamfilijos (p. 64, 65), Kupro (p. 66—76), Rodo (p. 77) ir Krėtos (p. 77—84) salų graikus.

Basanavičių iš kelio bus išvedę keletas senovės vardų, kurie jam pasirodė esą identiški su Lietuvos vardais. Lietuvoje turime miestus vardais *Kaūnas*, *Trākai* ir *Lydā*. Senovės autorių tautovardžiai *Θρακηες* ir *Λυδοι* pasirodė Basanavičiui esą Lietuvos *Trākų* ir *Lydōs* protėviai. Galutinai Basanavičių bus suviliojęs Karlijos miesto vardas *Καλιος*, kuris neapsityrusiam su lyginamąja gramatika Lietuvos kėlėjui pasirodė esąs Lietuvos *Kaūno* ne tiktai bendravardžiu, bet ir jo tėvu. Visai Basanavičių bus sužavėję Kauno kaimynai — *Prienai* ir *Balbiėriškis* (vok. *Barbier*, lenk. *balbierz*), kurių protėvius tarėsi jis radęs Mažosios Azijos vietų varduose *Πριηνη* ir *Βαλβυρα* (pl.)! Visa tai radus, paskui buvo jau lengva ir vardus *Ὅρφεύς*, *Θάμυρις*, *μυσοί*, *Ὀλύμπιος*, *κορύβαντες*, *μῦσα* paskelbti esant lietuviškais: *varpius*, *Tamulis* (p. 104), la. *mežs* (p. 60) „medžias, giria“, *uola + pats* (p. 96), *kareivaitis* (p. 50) ir la. *mauka* „kekšė“ (p. 59)!

Visa Basanavičiaus studija „Apie trakų prygų tautystę ir jų atsikėlimą Lietuvon“ šiandie neturi jokios verčios. Visas tas darbas, kuriam suvartota daug metų ir sveikatos, nueis per niek. Kad ši studija būtų pasiekus lietuvių bent dar apie 1880—90 metus, tuomet ji, gal, ne vieną lietuvių būtų padariusi patrijotų. Taip aš drįstu spėti iš savęs, kad ir man, kolei aš dar buvau nesusitupėjęs, yra darę malonų išpūdį visi Basanavičiaus, Pietario ir Šliūpo svaičiojimai apie mūsų žiląją senovę. Visi tie svaičiojimai taip buvo mane pagavę, kad aš juos visus buvau net nusirašęs į tam tikras knygas. Tos tautos, kurią visi kaimynai laiko paniekoje, nariui tuomet teliko ieškotis suraminimo ir paguodos vien tik senovėje, nors ji būtų ir išsvajota. Jis tuomet galėjo atsikirsti prieš niekintoją: „Tiesa, šiandie mes, lietuviai, esame tamsūs muzikėliai, bet už tat senovėje, kai graikai dar bandą tebeganė ir nemokėjo žemės dirbti, mes esame buvę trakų ir frigų asmenyje net pagirtosios graikų kultūros kėlėjais!“.

Iš pradžią vis dar maniau, kad Basanavičiaus studija galės būti kai kam naudinga del glosių rinkinio. Paskui pasirodė, kad glosių esama ne tiktai nepilnų, bet ir su aibe spaudos klaidų.

Frigų kalbos glosėse (p. 53) aš nerandu glosės *τετρακλίνη* „Lattich“ Glotta VI 5². Iš tursėnų, kuriuos lotynai vadina *Tu(r)sci*,

414 arba *Etrusci*, kalbos glosių Basanavičius vos vieną tėra suradęs (p. 55). Tuo tarpu jų galima buvo rasti Hesychijo žodyne daugiau, pvz.: δάμνος „arklys“, δρῦνα „valdžia“, αἰσοῖ „dievai“ ir kt.

Tursėnų kalbos žodynas būtų pagausėjęs, kad Basanavičius šiam reikalui būtų sunaudojęs „Corpus inscriptionum Etruscarum“. Bet dėl to lietuvių kalbai, žinoma, būtų buvę nei šilta, nei šalta, nes tursėnai (etruskai) neturi nieko bendra ne tikrai su lietuviais, bet net ir su indoeuropiečiais.

Lydų kalbai daug medžiagos Basanavičius galėjo pasisemti iš Littmann'o rinkinio „Lydian Inscriptions“, pasirodžiusio 1916 metuose. Iš ten būtų B-s sužinojęs, kad Sardų miesto lydiškai būta vadinamo *sfard-* (graiškai jį rašę ir Χυαριν KZ L 36), kas sutinka su aramajišku vardu *Sprđ* arba *Sfrđ* (Glotta XI 251). Lydų kalbos garsai ir žodžiai neturi nė mažiausio panašumo su lietuvių kalba.

Kai kurios glosės, priderančios graikų kalbai, tapo priskirtos kitoms tautoms, kurios Basanavičiui kilimo yra trakiškos. Žodžiai ἐμβάδες 95, καπνο-βάτης 102, κολαβρισμός 102, μίλτος 103 pavirto trakiškais, ο ἀκηδία 86, κολλοβριστής 91, ἡδουλίζω 90 ir σάκος 93 — makedoniškais. Yra ir kitoms kalboms priskirtų glosių, pvz., lydams (κόρδαξ 58).

Ko vertas kalbininkui Basanavičiaus glosių aiškinimas, gali kiekvienas ir nekalbininkas, bet sveikai galvojęs apie kalbos dalykus, lengvai įvertinti kad ir iš šių kelių pavyzdžių: 1) frig. δίοποι „šventovės sargai“: *dabojū* p. 45; 2) lyd. καλδδεῖν „karalių“: la. *kuldināt* „prügeln lassen“ p. 58 (antrašiuose lydiškasis žodis esąs skaitomas *quvellh* KZ L 36); 3) gr. (paphlag.) βόινος „jaučio (gr. βοός) rago trūba“: *vaina* „Krieg“, arba *vainóti* „peikti“ p. 63; 4) gr. pamph. ὕλογος „kariuomenė“ (ne *ὕλομος!): la. *suol' uđi* „schreiten“, lie. *šúolis* „Schritt“ p. 65; 5) gr. kupr. κάβλη „velkė, sklįstis“: *kablỹs* p. 72 (= gr. καταβλης „sklįstis“; Kupro salos graikų kalboje priešdėlis *κατα* prieš priebalsius paprastai virsta lytim *κα*: *κα-γρᾶς*¹ greta su *γρᾶ* „valgyk“ p. 72, *κακκεῖραι*¹ „perkirsti“ greta su *κα-κοράς* „perkirtęs“ p. 73 ir *κειρω*, *κά-λεχες*¹ „atsigulk“ greta su *λέχεται* „miega, guli“); 6) gr. krēt. ἀρέλιον „saulė“: *žibėti* p. 77; 7) trak. σανάπην „vyną“: *šalabanas* p. 106; 8) skit. Θαμμυσάδας „Poseidonas“: *tēmimas* + la. *zadīt* „drohen“ p. 120; 9) gr. κολλοβριστής „pinigų (gr. κόλλοβος) mainytojas“: *kalu* + *† vīstu* „išvnystu“ p. 91;

¹ Visus šituos žodžius nežmoniškai aiškina Basanavičius p. 73: la. *kāre* „Leckerheit“, *kakarains* ir *kaikaris*, lie. *koliekasli*

10) gr. krēt. βασκαρίζειν „šokinėti“ : *be-skrajóti* p. 81; 11) gr. mak. βηματίζειν „žingsniais (gr. βηματα) matuoti, žingsniuoti“ : *be-ma-tiúoti* p. 88; 12) gr. κολαβρισμός „toks šokis“ (κόλαβρος „tokia šokio daina“, κολαβρίζω „šoku“) : *kalu* „schlage“ + *bréžiu* „kratze“ p. 102.

Basanavičiaus glosių aiškinimo nėra reikalo net ir kritikuoti. Kalbininkas, ir kritiko nenurodytas, lengvai įkainos Basanavičiaus aiškinimų vertę. Vykusiai išaiškintų glosių reikia net ir diena ieškoti su žiburiu. Kad Basanavičius būtų buvęs kalbininkas, tai jam, be abejo, būtų pavykę išaiškinti daug tamsių ir nesuprantamų glosių.

415 Kad Basanavičius būtų buvęs kalbininkas, tai jis graikų (ir fri-gų) žodį ἀκρο-τή-ς „váistytojas“ (p. 46) būtų sugretinęs su graikų kalbos žodžiu ἄκρος „vaistas“ (kamienas *akes-* : *akes* + priesaga *-tā-*), nes tuomet būtų žinojęs, kad Prūsų Lietuvos *ākas* ir latvių *āķis* „Hacke“ yra germaniškos kilmės žodis.

Tautystės klausimą spręsti iš kalbos liekanų tegali tikrai prityrę kalbininkai. Kur nekalbininkas stveriasi to darbo, tenai nieko doro neišeina. Tai pirštu prikišamai rodo ne tikrai Basanavičiaus, bet ir kitų mūsų daktarų (ne filologijos!) raštai, pvz., Šliūpo ir Pietario. Savo laiku ir gydytojų raštai apie išsvajotąją mūsų senovę yra at-nešę nemaža Lietuvai naudos. Bet šandieji tokiems raštams jau ne-betinkamas laikas. Šandieji jau ir piemenų tiek išgudrėta, kad ir jie vargu bepatikės Basanavičiui (Lietuvizskai—trakiskzos studijos. Shenandoah, Pa. 1898 p. 106) Ilijados asmenį ποδωνης Αχιλλευς buvus *akyly* padūkėliu (*padūkės* **akylius*)! *Padūkės* žmogus vargu be gali būti *akylas*, nes, dūkui (siustui) užėjus, tuojau prapuola *aky-lumas*.

Visi tie žodžiai, kurie yra bendri graikų, albanų, slavėnų (bul-garų, sirbų...), rumunų, armenų ir vienai kuriai (ar visoms drauge) aisčių kalbai, esą pasiskolyti iš trakų frigų kalbos žilojoje senovėje, kai Mažoji Azija ir visas Balkanų pussalis tebebuvęs dar trakų fri-gų giminės rankose (p. 127, 128). Basanavičius rašo: „Bulgarų kal-bon lietuviški žodžiai pateko tuomet, kada, ant Balkanų pusiasa-lio slovėnai atvykę, apsigyveno, ir dar su neromanizuotąja trakų tautos dalimi susimaišė ir kaip matoma iš trakų skolintojo žodžio *κωλκα*¹ — *kulšis* (die Hüfte) bulgarų kalboje, jie atrado trakų kalboje, kaip ir prygų ir krėtėnų, *k* dar neperėjusią į *š*. Kaip bulgarų, taip ir rumunų bei škipetarų kalbose vartojimas rodomųjų išvardžių (pro-

¹ Bulgarų žodis yra mūsų žodžio *kulk-šnis* giminaitis. Plg. mano „Kalbą ir senovę“ I 196.

nomen demonstrativum), pridurtų prie daiktavardžių galo... priartina jas taipogi draugėn prie lietuvių kalbos... o rūli bendri lietuvių ir armėnų kalbai žodžiai, kurių yra gana daug, rodo mums tą įtekme, kurią turėjo prygų kalba į sumišusių su hamitų haik'ais armėnų kalbą" (p. 128). Iš trakų frigų kalbos, tarp begalės kitų, esą slavėnai gavę šiuos dar žodžius (p. 123): *боз*, bulg. *кола* „ratai“, bulg. *зеле* „žalėsos, žolė“, lenk. *ząbr* arba *żubr* „stumbras“, lenk. *kadz* „kodis“, ček. *brouk* „vabalas“.

Kadangi Basanavičiui lietuviai yra trakų frigų vaikai, o trakai frigai jam yra buvę laukinių graikų, slavėnų, albanų ir rumūnų kultūrintojai, tai dėl to lietuvių kalboje negalį būti vietos svetimos kilmės žodžiams, nes kultūrintojai tikrai kitiems teduoda, nuo kultūrinamųjų nieko neimdami. Lietuviai, būdami trakų ainiai, iš svetur nieko nesiskolija, nes visa jie turi sava. Susnoms kaimynams lietuviai trakai nešykšti savosios kalbos turto ir visus, reikalingus ir nereikalingus, juo apdovanoja. Šių dienų nevidūnai kalbininkai, kurie neprisižįsta esą garsiųjų trakų ainiais, drįsta gražiąją senovės idiliją griauti, tvirtindami, kad ir lietuvių kalbos nėra grynos, kad ir jos žodyno esama suteršto iš svetur atkeliavusiais žodžiais.

Begalė žodžių, kuriuos Basanavičius laiko trakiškais, kalbiniūkui nėra kas kita, kaip paprasti skoliniai iš kaimynų kalbos. Šie Basanavičiaus „trakiški“ žodžiai kalbininkui yra skoliniai: *adinčius* 416 77 || l. *odynec*, *akas* 46 „Hacke“, la. *ālants* 87 „der Alant“, *alyva* 169 || sl. *oliva*, *batai* 43, 95 „bóty“, *benkartas* 40 || l. *bekart* „der Bankart“, *bezdzionė* 27, 33, 169 „обезьяна“, *blogas* 40 „gud. bla-hy“, la. *brēkēt* 71 „gebrechen“, la. *brīvs* 57 „frei“, *bulis* 113 „gud. *byl“, *būkas* 43 „buk“, *bulius* 80 „der Bulle“, *būras* 150 „der Bauer“, *čebatai* 43, 95, 181 „gud. čeboty“, *čystas* 102, *dielė* arba la. *džle* 72 „die Diele“, *dilė* arba la. *dille* 111 „der Dill“, *dynis* 112 „дыня“, *donis* 41 „дань“, *dūmoti* 40 „думать“, *Dunojus* 98 „Дунай“, *inkaras* 67 „der Enker (Anker)“, *jovaras* 63 „явор“, *juka* 184 „jucha“, *kalada* 41 „колода“, la. *kal'ada* 77 || gud. *коляда*, *katara* 41, *kaminas* 41, *kanapė* 102, *kanda* 90 „die Kanne“ (sen. *Kante*), *karučiai* 119 „Karren“, *karavojus* 91 „коровай“, *kardižlius* 69 „l. kordel, kardel“, la. *karīte* 119 „die Karrete“, *karukai* 58 „l. karuk (žuvų klįjai)“, la. *kaska* 94 „est. košk“, *kasters* 94 „костеръ (spaliai)“, *kaštonas* 94, *katilas* 40, 41, la. *ķelvainis* 48 „lyb. kālu (svāinis)“, *kerbelės* arba la. *ķerveles* 114 „der Kerbel“, la. *ķērd(it)e* 74 „Kette“, la. *ķesele* 65 „Käscher“, *kielikas* arba *kylikas* 74, *kyka* 41 „rus. кика“, la. *ķīpa* 73 „кипа, die Kiepe“, *ki-*

pele 74 arba *kīpē*, *kīpis* „vok. dial. Kippe“, *kitelis* 43, la. *kīvis* 73 „vok. dial. Kūwen (Kufe)“, *klijai* 41, *kliorus* 49 „klar“, *kodylas* 27, 33, *kodis* 73, *koliekas* 73, *kolyta* 73, *košerius* 65 „Käscher“, *krapas* 110, *krūzas* 42, la. *kublis* 73 „Kübel“, *kuila* 41, *kuilys* 119, la. *kuja* 91 „lyb. kui, suom. kuhja“ („kaugė“), *kūkalis* 113, *kūpka* 74, *kūpolė* 107 „gud. купал-ка“, *liavas* 27, 33, 169, la. *liēvenis* 102 „vok. žem. löve(n), vok. aug. Laube“, *liuosas* 79, *liūtas* 27, 33, *mandelis* 103, *mieruoti* 41, *moniju* 51, *muilas* 75, *ovaras* 86 „sl. авор, явор“, la. *pagasts* 98 „porocst“, *paltis* 104, *pana* 41, *papa* „Väterchen“ 119, *pitelis* 112 „l. pytel“, *plyta* 42, *ponia* 41, *poryti* 51 „parzyć“, *prijalka* 114, *puikus* 41, *pūkys* arba la. *pūkis* 193, *remunė* 51, *Rymas* 104, *rožė* 41, *rūda* 169, *salanka* 78 „солонка“, la. *sarzis* arba *serzis* 120 „шаржа“, *sykis* 63 (tokia žuvis), *skarbas* 107, *skyda* 76, *stalas* 42, *steliuoti* 42, *stinta* 63, *surma* 107 „сурма“, *šalabanas* 106, *šaravarai* 42, *šilkai* 27, 33, *šiūruoti* 39, 42, *tėmyti* 82, *timinėlis* 63, *tobti* 76, la. *tulis* arba pr. *tols* „Zoll“ 93, *tulpė* 116, *unkuris* 67 „Anker“, la. *uoma* 117 „ym“, *ūtaroiti* 46 „gud. hutoric“, *veliju* 40, 71, *verbliūdas* 27, 33, 169, *vynas* 40, 118 arba *vynmedis* 169, la. *zēns* (lie. *zienis* 42) „vaikas = vok. Söhnchen“, *žalna* 46 (*žalnierius*), *žemčiūga* 27, 33, *žiūponė* 100.

Šitas mano sąrašas (daugiau ne 115 žodžių) svetimybių, kurios Basanavičiui eina trakų kalbos liekanomis, būtų galėjęs pasidaryti daug didesnis, jei labiau atsidėjęs būtų buvus perskaityta jo studija.

Basanavičiaus trakų frigų studija pirštu prikišamai rodo, prie kokių nesąmonių galima prieiti sprendžiant senovės tautų tautystės klausimą remiantis kalbos duomenimis, pačiam autoriui nėsant kalbininku ir ignoruojant kalbų mokslo dėsnius.

Iš mano „Kalbos ir senovės“ pratarmės jau žinome, kad nei trakai, nei frigai nėra lietuvių šakos tauta. Trakai ir frigai, kaip ir lietuviai, yra indoeuropiškųjų tautų giminės šaka.

417 Likų, arba termilų, karų ir lydų kalba, kurią Basanavičius laiko trakų ir frigų giminaite, kaip rodo antrašai, visai nėra net indoeuropiška. Tas pat reikia pasakyti ir del tursėnų, arba etruskų, ir hetitų kalbos. Ir jos nėra indoeuropiškos.

Metas būtų baigti senąją pasaką apie lietuvių tautos kilimą iš Mažosios Azijos ir Balkanų. Lyginamasis kalbų mokslas aiškiai rodo, kad lietuvių kalba nėra šaka nė nuo vienos Balkanų ar Mažosios Azijos kalbų.

PRIERAŠAS. Kad aš neigiamai žliūriu į visas Basanavičiaus trakų frigų klausymo studijas, tai gerai žino ir patsai studijų autorius. Situos savo žo-

džius taikau ne Basanavičiui, bet mūsų jaunomenei, norėdamas ją įspėti, kad ji šventai nebeliekėtų lietuvių tautos kilimu iš Balkanų ir Mažosios Azijos. Vaikiška būtų laukti, kad ir pats studijų autorius dėl mano kritikos atsisakytų nuo jaunystės klaidų.

Basanavičiui garbės vardą lietuvių tautos atgimime teikia ne jo trakų frigų klausymo sprendimas, bet jo „Ausra“ ir pasakų bei dainų rinkiniai. Jo pasakų septynios storas knygas ir dainų (Ožkabalių) dvi knygi šiaudie pažįsta ne tiksliai lietuviai, bet ir viso pasaulio kalbininkai, kuriems rūpi lietuvių kalba.

Taigi, Basanavičių lietuvių tautos milžinu daro ne trakai su frigais, bet jo „Ausra“ ir pasakų bei dainų rinkiniai.

10.

Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome XXII. Paris 1922.

A. Meillet'as straipsnyje „La forme du génitif pluriel en ombrien“ (258/9) randa, kad daugiskaitos kilmininkui daryti indoeuropiečių vartota dvejopa galūnė, būtent : *-ōm* (arijų, graikų ir lietuvių kalboje) ir *-om* (umbrų, airių ir slavėnų kalboje). Tą skirtumą aš esmi pastebėjęs dar 1916 metais ir viešai skelbęs Permės universite per paskaitas.

Man rodos, kad tipo *vilkas* (gr. λύκος, lot. *lupus*, skr. *vřkař*) žodžiai vienaskaitos naudininkui bus turėję irgi dvejopą galūnę: 418 *-ōi* (*vilkui*, gr. λύκῳ) ir *-oi*. Pastarąją galūnę buvus rodo Debeikių parapijos naudininko lyrys: *tām vřrai*, duok *pařšai*. Be to, šitokią naudininko galūnę aš esmi radęs dar viename rašte, vardu „Deszysms uwogu del asabu smutkuosi ir sieławartuosi atliekuncziu. Pierřtłumaczyta isz lenkiszka letuwiszka par Kłeryku Jonu Jodelajti. Wilniuje. Kasztu S. Neumana. Spaustuwi A. Syrkina. 1865. 36 p. 160“. Štai keli išrašai: padiejo slobstuncziam *Iszganitojej* kriziaus nieszti 24, *Ponaj Diewaj* 12 greta su *Ponaj Diewuj* 9, 17, *swietaj* tikiejau 22, prie *szonaj* 23, didesniom *tikieimaj* ir meilej 27.

Debeikėnų naudininkas tam *vřrai* „vyrui“ turi tą pačią galūnę, kaip ir bojotų šnektos (A. Thumb Handbuch der griechischen Dialekte 228) žodžiai *τοῖ* „τῷ“ ir *δαίμοι* „δήμῳ“.

11.

Revue des études slaves. Tome second. Paris 1922.

Čia randame labai įdomų prof. J. Endzelyno straipsnį apie latvių priegaidę (Des intonations lettonnes 56–68), su kuriuo turi

susipažinti visi, kam rūpi išsiaiškinti priegaidės santykiai aisčių giminės kalbose.

Kiaunė (p. 66) sako ne Dusetose, bet Seinuose.

12.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 50. Band. Göttingen. 1922. 319 p. 8°.

Šitas laikraščio tomas turtingas lietuviškais dalykais. Jiems randame paskirtus šiuos straipsnius: 1) Zur baltischen Deklination der „ablautenden“ (*i*)*io*- Stämme. Von J. Endzelin. p. 13–34; 2) Geschlechtwechsel von lit. *kiaulė* „Schwein“. Von Hans Jensen. p. 55; 3) Lit. *linkėti* „wünschen“. Von A. Bezenberger. p. 73; 4) Lit. *guinyti*. Von A. Bezenberger. p. 139; 5) Eine germ.-baltische Grussform. Von A. Bezenberger. p. 146; 6) Altpreussisches. Von A. Bezenberger. p. 151; 7) Aus litauischen und lettischen Kriegsbriefen. Von A. Bezenberger. p. 158; 8) Osteuropäische Götternamen. Ein Beitrag zur vergleichenden Mythologie. Von A. Brückner. p. 161–197; 9) Tilsit, *Tilžė*. Von Georg Gerullis. p. 198; 10) Lituanica. 1. Etymologisches. Zum „beweglichen *s(z)*“. 2. Weiteres zu Numerus und Person im Baltoslavischen. 3. Zur Ferndissimilation im Lit. 4. Zu den lit. Interjektionen. 5. Lit. *wėszkeli(a)s* und *wėszpatis*. 6. Žem. *kuř pakliūk*. Von Ernst Fraenkel. p. 199–218; 11) Das Lexicon Lithuanicum Daniel Kleins. Von Georg Gerullis. p. 233; 12) Balt.-slav. Suffix *-ik-*. Von Georg Gerullis. p. 248; 13) Lit. *krđuti* und sl. *kryti*. Von W. Schulze. p. 275.

419 Briukneris, kaip ir visada, kalbėdamas apie aisčių tikybos dalykus (Osteuropäische Götternamen), tarp daug gera pripasakoja nemąža ir pikta. Manasis prūsų dievų vardų aiškinimas, kurį skaitytojas ras mano „Kalboje ir senovėje“, ir po Briuknerio studijai lieka tikresnis už kitų aiškinimą. Tiktai gali būti, kad Briukneriui yra pasisekę geriau už manę išaiškinti prūsų dievo vardą *Suaixtix* (164). Jo vardas lietuviškai būtų *švaistikas* „Umherleuchter“ : *švaistyti* frq. „erleuchten“, pr. *erschwāistiuns* „apšvietęs“. Man rodos, kad prūsų *Svai(k)st-iks* yra ne asmuo veikėjas (nomen agentis) iš veiksmažodžio *svai(k)stīt(vei)* arba *svai(k)stint(vei)* „erleuchten, švaistyti“, bet mažybinė lytis iš daiktavardžio *svai(k)st(a)-s* „šviesa, švietimas“; plg. sl. *svěťo* „šviesa“ greta su aist. **švaīs-ta-s* (plg. del sudėties žodžius: *maĩtas* || *maīs-ta-s*, *matas* || *māš-tas*).

Priešais Briuknerio nuomonei, *Suaixtix* gali būti skaitomas ir *Zvaigstiks*, nes ir iš *žvaigždės* šaknies gali išriedėti žodžio „Sol“, „Lichtsgott“ reikšmė. Plg. šiaurės vakariečių žemaičių žodį (Salantai, Skuōdas) *žvỹguliuoti* „blyskotač, polyskač, lsnic sič“ D², „mico“ D¹ 25, plunksnas žibiedamas *žwigùlou* D¹⁵ 9, tawo kaklus *žwigulũ* iwaj-riomis barwomis D¹⁵ 36 : la. *zvidzēt* „glänzen, schimmern“ (*zvidz* 3 praes. BW 33672) : *zvaigala* Schm „Kuh mit weissem Sterne auf der Stirn“.

Briuknerio dievų vardus palieku kitam kartui.

Tilžę vokiečiai vadina *Tilsit*. Prof. Jurgis Gerulis visai teisingai *z* aiškina iš prūsų kalbos, kurioje Tilžė buvo vadinama **Tilzītē*.

E. Fraenkel'is (200) nėra supratęs linkmeniškų žodžio *kuokinė* „Abendgesellschaft, gužynė“, kuris nieko bendra neturi su sva. žodžiu *huoh* „Hohn, Spott“, gr. *κηράζειν* „verhöhnēn“.

Lyties *vieskelias* (p. 213) liáudies kalba nepažįsta. *Žalktýčia*, *žalktienė* Bā¹ 71, 73 turi *k* senovinį, o ne išpraustinį (p. 217²); plg. la.-kurš. *zalktis* ir lie. ryt. (Linkmenų par.) *želektýs*, *žēlekčio* „wąż“ Izv XVII, 1 49. Kupiškėnų † *ginksmā* (VChr 231₁₉) yra Kuršaičio klaidingai užrašyta lytis, nes Kupiškio parapijoje tėra sakoma tiktai *giñcma* (arba *giñ-t-sma*). *Kiūkso*, *kiūksóti* neturi nieko bendra su *kiūtóti* (: *kiáutas* „lūska“); plg. žodį *kiđukutas* „lūska“ Kp, KosL 45b. Nespraudalinis *k* ir žodyje *žiurkso* „pusiáumirka žiūri“ (pro ouksą saugodama *žiurksoiē* D¹⁵ 21), kurio kilmė šandie man tebėra dar neaiški. „Pusiaumirka“ žiūrėjimas gali būti pramintas ir ne nuo žiūrėjimo; plg. *spoksóti*, *žiopsóti*, *vėpsóti*.

Drúktas (p. 217²) irgi turi *k* ne spraudalinį, bet senovinį, kam pritaria latvių kalba: zems und *druk-nis* (kamienas *druk-na-*) „žemas ir drúktas“ BW t. II, p. 6.

J. Gerulis praneša (p. 233), kad Karaliaučiaus archyve pasisekė jam surasti Danieliaus Kleino žodyną, apie kurio turinį žadu parašyti vėliau. Tai po Širvydai būtų seniausias lietuvių kalbos žodynas.

13.

- 419 **Indogermanische Forschungen.** Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. XL Band. Berlin und Leipzig 1922.

Lietuvių kalbos dalykus liečia šie straipsniai: 1) N. van Wijk Zum baltischen und slavischen Akzentverschiebungsgesetz p. 1—40;

- 420 2) E. Fraenkel Griechisches, Lateinisches und Baltisch-Slavisches

p. 81—100; 3) v. d. Osten-Sacken Das litauische langvokalisches Präteritum in seinem Verhältnis zum Infinitiv und Präsens p. 145—159; 4) F. Krček *Talokas* bei Bretkun p. 160.

Lyties *talokas* (p. 160) lietuvių kalbos paminklai nepažįsta. Ten tėra tiktai *talokas* „dorosla córka“ SzD 43, „vollwachsen“ R II 386 : Nes' kaip' izg' daugio akmėnų, ir izg' reksczių žiames padarosi kaŭnas auksztas ant' kurio yra szwencziausias *talokas* kuris anūs pirmūnis arba predkus sawus praeiti auksztumu DP 505₄₁, tassai szwencziausias *talokas* arba merga 505₄₆. Linkmeniškis kun. Gimžauskas žodį *talokas* paaiškina žodžiais „didelis, augštas žmogus“. Linkmenų gyventoja Pliėniaus Tapilija man yra tvirtinusi apie 1913 m., kad jie saką geras *talōkas*, gerà *talōkė*, t. y. „jau suaugęs“.

14.

Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von **Dr. Georg Gerullis** Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922. 286 p. 8°.

Jurgio Gerulio, kuris dabar yra lietuvių kalbos profesorium Leipgigo universite, „Prūsų žemės vietų vardams“ recenziją Lietuvos visuomenei jau esmi rašęs „Lietuvoje“ (1922 m. gegužės 25 d. Nr. 117). Čia irgi neiškenčiu nepridėjęs kelių mažmožių.

Iš vietovardžių *Aucti-girgen* 1312 m. „Augštāgiris“ ir *Saly-gerien* 1352 m. „vok. Szargillen (lie. *Žālgiris*)“ matyti, kad XIV amžiuje tarpu prūsų jau būta įsikūrusių ir lietuvių Labguvės apskrityje. Girios prūsai nevadina *girien* arba *girian*, vartodami tai sąvokai reikšti žodį *medjan* arba *medien* (*Awyne-mediēn*, *Kathe-mediēn*, *Surcto-mediēn*, *Regis-mediēn*).

Lietuvį latviai vadina vardu *leitis*. Jei ir prūsai būtų taip pat, kaip ir latviai, vadinę, tai Labguvės apskrities vietovardis *Leythen* 1258 m. (šiandie vok. Lethenen) būtų seniausias liudytojas lietuvių gyvenimui Labguviškiuose. Iš to vardo sektų, kad lietuvių dar prieš 1258 metus jau būta pasiekta Labguvos apylinkė. Vėluvos apskrityje lietuvių pėdsakus randame 1479 metų vietos varde *Garbeninken*, nes tiktai lietuviai teturi priesagą *-ininka-*. Prūsai čia sako *-inika-* (*Garbenyken* XIV amž., *Garbiniken* 1419 m.).

Vardą *Abs Dausil* (1369 m.) „Grenzstein in Samland“ aš skaitau *Absdausil*, kas bus prūsiškai *ābzdaus silā* „opšraūš šilas“ : pr. *wobsdus* Voc. „Dachs“ (plg. prūsų vietovardį *Wobsdis* 1331 m.) + pr. *sylo* Voc. „Heide“.

Varde *Lunkucke* 1343 m. „lenk. Łę kuk“ aš randu ne priesagą -uk-, bet žodį kuk-, kurį rodo buvus vietovardis *Malce-kuke* 1312 m. vok. „Mehlsack“. Tasai kuk- pažinta ir senojoje Sūduvoje (sūdū, arba jotvingų, žemėje). Į pietus nuo Seinų (14 varstų) Gibū valsčiuje yra kaimas, kurį lietuviai vadina *Vilka-kūkis* || *Wilkokuk* — jezioro przy wsi t. n., w pow. sejneńskim, o 1 w. na zach. od jez. Zelwa, o 2 w. na pld. od jez. Pomorze (Słownik geogr. XIII 535). Žodžio kuk-reikšmė šandie dar nėra susekta.

- Parsūwe* 1476 m. be nėra tik kilęs iš senėlesnės lyties *Pars(e)-suwe* „Pařš-ežeris“ || *Parse* 1340 m. „Sambijos ežero vardas“ = žem. 421 *Pařšo* ežeras. Antroji vardo dalis -suwe būtų „ežeras“. Ją turime ežerų varduose *Ranxowe* (*Ranxew*, *Ranch-schoys* 1345 m.) < **Rang-suw*, *Galincze-schobe* 1420 m., *Lanxobe* 1420 m. < *Lank-sobe*, *Mal-sobe* 1420 m. < *Mals-sobe* (plg. *Malce-kuke*, *Malso-wangus*), *Marxebe* 1420 < *Mark-sebe*, *Soben* 1352 m. arba *Schowen* 1385. Ežero vardas -suw-, -s(ch)obe, -sewe prūsiškai gali būti skaitoma ir kaipo suw-, ir kaipo zuw- (lytis su -sew/b- būtų užrašyta iš lenkiškų lūpų, kuriose senasis u pavirsta garsu e). Iš Prūsų mozūrų kalbos galima būtų sužinoti, ar ežerų vardų antroji dalis buvo tariama su s ar su z.

Šitų vietų vardų, kuriuos turi A. Döhring'as (Ueber die Herkunft der Masuren. Königsberg i. Pr. 1910), aš nerandu (o gal, nemoku tik surasti) Gcrulio rinkinyje: *Gyrdeyke* XV amž. p. 102, *Guntel* 1515 m. „dabar Güntlau“ p. 99, *Ylgelauken* (im Lande Sassen) 1317—24 m. p. 44, *Queyram* 1421 m. „Quirmen“ p. 100, *Lubeyn* 1477 m. p. 102, *Rapatau* 1515 m. p. 100, *Windikindorf* 1380 m. p. 44, 101, *Sansutten* 1494 m. p. 100 (*žsis*).

Littawsdorf 1437/8 m. (dabar „Littfinken“, lenk. Litwinki) rodo, kad Neidenburgo apskrityje tarp prūsų ir mozūrų turėta naujokėnas (Kolonie) ir lietuvių.

15.

- 422 **Mūsų senovė.** Neperiodinis žurnalas Lietuvos istorijos medžiagai rinkti. Red. Juozas Tumas. kn. 1 Kaunas 1921, kn. 2 Tilžėje 1921, kn. 3 Tilžėje 1922.

- 423 „Veikėjų korespondencijos“ skyriuje yra įdėti ir 38 mano laišakai į kun. J. Tumą (kn. 1 p. 119—147, kn. 2 p. 83—89), kuriuose daugiausia liečiami mūsų kalbos ir senovės dalykai. Šandie nebe su visa kuo, ką ten skėlbiu, sutinku. Daug kas reiktų pataisyti.

Hipatijaus kronikos земля *Нальщаньская* (p. 847, 859, 863) nėra tai **Nalšėnai* (I 119), bet *Noliškis* (kirtis ant *o*, priegaidės dar neesmi gerai nugirdęs) — šiečiai Utenos parapijos dvaras: з *Налушокъ*, з Онѣтосторнятъ 1567 m. Рус. истор. библи. XXXIII 478. *Noliškis* (Utenos apylinkėje galūnė *-is* yra ištariama *-īs*, su pusilgiu *i*) senovės rusų kalboje turėjo pavirsti **Нальци*. Vardas *Noliškėnai* „Noliškio apylinkės gyventojai“ senovėje rusiškai turėjo būti ištariamas *Нальщане*.

Kas pasakyta del *nabašninko* ir *nabaštiko*, yra niekų pasaka (I 128). Tuodu žodžiu — slavišku.

Videvučio vėluvos antrašo skaitymas (I 132) tėra gyvas sapnas. Šiečiai aš to antrašo nebepaskaitau!

Niekus esmi nukalbėjęs, sekdamas savo mokytoją, del *kárdo*, *šárvo* ir *šálmo* (I 132).

Suomių kalbos žodžiai *kyysä, riihi, terhen, talli* (I 134) nėra aistiški. *Staldas* arba *staldis* „Stall“, žinoma, yra vokiškas žodis. *Rejė* || la. *rija, stonia, dvaras* (I 135) — nelietuviški žodžiai. *Miesto* vardas (I 136) irgi nesavas žodis.

Žodžio *lygus* „суд, Gericht“ (I 140) priegaidės ir kirčio aš nežinau.

Kitų dalykelių neatataisau, nes, manau, jie nė vieno neišves iš tiesos kelio.

16.

R. Trautmann *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1923.

Karaliaučiaus universito profesorius R. Trautmann'as baigia spausdinti (paskutiniojo lanko — p. 349—362 — korektūrą esmi autoriui peržiūrėjęs 1922 m. XII. 3) aisčių ir slavėnų kalbos žodyną. Žodynas įdomus ir mums, lietuviams, ypač tiems, kurie domisi savosios kalbos žodžių kilme. Trautmann'as daug yra surinkęs tokių žodžių, kurių, pasirodo, esama bendrų ir aisčiams, ir slavėnams. Kolei neturime lietuvių kalbos kilminio žodyno, tolei teks mums naudotis Trautmann'o žodynu, kuriame rasime gana didelę dalį ir lietuvių kalbos turto.

Man rodos, kad Trautmann'o žodynas būtų ne pro šalį turėti visiems kalbos dalykais susirūpinusiems žmonėms.

Lettische Grammatik von *Dr. J. Endzelin*, ord. Professor der vergleichenden Sprachwissenschaft ehemals an der Char'kover Universität, derzeit in Riga. Herausgegeben vom Lettischen Bildungsministerium. Kommissionsverlag A. Gulbis Riga 1922. XII + 862 p. 8°.

Tikrai gali džiūgauti latviai, susilaukę Endzelyno gramatikos! Ta gramatika džiugins širdį ne tiktai latvio, bet ir kiekvieno kalbininko aististos, nes čia jis ras šviesos ne tiktai latvių, bet ir lietuvių kalbos faktams nušviesti. Latvio milžino veikalas užkariaus lyginamajame kalbų moksle prideramą vietą ir latvių kalbai, kurios faktai dažnai iki šiolei būdavo negirdomis nuleidžiami. Endzelyno gramatika pirštu prikišamai parodys kalbininkams, kad ir latvių kalbos balsas neturi būti pro ausis nuleidžiamas.

424 Endzelyno gramatika yra lyginama, vadinasi, latvių kalbos faktai visuomet yra palyginami su lietuvių ir prūsų kalbos faktais. Palyginimams mūšdiaga dažnai imama ir iš kitų indoeuropiškiosios giminės kalbų. Kadangi latvių kalba maža kuo skiriasi nuo lietuvių kalbos, tai ir Endzelyno gramatika būtinai yra reikalinga lietuvių kalbos gilesniam mokslui. Kolei nėra dar parašyta lietuvių kalbos lyginamoji gramatika, tolei jos pareigas turės eiti Endzelyno gramatika.

Plačiau dėl latvių kalbos gramatikos manau pakalbėti vėliau.

Dabar neiškenčiu neišreiškęs savo džiaugsmo ir nepapiršęs jos savo tautos broliams. Taigi, skaitykim ir mokykimės iš latvių kalbos gramatikos pažinti savąją kalbą!

Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde von *O. Schrader* ord. Professor an der Universität Breslau Dr. jur. h. c. Zweite vermehrte und umgearbeitete Auflage. Erste Lieferung *Aal—Duodezimalsystem*. Mit 21 Tafeln und 19 Abbildungen im Text. Strassburg 1917. 208 p. — Zweite Lieferung *Ebbe—Futterkräuter*. Herausgegeben von A. Nehring. Mit 6 Tafeln und 17 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1920. 209—338 p. — Dritte Lieferung *Gabel—Haarschmuck*. Mit 9 Tafeln und 7 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1920. 339—418 p. — Vierte Lieferung *Haarschmuck—Hyazinthe*. Mit 10 Tafeln und 14 Abbildungen im Text. Berlin und Leipzig 1921. 419—518 p.

Iš O. Šraderio „senovės dalykų“ žodyno visuomenė galės pažinti senovės indoeuropiečių kultūriškąjį gyvenimą. Ji iš žodyno patirs, kad indoeuropiečių jau nuo sėna gyvenama troboje, mokama arti ir sėti, laikoma galvijų, verčiamasi kai kuriais vėslais. Senovės gyvenimo dalykus, vienus plačiau, kitus siauriau, aprašo Šraderis šitame savo žodyne abėcėliškai. Pirmuoju žodyno žodžiu, tikriau pasakius, straipsniu, eina *Aal* (*Anguilla fluvialis*), kuris užima pirmojo puslapio dvi pilni skilti. Pirmojo straipsnio — keturi paragrafai, kurių pirmajame kalbama apie ungurio vardą indoeuropiečių giminės kalbose. Antrajame paragrafe iškeliama aiškėn, kad Homėrui ir šių dienų rusui kaimiečiui unguris nėra net ir žuvis. Trečiajame ir ketvirtajame § kalbama apie ungurio vardo svarbą indoeuropiečių protėvynės klausymą sprendžiant. Taip pat sudaryti ir visi kiti straipsniai.

Kaip atmenamojoje senovėje gyventa indoeuropiečių giminės tautų, gali ši tą mums pasakyti apie tai rašytoji istorija. Bet kaip jų gyventa prieš rašto pramanymą, tegali pasakyti viena tikta kalba. Iš vedų ir Ilijados mes žinome, kad indų bent už XV, o graikų už X amžių prieš m. e., jau gyventa ne po plynu dangum, bet po stogu — troboje (skr. *dāma-*, gr. *δῶμος*). Bet tie patys istorijos šaltiniai mums negali pasakyti, ar XX—XVI amžiuose prieš m. e. šitų dviejų tautų jau turėta troba? Kur istorijos šaltiniai tyli, tenai kalba taria savo žodį. Ji mums rodo, kad trobos vardo *dāma-* || *dómo-* būta pažįstamo dar ir prieš XV amžių prieš m. e., nes jį vartoja ir kitos indoeuropiečių giminės tautos, būtent: lotynai (*domus*), slavėnai (*domo*), trakai (*domean*). Vokiečių žodis *zähmen* „jaukinti“ (sva. 425 *zamōn* = lot. *domā-re*) rodo ir juos senovėje namą vadinus žodžiu *zama-* (got. **tama-* „Haus“), kilusiu iš ide. lyties **domos*. Taigi, vien tik iš kalbos mes patiriame, kad graikų ir arijų namo vardas *domo-s* (ide.) pažįstama dar nuo tos gadynės, kada graikai ir arijai tebebuvo buvę dar kaimynais su lotynais, germanais, trakais ir slavėnais. Namo vardas *domos*, vadinasi, vartota dar tuomet, kai indoeuropiečiai tebegyveno visi krūvoje ir nebuvo dar pasiekę savo kojomis nei Indijos, nei Graikijos.

Rašytiniai istorijos šaltiniai rodo, kad indoeuropiečių senai susipažinta su arkliu. Kalbos liudijimu, arklį indoeuropiečiai pažįsta dar iš tos gadynės, kurioje visi indoeuropiečiai tebegyveno greta vienas kito, o rytiečiai indoeuropiečiai tuomet nebuvo dar turėję garso *ž* (*s*) iš minkštojo *k* : lot. *equos*, gr. *ἵππος*, air. *ech* (kimr. *ep*), s. ang. *eoh* || skr. *ācvaḥ*, av. *aspō*, s. pers. *aspa-*, lie. *ašvā* „kumelė, equa“,

pr. *aswinan* „kumelės pienas“. Arklio vardas *ēkwos* yra paplitęs po rytų kalbas dar tuomet, kai ir rytiečiai vėlesniosios gadynės garso *š* (*s*) vietoje dar tebeturėjo *ķ*. XV amžiuje prieš m. e., kaip rodo Mažosios Azijos paminklai, arijų senojo *ķ* vietoje jau turėta *ś* (*š*). Iš čia aišku, kad su arkliu indoeuropiečių susipažinta dar prieš XV amžių prieš m. e., t. y. prieš arijų susidūrimą su Mažosios Azijos tautomis.

Kalbos liudijimu kalbininkas istorininkas visai pasikliauja tuomet, kai tą liudijimą paremia, be to, dar ir istorijos arba archeologijos duomenis. Kalbos rodymui, kad su arkliu indoeuropiečių pasižinta daug seniau, kaip su geležim ar rugiais, pritaria ir archeologija. Kalbos liudijimu, rugių kultūros Europoje prasidėta jau tuomet, kai su slavėnais (*ръжб*, rus. *рожьб*), aisčiais (*rugiai*, la. *rudzi*, pr. *rugis*) ir germanais (s. isl. *rugr*, s. ang. *ryge*) jau nebesisiekė žemės sienomis keltai, italikai, graikai, armenai, albanai ir arijai. Geležies gadynėje, pasirodo, germanų jau būta pasitraukusių nuo aisčių (*geležis*, *gelžis*, la. *dzelezs*, *dzēlzs*, pr. *gello*) ir slavėnų (*железо*) žemės į vakarus, kur jų ir gauta geležiai vardas (sva. *īsarn* „Eisen“) iš keltų kalbos (**īsarno-*, iš kur air. *iarn*), arba drauge su keltais iš trečios kalbos, kurios teritorijoje tuomet klestėta geležiės kalimo vėfso.

Taigi, kalba, sujungta su rašytosios istorijos ir archeologijos duomenimis, gali duoti daug šviesos senovės gadynei nušviesti.

Šraderis savo „žodyne“ stengiasi duoti visuomenei žinių iš indoeuropiečių kultūros istorijos. Tos žinios būtų žinotinos ir mūsų šviesuomenei, ypač mokytojams, kuriems padėtų nusikratyti senosiomis pasakomis ir prietarais apie indoeuropiečių kultūrą ir jų senovę.

Šraderio žodynui galima padaryti keletą priekaištų. Pirmosios laidės silpnybės ne visur liko pataisytos. Indoeuropiečių senovei daug šviesos duoda ne vieni slavėnai, kuriuos Šraderis daugiau yra ištyręs ir daugiau slavėnų kalboms rašytų knygų perskaitęs, bet ir aisčiai (lietuviai, latviai ir prūsai). Aisčių giminės kalbų duomenis mažiausia yra radę vietos Šraderio žodyne, nes jis nėra mokėjęs lietuvių ir latvių kalbos net ir tiek, kiek buvo pramokęs rusiškai. Nebūdamas lingvista (kalbiniškas), turėjo Š-is padaryti kiek ir klaidų, kurios kartais kreivai nušviečia ne vieną senovės dalyką.

Pr. *heckers* 8, 257 žirnių kultūros senumo nerodo, nes tas žodis yra gautas iš vokiečių kalbos. — Vok. *Ampfer* 47 „rūgštynė“ (ide. **om-ro-* > **ombro-*) galėtų būti vienos kilmės su latvišku žodžiu *emuols* BW 28896,5 var., *amuols* 28991 „dóbilas, Klee“. — *Seitai* „Amulette“ 48, žinoma, yra *saītai* „Bänder“ || *siēti* „binden“. — *Kūgēlis*

„kūjelis“ 68, žinoma, neturi nieko bendra su gr. žodžiu κύβηλις „kirvis“, nes mūsų žodis yra mažybinė lytis iš *kūgio* K, SN „kūjis“. — *Tešlyčia* 68, būdamas slaviškas žodis, neturi būti gretinamas su skr. *takš*-. — *Epaza* 145 drauge su la. *brāga* U arba *brēga* Schm „барда“ tegali būti tikrai vokiškas žodis (*die Brage*), nes keltai senovėje nėra buvę slavėnų kaimynais. — Kad *pupà* būtų slavėnų žodis *бобо* 159, atkeliavęs Lietuvon per suomių, tuo aistista neįtikės. — *Смрѣха* 180 „stogas“ nėra *(s)*tērsā* (= lot. *terra*), nes tuomet rusai ištartų **cme-pēxa*. — Dievystos, vardu *Ponyke* 309, visai nėra; tėra tikrai jotv. *panikan* „ugnelė, Feuerlein“ nom. sing. neutr. (Bg¹⁰ 133). — K u ĩ š i a i 312 nėra buvę „fenni“, t. y. suomiai, bet aisčiai. — *Linta* „Zierband“ 323/4 nieko bendra neturi su *linais*, nes yra vokiškas žodis: vid. žem. vok. (mndd.) *lint* „Band“ (> la. *linta* BGr I 145, BW 10790 var.). — La. *milna* „Perkuns Hammer“ 397 neturi nieko bendra su s. isl. žodžiu *mjöllnir* „Thors Hammer“, nes ji yra *milna* || lie. *milinys*, la. ryt. *mylyn* BW 7988,1 „Mahlstock“. — *Žavėti* 406 „besprechen“ nėra atskirtinas nuo *žavinti* „galą daryti“ ir *žūti* „galą gauti“, kurie nieko bendra neturi su skr. *hāvatē* „er ruft“, av. *zavaiti* „flucht“. — *Smāko* 410 lietuviškumu aš netikiu. — Suomių *kinmas* 440 „Handschuh“, kaip rodo lapių kalba, yra skolinys ne iš s. isl. žodžio *skinn* „Leder“, bet iš aist. žodžio *kiñdas* > la. *clm̃ds* „pirštinė“. — *Zuikio* 442 aistista nemoka išvesti iš slavėnų kalbos, nes iš lyties *заяу* arba *зайха* išeitų kas kita, bet ne *zuikis*, *zuikys*. — *Klētis* 458 aistista irgi neįstengia išvesti iš rusų kalbos, nes, jo nuomone, tuomet būtų sakoma **klietis*. — Kaip slavėnų žodis *sorna* 502 galėjo pavirsti *sūrna*, to stebuklo, kaip ir Joniškio, aš negaliu suprasti. — Prūsai žodžio *kuss* „kurz“ 514 nėra turėję. Prūsų vokiečiai tą žodį yra gavę iš lenkų kalbos (*kusy*).

Daug lietuvių kalbos žodžių rašomi netiksliai. Kai kurie jų leidėjo A. Nėhring'o nemokėta rankraštyje net paskaityti. Štai keletas klaidų: *kirwis* 68, *kūgėlis* 68, *szlūtas* 73, *avētē* 85, *szermenys* 133, *kōris* 139, *mařkti* 145, *pālwas* 148, *ālwas* 151, *klēpas* 165, *raugiū* 166, *plōnas* 206, *miēžiu* 207, *szlapis* 245, *tēwonis* 248, *keltis* 252 „Geschlecht“, *smēlus* 270, *nāmai* 292, *puōdas* 303, *tūbis* 311, *asētras* 319, *līnai* 323/4, *miēsà* 327, *pāwasaris* 336, *pēkus* 395, *perkūnyja* 395, *sūlaiu* 438, *pertis* 462, *wiřžis* 470, *wedys* 472, *skeris* 499, *al̃ko-katnei* 506. Visi šitie žodžiai rašytini yra taip: *kirvis*, *kūjėlis* (ir šnektos lytis — *kūgėlis* < *kūgis* SN, *kūjis*), *sluota*, *aviētė*, *šer̃menys* (*šer̃mens*), *korys*, *mařkti*, *pālvas*, *ālvas*, *kliēpas*, *raugiu* (*raugėju*), *plōnas*, *mēžiu*, *šlajus*, *tēwonis*, *kiltis*, *smēlus* (*pasmēlės*), *namai*, *puōdas*, *tūbas*, *asetras*

(rus. žodis), *linai, mėsà, pavāsaris, pēkus, perkūnija, siūlau, pirtiis, vīržis, vėdys, skėrys, alko kálnai*.

427 Žuvies vardas ček. *vyz* „Hausen“ 319 negali būti veldėmė iš prokalbės, nes jis tėra skolinys iš vokiečių kalbos (sva. *hūso*). Tas žodis bus patekęs čekų kalbon tuomet, kai garsas *ū* nebuvo dar pavirtęs garsu *y*. Čekų susidurta su vokiečiais tuomet, kai dvibalsis *ai* nebuvo dar pavirtęs balsiu *ě* (*n*). Sen. čekai žodį *nebozez* (užuot *nobosu e* pagal *nebo*) „grąžtas stebulėms gręžti“ (Schrader RL² 160) turi pasiskoliję iš VI (VII?) amžiaus vokiečių kalbos žodžio **nabo-gaizaz* (iš kur s. ang. *nafogár*, s. vok. *naßugēr*; suom. *napakaira*).

Kalbant apie žuvis, reikėtų armenų kalbos žodį *jukn* (*j* = *dz*) „Fisch“ palikti neliestą, nes jis nieko bendra neturi su prūsiškuoju žuvies vardu *luckans* „žuvis“ (acc. pl.), būdamas kilimo kaukaziškas (plg. Kaukazo kalbų „žuvies“ vardą pas prof. H. Я. Мapp Известия акад. наук — Bulletin — 1917, 15 марта, стр. 329).

Kaune, 1922 m. gruodžio 12 d.

19.

Latvišu volūdas gramatika del latgališim I izdavums sastodeja bz. *F. Trasuns*. Reigā, 1921 g. Izdevia akciju sabidreiba Valters un Rapa. 78 p. 8°.

Latgalos latvių tarmės gramatika galėtų kalbininkams būti daug naudingesnė, kad Trasūnas vartotų bent kiek žmoniškesnę rašybą. Ilgieji balsiai nuo trumpųjų ne visur atskirti. Priegaidėms žymėti reikėjo pasirinkti mokslo priimtieji ženklai, o ne manytis naminiu būdu. Antrąją laidą Trasūnas turėtų duoti peržiūrėti lingvistai, kad tuo būtų išvengta netikslumų ir gramatikos klaidų.

20.

Проф. Л. А. Булаховский Из научной жизни в Литве

Tokiuo vardu straipsnį duoda žurnalas „Наука на Укране“ (Харьков, 1922 Nr. 4). Čia Bulachovskis informuoja Ukrainos visuomenę apie tai, kas daroma Lietuvoje mokslui. Jis tam reikalui teturėjęs vienai vieną „Švietimo darbą“, bet ir iš jo vieno esą aišku, kad lietuvių gana smarkiai krutama. Būdamas lingvista, Bulachovskis daugiausia domisi kalbos dalykais, ypač Būgės „Kalbos mažmožiais“, kurių turinį gana tiksliai ir atpasakoja savo straipsnyje. „Kalbos mažmožiuose“ randas daug tokių dalykų, kurie esą įsidėmėtini ir žinotini slavistoms.

21.

E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang *-ai* des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrums im Baltischen Akademische Abhandlung von Eino Nieminen cand. phil. Helsinki Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft 1922. VIII + 185. 8°.

Šitame veikale paliesta daug keblių ir painių aistiškosios gramatikos klausimų. Del jų dabar nekalbėsiu, nes manau vėliau prie jų sugrįšias. Kad *vilkaĩ, laukaĩ, darbaĩ*... nėra niekatrosios gimtios (neutrius generis) daugiskaitos vardininkai, čia su jaunuuoju suomių lingvистa sutinka ir kiti aististos.

Dvibalsio *ie* kilimo nėra išsprendęs ir Nieminen'as. Ir jis manęs neįtikino, kad *ie* būtų dvibalsio *ai* vaikas. Ir po Nieminen'ui teks, matyti, dar ir man rašyti del *ie*. Bet tai tegalėsiu atlikti tikrai apsidirbęs su žodynu.

22.

M. Vasmer Indogermaani laensõnad eesti keeles. „Eesti Kirjandus“ 1920.

Ėstų žodis *mul'k* (kilm. *mul'gi*) „Spottname der Felliner bei den Werroesten“ esąs kilimo latviškas: *mul'kis* „Dummkopf“ (Ak tu *mūļš mul'kītis* „ach, du liebe Unschuld“!), kuris esąs vienos kilmės su sanskrito žodžiu *mūrkhā-* „kvailas, kvaišas; kvaila“. — Ėstų žodis *ku'l't* (kilm. *ku'l'di*) „Eber“, kurį V. Thomsen'as (Berör. 190) laiko lietuviškos kilmės žodžiu (*kulỹs*), esąs skolinys iš skandinavėnų kalbos: *gulti-*, iš kur s. isl. *gyltr* „kiaulė“.

Jei latvių *mul'kis* yra aistiškas žodis, tai jis tegali būti tikrai skolinys, nes savą žodį latviai ištartų **mul'cis*. Be nebus tik latviai *mul'kį* gavę iš Lietuvos? Žemaičiai irgi sako *mūl'kis*, *-io* „dummer, alberner Mensch“ Erž, Kv, Slnt.

Lyties **mul'kis*, kaip kad rašo prof. J. Jablonskis Juškevičiaus žodyne (398b, 414b, 569b, 637a), neesmi girdėjęs. Tiesa, dusetiškiai turi *mul'kį*, bet jų *mul'kis* nėra „kvailys, Dummkopf“, bet „verksnys, Greiner“.

23.

Max Vasmer Ueks Narva linna vana nini. „Eesti Kirjandus“ 1920 p. 197 — 203.

Narvos miestą Naugardo ir Pliskuvos kronika vadina *Pygoduov*. Tai rodo suomių šiam miestui senovėje turėjus vardą *Runkoteivaa*n

kylä („kaimas“ arba linna „miestas, pilis“) : suom. *Runkoteivas* „Roggengott der Karelier“.

Estai tą vardą, kad jį šandie turėtų, tai ištartų **Rungodeivas*, nes jų kalboje suomių garsui *k*, *t* ne žodžio pradžioje atliepia *g*, *d*. Ir *Pyzodus'as* rodo, kad slavėnų susidurta su Narvos sómiais dar tuomet, kai jų kalboje tebebuvo sveiki ne tiktai nosiniai *u*, *e* (nosinis *ä*), bet ir dvibalsiai *au* (*äu*) ir *ei*. Dvibalsį *au* rodo upės vardas *Älvea*, kilusis iš senėlesnio **Laugaa*=suom. *Laukaanjoki* (Mikkola Journ. Soc. Finno-Ougr. XIII Nr. 23 p. 10, Köppen Erklärender Text zur Ethnograph. Karte des Petersburger Gouvernements. Petersburg 1867 p. 87). Dvibalsį *ei* turėjus rodo skolinio *Pyzodusъ* (=suom. *Runko-teivas*) antroji dalis. *Pyzo-* (suom. *Runko-teivas*) rodo slavėnus senovėje turėjus nosinį balsį *u* : *Rugo-*.

Taigi, pasirodo, kad slavėnų pasiekta ne tiktai Dauguvės, bet ir Narvos (Нарова) upės krantai dar tebeturint savo kalboje dvibalsį *ei* : 1) est. *Weina-jõgi* „die Dūna“ iš slav. lyties *Dveinā*, iš kur šandie *Двина*, 2) suom. *Runko-teivas* = rus. *Pyzo-дусъ*.

Suomių *Runkoteivas* „rugių dievas“, kurį M. Agricola 1551 metų Dovydo psalmių vertime vadina *Rongoteus*, nėra atskirtinas nuo latvių dievaičio, vardu *Ruņģis*, rudzu (=rugiļi) *Ruņģītis* „Kornalp der das Korn einem abnehmen und dem andern zubringen, oder im Mahlen zuschütten soll“ G. F. Stender Lettisches Lexikon Mitau 1789 p. 230. Tik, žinoma, latvių *Ruņģis* del savo garsų tegali būti tiktai skolinys, nes savame žodyje priebalsių junginys *ņģ* būtų ištariamas *ndz*, jei *n* yra kilimo iš senėlesnio *m*. Senovės **Rungis*, kurio *n* yra kilęs iš *n*, būtų šandie latviškai ištariamas kaip **Rūdzis*.

Latvių *Ruņģis* „Roggengott“ rodo, kad suomių greta su *Runkoteivas* turėta senovėje ir trumpesnė vardo lytis, būtent — **Runki*.

24.

H. Petersson Zur Kenntniss der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922. (=Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 18. Nr. 7). 64 p. 8°.

Yra tai priedas prie 1921 m. išėjusių „Studien über die indogermanische Heteroklisie“. Ir čia, kaip ir te, Petersson'as bando „heteroklizės“ prietarų išvesdinti žodžio lyčių daugybę iš pagrindinės vienos lyties. Tai padaryti labai lengva, nes kiekvienas pagrindinis žodelis vardininke galįs gauti dar ypatingą galūnę, kuria paprastai esą šie garsai: *i* (*ei*), *u* (*ou*), *er*, *el*, *ā*, *s*, *g*, *d*, *t*, *k*, *b*, *m*. Kil-

mininke šių galūnių vietoje paprastai tepasirodanti galūnė *-nes (-nos)*, kurios garsą *n* galįs anticipuoti ir žodžio kamienas. Vįsa tai sukombinavus, išeina, kad visų šių žodžių, kurių čia duodu pavyzdį, esama iš vieno kelmo išspirtų: 1) lie. *antris* „wnętr, нѣтрѣ“ 8 : la. *ātrs* „greitas, karštas“ 5 : *āntraks* „anglis“, lenk. *jątrzyć* „erzinti; pūliuoti“; 2) lie. *liepsnà* „Flamme“ : la. *lāpa* „Fackel“ : gr. *λάμπω* „šviečiu“ 8; 3) lie. *gintāras* (la. *džitars*) „Bernstein“ : skr. *jatu-* „Lack, Gummi“, arm. *kith* „Milch“, s. ang. *cwidu* „sakai“ 11. Panašios Peterssso no žodžių kombinacijos tiek vertos, kiek ir Jauniaus bei Hirto, dėl kurių aš esmi jau rašęs „Kalboje ir senovėje“ (I 263).

Peterssso no „heteroklizės“ metodu išeitų, kad ir mūsų būdvardis *tuklūs* || *tukrūs* || *tuknūs* „fett“ drauge su rusų *мѣхны* yra heterokliziškojo linksniavimo padaras: vard. **touk-el* || **touk-er*, bet kilm. **tuk-n-és*. Įnoriui užėjus, ir vėjo vardai lot. *ventus* (got. *winds*, vok. *Wind*), skr. *vātaḥ*, lie. *vētra* || *āudra* arba (Sālako par.) *vīdras* || *vēsulas* (greta su *viesulu* || sl. *vuxъpъ*) || *vėjas*, skr. *vāyúḥ* || gr. *ἄ(F)ελλας* galima būtų visi heterokliziškuoju metodu išvesdinti iš pródodžio* *awēi*, davus jam vardininku šias lytis: *(a)wē(i)-t* || *(a)wē(i)-d* || *aw(ə)d-er*, *aw(ə)-el*, *(a)wē(i)-s* arba *(a)wēi-s*. Vardininko lýtys, surizgusios su kilmininko lytimis, lengvai gali mums pagaminti visus paminėtuosius vėjo vardus. Kilmininkas, pritaikinus Peterssso no taisykles, gali būti ir šitoks: *wə-nés* (iš čia galima būtų kildinti prūsų kalbos žodį *wins* „Luft, oras“ || sl. *vōnъ* „oran“, *vōně* „orie“) arba *wət-nés* ir (apibendrinus vardininko balsio laipsnį) *wētnés*, iš kur „anticipuotinė“ lytis **wētnés*. Kitas kilmininko lytis, man rodos, mokės pasidaryti ir patys skaitytojai.

Po Jauniaus nelaimei (Kalba ir senovė I 58, 59, 214, 215, 263) aš nebegaliu įtikėti, kad būtų ieškotina heteroklizė visur ten, kur ją tariasi radęs Peterssso nas.

Nelemptoji heteroklizė moka net ir naujosios gadynės skolytinius žodžius nukelti žilojon indoeuropiečių prokalbės senovén. Skoliniai *antris* „wnętr“ 8 (Būga Kalba ir senovė I 268), *blōgas* „gud. блага“ 50 (Būga l. c. 41), *kunteris* 40 (= vok. *Kunter* „kleines Bauernpferd“ W. Prellwitz Die deutschen Best. I 9), la. *skībs* 26 „schief“, žinoma, nėra nukeltini net prokalbės gadynén, nes pirmuoju du žodžiu kilimo yra slavišku, o pastaruoju du — vokišku. Gerulio *nardai* „Borstengras“, kuriuos užtikęs labai nudžiugo, tarsi geležėlė radęs, Peterssso nas (p. 48), nėra lietuvių kalbos turtas, bet mūsų botanikų padaras. Žolės vardą „Borstengras“ botanikos žodynai verčia lotyniškai *nardus stricta*. Lotynų žodis, kaip ir graikų *νάρδος*, kilimo esąs semitiškas (hibr. *nērd*).

Panašių skolinių, kurie rodą heteroklizę, duoda apščiai ir pirmasis Peterssono raštas (Studien über die idg. Heteroklisie). Štai keliolika tų skolinių: *šarkai* 133 „vidur. lot. sarca“ (Bg¹⁰ 289), *kliūga* 147, *kliūbas* 147, *kil'ėpas* „czekan“ 150 (+ *kelepo* nėra!) arba *kiliōpas*, *linta* „kaspinas“ 174, *vilagai* „wyłogi“ 98, *stėgė* 88, *pėtma* 23, *kedel'ys* 34, la. *gegots* „дѣготь“ 48, *kērnāt* 143, *kirba* 143, *kal'ada* „коляда“ 164, *kėgis* 91, *keksis* 91.

431 Jei tiek baisių klaidų daro Peterssonas aisčių kalbės žodyne, kuris šimtą kartų lengviau duodasi tiriamas už armenų kalbos žodyną, tai kiek jų bus pridaryta pastarosios kalbos žodyne, kuris kribždėte kribžda įvairių kalbų skoliniais! Kas nori surasti armenų kalbos žodžiui indoeuropišką etimologiją, pirma visa ko turi gerai iširti, ar nėra etimologijuojamasis žodis pažįstamas ir kitiems armenų kaimynams — kaukazėnams, semitams, iranėnams, turkams ir kitoms tautoms. Ir pasirodžius, kad rūpimojo žodžio nepažįsta nė viena šių dienų kaimynų kalba, nebūsime dar tikri, kad žodis iš tikrųjų yra kilimo indoeuropiškas, nes jis gali būti ir alarodiškas.

Lietuviškosios Peterssono etimologijos, pvz., *skevēldra* iš *skedervos* (metatezė!) 35, *dėrgti* || gr. *δνδως* 37, *lašas* || lot. *lac* ir vok. *Talg* 199 ir aišbė tokiūs pat rūšies kitų, neleidžia man pasikliauti ir jo armeniškėmis etimologijomis.

25.

K. Treimer *Slawische und baltische Studien* Beiträge zur slawisch-baltischen Sprach- und Altertumskunde. Wien und Leipzig, Alfred Hölder 1922. 32 p. 8°.

Treimerio, kaip matyti iš teksto, užsimota gana plačiai papasakoti „über die baltisch-slavishe Spracheinheit, ihre Lagerung und Spaltung“, bet tai jam nėra pavykę ištesėti, gal būti, dėl spaudos brangumo. Per tai jam ir nėra tekę skaitytojams galutinai įrodyti, kad aisčiai ir slavėnai būtų buvę viena tauta dar tuo metu, kai lotynai, graikai, germanai, arijai jau buvo patapę atskiromis indoeuropiečių prokalbės tarmėmis. Vadinas, ir po indoeuropiečių prokalbės suskilimui tarmėmis aisčiai ir slavėnai amžius bus dar kalbėję ta pačia kalba, iš kurios tik ilgainiui tepasidariusi dvi tarmi — aisčių ir slavėnų.

Naujų argumentų, kurie galėtų paremti tariamąją aisčių-slavėnų prokalbę, Treimeris nėra suradęs. Jis atpasakoja senai visiems jau įgirusią pasaką.

Aisčių—slavėnų tariamajai prokalbei nepritaria priebalsis *s*, kuris po *i* ir *u* slavėnų kalbose virsta garsu *x*, o lietuvių kalboje liekti kas buvęs. *Visas* ir *klausyti* Treimeriui yra latviškos kilmės žodžiai, nes, jo nuomone, priebalsio *s* vietoje lietuviai šituose žodžiuose turėtų tarti š. Tai yra niekų pasaka, nes jai prieštarauja visi kiti lietuvių kalbos faktai; plg. *ausis* || *yxo*, *musià* || *муха*, *blusà* || *блѣха*, *viesulas* || *вихѣръ*.

Autoriui dažnai vaidinasi suomiai, turkai, kaukazėnai ir baskai. Jų kalbos pėdsakų tariasi Treimeris suradęs ne tiktai slavėnų, bet ir aisčių kalbose. Mūsų *kañkalas* (p. 26) esąs turkiškas žodis, o *liepa* — indiškas (skr. *ilpa* „Weltbaum“), o, gal, net ir alarodiškas! *Arúodas* (p. 29) „tam tikra (senovės) skrynja grūdams laikyti“ būsiąs slaviškas žodis, kilusis iš lyties *orqdbje* „орудие“!

26.

Georg Gerullis *Herkunft der Dative Sing. der i-Stämme im Baltischen.* — Archiv für slav. Philologie. Bd. XXXVIII. 1923 m.

Tuo patim klausymu turime ir prof. J. Endzelyno straipsnį „Švietimo darbe“ (1922 m. Nr. 3—6 p. 269—271). Gerulis naudininkui pavyzdžių duoda ne tiktai iš senovės raštų, bet ir iš šių dienų šnektų. Mėdžiagos naudininkui jis duoda daugiau už kitus, bet ne su visais mėdžiagos aiškinimais aš sutinku. Kaip aš žiūriu tuo ar kitu klausymu, Gerulis tai jau žino iš mano pastabų, kurias esmi padaręs jo straipsnio rankraštyje dar prieš dvejus metus.

Ir šandie aš vis dar netikiu, kad Kleino naudininkai *aufy*, *awvy* būtų skaitytini kaip *ausỹ*, *avỹ*, nors Kleinas ir tvirtina, kad „Dativus Nominum in *is* habet in fine *y* longum“. D. Kleino 1666 metų „Maldų knygelėse“ esmi aš radęs vos tik dvi *i*-linksniavimo naudininko lyti: *dwaſſei* ir *birdy* p. 102 ir *Ligony* jau nekalbant p. 162. Tų pačių metų „Naujos Giesmju Knygos“ neturi šiai lyčiai (aš bent neturiu pasižymėjęs savo išrašuose) nėvieno pavyzdžio. Tai rodo, kad Kleinui šitos *i*-linksniavimo lyties būta nebepažįstamos iš gyvosios kalbos. Ją jis bus išskaitęs iš raštų, kur buvo rašoma, pvz.: *deschintij*, *ſchirdij*, *Wiefſchpatij*. Šitą *-ij* Kleinas, išradęs esant ilgą, paverčia raide *-y*, kuri jo rašyboje atstoja *-i*, tai yra ilgąjį *i*. Tai buvo padaryti bepiga, nes Kleino šnekoje tuomet naudininkų *dėšimti* (arba *dėšinti*), *širdi*, *viėšpati* vietoje buvo jau sakoma *dėšimičiai*, *širdžiai*, *viėšpačiui*.

Taigi, Kleino *aufy*, *awy* yra ne fonėtikos, bet grafikos faktai. Gyvoji kalba ir senovės raštai tepažįsta naudininko galūnę *-i* (*širdi, šuni, liaudi*) arba *-iļ*, kur antrasis *-i* yra apibendrintas iš kitų kamienų linksniavimo (*vilčkui, meŗgai, k tei*) : *širdiļ, šuniļ, liaudiļ*.

Naudininko *daŗt , n kt , š n * (p. 66), kurį Gerulis sakosi paŗįstas iš mano l p  (nach B gas m ndlicher Mitteilung), niekur Lietuvoje nėra. Tėra *daŗtie*, kam atliepia žemaičių tarmėje lytis *d ŗt * (Kv darna) arba *d ŗt i* (Rietavas, M s dis). Žemaičių lytis *daŗtie* vestina yra iš ide. prolytės **d ŗt i*. Augštaičių naudininkas *daŗti* rodo buvus ide. prolyt  **d ŗti*.

1573 met  Postilės sakinio „tai *ifschmintim szmagiszku* indiwna regeteŗsi“ (p. 59) lytis *ifschmintim* del lyties *szmagiszku*, kuri yra viena-skaitos įnagininkas (instr. sing. fem.), bus veikiausiai įnagininkas, o ne naudininkas. Antrojo sakinio (tai iš pratu ir *ifschmintim* didei ira patik ) *ifschunintim* yra tikras naudininkas.

Ifschmintim gali būti ne gyvosios kalbos, bet paties raŗytojo analogiskas padaras. Ta lytis gali būti laikoma net ir hipernormalizmu. 1573 met  Postilės raŗytojas savo űnektos žodŗius *širdi, iŗminti* (= aug. *širdŗia, iŗmin ia*), girdėdamas kitus lietuvius iŗtariant *širdim, iŗmintim* ir matydamas juos raŗant *schirdim, ischmintim*, ir pats ima raŗyti *schirdim* (p. 146), *ischmintim*. Sakydamas *teifu* 126 (instr. sing.), m s  postilininkas paraŗo ir *smarkum* 131, nes taip jis girdėjo tariant ir mat  raŗant. Jei jo űnektos žodŗiams *schirdi, ischminti*, einantiems įnagininkais, kiti prid da *-m*, tai kodėl jis negalėtų retkarčiais pridėti tojo *-m* ir naudininkui? űitaip daro űiandie Kv dar-nos padangės žemaičiai, kurie dar nėra susek  vis  raŗomosios kalbos ypatybių. Jie daŗnai pasako, net ir paraŗo: su *t vum*, su *visum labum*, nes j  űnekteje ir *u-* linksniavimo žodŗiai įnagininke nebeturi *-m*, nes jie sako : su *sūnu*.

Tie lietuviai, kuri  űnekteje vienaskaitos naudininko gal n  *-ui* yra iŗtariama *-u*, daŗnai, norėdami pasirodyti mokė gerai raŗom ja kalba kalbėti, įt rpia po *u* bals  *i* net ir tenai, kur jo neturi raŗomoji kalba, pvz.: su *k okui* „k oku“ Kp. Ir 1573 metų postilininkas 433 žod j *t * „ta“ (aist. **t n* instr. sing. = žem. *t * Als, Kv, Slnt) daŗnai pav r ia lytim *tui* (p. 134). Kaip *tui* „tu=ta (iŗ **t n*)“ yra ne fonetikos, bet grafikos dalykas, taip lygiai tas pats turi būti ir su nau-dininku *ifschmintim*. Ir ji laikytina yra grafikos padaru.

Taigi, naudininkas *ifschmintim* yra hipernormal  lytis, kuri grafikoje atstoja űnekamosios kalbos lyt  *iŗminti* (tuomet būtų j  paraŗ  kaipo *ifschminti*). Patim (la. BW 8669, Kossowski Gram. 14)

„pačiam“, kaip matome, niekuo nėra prisidėjęs prie lyties *ischmin-*tim atsiradimo.

Vietininko *širdieję* (p. 74) Kauno apylinkėje negirdėti. Žemaičių *širdė* išriedėjusi yra iš senėsnės lyties *širdėję*. Vietininkas **širdiē* Lietuvoje nėra palikęs pėdsakų.

Artiž, toliē (p. 76, 78), *ankstiē* yra ne *i-*, bet *o-* kamieno vietininkas : *artas* „Nähe“ (Negal gauti berno iš *arto*), *tólas* „Ferne“ (iš *íolo, nuo tólo*), *aňkstas* „Frühe“ (iš *aňksto*, pro *aňkstą* Ds). Iš vardininko *artas, tólas, aňkstas* kilusis vietininkas *artiē, toliē, ankstiē* niekuo nesiskiria nuo vietininko *namīē* ir rytiečių *oriē* „lauke“, kurių vardininkas *nāmas* ir *óras* yra irgi *o-* kamieno žodžiai. Būdvardžiai *šáltas, dárganotas, spėigotas* žemaičių tarmėje turi vietininką *šáltie* (*Tókíe šáltie* nagál nė kojos iš numū iškėlti Kv, Rt, Ms), *dárganotie* Ms (= *darganotij* D⁵ 39₁₈) „kada esti dárganotas oras“, *spėiguotie* Ms „kada esti speiguota žiemos diena“ (Ugnīs mus sziľdo žiema ir *spejgoutij* D²⁰ 3).

Arti, toli, anksti (p. 78) yra ne *i-*, bet *-o* kamieno vietininkas, kaip ir *artiē*... ir graikų *οἰχοι, Ισθμοί*. Abidvi lietuvių lyti — *tolīē* ir *tolī* — yra išriedėjusi iš vienos pamatinės *tále:ī* (žodžio kirtis galiniame skiemeny, t. y. *-ēi*). Iš lyties *tále:ī* linksniavimo sistemoje turėjo išriedėti šių dienų lytis *tolīē*, kuri, ilgą laikąėjusi daiktavardžio pareigas, pagalios pavirtorieveiksmiu. Bet tasai *tále:ī*, kuris žilojoje senovėje iš daiktavardžio buvo jau pavirtęsrieveiksmiu, senai turėjo pakeisti priegaidę, t. y. pavirsti lytim **tále:ī*. Iš pastarosios lyties nieko kito negalėjo rasti, kaip šių dienų žodis *tolī*.

Kad vardo vietininkas, patapdamasrieveiksmiu (adverbium), keičia priegaidę, gali rodyti šie graikų kalbosrieveiksmiai: *τριστοιχεί* „in drei Reihen“, *ἀ-θεεί* „ohne Gott“, *ἀ-σπονδεί* „ohne Versöhnung“, *παν-δημεί* „mit dem ganzen Volke“ (plg. W. Streitberg IF VI 339 — 341, Brugmann Gr. Gr.³ 227). Senąjį „circumflex‘ą“ teberodo graikų žodžiai *πεῖ* „kur“, *ἐκεῖ* „tenai“ ir lietuvių — *namīē, oriē, toliē*.

Kad daiktavardžiai, tapapęrieveiksmiais, keičia priegaidę, rodo dar ir graikųrieveiksmis *ἐκποδών* „šalin = iš po kojų“ greta su daiktavardžio linksniu *ἐκ ποδῶν* „iš kojų“.

Ožkabilių ir Svėdasų šnekamoji kalba bendraties (infinitivus) *pristoti* ir *ginti* (p. 81) nepažįsta, nes tenai tėra sakoma tiktai *pristotie* ir *pristot* (Ožkabaliuose galinis *-t* kietas, o Svėdasuose minkštas) : *pēšties* (Svėdasai) ir *pēštis* (Ožkabiliai).

Del naudininko *tam ponaiti* (p. 79) nieko negaliu pasakyti, nes nežinau net kaip jį ir ištarti (t minkštas ar kietas?).

27.

- 434 **Mažvydas.** Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino *Dr. Jurgis Gerullis* Leipcikio universito ekstraord. profesorius. Kaunas 1922. Švietimo Ministerijos leidinys. XXXV + 592 psl. Kaina 3 litai.

Kiekvienas lietuvis, kuriam nors kiek rūpi lietuvių kalba ir literatūra bei jų abidviejų istorija, ims džiūgauti, gavęs savo raškosna Gerulio mums parūpintuosius pirmojo mūsų rašytojo Mažvydo raštus. Ir kur čia lietuviui nedžiūgauti! Jis Gerulio leidinyje randa ne tik patį Mažvydo tekstą, bet ir mato, kaip XVI amžiaus spaustuvė yra atlikusi darbą. Naujoji Mažvydo laida niekuo nesiskiria nuo paties originalo, nes jis spaudai buvo visas nufotografuotas ir paskui iš tam tikrų klišių spaustas „manuliškai“ (Manuldruck). Manuliškoji spauda tuo skiriasi nuo paprastosios, kad ji, kaip ir fotografija, tinka ir spaudos, ir rankos raštams leisti. Manuliškai spausdintieji raštai gali atstoti net ir patį originalą.

Dabar Mažvydo raštai prieinami kiekvienam norinčiam. Taigi, sukrusime Mažvydo tyrinėti! Mažvydas duoda darbo ne vienam kalbininkui, bet ir kitiems filologijos mokslų atstovams. Taigi, visi darban!

Lietuvių kalbos ir literatūros paminklai, kuriuos taip gražiai pradėjusi yra leisti mūsų Švietimo Ministerija, turėtų ir toliau rodytis mūsų viešumenei. Po Mažvydui antruoju iš eilės reikėtų išleisti Daukšą su jo 1599 metų „Postile“, kurią Jaunius teisingai pavadinęs yra lietuvių Homėru dėl jos kalbos (ne turinio). Pigiai ir gražiai Daukšą manuliškai mums išpaustų Vinterio spaustuvė (C. F. Wintersche Buchdruckerei, Darmstadt), kurios darbo yra ir Mažvydo naujoji laida.

28.

- 441 **Finnisch-ugrische Forschungen.** Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Unter Mitwirkung von Fachge-nossen herausgegeben von E. N. Setälä, Kaarle Krohn, Yrjö Wich-mann. Fünfzehnter Band 1915. Helsingfors 1914–1922. 104 S. + Anzeiger der Finnisch-ugrischen Forschungen. 212 S. 8°.

Šito laikraščio XV knygos, kurias man yra atsiuntęs prof. J. J. Mikkola, rodo, kad ir „fennologų“ raštuosna reikiama nors ir retkarčiais žvilgtelėti ir „aistiologui“, arba aististai, nes ir jis gali rasti tenai sau pašaro, kuriuo bus ne vienas aistiškosios kilmės žodis, fennologų iškeltas aikštėn iš Baltijos pajūrio ir Volgos suomių kalbos. Pasirodo, kad mūsų *šikšnos* „сыромать“ esama pažįstamos ne tiktai suomiams (*hihna*) ir mardviams (mokšiškai *šna*, erziškai *kšna*, *šna* „Riemen“ H. Paasonen Mordwinische Chrestomathie 136), bet ir čeremisams: *šūštō* „Riemenzaum“ (Y. H. Toivonen FUF XV 67). Iš to paties Toivonen'o (p. 75) sužinome, kad ir mūsų *lūnkas* „лыкo, Bast“, be mardvių (erziškai *l'eñge*, mokšiškai *l'eñge* „Bast einer jungen Linde“ H. Paasonen Mordw. Chrest. 89), yra dar pažįstamas ir suomiams: *lunka* „die Löslichkeit der Rinde von einem frischen, wachsenden Baume“, *lunkan-aika* „die Zeit im Frühlings-sommer, wenn die Rinde sich am leichtesten von dem Baume abtrennt“, *lunkaas* (määhän aikan pajunkuori lähtee *lunkaas* „wenn die Weide Saft hat, trennt sich ihre Rinde leicht“).

29.

II 462 **K. Miülenbacha** Latviešu valodas vārdnīca. Redīgējis, papildinājis, turpinājis **J. Endzelīns**. Izdevusi izglītības ministrija. Rīgā, 1923, 1924. I—V burtnīcas. 400 p.

Latvių kalbės žodynas, kurį leidžia Latvijos švietimo ministerija, bus gana didelis: keturių raidžių (*a-*, *ā-*, *b-*, *c-*) žodžiams surašyti reikėjo net 400 puslapių. Ulmano žodyne (Lettisches Wörterbuch. Riga 1872) šitų keturių raidžių žodžiai sutelpa 47 puslapiuose. Jei ir toliau kas-kiekvieni Ulmano žodyno 47 puslapiai reikalaus 400 psl., tai Miülenbacho-Endzelyno žodynas išeis pusdevinto karto storesnis už ulmaniškį. 3000 puslapių žodynu gali pasigėrėti ne tiktai latviai, kurių rašomajai kalbai bus jis neišsemiama vėrsme, bet ir visi kalbiniškai, kuriems rūpi aiščių kalbų mokslas.

Miülenbacho žodynas, kurį prof. Jonas Endzelynas žymiai papildė ir pataisė, duoda šviesos ir lietuvių kalbos tyrėjui. Nevienas retųjų lietuvių kalbės žodžių pasirodo nėsas vienišas, nes jam surandame lygmenį Miülenbacho žodyne arba Endzelyno papildymuose. Žemaičių *būžė* (v. š. *būnzė* arba *būndzė* Kv) arba *būžis* (v. š. *būzis*, kilm. *būžė* Slnt) „molinis butelis trumpu kaklu“, kuriuodu žodžiu pažįsta ir Juškevičius (*buñdzė*; ne *-džė!*; *būžis*), pasirodo nėsanti viengūgė, nes ją pažįsta ir latviai: *buñdzele*, *buñdzis* „ein rundes Lehmgefäß“.

Dabar man pasidarė aišku, kad žemaičiai *būzį* arba *buñdzę* yra gavę iš kuršių, kurių kalboje *dz* (iš *g*) pavirsta garsu *z*. Latvių *buñdzis*, kuris žodis kilimo yra kuršiškas, nėra atskirtinas nuo šių ME žodžių: *bunce* „runde, bauchige Flasche“ || *bunka* „bauchiger Krug“, *buñgis* || *buñkis* „Büchse“, *buñga* „ein Tönnchen, in welchem flüssige Speise, namentlich Grütze, auf den Weg mitgenommen wird“. Del *g* || *k* šitas mūsų žodis latviams tegali būti tiktai skolinys. *Būzio* tėviškės aš dar nėsū suradęs. Vokiečių *bunge* „Trommel, Pauke“ (iš čia la. *buñgas*) del savo išvaizdos galėtų pavirsti *bundzė* „moliniu apskritu buteliu, indeliu“.

Endzelyno priedai, kurie liečia žodžių geografiją, duos medžiagos nustatyti žodžių vartojimo plótams, kuriuos pasiseks surišti su senovės aisčių giminėmis, tuose plotuose seniau gyvenusiomis. Zasos (vok. Wessen) apylinkės *cirkuzis* „žebelys, kankorėžis“ geografiškai susisiečia su Panemunėlio-Kamajų apylinkės *kirkuže*. Ir latvių, ir lietuvių *kirkužė* ne tiktai žemės sienomis susiduria, bet ir abidvi tiedvi *kirkužės* apylinki dar XIII–XIV amžiuje tebepriderėjo vienai Sėlos žemei. *Kirkužės* žodžio geografija man rodo, kad ir *cirkuzis*, ir *kirkužė* yra sėlių kalbės liekana. Anapus Sėlos *cirkuzį* pažįsta Lātgaloje — Vārkuvos ir Domopolio apylinkėje. Kad *cirkuzis* yra pasiekęs Latgalos Varkuvą, tuo aš visai nesistebiu, nes ir *Varkuvos* (la. r. *Vuorkova*) vardas yra sėliškas: Gāršvinės-Subāčiaus apylinkėje (Alūkstōs aps.) prie Susejōs upės yra pakalnė, kurią vietos lietuviai vadina *Vārkava*. Vārkavos (vardas kilimo del *av* nėra lietuviškas; lietuviai ištartų savo vardą *Vārkuva*) sėliai, įsikūrus čia lietuviams, bus iškilę Latgalon ir tenai nusinešę savo *Vārkavą* drauge su *cirkuziu*.

ME žodynas duoda naujos medžiagos ir garsomoksliui. Patiriame, kad ide. balsio *ō* ir dvibalsyje *ōr* pavirstama rytiečių aisčių kalbose *uor*. Tai man rodo šiuodu žodyno žodžių: *aiž-guore* „užkrosnė, užpelenė“ (pr. *goro* „pėlenas, Herd“) || *garaĩ*, *aiž-kuōre* „kartim uždėta (užkarta, la. aizkārta) vieta, Sperre“ || *aižkars* „užkaras“. *Žolē* (la. *zāle* || *žālias*) ir *tvorā* (|| *pértvaras*) šandie būtų ištariamios **žuolē* ir **tuorā*, jei šiuodu žodžiu būtų aisčiai jau turėję dar tuomet, kai tebebuvo nesumišę trumpieji garsai *o* ir *a*. *Žōlei* vardą aisčiai bus pasidarę tuomet, kai **žolōs* buvo jau ištiriamas *žālias*. Balsiai *e*, *i*, *u* tos-pačios šaknies vediniuose eina pakaitomis su ilgaisiais balsiais *ē* (> lie. *ė*), *ī* (= lie. *y*), *ū*, pvz.: *kepū* || *kēpis*, *geras* || *gēris*, *rišū* || *ryšys*, *gilūs* || *gylē* „глубь“, *mušū* || *mūšis*, *pučiū* || *ūž-pūtis*... Keimarių *e* || *ē*, *i* || *ī*, *u* || *ū* pavyzdžiu aisčiai, kai jų kalboje trumpasis senovės *o* sumišo su *a*, pasidaro ir keimarij *a* || *ā*: *žālias* || *žālīē* „žolė“, *gražūs*

(la. *grezus*) || *grāžis* „grōžis“, *aplamas* (: *lemiū*) || *lāmā* „lomā“, *ganau* (: *genū*) || *nakti-gānīē* „naktigonē“, *aptvaras* (: *tveriū*) || *tvārā* „tvorā“.

Taigi, latvių kalbos žodžiai *-guore*, *-kuore* yra senesni už jų *zālē* ir mūsų *žolē*, *tvorā*. Pirmuoju du žodžiu aiščiai bus pasidarę dar tuomet, kai trumpasis *o* tebebuvo dar nesumišęs su *a*, t. y. kai *garo* ir *kariū* vietoje aiščiai dar tebeištarydavo **goron* (-m; acc. sing.) ir **korjō*. Tuomet junginys *or* tesiskyrė nuo *ōr* ne kokiū, bet tik kiekį: *o* || *ō*. Atėjus tai gadynei, kurioje aiščiai trumpojo *o* vietoje pradėjo tarti *a*, ir keimariai *or* || *ōr* turėjo pavirsti keimariais *ar* || *ōr*. Kiekinio skiŕto keimariai *er* || *ēr* (*veriū* : *vėriau*), *ir* || *īr* (*skiriū* : *skýriau*), *ur* || *ūr* (*duriū* : *dýriau*) nedavė aiščiams sveikų išlaikyti keimarių *ar* || *ōr*, nes pastaruoju du keimariu skiriasi nuo pirmųjų trijų keimarinių gručių kokiū. Grutės *ar* || *ōr* antrąjį keimarį *ōr*, skiriantįsi nuo pirmojo ir balsio kiekio, ir kokiū, aiščiai prilygina prie visų kitų keimarinių gručių, tesiskiriančių nuo viena-kitos vienu tiktai kiekiu. Tokiu būdu keimario *ōr* vietoje atsiranda *ār*: *kóriau*, *vorā*.

Kas pasakytą del keimario *ōr* pakeitimo keimariu *ār*, tas-pat pri-tinka ir visiems kitiems keimariams: *skolā* (*skāl̃nas*: *skelēti*), *rōmus* (*ramūs*), *mōžis* (*mažas*)...

464 *Žuolis* „ein dickes Stück Holz, Baum, Rahne“ R (*Gérs žuolis* „ein starkes Stück“ M) || *žolē*, *lúomas* || *lomā*, *āiz-guore* „vieta už **guo-ros* (= pr. *goro* „pelenas, Herd“)“ || *gōri* „горит в горле“, *āiz-kuōre* „*ūžkoris“ || *kóriau* ir kitos žodžių grutės, kuriose eina pakaitomis balsis *o* su *uo*, yra dviejų gadynių padaras. Žodžiai su *uo*, greta su kuriuo eina pakaitomis *a* || *e* (*lúomas* || *āplamu*, *kuōlas* || *kalū*) arba *é* (*úodas* || *ēdu*, *plúoštas* || *plēšiu*), yra daug senesni už žodžius su *o* (*slōgos* || *slēgiu* — *slúogas*). Pirmuosius žodžius aiščiai bus pasidarę dar tuomet, kai trumpasis *o* tebebuvo nesumišęs su *a*. *Žolē*, *slogās*, *boginti*, *sodinti* (*sósta*)... įgauna lietuvių protėviai keliais arba ir ke-liolika amžių vėliau, nekaip *žúolē*, *slúoga*, *súodis* (*Súosta* — miestelio vardą).

ME žodynas, kaip rodo mums *āizguorės* ir *āizkuōrės* pavyzdys, duoda naujōs medžiagos ir garsómokslio klausymams sprės-ti. Duok, dieve, kad šisai žodynas vėikiai išeitų iš spaudos. Jei žodynas eis tuo-patim greitumu, kaip iki šiolei ėjęs, tai jo gatavo susilauksime po šešerių ar septynerių metų.

30.

Lietuvių kalbos žodynas. Sudarė *K. Būga*. I sąsiuvinis. Išleido švietimo ministerija. Kaunas. Valstybės spaustuvė. 1924 m. LXIV + 80 p. (*a* — *ánčtraukas*). Kaina — 12 litų.

Latvių kalbos didžiojo žodyno I sąsiuvinis pasirodė pernai kovo pabaigoje (Kaune mane jis pasiekė IV.3). Bevėik po metų (1924 m. sausio pabaigoje) pasirodo ir lietuvių kalbos žodyno I sąsiuvinis.

Mano žodynas daug-kuo skiriasi nuo latvių kalbos žodyno (ME). Jan dedu ne tikrai bendrinius žodžius, bet ir tikrinius, t. y. vietų ir asmenų vardus. Be to, latvių žodynan net ir bendriniai žodžiai nėra patekę visi: Miūlenbachas išleidęs yra visus tuos skolinius, kurių šandie rašomoji kalba nebevartoja.

Manasis žodynas kai-kuriems mūsų tėvynainiams (patrijotams) labai nepatinka savo skoliniais. Nevienas jų skundžiasi, kam aš įdėjęs žodynan *abrozda*, *adyna*, *akuliorius*, *akvata*, *ambijimą* ir kitas kalbos bjaurības, kuriomis šandie mūsų rašomoji kalba šlykštisi. Ką dabar užsieniai pamansią apie lietuvių kalbą, kai jie patirsią, kad lietuvių seniau vartota ar dar ir šandie kai-kur tebevartojama, pvz., kad ir žodžiai *abalga*, *abarai*, *abazėlis*, *ablaūkas*, *abrūzyti*... Kad ne tas nevidonas Būga, būtų buvę ramu, ir užsieniai būtų nesužinoję nieko tokio, kas, tųjų patrijotėlių nuomone, daro Lietuvai „sarmatą“! Taigi, tegu valdžia Būgą sudraudžia ir paveda žodyno darbą tikrajam tėvynainiui, kuris neterš lietuvių kalbos žodyno *abrozais*, *adynomis* ir kitomis „špėtnybėmis“ ir tuo nežemins lietuvio vardo!

Kiekvienos kalbos žodynas turėtų būti „zerkolu“, kuriame būtų matyti visas tautės veidas. „Zerkolas“ niekuo nekaltas, kad žiūrėtojas išvysta save ne tokį, koks jis norėtų būti. Žiūrėtojui nėra ko kaltinti „zerkolo“, nes „zerkolas“ teparodo tikrai tai, kas yra paties žiūrėtojo veide. Kiekvienas žodynas, kuris nori eiti bet-kurios tautės „zerkolu“ arba, kaip dabar vadiname prasimanytu žodžiu, veidrodžiu, turi stengtis sutraukti krūvon visą kalbos turtą, kurį šandie kalba tebevartoja arba yra kuomet-norint vartojusi. Čia neturėtų būti skipto tarp savo ir svetimo žodžio. Ir svetimieji, ir savieji žodžiai žodynui yra lygiai brangūs.

Mūsų „patrijotėliams“ nevysi svetimieji žodžiai yra lygiai neįsileistini žodynan. Daugumą svetimos kilmės žodžių jie brukte bruka, pvz., *alkoholį*, *abstinenciją*, *papą*, *ratifikaciją*, *dedikaciją*, *absolūtą*... Šitie žodžiai jiems kalbės neteršia ir esą dėtini žodynan. Bet aš esąs pakartinas, kad drįstas žodynan įdėti *arielką*, *pópiežių*, *pakūtą*, *spaviedį*! Argi *alkoholis*, kurio nėvienas tikrasis lietuvis nemoka nė ištarti, yra mažesnė bjaurybė už senąją *arielką*? *Ariėlkos*, *adynos*, *ābrozo* nereikia dėti žodynan, delto kad jie yra skoliniai (slaviškos kilmės žodžiai).

Del *āmato*, *pīnigo*, *kūnigo* nieko jie nesako, nors kilimo ir pastarieji žodžiai yra svetimi (germaniški).

Būkim teisingi ir nuosakūs! Jei neturim dėti žodyną *abrozo*, *adynos*, *akvatos*, tai nedėkime jį ne tik tai *kūnigo* su *pīnigu*, bet ir *alkoholio*, *direktoriaus* su *decernentu*.

Mano žodynas skiriamas yra ne rašomosios kalbos reikalui. Aš norėjau teduoti žodyno medžiagos, iš kurios galima būtų pasinaudoti tarp ko-kito ir būsimajam rašomosios kalbos žodynui. Žodyno įvade esu jau pasisakęs, kad mano žodynui labiau būtų pritikęs „žodyno medžiagos“ vardas. Ir čia turiu dar pridėti, kad „Lietuvių kalbos žodynui“ toli dar šaukia iki žodyno. Jis tėra tik tai „žodyno medžiaga“. Be to, nėra man jokia paslaptis, kad manoji „žodyno medžiaga“ nėra net kaip reikiant apdorota.

„Lietuvių kalbos žodynas“ yra skubės darbo vaisius. Žodyną pradedu leisti net žodžių lakštelių nesusitvarkęs, nesusidėliojęs jų net skiemenimis. Drauge su rašymu spaudai tenka atlikti žodžių dėliojimo ir tvarkymo darbas. Nėvienas kitas žodynininkas, tokiai esant žodyno padėčiai, nebūtų pradėjęs spausdinti. Mane privertė pradėti leisti žodyną be piruošiamojo darbo, kurio būtų užtekę 10—15 metų, tuojau mūsų valdžia ir lietuvių kalbos mokslo reikalas. Buvo jau nebeįmanoma laikyti nesunaudotos ir kitiems neprieinamos 17 pūdų žodyno medžiagos. Be to, gyvieji šios dienos reikalai vertė mane pradėti žodyno medžiagą skėlbti, kad galėtų pasinaudoti įvairių gyvenimo ir mokslo šakų terminologijai.

„Lietuvių kalbos žodyne“ tegu niekas neieško tobulumo, nuosakumo. Visa tai, dirbdamas skubomis, vargu kas bepasieks. Del skubės darbo netenka net žodyno rankraščio sąsiuviniams pagulėti, nes tuojau parašęs turiu nešti spaustuvėn.

„Lietuvių kalbos žodynas“ laikytinas yra juodraščiu, kurio geresnėms Lietuvos gyvenimo sąlygomis nedrįščiau paskelbti, pirma dar gerai neperdirbęs ir neišlyginęs. Tariausi, kad mūsų pālikuonys už tą juodrašį manęs nekečnos, nes ir juodraštis duos nemaža medžiagos. „Lietuvių kalbos žodynas“, kad ir jam labai toli šauktų iki tikrojo žodyno, galės eiti klausiamuoju lapeliu (anketa), kuris padės rinkti medžiagą tikrajam žodynui.

Kad „Lietuvių kalbos žodynas“ tinka klausiamuoju lapu, jau parodo tie papildymai ir pataisymai, kurių dabar gaunu I sąsiuviniai.

Be didžiojo žodyno, rengiu ir mažytį (600—800 p.), kurį sudaryti imasi A. Vireliūnas ir A. Varnas. Jų darbas eina mano prižiūrimas.

Литовский словарь А. Юшкевича с толкованием слов на русском и польском языках. Выпуск третий (Том II-го вып. I). Издание отделения русского языка и словесности российской академии наук. Петроград. Российская Государственная Академическая Типография. 1922. 276 стр. 8° (*kabāčikas—kukštūoties*).

466 Juškevičiaus žodyno III sąsiuvinį teko man spaudai prirengti ir išvesti korektūras iki p. 232 (iki *kretalui*). Pirmojo lanko 5 korektūra turi žymę „16. II. 1913“, o 15 lanko — „28. X. 1915“. Nuo *kretalo* iki *kukštūoties* korektūros skaityti man nebeteško. Kodėl spaus-tuvės tik tiek tesurinkta, man nėra aišku, nors *k-* raidės žodyno dalis buvo suredaguota ir spaus-tuvei įteikta. *L-* raidės žodžiai irgi buvo jau nurašyti dar 1915 m., bet jie dėl karo paliko nepabaigti redaguoti. Dalį nuorašo tebeturiu Kaune.

Gaila, kad II tomas Juškevičiaus žodyno paliko nepabaigtas dėl karo ir suirūtės. Dabar vargu kas be leis Juškevičiaus žodyną. Kad Petrapilio Akademija būtų šitą žodyną išleidusi dar prieš 1890 metus, tai būtų jis atnešęs daug naudos ne tik tai kalbų mokslui, bet ir lietuvių rašomajai kalbai. Dabar Juškevičiaus žodyno atskirai leisti nebverta, nes visa jo medžiaga ir šiaip sueina manajan „Lietuvių kalbos žodynan“.

K- raidės žodžių sąsiuvinis teiktinas yra kiekvienam lietuvių kalbos mėgėjui, kuris čia ras daug naujos medžiagos. Juškevičius čia turi daug žodžių, kurių nepažįsta Kuršaitis, Miežinis (Mėžinys) ir kiti žodynai. Čia rasime žodžių, kurie pasirodys keisti net ir kalbininkui, pvz.: *klivinda* „колченожка“ || *klivingis* „кривоножка“ || *klivyta* „t. p.“, *kibyra* „kybra, padraika, ilgšis“, *kabālda* || *kebēlda* || *kibilda* „колченожка“ || *kubulduoti* „колтыкать“, *kubūlza* „kibilda“...

Šis sąsiuvinis duoda medžiagos ir garsomokslui. Randame žodžių, kuriuose susiduriame su kaitės nariais *kiau* || *kau* || *ku* (*kū*), pvz.: *kiāugė* || *kāugė* || *kūgis* „kopica okragla (siana)“, *kiaūgždas* || *kūgždas* „iškorijęs, išpendėjęs daiktas“, *kiāutas* || *kūsti*, *kiaušoti* || *kaušoti*. *Kiūgis* „kūgis“, *kiūgždas* „нечто бeccoчное“, *kiūsti* „kūsti“ turi minkštą *k* apibendrinę iš gretiminių lyčių su *kiau* = ide. *keu* arba *kēu* : *kiāugė*, *kiaūgždas*, *kiaūsti*.

Tokių-pat naujadarų, kaip *kiu*, yra ir su kitais priebalsiais, pvz.: *liu* (*žliūgti* < *žlūgti* : *žliaūgti* || *žlaūgtai*), *čiu* (*čiūpti* < *tupiū* : *čidūpti*, *čiaupytis* || *taupytis*), *siu* (*siūsti* < *sūt-*, la. *sūtīt* : *siaučiu*)...

Ide. junginys *ew* prieš *i* (*ī*); *e* (*ē*) lietuvių kalboje išlieka sveikas, bet prieš *a* (*ā*), *ō* pavirsta junginiu *av*, pvz.: *šlevėdra*, *šlevėrka* „nėvala, neapšiurni moteris, l. klapsa“ KosL 37b, 212a || ž. *šlavū* „šluoju“ = s. lot. *cluo* „purgu“ (>*clo[v]āca*) < ide. *klewō* || lie. *šliaūkia* „braukia“, *šlaukyti* „braukyti su skepeta arba šluota“. *Šlavėdra* „Schlampampe“ R, „flejtuch, niechluj, klapstra, turpis, squallida, sordida femina“ Π turi *a* apibendrinusi iš veiksmazodžio *šlavū* < ide. **klewō*. Junginys *kewo* (ide.) lietuvių kalboje pavirsta *kiava*: ide. *kewolo* > lie. *kiāvalas* || *kiāvatas* „kiąutas“. Tatai rodo, kad *k* tuomet prieš *e* būta jau nebekieto. Su kietuoju *k* **kevalas* būtų pavirtęs **kavalu*. *L* yra buvęs neminkštas net prieš junginį *ewe* (*i*): la. *plevināt* „plaujoti“ BW 32345, lie. *plevėnti* (r. a. *plavēna* Ds), *plevėsūoti*. *Liavónas* „lavónas“ J, žinoma, *l* minkštumo prieš junginį *evē* lietuvių senovei nerodo, nes čiariebalsio *l* minkštumas gautas yra iš veiksmazodžio *paliāuti* „nustoti“: pr. *au-laut* „mirti“.

32.

Lietuvių tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis 2. (1920—1922). Vilniuje. „Motus“ spaustuvėje. 1923. 261—483 p.

Pernykščių metų „Lietuvių tautos“ sąsiuvinis yra įdomus ir kalbininkams, nes duoda šiek-tiek naujos medžiagos lietuvių kalbos tarmėmokslui ir sintaksei.

Kaip ir 1921 m. „Lietuvių tautos“ sąsiuvinyje, dėl kurio esmi jau rašęs (TŽ I 411—417), taip ir šitame sąsiuvinyje dr. J. Basanavičius pasakoja toliau apie savo jaunųjų dienų sapnus, t. y. apie trakų, frigų ir kitų senovės Balkanų ir Mažosios Azijos tautų lietuviškumą. Pasirodo, ir to žiedo antrašo (Bg¹⁰ X), kuris 1913 metais buvo rastas Bulgarijoje, esama „seniausio lietuvių kalbos paminklo“ (p. 261—265). Šisai lietuvių kalbos paminklas esąs skaitytinas: Rolis teneas nerenea tiltean Esko, ara zeadomean Tilezyptamie eraz(e) E ta. Šiandienykščia kalba išverstas antrašas būsiąs šitoks: Ralis (t. y. Ralys) tēnes nērēnē(j)o Esko tiltan, ale žiedan Tilezuptamyje įrēžē E.ta. Kadangi antrašas nėra suprantamas ir šiandienykščios kalbos lytimis surašytas, tai mums jį Bs. išverčia vokiškai: „Rolis hat eine von der Strömung nicht bewegte Flussstelle am Ufer des Esko für eine Brücke erwählt, aber im Fingerringe hat Elta eingraviert (ingeschrieben) in Tilezyptamis“. Iš vertimo patiriamo, kad mūsų Ralio, kuris mums paliko išvertęs Odisėją, protėvio, kai jo

dar tebegyventa Padunojuose I amžiuje prieš m. e., pasistatyta tiltas per Esko upę (Dunojaus intaką). Del tilto statymo mums visai galvės nė neskaudėtų, kad Ralys būtų šiam įvykiui paminėti parašą padėjęs ant tilto stiebų arba paramščių. Kitų tautų valdovai ir šiaip-jau žmonės tiltų parašų nėra rėžinėję žieduose arba puodų šukėse. O gal trakai, trako mėnesiui užėjus, tiltų parašus sudėliodavo į žiedus, o žiedų parašus — į tiltų stiebus ir paramščius? Nuo patrakusio trako (Θραξ), lydo arba frigo (brugo) galime susilaukti tilto parašų net ir ant diržo sagčių.

Jei žiedo antraše galima įžiūrėti Ralio tiltą, tai jame kitas sapnuotojas arba juokdarys galėtų surasti ir kitus trako mėnesyje atliekamus darbus. Juokdarys Ralio žiede galėtų rasti šiuos žodžius:

Rolis (s)teneas¹ nere nea tiltea 'n esko,

ar (r)az¹ eadomean Tilezyp tamie eraze (E)lta, kurie šių dienų kalba būtų skaitytini šitaip:

Rúolis² stenėjās (v. š. iš -ėjęs) nērė nè tilte (nė „tarsi, kaip“: žiba *ne* zerkolas SzD; *ne tilte* „tarsi tilte, kaip ir ant tilto [stovėdamas]“) (e)n (arba *in* = la. *in*, *un* „į“) ieško, ar rās *ėdomė (senoviškai *ėdomen* „ėdamą, valgomą daiktą = vok. *Speise*“) Tilžip (vietos linksnis iš upės vardo **Tilžis*, -ies „Tilžė“; plg. lytis *šalip*, *viešpatip*; Tilzyp turi tokį-pat išpraustinį balsį, kaip ir 1253 m. Arvale „dabar vok. *Erwalen*, la. *Arlava*“ BG 181, gr. *Hermēs* „Hermēs“ Brugmann *Kurze* vgl. *Gram.* 221). Tamyje (> la. *tami*) ierašė (la. *ie-* „į-“; = *įrāšė*) Elta.

Šitas Ruolis, arba Basanavičiaus Ralys, bus buvęs toksai-pat juokdarys, kaip ir Elta (= Lietuvos telegramų agentūra), įrašiusi „tam“ (*tamie*) žiedo rašte Ruolio nėrimą nuo tilto ir maisto (*ėdomės*) ieškojimą Tilžės upėje!

Basanavičius tame-pat „Lietuvių tautos“ sąsiuvinyje yra susilaukęs pritarimo Ralio žiedo aiškinimui iš kun. Adalberto Srbos, kurio laišką randame paskelbtą tenai-pat (p. 450—456). Srba Basanavičiaus skaitymą šiek-tiek pakeičia:

Rolis teneas nerenė(j)a tilte an Esko

ara zeado meantile Zuptamie eraz Elta. Tai šiandienykščia kalba parašius būtų:

Ralys tēnes (= *tienė* „sietuva“ Bg : *at-tienis*) nērenėja (= -jo) tiltui an Esko, ale žiedo mentilį (=paminklą) Džiuptame įrėžė Elta.

¹ Senovės rašte dviejų vienodų priebalsių (ss, rr) paprastai nerašo.

² Iš čia kaimų vardai: *Ruolaičiai* (Plungės par. Vė I 42) ir *Ruoliškis* (Biržų apylinkės vienasėdis).

Ir pagerintasis Srbos žiedo rašto skaitymas negali būti priimtas, nes tiltams parašų niekas nerašo ant žiedų.

Kalbininko akisų Ralio žiedas neturi ne tiktai „didelės reikšmės lietuvių kalbos istorijai“ (p. 265), bet net ir mažiausios. Basanavičiaus žiedo rašto skaitymas kalbininkui pirštu prikišamai rodo, kad trakų kalbos tekstui išaiškinti lietuvių kalba visai netinka.

33.

468 **J. Kučas** *Una gens unusque sermo*. Pirmoji replika pr. Būgai, kritikui paskaitos: „Lietuvių kalba labai sena ir artima giminė senajai hebrajų kalbai“. Litografuotas 16 p. sąsiuvinis.

Šito „sapnininko“ sapnais vargu šiandie kas Lietuvoje betiki. Kadangi retas kuris skaitytojas iš paties Kučo lūpų tēra girdėjęs jo įrodymų, kad lietuvių kalba esanti vienos kilmės su senovės žydų kalba, tai čia išrašysiu ben kelis jo „filologijos“ žiedelių:

Pīrū u harīvū u nālixu xeth haxarec I (Genesis), kas esą lietuviškai „perė + kitės ir k-a-rūvy + kitės (= daugykitės) ir pil-i + kite šitą šalį;

Lūpa, vok. *Lippe*, rus. *zyba*, lot. *labrum* pasidarė iš hebr. *pē* „lūpa“, būtent: *lūpa* ir *Lippe* iš (*ha*)*lipe*, o *guba* iš *hape*; iš *hape* išsivystė lie. *zūbai*; hebr. *šāfāh* ir *šāfām* — *zūbai* apžėlę, ūsai. Slavai gi *zūbais* ėmė vadinti ir arti už lūpų ėsančius dančius 2.

Suom. *järvi*... lie. *jūra*, *marė* ir *ažeras* kilę iš vienos šaknies: hebr. *jēxōr* ir reiškė „daug vandens“, „didelė upė“ 5.

Tų įrašų užteks skaitytojui, kad jis galėtų įvertinti Kučo atsikirtimą dėl mano nepatikėjimo, kad lietuvių kalba būtų giminaitė senovės žydų kalbai. Palaiminti tikintieji!

34.

Eduard Hermann *Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen*. Göttingen. Vandenhoeck & Ruprecht 1923. XVI+381.¹

Žodžius skirsto skiemenimis dažnai nevienodai net ir visuarčiausios kalbos. Prof. J. Endzelyno liudijimu (Lett. Gram. 17 § 10), latviai šitaip skirstą skiemenimis žodžius *maz-gāt*, *kus-tēt*, *nuk-tis*,

¹ „Tautoje ir žodyje“ tepaminiu tiktai tas knygas, kurias teikiasi man atsiųsti autoriai arba leidėjai.

dzęs-tram, pirk-tam, škip-smī. Dusetų apylinkės lietuviai šitokios sudėties žodžius visai kitaip suskirsto skiemenimis, pvz. *esie: ma-zgūf, lu-stūs* (acc. pl.), *na-kfys* (loc. pl.), *a-pī-na-střis* (ī, ī – pusilgiai), *pīr-ktām, žu-psnūs* (acc. pl.). Prof. J. Gerulis, Hermann'o (p. 310) liudijimu, ištariąs *sā-pnas* || *sap-nuoti, nā-kti* „naktį“ || *nak-tis*. Tatai rodytų, kad Mažosios Lietuvos lietuvių (Gerulis iš Vilkyškių par., netoli Tilžės) skiemens sudaroma vokiškai. Mano šnekoje skiemenų daryba neprasikiša pro slavėnų kalbas.

Skiemenų daryba iki šiolei mąža kas tebuvo susirūpinęs; todėl ir prof. E. Hermann'ui šita kalbos mokslo sritis bevėik pirmutiniam tenka praplėsti. Naujienos plėšime kiekvienas pasėlis uždera. Gero dešliaus laukiame ir iš Hermann'o plėšimo. Jo plėšiamasis raštas sukurstys, gal, ir kitus kalbininkus stvėrtis skiemenų darybos tirti. Skiemenų daryba nė nepradėta tirti ne tiktai lietuvių ir latvių, bet ir kitose Europos kalbose. Kolei nėsame ištyrę šiandienykščios skiemenų prigimtį, tolei negalime rimtai kalbėti apie senovės indoeuropiečių skiemenis prigimtį. Hermann'o knygos turėtų paraginti kitus kalbininkus susidomėti skiemens klausymu, nes nuo žodžio suskirstymo skiemenimis pridera skiemenį sudarančių garsų kitimas.

Pro kai-kuriuos knygų mažmožius neiškenčiu tylomis nepraėjęs.

Pr. *ginnis* „Freunde“ 298 neturi nieko bendro su *gimine*, nes jis nėra atskirtinas nuo *gentiės*, kuriuo dar Daukša tebevadino atajuonį (ateivį) „prietelį“.

Žvėrų nėra „entpalatalisier“ 298, nes čia aisčiai nėra turėję *j*. Dar ir šandie senoviškai tebelinksniuoja Zarasų, Švenčionių, Utenos aps. lietuviai: nom. pl. *žvėres* = gr. θῆρες, gen. pl. *žvėr-ų* = θηρῶν.

469 Kad *laikė* būtų kilęs iš prolytės **loikwīlā(ī)* 300, ir H. Peder-senas nėra dar manęs įtikinęs. *Dalijo, kirmijo, rómijo* rodo, kad ir senovės lyčiai **laikijo* nėra buvę reikalo pavirsti lytim *laikė*.

Gali manimi H. tikėti (Bg¹⁰ 237), kad lyties *giria* 301 lietuviui nepažįsta. Tėra tiktai *girià* (gen. sing. *gīrios*) ir *girė* (gen. *gīrės*). Iš tikrųjų nėra net ir *gīrės*, bet tiktai *gīre* (gen. sing. *gīres, gīris*).

Paniabūdė ir *ramjėi* 301 rodo, kad H. klaidinga turima nuomonė apie rytiečių augštaičių šnektas. Tiktai žiemų rytiečiai nebeskiria dvibalsių *un* (resp. *on*) ir *in* nuo *an* ir *en*. Pietų rytiečiai augštaičiai (pvz., Merkinės, Seinų, Lėipalingio apylinkės dzūkai) tebeatskiria *an* nuo *un*, *en* nuo *in* pvz.: *rankà, lánbas* || *kuñpis, deñkė, peñktas* || *liñkė*. Dusetiškai ištaria *rañjėi*, bet *lúmdau* „lámdu“, nes

tai pridera nuo skiemeņs sudēties: *ra-mņei*, bet *lūm-dāu*. Vadinasi, žiemų rytiečiai augštaičiai (Dusetos, Anykščiai, Kūpiškis, Švenčionys, Tverčius...) tiktai *am-* teverčia skiemeniu *um*. Kai *-m* po *a* atsiduria kitame skiemenyje, tuomet *a* nepavirsta balsiu *u*, *e* balsiu *i*: *re-mjū*, *rē-mja*, bet *pa-rimš* „parems“; *ra-mņāušas*, bet *kru-m-tā* „kraūto“ (*-ā* pusilgis).

Tėra tiktai *pa-si-kliauju* (ne *-klau-* 302!). Širvydo *kiauju* „kāmpfe“ 302 — nėsamas žodis: šu iomis *kauiafi* PS II 11, šu šawo priešinikays *kautis* 7, Nuogas turi šu iuo krikščionis *kautis* 20.

Prūsų kalbos šnektose *kraūjā* bus nevienodai skiemenimis skirstę 302: 1) Voc. *crauyo*, I *kraugen*, t. y. *krau-jō* (nom. pl. n.), *krau-jēn* (nom. sing. n.), 2) II *kræuwiey* dat. (loc.) sing., t. y. *krāu-vjei*, 3) III *krawia*, t. y. *kra-vjā* nom. pl. n. Žiemų prūsai bus tarę *kra-vjā* (III *krawia*), o pietų — *krau-jō* (Voc. *crauyo*) „kraujai“ nom. pl. n. Lietuvių ir latvių tauta senovės junginį *avj* ištaria *auj*: skr. *navyaḥ* = lie. *naūjas*, la. *auju* „aunū“ BW 13297, 3, 4, 8. *Plaujōti* (žuvelės ūpiuose *plaujō* J³ 219, 24) vietoje dusetiškiai ištaria *plavjōti* „plaujōti, lakioti“: skrėgždė *pla-vjā-ja* pažemju. Kadangi Dusetos yra Sėlos žemėje, tai teks žodį *plavjōti* paskelbti sėliškū. Sėlių kalba bevėik niekuo nesiskiria nuo kuřšių. Kuřšiai, susisiekdami žemės sienomis su žieminiais prūsais, del junginio *avj* ištavimo turėjo nesiskirti nuo savo kaimynų.

Taigi, junginio *avj* pavirtimas junginiu *auj* nėra bendras visai aisčių giminei. Junginys *avj* išlieka sveikas žiemų vakariniame aisčių žemės plote (žr. Aisčių giminės žemės VI amžiaus lapą *mano* „Aisčių praeityje“. Kaunas 1924).

Baladōti ir *dēšera* 303 neturi ir nėra niekuomet turėjusi „anaptiksės“ (žr. Bg¹⁰ 149, 166), vadinasi, šiuodu žodžiu nėra išriedėjusiu iš **baldōjimo* ir *dešros*. „Anaptiksę“ lietuvių kalboje tėra girdęję tiktai vokiečiai. Nei Baranauskas, nei Jaunius, nei Jablonskis, nei aš niekur Lietuvoje nėsame girdęję ištariant *pažarīstē*, *nen^edrūžē*, *nak^etis*, *suk^enėlės*, *duk^erėlē*.

p. 304. Kad lietuvių mokėta atskirti *тѣν* nuo *тѡν*, rodo Daukanto *tā* „tā“ (*tā* merga acc. sing. fem.) greta su *tūu* (*tou* dākta „tā dāiktą“ acc. sing. m.). Galinio skiemens ilgųjų dvibalsių nesutrumpėjimą teberodo ir gen. pl., acc. pl., dat. sing.: *tū lauķū* < *tuñ lauķū* < **tuōñ lauķuōñ*, žem. *gerūsius* (*đerūņsius* Kv, *đerāsius* Slnt) < **geruns-juns* < **geruons-juons*, *vilkui* < **vilkuoi*. Taigi, sunku įtikėti, kad *vilkais* = skr. *vṛkaiḥ* 379 būtų kilęs iš prolytės **vṛk^oōis*.

Žodžiuose *piesas* „Herde“, *pieva* ir *piemuō* 304 dvibalsis *ie* negali būti kilęs iš *ide*. *ōi* Bg¹⁰ 217.

Jokio *deiwo* 306 XVI amžiuje lietuviai nėra turėję, nes MT 76b *Deiwa* (Ira paklufnumas zokanui *Deiwa*) tėra paprasta spaudos klaida. Visur kitur MT terašo tiktai *diewas*.

470 *Tenwo* (307) vietoje tėra *tėvas* Bg¹⁰ 156, 293. *Keikti*, *pýkti* (310) vietoje lietuviai tepažįsta tiktai *kéikti*, *pýkti*.

Túos, *tąs* (314) vietoje kiti lietuviai ištaria ir *tuōs* (v. š. *tōs* Ds), *tūs* (žem.), *tās* (žem.) ir *tōs* (v. š. *tās* Ds, balsio ilgis iš *tāšas*, *gerūšas*...).

La. *anduōti* „ataduoti“ 317 tegali būti kilęs iš *atduōti*, nes latviai neturi *ant-*, kuris būtų pavirtęs lytim **uot-*. Zietelos *anduotū* išriedėjęs yra iš *atduotū*. Ir Zieteloje irgi nėra priešdėlio (prae-verbium) *ant-*.

Motē 363 išmestina yra iš kalbininkų raštų. Lietuviams tėra pažįstama tiktai *mótē* Bg¹⁰ 214.

S. air. lytis *firu* „vyrus“ rodo prolytę *wirōns*, kuri, H. nuomone (377), būsianti išriedėjusi iš prolytės *wirons*. Daugiskaitos galininko galūnė *-ons* sunku įtikėti, nes visa eilė kalbų rodo čia galūnę *-ōns*, pvz.: skr. *vṛkān*, žem. *gerūs-ius* < **gerūons-juons* (pr. *dei-wans*), sl. *volky* < **vilkū* < **vilkū* < **vilkūns* < **vilkōns* < **vilkōns*. Galūnę *-ōns* turėjus ilgą *ō* rodo, be arijų, slavėnų ir aisčių, dar ir keltai (s. air. *firu*).

Greta su *šaknimi*, *naktimi* lietuviai taria *kulnq* arba *kulnį*, *váltį* „avižos vārpa“ be *k* prieš *n*, *t*, nors čia senovėje bus buvęs *k*: *kulk-šnis* || *kulk-štinas* Bg¹⁰ 196, *válk-šna* arba *válk-štis* Bg¹⁰ 161. Junginio *kn*, *kt* išlikimas ir jo pavirtimas *n*, *t* pridera nuo to, kurian skiemeniū senovėje buvo priskiriamas *k*. Vadinas, lietuviai bus skiemenimis skirstę šitaip: *šak-nis*, *nak-tis*, bet *kul-knas(-is)*, *val-ktis*. *-kt* po *l* išlaiko sveiką sėliai ir kušiai: Kuršo ir Sėlos latviai dar ir šandie tebeištaria su *k* žodžius *zalktis*, *smilkti* (acc. sing.). Sėlos lietuviai ištaria su *k* *žáltkį* Bg¹¹ 60. *Kulkšnis*, *válkštis* del *k* išlaikymo senovėje bus buvusios skiemenimis skirstomos šitaip: **kulk-snis*, **valk-snis*. Iš *s* bus atsiradęs *š* tuomet, kai lietuviai ėmė tarti **kul-kšnis*, **val-kšnis*. Pastarosios lytys turėjo pavirsti *kul-kšnimi*, *vál-kšnimi*, nes tuomet *s* po *k* virsta švargždiniu *š*, jei *ks* priderėjo vienam skiemeniui. *Alisknio* išriedėta iš **alisknio* (Bg¹⁰ 251; pr. *alsk-ande*) jau nustojus *s* virsti priebalsiu *š* po *k*. Jei *alisknis* (< **alisknis*) būtų atsiradęs dar

tuomet, kai tebebuvo **kulkšnis*, **valkstis*, tai šandie lietuviai ištarytų *alksnį* su *š* po *k*.

Žodžio pradžioje junginį *skr-* pažįsta ir lietuviai, ir latviai: *skraidyti*, la. *skrāidīt*; *skrubūs* „oszczędny“ D², la. *skrubināt* „nagen“ BW 34899. Abidvi tauti žodžio pradžioje nemėgsta *skl-* ir *skn-*, kurių vietoje ištaria *sl-*, *sn-*: *slidūs*, la. *slids*; *snāpas*, la. *snāpis* „knābis“. Kuršiai su sėliais prasikiša pro lietuvius ir latvius, kad žodžio pradžioje senovės junginį *skl-*, *skn-* išlaiko sveiką: *sklids* „slidus“, *sklanda* || lie. *pa-slándys* pl. Jnš „pasiautė, pavažų dailiai nūšliauktas kelio sklypas“, *sknabats* „Splitter; kleiner Knabe“ (? || lie. *snābas* „snuda, knapas, kas viską pameta, išgaišina“ SI).

Visi lietuvių ir latvių kalbos žodžiai, kurių pradžioje randame *skl-*, kilimo yra s v e t i m i, vadinasi, arba kuršiški, arba sėliški. Plg. dar žodžius *pa-sklėdnas*, *nuo-sklėdnas* „nuolaidus spuścisty, pochyły“ (Veliuonā) || *slėdniai* nuo kalno nuvažiuoti (Mosėdis), *slėni* vietà Ds.

Žodžio viduryje *-skl-*, *-skn-* vietoje lietuviai ištaria *-ksl-*, *-ksn-*, pvz.: *mekslė* „kilpelė, ašelė“ Šmn < **mezg-klė* > **mesk-klė* > **mesklė*; *pa-vėikslas* < **veizd-klas* > **veist-klas* > **veisklas*; *alīksnis*, *alīksnis* Bg¹⁰ 251.

35.

E. Hermann Berthold Delbrück. Ein Gelehrtenleben aus Deutschlands grosser Zeit. Mit zwei Bildnissen. Frommannsche Buchhandlung (Walter Biedermann) Jena 1923. 158. 8°.

471 Prof. E. Hermann'o raštas parodo mums, kiek gero yra padaręs Delbriukas (1842. VII. 26 — 1922.I.3) indoeuropiečių giminės kalbų mokslui. Kad ne Delbriukas, tai mes dar ir šandie būtumbime neturėję lyginamosios ide. kalbų sintaksės. Jis, mat, pirmutinis pradėjo kalbėti apie lyginamąją sintaksę tuomet, kai kitiems ir vienōs-kurios kalbos sintaksė nelabai terūpėjo. Delbriukas Hermann'o trumpai ir gražiai parašytose gyvatos knygosė pasirodo tikrai buvęs nepaprastas ir žmogus, ir kalbininkas. Gyvatos knygos, tikiuosi, bus ir kitiems, kaip ir man, pamokomos.

36.

Filologu biedrības raksti. III sējums. Rīgā, 1923. 115 p.

Latviai tikrai gali pasigirti savo kalbininkų draugija, kuri kas-metai išleidžia po sąsiuvinį įdomių straipsnių iš latvių filo-

logijos. Šis sąsiuvinis duoda daug naujos medžiagos žodynui ir tarmėmokslui.

Prof. J. Endzelynas randa nemaža kuršių kalbos pėdsakų ir vakarinėje Vidžemėje. Kuršo vietovardžių galūnė *-(i)nieki* geografiškai susisiečia su Žemaičių *-inykais* (seniau D, V) arba *-inin-kais* (dabar): *Lazdiniškai* — Darbėnų vls. soda, *Mėdininkai* — Skuodo vls. soda, *Margininkai* — Židikų par. soda Vš I 53. Žemaičių *-ininkai* galėtų būti kuršių kalbos palikimas.

Sausnėjos latvių *aviēkstene* „avietė“ 55 be nebus tik kilusi epentezės keliu iš *aviēkstenes* BW 11421,1 || la. r. *aviša* „aviētė“ Ciskāds < **avietjā* : *avie-* > *a'vie-* > *aivie-*.

37.

Prof. J. Plāka Daži attīstības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. Rīgā, 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV. 1922. X+112.

Prof. Plāķio tyrime kalbininkui tėra priimtina viena tikėtai duomeninė (faktinė) dalis (su išimtimis). Lietuvių kalbės kirčio ir priegaidės santykius su latvių priegaide Plāķis bando išaiškinti visai kitaip, kaip šandie kad yra priimta aiškinti po prof. J. Endzelyno straipsniui „Ueber den lettischen Silbenakzent“ (Dorpat, 9. II. 1899, BB XXV 259—273), kurio išvadas vėl atkartoja su papildymais 1921 m. straipsnyje „Des intonations lettonnes“ (Revue des études slaves. Paris 1922, II 56—68). Kirčio ir priegaidės santykius, kurie buvo bepradėdą aiškėti Endzelyno rankose, Plāķis savo rašte taip suraizgo ir supainioja, kad sunku besurasti siūlo galą.

Endzelynas yra nustatęs, kad lietuvių rašomosios kalbės tvirtagalei (steigend) priegaidei latvių kalboje, tebeskiriančioje trejopą priegaidę (pvz., Valmieroje, Smiltinėje, Raunoje...), atliepia krintančioji (fallend), o lietuvių tvirtapradei (fallend>gestossen) — latvių kalboje atliepia dvejopa priegaidė: tęsiamoji (gedehnt) arba lūžtančioji (gestossen). Tęsiamąją priegaidę gauna latvių kalboje tie tvirtapradės priegaidės žodžiai, kurių kirtis lietuvių kalboje nešokinėja iš vietos į vietą, pvz.: la. *duōna* „duona“, *cilpa* „kilpa“, *dzērve* „gėrvė“, *pēlce* „pėlkė“, *dūmi* „dūmai“, *mīlti* „miltai“, *ziņnis* „žirnis“, *kuņmis* „kūrmis“, *tāss* „tōšis“, *kārtis* „kārtis“. Lūžtančiąją priegaidę gauna tie tvirtapradės priegaidės žodžiai, kurių kirtis lietuvių kalboje yra nepastovus, pvz.:

galva „galvą, gálvą“, *zařna* „žarną, žárną“, *dziédāt* „giedu, giedoti“, *veřgs* „vérgas, vergai“, *darřbs* „dárbas, darbai“, *řirds* „řirdis, řirdį“...

Plāķis priegaidēs ir ķirčio santykius tariasi suprasias iš tų latvių kalbos šnektų, kurios krintančiosios priegaidės nebeatskiria nuo laužtinės. Jo tyrime priegaidės atžvilgiu ir *sēja* „sėjà, sēja“, *sluoka*, *ruoka*, *ziema* ir *darva*, *guōba*, *šķiēdra*, *vīze* laikomi yra vienvairčiais žodžiais vien dėl to, kad šnektose pirmieji žodžiai pavirsta irgi laužtapriegaidžiais žodžiais: *sēja*, *sluōka*, *ruōka*, *ziēma*.

472 Dalis lietuvių kalbės duomenų atrodo esanti abejotina. Mažiečiai ir gruždiečiai tiek *ķirřt*, *pīřřtā*, *tuřgū*, tiek *ķirņi*, *kūrt* ištaria su vienoda priegaide, t. y. krintančia: *tūrgus* || *kūrt* 41 (73). Mano žiniomis, šitų abiejų apylinkių žmonės aiškiai dar tebeskiria *řirdį* nuo *pīřřto*. — Palangos apylinkės žemaičiai tvirtagalės priegaidės laužtine neverčia. Žodžius *pērřsts* 41, *vēļķs* 42, *mērga*, *puōns*, *svēķs*, *dārřs*, *vārtā*, *spārņs*... 94 Plāķis bus negerei nugirdęs. — Ir kitų žemaičių *piēda*, *gýva* 53 yra įtartinos dėl laužtinės priegaidės. — Rytiečių augštaičių vardininko *ālga*, *galva* 52, *ālģ*, *galv* 53 priegaidė nėra vienoda su galininko *ālģu* (Ds, Kp -u pusilgis), *ālģo* priegaide. Pirmoji priegaidė yra lygiai kylanti, o antroji — vingiuotai (tarsi pašuokomis) kylanti. Žemaičių tarmėje vardininko (*ālga*) priegaidė aiškiai irgi yra atskirta nuo galininko (*ālģa*) priegaidės. — *Tarāļiai* yra ne Tauragės VIII (186), bet Tauragnų (Utenos aps., seniau Zarasų aps.) parapijoje. Tauragnėnai, kaip ir salakėnai ir dusetiškiai, vietininką *tamē* ištaria ne *tām* 68 (72), bet *tařm*: čia -m yra trumpas ir turi kirtį ant savęs. — Mosėdiškiai žodį *tūs* 68 (loc. pl. msc.) iš tikrųjų ištaria *tūřs* (š su krintančia priegaide). — Rytų Lietuvoje ištariant *ař aūģ* 74 (78) dar nebuvo girdėti. — Prieš Plāķį ir po jam niekas kitas nėra girdėjęs Lietuvoje ištariant *gýnu* || *gýju*, *gýjau* (*gýju*, *gýjau*, *gýřiu*, *gýřt*); *dūriaū*, *dōrřģ*, *dūřģ*, *duřřt*; *duriū*, *dūriau*, *duřřiu*, *duřřt* 76 (80). Šitie ir kiti tokios rūšies duomens rodo, kad nevisur galima pasikliauti Plāķio ausimi lietuvių kalbos pavyzdžiuose. — Veivirženiškiai neištaria *diēvōu*, *gāidžōu*, *sūņōu*, nei palangiškiai — *puōnās* „pōnais“, *gāidēs* 83 (87).

La. *piēřta* 51 dėl priegaidės lygintina yra su *vārņa* || lie. *vārņa* greta su *varņū*. Vadinasi, seniau turėjo būti **piēřta* (= la. *piēřta*): *piēřtas*. Mūsų *piēřtā* (= la. *piekřta* P. Šmits) būtų naujadaras. — La. *uōla* 51 priegaide sutinka su saliečių (Sl) *uōla* „galastuvo akmenimis“. Valančiausko (V⁹ 119, 120) vn. kilm. *uōlas* rodo irgi *uōlģ*: vn. vard. *uōla*.

La. *buože* 54 (58) kirčiu sutinka su vak. augštaičių ir žemaičių lytim *būožė*, skirdamos nuo žiemų rytinių augštaičių *buožės* (Ds, Kp). Lietuviams labai lengva yra senovės oksitonai paversti paroksitonais (arba priešingai), nes oksitonai šandie turi vienodų linksnių su paroksitonais. Latvių *dzisla, lāva, malka, āda, uōga, vīksna* rodo, kad senovėje ir lietuviai žodžiams *gýsla, lōva, málka, óda, uōga, vīnkšna* bus dėję kirtį galūnėje. Lietuviai dar šandie turi tokių žodžių, kurie vienur Lietuvoje yra oksitonai, kitur — paroksitonai, pvz.: *žarna* K || *žarnā* Ds, ž., Nm, Sch, *smilga* || *smilgā* Tvr.

La. *plūksna* 95 (98), jei ji reiškia „skepsnė“ (la. *plūkas*), gali būti kilusi iš senėlesnės lyties *plūksna*², su ta-pačia priegaide, kaip ir veiksmazodis *plūcu, plūkti* „пвать, шипать“ (P. Šmits).

Žodžiuose *dařva, guōba, kvēpas* (|| *kvēpi* P. Šmits), *naūda, sařna, sařma, šķiēdra, vīze* 95 (98) turi dvipriegaidžiai latviai laužtinę priegaidę, kuri kilmė skiriasi nuo antrosios laužtinės: pastarajai priegaidei tripriegaidžių latvių šnektose atliepia krintanti priegaidė. Vadinasi, Plūkio *ālgā*², *ūosa, diēna, tūmsa, vīeta* yra išriedėjusios iš senėlesnių lyčių *ālgā*³, *ūosa, diēna, tūmsa, vīeta*.

Greta su la. *blaīzna* esą sakoma ir *blāugzna* ME. Abudu tuodu žodžiu, žinoma, neturi nieko bendro su *blauzdomis* 51 (55), 96 (100); plg. Bg¹⁰ 302.

**Kāpos* 96 (100) yra *kōpos*, kuris žodis kilimo yra *kuršiškas*. Žem. *baņgos* del priegaidės ir žodžio geografijos irgi bus *kuršiškas* žodis. Nuomōs vietoje lietuviai tesako *nūoma* Bg¹⁰ 166.

Žodžių *dzelme, griēz(n)e, kuōde, plēve, vařde, zāle* priegaidė nėra tos-pačios kilmės su žodžiais *āukla, dūobe, iēla...*, nes pastaruosius žodžius tripriegaidžiai latviai ištaria *āukle, dūobe...*

473 Plūkio žodžiui *kuōkles* „kañklės“ 96 (100) P. Šmito šnektose atliepia *kūokles*, kurios visu-kuo sutinka su lietuvių *kañklėmis*.

Žodžių *bērs², māiss, tāuki* 97 (101) laužtinė priegaidė yra išriedėjusi iš krintančiosios: *bērs³, māiss, tāuki*. — *Slīēko* 98 lietuviai nepažįsta, nes jie ištaria *slīēkas, slīēkaī*. — La. *sluōgs* 98 yra lie. *slūogas, sluogaī*. — La. *vēls* 98 turi *ē* ne lygią lietuvių *ē*, bet *ē*. Vadinasi, *vēlo* priegaidės kilmė nėra tokia-pat su § 85,2 kitų žodžių (pvz., *ārdi², āuts² < ārdi³, āuts³*) priegaide. — Žem. *kiōcis* 98 yra latviškas arba vokiškas (*Kōtze*) žodis, priegaidės santykiams nustatyti visai netinkas. — *Kārdas* 98, būdamas lenkiškas žodis (*korl*), neturi nieko bendro su la. *skārdū*, kurį žemaičiai ištaria *skārc < skārdas*.

Latviai ištaria ne tiktai *uōtrs* 98, bet ir *uōtrs*. Partaroji lytis nesiskiria nuo lie. *āntro*, pr. *āntran*. — La. *laīva* 98 = lie. **lāiva* : *laīvas* = *vārna* : *vařnas*. — *Posmas*, *pūkas* ir *ūkas* 98 yra svetimos kilmės žodžiai: *насмo*, *nyx*, vřž. *hūk*.

La. *kraūkļis*, *lācis*, *suōļis* 99 turi laužtinę priegaidę ir tripriegaidėse šnektose. *Lokšys* ir *šuoļys* visai sutinka su latvių kalba, nes lietuviai ištaria *lókį* ir *šuoļį* (vard. dažniau *šuoļis*). *Lókiui* tvirtapradę priegaidę rodo ir *Lokystā* — Jūros deš. intakas: *Lókystą* Jn. *Kriauklio* D priegaidė nėra žinoma! — La. *daļ'ģis*, *ģimis*, *slīn'ķis* 99, kaip rodo *ģ*, *ķ*, yra lietuviški žodžiai. La. *pūķis* — vokiškas žodis. — Žem. *aulys* (*aūļi*) del žodžio geografijos (ir priegaidės) gali būti kilimo kūršiškas žodis. — *Kuīļys*, la. *kuīlis* esąs slaviškas žodis: *kūila* < *кыла* „кила“. *Kuodēlis*, la. *kūodel'a³* (> *kuōdel'a²* 99) „кудель“ irgi slaviškas žodis. — *Uoleķis* (-iēs, *uoleķi* Bg¹⁰ 156) kirčiu ir priegaide nesiskiria nuo la. žodžio *uōleķis*. — *Vār-gulio* 99 Lietuvoje nebuvo dar girdėti.

La. *smīl(k)ts²* 99 senovėje priegaide skyrėsi nuo *siřds*: *smīlts³* || *siřds³*. — Žem. *krūtis* 100 galininke turi *ū*: *krūti*, dg. vard. *krūtys*. — La. *vilnis³*, *vātš³* 100 senovės priegaide skiriasi nuo *pīrts²*, *ūogle²* = *pīrts³*, *ūogle³*. — La. *duņcis* || *dūcis* „dolchartiges Messer“ 100 neturi nieko bendro su *dantimis*. — Ištaria *lietu* (ne *liētų* 100) visur. Rytų Lietuvoje sakome ir *gārdų* || la. *gařds³*, *sāldų* || la. *sařds³*. — Lietuvoje girdėti sakant ir *gāusus* Sl, *skāidrūs* Slnt = la. *gaūss*, *skāidrs*.

La. *bīrstu* 101 = žem. *birstu*. — **Miegu* 102 lietuviai nesako, nes jie tik *temiēga*. — Latviai greta su *klaūsīt*, *laizīt*, *maīsīt*, *raīsīt* 103 sako ir *klāūsīt*, *lāizīt*, *māīsīt*, *rāīsīt*. Pastarosios lytys sutinka su lietuvių kalbos liudijimu. — La. *šūpāt* 103, kaip ir *grābāties* 75, *saūkāt*, *šlūkāt* 76, lygintinas yra ne su *sūpūoti*, bet su rytiečių *sūpoti* Dbk, Kp, Pšl, Skp; plg. *klūpoti*, *kniūpoti*, *kiūtoti*, *plūkoti*, *lindoti*, *brýdoti*, bet *siūbūoti*, *žvylūoti*, *mylūoti*, *siūrūoti*. — *Valkiōti* 103 vietoje tesakome *vālkīoti*. La. *vālkāt* yra atskirtinas nuo lietuvių žodžio del *k*, nes būtų **valcāt*; plg. *luōžāt* U = lie. *lāndžiōti*.

Bēlzt² 103 senovės priegaide nėra statytinas vienon eilėn su *pīřst*, *spraūst*, nes *bēlzt* kilęs yra iš *bēlzt*.

Grābt, *kniēbt* 104 del senovės priegaidės tenka atskirti nuo žodžių *krākt²* (= *krākī³*), *skriēt²* (= *skriēt³*) draugės. — Del *daūzīt*, *glāūdīt* (|| *glāust* P. Šmits) reikia pasakyti tas-pat, ką ir apie *klaūsīt* || *klāu-*

sit, rašit || rāsit. Vadinas, čia turime „metatoniją“. — *Griēzi* 106 (|| *griezi* P. Šmits) turi priegaidę iš „metatonėto“ *gruōzīt*.

La. *bērzs, dūmi, kaūls, kluōns, krūms, piēns, sāns, tilts, vėjš, vīrs, balts, bērs, ilgs, caūrs, liēss, miltš, pilns* 57 (61) esą senovėje turėję kirtį žodžio galūnėje. Vadinas, *bērzs* esąs kilęs iš senėlesnės prolytės *berža's* (su kirčiu ant *a*). Tai rodą sanskrito ir graikų kalbės atātikmens: *īrthāḥ, dhūmāḥ, vāyūḥ, vīrāḥ*, θυμός, καυλός. 474 Jei *bērzs, dūmi* „*dūmai*“... iš tikrųjų yra senovės oksitonai, tai kodel tie patys oksitonai kituose žodžiuose tęsiamosios priegaidės vietoje gauna laužtinę? La. *ūdrs* (|| r. a. *ūdras, ūdrai* Ds), *veīgs* „vėrgas, vergai“, *saīgs* „sārgas, sargai“, *daībs* „dārbas, darbai“, *kaūss* „kāušas, kaušai Krtv“, *uōzuols* „āžuolas, āžuolai“, *nuōgs, dzīvs* yra buvę oksitonai, bet dėl to oksitonumo nėra gavę tęsiamos priegaidės. Lietuvių *bēržai* (r. a., Ds, Lnk, Tvr), *dūmai, kaulai, klūonai, krūmai*, (žuvies) *pienai, šonai, tiltai, vėjai, vūrai* pirštu prikišamai rodo, kad ir latvių *bērzs, dūmi*... yra senovės paroksitonai. Sanksrito *dhūmāḥ, vīrāḥ* ir καυλός tiek terodo mūsų *dūmy, vūry* ir *kaulų* oksitonumui, kiek ir sanskrito *dīraḥ* „Ebene, Flur“ graikų žodžio ἄγρός „Acker, lot. ager“ paroksitonumui. Skr. *padām* „Spur, Ort“ visai nerodo, kad graikų πέδον „Boden, Feld“ būtų buvęs kitą kartą *πεδόν. Aisčių *dūmas* drauge su slavėnų *dūmo-* (kamienas: sirb. *dīm, dīma*) skiriasi kirčiu nuo sanskrito žodžio *dhūmaḥ*. Kirčio skištą rodo, be *dūmy* || skr. *dhūmāḥ*, skr. *dīraḥ* || gr. ἄγρός, gr. πέδον (lie. *pādai*) || skr. *padām*, dar ir kiti žodžiai, pvz.: ὄγκος || skr. *anḡāḥ* „Haken“, gen. sing. *aūśros* || skr. *usrā* „aušra“, got. *swaihrō* „Schwiegermutter“ < *swēkrā* || ἔκυρά, ὕδρος || skr. *udrāḥ* (r. a. *ūdras, ūdrai*), rus. *ce'pna* || sirb. *sīna*, rus. *ce'pōa* || sirb. *vība*, sirb. *zīno* || rus. *зeрнó*, sl. *četve(o)ro* || skr. *cavarám*, sl. *dvo'je* || skr. *dvayām*, δέκατος, got. *taihunda* || lie. *dešimtis*, skr. *vṛkaḥ* || lie. *vilkai*, αῶς || s. angl. *sēar* „sausas“ < *sauso's, skr. *bhārantī* „ferens“, lie. *liēkanti* || *nešanti*, skr. *vidūṣī* || lie. *vėdusi*, skr. *grōṇi-* || lie. *šlaunīs, -iēs, póteros*, got. *hwaphar* || skr. *katarāḥ* „katrās“, skr. *pātram* „Behälter“ || got. *fōdr* „Scheide“ (sva. *fuotar*), δάκρυ, sva. *zahar* || got. *tagr* „ašara“...

Taigi, *dūmai* (la. *dūmi*, sirb. *dīm* || skr. *dhūmāḥ*), la. *pīl̃ns* „pilnas“ (sirb. *pūn* || skr. *pūrṇāḥ*), sirb. *grīva* (|| skr. *grīvā*), sirb. *pjān* (|| skr. *pyānāḥ*), la. *il̃gs* „ilgas“ (|| skr. *dīrghāḥ*), *vūrai* (la. *vīrs* || skr. *vīrāḥ*), *kaulai* (la. *kaūls* || καυλός), *miltai* (la. *milti*) nėra niekuomet buvę oksitonais nei lietuvių, nei latvių, nei slavėnų kalbose, nes jų visuomet būta paroksitonais. Tokios nuo-

monės laikosi ne tik tai Endzelynas, bet ir Veikas (van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. 1923 p. 55—60).

Kad latvių laužtinei priegaidei kartais atliepia lietuvių kalboje ne kilnojamas tvirtaprādės priegaidės kirtis, bet pastovusis, tai tuo nėra ko labai nustebti, nes vienur čia turime reikalo su oksitonu, kitur—su paroksitonu. Žiemų rytiečių augštaičių (An, Dbk, Ds) *klētis* (-iēs, *klētī*) yra oksitonas, o latvių *klēts* su kitų lietuvių *klētimi*—paroksitonas. *Klēties* || *klētiēs* rūšies žodžių paieškoję rasime Lietuvoje daugiau; pvz. *tesie*: *būožē*=la. *buōze* || *buožē* Ds, *ēglē* || *eglē* Jnš, Pnv, *dāiktai* žem. || *daihtai*... Ir latvių šnektose randame greta su oksitonais ir paroksitonų, pvz.: *luōms* || *luōms* Krumberg, *cīpa* || *cīpa* Krumberg, *guōba* P. Šmits, BGr I 76 || *guōba* BGr I 76, *lastīgala* || *lastīgala*, *iēt*, *dzeft* || *iēt*, *dzērt* Iz VI, 4 146, *drēgns* Plāķis 49 (53) || *drēgns* „drēgnas || drēgnas Kv (Jn)“. Latvių oksitonus *āda*, *lāva*, *mālka*, *siēna*, *uōga*, *viksna*, *briēdis*, *uōsis* lietuviai ištaria paroksitoniškai: *ōda*, *lōva* (rus. irgi paroksitonas *ла'ва*), *mālka*, *siēna*, *uōga* (rus. irgi paroks. *я'года*), *vin'ksna*, *briedis*, *uosis*. Latvių oksitonai *caūne*, *daŕva*, *dēle* Krumberg, *nātre*, *niēdre*, *piētis*, *plēve*, *spridis*, *vāts*, *vīte* Krumberg, *zārna*, *zebiēksta* ir lietuvių šnektose eina oksitonais: *kiaunē* Sn, *darvā* (*dārvā* Kp), *dēlē*, *notrē* Ds, Tvr, *mendrē* Bg¹ 111, *jendrē* Sn < **nendrē*, *pentis* Kv (Jn), *plēvē*, *sprindys* Ds, *vo'is*, *vy'is* (vytē Krtv), *žarnā* r. a., *žeben'kštis*.

Daiktavardžiai su priesaga -tā, -to (ide.) lietuviams paprastai eina paroksitonais: *grāž-tai*, gen. sing. *nāštos* (*kāktos* Ds), *brāštos*, *kā'tai*, *va'tai*, *sa'tai*, *vāistai*... Plg. gr. φόρ-τος „našta“, κοί-τος, κοίτη „guolis“, πλοῦτος „turtas“, sirb. *pūto* „pāntis“, *šlto* „sietas“, *žlto* „javas“ (pr. *geitan* „duona“), got. *us-farþō* „Ausfahrt“. 475 Del šitos priežasties lietuviams eina paroksitonais ir šie žodžiai: *jūosta*, *plūostas* (pl. *plūostai*), *sietas*, *šiekšta*, *sviestas*, *šluota*. Latvių *juōsta* (|| *juōst* Krumberg „juosti“), *pluōsts* (|| *plaūst* Krumberg, *plūst*), *siēts*, *sviēsts* (|| *sviēst* „tēpti=sviesti Jnš“), *sluōta* (|| **sluōt* „šluoti“) turi laužtinę priegaidę tęsiamosios vietoje apibendrinę iš veiksmazodžio.

Priesagą -kla- (=ide. -tlo-) turį daiktavardžiai lietuvių kalboje yra paroksitonai: *giñ-klai*, *tiñklai*, *kařklai* Bg¹⁰ 130¹, *ženklai*, *pa-vėikslai*, *irklai*... Plg. s. ang. *stōdl* „stiebas“ (lot. *obstāculum*) < **sth̃tlo-m*, germ. *knōþla-* „ženklas“ (> sva. *be-cnuodelen* „ein Erkennungszeichen geben“), got. *nēþla* „Nadel“. Mūsų *ārklā*

latviai vadintų **ārķlu*, jei būtu jo neperdirbę iš veiksmazodžio: *aft* > *aīkls*. — La. *aūkle* = lie. *duklė* „няня“ < **dug-klė*, kuri yra veiksmazodžio *aūgt* (la.) vedinys, rodo, kad latviai (*d*)*ziīkles* turėtų ištaryti su *ī* (**ziīkles*). Ir čia bus **ziīkles* perdirbęs *ziīklēmis* veiksmazodis **ziīgt* (iš čia *ziīgs* = lie. *žirgas*), kuris šandie yra užmirštas. — La. *dzīsla* Krumberg „gysla“ del rus. lyties *жула* „gysla“ ir *жуца* „gija“ irgi be nebus tik naujadaras: priegaidė būtų įvesta iš veiksmazodžio *dzit* „gyti“. Priesagą *-sla-* lietuviai vartoja paroksitonams daryti: *keīslai* „ferrea instrumenta“ žem., *spāslai* žem. „spāstai“, *mōkslai* Dk, *žāslai* Ds. Yra ir oksitonų: *krēsłai* (*krēsłas*). Plg. slavėnų *čislo* (число), *čerslo* (чересло), *veslo* (весло) ir *ma'slo* (масло).

Tos-pačios kalbės šnektose žodis gali būti dvejopos priegaidės. Tai rodo šie žodžiai: a. *drēgnas* (la. *drēgns*, *drēgns*) || ž. *drēgnas* Kv (Jn); la. *kūrlis* || *kuīlis*; *lāipns* || *laīpns*; *lēvars* || *lēvars* Krumberg; *pīrmais* || la. r. *pīrmais* (lie. *pīrmas*); *tāure* (lie. *taurē*, *taūrē*) || *tāure* Krumberg; *uōtrs* (lie. *aītrās*) || *uōtrs*; *zīle* || *zīle* „gilė“, *zviīni* || *zviīni* „žvėnai“. *Kūrlis* || *kuīlis* ir kitos dvejopos priegaidės grūtės mums rodo, kad latvių žodžiai *lēts*, *siīms*, *mūsu*, *jūsu* (Valmiera, Smiltene), *tāuki*, *jēgt*, *juōks*, *laīks*, *laūks*, *baluōdis*, *buībulis*, *kāre*, *kāudze*, *īss* Krumberg, *uōla*, *daūdz*, *žūrka*, *iēva*, *kalva* (Plāķis), *laīnka* (kurš.) turi ne tą priegaidę, kurią kalbiniškai randa spausdintajame lietuvių kalbos žodyne: *lētas*, *siīmas* (|| *siīmas* Ds), *mūsu*, *jūsu* (= la. *mūsu*, *jūsu* Endzelin Lett. Gr. 378 § 350), *tāukus* (acc. pl. || *tāūkinas* adj.), *pa-*, *nu-jēgti*, *juōkas*, *laīkas*, *laūkas* (|| žem. *lāukas* adj.), *balaīdis*, *buībulas*, *kōrio* (gen. sing.; *korīs*), *kāugē* arba *kiāugē*, *īsas* Tvr (|| pr. *īsan*, t. y. **īsqā*), *uōlā* (|| *uōla* Sl), *daūg* (la. *dāudzināt*, bet lie. *dāuginti*), *žiūrķē*, *iēva*, *kalva*, *laīnka*.

Vienos kalbos žodžiai gali nesutikti priegaidė su kitos kalbos žodžių priegaidė dar ir tuomet, kai viena kalba iš kitos yra pasiskolijusi lyginamąjį žodį. Latvių *ģelzis* „плохой ножик“, *ģimis*, *daļģis* yra lietuviškos kilmės žodžiai del *ģ*, nes savus žodžius jie ištarytų su *dz*: **dzēlzis*, **dzīmis*, **dāldzis*. Kitų svetimės kilmės žodžių, kuriuose nėra nėvieno aiškaus skolinimo pažymio, šandie dar negalime lengvai atskirti nuo savųjų. Kai-kurie žemaičių žodžiai, kurių mums gerai pažįstama geografiija, del priegaidės galėtų būti paskelbti kuršiškais, pvz.: *Veīnīq* (la. < kurš. *Veīnta*), *baīnq*, *kōpos*, *balaīdis* (?).

Jei lietuvių žodžiai *žolę, plėvę, šalną* ir *šaŕmą* turi iš senovės „cirkumflektingę“ priegaidę (metatonijos keliu čia atsiradusią), tai latviai „akūta“ žodžiams *zāle, plēve, saļna* ir *saŕma (seŕma)* bus apibendrinę iš veiksmazodžių *zelt* „žėlti“, **plaūt* „plauti“, *saļt* „šālti“, **seŕt* „šerkšnam tapti“ (|| *siŕms* = r. a. *širmas* Ds, *šarmas*, la. *sārms* „шѣлок, бѣк, т. y. širmōs, šerkšnōs spalvōs žlugas“, la. *seŕmulis* „Hermelin“).

Lubonos latvių *jūs* BB XXV 273 bus kilęs iš lyties *jūs* (= pr. *iōūs* „jūs“) proklizėje: pralatviškai **jūs duōstē*, kur žodis *jūs* neturėjo savo kirčio. Proklitikomis bus buvę ir la. *kā, kai* „wie“, 476 *tā, tai* „so“, *tiē* „dort“, *šiē* „hier“ ir skaitvardis *trīs* „trys“ (iš ortotono **trīs*). Latvių šnektose *kūr* „wo, wohin“ vietoje esą sakoma ir *kuŗ* (Krumberg). Ir pastaroji lytis bus atsiradusi proklizėje iš **kuŗ* = lie. **kūr*: *kūr-nekur* Ba³ 34 (Anykščiai, Dusetos).

ā- linksniavimo žodžiai lietuviams vieni eina oksitonais, o kiti — paroksitonais: *galvā, -ōs (gālvā)* || *šārka*. Tą-pat rodo ir latvių kalba: *galva*, bet *vilna* „vilna“. Toje aisčių kalboje, kurios žodžių randame somų giminės kalbose, Jauniaus nuomone (Bg¹ 27 — 31), oksitonų vienaskaitos vardininko (nom. sing.) galūnė buvusi ištatora — ā. Paroksitonų galūnė ištarydavę -ā¹. Galūnės -ā vietoje suomia šandie turi -or *lapio* (veps. *lapid*) < **lapiđo* „lopetā“ < aist. šn. **lāpetā*, *nukero* „nugarā K“, *putro (puuro)* „putrā“, *salō* „salā“, *rako* „spragā“, *heimo* „šeimā“, *vako* „vagā“, *hako* „šakā“, *salko* „žalgā“. Suomių kalbos liudijimu, anoje aisčių kalboje (tarmėje) paroksitonais buvę šie žodžiai: *ansa* „ašā“, *tapa* „dabā“, *taula* (kar. *tagla*) „la. dagla“, *terva* „dervā“, *kelta* „geltā“, *laita* „la. lieta“, *malka* „mālka“ (greta su suom. *malko*), *napa* „la. naba“, *vuota* „oda“, *seinā* „siena“, *halla* „šalnā“, *harakka* „šārka“, *hārmā* „šarmā“, *hihna* „šikšnā (kilm. *šikšnos*)“, *luuta* „šlūota“, *suka* „šūkos, šūkų“, *vapsa-lainen* „vapsā, kilm. *vāpsos*“, *villa* „vilna“. Kad Jauniaus spėjimas būtų tikras, tai tektų manyti, kad aisčių Aleksandro Makedoniečio laikais vienaskaitos vardininko *šikšnā, šu'kā, va'psā* vietoje dar netaryta *šikšnā, šukā, vapsā*. Jauniaus spėjimo tikrumoje gautumbime paskelbti lietuvių *mālkā, oda, sienā* senų senovės paroksitonais. Ta dalis aisčių, iš kurių išriedėjo latviai, iš senovės ištarydavo oksitoniškai, t. y. šitaip: *mālkā, dađ, seinā* (= la. *malka, āda, siēna*). Pastarąsias lytis lietuviai šandie ištarytų **mālkā* (-ōs, *mālkā*), **odā*, **siēnā*.

¹ Paroksitonų galūnė -a bus buvusi visai sutrumpėjusi.

Priegaidės ir kirčio santykiai prof. J. Plākiui, kaip ir man seniau (1908 m. Aistiškuose studijuose I 32), nėra pasisekę išaiškinti. Tie keliai, kuriais eina Plākis, arba ir anie, kuriais esu ėjęs aš drauge su Jauniumi, neveda tiesop. Jei kas šandie Būgos „Aistiškais studijais“ naudojasi, tai ne dėl išvadų, kurios visos studijuose yra klaidingos, bet dėl tos gausios ir naujos medžiagos, nuvedusios Būgą ir jo mokytoją Jaunių kalbos mokslo šunkeliais. Plakio „Daži attistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē“, kurių išvados yra klaidingos, vargu susilauks geresnio likimo už manąsias „Aistiškas studijas“. Kirčio ir priegaidės tyrėjai Plakio „puosmų“ medžiagoje, kuri išvedė autorių iš kelio, ras nemąžą naujų duomenų. Nėsama to pikto, iš kurio neišcitų kas gero.

38.

Г. А. Ильинский Славянские этимологии: I. Отд. оттиск из Известий Отд. рус. яз. и слов. Российской Академии Наук, т. XXIV (1919), кн. 1, стр. 113—149; II. Из Сборника в честь В. И. Срезневского 27—34; III. Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. запис. Высшей Школы г. Одессы“ (Отдел Гуман.-Обществ. Наук), посвященного проф. Б. М. Ляпунову, 3—9; IV. Проблема праславянской прародины в научном освещении А. А. Шахматова 419—436 (kur?); V. Река Двина 246—249 (Саратов 7 сент. 1919 г. kur buvo įdėta?).

Iljinskis bando susekti kilmę šiems žodžiams: s. rus. *тировати* „пробывать“, *болван*, *телега*, *сковорода*, *багор*, *коровай*, *коврига*, *жбень*, *колбаса*, *ветчина*, *клоп* „blakė“, *пугать*, *шар*, *серьга*, ukr. *присербитися*, *словѣнин* и *нѣмьцѣ*, *пора*, *прятать* (l. *sprzętać*), s. bulg. *нѣпера*, č. *rouhý*, *мыс*, s. bulg. *тоягъ* „lazda“, s. bulg. *курилъ* „форма, тип, образ“, bulg. *рѣгам*, *дано* „авось“, sirb. *štūr* „tuščias“, *stǎva* „baimė“, *vigoti* „valai, žabangai“, l. 477 *nader*, s. rus. *дѣжь* „tvirtas“, *очень*. Iljinskis pridera prie tos etimologų rūšies, kurie moka ir aiškiuosius skolinius paversti savais žodžiais, kuriuos slavėnai būsią paveldėję iš indoeuropiečių prokalbės.

Sl. *skorda* (s. bulg. *скрада*) „spargintuvė“ nerodo, kad ide. šaknis *skerdh-* reikščių „жарить“, „kepti“ (spirginti), nes lietuvių *skārda(s)* „(белая) жесьť“ (=suom. *karta* „Eisenblech“) neturi sąryšio su „kerimu“. *Skārda* „жесьť“, vva. *scharte* (sva. *scartisan*) „Tiegel, Pfanne“, s. bulg. *скрада* „Pfanne“ turi giminaičių ryti-

nių suomių-ugrų kalbose: votj. *kort*, zir. *kört*, čer. *kürtñö*, *kirtñe*, ostj. *karta*, *karti* „geležis, Eisen“. Vadinas, mūsų žodis yra svetimas, ateivis. Indoeuropiečiai, būdami akmens gdynės padaras, kurie prokalbės gdynėje nepažino dar nėvieno metalo (TŽ II 100), negalėjo „skauradoje“ kepti „blynų“.

Kultūros istorininkas netikės drauge su Iljinskiu, kad tariamoji aiščių-slavėnų protautė jau mokėjusi kepti *karvōj* aus. Iljinskiui, mat, slaviškos kilmės *karvōjus* esąs lietuvių paveldėtas iš senovės indoeuropiečių gdynės.

Slavėno vardas (словѣнинъ, словянинъ, dg. словѣне, словяне) del savo priesagos tegalįs būti išvestinis iš vietos vardo *Slova* arba *Slowz*; plg. vardus *городжанин* || *город*, *селянин* || *село*, l. *ziemianin* || *ziemia*. Palabėnai pažįsta vietovardį *Zlowē* (vok. *Schlawe*), kašubai — *Slowno*. Palabėnų *Zlowē* kilusi esanti iš prolytės *Slova*, kuri prideranti prie šių žodžių giminės: ἀλώη „обработанная земля“ < **selōwā*, ἄλωα·κῆποι Hes., ἀλωά „kuliū“. *Slovos* vardu slavėnai vadinę „dirvą“, „обработанная земля“. Vokiečio vardas *нѣмьць* (plg. *земьць*), reiškias ką ir „кочевник“, „пастух“, „номад“, esąs kilęs iš žodžio **нѣмъ*, **нѣма* „пастибище“ : gr. νέμος „t. p.“.

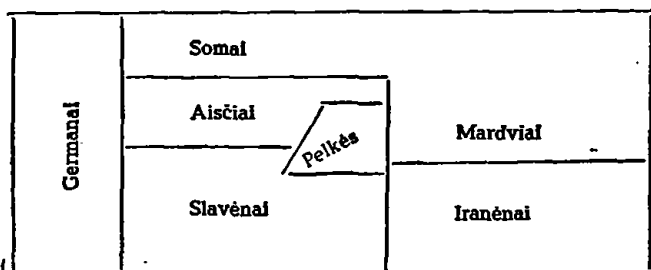
Usnis esanti vienos kilmės su s. rusų žodžiu *ушь* „терние, волчец“ IV 428. — Istoriskai suprantas indoeuropiečių prokalbę kalbininkas negali paskelbti aiškių skolinių sl. *ѡборъкъ* „Eimer“, *купити* „pirkti“, *блюдо*, *брѣня*, *лукъ* „svogūnas“, *мѣчь* „kalavijas“, *хотѣтъ* „хомут“, *плугъ*, *хлѣбъ* (IV 432/3) savais žodžiais, t. y. paveldėtiniais iš prokalbės, nes tam nepritaria istorijos mokslas.

Upės vardo *Двина* pamatine lytim negali būti ide. **dhwin-ā* (gr. θίς, galin. θῆνα „kopos, jūros smėlinis kraštas“) V 248, nes tam prieštarauja žemių Dvinos karieliškas vardas *Viena* Bg¹⁰ 128, kuris rodo praslaviška lytim buvus **D(h)weinā*. Del tos priežasties *Двина* negali būti „река, имеющая дюнообразные берега“. *Двиноса* nėra lietuviškas vardas, nes lietuviai neturi upėvardžiams daryti priesagos *-asā*. Iljinskio išvada, kad „название *Dvina* унаследовано балтийцами и славянами, независимо друг от друга, из их общей прароды. А этот вывод влечет за собой другой. еще более интересный, — что последняя, по крайней мере, отчасти (как, действительно, и думает, напр., Шахматов Введение 32) находилась в бассейне многоводной красавицы Зап. России“ turi griūti, nes nei lietuviai, nei latviai nepažįsta jokios **Dvienos*.

Max Vasmer Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven. I. Die Iranier in Südrussland. 1923. In Kommission bei Markert & Petters, Leipzig, Seeburgstr. 53. IV + 79.

478 Bet-kurios tautos senoji tėvynė nėra lengva suieškoti senosiomis priemonėmis. Dažnai senovei trūksta istorijos žinių. Kartais tos žinios esti neaiškos arba net ir painios. Slavėnus ir aisčius istorijos šaltiniuose tepradeda minėti vos tik nuo I m. e. amžiaus. Bet ir tos žinios nėra aiškos: iš jų nėra galima apibrėžti ne tiksliai aisčių, bet ir slavėnų žemės ribų. Iš istorijos šaltinių tiek tėra žinoma, kad slavėnų būta kaimynais su aisčiais ir germanais, kad visų šitų tautų gyventa kažikur Pavyslyje prie Baltijos jūros. Slavėnų ir aisčių žemės riboms nuvesti, negavę medžiagos I–II amžiaus šaltiniuose, turime jos pasieškoti kitur. Skolytiniai žodžiai parodo, su kuo slavėnų ir aisčių senovėje būta kaimynais, su kuriais jų turėta prekybos ryšių.

Visuseniausiais slavėnų kaimynais žodinas rodo germanus, aisčius ir iranėnus. Žodino skoliniai aisčių kaimynais senovei rodo germanus, somus ir mardvius. Žodino liudijimu, aisčių žemė nesusieina sienomis su iranėnais, o slavėnų žemė niekur nesusiduria nei su somų, nei su mardvių žemėmis. Žodinas rodo, kad slavėnų žemės būta ištisusios tarp iranėnų ir germanų (rytiečių), o aisčių žemės — ir tarp slavėnų, germanų, somų ir mardvių žemių. Geografiškai paėmus, šitos žemės šitaip atrodytų žemėlapyje:

Aisčių, slavėnų, germanų ir iranėnų žemėms rodo mūsų eros pradžios gadynei tokį-pat žemėlapi ne tik skoliniai, bet ir savieji bendriniai žodžiai, ir šitų giminių kalbės kai-kurie garsai ir lytys. Garsas *s* virsta *š* (>sl. *x*) po *k* ir *r* iranėnų, slavėnų ir lietuvių kalbose. Germanai nebūtų slavėnų ir aisčių kaimynais, kad daugiskaitos naudininkui visos trys tautos nevartotų *-mi vblkomъ, vil-*

kāmus || got. *wulfam*. Kad žilojoje senovėje germanai savo žemėmis būtų arčiau susisiekę su keltais, tai gotai lyties *wulfam* vietoje būtų ištarę **wulfab*; plg. s. kelt. Ματρεβο Ναρχυσικαβο „Matribus Nemausensibus“, lot. *deābus*.

Senąją slavėnų ir aisčių tėvynę, kuri, skolinių liudijimu, ieškotina yra žemės plote tarp germanų, iranėnų ir somų-mardvių, tikrai tesurasime tiktai tuomet, kai kalbiniškai-istorininkai rimtai pradės tirti žemės vardyną. Žemės vietų vardai mums artimoje ateityje parodys, kuriame žemės plote prieš spietimą (prieš V–VI m. e. amžių) būta senosios slavėnų tėvynės. Jeigu slavėnai Dniepro, Dniestro, Dunojaus upėms ir Karpatų kalnams neturi savo vardo, tai tasai faktas rodo, kad slavėnų protėvynė nėra siekusi nei Dniepro, Dniestro, Dunojaus, nei didžiųjų Karpatų kalnų.

Pietų Rusija negali būti senąja slavėnų tėvyne, nes tenai dar atmenamai tebegyveno iranėnai, kurių liekanoms paskiria Vasmeris paminėtąsias knygas. Čia Vasmeris kalba apie senovės kimerius, skitus ir sarmatus. Iš tikrinių vardų (kitokių neturime) kimėriai esą iranėnai. Skitų ir sarmatų iranumu šandie niekas neabejoja. Tai patvirtina ir Vasmerio gausi skitų ir sarmatų kalbos medžiaga, kurią jis daug metų yra rankiojęs iš įvairių šaltinių. Vasmerio vardų rinkinys yra naudingas tiek istorininkui, tiek kalbininkui, nes čia pastarasis mokslinčius galės dar galvą pasukti, išsigeidęs išaiškinti tamsaus vardo kilmę.

Pietų Rusijoje tarp sarmatų, pasirodo, gyventa ir trakų. Iš trakiškų vardų Vasmeris (57) pamini šiuos: Κότος, ‘Ρησκούπορις, ‘Ροιμητάλκης, Αύλούζελμις, Δαλάζελμις, Διζάζηλμις, Δίζας, πρίγκηψ σπείρας Θρακῶν, Μοκάπορις, *Mucatralis*.

Labai įdomus yra IV skyrius: *Iranische Ortsnamen in Südrussland*. Pasirodo, kad Чёрное море ir iranėnų vadinta „juodosiomis“ mariomis: Πόντος ’Αξεινος = av. *axšaēna-* „juodas“.

479 Pruto vardas (Πόρτα, graikų perdirbtas Πορτός) rodo, kad senovės iranėnai *a* vietoje bus tarę *o*, kurio būta siauro (ο), nes tik iš tokio tegalėjo atsirasti slavėnų garsas *o*: **sořom* „čatam, satam“ > sl. *čomo*; Πόρτα < iran. **Pōrptō* = sl. *Pōrto* > *Prōt* = rum. *Prut*.

Kievo, Valuinės ir Černigovos gubernijoje nėra iraniškos kilmės upėvardžių. Tai rodytų, kad slavėnai čia iranėnų bus jau neberadę.

N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschafts-verhältnisse. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam Afdeeling Letterkunde Nieuwe Reeks, Deel XXIII Nr. 2. Uitgave der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 1923. VII + 109.

N. van Wijk priegaidės ir kirčio studijos nuteikia kiekvieną aisčių ir slavėnų kalbų tyrėją. Tam-pačiam tyrėjui nuotaiką (ūpą) sugadina S. Agrell'is su savo „Intonation und Auslaut im Slavischen“ (1913) ir J. Plākis su „Dažiem attīstības puosmiem latviešu un leišu akcenta vēsturē“ (1923 ir 1916 m. К истории литовско-польских интонаций Из XX,3 44 sk.). Agrell'io ir Plakio sapnais nusikamavęs, kalbiniškas tikrai galės atsigauti N. van Wijk tyrimu, kurio išvados sutinka su kalbos duomenimis. Aš čia, neturėdamas atliekamo laiko dėl kitų skubių darbų, nematau kelti aikštėn visų kalbamojo tyrimo gerumų.

Reikia džiaugtis, kad van Wijkui yra pasisekę nusikratyti kai-kuriais įsenėjais prietariais: lietuvių *výrai*, *dúmai* ir sirbų *grlva* įgauna baritonų (paroksitonų) téisę, visai nežiūrėdami sanskrito liudijimo: mat, sanskrite visi trys žodžiai eina oksitonais: *vīráh*, *dhūmadh* ir *grīvā*! Taigi, aisčių gražiai tebeskiriama senovės baritonai nuo oksitonų: *galvā* (*gálvā*) || *šárka*; *kelmāi* (*kélmās*) || *dúmai*; *giesmē* (*gīesmē*) || *sáulē*; *širdis* (*širdī*) || *kártis*...

Neiškenčiu nepalietęs pataisytinųjų mažmožių. *Páltis* 54 „lašinių šalinė“ yra slaviškas žodis: *поломъ*, l. *połec* < sl. *połotb* || rus. *полом-уна* „pusė“ Bg¹⁰ 141, 188. *Klētis* 53⁵ (= la. *klēts*) negali būti slaviškas žodis: tam prieštarauja priegaidė (sirr. *klījet*) ir *ē*, nes slavėnų „jatiui“ skoliniuose atliepia *ie*: *viēdras*, *biēdnas*, *tiēšyti*, *patiekā*, *liēčyti*, *mēsiēdas*... — Žodžiams *timsras* 78, *žmōnā* 87, *liētū* 88, 90—92 rašytina yra kita priegaidė: *tišsras* Bg¹⁰ 213, *žmōnā* 162, *liētū*. Širvydas savo žodžiui *intē* 78 nėra padėjęs kirčio. Pati *intē* kilusi yra iš senėlesnės lyties *jentē* Bg¹⁰ 214. — *Mlēžiu* 80 rašytinas yra *mēžiu* = la. *mōžu*. — Bretkūno *elenis* 82 nėra *élnio* tėvas, bet slaviškas žodis. *Amižinas*, *amužinas* ir *gerušē* 82, 83, 83⁵ yra paprasta rašybos klaida. Ir XVI amžiuje tebuvo sakoma, kaip ir šiaudie, tiktai *amžinas* Bg¹¹ 73 ir *gēršē*. — **Vēti* 70 „pūsti“ lietuviškai neturi.

Slavėnų veiksmazodis turi dvejopą kirtį: vienos veiksmazodžio lytys eina oksitonais, o kitos — baritonais, pvz.: *была*, *про́был*, čak. *bilā* || sirb. *bliti*; *дала́*, *прóдал*, *да́ју*, čak. *dālā* || sirb. *dāti*; *по́дулā* || sirb. *rođiti*; *на́ды* (*надѣу*), sirb. *pádēm* || *pāsti*; *бѣ́гы*, sirb. *bjěžiš* || *bjěci*; sirb. *pěti* „pinti“ || *pūto* „pántis“; *мѣ́зѣн* || *mūsti* „milžti“; *прѣ́дѣн* || *prěsti*. Sirbų bendraties lytims *bliti*, *bjěci*, *dāti*, *mūsti* ir *prěsti* latvių kalboje atliepia *būt*, *bēkt*, *duōt*, *milzt* ir *spriēst*. Šitos latvių bendratys yra senovės oksitonai, kuriuos latviai senovėje bus ištare **būtiē*, *bēktiē*, *duōtiē*, *mlžtiē*, *sprénstiē*. Čak. *bil* (*bilā*), *dāl* (*dālā*) turi čia naują „cirkumfleksą“, atsiradusį iš „akūto“ prieš galūnės kirtį. Sl. *běgъ* balsį *e* turi iš senovės „akūto“, kuris prieš galūnės kirtį pavirsta „cirkumfleksu“.

480 Latvių kalboje veiksmazodžių būta dvejopo kirčio. Tai matyti iš šių gručių: *rāt* || *stāt*; *sēt* || *dēt*; *maīt* || *saīt*; *kraūt*, *l'auīt*, *šauīt* || *kaūt*, *raūt*; *pūt* || *būt*; *rīt* || *līt*; *mīt*, *minu* || *pīt*, *pinu*; *snaūst* || *lauzīt*... Dvejopo kirčio būta ir slavėnų veiksmazodyje, pvz.: *была́* (la. *būt*), *дала́* (даю́ : la. *duōt*) || *мы́ла* (мо́ю), *кры́ла* (кро́ю); (*про́*)*лила́* (лю́ю < *ljo* : la. *līt*, *liēt*) || *бри́ла* (брéю); rus. *ку́ју*, *спи́ју* || *дúју*, *čúју*.

Пóлныū (sirb. *pūnī*), *пóлная*, *пóльное*; *нóвыū* (sirb. *nōvī*), *нóвая*, *нóвое* kirčiu skiriasi nuo lyčių *живо́ū*, *жива́я*, *живо́е*; *сухо́ū*, *суха́я*, *сухо́е* (sirb. *sūhi*). Pirmosios rūšies būdvardžiai yra senovės baritonai (paroksitonai), o antrosios — oksitonai. Tokį-pat kirčio dvejopumą rodo ir aisčiai: la. *pīlns*, *ilgs*, *caūrs*, *liēls*, *siřms*, *tīrs* || *dziivs*, *ciēts*, *niōgs*, *īss*, *sīks*, *viēns*... Aisčiai bus turėję ir trumposios bei „cirkumflektinės“ šaknies būdvardžių su dvejopu kirčiu. Bet šitos rūšies būdvardžių nebegalime suvaikyti latvių kalbos duomenimis. Mat, latviai šandie kirčiuojamojo „cirkumflekso“ nebeatskiria nuo priešskirtinio cirkumflekso, pvz.: *rañkos* (gen. sing.) || *algōs*, bet la. *rūokas* ir *ālgas*. *Суха́я* ir *нóвая* rodo, kad slavėnų kalboje būdvardžio suaugta su įvardžiu dar prieš lyties *no-vā* pavirtimą *novā* < *novā*. Vadinasi, įvardžiuotinio būdvardžio atsirasta dar prieš Sosiūro-Fortunatovo dėsniu pasirodymą: *suxō'jb*, *suxa'ja*, *suxo'je* ir *no-vō'jb*, *no-vaja*, *no-voje*¹. Neįvardžiuotinis būdvardis anuomet turėjo būti ištariamas *suxō*, *suxá*, *suxó* ir *no-vō*, *no-va*, *no-vo*.

Несѣшь, *несѣт* ir *мо́жешь*, *мо́жет* rodo irgi dvejopą veiksmazodžio kirtį: rus. *nesú* būta oksitono, o *mogú* — baritono. Vadinasi, senėliau rusai bus sakę *nesú*, bet **mogú*. Tokį-pat kirčio dvejopumą

¹ Slavistos būdvardžių ir veiksmazodžių kirtį aiškina kitaip. Jų aiškinimo aš negaliu įvertinti, nes neturiu jų raštų Kaune.

rodo ir áisčiai: *nėtiki, tikīs* || *netūri, tūrīs* (*pagāli, pagālīs*); la. *bēg*, lie. *bēgās* || la. *nāk*. Plg. rus. *смерду́м* „la. smūd“ || *mépnum*, sirb. *lòmi* (bet rus. *лòмим*) || *nòsi* „нóсит“.

41.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Herausgegeben von W. Schulze und R. Trautmann. Göttingen 1923. Bd. **LI** (1—4 Hefte), Bd. **LII** (1—2 H.).

Aisčių kalbotyros srityje šiuose KZ-o laikraščio sąsiuvinuose dirba ben keli mokslo vyrai: Endzelynas, Trautmann'as, Niedermann'as, Būga (Die Metatonie im Litauischen und Lettischen), Gerūlis, Fraenkel'is, Specht'as, N. van Wijk'as. Anų mokslo vyrų straipsniams ir po žodelį parašius, susidarytų visa krūva.

Slavėnų kalboje daug turi vargo lingvistos su garsu *x* (lenk. *ch*). Slavėnų kalbos garsui *x* paprastai atliepia kitų kalbų garsas *s*, prieš kurį stovi *i, u, k* ir *r*: *pišq* (ir naujadaras *pbšq*), *pxati* (ir naujadaras *nuxamb*) || lie. *paisyti*; sl. *suxo* „cyxoй“ = lie. *saūsas*; aor. *rēxō* || *rekq*; *vbrxō* < **virsus*. Pedersenas su sav. pasekėiais (Peterssonu, Iljinskiu) slavėnų garsui *x* suranda dar ir kitą šaltinį — ide. *kh*! Tuo aš, kaip ir Šachmatovas ir Brückner'is, netikiu. A. Brückner'ui žodžio pradžios „slavisches *ch*“ (KZ LI 221—242) nėsas kas kita, kaip ir *sk-*, „Der *sk-* Anlaut ist das ältere, wie es verwandte Sprachen und Lautphysiologie erwiesen, die wohl den Uebergang eines *sk* zu *ch*, nicht aber den eines *ch* zu *sk* kennen; so entsteht vor unsern Augen *ch-* aus *sk-*“ 223. Kad Brückner'is nebūtų buvęs „anarkista“, tai tame *sk-* ir *ch-* žodžių mišale būtų suradęs šiokią-tokią tvarką. Tie kalbininkai, kurie kalbos gyvenime ieško ir randa dėsnumo (Gesetzmässigkeit), ir lytims l. *skropawy* || *chropawy* „rauh“ (sirr. *chrapav* „holprig“) bando surasti priežastį, nes tik-tai „anarkistoms“ be jokios priežasties tegali *sk-* pavirsti priebal-siu *x-*.

Ir man žodžio pradžios sl. *x-* yra *sk-* junginio giminaitis: *x-* kilęs bus iš *ks-*, ide. *ks-*. Indoeuropiečių prokalbėje dėl nežinomų mums priežastų žodžio pradžios junginys *sk-* ėjo pakaitomis su *ks-*. Apie sl. *x-* iš *ks-* < *ks-* (greta su *sk-*) jau esmu vienu žodeliu priminės „Kalboje ir senovėje“ (I 283, 289—291) prie žodžių: *хрядеть* „lysti, džiūti“ < *ksr-* || lie. *skreñdo*; *chropaty, charpaty* < **ksorp-* || la. *škērpele*; *charadnoś* || *skaradnoś* 289; l. *szypka* || *skiēpti*...

Iš ide. *ks-* šiaudie lietuviai turi *š-*: mat, jų kalboje *s* po *k* pavirsta *š*! Žodžio pradžios *š-* (iš ide. *ks-*) jau pažįsta ir „Kalba ir senovė“: *šeivà* < **kseiwā* || la. *škieva* 283; *šēberkštis* < *kseb(h)-* || *skebérda* 289; *šēpti*, *šāpai* || *skēpsnē* 289; *šērpeta* || la. *škērpele* 290; *šiēpti* || *skiēpti* 291; *šōku* || *скакать* 291; *šūlas*, *ξύλον* || vva. *schiel* < *skeulo-* „skeveina“ 292.

Taigi, slavėnų žodžio pradžios priebalsis *x-*, kuris eina pakaitomis su *sk-*, kilęs yra iš senėlesnio *š-* < *kš-*, išriedėjusio iš ide. *ks-*. Pavyzdžiui tesie šie žodžiai su *x*: 1) *chropawy* || *skropawy* „rauh“: lie. *šērpeta*, *šārpūs* (gali būti ir nevokiškas žodis), *šiūrpa* || la. *škērpele* „skeveina“; 2) *chrobot* || s. bulg. *skrobot* „skrabėjimas, Geräusch“; 3) *холзаты* „slysti“, ukr. *vy-cholznuty* || *poskolz-nuty* „ausgleiten“; praslaviškai *šulž-* < *kš-* < *ks-* || *skulž-*; greta su *skulž-* yra buvusi gretiminė lytis *kulž-* be *s-* (plg. sl. *cěva* < ide. **koiwā*: lie. *šeivà* < *kseiwā*: la. *škieva*, lie. *skivytas*): 1. *kielzki*, č. *kluzký* „schlupfrig“, rus. (Orlo gub.) *колзаться*; greta būta ir šaknies *skleiğ(h)-* || *ksleiğ(h)*: *sklbzōkō* (kai-kuriose šnektose *k* yra įtrauktas iš *skēlz-*) > *slbzōkō* „slidus“ || 1. *chlizko* < **ksleiğ(h)uko-*; 4) *шип*, *шипнуть*, 1. *szypla* || 1. *szczypnąć* „zwicken“, *szczyrpe* „Scheere“, *szczypta* „Prise“: lie. *šiēpti* || *skiēpti*; 5) *chrupač*, *chropowaty* < *ksroup-*: lie. *skriupstūs* „хрустящий“, *skraūbis* „krūpavimas, baimė“ Bg⁵ LXX 252, germ. *skrub-* „rauh“ Fick III⁴ 476; 6) *хворый*, *хирый*, č. *churost*, 1. *charleč*: *skvar-*, lie. *nu-skūres* „nuplyšęs“ (cf. *skuřsti*, *skuřbti*, sl. *skōrbō*); 7) *хабуть* „raffen, an sich reißen“: *skabañ*, *skōbti*; 8) *хроботъ*: *skrabėti*; 9) slov. *hrústati* „knorpeln, knistern“ (greta su *hróšč'u*): la. *skrāustēt* „хрустеть“ Bg⁵ LXX 252, lie. *skriaudūs* „хрупкий“ Ds, Kp; 10) *холостой*, *холостить* „romyti“, *холост* < *ksol-*: *skel-* „skelti“, *цель*, *оскалить* (зубы); 11) *шелуха* < **kselousā*: *skel-* (žr. *холостой*), vok. *Schale*; 12) ukr. *šerēpa* „безобразная женщина“, *šerēpáryj* „шершавый“ Bg¹⁰ 290, 1. *charpawy*, *szarpač* (*sz* iš nebevartojamo *szrep-* < **kserp-*): lie. *šērpeta* || *skerp-*; 13) sirb. *šāra* „margumas“, *šarī*, *šāren* „margas“, s. bulg. *шарути* „рисовать“: lie. *šōris* „раз“, *šērti* „ударить“ < *kser-*: *sker-* vok. *Schere*; 14) *шебола*: *щебень* = *šēberkštis*, *atā-šabarkštis* f. „skeveina“: *skebérda*, la. *skabarda*; 15) *шавань*, *шавень* „сволочь, дрянь“: *šēvelis* „осколок“ || *skeveina*.

Kragas (pr. *kragis*) „Kanne, Krug“ negali būti kildinamas iš vok. *krōg'o* (Prellwiitz Best. 20, Trautmann Altpreuss. Sprachd. 362), nes iš jo šiaudie būtų **kruogas* (la. *kruōgus*). Iš Brückner'io (222¹) patiriame, kad *krago* esama to-paties žodžio, kaip ir s. rus.

192 *xpoz* „indas, Gefäß“, prie kurio Br. priduria dar ir č. *karhan'a*. Apie *krago* || *xpoz'o* kilimą iš indoeuropiečių (arba tariamosios slavėnų-aisčių) prokalbės negali būti istorininkui ir kalbos, nes neturi nei slavėnai, nei aisčiai iš indoeuropiečių prokalbės paveldėto nėvieno indo vardo. Čekų *karhan'a*, negalėdamas patikrinti didžiuliosiose žodynuose (man tėra pažįstamas tikrai *karhan* „Fritz“), palieku nuošaliai nuo s. rusų *xpoz'o*. *Kragas* drauge su sva. *kruog'u* (vok. *Krug*), kuris nuo pirmojo teatskiria balsio ilgiu (ide. *o* || *ō*), aisčių ir germanų žemėn bus atvežę nežinomi žilosios senovės puodžiai. Krągų dirbimo tėvynės šandie nežinome. Be aisčių ir germanų žemės, *kragas* yra apvažiavęs ir kitas šalis: keltų (air. *crocan*, kimr. *crochan* „Topf“), slavėnų (s. rus. *xpoz* „Gefäß“), graikų (κρωσσός „Krug, Urne“) ir albanų (*karōke* „Krug“ Feist Kultur 227) šalis.

42.

Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausgegeben von Wilhelm Streitberg. Berlin u. Leipzig 1923. Bd. LXI. 424 + 38.

Lietuviškų dalykų čia nėra. Įsidomėtinas yra Günther'o Ipsen'o straipsnis apie „Sumerisch-akkadische Lehnwörter im Indogermanischen“. Kai-kurie kalbininkai, savo studijose visai nekreipia akies į kultūros istoriją, dar ir šandie šventai tebetiki, kad visi tie žodžiai, kurie iš šiandienykščių kalbų tenka nukelti prokalbėn, esą grynų gryniausio savi indoeuropiškiai žodžiai. Istoriškai galvojęs kalbininkas nenustebs išgirdęs, kad senovės indoeuropiečių nemokėta kalti metalų: sva. *aruzzi* „Erz“ < **orud* = sum. *urud* „Kupfer“. Graikai (πέλεκυς) ir indai (*paraçūḥ*) susipažįsta su metaliniu kirviu iš akadėnų (*pilakku* „Beil“ < sen. *pelekku*). Sumerėnų galvijo vardas *gu* (seniau *gut* „Stier, Rind“) vargu be galima būtų atskirti nuo indoeuropiško galvijo vardo **gʷou-* (*gʷou-*) „Kuh, Rind“, kurį pažįsta ir latviai (*gūvs*). Su **guosi-* „galviju“ indoeuropiečiai vargu būsią susipažinę anksčiau kaip prieš 2700 metus prieš m. e.

43.

Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уредjuje А. Белитј. Београд. 1921. Књига II, св. 3—4 (p. 187—353. Išėjęs iš spaudos 1923 m. vasarą).

Pietinių slavėnų „filologo“ pabaigoje randame 1914 – 1922 „библиографија“, iš kurios gali sau rasti žinių ir neslavista. Pogodi-no 1903 m. iš piršto išlaužtą *salděsnĭ dar 1921 m. atkartojąs Il-jinskis 333 (25a).

44.

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von E. Ber-neker. XXXVIII Bd. Berlin 1922/3. IV + 292.

Iš aistiškų dalykų arkyve yra šie: 1) G. Gerullis Herkunft der Dative Sing. der *i*- Stämme im Baltischen; 2) R. Traut-mann'o del Gerulio Prūsų vietovardžių; 3) P. Diels Litauisches Rätsel; 4) J. Endzelin Balt. *i(j)ā > ē?*. — Prūsų žemės vietovar-dis *Pa-draw-ayten* ir asmenvardis *Pa-drauwe* 131 nėra atskirtinas nuo Žemaičių vardo *Saus-drāvas* — 1) Palangos ap. pavardė (Dr. J. Ba-sanavičius Iš Palangos istorijos. Vilnius 1922 p. 18,52), 2) Mėni-jos upės deš. intakas, Kantaūčių par. Vš I 50, SG III 673, VI 446, XII 625. — Pr. vietovardis *Numys-lauks* (|| *Polekis-lauks* : pr. **Poleikus* asmenvardis) 132, kurio pirmoji dalis *Numys* yra viena-skaitos kilmininkas, rodo buvus asmenvardį *Numis* arba *Numīs* (nom. sing.). *Namo* vietoje prūsai, kaip ir žemaičiai, būtų tarę *nūmq*, jei Galindos srities pelkės vardas *Namuye Namoyumpelk* (*Namuy-nbalt*) nėra atskirtinas nuo „raistų“ budiės vardo *nemūnės* Bg¹⁰ 190, 245, 246: pr. *Namujum* (-m iš -n prieš p, b) *pelkī* arba *baltan*: lie. *nēmuogė* „Heidelbeere“.

45.

Известия Отделения Русского языка и словесности Россий-ской Академии Наук 1921 г. Том. XXVI. Петроград 1923. 311 стр.

Laikraštyje matome tuos-pačius senuosius darbininkus, pvz., A. Sobolevskį, Istriną, Peretz'ą, Speranskį ir kt. Pirmuoju straips-niu, tikrai dar nepabaigtu, eina A. Sobolevskio „Русско-скифские
483 этюды“, kuriuose daug įdomios medžiagos gali rasti kalbininkas-istorininkas slavėnų senovei. — Senovės *Antes* nėsanti slavėnų, bet ira-nėnų tauta 8. — Hėrodoto Γελωνός būsiąs išlikęs upės varde *Же-лань* ties Kievu 27. — Čekų žemės kalno vardas *Rztřp* (<*ripō) ir Galicios *Puna* esąs tas-pats, kaip ir senovės Πῑται, Πῑπατз, ku-riuo vardu senovės graikai vadinę Karpatus 30. — Rumūnų *магура*

ir slavėnų *могила* esą skitų kalbos skoliniai 33². — S. rus. *Тѣмь-торокань* (<**Тѣмторкань*), kurią graikai vadina *Ταμάτορχα*, nėsanti atskirtina ne tikrai nuo vietovardžio *Тамань*, bet ir nuo skitiškojo Poseidono vardo *Θημ-μωσάδης* (Hėrod. IV 59): **ι(h)ami* „marios“ + *mazda* „viešpatis“ 39. — Karpatų vardui *Бескид* || l. *Bieszczad* S., surišęs su Ćekų *Ještėd'o* (vok. *Jeschken*) kalnu (<**Jaščadō*), norėtų surasti skitišką kilmę: ex montibus *Catheis* 41. — Kievo kalno *Хоревуца* arba *Хоривуца* (dem. <**Хорѡва*) vardas esąs skitiškas: *Нараіва*- 41.

46.

Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Уредник Х. Барнџ проф. унив. у Београду. Књига I, св. 1—2. Београд 1923. 276.

Mums, lietuviams, negražu, kad iki šiolei nėsame dar susidarę kalbos dalykams tam tikro laikraščio. Jei žmonės pajėgia išsileisti net ir albanų filologijai arkyvą, tai tuo labiau įstengtų išleisti lietuviai drauge su latviais kad ir tokiuo vardu laikraštį — „Archiv für aistische Philologie“, kuriame būtų rašoma ne tikrai lietuviškai ir latviškai, bet ir vokiškai, prancūziškai ir angliškai. Toksai laikraštis žymiai pastūmėtų aisčių tautės ir kalbės studijas. Tuo klausymu reikėtų susirūpinti ir lietuvių ir latvių šviesuomenei, kuri per atskirus atstovus gautų iš abiejų vyriausybių pašalpos, kurios nereikėtų gailėti, nes ji šimteriopai sugrįš.

Ir albanologijos arkyvo aisčių kalbų tyrėjas negali sviesti užkampin, nes ir čia kartais tenka susidurti su kalbos duomenimis, kurie duoda šviesos ir aisčių ir slavėnų kalboms. — Valuinės upėvardis *Ибр* (Teterevo kair. intakas) TŽ I 4 nėra viengungis: sirb. *Ibar* (kilm. *Ibra*) ir jo intakas — *Ibarac* 2. — Sirb. *Diklo* <*Dūkulo* <lot.-ilir. *Duculum* 5. Su tuo sutinka rus. *Олыста* <la. *Alūksta* TŽ I 33. Pietų slavėnams rodo *ū* (>*y*>*i*) ir albanai: *puře* „heisse Asche“ <VI—VII amžių sl. **pūra*- (kamienas) = č. *pýr* „glühende Asche, Flockasche“ 45.

K. Oštiro sapnams (Illyro-Thrakisches 78—137) gaila laikraščio skilčių. Svaičiojimams paremti suvartota krūva medžiagos, iš kurios kartais netyčia nurieda ir koks grūdėlis. Oštiro sugretinimų pavyzdžiui tesie šie: sl. *polъ, plarъ* „Leinwand, pallium“ || sem. *p(a)iš-t-* „Flachs“ || gr. *κάννα-βισ(τ)* || *δδόνη* „feine Leinwand“ || *λίνον* „linas“ || sumer. *ga-da* „Linnen“ (*ga* = *gi* „Rohr“) || bask.

gar-sande „kanapė“; visi šitie žodžiai esą alarodiški, kilusi iš šaknies *bḡ-n* „urtica, linum“ 96. — Sl. *čbbr̥o*, *čbban̥o* || *čbvan̥o* „uzbonas“ ir man atrodo skolinys, bet vargu bus lot. *cupellus* tėvas (per ilirus, trakus) 97. — Sl. *monop* esąs = gr. *λάβρος* 110!

47.

O. Hujer Úvod do dějin jazyka českého. Druhé vydání v Praze 1924. 91.

Lyginamosios gramatikos žiniomis nesibaidoma Čekų šviesuomenės. Tai rodo kad ir prof. Hujero įvado II laida.

48.

484 **E. Brastiņš** Latvijas pilskalni. I Kuršu zeme. Izdevusi Latvijas senatnes pētītāju biedrība 1923. 135 psl. Su piešiniiais ir zemėlapiiais.

Brastinio pavyzdžių galėtų ir mūsų kariniškai atlikti daug naujingo darbo lietuvių būtovės srityje. Pilkalnių suregistravimo, jų išmatavimo, nupiešimo arba nufotografavimo darbas nėra sunkus. Pilkalniai duotų žinių senovės lietuvių gynimosi vietoms ir jų sudėčiai tirti.

49.

H. Petersson Etymologische Miszellen. Lund 1923. 45 S. (=Lunds Universitets årsskrift. N. F. Avd. 1 Bd. 19. Nr. 6).

Strūgė (*stróogy* — brachypodium P² 54), „коротконожка, kłosownica“ nėra giminaitė su graikų žodžiu *στέρυχος* „solanum“, gretinamu su vva. *strūch'u* „Strauch“ 19. *Strūgė* tėra žoliniško Pabrėžos vertimas: gr. *βραχυν*, rus. *коротко* — ž. *strūgas* „kurz“ Bg¹⁰ 287. — La. *lustes*, *luški* „Trespe, bromus secalinus“ nesąs atskirtinas nuo šved. *lost* „bromus“ 29. — Šešėlis negali būti kildinamas iš prolytės **ke-kiē-l(o)*- 33, nes tam griežtai protestuoja žemaičiai, ištarydami *šašuolėtis* „Schatten“. — Ide. šaknies **bhreiǵ-* lietuviai nerodo, nes jie ištaria *brėžti* (ne **briēžti*!) „kratzen“, *brėžis* 34. — *Purė* „Quaste“ 38 esanti ide. **př-ī-ā*. Iš kur P. žino, kad *purės* balsis *u* trumpas. *Pūrė* „kura z wielkiem czubem“ TŽ I 348, *pa-pūres* „pasišiaušęs“ Bg¹⁰ 277, *pa-puōres* Kv „t. p.“, *purūs* „рыхлый“ J 496b.

M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Sonderabdruck aus „Wörter und Sachen“ VIII. Band. 1923. Heidelberg 1923.

Lietuvių kalbos žodžių geografija šiandien vienam tikrai prof. M. Niedermann'ui terūpi. Ropučių vardo studiją pralenkė *gandras* su visa savo drauge. *Gandras*, Kaunan neatlėkęs, nieko man negalėjo pranešti nei apie save (*gandra*), nei apie savo draugę. *Roputės* ir visos jos draugės vardo geografija būtų aiškesnė ir lengviau pastebima, kad Winter'is nepašyktėjęs pridėti žodžių vartojimo žemėlapi, be kurio šiandien sunku iš straipsnio suvaikyti bruožai. Žemėlapis parodytų, kuriomis Lietuvos ir Latvijos vietomis, pvz., eina *bulvė* || *bulbė*. *Roputės* vardo studijoje yra 4 skyriai, iš kurių pirmajame skyriuje N. paliečia skolytinius vardus (Lehnwörter), antrajame — verstinius vardus (Lehnübersetzungen), trečiajame — savaimę čia-pat atsiradusius vardus, ketvirtajame — neaiškos kilmės vardus. — Ir dabar negaliu sutikti, kad *rapūkas* || *repūkas* (*ropūkas* turi o apibendrinęs iš *ropės*, *roputės*) būtų lietuviškas žodis 94.

T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjutningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923 (Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala Förhandlingar 1922—1923) 62—92.

Šiandien lietuvių kalbos kirtis daug-kuo skiriasi nuo senovės kirčio. Senovės lietuvių kirčiui susekti padeda ne tik dabartinis lietuvių kirtis, bet ir latvių kalbos priegaidė. Iš mano „Kirčio ir priegaidės mokslo“ Bg¹¹ XIX—LII patiriame, kad senovės lietuvių prieš šiandienyškios kirčio sántvarkos nusistojimą yra kirčius kartais dėlioję ne tenai, kur šiandien kad deda.

Torbiörnsson'ui lietuvių kirtį rekonstruoti, man rodos, nėra pavykę. Mano supratimu, iš Torbiörnsson'o prolyčių **duktėres* (gr. θυγατέρα, skr. *duhitārah*), **sulipame*, **panėšėme* || **lipā me*, **sutinkā* (3 praes.) || **nunša* negalėjo išriedėti šiandienyškios lytys *dūkterės*, *sulipame*, *pānėšame* || (*su*)*lipome*, *sutiŋka* || *nūnėša*. **Duktėres* būtų palikusios kuo ir buvusios, nes lietuvių kalbai svetimas yra dėsniš „von einer akzentuell offenen Binnensilbe wurde der Akzent auf die unmittelbar vorangehende kurze Silbe zurückgezogen“ (de

Saussure, Torbiörnsson) 91. Žodžio vidurinio atviro skiemens kirtis nešoka pirma greta stovinčian trumpan skiemenin. Tai rodo kad ir šios lytys: *prakālas* „preikālas“ KosL, Kv (greta su lytimis *pā-talai* || *pa-matai*), *ratānas* „Kreis“ Als, Slnt (|| *rāgana* || r. a. *davanā* Ds), *meletā* (kilm. *melētos*) || *skēpeta* || *Šēpetā*, -ōs (Kupiško par. bālos), *klebētas* (*lenkētas*, *velkētai*, *verpētas*, *kerepētas* Ds) || *trējetas*, *vaikinas*, *pantinas*, *merginos* (gen. sing.) || ižg' *dukfīnų* arba *fidābrīnų* *skrinėlų* DP 353₄₂ (= *duksina*, *sidābrina* nom. sing. f. adj.) || *avinaī*, *katinaī*, *nešimas* (*leidimas* || la. *laist*, *ėdimas* || la. *ést*) || *sėjimas* (la. *sēt*), *skýrimas* (la. *škiřt*), *kūlimas* (la. *kuřt*)...

Lietuvių kalbos dúomens rodo, kad *dúkteres* (nom. pl.) yra kilusios iš senėlesnės lyties *dúktere's*. Vadinas, lietuvių *dúktiē* yra buvusi per visus linksnius oksitonas: *dúktiē*, *dúkterēs*, *dúkteri* (-iē 486 dat. sing.), *dúkteriī*, *dúktermī*, pl. *dúkterēs*, *dúkteriū*, *dúktermūs*, *dúkteris* (acc. pl.), *dúktermis*, *dúktersū*. *Mótiē*, kaip rodo latviai ir lietuvių šnėktos, yra buvusi visame linksniavime baritonu: *mótiē*, *móteres...*, pl. *móteres*, *móterių*...

Daug. vardininkas *dúkteres* tegali būti kilęs vien tik iš prolytės **dúkterēs*. Galūnės kirčiui dar ir šandie tebepritaria *dúkterýs-na* (illat. pl.) < pralie. acc. pl. *dúkterīs* + postpositio *nā*, *dúkteriñ* < *-inā (illat. sing.) < pralie. acc. sing. *dúkteriñ* + *nā*. **Dúkterēs* (> *dúkteres* nom. pl.) kirčiu visai nesiskiria nuo daug. vardininko lyčių *pávažās*, *musėlēs*, iš kurių šandie turime vardininką *pávažos*, *mūsėlēs*.

Lytis *sùlipame*, *sùnešėme* pagrindu tegali būti tiktai **sulipamē* (pralie.), *sunešēmē*. *Lipome* kilti negalėjo iš prolytės **lipāme*, nes tuomet lietuviai ištarytų **lipomē*, nes galūnė yra buvusi -mē. Taigi, *lipo* ir *vėdē* vietoje lietuviai senovėje ištarydavo *līpā* (paroxytonon) ir *vedē* (oxytonon).

Sutiñka || *nūneša* (3 praes.) negalėjo išriedėti iš Torbiörnsson'o lyčių **sutinkā* || **nunēša*, nes iš jų būtų šandie **sútinka* ir **nunēša*.

Taigi, vidurinių skiemenų kirtis lietuvių kalboje nepereina pirmajan žodžio skiemenin. Kirtis nuo vidurinio skiemens balsio trumpumo arba ilgumo nepridera: *melētos* (gen. sing.) || *varýklos* (gen. sing.), *stebùklas* || *pabùklas* Bg¹⁰ 172.

Aisčiai priebalsinio kamieno daiktavardžiams senovėje vartodavo dvejetainį kirtį: vieniems daiktavardžiams kirčiuodavo visų linksnių galūnes, o kitiems — tiktai kamieną (šaknį), pvz.: *dúkterēs* nom. pl. ||

māteres; šunēs, dantēs, žansēs || *dūres* nom. pl., *dūrōn* gen. pl., *dūrīs* acc. pl.

Sukāšs, sukanṭi turi vn. galiniūką *sūkantį, sūkančią*. Lietuvių galininko prolyte negali būti **sukañiṭ, *sukañčią*. Illativus sing. rodo, kad galininko galūnė yra stovėjusi po kirčiu: *sukantiñ, sukančiōn* || acc. **sukantiṭ, *sukančiṭ*.

Kaune, 1924 m. balandžio 15—24 dd.

XL. AISČIŲ PRAEITIS VIETŲ VARDŲ ŠVIESOJE

[Lietuva 1924 Nr. 35, 36 ir atskirai Kaunas, 1924. Vokiškas vertimas
leidinyje Streitberg Festgabe. Leipzig 1924 22—35]

Nr. 35(3) 1. Kalba, būdama ne šios dienės žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kadangi viena pati kalba be žmogaus negyvuoja, tai, kalbos praeitį tirdami, tuo-patim jau mes tiriamo ir tąja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atspindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes, kalbininkai, kurie norime pažinti savosios tautos senovę, turime šauktis liudytoju kalbės, kuri viena tegali šiandien savo šviesa pratikti tautos arba tautų senovę uždengiančią miglą.

Kalba kalbiniui-istorininkui yra arkyvas, senovės dokumentų rinkinys. Kiekvienas kalbos žodis, būdamas pirma gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas, šį-tą pasakęs apie žmogų, to žodžio darytoją, ir jo gyvenimą.

2. Iš kalbos arkyvo šiuo kartu aisčių ir slavėnų senovei tepaimsiu vieną tiksliai žodžių-dokumentų rūšį — tikrinių vardų (*nomina propria*) rūšį. Ir tą rūšį teks paimti ne visą, bet tik jos dalį — vadinamąją žemės vardyną (*toponomastika*). Asmenis vardynas (*Personennamenbuch*) šį kartą lieka visai nuošalyje.

Žemės vardyną sudaro tikriniai (*nomina propria*) vietų vardai, kuriais pramintos yra žmonių gyvenamos ir negyvenamos žemės paviršiaus vietos. Šalių, miestų, miestelių, sodžių, vienasėdžių, marių, upių, ežerų, balų, kalnų, laukų, miškų, salų ir kitų įvairių žemės paviršiaus vietų vardai sudaro vadinamąją žemės vardyną¹.

¹ [Vokiškame vertime tekstas iki šios vietos labai sutrumpintas. — Z. Z.].

- (4) 3. Vietų vardų istorija rodo, kad jų esama gana gajų, nes jų išgyvenama ne tik tai šimtus, bet ir tūkstančius metų. Gajausi yra didžiųjų žemės paviršiaus vietų vardai, tų vietų, kuriose gyvena daug žmonių. Mažųjų vietelių vardui lengva pražūti maro arba karo metu, kuomet išmiršta visi iki galutinio tos vietelės gyventojai arba juos aliai vienam išmuša neprieteliai. Drauge su vietos gyventojų išmirimu dingsta ir vietos vardas.

Šiaurės Europoje, germanų, slavėnų, aisčių ir suomių žemėse, gajausiais vietovardžiais eina didžiųjų upių ir didžiųjų ežerų vardai, kurie nežuvo ir maro bei karo metu, nes nei maras, nei karas negalėjo išnaikinti visų alių vieno paupio ar paežerio gyventojų. Kolei lieka gyvų gyventojų, tolei nemiršta ir senasis upės arba ežero vardas.

4. Istorija rodo, kad žemės vietų gyventojai amžių bėgyje ne visuomet palieka tie-patys. Senuosius vietos gyventojus dažnai gali ištumti kaimynė tauta, o kartais net ir iš toli atsibaldžiusi tauta. Tokių vietų, kuriose viena tauta būtų ištūmusi kitą, o tą ištūmėją — dar trečia ir t. t., galima rasti plačiajame pasaulyje nemąža, pvz., Balkanuose.

5. Lietuvės, Latvijos ir Prūsų žemės vietų vardus aš rankioju jau nebe nuo vakar dienos, bet pasinaudoti jais tenka vos tik tai 1911 metais, kai išeina iš spaudos akademiko A. Šachmatovo straipsnis „Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen“ (AslPh XXXIII 51—99).

- Šachmatovas norėjo savo straipsniu įrodyti, kad dabartinėje Lietuvoje ir Gudijoje (Weissrussland) senovėje gyventa *keltų*. Garsiojo rusų kalbos žinovo tvirtinimas man pasirodė esąs negalimas, nes jam nepritaria nė vienas nei Lietuvos, nei Gudijos geografiškasis vardas. Geografiškųjų (daugiausia upių) vardų lyginamosios mano studijos, kuriomis norėta sugriauti Šachmatovo nuomonę apie keltiškąją Lietuvos žemės vardų kilmę, išvydo saulės šviesą 1913 metuose žurnale „Revue slavistique“ (Krokuvoje), kur joms duotas vardas „Kann man Keltenspuren auf Baltischem Gebiet nachweisen?“ (S. 1—38).
- (5)

Anų metų upių vardų studijos yra mane privedusios prie šių išvadų, išreikštų tokiais žodžiais: „Die vorstehende Durchmusterung der von Schachmatov als keltisch angesprochenen Ortsnamen kann nur zu einem negativen Ergebnis führen: auf baltischem Gebiet hat es niemals Kelten gegeben. Positiv kann aber nur die Erkenntnis sein: das heutige Weissrussland war vor der Einnahme dieses Landes durch die Dregoviči und

Kriviči—*baltisch*“ (S. 34). Tenai-pat esmi priėjęs prie tvirtinimo, kad senovės rusai tuo metu, kai jie įsibrovė lietuvių-latvių teritorijon, dar tebeturėjo praslavišką kalbės išvaizdą su senovės dvibalsiais *au* arba *du*, *ou* (rus. *Lučesa* = lie. *Laukesà*), *ai* arba *di*, *oi* (rus. *Jatra* = lie. *Aitra*), *er* (rus. *Mereč* = lie. *Merkỹs*), *en* ir *in* (rus. *Viata* = lie. *Venta*, rus. *Jatviagž* = pr. *játvingas*) ir su senovės minkštuoju *k* (rus. *Lučesa*, *Mereč* = lie. *Laukesà*, *Merkỹs*).

6. Tolimesnės mano vietų vardų studijos, pvz., „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“ (TŽ I 1–44), rodo, kad per praslaviškąjį stovį bus perėję visi slavėnai naujosiose savo sodybose. Vadinas, dvibalsius *au* (arba *du*), *ai* (arba *di*), *ei*, *art alt*, *tart talt*, *tert telt* ir ilgąjį balsį *ū* slavėnai yra atsinešę iš savo protėvynės ne tikrai į lietuvių-latvių ir suomių teritoriją, bet lygiai ir į Balkanus, Adrijos pajūrį ir į Germaniją.

7. Slavėnai bus pradėję kurtis naujosiose vietose ne anksčiau kaip VI amžiaus pradžioje. Padunojo lygumoje ir Balkanų pussalyje su (6) slavėnais prieš VI amžiaus pradžią niekas nėra dar susitikęs. Pirmą kartą juos tenai istorikai pamini 527 ir 551 metais. Apie 569–570 metus slavėnai pasiekia vakaruose net už Salos (Saale) upės iki Unstrut'ui (Погодин Из истории славянских передвижений 122). Slavėnų įsikūrimas Austrijoje, Štirijoje, Karintijoje ir Bavarijos Pustertal'yje esąs VI amžiaus pabaigos ir VII amžiaus pradžios padaras (Pogodin l. c. 141). Vargu bus slavėnai anksčiau kaip prieš VI amžių pradėję kurtis ir aisčių bei suomių žemėje. Taigi, tasai slavėnų kalbės vokalizmas ir konsonantizmas, su kuriuo gauname susipažinti iš vietų vardų, kuriuos slavėnai yra įsigiję naujai jų užimtose svetimose žemėse, nėra senesnis už VI–VII amžių.

8. Naujosiose savo žemėse slavėnai vienose yra įsikūrę VI, o kitose — VII amžiuje. Į visas tas žemes slavėnai yra išėję iš Pavyslio. Čia slavėnus randa begyvenančius I–II amžiaus (mūsų eros) istorikai Tacitas ir Ptolemajus ir besivadinančius vardu *Veneti* (Tac.), Οὐενέδαι (Ptol.).

Iš visa ko matyti, kad slavėnų protėvynė ieškotina yra šiandienykščioje Lėnkų žemėje ir Valuinėje (Волынь), maždaug tame žemės plote, kuris randasi tarp Vyslos, Karpatų kalnų ir Dniepro — nuo Kievo iki Pripeties žiočių. I–II amžiuje toje Pavyslio dalyje, kuri prieina prie Baltijos jūros, Tacitas ir Ptolemajus slavėnų kaimynais laiko gotus (Gothones, Γόθωνες), prūsus ir suomių (Fenni, Φίννοι).

Tacitas visas prūsų tautės kiltis vadina áisčiais (Aestiorum gentes), kuriuo vardu iš-pat pradžių bus tesivadinusi visuarčiausioji

gotams prūsų tautos kiltis, gyvenusi prie Vyslos žiočių ir Frisches Haff'o, kurį nesenai dar tebevadinę lietuviai *Aismarėmis*, t. y. áisčių mariomis, tuo vardu, kurį dar pažįsta apie 900 metus Vulfstanas (Esmere). Ptolemajus II m. e. amžiuje susipažįsta su kitom dviem prūsų tautos kiltim — galindais ir sūdais, arba sūdūviais (Γαλίνδαι καὶ Σουδινοί).

Tacito ir Ptolemajaus gadynėje Roma vargu be pažino rytiečius áisčius, prie kurių aš priskiriu lietuvius, latvius, žiemgalius, sėlius ir kuršius, nes visos šitos taūtos tuomet dar toli nuo Vyslos ir Baltijos pajūrio tebegyveno.

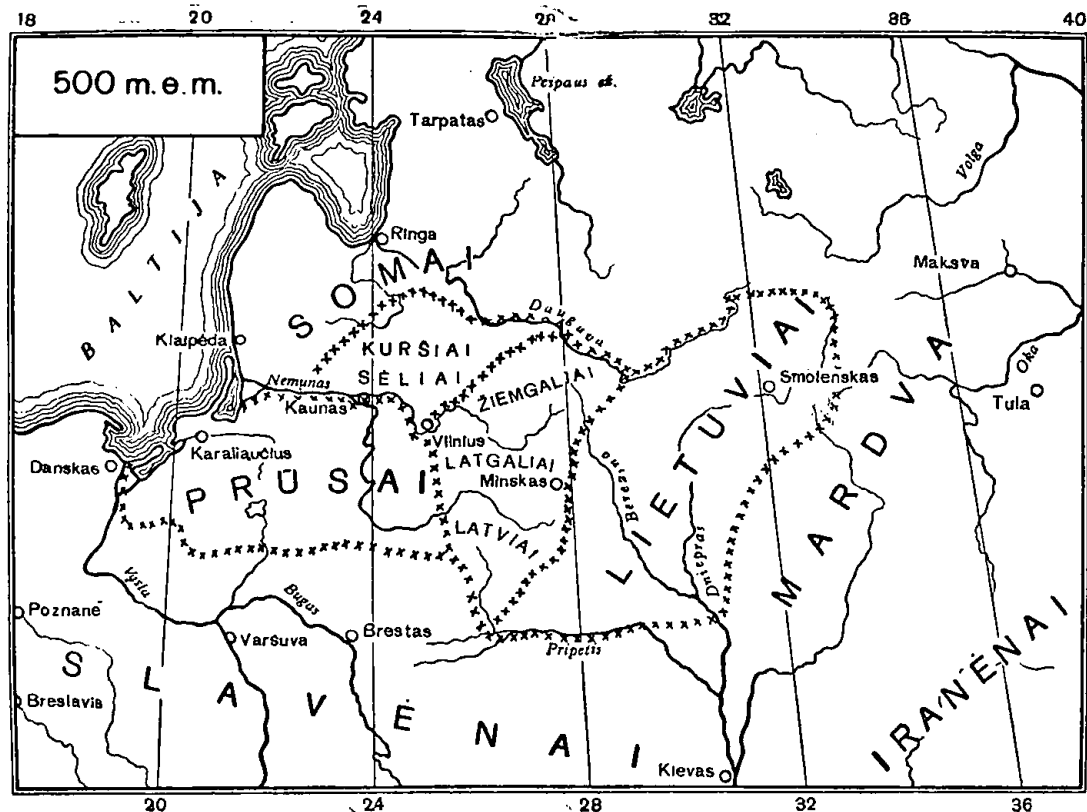
9. Visą tautų giminę, kurią sudaro prūsai ir lietūviai, lātviai, žiemgāliai, sēliai ir kuřšiai, aš vadinu *áisciais*, t. y. tuo vardu, kuriuo buvo iki Vulfstanui (apie 900 m.) vadinama prūsų tauta. Nuo X amžiaus áiscio vardas prapuola iš istorijos, nes jo vietoje tuomet atsiranda naujas, senojo išstūmėjas, *prūsas*. Pirmą kartą istorijos šaltiniai *prūso* vardą pamini 999 metais.

Prūso vardas negali būti senesnis už X amžių. Jei *prūso* vardas būtų atsiradęs dar VI-VIII amžiuje, tai lėnkai ir rusai lyties *Prusy* vietoje šandien ištarytų **Prysy*, nes tuomet visi slavėnai šiandieninio garso y (rus. *ы*) vietoje dar tebetardavo senoviškai *ū*.

Kadangi *áiscio* vardas nuo X amžiaus nebėra reikalingas *prūsų* tautai vadinti, tai jį šiandien galėtumbim suvartoti vardu visai giminei, kurios nariais yra ne tikai prūsai (senovės tikrieji áisciai), bet ir lietuviai, latviai, žiemgāliai, sēliai ir kuřšiai.

10. *Baltų* vardas prūsams galėtų tikti, nes jie mūsų erai prasidedant jau buvo pasiekę Baltijos jūrą. Bet anōs gadynės (I–II m. e. amžius) lietuviams, latviams, žiemgaliams, sėliams ir kuřšiams baltų vardas visai netinka, nes visos šitos taūtos tuomet dar tebegyvena toli į rytus nuo Baltijos jūros.

Kuřšiai Baltijos pajūrį Klaipėdos, Palangės ir Ventspilės apylinkėje vargu bus pasiekę anksčiau kaip VIII amžiuje. Skandinavijos šaltinių pažintis su kuřšiais teprasideda vos tik IX amžiuje (853 m.). Maždaug tuo-patim metu pasiekia Baltijos jūrą ir žiemgāliai ties Lielupės žiotimis (Aa) netoli nuo Sluokos, kur vokiečių įsikūrimo gadynėje buvęs portus Semigallorum. Pirmą kartą žiemgālių vardą istorijos šaltiniai pamini 870 metuose. Net ir 1200 metuose nei lietuviai, nei latviai dar negalėjo būti praminti baltais, nes jie, kad ir buvo mažais būreliais tuomet priėję Baltijos pajūrį, mase dar tebegyveno į rytus nuo Ventos (lietuviai) ir Gáujos — Livl. Aa (latviai).

Aisčių giminės žemė VI amžiuje

11. Iš XIII amžiaus šaltinių patiriame, kur apie 1200 metus gyventa sėlių, žiemgalių ir kuršių. Tų tautelių žemės vardynas, t. y. XIII–XVI amžiaus šaltiniuose randamieji vietų (ir asmenų) vardai drauge su dabartiniais lietuviškais ir latviškais tų žemių vietovardžiais, duoda kalbiniškui mėdžiagos, iš kurios gali spręsti apie sėlių, žiemgalių ir kuršių tautos kalbą. Apie tik-ką paminėtųjų tautų kalbą duoda šiek-tiek žinių mano strąipsnis „Lietuvių isikūrimas šių dienu Lietuvoje“ žurnalo „Tauta ir žodis“ II tome, kuris išeis iš spaudos šioms velykoms, ir „Kalba ir senovė“ (I 1–4, 13, 14, 84–88).

12. Iš vietų vardų man pasidarė aišku, kad sėliai su kuršiais sudaro vieną grupę kalbės atžvilgiu, o žiemgaliai su latviais (senovėje lethigalli, лотыгола) — kitą grupę. Ir sėlių, ir kuršių kalba dvibalsiuose antrąjį saŕdą (Komponent) *n* palieka sveiką, kaip ir lietuvių bei prūsų kalba, o žiemgaliai su latviais šito *n* nebeturi. Dvibalsių sudėtinė dalis *n* kuršių ir sėlių kalbą artina prie lietuvių kalbos, o minkštųjų *k* ir *g* pavirtimas afrikatomis *c*, *dz* (*ǵ*) — prie latvių kalbos.

Visugeriausiai kuršių kalbą karakterizuoja 1422 metų dokumento vardas *Sentace* „santakys“: van dar vortan up de beke *Sentatze*, dar komt twe beken tosamende BG 452. Iš to vardo mes sužinome, kad kuršių kalboje dvibalsiuose *n* neišnykstama, be to dar, ir *k* pavirstama afrikata *c*. Tasai *sentacės* vardas rodo dar daugiau: priešdėliu *sen-* „zusammen“ kuršių kalba sutinka su prūsų kalba, skirdamosi nuo lietuvių ir latvių kalbos priešdėlio *san-*: *santakys* „Zusammenfluss“, la. *suomasta* „sąmatas, Kummetschnur“ iš **san-mastos*. To-paties 1422 metų dokumento ir kiti vietovardžiai rodo, kad garso *n* dvibalsiuose neišnykstama: to *Dondanghen* (|| kurš.-la. *danga* „Ecke“), *Renden* beke, dar bruk *Bentepurge*, de heide to *Krunkle*, de brugge *Gryn-de*, *Kundeme* see.

Nr.36 13. Kad sėlių kalboje dvibalsių antrojo sando *n* neišnykstama, rodo šiuodu XIV amžiaus dokumento vardu: agger *Lensen* (|| kurš.-la. *Lenši* Kūldingos valsčiaus vietovardis TŽ II 22), ab eikenbroke in *Gandenmen* (|| kurš.-lie. *Gañd-inga* — Plungės par. malūno vardas) BG 451 iš sėl. *Gand-ene*. Sėlių kalbos *č*, iš minkštojo *k*, šandie Sėlos (Sėluonos) žemės lietuviai ištaria *č*: *Čičirys*, *Čedasai*, *Čivyliai* Bg¹⁰ 3, 13¹¹, 86, TŽ II 11.

14. Iš vietų vardų man tiek aišku, kad sėliai kalbos atžvilgiu rištini yra ne su latviais, bet su kuršiais. Šandie, kolei dar neturiu viso Kuršo ir Sėlos žemės vardyno, negaliu dar galutinai išspręsti,

ar kuršiai ir sėliai yra kalbėję atskiromis kalbomis, ar tiktai vienos kalbės tarmėmis.

Tiek-pat man šandie del medžiagos trūkumo (stokos) nėra dar aišku, ar žiemgaliai yra kalbėję atskira, bet labai artima latviams kalba, ar tiktai buvę vienos kalbos tarmėmis. Bet kad žiemgaliai del dvibalsių antrojo sando *n* likimo yra artimesni latviams, kaip kuršiams ir sėliams, tuo aš visai neabejoju del Žiemgalos miesto vardo *Mintaujōs* : *Mytowe* 1266 m., *Mitovia* 1359 m. iš žiemgal. * *Mītauja*. Jonišio apylinkės, kuri randasi senojoje Žiēmgaloje, lietuviai šandie ištaria *Mintaujā*, -ōs, *Mintaujā*, kas rodo, kad lietuvių su Žiemgalos miestu * *Mītauja* „vok. Mitau“ susipažinta dar tuomet, kai patys žiemgaliai dar tebeišstardavo * *Mintauja*. 1272 m. dokumento Žiemgalos vietovardis *Blidenen* BG 138, 437 (= dabar la. *Blīdiene*) irgi rodo, kad žiemgalių, kaip ir latvių, kalboje dvibalsio *in* pavirsta *i*: pražiemgališkai * *blindienē* „blindynas“ || lie. *blindis* arba *blīndē* „salix caprea“.

Minkštųjų *k* ir *g* vietoje žiemgalių kalbai rodo *c* ir *dz* jau XIII amžiaus dokumentų vietovardžiai, pvz.: stagnum *Autzis* || dabar la. *Aūce*, lie. (žem.) *Aukē*; *Zervinas* || la. *dzērve*, lie. *gėrvė* „Kranich“ ir kt. Bg¹⁰ 85.

15. Sėlių, kuršių ir žiemgalių kalbas riša su prūsų ir latvių kalbomis ta ypatybė, kad lietuvių kalbės garsus *š* ir *ž* visose anose kalbose atstoja garsai *s* ir *z*: sėliškai *Sauka* (šių vietovę Sėlos lietuviai ištaria *Šaukas*), *Zalva*, *Ilze* (Sėlos lietuviai šią vietovę ištaria *Ilžė*) Bg¹⁰ 1, kuršiškai *Alsvanga* (iš kur la. *Alsunga* ir lie. *Alšvanga*, iš kur šn. *Alšonga*), *Azpute* (iš kur lie. *Óžputė*, iš kur dial. *Vuošputė*), žiemgališkai *Seseve* (Žiemgalos lietuviai ją vadina *Šeševė*), latviškai *Uzvalds* (ryt. *Izvolds* — Latgalos miestelis netoli nuo Naujinio-Dinabarko, kurį Lātgalos lietuviai vadina *Užvālda*), prūsiškai (jótvingų arba sūdų tarmėje) *Azaxis* (Sūdovės lietuviai ištaria *Azāgis*), *Zebras* Bg¹⁰ 78 || lie. *ežegys* „Kaulbarsch“, *žēbras* „smulkiai margas“. Bet vietovardžių studijos rodo, kad ir sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalba yra dar atmenamai tebeturėjusi garsus *š*, *ž* sveikus.

16. Sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalbas vienija su prūsų kalba garsai *s* ir *z* iš indoeuropiškų „palatalių“ *k(h)* ir *g(h)*, kuriems lietuvių kalboje dar ir šiandien tebeatliepia garsai *š* ir *ž*. Sėlių, kuršių, žiemgalių ir latvių kalbas artina garsai *c*, *dz* iš minkštųjų *k*, *g*, kuriems prūsų ir lietuvių kalboje atliepia minkšti *k*, *g*.

17. Prūsų kalbos didysis atskyris nuo visų kitų aistiškųjų kal-
(11) bų — lietuvių, latvių, žiemgalių, kuršių ir sėlių — yra dvibalsio *ei*

išlikimas sveiko: pr. *deinan* „dieną“, *deivas* „dievo“, *prēi* „priė“. Visi kiti aisčiai, išėmus prūsus, dvibalsio *ei* vietoje tam tikrose, prof. dr. Jono Endzelyno nustatytose, sąlygose (sen. lietuviškai *diėvas* || *deivótas*, *deiváutis*, *deivystà* arba *deivýstė*; proklitikos: *neĩ* [bet *niėkas*, pl. *niėkai*], *beĩ*) gali turėti dvibalsį *ie*, kuris bus kilęs per pereiginį laipsnį *ę*.

XIII amžiaus kuršiai, kaip ir šiaurės vakariečiai žemaičiai, *ie* (iš *ę*) vietoje Liepójos ir Telšių apylinkėje ištaria *ei*: 1253 m. *Gaweyfen* BG 220, 427, *Leypiasseme* BG 241, 428, 429, t. y. kuršiškai *Gaveize* (= dabar la. *Gaviėze*), *Leipjazeme* (= šandie lie. *Lieplaukis*). Tą kuršių *ei* iš *ie* patvirtina ir lýbių kalbės kuršiški skoliniai, pvz.: *lėiga* iš kurš. **lėikas* „liėkas, atliėkamas“, *kėidas* iš kurš. **skėitas* „skiėtas, Weberkamm“. Tuo-pat metu kitų apylinkių kuršiai bus tarę *ie*, jei, žinoma, būtų galima pasikliauti XIII amžiaus dokumentų rašyba, kad jų *e* atstoja *ie*, o ne *ei*: 1253 m. *Grefen* BG 236, 429, 1291 m. *Grefe* l. c. 442 = dabar la. *Griėze*, lie. *Griėžė* (ž. *Grėižė*) „Grösen“.

Žiemgalių kalbai rodo *ie* 1272 metų dokumento vietovardžiai (BG 136—143, 437) aqua *Ecowe* „la. *lėcuve*, vok. *Ekau*“, provincia *Blidenen* (= šandie latviškai *Blīdiene*; -iene reikia skaityti, gal, ir kituose Žiemgalos vietovardžiuose, pvz., *Velfene*, *Batsenen* ir kt.), *Zetzduwa*, t. y. *Dzėdzieduwa* || la. *dzedzieda* BW 3033, 4261, 35707 „abgearbeitetes Land, ungebauter Acker“.

Sėlių kalbai dvibalsį *ie* rodo XIV amžiaus dokumento upėvardis *Vesytē* Bg¹⁰ 86 = latviškai šandie ištiriamas *Viesīte*.

18. Del dvibalsio *ei* likimo aš aisčių giminės kalbą skiriu dviem būriais: 1) vakarų ir 2) rytų aisčiais.

Vakarų aisčiais yra prūsai.

- (12) Kalbės liekanos verčia mus laikyti prūsais ir *jótvingus* (sen. lenk. *jaćwing*, iš čia Dlugošo *Jaczwingorum* natio, sen. rus. *Ямьязъ*, pl. *Ямьязу*) arba sūdus, arba sūduvių (Ptolemajaus *Σουδινοί*, Vytauto *Sudi*, terra *Sudorum*), Bg¹⁰ 78—81, Gerullis Festschrift A. Bzzenberger 44—51.

Rytų aisčiais aš vadinu tuos aisčius, kurie indoeuropiškojo dvibalsio *ei* vietoje turi naują dvibalsį *ie* arba šnektose ir *ei* (*ę* čia yra siauras). Taigi, rytiečiais aisčiais pasirodo beesą lietūviai, lātviai, žiemgāliai, sėliai ir kuršiai.

19. Rytų aisčiai skiriasi nuo vakarų aisčių dar ir tuo, kad pirmųjų kalbose nesumišo indoeuropiečių prokalbės balsiai *ā* ir *ō*. Vakariečiai aisčiai, arba prūsai, indoeuropiškojo *ā* nebegali atskirti nuo

ō, pvz.: *postāt* || lie. *pastōti*, la. *pastāt* greta su *dāt* || lie. *dūoti*, la. *duōt*, pr. Voc. *mothe* || lie. *môtē*, la. *māte* greta su *woasis* || lie. *úosis*, la. *uōsis*.

Indoeuropiškąjį *ō* rytiečiai aisčiai, vadinasi, lietuviai, latviai, žiemgaliai, sėliai ir kuršiai, ištaria dvibalsiškai kaip *uo* (resp. *ua*, *ud*). Kad sėlių skirta *ā* nuo *uo* (ide. *ō*), matyti kad ir iš šių dviejų vietovardžių: 1416 m. *Rave-munde*, das flies *Rave* BG 452 = sėliškai *Rāveja*, kurią šiandien Sėlos lietuviai vadina *Rovejā* (šn. *Ravejā*, gal. *Róveju*) TŽ I 386, XIV amžiaus *Eglona* Bg¹⁰ 87, kurios upės vardą lietuviai ištaria *Egluonā* (šn. *Agluonā*).

Žiemgalos XIII amžiaus vietovardžiai rodo, kad ir žiemgalių kalboje *ā* mokėta atskirti nuo *uo*: *Aarennen*, *Arine*, *Aren* || la. *Āriši* BG 139, 437, *Plane* BG 143, 431 (dabar la. *Plāne*) ir *Eglonene* || *Egluona*, *Dobene* || la. *Duobe* BG 136, 437, *Mesyote*, *Medzoten* BG 144 || la. *Mežuōtne*.

- (13) Kuršių kalba irgi yra skyrusi *ā* nuo *uo*, kurio vietoje šnektose buvo ištariama, kaip ir šiaurės vakariečių žemaičių, taipja ir *ou*: XIII amžiaus dokumentų vietovardžiai: *Baten* BG 202 || la. *Bāte*; *Asseboten*, *Asenputten* 204 || la. *Āzpute*, lie. *Ōžputē*; *Warthayen* 219 || la. *Vārtāja*; *Damis* 230 || la. *Dāmis* TŽ I 385, lie. *Domėnai*, *Domija*¹ — Varduvas upės intakas (Sedės par.); *Maysedis* 235 || lie. *Mó(ja)sėdis*; *Nateye* 235 || lie. *Notėnai* greta su *Amboten* 202 iš kurš. *Ambō(u)te* (*am-* iš *em-*), iš kur la. *Embūte*, *Perbona* 204, *Boyensfemme* 222 (plg. lie. *Búojas* arba *Búojis* — Pūšaloto par. bala), *Crote* 223, *Grobín* 223 = šiaurės vakar. žem. *Grūbýnc* < *Gruobýnas*, *Lobe* 235 || lie. *Luoba*¹ TŽ I 385, *Dobe* 237, *Scoden* 242 „Skuōdas“. Dvibalsio *uo* vietoje kuršiai šnektose bus tarę ir *ou*, ką rodo šiuodu vietovardžiu: *Alouste* BG 226 || la. *Aluoksta*, ad lignum sanctum, guod vocatur *Ouse Warpe* BG 442 || lie. *úosis* „Esche“.

20. Jei bent-ką šiandien mes žinome apie sėlių, kuršių ir žiemgalių kalbą, tai už tas žinias kalti esame žemės vardyno lyginamosioms studijoms, be kurių mes lygiai nieko nežinotumbime, kas per kalba yra kalbėjusi sėlių, kuršių ir žiemgalių tautą. Taigi, iš sėlių, kuršių ir žiemgalių pavyzdžio matyti, kad vietų vardų lyginamosios studijos gali duoti daug šviesos kalbų ir tautų istorijai².

21. Dabartinės Lietuvos ir Latvijos vietų vardų lyginamosios studijos mane privedušios yra prie išvados, kad šiandienykščioje Lietuvoje prieš lietuvių įsikūrimą gyventa sėlių, žiemgalių, kuršių, prūsų ir sómų.

¹ [Vokiškame vertime sukirčiuota: *Dōmija*, *Luobā*. — Z. Z.].

² [Vokiškame vertime šis sakinytis išleistas. — Z. Z.].

Iš prūsų žemių lietuviai šandie gyvena įsikūrę Sūduvoje (buv. Suvalkų gub.), Nadruvoje (Pilkalnio, Gumbinės apylinkė) ir Skalvoje (Tilžės, Ragainės apylinkė).

Šiandienykščion Lietuvon pradeda traukti lietuviai VI amžiuje (VII pradžioje), kada pradeda iš anapus Pripeties Dniepru eiti augstyn slavėnai ir brautis lietuvių teritorijon, kuri radosi Dniepro augštupy ir ant Sožies bei Berezinos upių.

- (14) Iš visų rytiečių aisčių visuryčiausi bus buvę lietuviai. Nuo lietuvių į vakarus tuomet bus gyvenę latviai (latgāļai || letgaliai) ir žiemgāļai. Žiemgalių vardas rodo, kad jų gyventa nuo latvių žiemuose (lie. *žiemiai*, la. *ziēmelis* „Nord“), t. y. žiemės galė, la. *ziemas* (ziemel'ū) galā „krašte“ (plg. la. *viņš dzīvuo mūsu galā*).

Latviai bus gavę sau vardą tame žemės gale (la. *galā*), per kurį tekėjo *Lat(v)os* arba *Let(v)os* upė TŽ I 387, 388.

Nuo latvių ir žiemgalių į vakarus gyvena sėliai ir kuršiai.

22. Iš rytinių aisčių ryčiausi yra lietuviai, o vakariausi — kuršiai.

Kuršiai-sėliai prieš lietuvių pradėjimą traukti nuo Sožies, Dniepro augštupio ir Berezinos, kiek galima numanyti iš žemės vardyno lyginamųjų studijų, jau gyvena šiaurus Minsko, vadinasi, Vilniaus žemėje.

Tose šiandienykščios Lietuvos dalyse, kuriose XIII amžiuje gyveno kuršiai ir žiemgaliai, VI amžiuje, kaip ir Tacito bei Ptolemajaus laikais, dar tebegyveno sėmai (la. *sāmi*), kuriuo vardu aš vadinu (latvių kalbos liudijimu) lybių, estų ir suomių protėvius, kuriuos teko rasti Kurše, Žiemgaloje, Vidžemėje (Livland) ir Latgaloje (buv. Vitebsko gub. latviškojoje dalyje) kuršiams, žiemgaliams ir latviams. Lietuviai sėmų neberado, nes juos dar prieš lietuvių įsikūrimą Kurše, Žiemgaloje ir Sėloje suspėjo išvaryti arba suasimiluoti lietuvių pirmuonys kuršiai, žiemgaliai ir sėliai.

23. Lietuviai, pradėjus slavėnams brautis senojo Lietuvos, priversti yra trauktis į vakarus. Tasai lietuvių traukimas priverčia pasitraukti visus lietuvių kaimynus, gyvenusius už lietuvių į vakarus.

Latvius su žiemgaliais lietuviai, slavėnų stumiami, atvaro į Vilniaus žemę, iš kurios, gal, apie 550–650 (700) m. e. metus latviai-žiemgaliai ištraukia į šiaurę ir už Dauguvos įsikuria sėmų žemėje (buv. Vitebsko gub.), kuri vėliau buvo praminta Lātgaļa (Латышля). Iš Latgalos latvių ekspansija eina į Vidžemę (Livland).

- (15) Žiemgaliai nežinomu man keliu dar prieš IX amžių atsiduria vakaruose nuo latvių, nors iš vardo jiems priderėtų sėdėti žiemuose nuo latvių.

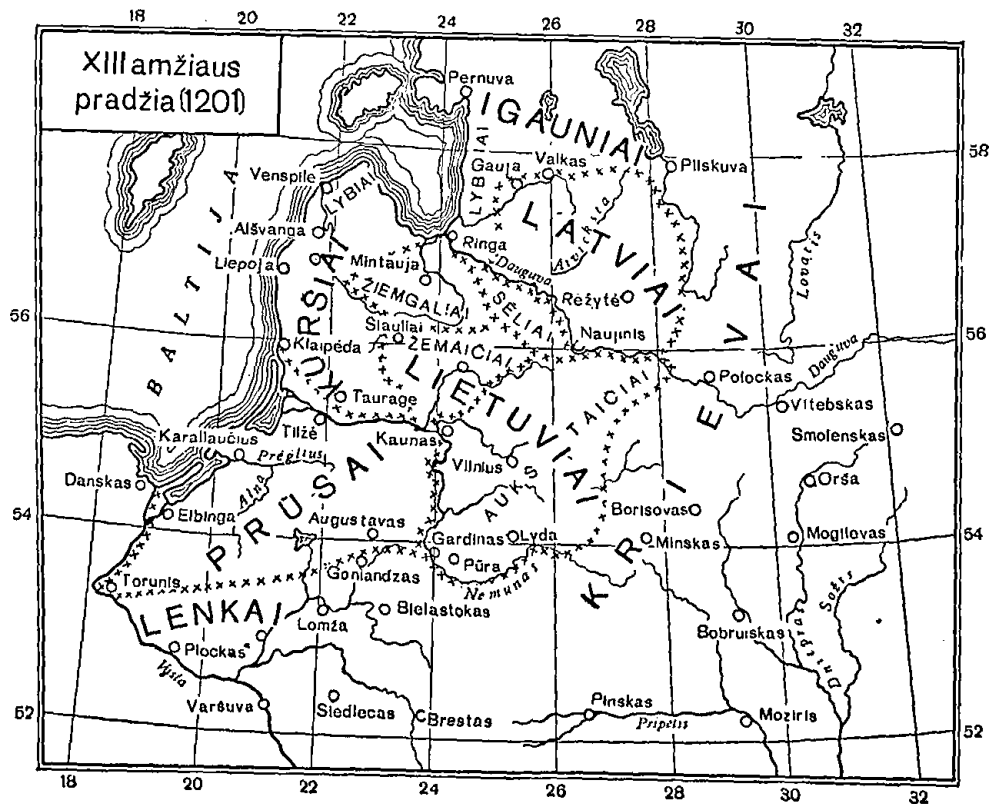
Prieš IX amžių dėl lietuvių stūmimo ir kuršiai pasiekia Baltijos jūrą ties Klaipėda, Palanga ir Ventspilis ir iš viso vėlesniojo Kuršo išvaro arba asimiluoja senuosius vietos gyventojus sómus, prūsų, tuomet dar tebevadinamų aisčiais, kaimynus, kuriuos jau pažįsta Tacitas (Fenni) ir Ptolemajus (Φίννοι). Kadangi tie sómiai, kuriuos kuršiai išstūmė iš pajūrio, buvo prūsų — aisčių pavaldiniai, tai mums taps visai suprantama, kodėl šituos sómus germanai vadina irgi aisčiais: germ. *aistiz*, s. skandin. *eistir* pl., vok. (Alnpecke Reimchronik) *Eisten* „Esten, suom. virolaiset“ (la. igauñi).

Su *Eistais* (Esten) „igauñi, virolaiset“ yra tas-pat atsitikę, kaip ir su *rusais*: senovėje *rusai* (suom. *ruotsi*, šn. *ruossi*) buvo švedai, o šandie *rusais* vadinami yra tie slavėnai, kurie IX amžiuje buvo tų švedų — rusų valdžioje. Šandie lietuviai *gudais* vadina lėnkus ir „bielorusus“, kurių protėviai yra buvę senovėje gudų (= gotų) pavaldiniais. Taigi, senovėje *gudais* aisčiai bus vadinę ne tikai gotus, bet ir gotų valdžioje gyvenusius slavėnus Bg¹⁰ 67, 75.

24. Vilniaus žemę užėmę, o latvius su žiemgaliais priverbę ištraukti per Dauguvą Latgalon, slavėnų varomi, lietuviai įsibrauja Sėlos žemėn ir tampa kairiojo Padauguvio viešpatimis. Dauguvą lietuviai pasiekia maždaug nuo Dysnės upės žiočių (ties Dysnės miestu) net iki Egluonės žiotimis (ties Dūonuvos miesteliu „lenk. Podunaj“). Į šiaurės vakarus nuo Egluonos lietuviai sėlių žemėn teįsibrauna tikrai iki Susejės upėi. Į pietus ir vakarus nuo Dauguvos (tarp Dysnos ir Dūonuvos miestų) ir Susejės upių linijos gyveną sėliai dėl lietuvių įsibrovimo gavo pasitraukti į šiaurę ir šiaurės vakarus.

- (16) Vietų vardai rodo, kad sėlių per Dauguvą persimesta dalinai Lātgalon, dalinai rytinėn Vidžemėn (Livland) TŽ I 385 — 7. Pvz., kairiojo Dauguvos kranto *Neretà* (la. *Nereta*, vok. *Nerft*) ir *Alūksta* (vok. *Illuxt*) su sėliais išeiviais atsiduria dešinėjame Padauguvyje: *Nereta* (la. r. *Narata*) — upė, kuri išteka iš Varaklionų apylinkės balų (Rėzytės aps.) ir įteka Dauguvon ties geležinkelio stotim, vokiečių praminta „Treppenhof“, *Alūksta* — Aiviekstos (vok. *Ewst*) kair. intakas (į šiaurės rytus nuo Senojo Sėlpilio) Bg¹¹ 67. Šiaurėje sėliai pasiekia net Marienburg'ą (sen. la. *Alūksta*, iš kur sen. rus. *Олбисма*), kuris randasi pietų vakaruose nuo Izborsko.

Dėl sėlių ištraukimo Latgalon ir rytinėn Vidžemėn darosi suprantama, iš kur rytiečiai latviai bus gavę dvibalsius *an*, *en*, *in*, *un* (J. Endzelin IF XXXIII 100), kurių vietoje jie turėtų šandie ištaryti *uo*, *ie*, *ī*, *ū*: *blankstīties* „faulenzen“, *kancināt* „ausforschen“, *krantes* „Dünnenvorsprünge“.

Aisčių giminės žemė XIII amžiuje

25. Lietuviai, užėmę Padauguvio Sėlą (tarp Dauguvos intakų, vardais Dysnà ir Egluonà), nesustoja ant kairiojo Dauguvės kranto, bet, įpėdin sekdami sėlius, persimeta ir dešinąjan Dauguvės šonan — Lātgalon. Latgaloje lietuvių tirštumės gyventa Naujinio (Dünaburg) apylinkėje.

Vietų vardai rodo, kad lietuvių koja įkelta Latgalon dar tuo metu, kai latviai ir sėliai garsų *c*, *dz*, *s* ir *z* vietoje dar tebeištarydavo kaip ir lietuviai *k*, *g*, *š* ir *ž*, kas taip galėjo būti nevēliau kaip VII—VIII amžiuje. Tuomet lietuviai gavo tenai susipažinti su Vidžemės miesto vardu Wenden'u (vok.), šiandien latvių vadinamu *Cēsis*, kilm. *Cēsu*. Lietuvių *Kēsys* (iš čia senosios Lietuvos valstybės raštinė rusiškai šį miestą vadina *Крѣсь*, lenk. *Kieś*) rodo, kad VII amžiuje dar tebesakyta ir latvių **Kēses* (dg. vard.) Bg¹⁰ 271, TŽ I 388. Latgalos miestą *Rēžýčia* — vietos šnekta *Rēžýcia* — iš čia rus. *Рѣзюца*, lenk. *Rzeżyca*) „vok. *Rositen*“ lietuviai turėjo pažinti dar tuo metu, kai (17) *Rēzītės* (dabar la. *Rēzekne*) vietoje latviai dar tebeištarydavo **Rēža*, **Rēžite* Bg¹¹ LX.

26. Latgalos vietų vardų lietuviškasis elementas verčia mane pripažinti tuos lietuvius, kurie XII—XIII amžiuje beveik kasmet atkartotinai užpuldavo Pliskuvos (Псков) ir Didžiojo Naugardo žemę, **Latgalos** lietuviais (TŽ II 19), nes Vilniaus žemės lietuviams tuomet negalima būtų buvę pasiekti Pliskuvos ir Naugardo žemę del Polocko krievų (Кривичи) kunigaikštijos ir del Latgalos latvių, kurie, jei tuomet nebūtų lietuvių tenai gyvenę ir valdę Latgalos Padauguvio, būtų neleidę persikelti per Dauguvą ir eiti per jų žemę kariauti pliskuvėnų ir naugardėnų.

27. Įpėdin sekdami lietuvius net nuo Sožies paupio, slavėnai dar VI—VII amžiuje atsibaldo paskui juos net iki Vilniaus žemei, t. y. į vakarus nuo Minsko—Polocko linijos.

Slavėnų įtraukimą Vilniaus žemėn vietų vardai verčia mane laikyti ne jaunesniu už slavėnų iškūrimą Adrijos pajūryje. Ir vienur (Vilniaus žemėje), ir antrur (sirbų—korvatų ir slovenų žemėje) slavėnų iškurta dar praslaviškojoje gadynėje, kurioje dar tebebuvo sveiki senovės dvibalsiai (*au*, *ei*...), ilgasis balsis *ū*, priebalsiai *k*, *g*, priebalsių junginys *tj*, *dj*. Kad Vilniaus žemėn dar praslaviškojoje (VI—VIII amžiuje) gadynėje įeita slavėnų, rodo šie rytų aistiškos (ostaistisch) kilmės vietovardžiai: 1) gud. *Huja* — iš Minsko apskrities tekanti Vileikos apskritin upė = lie. *Gauja*, la. *Gaūja* TŽ I 7,25, Bg¹⁰ 249; 2) gud. *Mereč* = lie. *Merkỹs* Bg¹⁰ 248, 272 — Nemuno intakas Ašmenės, Vilniaus ir Trākų aps.; 3) gud. *Žel'adė* — Šven-

čionių aps. miestelis netoli nuo Sirinčios upės (iš kur gud. *Страча*, XVI amž. dar *Стряча*) = lie. **Gelindis*, -ies TŽ II 28, iš kur lie. *Gelindėnai* — Alsėdžių par. sodžius.

28. Kurių slavėnų giminės kilčių atsikraustyta Vilniaus žemėn, rodo tos žemės vietovardžiai *Словенск* ir *Кривичи* TŽ I 9, t. y. slavėnų (словѣне) ir krieių.

- (18) Iš atsineštinių vietovardžių matyti, kad vienu slavėnų esama rytiečių (valuinėnų), o kitų — vakariečių (iš dabartinės Lenkų žemės). Aiškiai Valuinę rodo Neriės upės vardas *Вѣльѧ* (gud. *Vell'a*, XV—XVII amžiaus *Вельѧ*, *Веля*) ir Panerio miestelis (Vilniaus aps.) *Шумск*. Ipatijaus kronika 1232 m. mini Valuinės žemėje upę *Вельѧ* ir miestą *Шюмьскъ* ant tos-pat *Вѣльѧ* TŽ I 9. Ašmenės apskrities miestas *Холхло* rodo šitos apylinkės slavėnus esant ateiviais iš Mozūrų žemės (lenk. *Chełchy*, disimiluota iš **Chełchy*) TŽ I 11. Tenai-pat nuveda ir Dauguvos intakas *Полога*=lenk. *Płota* (Полоцк=l. *Płock*).

29. Šiaurės rytiečiai slavėnai (valuinėnai) bus įėję rytinių aisčių ir suomių žemėn iš rytų pagal Dnieprą, o šiaurės vakariečiai slavėnai (iš jų šandie yra lenkai) — iš vakarų pagal Narvies (l. *Narew*, gen. *Narwi*) ir Bebro (Бобр) upę.

Kad Gardino apylinkė šiaurės vakariečių slavėnų pasiekta dar praslaviškojoje gadynėje, matyti iš miestelio vardo *Пыра* (į rytus nuo Gardino), kurio negalima atskirti nuo upės vardo *Пыра* (=pr. *Pūrā*), kuri randasi už 30 varstų į šiaurę nuo Pyros. Gardiną slavėnai prūsų (jótvingų) žemėje įsikuria dar tuo metu, kai jie užuot **Grodzien* (l. *Grodno*) arba *Горогенъ* dar tebeiš-tardavo Gardiną.

30. Mozūrai bus pradėję kurtis prūsų žemėje, pvz., Galindijoje, irgi praslaviškojoje gadynėje, ką rodo, pvz., šie vietovardžiai: 1) lenk. *Łana* TŽ I 28=pr. *Alnā* „vok. Fluss die Alle“; 2) lenk. *Skroda*=pr. *Skardā* — Pysos upės kair. intakas (Lomžos gub.) TŽ I 37, kurį vardą 1350 m. dokumentas rašo *Scarde* (Töppen Geogr. 87); 3) pr. *Rūbin(a)s* — Galindos ežeras netoli dabartinės Vokios ir Lenkų sienos, kurį XIV amžiaus dokumentas rašo *Rubins* PN=lenk. *Rybno*. Vadinasi, galindai yra susipažinę su šiuo ežeru iš mozūrų dar tuomet, kai pastarieji *Rybno* vietoje dar tebesakydavo *Rūbina*: sl. *rūbā* „žuvis“ (lenk. *ryba*).
- (19)

31. Vietų vardų liudijimu, slavėnų įsikurta dar prieš praslaviškosios gadynės pabaigą ne tikai aisčių žemėje, bet lygiai ir

visose naujai įsigytose žemėse, t. y. Suomiuose, Balkanuose, Adrijos pajūry, ant Albies ir Salos upių.

Slaviškosios suomių žemės kolonizacijos senumą rodo šie vietovardžiai: 1) *Λagora* iš **Aldagos* : viduramžių vok. *Aldagen*, s. skand. *Aldeigiuborg*. J. Mikkola Journ. de la soc. finno-ougr. XXIII 23; 2) *Λyra* — Petrapilio gub. upė, kurią 1345 m. dokumentas vadina *Lauke* = **Laugā* || suom. *Laukaa*, *Laukaanjoki* TŽ I 378; 3) *Селижар* — Tveries gub. upė, tekanti į ežerą *Сеперерь* = sen. rus. **Сережарь* = suom. *Särkijärvi* RFV LXIV 98.

Šiaurės slavėnų *Λagora* < **Aldagā* niekuo nesiskiria nuo vakarų slavėnų *Labės* (ček. *Labe*, sorb. *Lobjo*) < **Albi*je „Albis, Elbe“ ir nuo pietų slavėnų *Lābīn'o* (Istrijos miestas) „Albōna“ (>prasl. *Albūnŏ*) arba *Rašos* (Istrijos upė) „Arsia“ (>prasl. *Arsjā* > *Aršā*).

Šiaurės *Меречь* „Merkys“ (>prasl. kamienas *Merkļe-*) niekuo nesiskiria nuo pietų *Cres'o* (sirr.) arba *Čres'o* (slov.), kilusio iš **Čersa* < *Kersa* < illyr. *Kerpso-* „ital. Cherso“ TŽ I 4.

Šiaurės *Олыстра'і* (=sen. la. *Alūksta* „Marienburg“) arba *Πύρα'і* (=sen. prūsų *Pūra*) pietų Slavėnuose atliepia *Vidān* (dial. loc. *ūū Wýdne*) „ital. Udine“ (>prasl. *ūdinŏ* > *vȳdŏnŏ*), *Trebinje* „Τερεβινία“, *Trògīr* „Tragūrium“ ir daugybė kitų.

32. Kadangi *Λαγορά* slavėnai vargu bus pasiekę anksčiau kaip prieš 700—800 metus, tai teks praslaviškosios gadinės pabaigą nukelti net VIII amžiaus pabaigōn. Be to, VIII amžiun mus nukelia *Karlo* Didžiojo (742—814 m.) pavirtimas slavėnams *karļje-* „karāliumi“: rus. *король*, lenk. *król*, sirb. *krālǝ* „König“.

Kaunas, 1924 m. sausio 18—22 d.

XLI. VIETŲ VARDŲ ŠVIESOJE¹

Lietuvos vietų vardai nedaug kam šandie terūpi. Kad didėji šviesuomenės dalis būtų tikrai tais vardais susirūpinusi, tai šandie mes jau turėtume ne tikrai žmonišką žemėlapi, bet ir vietų vardų žodyną. Latviai turi net tam tikrą kalbininkų komisiją Latvijos vietų vardams rinkti ir leisti. Tosios komisijos darbų yra jau pasirodęs pirmasis sąsiuvinis: „Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Šmitam savācis un redigējis J. Endzelīns. 1922. Izdevis A. Gulbis, Rīgā“. Pas mus Lietuvoje vietų vardus yra rinkę Vaišgantas, A. Vireliūnas ir kt.

Vietų vardai man irgi jau nuo senai rūpi. Vietovardžius ne tikrai pats renku, bet ir kitus raginu. Iš mano straipsnių — „Kann man Keltenspueren auf baltischem Gebiet nachweisen?“ (*Revue Slavistique*. Cracovie 1913 t. VI 1—38), „Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė“ (*Tauta ir žodis* 1923 I 1—44), „Vietų vardai — istorijos šaltinis“ (1922 m. X. 20 „Tėvynės balsas“), „Latvijos vietų vardai“ (*Tauta ir žodis* 1923 I 376—397, 441—444), „Zarasai (Ežerėnai) ir jų ikūrėjai sėliai“ (*Kalba ir senovė* 1922 I 1—4, 13, 14), „Nemunas“ (t. p. 190, 244—249), „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Su dviem žemėlapiais“ (*Kaunas*, 1924, 20 p.) ir kt. — kiekvienas atidus skaitytojas pirštu prikišamai gali įsitikinti, kad vietų vardai yra mums tuo brangūs, kad jie žinovo rankose gali eiti istorijos dokumentais.

Ne vienas skaitytojas, tariausi, bus girdėjęs, kad aš, atsirėmęs vietų vardų liudijimu, visai kitaip nušviečiu Lietuvos žiląją senovę. Vietų vardai man rodo, kad šandienykščia Lietuva ir Latvija nėra senoji lietuvių ir latvių tėvynė. Gudo žemės (Белопысь) upėvardžiai aiškiai rodo, kad iki VI m. e. amžiui lietuvių su latviais dar tebegy-

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 343a. Cituojamoji literatūra rodo, kad straipsnis (gal nebaigtas?) parašytas 1924 m. — Z. Z.).

venta į rytus nuo Vilniaus, pagal Bereziną (dniepriškę), Dniepro augštupį ir Sožies upę. Vadinasi, senoji lietuvių ir latvių tėvynė ieškotina yra Smolensko, Mogiliavo ir Minsko gubernijoje. Ir šandie lietuviai su latviais tebegyventų senojoje savo tėvynėje, jei jų iš tenai būtų neištūmę slavėnai, kurie iki VI amžiui dar tebegyveno į pietus nuo Pripeties balų, kur jų buvo senoji tėvynė (Valuinės ir Lenkų žemė).

Slavėnų sąjūdį Europa pajunta VI amžiuje, nes tuo metu pasiekia slavėnai ne tikai Balkanus (517 m.), bet ir vakarų Europą. Tuo pat metu turėjo pasirodyti slavėnai ir žiemiuose su rytais. Iš anapus Pripeties, eidami augštyt Dniepro ir Sožies upėmis, slavėnai VI amžiuje įsibrauja lietuvių—latvių sodyboms. Tuo įsibrovimu slavėnai priverčia lietuvius su latviais pasitraukti į vakarus. Žemės plotą, kuris guli ištisęs į vakarus nuo Minsko net iki Palangai, VI amžiaus pradžioje valdo dvi viena kitai svetimi tauti — sómiai (latviškai *sāmi*) ir kuřšiai—sėliai. Sómiais mes vadiname ne suomius (*suomalaiset* „финны“, *suomi* „финский язык“), bet tuos suomių gimnainčius, kurių vaikus šandie latviai praminę yra lýbiais (*lībji*, *lībieši*), igauniais (vok. *Esten*) ir sómiais (*sāmi* „Ezelio salos igauniai“). Senovės latviams sómiais yra buvę pietiniai suomių giminės nariai (Südostseefinnen).

Kuřšiai ir sėliai pridera prie lietuvių—latvių tautos. Jų kalba stovi pusiaukelėje tarp latvių ir lietuvių.

Kuřšiai ir sėliai drauge su latviais minkštuosius *k* ir *g* verčia garais *c* ir *dz*, o drauge su lietuviais garso *n* dvibalsiuose neišmeta. *Gintāras* latvių kalboje pavirsta *dzītars*, o kuřšių — (*d*)*ziņtars*. Sėlių kalbai dvibalsio *n* išlikimą rodo šiuodu XIV amžiaus (Kalba ir senovė I 86) vietovardžiu : agger *Lensen* (|| kuřš. *Lenši* — Kuldingos vls. vietovardis), *Gandennen* (kuřš. *Gandinga* — Plungės par. malūnas prie Babrūngo upės).

Taigi, VI amžiuje, slavėnų stumiami, lietuviai ir latviai turi susidurti su savo kaimynais, gyvenančiais vakaruose nuo Minsko net iki Pālangai ir Klaipėdai. Baltijos pajūry net iki Nemunui VI amžiuje dar tebegyvena mūsų sómiai. Jų tenai jau gyventa ir I—II m. e. amžiuje, nes mūsų sómiai nėra kas kiti kaip anie Tacito *Fenni*, o Ptolemajaus Φίννοι, kuriuos abudu mokslinčiai laiko slavėnų (Veneti, Οὐενέδαι), gotų (Gothones, Γούθωνες) ir aisčių (Aestiorum gentes) arba galindų ir sūdų (Γαλίνδαι καὶ Σονδινοί) kaimynais. Tarp somų ir lietuvių—latvių sodybų gyveno kuřšiai ir sėliai. Slavėnų stumiami, lietuviai ir latviai turi varu įsibrauti sėlių žemėn.

Latviai nuo lietuvių atsiskiria Vilniaus apylinkėje ir iš čia ištraukia į žiemius ir, perėję Dauguvos upę, įsikuria šiandienykščioje Lātga-loje (buv. Vitebsko gub.) maždaug tarp 600–700 m. e. metų. Tuo patim metu bus, gal, susidariusi ir žiemgalių giminė, kurią jų kalbos liekanos riša vienan kūnan su latviais. Ir žiemgaliai, kaip ir latviai, dvibalsio antrąją dalį *n* nebeištaria : *Mitauja* (|| lie. *Mintaujā*), *Blīdiene* (|| *blindis* : kurš. *Blendene* — Ožputės apylinkės vietovardis). *Žiemgalis* del vardo galūnės senovėje turėjo būti kaimynas *latgāliui* (Латгала, lot. *lethigalli*). *Žiēmgalos* (*Žiēmýgalos*) vardo pirmoji dalis rodo, kad žiemgalių gyventa į žiemius (la. *ziēmelis* „Nord“) nuo latvių arba lietuvių galo „srities, apylinkės“ (latviai sako : viņš dzīvuo mūsu *galā* „jis gyvena mūsų apylinkėje, krašte, in unserer Gegend“). Vadinasi, latvių tautos narių gyventa vienų Lat(v)os, arba Let(v)os, upės gale, o antrų — žiemų (la. *ziemela*), arba šiaurės, gale.

VI amžiuje pradėję lietuviai traukti šiandienykščion Lietuvon iš anapus Minsko, iki XV amžiaus pradžiai ne tiktai prasistumia iki Baltijos jūrai, bet ir pajėgia suasimiluoti pakely jų sutiktus sėlius, žiemgalius, kuršius — lietuvių—latvių narius — ir jótvingus, arba sūdus (Suvalkų žemė), skalvius (Ragainės—Tilžės apylinkė) ir nadruvius (Pilkalnio—Gumbinės—Įsruties apylinkė) — prūsų giminės narius. Klaipėdos ir Palangos pajūry lietuviai sómų neberanda, nes juos bus atstūmę dar prieš lietuvių atėjimą į žiemius kuršiai, kurie Baltijos pajūrį vargu bus pasiekę dar prieš VII amžių. Skandinavijos šaltiniai kuršius tepradeda minėti vos tik nuo IX amžiaus. Rimbertas yra aprašęs net vieną karo žygį, kurį yra atlikę švedai 853 metais, Kuršo žemėje kariaudami Apuolės pilį. Maždaug tuo patim metu prieina Baltijos pajūrį ir žiemgaliai Lielupės žiotyse netoli Sluokos.

Iš istorijos šaltinių mes žinome, kad šiandienykščioje Lietuvoje XIII amžiuje, prieš 1250 metus, dar ne visur gyventa vienų tiktai lietuvių. XIII amžiaus dokumentai rodo, kad Zarasų, Dusetų, Utenos, Kupiškio, Biržų, Čedasų apylinkėje dar tebėgyventa nevisai sulietuvėjusių senųjų sėlių. Linkuvos, Pašvitinio, Joniškio, Žagārės, Laižuvos apylinkei senovės vietiniais gyventojais tepripažįsta XIII—XIV amžiaus šaltiniai vienus tiktai žiemgalius. Beveik visus Žemaičius (čia pridera ir Klaipėdos apylinkė) dar 1253 metuose tebėlaiko istorijos šaltiniai Kuršo žemę, kurios viešpatimis tebėsa senieji vietos gyventojai kuřšiai, arba kuřšininkai. Žnoma, anuomet (apie 1250 m.) bus jau buvusi nebemaža dalis ir lietuvių prasi-

skverbusi sėlių, žiemgalių ir kuršių tautės tirštumėn, nes kitaip sunku būtų suprasti staigus paminėtųjų tautų išvirtimas lietuviais maždaug dar prieš 1600 metus.

Vietų vardai mums rodo, kad ton Sėlos, Žiėmgalos ir Kuřšo žėmėn, kurią mes pažįstame iš XIII—XIV amžiaus dokumentų, lietuvių įsibrauta dar bent už 6—7 amžių prieš istorijos šaltinių gadinę. XIII—XIV amžiaus sėlių, žiemgalių ir kuršių kalba, kaip ir latvių, jau turi garsus *c*, *dz*, *s*, *z*, kurių vietoje lietuviai iki šiai dienai senoviškai tebeįstaria *k*, *g* (*kepti*, *gerti*), *š* (*řaka*), *ž* (*řalias*). Lietuviřkojoje Sėlos, Žiėmgalos ir Kuřšo dalyje arba ir latviřkojoje řių žėmių dalyje, kurią nuo senovės lietuviai gerai pažįsta, randame tokių lietuviřkos kilmės vietovardžių, kurie del savo priebalsių tenka laikyti senesniais už 1200-tinius metus. Latvių kalbėn žodis *žėrbĩns* „жребий“ tegalėjo patekti tiktai prieš 1000-tinius metus, t. y. dar tuomet, kai rusai žodžio *жеpėбеў* (XI amžiuje *жеpебы*) vietoje dar tebeįstardavo *žėrbjbj*. Dvibalsio *er* vietoje visusenas rusų kalbės paminklas — 1056/7 metų Ostromiro evangelija (Исслед. по русск. языку I 113) — jau turi řiandieņykštį junginį *ere* (полногласие). Del to *žėrbĩns* Latvijon tegalėjo patekti tiktai prieš 1056 metus. Kad 800-tiniuose metuose rusai nebus dar turėję vadinamosios „полногласие“, tai rodo *Karlo* (sen. vok. *Karl*) Didžiojo (742—814 m.) pavirtimas rusams *karāliumi*: *король*. 907 metų řvedo vardas *Karl* nebepavirsta rusų kalboje lytim **Король*, bet *Карлъ* (W. Thomsen *Der Ursprung des Russischen Staates* 76, 145). Pastarasis faktas rodo, kad latviai *žėrbĩnā* bus gavę dar prieš 907 metus. Iš to sužĩnome, kad latvių kalboje apie 900-tinius metus jau senojo *ž* būta pavirtusio garsu *z*. Jeigu latviai būtų gavę iš rusų *žėrbĩnā* dar tuo patim metu, kai jie tebeįstardavo *žĩrnis*, *žĩrgas*, tai tuomet ir *žėrbĩnas* drauge su *žĩrniu* ir *žĩrgu* būtų pavirtę **zeřbĩnu* (plg. latvių žodžius *ziřnis*, *ziřgs*). Taigi, latvių *zeřbĩns* savo garsu *ž* dar ir řiandie mums teberodo, kad latviai bus senąjį *ž* pavertę řiandienykščiu *z* dar prieš X amžių (Kalba ir senovė I 1).

Vietų vardai *Ožputė* (kurř. *Azpute*), *Kuřřas*, *Ilžė* ir *řaũkas* (Sėloje) rodo, kad lietuvių koja jau įkelta Sėlos ir Kuřšo žėmėn dar prieš 900 metus.

Vargu vėliau kaip prieš 900 metus bus pavirtę ir senovės minkřtieji *k*, *g* garsais *c*, *dz* sėlių, žiemgalių ir kuršių kalboje. Irgi prieš 900-tinius metus rodo lietuvių įsibrovimą sėlių, žiemgalių ir kuršių žėmėn řie jų žėmės vietovardžiai su *k* = *c*: *Rũkiava* || kurř. *Rucava*, *Aũkė* || žiemg. *Aũce*, *Laukesā* — Dauguvės intakas ties Naujiniũ (vok. *Dünaburg*) || sėl. *Laucesa*.

XII. ŽIEMGALA

[Lietuvių spaudos atgimimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas prie Nr. 103 (1604) 1924 m. gegužės 7 d.]

1323 m. laiškuose (Bunge Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch Band II S. 141—4, Band VI S. 467) Gediminas prie savo vardo rašosi dar ir Žiėmgalos kunigaikščiu: Gediminne, Dei gratia Lethphanorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigalliae. Vardo priedėlis princeps et dux Semigalliae rodo, kad Gedimino valdžiai priderėta, be Lietuvos ir Gudo žemės plotų, dar ir dalies Žiėmgalos.

1254 metų dokumento liudijimu (Bunge l. c. I 347), Žiėmgalai priderėjusios šiandienykščios Latvijos dvi — Duobelės (Mintaujos) ir Baūskės — apskriti ir Lietuvos dalyje Linkuvos, Vaškų, Joniškio, Žagārės, Klykolių apylinkė (žr. žemėlapi mano „Aisčių praeityje“, Kaunas, 1924 m.). Gedimino valdžioje tebus buvusi, žinoma, tiktai lietuviškoji Žiėmgalos dalis. Bet ar visa ir šita Žiėmgalos dalis buvo jau tuomet prijungta prie Lietuvos, to aš nežinau. Lai čia taria rimtą savo žodį mūsų būtovininkai!

Iš 1323 metų gegužės 26 dienos laiško „fratribus minoribus“ sužinome, kad tų žiėmgalių dar tebekalbėta žiėmgališkai. Tiems žiėmgaliams Gediminas rūpinasi kunigo, mokančio žiėmgališkai: *Volumus enim episcopus, sacerdotes religiosae ordinis cuiuscunque colligere, praecipue de vestris, quibus iam ereximus duas ecclesias, unam in civitate nostra regia, dicta Vilna, aliam in Novgardia, ad quos nobis hoc anno quattuor fratres, scientes Polonicum, Semigalicum ac Ruthenicum ordinetis, tales ut nunc sunt et fuerunt, et etiam de praedicatoribus, quibus dabimus ecclesiam tempore successivo* (Bunge l. c. II 143).

Šiandie Žiėmgaloje niekas žiėmgališkai nebekalba. Žiėminė senosios Žiėmgalos dalis ilgainiui pasidarė latviška, o pietinė — lietuviška.

XIII amžiaus Žiemgalos šaltinių vardai drauge su šiandienykščiais Žiemgalos vietovardžiais rodo, kad žiemgalių kalbės būta artimesnės latvių, kaip lietuvių kalbai. Žiemgaliai su lātviais (senovės latgāļais) minkštųjų *k, g* ir dvibalsių *an, en, in, un* vietoje ištaria *c, dz, uo, ie, ī, ū* : *Aūce* = lie. *Aukē* (į žiemius nuo Vegerių), *Vedzere* = lie. *Vegerē* (upėvardis), *Mītauja* = lie. *Mīntaujā, Mīntauja*.

Iš turimōsios žiemgalių kalbės medžiagos man nėra dar galutinai paaiškėję, ar žiemgaliai yra atskira kalba, ar tiktai latvių kalbos tarmė. Žiemgalių kalbos klausimas tepaaiškės tiktai tada, kai turėsime surinkę visus Linkuvos, Vaškų, Kriukų, Joniškio, Žagarės, Vegerių, Laižuvos... apylinkės vietovardžius (pirmoje eilėje rinktiniai yra upių, upelių, ežerų, balų, kalnų, piliakalnių vardai).

Vietovardžių galūnės *-uvē*, pasirodo, esama žiemgališkos. Žiemgaloje šitos galūnės vietovardžių aš teatsimenu tiktai šiuos: la. *Iēcuve* „vok. Ekau“, *Audruve* = lie. *Aldruvē, Viřcuve* = lie. *Viřčiuvis*, lie. *Raktuvēs* kalnas ties Naująja Žagare, *Salduvēs* kalnas netoli Šiaulių, einant Radviliškio pusėn (plg. Vidžemės latvių vietovardį *Saldavas* Latvijas vietu vārdi I 36, 58, 62). Lietuviai vietovardžiams vartoja galūnę *-uva* (*Lietuva, Šeduva, Latuva*), o kuršiai, sėliai ir latviai — *-ava* (*Bartava, Varkava, Daugava*).

Pirmųjų lietuvių pradėta kurtis pietinėje Žiemgaloje bent už 6—5 amžių prieš Gediminą, t. y. tuo dar metu, kai žiemgalių kalboj XIII amžiaus garsų *c, dz, s, z* vietoje dar tebebuvo ištariai *k, g, š, ž*. Tuomet žiemgaliai *Mītaujos* vietoje dar tebeištarydavę *Mīntaujā*.

Šiandienykščiai Žiemgalos vietovardžiai *Aukē* (la. *Auce*), *Vegerē* (la. *Vedzere*), *Mīntaujā, Yslykis* (= la. *Islīcis*), *Šeševe* (la. *Seseve*) pirštu prikišamai rodo, kad lietuvių pradėta Žiemgaloje kurtis dar prieš IX amžių.

Žiemgalių žemę ir kalbą plačiau liečiu „Tautoje ir žodyje“ (II tome p. 23—27, Kaunas, 1924 m.) ir „Lietuvių kalbos žodyno“ įvade (II sąsiuvinyje).

1924. V. I.

XLIII. DIE LITAUISCH-WEIßRUSSISCHEN BEZIEHUNGEN UND IHR ALTER¹

[Zeitschrift für slavische Philologie I 1925 26—55]

- 26 1. Im Wortschatze der litauischen Sprache findet sich neben rein litauischen Bestandteilen eine nicht unbeträchtliche Zahl „nichtlitauischer“ Elemente. Unter ihnen sind die weißrussischen am zahlreichsten, weniger zahlreich die polnischen, russischen, deutschen, lettischen, am wenigsten zahlreich sind die gotischen, skandinavischen (schwedischen) und finnischen. Von der Sprache der Weißrussen oder *Kriėvai* (lett. *krīevi*, altruss. *крявуи*) erhielt nicht nur das Litauische, sondern auch das Lettische den größten Teil der Fremden Elemente, und zwar deshalb, weil die Weißrussen schon im VI. Jahrh. n. Chr. (Vairas 1914 Nr. 15 S. 11) begannen, Litauer und Letten aus ihren alten Wohnsitzen zu verdrängen. Diese ursprünglichen

¹ [Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne saugomas šio straipsnio ankstyvesnio varianto rankraštis (*D 511*), turįs antraštę „Skrípka || smuikas ir trūba || trimitas“. Iš prie rankraščio pridėto medžiagos rinkinio matyti, kad tiek lietuviškasis, tiek ir vokiškasis variantai tėra pradžia numatytos parašyti didelės monografijos, kurioje dar turėjo būti išanalizuoti skoliniai iš lenkų, vokiečių, latvių, prūsų, kuršių, suomių, gotų ir švedų kalbų (taip suklasifikuota medžiaga pridėtame rinkinyje). Dėl greitesnio žodyno paruošimo pasižadėjęs atidėti į šalį visus pradėtuosius darbus (žr. šio tomo p. 486), Būga nutraukė ir šios monografijos rašymą, o parašytąją dalį, kiek papildęs, patikslinęs ir atitinkamai pakeitęs antraštę, atidavė spaudai vokiečių kalba žurnale „Zeitschrift für slavische Philologie“. Vokiškojo vertimo pradžioje yra žurnalo redaktoriaus prof. M. Fasmerio priedašas: „Wegen schwerer Erkrankung meines verehrten Kollegen Būga mußte die Korrektur von prof. Endzelin und mir nach einem ungenügenden Manuskript erledigt werden“. Vertime išleisti du pirmieji sakiniai, esantys lietuviškame variante: „Nėra ir vargu gali būti pasaulyje tokia kalba, kurios žodynas būtų visas savas. Vadinasi, kiekvienos kalbos žodyne, be savųjų žodžių, visuomet esti dar ir svetimos kilmės žodžių“. — Z. Z.]

Wohnsitze der Litauer und Letten befanden sich im Gebiete der linksseitigen Nebenflüsse des Pripet, zu beiden Seiten der Berezina und am nördlichen Dniepr bis zur Mündung der Berezina und bis zum Quellgebiet und oberen Lauf der Sosch (altruss. Сьжъ), umfaßte also fast das ganze Gouvernement Minsk (ohne den südlichen Teil), vom Gouvernement Mohilew die Kreise Senno und Orscha, vom Gouvernement Smolensk die Kreise Belyj, Portschi, Smolensk und teilweise Jelnja. Von den Weißrussen (Kriewen) verdrängt, nahmen Litauer und Letten ungefähr das heute von ihnen bewohnte Gebiet ein.

27 2. Im IX. Jahrh. setzten sich die Schweden (идоша за море к Варягомъ к Руси, сїце бо звахуть ты Варягы Русь Ипат. лет.² 14) unter den Slaven (словѣне Nowgorods), Kriewen (кривичи von Polozk und Smolensk), Poljanen (поляне von Kiew) und andern russischen Stämmen fest. Dank dem Fleiß und der Tatkraft der Schweden erleben die Dniepr- und Dünagegenden fast plötzlich einen bedeutenden Aufschwung, was ganz verständlich ist, ging doch hier der berühmte „Weg von den Warägern zu den Griechen“ durch. Diesen Weg beschreibt die Hypatius-Chronik (Ипатъевская летопись 2-ое изд. СПб. 1908 стр. 6) mit folgenden Worten: „и бѣ путь из Варягъ въ Греky. и изъ Грѣкъ по Днепру, и вѣрхъ Днѣпра волокъ до Ловоти. и по Ловоти внити въ Илмеръ озеро великое. из негоже озера потечеть Волховъ. и втечетъ въ озеро великое Нево. и того озера внидеть оустье в море Баряское“. Dieser schwedisch-griechische Verkehrsweg wurde von Kaufleuten oft bereist.

3. Im IX.—X. Jahrh. war die Stadt Birka (heute schwedisch *Bjærkö*) im ganzen Norden durch ihren Handel berühmt. Der Handel von Birka muß nicht nur im Leben der Kriewen, sondern auch der Litauer und Letten von Bedeutung gewesen sein. Das litauische Wort *birkavas* „zehn Pud“, das sowohl in bezug auf Lautgestalt als auch Bedeutung dem lettischen *biřkavs* entspricht, erinnert uns auch noch heute an das berühmte *Birka*. Trotzdem werden die Litauer den Namen *birkavas* nicht direkt aus der in Birka gesprochenen schwedischen Mundart, sondern nur mittelbar erhalten haben. Die Annahme von Vermittlern ist zur Erklärung der Endung *-avas* notwendig. Diese unsere Endung muß aus dem altweißrussischen *-ovъ* abgeleitet werden, d. h. *birkavas* stammt aus der Form **бърковъ*. Das weißruss. **бърковъ* (heute russ. *берковецъ*) ist das Adjektiv zum Wort

**Бѣрка* (= *Birca* bei Adam von Bremen) mit dergleichen Endung wie in den Wörtern: *дѣбровѣ* „eichen“, *ѣрновѣ* „dornig“, *лѣповѣ* „Linden...“, *вѣлковѣ* „Wolf(s)...“, *Петровѣ* „Peters“ u. a. Im Weißrussischen mußte das Wort *бѣрковѣ* die gleiche Bedeutung haben wie heute lit. „*Birkos* (svaras)“, „*birkinis* (svaras=„ein Birkaer [Pfund])“, vgl. die Ausdrücke: *kauninis* alüs „Kownoer Bier“, *prūsinis spiritas* „preußischer Sprit“).

4. *Birkavas* ist eines jener Wörter, deren Eintreffen in Litauen datiert werden kann: mit *birkavas* müssen die Litauer noch vor dem Jahre 1157 bekannt geworden sein; denn um diese Zeit beginnen in den russischen Sprachdenkmälern an Stelle der früheren Laute *ь* und *ѣ* die Laute *е* und *о* zu treten. Die Wörter *стъкло*, *шьлкѣ*, *кръстѣ*, *къбълѣ*, *бѣчька*, *брѣня*, *чѣрнѣ*, *сѣртѣ* begann man ungefähr damals durch *стекло*, *шелѣтѣ*, *крестѣ*,
28 *кобла* (Gen.), *бочка*, *чернѣ*, *сорѣ* zu ersetzen. Das heißt, das Wort *birkavas* mußte früher nach Litauen gelangen als die Wörter *verbā* „верба“ (= Osterpalme)|| altruss. *вѣрба*; *čelvetėgas* „Donnerstag“|| *четвѣргѣ*; *smėtlis* „Tod“|| *сѣмьртѣ*; *šerdėkšninkas* „Spannnagel“|| *сѣргьчѣникѣ* „сердечник“.

5. *Birkavas* hat dasselbe Alter wie sein Genosse *pundūs* (Akk. *pūndu*) oder *pūndas* „Pud, 40 russische Pfund“ (Būga Izv XVII, 1 1). Das žemaitische *pundūs* wurde noch zu der Zeit aus der Sprache der Kriewen übernommen, als bei diesen im Worte *nygѣ* an Stelle des Lautes *u* noch *ѣ* (nasales *u*) vorhanden war. Daß es einst auch in der Sprache der Russen (Kriewen, Nowgoroder Slaven und anderer Stämme) ein „nasales“ *u*, d. h. *ѣ*, gegeben hat, zeigen finnische (und estnische) Wörter russischen Ursprungs; vgl. 1. finn. *suntia* „Kirchendiener“, estn. *suñd* „Druck, Neigung, Auftrag, Gericht, Richter“, liv. *suñd* „Richter“|| *сѣдзя* „sėdžia, Richter“; 2. estn. und, liv. *ūnda* „Angel“|| *yga* „węda, Angel“. Das älteste russische Sprachdenkmal, das Ostromirevangelium vom Jahre 1056/7, hat schon keine Nasallaute mehr.

Zu Beginn des IX. Jahrh. besaßen die Russen noch nasales *u*, d. h. *ѣ*; das zeigt der Name des Volkes der *Ungarn* (griech. οὐγγαροι, lat. *Ungari*), der im Russischen die Form *угоринѣ* „węgrzyn“ Nom. Plur. *угоре* (heute Adjektiv *угорский*) annahm. Das Vorhandensein von Nasalen beweisen auch die alten Lehnwörter aus der schwedischen Sprache: *варягѣ*|| *vāringr* (von den Griechen *Várangos* benannt); *Цыгѣ* „Die Meer-

enge von Konstantinopel“ (griech. τὸ Στενόν, russ. Золотоу Пор)||sund „Meerenge“; *nygъ*||pund (deutsch Pfund, got. pund < lat. pondo, pondus).

Somit müssen die Žemaiten ihr *pundūs* noch vor 1056 von den Weißrussen erhalten haben. Da man das Wort *birkavas* von dem begriffsverwandten *pundūs* nicht trennen kann, so muß auch das Alter des ersten Wortes weiter als bis zum Jahre 1157 zurückgehen. Da nun der Handel der Stadt Birka im IX. bis X. Jahrh. blühte (s. Tiander Город Бирка. — Журн. мин. народ. просв. 1910 № 6), im XI. Jahrh. hingegen schon zu sinken begann, so können unsere Wörter *birkavas* und *pundūs* am aller spätesten in der ersten Hälfte des X. Jahrh. Litauen erreicht haben. Aus der zweiten Hälfte des X. Jahrh. kann *birkavas* wegen des Wortes *pundūs* nicht stammen, welches, wie die bei Konstantin Porphyrogenetos „Die administrando imperio“, IX. cap. um 950 erhaltenen Namen der Stromschnellen des Dniepr zeigen (A. Соболевский Лекции по истории русского языка. Москва 1907 S. 20, Būga Izv XVII,1 1), damals von den Russen schon *puđъ* und nicht mehr **puđъ* ausgesprochen wurde.

6. Auf die Birka-Periode (IX—X. Jahrh.) gehen außer *birkavas* und *pundūs* auch noch folgende Bezeichnungen von Handelsgegenständen zurück: *čērpē*||чепен(ок)ъ; *skavardā* (-ōs, *skavārdā*) „Bratpfanne“||сковорога; *pipiras*||alt russ. пньпръ; *šilkaī*||шьлкъ; *stiklas*||стѣкло; *kātilas*||котълъ; *tuīgus*||тѣпръ; *tūlkaš* „Übersetzer, Dolmetscher“||тѣлкъ; *muīlas*||мыло; *muītas*||мыто.

Das Alter von *čērpē*, *skavardā* (ostlett. *skavārda*) und *karvōjus* „коровай, Hochzeitskuchen“ geht weiter zurück als das erste russische Sprachdenkmal (1056/7), welches schon die Formen wie *Вологумиръ* und *Новгородъ* aufweist. Alle drei Wörter werden noch zu der Zeit ins Litauische gelangt sein, als die Russen noch *čerpъ* (preuß. *kerp-etis* „Schädel“), *skovorda* (durch Metathesis aus der Form **skordva*; vgl. altbulg. *сквара*, *скрага*||mhd. *schart* „Tiegel, Pfanne“||lit. *skārdas* „Weißblech“), *korvajъ* aussprachen.

Die Namen von Oleg's Hofleuten (altschwed. *Helgi*, Ольга = altschwed. *Helga*; die Griechen schreiben ’Ελγα) im Jahre 912 (мужи): *Карлы Инегелъ* (*Ingialdr*), *Фарлофъ*, *Гуды Руалъ*, *Карнъ* und von denen Igor's im Jahre 945: *Шугобернъ* (*Sigbiörn*), *Алвагъ*, *Роалъ* (*Hróaldr*), *Ингелъ* (*Ingialdr*),

Турбернъ (*þorbiorn*), Руалдъ mit ihrem *al*, *ar*, *el* und *er* beweisen noch nicht, daß damals die Kriewen und die andern Slaven (Дреговичи, поляне, сѣверо, деревляне oder дерева, словѣне) noch **volđeti* „володеть“, **molko* „молоко“, **vorpa* „ворона“, **bergъ* „берер“ gesprochen hätten. Die Namen der Männer Oleg's und Igor's sind für unsere Sache nicht verwendbar, weil sie zu Anfang des XI. Jahrh. in die Chronik eingetragen wurden und zwar nicht aus der lebenden Sprache der Slaven, sondern aus den in altschwedischer (варяги русь) Sprache verfaßten Akten der fürstlichen Kanzlei.

- 30 In der Volkssprache sind die Namen der schwedisch-russischen Fürsten *Ing(v)arr*, *Helgi*, des Plotsker Fürsten *Rognvaldr* mit der Tochter *Ragn(h)ē(i)đr*, *Gudlēir* (früher *Guðleifr*), *Hákon* zu: Игорь, Ольгъ, Рогъвол(о)гъ (980) und Рогънѣгъ (Ипат. лет.² 64), Гѣлѣбъ, Якунъ umgestaltet worden. Der Name Ольгъ hat sich aus der Form **Elъgъ* entwickelt, unter Übergang des anlautenden *e-* in *o-*, wie das auch in andern Wörtern eintrat, z. B.: Олѣна||gr. Ἐλένη, озеро||*ēžeras* (poln. *jezioro*), ольха||altbulg. *jelъxa*. Ольгъ (†913) „Helgi“ und Ольга (†969) „Helga“ sind wegen ihres Vokalismus jüngere Namen als *lagora*, das aus einer früheren Form *Aldagā* stammt (1311 in den Akten *Oldaga*; in skandinavischen Quellen *Aldegjuborg* „Stadt Ladoga“, *Aldegja* „Ladoga-See“). Daraus folgt, daß zu Oleg's Zeit (†913) die Slaven von der Küste des Ladogasees bereits, wie auch zur Zeit Ostromir's (1056/7), schon *volodēti*, *gorodъ*, *lanъ*, *lokotъ*, *ratajъ*, *robota* sprachen. Die Slaven von Ladoga und der Gegend von Nowgorod werden noch vor der Ansiedlung der skandinavischen Waräger unter den Slaven, Kriewen und Poljanen, d. h. vor 839—862, *valđeti* (oder vielleicht *vāldēti*?), *gardu(n)*, *ālni*, *alkuti*, *ārtāji*, *arbatā* gesprochen haben. Der Warägername *Helgi* mußte wegen seines weichen *l* in slavischem Munde zur Form Ольгъ werden. Wo die Slaven damals ein *l* hart aussprechen hörten, dort schoben sie nach dem *l* den Vokal ѣ (oder ein kurzes *u*) ein. Die Slaven des IX. Jahrh. gaben lat. *altare* durch олтарь wieder, welches im XI. Jahrh. Kiew erreichte. Das Wort олтарь der Kiewschen Poljane des XI. Jahrh. sprechen heute die Ukrainer *vivtár* aus. Somit haben die Slaven den *Aldagā*-See noch zu der Zeit erreicht, als in ihrer eigenen Sprache noch *ālni* „лань“, *alkuti* „локоть“, *galvā* „голова“ und *gardu* „рогъ“ gesprochen wurde. Damals wurden die Slaven auf finnischem

Boden mit den finnischen Wörtern *āldagā*, *salmi* „Meerenge, Sund“, und *sārki* „cyprinus rutilus“ bekannt. Als dann die Nordslaven ihre eigenen Wörter *ālni* „lett. *ālnē*“, *alkuti* „lit. *alkūnē*, d. Ellenbogen“, *galvā*, *gardu* als *лань*, *локѣтъ*, *голова*, *городъ* zu sprechen begannen, da mußten auch die Wörter finnischer Herkunft: *āldagā*, *salmi* und *sargi* in die Formen *Лагора*, *соломя*, *сопора* übergehen. Diese Spracherscheinung wird noch vor den
31 Jahren 839—862, also noch bevor die Schweden (Waräger, Ruotsi) unter den Slaven (Лагора, Новъгородъ), Kriewen (Полотъскъ) und Polianen (Кыевъ) Fuß faßten, eingetreten sein.

7. *Якунѣ* (altisl. *Hákon*, altschwed. *Hakun*) stellte sich an Stelle der Form *Акунѣ* ein, entsprechend dem russischen Lautgesetz: *a* > *ja*-, z. B. *яблоко*, *ягода*, wo *я* an Stelle des zu erwartenden *a* tritt wie auch in dem aus dem altschwed. *ask-* (Nom. *asker*, altisl. *askr*) „kleines Gefäß“ entlehnten altruss. *яскѣ* (jetzt *ящик*) „Gefäß“.

8. In der Beschreibung des unglücklichen Kriegszuges Igor's gegen Konstantinopel vom Jahre 941 nennt Liudprand's Chronik¹ den Fürsten der „Russen“² *Inger*, während Konstantin Porphyrogenetos den gleichen Namen *Ἰγγωρ* schreibt, was beweist, daß die slavische Wortform *Игорь* aus dem „russischen“ = altostskandinavischen *Ingvar* stammt. Zum ersten Namenteil vgl. die skandinavischen Namen *Inguildr*, *Ingialdr*, *Ingemarr*, *Ingimundr*, *Ingebiorg*.

Der im Dialekt der Kiewer Slaven eingetretene Übergang des „russischen“ Namens *Ingvar* zu *Игорь* zeigt klar, daß zur Zeit Ingvars die von den „Russen“ regierten Slaven keine Nasalvokale mehr besaßen, sondern an deren Stelle schon die reinen gedehnten Mundlaute *ā* und *u* sprachen: *pāť* „пять“, *māso* „мясо“, *dubъ* „дуб“ < **dubъ*. Ingvar nahm die Regierung im Jahre 913 in seine Hände, die Bewohner von „Dereva“ (деревляне „Waldleute“) ermordeten ihn im Jahre 945. Als Rurik (altostnordisch *Røriker*, altwestnordisch *Hrōrekr*) 879 starb, hinterließ er Ingvar noch als Kind: *Игорь*... *бъше*... *молодъ вельми*. Ипат. лет.² 16. Die Öffentlichkeit konnte sich mit Ingvars Namen wohl erst vom Jahre 913 an bekannt machen, als er sich zum Herrscher der Slaven ausrief. Auf diese Art erscheint uns das Jahr 913 als die Zeit, wo die unter „russischer“ Herr-

¹ W. Thomsen „Der Ursprung des Russ. Staates“, Gotha 1879 S. 49.

² Gens quaedam... quam Graeci vocant *Rusios*, nos vero... *Nordmannos*.

schaft befindlichen Slaven die alten „nasalen“ Vokale nicht mehr besitzen.

9. Nach den Berichten der Hypations-Chronik (Ипат. лет.² 14) ließen sich die skandinavischen „Russen“ (die Finnen benennen auch heute noch die Schweden mit dem Namen *Ruotsi*) im Jahre 862 unter den Slaven (in der Gegend von Nowgorod), den Weißrussen und Poljanen (Gegend von Kiew) nieder: „и доша за море к Варягомъ к Руси, сїце бо звахуть ты Варягы Русь, яко се друзии зовутся Свее, друзии же Оурмани, Аныгяне, инии Готє. Тако и сѣ“.
- 32

Natürlich werden die damaligen Kriegszüge der russischen Waräger (Варягы Русь) nach Rußland einige Zeit vor dem Jahre 862 begonnen haben. Im Jahre 862 setzen sich die schwedischen Waräger nach Bezwingung der Slaven endgültig in ihrer neuen Heimat fest. Die sogenannten „Annales Bertiani“ (W. Thomsen Ursprung des Russ. States 42, 43) kennen die „Russen“ schon im Jahre 839. Damals führten die „Russen“, ein skandinavischer Volksstamm¹, mit den Griechen Krieg.

10. Um die Mitte des IX. Jahrh. müssen die „nasalierten“ Vokale *ā* und *u* in der Sprache der russischen Slaven noch vorhanden gewesen sein; denn nur die zu jener Zeit (839—862) in die Sprache der Slaven aufgenommenen skandinav. Wörter *vāringr* (griech. *vārangos* vertritt das Wort *vārāgъ* der unter „russischer“ Herrschaft lebenden Slaven, wo *ā* Nasallaut ist), **kuľbingaR* (später *kyllingr*, griech. *κούλπιγγος*), *āmbete* (dän. *embede*), *ankere* (ahd. *ankar*), **mentil* (-*el*) (schwed. *mantel*, ae. *mentel*), *pund* und *sund* konnten in die spätern Formen *варягъ*, *кѣлбѣгъ* (Volksname), *ябѣга* und (älter) *ябѣтъникъ*, *якорь*, *мятъль* (später Nom. *мятель*, woher das lett. Wort *mētelis* E oder *mē(r)tel's* Schm „Mantel“ stammt), *nyгъ* und *Cyгъ* durch die Übergangsstufe *varāgъ* (*ā* vertritt hier den nasalen Vokal), *kѣlbāgъ*, *jābēda* und *jābēтъnikъ*, *jākorъ*, *māтыъ*, *pъdъ* und *Sъdъ* verwandelt werden.

Die in der ersten Hälfte des IX. Jahrh. aus den skandinavischen Wörtern *vāringr* und **kuľbingr* (*kyllingr*) übernommenen Wörter *варягъ* und *кѣлбѣгъ* zeigen, daß, wenn zur Zeit Ingvar's (913—945) in der Sprache der „russischen“ Slaven noch Nasallaute vorhanden gewesen wären, das letztere Wort nicht in die

¹ Misit etiam cum eis quosdam qui se, id est gentem suam, *Rhos* vocari dicebant... comperit eos gentis esse *Sueonum*.

Form *Игорь*, sondern **Ягорь* hätte übergehen müssen. Daraus folgt, daß zur Zeit Ingvar's die Wörter *varęgъ*, *kъlbęgъ*, *jękorъ* (ę hier = nasales ä) ihre „Nasalität“ schon verloren hatten und also schon *varägъ*, *kъlbägъ*, *jăkorъ* (ä hier nicht nasaliert) ausgesprochen wurden.

Mit dem Namen der *Galinder* und *Jatvinger* (gens *Jatvingorum*, *Jatvingi*) müssen die russischen Slaven noch vor der Zeit Ingvar's, d.h. vor 913, bekannt geworden sein; denn nur wenn unsere Namen damals von den Slaven übernommen wurden, konnten sie zu den Formen *golędъ* und *jatvęgъ* (ę = nasales ä) werden, aus welchen später die Volkernamen *голядь* und *ят-вягъ* hervorgingen.

Den im Gouvernement Petersburg (in den Kreisen Petersburg, Carskoje Selo = finn. Saari-moisio, Peterhof, Luga und Schlüsselburg) seßhaften finnischen Volkstamm *inkeri* (früher: Nom. *inger*, Gen. *inkeren*) nennt die Nowgoroder Chronik *Иже-ра*, *Ижеряне*. Der Volksname ist noch bis heute im Flußnamen *Ижора* (linksseitiger Nebenfluß der Newa) lebendig.

Den Ingriernamen (daraus der Name *Ingermannland*) müssen die Nowgoroder Slaven etwas später kennen gelernt haben als den der Waräger. Wäre der Name der Ingrier zu gleicher Zeit wie der der Waräger entlehnt, dann wurden die Nowgoroder Slaven an Stelle von *Ižora* **Яже-ра* gesagt haben. Wie der aus der Form *Ingvar* stammende Name *Igr* vom Jahre 913 zeigt, kann die Bekanntschaft der Slaven mit den Ingriern (*Иже-ра*) nicht viel weiter als in die erste Hälfte des X. Jahrh. zurückgehen.

11. Wir kommen wieder auf *pundūs* und *birkavas* zurück. Zunächst haben wir schon festgestellt, daß diese beiden Wörter spätestens in der ersten Hälfte des X. Jahrh. nach Litauen gelangt sein müssen. Nachdem wir jetzt aber den Namen *Igor*—*Ingvar* kennen gelernt haben, müssen wir *pundūs*, und wegen dieses Wortes auch sein Seitenstück *birkavas*, aus dem zehnten ins neunte Jahrh. versetzen.

Gleich alt wie *pundūs*, muß auch *lėnkas*, Plur. *lėnkai* „Pole“ sein. Der Name *lėnkas* wurde noch zu der Zeit aus der Sprache der Weißrussen übernommen, als diese noch *lęxъ* (ę = nasales ä) „ляхъ“ sprachen. Die Polen (*lėnkai*) selbst haben für sich diesen Namen nie angewendet, da sie einen andern Namen, nämlich — *polak*, *polanin* (vgl. *mało-*, *wielko-polanin*), besaßen. Im

gleichen Zeitalter werden die Litauer nicht nur mit dem Namen der Polen, sondern auch mit dem der Ungarn bekannt geworden sein.

Zu Anfang des IX. Jahrh. (bis 850) sprachen die „russischen“ Slaven den Namen Ungarn noch mit Nasallaut, also *ugər-in̄*, Plur. *ug̃re*, aus. Aus *ugər-in̄* „wegrzyn, угрин“ stammte das litauische Wort *ūnguras*¹, welches noch Daukša im XVI. Jahrh. kennt: *Wókieczyū, Cziákū, Ungurū, Lėkū* DP 457⁴¹, *Ungurūse* 443^{10,16} „in Ungarn“, *Rimė, Czėkūse, Ungurūse*, *Angliói, Hiszpaniói* 444⁷, *ing' žemė Ungurū* 443⁸ (Druckfehler an Stelle von *Ungurū*).

Daukša's *ūnguras* können wir nicht aus dem deutschen *Ungar* ableiten, da weder Daukša noch sonst irgendwelche Litauer aus der deutschen Sprache Völkernamen entlehnt haben.

12. Die im Weißrussischen eingetretene Umänderung des Polotzker-Fürsten namens *Ragwald* (altisl. *Ragnvaldr*) zu *Por̃волог̃* könnte beweisen, daß zur Zeit der schwedischen Landnahme (839—862) von den Weißrussen noch *karvā* (*kārvā*), *bardā*, *berg̃*, *verd̃*, *malka*, *dalta* ausgesprochen worden sei und somit die „einvokaligen“ Formen erst später, etwa vom Anfang des IX. Jahrh. an, in diejenigen mit „Vollaut“: *корова, бороба, берер̃, верер̃, молоко, голото* übergegangen wären. Doch können wir uns auf den Namen *Rogvolod* nicht durchaus verlassen; denn die eigenen Namen, wie z. B. *В̃сєволог̃, Я̃волог̃*, konnten die Form *Por̃волог̃* (zum Ursprung der *̃*-Vokale vgl. die altruss. Wörter *ол̃тар̃, он̃тон̃*, altbulg. *кун̃с̃*) in *Por̃волог̃* umändern. Die altnord. Namen *Nógarðr* (lat. *Nogardia*, ahd. *Nógarden*, *Nougarten* Izv XI,3 15) und *Palteskia* (l. c. 6) liefern keinen Beweis für die Annahme, daß zur Zeit der russisch-warägischen Landnahme (839—862) die Städtenamen *Нов̃роп̃ог̃* und *Полот̃ьск̃* noch kein zweites *o* nach *r* und *l* gehabt hätten, d. h. noch als *Noṽrgord̃* (oder *Nā̃vrgārd̃*) oder *Pol̃t̃sk̃* (*Pā̃lt̃sk̃*) gesprochen worden wären. Mit dem Namen *Nowgorod* konnten die Skandinavier durch die Finnen bekannt werden und mit *Polotsk* durch die Letten, welche mit den Weiß-

35 russen wohl drei Jahrhunderte früher als die Skandinavier haben in Berührung kommen müssen.

13. Nach dem, was wir über die Namen *Ол̃ьр̃* und skand. *Nógarðr* und *Palteskia* gesagt haben, ist zu schließen, daß die

¹ Der Akzent ist mir unbekannt. Vermutungsweise setze ich gestoßenen.

Wörter *čeřpė*, *skavardà* und *karvõjus* noch vor 839 aus dem Weißrussischen ins Litauische gelangen mußten.

14. Diejenigen litauischen Wörter weißrussischen Ursprungs, welche an Stelle der Vollautformen mit *oro*, *ere* und *olo* (*ropog*, *bepė*, *мологец*) die Entsprechung *ara*, *ere* und *ala* aufweisen, sind jünger als *čeřpė*, *skavardà* und *karvõjus*. Die ältesten „zweivokaligen“ Wörter erreichen vielleicht die Mitte des IX. Jahrh.

15. Aus dem Weißrussischen haben die Litauer folgende Wörter mit *ara*, *ere* und *ala* entlehnt:

1. *balanà*, *-ānos* = *болѡна* || poln. *blona*, altbulg. *блѡна*;

2. *barāgas* = *борѡгъ* (heute *abaróh* || poln. *bróg*, čech. *brah* „ein großer Heuhaufen (von mehreren Fudern)“¹;

3. *čėrepākas* (wejzd kajp *czerepaks* i *kiauszius* KosL 123b) = *чєpєnaxa* || *чєpєn*;

4. *čėrėslas* || *чєpєcлo* || poln. *trzosło*; *czierestas* — irszany miezsek, scorteus sacculus П, *czereslas* — žem. *makas* v. *kolita* KosL 91b, *czariāslas* — ein langer, um den Leib zu gürtender Geldbeutel, Geldkatze K¹ I 232, *ney kolijtos*, *ney dūnos*, *ney czerėslan* pinigū 1701 NT Marc. 6, 8;

5. *čėrešnia* „trześnia“ SzD 374 = *чєpєшнѡ*;

6. *čėverỹkos* — durch Metathese aus der Form *čėrevỹkos* entstanden = *чєpєвѡкѡ* || poln. *trzewiki*;

7. *garādai* Škn, *garādiju* = *ropogы*, *ropogутъ*;

8. *kaladà*, *-ādos* = *колога*;

9. *kalātiju*, *-tyti* = *колѡтитъ* || poln. *kłócić*;

10. *karabijà*, *-ijos* „Korb, in welchem man auf Ostern Speisen zum Segnen in die Kirche bringt“ (Suvalkų Kalvarijà) = *коpѡбѡѡ* || poln. *krobia*; *karabas* B = *коpѡбѡ*; *kařbija* Ba¹, SzD und *kařbas* „vytėlinė, plėšinė pintinė“ (Ramýgala, Smilgiai) werden noch zu der Zeit aus dem Weißrussischen entlehnt worden sein, als die Weißrussen selbst noch **kārbyā* (daraus finn. *karpio* „mensura frumenti“) und **kārbo* sprachen; das slavische Wort ist german. Ursprungs: altschwed. *karfwa*, isländ. *karfa*, *korf* „Korb“;

11. *karālius*, *Karaliáučius* = *коpѡль*, *Копѡлѡвѡцъ* || poln. *król*,
36 altbulg. *кpаль* (< germ. *Karl* „Carolus Magnus“);

12. *karavojus* Tvr = *коpѡвѡй*; *karawois* „korowaj“ RŽ (-jis < -jus), *swōczia rojkie karawōju* O¹ 119;

13. *malāčius* Ds = *мѡлогѡцъ*, Gen. *мѡлогѡца*;

¹ Die Slaven erhielten ihr Wort von den Germanen; vgl. mnd. *barg*, *barch* „Scheune ohne Wände“.

14. *nāravas* Ds, Mrk = *норов* || altbulg. *нравѣ*;

15. *pārakas* = *норох* || poln. *proch*, altbulg. *нрахѣ*;

16. *pāramas* — der Wortakzent ist lituanisiert (*pāsagas, pāmatas, pārašas*...) aus der Form **parāmas* = *норѡм* || poln. *prom*, altbulg. *нрамѣ*;

17. *saladīnos* Ds, SzD 342 = *сологуны* || poln. *śłodziny*: pripildit pilvą ... *saladi/nomis* 1701 NT Luc. 15, 16; Tur ... *dūnos* *neturredamas Salladinas* *walgiti* BrP II 223;

18. *seredā* = *сеpegа* || poln. *środa*, altbulg. *срѣга*;

19. *skamarākas* = *скоморох* || altpoln. *skomroch* „kuglarz“ Brückner *Dzieje języka polskiego* 91;

20. *smāradas* Ds = *сморог, ašusmarādyti, smarādiju* || *сморогъ* || poln. *smrodzić*;

21. *talaknā* J s. v. *bulza* = *толокно*;

22. *terēbyti* J s. v. *ištērebyti* = *теребить* || poln. *trzebić*: *teareabiliti* „žreć niezgrabnie“ KosL 56a;

23. *vālagas* „*vaļgis*, Speise“ *Sālakas, Valkinỹkas* = **волор* || *волога*;

24. *valākas* „ein bestimmtes Flächenmaß, уволока“ = *волѡк* || poln. *włoka*;

25. *valākas* „*włoch*“ = *волѡх*;

26. *valāknas* Ds = *волоknѡ* || poln. *włókno*;

27. *varāžyti, -žiju* „*plepėti*, болтать“ Ds = *ворожить* || poln. *wróżyć*;

28. *zalābas* J s. v. *ištižinti* = *weißruss. dial. золоб < жолоб* || poln. *żłób*: *załabs* „*szczyt dachu*“ KosL 255b;

29. *zalātyti, -tiju* = *золотуть* || poln. *zlócić*; *zalatorius* 1579 W 69₁₀, *zalatorius* (*aukskalwis*) 1701 NT Apostelgesch. 19, 24; *pa-zalatita* *bliudeali*... *žmonems* *paroda* (*Apie popieszischkaie Mische*. D. Aegidius Hunnius. *Karaliaucziue* 1600 S. 26a);

30. *zavalākas* = *заволок*: *arkliui zavalāką veria, kai arklys pečius sumuša* Ds;

31. *žēreba* „жеребий“ Ds = *жеребы* Pl.

16. Wörter mit sogenantem Vollaut finde ich somit in der litauischen Sprache einunddreißig, dagegen sind vor dem Aufkommen dieser Erscheinung entlehnte Wörter nur vier nachzuweisen: *čėpė, skavardā, karvōjus* und *kaĩbas (kaĩbija)* „короб (коробья)“. Die verhältnismäßig kleinere Zahl von Formen, die vor dem Vollaut entlehnt sind, läßt sich aus dem Alter dieser Kategorie erklären. In der ältesten Periode (bis zum IX.

37 Jahrh.) muß der weißrussische Einfluß auf die litauische Sprache geringer gewesen sein als später nach der Gründung des litauischen Staates, als die Litauer in weißrussische Gebiete einzudringen begannen, d. h. im XII—XIII. Jahrh.

17. Daß in der älteraltesten Periode der weißrussischen Beeinflussung die Weißrussen in ihrer Sprache noch keinen „Voll-laut“ besaßen, anders gesagt, daß sie damals noch *māldz* „молодой“, *gālvā* „голова“, *gārdz* „город“, *bārdā* „борода“, *verdž* „веред“, „*serdā* „середа“ sprachen, beweisen nicht nur lit. *čėrpė*, *kaĩbas* (*kaĩbija*), *karvõjus*, *skavardā* und skandinav. *Nógardr* und *Palteskja*, sondern auch Tatsachen des Lettischen und Finnischen.

Neben *galava* „valsčiaus vyresnysis, Gemeindevorsteher“ = голова, *kalatka* „šiekšta, Fußblock“ = кологка, *malacis* = мологец, *valaks* „lauko toks matas, ein Feldmaß“ = волок, *valacities* = волочиться und *žeberis* (Metathese) < *žerebis = жеребий besitzen die Letten aus dem Weißrussischen auch Wörter ohne den zweiten Vokal: 1. *kaĩps* = холон || poln. *chłop*; 2. *kārmī* (die Letten von Ciskāds sprechen *kuormī*) = хоромы; 3. *žėĩbĩns* Schm = жеребий (früher *žerbỹj*).

Das Finnische weist auch ziemlich viele Wörter auf, welche zeigen, daß die Nowgoroder Slaven und die Weißrussen zur Zeit des Zusammentreffens mit den Finnen den zweiten Vokal noch nicht gehabt haben. Als Beispiele mögen dienen: 1. *vārttānā* „fusis nentium, coli species“ = веретено; 2. *vārtsi* „Sack“ = *вереча, веретье, веретище || altbulg. *врѣшта*, slov. *vrěša*; 3. *taltta* „Meissel“ = голого; 4. *karsta* „die Krätze“ = короста; 5. *palttina* „Leinwand“ = полотню; 6. *talkkuna* = толокно. Die jüngeren Lehnwörter haben auch im Finnischen zwei Vokale, z. B.: *tarakka* = торока, *koropra* = короб, *porokka* = порох, *sorokka* „eine Art Haube“ = сорока, *molšča* = мологец, *polossa* = полоса, *perednikka* = передник, *seroda* = серега.

18. Die russischen Sprachdenkmäler zeigen, daß zu Anfang der zweiten Hälfte des XII. Jahrh. die alten Kurzvokale *ъ* und *ь* unter bestimmten Bedingungen zu schwinden anfangen, und wo sie nicht schwanden, zu *о* und *е* wurden; vgl. dazu A. Šachmatov *Курс истории русского языка*, Petersburg 1909/10 Band II 78, 82. In einigen Dialekten (z. B. dem Nowgoroder) hatten sich die Laute *ъ* und *ь* sogar bis zur Mitte des XIII. Jahrh. noch nicht verändert.

38 Die Erste Nowgoroder Chronik (Новгородская 1-ая летопись по Синод. списку XIV века) liefert in ihrem zweiten, die Ereignisse von 1200—1234 beschreibenden Teile, viele Tatsachen, die beweisen, daß die Laute *ѣ* und *ѥ* in der Sprache jener Zeit noch lebendig waren. In der Beschreibung der Ereignisse von 1200—1234 verwendet die Chronik folgende Formen mit *ѣ* und *ѥ*: *Тѣхвѣрь*, *стѣкломѣ*, *Дѣнепрѣ*, *Мѣстиславѣ*, *гѣскы*, *крѣви*, *брѣне*, *Пльсковѣ* (daraus lett. *Pliskava*), *бѣчыкы*, *сѣгѣ*, *мѣхѣ*, *крѣвь*, *вѣзьми*, *огньмѣ*, *пѣсѣ*, *лѣгко* (s. Šachmatov Энцикл. слав. фил. XI,1 213, 217).

Die weißruss. Laute *ѣ* und *ѥ* geben die Litauer durch *u* und *i* wieder.

19. *u* aus *ѣ* haben wir in folgenden Wörtern weißrussischen Ursprungs:

1. *kūbilas*=*кѣбѣлѣ* (*сѣ кѣбѣлѣмѣ*, Кормчая по списку XIII b.; *кбелѣ* пшеницѣ, пять сѣтъ *кѣбѣлѣ* Срезневский Матер. I 1387): *gałwā . . . kaip' kūbilus kūbilq . . . kūtē* DP 227⁶, *kubilius* „bednarz, Böttcher“ SzD 8, *kūbilas* „Bütte, Gefäß“ R II 89, *šalts miegas kad alus kubile rūgsta* Sch 89, *Kas isz kubila sieje, tas i kubyła yr supyls iszkules* KosL 150a, *batviniai kubiliuosē* J³ 683, 3, *Pilni mano kubilėliai baltų ritinėlių* J³ 1317,2, *Kalėdų sulaukęs ir būužk su kubilaičiū pas kitą ūkininką (sako bernai, samdininkai) Višakio Rūdā*; vgl. noch die Wörter *kraīt-kubilis* „Schrein (Früher ein Kübel), in welchem die Aussteuerkleider aufbewahrt werden“, *drapán-kubilis* „Kleiderkübel, -kasten“; das slavische Wort *кѣбѣлѣ* (čech. *kbel*, sorb. *kābao*, Gen. *kābla*, bulg. *kəbəl*, slov. *kəbəl*) ist Lehnwort aus altdeutsch **kubil* „Kübel“, das seinerseits wieder auf lat. *cupella*, *cupellus* (woher franz. *coupeau*) zurückgeht (Berneker Slav. Etym. Wb. I 658). Sollte *kūbilas* ein ganz junges Lehnwort (nach dem XIV. Jahrh.) sein, was ich wegen der Vokale und der geographischen Verbreitung des Wortes nicht glaube (vgl. ostlett. *kubyls*: *kubyła mołas* „wątory“ Kurm 233)¹, so konnte es aus dem der neuen Periode angehörenden weißruss. (aus dem Polnischen übernommen) *кубял* herkommen (ци куфор, наполненный полотном Мин. губ., Новогруд. у. Шейн Матер. I,2 249), *кубел* I,2 143, на другия колесы ставят ея *кубел* (Вит. губ. и у.) I,2 8, без

¹ Das aus dem Weißruss. stammende Wort *kubyls* ging aus dem ostlett. Dialekte zu den Westletten über und mußte im westlett. Dialekte zu *kubuis* werden BW.

кублā I,2 20, наклаца кубликоу поуну клѣць I,2 33, Одежду свою крестьянки держат в кублах с крышками (Гран. у. село Лаша) III 75, кублики отмыкала, подарочки выбирала I,2 293, „смертную“ рубаху... она бережно хранит в своем кўблѣ (Вит. г. и у.) I,2 510, Одежду свою крестьяне держат в кублах, круглых кадках с крышками, но кублы эти стоят обыкновенно в клѣти (Вит. у.) III 7, в кўблѣ, кубел III 52, дастау з кўбла плаце (Слуц. у. Мин. г.) Сборн. отд. рус. яз. LXXXIX,1 64. Das Wort *kūbilas* kann nicht deutsch sein, da es in Ostlitauen keine Gefäßbezeichnungen deutscher Herkunft gibt. Sowohl *kūbilas* als auch die ihm begrifflich nahestehenden (Būga Izv XVII,1 2) *viēdras*||altweißruss. *вѣдро, ушѣтка*||*ушаторок, рѣчка*||*ряжка, бачка*||*бочка* (das lett. *būca* „beczka, Tonne“ Kurm 5, BW 19658,2, 21032,5, Stender Wrб. I 32 ist Lehnwort aus altpleskausch *бѣц'а* < *бѣча*, woher die Diminutivform *бѣчка* > *бочка*, poln. *beczka*), *utārai*||*уторы, kōdis*||*кагь, dieš-kā*||*гѣжка* sind slavisch.

Die Gefäßnamen deutscher Herkunft haben Ostlitauen durch Vermittlung der Weißrussen und Polen erreicht, was sich aus einer Betrachtung ihres Konsonantismus oder Vokalismus ergibt, z. B.: *torielkā*||*тапелька*||*der Teller*; *bliūdas*||*блюдо*||*ahd. beot* „Schüssel“, got. *biuþs* (Gen. *biudis*) „Tisch“; *kiēliškas* „рюмка“||*poln. kieliszek* (Gen. *kieliszka*) Diminutivform von *kielich* (woher lit. *kiēlikas*||*ahd. kēlich* „Kelch“ < lat. *calicem* (Akk. von *calix*); *poskā* (Gen. *pōskos*) Ds, J³ 1097,3, *Miež*||*poln. faska* oder weißruss. *фаска масла* (Новогруд. у. Шейн Матер. II 131)||*das Fäßchen*¹.

2. *kūmetis* „parobek na ogrodzie i ordynaryi (J II t. schreibt *kumiētis*! *kumiētis* ira bernas dvariškis, kurio pati tur stuba skirin) = *кѹметь* (А мои ти куряни свѣдоми *кѹмету* in Igor-lie; *куметьство* Срезневский Матер. I 1390): *kūmetis* „ein Arbeitsmann, Instmann, der als Lohn einen Küchengarten zur Benutzung erhält“ K¹ I 486, *kūmetis* „Instmann“ KGr 169, SN, Šakiai, J. s. v. *bernas, bumbilas; kumetis*... *gavęs nuo pono grintelę, darželį ir dar dirvagalį*... bus ramus A 1884 180, *kūmetis* „Gärtner, der etwas Land bekommt“ R II 158, *kummelys*

¹ preußisch-lit. *bosas* „Faß“ ist deutscher Herkunft, aus einem Dialekt, in welchem *f* (*Faß*) sich in der Aussprache wenig von *b* unterscheidet. An Stelle der Form *Faß* schreiben die mittelalterlichen Quellen (Bielenstein Grenzen 276) *bōsz*.

„Instmann“ R II 216, „ein Gärtner, der etwas vom Acker bekommt“ R I 70, „ein Gärtner, ein Arbeitsmann auf Ausspeisung“ M I 135 = *kumetỹs* Kv; die ursprüngliche Wortform ist *kūmetis*, wofür auch das Verb *kūmetauja* SN „tarnauja kumečiu“ spricht; denn bei einer Grundform *kumetỹs* mußte das Verb **kumetājuja* lauten.

3. *Dumytrai*, ein Weiler im Kreise Telšiai (Pfarrei Gadūnavas) aus dem Taufnamen *Dumytras* = *Дѣмитръ* (Синод. сл. Новгородской 1-ой летописи. Исследование по русскому языку Bd. II (Pburg. 1900) Heft 2 S. 234, 243), vgl. *Дѣмитрии* (Šachmatov Kurs истории русского языка II 112), *Дѣмка* XI. Jahrh. (N. Karinskij Хрестоматия по древнецерковнославянскому и русскому языку I 155);

4. *ūnguras* „węgrzyn“ = altruss. **ugrinъ*, Plur. **ugore* „угрин“;

5. *bulvōnas* „болван, идол, posag“ J, Jž, *Sālos* = *бѣлванъ* Срезневский Матер. I 197, Berneker Slav. etym. Wrб. I 41 (das slavische Wort soll östliches Lehnwort sein);

6. *tūlkas* „Übersetzer“ = *тѣлкѣ* Срезневский Матер. III 1046: *tūlkas* „Dolmetscher“ K¹ I 302; *tulkas* Genesis XLIII 23 „Dolmetscher“ R II 102, Wiska ikscholei primokiti este, tatai wis iumus radosi isch Latinischko, lenkischko alba wokischko lieszuvo, per *tulkus* 1591 BrP II 76 (= A 1885 401), *tūlkininkas* „Dolmetscher“ K¹ I 302, *tulkóju*, *pėrsakau į kittą lėžūwį* „dolmetschen“ R II 102, d. h. *tūlkuoju*; *kas tūri dōwaną tūlkawimó* (Druckfehler für *tūlkawimo*) *rászto, te tūlkawili* 1599 DP 385₅₃.

7. *tulkōčius* B (N 109) „grūstuvus, piestas, Mörserkeule“ = *тѣлкачъ* „толкач, пест“. Da im Weißrussischen sowohl *тѣлкачъ* als auch *тѣлмачъ* (poln. *łumacz*) die Bedeutung „Übersetzer“ haben, *тѣлкачъ* aber außerdem noch „Mörserkeule“ bedeutet, so konnte auch sein Seitenstück *тѣлмачъ* diese zweite Bedeutung erhalten. Diese Bedeutung ist geblieben im litauischen Lehnworte *tulmōčius* „misinginis piestas, Mörserkeule von Messing“ R II 259.

8. *kūrtas*, Plur. *kūrtai* = *хѣпрѣ*, woraus heute *хопр*, poln. *chart* Berneker Sl. et. Wrб. I 412;

9. *tuĩgus* = *тѣпрѣ* „топр“ Sreznevskij Матер. III 1054, poln. *targ*.

20. Dem altweißrussischen Laute *ь* entspricht im Litauischen kurzes *i*, das folgende Lehnwörter aufweisen:

1. *āsilas* = *осьлѣ* „осѣл“ Sreznevskij Mater. II 753, Preobraženskij Этим. слов. рус. яз. I 661 aus got. *asilus* (<lat. *asellus*||*asinus*);

2. *kātilas*, lett. *katlis*, -la <*kat(i)las (vgl. lett. *kūngs* = lit. *kunigas*, *āuns*||*āvinas*, *āuza*||*avižā*) = *котьлѣ* „котѣл“ Sreznevskij Mater. I 1304 (съ *котьлѣмъ* 1076 г. Сборн.), Berneker Sl. et. Wrb. I 591, Preobraženskij Этим. слов. I 369 <got. *katilus*, das seinerseits auch Lehnwort ist (lat. *catillus*||*catinus*);

3. *kāzilas*, Plur. *kazilāi* Ds „козлы, лежащее бревно на стойках“ = *козьлѣ* Sreznevskij Mater. I 1248, Berneker Sl. et. Wrb. I 595, Preobraženskij Этим. слов. I 329 : *kāzilas* „krokiew“ J s. v. (Vaiks ir typsa *kazilus* pakēļes), *kazilīnē* „uczta przy stawieniu krokwi“ l. c., *kazilūoti* „stawić krokwi“ l. c.; *kazyļas* „krokiew“ П, *kazyļay* „krokwie“ Л, *kazilāi* „krokwie“||*kāzils* Ms, Slnt, dieļ. . . . *Kazilū* D²⁰ 57, iszwede sienas, *kazilus* pakiele ir ļotus prikaļa V¹² 52;

4. *klijaī* SN = *кльи* (>*klijus* Ds) <*кльь*; *klejaī* später übernommen, als die Weißrussen das Wort *кльь* schon als *klej* zu sprechen angefangen hatten: *klejaī* „Leim“ KGr 54, K¹ I 89 s. v. anziehen; II 23 s. v. *Leim*, *kleie* „bitumen“ D¹ 6, ysztepy ji *klejeys* (Stanewicz Hist. szwenta 6);

5. *kristyti*, -tīu Dauk. = *кръстѣти* „крестить“. Die Wörter *krikštas* „(Grab)kreuz“ (vgl.: *krikštā-suolē* „красной угол = под крестом“); „крещение“ und *krikštiju* sind unter deutschem Einfluß aus den Formen **kri(k)stas* und **kri(k)stiju* umgebildet worden: das deutsche Wort *christen* „krikštyti, taufen“ (*christne* „Taufe“) mußte in der litauischen Sprache zu **krištau* > **krikštau* werden, denn die Deutschen unseres Landes sprachen *st* als *št* aus; *Wurst* „dešra“, d. h. *vršt* wurde bei den Žemaiten (Pfarrei Vieksniai) zu *urkštas*: *urksztas* v. wiedaras KosL 32b.; *apāstalas* (Daukša schreibt häufig so) wurde unter Einfluß des verloren gegangenen **apuštulas* (lett. *apustulis*), das von d. *Apostel*, 42 d. h. *apoštel* stammte, zu *apāstalas* umgebildet. Daß die Litauer nicht nur durch die Russen, sondern auch durch die Deutschen mit der christlichen Terminologie bekannt wurden, habe ich in den Известия отъ. русск. яз. XVII, 1 3 nachgewiesen; vgl. als weitere Spur der Deutschen in Samogitien das Wort *štuōlas* „lenk. stuła“ (*štōuls* Slnt): *kunegaj apsimaušte kāmžomis ir raudonas sztuļas ant sawa sprāndu antswarste* V¹³ II 164;

6. *kūbilas* = *кубьлѣ*;

7. *pipiras* > *пѣпъръ* „перец“ Sreznevskij Матер. II 1760, Preobraženskij Этим. слов. II 44, welches im weißruss. Dialekte nach Verhärtung des *r*-Lautes aus *пѣпъръ* erklärt werden muß; aus dem Deutschen (ahd. *pieftar*, altengl. *pipor*, isl. *piparr* „Pfeffer“, lat. *piper*, griech. *πέπερι*) hätten wir nicht *pipiras* sondern **piparas* erhalten, wie auch die Letten das Wort aussprechen (*pipars*; ostlett. *pyrys*, *pyry* „pieprz“ Kurm 137 ist weißrussischer und nicht deutscher Herkunft);

8. *Póvilas* (nicht **Põvilas*, wie ich irrthümlicherweise Изв XVII,1 3 geschrieben habe) = *Павълъ*;

9. *ridikas* „редька“ = *рьдькѣ* neben *рьдька* oder *рьдькы* „raphanus sativus“ Preobraženskij Этим. слов. II 196 < germ. **ṛedikā*-, *ṛedikō* „Rettich“ < lat. *radicem* (Nom. *rādix*); das geschlossene deutsche *e* wurde im Russischen zu *ь* wie auch im Worte *Бѣрнѣ* (Исследование по русскому языку Bd. II Heft 2 Pburg. 1900 S. 263, 266) = deutsch *Bern*. Das osthochlit. *rudikas* „редька“ (Ds, Brž, KosL 51a) und lett. *rutkis* (Gen. *rutka*), verkürzt aus älterm **rudikas*, beweist, daß die Weißrussen wegen Verhärtung des Lautes *r* das Wort *рьдькѣ* mit *ѣ*, also *рѣдькѣ*, aussprachen;

10. *stiklas* = *стѣкло* Sreznevskij Матер. III 528, Исслед. по рус. яз. II,2 63, Preobraženskij Этим. слов. II 380;

11. *šilkas*, Plur. *šilkaĩ* „шелк“ = *шѣлкѣ*, woher auch altisl. *silke*, altengl. *seolc* (jetzt *silk*); die Russen werden Sache und Wort aus dem Osten (chinesisch *ssy*, *sse*, koreisch *sir*, mongolisch *sirkek*, mandschurisch *sirghé* „Seide“) erhalten haben, s. O. Schrader RL¹ 757;

12. *birkavas* „zehn Pud“ = *бѣрковѣ*, vgl. *бѣрковъскѣ* „берковец“ Исслед. по рус. яз. II,2 86, Sreznevskij Матер. I 71, Berneker Sl. et. Wrб. I 50, Preobraženskij Этим. слов. I 24;

13. niederlit. *clrkva* „Kirche“ Kv, Rt = weißruss. *цѣрква* < *цѣркѣва*, ein Beweis dafür, daß *ѣ* in offener Silbe geschwunden ist, bevor in geschlossener Silbe *ѣ* und *ь* zu *о* resp. *е* wurden; 43 ostlit. *ceřkvė* Ds ist jünger als niederlit. *clrkva*; *цѣркѣва* ist Neubildung vom Nom. *цѣркы*, Gen. *цѣркѣве* Berneker Sl. et. Wrб. I 132;

14. *smirdas* „смерд, плут, лукавый человек“, lett. *smirds* „Bauer, Untertan“ РФВ LXVII 245, Endzelin Сл.-балт. эт. 196 = *смѣрдѣ* „крестьянин, мужик; подданной; как бранное выражение“ Sreznevskij Матер. III 448 (*смѣрдѣ* поидеть въ свои

погость 1305 г. Исслед. по рус. яз. I 255), Preobraženskij Этим. слов. II 334=poln. *smard* „крестьянин, мужик“ Brückner Dzieje języka polskiego 40: Rex. . . Kynstud (lit. *Kęstutis*). . . stetit. . . cum suis *bajoribus* et *smyrdens* prope Nergiam (=Fluß Neris) 1362 Scr. rer. Pr. II 533=„su *bajorais* (cuiusdam *bayoris* vocabulo Waydel l. c. 576, Kynstud cum suis *bayoribus* et *paganis* l. c. 603) ir *smirdais*“: Szidai, noredami ka wissu pikcziausiu *smirdu* alba latru wadinti, bilodawa, Tatai tas ira Samaritanas 1591 BrP I 323, isch ranku schitu netikusiu *smirdu* isspruda l. c. II 327, kaip wiriausiu *smirdu* pakariams ira l. c. I 423: O kokia tatai jra *smirdista* bei drassumas Sacramentus. . . atmainjti (Apie popieszischkaie Mische D. Aegidius Hunnius Karaliau- cziui 1600 p. 29a): *smirdas* „ein Unflath, lüderlicher Mensch“ R I 136, „Schalk“ R II 302.

21. Im Lettischen ergeben die altweißruss. *ѣ* und *ь* die Laute *u* und *i*, was aus folgenden Wörtern ersichtlich ist:

A. *ѣ* > lett. *u*:

1. *dukurs* „Iltis“ in den Dialekten aus **dukars*=*гѣхорь* „хо- пѣк“ Sreznevskij Mater. I 762, poln. *tchórz* Berneker Slav. et. Wrб. I 242;

2. lett-kur. *istuba* „troba, pirkia“=*jstѣba*, woher *устѣба* (heute *узда*), vgl. в теплѣ *устѣбѣ* (Исслед. по рус. яз. II, 2 237), Berneker Slav. et. Wrб. I 436, Preobraženskij Этим. слов. I 265;

3. *kublis*, Gen. *kubla* BW 19612 var., 34661 var. (Nom. S.), 19624 var., l. c. 1, 863¹ (I 859, Gen. S.) < *kub(i)la*=ostlett. *kubyls* (*kubyla* mołas „wątory“ Kurm 233), woher (mit Übergang von *y* zu *u*) *kubuls* „Brauküfen, groß hölzern Gefäß“ Stender Wrб. I 120, BW 19612, 34661, Gen. *kubula* BW 19475, 34421, Lok. *kubulā* BW 765, 765,2 (I 853), RKr XVII 106=*кѣбьлѣ*;

4. *buļvāns* „ausgestopfter Lockvogel, um Wild herbeizuzie- hen“=*бѣлванѣ*;

5. *tuļks* „Übersetzer“=*тѣлкѣ*;

6. *tulpities* „sich häufen“=*тѣлпитуся*, vgl. *тѣлна* in einem Dokument des Jahres 1097 Sreznevskij Mater. III 1046;

44 7. *kuļts* „Windhund“=*хѣртѣ*;

8. ostlett. *pulna* „полно! ganā! genug!“ BW 35624=*пѣлно*|| lit. *pilna* neutr. .

B. *ь* > lett. *i*:

1. ostlett. *krysts* „krzyż“ Kurm 61, *krysteju* „chrzcze“ l. c. 15, *krystabas* „chrzciny“ l. c., *krista* mäte „krikšto motyna, Pa-

tin" BW 1312,2, 1618; alle andern Letten sagen *krusts*, *krustīt*, wo *u* auf eine weißruss. Form *крѣстѣ*, *крѣстѣру* hinweist mit *ѣ* für *ь* wegen Verhärtung des *r*; nach Verhärtung des *r* mußte auch *ръ* zu *рѣ* werden (vgl. lett. *rukis*=ostlit. *rudikas*<weißruss. *рѣгькѣ*<älterem *рьгькѣ*); niederlit. (Alsėdžiai) *krūstas* „spowiedź, Beicht“ J s. v. (Aņt *krusta* aņs ejt vingiu metens kad niēks ne matitu. Ana vingiu metena nueja aņt *krusla* in bažnīcā J), *krūstyties* „spowiađać się, beichten“ J s. v. (Aņs *besikrustija* bažnīcio, besimeldžia), (Kvēdarna) *krūstiju* „grasau, drohe“ und (Salantai) *krūstiju*, -tyti „smarkiai, papurtindamas už pečio įsakau“ sind aus dem Lett. entlehnt;

2. ostlett. *pyrys*, *pyury* „pieprz“ Kurm 137, dalikt *pyury* „spieprzyć“ l. c. 123=*пѣньрѣ*||-ь; westlett. *pipars* „Pfeffer“ ist deutscher Herkunft;

3. *Pāvils*=*Павълѣ*;

4. *Pliskava* „Pleskau, Псков“ BW 19281=*Пльсковѣ* in einem Brief vom J. 1304 (Исслед. по рус. яз. II,2 61, 65), Preobraženskij Этим. слов. II 146;

5. ostlett. *styklys* „szkło“ Kurm 196, *stikla* luōgi BW 31090, *stikla* durvis 29642, 30784,3=*стѣкло*;

6. *timnīca* „темница“=*тъм(ь)ница* Sreznevskij Матер. III 1083;

7. *zizlis*, Gen. *zizla* „lazda, Stock“, *zizli* „tekinio stipinai“=pleskauisch **зълѣ* anstatt *жълѣ* „жезл, Stab, Stock“ (Sreznevskij Матер. I 886, Preobraženskij Этим. слов. I 224);

8. ostlett. *zystie* „blaszka, bractea“ Kurm 8, *zystiniks* „blacharz“ l. c.<älterem *zists*, Gen. *zistis*=*жѣсть, жєсть* „Blech“;

9. *šilks*=*шѣлкѣ* „šilkaī, Seide“: *šilkiem* šūta tautu meita BW 14806 (Lielvārde) „šilkāis siūta tautos mergina“, *šilkiem* kreklus šūdināju BW 14100 var. (Lielvārde) „šilkais marškinius siūdinau“;

10. *bīfkavs* „10 Pud“=*бѣрковѣ* „берковец“;

11. *smirds* „Leibeigener“=*смѣргѣ*.

22. Im Finnischen ergeben die russischen Laute *ѣ* und *ь* ebenfalls *u* und *i* (J. Mikkola Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen I 40—42): *akkuna* „Fenster“=*окѣно*, *lusikka* „Löffel“=*лѣжка*, *tuska* „Kummer“=*тѣска* „тоcka“, *turku* „Markt“=*тѣргѣ*, *huritta* „Windhund“=*хѣртѣ*;
45 *risti* „Kreuz“=*крѣстѣ*; *palltina* „Leinwand“<*полѣно*=*полоть-*

но, *pirta* „Weberblatt“ = *брьго* „ds.“, *virpa* „Palmsonntag“ = *вьрба*.

Die finnischen Laute *u* und *i* ersetzen die Russen in den Lehnwörtern durch ihre Laute *ѳ* und *ь*, was sich aus folgenden zwei Wörtern ergibt: 1. *нѳрѳ* „Segel“ Zlatostruj XII. Jahrh. = finn. *purje* < lit. *bùrès* „ds.“; 2. *нѳръ* „Badehaus“, woher heute *нѳръ* „karelisches Bauernhaus“ = finn. *pirtti* „pirkiä, pirtis, Badehaus“ < lit. *pirtis*.

23. Wie wir gesehen haben, müssen die nördlichen Nachbarn der Litauer, die Nowgoroder Slaven, noch zu Anfang des XIII. Jahrh. (1200—1234) die alten Laute *ѳ* und *ь* besessen haben. Eine Smolensker Urkunde vom Jahre 1229 (Šachmatov Курс истории рус. яз. 1908—1909 253, 309, Энцикл. слав. фил. XI, 1 213) zeigt, daß unsere östlichen Nachbarn damals die Laute *ѳ* und *ь* nicht mehr besaßen. Unter bestimmten Bedingungen schwanden nämlich diese Laute oder sie waren durch die vollen Vokale *o* und *e* vertreten: *гержѳте* (früher *гѳржѳте*), *добросѳрь* (früher *добросѳрь*), *гривѳнѳ* (< *гривѳнѳ*), *долѳ* (< *гѳлѳ*), *должѳнѳ* (< *гѳлѳжѳнѳ*), *въ борзѳ* (< *бѳрзѳ*), *оумѳлѳвѳ* (< *оумѳлѳвѳ*), *вѳкѳше* (< *вѳкѳшѳ*). Das gleiche zeigt auch eine Smolensker Urkunde vom Jahre 1240 (l. c.): *отѳтнѳть* (< *отѳтнѳть*), *Смѳленѳскѳ* (< *Смѳльнѳскѳ*).

Die Polotsker (1264) und Witebsker (um 1300) Urkunden, die jünger sind als die beiden ältesten Smolensker Urkunden (1229 und 1240), zeigen, daß damals die nächsten östlichen Nachbarn der Litauer die Laute *ѳ* und *ь* nicht mehr gehabt haben.

24. Das Verschwinden der Laute *ѳ* und *ь* oder ihr an bestimmte Bedingungen gebundener Wandel zu *o* resp. *e* hat im Süden Rußlands, in den Kreisen Wolhynien und Galizien, begonnen. Je weiter wir nach Norden gehen, um so länger halten sich die Laute *ѳ* und *ь*. Im Nowgoroder Gebiet blieben sie sogar bis zum Jahre 1234 erhalten.

Im Dobrilo-Evangelium (Добрилово Евангелие) vom Jahre 1164, das in Südrußland verfaßt worden ist und unzweifelhafte Merkmale des ukrainischen Dialektes aufweist, wurden *ѳ* und *ь* unter bestimmten Bedingungen schon zu *o* und *e*, z. B.: *волѳи*, *торжѳщи*, *верѳа*, *гержѳте* (Šachmatov Курс истории рус. яз. 1908—9 291). Das galizische Evangelium vom Jahre 1144 (Галицкое четвероевангелие) hat noch *ѳ* und *ь* erhalten, z. B.: *вѳстѳрѳгающе*, *гѳжѳчѳ*, *пѳрѳста*, *бѳрѳвна* (l. c. 289). In Galizien

und Wolhynien werden *ѣ* und *ь* zwischen 1144 und 1164 endgültig zu *o* und *e* geworden sein.

Die Welle des Lautwandels von *ѣ*, *ь*, die in den galizischen Gegenden anhub, erreichte im Laufe von 80 bis 90 Jahren Nowgorod (1234). Über Smolensk, Witebsk und Polotsk mußte sich diese Welle noch vor dem Jahre 1229 ergießen. Wäre diese Welle mit gleicher Schnelligkeit wie nach Nowgorod fortgeschritten, so hatte sie Smolensk, Witebsk und Polotsk um 1199 oder allerspätestens um 1205 erreichen müssen.

Eine Smolensker Vertragsurkunde von 1229 mit Riga und den „Goten“ (*гѣтинѣ*, Plur. *гѣте* „Bewohner der Insel Gotland“) wiederholt eine ältere Urkunde vom Jahre 1210 (vgl. Русско-ливонские Акты. Спб. 1868 стр. 405). Der Schreiber (*дьякъ*) des Vertrages von 1229, der für *ѣ* und *ь* ohne Zweifel schon die neue Vertretung hatte, wird in sein Schriftstück manches Wort mit *ѣ* und *ь* aus der verschwundenen Vertragsurkunde von 1210 hineingebracht haben, welche ein die Laute *ѣ* und *ь* noch nach früherer Art aussprechender Schreiber des älteren Geschlechtes geschrieben hatte. Folgende Formen werden aus der Urkunde von 1210 in diejenige von 1229 übergegangen sein: *мьртвѣ*, *вьрхѣ*, *крѣви*, *крѣнеть* „er kauft“, *гѣва*, *сѣтского*, *грѣхѣмь* (Энцикл. слав. фил. XI, 1 213).

25. Die vorstehenden Ausführungen zwingen uns zu dem folgenden Schluß: Die Wörter Weißrussischer Herkunft, in welchen die Laute *ѣ* und *ь* durch *u* und *i* vertreten sind, müssen spätestens um 1200, d. h. am Ausgange des XII. Jahrh., nach Litauen gelangt sein.

Das Alter einiger solcher Wörter mit *u* und *i* anstatt *ѣ* resp. *ь* können wir ziemlich genau feststellen. Da *Póvilas*, *cirkva* und *kristyti* Dauk. mit dem Christentum im Zusammenhang stehen, konnten sie nicht vor dem Jahre 988, d. h. vor der Bekehrung der Russen, nach Litauen gelangen. Diese drei Wörter werden von den Litauern im XI. Jahrh. übernommen worden sein.

47 *Kūbilas*, *tūlka*, *kūrtas*, *tuŕgus*, *tulkōčius*||*tulmōčius*, *āsilas*, *kātilas*, *pipiras*, *ridikas*, *stiklas*, *šiļkas*, *birkavas* werden gleich alt sein wie *pundūs*, *čeŕpė*, *kaĩbas* (*kaĩbija*), *karvōjus* und *skavardā*. Alle diese Wörter sind Benennungen von Handelsartikeln. Der litauische Handel mit Weißrußland und durch dessen Vermittlung mit der Stadt Birka begann zu blühen, als sich

unter den Slaven, Weißrussen und Poljanen die skandinav. Waräger oder „Russen“ niederließen, d. h. noch vor 862. Daher müssen die Litauer mit allen oben verzeichneten Handelsartikeln und deren Benennungen in der ersten Hälfte des IX. Jahrh. bekannt geworden sein.

Da *smĩdas* und *kũmetis* Benennungen von Gesellschaftsklassen sind, konnten sie erst um 1040, d. h. von der Zeit an, als die Russen Litauen zu bekriegen begannen, nach Litauen gelangen: В лѣто 6548 (= 1040 n. Chr.) Ярославъ иде на Литву (Ипат. лет.² 141). Gleich alt wie *smĩdas* und *kũmetis* muß auch das bedeutungsverwandte *bajõras* sein.

26. Alle diejenigen Wörter weißruss. Herkunft, in welchen alten *ѡ* und *ѣ* die Laute *a* und *e* entsprechen, können nicht weiter als ins XIII. Jahrh. (1201) hinaufreichen.

Der aus älterem *ѡ* entstandene weißruss. Laut *o* ist in den Lehnwörtern des Litauischen durch *a* vertreten, z. B:

1. *bačkà*, Gen. *bāčkos* Ds=бочка<бѣчка (Исслед. по рус. яз. II, 2 37, Sreznevskij Матер. I 201, Berneker Slav. et. Wrб. I 105, Preobraženskij Этимол. слов. I 40), Diminutivform aus *бѣча, das die Pleskauer *бѣца gesprochen haben müssen (woher ostlett. *buca* „beczka“ Kurm 5, BW 21032,5): Nemato samčio puode, nei lapo *bāčkõje* Sch 111, *vỹnà iš bāčkos į kitūs rykūs lėisti* K¹ I 9 s. v. *abfüllen*, *baczka* lenkti D⁷ 138, *baczka* D⁵ 182₂, *baczka* „die Tonne“ R I 11;

2. *saĩmas* K=sjom, Gen. *sojmu||сѣмѡ* (Рус. ист. библ. XX 787, 1028, 1183), *сѡ соўму* 787, *го соўму* 826, *на соўме* 810, 1020, 1027; niederlit. *seĩmas* (gaĩdrai *seĩmq* neša Kv) ist polnischer Herkunft: *sejm* (älter: Nom. *sjem*, Gen. *sejmu* oder *sniem*, Gen. *senmu*);

3. *balvõnas*=болван aus älterm бѣлванѣ, woher *bulvõnas*, lett. *bulvāns*;

4. *bařštis*, niederlit. *bařkřtis*, lett. *bārstis* Nom. Plur. BW 32277, *bārkřķis* „Bärenklau“=боруць aus älterm бѣрцѣ||poln. *barszcz* Berneker Slav. et. Wrб. I 109, Preobraženskij Этим. слов. I 38; lett. (suĩņu) *burkřķi* BW 32367 var., *burřķi*, *burkři* und *burři* l. c. 1 var. „aegopodium podagraria“ könnte altes Erbwort sein, verwandt mit sl. *běrřčь*>*burstja-;

5. *bartis*, -ies D⁵ 181₉ D¹¹ II 227, Tot¹ 64=борть<бѣртѣ||poln. *barć* Berneker Slav. et. Wrб. I 109, Preobraženskij Этим. слов. I 38, Sreznevskij Матер. I 155: mediuse *iszkaltas bartys* dũd didę daugibę medaus Dauk. (VChr 191₄₄: *bartininkas*, dra-

wininkas „Bütner, Bienenwärter im Walde“ R II 89, woher der Ortsname *Baĩnykai*=бортник<бѣртьникъ;

6. *karčemà* (-ōs, *kaĩčema*), *karčém(i)ninkas*=корчма, корчёмник von *кѣрчьма*||poln. *karczma* Berneker Slav. et. Wrб. I 666, Preobraženskij Этим. слов. I 363;

7. *markvā*, Gen. *maĩkvos* Ds=морква zu altem Nom. *мѣркы*, Gen. *мѣркѡве* (<urterm. **murkō*>germ. **murhō*, woher ags. *moru*<**morhu*, ahd. *moraha*, *morha* „Möhre“ Preobraženskij Этим. слов. I 557);

8. *barkōnas* „морковь, gelbe Rübe, Burkane“ Salakas=боркан<бѣрканъ, vorher lett. *buĩkāns* „морковь“ RKr XV 35; *barkūnai* „медунка, буркун, melilotus; geltonai žydi kaip dobiliukai“ SN, užžėlė keliai beržais, takeliai *barkūnėliais* FM (Nr. 39, 4), aisiu... *barkūnūs* pamindama l. c. 5. *Barkānas* weist auf eine weißruss. Form *боркун hin; vgl. буркун „melilotus“ (Dal'). *Burkuntay* bei Szirwyd (<älterm *burkantai*) „pastinaca, sicer“ (SzD 243 s. v. *pasternak*) hat die gleiche Endung wie estn. *porgand* „gelbe Rübe, Möhre, Burkane“. Finn. *porkkana* „rapae varietas oblonga, staphylinus, daucus carota“ (wot. *borkkana*, estn. *porgan* „Möhre“) ist Lehnwort aus dem Russischen. Die livländischen Deutschen werden ihr *burkane*, *borkane* aus dem Lettischen erhalten haben. Die Schweden Estlands benennen die Möhre *bork*, und der ugro-finnische Stamm der Mordwinen *pur'kā* (Mikkola Berühr. I 91). Das Verhältnis aller dieser Wörter bleibt uns unklar. *Мѣркы* kann von gleicher Herkunft sein wie *бѣрк-анъ*. Nur kennen wir heute noch keine solche Sprache, in welcher *m* zu *b* werden kann oder umgekehrt. Daß im Altertum an der Ostsee eine solche Sprache vorhanden war, in welcher *b* mit *m* wechseln kann, zeigen nicht nur *мѣркы* und *бѣрканъ*, sondern auch lett. *buca* und *muca* „Tonne“.

27. Weißruss. *e* (<älterm *ь*) entspricht in den Lehnwörtern des Litauischen *e*, z. B.:

- 49 1. *čestis* (oslit. *čęstis*), Gen. *čęsties*=честь<чьсть Berneker Slav. et. Wrб. I 173: dweiapas *cziestis* dastainy tur buti 1547 Kat. 15₁₇; pritaisai *czestni* 1701 NT Luc. 14, 13, woher heute *česnis* K; *čęstavoti* Ds, Škn=чѣствовать, чѣстовать „mylėti, vaitinti, ehren, bewirten“ Dal' IV³ 1326=*cziasławaki* tewa 1547 Kat. 10₂₄, dieweris *paczestawoje* jes V⁷ 72₅;

2. *klejai*=клеѣ<клѣѣ;

3. *lėvas*, niederlit. *liāus*, Gen. *liāva*=лев<лѣвъ Berneker

Slav. et. Wrб. I 755, Preobraženskij Этим. слов. I 442; lett. *laūva* ist deutsch: mhd. *louwe*;

4. *karčemā* = **корчема* mit *e* aus Gen. Plur. *корчем*; *e* konnte auch aus dem Worte *корчѣмник* (<*кѣрчѣмникъ* Sreznevskij Матер. I 1413, aus dem Сборник vom Jahre 1073) eingeführt werden; lett. *istaba* „Haus“ zeigt, daß die Weißrussen das Wort *узба* einmal auch **устроба* aussprachen mit aus dem Gen. Plur. *устоб* und der Diminutivform *устонка* „Häuschen“ stammendem *o*;

5. *kazalēkas* J s. v. *glītus*, J³ 1175,2 und (in den Dialekten, in welchen unbetontes *se*, *ze* zu *sa*, *za* wird?) *kazalēkas* J s. v. *grybē* (*kazalieks* *glītus* KosL 213a, *baļtļiepszis kazaliekas* — *biela*, *bielka*, *boletus granulatus* l. c. 39b) = **козеляк*, anstat *козляк* (= *kazl'ēkas* Ds) mit Einführung von *e* aus der Form *козѣл* (früher *козьлѣ*);

6. *temnyčīā*, -*ŷčios* „Gefängnis“ K¹ I 496, im Jahre 1579 W 122₂₂ = *темница* < *тъмница*: *aš jī ī gerā temnyčīq īdējau* Sch 236;

7. *žemčiūgas* „Perle“ = *жемчуг* < *жъмъчюгъ* (oder *жъньчюгъ* Исслед. по рус. яз. II,2 106) Sreznevskij Матер. I 855, Preobraženskij Этим. слов. I 228 (tatarischen Ursprungs): *žemčiūgai* „Edelsteine“ K¹ I 529, *žemczuga szwentoia raszta* MT 1;

8. *atvernas* „превратный, unbeständig, verkehrt“ J = *отверный* < *от(ъ)вьрьнѣ*, vgl. *отвьрьнь* Sreznevskij Матер. II 779; *advernas* ist polnischer Herkunft (**odwierny*);

9. *ceīkvē* Ds (Endung nach den Wörtern *kālvē*, *senātvē* umgebildet) = *церква* zu *църкы*, Gen. *църкѣве*;

10. *černŷlas* „Schusterschwärze“ R II 319, N 161 = *чернило* < *чърнило* || poln. *czarnidło*;

11. *čeītas* J³ 409,4, *čīaītas* K¹ II 143 = *чорт* < *черт* < *чъртѣ* Berneker Slav. et. Wrб. I 172;

12. *četveīgas* Ds = *четверг* < *чѣтврѣгъ* Berneker Slav. et. Wrб. I 153: *czetwergas*, der Donnerstag Klein Comp. 1654 S. 5, *čiatveīgas* K¹ I 302, *četvergs mēsos diena* Sch 110, *četvergo vakaras* l. c. 200;

13. *kačērga* Ds = *кочѣрга* aus *кочьрга* Būga РФВ LXX 254, 50 Berneker Slav. et. Wrб. I 536: *kaczērga* „Ofenbrücke“ R II 271, *kačiārga* „Kohlenbrücke“ K¹ I 698;

14. *nopēīckas* Sch 62, R II 140 „Fingerhut“ (*пупеīckas* KZ XLIV 35 ist mir verdächtig wegen des *uo*, da die Nachbarn von Pillkallen *nopēīckas* sprechen SN) = *напѣрсток* < *напърстѣкъ*;

15. *smeĩtis, -les* „Tod“ = *смерть* < *сѣмьръть* Preobraženskij Этим. слов. I 526: *ischgana mus nogi amžinas smertes* 1547 Kat. 13⁶, pa *smertes* l. c. 12¹¹, nuo *smeĩties* Sch 196; *smertnāi* = *смертно* < *сѣмьрътно*: Karaliaus vienturtė dukte *smertnāi* serga Sch 221;

16. *stėrva* „das Aas“ Ds, K¹ I 1 s. v. *Aas*, II 37 s. v. *Luder*, lett. *steĩva* „Schimpfwort стерва“ = *стерва*, früher *сѣрво* Preobraženskij Этим. слов. II 383;¹

17. *šerdėkšnykas* Salakas, Seinaĩ < älterm *šerdėšnykas* Škn < *šerdėčnykas* Šiauliai „творень, Wagenbolzen“ (š...č < s...č) = *сергечник* < *сѣргьчѣникъ* in Ds sagt man *stadarėčnykas*, niederlit. *šerdėsas* Kv, Rt;

18. *terlyčĩdā, -ỹčios* = *терлиця* < *тѣрлиця*; *terlė, teĩlę* „ein irdenes Gefäß zum Schmelzen von Fett“ Ds, Rokiškis (-lė ist für die Endung -la oder -las eingetreten) = *тѣрло* (weißruss. *čórla*) < *търло*: *terlė* „misa z rączką do pieczystego“ KosL 240a, *terla* „misa do rozcierania“ RZ, *terlė* „brytfana, skavardā“ (Ėg riebumas! Kaip *terlė!* Lnkml);

19. *verbā* „Palme, Palmbaum“, *verbū dienā* „der Palmsonntag“ R I 177, *verbā* „Palmbaum“ R II 274, *Werbu diena* 1591 BrP I 4 = *вербā* < *вѣрба*², *праздѣникъ вѣрбѣнѣ* Сборн. vom Jahre 1073 194, Preobraženskij Этим. слов. I 72;

¹ [Šioje vietoje vertime išleista: „slavėnų žodis yra giminė su lietuvių *stĩrvelioti* „nepasiduodamos ginti (tvirtinti), ginčyti, behaupten“ Salantaĩ (Juškevičiaus žodynas I 145 s. v. *atsibarti*), nesuprazdantis ko, ne *stĩrwelokiem* bet klausikiem bažniczes Valančius Prade 65, ne wėn jo klause, bet dar ajszkiej priesz ji *stĩrweloje* l. c. 207: *stĩrwelieiu*, stĩgawoiũ, twĩrtĩnũ „affirmo“ Daukantas Zodrodys 3, *stĩrwelieiu* „nego“ l. c. 26, *stĩrweliejũ* „abnuo“ l. „resisto“ 34, *stĩrwelietai* „certować“ Daukantas Zod. (r.), „prze-czyć“ l. c., *stĩrweliedamis* „споря“ Daukantas Bũdas 86²², Asz mokau ... ne didžiodamas nej *stĩrweliedamas* Valančius Tamosziaus isz Kempis ... 215²⁵, Gieresni ira atkrejpti akis nu to, kas tau ne tink, ir dalejsti kiekvienam numaniti kajp tinkamam; ne kajp *stĩrwelietai* l. c. 217⁶, apie arklius nevienas *stĩrvelėja*, bũk jie nekaustyti ... darbo dirbti ... negali Veitas Gyv. 29: *stĩr-vinti* „nešti, tvirtinti“ Salantaĩ; slavėnų žodžio *сѣрво* ir lietuvių *stĩrvelioti* pamatinė reikšmė yra „kietumas“, „starinimas“; tolimesnieji giminės bus: *stĩr-ti* (ākys *pastėrę* — norinčios miego Linkmenes), *stĩrti* „grubieć“ Daukantas Zod. (r.), *pastiirti*, apmirti „zmartwieć“ l. c., nu szaltio ir driegsmies *pastiirti* sįjonaj Daukantas Bũdas 40⁶: *sterežioties* „натуживаться“ Eržvilkas, Kasgi galėtu *sterežitiesi*, jog tai ira geras atsitikimas Auszra 1884 361: : i kã *styromis* akimis žiūrėti Kurschat D.-lit. Wb. I 79, II 203.“ — Z. Z.].

² [Šioje vietoje vertime išleista: („giminė su lietuvių žodžiu *uĩrbas* || *uĩr-balas*)“. — Z. Z.].

20. *zérkolas* Ds, *zerkolas* „Spiegel“ R I 187, II 332, J³ 308, 11, PS II 197 = *зёркало* < *зъркало* Preobraženskij Этим. слов. I 250.

Četveřgas und *verbà* müssen noch vor der Bekehrung im Jahre 1386 in die litauische Sprache gelangt sein. Wären diese beiden Wörter später aus dem Polnischen gekommen, so müßten die Litauer heute **čvartkas* (oder **čvortkas*) und **veřbos* (Gen. Sing.) sprechen. *četveřgas* und *verbà* (Gen. *verbōs*) müssen die Litauer zwischen 1200 und 1386 erhalten haben. Das Alter der anderen Wörter, welche die Vokale *a* und *e* an Stelle von *ѣ*, *ь* haben, kann man nicht genauer bestimmen. Soviel wissen wir nur, daß sie alle nach 1200 übernommen worden sind.

28. *y* (*ы*) nach *k*, *g* und *x* (= *ch*) wurde mit der Zeit in allen russischen Dialekten zu palatalem *i*. Die alten Wörter *кынѣру||*
51 *руки*, *гынѣру||* *могила*, *хытрѣ||* *мухы* sprechen die Weißrussen heute *кiрѣц||* *рукi*, *hinuц||* *mañila* (russ. *gimuf*, *mogila*), *xitry||* *muñi* mit *i* und palatalen *k*, *h*, *x*.

Im Südrussischen wurden nach dem Zeugnisse des galizischen (1144) und des Dobrilo- (1164) Evangeliums (s. Šachmatov Энц. слав. фил. XI, 1 312, Купс истории рус. яз. II 155) die Silben *кы*, *гы*, *хы* schon in der zweiten Hälfte des XII. Jahrh. *ку*, *гу*, *ху* gesprochen. In einigen ost- und nordrussischen Dialekten (großrussische Mundart) wurde sogar bis zum XIV. Jahrh. *кы*, *гы*, *хы* gesprochen (s. Šachmatov Энц. 311). In den großruss. Dialekten treffen wir erst in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrh. zum ersten Mal *ку*, *гу*, *ху* an (Šachmatov Купс II 545); vgl. die Formen *Киеве*, *киужго* der Nomokanonübersetzung aus dem Jahre 1282.

In der weißruss. Sprache der Gebiete von Smolensk, Witebsk und Polotsk mußten sich *ку*, *гу*, *ху* später als in Galizien, aber früher als in Nowgorod einfinden. Die im XIII. Jahrh. und in der ersten Hälfte des XIV. Jahrh. verfaßten Nowgoroder Urkunden haben noch *кы*, *гы*, *хы* (Šachmatov Исслед. по рус. яз. I 170).

Eine Smolensker Urkunde des Jahres 1229 (Kopie „E“, vgl. Русско—ливонские акты. Спб. 1868) hat noch *кы* und *гы* erhalten: из *Ригы* 421, до *Ригы*, а из *Ригы* 437 (zweimal), *гроу-гыи* 439, при *многихъ* *купчихъ* 441, *погынетъ* 433, *княгыни* 431, въ *вѣкы* 421, 423, *пороукуы* 425 (zweimal), *Готьскыи* *берегъ* 421, *роукавицѣ* *перѣстаты* *Готьскыи* 433, *гецьскыи* 431,

435, гость *Немыцкыи* 445, *Немецкыи* 427, 431, 433, *Немѣцкыи* 443, *Рижскыи* 421, 439, 443, при *Рижискихъ* моужихъ 441, *Роускыи* 425, 431, 433, *Роускымъ* коупцемъ 421, *Смоленскыи* 433, 439, *Волоцкыи* тивоунъ 431, всякыи то-варъ 437 (zweimal). Daß der Schreiber der Urkunde von 1229 noch *ky* aussprach, zeigt klar die Schreibung *Фолкырѣ* 443 für den deutschen Namen *Volker* (mit „hartem“ *k*). Der Name eines anderen Deutschen *Киноѣ* 443, aus *Kind* (das die Bewohner Rigas mit „weichem“ *k* *kint* gesprochen haben werden) beweist noch keineswegs, daß der Schreiber der Urkunde von 1229 auch in den russischen Wörtern *ki* gesprochen hätte. Der Name *Киноѣ* beweist nur, daß „weiches“ *k* dem Smolensker
 32 Dialekt schon damals nicht mehr fremd war. Weiches *k* haben wir zweifellos im Lok. Sing. *Смоленске* 423 (dreimal), 425 (zweimal), 427 (zweimal), 433, 435, 437, 439 (zweimal), *Смоленске* 429, *Смоленскѣ* 439, wo *k* Neubildung an Stelle des früheren *c* ist: *Смольньсцѣ* (vgl. *въ Ризѣ* 421, 423 u. a.).

Wie aus einer Urkunde des Fürsten Gerden (Князь Гердень) vom Jahre 1264 (Русско—ливонские акты 13) zu schließen ist, wurde in der Gegend von Witebsk und Polotsk noch zu Anfang des XIII. Jahrh. *ky* gesprochen: с ратьманы *Рижскими*, *поускывати*, на *Готьскы* берегъ.

Somit haben also die Weißrussen die Silben *ky*, *gy*, *xy* nicht nur das ganze XII. sondern auch noch einen guten Teil des XIII. Jahrh. hindurch nach alter Art ausgesprochen.

29. Das Wort *кула* muß zu der Zeit ins Litauische gelangt sein, als die Weißrussen es noch *кыла* aussprachen. Nur aus dieser letzteren Form konnte sich *kùila* entwickeln, wie in den Pfarreien Marijampolė, Naumiestis (Suv.), Prienai, Šventazėris, Šakyna gesagt wird; vgl. noch: *kuyla* „kiła, choroba“ SzD 90, *kuila* „Gemächtsbruch“ R I 69, II 85.

In Dusetos und Šėduva (Mit I 227) *kýla*, obwohl jünger als *kùila*, so doch älter als *kýtras*. Wäre *kýtras* (<*хурп*<*хырпѣ*) gleich alt wie *kýla*, so wurde man heute **kýtras* sagen, da das weißrussische Wort einmal einen solchen Akzent hatte (Berneker Sl. et. Wrб. I 414), aus welchem im Litauischen Stoßton, im Lettischen aber gedehnter Ton zu entstehen pflegte.

30. *Kýla* ist gleich alt wie *bažnýčia* = lett. *baznīca*, das Alter von *bažnýčia* kann aber mehr oder weniger festgestellt wer-

den. Mit dem weißrussischen „Gotteshaus“ бож(ь)ница (in einer Smolensker Urkunde von 1229 lesen wir: А поуць дали Немци Волочаномъ. . . а подроугъ его лежить въ Немецьской божниці 439) müssen die Litauer noch vor dem Bekehrungsjahre (1386) bekannt geworden sein. Als die polnischen Apostel mit ihrem **kastelas* (*kościół*) nach Litauen kamen, trafen sie hier schon *bažnyčia* an, an dessen Stelle sie ihr **kastelas* nicht durchzusetzen vermochten. Das Gleiche trifft auch bei anderen Ausdrücken zu: *kalėdos*, *velýkos*, *seredà*, *četveřgas*, *pėtnyčia*, *bloviėščios*, *gavėnià* u. a. Die polnischen Apostel vermochten

53 diese Benennungen christlicher Begriffe deshalb aus der litauischen Sprache nicht zu verdrängen, weil sie sich alle schon vor 1386 eingebürgert hatten.

31. Aus der weißrussischen Sprache besitzen die Litauer folgende Wörter mit der Silbe *ky*, als Vertretung einer ältern weißruss. Silbe *кы*:

1. *kyka*=*кúка*<*кыка* „Art Haube“ Preobraženskij Этим. слов. I 306, Berneker Sl. et. Wrб. I 659: Die Braut hat eine Haube (*Kiek*) Th. Lepner Der preußische Lithauer, Danzig 1744 S. 42, Hie im Ragnitschen tragen die Weiber gestrickte Hauben über einen Bügel gebunden, die sie *Kieka* oder Zebszius (=čėpčius oder šėpšius aus weißruss. *čeneu*) nennen l. c. 66, *kykas* „eine littauische Weiberhaube, genähet, gestricket, oder mit Spitzen“ R I 72, „eine littauische Weiber-Haube, von feiner weißer Leinwand oder Schier mit Spitzen über einen Bügel in Form eines Rades um den Kopf herum“ M I 139, „veraltet und wohl in Preußen nirgend mehr gebräuchlich“ K¹ I 592 s. v. *Hau-be*, *kyka* „ein Wulst, der um den Kopf gelegt und über welchen der *mūturis* geknüpft wird“ LF 124: Jie mane rada po vielos *kyka*, po šyra nometėliu LB 69 Nr. 124₁₂=Jie tave rado po vielos *kyku* (<*kyka*, da der Dialekt der Pfarrei Laugsargen niederlit. ist und -*án*>-u verwandelt), po šydro nometėliu Kl^v 12 Nr. 23;

2. *kýla*=*кула* aus *кыла*;

3. *kytā* „ein Topf Flachs, von zehn Pfund, vierzing oder sechzig Handvoll“ R I 72, *kéturos kylos* atswer' Pundā Linnū „vierhundert Handvoll Flachs wiegen ein Stein“ R I 146, *kytā* „grįžtė“=*кúта* „Gras-, Heu- oder Blumenbündel“<*кыта* Berneker Sl. et. Wrб. I 679, Preobraženskij Этим. слов. I 310; Tverčisches (dzūkisches) *kytė* (Akk. *kýtę*) ist umgebildet aus *kytā*

nach dem Vorbilde von *grįžtė*: *linų kytė* „grįžtė“, *šieno kytėlė* „kuokštelė“.

32. *Kisiėlius* „Kisel, säuerlicher, gallertartiger Mehlbrei“ muß wegen des kurzen *i* viel jünger sein als *kytā*. Lett. *kisēlis* kann mit *kyka* und *kytā* gleichaltrig sein. Die Litauer wurden mit dem *kisiėlius* zu der Zeit bekannt, als im Weißrussischen die langen unbetonten Vokale schon gekürzt und die kurzen *e* und *o* vor Konsonant + *ʒ* oder *ʙ* nach Schwund der reduzierten Vokale bereits gedehnt worden waren. Aus gedehntem nachtonigem *e* ist in den jetzigen weißruss. Dialekten von Wilna, Grodno und
54 Minsk der Diphthong *ie* und aus *o* der Diphthong *uo* hervorgegangen: *kīšiel'* (*кисіэль*, Kreis Sluck, Gouv. Minsk Сборник отъ рус. яз. LXXXIX, 1 50) und *abruok* „lit. *abrākas*, gemengtes Pferdefutter“ (каню *абруок* дапи I. c. LXXXII, 5 89).

33. Die Herkunft des russ. *кубалка*||*кúбка* „твердовыстеганный подкапок, волосник, шапочка под повязку“ Dal' II³ 264 ist mir unbekannt. Deshalb kann ich auch nicht einwandfrei feststellen, ob im lit. Lehnwort *kyblas*¹ oder *kiblas*² als Vertretung für älteres weißruss. *кы* die Silbe *ky* oder *ki* anzusetzen ist. Aber weißruss. **кубла* oder **кубол* (Gen. *кубла*), dessen Existenz durch lit. *kyblas* erwiesen wird, könnte auch ein nicht aus *кы* herzuleitendes *ку* haben, wenn es von irgend woher mit „weichem“ *k* entlehnt sein sollte.

34. Die weißruss. Silbe *ru* aus älterm *ры* erscheint im Litauischen als *gy* im Lehnworte: *magyla* „nosobiony pomór, zara-za“, kad tave *magýlos* paimtų Akielewicz Głosownia lit. 164, niederlit. *žydu magýlos* Kv „kapaí, Friedhof“ = *могила* aus *мо-рыла* Berneker Slav. et. Wrб. II 68, Preobraženskij Этим. слов. I 543: *Maggilā* „die Zorngöttin der Heyden“ R I 81, *Magilā* „die Pestgöttin der Heiden, siehe Immū“ M I 156 < *magylā*: *Zina jį szaltos Dienos, (Magylos), (Bedos), (Welnai), (Diewai)* „das Unglück wiß, wo er ist“ M I 344, *Imma jį Magilos* „hohl ihn das Unglück“ M I 97, *Magila* „die Göttin des Zorns, des Todes“ M II 240: *Mogyle* D⁵ 102₇, *Mogile* *tó tarpó szioms bewąpsąnt gadínusi jū audeklą* D⁵ 102₁₃, *kluwęs i Mogylęs nağą* 102₁₅, nu

¹ *kyblas* — 1. der Mägte eingeflochtene Bänder, 2. das breite runde Band über den Haaren der Mägte, mit steifem Papier unterlegt, wie im Ragnit schon gebräuchlich (R I 72).

² *kiblas* — ein runder Biegel von Papier, um welchen die Zöpfe gewunden werden zum Kopí-Zierat, sonst *Apatninkas* M I 118; *kyblas* siehe *kiblas* M I 139.

Mogylęs 102₂₀. Niederlit. *mogylė* hat o neben hochlit. *a* wie auch in andern Lehnwörtern: *orielkā*=hochlit. *arielkā*<weißruss. *horělka*, *apāštolas*=hochlit. *apāštalas*, *pōsninkas* Slnt (*posnykas*... ózlajkytī D⁴ 16, *postyniks* ŽCh 55)=hochlit. *pāsninkas* (Jau ta-wo skilwij' wël *pasninkas* pasidarė M I 191, *pasnikas* PS II 3)<weißruss. *ност(ь)никъ.

- 55 35. Duset. *ỹdas* „Insekt“ (singulare tantum)¹ ist jünger als *magýlos*. Das letztere Wort wurde noch zu der Zeit entlehnt, als der weißruss. Explosivlaut *g* noch in die Spirans *h* übergegangen war. Das heißt *ỹdas* stammt aus der Form *hīd* (altweißruss. *rygъ* Berneker Slav. et. Wrб. I 374, Preobraženskij Этим. слов. I 114), *magýlos* aber aus **močilā*. Der Wandel von älterm *g* zu *h* trat im Weißrussischen noch vor der Verkürzung der langen Vokale ein, was aus folgenden Lehnwörtern ersichtlich ist: 1. *ādiu* „hortor“ Kv, „ich ohrroffele, schelte immer“ M I 307, „increpo“ D¹ 20, *išādiu* kaip parselī „išbariau nekeikdamas, tik sarmódamas, ich schalt nicht durch Schimpfen sondern durch Beschämung“ Uš, *ādys* mane anytėlė per visą amžėlį J³ 826,9, *musie*... *udīę* aszwijnį kajp tū sako slink's essi D¹⁵ 26, *garnis* pradejo *udilie* wanaga tays žodžys Tot 90=*hūđifi*, woher heute *rýgzuų* „tadeln“; 2. *ākas* „ūžimas, Sausen, Brausen“ Ds, Salakas, O 34=*huk* „рыл, cтык, Getöse“: mañ bie wayku jusu *ūko* gałwa sako isiduko O¹ 4; 3. *ātaryti* „reden“ Kałtanėnai (Wilnaer Gebiet)=*hūtorifi*, heute *rýropuų* „reden, plaudern“: *āturu*, -rau, -rti Ds||*āturoti* „rozmawiać“ KosL 57b (Brž); *ātarka* „Dialekt, Redeweise“ Lnkм, *āturka* Ds, Salakas, „Rozmowa“ (so Antuzowie KosL 161b)=*hūtorka*; 4. *rýbas* „Pilz“ Zietela (Gouv. Grodno), lett. *ribas* Pl. „Steinpilze“=*hrīb* „гриб, Pilz“.

36. Die weißruss. Lautgruppe *xu* (aus älterm *xy*) geben die Litauer in den Lehnwörtern durch *ky* oder *ki* wieder:

1. *kýtras* Ds, Sch 193 oder *kytrús* Sch 127, K¹ I 77, II 146 (Adv. *kýtriai* K¹ I 83) „listig“=*xurep*<*xyrpъ*||poln. *chytry* Berneker Slav. et. Wrб. I 414;

2. *kyžia* „Hütte“=*xужа*<*xyжа* Berneker Slav. et. Wrб. I 414: *kížion*'... *užeit*' DP 358₂₃; Jūžintai *kižė* (*kižie* „chałupa“ SzD 24) „lūšnā, Bauernhütte“ ist wegen des kurzen Vokals jünger als *kyžia* und *kytras*, wenn es nicht etwa aus dem Polnischen (*chyža*) stammt.

Kaunas

¹ Szyrwid's *ydai* hat nur Plur.: *iday* SzD 236 s. v. *owad*, ir paukščių ir *idu* „u ptaków, u gadzin“ PS II 74, *ižteploii biaurus idus*... garbino l. c. 4.

XLIV. NEBAIGTI RAŠYTI STRAIPSNIAI

1. Priedėlis etimologijos žodynui¹

Ne visos žemiau skelbiamosios etimologijos bus naujiena kalbininkams. Daug ką ir prieš mane vienodai yra jau aiškinę kiti kalbininkai. Visos šitos etimologijos man yra susiradusios beskaitant prof. R. Trautmanno žodyno (Baltisch—Slavisches Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1923) pirmąją korektūrą (Fahnenkorrektur). Kai surašinėčiau etimologijas į atskiras popieriaus skiauteles ir jas siunčiau prof. R. Trautmannui, tuomet maniau, kad visas jas sunaudos žodyno autorius. Kadangi autorius nėra nė mažumės etimologijų sunaudojęs žodynui dėl leidėjo pasipriešinimo, tai priverstas esmi, atgavęs atgal rankraščio skiauteles, paskelbti kalbinių žinių „Tautoje ir Žodyje“.

Čia dedamosios etimologijos tėra tiksliai Trautmanno žodyno papildalas, nes jos rinktos tais pačiais principais, kaip ir paminėtojo žodyno etimologijos.

Kaune, 1923 m. gruodžio (XII) 14 d.

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne F 232. Kartu įrašytos 94 nevienodo didumo popieriaus skiautelės su medžiaga straipsniui, surinkta beskaitant prof. R. Trautmano baltų—slavų žodyno korektūras. Skiautelės buvo siuntinėjamos prof. R. Trautmannui. Vienoje iš jų yra šis laiškas: „Korektūrą gavau 28.III, atidaviau į paštą 29.III. Tegu siunčia spaustuvė korektūras ne draustiniais (nicht eingeschrieb.), nes greičiau gaunu. Korektūras ir toliau skaitysiu tuo patim stiprumu. Jei norite mano etimologijas pridėti savojo žodyno gale, tai atsiųskite man visus lankus (Druckbogen), kurie jau išspausdinti, kad aš žinočiau, kurių etimologijų dar trūksta. Leidėjas Vandenhoeck'as ir Ruprecht'as tegu korektūromis nesibaido, nes Tamstos Baltisch—slavisches Wb. bus perkamos knygos: jų nemaža nusipirks Kaune ir Rygoje

1. *álné* „Hindin“ Trautmann 69 tėra pažįstama tiktai iš tų šnektų, kuriose žodžio pradžios *e-* pavirtęs yra *a-*. Lietuviai, kiek man tai žinoma, tesako tiktai *ėlnis* ir ryt. *ėlnias*. Latviai, Endzelyno liudijimu (ЖМНП 1910 июль 194), saką *alnis*.

2. *alpsta* „падает в обморок“ Bg¹⁰ I 226 pirma visa ko reikia lyginti ne su skr. žodžiu *álpa-* „menkas, silpnas“, bet su la. *elpe* „Atem, Luftschoöpfen“, *eļpuôt* „atmen“. Čia pridera ir latvių *alpa* (ryt. *olpa* „chwila, intervallum“ Kurm 15), t. y. vienas „pūstelėjimas“, vienas oro „išpūtimas“, viena „valandėlė“. Aistiškoji šaknis *el-p-* „kvėpti||kvėpuoti“: la. *èl-šu, èl-s-t-, eļsāt* „sunkiai kvėpuoti, alsuoti“, lie. *įlsti, alsinti*. Mikkola BB XXII 241 la. žodį *elpe* „Atem“ sugretina su s. isl. *alfr* „Alf, Elf“ (plg. šved. *ande* „Atem“ ir „Geist“ H. Petersson Ar. u. arm. Stud. 30).

3. *añtis*, ryt. *až-añtis* Ds=la *azuōts* „Busen, t. y. p r i e š a k i n ė dalis“ pridera prie priešdėlio *anta-* (Trautmann 10) giminės.

4. *aržūs* (gal. *ařžų*) „veneris appetens, libidinosus, mulierosus“: gr. *ῥηξ* „Hode“=vva. (mhd.) *geil* „libidinosus“: *geile* „Hode“ Būga Iz XVII,1 19 (K. Jaunius): ryt. *arškūs* „libidinosus“||*eřžilas* „Hengst“ Trautmann 71.

5. *blañkti* „bleich, blass werden“ Būga RFV LXX 101, la. *blankumains* (greta su *blamains* Endzelins Iz XV,2 204) „flekig“||la. *blankstīties* „faulenzen“ BW 21205, Endzelins IF XXXIII 100 : sl. *blqkati* Berneker EW I 62.

6. la. *blauznas* (greta su lytim *blaugznas*) pl. „Schinn, plėiskanos“: sorb. *bluzna* „Narbe“ Berneker EW I 61 s. v. *blizna*.

7. *bláusias* (-sės, -stis) „merkiasi“, *blúostas* „akių sumerkimas“ ir K. Būga Pries. -ūnas 434 : ukr. *блюхавина* „dārgana“, lenk. *bluzgać*, sirb. *bljuštiti* Iljinskij Iz XX,3 87.

8. *blebėnti, blabėti* „болтать, молоть вздор“ Būga RFV LXX 100 : rus. *блеберать*.

9. *blinginti* „glänzen“ : la. *blēndzēt* „umherschweifen“ RKr XV 107||sl. *blqga*, iš kur rus. *блыра* „kláida“. Plg. *blañkti* „bálti, бледнеть“ : sl. *blqkati* „kláidžioti“ Būga RFV LXX 101.

10. *blįzgė* Ds „оловянная рыбка вместо наживы, с крючком, для ловли щук и окуней“ : sl. *blýsna*, iš kur rus. *блесна*

visi lietuvių ir latvių kalbos mėgėjai. Archiv'ui dabar manau parašyti straipsnį «Ortsnamenforschung und slavische Ursprache». Labų dienų! K. Būga". — Z. Z.]

„t. p.“ Plg. sl. *bl̥skʷ||*ie. *blizgas* „блестка“ Būga RFV LXX 101.

11. *blýžoti* „woran geschmiegt daliegen“ : sl. *bliz̥* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 199.

12. *bliaũškia*, *bliaũkšti* „niekus kalbėti, болтать“ : sirb. *bljuš-titi* „брызгать“ greta su *bljūzgati*. Plg. vak. aug. *susibliaũzge* galvijai SN „perkrite, labai liesi, sutrauktais pilvais“.

13. *braškėti||brazdėti* : vvž. (mnd.) *brāschen||*s. isl. *brasta* „prasseln“ Fick III⁴ 280 : l. *brazg* „Klang“ Būga RFV LXX 101.

Brožti „drėksti“, *bróžintis* „lgnąć“||la. *brāzēt* „siąutėti, tosen“ : *brāzdēt*, lie. *brozdėti*, *brózdauti* „poltern“ Būga RFV LXV 312.

14. *būbinti*, la. *bubināt* „burbliinti, žvingauti“, bóba *jbùbo* „papiùpo, įniko kalbėti“||ž. v. (nd.) *pupen* „pedere“, lot. *bubere* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200 : sl. *bȃbǫ* Berneker EW I 105.

15. *buburai* „Gänsehaut, harter Ansschlag“, la. *bubulis* „pumputys“ : rus. *буба, бубера* Būga RFV LXVII 232.

16. la. *buca* „beczka“ Kurm 5, BW 21032,5 : sl. *bȃčъvъ* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200. Kultūros istorijos atžvilgiu latvių *buca* reikia laikyti skoliniu iš krieių kalbos (sen. **бъча*). La. *muca* „Tonne“, gal, bus vienos kilmės su *buca*. Kuri kalba būtų *b* pavertusi garsu *m*? La. *bučkāns* „marchew ogrodna žólta“ (iš sen. krieiv. *бѣрканѣ*), jei *buca* būtų vienos kilmės žodis su *muca*, galėtų būti *morko* vaikas : rus. *морковь*, l. *marchew*, vok. *Möhre*.

17. la. *būsis* „apuokas, Uhu“ Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 199 : rus. *бухать* „dumpf und langanhaltend schreien, wehklagen“||rus. *бушевать* : norv. *bøysa*, ryt. fryz. *būsen* „hervorstürmen“ Fick III⁴ 276 : *bhou-s-* ir *bhou-r-* (rus. *буря*). Del formantų -s-||-r- plg. gr. *θυάζω* „rase“ (iš *dhus-*), vok. *Dusel* „svaiginys“ : rus. *гипеть* (*dhou-r-*).

18. *būrga*, *burgėti* „brummen“, *burgėsas* „Brummbart“, *burguliuoti* „murmuliuoti“=sirb. *brgljati* „murmeln, schwatzen“ (kitaip Iljinskij's Iz XVI,4 25).

19. *burklėnti*, *burkuoti||buřškas*, *buřkštis* „coire“ (apie avis kalbant) : l. *barczeć*, *barkać* się Krček Grupy 6, 36.

20. la. *burksnis*, *burkšis* „aegopodium podagraria“ : rus. *бору*, l. *barszcz* Endzelīns ЖМНПp 1910 июль 200.

2. Gudas¹

Prūsų lietuviai gudais vadina lenkų pusėje (Suvalkų gubernijoje) gyvenančius lietuvius. Žemaičiui gudas — kiekvienas lietuvis, kurs gyvena nuo Žemaičių į rytus. Dusetiškiai gudais vadina nuskurdusius Avilių bei Zarasų parapijos gyventojus lenkelius „šlėkteles“, kurie mėgia girtis savo bajorysta. Nors kitas lenkelis kalba neprasčiau lietuviškai už tikrąjį lietuvį, bet jo Dusetiškiai kitaip nevadina, kaip tik gudo vardu. Vilniaus gubernijos lietuviai gudais vadina savo kaimynus „bielorusus“. Trūkų apskrities (Marcinkonių, Merkinės par.) dzūkai „Bielorusiją“ vadina *Gūdo šalis*². Širvydas savo žodyne (Dictionarium trium linguarum. Vilnae 1713 p. 328) lenkų „rusin (ruthenus)“ vadina gudu. Daukšos (Post. 186₂₈) gudaĩ irgi atstoja lenkų vardą „rusin“.

Gudo šalis, Gudo žemė ieškotina yra į rytus ir į pietus nuo Lietuvos. Rytuose gyvena „bielorusai“, o pietuose — lenkai ir „malorusai“. Visos tos taūtos pridera vadinamajai slavėnų giminei. Tokiuo būdu išeina, kad *gudo* vardas yra buvęs bendrinis „slavėno“ vardas. Lietuvių *gūdas* yra vienos prasmės su vardu *славянин*. Vargu begalima tuo abejoti, kad senovės lietuviai gudais bus vadinę ap-
lamu visus slavėnus, nebudami jų atskirųjų vardų. Galėjo tasis slavėnas būti sau ir lenkas arba krievas, vienok lietuviui jis buvo tikras gudas. Atskiruosius „gudo“ giminės tautų vardus lietuviai gauna pažinti gana vėlai. Seniausiasis tų vardų *lénko* vardas. Su *lénko* vardu lietuviai sueina į pažintį vos tik IX—X amžiūje per rusus (*ляхъ, лядь-ская земля : ляда* „tyri laukai“). „Bielorusai“, artimiausieji mūsų kaimynai, išlaikė senąjį vardą net iki šiandie. Gerbdami senovę, dar ir nūnai mes turėtumėm „bielorusus“ vadinti *gudaĩs*, o jų tėvynę *Gudo šalimi*.

Gudo vardas iš pat pradžių nėra buvęs tikruoju „slavėnų“ vardu, nes *gudo* mes negalime skirti nuo germanų tautos vardo *gutaz* (vok.

¹ [Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 561. Prieš antraštę parašytas skaitmuo „21“ ir išnašų numeravimas „43—44“ skaitmenimis rodo, kad šis straipsnis (nebaigtas?) buvo rašomas kažkokiam rinkiniui. Kiek žinoma, spausdinamas pirmą kartą. — Z. Z.].

² *Gūdo šalis* tai „Белая Русь“. Sakant *gudų šalis* man nėra tekę girdėti.

Gote, rus. *готѣ*)¹. Lietuviai sako *gudas*, o ne **gutas* dėl to, kad jie šį vardą bus pažinę dar tuomet, kai parys germanai tebesakė **ghudas*, t. y. dar prieš vadinamojo „Lautverschiebung'o“ atsiradimą.

3. Zoologijos sistematikos terminų žodynelis.

Kaunas 1920.²

Zoologijos, matematikos, teisės ir kitos bet kurios mokslo šakos terminų žodyneliai šiandie dar negali būti tobūli, juose dar neišvengiamos klaidos. Visos mokslo šakos turi sau imtis terminus iš šnekamosios kalbos. Ko trūksta šnekamojoje liaudies kalboje, tą mokslininkas turi pasidaryti iš esamojo kalbos materijolo gyvosios kalbos pavyzdžiu ir taisyklėmis. Mūsų inteligentų kartą, išėjusi mokslus svetur ir visą pastarąjį laiką gyvenusi svetur, kad ir tebekalba lietuviškais žodžiais, bet jau iš tų pačių žodžių sakinius sudaro nebelietuviškai. Mūsų kartos kalboje nebežymu lietuvių kalbos dvasios. Kas mūsų išėjo mokslus Slavėnuose ir tenai gyveno kiek metų, to kalboje kyšo slavėnų kalbos dvasia. Kito mūsų, išaugusio tarp vokiečių arba tik mokslus tarp jų teišėjusio, kalba dvakia vokiška dvasia.

Mūsų inteligentui, kurio lietuviškąją kalbos dvasią nusmelkė slavėnų arba vokiečių kalbos dvasia, sunku yra kalbos faktuose susivokti, nes jo kalbos jausmas gerokai atbukęs. Tasai kalbos jausmas eis vis bukyn, kad inteligentas nesiims kalbos mokytis iš prastuolių, iš žemės artojų ir kerdžių. Mes, inteligentai, iki šiolei vis manėme, kad prastuoliams, žemės artojams ir kerdžiams kalbos reikia mokytis iš mūsų, o čia pasirodo, kad tariamųjų mokytojų pačių nebemokama. Ir toliau mes būtume taręsi esą kalbos mokytojais, kad čia nebūtų išlindę, kaip yla iš maišo, vadinamieji mūsų kalbininkai ir nebūtų mums pasakę, nors mūsų dar ir tebekalbama lietuviškais žodžiais, bet nebelietuviška kalbos dvasia. Lietuviškosios kalbos dvasios pažinti nelemtieji mūsų kalbininkai siunčia mus, gėda ir pasakyti, pas žemės artojus ir kerdžius su piemenimis! Tarėmės mes piemenis

¹ XI—XIII amžių rusų šaltiniai vardu *готунъ* (dg. *готѣ*) vadina Gotlando ir Tauridos „gotus“. Lenkai savo kronikose *giel'o* vardu vadina lietuvių giminaičius prūsus bei jotvingus. Lenkų *giel*, matyti, yra giminė rusų *gor'ui* (senov. *гот-унъ*): lenkų *e* = rusų *o* = senovės slavėnų *ъ*, plg. lenk. *sen* = rus. *сон* = s. sl. *сѣнъ*.

² [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 359. Pridėtose 7 popieriaus skiautelėse surašyta apie du šimtus žodžių, kuriuos Būga norėjo recenzijoje nagrinėti (klaidingos žodžio dalys ar atskiros raidės pabrauktos). — Z. Z.I.]

mokysią kalbos, o čia, pasirodo, reikiama mums patiems iš picmenų dar pasimokyti! Ir ko tie kalbininkai neprasimanol Ar tai girdėta kuomet šventojoje mūsų Lietuvoje?!

Visoms mokslo šakoms daug terminų duoda šnekamoji kalba. Bet ji ne visiems mums prieinama, o kad ir prieinama, tai ne visi mes jos faktais mokame naudotis. Zoologams, matematikams, teisininkams, technikams ir kitiems mokslininkams šnekamąją kalbą, kurios turtu jų dar neišmoka kaip reikiant naudotis, galėtų atstoti bendrasis mūsų kalbos žodynas, kuriame būtų surašyti ne tikrai atskirieji žodžiai, bet ir ištisi tųjų žodžių vartojimo pavyzdžiai sakiniuose, nes tik juose teišryšksta lietuvių kalbos dvasia. Tokio žodyno mes dar neturime ir vargu veikiai turėsime, jei ir toliau paliksime žodyno likimą vieno žmogaus rankoje. Gero žodyno parašyti vienas žmogus be talkininkų nevalios. Bet šandie tųjų talkininkų dar nematyti.

Recenzuojamas žodynėlis daro gana malonų įspūdį medžiagos gausumu ir jos sėmimo šaltinių nurodymu. Žodynėlio reikalui autoriaus semta medžiaga iš 20-ties spauzdintų ir iš 52 gyvosios kalbos šaltinių. Kiti terminų žodynėliai, pavyzdžiui, „Aritmetikos ir algebras terminų žodynėlis“, savųjų terminų sėmimo šaltinių nenurodo, kas, žinoma, išeina jų nenaudon. Iš kelių žodynėlio duodamų terminų galvojas skaitytojas pasirinks tą, kurio šaltinis jam pasirodys esąs tikresnis.

Terminų žodynėliams reikia padaryti bendras visiems priekaištas, kad juose terminai atspauzdinti be kirčių (ударение) ir priegaidės (интонация) ženklų. Kirčiai ir priegaidė žodynėliuose reikia būtinai žymėti, nes ne visi žodynėlio žodžiai skaitytojui bus pažįstami. Kaip aš galiu gerai ištarti žodį, jeigu aš jį pirmą kartą savo gyvenime girdžiu. Iš kur aš galiu žinoti, kuriame skiemenyje bus kirtis ir katra priegaide (tvirtaprade ar tvirtagale) bus tariamas kirčiuotasis skiemuo kad ir šiuose „zoologijos“ terminuose : *kirmėlė* (rašo *kirmelė!*), *vabolė*, *graužavirba*, *žiezulė*, *volungė*, *sukitgalva*, *sniegana*, *lingė*, *kiaukė* ir begalės kitų terminų. Trijų skiemenų žodis (*vabolė*) gali turėti kirtį visuose trijuose skiemenyse. Pirmasis skiemuo turi kirtį žodžiuose *vānagas*, *rāgana*, *vābolė*. Žodžių *botāgas*, *melėtos* (vn. kilm.), *žabālė* antrasis skiemuo tariamas yra su kirčiu. Žodžių *vana-gāi*, *sveikatà*, *vėgėlė* kirčiuotas yra trečiasis, arba galinis, skiemuo.

Kas iš to man naudos, kad iš žodynėlio aš sužinosiu, jog *crex pratensis*, *monedula turrium*, *numenius arquatus*, *saxicola oenanthe*, *cyprinus carassius* ir gadus *callaria* lietuviškai reikia vadinti *griežėlė* (rašo *griežėlė!*), *kiaukė*, *kuolinga*, *kultupis*, *krakė* ir *menkė*. Iš šitaip atspauzdinto žodynėlio (be kirčio ir priegaidės ženklų) galima išmokti

tam tikri zoologijos terminai rašyti, bet tarti jų iš žodynėlio neišmoksime. Šitų terminų ir patys zoologijos mokytojai nemokės žmoniškai tarti, nes dauguma jų bus vos tik pirmą kartą tegirdima.

Terminų žodynėliai, be kirčio ir priegaidės ženklų leidžiami, ims dar labiau mūsų kalbos žodžių tarimą daryti. Be kirčio atspausdintą žodį mokytojas ir šiaip jau inteligentas skaitys kiekvienas savotiškai. Reikia laukti, kad Rytų Lietuvos (Dusetos, Kupiškis) paukštis *kūo-linga* (uo tvirtapradis) dėl kirčio nepažymėjimo žodynyje mokytojų tarime pavirs lyčia **kuolinga* (kirtis skiemenyje -ga). Iki šiolei dėl kirčio nepažymėjimo turėjome vargo su žodžiais *áudra* (kirtis toks pat kaip ir žodžiuose *kárpa, šárka, várna*), *r ū š i s* (kirtis kaip žodžiuose *kártis, ántis* „kaczka, yтка“, *sólis*), (neturiu) *l ė š ū* (*é* tvirtapradis, t. y. kirtis kaip ir žodžiuose *kárpų, šárkų, ūdrių, vármų*), *t ė i s ė* (kirtis kaip ir žodžiuose *láimė, mėilė, sáulė, mėnkė*), atstóvas (kirtis kaip ir žodžiuose *gulóvas, žinóvas, vadóvas, užstóvas, priestóvas, pastóvas, palydóvas*), žáidžiu (kirtis kaip ir žodžiuose *lėidžiu, tráukiu, láukiu, káišiu, vėngiu, stėngiu*), áuklėti (kirtis kaip ir žodžiuose *ėižėti, kėrpėti, krėitėti, nértėti, plėišėti, siáutėti, skėldėti, vėrtėti*), ýda (kirtis kaip ir žodžiuose *ýla, ūdra, kūosa, várna*), síela (kirtis kaip ir žodžiuose *liepa, síena, kárpa*), núoma (kirtis kaip ir žodžiuose *dúona, slúogsna, várna*), núomoti (kirtis kaip ir žodžiuose *lídiodoti, lĩndoti, kýboti, rýmoti*), mēdžiaga (kirtis kaip ir žodžiuose *rāgana, ūkana, gārbana, dārgana*), dailė (kirtis kaip ir žodžiuose *pelė, našlė, vėlė*, t. y. paskutiniame skiemenyje), p r ó ga, óda (kirtis kaip ir žodžiuose *liepa, kárpa, lūpa*), (žmonių) lúomai (kirtis kaip ir žodžiuose *púodai, káltai, plúoštai, káušai*), láipsnis, stráipsnis (kirtis kaip ir žodžiuose *glúosnis, jáutis, sámtis, rúgtis* „toks augmuo“) ir kituose. Visus mano pabrėžtuosius žodžius mūsų inteligentai taria nežmoniškai, t. y. deda kirtį ten, kur jo liaudies kalba neturi. Kame *audra* yra gyvas žodis, o ne iš raštų atėjęs, ten žmonės taria *audra*, tuo tarpu mūsų inteligentai, kuriems su šiuo žodžiu teko susipažinti tikrai iš raštų, o ne iš rašomosios kalbos, taria visi sutartinai *audrà*. Žmonių žodį *žáidžiu* mūsų inteligentai daugiausia taria *žaidžiū*. Ir taip jie visus mano pabrėžtuosius žodžius iškraipo.

Iškraipytųjų žodžių skaičius žymiai padidės, kai su zoologijos terminais sueis į pažinęs mūsų inteligentai. Aš nė trupučio neabejoju, kad tuos žodynėlio terminus, kurie mūsų nėra girdėti šnekamojoje liaudies kalboje, mes tarsime nežmoniškai, t. y. dėsime kirtį tenai, kur žmonės nededa. Esmi tikras, kad žmonių žodžius *blākutę, vėkutę, žiezūlę* mes iškreipsime į *blakutę, viekutę, žiezūlę*,

nes jie mums primins mūsų mažybinius žodžius: *gegūtė, šėmūtė* (karvė), *tetulė, motulė, bobulė*.

Taigi, žodynėliai reikia leisti būtinai su kirčių ir priegaidės ženklais.

Imsimė dabar zoologijos terminus nagrinėti.

Antrony „metazoa“ ir *pirmony* „protozoa“. Reikia rašyti *añtruo-* *nys* ir *pĩrmuonys*, kilm. *-nių* ir tarti su kirčiuotu pirmuoju skiemenim. Priegaidė ta pati kaip ir žodžių *añtras* ir *pĩrmas*. Kad mūsų žodžiai turi *uo*, rodo 1599 m. Daukšos *Postilė* : *pĩrmũnis* arba *predkus* 505⁴⁰, *pĩrmũnės* 590¹³ (dg. vard.), *pĩrmũnimus* 424⁷. R I 103, M I 201 rašė *Pĩrmonys*, *-nũ* „die Erstlinge“, nes jie nemokėjo atskirti *o* nuo *uo*: juodu rašė *ũras* „oras“, *ũška* „ožka“, *ũžėksnis* „ožeksnis“ ir *óga* „uoga“, *ořwis* „uořvis“. *Pĩrmuonies* vietoje kai kur buvo sakoma ir *pĩrmũnis*, *-nies* : išch *pĩrmũniu*... turto BrP II 327, kurs ira *pĩrmũnis* 1701 NT Pov. Gr. Rym. 16, 5, Kristus kaipo *pĩrmũnis* Pov. Gr. Korint. 15, 23. *Pĩrmuonies* draugai yra šie : *gyvuonis*, *-niės*, *gũvuoni* „живое под ногтем“ || *gũvas*, *žãliuonys*, *-nių* „žalesos, зеленъ“ (*Dusetos*) || *žãlias*.

Antragyviai ~ *pirmagyviai* arba *pogyviai* ~ *progyviai* terminams „metazoa“ ir „protazoa“ versti, rodosi, nelabai tėtinka.

4. Vietovardžių atsikartojimas¹

Augščiau (TŽ I 16—19) esme jau pastebėję, kad tuo patim var-du pramintų vietovių gali būti ben kelios. To paties vardo vietovė gali atsikartoti ne tiktai vienos, bet dažnai ir kitos giminaitės tautės žemėje. Lietuvos žemės vietovardis gali atsikartoti tiek Latvijos, tiek Prūsų žemėje arba drauge net abiejose šalyse. Šiam kartui tesie šie vietovardžiai:

1) la. *Balvis* LV I 27 || la. r. *Bolva* — Latgalos upė : lie. *Pa-bal-vė* — Tryškių par. soda prie ežero Vė II 6 || pr. (vok.) *Balw-eni-ken* 1419 m. G¹;

2) *Biržulis* — Varnių, Pavandenės par. ežeras = la. *Biřzulis* LV 8, 43, 67, 69, 83, *Biřzul'i* 25, 69, 81 (dukart), 83;

3) *Cidul'i* LV 65, 74, *Cidul'-upe* 114 — upė = lie. *Kiduliai* — Šakių aps. dvaras;

4) *Denava* LV 34 = pr. *Denavō* > vok. 1340 m. *Denow* G¹ || *De-mionys* — Svėdasų par. sodžius;

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 64—66). — Z. Z.].

5) *Imša* LV 103 = *Imšé* (ar *Imše*, t. y. *Imšia?*) — Jurbarko par. upelis;

6) *Klabi* LV 55, 56 || *Klabji* RKr IV 100 = *Klabai* — Kvėdar-nos par. soda, *Klābų* pėikė;

7) *Klāiva*, LV 23, 24, *Klėivėni* 24, *Klėivu* ezers 23 : **Klėivai* (rus. *Клеюв*, **Klėivų* ežeras), šiaudie pėdirbtė *Kliavaš* — Seinų par. sodžius || la. *Kliėvis* — ežeras LV 84;

8) *Krenes* LV 59 : pr. **Krenins* > vok. 1319 m. *Crenyn* G¹;

9) *Kulpis* LV 89, 99, 111 : *Kulpė* — Mūšos deš. intakas, išteka iš Šiaulių ežero;

10) *Labas* purvs LV 66 : *Labà* — Šúojos intakas;

11) *Lālis* 100 : *Lólyta* — Žviūgių par. upė;

12) *Lidas* kalns LV 90, *Lides* kalns 111 || *Lidava* 92 : *Lydà* — Vilniaus žemės miestas ir upė;

13) *Liepāri* LV 16 = *Lieporai* — Kriukų par. sodžius;

14) *Limsis* — purvs LV 98, *Limšeni* 103 : *Limsšs*, *Limsio* — Žiežmarių aps. upė;

15) *Nigra* LV 114 — upė = pr. *Nigra aqua* Ness. || kurš. *Nig-r-anda* (del galūnės plg. žodį *val-andà*);

16) *Paĩmis* LV 44 : pr. **Paimis* vokiškame 1331 m. Sėmbos žemės kalno varde *Payme-kopo* G¹;

17) *Pauska* — purvs LV 12 : *Pauškės* — Rietavo par. soda, *Paukš-niai* — Plungės par. soda;

18) *Pestava* — upė LV 116 = **Peštava* — upė, iš kur šiaudie kaimo vardas *Peštėvėnai* J³ 760,4 = 1500 m. *Пештувяне* РИБ XXVII 796 || *Pesztowiany* — wieś w pow. trockim, na pld. brzegu jeziora t. n. (Słown. geogr. VIII 16) : pr. *Pest-intā* > vok. 1316 m. *Pestinte* — pelkė G¹;

19) *Priėnis* LV 26, *Kuok-priens* 107 : *Prienai* — panemunės miestelis netoli nuo Kauno;

20) *Rėža* LV 48, 96, 109, *Rėžas* 64, *Rėžs* 87 || *Rėžaka* 66 : pr. **Rėžav(a)-s*, iš kur 1326 m. vok. *Resow* — ežeras G¹ || la. **Rėžite*, iš kur šiaudie ryt. *Rėžskne* — upė;

21) *Sārtupji* LV 28, *Sārt-upė* — upė 117 = *Sārtupie* — a) folw., pow. szawelski, gm. Blagowieszczeńsk, b) okolica, pow. telszewski Słown. geogr. X 328 || *Sartà* arba *Sartė* — upė po Sařtininkais, *Sartai* — Dusetų ežeras;

22) *Sar-upji* LV 107 : pr. 1450 m. *Sar-ape* — Deimenos intakas G¹ = *Szar-upa* — wieś nad rz. Ryczą, pow. lidzki, gm. Lack SG XI 805;

23) *Simša* purvs LV 113 : *Šimšos* — pelkės, kurios įteka į Gáuštvinio ežerą (Týtuvėnų par.);

24) *Stiēne* LV 103 : pr.—vok. 1285 m. *Steynio* — vietovardis G¹, *Steynow* — asmens vardas Dusb. III 136;

25) *Tūja* LV 65, *Tūjas* 47 : pr. *Tūjā* > 1248 m. *Tuia*, 1345 m. *Thuja* — upės vardas (Kr. Marienburg) G¹;

26) *Tuoša* LV 43, *Tuoš-pavāri* 18, *Tuošēni* 103, 107 : *Tuošmi* 13 : kurš. *Tuosmare* — ežeras į žiemius nuo Liepōjos ežero || kurš.—lenk. *Tosecz* — struga z jeziora Papen, lewy dopływ Bartowa SG I 112;

27) *Turzu* mežs LV 104 : *Turžēnai*, *Turžēnų* giriā netoli nuo Kauno;

28) *Ūl'i* LV 59, *Ūl-upji* 50, *Ūla* 88 = *Ūlā* — Merkio intakas;

29) *Ūlpis* LV 26 : pr.—vok. 1419 m. *Wolpithen* „Ulpitten (Kr. Mohrunen)“;

30) *Vāpa* LV 108 : pr.—vok. 1420 m. *Wopen*, 1326 m. *Wope-laukin* G¹;

31) *Vārdava* LV 87 = *Vārduva* — Ventōs kair. intakas Alsēdzių par.;

32) *Viburis* LV 70, 74 : *Vyburiai* — Naujamiesčio par. sodžius Vš II 18;

33) *Zilva* LV 84 : *Žilviā* — kaimas ir upelė prie Tolkūnų Slabados (Mirosłavo) vls. || pr.—vok. *Silwen-See* (Kr. Ortelsburg) G¹.

5. Upėvardžiai *Adula* ir *Одла*¹

Gardino gubernijos miestelis, lenkiškai vadinamas *Odelsk*, pramintas yra upės vardu, kurią lenkai šaukia *Odla*. 1540 metų dokumentas upės vardą rašo *Одла* (Акты изд. Вилен. археогр. Ком. том XVII стр. 130, 307). Iš miesto vardo lenkiškos lyties *Odelsk* patiriame, kad upėvardžio senovėje vadintasi *Odōla*. Latvijos upėvardis *Adula* (— Tirzos upės intakas LV 114) rodo, kad ir Gardino, ir Induros kaimynė slavėnų *Odōla* bus aistiškos (lietuviškos ar prūsiškos) kilmės vardas. Upėvardis *Одōла* = *Adula* del galūnės palygintinas yra su šiais vietovardžiais : la. *Abuls* — Gaujos intakas LV 114, la. *Liēdul-ietis* LV 8, *Liēdulieši* 81, *Liēd(u)lieši* 10.

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 59). — Z. Z.].

Senojo Kuršo žemėje mėgstama yra vietų vardams daryti priesaga -ngā. Šia priesaga ~~naudojasi~~ ^{naudojasi} ~~kuršai~~ ^{kuršai} žemėvardžiai ir jų rodo kad ir šie vietovardžiai: Kuldinga (žem. < kūrš. > la Kuldtiga) „vok. Goldingen“, Krėtinga, Gandinga, Babrūngas, Alangā, Palangā.

Sengji lietuvos ir latvių žemė vietų vardams nuvertėja šitos mūsų priesagos. ~~Kuršo kaimynai~~ ^{Kuršo kaimynai} ~~Priša~~ ^{Priša} (prūsų žemė), būdama nuo nebeatmenamų laikų Kuršo kaimynai (ar. mano antroje šeimelėje „Mūsų praeityje“, Kaunas 1924), parėjusi šita vietovardžių daromąja galūne. ~~Priša~~ ^{os} ~~vardininko galūne~~ ^{žemės vietovardžiams} ~~kurši~~ ^{ngis-ngė} būdavo arba gytos srities lietuviai rodo galūne vienkaitos vardininkui -ngis, -ngė: Pilvūngis – Merkinių par. ežeras pro Pilvūngiais; Stabūngis – Žagarių sodžiaus (kučūnų ap., netoli m. Seima) ežeras (iš čia ir Seirijus par. Stabūngio parvardė) = 1382 m. ^{vok.} Stabynk – ežeras ties Seeburgu iš prūs. Stabūngis; Lėipalingis – mėteli netoli Smolkininkų ir Kiškianų; Alsingė – dvarėlis netoli Merkinių (60), Kiškianų,

Straipsnio „Priesaga -ng-“ rankraščio puslapis

534

6. Priesaga -ng¹

[Židinys XX 1934 534–541]

Senojo Kuršo žemėje mėgstama yra vietų vardams daryti priesaga -ngā. Ją rodo kad ir šie vietovardžiai: Kuldinga (žem. < kūrš. > la. Kuldtiga) „vok. Goldingen“, Krėtinga, Goldinga, Babrūngas, Alangā, Palangā.

¹ [Spausdinta „Židinyje“ XX 1934 534–541 (ten nurodyta, kad straipsnis rašytas prof. Nydermano sukaktuvėms). Rankraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 353a. — Z. J.].

Senoji Lietuvos ir Latvijos žemė vietų vardams nevartoja šitos mūsų priesagos. Prūsai (prūsų žemė), būdama nuo neatmenamų laikų Kuršo kaimynas (žr. mano antrąjį žemėlapi „Aisčių praeityje“. Kaunas 1924), pažįsta šią vietovardžių daromąją galūnę. Prūsos žemės vietovardžiams Sūduvės arba Jėtvos srities lietuviai rodo galūnę vienaskaitos vardininkui *-ingis*, *-ingė*: *Pilvingis* — Merkinės par. ežeras po Pilvingiais; *Stabingis* — Žagarių sodžiaus (Kučionų ap., netoli nuo Seinų) ežeras (iš čia ir Seirijų par. *Stabingio* pavardė) = 1382 m. vok. *Stabynk* — ežeras ties Seeburg'u iš pr. **Stabingis*; *Lėipalingis* — miestelis netoli Druskininkų ir Liškiavos; *Rūsingė* — dvarelis netoli Merkinės (6 v.), Liškiavos par. (Db).

Lenkų *Goniądz*, rusų *Гонязь* (senovėje) yra Gardino gubernijos miestas prie Bebro upės. Miesto vardas kilimo galėtų būti prūsiškas, kilęs iš jėtvingų tarmės žodžio **Ganingas* arba **Ganingis*. **Ganingis* tegalimas būtų tikrai tuomet, jei slavėnai būtų apie 500 m. e. metus ir germanišką žodį **kuningaz* dar tebeištarę **kuningi* (< *könēdz* „князь“). Del tos priežasties ir Pavyslio l. *Grudziądz'ą* (vok. *Graudenz*) bei l. *Elbiąg'ą* (vok. *Elbing*) galima būtų paskelbti prūsiškos kilmės vietovardžiais. Bet tikriaus bus anuodu pietų vakarinės Prūsos vietovardžiu laikyti germaniškais Bg¹⁰ 67.

535 Vokiečiai *Elbing'o* vardą yra pasiskoliję iš lenkų. Lenkų *Elbiąg'as* savo galūne skiriasi nuo *Grudziądz'o*. Pastarasis vardas yra daug senesnis už pirmąjį. Su Elbingo vardu lenkai bus susipažinę jau tuomet, kada slavėnų kalbose *-ing* nustojo virtęs junginiu *-ędz*. Vadinas, slavėnai prie **Grauding'o* (iš čia l. *Grudziądz*), kuris yra labiau pietesnis už Elbiągą, bus bent keliais amžiais priėję anksčiau kaip į Elbingo apylinkę.

Slavėnų *Graudinga-* (kamienas; iš čia l. *Grudziądz*) rodo senovės rytiečiams germanams (gotams) lytį **Groudinghos*. *Grudziądz'ui* esmi 1921 m. atstatęs klaidingą prolytę: *-ng'o* vietoje reikėta parašyti *-ngh*. *Grudziądz'o* negalima kildinti iš praslaviško kamieno **Graudenga-*, nes šandie lenkai sakytų **Grudziąg*: tikrai *-ing* teišvirsta junginiu *-ędz*, plg. žodžius *könēdz* „князь, ksiądz“ < germ. *kuningaz*, *lēcati* „tinklus spāndyti“ (iterativum), *o-sēdzati* „betasten“ iter., *is-tēdzati* „mankyti“, *po-klēcati* „klupinėti“, *jēdza* < **ingā*. *Lēcati* ir kiti šios rūšies veiksmazodžiai turi *ęc*, *ędz* iš junginio *inh*, *ing*. Dažniniams veiksmazodžiams rodo pailgėjusį silpną šaknies balsį: *sypati* || *suti* (inf.), *sōpō* (praes.), *dirati* (la. *dirāt*) || *derō*, *dbrati*, *pōlzati* „šliaužioti“ || *pelžō* „šliaužiū“, *čōrpati* „samstyti“ || *čer(p)ti* (inf.), *čōrpō* „semti“, *birati* „imbioti“ || *berō*, *brati*

„imti“... Slavėnų kalbose *k*, *g* tevirsta *c* ir *dz* tiktai po *i* arba *i* (iš senesnio *i* arba *ei*) net ir po *n*: sl. *věnъcъ* = lie. *vainikas*, sl. (koza) *triza* < **treigā* „treigė (oškà)“, sl. *žica* „жица, gija“ < **gikā* (plg. žodžius sl. *ži-la*, lie. *gy-sla*, *gij-à*). Po *e* arba *ē* slavėnai *k* ir *g* išlaiko sveikus: s. bulg. *лѣзати* || *лелѣ*, *сѣжагати* || *сѣжизати*, *разидизати*, *прѣ-прѣкати* || *прѣ-рицати* „contradicere“, *блєкати* „balare“, *некарѣ* „pistor“. Taigi, *bręcati*, *na-lęcati*, *na-prędzati*, *po-klęcati*, *is-tędzati*, *o-sędzati* tegali turėti *ę* prieš *c*, *dz* tiktai iš *-in-*. *Bręcati* negalėjo išriedėti iš senėlesnės lyties **brenkātei*, nes balsis *e* arba *ē* net ir vienas, be perstojęjo *n*, neperduoda „minkštumo“ priebalsiui *k*. Slavėnų balsio *e* senovėje, mat, būta „kieto“. Del tos priežasties žodžiai sl. *заяць* „заяц, zając“ ir *мѣсѣць* „мѣсяц, miesiac“ tegali turėti galūnę *-inka-* (ide. *-ŋko-s*), bet nieku būdu ne *-enka-*.

536 Lenkai su savo *Grudziądz'u* rodo, kad germanų greta su lytimis *Greutunga-* || *Grautunga-* || *Greutinga-* seniau vartota ir *Grautingo* lytis. Mūsų eros pradžios *Grautunga-s* negali būti lenkų *Grudziądz'ui* tėvas, nes jis rodo senovei slavišką prolytę *Graudinga-*, kuri germanų kalboje prieš priebalsių iškitimą (*Lautverschiebung*) buvo ištariama **Groudinghos*. Slavėnai pirštu prikišdami rodo, kad germanų priesagos *-inga-* (sva. *hūsinga* „naminiai dievai“, *kuning* „viešpatis“, s. isl. *blendingr* „mišris“) nėra kilusios iš ide. **-enko-*. Greta su *-ingu* germanai pažįsta *-ungą* ir retkarčiais *-angą*: sva. *hornung* „vasario mėnuo, hornung“, vva. *nīdunc* „pavyduoklis“, s. isl. *skǫrungr* „karžygys“, *konungr* „viešpatis“ || s. saks. *fersc-ang* „Frischling“, sva. *alang* greta su s. saks. *alung* „ganz, integer“, sva. *honang*, s. isl. *hunnang* „medus, Honig“. Germanų priesaga *-inga-*, *-unga-*, *-angabus* buvusi sudėtinė: *i* || *i*, *u* || *ū*, *o* arba *ā* + *ngħo-*. Balsiai *i*, *u*, *o* būtų kamienagaliais: sva. *ala-* (*ala-jung* „ganz jung“) || *ala-ng* „ganz, integer“, lot. *cornu* (got. *hauru*, sva. *horn* „ragas“ < **ĥrno-m* — naujadaras senosios lyties **ĥrnu* vietoje), sva. *hornu-ng* „Februar“ (s. isl. *hornungr*, a. angl. *hornung-sunu* „Bastard“), sva. *maht*, got. *mahts* (sl. *mofo*) < *mahti-* || sva. *mahti-ng* „galingas, homo potens, numen“.

Aisčių priesaga *-inga-*, *-unga-*, *-anga-* yra vienos kilmės su germanų priesaga: *dall-s* || *dall-ngas*, *babru-s* (*bebrūs* R „Biber“) || *Babrū-ngas* — Minijos intakas, *Ala* — Vidžemės upė TŽ I 33 || *Ala-ngà* — Jūros deš. intakas (la. *aluōgs* „versmė, akivaras“ iš **ala-ngo*) || la. *Alūdzes* — Kėčų (Rygos aps.) vls. vienasėdis LV 46 < *Al-ung-*. Germanų grutei s.saks. *versc-ung* || *fersc-ang* „Frischling“, *al-ung* ||

sva. *al-ang* „ganz, integer“ aisčių kalbose atliepia grūtė *vāl-ang-(l)ē* > la. *vāluōdze* || lie. *vól-ungē* „иволга“.

Lietuvių ir latvių kalboje šios mūsų priesagos dvibalsiai *in*, *un* ir *an* turi „akūtuotinę“ priegaidę: *dalingas*, *Babrūngas*, *žabāngai*, la. *siřdīgs* „širdingas“, *vāluōdze*. „Akūto“ priegaidei lengva buvo atsirasti *akingo* (la. *acīgs*) ir *žabāngų* rūšies žodžiuose: *akl* nom. du. < **akl* = sl. *oči* (skr. *akṣī*) < ide. **okʷi-ngho's* „akytas“; *žabā*, gen. sing. *žābos* „Reis, Reisig“ Dvd (s. isl. *kafl* „längliches rundes Holzstück“ Fick III⁴ 34) < ide. **ǵo-bhā-nghos* „žabų tūris, žabinis“. Iš čia „akūta“ galėjo gauti ir kiti žodžiai, pvz.: *dalingas* < **dali-nga's* || *dalis*, *Babrūngas* < **babru-nga's* || *babrūs* „bebrūs“. Prūsai šitai mūsų priesagai, rodosi, yra apibendrinę „cirkumfleksą“: *labbing's*, *wertīng's*, *druwīngi-mans* „tikintiems“. „Cirkumflekso“, rodosi, būta nesvetimo ir lietuviams: *Gandingā*, kilm. -*iñgos* (v. š. *Go'ndiñgā*, *Gondi-n-gas*) — Plūngės par. soda (taip ištaria P. Sragys), *lakšt-iñga-la* (greta su la. *lakst-īga-la* „Nachtigall“).

Priesagos -*iñgho-* || *ā-* arba -*iñgho-* || *ā-*, -*uñgho-* || *ā-*, -*oñgho-* || *ā-* ir -*āngho-* || *ā-* yra bendros aisčiams ir germanams. Jų nėra ma svetimų ir slavėnams: 1. *ostr-ęga*, *pstr-aq*, *włóczęga* — rus. *волочѣга*, *бед(н)яга*, *бродяга*, *скупяга*. L. *pstraq* gali būti kilęs iš dvejopos prolytės: *pišranga-* arba *pišrunga-*. *Włóczęga*, *волочага* del *g* nepavirtimo priebalsiu *dz* (>*z*) bus kilusi iš praslaviškos lyties **wolkhengā*.

Jótvos gyventojus prūsai vadinę *jótv-ingais* (iš čia rus. *ямвягъ*, 1. *jačwing*). Tasai domuo rodo, kad priesagos -*ngħo/ā-* savo reikšme nesiskiria nuo šių priesagų: -*inykas* (*lietūvinykas*, la. *kursinieks* < kurš. **kursinīks*, iš kur žem. *kūršininkas* Sint), -*is* (ide. -*ijos*, -*ijos*: *lietūvis* < *Lietuvā*, *šedūvis* < *Šėduva*, gr. *πάτριος*, lot. *patrius*), -*ietis* (*vókiētis* < *Vókia*, *šiauliētis* < *Šiauliai*, la. *latvietis*), -*unt* (1. *Litwin* < *Litwa*)...

Jótv-ingo vardo priesaga yra vienavertė reikšme su šiomis priesagomis: -*inis* (*pilviškinis* „Pilviškių apylinkės žmogus, kilęs iš Pilviškių“, *tverėčinis* „Tverėčiaus apylinkės žmogus“ || *šiaudinis* „iš šiaudų padarytas“), -*ėnas* (*Subatėnas*, *Bileišėnas* „Subačiaus par., valsčiaus, Bileišių sodžiaus gyventojas“ || s. bulg. *рѣжанъ* „ruginis“ < **rugėnas*, *мѣдѣнъ* „varinis“). *Jótvingas* savo sudėtim ir reikšme nesiskiria nuo latvių būdvardžio *sudabrigs* „silbern, sidabrinis“ (Endzelin Lett. Gram. 271 § 193). Latviai *ārigo* „äusserlich“ vietoje gali pasakyti ir *ār-ējs*, *ārīks*. Tai rodo, kad priesagos -*inga-* esama artimos prasme ir su priesagomis: -*ēja-* (*pēdēja* vasariņa BW 166,

167 arba *pēdīga* vasariņa 164, 167, 2, 177 „paskutinē vasarēlē“), *-iška-* (*Vilkav-išķis* „Vilkaujās upės miestas“, s. gud. *Полот-ьскъ* „Polotos upės miestas“) arba *-ina-* (*orinis* „ore esās, gyvenās“, *гор-ьнъ* „kalninis; kalnuotas“).

Germanų priesaga *-nga-* || *ō-* del reikšmės negali būti atskirta nuo aisčių priesagos *-nga-* || *ā-*. Ir germanų žodžius su *-ng-* aisčiai gali pakeisti tomis-pačiomis priesagomis, kaip ir savąja *-ng-*, pvz.: sva. *arming* „homo pauper“ || lie. *vargingas*, la. *vārdzīgs*, sva. *mahting* „homo potens“ || *galingas*, la. *varīgs*, sva. *hūsinga* pl. „hausgötter“ || cf. la. *ārīgs* tūrums „ein Feld, wo guter Boden ist“, lie. *nami-niškē* paukštelė J³ 85,3 (cf. *lietūvininkas*); s. ang. *hōring* „Hurer“ || **kekšingas* (cf. *kēkšininkas*), s. isl. *vitringr* „Weiser“ || la. **gudrīgs* (*vecīgs*, *saldīgs*), sen. isl. *hofāingr* „Hauptling“ || *galvīngas*, la. (*stūr*)-*galvīgs* (cf. *galvinieks* „Oberhaupt“), s. isl. *fingrungr* „перетень“, **pirštingas* (cf. *sudabrīgs* „sidabrinis, silbern“), s. ang. *Skyldunȝas*, s. isl. *Skiǫldungar* „tokia pavardė“ || *Stabīngis*—pavardė, vva. *nīdinc*, 538 *nīdunc* „Neider“ || la. *naidīgs* „feindselig“, sva. *alang*, s. saks. *alung* „ganz, integer“ || cf. *visininkas*.

Jōtv-ingas iš pat pradžių bus buvęs būdvardis, kaip ir rytiečių latvių *sudabrīgs* „silbern, sidabrinis“: *jōtv-ingas* „gyvenās, esās Jotvoje; gyvenās Jotvos paupiuose“, *sudabrīgs* „padarytas iš sidabro“. Šitą mūsų priesagą turį germanų tautovardžiai irgi senovėje bus buvę *jōtvingo* rūšies būdvardžiai: *Greothingi* || *Greutungi* „greuto (sva. *griox* „Gestein, Sand, Kies“) — smėlynės, žvirgždynų — gyventojai“, *Tervingi* „*Tervoje (— s. rus. *Дерева* „girių sritis“, sl. *derwo* „дерево, l. drzewo“) gyvenā, деревляне“ || lie. *dervīngas*, la. *dařvīgs* „harzig“, *Thuringi* „die Wagenden (s. isl. *flora* „wagen“), Mutigen“, *Tulingi* „Geduldigen“ || cf. la. < kurš. *peringa* „eine eben brütende Henne, la. perēja, lie. perėkšlė“, lie. *dėdinga* vištā „viele Eier legend“, *dūodingas*, la. *devīgs* „freigebig“ (*davīngas* Δ 42a „schodry“).

Prieš lytinišką (formantą) *-ngh-* ir aisčiai, ir germanai paprastai stato balsį *i* arba *ī*: *Tervingi* || *dervīngas*. Kodel čia apibendrinta balsis *i*, o ne kitas kuris, nėra aišku. Ir kitosna priesagosna dažnai pralendama šito *i*. Priesagos *-sko* vietoje dauguma indoeuropiečių visiems kamienams yra apibendrinusi *-isko* (lie. *-iška-*; del š žr. Bg¹⁰ 192¹, 199, 250—1): gr. *παῖδισκος* „vaikisčias“ (plg. l. *drzew-sko* „elender Baum“), *ἀνθρωπίσκος* „žmogelis“, lot. *mariscus* „vyriškos rūšies“, kelt. (> lot.) *Taurisci* „Tauro gyventojai“, got. *fiudisks* „pagoniškas = tautiškas“, sva. *diutisc* „Deutsch“, lie. *dañgiškas*,

pr. *deiviskai* „dieviškai“ adv., sl. *slověnskъ* „slavisch“. Sėlos lietuvių vietovardžiai *Baltru-škės* (Dusetų par. sodžius, dabar bažnytkiemis) || *Baltrus* „Baltramiejus“, *Žaibu-škės* (Ušpalių par. sodžius) || *Žaibus* „Antžavės par. pavardė“. Latgalos latviai sako *wyduška* auguma „vidutinio augumo“ (N. Račcans Kas nutyka Liurdā Piterburgs 1907 p. 13) < *vidusk(a)-s* || *vidu-s*. Priesaga *-ino-* (gr. φήγινος, lot. *fāginus* „büchen“, lie. *duksinas* „zloty, golden“, sl. *grěšbnъ* „sündig“) irgi turi i apibendrinusi iš i-kamienų: *ἐξρι-νός* „vernus“ || *ἐαρι* „im Frühling“, lie. *dali-naĩ* adv. *dalīs*, sl. *očb-nъ* „akinis“ || *oči* „dvi aki“. Būdvardžiai skr. *dāru-ṇā-ḥ* „hart, rauh“ || *dāru* „Holzstück“, lie. *ūkan-a-s* „trübe, bewölkt“ || *ūkaĩ* „sausoji migla“, *vīlno-na-s* „wollen“ || *vīlna* (lot. *silvā-nus* || *silva*), *Džbes-no-s* — Varnių balos || *debes-* (plg. gr. φεινός „šviesus“ < φεσ-φεινός) pridera prie senovės liekanų. Priesagomis *-u-na-*, *-a-na-*, *-o-na-*, *-s-na-* šiandien lietuviškai nebesinaudoja būdvardžiams daryti iš daiktavardžių, versdami visiur priesaga *-i-na-*: s. lie. *sidābr-inas* „silbern“, *sidābrinis* arba *sidabrinis*.

Senovėje aiščiau, darydamies išvestinius žodžius (būdvardžius) iš pamatinių, priesagą *-na-*, *-nā-* bus dėlioję paskui gryną žodžio kamieną, pvz.: *varga-na-s* „vařinas, ärmlich“ || *vařga-s* (gr. αὐο-νῆ „saurā“), *mārško-na-s* „leinen“ || *mārška* Ds „lininė paklodė“ (*kuprō-nē* || *kuprā*), *katē-na-s* Ds „nebemažas, pasiūgėjęs kačiukas“ || *katē*, *añti-na-s* „gaĩgalas“ || *ántis* (gen. pl. *ánčičų*), *Nėmu-na-s* „iš šilo ištekas“ || **nėmu-s* „šilas“ > *nėmuogė* „Heidelbeere“, *avi-na-s*, sl. *ovb-nъ* || *avīs*, sl. *ovb-ca*, *pér-nai* adv., la. *pērn* „vorjährlig, firn“ < ide. **pə'rə-no-s* (|| s. isl. *forn* „alt“: skr. *purā-ṇā-ḥ* „vormalig“: lot. *prō-nus*).

Germanų priesagą *-inga-* (sva. *arm-ing* „vargingas žmogus“) kalbiniškai paprastai kildina iš indoeuropiškos priesagos *-en-ko-*, kurios silpnuoju laipsniu eina lietuvių priesaga *-inka-*: *laukin-iñkas* „laukų gyventojas = *laukñnis žmogus“. Dauguma lietuvių ir prūsai priesagos *-(in)-inko* vietoje vartoja *-išką*. Su aiščių *-iškų* (*darbinykas*, pr. *auschautenīka-mans* „nusidėjęliams“, *malnijkai* „jaunikliai“) sutinka ir slavėnų priesaga *-iko*: *uč-en-ikъ* „mokinyš“, *orbot-bn-ikъ* „l. robotnik, darb-in-ỹ-kas“. Jei germanų *-inga-* būtų kilusi iš ide. prolyties *-enko-*, tai tuomet germanai ištarytų **-inha* > *-iħa-*, nes ši priesaga, lietuvių *darbiniñko*, *merginiñko*... liudijimu, kirtį yra turėjusi skiemenyje *in*.

Kad germanų priesaga *-inga-* (sva. *hūsinga* „naminiškai, sc. dievai, Hausgötter“, lot. < germ. *Tervingi* „*derviniškai, *der-

vingai“) būtu kilusi iš ide. prolytės *-enka-*, tai jos vietoje germanai ištarytų **-i/ha-* ne tiktai dėl mūsų *darbiniško* kirčio, bet ir kitais sumetimais: mat, senovės būdvardžiai, pavirtę daiktavardžiais, paprastai galūnės kirtį perduoda priešgaliniam skiemeniui: sva. *frewida* „Fröhlichkeit, Frohsein“, *irlōsida* „Erlosung“ || *gi-fiderit* „gefiedert“, *gi-habēt* (got. *habaida-* < germ. **kaðējiða-z*) „gehabt“, *hliuþ* „Zuhören, Aufmerksam“, sva. *ferid* „Fahrzeug“, *mord* „Mord“, skr. *mártah* „mirštamasis > žmogus“ || gr. ἐλετός, skr. *çrutáh* „gehört“, *mṛtáh*, gr. βροτός „miręs“, skr. *nagādā* „Nacktheit“, got. *gaufiþa* „Betrübnis“, sva. *fullida* „pilnatis“, gr. ἀργότης „laukininkas“ || κωντωτός „irkluotas“, got. *þaursida-* „durstig“, vva. *genaset* „mit einer Nase“. Šitą kirčio ypatybę, kuri apsieiškia prie būdvardžių daiktavardėjimo, gerai pažįsta ir aisčiai. Išbūdvardinis daiktavardis ir lietuvių kalboje gauna kirtį priešgaliniame skiemenyje.

- 540 Tai rodo kad ir šie daiktavardžiai: *vaikinas*, *merginà* (kilm. -īnos) || **vaikinas*, **vaikinà* adj. (*gialažinas* D³ 508₃₀ „geležinis“), ž. *ratānas* „Kreis“ || **rātanās* adj. (*vařga-na-s* „varginas“, *ūkanas*), *gyslōnas* „Wegerich, plantago, t.y. gýslota žolė“ || **gýslonas* adj. (*vīlnonas*, *mārškonas*), *žibintās* „prietaisa skaloms žibinti“ || *žibintas* (part. p.r.f. pass.), *kalvystà*, -*ýstos* „kowlstwo“ || **kálvystas* adj. (rus. зернистый, перистый, икристый || зубастый, коренастый), *ėdikas* „Fresser“ || **ėdikas* adj. (gr. ἰππικός „arklinis“, got. *gabigs* „reich“), *pa-laiduōnas*, -*ūnas* Bg⁹ 421, 450 || gr. κρε-ωνός „kreivas, įlinkas“ (cf. skr. *dāruñiáh* „kietas, drūtas“). Triskiemieniai būdvardžiai (δύτονοι arba προπρωξυντικοί) sudaiktavardėję pavirsta paroksitonais: sva. *gifiderit* „plunksnotas“ || *fullida* „*pilnatà, -ātos, Fülle“; aist. **galvānas* „turįs galvą“ ir **gīslānas* „turįs gyslų“. Pastaruoju du būdvardžiu, kurių pirmasis yra oksitonas, o antrasis — proparoksitonas, pavirtę daiktavardžiais, turi vienodą kirtį, t. y. paroksitonišką: **galvōnas* (*kuprōnas*) || *galvà* ir *gyslōnas* || *gýsla*.

Išbūdvardiniai daiktavardžiai prasikiša ne tiktai savo kirčiu (*gyslōnas* sub. || *vīlmonas* adj.), bet ir priegaide: „akuto“ vietoje paprastai atsiranda „cirkumfleksas“: *stōtas* „statura“ || *stōta* (n. part.), *pasēstas* „sėdimoji vieta“ || *pasēstas* (part.), la. *stāvs* „пост, фигура“ || *stāvs* adj. „крытой“, *lauks* „Feld“ || *lauks* adj. „mit einer Bliese versehen“.

Visais anais sumetimais germanų priesaga *-nga* (norv., dan. *ol-ding* || s. isl. *öldungr* „über drei Jahre alter Ochse“, sva. *alang* „ganz“) tegali būti kildinama iš ide. prolyties *-ngho-*. Germaniškieji *-ngo* priesagos žodžiai dėl reikšmės sunku atskirti nuo aistiškųjų, nes abiejų

šakų kalbos šitą priesagą vartoja tam-pačiam reikalui: sva. *arm-ing* || *varg-ingas*, lot. < germ. *Terv-ingi* „tautovardis“ || *jótv-ingai* „tautovardis“, vok. *Bever-ungen* „vietovės vardas prie *Bever*’o (*bebraūs*) upės“ arba 1155 m. *Beueringen* || *Babrūngas* — upės vardas (f. rus. *Бобрья*). Iš dr. Ivaro Lindquist, Gėteborgo universito privatdocento, patiriu, kad mano sampročio nėsama naujo, nes jau 1905 m. tą-pat skelbęs ir Sophus Buggé (Aarbøger for nordisk Oldkyndighet 1905).

541 Lenkai *Elbiag*’ą seniau ištardavę *Lbiag* (T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn Grammatyka języka polskiego. W Krakowie 1923 p. 201). Tai rodo senovės lenkams lytį *Lbbegz*. IX amžiaus pabaigos (prieš 900 m.) keliautojas Vulfstanas Elbingo miesto upę vadina *Ilfing*. Senovės *Lbbegz* drauge su Vulfstano *Ilfingu* rodo gotams vietovardį **Ilbings*. Kadangi **Ilbings* nepavirto lenkų kalboje **Lbiądz’u* (šiandien būtų l. *Elbiądz*), tai su Elbingo vardu lenkai bus susipažinę iš gotų (arba iš prūsų) daug vėliau, nei su *ksiądz’u*, *pieniądz’u*, (*w*)*rzeciądz’u*, **wiciądz’u* (rus. *вумязь*), kurie kilimo yra irgi germaniški. Vadinas, lenkai su *Ilbingo* vardu bus susipažinę jau tuomet, kada **kuningo* vietoje buvo ištariama *kuniñji*. Anuo metu *Ilbingą* lenkai ištaria *Ilbingu*. Pradėjus virsti *kuniñji*’ui *ksiądz’u*, ir *Ilbingu*’s gauna pavirsti *Lbiag*’u. Valuinės vietovardis 1418 m. *Олбяз* || 1566 m. *Илбяз* (ув Ылбязьскую границу) Bg¹⁰ 67² rodo senovės rusams prolytę *Lbbez*. Šitą Valuinės vardą rusai prieš 700 metus ištarydavę *Ilbiñga-* (kamienas). Valuinės *Ilbingas* (> sl. *Ilbiñga-* > *Lbbežb* > rus. *L’baž* > *Olbaž* arba *Ilbaž*), žinoma, nėra atskirtinas nuo Pavyslio *Ilbingo*. Abiejų *Ilbingų* vardai kilimo yra gotiški. Valuinėn *Ilbingo* vardą gotai bus nusinešę iš Pavyslio, kurį jie palikę II m. e. amžiuje, traukdami Juodųjų marių sritin. Kad gotai, traukdami iš Pavyslio Pajuodmariuosna, bus kurį laiką stovėję Valuinėje, rodo ne tik Valuinės gotiškas *Ilbingo* (rus. *Илбязь, Ольбязь*) vardas, bet ir Kovelyje (Valuinės žemėje) rastoji ietis su 3–4 amžiaus gotišku parašu (W. Streitberg Gotisches Elementarbuch⁵⁻⁶ 37).

Valuinėnų *Lbbežb* (rus. *Олбязь, Илбязь*) yra keliais amžiais senesnis už žemutinio Pavyslio lenkų *Lbiągą* < sen. *Lbbegz*. Rusai su *jótvingu* vardu bus susipažinę vėliau, nei su Valuinės *Lbbež’u*. Tai rodo jotvingo vardo pavirtimas lytim *я’твягз*. Senuosius *-ingus* rusai šandie ištaria *-язь*: *князь* < germ. *kuninga-*, *Гонязь* < pr. **Ganīnga-s*.

Rusų *я’твягз*’as del *z* yra maždaug to paties senumo su lenkų *Lbiag*’u (< got. **Ilbings* = s. ang. *Ilfing*) ir rusų *варязь’u*, kilusiu

apie 800 m. e. metus iš skandinavų vardo *vāringa-* (kamienas) : s. isl. *væringr* (*þar var mikill fjöldi Norðmanna, er þeir kalla Væringja*, vadinasi, Konstantinopolyje buvusi didelė daugybė normanų, kuriuos tenai vadinę *varingais* W. Thomsen Urspr. des Russ. Staates 121).

7. Straipsnio apie XIV a. Žemaičių žemės ribas fragmentas¹

XIV amžiaus Žemaičių žemės riboms nustatyti turime ben kelis dokumentus:

I. Vidžemės Ordinas atsisako Prūsų Ordino naudai nuo Klaipėdos pilies ir srities del jos toľumo ir kitų nepatogumų. Iš Klaipėdos srities (territorium Memle) ribų galima numanyti, iki kur tuomet (1328 metuose) vakaruose siekta Žemaičių žemės.

Sunt autem hae granitiae, quae sequuntur: incipiendo primo a loco ubi fluvius Heiligen A (=Sventoji) influit mare salsum, eundem fluvium ascendendo ad locum, ubi ex origine scaturit et erumpit, inde directe ad campum Emmere (=kurš. *Embare*, ž. *Imbarē* slnt par.) procedendo, hinc versus fluvium Emmerbeke divertendo, ipsum fluvium descendendo usque ad locum, ubi influit aquam, qua Menie (=Minija) nuncupatur, ulterius Meniam ascendendo, usque in terram Lithoviae (=Žemėji Lietuva) ad locum, ubi et unde primo effluit ipsa Menia de lacu Hasenplute (=?) dicto, hoc addito, quod tota terra Karsovitae (=Karšuva — keturių ūkininkų soda ant Ančios upės kalno, nuo Skaudvilės už 3 varstų), cum castro et territorio Memlensi praefatis, ad terram Prussiae de cetero integraliter in perpetuum pertinebit (Bunge Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch II S. 228).

II. Kuršo vyskūpas Otonas atsisako 1392 metuose Ordino labui nuo šio Kuršo žemės ploto, priderėjusio vyskūpijai:

Also anzuhebende die Heiligen A (=Sventoji), do sie vellet in das mehr, und sie ufzugehende, bis do sie entspringet, von dannen zu gehende, so man allirgerichteste mag, bis uf das feld zu Lobe (=Luoba, ž. *Louba* Skuodo—Ylakių ap.), von dannen gerichte zu gehende bis do man das fliesz Winda (=Ventė) allerneget treffen mag, der Winda vort uf zu folgende, bis do sie entspringet, also das alle die land, die zwischen den vorgeschrebenen grenitzen uf die rechte hand und den landen zu Lithawen und der Memle (=Nėmunas) und dem Curischen habe (=Kuršo marios) beschlossen sien, sollen dem ehegenannten hern hoemeister und dem orden zugehoren; was aber uf die linke hand der vorgeschriebenen grenitzen ist, das gehöre den zu, die recht dorzu haben (l. c. III S. 675).

¹ [Spausdinama pirmą kartą. Rankraštis (be autoriaus anrašties) yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 528 (p. 1—7). Rašyta apie 1923—1924 m. — Z. Z.].

III. XIV amžiaus upių sąrašas, kurios teka Žemaičiuose nuo Ragainės ant Kauno link.

Dis sindt vliesse von Ragnith off ken Cawen (=Kaūnas) an der Samaytischen Seiten.

Czum irsten. Man hat is alwege also gehalden, das die heyne sein gewest die greniczen czwischen uns und den Samaythen, dorynne man allwege hat gehalden und tursten darus nicht ane unsern willen. Das irste fleiz boben Ragnith an der Samaytischen seiten eyne meile weges, das heisset die Juwer (=Jāra), dasselbe fleiz entspringet im lande czu Rittawen (=Rietāvas, j vakarus nuo Tvērų). It. das ander fliez heysset die Wayssewille (=Viešvilė). It. das dritte fleiz heysset Swentove (=Sventupė). It. das vierde heysset die Mittaw (=Mituva) und vellet czu Jurgenburg (=Jurbarkas) yn. It. ein flieschen vellet yn czu Kirsmymmel, do etwen des Wythes hoff gewest ist. It. donehest so vellet die Rodan (=Raudonė) in die Memmel boben Kirsmymmel (=Skirsnemūnė) mee den eyne meile weges. It. dornoch so vellet yn eyn fliez das heysset Galsune czwischen dem Wenten und Welune (=Veliuonā). It. dornehest vellet eyn fliez in die Memel czu Mergenberga, daz heysset die Qwalke. It. dornoch so vellet eyn fliez in die Memel, das heysset Irmenow (=Armenā) disseit der Dobize (=Dubysa) als das huws gelegen hat. It. undir dem huuze vellet die Dobize in die Memmel, die kommet us Samaythen und entspringet im lande czu Schawen (=Šiauliai), das czwischen Leifland und Samaythen.

Czum irsten das lant der Samayten ist gehalden, geheysen und genant und uf dise czit ist und wirt genant alzo wit breyt und lang alz die Samayten sich begryffen haben mit eren hegenen. Item das sich der Samayten hegene an lieben an der heren lande von Prusen, daz Kurland und der heren von Prusen wiltnisse ist und wirt genant; welch Kurlant und der heren wiltnisse lit und ist gehalden czwischen sulchen grencz adder enden:

czum irsten von der siten czum norden mit dem lande der heren von Lyflant und domele ist geschlossen; von der andren syten als von dem norden kegen unn in das osten mit den Samaytischen hegenen recht kegen dem osten etczwas kegen den mittag mit dem lande czu Littowen vormittel der Nawesen (=Nevėžis) des vliises, vort von dem mittag und in den obent mit der heren lande von Prusen sudlant und Schalwenlant (=Skalvā) genant und der heren wiltnisse vormittel des flises Memel genant, vort von dem obende kegen di mitternacht mit dem salczen see...

It. das vorbeschriben lant und wiltnisse mit dem grossen vrischen habe ist und wirt geheysen, gehalden und genant nach dem bischtom und der Kirchen czu Kurlant und hol den namen Kurlant (=Kušas) und Kurses hap (=Kušmarės) und nicht noch dem lante Samayten. It. das vorgeschriben Kurlant und wiltnisse der heren alzo genant ist vor menschlichem gedechnisse besaczet und besessen mit kristliner ritterschaft und dorume gewonet haben, welche ritterschaft und geloubige cristine worden vorroten und velschlichen von den ungelobigen heyden dirslagen me den V^o, dorvon das selbige lant vorwustet wart.

It. das vorgeschriben Kurlant und heren wiltnisse von Prusen czwischen

der salczen see und den Samaytischen hegenen und lant an der syten kegen Lyflant ist in der wyte adder breyte XVII milen adder vilnach. It. an dem Kurschen habe, do das borgwal ist, das Wintborg (= *Ventē*) heysset bas czu der hegenen und lande Samayten ist breit XII milen adder do bi. It. kegen dem huse Ragnith (= *Ragāinē*) von der Memel (= *Nēmunas*) anzuheben bas czu den hegenen und lande der Samayten ist breit X milen. It. das vorbeschreiben Kurlant und heren willnisse czwischen der Memel und den hegenen und lande Samayten anzuheben in der Memel, do iczunt herczog Wittolt Wilune (= *Veliuonā*) weder recht und czu hindernisse der herren von Prusen hot gebuwet, ist wit und hat in der breite VI milen adder dodobi. It. an der Memel dem vlise bi Rytterswerder anzuheben und vort uf di Memel bas czu dem vlise Nawese (= *Nevēžis*) bas czu dem hegenen und lande Samayten ist breyte und hot in der wyte IV mylen adder dobi (Sc II 709, 710).

XIV amžiuje Žemaičių vakarinės sienos pietūse eita maždaug Jūros upe, o žiemuose, gal, — Ventės paupiais. Tuo metu žemaičių, žinoma, bus jau gyventa ir už šio bruožo į vakarus, bet ta žemė tuomet dar nevadinta Žemaičiais, nes dar šalies gyventojų daugumą bus dar tebedarę senieji vietos gyventojai *kuřšiai*.

Senajo Kuřšo siena su žemaičiais, ir 1237 m. dokumento liudijimu, ėjusi *Ventės* augštupiu:

ultra Dunam sic terminos illius dioecesis limitamus, ut in dioecesi Rigensi illi termini computentur, qui includuntur inter Vendam (= *Ventā*) et Dunam (= *Dauguvā*), sicut ascendit Venda de mari, usque ad locum, ubi Aboa (= *la. Abava*) intrat in Vendam, et sicut Aboa ascendit usque ad ortum suum, et sicut de ortu Aboae recta linea flectitur limes versus Dunam usque ad castrum, quod Cocanis (= *la. Kuoknese*) nuncupatur...

Curonensem (= *Kuřšo*) vero dioecesis sic limitamus, ut quidquid est inter Memelam (= *Nēmunas*) et praedictum fluvium Vende (= *Ventā*), usque ad Litoviam (= *Lietuvā*), et sicut Aboa (= *Abuva*) clauditur versus fluvium Vende, usque ad terminos Semigalliae (= *Ziemgala*), in Curonensi dioecesi computetur.

Semigalliensem autem dioecesis sic limitamus, ut quidquid extra praedictos terminos de Semigallia, et extra Curoniam concluditur inter Memelam et Dunam citra fluvium Nyeriz (= *Neris*, *Neriės upė*?) et directam lineam ab ortu Nieriz, contra Plocke (= *rus. Полотскъ*, *l. Plock*), in Semigalliensem dioecesis computetur (Bunge Liv-, Esth- und Curl. Urk. I S. 197, BG 422).

8. Rašyba¹

Lietuvių kalbės turime dvi tarmi: augštaičiai (*mėdžiaga, jdučiams*) ir žemaičiai (*mėdega, jāutems*).

¹ [Paskaitos konspekto fragmentas. Spausdinamas pirmą kartą. Rankraštis yra Lietuvos TSR Mokslių Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne KB-3 — Z. Z.].

Augštaičių yra dvi pātarmi: vakariečiai (*l'ekia, l'ĕkē*), rytiečiai (*le/akia, lē/akē*).

Žemaičių irgi skiriame dvi pātarmi: šiaurės vakariečiai (*sėina, dōuna*), pietų rytiečiai (*sýna, dūna*).

Tiek augštaičių, tiek žemaičių pātarmė suskilusi yra į daugybę šnektų.

Mūsų rašomosios kalbos pagrindą sudaro augštaičių tarmės vakarinė pātarmė (plg. *pāmotē, pāvyskūpis*), tiksliau sakant, pietinė pātarmės dalis.

Pietinėje augštaičių vakariečių pātarmės dalyje visos šnėktos iki šiai dienai išlaikė nesutrumpinę žodžio galo ilguosius balsius : *saulē, vedē, diēvo, rāšo, suko, sākas, rāšes, sāką, rāšą, diēvą, kātę, šūnį, sūnų*.

Šių dienų rašomąją kalbą mes gavom iš Mažosios Lietuvos. Mažoje Lietuvoje nuo pusės XVII amžiaus (M. Daniel Klein Grammatica Litvanica... Regiomonti 1653 ir Compendium Litvanico—Germanicum... Königsberg 1654) raštuose įsigalėjo vakariečių pātarmės pietinė šnektų dalis (Stālupėnai, Gumbinė, Dárkiemis, Įsrutis).

XIX amžiuje vakariečių pātarmei padėjo įsigalėti mūsų raštuose šitos pātarmės gramatika, kurią parašė genialis kalbiniūkas Augustas Šleicheris (Litauische Grammatik. Prag 1856). Be to, nemąža prisidėjo ir Fridr. Kuršaičio Grammatik der Littauischen Sprache. Halle 1876 ir Wörterbuch der Littauischen Sprache (D.—lit. Wrб. 1874, L.—d. Wrб. 1883).

Tuos rašomosios kalbos griūčius, kuriuos rado Šleicherio ir Kuršaičio veikaluose, pasisavino ir Didžiosios Lietuvos rašytojai.

1883 mctuose pradėjusi Tilžėje eiti Didžiosios Lietuvos „Auszra“ pasisavino tą pačią rašomosios kalbos lytį, kuri tuomet jau buvo nusistovėjusi Prūsų, arba Mažoje, Lietuvoje. Prie to prisidėjo dar ir ta aplinkybė, kad pats „Auszros“ įkūrėjas buvo kilimo augštaitis vakarietis iš pietinės Lietuvės.

A. Baranauskas, pats būdamas augštaitis rytietis, Kauno seminarijoje būsimuosius kunigus mokė „lietuvių kalbos gramatikos“ paskaitose tos tarmės, kuri Prūsų Lietuvoje buvo jau pavirtusi rašomąja kalba. Baranauskui buvo vadovu, kaip ir „Auszros“ įkūrėjui, Šleicherio Gramatika ir Skaitomosios knygos (Lit—es Lesebuch).

Kad rašomoji kalba ténkintųsi vienės kurios pātarmės kalbės turtu (žodynu, sintakse, morfologija), tai ji neturėtų lankstumo, žo-

dingumo. Kuo rašomoji kalba lankstesnė ir žodingesnė, tuo ji vaizdesnė.

Šiandie, kada dar mūsų rašomoji kalba nėra dar nusistovėjusi, kada ji dar tebekuriama, mums dar nėra nei archajizmų, nei provincijalizmų. Mums visi žodžiai ir posakiai, kurių apščiai randame šnektose ir senovės raštuose, tebėra geri ir vartotini, jei, žinoma, jie yra lietuviškos kilmės.

Rašomosios kalbos kuriamojoje gadynėje daug kas yra leistina, kas susikūrusiai rašomajai kalbai paprastai nebelėidžiama.

XLV. LAIŠKAI

Lietuvos TSR bibliotekose ir pas atskirus asmenis yra išlikę per 400 K. Būgos laiškų, rašytų 38 asmenims. Didžiąją laiškų dalį sudaro korespondencija su įvairių kraštų lingvistais kalbos mokslo klausimais. Tie laiškai šiandieną, visų pirma, aktualūs ir įdomūs nepaprastai turtinga faktine kalbos medžiaga. Kalbos klausimais K. Būga rašė ne tik lingvistams, bet ir kitų specialybių žmonėms, kurie patys dažnai kalbotyros dalykuose menkai tesiorientuodavo. Šios rūšies laiškuose taip pat yra daug kas įdomaus.

Sudarant rinkinį, buvo stengtasi, visų pirma, atrinkti laiškus specialiai kalbos klausimais. Iš kitų laiškų spausdinami tik tie, kuriuose vyrauja kalbos klausimai arba kuriuose dėstomi dalykai žinotini ir kalbininkams. Tuo būdu buvo atrinkti 95 laiškai, rašyti 22 asmenims. Į rinkinį nepateko ne tik tie laiškai, kuriuose neliečiami ar nedaug teliečiami kalbos klausimai, bet ir tie, kuriuose dėstomos mintys dabar jau yra pasenusios ir nebeaktualios. Dėl vietos stokos į rinkinį nepateko ir vienas kitas lingvistinio turinio laiškas (tokie laiškai atskirai aptariami).

Rinkinyje nespausdinami K. Būgos laiškai, rašyti šeimos nariams ar giminėms: 85 laiškai žmonai (anksčiau J. Stankūnaitei), rašyti 1911–1924 m. (saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne KB-8-16 ir Respublikinės bibliotekos rankraštyne¹ KB-III-139–141), 10 laiškų broliui Jonui 1911–1922 m. (LKLIR KB-7, 17), 3 laiškai seserims Onai, Anelijai ir Karolinai 1908–1910 m. (LKLIR KB-2, 6), 5 laiškai namiškiams bei giminėms 1903–1914 m. (LKLIR KB-5, 18); taip pat 2 laiškai D. Sidlauskui 1923 m. (VVUR D 1081), po vieną laišką J. Zaukai (data neišskaitoma, VVUR D 1081), P. Višinskiui (1905 m., LKLIR In. R-724), P. Stašiškiui (1921 m., LKLIR KB-28), J. Sabaičiui (apie 1921–1924 m., RBKR KB-III-143) ir kažkokio Amerikos lietuvių laikraščio redakcijai (1924 m. RBKR KB-III-145). Taip pat nepateko laiškų, rašytų Em. Lingytei, Onai Dubinskai, Jonui Būgai ir Alenai Jusiotei, nuorašai, esantys MAR KB-19 (1908–1912 m.). Kitiems asmenims rašyti laiškai spausdinami arba visi turimieji, arba tik kai kurie iš jų.

Z. Z.

¹ Toliau bus vartojami šie trumpinimai: VVUR — Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas, LKLIR — Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštynas, MAR — Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštynas, RBKR — Respublikinės bibliotekos rankraštynas.

1. J. Basanavičiui

J. Basanavičiui rašyti laišakai saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (JB-770 ir In.R-2209—2213). Jų iš viso yra 44, rašyti 1902—1912 m. Dauguma — nedideli atvirukai, bet yra ir ilgų laiškų (vienas net 24 p.). Tematika įvairi: nagrinėjami visokie lietuvių kalbos, folkloro, etnografijos, istorijos ir kt. klausimai, pateikiami kalbos duomenys, reikalingi J. Basanavičiaus studijoms, susirašinėjama „Lietuvių tautoje“ spausdinamų K. Būgos straipsnių klausimais ir kt. Prie kai kurių laiškų pridėti didesni ar mažesni atskiri straipsniai bei medžiagos rinkiniai (žr. p. 994). Čia spausdinami 4 laišakai (iš JB-770).

[1]

Peterburgas, 1909 m. gruodžio mėn. 11 d.

Brangus Prieteliau!

Tamsta gavai jau žinoti iš E. Volterio, kad aš išleidžiau trumpą savo „Aistiškų studijų“ kritiką, kurios vieną egzempliarą per Tamstos rankas siunčiu Mokslo Draugijos knygynan. Šita mano „kritika“ kolei kas dar turi būti laikoma slaptoje ir viešai neskelbiama.

Per kalėdas Vilniun neatvažiuosiu: reikia ruošties egzaminumpi. „Tautai“ šį tą parašyti tegalėsiu gegužės mėnesyje, vargu anksčiau. Reiktų parašyti apie „*vėlę*“ — „*velionį*“ — „*velnią*“. Tai, ką rašiau apie šiuos mitologijos ėsimus, laikydamos Jauniaus, „Draugijoje“ II 61, 64—68, netikra: skirti šių ėsimų nereikia: visi jie išvedami iš pirmutinės reikšmės — „numirėlio dvasia“. Reiktų irgi vienas antras pataisymas pridėti prie pirmiau išleistų „Medžiagos mitologijai...“ sąsiuvinių. *Romovę* aš, priešais Jauniui, kaip ir Mierzyńskis, išvedu iš *ramumo* šaknies; palygink la. *ramav-ite* BW 4379, 1 = *ramav-ena* BW 4379, 3 „успокоение“, tokiu būdu *Romuva* (pr. *Rāmāvē*) reiškė „место успокоения“. — Daug medžiagos „*vėlėms*“ duoda BW [Barons un Wissendorffs] Latvju dainų III, 3 (СПБ 1909) p. 860 — 963; šitame tome aš pastebėjau: *cūku dievs utiņās* 25581 „kiaulių dievas utėliavosi“, *Dancuo dievs ar pārkuoni, Es ar savu bāleliņu; Pārkuonam visa zeme, Man deviņi bāleliņi* 24044 = „Šoka dievas su perkūnu, Aš su savo broleliu; Perkūnui (priklausu) visa žemė, Man devyni broliai“; *elka dievus turēdams* 23782 „stabo dievus turėdamas = stabus, dirbtinius dievaičius turėdamas“; *burtu sālš* 20783 „burtų druska = burtams vartojamoji, buriamoji druska“; *Velli, velli* [iš *velni*, dialekt.], *zemes dievi, Nuokaujāt vīra māti* 23437 = „Velniai, velniai, žemės dievai, užmuškiet vyro motyną“ ↔ *velniai* čia, regimai, reiškia tą pat, ką

ir *velniai* arba *vėlės*; *gaida mani dieva bėrni* 27434,1 „laukia manęs dievo vaikai“; *kuo mieluošu vela bėrnus, vela vārtu vērējiņus* 27434,2 „kuo pamylėsiu. (pavaišįsiu) velio vaikus, velio vartų vėrėjus“; *uzkāpti velišu kalnā* 27532 „užlipti vėlių kalnan“; *veli aicināja* 27364 „veliai vadino (savęs)“; *Cep, māmiņa, kukulīti, veluos mani vadīdama, kuo mieluošu velu bėrnus par vārtiņu vērumiņu* 27434 „kepk, mamute, kukulį, veliuosnā mane lydėdama, (turėsiu) kuo pavaišinti vėlių vaikus už vartų atkėlimą“; *lūdzu Zemes māti* 27340 „prašau žemės motyną = žemę — motyną = Žemyną“; *velu guovis* 27714 „vėlių karvės“; *veleniši kāzas dzēra* 27798 „velionys = vėlės vestuvės kėlė (= gėrė)“; *Es savai māmiņai paeža guni kūru, lai tai viegla dusēšana baltā smilšu kalniņa* 27691 = „Aš savo momutei paežy ugnį kūriau, kad jai būtų lengva ilsėtis baltame smilčių kalne“.

Su pagarba.

Kaz. Būga

[2]

[1911.II.12]

Brangus Prieteliau!

Strazdo dainų korektūrą vedžiau, bet viskas kaip reikiant išvesti šiuo žygiu nepasisėkė, dar vienas antras mažmožis liko nepastebėtas ar dėl vietos stokos išleistas. Prašyčiau, spaustuvei pataisius, dar kartą atsiųsti man. Man Strazdo kalbos restauravimas visai nepatinka. Aš būčiau spaudžinėš, laikydamos senųjų rankraščių, palikdamas net jų rašybą. Mano restauruotoji Strazdo tarmė vargiai galės būti paties Strazdo kalba. Be to, par tiek laiko (100 metų) galėjo daug kas kitaip kalboje virsti.

Dar sykį pakartuju, kad atsiųstų spaustuvė šitos korektūros taisyimą man peržiūrėti.

„Lietuvių Tautos“ paskutinėsios knygos aš negavau. Spėju, kad M. Dr. valdyba, laikydamosi įstatymų raidės, bus man neatsiuntusi. Šiuo kartu aš esu gyvas elgeta: skatiko prie dūšiai neturiu, ir todėl liai negaliu Draugijai užsimokėti. Bet valdyba, man rodos, ir taip turėtų atsiųsti, nes aš dėl jos organo esmi ši tą dirbęs, negaudamas jokio honoraro. Ta „Tautos“ knygelytė būtų kaip ir honoraras už straipsnius kitose „Tautos“ knygose buvusius. Lauksiu.

Linkiu visa gera.

Kaz. Būga

Mielas Prieteliau!

Vardus—pavardes spauzdindami, nelabai Tamstos rūpinkitės mano braukymais. Tekste labai daug visai nereikalingų pabraukimų. Vardų ir šiaip-jau žodžių pavyzdžiuose man svarbiausia pagaidė, todėl prašyčiau visur, kur tik man[o] pažymėta, vartoti pagaidėtas rades. Nesusipratimų išvengimo dėliai prašyčiau pirmojo lanko pirmąją korektūrą irgi man atsiųsti. Ar reiks vardų — pavardžių tyrinėjimas ir atskiron knygon atmušti, apie tai reiktų pasikalbėti su Dr. J. Šlapeliu — jis tatau turės numanyti, ar bus šios rūšies raštas reikalaujamas.

Reiktų prašyti J. Endzeliną (Харьков, Ветеринарная 33), kad „Lietuvių Tautoje“ paskelbtų savo rezultatus apie kuščių lietuvišką—latvišką kilmę. Jo tyrinėjimai labai ir labai interesingi. Pasirodo, kad kuščių būta pereiginės tarmės nuo lietuvių į latvius, tai yra, jų sakytą *dzintars* „gintārs“ su *in* (lietuvišku būdu), bet *dz* vietoje minkštojo *g* (latvišku būdu). Geriausiai būtų, kad jis šį straipsnį parašytų vokiškai (moka gerai!), per ką jis taptų prieinamas visiems mokslo vyrams. Ad. Srbos straipsnis, nežiūrint į kelius mažmožius, yra geras ir per tatau spauzdintinas. Gražėsiu per dvi dieni.

Veliju Tamstai visa gera.

Kaz. Būga

Garbus Prieteliau!

Straipsniai ligi šiolei būtų buvę parašyti, jei būčia turėjęs savo knygas namie. Visos mano knygos guli padėtos akademijoje pas Būčį. Pasiimti knygų pas save negalėjau, nes nežinojau, ar teks man žiemoti Peterburge. Žiemoti būtų beiga, kad būčia gavęs kokio morkamo darbo. Stipendijos laukti per ilgą, gausiu ne anksčiau, kaip vasario mėnesį. Kitokio darbo, kurs duotų pelno, šiuo tarpu neturiu. Mėnuo tikrai teks pragyventi Peterburge: mat, gausiu pavaikštinėti del visokių popierių, lig paliks prie universito. Knygas gal pasiimsiu iš Būčio tik rytoj.

Vieną straipsnį (Nemunas. Čia išrodyta, kad tai ne slavių ir ne keltų vardas) turiu gatavą, bet dabar jo išsiųsti dar negaliu: mat, bus visa eilė straipsnių ir kiekvienas turės turėti savo vietą. Šitai straipsnių eilei norėčia duoti vardą — „Lietuvių senovė lyginamojo

kalbų mokslo šviesoje“. Kai parsivešiu knygas, straipsnius parašysiu greit. Pirmuosius straipsnelius spaustuvei galėsiu prirengti per 6—7 dienas.

Nėra dar Fortunatovo. Akadēmija žadėjo man duoti Juškevičiaus žodyno raides *K—L*, bet to padaryti be Fortunatovo nenori. Uždirbsiu kiek iš žodynų, bet negreit. Akadēmija žada mokėti tik išspauzdinus už kiekvieną lanką skyrium. Dabar žmogus, kaip išmanai, taip ir verskis.

Tolimesniam laikui rengiu medžiagą, iš kurios galima bus parašyti „Доисторическая территория Литвы“. Pirmiau maniau, kad tai bus kokių 2—3 lankų straipsnis, o dabar pasirodo būsiant visą knygėlę (10—15 lankų). Jei sutiks, galima bus spauzdinti „Viltyje“ atkarpose.

Senų senovės lietuvių tėvynei susekti daugiausiai padeda upių ir ežerų vardai. Tam reikalui aš turėjau rinkti ne vien Lietuvos, Prūsų ir Latvių vandenų vardus, bet ir gudų — Minsko, Mogiliavo, Vitebsko, Smolensko (dalies) ir Gardino. Turiu jau lig šiolei vandens vardų surinkęs daugiau ne 3000. Tam reikalui man reiktų Spruogio „Геогр. слов. жомойтской земли“. Mokslo Draugijoj šito žodyno yra daug egz., vieną prašyčia atsiųsti man.

Veliju Tamstai labų dienų.

Kaz. Būga

2. H. H. Benderiui

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-27) yra žemiau spausdinamas K. Būgos laiško, rašyto amerikiečių kalbininkui prof. H. H. Benderiui (pavardės nėra, kad rašyta H. H. Benderiui, sprendžiama iš turinio), juodraštis.

Gerbiamas Kolėga!

Malonu man pranešti, kad Lietuvos Universito Humanitarinių Mokslų Skyrius išrinko Tamstą lietuvių filologijos garbės daktaru, del ko džiaugdamos sveikinu Tamstą. Mūsų skyriui smagū (liūksma) buvo patirti, kad ir Amerikoje jau ima rasti mokslo vyrų, kuriems parūpo lietuvių kalba ir tauta.

Malonu man girdėti, kad Tamsta studijuoja lietuvių kalbos kirtį sudėtiniuose žodžiuose. Įdomu bus išvysti paskelbtus spaudoje rezultatus. Aš dabar nusiunčiau ilgą straipsnį į žurnalą KZ apie lietuvių ir latvių kalbos „metatoniją“. „Švietimo darbo“ reikalaujamus numerius siunčiu drauge su šiuo laišku, už ką reikės užsimokėti vie-

na dolerį. Tą dolerį galima atsiųsti įdėjus į laišką. Kad nepražūtų doleris drauge su laišku, geriau jį apdrausti (Einschreiben!).

Prof. dr. Georg Gerullis dabar profesorauja Leipgig. Jam reikia rašyti šiuo adresu: Leipzig, Kronprinzstrasse 15.

Tamstos laiško, kuriame norėjai užsisakyti „Švietimo darbą“, aš neesmi gavęs. Jis bus kur pakeliui prazuvęs.

Gaila, kad aš politika visai nesiįnteresuoju, del to ir neesmi nieko girdėjęs apie Baltic American Society. Labai gaila. Tuo labiau gaila, kad ta draugija, Tamstos žodžiais, labai daug (sehr viel) gėra galėtų padaryti Lietuvai. Ar negalėtų ji subsidijuoti „Lietuvių kalbos žodyno“ redakcijos, kurios vedėju aš esmi? Mums trūksta lėšų (Kosten). O del jų trūkimo negali eiti spaččiai (greitai) žodyno rengimas (Bereitung) spaudai (Druck). Reikalinga būtų pasisamdyti dar ben trys nauji darbininkai. Kad būtų gana pinigų, galima būtų prirengti žodyno pradžia spaudai ben per 4—6 mėnesius. Žodynas bus ne mažesnis už Georges'o „Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch“ (Hannover und Leipzig 1913, 2 Bde).

Į ką reikia kreiptis, kad mūsų Humanitarinių Mokslų Skyrius galėtų gauti dovanomis Amerikoje išėjusių lingvistikos knygų ir žurnalų? Kaune mes nieko neturime.

Labų dienų!

26.X.1922 m.

3. R. Bertuleitui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas K. Būgos laiško, rašyto 1921 m. R. Bertuleitui, juodraštis (nebaigtas?).

R. Bertuleit, Allenstein 14 IX

Gerbiamas Pone!

Į Jūsų VIII. 15 dienos laišką vos tik šiandie tegaunu progos atsiliepti. Turėjau daug kito darbo, vis nespėjau Jums atrašyti.

Ką dr. Totoraitis rašo (Lietuvių Tauta) apie mytologijos dalykus, aš nelabai tikiu. Ten vienas kitas dalykas gali būti ir tikras, bet daugiausia bus Totoraičio „Gewährsmann'as“ čia primelavęs. Ne Totoraitis klaidina, bet jį bus suklaidinęs tasai senovės dalykų pasakotojas. Totoraičiui reikėjo tuo pasakotoju nelabai pasikliauti.

Prof. Šmidto Latvių mytologiją aš Jums išleidžiau draustiniu (Einschreiben) laišku iš Kauno 26.VIII. Ar esate gavę?

Mytologijos reikalui Lietuvių Tautos II knygoje nieko nėra. Mano irgi daugiau nieko svarbaus mytologijai neišėjo. Gal kai kurie mytologijos dalykėliai bus įdėti į „Švietimo darbo“ žurnalą, kuriame aš dabar spausdinu daug įvairių lietuvių kalbos dalykų.

Rómowe (Nikolaus von Jeroschin) arba *Romow* (Dusburg) negali turėti nieko bendra (gemein) su latvių kalbos žodžiu *ruome* „Kamin in einer Rigitenne“ (Aist. stud. I 181, LT I 339) dėl to, kad *ruome* yra skolytinis žodis iš suomių (Finnen) giminės kalbės (plg. est. *roow*).

Romuvōs vardą aš vedu drauge su A. Mierzyński'u (Ромове. Археологическое исследование. Москва 1899 p. 11) iš būdvardžio (adjektiv) *rōmus* (Daukšos 1599 m. Postilė) = la. *rāms* „ramūs, ruhig“. Prūsiškai tasai vardas turėjo būti ištariamasis *Rōmavō* (= la. *Rāmava* = lie. *Romuvà*). To vardo reikšmė — „ramumà“, „ramūmo, ramybės vietà“. Iš būdvardžio *ramūs* latviai turi pasidarę žodį *ram-ava* „Beruhigung, Ruhe“, iš kur mažybinė lytis (demin.) išliko dainose: *ramav-īte* BW 4379,1 ir *ramav-eņa* 4379,3: Dziesmiņās, saulītē, bārenīša *ramavīte*: dziesmiņās remdējās, saulītē kaltējās „Dainelēse, saulytėje, našlaičio nusiramīnīmas: dainelēmīš nusiramīno, saulelēje džiovīnīsi“; sauleit syltō, maizeit jaukō, tu bōriņu *ramaveņa* „saulyte šiltoji, duonelē malonīoji, tu esi našlaičių ramumà, nusiramīnīmas, ramybē, ramintoja“.

Rickoyot arba (Schütz Pr. Chron. 1590 m.) *Rikayot* (Pierson Altpreuss. Namencodex), rodosi, kad yra prūsų kalboje galimas žodis. Jis, Grunau'o nuomone, reiškias „Herrensitz“ (Lietuvių Tauta I 224): pr. *rikij*s (*rickis*) „Herr“, gen. sing. *rikij*as. Neaiški tikslai galūnė. Reikėtų laukti lyties **Rickij-ot* = pr. **Rikijōt(a)-s* „ein Sitz der Herren“. Kamienas (Stamm) *rikaj-*, apie kurį aš kalbu LT I 225, iš baltų kalbų faktų nėra galimas išvesti. Kad būtų Grunau'o kronikos rankraštyje rašoma **Rickeyot*, tai vardas būtų aiškus: prūsų kalboje *ī* yra tariamas plačiai. Tą platųjį *ī* dažnai šaltiniai rašo per *e*: *pyculs* ~ *pekollin* „Helle“.

Rickoyot'o klausymui reikėtų turėti Grunau'o kroniką, kurios aš neturiu.

Zincz (LT I 349) šandie aš skaitau *žinčius*, plg.: *sūkčius*, *iščius*, *būkčius* „Stammler“ M I 35, *draikčius* „Landstreicher = kas draikosi, daužosi, valkiojasi“, *karšinčius* „kas savo tėvus karsina = Erbe“, *išminčius* „išmintingas žmogus“. Galėtų būti *zincz* ir *žynys*, bet tam nepritaria nė vienas rankraštis. *Žinčius* „žynys“ yra giminaitis latvių kalbos žodžiui *zintenīeks* „Zauberer“ BW 16072,1 var., *zintēt*

„zaubern, wahrsagen“ (Waldemar), *ap-zintėti* = apburt Brasche 55 s.v. *anthun*.

Panicke (LT I 219) tebeaiškinu senoviškai, t. y. „ugnelė“: pr. *panno* „Feuer“.

Suaixstix (LT I 215) ir šandie man tebėra *Zvaigstik(a)s* „der Gott des Lichtes“: pr. *fwāigstan* „Schein“, *pošwāigstinai* „erleuchte“.

Del *Criwės* (LT I 340, Aist. stud. I 181) šandie turiu pasisakyti, kad aš tam vardui neturiu etym[ologijos]. Jauniškai *krivio* vardo aiškinti negalima. A. Schleicher Litauisches Lesebuch und Glossar (Prag 1857 S. 10³) rodo, kad ir lietuvių pažinta kažki koks *krivaitis*: kur tu jį nuleisi? Mamuž, mamuž, garbužėlė, pas patį *krivaitį*. Kitame dainos varijante pasakya: pas patį *karalių*. Ar *krivaitis* „valdovas“ turi ką bendra su žodžiu *krivis*, *krivė* „ein ganz verschiefte Mensch“, sunku kas tikra pasakyti.

Waidelotte (LT I 403–407) ir šandie tebeaiškinu taip pat: *vaidilas* arba *vaidilā*, -ilos, *demin. vaidilūtis* || pr. *vaidimai* „wir wissen“.

Pilvitus tebeaiškinu taip pat, kaip ir Aist. stud. I 156: **pilvas* „πλωτος“.

Po-trympus (Aist. stud. I 157), *Na-trimpe* ir *Au-trympus* (Aist. stud. 159). Visi šitie trys dievų vardai yra vienos šaknies (*trimp-*) vaikai, padaryti su priešdėliais (praefixa) *po-*, *na-* (*no-*) ir *au-*, plg. pr. *po-wīrps* „frei“ (lie. *pā-virpas*), *na-druwīsnan* „Hoffnung“ (*no-maytis* „Mastborg“), *au-mūsnan* „Abwaschung“.

Po-, *Na-* ir *Au-trimp(a)s* gali būti giminaitis lietuvių žodžiui *Trimpa*¹, išlikusiam keiksme: eik sau po *Trimpų* (Daukantas). Tas keiksmas yra tolygus keiksmui: eik sau po *velnių!* Galimas daiktas, kad ir lietuvių *Trimpa*¹ senovėje bus buvęs dievaitis. Visų šitų dievų vardas be nebus tik kilęs iš veiksmazodžio *trempiti*: kója į žemę *trempiti* „aufstampfen“ K¹ I 120, *trempė* su kója į žemę Sch 235, apliūk manė bernužėliai penki šeši *trempia* J³ 511,5, arkliai *trempia* SN, kójomis *trempia* SN?

Skirti reikia du dievu: *Pecols* = *pickūls* „Teufel“ (= lie. *pikūlas*) ir *Patollus*, *Potols* || pr. *talus* „Boden“ (Aist. stud. I 159 f.), *Patollus* = „póžemio dievas, ein Gott des unterirdischen Reiches“.

Occopirmus (Aist. stud. I 162) = „visųpirmasis“: pr. *ucka-* (Präfix zur Bildung des Superlativs) + *pirmas* „erster“.

Curche. Nuo Aist. stud. I 167 etimologijos atsisakau. Kita mano etimologija pasiūlyta žurnale „Русский Филологический Вестник“

¹ [Parašyta *Trimpa(s)*, bet vėliau raidė s pieštuku nubraukta. — Z. Z.]

LXXV 53 (sl. *kərčb* „krūmas; kelmas“, lie. būtų **Kurkis*). A. Brückner'is (KZ) prūsų dievą kaip „Schöpfer“, „Creator“ lygina su slavėnų žodžiu *kərčb* „χελεύς, Schmied“ (lietuviškai būtų **Kurkis*), kilusiu iš tos pat šaknies, kaip ir mūsų žodis *kūrti* „bauen“.

Ausschauts „Aesculapius“ galėtų būti vienos kilmės su žodžiu pr. *āuschautins* „skolās, Schulde“ (acc. pl.), kilusiu iš veiksmazodžio **auschautwei* „vorschiessen (Geld)“ || la. *šāūt* „schiessen“ (lietuviškai būtų **šiāuti*, iš kur turime žodį *šiāutuvas* „Weberschiffchen“), plg. dar vok. *Schoss* „Abgabe, Zoll = riūkliava, mōkestys“. *Au-šau-t(a)-s* būtų tai dievas, kuris „duoda“ (schießt vor) žmonėms sveikatą, arba dievas, kuris „g i n a“ (*nu-šāuja*, erschiesst) žmonių ligas, kuris „stuma“ (schiebt; duris *šāuti* „stūmti“, duoną į pečių *šāuja* „stuma“) nuo žmonių ligas.

Pr. *au-šāuts* lietuviškai būtų **nu-šiaūtas* „kas nušāuja = nustumā šalin (žmonių ligas)“. Plg. lie. *žibinu* || *žibiñ-ta-s* „žibintojas = senovės padargas žiburiui įkišti (Leuchter)“, *pelė-kau-tai* „Mäusefalle“ || *kāuti*.

Bardoayts „Pollux“ yra spaudos klaida užuot *Gardoayts* (*Gardo-aetes*) „Schiffgott“ (Aist. stud. I 8). Tas dievas bus kilęs iš žodžio lie. *gárdas* „Schiff“ Aist. stud. I 9. *Gardoayts* galėtų būti *Gardāit(a)-s* : *Garda-* „Schiff“ + *aitas* „kas eina = ėjėjas“ = lie. *aitas* (Kūpiškis) „kas vis eina ir eina = padāuža, herumtreiber“.

4. L. A. Bulachovskiui

Spausdinami du laiškai (atvirukai) Ukrainos kalbininkui akademikui prof. L. A. Bulachovskiui. Laiškai yra pas J. Palionį (gauti iš paties adresato).

[1]

Kaunas, 1922 m. gruodžio (XII) 4 d.

Дорогой Леонид Арсеньевич! Спасибо за два Ваших от- тиска из «Науки на Украине»! Я ими вполне доволен. Рад и тому, что Вы уже настолько познакомились с литовским языком, что верно и точно сумели передать мои мысли. 23.XI я Вам послал последний свой труд „Kalba ir senovė“, вышед- ший из печати 6.IX. В нем Вы найдете уже знакомые Вам статьи + ряд новых. Обратите внимание на предисловие (pratarė), из которого кое что могут извлечь и слависты. В этой книге имеется несколько новых славяно-айстийских этимологий.

Каunas, 1922 m. gruodžio (XII) 4 d.

Дорогой Леонид Арсеньевич! Спасибо за два ваших отклика из «Найки на Украине»! Я им вполне доволен. Рад и тому, что все уже на столько познакомилось с литовскими языком, что вполне можно с уверенностью передать свои мысли. 23 XII я вам послал послужный свой труд «Kalba ir žemė», вышедший из печати 6 IX. В нем все найдет еще знакомый вам ставби + ряд нових. Обращение внимание на презюмив (лататме), из которого кое что могут извлечь и слависты. В этой книге имеется несколько нових славянско-литовских этимологий.

К родственно вышедши из печати часть моего труда «die Melatonie im Litauischen und Lettischen» (в журнале ХЛ), который будет интересен и для славистов. Моё исследование по этимологии и развитию в литовском и латышском языках - грамматическим. (Linguistischer mskels fakultetas) „Tauta ir žodis“ под названием (литовский) «сравнительное изучение речных названий и аистийско-славянских древности» (аист-слав. старина). Здесь много установлено, что в I в. в. в. славянские языки имели еще дифтонги (ai или ai, ei, ai или ai).

Может быть у вас, вышедши небольшая статья для моего труда „Tauta ir žodis“ по славянско-лит. вопросу. Две/переводу. У нас за ставби не было. Мы не можем заработать на книге, которая в нем у издательства. Для нас была очень интересна статья, в которой вы все поинформировали, что на все это время (в 1914) вышло в России по Яковлевскому. (Могло бы вышедши книгу и ставби и даже краткую

K. Būgos laiško prof. L. A. Bulachovskiui puslapis

К рождеству выйдет из печати часть моего этюда „Die Metatonie im Litauischen und Lettischen“ (в журнале KZ), который будет интересен и для славистов. Мое исследование по потамологии появится в январе в журнале историко-филол. факульт. (humanitarinių mokslų fakultetas) „Tauta ir žodis“ под заглавием (литовским) «Сравнительное изучение речных названий и айстийско-славянские древности» (айст. слав. старина). Здесь мною установлено, что в VI веке н. э. славянские языки имели еще дифтонги (ai или āi, ei, au или āu).

Может быть, у Вас найдется небольшая статья для нашего журнала „Tauta ir žodis“ по славяно-айст. вопросам? Я ее переведу. У нас за статьи платят. Этим можете заработать на книги, которые я выпишу из Leipzig'a. Для нас была очень интересна статья, в которой бы Вы поинформировали, что за все это время (с 1914 г.) сделано в России по языковедению. Следовало бы назвать книги и статьи и дать краткую их оценку. У нас и за границую ничего не известно.

Arch. f. sl. Phil. возобновлен. Вскоре ожидается из печати целый том. Журналы IF и KZ выходят. Появились новые по славистике: Revue slavistique (Paris), Slavia (Prahā).

В январе выйдет из печати „Slavisch—Baltisches Wörterbuch“ проф. R. Trautmann'a (Königsberg). Сегодня читал корректуру последнего листа (362 стр.).

Кое-что вышло нового по славистике, но мне еще не удалось получить.

Всего хорошего. Привет от жены и Гражины.

K. Būga

[2]

Ковно, 18 мая 1923 г.

Дорогой Леонид Арсеньевич!

Спасибо за открытку (10.V)! Очень рад, что Вам принесло удовольствия новые мои статьи. Сейчас Вам выслал первый том журнала „Tauta ir žodis“ как будущему сотруднику по журналу. Здесь найдет для себя кое-что нового и славист.

Образ русской Baltica может располагать до 1 листа.

Хорошо было бы, если бы Ильинский и Вы могли свои библиограф. обзоры прислать на французском или немецком языке. Во втором томе я напечатаю по-немецки статью по

хронологии литовских заимствований из русского языка. „Tauta ir žodis“ будет выслано всем, кто пришлет статью (4—8—12 стр.).

Šiketa, как и *válketa* „бродяга“, есть *nomen agentis* от *šikti* „сасать“ (*šiketa* „засеря“).

Сейчас работаю над словарем. К осени выйдет первый выпуск (80 стр. словарного формата).

Первый выпуск латышского словаря (под. ред. Эндзелина) уже вышел, 80 стр. (*a — apdars*).

С библиографией (балт.) познакомитесь из „Tauta ir žodis“.

Хорошо, если бы Вы присланную мне статью могли бы перевести на немецкий язык. Можете еще успеть. Материал для „Tauta ir žodis“ II т. будет отправлен в типографию в август—сентябрь.

Прекрасную книгу издал N. van Wijk (*Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme*. Amsterdam 1923. 107 S.), чем я вполне удовлетворен.

Всего хорошего!

Ваш К. Буга

5. A. Dambrauskui

40 A. Dambrauskui (Jakštui) rašytų laiškų (dauguma atvirukai) saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 338 ir E 7) ir vienas laiškas — Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne (KB-20). Visi jie rašyti 1906—1914 m. Juose daugiausia kalbama „Aistiškų studijų“ leidimo reikalu, taip pat K. Būgos straipsnių spausdinimo „Draugijoje“ klausimais. Vienur kitur yra ir lingvistinių pastabų. Čia spausdinami 4 laiškai (iš D 338).

[1]

[1913.III.18]

Brangus Prieteliau!

Draugiu su šiuo laiškeliu paleidžiu Tamstai straipsnį „Del mūsų rašybos“. Gal teiktumeis Tamsta jį įdėti „Draugijon“? Iš „Draugijos“ reiktų atspauzdinti skyrium apie 200 kningelių. O gal tiesiog spauzdinti atskiromis kningelėmis, visai nededant „Draugijon“? Daryk kaip tinkamas, t. y. kaip Tamsta rasi patogiau. Spauzdinant prašyčiau rašybos nemainyti.

Šiame straipsnyje bandau Vilnių su Kaunu taikinti. Bet ar pasiseks sutaikinti, dievai težino. Aš ginu senąją rašybą, t. y. tą, kuri buvo visoje Lietuvoje vartojama prieš trejis ketveris metus. Rašybos kas metai nepriderėtų, kaip tų pirštinių, mainyti.

„Draugijoje“ aš ir vėl norėčia turėti vietos saviesiems „Kalbos dalykams“. Kalbos dalykams materijolo turiu nebemaža. Dar prieš vėlykas tikiuosi atsiųsias Tamstai kelis mažmožius. Ilgesnis už kitus bus straipsnis „Participia passivi praesentis et praeteriti“ (*rašomas* ir *rašytas*). Žadamajame straipsny tekalbėsiu beveik vienais pavyzdžiais. Pavyzdžiai imti iš šių dienų kalbos ir iš senovės raštų. Be to, mūsų participijams duodamos yra paralelės iš latvių kalbos. Tokiuo būdu straipsny bus šiek tiek ir iš lyginamojo kalbomokslio.

Mano surinktieji pavyzdžiai rodo, kad *rašomoji* kalba terminas yra visai geras. Terminas *rašytinė* kalba yra nevykęs. Straipsnyje filozofuoti nemanau, težadu paduoti grynus faktus. „Draugijoje“ manųjų „Kalbos dalykų“ skyriūje, rodosi, galima būtų spauzdinti ir kai kurie materijolai sintaksei. Materijolo netruks.

„Kalbos dalykai“ reiktų taipja išleisti ir skyrium, labiausia, jei Tamsta tenai leisi dėti ir sintaksės materijolą. Sintaksės materijolas būtų dedamas tiktai sutvarkytasis.

Užsieniuosna važiuoti ministerija pinigų nedavė. Likau be nieko. Gyventi turiu Peterburge, nes kitaip negalima rengtis prie magisterio egzaminų. Šiaip ne taip mintu iš Juškos žodyno.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[2]

1913 m. 13 geguž.

Garbus Prieteliau!

Labai gerai, kad Tamsta mano rašybą tuoj išleidęs žmonėsna. Vasarą su ja galės pasižinti, o jau rudeniop ir papešioti mane, ką jau Tamsta ir padarei. Prieš tai aš nieko neturiu. Tam ir rašiau, kad ben kiek papešiotų.

Raidė y ir aš mielu noru pakeisčia raide i. Tuo mes prisiartintume prie mokslo raštų rašybos, kur raidė y paprastai išreiškia rusų *ы* arba lenkų *y*. Latviai rytiečiai savo kningose ir laikraščiuose rašo *dybyns*, kurs yra skaitomas ne **dibins*, bet *dolbbins*. Bet dabar aš jos nerašau, nes nėra dar sutarties. Savo atsakymu nenorėčia rašyti.

Žadėtųjų participijų (*rašomas* etc.) studijų dar neparašiau. Materijolo turiu jau nebemaža susirinkęs, tiktai reikia gauti kelios laisvės dienos ir galima bus parašyti.

Vieton participijų dabar Tamstai siunčiu straipsnių eilį, pavadintą bendru vardu „Kalbų mokslas bei mūsų senovė“. Čia stengiuos supopularizuoti žiupsnį žinių apie mūsų senovę (литовские древности), kurių daug duoda kalbos mokslas. Man rodosi, kad

tokios rūšies raštai būtų geistini. „Senovės“ straipsnių turėsiu ben 3—4 Draugijos numeriams (po 10—12—16 puslapių kiekvienam). Reiktų jie išleisti ir atskiromis kningelėmis.

Birželio mėnesį teks būti ir Kaune. Mokslo Akadēmija vasarą siunčia lietuvių kalbos žodynų rankraščių tyrinėti. Del žodynų teks ir Kauno sėminarijos kningyne praversti ben kelios dienos. Tik ar bus kam vasarą įleisti? Užvakar iš Akadēmijos gavau ir открытый лист. Peterburge būsiu iki 25—30.V.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[3]

16. V. 1913. Peterburge

Garbus Prieteliau!

Šiandie gavau iš Tamstos „unarinių“ 25 rublius. Jie gauti buvo pravartu kaip šuniui muilas. Likus be stipendijos prie ūniversito, kartais ir keli skatikai labai dideli pinigai.

Kad ir būtų kokia klaidelė, nedidelė bėda. Atskiro lapelio prie „Rašybos mažmožių“ dėti nereiks.

Kiek „Ateitis“ duos man kningelių? Draugams negi turėsiu pirkti už savo pinigus. Tesiunčia į Peterburgą ligi 30.V. Paskiau išvažiuosiu į Lietuvą.

Tamsta reikalauji, kad aš duočia daugiau pavyzdžių tokių kaip *mótyna*. Bet Tamsta turi neužmiršti, kad mes turime ir tokių žodžių, kurie savo sufiksais yra „unicata“. Pvz. tesie *Dubysos* upės vardas. Aš upių ir vietų vardų turiu prisirinkęs devynias galybes, bet antro žodžio su *-ysa* nesu dar radęs. Tokių žodžių kaip dusetiškių *keliūta* „nedidelis kelelis“ irgi daugiau nežinau.

Mót-yna yra toksai deminutivum kaip ir *lent-yna* (kirčių vietos nevienodumas priklauso nuo šaknies priegaidės *mót-*, bet *leñt-*. Plg. *Jūrgis* : *Jōnas* > *Jūrgaitis*, *Jonāitis*). Cf. *šeim-yna* (: *šeimā* acc.), *žem-yna* „Tellus, die Erdgöttin“ < *žēmē*. Jaunius irgi rašo *mótyna*.

Labų dienų!

Kaz.

[4]

Königsberg, in Pr., Freystr. 15. I r.
23. VI (6 VII) 14

Brangus Prieteliau!

Kas kaltas, kad Tamsta anuomet buvai užsipuoless ant termino *rašomoji kalba* (ir kt.), sunku besusekti. Kad būčia čia aš nusikaltęs,

negaliu sau išsiaiškinti. Mano gal dabartiniame straipsnyje kas ir perdėta, bet ir ne kiek nuo tiesos nuklysta. Visų Tamstos straipsnių po akimis neturėdamas, lengvai galėjau kai kur nustorinti. Tatai rašydamas, piktų norų neesmi turėjęs. Už nenupešnytus epitetus (pvz., „baisus“ suvalkietizmas etc.) atsiprašau. Mokslo straipsny būčia jų išvengęs, bet čia jie nejučiomis išsprūdo. Mokslo straipsniu tojo rašinio aš nevadinu. Tam tikras mokslo traktatas dėl „dalyvių vartojimo“ (*rašomas* etc.) bus kuomet paskelbtas, bet kuomet tikrai, tuo tarpu sunku žinoti.

Jauniaus *lieptinis*, *rodytinis* yra ne kas kita, kaip aklas lotyniškųjų terminų vertimas: *imperativus*, *indicativus*, mat, lot. *imperātus* = lie. *liēptas*, o *indicātus* = lie. *ródytas*. Jaunius yra buvęs aklas vertėjas. Tatai galime matyti ne vien iš *lieptinio* ir *rodytinio* sakymo būdo, bet ir termino *priegaida*/ė < *accentus* iš *prie* „ad(ac-)“ + *gaid-*, *giedu* „cano(-cent-)“: čia išversta abi lotyniškojo žodžio sudėtinai dali.

Dėl *alfabeto* atsiliėpsiu kuomet vėliau. Pakeisti *y* ir *ū* raidėmis *i* ir *u* sutikčia ir aš.

Labų dienų!

K. B.

6. Pr. Dovydaičiui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas K. Būgos laiškas, rašytas 1913 m. lapkričio 8 d. Pr. Dovydaičiui.

Вильно, Богодельный пер. № 4, кв. 2 „Viltis“
Jo Sveikatai Pr. Dovydaičiui

Del Kl. Skabeikos klausimo

Kad ir ne kartą nulaivuodavo prekybos reikalu lietuvių giminičiai prūsai ir kuršiai „Gotlando“ salon, bet jos senovinio vardo mums nepaliko. Kadai kitkart „Gotlando“ salą lietuviai galėjo vadinti *Gutų* sala arba *Gutų* žeme, t. y. salos gyventojų vardu: mat, jie patys save vadino *gutar* (daugiskaitos lytis, lietuviškai būtų *gutai*), o senovės rusai — *гѣте* (plur., o sing. *гѣтинъ*).

Jei norėtumėm, ir dabar galėtumėm Gotlando salą vadinti *Gutų sala*.

Oesel'io salą latviai vadina *Sāmu sala*, t. y. *Suomių sala*. Mes irgi tuo pačiu vardu galėtumėm pasigauti.

K. Būga

7. J. Endzelynui

Latvių kalbininkui prof. J. Endzelynui rašyti laiškas saugomi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (KB-I, 2, 19—25, 30, 31) ir Respublikinės bibliotekos (KB-I-1) rankraščiuose. Yra jų dar ir pas adresatą. Iš viso minėtuose rankraščiuose yra 61 laiškas, rašytas 1909—1923 m. Trys laišakai nepilni (vieno trūksta pabaigos, vieno — pradžios, o vieno tėra tik pabaiga). Dauguina laiškų — atvirukai, tačiau yra ir ilgų laiškų — po keliolika ir net keliasdešimt puslapių. Visuose laiškuose rašoma kalbos klausimais. 11 laiškų, saugomų Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne, paskelbta „Literatūroje ir kalboje“ I 364—386. Ten yra ir trumpa tame rankraštyne esančių K. Būgos laiškų J. Endzelynui charakteristika. Čia spausdinami 44 laišakai (36 iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ir 8, t. y. visi, iš Respublikinės bibliotekos rankraštyų). Niekur nespausdintų laiškų turinys pateikiamas p. 994—996.

[1]

Peterburgas, 1910 m. balandžio m. 17 d.

Pagarboje laikytinas drauge!

To negalima pasakyti, kad ir dabar mokslo vyrai būtų vienos nuomonės apie lie. — la. *uo* kilmę. J. Mikkola (Rocznik slawistyczny I 8) tvirtina, kad iš ide. *ō* kilo lietuvių *o* = latvių *ā*, *uo* gi, kur nekilo iš *ōn(s)*, išimtinai kilęs esąs iš ide. *ōu*. Trautmann'as (Die altpr. Sprachdenkmäler 122) laikosi nuomonės, kad iš ide. *ō* tankiausiai kyla aist. *ā*. Mikkolos ir Trautmann'o nuomonės mane privertė peržvelgti visą medžiagą su *uo*. Aš priešais šitiems mokslo vyrams priešau prie tos pat nuomonės, kaip Tamsta arba H. Pederssen'as (Kelt. Gram.), kad *uo* tik iš ide. *ō*, *o* (= la. *ā*) tik iš ide. *ā*.

Gainiōti — žodis neskolinatas; plg. *trainiōti* (Juškevičius Svob. d. 110,1, 1015,2) $\underline{\text{trinti}}$, *pāinioti* $\underline{\text{pinti}}$, *skāinioti* (Kaūnas) $\underline{\text{skinti}}$, *lāipioti* $\underline{\text{lūpti}}$, *šāikioti* (Kvėdarna) $\underline{\text{šikti}}$ etc.

Kad *namōli* būtų sutrumpintas iš *namo-link*, vargū įtikėti. Plg. eisiu *namō liūkui* Juškevičius Dain. 607,1, *Namōniui* Juškevičius Dain. 824,15, parvažiavo jis *namo-ne* J. Basanavičius Ožkabalių dainos (Shenandoah, Pa 1902) kn. I pag. 18₁ = žem. *namō-n* Paļangos Juze 52₆, 54₁₅, 77₁₁. *-li*, *-ne* — pastūrdėliai.

Vēi „ecce!“ dēliai *vē*, *vā*, *vō-s* „ecce!“ negaliu pripažinti sutrumpinimu iš *veizdi*. Sutrumpinimus ir aš pripažįstu, bet tik ne šitame žodelyje. *re* (Tverčičius) : *ra* (Dūsetos) iš **regi* pasakyme *rē-kui* : *rā-kur*. *Palā* „подожди! оставь“ Dusetos iš *palāuki*. *Diežmō* „спасибо!“ Radviliškis Šiaulių apskrutičs iš *dievē* **užmōki*.

Dusetiškių *ti* „tam“ Lxp 359₂₁, kaip rodo tverėčinių dzūkų *ti* Lxp 377_{7, 17}, 378₄₄, yra kilęs iš *ti* = aist. **ten* : iš **tie* = aist. *téi* Tverėčiaus parapijos šnekteje būtų kilusi lytis **ci*, plg. *aic* Lxp 378₁₄, *cie* 378₃₆, bet *rādys* 382₂₇ iš *rādes*, *paṁēty* 379₁ iš *paṁētē*, *púodi* loc. sing. iš *púodē*. Tokiu būdu išeina, kad la. *tiē* „tam“ iš aist. **ten* (pr. *stwen*, -*quen*-). Tę, sudurtas su pastūrdėliu *nai* (*jī* „eum“: *jī-nai* „eundem“ Kupiškis), davė lýtį *tiē-nai* = *tēnai* Suválkų Naūmiestis (Владиславов) : *tynai* ir *tyndi* Dusetos = *tenai* DP (orig.) 570_{1,5}, 571₁₀.

La. *klētie* etc. savo galūne pilnai yra lygus su žem. *šiókie*, *šáltie*, *tókie bjaūrie*, *anókie spēiguotie* Явнис Опис. Росснен. y. 37. Locativi sing. galūnė -*ie*, sutrumpintoji iš -*ie-jē*, mano nuomone, yra kilusi iš ide -*ei* (cf. Brugmann Gr. II², 1 p. 176); iš -*ēi*, aš netikiu, kad galėtų gimti *ie*. Loc. sing. *ugnie* Forma Chrikstima 43₆ skaitytina yra ne kaipo **ugnie*, bet kaipo *ugnē* = *ugniē* Kvėdarna : *ie* = *ē*, plg. *niewienos* 40₂₁ = *nėvienos*, *niekokie* warda netur 39₃₀ = *nėkokie*.

Łankėlu Juškevičius Svotb. d. 1098,8, be abejo, reikia skaityti kaipo *lūnkėlu* : *lūnkas* „лыко“. Lalis savo žodynian žodį *kainas* „common“ įtraukė iš D-ro Jono Basanavičiaus straipsnio „Medega lietuviškam Žodynui“ (1897 metų „Varpas“ p. 84–87), kur mums rūpimasis žodis taip įrašytas: *kainas* — *wspólny*, *gemeinschaftlich*: *kainos* ganyklos p. 85. Iš žmonių kalbos man šis žodis — nežinomas. Basanavičius — neištikimas autoritetas!

Acc. pl. *dūris* Berneker'is negerai priegaidėja: tegalima lytis *duris* (Dusetos, Kvėdarna, Linkmenes) : nom. pl. *dūr-es* Ds, Tverėčius, Linkmenes, gen. pl. *dūr-ų* l. c.

Kuršaičio *sunčiū* yra tarmiška lytis vietoje *siunciū*, kaip kad ištaria Joniškyje, Kvėdarnoje, Naūmiestyje, Veliuonoje, Dusetose... Daukanto Būdas 12₆ : *siuntu*.

aldra (Aist. stud. I p. 160 falso iš **árdrā*) „procella“ Kvėdarnos ir Rietavo šnektose nesidūoda išaiškinti iš *audra* (plg. Daukanto Būdo p. 13₁₂, 33₂₈, 96₆, 128₃₃, 222₂₃), delto kad šiose šnektose *u* virtimas į *l* ir *l* į *u* visai nežinomas. Juškos *gulba* „guobà“ — abejotinas žodis. Par Kamajū ir Jūžintū parapijas (Новоалекс. y.) teka upelė par balas, kurią žmonės vadina, vieni — *Audrėlė*, kiti — *Al-drėlė*, ne diminutivum tikrai *Audrà*, -*ōs*, *Aūdrą* : Sartū Ėžero salpas „залив“, į kur įteka *Audrà*, vadinasi *Audrā-kumpis*.

Tarpėlės Lxp 396₃₁ = dusetiškių *pra-delgiai* (*delgē* „daigis“), la. vāles, die Heuschwade.

Sėnėlė Lxp 397₈ = rūmai : *Senis* s. v. *palac* Szyrwid Dictionarium trium linguarum 1713 m. p. 239b, s. v. *gmach* 61a, s.v. *dwor*

48b; *senise* loc. pl. Punktay Sakimu 1629 m. p. 28, „во дворцах“, *senis* nom. pl. l. c. 124₁₇, „дворцы“ : : *sénis,-ies* fem. „rūmai, дворец, pałac“. Be nėra *sé-ni-s* giminė su la. *sē-ta* „der Bauerhof“?

Teĩ Лхр 396₂₇ (su kietu *t*) yra tarminė lytis iš *taĩ* „то“; cf. Širvydo. Punktay Sakimu 149₁₁ : *tey* = *teĩ* Tverėčius = *taĩ* Dūsetos.

Anksčĩ Лхр 398₃₅ yra spaudos klaidà vietoje *unksčĩ*, cf. *uĩ* „aĩt“ Лхр 399₈.

Bielenstein'o „Holzbaut'ų“ II dalis dar neišejo. Jūsų rankraščius Šachmatovas gavo. Valstybos egzaminų šį pavasarį dar nelaikau, laikysiu rudenį. Dabar turiu egzaminą iš psichologijos. Lietuvon išvažiuosiu apie 25. V.

* * *

F. Solmsen'as Beitr. zur griech. Wortforschung I p. 167 klaidingai išvadžioja, kad *ganà* „genug“ yra nom. sing. fem. **gl'ronà* „Masse, Klumpen“ (φόνος αἵματος II 162). Telšiškiai žemaičiai, kaip antai Kantaūčių, Salantų, Skuodo ir kt. parapijų, aiškiai rodo, kad *ganà* yra kilusi ne iš pra-lie. **ganà* : *gànũ* (Daukantas savo Būde šį lytį rašo: *ganó* 87_{6,26}, 153₁₈, 175₂₈, *neganó* 141₁, 235₃₂) iš aist. **ganà-d* nom. sing. neutr. „полно (плакать = *ganà* veikti)“; iš -*ā* šiose šnektose gimsta -*a*: *alga* etc...

La. *kuišl'i* „knisli“ (Ulmann) galėtų būti giminė su žem. *kušiai*, nom. sing. *kušis* „комар, úodas“ (Rietāvas; *kniušis* Ylakiai = Иллоки Тельш. у.), jei latviškoji lytis yra tikra.

La. *reiba* kuña „raiba“ BW 16730,3 var., cf. 14798 var.: ar čia *ei* tikras?

La. *nāk-t* „kommen“ KZ XLIII 25 : *prā-nokiu*, *prā-nokiau*, *pra-nōkti* „обгоняю“, bet *nōkstu*, *nōkau*, *nōkti* Kvēdarna, Rietāvas „maturescere“. Dusetose *nōkti* reiškia „зреть; вянуть; становиться голодным“: iš-*nōkau* par-diēn nevalgęs. Rajtĩ *nokie-s* Daukanto Būdas 149₂₄ „raitĩ ėjo lenktynių“.

Ne-te-gi, *ne-t* „chyba, nisi“ Širvydo Dictionarium ⁵ 28a.

Žiedzių púodũ, infin. *žiēst* Linkmenes : *žiedziu* „formuį“ Širvydo Dict. ⁵ 54b.

Krimzle „chrząstka“ Širvydo Dict. ⁵ 27a = *krimzlē* Ds : *krimslē*. *juozmuō* Ds : *juosmuō*.

mēsliava Kv „складчина, собранные деньги“: *mēsliava* ≙ *metę meslawą* Daukanto Būdas 172₁, *meslawó*... kakinos 237₇.

Sveikinu Tamstą velykų šventėmis.

Tamstos

K. Būgà

Pagarboje laikytinas Drauge!

Trautmann'o gramatika manęs nepatenkina. Nuo T—n'o, kaipo Bezzenberger'io mokinio, aš laukiau kur-kas geresnio veikalo. Jo gramatika yra geriausias liudytojas, kaip jis silpnai te-moka lietuviškai. Lietuvių kalbės lŷtys pas Trautmañą iškraipytos tarp daugelio kitų dar sekančiose vietose: 1. **tēmus* 187 pro *tiemus* (gestossen : plg. *saviemus kaltiemus* in oratione dominica [= Pater noster] Slavikuose, Suvalkų gub.); 2. **prēkalas* 213, 410 : **preikalas* 410 pro *priekālas* (Kuršaitis, Ds), *preikālas* Kuršaitis; 3. **spāstas* 190 — Leskien'o darbo priegaidė — pro *spāstas*, pl. *spāstai*; 4. **māišas* 190 reikšmėje „Sack“ nėra žinomas: „Sack“ — *maišas*, pl. *maišai* (Dusetos, Kvėdarna, Rietāvas, Garliavā Suvālkų gub.) : Kuršaičio žodžiui *māišas* „Heunetz“ (bet ne „Sack“!) atsāko Dusetų ir Raudondvario (Nevėžio ir Nėmuno santakyje: Червон. двор) *māišė*; 5. **žirgas* 213 (be accentu 113, 427!) pro *žirgas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds; 6. **slēkas* 142, 214, 431 pro *sliekas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds, Tverėčius, Linkmenes, Anykščiai, Ūtenā; 7. **žēdas* 216 pro *žiedas* Kuršaitis, Kv, Rt, Ds, Tverėčius; 8. **vartai* 218, 231 pro *vařtai* Kuršaitis ir visur kitur; 9. **vydra* 223 su ilgu *i* man nežinoma : *vidras* „viesulas“ Sālakas; 10. sen. lie. *pekas* 240 su tokia galūne nežinomas : *pekus* pas Vileñtą ir Daukšą (ir Širvydą, Dictionarium⁵ 22 bydlę, bydlō, įskot. *Pekus*, kietuwa) = dabartiniam *pēkus*, -aus „скот“ Zytela, Gařdino gub.; 11. falso de *tēn* 250 : = *tēn* (Юшкевич Слов. I 694) = Vilniaus ryt. lie. *tēn* iš *tēnai* : *tynai* Ds $\leq$ *tē* + *nai* : *tē* Ds, Tverėčius; 12. **pirmonis* 252 pro *pirmuonis*; 13. **biloju* 277 pro *bylōju*; 14. sen. lie. **dergēmas*, **dergēti* 278 nesantys žodžiai : *dėrgiamas* (sen. lie. *e* = *ia*), *dėrg-ti*; 15. **burgū* 288 pro *būrgu* Kv, Rt; 16. **svyrōju* 290 pataisytinas į *svyrūoju* Ds, Anykščiai; 17. sūdlit. **kēvē* XII, 142 yra geros fantazijos darbas : *kēvē* „кляча“ Tverėčius, Linkmenes, Baisōgala, *kēvinas* „кляча, прост. худая лошаденка“ Vieķšniāi; 18. **mařgas* 110 pro *mārgas* Naūmiciotis : *mārgē* Ds; 19. **glodenā* 118 turi *uo* : *gluōdenas* Kv, Rt; 20. **žobrys* 120 pro *žiobrŷs* Kv; 21. **stēgti* 120, 125, 438 pro *stiegti* Veliuonā, Vilkaviškis, Juškevičius žod. I 522; 22. **rēklas*, **rēti* 120, 415 pro *rieklas*, *rieti*, cf. Aist. stud. 91₁₄, 166, 214⁶; 23. **atōretei* 124, 305 skaitytini kaip *atūoriečiai* Ds; 24. **lyja* 133, 408 $\leq$ *lŷja*; 25. **dūmař* 134, 324 pro *dūmai*; 26. **kalāvijas* 152 man težinomas su kita

priegaidės vieta: *kalavij̃as* Ds, *kalavij̃is* Kv, Rt; 27. **pykūlas* 174 pro *pikūlas*; 28. **pavýdas* 297 pro *pavýdas* Ds, Kv; 29. **jētis* 297 pro *ietis*; 30. **pūta* 186 pro *puotà*, -*ōs*, *puōtq*; 31. **žvērj̃* 186 : Dusetiškiiai sako *žvērj̃*; 32. **dejoti* 299 pro *dejūoti*; 33. **dabār* 316 „noch“ nėra : *dābar* Kařtena = Корцяны, Daukšā; 34. **gīrsti* 337 pro *gīrsti*; 35. **kiaūtas* 357 pro *kiāutas* Ds, Lnk̃m, Kv, Rt; 36. **plautai* 386 pro *plāutai*; 37. **młgti* „drücken“ 393 pro *mýgti* Ds, Kūpiškis; 38. **piniņgai* 393 pro *piningai*; 39. **taszka* 401 nežinoma: *tāškas* „особ. вид забора“ Telšiai; 40. **výlius* 409 pro *výlius*. — Trautmann'o gramatika dar nėra paskutinis žodis apie prūsų kalbą, ir po jo dar daug kas liko neišaiškinta!

Ulmann'as rašo *jēluons* „Sodbrennen“, P. Schmit'as *gēluōns*. Katar yra tikroji lytis?

Sen. ind. *ár̥bha-ga-s* „jugendlich“ : sva. *alti-h* „alt“ Brugmann KGr. 331 + *vert-in-ga-s*?

Pos-nāgas „копыто“ (Kvēdarna, Rietavas) gali būti kilęs iš **pās-t-nāgas* : sl. *paz-nogōb* iš **pās-d-nogutis*. **pās-t* : **pās-d* = lot. *post*, *postea* : *поз-дѣ*.

Sirb. *pūzdro* „penis animalium“ iš **pout* + *dhro* : lie. *paūtas*, pl. *paūtai*.

Sirb. *žīca* „Faden“ : *gijā*, la. *dzija* (*dzija* ir *dzi̇ve* man abejotini) : βίος „Bogen“ : la. *gī-ne* : *geinys* Juškevičius „основа ткани“ : sirb. *žīla* „Ader“ iš **gvi-lā* : *gy-s-la* : anord. *kuisl* f. „Zweig, Verzweigung“ iš **kwi-slō* : anord. *kuistr* M. „Zweig“ iš **kwi-stu-z*.

Sirb. *grīč* „Steile, крутизна (⊥ крутить)“ iš adiect. **griko* iš **grei-ko* : la. *grēi-za* : pr. *grēi-wa-kaulin* : sl. *grěxъ* iš **groi-so* arba **groi-k-s-o*.

Rus. *гыз-л-я* „шишка“ (Гоголь) iš **goug-* : *gaūg-a-ras* „вершина горы“ Juškevičius : *gugā* „выпуклина, горбик“, *gug-nosā* (Kvēdarna) „kienō nōsis su gugā“ : *gūgis* „стор сена“ Juškevičius : *gū-n-g-lē* „желвак (на дереве)“ Sālakas.

Χρῦσεος „golden“ ⊆ -*eļ-o-s* : lot. *meus* iš **meļ-o-s*, sl. *mojъ* iš **moļ-o-s* : germ. *mei-no* (lie. *kienō* ⊆ *q^hei-nō* : sva. *swein* „Knecht, Sohn“ Brugmann KGr. 326 ⊆ **sui-no* „suus“ = lie. **svāi-na-s* „suus, свояк“, iš kur subst. *svāinis* [tokia priegaide Dusetosė, Linkmenysė, Jōniškyje, Kvēdarnoje, Rietavė] : oļ loc.) : *eļ*, *oļ* iš loc. sing. : : la. *kalnai-na* (loc. **kolnoi*) : *lapič-nē* (loc. **laxpei*).

Kadedz-ini BW 3707,1 var. *Nicā*, tur būti, paeina iš nom. sing. *kadedzis*, kurio *de* turėtų būti senybinis, o ne iš *da*, plg. pr. *kadegis* Voc. 608.

Veliju daug laba. K. Būga

Dusetos. 1910 m. rugsėjo (IX) mėn. 8 d.

Pagarboje laikytinas Draugel

Tamstos Bernekerio žodyno recenziją gavau, už ką dėkui. Tamstos laiškas manęs Dusetose gana ilgai palaukė: mat, aš tuo tarpu buvau Vilniuje ir Panevėžio apylinkėje.

Tamstos sanprotis, kad *maišas* = *мѣхъ* iš **moiskos*, man ben išrodo tikras. — Apie *kařsto* priegaidę parašysiu iš Peterburgo. — *Širšuo* su visa savo gimine (Aist. stud. 152) Didžiojoje Lietuvoje (ne Prūsij!), kiek man teko patirti, tereiškia „Horniss (шёршень)“. „Wespe“ Did. Lietuvoje vadinasi *vapsvā* (Dusetos, Panevėžio apylinkė) arba *vapsā* (Kvėdarna, Rietavas). „Bremse (lat. oestrus)“ — *gyl̃ys, gyl̃io* (Dusetos, Veliuonā,) *bĩmbalas* (Kvėdarna, Rietavas).

Kirsnā, -ōs, Kiřsnā. Šiuo vardu man žinomi yra dvi upi : a) Suvalkų gub., Kalvarijos apskr., b) Prūsų Lietuvoje, Deimenės upės ištakas. Cf. Kuršaičio liet.—vok. žod. 288 : *Pa-kirsniai* : *Kiřsnā* = *Pa-dysniai* (Tverėčiaus par., Švenčionių apskr.) : *Dysnā* (upė, kuriės pradžia Dūkšto apylinkėje, Ežerėnų apskr.). *Kirsnōs* vardas, mano nuomone, yra prūsiškas, lietuviškai jis būtų ištariamasis kaip **Kirsnā* arba **Kirkšnā*, cf. *Kirkšnō-upis* — upelis Kantaūčių parap., Telšių apskr., *Kiřkšnis* — upelis Rietavo parap., Rasėinių apskr. Sufiksą *-š-nā* (iš **-s-nā*) turime varduose : *Švėkšna* — upelis Rasėinių apskr., *Šetekšnā* — upė Kamajų par., Ežerėnų apskr., *Rudekšnā* — balā Pagirio parap., Ukmergės apskr. : : *Dy-snā* — upė, kurios pradžia *Dysnų* (nom. *Dysnai*) ežere (antras ežeras gret *Dysnų* vadinasi *Dykšnųkštis* = **Dysn-ykštis* dimin. (assimilatio s — š), cf. *Lūdīs, -džio* — ežeras : dimin. *Lūd-ykštis*. Visi šitie ežerai netoli Dūkšto).

Išvažiuoju Peterburgan 11. IX. Adresas — tas pat (Введенская 10, кв. 76).

Dusetiškiai sako: *gl̃ēmēžius* „слизь“, *at-si-gostū, at-si-godaũ, at-si-gōsti* „вспомнить, sich erinnern“.

Tamstą garbójas

Kaz. Būga

I. Lie. š iš ide. sk = sl. x (tiktai po i ir u): 1. *æm̃x̃x̃* = *vētūšas* (Rietāvas) = lot. *vetusc-u-lus*. 2. *jūšē* = lot. *iūsc-ulum* (cf. *mūsca* : sl. *юха* gali būti ir **jausā*, ir **jauskā*). 3. *op̃x̃x̃* : *rieš-ūas* $\underline{=}$ *reisk-* (= prūsų *-reis*). 4. *kr̃x̃x̃a* : *krūš-ti* $\underline{=}$ *krusk-*. 5. *rišū* = [āp-α]r̃i-σx̃ω ($\underline{=}$ *riešas*) : *pñu-u-mu* „solvere“, cf. Vondrák I 260. 6. *τ̃εp̃-σx̃ω* : *trūš-ti* : *mp̃yxa* : *traūšiai* $\underline{=}$ *trou-sk-*.

II. La. *wifchkim* 1644 m. *Лxp* 126 = *vīskai* *Ds* $\underline{=}$ *vīsiškai + m*.

III. *Omen-a* „pryztomność“, nustoti *omenos* „stracić przytomność“ Lazdūnų parap., Vilniaus gub. (žinau iš kunigo J. Šoparos) : buwo jau iszdilī iš *ōmino* tuli žōdei tieū kalbos (Daūkantas : *Giwatas* didiujū Karwaidū. *Лxp* 181₄), *omīnī* loc. sing. Daūkanto Būdas 152₁₆ $\underline{=}$ *omenas* (cf. žem. *pēlins* „очар“ iš *pēlenas*) : pasigērē be *omen-ies* Ožkabaliai, Suvalkų gub. (Basanavičius Lietuviškos Pasakos yvairios IV p. 244₄) : būs gerū *aumen-iu* *Лxp* 246₃₁. Jonas *aumeniais* du lapu išmoko „наизусть“ Linkmenes $\underline{=}$ lie. *aum-en-* : sl. *um̃* iš **aumo-s* : lie. *om-en-* iš **ā(u)m-en-* : *omē*, *ōmē* „ИНСТИНКТ“ Rietāvas.

IV. *akysū* Linkmenes : *akisū* Kvėdarna = *pietūs(i)* Ramýgala : *pietūsē* Naūmiestis, Suvalkų gub. — loc. pl.

Kaz. *Būgā*

[5]

Peterburgas, 1910 m. rugsėjo mėn. (IX) 24 d.

Garbūs Draugė!

Siunčiu Tamstai „Kalbos dalykų“ sąsiuvinį. „Kalbos dalykų“ pirmasis straipsnis (*i-* ir *u-*kamiėnių žodžių daugiskaitos vardinis liūksnis p. 3—22) yra visai nevykęs. Čia aš, sekdamas Jaunių, bandžiau parodyti, kad vietoje *tr̃j̃s*, *ākys...* ir *jūs*, *stūm̃s...* reikia rašyti *tr̃j̃s*, *āk̃j̃s...* ir *jūs*, *stūm̃s...* Paskėsniai pamačiau, kad manęs baisiai klusta. Pirmojo straipsnio atitaisymą Tamsta rasi lăkštuose 49—53. Iš šito straipsnio Tamsta gausi žinoti, kad lietuvių šnektose, be nom. pl. *ākys...* ir *l̃ygūs*, yra dar žinomi dvi kiti lyt̃, būtent: *ākies*, *l̃yguos* ir *l̃ygaus*; ir kad konsonantiniai kamienai lig šiā diēnai dar išlaikė nom. pl. galūnē -es: *šun-es*, *dañt-es*, *piemen-es* etc. Apie šitas visas galūnes (-ys, -ies : -ūs, -uos, -aus) geisčia turėti ir Sveiko nuomonę. Man tamsokl savā kilmē galūnē -uos (ide. -ōs). Ide. galūnē -ōs suprantamā būrt̃j̃ a- kamiėniuose žodžiuose, bet ne u-.

p. 35—37 kalbama yra apie šaknis *do-s-* ir *do-t-* „dúo-ti“, prie kurios dabar aš pridėčiau ir *do-v-*, turimą žodžiuose la. *dā-v-ā-t* ir *dā-v-ana* ir (Krumberg) : lie. aug. *dovanà* ir žem. *dovenà*. *Do-s-* lytis, randamoji žodyne *dos-n/ius* (etc.), žinoma ir Daūkanto šnektai: Giwatas Didiųjų Karwaidū... Petropilie 1846: *dosnūs* 44₁₈, *dosnus* 56₁₀, *dosniū* 47₄, didė *dosnė* 28₁₀, adv. *dosnibī* 58₆ : Epitome Historiae Sacrae. Auctore C. F. Lhomond, in Universitate Parisiensi, Professore Emerito. Petropoli, 1838, prie kurio rašto yra pridėtas Daūkanto „Žodrodys toie kningelieie essontiū zodiū“ (viso labo 42 p.) : p. 23b sub verbo *liberalis*, m. f. *le n. dosnūs* : *dosnus* Лхр 202₄₂. Iš rytiečių tarmės čia galime dar pridėti 1653 m. *dofnai* adv. Лхр 68₂₉. + *dous-m-ingai* adv. „шедпо“ Daukantas Giwatas... 159₁₂: *duofnis* Širvydo Dictionarium 1713 m. p. 39 s. v. *datek*.

Širvydo *dó-klei* „tributum, census“ (l. c. p. 38 : *dokle*, *doklinikas*, *doklinis*) žemaičių tarmėje atsako *dúoklė* (Kvėdarna, Rietāvas, Daūkantas — Skuōdo apýlinkė) : *douklės* gen. sing. Daukantas Giwatas 67₁₁, cf. Лхр 189₃₇.

Iš visų šitų pavyzdžių pasirodo, kad aiščių prokalbėje būta dviejų šaknų — *dō-* ir *dā-*.

* * *

Vók-ietis, la. *vāc-iētis* sau vardą, be abejo, yra gavęs iš šaliės vardo *Vókia*; palygink: *šiaul-iētis* „Šiaulių gyvėtojas“, *kaun-iētis* „Kauno gyvėtojas“ ir kt.; cf. *Kaln-iētis* nom. proprium viri (Kamajų parap., Ežerėnų apskrities). Bet kas toki galėtų būti *Vókia* (: atgrįžo dide dalis *Wókios* žemes Daukšos Postilė ed. Volteri 124₃₁, *Wókioy* ir Lėkūše l. c. 125₁₂, *Wókioi* l. c. orig. 444, *Wókioie* l. c. orig. 412)? *Vókia*, regimai, yra koks senybės žodis ir, gali būti, svetimos kilmės. Kas Sveikām ródosi?

La. ryt. *iz-vuik-uše* BW 22147 „išmókusi“ infinitivą turėtų turėti *iz-vuik-i'(i)*. Šisai *vuik-* ar ne bus tik rusų *вык-* : *на-вык* etc.?

Kaip suprasti iekūlās *čurlakuos* BW 22234? (= *pastūr-lakos*??). Ką reiškia *čubars* BW 21423,1 var. : *čumur-inš* 21423,3 : *ķekuri* 21423,2 : *ķēburis* 21423,1?

Diltin dila dzirnaviņas BW 22493 : *lytinaī līja*, *šautinaī nu-šāvo* Dusetos.

Iš kur kalbininkų raštuose *iedrs* „Kern“? Ulmann'as jo neturi.

La. *reibs* „raibs“ tekste randamas daugiau ne du kartu. Čia, regimai, turime dėsni *rai* → *rei*; palyginti dar galima: *atreiša* BW 22182, *atreit(i)* 22203.

Aš nenorėčiau tikėti, kad lie. *sėnis*, *-ies* „rūmai“ būtų paskolinta iš rusų *сны*. Aš vis dar tebetikiu, kad iš *n* lietuvių kalboje tekla *ie*, bet niekadės ne *é*. Štai kėletas pavyzdžių su *n*→*ie*: 1. *aliėjus*, 2. *biėdnas*, 3. *biesas*, 4. *bliėdnas*, 5. *ciėlas*, 6. *cienià*, 7. *diėdas*, 8. *gnievà*, 9. *griėkas*, 10. *klietkà*, 11. *kriėnas*, 12. *kviėtkas*, 13. *liėčyti*, 14. *liėsnukas*, 15. *mierà*, 16. *nodiejà*, 17. *piėskos*, 18. *riėčiai* „rzeczy“, 19. *siėras*, 20. *spàviedis*, 21. *strielà*, 22. *strielbà*, 23. *susiėdas*, 24. *svietas*, 25. *sviėtkas*, 26. *sviėžias* Ds, Širvydas Dictionarium⁶ 359a, 27. *tiėšyti* : *pa-tiėkà*, 28. *viėdras*, 29. *viėkas*, 30. *vierà*, 31. *viėžlyvas* Ds. — Tas pastebėtina, kad *ie* iš sl. *n* lieka kaip *ie* ir žemaičių šnektose.

Bėdą ir *dėl* dėliai jų *é* (= sl. *n*) skaitau lietuviškos kilmės žodžiais.

Gavėnià, *-ėnios* Ds „великий пост“ ir *nedėlia* Ds „праздник, воскресенье“ turi *é* vietoje *ie* įvestą iš infinitivo *gavė-ti* „постить“ = *говѣти* ir **dėti* „делать“: *gavė-ti*, o ne **gavíē-ti*, delto kad tokių veiksmažodžių kaip *liē-ti* „лечь“, *griē-ti* dviskiemėnių (двуслоговых) nėra : : *gavėti* pagal *avėti*, *šnekėti* etc.

Formos chrikstimo 1559 m. lytis *ugnie* negali būti skaitoma kaip *ugnyjė*, deltō kad šio pamiņklo kalba yra žemaitiška; žemaičių gi tarmėje *i*-kamiėnių žodžių locativi sing. galūnė tėra *-ė*: *ugnė*, *šalė*, *pirė* etc.; plg. *smerteihe* F. Chr. 34₁₁ (: *smertis* gen. sing. 34₃, 41₃₅ : *ligónis* gen. sing. Kvėdarna). Kad Formą Chr. rašė žemaitis (gal nuo Klaipėdos), matyti iš: 1) imperativi galūnė *-ke-*; 2) *-dja-* = *-*dje-* = *-de-* : *βodeis* 39₂₀; 3) galūnė acc. sing. *-jā* = *-jā* = *-jē* = *-ji* : *kraughi* 43₁₅; 4) gen. sing. galūnė *-ies*, neturėdama priegaidės, virsta į *-is*: išch welna *macis* 34₃₁ „mācies“, ant schlowes ir *czeftis* 37₃₅ „čēsties“, plg. Kvėdarnos *akjys* „akiēs“ : *liguonis* „ligónies“, Rietāvo *akeis* „akiēs“ : *liguonis*. Niekūs kalba Trautmann'as 236 apie gen. sing. galūnę *-is* (iš ide. *-jos*!!!)

Formos Chr. *nie-* žodžiuose *nie-wienos* 40₂₁, *nie-kokio* warda netur 39₃₄ negalime skaityti kaip *nie-*, nės tokia lytis tarmėms nėra žinoma: tokiuose padėjimuose terandame *nė* ir *neį*. Rašymas *nie-* su *i* rodo tik priebalsio *n* minkštumą, cf. *kieleši* 37₃, *biedni* 33₂₁ greta su *bedniegi* 34₁₅. Daukšos *tieg* Zubatý's IF IV 472 (Brugmann Gr. II², 2 p. 408) išveda iš pronom. *ti* = *тѣ*. Širvydas Dictionarium⁶ 285 s. v. *Powiaada*, *Ait*, *inguit*, *dicūt* turi *Tieg* jako. *Tieg* reikšmėje „powiaada“ gali būti kilęs iš **tiegia* 3 praes. = *tėigia*; cf. *iš-tėig-ti* „изречь, сказать с важностью“ Juškevičiaus žod. I 649 s. v. *iš-teikti*.

Tieg(ia) : *tėigia* = *tiėsia* : *teisia* = *griėbia* : *greibia* Kv, Rt = *piėšia* : *peišia* Veliuonà etc.

Juškevičiaus *kūd* reikia skaityti kaipo *kōd* (Juškevičius žod. I 406, 492) : *kōd'* (su minkštu *d*) Ramýgala.

Namōli : *namōlei* Juškevičius žod. I 242, 322, 365, 553, 589 iš **namō-li + ai* : *namōniui* Juškevičius žod. I 580 : parvažiavo jis *namo-ne* Basanavičius Ožkabalių Dainos t. I p. 18₁ (№ 18).

Vā vargiai gali būti kilęs iš rus. *som*. Tverėčinių *vō* Jxp 379₂₅, 382₁₆ visai nerodo, kad *vā* būtų skolininis žodis: *vō* gimė iš *vā* proklizyje: *a* proklizyje ir visai nepriegaidėtame padėjime tverėčinių lietuvių šnektoje virsta į *ō*, jei šisai *a* stovi po lūpinių (labiales) priebalsių: *ō* iš *a* lieka kaipo *ō* tiktai jam gavus priegaidę: *pōč* iš *pōt[i]s-ai* $\rightarrow$ forma apocopata *pōčs* = *pōc*, bet *pači* Jxp 379₄₀, *pācy* Jxp 380₁₄; *mažū* „vielleicht“ Kuršaitis, Kvėdarna $\rightarrow$ *māž* Ds = *mōž* Tverėčius.

Kaŭtanėnų *vāt* Jxp 385₄₁, 386₂₀, ir mano numānymu, yra skolininis žodis iš rus. *som*.

Žodelio *vėi* „ecce!“ intonacija savyje neturi nieko keista ir nepāprasta; plg. jis splėčias *nėi* kōks erėlis Kuršaitis žod. 270, piktas *nėi* vėlnias Suvalkų Naūmiestis, reiks dārbas dirbti *prieš* Aist. stud. I p. 44–45.

Dusetiškių *rýtā*, *vākarā*, *rāzā* [galinis *ā* reiškia vidutinio ilgumo *a*; *ā* tiktai sub accentu ir ne žodžio gale : *kātas*, bet *kātaĩ*, gen. sing. *kā*, ne **kā!*] turi locatīvo reikšmę.

Tverėčinių *sēdās* Jxp 376₃₈, 377₃, 380₁₈, *stājās* 381₃₄ yra tikros neabejotinos lýtys. Be šitų dviejų, Tverėčiūje dar sako *kēlēs* „вот-кpec“ *Sēdōs*, *stojōs* greta su *stōjos*, *sēdos* žinomos lýtys ir Dusetosė; beto, Dusetiškiai dar sako *radōs*: iš-kur ānas rōks *radōs*? Lytis *radōs* „atsirado“ žinoma yra net iš Varėnōs — Ораны Вилен. руб. Tokia priegaidės vieta nebuvo svetima ir Daukšai (Postilė, editio E. Volteri): anā *žėminōs* 158₁₁, *stoidōs* 6₂₈, 31₃₃, 35_{7,9} greta su *stōios* 37₂₁, 40₂₈, 54₁, 57₂₂ (kaip kad ir Dusetų parapijoje), kiti *likōs* piktūmūsia 73₁₂.

Dusetiškiai savus žodžius *sēdās*, *stājās*, *radās* ištaria su galiniu pilnai ilgu *ā* del tos priežasties, kad *ā* nesenai teatsidūrė žodžio galė: **sēdā-si*. Intonacija reikalauja patikrinimo (проверки)! Man rodos, kad dusetiškiai *-ās* ištaria su tvirtaprade (gestossen) priegaide. — Daugiau veiksmažodžių (глаголов) su tokia priegaidės vieta aš nežinau.

Dusetų, Kamajų, Užpalių, Linkmenų, Tverėčiaus ir kt. parapijų žmonės sako ne tik *duotų*, *keltų*, *būtų*, *kąstų* (3 condit.), bet ir *drožtų*, *koštų*, *krautų*, *liautų-s*, *noktų*, *pjautų* [NB. niekas nesako

**p̄auti*, reikia rašyti *p̄jauti!*], *sėti*, *snausti*, *spėti*, *sp̄jauti*, *trūkti*, *vysti*, *pa-žinti*, *barti*, *burti*, *durti*, *kalti*, *karti*, *kulti*.

ičte Лхр 380₄₅, *tuo* 383, lygiai kaip ir *čte* 378₃₈, *juo* 380₃₈ yra tikrai priegaidėti.

Skrenda Лхр 352₃₅, *su-s[i]-teŋka* 372₇, 374₁₈ + dusetiškių *pleŋka* „pliŋka“, *kreŋta* „kriŋta“, *keŋba* „kiŋba“, *leŋpa* „liŋpa“ yra naujadaras pagal *kertū* : *kiřsti*, *perkū* : *piřkti*. *Renkū* Ds su užlaikytu e par įtekme *perkū*.

Dusetiškių *esū* ir *ēsū* [NB. Лхр 372₄₂ *ēsu* reikia pataisyti į *ēsū*] yra lygiai abudu vartojamu: *ēsū* = *ēsą* ir *esą* pl. iš *ēsūs* ir *esūs* „ēsās“; vartojamas šis žodis tankiausiai in oratione obliqua. Cf. Яблонский Juškevičiaus žod. I 695 s. v. *ēsa*. Tverėčiūje irgi sako: *esū* ir *ēsū* „ēsą“. Dusetiškiai sako: *ānas esūs* (ir *ēsūs*) ti būvys „говорят, что он там был“; kŋ, *esū*, tū jām padarýsiūs? „что ты, они говорят (по их мнению), ему сделаешь?“.

Lāc Лхр 382_{39,40} „будто, как бы; так бы и казалось“: *lōc* āš jī mačiaū „кажется, как будто я его видел“ Ds = *rōdos* āš jī mačiaū Ds.

aikliūsius Лхр 395₁₉ gradus superlativus iš ryt. augštaičių *aiklūs* „ходкий = преткий, быстрый“ (Merkinė, Trākų apskrities) iš *eiklūs* Juškevičiaus žod. 394.

Gailiājam rytėlyj Лхр 366₁₄ loc. sing. iš *gailūs* rytėlis, tai yra „toks rytelis, kuriame *gail* rasà kriŋta“, cf. Juškevičiaus žod. I 401 s. v. *gailūs* 3.

Gleivėtas *pūntys* Лхр 351₃₂ = *pántis* „die Fessel, нýто“. Gyvātė pāsakotojo akims išrodė kaip gleivėtas *pántis*.

Birā Лхр 363₁₇ reikia skaityti kaipo *birā*. Ši žodylytė yra 3 praes. praeteriti iš veiksmažodžio *birti*, *birū*, *birai* „сыпаться“.

Tverėčiaus šnektose loc. sing. iš *tiltas*, *púodas* yra *cilti* (su kietais *l* ir *t*), *púodi* (*d* — kietas); palyginti reikia: *tī* „там“ $\underline{\text{tē}}$, *týšc* (*t* — kietas) „тянуть“ $\underline{\text{tēsti}}$, *susėdy* Лхр 378₃₈ $\underline{\text{su-sėdē}}$, *памėty* Лхр 379₁ $\underline{\text{памėтē}}$, *ušvėdy* Лхр 379₃₅ $\underline{\text{uš-vėdēs}}$ [cf. *uš-eič*: *až-eič*], *kāty* acc. sing., *sū* *kai* instr.

Klaúsymas apie dvibalsius *ai* ir *ei* rytiečių šnektose nėra dar ištirtas. Tverėčiaus šnektose su šiais dvibalsiais dalykai stovi taip: 1) po lūpinių *p*, *b*, *v*, *m* dvibalsiai *ai* ir *ei*, tiek priegaidėti, tiek nepriegaidėti, lieka kas buvę: *lāpai* : *lāpei*, *lābai* : *gārbei*, *gálvai* : *kalvei*, *krāmai* : *sėmei* : : *vaikas* ir *váikščiāc*, *baigė*; 2) *ai* ir *ei* atskirti po *k* ir *g* : *šakai* „говорн“ : *šākei*, *vāgai* : *máigēi*; *kai*, *kaišc* : *prākaitas*, *kai-rē*; *gaidýs* : *geidē*; 3) po *l* (kieto) *ai* ir *ei* sumišo ir su tvirtaprade prie-

gaide: *leiškas* : pl. *leiškait*, *lėibas* greta su *lėiśc*; 4) po *t*, *d*, *s*, [*z*], *n*, *r* sumišo *ai* su *ei*, būdami *a*) be priegaidės, b) turėdami tvirtagalę (geschleift) priegaidę: *teĩ* „tai“, *ciuteĩ* „tiktaĩ“, *pā rāteis*, *deĩktas* = *daĩktas* Sālakas, *dziēdei* voc. $\underline{=}$ *diēdai*; *seĩlas* „pasaitas“ = *sailas* Moc-kavā, *bāltas-ei* = *bāltas-ai*; tū *nežineĩ*; *reĩtas* „raitas“, *gereĩ* : : *ai* lieka kaipo *ai*, turėdamas tvirtapradę priegaidę: *tāikau*, *pāndiēys*, *trāĩksć* Лхр 381₃₈, jā jaũ *atāita* (iš *atā* + *eita*); 5) š ir ž prieš *e* yra minkšti, todėl ir prieš senobinį dvibalsį *ei* jie lieka minkšti: *šeivā*, *šeĩmyna*, *Žeimenā* „nomen proprium fluvii“; *šai* ir *žai* pavirsta į *šei* ir *žei*, bet užlaiko kietus š ir ž: tū *rašēĩ* „ты пишешь“, bet tū *rašēĩ* „ты пи-сал“, *žēidas* „цвет“ Лхр 383, iš *žaidas*, tū *daužēĩ* „ты колотишь бышь“, bet tū *daužēĩ* 2 sing. praeteriti.

Kitos rytiečių šnektos dar reikia patyrinti, kaip tē yra su *a*, ir *ei*.

Volterio chrēstomatijos $\tilde{a}$ atstoją (заменяет) $\tilde{a}$: *prā* Лхр 363₃₁ reikia skaityti *prā* su grýnu *a* vidutinio ilgumo. Sakinyje „Jám nebebūs *kās* ēda“ Лхр 369₃₀ nominativus *kās* niekū nesiskiria nuo tokio pat nominativo, kaip ir šiuose dusetiškių sakiniuose (: Būrtai): 1. *Blāviēščiās* (loc. pl. Благовещение) nekilātē *kiausiñei*, kād žū-siāikai nebūtū ubagais. 2. *Audeklas* nemēšf uñ mestūvū, kai pavā-safy prādeda upēl'ei bēgt (pačiam ūdeniā sujudīmi): gijās sūkas. 3. *Paperōsas* nemāžna dēgf uñ l'ēmpū, bē pafi sušišika pirmāfyč'o's. 4. Dirzel'ū nemūšt *šuvā*: pakūnēs išpil'a. 5. *Katē* nevēžf ārkl'u: ark-l'ys jilsta.

Rytiečių šnektose прямое дополнение gali stovėti nominative, plg. dusetiškių: *kās* dafyf? (atsako) — *Pēčus* beĩf. *Miēžiai* sėjunt (reĩka) išitēpf *ruñkās* taukais, kād pauksčēĩ nelestū mičžu (būrtas). Linēñi *linai* raununt nevāl'na mýžf, bē linai nezbraūkā (būrtas). Kād nāfi, mergā kāt sektū paskuĩ, tai raĩka ruģepjūfy, kād (rankos) rašte stovi parašyta: kai) niēkas nematūtū, *piřfts* iškūřlnt bēřžinēm mālķām, kā[d] dūmai nerūktū, acisēšf uñ pālū, ušpĩl'f gārā, iř *prā-kaitas* šluoštyf butēl'in iř sāvā prākaitu *mergā* apgĩrdyf. Tadū mergā visadū sēks paskuĩ tū bėrnū (būrtas). *Avižos* sėjunt neraĩka bezdēf, kād nebūt kūlētās (būrtas). Nē mānā sveĩkatū *tākiās* suñkībēs kilātē.

Dusetiškiai sako: Nēř *kās* paveĩka, dārā „ничего не поделаешь“. Tai ūr čē *kā* žiũri „не стоит на это смотреть“. Yrā *kā* paklaūsā „есть чего(=стоит) послушать“. Nebūvā kadū *arkl'ys* ažū snūkā tvēřa. Nērā kadū *grūdai* iš pēčaus išima.

Panašios konstrukcijos žinomos Kūpiškyje, Panemunėlyje, Jū-zintuose, Tverėčiuje, Linkmenysė, Dusetose ir kt.

Ar nėra Sėl-pilės *tuten-pilis* BW 22869 -*peilis* (i būtų hypernormalismus iš dial. *ei?!*) = lie. *peilis*?

Kaip jums rodos Породин'о (Следы 277) la. žodžio *dzi-pari* etimologija? ar yr koks ryšys su *džlja* : *gijà*?

La. rytiečių (Ūzulmuižys pagastā) divi *ailas* skuju klóju BW 24840,4 turi *ai*, gal, aistišką; plg. žem. *ailà* (Aist. stud. § 397): norw. dial. *eil* f. „längliche Furche, Rinne“ $\underline{=}$ *ailō* „Reihe“ Fick III⁴ 27.

Kuždū, -*dėjau*, *kuždėti* „raunen, flüstern“ žinomas yra netik Suvalkų Naūmiestyje, bet ir Marijampólėje, ir aplink Telšius. Slavi kuose (Suv. g. ant Prūsų sienos) ir Telšių apylinkėje vietoje *kuždėti* žmonės vartoja *kugždėti*. Linkmenysė: *kuštū*, *kuštėti* „raunen, flüstern“.

Kuzdū, *kuzdėti* „vor Kälte zittern“ Kvėdarna, žydi, *plēzda* lelijėlė Basanavičius Ožkabalių dainos № 217,13.

Šuvà *uřzdž[ia]* Joniškis, *šū uřzd* Kvėdarna, špu *uřzd* Rietāvas: *urfcū* „mruczę“ Širvydo Dict.⁵ 157 = *urscū* Linkmenes, 3 praeteriti *uřstē* = *uřzdē* Joniškis.

Žydi, *klēzda* lelijėlės Juškevičius dainos № 596,1, cf. Svotb. dain. 1079,6 : mergelkėlė *sū-klēstē* l. c. 806,17.

Jablonskio *žirgas* (Juškevičius žod. I 438) Trautmann'ui liko nežinomas, priešingai esant, būtų paminėjęs.

Tāškas „под забора“ Juškevičius žod. I 500. *Pyvōrai* Juškevičius Svotb. dainos 706,1 iš *nuo-vary* (Haploglogija)!

Šiañ-die [n] Juškevičius Svotb. dainos 113,11: *mđ[n]* l. c. 117,2 su dialektiniu prie balsio *n* išnykimu.

Kuziuti „išć powoli“ Juškevičius žod. I 359, 395. *Ap-klūk-ti* „oczmuć się, odurzeć od trunku“ Juškevičius žod. I 48 : *klaik-ša-s* „fatulus, глупец“ Viečkšniai; *ap-rūiš-ti* „ochromieć, okuleć“ Juškevičius žod. I 60, *rūišis* „хромец“ Kvėdarna : *ráišti* „хромать“ Kvėdarna, *ráišas*; *pušinas* Kamajai: *pašinas* „испачкавшийся сажею“; *ruinas* Juškevičius Svotb. dainos 760,15 : *rainas*; la. *guibt* „ohnächtigt, matt werden“ : *gaiba*, *geibt*; la. *kluinas* kājas „schiefe Beine“ U, *kluinis* „kreivakojis“ BW 11308 var.: *kleinas* kājas BW 9695, 13088, 21250, lie. *iš-klein-ió-ti* „iškreivinti = išėiti“ Juškevičius dain. 264,8, 595,8; *lūina* „apsilėidėlis“ Ds : **leinas*, cf. *lėitas* „doloris et iniuriarum patiens“ Kvėdarna (: air. *lian* „sanft“ $\underline{=}$ *lei-no* Brugmann Gr. II²,1 p. 257); *puikenà* : *peikenà* „die Brechstange, Eishaue“ Aist. stud. § 39⁴³. Kaip reikia suprasti šitą *ui* : *ai* (*ei*) laipsnavimą? ar nėra kartais *ui* kilęs iš *uoi* = ide. *ōi*? Prie kitų šnektų *mie-*

gūstas : *miegūostas* dusetiškiai turi tik *miegūistas*, plg. dar dusetiškių: *vėlūistas*, *ligūistas*.

Vietoje *ratuotos* bltės, *pienuotos* raīkos dusetiškiai sako: *ratūitos*, *pienūitos*.

Rietāviškių *vilkūitis* „волченок“, *žydūitis* = ylakiēčių *vilkūitis*, *žydūitis*.

Kuit-én-ties : *kut-én-ties* „sich mit dem Schnabel die Federn auflockern, zurecht zupfen“ Kuršaitis, *kuičiuo-s*, infin. *kūisties* „kasi-nėties, su snapu purinėties = šiūšinties“ Vištūtis.

Luistas Kvėdarna : *lūstas* „Stück, Schnitt“ Daukša, Dusetos, Užpaliai, Tverėčius (: *luītas* „ds.“ Juškevičius žod. I 182, Daūkanto Būdas 246₄) : skr. *lōštas* [: *lēštu-š*] „Erdkloss, Erdscholle“.

La. *smuidra*- BW 22289 : *smīdra*- 21213,1 : *šmaudra*- 24361,3 var. „schlank“.

Nuo *miegūisto* iki *smuidro* dvibalsio *ui* kilmė labai tamsi!

Jei prūsų *tussis* Voc. 783 „Mücke“ yra skaitytinas kaipo *cuisis* (Trautmannas 452 skaito: *cussis*), tai tada turėtume aistišką *ui*: prūsų *cuisis* negali kilti iš aist. **kōisīs*; žem. *kūsis* „Mücke“ Rietāvas.

Kūsis, regimai, yra giminė su veiksmazodžiu *kuis-y-tie-s* „sich reiben (wenn es juckt), sich schubben“ Klaipėda (Geitler Lit. Stud. 93). Toliau su *kui-s*- giminiuojasi *kui-t*- : *kūčia-s*, *kūtės* Vištūtis, *kuit-ēna-s* Kuršaitis.

Ku-t-ēna-s : *kui-t-ēna-s* = skr. *ku-š-*, *kušāti*, *kušūāti* „reisst, zerrt“, av. *kušaiti* „töten“ : *kui-s*-. Praplatintosios šaknys *ku-t*- ir *ku-s*- yra išvestos iš prastesnės šaknies išvaizdos *ku-*. Šaknį *ku-* randame lotynų ir keltų ūodo varde: lot. *culex*, -*icis* „komar, морука“, air. *cuil* „culex“ iš **ku-li-*; plg. la. *ku-t-ulis* „eine Viehlaus“. *Ku-i-s*-, *ku-i-t* gali būti silpnālaipsnis iš *ku-je-s*, *ku-je-t*.

Kniūsis „Mücke“ Ylakai : la. *knausis* „eine kleine Stechfliege“ : *knuši* : *kniši* „Staubfliegen, Staubmücken“ : *ī-si-kniāus-iū*, -*kniāūs-ti* „įsikasti, įlįsti mlgin“ Užpaliai : la. tautu dėle *knuo-sities knuosijās* BW 25013 „kasytė kāsėsi“ : la. āda *knū-d* „die Haut jūkt“ = *κνύζα* „Jucken, Krätze“ $\underline{\hspace{1cm}}$ **knū-dja* : la. ausis *kñud* „es jūkt im Ohr“ $\underline{\hspace{1cm}}$ *kneve* : *κνήφη* „das Jucken“ : la. mani *knieš* „es jūkt mich“ $\underline{\hspace{1cm}}$ **kniētja* (: *kniēti* Ds „labai rūpi“) $\underline{\hspace{1cm}}$ *kne-je* : *κνωω* „schabe, kratze“, *κνῦ-μα* „d. leise Anpochen“: *κνῶδη* „Nessel“, *κνῶμός* „d. Jucken“.

Bāzys (nom. pl.) *kne-ve*, *kne-je* (greta su *knē*) yra kilę iš prastesnės baziės *kene*. Baziės *kene* vaikus randame sekančiuose žodžiuose : *κον-ί-δ-ες* „Bier der Läuse, Flöhe, Wanzen“ [: *kni-d*- $\underline{\hspace{1cm}}$ sva.

niz „Niss“: air. *sned* „lens“ iš *s(k)n-i-d-ā* Fick II⁴ 316, Pedersen Kelt. Gr. I 41], *kán-d-u* (del -d- plg. *χν-ώ-δ-ων* „Zann am Jagdspieß“). Bazis *ke-ne* yra, regimai, praplatinta iš (e)*ke*: anord. *hatra* „jucken“ Fick I⁴ 32 iš *ka*-d*.

Labai galimas yra daiktas, kad *ku̯sis* yra giminė, nors ir tolima, su *kn̥uisiū* (Geitler Lit. Stud. 92) arba *kn̥iuisiū* ir latvių *knausiū*.

Germ. *hnefan* „Faust“ $\underline{=}$ anord. *hnefi* m. Fick III⁴ 97 : bazis *ke-ne-p(e)*, „i̯m̥ti, griēbti“ $\underline{=}$ la. *kanap-is* „das Halseisen“ = *kampis* „das Halseisen; Krummholz = luoks“, *kampju*, *kampt* „fassen, greifen“: la. *kempa* „ein Handvoll“, *kimpis* „Klumpis, Bündel (Ruten); Handvoll“: lie. *kūm[p]stē* „Faust“: skr. *kapaṭi* „zwei Handvoll“: sva. *haft* „Band, Fessel“: lot. *capēre* „nehmen“: la. *kep-t* „haften“ : sl. *čenb* „catena“.

Kimr. *llwyf* „Ulme“ iš **lei-mā* : air. *lem*, gal. *Limo-num* „Poi-tiers“ (Fick I⁴ 57) $\underline{=}$ *li-mo-* : sva. *elm-boum* „Ulme“, lot. *ulmus* Pedersen Kelt. Gr. I 175 : : iš pra-ide. bazių *ele-je-mo-* ir *ele-mo-*; čia gal priklauso ir *lie-pa*.

Kriaūnos „Messerschale“ iš ide. *kr-eu-nā* : rus. *чепен* „Griff eines Messers“ (: kimr. *carn* „Schwertgriff“ Pedersen Kelt. Gr. I 187) iš *ker-no-* = *κλ-εú-μων* (: pr. *pl-au-ti*) : lot. *pul-mōn-* „Lunge“; plg. *δέρυη* iš *g^oer-vā* ir skr. *gr-ī-vā* Aist. stud. I 211, 63° : : lot. *cur-vus* ir lie. *kr-ei-vas*.

Woweriukie... rieszutus *kieweno* „луцила = lukštėno“ Pamokslaj isminties ir tejsibes... Įspausti Suwałkuase 1851. Metuase pag. 133₂ = *kev-ēno*, kursai žodis yra giminė su *kēvalu*.

rikšu BW 26785,4,8 = *rišču* Tverėčiaus, Linkmenes = *riščē* $\underline{=}$ **ristjān*.

La. l̥čiai *sēdu* BW 27154 lietuvų kalboje turėtų atsakyti *sēdā* (instr. sing. fem.); plg. dusetiškų *sēdām* instr. pl. fem. „sitzend“.

La. *sēdu* : *sēdām* = Tverėčiaus, *čylū* Лхр 377₁₃ (= *tylā*) : *tylām* „po cichu“ Dusetos.

La. ryt. *velig* „vai? -ли?“ BW 26580,1 : kilmė mán neaiški.

La. *kā-laba-da* BW 26005,1 gali turėti -da tokį, kaip ir *nevai-da* BW 25385,3 ir *irai-d* 25935,1.

La. *skaīši*¹ adv. BW 25843 $\underline{=}$ **skaistjai*. Tokie vocativai, kaip la. *mārši* BW 24595 (greta su acc. sing. *vainadzīnu*, *juosiūnu* l. c.), ar nera tik sutrumpinti iš **māršin*? plg. lie. *šiañdie[n]*, *mā[n]*.

¹ [Ant ai cirkumfleksas skliausteliuose, o viršuje — klaustukas. — Z. Z.].

La. *ašu* siets BW 22024, 22761, regimai, yra kilęs iš pra-la. pirmąlytės **astjuo* (cf. *ašku* siets BW 23513). Kad šis žodis yra *t* turėjęs, galime spėti iš Ulmann'o *ast-ni* : *ast-ri* „ašutai“ ir, gal, iš *aste* „uodega“ = etimologiškai „*ašut-inė*“.

La. *šaut!* BW 22118 imperat. „mūšk, šėrk!“: *ūž-siautė* „ударил, съездил (по спине)“ Ds.

La. manį *dzītin dzina* BW 22656 = manį *gintinai gīnē* Svėdasai: girtą tėvą *vežtinai* namo paįvežė l. c.

La. *uš!* BW 24844 = *ūs!* Ds (*u* vidutinio ilgumo, *ś* = minkštas *s*; *ū* iš trumpo *u*).

La. *būšuot* BW 1896 = *būšunt* Ds : *būšuots* „futurus“ Bielenstein LSpr. I 140 = *būšuntys* Ds iš aist. *bū-sja-nt*. Kuršaičio ir Schleicher'io *būsęs, būsent-* yra šnektinė lytis iš *būsiąs, būsiant-*: šitose šnektose '*a*' pavorito į *e*. Participium futuri act. ant *-sent-* su indoeuropišku *en* reikia išbraukti: *-sent-* yra tarminis padaras iš *-siant-* = ide. *-sjo-nt-*.

Peterburge būsiu iki 22.V. Vasarą prašau man rašyti šiuo adresu: Почт. ст. Дусяты, Ковен. губ., застенки Пожеги. Rygoje nebūsiu. Vasarą rengsiuosi prie rudens valstybinių egzaminų.

Siunčiu labų dienų!

Jūsų Kaz. Būga

[6]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. (X) 14 d.

Geĩbiamas Draugė!

Karštas gali reikšti ir kapą, bet aš ir kiti, kurie yra skaitę Daukšos postilę, suprazdavo kaipo grąbą „рро“⁶. Matth. 27,60 Gedraičio 1816 m. „Naujas Istatimas“ verčia : užrito už angos grabo akmeni (Ir padejo ji ing naują grabą sawo, kurij buwo izskalęs uoloy). *Karštas* „kapo“ reikšmė nėra skirtinas nuo *karsa* „пещера“: specus *karsa* (Daūkanto „Prasmą lotinų kalbės, paraszę K. W. Myle. Petrapilie 1837“ p. 32₉): spelunca, ae, f. krausza, pakrauszys, *karsa* (Daūkanto „Žodrodys toie kningelieie [= Epitome Historiae Sacrae. Petropili 1838] essontiū zodiū“ p. 37b₁₁). *Karštas* ir *karsa* gal yra giminės su s. ind. *kartá-* „Grube, Loch“ ir lie. *prā-kartas* „l. ясли = ėdžios Daukšā; 2. корыто = lovys Širvydas (Dictionarium⁵ s.v. *koryto* p. 106 : Łowis, *prakartas*)“ : sl. *koryto*?

Jūsė gali būti aiškinama iš **jūs-kē*, nėra lietuvių kalbai sufiksas *-šė* nėra svetimas; plg. *bōb-šė* „бабушка“ Kv, *meĩg-šė* „девушка“ Slavikai, tokiā taĩ *tōk-šė* Kvėdarna = tokiā taĩ *tok-ēlė* Ds „так-то дело обстоит“. *Vėtušas* be *sķ* (: *vetoxo*) man nesuprantamas.

Kad Kuršaičio *prieskas* rašytinas yra *prėskas*, rodo senybės lietuvių *prefskais* instr. pl. DPo 250₃, *prefskiēneie*... dūnoie l. c. 187₂. Dusetiškių (: Linkmeniškių) *prėskas* „пресный“, *prėskinys*, *prėskinio* „пресный картоф. суп“ rodo, kad priegaidė yra tvirtaprādė (gestossen).

Finų *rieska* „frisch, ungesäuert“ Thomsen BFB 209 irgi rodo buvus *prėšką*, o ne **prieską*.

Bi- žodyje *biaurūs* šnektose skiriasi nuo *-bi-* *lōbio*. Pavyzdžiui, Jablonskio šnektose (Suvalkų Naumiestis) sako *bjaurūs* (*pjauti*, *spjauti*), bet *lōbo*. Viliaus Kálvaičio (viena Prūsų Lietuvos šnektų) ir mano šnektose *biaurus*, *labiau* etc. yra tariami ne su minkštu *b*, bet su *bj* : *bjaurūs*, *labjaũ*, *liepjaũ*, *teppjaũ*. Dusetiškiei sako : *šlāpjas* „мокрый“, *liēpja* „приказывает“ : galvijūs *liuōbja* „кормит скот“, šiēną *grēbja* : *skilvojo* gen. sing. iš *skilvys*, *skilvojaĩs* instr. pl., *lietuvojų* : *vēmja* 3 praes. iš *vēm̃ti*, *kūrmjų* gen. pl. iš *kūrmis*.

Bjaurūs, *pjauti*, *spjauti* visoje Lietuvoje yra ištariai su *j*. Nėra žinomos nė vienės šnektos, kur būtų sakoma **baurus*, **pauti*, **spauti*.

„Viltyje“ ir dabar kartais dedami yra „Kalbos dalykai“, bet daugiausiai praktiškai, paliečią kalbės grynumą (чистоту языка) sintaksėje. Paskutiniu kartu „Viltyje“ aš savo straipsnių apie kalbą nespauzdinau.

Ākis, *sūnūs* negali būti kilę iš **akijes*, **sūnuves*, nes negalėjo e išnykti rytiečių šnektose. Kas sako in nom. pl. *šūnes*, *dañtes*, *žūves*, *ākmenes*, *piēmenes*, inkim pavyzdžiui dusetiškiei, linkmeniškiai, tie visi sakytų ir **ākijes*, **sūnuves*. Tokios formos, kaip *ākmenis*, *piēmenis*, rytų lietuviams nepažįstamos. *Žūves*, gali kas sakyti, kad delto nepavirto į **žūs*, kad yra partrumpas žodis. Bet čia trumpumas nieko nereiškia. **Trījes* galėjo gi nepavirsti į *trīs*, plg. *žūv-es*.

Ānies (Tverėčius), „ānys Ds = онъ“ negali būti surizgimo vaisius *aniē* su *ānys*. Tverėčiūje tebėra iš *aniē* „te“, nom. pl. masc. iš *anās* „тот (более далёкий)“. *Ānies* „jiē = они“ (pronomen personale, 3 pers.) nom. pl. masc. iš *ānas* „jis = он“. Nom. pl. masc. Tverėčiūje *īcie* ⊆ *ītie* „šitie“, *katariē* „katriē“, *visākie* „visókie“ iš nom. sing. masc. *ītas* ⊆ *ītas*, *katarās*, *visākias*.

La. *dāvāt* vargiai gali būti naujadaras pagal *nest* : *nēsāt* iš **davē* „dedit“, nes, kiek aš žinau, latvių kalboje nėra paliudytas **dave* „deve“.

Greta su *viēp-tie-s* tėra *vēpsóti* Kv, Ds, Tverėčius. **Viepsóti* visai nėra paliudytas. Plg. dar : *vēpla* „Maulaffe“ Ds : *vēplo-ti* „vėplinti“ Tverėčius : *vēpušē* „žioplē“ Linkmenes : *vēpiza* „vėpla“ Tverėčius. *Viēp-ties* : *vaipýties*.

Tur-só-ti, kaip ródo *tuřslinti* = *twiřslinti* „iřć wystauiwszy tył“ Aist. stud. 172²⁹, yra išvestas iš šaknies *tver-* : žem. *tvar-stáu-s*, *tvar-stý-ties* „kilóti taip kójas, kád užsimestų augštyn marškiniaĩ, sijónas (юбка) ir par tai būtų pamatytos gėdiškos viėtos = kėburoties, kėsnóties, kėtnóties, kėtóties (visos lýtys Dusetose)“ Kv (del suf. plg. *kap-staũ*, *sám-stau*, *sai-staũ* = *siėti*, *bar-staũ* = *biřti*, *vár-stau* = *vėrti*). Ar *turėti* „держать“ čia priklauso, labai yra abejotina.

Nesselmann'o *tursas* „der Hintere“, be abejo, yra nėsamas žodis, Nesselmann'o išvestas iš *turso-miegis* (plg. *Waite* „die Woche“ iš *pussewaite* Nesselmann Wb. 58). Dusetiškiai sáko *tursá-miegis* „miėgas žiėmą vakaraĩs prieš žiburio pūtimą“.

„Kai jaunà buvaũ, stačią daviaũ, kai pasenaũ, pasi-tuřsinau“. Mįslė (= mintis Dusetosė „загадка“) apiė alaũs šulė (бочка с пивом) = Kai buvo alūs dar jaunas, tada jį leido iš stačios šulės, kada-gi paseno ir nebedaug alaus beliko, iš šulės jį leido, jos galą (= subinę) pakėlė, kitaip sakant, *patuřsinę*.

Parašius šituos žodžius, dingtelėjo galvon mintis, kad *tursóti* gali būti labai gražiaĩ suprstas iš *turėti vaiką* „šikinti“. *Tur-só-ti* būti „tūrimo šikti“ padėjime (atplėštu pasturgaliu). *Tur-só-ti* : *tur-ė-ti* = *vėp-só-ti* „būti vėp-t padariusio padėjime“ : tik *vėp-t* ir pasakė žodį = *stūg-só-ti* : *stūg-t* = *dryb-só-ti* : tik *dryb-t* ir ingriuvo lóvon Ds = *niūk-só-ti* (dėbeses *niūk-so* „тучи нависли“) : *niaūk-ties* „rinkties debesims prieš liėtų“ Ds = *mirk-só-ti* : *mirk-t*, *mėrk-ties*.

Tur-só-ti : *tuř-s-l-inti* = *r(i)og-só-ti* : (*pa-*)*r(i)ōg-l-inti* (ne visai tesutinka).

Tur-só-ti yra turėjęs gretyminę lytį *twiř-só-ti*; plg. jis... sau *twiř-so* „guli (sc. subinę atstatęs)“ Ožkabaliai (Basanavičius Lietuviškos Pasakos Yvairios. Dalis IV. Chicago 1905 p. 290₁₇).

Prūsų *tlāku* „er drischt“ nėra paskolà iš lenkų *tloczyć*, bet aistiškas žodis. Yra jis giminė su lie. ryt. *luōkiju*, *luōkyti* „eo piscandi genere ūti, ubi pueri, qui glaciem clavis fustibusque pertundant, adhibentur“ Dūsetos, Linkmenes.

Pr. *tlāku* iš aist. **tlōkā* (cf. *lāiku per-bānda*) : *luōkija* = (jevūs nuō laũko) *valaũ* Suv. Naūmiestis¹.

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

Gerbiamas Drauge!

Aš nesuprantu, kam būtų Kuršaitis rašęs dvejopai dat. du. ir instr. du. (*vilkām* : *vilkam̃*), jei to dvejopumo nebūtų buvę jo tarmėje. Reiks rašyti Jablonskiui, kaip jo tarmėje, netolimoje nuo Kuršaičio tarmės, yra su *vilkam̃*. -*ām* : -*am̃* aš suprasčiau iš senesnių -*a-mi* : -*a-m̃*, plg. dat. pl. (= du.) *akimi*, *trimi* greta su instr. pl. (= du.) *akim̃*, *trim̃* Linkmenysė, Seinuosė (ir daugiur kitur rytų Lietuvoje) ir su elizija dat. pl. *akim*, *trim*, bet instr. pl. *akim̃*, *trim̃*.

Dusetiškių (Linkmeniškių, Užpalėnų, Kamajiškių, Rokiškėnų) *kėmsas* „korka“ yra „общелитовская“ lytis vietoje tarm. *kimsas*. Juškevičiaus *kiņzras* gali būti ir iš *kėņzras*. Vietoje *kėmsas* žemaičiai sako *kėsas* Kvėdarna, Rietavas, Alsėdžiai, Viekniai. Nesselmann Wb. 363 *Leizdinu*... davon *paleizdinu*, ein Haus abbinden (R = Ruhig, M = Mielcke) rodo, kad lytis be praepos. neturi tos reikšmės. *Paleizdinu*, regimai, turi ž kaip spaudos klaidą vietoje *z*, klaidą, padarytą Ruhigo ir paskiau atkartotą Mielckės. *Palėizdinu* : *lėidžiu*.

Kalėdose būsiu Peterburge.

Mokslų draugijos adrisas: Вильно, Литов. Научное О^{во}, председателю Ив. Юрьев. Басановичу, Лидский переул. № 7.

Labų dienų!

Jūsų Kaz. Būga

[8]

[1911.I.13]

ie žodžio pradžioje man pažįstamas yra sekančiose lytyse: 1. *iena* „оглобля“; 2. *iēžti* „лущить“ (la. *ieza*) greta su *ēžti* Kv; 3. *ielek(s)tis* fem. „оглоблина, костыль“; 4. *iēškau* „нищу“; 5. *iesmē*, *iēsmē* „истопка = охапка дров, сколько идѣт зараз в печь, чем истопить печь“ Joniškis, Šiauliai; 6. *iēšmas*; 7. *ietis* fem. „włóczyńia“ (Dauksa. Kad teip reikia skaityti, bus aprašyta atskiram straipsny); 8. *ievà*, -*ōs*, *iēvq* = la. *iēva*; 9. la. *iēla* (su tokia priegaide pas Bielenstein'a); 10. la. *iēt* „eiti“, 11. *iēkām* P. Schmidt; 12. *iezis* P. Schmidt; 13. la. *iesna(s)*, jei ne **ensnā*. Vieno čia aš nepriskiriu, skaitydamas jį kilusiu iš ide. *vei-no-s* : la. *vi-ña* „jūs“. Daugiau žodžių su *ie-* nemenu. Visuose šiuose žodžiuose *ie-* nėra reikalo [kildinti] iš aist. *ai-*. *ai-* tokiam padėjime nevirsta į *ie-*, pavyzdžiui

tesie nors : 1. *dilis* „палка“ Kv, 2. *diškus*, 3. *aitrā ~ aistrā* „страсть, пыл, рвенне“, 4. *aidas* „эх“, 5. *dimė* „множество, толпа“ Radviliškis, 6. *aitivaras* Ds ir d. kitų.

Aist. ai nėjokiamė padėjime nevirsta į ie. *Sižtas, kižmas, diegas, giedrā* etc. ne iš *saītas, káimas, dáigas, gaidrā* etc... *Sižtas = cumo < sienù* „rišù“ (Tverėčius, Linkmenes, Sálakas), *diegas ~ deigšlūs* Aist. stud. I 94. *Diegas ~ dáigas* etc. yra du skirtingi laipsniai: aist. *ei ~ ai*; plg. la. *taut-ietis ~ taut-aitis* BW 16644 = *gimin-iētis* Ds ~ *gimin-aitis* Ds „родственник“, *rug-iēnis ~ rug-aīnis* (prie trečio laipsnio : *rug-inis*), la. loc. sing. *smilt-ienē ~ smilt-ainē* BW 27462,1 (prie kitų dviejų laipsnių : la. *smilt-enē* l. c. : lie. *smilt-ynas*).

Dievāitis yrá naujādaras pagal *diēvas*. Senobinė, taisyklinė lytis *deivāitis* išliko žem. káimo varde (Kvėdarnos par.) — *Pā-derwāitis* (su dviem kirčiais, antrasis, t. y. -*aī-*, truputį silpnėsnis ne *Pā-*). Žem. *deivė* „моровая девица“ turi naują kirčio vietą: *deivē*, plg. *sėilė* iš *seilē*, kaip kad tebesako rytiečiai (Dusetos, Linkmenes), cf. *eilē*.

Dieveris, dieverį, nom. pl. *dieveres*, gen. pl. *dieverių* (Dusetos, Linkmenes) turi *ie*, regimai, iš ide. *ēi*. Skolinimas iš slav. *дѣверь* yra netikėtinas dėl konson. kamieno ir priegaidės (intonatio).

K. Būgā

[9]

Peterburgas, 1911 m. sausio m. 14 d.

Garbus Draugel

Vabalnỹko (обще-лит. *Vabal[i]niňkas ~ Vabalā* — upė) šnektai asmeniškai man nepažįstama. Šiek-tiek mēdžiagos šiai šnektai tyrinėti randame D-ro J. Basanavičiaus „Lietuviškų pasakų“ II-me tome (Shenandoah, Pa 1902). Basanavičiaus „pasakų“ rinkiniais reikia atsargiai naudoties, nėra jis nevisur išlaiko šnektos ypatybes, daugiau vietų stačiai ištaisydamas tekstą. Minėtajame „Pasakų“ tome randame sekančias, Tamstai reikalingas acc. ir dat. sing., lytis: dat. sing.: *dievu* 12₇, *vyskupu* 41₂₀, tam *seneliu* 42₁₇; acc. sing.: *vanagu* 12₈, par *visu* sava *givenimu* 12₁₄, *dienu* 12₁₄, *sūnu* 41₇, *girių* 41₁₅, *motinu* 41₂₂, ilinda unt *to* medį ir lauki 42₁₉ „ilindo į tą mēdį ir laukia“, *to* zuikį vyf 42₂₆, jos jėmia ir ibėga pas *tokio* bobu 68₂ „pās tokią bóbą“, *to* kodelį suverpsi 68_{23,26} „tā kuodėlį“, privažiava *to*

ežeru 68₃₃, *to* mergaitį 69₁₁, nukirta *to* žaltį 69₂₀, *ko* pasakė, *tė* velnis ir pristata 123₂₃ „ką pasakai (2 sing. praes.), tai velnias ir pristato“. *tō* „tā“, *kō* „kq“ : *tā* „tō“, *kā* „kō“.

vānagu „vānaga“, *diēnu* „diēna“.

tusyl 61₂₆ = *tūsyf* iš **tōsyti* „tašyti“, *užolu* 69₂₅ instr. sing. = *ūžōlu* „ąžuolu“ su *ū* vietoje *ō* (siaūras *ō*), apibendrintu iš *užolē* < **ūžuolei* „ažuolai“.

Vabalninkėnai, kaip ir dusetiškiai, vietoje *pelaĩ* dar tebesako *pēlus* (l. c. 42_{9,10} : *pēlūs* nom. pl.).

Kaip vabalninkėnai taria dat. sing. iš žodžio *sūnūs*, mano šaltiniai neparodo. Netolimi jų kaimynai, buivydiškiai (Pándelio par., Ežerėnų [Новоалекс.] apskr.), sako *sūnu*, kaip ir *výru*.

Debeikių (nom. pl. Debeikiai = Добеики) parapijos šnektaveik nieku nesiskiria nuo užpalėnų (Ušpaliai). Užpalėnuose gi, kaip ir dusetiškiuose, sako: *výrū* „vyrą“ acc. sing. (-ū vidutinio ilgumo) ir *sūnui* dat. sing.

Debeikėnų dat. sing. *výrai* „vyrui“ (Явнис Описание Росснен. у. К. Гуковского. Ковна 1893 стр. 34) man visai negirdėtas. Artimiausi kaimynai (Svėdasai, Užpaliai, Vėžuonos) tesako *výrui*.

Labai aciū už mano straipsnio apie dat. kritiką. Man jinai bus labai naudinga. Aš dar lig šiolei negalutinau atsikračiau nuo Jauniaus jėbių : visur matyti fonetiškas atmainas, kur ir neabejotinas būtų sielos (ψυχήs) veikimo pādaras. Išlikimą ide. -ēi žodžio gale, pvz., dat. sing. *žėmei*, tū *vedei* (: jis *vėdē*), aš skaičiau fonetiška kalbos apraiška, išeidamas iš to, kad tik aist. *ēi* tevirsta į *iē*. Žodžių gale dvi balsės ilgiau išlaikė ilgumą, ne kaip vidury ar pradžioje. Pavyzdžiui tesie ide. acc. sing. -ā-m ir -ō-m : *tām* „tā“, *lōm* „lō“, iš kurių lyčių šiaurės-vakariečių žemaičių šnektose (aplink Skuodą) gimė : *tā mērgā*, bēt *iū vūrā*. Kaip kitaip reiktų aiškinti *tā* ~ *iū*, aš ne išmanau.

Žem. loc. sing. *šiókie šáltie* (ne **šaltie! šaltis* „мороз“) „когда так холодно“, *lókīe bjaurie* „когда так ненастно, в столь ненастную погоду“, *anókīe spēiguotie* „когда столь холодно; в такую, как тогданья, стужу“ (Явнис у Гуковского „Описание Россненского уезда“ Ковна 1893 стр. 37) galėtų turėti -ie iš ide. -ēi, ką galėtų rodyti ir žem. loc. sing. *šunē*, *naktē* (= la. *naktē* Изв. от. р. я. и сл. И. А. Н. IX, 3 стр. 256), *vagē* ~ *genē*, *vėjē*, *sāpnē* „во сне“ (Kv adverbial : *sāpny* Ds) iš pra-lie. **naktēj-én* ir t. t. Bet -ie loc. sing. *spėiguotie* galėtų būti ir iš ide. -ei, plg. Brugmann Gr. II²,2 p. 182

(av. *mrūte* „zu sagen“), jei *nə* dat. sing. = lie. *ei-tie* Ds (refl. *nēš-ties* Ds) = sl. *i-tí*.

Loc. sing. *-ie* pažįstamas ir Daūkantui; šit keletas pavyzdžių iš jo „Būdo“ (СІБ 1845 г.): arklius ir bandą... *spejgoutij* drungó undenió išz nómo gełdosí girdę 20₁₅; rudinijs tylę naktį ar žįjma *spejgoutij* garsós szunú łointiú... skėlbę... 30₁₅; Marszkiniú ąntis, sigėli óssektas o kakkłs adar's *spejgoutij* ar *gįjdrotij* wissados taukszoie 39₂; *darganotij* ar *spejgoutij* niekokios sau parskiros nedaridams 39₁₈; *blauzd-laužótij* (= pavāsari, kadā arklīs blauzdomis lāužia lēdą) *groudietij* (= kada esti grúodas), krószā (= *kròšā* = *krùšai* dat. sing.) berąnt, litou czežąnt, par pusnys ir pugās eįę ar kėlawo dainioudamis 45₃.

Daūkanto loc. sing. galūnė *-ij*, tai yra *-ei* (*blaūzdlaužotie* pažįstamas ir Kvėdarnoje), nieku nesiskiria nuo dat. sing. galūnės *-ij*. Šitai keletas pavyzdžių iš „Būdo“: sósigrumós patė [cf. iki *szė* dįjnā dat. sing. 193₁₆] *jótij* 192₂₈ „susigrūmus pāčiai jōtie (= коннице)“, *sesserij* wijnā 179₁₅ „sēserie vīnai“, *gentij* 179₂₄, *litij* 11₈ „lýtie“.

Žem. loc. sing. *i*-kamienių žodžių (: *spėiguotis*, *-ies*) *spėiguotie* etc., dat. sing. *geñtie* ir loc. sing. *ā*-kamienių žodžių *numiē* etc. (= Daūkanto Būdas : *nómij* 188₉, *artij* ar *tolij* 187₂₈ = *artiē* ar *tolīē* Ds, bet ir *tolī* ~ *ankstī* sāko Ds) Jaūnius aiškina iš *spėiguotie(-jē)* ir t. t. Šis aiškinimas visai netinka dat. sing. *geñtie* (plg. *výruo* dat. sing.). *Geñtie* drauge su rytiečių augšt. *ēñtie* „eiti“, *nēštie* „nėšti“ man nelabai suprantami dėl jų *-ie* : iš bekiřčio (безударного) *-ei* nereiktų laukti *-ie*, plg. *beī*, *neī*. Ar nėra tik buvę kitą kartą **gentiē*, **eitiē*, **neštiē*? plg. slav. *pqtí* (?), *ití*, *nestí*.

Kaip greta su *veīstie* ~ *veīstie-s(i)* [plg. la. *viēstiēs*] turime ir *veīsti*~*veīstis* (pavyzdžiui, Jablonskio, Daukšos šnektose), taip lygiai ir prie *geñtie*, *ūgnie* — ir *geñti*, *ūgni* (Daukša, Bezzenberger BGLS pr. 127 sq., Jėznas — Езно Trākų apskr., Priėnai — Прены Marijampolės apskr.); žem. sáulē *lėdąnti-s* = aug. sáulei *lėidžianti-s* ~ (Priėnai) *šūni lākan[i]*; Kvėdarnoje vietoje *lėdąntis* sāko *lėdąntīs* (su *ī* iš *ie*, plg. *dīnā* ~ *dienā*) = *lėidžiantie-s*.

Lėidžianti-s~*lėidžiantie-s* ródó, jog aisčių prokalbėje yra buvusi dvi dat. sing. galūni *-i* ir *-ei*. Šiedvi galūni, regimai, yra pažįstami ir prūsų kalboje: *preisiki* 73₉ „priešui“, *klausīweniki* 47₅ ir en *mattei* 71₁₆, en *wissai nautei* 23₁₉.

Pr. *nautei* : žem. *nāktie* (plg. Bezzenberger BGLS 127 iš 1600 m. rašto : *prapultie* am̃binaiei, ligu *akmenie* „similem lapidi“) = pr. *mennei*, *tebbei*, *sebbei* : žem. *mūñie*, *tāvie*, *sāvie*; plg. osk. *Fuutrei*, lot.

ovī, hominī, patrī Brugmann Gr. II²,2 p. 167, 171, umbr. *tefe* „tibi“, osk. *sifei*, pel. *sefei* „sibi“ iš pra-ital. **tefei*, **sefei* l. c. 417.

Šunie : šuni dat. sing. = eītie : eīti = ž. mūmie „mihi“ : māni, cf. māni-ġ DP 287₂₈, táwigu wienám' DPo 175₂₉.

Pr. *mennei* „mihi“ Brugmann'as Gr. II²,2 p. 418 ir Trautmannas Altpr. Spr. 269 neteisingai lygina su lie. dial. *mānei* (plg. Juškevičiaus Svotb. dainų Nr. 75,2, 232,9, 516,5 greta su *māni-k* l. c. 198,2; 242,3, 313, 342, 1035,6). *Mānei* yra *māniai*, „emfatinė“ lytis prie *māni*, kilusi iš *māni* + particula emphatica -ai; plg. *āš* prie *āš-ai*, dusetiškių *āš-enai*, dat. sing. *mānienai* iš **māni* + *enai*.

Māniai (= dial. *mānei*) iš *māni* + *ai* : *māni* = *āš-ai* : *āš*.

Mānienai Ds iš *māni* + *enai* : *māni* = *āš-enai* : *āš*.

Dat. sing. *šuni*, *eīti*, *māni* negalima yra aiškinti iš *šunie* etc.: iš -iē = ide. -ēi lietuviškas -i būtų nesuprantamas, iš -ie = ide. -ei reiktų laukti -i su kirčiu. Šuni norėčiau lyginti su gr. *νοῦ*, o *eīti* su av. *frāḍati* „zu fördern“.

i- ir konsonantinių kamienų loc. sing. savo galūnėmis yra labai panašus į loc. sing. a-kamieniuose žodžiuose. Loc. sing. iš *añkstas* „рань“ (iš *añksto*, prō *añksta*), *tólas* „даль“ (iš *tólo*) yra dvejopas : ir *ankstiē* (žem.), *tolīē* (žem. ir Ds, Uspāliai), ir *ankstī*, *tolī* (aug.). *Tolī* negalėjo kilti iš *tolīē*; suprantamas jisai būtų tiktai iš **tolie* = ide. **tālei* arba **tolī* = **tālī*. Abudu locativu (adverbiališku) pažįsta Daukšā, pas kurį randame : lig *gāli*, prieg *dvāri*, ik' *mēti*, po *kākli*, bet *dvievie-p*, *tėvie-p*, *pōnie-p*. Vietoje *pōnie-p* Zýteloje (дер. Засети Дятловской вол. Слоним. у.) sāko *pōni-p* (su trumpu i). Ligī *gāli* yra buvęs ir dusetiškiuose, kaip galime spėti iš (nevėfk vařtų) ligi *gāliai* < *gāli* + partic. emph. -ai.

Toliē iš ide. **tālei* ~ *tolī* ar negalima būtų lyginti su adverb. loc. sing. *ἀσταχτεῖ* ~ *ἀσταχτί* (iš *ἀσταχτες*), cf. Brugmann Gr. Gr.³ 197, 227. *ἀσταχτεῖ* yra kilęs iš senesnės lyties **ἀσταχτεῖ* su~; plg. *ἀ-θεεῖ* = **ἀ-θεεῖ* (*ἄθεος*), *ποδῶν* ~ *ἐκ-ποδῶν*.

Toliē, *namīē* drauge su Jaūniumi aiškinti iš *tolie-jē*, *namie-jē*, man rodosi, nėra reikalo.

Namō „домой“, kaip rōdo *namō-p(i)*, yra adverb. gen. sing. Ar nėra lytyjē *namō* išlikusi senobinė kirčio vietā? Plg. *namīē* loc. ir visą plur.: *namaī* etc. Adverbia dažniausiai išlaiko seniausią kirčio vietą. *Dovanaī* (gāuti, dúoti) „dono, даром“ gali būti senobinis dat. sing. iš *dovana*.

Linkmeniškių (Švenčionių apskr., Vilniaus gub.) pā *auksniē* pardúoda „už kiekvieną parduodamą daiktą ima po áuksnā (= 15

kap.)“ = po *auksniē* (po be kirčio), regimai, yra senobinis loc. sing., kaip ir pā *kapeikai* l. c., plg. *mótynai-p'* „у матери“ (Daukšā).

Põ *valgi* „после еды“ Šveit-azeris Suv. g. Põ *kēliui* (dat. sing.), sāko, iř iņ tavi atvažiūosiu - по пути ~ *pa-keliui* adv. Ds, kuri lytis, regimai, yra dat. sing. (ne loc.!). *Pakeliui* galėtų būti perdirbtas ir iš **pakeli* adv.; plg. *pavėji* Ds arba, sutrumpinus, *pavėj*. Adverbialės lytis nelengva aiškinti! *Pa-maži* „по-малу“ Ds ~ *pamažu* Kv; *paleņgvo* „по-малу“ Ds ~ *palengvėlio* „t. p.“ Ds.

Rašydamas bendra-lietuviškas (общелит.) lytis, aš manau naudoties ta rašyba, kuri dabar yra vartojama, t. y. be *ū* ir *i* arba *ė* ir be „minkštinimo“ ženklų (t. y. su *i* ='). Rašysiu visur po lūpinių *p*, *b*, *m*, *v* ne *i*, bet *j*, kaip kad ištaria prūsų lietuviai ir labai didelė rytiečių dalis. Bus rašoma: *pjauti* ~ *šlāpjas*, *bjaurus* ~ *labjaū*, *kūrmjai* etc., *lietūvajai* etc. Dabar laikraščiai dar *j* nerašo, bet žadėjo įvesti, kaip išeis mano rašybos vadovėlis. Jablonskis ir Šlapelis su tuo sutiko. Naujosios rašybos jau laikosi Jablonskis dabar spausdinamoje jo sintaksėje. Aš rašysiu: *diėvas*, *kiaūlė*, *iėna* ~ *iėšmas*, *uodas* ~ *nuodas* etc. Dialektinėms lytims rašyti reiks ypatingos rašybos, pvz.: *plėksta*, *plānas* etc. Kokios rašybos laikyties lie.—la. tarminių lyčių transkripcijoje, reiktų mums kad ir šią vasarą kur-norint apie tai pasikalbėti ir visa-kas aptarti. Apie tai galutinai galima bus susirašyti birželio (iunii) mėnesį po egzaminų.

Linkiu Tamstai sėkmės darbe ir kuogreičiausia baigti „studijų“ spausdinimą.

Visokio labo.

Kaz. Būga

[10]

1911. III. I

Kad Širvydo *trisziu* [A. Leskien Der Ablaut... 90, O. Wiedemann Das lit. Präteritum 75] reikia skaityti *trėšiu*, 1898 m. jau išrodė Jaunius, žr. K. Гуковский Понежевский уезд. Ковна 1898 стр. 123: Помпян[ское], Вобольн[икское] *trýši* (1 sing. praes.), *trýšo* (1 sing. praet.), *trýšť* „унаваживать“ = Велион[ское] *triāšiu*, *triāšiau*, *triāšť* (ср. у каноника Даукши в Постилле 1599 г. *nutręsze* [Jaunius rašo: *nutre,sze*] стр. 625₃₁). Cf. Anykščių šil. 51: Isz jū *trūszos* [= *trąszos*] žalīnais apliņkom iszplūsta.

”Οχθα-βο-ς „Kleidersaum = eigl. am Rande (= *ὄχθοι loc. sing.) gehend Prelwitz Wb.² 347 : ved. *agrē-gá-s* „vorangehend“ +

lie. *namle-ga-s* „член семейства“ ~ Pasišnekėsiu sù *namlegais* „su namiškiais, su savais“ Svėdasai, Sālos < ide. **nomei-g^o-s*.

Daukšos Post. (orig.) *kaná-g* 10 (ed. V. 17₂₇), *kaná* 360, 361, 447, 449_{2,3}, 481 (*kána* 216) = *kanà* „куда?“ Zasėčiai, Bažniczion' *tikronq̃ion'* 403 (*q* vietoje *a* stovi) rodo, kad *tė-naĩ*, *sānaris* yra naujadarai vietoje **tenaĩ*, **sānaris*. *Kanà* „wohin“ iš acc. sing. *kan* + postpos. -*na* > **kaĩnà* [ne **kənà* = ryt. **kūnà*] > *kanà*. Daukšos *kaná-g* ir *tikronq̃-ion'* rodo, kad -*na* yra turėjęs trumpą *a*: [ǎ]vž. Unsei gubons *nadengon* < *na dengun*: **dengun na* ~ lie. *daguna* DP 496, 497, *danguna* 615, 616 (cf. *padaritona* 500, *šalina* 501): Šiandien sūnelis *karana* išjojo Juškevičius dain. 242,3.

Жѣч-ина ряз. „вица, розга, прут, хворостина, хлыст“ Даль I³ 1356 < *geik-* = la. **dzeik-ste* > *geikste* su *g* iš **gaikste* = lie. *gaik-štė* ~ *pa-gaĩkštis*: *gái-rė* „тычка, веха“: ? la. *dzieds* „Quer-balken“ iš **giedas* < **gei-d-a-s*.

La. Kad užkāpu uz *tuntul'a*, Rīgas pili ieraudzīju BW 25314,12 < *tunt-ulis* „pumputys, puīpučio Ds“: lie. *tuntas*.

[11]

Peterburgas, 1911 m. Kovo mėn. 6(19) diena

Garbus Drauge!

Ačiū už „Valuodas sūkumus“!

La. *Venta* BW 11359, 15073 arba *Vente* BW 12029 [intonacija man nežinoma!] lietuviškai vadinasi *Ventà*, -*ōs*, acc. sing. *Veĩtq̃*, cf. *Pa-venčiai* — kaimas Kuršėnų parapijos Šiaulių apskrityės. Kōpų (Nehrung) pietiniame gale „die Winderburger Ecke“ lietuviškai vadinasi *Venčia-rāgis* (cf. LF 196: nū *Venčiarāge* iki Klaipėdikis) arba *Veĩčia* (gen. sing.) *rāgs* (cf. LF 12: Ant *Veĩčia* *rāga* *kařsis* *neršėjo*). *Veĩčio* *rāgas*, *regimai*, *nėra* skirtinas nuo *Ventōs* upės vardo. Tamstos etimologija, jog *Ventà* yra Liel-upė, man tinka. Tokiu būdu išeitų, kad *Ventōs* upės vardas nieko beįdra neturi su tautos vardu **Venetoi* (vok. Wenden, suomių Venāt „Russland“). Kas tokie buvo „ventiniai“, man nelabai aišku. Cēsų miesto praminimas *Veĩdz-culla* rodytų juos buvus suomių kilmės, jei šitam miestui vardą būtų davę patys „ventiniai“, o ne jų kaimynai „lybiai“. „Ventinių“ baltiška kilmė, mano nuomone, dar nėra kaip reikiant išrodyta. Kad rusų *Корель* (iš *Корель*) = la. **Kurši* = lie. *Kuršiai* arba *Kuršiai* yra baltų kilmės, man, kaip ir Jauniui, yra gana aišku iš tų

liekanų, kurias Bielensteinas surašė savo rašte „Die Grenzen...“. Cf. upės vardą *Agmenne-walke* (= Stein-bach) „up cursch“ 1338 m. Bielenstein Grenzen 330. Kuršių asmens vardai l. c. 287–291: *Lembithen* ~ žem. *Leñbas* — kaimas Kvėdarnos par., *Taurynen* ~ lie. *Tauras* — p-dė Viln. g. Trakų apskr. etc. „Vita Ansgarii“ (853 m.) sako, kad *Cori* (= **Kūriai*? „Kuršiai“) gyvenę *Apúolėje* (*Apulia*). Apúolė (žem. *Apólę*) randasi Skuodo parapijoje, kur nėra jokių suomių kalbos pėdsakų. Vardas *kuřšis* arba [cf. Schleicher Lsb. 192 : į tą ežerą ateidavo... *kuřšys* žvejoti] *kuřšys* [cf. *lietuvis* Ds, Kv : *lietuvis* Suv. Naumištis], be jokios abejonės, paeina iš šalies vardo. Kuršių šalį, Kurland, žemaičiai (Kvėdarna, Alsėdžiai, Daukanto Būdas 11_{7,9}, 19₆, 248₂₂) vadina *Kuřšas*. *Kuřšas* „Kursland“ : *kuřšis* „Kure“ = *Lietuvà* : *lietuvis* = *Baisógala* „miestelio vardas“ : *baisogālis* „šio miestelio ir jo apylinkės gyventojas“. Miežinio *Kuřšē* „Kur-zeme“ savo galūne yra lygi su latvių *Kurse* : *Kurses* putni BW 2560 var.; cf. la. *Kursas* maliūna BW 251,6, *Kuorsu* meita(s) BW 13242,1, 13988,3. Kad *kuřšiai* yra buvę ne žemaičiai ir ne latviai, galime spėti iš vietovardžių; cf. *Kuřšiai* — kaimas Tūtavėnų ir Ramýgalos p., *Kuřšėnai* — miest. Šiaulių apskrityčs. Latvių, žemaičių vietovės Lietuvoje nešioja vardus: *Latveliai*, *Latvišķis*, *Žemaičiai*, *Žemaitkiemis* etc. Селение *Курше* Ворненской волости Тельш. у. (Vařniai, kur gyvena žemaičiai, sakantys *dīnā* „dienā“, *dūna* „duona“) rodo, kad žemaitis *kuřšių* neskaitė lietuviais; cf. *Latvēļiai* — дер. Дорбянской вол. и застенков Салантовской вол. Тельш. у. Bet *kuřšiai*, regimai, nebus ir latviai, bet koki pereiginė tauta nuo lietuvių į latvius!

Kuřšas = la. *Kursa* fem. „Kurland“ su savo *š* = la. *s* tegali būti lietuviškas-latviškas vardas. Ar *š* yra kilęs iš ide. *k̑* ar iš *s*, sunku ką tikra pasakyti. Kad *Kuřšo* vardas būtų suomių kilmės, yra labai abejotinas daiktas; suomių kalbose nėra vardo **Kurha*, kurs reikštų „Kurland“. Tamstos sanprotis, kad latvių žodžiai, tokie kaip antai: *dandzis*, *dzintars*, *duncis* etc. yra kuršiški, man rodosi labai galimu. Galutinas šio klausimo išrišimas bus tada tegalimas, kada bus kaip reikiant ištirta senobės kuršių žemės vietų ir asmens vardai ir dabartinės latvių šnektos senobės Kuršē. *Cers-angure*, *Skrunda* etc. galėtų būti senobės kuršių vardai.

Lietuviai išlaikė keletą latviškų vardų, kurių lýtys negali būti išvestos iš dabartinių latviškų, bet tiktai iš pralatiškų. Lietuviai turi kelis vietų vardus, kur vietoje dabartinių latviškų *i* ir *c* randame *in* ir *k*. Tokie senobiniai vardai yra: žem. *Ringā*, -*ōs*, *Riņqā* = la. *Rīga*

iš pra-la. **Ringā*; žem. *Mīntauja* = sen. la. *Mytowe* Bielenstein Grenzen 133 < *Mint-*; žem. *Rūkiava* (aplink Skuodą taip vadina, kaip matyti iš Damazo Treigio korespondencijų „Viltyje“) = la. *Rūcava* BW 12461,3 iš pra-la. **Rū̃javā* (plg. lie. *Līškiava* – bažnyt-kaimis ant Nemuno kranto Seinų apskrityje). Sen. rus. *Кѣсѣ* Bielenstein Grenz. 477 (XVI amžiuje pas Strykowski *Kieš*) [=la. *Cēsis*], regimai, yra girdėtas nuo latvių, tariusių šį vardą **Kēsys*. *Mūsōs* ir *Švētēs* upių latviški vardai *Mūsa* ir *Svēte* paeina arba iš bendros lietuvių ir latvių prokalbės, arba yra paskolinti pra-latviškame periode, t. y. kada dar tebebuvo (jei tik kada nors yra buvę š?) š nepavirtęs į s.

Kuřšis *Minte* de Gavesen (Gawesen unter Dondangen) 1310 m. (Bielenstein Grenzen 290) yra giminė su jotvingų (ятвягъ) kunigaikščio vardu *Минтеля* 1273 m. (Полн. собр. русск. лет. II² 870₂₅ = *Mint-elē* dimin. (cf. lie. *Juod-ėlė* Ds, *Būb-ėlė* Alsėdžiai) : *Mīnčia* – vienasėdiją Tauragnų (Таврогины) par. Latvių **Mītava* = lie. *Mīntauja* „Jelgava“ [cf. la. *Pien-ava* : *Pien-aujā*, –jōs, *Pienaujā* – upė Kvėdarnos par.] gali būti giminė su kuršio vardu *Minte*. Tokiu būdu išeitų, kad ties *Mītava* „Mintauja“ gyventa ne tos pat kalbės žmonių, ką ties *Dūn-danga*, iš kur kilimo buvo kuršis **Miñtis* = lie. *Mīnūs* (cf. *Mīnčia*). Krimuldės (Kremon) apylinkėje, kur XIII amžiuje buvo labai daug lybių, randame vietovę *Cursi-cule* „Kuršių kiemą“ (Bielenstein Grenz. 55). *Cursi-cule* (kaip ir *Vende-culla* „Cēsis“) rodo, kad kuršiai nebuvo lybiai. Iš lietuviškų vietų vardų aišku, kad kuršiai irgi nebuvo nei žemaičiai, nei latviai. Kuršiai negali būti suomių kilmės delto, kad Kuršo gyventojai (nuo *Dūn-dangos* etc.) nešioja lybių vardą. Kuršiai, kaip galime matyti iš lietuvių papročio vadinti *Kōpų* (Kur. *Nehrung*) latvių, yra buvusi tautelė labai artima latviams. *Kōpų* latviai, kaip rodo *Bezzenberger*’io tyrinėjimai [jū aš neturiu], yra kilę iš Kuřšo, nuo *Nīcos* ir *Rūcavos*. Šiaurės vakarų telšiškiai žemaičiai patys savęs nevadina kuršiais (nei kiti jų kaimynai). *Kuršo* vardas tepriklauso Kurliandijos šiaurės vakarų daliai, t. y. aplink *Liepōjā*, *Āzpute*, *Piltene*, *Vent(a)pilē*, *Dūndangā*, *Skrundā* etc.

Keletas senybės kuršių vardų iš Bielensteino Grenzen: 1) *Ance* 182 : jotvingų *Анкадо* 1256 m. П.с.р. лет. II² 832, ~ ? *δγνάρμαι* „brūlė“, lot. *unco*, sl. *ječati* „gemere“; 2) *Anger-beke* 183 < *Angure* : pr. *angurgis* < *angurjis* [-jis < ja-s] = fin. *ankerias*; 3) *Dansetweten* 183 <? *Dandzā-viete*; 4) *Rende* 184, cf. BW 10456; 5) *Kand-ava* 185, cf. BW 13258, 17137 : prūsų *Canden* – Gutsname = das heu-

tige Gut Condehnen Kr. Fischhausen : ? *kāndu* = la. *kuodu*; 6) *Dūn-danga* Bieļenstein Lett. Spr. I 321 = sen. kur. **Duoñā-danga* : ? la. *duoñi* ~ *dūñi* „Schilf, Binsen“, *danga* „kañpas“; 7) *Ancetrabe* ~ *Anstrupe* 189 : ?; 8) *Venz-ava* 195, 198 : *Winse*—silva in Sudavia ~ ? ček. *vaz* (iš *vęzō*) „Genick“; 9) *Īvande* BW 9763,2, 11782,2 : pr. *Yvant-hi*—rivus : *Ywaide*—Fluss in Sudaven 1384 Scr. rer. Pruss. II 684 v., *Ywade* l. c. 690 : -*ande*—suffixum? Cf. *Terv-ende* 196 (cf. *Terv-ēte*—upē), *Cer-ende* 205; 10) *Kari-lanken* 210; 11) *Percune-calwe* 217 : ne *Pērkuons*; 12) *Dzintere* 218 : *gintāras*; 13) *Iēvanga* 219 iš *ie[va]-vanga* „ievų laukas“ : *Alis[kn]-vanga* 206 ~ *alisknis* „ольха“ Širvydas = *al-k-s[k]nis* Ds + sen. lie. *vanga* „Acker“ (Bretkūnas BGLS 337) = pr. *Alex-wangen* Nesselmann Thes. 5 ~ pr. *Absch-wangen* l. c. 199 < **Abs-vanga* „ēpušių laūkas“; 14) *Lindale* 221 = **Lind-āle* (cf. *Kuörn-āle*, *K'in-āle* 209, *Vilg-āle*) : lie. *Lind-ikas*—pavardė Juškevičius Liet. dain. 430,24; 15) *Wanderen* 233 : lie. *vānduo* Ds, *vanduo* „Wasser“, del suf. plg. ὕδατος ; 16) *Anzina* 233 : *Ance*.

Iš XIII amžiaus kuršiškų vardų aišku, kad kuršių kalba buvo, kaip jau Tamsta pastebėjai, pereiginė nuo lietuvių į latvių kalbą, t. y. toki, kurioje *an*, *en*, *in*, *un* nevirto į *uo*, *ie*, *i* *ū*, bet vietoje *ki(e)*, *gi(e)* turėjo *ci(e)*, *dzi(e)*. Šitas Tamstos išvedimas labai svarbus latvių kalbos istorijai, todėl Tamstai reiktų, parinkus daugiau mėdžiagos iš nomina propria ir iš Kuršo tarmių, paskelbti savo rezultatus mokslo vyrų žiniai. Ar negalėtumi Tamsta vasarą užsiimti Kuršo tyrinėjimu?

Jaunius Bielensteino rašte „Die Grenzen...“ p. 334 paliko apie la. *ventinius* sekantį prierašą:

„Piltene, expulsis fennicis *Vendis*, abundat latvicis nominibus propriis 356. *Vendi* livonicae linguae periti 65. Nomen *Vendorum* a *Venta* derivatum non lettico modo 342. adde argumentum Siögreinii pag. 337 et hostilitatem *Curonum* in alienigenas *Vendos* 342, qui nunc, iam in Lettos mutati, se „Liven“ appellant 346¹⁴“.

pag. 342 Jaunius rašo : „*Kuřšiai* erant non fennicae originis, ut vult Wiedemannus et Bielensteinus, sed aisticae, indoeuropaeae, ut apparet ex lie. *Kuřšas* „Kurland“, quod pertinet ad ide. radicem *qerķ-* „aridum, siccum esse“. Quae cum ita sint, cruenta hostilitas inter fennicae originis Venedos et aisticos curones optime intellegitur; cf. meas adnotationes de livitate *Vendorum* pag. 334“.

pag. 351 : „lie. *Kuřšas*, la. *Kurse* ex rad. **kerķ-* (cf. skr. *kr̥śá-s*) sunt originis non fennicae, sed indoeuropaeae“.

Ilgaiñiui tikiuosi parašyti straipsnį apie jotvingų (= lenk. *jaćwing*, rus. *ятвяг*), arba sūdavų [cf. terram vocatam *Suderland* alias *Jettoet* Вольтер Списки нас. мест. Сув. губ. стр. 4], kalbos liekanas. Lig šiolei turiu surinkęs jotvingiškų vardų daugiau kaip 100. Rodo vardai, kad jotvingai nebuvo lietuviai: *Зѣбр-* 1227 m. = lie. *Žebr-*, *Злина* 1273 m. vietovė, bet *Шюрна* 1273, *Шюмрѣ* iš **Sjurpā*, **Sjutrās* = lie. *Šiūrpa*, **Siūtras* (> dzūkų kaimas — *Sutra* при озере Dusià Metelių vls. Suv. губ., kur sako *sūč* iš *siūti*). Žodyne ir fonetikoje sutinka su prūsais: 1) *Helle dompne* < **dōm(p)-nā* iš *dub-nā* = la. ryt. *Dubna* Bielenstein Grenz. 17 = kelt. *dub-no-s* „tief“ Fick II⁴ 153 = pr. *dumpne* „Tal“ Nesselmann Thes. 34 ~ pr. *umne* „clibanus“ iš *ub-nā* : lie. *ūb-la-s* „pečius“ pas Daukantą, *ūba-šlaitė* „печная заслонка“ Obėliai, Dūkštas, Palūšė, Tverėčius < **ūba-s* „печка“; 2) *Gaila* — Dorf bei Oletzko = dabar lenk. *Biala*; 3) *Kempes appe* : *ūpė*; 4) *Preisinges* — Sudauer = *Preisingsis* = lie. *Priešingas*; 5) *Solo-medye* „Wald“ < *medja-* (ne dž!) „girià, miškas“. Iš šitos vardų šimtinės man aišku, kad jotvingai, arba sūdavai, buvo kalbos žvilgsniu visųartimiausi prūsams.

Aš nemanyčiau, kad upių vardai — *Daugava*, *Ābava*, *Bārtava* etc. — būtų sudėtiniai ir kad jų *-ava* reikštų „upė“ ir būtų giminė su *avuots* [= sen. lie. *Avantā* „Ованта“ — miest. Ukmergės apskrities; dabar *Aluntā* iš **Avuntā*]. *Daugavą*, *Bārtavą* lietuviai vadina *Daūguva* (Gryvės, Kálkuonės, Laukesės apylinkės lietuviai), *Bārtuva* (Mósėdžio par. žemaičiai); plg. dar lie. upių vardūs: *Vārduva* (Alsėdžiai), *Mituvā* (Skāpiškis), *Kūrtuva* (Kūrtuvėnai), *Vāduva* (Skapiškis : *Vadā* Liņkuvos par.), *Liņkuva*, *Vaiguva* (Plókščiai Suv. g.) etc. *Daugava* : *Daūguva* = la. *Lietava* : *Lietuvā* etc.

Loc. sing. galūnę -ū Fr. Stolz Lat. Gram.³ 130 randa lotynų žodyje *noctū*; bet *noctū* gali būti ir instr. sing., kurį, be abejo, turime lie. *pusiáu-nahtu* („pusėje nakties“) važiuoti (Garliavā = Godlewo); plg. *pusiáu-skarda* málti instr. sing. (Kvėdarna).

Žem. *šali-p* „рядом“ (Kvėdarna etc.) galėtų rodyti, kad *Daukšos sunūp* reikia skaityti *sūnū-p*; *šali-p* < *šali-s* : *sūnū-p* < *sūnū-s* = *šali-j-è* : *sūnu-j-è*. *Šali-j-è*, *sūnū-j-è* galėtų rodyti, kad turėjo būti ir **šali-p*, **sūnū-p* [gal paskutinėsios lytys ir žinomos šnektose. Reikia tas dalykas patyrinti pas Ašmenės, Lydės ir Slānimo apskrities lietuvius].

Tokie šaltie etc. negalime vadinti gyva linksniavimo lytimi, nes žmonės jos nebeatjaucia kaipo locativo. Šios formos yra pavirtę tikrais adverbijais, kaip ir *velnióp*, *rudėnóp* (pas žemaičius). Kaip

gyvas linksnis loc. sing. pas žemaičius skamba *tami* ~ *tāmi šaltie* (loc. sing. iš *šaltis*, *šaltio*).

Kaūno šnekte *širdiejė* nėra kaip reikiant paliudyta. Kuršaitis, būdamas Kaune pas Baranauską, medžiagą dialectologijai sėmė iš seminarijos klerikų. *širdiejė*, man ding, yra žemaitiška forma (iš *širdėjė*), tiksliai užrašyta Kauno seminarijoje. Jaunius, kurs, gyven-damas Kaune, gerai pažino Kaūno apylinkės šnektas, bet nėra gir-dėjęs, kad sakytų **širdiejė*. Kauno kaimynai irgi tesako *širdj* arba *širdyjė* (Garliavà, Prienai, Raudondvaris). Aš bent su *širdiejė* būčia atsargus.

Kėlės, sėdōs (la. *cēlēs*) savo intonacija rodo, kad turi atitrauktą priegaidę, t. y., kad kilo iš **kēlē-s*, plg. zasetiškių lietuvių *jėmė-si* „взялся“.

Jėmė-si rodytų, kad *-si* yra kilęs iš balt. **sei*. *Jėmė-si* iš **jēmē-sei*.

Ar nėra senobėje buvę dviejų infinitivų: **nēs-tēi* = rus. нести loc. sing. ir **nēs-tēi* dat. sing. *Nēštei* > *nēstie* Ds : **nēstēi* > **nēs-ti* (accentus pagal *nēstie*) > *nēsti*. Be to, dar yra buvęs *nēs-ti* dat.-loc. sing. (consonant. kamienų, cf. *šūni*), iš kur prūsų **nest*. **Nestwei* yra dat.-loc. sing. iš kamieno *nēs-tu-* (> acc. sing. = supinum *nēstų* Ds).

**Nēs-t-i* (viēs-pat-i, gen. sing. vieš-pat-ēs, gen. pl. vieš-pat-ū) : **nēs-tie* : **nēs-tie* : *nēs-tv-ei* ~ acc. *nēs-tu-n*.

Kad *gálva* instr. sing. būtų gimęs iš *gálvā*, aš negaliu sutikti. Nom. sing. *galvā* iš *gálvā* = la. *galva* = rus. голова (arba *žarnā* Ds = la. *zarna* „жилица“) nepavirto į **gálva*. Aš manau, kad baltų prokalbėje instr. sing. jau buvo *gálvān* (kaip ir acc. sing. *gálvān*), bet nom. sing. *galvā*. Baltų prokalbėje turėjo būti nom. sing.: 1. *algā* „αλφά“, 2. *rañkā*, 3. *galvā* ir 4. *várnā*, bet instr. sing. — 1. *algān*, *rañkān*, 3. *gálvān* ir 4. *várnān*, iš kur pagal lietuvių (ne latvių — liet.!) kalbos dėsnių atsirado : *algā*, *rankā*, *galvā*, *várna* : *algā*, *rankā*, *gálva*, *várna* (instr.).

Žem. *te-vagōjie*, regimai, turi atitrauktą kirtį; < **tevagōjiē*, cf. *tenešiē*. Rytiečiai (Dusetos, kartais Daukša) vietoje *te-ēdiē*, *te-duo-diē*, *tenešiē* etc. sako *te-ēdj*, *teduodj*, *tenešj*; velniai jō *neregj*! „kad jo ir velniai neregėtų“.

Prūsų 2 pers. pl. galūnė *-ti* vargu išaiškinama iš *-tē*. Pirmajame katekizme *ē* nevirsta į *i*, bet ir jame turime *-ti*.

Kitą kartą Boduēnas yra rašęs apie Mikuckį; bet, kiek menu, Mikuckį B-as skaito lénku, bene kilusiu iš Lomžos gubernijos.

Tokios žemaičių šnektōs, kurioje *an* virstų į *un*, man neteko užėti. Vietoje *an* didumas žemaičių sako *on* (ankštas nasalisuotas *o + n*),

vietoje *un* jie turi *un* (ankštas nasalisuotas *u+n*); plg. *rqnà* Kv = *rqnka* Rietavas, Alsėdžiai, bet *dūmbas* Kv = *dūmbļs* Alsėdžiai. *qn* Juškevičiui galėjo pasirodyti kaip *um*, sulyginus *bōks* „būkas“, *krōtō* Kv = *krōtō* Rt, Als, kuriuos jis rašė *būks*, *krutū*.

Rytiečių šnektų, kur *an* verčia į *on* [koks o, nežinau], yra Panevėžio apskrityje.

Baudouin'o adresas: В. о. Кадетская линия, № 9, кв. 14.

* * *

Vėl grįžtu *kuršium-pi*. Ar tikrai ir neabejotinai yra paliūdytas latvių kalboje vardas *Kūri* (ne **kursi* arba **kursī*)? „Vitae Ansgarii“ († 865 m.) *Cori* (Вольтер Об этногр. поездке по Литве и Жмуди летом 1887 г. стр. 26 ir Ghillebert'o de Lannoy'o (1413 m.) *Corres* ir *Corre-lant* (Bielenstein Grenzen 130) greičiau rodo būvus latvišką lytį *Kuri* su trumpu *u*. Igaunių *Kura-mā* „Kurland“ (Bielenstein Grenzen 462) irgi gali rodyti, kad greta su *kursis* yra būvus lytis ir **kuris*. Lieka išrišti klausimas, ar la. *kuri* (iš **kuři*) yra senobinė, pralatiška forma, ar tiktai paskiau kilusi iš *Kurzeme* [intonatio man nežinoma] < *Kur[s]-zeme*. Ar nėra galima kaip nors šis klausimas išrišti? Ar 865 m. *Cori* yra **Kuori*?

Kuršių vardai *Iv-ande*, *Cer-ende* [: la. *Cer-aukste* — vietovė Kurliandijoje : *Ker-ēžiai* — k. Papilės par. : *Kerės-upis* — upėlis Kaniūkų laukė Ušpalių par.] ir *Terv-ende* [: la. *Terv-ēte* — upė; del sufikso plg. lie. upės vardą *Birv-ētā*, -ōs, *Bīrvētā* Tverčiaus par., pavardę *Gab-ētā*, gen. sing. -ētos Kv] pirmuoju akies metimu gali pasirodyti turį ne baltų kilmės sufiksus. Šiems lygūs sufiksai nėra svetimi baltų kalboms bent tikriniuose varduose (in nominibus propriis), plg.: 1) lie. *Girv-andis* — pavardė iš Ūž-venčio apylinkės < 1910 m. „Vilties“ Nr. 25 p. 4 st. 2 : *Girvės* kalns na gruncie Kunejki (netoli Važnių, Telšių apskrities) KosL 142a; 2) *Gil-andžiai* — kaimas Tilžės apskrityje < Basanavičius Iš gyvenimo vėlių bei vėlių 144; 3) Pikturna *Szolond-owicz* Daukanto „Privilegia“ 203b < *Šal-and-*; 4) *Kobond-ewicz* Daukanto „Privilegia“ 227a < *Kab-añdis* : prūsas *Kab-ilo*, *Kabe* E. Lewy Die altpreuss. Personennamen. Breslau 1904 S. 50 ~ la. *Kab-ile* — miest. BW 6469 ~ lie. *Kab-āila* — pavardė nuo Joniškėlio Panevėžio apskr.; 5) ryt. aug. *Kulund-iškės* — kaimas Sėlako par. < *Kul-añdis* : *Kulai* — k. Skuodo par., *Kuliai* — k. Jūžintų par.; 6) *Крув-онды* — околица Вилькинской вол. Ковенского у.: „Viltis“ rašo *Kruv-andai* : *kruvinė* (scil. ligà) „kraujo tekėjimo liga“ Sėlos, *kruw-ingay* prakaytawa 1598 m. Лхр. 55₂₂; 7) *Gel-ind-ēnai* — k.

Alsėdžių par. : *Gel-diniai* — k. Ramýgalos par. : *Gel-uotà* — ežeras Uñturkės par. Vilniaus apskrities; 8) *Til-iñdis* — pavardė Ds, Jūžintų par. : *Tiliūn-iškės* — k. Sālako par. < *Tiliūnas* : la. *Tiliñ'*, *Tilik'* Bielenstein Grenzen 263; 9) jotvingų—sūdavių *Satr-inde* — See bei Lyck : *Šātra-miniai* — k. Mósėdžio par. (cf. *Gėd-mīnas* : *Mīn-gedas*, *Taūt-mīnas* : *Mīn-tautas* etc.) : *Šatrijā* — kalnas Žemaičiuose.

Cf. *skil-andis* „Wurstmagen“ : *skil-vis* ~ la. *skil-va* : la. *skil-bis* : *škil-mis*; la. *bal-uōdis* „голубь“ ~ lie. *bal-andis*; prūsų *abfhande* „aliksnis“ < *alifk-ande* : Širvydo *alifknis*.

Sufiksui *-end-* neturiu pavyzdžių.

Alš-vanga [iš kur š? bene iš **alsja-vanga?*] turi *-vanga* iš balt. *va-n-gā* (su infiksu), kaip kad galime spėti iš keltų *vag-no-* (Fick II⁴ 260, Walde 646) = kimr. *gwaen* „Feld, Wiese“.

Kuršių *Blend-ene*, bet žiemgalių *Blīd-ene* (Bielenstein Grenzen 138); plg. lie. *Блендзянка* Сув. губ. < *blendis* „die Saalweide“ Kv, Palangos Juze 54₁ : *blindis* Aist. stud. I 110> *Blindājus* — upė Skarūlių par. [cf. ežerų vardus *Ligajai* Salako par., *Lakajai* Uñturkės par.] ~ la. *blīksne* iš **blin(d)-snē* Leskien Bild. 235.

Kuršių *Landze* : la. *luogs* ~ *Lang-ēliai* — k. Dusetų par. Kuršių *Nīgranda* [balsio *i* quantitas nežinoma] ~ *Nigrand-nieki* BW 13091 : prūsų *Nigra* — aqua Nesselmann Thes. 113 = vok. *Neckar* — upė + suf. *-andā*, cf. la. *bal-uōdis*.

Kuršių *Ur-danga* : *danga* „kam̃pas“ = la. **duoga?* Kuršių *Stakal-dangu* : la. *Staki* — vietovė BW 12859 ~ *Stākės* — k. Anykščių par. ~ *Stakėlė* — pavardė Pámpėnų par. ~ *Stak-miniai* — k. Tryškių par.

Kuršių *Balland-en* (vok.) netoli nuo Alšvangos : *Balañdžiai* — k. Krāžių, Ežžvilko, Tauragės (visi Rasėinių apskr.) par. < *bal-uōdis*.

Kuršių *Stamberes* muiža : la. *stlebris* ~ *stembras* „der Schwanzstumpf“, *stemberys* „t. p.“ Kuršėnai ~ *stimbirys* „t.p.“ Ds, *stembras* „lodyga“ Miežinis ~ *stēbaras* „t.p.“ Ds ~ la. *stebere* : la. *stuobrs* „Halm, Rohr“ [intonatio man nežinoma] arba „stiebas, стебель“ BW 12813,3 = lie. *stambrai* „Stoppeln“ Bretkūnas < BGLS 320.

Kuršių *Kand-el'i* : *Kand-ava* < *kāndu* = la. **kuōdu*. Kuršių *Vandz-ene* : *Alš-vanga* : Vidžemės la. *Uogre* iš **Vangrē* ~ lie. *vingris* „изгиб, lankstas“ Jōniškis, *ne-vingrūs* laukeliai Kalvaičio Pr. Liet. dainos 89.

Kuršių *Grendze* iš **Gre-n-gē* : vok. *Kring* < *gre-n-gh-* : *gre-n-d(h)* > la. *gruods* „drall“, lie. *grandis* : *gre-n-ġ(h)-* > la. *griez-t*, lie. *grėžti* : la. *gredz-ens* < *gre-g(h)-*.

Kuršių *Blint-ene* : ?

Kuršių žemės vardų apžvalga rodo, kad Tamstos spėjimas apie tai, kad kuršių tarmėje *an* etc. nevirsdavo į *uo* etc. yra tikras ir neabejotinas.

Veliju visokio labo

Kaz. Būga

[12]¹

Kėpsiu etc. Jaunius aiškino intekme reflex. *kėpsiuosi*, kuri, jo nuomone, atsiradusi iš **kepsiūo-si* путём разобщения двух сталкивающихся ударений; plg. *tatai ēsti* > *tātai ēsti*, *lietūs sūplakē rūgiūs* > *lietus sūplakē* r. Rytiečių *kepsiūosi*, pagal Jauniaus, yra naujadaras iš *kepsiū*.

Elbingos žodynėlio kaitaliojimos *o* ir *a* geriausia aiškinti tuo, kad šioje šnektoje *ā* buvo pavirtęs į *ā*. Šnektų mišinio šiame žodynėly (aš bent) nematau.

Krikštie tegali būti vedamas iš **krikštas* (loc. sing.).

Žem. loc. sing. *spėiguotėi* greičiausiai yra loc. sing. ne *i*-kamienio, bet iš *ō*-kamienio žodžio : *spėiguotas* adiect. Kad čia turime *ō*-kamienį loc. sing., rodo žem. *šiokie šaltie* (gestossen, sinkend = tvirtaprādė priegaidė). *Šaltie* iš *šaltas* adj., cf. *namiē* : *nāmas*, *tolie* : iš *tólo*. *i*-kamienis žodis būtų **šaltis*, acc. **šaltį* : loc. **šaltē* (cf. *širdē*). *Šaltas* adiect. < part. per. : *šaltis*; plg. *vytis*, *výtį* ~ *výtas*; *kliūtis*, *kliūtį* ~ *kliūtas*; *pjūtis*, *pjūtį* ~ *pjūtas*; *kiltis*, *kiltį* ~ *kiltas*; *klotis*, *klotį* ~ *klótas* etc.

Locativ'ai sing. *šaltie*, *bjaūrie*, *spėiguotie*, *dárganotie*, *blaūzdlaūžotie* greta su savimi neturi kitų linksnių. Kad *spėiguotie* yra loc. sing. iš **speiguotis* fem., o ne iš *spėiguotas* adiect., Jaunius negalėjo nieku patvirtinti. **Spėiguotis*, -ies fem. yra netikėtina dar ir delto, kad greta su *širdis*, *akš* locativus sing. yra *širdē*, *akē*, bet ne **širdiē*, **akiē*.

Šiokie, *tokie*, *anokie* irgi nerodo *i*-kamienio locativo sing.; plg. dusetiškių (ne visų, daugiausia girdėjau nuo senesnių žmonių) *šiokiās*, *tokiās*, *kuriās* greta su *šiōks*, *tōks*. Be to, *šiokie*... yra naujadaras

¹ [Laiškas be pradžios ir be datos. Galį būti priedas prie 1911 m. kovo 6(17) d. laiško. Spausdinamos tik įdomesnės ištraukos. — Z. Z.].

pagal substantivų. Galimas daiktas, kad *šiokie šaltie* yra perdirbtas iš **šiókiamie šáltie* (уподобление прилагат. существительному).

Tokiu būdu išeina, kad lietuvių kalboje nėra pėdsakų locativi sing. i-kamienių žodžių galūnės *-ie* (< ide. *-ēi*) [...].

Žem. gen. sing. *kártis* gali būti iš **kártės* (cf. gen. sing. *sáulis* „saulės“) ~ nom. sing. *kárti* < **kártė* (cf. *sáuli*). Nom. sing. žem. *kártis* (< *kártis*) man yra labai abejotina: Daukanto, Valančiausko ir Stanevičiaus raštuose randame visada **kártis* (retkarčiais *karte*), *klėtis*. Žemaičių tarmėje tokie žodžiai paprastai pavirto *ė*-kamieniais: *kárti*, *klėti*, *válti*, bet *viltis*, *aklis*, *naktis*, *ašis*, *širdis*. Kvėdarniškių *lūšė* [labai retai ir tik seni žmonės sako *lūšis*] „рысь“ pas Daukantą tebėra *luszis*, gen. sing. *luszis* = *lūšėis*, kas rodytų, kad ir be kirčio *ie* žemaičių tarmėje palieka. Kvėdarniškių *lūšis* bus taisyklingas gen. sing. iš nom *lūši*, bet ne iš *lūšis*.

Daukanto gen. sing. *ugnės* = *ūgnės* (ūgnis) būtų kilęs iš *ūgnės*; nom. sing. pas jį paprastai *ugnīs* [...]

Keletas mažmožių prie „Слав.-балт. этюды“:

1) p. 5¹: *sirgti su* reikia skaityti *sirgti su*. — Tas pat žodis kaip ir *sergū* „kranke“. Plg. gr. *κῆδω* „kranke“: *κῆδομαι* „bekümmere mich für Einen, trage Sorge“, cf. Pedersen Vgl. Gr. II 10.

2) p. 7: *sriubà* + *sriubýti* vaiką „duoti srėbti, darýti, kad vaikas srėbtų, pasrėbtų“ Kv.

3) p. 9: *κυλινδεῖν* + žem. *kūlis* masc. „akmuo“.

4) p. 9²: la. *mauruōt* + *muróju*, *muróti* „мычать“ Ds : kárvės *murója*.

5) p. 19: *sųsti* : Visi, man žinomi, augštaičiai ir žemaičiai tesako *siųsti*, *siuñtinti*. Minkštas *s* iš giminaitiškų *siaūsti*, *siaūbti*.

6) p. 19: *dramstis* labai abejotinas. Juškevičius su *an*, *am* vietoje *un*, *um* turi daug žodžių. Cf. *lankas* < *lūnkas*.

7) p. 19: *smulkūs*. Dusetiškiuose *smulkus*, adverb. *smulkiai* málti.

8) p. 19: *garbanà* : *gerbenėtas* „kurczawy“ Ds.

9) p. 20: la . *skulbét* + *skélbti*, *pa-skálba* „молва“ ~ *pā-skalas* „т.с.“ Ds.

10) p. 32: *smársas* (gestossen) Ds „kvapas, pakilęs nuo nubėgusių riebalų ant ugnies (= *smárvė*)“.

11) p. 32: *versmė* ar nėra tik kilusi iš *verd-smė*? cf. *verdėnė* „ключ“ Saločiai.

12) p. 33: Nesselmanno *perkartoti* < *kařtas*. Cf. *kartóti* laūką.

13) p. 34: Dusetiškiei sako ir *inkštiras*, ir *inkštiras*.

14) p. 35: *Bálk-švas* neturi „вставочного k“, plg. ryt. *bálk-stu*, *pabálkau*.

15) p. 36: *darbstūs* = *darbštūs* Ds.

16) p. 36: vietoje *šmieksoti* reikia rašyti *šmekšoti* : *šmėkso*, *šmėksoti*. Cf. Daukanto Liet. ist. I 184, *šmekštelėti* Ds „greitai prabėgti = махнуть“, *šmekla* „привидение“.

17) p. 38: *vaikštas* su tokia priegaide nepaliudydas. Cf. *váistas* Kupiškis, *váistras* Linkmenes „лекарство“, Ds „способ, средство“ ~ ir šuvà turi *váistrą* blūsoms (apsiginti).

18) p. 38: *aduksis* = *āt-dūksis* Kv; *viksvà*, gen. sing. *viksvos* Ds.

19) p. 42: Tėra žinomas tikrai *šiūpti* „trėsti, гнить, тлеть“ Kv, *pā-šiupos* „papuvę šieno āpačios“ Kv, *šiupinỹs* „trupinys“ Baisógala.

20) p. 50: *sūbóti* nėsama lytis, težinoma *siūbúoti* Ds, Kv, Suv. Naumiestis ~ *siū-rúoti* „chwieć się“ Ds, Kupiškis ~ *sūpúoti*.

21) p. 53: *trusza* „навоз“, *triszi* „удабривать“ = *trūšà* Ds, *trỹšf* Ds = suvalkiečių *trąšà*, *trėšti*, *trąšus* „üppig“ Veliuonà, Vilkijà.

22) p. 56: *ýskiai* geriausiai paliudyta lytis. Cf. Яблонский в словаре Юшкевича I стр. 720. Esu ir aš pats g'rdėjęs šiaip tariant.

23) p. 56: *plauskà* : dušetiškiai sako *pliaūškė* „полено“, tverėčiniai *pliauckà*, gen. sing. *plaūckos*.

24) p. 56: težinoma yra: *reškiū*, *rėškiaū*, *rėkšti* Kv, panevėžiškiai : *raškaū*, *raškyti* Ds.

25) p. 57: *šėškas* = *šeškūs* Kv = *šėškus* Ds. Jauniaus nuomone, yra giminė su *šikti*: *šeškūs* „susišikęs = smirdąs“ < *še-šk-ū-s* (re-dupl., -šk- „šik“).

26) p. 59: *apušis* „осина“ — *ėpušis*, -ies arba *ėpušė* Ds.

27) p. 59: la. *jàut* = *jaunù*, *joviaū*, *jaūti* Kv, Radviliškis.

28) p. 76: *juozmuō* : *juozėti* Veliuonà, cf. Juškevičiaus žod. I 692.

29) p. 77: *nasrai* Ds, bet *pūzras*, pl. *pūzrai* Ds.

30) p. 80₂: *liáudis* „толпа“ Ds ~ tokià *liáudis*, mat, nepadarỹs!

Linkiu visa gera

K. Būga

[13]

[1911. IV. 7]

Garbus Drauge!

Girdėjau, kad ši pavasarį Boduėnas nenori leisti nėvieno disertacijos gynimo. Tokiu būdu ir Tamsta ši pavasarį negalėsi ginti. Gaila!

Kad *Dulenska* yra kilusi iš *Dunalka*, man buvo naujiena. Gražus metatezies pavyzdys! Iš savo šnektos aš pažįstu žodį *kėrelaikštis* < *kėlia-raikštis*.

Kaip Tamstai rodosi, ar la. kurš. *vībante* turi *an* senobinį, ar šis žodis yra perdirbtas iš *vībuotne*?

Lie. voc. sing. *vilkē* A. Meillet'as (Введение в сравн. грамм. и.-евр. языков. Юрьев 1911 стр. 115) veda iš **vilkē*.

Tokiuose žodžiuose, kaip antai: *pėlenas* „очар“, *vėlenas* „вал“ galime matyti vadinamąją „musikalharmonie“; plg. *lākatas* : *lūkutas*, *gāmalas* : *gūmulas*. Bet tatai tiktai spėjimas! *vākaras* būtų tada su ide. *ō...ō*, cf. *skēpeta*, bet žem. *skēpat(a)s* Kv.

Pr. *seweynis* galėtų būti **siweynis* < **suw-*. Tie prūsai, kurie atsikraustė į Gařdiną ir Slāminą, E. Volterio nuomone (jis tuo klausimu užsiėmė iš vok. kronikų), buvo iš Pomezanijos ir Poguzanijos. Jei tai tiesa būtų, tada zasėtiškių *živis* rodytų, kad Elbingo apylinkės šnektos *seweynis* < **siwzynis* tikrai būtų kilęs iš *suw-*.

Seno *a-* > *e-* aš nežinau. Lie. dial. *ekmuō* (Suv. Naumiesčio apskrity) vargiai gali būti senas; jam priešais liudija Dusetiškių *ākmuo*: senobinis *e-* sub accentu Dusetiškiuose nevirsta į *a-*. Dusetiškiai sako: *ēžeras*, *ēžys* „ēj“, *ešerjys* < *ēšerj*, *ēglė*, bet *arškėtis*. Tverėčiūje *erškēcys*, *ērškēcā*. *Pūs-sevaitė* man irgi nesuprantama; ar nėra deminut. iš **sewt/īs*? *Pūssevaitė* iš prūsų kalbos.

Aš nevisai nesuprantu, koku būdu *ėlnė* „Оленья самка“ prūsų kalboje galėjo ingauti зверя вообще reikšmę!

[14]

[1911. IV. 7]

Pr. *emelno* galėtų būti iš **imelno*; plg. pra-slav. **ymela* Berner EW 425. Lie. *emalas* „wiscum“ pas Širvydą Diction. 77 : *amataj* pl. Daukanto Būdas 110₁₁ „омела, viscum“ : *āmalas* „медвяная poca“ Ušpāliai (*ā-* šioje tarmėje tiktai iš balt. *a-* : *ēžeras* Uš).

Ašmenōs [NB. *e* trumpas! sen. rus. *Ошмена*, ne *Ошмяна*!] apskrity yra *Gaujōs* ūpė. Iš Jablonskio, čionai rinkusio medžiagą dialektologijai, turiu sekantį pavyzdį : Žižmā tēka *Gaujōn*. Nom. sing. bus *Gaujā*, acc. sing. nežinomas. La. *Gaija* su lie. *Gaujā* nesutinka intonacijomis. Labai yra galimas daiktas, kad *Gaujā* iš **Gavī*, **Gavjās* „Kārvinė ūpė“. Bet plg. kitus upių vardus su *-jā-*: *Šūoja*, *Krūoja*, *Rūja* (Panev. apskr. Truskavōs par.) = la. *Rūja* BW 1209 ²/₃, *Друя* — прит. З. Двины, *Alėja*.

Kuřių kalbōs būdas geriausiai matyti iš vardo **Santac^o/īs* = žem. *san-takjys* : up de beke *Sentatzze*, dar komt twe beken tosamende 1422 m. Bielenstein Grenzen 452.

Kurš. up de brugge *Grynde* 1422 l. c. 452 = lie. *grindà*, iš kur demin. — čia mes grindom ir *grindele* Kálvaitis Prūs. liet. dainos 244, *grind-inŷs* Kv : žemg. ir letg. *grida*.

Kurš. bruk *Bente-pūrge* 1422 l. c. 452 : *Bent-* ar *Bend-*? Kas būtų?

Jakubonies aš nepažįstu. Bene tai bus kalvinų kunigo brolis (kurį pažįstu) Biržyse Panevėžio apskr.?

Ar nežinai kartais Tamsta, kokie *e*, *a* (trumpi, ilgi) žodžiuose : *velen-ieši* BW 27798, *velānieši* l.c. (cf. *velōniši* ryt.), *velanieši* 27798,5 : Dusetose sako *velionis* „покойник“. Ar *vēla* bėrns BW 27434 var. yra pra-la. **vēlā* ar **velnā*? La. *vēlins* ar iš **velinas*?

Veliju linksmy velykų!

Lieku su pagarba.

Kaz. Būga

[15]

1911. IV. 17

Garbus Draugel

Bogorodickio „Диалектол. заметки“ РФВ LXV šiomis dienomis tegavau skaityti. Iš šio straipsnio žymu, kad B-io esama žmogaus gana pastabūs (turima neprasta ausis). Žemaičių garsus jis gana gerai pastebėjo. Bet kai kuriuose dalykuose ne visa ką ir B-io ausis nugirdo: yra keletas ir netikrų faktų. Jo straipsniu galima naudoties, tik atsargiai. Kame B-is suklydo, šiuo tarpu neišdėliosiu; tariusi apie tai kitur rašyti (rašant bendrai apie lietuvių kalbos šnektas).

Dusetiškių *pavāsaris*, kaip rodo artimųjų kaimynų šnektos (pvz., Panemunėlis, Kamajai), yra kilęs iš *pavāseris*, plg. Dusetiškių *sėkmas*, bet *sakmėnės* ir *saptynė*. *Pavāseris* : *vāsara* (tokiuo kirčiu rytų Lietuvoje ir Žemaičiuose) yra bendra-lie. faktai, cf. žem. (Kvėdarna) pavardę *Vasēris*.

Iš kur Brugmanas išpešė savo *už-s(u)-uodžiu*, sunku ir sužinoti. Dusetiškiai sako *až-uodžiu* ir *uš-uodžiu* [cf. *až-einū* : *uš-einū*, *ažū-lipū* : *uš-lipū* etc.]. *Uodžiu* reflexiv'inės formos visai neturi. Iš **už-si-uodžiu* būtų **ušuodžu*, cf. *ušlėdu* < *už-si-dedu*.

Tiesà Brugmann Gr. II²,2 523 jokiu būdu negali būti instr. sing.; dusetiškiai sakytų **tiesū*! Aš tai, *tiesa*, žinau.

Ekėti, *ecėti*, *elksnis*, *ēlksnis*, gali būti, turi *e-* iš *a-*. Bet kada iš *a-* atsiranda *e-*? Tatai labai keblūs klausimas. Žemaičiai sako *ekėti*, bet

alksnis, rytiečiai augštaičiai — *akėti* ir *alksnis*. Rytiečių *akėti* gali būti kilęs iš pirmesnės lyties *ekėti*, plg. dusetiškių *arškėtis*, bet *érzu* > *erzėti* (infin. su *e* iš praes.), *érdėti* < *irti*, plg. tverčinių *akėcās* „ekėcios“, bet *erškėcys* < gen. sing. *erškēcā*, *ėžeras*, *ėžis*, *ėglė*, *ėrkė*.

Dusetiškiai sako: *aĩtēa* [*ē* = *ā* labai atviras *ē* vidutinio ilgio] < *eitie*, bet *ėižē^atēa*. Kvėdarniškių *aglą-šakė* [greta su *ėglė*] rodo, kad ir žem. tarmėje *e-* be kirčio virsta į *a-*.

Veliju visa laba.

Kaz. Būga

[16]

[1911. VII. 11]

Garbus Drauge!

Nuoširdžiai dėkavoju Tamstai už dovanas: 1) Сл. — балт. этюды, 2) Rakstų krājumą (XV) ir 3) Krājumo recenziją. Dėliai visų šitų raštų šiuo tarpu Tamstai nieko negaliu parašyti (— labai nespėju).

12 — 15 Liepos (июля) būsiu Vilniūje (Лидский переулук № 7 Лит. Научное О-во), o nuo 16 Liepos (VII) pas savo tėvus — Почт. ст. Дусяты Ковен. губ. застенков Пожери (Pažiegė).

Ožkabalių *kėpsu* (1 fut.), *turū* 1 sing. praes. (*kėpsim*, *turim* 1 pl.) turi *s*, *r* vietoje *ś*, *ř* kaimynų šnektų iūtekme (artimiausi kaimynai — Simno Alytaus Seinų dzūkai — vietoje *ś*, *ř* visur turi *s*, *r*). Kitaip aš negalėčiau suprasti.

Virbailyje irgi sako *kėpsu* (*kėpsim*), *turū* (*tūrim*) greta su *siaūras*, *griāutie*. Virbalio, Naumiesčio apylinkės *ś*, *ř* (*siaūras*, *griāutie*) nėra taip minkštas, kaip Dusetų (ir kitų rytiečių) šnektose.

Rakstu krāj. XV *ouškalas* 142 < **uškalas* = dusetiškių *uškalās* < **ūž-kalās*. Suōva 134 = duset. *šāvà*, *šāvās*, acc. *šāvū*: mēdžias sū *šāvū*.

Veliju daug labo.

K. Būga

[17]

1912. I. 28

Garbus Drauge!

Ar gavai Tamsta mano „Balticą“? Prašau rašyti į Vilnių, kur būsiu lig 5. II (Кожевенная № 5, Редакция газеты „Viltis“). Kur iš Vilniaus važiuosiu, dar nežinau, į Mosėdį nebegrišiu (paliksiu varšai!).

Kõpu (Nehrung) kuršiai be nėra autochtonai? Prūsų Lietuvos miesto vardas *Priekulė* būtų kuršiškas vardas ir stovįs ne lietuvių, bet kuršių žemėje? *Klaipėda* (= la. *klāips* + *ēst*) būtų kuršių vardas. *Kretingà, -ōs*, acc. *Krētingą* irgi kuršių vardas; cf. sen. lie. *Кулдинга* > vok. *Goldingen* „Kuldīga“. *Palangà* irgi kuršių? < *Pal-angà*. Tokiuo būdu išeitų, kad lietuviai nėra buvę Jūros krašto gyventojai: juos nuo Jūros skyrė kuršiai. Lietuviai gyvena nuo kuršių į rytus. Tokiuo būdu būtų suprantama, dėl ko lietuviai nėra jūrininkai! Jūra buvo kuršių valdžiojė! Kurisches Haff buvo Kuršių raňkoje, o Frisches Haff — ais^{cių}/_{ių} raňkose (plg. Nesselmann'o *Ais[ti]-marės* = Wulfstano IX amžiūje *Estmere*). Aistai bus buvę prūsai. Aistų kalbės žodis **glēsas* (Zambijos tarmėje **glīsas*) per Kõpų, Priekulės ir Klaipėdos kuršius patėjo net į žiemgalių ir lat- (ar lēt-?)galių tarmes. Cf. Bezenberger KZ XLIV 291.

Kuršiai namų gyvuliui kárvei (= la. *gūov[i]s*) yra turėję savotišką vardą, išlikusį Daukanto ir Valančiausio šnektose. Tasai vardas yra *vaka*. Mokslo draugijos arkive yra Daukanto rankos rašto lenkiškas — lietuviškas žodynas, kur žodį *waka* randame trise vietose, sub verbis *krowa* (~ *krówka* = *wakéle*), *pstrucha* ir *siwocha*. Valančiausio rašte „Paaugusių žmonių knygelė“ (Tilžėje 1902. Naujoji laida) p. 92 randame tokį sakinį: Apkырėjus beganant, kartkartėmis skundės vaikas, tarydamas: „rytą menkė (= kurš. *mence*), vakare menkė, o reikia *waką* (karvę) ginti“. Ruhig'o — Mielcke's (Anfangs = Gründe einer Littauischen Sprach = Lehre... Königsberg 1800. S. 164) liudijimu, Klaipėdos žėmininkai saką *undens* für *wandens* [kuršiškai!] ir *zemme*, *zargas* für *žėme*, *žirgas*.

Tuos-mare rodo kuršius pažinus žodį *mare* ar *mařa* „jūra“.

Ds *klėvas* turi ē vidutinį (cf. instr. sing. *klėvū*). Telšiškiai žemaičiai sako *kliāus*, gen. sing. *kliāva* (a vidutinio ilgumo). Telšiškiai žemaičiai greta su *kliāus*, *jāvā*, *bāudžiava* sako *kėvals*.

Ar Tamstos vilniškė paskaita bus kur spauzdinta? Toje paskaitoje norėjęs Tamsta kalbėti ir apie baltų protėvynę? Kur ji galėjo būti, Tamstos nuomone? A. И. Соболевский randa lietuvių gyvenus Smolensko, Tveriaus etc. gubernijoje. *Голядь* rodo, kad ir toli rytuose galėjo gyventi lietuvių dalcė.

Viso labo veliju Tamstai.

Kaz. Būga

Gerbiamas Drauge!

1) s.-rus. *бѣра* = *φέρω(v), *беры* = φέρων (cf. *камь*, acc. pl. *volky*), bet lie. *nešqs* yra iš **nekōnt-s*, cf. skr. *bhūran* (arba *bṛhān*, *bṛhqs* t- = av. *bər̥zqs*. Iš **nekōnts* reiktų laukti **nešūs* arba **nešūs*.

2) liv. *koidas* „skiėtas“ kartu su s.-kurš. *Gaveyssen* (Bielenstein Grenz. 220) = *Gaviesna* (Konv. Wārdn. 1017; l. c. 1123, turi būti klaidingai, rašo *Gaviezne*) ir s.-kurš. *Peynis* (Bielenstein Grenz. 230) = **Pienis* (: *pienas*) rodo, jog kuršiai, kaip ir telšiškiai žemaičiai, vietoje *ie* yra turėję *ei*.

3) La. *pelū-de* : *peluo-de* : anykštėnų **pēlaus* nom. pl. (cf. Barausko *lietaus* „дожди“) = nom. pl. *līgūs* : *līguos* Tverėčius : *līgaus* Dusetų par. Antāžiegės sodžiūs : -uos galėtų būti iš ide. -*ōus*?

4) Ятвягъ = s.-lenk. *Jačwing* (pas Długosz'a) < **Jātvingas*. **Jātv-ingas* : **jātu-s* „?“ = *lietv-ingas* „дождливый“ Prienai : *lietūs* „дождь“.

5) *lātv-is* < **Lat-vā* : *lietuv-is* < *Liet-uvā* = *senā-t-vē* : *senā-t-uvē* Ds.

6) *builūs* „rundspitzig“ Mielcke Wb. II 397.

7) *kurβis* „ein Kur, ein Einwohner im Memelschen Hauptamt“ Mielcke Wb I 137.

8) пр. **silī-kē* ~ *сьль-дѣ* : *sil-kē* = *ož-ikā* : *ož-kā*.

9) la. *neš-lava* BW 30335,1 var. = telš. žem. *nėšliava*.

10) Късь Соболевский Лекции⁴ 40 = *Cēsis*. Ar nėra *k* *ventinių* kalbės (= *tarmės*?) upatýbė?

11) *dvbri* Leskien Hdb.⁴ 185 < *dhw_r-* : *dūr-es* = pr. *zviḃē* : la. *žube* = *švirpulys* : *šiurpulys*.

12) kurš. *alksnis* BW 22923, 21706, 31508, 29087,3, 25829 = telš. žem. *alksnis* (galinis i ankštas) ~ aug. *elksnis*.

13) *Als(u)* + *vanga* < **Als[kn]ju*, cf. *lasgžu* BW 29316 < **lagz-(d)ju*.

14) kurš. *dzievāt* BW 24536,1, 25300,1 var., 25790, 26314, 22971, 23019, 21714, 21902,5, 28933, 31110, 31149,1, 31598 var. = zemg., latgalių *dzīvā/uo*t.

15) kurš. *Sate-purwe* Bielenstein Grenz. 455, *Bente-purge* l. c. 452 < *purva*-.

16) kurš. *kanc-ināt* Bielenstein Lett. Spr. I 145 = telš. žem. *kánkinti* „мучить“.

17) la. *silki* BW 14806.

18) Ulmann'o *kuiši* reikia pataisyti į *kniši* BW 29284.

19) telš. ž. *mōntà*, gen. sing. *mōntas* „имущество; польза“ < *mantà* (del sufikso ir akcento cf. *lak-tà*, gen. sing. *lāk-tos*, *kak-tà*, gen. sing. *kāktos*, *brastà*, gen. sing. *brāstos* etc.) < šaknis *men-*? < = kurš. *manta* BW 31233.

20) kurš. *alksnis* BW 30628, 30628,1,2.

„Jātvingikos“ materijalai dabar Peterburge; lig šiolei jau surinkau daugiau ne 100 vardų. Jotvingų, kaip ir prūsų kalboje, *ām* ir *ōm* pavirto į *ōm*. Jotvingai, kaip ir prūsai, vietoje *ž*, *š* turi *s*, *z*; *sj* duoda *š*. Iš mano materijalų matyti, kad jotvingų kalba yra buvusi prūsų kalbės tarmė.

Vietoje *silkaĩ* sako *silkaĩ* ir Rasėinių bei Telšių apskrityės žemaičiai (Kvėdarna, Veivlržėnai, Alsėdžiai, Mósėdis, Salantaĩ). *Silkaĩ* galėtų būti ir šiaurės vokiečių žodis. *Silkaĩ* žr. Aistiški stud. I 15, Daukanto Būdas 233₃₁, 234₆ = 1599 m. Daukšos Post. (orig.) *Ńilkaĩ* 332₃₂.

Visa Sūvalkų gubernijos pietinė dalis yra buvusi „jotvingų“ v. „sūdavų“ rankose, kas matyti iš vietų ir vandens vardų; cf. *Kirs-nės* ūpė, *Lėipalingio* miestelis „Лейпуны“ < **lėipalā* demin. iš jotv. **leipā* „liepa“, *Шупрулы* < **š(i)urp(a)-pilē* ~ jotvingų князь *Шюр-на* + *pills*.

Veliju viso gero. Pasisekimo latvių kalbos gramatikos rašyme! Ligi velykų gyvėsiu netoli nuo Vilniaus (2¹/₂ val. važiavimo): Марцинканцы, ст. Петерб.—Варшав. жел. дор. Настоятелю К. Иосифу Сташис для Kaz. Būga. Kas Tamstai rodosi del Daukanto ir Valančiausio žodžio *vaka* „karvė“; kuršių tai žodis?

Kaz. Būga

Virbalius, Suv. g. 1912 m. 19/II.

[19]

[1912. III. 10]

Garbus Drauge!

Acc. sing. *dāgĩ* rodo balt. ne **dāgīn*, bet *dāgīn*; cf. illativus sing. *dagiñ* iš **dagi(n)-nā*, bet *mergōn*, *saulēn* [kas būtų *augstīn*, *gerīn*? = illativus?]. Lytis *lapīja* nėra tikrai, neabejotinai paliūdyta. Kuršaičio tarmėje *-ja* arba „Consonans palatalis + a“ ir *-ē* duoda vieną ir tą patį rezultatą, t.y. *-e* (platų = *e*). Kuršaičio *lapīja*, kaip ir *gīria*, reikia skaityti *lapīje* ir *gīre*, plg. Kuršaičio *dwaŃē*, *walē* < *dvasiā*, *valiā*. Kur-

šaičio tarmės *laplįje* ir *gīre* (bet *valė*) tegali būti tik *laplįė* ir *gīrė*. Virbaliaus apylinkės (pačioje Paprūsėje) lietuviai tesako *lapijà*, gen. sing. *lapijos*.

Šarmōs acc. sing. aš nežinau. Acc. sing. *šalną* Ds, Kv... *Velėnà*, -ōs, *velėną* Kv = *velėna* Ds, Linkmenes. Dusetiškiuose *ganỹklos* nėra. Jūžintų (nom. pl. -ai) par. sako *vienódas*, pl. *vienódi* (Dusetose sako nom. pl. *pėsti* < *pėsčias*, *tūli* < *tūlas* „multus“). Pagal Jaunių, žem. *rankà* turi *an* „восходящее“, bet mano ausimi (Mósėdy) išrodo, kad *an* yra ištariamas lygiai taip, kaip ir latvių *an*. Mósėdy *rõņkà* ~ *õ* — (trumpas) нисходящее — fallend. acc. *rõņkà -õ-* (ilgas) ir восходящее (kaip ir aug. *mõnai*) — steigend. Žem. *káušõs* yra lygiai taip ištariamas, kaip ir la. *kaúss*, t. y. *ká'uš-* (su sproginimu!). Dusetiškių *káušas* turi tokį *au*, kaip ir la. *dràugs* (be sproginimu!).

Acc. sing. *žymė* Ds, Kv, *sėją* Ds ~ *sėjė* Tverėčius; *spėkas* Jėniškis, Šiaulių apskr., žem. *raũdas* „sařtas“ Kv, Rietavas, Mósėdis. *nu-káući* „убить“, *káući* „драться“ Valkinỹkas (Олькеники) Траку apskr. *Laũkas* „qui est alba fronte“ Ds, „plikas = плешивый“ Dievėniškis ~ *láukas* „qui est a. fr.“ Kv. Lie. *gimstu : giĩti* = *nũřtu : miĩti*. La. *dail's : dail's*, *svėiks : sveĩks*. Lỹtys su ~ iš veiksmazodžių **dailinu* = lie. *dailinu* (acc. *dailų*), *sveĩcinu* = lie. *svėikinu*. La. *daũdz* vietoje **daudz* (= lie. *daũgi* n. Zasėčiai Gařdino g.) su ~ iš *daũdzi-nu* = lie. *dauģinu*.

La. *řkėlti : řkėle* = *ar̃ti : õrė* Ds, Kv = *kũlti : kũlė* Ds = *māl-ti : mōlė* Ds.

Labų dienų!

Tamstos Kaz. Būga

[20]

[1912. V. 3]

B. o. Малый проспект 19, кв. 26

Garbus Drauge!

Istatymas **eřs* : acc. sing. **ařin*, mano nuomone, nėra niekad veikalavęs! *eřs* terandama yra tiktai tokiose šnektose, kur sako ir *persėlīs*, *verskė* (Tverėčius). *Neginėti* sako tiktai ten, kur „e + Consonans non palatalis“ virsta į *a*, t. y. kur sako *vadũ*, bet *vedĩ*, *matũ* ~ *metĩ*, *võdagà* ~ dimin. *võdegĩũ* „uodegýtė“. *Neginėti* yra lygintinas su *virbeliũkas* (~ *viřbalas*), *puodekelỹs* „puodui nuo ugnies kelti skėpeta, skarà“ Kũpiškis, Skãpiškis. Pr. *dellĩks* turi ide. *e* (lietuviška giminė surařyta mano pas Nesselmanno Thesaurus, kurio dabar pas save neturiu).

Dusetų šnektoje yra veikęs kitas dėsnis: *è-*, bet *a³*; cf. *ėžis*, *ėžeras*, bet *arškėtiš*. Sālako par. esmi girdėjęs sakant *ažgīs*, acc. *ėžgī* (žuvies vardas), *akėtiš*, acc. *ėkėti* „пропыбь“. *Akėtiš*, *ėkėti* daug-kas taria ir Dusetiškiuose.

La. *lagžda* < **lazga* + *lazda*. **Lazga* gal palyginti su sl. *lěska* (lenk. *laska*, rus. лещина). Žodyje *auksas* Jaunius skaitė senobiniu *k*, lygindamas su gr. (ἀρι)-αυγής. *Auksas* būtų epitetas prie **auso* : **auksas ausas* „blizgąs, šviesus a.“?

La. *plauskas* : *plauks-tes* = la. *blauzga*, lie. *blaūzgas* : *blaugz-na* = lie. *maskōlis* : *Maksvā* < rus. Мокша.

viskū (-zg-) : *viks-t* = *pýšku* : *pýkš-t* = *braškū* : *brākš-t*.

**Veizd-lūs* > **veizg-lūs* > *veigzlūs*. **Pa-veizd-tilas* > **paveist-tilas* > **paveistlas* > **paveisklas* > *pavėikslas*?

S.bulg. *sadō* „φυτόν, planta“ : la. *stāds* = *sbrna* : *stiřna*.

Galvā „шар = желвак“ < **g^wolawā* : s.sl. *želbi*, sloven. *želva*, rus. жолвь, желвак Даль I³ 1358 < **g^welū-*, **g^weluw-* : gr. βελανος, *želqdy* „шарик“ : rus. желобόлка „шишка, набалдашник“ Даль I³ 1323 < **g^wel-b(h)o-lā*.

gal-vā : *g^wel-ū* : *g^wel-an-* = lie. *gér-v-é* : lot. *grū-s* : kelt. *gar-an-*, lie. *gar-n-ỹs*.

Vizgā : **višk + ris* > *vikšris* „tokia žolė“, bet delko *viksvā*, gen. sing. *viksvos* (ne -*kšva*!). Be nėra giminė su *viskėti* ~ *vizgėti*?

Pleškū : *плескати*. *Treškū* : *троскати*. *Taūškia* 3 praes., *taūkšti* „болтать, калякать = говорить“, *taūška* „стучит“ : s. isl. *þausk* n. „Lärm, Getümmel“. *Rūškanas* : *rūstas*. *Braškū* : *brazdū*. *Taūziju* < **taus-d-*.

Vāškas, *tāškas*, *kaškā*, *tūškas*, *pūškas*, *blāškas*, *pliūškis*.

[21]

[1912. V. 11]

Gerbjamas Drauge!

10.V. vakare laikiau Filosofijos išangos egzaminą. Pasisėkė gerai. Turiu išlaikytus jau trylika egzaminų (visi „by“). Liko dar laikyti keturi: 1) Naujoji filosofija (16. V.), 2) Senovės graikų ir romėnų literatūra, 3) rusų literatūra ir 4) rusų valstybės istorija. Man gana baisūs Naujosios filosofijos ir rusų literatūros egzaminai.

Girdėjau, kad Šachmatovas norįs išvažiuoti iš Peterburgo apie 20.V, todėl reiktų paskubinti Tamstai straipsnis siųsti. Lig 16.V. aš neturėsiu laiko skaityti straipsnio: bijau, kad nesutrukdytų su filo-

sofija. Geriausiai siųsk Tamsta tiesiai Šachmatovui su prierasu, kad prie prėžos Tamstos straipsnį ir man parodytų.

Paralele prie *vizglūs* (<**veizglūs* <**veizd-lūs*) gali būti senobės prūsų (pomėsanisch—pogesanisch) Vistulos upės vardas — *Vikslā* (žr. Nesselmann Thes. s. v.: iš kur vok. *Weichsel*) < **Visklā* < **Vislā* (> lotyn. rašančių autorių *Vistula* < **Vislā*).

Kad lie.—la. *-ie* tikrai iš *-ēi*, aš senai nebeabejoju. Cf. lie. *dvi* nom. du. fem. = keltų **dwei* (plg. Fick II, H. Pedersen Vgl. Gr.).

Aūs-kara, *aūks-kalis* negali būti senobini; cf. Dusetiškių *aust-karas*, *šiena-pjūtė*, *stāla-dengtė*, *galvó-sūkis*, *alū-daris* etc.

Apie lie. *a-* : *e-* žadu parašyti. Medžiagos jau turiu nebe mąža surinkęs.

Labų dienų.

K. Būga

[22]

1912. V. 12.

G. Dr.!

Lygiai tokios veislės, kaip *alks-nis* < **alsk-nis* (:pr. *alisk-an-dē*), yra sekanti medžių vardai : 1. *šermūkš-nis* „рябина“ Ds < **šermuš* + *nis* : sl. *čermъxa* < **kermusā* = *alks-nis* : sl. *olbxa*; 2. *šaltėkš-nis* Ds; 3. *ožėkš-nis*.

Glúosis m. (Jūžintaĩ) : *glúos-nis* = *úosis* : rus. *яс-ень*, lenk. *jas-ion* = sl. *olbxa* : *alīks-nis* vietoje **alīkšnis* iš *alīksnis*.

**šermuš* + *nis* iš **šermusk-* : *-sk-* virsta į *-šk-* netik paskui *i*, bet ir po visų kitų balsių; cf. *vāškas*, *pūškas* etc.

-sk- reikia suprasti kaipo naujadarą iš greta stovėjusių lyčių be *k* ir per intekmę *-zg-* : *viskū* < *vizgū*, *viks-vā* < *visk-va* ~ *vizgā*, *druskā* ~ **druzgā*.

K. B.

[23]

[1912. V. 31]

Garbus Draugel!

Egzaminus pabaigiau laimingai (1° laipsnio diplomas). Būdėnas palieka prie ūniversito.

Vilniūje 12—15.VI bus Mokslo Draugijos susirinkimas, kur ir aš būsiu. Iš Vilniaus išvažiuosiu 16.VI. Sustosiu „Vilties“ redakcijoje : Богodelный переулок № 4, кв. 2.

Bisanaivičius prašo Tamstą parašyti šį-tą „Lietuvių Tautai“. Laiko dar esą gana. Aš norėčiau parašyti šį-tą iš lietuvių kalbos tarmių.

Žem. *vėčas* labai siaurai tevartojamas. Mosėdyje, Salantuose jo nepažįsta. Man tasai žodis tepažįstamas iš Daukanto.

Lie. *māckas* < **maž + skas*, cf. Ds *nedickas* = *ne-dīd-skas* „не-большой“ (*nedīdskas* žmogėlis „низкого роста“).

Nuo 5–10. VI gyvęsiu – гор. Вержболово (Virbālius) Сувалкск. губ. Гминный суд.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[24]

1912 m. Spalių (X) mėn. 10 d.

Garbus Drauge!

Pirmojo Tamstos laiško negavau. Man irgi buvo nuostabu, delko Tamsta nerašytumi. Net teiravaus latvių studentų apie Tamstos sveikatą!

Mano tarmėje partic. *sėdīs, mylīs, tikīs* nebėra. Jaunius savo grammat. p. 175 turi *mýlīs* ir *tíkīs*, iš jo kalbos atsimenu *be-sėdīs*. Kuršaičio tarmėje, spėjant iš jo gramm. § 1118 lyties *mylīs*, būtų *sėdīs*.

Instr. sing. *baltąja* dusetiškiai ištaria *balťūju*, kvėdarniškiai *balťjū*. Daukšos kalboje yra buvę *baltąjā*, kaip rodo mano išrašai.

Sufiksuose *-ej-* ir man nepažįstamas.

P. Šmidtas rašo *baznīca* (ne *-īca!* *-īca* priegaidės žvilgsniu man nesuprantama).

Dėkui už pataisymus! Iš kur aš paėmiau **dūka*, ir pats nebežinau.

Doričiaus raštas, ir mano nuomone, labai menko vertumo. Ko verti jo tekstai, galima matyti kad ir iš šių pavyzdžių: 1) *kur esi emei?* 63₁₅ (cf. CLXXI pirma eilutė nuo apačios) negerai išskirstyta iš *kur* (j) *às jėmei* = *kuř jàs jėmei*, где ты их взял? 2) *katrāi slūžino* 65₂₅ yra ne kas kita, kaip *katrý(s) slūžino*: bulgarui y (nelygi rusų *ы*, bet lenkų *y*. Taip ištaria Marcinkonyse) pasirodė net diftongul! 3) *Prieme kaip pāsvečus* 70₁₁ < *Prījēmē kaipā svečiūs*: Katlėriuose, kaip ir Ušpāliuose, sako *kaipā* „kaipō“, *tā* „tō“ (vidutinio ilgumo!), 4) *paims aš kūją* 70₃₁ = *pajimīs aš kūjā* „ažū, už kujo“ (–ā vidutinio ilgumo), 5) *vėlñan ne trūnkas ištrūka* 70₃₁ = *vėlñā nēt ruñkās ištrūkā* (–ā vidut. ilg.), 6) *kur jis* 71₄ = *kurīs*, 7) CLXXXII §291 *i > i, e, e : e* „und“ aus *i*, dieses aus *iř*: *jáučas būva be nekaķu znāku e čenai su pūncū* 71₂₇, *āšei tebegulėjau e māna tavārščus atāja* 70₃₄ < *jáučas būvā bē nēkākū znākū, ē čenai sū pūncū; āšei tebegulējaū, ē mānā tavārščus atājā*: ušpalēņų ir duset. ē (vidut. ilg.) iš ē, 8) CLXXXIII § 293 *-ē > -e und -i*: *babūti*: *Māna babūti*

prąšę krikštinas iš Ramėiku 74₃₅ = *Mānā bābūtī* (acc. sing.!) *prāšā krikštīnās* (loc. pl.) *iš Rameikū*, мою бабушку просили (приглашали) на крестины из дер. Remeikiai.

Balsių ilgumo ir trumpumo neskiria. Apie vidutinį ilgumą ir girdėjęs nėra. Tekstai užrašinėta nuo žmonių, skaitančių laikraščius, kurie vartoja literatūrinius žodžius (*auka* etc.). Marcinkonių Klėmentas Juzukėvičius (CCXL) teko ir man pažinti. Doričius iš jo rašė tekstus delto, kad jis moka gražiai rusiškai: mat, lengviau buvo susišnekėti.

Apie intonacijas jis tiek tenutuokia, kaip kiaulė apie debesį. Geriau būtų buvę, kad tiesiai, kaip Brugmann'as, būtų prisipažinęs, kad intonacijų neskiria, ir būtų jų visai nežymėjęs, nekaip dabar paduodamas šiupinį.

Marcinkonių, Ušpalių ir Salantų tarmės pažįstamos ir man. Šios tarmės nelabai kuo panašios į Doričiaus aprašytąsias.

Serbas gal mažiau būtų padaręs klaidų nors intonacijose.

Bogorodickio Palangos tarmės aprašymas ne tobūlas, bet šimtą kartų geresnis už Doričiaus Salantų, Marcinkonių ir Ušpalių tarmių aprašymus. Kaip nelengva esama svetimtaučiu lietuvių kalba tyrinėti!

Anykščių šilelio 155 acc. pl. *sliekūs* visai nerodo buvus nom. sing. *sliekas*! Baranauskas skaitė *miėkus* — *sliekus*. Cf. rasa *kriūta* 129 — kalba *šviūta* 128. Baranauskas, Jauniaus liudijimu, turėjęs nelabai gerą ausį intonacijoms skirti. Baranauskas dažnai monoftongų intonacijas žymi klaidingai: *mótyniszko* sūdo An. šil. 75 < *mót-*, *wólunge* An. šil. 158 < *vól-*, *próte* Ostlit. Texte XXX < *próte* < *proté*, *szūlys* Заметки 23 < *šúolis*, *žaidžū*, *žáidžau* Заметки 47 < *žáidžiu* (plg. *sliekūs* < *sliekus*), *szėnas* Замет. 62 < *šiėnas*. Man irgi kitą kartą rodėsi, kad dusetiškiai sako *ýla* „ýla“ (būtų **ylà*, cf. *bylà*!).

Ušpaliuose, Marcinkonyse, Salantuose, Mosėdyje, Dusetose tesako *sliekas*, *vólungė*.

Prūsų lietuvis Jūrgis Gerūlis išleido disertaciją, vardu „De Prussicis Sambiensium locorum nominibus“ Tilsis MCMXII.

Kaip Tamstos gramatika? „Lietuvių Tautai“ trūksta straipsnių. Dar galima suspėti. Teišspauzdintas 1 lankas.

Labų dienų.

Tamstos K. Būga

Peterburgas, 1912 m. spalio mėn. 12 d.

Garbus Drauge!

Heinr. X,3 : „*Lethos*, qui proprie dicuntur *Lethigalli*“ (Bielenstein Grenzen 74²), XI,7 : „cum aliis *Letigallis* de Tholowa“ (Bielenstein 78¹) : Ипатьев. лет. *Лѣтъ-гола* (parašyta *Сѣтъгола* !). Kokiamė santykių gali būti *Лѣтъгола* | *Lethigalli* su Lietuvos kronikų (П. с. рус. лет. т. XVII) *Лотыгола* ir 1264 m. gromatos *Лотыгольская* земля (Соболевский Лекции 4143). *Лотыгола* rodo būvus la. formą **Latigala*. **Latigala*, rodosi, ir rytiečių latvių tar-mėje negalėjo kilti iš **Letigala* = *Лѣтъгола*. Ar *Лотыгола* yra giminė su *latviētis*? Tada *Лотыгола* būtų iš **Latvigala*; cf. la. *lat-viši* > *latvīši*. Tokiu būdu išeitų, kad Heinricho *Lethi* ir *Lethigalli* yra vokiškas lietuvių vardas, perkeltas ant latvių. Vok. *Lette* būtų senesnysis lietuvių vardas, paskesniai perkeltas ant latvių. *Litauer* būtų gautas iš lenkų. Norėčiau šiame klausyme išgirsti Tamstos nuomonę.

Šiandieną iš latvių studentų, kilimo iš Ezeres, Auces ir Nygrandės, surinkau sekančius vietų vardus : *Daņgas*, *Aūce*, *Cīceres* upe, *Skrūnda*, *Raņķi*, *Garuōza*, *Griēze*, *Ezere*, *Vadakstes* upe, *Kufšiši*, *Sāmaiši*, *Nigraņde*, *Ceņkuri* (Ezeres pagastā), *Čuņkas*, *Līkupēni*.

Ezerėje ir Nygrandėje sako *dziņtars*. Panemūnio parapijoje (Новоалекс. у. Ков. г.) upė Sussei vadina *Susējā*, *jōs*, *Sūsējā*, o Saukas ezarą — *Šaūko* ēžeras. *Šaūkas* : la. *Sauka* rodo čia lietuvius buvus kaimynais su latviais jau lietuvių—latvių prokalbės gadinėje. Plg. la. *Rucava* = žem. *Rūkiava*.

Labų dienų!

K. Būga

[1912. XI. 7]

Garbus Drauge!

Tamstos gavau abudu laišku. Atsakyti neprisirengiau, nes visą laiką buvo iš manęs atėmęs Juškevičiaus žodynas : perrašiau į spaudą apie 2¹/₂ lanko. Dėkui už *Letgalių* paaiškinimą.

„Lietuvių Tautai“ Tamsta dar suspėsi parašyti (galima iki I.XII). Sapūno-Šulcės gramatikos aprašymas ir Doričiaus kritika labai reikalingi. Doričiaus kritiką prašyčiau atsiųsti man, šį-tą ir aš pridėsiu. Kelis žodžius norėčiau parašyti apie Petro Šmidto etnograf. raštų I kn.

Lie. *seniai* negali būti **senėi*, kaip tatai rodo dusetiškių *sañel* (su minkštu *n*). Iš **senėi* dusetišksiai turėtų **saneł* (su kietu *n*). *Seniai* galėtų būti naujadaras pagal *naujai*. Plg. troba *seniai* statyta ~ troba *naujai* statyta (Jaunius). Tverečiaus *pòç* yra iš *pàç* (Doričiaus *q*, t. y. gilūsis *a*) < **pàçis* < **paris* : *q* sub accentu bus pavirtęs į *o* (labai atvirą). Plg. *māžas*, fem. *māžà*. Kartais daro įspūdį, tarytum kad girdi tariant *mōžà*.

Sen. lie. *atleid*, kaip rodo Sālako *lāid'* ir Tverečiaus *lėidž*, tegali būti kilęs iš *atlėidi*, cf. reflex. Sālako *lāidēs* (ė vidutinio ilgumo, iš *ie*) ir Tverečiaus *lėid'žies*.

Kad *latvių* vardas būtų kilęs nuo *Latės* upės, aš abejoju. Kaip iš **Latava* galėjo rasti *latvieši*? *Latvieši* rodytų, kad šalies vardas yra buvęs **Latva*, o ne **Latava*. *Lātv-is*, *latviētis* būtų suprantamas iš šalies vardo **Latus*, cf. lie. *lietv-ingas* „дождливый“ (Priėnai, Suv. gub.) iš *lietūs*, acc. *lietų*, *piētiv-is* „южный ветер“ (ir *piētiv-is* „wiatr południowy“ KosL 49b. Cf. Ds *žiēmis* „северный ветер“, *vasār-is* „южн. в.“, *rītis* „восточн. в.“, *vakāris* „зап. в.“) iš *piētūs* „юр“.

„Lietuvių Tautai“ rašau straipsnių eilę, vardu „Lietuvių senovė lyginamojo kalbų mokslo šviesoje“ (Литовские древности...). *Lethigali*, *Ломыгола* man reikalingi „Senovei“. Čia norėčiau kalbėti apie baltų protėvynę, kaimynų intaką (влияние) į baltų kalbas. Teks paliesti ir keltų klausimas. Čia reiks paduoti „Jatvingica“.

Labų dienų.

K. Būga

[27]

Pažiegė 1913 m. rugpiūčio mėn. 11 d.

Garbus Drauge!

Prie *drūtas* : *drūktas* galima dar pridėti *titaĩ* (Marcinkónys), *titi* (Juškevičiaus žod.) : *iktaiĩ*.

Prie la. *smiltis* : *smilktis* pl. galima pridėti lie. *váltis* „avižos várpa“. *Váltis* gali būti kilusi iš **válktis*, plg. *válk-štis*, *-šties* f. „avižos varpa“ Lėnkmenes ir *válk-šna* „t.p.“ Ds.

Kitą kartą man buvo nežinomas dusetiškių loc. pl. iš žodžio *piētūs*. Šiomis dienomis teko net du kartu girdėti: *piētūs* (dial. *pētūs*), (Liėngės) Vinca parvažiavo (iš Dus[e]rų) dā *piētūs*; mėlėnyčion atvažiavau *piētūs*.

Į Peterburgą išvažiuoju 18.VIII.

Labų dienų.

Kaz. Būga

Garbus Drauge!

Šiandie dviem savaitėm Vasmer'is išvažiavo Marburgan. Максим Романович Фасмер gyvena netoli nuo manęs (5 minutės kelio): М. Посадская № 21 кв. 34. Imsiu egzaminuoties po 2—3 savaitių.

Sątykis tarp sufiksų lie. *-ninka-* : *-nyka-*, pr. *-nīka-* man neaiškus. Vienas iš antro vesti negalima. *-nīka-*, gal, nėra ir slavizmas (turi jau Daukša ir Širvydas). Prūsų lietuvių *darbiniņkas* Ruhig L.—d. Lexicon 22, Mielcke L.—d. Wb. 44, Nesselmann Wb. 128. La. (Petro Šmidto) *sàim-[i]niēks* m. | *sàim-nīca* fem. Neaiškus ir intonacijų santykis. *-ī-ka-* be nebus pradžia gavęs iš fem.?: *laukī-nis*, fem. *laukīnė* ir **laukīnī*, iš kur. fem. **laukīnī-klē* > *laukīnīkē*, bet **laukīnīyka*; del intonacijos plg. vakar. aug. *baisībē* : *raišybos*, *svetība*, la. *-ība*. Masc. nesuprantamas.

Latvių *-in-ieka-* gal turi *-ie-* ir ne iš *-en-*; plg. lie. linkmeniškių žodį *jūod-eikis* masc. „черный суп из крови“ (: *jūodas*), žem. *at-bul-eikis* „qui perverse rem agit“ Aist. stud. I 80, Juškevičius žod. I 113 (: *ātbulas*), *ne-val-ēika* „грязнуля, lenk. *niechluj*“ Prīenai = *neval-āika* (ai ne iš ei!) „ds.“ Griškabūdis, Panemūnė, Juškevičius žod. I 89b (: *nē-vala* „niechluj“ S. Naūmiestis — Владиславов, Kvėdarna : *valaīl*, *-yti* „чистить“). Nomina propria virorum lie. *Norēika* Alsėdžiai : *Noreikis* Laižuva, Linkmenes, *Mažēika* Ds, Kūpiškis, Kvėdarna etc.

Labų dienų!

K. Būga

Gerbiamasis!

Visi rytiečiai sako *-nyka-* (taipogi ir rytiečiuose, kurie susisiečia su žemaičiais — Jōniškis, Šiauliai). Salantų žemaičiai sako *-ninka-*; *-ninka-* rašo ir Valančiauskas Salantų par. kilimo (Tamosziaus izz Kempis apej Sekima Jezaus Kristaus kningas kietures. Wilniuje 1852) : *zokaninks* 5_g, atrandam *priszininkus* 30_g, tarp... *ukininku* 36₄. Bet Daukantas, Valančiausko kaimynas (Lenkimų, Skuodo apylinkės kilimo), rašo *-nyka-* : *ukinik's* (Žodrodys s. v. *civis*), *raszūnikaj* raszo Budas 135_g. Jauniaus liudijumu, Kvėdarnoje saką *ūkinyks*.

-ninka- yra sakoma Naumiesčio (Владиславов Сув. губ.) apskrity, kaip apie tai galima spręsti iš rašto „Pamoksėj izszminties ir tejsi-

bes... Suvalkuase 1851“ : *awininkas* 117, *pustelninkas* 125, *melninkas* 72, *ukininkas* 133.

Iš ko y žodyje *myžyns* Juškevičius 694, negalima žinoti. Dusetiškų *miežienà*. Vietoje *kvietainis* (Leskien Nom. 415) reikia rašyti *kvietainis* (Veliuonà). Be j ir *medainis* Juškevičius I 174a, 432, *rugainis* (Veliuonà). La. *rugājs* vienodas yra su žem. *apvynòs*, gen. sing. *apvynòjo* „хмельник“ (*apvynŷs*). j- disimilacija abejotina.

Vakar laikiau du egzaminu (lyginamoji gramatika ir sanskritas). Pasisekė gerai.

Santykis tarp *-nyka-* : *-ninka-* neaiškus. Ar nebus tik *-ninka-* kilęs iš *-nyka-*? plg. žem. *ninkštis* „nŷkštis“, *niñkti* „nŷkti“, *bažnĩnia*.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[30]

[1913. X. 25]

Garbus Drauge!

-ninka- savo kilme negali būti kilęs iš *-nĩka-*. Kad *-nyka-* būtų iš *-ninka-*, yra labai abejojamas dalykas; *žŷgis* (Alsėdžiai, Kvėdarna, Suv. Naūmiestis) arba *žŷgis* (Dusetos, Svėdasaĩ, Kùpiškis) negalimas yra vesti iš *žigis* < **žiñgis* (cf. *žiñginė*, *žiñgsnis*). Kuršaičio rašyba *žigis* nėra kalbos faktas; Mielcke ir Ruhig'as rašo *žygis*. *Žig-* : *ženg-* = *beigti*, *baigti* : žem. *beĩgti*. Prie acc. *òbalius* Juškevičius I 8 nom. *òbalŷs*, kur *a* yra tarmiškas dalykas iš *uo* (*òbuolŷs* Rytiečių liet.).

Reikia skaityti *ielekĩts* Aist. stud. I 100⁹, Изв XVII, I 39. *Momelis* man nepažįstamas; plg. *momuò*, *mómenĩ* „темя“ Ds, Linkmenes; Kvėdarnoje *múomũni* (iš *mómuonė?*).

Lyties *žeberkštis* Nesselmann Wb 540 neturi. „Wiesel“ Ramýgaloj *žebriñkštė* (cf. *žėbras*), Seinuose *žibinkštis*, Dusetose *žibiñkštė*.

Reikia rašyti *veliúokas* „Teufel“ (žr. mano straipsnį RS VI). Lazúnuose (Лаздуны [Ašmenà =] Ашмянск. у.), Jablonskio liudijimu, saką: *bernėkas* ir *mergutà*. Suffix'as *-eka-* todėl yra tikras ir nabejojamas. Pùmpėnų *úžalas*, mano nuomone, yra kilęs iš *úžàlas* < **úžòlas* < *qžuolas*; cf. Dusetiškų *úžòlas* ir *úžàlas* greta su *dòs* prie *dúosiu*.

Egzaminus pabaigti tikiuosi po velykų.

Labų dienų!

Kaz. Būga

Königsberg in Pr., Tragheimer Kirchenstrasse № 28, II Tr. bei H. Schulz.
21. IV (4. V) 1914 m.

Geřbiasmas Draugė!

Šiañdie aštunta diena kai gyventinai įsikūriau Karaliaučiuje. Turiu drauge su žmona (lietuvė iš Suvalkų Naūmiesčio — Владиславов — parapijos kilimo) visą pensiją už 160 markių (mėnuo). Karaliaučiuje kur-kas smagiau gyventi ir patogiau dirbti kaip kad Peterburge. Po mano ligos Karaliaučiaus oras man labai tinkamas.

Mikkolos Ursl. Gramm. Baltikai duoda labai nedaug. Kai nuo Mikkolos, aš tikėjau si jo gramatikoje rasti daugiau gėra. Toliau už Šleicherio ir Kuršaičio kalbininkai su lietuvių kalba nenuvažiavo. Tie kalbininkai, kurie naudojosi Juškevičiumi, tikrai labiau sūteršė (zagręznilii) „Lituanikos“ dirvą (sujągė jie l su l' ir priegaides).

Mikkola (53, 59) lie. ir la. *ie* aiškina per pusę gerai: tik jis nenori pripažinti, kad *ide. ei* irgi gali duoti *ie*. Tas svarbu, kad M. *ie* visai nepripažįsta iš *ide. oi* ir *ai*.

Mikkola 62 (50) iš *ide. ō* veda lie.-la. *o(ā)*, o iš *ide. ōu* (ir *āu*?) lie.-la. *uo*. Ir Tamstos, ir mano nuomone, lie.-la. *uo* gali kilti ir iš *ide. ō*, ir iš *ide. ōu*.

I. *uo* iš *ide. ō* : 1. *rūožas* „полоса, черта“ || *rėžiū* (lyties *rėžiū* [= *rėžiū* aus **rėjg-* Mikkola Ursl. Gr. 107] nėra); 2. *rūožtas* „полоса“ || *rėžiū*; 3. *plūostas* „горсть (льна, пеньки), волокно“ || *plėsti*; 4. *šluogas* „предмет, которым что-н. надавливают (нагружают мочимый лен в воду)“ || *slėgti*; 5. *druožlė* || *dróžti*; 6. *brūožas* „черта, царапина“ || *brėžti*; 7. *luoma* || *lėmė* 3 praet.; 8. *stuo-muō* || *stóti*; 9. meškà bėga *pa-suokom* Ds || *šoku*; 10. *nūoma* || got. *anda-nēm* „Annahme“.

II. *uo* iš *ide. ōu* : 1. *kūokštas* (žem.), *kūokšta* Ds „пук, пучек“ || sl. *kustō*; 2. *plūostas* || *plūdustas*; 3. *spūogas* || *spāugas*; 4. *būožė* || *bau-ze*; 5. *muōlas* „слизь“ || sl. *mulō*; 6. *ruošà* || sl. *ruxō* ?; 7. *dūožis* || *daūžti*; 8. *guotas* „стадо“ || *gaujā*; 9. *luōtas* „eldijā, душегубка“ || lot. *lavō*; 10. *sūodys* || žem. *sūdys* „сажа“ (Alsėdžiai, Mósėdis).

Sašūolėtis, -čio (Mósėdis, Ylakiai, Alsėdžiai) : *sašėlis* Ds „тень“.

Sįstas (cf. *plūostas* : *plėsti*, *rūožtas* : *rėžti*) : *sėsti*, *slogà* (cf. la. *pluosa* || *plēst*, *luoma* || *lėmė*) : *slėgti*, *boginti* : *bėgti*, *sodinti* : *sėsti* yra n-visai aiškus naujadaras (Neubildung).

Luitas „замазка“ statytinas yra į vieną eilę su *luōtas*, *plūostas*, *rūožtas*, *plūostas*, o *laītas* „замазка“ — į vieną eilę su *sōstas*.

Mūistau, -tyti : maistau „kiwam“ (Kossarzewski Lituanica 48a) = *luitas : laitas „замаска“*.

... *Maistau, laitas* (cf. *boginti, sodinti, sostas*) yra naujadaras. *Muità : maità = slūogas : slogà = stuomuõ : ryt. stomuõ*, cf. dar *puišà Ds : paišà*.

Šią vasarą išeis Jauniaus gramatikos rusiškas vertimas. Dabar statau rodykles.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[32]

Karaliaučiuje, 1914 m. gegužės [...]

Gerbiamas Drauge!

Su Bezzenberger'iu pasižinau. Jis man žadėjo savo patarimais padėti. Čia surinksiu visus materijolus žadėjai „Jatuingicai“. Pagalios pritilpau prie Bretkūno raštų. Jie labai daug duoda šviesos lietuvių kalbai. Gausiu pasidaryti iš Bretkūno daug išrašų. Semestro gale norėčia nukeliauti į Prūsų lietuvių kaimus. Teks būti Tilžės apylinkėje.

Telšiškiai žemaičiai (Alsėdžiai, Mosėdis, Salantai) sako *mà-žā-s-is, gērās-is* su ankštu *i* (ne *el*!), bet *šēs „šis“* (prie nom. sing. fem. *š*), *āšēs* nom. sing. „axis, ось“, bet nom. pl. *āšis* (*a* vidutinio ilgumo). Tieji faktai rodo, kad Jauniaus gramatikos *geras-ys* ir kt. turi pamatą. Dusetose *māžāsīs || mažāsīs || māžāsīs* (Daukša) vietoje sako *māžas-ai*, nom. sing. fem. *mažója*. Žemaičių *mažúoję* (Mosėdis) nom. sing. fem. yra kilęs iš *mažója* (plg. *kúoję < kója*).

Lytis **dīdys* iš Dusetiškių šnektos man nepažįstama, bet *dīdys-ai* sakant esmi kelis kartus girdėjęs. Dusetiškiečiai tesako: *pīlkys, mārgys, šēmys* (ne **šēmys* ir ne *šēmỹs*, nes mes sakome *šėmas*), *žālys* (*žālas, žālasai* vežšis).

Daukanto „Būde“ randame rašant: *dīdys* 216₁₂, *dīdesys* 107₃₀, 223₁₃.

Daukanto „Būdo“ dat. pl.: *wīssīms tīms*, kórīj 228₁₀, *tīms pīj-nānīms* 36₂₅, *ōž tīms* taszkams 197₂₇, *kórīms* išzejós 198₁₁, *tókīms* kraugerems 199₁₄, *kītīms* 202₁₇, *wīssīms* 202₁₉, *patīms* 210₃, *swetīmīms* 223₁₈ yra kilęs fonetišku keliu iš *-tījms*, t. y. *tīms, wīšīms* iš **tījms, *wīšījms* = aug. *tīems, vīstems*.

¹ [Laiškas sužalotas. Neišskaitomos vietos pažymėtos daugtaškiu laužtiniuose skliausteliuose. — Z. Z.].

Daukanto šnektose „triphthongus“ *įjm* nėra galimas. Greta su nom. sing. fem. *wījna* [...] 26₂₈, 107₂ Daukantas teturi *wīns* „vienas“ [...] 156₁₂ (dat. pl. *wīn-tautems* 204₃) arba *wens* 159₂₇, 214₁₂, 226₅, 245₃, 246₅, *wen* neutr. „viena, vien“ 170₁₈, 228₂₄, 249₁. *Wīns* = *wens* skaitytinas yra *vęns* (Mósėdis, Alsėdžiai) : čia *ę* (ankštas *e*) yra vidurinis garsas tarp *e* ir *i*. Plg. dar Daukanto : *szen-den* 4₂₁, 152₁ = *šėn-den* (Mósėdis).

Aš nenorėčia tikėti, kad rytiečių dat. et instr. pl. galūnė -*mi* būtų slavizmas. Instr. pl. su *giesmė-mi* girdėtas net ir Linkmeniškiuose. Ta pati galūnė pažįstama ir žemaičiams (čia tiktai dualis); plg. Daukanto „Būdo“ 161₂₀ : ta pasaka waden tuodó wiró *broliómi*. Tą galūnę pažįsta ir Daukša (neturiu čia užsirašęs vietas) : *dwiemi żuwelemi* (instr. du.).

Instr. pl. galūnė -*ais* (= s.ind. -*āih*) greičiausiai bus kilusi iš -*āis*. Iš -*ōis* lietuvių – latvių būtų -*uis*. Visgi tos galūnės klausimas dar neišrištas!

Mósėdžio, Alsėdžių ir kiti telšiškiai žemaičiai in instr. pl. sako -*mis* (ne *-*mēs*) : *merguo-mis*.

Su *žinōs, galēs, būs, līs* (III fut.) greta sakoma tiktai *rōdys* (III fut. Suv. Naūmiestyje, Vilkaviškyje ir visur (?) Suvalkų gub.

Prie IF XXXIII 123 : *kouksztaj* Daukantas „Būdas“ 14₉ = *kūukštā* pl., *kūukšts* sing. (Mósėdis) : *kūokšta* fem. Dusetos.

Daukanto šnektose netiktai *ęi* (*ij*) + „*n, m* + Cons.“ virsta į *ę*, bet ir *ou*. Iš *ou* atsiranda *o* : *dąnkepis* pecziós 24₃₂ = *dąnkepys* kakalys 26₁₁ < *doun-kepys* : *dōuna* „duona“. *qn* atstoja čia *ón*, plg. *móno* 34₂₀ = *māno* 34₂₀, *mānēs* gen. sing. 34₁₉.

IF XXXIII 125 : nėra kas *rašq*. Sakoma yra *rāšq* (rytietiškai *rāšū* arba *rōšū*).

IF XXXIII 126 : Man tėra žinoma *vólungė* (Dusetos, Kvėdarna).

La. ryt. *skrynduli* „fachmany“ Kurmin Słownik Polsko łacińskiego łotewski (Wilno 1858) p. 65 (-ind-l).

La. ryt. *tolejms* „daleki“ l. c. 22 < **tālīma*-.

Po 8 dienų keliuosi į kitą gyvenimą, per tai bus kitas ir adresas.

Labų dienų.

Jūsų Kaz. Būga

Gerbiamas Drauge!

Besikraustydamos pastarąjį Tamstos laiškėlį pamečiau, todėl ir negaliu atsakyti į tuos klausimus, nes aš jų nebeatmenu.

1591 metų Bretkūno Postilės lŷtys: *Wirefnims* I 40, *wienims* Piemenims I 84, *wiffims* kitiems I 399, *mielafschirdingims* buti II 252 (= *mielafschirdingiams* buti II 253) gali būti kilę, kaip ir žemaičių, iš *-iems*. Bretkūno kalba (plg. *szodei*, *szodeis*) rodo jį buvusį žemaitį. *-iems* turėjo sutrumpėti į *-ims*, plg. jo postilės *filwartauiet* II 227 iš *sizl(a)vartaujate* (: *nefissielawartokite* Volterio Liet. Chr. 61₁₀) : *sietlavartas* Ds.

Iš profesorių vieno Bezzenberger'io teklausau (graikų veiksmžodis — глагол, verbum), kitų tikslai dėl vokiškos kalbos.

Lytis *švėndrai* IF XXXIII 126 (iš Kuršaičio) abejotina. Vilkaviškio ir Naumiesčio apylinkėse tėra sakoma *švendraiž*, acc. *švėndrus*, o Dusetiškių — *švėndrės*, *švėndrių* (*švėndrė*.)

Zabite IF XXXIII 127 : žem. pavardė *Zābitis*, Dusetiškių sodožiaus vardas *Zabičiūnai* (cf. žem. pavardę *Nāsontis*).

Labų dienų!

K. Būga

Gerbiamas Drauge!

Karaliaučiuje išbūsiu iki I.VIII (nauj. kal.). XVII Rakstu krājumo lauksiu. Bezzenberger'is esąs jį jau gavęs.

Del acc. pl. *gerąsias* (mėrgās) negaliu nieko tikra pasakyti. Augštaičiuose (Naumiestis), kur greta su *geruosius* (vyrus) yra sakoma *gerąsias* (mėrgās), *n* negalėjo gauti fem. iš masc., nes čia tėra *-uos* (ne *-uns*). Rytiečiai (Dusetos, Kupiškis, Linkmenės ir kt.) sako *gerósias* (mėrgās). Senovės raštai, pavyzdžiui, Margarita Theologica (1600 m.), greta su *gerąses* || *gerases* turi *tosna rankosna* etc. *Gerąsias* ar nebus tik naujadaras: *geràs* || *gerós-ias*, su įvestu *a* iš *geràs* || *gerásias* ir tarmiškai, kur vietoje **māstis* < rus. *масть* „мазь“ sakoma yra *māstis* (Kvėdarna, Mosėdis, Alsėdžiai), *gerąsias*. *geros-na* rodytų, kad *gerąsias* — naujadaras.

Prie **mergās*, iš kur *mergās*, lietuviai nėra turėję **mergāns*, cf. *mergos-na* || *geros-na*. Žem. (Mosėdis) acc. pl. *tās* irgi rodo čia nebuvus *n*; iš **tāns* Mosėdy dabar būtų **tōs*, cf. instr. sing. fem. *sō tō* < **tān*.

Netoli nuo Tamstos gyvena Jonas Jablonskis (Sintaksės autorius — Rygiškių Jonas, Kriaušaitis): Majorenhof, Sanatorium „Marienbad“.

Bezenbergeris tebetiki, kad *ie(ė)* esanti ir prūsams pažįstama ir kad tasai *ie* galįs kilti iš ide. *ai* ir *oi*. Iš latvių kalbos žodis *briēdis* (ir prala. **brendis* : šved., norv. ? *brind*) patekęs ir lietuviams, ir prūsams: *braydis*. Čia Bezenbergeris niekais tiki!

Labų dienų!

Kaz. Būga

[35]

Петроград, Забалканский 65, кв. г-на О. М. Ионкус
9. XII. 14.

Gerbiamasis Drauge!

Kad ne karas, dabar aš besidarbuočiau užsieniuose. Į ministeriją padaviau prašymą, kad, pabaigus magisterio egzaminus, šį pavasarį leistų man vietoje Karaliaučiaus važiuoti į Švedų žemę pasidarbuoti prie Lidén'o, Persson'o ir kitų kalbininkų.

Egzaminus turiu lig velykoms pabaigti. Naujų mokslo knygų dėl karo visai netenka matyti ir net reikalingiausių mokslo vadovėlių (Handbuch) negalima gauti uždarius sieną.

Karas gana sunkiai atsisaukė ant manęs. Mokslas tuo buvo labai sutrukdytas. Du mano broliu ištraukė į karą, o vasario (februarius) mėnesį paims ir trečią brolių. Žmonos tėvynė ties Naumiesčiu (Владиславов Сув. губ.) visa sudegė, ten nemaža žuvo mano daiktų, o labiausiai gaila knygų.

Vokiečio vardas ir prūsų *mixkai*, „prūsiškai“ yra atkeliavę iš Skandinavijos. Tatai spėti verčia Skandinavijos tautų vardai: Jordanis Getica III [Mon. Germ. hist. Auctorum antiquis. tomi V pars prior. Berolini 1882 S.59]: ...diversarum turba nationum, Theustes, *Vagoth*... dehinc *Mixi*, Evagre... Müllenhoffo nuomone, *Vagoth'ai* gyvenę Oeland'o arba Gotland'o saloje.

Vāk(īa)-goth „Vókios gotai“. *Va(k)-goth* : *Vak-* iš *Vāk-* (*ā* iš ide. *ē*).

Labų dienų!

Kaz. Būga

Brangus Drauge!

Per Tamstą išreiškiu savo giliausią padėką „Filologu Biedrībai“ už išrinkimą manęs jos nariu korespondentu. Nežinau, kuo aš Filologu Biedrībai galėsiu atsiteisti už tokią augštą garbę, kurią ji teikėsi man parodyti.

Džiaugiuos, kad Indogermanische Gesellschaft savo visuotiniame susivažiavime, kuris buvo rugsėjo mėn. (IX) 29 dieną Jėnos mieste išrinko Tamstą drauge su A. Meillet'u, J. Rozwadowski'u ir manim į „erweiterten Vorstand“. Ir užsienio kalbiniškai jau ima branginti baltiškųjų kalbų mokslą ir šito mokslo atstovus (Vertreter).

Apie tamstos ir mano darbą susivažiavime kalbininkus informavo dr. Jurgis Gerulis (vok. Gerullis). Geruliui dabar pavesta yra redaguoti baltiškąją bibliografijos dalį „Idg. Jahrbuch'e“. Redagavimą siūlė W. Streitberg'as ir M. Vasmer'is man, bet aš atsisakiau, rekomenduodamas tam reikalui Gerulį, ir pasižadėjau kiek galėdamas Geruliui padėti. Tikiuosi, kad ir Tamsta su prof. P. Šmidt, Plākiu ir E. Blesse padėsime Geruliui, nusiųdami jam visus tuos raštus, kurie išeina latvių kalba. Aš Geruliui siųsiu visa tai, kas esti parašyta lietuviškai.

Baltiškoji bibliografijos dalis „Idg. Jahrbuch'e“ galės būti tobula (vollkommen), jei mes, vadinasi, aš, Tamsta, P. Šmidtas, Plākis ir E. Blesse, padėsime Geruliui, siųdami jam raštus ir jį informuodami. Taigi, vyrai, talkon! Unitis viribus!

Universito projektą dabar svarsto Seimo švietimo komisija. Neilgai trukus, projektas bus įneštas Seimo pilnatin (Plenum). Po naujų metų tikimės įsteigsią universitą. Nuo naujų metų į Lietuvos universitą kviečiamės iš Karaliaučiaus Gerulį.

Gerulis savo „Altpreuss. Ortsnamen“ jau pradėjo spausdinti. Vietų vardų žodyno jau išspausdinta iki S-. Pirmąją korektūrą skaityti Geruliui padedu ir aš.

Mano „Lietuvių kalbos žodynas“ sutrumpintoje redakcijoje rankraštyje bus gatavas po keturių mėnesių. Bus jis didumo, gal, toks kaip Bartholomae's „Altiranisches Wörterbuch“ (1000—1500 p.).

Po savaitės ar dviejų Tamstai su draugais atsiųsiu savo straipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė“ atspaudą (Sonderabdruck), 40 p. in 8°.

¹ [Laiško juodraštis. — Z. Z.].

Nesenaĩ išėjo „Logos Filosofijos laikraštis“ (I kn., 1 ir 2 šas. Kaunas 1921. 8°, 128 p.) ir „Mūsų senovė“ (žurnalas istorijai skirtas).

Ar neišėjo ko nors latviškai iš kalbų mokslo srities (Gebiet)?

Ar negalima būtų gauti A. Bielenstein'o ir Mühlenbacho bei Enizelino gramatikų? Man jų gyvai reikia, nes be jų negalimos mano kalbos studijos. Taip pat mano studijoms būtina reikalingas „Latvju dainų“ I ir paskutinysis (erotica) tomas. Visus kitus „Latvju dainų“ (BW) tomus gavau pirkti pas Gulbį. Ar neatsirastų Latvijoje ben vieno žmogaus, kuris sutiktų mokslo tikslu (цель) parduoti man A. Bielensteino Gramatiką (2 tomu) ir BW (Latvju dainas I ir VI t.)?

Iš užsienio naujosios lingvistinės literatūros esu jau gavęs: 1) H. Hirt Idg. Grammatik II. Heidelberg 1921; 2) H. Petersson Studien über die indogermanische Heteroklasie. Lund 1921; 3) S. Agrell Zur baltoslavischen Lautgeschichte. Lund 1921. Visų šitų raštų žadu duoti trumpą kritiką „Švietimo darbe“.

Iš Hirto gramatikos aš tikėjau si daugiau. Ji man pasirodė per silpna. Yra joje ir nesąmonių, ypač baltiškuose faktuose.

R. Trautmann'as renka iš pirmųjų šaltinių senovės prūsų asmens vardus (Personennamen), kurių, sako, būsią ben 2500 atskirų vardų.

Trautmann'as jau nuvežęs į spaustuvę savo „Baltisch — slavisches Wörterbuch“. Žada tasai žodynas duoti šį tą ir nauja. Sutikau Trautmano žodyno skaityti pirmąją korektūrą. Manoji korektūra išgelbės žodyną bent nuo lietuviškų klaidų.

Teikis Tamsta parašyti, kas daroma ir padaryta Rygoje baltikos ir latvikos srityje.

Prašom duoti labų dienų prof. P. Šmidtui, Plėkiui ir Blessei.

Tamstą augštai gerbiąs

Kaz. Būga

[37]

Kaunas, 1921 m. gruodžio mėn. (XII) 6 d.

Brangus Kolega!

Man vis rūpi baltikos žurnalas (Archiv für Baltische Philologie). Ar nepasiseks netolimoje ateityje išleisti mums toksai žurnalas? Jei leistumėm Baltisch — slavische Forschungen (M. Vasmer'io vardas!), tai prie tos draugės prisidėtų ir M. Vasmer'is. Vasmer'is rašo, kad prisidėtų ir suomiai.

Del tokio žurnalo reikėtų pagalvoti ir Rygoje. Ar nesiteiktų Latvijos Švietimo Ministerija duoti šiek tiek subsidijos? Kauno ministerija neatsisako duoti 1922 metais ben 10 tūkstančių markių.

Rodos, kad jau atėjo gyvas reikalas turėti baltistoms savas žurnalas.

Dar prieš kalėdas išeis „Švietimo darbo“ paskutinis numeris (11—12). Čia man pasisėkė išaiškinti *Nemuno* vardas. Ir jis rodo, kad lietuvių protėvių senovėje gyventa Minsko gubernijoje.

Glisis „gintaras“ man reikalingas „Kalbos mažmožiams“. Ar toks žodis iš tikrųjų yra buvęs latvių kalboje?

Be to, *glisio* manęs klausia ir Vasmer'is. Jis mano, kad germ. *ē* galėjo baltų kalbose pavirsti *ī*; plg. *ýla* „Ahle“ < germ. *ēla*-?

Kas žinoma apie latvišką sūros vardą? **sūra* ar **sūrs*?

Labų dienų!

K. Būga

[38]

1922 m. sausio (I) mėn. 3 d. Kaunas.

Brangus Drauge!

Sveiki sulaukę Naujų Metų! Duok dieve padaryti Jums daug darbo, svarbaus latvikai ir bendrai baltikai (aistikai)! Lauksiu Jūsų gramatikos.

Lietuvių kalbos žodyną pradėsiu spausdinti III—IV mėn. Darba teks atlikti Leipcigo spaustuvėms.

Dėkui Tamstai už žinias apie *glisį* ir *sūrą*. Aš jas sunaudosiu tam tikram straipsnyje.

Del litvanikos mainų su Latvijos Švietimo Ministerija šiomis dienomis bus pasitarimas.

Su Baltikos (Aistikos) žurnalu dar gausime palaukti, iki mudu išleisim po žodyną.

Del „Švietimo darbe“ (1921 Nr. 11—12) paliestų klausimų norėčiau išgirsti ir Tamstos nuomonę — trumpą, nes daug rašyti nei Tamsta, nei aš negalime, turėdami kito darbo. Ką Tamsta manai del *Nemuno* etimologijos? *Nemunas*, man rodos, pritaria mano spėjimui (hipotezei), kad senoji lietuvių tėvynė bus buvusi Minsko gub.

Per šventes (24. XII — 2. I) parašiau Hirto gramatikos kritiką. Gramatika aš nepatėnkintas. Baltica — ниже всякой критики! Daug

yra prirašyta nesąmonių (Unsinn). Kritika bus įdėta 1922 m. „Šviet. darbo“ Nr. 1–2.

Kodel į mano laišką neatsiliepia prof. P. Šmidtas? Ar jis pyktų ant manęs? Rodos, nėra už ką. Del *Зимовона* || *Seimgal-*, rodosi, nereikėtų pykti. Jei būčiau kuo nusidėjęs, prašyčiau man atleisti, nes aš tai dariau ne piktu noru.

Labų dienų!

K. Būža

Chrestomatiją rengia J. Gerulis ir aš. Volteris leidžia irgi. Šiomet išleis?

[39]

Kaunas, 1922 m. sausio mėn. (I) 18 d.

Mielas Drauge!

Dėkui už Tamstos nurodymus ir pataisas, kurias norėčiau „Kalbos mažmožiuose“ sunaudoti.

Malonu man girdėti, kad la. *pērkauns*, *virsaune* turi tikrąjį au. Taigi, latviškai esama sakoma *viršūne* (ryt. *viersyuņe*) : *virsaune* : *virsuone*. Pastaroji lytis bus kilusi iš ide. **wrsōunijē*. Su latvių *virsaune* sutinka leipalingiškių dzūkų *gžležauņēs* n. pl. „*gžležuonēs*“ Ds.

Kad slavėnų kalbose iš *ou* būtų kilęs *ā*, aš neturiu nė vieno tikro pavyzdžio, nes *az-oda* (*uoga*) gali būti negiminaitė *augimui*. *Ōstium* slavėnai neverčia lytim **(j)astojē* || la. *uosta*.

La. *šn* yra naujadaras užuot *š* iš **sni-*? Bet gali būti, kad *snj* grupė neprarado *n*, t. y. nepavirto *sj*? Bet la. *aušāt* = lie. *ausčioti* ar nerodo tik, kad *stj* virto *sj*?

Nemun- bus buvęs „šilo“ kitas vardas (*nēm-uogē* = *Heidel-bere!*). **Nemun-ā-s* bus „šilinis“, per „šilus“ (Borisovo apskr. Slown. geogr.) tekanti upė. Nuo „purvo“ reikšmės žodžiui *nem-*, *nemun-* turiu atsisakyti.

Tamstos šaknies galo *-sq* || *-sk* man patinka. Bet ir tuodu *q/k* dar galutinai neišaiškina mūsų *vaško* (ne **vaskas!*), *pūško* (sl. *pux-*), *blāškia* etc.

Žodžio pradžioje mes neturime lie. *šr-*, *žr-*, o tik *kr-*, *gr-*, tuo tarp *sl-*, *šl-* ir lietuviai pažįsta. Tas rodo baltų kalboje nebuvus *kr-* ir *g(h)r-*.

Kaip reikia suprasti la. *škaūdīt* ir dzūkų *šćaudēc* (Tverėčius) iš **stjūdētie* || kitų lietuvių *čėūdėti*? Be nerodo tai lietuvių kalboje *skj* pavirtus į *stj*? Ar atbulai?

Su Rygos pasiuntinybe (Dr. Zaunius) aš pasižįstu. Mani rodos, ji sutiks priimti iš Tamstos knygas? Vertėtų ir Tamstai su Dr. Zaunium pasižinti. [...]

Labų dienų!

K. Būga

[40]

Kaunas, 1922 m. sausio (I) 30 d.

Brangus Drauge!

„Švietimo darbo“ Nr. 3—4 redakcija skiria dr. Jono Basanavičiaus 70 metų amžiaus sukaktuvėms. Iš Basanavičiaus raštų lingvistikoms yra naudingi pasakų (7 tomai) ir dainų (2 tomai) rinkiniai. Visa jo „trakologija“ neturi nė jokios mokslo vertybės. Būtų geras daktaras, kad ir Tamsta su P. Šmidtū parašytumėt sukaktuvių numeriui po trumpytį straipsnelį (4—5 p.). Iš lingvistų jam atsiuntė šiuos straipsnius: 1) J. Gerul(1)is apie Mažvydo Giesmių knygas, 2) R. Trautmann'as apie balt.—slav. dvibalsius *ur, ul, um, un*, 3) M. Vasmer'is apie *ylą* ir *glisį*. Žadėjo atsiųsti straipsnį prof. St. Mladenov'as.

Lauksiu kokio nors kalbos mažmožio iš Tamstos ir P. Šmidtū. Rašykit latviškai. Redakcija išsivers.

Labų dienų!

K. Būga

[41]

Kaune, 1922 m. gegužės (V) 3 d.

Brangus Drauge!

Vakar iš K. Vinterio gavau Tamstos „Lettisches Lesebuch“, kuris bus labai naudingas visiems universitams. Tamstos vadovėliu (Handbuch) pasinaudos ir Kauno studentai filologai. Beikia tikėtis, kad, Tamstos vadovėliui išėjus, latvių kalbos studijoms bus daug palengvinta. Gal artimojoje ateityje ir latvių kalba užims lyginamajame kalbomokslyje prideramą jai vietą, o nebus stumdoma tarsi podūkra.

Gaila, kad A. Leskyno „Litauisches Lesebuch“ negali susilyginti su Tamstos knygelėmis „Lettisches Lesebuch“. Leskyno „Lesebuch'as“ galėtų būti irgi naudingas, kad jo būtų pataisytos visos klaidos, kurių devynios galybės!

Duok dieve neilgai trukus Tamstai išleisti antrą laidą savojo Lesebuch'o!

„Švietimo darbo“. Basanavičinis numeris jau spausdinamas. Pirm mėnesio esmi prof. P. Šmidtui išleidęs savo vieną rankraštį, del kurio norėjau gauti jo ir Tamstos nuomonę. Šm., tur būti, nesveikas, kad man nieko nerašo. Tą rankraštį Tamsta, jei turėsi ben valandą atliekamo laiko, teikis pasiskaityti ir man pranešti trumpai savo nuomonę. Ten aš esmi rašęs apie lie. *šk* || *sk*, *glisj*, *ylq*, *Nēmunaq* ir kitus mažmožius.

Biržų apylinkėje yra žodis *želtas*, *želtà* adj. „gelsvas“ (*želti* plaukai), kuris yra giminė su latvių *zēlts* „auksas“. Taigi, la. *zeltainīte* „geltonplaukė (mergelė)“ bus kilusi ne iš **dzelt-* „geltonas“.

Streitbergio pasiūlymu aš rašysiu IF Anz!ui Gerulio knygoms „Die altpreussischen Ortsnamen“ recenziją. Gaila, kad tam darbui dar aš negalėsiu pasinaudoti latviškaisiais vietų vardais. O gal jau spausdinate?

R. Trautmanas surinko prūsų asmens vardų didelę krūvą.

Aš pradėjau rašyti studiją apie lietuvių—latvių protėvynę ir jų atkilmą į šių dienų Lietuvą ir Latviją. Lietuvių—latvių tautės iškeliavimą iš protėvynės aš rišu su slavėnų iškeliavimu į naujas sodybas (V—VI m. e. amžiai). Mano darbui reikalinga arkaologų padėjimas. Kiek galiu spėti iš rašto „Nils Aberg Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit“ (p. 150), jau VII amžiuje Klaipėdos krašte jau būta įsikurta kuřių, nes nuo tos gadynės „die Kultur orientiert sich nach Osten“.

Labų dienų!

K. Būga

[42]

Kaunas, 1922 m. gegužės 25 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už straipsnį apie *Vokia*. Man jis yra labai įdomus. Labai svarbi man daina, kurioje minima jūroje „sala“. *Vagoth* haplologiškai galėjo kilti iš *Vaki-goth*.

Tamstos pastaboms del prof. Šmidtui nusiųsto rankraščio pasinaudosiu vėliau (gali būti, „Švietimo darbe“). Del *šk* ir *sq* teks dar patyrinėti.

Žodžio pradžioje iš *šk* lietuvių iš tikrųjų *šk-* neturi. Galimas daiktas, kad aisčių prokalbėje žodžio pradžioje tebuvo pažįstamas tiktaį junginys *ks-* > aist. *š-*. *Šáuti* būtų kilęs iš *ks-* (ir sl. *suq* iš *ks-*: lot. *axis* = sl. *ošb*) greta su germ. **skeu-d-*. Del *sk-* kaitaliojimos plg. lie. *skujà* || sl. *xvoja* < *ksw-*; lie. *skubù-* || skr. *kṣubh-*, sl. *xyb-*.

Ide. *qs-* = lie. *š-* : *šiēptis* „о-скаливать (|| *skēlti*) зuby, oszczecynić się (|| *skirti*, vok. *scheren*)“, *šipulys* „отщепок“ (lenk. *szypla* iš ide. **kseipuljā*) || lie. *pra-skiēpas* „отверстие“ (*цунать*).

Šēberkštis „отщепок“, rus. *шóбон*, *шóбол* „лохмоть“ || lie. *skebérda* „отщепок“, rus. *щéбень*.

Tokių atsitikimų, kur žodžio pradžioje eina pakaitomis *š-* su *sk-*, yra daugiau.

Tamstos straipsnį „Kā celies «vāciešu» vārds?“ aš noriu išversti ir paskelbti kasdieniniam laikraštyje. Manau, kad tam Tamsta nebūsi priešingas.

Ar esi jau Tamsta gavęs 10 egz. savojo straipsnio atspaudu iš Basanavičinio „Švietimo darbo“ numerio? Nesenai Tamstai aš nusiunčiau.

Siunčiu šiandie Gerulio rašto recenziją.

Visi mano „Kalbos mažmožiai“ iš „Švietimo darbo“ bus išspausdinti atskiromis knygomis. Spausdinti šiomet dar nebus galima. Ryg. Jono ir Kriaušaičio gramatikos nebegalima gauti. Šią vasarą išeis šios gramatikos nauja laida.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[43]

Kaunas, 1922 m. gruodžio (XII) 7 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už „Lettische Grammatik“, kuri mane labai nudžiugino. Galime tikrai dabar džiaugtis ir giedoti aleliuja! Yra tai raštas, kuris tikrai sudarys epochą latvių kalbos studijoms. Per Tamstos gramatiką užims latvių kalba prideramą jai vietą lyginamojoje indoeuropiškųjų kalbų gramatikoje. Tamstos gramatika duoda daug naujos šviesos aistiškųjų kalbų lyginamajai gramatikai.

Dabar priėjo eilė parašyti ir lietuvių kalbos gramatika, už kurios manau aš stvertis, kai būsiu išleidęs lietuvių kalbos žodyną, kuriam jau daug padaryta. Manau, kad žodyno spaudą galima bus pradėti 1923 metų rudenio.

Duok Tamsta A. Gulbjo knygynui, kad jis mano vardu atsiųstų man Tamstos gramatikos 5 egz. ir drauge sąskaitą (Rechnung). Pinigus tuojau atsiųsiu gavęs sąskaitą. Norėčiau gauti dar prieš kalėdas. Tegul Gulbis siunčia pašta. Daugiau egz. bus pareikalauta, kai aš parašysiu pranešimą mūsų laikraščiuose.

Duok dieve greičiau Tamstai gramatiką išparduoti ir neilgai trukus išleisti antrą laidą (Ausgabe). Ar etimologijos žodyno (latvių kalbos) Tamsta nemanai leisti? Aš turiu nemąžą mēdžiagos surinkęs etimologijos žodynui, kuris bus išleistas tikrai atlikus paprastojo žodyno darbą.

Tegu Gulbis atsiunčia man drauge su Tamstos gramatika ir Latgalos šnektos gramatiką (Trasūno ar kito kurio autoriaus?).

Labų dienų!

K. Būga

[44]

1923 m. Kaunas. Balandžio (IV) 16 d.

Mielas Drauge!

Dėkui Tamstai už žodyno pirmąjį sąsiuvinį ir „Latviešu gramatiką“! Džiaugiuosi abiem tiedviem veikalams!

Kaip Tamstai patinka „Tauta ir žodis“? II tomą pradėsim spausdinti vasaros pabaigoje. Būtų malonu ir iš Tamstos gauti ben kokį straipsnelį. Iš P. Šmito turiu du straipsnelius.

Drauge su šiuo laiškeliu išleidžiu Tamstai savo straipsnio „Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje“ juodraščių (черновик), su kuriuo prašyčiau susipažinti Tamstą ir duoti jį pasiskaityti prof. P. Šmitui, E. Blesei ir kitiems Latvijos mokslo vyrams. Iš visų Jūsų norėčiau gauti pataisų ir pastabų, kurias gavęs galėčiau dar sunaudoti prieš atidavimą spaustuvei.

Būtų gerai, kad apie šį mano straipsnį galėtų kas norįs pranešti „Filologu biedrības“ posėdžiui (Sitzung).

Mano studijoms gyvai reikalingi Latgalos vietų vardai. Ar dar jų neturite Rygoje surinkę? Reikėtų tuojau suorganizuoti Latgalos vietų vardų rinkimą. Aš iš tų vardų laikiu daug šviesos lietuvių latvių proistorei.

Lietuvių kalbos žodyno darbas šiaip taip eina. Šią vasarą bus atiduotas spaudon 1 sąsiuvinis.

Labų dienų!

K. Būga

Kaunas, D. Vilniaus gatvė Nr. 2.

8. M. Fasmeriui (M. Vasmer)

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami penkių laiškų, rašytų 1921 m. vokiečių kalbininkui prof. M. Fasmeriui, juodraščiai.

[1]

Дорогой Коллега Максим Романович!

Вашему избранию на кафедру А. Leskien'a я очень рад. Здесь не столько Вам повезло, сколько этой кафедре, которая благодаря Вашему избранию в скором времени оживится. В Лейпциге, в этом книжном центре, Вам, любящим научную работу, предоставляется широкое поле научной деятельности. Обширный материал славянских заимствований из других языков и географические имена помогут Вам лучше, чем Фортунатовская и Лескиновская школа, осветить историю славянского праязыка.

Уже из того потамологического материала, который имеется у меня, могу смело утверждать, что славянский праязык имел не тот звуковой вид, каковой ему приписывается современными славистами. Праславянское состояние переживалось не только так называемыми „праславянами“, но и отдельными славянскими языками. Речные названия искони балтийской территории показывают, что праславянская эпоха не была еще пережита при вторжении на балтийскую территорию ни кривичами, ни дреговичами, ни поляками. В период вторжения славян на балтийскую территорию (5—6 век н. э.) в языке кривичей, дреговичей и поляков балтийские *k, g, ai, ei, au, ū*, дифтонги *-ar-, -er-, ár-, ál-* (в начале слова), *en, in, an, un* еще могли измениться в *č, ž* (Лучеса < *Laukesà*, Вежета-ня — приток Вотри Смол. г. < *Vžžeta* < *Vaigetà* — река в Ошмян. у. Вил. г.), *ja-* или *-ja-* (Ясà < *Aisà*, Ятра < *Aitrà*; Цепра Новогруд. у. Мин. г. < *Цьпра* < **Kaiprā* ∞ латыш. *Kaipe* ON, Оццедà Новогруд. у. Мин. г. < *От-цѣда* < **[Ati] + Kaida*), *u-* (Лучеса < *Laukesà*, Гуя < *Gaujā*, Улā < *Aulā*, Удра < *Audra*), *ы* (ув Олысту Псков. II лет. под 6792 г. = лтш. *Alūksta*, Дрыса = прусск. *Drūsō* из **Drūsā* „озеро Drausensee“), *-oro, -ere-*, польск. *-го-* (Ворок — лев. пр. Уши пр. Дн. Березины Мин. г. < балт. **Varakas* ∞ лтш. *Vārkava*; Воролочи — болото между истоком Немна, р. Птичью и Лошею в Игумен. у. Минск. г. = лит.

Varlakiaī „жабын очи (глаза)“: *variē* „жаба“ + *akis* „око“; *Skroda* Ломж. г. = ятв. *Skardā*, в источниках 14—15 в. *Skarde*; *Меречь* < *Merkŷs*, *Берѣшта* < *Béršta*, *га*-, *ла*- (польск. *Łana* „река Alle“ < прусск. **Alnā*, ср. *Ладога* < **Āldagā*), **а*, и (*Снягла* < лит. *Spingla*, *Мядѣл* < **Mendelas*, ср. река *Mendelica* Вилен. г., *Вята* < *Venta*, *Уча* < *Ančja*).

Северославянские *Łana* < *Alnā*, *Ладога* < **Āldagā*, *Łabě* < *Albis* своим развитием аналогичны с южнославянским *Радогость*, имя которого еще в 584/5 году произносили **Αρδαγαστος*.

Вместо *Меречь* (= лит. *Merkŷs*) кривичи, когда они пришли в 6—7 веке к берегам Немна вблизи Гродна, говорили еще **Meřkin* (асс. sing. *Meřki*) или **Meřfin*, откуда впоследствии **Merčь* и *Мерець*. Кривичская форма *Merčь* аналогична с западнославянским (полабским) именем князя *Dervanus* 623 года (*Древляне* среди Бодричей; русск. *Дерева*).

Северославянское **Вѣжета* < *Vaigetā*, **Цѣпра* < **Kaiprā* имеют себе параллель в польском *Bieszczad* из герм. **Be-skaidaz*.

Олыста из лтш. *Alūksa* (= лит. *Alūkstā*) в развитии *ы* из праславянского *ŭ* совпадает со словинским *Videm* (*i* из *yi*) < *Udine*.

Северославянские *Лучеса* < *Laukesā*, польск. *Wiatrołuża* (река в Мазурской части Сувалк. губ.) < *Větra-lauža* (река и нарицательное „бурелом“: *větra* „буря“ и *laužiu* „ломаю“), *Луга* (фин. *Laukaa*), (къ Липицемъ... ручей... имя ему) *Тунегъ* (Новгородская четвертая летопись П. с. р. лет., том IV. Петроград 1915, стр. 190) < лтш. *Taunegs* (откуда соврем. вост.-лтш. форма *Taunags*: *а* из *е*) имеют себе аналогию в переходе германского *ai* в общеславянское *и*: *нута* < *nauta* „Nutzvieh“, др.-сев. *naut* N., др.-анг. *néat*, др.-в.-н. *nōð*, нем. диал. *Noss*, *купити*, *покупати* || гот. *kaupōn*, др.-в.-н. *koufōn*, *лук* || герм. *laukaz* и др.

На основании этих данных устанавливается, что в 6 веке *и* в отдельных славянских языках еще не было. Вместо позднейшего *и* был еще дифтонг *ои*, или звук, напоминающий этот дифтонг, т. е. *ō*. Монофтонгическое *ō* не сразу образовалось из *ои*. Прежде всего *ои* перешло в *oo*. Существование в языке кривичей и дреговичей монофтонга *ō* (из старшего *ои* < *āu* < *ai*) подтверждается данными западнофинских, ла-

тышского и литовского языка. Ср. фин., кар. *luota* || блюдо, *kuotina* || гумно, *kuota* || кум, латышск. *bļūda* || блюдо, *duōta* || дума, *kažuōks* || кожух, *kuods* || худ, *luōks* || лук „Lauch“, *lūoti* „очень“ || лютъ, *uota* || ум, *puōsts* || пуст, *sūolit* || сулить, *suōta* || сума, *kuota* || кума, *kāpuōsti* || капуста, литовск. *kuočià* || кутья (*tj > č*), *puōkas* (žem.) || пух, *kruōpros* || крупа. Фин., латышск. и лит. *uo* восходит к старшему монофтонгическому *ō*.

Индоевропейский дифтонг *ei* в праславянском языке долго еще сохранялся без изменения. В 6 веке, когда кривичи и дреговичи вторглись из за Припети на балтийскую территорию, старый дифтонг *ei* не был еще монофтонгом *i*. Славянское *ei* перешло в *i*, как и в латинском языке, через ступени *eĭ > ē*. Что в языке кривичей, дреговичей и словен вместо *i* раньше было *ē*, доказывают факты западнофинских, латышского и литовского языков. Срв. фин. *mielu* || мил (лит. *mielas* ∼ *meilūs*), кар. *viehkuri* || вухърь (лит. *viesulas* ∼ лтш. *veisūōls*), лтш. *krievs*, gen. sing. *krieva* „русский“ || *кривъ, откуда кривич, *sviēta* „платок, Tuch“ || свита, лит. *pielà* || нула из герм. **fēlā* (и.-е. **peilā*) > др.-в.-н. *fīla* „Feile“).

Литва, польск. *Litwa* тоже подтверждают существование общеславянского *ē*: лит.-лтш. *Lētuvā*, откуда лит. *Lietuvā*, где *ie* (<*ē*) из дифтонга *ei* (лтш. *leītis* „литовец“).

Изучение географических названий, преимущественно водных (реки, озера), даст очень много не только для истории языков, но также и для истории народов. На речных названиях западной России можно с большею точностью, как это было раньше, установить первоначальные прародины западных финнов, балтийцев, славян и восточных и северных германцев.

Имя *Двины* славяне принесли с собою из прародины. *Двиною* эта река у литво-латышей не называлась (лит. *Dauguvā*, лтш. *Dāugava*). J. Rozwadowski RS VI 44 вторую *Двину* находит в Польше: *Dźwina* — miejscowość pod Kargową w pow. babimojskim (W. X. Poznańskie). В 5 или в начале 6-го века, когда славяне стали поселяться на берегах верхнего течения Двины, они реку *Dauguvā* называли еще не *Dvēnā*, как можно было заключить на основании фин. *viehkuri*, но **Dveinā*. Форма **Dveinā* была заимствована верхнедвинскими (вверх от Витебска) финнами в виде **Ve-*

nā, откуда ливское *Vēna* (Livones *Veinalenses* Heinrich IX, 13) и эст. *Väin* „Двина“ (и *Veinajõgi*).

По речным названиям, которые славяне принесли с собою из прародины на балтийскую и финскую территорию, можно определить, из каких мест прародины пришли славяне.

В Волынской губернии есть река *Vybja* (Велья Ипатьев. лет. 2767 под 1232 г.) и на ней город *Шюмьскъ* (Ипат. лет. I. с.). Волынские кривичи, переселившись в Литву, реку *Neris* (gen. sing. *Neris*) называют *Vybjeю* (Велья) и на ней основывают село (теперь местечко) *Шюмьскъ* > *Шумск* (Вилен. уезда). *Vybja* в устах литовцев превращается в *Vilija*. Литовская форма впоследствии вытесняет Велью (господствующая форма еще в актах XVI—XVII вв.) и становится господствующей. Нёманская *Вилия* и Волынскую *Велью* в научной литературе переделывает на *Вилию*. В RS VI 26 я *Vybja* считал балтийским речным названием, но теперь этого делать не могу в виду заприпетских рек *Велья* — прав. приток Снежети (лев. Десны, Орлов. губ.), *Вилия* — лев. Горыни (прав. Припети, Волын. г.), *Вилия* — прав. Случи (прав. Горыни < прав. Припяти).

Из племенных названий в Виленской губернии сохранились в названии местечек (сел): *Словѣньскъ* (> *Словенск*) — местечко при Березине в Ошмянском у. (в 46 верстах от *Ašmena*) и *Кривичи* — м-ко на р. Сервячи в Вилейском у. и 4 села в Минском уезде у границы с Виленской губ. || у реки Исlochи.

Из-за Припяти, т. е. из славянской прародины, на бывшую балтийскую территорию перенесены, между другими, следующие географические названия:

Волма — лев. прит. Свислочи (прав. Березины) Мин. г. = польск. *Wielma* — rzeka J. Rozwadowski RS VI 48.

Илья — лев. Вилии Вилейск. (Вил. г.) и Борисов. (Мин. г.) уезды = *Илья* — лев. Уши (прав. Припети) Речицк. у. Мин. и Радомысл. у. Киев. г. Для виленской *Ильи* возможно и балтийское происхождение (*Būga* RS VI 9).

Киевец — местечко на р. Исlochи Мин. губ. вблизи границы с Вилен. губ. = *Кыѣвъ* на Днѣпрѣ.

Лебежода — лев. Усы (прав. Нёмна) в Ошмянск. у. Вилен. губ. вблизи местечка Налибоки = *Лебожеда* — прав.

Уборти (прав. Припети) Волын. губ. Что касается суффикса, то ср. *Воложода* — лев. Птичи (лев. Припети) Мин. г.

Лоша Būga RS VI 36 = *Лоша* — 1) приток Прони Пронск. у. Рязан. губ., 2) река Верейского у. Петропавлов. вол. Москов. губ.

Мѣна, откуда город *Мѣньскъ* „Минск“, польск. *Miana* — прав. Черницы (прав. Плисы < прав. Дн. Березины) Борисов. у. Мин. г. = польск. *Mieł* — приток Вислы.

Плиса (6 водных названий) Būga RS VI 17 = *Плиса* где-нибудь за Припетью. откуда это речное название в 6 веке было принесено славянами в Саксонию: *Pleisse* — Nbf. der in die Elbe fliessender Saale < **Plisā*.

Przerośl в мозурской части Сувалк. губ. = *Переросль* — лев. Ствичи (прав. Случи < лев. Припяти) Мин. губ.

Рѣтница (> лит. *Rātnučia*) — прав. Немна = *Ротниц-ка* — лев. Могилянки (лев. Уши < прав. Припети) Волын. губ.

Рось — лев. Немна Волков. у. Грод. губ. = *Рось* — прав. Днепра Киев. губ., на устьи *Рѣси* Ипат. лет.² 65, на *Рси* 521, во *Рси* 502, ко *Рси* 426, за *Росью* 677.

Рѣша > *Ориша* — прав. Днепра на севере Могил. губ. и на финской территории: оз. *Росцо* и *Аршо* (в 18 веке погость *Аршо*) при Новоржеве Псков. г. из *Рѣшьце* и *Рѣше*; *Арша* — приток Сороти Псков. г. = *Ирша* — лев. Тетерева Волын. и Киев. губ., *Оришка* — прав. Стугны Киевск. губ. || на *Рши* Ипат. лет.² 156.

Рѣсь и *Рѣша* < **Рѣсја* : праслав. *riš* - < и.-е. *riš*.

Сновь — река в Новогруд. у. Мин. губ., зъ *Снови* 1567 РИБ XXXIII 820, 831, зъ *Сныви* 502 = *Сновь* — прав. Десны Чернигов. губ; *Снова* — прав. Тускори Курск. губ., грады многи по Деснѣ... Хороборъ... *Сновескь* 1234 г. Ипат. лет.² 772, въ *Снѣви* 161.

Сула — прав. Немна Минск. у. и Ошмян. (Вил. г.) у. = *Сула* — 1) лев. Днепра Полтав. г.; 2) прав. Немчи (лев. Реута < лев. Семи) Курск. губ. Судж. у.; 3) лев. Хлевени (пр. Семи) Курск. г. Путивл. у.; 4) прит. Попради; 5) ст.-польск. *Zula*, т. е. *Сула* в Силезии.

Свитязь — озеро Новогрудск. у. Минск. г. = *Свитязь* — озеро Владимиро-волынск. у. Волын. г.

Уса — 1) пр. Немна Вилен. и Мин. г., 2) *górny prawy dopływ Niemna w row. mińskim*, 3) пр. Дн. Березины Мин.

г. = *Уса* — 1) лев. Вороницы (лев. Ипути) Смол. г., 2) пр. Судости (пр. Десны) Черниг. г.

Уша — 1) *dopływ Niemna w mińsk. pow.*, 2) *lewy dopływ Niemna, pow. słucki i nowogród.*, 3) *lewy dopł. Wilii w pow. miń. i wilej.*, 4) лев. Олы Мин., 5) лев. Дн. Березины Игум. у. Мин. г. = *Уша* — прав. Припети Волин. г. ∞ переиде рѣку *Оушю* подъ Оушескомъ 1150 г. Ипат. лет.² 411.

Холхло — местечко Ошмянс. у. Вилен. г., *Холхолец* — село на притоке Березины к сев. от Борисова Мин. губ. = польск. *Chełchy* (диссим. из **Chełchŭ*) в восточной Пруссии Нидерле Энцикл. слав. филол. II 49 < **Хѣлхѣю*.

Цна — 1) лев. Айны Борис. у. Мин. г., 2) лев. Припети Слуцк. и Пинск. у. Село *Цна* и *Зацен* к северу от гор. Минска. — со всихъ пашень Браславскихъ и Опескихъ [=Ново-александров. уезд Ковен. губ.]... за Наветомъ озеромъ...озеро на имя *Цно* из малымъ озерцомъ на имя *Цонѣкомъ* ... с Снуда озера... 1500 г. Литов. метрика в РИБ XXVII 807 = *Цон* — лев. Оки Орлов. губ., *Цна* — 1) лев. Оки Рязан. губ., 2) лев. Мокши Тамб. г., 3) прит. озера Мстино Тверск. губ.

Область распространения *Цны* (Орл., Рязан., Тамб. и Твер. г.) как будто указывает на финноугорское происхождение интересующего нас имени. Если можно доверять форме *ТЬсна* (А. Соболевский РФВ LXIV 182), то *Цон* было бы новообразованием вместо *Тѣсн*. Мне кажется, что форма из источника Соболевского передает не что другое, как средневековое русское произношение *Спа*, где само *с* образовалось после исчезновения глухого путем стечения согласных *t+s*. *Спа* могла возникнуть из **Тъсна* (Būga RS VI 35 : прусск. *tusnan* acc. sing. „still”) или из **Тъсна*. Последняя форма была бы этимологически родственна со словом *тихъ*. Что касается суффикса, то ср.: р. *Туросна* Маштаков Днепр. 133, 136 рядом с *Туроса* — 1) р. в Лепельск. у. Вит. г., 2) прит. Муховца Кобрын. у. Гродн. г.; р. *Лисна* 1400 г. Витеб. губ. (Срезневский Матер. I 821 = лтш. *Liksna*).

На финской территории из славянских имен, принесенных словенцами (и кривичами) из прародины, можно отметить следующие два:

Моглин — село к юго-зап. от Пскова по дороге в Изборск из прапсковской формы **Modlinъ* (ср. *жерегло*, эст. *tuigi*, *vigi*) = польск. *Modlin* у Варшавы.

Пльсковъ, откуда лтш. *Pliskava* = *Pļškovъ* в прародине; ср. славянский географический корень *Pļšk-* в польск. *Pszczyzna* „нем. Kreis Pless“ из *Pļšč-ina* в верхней Силезии (Oberschlesien) RS I 158.

Пограничная река *Припеть* (на *е*, а не *я*, указывают Ипат., Лаврент. летописи, Литовская метрика), отделявшая славянскую прародину от балтийской, получила свое имя, повидимому, от славян. По свидетельству Niederlé Slov. star. I 29¹, имя *Pripet* встречается в топографии старой Чехии: *Pripet cum Medvez montes duo*. Почему и гора, и река носят одно и то же имя *Pripetъ*? Не случайное ли это созвучие? Литовский корень *pet-* (*pri-pentū*, *-petaū*, *-pèsti* „изнуряться, уставать“, *jaū pripetaū* „labai priilsau, nusivariau, уже я изнурился, очень устал“ *Panemunėlis*) для реки как будто не годится. *При-петь* обозначает „при-ток“ (ср. Днепра) и находится в родстве с гр. *пот-α-μός* „река“ (ср. *ῥεχ-μός* : *ῥεχ-ομαι*), *πέτραι* „fliege“, лат. *petō* „стремлюсь к чему“, *com-pitum* „ubi viae competunt = Kreuzweg“, авест. *pataiti* „fällt, läuft“. Из речных названий к семье *Припети* принадлежат: „Смоленскою границею ажъ до Любавичъ, отколе ся почала *Пета*“ Оршанский повет 1566 г. Литов. метрика в РИБ XXX 894 = „до речки Керъты, мимо Войкчово ажъ до *Петы*, до Поволя, у Велю реку“ Вилен. губ. 1566 г. I. с. 886 || именье близко Вильни на *Петешу* 1498 РИБ XXVII 155, *Pietiesza* — *rzeka przy folw. t. n.*, о 16 в. od Wilna Słown. geogr. VIII 111.

Вот несколько речных названий на бывшей финской территории:

лтш. *Pededze* „нем. Peddetz, прав. приток реки Aivieksta, полск. Ewickszta), odgranicza w dolnym biegu pow. ludyński (Ludza) od wendeńskiego (Cēsis)“ Konverz. vārdnīca 775, 1161, BW 3690,2, 30381 из **Ped(ājā)jōgi > *Pedjōgi > *Pedjegi > *Pedegi > Pededze* : фин. *petājä* „сосна“ + фин. *joki* „реки“.

лтш. *Raūna* — лев. приток реки *Gaūja* (нем. Livländ. Aa) = русск. *Руна* — 1) прит. Пола (прит. оз. Ильменя) Демьян. у. Новгород. губ., 2) прит. оз. В. Селуг Осташков. у. Тверск. губ. Иначе, но неверно, К. Буга РФВ LXXV 142.

лтш. *Rāuza* — приток реки *Palce* (лев. приток р. *Gaūja* — Livl. Aa) = русск. *Руза* — лев. Москвы Моск. губ., *Руз-ка* — прав. Вонца (пр. Днепра) в сев. части Смол. губ.

лтш. *Rāja* — река BW 12092, 12093 = *Руя* — прав. Плюсы Гдовск. у. Петерб. губ. (позднее заимствование, после перехода *й* в *ы*!).

Серем-ята — приток Ельши (по Słown. geogr. = praw. dopł. Sowszy [lew. Meży]), притока Мёжи Смол. губ. (север): оз. *Серемо* — 1) Валдайск. у. Новгород. губ. вблизи оз. Тихмень; 2) Осташков. у. Тверск. губ. вблизи оз. Серегера. Ср. фин. *särmä* „грань“.

лтш. *Virauda* — озеро и село в Режицком у. Витеб. губ. = *Вруда* из **Вьруда* — 1) прит. Кудеби (прит. Великой) Паниковск. вол. Псковск. у., вытекает из Люцин. у. Вит. г.; 2) прав. приток Луги Ямбург. у. Петерб. г.

Невель, род. *Невля* — город (и озеро?) Витеб. г. = *Невль* — дер. Луск. вол. Вотской пятины (Трусман Чудско-литовские элементы в новгородских пятинах. Ревель 1898 часть 1): оз. *Нево* Ипат. лет.² 6 = фин. *leva* „болото“.

Утроя — лев. Великой в губ. Витебск. (Люц. у.) и Псков.: *Utriya* — река в Везенб. у. Эстлянд. губ.

Толд-инка — дер. в Невельск. у. Витеб. губ. : финск. **tild-* в *tillittää* „ripen, bimmeln“ (Трусман).

Ловоть — река Псковск. г. = *Ловоть* — речка Жиздринск. у. Калужск. губ. Суффикс *-оть* имеют следующие речные названия на старой финской территории: 2) *Сор-оть* — прит. Великой Новоржевск. у. Псков. г.; 3) *Логоть* — порог реки Ловоти; 4) *Верготь* — рукав Ловоти Новгород. губ.; 5) *Неготь* — приток Осуги Тверск. губ.; 6) *Юхоть* — приток Волги Угличск. у. Ярослав. губ.

Черность — прав. Куны Псковск. уезда. Суффикс *-sti* имеется в следующих реках финского происхождения: 2) *Куность* (*Кунеть*) — приток Белоозера (р. Тигоды) Новгород. у.; 3) *Кереть* — прит. Волхова Новгород. уезда; 4) *Шолоность* — приток Ковжи Олонец. губ. : *Шелонь* — прит. оз. Ильменя Псков. и Новгор. губ. из прафинск. **Selni-* > фин. **helli-*; 5) *Ляхость* — прав. Которосли Костром. и Ярослав. г.; 6) *Снагость* — село Рыльск. у. Курской губ. Труды Москов. диалектол. ком. I 76 из *S'lnāgosti*, может быть и не финского происхождения (Курск. губ.!). Ср. эст. *Navast* — приток Пернавы в Феллин. у. Лифл. г., *Kavast*, *Hindast*, *Tarvast*, *Umalast*. Эст. *Halliste* + *Полисть* — 1) лев. Волхова Новгород. уезда, 2) лев. Ловоти Холмск. у. Псков. губ.

Чипать (Семенов Георг. слов. V 718 пишет *Чичать*) — лев. Мёжи (лев. Двины) в Духовщин. и Бельск. у. Смол. губ., где *-ать* из *-оть* (ср. *Лóвать* при *Ловоть* Ипат., Новгород. лет.), тоже, повидимому, финского происхождения.

Царецо — озеро Псков. губ. в системе р. Великой Семёнов I 413 с псков. *с* из *щ* < **Черещо* : *Кересть* — прит. Волхова Новгород. уезда || фин. *kerä* „клубок, katuolýs“?

Цевло — озеро Холмск. у. Псков. г. и ручей *Цевелька* < фин. **Kaivila* : *kaivaa* „рыть, копать“, *kaivo* „колодец“, *kaivos* „рудник“.

Ока — 1) приток Куньи Псковск. губ. = *Ока* 2) прит. Волги. Переселенцы с волжской Оки это имя перенесли в Иркутскую (*Ока* — прит. Ангары) и в Пермскую с Уфимской (*Ока* — приток реки *Ай*) губернией. *Ока*, повидимому, не индоевропейского (лтш. *aka* „Brunnen“, лит. *ākas* „Wuhne“, сл. око „Auge“ Būga RS VI 25), а финского происхождения (фин. *акка* „баба“??).

Сережа — прит. Куньи Торóпец. у. Псков. губ. *Сереж-енка* — прит. Велесы Стówn. geogr. XIII 197 Бельск. у. Смол. г. = *Сережа* — прав. Тёши Нижегород. губ. (Погодин Из истории слав. передв. 93 выводит из лит. *sérgiu* „стерегу“!!) = *Серижа* — лев. Десны Орлов. губ. (Маштаков 183) из *Сережа* к фин. *särki* „плотва“ (ср. оз. *Серегерь*, р. *Сележарь*).

Шексна „Шохна́ поместному“ Кириллов. у. Новгород. губ. Сборн. отд. р. яз. и сл. ИАН т. 87 № 5 стр. 182, *Шохъстнѣ* (*Шохонскій*) 1432—43 Шахматов Курс II 532 (литограф.). *Шохонскій* (*Пошехонье*, *Пошехонскій*) вместе с Кирилловским *Шохна́* свидетельствуют о переходе на русской почве *ks* в *x* (ср. аог. *rǣxъ* < **rēksom* : *rēiŕ*). Прафин. **šeksna* (? установление основной формы — дело финноугристов).

Торóна — река Псков. губ., село-погост *Торóнатцы* Холмск. у. Псков. г., от *Торóнца* в 35 верстах Сборник отд. т. 73 № 5 стр. 105 из *Торóнота* = фин. **Tarpata* (р кажется долгое, из краткого было бы *b*?), то *Tarbate* 1370 г. Русско-ливон. акты 75, *civitas Darpt* Scr. rer. Prussic. II 487, лтш. *Tērpata*. Лит. *Tarapata* (*Daukantas „Budās senovės — Lėtuwīū... Petropīlie 1845“* р. 239²⁵) указывает на кривичское название Юрьева *Торóнота*. Праформа эст. *Tartu* может быть установлена на основании 1370 г. *Tarbate* и русск. *Торóпотцы*.

Торош-ино — село к сев. от Пскова из прафин. **tarša-* (из балт. *dařžas* „огород“) — фин. *tarha* „saepes, cohors, hortus“, эст. *tara, tahr*.

На основании данных сравнительного рековедения (потамологии), я думаю, можно будет решить вопрос балтийской, славянской и финноугорской прародин¹.

В сравнительном рековедении нужно поступать так же, как и в сравнительном (этимологическом) словаре любого языка. В словаре сравниваются слова, т. е. нарицательные имена, в рековедении же должны сопоставляться реки с реками, т. е. собственные имена рек. И только после того, как мы сопоставили родственные между собою речные названия и определили область географического их распространения, можно приступить к этимологии разбираемого речного названия, т. е. к сопоставлению его с нарицательными именами. Когда еще озеро *Мороги* (Кочубинский Территория 83) сопоставлялось и лит. *mārgas* „пестрый“, *Уса* (Кочубинский I. с. 86) с лит. *úosis* „ясень“, *Уша* (I. с. 86) с лит. *ūžiù, āžti* „brausen“ или *āušti* „kalt werden“, *Сережа* (Погодин Из истор. слав. передв. 93) выводилась из лит. *sėrgiu* „стерегу“, еще не было сравнительного рековедения. Оно появляется лишь с того момента, как начинают сопоставлять речные названия с речными, напр.: русск. *Волма* = польск. *Wełma*; *Мена*, польск. *Miana, Mień* || кельт. *Moinos* (J. Rozwadowski); русск. *Полотá* (гор. Полоцк) = польск. *Plota* (гор. Plock M. Vasmer); русск. *Лучеса* = лит. *Laukesà*, лтш. *Lāucesa*; польск. *Skroda* = ятвяж. *Skardā*; русск. *Берёшта* = лит. *Bėršta* (K. Būga). Сравнительным методом удастся установить целый ряд общих индоевропейских речных названий; напр.: кельт. *Nāvā* Holder *Altcelt, Sprachsch.* II 693 = лит. *Nóva Būgà* RS VI 4, кельт. *Villa* Holder I. с. III 317 = русск. *Вьяля* (*Белья*), лтш. *Rāva* = польск. *Rawa* и др. Лит. речное название *Avantà* (теперь в вост.-лит. превратилось в *Aluntà* < **Avuntà*, ср. вост.-лит. *luñzdis* < **vuñzdis* = зап. *vañzdis* „труба“, вост. *lāšas* < **vāšas* = зап. *vāšas* „дужка“, вост.-латышск. *alūts* из **avūts* = зап. лтш. *avuōts* „ключ, источник“ из балт. **avántas*) тоже, кажется, принадлежит к числу общеиндоевропейских речных названий. Об этом писал J. Rozwadowski (у меня в Ковне нет RS) или Вы говорили?

¹ [Sis sakiny's pieštuku išbrauktas (K. Būgos ranka?). — Z. Z.].

Область географического распространения речного имени *Горынь* (прав. Припети) не ограничивается Волинской губернией. Вторую *Goryń* находим в Польше (Л. Нидерле Энцикл. слав. филол. II 49). По Ипатьевской летописи² (1150 год стр. 410) наша река называлась *Горыня*: перешед *Гориню* Х.П., где *ри* вместо *ры*, как и в „*ко Визьнь* 1252 г.“. Ип. лет.² 813 < *Визьна* (здесь отражается малорусское совпадение *ы* с *и*, следы которого уже отражаются в Ипат. летописи). *Горыня* предполагает праславянскую форму **Gārūnā*. Из готской формы *garunjō* „Überschwemmung, Flut“ (М. Vasmer Osteur. Ortsnamen 6) в русском следовало бы ожидать *Горъня* > *Горня*. Балтийское *ū* превратилось в русское *ы*: *Олыста* < лтш. *Alūksīa*, *Радыня* — м-ко Вил. (по актам 14—16 вв.) = лит. *Ródūnė*¹, *Кир* — прит. Кухвы Люцин. у. из *Кырѣ* || лтш. *Kūra* (> вост. *Kouga*) — река.

По моему мнению, в Волинской губернии, как составной части славянской прародины, искони не было географических имен германского происхождения. Для объяснения *Горыни* герм. *garurijā* „Flut“ не годится.

Иква — 1) лев. Павловки (лев. Днепра) Полт. г., 2) прав. Стыри (прав. Припети), 3) в бас. южн. Буга (Маштаков Извест. отд. р. я. и сл. XXII, 2 351), если это имя действительно германское, фонетически более подходит к др.-в.-н. *īha* F. (при *igo* М.) „Eibe“, чем герм. *aikō* „Eiche“. По аналогии русских заимствований из балтийских речных названий из *aikō* следует ожидать в русском **Яква*.

Вместо *Чечора* — 1) прав. Сожи (лев. Днепра) Могил. г., 2) лев. Судости (прав. Десны < лев. Днепра) Черниг. г., по видимому, нужно писать *Чичера*: Мозырь и *Чичерескѣ* Ипат. лет.² 498, приде *Чичьрьску* 528. *Чичера* была бы общеиндоевропейским речным названием; ср. лтш. *Cieserė* в бас. Венты.

Шохна (< *Шексна*) || *Тихна* — дер. Тигодск. вол. Вотск. пят. (Трусманн) при *Тиксна* — лев. Сухоны Вологод. г.

* * *

Благодарю за отдельные оттиски. Читаю и наставляюсь. На днях я Вам вышлю журнал „Švietimo darbas“, в котором печатаются мои мелочи по литовскому языку.

¹ [Virš raidės e pieštuku parašyta ia. — Z. Z.].

В скором времени к Вам в Лейпциг прибудет один учитель литовец Jõnas Mūrka (Иван Мурко), практически хорошо знающий литовский язык. Он желает познакомиться с лингвистическим методом изучения языка. Хорошая школа Мурку может сделать полезным работником в литванистике. Прошу Вас помочь Мурке советом (у кого из профессоров ему следовало бы позаниматься?).

О лингвистических новостях прошу извещать и меня. У нас в Ковне почти ничего не получается. Работать приходится без литературы. Моя библиотека для меня лично погибла, оставшись частью в Перми, частью в Томске.

Привет Вашей супруге и Вам от моей жены и меня. Моей дочери уже 6½ лет.

Напишите несколько слов и по поднятым мною вопросам.

Ваш К. Буга

Ковно 1921 г. апреля 12 дня.

[2]

Ковно 18 июля 1921 г

Дорогой Максим Романович!

Случаи долгого молчания и с моей стороны на письма друзей не представляют редкого явления. В этом и я грешен. Это в громадном числе случаев зависит от занятости и, отчасти, от моей слабохарактерности, чем м. б. заразился от своего учителя К. Явниса.

За время войны лингвистической литературы, я думаю, накопилось довольно много. И нет ничего удивительного, что на изучение этой литературы у нас уходит все время. Не иначе было бы и со мною, если бы я оказался в Ваших условиях. В Ковне я избавлен от такой массы литературы. Мне приходится читать сравнительно мало и при том случайно попавшуюся мне в руки литературу. Сейчас читаю работу Herbert'a Petersson'a „Studien über die indogermanische Heteroklisie“ (Lund 1921. 283 S. 8°). С работой Dr. Meyer'a о славянской интонации я уже знаком. Это такая же ненаучная работа, как и книга S. Agrell'a „Intonation und Auslaut im Slavischen. Upsal 1913“. Что сл. *līpā* = лит. *līpa*, лтш. *līpera* (ятвяжское **leipā* в названии мест. лит. *Lėipal-ingis* при чисто литов. *Liepal-otai*) восходит к индоевропейской

праформе **loipā*, не поверит ни один серьезный славист ни балтист. Скандально неудачен в работе Meyer'a балтийский материал. Лит. *patėsza*, которое привлекается к объяснению славянского слова *potěxā*, в таком виде не существует. Известно только *patieša* (*patiesza*, *patěsza*), которое является производным словом от глагола *patiěšyti* „потешить“, заимствованного из славянских языков (белорусск. resp. польск.). Вместо *patieša* обыкновенно говорится *patiekā*, gen. sing. *patiēkos* „posiecha“.

Подробный разбор диссертации Fr. Specht'a „Litauische dialektische Texte“, к которому надеюсь приступить в августе или сентябре, будет напечатан в одной из последних книжек „Švietimo darbas“. В „Švietimo darbas“ будет моя оценка также и грамматики литовского языка А. Лескина. Работу Specht'a и Leskien'a И. Эндзелин находит довольно слабой. Своего мнения об этих трудах у меня еще нет, оно составит только после основательного их изучения.

В 7—8 № „Švietimo darbas“ будет несколько моих рецензий, в том числе и на Ваши „Studien zur albanesischen Wortforschung“ (несколько слов).

Предложением проф. W. Streitberg'a принять на себя составление библиографии литовской лингвистической литературы не могу воспользоваться. Нет у меня на это времени и, кроме того, я сам в себе не уверен, хватит ли энергии на доведение до конца принятого на себя обязательства. Слаб я характером!

Лучшим сотрудником по балтийской лингвистической литературе будет Dr. Georg Gerullis, состоящий руководителем литовского семинара при Кенигсбергском Университете (его частный адрес: Königsberg i. Pr., Paradeplatz 18). Сам Gerullis — литовец из окрестностей города Tilsit — лит. Tiltzė в Восточной Пруссии. Он на это согласится. Gerullis имеет связи и с латышскими учеными — Эндзелином и этнографом П. Шмидтом, от которых он получает и литературу.

Я думаю, что Эндзелин не согласится быть редактором балтийского отдела библиографии в виду своей заваленности работой. Отношение Эндзелина к немцам мне неизвестно. Вообще латыши к ним относятся не дружелюбно.

„Indogermanisches Jahrbuch“ у меня нет. Я желал бы записаться в „Индогерманское общество“, но не знаю, как

это сделать. Будьте добры узнать, сколько нужно внести марок, чтобы числиться членом и получить все 7—8 вып. Jahrbuch'a. Деньги вышлю немедленно.

Ind. Jahrbuch я готов получить и в обмен на литовские издания. Но все таки я желал бы числиться и членом О-ва.

Проф. Стрейтбергу на днях я выслал на свои собственные деньги 5 книжек „Švietimo darbas", в которых напечатан ряд моих статей по литовскому языковедению.

На днях вышла первая книжка исторического журнала „Mūsų senovė" (=Наша старина), в котором есть несколько и историко-лингвистических мелочей. И этот журнал при желании может быть выслан редакции Jahrb.

Dr. Gerullis в это лето приступает к печатанию большой работы „Altpreussische Ortsnamen". Вскоре проф. Dr. R. Trautmann сдаст в типографию славяно-балтийскую часть Фиккова словаря. Рукопись мне показывали в Кенигсберге в 20 числах июня с. г.

При случае передайте Otto Harrassowitz'y, что я прошу его извинения за долгое молчание. Информировать о новостях литовского книжного рынка я не могу взяться за отсутствием на это времени. Все нужные сведения (и каталоги) о книгах можно получить через издательские общества в Ковне „Šv. Kazimiero Draugija", „Švyturys".

Передайте проф. Стрейтбергу мою благодарность и признательность за любезное приглашение сотрудничать в IF. При первом представившемся случае постараюсь им воспользоваться. Сейчас у меня все время уходит на приготовление к печати большого словаря „Rašýbos iř tarýbos žodýnas", из которого будет видно, как то или другое слово следует писать (rašýti) и произносить (tarýti). Это будет словарь правописания (rašýba) и произношения (tarýba). Толкование слов будет дано лишь тех, которые являются не общеизвестными. Этот словарь будет иметь не только практическое значение для самих литовцев, но также и научное для лингвистов, так как он даст вполне проверенный словарный материал с обозначением интонаций слов. К печатанию словаря будет приступлено в декабре с. г. или в январе 1922 г.

После окончания словаря постараюсь написать чтонибудь и для IF. Сделать это можно будет только при Вашей помощи. Я хотел бы писать о „славяно-балтийских отноше-

ниях по данным потамологии", что явилось бы обработкой темы, затронутой мною в моем письме к Вам. К этой статье могли бы быть присоединены также и Ваши дополнения.

Это исследование представит в ином свете фонетику праславянского и прарусского языка.

Если моя тетрадь 1917 г. имеет какую нибудь научную ценность, то благоволите мне переслать ее в Ковно. Словарь Куршата верните мне тогда, когда раздобудете другой экземпляр.

Мурка по обстоятельствам, от него независимым, не мог прибыть в Лейпциг. Э. Вольтер сейчас в Memel-Gebiet. А. Вольдемар в Ковне, но пока еще не успел передать ему Вашего привет.

Всего наилучшего.

К. Būga

[3]

14 сентября 1921

Многоуважаемый Коллега!

Если мне нужны все тома (от первого до последнего), но пока должен воздержаться от выписки по финансовым соображениям. После нового года, м. б., удастся. *Rocznik Slawistyczny* мне нужен от первого до последнего тома. Свой экземпляр нужда заставила продать Томскому университету. При случае постарайтесь раздобыть из Кракова и тот том польской энциклопедии, в котором помещено исследование J. Rozwadowskiego „*Język polski*“. Об этой работе пришлось мне слышать хорошие отзывы.

К кому я должен направить деньги за „*Revue des études slaves*“ (Tome premier, fasc. 1 et 2), которое получил из Парижа 19 августа?

За *Idg. Jahrbuch* я уже произвел расчет. Для нас было бы большим счастьем, если бы Вам удалось найти издателя для нового журнала по славистике (*Leipzig. Slavistische Studien*). Временно могли бы приютить и балтику, так как она тесно связана с славистикой. Балтийскую метатонию я хотел бы дополнить славянскими фактами, для которых у меня, к сожалению, нет соответствующих пособий. Нет у меня в Ковне даже словаря Караджића, не говоря уже про другие. Лучше всего было бы, если бы славянскую часть метатонии взяли бы Вы обработать. Тогда вышла бы довольно инте-

ресная работа. Латышские факты я проверю при помощи проф. И. М. Эндзелина и П. П. Шмидта (Рига).

Сегодня высылаю проф. W. Streitberg'у № 7—8 журнала „Švietimo darbas“, в котором помещен ряд моих статей по литовскому языку (Kalbos mažmožiai №№ 36—58). В отделе „Kritika ir bibliografija“ (стр. 124—139) найдете рецензии на два литовских словаря и на статьи R. McKenzie, H. Petersson, M. Vasmer, E. Lidén. Из ваших „Studien zur albanes. Wortforschung“ мною затронуты *atsikustu, dālis и *trepstu. На стр. 135 говорю об отношении фин. *Veina* к *Двине*.

На днях вышло и Вам оттиск моих статей из „Švietimo darbas“. Министерство согласилось опечатать 50 оттисков, которые обещали изготовить еще на этой неделе.

Я думаю, что по культурноисторическим и географическим соображениям северославянские *крѣсло* и *дегъть* являются заимствованными словами из балтийских (resp. прусского). Это мнение я обосновываю в длинной статье, которая будет напечатана в сентябрю-октябрьском номере „Švietimo darbas“ (№ 9—10). Там же будет исследование об имени „вишня“ (лит. *vyšnia* ir *žem. vīšnė* ← *vīšnia*).

В 11—12 №№ „Šviet. darbas“ войдет мое исследование о балтийских названиях „печки“ (лит. *krósnis, pėčius, *ūbas* → *ūba-šlaitė* „заслонка печки“, *ūblas*, прус. *umpna-, umna-, stabni*, лит. *žaidis, žiėzdras* и др.). Там же помещена будет статья о *mārios* и *jārios (jūra)* в связи с вопросом о прародине балтийцев и славян.

Работа по подготовке к печати сокращенной редакции литовского словаря подвигается по немножку вперед. Через 3—4 месяца усиленной работы можно будет сдать в типографию.

5 августа получил я, благодаря любезности коллеги д-ра G. Gerullis (Königsberg, Paradeplatz 18), „Indogermanische Grammatik“ von H. Hirt. Мои надежды не оправдались. От Hirt'a я ожидал более обстоятельной работы, дающей много нового материала. Baltica для Hirt'a, как и для средневековых монахов „*graeca*“, non leguntur. Игнорирование „die Erforschung der Einzelsprache“ (Idg. Gram. II S. VI), против которого ратует автор индоевр. грамматики, злостно мстит Гирту. Труды последних десятилетий по балтике не оставили на Гирте никакого следа, всё это сошло, как вода с гуся!

Критический разбор грамматики Гирта с балтийской стороны намерен я дать в „Šviet. darbas“. Только боюсь я обидеть „правоверных“, которые благоговейт перед Гиртом. Очень странно, что у Гирта имеется много того, что и у меня в Aistiški studijai, от чего я уже отрекся как от ереси еще в ноябре 1909 года.

Др. инд. *ṣā khā* в виду *ṣankūh* и сл. *sokъ* (Idg. Gram. 74) Гиртом, как и мною (точнее, Явнисом), выводится из пра-формы **kánk(h)ā*. Этому я не верю. Также не верю, что лит. *šakà* основывается „auf sekundärem Ablaut“. Sekundärer Ablaut — это тот мешок, в который впихивает Гирт все, что несогласно с его гипотезой, исходящей не из фактов, которые дает нелюбимое Гиртом „Erforschung der Einzelsprache“, но функция „Ursprache“.

Рядом с *šakà* существует и лтш. *sekumi* „šākēs“, и лит. *šėkštis* „сук“. Что балтийское *šak-* || *šek-* некогда имело *n*, этому не поверит ни один балтист, хотя и имеется в литовском форма *at-šankē*¹.

[4]²

Многоуважаемый профессор!

На Ваш вопрос о восточногерманском влиянии на балтийские языки могу ответить следующее:

Общевалтийских заимствований из германских языков не имеется. Из балтийских языков только один прусский язык подвергся слабому влиянию готского языка до 3 века н. э. Из готского или других восточногерманских прибалтийских наречий в прусский язык проникли следующие слова: 1) *rikijs* (= *rikis*) „Herr“ < got. **reikeis* „Herrscher, Herr“ (= ahd. *rīhhi* „mächtig“) || прусск. *rijks, riks* Masc. или *riki* Fem. „Reich“ = got. *reiki* N. „Reich“; 2) *kelmis* „Haut“ = germ. **xelmaz*, nhd. *Helm*; 3) *sarwis* „Waffen“ = got. *sarwa* (ahd. *saro*) „ѣплов“; 4) *pecku* „Vieh“ = got. *faīhu* (ae. *feoh*); 5) *lapinis* „Löffel“ = got. **lapins* (ср. got. *himins* ~ ahd. *himil*).

Некоторые слова древнегерманского происхождения из прусского языка проникли в литовский и в редких случаях

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

² [Laiškas be datos. Trūksta pabaigos. — Z. Z.].

даже в латышский язык: 1) lit. *alūs*, lett. *alus* „Bier“, pr. *alu* „Met“ (asl. *olǫ*, fin. *olut*, veps. *olus*) = ostgerm. (ostnord.) **alu*, **aluþ*; 2) lit. *midus* „Met“ = got. **midu* (ahd. *meto*, *metu*, aisl. *miðr*, gr. *μέθυ*); 3) lit. *pēkus* „Vieh“, pr. *pecku* = got. *faihu*; 4) lit. *šárvas*, pl. *šarvai* „Harnisch, Wehr und Waffen“, pr. *sarwis* „ἄρλον“ = got. *sarwa*; 5) lett. *klaips* „grosses Brot, Laib“ = got. *hlaiþs* (>sl. *хлѣбъ*, fin. *leipä*).

Из древнегерманских заимствований латышам известны только два: *alus* „Bier“ и *klaips* „Brot“.

Lit. *kūnigas* „Priester; früher auch: Herr“ (форма **kūnigas* неизвестна ни памятникам, ни современным живым говорам) = lett. *kungs* „Herr“ (из **kunigs*; ср. lit. *āvinas*, *avižā* = lett. *auns*, *auza*) является поздним заимствованием (после 1200 г. н. э.) из mnd. *kunig* (cf. *Die Kunige von Sameiten Alnpecke Reimchron.* v. 4653). Из ahd. *kuning* было бы в литовском **kūningas*, а в латышском — **kunīgs*. Фин. *kuningas* и сл. *кѹнѣдзь* (из **kuningas*) древнее литовско-латышской формы *kūnigas*. То же приходится сказать и относительно *pīnigas* (mnd. *pēnnig*) или (*žemait.*, нижнелитовское) *pīningas* (and. *pēnning*) и сл. *пѣнѣдзь* (из **pēningas*, где *ēn* из *enn*: ahd. *pfēnning*, aisl. *penningr*).

Lit. *āsilas*, pr. *asilis* (≈lett. *ēzelis* из d. *Esel*) „осѣл“, *kātilas*, pr. *catils*, lett. *katlis* „Kessel“, lit. dial. (Memel) *istuba*, lett. dial. (Nīca etc.) *istuba* „Stube“, lit. *stiklas*, lett. *stiklis*, pr. *sticlo* „Glas, Trinkglas“, lit. *šālmas*, pr. *salmis* „Helm“ заимствованы не из древнегерманских, а из древнеславянских форм: *osolъ* (got. *asilus*), *kotolъ* (got. *katils*), *istoba* (*jbstoba*), *stoklo* и **šolmъ* (poln. *szłom*, rus. *шолѡм* из germ. *xelmaz* „Helm“).

На основании заимствованных слов можно прийти к заключению, что восточные германцы не были соседями литовцев и латышей.

Древнегерманские слова литовцы и латыши получили передаточным путем — при посредстве пруссов и славян.

Из балтийских народов одни только пруссы соприкасались с германцами (готами) у берегов Фришгафа (лит. *Āismarės*, т. е. *mare Aestiorum*) и у устья Вислы до 3 века н. э. Имя готов lit. *gūdas* „Gote“ заимствовали балтийцы еще в то время, когда сами готы вместо **gutaz* произносили еще **ghudōs*, т. е. до появления Lautverschiebung'a (до 5-6 века до н. э.).

Славяне подверглись более сильному влиянию древних германцев, чем пруссы. Много слов древнегерманского происхождения стало общеславянским достоянием: 1. *po-kupati, kupiti* „kaufen“ (got. *kaupōn*); 2. *lukъ* „Lauch“ (germ. *laukaz* > fin. *laukka*); 3. *kъnędzь* (*kъnęgyńi*) || germ. *kunin-gaz*; 4. *pъnędzь* || ahd. *pfēnning*; 5. *nuta* || germ. *nauta* (lit. *naudà*, lett. *naūda*); 6. *gъsь* „Gans“ || germ. *gansi-* (lit. *žasis*, lett. *zūoss*); 7. *xlъbъ* (*xlъbъ*) || germ. *xlaibaz*; 8. *pila*; 9. *šelmъ*, *šolmъ* (poln. *szłom, szlem*, rus. *шелом*, ksl. *šlēmъ* || germ. *xelmaz*; 10. *xъlmъ* || germ. *xulmaz*; 11. *myto* (*мыто*) || germ. *mū-ta* (cp. mhd. *mūte* „Zoll“); 12. *cęta* „*δηνάριον*“ (rus. *цата*, pol. *cętka*) || germ. **kinta* (cf. got. *kintus* „*κοδράντης*“); 13. *cęsarъ* „Kaiser“ || got. *káisar*; 14. *bordь* „Axt“ (ksl. *brady*) = germ. **bardō* (ahd. *barta*, as. *barda*); 15. *kusiti* = got. *kausjan*, d. *kiesen* (gr. *κεύω*, avest. *zuš-*) и др.

Более слабое влияние древних германцев на прусский язык, чем на славянские языки, объясняется тем, что пруссы не были исконными соседями германцев. До появления восточных германцев (готов, гепидов и др.) у устья Вислы и у Фришгафа пруссы от германцев были отделены славянами.

Часть латышской территории, лежащей к северу от реки Западной Двины (d. *Düna*, lett. *Daugava*, lit. *Daugivà*), т. е. современная Лифляндия и Витебская губерния, до прихода латышей (5—6 век н. э.) была населена балтийскими финнами, как об этом свидетельствуют географические названия (имена рек, озер и населенных пунктов) Латышской части Лифляндии и Витебской губернии. До 5—6 века н. э. Двина была границей балтийских и финских племен.

Названия рек Белоруссии (Минская, Могилевская и Смоленская губерния) показывают, что прародина литво-латышей находилась к северу от Припяти (по левым ее притокам), по Березине и верхнему Днепру, почти до среднего течения Сожи. В Бельском уезде (город Белый) Смоленской губернии литво-латыши, судя по речным названиям, соприкасались с неизвестным зап. финским племенем. У берегов верхнего течения Сожи (др.-русс. *Съжь*) литво-латыши, повидимому, встретились с предками современной Мордвы, как о том можно полагать на основании мордовских заимствований из балтийских языков.

Балтийско-финские заимствования восходят к одному источнику, а именно древнесеверному (с эпохой — *vorgermanisch, urgermanisch* и *urnordisch*). Т. Е. Karsten и К. В. Wiklund вполне основательно полагают, что западно-финские языки под готским влиянием не находились. И древнейший слой финских заимствований (без следов *Lautverschiebung*'а и с дифтонгом *ei* вместо позднейшего *i*) должен искать себе объяснения в истории северногерманского языка.

Die ältesten germanisch-finnischen Völkerberührungen fallen in eine Zeit, wo die germanische Lautverschiebung noch nicht durchgeführt war und die germanische Sprachform auch sonst in vielem noch ein vorgermanisches bzw. frühurgermanisches Gepräge trug, daher spätestens in die Mitte des letzten Jahrtausends vor Christi Geburt. Ihr Schauplatz lag in den nördlichen Teilen der Ostseeprovinzen, zum Teil vielleicht auch schon in Finnland.

Ihrer Nationalität nach waren die fraglichen ostbaltischen und westfinnländischen Germanen, welche den Finnen ihr ältestes germanisches Lehnwort vermittelten, eine Verzweigung der Nordgermanen, zunächst der Vorfahren der späteren Schweden (Т. Е. Карстен *Germanisch-finnische Lehnwortstudien*. Helsingfors 1915 S. 233).

С выводами Карстена надо согласиться. Встреча предков западных или балтийских (Ostsee) финнов с северными германцами произошла, повидимому, в северо-западной Эстляндии. В северо-западную Эстляндию и в юго-западную Финляндию северо-германцы попали с восточного берега Скандинавии. Я думаю, что Карстен ошибается, объясняя имена *Пскова*, *Гдова* и *Луги* (fin. *Laukaa*) из германского языка. *Псков*, как восходящий к древнерусской форме *Пльсковъ* (откуда lett. *Pliskava*), не имеет никакого отношения к герм. *Fiskawā*. Река *Гдова* не из герм. **Gud-awā* (Karsten l. с. 214), а из финно-угор. **Kud-* (fin. *Kul-*) ~ *Гда* — река, приток Ростовского озера Неро от города Петровки к с.-в. Ярослав. губ. из прарусск. **Къда* = фин. *Kuda* ~ *Кудка* — приток Великой Опочк. у. Псков. губ., оз. *Кудо* к югу от Опочки Пск. г., *Кудь* — прит. Волги Осташков. у. Тверск. губ., оз. *Кудино* Торопец. у. Псков. губ., оз. и село *Кудовер* Новоржев. у. Псков. г., *Кудом*а — приток Мологи, *Кодка* — прит. Корогезены

Тверск. губ. из прарусск. **Kъdъka*. Фин. *Laukaa* (откуда русск. *Луга* Петерб. губ.) и, может быть, *Narvan joki* (откуда древнерусск. *Норова*) являются, повидимому, созвучием с германскими словами, на основании которых было бы весьма рискованно делать вывод, что в этих местах до прихода западных финнов жили северные германцы.

Германцы в Эстляндии жили на северозападном берегу моря, не доходя ни до реки Нарвы, ни до озера Пейпус.

Германское происхождение имени *Kurland* (*Curi, Cori, Curones*) более чем сомнительно (Karsten I. с. 204). Имя народа латинск. *Curi, Cori* nom. pl. передает ливское **kura*, возникшее из **kurha* (cf. liv. *tara* = fin. *tarha* из lit. *dařžas* Thomsen Berög. 166). Ливское **kura* < **kurha* является литовским именем Курляндии *Kuřšas*, которому в латышском языке соответствует *Kūrsa* „Kurland“ и *kūrss* „Kurländer“ из **kūrsas* = лит. **kuřšas*. Вместо литовск. *š* латыши имеют всегда *s* (lit. *šiņtas, širdis, ašis* = lett. *šimts, sirds, ass*).

Fin. *leiviskä* „Liespfund, eig. livisches Pfund“, которое предполагает существование прасеверногерманского (vorur-nordgerm.) имени прилагательного **leiviska* (urnordisch *lī-viska*; ср. *Liv-land*), свидетельствует, по мнению Карстена, о существовании германского имени для страны к югу от эстляндских поселений северогерманцев, т. е. для Ливонии (*Liv-land*). Отношение прагерманского имени страны (и народа) **Leivas* или **Leivā* к латышскому названию лива *lībietis* и к древнерусскому *либь* для меня, как негерманиста, не ясно. Мне до сих пор казалось, что древнерусское имя *либь* и латышское *libietis* свидетельствуют об исконности согласного *b*. В пользу *b* говорит также и современная немецкая форма *Liefeland* своим *f*.

Из древнесеверного языка мне известны два литовские заимствования, из которых одно знакомо и латышскому языку. Lit. *kliēpas* „Brotlaib“ и *kvietys*, lett. *kvieši* (nom. pl. из **kvietja*) „Weizen“ восходят к литво-латышским праформам **kleipas* и **kveitls*, которые предполагают прасеверные формы **xleifz* (aisl. *hleifr* — mhd. *leib*, ahd. *hleib*) и **xveitiz* (aisl. *hueite* — ahd. *weizzi* — got. *hvaiteis*). Литовские слова не могут быть готского происхождения (*hlais, hvaiteis*) по той простой причине, что дифтонг *ai* не подвергается изменению в литовско-латышский дифтонг *ie* (другие пишут *ē*,

напр., Brugmann). Лит.-латышское *ie* всегда восходит к старшему *ei* (*nei-vienas, niē-kas; prei-kālas* || *prīe-taras; deivē, deivótas* || *diēvas*).

Этих двух слов северногерманского происхождения недостаточно для предположения, что Nordgermanen были ближайшими соседями литовцев, проживая где нибудь на Курляндском берегу моря или в южной Ливонии у берегов Двины. При непосредственном соседстве влияние северных германцев не ограничилось бы передачею только двух культурных слов. Заимствование названия для „хлеба“ (*kliēpas*) и „пшеницы“ (*kvietys*) произошло благодаря торговым сношениям, которые имели место между северными германцами и литовцами еще до перехода германского *x* во *h*. Германское *h* в литовском дало бы нуль, то есть вместо *kliēpas* и *kvietys* было бы **liēpas* и **vietys* (ср. пр. *ilnis* „Bark, Scheune“ из готск. **hilms*; ср. nnorw. *hjelm*, aisl. *hialmr* „Bark“ Lidén PBB XXXI 600 ff.).

Данные литовского и латышского языка не подтверждают предположения о сожительстве германцев с литво-латышами у побережья Балтийского моря.

Данные прусского языка свидетельствуют о непродолжительном сожительстве готов с пруссами вблизи устья Вислы и у Фришгафа. Это имело место с эпохи появления готов (из Скандинавии? Готланда??) у Вислы до 3 века н. э. До встречи с готами пруссы от германцев (восточных) были отделены славянами.

Насколько мои выводы согласны с данными археологии, судить об этом я не могу, будучи профаном в области археологии. Балтийских заимствований из готского языка касались Hirt PBB XXIII 344, Mikola Baltisches und Slavisches. Helsingfors 1902—1903 S. 10, Lidén PBB XXXI 600 ff., Kluge IF XXI 361, Tautmann KZ XLIII 175 ff.

Другие балтийские слова (пр. *kas arrien tlāku* „der da dreschet“, пр. *kaupiskan* „Handel“, *wangus* „Damerau“), которых довольно длинный список дает Hirt, я не могу признать готскими. В списке Hirt'a (PBB XXIII 344—351) из 35 прусских слов 25 негерманских, а из 23 литовских — 17 негерманских.

Более подробно остановиться на поднятом Вами вопросе мне не было возможности за отсутствием самой необходи-

мой литературы. Мне приходится работать в неблагоприятных условиях, без библиотек и общения с учеными силами.

[5]¹

Нельзя ли через Leipzig получить „*Revues des études slaves Meillet*”? Книги я получаю через Voss' Sortiment (G. W. Sorgenfrey) Leipzig Rosstrasse 5/7. Нет ли возможности как нибудь получить из Кракова все выпуски „*Rocznik slawistyczny*”? Из Литвы снестись с Краковом невозможно.

Будьте добры, запенумеруйте на мое имя *Indogermanische Forschungen*. Деньги вышлю тотчас, как только узнаю, сколько марок.

В 5—6 № *Švietimo darbas* помещена моя статья о древнейших взаимоотношениях балтийцев с германцами, в которой развиваются те же мысли, что и в письме Тальгрёну. Копия письма вам послана во втором моем письме. В этой статье мною затронуто старшее германское влияние на славянские языки в связи со влиянием на финские языки. Славянский материал у меня очень не полон, так как у меня не было статьи Младенова и др.

В этой статье речное название *Висла* по географическим соображениям считается мною славянским именем. Немецкое название Вислы *Weichsel* выводится мною из древнепрусской формы **Vikslā*, возникшей из праславянской формы **Vislā*.

В рецензии *Festschrift Ad. Bezzenberger* пришлось коснуться вопроса о ятвяжском языке и славянских названиях граба: *грабъ* и *габъ*, лит. *skroblūs* и *guobà* и др.

Что в географических названиях Волынской губернии можно искать германских элементов, с этим теперь и я согласен. В статье „Древнейшие взаимоотношения балтийцев с германцами” (*Švietimo darbas* № 5—6 стр. 19²) я отметил присутствие в Волыни чистогерманского названия города *Илбязь*, что является готским именем *Ilbingaz* (сл. **Īlþēdzь*). Более древняя форма имени сохранилась в названии вост.-прусского города *Elbing* (польск. *Elbiąg*). Название *Elbing'a* перенесено готами с берегов Вислы и Фришгафа при пересе-

¹ [Laiško fragmentas — trūksta pradžios ir pabaigos. Gal tai vieno iš ankstyvesniųjų laiškų dalis? Datos nėra. — Z. Z.].

лении в южную Россию. Некоторое время готы должны были жить в Волини.

Если волинский *Ильбязь* (в документах XV в. раз мною отмечена и форма *Олбяз*) отражает собою прарусскую форму *Lbbęzъ* (ср. *ильгота* < *льгота*), то и в таком случае вряд ли придется отказаться от готского его происхождения. *Ilbin-gaz* с метатезою дифтонга *il* (ср. праслав. *al-, ar-, el-, er-*: *лодка, раб, работник, лебедь*) в праславянском должен был измениться в *Lbbędzъ*.

Žem. viešné „вишня“ (собств. *véišnē*, где *-ē* первоначально возникло из *-ā*; instr. pl. *viešnėmis* новообразование вм. *viešniomis*) заимствованно в литовский язык еще в то время, когда русские (кривичи) вместо *višnā* произносили еще **véš-ñā* из прасл. **véišnīā* (сл. *ś* из и.-е. *k̑* или *k̑s* или *sk̑*). К тому же времени относятся лит. *pielà* = *нулá*, лтш. *krievs* „русский“ = *крив(ич)*ъ, лтш. *sviēta* = *свита*.

Древнейший период славяно-балтийских отношений (Be-rührungen) относится еще к тем временам, когда в русском языке вместо *i* было еще *ē* из дифтонга *ei*. Финское (кор.) *viehkuri* заимствовано из русск. *вихърь* еще тогда, когда новгородские словяне произносили **vęxŭrī*.

9. F. F. Fortunatovui

Spausdinamas laiškas yra TSRS Mokslų Akademijos archyve Leningrade (фонд 90, опись 3).

Многоуважаемый Филипп Фёдорович!

Считаю своим долгом сообщить Вашему превосходительству, что русский перевод грамматики Явниса окончен мною ещё осенью прошлого года. Первые четыре листа этого перевода уже набраны. Первый и второй листы, если бы Вы нашли перевод сносным, можно было бы печатать. Простите, многоуважаемый Филипп Фёдорович, что я Вас беспокою своим переводом и его чтением отнимаю дорогое Вам время.

Глубоко уважающий Вас

Казимир Буга

С. Петербург, 3 апреля 1912 года.

В. О. 7 Линия, дом 2, кв. 20 (у Э. А. Вольтера)

10. J. Geruliui (G. Gerullis)

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-26) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų 1921 m. prof. J. Geruliui, juodraščiai.

[1]

31. VII. 1921 m.

Gerbiamas Kolėga!

Tamstos laišką vakar gavęs, tuojau pranešiau ir E. Volteriui, kuris vakar pargrįžo iš Juodkrantės. Visa kas bus padaryta, kad tik Tamstą galėtumėm paragauti į Kauną. Rytoj kalbėsiuos tolesniai su patim Švietimo ministeriu.

Ministerių Kabinetas pripažino esant reikalinga nuo šio rudens įkurti Kaune universitą ir pavedė Švietimo ministeriui sudaryti tam tikrą universito reikalui komisiją. Galutina universito statuto redakcija bus paduota Seimui patvirtinti rugsėjo (September) mėnesio pradžioje. Tajai komisijai nariai (Glieder) jau paskirti, bet susirinkę jie dar nebuvo, nes dar tebelaukiama kai kurių sugrįžtant iš atostogų (Sommerferien).

Kebliausia bus su butu (gyvenama troba). Tinkamo penkiais kambariais buto dabar nebegali rasti net visagaliai mūsų komentantai. Pirmąsias universito gyvavimo dienas teks mums visiems ankštumoje pragyventi. Universito taryba turės pasirūpinti naujų butų statymu. Be naujų trobesių (Gebäude) pastatymo, butų klausimas profesūros naudai nebus išspręstas (išrištas). Gali tekti ben metams ar 1½ Tamstai savo šeimą palikti Karaliaučiuje. Visi mes, kolei neturime savo rankose Vilniaus, privalome gyventi baisioje ankštumoje. Tamsta tai gali žinoti kad ir iš mano gyvenimo. Aš net iki šiolei dar negavau sau buto ir priverstas esu gyventi net be tam tikro kambario kabinietui. Bet reikia tikėtis, kad toks gyvenimas netvers amžinai, kad ir mes susilauksime kiek geresnės gadynės.

Aš chrėstomatijos reikalui dar nėsu nieko padaręs. Visą laiką man atima „rašybos ir tarybos žodynas“, kurį norėčiau pabaigti rankraštyje iki naujų metų. Darbas taip greit, kaip aš buvau pirma manęs, neina. Trukdo mane didžiojo žodyno darbas, kuriam medžiagą dabar rašo net keturios raštininkės. Su tomis raštininkėmis aš sugaištu kasdien ben po 3—4 valandas. Pirmuoju skaitymu rašybos ir tarybos žodyną perėjau net iki 5-. Pirmuoju skaitymu pabaigsiu po 3—4 savaičių.

Aš chrėstomatijos darbui, iki nepabaigęs žodyno, vargu galėsiu atsidėti. Ir nepasiekęs Vilniaus, negalėsiu chrėstomatijos darbo atlikti. Labai gaila, kad aš tuo sutrukdysiu ir Tamstos surinktojo materijalo spaudą.

Žodyno darbo atidėlioti neišsimoka, nes jo laukia ne tik tai Lietuvos visuomenė, bet ir mokslo pasaulis (kalbiniškai). Žodynas išeis gana didelis. Kaip dabar jau man matyti, tasai žodynas bus ne kas kita, kaip sutrumpintoji didžiojo žodyno redakcija. Tasai mano žodynas, man rodosi, ne bus mažesnis už Chr. Bartholomae's „Altiranisches Wörterbuch“ (apie 2000 p.)

Nesenai Herbert'as Petersson'as atsiuntė man savo knygas „Studien über die indogermanische Heteroklasie“ (Lund 1921, p. 283), kuriose paliesta labai akyva tema. Tarp gerų dalykų yra daug ir nesąmonių (Unsinn). Lietuviškąją Petersson'o rašto dalį manau paliesti „Švietimo Darbe“.

Hirto ir Kossinos knygų lauksiu. Tamstos korektūrų dar nebuvo.

Klein'o gramatiką reikia atidėti 1922 metams. Dabar mes neturėsime pinigų išleisti. Kai Tamstą turėsime Kaune, tai gal mums pasiseks organizuoti senųjų raštų leidimo darbą.

Labai džiaugiuosi, kad prof. Trautmann'as pasiėmė išleisti prūsų asmens vardus. Tamstos vietų vardai ir Trautmann'o asmens vardai duos daug šviesos ne tik prūsų, bet ir lietuvių bei latvių vardų tyrinėjimams.

Prof. Petras Šmidtas iš Rygos užvakar man atsiuntė savo litografuotą raštą „Ievads valuodniecībā Prof. P. Šmidta lekciju konspekts 1920/1 akademiskā gadā“ Rīgā 1921 gadā 94 p. Duoda šį tą nauja, ko nėra kituose vadovėliuose.

Bezenberger'is man rašo, kad ir dabar jis dar netikės, kad *gūdas* būtų *gotas*. Aš irgi negaliu patikėti, kad *gūdas* būtų kilęs iš *gudų* (weissrussisch) kalbos veiksmazodžio (verbum) *hudzić* „rauschen schallen, brausen“ (rus. *гудѣть* „birbynė, švilpynė“) iš praslav. **gund-* Berneker SEW I 341.

Tamstai už straipsnį „Švietimo darbui“ parašytąjį, reikia gauti iš redakcijos 440 auksinų, kurių gavimo siunčiu Tamstai kvitą. Ant tos kvitos Tamsta turi pasirašyti. Pinigai guli pas mane. Iš jų išleidžiau iki šiai dienai prof. Trautmann'o reikalui („Švietimo darbo“ 1920 m. №№ 11, 12 ir 1921 m. bei paštas) 106 a. 80 k., prof. V. Schulzės reikalui (už tą pat) irgi 106 a. 80 k., Tamstos reikalui 12 a. 40 k. (5 egz. 5—6 numerio siuntimas). Iki šiolei iš Tamstos pinigų,

gautų už straipsnį, išleista 226 auks. Pas mane dar lieka Tamstos pinigų 214 auksinų. Iš tų pinigų liks dar apmokėti paštas už „Švietimo darbą“ prof. Trautmann'ui ir Schulzei (№№ 7—12). Už Tamstai siunčiamą „Švietimo darbo“ egzemplarį reiks užmokėti prenumerata už №№ 7—12 ir pašto išlaidos. Tamstai siųsti buvo 1920 m. №№ 11 ir 12 ir 1921 m. № 1—2, 3—4 ir 5—6 veltui iš mano autorinių egzemplarių. Nuo № 7—8 „Švietimo darbo“ autorinių egzemplarių aš nebegausiu, nes dabar nutarta yra duoti man 30 „Sonderabdruck'ų“.

Galutinai atsiskaitysime metų gale. Išlaidas aš surašinėju į tam tikrą lapą. Prašau irgi Tamstą užrašyti visas išlaidas, kurios tenka padaryti mano reikalui. Paskui atsilyginsime.

Taigi, šandien Tamstos pinigų pas mane dar lieki 214 auksinų.

Prof. W. Streitberg'ui siunčiu „Švietimo darbą“ sava sąskaita. Streitberg'is žada atsilyginti Idg. Jahrbuch'ais. Streitberg'ui išleidžiau 16. VII „Švietimo darbą“ nuo 1920 m. № 11 iki 1921 m. № 5—6.

Gavau laišką iš Fr. Specht'o. Prašo ben kiek jam padėti išaiškinti tuos žodžius, kurių jis neranda žodynuose.

Kunigas J. Bertuleit'is (Allenstein) rašas apie áisčių (baltų) tikyba ir norįs gauti literatūros. Kaune jis nieko negaus, nes ir patys mes nieko neturime. Ryto žadu jam atrašyti. Ar Tamstai arčiau Bertuleit'is nepažįstama?¹.

[2]

21. IX. 1921 m.

Brangus Drauge!

Ar visas Tamsta esi gavęs korektūras, kurios buvo man siųstos? Be nebus žuvusi pašte ben viena? Ta žinia man labai reikalinga, nes aš vis bijau, kad nežūtų veltui darbas. Jei ben viena žuvo, tai geriau bus man Tamstai korektūras gražinti apdraustu (einschreiben) laišku. Įdėto darbo negaila, nes, matau, Tamstos knygas būsiant labai naudingas baltistoms. Tik tai negerai, kad dar manojo rinkinio vardai nesutraukti į krūvą. Jų yra dar nesudėliotų apie 5 ar 6 tūkstančius. Vietų ir asmens vardų darbą trukdo žodynas. Mano rengiamasis žodynas bus ben tris ar keturis kartus didesnis už Kuršaičio žodyną (apie 1500—2000 p.). Retesnius žodžius paaiškinu lietuviškai ar kita kuria kalba. Prie kiekvieno žodžio pridėta vienas kitas

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

sakinys. Žodyne bus labai daug naujos mėdžiagos, kurios nėra kituose žodynuose. Rankraštį žadu prirengti spaudon per keturis mėnesius.

Universito iki naujų metų dar nebus, nes iki lapkričio mėnesio (XI) pravers Seimas, statutą svarstydamas. Tamstos reikalu ministeris jau liepė rašyti Berlynan. Bus parašyta dar šį mėnesį, kada Kuodaitis sugrįš iš Vokios. Jo laukia po 3—4 dienų. Be Kuodaičio, kito žmogaus nėra ministerijoje, gerai vokiškai rašančio. Kai išleis raštą į Berlyną, aš Tamstai mušiu telegramą į Jėną, kur 29.IX bus „Allgemeine Versammlung der Indogermanischen Gesellschaft 1921“. Į susirinkimą gavau pakvietimą ir aš, nes neseniai įsirašiau nariu. Idg. Jahrbuch'o gavau 7 tomus.

Del Jurkšaičio žodyno teks kuomet nors kreiptis prie Bezzenberger'io. Dabar dar nėra kam nuorašo daryti. Manau, kad žodyno reikalu gausiu atvažiuoti Karaliaučiu su raštininkais.

Rusų šaltiniai rodo, kad mūsų kunigaikščio būta vardo *Kęstutis* (*Kecmoymuu*). Prūsų turėta vardas *Kinstut(is)*. Prūsai ir lietuvių kunigaikštį Kęstutį bus vadinę savo vardu *Kinstutis*. Per prūsus *Kęstučio* vardas bus patekęs ir į vokiečių kronikas Wigand etc. (*Kinstut*). Prūsai sakė *Kinst-*, o lietuviai *Kęst-* (*Kenst-*), plg. lie. *Kęs(ti)-tartas* DPr 370a, 380b (Sedà), *Kęs(ti)gàila*.

Ar gavote „Švietimo Darbo“ № 7—8? Ar prof. R. Trautmann'as gavo mano 14. IX dienos laišką? Ten buvo nemaž kalbos dalykėlių. Del prūsų dievų šį tą rašiau ir Bertulaičiui (vok. Bertuleit).

Gera padarytumbite Tamsta su Trautmanu ištyrę prūsų dievų vardus. Judvien padaryti tai būtų lengva, turint pašonėje visus pirmutinius šaltinius Karaliaučiaus archyve. Reikėtų dievų sąrašę atskirti, kas yra prūsiška, nuo sudaviška (jotvingiška). 1530 metų „Agenda Ecclesiastica“ kieno dievų duoda sąrašą? Ar tie dievai sambų (sembų) ar sudavų? Štai tie 10 vardų: *Occopirmus*, *Suaixtix*, *Ausschaut*, *Autrympus*, *Potrympus*, *B(G)ardvayts*, *Pilvytus*, *Parcuns*, *Pecols*, *Potols*. Reikėtų išleisti Agendos ir kitus tekstus, kuriuose yra prūsų tikybos dalykų, iš pirmutinių šaltinių. Galima būtų jie išleisti „Švietimo Darbe“ arba „Mūsų senovėje“. Turime gi pagalios susilaukti kritiško leidinio¹.

¹ [Pabaigos trūksta. — Z. Z.].

11. M. Grigoniui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra 3 M. Grigoniui 1916—1922 m. rašyti laiškai. Pirmasis laiškas rašytas iš Permės į Jaroslavlį, kiti du — iš Kauno į Panevėžį.

[1]

Permė (Пермь Заимка д. Мешкова, кв. 14) 30.XI.1916 m.

Gerbiamasis!

Žodžio vartojimo platumas dar nerodo jo lietuviškumo. Ir svetimojo kilimo žodis gali paplisti po visą Lietuvą, kaip tai galime matyti ir iš žodžių *pipiras*, *čėrpė*, *šilkas*, *muilas*, *kūila*. Plačiai vartojami tampa ne tiktai „kultūros“ žodžiai (*muilas*, *šilkas*, *čėrpė*, *pipiras*, *viėdras* etc.), bet ir paprastieji, jokios „kultūros“ prasmės neturį, pvz., *ale* „bėt“. Vilniaus gubernijoje (Tverėčiaus, Adūtiškio, Linkmenų ir kt.) sakoma yra net: *rāznešė* „он разнѣс“, *razrēžė* „разрезал“. *Rāznešė*, *raspjauš* etc. yra tos pačios verčios, kaip ir *da-nešė* „до-нес“, *dasiprotėti* „догадаться“, *da-bėgti* „добежать“, *da-pilti* „долить“ etc. Kuo kuri mūsų tarmė arčiau susisiečia su slaviais, tuo joje daugiau *da-*. Prūsų Lietuvoje tojo *da-* beveik nėra (vos koki 5 ar 6 žodžiai: *davādas* < lenk. *dowodu(em)y*). Telšiškiai žemaičiai Skuodo, Mósėdžio, Palangės apylinkėje *da-* nelabai tepažįsta. Latvių rašomoji tarmė irgi *da-* (neskaitant vienai vienos lyties *dabūt*, paimtos iš rusų *добыть*) nepažįsta. Senovės prūsai irgi nėra *da-* girdėję. Slavių *do* kilmę ir giminaičius Sveikas gali rasti pas Преображенский Этимологический словарь русского языка, том I стр. 186.

Labų dienų!

K. Būga

[2]

Kaune, 1922 m. balandžio 8 d.

Mielas Drauge!

Dėkui už maišą medžiagos žodynui. Labai įdomi mēdžiaga! Už tai dėkui pasakysiu Panevėžio gimnazijos mokiniams ir mokinėms ne tiktai aš, bet ir kiti mokslo vyrai. Šitais asmens ir vietų vardais atvažiuos į Kauną pasinaudoti Karaliaučiaus universito prof. R. Trautmanas, kuris rengia spaudai senovės prūsų asmens vardus.

Prūsų asmens vardai surankioti iš nespausdintų Karaliaučiaus archyvo dokumentų.

Dr. Jurgis Gerulis jau surinko ir išspausdino Prūsų žemės vietų vardus knygoje, vardu „Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922“ (286 p.). Gerulis savo darbui pasinaudojo mano vietų vardų rinkiniu, o Trautmanas galės jau naudotis ir Panevėžio gimnazijos mokinių rinkiniu. Svarbesnieji asmens ir vietų vardai bus įtraukti ir į mano žodyną.

Tikiuosi, kad Tamstos mokiniai bei mokinės ir toliau rinks kaip ir rinkę įvairią žodyno medžiagą. Man reikia siųsti tiksliai tą medžiagą, kuri yra tikra, neabejojama ir tiksliai paties mokinio ar mokinės šnektose tevatojamoji. Tegu mokiniai negraibo medžiagos po svetimas šnektas, po svetimus kraštus. Užteks to, ką kiekvienas turi savoje ir savo tėvo bei motynos šnektose. Paduodami faktus iš svetimų šnektų, mokiniai dažnai paduoda abejotinių ir tiesiog neįtikimų dalykų.

Žodyno medžiagos rinkimas nereikia daryti priverstina baudžiava. Priverstinumas veda prie to, kad kai kurie mokiniai ima rinkti ne patys, bet nusirašo iš savo draugų. Ir tai būtų dar nedidelė bėda, kad nusirašytų be klaidų. 1920 ir 1921 metų medžiagoje tokių nuorašų yra gauta daug. Ir visi tie nuorašai kribždėte kribžda klaidomis.

Tie mokiniai arba mokinės, kurie (kurios) iki šiolei rinko žodyno medžiagą nusirašymo keliu iš savo draugų, tegu visai nieko nedaro, nes vis viena jų nuorašai eis šuniui ant uodegos. Lietuvių kalbos žodyno redakcija visų tų kopijuotojų (nuorašų darytojų iš svetimo žodžių rinkinio) žino pavardes.

Del dievo nesipratinkit dar tebesėdėdami mokyklos suole meluoti. Kas nieko negalėjo surinkti, lai tas nenori pasirodyti buvęs geras rinkėjas kito savo kolėgos rinkinio nusirašymu.

Labai gerai padarytų Tamstos mokiniai(ės), kad žodžius tiesiog rašytų į korteles, kurios turi būti tokio didumo, kaip mano čia įdėtosios. Kiekvienas burtas, prietaras, mįslė, priežodis turi būti rašoma šito didumo kortelėn. Kiekviena daina, pasaka ir padavimas reikia rašyti į atskirą lapą ($\frac{1}{4}$ lakšto).

Kortelių drauge su dėžėmis gali duoti žodyno redakcija. Tamsta kam nors įsakyk, kad iš manęs paimtų.

Geistina būtų gauti bendrajam lietuvių kalbos žodynui medžiagos. Tam tinka visi bendriniai žodžiai (su sakiniais, žmonių kalboje nugirstais). Norėčiau gauti retesnių žodžių, kurių nerandame šių dienų mūsų literatūroje.

Tikriniai vardai (miesteliai, sodžiai, miškai, kalnai, upės, balos, krūmai, lauko dalys, pavardės ir pravardės...) irgi rinkitini, nes ir jų bus išleistas žodynas. Prie kiekvieno vietos vardo reikia pažymėti, kur jis randamas (sodžius ir parapija). Kiekvienos kortelės gale turi būti rinkėjo(s) parašas (pvz., Pan. gimn. mokinys, mokinė...) ir rinkimo data (pvz., 19²¹/_X 20 m.).

Tamstos reikalu laišką parašysiu dar prieš vėlykas.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[3]

Kaune, 1922 m. balandžio 18 d.

Mielas Drauge!

Tikrieji kalbiniškai kalbos kilmės nežino. Lyginamasis kalbų mokslas visur turi reikalo su susidėjusiomis, susitupėjusiomis, gatavomis kalbomis. Kaip kalba yra susidariusi, šandie dar mokslas nežino. Spėliojimų yra visokių. Kad visi žodžiai būtų vien gamtos garsų sekimas, to nelabai matyti iš šios dienos kalbos.

Kiekvienos kalbos žodyne yra ir gamtos balsų atvaizdų. Gegužės vardas *кыкыука*, lot. *cuculus*, skr. *kōkilā-*, gr. *κόκυυξ*, air. *cuach* (kimr. *cog*), vok. *Kuckuck* gali būti pavyzdžiu paukščio balso pamėgdžiojimo (*kuku* > lie. *kukuoti*).

Gr. *πέτομα* „lekiu“, skr. *pātati* „lekia, puola“, lot. *petēre* „laužtis, siekti (*lėkti)“ (*impetus* „ūžpuolis“, *compitum* „kryžkelis“ = ubi viae competunt „kur keliai susibėga“) kalbiniškai neturi nieko bendra su mūsų *paukščiu*, nes *e* niekuomet nedraugauja su *au*. *Paūkštį* kalbininkai gretina su germaniškuoju paukščio vardu *fuglaz* (ide. *puklō-s*), iš kur kilę yra gotų *fugls*, sen. isl. *fugl*, anglosak. *fugol* (dabar angl. *fowl*), sen. vok. aug. *fogal* (dabar vok. *Vogel*). Ką reiškia paukščio šaknis *pauk-* || *puk-*, dar ir kalbininkai šandie nežino. Slavėnų *ptīca* „paukštis“ yra vienos giminės su mūsų žodžiu *pūtė*, *pučiukas*, *purtytis* ir latvių *putns* „paukštis“.

Lot. *gi-gno* (dviguba šaknis, plg. *si-sto*), *genui*, *genitum* drauge su gr. *γί-γνομαι* „mane gimdo“, *γένεσις* „kilmė“, skr. *jānati* „gimdo“ (*j=dž*), av. *zan-* „gimdyti“, sen. pers. *zana-* „tauta“ (= gr. *γόνος* „gimdymas, gimtis, kilmė“) nieko neturi bendra su

mūsų *žėmė*. *Žėmės* (ir *žm-ogaūs*, *žm-oniū*) visai kita giminė : lot. *humus* „žemė“, *homo* „žmogus“, gr. *χαμαί* „humī, ant žemės“, *νεο-χμ-ός* „naujas (mūsų) žemei“, frig. *ζεμελω* „(mātē syra) zemlja, *Žemýna*, Mutter Erde“.

Kalbų lyginimu regalima užsiimti tikrai pasižinus su lyginamojo kalbomokslio pamatais. Tamstos keliu (*πέτομα* : *paũkštis*, *gi-gno* : *žėmė*) eidamas; žmogus nueis į šunkelius, iš kurių paskui bus nebe lengva patekti į viešąjį kelią. Jei Tamstai ben kiek rūpi lyginamasis kalbų mokslas, tai Tamsta įsigyk pirma reikalingus tam vadovėlius ir juos gerai išstudijuok. Be gilių studijų kalbų mokslui niekas negali atnešti naudos.

Gamtos pamėgdžiojami žodžiai yra: *kranklỹs* || *krañkia*, *kriũkti* (kiaulė *kriũkia* : *kriu kriul*), *pleřpti* (puodas *pleřpia* : *pleř pleř!*), *kvỹkti* (paršas *kvỹkia*), *kvaksėti* (vištà *kvàksi* : *kva*), rus. *хухукать* „juoktis“, rus. *хохотать*, skr. *khakhati* „хохоchet“, lot. *cachinnāre*, arm. *xaxank* „cachinus“, vok. *haha!*, lie. *kvaknóti* „хохотать“.

Braškėti, *traškėti*, galimas daiktas, kad tai yra *schnallnachahmend*. *Griežlė* (*griežlėlė*) yra paukštis, kuris *griežia*. Pastarasis žodis vargu yra gamtos balso pamėgdžiojimas (*graižo*).

Jei Tamsta gali skaityti latviškai, tai įsigyk šį raštą: Docents Ernsts Blese Ievads valodniecībā. Rīgā 1922 (VIII + 319. 8°). Be to, naudinga turėti lotynų, graikų, vokiečių, slavėnų ir kt. etimologiški žodynai.

Lietuvių kalbos etimologiškojo žodyno dar niekas nėra parašęs. Jis būtų labai naudingas mūsų mokytojams ir vyresniųjų klasių mokiniams. Etimologiškajame žodyne rastumei kiekvieno žodžio išaiškinimą kilmę ir surašytus žodžio giminaičius iš visų indoeuropiškųjų kalbų.

Bereikalingo aš nepažįstu. Dusetiškiai visuomet sako *nereikalingas*. Aš sakau drauge su dusetiškais: jis taip (teip) sušuko, *kad* net langai sudrebėjo.

Į Tamstos klausimus, jei kuomet atsiūsi, trumpai, turėdamas laiko, atsakysiu. Greitumu pasigirti negaliu. Kartais ir užtrunku.

Labų dienų!

Kaz. Būga

12. J. Jablonskiui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (E 363) yra 9 laišakai J. Jablonskiui (dviejų trūksta pabaigos, trijų tėra tik fragmentai), rašyti 1904–1917. Čia spausdinami visi, išskyrus pirmąjį, rašytą K. Jauniaus rašyba, kuriame dėstomos mintys šiandieną jau nebėra aktualios.

[1]

Peterburgas, 1910 m. rugsėjo mėn. 21 d.

Pagarboje laikytinasai!

Terminai — *gramatika*, *etimologija* ir *sintaksis* — mums reikalingi: jų kur tinkami negalėsime pakeisti *kalbos mokslu*, *kilmės mokslu* ir *sakinių mokslu*, nes iš paskutiniųjų nėra kaip būdvardžiai pasidaro. Man juo jau tinka *sintaksis* (gen. sing. *sintaksies*), nekō *sintaksė*. 'Ἀρσις, βάσις, θέσις, ὑπόστασις, mano nuomone, reiktų lietuviškai tarti kaipo *arziš*, *-ies*, *baziš*, *-iēs*, *teziš*, *-iēs*, *ipōstazis*, *-ies*. Čia visur, regimai, liks *z* senobinio *s* vietoje. *Arziš*, *baziš*... tarti neleidžia mums lotyniškoji šių žodžių ištarmė, nuo kurios mums nujunkti yra gana sunku, tuo labiau, kad mes šime atsitikime esme slavų kaimynų vergijoje.

Be *kalbės*, *kilmės* ir *sakinių mokslo* terminų, dar bus mums reikalingi sėkantys: *garsų*, *lyčių mokslas* arba *garsāmokslis*, *lytīmokslis* — фонетика, морфология.

Lytīmokslio negalime vadinti *kilmēmokslu* (*kilmės mokslu*) arba *etimologija*, kaip kad kartais daro liaudžiai skiriamųjų kalbės vadovėlių rašytojai. *Etimologija* arba, lietuviškai tariant, *kilmēmokslis* tyrinėja ne žodžius, jų lytis ir reikšmės, ankštai su žodžio lytimi susijungusias, bet žodžių kilmę — originem, происхождение.

Kiltimī, sekdamas Jaunių ir minėdamas latvių *cilts*, norėčiau vadinti „под“ (: senobės lietūviai gyvėnė *kiltimis*); plg. Aist. stud. I p. 208 (53°).

Klāusymas — „вопрос“. Ar jau *klāusia* sėmenų? — Ne kōkias *klāusimas*! — „спрос (на изв. товар)“ Dusetos, Ušpaliai, Jūžintai, Kamajai. *Paklausimui* aš norėčiau duoti rusų „запрос“ reikšmę.

Dievo davims, blōzno *klāusims* — pas Schleicher'į Lit. Lesebuch u. Glossar 77 (4 eilutė nuo apačios).

Tiesioginis (*pagrindinis*) *klāusymas* ir *netiesioginis* (*šalutinis*) *klāusymas* man tinka.

Панорамный мостик, Бегенвал, 10, кв. 26.

Peterburgas. 1910 m. rugsio mėn. 21 d.

Pagarboje laikytinasai!

Terminai-gramatika, etimologija ir sintaksis
mums reikalingi: jų ^{kur tikame} negalėjime pakeisti
kalbos mokslo, kilmės mokslo ir sakinio
mokslu, nes iš paskutiniųjų nėra kaip
būdvardžiai pasidaryti. Man juojau
tinka sintaksis (gen. sintaksies) neko sīn-
taksė. "Apsis, bāsis, lēsis, ūpāstasis,
mano nuomone, reikėtų lietuviškai tarti kaip
āvxis-ies, bāxis-iēs, lēxis-iēs, iprōstaxis-ies.
Čia visur, reikimai, tik x senobinio s vietoje.
āvxis, bāxis... tarti neleidžia mums lotyni-
škoji šių žodžių ištarė, nuo kurios mums
nijunkti yra gana sunku, tuo labiau
kad mes šime atsitikime esme slėsi.

K. Būgos laiško J. Jablonskiui puslapis

„Viltis“ ir Seinų laikraščiai priešdėlį *į*, sujungtą vienan žodin su daikta-, būdvardžiu, veiksmazodžiu ir kt. kalbos dalimis, rašo kaipo *in-* prieš žodžius, prasidedančius balsiais ir sekančiais priebalsiais *p, b; t, d; k, g; ė, ė* (= *dž*), ir kaipo *į-* prieš *ž.*, pras. priebalsiais *s, z; š, ž; l, r; m, n; v, j*. Toks rašymo būdas yra labai geras: čia tainamas yra tas pat dėsniš, kurs veikalauja tiek žodžio pradžioje, tiek gale : plg. *įsas* (tark *ýsas*) „trumpas“ Tverėčius (: pr. *insa-n*), *į-snauja* (: la. *ie-šnavas*), *į-šoniai* Ds (tark *yšonei*), *į-žiemiai* Ds, *įšta* 3 praes. iš *įž-ti*; *įtsti*, *lįzdamas*, *rėž-ties*, *šqla*, *skqra*, *šlqma*, *sqnaris*, *būva*, *lįja*.

Y-kėlti, *y-dėti* ir t. t. yra naujadarai, pasekę žodylytėmis *ỹ* (kalną lipti), *y-segti* ir t. t. *In-sėgti*, *in-žėrgti* ir kt. — naujadarai iš *in-kėlti* (*iñ-kilas*), *in-dėti* (*iñ-das*), *iñ[k]* kálną iš *ing* k. ir *in* iš *in-g* (*in* vietoje *į* naujadaras. *prie-g* : *prie* = *nuo-g* : *nuo* = *in-g* : *x*, *x* = *in*).

Rašydami *įsalti* ir *įsas*, *ingirti* ir *ingis*, mes esame labai nuosakūs: vienodai elgiamės kaip ir su *tįs-ti* (*tęsti*, *tašyti*), arba su *tįngi*. Nuosakūs būdami, negalime rašyti: *sodįti*, *sodįk*, *kūnigas* (Basanavičius), *darbinįkas* (kitą kartą Dambrauskas); reikia rašyti: *sodinti*, *sodink*, arba *kūnigas* arba *kūningas*, arba *darbinỹkas* arba *darbiniñkas*¹.

Būsimajame rašybos vadovėlyje ketimu rašyti *kiaūlė* ir *láuikia*, *giáurė* (Kvėdarna) ir *ráugiu*, *čiaudi* ir *arčiaũ*, *džiaũgiasi* (= *žiaũgiasi*) ir *mėdžias* (= *mėžias*), *siaũsti* ir *lesiaũ*, [-*zia|u-*], lig *šiõlei* ir *pešiaũ*, *žiõgas* ir *važiávo*, *liáuties* ir *velionis*, *riaušės* ir *doriáusias*, *niáunioti* ir *vyniõti*, bet *pjáuti* ir *šlāpjias*, *bjauris* ir *skūbjia* Ds „спешит“; *kūrmijũ*, *lovjũ* Ds, Kvėdarna, Rietāvas, Tilžė.

Mintį po lūpinių priebalsių rašyti *j* visokiame padėjime man padavė V. Kálvaitis (Prūsijos Lietuvių dainos. Tilžėje 1905): nuo *pjuties* VI, *pirmjau* p. 2 Nr. 3, *pjove* 3 Nr. 4, *pjauti* 7 Nr. 12, *nu-movjau* 22 Nr. 47, *šovjau* 47 Nr. 100, *tolimjausioj* 52 Nr. 110, *ne-su-kabjuota* 53 Nr. 112, *pritapjau* p. 64¹, *aštuon-žambjo* grabo, *giesmjũ*, *sen-tėvjũ* p. 64¹, *pjauti* 67 Nr. 139, *beskalbjanti* 85 Nr. 173, *kvepjančias* 98 Nr. 195, *šienužėlį grėbjia* 105 Nr. 209, *grėbjau* 120 Nr. 235, *verpjau* 141 Nr. 262, ir kt.

¹ [[sitikinės, kad tarmėse tėra sakoma tiktai *įsalti*, *įgirti* arba *insalti*, *ingirti*, K. Būga savo nuomonę dėl šio priešdėlio rašybos netrukus pakeitė ir jau 1913 m. straipsnyje „Del mūsų rašybos“ („Rašybos mažmožiuose“) tokio rašymo nebeteikė. Žr. „Rinktinių raštų“ I 391, § 15. — Z. Z.]

Teisę rašyti *šlāpjas, grēbju* šieną, *veřpjja, lovjá-ms, liežuvjai, kūrmi*ai duoda netik analogija *pjáuti, bjaurūs* (kurie visoje Lietuvoje ištariami yra su *j!*), bet ir šių dienų ištarymas Dusetų apylinkėje (ir Kálvaičio šnekoje).

Man rodos, kad mes, rašydami po lūpinių *j*, elgiamės kuo teisingiausiai. Rašyti *kjaulė* ir *láuķja, ėjaudi* ir *arċjau*... aš nenorėčiau, nes tam pagrindo šių dienų kalboje nerandu nė jokio. Žodylytės *šlāpjas, grēbju*... yra tartinos su *j*, lygiai kaip ir *pjáuti, bjūrti. Kiaulės*, regimai, nebestengsime perdirbti *ķaulē* arba *ķaulē* ar *ķaulē*, nes tam bus priešingos visos spautuvės ir skaitytojų dūdimas.

Ar ne galima¹ būtų *pj, bj, mj, vj* įvesti ir Tamstos sintaksin?².

* * *

Širvydo (Dictionarium 1713 m., p. 288) *Unķsciu* imtas „mutuus“, *Unķsciu* duomi, *pa-unķscioiu* „mutuo“ rašomojoje kalboje turi būti šiaip rašomi: *ánķšcia* imtas, *ánķšcia* duomi, *pa-ánķščioju*; plg. 1599 m. Daukšos Post. (originalas): *ąķšczią* dūstę 284₁₆, *ąķšczomis* dūkite 284₁₉, dūkite *ąķšciomis* 496₄₁, *ąķšciomis* dāwe 242₁ (edit. Volteri 320₃₄), *ąģfcziokim* 287₂₄.

Rytiečių (: Ds) *rūngties, rūngčiōm* yra kilę iš *rung-*; plg. Daukšos Post.: su *ragczia* ir su *nōru* fakiōkime Wiēřpatį 380, su *ragczę* 473₂₃, aniē řkūbjnos ir *rāges* 98 (ed. Volteri 133₂₉): *ránķščiai* Kuršaičio Liet.—vok. žod. 345 ir V. Kálvaičio Prūsijos Lietuvių Dainos p. 10 Nr. 18 [...]³

* * *

Jis su širdgėla įtempė visas savo jiegas, *kad suvienyt* juos su dievu (Šventųjų gyvenimai. Trečioji dalis. Kaunas 1910 p. 36). Nuėmė nuo jo (= kalinio) pančius ir užsidėjo juos ant savęs, *kad už jį iškentėti* paskirtąjį bausmę l. c. 38. *Kad labiau sutvirtinti* savo darbo vaisius, įsteigė „Pamokslininkų“ broliją l. c. 62.

¹ Man rodosi čia 3 žodžiai. Kaip manai Tamsta? [Išnaša prirašyta pieštuku K. Būgos ranka. — Z. Z.).

² [Isitikinęs, kad dauguma tarmių tokiuose žodžiuose, kaip *šlapias, grēbiu, verpia, loviams, liežuviāi, kurmiāi*, joto nebetaria, K. Būga netrukus atsisakė nuo šių žodžių rašymo su jotu, jį tepalikdamas tik po *p, b* žodžių pradžioje. Zr. „Rinktinių raštų“ I 392, § 17, 18. — Z. Z.).

³ [Praleidžiami penki puslapiai, prirašyti sakinių, išrankiotų įvairiems reikalams iš Daukšos Postilės, Juškos žodyno, Basanavičiaus pasakų, Volterio chrestomatijos, taip pat iš Dusetų ir kitų rytų Lietuvos tarmių. — Z. Z.).

Šitiems panašiuose sakiniuose *kad* su nereiškiamuju sakymu, be abejo, yra slavizmai. Kaip geriau būtų juos lietuviškai pareiškusi? Ar ne galima sakyti: *kad suvienijus, kad iškentėjus, kad sutvirtinus*? Be ne tiktų čia conditionalis? Šitokios veislės sakiniams aš meilyčiau iš Tamstos gauti keletą pavyzdžių iš šnekamosios kalbos.

Dar prašymėlis. Kokiame sakinyje, ar kokiuose, esi Tamsta girdėjęs vartojant *kainą* (ir priegaidė? : *kainà, -òs, kainą?*)?

Ar ne žinomi Tamstai kartais sekantys žodžiai: *gerankštis, gožti, jautoti(es), krypti, kuplus, lūgoti, pluostas, dvokti*? Kur? Reikšmė? Priegaidė?

Kas su sintaksimi?

Veliju laba.

Kaz. Būga

[2]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. 6 d.

Gerbiamasai!

Nė vienas „nullus“ reiks rašyti kaip du žodžiu, plg. to nežino *nė vienas* (žmogus) : to nežinai *nė tū : nė nežinau. Nie nu wiena* nieka negiejdže Wałanczewskis Žiw. III. Sakinio „iš *nėvieno* nėra naudos“ aš neesmi girdėjęs. Plg. be *ne wiéno* nūpelno Daukšos Post. ed. Volt. 212₂₂.

Nė tiek tu nežinai. *Nė kiek* man iš savo tarmės būtų nesuprantamas. Aš sakyčiau *niekiek* (iš *niėkas*, plg. *štieks*), kaip ir *niėkur*. Jis *niėko* nemoka.

Acc. *keliólika, dvýlika, trylika*... aš rašysiu be uodegėlės, kaip kad ištaria ir dusetiškiai.

Del vienodumo reiks rašyti *viduj* ir *viduje*, plg. Kuršaičio *dañgujė-sis*.

Man irgi juobà tinka rašyti *tur-būt, gal-būt*.

Aš sakyčiau moteriškoji *gimtė* ir *kiltininkas*. *Kilmininkas* būtų didelė naujiena.

Prieš *sintaksę* nieko negaliu pasakyti. Tegu bus ir *klausimas* (greta *paklausimo*).

Piktas *be galo*. Eikime, kolei *be diena* Bretkūno Jer. 6,4. Koks čia *be parėdkas*!? Ds. *Be vieno galo* Kv.

Rašysime: *potò* Kv, *potám* DPo 86₁₈ „potem, потом“ : *po to* darbo Kv : *po tam* darbui Ds.

Rašysime: *iš tolo, nuo tolo* : *iš anksto, pro ankstą* išvažiavo Ds (*prò rytą* išvažiavo Ds) : *iš arto*.

Reiktų rašyti : *iš nauja*. Buvo taip-pat sveikas *kaip jėi* pirma Valančius Žiw. 72₄ [...]¹.

Rašant *mergoj, saulėj, sūnuj*, reiktų rašyti ir *sav, tav, sudiev*. Rašydami *sau...*, neišlaikome mes principų vienodumo. Kas Tamstai rodosi?

Veliju daug laba.

Kaz. Būga

[3]

Peterburgas, 1910 m. spalio mėn. 12 d.

Gerbiamasai!

Maniškė lytis *niekiek* yra nesusipratimo padaras. Dusetiškių šnekoje dvibalsė *ie*, neturėdama kirčio, ištarme nieku nesiskiria nuo vienąbalsės *ė*; čia žmonės taria : *nūķāf* „niekoti“ ir *pa-nūķēf* „panėšėti“. Dusetiškių irgi bus *nė kiek*.

Rašydami *nė vienas, nė tiek, nė kiek*, verčiami esme rašyti ir *nė maž*.

Reiks taipjara rašyti *ne kàs* : *ne kas* būtų jam taip padarius; *ne kã* tu jam padarysi. *Ne kàs* būtinai skiriasi ištarme nuo *nekàs* 3 pers. fut. (iš *kasiù*).

Turėsime skirti tris lytis: *niķkas* „никто“, *nķkas* „некто, нечто“ (Tverečius) ir *ne kàs*. Žyteliškiams lietuviams yra ir *nķkas* „нечто, некто“: *nķkas* iš *tõ* būs [...]².

[Ryt.] *tiviršt*, bė ābeja (NB. rodo, -a, o ne -ā taria dusetiškiečiai), reikia rašyti *tėviršt*, plg. rokiškėnų: *taī jāū tēvirštēn* (ī vidutinio ilgumo!) *aīnū* „senyn, t. y. tañ galañ (kur senātuvė)“, cf. *tīnaī* „tėnai“.

Mes „мы“ aš nenorėčia rašyti *ė*. Vakariečiai augštiečiai nesako **mēs*. Rytiečių *mēs*, kad ir būtų kilęs iš **mēs*, neduoda teisės visiems lietuviams užmesti *mēs*. Rytiečiai ir *mes* „мы“ skaitys kaip *o mēs*, delto kad jiems žodžio gale vidutinio ilgumo *e* nėra svetimas, plg. dusetiškių *bēt, jēg* (iš *ja-gu*, cf. veliuoniškių *jā* „если“), *nēt, kas-mēt, šiemēt*. *Bēt, šiemēt* nieku nesiskiria nuo *dēt* „dėti“, *rēkt* „rėkti“.

Norint išskirti *mēs* „мы“ ir *mēs* „бросит“, galima yra naudotis acūt'o ženklu: *mēs* „мы“: *mes* „бросит“, plg. *māno* „думаet, полагаet“: *mano* „моñ“. Bet ir „acutus“ dėti nėra didelio reikalo.

Par gēra jam nepris'ėjo matytie bloga Ds.

¹ [Praleidžiami du puslapiai sakinių, prirankiotų įvairiems reikalams iš Daukšos, Valančiaus, Bretkūno ir kitų raštų. — Z. Z.].

² [Praleidžiama pusantro puslapio sakinių, prirankiotų įvairiems reikalams iš nenurodytų šaltinių. — Z. Z.].

Aš norėčia rašyti: *par-gėra* žmogaus ir *par gėra*. Reikia dar skirti: *par ilga skaitymo* supratau, ko čia jo norima Ds, plg. *trušpa naktiės*, *giliu sniego*.

Be blōga nebūs gėra Ds. Ar *be-reikia* jam geresnio gyvėnimo? : žem. *bē-sveikas* (tarm. *bā-*). Ką aš veik(ia)? — *Be-rāšo* Kv.

Niekaip aš negaliu išrišti, kaip geriau būtų rašyti: *pargėras* ar *par-gėras*, *bereikia* ar *be-reikia*.

Rašant *nēsveikas* (Kv), *nesveikas* (kitur), neprieštaraudami sau, turėtume rašyti ir *bēsveikas* (Kv), *besveikas* (kitur).

Bereikia, *berāšo* turėtų analogiją su *nerėikia*, *nerāšo*.

Pargėras, *parsunkūs* būtų analoginis padaras prie *pagėras*, *pasunkūs*; *palengvā žēmē*, *pakietos grūšnios* Ds. Prie *pargėras*, rodosi, esmi girdėjęs ir *pérgeris*. Tarp *pargėras* ir *pérgeris* būtų toks santykis, kokį kad randame tarp dusetiškių žodžių *pažilas* ir *póžilis* (: Poškonis macnai jau *póžilis*).

Be neturėsim rašyti: *besveikas*, *bereikia*, *begāno*, *pargėras*? Kas¹ Tamstai rodosi?

Iš to, ką pasakiau, išeitų, jog reiktų rašyti *parnuiklo*, plg. dar: Mergėle mąno, gražumai tėvo! : *pragitejódžiau* bėrą žirgėlį, *pragiteplėšiau* dymo balnelį vis azū tavo to gražumėlio Ds (daina); *sugitėkvietė* (sc. brolielis) ařtimas giminėlės, *sugiteprašė* mýlimus susiedėlius, tik nepąkvietė mąno tėvėlio iš augšto kalnelio, balto smėlelio Ds (vestuvių rauda); išeik, brolieli, augštōn stonėlėn, *pagikinkýkai* ristą žirgelį (vestuvių rauda); *prigivažiāvo* pilnas kiemelis, pilnas kiemelis bėrų žirgelių (vest. rauda) Ds. Miela mūsų motynėle, *negiažmigai* gal kiek naktelių, *užgilyliavaĩ* mažus lopšėly (vest. rauda) Ds.

Aš dabar labai pradėjau abejoti apie brūkšnelio reikalingumą². Jei *pargerąs*, *besveikas*, *irgi*, *ingi*, *šiñdėi*, *deltō*, *betō* rašome be brūkšnelio, tai kam jį bedėti žodžiuose *tur-būt*, *gal-būt*. Be negeriau būtų parašius *turbūt*, *galbūt*? Mano tarmėje paskutiniųjų dviejų žodylių nėra, aš tesakaũ *turi būt*, *gali būt* (aiškūs du žodžiai).

Rašymas *galbūt*, *turbūt* išrodo man nepąprastas, keistas. Aš ben, išeidamas iš savo *gali būt*, *turi būt*, bevėlyčia rašyti *tur(i) būt(i)*, *gal(i) būt(i)*.

Reiktų rašyti : *bevėik* (Kuršaitis, Juška, Kvėdarna), *bemāž* „omal“ (tie patys), *bepiga* Ds, *bevėlyg* (dirbti ne pataikauti) Juška Žod. I 206, bet *be māža* kō.

¹ [Žodis *kas* parašytas vietoje perbraukto *kaip*. — Z. Z.].

² [Viršuje šio sakinio pieštuku įrašyta: „bet ar sako *kas abejoti apie ką?*“. — Z. Z.).

Benė „может быть“ : Bėdà vilkui, — *benė* kits kas pagavo tos žmėnos àvį. Tėnai aš kūkuosiu, — *bene* išgirs matušė, *benė* išgirs baltoji.

Kaip sunkūs yra rašybos klausimai, aiškiai gali matyti Tamsta¹.

[4]

Peterburgas, 1910 m. lapkričio m. 7 (20) d.

Mielasai!

Prieš *darinį* negaliu nieko priešinga pasakyti. *Pādaras* bus „творение“, plg. Daukšos pasakymą: Viešpatie, tu esi mano darytojas (= twórca), o aš tavo rankų *pādaras*. Turime dar ir antrą *padarą* reikšme „pakerėjimai“: Nuo *padarų* ir ligų gydžia visą svieta Ba¹.

Darinys bus vartojamas ben keturiomis reikšmėmis (plg. Juškos Žod.).

„Уступит. предложения“ galime vadinti *leidžiamaisiais* sakiniais, *laidōs* sakiniais (benė geriau kaip *nūolaidos*?).

Dusetiškiai sako *sąsiauris*, -io (ne **sąsiaura*!). Šiuo žodžiu maž-daug galėrume reikšti „пролив“.

Jacobus Brodowski buvė „Praecentor Trempensis“. Trempen (lie. Trempai??) netoli nuo Dárkiemo, Gumbinės sritiės (Regierungsbezirk). Trempuose B-is gyveno nuo 1713 iki 1744 m. B-is, be abejo, buvo prūsas. Del supyno nėra ko abejoti: XVIII amžiaus pradžioje jis turėjo būti plačiau vartojamas. Kad B-io laikais Gumbinės apylinkėje kalba dar tebebuvo senobiška, galime matyti iš 1706 m. Königsberg'e spauzdintose „Die Fabeln Aesopi zum Versuch nach dem Principio lithuanicae linguae littauisch vertirt von Johann Schultzen s. minist. cand...“ (ištraukos; žr. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Bd 43, Göttingen 1910 S. 374—377): *iš-dūst* „iš-dūoda“, *szī Wiesznī, liepja* jei myletis, *labjausey*, *Asz eimi wēl y Girrias* ir Kálnus.

Iš šito Aesopo sintaksei galima suvartoti sekantys sakiniai : [...] ².

Rašysime *bejė* su *e*, laikydamiesi taisyklės — po *j* tada terašyti *a*, kada tai mums aišku yra iš savo kalbės (pvz., *kója, vėjas, vėja, apjàkti*, bet *jėvài, jėkno*).

Krypsnys (обращение), rodosi, aš dar nevartoju. Žodį *krỹpsnis* (plg. *žĩngsnis, láipsnis, sieksnis, šũksnis*) aš, sekdamas Jaunių, vartoda-

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

² [Praleidžiamas puslapis išrašų iš „Die Fabeln Aesopi“. — Z. Z.].

vau reikšme „направление“, kaip *žiūgsnis* — „взгляд“. *Pā-kraipā* ir *pā-žvalga* (— lenk. *po-gląd*), man rodosi, ne tą reiškia, kas kalėjų norėta išreikšti. *Pa-krypstū, pa-kreipiū* „pašlystu, darau, kad pašlytų“.

Žiūgsnis, laipsnis, steksnis, šūksnis, dygsnis, kąsnis, mīksnis — pasyvine reikšme : *verk-snỹs, rėk-snỹs* (daugiau neturiu) — aktyvine reikšme¹.

[5]²

Prieteliau!

Dėkui už atsakymus mano klausimuosna!³

1) *Kilmininkas* ir *įnagininkas* man tinka.

2) Rašant *per* (kalną) del vienodumo reiktų rašyti ir *perdaūg*. *Pardaug* tegali stovėti su *par* (kalną).

3) Kaip geriausia yra rašyti *kaikuriė, by kas, bet kas, kas-nōrs*, nelengva yra pasakyti. Šiuo tarpu aš neturiu nėkiek [gal ne *nė kiek?*] laiko, kurio ben mažiausią dalelę galėčia atidėti panašiams klausimams rišti.

4) „*Pirmà* čėso nesakyk“ sako ir dusetiškiai: Kur tu leki *pirma* jō? Ds. Kad kalėdų pirmam rytė *pirma* visų atsikeli, tai tais mėtais *pirma* visų vasarōjų nudirbsi Ds. Kas pirmandien velųkų pirmas sãvo ūlỹčios ateis namō (sc. iš bažnỹčios), visus darbus laukė *pirma* padirbs Ds.

Reta tik upė *priėš* saulę teka Ds. Nepūsk *priėš* vėją! Ds.

Tokių sakinių, kaip antai „*priėš* klėtį stovi tvartas“ „перед...“, nemenu iš žmonių kalbos.

5) Sakinys „Mes ir jo *teisungumu* abejojame“ man suprantamas; jo kitaip aš nė nemokėčia pasakyti.

6) *Nusileidimo, nuolaidos* = *leidžiamieji* sakiniai man tinka.

Dusetiškiuose *nuolaidūs žmogūs*, kiek menu, tėra suprantamas kai-po „уступчивый человек“, bet dusetiškiai sako ir *nuolaidūs kãlnas*.

7) Rašysime *suk, bėk*...

8) *Gal būt* „может быть“, *tur būt* „должно быть“ man labiau tinka ne *galbūt, turbūt*.

9) *Tiesiōg* (su *g*) pažįstamas ir J. Juškytei, Slančiauskui, žr. Basanavičiaus Lietuv. pasakos. t. II. Shenandoah, Pa 1902 p. 19, 21, 25.

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

² [Laiškas be datos. Rašytas apie 1910–1911 m. — Z. Z.].

³ [Žodis *klausimuosna* paties Būgos ranka įrašytas vietoje perbraukto *klausymuosna*. — Z. Z.].

10) *Tiek pat* (ir jis žino), *taip pat* (ir jis sako), *taipo pat* (ir jis sako), *toje pat* (vietoje ir aš esu gyvenęs), *iš pat* (pašaknų), *iš pat* (Vilniaus), *po pat*, *čia pat* (gyvena), *dabar pat* (reikėtų imt dirbti) dusetiškiams nebūtų naujiena, ben aš čia visados jaučiau du žodžiu.

Reiks rašyti ir *te pat* [vienas žodis būtų dusetiškių **tenpat*, plg. *kadūgi* = *kadāgi* : *kadū gi* Ds], *nuo pat*, *tas pat*, neutr. *ta pat* (kurs pavirto prieveiksmiu — adverbium) ir Ds *taja pat* „taip pat“ (Ānas *tajà pāt* nieko nežino kaip ir tūjenai).

11) „*Ką gi* tu pasakysi?“ nėra svetimas dusetiškiams. Iš *kągi* dusetiškių šnekte būtų kilęs *kuñgi*. *Kuñgi* $\underline{\hspace{0.5cm}}$ *kañgi* randu dusetiškių raudose. Raudose randame ir: *Katrañgi* dúosi mán žirgėlį?

12) Aš rašyčia *šis tās* (be brūkšnelio), kaip ir *tėvas mótyna*, *dienà naklīs*. *Šis tās* = šis *beī* tās : tėvas *beī* mótyna.

13) *Pirmtō* man yrà svetimas, aš jį pažįstu tiktai iš Jauniaus. Mano šnekte būtų *pirma to* : *Pirma* visa *to* reiktų paklaustie Jōnas Ds.

Kur tu buvāi *pirma* (ir, rečiau, *pirmā*)? Ds. *Pirma* dā aš nieko nē nemislijau Ds. [...]¹.

* * *

prō duris úodegā nulėides Ds. — *Vienu gáisru* (instr. sing.) nūlėkiau *Dustōs* Ds : lėkia arklỹs *vienu gáistu* „jednym tchem“ Jūžintai. — *Intimpōs* dirba „vienodai, be atādvasties“ Ds. — Gal jam jau *nebeišgytinōja* buvo, kad numirė Ds. — Padirbk *išvakariai*, tai rytōi nereiks Ds. — Kad *išseitinoja* bus, tai nenukerykščiosi „nenuraisysi“ tos mergos, kuriai dievo skirta išteketi“ Ds. — Be *līksties* (nom. sing. *līkstis* „porok, jėibė“) arklio neparduos Ds. — Sudėk kortās *lōstais* „по мастям“ Ds. — Šiemēt mažėsniai *pienai* nē kitaīs mėtaiš Ds. — Nuo visų šveitēs prasideda blogi *oraī* Ds. — Kād bučiāvo — *nēt* pōpterėjo! Ds. — Sāulė *pratīko prō* dėbesis „praspindo“ Kuliai. — Juōkias — *nēt* riesčiūoja „susiriēzdamas“ Linkmenes. — Blėkinę (= „skardinę“) pripýliau *sklėdiną* „pilną kaip akį“ Ds. — Suplėšė *skūitais* Ds. — Līg aš nuvejaū ir nusistizeno Ds. — *Tait!* nemātes šūdo! Ds. — Slinki *tie* kiauszi Daukanto Būdas 45₈₀ „tē Kv = tē Ds“. — Mañ tuoī *galvōn* tōpterėjo „mislin dėjos“ Ds. — Šitas arklỹs bēga *trilapo* „pirmosiom kojom risčiōs, paskutinēm zōvado“ Ds. — Negi *trukū* Bileišiuos(na) suvāikščioti Ds. — Pař muñ dārbo *nestygū* Ds. — N'eik *tuščiomis* uošvėsp Chilinskio biblija Ruth. III, 17. — *Iš*

¹ [Laiško pabaigos nėra. Toliau pateikiamas tekstas gali būti kito laiško dalis. — Z. Z.].

jo gēras *vertēlga* v. *vertēiva* Ds. — Ką *támstu* (= „y bac“) vcikia *lekinēm(is)*? „ką daro su lekinėmis, iš lekinių“ Linkmenes (*lekinės* „avių pelūs“). — *Prāgaras* mergiōtē „labai ēdri“ Linkmenes. — Duos tau obuolį, mūsių *apl-būbtā* „apišiktā“ Linkmenes. — Gāl *nevisiēka*-ja? Linkmenes. — *Tāpa*-ja „taip(ō)“ Ds. — *Vis-ta*-ja „bce pabho“ Ds. — *Tas-iā* ilgio, *tas-iā* skėsio Ds. — *Nedugamas* miškas — raistas Rōkiškis.

Šit keletas klausimų, kuriuosna norėčia turėti Tamstos atsakimus:

1) Kvėdarnoje sako *šiautuvās* „audžiamoji šaudyklė“ : ar ne sakoma yra ir kitur kur *šiau-tuvās*, -dyklė, -ti vietoje *šau*-?

2) Tamstai pažįstamosiose Suvalkų gub. šnėktose sakoma yra *geležis* ar *gelžis*?

3) Suvalkiečiuose (ne rytuose) *lietaus* gal nėra?

4) Ar nežinai Tamsta, kur taria *elksnis*, *eldijā*, *elkūnė*, o ne *alksnis*, *aldijā*, *alkūnė*?

5) Aš ne esi Tamsta girdėjęs žemaičius tariant *undōū* (su ankštu u, o ne *ondou*, kaip kad tariama yra: *ronka*, *longs*) ir kur?

6) *Rāu-nu*, *gāunu*, *pjāunu*, *džiaunu* suvalkiečiai gal nesako? *rauju*...?

7) Ar esi Tamsta šnekamojoje kalboje kur girdėjęs vartojant *kārą* (*kāras*)?

8) Suvalkiečiai gal sako (jis) *tāpē* „tāpo“?

9) Tamstos šnektoje *karvėlis* ar *balañdis*?

10) Ar yra kur žmonių kalboje *lielas* „didelis“?

11) Ar neteko kur girdėti *lūgoti*?

12) *Spėka* ar *spėkas* kur vartojamas? Pakuršėje?

13) Ar yra suvalkiečiuose žodis *prėskas*?

14) „ „ „ *kuždėti*, *kuzdėti*?

15) Kur vartojamas yra žodis *kāuti*? jo praeteritum *kavaū* ar *kóviau*?

16) Kaip Tamstos šnektoje (Paprūsėje) yra ištariamai šie žodžiai : *e|abrozās*, *e|abrūsas*, *ēglė*, *a|ekėti|čios*, *ē|aklas*, *a|ekmuō*, *ē|ākrūtas*, *ēlnis*, *ēmeras* ar *āmaras*, *ē|āpušis*, -ies, -ē, *a|erēlis*, *ešerys*, *erškėtas*, *ašvā*, *ežē*, *ēžeras*, *ež(e)gys*, *ežys*, *eikvōti*, *eilē*, *āiškus*, *āitvaras*, *ēizēti*, *e|aļkas*, *alsuoti*, *e|alvienas*, *alvītēs*, *ērķē*, *arkyties*, *ērškētis*,¹

[6]²

Rašyti *suk*, *trauk*, *bėk* etc. turėsiu sutikti ir aš, nėra rašymui *sukk*, *traukk*, *bėgk* lig šiolei dar negalėjau rasti pagrindo.

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

² [Laiško fragmentas be pradžios ir pabaigos. Datos nėra. — Z. Z.].

Pērnē, 1917m. Spalvis mēn. 26d.

Serbianais!

Pažemoji ir intelektuālie inekamoji runā kalba
neturi priebalsus vadināmu "serbianais".
"Serbianais" (gērkli priebalsi, gērkliniā) runā
tāpat kā priebalsi. Šā mērkli gramatika
vadinā serbianais, tāi gra nebais (= 1.
spējo-mēns smārkens : kum, upa = kit, gita, lēt
kītas, gītā, 2. spējo-mēns nesmārkens : nūm.
Kīd, beģeģen, sp. dīn. ot kēda 'om kōda' gēta m
ot kēda 'om kōda = om pda', nūm kēmaicīn, kysī arbi
kēsō 'kīšū' gētu m "tō kīšī", 3. gadnēn-
nē : m. kum, zuba, xud, kosnōd' um tōka,
gēt. kāpas gāras). Šei nēsō lietu-
vīkai gomurys, tai nebais kosnais
bus gomurīnīai priebalsi

* Sōmurio vīdurio

Sōmurio nāpakalio

} priebalsi

Gērkli priebalsi lietuvai nepājsa.

Tamstos *mės* vargu yra kilęs iš *mės*. Fortunatovo nuomone, augštaičių *mės* yra padaras iš senesnės lyties *mės*, o *mės* esąs naujadaras iš *mės* pagal *jūs*. Kai kurių žemaičių *mės* būtų labai nesenas padaras, gavęsis „nosinį“ iš naujadarų *jūs* $\leftarrow$ *jūs* = prūsų *ioūs* iš *jūs* = got. *jūs*, plg. *trīs* iš *trīs*, *didīs* iš *didīs*.

Rašysim ir *mįdūzia* (katė). *Pirmasaga* ir *pastūrsaga*, man rodos, galėtų tikti.

Reiktų rašyti *tėnai* ir *tėn* (forma apocopata, plg. *iāt[ai]*, *šit[ai]*), bet *te* (su trumpu *e*) = *tī* dusetiškių, tvrečinių, linkmeniškių. *Tė* (su ilguoju *e* = tarm. *ē*, *y*) nerašytinas kaipo tarminis sutrumpinimas iš *tėn*, lygiai kaip kad nerašome *dā* iš *dār*, *mā* iš *mār*.

Rašymas *tuoi*, *rytoi*, *šakoi* etc. jau man nebetinka. Aš beveliju grižti prie senosios rašybos, t. y. rašyti *tuoj*, *rytoj*, *šakoj*.

Jója bernai : *joj* ir bernai...

Vėža mano šienelį : *vež* ir mano š...

Stóvi kalne : *stov* ir kalne...

Rašysme *joj* „joja“, *stov* „stovi“ (ben dainose).

Jój : *jója* = *stov* : *stóvi* = *šakōj* : *šakojė* = *tuoj* : *tuojai* = *sudiev* : *su dievū* = *tav*, *sav* : *tāvi*, *sāvi* (*stov* : *stovi*).

Del dviejų žodelių *táu* (*sau*) ir *sudiėu* nereikėtų perdirbinėti didžiausio būrio panašios sudėties žodžių (*tuoj*, *šakoj*, *rytoj*, *jój*, *akėj*).

Sudiė : *sudiėv* = *kasdiė* : *kasdiėn* = *tuō* : *tuōj*.

[7]

Permė, 1917 m. spalio mėn. 26 d.

Gerbiamasis!

Rašomoji ir inteligentų šnekamoji rusų kalba neturi priebalsių, vadinamų гортанные. Гортанные (gérklų priebalsiai, gérkliniai) rusų tarmėms pažįstami. Ką mokyklų gramatika vadina гортанные, tai yra небные (= 1. средне-небные смягченные: *кут*, *гиря* = *kit*, *giřa*, lie. *kītas*, *giriā*; 2. средне-небные несмягченные: нем. *Kind*, *begehren*, v.-p. диал. *otkēda* „откэда“ greta su *otkēda* „откеда = откуда“, žemaičių *kyšu* arba *kešo* „kišu“ greta su *tō kiši*; 3. зад-небные: rus. *кут*, *губа*, *худ*, *чоснод'* или *бóга*, lie. *kāpas*, *gā-ras*). Jei „нёбо“ lietuviškai *gomurỹs*, tai „небные согласные“ bus *gomuriniai* priebalsiai:

Gómurio vidurio
Gómurio užpakalio } *priebalsiai*

Gérklų priebalsių lietuviai nepažįsta.

Rusų tarmių prie balsių sąrašą Sveikas gali pamatyti iš mano priedo.

Del *ketaiſ* aš Sveikam rašiau aname laiške.

Lenkų „na tem zależy“ nieku nekaltas, kad Prūsų lietuviai gali sakyti „kad ant didumo pareitų, karvė...“. Lenkai „idzie na tem“ (= pareina, pareit *añt* tō) nesako: jiems tėra galimas pasakymas „idzie o to, co“ (chodzi o to, co). Sidabro turėjęs *an(t)* viso sykelio (Svédasai) „около, в размере“. Aguonų suvālgēm anuōčės *añ(t)* gōrčiaus „около“ Dūsetos. Dirba žēmę *añ* rūšės „исполу“ Ds. Gerà kárvė *añ* pīeno Ds „что касается молока (удойности коровы) = pamalži“. *Añt* sāvės būti, pasidėti Kvėdarna? Einū *añt* namų „по направлению к...“.

„Процесс действия и результат действия“ (*rašyti* ir *parašyti*) be ne bus veiksmo *eigà* (*rašyti*) ir *baigà* (*parašyti*)? arba veiksmo *ėjė* (cf. *drė, mōlē; sėjė* Tverečius) ir veiksmo *gōvė*? — Ką *gavai*? „какой результат“? Ar *ėjis* || *gōvis*? Cf. Tiek dovanų *dōvis* (scil. tėtver), tiek viėšių valgis — lig sū vařtais (Patarlė). Kóks *dōvis*, tóks *gōvis* „получка“.

Mėnkė (la. *meñce*) iš tikrųjų tėra gadus callarias (vok. Dorsch, rus. наваро), bet draugė su latviais galime vadinti ir gadus morrhua (vok. Stockfisch, rus. треска).

Plėkšnė v. *plėkštė* (la. *plekste*) — pleuronectes flesus (vok. Flunder, rus. камбала iš suomių kalbos: fin. *kampala*, igaun. *kamp*, gen. *kambi*).

Šalvė — salmo fario, vok. Forelle, rus. форель, пеструшка (lenk. pstrąg) = margoji lašiša = upėtakis.

Lašiša, gen. sing. -*ššos* (pr. *lasasso*, la. *lasis*, iš kur suomių *lohi*) — salmo salar, vok. Lachs, rus. лосось[...]¹

Kuomet Voroneže ims dirbti Centro Komiteto spaustuvė? Sako, dabar beveik visa Lietuva suvažiavusi į Voronežą. Ar turėsit mokytojų institutą?

Kame dabar mokosi lietuviai studentai, kurie stojo Petrapily? Permėje lietuvių studentų negirdėti.

Lekcijas pradėjome 9.X. Šiaip ne taip darbas eina (be knygų ir be jokių įnagių).

Ar gavote mano antrąjį ilgą laišką?

Labų dienų!

Jūsų K. Būga

¹ [Praleidžiama laiško dalis, neturinti nieko bendra su kalbos dalykais. — Z. Z.].

Rašant *táu, sáu*, reiktų rašyti ir *sudieu*.

Prieš lytis *šilandie, sudie* sunku kas pikta išrasti.

Man labiau tinka *taip-pat, šiek-tiek*, bet, mano išmanymu, būtų nuosakiau rašyti dviem žodžiais : *taip pat, šiek tiek*, kaip ir žodžiai iš *anksto*, išvažiavo Rokiškin *pro ankstą, nuo pat* etc.

Reiktų gal rašyti ir *kažin kas*.

Del *kyla, šyla, lyja* sunku kas tikra pasakyti. Būtinai reikia rašyti *šqla, bqla*. Greta *vesti* galima būtų rašyti ir *vestis*, bet „neškeč“ ir *vesties*.

Aš rašau ir kitiems teikiu taip rašyti šiuos žodžius : *pjauti, spjauti, bjaurus*, bet *labiau, šlapiau, šlapias, verpiu*[...]²

Sintakse pavasarį galėsiu dirbti, gal, tikrai pavasariop. Gausiu studijuoti Delbrücko (Sintakt. Forschungen) ir kitų sintaksininkų veikalus.

13. K. Jurgelioniui

Spausdinamas laiškas buvo paskelbtas „Literatūros naujienose“ 1935 m. Nr. 1.

Peterburgas, 1911 m. balandžio mėn. 9(22)

Mielas Kleopai!

Sveiko „Panemunėlio tarmės fonetiką“ gavau! Šis trumputis rašinys baisiai mane nudžiugino. Matau, kad sveiko Krokuvoje ne varnos kaustyta, bet atsidėjus mokytasi. Labai malonu! Tasai rašinys man pirštu prikišamai parodė, kad Tavęs turima gana gera ausis ir nepaprastas pastabumas. Tos žinios apie priegaidę, kurias turėjai išvažiuodamas užsienin, Sveikam visa-ko dar nedavė. Ką Sveikas sakai apie priegaidės ypatybes, yra savarankio darbo pasekmė. J. Rozwadowskis vargu bau galėjo patį įvesti į liet. priegaidės gelmes.

Fonetikos aprašymu aš labai patenkintas, man ji rodosi gana tikra (NB aš visai menkas fonetistas. Paskutiniu laiku truputį nepri-girdžiu).

¹ [Laiško fragmentas be pradžios ir pabaigos. Datos nėra. Rašyta greičiausiai iš Permės. — Z. Z.].

² [Praleidžiamas ilgas (dviejų puslapių) išrašas iš K. Brugmano raštų apie naudininko vartojimą ir K. Jauniaus prieraišai prie K. Brugmano teksto. — Z. Z.].

Buvau bepradedęs tyrinėti savo šnektos priegaides užrašomaisiais instrumentais, bet, neturėdamas laiko, lioviaus. Iš tų kelių užrašų pasirodo, kad rytiečių priegaidės ne visai yra tokios, kokios jos turėtų būti Jauniaus, Kuršaičio ir kitų mokslo vyrų aprašymu. Kitie-met, gal, turėsiu daugiau laiko tam klausimui atidėti. Iš Amerikos aš nieko negaunu ir todėl nežinau, kas te dedasi. Ar nerašinėjai dar kitų straipsnių iš kalbės?

Sveikas esi gana pastabus fonetikas. Reiktų sveikam ir toliau dirbti ta pačia pakraipa. Geistina būtų, kad pakliūtum į gero profesoriaus-fonetiko nagus. Gal vėl kaip įsibrausi universitetan?

Parašius Panemunėlio tarmės fonetiką, reiktų tolesniai pačiam duoti Panemunėlio tarmės ilgesniai ir trumpesniai tekstai. Olševskis gal paskelbtų juos Lietuvos pasauliui.

Turiu kelis žodžius pasakyti apie priegaidžių ženklus. Kurį laiką ir aš rašiau priegaides jauniškai, bet dabar atsisakiau ta priežastia, kad neradau pasekėjų ir pažįstami mokslo vyrai visi protestavo. Jauniško priegaidėjimo būdo aš net negaliu patėisinti. Jaunius tikėjo, kad šitaip priegaidėjęs yra Daukša. Bet aš, įsigilinęs į Daukšos postilę, radau kad jo [^] yra ne priegaidės (интонации), bet kirčio (ударения) rodytojas, visai nepriklausęs nuo priegaidės. Pavyzdžiai: Daukša rašo [^] te, kur buvo priegaidė tvirtagalė (steigend): *būdas* 231₁₀ (cituoju pagal Volt. laidą), *križėus* 231_{13,15}, *ąnt' dūszios* 231₁₅, *nėszdamas* 231₁₅, *skāitome* 231₁₇, *awēte* 231₃₄, *pėikia* 233₁₁ ir begalės kitokių. Tvirtagalę (steigend) gali rodyti ir acutus': *gāno* 237₂, *rākos* 237₁₁, *galwōs* 237₂₀, *rāsztas* 239_{1,2}, *wākaras* 239₂, *krāuias* 241_{32,37} ir kt.

Tvirtapradę (sinkend) priegaidę vienodai rodo ir ['], ir [^]: *žmónės* 243₂, *szlōwe* 243₇ (tvirtapradė priegaidė žinoma iš žem.), *sópulus* 243₁₄, *súnų* 243₃₀, *mótėru* 246₉: : *móterimus* 246₈, *gėdetis* 247₂₈, *mōki* 247₃₅, *brōlei* 248₇ ir d. k. p.

Tokie pavyzdžiai, kaip antai: *móteres* — *móteres* (nom. pl.) arba *būdas* — *būdas*, rodo, kad Daukša priegaidžių neskyrė: jo acutus arba circumflexus tereiškia kirtį (ударение). Jauniaus rašyboje acutus yra dvireikšmis: kartais reiškia priegaidę (tvirtagalę, steigend), kartais kirtį (место ударения на кратких слогах), pvz.: *kātinās*, bet *šakā*. Kuršaičio rašyboje šito dvireikšmiškumo nėra: *kātinās*, bet *šakā*. Jauniškai parašytas žodelis *vīs* (всегда, i vidutinio ilgio, pusilgis) ir *vīs* „нагонит“. Rytiečių tarmėms reikia keturių priegaidės ženklų: (Dusetiškių) *mýkt* „spausti“, *mýkt* „мыгать“, *mikt* „užmigti“ ir *mikt* „jis užmigti, kad galāt“.

Sveikam aš irgi patariu žymėti priegaides senobiniu, visų mokslo vyrų priimtuoju, būdu.

Sveikas rašai *Abeliai*. Dusetiškiei (esu labai gerai išiklausęs) taria *Abēl'ei* (*ā* pusilgis iš bendr. lie. *o*, plg. pavardę *Obēlīs* Linkmenyse). Kiek atmenu, kad sveikas tardavai *Maškēnus*, man vis rodydavos, jog girdžiu ištariant *Mo²škēnāi* : aš tariausi, kad vardas yra kilęs iš *Moškēnai*. Kaip iš tikrųjų yra, lieka man paslaptu.

Mano Dusetiškių šnektos aprašymas yra visai nevykęs. Kada rašiau aną straipsnelį, buvau labai didžioje raštų intekmėje. Raštų kalbos intekmė žymi iš to, kad aš skyriau tai, ko gyvoji Dusetiškių šnektą neskiria. Dusetiškiei sako ne *pām^uō*, *akm^uō*, bet *pāmō* (*ā* labai atviras, pusilgis *e*, *p* ne minkštas, bet ir ne kietas), *ākmo* : — *o* pusilgis atviras, linkęs į *a*, atskirtas nuo *ā* (*māk!* imperat.). Dusetiškiei sako: *dūōsu*, *dūōsi*, bet *dōs* (*ō* pusilgis), *trīesū*, *trīesi*, bet *aptras* (*r* ne kietas ir ne minkštas), *o* bekirtis linkęs yra virsti į *ā*: vietoje *ūžolas* galime dažnai išgirsti ir *ūžālas*. Kaip yra su dvibalsėmis *ai* ir *ei*, gerai dar neištyriau. *Lāibas* ir *lēisi* Dusetiškiuose, rodos, yra ištariamai vienodai, t. y. *lēibas* ir *lēištā*; *ē* kartais yra girdimas tartum kaip *e*, kartais kaip *a*. Reikalingi dar tyrinėjimai. Dusetiškiuose *paīsā* ir *peīsā* gen. sing., *vaikē* loc. sing. ir *veikē* 2 sing. praes., *taīsū* ir *teīsū* dar su vienas antru nesumišo, nors *p*, *v*, *t* ir prieš *ei* lieka *k i e t i*.

Mano „Aistiški studijai“ yra nevykiausias raštas. Nuo viso mokslo, kurį skelbiau šiame rašte, jau senai atsisakiau. Tasai mokslas buvo paremtas ant nepamatotų Jauniaus hipotezių. Dabar aš apie lietuvių kalbą laikausi beveik tų pačių nuomonių, kaip ir kiti šių dienų mokslininkai. Jei skiriuosi, tai tiktai mažmožiuose, kilusiuose lietuvių kalbos nepilnu faktų pažinimu. Keletą straipsnių dabar spausdinu rusiškai.

Enciklopedijos sumanymui aš nelabai tepritariu. Manaip mums reikalinga visai kitokia enciklopedija: Lituanologijos enc. Bendrosiomis žiniomis mes galime naudoties ir iš svetimtaučių enciklopedijų. Lituanologijos enciklopedijon turėtų eiti visa tatai, kas paliečia plačiausiai Lietuvą. Tokion enciklopedijon aš šį tą parašyčiau. Sen. lenk. *jaćwing* — rusų *ямъяг* tegalėjo kilti iš *jātvingas* = lie. *jotvingas*. Aš dabar turiu surinkęs jotvingų (arba sūduvų) vietų ir asmens vardų krūvą. Tie vardai parodo, kad jotvingų kalbiškai būta prūsų giminaičių. Lietuvių mitologijos aš nenorėčiau rašyti, nes aš jos ganėtinai dar nepažįstu. Jinai, tiesa, man rūpi. Su Lietuvos vietų vardais nelengvas dalykas. Nepažįstant pačios vietos, sunku jos vardas aiškinti. Aiškinant reiktų žinoti geriausiai visos vietos ypatybės. Yra

vardų, kurie lengvai duodasi išaiškinami, pvz.: *Šiauliai* „стрельцы“ (ср. *стрелы* *стрельба*), *Dėgūčiai*, *Gelėžiai*, *Kálvijai*, *Puodžiai*, *Laičiai* ir kt. Kitos vietos gavo vardus nuo vandenų: *Dusetos* < *Dusetà* — upė (dar taip vadinosi XVI ir XVII amž., dabar *Šventója*), *Pasvalys* < *Svalià* — upė, *Vabalnỹkas* < *Vabalà* — upė, *Raudėnai* < *Raudà* — upė, *Kūpiškis* < *Kupà* — upė etc. Tokiu būdu iš vietų vardų prieiname prie vandenų vardų. Kas tokios yra *Dusetà*, *Svalià*, *Kupà*? Mįslės!

Apie senobės lietuvių vardus ir dabartines pavardes bus mano straipsnis „Lietuvių Tautoje“.

Ką sveikas dabar veiki? Ką manai toliau? Reiktų mokyties. Iš sveiko galėtų išeiti labai geras ir Lietuvai naudingas kalbininkas. Tik nepakask žemėsna šios dovanos!

Mano reikalai nekokie. Šiemet ir su pinigais visai striuka. Reikia imti skolon. Bet ir skolintojų nėra. Jauniaus intekmė manyje labai didelė. Aš persiėmiau ne tik tai jo mokslu, bet ir jo ydomis. Dirbu savo šakoje visai neatsitraukdamas, lygiai tasai girtuoklis, prie degtinės prilipęs. Virtau gyvu girtuokliu (tik tai ne degtinės, kurios visai nekandžia!)! Tasai dvasios girtuokliavimas atsišaukė tuo, kad dar ligi šiolei nebaigiu universiteto. Vis negaliu prisimygti prie lekcijų. Turiu dar laikyti psichologijos egzaminus! Šį pavasarį reiktų būtinai gauti išleidžiamasis paliudijimas.

Kas daryti? Reiktų save gelbėti. Pratinties turėčiau normališkai dirbti, o ne „zapoem“, kaip tasai Jaunius. Pirmosios mano mokymosi dienos parodo, kad aš galėčiau viską kaip reikiant, normališkai, atlikinėti, jei tam būtų atsakomos sąlygos. Reiktų mano gyvenimas taip sutvarkyti, kad aš būčiau priverstas kitaip, bet daug sveikiau ir naudingiau dirbti.

Tokia liga (aš sakyčiau valios) yra gydytina ir kuo greičiau, tuo pasekmingiau. Bet kokie tai ligai vaistai? Man rodos, tik sveikas nesijuok! — gera žmona! Aš taip sakau, išeidamas iš pavyzdžio savo draugų. Adomas Varnas buvo prapuolęs žmogus; bet dabar, kada vedė, parodė baisų darbo produktyvumą. Pats irgi gali numatyti iš prityrimo, ar žmona gali pakenkti geram produktyvam darbui. Norėčiau turėti Tavo, kaip geriausio mano draugų, nuomonę apie tai — kas man daryti? Rašyk visą tiesą, kaip Tau rodosi. Augustinas mano, kad man geriausias mano darbų sutvarkytojas būsiąs žmona. Žmona gal neduotų man visai su-Jaunėti! Tos ligos aš nenorėčiau.

Baigęs universitetą, jei būsiu paliktas, mokysiuos lotynų ir graikų kalbų ir laikysiu egzaminus šių kalbų mokytojum tuo tikslu, kad galima būtų turėti vietą Vilniūje.

Rengiu didelį veikalą apie slavų kalbų intekmę į lietuvių kalbą. Bus storas tomas (apie 500 psl.). Nemaža medžiagos surinkau, bet kur kas daugiau liko. Reiks sunaudoti visi senobės raštai ir dabartinių tarmių medžiaga.

Rašyk sveikas man apie visus galus. Bus man labai miela turėti iš Tavęs žinelių. Labai pasiilgau. Senai besimatėm. Sveikink savo žmoną.

Veliju visokio gero. Tave mylįs

Kazys

14. V. Krėvei-Mickevičiui

Spausdinamas laiškas yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081). Adresato pavardės nėra, kad laiškas rašytas V. Krėvei (?), spėjama iš turinio.

Ryga, 1921 m. sausio mėn. 16 d.

Gerbiamasis!

Netrukus Sveikam kurjeriu išleisiu keturis sąsiuvinius „Kalbos mažmožių“, kurie skirti „Švietimo Darbui“.

Nupirkau už tūkstantį latviškų rublių Latvijos mokyklų vadovėlių ir skaitymo knygelių, kurios irgi, gal, pasiseks kurjeriu nugabenti Kaunan. Šitas knygas norėčiau pasilikti savo žinioje. Jos galima būtų sukrauti Knygų leidimo Komisijoje mano šėpoje. Duodu teisę tas knygas studijų tikslu vartoti ir naudoti Jablonskiui ir kitiems, kurie moka latviškai. Mokslo vadovėlių, vartojamų Latvijos mokyklose, žadu nupirkti daugiau. Visų nupirkti nestengsiu, nes mano kišenių tuščias.

Sienų sprendimas eina pamaži. Šitokiu greitumu dirbdami, be mėnesio ar pusantro neapsidirbsime. Darbas būtų ejęs greičiau, kad būtų surinktos visos pasienio statistikos žinios. Be to, mes Rygoje mažą turime Komisijos narių. Laukiame vis atvažiuojant iš Kauno ir nesulaukiame. Matyti, teks ir man da ben mėnesį sugaišti Rygoje be naudos. Iš manęs Komisijoje tiek naudos, kiek iš ožio vilnos. Sau naudos šiek tiek turiu : gavau savo studijoms naujos medžiagos ir nusipirkau ir dar vis perku lingvistinės literatūros.

Lietuvių sienas betyrinėdamas, aptikau, kad lietuvių senovėje, išstūmus latviai, prieita iki pat Dauguvos į pietus nuo Dinabarko.

Pačiam Dinabarkui duota vardas lietuvių : *Naujūnis* tėra suprantamas tiksliai iš lietuvių kalbos ; latviai būtų jį praminę **Jaunene*. Vietų vardai Dinabarko, Rezeknės (Режица) ir Ludzos (Люцин Витебск. губ.) apskričių rodo lietuvius buvus persikėlus per Dauguvą ir išibrovus į latvių kompaktinę masę Vitebsko gubernijos pietų rytuose. Išibrauta lietuvių dar prieš vokiečių įsikūrimą Rygoje ir Latvių žemėje. *Naujūni* jau pažįsta XIII amžiaus šaltiniai. Kad ne ordenas, lietuviai būtų išstūmę latvius ir dešinajame Dauguvos pakraštyje (Dinabarko, Drisos, Rezeknės apskrityse), kaip jie juos išstūmė kairiajame. Prieš ordeno įsikūrimą būta plačios lietuvių ekspansijos.

Ar Vireliūnas jau išvažiavo į Švedus?

Mane ima baimė, kad pelės nesukapotų žodyno kortelių. Vireliūno bute yra devynios galybės pelių. Jos kartą jau buvo pritilpę prie žodyno kortelių ir jau spėjo sukapti apie 100 kortelių. Reikėtų retkarčiais pažiūrėti. Sukapojus žodyno korteles pelėms, nebegalimas būtų ir projektuojamasis žodynas.

Ar nebūtumei Sveikas malonus padaryti reviziją. Aš tų pelių labai bijau. Del pelių mes galėtume žodyno netekti.

Kaip eina jūsų darbai? Ar Švietimo darbo Nr. 12 ir skaitymų Nr. 2 jau pasirodė?

Ar sąmatą jau turite patvirtintą? Kiek skirta žodynui?

Labų dienų visai Komisijai ir redakcijai.

Kaz. Būga

Adresas: Riga Hôtel de Rome Nr. 24.

15. J. J. Mikkolai

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinamas laiško, rašyto suomių kalbininkui prof. J. J. Mikkolai, juodraštis.

Kaunas, 23.XI.1922 m.

Многоуважаемый Коллега!

Финляндский консул Aarnio уже давно передал мне Ваше письмо и сто финских марок, и лишь теперь я удосуживаюсь написать Вам письмо и выслать несколько книг по литовскому языку. Извиняюсь за замедление, которое отчасти вызвано и моим отъездом в сентябре—октябре в Германию.

В первую очередь посылаю Вам 11 книжек, впоследствии их пришлю больше. Если у Вас не имеется „Litauische

Mundarten gesammelt von A. Baranowski... herausgeg. von Dr. Fr. Specht. Leipzig 1920" и „Dr. Gerullis Die altpreussischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig 1922“, то Вы их можете получить из Kaunas.

„Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi... savācis un rediģējis J. Endzelīns. Rīgā 1922" дает очень много материала для праистории Лифляндии. Насколько можно судить даже не финнологу, в этих „Latvijas vietu vārdi" имеется довольно большой западно-финский элемент. Было бы хорошо, если бы кто из молодых финнологов обработал этот латышский материал. Как Вы увидите из предисловия к последнему моему труду „Kalba ir senovē", я на основании изучения географических имен считаю территорию, лежащую к северу от Зап. Двины, западно-финской (sõmai, le. sāmī = предки ливов, эстов и финнов). На это я натолкнулся, не имея решительно никаких западно-финских материалов, ни финских, ни эстонских. Очень бы Вы меня одолжили, если бы могли раздобыть для меня список финских географических названий (в финском написании этих названий). Эти названия мне до зарезу нужны для дальнейших моих исследований по вопросу о прародине айстийцев (Balten). Если нет печатного списка, то, может быть, можно раздобыть хорошую карту, в которой имена были бы приведены в правильной финской форме. Из всех географических имен самый древний облик сохраняют названия рек и озер.

На основании изучения географических названий я нахожу, что литво-латыши до VI века н. э. жили к востоку от Вильны — по Березине, верховьям Днепра вплоть до Сожи (Минская, Могилевская и Смоленская губерния). Литво-латыши жили к северу от Припети, а славяне — к югу от нее. Славяне в VI веке вытолкнули литво-латышей из верхнего Поднепровья и отодвинули к западу. По моим соображениям, литво-латыши до VI века н. э., а айстийцы (Balten) за много веков до н. э., в своей прародине с севера соседнили с предками финнов, а с востока — с предками Мордвы и черемисов. С предками Мордвы айстийцы должны были встретиться в Посожьи (у реки Сожы; не фин. ли слово? фин. *susi* „волк"), а с предками финнов — в Подвиньи (Düna). По моим соображениям, в Посожьи должны быть мордовские следы в географических названиях. Не возьмется ли кто исследовать

финно-угорский элемент в географических названиях Смоленской и других губерний Центральной России? Установление мордовского элемента в Смоленской губернии помогло бы точнее установить границы индоевропейских и финноугорских племен в доисторические времена. Может быть, сейчас кто нибудь из финских лингвистов занят изучением финноугорского элемента в географических названиях Центральной России? Нет ли подобных исследований, уже напечатанных? И как их можно получить?¹

16. F. Sragiui

F. Sragiui rašyti laiškai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (E 182). Iš viso 55 laiškai (dalis atvirukų), rašyti 1908—1924 m. Juose daugiausia vietos skiriama A. Juškos ir paties K. Būgos žodynų redagavimo bei žodžių tikrinimo klausimams. Čia spausdinami 7 laiškai, kuriuose daugiau liečiami lingvistikos klausimai.

[1]

Peterburgas, 1908 m. gruodžio m. 21 d.

Maloningas Tautiet!

Kalbos klausimų paaiškinimus siunčiu atskirame laiške („заказное“).

Ačiū už atpildą! Ja visai pakakintas, bet nelabai savo taisymais. Diena dieną moko! Besimokydamas išvystu savo silpnumus sintaksio srityje. Nieko nėra stebėtino: aš lig šiolei, kaip ir mano mokytas a. a. Jauniaus nabaštikas, daugiausiai darbavausi etimologijos srityje. Dabar man tapo aišku, kad didžiausias pavojus gresia lietuvių kalbai iš kalbos dvasios darymo visokiomis svetimybėmis sakinio sustatyme. Mums netaip baisūs *griekas, pakūta, macnas, pekla* ir kitos leksikos svetimybės, kaip kad „apsirgti *ant gumbo*“ (= *gumbū*), „pigiau *kopūstų*“ (= pigiau už kopūstus, pigiau *nekō* [= augšt. *nekaĩ, nekaip, negu*] kopūstai)... Dabar matau, kad katekizmo taisyme ne visur gerai pavartotos būdvardžių lytys, tokios kaip *šventas* ir *šventasis*.

Sveiki sulaukę šventų kalėdų! Visa ko gėra.

K. Būga

¹ [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

Prieteliau!

Ir vėl Tamsta gausi korektūros puslapį! Ano karto Tamstos taisyms šitoj korektūroj dar nesunaudoti. Visa-kas tebus pataisyta tik penktojoje korektūroje.

Tamsta vienatinis ir didžiausias padėjėjas. Nežinau, kuo Tamstai beatsigerinsiu. Kito tokio žinovo, kurs mano reikalui būtų naudingas, nenumanau. Kartais Tamsta ar nenujauti kur tokio žmogaus? Čia reikia pažinti ne vien savoji tarmė, bet ir mokėti žodis parašyti. Dorai žodžio parašyti niekas negalės, jei nemokės statyti kirčių ir priegaidžių. Mokančių statyti kirčius ir priegaides Lietuvoje nekiek tėra.

Spaudos darbas greit neina, nes labai vilkina Akadėmijos spaus-tuvė. Netaisytos korektūros spaus-tuvėje išguli ben po mėnesį. Spaus-tuvei Juškevičiaus žodyno turiu jau indavęs 15 sąsiuvinį.

Dambrauskas, matyti, yra liguostas žmogus. Prikibo prie Rygiškių Jono¹ kaip pikis. Kad dar būtų už ką! Druska² rašytinė kalba yra nevykęs terminas. „Draugijai“ aš rengiu gana ilgą straipsnį apie participia passivi praes. et praeteriti (*Jožamas* arklys || *kūltas* arklys „kuriuo kūlė“) ir apie rašytinį sūnų, *atsineštinę* skepetą, *veltinius* batus etc. Jei Sveikas turėtumi tam mano straipsniui materijolo, tai ar ne galėtumi man trumpam paskolinti. Mano nuomone, tegalima vadinti rašto kalbą *rašomąja*. Žemaitė sakosi savo krašte esanti girdėjusi taip sakant: *Šnekamoji* kalba dabar daug kuo skiras (= skiras) nū *rašomosios* Žemaitė — Užvenčio kilimo.

Man neaišku, kur prie *te-* reikalingas *tik(t)*, o kur jis nereikalingas. Ar negalėtumi Tamsta man surašyti keleto gerų pavyzdžių. Kaip reiktų sakyti: Tu tiek *težinai*? Tu *tik tiek težinai*? Petro *tik* penkios pasakos *temokama*? Petro penkios pasakos *temokama*? Petro *temokama tik* penkios pasakos? Petro *temokama* penkios pasakos? Ar visi tie sakiniai galimi? Ar yr koks tarp jų skirtas (skirtumas)? Lauksiu iš Tamstos atsakymo. Po 4—5 dienų turiu išleisti į Kauną straipsnį „Del rašybos“ (по поводу правописания).

Labų dienų!

K. B.

¹ [t. y. J. Jablonskio. — Z. Z.].

² [t. y. A. Dambrausko-Jakšto. — Z. Z.].

Brangusis Bičiuli!

Korektūrą gavau. Dėkui! Vakar Tamstai išleidžiau truputį žodyno rankraščio ir dovanų dvi savo knygyti. Jei knygelėsi rastumi ką Tamsta taisytina, prašyčia man pranešti. Tamstos pastabomis pasinaudosiu kitam kartui.

„Kalbų moksle...“ rasi Tamsta įrašytą skuodiškių vietos vardą *Apuolė*. Kirtį esu padėjęs gal ir netikrą. Geistina būtų sužinoti tikroji ištarmė ir tikrasis kirtis bei priegaidė. Visa tai žinoti būtų svarbu, nes *Apuolės* vardas yra vienas seniausųjų (— net iš IX-tojo amžiaus!). Vietų vardai (kaimų, miestelių, miškelių, kalnų; upių, ežerų vardai) labai svarbūs yra tarp kita ko ir istorijai. Labai geistina būtų, kad Tamsta surašytumi visus savo apylinkės, Tamstai pažystamus ir girdėtus, vietų vardus. Labai svarbūs mokslui lietuviški latvių vietų vardai (plg. *Grūbýns*, *Vuožpote* etc.). Reiktų visa tai rinkti. Rinkti, tiesa, yra ko, bet, nelaimė, nėra kam rinkti! Gal kitas ir norėtų rinkti, bet kad nemoka ir negali. Rinkti irgi nelengva: reikia mokėti gerai tarmė ir tarmės ypatybės žymėti (*o, e, u, i, y, ū*); be to, gyva bėda su priegaidėmis ir kirčiais.

Visa ko surinkti Tamsta nė nesistenk, bus gana ir to, ką surinksi: čia svarbu ne kiekybė, bet kokybė!

Labų dienų!

Kaz. Būga

Gerbiamasis Prieteliau!

Bepiga turėti reikalas su tuo, kas tuojau atsako! Kad visi mano padėjėjai būtų tokie greitumo, kaip Tamsta, man nebūtų jokios bėdos. Bet mano nelaimė, kad į visus klabinimus, kurių *nemāža* ir kitiems išsiuntinėjau, nesulaukiau jokio atsako. Daug tikėjausi pešti iš kun. Jazdauskio, bet iš jo antras jau mėnuo negaunu nė jokios žinelės. Nežinau, ką ir bemanyti. Kad nors teiktųsi pranešti. Šiuo tarpu vieną Tamstą teturiu, kuriuo galiu džiaugties ir girties. Labai atsiprašau Tamstos už tuos vargus, kurių gauni Tamsta patirti par mano korektūras. Nežinau kuo Tamstai ir beatsigerinti.

Žodžių *drižti*, *drežėti* ir *tūmtas* Tamstos paaiškinimais esmu labai patenkintas. Dabar man aišku, ką jie iš tikrųjų reiškia. XVI ir XVII amžių rašytojų kalboje *tūmtas* reiškia „būri“, lenk. „hufiec,

orszak“ (Daukša, Širvydas). Tokiuo būdu *tūmtas* būtų giminė su žodžiu sniego *tūmulas* „комок, жемок снега, gūmulas“ (= lotynų *tumulus* „Erdhaufen, Erdhügel“). Esą ir žodžiai *tumė* bei *tumėti*, bet kame ir ką reiškia, tuo tarpu man dar nevisai aišku.

Šioje subatoje laikau pirmąją dalį magisterio egzaminų (lyginamoji gramatika, lietuvių bei sanskrito kalba), pavasariui liks dar lotynų bei graikų kalba.

Žodyno ir gramatikos spauda eina pamaži. Su žodyno rankraščiu nėra didelio reikalo Tamstai skubėti. Tuo tarpu geistinesnės spaudintosios korektūros.

Del žodžio *ruonio* „тюлень“ priegaidės reiktų pasiteirauti pajūriškių žemaičių. Pats esu girdėjęs tariant *rūnīs*. Mano užrašo tikrumą reiktų patikrinti. Nuo pajūriškių reiktų užrašyti ir žuvies vardas *otė* ar *otas* (gerai nebepamenu) = žem. *vuots*.

Labų dienų!

Kaz. Būga

[5]

19¹⁰_{XII} 13 m.

Brangus Prieteliau!

Reiktų ištirti, ką iš tikrųjų reiškia ir ar dar tebevartojami šiuodu Daukanto žodžiu: *angšztounys* pl. „Spūrbiene, пчела ищейка“ ir *ouksōs*. Pirmasis žodis būtų giminė su latvių *uogstunīs* „die Spūrbiene, suchende Biene“ (pirmasis *uo* iš *an*), o antrasis — latvių *uoksts* arba *uoksta* „der Hintere, die Schaam“ (*uo* = lie. *uo*). Jei šiuodu žodžiu būtų negirdėti Mosėdiškiuose ir Salantiškiuose, reiktų pasiteirauti Daukanto gimtojoje parakvijoje.

Raseiniškiuose žemaičiuose esąs žodis *džiūgs* ar *žiūgs*, kurs reiškias tam tikrą tvorų rūšį. Latvių žodis *žuogs* „pintinė tvora“ rodo, kad Jūsų krašte turėtų būti lytis *džiūgs* ar *žiūgs*. Reiktų ir apie tą žodį pasiteirauti.

I šiuos klausimus malonėčia gauti kuoveikiausį atsakymą.

Veliju Tamstai labų dienų!

Kaz. Būga

P. S. Ar prie progos negalėtumi Tamsta šio to priplikti prie mano tikrinių vardų („Draugijos“ N 83)?

Añkstie Ms, SInt. Kame kirtis ir priegaidė? Ar galinis *ie* = *iē* ar *ie*?

Kaune, 1921 m. balandžio mėn. 28 d.

Mielas Prieteliau!

Iš „Lietuvos“ Nr. 91 (IV. 27) Tamsta gausi žinoti, kad prie Švietimo Ministerijos yra jau susidariusi mūsų kalbos žodyno redakcija.

Apygerio žodyno galėsime susilaukti, jei žodyno darbui padės pati visuomenė.

Tamstą irgi norėčiau išvysti žodyno gamintojų skaičiuje. Už Tamstą tinkamesnio kito žmogaus žodyno darbui dirbti nežinau.

Del Tamstos darbo žodynui teks man su Tamsta smulkiai pasikalbėti, kai aš pasieksiu Tamstą Plungėje.

Iš Tamstos aš laukiu žodyno medžiagos patikrinimo. Pradžiai tikrinimui galėtų tikti Juškevičiaus žodynas (*A—J* raidės, t. y. I tomas).

Žodyno medžiaga reikia rašyti į tam tikras korteles, kurių pavyzdžiui įdedu keturias į laiškėlį. Kortelių galėčiau Tamstai atsiųsti paštu.

Vyskupas Karevičius Tamstos darbui mielai pritaria. Jis Tamstai per mane net laiškėlį parašė.

Ar Tamsta Plungėje gauni pasiskaityti Švietimo Ministerijos mėnesinio laikraščio, vadinamo „Švietimo Darbas“, kuriame aš rašau visą eilę „kalbos mažmožių“? Jei Tamsta nėsi skaitęs, tai aš liepsiu Tamstai nusiųsti visus tuos numerius.

Dabar aš rengiu į spaudą „Rašybos ir tarimo žodyną“, kurį išleis Švietimo Ministerija.

Laiko neturiu nė kiek atliekamo. Žodyno darbas, paskaitos ir vieno kito straipsnio rašymas atima visą laiką. Nėra kada kaip reikiant net atsikvėpti.

Turėčiau apie daug ką su Tamsta pasikalbėti. Gal kuomet teks iškiūti iš Kauno ir atvykti į Plungę.

Labų dienų Tamstai nuo manęs, labai Tamstos išsiilgusio.

Su pagarba

Tamstos gerbėjas

Kaz. Būga

Mano adresas: Kaunas, Švietimo Ministerija. (Gyvenimą turiu Seimo rūmuose. Vargstu, nes viename kambaryje gyvename keturiose).

[7]

Kaunas, 1921 m. gruodžio mėn. 6 d.

Brangus Prieteliau!

Ne visos rašomosios kalbos naujenybės ir man patinka, ką Tamsta galėjai pastebėti iš mano straipsnio „Del Vaižganto «Pragiedrulių» kalbos kritikos“ („Švietimo darbas“ 1920 m. Nr. 12p. 43–48, 1921 m. Nr. 1–2 p. 72–88, Nr. 3–4 p. 41–58). Gaila, kad man kariauti niekas nepadeda. Niekas nė žodeliu neatsiliepia dėl mano iškeltų įvairių kalbos dalykelių „Švietimo darbe“. Bijau, kad mano darbas nenuveiktų vėjais.

Žodynui Tamsta galėtumėi būti labai naudingas. Tamsta kasdien turi reikalų su liaudimi. Norėčiau, kad Tamsta patikrintumėi Juškevičiaus žodyno (*A–J* raidės) medžiagą. Kai bus manojo žodyno gatavas rankraštis, aš duosiu Tamstai patikrinti Žemaičiuose jo medžiagą.

Dabar Tamstai negaliu net ir klausimų surašyti, nes nėra kas man padeda! Visą laiką praverčiu prie rengiamojo žodyno. Po Naujų Metų tikiuosi atiduosiąs spausdinti raidę *A*–.

Rinkit žodynui medžiagą ir siųskit man. Žodynui reikalingos dainos, mįslės, patarlės, pasakos, šnekamosios kalbos įvairiausios išraiškos ir posakiai.

Mano žodyne prie kiekvieno žodžio bus įdėtų sakinių, iš kurių lengviau bus suvokti žodžio reikšmę.

Katrą priegaidę (‘ ar ~) turi žemaičių žodis *viešnė* „вишня, Kirsche, Kirschbaum“?

Lauksiu nuo Tamstos žodžių rinkinio su sakiniais. Norėčiau jau dabar leidžiaman žodynan įdėti šį tą ir iš Plungės žemaičių šnektos.

Labų dienų!

Kaz. Būga

17. J. O. Širvydui

Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne (KB-27) yra laiško J. O. Širvydui juodraštis. Šis laiškas, be pradžios ir kiek sutrumpintas, buvo išspausdintas „Vienybėje“ (Brooklyn, N. Y.) 1922.XI.21, Nr. 93. Kitas K. Būgos laiškas J. O. Širvydui buvo išspausdintas tame pačiame laikraštyje 1923.XI.22, Nr. 105. Abiejuose laiškuose rašoma „Lietuvių kalbos žodyno“ reikalu. Žemiau spausdinamas KB-27 laiškas (iš juodraščio).

26. X. 1922 m.

Gerbiamas Tautiet!

Už Gerulio „Die altpreussischen Ortsnamen“ ir mano „Kalbą ir senovę“ esu iš Tamstos gavęs dvi dolerini, už ką tariu dėkui. Už „Kalbą ir senovę“ vieno dolerio gana, nes tos knygos šandie knygynuose pardavinėjamos yra po 4 litus.

Tų mano raštų, kurių Tamsta nori gauti, ir aš pats nebeturiu. Jei pasiseks kur surasti, tai Tamstai nusiųsiu. Pogodino ir Kraševskio knygų paieškosiu.

Labai man malonu girdėti, kad ir be manęs esama dar žmonių, kuriems rūpi kalbos ir senovės dalykai. Ką nauja turėdamas, pasiūlysiu ir Tamstai nusiųsti.

Manau, bus Tamstai įdomu patirti šį tą apie mano rengiamą spaudai didelį lietuvių kalbos žodyną. Medžiagą žodynui aš pradėjau rinkti dar nepastojęs į universitą (prieš 1905). Žodžius rašiau ant tokių kortelių, kaip kad čia pridėtosios. Žodyną sudaro ne pliki žodžiai su reikšmės pažymėjimu, bet ištisi sakiniai. Sakiniais eina : 1) liaudies kalboje nugirsti sakiniai, 2) priežodžiai, 3) mįslės, 4) burtai, 5) sakiniai iš pasakų, 6) sakiniai iš dainų, raudų, 7) sakiniai iš senovės mūsų rašytojų etc. Į rengiamąjį dabar žodyną bus sudėta visa ta mėdžiaga, kurios aš pats esmi surinkęs apie 150000 kortelių. Be to, šitam žodynui esmi gavęs J. Jablonskio (Rygiškių Jono) ir A. Vireliūno rinkinį, kurio susidaro apie 50 000 kortelių. Be visa to, šitam žodynui bus sunaudota ir ta mėdžiaga, kurios mums duoda senieji žodynai : Širvydas, Ruigys (Ruhig), Mylakis (Mielcke), Nesselmann'as, Kuršaitis, Juškevičius, Miežinis. Žodynui esu jau dalį sunaudojęs žodynų rankraščių, kurie guli sukrauti Karaliaučiuje ir Vilniuje. Žodynui bus suvartota visa ta medžiaga, kurios duoda mūsų pasakų, dainų, mįslių, priežodžių rinkiniai. Žodyno reikalui jau sunaudoti geresnieji mūsų senosios gadyinės rašytojai (Duonelaitis, Daukantas,

Valančiauskas ir kiti). Dalis to darbo jau atlikta, bet didesnioji dalis dar tebelaukia atlikėjų.

Kaip Tamsta gali matyti — žodyno darbas yra labai didelis. Jam atlikti reikalingi talkininkai. Aš padėjėjų beveik neturiu. Dabar dirba pas mane trys žmonės, iš kurių du atlieka nurašinėtojų (kopi-juotojų) darbą.

Žodyno darbas reikėtų paskubinti, nes jo visi mes esame reikalingi. Šiandie žodyno reikalui teduoda lėšų viena tiktai valdžia. Bet valdžios duodamųjų lėšų neužtenka. Jei mūsų visuomenė nori greičiau išvysti gatavą žodyną, turi ir prisidėti savo aukomis.

Kad būtų pakankamai pinigų, tai žodyno pradžią galima būtų priruošti spaudai per 4 ar 6 mėnesius. Tuomet aš galėčiau pritraukti į žodyno darbą keletą naujų dirbėjų (iš universito studentų, mano klausytojų). Tam reikėtų turėti mėnesiui ben 200 dolerių.

Reikia Tamstai žinoti, kad žodyno prirengimą spaudai trukdo mano gyvenimo aplinkybės. 1920 m. rugpiūčio 27 d. aš grįžau iš Rusijos, be skatiko prie dūšios. Tais pačiais metais rugsėjyje pavėdė man švietimo ministerija prirengti žodyną ir jį išleisti. Kadangi iš paskirtosios algos negalima buvo išgyventi su šeima (žmona, dukrė 8 metų ir sūnus 1 metų), tai priverstas buvau ieškotis pašalinio darbo, kuris, žinoma, turėjo labai sutrukdyti žodyną. Dabar (nuo šių metų spalio mėnesio) esmi aprūpintas kiek geriau, bet nepilnai. Tasai neaprūpinimas verčia ir toliau imtis kitų darbų.

Kad galima būtų man atsitraukti nuo pašalinio darbo, tuomet žymiai sparčiau pradėtų eiti žodyno parengimas. Kad aš sau galėčiau gauti iš kur norint 120 dolerių mėnesiui subsidijos, tai, nusi-kratęs visais pašaliniais darbais, atsidėčiau vienam žodyno darbui.

Gaila, kad aš nepolitikas ir neagitatorius. Tuomet būčiau per-važiavęs skersai ir išilgai Amerikos lietuvių kolonijas ir surinkęs reikalingą dolerių sumą žodynui. Ar nesirastų Amerikoje gerų žmonių, kurie paagituotų žodyno reikalui?

Aš turiu parduoti dar 40 egz. Gerulio knygų „Die altpreussischen Ortsnamen“. Gal kas iš Amerikos lietuvių inteligentų panorėtų įsigyti. Atseis su nusiuntimu apdraustame voke vienas doleris.

Už vieną dolerį su nusiuntimu galima pas mane gauti „Kalbą ir senovę“.

Dabar Tamstai siunčiu Baranausko pasakų rinkinį ir Specht'o tarmių aprašymą pagal Baranausko pasakas. Ir tų knygų galėčiau parū-pinti po du doleriu už abejas knygas.

Doleriai ateina ir laiškuose, jei jų neišvagia pašte. Daugiau siunčiant dolerių, geriau būtų laišką apdraudus¹.

18. J. Šlapeliui

Zemiau spausdinamas laiškas, gautas iš M. Piaseckaitės-Šlapelienės, kuri turi dar tris K. Būgos laiškus (atvirukus), rašytus 1909—1913 m. Vieno iš jų nuorašą paleikia B. Tolutienė disertacijoje „A. Juška leksikografas“ („Literatūra ir kalba“ V 360). Nespausdinamuose laiškuose daugiausia rašoma A. Juškos žodyno redagavimo klausimais.

Peterburgas, 1911 m. sausio mėn. 15 d.

Brangus Prieteliau!

Turiu Sveikopi kelis reikalėlius. Sveiko „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėly“ radau keletą nesuprantamų žodžių, kuriuos prašyčiau man paaiškinti. Kad pačiam būtų mažiau darbo, aš šituos žodžius surašiau atskiran ląkstan, palikdamas tarpu žodžių dykumas. Šitose dykumose prašau sveiką pažymėti žodžio vartojimo vietą, kirtį (ударение) ir priegaidę (интонация ~ balsių kokybę), tikrąją reikšmę ir ben po vieną sakinį (kur tai bus galima).

Sveikas man žadėjai siuntinėti Juškos žodyno gatavus spaudos lankus. Jei pats gali atsiųsti, susimildamas, siųsk greičiau. Gali Sveikas tame dalyke ir kitaip padaryti: parašyti Fortunatovui, kad man siuntinėtų pati spaustuvė.

Nusiųsk savo knygyno katalogus profesoriams: 1) Dr. Reinhold Trautmann, Göttingen, Friedländerweg 45, Германия, 2) Ивану Мартиновичу Эдзелину (latvis, lyginamojo kalbomokslio mokytas Karkavos ūniversitete), Харьков, Ветеринарная 33. Trautmannui, siųsdamas katalogą, indėk mano „Medž. mitologijai“ abudu sąsiuvinu (mano sąskaiton).

Ką pats veiki dabar? Be ne pradėjai savojo žodyno leisti? Leisk greičiau! Visi išsižioję laukiam! Tegu žodynas eina sąsiuviniais. Kas padaryta su etimologija?

Iš Jablonskio pastaruoju laiku neturėjau jokios žinėlės. Ką jis veikia ir ar sveikas, nieko nežinau.

Su Jablonskiu mes sutarėm po lūpinių *p, b, m, v* rašyti visados *j*, kaip kad taria prūsai lietuvjai ir labai daug rytiečių. Rašysime naujoje rašyboje: *pjauti* ~ *šlapjau* ir *šlāpjas*, *bjaurūs*, *labjau* ir *geřbjamas*, *kūrmjai*, *kūrmjū*, *kūrmjus*, *lietūvjai* etc.

¹ [Pabaigos nėra. — Z. Z.].

Rašysime irgi: *inpilti, inbesti, intikti, in-eiti, in-auti, in-ūžti... indėti, inčiaužti, indžiūti, inkelti, ingelti*, bet *išegti, izimbti, išvilpti, išergti, imesti, inešti, ileisti, irėkti, iverti, ijoti*, lygiai kaip kad rašome: *sánpjova, sánburgos, sántykis, sándara, sánkalos*, bet *sąsmauka, sąšlavos, sąžinė, sąmota, sąnašos, sąlaidos, sąrauka, sąvarža, sąjunga*.

Rašysime: *iena, ieva, ielektis*, bet *jie, jiems*.

Taipaja: *uoga, uodega* (ne *vuoga, vuodega*).

Linkiu sėkmės darbe.

Kaz. Būga

19. R. Trautmanui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų vokiečių kalbininkui prof. R. Trautmanui, juodraščiai. Abiejų laiškų trūksta pabaigos.

[1]

29.VIII.1921

Многоуважаемый Коллега!

Ваше письмо, помеченное 8.VIII, имеет штемпель Кенигсбергской почты 20.VIII. В Ковно оно прибыло 22.VIII. Замедление с ответом, как видите, произошло не по моей причине.

Очень рад, что Ваша работа по собиранию прусских личных имен подвигается вперед успешно. *Altpreuss. Ortsnamen* д-ра G. Gerullis'a, насколько я могу судить по корректурным листам, будет очень ценный труд. Я им вполне доволен. *Altpg. Ortsnamen* принесут значительный вклад в балтийскую филологию.

Желательно было бы знать, какие труды по балтике нужны для проф. Diels (Breslau, Gebitstrasse 172; верно ли я прочитал название улицы?). На какую сумму я мог бы приобрести? По литванике у нас очень мало. Сейчас мог бы рекомендовать журнал „*Švietimo darbas*“, P. Kriaušaičio ir Ryg. Jono „*Lietuvių kalbos gramatika*“ (Vilnius 1919), Rygiškių Jono „*Sintaksė*“ (Seinai 1911), какуюнибудь „хрестоматию“ (Lesebuch).

Теперь о спрашиваемых Вами словах.

1. Nesselmann Wb. 35 свое *apurnóju* „bewickeln, umwickeln“ взял из словаря Mielcke: bewickeln, *Apwynúju, Apurnóju* II 94. Mielcke это слово повторил из словаря Ruhig'a (Königsberg 1747): bewickeln, *Apwynúju, Apurnóju* II 71. Mielcke пишет наше слово без знака ударения. Ударение поставлено только у Ruhig'a.

Каковой вид *apurnōju* должно иметь (Schriftsprache) в языке письменности, мне не известно. *Аршунію* (у Ruhig'a и Mielcke) в языке письменности произносится *ар-вўнію* (и вост.-лит. *vuniōju*). Возможно, что *o* в *apurnōju* отражает старшее *uo*. Если формант *-no-* того же происхождения, что и в словах *spīrnōti*, *snignōti*, *kilnōti*, *kāpnōti*, *ruoknōti* Aist. stud. I 25, то и в литературном языке будет *apurnōti*.

Из других источников *apurnōti* мне не известно. В Aistiški studijai I 174⁴⁰ *urnōti* „wickeln“ я сопоставил с жем. словом *uřvas* „выюрок“ (Rt, Slnt).

Ввиду того, что Ruhig вместо *аршунію* пишет *аршунію* без обозначения „мягкости“ *n*, слово *apurnōju* можно читать и *apurniōju*; ср. *ganiōju* (и *gáiniōju*), *lakiōju*, *gurniōti* „по truputį ėsti, gyti“ Ds, лтш. *rakñāt* „po truputį rakti“, *luoññāt* „po truputį lándžioti“, *šikniōti* „po truputį šikti“.

Возможно, что *apurnōju* образовано при помощи того же форманта *-nio-* (= лтш. *-ñā-*), что и в *аршунію*, т. е. *ар-вўнію* SN, или *vuniōju* Ds.

**ur-niō-ju*: **ur-ti* = *vy-niō-ti*: *vū-ti*.

Есть еще другое *urniōti*, которое рукописный словарь Кс. Гимжевского (материал восточно-лит. из прихода Linkmenes, gen. Linkmenų Вил. губ.) объясняет словами „topradž (beständig) varpyti (stechen) negerais žodžiais“.

2. Sl. *gabati* Bärneker EW I 287. Мне известна только *gābana* J 696, Ds, SN, Sālos: *Gābana* Armvoll M II 42; *gabėnti* J 399, Ds, Sch 227, Capeller IF XXXI 431; *gābalas* „kawał, kęs“ J, SN, „ком“ Kv (žēmės *gābalas* Ms); ioþ *gābias* „glaūdžiasi“ DP 248₂₁, manęsp *gabias* 514₃₈ || *góptis* DPo 109₁₆, *góptis* 110₆, *góptis* ioþ DP 289₁₁; *gabinù* porto Daukantas Žodrodys 30; *gablys* „придирищик“ (P. Kriauciūnas); *gābras* „злой дух, разгуливающий с метелью“ (P. Kriauciūnas); *Prisigabsnōju* sammeln R II 298 = M II 399; *gabsnios* galėtu ir paczios augsztesnį mokslą pasiekti Auszra 1885 100 (<nom. sing. *gab-snūs*, -i „zdolny, begabr“); *gab-stà* „šieno glėbys, охапка“ Šiauliai; *gābštas* subst. „gobūs žmogūs“ J 708, 719, Кр, *gabštūs*, -i adj. „gobūs, godūs“ Кр, *gabszus* V¹¹ 21₁₆ <*gābšas* subst.; *čiaklus* ir *gabus* Auszra 1885 284, Sāko jls *gabūs* i rāšymą (Virbālius); *gābalotis* J „jeszcze żyć“; *gābužas* J 399 „kupa; garść“ J 696; *gabulys* J 696 „ком, свѣрток“; *gēbalaju*, -ėti „pielegnować“ KosL 43b (Kr. Daukšos žodynėlis); жем. *gēbinė* Slnt (с двумя ударениями: instr. sing. *gēbine*, acc. pl. *gēbines* с одним ударе-

нием) = *giābinė* „rodzaj białych wyrzutów skórnych“ KosL 255b = *gēbene* pryszcz Daukantas (польско-лит. словарь, рукопись), *gebenietī* pryszczec I. c., *Gebinė* (*gebenė*) J 701, 420; *gebū*, *gebėti* „имею обыкновение, soleo“ J 420, Als, Kv, Slnt, *sugebėti* „уметь“ J. Krečinskis 84, *gieb* szelpti wisus rejkaligus Valančius Prade 287, *Giebam* sznekietī ir misliti V¹¹ 26, wis nuweikti *pagebous* D¹⁰ 56, *pagebous* artis peritis Daukantas Žodrodys 5 = *pa-gebāqs*, *pagebanti*; *vōs nevōs su-gebėjau* „suėmiau — supratau“ Kp; *gebėnti* v. *gabėnti* J 420; *gebšnūs* „industrius“ (K. Jaūnius); *geabti*, *-bstu*, *-bau* „mdleć“ KosL 43b (Kr. Daukšos žod.) = *gėbti*; *at-gėbau* — *ātnešiau* J⁴ 327, 1, 2; *gebūs* „умелый, получивший навык“: *gebey* omsdejs omsditi D¹⁰ III; *gėbia*, *gėbtie* Linkmenes: *negāli prigėbtī*, *vienas visiem neprigėbsi* „nepriņorėsi gero“; *atsigiebė* „atsigavo“ J 147 s. v. *atsigorėti*, если не опечатка в м. *atsigriebė*, то = *at-si-gėbė* < **at-si-gėbti*, 3 praes. *at-si-gebia*; Sammlen, Renkū, Sūrenku, *Góbelėju*, *Prifigabsnóju* R II 298 = M II 399; Mindern, aus der Ohnmacht, *Góbeloju* R II 256 = M II 342; *gōbi-si*, *gobētis(i)* „chciwie żadać, być chciwym“ J: *walga... gobiedamos* Sen. auksa alt. 138₈, *dydy gobieima* turtu gen. sing. 480₁₈; *gobinti* „gabenti“ Veivirženai J 709: *senowie Kretingiszkiej luterej*, *sawa Kunega neturiedamis*, *luob ij gobinti bėn mienesie karta isz Naujoses Kretingos isz Prusu Valančius Žem. wisk. II 256*, *Prūsų ir mūsų pusėje pasieniais daug yra žmoniu nešėjų*, kurie *gobina* i žemaičius kontrabantus Valančius Paaug. žm. kn. 36; *gōbis* „алчность“ D⁵ 38, D¹⁰ 54, 86; *verhüllen sich*, *Apjidendgiū*, *Apsigobóju* R II 366 = M II 491; *gōbšas* subst.: *negobszū* *buwo* D¹⁰ 33, cf. 191, *gobštūs*, *-i* adj. „łakomy, łapczywy; sknera“ Akielewicz Głosownia 172; *gōbti* „ogarniam, oslaniam“ Akielewicz Głosownia 146, *Bóba gálvą gōbias* „riša skepeta, dengia“, *sparnaj žijwies negal apgobti* *butinaj žijwies kilelo* Daukantas Ape sodnus 89, *teykis mus apgobti* *sawa šwenta mielašbirdište* KN 64, *rubays awiu apsigobė* *prislanka* KS 172, *ne apgobtum* *manens* Sen. auksa alt. 502₉; *tai sugóbė* „daug suėmė, paveldė“ Mrj, *tókiás daugybės sugóbės*, *ir dá dejuoja* Vl, *sugrobė* *ir sugóbė* Vl, J 709; *gobūs* „алчный, жадный“ RFV LXV 307, *gobus* turtu V¹¹ 293₄, *negobus* D¹⁰ 197₃, *cupidus* Daukantas Žodrodys 11, *Gōbós* *kajp wilks ant mesos* Daukantas Apiniū aug. 40; *gobštūs* „алчный“ Jž; *guōbti* „pochwycić“: *Martī visūs dáiktus išguobė* J 719; *gopłoti*, *-oju* „ochraniać, ratować, piastować“ KosL 44a (Daukša), *Jis tawe Warguoli apweyzdi*, *Bialpia*, *gina*, *gopłoja* KS 215, *wifas žmones* *łojka sawa*

Bialpti ir *goploti* KN 60; *iš-gēbłoti* „ochronić od chorób, nieszczęść, wyratować“ J 576.

Из выписанного мною словарного материала видно, что в литовском имеется два глагольных корня *geb-*.

Для первого *geb-* является основным значением „*iĩmti*, *nehmen*, брать (брать, хватать, обхватывать = *poln. ogarniać*)“.

Для второго *geb-* (*žem. gēbīnė* „опухоль, pryszcz“, *gēbti* „mdleć“) основным значением является „*pūsti*, пухнуть, вздыматься“.

Из основного значения „*iĩmti*, сл. *byrati* (*bęrq*)“ (ирл. *gabim* „*nehme*“ Pedersen Vgl. Gr. I 39), „*tvėrti*, *garnać*, хватать“ легко развивается значение „иметь“ (= *būti pažmusiam!*), „*turėti*“ (= *būti nutvėrusiam!*) = лат. *habēre* „haben“ (= лит. *turėti* „haben: müssen, sollen: halten“).

Сл. *berq* „*nehme*, *imu*“: гр. *φέρω*, лат. *ferō* „trage, nešù“ = *võs pāvõs su-gēbėjau* Кр „*vos pāvõs (protu) sùemiau*, еле-эле я понял (sl. *jėti, įbmq*)“: *aigėbau* „*àtnešiau*“, *gabėnti* || *gebėnti* || *gobinti* „*nešti*, *boginti*“.

Гот. *giban* „*geben*, *dúoti*, давать“ является не чем иным, как *causativum* к *geb-* „*iĩmti*, *nehmen*, брать“. „*Geben*“ = лит. *iĩmdinti* „*dúoti*, *iĩmti*“.

Gēba „*solet*, *φίλει*, *žem. liúob* (из русск. *любе)“, *gebėti* „*solēre*, иметь обыкновение, *gewohnt sein*“ развилось, повидимому, из основного значения „имеет“, „*turi*“. *Sùgeba* = получил привычку, *er ist gewohnt* = умеет. *Gabūs* „*zdolny*, даровитый“ — это тот, кто „*visa gēba*, *sùgeba daryti*“.

góbtī (*góbia*, *góbė*) „*imti* = *garnać*“ (*tókiās daugybēs sugóbēs*, ир *dá dejúoja VI* „*sušmės*“) || „*ogarniać* = *osłaniam* = *deñgti*, *siaũsti*“: *Gálvą skėpeta* (instr. sing.) *góbia* „*apima* = *apdengia* = *apsiaučia*“. *Gobėtis* „*być chciwym*“ значит находиться в состоянии человека, который все хочет себе *sugóbti* „схватить, *suimti*, *zgarnać*“. *Gobė:is*: *góbti* = *sėdėti*: *sėsti* = *klojėti*: *klóti* = *stovėti*: *stóti* = *žėrėti*: *ap-*, *nu-žirti* = *ryšėti*: *rišti* etc.

Gēbaloti „*pieleġnować*“ и *goploti* „*ochraniać*, *ratować*, *piastować*“ (из **gāb-tlā* > **gāptlā* > **gapklā* > **gāplā* > **gopla* „*ochrana*“) развилось из значения *góbti*, *góbiu* (или у Даукши: *gābia-s*, *góbtiš* „*garnie się* = *glaūdziasi*“) „*osłaniać* (<*ogarniać*) = *deñgti*, *siaũsti*, *siaũpti*“.

**At-si-gebia*, *at-si-gēbti* „*atsigáuti*“ развилось из значения „приходить (в себя) = *zur Besinnung kommen*“: балт. *gāb-* (или *gōb-*) „*ėiti*“ сохранилось в прусском языке — *unsei gobuns* 5₃₂, *unsei*

gūbons 31₁₆ „aufgefahren“. *Gobuns* I : *gūbons* III = *taykowuns* 5₂₆ : *teikūuns* 29₂₆. После gutturales в I катехизмусе *ā* сохраняется в виде *ō*, а в III катех. оно перешло в *ū*, как и после labiales, ср. I катех. *patickots* 5₂₈ (но *pergubuns* 5₃₃), *kodesnimta* 7₃₀ = III катех. *teickut* 65₂₁, *sēnku* 71₂, 77₁₇.

pergubuns 5₃₃, может быть, не доказывает, что *o* в *unsei gobuns* возникло из *ou* (= балт. *ū*) как думает Endzelin AslPh XXXII 292. В I катехизисе *u* в слове *pergubuns* является неточной передачей узкого *ō*. Ввиду того, что никогда не пишется **goub-*, приходится *gūb-* возводить к общепрусской форме *gōb-*.

В общепрусском *kō*, *gō* одинаково развилось как из балтийского *kā*, *gā*, так равно и балтийского *kō*, *gō*, ср. *pogūnans* 41₃ = sl. *po-gānъ* (gen. pl.), (*sēn*)*ku* = лит. (*su*) *kuō*.

Прусск. *unsei gobuns* „*už-žeņgēs, užējēs*“ : *žem. gobinti* „*nešti*“ Vvr, VI *užgobinti* „*užnēšti*“.

Gābana „*brzemie* [berq : фэрw : *gabenū* „*fero*“]; охапка“ = лтш. *gabana* „*Heuhaufen*“ BW 24130, 25784, „*копна*“ (Waldemar Wb.): это то, что человек может своими руками *sugōbti* „*suimti*“, или что он *gabēna* „*фэрe*“.

Gābalas „ком, кусок“ = лтш. *gabals* „*Stück, Abteilung*“ вместе с *gābužas* „*кура, garšc*“ и (*drāpanū*) *gabulys* J 696 „*свёрток*“ = *garšc* первоначально обозначали предмет, который можно взять (*imti*, ирл. *gabim* „*nehme*“), который можно *zgarnac*, малорусск. *pryhortaty* (Berneker EW I 372), взять в горсть (сл. *gōrst* < **gurt* + *tis*).

Gābalotis J „*jeszcze żyć*“ и *išgēbloti* J „*ostronić od chorób, nieszczęć*“ происходят от другого корня *geb-*, исходным значением которого является „*rūsti*, дуть, дышать, *kvēpti, kvēpuoti*“. Но также возможно *gābalotis* выводить и из первого *geb-* „*imti, berq* || фэрw, *habeo*“. Тогда *gābalotis* по значению совпадал бы с польск. *jak się trzymasz* „*kaip laikais, turies*“ = как поживаешь?“. *Išgēbloti* J 576 для меня является сомнительною формою, так как написание *išgiablōti* у Юшкевича может отражать в части восточнолитовских говоров общелитовское слово **iš-gēblōti* „*wyleczić*“. Последнее слово было бы родственно глаголу *gēbaloju* „*pieļēgnuļe*“.

Для *gēbinē* (*žem. gēbinē, instr. sing. gēbene*) „*волдырь, пузырь на теле, pryszcz*“ и серб. *gōba* „*Buckel*“ (если серб. слово не является чужим) надо предположить существование другого *geb-*, с основным значением „*пухнуть*“, „*rūsti*“ || „*дуть*“, „*pūsti*“.

И.-е. ступень *ghōbh-* сохранилась в вост.-лит. *guōbti* „*chwytać*“. *Martī visūs dāiktus išguobē*.

Лат. *habēre* „быть взявшим, būti paėmusiam = иметь“; гласный *a* здесь является слабою ступенью к *e*: лит. *gebù*, гот. *giban*.

Лат. *habēre: ghebh-* = лат. *manēre*: гр. μένω.

Gēbti „mdleć, ohnmächtig werden“ восходит ко второму *geb-*, обозначающему „pūsti“, „kvėpuoti“, „дышать“, ср. лит. *alpti* „mdleć, ohnmächtig werden“ при лтш. *elpe* „Atem“, *elpēt*, *elpuot* „atmen“. Сюда, может быть, относится и русск. *жабры* „дыхательные органы у рыб“, если *a* не из *e*. Праслав. было бы **gēbrā-* „чем дышут, kuo galima **at-si-gēbti* = *atsikvėpti*“.

Скорее сюда и *at-si-gēbti* „atsigauti“, чем к *ghebh-* „imti, брать“. Не сюда ли принадлежит и прусск. *gabawo*, и сл. *žēbā* „жаба, Kröte“??

3. *Dervà*, -*ōs* „pušies, eglės supuvęs kelmas (keras), iš kurio degama uga smala (degutas)“, по свидетельству Явниса (Jaūnius), имеет в винит. ед. форму *dėvą* Кв. Данных из других говоров сейчас у меня не имеется. На основании латышского *daŕva* „жидкая смола“ (P. Schmidt) в литовском следовало бы ожидать *dervà*, -*ōs*, вин. **dėvą*. Но, как показывает славянское *děvo* (прусск. *děpewo*), лит. *dėvą* может отражать и индоевропейскую старину.

Дерево, лит. *dėvą*: лтш. *daŕva* = лтш. *bērn*s Endzelin BV XXV 267, Linde Magaz. XVI, 2 44: лтш. *bērn*s P. Schmidt (Трояк. долгота 14), лит. *bėrnas*.

4. Когда я писал о взаимоотношениях слов *pielà* (лит.) — *пила* — *fīla* (др.-в.-н.), то думал о металлическом инструменте. Металлические (бронзовая, железная) пилы не могли быть известны индоевропейцам. Но каменная пила, точнее — напильник, несомненно была известна индоевропейцам. *Pielà* = *nulá* „Säge“ первоначально имело то же значение, что и нем. *Feile*. Каково же отношение др.-в.-н. *fīla* к *fīhala*? Не восходит ли *fīla* к **fīhlā*?

Германские формы не дают полной уверенности, что лит. *pielà* и слав. *pīlā* не заимствованны. Если бы герм. *fīhalā* не мешало, то лит. *pielà* и слав. *pīlā* можно было бы сопоставить с балтийским названием ножа: лит. *peilis* = прусск. -*peilis* (*kalo-peilis* „Hackemesser“), *peile* prG 27 „Messer“ = лтш. *peilis* (*tėvīnš peili trina* BW 34997 Skrunđa) „Messer“ и *tuten-pīlis* BW 22869 (Sēlpils) „большой нож“, где -*pīlis* является *hipernormalismus*’ом вместо -*peilis* (в Sēlpils говоре лтш. *ei* и *ī* совпали в дифтонге *ei*). Древность балтийского слова *peilis* „Messer“ очень высока ввиду мордвинского слова *pejel* (*mokša*), *pe(j)el* (*erza*) Thomsen Berör. 207, H. Paasonen Mordwinische Chrestomatie 107. Возможно, что

peilis „Messer“ находится в родстве с лат. словом *pilum* „Wurfspiess“ Niedermann IF XV 113. Лит. *pielà*, -*òs*, *piēla* „Säge“ *Ds* восходит к индоевропейской праформе *peilā*, если она действительно не имеет никакого отношения к др.-в.-н. *fīhala*. В литовском (и лтш.) *peilis* является загадочным сохранение *ei* вм. *ie*. Эндзелин Изв XII,1 49 *ei* объясняет заимствованием из прусского языка.

Латин. *pilum* „Wurfspiess“ двусмысленно, так как оно может отражать и форму **peis-tlo-m* или **pins-tlo-m* || *piēstas*, *paisyti*.

В пользу заимствования как будто говорят формы *pielyčià* = *пилю́ца*, *piēliju*, *piēlyti* = *пилю́*, *пилити* (ср. *liūbiju*, *trūbiju*, *gūbiju* <слав.), *pielavóti* *Ds*, *Lp* = *пиловати* „piłować“, *nopiēlnukas* *Ds*, *Lp* = *напи́льник*, *pielavūnos* *Ds* = *piłowiny*. Если все эти слова заимствованы, то кто может поручиться, что *pielà* не заимствована? *Pielyčià* etc. заимствованы на несколько сот лет (около 1000 л.) позже, чем *pielà*. Вокализм (*ie* вместо *i*) введен из *pielà*.

Pielà ввиду несомненных славянских заимствований *pielyčià*, *piēliju*, *pielavóti*, *pielavūnos*, *nopiēlnukas* (во всех этих словах *ie* вм. у из *pielà*) будет скорее всего старым заимствованием из славянских языков. Кроме того, *pielà* „Säge“ является культурным словом. Его не знает латышский язык.

Культурноисторические соображения вместе с фактом отсутствия слова *pielà* в латышском языке говорят в пользу заимствования названий „пилы“ из прарусской (лтш. *krievi*) формы *pēlā*. По культурноисторическим соображениям и слав. *pēlā* приходится считать тоже словом заимствованным, а именно из старшей германской формы *fēlā* (м. б. из **fēhlā*), откуда др.-в.-н. *fīla* „Feile“.

Названия металлических предметов в индоевропейских языках, обыкновенно принадлежат к *Lehnwörter*, напр.: гр. *πέλαγος* || др.-инд. *paraśūḥ* = *babyl.-assyrg. pilaqu*, *sumer. balag* „топор“; фин. *tappara* || русск. *топор* || перс. *tapar* (точно не помню, у меня нет источников по персидскому языку); жем. *jeķšls* || польск. *oksza* = нем. *Ax*, *Axt*, слав. *bordy*, *gen. bordove* „*Axt*, *Beil*“ Berneker EW I 73 = герм. *bardō*, *nhd. Barte*, откуда польск. *barta*, откуда лит. *bortà*, *gen. bōrtos* *Ds*; лтш. *zāģis*, лит. *žiogis* *Joniškis* „пила“ = *mhd. sage* „Säge“; лтш. *ēvele* „Hobel, струг“ из герм. (*mndd. hövel*) || лит. *āblius* „струг“ из польск. *hebel* из герм.

По культурноисторическим соображениям будет правильнее считать лит. *pielà* и слав. *pila* заимствованными словами, а не наследием индоевропейского праязыка (др.-в.-н. *fīla*).

5. *Augmiõ* „mētūgē, aūglis, žilvis = Schössling, latoroši, побег“ Кр, *augmenys* nom. pl. Ms, Slnt, Vabalniūkās = *augmens*, *augmenų* Plokščiai. Kirkšnių *augmenys* — „tokie guzikai“ Šakýna. Kàp gāli tokiõj šilmõj *aūgmenes* (geschleift) áugé (Tverčcius)? Лучше за-свидетельствован асс. sing. *augmenį*. Возможно и новообразование *aūgmenį*.

[2]

Ковно, 14 сентября 1921 г.

Многоуважаемый Коллега!

Очень рад, что Ваш славяно-балтийский словарь подвигается вперед. Буду ждать с нетерпением корректурных листов, чтение которых представит мне своего рода наслаждение. Меня этимологии очень интересуют, в особенности из области славянских и балтийских языков. Чтение корректур Вашего словаря мне в тягосту не будет. Прочту с не меньшим интересом, чем корректуры д-ра G. Gerullis'a.

Желательно было бы, чтобы Вы в своем словаре ввели то правописание, которое теперь употребляется в литовской литературе (Ковно). Это правописание принял также и Dr. Gerullis в своих *Altpr. Ortsnamen*. Этого правописания придерживается также и проф. J. Endzelins. Орфографические неровности и шероховатости я берусь исправить в корректуре.

Вместо *sz, sz, ě, ŷ* следует писать *š, č, ie, io*. Вместо *staczas* и *ginczas* (у Лескина и др.) мы в Ковне пишем *stačias* и *giñčas*. В слове *giñčas* ě твердое.

Сколько стоит книга Dr. Ebert'a (*Südrußland im Altertum. Bonn — Leipzig 1921*)?

Сейчас о поднятых Вами вопросах.

1. Куршатова форма *klýnas* с акутом для меня весьма сомнительна. Интонация, повидимому, поставлена ошибочно. Куршат *klýnas* знает из словаря Mielcke и из *Südlitt.*, т. е. оно ему не было известно из своего собственного говора. Говорят *kėlnių klýnas*, напр., в *Dusetos, Léipalingis* (вост. Литва), *Suv. Naūmies-tis — Władysławów* (зап. Литва), *Šakýna, Eržvilkas* etc.

Для меня неподлежит сомнению, что *klýnas* слово заимствованное.

Русск. (и др.-русс.) *клин* восходит к славянской праформе *kъl-inъ* и принадлежит к той же этимологической группе, что и *kъlъ*

„клык; kiel, Keim“. Ср. русск. *блин* < *mlin* из **mbi-inb*; лит. *mil-tai* „Mehl“, *milinys* „польск. mlon“. *Klynas* 1. die Darmwinde bey den Kindern; bey den Alten heisst es *Grižžas*; 2. die Windlasche am Hemd, *Klynėlis* ein abgeschnittenes Flick R I 64; Darmwinde, *Grižžas*, *Klynas* R II 96 = M II 126; Windlasche am Hemd *Klynas* R II 403 = M II 543.

Как болезнь, *klūnas* известна и нижним литовцам (*žemaičiai*), напр., *Mósėdis*, *Salantai*.

Klūnas < клин, а *grīžas* < грыжа.

2. *Skarà* ein Lumpe R I 131, II 248 = M I 241, II 331, Haeder M II 249, Fetzen K¹ I 434, Zotte, von Haaren R II 414 = M II 558; *Skara* plachta, wiókno Daukantas *Žodrodys*, chustka Ryt. žod.; *skaras* nom. pl. (= *skāros*) kosmacina П; *Tokia skarà* tik skudūrninkui geraī Sch 220 „Lumpe = тряпка, skaīmalas“; *skarà* — linų plūoštas Ms; *skara* giara linu KosL 93 „plūoštas“; drikos arba *skaros* ~ fibrillae Pabrėžos Botanika 41; rajžant... rejķ wejzietī, kajp *skaras* ejt Daukantas Ape sodnus 151 = *skāros* nom. pl. „wiókno“; wėidas... buwo *skara* aprištās NT 1701 Joh. 11, 44; akėlės *skaroms* uždangstytos J³ 220,2; *skarà*, -ōs, *skarėlė* „головной платок“ Ds, Linkmenes, Tverečius; Sus'maniau (= приобрел, nusipirkau) *skaràs*; *skāros* pl. „drabūžis, одежда“, *skaràs* velėja „белье“ Lp.

Слово *skarà* первоначально обозначало то же, что и русск. *отдирик* „лоскут“, т. е. нечто „отодранное“. К *sker-* „драть, отдираться“ восходят: *sker-la* „Splitter“ GGA 1885 940, *skirti* „отделять = отдирать“, *ait-skaras* „fręzla, gaigan wiszęcy“ J, *skarti* „драться в лохмотья“, *Drabūžio skvernaī skāra* (или *skārsta* Kv, SInt), *atskāro*.

Сл. *skora* „cortex; corium, δορα“ вместе с лит. *skarà* „тряпка, волокно, платок“ является тем же словом, что и герм. *skarō* f. „Schar“ Fick III⁴ 453, Persson Beitr. I 176 и ирл. *scor* „Gehege für abgespannte Zugticre“.

Сюда же следует отнести и сл. *skorō* „скорый, greitas“ и лит. *skėrys* или *skėrė* (acc. *skėrė*) „Zugheuschrecke, Acridium migratorium = šoklys“ (: šokti „springen“!). Значение „скорости“ и „прыганья“ развилось из „удирания“ (Davonlaufen) : *derq*, *drati* „дѣрω“.

3. Рядом с *sker-* „δέρω || ἀπο-δράναι, δέ-δρομα, drāti, drávati“ имеем параллельный корень *ker-*, от которого, между прочим, происходит славянское слово *kora* „cortex, Rinde“.

От корня *ker-* „драть“ в литовском языке образованы следующие слова: 1) *kérti* „отдираться = *at-šókti*, отстать“: *Iš ligos skūrà atkėro* (=кожа отодралась, отстала = *óda atšóko*) *nuo véido* J 126, *Duonos plutà kėra* (*kėrsta* Kv, Slt), *atkėro* = корка хлеба отдирается, отодралась; 2) лтш. *ðiz-kaft* „задеть, тронуть“, *karne* „придирка = *priekabė*“ *Austrums* XVI 475, *karināt* „дразнить = *slov. drástiti* «reizen, hetzen»“; 3) лтш. *ceruðkslis* „Eckzahn“ *Bielenstein* LSpr. I 62 = зуб, которым раздирают пищу; 4) лит. *ait-karas* „przeciwny, niechętny“ *Kuliai* (K. Macius), J 125, т. е. который *at-kėra* — отстает (*atšóka*) < „отдирается“, „удирает“ от другого человека; 5) лит. *kirinti* „*slov. drástiti* = задира́ть кого = дразнить, подтрунивать“; 6) *ĩ-*, *pa-kyrėti*, *kūri* (3 praes.) „надоедать“.

Из славянских языков сюда относятся, кроме *коры* „*Rinde*“, еще: *kořq*, *koriti* „*schelten, schmähen*“ (в.-р. диал. „порицать“, б.-р. „упрекать“), др.-русск. *коритися* „ссориться“, *u-korъ* „*Vorgwurf*“, др.-русск. *по-коръ* „покорный“ (ср. лит. *aitkaras*), *kara*, *korъ* и *korъ* „*Masern*“.

Сл. *korъ* „*Masern*“ семасиологически равно польскому слову *o-dra* „*Masern*“ (|| *derq*, *dbrati*).

Сюда же принадлежит и балт. *karijas* „*Heer, Schar, Krieg*“. Основным значением было „*Schar*“ (герм. *skarō* = лит. *skarà* „отдирок“ = сл. *skora* „*Rinde, Fell*“), „отдирок“, „отдел“.

Ирл. *cuire* „*Schar*“ из **korjo-m* = лат. *corium* „*Fell, Leder*, *доръ*“ || гот. *harjis*, лит. *kārias*, пл. *kariai* „*Heer*“.

Индоевропейское слово *korjo-* „отдирок, отдел = *Schar = Heer*“ образовано с такой же ступенью коренного гласного и с тем же формантом (*jo-*), как и следующие слова: ирл. *cuile* „*Keller*“ < **koliā* || *celim* „*verhehle*“; ирл. *tuige* „*Stroh, stramen*“ < **iogjo-* || лат. *tegō*; ирл. *suide* „*Sitz*“ < **sodjo-* || *sed-*; ирл. *guide* „*Bitte*“ < **godjo-* || *θεσσο-* при *ποθέω*; лат. *solium* „*súolas*“ || *sel-*, сл. *selo* „*Dorf*“ + *corium*; лат. *socius* < **sokwjos* || *sequor*; сл. *lože* < **loghjo-m* || *leg-*; сл. *poľe* „*laukas*“ < *poljo-m* || *pel-*, нем. *Feld*.

Сл. *u-korъ*, русск. *пере-кор*, *по-кор* сравните с семасиологически родственными образованиями от *дѣрш*, *derq*, *раз-доръ*, *въз-доръ*.

Славяне называли *по-коръ* (др.-русск. *покор* „покорный“) „*gehorsam, ergeben, untertänig*“ такого человека, которого они уже покорили. *Покорить* у них значило „драньем“ привести в послушание. Это „дранье“ называлось *карою* (*kara*). *Δῆρις* „*Kampf, Wettstreit*“ имеет себе семасиологическую параллель в литовском слове *kāras* „*Krieg*“.

Повидимому, к нашему *ker-* „δέρω“ принадлежит и *kēras* „пень“, *kērē* „корч“, значит, и сл. *korę* и *kъrb* (польск. *kierz*, *krza* „куст“, русск. *корь*, *кря* „1. корень, 2. родина, 3. селение“). *Kēras* „пень“ первоначально равносильно был „отрезку“, „отдиру“.

Славяне словом *koristъ* „нажива, выгода, польза“ называли то добро, которое они покорили, т. е. отобрали (= отодрали) от врага.

Литовское слово *karaĩ* мне известно из следующих источников: 1) *Karai* die Steinpocken M I 107 = *Karai*, -rũ Steinpocken R I 54, Steinpocken *Kárai* R II 339 = M II 453; 2) *Karaĩ* SN „tokia liga (bet ne tymaĩ)“, м. б. польск. *szkarlatyna*; 3) *karaĩ* N 180 die Steinpocken; rötliche und bläuliche Flecken, die in Nervenfieber sich finden; 4) *K.* Leskien Bild. 176 ist slavisch: м.-р. *kir*, gen. *kóru* „Masern“. Слово *karaĩ* и я, вместе с Лескином, не могу признать исконным наследием. *Karaĩ* заимствовали литовцы (южные) у поляков (*kóru* „Masern“), как и название болезни *odra*. Об *одре* я Вам уже писал раньше.

Считать *karaĩ* славяно-балтийским словом я не могу по культурноисторическим и географическим соображениям. В индоевропейскую эпоху отдельных имен для разных болезней не имели не только все говоры индоевропейского праязыка, но и отдельные группы говоров того же праязыка, т. е. в том числе и славяно-балтийская группа индоевропейских говоров. Не существует не только общиндоевропейских, но также и групповых названий болезней, т. е. славяно-балтийских, италийско-кельтских, германо-кельтских, балто-германских и др. Лихорадка (*drugys*), чесотка (*niežai*), горячка (*kařštinė*, *šiltinė*), грыжа, чехотка (*džiova*), корь (*tymaĩ*), скарлатина и другие болезни не имели в общиндоевропейскую эпоху даже группового диалектического (герм.-кельт., италикс-кельт. и т. д.) названия.

География слова *karaĩ* (оно известно только в южной Литве, poln. Litauen, по словам Куршата) также говорит в пользу заимствования: *karaĩ* географически соприкасаются с территорией польского слова *kóru*.

Если *Prakarūs Médis* „windigt Holz“ R I 111 (= *Prakarus Medis* „windig Holz“ M I 207, без знака ударения) действительно обозначает „свилистый, maserig, vom Holz“ (так это слово толкуют Nesselmann Wb. 312 и Kurschat Lit.-d. Wb. 325), то оно будет того же происхождения, что и славянский *korъ* „Masern“.

Семасиологическую параллель к славянским названиям болезни польск. *o-dra* (*derq*) и *korъ* (лит. *kérti* „отдираться“) представляет литовское (вост.) *drognys*, *-nių* pl. t. (Jöniškis около Šiauliai „Шавли“: *seīga drognim* instr. pl.) или *drognės*, *-ių* odra J², „Maseren (Krankheit)“ Šeduva Mit I 224. Восточнолитовское *drogni-* (основа; *drognės* диалектически возникло из *drognys*) происходит от балтийско-славянского корня *drāg-* „драть“, „отдирать(ся)“, от которого ведет свое начало и ст.-сл. *раз-дражити* (Supr. 454,8) „zum Zorne reizen“, русск. *раз-дражи́ть*. Слабую ступень от *drāg-* сохранили латыши в глаголе *dragāt* „zerren, reissen, zerbrechen“ BW 14398,1, 29755.

Семасиологическую параллелью к индоевропейскому *korlo-* „Schar = Heer“ (= латин. *corium*) и герм. *skarō* „Schar“ является чешское *dráha* „Schar, Heer“ (Berneker EW I.213) = сл. *dorga* || сл. *dbrgati* „дергать = zupfen, reissen“, нем. *zerger* „дразнить“. Из литовского языка сюда принадлежат: 1) *dirgti* „отдираться волокну от стебля“: *Linaĩ dirgsta*, *jaũ ata-dirgo* — *spālis atšoko*; 2) *dirgau* šautuvo (Flinte) *gaidėlį* = дергаю курок ружья > спускаю; 3) *dargà*, *-dš* „отставание волокна от стебля = atadirgimas, skarōs arba pluošto (волокно) atkerimas, atšokimas“: *Linaĩ dargō(j)*, *ata-dirgo*, *išplūšijo*.

Лит. *dargà* „linų dirgimas“ = чеш. *dráha* „Schar, Heer“.

Итак, славянская *kora* || *skora* „cortex, corium, scortum“ образована от двух параллельных корней *ker-* || *sker-* „δέρω, derq“, которые уже в индоевропейскую эпоху имели две разновидности: с *s* и без *s*: *corium* || *kārias* и *skarà*, *Schar*, *scortum*.

Kar-nà (acc. *kařnq*) „Lindenbast“: *kar-dà* „Bast, szeroka kora“ J = *žar-nà* (acc. *žārna*): греч. χορ-δής. Лит. *kardà* (в словаре Юшкевича s. v.: *Liepos, guobės plati skūrà būs kardà rėčiams*. Из этой фразы видно, что *kardà* это — *krijas* „обечайка, лубок, решета“) может иметь *d* и из *dh-* Mndl. *herde* „Flachsfaser“, ае. *heorde* „Flachshede, Werg“ (Kluge EW⁹ 196) имеют *d* из индоевр. *t* (*cortex*) или *dh*.

Лит. *krijas* „обечайка, лубок, решета“ (или *krijys* Aist. stud. I 148) является тем же словом, что великорусское (яросл.) *крей* „подле“ и малорус. *krij* „с краю, на краю“ = сл. *krejb* = индоевроп. **krijo-s*. Этот **krijo-s* находится в родстве со славянскими словами *krajb* „šalls“, *krojiti* „schneiden, zerteilen = раздирать“, *krida* „Sieb“ (герм. *hrīdrō* „Sieb“). Корень *krei-* „skirti = отделять || отдирать“ возник из рассмотренного нами выше корня *ker-* „δέρω“.

Сл. *iskrb* „nahe“ вместе с *istъ* (серб. *isti* = лтш. *īsts*) принадлежит к этимологической группе *aiškus* || сл. *jasnъ* (*jaska*): *ýškus* „ясный“.

Лтш. *kriet* (праес. *kreju*, прает. *krèju*) „griēti = снимать сметану с молока“, *krèjums* (откуда *krèims*) „сметана, сливки“ можно будет причислить к этимологической семье *krijas* „край решета“, если исходным значением глагола **kreitei* было „сдирать“. От „сдиранья“ (= отделение, *skýrimas*) легко развивается и „снятие“ — „брание“ (ловление) и „резание“ („Schneiden, Scheren“).

Krýtis, -ies f. „Kescher zum Fischen“ = *grytis, -ies* = лтш. *krīts* „род сети“ — это сеть, которою *kreja* (= *grēja*) „ловят, хватают, берут“ рыбу.

С лтш. *ceruókslis* „Backzahn“ (= *gerúokštis, -ies* = „зуб, раздиратель“) находится в родстве сл. *černъ* „dens molaris, Backzahn“ (Berneker EW I 147). В корне *ker-* из основного значения „драть“ развилось и значение „отдирать“ → „отлепить“ → „отнимать“ → „брать“: сл. *černъ* „Griff, Handhabe (griēbia „хватать“), черенок“.

Žem. keñnoti „terlioti, bjaurioti, verleumden“ (Kv, Rt, SInt, ср. Aist. stud. I 145, 191) не имеет никакого отношения к нашему *ker-* „δέρω“, так как оно заимствовано из латышского языка: *kērnāt* „sudeln“ (D.—lett. Wb. 682). Латыши свое слово заимствовали из финского (*kärnätä* „tadeln“). При родстве в латышском было бы **cērnāt*. Неверное говорят о *keñnoti* Brugmann Gr. I² 468, Fick II⁴ 71, Boisacq Dict. 414 s. v. *κάρυνη*, Walde EW² 132 s. v. *carino* и Буга Aist. stud. I 145, 191.

4. Прусск. *strigeno* „мозг, стержень“: сл. *strъžень* „сердцевина, середка реки (= быстрое течение)“.

Авест. *mazga-* (др.-инд. *majján-*), сл. *mozgъ* „Mark“ из индоевр. **mozgós* = лит. *māzgas*, pl. *mazgai* „Knofen = узел“ || *mezgù, mēgzti* „связать“.

Балтийское *strigen-ā* „мозг, стержень“ представляет собою семасиологическую параллель к индоевропейскому *mozgós* „мозг, Mark“, под которым словом индоевропейцы видели то же, что и литовцы в своем *māzgas* „узел, Knoten“, т. е. „свяжу“ мозговой массы. Славяно-балтийское *strig-en-* (ср. др.-инд. *majj-an-* „мозг“) в старину имело то же значение, что и литовское *māzgas*, т. е. „узел“, „Knoten“, „связка“. К корню *streig-* „вязать“ восходят латин. *stringo, -nxi, strictum, stringere* „вязать“, лит. *stringù, strigti* „stecken, bleiben, застряť (= *завязнуть)“, лтш. *striegu, strigt* „вязнуть“ (*klīmpiti*), *straignis* „вязкое (*klampī*) бо-

лото“. Сюда, может быть, и *strėgiu, strėgiau, strėgti* „ein Dach decken“ (Vilkaviškis), и сл. *strėxa* „стреха, крыша, Dach“ = **stroig-sā-*.

Польск. *za-, u-strzqć*, part. praet. *za-strzał* „stecken bleiben“ (A. Brückner KZ XLV 323) могло возникнуть из **string-tei* = лтш. *stringt* „stramm werden, стягиваться“. Каково тогда отношение русск. *застрясть* (*застрял*) к польск. *za-strzał*? Русское без *g*!

20. P. Šmitui

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081) yra žemiau spausdinami dviejų laiškų, rašytų latvių kalbininkui prof. P. Smitui, juodraščiai.

[1]

1921 m. 26. V.

Gerbiamasis Kolēga!

Dēkui Tamstai už atsišaukīmą ī mano du laišku. Malonu man īšgirdus, kad mano tyrinėjimo rezultatai daug kur sutinka su Tamstos.

Baltų tautų santykius su germanais aprašiau straipsnyje „Visųse-nieji lietuvių santykiai su germanais“, kuris po 2—3 savaičių išeis „Švietimo darbe“ (Nr. 5—6). Šito straipsnio korektūrą siunčiu pasiskaityti Tamstai. Kiek vėliau nusiųsiu prof. J. Endzelynui patį „Švietimo darbą“, kame bus „Filologu biedrības rakstu“ ir „Festschrift'o (Becenbergeriui)“ recenzija.

Dēkui už atitaisymą klaidų (*Rāuza*), randamų Tamstos rašte „Троякая долгота“. Visas klaidas atitaisiau pačiame Tamstos rašte.

Dvylika Tamstos atsiųstų man Raunos apylinkės pavardžių (māju — усадьбы — vārdu) jau pateko ī maniškį vardų rinkinį. Tie Tamstos vardai, rodosi, visi bus baltiški, nes suomiški žodžiai negali prasidėti iš *dr-, sp-, st-*.

1. La. *Bāldis* : lie. *Baldainiai* — Tytuvėnų par. kaimas : pr. *Baldein* — e. Arm des Spirdingsees 1595, *Baldingis* — Feld b. Tromp i. Ernl. 1284 (Pierson) : jotvingiškai (ятвяжское) ко вси рекомѣи Болдикуща (< *Baldikiskē*) 1256 г. Ипат. лет.² 832₁₁ : *Balduk* — jezioro w pow. święciańskim Słown. geogr. XV 73 < lie. *Baldūkas* : la. *Balduones* upe Konvers. vārdn. 1702.

2. la. *Dravēlis* : lie. *Drawenis* (pavardė) u Krožech Daukanto Privilegia 83b. *Draverna* — upė Priekulės par. Klaipėdos apskri-

tyje Bs² 217 : la. *Drauenen* ON 1272 Bielenstein Grenz. 113, 137, *Dravienne* — Privatgut Drawehn in Livl., Parochie Serwegen l. c. 476.

3. la. *Driba* : *dribināt* ~ *drebināt*.

4. la. *Drūka* : zems un *druknis* BW II p. 6.

5. *Duburs* : lie. *Duburāičiai* — Krekenavos par. kaimas, *Duburāitis* ir *Duburys* — du ežeru Antāzavės par., *Duburiai* — Sedos par. kaimas, *Duburys* — upē Krakių par.

6. *Idruōlis* : *idrs* „mūrbe“ Rakstu Kr. II 56.

7. *Lapūlis* : *lape?* *lapa?*

8. *Nuōrvēlis* : Man nesuprantamas „vocalismus“ (*uōr!*). Ar Rauņoje sakoma yra *kuōrpe* < *kuīpe*?

9. *Speīksts* : *spīksītē* U „spītēt“.

10. *Stāidulis*.

11. *Stālūna* : lie. *Stāl-up-ēnai*.

12. *Vārūša* : lie. Põ ligai eīna kāp *vorūšis* „labai silpnas“ Līnkmenes.

Daugumai Tamstos vardu aš neturiu panašiai skambančių nei lietuviškų, nei prūsiškų.

Rinkim upių vardus, nes „potamologija“ žada duoti daug naujų!

Pazadėtų Tamstos raštų laukiau. Ką galėsiu, laiko turėdamas atsakyti ir į kitus Tamstos klausimus.

Man rašyti prašau latviškai. Labų dienų prof. Endzelynui, Plākiui ir Blesei.

„Filologu biedrības raksti“ man patinka. Duok dieve daugiau Jums tų raštų išleisti. Ar neišėjo šiuo tarpu kas nauja iš kalbos ir istorijos? Būkit sveiki ir linksmi.

K. Būga

Kaip latviškai vadinate Tamstos apylinkės upes *Wiege* ir *Palze* (ir miestelį *Palzmar*)? *Aloks* See (tarp Dzērbenės ir S. Piebalgos)? Kokia yra priegaidė (intonatio) vietos varde *Luode*? Vakar atvažiavo į Kauną Dr. J. Gerulis.

[2]

11 Birželio 1921 m.

Gerbiamasis Profesoriau!

Tamstos raštų „Ievads valodniecībā“ ir „Ievads baltu filologijā“ laukiau, nes tie klausimai man irgi labai rūpi. Už atsiųstus vietų vardus tariau širdingą dėkui. Tie vardai mano studijoms bus tinkama medžiaga (materijalas). Drauge su šiuo laišku išleidžiu Tamstai mano

dviejų recenzijų korektūras. Recenzuodamas „Filologu biedrības rakstu“, turėjau paliesti Tamstos pakeltą klausimą apie žiemgalių (ziemgaliešu) ir sėlių tautybę. Šiam klausimui šiek tiek medžiagos duodu ir aš.

Abuls (— Gaūjas pieteka) galėtų būti giminė su rus. *Оболь* — 1) Dauguvos intakas iš dešinės, Viteb. gub., 2) Lučesos intakas iš kairės Mohil. gub. *Оболь* būtų kilusi iš baltiškos lyties **Abulis*.

Alauks, -sta. Ar tai tasai ežeras, iš kurio išteka Gaūja? Iš kur čia *aū*? Lietuvių *Alūkštà* ir Pliskuvos rusų *Олыста* rodo buvus šitame varde *ū*.

Lisos upės vardas sau draugų Lietuvoje neturi. Trakų žemėje būta upės *Λίσος*: *Λίσος ποταμός* Herodot. 7,108, *Λισσί, πόλις* 7,123. Lietuvių kalboje yra veiksmažodžio (глагол) šaknis *lis-* (*išliso* Словарь А. Юшкевича I 600b, 609a) : visi žmonys iš-*liso* — все люди разошлись (Tvėrai).

Kas del *Luōdes* vardo mano pasakyta, Tamsta rasi manojoje „Filologu biedrības rakstu“ recenzijoje.

Palša (upė) : *Pālš-upis* — upelis ties Ubiškių miesteliu, Luōkės parapijoje + *pālšas* = la. *palss* „palvas“.

Vàives upė Lietuvoje draugų neturi. Prūsų *Woywe* (*Wewa*) — Gebiet bei Mehlsack (Preus. Urkund. II 95, 331/2), jei tasai vardas kilęs būtų iš lyties **Vaivā*, galėtų apginti ir latvių *Vàivēs* baltiškąją kilmę.

Kaip suprasti lyčių *Vija* ir 1224 m. *Viwa* (Bielenstein Grenzen 81, 92) santykį (отношение)? Ar *Vija* būtų atsiradusi iš acc. sing. **Viju*, kilusio iš **Vi'u* < **Vivu*? Ar nebus čia veikiausia sulatvinimo rezultatas iš suomiškos lyties *Viva*? *Vija* būtų latviškas vardas, atsineštas iš senosios tėvynės (Minsko gub.? te yra upė rus. *Бейна* < **Бей-ьна* < **Вья*). *Viwa* — suomiškas vardas?

Jei *Vàive* ir *Viwa* yra baltiškos kilmės, tai tuodu vardu bus vienos kilmės su Vilniaus gub. miestelio vardu *Vievīs* „Евье“.

Dieveniškio parapijos lietuviai (Ūkininkas 1904 p. 187) Vilniaus gub. miestelį „Ивье“ (rusiškai) vadina *Vija*. Tenai yra ir upė, vardu *Gaujā*.

Cēsis, Cēsu „Wenden“. Rusų kronikos tą miestą vadina *Кѣсь*. Taip vadina ir Lietuvos kronikininkas M. Strykovskis. Ar nebus **Kēsis* (Кѣсь) lietuviškas tarimas? Taip turėjo tarti tie kolonistai lietuviai, kurie gyveno Ciskodo parapijoje (netoli nuo Rezytnės) nuo neatmenamų laikų. Čia lietuvių apsigyventa dar tuomet, kai latviai

vietoje **Rāzeite* „Rezeikne“ (Rositen, Рѣжица) dar tebetarė **Rāžītē*¹, nes tik iš pastarosios lyties tegalėjo atsirasti ciskodiečių lietuvių „Рѣжиц’ос“ miesto vardas *Ražytė*. Ta lietuvių kolonija čia būtų įsikūrusi dar prieš patekimą latvių kalbon iš rusų žodžio *žērbīns* „жерѣбий“, t. y. dar prieš X amžių².

21. J. Tumui-Vaižgantui

J. Tumui-Vaižgantui rašyti laišakai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 360 ir E 155). Jų iš viso yra 42, rašyti 1903—1913 m. Kai kurie laišakai didoki, net iki 20 puslapių, kiti — atvirukai. Kartu pridėti keli straipsneliai bei medžiagos rinkiniai, K. Būgos siųsti J. Tumui-Vaižgantui. Laiškų tematika labai marga: nagrinėjami įvairūs kalbos klausimai, aiškinami K. Jauniaus kalbos mokslo dėsniai, etimologizuojama (paprastai sekant K. Jauniumi), pateikiami K. Jauniaus vartotieji naujadarai bei terminai, aiškinami įvairūs kalbos reiškiniai, rašoma istorijos, etnografijos ir kt. klausimais. Dauguma šių laiškų (38) dar K. Būgai gyvam esant buvo paskelbti (kai kurių tik ištraukos) „Mūsų senovėje“ I 119—147, II 83—89. Apie šią publikaciją paties K. Būgos nuomonę žr. šio tomo p. 677. Čia spausdinamas vienas iš paskutinių laiškų (iš D 360).

[25. VII. 13.]

Brangusis Bičiuoli!

Miestelių vardai reiktų išleisti su kirčiais. Mums svarbu ne tikrai tikrai parašyti, bet ir tikrai tarti. Patikrinus Tamstos sąrašą ir papildžius jį († *Vajestškis*, *Duōkiškis*, *Ragėliai* ir kt.), reiktų išleisti su kirčiais.

Mano šaltiniai rodo reikiant vadinti : *Rasėiniai* (ne *Res-*), *Kėdāiniai* (paneveziečių čia *e* kad ir trumpas, bet ankštas. — Balčikonis), *Vidžiai* (ne *Vy-*), *Pakruojis* (ne *-jys*), *Týtuvėnai* (ne *-av-*), *Ramýgala* (ne *Rem-*), *Veivīržiniai* (ne *-žėnai!*), *Suvainiškis* (?), *Vandžiógala* (ne *Ven-*), *Ažūveris* (Słobodka), *Vainūtas*, *Antālieptė*, *Vegėriai*, *Pagirýs* (sing., ne pl.!), *Kvetkaī* (iš rus. *Хведко* = *Федька*), *Kürtuvėnai*, *Lýduvėnai* (?), *Kalnūjai*, *Vosýliškis*, *Gařdamas*, *Suōstas* (ne *Sóstas!*), *Ūbiškė*, *Kazłtiškis* (= *Kozaczyzna*), *Žygāičiai*, *Viencavaī* (= *Бенусово*).

Rašiau kun. Sragiui, kad žemaičių miestelių vardus, su kirčiais surašęs, atsiųstų man.

Iš Dusetiškių į Peterburgą išvažiuosiu apie 10.—12. VIII.

Labų dienų!

Kaz. B.

¹ [Žr. K. Būga „Rinktiniai raštai“ II 224 (išnašą). — Z. Z.].

² [Laiško pabaigos nėra. — Z. Z.].

22. E. Volterui

Du E. Volterui 1911 m. rašyti laiškai (atvirukai) yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (D 1081), po vieną Lietuvių kalbos ir literatūros instituto (1911 m., KB-29) ir Respublikinės (1902 m., F-17-66) bibliotekų rankraštynuose. Čia spausdinamas laiškas iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyno.

Mosėdis, 1911 m. gruodžio mėn. 30 d.

Brangus Prieteliau!

Sveikas Tamsta sulaukęs Naujų Metų! Veliju visokio geriausio. Endzelino straipsnis apie „Kuršius“ išeisias sausio mėnesyje Fin. — Ugr. Forsch. Kuršių v. kuršininkų baltiškoji kilmė ir man neabejotina.

Kada fakultatė leis Endzelinui gynyti disertaciją?

Iš kur Daukantas paėmė savo žodį *undou*? Mosėdy ir Salantuose tesako *ḡndpū* < **vanduō*. Daukanto *undou* galėtų būti kuršiškas žodis, cf. la. žiemgal. *ūdens* < **undens*.

Veliju viso gero.

Tamstos tarnas *Kazimieras*

PRIEDAI

1. K. BŪGOS SPAUSDINTŲ RAŠTŲ BIBLIOGRAFIJA¹

1900

„Žiburys“ literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis hektografuotas laikraštis. Leido slapta „Lietuvių Skaitymo Draugija“ Peterburge. Rašė ir redagavo K. Būga, P. Paškanis ir J. Zauka. Buvo platinamas nemokamai. Nr. 1 išėjo balandžio mėn., Nr. 2 — gegužės mėn. Ar daugiau numerių buvo išleista — nežinoma. Sustojo ėjęs iširus pačiai draugijai [žr. V. Biržiška Lietuvių bibliografija Nr. 4502 ir ten nurodytą literatūrą].

(K. Sėlis) Genys margas, o lietuviszka raszyba dar margsenė. — „Tėvynės sargas“, 1900, Nr. 9, p. 16—18.

1901

(K. Sėlis) Iš Petropilės. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 A, p. 28—31.

(Ks. = K. Būga ?) Trichinos ir soliterai. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 B, p. 23—27.

(K. Sėlis) Apie valgyimą. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 1 B, p. 20—23.

(K. Sėlis) Vyrai, būkite atsargūs! — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 2.

(V. Dausietis) „Akstinas“, lietuviškų raštų skaitymo bendrovė. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 11—12.

(K. Sėlis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5, p. 28—29.

(V. Dausietis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 A, p. 31—32.

(J. K. ir K. B.) Apie vaikų kirmėles. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 4/5 B, p. 71—73.

(Ziegas) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 11/12 A, p. 35—36.

(V. Dausietis) Iš Peterburgo. — „Tėvynės sargas“, 1901, Nr. 11/12 A, p. 36—38.

¹ „Rinktiniuose raštuose“ spausdinami darbai pažymėti žvaigždute, tie, kurių spausdinamos tik ištraukos, — dviem žvaigždutėm.

- (*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 78–79.
 (*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 79.
 (*Braškutis bei Trinkutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 12, p. 144–145.
 (*J. St...is*) Peterburgas. — „Varpas“, 1901, Nr. 7, p. 79.

1902

- Dėdė atvažiavo. Komedijs viename akte. Pagal lenkišką sutaisę K. B-a [=K. Būga] ir M. P-is [=M. Palionis]. Chicago Ill. Spauda „Lietuvos“, 1902 [viršelyje 1903 m.], 62 p. 8°.
 (Iš lenkiško: *K. Sėlis*) Degtinės ir alaus gėrimas. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 1 B, p. 12–27.
 (Pagal prof. Zemmerį *K. Sėlis*) Kokią priedermę lietuvių tauta išpildė politiškoje istorijoje? — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 4/5 B, p. 9–16.
 (*K. S.*) Indiška pasaka apie sutvėrimą moteriškės. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 4/5 B, p. 22–23.
 (*Braškutis*) Švenčionys. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 21–23.
 (*Braškutis*) Daugėliškis. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 23.
 (*Braškutis*) Tverėčius. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 A, p. 23.
 (*K. Sėlis*) Kaip sunaudoti smiltynus. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 7/8 B, p. 22–25.
 (*Trinkutis*) Nėra laimės svetur. — „Tėvynės sargas“, 1902, Nr. 9 A, p. 8–9.
 (*D-la*) Iš Odesos rašo... — „Varpas“, 1902, Nr. 2, p. 38–39.
 (*Rag.*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 2, p. 39.
 (*K. Masionis*) J. Schiekop. Grammatika Litewska początkowa przełożona z niemieckiego i opracowana przez J. Januszkiewicza i A. Maciejewskiego, Kraków 1902 in 8° p. 104 [rec.]. — „Varpas“, 1902, Nr. 5, p. 116–117.
 (*Ragutis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 9/10, p. 227.
 (*Jis*) Peterburgas. — „Varpas“, 1902, Nr. 11, p. 248 [2 korespondencijos].
 (*Dievogala*) Peterburgas. — „Naujienos“, 1902, Nr. 2, p. 22.

1903

- Geriaus Veliaus, negu Niekad. Komedijs viename akte. Pagal lenkišką sutaisę K. B-a [=K. Būga] ir M. P-is [=M. Palionis]. Chicago, Ill. Turtu ir Spauda „Lietuvos“, 1903 [dalies egzempliorių viršelyje užrašyta 1902].
 (*K. S.*) Lietuviškosios kalbos žodžiai finų kalboje. — „Tėvynės sargas“, 1903, Nr. 1 B, p. 9–11.
 (*Dusėliškis* = *K. Būga*?) Dusėtai. — „Tėvynės sargas“, 1903, Nr. 9/10 A, p. 60.
 (*Dar-krutq*) Peterburgas. — „Varpas“, 1903, Nr. 4/5, p. 133–134.
 (*Vytinis*) Vardan teisybės. — „Varpas“, 1903, Nr. 4/5, p. 139–143.
 (*K. Masionis*) Etnografiškoji medžiaga. 1. Rytų šalele ir rytulelis, 2. Menuo-kunigaikštis, 3. Užkalbejimai. — „Dirva–žinynas“, 1903, Nr. 6, p. 65–67.

(*Sielis*) Iz drevniejšej istorii Litovskago plemeni (A. L. Pogodino Sbornik statej po Archeologii i Etnografii. St. Peterburg 1902) [rec.]. — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 6, p. 91—96.

(*K. S-s*) Ką Fromas (A. Gužutis) parašė? — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 6, p. 104—105.

(*S. Ubašlaitė*) E. A. Volter. Spiski naselennych miest Suvalkskoj gubernii, kak materijal dlja istoriko-etnografičeskoj geografii kraja. St. Peterburg 1901 in 4° psl. 317+7. Prekė 3 rubliai [rec.]. — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 8, p. 150—152.

(*K. Sielis*) E. Volter. Litovcy i slavianie v Germanii. St. Peterburg 1902. Atspausta iš: „Žurnal Ministerstva Narodnago prosvieščeni ja“ [rec.]. — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 8, p. 152.

(*K. Sielis*) Sbornik statej, posviaščennych učnikami i počitatelami akad. i zasl. prof. Filippu Fedoroviču Fortunatovu. 1872—1902. Varšava 1902 in 8° psl. 720 [rec.]. — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 8, p. 152—155.

(*S. Ubašlaitė*) Kiek ir kokios tautos gyventojų Sąvalkų gub.? (statistika iš E. Volterio „Spiski naselennych miest...“). — „Dirva—žiny nas“, 1903, Nr. 8, p. 178.

(*Dievogala*) Isz Peterburgo. — „Vienybė lietuvių“, 1903, Nr. 45, p. 533.

Dr. J. Basanavičius. Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Chicago, Ill. 1903 [p. 368—369 yra trys Būgos užrašyti pasakojimai].

1904

(*Dievogala*) Isz Peterburgo. — „Vienybė lietuvių“, 1904, Nr. 21, p. 247.

1905

(*K. Ulys*) Vidėvūto vėluva. — „Vilniaus žinios“, 1905.III.1(14).

(*K. Masjonis užrašė*) Daina (užr. Dusetų parapijoje). — Metraštis arba kalendorjus 1905 metams, išleidžjamas Peterburgo lietuvių labdariškosios draugijos. Peterburge, 1905, p. 109—110.

1906

(*Studentas K. B-a*) Lietuvos rytų saloje. — „Lietuvos ūkininkas“, 1906, Nr. 41, p. 498—500.

1907

✓ 1351 m. Kęstučio priesieka. — „Draugija“, I, 1907, Nr. 2, p. 156—160. Krivulė. — „Draugija“, I, 1907, Nr. 3, p. 272—274 ir atskirai 2 p. [pasir. 27.III.1906].

Johannes Hoops. Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum...; Hermann Möller. Semitisch und Indogermanisch I Th. [rec.] — „Draugija“, I, 1907, Nr. 4, p. 415—416.

Hermann Hirt. Die Indogermanen... [rec.]. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 6, p. 192—196, Nr. 7, p. 275—278.

**Kalbos dalykai: 1—4. Teip ar taip? — „Draugija“, I, 1907, Nr. 4, p. 387—398.

****Kalbos dalykai:** 5. Prekė ir kaina, 6. Siėla ir vėlė, 7. Velionis ir našninkas. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 5, p. 60—68.

****Kalbos dalykai:** 8. Pavojus, 9. Atidė, 10. *Iždas, 11. Rokundas, 12. Pora. — „Draugija“, II, 1907, Nr. 6, p. 169—177.

****Kalbos dalykai:** 13. Tiėsa, teisė ir teisybė, 14. -ybė ar -ystė? — „Draugija“, III, 1907, Nr. 10, p. 190—199.

***Kalbos dalykai** [atsakymas į Druskiaus „Atvirą laišką į mūsų filologus]. — „Draugija“, III, 1907, Nr. 12, p. 432—434.

***Pavardžių priesaga** -eikia ir -eiko. — „Lietuvių tauta“, I, 1907, kn. I, p. 82—84.

1908

Aistiški studijai. Tyrinėjimai lygintinio prūsų, latvių ir lietuvių kalbomoksljo srityje. I-oji dalis. Aistische Studien. Beiträge zur vergleichenden Grammatik der preussischen, lettischen und litauischen Sprachen. I-er Teil. Peterburgas. Imperatoriškosjos Mokslų Akademijos spaustuvė, 1908. Sv. Kazimiero Draugijos išleidimas Nr. 45. XVI+216 p. [Parašyta 1905 m. ir pradėta tais pačiais metais rūpintis spausdinimu; dėl pinigų trūkumo atsiimta iš spaustuvės 1905.V; antrą kartą pradėta spausdinti 1907.IV.5].

Rec.: „Anzeiger der Finnisch-ugrische Forschungen“ (Helsingfors—Leipzig) IX, H. 1, 1909, p. 28—32. (J. Endzelin).

„Bulletin de la Société linguistique de Paris“, LVII, p. CLXXIII—CLXXIV (A. Meillet).

„Draugija“, V, 1908, Nr. 17, p. 83—85 (N.).

✓ ****Kalbos dalykai:** 15. Prietelis, 16. Lažybos ar laižybos?, Aukkuris ar aukara?, 18. Patarmė. — „Draugija“, IV, 1908, Nr. 13, p. 71—77.

Kalbos dalykai: 19. I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis. — „Draugija“, VI, 1908, Nr. 24, p. 381—392.

✓ ***Dievaitis** „idolum“. — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 208—215 [pasir. 1908 m. vasario 5 d.].

***„Suaixstix“**. — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 215—219 [pasir. 1908 balandžio 7 d.].

***„Panicke“**. — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 219—223 [pasir. 1908 m. kovo 7 d.].

✓ ***„Rickoyot’as“** ir priesaga -ota- (resp. -uota-) vietų ir žmonių varduose. — „Lietuvių tauta“, I, 1908, kn. II, p. 223—229 [pasir. 1908 m. vasario 25 d.].

***Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai**. I sąs. Vilniuje, 1908 m. M. Kuktos s-vė, 23 p. [perspausdinta: Dievaitis „idolum“, „Suaixstix“, „Panicke“, „Rickoyot’as“].

***Kun. Jauniaus mokslo darbas nuo 1906 m. iki mirčiai**. — „Viltis“, 1908, Nr. 29.

Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1908, Nr. Nr. 75, 77—80, 83, 87, 90, 100—101, 104, 106—107, 116—117, 122, 125, 131, 149 [šnekamosios kalbos gražūs posakiai ar šiaip pavyzdžiai iš Dusėtų, Užulėnio, Kvėdarnos, Svėkšnos, Deltuvos, Joniškėlio, Kupiškio, Skuodo, Anykščių, Zietelos, Seduvos, Marcinkonių ir kt. apylinkių. Dalis medžiagos surinkta paties K. Būgos, likusi — įvairių asmenų, tik K. Būgos sulvarkyta, Yra K. Būgos pastabų bei priedašų].

Kalbos dalykai: I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis (tąsa). — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 25, p. 53—60.

*Kalbos dalykai: 20. Elgeta „mendicus“. Algys „angelus“. — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 26, p. 157—163.

*Kalbos dalykai: 21. Dejá, 22. Gyvolis. Senolis, 23. Nuduotúvės, 24. Sveikatá „mylistos“ vietoje. — „Draugija“, VII, 1909, Nr. 27, p. 250—254.

*Kalbos dalykai: 25. Dosnús „hojny“. Dótilas „datek“, 26. Ypatús, ypačiai, 27. Dubuó „bliūdo“ vietoje, 28. Žydras „himmelblau“. — „Draugija“, VIII, 1909, Nr. 29, p. 43—49.

*Kalbos dalykai: 29. „Bopoyra“. Ariógala. Veredava. — „Draugija“, VIII, 1909, Nr. 30, p. 207—213.

*„Romowe“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 337—340 [pasir. Vilniuje, 1908 liepos 14(27) d.].

*„Criwe“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 340—348 [pasir. Vilniuje, 1908 m. liepos 11(24) d.].

*„Zincz“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 349—351 [pasir. Vilniuje, 1909.IV.6(19)].

*„Waidelotte“. — „Lietuvių tauta“, I, 1909, kn. III, p. 403—407 [pasir. Peterburge, 1909.III.25(IV.7)].

*Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mitologijai. 2-sis sąsiuvinys. Vilnius, 1909 m., Kuktos s-vė, 22 p. [persp.: „Romowe“, „Criwe“, „Zincz“, „Waidelotte“].

*Kalbos dalykai. — „Vadovas“, II, 1909, Nr. 7, p. 296.

Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1909, Nr. Nr. 5, 7, 53, 141, 144 [šnekamosios kalbos gražūs pavyzdžiai iš Svėkšnos, Panevėžio, Subačiaus, Onušio, Daršūniškio; surinkta įvairių asmenų; spausdinta K. Būgos priežiūroje].

1910

*Kalbos dalykai. — „Draugija“, X, 1910, Nr. 37, p. 57—59.

*Kalbos dalykai: Pataisymai ir papildymai prie K. Būgos kalbos dalykų. — „Draugija“, X, 1910, Nr. 39, p. 246—259.

* **Kalbos dalykai. Quaestiones grammaticae. Kaunas, S. Banaičio s-vė 1909 [iš tikrųjų išspausdinta 1910], 55 p. [persp.: I- ir u-kamieno žodžių daugiskaitos vardinis linksnis. II. Elgeta „mendicus“. Algys „angelus“. III. Dejá. IV. Gyvolis. Senolis. V. Nuduotúvės. VI. Sveikatá „mylistos“ vietoje. VII. Dosnús „hojny“. Dótilas „datek“. VIII. Ypatús, ypačiai. IX. Dubuó „bliūdo“ vietoje. X. Žydras „himmelblau“. XI. „Bopoyra“. Ariógala. Veredava. Pataisymai ir papildymai].

Kazimiero Jauniaus Lietuvių kalbos gramatika. K. Яунис Грамматика литовского языка. Peterburgas 1911 [spaudai paruošė K. Būga, remdamasis 1897 m. hektografuotu Dorpatio leidimu; p. I—IV K. Būgos pratarmė].

Litewski język. — „Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana“, Warszawa, XLIV, 1910, p. 624—633.

* **Kalbos dalykai. — „Viltis“, 1910, Nr. Nr. 8, 9, 11, 43, 46—50, 117 [Nr. 43 šnekamosios kalbos gražūs pavyzdžiai iš Deltuvos; Nr. Nr. 49, 50

priežodžiai, surinkti Onos Dubinskaitės; kituose numeriuose straipsniai apie atskirus žodžius, svetimybės ir kt.).

Keletas klausimų „Kalbos dalykų“ rinkėjams. — „Viltis“, 1910, Nr. 12, 14.

1911

*Apie lietuvių asmens vardus. — „Lietuvių tauta“, II, 1911, kn. I, p. 1—50 ir atskirai, Vilnius, 1911 m., 52 p.

Rec.: „Draugija“, XV, 1911, Nr. 59, p. 328—329 (A. Jakštas) ir A. Jakšto Raštų II tome p. 298.

*Литовское название „внука“ anūkas и nepotis. — „Русский филологический вестник“, LXV, 1911, p. 327—330.

*Baltica: О происхождении литовского z. О литовско-латышском дифтонге ui. Балтийские (айстийские) этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXV, 1911, p. 302—326; LXVI, 1911, p. 218—255 ir atskirai: Baltica, Варшава, 1911, 62 p.

1912

*Lituanica: L. K. вопросу о хронологии литовских заимствований с русского. II. Литовско-латышские io и ie в заимствованных с русского слов на месте ожидаемых ъ и і. III. Этимологии. — „Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук“, XVII, 1, 1912, p. 1—49 ir atskirai: С.-Петербург, 1912, 52 p.

Rec.: „Draugija“, XVIII, 1912, Nr. 69, p. 98—99 (A. Jakštas) ir A. Jakšto Raštų II tome, p. 304.

Литовско-русский словарик к первым 20-ти литовским сказкам в издании „Lietuvių pasakos“ (Vilnius, 1905), составленный К. К. Бугою, при участии М. А. Бодуэна-де-Куртенэ. Пособие для практических занятий по языкознанию и по сравнительной грамматике и для самообучения. С.-Петербург. Типогр. И. Ак. Наук 1912, 39 p.

✓ *Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXVII, 1912, p. 232—250 [pasir.: С.-Петербург. Апрель 1911 г.].

1913

*Kann man Keltenspuren auf baltischem Gebiet nachweisen? (Aus Anlass der Arbeiten Schachmatov's über keltisch-slavische und finnisch-keltische Beziehungen). — „Rocznik slawistyczny“, VI, 1913, p. 1—39 ir atskirai, 38 p. [pasir.: Mai 1913].

*Kalbų mokslas bei mūsų senovė. — „Draugija“, XX, 1913, Nr. 77—78, p. 80—98 ir atskirai: Kaunas, 1913, „Ateities“ leidimas, 21 p.

Rec.: „Draugija“, XXI, 1913, Nr. 82, p. 206 (Br. Zemaitis).

✓ *Del mūsų rašybos. — „Draugija“, XIX, 1913, Nr. 76, p. 350—374 [klaidų atitaisymas ten pat, XX, 1913, Nr. 77—78 p. 164]. Tas pat atskira knygele: Rašybos mažmožiai su „Draugijos“ redakcijos priedais. Kaunas, 1913.

Rec.: 1914 m. „Vilties“ nemokamas Mokslo ir literatūros priedas Nr. 5—6 (J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio „Rašybos dalykuose“, Vil-

nius, 1915 m. ir J. Jablonskio Raštuose, III, Kaunas, 1934, p. 49—67.

„Draugija“, XXI, 1913, Nr. 82, p. 204—206 (G. Taučius).

*Apie senovės prūsų ir lietuvių tikrinius vardus. — „Draugija“, XX, 1913, Nr. 83, p. 264—274.

✓ *Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXX, 1913, 100—108, 248—256 [1—93 etimologijos].

1914

*Kalbos mažmožiai: Rašomoji ir šnekamoji kalba. — „Vairas“, 1914, Nr. 9, p. 17—19 [pasir.: Karaliaučiuje, 1914.V.3/16].

*Kalbos mažmožiai: 1. Niekui būdu, 2. Ligotas, 3. Deja, 4. Vėliava. — „Vairas“, 1914, Nr. 10, p. 17—18.

✓ *Kalbos mažmožiai: 5. Tikėti kuo, 6. Kliauties kuo, 7. Abejoti kuo, 8. Rūpintis kuo, 9. Dienoje, metuose kartą, 10. Dangaus žengimas „Wniebowstąpienie, Himmelfahrt“, 11. Saukimas „Вепра“, 12. Velionis „nieboszczyk“. — „Vairas“, 1914, Nr. 11, p. 18—20.

✓ *Kalbos mažmožiai: 14. Mokslo keikiamas straipsnis, 15. Galūnė -ysta arba -ystė, 16. Galūnė -yba arba -ybė, 17. Vyskūpija bei vyskūpystė, 18. Moterystė. — „Vairas“, 1914, Nr. 13, p. 13—15.

✓ *Kalbos mažmožiai: 19. Medžioklės terminai bei lietuvių protėvynės klausimas. — „Vairas“, 1914, Nr. 15, p. 10—12.

*Kalbos mažmožiai: 20. Vokia „Deutschland“. — „Vairas“, 1914, Nr. 17—18, p. 15.

*Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXI, 1914, p. 50—60, 404—471 [94—134 etimol.], LXXII, 1914, p. 187—202 [135—160 etimol.].

1915

*Rašybos klausimu. — „Vairas“, 1915, Nr. 21, p. 332.

✓ *Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXIII, 1915, p. 335—343 [161—185 etimol.].

1916

К. О. Явнис Грамматика литовского языка в переводе К. Бутя под ред. Ф. Ф. Фортунатова. Изд. И. Акад. Наук. Петербург, 1916, 268 p.

✓ *Славяно-балтийские этимологии. — „Русский филологический вестник“, LXXV, 1916, p. 141—156 [186—262 etimol.].

1919

Sibiro Lietuvių Zinios. Centralio Lietuvių Biuro Sibire organas. Tomskas, 1919, Nr. 2 (IX.14), Nr. 3 (IX.26), Nr. 4 (X.18), Nr. 5 (X.30), Nr. 6 (XI.8), Nr. 7 (XI.15), Nr. 8 (XI.11), Nr. 9 (XII.17) [visuose, be pirmo, numeriuose pažymėta, kad laikraštis leidžiamas profesoriumi K. Būgai prižiūrint].

*Kalbos mažmožiai: 20. Zarasai (Ežerėnai) ir jų įkūrėjai sėliai, 21. Gony, gonė, 22. Biaurus ar bjaurus, 23. Autoris, sekretoris ir gaspadoris, 24. Alkerius, poperius ir popežius, 25. Visiem vyram ir visom mergom, 26. Darbuotė, manifestuotė, okupuotė ir kitos -uotės, 27. Bačka, bosas ir verpelė, 28. Pragumas, proguma ir proga, 29. Skriauda ir skriausti. Priešašai. — „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 11, p. 33—46. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 1—14.

*Kalbos mažmožiai: 30. Viesulas ir vėsulas, 31. Pakurti ar įkurti?, 32. Brėžti ar briežti?, 33. Kėsausi, kėsinausi, 34. Kamienas ar kamėnas?, 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos. — „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 12, p. 39—48. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 16—24.

*Keli mažmožiai del „Ateities Spindulių“ (Nr. 1—2, 3—4 1917/18 m.) rašybos ir kalbos. — „Ateitis“, 1920, Nr. 2, p. 49—54, Nr. 3, p. 80—84, Nr. 4/5, p. 138—142 [straipsnis parašytas 1918 m. „Ateities spinduliams“].

Rec.: „Draugija“, XXVI, 1920, Nr. 111—112, p. 150—152 (A. Jakštas). „Svietimo darbas“, 1920, Nr. 10, p. 25—27 (J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio Raštai, IV, Kaunas, 1935, p. 229—232.

1921

*Kalbos mažmožiai: 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos (tąsa). — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 1—2, p. 72—88. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 25—41.

*Kalbos mažmožiai: 35. Del Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos (tąsa). — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 3—4, p. 51—58. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 42—59.

*Visųsenieji lietuvių santykiai su germanais. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 12—28. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 60—76.

*Kalbos mažmožiai: 36. Nieku būdu, 37. Bartinas, 38. Tekinas ir vedinas, 39. Mirtinai sirgti, 40. Noriuos, laukiuos prašomas, 41. Esamojo laiko neveikiamieji dalyviai, 42. Būtojo laiko neveikiamieji dalyviai, 43. Popiežininkas, 44. Darbų darbai ir vieny vienas, 45. Į, 46. Pro, 47. Nesakyti mes nieko nedarom, 48. Būtinai, 49. Tariausi pražuvęs, 50. Kiek galys, ką galys, kol(ei) galys, 51. Nėr kas padedąs, 52. Tiekti, 53. Leisti, 54. Kurti, 55. Tverti, 56. Atkrikštytynės, atsekminės..., 57. Santykis, pokylis, atosūkis..., 58. Gātvė. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 16—43. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 89—116.

*Kalbos mažmožiai: 59. Labs ryts, labs vakarėlis, 60. Krėslas ir kėdė, 61. Prašyti ir melsti, 62. Vilna ir gauras. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 21—37. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 133—149.

*Kalbos mažmožiai: 63. Grabas, karstas ir rakštis, 64. Stovyla, 65. Kraša, 66. Abelnas, 67. Vyšnia ir žem. viešnė, 68. Pečius ir krosnis. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 65—84. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 168—187.

*Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė. — „Lietuvos mokykla“, 1921, Nr. 10—11, p. 417—457 [Jablonskio suktaktuvės paminėti] ir atskirai: Kaunas, 1921 m., 417—457 p. [pasir.: Kaunas, 1920 gruodžio mėn.].

Rec.: „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 121—123 [K. Būgos auto-recenzija]. Tas pat „Kalba ir senovė“, Kaunas, 1922, p. 188—190.

„Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1925, p. 276—278 (Gerrullis). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXIII, 1922, p. 123 ir kt. (A. Meillet).

„Sekmoji diena“, 1921, Nr. 41 (P. Kr.=J. Jablonskis). Tas pat J. Jablonskio Raštai, IV, Kaunas, 1935, p. 271—272.

*Lietuvių kalbos žodyno redaktorius pranešimas. — „Lietuva“, 1921, Nr. 91.

*Festschrift Adalbert Bezzenberger. Göttingen 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 141—147. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 77—83.

*Filologu biedrības raksti. I sējums. Rīgā 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 5—6, p. 147—152. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 83—88.

*Jurgio Šlapelio Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius 1920—1922 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 124—134. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 117—127.

*Roderick Mc Kenzie Notes sur l'histoire des diphtongues *ie* et *uo* dans les langues baltiques. Bulletin de la Société linguistique de Paris XXI. Paris 1919 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 134—135. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 127—128.

*Herbert Petersson Arische und armenische Studien. Lund. Leipzig 1920. 144 psl. 8°. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 135—137. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 128—130.

*Max Vasmer Studien zur albanesischen Wortforschung I. Dorpat 1921. 71 psl. 8° (=Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis, B. I, 1). [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 137—138. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 130—131.

*Lietuvių ir rusų kalbų žodynas Sudarė d-ras J. Šlapelis. Литовско-русский словарь Составил Юрий Шлапелис. M. Šlapelienės knygyno leidinys. Spausdintas Vilniuje, Žalio spaustuvėje 1921 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 7—8, p. 138—139. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 131—132.

*Ievads valuodniecībā prof. P. Šmidta lekciju konspekts 1920/1 akadēmiskā gadā Rīgā 1921 gadā. 4°, psl. 94 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 122—123. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 150—151.

*M. Skujenieks Latvija. Zeme un eedzihwotaji. Ar J. Brokaldera nodalu par lauksaimniecību. Rīgā 1920 g. 8°, VI—392 psl. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 123—124. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 151—152.

*Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski. Band I: Texte aus dem Weberschen Nachlass herausgegeben von Dr. Franz Specht Oberlehrer am Ludwigsgymnasium in Cöthen 1920. Verlag von K. F. Koehler. Leipzig. XV—467. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 124—125. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 152—153.

*Litauisches Lesebuch mit Grammatik und Wörterbuch von A. Leskien Heidelberg 1919 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XX—312. 8°. [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 9—10, p. 126—139. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 154—167.

*Priesagos ūnas ir dvibalsio uo kilmė. K. Būgos straipsnio atspaudas („Lietuvos Mokyklos“ IV-ieji metai). Kaunas. „Sviesos“ spaustuvė, D. Vil-

niaus g-vē Nr. 34. 1921 m. 40 psl. 8° [autorec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 121—123. Tas pat „Kalba ir senovē“, p. 188—190.

*Zur Baltoslavischen Lautgeschichte von Sigurt Agrell. Lund 1921. 8°, 49 psl. (I). — Baltoslavische Lautstudien. Lund 1919. 56 psl. (II). — Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte. Lund 1918. 80 psl. (III). Lunds universitets arsskrift. N. F. Avd. I. Bd. 17, Nr. 5, Bd. 15, Nr. 2, Bd. 14, Nr. 32 [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 123—132. Tas pat „Kalba ir senovē“, p. 190—199.

*Latviešu valodas mācība J. Endzelīna un K. Mūlenbacha sarakstīta. Otrs, pārstrādāts izdevums. Rīgā, 1921. Valters & Rapa akciju sabiedrības izdevums. 172 psl. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 132. Tas pat „Kalba ir senovē“, p. 199.

*Izrunas un rakstības vadonis. Sast. prof. J. Endzelīns un prof. P. Smidts. Trešais izdevums. 1921. Izglītības ministrijas izdevums. Krājuma pie A. Gulbja, Rīga. 16 psl. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1921, Nr. 11—12, p. 132—133. Tas pat „Kalba ir senovē“, p. 199—200.

**Veikējū korespondencija. Kaz. Būga i kun. J. Tumā [38 K. Būgos laiškai, rašyti J. Tumui-Vaižgantai 1903.I.16 — 1913.XI.2. Iš kan. Tumo archyvo]. — „Mūsų senovė“, I, 1921, p. 119—147; II, 1921, p. 83—89.

1922

*Kalbos mažmožiai: Pataisos, 69. Vokia, mikšai ir Kuršas. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 1—2, p. 22—31. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 201—210.

Ref.: J. Endzelīns Iš kur „vokiečio“ vardas radosi? — „Lietuva“, 1922, Nr. 135.

*Kalbos mažmožiai: 70. Marios ir jūrės, 71. Keli fonėtikos ir senovės dalykėliai [pasir.: 1922 kovo 23 d.]. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 3—6, p. 285—311. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 231—257.

*Kalba ir senovė. I dalis. Kaunas, 1922, Svetimo Ministerijos leidinys, 354 p. [Straipsniai perspausdinti iš „Svietimo darbo“ 1920—1922 m. Naujai pridėta: Pratarinė, 1. Kaip sena latvių kalba, 2. Vėliažolė ir legersa, 13. Romuva, 14. Zinčius, 21. Patrimpas su giminaičiais, 22. Priesaga -eil ir -il, 23. Dievai Pikulas ir Patulas, 24. Prūsų dievas Kurka, 25. Piktas, 26. Krivė, 27. Paniabudė, 29. Prūsų dievas Aušautas, 30. Neikom, 31. Prūsų dievas Gardaitas, 32. Juodeikis ir juodikis, 35. Mūsų žodžių giminaičiai, 59. Waidelotte, 60. Ketus, 66. Prūsų dievai Pilvitas ir Zvaigstikas, 67. Panikas ir Ukapirmas, 72. Mūsų žodžių giminaičiai, 77. Bajoras ir smirdas, 78. Mūsų žodžių giminaičiai, 85. Piela ir peilis, 86. Mūsų žodžių giminaičiai, 91. Mūsų žodžių giminaičiai, 95. Galūnė -ysta arba -yslė, 96. Vyskūpija ir vyskūpystė, 99. Gabija ir kiauras, 100. Priedėlis etimologijos žodynui, Žodžių rodyklės.].

Rec.: „Tauta ir žodis“, II, 1924, 438—444 (M. Niedermann). „Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 327—328 (V. Biržiška). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXIV, 1923, p. 159 ir kt. (A. Meillet). „Latvijas Vēstnesis“, 1922, Nr. 290 ir 293 (E. Blese). Tas pat „Lietuva“, 1923.VIII.4—5 (Nr. 172, 173). Prof. P. Smito rankraštis „Kalba ir senovė“ [Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne D 432].

*Vietų vardai — istorijos šaltinis. — „Tėvynės balsas“, 1922, Nr. 201. :

*Indogermanische Grammatik Teil II: Der indogermanische Vokalismus von Hermann Hirt o. ö. Professor des Sanskrit und vergleichenden Sprachwissenschaft an der Universität Giessen. Heidelberg 1921 Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XI—256. 8° [rec.]. — „Svietimo darbas“, 1922, Nr. 1—2, p. 72—91; Nr. 3—6, p. 416—426. Tas pat „Kalba ir senovė“, p. 211—230, 258—268.

*Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerulis Privatdocent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922 Vereinigung wissenschaftlicher Verleger. 286 p. 8°. Kaina 75 auks. [rec.]. — „Lietuva“, 1922, Nr. 117.

1923

Pratarmė. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. I.

*Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 1—20.

Rec.: „Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1925, 278—280 (Gerulis; recenzuojami ir kiti K. Būgos darbai „Tautos ir žodžio“ I tome). „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, H. 19 (E. Fraenkel).

*Aistiškosios kilmės Gudijos vietovardžiai. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 20—44.

Rec.: „Archiv für slavische Philologie“, XXXIX, 1923, p. 278—280 (Gerulis).

*Lydų kalba. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 92.

*Dvina. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 92.

**Lietuvių trobesiai Simano Daukanto aprašymu. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 93—100.

*Jotvingių žemės upių vardų galūnė *da*. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 100.

**Keli tautotyros mažmožiai iš kun. Kossarzewskio rinkinio. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 101—123.

Sedos parapijos žemaičių patarlės (su K. Būgos priedais). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 312—315.

Seinų parapijos dūkų mąslės [užr. K. Būga 1909 m. vasarą Seinuose]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 315—316.

Simano Daukanto rinkinio patarlės (pateikė K. Būga). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 322—327.

Medžiaga lietuvių kalbos žodynui ir šnektoms tirti (iš Kossarzewskio). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 344—366.

**Nežinomo dialektologo palaikai (iš Kossarzewskio). — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 367—372.

*Ylakių apylinkės šnektai. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 372—375.

*Die Metatonie im Litauischen und Lettischen. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“, LI, 1923, p. 109—142.

*Žodyno redaktoriaus pranešimas. — „Lietuva“, 1923.128.

Lietuvos žodyno reikalu (prof. K. Būgos laiškas). — „Lietuva“, 1923.VII.17.

Didžiojo žodyno reikalui. — „Lietuva“, 1923.VI.10 [pasir.: rugpiūčio 8 d.].

*Vyrų moterų talkon. Žodyno reikalui. — „Lietuva“, 1923.IX.5. [pasir.: Kaune, 1923 m. rugsėjo 3 d.].

Visuomenė, Valdžia ir Tautos Atstovai, atsigodykite! — „Lietuva“, 1923, Nr. 261 [kolektyvinis straipsnis prieš prastus ir amoralius kino filmus, pasirašiusių tarpe yra ir K. Būga].

*Latvijas vietu vārdi. I daļa. Vidzemes vārdi. Piedaloties A. Abelei, J. Kauliņam un P. Smitam savācis un rediģējis J. Endzelīns. 1922. Izdevis A. Gulbis Rīgā. 117 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 376—397, 441—444.

*A Lithuanian etymological index Based upon Brugmann's Grundriss and the etymological dictionaries of Uhlenbeck (Sanskrit), Kluge (German), Berneker (Slavic), Walde (Latin) and Boisacq (Greek) By H. Bender, Ph. D. Professor of Indo-Germanic Philology in Princeton University Princeton University Press Princeton London: Humphrey Milford Oxford University Press 1921.XVII+307. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 397—405.

*Изъ историята на нѣкои по-малко извѣстни български думи. (Этимологични съпоставки). Отъ С. т. Младеновъ. Страпсно атспраудас іш Bulgarijos Akademijos (отдѣлень отпечатокъ) raštų Списание на Българската Академия на наукитѣ. Книга XXII, стр. 227—241. София 1921 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 405—407.

*Prof. P. Smidta Lekciju konspekts Ievads baltu filologijā. Izdevis F. Vitums Rīgā. 31 psl. Litografiškai išleistas 1922 m. knygelės [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 407—408.

*Filologu biedrības raksti II. sējums. Rīgā 1922. 4°. 60 psl. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 408—409.

*Prof. P. Smidts Valuodas klūdas un gūtumi. Izdevis A. Gulbis, Rīgā. 31 psl. 8°. 1921 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 409—410.

*A. Svabe Latvju kulturas vēsture. I. sējums Sabiedriskā kultura. I. daļa. Dzimts satversme. Rīgā 1921.VIII+268. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 410—411.

*Docents Ernsts Biese Ievads valodniecībā. 1922 Latvijas Augstskolas izdevums. Krājumā pie A. Gulbja Rīgā. VIII+319 p. 8°. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 411.

*Lietuvų Tauta L. Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis I. Vilnius. „Zaibo“ spaustuvė. 1921. 259 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 411—417.

*Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome XXII. Paris 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 417—418.

*Revue des études slaves. Tome second. Paris 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 418.

*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 50. Band. Göttingen, 1922. 319 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 418—419.

*Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. XL. Band. Berlin und Leipzig 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 419—420.

*Die altpreussischen Ortsnamen gesammelt und sprachlich behandelt von Dr. Georg Gerullis Privatdozent für indogermanische Sprachwissenschaft. Berlin und Leipzig 1922. 286 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 420—421.

*Mūsų senovė. Neperiodinis žurnalas Lietuvos istorijos medžiagai rinkti. Red. Juozas Tumas. 1 kn. Kaunas 1921, 2 kn. Tilžėje 1921, 3 kn. Tilžėje 1922 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 422—423.

*R. Trautmann Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1923 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 423.

*Lettische Grammatik von Dr. J. Endzelin, ord. Professor der vergleichenden Sprachwissenschaft ehemals an der Char'kover Universität, derzeit in Riga. Herausgegeben vom Lettischen Bildungsministerium. Kommissionsverlag A. Gulbis Riga 1922. XII—862 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 423—424.

*Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde von O. Schrader ord. Professor an der Universität Breslau Dr. jur. h. c. Zweite vermehrte und umgearbeitete Auflage... [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 424—427.

*Latvišu voludas gramatika del latgališim I. izdavums sastodeja bz. F. Trasuns. Reigā, 1921 g. Izdevia akciju sabidreiba Valters un Rapa. 78 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 427.

*Проф. Л. А. Булаховский Из научной жизни в Литве [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 427.

*E. Nieminen Der urindogermanische Ausgang -ai des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrum im Baltischen Akademische Abhandlung von Eino Nieminen cand. phil. Helsinki Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft 1922. VIII+185. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 428.

*M. Vasmer Indogermani laensõnad eesti keeles. „Eesti Kirjandus“ 1920 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 428—429.

*Max Vasmer Ueks Narva linna vana nimi. „Eesti Kirjandus“ 1920, p. 197—203 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 429.

*H. Petersson Zur Kenntnis der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922. (=Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 18. Nr. 7). 64 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 429—431.

*K. Treimer Slavische und baltische Studien Beiträge zur slavisch-baltischen Sprach- und Altertumskunde. Wien und Leipzig, Alfred Hölder 1922. 32 p. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 431.

*Georg Gerullis Herkunft der Dative Sing. der i-Stämme im Baltischen. Archiv für slav. Philologie. Bd. XXXVIII. 1923 m. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 431—433.

*Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerullis Leipckio universiteto ekstraord. profesorius. Kaunas 1922. Svetimo Ministerijos leidinys. XXXV—592 psl. Kai-na 3 litai. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, I, 1923, p. 434.

1924

*Lietuvių kalbos žodynas. I sąsiuvinys. Kaunas, 1924. LXIV+80 p. Rec.: „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogerman. Sprachen“, LIII, 1925, p. 156—160 (J. Endzelin).

„Filologu biedrības raksti“, IV, 1924, p. 102—104 (J. Endzelīns).
 „Latvju grāmata“, 1924, Nr. 2, p. 164—165 (J. Endzelīns).
 „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1925, Nr. 7, p. 91—96 (J. Endzelīns). „Zeitschrift für slavische Philologie“, II, 1925, p. 543—549 (M. Niedermann). „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXV, 2, p. 171 ir kt. (A. Meillet). „Slavia“, III, 178 (O. Hujer). „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 450—454 (A. Senn). „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 464—465 (K. Būga, autorec.). „Lietuva“, 1924.I.23 (Gm. Zm.). „Lietuva“, 1924.II.2 (Vaižgantas). „Lietuva“, 1924.II.14 (Rygiškių Jonas; tas pat J. Jablonskio Raštuose, IV, p. 294—297). „Lietuva“ 1924.XII.29 (A. Vireliūnas). „Lietuvis“, 1924, Nr. 6, p. 4—5 (J. Tumas). „Rytas“, 1924.XII.30 (A. Jakštas). „Vairas“, 1924, Nr. 5, p. 20—21. „Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 338—340 (V. Biržiška).
 Pastaba. Apie K. Būgos žodyną nemaža yra rašyta straipsniuose apie K. Būgą, žr. p. 1000—1003.

*Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. — „Lietuva“, 1924, Nr. 35, p. 2—3, Nr. 36, p. 2—4 ir atskirai: Kaunas, 1924, 20 p. [su dviem žemėlapiais, pasir.: Kaunas, 1924 m. sausio 18—22 d.].

Rec.: „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, XXV, 2, p. 171 ir kt. (A. Meillet). „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1924, Nr. 6, p. 696 ir kt. (P. Smits). „Svietimo darbas“, 1924, Nr. 2, p. 173—174 (A. Vireliūnas). „Lietuva“, 1924, Nr. 180, p. 2—3 (P. Tarasenska).

Die Vorgeschichte des aistischen (baltischen) Stämme im Lichte der Ortsnamenforschung. Mit 2 Karten. — Streiberg-Festgabe, Leipzig, 1924, p. 22—35.

*Die Metatonie im Litauischen und Lettischen [tāsa]. — „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“, LII, 1924, p. 91—98 ir 250—272.

*Lietuvių įsikūrimas šių dienų Lietuvoje. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 1—27.

Rec.: „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, p. 914 ir kt. (E. Fraenkel). „Lietuva“, 1924, Nr. 133, p. 6—7 (B. Kantvydis).

*Sirinčia ir Сrpачa — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 28.

*Laukesa. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 34.

*Утроя ir Втроя — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 48.

*Spera, Kena, Gauja ir Neris. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 80.

*Jeznas. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 97.

*Palanga. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 97.

*Sis tas iš lietuvių ir indoeuropiečių senovės. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 48—100.

Rec.: „Deutsche Literaturzeitung“, 1925, p. 914 ir kt. (E. Fraenkel).

*Dūkštas. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 110.

*Sožies paupio lietuviai. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 114.

*Žodyno reikalu. — „Lietuva“, 1924.I.18. Tas pat K. Būgos žodyno I-ojo sąs. viršeliuose.

*Žodyno talkininkų reikalu. — „Lietuva“, 1924.IV.10.

*Ziemgala. — Lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotas „Lietuvos“ priedas 1924 m. prie Nr. 103 [pasir.: 1924.V.I].

Prie Vilniaus 600 m. sukaktuvių. — „Lietuva“, 1924.I.II [pasir.: Kaune, 1924 m. sausio 9 d.].

Kalbos tyrimo reikalu. — „Lietuva“, 1924, Nr. 139, p. 5—6; Nr. 140, p. 3—4 ir atskirai: Kaunas, 1924.

*K. M ū l e n b a c h a Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. E n d z e l i n s. Izdevusi izglītības ministrija. Rīgā, 1923, 1924. I—V burtņicas. 400 p. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 462—464.

*Lietuvių kalbos žodynas. Sudarė K. B ū g a. I sąsiuvinis. Išleido švietimo ministerija. Kaunas. Valsiūbinė spaustuvė. 1924 m. LXIV—80 psl. (a — ančtraukas). Kaina — 12 litų. [K. Būgos autorecenzija]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 464—465.

*Литовский словарь А. Юшкевича с толкованием слов на русском и польском языках. Выпуск третий (Томы II-го вып. I). Издание отделения русского языка и словесности российской академии наук. Петроград. Российская Государственная Академическая Типография. 1922. 276 стр. 8° (kabāčikas — kukščiūolies). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 465—466.

*Lietuvių Tauta. Lietuvių Mokslo Draugijos raštai. Knyga III. — Dalis 2. (1920—1922). Vilniuje. „Molus“ spaustuvėje. 1923. 261—483 psl. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 466—467.

*J. Kučas Una gens unusque sermo. Pirmoji replika pr. Būgai, kritikai paskaitos: „Lietuvių kalba labai sena ir artima giminė senajai hebrajų kalbai“. Litografuotas 16 psl. sąsiuvinis. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 468.

*Eduard Hermann Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1923. XVI+381 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 468—470.

*E. Hermann Berthold Delbrück. Ein Gelehrtenleben aus Deutschlands grosser Zeit. Mit zwei Bildnissen. Frommannsche Buchhandlung (Walter Biedermann) Jena 1923. 158. 8° [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 470—471.

*Filologu biedrības raksti. III sējums. Rīgā. 1923. 115 p. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 471.

*Prof. J. Plāka Daži atļistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. Rīgā, 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV.1922. X+112 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 471—476.

*Г. А. Ильинский Славянские этимологии: I Отд. оттиск из Известий Отд. рус. яз. и слов. Российской Академии Наук т. XXIV (1919), кн. I, стр. 113—149, II: Из Сборника в честь В. И. Срезневского 27—34, III: Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. Запис. Высшей Школы г. Одессы“ (Отдел Гуман.-Обществ. Наук), посвященного проф. Б. М. Ляпунову, 3—9, IV: Проблема праславянской прародины в научном освещении А. А. Шахматова 419—436 (kur?), V: Река Двина 246—249 (Саратов 7 сент. 1919 г. kur buvo idėta?). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 476—477.

*Max Vasmer Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven I Die Iranier in Südrussland. 1923. In Kommission bei Markert & Pet-

ters, Leipzig, Seeburgstr. 53.IV+79 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 477—479.

*N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Ein Beitrag zur Erforschung der baltisch-slavischen Verwandtschaftsverhältnisse. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam Afdeeling Letterkunde Nieuwe Reeks, Deel XXIII Nr. 2. Uitgave der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 1923. VII+109 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 479—480.

*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung. Herausgegeben von W. Schulze und R. Trautmann. Göttingen 1923. Bd. LI (1—4 Hefte), Bd. LII (1—2 H.). [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 480—482.

*Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausgegeben von Wilhelm Streitberg. Berlin u. Leipzig 1923. Bd. LXI. 424—38 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уредјује А. Белитј. Београд. 1921. Књига II, св. 3—4. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von E. Bernker. XXXVIII Bd. Berlin 1922/3.IV—292 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482.

*Известия Отделения Русского языка и словесности Российской Академии Наук 1921 г. Том XXVI. Петроград 1923. 311 стр. [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 482—483.

*Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Уредник Х. Баритј проф. унив. у Београду. Књига I, св. 1—2. Београд 1923. 276 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 483.

*E. Brastiņš Latvijas pilskalni. I Kuršu zeme. Izdevuši Latvijas senatnes pētītāju biedrība 1923. 135 pusl. Su piešiniāis ir zemēlapiāis [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 484.

*H. Petersson Etymologische Miscellen. Lund 1923. 45 S. (=Lunds Universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd. 19, Nr. 6) [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 484—485.

*M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Sonderabdruck aus „Wörter und Sachen“ VIII. Bd. 1923. Heidelberg 1923 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 485.

*T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923 (Språkvetenskapliga Sällskapet i Uppsala Förhandlingar 1922—1923). 62—92 [rec.]. — „Tauta ir žodis“, II, 1924, p. 485—486.

Po K. Būgos mirties išspausdinti darbai

1925

*Lietuvių kalbos žodynas. II sąs. Kaunas, 1925, LXV—CXLIX+81—82 p. Rec.: „Izglitības ministrijas mēnešraksts“. 1925, Nr. 7, p. 91—96 (J. Endzelins). „Tauta ir žodis“, III, 1925, p. 509—510 (A. Senn).

*Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter. — „Zeitschrift für slavische Philologie“, I, 1925, p. 26—55.

1926

Videvuto vėliavos antrašas. — „Lietuvių tauta“, IV, 1926, kn. I, p. 44—50 [straipsnis parašytas 1904 metais].

1930

*Iš K. Būgos palikimo. I. Baltica в „Прославянской Грамматике“ Г. А. Ильинского. — „Archivum philologicum“, I, 1930, p. 37—68.

1934

*Priesaga -ng-. — „Zidiny“, XX, 1934, Nr. 12, p. 534—541.

Ref.: „Gimtoji kalba“, 1935, Nr. 1—2, p. 25.

1956

**K. Būgos laiškai prof. J. Endzelynui. Paruošė E. Grinaveckienė ir filol. m. kand. J. Kruopas. — „Literatūra ir kalba“, I, 1956, p. 364—386.

2. K. BOGOS RANKRASČIAI

a) Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne

C 65 Įvairių tarmių pavyzdžiai, vietų, asmenų vardai, liaudies dainos ir kt. užrašai (apie šimtą 19,5×12,5 cm formato lapų, įrištų į vieną pluoštą). Dauguma užrašų rašyta prieš 1910 m. Yra didokas mitologinių vardų bei terminų rinkinys (1904 m.), pavadintas „Mitologijos dalykai“.

D 115 Medžiagos rinkinys iš senųjų raštų ir kronikų (šeši nevienodo formato sąsiuviniai ir pluoštelis popieriaus skiauteliu):

I sąs.: 1—3 kelios dešimtys išrašų iš KN,

4—6 išrašai iš KK³,

7—8 išrašai iš KK²,

9—17 apie du šimtus išrašų iš MT;

II sąs.: 1—2 Karaliaučiaus bibliotekų lituanistikos sąrašėlis.

3—17 MT p. XV—XLV teksto nuorašas.

17 ištraukos iš P. Ruhig'o „Betrachtungų“;

III sąs.: apie du šimtus išrašų iš Ev;

IV sąs.: per pusę tūkstančio išrašų iš SH;

V sąs.: 1—2 giminystės terminai, išrankioti iš R ir M.

3—7 ištraukos iš „Die Chronik Wigands von Marburg“ (Sc II),

8—11 ištraukos bei išrašai iš KIGr,

12—13 ištraukos bei išrašai iš KIC,

13—15 ištraukos bei išrašai iš SC,

15—16 kelios dešimtys išrašų iš NT,

17 varia;

VI sąs.: 1 skiautėlė — keli išrašai iš Mykolo Lietuvos raštų,

2—3 sk. — paskaitos (?) apie lietuvių tautos kilmę fragmentas,

4 sk. — ištraukos iš Dusburgo „Cronica terrae Prussiae“ (Sc I),

5—7 sk. — ištraukos iš 1420.III.11 Vytauto laiško Zigmantui (Codex epist. Vit. 466—469) ir kt.,

1—2 ištraukos iš Sc II,

2—11 ištraukos iš „Hermannii de Wartberge Chronicon Livoniae“,

11—15 ištraukos iš Mykolo Lietuvos ir J. Lasicijaus raštų,

15—18 ištraukos iš „Die Chronik Wigands von Marburg“ (Sc II).

- D 126—131** „D-ras Kazimieras Jaunius. Kalbos dalykai. Surašė Kazimieras Būga“. Seši didoki tomai (iš viso 3043 puslapiai, 24×18) užrašų iš pasikalbėjimų su K. Jauniūmi 1902—1908 m. Ne rišlus tekstas, bet juodraštiniai pažymėjimai: pieštuku ir rašalu surašyti atskiri žodžiai, rekonstruoti jų archetipai, būdingesni sakiniai ar jų dalys, bibliografinės pastabos ir pan. I—IV tomų dalykinė rodyklė yra *F 186*, žr. p. 993.
- D 185** „Kazimiėro Būgos Aistiški Studijai. Tyrinėjimai lygintinio prūsų, latvių ir lietuvių kalbomoksljo srityje. II-oji dalis. Peterburgas 1906—1907“ (218 puslapių, 24×20).
- D 211** Straipsnio „Kalbų mokslas bei mūsų senovė“ rankraštis. Trūksta pradžios (lėra 5—47 puslapiai, 23×18,5). Spausdinta „Draugijoje“ XX 1913 80—98, aiškiu leidiniu ir „Rinktiniuose raštuose“ I 401—418.
- D 230—231** „Medžiaga senaprusių kalbai tyrinėti“ (2 tomai, iš viso 376 puslapiai, 23×19). Parašyta 1905 m.
- I tomas: 16—46 alfabeto tvarka sutvarkytas S. Grunau žodynėlis ir kt.;
48—81 alfabeto tvarka pagrečiui surašyti visų trijų katekizmų žodžiai;
85—151 alfabeto tvarka surašyti III katekizmo žodžiai kirčio ir priegaidės tyrinėjimo reikalui;
II tomas: fonetikos ir morfologijos reikalui suklasifikuota Elbingo žodynelio medžiaga.
- D 328** Išrašai iš senoves kronikų (38 lapai, 22×17,5):
3—5 „Joannis Dlugossi Historiae Poionicae“,
5 „Vincentii Koclubekonis Historiae Polonicae“,
7—9 „Succini historia... Durch Andream Aurifabrum. Königsberg 1551“,
11 Vera historia De Succino Borussico... per Johannem Wigandum (1590)“,
13—31 iš Karaliaučiaus Valst. ir U-to bibliotekos rankraščio „68 fol. 495 ff.—509“,
32—38 T. Lepnerio „Der Preufche Littauer“ 1744.
Išrašai ne tiek liečia lietuvių, kiek prūsų, ypač sūduvių.
- D 338** 31 laiškas A. Dambrauskui 1906—1914 m. „Rinktiniuose raštuose“ III 813—815 spausdinami trys laiškai.
- D 343a** „Viečių vardų šviesoje“. Nebaigto (?) rašyti (1924 m.) straipsnio rankraštis (9 p., 21,5×16,5). Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 743—746.
- D 344a** „Lietuvių kalbos žodyno“ *a* — *anšlikti* rankraštis. 54 sąsiuviniai (iš viso 584 p., 21,5×21), įrišti į vieną tomą. Spausdinta „Lietuvių kalbos žodyne“ (išskyrus 6 paskutinius sąsiuvinius) ir „Rinktiniuose raštuose“ (viskas) III 283—480.
- D 345a** Atemalinių veiksmažodžių rinkinys (per 200) iš nenurodyto XVI—XVII a. lietuvių kalbos paminklo (nurodyti šaltinio puslapiai ir eilutės; 16 pailgų popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti). Vardai sugrupuoti pagal valsčius. Nurodoma, kiek kuriame valsčiuje yra vietų vardų su priesaga *-iškis*.
- D 352a** Latgalos lietuviškų vietovardžių rinkinys iš nenurodyto šaltinio (17 venienodo didumo popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti). Vardai sugrupuoti pagal valsčius. Nurodoma, kiek kuriame valsčiuje yra vietų vardų su priesaga *-iškis*.

- D 353a „Priesaga -ng-“. Straipsnis (17 p., 21,5×17) nebaigtas. Spausdintas „Zidinyje“ 1934 m. t. XX p. 534—541 (ten nurodyta, kad straipsnis rašytas prof. Nydermano sukaktuvėms) ir „Rinktiniuose raštuose“ III 789—797.
- D 354 Straipsnio „Ziemgala“ rankraštis (3 p., 22×16,5). Spausdinta lietuvių spaudos atgavimo 20 metų sukaktuvių iliustruotame „Lietuvos“ priede 1924 m. prie Nr. 103 ir „Rinktiniuose raštuose“ III 747—748.
- D 355 Kelių šimtų žodžių žodynėlis (3 įrišti sąsiuviniai): *ātakios — žitā senātuvē*. Nurodyti žodžių šaltiniai, vienur kitur pridėtas sakinyss iš senųjų raštų ar gyvosios kalbos.
- D 358 „Lietuvių kalbos žodyno“ įvado rankraštis (353 p., 22×21). Trūksta pradžios (pradedama straipsnio „Kirčio ir priegaidės mokslas“ § 61). Spausdinta 1924—1925 m. „Lietuvių kalbos žodyne“ ir „Rinktiniuose raštuose“ III 56—282. Rankraščio tekstas kiek skiriasi nuo spausdintojo, nes Būga gerokai taisė, skaitydamas korektūras. Kitoje lapų pusėje yra įvairių „Tautoje ir žodyje“ spausdintų straipsnių rankraščiai.
- D 359 „Zoologijos sistematikos terminų žodynelio (Kaunas, 1920)“ recenzija (5 p., 22×17,5). Tėra pradžia: panagrinėtas tikėtai vienas žodis. Pridėtose 7 popieriaus skiautelėse surašyta apie du šimtus žodžių, kuriuos K. Būga buvo norėjęs nagrinėti. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 783—786.
- D 360 22 laiškai J. Tumui-Vaižgantui 1903—1913 m. Iš jų 18 spausdinta „Mūsų senovėje“ I 119—147, II 83—89. Vienas spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 958. Niekur nespausdinti šie: 1904.IX.25, 1904.V.21, 1908.IX.17, 1912.XI.28.
- D 365 Straipsnių serijos „Kalbos mažmožiai“ nepilnas rankraštis (24 p., 22×17,5). Tėra šie straipsniai: „Pakurti ar įkurti?“, „Viesulas ir vēsulas“, „Brėžti ar briežti?“, „Kėsausī, kėsinuosi“, „Kamienas ar kamėnas?“, „Del Vaižganto «Pragiedrulių» kalbos kritikos“, „Manifestuotė, okupuotė, darbuotė ir kitos -uotės“, „Bačka, bosas ir verpelė“, „Pragumas, proguma ir proga“, „Skriauda ir skriausti“ (ne visas straipsnis). Spausdinta „Svietimo darbe“ 1920 Nr. 11 p. 40—45, Nr. 12, p. 41—48, „Kalboje ir senovėje“ (8—13, 16—24) ir „Rinktiniuose raštuose“ II 27—76.
- Pabaigoje yra vienas puslapis iš straipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė“.
- D 366 Apie pusę tūkstančio išrašų iš J. Basanavičiaus trakų—frigų studijų (64 p., 22×9,5).
- D 367 „Kalbos ir senovės“ knyga, sukarpyta ir sukljuota kita tvarka — sudaryti skyriai: „etimologia“, „fonetika“, „accentus, intonationes“, „orthographia“, „morfologia“, „orthoeopia?“, „lexica“ (vienam skyriui, kuriame sudėstyti lietuviškų žodžių iškraipymai lingvistų raštuose, trūksta pavadinimo).
- D 368 Vietų vardų rinkinys (83 p., 22×17,5):
- 1—3 „Область распространения географических названий на -іскі в Курляндии“ (statistikos duomenys iš nenurodyto šaltinio),
 - 7—11 „Область распространения географических названий на -іскі в Витебской губернии“ (statistika, šaltinis nenurodytas),

13—83 Išrašai iš „Список населенных мест Витевской губернии. Под редакцией... А. П. Сапунова. Витебск 1906“. Rinkti daugiausia lietuviški Latgalos vietų vardai,

71—72 vienas puslapis rankraščio iš „Tautoje ir žodyje“ spausdintų straipsnių ir fragmentėlis iš žodyno įvado.

D 395 Latvijos vietų vardų rinkinys (294 nevienodo didumo popieriaus skiautėlės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti). Keli šimtai vietovardžių (žymi jų dalis turi tautosiliabinį *n*), išrinktų (ar visi?) iš „Latvijas vietu vārdi“.

D 404 Kuršo gubernijos vietų vardai (4 į vieną pluoštą įrišti sąsiuviniai). Rinkta iš „Землевладение Курляндской губернии... под редакцией Н. М. Степанова. Митава 1912 г.“ Yra popieriaus skiautelių ir įklijų su lietuviškais vietų vardais Latvijoje (iš kito šaltinio?).

D 404a Apie 500 išrašų iš A. Juškos liaudies dainų, daugiausia morfologijos reikalui.

D 405 Spausdintų K. Būgos straipsnių nuorašai, padaryti jo paties ranka (118 p. 22×18):

a) iš „Vilniaus žinių“: „Vidėvūto vėluva“;

b) iš „Draugijos“: „1351 metų Kęstučio priesieka“. „Krivulė“ (iškarpa), „Teip ar taip?“, Johannes Hoops „Waldbäume und Kulturpflanzen in germanischen Altertum 1905“ recenzija, Hermann Möller „Semitisch und Indogermanisch 1907“ recenzija, „Prekė ir kaina“, „Siela ir vėlė“, „Velionis ir nabaštikas“, „Pavojus“, „Atidė“, „Iždas“, „Rokundas“, „Pora“, Hermann Hirt „Die Indogermanen 1907“ recenzija, „Tiesa, teisė ir teisybė“, „-ybė ar -ystė?“, „Kalbos dalykai“, „Prietelis“, „Lažybos ar laižybos?“, „Aukuras ar aukara?“, „Patarmė“, „Kalbos dalykai“, „Apie senovės prūsų ir lietuvių tikrinius vardus“;

c) iš „Vilties“ mokslo ir literatūros priedo: „Senovės lietuvių rojaus vardas“, „Kalėdų vardo kilmė“ (įklija);

d) iš „Lietuvių tautos“: „Pavardžių priesaga -eikia- ir -eiko-“, „Waidelotte“;

e) iš „Vairo“: „Rašomoji bei šnekamoji kalba“, „Nieku būdu“, „Ligotas“, „Deja“, „Vėliava“, „Tikėti kuo“, „Kliauties kuo“, „Abejoti kuo“, „Rūpinties kuo“, „Dienoje, metuose kartą“, „Dangaus žengimas «Wniebowstąpienie, Himmelfahrt»“, „Saukimas, вєєра“, „Velionis «nieboszczyk, der Selige, Verstorbene»“, „Mokslo keikiamas straipsnis“, „Galūnė -ysta arba -ystė“, „Galūnė -yba arba -ybė“, „Vyskūpija bei vyskūpystė“, „Moterystė“, „Medžioklės terminai bei lietuvių protėvynės klausimas“, „Vokia «Deutschland»“.

Būgos ranka perrašyti šie kitų autorių straipsniai: Druskus Teip ar taip? — „Draugija“ I 1907 32—33, A. Kurietis -ybė ar -ystė? — „Draugija“ I 1907 399, A. Paparonis Mūsų kalbos dalykai. — „Draugija“ III 1907 63—72, J. Spudulis Dėl kalbos dalykų. — „Draugija“ IV 1908 293—297, K. Zebrys Kame buvo Mindaugo sostapis? — „Draugija“ IX 1909 269—271.

D 411 „Tautoje ir žodyje“ spausdintų recenzijų, taip pat dialektologijos, tautosakos ir tautotyros medžiagos rinkinių rankraščiai (127, p., 22×18).

- D 413** Išrašai iš įvairių veikalų (29 puslapiai ir didesnės bei mažesnės popieriaus skiautelės, įrišta į vieną pluošlą):
 1—10 Miklosich'o Etimologinio žodyno ir kt.,
 10—12 E. Fraenkelio „Notes baltiques et slaves“ MSL XIX (1914) 1—48.
 13—17 H. Paulio „Grundriss der germanischen Philologie“ 1901.
 18—29 Pogodino, Kadłubeko, Strykovskio, Długošo, M. Bielskio veikalų ir kt. šaltinių.
- D 432** K. Būgos išverstas iš latvių kalbos prof. P. Smito straipsnis „Senovės latvių žirgas“ (spausdintas „Tautoje ir žodyje“ II 60—66).
- D 414** Keli šimtai išrašų (atskirų žodžių) iš DP fonetikos (akcentologijos) ir morfologijos reikalui (41 popieriaus skiautėlė, suklijuota į lapus, kurie įrišti).
- D 415** Išrašai iš Karaliaučiaus archyvų rankraščių ir knygų (215 p., 22×17,5):
 1—28, 183—211 D. Kleino „Naujos Giesmju Knygos“ 1666 m.,
 29—30 Msc. 127 A^{fol}. (Brodovskio žodyno?),
 31—39, 159—181 Msc. 83⁴, 84⁴,
 45—47 Msc. 368° (liaudies daina),
 49—53, 125—127 Brodovskio žodyno,
 55—85, 215 Bretkūno Biblijos,
 101—109 nenurodyto šaltinio,
 111—123 D. Kleino „Maldų knygelių“ 1666.
 129 Msc. 137 A^{fol},
 131 125 A^{fol}, 124 A^{fol}, 123 A^{fol}.
- D 418** „Potamologija ir senoji lietuvių tėvynė“ (13 p., 21×18). TZ I 1—6 spausdinto straipsnio „Upių vardų studijos ir aiškių bei slavėnų senovė“ rankraščio pradžia. Tekstas kiek skiriasi nuo spausdintojo (rankraščio pabaigoje kalbama apie graikų genčių proistoriją, o to nėra spausdintame straipsnyje). Kitoje lapų pusėje yra straipsnio „Priesagos -ūnas ir dvibalsio uo kilmė“ rankraščio pradžia.
- D 427** Kelios dešimtys ištraukų iš Kossarzewskio „Lituanicos“ (33 p., 22×14). Rašyta, kiek galima spręsti iš rašybos, dar bendravimo su Jauniumi laikais.
- D 428** Išrašai iš Bretkūno Postilės. Teksto ištraukos ir atskiri žodžiai (67 p., 22×17).
- D 429** Išrašai iš prof. J. Plakio „Daži attistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē“, padaryti 1921 m. skaitant rankraštį (2 sąsiuviniai).
- D 431** Išrašai iš įvairių senovės kronikų toponimikos reikalui (Prūsų žemės sričių pavadinimai, Lietuvos sričių vardai, kitų baltų genčių vardai ir kt.). 36 įvairaus didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti.
- D 439** Išrašai iš latvių dainų, prūsų katekizmų ir kt. (22 p., 22×18, dalis priklijuota įvairaus didumo popieriaus skiautelių):
 1—7 latvių liaudies dainos (atskiros strofos su nurodytais šaltiniais),
 7—11 varla (daugiausia vietų vardai),

13—22 prūsų II katekizmo ištrauka (nurašyta 5 kartus). Kitoje lapų pusėje yra dalies recenzijų, spausdintų „Tautos ir žodžio“ II tome, rankraštis.

D 440 Apie du šimtus išrašų iš A. Leskyno serbų kalbos gramatikos kirčio tyrinėjimo reikalui (15 popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti).

D 441 Apie du tūkstančius išrašų (atskirų žodžių, retai sakinių) iš FBR, Endzelyno Lett. Gr., Kūrm, BW (daugiausia!), BB XII, RKr, SzD, J ir kt., daugiausia latviškųjų, šaltinių, tur būt, sėlių (?) kalbos tyrinėjimo reikalui (309 įvairaus didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti).

D 447 Žodyno šaltinių ir žodžių rinkėjų sąrašai (pradėtas rašyti sąsiuvinis):

1—2 surašyta 14 knygų, iš kurių išrinkta medžiaga žodynui (nurodyti tų knygų pavadinimų trumpinimai, kiek kortelių prirašyta iš atskirų knygų ir kas medžiagą rinko).

3 sąrašas asmenų, rinkusių namie žodynui medžiagą (nurodytas prirašytų kortelių skaičius).

4 įklijuotos 3 popieriaus skiautelės, kuriose nurodyta, kiek kortelių prirašė atskiri žodyno medžiagos rinkėjai.

D 449 Medžiaga fonetikai ir morfologijai (35 puslapiai bei popieriaus skiautelės, įrišta į vieną pluoštą):

1—27 apie aštuonis šimtus išrašų (žodžių, retai frazių) iš ZCh.

28—29 keliasdešimt išrašų iš defektuoto XVIII a. „Živato“ egzemplioriaus,

30—35 per šimtą išrašų iš L. Ivinskio 1863 m. „Genowejts“.

D 450 Medžiaga fonetikai, morfologijai ir kt. (26 p., 22,5×18,5, dalis priklijuota nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—9 per šimtą išrašų iš Mažvydo katekizmo.

10—16 keli šimtai išrašų iš ZCh (medžiaga suklasifikuota žodžio galo vokalizmo reikalui).

17—20 apie šimtą išrašų iš 1559 m. „Formos chrikstima“.

21, 25 kalbos istorijos kurso (?) schematiški fragmentai.

22—24 dialektologijos kurso (?) schematiški fragmentai.

25—26 varia (daugiausia išrašai iš Daukanto ir Valančiaus raštų).

D 451 Vietų vardų rinkinys (58 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti). Keli šimtai vietovardžių (daugiausia Lietuvos, yra Latvijos, Baltarusijos ir kt.), tarp jų nemaža ežerų vardų su vietos nusakymu. Iš kur medžiaga rinkta — nepažymėta.

D 453 Keli šimtai ištraukų iš rusų metraščių („Новгородская летопись“, „Повесть временных лет“, „Новгородская четвертая летопись“) toponimikos reikalui. Rinkta, tur būt, apie 1914 m. (įrišti du sąsiuviniai).

D 455 Išrašai iš J. Basanavičiaus studijų ir finų—ugrų kalbų medžiagos rinkinys (35, 22,5×18 formato lapai, priklijuoti nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—2 ir 29 išrašai iš J. Basanavičiaus straipsnio LT III.2.

3—35 medžiaga finų—ugrų kalboms ir toponimikai tyrinėti. suran-

kiota iš įvairių šaltinių, kurie ne visuomet nurodomi. Yra taip pat išrašų, liečiančių kitas kalbas (iraniečių, semitų ir kt.).

- D 461 Vietų ir asmenų vardų rinkinys (į vieną pluoštą įrišti 23×18,5 formato lapai, kurių dalyje priklijuota 117 nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—11 vietovardžių sąrašai, sugrupuoti pagal kirtį ir priegaidę. Rašyta prieš 1913 m.,

13—19 ištraukos iš KosL,

21—23 alfabetinis prūsų tikrinių vardų sąrašas,

23—26 keli šimtai vietų vardų, surankiotų iš įvairių šaltinių. Dalis rinkta dar prieš 1913 m., dauguma jau po 1920 m.

- D 464 Medžiaga nevelkiamiesiems dalyviams (23×20 formato 30 lapų, priklijuotų nevienodo didumo popieriaus skiautelių). Daugiau kaip trys šimtai sakinių (lietuvių ir latvių kalba), išrinktų iš įvairių raštų (DP, D, BW, M, J⁴, J ir kt.) ir tarmių (Ds, Lnm...).

- D 465 Ištraukos apie jotvingius, surankiotos iš Dugošo „Historiae Polonicae“ ir Magistri Vincentii „Chronica Polonorum“ (13 p., 23×18).

- D 466 A. Juškos žodyno dalies (*klėbys* — *knýbis*) rankraštis, rašytas K. Būgos. Yra prierašų kito asmens (7 sąsiuviniai).

- D 467 Pataisos ir papildymai A. Preobraženskio rusų kalbos etimologijos žodynui ir kt. (į vieną pluoštą įrišta 16 sąsiuvinų, turinčių 508 puslapius + vienas nepilnas sąsiuvinis ir 19 nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—493 Pataisos ir papildymai A. Preobraženskio rusų kalbos etimologijos žodynui (*на — жудá*). Sąsiuviniai įrišti supainiotai. Yra palikta įvairiose vietose neprirašytų puslapių. Spausdinta „Rinktinuose raštuose“ II 499—694,

511—539 straipsnio „Славяно-балтийские этимологии“, spausdinto „Русский филолог. вестник“ LXXV 150—156 (Rinktiniai raštai I 488—495) rankraščio dalis (219—263 etimologijos). Pridėtos 19 skiautelių — varia.

- D 472 Sutrumpinimų ir žodyno bendradarbių sąrašai (10 lapų, 23×18,5):

1—5 ankstyvųjų K. Būgos sutrumpinimų sąrašai (labai naudingi neaiškiems sutrumpinimams iššifruoti),

5—10 vėlyvesniųjų sutrumpinimų fragmentai,

11 žodyno bendradarbių sąrašas su kilimo vietos nurodymu.

- D 475 Išrašai iš A. Pogodino „Жмудские песни из Полангена“ Живая старина III 519—531 (pradėtas rašyti sąsiuvinis).

- D 480 Literatūros, sutrumpinimų sąrašai ir kt. (pluoštas 23×19 formato lapų ir ant jų priklijuotų nevienodo didumo popieriaus skiautelių):

1—2, 9—20, 34—38, 49 literatūros sąrašai (daugiausia apie slavų kalbas, ypač baltarusių),

3—9, 21—30 šaltinių sutrumpinimų sąrašai (labai naudingi neaiškiems K. Būgos sutrumpinimams iššifruoti),

31—33, 39 išrašai iš Briuknerio raštų,

40, 50—52 varia,

41—48 per šimtą išrašų iš BW ir kitų latvių kalbos šaltinių.

- D 481 Medžiaga žemaičių tarmės žodžio galo vokalizmo ir afrikatų raidai tirti, išrinkta iš Mažvydo, Daukanto, Stanevičiaus ir kt. žemaičių raštų (56 p., 23×18, yra įklijuotų popieriaus skiautelių).
- D 484 Sąrašas veikalų, suvartotų lietuvių kalbos ir etimologijos žodynui (21 p., 23×18,5):
- 1—12 70 veikalų, suvartotų lietuvių kalbos žodynui, sąrašas. Kartu pateikiami tų veikalų pavadinimų sutrumpinimai, labai naudingi K. Būgos sutrumpinimų sistemai suprasti,
 - 17—21 49 veikalų, suvartotų etimologijos žodynui, sąrašas.
- D 485 Medžiaga fonetikai ir morfologijai, rinkta iš įvairių šaltinių, ne visur nurodomų (82 p., 23×19 formato, kartu su pluoštu atskirų popieriaus skiautelių, įrišta į vieną knygą).
- D 486 „Исчезновение элементов языка, лишенных морфологического значения“ (17 p., 23×18,5). Pirmuosiuose keturiuose puslapiuose pradėtas rašyti straipsnis, tolimesniuose — jam surinkta medžiaga. Rankraštyno kataloguose ir T2 III 569 jis vadinamas pavyzdine paskaita iš 1916 m. Parašytoji straipsnio dalis spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ I 578—580.
- D 487 Medžiaga kirčio mokslui (60 p., 23×19):
- 1—5 daiktavardžių su priesaga *-imas* rinkinys iš Kuršaičio žodyno,
 - 7 veikiamosios rūšies dalyvių rinkinys iš aiškiai nenurodyto šaltinio,
 - 9—59 keli šimtai išrašų iš DP kirčio reikalui. Išrašai iš dalies suklasifikuoti.
- D 488 Alfabeto tvarka surašyta apie pusę tūkstančio senovės kuršių žemės vardų, išrinktų iš BG, BW ir kitų latviškųjų šaltinių (28 p., 23×18,5).
- D 489 „Фонетика конца слова в литовских говорах“ (34 p., 23×19). Rankraštyno kataloguose ir T2 III 568 straipsnis vadinamas pavyzdine paskaita iš 1916 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ I 558—577.
- D 490 Įvairūs medžiagos rinkiniai bei išrašai (83 p., 23×18):
- 1—4 ir 6 išrašai iš „Le Monde Oriental“ I, I ir A. Fick Vgl. Wb. d. Idg. Spr. II,
 - 4 pavyzdžiai iš įvairių tarmių (daugiausia Ds),
 - 5, 7—8 išrašai iš įvairių šaltinių apie Zietelos lietuvių (statistikos duomenys),
 - 9—33 Ciskodo lietuvių kalbos pavyzdžiai (atskiri žodžiai ir frazės, užrašytos kalbant su tarmės atstovais 1911 m.),
 - 43—73 Salantų apylinkių tarmės pavyzdžiai (rašyti vėliau),
 - 75—83 išrašai iš A. Pabrėžos rankraščių Kretingoje.
- D 491 Vietų vardų rinkinys ir kt. (67 p., 23,5×18,5, yra pluoštas popieriaus skiautelių):
- 1—6 Baltarusijos baltiškųjų upių vardų rinkinys (juodraštis, šaltiniai ne visur nurodyti),
 - 7—67 žodžių bei vietų vardų sąrašai, išrašai iš skaitytų knygų, etimologijos ir kt.
- D 498 „Метатония“. Rusų kalba parašytas didelis straipsnis (227 lapai) apie metatoniją lietuvių ir latvių kalbose. Vokiškas vertimas spaus-

dintas KZ LI 109—142, LII 91—98, 250—272 ir „Rinktiniuose raštuose“ II 386—483.

- D 500 Lietuvių kalbos žodžių, iškraipyta vartojamų kalbos mokslo literatūroje, sąrašas (2 sąsiuviniai). Sudarytas, tur būt, apie 1916—1918 m., vėliau papildytas. Atitaisymų nėra, tik pabraukiamos klaidingos raidės arba morfemos. Pridėta projektuoto straipsnio apie lietuvių kalbos žodžių kraipymą lingvistų raštuose schema. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ II 695—725.
- D 501 Daukanto šnekto žodžio galo vokalizmas. Iš Daukanto raštų išrinkti pavyzdžiai ir tvarkingai surašyti pagal atskirus žodžio galo balsius (53 p., 23×18,5).
- D 502 Juškos žodyno *l-* raidės rankraštis, rašytas K. Būgos apie 1913 m. (15 sąsiuvinų, įrišti į vieną pluoštą). Pirmųjų penkių sąsiuvinų antroje lapų pusėje yra papildymų iš Sakynos, rašytų ne K. Būgos.
- D 503 Žodžių su priesaga *-ima-* alfabėtinis sąrašas. Rinkta kirčio reikalui 1914 m. iš Fr. Kuršaičio vok.—liet. žodyno (22 p., 23×18). Medžiaga sunaudota „Lietuvių kalbos žodyno“ įžangai.
- D 510 Sistemingai sutvarkyta medžiaga fonetikai ir morfologijai (239 p., 23×20). Keli tūkstančiai išrašų iš DK (1—28), Valančiaus raštų (29—136), Daukanto raštų (137—239).
- D 511 „Skripka || smuikas ir trūba || trimitas“ (32 p., 22×18). Straipsnio „Die litauisch-weissrussischen Beziehungen und ihr Alter“, spausdinto ZslPh I 26—55, varianto rankraštis. Darbas nebaigtas. Pridėtas medžiagos rinkinys rodo, kad čia tėra numatytos parašyti didelės monografijos apie lietuvių kalbos školinius pradžia (plg. išnašą p. 749).
- D 512 Medžiaga vietų vardų studijoms (40 p., 22×17). Čia yra 186 fragmentai apie atskirus Baltarusijos ir šiaurės vakarų Rusijos vietovardžius (šie analizuojami alfabeto tvarka). Tai nėra žalia medžiaga, bet su K. Būgos interpretavimais. Yra ir plačių aiškinimų. Žymių medžiagos dalį sudaro K. Būgos įtariami baltiškais vietų vardai. Dalis medžiagos panaudota kituose K. Būgos darbuose.
- D 513 Medžiaga kirčio ir priegaidės mokslui (55 pusės puslapio didumo lapai, įrišti į vieną pluoštą):
1—44 pavyzdžiai iš DPO būdvardžių kirčiavimui tyrinėti (medžiaga susisteminta),
44—55. pavyzdžiai iš F. Kuršaičio vok.—liet. žodyno esamojo laiko dalyvių vardininko (*esqs, dirbqs...*) kirčiavimui tyrinėti (medžiaga susisteminta).
- D 514 Per 400 išrašų iš Sirvydo „Punktų sakymų“ fonetikos ir morfologijos reikalui (16 p., 23×18,5).
- D 528 Įvairūs išrašai, medžiagos rinkiniai, straipsnių rankraščiai ir kt. (82 nevienodo didumo popieriaus lapai, įrišti į vieną pluoštą):
1—7 straipsnio apie XIV a. Zemačių žemės ribas fragmentas (parašytas apie 1923—1924 m.). Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 797—799,
8—33 išrašai iš istorijos šaltinių apie „Ручь“, „variagus“ ir skandinaviškos kilmės asmenvardžių rinkinys,

- 33—40 išrašai iš „Тульские губернские ведомости“ 1855—1856, 1873 m. (antraštiniame lape ir kataloguose neįrašyti pavadinimai „išrašais iš Polnoje sobranije russkich letopisej. Tom XVII“),
- 41—42 DP p. 424—425 nuorašas,
- 43—47 straipsnis „*Glaesum «succinum»*“ (1906 m.; p. 45 ir 46 sukeisti vietomis ir klaidingai sunumeruoti),
- 49—51 išrašai iš A. Juškos liaudies dainų rinkinių,
- 52—53 „Nėsamieji vietų vardai, kuriuos duoda «Carte de la Lituanie éditée par le soins du Bureau d'Informations Lituaniennes Lausanne 2-me édit. corrig. et augm. Kummerley & Frey. Berne»“,
- 54 Latvijos vietovardžių sąrašėlis,
- 56—58 išrašai iš šaltinių apie Kuršių žemę,
- 59 straipsnis „Upėvardžiai Adula ir Одла“. Spausdinamas „Rinktinuose raštuose“ III 788,
- 61—63 išrašai iš „Полное собрание русских летописей“ т. XVII,
- 64—66 nebaigtas rašyti straipsnis „Vietovardžių atsikartojimas“. Spausdinamas „Rinktinuose raštuose“ III 786—788,
- 67 išrašas iš skandinavų šaltinių apie Žiemgalių žemę,
- 68—71 3 liaudies dainos,
- 72—76 „Kalbos mažmožių“, spausdintų „Švietimo darbe“ 1920—1922 m. straipsnių sąrašas,
- 81—82 sąrašėlis, pavadintas „Rašyta «Vilniaus žinioms» apie šiuos dalykus“ (gale pastaba: nusiųsta 1904.XII.28),
- 81—82 varia.
- 1—7 ir 59—65 lapų antroje pusėje yra Būgos straipsnių, spausdintų TŽ I—II, rankraščio fragmentai (užbraukti, bet lengvai skaitomi).
- D 533** Keli tūkstančiai išrašų (daugiausia atskiri žodžiai) iš įvairių šaltinių (pvz., BGLS, D, R, DP, K, J³, PS, Sch ir kt.). Išrašai padriki, nesugrupuoti (272 pusės sąsiuvinio didumo lapai, įristi į pluoštą).
- D 534** Keli tūkstančiai tvarkingai susistemintų išrašų fonetikos ir morfologijos reikalui (23,5×20 formato 321 lapas, įrištas į vieną pluoštą). Išrašai rinkti iš šių šaltinių:
- 1—7 „Giesmės S. Ambrašeijaus“ 1549 m.,
- 8—32 Breikūno raštų (iš BGLS),
- 33—59 1605 m. katekizmo,
- 61—89 „Tiesiausės Kieles ing dangaus karalyste... Iszspaustas Suwalkuase 1853“,
- 90—107 „Lementorius Łankiszko-Lietuwiszkas Diel Wejku Olkiniku Parapijos... 1862“,
- 108—137 Chilinskio Biblijos,
- 138—180 Juškos žodyno I tomo,
- 181—192 „Patarles ir dainos surasze nūg žmoniu Meczius Dawainis-Silvestraitis. Tilteje 1889“,
- 193—218 „Trakiečių dzuku dainos, užrašytos J. Simfakojo Merkinės parapijoje. Shenandoah, Pa 1899“,
- 219—230 1713 m. SzD,
- 231—258 1629 m. PS,

259—278 „Deszmys uwogu... Wilniuje 1865“.

279—321 1573 m. Postilės (iš Mit V, 1 etc.).

D 535 173 K. Būgos pastabos dėl atskirų A. Preobraženskio rusų kalbos etimologinio žodyno žodžių, prasidedančių *a—r* raidėmis (19 p., 23,5×18,5). Dalis pastabų spausdinta „Rinktiniuose raštuose“ II 689—694.

D 539 Medžiagos rinkiniai fonetikai, morfologijai, sintaksei ir kt. (77 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, suklijuotos į lapus, kurie įrišti):

1—36 daugiau negu tūkstantis išrašų (atskirų žodžių) iš nenurodytų šaltinių (atrodo, žemaičių) fonetikos, o gal kai kurie ir morfologijos, reikalui,

36—51 daugiau negu šimtas sakinių, išrinktųjų iš nenurodyto Biblijos leidimo, sintaksės, o gal ir leksikos, reikalui,

52—58 apie šimtą išrašų iš nenurodyto šaltinio (XVI—XVII a. kalbos paminklo) morfologijos reikalui,

59—72 apie 200 išrašų (daugiausia atskiri žodžiai) iš nenurodyto šaltinio neaiškiam reikalui (62 skiautelė turi antraštę „[tartini liet. žodžiai“, 73—77 skiautelėse surašytos lydų, etruskų, karų ir kt. kalbų glosės).

D 544 Medžiagos rinkiniai fonetikai, morfologijai, sintaksei ir kt. (114 nevienodo didumo popieriaus skiautelių, suklijuotų į lapus, kurie įrišti):

1—44 keli šimtai įnagininko vartojimo pavyzdžių (sakinių), išrinktų iš Ož², J⁴ (daug) ir V¹⁵,

45—54 per šimtą išrašų iš D⁵ (atskiri žodžiai),

55—83 ir 85 keli šimtai įnagininko vartojimo pavyzdžių (sakinių) iš Bs⁶, VChr, Ch, Kl^{v1}, V¹⁴, Vo³, Bs². Yra pavyzdžių ir iš tarmių (Ds, Kv),

84 galininko vartojimo pavyzdžiai iš J⁴,

90—96 apie šimtą išrašų (atskirų žodžių) iš J, Mit, A, SzD, J⁴, Ls ir nežinomų šaltinių,

97 keli išrašai iš J⁴ įvairių linksnių vartojimo reikalui,

98—100 ir 105—108 išrašai iš BW,

101—103 ir 109—113 sakiniai iš J⁴, Ož², Ls, D⁵ (medžiaga linksnių vartojimui),

114 žodžių sąrašas.

D 545 Tarmių tekstai ir įvairūs medžiagos rinkiniai (79 p., 23,5×18):

3—12, 63—64, 70 keletas rytų Lietuvos liaudies dainų, užrašytų iš dainininkų 1906 m.,

13—19, 21—33, 47—57 Zietelos tarmės tekstai (juodraščiai), atskiri žodžiai, frazės. Rašyta 1906 m., dalis vėliau. p. 65 ir 67 pažymėta „E. Volterjo užrašai“,

39—40 Lazūnų tarmės tekstas,

41—44 Dieveniškio tarmės tekstas,

73—76 Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijų 1905 m. gyventojų statistikos išrašai,

1—2, 35—38, 45—46, 58—59, 68—69, 77—79 varia.

- D 547 Lietuvių kalbos istorinės fonetikos fragmentas. Aprašyta vokalizmo kilmė. Rašyta prieš 1920 m. rusų kalba (37 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 555 Medžiaga kuršių kalbai (1146 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti). Keliolika tūkstančių išrašų (tikrinių ir bendrinių žodžių) iš BW, BG ir kt. latviškų šaltinių.
- D 556 Daugiau negu 4000 išrašų (žodžių ir trumpų frazių; 122+14 siaurų popieriaus skiautelių, sukljuotų į lapus, kurie įrišti) fonetikos ir morfologijos reikalui iš įvairių šaltinių (ne visi šaltiniai nurodyti). Gale pridėtos 14 skiautelių — latvių kalbos išrašai iš BW.
- D 557 Apie du tūkstančius žodžių (vienur kitur ir sakinių), išrinktų iš tarmių (Ds, Kv, Rt, Uš ir kt.) ir raštų (DP, J, M, V, SzD, I², V¹³, W, D⁶, KosL, Miež, LF ir kt.) fonetikos, morfologijos, o gal ir leksikos, reikalui (74 lapai, 23×18). Iš rašybos galima spėti, kad dauguma medžiagos rinkta iki 1913 metų. Yra ir latvių kalbos išrašų iš BW.
- D 558 Medžiaga vietų vardų tyrinėjimui (59 lapai, 23,5×19, daugelis lapų priklijuoti nevienodo formato popieriaus skiautelių). Pradžioje (1—6) — literatūros sąrašas istorijos bei toponimikos klausimais, toliau vietovardžių sąrašai (per 1000, daugiausia ne Lietuvos, rinkti iš įvairių šaltinių), o taip pat išrašai iš istorijos šaltinių su vietų vardais bei kita, daugiausia vietų vardus liečianti, medžiaga.
- D 559 Daugiau negu tūkstantis išrašų iš nenurodyto šaltinio fonetikos ir morfologijos reikalui (69 siauros popieriaus skiautelės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 560 Seinų tarmės pavyzdžiai (liaudies dainos, patarlės, mįslės, atskiri žodžiai), užrašyti pieštuku, kalbant su žmonėmis 1909 m. (92 p., 24×19).
- D 561 Straipsnių rankraščiai ir medžiagos rinkiniai (23 lapai, 24×18,5):
 2—4 „Senovės lietuvių rojaus vardas“. Spausdinta „Vilties“ nemo-kamame mokslo ir literatūros priede I 1914 m. Nr. 7 p. 200—201 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 553—554,
 6—8 „Gudas“. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 782—783, 11—14 „Kas tai būtų gudas?“. Straipsnis iš bendravimo su Jauniu-mi laikų. Trūksta pabaigos,
 15 „Vedybos“. Tėra tik straipsnio pradžia.
 16—23 įvairūs išrašai, žodžių lyginimai ir kt. Rašyta apie 1923—1924 m.
- Straipsniai, išskyrus pirmąjį ir trečiąjį, tur būt, buvo skiriami „Vai-re“ pradėtiems spausdinti „Kalbos mažmožiams“ — tai rodo pradžioje esanti antraštė „Kalbos mažmožiai“, taip pat straipsnių numeracija.
- D 574 Keli tūkstančiai išrašų (atskiri žodžiai, reikarčiais sakiniai) iš BW, BG, RKr, U, Vald, Becenbergerio, Endzelyno ir kitų autorių veikalų apie latvių kalbą. Daugelis išrašų, ypač rinkinio pabaigoje, kuršių kalbos tyrinėjimo reikalui. Yra daug kuršiškų vietų vardų. (606 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti).
- D 577 Daugiau negu šimtas sakinių iš įvairių šaltinių neveikiamosios rūšies dalyvių vartojimui tyrinėti (109 nevienodo didumo popieriaus skiautelės, sukljuotos į lapus, kurie įrišti).

- D 578** Didokas lietuvių kalbos žodžių rinkinys (338 p., 24×18,5). Žodžiai surašyti alfabeto tvarka, prie kai kurių pridėti sakiniai iš gyvosios kalbos ir raštų, nurodomi šaltiniai. Iš rašybos aiškėja, kad rinkinys pradėtas sudarinėti dar bendravimo su Jauniumi laikais, vėliau buvo pildomas. Pabaigoje (p. 338) pridėtas mėnesių vardų sąrašas.
- D 585** Medžiaga fonetikai ir morfologijai (44 p., 25×18). Apie porą tūkstančių išrašų iš šių šaltinių:
 8—24 Daukanto „Dainės Ziamajtiū“ 1846,
 25—28 Daukanto „Prasmą Lotinų kalbos“ 1837 m.,
 1—7, 33—44 neaiškių šaltinių (1—7, tur būt, iš SH?).
- D 816** K. Būgos rašyti laišakai iš „Varpo“ ir „Okininko“ redakcijos archyvo, 5 laišakai, rašyti 1901—1904 m.
- D 1081** K. Būgos laišakai ir laiškų juodraščiai (1907—1923):
 1 vienas laiškas J. Zaukai (data neišskaitoma),
 2—3 du laišakai E. Volteriui 1911 m.,
 4 vienas laiškas Pr. Dovydaičiui 1913 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 816,
 5, 7, 8 trys laišakai M. Grigoniui 1916 ir 1922 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 908—911,
 6 vienas laiškas V. Krėvei-Mickevičiui (?) 1921 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 930—931,
 9—10 du laišakai D. Sidlauskui 1923 m.,
 11—12 dviejų laiškų prof. P. Smitui juodraščiai 1921 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 955—958,
 13, 18, 20 keturių laiškų prof. M. Fasmeriui juodraščiai 1921 m. Čia pat (13) penkto laiško M. Fasmeriui fragmentas. Viskas spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 880—903,
 14—16 dviejų laiškų prof. R. Trautmanui juodraščiai 1921 m. Spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 942—955,
 17 vieno laiško R. Bertuleitui juodraštis 1921 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 807—810,
 19 laiško prof. J. Mikkolai juodraštis 1922 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 931—933.
- D 1082** Nespausdinti straipsniai, siųsti „Žinyno“ redakcijai (32 p., 23×18):
 1—5 „Kaip senas žmogus?“ (pasirašyta: K. Sėlis),
 6—32 „Apie bakterijas“ (pasirašyta: vertė K. Sėlis; straipsnio pabaigoje yra data: 1900.VI.8).
- E 79** laišakai A. Dambrauskui 1906—1912 m. ir „Pataisa prie straipsnio apie velionį ir nabašninką“ (3 p.).
- E 155** 20 laiškų J. Tumui-Vaižgantui 1903—1905 m. ir keli straipsniai („Siu-pinys“, „Prūsiškasis Vidėvuto vėluvos antrašas“, „1351 m. Kęstučio priesieka“, keli straipsniai, pavadinti „Kalbos dalykais“), matyt, siųsti kartu su laiškais. Yra didelių laiškų (bent po 20 puslapių). 15 laiškų ir jų ištraukų paskelbta „Mūsų senovėje“ I 119—146.
- E 180** „Судьба индоевропейского «я» в литовском языке“. Sistemingai sutvarkytas medžiagos rinkinys (99 p., 28×19).
- E 182** 54 laišakai F. Sragiui 1908—1924 m. 7 laišakai spausdinami „Rinktiniuose raštuose“ III 933—938.

- E 245 5 lapeliai su etimologijų medžiaga, įrišti kartu su prof. R. Trautmano K. Būgai rašytais laiškais.
- E 250 K. Būgos laiškas „Karl Winters Universitätsbuchhandlung“ leidyklai, rašytas vokiečių kalba ne K. Būgos ranka (p. 28a).
- E 279 K. Būgos straipsniai iš „Varpo“ ir „Ukininko“ redakcijos archyvo 1901–1904 m. (58 nevienodo formato puslapiai). Per 20 korespondencijų, rašytų daugiausia iš Peterburgo. Po korespondencijomis pasirašyta: *Ragutis, K. Seš..., Braškutis bei Trinkutis, Dievogala, Penki Balsai, Ragutis-Dievogala, Rag., D-la, Diegas, Jis, Diev.(ogala), Rumšiškiečiai, Vytlinis, Dar-Krutą, Tamista, Jurgis-Spurgis, Liuliuks.*
- E 363 9 laišakai J. Jablonskiui 1904–1917 m. Dviejų laiškų trūksta pabaigos, trijų tėra tik fragmentai. „Rinkliniuose raštuose“ III 912–926 spausdinami visi laišakai, išskyrus pirmąjį, rašytą 1904.XI.16.
- F 110, 195 ir 928. K. Būgos Aistiškų studijų autokritika (šapirografuota, 3 egz.). Egzemplioriaus F 195 pirmajame puslapyje pieštuku surašyta, kuriems kalbininkams Būga yra išsiuntęs šią autokritiką.
- F 182 Medžiaga tarmėms tyrinėti (į vieną pluoštą įrišta keliasdešimt nevienodo formato lapų): „Ylakių apylinkės šnektą“ (spausdinta T2 I 372–375), 1912 m. užrašai iš Marcinkonių, Jurbarkiškių šnektą (pastaroji rašyta ne K. Būgos).
- F 186 K. Jauniaus „Kalbos dalykų“ pirmųjų keturių tomų (žr. D 126–129) tematinės (dalykinės) rodyklės (50 ilgų siaurų popieriaus skiautelių, suklijuotų į 36,5×24,5 formato lapus, kurie įrišti).
- F 232 „Priedėlis etimologijos žodynui“. Straipsnio, skirto „Tautai ir žodžiui“, pradžia (5 p.). Kartu įrišta 94 nevienodo didumo popieriaus skiautėlės su medžiaga straipsniui. Tas skiauteles K. Būga prirašė skaitydamas prof. R. Trautmano „Baltisch-slavisches Wörterbuch“ korektūrą. Jos buvo nusištos žodyno autoriui, kuris tegalėjęs sunaudoti tik nedidelę dalį. „Rinkliniuose raštuose“ III 779–781 spausdinama K. Būgos parašyta teksto dalis.
- F 237 Žodyno dalies *vainikuotas—žvizardinis* rankraštis (303 nevienodo formato puslapiai). Žodynas rašytas kito asmens, K. Būgos prirašyti papildymai, kurių yra daug daugiau, negu paties žodyne.
- F 254 K. Būgos perrašytas A. Baranausko rankraštis „Czasowanie li-tewskie z okolic Onikszty“ (11 p., 33,5×11,5).
- F 258 „Keli tautotyros mažmožiai iš A. Kossarzewskio rinkinio“. Rankraštis nepilnas (57 p., 33,5×11).
- F 261 Įvairūs užrašai (2 sąsiuviniai ir 10 užrašų knygelėlių, įrišta į vieną albumą). Čia yra įvairių tarmių pavyzdžių, žodžių, frazių, vietų ir asmenų vardų, išrašų iš šaltinių ar skaitytų knygų, priežodžiai bei patarlės, literatūros sąrašai, paskaitų tvarkaraščiai, sąskaitos, adresai, vizitinė kortelė ir kt. Rašyta įvairiu laiku: dalis prieš 1910 m., kita vėliau. Yra ir 1924 m. užrašų, rašytų prieš pat ligą (I sąs.).
- F 646 Prof. J. Jablonskio archyvas. Čia yra šie K. Būgos rankraščiai:
1. Straipsnis apie 1904 m. lapkričio mėn. 25 d. E. Volterio ir K. Jauniaus referatus, skaitytus kalbininkų susirinkime Peterburgo universitete. Straipsnis rašytas „Vilniaus žinioms“. Yra taip pat laiškas redakcijai.

2. „Sis bei tas iš lietuvių santaikos“. 33 nevienodo formato puslapiai, kuriuose prirašyta apie tūkstantį sakinių bei frazių, išgirstų gyvojoje kalboje ar išrinktų iš raštų. Šią medžiagą K. Būga, matyt, siuntė J. Jablonskiui, rašančiam lietuvių kalbos sintaksę. Kartu įklijuota iškarpą iš K. Būgos „Kalbos dalykų“, spausdintų „Viltėje“ (1908 m.).

b) Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne

- JB-770, In. R-2209—2213* 44 laišakai J. Basanavičiui 1902—1912 m. Dauguma atvirlaiškiečiai, bet yra ir ilgų laiškų (vienas net 24 p.). Kartu yra K. Būgos straipsniai bei medžiagos rinkiniai, siųsti J. Basanavičiui: „Aistiškos kilmės žodžiai somų giminės kalbose“ (255 išrašai iš Thomseno Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. København 1890. — *JB-770*), straipsnio apie *perkūną* pradžia (antroje lapo pusėje — tarmiško teksto iš Panemunėlio gabalėlis ir liaudies daina iš Gaidės apyl. — *JB-770*), medžiaga apie *velnių, vėles* ir kt. (*In. R-2210*), apie *vaivorykštę* ir *savaitę* (*In. R-2209*). Visi straipsniai rašyti iki 1910 m.
- In. R-2198* „Vidėvūto vėluvos antrašas“. 13 p. rankraštis, parašytas 1904 m. K. Jauniaus rašyba. Spausdinta LT IV, 1 44—50.
- In. R-2199* Straipsnio „Dievaitis «idolum»“ rankraščio pabaiga (1908 m.). Spausdinta LT I, 2 208—212, „Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai“ I 3—7 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 143—149.
- In. R-2200* Straipsnio „Vidėvūto vėluvos antrašas“ nuorašas, padarytas J. Basanavičiaus ranka (5 p.). Spausdinta LT IV, 1 44—50.
- In. R-2201* Straipsnio „Suaixstix“ rankraščio pabaiga (1908 m.). Spausdinta LT I, 2 215—219, „Medžiaga lietuvių, latvių ir prūsų mytologijai“ I 10—14 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 149—154.
- In. R-2202* Straipsnio „Pavardžių priesaga -eikia- ir -eiko-“ rankraštis (1907 m.). Spausdinta LT I, 1 82—84 ir „Rinktiniuose raštuose“ I 140—142.
- In. R-2203* K. Būgos ranka rašytas mįslių rinkinys (106 mįslės iš Mackavos, Kalvarijos apskr.). Be datos. Iš rašybos aiškėja, kad parašyta po 1910 m.
- In. R-2205—2206* Trys straipsniai, pavadinti bendru „Kalbos dalykų“ vardu: 1. „j ar i“, 2. „Sanvaitė : sqvaitė ar sevaitė?“, 3. „čp, če ar čja?“ (19 p., be datos, rašyta apie 1906—1908 m., pasirašyta: K. Sėlis).
- In. R-2207* Straipsnio „Kas tai būtų krivulė?“ rankraštis (6 p.; be datos, iš rašybos aiškėja, kad rašyta apie 1906 m.; pasirašė: Kaz. Masionis). Plg. „Krivulė“ *Draugija* I 272—274.
- In. R-2208* Straipsnis apie priesagą -ūnas (gal laiškas J. Basanavičiui?). 4 p., be datos, rašytas bendravimo su K. Jauniumi laikais.
- In. R-724* Laiškas P. Višinskiui 1905 m. lietuviškų leidinių reikalu.
- KB-1, 2, 19—25, 30—31* 53 laišakai prof. J. Endzelynui 1909—1921 m. Du laišakai nepilni (vieno trūksta pabaigos, kito tėra tik pabaiga). Dauguma laiškų — atvirukai, tačiau yra ir ilgų laiškų — po keliolika ir daugiau puslapių (vienas, be pabaigos, rašytas rusų kalba, turi 60 puslapių. —

KB-2). 11 laiškų paskelbta „Literatūroje ir kalboje“ I 364—386. „Rinktinuose raštuose“ III 817—873 spausdinama 36 laišakai. Nepaskelbtuose laiškuose taip pat liečiami kalbos mokslo klausimai. Jų turinys:

KB-1 (12 p. rusų kalba, 1910 m.) kalbama apie kainą (1), *zd ir žd* kaitą (1—8; ta proga nagrinėjama *gr̃zdo* raitas, *laizdyti*, *grozdana*, *gr[i]ždai*, *iždas*, *lizdas*, *lazda*, *urzdėti*, *gaizdras*, *pūzdras*, la. *slazdi*, lie. *žaiždā*, *žaizdras*, *skruzdis*), *šiži* ryšėli (8—10), *nērā kas pavadina* (10), *sniūkis*, *girsā*, la. *blizna*, lie. *šē*, la. *ašus*, *uotera* (11), lie. *melūgis*, pr. *girnoywis*.

KB-2 (60 p., rusų kalba, trūksta pabaigos, 1910): *kaina*, *laizdyti*, *kuzdėti*, *gr̃ždas* (1), *ėrzinti*, *bruziū* (2), *gleizavoti*, *blizginti*, sl. *pazducha* (3), *žd > zd*, *vazóties* (4), sl. *ṽez-groz-diti*, žodžių su *z* ir *zd* sąrašas (5—9), pavyzdžiai su *-zg-* (9—10), *-žg-* (10—11), *grũstias* (12), *kirkšnys*, la. ryt. *bost(a)s*, lie. *teškiū*, *viskiū* (13), *tūskinu*, *žaizdras*, *pašvaisrē*, la. *ēršu*, lie. *pūpalakščiai*, *sēsčias-iā*, la. *apaūši*, *auša*, *ikstis* (14), *grauzdi*, lie. *apgriūdusi*, *alksnis* (15), *mūtē* „snukis“, *ėškā* J 694, sl. *blaznō*, lie. *vapėti*, pr. *līstis* (16), lie. *lizdas*, *šiži* rytėli Ds, *girsā*, la. dial. *uotera*, la. *virsuone* (17), lie. **pižėgys* Jxp 364₁₄, **pāsailis* K, *kiugėli*, *rūdas* (18), pr. *arrien*, *angsteina*, *anxdris* (19), *beggi*, *in-san*, *tīt*, *wirbe*, la. *auzu zebeņica*, *uši*, *svainis*, *slave* (20), *maigsts*, lie. *gaistas*, *lāistvė*, *lėkšnaš*, sl. *plēsno*, žem. *uōstai*, *uōsnai* („ūsai“), la. ryt. *biudeņim* (21), la. *škieša*, *lēpis*, *zaiktis*, lie. *krumslys*, la. *būšuots* (fut.), *putariņa* (22), *lēpa*, lie. *lopētā*, la. *lasteka*, žem. *avėlē*, ryt. *eitē*, la. *šauluve* (23), lie. *volungē*, *silkē*, *plikē*, *solymas*, *saldēsai*, *ābrē*, la. *blakām*, *kēve* (24), *krama*, lie. *vytis*, *ūdrōti*, *šātis*, *šāsnis*, *lāgas* (25), *lāidoti*, *letiuoti*, *rapšnōti*, *kauburys*, *išlyžis*, *lēzgis*, *mādaras*, *ātakis*, *lūgnešas* (26), *umėdē*, *atžūlas*, *abejōpai*, *kumpnosā*, *-ūkas*, *daljkas* (27), *tapšnōti*, *pjaūlas*, *šliėti*, *danginū*, *sienōjas*, *stōjuos*, *pīršēs*, *palieges* (28), *vei-k-vēlyti*, *skrāidyti*, *preimenē*, *prakālas*, *preikālas*, *tālzyti* (29), *numiegti*, *klētis*, *nuo*, *silkis*, *slaugyti*, *krāsnis* (30), *gagtā*, *tausoti*, *liāudis*, *iaī*, *te-* (31—40; plačiai apie *iaī!*), *vōs*, *vē*, *vienas*, *be...* *bei* ir kt. (41), postpozicijos *-ti*, *-k*; *vaī* „ar“ (43), la. *jeb*, lie. *kas dō*, *baī*, *nenī*, *nengu*, *šiandienai* (45), *nei...* *nei* (46—47), *vojaī*, la. ryt. *ka*, lie. *vēl*, la. *plēzna* (48), *tepat*, lie. *te* „ten“ (49), la. *atpakaī'a*, *vēluogs*, lie. *vēlūkas*, la. *talai*, *luoša* (50), lie. *tūtinās*, acc. sing. varlojimas iliatyvo reikšme, *kātinās* (51), la. *pa-zvilu*, *nadženes*, *muša*, gen. pl. *naktu*, lie. *peilis*, *pavēnis*, *ēitina*, *jema* „ima“, *vāndēmi* (52), la. ryt. *goldi*, lie. *šlūbas*, *maurōti*, *kerėti*, *broterēlis*, la. *prāva-*, *aiiū* (53), lie. *niekas*, *lenkti*, *-etas*, *kaīp jāi*, *deivōtis* (54), *dalelē -ai* prie veiksmazodžių (55), *nugi(s)*, *juk(ig)*, *nēgut*, *niktai*, *nē...* *nē*, *bē*, *prē* „prie“ (56), **kiemaris*, *laupyti*, *raupōti* (57), žem. *speltis*, *klėbys*, *pasiėti*, *jōg*, *aūmoniom*, *išblōgėjo*, *jiekō* (58), *kaī-karas*, *kreklai*, *kūkuriai*, *kūpėti*, *liaūkti* (59), *liūtis*, *mirtlēs diena*, *muklūs*, *nāi*, *pirmotē*, *prakē*, *tūukas*, *žvejōti* (60).

KB-22 1912.III.12: pavyzdžių rinkinys lietuvių ir latvių priegaidžių palyginimui bei metatonijai.

1912.III.17: Cīrulio Drustēniešu tarmēs pavyzdžiams pateikiamos lietuviškos paralelės. Priegaidžių reikalui lyginami įvairūs lietuvių ir latvių žodžiai. Pastabos apie *kuršius*.

KB-23 1913.II.30 (data abejotina): apie S. Agrelį „Intonation und Auslaut im Slavischen. Upsala 1913“, lietuvių kalbos gramatikos rašymo reikalus, priesagas *-iščia(s)*, *-ininkas*, metatonijos klaušimai.

1912.XII.31: apie Juškų žodyno redagavimą ir *Ziemgalos* vardą.

1911.XII.31: *baļāndis*, *unduo* (abu žodžiu laiko kuronizmais), *Ventā*, *aliksniis*, *ožēksniis*, *piešimas*, *krēisingas*.

1912.XI.14: *vēļiai*, *vēlā*, apie Juškų žodyno redagavimą.

KB-24 1911.III.6: apie Kuršo bei kuršiškus vietovardžius, la. *Kuldīga*, *Zentene*, *Sante*, *Cunce*, *Embuote*, *Engure*.

1911.III.10: dat. sing. *mānie*, *šūnie*, la. dial. *ties* „tais“, *Veñta*, *Tukums*.

1911.III.17: prala. *Dubnāja*, upių vardų *-ava- ~ -uva-*, kurš. *Bandowe*, *Medze*; *Ringā*, *Mintaujā*, *Rūkiava*, *Švitene*, *Mūsa*, *Svēte*; *kuršiai*; kurš. *aviza*, *-āle*.

1911.III.12: lietuviški daugelio latviškų žodžių, paimtų iš BW, atitikmenys.

1911.I.14: *a(ō)-* kam. nom. pl. galūnė, infinityvo galūnė,

1911.I.13: la. *sipsna*, *zipsna*, lie. *šipulys*, *šupulys*, *žaiska*, lie. *dūpinas*, la. *ķepurēt*, lie. **austis*, la. *viepe*, *Sulrājā*, lie. *trum-pas*, *mūtē*, la. *maķs*.

1911.II.26: *svēķas ~ svēķinti*, la. *ceimurs*, rus. *жолон*, *жолн*, lie. *kibiras*, rus. *лѣбисѡѡ*.

KB-3 Paskaitos konspekto fragmentas. Pradžioje yra antraštė: „Rašyba“ (5 pailgos popieriaus skiautelės). Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 799—801.

KB-4 Laiško seseriai Onai 1908 m. nuorašas. Nurašė K. Būgos brolio sūnus. Laiške kalbama apie tautosakos rinkimo reikalą.

KB-5 4 laiškai namiškiams 1906—1914 m.

KB-6 2 laiškai seserims Anelijai ir Karolinai 1910 m.

KB-7, 17 10 laiškų broliui Jonui 1911—1922 m. Paskutinis laiškas rašytas K. Būgos dukters Gražinos, K. Būgos yra tik prierašas.

KB-8 Laiškas žmonai 1924.IX.27, rašytas prof. J. Gerulio, K. Būgos tėra tik prierašas.

KB-9—12, 16 44 laiškai Juzei Stankūnaitei (Stankūniūlei) 1912—1913 m.

KB-13 8 laiškai žmonai (vienas adresuotas sūnui ir vienas dukrai), rašyti iš Karaliaučiaus 1924 m. (prieš mirtį).

KB-14, 15 8 laiškai žmonai 1920—1921 m.

KB-18 Laiškas giminėms 1903 m. Laiške reiškiamos pažiūros į liaudies švietimą.

KB-26 Dviejų laiškų J. Geruliui juodraščiai 1921 m. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 904—907.

KB-27 Laiškų, rašytų J. O. Sirvydui ir H. Benderiui, juodraščiai 1922 m. Spausdinama „Rinktiniuose raštuose“ III 939—941, 806—807. Laiškas

- J. O. Sirvydun, kiek sutrumpintas, buvo paskelbtas „Vienybėje“ (Brooklyn, N. Y.) 1922.XI.21, Nr. 93.
 KB-28 Laiškas P. Slašiškiui 1921 m.
 KB-29 Laiškas E. Volteriui 1911 m.

c) Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne

- KB-6 K. Būgos siunčiamųjų raštų registracijos sąsiuvinis 1924 m. (pirašyti tik 3 puslapiai).
 KB-7 K. Būgos korespondentų sąrašas 1923—1924 m. (nurodyta, kiek ir kada atsiuntė kortelių; nebaigtas rašyti sąsiuvinis).
 KB-19 Laiškų Em. Lingytei, Onai Dubinskaitei, Jonui Būgai, Alenai Jusiolei nuorašai 1908—1912 m.
 KB-20 Laiškas A. Dambrauskui 1908 m.
 KB-21 Be visokios, daugiau ar mažiau K. Būgą liečiančios, medžiagos, čia yra šie K. Būgos rankraščiai: „Ištraukos iš «Предварительный Съезд русских филологов 10—15 апреля, 1903 г. Бюллетень № 2 10 апреля 7½ ч. веч.»“, „E. Volterio užprojektuoti programa lietuviškajai sekcijai prie slaviškojo susirinkimo“ (dvi informacijos, siųstos iš Peterburgo lietuvių laikraščiams), straipsnio „Priedėlis etimologijos žodynui“ pradžios juodraštis (švarraštis yra Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne F 232), pareiškimo švietimo ministrui juodraštis, straipsnių, spausdintų „Tautoje ir žodyje“ rankraščių fragmentai, ištrauka iš straipsnio „Priedėlis etimologijos žodynui“ (spausdinto „Kalboje ir senovėje“).
 KB-22 Tarp kitų asmenų K. Būgai atsiųstos kalbos medžiagos čia yra šie jo paties rankraščiai: didokas glėbys (keli tūkstančiai!) nevienodo didumo lapelių bei popieriaus skiautelių, kuriuose K. Būgos ranka surašyti žodžiai ir sakiniai iš gyvosios kalbos ar raštų, vietų ir asmenų vardai, patarlės, išrašai iš kronikų, bibliografinės pastabos, įvairūs atskirų žodžių lyginimai bei medžiaga etimologiniam žodynui, iškraipytai vartojamų žodžių ano meto (1920—1924) Lietuvos spaudoje sąrašėliai, schemas ir įvairūs kiti užrašai, rašyti įvairiais laikais (nuo bendravimo su Jauniumi laikų iki mirties).
 KB-24 Didelis storas aplankas, kuriame sudėta kelios dešimtys tūkstančių nevienodo didumo lapų, lapelių, popieriaus skiautelių ir t. t. Dalis sudėliota į vokus, tačiau be jokios tvarkos. Siame aplanke yra daug medžiagos žodynui (sujaukti žodžių, sakinių, vietų bei asmenų vardu rinkiniai), įvairūs žodžių lyginimai, etimologiniai aiškinimai, bibliografinės kortelės ir literatūros sąrašai, adresai, knygų užsakymų lapai, paskaitų konspektų fragmentai ar ruošiamų vadovėlių griaučiai (kalbotyros įvado, baltų kalbotyros įvado, lyginamosios indoeuropiečių kalbų gramatikos, lietuvių kalbos dialektologijos ir kt.; kiek pilnesnis lietuvių kalbos istorinės gramatikos konspektas, kurį sudaro per 250 pailgų popieriaus skiautelių), kai kurių kursų (pvz., lyginamojo kalbų mokslo įvado) programų projektai, įvairių rankraščių gabalai (atskiri „Aistiškų studijų“ I dalies rankraščio puslapiai, „Tautoje ir žodyje“ ir „Švietimo darbe“ spausdintų straipsnių rankraščių fragmen-

tai ir kt.), straipsnio „Indoeuropiečių protėvynės klausimu“ metmenys, indoeuropiečių protėvynės schemų bei žemėlapių etiudai, medžiaga kitoms kalboms tyrinėti (net ne indoeuropiečių, k. a. ugrų—finų, semitų ir kt.) ir visoki kitoki užrašai bei išrašai. Dauguma surašyta po 1920 m., bet yra ir ankstyvesnių užrašų.

d) Lietuvos TSR Respublikinės bibliotekos rankraštyne

KB-I-1 8 laišakai prof. J. Endzelynui 1921—1923 m. Spausdinama „Rinktinuose raštuose“ III 873—879.

KB-III-139—140 19 laiškų J. Stankūnaitei (Stankūniūtei) 1911—1913 m.

KB-III-141 5 laišakai žmonai, rašyti iš Karaliaučiaus 1924 m. (prieš pat mirtį).

KB-III-142 ir KB-IX Straipsnio „Lietuvių kalbos žodyno redaktoriaus pranešimas“ rankraštis (2 egz. mašinraščio). Spausdinta „Lietuvoje“ 1921 m. Nr. 91 ir „Rinktiniuose raštuose“ II 377—382.

KB-III-143 Laiško J. Sabaičiui juodraštis (be datos, rašyta Kaune apie 1922—1924 m.). Čia pat yra pluoštas įvairių išrašų, vietų vardų rinkinys, straipsnių, spausdintų „Svietimo darbe“, fragmentai, kažkoks pareiškimas ir kt.

KB-III-144 Komandiruotės į Karaliaučių ataskaita (sąskaita).

KB-III-145 Laiškas (atvirlaiškis) kažkokio Amerikos lietuvių laikraščio redakcijai 1924 m., kuriame K. Būga prašo paskelbti Amerikos lietuvių spaudoje apie I žodyno sąsiuvinio pasirodymą. Trūksta adreso.

KB-IX Glėbys K. Būgai priklausiusių žemėlapių. Tarp jų yra paties K. Būgos ant permatomo popieriaus padaryta M. Toepeno žemėlapių kopija, kurioje K. Būga nubrėžė Prūsų genčių ribas, sužymėjo genčių vardus, Dalis vietų vardų atlietuvinata. Tur būt, šį žemėlapiį K. Būga norėjo pridėti prie pirmojo savo žodyno tomo (žr. šio tomo p. 113). Kai kurių kitų žemėlapių atskiri vietų vardai K. Būgos pabraukti. Yra Lietuvos žemėlapių korektūrinis egzempliorius su K. Būgos ištaisytais bei patikslintais vietų vardais. Kartu su žemėlapiais čia yra glėbelis įvairių išrašų, nedideli vietų vardų rinkiniai.

K. Jauniaus fondas Medžiagos rinkinys, pavadintas „Kalbos liūdijimai apie aisčių protautės kultūros augštį“ (9 p. 22×17). Rašyta K. Jauniaus rašyba.

K. Jauniaus fondas Straipsnio „Памятник литовского языка XIV века. Присяга Кейстута 1351 г. (Чтение и объяснение проф. дра. Каз. Явниса)“ pradžia (prierašytas tik vienas puslapis). Lietuviški žodžiai rašomi K. Jauniaus rašyba.

K. Jauniaus fondas „Prof. kun. K. Jauniaus Kurios-ne-kurios Panevėžio lietuvių tarmės“. K. Būgos ranka perrašytas K. Jauniaus „Panevėžio tarmės“ tekstas iš „Памятная книжка Ковенской губернии на 1898 г.“ (145 p., 35×22). Tekstas rusų kalba. Rankraštis ne visas (baigiamas poskyrių „Количество гласных“, kurio pabaigos trūksta). Antraštiniame lape yra data: 1903.I.27. Vadinas, rašyta sekretoriavimo pas K. Jaunių metu. K. Būga perrašinėdamas tekstą kiek redagavo, kai kurias vietas išleidinėjo ar kiek kitaip nusakinėjo. Rašė kas antrą puslapį, matyt, palikdamas vietas K. Jauniaus prierašams bei pataisoms.

Kaip matome iš 1903 m. birželio 7 d. laiško Vaižgantui, K. Jaunius šio K. Būgos darbo negalėjęs peržiūrėti, būdamas užimtas kitais dalykais (plg. „Rinktinių raštų“ I 21).
F 17—66 Laiškas E. Volterui 1902 m.

e) TSRS Mokslų Akademijos archyve Leningrade¹

Фонд 134, оп. 2, № 63 Отчет К. К. Буги о командировке в Лятыу с научной целью летом 1913 г.

Фонд 90, оп. 3 Laiškas prof. F. Fortunatovui 1912 m. Spausdinamas „Rinktiniuose raštuose“ III 903.

Pastaba. Prie K. Būgos rankraščių priklauso ir jo sudarytos didžiulės lietuvių kalbos žodyno kartotekos. Jas 1925 m. aprašė A. Salys „Tautoje ir žodyje“ III 573—577. A. Salio duomenimis, kartotekas sudarė apie 617 553 korteles. Jos padėjo pagrindą dabartinei lietuvių kalbos žodyno kartotakai, esančiai Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Didžioji kortelių dalis dabar yra įlieta į bendrą žodyno kartoteką, atskirą vienetą sudaro tik per 19 000 kortelių etimologijos žodynui. Dar reikia nurodyti Lietuvių tautosakos rankraštyne (Lietuvių kalbos ir literatūros institute) esančią K. Būgos užrašytą tautosaką. Mokslų Akademijos ir Respublikinės bibliotekos rankraštynuose yra didokas glėbys K. Būgos straipsnių korektūrų („Lietuvių kalbos žodyno“, „Die Metatone im Litauischen und Lettischen“, A. Juškos žodyno ir kt.). Vilniaus universiteto ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekose yra daug knygų su K. Būgos priedais, pabraukimais, pastabomis ir pan. (ypač daug priedų Fr. Kuršaičio lietuvių—vokiečių kalbų žodyne, saugomame universiteto bibliotekos rankraštyne D 1083). Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne yra labai daug kitų asmenų K. Būgai atsiųstos įvairios kalbinės medžiagos (keli tūkstančiai kortelių žodynui, 58 įvairių asmenų sudaryti gimtosios apylinkės vietovardžių sąrašai, 79 mokytojų rašiniai, tema „Gimtojo krašto geografijos vardai“, 20 mokinių nubraižytų žemėlapių su įrašytais vietų vardais, visokia kitokia toponimikos ir onomastikos medžiaga, daug mokinių sudarytų augalų, medžių, javų, daržovių, gėlių, grybų ir kt. pavadinimų sąrašų, mokinių pagaminti namų apyvokos ir žemės ūkio įrankių brėžiniai su dalių pavadinimais, įvairių asmenų užpildytos „Kalbos tyrimo reikalu“ anketos, dideli patarlių, liaudies dainų, raudų, mįslių ir kitokios tautosakos rinkiniai ir pan.) su K. Būgos ranka padarytais priedais, pastabomis, vienur kitur pažymėjimais, kada medžiaga išrašyta į korteles ar sunaudota žodynui. Mažesni kiekiai visokios kitų asmenų K. Būgai siųstos kalbos medžiagos yra taip pat Respublikinės bibliotekos rankraštyne. Pas privačius asmenis esantys K. Būgos laiškai, kuriuos pavyko susekti, nurodomi p. 810, 816, 941.

¹ Archyvas nebuvo sistemingai peržiūrėtas. Jame gali būti ir daugiau K. Būgos rankraščių.

3. SVARBIAUSIOJI LITERATURA APIE K. BŪGĄ

- Atviras Laiškas K. Būgai, Lietuvos kalbininkui. — „Dirva“ (Cleveland, Ohio). 1924, Nr. 29.
- Balčikonis J. K. Būga. — „Rytas“, 1924.XII.4.
- Balčikonis J. Būgos reikšmė mūsų kalbos mokslui. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.
- Balčikonis J. Rusų mokslininkų įnašas į lietuvių kalbos mokslą. — „Tiesa“, 1951.VII.26.
- Balčikonis J. Atsiminimai apie K. Būgą. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 75—80.
- Baliūnas S. K. Būgos reikšmė lietuvių literatūrinės kalbos raidai. Vilnius, 1951 [diplominis darbas, 84 p. rankraštis].
- Būga K. Kaip aš tapau žodyno rengėju? — „Lietuvių kalbos žodynas“, I sąs., Kaunas, 1924, p. III—VI.
- Būga Kazimieras. — „Lietuviškoji enciklopedija“, IV, 1936, p. 962—967.
- Būgos komitetas Dusetose 10 metų kai mirė didis tautos mokslininkas. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.
- Būgos minėjimas Zarasuose. — „Zarasų kraštas“, 1934, Nr. 48.
- Būtėnas J. Profesorius Kazimieras Būga [rankraštis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne KB-38, 84 mašinraščio puslapiai].
- Būtėnas J. Lietuvių kalbininkas profesorius Kazimieras Būga. Vilnius, 1954, 20 p. Lietuvos TSR Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos leidinys. Rankraščio teisėmis [atspausdinta rotatoriumi, 500 egz.].
- Būtėnas J. ir Kruopas J. Kalbininkas Kazimieras Būga. Vilnius. 1955, 35 p.
- Dar lietuvių didžiojo žodyno reikalu. — „Vienybė“, 1923.XI.22, Nr. 105 [K. Būgos laiškas J. O. Sirvydui].
- Dar vienas lietuvių kalbos tyrėjas mirė. — „Lietuva“, 1923.VI.17 [N. Durnovo laiškas K. Būgai apie N. Sokolovo mirtį].
- Del prof. Būgos atsišaukimo pagalbos žodynui. — „Vienybė“ (Brooklyn, N. Y.), 1924.V.27, Nr. 64.
- Dravinš K. Lietuvju valodnieka K. Būgas piemiņai. — „Izglītības ministrijas mēnešraksts“ 1934, Nr. 12, p. 599—604.
- Endzelīns J. Kazimiera Būgas piemiņai. — „Izglītības ministrijas mēnešraksts“, 1924, Nr. 12, p. 623—625.

- Endzelins J. Ievads baltu filoloģijā. Rīgā, Universitātes grām. apg., 1945 [p. 24—25 apie K. Būgā].
- Gerullis G. Kazimieras Būga. — „Indogermanisches Jahrbuch“, X, 192, p. 435—441.
- Iš mūsu kalbotyros mokslo. — „Viltis“, 1908.VI.11(24) [apie K. Būgos darbą lietuvių kalbos slavizmų tyrinėjimo srityje. Ištrauka iš „Отчет о состоянии и деятельности Императорского С.-Петербургского Университета за 1907 год. II 74—76].
- Jablonskis J. Del prof. K. Būgos sugrįžimo. — „Lietuva“, 1920.VII.29 ir Jablonskio Raštai, I, Kaunas, 1932, p. 223.
- Jablonskis J. Kazimieras Būga. — „Lietuva“, 1924.XII.3.
- Jablonskis J. K. Būga. — „Svietimo darbas“, 1924, Nr. 11, p. 1041—1042 ir Jablonskio raštai, I, Kaunas, 1932, p. 262—264.
- Jablonskis J. Liūdno sukaktuvės. — „Lietuva“, 1925.XII.1 ir Jablonskio raštai, I, Kaunas, 1932, p. 279—280.
- J. S. Didžiausias K. Būgos darbas. — „Rytas“, 1934, Nr. 275.
- Jurgelionis K. Atsimindamas Kazį Būgą. — „Literatūros naujienos“, 1935, Nr. 1.
- Kabelka J. K. Būga ir dabartinė lietuvių kalba (80-osioms gimimo metinėms paminėti. — „Literatūra ir menas“, 1959, Nr. 45.
- Kęsgaila Kęstys L. Argi negalima išleisti Būgos raštų? — „Gimtoji kalba“, 1940, Nr. 3, p. 35—37.
- Korsakas K. Įžymusis lietuvių kalbininkas (K. Būgos 75-ąsias gimimo ir 30-ąsias mirties metines minint). — „Literatūra ir menas“, I, 1954, Nr. 50.
- Korsakas K. Du įžymieji lietuvių kalbininkai. — „Literatūra ir kalba“, I, 1956, p. 7—15.
- K. K[orsakas] K. Būgos savikritiška dedikacija. — „Literatūra ir kalba“, II, 1957, p. 489.
- Krėvė Vincas Būgai. — „Baras“, 1925, Nr. 1, p. 11—13.
- Krėvė-Mickevičius Vincas Kazimieras Būga. — „Tauta ir žodis“, III, 1925, p. 221—223.
- Kruopas J. Kalbininkas Kazimieras Būga. — „Tiesa“, 1954.XII.2.
- Круопас И. Языковед Казимерас Буга (к 30-летию со дня смерти). — „Советская Литва“, 1954.XII.2.
- Lašas Vl. Kalbininką K. Būgą atsiminus. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 81—83.
- Lukauskaitė M. Būgos žodynas. Vilnius, 1950 [diplominis darbas. 84 p. rankraštis].
- Мажюлис В. К. Буга (к 75-летию со дня рождения). — „Вопросы славянского языкознания“, вып. 3, Москва, 1958 г., стр. 162—165.
- Mikalkėnas A. Kalbininkas Būga (1879.XI.6—1924.XII.1). — „Raudonoji žvaigždė“, 1949, Nr. 67.
- Mokslinė konferencija, skirta K. Būgai paminėti. — „Literatūra ir menas“, 1954, Nr. 50.
- P. Prof. K. Būgos mirtis ir kūno išvežimas iš Karaliaučiaus. — „Lietuva“, 1924.XII.13.
- Palionis J. K. Būgos santykiai su rusų kalbininkais. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 114—122.

P. J. Prof. K. Būga. — „Kultūra“, 1934, Nr. 12.

Prof. Kazimieras Būga. — „Lietuvos albumas“ [1921], p. 304—305.

Salys A. Prof. K. Būgos rašto palikimas. — „Tauta ir žodis“, III, 1925,

p. 563—577.

Sennas A. Prof. K. Būgos reikšmė kalbų mokslui. — „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai“, I, 1925, p. 273—293.

Skardžius Pr. Kazimieras Būga ir rašomoji kalba. — „Gimtoji kalba“, 1934, Nr. 7—10, p. 97—101.

Skardžius Pr. Kazimieras Būga mokslininkas ir praktikas. — „Literatūros naujienos“, 1934, Nr. 15.

Skardžius Pr. Kazimieras Būga. — „Archivum philologicum“, V, 1935, p. 7—9.

Skardžius Pr. Kazimieras Būga. — „Gimtoji kalba“, 1939, p. 145—147.

Sruoga Balys Būgai. — „Baras“, 1925, Nr. 1, p. 8—10.

Vairas Karolis Būgos mylimieji. — „Literatūros naujienos“, 1934, Nr. 15.

Venclova A. Kazimiero Būgos gimtinėje [5 puslapių rankraštis Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyne In. R-4901].

Vireliūnas A. Del Būgos palikimo vertinimo. — „Lietuvis“, 1925, Nr. 8, p. 2.

Volteris E. Kazis Būga. — „Latvijas saule“, 1925, Nr. 25, p. 257—258.

Vosylytė B. Kazimieras Būga. — „Literatūra ir menas“, 1954, Nr. 45.

Vosylytė B. K. Būga žodynininkas. — „Literatūra ir kalba“, I, Vilnius, 1956, p. 84—113.

Zauka J. Iš atsiminimų. — „Rygos balsas“, 1925, Nr. 16.

Zauka J. Iš atsiminimų. Kaz. Būgos biografiniai bruožai. — „Rygos balsas“, 1925, Nr. 18, 20, 22.

Zinkevičius Z. ir Kabelka J. Kazimieras Būga. — K. Būga Rinktiniai raštai, I, Vilnius, 1958, p. 13—100.

Zodynas. — „Lietuvos žinios“, 1923.VI.15.

Žiugžda J. Kazimieras Būga. — „Mokykla ir visuomenė“, 1934, Nr. 12, p. 369—370.

Pastaba. Daug medžiagos apie K. Būgos asmenį ir jo darbus yra Lietuvos TSR bibliotekų rankraštynuose. Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne yra daug įvairių asmenų (daugiausia lingvistų, pvz. J. Balčikonio, J. Basanavičiaus, A. Becenbergerio, M. Eberto, J. Endzelyno, J. Gerulio, J. Jablonskio, A. Jakobsono, S. Kulbakino, H. Petersono ir kt.) K. Būgai rašytų laiškų (D 796, E 250, D 422, D 801, E 266, D 804 ir kt.), K. Būgos palikimo sąrašai bei pirkimo-pardavimo aktai ir šeimos pensijos dokumentai (F 914). Lietuvos TSR Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštyne yra 12 K. Būgai rašytų laiškų (KB-12, 20, 22, tarp kitų — A. Wyzenbergo [A. Wiesenbergo] ir J. Basanavičiaus), B. Urbano rankraštis apie K. Būgą (KB-16), paliktų K. Būgos raštų sąrašas (KB-17), dokumentacija apie K. Būgos mirtį ir jo 10 metų mirties sukaktuvių paminėjimą (KB-18). Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekos rankraštyne yra J. Gerulio ir „Psychiatrische und Nervenclinic der Universität Königsberg i. Pr.“ direkcijos pranešimai iš Karaliaučiaus apie K. Būgos sveikatos būklę (KB-33, 34), brolio Jono ir suomių kalbininko E. Setelos [E. Setälä] laišakai K. Būgai (KB-35), P. Joniko laiškas, kuriame aprašomas pokalbis su prof. J. Endze-

lynu apie K. Būgą (KB-36), prof. V. Lašo, J. Balčikonio ir kitų asmenų atsiminimai (KB-37), Peterburgo šv. Kotrynos mokyklos baigimo pažymėjimas (KB-37), J. Būtėno rankraštis „Profesorius Kazimieras Būga“ (KB-38), J. Būtėno ir Pr. Skardžiaus surinkta medžiaga K. Būgos biografijai (KB-39—41), K. Būgą liečiančios iškarpos iš laikraščių ir žurnalų (KB-42, JB-770). Respublikinės bibliotekos rankraštyne yra labai daug K. Būgai rašytų laiškų (net 138 asmenų, jų tarpe J. Barono, A. Becenbergerio, M. Biržiškos, N. Bušo [N. Busch], St. Dabušio, E. Frenkelio, J. Gerulio, J. Gilberto, N. Grigo, M. Grigonio, O. Griunentalio, E. Hofman-Kraujerio, G. Iljinskio, A. Kirtiklio, P. Klimo, V. Krėvės-Mickevičiaus, J. Kučo, A. Mejės [tėra tik vokas], J. Miliauskio-Miglovaros, St. Naginsko, J. Paleckio, J. Ryterio, B. Rosenšteino, A. Salio, A. Seno [Senn], J. Zeverso, [J. Sehwers], E. Zyverso [E. Siewers], Fr. Spechto, F. Sragio, M. Salčiaus, J. O. Sirvydo, M. Untulio, A. Varno, A. Venclovos, N. van Vaiko [Wijk], E. Volterio ir kt., KB-I-1—136, 160, VII), įvairių asmenų vizitinės kortelės su sveikiniiais, pakvietimais ir t. t., įvairūs kvitai, adresai, receptai (KB-III-137, 163—168, IX, XII), asmens dokumentai, jų tarpe įvairių organizacijų nario pažymėjimai (KB-III-147, 161 yra „Indogermanische Gesellschaft Mitgliedskarte“), užuojautos laiskai ir telegramos žmonai po K. Būgos mirties (KB-III-150), žodyno redakcijos dokumentai (KB-III-151), „Psychiatrische und Nervenklīnik der Universität Königsberg in Pr.“ direkcijos raštas (KB-III-152), įvairių užsienio leidyklų bei firmų raštai, katalogai ir pan. (KB-III-153—155, 158), K. Būgos palikimo ir šeimos pensijos dokumentai, jo bibliotekos knygų sąrašai (KB-III-154, IX), pranešimas apie prof. A. Becenbergerio mirtį (KB-III-157), Kauno ir Permės universitetų siunčiami pakvietimai, paskaitų tvarkaraščiai, programos ir kt. (KB-III-162, VI, X), universiteto statuto projektas (KB-VIII), 93 straipsnių atspaudai ir knygos, atsiųstos K. Būgai autorių (kai kurios su dedikavimais, yra K. Būgos prierašų, pastabų, pabraukimų, KB-IV, V, VI, X), iškarpos iš laikraščių, kuriuose liečiamas K. Būga (KB-XI). Valstybiniame Kauno miesto archyve yra K. Būgos palikimo dokumentai (55, ap. I, b. 102), o taip pat glėbys užuojautos telegramų bei laiškų ryšium su K. Būgos mirtimi.

TURINYS

Pratarmė Z. Zinkevičius	5
XXXII. Lietuvių kalbos žodynas	9
Įvadas	9
Kaip aš tapau žodyno rengėju?	9
Kirčio ir priegaidės mokslas	19
Kirtis ir priegaidė	19
Kirčio kilnojimas arba jo šokinėjimas	29
Veiksmažodžio kirtis	48
Kirčio srities naujadarai	71
Įspėjimas kalbininkams kirčio ir priegaidės rei- kalu	80
Naujosios gadynės kirčio atstūmimas nuo ga- lūnės	84
Lietuvių tauta ir kalba bei jos artimieji giminaičiai	85
1. Lietuviai	85
Tautos vardas	85
Lietuvių kalbos skilimas	86
2. Latviai	97
3. Prūsai	102
Prūsų žemė	110
Aisčiai	122
Galindai	124
Sūdai	126
Jotvingų-sūdų kalbos liekanos	136
Sūdų-jotvingų žemė	152
Antrasis sūdų kilties vardas	153
4. Kuršiai	156
Kuršo žemė	164
Kurių kalba	166
Kuršo vardas	246
5. Žiemgaliai	251
Žiemgalos žemė	253

Žiemgāliu kalba	256
Žiemgalos vietu vārdai	257
Žiemgalos asmeņs vārdai	265
6. Sēliar	267
Sēliu kalba	274
A	283
[pirmā kartā spausdināms žodyno teksts]	457
[teksts pirmo žodyno saskiuviniu viršeliuose] . . .	180
XXXIII. Keli straipsniai „Lietuviu kalbos žodyno“ reikalu	484
1. Žodyno redaktoriaus pranešimas	484
2. Vyrai moterys, talkon! Žodyno reikalu	486
3. Žodyno talkininku reikalu	188
XXXIV. Vietu vārdai — istorijos šaltinis	491
XXXV. Upiu vardu studijos ir aisciu bei slavė- nu senovė	493
Aistiškos kilmės Gudijos vietovardžiai	518
XXXVI. Lietuviu įsikūrimas šių dienu Lietuvoje	551
XXXVII. Šis-tas iš lietuviu ir indoeuropieciu se- novės	584
XXXVIII. Smulkūs straipsniai, spausdinti „Tauto- je ir žodyje“	600
1. Dvina	600
2. Lydu kalba	600
3. Lietuviu trobesiai S. Daukanto aprašymu	601
4. Jotvingu žemės upiu vardu galūnė -da	601
5. Keli tautotyros mažmožiai iš kun. A. Kosarzevskio rinkinio	602
6. Nežinomo dialektologo palaikai	603
7. Ylakiu apylinkės šnekta	603
8. K. Būgos pastaba apie peteliškės vārdus	606
9. Sirinčia ir Стрѣча	607
10. Laukesa	608
11. Утроя ir Втроя	608
12. Spera, Kena, Gauja ir Neris	608
13. Palanga	609
14. Jeznas	609
15. Dūkštas	610
16. Sožies paupio lietuviai	610
XXXIX. Recenzijos, spausdintos „Tautoje ir žodyje“ . .	612
1. J. Endzelīns Latvijas vietu vārdi. I daļa. Rīgā 1922	612
2. H. H. Bender A Lithuanian etymological index. 1921	648
3. Ст. Младеновъ Изъ историята на нѣкон по-малко извѣстни български думи. София 1921	658
4. P. Šmidta Lekciju konsepts Ievads baltu filolo- giā. Rīgā 1922	660
5. Filologu biedrības raksti II	662

6. <i>P. Šmidts</i> Valuodas kl'ūdas un grūtumi. Rīgā 1921	663
7. <i>A. Švabe</i> Latvju kulturas vesture. I sējums Sabiedriskā kultura. I. daļa Dzimts satversme. Rīgā 1921	664
8. <i>E. Bļese</i> Ievads valodniecībā. Rīgā 1922	665
9. Lietuvių Tauta. Knyga III. Dalis I	666
10. Mémoires de la société de linguistique de Paris XXII	673
11. Revue des études slaves II	673
12. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 50	674
13. Indogermanische Forschungen XL	675
14. <i>G. Gerullis</i> Die altpreuussischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig 1922	676
15. Mūsų senovė 1, 2	677
16. <i>R. Trautmann</i> Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923	678
17. <i>J. Endzelin</i> Lettische Grammatik. Riga 1922	679
18. <i>O. Schrader</i> Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde I-IV Lieferungen. Berlin und Leipzig 1917, 1920, 1921	679
19. <i>F. Trasuns</i> Latvīšu valodas gramatika del latgališim. Reigā 1921	683
20. <i>Л. А. Булаховский</i> Из научной жизни в Литве 1922	683
21. <i>E. Nieminen</i> Der urindogermanische Ausgang -ai des Nominativ-Akkusativ Pluralis des Neutrums im Baltischen. Helsinki 1922	684
22. <i>M. Vasmer</i> Indogermani laensõnad eesti keeles. „Eesti Kirjandus“ 1920	684
23. <i>M. Vasmer</i> Ueks Narva linna vana nimi. „Eesti Kirjandus“ 1920	684
24. <i>H. Petersson</i> Zur Kenntnis der indogermanischen Heteroklisie. Lund Leipzig 1922	685
25. <i>K. Treimer</i> Slawische und baltische Studien. Wien und Leipzig 1922	687
26. <i>G. Gerullis</i> Herkunft der Dative Sing. der i-Stämme im Baltischen. — AslPh XXXVIII	688
27. <i>Mažvydas</i> . Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams. Spaudai parūpino <i>Dr. Jurgis Gerullis</i> . Kaunas 1922	691
28. Finnisch-ugrische Forschungen XV	691
29. <i>K. Mūlenbacha</i> Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis <i>J. Endzelīns</i> . I-V burtnīcas Rīgā 1923, 1924	692
30. <i>K. Būga</i> Lietuvių kalbos žodynas. I sąsiuvinis. Kaunas 1924	694
31. <i>А. Юшкевич</i> Литовский словарь. Выпуск III (тома II-го вып. 1). Петроград 1922	697
32. Lietuvių Tauta. Knyga III. Dalis 2	698
33. <i>J. Kučas</i> Una gens unusque sermo	700

34. E. Hermann Silbenbildung im Griechischen und in den andern indogermanischen Sprachen. Göttingen 1923	700
35. E. Hermann Berthold Delbrück. Jena 1923	704
36. Filologu biedrības raksti III	704
37. J. Plāķa Daži attīstības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. Rīgā 1923. Latvijas Augstskolas Rakstu atsevišķs novilkums. IV. 1922	705
38. Г. А. Ильинский Славянские этимологии: I. Отд. оттиск из Известий Отд. р. я. и сл. Росс. Ак. Н. т. XXIV, кн. I; II. Из Сборника в честь В. И. Срезневского; III. Отд. оттиск из 2-го т. „Учен. запис. Высш. Школы г. Одессы“; IV. Проблема праславянской прародины; V. Река Двина.	713
39. M. Vasmer Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven I. Leipzig 1923	715
40. N. van Wijk Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923	717
41. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung LI, LII	719
42. Indogermanische Forschungen LXI	721
43. Јужнословенски филолог II	721
44. Archiv für slavische Philologie XXXVIII	722
45. Известия Отделения Русского языка и слов. Росс. Ак. Н. XXVI	722
46. Архив за арбанаску старину, језик и етнологију I	723
47. O. Hujer Uvod do dějin jazyka českého. Praha 1924	724
48. E. Brastiņš Latvijas pilskalni. I. 1923	724
49. H. Petersson Etymologische Miscellen. Lund 1923	724
50. M. Niedermann Die Benennungen der „Kartoffel“ im Litauischen und im Lettischen. Heidelberg 1923	725
51. T. Torbiörnsson De litauiska akcentförskjutningarna och den litauiska verbalakcenten. Uppsala 1923	725
XL. Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje	728
XLI. Vietų vardų šviesoje	743
XLII. Žiemgala	747
XLIII. Die litauisch-weißrussischen Beziehungen und ihr Alter	749
XLIV. Nebaigti rašyti straipsniai	779
1. Priedėlis etimologijos žodynui	779
2. Gudas	782
3. Zoologijos sistematikos terminų žodynelis. Kaunas 1920 [rec.]	783
4. Vietovardžių atsikartojimas	786
5. Upėvardžiai Adula ir Одла	788
6. Priesaga -ng-	789

7. Staipsnio apie XIV a. Žemaičių žemės ribas fragmentas	797
8. Rašyba	799
XLV. Laiškai	802
1. J. Basanavičiui	803
2. H. H. Benderiui	806
3. R. Bertuleitui	807
4. L. A. Bulachovskiui	810
5. A. Dambrauskui	813
6. Pr. Dovydaičiui	816
7. J. Endzelynui	817
8. M. Fasmeriui	880
9. F. F. Fortunatovui	903
10. J. Geruliui	904
11. M. Grigoniui	908
12. J. Jablonskiui	912
13. K. Jurgelioniui	926
14. V. Krėvei-Mickevičiui	930
15. J. J. Mikkolai	931
16. F. Sragiui	933
17. J. O. Širvydui	939
18. J. Šlapeliui	941
19. R. Trautmanui	942
20. P. Šmitui	955
21. J. Tumui-Vaižgantui	958
22. E. Volteriui	959
Priedai Z. Zinkevičius	961
1. K. Būgos spausdintų raštų bibliografija	963
2. K. Būgos rankraščiai	980
3. Svarbiausioji literatūra apie K. Būgą	1000

К. БУГА
ИЗБРАННЫЕ СОЧИНЕНИЯ
том III

На литовском языке
Госполитнаучиздат Лит. ССР, 1962 г.

Dailininkas P. Rauduvė
Redaktorė B. Medekšaitė
Techn. redaktorius C. Vyšomirskis
Korektorės I. Burnelytė ir E. Valikūnienė

Leldinys Nr. 5637 Tiražas 8000 egz.
Pasirašyta spausdinti 1961.IX.23. LV 09381. Popierius 60×92¹/₁₆, 31,5 popieriaus lapo —
63 sp. l.; 102,26 apsk. leid. lanko. 42556 ženklai 1 sp. lanko. Kaina su rodykle Rb 4,40.

Spaudė Valst. K. Poželos v. sp. Kaune, Puškino 11, Užsakymo Nr. 639

(6—2)

4+4L
Bu-113

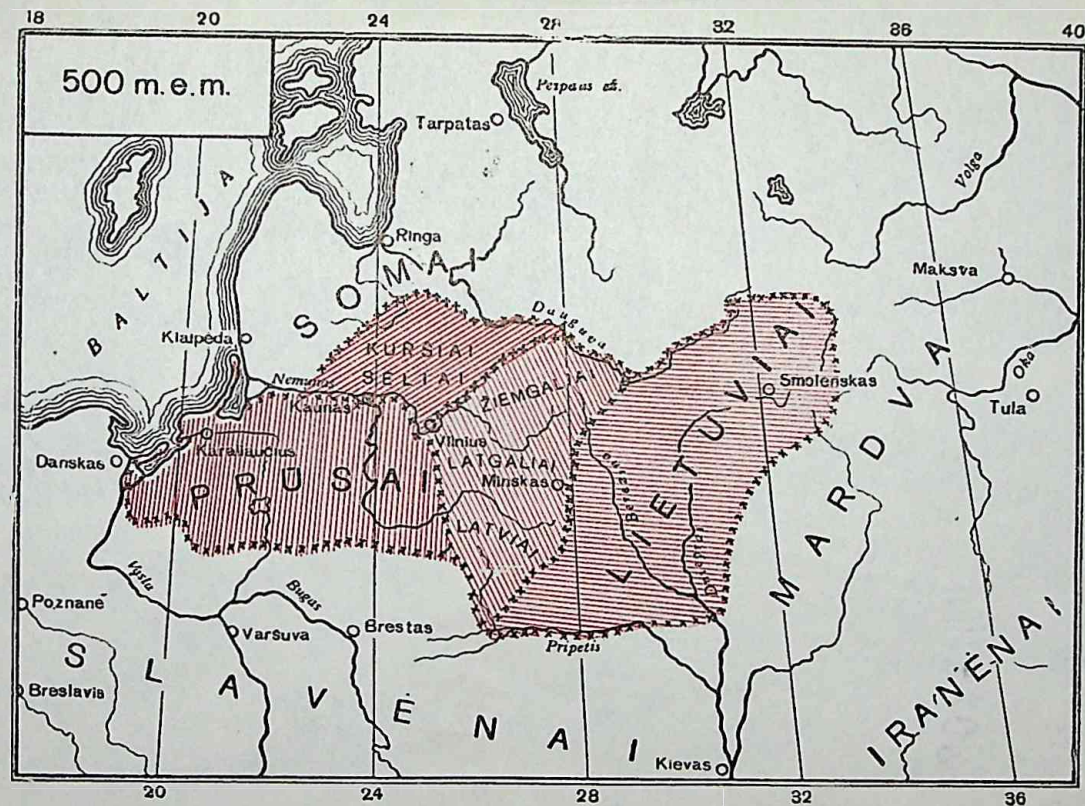
Pastebētos kļaidos

Psł.	Eil.	Išspausdinta	Turi būtī
176	15 iš virš.	<i>Raņķi</i>	<i>Raņ'ķi</i>
383	13 iš ap.	<i>akti</i>	<i>ākti</i>
992	11 iš ap.	<i>E 79</i> laiškai	<i>E 7 9</i> laiškai
999	3 iš ap.	816	817

I tome pastebētos kļaidos

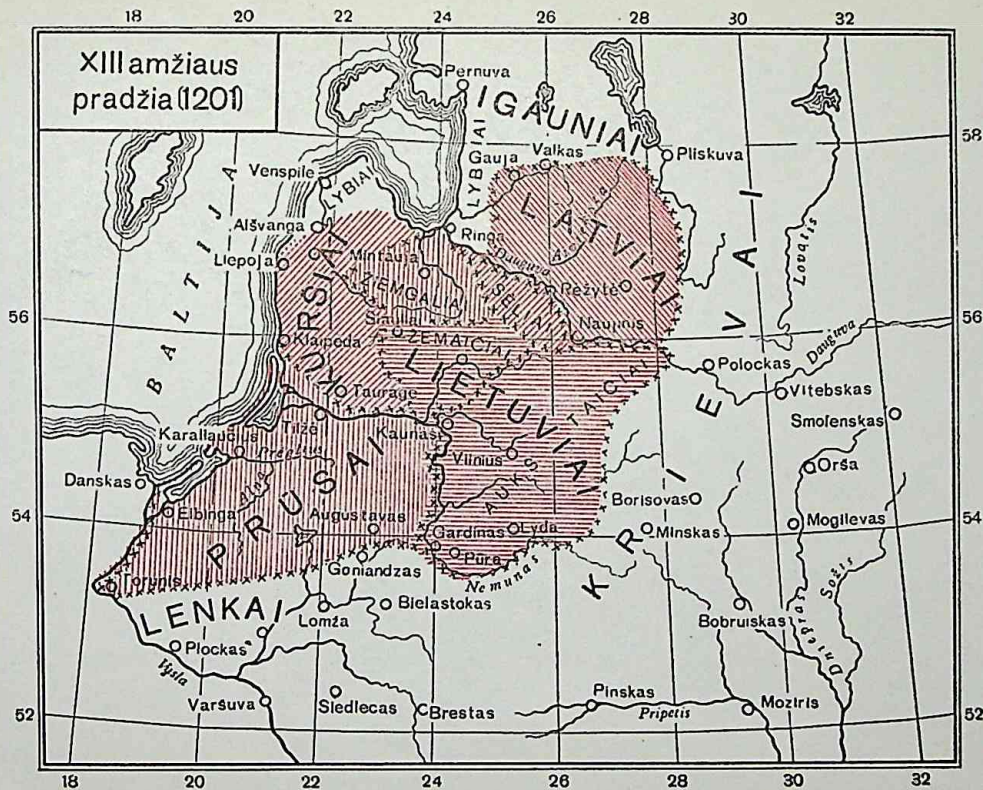
Psł.	Eil.	Išspausdinta	Turi būtī
527	12 iš ap.	<i>Berstebnieku</i>	<i>Berstelnieku</i>
612	27 iš virš.	1714	1744
624	tarp 15 ir 14 eil. iš ap.		Krb=P. Krum- berg Magazin XVI, 2

K. Būga. III t.

Aisčių giminės žemė VI amžiuje

732 psl. žemėlapis nebaigtas spausdinti; vietoj jo žr. 51

Aisčių giminės žemė XIII amžiuje